I K 22

Digitized by Google

I.VI.8.

Digitized by Google

8.25.H.2

PRAXIS FORI POENITENTIALIS AD DIRECTIONEM CONFESSARII

In vſu ſacri ſui muneris.

AVCTORE R. P. VALERIO REGINALDO, Burgundo Sequano, è Societate IESV.

Poſterius volumen.

In hac poſtrema editione recognitum.

AD ILLVSTRISSIMOS SEPTEM SFONDRATOS FRATRES D.Gregorium Sancti Nicolai de Calamicis, & D.Io. Baptiſtam S Antonij Placentię Abbates. D. Sigiſmondum Equitem Callatrauæ ordinis, & haſtatorum Equitum Præfectum. D.Carolum militem ſtrenuum. D.Ioannem magnæ Indolis præcocis ingenij, ſpeiq; ſummæ adoleſcentem. Et duos S.Ioannis Equites D.Petrum, & D.Philippum.

MEDIOLANI,

Apud Io.Bapt. Bidellium. M. DC. XIX. *Superiorum permiſſu.*

[illegible]

VENERABILIBVS ANIMARVM PASTORIBVS SALVTEM.

CVm ex inſtituti iamdiu à me ſuſcepti ratione, actiones omnes meæ debeant eſſe cum Dei gloria, vtilitateque proximorum coniunctæ, contendi pro viribus hactenus ne mea ſtudia ab eo fine aberrarent. Suſcepi autem ex iudicio voluntateque Superiorum id potiſſimum ſtudij genus, quod non modo priuatis hominibus ad rationem ſalutis; ſed & ipſis animorum Præſidibus ad officium ſuum ritè obeundum non mediocriter conferre poſſet. Conſtat ſanè ex ſacris literis exquiſitorem quandam à Sacerdotibus, vt potè cæterorum Magiſtris, ac diuini iuris interpretibus, exigi diuinarum rerum notionem: vt præſertim ligandi ſoluendique miniſterio ſibi à Chriſto impoſito, ritè defungantur. Quos enim mæandros flexioneſque, conſcientiarum ſinus habent? hos autem extricare, quanti induſtriæ eſt? dirigere verò, & in tuta quaſi ſtatione collocare, quantæ dexteritatis? quanti rurſus periculi eſt errare in locis incognitis, & cæcorum cæcos eſſe duces? Sanè non hoc ſolùm peccant quod inſcientes ſunt, & indocti; ſed eorumdem ſunt etiam flagitiorum, ſuppliciorumque rei, in quorum abrupta feruntur homines, quos ad Deum, diuinamque legem ex officio dirigere debuiſſent. Sed quàm talium eſt luctuoſa conditio, tam eorum eſt honeſta contentio, qui ab hac eruditione, qua iuuari animæ potiſſimùm queunt, probè inſtructi ac parati, diuinæq; facibus Charitatis ardentes, in medios quaſi fluctus inſiliunt; vt quamplurimos è certiſſimo naufragio ſuæ ſalutis eripiant. Hac ego ſpe ductus, & pleroſque fore perſuaſus, quos idem diuinæ Charitatis ardor accenderet, quibus ſi acceſſeret neceſſarium ſolidioris doctrinæ præſidium, non dubium, quin idonea ſint alienæ ſalutis inſtrumenta futura: hunc laborem ſuſcepi, eorum inductionem animi, contentionemque honeſtæ voluntatis adiuturus, non quaſi alij deſint quorum fructuosè in hanc partem incubuit induſtria; ſed quia exiſtimauimus non fruſtra noſtram locari operam, ſi collectis in vnum ſuperiorum Doctorum placitis, nos ſimul adniteremur, noſtroque ex diuturno in hoc Theologiæ moralis ſtudio comportatis obſeruationibus, reliquorum conatibus nonnihil adiumenti afferremus; vt enim ſcitè dixit D. Auguſtinus, in hoc rerum genere nec eſt maioribus inuidendum, nec de minoribus deſperandum. Nihil vtique mihi tanti fuit, quanti vt vobis, Sacri animarum Paſtores, (vos enim meus hic ſpectat in primis labor) veſtræ dignitatis admonitus, regiæ planè, ac ſi fas eſt dicere, diuinæ inſeruirem, in animarum lucris conſectandis eaque præſidia pro modulo meo miniſtrarem, quibus & dignitatem tueri, & aliis quamplurimis prodeſſe poſſitis. In quam cogitationem vos adduci non dubito, partim officio, partim neceſſitate; quorum nimirum præcipuè eſt pietatem, timoremque diuinum, inclinatione communium temporum debilitatum, ne dicam iacentem, in hominum pectoribus erigere, ac promouere; tumque exiſtimare beatos fore populos, ſi in his Religionis integritas, & virtutis honeſtas efflorefcat; quæ & labores veſtros plurimorum ſalute cumulent; & vos erecti pulcherrimi ſtudij conſcientia, tunc demùm optimorum Paſtorum officio defunctos iudicate, cùm vobis ſubiectis populis, quà grauiter, & eruditè docendo, quà ſalutaribus exemplis prælucendo, præcipuam diligentiam, curamque impenderitis. Accipite igitur hoc qualecumque eſt noſtræ voluntatis officium, non magnum per ſe licèt, ſed ex magno tamen amore, vobiſq; obſequendi cupiditate profectum. Cùmque ſit eo, quam diximus, in vos voluntas, & obſequium, & voluntatem amplecti velitis, & obſequio frui.

Omnium in Chriſto ſeruus

VALERIVS REGINALDVS è Societate Ieſu.

PAſcite qui in vobis eſt, gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum; neque turpis lucri gratia, ſed voluntariè: neque vt dominantes in Cleris, ſed formà facti gregis ex animo. Et cùm apparuerit princeps Paſtorum, percipietis immarceſſibilem gloriæ coronam. 1. Petri 5.

INDEX CAPITVM
POSTERIORIS VOLVMINIS.

LIBRI XVI.

Cap.1. De natura præcepti. pagina 2.
Cap.2. De ijs quę contrauenientem præcepto excuſare poſſunt à peccato, pag. 2
Cap.3. De documentis notandis cùm ex præceptis iudicium aliquod ſpeciale fertur de peccatis. 7
Cap.4. De diuerſitate præceptorum, 10

LIBRI XVII.

Cap.1. De ipſa fide. 13
Cap.2. De præcepto fidei. 14
Cap.3. De vitijs fidei contrarijs, & ſpecialiter de pura Infidelitate, 18
Cap.4. De hæreſi. 19
Cap.5. De Apoſtaſia à fide. 24
Cap.6. De definitione & præcepto ſpei. 25
Cap.7. De vitijs oppoſitis ſpei. Pars prima de deſperatione. 26
Secunda pars capitis de cauſis & effectibus deſperationis. 27
Tertia pars capitis, de præſumptione. 27
Cap.8. De Natura Charitatis. 28
Cap.9. De Charitatis dignitate, & neceſſitate, ac præcepto. 28
Cap.10. De peccatis contrarijs Charitati in Deum. 29
Cap.11. De peccatis cõtrarijs Charitati in noſmetipſos. 30
Cap.12. De peccatis contrarijs Charitati in proximum. 30
Cap.13. De natura, præcepto, & actibus Religionis. 34
Cap.14. De vitijs Religioni contrarijs, idque in genere. 35
Cap.15. De Magis. 36
Cap.16. De diuinatione. 39
Cap.17. De maleficio. 43
Cap.18. De vana obſeruatione. 46
Cap.19. De pœnis quas incurrunt ij qui diabolicis artibus dant operam, aut illos conſulunt. 46
Cap.20. De humilitate. 47
Cap.21. De ſuperbia. 48
Cap.22. De ſuperbiæ ſpeciebus ac filiabus. 49
Cap.23. De timore Dei, & vitijs contrarijs. 51
Cap.vlt. De Obedientia & Inobedientia. 54

LIBRI XVIII.

Cap.1. De definitione Sacramenti. 57
Cap.2. De conditionibus quas iuramentum requirit vt ſit licitum. 58
Cap.3. De multiplici iuramenti diuiſione. 60
Cap.4. In quo explicantur difficultates quædã de iuramento promiſſorio. 62
Cap.5. De periurio generaliter. 70
Cap.6. De periurio aſſertorio. 72
Cap.7. De periurio promiſſorio. 74
Cap.8. De iuramento comminatorio, deque Iudiciali. 78
Cap.9. De adiuratione Dei. 79
Cap.10. De prædicatione verbi Dei tanquã laude quadam manifeſtationeque excellentiæ ipſius publica. 81
Cap.11. De recitatione horarum canonicarum tanquam Dei laude præſcripta ab Eccleſia, & peculiariter de eiuſdem præſcripti obligatione. 84
Cap.12. De requiſitis ad debitam recitationem horarum canonicarum. 87
Cap.13. De cauſis excuſantibus à recitatione horarum canonicarum. 98
Cap.14. De blaſphemia laudi Dei contraria. 102
Cap.15. De definitione voti. 104
Cap.16. De multiplici voti diuiſione. 106
Cap.17. De obligatione voti, & peccato quod illius tranſgreſſione committitur. 109
Cap.18. De materia voti. 112
Cap.19. De ſpectantibus ad votum ex parte vouentis. 115
Cap.20. De ijs quæ excuſant ab executione voti emiſſi. 118
Cap.21. De irritatione voti. 122
Cap.22. De diſpenſatione voti. 128
Cap.23. De commutatione voti. 132
Cap.24. De requiſitis ad ſtatum Religioſorum. 136
Cap.25. De ingreſſuris Religionem. 138
Cap.26. De ingredientibus Religionem. 141
Cap.27. De ingreſſis Religionem. 142
Cap.28. De nonnullis quæ Religioſis omnibus, vltra eſſentialia vota incumbunt obſeruanda. 146
Cap.29. De Religionem egreſſis. 148

LIBRI XIX.

Cap.1. De quibuſdam notandis circa 3. Decalogi præceptum, pro ratione iudicandi ex eo de peccatis. 150
Cap.2. De obligatione audiendi Miſſam in die feſto. 152
Cap.3. De obligatione abſtinendi in die feſto ab operibus ſeruilibus, nonnulliſque alijs. 159
Cap.4. De ſacrilegio. 164
Cap.vlt. De priuilegijs & iuribus Clericorum tanquam Miniſtrorum diuini cultus externi publici. 166

LIBRI XX.

Cap.1. De ijs quæ vniuersè ſpectant ad ipſũ quartum Decalogi præceptũ. 174
Cap.2. De obligatione filiorum erga parentes ex vi huius præcepti. 175
Cap.3. De obligatione parentum erga filios. 180
Cap.4. De obligatione adinuicem parentum coniugumve, ac filiorum ſeu fratrum. 183
Cap.5. De obligatione parentum & filiorum aliorum quàm carnalium. 184

INDEX CAPITVM.

LIBRI XXI.

Cap.1. IN quo explicatur quis ſit verus ſenſus præcepti 5. Decalogi. 190
Cap.2. In quo explicatur an aliquando liceat, & cui liceat malefactorum occidere. 191
Cap.3. In quo explicatur an aliquando liceat interficere innocentem. 195
Cap.4. In quo explicatur an aliquando liceat occidere ſeipſum. 197
Cap.5. In quo explicatur an licitum ſit, ob propriã defenſione occidere aliũ. 192
Cap.6. In quo explicatur an licitum ſit proximum ſicut ſeipſum defendere cum occiſione aggreſſoris. 205
Cap.7. De duello. 206
Cap.8. De bello. 210.1
Cap.9. De peccato iræ. 218.1.

LIBRI XXII.

Cap.1. DE actibus prohibitis 6. Decalogi præcepto, Non mœchaberis. 220.1
Cap.2. De actibus prohibitis 9. Decalogi præcetos; Non concupiſces vxorem proximi tui. 223
Cap.3. De peccato luxuriæ. 225
Cap.vlt. De gula. 235

LIBRI XXIII.

Cap.1. De furto. 240
Cap.2. De auaritia. 245
Cap.3. De acceptione perſonarum. 246
Cap.4. De vſuræ malitia. 249
Cap.5. De eo, quòd nulla vſura ſit licita, contra Carolum Molinæum. 252
Cap.6. De intereſſe per quod maximè excludi cenſetur vſuræ malitia. 254
Cap.7. De intereſſe damni emergentis. 254
Cap.8. De intereſſe lucris ceſſantis. 256
Cap.9. De pœnis vſurariorum, ex quibus inter cętera innoteſcit quàm grauis ſit vſuræ malitia. 259
Cap.10. De petentibus mutuum ad vſura, an redũdet in eos ipſius vſuræ malitia. 262
Cap.11. De peccato ſimoniæ vniuersè. 263
Cap.12. De pœnis quę incurruntur per ſimoniam. 275
Cap.13. De ſimoniæ peccato, vt committitur in re eſſentialiter ſpiritali. 279
Cap.14. De peccato ſimoniæ ſpecialiter, prout committitur in re cauſaliter ſpiritali. 280
Cap.15. De peccato ſimoniæ, prout committitur in re ſpiritali effectiuè. 282
Cap.16. De peccato ſimoniæ, prout cõmittitur in re annexa ſpirituali antecedenter, ſeu antecedendo ſpiritalitatem. 284
Cap.17. De peccato ſimoniæ, prout cõmittitur in re annexa ſpiritali comitanter 285
Cap.18. De peccato ſimonię, prout committitur in re annexa ſpiritali conſequenter. 289

LIBRI XXIV.

Cap.1. DEmendacio vniuersè. 299
Cap.2. De Iudicio temerario. 303
Cap.3. De falſo teſtimonio. 305
Cap.4. De detractatione. 313
Cap.5. De contumelia. 320
Cap.6. De reuelatione ſecreti. 322
Cap.7. De pertinentibus ſpecialiter ad rationem iudicandi de peccatis in Iudicio commiſſis. 325
Cap.8. De adulatione, ſuſurratione, murmuratione, & deriſione. 332

LIBRI XXV.

Cap.1. DE vi quarumdam vocum Iuridicarum. 335
Cap.2. In quo generalis definitio contractus traditur. 337
Cap.3. De varietate, ſeu varia diuiſione contractus. 338
Cap.4. De conſenſu requiſito ad validitatem contractus. 339
Cap.5. De ſolitis apponi contractibus, quæ ſunt conditio, modus, demonſtratio, & cauſa. 345
Cap.6. De ijs quæ paſſim inueniuntur coniuncta cum contractibus, præſertim ciuilibus. 347
Cap.7. De effectibus ciuilis contractus validi, ac primò de obligatione. 354
Cap.8. De accidentibus contractus. 357
Cap.9. De perſonis quæ cenſentur ad contrahendum iure inhabiles, ac primò de minore. 361
Cap.10. De mutuo ſecundùm ſe. 366
Cap.11. De mutuo in ordine ad vſuram. 372
Cap.12. De mutuo in ordine ad cauſas excuſantes ab vſura. 377
Cap.13. De natura & diuiſione emptionis. 385
Cap.14. De rebus quæ emi & vendi poſſunt. 385
Cap.15. De ijs qui emere, & vẽdere poſſunt. 387
Cap.16. De iuſto pretio rerum venalium. 389
Cap.17. De pactis quæ ſolent inter venditores, & emptores intercedere. 393
Cap.18. De emptione q̃ ſit credita pecunia. 396
Cap.19. De emptione quæ ſit anticipata ſolutione, & de venditione quæ ſit per proxenetam. 398
Cap.20. De venditione quæ ſolet fieri ſub haſta. 399.1
Cap.21. De negotiatione. 399
Cap.22. De monopolijs. 401
Cap.23. De obligatione venditorum, & emptorum. 402
Cap.24. De periculo, & cõmodo rei vẽditæ. 406
Cap.25. De actionibus quæ naſcũtur ex emptione, & venditione. 408
Cap.26. De perfectione emptionis, ac eiuſdem reſciſſione. 408
Cap.27. De ſocietate in genere. 410
Cap.28. De multiplici varietate ſocietatis. 412
Cap.29. De ſocietate, vt eſt circa negotiationẽ. 413
Cap.30. De ſocietate circa animalia. 418
Cap.31. De natura & conditionibus cenſus. 419
Cap.32. De modis quibus diuiditur cenſus, ac de illius iuſto pretio. 423

Cap.

cap.33. De cambio tũ in genere, tum in particulari, de ſicco & de minuto. 425
cap.34. De cambio locali, & à nundinis ad nundinas. 428
cap.35. De definitione, & diuiſione commodati, ac de actionibus, & obligationibus quæ ex eo oriuntur. 431
cap.36. De quæſtione, cuius damno pereat, aut deterioretur res in commodato. 432
cap.37. De modo commodatum finitur. 433.
cap.38. De definitione & diuiſione locati & conducti. 434
cap.39. De obligationibus locatoris. 436
cap.40. De obligationibus conductoris. 437
cap.41. De actionibus quæ oriuntur ex locatione. 438
cap.42. De quæſtione, cuius damno pereat, aut deterioretur res locata. 439
cap.43. De modo quo finitur locatio. 440
cap.44. De emphyteuſi, & feudo, ac de iuſta mercede locationis famulorum. 441
cap.45. De definitione & diuiſione depoſiti, deq; obligationibus ac actionibus quæ ex eo oriuntur. 444
cap.46. De quæſtione, cuius damno res in depoſitum data pereat, & de modo quo depoſitum finitur. 445
cap.47. De definitione & diuiſione pignoris ſeu hypothecæ. 447
cap.48. De obligationibus & actionibus quæ oriuntur ex pignore, ac cuius ſit damnum; deque modo quo finitur. 449
cap.49. De pactis & diſtractione pignorum, ac de tranſactione. 451
cap.50. De officio mandatarij, & procuratoris, ac geſtoris negotiorum 453
cap.51. De donatione. 455
cap.52. De teſtamento & legato. 456
cap.53. De diſſolutione obligationis prouenientis ex contractu, aut ex quaſi contractu ciuili. 459
cap.54. De officio Iudicis. 460
cap.55. De officio Aduocati. 464
cap.56. De Procuratoris officio. 468
cap.57. De officio Notarij. 469

LIBRI XXVI.

cap.1. DE natura & numero Sacramentorum. 2
cap.2. De Sacramentorum inſtitutione & neceſſitate. 3
cap.3. De eſſentialibus, nempe de materia, & forma Sacramentorum. 4
cap.4. De accidentalibus, hoc eſt, Sacramentorum ceremonijs. 6
cap.5. De cauſa efficiente Sacramentorum. 7
cap.6. De effectibus Sacramentorum. 8
cap.7. De ſuſcipiente Sacramenta. 11
cap.8. De peccatis quibus obnoxij ſunt miniſtrantes, aut ſuſcipiẽtes indignè Sacramẽta, & eorũdem cooperatores. 12

LIB. XXVII.

cap.1. DE nomine & definitione Baptiſmi. 15
cap.2. De neceſſitate, & inſtitutione Baptiſmi. 16
cap.3. De materia Baptiſmi, 3
cap.4. De forma Baptiſmi. 19
cap.5. De accidentibus Baptiſmi, quæ ritus, & ceremoniæ illius dicuntur. 21
cap.6. De miniſtro Baptiſmi. 22
cap.7. De ſuſcipientibus Baptiſmum. 24
cap.8. De præcepto ſuſcipiẽdi Baptiſmum. 25
cap.9. De effectibus Baptiſmi. 26
cap.10. De diſpoſitionibus, quas prædictorum effectuum productio requirit in ſuſcipientibus Baptiſmum. 27

LIB. XXVIII.

cap.1. DE nomine, definitione, inſtitutione & neceſſitate Confirmationis 29
cap.2. De materia Confirmationis. 30
cap.3. De forma Confirmationis, & eiuſdem accidentibus, ſeu ceremonijs. 30
cap.4. De miniſtro Confirmationis, deque eam ſuſcipientibus. 31
cap.5. De præcepto ſuſcipiendi Confirmationem. 33
cap.6. De effectibus Confirmationis, ac diſpoſitionibus requiſitis ad eorum conſecutionem 33
cap.7. De nomine, definitione, inſtitutione, & neceſſitate Sacramenti Pœnitentiæ. 34
cap.8. De nomine, definitione inſtitutione & vnitate Extremæ vnctionis. 36
cap.9. De materia, & forma Extremæ vnctionis. 36
cap.10. De effectu Extremæ vnctionis, ac de eius miniſtro. 37
cap.11. De recipientibus Sacramentum Extremæ vnctionis. 39
cap.12. De obligationibus circa Extremæ vnctionis vſum. 40

LIB. XXIX.

cap.1. DE Euchariſtiæ Sacramento abſolutè. 42
cap.2. De materia Sacramenti Euchariſtiæ vniuersè. 44
cap.3. De forma Sacramenti Euchariſtiæ. 48
cap.4. De miniſtro Sacramenti Euchariſtiæ 51
cap.5. De ſuſcipientibus Euchariſtiam quoad obligationem quam aſtringuntur ad talem ſuſceptionem. 58
cap.6. In quo traditur explicatio quæſtionum, quibus inquiritur de neceſſarijs ad dignè ſumendam ſacroſanctam Euchariſtiam 64
cap.7. De ratione qua dignè ſumatur ſacroſancta Euchariſtia ad ſpiritalis guſtus ſuauitatem ex Chriſti præſentia ſentiendam. 72
cap.8. De effectibus Euchariſtiæ. 76
cap.9. De Miſſæ celebratione. 77

LIB. XXX.

TRACTATVS PRIMI.

cap.1. DE Sacramento Ordinis quoad ſe abſolutè.
cap.2. De materia Sacramenti Ordinis. 94
cap.3. De forma Sacramenti Ordinis. 95
cap.4. De effectibus Sacramenti Ordinis. 96
cap.5. De miniſtro Sacramenti Ordinis. 97
cap.6. De ſuſcipientibus Sacramentum Ordinis. 98
cap.7. De obligationibus circa Ordinis Sacramentum contingentibus. 99

cap.

Cap.8. De coagmentatione ſtatus Clericalis ex initiatis Sacramento Ordinis. 100.1

TRACT. SECVNDI.

Cap.1. De nomine, definitione, & diuiſione Irregularitatis. 107.1
Cap.2. In quo traduntur quædam generalia documenta de Irregularitate. 108.2
Cap.3. De modis quibus Irregularitas tollitur. 110.1
Cap.4. De prima ſpecie Irregularitatis quæ eſt ex defectu animæ. 114.1
Cap.5. De ſecunda ſpecie Irregularitatis quæ eſt ex defectu corporis. 115.2
Cap.6. De tertia, & quarta ſpecie Irregularitatis ex defectu ætatis, & ex defectu libertatis. 119.1
Cap.7. De quinta ſpecie Irregularitatis ex defectu Natalium. 120.1
Cap.8. De ſexta ſpecie Irregularitatis ex defectu Sacramenti, ſeu digamia. 122.2
Cap.9. De irregularitate ex homicidio qua cõprehenduntur tam ſeptima ſpecies de licito, quàm octaua ex illicito. 123.2
Cap.10. De Irregularitate ex homicidio fortuito. 127.2
Cap.11. De Irregularitate ex homicidio cõtracta verbo. 128.2
Cap.12. De Irregularitate ex homicidio contracta facto. 132.2
Cap.13. De nona ſpecie Irregularitatis ex iteratione Baptiſmi. 136.2
Cap.14. De decima ſpecie Irregularitatis ex delictis circa ordines. 137.2
Cap.15. De vndecima ſpecie Irregularitatis ex hæreſi, & duodecima ex infamia. 139.2
Cap.16. De vltima Irregularitate ex delicto quo cumque enormi & notorio. 141.1

TRACT. TERTII.

Cap.1. De communibus Clericorum obligationibus. 142
Cap.2. De peculiaribus Clericorum obligationibus ad vitæ honeſtatem ſuo ſtatu conuenientem. 143.2
Cap.3. De obligationibus ſatisfaciendi oneribus quæ annexa fuerint beneficiorum acquiſitioni. 146.1
Cap.4. De beneficiorum obligatione recitandi horas canonicas. 147.1
Cap.5. De beneficiati obligatione reſidendi. 151.1
Cap.6. De obligatione non alienandi res Eccleſiæ. 153.2
Cap.7. De obligatione expendendi fructus beneficiorum in bonos vſus. 156.2
Cap.8. De obligationibus ſoluẽdi penſiones beneficijs legitimè impoſitas. 164.1
Cap.9. De beneficiorum Eccleſiaſticorum multiplici varietate. 166.1
Cap.10. De erectione beneficiorum Eccleſiaſticorum 167
Cap.11. De impedimẽtis canonicis quibus quis inhabilis eſt ad Eccleſiaſtica beneficia acquirenda. 168
Cap.12. De ijs quæ requiruntur vt ad beneficia Eccleſiaſtica obtinenda dignus quis cenſeatur. 171
Cap.13. De beneficij Eccleſiaſtici acquirendi intentione, appetitione, & procuratione debita. 175
Cap.14. De modis legitimis acquirendi beneficia Eccleſiaſtica, ac primò de electione. 177
Cap.15. De poſtulatione, ac nominatione ad beneficia. 179
Cap.16. De præſentatione quæ à patrono fit ad beneficia. 180
Cap.17. De ſimplici collatione beneficij Eccleſiaſtici. 185
Cap.18. De multis alijs modis acquirendi beneficia Eccleſiaſtica, & potiſſimùm de triennali pacifica poſſeſſione, ac reſcriptis Apoſtolicis. 189
Cap.19. De pluralitate beneficiorum. 194
Cap.20. De incompatibilitate beneficiorũ. 198
Cap.21. De eſtinctione beneficiorum. 199
Cap.22. De vacatione beneficiorum. 200
Cap.23. De renunciatione beneficiorum. 204
Cap.24. De permutatione beneficiorum. 207.

LIB. XXXI.

Cap.1. De nomine, & definitione matrimonij. 209
Cap.2. De neceſſitate, & inſtitutione Sacramenti matrimonij. 210
Cap.3. De conſenſu quo matrimonium contrahitur. 211
Cap.4. De vinculo matrimonij indiſſolubili. 213
Cap.5. De diuiſionibus matrimonij. 216
Cap.6. De cauſis matrimonij, & primò de materia & forma. 216
Cap.7. Ratio iudicandi de materia, & forma ad matrimonium ſufficientibus. 216
Cap.8. De efficiente cauſa Sacramenti matrimonij. 218
Cap.9. De fine matrimonij. 218
Cap.10. De modis quibus peccatur contrahendo matrimonium. 219
Cap.11. De impedimento ægræ mentis. 221
Cap.12. De impedimento coniugij. 221
Cap.13. De impedimento vis ſeu metus grauis. 222
Cap.14. De impedimento erroris. 225
Cap.15. De impedimento ineptiæ, ſeu imporentiæ ad carnalem copulam. 226
Cap.16. De impedimento ſanguinis attento iure naturæ. 229
Cap.17. De impedimento ordinis ſacri, & voti. 231
Cap.18. De impedimento ſponſaliorum, ſeu publicæ honeſtatis. 232
Cap.19. De impedimento duplicis criminis, puta homicidij, & adulterij. 233
Cap.20. De impedimento quadruplicis cognationis. 235
Cap.21. De impedimento raptus, & defectus Baptiſmi, ſeu diſparitatis cultus. 241
Cap.22. De impedimento ætatis. 243
Cap.23. De impedimento defectus teſtium, & præſentiæ Parochi. 244
Cap.24. De impedimentis voti ſimplicis, ſponſaliorum, & interdicti Eccleſiæ. 246

Digitized by Google

Cap.25. De alijs impedimentis minoribus. 247
Cap.26. De diſpenſatione in impedimentis matrimonij. 248
Cap.27. De poteſtate diſpenſandi quam habent inferiores Papa. 249
Cap.28. De clauſulis diſpenſationum quæ in foro conſcientiæ circa impedimenta matrimonij expediuntur in ſacra Pœnitentiaria Romana. 252
Cap.29. De neceſſitate promulgationum matrimonij. 255
Cap.30. De modo quo faciendæ ſunt matrimonij promulgationes. 255
Cap.31. De accuſationibus impedimentorũ matrimonij. 256
Cap.32. De diſpenſatione omittendi promulgationes matrimonij. 256
Cap.33. De impedimẽtorum occultatione promulgationum fini contraria. 258
Cap.34. De validitate ſponſaliorum. 259
Cap.35. De obligatione quam ſponſalia inducunt. 260
Cap.36. De diſſolutione ſponſaliorum. 261
Cap.37. De conditionibus appoſitis matrimonio. 265
Cap.38. De ignorantia impedimenti qua non obſtante matrimonium inualidè contrahitur. 266
Cap.39. De coniugum obligatione reddendi debitum. 267
Cap.40. De coniugum obligatione ad cohabitandum. 272
Cap.41. De diuortio. 274
Cap.42. De notandis in particulari circa diuortium ob fornicationem carnalem. 275
Cap.43. De ijs quæ obſeruanda ſunt in matrimonij vſu. 278
Cap.44. De fine requiſito ad licitum matrimonij vſum. 279
Cap.45. De vitatione damni, & nonnullis alijs requiſitis ad licitũ matrimonij vſum. 280
Cap.vlt. De prole, quæ eſt matrimonij effectus. 281

LIB. XXXII.

Cap.1. MAiorem excõmunicationem priuare paſſiua participatione Sacramentorum. 284
Cap.2. Maiorem excommunicationem priuare etiam actiua participatione Sacramẽtorum. 285
Cap.3. Priuare item paſſiua participatione cõmunium precum Eccleſiæ. 286
Cap.4. Priuare quoque actiua participatione communium precum Eccleſiæ. 287
Cap.5. Priuare præterea vſu officij publici. 288
Cap.6. De varijs particularibus incommodis quæ ex antepoſita priuatione ſequūtur. 283
Cap.7. Priuare adhuc fructibus beneficiorum Eccleſiaſticorum. 290
Cap.8. Excommunicationem maiorem impedire beneficij Eccleſiaſtici acquiſitionem. 291
Cap.9. De eo quod agendum eſt, vt beneficium acquiſitum in excommunicatione tuta conſcientia retineri poſſit. 292
Cap.10. Excommunicationem maiorem priuare tam actiua quàm paſſiua conuerſatione humana. 293
Cap.11. De euitatione excommunicati nominatim denunciati, aut notorij percuſſoris Clerici, vel Monachi. 294
Cap.12. De ijs in quibus conuerſatio humana ob excommunicationem prohibetur. 295
Cap.13. De peccato quod committitur communicando cum excommunicato in prohibitis. 298
Cap.14. De pœnis quæ incurruntur communicando cum excommunicato in prohibitis. 299
Cap.15. De ijs quæ reddunt licitam conuerſationem cum excommunicato. 299
Cap.16. Ex antedictis corollaria quædam. 305
Cap.17. De minore excommunicatione. 307
Cap.18. De nomine, & definitione ſuſpenſionis. 309
Cap.19. De multiplici diuiſione ſuſpenſionis. 310
Cap.20. De cauſis ſuſpenſionis. 313
Cap.21. De effectis ſuſpenſionis. 314
Cap.22. De interruptione, & ceſſatione ſuſpenſionis. 315
Cap.23. De depoſitione, & degradatione. 317
Cap.24. De caſibus in quibus ſuſpenſio ſpecialiter incurritur. 318
Cap.25. De generali definitione, & diuiſione interdicti Eccleſiaſtici. 324
Cap.26. De cauſis interdicti. 325
Cap.27. De effectibus interdicti, ac ſpecialiter de primo, qui eſt priuatio vſus Sacramentorum. 327
Cap.28. De ſecundo effectu interdicti, qui eſt priuatio vſus officiorum diuinorum. 328
Cap.29. De tertio interdicti effectu, qui eſt priuatio ſepulturæ Eccleſiaſticæ, deque ei affini prohibito Eccleſiæ ingreſſu. 330
Cap.30. De peccato violantis interdictum. 331
Cap.31. De irregularitate, & quibuſdam alijs pœnis quæ incurruntur à Clericis ex violatione interdicti. 332
Cap.32. De relaxatione interdicti. 332
Cap.33. De interdictis à iure latis. 334
Cap.vlt. In quo per modum appendicis agitur de ceſſatione à diuinis. 337

FINIS.

Digitized by Google

PRAXIS FORI POENITENTIALIS AD INSTITVTIONEM

CONFESSARII DE IIS, QVÆ PERTINENT ad diuini Officij ſui munia ritè obeunda:

TERTIÆ PARTIS TOMVS SECVNDVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI DE PECCATIS SECVNDVM practicam Theologiam moralem.

Authore P. VALERIO REGINALDO *Burgundo Sequano, è Societate* IESV.

PROOEMIVM.

SPECIALIS ratio iudicandi de peccatis ſecundùm practicam Theologiam moralem conſiſtit in præceptis declinandi à malo, & faciendi bonum. Nam ex his iudicatur de illis, ſicut ex regulis grammaticæ de ſolœciſmis: quoniam illa, horum tranſgreſſione committuntur, ſicut ſolœciſmi tranſgreſſione præceptorum Grammatices. Sic autẽ procedemus in eadem ratione tradenda, vt communia de præceptis præmittamus quantum ſufficere poteſt ad noſtrum inſtitutum; ijs quæ remotiora ſunt à praxi relictis Theologorum Scholaſticorum ſpeculationi. Propria verò perſequemur reuocando illa ad Decem Decalogi præcepta, tanquam ad primaria capita & principia, ex quibus tanquam concluſiones deducuntur: prout declaratum eſt in præced libro 13. cap.4. ſect. 2. additiſque in complementum ijs quæ ad contractus ciuiles pertinent; in quibus peculiaris quædam ratio iudicandi de peccatis inuenitur, quæ ob prolixitatem nimiam, non poteſt permiſta alijs, commodè tradi. Itaque tomus hic complectetur decem libros, quorum primus continebit ſpecialem rationem iudicandi de peccatis, reſpectu habito ad præceptum in communi, per explicationem eorum quæ ad illud pertinent. Secundus verò; iudicandi habito reſpectu ad 1. Decalogi præceptum. Tertius, habito reſpectu ad 2. Quartus, habito reſpectu ad 3. Quintus, habito reſpectu ad 4. Sextus habito reſpectu ad 5. Septimus, habito reſpectu ad 6. & 9. Octauus, habito reſpectu ad 7. & 10. Nonus, habito reſpectu ad 8. explicationè pertinentium tum ad eadem præcepta; tum ad alia quæ ad ipſa reuocantur. Decimus, habito reſpectu ad ciuiles contractus, docendo qui ſint, & qui non ſint liciti. Ratio autem iudicandi ex ijs, quæ propria ſunt diuerſorum ſtatuum, commodè poteſt alijs permixta tradi, ſiue in hoc ipſo tomo, ſiue in ſequenti.

LIBER PRIMVS ET TOTIVS OPERIS DECIMVSSEXTVS.

DE RATIONE SPECIALI IVDICANDI de peccatis, reſpectu habito in communi ad præcepta, quorum tranſgreſſione peccata ipſa committuntur.

PRÆFATIO.

HÆc ratio conſiſtit in notitia tum naturæ præcepti, tum eorum quæ poſſunt contrauenientem præcepto excuſare à peccato: tum etiam quorundam documentorum, quæ conſiderare oportet iudicando de peccatis: tum demum diuerſitatis præceptorum, quæ omnia ſigillatim proprijs capitibus tractanda ſunt.

CAPVT I.

De natura præcepti.

SVMMARIVM.

1 *Definitio præcepti.*
2 *Non ſolùm bona & mala, ſed etiam indifferentes actiones cadunt ſub præceptum.*
3 *Varius modus virtutis.*
4 *Generalem modum ſupernaturalem virtutis, non cadere ſub præceptum quomodo intelligi debeat.*
5 *Solutio obiectionum, quibus vrgetur, talem modum cadere ſub præceptum.*
6 *Generalis modus naturalis virtutis, partim cadit ſub præceptum tam diuinum, quàm humanum; partim ſub diuinum tantummodo, partim nec ſub diuinum, nec ſub humanum.*
7 *Tres modi, quibus intelligi poteſt actionem fieri ex electione. Primus, non coactè, qui cadit ſub præceptum tam diuinum, quàm humanum.*
8 *Secundus, ſine metu Tertius, alacri voluntate, quorum ille non cadit ſub præceptum, & hic tantummodo ſub diuinum.*
9 *Ratio diſcernendi inter præceptum & conſilium.*
10 *Quatenus talis diſcretio ex verbis legis fieri poſſit.*
11 *Quomodo fiat ex materia legis & quòd materia conſilij nequeat mala eſſe quòdq; malà eſſe, contingat dupliciter.*

Nu. 1. AD explicationem naturæ præcepti Sylu. in verbo Præceptum initio, definitionem hanc ex D. Thomæ doctrina tradit; quòd ſit motio Superioris imperatoria ad aliquid agendum vel fugiendum ex neceſſitate. Illius autem prima pars indicat, quòd præceptum in Superiore, ſit actus rationis & voluntatis, tendens in ſubditos per modum imperij. Secunda verò, oſtendit, præcepti materiam eſſe actum virtutis, & actum vitij; quorum ille agendus eſt, & hic fugiendus. Tertia, denique declarat præceptum imponere neceſſitatem obediendi; ita vt peccetur, ſi non fiat quod præcipitur: hócque eſt, quod in cap. fin. 14. quæſt. 1. dicitur. Quod præcipitur imperatur, & quod imperatur neceſſe eſt fieri. Eſt præterea id, in quo præceptum diſtinguitur à conſilio, iuxta illud quod in eodem cap. ſubiungitur. Vbi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt: vbi præceptum, neceſſitas eſt ſeruientis. Vt autem pleniùs hæc intelligantur, tres quæſtiones explicandæ ſunt.

QVÆSTIO I.

An omnes, & ſolæ actiones virtutum & vitiorum cadant ſub præceptum.

AD hanc reſpondetur, nec ſolas, nec omnes cadere. Non quidem ſolas, quia indifferentes cadere poſſe ſub præceptum patet ex eo, quòd præcepta cæremonialia cuiuſque legis, ſoleant eſſe de actionibus ex ſe rebus indifferentibus, quæ ex ſe nullam habent moralem bonitatem vel malitiam, ſed ſolùm vt à religione in Dei cultum aſſumuntur. Quanquam vt in præced libro 14. numero 2. annotatum eſt, actio ex ſe indifferens, hoc ipſo quòd legitimè præcipitur, ponitur in aliquo officio virtutis, bonaque moraliter efficitur: & hoc ipſo, quòd legitimè prohibetur, fit repugnans alicui virtuti, ac moraliter mala. Nec item omnes dictas actiones ſub præceptum cadere, ex eo patet, quòd pleræque cadant ſolum ſub conſilium: vt illæ virtutum actiones quæ pertinent ad eximiam perfectionem hominis: cuiuſmodi cenſentur eæ, de quibus dicitur Prouerb. 3. De primitijs omnium frugum tuarum da pauperibus] & cap. 25. Si eſurierit inimicus tuus ciba illum, &c.] & 1. Cor. 7. De virginib. præceptum Domini non habeo, conſilium autem do] & aliæ, de quibus Dominus apud D. Matth. cap. 5. 6. & 19. Nu. 2.

QVÆSTIO II.

An cum actione, modus virtutis cadat ſub præceptum.

VT ad hanc reſpondeatur, ſupponendum eſt, modum virtutis eſſe duplicem: vnum ſpecialem, ſeu cuiuſque ſpecialis virtutis proprium: qualis eſt iuſtitiæ quidem, iuſtè ſeu ſeruato iuris ordine alteri ſuum reddere: temperantiæ verò temperatè ſeu ſeruata moderatione in victu & matrimonij vſu, viuere: & ſic de alijs. Alterum autem generalem, qui adhuc duplex eſt: vnus ſupernaturalis & diuinitus infuſus, qui eſt charitatis habitus, gratiæ gratum facientis comes indiuiduus: alter naturalis, & humana induſtria acquiſitus, qui eſt virtutis moralis habitus, quo virtuoſè (vt ſic dicam) agitur; requirens in virtuoſo tres conditiones ex Ariſtot. in 2. Ethic. cap. 4. nempe vt ſcienter agat: deinde vt ex electione propter finem: ac demum vt firmo ſtabilique animo: quarum vna deficiente, perit talis modus virtutis. Atque his ita poſitis, prima propoſitio ſtatuitur. Modum

proprium

proprium cuiuſque virtutis cadere ſub præceptum tam diuinum, quàm humanum. Ratio eſt, quia virtutis actio, de qua datur præceptum, nequit ſine tali modo conſiſtere, cùm ab eo ſuam ſpeciem, propriamque rationem accipiat.

De generali modo ſupernaturali.

4. SEcunda propoſitio ſtatuitur. Generalem modum ſupernaturalem virtutis, non cadere ſub præceptum. Ea autem non eſt ita intelligenda, quaſi ſenſus ſit nullum haberi ſpeciale præceptum de actu charitatis. Id enim falſum eſſe apertè conſtat: tum ex alijs ſacræ Scripturæ locis, in quibus amor Dei aut proximi præcipitur: tum præſertim ex capitulo vigeſimoſecundo D. Matth., vbi maximum & primum mandatum in lege, Dominus ait eſſe. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. & ſecundum ſimile, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Sed intelligenda eſt, vt ſenſus ſit; dum actus virtutis præcipitur, non præcipi eo ipſo vt ex charitate is fiat. Quod Diuus Thomas *communiter teſte Nauar. Enchir. cap. vndecimo numero decimotertio receptus in ea re, rectè probat, prima, ſecunda, quæſt. 100. articul. decimo*, quia ſequeretur alioqui, vt quicumque extra charitatem facit opus de quo datur præceptum affirmatiuum: aut abſtinet ab opere vitij de quo datur præceptum negatiuum: peccet tanquam tranſgreſſor præcepti cùm non habens charitatē, nō poſſit operari ex charitate. At id inconueniens eſt, immo hæreticum ex Concil. Tridentin. ſeſſion. ſexta. canon 7. de iuſtificatione: vbi anathematizatur tale quid dicens. Et certè ſi id verum eſſet, *cùm nemo ſciat an habeat charitatem*, quidquid egerimus ſemper anxij eſſemus, an quodcumque præceptum impleuerimus. Itaque præcepto, Honora patrem tuum, *inquit Diuus Thomas*, non includitur, quòd pater honoretur ex charitate, ſed solùm quòd honoretur. Quod ſi caſus contingat in quo pater ex charitate honorari debeat: ea obligatio, *vt idem D. Thomas addit in ſolut. ſecund. argumenti*, naſcitur ex eo, quòd in tali caſu, ſpeciale præceptum de actu charitatis obliget; non autem ex eo, quòd præceptū de honorando patre, eam imponat. Addit ex Maiore Nauarrus in comment. De indulgentijs notab. 32. num. 46. verſu. 3. per actum etiam mortiferè malum (atque adeo repugnantem charitati) poſſe præceptum impleri: et Eccleſiaſticum de ſacroſancta Euchariſtia ſumenda in Paſchate, impletur eam ſumendo tunc indignè; quod eſt quidem peccatum mortale contra præceptum diuinum de ea dignè ſumenda; ſed non eſt contra præceptum Eccleſiaſticum: quoniam ipſum ea ratione impletur quoad operis ſubſtantiam, cùm abſolutè detur tantùm de vſurpanda tunc temporis, ipſa Euchariſtiæ ſumptione.

5. Si obijcias præcepta dari de medijs conſequendæ vitæ æternæ, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata] & per conſequēs de ijs quæ agenda ſunt ex charitate nihil proſint ad æternam vitam conſequendam, vt ex capitulo decimotertio prioris ad Corinth. habetur in capitulo vltimo de pœnitent. diſtin. 3. patètque ex Concil. Tridentin. in citat. ſeſſ. capitulo ſeptimo ſub finem. Reſpondetur, inde propoſitionem noſtram confirmari. Cùm enim præcepta dentur de medijs quibus peruenitur ad finem, non de fine (ut videre eſt in medicina, in qua non dantur præcepta de ſanitate) præcepta data de actionib. virtutum, non debent cenſeri data de charitate. Vnde fit, vt quoad ſubſtantiam operis poſſint extra charitatem impleri, iuxta ſupradicta: quamuis ſecundum intentionem præcipientis implēda eſſent ex charitate: ad quam ipſe illa ordinaret, ſicut præcepta ſua medicus ordinat ad ſanitatem. Itaque ei qui præceptum implet, ſed non ex charitate, idem euenit quod ei qui ex mandato Regis muniuit aliquod caſtrum, ſed alia intentione quam Rex haberet mandando: aut ei qui ab iniuria inferenda abſtinuit iuxta legem in repub. latam, ſed non ob eiuſdē Reip. pacem, quam intendebat legiſlator. Nam nec ille mandati Regij, nec iſte, legis publicæ tranſgreſſor iudicatur; quia illud quod præceptum erat, impleuit ſecundùm totam ſubſtātiam operis. Aduerte ex Soto in lib. 2. de iuſt. & iure quæſt. 3. artic. 10. vt præceptum impleatur quoad ſubſtantiam operis ſufficere ex parte principij, generalem Dei concurſum: & ex parte finis, vt opus ipſum ſeapte natura ad Deum tanquam omnium finem vltimum referatur: prout omne opus de ſe bonum refertur, niſi aliqua mala circumſtantia deprauetur. Ad quam doctrinam confirmandam induci poteſt illud D. Pauli ad Rom. 2. Gētes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt.

De generali modo naturali.

TErtia propoſitio ſtatuitur. Generalem virtutis modum naturalem & acquiſitum, partim cadere ſub præceptum tam diuinum quàm humanum; partim ſub diuinum tantùm, non ſub humanum, partim, neque ſub diuinum, neque ſub humanum. Hanc habet D. Thom. 1. 2. *quæſt. 100. art. 9.* Cuius prima pars probatur: quia dictus generalis modus ſecundùm ſuam primam conditionem, *quæ eſt ſcienter agere*, cadit ſub vtrumque præceptum. Nam ad ſatisfaciendum præcepto ſiue diuino ſiue humano, requiritur vt id, quod præcipitur ſcienter agatur: debet enim (non minus quàm præcepti tranſgreſſio) actio eſſe libera, quæ requirit antegreſſam ſcientiam. Vnde ſi dormiens, ebrius, vel alia ratione impos mentis, ſacrum Miſſæ audiat in die feſto, non ſatisfacit præcepto Eccleſiæ: quia neſcit quid faciat: itaque ad ſe rediens, debeat ad ſatisfaciendum, adhuc audire. Non verò ille qui Miſſam deuotè audiuit, ſed ſine intentione ſatisfaciendi præcepto: ſiue quia non aduertit diem eſſe feſtum: ſiue quia ſtatuit aliam Miſſam audire. Nam, vt Thomas Sanchez in opere morali argumentatur, libro primo capitulo decimo tertio numero 9. legiſlatores tantùm dant præceptum de opere faciendo, non autem de intentione faciendi: quò pertinent dicenda libro decimo octauo numero. 150. & libro 19. numero 23. 6.

Tertia pars propoſitionis ex eo confirmatur, quòd idem modus ſecundùm ſuam tertiam conditionem, (*quæ eſt agere firmo animo*) ſub neutrum præceptum cadat: quia firmitas illa includit rationem habitus requirentis longam exercitationem; cùm tamen homines ſtatim ac peruenerunt ad vſum rationis, obligentur ad præcepta implenda. Itaque ſi quis debitum honorem impendat parentibus, quamuis non habeat pietatis habitum, ſatisfacit præcepto de honorandis parentibus: ita vt neque ab homine, neque à Deo puniatur tanquam illius tranſgreſſor. vt loco cit. habet D. Thomas.

Secunda pars demum, & pariter duæ adhuc aliæ probantur: quia idem generalis modus quoad ſecundam conditionem, *quæ eſt fieri ex electione propter finem*, partim cadit ſub præceptum tam diuinum quàm humanum, partim ſub neutrum; & partim ſub diuinum quidem, non tamen ſub humanum.

Quod vt pateat notandum eſt, eamdem ſecundam conditionem duas habere partes: nempe fieri ex electione, & fieri propter finem. Atque priorem tribus modis intelligi: quorum primus eſt, vt ex electione fieri dicatur, quod ſponte fit, & non coactè: quo modo accepta propoſita conditio cadit ſub omne præceptum tam diuinum, quàm humanum. Per actum enim coactum non ſatisfit præcepto ſiue diuino ſiue humano, cùm impletio præcepti non ſit nuda paſſio, ſed actio libera: qualis non eſt ea, in qua cernitur coactio. Vnde ſi quis vi tractus ad templum interſit ſacro, non ſatisfacit præcepto de eo audiendo: nec item ſi quis cogatur ieiunare, quia ablatus eſt ab eo omnis cibus, ſatisfacit præcepto, quo imponitur ieiunium, & ſic de ſimilibus: non modo cùm quis ad ea coactus, reſtiterit eliciendo quantum poteſt actum contrarium, ſed etiam cùm manſerit indifferens, & ad neutram partem propenſus reliquerit ſe arbitrio cogentis: nihil reſiſtendo vi illatæ. Non verò ſi primò quidem fuerit coactus, ſed poſtea conſentiat in opus præcepti: tunc enim cùm opus ipſum faciat liberè, & ſine coactione, ſatisfacit præcepto. 7.

Aduerte autem iſta non procedere, cum ad ſatisfaciendum præcepto, ſolummodo requiritur actus exterior; tunc enim quantumcumque opus fiat coacte, ſatisfactum eſſe cenſebitur: vt ſi creditor vi acciperet à me pecunias ſibi debitas, ſatisfacerem præcepto de reſtituendo alieno, neque deberem denuo ſoluere idem debitum. Verumtamen peccarem, ſi nollem reſtitutionem eſſe factam.

8\. Secundus modus eſt, vt id ex electione fieri dicatur, quod fit ſine metu. Secundum quem modum ſupradicta conditio non eſt in præcepto. vt argumẽto eſt, quòd plerumque detur præceptum addita comminatione pœnæ, cuius metu inducantur ſubditi ad ipſum implendum. Qua ratione datum eſſe conſtat primum omnium, Geneſ. 2. dicente Deo ad Adam, De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas, in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Accedit quòd metus non tollat, *ſicut coactio*, liberum: etiamſi illud nonnunquam ita minuat vt à peccato excuſet: prout declaratum eſt in præcedenti libro 1. cap. 8.

Tertius modus eſt, vt ex electione dicatur fieri, quod fit propenſa alacrique voluntate: ſecundùm quem modum, eadem ſupradicta conditio cadit ſub præceptum diuinum, nõ autem ſub humanum. Quia enim homo videt quæ parent: Deus autem intuetur cor, 1. Reg. 16. is qui cum voluntatis auerſione & quadam mœſtitia præceptum implet, *vt tenſetur accidere ei qui non occidit quidem, ſed vellet occidere*, non ſatisfacit Deo prohibenti homicidium, *vt patet ex cap. 5. D. Matth. verſu 22 & 23* ſicut ſatisfaceret homini, qui de interioribus nõ iudicat. Ex quo eodẽ fundamẽto colligitur, eamdem ſecundam conditionem ratione ſuæ poſterioris partis, *quæ eſt fieri propter finem, ſeu bona intentione*, cadere ſub præceptum diuinum, non autem ſub humanum. Quia enim homo videt quæ parent: Deus autem intuetur cor, 1. Reg. 16. is qui cum voluntatis auerſione & quadã mœſtitia præceptum implet, *vt contingit accidere ei qui non occidit quidem, ſed vellet occidere*, non ſatisfacit Deo prohibenti homicidium, *vt patet ex cap. 5. D. Matth. verſu. 22. & 23.* ſicut ſatisfaceret homini, qui de interioribus nõ iudicat. Ex quo eodẽ fundamẽto colligitur, eamdem ſecundam conditionem ratione ſuæ poſterioris partis, *quæ eſt fieri propter finem, ſeu bona intentione*, cadere ſub præceptum diuinum, non autem ſub humanum, quandoquidem intentio, eſt affectus interior latens in animo: de qua proinde homo tanquam de re ſibi ignota, vt non iudicat, ita nec præcipit, ſicut facit Deus: cuius oculis omnia ſunt nuda & aperta ad Hebr. 4. Atque ſi iudex odio vel alia mala intentione malefactorem morti tradat: aut pecuniam mutuò acceptam ea intentione reddat, vt detur ad vſuram: vel gladium alterius apud ſe depoſitum ei reſtituat vt alium occidat: diuinum præceptum violat, non autem humanum: vnde tanquam præcepti tranſgreſſor punietur à Deo, non item ab homine, *ex D. Thom. in eo. art. 6.* Quanquam negandum non eſt, Eccleſiam habere poteſtatem puniendi ea quæ fiunt mala affectu (*vt patet ex dictis in præcedenti libro 3. cap. 2. ſect. 2.*) Atque per hoc ſatis patet 2. pars auſtrmatoriæ propoſitionis: ſicut per præcedentia duæ reliquæ.

QVÆSTIO III.

Quænam ſit ratio diſcernendi præceptum à conſilio.

9\. MAgna eſt inter præceptum & conſilium ſimilitudo, cum vtrumque ſit quoddam legis præſcriptum, in quo nõ facilè detegitur diuerſitas, Quę quidẽ tota ex eo prouenit, *quemadmodũ arguit à Vittoria in relectione de poteſtate ciuili num. 20.* quòd legiſlator in ſuis legibus, non velit ſemper exigere à ſuis ſubditis obedientiam debitam: ſed aliquãdo tantùm ordinet ſimpliciter quid faciendum ſit: docens & dirigens potius, quàm præcipiens. Quod quando fiat, itaut lex ipſius conſultoria, tantùm, non autem præceptoria iudicanda ſit, *vnde pendet ratio diſcernendi præceptum à conſilio.* Sylu. in verbo Præceptum quæſt. 2. & 3. rectè explicat, dum iſta ſtatuit.

10\. Primum eſt, An lex conſultoria ſit vel præceptiua, non poſſe ſemper cognoſci ex ipſius verbis: quoniam in lege nonnunquam verbum precarium, *vt rogo*, inuenitur vſurpatũ præceptiuè, vt c. 1. quæſt. 3. cap. Rogo: quod gloſa ibidem annotat: & nonnunquam verbum præceptiuum, *vt mando*, vſurpatum precariò, vt in cap. Mandaſtis 2. quæſt. 4. vbi id gloſa quoque annotat.

Secundum eſt: niſi de legiſlatoris intentione aliunde conſtiterit, cenſeri non poſſe conſultoriam tantum eſſe legem eam, quæ datur per verba præceptiua: qualia ex Alphonſo à Caſtro in 1. lib. de lege pœnali, cap. 5. documento 4. ſunt: præcipio, mando, iubeo, prohibeo, inhibeo, veto, interdico, & eis æquiualentia: etiamſi materia legis præceptiua non ſit, ſed tantùm conſultiua: niſi quod verbum, *debet, etiamſi æquiualeat*, in materia conſultiua importet, *inquit Sylueſter*, ſolam congruitatem, id eſt, debitum honeſtatis, & non iuſtitiæ vel neceſſitatis. Sic enim quod in cap. 1. De deſponſatione impuberum dicitur: quod ſi pater filium nondum adultum, matrimonio tradiderit, filius ipſe poſtquam peruenerit ad perfectam ætatem, debeat illud implere: gloſa finalis ibidem interpretatur, debere debito honeſtatis, non autem neceſſitatis.

Tertium eſt: cum lex datur per verba imperatiua, non præceptiua: qualia ſunt, dicant, faciant, legant, taceant, & alia innumera, non poſſe ex eorum ſignificandi vi cognoſci, an ea ſit præceptiua, obligetve ad peccatum: quoniam talia verba poſſunt in propria ſua ſignificatione, tam à conſulente quam à præcipiente vſurpari. Sic cùm dicitur Pſal. 75. Vouete, & reddite, &c. illud eſſe conſilij, & hoc præcepti, ex vi ſignificandi verbum, nullatenus cognoſci patet. Itaque inquirendum eſt. 1. de legiſlatoris voluntate imponendi vel non imponendi obligationem.

De qua voluntate ſi conſtare non poſſit, recurrendum eſt ad materiam: quæ ſi præceptiua ſit, lex quoque præceptiua eſſe iudicabitur: quia verba legis debent ad materiam ipſius accommodari argumento citati cap. Rogo, iuncta eiuſdem gloſa. Cenſetur verò tunc præceptiua legis materia, cùm eſt de neceſſarijs, vel ad iuſtitiam, vel ad charitatem, vel ad diuinam reuerentiam: vt non fieri clandeſtina matrimonia: fratrem corripi: non communicare pleno ſtomacho, & multa alia: de quibus benè determinari non poteſt niſi ex communi doctorum ſententia. Hęc Sylueſter. Ex cuius doctrina relinquitur, ſi legis materia non fuerit neceſſaria ad iuſtitiam vel charitatem vel diuinam reuerentiam: neque fuerit, *vt idem ait qui ſupra habet in quæſt. 2.* ponderoſa, id eſt, magni momenti ac ponderis, legem eſſe tantum conſultoriam: vt hanc, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram Matth. 5. cum quibuſdam alijs, quæ ibidem habentur. 11.

Aduerte autem quia de eo quod malum eſt, conſilium dari non poteſt, ſicut nec præceptum: requiri vt conſultiua materia ſit ſaltem indifferens, minimè verò mala: vt eſſe poteſt ex Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 1. ex defectu vel finis, vel alicuius debitæ circunſtantię, vel obiecti ſiue non iuſtificabilis, id eſt, talis, quod nulla circunſtantia poſſit bonum fieri, vt mentiri: ſiue non iuſtificabil, id eſt, talis quod de ſe malum ſit quidem, ſed ita vt poſſit fieri bonum ex aliqua circunſtantia: vt occidere hominem, poteſt ex circunſtantijs perſonarum & alijs de quib. ſuo loco in ſequenti lib. 21.

CAPVT II.

De ijs quæ contrauenientem præcepto excuſare poſſunt à peccato.

SVMMARIVM.

12 *De impotentia excuſante à peccato.*

13 *Duo modo, quibus contingit ignorantia à peccato excuſans.*

14 *Quando contingat reſpectu præceptorum legis naturæ.*

15 *Quando reſpectu diuinæ legis poſitiuæ.*

16 *Qua eiuſdem legis traditæ notitia tollat illius ignorantiam à peccato excuſantem: qua item dubitatio eamdem tollat ſi ad veritatẽ intelligendam diligentia nõ adhibeatur.*

17 *Quæ monitio præcedens ſufficiat ad conſtituendam eius generis dubitationem.*

18 *De diſpenſatione in ordine ad præcepta iuris naturæ. & in quo ex eis illa poſſit aut non poſſit cadere.*

19 *Res poteſt deſinere eſſe iuris naturæ, per mutationem ipſius, ſiue ſecundùm ſe, ſiue ſecundùm ſuam circunſtantiam: quod exemplis illuſtratur.*

20 *Quando liceat præceptum de bono priuato, aut de minore bono datum, omittere ob commune, vel maius bonum.*

VOLENTI de peccatis ex aliquo præcepto iudicare, videndum eſt in primis: An ſit aliquid quod contrauenientem

tranſeuntem excuſet a peccato, vt eſſe poteſt, tum metus grauis & cadens in conſtantem virum: tum impotentia: tum ignorantia inuincibilis: tum etiam Superioris diſpenſatio. Atque de metu nihil occurrit addendum ad ea quæ dicta ſunt in præced. lib. 5. cap. 8.

11. De impotentia certum eſt, quòd nemo ad impoſſibile obligetur, etiamſi quis illi cauſam culpabilem dederit, dummodo de data verè pœniteat. Quod addo, quia ſibi placens adhuc in ea, conſequenter placet ſibi in præcepti tranſgreſſione, quod eſt inexcuſabile. Iam quando cenſenda ſit impotentia ipſa contingere, nequit generali regula determinari: ſed id, ſicut multa alia in hac doctrina, relinquitur prudentis iudicio ex inſpectione circunſtantiarum, præcepti, rerum, & perſonarum.

Quæritur autem, An qui non poteſt implere totum illud quod præcipitur, teneatur implere partem quam poteſt? Reſpondetur cũ diſtinctione: vel .n. illud quod præcipitur diuiduum eſt: ita nimirum vt in eius parte, ratio præcepti ſaluetur perinde ac in toto; nec vna pars pendeat ab alia: quo modo ieiunium totius Quadrageſimæ eſt diuiduum; quoniam ipſius obligatio eſt ſingulorum dierum ex quibus ea conſtat, ſine dependentia vnius ab alio. Vel certè eſt indiuiduum: ita ſcilicet vt in eius parte non ſaluetur ratio præcepti, ſicut in toto; vnàque pars pendeat ab alia: quo modo auditio Miſſæ indiuidua eſt. Reſponſio igitur ad propoſitam quæſtionem hæc eſt. Cùm id quod præcipitur diuiduum fuerit, dubium non eſſe quin ille qui non poteſt ſeruare totum, debeat ſeruare quam poteſt partem, vtpote independentem ab aliis. Cùm verò fuerit indiuiduum, ſi maior pars illius ſeruari poſſit, eam tanquam accedentem ad totam, rationèmque eius aliquatenus participantem, ſeruandam eſſe. Si autem non poſſit: nec minorem, etiamſi poſſibilem, ſeruandi obligationem eſſe: quia pars maior trahit ad ſe minorẽ. De qua re pluribus Thom. Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 9.

Iam de ignorãtia, ad ea, quæ dicta ſunt in 11. libro cap. 9. addenda eſt ratio iudicandi in particulari, quando ipſa excuſet à peccato contrauenientem alicui præcepto. In cuius gratiam meminiſſe oportet eius quod illic attigimus, ignorantiam quæ contrauenientem præcepto excuſat a peccato, contingere duobus modis.

13. Prior eſt, cùm in eo qui ignorat, nulla omnino præceſſit ratio dubitandi, aut notitia qua induceretur ad exiſtimandum quidpiam certum, eſſe peccatum; vt euuenit nonnullis ſimplicibus exiſtimantibus pietatem eſſe agonizantes voluere in lecto, vt citius moriãtur; cùm tãmen id de ſe ſit peccatum contra præceptum. Non occides: ſed à quo in tali caſu illi excuſentur per ignorantiam, quam humana induſtria vincere nequiuerunt: non quidem per inquiſitionem intellectus, deliberationẽm ve: quia in homine, qui de re aliqua nunquã dubitauit, nec vllam; *ne quidem confuſam,* cognitionem habuit: nullum omnino ineſt principium de eadem re deliberandi. Cùm enim voluntas non feratur in incognitum, ea nunquam applicabit intellectum ad inquirendum deliberandũm ve de re, quæ nulla omnino cognitione ei repræſentatur: neque item per interrogationem aliorum à quibus diſcere poſſet: aut per euitationem alicuius occupationis impedituræ ipſum à conſequenda cognitione requiſita ad talis ignorantiæ depulſionem. Quis enim interroget de iis, aut caueat aliquid, cauſa eorum quæ nullatenus in mentem ei, venerunt? Iam dubitatio illa, aut confuſa cogitatio quæ deliberationi vel interrogationi dare debet initium, non eſt libera, ſed naturalis ita vt non ſit in noſtra poteſtate ſitum eam habere, ſed fortuitò nobis contingat, ſicut actiones aliæ indeliberatæ.

Quæ doctrina procedit etiam in actuali inconſideratione præcepti, ex qua ei contrauenitur, quantumuis ipſum cognoſcatur habitu. Sic enim excuſatur à peccato is qui aliquo die non ieiunat, propterea quod nullatenus in mentem ipſi venit, ſe tunc ad id præcepto obligari, etiamſi habitu talem obligationẽ probè cognoſceret. Id quod plenius explicatum eſt in præced. lib. 15. num. 75.

Poſterior modus eſt, cùm poſt dubitationem, aut confuſam cognitionem facta diligenti examinatione, an aliquid ſit vel non ſit illicitum, contrarium ve alicui præcepto, probabilibus rationibus apparet licitum eſſe, nec vlli præcepto repugnare, licet res aliter ſe fortè habeat: quo modo contingens ignorantia, dicitur probabilis, quæ æquiparatur inuincibili, quoad effectum excuſandi à peccato. *quantumcumque fortè fuerit in poteſtate hominis illam vincere*: quoniam in caſu quo ea contingit, homo agit ex iudicio prudenti, ſufficientive ad conſcientiam prudenter fundandam propter probabiles rationes, quibus quoad agenda vel vitanda acquieſcere, tribuitur prudentiæ.

De ignorantia excuſante obſeruationes particular. I.

Vt igitur ad rem propoſitam veniamus cum iuxta triplicem legem in præceden. libro 13. deſcriptam, triplicis generis præceptum diſtinguatur: vnum legis naturæ, alterum legis diuinæ poſitiuæ, & 3. legis humanæ: ratio iudicandi in particulari, vtrum talis ignorantia in aliquo caſu contigerit, conſiſtit in his obſeruationibus.

Prima eſt, Præceptorum legis naturalis, qualia ſunt Decalogi, ignorantiam poſſe contingere dupliciter. Vno modo ob propria peccata, vt in iis qui cum antea aliquam habuerint talium præceptorum notitiam, ſenſerintque remurmurantem conſcientiam in eorum tranſgreſſione: ex deprauata conſuetudine poſtea in ipſis adeo obſcuratur naturale lumen, adeòque opprimitur cõſcientia: vt neque idem quod prius iudicent, neque tranſgrediendo ſentiant conſcientiæ ſtimulos. Tales fuerunt illi de quibus ad Rom. 1. ait Apoſtolus: Cum Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, &c.] quos non excuſari a peccato per eiuſmodi ignorantiam patet, tum ex eod. Apoſtolo ibidem tum ex eo, quod non excuſabilis ſed culpabilis ſit eiuſmodi ignorantia. Altero modo contingere poteſt eadem ignorantia, non proprio perſonæ, ſed nationis vitio, & ex maiorum culpa: vt ſi communiter exiſtimetur furtum, aut fornicationem, aut vſuram, aut aliud eiuſmodi licere; tuncque ad iudicandum num ea excuſet a peccato, conſiderare oportet conſcientiæ dictamen. Si quis enim ſit adeo rudis, vt tantum ductus authoritate & legibus maiorum ſuorum, nullam omnino dubitationem habeat, nec conſcientiæ remorſum circa talia: ignorantia ipſius cenſeri poteſt inculpabilis & excuſare à peccato. ſed quia vix, rariſſime ve reperitur aliquis talis, quoad Decalogi præcepta, atque alia quæ adeo euidentia ſunt, vt non obſtante quacumque contraria maiorum conſuetudine & legibus, malitia tranſgreſſionis illorum ſtatim pulſet animum, remordente conſcientia; vix etiam vnquam talis ignorantia cenſeri poteſt excuſare in talibus: niſi forte in fornicatione, vſura, & nonnullis ſimilibus: in quibus cùm non appareat iniuria, ſed potius aliqua iuſtitiæ ſimilitudo, interdum conſcientia non poteſt facile eſſe illorum iudex verus, dèque illorum malitia remordere. 14.

Secunda obſeruatio eſt. In hoc differentiam eſſe inter legem naturalem & diuinam poſitiuam, quod illius promulgatio intus fiat per conſcientiam tanquam præconem a natura datum: iuxta illud Apoſtoli ad Rom. 2. Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum.] Promulgatio vero huius, fiat per ſancti Euãgelij prædicatores, iuxta illud ad Rom: 10. Quomodo credent ei quem nõ audierunt? & quomodo audiẽt ſine prædicante? Vnde cõcludit idẽ Apoſtolus: Fides ergo eſt ex auditu.] Quæ cõcluſio vt valeat, dicendũ eſt, modum cognoſcẽdi myſteria & præcepta fidei, nõ eſſe per internam illuſtrationem naturalis luminis, ſed per externam prædicationem concionatoris. Cùmque hoc ita ſit, ſtatui poteſt ſi deſit prædicatio myſteriorum & præceptorum fidei, ignorantiam eorum eſſe inuincibilem, atque adeo excuſantem à peccato, iuxta illud Domini Ioann. 15. Si non veniſſem & locutus eis nõ fuiſſem, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo.] Quem locum enarrans D. Auguſtinus tract. 89. tom. 9. concedit à peccato infidelitatis excuſari eos, quibus Chriſtus non eſt locutus per ſe, nec per Apoſtolos vel alios de Eccleſia. Et D. Thomas. 2. 2. quæſt. 10. art. 1. ait, talium infidelitatem non eſſe peccatum, ſed pœnam peccati originalis: neque ob eam ſed ob alia peccata ipſos eſſe damnandos. 15.

Porrò non quæuis myſteriorum ac præceptorum fidei prædicatio ſufficiens eſt ad impediendam iam dictam excuſationem: ſed tantùm ea quam ſufficiens argumentum ſeu motiuum credendi comitatur: vt cùm miraculum editur in confirmationem eorum quæ annunciantur: aut eadem probabilibus rationibus credibilia eſſe oſtenduntur: non quidem perfunctoriè, ſed diligenter & cum exemplo vitæ honeſtæ, atque ſecundum naturæ legem ſtudioſæ, prout habet Franciſc. à Victoria in priore relectione de Indis in explicatione 4. tituli, propoſitione 4. Tunc enim per præceptum Domini Marci vlt. Euntes in mundum vniuer

ſam prædicare Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c.] quiſque tenetur prædicationem Euangelij audire, eique acquieſcere. Ad quod præſtò eſt auxilium Dei cooperantis & ſermonem confirmantis: ſi non ſequentib. ſignis, *vt tempore Apoſtolorum*, ſaltem interno motu intellectus, ad aſſenſum ſufficienti: niſi obſtinatio aut alius animi prauus affectus obſiſtat.

Quamuis interdum contingat rationum momentis inter duas opiniones fluctuare: quo caſu precib. & lacrymis poſtulandum eſt abundantius auxilium diuinum: vt in ſimili ſe feciſſe teſtatur D. Auguſt. in lib. De vtilit. credendi contra Manichæos cap. 8. tom. 6.

Quod vero myſteriorum, præceptorúmque fidei propoſitio nuda, ac deſtituta argumento aut motiuo ad credendum: non impediat ſupradictam excuſationem, rectè à Victoria in præced. propoſitione 2. confirmat ex verbis Domini Matth. 15. Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberét.] Quibus apertè ſignificat excuſandam fuiſſe à peccato, Iudæorum infidelitatem, ſi eis ſuam doctrinam propoſuiſſet ſine motiuo ſufficienti ad credendum. Adde cum eodem authore, temeritatis imprudentiæque eſſe credere ſine argumento, aut motiuo ſufficienti: in iis maximè quæ ad ſalutem animæ pertinent. Vnde dicitur Eccleſiaſtici 19. Qui credit cito, leuis eſt corde.]

Nota vero, vt in infidelium, ſic in fidelium terris inueniri adeo rudes, vt tantum ducantur authoritate ſuorum maiorum in iis quæ ad ſalutem animæ pertinent: qui ſi ob parentum ruditatem vel Parochorum negligentiam, nihil de fide audierunt, præterquam quòd Chriſtus ſit, poſſunt infidelibus ipſis comparari, quoad eam, de qua agimus ignorantiam: cùm de illis meritò quoque dicatur, Quomodo audient ſine prædicante? Et certè in aliquibus locis, in quibus myſteria ac præcepta fidei fuerunt aliquando ſufficienter promulgata, tanta ſecuta eſt poſtea obliuio illorum, vt perinde ſit ac ſi nunquam fuiſſent promulgata.

16. Tertia obſeruatio eſt. Dubitationem ad hoc ſufficientem, vt dubitans teneatur veritatem inueſtigare, ſi velit à peccato per ignorantiam excuſari: circa præcepta quidem legis naturalis, contingere ſolo interiori naturali lumine: circa præcepta verò iuris poſitiui ſiue humani, non contingere abſque exteriori monitore. Ratio eſt, quia obligatio eorum quæ iuris ſunt naturalis, pendet ex interna aliqua ipſorum conditione, quæ naturali lumine nota promulgatur per conſcientiæ remorſum, qui ſtatim occurrit aggredientibus facere aliquid in contrarium: quique ad hoc ſufficit, vt dubitans teneatur in inquirenda tali obligatione, moralem diligentiam adhibere, ſi velit à peccato per ignorantiam excuſari, contraueniens de facto, alicui naturali præcepto. Eorum verò quæ iuris ſunt poſitiui, obligatio pendet ex Superioris præcipientis voluntate; quæ cognoſci non poteſt, niſi exterius notificetur. Proindéque dubitatio circa illa exurgens, non cenſetur eſſe rationabilis, & quæ illis contrauenientem impediat, excuſari à peccato per ignorantiam: niſi interceſſerit aliqua exterior adhortatio, vel fama non contemnenda; qua quis eſſe aliqua talia præcepta monitus ſit.

Vbi aduerte, quòd cùm præceptorum poſitiuorum quædam ſint communia, & quædam particularia alicuius officij:
17. ad dictam rationabilem dubitationem quoad communia, non ſufficere vt præceſſerit generalis monitio quod dentur eius generis præcepta: alioquì enim quiſque dû aggreditur quâcumque operationem, teneretur inueſtigare, an aliquod ſit de ea datum: quod eſſet difficultatis & moleſtiæ intolerabilis. Quoad particularia verò, ſufficere generalem notificationem, quòd hominibus talis ſtatus & officij, impoſita ſint particularia præcepta. Nam qui intelligit conditas eſſe aliquas leges ſui officij, & negligit inquirere quænam ea ſint, ignorantia ipſius eſt culpabilis: cùm de iis ſit quæ tenetur, & non curat ſcire. Diligentia autem in eo adhibenda, vt ignorantia cenſeatur inculpabilis, ſufficiens eſt in imperitis, ſi ipſi de legibus ſui officij cõſulant peritum: qualis iudicatur eſſe ille qui habet nam omnium materiarum moralium notitiam, ex qua dubitare, & particulares leges inueſtigare poſſit. Nec enim tenetur euoluiſſe ſigillatim omnes, quod eſſet impoſſibile: præſertim cùm nouæ à Superioribus ſubinde emanent, vnde prouenit vt etiamſi quis ſufficiens ſit, dubitationem tamen aliquam ſemper poſſit habere, dum conſilium dat in re difficili. Quocirca tale contra, poſt factam in inquirendo diligentiam, datum contra legem aliquam particularem, ad culpam imputabitur tantùm ei, qui dedit illud, carens præſidio doctrinæ ſufficientis, quemadmodum notatum eſt ab Adriano in quodlibeto 5. art. 2. principali.

De diſpenſatione excuſante, obſeruationes aliæ.

De diſpenſatione, quæ eſt quartum eorum, quibus contrauenieus præcepto excuſatur à peccato, nihil ad ea quæ dicta ſunt in præced. lib. 13. nu. 46. & 47. ac num. 190 aliquítque ſequen. occurrit addendum, quoad præcepta iuris poſitiui ſiue diuini ſiue humani: quoad præcepta verò iuris naturalis ſequẽtes obſeruationes videntur addendæ.

Prima eſt, diſpenſationem propriè dictam, qua aliquis 18.
voluntate ſui Superioris eximitur ab obligatione præcepti retinentis ſuum robur, non habere locum in præceptis iuris naturæ: quia hæc dantur de iis quæ bona ſunt natura ſua; quæque ratio, quamdiu immutata permanent, dictat eſſe facienda: aut de iis quæ mala ſunt natura ſua, quæque ratio quamdiu talia manent, nunquam dictauerit eſſe facienda. At voluntate Superioris non poteſt aliquid licere, quamdiu ipſum eſt contra rationis dictamen: tandiu enim malum eſt & contra legem æternam: cuius promulgatio quædam idipſum dictamen eſt, ex dictis in eod. lib. 13. initio tract. ſecundi. Vt verò quis malum, ac contra legem æternam licitè agat, nulla diſpenſatione fieri poteſt, cum id contradictionem implicet: communitérque conceditur illud generaliſſimum principium, Declina à malo & fac bonum; eſſe omnino indiſpenſabile. Neque obſtat quod dicitur vnumquemque legiſlatorem poſſe diſpenſare in ſua lege; quia id verum eſt tantùm, cùm res nõ eſt mala, niſi quia prohibita.

Secunda obſeruatio eſt. Eorum de quibus dantur præcepta iuris naturæ, quædam poſſe mutationem admittere, per quam deſinant eſſe talis iuris, ac dictari à recta ratione: quædam verò non poſſe, ſed omnino immutabilia eſſe, vt quæ honorem Dei cultúmque cõtinere, aut eidem aduerſari ratio dictat: circa quæ nulla contingit diſpenſatio, *ne quidem impropria*, qua quocumque modo præcepta de illis tradita, relaxentur. Nam cum homo, hoc ipſo quòd eſt creatura, honorem cultúmque Deo debeat: ſicut nihil poteſt eſſe per quod in eo ceſſet ratio creaturæ; ita nec per quod debitum ea præſtandi quæ Creatoris honorem cultúmque continent deſinat.

Item ſicut in vita ciuili, nuſquã id bene fieri poteſt, quod tollit Reipub. cõſeruationem: eiuſdem vitæ finem, ad quem conſequendum cætera omnia ſeruire debent: ſic in vita ſpirituali, nuſquam poteſt id licitè fieri, quod aduerſatur diuino cultui: ad quem vt ad vltimum ſuum finem, cætera in eadem vita, dirigi debent. Itaque nulla vnquam de cauſa poteſt quis cenſeri bene & ſine peccato negaſſe Deo adorationem, aut idololatriam commiſiſſe, aut in vanum aſſumpſiſſe nomen diuinum & ſic de aliis eiuſdem generis. In ea autem, quæ prioris generis ſunt diſpenſatio ſaltem imperfecta cadere cenſetur, cùm illam quam diximus mutationem admiſerint: quod qua ratione contingat ex ſequentibus obſeruationibus intelligitur.

Tertia igitur obſeruatio eſt. Cùm illud quod ſub præceptum iuris naturæ cadit, inuenitur repugnare bono communi, aut alteri bono maiori; tunc ipſum ceſſare, de iure naturæ eſſe: eo quod recta ratio dictet bonum commune præferendum eſſe priuato & bonum maius minori: & ſpectans ad ſalutem animæ, ſpectanti ad ſalutem corporis: atque adeo eſſe modo quodam diſpenſatum in præcepto illo, ſub quod tale quid cadit: ita ut in eiuſmodi caſu contrauenire ei, non ſit peccatum. Sic igitur nõ obſtante quinto præcepto Decalogi, iudicamus maleficos à magiſtratu ſine peccato necari: & in iuſto bello cum nocentibus innocentes eis permixtos interfici propter cõmune pacis bonum. Item innocentem probatum in iudicio reum mortis, licitè condemnari à Iudice, ad vitandum ſcandalum populi, & perturbationem in Repub. etiamſi Iudex ipſe priuata ſcientia illum innocentem eſſe ſciat. Sic etiam non obſtante ſeptimo præcepto, leges humanæ vſucapionis, & præſcriptionis, auferunt vero domino quod ſuum eſt, propter bonum commune, vt tandem lites interminabiles ac infinitæ dirimantur, paxque publica ſeruetur. Sic porro iu dicamus quãdo opus fuerit, nos debere cum vitæ periculo (*de quare in præcedenti lib. 1. cap. 8. parte poſteriore*) fidem & Religionem Chriſtianam. Eccleſiæque authoritatem tueri, aut ſaluti animæ, ſiue noſtræ ſiue alienæ, prouidere. Ita ut adultera peccante, non ex malitia, ſed ex infirmitate, ſi à me admonita emendabitur, etiamſi mortis pericu-

lum

ſi mihi ab adulterio immineat, debeã illũ monere. Similiter populum quem hæreticus ſeducit ſi à me monitus emendabitur, teneor monere, quantumcumque inde incurram
19 eminens periculum: & ſic de huiuſmodi alijs.

Quarta obſeruatio eſt. Mutationem rei ſecúdùm ſe, aut ſecundùm ſuam circumſtantiam, ſæpe facere vt ipſa deſinat eſſe iuris naturæ; ac eius contrarium dictetur à recta ratione, ſicut vſurpatio rei alienæ inuito domino, dictatur in eo qui premitur extrema neceſſitate; tũ qua res ex aliena, ſit illi cum domino communis. Dictatur quoque non eſſe reddendum depoſitum domino furioſo, vel hoſti Reipub. quibus reſtitutum, pernicioſum eſſet. Vnde oritur etiam modus quidam diſpenſationis ſufficiens ad excuſãdum à peccato tranſgreſſionis præcepti, ſub quod talis res cadit. Sic enim in duobus caſibus proximè poſitis, nó peccatur contra præceptum. Non furtum facies. Nec item peccarunt contra præceptum Non occides: tum Abraham cùm voluit alium occidere) cui eſt ea de cauſa promiſſio ampliſſima facta à Deo (tum Sampſon cum interfecit ſeipſum: quem D. Paulus ad Hebr. 11, numerat inter eos qui adepti ſunt repromiſſiones.

Cur autem non peccarint, ratio eſt: quòd in illis caſibus conditio occiſionis prohibitę quinto præcepto, mutata fuerit authoritate Dei habentis in omnes homines poteſtatem vitæ & necis: ſtatui illos tum ipſe per ſe aut per cauſas naturales, vel alios homines: tum etiam per ſeipſos inculpatè occidere poſſit, tam vt abſolutus Dominus, quã vt Iudex puniens in nobis peccatum originale, per quod omnes mortem meruimus.

Similiter iudicantur Hebræi non peccaſſe contra præceptum Non furaberis, quando Exod. 11. mutuũ petita ab Ægyptijs vaſa retinuerunt; quia Deus tráſtulit in eos dominium talium rerum acceptarum, ſic vt eæ deſinerent eſſe alienæ. Quò etiam referri poteſt Oſeæ excuſatio à peccato contra præceptum Non fornicaberis; cùm Dei iuſſu ſũpſit ſibi vxorem ex qua faceret ſibi filios fornicationum: nempe quod Deus ſuauiter effecerit, vt propheta & fornicaria conſentirent in matrimonium. Quod verò propheta iubetur facere filios fornicationum, accipiendum eſt eo ſenſu vt iubeatur facere filios illius, quæ erat fornicaria. Vide Sotum in lib. 4. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 8. in ſolutione 3. argumenti.

Quinta obſeruatio eſt. Vt ſine peccato bonum priuatũ ob commune, vel minus bonum ob maius deſeratur (*ſi quidem idipſum ſiue commune, ſiue maius bonum obligatorium eſſe, dictet recta ratio*) ſufficere declarationem, per quam conſtet de tali obligatione; conſequenter enim conſtabit bonum priuatum vel minus bonum quod ei repugnat, deſinere de iure naturæ eſſe, dictariue à recta ratione. Sin autem ipſum commune, vel maius bonum fuerit tantùm in conſilio, ſeu quod recta ratio dictet quidem, non tamen vt obligatorium, requiri diſpenſationem Superioris: quia bonum priuatum vel minus bonum ex eo, quòd illi repugnet non deſinit eſſe de naturæ iure præcipiente, quod prepon derat iuri conſulenti. Quanquam ſi diſpenſatio interueniat poſtponi poteſt, quia recta ratio cõſulens aliquod commune vel maius bonum, dictat quòd poſſit homo propter illud, liberari ab obligatione iuris naturæ, eidem bono repugnantis, proſecutionemq; illis impedientis. Sic ergo Papa in voto & in iuramento, *ad quorum obſeruationem ſecundum Decalogi præceptum obligat*, diſpenſat propter commune aut maius bonum: itemque ad vitanda maiora & frequẽtia peccata, vt in eo voto quod per humanam fragilitatẽ facile frangeretur. Ac etiam ad tollendam improbis libertatem vexandi bonos & innocentes: vt in iuramento per metum facto latroni, aut tyranno. Ratio enim naturalis dictat, tam eſſe Deo, *cui illa fiunt*, vt ipſa relaxentur ad remouendas peccatorum occaſiones; quàm vt obligatio ipſorum cum talibus occaſionibus maneat. Id quod locum habet etiamſi quis iuraſſet ſe non petiturum diſpentioné: quia tale iuramentum perinde eſt diſpenſabile, nec magis obligatorium, quàm cætera: eum quibus omnino, in ratione iuramenti conuenit.

CAPVT III.

De documentis notandis cùm præceptis iudicium aliquod ſpeciale fertur de peccatis.

SVMMARIVM.

21 *Præceptum non implet qui illud omnino ignorat, etiamſi faciat id quod per ipſum præcipitur.*

22 *Contra præceptum legis peccat, non modò qui illud tranſgreditur; ſed etiam qui habet propoſitum tranſgrediendi, aut de illius tranſgreſſione delectatur.*

23 *Quis dicatur voluntatis affectus efficax.*

24 *Illius differentia ab affectu ſimplicis complacentiæ, in ordine ad iudicium de vtriuſque malitia.*

25 *Affectus efficax quãdo induat naturam ſimplicis cõplacẽtiæ.*

26 *Ratio iudicandi de affectu ſimplicis complacentiæ, an ſit peccatum mortale, nécne.*

27 *Complacentia de peccato prout ipſum eſt contra proximum, quando ſit mortalis.*

28 *Quando item, cùm eſt de re prohibita, quia mala: vt de actu impudico.*

29 *Et quando de re mala, quia prohibita: vt de eſu carnium in die ieiunij.*

30 *Ratio iudicandi de affectu ſimplicis diſplicentiæ, num ſit peccatum mortale.*

31 *Modi peccandi conſentiendo alteri peccanti, ac primò relati in gloſa ad cap. 1. De officio delegati.*

32 *Relati à D. Thom. cum eorum explicatione.*

33 *Præcepto naturali, diuinum poſitiuum cedit; & huic, præceptũ humanum.*

34 *Hoc non procedere, cùm ius poſitiuum à naturali, aut humanum à diuino remouet conditionem neceſſariam obligationem, exemplis declaratur.*

PRimum Eſt. Vt quia cenſeatur præceptum aliquod impleuiſſe, requiri vt id quod præcipitur egerit, non modò ex ſcientia de qua eſt habita mentio in cap. 1. qu. 2. propoſ. tertia: ſed etiam ex ſcientia legis: hoc eſt, actu, aut ſaltem virtute ſciendo ſe agere ſecundùm legem ſibi præſcriptam. Ratio eſt, quia ad ſeruandam legem præſcriptam, requiritur vt quis ei conſentiat, velitue id facere quod per eam iubetur. At hoc non poteſt ille qui nullomodo legis ſcientiam habet: quia conſenſus non eſt ſine ſcientia, per tradita in præced. lib. 1. cap. 4. Sic igitur ille qui ſcit eſſe præceptum à ſe obſeruandum de audiendo ſacro Miſſæ in die feſto, audit illud eum debita deuotione neſciés tamen diem eum eſſe feſtum, implet idipſum præceptum, quia operatur cum cognitione eius ſaltem virtuali: ſeu quæ cùm præceſſerit actu, perſeuerat habitu, etiamſi ipſe tunc non recordetur actu. Sed ſi præciperetur vt omnes ieiunent ſemel in menſe, & aliquis nihil vnquam de tali præcepto cognouiſſet, etiamſi ſemel iam ieiunaſſet, tamé certior poſtea effectus de tali præcepto, teneretur iterum eodem menſe ſemel ieiunare: quoniam antea non egit ex lege quam omnino ignorauit. 21.

Varij modi quibus contingit tranſgredi vnum, & idem præceptum.

SECTIO I.

SEcundum eſt. Non ſolùm præcepti tranſgreſſionem eſſe peccatum, ſed etiam præcepti tranſgrediendi propoſitum, *quod affectus efficax dicitur*, immo, & deliberatam voluntatem delectandi ſe in præcepti tranſgreſſione: etiamſi ea nullatenus ſit exequendi illud in quo tranſgreſſio ipſa conſiſtit: vt quando quis delectatur de alieno opere inaſo, vel de proprio præterito vel de peccato abſolutè, abſque ordine ad executionem: quæ quidem voluntas dicitur affectus ſimplicis complacentiæ. Cuius documenti ratio eſt, quòd vt in tranſgreſſione voluntaria præcepti, ſic, & in illius propoſito ac in ſimplici complacẽtia voluntaria, inſit deliberatus in malum conſenſus, qui conſtituit peccatum per tradita in præcedenti lib. 1. c. 4 & 5. 22.

Pro illius autem plena intelligentia notandũ eſt primò, affectum efficacem non tantùm eſſe eum quem ſequitur effectus, *tranſgreſſio inquam*, vel qui effectu fruſtratur ob impedimentum ſolummodo externum; ſed eum etiã qui præuia deliberationis, iudicijue intellectus reſolutione, verſatur ea ratione circa præcepti tranſgreſſionem, vt ad executionem illius tendat voluntatis affectu: à quo tamé retrahatur timore interno alicuius periculi, quod ſi non adeſſet, exequeretur idipſum quod habet in animo. Exemplum eſt, cùm pecuniæ cupidus, ducitur affectu, quo planè vellet eam furari; ſed non furatur, propterea quod metuit ſuſpendium, vel aliud periculum. 23.

Notandum eſt ſecundò, differentiam eſſe inter affectũ efficacem & affectum ſimplicis complacentiæ, quòd nulla 24.

Digitized by Google

tia tranſgreſſionis præcepti, deriuetur in illum, non autem in hunc. Ratio eſt, quoniam affectus efficax, eſt ex ſe cauſa tranſgreſſionis præcepti: vnde licèt tempore eam præcedat, neque eam ex illo ſequi poſtea contingat, meritò cenſetur perinde malus ac tranſgreſſio ipſa, cuius ea ſe cauſa eſt. Nam & ea ratione medicina ex ſanitate, cuius ex ſe cauſa eſt dicitur ſana. Affectus verò ſimplicis complacentiæ non eſt ex ſe cauſa trãgreſſionis præcepti quia non prouenit, *ſicut affectus efficax*, ex conſultatione procedendi ad opus; ſed ex abſoluta ipſius operis propoſitione facta voluntati ab intellectu. Quo fit vt ad iudicandum de malitia affectus efficacis, ſitne mortalis an venialis, & quam peccati ſpeciem conſtituat; attendendam ſit ad opus: cum ille ſemper repugnet eidem virtuti, cui idipſum pus iuxta illud Oſeæ nono: Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt:] non autem ad iudicandum de malitia affectus ſimplicis complacentiæ, cùm in eum illa non deriuetur ex opere malo, de quo complacere contingit: vt argumento eſt, quòd interdum poſſit eſſe abſque vlla operis malitia, prout patet ex peccato inanis gloriæ, quod conſiſtit in complacẽtia de bono opere. Sed quæres ſi hoc ita ſit; nec talis malitia iudicari debeat ex malitia operis ſicut præcedens: vnde ergo iudicabitur? Reſpondeo iudicari ex regulis virtutis, videndo vtrum talis affectus ſecùdùm ſe alicui virtuti, *vt inanis gloria humilitati*, opponatur. Nam ex ea oppoſitione ſpeciali, intelligitur malitiæ ſpecies; atque ex illius quantitate notabili, aut non notabili, cognoſcetur an ſit malitia mortalis, an tantum venialis.

25. Notandum eſt tertiò, affectum efficacem induere naturam affectus ſimplicis complacentiæ; ſi is qui affectat, ab operis affectati executione ex hoc retrahatur, quòd aduertat illud eſſe peccatum. Nam is qui oppoſita honeſtate permotus abſtinet à peccati perpetratione, excludit à ſe peccandi propoſitum. Idem etiam videtur dicendum, ſi quis ita retrahatur timore pœnæ, vt alia quoque ex parte, executio ipſa minimè illi placeat. Nam & perculſus tali timore (qui de ſe bonus eſt vt patet ex Concil. Triden. ſeſſ. 14. cap. 4.) cenſeri poteſt propoſitum peccati exterioris à ſe excludere. Affectus igitur tunc propriè efficax eſſe cenſebitur, cùm operis executio, *non obſtante quòd ſit peccatum*, ſic alicui placet ex omni alia parte, quod omnino incumberet ei, niſi metu pœnæ aut alterius periculi retraheretur.

26. Notandum eſt quartò, quando in affectu ſimplicis complacentiæ contingat notabilis oppoſitio, pugnantia ve cum virtute, ex qua iudicandũ ſit peccatum eſſe mortale; doceri in particulari propoſitis aliquot exemplis ex quibus ſimiliter de cæteris iudicari poſſit. Primum eſt ſuperbiæ: qua quis in propria excellentia, contra virtutem humilitatis notabiliter ſibi complacet; vt Angelis primò pecantib. contigit. Vbi aduerte quòd ſicut complacentia ex eo de ſe mala eſt, quòd directè opponatur virtuti: ita etiam mortaliter aut venialiter malam ex eo eſſe, quòd talis oppoſitio fuerit vel non fuerit notabilis. Id autem prudenti relinquitur determinandum ex regulis in præced. lib. 15. cap. 5. propoſitis.

Secundum exemplum eſt complacentiæ, quæ de quocumque peccato habetur, quatenus ipſum eſt contra Deũ. Ea enim ex ordine ad Deum eſt notabilis contra charitatem, cui præcipuè conuenit rectum facere voluntatis affectum erga Deum.

Tertium eſt complacentiæ de peccato, quatenus eſt cõtra legem vel mandatum Superioris; ea enim eſt notabiliter contra virtutem obedientiæ, quandoquidem hæc primariè verſatur in recta moderatione affectus interioris erga Superioris legem, mandatum verè ſcilicet agatur ea eius contemptu.

27. Quartum eſt, complacentiæ de peccato, quatenus eſt contra proximum: ita nimirum, vt ipſum ideo placeat, quòd proximi perſona diſpliceat. Talis enim complacentia rationem habet odij, charitati directè repugnantis. Sic delectari de homicidio ea ratione qua malum eſt proximi, propterea quòd perſona ipſius diſpliceat, cõſtituit mortalem complacentiam: non autem delectari de eodem, ratione tantum alicuius vtilitatis vel commodi inde ſequentis: vnde cùm minimè diſpliceat perſona, fit vt talis complacentia non habeat rationem odij directè repugnantia charitati: ſicut nec amor proximi, rationem habet actus charitatis, ſi non ſit ex complacentia perſonæ, ſed ex vtilitate & commodo quod ea adfert. Exemplum ponit Caiet. in 1. 2. quæſt. 59. art. 1. de matre cui placet mors filiæ, eo quod ipſam nuptui tradere nequeat. Nam complacentia ea non habet rationem odij inimicitiæ, cùm placeat perſona: ſed odij, *vt idem vocat*, abominationis: quo cùm placeat perſona, diſplicet res eam attingens: vnde opponitur amori concupiſcentiæ, quo res placet: ſicut odium inimicitiæ opponitur amori amicitiæ, quo placet perſona vt idem author ibidem rectè explicat.

Pari modo, delectari de furto facto à ſe vel ab alio, quatenus eſt notabile damnum proximi, *cùm rationem habeat odij diſplicentia perſonæ*, cenſendum eſt peccatum mortale; non autem delectari de furto propter vtilitatem inde ſecutam furi: aut propter ſubtilitatem & nouitatem modi, quo perpetratum eſt: quia id non eſt directè contra charitatẽ, cùm nullam rationem includat odij inimicitiæ; nec etiam directè opponatur virtuti iuſtitiæ: cùm ſic delectari non ſit facere, aut velle facere alteri iniuriam, *ad quod impediendum, & ſuum cuique reddendum conſtituitur virtus ipſa iuſtitia*; ſed eſt habere ſimplicem affectum, excludẽtem operis executionem, per quam iniuria infertur alteri. Verumtamen quia facile eſt ex tali affectu prouenire odiũ perſonæ (quo ſaltẽ pluris fiat oblectatio propria aut furis vtilitas, quàm proximi indemnitas) is meritò vt periculoſus debet vitari. debent conſequenter & narrationes in colloquijs, ac lectiones in libris, & in theatris repræſentationes ex quibus idem excitatur ac fouetur.

Quintum exemplum, eſt complacentię interioris de fornicatione aut oſculis, vel tactibus impudicis apprehenſis ſub ea ratione qua ex pleno conſenſu delectationem carnalem afferunt. Quæ complacentia peccatum eſt mortale vtpote libidinoſa & venerea, directè oppoſita virtuti caſtitatis: quæ moderatur non tantum exteriorib. voluptatibus tactus, ſed etiam, ac multo magis (*pro conditione ſcilicet virtutum moralium, quæ affectuum moderatrices ſunt*) interioribus voluntatis affectibus. Ex qua oppoſitione ſicut habet, vt ſecundum ſe mala ſit: ita ex eo, quod notabilis ſit (*prout cenſetur habita de fornicatione & tactibus impudicis ſecundùm ſe cogitatis*) habet vt iudicetur moraliter mala. Qua de re dicetur ex inſtituto in ſequenti libro 24. in quo tradenda ſũt ſpectantia ad ſpecialem rationem iudicandi de peccatis, habito reſpectu ad octauum præceptum Decalogi. 28.

Sextum exemplum, eſt ſimplicis complacentiæ de eſu carnium in die prohibito: quæ nõ eſt de ſe mortalis, etiãſi prohibitio eiuſmodi tanquam facta notabili de cauſa, obliget ſub mortali. Namque præceptum humanum, *cuius generis eſt illud quo ſit eadem prohibitio*, tantùm datur de actu externo; nõ autẽ de interno; niſi in ordine ad actum ipſum externum: prout in præcedenti lib. 13. num. 51. expoſitum eſt: qui ordo cum nullus ſit in affectu ſimplicis complacẽtiæ: ſanè complacentia propoſita non eſt mala ex malitia eſus carnium, quem habet quidem pro obiecto: non tamẽ vt cadentem ſub prædictam prohibitionem: quam ſimplex ipſa complacentia excludit: cùm non ſit affectus edẽdi carnes, ſed tantùm oblectatio accepta ex conſideratione eſus carnium: qualis eſſet aſpicientis potantes in taberna, qui bibere non cuperet. Atque ita ſit: vt ſimplex complacentia de eſu carnium prohibito, non ſit de ſe maioris malitiæ, quàm ſimilis, de eſu carnium non prohibito: vnde ſi hæc non eſt cenſenda malitia notabilis; nec illa cenſeri debebit, & per conſequens venialem ſolùm eſſe. 29.

Eadem etiam ratione complacentia de ludo ſub mortali prohibito, cenſeri poteſt ſolùm venialiter mala: quia talis prohibitio ad eam non extenditur. Vnde ea non eſt peccatum, tanquam repugnans præcepto de non ludendo tali ludo, ſed tanquam contraria naturali præcepto eutrapelię. Cui immoderatæ complacentiæ in ludo, perinde repugnat cùm ludus non eſt, ac cùm eſt prohibitus. In quibus tamen & alijs ſimilibus, ſi motiuum complacendi ſit mortale, erit & complacentia mortalis; itèmque ſi ea veſtiatur aliqua alia mortali circunſtantia.

Cæterum de affectu ſimplicis diſplicentiæ, num ſit malus mortaliter, an ſolùm venialiter, eodem modo iudicatur quo de affectu ſimplicis complacentiæ: nempe videndo an directè repugnet charitati, aut notabiliter alicui virtuti quæ ſecundùm ſe moderatur ipſi quoque interiori affectui diſplicentiæ ſeu triſtitiæ. Sic enim odium, acedia, inuidia, quia ſunt diſplicentiæ repugnantes charitati, peccata ſuo genere mortalia iudicantur eſſe (de quibus ſuo loco poſtea) & diſplicentia obediendi Superiori quatenus Superior eſt, mortalis cenſetur, quatenus notabiliter opponitur obedientiæ, quæ moderatur interno affectui inferioris erga Superiorem & ſic de ſimilib. 30.

Aduerte autem diſplicentiam non eſſe ſtatim iudicandã mortalẽ, ex eo, quòd ſit de actu virtutis qui præcipitur

lib

ſub peccato mortali; ſed attendendum eſſe ex quo motiuo ea proueniat: ſi enim aliquis de eleemoſyna quam ſub mortali facere tenetur, triſtetur eo quod cuperet ex tali pecunia rem aliquam vtilem emere, non peccat mortaliter, ſicut nec qui de ieiunio Quadrageſimali triſtatur tantùm ob moleſtiam corporalem quam adfert. Ad quod cōfirmādum induci poteſt quod nō fuerit peccatum in Chriſto triſtari de morte, quam ſub præcepto ſubire tenebatur quia de ea ſolùm triſtabatur, qua ratione erat naturæ contraria.

Modi peccandi conſentiendo alteri peccanti.

SECTIO II.

31. TErtium documentum eſt: nō eum ſolum peccare mortaliter, qui peccatum aliquod mortale committit, in eoque perpetrando eſt præcipuus executor; ſed etiam omnes alios (*etiamſi non ſint ſimiliter obnoxij cenſuris, irregularitati, & reſtitutioni vt ſuis locis exponetur*) qui eidem culpæ conſentiunt, iuxta illud Apoſt. in fine 1. cap. epiſt. ad Roman. Digni ſunt morte, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiā qui conſentiunt facientibus. Et tritum axioma vſurpatū in fine cap. Notum, 2. quæſt. 1. Facientem & conſentiētem par pœna conſtringit: quod ex citat. loco D. Pauli deſumptum eſſe indicant verba illa cap. primi. De officio delegati. Agentes & conſentientes pari pœna, ſcripturæ teſtimonio puniſtur: vbi gloſa *in verbo pari pœna*, diſtinguit quadruplicem conſenſum: vnum negligentiæ, alterum conſilij tertium cooperationis, & quartum authoritatis ſeu defenſionis.

Communiter verò nouem diſtinguūtur modi conſentiēdi peccato, quos indicant duo ſenarij relati à D. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. 7.

Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Quibus, *interprete Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 13.* ſignificatur eum conſentire peccato, atque adeo illius reum conſtitui, qui etſi non ſit eiuſdem author præcipuus et executor, illud tamen vel iubet, vel conſulit, vel ei conſentit, vel laudat, aut receptat principalem ipſius authorem, vel eidem participat in tali peccato, vel *cum teneatur & poſsit*, ipſum ſiue verbo ſiue opere, non impedit peccare.

Porro ex eodem authore in cap. 17. num. 131. & aliquot ſequentib. nomine iubentis præter eum, cuius imperio expreſſo vel tacito peccatum mandatur executioni, intelligitur etiam is qui procurat talem executionem; vt ſi quis procuret graue aliquod damnum à potentiore inferri alicui: quod interdum vſuuenit familiaribus Regum & aliorum magnatum, qui his aperiunt & proponunt modos & vias vexandi aliquos; itemque Aduocatis vel Procuratoribus, quorum artibus aliqui cauſa cadunt, cùm habeant iuſtam. Obiter aduerte, expreſſum imperium eſſe; ſi quis expreſsè alteri præcipiat rapere, vel interficere, vel aliud id genus facere: tacitum verò, ſi quis alicui, qui ad ipſius imperium mouetur, dicat aliquid, vnde poſſit conijcere præceptum perpetrandi facinoris, vt, Opto vindictam ſumi de tali, vel ei tale damnum inferri. Non mihi placebis, niſi hodie aliquid noui feceris, vel aliud ſimile, vnde alter mētem imperantis intelligat.

Nomine autem conſulentis intelligitur non modò is qui conſulit ſcienter & doloſè: ſed etiam is qui bona fide quidem, ſed non adhibitis ſtudio & diligentia debitis ad veritatem aſſequendam: & ita meritò monet Nauar. non eſſe nimiùm ſuæ ſcientiæ & prudentiæ in conſulendo fidendum. Adde intelligi non modo eum, qui conſilium dat; ſed eum etiam qui adhortatur, rogat, inſtruit, vtilitatemque criminis ob oculos ponit: vel aliud ſimile facit, vnde alter moueatur ad illud perpetrandum.

Nomine verò conſentientis intelligitur, nō modò is qui conſentit aliquid mortaliter malum perpetrari ſuo nomine, ſed etiam is qui ſuo nomine perpetratum, gratum, ratumque habet: quo modo Princeps mortaliter peccat, nō tantùm conſentiendo vt à ſuis bellum iniuſtum geratur; ſed etiam gratum, ratùmque habendo geſtum.

Nomine porro laudantis intelligitur, non tantùm is, qui induſtriam, fortitudinem & huiuſmodi alia in peccante commendat; ſed is etiam qui ignauiam, animum abiectū, & ſimilia in eo vituperat, exprobrat, irridet, vt moueatur ad perpetrationem peccati.

Nomine præterea receptantis intelligitur non tantùm is, qui frequenter, ſed etiam is qui ſemel recipit peccantem aut alio modo ſecuritatem illi præbet in fauorem ſui peccati. Nam quamuis verbum receptandi grammaticis ſit frequentatiuum, in hac tamen doctrina vſus obtinuit, vt in ſignificatione ſui primitiui hoc eſt, verbi recipiendi, vſurpetur, quemadmodum notant Angelus in verbo Hæreticus num. 23. & Sylu. in verbo Hæreſis. 1. num. 10.

Nomine denique participantis, intelligitur is qui peccanti præbet auxilium in peccando: vt qui ei cooperatur ſiue miniſtrando inſtrumenta, quibus exequatur ſcelus; ſiue ſe ſocium ei adiungendo in executione; ſiue eum comitando, quo tutiùs aut commodiùs exequatur. Ceterum ita reliqua nomina mutus, non obſtans, non manifeſtans, accipienda ſunt prout ſonant. & eſt addenda eis particula, *cum teneatur, & poſset*: quia vt alicui peccatum ideo imputetur, quod omiſerit illud impedire, non eſt ſatis quòd impedire potuerit, niſi ad id etiam teneretur, hoc eſt, non ſufficit poteſtas ſine obligatione, vt ex D. Thoma, & Caiet. habet in cit. cap. 17. num. 13. Nauar. & patet per doctrinam de peccato omiſſionis traditam in præced. lib. 13. c. 2. Ea autem obligatio eſſe poteſt vel ex lege charitatis, quà omnes interuenientib. quibuſdam circunſtantijs, tenentur obuiare peccato committendo à proximo: vel ex lege iuſtitiæ, ex qua multi ſimiliter tenentur obuiare ratione officij quod gerunt, vel ſtipendij quod accipiunt.

Præceptorum diuerſi generis comparatio inter ſe.

SECTIO III.

QVartum documentum eſt; præcepto naturali poſitiuum diuinum, & huic, humanum cedere. Cuius ratio redditur, quod Christus ſua lege noluerit quidquam de iure naturæ mutare; nec homo quidquam contra ius naturæ Deique voluntatem poſſit item mutare. Id quod intelligi debet procedere, quando duorum præceptorum materiæ concurrunt cum omnibus circunſtantijs requiſitis ad ipſorum obligationem, ita nimirum vt ius poſitiuū nihil operetur aliud circa materiam iuris naturæ, quàm quod habeat ſuam, cum illa cōcurrentem: vt accidit cum ad ſuccurrendum extremè laboranti, *quod eſt iuris naturæ*, omittitur Miſſæ auditio in die feſto, quæ iuris eſt poſitiui. 33.
Ratio verò cur debeat ſic intelligi, eſt quod ſi præceptum poſitiuum, circa naturale: aut humanum, circa diuinum ita operetur, vt aliquam circunſtantiam tollat in illius materia neceſſariam ad obligationem, tunc nō cedat, ſed vincat, non tanquam fortius, & habens maiorem obligandi vim, ſed tanquam remouens aliquid quod neceſſarium et eſt ad inducendam obligationem.

Sic præceptum eſt naturæ, rationiſve naturalis obligatio, vitandi ſcandalum, ſed interueniente duplici circunſtantia, prout patet ex iis quę dicta ſunt in præced. lib. 14. in priore parte quarti capitis. Altera eſt, vt operatio illa ex qua ſumitur occaſio peccandi, ſit omnino voluntaria, & libera, id eſt, fiat tantùm vt operans obſequatur animo ſuo: altera verò vt occaſio peccādi ſumatur ex ignorantia, aut ex infirmitate, non ex malitia. Iam verò præceptum poſitiuum aliquid præcipiens, facit vt operetur quis, non vt obſequatur animo ſuo, ſed vt alicui neceſſitati ſeruiat. Vnde concurrens cum antedicto præcepto de vitando ſcandalo tollit priorem circunſtantiam ipſius ſicque fit vt non cedat eidem. Et ita, *prout loco citat. annotauimus*, puella ex cuius aſpectu aliquis exardeſcit, non tenetur vitare tale ſcandalum, ſi ex præcepto Eccleſiæ ei adeundum ſit templum, ad Miſſam audiendam: vel ſi ille tali turpitudini ex malitia ſit obnoxius. Similiter iure naturale, rectave ratio præcipit ſtudendum eſſe omni ope conſeruationi Reip. ſed cum hac circunſtantia, dummodo aliud maius bonum non obſtet: quam circunſtantiam cū contingat tolli per præceptum diuinum poſitiuum de ſeruando ſecreto in foro pœnitentiali, (quandoquidem bonū maximum omnium eſt, confeſſionem haberi in pretio, & malum maximum omnium ab illa homines alienos eſſe) fit vt ne quidem pro ſeruanda repub. violandum ſit tale ſecretum. De qua re dictum eſt ex inſtituto in præcedenti lib. 7. cap. 2. Eadem etiam naturalis ratio præcipit ſtudendum eſſe conſeruationi vitæ propriæ: ſed cum hac circunſtantia: dummodo maius bonum non obſtet. Vnde Carthuſianorum abſtinentia à carnibus, etiam in periculo mortis, optimè defendi poteſt, quia maius bonum eſt obſeruare rigidam regulam in tota religione, quàm damnum vitæ adferri vni ægroto. 34.

CAPVT IV.

De diuerſitate præceptorum.

SVMMARIVM.

35 Diuiſiones præcepti ex materia, & ex forma.
36 Diuiſiones ex fine, & ex efficiente.
37 Peccata quæ nulli ſpeciali virtuti repugnant.
38 Quando diuerſorum præceptorum tranſgreſſione tantùm committatur vnum peccatum, & quando plura.
39 Præceptum affirmatiuum ſemper includit negatiuum: hoc verò illud plerumque quidem, ſed non ſemper.
40 Vnde dictus Decalogus, ipſumque eſſe compendium eorum omnium quæ agenda ſunt, itémque animæ quaſi ſpeculum.
41 In ſacris litteris commendatur Decalogi non modò cognitio, ſed etiam obſeruatio.
42 Requiſita vt talis obſeruatio ſit fructuoſa.
43 De quibus data ſint præcepta Decalogi, & quàm ſit neceſſaria illorum cognitio.
44 Ratio denarij numeri præceptorum Decalogi.
45 Triplex diſcrimen in modo, quo eadem præcepta habentur tradita in Decalogo.
46 Triplex ordo inter præcepta Decalogi.

35. HÆc diuerſitas innoteſcit ex varijs modis quibus diuiditur præceptum: præcipuos attigiſſe ſufficiet ſumptos ex ipſius cauſis. Primò igitur ex materia, præceptum diuiditur in generale, & ſpeciale: quorum illud iubet bonum, & vetat malum in genere: vt datum in Pſal. 33. Diuerte à malo, & fac bonum: vel in genere præcipit obſeruationem mandatorum: vt datum Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Hoc verò vnì certæ atque ſpecialis virtutis actum præcipit, vel ſpecialis vitij actum prohibet. Quod rurſus diſtinguitur in illud, quod eſt de pertinentib. ad charitatem, & in illud, quod de pertinentibus ad iuſtitiam: & in illud, quod de pertinentibus ad cæteras virtutes.

Secundò, ex forma diuiditur præceptum: primò quidem, in affirmatiuum & negatiuum: quorum illud imponitur iubendo, & hoc inhibendo: ſeruandumque eſt omni tempore, non item illud: ſed ijs tantùm temporibus, quæ vel recta ratio ex inſpectione circumſtantiarum, vel Superioris decretum præſcripſerit: quòd ſi difficultatis aliquid aliquando habeat, id declaratur cùm de vnoquoque tali præcepto in particulari agitur. Secundò verò ex forma, præceptum diuiditur in commune & in priuatum: quorum illud eſt, quod obligat totam communitatem, nõ ſingulos ſeorſum: vt præceptum matrimonij Gen. 1. Creſcite & multiplicamini: & præceptum ſacri ordinis. Luc. 22. Hoc facite in meam commemorationem. Illud verò, *priuatum inquam*, eſt, quod omnes, & ſingulos obligat: vt præceptum de diligendo Deo, & proximo, & alia penè innumera.

36. Tertiò, ex fine præceptum diuiditur in morale, quod ad rectam morum inſtitutionem: cæremoniale, quod ad Dei cultum: & iudiciale, quod ad iudicium inter homines pertinet. Quæ tria genera in omni lege fuerunt tam naturali, quàm Moſaica, & Euangelica: ſed ita ut duo poſteriora diuerſa eſſent in diuerſis legibus, & primum idem eſſet in omnibus.

Quartò, ex efficiente ad diuiſionem legis diuiditur præceptum in naturale, ſupernaturale, humanum, & mixtum: quorum naturale complectitur omnia moralia, data de ijs, quæ ſecundùm ſe bona ſunt, aut mala. Supernaturale verò in lege Euangelica, *in qua ſola nunc locum habet*, continet quæ data ſunt à Chriſto de ſacramentis. Humanum porrò complectitur quodcumque ſiue Eccleſiaſticum ſiue ciuile: & eſt aut commune, quod pertinet ad omnes cuiuſcumque ſtatus: aut particulare, quod ſpectat ad certum hominum ſtatum. Mixtum denique cenſeri poteſt continere tum omnia quæ ſunt iuris gentium, tanquam partim naturalia, partim humana: eo modo quo expoſitum eſt in præced. lib. 13. num. 40. tum etiam tria prima Decalogi præcepta, partim naturalia, partim ſupernaturalia: hoc nomine, quòd ipſa ſint quidẽ maximè conſentanea rationi naturali: ad ea tamen ratio ipſa attingere non poſſit, niſi lumine ſupernaturali (vt habet Sotus in 2. de Iuſt. & iure, quæſt. 5. artic. 2) ſit illuſtrata, ob rei ſcilicet de qua dantur celſitudinem: quæ eſt ſummi verique Dei cultus; radio magiſterióque ſupernaturali indigens, vt omnibus mortalibus, prout oportet, clareſcat: *quemadmodum ibidem Sotus loquitur*; perinde ac ſecundæ tabulæ præcepta, reſpectu rudiorum indigent magiſterio humano.

Circa primam diuiſionem pro praxi in iudicio de peccatis notandum eſt 1. multa eſſe peccata, quæ (*cum non ſint contra ſpecialem virtutem, ſed generaliter contra ſynderesim, rectámve rationem*) generali tantùm præcepto, non alicui ſpeciali, repugnare cenſentur: vt peccandi intentio in communi, eſt contra ſynderesim, quæ in genere dictat malum eſſe fugiendum: & ſeipſum interficere, eſt contra rectam rationem, quæ id vetat: quantumcumque fiat ſine alterius iniuria, ſiue priuata, ſiue etiam communi Reipub. vt ſi quis eſſet Reipub. omnino inutilis, vel etiam pernicioſus. 37.

Notandum eſt ſecundò, peccatum quod committitur contra ſpeciale præceptum contentum in generali, nõ niſi vnum eſſe, commiſſum verò contra plura ſpecialia præcepta, eſſe plura peccata: iuxta Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 4. Cuius notabilis prior pars confirmatur ex eo, quòd alioqui peccatum contra quodlibet præceptum, duplex eſſet: cùm omne præceptum ſpeciale contineatur ſub generali. Poſterior verò ex eo, quòd præcepta diſtincta; quorum vnum non includitur in altero, cùm diſtinctas imponant obligationes, tranſgreſſorem conſtituant diſtinctarum culparum reum.

Circa ſecundam diuiſionem, notandum eſt: præceptũ affirmatiuum ſemper complecti in ſe contrarium negatiuum, vt præceptum de honorandis parentibus; præceptum de non afficiendis illis iniuria. Ratio eſt, quia ex affirmatione alicuius, rectè infertur negatio contrarij illius: vt Iucundum eſt. Ergo non eſt moleſtum. Præceptum verò negatiuum complecti quidem plerumque contrariũ affirmatiuum, vt præceptum de non furando, præceptum de reſtituendo rem alienam: non tamen ſemper: ſicut nec ſemper ex negatione vnius ſequitur affirmatio contrarij ipſius. Non enim rectè ſequitur, Paries non eſt albus. Ergo eſt niger: quia poteſt eſſe medio aliquo colore tinctus. Similiter nec ſequitur. Teneor ex iuſtitia, nulli vitam aut bona ſua auferre. Ergo teneor ex iuſtitia omnibus vitam & bona ſua conſeruare. Nam prohibitio malorum latius patet, quàm præceptio bonorum. Quæ doctrina eſt Soti in 2. de Iuſt. & iure quæſt. 3. art. 7. 38.

Circa vltimam notandum eſt, in ea ſub nomine præcepti naturalis comprehendi Decalogum: cuius reſpectu eùm deinceps expoſituri ſimus ſpecialem rationem iudicandi de peccatis, conſultum eſt nonnulla de eo præmittere notatu digna. 39.

Notanda de Decalogo.

PARS RELIQVA CAPITIS.

NOtandum igitur eſt primò, Decalogũ ex numero præceptorum, quibus conſtat nomen habere: nempe ex decem verbis illis de quibus Exod 34. ver. 28. dicitur, quòd Moyſes ſcripſerit in tabulis, verba fœderis decem: ſumpto nimirum verbi nomine pro ſententia, ſeu dicto ſententioſo: vt ſæpe fit in libro Prouerb vt & in Actis Apoſtolic. 20. c. vbi cùm D. Paulus ait Meminiſſe oportet verbi Domini Ieſu, Beatius eſt dare quàm accipere.]

Cenſetur autem Decalogus, vt ex Concilio Colonienſi habet. Nau. in Enchir. c. 11. n. 2. ſumma & compendiũ eorũ omnium quæ Chriſtianus debet agere: ſicut ſymbolũ Apoſtolorum ſumma eſt eorum omnium, quæ idem debet credere: oratio dominica omnium eorum quæ debet à Deo ſperare & petere. Itemque *vt idẽ ex eodẽ Concilio cangit inſequenti n. 3.* eſt quaſi ſpeculũ quod baptizato traditur, vt videat quantum per fidem acceptam renouat vitam ſuã: vel quantum declinauerit à via illa, per quam Spiritus ſanctus in baptiſmo acceptus, ipſam deducebat: & qua in re candidam veſtem, quã in eodem baptiſmo induit, maculauerit ſeu quibus peccatis, contrauenĩendo voluntati Dei, *cuius obſequio per baptiſmi ſuſceptionem mancipatus eſt*, animã ſuã cõtaminauerit: aut à quib. peccatorũ ſordibus, per Sacramentũ Pœnitentiæ abluendam perpurgandámq; habeat. In quẽ vſũ neceſſariũ eſſe Decalogũ ſignificatur per illud ad Romanos 7. Concupiſcentiã neſciebã, niſi lex diceret. Nõ concupiſces.] & illud Deut. 4. Hæc eſt veſtra ſapiẽtia & intellectus corã populis, vt audiẽtes vniuerſi præcepta hæc, dicãt. En populus ſapiẽs & intelligẽs.] Quæ verba apertè ſatiã oſtendunt Decalogũ ſic cõtinere rudimẽta pietatis & iuſtitiæ tradita populo Iſrael. vt & cõtineant perfectã pietatem

tatem & iuſtitiã, iuxta illud Eccleſiaſtis cap. 12. Deum time, & mandata eius obſerua; hoc eſt omnis homo.

Caue autem inde inferre nihil eſſe ex obligatione faciendum niſi eſt reſtum in Decalogo, nam tenemur Deum ſuper omnia diligere, & proximos ſicut noſipſos: & multa alia facere, de quibus nulla eſt in illo mentio, & vt rectè admonet in citato num. primo Nau. ſed tantùm concludo Decalogum cõſtare iis præceptis ad quæ cætera omnia ad pietatem & iuſtitiam pertinentia reuocentur, tanquam illorum principia, aut concluſiones.

3. Notandum eſt ſecundo, In ſacris commendari nobis Decalogi non modo cognitionem, ſed etiam iugem, aſſiduamque cõſiderationem, per illud Deut. 6. Eruntque verba hæc, quę ego præcipio tibi hodie; in corde tuo; & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere; dormiens atque conſurgens] & illud Pſalm. 1. Sed in lege Domini volũtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.] Atque conſiderationem, non quidem nudam, ſed cõiunctam cum obſeruatione ipſius: cùm dicitur pſal. 102. Iuſtitia illius in filios filiorum his, qui ſeruant teſtamentũ eius; & memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea] & Luc. 11. Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud] & cap. 12. Seruus ſciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis] & ad Rom. 2. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur] & Iacobi cap. 1. Eſtote factores verbi & nõ auditores tantùm, fallentes voſmetipſos] & cap. 4. Scienti bonum & non facienti peccatum eſt illi] & 2. Petri 2. Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato] & 1 Ioan. 2. Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt.]

4. Cæterùm vt fructuoſa ſit talis obſeruatio exigitur vt fiat ex charitate, ſine qua nihil ad æternam vitam obtinendam prodeſſe poteſt, vt manifeſtum eſt ex priori ad Corin. cap. 13. Secundò, vt fiat quoad omnia mandata. Nam ſicut ille qui vel vni tantùm artic. fidei non credit, fidẽ nõ retinet ad ſalutem neceſſariam: ita quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, *inquit D. Iacobus in cap. 2 ſua epiſtola;* ſignificans, nihil ad æternam ſalutem prodeſſe obſeruationem præceptorum, ei, qui vel vnum tranſgreditur obligans ad mortale Quod & ratio confirmat, quia per talem tranſgreſſionem exciditur ab ipſa æterna ſalute, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata Tertiò, vt fiat cum perſeuerantia vſque in finem iuxta illud Matth. 10. & 24. Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

Notãdum eſt tertiò, in Decalogo non dari expreſſe præcepta de omnibus actibus virtutum & vitiorum; ſed de iis qui patẽt, quiq; omnibus, quãtũcũq; rudibus facilè inculcari, & in promptu eſſe poſsũt. Neq; immeritò, cũ illius notitia, *ſicut & Symboli Apoſtolici*, ſit ad ſaluté neceſſaria: quandoquidem ignorata, ſeruari nequeãt; & ad ea obſeruanda obligemur cũ iure naturæ, quod immutabile eſt, tũ iure diuino poſitiuo, multò arctiore quam in veteri lege: vt patet ex cap 5. D. Matth. vbi Chriſtus Dominus Decalogum renouat: in auctiora arctioreque forma, quàm antea eſſet, præmiſſa illa duplici ſententia. Non veni ſoluere legem ſed adimplere, *id eſt, perficere*, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquàm Scribarum & Phariſæorum; non intrabitis in regnum cœlorum. Vnde ſequitur, omnes Chriſtianos qui ad annos diſcretionis venerint, rationiſque vſum habuerint, ſicut tenentur obſeruare, ita teneri ſcire Decalogum, non quidem eo ordine, ac verbis quibus in Catechiſmo proponi ſolet (pro quo multos authores Thomas Sanchez refert in opere morali, lib. 2. cap. 3. num. 16.) ſed quoad illius ſubſtantiam, hoc eſt, quoad iuſſa aut vetita in illo; itaut interrogati valeant reſpondere, Deum eſſe timendum & colendum ſuper omnia: Non eſſe peierandum. Honorem eſſe deferendum parentibus; & ſic de aliis.

Notandum eſt quartò, denarij numeri præceptorum Decalogi non poſſe reddi meliorem rationem, quàm diuinam voluntatem. Quia tamen ipſa voluntas diuina ſemper eſt rationi conſentanea: iſtam vt accommodatam ad captum noſtrum adferũt Theologi, ſumptam ex eorũdem præceptorum fine, qui eſt erudire homines in iuſtitia, tum erga Deum, tũ erga proximũ: vt cuique reddamus quod ei debetur. Tria ſunt autẽ, quę debemus Deo: primum peculiaris cultus quem vult alteri deferre, prohibemur 1. præcepto: ſecundum reuerẽtia ob quam 2. præcepto prohibemur nomen ipſius in vanũ ſumere; tertium, famulatus & obſequium, cui certum tempus tribuere iubemur 3. præcepto. Proximi verò noſtri ſunt duplices: alij quidem quibus ſingulariter debitores ſumus, eo quod ab eis maxima bona acceperimus: quales ſunt parentes, à quibus poſt Deum, habemus vitam, quæ maximum eſt bonorum temporaliũ: vnde illis quarto præcepto iubemur honorem exhibere. Alij verò, quibus etſi beneficia non debeamus, tenemur tamen eis non nocere, quod cætera præcepta iniungũt, quinto quidem, ne eis noceamus in perſona propria, vitam auferendo, aut quacumque ratione corpus mutilando. ſextum verò, ne iis noceamus in perſona coniuncta; prolis, aut vxoris. Et demum reliqua, ne eis noceamus in bonis externis: neque opere, quod ſeptimum cauet; neque verbo quod octauum prohibet; neque etiam cogitatione, quod nonum & decimum vetant: illud perſonam coniunctã, & hoc quo ad cætera bona externa.

Notandum eſt quinto, triplex diſcrimen cerni in modo quo decem hæc præcepta habentur tradita in Decalogo Exod. 20. Primum eſt, quod primo & tertio addatur ratio non item cæteris: primo quidem, per illud. Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis] tertio verò per illud, Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt & requieuit die ſeptimo.] Secundum eſt, quod primo & quarto adiungatur præmij propoſitio, non item cæteris. Primo quidem per illud: Faciẽs miſericordiam in millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.] Quarto, verò per illud: Vt ſis lõgæuus ſuper terram quã Dominus Deus tuus dabit tibi.] Tertium eſt, quòd primo & ſecundo ſubiungatur comminatio pœnæ non item cæteris. Primo quidem, per illud; Viſitans iniquitates patrum in filios in tertiam & quartam generationem iis qui oderunt me.] Secundo vero per illud, Nec enim inſontem habebit Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra.] Quorum diſcriminum rationes qui volet, videre poteſt apud Sotum in 2 De iuſt & iure quæſt. 3. art. 7.

Notandum eſt poſtremo: triplicem inter eadem præcepta ordinem cerni in Decalogo. Primus eſt communis omnium, qui conſiſtit primò, in eo quòd cùm eſſent ſcripta in duabus tabulis ex cap. 31. Exodi in fine, & ex ſeq. cap. 32 verſ. 15. præcepta prioris tabulæ præcedant præcepta poſterioris, duplici de cauſa: tũ quia illa continent dilectionem Dei; & hæc, dilectionem proximi; quæ minus digna eſt: tum quia illa hominem; *cuius vita militia eſt ſuper terram Iob. 7.* ordinant ad Deum, tanquam ad ſummum ſuũ Principem; & hæc ad homines tanquam commilitones: conſentaneũmque eſt milites prius inſtitui in ordine ad Principem, quam ad ſe inuicem; vt rectè argumentatur Sotus in 2. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 6. concluſ. 1. Conſiſtit ſecundò in eo, quòd cum in vnaquaque tabula ſit tantùm vnum præceptum affirmatiuum, ipſum ponatur vlt. loco in 1. tabula; ordine ſcilicet executionis; in 2. verò tabula, primo loco ponatur, ordine nimirũ, dignitatis & intentionis.

Vbi aduerte, præcepta affirmatiua eſſe negatiuis priora dignitate & intentione legiſlatoris: ſiue in eadem, ſiue in diuerſa materia: quoniam illa inſtituta ſunt ad imbuendas virtutibus animas noſtras: & hæc ad eaſdem repurgandas à vitiis; quorũ illud de ſe perinde habet ſe ad iſtud ac plantatio vineæ ad euulſionem veprium; à quibus agrum repurgari, ipſa requirit. Vnde Ieremiæ quarto dicitur: Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas & tribulos. Executione verò, negatiua ſunt priora affirmatiuis, cùm ſicut auulſio veprium ab agro eſt prior plantatione vineæ in illo, ita etiam prius ſit vitium cauiſſe quam virtute indui; quod ſatis indicari videtur per illud Pſal. 33. Diuertere à malo & fac bonum; & illud Iſaiæ 1. Quieſcite agere peruerſè, diſcite bene facere.

Conſiſtit poſtremo in eo, quòd præcepta de operibus antecedant præcepta de verbis: & hæc præcepta de cogitationibus, Cuius rei ratio eſſe poteſt, quòd cæteris partibus grauiora & potentiora ſint mala opera, quàm verba, & hęc, quàm cogitationes, occidiſſe quàm minitatum eſſe mortem, & hoc quàm cogitaſſe occidere.

Secundus ordo cuius meminit Sotus in 2. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 2. ad 1. eſt proprius præceptorum primæ tabulæ: vt primum ſit de non deferendo alteri quàm Deo, cultum huic ſoli debitum: quod ad cordis fidelitatem pertinet. Secundum verò, de non aſſumẽdo nomen Dei fruſtra: quod ad oris veritatem ſpectat. Tertium demum, de exhibendo illi famulatum & obſequium; quod ad probitatẽ morum reducitur. Cuius ordinis ratio reddi poteſt, quòd grauius peccet qui cultum debitum negat Deo & alteri de-

feris

Digitized by Google

fert: quàm qui ſe irreuerenter erga illum gerit: & qui hoc facit, quàm qui negligit ei ſeruire in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus ſuis.

Tertius ordo eſt, proprius præceptorum ſecundæ tabulæ, quo illud de honorandis parentibus præponitur cæteris tanquam dignius ac maioris obligationis: cum etſi teneamur nulli nocere non teneamur tamen omnibus bene facere; ſed ſpecialiter parentibus, à quibus vitam accepimus. Vnde & de debito eis reddẽdo datum eſt præceptũ affirmatiuum, cùm de reddendo aliis, præcepta omnia data in Decalogo, ſint negatiua. Quæ eidem affirmatiuo ſubiunguntur hoc ordine, vt priùs ponantur data de operibus, quàm de verbis: & prius data de verbis, quàm data de cogitationibus: & inter data de operibus, illa quæ maius malum prohibent. Quia igitur maius malum eſt lædere proximum in perſona propria adimendo illi vitam: quàm in perſona coniuncta prolis vel vxoris, adimendo illi prolis certitudinem & coniugij fidem: hocque porro maius malum eſt, quam lædere illum in bonis externis: fit vt quarto præcepto de honorandis parentibus ſuccedat proximè quintum de non occidendo, tum ſextum, de non adulterando: tum deinde ſeptimum de non furando. Quibus tanquam datum de verbis, ſubiungitur octauum, de non dicendo falſum teſtimonium; & vltimum locum tenent nonum, de non concupiſcenda vxore proximi: & decimum, de non concupiſcẽda re aliena: quorum illud huic præponitur, eadem ratione qua ſextus præponitur ſeptimo: quoniam illis in materia quam prohibent communicant. Hæcque hactenus dicta ſint ad intelligendam rationem iudicandi de peccatis habito reſpectu ad præceptũ in communi. Quæ verò faciunt ad ea intelligendam habito reſpectu ad vnumquodque præceptum in particulari, tradenda ſunt deinceps.

LIBER SECVNDVS ET TOTIVS OPERIS DECIMVSSEPTIMVS.

DE RATIONE SPECIALI IVDICANDI de peccatis, in ordine ad primum Decalogi præceptum.

Prænotanda de eodem præcepto.

SVMMARIVM.

1 *Exordium primi præcepti Decalogi.*
2 *Subſtantia eiuſdem.*
3 *Eiuſdem quoque appendix.*
4 *Primum Decalogi præceptum negatiuum eſt, includens affirmatiuum de cultu veri Dei.*
5 *In quo conſiſtat cultus Dei internus.*
6 *In quo externus.*
7 *Huic præcepto non aduerſatur cultus, qui Sanctis, & imaginibus ipſorum defertur in Eccleſia.*
8 *Quis imaginum cultus prohibeatur primo præcepto.*

Nu. 1. PRIMVM Decalogi præceptum habetur Exodi 20. & Deu. 5. in quo tria diſtinguuntur: exordium, ſubſtantia præcepti, & appendix. Exordium cõtinet illa verba. Ego ſum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis: indicãtia maximos titulos quibus adſtringimur ad diligentem obſeruationem huius ac cæterorum diuinorum præceptorum. Dicens enim *Ego ſum Dominus Deus tuus*, oſtendit ſe eſſe hominum factorem & conſeruatorem adeout vocem illius audire, nutumque ſequi in omnibus debeamus tanquam populus eius & oues paſcuæ eius ex Pſal. 94. itemque ſe habere ſummam præcipiendi poteſtatem, cum infinita bonitate coniũctam: qua non in ſuum, *vtpote qui bonorum noſtrorum non eget, ex Pſal. 15.* ſed in noſtrũ commodum vtitur: ita ut præcepta ab ipſo data, deſiderabilia ſint ſuper aurum & lapidem precioſum multum, & dulciora ſuper mel fauum; in quibus cuſtodiendis eſt retributio multa, ex Pſal. 18. Subiungens deinde, *Qui eduxi te de terra Ægypti*, ſignificat ſe liberatorem redemptorẽmque noſtrum eſſe. Etſi enim verba ea literaliter intelliguntur de liberatione Iudæorum à ſeruitute Ægyptiaca: ſpiritaliter tamen, ſiue ſecundùm myſticum ſenſum, intelliguntur de vera liberatione Chriſtianorum a ſeruitute peccati, & Diaboli: de qua D. Paulus ad Coloſſ. 1. Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem & remiſſionem peccatorum.] Addens demum, *De domo ſeruitutis*, indicat ſe glorificatorem noſtrum eſſe in cœlis, vbi ab omni ſeruitute corruptionis, cui hic ſubijcimur, liberabimur iuxta illud in cap. 8. epiſtolæ ad Romanos. Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei]

Vnde patet quòd ſi iuſtum eſt vſibus domini ſeruire domum, quam ſibi ædificauit: quam & iniquè venditam, precio redemit: quàmque adhuc mercede ſufficienti conduxit ſanè iuſtiſſimum omnium eſſe, vt homo præcepta ſeruet Dei, qui creauit ipſum ex nihilo; quèmque ſua nequitia Diabolo venundatum, redemit ſanguine vnigeniti filij ſui: ac etiam ad talem obſeruationem conduxit mercede ineffabilis æternæque gloriæ. Immo quamuis hæc non eſſent, nemo non videt quàm rationabile ſit ſeruire ei qui ſolus eſt altiſſimus ſuper omnem terram, ex Pſal. 82. Cuius mandatum ſanctum, iuſtum, & bonum eſt ad Rom. 7. & obſeruatu iucundum & facile, dicente, Chriſto Domino Matth. 11. Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

Subſtantiam verò præcepti continent verba, Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi ſculptile & omnem ſimilitudinem, &c. Non adorabis ea neque coles. 2.
Quibus prohibetur falſorum Deorum cultus ſub forma triplicis negationis. Cuius rationem D. Thom. 2. 2. quæſt. 122. art. 2. ad 2 reddit, quòd olim falſorum Deorum cultus in vſu eſſet dupliciter. Quidam enim creaturas quaſdam colebant abſque inſtitutione imaginum: alij inſtitutis quibuſdam imaginibus, quibus diuinos honores deferebãt: quæ vtraque impietas Iudæis hoc præcepto prohibetur. Prior quidem per primam negationem: poſterior verò, per duas reliquas.

Appendicem denique continent verba illa, Ego Dominus Deus tuus, fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me: faciens miſericordiam in millia; his qui diligunt me, & cuſtodiunt mandata mea. Quibus verbis redditur ratio propoſiti præcepti cum commemoratione pœnæ cõſtitutæ illud, aliàque diuina tranſgredientibus: & præmij conſtituti ſeruantibus. Indicantur quoque ſeptem præcipuæ virtutes quas ad eiuſdem obſeruationem exigi cenſẽtur: nempe cùm dicitur *Ego ſum Dominus Deus tuus*, indicatur fides: cùm dicitur *Fortis*, humilitas: cùm dicitur *Zelotes*, ſincera religio: cùm dicitur, *vindicans iniquitates*, timor Dei: cùm dicitur *Faciens miſericordiam*, ſpes: cùm dicitur *diligentibus me*, charitas: cùm denique dicitur, *cuſtodientibus præcepta mea*, obedientia. In quarum virtutum, & vitiorum contrariorum explicatione, verſandum nobis eſt tanquam in ea in qua conſiſtit ratio nobis propoſita iudicandi de pecca- 3

tis

Digitized by Google

tis in ordine ad primum Decalogi præceptum.

4 Præmittendum eſt autem, idipſum præceptum, negatiuum quidem eſſe, vt patet ex forma verborum, quibus cõceptum eſt: ſed includere in ſe affirmatiuum de cultu vnius veri Dei, expreſſum Deut. cap. 4. verſ. 13. & cap. 10. & Matth. 4. verſ. 10. per ea verba Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies: itaut comprehendat cum falſi & impij ſuperſtitioſique cultus prohibitione, præceptionem veri cultus vnius Dei. Qui cultus duplex eſt; vnus interior & planè ſpiritalis: de quo Ioan. 4. Spiritus Deus eſt, & eos qui adorant eum, oportet in ſpiritu & veritate adorare.]

4 Iſque conſiſtit ex parte quidem intellectus, in eo vt cognoſcamus maieſtatem & excellentiam Dei: nempe quòd ſit rerum omnium primum principium & vltimus finis, ſummè ſapiens, potens, bonus. Qua ex parte talis cultus fidem requirit, ad hoc ſaltē, vt is Deo gratus ſit: cum impoſſibile ſit ſine fide placere Deo ad Hebr. 11.] Ex parte voluntatis verò, in eo conſiſtit vt velimus Deo in omnibus ſubijci, nos totos noſtraſque vires omnes, ipſius honori & obſequio dicatas eſſe: ipſum omni animi ſummiſſione reuereri, ipſi nos totos committere; ipſum præ omnibus amare, & in omnibus ei obtemperare. Quo fit vt cum fide requirat virtutes eas quarum antea meminimus, humilitatem inquam, ſinceram religionem, timorem Dei, ſpem, charitatem & obediẽtiam. Neque refert quòd idem cultus, prout de illo datur primum præceptum, tantum ſit actus ſinceræ religionis; quia huic virtuti, præſertim in Chriſtiana religione, illæ aliæ annexæ ſunt tanquam requiſitæ ad talis actus vſum.

Alter cultus eſt exterior, conſiſtens in cæremonijs, actionibus ſiue externis quibus declaramus ac profitemur prædictum cultum internum. Huiuſmodi actiones ſunt duplices: quædam velut communes; vtpore vſitatæ non tantum ad declarandum cultum ſoli Deo debitum; ſed etiam eum, qui hominibus debetur; vt genuflexio apertio capitis, & inclinatio coram aliquo, ac cætera; quibus nõ tantum Deo, ſed etiam hominibus honor exterius impenditur. Quædam verò ſolius cultus Dei ſunt propriæ, id eſt, quæ declarant ſolum cultum eum qui Deo debetur: vt oblatio ſacrificij. Soli enim Deo ſacrificium offerri docet D. Auguſt. in 10. De ciuit. Dei cap. 4. Item proteſtatio, qua quis voce exprimit ſe agnoſcere vel fateri aliquem eſſe ſuum creatorem, redemptorem ſeruatorem, ſummè bonum & huiuſmodi, quæ ſoli Deo ſunt propria.

Vnde intelligitur cultum quem Chriſtiani Sanctis in ſe aut in ſuis imaginibus deferunt, non aduerſari huic præcepto: quia is non eſt proximè deſcriptus, ſoli Deo debitus, qui communi Eccleſiæ vſu dicit λατρεία: ſed longè inferior, qui eodem vſu dicitur aut δουλεία, Sanctiſque ipſis exhibetur, non tanquam veris dijs, ſed tanquam ſeruis veri Dei, qui cum illis aliquam ſuæ excellentiæ particulam dignatus eſt communicare: aut ὑπερδουλεία, id eſt, excellens quædā δουλεία quatenus alicui exhibetur tanquam particulari quadam affinitate coniuncto cum Deo: vt Beatiſſimæ Virgini, tanquā Dei matri. Intelligitur etiam eidem præcepto non aduerſari vſum imaginum quem videmus in Eccleſia Catholica: quandoquidem non prohibetur in eo abſolutè omnis talis vſus: Nam alioqui nullam omnino imaginem liceret pingere, cùm expreſſè prohibeatur fieri omnis ſimilitudo rei, quæ eſt in cœlo deſuper: & quæ in terra deorſum: & quæ in aquis ſub terra.

Id quod falſum eſſe conſtat: ſed prohibetur is imaginum abuſus quo apud Gẽtiles eæ pro Deo adorabantur, iuxta illud quod ad Rom. 1. ijdem Gentiles dicuntur tranſtuliſſe gloriam Dei, in imagines ſerpentum, volucrum, & quadrupedum: & illud Pſal. 105. quo Iſraelitæ dicuntur mutaſſe gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum; facta alluſione ad illud quod Exod. 32. conflato aureo vitulo dixerunt, hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti. Iſtud enim iuri naturæ ſeu rectæ rationi apertè repugnat: non autem illud: cùm potiùs recta ipſa ratio ex aduerſo dictet: ſicut pium eſt Chriſti & Sanctorum imagines in mente formare, vt per has & in his, illos cognitos debito cultu ac veneratione proſequamur: ita etiam pium eſſe extra mentem eaſdem effingere, non vt ipſas tanquam Deos colamus: ſed vt prototypa quæ repræſentant in ipſis veneremur eàque tanquam nobis ante oculos propoſita conſiderantes, inflammemur ad amandum ardentiùs, ac colendum Deum: atque ad illorum vitam & mores imitandos excitemur. De quibus plura dicere quia non videtur noſtri inſtituti eſſe. ſufficit volentem plenius de illis inſtrui *ob horum imperſonitatem*, remittere ad Bellarm. in 7. generali controuerſia tomo 1.

TRACTATVS I.

De fide & ei contrarijs.

IN tradenda ratione iudicandi de peccatis ex primo præcepto Decalogi, meritò initium ſumitur ab ijs quæ ad illum ex parte fidei ſpectant: cùm fides vt a D. Aug. in ſerm. 38. De tempore dicitur, ſit bonorum operum fundamentum & ſalutis initium: ſiue *vt habet Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 8.* humanæ ſalutis initium & fundamentum, ac radix omnis iuſtificationis. Id quod patet per illud Apoſt. ad Rom. 5. Per quem & habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.] & illud ad Hebr. 11. Impoſſibile eſt ſine fide placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.] Ratioque confirmat: quia prius eſt cognoſcere Deum vt Superiorem, cui in omnibus obſequi debeas, quàm vt ipſi debitum obſequium præſtes: ad illamque cognitionem, fides intellectum reddit habilem, ſicut ad hoc obſequium, reliquæ virtutes voluntatem reddunt propenſam. Dicemus autem primò de ipſa fide, tum de ipſius præcepto: tum, demum de vitijs ei oppoſitis.

CAPVT I.

De ipſa fide.

SVMMARIVM.

9 *Fides multiplex.*
10 *Definitio fidei infuſa de qua ſola eſt hic ſermo.*
11 *Dubium in fide duplex, & ex quo cenſeatur quis infidelis.*
12 *Quæ ad materiam ſeu obiectum fidei pertineant.*
13 *Actus fidei eſt neceſſarius ad ſalutem.*

FIDES alia eſt humana, qua aliquid creditur propter authoritatem hominum illud affirmantium: de qua nõ eſt in præſentia ſermo. Alia diuina qua creditur aliquid propter authoritatem Dei illud reuelantis: quæ dupliciter ſumitur vno modo actiuè, pro ea authoritate quæ in Deo eſt, ob quam à nobis meritò ei creditur: altero modo paſſiuè, pro ea mentis noſtræ affectione, qua Deo aliquid ad ſalutem noſtram proponenti ac promittenti credimus Atque ab actiua illa acceptione, Deum fidelem: & ab hac paſſiua, homines fideles dici expreſſit D. Auguſt. in Pſal. 32. his verbis: Habemus Deum fidelem, diſtinguamus ab fideli homine: homo fidelis eſt promittenti Deo credens, Deus fidelis eſt exhibẽs quod promiſit homini. 9

Hic autem de ſola fide paſſiuè ſumpta, diuinitus menti infuſa agitur: quæ eſt illa cuius neceſſitatem ad ſalutem ſacræ Literæ inculcant, & poteſt familiariter ſic definiri. Donum Dei quo firmiter aſſentimur ijs omnibus, quæ à Deo reuelata ſunt per Eccleſiam, quatenus ita reuelata ſunt. Cuius definitionis prima pars (Donum Dei) indicat fidem eſſe habitum ſupernaturalem, quem habere non poſſumus noſtris viribus per ſolum liberum arbitrium, ſed ſingulari Dei dono, vt ex D. Auguſt. refertur in cap. Gratia, De Cõſecr. diſt. 4. & probari poteſt per illud quod ad Rom. 5. Deus dicitur vnicuique diuiſiſſe menſurā fidei. Secunda pars (quo firmiter aſſentimur) ſignificat fidem, cùm nitatur diuina authoritate cui falſum ſubeſſe non poteſt, nullam admittere dubitationem, itaut ex D. Auguſt. in lib. 8. De Trinitate cap. 5. in rebus fidei nemo poſſit ſalua fide dicere (fortè) & pro communi axiomate receptum ſit illud cap. 1 De Hæreticis. Dubius in fide infidelis eſt. 10

Aduerte tamen duplex eſſe dubium in fide; vnum voluntarium, quando quis ſciens & volens dubitat de rebus fidei: alterum inuoluntarium, quale multi ex ſuggeſtione Diaboli, vel aliqua ratione humana falſi, patiuntur contra ſuam voluntatem, itaut illud ſemper repellant. Ac de priore tantùm (quod eſt ex ſuo genere graue peccatū mortale) intelliguntur ſupradicta: non item de poſteriore, qui ſcrupulus dici debet potius, quàm dubium, & meritoria eſt illius repulſio, quia cum tentatio ſuperatur, Deus facit cum tentatione prouentum ex cap. 10. prioris ad Corinth. 11

Tertia pars (ijs omnibus) indicat fidem veram ſeu non fictam (vt ab Apoſtolo vocatur in priori ad Timoth. cap. 1. verſ. 5.) requirere aſſenſum non aliquorum tantùm, ſed omnium omnino articulorum fidei, itaut ille qui vnum eorum reijcit, etiamſi omnes alios admittat, non ſit cenſendus

credere vera fide, quæ à Deo mentibus infuſa, procliues facit ad aſſentiendum ex æquo omnibus ab ipſo per Eccleſiam reuelatis, quatenus reuelata ſunt.

Quarta pars (à Deo reuelata ſunt) oſtendit fidẽ eſſe earum veritatum quæ Dei reuelatione manifeſtatæ ſunt, non earũ quę ex humana diſciplina aut propria experientia habentur. Quinta pars (per Eccleſiam) indicat illa ſola habere rationem rerum de fide, quæ Deus toti Eccleſiæ manifeſtat: qualia ſunt quæ per ſacras Scripturas habentur, & per Apoſtolicas traditiones, ac per generalium Cõciliorũ, ſummorũmque Pontificũ determinationes. Vnde ſi quid alicui Deus reuelaret (vt S. Brigidæ multa reuelaſſe dicitur) id nõ haberet rationem rei de fide niſi approbaretur, & pro tali admitteretur ab Eccleſia: cuius eſt de huiuſmodi rebus ſtatuere. Adeout D. Auguſt. contra Epiſtolam Fundamẽti cap. 5. dixerit, Ego Euangelio non crederem, niſi me commoueret Eccleſiæ authoritas. Et D. Paulus (ex cap. 2. ad Galat.) etiamſi Euangelium didiciſſet à Chriſto Ieroſolymam tamẽ iuit communicatum ſuam doctrinam ijs de Eccleſia, qui videbantur eſſe aliquid, ne in vanum curreret aut cucurriſſet.

Ex quo cõnſtat quàm turpiter Caluiniani errent fingentes ſe ſpiritum particularem habere: cuius ſuggeſtionibus tanquam rebus fidei aſſentiri debeãt, nihil de Eccleſiæ approbatione aut reprobatione ſolliciti: quod nõ modo error eſt: ſed etiam errorum omnium ſeminarium: cum inde pateat aditus illuſionibus Diaboli transfigurantis ſe in angelum lucis ex 2. ad Corinth. cap. 11. verſ. 14. & excitetur audacia iactandi propria deliria pro diuinis reuelationibus.

Vltima pars (quatenus ita reuelata ſunt) ſignificat, cùm multæ cauſæ eſſe poſſint aſſentiendi ijs, quæ à Deo reuelata ſunt per Eccleſiam: vt ratio aliqua probabilis, miraculum aliquod factum ad eorum confirmationem, authoritas concionantis, vel alia eiuſmodi: ſolum eum aſſenſum eſſe fidei diuinitus infuſæ, qui propterea illis adhibetur, quòd ſint à Deo reuelata per Eccleſiam, vt cùm credimus Deum eſſe trinũ & vnum, eſſéque omnium Creatorẽ, quia ipſe ita dicit per Eccleſiam: non autem quia ratio aliqua ita eſſe conuincit, vel quia communiter ita dicitur.

12 Atque ex dictis licet intelligere materiã ſiue obiectum circa quod fides verſatur, eſſe omnia quæ à Deo reuelata ſunt per Eccleſiam. In quorum numero ponuntur omnia quæ in ſcripturis canonicis continentur, & quæ per Apoſtolicas traditiones vniuerſales confirmantur, & quæ in Concilijs ſuis generalibus ſiue particularibus à Sede Apoſtolica confirmatis determinantur, & quæ à Romano Pontifice vt eſt vniuerſalis Eccleſiæ caput definiũtur, & quæ ab omnibus ſanctis Doctoribus vnanimi conſenſu de rebus ad Chriſtianã religionem pertinentibus dicuntur, & demum omnia quæ infallibili conſequentia ex aliquo prædictorum deducuntur: iſta enim veritatum genera, tanquam à Deo varijs licet modis, reuelata, recipiuntur ab Eccleſia.

13 Actus verò proprius fidei qui circa illa exercetur, interior quidem eſt credere ſeu firmiſſimè ſibi perſuadere: exterior verò tum eorumdem confeſsio ore facta, tum profeſsio facta opere, ſigniſque externis. Neceſſaria autẽ eſt omni homini iã definita fides, nõ tantùm ad finem, id eſt, beatitudinẽ ſuam cõſequendam, iuxta illud Marci vltimo. Qui non crediderit condemnabitur] & illud Ioan. 3. Exaltari oportet filiũ hominis vt omnis qui credit in ipſum non pereat ſed habeat vitã æternam (quod D. Athan. expreſsit initio ſui ſymboli) verùm etiã ad media, id eſt, ad opera meritoria beatitudinis exercẽda, iuxta illud ad Hebr. 11. Impoſsibile eſt ſine fide placere Deo] adeout nemo ſaluetur extra Eccleſiã Catholicã, in qua ſola inuenitur vera fides. Quod tamẽ non eſt ita intelligendum quaſi ſola fides ad meritũ & beatitudinẽ ſufficiat. Nã ſine charitate eam nihil prodeſſe, patet ex cap. 13. prioris ad Corint. & ex definitione Concil. Trid. ſeſſ. 6. De iuſtificatione cap. 7. ſed ſicut emiſsio ſanguinis, poteſt ſic neceſſaria eſſe ad ſanitatem, vt tamen ſufficiens non ſit, niſi adiungantur alia remedia.

CAPVT II.

De præcepto fidei.

S V M M A R I V M.

14 *Haberi præceptum de fide, datum expreſſẽ de actibus ipſius qui ſunt: internus quidem credere, externus verò, confeſſio, & profeſſio eiuſdem fidei.*

15 *Præcepta de confitenda, & profitenda fide.*

16 *Obligatio credendi, communis infidelibus cum fidelibus, & quatenus.*

17 *Quæ Chriſtianus diſcere, ac quæ credere teneatur.*

18 *De articulis fidei, & eorum ignorantia.*

19 *De præceptis & de Sacramentis aliique reliquis diſcendis à Chriſtianis.*

20 *Obligatio confitendi & defendendi fidem implenda eſt in duobus caſibus ſub pœna peccati mortalis.*

21 *Explicatio difficultatis num liceat de fide diſputare.*

22 *Tres caſus in quibus laicus poteſt de fide diſputare.*

23 *Quatuor actus oppoſiti confeſſioni fidei quorum primus eſt, ore negare Chriſtum, ſeu ſe Chriſtianum eſſe.*

24 *Secundus, ore profiteri falſam religionem.*

25 *Tertius, occultare, diſſimulare, vel tacere fidem in caſibus, in quibus obligatio eſt illam confitendi.*

26 *Quartus, declinare fidei confeſſionem in caſibus, in quibus eſt confitenda.*

27 *Obligatio profitendi fidem ſecundùm Caietanum.*

28 *Illius ſententia rigidiore reiecta, tenendum eſt talem obligationem tantùm vigere in caſu neceſſitatis.*

29 *Rationes Caietani in contrarium, cũ earum refutatione.*

30 *Quando talis caſus cenſeri debeat contingere.*

31 *Quatuor genera præcipua ſignorum, quibus quis cenſeri poteſt aliquam religionem profiteri.*

32 *Quatuor caſus, in quibus nullum talium aſſumere licet, cùm fuerit ſignum falſæ religionis.*

33 *Quomodo talibus vti liceat extra eoſdem caſus.*

CVm ex antedictis habeatur, fidem neceſſariam eſſe ad ſalutem, dubium non eſt, quin ſit in præcepto: quandoquidem de medijs ad æternam ſalutem conſequẽdam neceſſarijs, præcepta inprimis dantur. Quo nomine Matth. 19. dicitur, Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Intellige verò eſſe in præcepto, non quidem ſecundùm ſe: ſed ſecundùm actum ſuum proprium. 14

Præcipitur autem actus fidei: interior quidem, per illud Marci 1. Pœnitemini & credite Euangelio: & per illud ibidem cap. vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui verò non crediderit condemnabitur. Quæ verba præceptum continent perinde ac alia ſimilia, quibus media conſequendæ ſalutis proponuntur ſub comminatione mortis æternæ. vt illud Ioan. cap. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu-ſancto, non poteſt introire in regnũ Dei] & illud in ſeq. cap. 6. Niſi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis] & illud Lucæ 13. niſi pœnitentiam habueritis omnes ſimiliter peribitis] Item ad Rom. 1. Qui talia agunt digni ſunt morte] & ad Galat. 5. Qui talia agunt regnum Dei non conſequentur.]

Exterior verò actus fidei, qui eſt confeſſio, præcipitur per illud Matth. 10. & Luc. 12. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor, & ego eum coram patre meo qui in cælis eſt: qui autem negauerit me coram hominibus negabo & ego eum coram Patre meo qui in cælis eſt] & illud ad Rom. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem] & illud 2. ad Timoth. 2. Si negauerimus, & ille negabit nos. 15

Alter vero, qui eſt profeſſio fidei, præcipitur per illud Mar. 8. & Luc. 9. Qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cùm venerit in maieſtate ſua, & Patris & ſanctorum Angelorum.] De quorum trium actuum obligatione ſigillatim dicendum eſt, quantum ſufficit ad iudicandum de peccatis pœnitentis, & ad examinandum ipſum circa fidem.

De obligatione credendi.

S E C T I O I.

TEnentur credere ij etiam infideles, qui nondum ſuſceperunt baptiſmum, cùm ſufficienter promulgatum fuerit illis Euangelium. Quando autem id contingere cenſendum ſit, varias ſententias refert Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. primo à numero 4. Cum quo in numero 6. contenti erimus id breuiter dicere, quod ſufficit ad noſtrum inſtitutum, Res fidei tunc infidelibus ita ſufficienter proponi, vt iure diuino ipſi credere teneantur, cùm eos rationibus, vitæ ſanctitate, contrariorum errorum confutatione, atque ſignis ita confirmatur, vt natu- 16

rū diĉtamen incipiat prudenter præſcribere eas credendas eſſe, contrariamque ſectam, eſſe falſam. Eo ipſo enim, quod Infideles videntes res fidei eſſe credendas, ex meritò cenſentur, illia propoſitæ.

Vnde idem author duo deducit notatu digna pro praxi. Alterum eſt ſumptum ex Caiet. 2. 2. *quaſt. 1. art. 4.* quòd vt rationes, quæ reddunt rem probabilem reſpectu vnius intellectus, non ſufficiunt ad id reſpectu alterius intellectus: ita nec quæ rem fidei reddunt credibilem reſpectu vnius, ſufficiant ad reddendam reſpectu alterius: prout patet cùm vnus aliquid dicentem exiſtimat eſſe fide dignum, non item alter, quorum prior facilè iudicabit tale dictum credibile eſſe: poſterior non item. Alterum eſt ſumptum ex Alphon. à Caſtro, De iuſta, hæret. punit. *lib. primo cap. 8. dub. 2.* Idem quod dictum eſt de infidelibus, eſſe pari ratione dicendum de baptizatis nutritis inter infideles, vel Hæreticos, nimirum ipſos non teneri ſtatim credere nec Hæreticos debere reputari, donec fidem ſibi ſufficienter propoſitam reſpuant; aliàs enim quia ſola fides in baptiſmo infuſa, ſine exteriùs docentis voce non ſufficit ad credendum, ignorantia illos à pertinacia ad hæreſim neceſſaria, excuſabit. Bene autem idem Sanchez addit propoſitionem ſufficientem non contingere illis ex eo, quòd à Magiſtris, a quibus in hæreſi educantur, audiant aliqua de fide, qualia traduntur à veris Catholicis: quoniam ea proponuntur ipſis præpoſterè, ac peruersè: blaſphemando nimirum, irridendo, animoſèque impugnando; adeout ab agnoſcenda vera fide tam ſint alieni, quàm nutriti inter purè Infideles; idemque ad deponendum errorem, in quo enutriti ſunt, non minùs quàm iidem purè Infideles, indigeant ante memorata ſufficienti propoſitione, vt cenſeantur peccare contra præceptum fidei.

Iam quoad cæteros, qui habitum fidei in baptiſmo ſuſ-
17 ceperunt, & inter Catholicos educantur; notandum eſt pro praxi nobis propoſita: illos ipſo fidei præcepto adſtringi ad credendum, vbi peruenerint ad perfectum rationis vſum. Et quia nequeunt ea credere, quæ non didicerunt (dicente Apoſtolo ad Rom. 10. Quomodo credent ei, quem nō audierunt, aut quomodo audient ſine prædicante) fieri, vt ſicut ſunt quædam, quæ omnes credere, ita & eſſe, quæ omnes diſcere teneantur: conſideranda Confeſſario interroganti ſuum Pœnitentem.

Primum ergo iure Eccleſiaſtico per cap. Vos ante omnia, De conſecr. diſt. 4. quilibet Chriſtianus debet memoria tenere Symbolum Apoſtolorum, & orationem Dominicam ſiue Latina, ſiue alia lingua, ex Nauarr in Enchir. cap. 11. num. 18. Qui ſimul admonet eorum culpabilem ignorationem eſſe graue peccatum veniale, Et ratio eſſe poteſt, quòd quamuis Symbolum Apoſtolorum, & orationem Dominicam quoad verba tenere, non ſit neceſſarium ad ſalutem, dummodo teneantur res verbis ipſis expreſſæ: nihilominus tamen valde indignum ſit, & à communi piorum Catholicorum ſenſu alienum, talia verba non tenere: tanquam ea, quibus aptiſſima ratione proponuntur fide credenda, & oratione petenda à Deo; indéque eſt, quod ſolicitudine tanta, tantóque ſtudio parentes curant ea ipſa verba ſuis liberis ab infantia inculcare memoriæ. Etſi id non ſit illis ſatis, ſed debeant de rebus per eadem ſignificatis, erudiri.

Item iure diuino quilibet Chriſtianus tenetur credere, primò, vera eſſe omnia, quæ credit Catholica Eccleſia, in qua Romanus Pontifex eſt caput, tāquam Chriſti in terris Vicarius: itémque eādem Eccleſiam non poſſe errare in fide, quippe quam omnes iubentur audire. Matth. 18 & quæ columba eſt, firmamentūmque veritatis, *ex priori ad Timoth. cap. 3.* habens perpetuò aſſiſtentem ſibi Spiritumſanctum, qui eam doceat omnem veritatem, ex Ioan. cap. 14. 15. 16. Ita vt aliquid illorum, quæ proponit tanquam de fide, non velle credere, aut velle nō credere aut de eo voluntariè dubitare, ſit peccatum mortale; propter notabilem Dei iniuriam, quam tale quid continere meritò cenſetur: maiore ratione, quàm notabilem iniuriam hominis honorati contineat, illi aliquid vere dicenti, recuſare credere.

Tenetur ſecundò Chriſtianus credere explicitè, ſaltem
18 in confuſo, craſſo ve modo, ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium, hoc eſt, Patrem, & Filium, & Spiritumſanctum, eſſe tres perſonas inter ſe diſtinctas, non item eſſe tres Deos, ſed vnum eum verum rerum omnium Creatorem, Cōſeruatorem, ac Rectorem: neque eſt neceſſe, vt reſpondere poſſit nonnullis quæſtiunculis quæ habentur in Catechiſmo puerorum: quo niam eæ pertinent ad tanti Myſterij aliquam declarationem, quæ non eſt vulgi, ſed Doctorum propria. Pro quo facit, quod Thomas Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 3. numero 17. & 18.

Tenetur tertiò ſimili modo credere myſterium Incarnationis Dominicæ, hoc eſt, Filium Dei Patris, factum eſſe hominem propter noſtram ſalutem (qui & pro ea mortem paſſus ſit) ita vt vnus idémque ſit verus Deus, & verus homo. Quod myſterium quia totius Euangelicæ doctrinæ, noſtræque ſalutis fundamentum eſt, illud credere, itémque myſteriū Trinitatis ob illius ab hoc dependentiam, cenſetur neceſſarium neceſſitate, vt vocant, medij: ſeu ſic vt ſalus eo actu omnino excluſo, obtineri nequeat ab ijs, qui peruenerint ad perfectum vſum rationis. De qua re Sanchez in præced. capitulo ſecundo. In ea non immorabimur, quia ad inſtitutum noſtrum ſufficere poteſt, monere Confeſſarium, quod debeat Pœnitentes rudes ſuper eo interrogare, ſique inueniat ipſos talium myſteriorum ignaros eſſe, eoſdem erudire ſufficienter ad credendum explicitè, craſſo ſaltem modo, ſuum Creatorem eſſe vnum Deum in tribus perſonis diſtinctis, quas indicant verba à Chriſtianis vſurpari ſolita, cùm dicunt: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Et ſuum Redemptorem, vnum eundèmque eſſe, & verum Deum, & verum hominem, pro ſua ſalute mortem crucis paſſum, vitæque redditum, regnare in cœlo.

Tenetur quarto ſimiliter credere alia fidei noſtræ myſteria, præcipuè Symbolo Apoſtolorum comprehenſa: præſertim autem ea, quæ Eccleſia ſolemnizat feſtorum inſtitutione: vt Natiuitatem Chriſti ex Virgine: Paſſionem, & mortem in cruce; Reſurrectionem ex mortuis: Aſcenſionē in cœlum, nonnullaque alia. Rationem de ijs inſtruendi rudes, à quibus ignorantur cum ad confeſſionem accedunt, habes breuiter, ac familiariter traditam in præced. lib. 2. cap. 13. In iiſdem verò poſſe interdum eſſe locum excuſationi à peccato (quod aliàs eſt de ſe mortale, tanquam commiſſum in materia valde graui) per ignorantiam inculpabilem, aut per impotentiam, bene docet Sanchez in memorato capitulo 3. num. 20. citatis aliis in eamdem ſententiam Vnde vt in ſequenti numero. 21. idem addit ex Azorio tomo. 1. Moral. inſtitut. lib. 8. cap. 8. quæſt. vltima: Ruſtici valde rudes, ac hebetes, qui prædicta ignorant, non ſunt à confeſſione repellendi, vtpote quorum ignorantia vacat; & prout ſupponimus, accedant oſtendendo ſe paratos eſſe ad diligentiam quamcumque poterunt adhibendam in addiſcendis, quæ ſcire tenentur. Quod ſi poſteà inueniantur neglexiſſe diſcere, cùm potuerint, procedendum eſt cum illis, ſicut in alijs peccatis cum recidiuis procedendum eſſe habitum eſt lib. 2. numero 101. & 102. Facillimam autem eſſe, prædictorum ignorantiam in hac re culpa vacare ex eo intelligitur, *prout idem author habet in præced. num. 20.* quòd frequentiſſimè cōtingat nihil ipſos de vi, & authoritate præcepti credendi audiuiſſe, aut ſi audiuerint nihil percepiſſe, aut ſi perceperint, alijs negotijs diſtentos ſuæ obligationis eſſe prorſus oblitos, aut quo tempore addiſcere potuerunt, caruiſſe Doctore, à quo inſtruerentur.

Tenetur quintò, ſcire quæ neceſſaria ſunt ad Chriſtianam, ſanctāmque vitam ducendam, vt præcepta Decalogi, 19
& præcepta Eccleſiæ omnibus Chriſtianis impoſita, quæ ſeruari nequeunt, niſi ſciantur. Quanquam neceſſarium nō eſt, etiamſi rationabile ſit, tenere ordinem, & verba, quibus ſunt concepta; *pro quo plures authores Sanchez refert in eod. cap. 3. numero* 16. Sed ſufficit quemque de ſingulis, ſi interrogetur, reſpondere poſſe; prout iam attigimus in præced. lib. 1. 6. nu. 43 & fusè tractat Suarez in 5 tomo de Relig. lib. 3. cap. 6. numero 6. & aliquot ſequentibus.

Tenetur ſextò, ſcire ac credere ſacramenta baptiſmi, pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, de quibus recipiendis data ſunt præcepta pro omnibus: atque baptiſmum tantùm ſemel recipi in remiſſionem peccatorū, iuxta illud Symboli quod in Miſſa recitatur: Confiteor vnum Baptiſma in remiſſionem peccatorum: & in Euchariſtia Chriſtum ſub accidentibus panis & vini eſſe; nec quod in ea proponitur eſſe amplius pro pane & vino habendum: ſed pro vero corpore & ſanguine Chriſti veri Dei & veri hominis. Ac demum Pœnitentiæ ſacramētum requirere vt accedens ad illud ſuſcipiendum, confiteatur omnia ſua peccata, prius conſcientia diligenter diſcuſſa: ac de eis ſuper omnia doleat proponàtque firmiter nūquam in illa recidere Deo iuuante, ac credat Eccleſiæ miniſtrum, poteſtatem habere, ipſum ab eiſdem abſoluendi. De cæteris Sacramentis, qui vult ea ſuſcipere, tenetur ſcire quid ea ſint Sacramenta, neque in peccato mortali ſuſcipienda eſſe.

Adhuc illi qui inter hæreticos verſantur, tenentur ſcire quod falſa ſint illa quæ ab illis communiter obtruduntur populo, cōtra Catholicā doctrinam: vt Romanam Eccleſiā nō eſſe verā Eccleſiā, & alia multa expreſſa in profeſſione fidei

quam habet Bulla Pij 4. quæ incipit Iniunctum, & circumfertur cum Concil. Trident. Adde (in quo omnes Theologos in 3. ſentent. diſtinct. 25. conſentire notat Bañes *ad D. Thomam 2. 2. quæſt. 2. art. 8. dub. 3. & 4.*) Parochos, Confeſſarios, Prædicatores & Doctores debere ſic explicatè ſupradicta ſcire, vt poſſint circa ea alios erudire & corrigere: cùm id pertineat ad ipſorum officium. Epiſcopos autem teneri ſcire myſteria maiora noſtræ fidei ita ſufficienter, vt poſſint contradicentes arguere iuxta illud, quod ad Tit. 1. dicitur, oportere Epiſcopum amplecti eum qui ſecundùm doctrinam eſt fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.

De obligatione confitendi fidem.

SECTIO II.

20. Qvod olim ab Elceſaitis dictum eſt, nullam eſſe obligationem confitendi fidem, ſi ea corde retineatur firma, oſtenditur ex varijs Scripturæ locis hæreſim eſſe: vt videre eſt apud Alphonſ. à Caſtro lib. 10. aduerſus hæreſes, verbo Martyrium hæreſi 1. Inter quos apertiſſimus eſt illud ad Rom. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Quæ verba oſtendunt clariſſimè ſub mortali eſſe obligationem confitendi fidem.

Ea qua obligatione, vt aptè iudicetur de peccatis. Notandum eſt primò, præceptum quo ea imponitur, eſſe affirmatiuum, ideoque non obligare pro omni tempore, *ſicut ſi negatiuum eſſet:* ſed ſolùm pro eo in quo neceſſitas vrget illud impleri. vt (ex recepta D. Thomæ ſententia *in 2. 2. quæſt. 3. artic. 2.* cenſetur vrgere in duobus caſibus, in quibus omnis Chriſtianus tenetur fidem ſuam confiteri, etiam nõ interrogatus: & in quibus ſi interrogaretur non debet eam tacere, nec verborum ambiguitate celare, ſed clarè & apertè illam ore profiteri. Prior eſt, quando honor & gloria Dei id requirit: vt cenſetur cùm ſi quis taceat, fides putabitur falſa eſſe, ipſe eam deſeruiſſe, vel Deus blaſphemabitur, aut religio vera afficietur ignominia. Poſterior eſt cum vtilitas, & emolumentum ſpirituale proximi tale quid poſtulat, vt quando tacente aliquo, alij auerterentur, à ſuſcipienda fide: vel verſarentur in periculo deficiendi à iam ſuſcepta. Cum autem duo ſint, quæ maximè poſſunt fidei confeſſionem impedire nimirum pudor humanus, & timor perſecutionis; vtrumque Dominus excludit inquiens Matth. 10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis prædicate ſuper tecta: & nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nõ poſſunt occidere.] Quem locum in eam ſententiam vſurpatum habes ex D. Chryſoſt. 11. quæſt. 3. cap. Nolite timere.

Notandum eſt 2. eamdem eſſe rationem defenſionis fidei, quæ eſt confeſſionis: hoc eſt, in iiſdem caſibus omnes teneri fidem voce defendere, in quibus tenentur eam confiteri: itaque non defendentes cenſeantur fidei proditores, iuxta illud quod ſub finem citati canonis dicitur. Sicut Sacerdos debitor eſt, vt veritatem quam audiuit a Deo prædicet, ſic laicus debitor eſt, vt veritatem quam audiuit à Sacerdotibus, probatam quidem Scripturis, defendat fiducialiter: quod ſi non fecerit prodit veritatem. Corde enim creditur ad iuſtitiam & ore fit confeſſio ad ſalutem.]

21. Circa quod difficultas mouetur num licitum ſit de fide diſputare. Ad cuius explicationem D. Thomas 2. 2. *quæſt. 10. art. 7.* ponit quatuor: quorum primum eſt peccare tanquam infidelem eum, qui de fide diſputat dubitando, cum dubius in fide, infidelis ſit. Secundum eſt, licitum eſſe de fide diſputare ad confutandos errores contrarios, vel exercitij gratia, præſertim coram doctis & firmis in fide. Tertium eſt cum rudes peruerſi fuerint ab hæreticis, ſcientes illorum errores & rationes nullo modo eſſe licitum ſed etiam neceſſarium coram illis de fide diſputare: dummodo inueniantur, qui ad id præſtandum ſint idonei. Quartum eſt, non eſſe bonum atque adeo *ex Caiet. in ſummula verbo Diſputare*, peccatum eſſe imprudentiæ, de fide diſputare coram ſimplicib. Catholicis: niſi fortè res eſſet valde clara aut clarè explicaretur: quia periculum eſt ne auditis rationibus contrarijs, incipiant dubitare, cùm ſint alioqui firmi.

Poſt D. ipſum Thomam verò, editus eſt Canon Quicumque De hæreticis in 6. quo ſub pœna excõmunicationis prohibetur, ne quis laicus publicè aut priuatim audeat de fide diſputare. De quo Caiet. & Bañes ad cit. art. 7. notant excommunicationem eam non eſſe ſententiæ latæ à iure, ſed ferendæ à iudice, ideòque non incurri ipſo facto. Quamuis (*quod etiam habet Caiet. in citato verb. Diſputare*) peccatum ſit mortale, ſi laicus ſciens ſub tali tantaque cenſura ſibi redditam eſſe illicitam diſputationem huiuſmodi, nihilominus præſumeret eam inſtituere.

Verumtamen ex iiſdem authoribus tres ſunt caſus in quibus eo canone non obſtante, laici poſſunt de fide diſputare. 22. Primus eſt, quando diſputatur exercitij gratia apud doctos: ſic enim ad publicas diſputationes Theologicas admitti ſolent Iuris vel Medicinæ doctores, qui ſunt laici. Secundus eſt, quando laicus fuerit valde doctus & exercitatus in rebus Theologicis: quia ratio & ſcopus dictæ legis eſt, vt laici indocti prohibeantur de fide diſputare. Nec refert quòd ea generaliter loquatur: quia eſſe cum hac reſtrictione intelligendam, vſus oſtendit: quo conſtat aliquos laicos: vt Albertum Pyghium, Henricum 8. Angliæ regem aduerſus Lutheranos, Balduinum & Villegagnon aduerſus Caluinianos noſtri temporis hæreticos, non tantùm verbis ſed etiam ſcriptis diſputaſſe, quod nõ fuit improbatum. Quod autem in cõtrarium habet in opere morali lib. 2. cap. 6. Thomas Sanchez ſuadere videtur eamdem reſtrictionem, ordinariè locum habere tantum cùm multum vrſerit neceſſitas: quod & vſus receptus confirmat.

Tertius caſus quando vel honor Dei, vel vtilitas proximi exigit vt laicus diſputet de fide, ſeu defendat fidem: tunc enim is non ſolum licitè poteſt, ſed etiam tenetur diſputare defendendo fidem: iuxta illud 1. Petri 3. Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem, de ea quæ in vobis eſt ſpe & fide.]

Notandum eſt 3. confeſſioni fidei opponi quatuor actus, 23. qui rationem habent peccati mortalis tãquam valde iniurioſi veræ fidei & Chriſtianæ religioni. Primus eſt, ore negare Chriſti fidem, qui nũquam licere poteſt, dicente Domino Matth. 10. Qui me negauerit coram hominib. & ego negabo eum coram Patre meo qui in cœlis eſt.] & Apoſtolo in 2. ad Timoth. cap. 2. Si negabimus, & ille negabit nos.] Quæ verba continent præceptum negatiuum de re ita mala, vt per nullum metũ poſſit ſine peccato mortali fieri, iuxta illud quod 11. quæſt. 3. cap. Non ſolùm 2. ex D. Auguſt. habetur, Timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ: quanta enim vita eſt confiteri Chriſtum, tanta mors eſt negare. Quo etiam loco notatur, quod non ſolum ille Chriſtum neget, qui eum negat eſſe Chriſtum: ſed etiam ille qui cùm ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum. Et probatur exemplo D. Petri qui negauit Chriſtum negando ſe eſſe ipſius diſcipulum. Vnde illi prædictum eſt à Domino: non quidem ita diſcipulum meum eſſe negabis, ſed me negabis. Probari inde quoque poteſt: neque priuatim coram vnico, negari Chriſtum ſine graui peccato: quandoquidem grauiter peccauit Petrus negando Chriſtum coram vna ancilla. Probationes alias habet Bañes 2. 2. quæſt. 3. art. 2. dubit. 1. concl. 2.

Ex quo in ſeq. concl. 4. aduerte iſtud tantùm procedere cùm quis in odium fidei, ſiue priuata, ſiue publica authoritate interrogatur, An ſit Chriſtianus quia interdum ſub nomine Chriſtiani, is qui interrogat, inquirere vult cõditionem aliquam nihil pertinentem ad religionem: vt ſi quis explorator capiatur à Turcis dum bellum gerunt cum Chriſtianis, interrogetur. An ſit Chriſtianus, non quidem vt ſciatur ipſum Chriſti religionem profiteri, ſed vt ſciatur eſſe de exercitu hoſtium: reſpondens ſe non eſſe Chriſtianum, non peccat contra confeſſionem fidei tanquam eam negans, quia reſpondet tantùm ad mentem interrogantis, & non iuxta propriam nominis ſignificationem. Iſtud nõ obſcurè indicat D. Thomas lect. 2. ad cap. 10. epiſt. ad Rom. dicens confeſſionẽ fidei eſſe in præcepto, quando exigitur a tyranno perſequente fidem: non ſi exigatur ab eo qui malefactorẽ vel inimicũ perſequitur. Vbi aduerte obiter falſo negantem ſe Sacerdotem eſſe aut Religioſum, non peccare hoc peccati genere, quia tantùm negat ſuum ſtatum, non verò ſuam fidem, ſicut negando ſe Chriſtianum aut Catholicum eſſe. Id quod ex Caiet. & Azorio, Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 4. num. 10.

Secundus actus confeſſioni fidei contrarius, eſt ore profiteri falſam religionem: vt ſi quis verbis aſſerat ſe Iudæum 24. eſſe aut Mahometanum aut Caluinianum. Quo actu oſtendit ſe exiſtimare religionem noſtræ contrariam, eſſe veram: & ex conſequenti ipſam noſtram eſſe falſam. In quod multò magis iudicandus eſt facere, ſi disertè fateretur talium ſectarum dogmata eſſe vera. Tale peccatum verò, grauiſſimum eſt, vtpote quo & vera fides negatur, & per mendacium in religione, diabolo ſeruitur: itaut nulla con-

dictione

dirione ad illud, quouſquam adduci debeat prout ad D. Auguſt. habetur 23. quæſt. 5. cap. Primum eſt. Nec tamen excommunicatio lata in hæreticos, propter illud (ſaltem in foro conſcientiæ) incurritur ab eo, qui interea in animo ſuo veram fidem retinens, ore tantùm non corde, illam negaret aut falſam profiteretur, quemad. cum Sylu. & Tabien. aduerſus Caiet. notat Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 25.

25. Tertius actus eidem confeſſioni contrarius, eſt occultare, diſſimulare, vel tacere fidem in duobus caſib. in quib. ſupra diximus nos obligari ad illius confeſſionem. Cui obligationi ſatisfacere non poſſumus tali actu interueniente, quo proinde mortaliter peccatur, cùm vt antè diximus illa ipſa obligatio ſit ſub mortali. Extra eoſdē caſus verò, licitum eſt occultare, diſſimulare & tacere fidem, ſicut & non confiteri: quia inde nec ſubtrahitur Deo honor tunc tēporis exhibendus: nec damnum proximo infertur. Quæ ratio, quia locum plerumque habet cùm quis interrogatur priuata authoritate (quod diſcernere ex circunſtantiis loci, temporis, & perſonarum relinquitur arbitrio prudentis) tunc licet tacendo, vel vtendo amphibologia; vel dicendo quid tua intereſt: aut aliud ſimile licet inquam interrogationem eludere, ex cap. In mandatis diſtinct. 43. dummodo id non fiat ex verecundia vel ex timore, *quod Chriſtus prohibet.* ſed ex prudentia Chriſtiana, ne vel irrideatur fides, vel patiamur aliquod grande detrimentum ſine vtilitate: iuxta illud Matth. 7. Neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi diſrumpāt vos.] Habenda eſt tamen ratio in ea re, quantum fieri poteſt, ne ex taciturnitate graue detrimētum proximi ſequatur.

26. Quartus, & vltimus eiuſdem generis actus, eſt declinare confeſſionem fidei fugiendo perſecutionem; quo quidem peccatur mortaliter in duobus illis caſibus, in quibus tenemur fidem ipſam confiteri, quia in illis talis confeſſio eſt ad ſalutem neceſſaria, quæ fieri non poteſt interueniente prædicta declinatione. Extra eoſdem verò caſus licet perſecutionem fugere, vt D. Athanaſius in apologia pro ſua fuga probauit ex verbis Domini Matth. 10. Cùm vos perſequentur in ciuitate iſta, fugite in aliam.] Quanquam tamen alia eſt ratio Prælatorum quàm cæterorum, quando perſecutio non eſt priuatæ perſonæ ipſorum, ſed populi ipſis commiſſi ad quem protegendum & conſeruandum in fide, tenentur ſe mortis periculo exponere, dicente Domino Ioannis 10. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis, &c.] Attamen ſi ei neceſſitati per alium ſatisfaciant, excuſantur ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 185. art. 5. aut ſi vitam ipſorum maiori bono cōmuni ſeruari neceſſarium eſſe, Chriſtiana prudentia dictat: latitare ſeu fugere poſſunt exēplo aliquorum Sanctorum. Quod Bañes expreſſit 2. 2. quæſt. 33. ad artic. 3. dub. 2. concl. 4. & conſentaneum eſt doctrinæ quam tradit Caiet. ad priùs citatum D. Thomæ art. quintum.

De obligatione profitendi fidem.

SECTIO III.

27. **S**Icut fidei cōfeſſio fit verbis, ita profeſſio fit factis rebuſue externis: vt veſtib. vel aliis ſimilibus in ſignum illius aſſumptis. Ac de obligatione profitendi fidē duo traduntur a Caiet. 2. 2. quæſt. 3. art. 2. & in ſummula verbo Habitus mutatio. Alterum eſt, quando veſtis, vel quid aliud, ſignum eſt ad veræ fidei vel religionis profeſſionem immediatè inſtitutum, ſiue ex lege, *etiam tyranni*, ſiue ex conſuetudinē, quę ab omnibus ſeruatur; nunquam licere tale ſignum occultare.

Alterum eſt, nunquam licere, ne quidem ad mortem euitandam, aſſumere habitum vel aliud ſignum infidelium. ſiue illud ſit immediatè inſtitutum ad profeſſionem falſæ religionis, ſiue tantùm ad finem ciuilem: vt ad diſtinctionem aliquorum ab aliis: quale eſt cæruleum illud aut flauum, quod Iudæi portare coguntur, vt à Chriſtianis diſcernantur. Ratio eſt quia, *inquit idem*, iſtud eſſet profiteri falſam fidem, quod nunquam licet.

28. Verùm nimis rigida videtur eſſe ea doctrina. Vnde prius illud, (*quod Bañes & Greg. à Valent. ad eundē art. 2. refutant,*) reſtringendum eſt ad caſum in quo ex occultatione proprij ſigni, aliquid ſequitur contra honorem Dei ſeu fidei, vel contra proximi vtilitatem. Nam tunc quidem Chriſtianus, vt fidem ſuam ore confiteri, ſic externis ſignis eam profiteri tenetur: attamen alias, nempe cùm nec vrget in contrarium vtilitas proximi, nec apparet iniuria Dei ſeu fidei, ipſe poteſt occultare quodcumque ſignum propriæ fidei ob quemcumque bonum finem: qualis cenſetur vitam ſuam vel alienam conſeruare. Ratio eſt: quia præceptum profitendi fidem eſt affirmatiuum: & ideo obligat tantùm pro eo tempore quo illius implendi vrget neceſſitas: prout cenſetur in illis duobus tantum caſibus, quos ex D. Thoma in cit. art. 2. antea nu. 20. propoſuimus.

Adfert autem pro ſe Caietanus: tum quod per legem aut conſuetudinem communem præſcribētem aliquod certum fidei ſignum, ſinguli à publica poteſtate interrogentur de propria fide: tum quod ſemper ſit contra Dei honorem occultare prædictum ſignum, ſeu omittere fidei profeſſionem, ſic vt alij putēt omittentem, non eſſe fidelem, vel eſſe infidelem. Sed illud prius hinc reiicitur, quòd talis lex vel conſuetudo nihil interroget, ſed ſolùm præſcribat modum profitendi fidem, ad eum ſeruandum obligando tantùm regulariter, ſeu vt plurimum, ac quando non ſubeſt iuſta & rationabilis cauſa illum omittendi: prout Caiet. ipſe fatetur vſuuenire in vniuerſum, legibus humanis iuſtis. 29.

Poſterius verò ex eo refellitur, quòd ipſiusquoque Caiet. confeſſione, nō ſit ſemper contra honorem Dei, quòd Chriſtianus permittat ſe ab aliis exiſtimari non fidelem aut infidelem. Nam multi ita exiſtimarunt de S. Sebaſtiano: cuius fides in aula Diocletiani ſæuiſſimi Chriſtianorum perſecutoris, diu latuit, eoquod vteretur eadem qua prius clamyde militari.

Non ergo tenetur quis ſemper fidem profiteri, ne exiſtimetur fidem non habere: ſed ne ex ea exiſtimatione, ſubtrahatur Deo notabilis gloria vel proximo vtilitas: vt cenſeri poteſt vſuuenire. Primò quando à iudice quis in odium fidei & religionis interrogatur. Secundo, cùm quis per ſuam fidei profeſſionem poteſt impedire blaſphemiam Dei vel religionis: vt ſi quis eſſet vir magnæ authoritatis, quem ſi alij ſcirent Catholicum eſſe, deſinerent ob illius authoritatem, & reuerentiam Deum, & religionem blaſphemare; tunc ille tenetur ſuam fidem confiteri, & profiteri. Tertiò, cùm notum eſt aliquem habuiſſe veram fidem, quam ſi nō profiteatur, putabitur eam deſeruiſſe vt falſam. Quartò, cùm etiamſi ignoretur nunc, quod veram fidem habuerit, ſcietur tamen paulo poſt, ſequetùr que inde iniuria fidei. Quod tamen non procedit quando quis ad modicum tempus omitteret veram fidem profiteri: non quidem animo eam deſerendi, ſed decipiendi alios, vt liberiùs poſtea eamdem profiteatur. Quo modo Chriſtiani in bello erigunt vexilla Turcarum, vt illos ad ſe alliciant & decipiant. Poſtremò cum ex occultatione fidei, valdè probabiliter videtur ſequi ſcandalum proximi, aut aliud notabile detrimentum, cui lex charitatis obuiandum eſſe præſcribat. 30.

Poſterius autem dictum Caietani, quo modo reſtringendum ſit intelligetur, ſi prius obſeruauerimus eſſe quatuor præcipua & magis vſitata genera ſignorum. Primum eſt, illorum quæ vocari poſſunt ciuilia: vtpote quæ ex ſua prima origine inſtituta nō ſunt ad diſcernendam religionem, ſed potius ad diſtinguendam vnam nationem ab alia: quamuis per accidens poſtea euenerit, vt vnam religionem ab alia diſtinguant, eoquod in vna natione ſit vna religio, & in alia, ſit alia. Sic Turcicus habitus ſignū eſſe cenſetur Mahometanæ ſuperſtitionis: & habitus Saxonicus præſertim militaris, vulgo videtur ſignum Lutheranæ perfidiæ. Secundum genus eſt, illorum ſignorum quæ a prima quidem ſua origine ſunt inſtituta ad diſtinguendam vnam religionem ab altera, nullum tamen illius cultum continent: cuiuſmodi ſunt pilei quos Turcæ gerunt cum certo colore, itēmque certi habitus, quos hæretici noſtri temporis vſurparunt in ſignum, quo diſcernerētur à Catholicis. Tertium genus eſt eorum, quæ præter diſtinctionem vnius religionis ab aliis, includunt aliquem cultum, ſed generalem ac indifferentem, qui poteſt exhiberi etiam hominibus: vt aperire caput, flectere genua, &c. Quartum eſt eorum, quæ includunt peculiarem cultum, vel ſoli Deo vero, vel falſo Deo & idolo exhiberi ſolitum, vt ſacrificare, adolere thus, oſculari idolum communicare cum Caluiniſtis in cantu ſuorum pſalmorum & in ſumptione cœnæ, ſubſcribere ipſorum hæreſi propria manu, vel in eam iurare. 31.

Quæ cum ita ſint, de difficultate, An aliquando liceat nécne, falſæ religionis ſignum aſſumere: tenendum eſt ex communi ſententia nullum antedictorum ſignorum licitum eſſe aſſumere in quatuor caſibus. Primus eſt, quando honor Dei vel vtilitas proximi exigit vt aliquis profiteatur ſuam veram fidem, quam occultat aſſumptione ſigni alieni. Secundus eſt, quando præbetur ſcandalum aliis, cum enim moriendū eſſe potius, quàm aliquod tale ſignum aſſumendum, 32.

mendum, conſtat ex facto Eleazari 2. Machab. cap. 6. & ex eo quod D. Paulus in priori ad Corinth. 8. prohibeat veſci idolothytis, quando id fit cum ſcandalo. Sicque intelligendum eſt illud quod ex D. Auguſt. habetur in cap. Sicut, 32. quæſt. 4. Satius eſt fame mori, quàm veſci idolothytis; nempe cum ſcandalo. Tertius eſt, quando non eſt finis bonus, nec ſubeſt cauſa rationabilis cur tale ſignũ aſſumatur. Quāquam in hoc caſu aſſumere ſignum ciuile, niſi finis ſit mortalis, non eſt de ſe peccatum plus quàm veniale; cùm in eo non cernatur notabilis Dei iniuria, aut grauis ſui, vel proximi læſio. Quartus eſt, quando talia ſigna aſſumuntur ad ſignificandum illud ad quod principaliter ſunt ab alijs inſtituta. Tunc enim mendacium facti committitur. Namque mendacium, vt in verbis, ſic & in alijs ſignis externis quibus decipitur animus, conſiſtere poſſe patet ex doctrina D. Thomæ 2. 2. quæſt. 110. & 111.

33. Extra hos caſus autem exiſtimandum eſt non eſſe peccatum tria priora ſignorum genera aſſumere, ſi adſint ſequentes conditiones præcedentibus contrariæ. Primò ſi ad Dei gloriam vel proximi vtilitatem non teneatur quis fidem tunc profiteri. Secundò, ſi abſit ſcandalum. Tertiò, ſi ſubſit rationabilis cauſa aſſumendi: idque fiat ob bonum aliquē finem. Quartò, ſi aſſumatur ad aliquid ſignificandum quod in ſe verum eſt. Hoc quoad ſigna primi generis conſtat ex facto S. Sebaſtiani prout notat Sylu. in verbo Fides quæſt. 5. Ille enim cùm Chriſtianus eſſet militari clamyde ſeu ciuili ſigno Cæſarei militis vſus eſt.

Quoad ſigna verò ſecundi generis, patet ex eo, quòd Apoſt. in priori ad Corinth. cap. 8. & 10. permittat Chriſtianis, edere ex idolothytis, dummodo id facerēt ſine ſcandalo: qui tamen cibus, ſignum fuit infidelitatis apud Gentiles. At cum Chriſtiani ipſi illum non vſurparent in eum finem quo ijdem Gentiles, excuſabantur non modo ab idololatria, ſed etiam à mendacio: etiamſi alij ea de cauſa deciperentur, exiſtimantes ipſos eſſe idololatras. quandoquidem eius rei non dabant ſignum, quia facta non habent vim ſignificandi ex parte facientis, niſi ab eo fiant ſignificandi animo: vt ipſe Caiet. 2. 2. *quæſt.* 111. *art.* 1. rectè docet. Inde excuſans à mendacio Dauidem qui coram Rege Achis ſimulauit ſe inſanum eſſe 1. Regum 21. Et certe quando recta ratio patitur, licet vti vt verbis, ſic & factis ambiguis.

Quoad ſigna porrò 3. generis, conſtat ex eo quod lib. 4. Regum cap. 5. Eliſæus Propheta permiſit Naaman Syro, vt in templo idoli Remmon aperiret caput & adoraret, hoc eſt, ſe in terram proſterneret genùque flecteret non quidē idolo, ſed Regi Syriæ. Vnde colliges aliquem propter metū mortis, ſi non ſit ſcandalum, *vt quando ille eſſet omnibus ignotus*, poſſe in templo vel Mahometi vel hæreticorum aperire caput vel flectere genu: dummodo talia faciat, non quidem falſo Deo, ſed hominibus præſentibus: quibus eiuſmodi honoris ſigna, *cùm de ſe ſint ambigua*, nolunt de ſe ſine peccato deferri. Quanquam ſi contingeret tale aliquod ſignum ad falſum Deum immediatè dirigi, quia tunc deſineret eſſe ambiguum, peccatum eſſet illo vti. Quomodo bene ait Roſella verbo Hæreticus nu. 4. peccatum eſſe mortale oſculari ſepulcrum Mahometi: quandoquidem ea veneratio referri non poteſt, niſi ad Mahometem.

Quod autem attinet ad ſigna quarti generis, exiſtimandum eſt nulli licere ea aſſumere ob quemcumque mortis metum; illudque eſſe peccatum grauiſſimum: quia ſicut eodem præcepto affirmatiuo quo imperatur aſſenſus internus veræ fidei, imperatur etiam externa veræ fidei profeſſio: ita eodem præcepto negatiuo, quo prohibetur internus falſæ fidei aſſēſus, prohibetur etiam externa falſæ fidei profeſſio: quæ intrinſecè mala eſt, vtpote mendacium facti perniciosum, ideoque peccatum grauiſſimum, tanquam in materia maximi momenti, *qualis eſt vera fidei*, commiſſum.

CAPVT III.

De vitijs fidei contrarijs, & ſpecialiter de pura infidelitate.

SVMMARIVM.

34 *Infidelitatis diuiſio in puram, & mixtam: quòdque fidelitas trifariam accipi poſſit, negatiuè, priuatiuè, & contrariè.*
35 *Infidelitatis tùm puræ tùm mixtæ diuiſio.*
36 *De Gentiliſmo & Iudaiſmo.*
37 *In quibus prohibeantur Chriſtiani communicare cum infidelibus.*
38 *De matrimonio cum infidelibus prohibito fidelibus.*
39 *De communicatione cum infidelibus in bello gerendo.*

Omnia vitia fidei contraria generali infidelitatis nomine comprehenduntur, quæ duplex eſt; vna pura, eorum qui fide carent, quia nunquam illam ſuſceperunt: altera mixta, eorum qui fidē antea ſuſceptam deſeruerunt. 34.
Atque pura infidelitas (*de qua latè diſſerunt D. Thom. & ipſius interpretes Caiet. Bañes & Gregor. à Valentia 2. 2. quæſt. 10. & Summulariſ in verbo Infidelitas*) trifariam ſumitur: primò purè negatiuè, pro carentia fidei in eo qui nihil vnquam de illa audiuit, ſiue ſit puer ſiue adultus: quo modo non eſt peccatum vt D. Thom. loco cit. art. 1. expreſſit: & aduerſus Adrianum confirmat Gregorius à Valent. diſput. 1. quæſt. 10. puncto primo; ſed eſt pœna peccati originalis; & in adultis plerumque, peccati etiam actualis. Quæ tamen à regno cælorum excludit hoc nomine quod ingreſſus ad illud non pateat ſine fide in Chriſtum: vt luculenter oſtendunt quæ idem Gregorius habet in præced. quæſt. 1. puncto 4. Nobis ſufficit impoſſibile eſſe ſine fide placere Deo, ad Hebr. 11. eaque in Chriſtum, quia non eſt in alio aliquo ſalus. Act. cap. 4.

Secundò infidelitas ſumitur priuatiuè pro carentia fidei in eo qui cùm poſſit hanc habere audicata prædicatione Euangelij, ea negligit. Quo modo locum habere poteſt tantùm in adultis, eſtque graue peccatum, de quo Dominus Ioan. 15. Si non veniſſem & locutus non fuiſſem, peccatum nō haberent, nempe infidelitatis commiſſum non credendo, vt D. Auguſt. tract. 89. in Ioan. interpretatur.

Tertiò, ſumitur contrariè pro vitioſa quadam qualitate in eo qui caret fide, non ſatis ſibi manifeſtata: quia illam ſuſceptam non vult, atque contemnit ac reijcit. Quod etiam peccatum graue eſſe, patet per illud Ioann. 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt, & illud Marc. vlt. Qui verò non crediderit, condemnabitur. Eſt autem in intellectu tanquam in ſubiecto quemadmodum ipſa fides: ſed tamen dependenter à voluntate hoc nomine, quòd ea recuſet intellectum in obſequium Chriſti captiuare ad aſſentiendum motiora inſtinctu diuino, & externæ prædicationis Euangelij prout neceſſarium eſt ad credendum ſupernaturaliter, religionis Chriſtianæ myſteria. Cuius recuſationis propria radix, cauſaque eſt ſuperbia.

Porrò duæ diſtinguuntur ſpecies puræ infidelitatis Gentiliſmus & Iudaiſmus. Gentiliſmi nomine autem comprehenduntur ſuperſtitiones veræ fidei contrariæ, in iis qui fidem ipſam nulla vnquam ratione ſuſceperunt: quales ſunt noſtro tempore ſuperſtitiones Mahometanorum, & idololatrarum, qui adhuc apud Indos viſuntur. Nomine verò Iudaiſmi ſignificatur infidelitas Iudæorū: qui cùm fidem Chriſti ſuſceperint in figura, eam in veritate, rèque ipſa ſuſceptam contemnunt ac renuunt. Duæ autem conſtituuntur ſpecies infidelitatis mixtæ, nempe hæreſis, qua quis fidem ſemel ſuſceptam partim retinet, partim reijcit: & apoſtaſia, qua quis totam fidem ſemel ſuſceptam, penitus reijcit ac deſerit. De quibus omnibus ſigillatim dicendum eſt: in reliqua quidem parte huius capitis, de Gentiliſmo, & Iudaiſmo: de cæteris in duobus ſequentibus capitibus. 35.

De Gentiliſmo & Iudaiſmo.

SECTIO VNICA.

Hic pro iudicio de peccatis nobis propoſito vnū tantum occurrit tractandum; quatenus ſcilicet conuerſatio cum infidelibus ſit vel non ſit Chriſtianis licita: nam cętera non ſpectant ad Pœnitentis examen in foro pœnitentiali. Igitur conuerſatio cum Infidelibus generaliter prohibetur Chriſtianis, per illud 2. ad Corinth. cap. 6. Nolite iugum ducere cum infidelibus, itemque illud. Quæ pars fidelis cum infideli? 36.

In particulari verò prohibetur primò communicatio fidelium cum infidelibus in iis quæ ſpectant ad falſum ipſorum cultum & religionem: vt donationem vel venditionem vel commodationem eorum quibus vtantur in ſuis ſacrificiis: vel ædificationem fanorum, vbi ſuos ritus exerceant. Patet ex eo, quòd tale quid ſit cooperari infidelitati ipſorum, ideòque ſit planè illicitum; niſi abſit omnis intentio mala, & adſit rationabilis cauſa ob aliquam neceſſitatem ex parte fidelis; qui tunc in re alias indifferenti excuſabitur: iuxta Sylueſtri doctrinam in verbo Infidelitas quæſt. 4. Cui Gregorius à Valen. ſubſcribit 2. 2. diſput. 1. quæſt. 10. puncto 5. 37.

Et

Et confirmatur à pari ex acceptione licita mutui ab vſurarin, de qua poſtea lib. 23, num. 100. & aliquot ſequentib.

Prohibetur ſecundò, matrimonium fidelis cum infideli cap. Caue. 28. quæſt. 1. Prohibetur tertiò ſubiectio aut nimia familiaritas fidelium cum infidelibus cap. Nulla. diſtinct. 54 Quod ſimiliter dicendum eſt de omni conuerſatione, etiā humana fidelium cum infidelibus ex qua derogetur fidei, vel naſcatur periculum ſubuerſionis ipſorum fidelium, aut ſcandalum, puſillorum: quandoquidem iure diuino tali a ſunt euitanda. Secus eſt ſi fideles qui firmi ſunt in fide, cō uerſentur cum infidelibus propter eorum bonum: nempe vt eos ad fidem conuertant prout docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 10. art. 9.

[illegible] Prohibetur demum mercimonium cum infidelibus: idq; ſub pœna excommunicationis: ſi mercimonium ſit armorum quibus oppugnent Chriſtianos, quorum ſunt hoſtes, & cum quibus bellum gerunt, vt ſolent Turcæ, & Sarraceni: quod habetur ex cap. Ita quorumdam, cap. Significauit, cap. Quod olim, & cap. Ad liberandam De Iudæis: atque ex Extrauaganti. Ioan. 22. eod. tit. & ex Extrauaganti prima inter communes, eodem quoque titulo. Quæ excommunicatio hodie reſeruata eſt ſummo Pontifici in Bulla Cœnæ Domini: quam ſuo loco in præcedenti libro nono cap. 19. expoſuimus.

[illegible] Aduerte verò, quòd etſi in eam tantùm incurrant ferentes arma ad Turcas, & Saracenos, qui cum Chriſtianis bellum gerunt: grauiter tamen peccare illos qui iiſdem quocumque modo auxilium ferunt in bellis contra Chriſtianos: non verò ſi in bellis iuſtis contra alios infideles. Nam licitum eſſe in illis auxilium ferre ipſis, habetur ex cap. Si dominus, & cap. Iulianus 11 quæſt. 3. vt & licitum eſſe auxilio ipſorum vti in bello (niſi obſtet ſcandalum) colligitur ex lib. 1. Machab. cap. 8. vbi Machabæi inierunt fœdus cum Romanis gentilibus, promittentes ſe illis auxiliaturos in bello: idem ab illis viciſſim poſtulantes. Alia quæ de infidelibus traduntur tanquam remotiora ab inſtituto noſtro, relinquemus ſcholaſticis Theologis: vt quòd non ſint armis ad fidem compellendi, ſed tantùm prædicatione: nec eis inuitis filij ipſorum quandiù ſunt adhuc ſub eorum cura, ſint baptizandi: quòd ritus illorum ſi legi naturæ non repugnant poſſint tolerari, vt facilius ea Chriſtianorum tolerantia, ad fidem complectendam inducantur: quòdque poſſint eadem de cauſa habitare inter Chriſtianos, nec facilè expelli debeant, niſi alios ſubuertere nitantur: nec offendendi ſint a Chriſtianis in perſona aut rebus ſuis, abſque iudicis ſententia.

CAPVT IV.

De hæreſi.

S V M M A R I V M.

40 *Tractantes de hæreſi, & ratio illius nominis.*
41 *Definitio hæreſis.*
42 *Error ad conditionem hæreſis requiſitus.*
43 *Pertinacia quam debet habere coniunctam.*
44 *Diſtinctio hæreſis à reliquis infidelitatibus, & modus in eam habendi.*
45 *Obiectum circa quod errando hæreſis incurritur.*
46 *Propoſitionum quæ certò ſunt Catholicæ, duo genera.*
47 *In quo conſiſtat pertinacia conſtituens hæreſim.*
48 *Quo modo ignorantia, in re fidei errantem excuſet ab hæreſi.*
49 *Dubius in fide, aut cohibens aſſenſum circa rem de fide, quando iudicandus ſit hæreticus.*
50 *Hæreticus dicitur, tùm impropriè, & materialiter, tùm propriè, & formaliter.*
51 *Nondum baptizatus cenſeri poteſt hæreticus, ex ſententia* Alphonſi à Caſtro, *ſi in fide erret, ſufficienter de ea inſtructus: non item is, qui licet infans baptizatus fuerit, non eſt tamen poſtea in fide inſtructus.*
52 *De eo qui exteriùs fidem Catholicam profitetur, & ijs qui aliquem ex dictis pertinacia firmiter credunt, ac crederent articulis fidei.*
53 *De eo qui credit aliquid tanquam dogma fidei, cùm non ſit tale dogma.*
54 *Quid ſit propoſitio hæretica, quid verò Catholica, quid erronea, & quid ſuſpecta de hæreſi.*
55 *Quid ſit ſapiens hæreſim, quid temeraria, quid ſcandaloſa.*
56 *Quid malè ſonans, quid ſchiſmatica, quid iniurioſa.*
57 *Sex gradus hæreticorum.*
58 *Quid hæretici ſunt tantùm animo, incurrunt ſolas pœnas à Deo impoſitas: qui autem hæreſim ſigno externo prodiderunt: Eccleſiaſticas quoque incurrunt: & quas illi qui ſunt occulti, quáſque illi qui manifeſti ſunt.*
59 *Quatenus illi qui aliquo debito ſunt adſtricti hæretico, liberentur ab eo propter ipſius hæreſim.*
60 *De debito fidelitatis.*
61 *De debito dominij, & obſequij.*
62 *Pœnæ à iure impoſitæ hæreticis quarum executio requirit ſententiam iudicis: quarum alia retrahuntur poſt dictam ſententiam.*
63 *Aliæ verò valent ad exceptionem aduerſus hæreticum, etiam ante latam eandem ſententiam.*
64 *Pœnæ hæreticorum, quæ tantùm habent locum poſt Iudicis ſententiam.*
65 *Aliæ quæ locum non habent, niſi cùm ſententia executioni mandatur.*
66 *Duodecim genera perſonarum, quæ præter hæreticos in excommunicationem incurrunt intuitu hæreſeos.*
67 *Quinque perſonarum genera quæ eodem intuitu incurrunt alias pœnas non omninò ſpirituales, ſed quaſi temporales.*
68 *Sex alia genera earum, quæ etiamſi non puniantur à iure, ſunt tamen reſpectu hæreſeos pœna dignæ.*
69 *Recipiendi ſunt hæretici reſipiſcentes.*
70 *Quomodo recipiendi.*
71 *Requiſita ad modum recipiendi in foro interiori.*

DE hæreſi in Iure Canonico agitur 23. qu. 5, & 24. quæſt. 3. apud Gratianum. & in titulo de hæreticis quem habent reliquæ partes eiuſdem iuris. Agitur item à D. Thoma ac interpretibus ipſius 2. 2. quæſt. 11. itemque in verbo Hæreſis vel hæreticus, à Summiſtis, vtque alios omittam ab Alphonſo à Caſtro in libris de iuſta hæreticorum punitione, & à Melch. Cano. in lib. 12. De locis Theologicis cap. 7. 8. 9. 10. & latiùs à Turrecremata in ſumma de Eccleſia lib. 4. part. 2. itemque nouiſſimè à Thoma Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 7. & ſequentibus magno numero. Quæ verò ad Confeſſarij inſtitutionem neceſſaria videntur, complectemur aliquot quæſtionum explicatione. 40.

QVAESTIO I.

Quid ſit hæreſis?

HÆreſis ἀπὸ τοῦ αἱρεῖν. id eſt, ab eligendo Græcè dicitur Latinè ſonans electionem, vt in cap. Hæreſis, 24. quæſt. 3. ex D. Hieron. notatur. Quod nomen ad ſignificandam opinionem fidei Catholicæ contrariam (quam quis ſibi eligendo naufragium in ipſa fide facit, etiamſi Chriſto adhæreſcere intendat) ideo hic vſurpatur, quòd cum electio ſit mediorum ad finem conducentium: tali opinione imbutus adhæreſcens Chriſto, recedit à medijs ad ſalutem conducentibus, quæ ille tradidit: eligitque ea quæ propria mens, & opinio ſuggerit. Ita habetur ex D. Tho. in 2. 2. q. 11. art. 1.

Definiri autem poteſt hæreſis, quòd ſit error pertinax, in eo qui fidem profitetur, manifeſtè contrarius illi veritati quæ certò Catholica eſt. Cuius definitionis prima pars, *hoc eſt, error,* loco generis ponitur, potius, quam infidelitas, vel peccatum; vel etiam opus carnis (vt poſſet congruenter Apoſtolo *ad Galat. 5. vbi inter opera carnis numerat ſectas, Græcè αἱρέσεις*) vel opus Diaboli (iuxta illud quod idem Apoſt. *prioris ad Timoth. 4.* hæreſes vocat doctrinas dæmoniorum) quia melius per errorem, quam per aliquid cæterorum hæreſis natura exprimitur. 41.

Dum verò talis error includit: nempe falſam credulitatē in intellectu, in quo ineſt tanquam ipſius vitium, *ſicut è contra fides ineſt tanquam virtus,* & peruerſum affectum in voluntate: a quo, *ſicut fides ab affectu pio,* incipit, & habet vt actus ſit liber, conſtituens peccatum commiſſum contra præceptum diuinum de credendo, & de non inferenda fidei iniuria. Colliges autem ex hac parte, quòd etiamſi adſit peruerſitas voluntatis, ſi ab intellectu abſit incredulitas, abſſe

quoque

quoque hæreſim. Neque enim cenſendus eſt hæreticus qui mæchatur, aut qui conſulit vel adorat dæmonem, vel corpus Chriſti conculcat pedibus, aliúd ve horrendum peccatum committit contra dictamen veritatis fidei, niſi in intellectu ſit error, quo talia licita eſſe credantur: vt ea D. Thoma Palud. & D. Anton. rectè admonet Iacobus à Graphijs libro 2. deciſ. aur. cap. 8. num. 2.

Colliges ſimiliter quantumuis ſit error in mente, non eſſe hæreſim, ſi abſit (*à qua illa incipiat*) voluntatis affectus cõtra Eccleſiam Romanam, nitendo ei contradicere: aut etiamſi id non intendat; velit tamen ſequi eam opinionem quam ſcit contrariam eſſe determinationi Eccleſiæ Romanæ, quæ Chriſti inſtitutione eſt regula doctrinæ fidei, & Iudex contrariorum errorum. Quo affectu, quia is caret, qui inuincibiliter ignorat, aliquid ex determinatione Eccleſiæ continere primæ & infallibilis veritatis reuelationem: quantumuis erret circa illud, etſi res ſit fidei, ea cuſabitur ab hæreſi. Id quod cenſeri poteſt v ſuuenire quibuſdam rudibus inter Græcos qui ducti maiorum ſuorum authoritate, putant apud ſuam Eccleſiam eſſe Dei reuelationem.

43. Secunda pars, *hoc eſt pertinax*, indicat illud quod formalẽ rationem hæreſis conſtituit, ac complet: vt enim occiſio hominis materialiter tantùm eſt peccatum homicidij, ſi non ſit iniuſta. & concubitus ſoluti cum ſoluta materialiter tantum eſt fornicatio, ſi interueniat inuincibilis facti ignorantia, *vt in Iacob reſpectu Liæ Geneſ.* 29. & acceptio rei alienæ, materialiter tantùm eſt furtum, ſi non fiat inuito iuſtè domino. Ita & error circa fidei, materialiter tantùm eſt hæreſis, ſi non ſit pertinax, adeout hęreſis formaliter eſſe nequeat abſque pertinacia. Quod confirmatur, quia vt à candore candidus, ſic ab hæreſi denominatur hæreticus. Ad rationem autem hæretici, vt hæreticus eſt, pertinaciam requiri patet ex cap. Dixit Apoſtolus & ex cap. Qui in Eccleſia 24. q. 3. Vnde in cap. Damnamus De Summa Trinitate ſub finem, hæretici eſſe declaratur qui præſumpſerint defendere errorem Abbatis Ioachim de eſſentia diuina: non autẽ Abbas ipſe, quia ſuum iudicium S. Romanæ Eccleſiæ iudicio ſubmiſit ideóque pertinax in ſuo errore minimè fuit.

44. Tertia pars definitionis, *in eo qui Chriſti fidem profitetur*, indicat ſubiectum hæreſeos, eum ve qui ab illa hæreticus dicitur, ſeparátque illam ab alijs infidelitatis ſpeciebus, quæ ab eo in quo inſunt, excludunt omnem profeſſionem veræ fidei, ſiue nunquam ſuſceptæ, vt pura infidelitas, ſiue poſt ſuſceptam repudiatæ omni ex parte, vt Apoſtaſia. Aduerte autem, quod etſi quis cæteros omnes fidei articulos profiteatur, ſi vnicum pertinaciter neget, ipſum à fide excidere, & in hæreſim incurrere: tum quia deſerit propriam rationem fidei: quando quidem cæteris articulis quos retinet nõ credit quia propoſiti ſunt ab Eccleſia, ſed quia illi ita videtur: Aliòqui enim propter eandem rationem, illum quem negat, ſibi perinde ac iſtos perſuaderet. Tum quia talis neceſſariò credit Eccleſiam, in fide errare poſſe: neque enim aliter negare, ſeu falſum eſſe ſibi perſuadere poteſt, quod ea proponit tanquam veriſſimum.

45. Reliqua pars definitionis indicat obiectum circa quod errando incurritur hæreſis, quod eſt falſitas manifeſtè cõtraria illi veritati, quæ certò Catholica eſt: itaut hæreſis iudicari non debeat error, *etiam pertinax in homine Chriſtiano*, manifeſtè contrarius veritati phyſicę, aut alteri quæ non eſt Catholica: vt quod Sol ſit bipedalis: quod nullus ſit ignis elementaris. Neque item error de quo non conſtat an ſit Catholicæ fidei contrarius: vt quod ignis inferni licet veriſſime torqueat, non ſit tamen verus ignis ſed metaphoricus. Nec demum error manifeſtè contrarius veritati fidei quam non conſtat certo Catholicam eſſe ſeu definitam eſſe ab Eccleſia Romana tanquam de fide tenendam ab omnibus: itaut hæreticus non ſit cenſendus perſiſtens in tali errore, quamuis de eo admoneatur à viris grauiſſimis (etiamſi peccet peccato temeritatis) dummodo putet ſuam opinionem non eſſe contra Eccleſiæ Romanæ determinationẽ. Errorem autem in materia fidei priuſquam ea definita ſit ab Eccleſia, non eſſe hæreſim, Canus in lib. 12. de locis Theologicis cap. 7. D. Tho. & Caiet. ſecutus oſtendit. Tum quia Concilium Conſt. ſeſſ. 8. diſtinguit propoſitiones hæreticas à nõ Catholicis, ſed erroneis, ſapientibúſve hęreſim: cuius diſtinctionis ratio vix aſſerri poſſet, ſi omnis error in materia fidei hæreſis eſſet, etiam antequam ab Eccleſia definiatur. Tum quia omnis propoſitio quæ modo hæretica eſt, ſemper fuiſſet hæretica: nec poſſent hæreſes diſtingui in veteres & nouas: cuius contrarium patet ex cap. Achatius 24. quæſt. 1.

46. Porro propoſitionum quæ certo Catholicæ ſunt prout ex D. Aug. Banes refert 2. 2. q. 11. art. 2. in expoſitione 2. concluſionis, quędam ad fidem directè & immediatè pertinent: id eſt, ſine conſequentia rationis cadunt ſub fidem, vt articuli fidei, atque adeo omnia quæ ſunt in ſacra Scriptura: ac traditiones Apoſtolicæ & definitiones Conciliorum ab Apoſtolica Sede approbatorum. Quędam vero pertinent indirectè, & mediatè: nempe ex quarum negatione, neceſſario per bonam conſequẽtiam infertur falſum eſſe aliquid quod ad fidem immediatè pertinet: vt ſi quis neget Chriſtum eſſe riſibilem, indirectè & conſequẽter errat in fide quoniam per cõſequẽtiam naturali lumine manifeſtam: inde infertur quod Chriſtus non ſit homo perfectus.

QVÆSTIO II.

In quo conſiſtat pertinacia ad rationem hæreſeos neceſſaria.

47. PRo reſponſione dicendum videtur talem pertinaciam conſiſtere in eo, quod error cui adhæret, ſit ſcienter contra Eccleſiam Romanam, itaut per eum, huic *quæ eſt fidei regula*, contradicens, ſibi ea ratione auferat principium correctionis eiuſdem ſui erroris. Quod vero Sylu. Hæreſis 1. nu. 5. vult, ad pertinaciam requiri temporis diuturnitatem & perſeuerantiam aliquam, Banes ad ante citatum locum D. Thomę in expoſitione 2. particulę definitionis, meritò reijcit, dicendo in eodem momento quo aliquis authoritatem Eccleſiæ, ſibi contrariam eſſe ſciens, aſſentit alicui propoſitioni, ſtatim ipſum in ſuo aſſenſu pertinacem eſſe ſufficienter ad hæreſim: quia ſi in momento poteſt haberi conſenſus ſufficiens ad peccatum adulterij vel homicidij: quid ni etiam poterit in momento haberi aſſenſus ſufficiens ad crimen hæreſeos?

48. Aduertit idem author (quod continet reſtrictionẽ eius quod paulo prius dictum eſt) eum non eſſe hæreticum cenſendũ qui etiamſi perſeueret in aliquo errore, fidei cõtrario, ignorat tamen ipſum contrarium eſſe definitioni Eccleſię (niſi haberet animum vt quantumcumque talis error eidem definitioni contrarius eſſet, de ſua nihilominus opinione dimoueri nollet, nec per Eccleſiæ authoritatem corrigi: quia in ipſo fidei ratio formalis inde deſtrueretur. Quodquidem procedit, non modo cùm ignorantia fuerit inuincibilis vel probabilis, vt ſolet eſſe in multis ruſticis, qui propterea excuſantur à peccato, quod nequiuerint veritatem fidei errori ſuo contrariam addiſcere: ſed etiam cùm fuerit vincibilis atque culpabilis: vt eſt in ijs qui fidei veritatem ſuo errori contrariam addiſcere potuerunt & neglexerũt: hi enim quantumuis grauiter peccent tali negligentia, non ſunt tamen cenſendi hæretici, quia non peccant infidelitate tanquam ij qui propoſitionem cõtrariam fidei eligant in illius iniuriam, ſed peccato omiſſionis, & negligentiæ diſcendi quod debuerunt & potuerunt: ſicut diſcipulus qui ea ignorantia & ſtudendi negligentia errat, non offendit magiſtrũ tanquam iniurius in illius doctrinam, ſed tanquam negligens in ſtudendo. Verumtamen ſi ignorantia fuerit procurata & affectata, etſi non debeat cenſeri coniuncta cum hæreſi, ſi tantum ſit ex tædio diſcendi: tamen ſi ſit ex intentione errandi in rebus fidei contra Eccleſiam Romanam, non excuſat ab hæreſi: quia talis intentio tantum eſt in eo qui Eccleſiæ Romanę definitionem ideo ignorare vult, quòd eamdem in dictis rebus falli poſſe putet. Quodquidem ſufficit ad hæreſim, etiamſi quis nullum alium errorem haberet contra ſpecialem Eccleſiæ definitionem: quoniam ea ratione tollit ſibi principium correctionis dependens ex eiuſdem Eccleſiæ authoritate.

49. De dubitatione quæ media eſt inter ſcientiam & ignorantiam, habetur in cap. 1. De hæreticis: quòd dubius in fide infidelis ſit. Id autem intelligendum eſt cum diſtinctione. Nam dubitatio quædam eſt habens animi pertinaciam, qua quis ſcienter aduertentérque dubitat in ijs quæ nouit eſſe de fide Catholica, vt, An ſit vita æterna? contra illum ſymboli articulum, Credo vitam æternam: taliſque dubitatio inducit hæreſim. Quædam vero eſt quę procedit à ſcrupulo conſcientię, aut à primis motibus, quibus dubitans nõ conſentit, ſed reſiſtit auerſando quidquid eſt contrarium fidei traditę ab Eccleſia Romana, cui optat ſe in omnibus conformare. & talis dubitatio non inducit hęreſim, cùm ſit potius pœna quam culpa (*quandoquidem cõtra voluntatem contingit*) immo ſit materia meriti in eo, qui ſe firmans in recta fide, talibus motibus reſiſtit, perinde atque is qui inuitus patitur prauas cogitationes, ex cap. Sed penſandum eſt, diſtinct.

ſinct.6. Signum moraliter certiſſimum quòd dubitatio tantùm ſit huius poſterioris generis. Bañez ea Cano refert, quod quis in ipſo conflictu magna moleſtia afficiatur, tanquam nolen habens errorem, & diligens veritatem. Atque hoc quod de dubitatione dicitur, ſimiliter intelligendum eſt de cohibitione aſſenſus, qua quis vtitur circa ea quæ nouit eſſe de fide: ſi enim vtatur deliberatè, quia renuit aſſentiri veritati, quam ſcit eſſe Catholicam, hæreticus eſt: non item ſi ea vtatur ex ſcrupulo vel alio motu quem inuitus patiatur.

Q V Æ S T I O III.

Quiſnam cenſendus ſit hæreticus.

50. HÆreticus ſicut & hæreſis dicitur dupliciter: vno impropriè & materialiter de eo, qui quomodocumque tenet errorem fidei Catholicæ contrarium; altero modo propriè & formaliter de eo ſolo, qui verè habet hæreſim ſuperiùs definitam, Itaut is hæreticus propriè ſit qui ſemel Chriſti fidē profeſſus eſt, & nihilominus ſub nomine Chriſtiano reſiſtit doctrinæ Chriſti, ab aliqua eius parte recedendo pertinaciter. Atque ſi talis aliquis nouam hæreſim excogitauerit, aut multorum hæreticorum princeps & antesignanus fuerit, hæreſiarcha dicitur: cap. Qui aliorum 24. quæſt. 3. vt Arius, Lutherus, Caluinus & eiuſmodi alij. Colliguntur verò, quædam ex ea definitione.

51. Primum eſt illud, quod Alphonſus à Caſtro adfert in lib. 1. de iuſta hæreticorum punitione cap. 8. Catechumentum plenè inſtructum in fide Catholica, & poſtea ab ea pertinaciter recedentem, meritò eſſe hæreticum dicēdum: quia hæreſim habet etiamſi non ſubijciatur pœnis & iudicio Eccleſiæ, nondum tinctus Baptiſmo. Nihil eſt autem, quòd in eo immoremur, vtpote remoto à praxi nobis propoſita.

Secundum, de quo in præcedenti dubit. 2. idem author: Baptizatum in infantia, poſtea inter Turcas aut hæreticos aliòſve infideles educatum in eorum perfidia, non eſſe dicendum hæreticum: etiamſi quādo peruenit ad vſum rationis, teneat aliquem errorem veritati Catholicæ manifeſtè contrarium: niſi poſtquam fuerit de fide ſufficienter inſtructus, eundem errorem pertinaciter retineat. Ratio eſt: quia ignorantia talem excuſat à pertinacia requiſita ad hæreſim. Deinde quia ad hæreſim committendam, non ſufficit accepiſſe virtutem fidei baptiſmo, ſicut neque ad credendum: ſed adhuc requiritur fuiſſe à Doctore ſufficiēter inſtructum de rebus fidei, iuxta illud ad Rom. 10. Quomodo credent ei quē non audierunt? Vide antedicta n. 16.

52. Tertium eſt: Eum non eſſe hæreticum dicendum, qui non ea animi ſententia, ſed metu, & aliquo modo coactus, atque inuitus profitetur fidem hæreticam, vel hæreticorū articulis ſubſcribit. Quod abſolutè verum eſt quoad forū conſcientiæ, quoad forum externum verò, tunc ſolum, cùm talis probare poteſt ſe id feciſſe coactum & non ſpōte, 15. quæſt. 6. cap. 1. Quanquam eiuſmodi ſiue profeſſio ſiue ſubſcriptio metu vel inuite facta graue peccatum eſt, vt ibidē gloſa annotat *ad verbum Errorem*: & patet ex dictis in præced. cap. 2.

Quartum eſt, *de quo adhuc Alphon. à Caſtro in ſequen. dubit.* 4. Eos non eſſe dicendos propriè hæreticos, qui dictis alicuius particularis hominis ita firmiter credunt, ac crederent articulis fidei. Nam hoc dupliciter contingere poteſt, vno modo, vt quis propterea taliter credat, quòd putet illum alium nihil velle certò aſſirmare, niſi quod certò eſt fidei dogma: qua ratione tantùm abeſt, vt credere ſit hæreticū, quin potius ſit pium, præſertim in inferioribus, rudibus & ineruditis, qui dictis ſuorum paſtorum & piorum ac eruditorum Theologorum, eo modo credunt. Altero modo contingere poteſt, vt quis credat, vel paratus ſit credere alicuius dictis ſiue dogma fidei contineant ſiue non perinde ac crederet ipſis rebus fidei, qua ratione credere, non eſt quidem hæreticum propriè, eſt tamen temerarium & magnæ leuitatis, iuxta illud Eccleſiaſtici 19. Qui citò credit, leuis eſt corde. Et ita ferè ſolent ſuis hæreſiarchis credere illi qui ab eis ſeducuntur, peccantes contra fidem per exceſſū credulitatem vel nimiam prouenientem ex leuitate cordis.

53. Similiter poteſt bifariam cōtingere, vt aliquis illud quod non eſt de fide, perinde certò credat ac ſi eſſet dogma aliquod fidei: vno modo, ex affectu aliquo pio & bono, quem in ſe ſentit; vt ſi quis ex affectu pietatis erga beatam Virginem certò eam conceptam eſſe ſine peccato originali crederet, perinde ac dogma aliquod fidei, quamuis ſciat non eſſe dogma fidei: ſicque credere non eſt hæreticum ſed potius pium. Altero modo ex errore, quo credit illud verè eſſe dogma fidei quod verè non eſt neque vitium eſt nimiæ credulitatis, contrarium fidei per exceſſum, non autem hæreſis: vt ſi quis ita credat B. Virginem eſſe cōceptam ſine peccato originali, vt credat quoque hæreticos eſſe eos qui contra ſentiunt, tanquam negātes dogma fidei, mortaliter peccat nimia credulitate, quæ ſi manifeſtata ſit externo ſigno, in excommunicationem quoque incurrit per Extrauag. cōmunem Graue nimis, De reliquijs & veneratione Sanctorū, innouatam in Conc. Trident. ſeſſ. quinta in decreto De peccato originali, §. vltimo; & à Pio quinto in bulla quæ incipit, Super ſpecula, editā anno Domini 1570.

Q V Æ S T I O IV.

Quomodo diſtinguantur propoſitio hæretica, non Catholica, erronea, ſuſpecta de hæreſi, & aliæ ſimilis notæ, propoſitiones.

QVia nonnullæ propoſitiones quæ non ſunt hæreticæ, aliquam ſimilitudinem gerunt hæreticarum, ad harum diſtinctionem ab illis, breuiter docendum eſt, quid quæque earum ſit.

Propoſitio igitur hæretica vt mente formatur, coincidit 54.
cum hæreſi ſuperiùs explicata; vt verò formatur voce, vel ſcripto, tantùm eſt ſignum hæreſeos, eam in mente latentē extetiùs enuncians. Propoſitio verò non Catholica, eſt quę fidei Catholicæ aduerſatur, à quocumque proferatur, itaut materialiter nihil differat ab hæretica.

Propoſitio erronea (vt & ſequentes ferè omnes accipi poteſt tum generaliter, vt ſit quid ſuperius hæretica, & alijs ſimilibus notis: tū ſpecialiter, ſiue vt ſpecies ab hæreſi & alijs ſimilibus condiſtincta. Quæ tres habet gradus, vti tradit Canus in lib. 12. de locis Theolog. cap. 10. quorum primum tenent propoſitiones repugnantes quidem veritati Catholicæ non tamen pertinenti ad fidem. Vbi aduerte duplices eſſe veritates Catholicas, ſeu quæ ab vniuerſali Eccleſia tenentur: quaſdam ſpectantes ad fidem, quibus ſublatis fidē tolli neceſſe ſit; vt Deum trinum eſſe & vnum, hiſque opponitur hæreſis: quaſdam verò, quibus ſublatis infirmatur quidem fides, ſed non perit omnino: vt Religioſos poſſe mendicare, nec obligari victum labore manuum quærere: & propoſitiones talibus oppoſitæ, dicuntur erroneæ. In ſecūdo gradu ſunt ex propoſitiones quæ manifeſtè repugnant illis, quas Doctores communiter dicunt eſſe diuinitus reuelatas, etiamſi non ſint expreſſè ab Eccleſia definitæ: quo modo erronea cenſeri poteſt propoſitio Quòd B. Virgo ſit concepta in peccato originali: errore ſcilicet Theologico, vt Doctorem quemdam appellare voluiſſe Alphonſ. à Caſtro meminit in lib. 1. de iuſta hæretic. punitione cap. 3. In tertio gradu cenſentur eſſe propoſitiones ex, quæ etſi non ſint apertè cōtrariæ veritati Catholicæ, à doctis tamē probabiliter putantur eſſe contrariæ: vt quòd ignis inferni nō ſit verus ignis, ſed metaphoricus.

Propoſitio ſuſpecta de hæreſi eſt, quæ cùm habere poſſit vnum ſenſum Catholicum, & alterum hæreticum, ratione perſonæ à qua profertur, hæretica cenſetur, vt hæc, Pater eſt maior filio ſi proferatur ab Ariano, qui filium non tantùm vt hominem, ſed etiam vt Deum, Patre minorem eſſe credit, quod hæreticum eſt.

Propoſitio ſapiens hæreſim eſt, in qua ſagaci quaſi odo- 55.
ratu virorum prudentum, præſertim Theologorum peritorum, aliquid rectę fidei contrarium includi deprehenditur vt in hac Caluiniſtarum, Ridiculum eſt geſtare per vicos Sacramentum Euchariſtiæ in ſupplicationibus: in qua ſagax Theologus ſubolfacit latere hæreſim: quòd Chriſtus non ſit reipſa in Euchariſtia. Videri poteſt Canus loco citato.

Propoſitio temeraria ſpecialiter ſumpta in materia fidei eſt quæ de ſpectantibus ad fidem aliquid enunciat, quod nulla ratione, nullàque authoritate probari poteſt: quales ſunt hæ. Dies iudicij erit infra annum. Ioannes Euangeliſta fuit ſanctificatus in matris vtero: & id genus aliæ. At tamē vt in cit. cap. 3. monet Alphonſus, ab hac temeritatis nota liberatur propoſitio, quæ quamuis authoritate & ratione careat; habet tamen aliquam veriſimilitudinem; præſertim ſi ex illius aſſertione aliquid vtilitatis oriri poteſt: vt ex multis enunciantibus quæ viri contemplatiui vero ſimiliter imaginantur, quæque populo narratæ, optimi in a

ctus ſuſcitari poſſunt.

Propoſitio ſcandaloſa eſt, quæ præbet occaſionem ruendi, errandiue in fide, ſiue hæretica ſit, vt illa: Quod quilibet tyrannus poteſt licitè à quocumque ſubdito occidi: damnata in Concil. Conſtan. ſeſſ. 15. tanquam hæretica & ſcandaloſa: ſiue hæreſis in ea notari non poſſit. Cuiuſmodi ſunt plurima in commentitijs illis Eraſmi colloquijs, & in Apologia Herodoti per Henricum Stephanum: quibus vel occulta Monachorum vitia perſtringuntur: vel falſa prorſus finguntur. Sunt item enumerationes incommodorum confeſſionis auricularis: vel abuſuum qui in Eccleſiam irrepſerunt, aut aliorum quæ fidelibus propoſita, præſtant infirmis cauſam ruinæ: quorum aliqua ſub finem citati cap. decimi commemorat Canus.

56. Propoſitio malè ſonans, & piarum aurium offenſiua, illa eſt, quæ quamuis nihil contineat fidei manifeſtè contrariũ continet tamen aliquid quod piaa aures meritò offendere poſſit. De qua plenius in eodem cap. 10. Canus: admonens hanc non eſſe ſpectandam ex vulgi & plebeculæ auribus, cuius iudicium craſſum eſt: ſed ex auribus viri periti, prudẽtis ac Theologi: in exemplùmque adferens tum hác, Quòd graduationes & magiſteria vniuerſitatum ſint vana gentilitate introducta: & tantùm proſint quantùm diabolus: tũ alias à Concil. Conſtan. notatas, in quibus recenſendis nihil eſt cur immoremur.

Propoſitio ſchiſmatica & ſeditioſa eſt, quæ vnionem mẽbrorum Eccleſiæ, aut vniuerſaliter aut particulariter quomodolibet tollit. Quales ſunt hę. Papa non eſt ſuperior Epiſcopo, nec Epiſcopus ſimplici Sacerdote, Malo Prælato nõ eſt obediendum, & aliæ ſimiles.

Propoſitio demum iniurioſa eſt, quæ alicui fidelium ſtatui, vel alicui illuſtri perſonæ detrahit: quales ſunt hæ. Omnes de ordine Mendicantium ſunt hæretici. Papa eſt Antichriſtus, Cardinales ſunt miniſtri Antichriſti, & aliæ quas notatas à Concil. Conſtant. commemorat Alphonſus à Caſtro ſub finem citati cap. tertij. Vbi & admonet haſce memoratas propoſitionum ſpecies non eſſe ita diſtinctas, quin coincidant: vnáque & eadem propoſitio poſsit ſimul eſſe hæretica, ſcandaloſa, temeraria, ſchiſmatica & iniurioſa: vt illa Ioann. Vuiclef, Religioſi viuentes in religionibus priuatis, non ſunt de religione Chriſtiana. Hæretica enim eſt tanquam contraria vniuerſalis Eccleſiæ definitioni: ſcãdaloſa vero, quia profeſſis ſuadet vt vota Deo nuncupata violent. Temeraria, quia nulla prorſus ratione aut authoritate fulcitur. Schiſmatica, quia Eccleſiæ vnitatem violat ſeparando ab ea Religioſus; & denique iniurioſa, quia detrahit ſtatui religioſo.

QVAESTIO. V.

Quot & quæ ſint pœnæ hæreticorum.

Hvius & ſequẽtis quæſtionis explicatio eò pertinet, vt ad illius peculiare odium & deteſtationem, pateat quàm enormẽ, quàmque pernicioſum ſit crimen hæreſeos.

57 Prænotandum eſt autem ſex hæreticorum gradus diſtingui. Primus eſt eorum, qui animo tantum ſunt hæretici, nec vllum externum ſignum hæreſeos ediderunt. Secundus eorum qui hæreſim animo conceptam, opere quidem externo prodiderunt, ſed clam & occultè tantùm. Tertius eorum qui animo conceptam hæreſim palam & manifeſtè, opere externùs prodiderunt. Quartus eorum quorum hæreſes ad Eccleſiæ tribunal, externum ve forum delatæ iam ſunt, & examinãtur, vel breui examinabuntur. Quintus eorum qui iam de hæreſi conuicti ſunt, & per iudicis ſententiam condemnati. Sextus eorum in quos prolata iudicis ſententia, eſt executioni mandata. Iuxta quos ſex gradus, ſex ſunt genera pœnarum hæreticis ipſis decreta, ſingulis ſingulæ: de quib. dicendum nobis eſt, & copioſè tractat Tho. Sanchez loco memorato in huius cap. initio.

58 Primum igitur genus pœnarum quas incurrunt qui ſolamente, ſeu interiùs tantùm ſunt hæretici, comprehendit duas à Deo inflictas: prior eſt reatus peccati mortalis, *& quidem grauiſſimi*, in hac vita: poſterior eſt æterna damnatio in vita futura, ex cap. Firmiſſimè, De hæretic. Quod confirmatur per illud cap. 11. ad Heb. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Non dantur ab Eccleſia inflictæ, quoniam ea non iudicat de occultis, in mente latentibus omnino.

Secundi generis pœnæ, *quas ſcilicet incurrunt hæretici, qui hæreſim animo conceptam ſigno quidem externo prodiderunt, ſed tantummodo occulto*, ſunt tres. Prima excommunicatio, per cap. Excommunicamus 1. & 2. De hæretic. & Bullam cœnæ Domini; ad exemplum ſcilicet D. Pauli, qui ex priori ad Timoth. cap. 1. Alexandrum & Hymenæum tradidit Satanæ, eo quod naufragium in fide feciſſent. Secunda eſt, irregularitas ex cap. 2. De hæretic. in 6. & ex 1. quæſt. 7. per multos Canones. Tertia eſt, inhabilitas ad omne beneficium vel officium Eccleſiaſticum, ita vt hæreticus non poſſit eſſe Iudex Eccleſiaſticus, aduocatus, notarius, &c. ex eodem cap. 2. § Hæretici; & ex cap. Statutum 2. eodem titulo & libro de quibus dicendi aliàs dabitur locus accommodatior.

Tertij generis pœnarum *nempe earum quas vltra antedictas hæretici manifeſti & aperti incurrunt ipſo iure, tam in foro interiori, quam in exteriori*, tres ſunt formæ. Prima eſt, quòd illi omnino prohibeantur conſortio fidelium: id quod eſt quidem commune ipſis cum omnibus excommunicatis maiore excommunicatione: ſed peculiare eſt in hóc, quòd priuilegiũ Concilij Conſtantienſis (de quo in lib. 1. num. 110. & trib. ſequen.) non obſtet quin cæteri prohibeantur cum illis conuerſari, ſi periculum aliquod ſubuerſionis inde immineat, cum teneantur iure naturali & diuino tales vitare: dicente Apoſtolo in priori ad Corinth. cap. 6. Quę conuentio lucis ad tenebras: & quæ Chriſti ad Belial? & ad Titũ 3. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia peruerſus eſt huiuſmodi; & D. Ioan. in 2. Canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non aufert nolite eum recipere in domum, nec aue ei dixeritis. Secunda forma eſt, quòd per hæreſim patris manifeſtam, filius & qui ex filio deſcẽdunt, à poteſtate ipſius liberentur, & emãcipentur ex cap. 2. De hæretic. in 6. § finali. Tertia eſt, quòd ille qui aliqua obligatione aut debito diſtringitur tali hæretico, liberetur nec amplius teneatur aſtrictus per ca. vltimum De hæret.

Sed aduerte duplex eſſe debitum: vnum reale, quando quis rem aliquam debet alteri ratione mutui vel alterius contractus; & qui hoc modo debet hæretico, non liberatur à debito per manifeſtam hæreſim creditoris: quia prædicta liberatio à debito, eſt propter periculum ſubuerſionis: quod vix imminet Catholico per realis debiti ſolutionem hæretico faciendam. Quanquam tamen in duobus caſibus à tali quoque ſolutione Catholicos liberatur. Prior eſt, quãdo hæreticus putatur vſurus debito in perniciem Eccleſię & Catholicorum: poſterior, quando bona ipſius ſunt confiſcata: tunc enim non illi ſed fiſco perſoluuntur. Alterum debitum dicitur perſonale, quale eſt quod vna perſona debet alteri, ratione ſubiectionis, de quo ſolo ſermo eſt in memorato cap. Ex quo habetur idipſum debitum triplex eſſe vnum fidelitatis, alterum dominij, & tertium totius obſequij. 59

Debitum fidelitatis vocatur fides, ſeu fidelitas quã quis alteri debet. Et eſt duplex; vnum quod exiſtit inter dominos & ipſorum ſubditos, hoc eſt, vaſſallos: alterum quod inter coniuges. Prius illud in eo conſiſtit, quòd ſubditi ſeu vaſſalli promittant & iurent ſe defenſuros vitam, exiſtimationem, & fortunas eorundem dominorum, contra quecumque alium, qui nõ ſit dominus ipſius. De qua re habetur cap. De forma, 22. quæſt. 5. Et huiuſmodi triplex eſt, vnum ſummum quod debent Marchiones, Barones, Comites & Duces Regi: alterum medium, quod debent Barones, Marchionibus, Comitibus & Ducibus: tertium infimum, quod alij infimi debent Baroni. A quo omni eiuſmodi debito, propter domini hæreſim manifeſtam liberari vaſſallos, patet quoque ex cap. Nos ſanctorũ & ex cap. Iuratos 15. quæſt. ſexta. 60

Quod attinet ad poſterius debitum fidelitatis: ab eo etiã per hæreſim manifeſtam vnius coniugis, alter coniux liberatur: ſi non omnino, ſaltem ea parte. Nam coniux Catholicus ad vitandum ſubuerſionis periculum poteſt coniugẽ hæreticam deſerere quoad habitationem, quamuis nõ poſſit aliud matrimonium contrahere. Id quod cõſtitutum habetur in cap. 2. De diuortijs.

Secundum debitum, *dominij inquam*, eſt ſeruitium ſeu ſeruitus, quam debent ſerui ſuis dominis. Duplex autem diſtinguitur ſeruitus: vna mancipiorum, à qua per hæreſim domini manifeſtam ſeruus liberatur: tũ iure Canonico per cap. vltimum De hæreticis: tum iure ciuili per legem 2. Cod. Ne mancipium Chriſtianum, &c. Altera ſeruitus eſt famulorũ, à qua etiam pari ratione liberantur ſerui per hæreſim dominorum, quamuis ſeruitium iurauerint, vt docet Alph. à Caſtro lib. 3. de iuſt. hæretic. punit. cap. 7. 61

Tertium debitum eſt obſequij: quo nomine ſignificatur miniſterium ſeu reuerentia, quæ exigit perſonalem præſentiam. A quo etiam debito liberatur inferior per hæreſim domini

mini ſui, authoritate eiuſdem cap. vltimi Id quod in filijs etiam ac ſeruis locum habere patet: quia talibus maius quã alijs imminet à parentibus & dominis periculum ſubuerſionis, propter authoritatem & poteſtatem, qua hi in illos pollent; ac propter quotidiana exempla, quæ multùm ad mutationem animi alliciunt: Cùm igitur hæc ita ſint eo ipſo, quo filius aut ſeruus patrem aut dominum hæreticum eſſe, ſic agnoſcit, vt manifeſtè nec per incertas tantum coniecturas id ei conſtet; liber eſt ab illius ſubiectione: quoad eõ ſcientiam nimirum (vt notat à Caſtro loco citato) quia in foro exteriori cogetur redire ad ſuum illum ſuperiorem, ſi nequeat probare ipſum eſſe hæreticum, Cæterùm pœnas hactenus memoratas hæretici ipſo facto, ac ſtatim in conſcientia incurrunt, non expectata Iudicis ſententia. In quo eædem pœnæ differunt à deinceps commemorandis: taliſque differentiæ ratio hæc reddi poteſt, quòd pœnæ ipſæ memoratæ, vel ſint de iure naturæ; ab Eccleſia tamen declaratæ. vel certè in eodem iure fundatæ: cum ipſum exigat, vt quis liberetur ab alterius conuerſatione, ex qua periculum ei imminet. Deinceps verò commemorandæ, ſint de iure purè poſitiuo, Superioris tantùm arbitrio & voluntate conſtitutæ,

62 Quartum genus igitùr pœnarum, eſt illarum quæ ipſo iure quidem infliguntur: ſed non poſſunt mandari executioni: nec reus illas perſoluere tenetur ante Iudicis ſententiã. Numerantur autem decem, quæ habent duos effectus ante Iudicis ſententiam: vnum quinque priores, & alterum quinque poſteriores. Prior effectus eſt, quod retrotrahantur vſque ad diem commiſſi criminis, etiamſi poſt mortem ſentẽtia feratur: quod eſt (iuxta dicta in præced lib. 13. cap. 46. quæſt 3. propoſ. 4.) hæreticum poſtquam damnatus eſt à Iudice, cenſendum eſſe talib., pœnis ſubijci, non tantùm à die datæ in eum ſententiæ: ſed etiam à die quo hæreticus eſſe, ſuámque hæreſim prodere cœpit.

Huiuſmodi pœnarum verò prima eſt: quòd hæreticus ipſo iure perdat omne beneficium & ſtipendium Eccleſiaſticũ prout habetur ex cap. Quicumque § Hæretici, De hæret. in 6. Secunda eſt, quòd omnia bona illius temporalia ipſo iure confiſcentur, ex cap. Cùm ſecundum leges De hæret, in ſexto: vbi etiam additur, non eſſe faciẽdam talis pœnę executionem, ſeu bonorum occupationem, niſi ſententia fuerit ſuper crimine promulgata per perſonam Eccleſiaſticam: (hoc enim crimen eſt merè Eccleſiaſticum ex capitulo Vt inquiſitionis De hæretic in ſexto) quæ habeat ad id poteſtatem. De qua re videri poſſunt antea dicta loco memorato. Tria autem aduertere oportet. Primum eſt, ob hæreſim maritorum, dotes vxorum Catholicarum non acquiri fiſco, niſi nupſerint illis quos ante nouerant hæreticos eſſe, ex cap. Decreuit De hæret. in 6 Alterum eſt hæretici hæredes qui Catholici ſunt, ſi pacificè poſſideant illius bona 40. annis poſt ipſius mortem, præſcribere: dominiumque acquirere, ex cap. 2. De præſcript. in 6. Tertium eſt, quod bona hæretici alienari non poſſint, quando ſententia putatur in ipſum ferenda, niſi vel vrgeat neceſſitas vitæ ad quotidianum victum emendum: vel ille cui alienatio fit, admoneatur de tali periculo: vel alienentur titulo tantùm lucratiuo, nec oneroſo, ſeu itaut is qui illa accipit lucretur neque oneretur. Videri poteſt explicatio primę difficultatis annexæ antè memoratæ quæſtioni tertiæ.

Tertia pœna eſt, quod hæret. ipſo iure fiat infamis, ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Credentes: de qua plenius Alph. à Caſtro lib. 2. de iuſta hęret punit. cap. 9. Quarta eſt, quòd hęreticum poteſt excommunicari etiam poſt mortem vt habetur 24. quæſt. 2. cap. vlt. Quod ita intelligendum eſt. Sæpe fit vt aliquis ſit hæreticus, qui tamen ignoratur talis eſſe; quo cognito poſt mortem. Eccleſia declarat ipſum excommunicatum, vt conſtat ex primis canonibus eiuſdem quæſtionis.

63 Poſterior effectus eſt: quòd aliquæ iſtius generis pęnæ, ad exceptionem valeant, id eſt, quod ob eas in iudicio poſſit excludi actio hæretici, etiam nondum a Iudice damnati de hæreſi. Tales autem pœnæ ſunt hæ. Prima, indignitas & inhabilitas ad beneficia Eccleſiaſtica & officia publica, per cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. De hac Alphonſ. in fine memorati cap. noni. Secunda, quòd hęreſis cẽſeatur crimen publicum, Cod. De hæret. lege Manichæos. Dicitur autem publicum crimen, de quo poteſt quiuis alium accuſare, vt habetur Inſtitut. §. 1. De publicis iudicijs. Videri poteſt idem Alphon. in eodem cap. 9. Tertia eſt, quòd aduerſus hæreticum in teſtem admittatur, tum excommunicatus, tum hæreticus, tum etiam conſors criminis, ex cap. Manifeſtus, 2 quæſt. 7. & ex cap. In fidei fauorem De hæret. in 6. Quarta eſt, quòd in hæreſi, Iudex admittatur excõmunicatus, & qui tantùm de facto non de iure habet iuriſdictionẽ, ex cap. Pręſidentes De hæret, in 6. Vltima eſt, quòd in hæreſi quãdo neceſſitas vrget, procedere liceat ſine ſtrepitu Aduocatorum, ac ſine figura exterioris iudicij, ex cap. fin. De hæret. in 6.

Quinti generis pœnę, hoc eſt, quæ locum non habent niſi poſt Iudicis ſententiam, ſunt quinque. Prima, quod hæreticus ipſo iure perdat omnem iuriſdictionem. Non perdit autem ipſo facto. propter priuilegium Concilij Conſtant per quod prohibitio communicandi cum excommunicato, niſi ſit denuntiatus, aut publicus Clerici percuſſor, eſt relaxata. Secunda eſt, quòd hæreticus ſi ordines ſacros habeat, ab illis degradetur, tradendus brachio ſæculari, prout habetur De hęret. cap. Excommunicamus 1. & 2. §. Damnati. Tertia eſt, quòd hæreticus per Iudicis ſententiam deponatur ab omni dignitate Eccleſiaſtica & ciuili, ex cap. Ad abolendã De hæret. Quarta, quòd hæreticus eijciatur in exilium, non tam iure canonico, quàm ciuili. Cod. De hæret. lege Ariani, & lege Quicumque. Quinta eſt, quòd hæreticus priuetur beneficio appellationis, id eſt, interdicatur appellare, idque tam iure ciuili quam canonico, vt habetur De hæret. in 6. cap. Vt inquiſitionis §. Vtque de hæreſi. 64

Sexti & vltimi generis pœnæ, id eſt, quæ non habent locum niſi poſt Iudicis ſententiam, & quando eadem mandantur executioni, ſunt duæ: prior eſt perpetui carceris. de qua in cap. Excommunicamus 2. De hæreticis. §. Si qui: vbi dicitur, quòd hæreticus etiam conuerſus, damnatur ad perpetuos carceres. Poſterior eſt extremi ſupplicij impoſita iure ciuili Cod. De hæret. lege Ariani & lege Quicumque: de qua Alphon. à Caſtro plura *in lib. 2. De iuſta hæret puniſtione cap. 12 & 13.* & Couar. *in lib. 2. variarum reſol, cap. 10. §. vltimo.* Vbi oſtendit merito hanc ipſam pœnam igne infligi, Atque hęc ſatis de pœnis hæreticorum, niſi addere velis eam quę poſt mortem infligitur, vt careant Eccleſiaſtica ſepultura: itant ex c. 2, De hæret. in 6. ſæpelientes illos incurrant in excommunicationem, à qua nõ abſoluantur niſi proprijs manibus eoſdem extumulent: atque locus vbi ſepulti fuerint, profanatur. 65

QVÆSTIO VI.

Quoniam alij intuitu hæreſeos puniantur præter hæreticas ipſos.

Multi ſunt præter hæreticos, qui intuitu hæreſeos incurrunt pœnas Canonicas, quæ ſunt triplicis generis. 66 Primum, genus eſt earum quæ ſunt omnino ſpirituales: vt pœna excommunicationis: quam incurrunt duodecim hominum genera: 1. credentes hæreticorum, hoc eſt, illi qui nullum quidem habent in particulari errorem contra fidẽ, tamen credunt vera eſſe omnia quæ aliquis hæreticus docet. 2. hæret. fautores, 3. receptatores, 4 defenſores 5. ſuſpecti de hęreſi. Hique omnes, niſi infra annum ſe purgauerint incurrunt omnes pœnas decretas hæreticis, ex cap. Excommunicamus 1. De hęret. §. Credentes. Eſt tamen differentia quod quatuor primi incurrant in excommunicationem reſeruatam in bulla cœnæ Domini, & vltimi nulli reſeruatã. Circa quos vltimos notandum occurrit: ſuſpectum de hæreſi dici, & quaſi hæreticum damnari, eum qui ab illo cuius intereſt vocatus, vt de fide reſponderet, comparere ſubterfugerit vel ſe cum contumacia abſentauit, eàque de cauſa excommunicatus eſt; & per annum animo pertinaci ſententiam excõmunicationis ſuſtinuit. Id quod habetur ex cap. Excommunicamus 1, §. Qui autem De hæreticis. Sexto loco numerantur legentes libros hæreticorum. Septimo, habẽtes ſeu tenentes eoſdem libros, Octauò, imprimentes. Nonò, defendentes eos apertè vel occultè quouis prætextu. Decimò, ſepelientes hæreticos & eorum fautores ac defenſores. Ex quibus quatuor priores incurrunt in excommunicationem reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini; poſtremi non ita: ſed tantùm in iure communi cap. 2. De hæret. in 6.

Vndecimò, Inquiſitores & eorum ſubſtituti, ac vicem gerentes, qui ſiniſtrè iudicant de hæreticis ex amore vel odio vel ſpe lucri, hoc eſt, qui procedunt contra innocẽtes, & nolunt procedere contra nocentes; ipſo facto incurrunt excõmunicationem reſeruatam Summo Pontifici, non tamẽ in Bulla Cœnæ Domini: ſed in Clemen. prima §. Verum, De hæret. Epiſcopi verò, qui id faciunt non incurrunt in excommunicationem; ſed ſunt per triennium ſuſpenſi, ex eodẽ

§. Vt

§. Verùm. Diligentia autem quam hi adhibere debent in extirpandis hæreticis à ſuis Diœceſibus traditur, in cap. Excommunicamus primo §. Adijcimus. De hæret. Duodecimò domini temporales, magiſtratus ciuiles, & poteſtates ſæculares, duces, Marchiones, per cap. Vt inquiſitionis, in excommunicationem maiorem, *nulli tamen reſeruatam*, incurrunt, tum ipſi, tum miniſtri ipſorum qui hæreticos iuuant aliquo ex his modis. Primus eſt, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus circa curam, cuſtodiam, & inquiſitionem hæreticorum, non obediant. Secundus, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus vt hæreticos in certum & à ſe deſignatum carcerem intrudant, detrectent exequi. Tertius, ſi aliquem talem ex carcere liberent abſque facultate Inquiſitorum. Quartus, ſi de hæreſis crimine, quod eſt mere Eccleſiaſticum, cognoſcant vel iudicent. Quintus, ſi poſt traditionem hæreticorum factam brachio ſæculari, ſententiam non mandent executioni, pœnam debitam infligendo. Sextus ſi hæreticorum proceſſus aut ſententiam contra illos prolatam, impediant. Vltimus eſt, ſi opponant ſe Inquiſitoribus in aliquo actu circa hæreticos.

67 Secundum genus pœnarum, continet eas quæ non ſunt omnino ſpiritales, ſed quaſi temporales, quas intuitu hæreſeos incurrunt quatuor potiſſimùm perſonarum genera. Primum eſt, quòd vt hæretici, hæreticorum fautores, receptatores, & defenſores: ſic filij ipſorum vſque ad ſecundam generationem ſint inhabiles ad omnia beneficia Eccleſiaſtica, ſique eis conferantur, collatio ſit nulla, ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. Id quod ex inſtituto declarabitur in ſequenti lib. 30. tract. 3. vbi de ipſis beneficijs agendum erit pro ratione iudicandi de peccatis Clericorum. Secundum eſt, quòd qui ſuſceperunt dignitates, perſonatus, vel alia beneficia Eccleſiaſtica ad preces hæreticorum, ſint eis priuati, ſique id ſcienter fecerunt; ad alia in poſterum non admittantur beneficia, ex eodem cap. Quicumque § Ad hæc. Tertium eſt, quòd filij (etiam Catholici) hæreticorum excludantur bonis paternis quãdo fiſco ſunt acquiſita, ex cap. Vergentis, De hæret. Quartum eſt, quod vxor Catholica quæ ſcienter cum marito hæretico contraxit, priuetur dote quæ fiſco acquiritur, ex cap. Decreuit, De hæret. in 6.

68 Tertium genus pœnarum eſt illarum, quas criminoſus non incurrit quidem ipſo facto, is tamen ob ſuum crimen dignus eſt, cui tales infligantur, quo modo digni ſunt excommunicatione, excommunicarique debent ſex genera perſonarum. In quorum primo ſunt laici qui diſputant de fide cũ hæreticis ex cap. Quicumque §. Inhibemus, De hæret. in 6.

In ſecundo ſunt illi, qui non deferunt hæreticos Iudicibus Eccleſiaſticis, Inquiſitoribus inquam, vel Epiſcopis, nec teſtantur aduerſus illos, ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæret. Id enim genus eſt quoddam fauoris aut defenſionis. In tribus tamen caſibus congruenter doctrinæ quam D. Thomas 2. 2. quæſt. 33. art. 7. habet de correctione fraterna, cenſeri quis poteſt non teneri denunciare hæreticum. Primus eſt, quando credit ipſum non eſſe pertinacem in errore, vt ſi ſit rudis perſona vel idiota; tunc enim ſatis eſt ipſum admonere, quòd ſit in errore, ſique ſe corrigat bene quidem: ſin minus iam redditur pertinax, & ſit hæreticus, ac proinde eſt deferendus. Secundus eſt, quando facit aliquem actum externum hæreticum ex timore potius, quàm ex errore: vt accidit Catholicis inter hæreticos degẽtibus, cùm eorum conciones adeunt, carnes comedunt &c. Tertius eſt, quando ſperat ſua admonitione, illum deſerturum hæreſim.

69 In tertio genere ſunt Clerici, qui aliquid teſtamento legant hæretico, ex cap. 5. & 6. De hæret. In quarto ſunt Clerici qui adminiſtrant ſacramenta hæreticis vel fautoribus ipſorum, ex cap. Excommunicamus 1. §. Sanè, De hæret. In quinto ſunt illi qui eos tradunt Eccleſiaſticæ ſepulturæ & oblationes eorum percipiunt, de quo ibidem. In ſexto genere ſunt qui communicant cum hæreticis in ſacramentis, id eſt, qui percipiunt ab illis ſacramenta; quando ſcilicet ea adminiſtrant more hæretico: tum enim moriendum potius eſt quàm ſuſcipere, cùm id ſit participare in eo quod auerſatur oditque Deus, iuxta cap. Sic populus, & duobus ſequẽtibus 1. quæſt. Secus verò ſi adminiſtrent ſacramenta more Catholicorum. Nam ſecundùm priuilegium Concilij Conſtantienſis licet ab eis Sacramenta ſuſcipere, quandiu non fuerint denunciati nominatim.

QVÆSTIO III.

Num hæretici reſipiſcentes ſint recipiendi, & quo modo recipi debeant.

Quemadmodum Deus nulli claudit viſcera miſericordiæ, ſed omnibus aperit, iuxta illud Iere. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me & ſuſcipiam te;] & illud Luc. 19. Filius hominis venit quærere & ſaluum facere quod perierat] & illud 1. ad Timoth. 2. Vult omnes ſaluos fieri (quod etiam indicant parabolæ Luc. 15. De oue perdita & quæſita à bono paſtore: & de prodigo amanter à patre recepto) ita Eccleſia ſponſa Chriſti ei ſe cõformans, nulli peccatori, ne quidem hæretico gremium claudit, ſed obuijs ipſum vlnis recipit. Cumque poſſit recipere dupliciter: vno modo ad ſalutem animæ; altero modo ad ſalutem tam corporis quàm animæ: priore modo omnes hæreticos verè reſipiſcentes ſuſcipit: quia eis numquam denegat ſacramenta Eccleſiaſtica, ex cap. Super eo, De hæret. in 6. Poſteriore autem modo, non debet ſemper ſuſcipere, cùm talis ſuſceptio nonnumquam poſſit in perniciem communem cedere.

Modus autem quo recipiendi ſunt hæretici duplex eſt: 70 alter concernẽs omnes fideles, vt ipſi nunquam illis exprobrent ſuas hæreſes, aut alia huiuſmodi labe eos aſpergant, iuxta illud Leuit. 19. Si aduena apud vos moratus fuerit, nõ exprobretis ei.] Alter concernens Iudices Eccleſiaſticos, quibus incumbit hæreticos reſipiſcentes recipere. Qui adhuc eſt duplex, vnus in foro exteriori, magna ex parte pendens ex ipſorum recipientium, id eſt, Epiſcoporum vel Inquiſitorum arbitrio. De quo videri poſſunt Alphon. Aluarez in ſuo theſauro Chriſtianæ religionis cap. 53. & Alphon. à Caſtro in lib. 1. De iuſta hæret. punitione cap. 24. Alter in foro interiori ſeruatur à Confeſſarijs facultatem habentibus recipiendi hæreticos. Et conſiſtit in quatuor.

Primum enim hæreticus reſipiſcens ante omnia abiurare debet ſuam hæreſim, iuxta cap. Si quis voluerit & ca. Saluberrimum 1. quæſt. 7. Quæ abiuratio debet duo continere: 71 alterum deteſtationem & anathematizationem ſui erroris iuramento firmatam. alterum, promiſſionem, *iuramento etiã firmatam*, non relabendi in hæreſim: ſed retinendi illibatè fidem Catholicam iuxta formam abiurationis quæ habetur 1. quæſt. 7. cap. Quoties 1. in quo etiamſi videatur ſermo eſſe tantùm de Epiſcopis: à doctoribus tamen ad alios hæreticos extenditur, congruenter cap. Ego Berengarius De conſecr. diſtinct. 2. fit verò talis abiuratio: tum vt hæretici oſtendant ſe ſincerè non autem fictè redire ad Eccleſiam, tum etiam ne ipſi faciliè relabantur.

Secundò facta abiuratione hæreticus debet prius abſolui ab excommunicatione ob hæreſim incurſa, quam ſacramentaliter ab ipſa hæreſi, & ab alijs peccatis abſoluatur: quia excommunicatio impedimentum eſt abſolutionis ſacramentalis, prout expoſitum eſt in fine præced. libri 16. Debet tertiò abſolutio ipſa ab excommunicatione dari, quantum fieri poteſt ſecundùm formam à iure præſcriptam. Debet demum eidem hæretico imponi pœnitentia & ſatisfactio, & ſimul iniungi alia nonnulla. Vide antedicta in libro nono cap. 4. Cæterùm hæreticus abſolutus ab excommunicatione, hæreſi, & peccatis, manet adhuc ſubiectus alijs pœnis Eccleſiaſticis: nempe irregularitati & inhabilitati ad officia & beneficia Eccleſiaſtica. Vnde ſi vult ab his liberari, debet petere diſpenſationẽ à Summo Pontifice: vel ab alio cui ille diſpenſandi poteſtatem commiſerit.

CAPVT V.

De Apoſtaſia à fide.

SVMMARIVM.

72 *Definitio Apoſtaſiæ, & quomodo hæc ab hæreſi differat.*
73 *Apoſtata à fide ſubijcitur ijſdem pœnis quibus hæreticus.*
74 *Præter Apoſtaſiam à fide conſtituuntur Apoſtaſia ab ordine, & Apoſtaſia à religione, cum quibus communicans in crimine non communicat in aliquo generica ratione.*

Digitized by Google

DE Apoſtaſia à fide mentio habetur 2. qu. 7. cap. Non poteſt & 11. quæſt. 3. cap. Iulianus & 26. quæſt. 7. cap. Non obſeruetis & in Gregorij Decretalib. habetur titulus, De Apoſtatis, vt & in Iuſtinianæo Codice: aguntque de ea D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 12. ac Summularij in verbo Apoſtaſia. Definiri autem poteſt, error homi-
72 nis Chriſtiani ex toto contrarius fidei Catholicæ.

In qua definitione pars illa, *ex toto*, Apoſtaſiam ab hæreſi (cui cæteræ conueniunt) diſtinguit: quæ diſtinctio an eſſentialis ſit, duas diuerſas ſpecies conſtituens: an tantùm accidentalis, vt ſolummodo ſit penes maius & minus: ſicut rapina partis & rapina bonorum omnium, aliqua controuerſia eſt: quam diſputant Bañes ad art. 1. citatæ quæſt. 12. & Gregorius à Valen. diſput. 1. qu. 11. puncto 1. ac Thomas Sãchez in opere morali lib. 2. cap. 7. num. 16. & 17. Sed nobis ſufficit aduertere quòd idem Gregorius notat; extra controuerſiam eſſe debere, quod Apoſtaſia moraliter loquendo, adeo ab hæreſi differat vt neceſſariò ſit in confeſſione declaranda: non ſolùm quia intra eamdem ſpeciem multo grauior eſt, quam hæreſis: ſed etiam quia ordinariè includit aliquam aliam infidelitatis ſpeciem, nempe Iudaiſmũ, aut paganiſmum, ad quem Apoſtata ſe cõuerterit. Nã duo in Apoſtaſia notantur: vnum eſt quòd Apoſtata penitus recedat à fide, alterum quòd conuertatur ad aliquam ſectam ſuperſtitioſam: quorum illud eſt eſſentiale Apoſtaſiæ, cùm abſque eo nec eſſe nec concipi poſſit; hoc verò accidentale tantùm, cùm poſſit aliquis fidem quam profeſſus eſt omnino deſeruiſſe, abſque eo quod conuertatur ad ſectam ſuperſtitioſam: quod ipſe quoque Gregorius annotat in ſeq. quæſt. 12. punct. 1.

73 Cæterùm eædem pœnæ ſunt decretæ Apoſtatis, quæ hæreticis, vt communiter notant Summularij in verbo Apoſtaſia: & patet ex cap. Contra Chriſtianos, De hæretic. in 6. veruntamen cùm triplex ſit apoſtata: vnus mente tantum & interior, alter exterior, tantùm & facto; tertius interior & exterior ſimul: ſicut de hæretico dictum eſt, ſolus apoſtata tertij generis incurrit tales pœnas, etiamſi Eccleſia ex fictione iuris & præſumptione, poſſit procedere contra apoſtatas ſecundi generis, niſi ſe de eiuſmodi crimine purgauerint.

Præter hanc apoſtaſiæ ſpeciem duæ aliæ ponuntur: vna ab ordine, altera à religione, ſeu ſtatu religioſo: ponuntur inquam nõ quidem habita ratione communionis in aliquo genere, cùm iſtæ non ſint, vt illa ſpecies infidelitatis, ſed habita ratione vocis. Dicitur enim apoſtata ab ἀφιστᾶναι quod eſt retrocedere: atque vt ille qui primò fidelis fuit, recedens à fide ad paganiſmum vel Iudaiſmum, apoſtata dicitur: ſic etiam dicitur ille qui cùm ſit initiatus ſacro ordine, ab eiuſdem ordinis ſtatu, authoritate propria recedit ad vitã omnino laicalem: vel ducendo vxorem vel aſſumendo ſtatum repugnantem ſtatui Clericali, vt cenſetur ſtatus militaris. Dicitur item ille qui à Religione quam ſolemniter vouit, recedit authoritate propria, ad vitam ſæcularem. De quibus differere non eſt huius loci: licet Bañes 2. 2. quæſt. 12. art. 1. eorum explicationem, explicationi eius de qua differimus cõiungere voluerit: doctrinam notatu dignã adferẽs.

TRACTATVS II.

Dei ſpe & ei contrarijs.

74 SPEM fidei proximè ſubiungimus, eam charitati anteponentes ordine naturæ, quo prior eſt, cùm poſſit ſicut fides ſine charitate eſſe, non item charitas ſine ea: Ordine verò dignitatis eam præponentes cæteris, quas ad primum Decalogi præceptum pertinere diximus: quoniam eſt vna ex virtutibus Theologicis, omnium præſtantiſſimis. Principio autem notandum eſt, nomen ſpei primò impoſitum eſſe ad ſignificandam affectionem appetitus ſentientis: ita affinem amori & deſiderio, vt cũ ille ſit abſolutè inclinatio in bonum, & hoc inclinatio in bonum abſens facile: ſpes ſit inclinatio in bonum abſens difficile: quod tamen obtineri poſſit. Non enim ſperamus bonum præſens, ſed amamus: nec item ſperamus bonum facile abſens; ſed deſideramus: & bonum impoſſibile non pertinet ad voluntatem.

Ex ea verò acceptione idipſum ſpei nomen tranſlatum eſt ad eam de qua hic agere inſtituimus Theologicam virtutem, non ſine ratione, quia vt ſpes appetitus ſentientis, requirit primò, bonum ſenſibile apprehenſum; ſecundò, bonũ abſens: tertiò, difficile: quarto, poſſibile: quintò, vt appetitus ipſe ſentiens, quodam animi vigore, & impulſu feratur ad tale bonum conſequendum, *ex D. Thoma 1. 2. quæſt. 25. art. 1.* ſic etiam proportione quadam ſpes quæ virtus eſt Theologica idem requirit. Nam fertur in bonum ſpiritale & æternum; *quod eſt Deus vitaque æterna*, per fidem apprehenſũ: illùdque tum abſens, tum etiam difficile (*quandoquidem arduum eſt conſequi vitam æternam*) poſſibile tamen: vita enim æterna poteſt obtineri ex Dei gratia & miſericordia, noſtra cooperatione interueniente per bona opera: ac demum eſt cum quodam animi vigore, & impulſu. De ea autem ſufficiet ad noſtrum inſtitutum explicare tum illius definitionem & præceptum tum vitia oppoſita: quæ ſunt deſperatio illi oppoſita per defectum: & præſumptio eidem oppoſita per exceſſum.

CAPVT VI.

De definitione, & præcepto ſpei.

SVMMARIVM.

75 *Definitio ſpei cum explicatione.*
76 *Spes comparatio cum fide, & cum charitate.*
77 *Dari præceptum diuinum de ſpe, quod eſt affirmatiuum de ſe, & includit negatiuum.*
78 *Vt affirmatiuum eſt, pro quo tempore obliget.*

SPes Chriſtiana definitur eſſe virtus infuſa eàque Theologica, per quam ſperamus à Deo vitam æternam, cum omnibus medijs ad eam conſequendam neceſſarijs: ex Dei auxilio, gratia, & miſericordia ac noſtra cooperatione nobis prouenientem. Cuius definitionis 1. parte, quæ locum tenet generis, ſignificatur id in quo ſpes communicat cum fide & charitate. Nam vt hæ, ſic ſpes eſt virtus tum diuinitus infuſa ſeu donum Dei ab ipſo infuſum animis noſtris, iuxta illud Eccleſiaſtici 24. Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & ſanctæ ſpei] & ad Rom. 15. Deus ſpei repleat vos omni gaudio] tum etiam Theologica, quoniam habet Deũ tam pro obiecto (*Deum enim ſperamus quatenus eſt bonum noſtrum*) quàm pro fine: quia in Deum ſperamus, vt per ipſũ & in ipſo habituri noſtrã verã & completam beatitudinẽ. 75

Excludit autem tum ſpem acquiſitam, qualem habent hæretici, qui vt fidem infuſam, ita & ſpem infuſam perdiderũt: tum ſpem humanam, quæ ponitur in homine, & præſumptionis potius quam veræ ſpei rationem habet; damnabiliſque eſt, iuxta illud Pſal. 145. Nolite confidere in principibus] ac illud Ierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, &c.]

Reliquæ partes definitionis, tenentes locum differentiæ, continent primò actum ſpei, qui eſt ſperare. Secundò, proprium illius obiectum, quod eſt vita æterna; eaque tam materialis, *quæ eſt Deus quatenus noſtrum ſummum bonum*: quàm formalis, quæ eſt beatifica viſio Dei, per quam ipſe poſſidẽdus eſt à nobis. Tertio, obiectum ſecundarium: cuiuſmodi ſunt media ad beatitudinem conſequendam neceſſaria: tũ ſupernaturalia, præſertim gratia gratum faciẽs, & remiſſio peccatorum: tum temporalia, quæ ad hanc vitam agendã dum peregrinamur à Domino, ſunt neceſſaria.

Poſtremò per illud quod dicitur, *ex Dei auxilio, &c.* continet ea quibus fulcitur ſpes, vt ſit certa & firma; fulcitur enim gratia, miſericordia, & promiſſione diuina; itẽmque meritis tum Chriſti imprimis, tum Sanctorum ac etiam noſtris tanquam cauſis minus principalibus & inſtrumentis. Atque ex his intelligitur. Primò, ſpem eſſe virtutem voluntatis eum actus illius, inclinatio ſit in beatitudinem. Namque inclinari in bonum, non eſt intellectus ſed voluntatis. Secundo, ſupponere fidem in intellectu. Niſi enim quis credat beatitudinem eſſe diuino auxilio obtinendam, non vtique eam ſperat.

Tertiò, conuenire quidem cùm fide & charitate in eo, 76
quod ſit virtus Theologica, ſeu quæ circa Deum tanquam obiectum verſetur, ſed ab eis multùm differre, præſertim à fide, quæ eſt intellectus, & eſt bonorum ac malorum, præſentium, præteritorum, ac futurorum, vniuerſalium ac particularium, ad nos aut ad alios ſpectantium: cùm ſpes de ſe ſit tantùm bonorum futurorum & particularium ad nos ſpectantium. Atque fides eſt prior ſpe, ſicut mater, ſua prole Charitas autẽ vtraque poſterior eſt origine, ſed perfectione prior & durabilior: ſiquidem ex priori ad Corinth. cap. 13. nunquam excidit: [itaut perſeueret in beatis in quibus fides & ſpes non inueniuntur, ſed euacuantur per claram viſionem plenámque fruitionem Dei

Digitized by Google

§. Verum. Diligentia autem quam hi adhibere debent in extirpandis hæreſibus à ſuis Diœceſibus traditur, in cap. Excommunicamus primo §. Adijcimus. De hæret. Duodecimo domini temporales, magiſtratus ciuiles, & poteſtates ſæculares, duces, Marchiones, per cap. Vt inquiſitionis, in excommunicationem maiorem, *nulli tamen reſeruatam*, incurrunt, tum ipſi, tum miniſtri ipſorum qui hæreticos iuuant aliquo ex his modis. Primus eſt, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus circa curam, cuſtodiam, & inquiſitionem hæreticorum, non obediant. Secundus, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus vt hæreticos in certum & à ſe deſignatum carcerem intrudent, detrectent exequi. Tertius, ſi aliquem talem ex carcere liberent abſque facultate Inquiſitorum. Quartus, ſi de hæreſis crimine, quod eſt mere Eccleſiaſticum, cognoſcant vel iudicent. Quintus, ſi poſt traditionem hæreticorum factam brachio ſæculari, ſententiam non mandent executioni, pœnam debitam infligendo. Sextus ſi hæreticorum proceſſus aut ſententiam contra illos prolatam, impediant. Vltimus eſt, ſi opponant ſe Inquiſitoribus in aliquo actu circa hæreticos.

67 Secundum genus pœnarum, continet eas quæ non ſunt omnino ſpiritales, ſed quaſi temporales, quas intuitu hæreſeos incurrunt quatuor potiſſimùm perſonarum genera. Primum eſt, quòd vt hæretici, hæreticorum fautores, receptatores, & defenſores: ſic filij ipſorum vſque ad ſecundam generationem ſint inhabiles ad omnia beneficia Eccleſiaſtica, ſique eis conferantur, collatio ſit nulla, ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. Id quod ex inſtituto declarabitur in ſequenti lib. 30. tract. 3. vbi de ipſis beneficijs agendum erit pro ratione iudicandi de peccatis Clericorum. Secundum eſt, quòd qui ſuſceperunt dignitates, perſonatus, vel alia beneficia Eccleſiaſtica ad preces hæreticorum, ſint eis priuati: ſique id ſcienter fecerunt, ad alia in poſterum non admittantur beneficia, ex eodem cap. Quicumque § Ad hæc. Tertium eſt, quod filij (etiam Catholici) hæreticorum excludantur bonis paternis quãdo fiſco ſunt acquiſita, ex cap. Vergentis, De hæret. Quartum eſt, quòd vxor Catholica quæ ſcienter cum marito hæretico contraxit, priuetur dote quæ fiſco acquiritur; ex cap. Decreuit, De hæret. in 6.

68 Tertium genus pœnarum eſt illarum, quas criminoſus non incurrit quidem ipſo facto, is tamen ob ſuum crimen dignus eſt, cui tales infligantur; quo modo digni ſunt excommunicatione, excommunicarique debent ſex genera perſonarum. In quorum primo ſunt laici qui diſputant de fide cũ hæreticis ex cap. Quicumque §. Inhibemus, De hæret. in 6.

In ſecundo ſunt illi, qui non deferunt hæreticos Iudicibus Eccleſiaſticis. Inquiſitoribus inquam, vel Epiſcopis, nec teſtantur aduerſus illos, ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæret. Id enim genus eſt quoddam fauoris aut defenſionis. In tribus tamen caſibus congruenter doctrinæ quam D. Thomas 2. 2. quæſt. 33. art. 7. habet de correctione fraterna, cenſeri quis poteſt non teneri denunciare hæreticum. Primus eſt, quando credit ipſum non eſſe pertinacem in errore, vt ſi ſit rudis perſona vel idiota; tũc enim ſatis eſt ipſum admonere, quòd ſit in errore, ſique ſe corrigat bene quidem, ſin minus iam redditur pertinax, & ſit hæreticus, ac proinde eſt deferendus. Secundus eſt, quando facit aliquem actum externum hæreticum ex timore potius, quàm ex errore: vt accidit Catholicis inter hæreticos degẽtibus, cùm eorum conciones adeunt, carnes comedunt &c. Tertius eſt, quando ſperet ſua admonitione, illum deſerturum hæreſim.

69 In tertio genere ſunt Clerici, qui aliquid teſtamento legant hæretico, ex cap. 5. & 6. De hæret. In quarto ſunt Clerici qui adminiſtrant ſacramenta hæreticis vel fautoribus ipſorum, ex cap. Excommunicamus 1. §. Sanè, De hæret. In quinto ſunt illi qui eos tradunt Eccleſiaſticæ ſepulturæ & oblationes eorum percipiunt, de quo ibidem. In ſexto genere ſunt qui communicant cum hæreticis in ſacramentis, id eſt, qui percipiunt ab illis ſacramenta: quando ſcilicet ea adminiſtrant more hæretico: tum enim moriendum potius eſt quàm ſuſcipere, cùm id ſit participare in eo quod auerſatur oditque Deus, iuxta cap. Sic populus, & duobus ſequẽtibus 1. quæſt. 1. Secus verò ſi adminiſtrent ſacramenta more Catholicorum. Nam ſecundùm priuilegium Concilij Conſtantienſis licet ab eis Sacramenta ſuſcipere, quandiu non fuerint denunciati nominatim.

QVÆSTIO III.

Num hæretici reſipiſcentes ſint recipiendi, & quo modo recipi debeant.

QVemadmodum Deus nulli claudit viſcera miſericordiæ, ſed omnibus aperit, iuxta illud Iere. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me & ſuſcipiam te;] & illud Luc. 19. Filius hominis venit quærere & ſaluum facere quod perierat] & illud 1. ad Timoth. 2. Vult omnes ſaluos fieri (quod etiam indicant parabolæ Luc. 15. De oue perdita & quæſita à bono paſtore: & de prodigo amanter à patre recepto (ita Eccleſia ſponſa Chriſti ei ſe cõformans, nulli peccatori, ne quidem hæretico gremium claudit, ſed obuijs ipſum vlnis recipit. Cumque poſſit recipere dupliciter: vno modo ad ſalutem animæ; altero modo ad ſalutem tam corporis quàm animæ: priore modo omnes hæreticos verè reſipiſcentes ſuſcipit: quia eis numquam denegat ſacramenta Eccleſiaſtica, ex cap. Super eo, De hæret. in 6. Poſteriore autem modo, non debet ſemper ſuſcipere, cùm talis ſuſceptio nonnumquam poſſit in perniciem communem cedere.

Modus autem quo recipiendi ſunt hæretici duplex eſt: 70
alter concernẽs omnes fideles, vt ipſi nunquam illis exprobrent ſuas hæreſes, aut alia huiuſmodi labe eos aſpergant, iuxta illud Leuit. 19. Si aduena apud vos moratus fuerit, nõ exprobretis ei.] Alter concernens Iudices Eccleſiaſticos, quibus incumbit hæreticos reſipiſcentes recipere. Qui adhuc eſt duplex, vnus in foro exteriori, magna ex parte pendens ex ipſorum recipientium, id eſt, Epiſcoporum vel Inquiſitorum arbitrio. De quo videri poſſunt Alphon. Aluarez in ſuo theſauro Chriſtianæ religionis cap. 53. & Alphon. à Caſtro in lib. 2. De iuſta hæret. punitione cap. 24. Alter in foro interiori ſeruatur à Confeſſarijs facultatem habentibus recipiendi hæreticos. Et conſiſtit in quatuor.

Primum enim hæreticus reſipiſcens ante omnia abiurare 71
debet ſuam hæreſim, iuxta cap. Si quis voluerit & ca. Saluberrimum 1. quæſt. 7. Quæ abiuratio debet duo continere: alterum deteſtationem & anathematizationem ſui erroris iuramento firmatam. alterum, promiſſionem, *iuramento etiã firmatam*, non relabendi in hæreſim: ſed retinendi illibatã fidem Catholicam iuxta formam abiurationis quæ habetur 1. quæſt. 7. cap. Quoties 2. in quo etiamſi videatur ſermo eſſe tantùm de Epiſcopis: à doctoribus tamen ad alios hæreticos extenditur, congruenter cap. Ego Berengarius De conſecr. diſtinct. 2. fit verò talis abiuratio: tum vt hæretici oſtendant ſe ſincerè non autem fictè redire ad Eccleſiam, tum etiam ne ipſi facilè relabantur.

Secundò facta abiuratione hæreticus debet prius abſolui ab excommunicatione ob hæreſim incurſa, quam ſacramentaliter ab ipſa hæreſi, & ab alijs peccatis abſoluatur: quia excommunicatio impedimentum eſt abſolutionis ſacramentalis, prout expoſitum eſt in fine præced. libri 16. Debet tertiò abſolutio ipſa ab excommunicatione dari, quantum fieri poteſt ſecundùm formam à iure præſcriptam, Debet demum eidem hæretico imponi pœnitentia & ſatisfactio, & ſimul iniungi alia nonulla. Vide antedicta in libro nono cap. 4. Cæterùm hæreticus abſolutus ab excommunicatione, hæreſi, & peccatis, manet adhuc ſubiectus alijs pœnis Eccleſiaſticis, nempe irregularitati & inhabilitati ad officia & beneficia Eccleſiaſtica. Vnde ſi vult ab his liberari, debet petere diſpenſationẽ à Summo Pontifice: vel ab alio cui ille diſpenſandi poteſtatem commiſerit.

CAPVT V.

De Apoſtaſia à fide.

SVMMARIVM.

72 *Definitio Apoſtaſiæ, & quomodo hæc ab hæreſi differat.*
73 *Apoſtata à fide ſubijcitur ijſdem pœnis quibus hæreticus.*
74 *Præter Apoſtaſiam à fide conſtituuntur Apoſtaſia ab ordine, & Apoſtaſia à religione, cum quibus communicans in ordine non communicat in aliqua generis ratione.*

DE

DE Apoſtaſia à fide mentio habetur 2. qu. 7. cap. Non poteſt & 11. quæſt. 3. cap. Iulianus & 26. quæſt. 7. cap. Non obſeruetis & in Gregorij Decretalib. babetur titulus, De Apoſtatis, vt & in Iuſtinianæo Codice: agûntque de ea D. Thomas & interpretes ipſius 2.2 quæſt. 12. ac Summulacij in verbo Apoſtaſia, Definiri autem poteſt, error homi-
72 nis Chriſtiani ex toto contrarius fidei Catholicæ.

In qua definitione pars illa, *ex toto*, Apoſtaſiam ab hæreſi (cui cætera conueniunt) diſtinguit: quæ diſtinctio an eſſentialis ſit, duas diuerſas ſpecies conſtituens: an tantùm accidentalis, vt ſolummodo ſit penes maius & minus: ſicut rapina partis & rapina bonorum omnium, aliqua controuerſia eſt quam diſputant Bañes ad art. 1. citatæ quæſt. 12. & Gregorius à Valen. diſput. 1. qu. 11. puncto 1. ac Thomas Sãches in opere morali lib. 2. cap. 7. num. 16. & 17. Sed nobis ſufficit aduertere quòd idem Gregorius notat; extra controuerſiam eſſe debere, quod Apoſtaſia moraliter loquendo, adeo ab hæreſi differat vt neceſſariò ſit in confeſſione declaranda: non ſolùm quia intra eamdem ſpeciem multo grauior eſt, quam hæreſis: ſed etiam quia ordinariè includit aliquam aliam infidelitatis ſpeciem, nempe Iudaiſmũ, aut paganiſmum, ad quem Apoſtata ſe cõuerterit, Nã duo in Apoſtaſia notantur: vnum eſt quòd Apoſtata penitus recedat à fide, alterum quòd conuertatur ad aliquam ſectam ſuperſtitioſam: quorum illud eſt eſſentiale Apoſtaſiæ, cùm abſque eo nec eſſe nec concipi poſſit; hoc verò accidentale tantùm, cùm poſſit aliquis fidem quam profeſſus eſt omnino deſeruiſſe, abſque eo quod conuertatur ad ſectam ſuperſtitioſam: quod ipſe quoque Gregorius annotat in ſeq. quæſt. 12. punct. 1

73 Cæterùm eædem pœnæ ſunt decretæ Apoſtatis, quæ hæreticis, vt communiter notant Summularij in verbo Apoſtaſia: & patet ex cap. Contra Chriſtianos, De hæretic. in 6. veruntamen cùm triplex ſit apoſtata: vnus mente tantum & interior, alter exterior, tantùm & facto; tertius interior & exterior ſimul. ſicut de hæretico dictum eſt, ſolus apoſtata tertij generis incurrit tales pœnas, etiamſi Eccleſia ex fictione iuris & præſumptione, poſſit procedere contra apoſtatas ſecundi generis, niſi ſe de eiuſmodi crimine purgauerint.

Præter hanc apoſtaſiæ ſpeciem duæ aliæ ponuntur: vna ab ordine, altera à religione, ſeu ſtatu religioſo: ponuntur inquam nõ quidem habita ratione communionis in aliquo genere, cùm iſtæ non ſint, vt illa ſpecies infidelitatis, ſed habita ratione vocis. Dicitur enim apoſtata ab *ἀφίστασθαι* quod eſt retrocedere: atque vt ille qui primò fidelis fuit, recedens à fide ad paganiſmum vel Iudaiſmum, apoſtata dicitur: ſic etiam dicitur ille qui cùm ſit initiatus ſacro ordine, ab eiuſdem ordinis ſtatu, authoritate propria recedit ad vitã omnino laicalem: vel ducendo vxorem vel aſſumendo ſtatum repugnantem ſtatui Clericali, vt cenſetur ſtatus militaris. Dicitur item ille qui à Religione quam ſolemniter vouit, recedit authoritate propria, ad vitam ſæcularem. De quibus differere non eſt huius loci: licet Bañes 2.2. quæſt. 12. art. 2. eorum explicationem, explicationi eius de qua differimus cõiungere voluerit: doctrinam notatu dignã adferẽs.

TRACTATVS II.

Dei ſpe & ei contrarijs.

74 SPEM fidei proximè ſubiungimus, eam charitati anteponentes ordine naturæ, quo prior eſt, cùm poſſit ſicut fides ſine charitate eſſe, non item charitas ſine ea: Ordine verò dignitatis eam præponentes cæteris, quas ad primum Decalogi præceptum pertinere diximus: quoniam eſt vna ex virtutibus Theologicis, omnium præſtantiſſimis. Principio autem notandum eſt, nomen ſpei primò impoſitum eſſe ad ſignificandam affectionem appetitus ſentientis; ita affinem amori & deſiderio, vt cũ ille ſit abſolutè inclinatio in bonum, & hoc inclinatio in bonum abſens facile: ſpes ſit inclinatio in bonum abſens difficile: quod tamen obtineri poſſit. Non enim ſperamus bonum præſens, ſed amamus: nec item ſperamus bonum facile abſens; ſed deſideramus; & bonum impoſſibile non pertinet ad voluntatem.

Ex ea verò acceptione idipſum ſpei nomen tranſlatum eſt ad eam de qua hic agere inſtituimus Theologicam virtutem, non ſine ratione; quia vt ſpes appetitus ſentientis, requirit primò, bonum ſenſibile apprehenſum; ſecundò, bonũ abſens: tertiò, difficile: quartò, poſſibile: quintò, vt appetitus ipſe ſentiens, quodam animi vigore, & impulſu feratur ad tale bonum conſequendum, *ex D. Thoma 2.2 quæſt. 25. art.* 1 ſic etiam proportione quadam ſpes quæ virtus eſt Theologica idem requirit. Nam fertur in bonum ſpiritale & æternum; *quod eſt Deus vitaque æterna*, per fidem apprehenſũ: illudque tum abſens, tum etiam difficile (*quandoquidem arduum eſt conſequi vitam æternam*) poſſibile tamen: vita enim æterna poteſt obtineri ex Dei gratia & miſericordia, noſtra cooperatione interueniente per bona opera: ac demum eſt cum quodam animi vigore, & impulſu. De ea autem ſufficiet ad noſtrum inſtitutum explicare tum illius definitionem & præceptum tum vitia oppoſita: quæ ſunt deſperatio illi oppoſita per defectum: & præſumptio eidem oppoſita per exceſſum.

CAPVT VI.

De definitione, & præcepto ſpei.

SVMMARIVM.

75 *Definitio ſpei cum explicatione.*
76 *Spei comparatio cum fide, & cum charitate.*
77 *Dari præceptum diuinum de ſpe, quod eſt affirmatiuum de ſe, & includit negatiuum.*
78 *Vt affirmatiuum eſt, pro quo tempore obliget.*

SPes Chriſtiana definitur eſſe virtus infuſa eàque Theologica, per quam ſperamus a Deo vitam æternam, cum omnibus medijs ad eam conſequendam neceſſarijs: ex Dei auxilio, gratia, & miſericordia ac noſtra cooperatione nobis prouenientem. Cuius definitionis 1. parte, quæ locum tenet generis, ſignificatur id in quo ſpes communicat cum fide & charitate. Nam vt hæ, ſic ſpes eſt virtus tum diuinitus infuſa ſeu donum Dei ab ipſo infuſum animis noſtris, iuxta illud Eccleſiaſtici 24 Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & ſanctæ ſpei]& ad Rom. 15. Deus ſpei repleat vos omni gaudio]tum etiam Theologica, quoniam habet Deũ tam pro obiecto (*Deum enim ſperamus quatenus eſt bonum noſtrum*) quàm pro fine: quia in Deum ſperamus, vt per ipſũ & in ipſo habituri noſtrã verã & completam beatitudinẽ. 75

Excludit autem cum ſpem acquiſitam, qualem habent hæretici, qui vt fidem infuſam, ita & ſpem infuſam perdiderũt: tum ſpem humanam, quæ ponitur in homine; & præſumptionis potius quam veræ ſpei rationem habet; damnabiliſque eſt, iuxta illud Pſal. 145. Nolite confidere in principibus]ac illud Ierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, &c]

Reliquæ partes definitionis, tenentes locum differentiæ, continent primò actum ſpei, qui eſt ſperare. Secundò, proprium illius obiectum, quod eſt vita æterna; eaque tam materialis, *quæ eſt Deus quatenus noſtrum ſummum bonum*: quàm formalis, quæ eſt beatifica viſio Dei, per quam ipſe poſſidẽdus eſt à nobis. Tertio, obiectum ſecundarium: cuiuſmodi ſunt media ad beatitudinem conſequendam neceſſaria: tũ ſupernaturalia, præſertim gratia gratum faciẽs, & remiſſio peccatorum: tum temporalia, quæ ad hanc vitam agendã dum peregrinamur à Domino, ſunt neceſſaria.

Poſtremò per illud quod dicitur, *ex Dei auxilio, &c.* continet ea quibus fulcitur ſpes, vt ſit certa & firma; fulcitur enim gratia, miſericordia, & promiſſione diuina, itèmque meritis tum Chriſti imprimis, tum Sanctorum ac etiam noſtris tanquam cauſis minus principalibus & inſtrumentis. Atque ex his intelligitur. Primò, ſpem eſſe virtutem voluntatis cum actus illius, inclinatio ſit in beatitudinem. Namque inclinari in bonum, non eſt intellectus ſed voluntatis. Secundo, ſupponere fidem in intellectu. Niſi enim quis credat beatitudinem eſſe diuino auxilio obtinendam, non vtique eam ſperat.

Tertiò, conuenire quidem cùm fide & charitate in eo, quod ſit virtus Theologica, ſeu quæ circa Deum tanquam obiectum verſetur, ſed ab eis multum differre: præſertim à fide, quæ eſt intellectus, & eſt bonorum ac malorum; præſentium, præteritorum, ac futurorum; vniuerſalium ac particularium, ad nos aut ad alios ſpectantium: cùm ſpes de ſe ſit tantùm bonorum futurorum & particularium ad nos ſpectantium. Atque fides eſt prior ſpe; ſicut mater, ſua prole. Charitas autẽ vtraque poſterior eſt origine, ſed perfectione prior & durabilior: ſiquidem ex priori ad Corinth. cap. 13. nunquam excidit: [itaut perſeueret in beatis in quibus fides & ſpes non inueniuntur, ſed euacuantur per claram viſionem plenámque fruitionem Dei 76

PARS RELIQVA CAPITIS.

De præcepto ſpei.

77 EXtare præceptum diuinum de actu ſpei, patet per illud Pſal. 4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ & ſperate in Domino; & illud Pſal. 61. Sperate in Domino omnis congregatio populi; ac demum per alia quibus paſſim ſpes in Deũ nobis in ſacris literis commẽdatur. Ratioque ſuadet, quia omnis actus ad ſalutem æternam nobis neceſſarius, poſitus eſt in præcepto ex communi Theologorum axiomate, fundato in verbis Domini Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Sed ſperare in Deo, actus eſt ad ſalutem neceſſarius, iuxta illud ad Rom. 8. Spe ſalui facti ſumus. Vnde ſpes in Conc. Triden. *ſeſſ. 6. cap. 6.* conſtituitur diſpoſitio neceſſaria ad iuſtificationem, & conſequenter ad vitam æternam, quæ non habetur ſine iuſtificatione. Itaque actus ille ſperandi ex quo ſpem antea deſcripſimus, eſt in præcepto; eoque obligante ſub mortali, cùm detur de actu neceſſario ad æternam ſalutem. Eſt autem præceptum affirmatiuum, includens in ſe negatiuum de non deſperando, neque præſumendo de miſericordia Dei. Qua ea parte, *iuxta communem conditionem præceptorum negatiuorum*, obligat pro omni tempore: ita ut nunquam liceat deſperare, aut præſumere de miſericordia Dei.

78 Abſolutè autem ac ſecundùm ſe, *pro conditione præcepti affirmatiui*, obligat tantùm pro tempore quo neceſſitas exigit, illud impleri; vt exigere cenſetur (inquiunt ad 2. 2. D. Thomæ *quæſt. 22. art. 1.* Bañes dubio 2. & Gregorius à Valentia diſput. 2. quæſt. 4. puncto 1.) per ſe quidem, cum aliquis infeſtatur grauiori aliqua tentatione deſperationis, quia tùc maximè neceſſarium eſt animum contrario motu ſpei confirmare. Per accidens verò, cùm aliquis tenetur animum ſpe munire ad ſuperandam tentationem aliquam in materia aliarum virtutum; iuxta monitum Apoſtoli cùm ait ad Titum 2. Abnegantes impietatem & ſæcularia deſideria, ſobriè, iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo expectãtes beatam ſpem, &c. Aut cùm inſtet obligatio aliquid agendi, ad quod ſpes requiritur tanquam medium neceſſarium, vt obligatio pœnitendi. Nam ſine ſpe veniæ, pœnitere nemo poteſt vt patet ex dictis in præcedenti libro 5. num. 38.

Sed vt iidem authores rectè aiunt, non ſperare, eſt peccatum idem cum eo quod committitur ſuccumbendo tentationi; non item aliquod ſpeciale. Vnde ipſum cum illo in confeſſione exprimere non eſt neceſſe, *quod etiam expreſſit Sanchez in opere morali cap. 33. num. 3. in fine.* Ratio verò eſt, quia vſus ſpei in tali caſu non requiritur per ſe, ſed ſolum vt medium opportunum ad peccatum vitandum in materia alterius virtutis. Extra eos caſus autem, vt quis ſe præceptum iſtud impleuiſſe tutò exiſtimet, *in quit Bañes ibid. vbi.* 4. ſufficit vt actum ſpei aliquoties in anno exercuerit, ſicut aliquoties oraſſe ſufficit ad implendum præceptum de oratione; vel certè, *vt ait Gregor. à Valen.* ſtuduerit ſubinde exercere ſe in ſperando in Deum.

CAPVT VII.

De vitiis oppoſitis ſpei.

PRIMA PARS CAPITIS.

De deſperatione

SVMMARIVM.

78 *Definitio deſperationis.*

80 *Diuiſio deſperationis in puram & mixtam, quæ vtraque peccatum eſt grauiſſimum contra Spiritum ſanctum.*

81 *Alia diuiſio in mentalem, verbalem & realem.*

82 *Duæ adhuc alteræ vna ex obiecto, & altera ex modo quibus contingit.*

83 *Deſperationis cauſa, & effectus*

84 *[illegible] temporalium quædam bona, & quædam mala: & in quo ab ea differat [illegible], at quando hæc ſit, vel non ſit licita.*

85 *Præſumptio multis modis dicitur, & ea quo hic accipitur, duplex eſt.*

86 *De vtraque quando contingat.*

87 *De vtraque item quòd tum pura, tum mixta, ſine [illegible] eſt errore in fide eſſe [illegible].*

88 *Quòdque vtraque peccatum ſit mortale; pura tamen minus grauis, quam mixta.*

89 *Præſumptio [illegible] eſt minus deſperatione: & documenta obſeruanda in iudicando de eiſdem peccatis.*

DE deſperatione agunt D. Tho. & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 20. & Summularij in verbo Deſperatio, atque alij, inter quos Viguerius in titulo De virtutibus Theologicis c. 11. § 5. eam definit eſſe diffidentiam de conſequenda beatitudine, propter defectum diuinæ gratiæ & meritorum propriorum: vt quando quis exiſtimat ſe damnandum, eo quod non credat Deum miſerturum ipſius, ideoque non intendit conuerti. Ita ille & rectè: qui a motus deſperationis eſt contrarius motui ſpei ante deſcriptæ; vnde vt ſperare in materia propoſita, eſt animo in beatitudinẽ tendere, tanquam in bonum arduum, quod poſſis diuinæ ope conſequi, quodque proinde procures, & aſſequi cures: ſic deſperare eſt animo refugere eamdem beatitudinẽ, tanquam bonum arduum, quod nequeas diuina ope conſequi, & proinde ſegnis reddaris ad illius procurationem. 79

Diuiditur autem deſperatio primò ea forma in qua contingit, in puram & mixtam. Pura dicitur, quæ eſt abſque vllo errore intellectus circa fidem, id eſt, abſque hæreſi, vel alia infidelitate. Mixta verò, quæ eſt coniuncta cum dicto errore: ita ſcilicet vt per eam fides & ſpes amittantur; cùm per puram amittatur ſola ſpes. Ad cognoſcẽdum verò quãdo coniuncto ea contingat, examinandus eſt actus intellectus à quo deſperatio ipſa procedit, ſi eum contineat errorem contra fidem, amittitur etiam fides, & eſt duplex peccatum nempe deſperationis & infidelitatis. Sin ſecus, manet fides, & eſt vnicum peccatũ deſperationis: vt v. g. ſi quis deſperet, quia putat non eſſe æternam beatitudinem, vel non eſſe Deum qui poſſit, aut qui parcendo peccatis, velit eam dare, ita deſperat, vt ſimul erret contra fidem. Non item is qui deſperat, quod putet Deum non parciturum ſibi, aut ſe nunquam benè facturum. Non enim eſt contra fidẽ putare & dicere Deus non parcet mihi, Ego bene, ſeu opera meritoria vitæ æternæ nunquam faciam: cùm de horum contrario non habeatur reuelatio diuina per Eccleſiã Catholicam propoſita. 80

Porro vtraque illa deſperatio peccatum eſt in Spiritum ſanctum: *de quo Nauarr. in Enchir. cap. 23 num. 126.* Ac pura peccatum eſt quidem minus quam mixta, ſed tamen, *vt D. Thomas in cit. quæſt. 20 art. 3. validè oſtendit*, grauiſſimum. Tum quia vni de virtutibus Theologicis omnium præſtantiſſimis repugnat: tum quia pernicioſiſſimum eſt, vtpote quo ablata ſpe ſalutis homo effrenatè ruit in vitia, iuxta illud ad Epheſ. 4 Deſperantes tradiderunt ſemetipſos impudicitiæ. Tum demum quia valde iniurioſum Deo: quia deſperationis motus, conformis eſt falſo iudicio de illo, quo iudicatur non poſſe per ipſius miſericordiam, quempiam obtinere ſalutem æternam. Quanquam eſt peccatum minus graue, quàm infidelitas, & quàm odium Dei. Ratio eſt, quia ſpectat Deum conſideratum in ordine ad nos, ſeu prout à nobis in beatitudinem habendus eſt: cùm infidelitas & odium Dei ſpectant ipſum ſecundùm ſe, quoad attributa infallibilis veritatis, & ſummæ bonitatis.

Diuiditur ſecundò deſperatio ex ſubiecto cui ineſt, in mentalem, quæ eſt tantum in voluntate: in verbalem quæ foras prorumpit in verba deſperationis, vt Caim, Geneſis 4. cùm dixit, Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear; & in realem, quæ prorumpit in actum vel opus, qualis fuit Iudæ proditoris, qui deſperans laqueo ſe ſuſpendit Matth. 27. & eorum qui dicunt Ierem. 18. Deſperauimus, poſt cogitationes noſtras ibimus & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus; & eorum qui, *vt habet Apoſtolus ad Eph. 4* Deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam. De quorum numero eſſe meritò cenſentur, qui ſemper male viuunt, nec vnquam pœnitentiam egunt. De talibus enim cum Apoſt. ibid. verè dicimus: quod ſicut gentes ambulent tenebris habentes obſcuratum intellectum, alienatum à vita Dei, &c. 81

Diuiditur tertiò ex obiecto circa quod verſatur, in deſperationem veniæ ſeu remiſſionis peccatorum, qualis fuit in Caino & Iuda proditore: & in deſperationem melioris vitæ, ſeu deſiſtendi à vitijs, & gratiæ obtinendæ ad exercenda virtutum opera: qualis eſt multorum in vitijs enutritorum, & in deſperationem gloriæ, vitæ ve æternæ conſequendæ: qualis eſt impiorum, quæ deſcribitur in cap. 2. libri Sapientiæ. 82

Diuiditur quartò ex gradibus ſeu modis, quibus contingit in tale peccatum prolabi. Quorum primus eſt, nunquã conſiderare attentè, ea quæ poſſunt hominem in ſpem æternæ ſalutis erigere: vt ſunt diuinæ promiſſiones infallibiles, & adiumenta oblata à Deo. Secundus eſt, deſperare de tẽporalib. & neceſſarijs huius vitæ, nolendo ſe committere diuinæ prouidentiæ, nimiàque ſolicitudine occupãdo ſe in talibus bonis congerendis: contra quam faciendum eſſe nõ modũ præcipit, ſed etiam apertè oſtendit Dominus noſter Matth. 6. Tertius eſt, deſiſtere à ſtudio orandi, aut perſeuerãtia in oratione, eoquod non ſtatim impetres quod petis, tã quã conducens ad ſalutem tuam, ſecus quàm faciendum eſſe Dominus præcipit & oſtendit duplici parabola apud D. Lucã cap. 18. Quartus eſt, deſperare de venia & remiſſione peccatorum, quam nulli Deum in hac vita denegare, frequenter ſacræ literæ indicant: vt tum alibi tum maximè in Pſal. 76. verſ. 8. 9. 10. Nunquid in eternum proijciet &c. Iſai. 49. verſu, 15. Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuũ, &c.]& Iere. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, & ſuſcipiam te.]Ac demum Luc. 15. vbi tres parabolæ proponuntur ad declarandam in peccatores propẽſam Dei miſericordiã. Quintus eſt deſperare de vitæ emẽdatione, ob rei difficultatem & noſtrã fragilitatẽ; quaſi Dei gratia nõ ſit multo potentior. Nõ eſt enim impoſſibile omne verbũ apud Deũ: qui dicit Iſa. 1. Lauamini, mũdi eſtote, &c. ſi fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealbabũtur. Sextus eſt, diffidere de æterna ſua ſalute abiecta illius ſpe; eoquod Deus (*vt accidit ei qui Luc. 19. pecuniam Domini ſeruauit abſconditam in ſudario*) concipiatur potius tanquam auſterus & quaſi tyrannus, quàm vt pius pater.

esse nobis, ſiue eadem, victum & veſtitum. Secundò, quòd plantis & beſtijs prouideatur ſine tali ſolicitudine. Conſiderate, inquit, lilia agri, &c. Tertiò quod gentes talia inquirant: quaſi dicat: Talem timorem prouenire ex defectu fidei, ſeu rectæ exiſtimationis de prouidentia Dei.

Quartum eſt, non ſatis confidere de habendo auxilio diuino, ad obtinenda talia bona: cui obuiat Chriſtus inquiẽs: Scit Pater veſter, quia his omnibus indigetis. Quintum eſt, nimium confidere ſuis viribus & induſtriæ ad talia conſequenda. Id quod reprehendit Dominus inquiens: Quis veſtrum poteſt ad ſtaturam ſuam adijcere cubitum vnum. Sextum eſt, talem ſolicitudinem nimiam, protrahere in futurũ; cõtra quod ait idẽ Dominus, Nolite ſoliciti eſſe in craſtinũ.

De theſaurizatione illud ſolum occurrit notandum, eam à ſolicitudine, de qua dictum eſt differre ſolùm, quòd ſit ſuperfluorum, cum illa ſit neceſſariorum: & idem dici ſuperabundantem in poſterum prouidentiam. Eſt autem illicita, *ſicut & antedicta ſolicitudo* quando immoderata eſt, & prouenit ab affectu nimio & cupiditate diuitiarum, prohibetùrque maximè per citata verba Domini noſtri, Nolite vobis theſaurizare ſuper terram. Licita eſt vero, cùm prouenit ex affectu ordinato prouidendi ſuis in futurum: vt cùm parentes theſaurizant ſuis filijs, vt eis relinquant patrimonium ſufficiens ad ſtatum ſuum fouendum, vel ad filias honeſto matrimonio collocandas: quomodo Apoſt. in poſteriori ad Corinth. cap. 12. ait parentes debere theſaurizare filijs. Licita eſt ſimiliter cùm prouenit ex affectu pietatis: vt ſi aliquis theſaurizet ad ædificandam Eccleſiam, vel monaſterium, vel xenodochium, vel alium pium locum: vel vt pauperes alat, aut dotem pauperibus puellis ſuppeditet.

SECVNDA PARS CAPITIS.

De cauſa & effectib. deſperationis.

82 CAuſa deſperationis ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 20. art. 4. duplex eſt (*vt interim omittamus dæmonem, qui ſæpe deſperationem ſuggerit*) prior quidem acedia ſeu triſtitia, quędã deijciens animum, & reddens ſegnem ac ineptum ad operandum: per eam enim dominantem in affectu hominis, inducitur torpor quidam auertens à ſalute procurãda: poſterior verò eſt luxuria, cui qui deditus eſt, non audet aggredi opera dura, & aſpera virtutum ac pœnitentiæ, quib. mereatur

83 ſalutem æternam.

Effectus deſperationis eſt quoque duplex, vnus, nimia ſolicitudo rerum temporalium: alter, theſaurizatio ſeu aggregatio diuitiarum.

84 Circa priorem (*de quo ſacri interpretes ad cap. 6. D. Matth. & Summularij in verbo Solicitudo*) notandum eſt ſolicitudinem tẽporalium, quandam eſſe laudabilem & quandam vituperabilem: laudabilis eſt enim, quæ ſuſcipitur ex neceſſitate naturæ, ſeu ad procuranda vitæ neceſſaria; ne Deum tẽtemus & vt otium fugiamus, ac virtutem exerceamus. Nam ſi talis eſſet illicita, non diceretur Geneſ. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Nec in Prouerbijs cap. 6. verſ. 6. piget mitteretur ad formicam, quæ æſtate parat & congregat quod in hyeme comedat. Laudabilis item eſt quæ ſuſcipitur ex deuotione & charitate: vt illa de qua Luc. 10 Martha Martha ſolicita es.]& ad Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine.] & 2. Corinth. 11. Solicitudo omnium Eccleſiarum.]

Vituperabilis autem eſt ſolicitudo ſuperflua, & immoderata, quæ reprehenditur à Domino noſtro Matth. 6. grauèque peccatum eſſe oſtẽdit, ſex (*quæ & ipſa per ſe peccata ſunt*) in quibus ea conſiſtit. Primum eſt, intentione voluntatis ferri in bona temporalia tanquam in finem, vitæque ſcopum. Id quod loco citato prohibet Dominus dicens, Nolite vobis theſaurizare ſuper terram. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum erit. Quibus verbis cum indicetur, talem ſolicitudinem continere auerſionem à Deo, cum conuerſione ad creaturam, indicatur conſequenter peccatum eſſe.

Secundum eſt, nimio ſtudio quærere temporalia: itaut ſpiritalia amittas propter ea. Id quod reprehendit Dominus dicens. Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, & hęc omnia adijcientur vobis.

Tertium eſt, nimis timere ne temporalia deficiant, præſertim neceſſaria ad vitam: quem timorem Dominus repellit tribus argumentis. Primò, quòd anima plus ſit quàm eſca & corpus plus quã veſtimentũ; quaſi dicat, Deũ qui animã & corpus nobis dedit, ſine noſtra anxia ſolicitudine, daturum

TERTIA PARS CAPITIS.

De præſumptione.

NOmẽ præſumptionis quadrupliciter accipitur. Primò pro robuſta quadam ſpe: vt cùm dicitur Iudith 6. Nõ derelinquis præſumentes de te.] Secundò, pro coniectura quadam: vt cùm Sapientiæ 7. dicitur: Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia: ſicque frequenter ſumitur à Iuriſperitis. Tertiò, pro vitio per exceſſum oppoſito virtuti magnanimitatis: cùm quis ſcilicet molitur & aggreditur ea quæ facultatem ſuam longè excedunt: de quo D. Thomas 2. 2. quæſt. 130. Quartò, pro vitio virtuti ſpei contrario per exceſſum: quomodo poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 21. de præſumptione in præſentiarum loquimur: vt nimirum eſt vitiũ quo quis ſperat à Deo aliquid, quod ſecundum legem ipſius ordinariam non eſt poſſibilẽ. Diſtingui poteſt autem in illam, qua quis nimiùm confidit diuinæ miſericordiæ: & in illam qua nimiùm cõfidit humanis viribus ſuis vel alienis. 85

Harum prior tunc contingit, cùm aliquis ſperat ſe conſecuturum veniam peccatorum ſine pœnitentia, & conuerſione ad Deum; aut ſe quotieſcumque libuerit etiamſi perſeueret in peccato, eamdem pœnitentiam & conuerſionem habiturum: aut ſe non exciſurum à diuina gratia, nec puniendum quantuſcumque peccator ſit; aut demum ſe conſecuturum vitã æternã ſine vllis operibus meritorijs. Hæc vt D. Thom. in cit. quæſt. 21. art. 3. oſtendit: non tantùm opponitur ſpei, ſed etiam timori Dei, *de quo poſtea*: illi tamen magis, quàm huic naſcitùrque ex ſuperbia, qua quis reputat ſe dignum, cui Deus miſericordiam præſtet. 86

Poſterior verò contingit, cùm quis ſperat beatitudinem, tanquam debitam ſuis naturalibus meritis; aut obtinendã ſuis viribus abſque Dei gratia. Qua inſania laborat, qui nihil curans de gratia Dei, ſperat ſe beatitudinem conſecuturum, quia doctus eſt vel quia nobilis, aut potens in armis, aut diuitijs affluens, aut aliqua alia naturali dote præſtat: & hæc opponitur per exceſſum virtuti magnanimitatis; ſicut puſillanimitatis per defectum; naſciturque ex inani gloria, vt Diuus Thoma docet in cit. quæſt. 21. art. 4.

Vtraque adhuc poteſt eſſe vel pura id eſt, abſque hæreſi, vel ulla infidelitate: vt in multis Catholicis malè viuentibus in quibus præſumentibus, iudicium intellectus inuenitur eſſe ſine errore contra fidem: vel mixta id eſt, cõiuncta cum hæreſi aut alia infidelitate: cuiuſmodi fuerit in Pelagianis, qui præſumebant ſe ſaluandos viribus naturæ & ſolius liberi arbitrij. Huiuſmodi eſt etiam Lutheranorum & Caluinianorum, qui præſumunt ſe ſaluandos ſola fide, ſine vllis bonis operibus & meritis. 87

88 Præſumptio autem mixta peccatum eſt longè grauius, quàm pura: quanquam hæc quoque peccatum eſt mortale, tanquam notabiliter iniurioſa Deo, cuius prouidentiam & iuſtitiam lædit grauiter: eſtque de numero peccatorum quæ dicuntur eſſe contra Spiritum ſanctum, vt videre eſt apud Nauarr. in Enchir. cap. 23. in fine: vnde nequiſſima dicitur Eccleſiaſtici 37, verſ. 3. Nec in ea (vt nec in deſperatione) datur excuſatio ex materiæ paruitate: ſed ſolùm ex defectu deliberationis, vt alijs citatis Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 34. num. 7. ſub finem benè notat. Et ratio eſt, quia læſio attributi diuini parua cenſeri nequit ex parte materiæ infinitæ totaliter. Cùm autem, ſicut prædictum eſt, duplex ſit, vna de miſericordia Dei, altera de viribus humanis: illa grauius peccatum eſt, quàm hæc vt docet D. Thom. in eadem quæſt. 21. art. 1. ad 1. Ratióque eſt quia illa facit Deum non iuſtum, vt qui in danda ſalute, nullam rationem habeat boni vel mali operis: hæc verò facit hominem maiorem quàm ſit. At minus malum eſt teipſum maiorem facere quàm ſis, quàm Deum aliqua ſua perfectione minuere. Vnde intelligitur grauius nunc eſſe in Lutheranis & Caluinianis peccatū præſūptionis, quā olim fuerit in Pelagianis.

89 Si quæras, an præſumptio ſit peccatum maius deſperatione. Reſpondet D. Thom. in ſequenti art. 2. eſſe peccatum minus: quia minus eſt lædere Dei iuſtitiam, quod fit per præſumptionem, quàm lædere miſericordiam, quod fit per deſperationem. Nam miſereri ſemper & parcere, magis eſt Deo propriū propter infinitā ſuam bonitatem, quā punire.

Cæterum iudicanti de his peccatis obſeruandum eſt: de ratione quidem eorum eſſe conformitatem voluntatis cum aliquo falſo intellectus iudicio, ſed non eſſe neceſſarium (quod etiam admonet Gregor. à Valen. 3. 3. diſpu. 3. quæſt. 3. pūcto 1. & 2.) id ipſum iudicium præceſſiſſe actu, adeout poſſit quis deſperationē peccare quantumuis non iudicet ſibi impoſſibilem eſſe aſſecutionem beatitudinis, ſi voluntate beatitudinem ipſam perinde refugiat, ac ſi iudicaret impoſſibilem ſibi eſſe illius aſſecutionem. Item poſſit peccare præſumptione is, qui quamuis non habeat iudicium falſum circa prouidentiam & iuſtitiam Dei in remunerandis bonis, & puniendis malis operibus: tamen volūtate ſua in æternam ſalutem tendit, perinde ac ſi ea poſſet ſine meritis & pœnitentia obtineri.

TRACTATVS III.

De charitate & ei contrarijs.

DE hac materia copiosè D. Thomas 2. 2. à quæſt. 23. ad 45. Ad noſtrum autem inſtitutum ſufficiet hoc loco dicere aliquid. 1. De charitatis natura. Secundò, de illius dignitate, neceſſitate & præcepto. 3. De peccatis contrarijs charitati in Deum. Quartò, de peccatis cōtrarijs charitati in nos ipſos, & poſtremò de peccatis contrarijs charitati in proximum.

CAPVT VIII.

De natura charitatis.

SVMMARIVM.

90 *Definitio charitatis.*
91 *Amor quidam eſt amicitiæ, & quidam concupiſcentiæ: quid. quæ à charitate prouenitur, prioris modi ſit.*
92 *Idem amor eſt mutuus, & in quo fundetur.*
93 *Amor Dei ob ſua beneficia, aliquādo bonus, aliquando malus.*
94 *Modus charitatis, & obiectum ſecundarium.*

90 CHARITAS definiri poteſt virtus, qua in nobis diuinitus infuſa, Deum propter ſe diligimus ſuper omnia, & proximum ſicut noſipſos. Cum autem dicitur *virtus infuſa*, ſignificatur id in quo charitas conuenit cum fide & ſpe: nimirum quod non noſtro labore ſed ſolo Dei munere habeatur à nobis, iuxta illud ad Rom. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritū ſāctum qui datus eſt nobis. Illud verò quod ſubiūgitur, *qua Deum propter ſe diligimus*, indicat tum primarium charitatis obiectum, quod eſt Deus, tanquam ſupernaturalis noſter finis, per fidem à nobis cognitus in hac vita: per viſionem verò, & fruitionem habendus in futura: tum etiam primarium charitatis actū qui eſt amor quidam amicitiæ.

91 Quem aduerte, ab alio qui dicitur amor concupiſcentiæ, eſſe in hoc diuerſum, quod ſit quo bonum ſeu perfectionem volumus amico propter ſeipſum: & amor concupiſcentiæ ſit, quo bonum volumus amico propter nos ſeu propter noſtram vtilitatem. Itaque charitas eſt amicitia ſupernaturalis, qua Deo volumus bonum tam intrinſecum: complacendo nimirum nobis in ipſius perfectionibus, ac congaudendo quòd illas habeat: quàm extrinſecum; nempe optando vt ipſe ab alijs cognoſcatur, laudetur, benedicatur.

92 Iam cùm verus amor amicitiæ requirat, tum vt mutuus ſit ac reciprocus inter amicos: tum vt fundetur in aliquo vinculo & coniunctione, vt in affinitate, conſanguinitate, ſodalitate, aut alio huiuſmodi; ſicut per charitatē nos amamus Deum, ita viciſſim amamur ab illo; eo quod creator pater, & dominus noſter ſit, nóſque creaturæ, filij, & ſerui ipſius, participes conſortéſque futuri gloriæ cœleſtis.

93 Sed aduerte, quòd etſi diligere Deum propter beneficia ac emolumenta, quæ ab ipſo accepimus, non ſit actus charitatis de qua agimus: id tamen non eſſe malum, quando Deus propter ſe diligeretur à nobis, etiamſi nulla talia acciperemus. Alioqui enim Dauid in Pſal. 118. non diceret: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem. Quocirca talis dilectio tunc eſt peccatum, cùm Deus ita diligitur, vt ſi talia non conferret, non diligeretur. Id enim eſt vltimum finem ſuum ponere in creatura, & ad eam referre creatorem, quod eſt peccatum mortale, quemadmodum alijs citatis expreſſit Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. num. 3.

94 Quod in definitione ſequitur (*ſuper omnia*) indicat modū charitatis, qui eſt diligere Deum plus cæteris rebus omnibus: illum ſcilicet eis præponendo, & eas illi poſtponendo iuxta verbum Domini Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus. Quod vltimo loco ponitur, *& proximum ſicut noſipſos* indicat ſecundarium ac minus principale obiectum charitatis: quod eſt tum noſmetipſi, tum proximus eo modo qui in ſequen. cap. tradetur.

CAPVT IX.

De charitatis dignitate & neceſſitate ac præcepto.

SVMMARIVM.

95 *Charitas eſt virtus omnium digniſſima.*
96 *Maximè neceſſaria ad ſalutem, & ideo vſus illius poſitus eſt in præcepto.*
97 *Quod datur diligendo Deo ſuper omnia.*
98 *Pro quo tempore obliget.*
99 *Obligatio ad dilectionem Dei naturalem, & obligatio ad dilectionem noſtri, & proximi.*

95 CHARITATEM virtutum omnium digniſſimam eſſe apertè conſtat ex ſacra Scriptura cum dicitur Matth. 22. In his duobus mandatis, *intellige dilectione Dei & dilectione proximi*, vniuerſa lex pēdet & Prophetæ. & ad Rom. 13. Qui proximum diligit legem impleuit & paulo poſt: Plenitudo legis eſt dilectio. & 1. Corinth. 13. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc maior autem horum eſt charitas. Idem etiam conſtat ex eo, quòd charitas tanquam regina, imperet omnibus alijs virtutibus, earum actiones dirigens in Deum, finem noſtrum vltimum ſupernaturalem, eaſque ex humanis reddens diuinas ac æternæ vitæ meritorias, dum nēpe ſua cooperatione facit, vt ex amore Dei proueniant, & exerceantur. Nam vt ſurculus boni & ſuauis fructus arbori agreſti inſitus facit vt ea ſimiles fructus ferat: ita charitas inſita noſtræ voluntati, facit vt ipſa producat actiones meritorias æternæ ſalutis; quod alioqui nullomodo fieri poſſet, vt patet ex c. 13. prioris ad Corinth.

96 Vnde conſtat quanta ſit illius neceſſitas: nimirum tanta, vt ſalus ſine ea haberi nequeat, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui nō diligit, manet in morte. Conſtat conſequenter actum illius poſitū eſſe in præcepto: quod quidē Deut. 6. Matth. 22. Marc. 12. & Lucæ 10. verbis quidem aliquantum diuerſis, ſe ſenſu eodem traditur, tres continens partes, vt notat D. Auguſt. *in lib. primo de doctrina Chriſtiana cap.* 26. vnā de dilectione Dei ſuper omnia, alteram de ordinata noſtri dilectione, & tertiam de dilectione proximi ſicut noſtri.

97 Notandum eſt autem circa primam partem, verba illa quib. continetur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. (quorum interpretatio videri poteſt apud D. Thomam 2. 2. quæſt. 44. art. 5.) ſignificare, Deum pluſquam

cætera

cætera omnia diligendum eſſe appretiatiuè, ſeu prælatiuè, id eſt, vt tanti pluris fiat Deus, ac præferatur rebus omnibus: eique ſic adhæreamus, vt malimus quamcumque aliarum rerum iacturam pati, & quodcumque incommodum ſentire, quàm offendendo ipſum, ab amicitia ipſius excidere. Et ratio eſt, quia nullus alius amor poteſt proportionatus eſſe Deo qui vltimus noſter finis, ſupremùmque bonum noſtrum eſt. Vnde licet colligere, in peccato mortali manentem, non poſſe ſatisfacere obligationi diligendi Deum ex Chriſtiana charitate, vt pote qui obiectum ſui peccati anteponens Deo, eum ſuper omnia diligere cenſeri non poteſt.

Iam affirmatiuum quidem eſt præceptum iſtud; ſed continens in ſe negatiuum: quia eo ipſo, quòd præcipit dilectionem Dei ſuper omnia, prohibet tum eiuſdem odium, tùm etiam amorem quo creatura plus, aut æquè, ac ipſe ametur.

98 Cùm autem prout eſt præceptum affirmatiuum obliget tantùm pro certo tempore; difficultas eſt, quodnam ſit tempus illud, in quo mortaliter peccatur, ſi illud non impleatur. De qua re agentes Sotus in 1. De natura, & gratia cap. 21. & in lib. 2. De iuſtitia, & iure queſt. 3. art. 10. & Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 7 & ſequentib. & poſt vtrumque Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 3. quæſt. 19. puncto 1. plura conſtituunt tempora, in quibus præceptum iſtud obligat: ſed quàmuis concedendum ſit conſilium ſaluberrimum eſſe, vt homo non ſolum temporibus illis ſed etiam quotieſcumque poteſt, exerceat prædictum charitatis actum nobiliſſimum, immo neceſſarium ſit: vt animi præparatione, & affectu ſemper ſit ad illum paratus: probabile tamen videtur (cùm non ratio illorum aſſignationem refutandi deſit: vt videre eſt apud Thomam Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. n. 6. & tribus ſequen.) quoniam talis obligatio eſt ſub mortali, *vt ex citata authoritate D. Ioannis, & ex prædicta charitatis neceſſitate ad ſalutem, ſatis pa et.* hominem ipſum non obligari ad actum dilectionis quem charitatis præceptum imponit, niſi cùm exercitium illius neceſſarium eſt, ad Dei honorem defendendum, qui alioqui periclitaretur, vel ad diuinam amicitiam habitam retinendam: vt cenſetur eſſe, quando alioqui ſuccumberetur tentationi peccando mortaliter; aut ad amiſſam recuperandam eo tempore quo contritio eam ſequentes, poſita eſt in præcepto, de quo dictum eſt in præced. lib. 5. cap. 2. ſect. 4. Ratio verò eſſe poteſt, quòd cum actus amoris liberrimus eſſe debeat, conſentaneum ſit æſtimare, Deum eâ benignitate nobiſcum agere, vt ad eum non obliget nos ſub pœna grauiſſima peccati mortalis, niſi pro eo tempore quo neceſſarium eſt ad ipſius honorem alioqui periclitantem defendendum, aut ad habitam retinendam, vel amiſſam recuperandam ipſius amicitiam.

99 Sed aduerte ex Nauar. in cit. cap. 11. nu. 8. præter dictum Dei amorem qui debeat eſſe ex charitate non ficta 1. ad Timoth. 1. id eſt eſſe Dei quatenus per fidem ſupernaturalem cognoſcitur vt finis ſupernaturalis, & omnium bonorum ſupernaturalium author eſt ſupernaturalis. Aduerte inquã, dari alium naturalem inferiorem, & imperfectum, quo Deũ abſolutè amamus vt creatorem noſtrum, & gubernatorem prouidentem nobis de neceſſariis, ac ſaluatorem nos eripientem à malis, conferentemque nobis multa beneficia. Ad hunc autem nos extra memorata tempora obligari, ſiue minus principaliter per præceptum de quo agimus; ſiue principaliter per naturale rationis dictamen quo intimatur nobis talis obligatio. Quamquidem probabile eſt tunc demum ſub mortali contingere, cùm ex illius omiſſione, adeſt periculum peccandi mortaliter: vt cùm præceptum aliquod diuinum vel humanum obligans ſub mortali, mandandum eſt executioni: idque fieri nequit ſine aliquo Dei amore. Nam extra eum caſum omiſſio contraria, vbi eſt cum notabili incuria Dei, ſi contemptus aut alia mortalis circumſtantia abſit. Quanquam conſulium eſt, vt notat Gregor. à Valen. in fine citati puncti primi; aliquando in confeſſione accuſare ſe ſub dubio ſi forte præceptum iſtud ſit neglectum: ſicut, & de omiſſione aliorum præceptorum affirmatiuorum, de quibus non conſtat certò, quando obligent, & quando violentur: etiamſi abſolutè non teneamur confiteri de eo in quo nec ſcimus, neque ob aliquam peculiarem rationem dubitamus, nos peccaſſe.

Circa ſecundam partem propoſiti præcepti, notandum eſt cum D. Auguſt. loco cit. eo ipſo, quòd præcipit vt homo diligat proximum ſicut ſeipſum, præſupponere quòd debeat ſeipſum diligere. Notandum eſt vero, per talem ſuppoſitionem non præcipi homini vt diligat ſeipſum amore naturali (cùm potius freno quàm calcari ad id indigeat) ſed vt amore ſupernaturali, quo propter Deum ſupernaturalem ſuum finem, & ideo ordinatè, amat ſeipſum.

Circa tertiam demum partem, notandum eſt in ea, nomine proximi intelligi, omnem eum qui nobiſcum poteſt eiuſdem beatitudinis particeps eſſe, vt poteſt omnis homo vitã hanc agens ſiue fidelis ſit, ſiue infidelis: ſiue iuſtus ſiue peccator: ſiue amicus, ſiue inimicus: cùm dictum ſit in priori ad Timoth. cap. 2. quòd Deus velit omnes homines ſaluos fieri. Illi autem qui à iuſto Iudice Deo irreuocabiliter excluſi ſunt ab æterna beatitudine, ex charitate amandi non ſunt: quia conſentaneum non eſt, vt iis quos Deus tanquam hoſtes habet, velimus beatitudinem, aut eos in ordine ad illam diligamus. Notandum item eſt amorem proximi ex charitate Chriſtiana, debere eſſe propter Deũ, illum enim amare alio intuitu, vt quia eiuſdẽ nobiſcum eſt naturæ, amicus, conſanguineus, magiſter, ſodalis, &c. amoris eſt naturalis.

CAPVT X.

De peccatis contrariis charitati in Deum.

SVMMARIVM.

100 *Odium Dei ſumitur tum generaliter, tum ſpecialiter.*

101 *Hoc poſteriore modo eſt peccatum contrarium charitati in Deum & qualiter contingere poſſit.*

102 *Secundum peccatum eidem charitati contrarium eſt, tum diligere Deum propter aliud: tum diligere cætera omnia non propter Deum.*

103 *Tertium peccatũ, magis aut æquè diligere creaturam ac Deũ.*

104 *Indirectè plus diligere creaturam, quàm Deum, non eſt contra hoc præceptum.*

PRæter peccatum omiſſionis, quod committitur non eliciendo amorem Dei ſuper omnia, quo tempore iuxta antedicta præceptum illius obligat, ſunt alia tria charitati 100
erga Deum contraria: quorum primum eſt, contra ſubſtantiam amoris Dei, nempe odium Dei. De quo D. Thomas 2. 2. quæſt. 34. art. 2. Dupliciter autem ſumitur odium Dei; vno modo generaliter, & negatiuè, prout opponitur charitati, quæ eſt generalis quædam conditio, & modus omnium virtutum: hocque modo is quicumque tranſgreditur aliquod præceptum peccando mortaliter, dicitur odio habere, ſeu non diligere Deum, prout dici poſſe, colligitur à contrario ſenſu, ex verbis illis Domini Ioan. 14. Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui me diligit: Item ex illis quæ paulò poſt ibidem habentur. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Atque odium huiuſmodi non eſt ſpeciale peccatum, ſed circumſtantia omnis peccati.

Altero modo odium Dei ſumitur ſpecialiter, & poſitiuè, 101
prout opponitur charitati quæ eſt ſpecialis virtus, neque in præſentiarum de eo agitur. & eſt peccatum omnium grauiſſimum ex D. Thoma loco citato; patetque ex eo, quod actui præſtantiſſimo diuini amoris, ex diametro repugnet. Quanquam ex defectu plenæ deliberationis, ac cum fuerit actus ſubreptitius, non eſt peccatum pluſquàm veniale, v. nec cætera ſuo genere mortalia per tradita in præced. lib. 15. ſub initium quarti capitis. Iam cùm Deus poſſit duobus modis conſiderari: altero ſecundùm ſe, & altero ſecundùm ſuum effectum externum; nempe quatenus punit, infligitve pœnam: priore modo non poteſt odio haberi, ne quidem à dæmone, quoniam ea ratione eſt ſummum bonum, nihilque in ſe habet niſi bonum, quod obiectum eſt tantummodo amoris, & nullo modo odii. Poſteriore modo verò, poteſt odio haberi à peruerſa, & deprauata voluntate: non verò à recta: ſicut puer peruerſus, non autem bonus, patrem odit quatenus ipſum corrigit ac punit.

Secundum peccatum eſt contra modum amoris Dei (in 102
hoc iuxta antedicta conſiſtentem, vt Deus ipſe propter ſe, & propter ipſum omnia diligantur) tum diligere Deum propter aliud, quod peccatum eſt grauiſſimum, vt pote quo creatura ſic præfertur Deo, quod ipſe non amaretur, niſi illa paranda videretur in quo fit ipſi Deo ſumma iniuria, vt de ſe patet. Tum & diligere alia omnia propter aliud quàm Deum, quod item eſt peccatum grauiſſimũ, vtpote quo creatura conſtituitur rerum finis vltimus cũ ſumma Creatoris iniuria. Vbi aduertendũ eſt, quòd etiamſi nunquam alius finis vltimus ſtatui debeat, quàm Deus, nõ eſſe tamen eo ſæpe malũ creaturã ſibi pro fine principali conſtituere: vt quãdo quis laborat principaliter pro mercede, habendo tamen Deum pro vltimo fine: aut mãdata Dei obſeruat propter retributionem quod licere definit Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 11. in fine, & capite. & can. 26. & 31. per illud Pſal. 118. Inclinaui cor

Digitized by Google

ſi illi malum, eóque nomine, non autem alia iuſta de cauſa gaudendo: quamuis non peccet contra iuſtitiam, peccat tamen mortaliter contra charitatẽ in proximum. Idémque dicendum eſt de eo, qui habet ius petendi in iudicio iuſtam pœnam per iniuria ab alio accepta. Nam quamuis poſſit licitè petere & deſiderare vt infligatur illi pœna ea, quã iuſtum eſt ipſum pro delicto ſuo pati ad commune bonum: nimirum vt ea ratione alij ſimilibus criminibus reuocentur, aut ob alium iuſtum finem: nihilominus tale quid petere aut deſiderare, ſiſtendo in eo, vt eſt malum proximi, & ſub ea ratione de eo gaudere, peccatum eſt mortale: non quidem contra iuſtitia, ſed contra charitatem in proximum.

117 Quo fit vt periculoſum ſit proſequi lites & actiones iniuriarum: et ordinariè ſuadendum ſit deſiſtere ab eis: & Confeſſarij dum agunt cum illis qui tales cauſas perſequuntur, examinare debeant, quo illi animo id faciant: nec illos abſoluere, ſi inueniantur prauam, iuxta antedicta, habere voluntatem, niſi eam deponant moniti: cùm non ſatis ſit ore dicere, quod ſolùm quærant iuſtam ſatisfactionem, aut inimici emendationem, aliorúmque bonum exemplum: ſed opus adhuc ſit vt ſentiant à voluntate ſua omnino abeſſe prædictum affectum prauum. Aduerte autem motum odij in parte ſenſitiua, ſine conſenſu voluntatis non impedire abſolutionem: nec item inclinationem voluntatis ad odium ex recordatione iniuriæ, ſi conſenſus deſit. De qua re nonnunquam expedit docere Pœnitentem, ne per conſcientiam erroneam delinquat: cauendo interea ne fortè ille non ſatis capiendo quod ei dicitur, concipiat opinionem, qua putet licere aliquid in hac parte, quod reuera eſt illicitum.

118 Quartum documentum. Mortale eſt contra proximi charitatem, abſolutè velle inimicis carentiam beatitudinis, vel gratiæ, lapſum in peccatum, pœnas æternas, vel huiuſmodi alia, quæ pugnant cum beatitudine & medijs ad eam neceſſarijs. Hoc communiter receptum eſt. Et patet: quia cùm teneamur proximos ex charitate diligere, potiſſimum in ordine ad beatitudinem (iuxta antedicta in fine capitis noni) contra talem obligationem directè eſt, proximis ipſis velle mala eidem beatitudini oppoſita: & per conſequens peccatum eſt contra charitatem, adeóque mortale ex ſuo genere, iuxta antehabita in eodem cap. 9. Ideo autem in hoc documento additum eſt, *abſolutè*, quia ſi ex ſuppoſitione aliquis non eſt conuertendus, ſed additurus peccata peccatis, ac futurus alijs nocituus: velle eo reſpectu, vt ad infernũ citius cadat, non eſt illius odium, cùm id ſit optare bonum ipſius priuatum, ne ſcilicet grauius puniatur.

119 Quintum documentum. Sæpenumerò licet non ſolùm inimicis ſed etiam alijs peruerſis hominibus velle malum temporale etiam mortis, & de ipſorum proſperitate dolere intuitu boni finis. Inferre autem illis malum, nunquam licet, niſi peculiari ratione ad id ius, vel facultas habeatur. Hoc quoad priorem partem, patet in tribus caſibus. Primus eſt, quando tale quid volumus ob publicum bonum multorum, ſic enim licet mortem optare hæreſiarchæ, iuxta illud ad Galatas cap. quinto. Vtinam abſcindantur qui vos conturbant.] Secundus eſt, quando quis tale quid vult ob ſpirituale bonum illius cui vult, iuxta illud Pſal. 82. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.] Tertius, quando vult non ex odio, ſed ex zelo iuſtitiæ, id eſt, quia deſiderat iuſtitiam ſeruari: iuxta illud Pſal. 57. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam.]

120 Quòd attinet ad partem poſteriorem ea probatur: quia ne quidem iuſta, & ad quam ius habet, vindicta propriæ iniuriæ licita eſt, niſi fiat authoritate publica. Multò minus igitur cuiquã licitũ erit malum inferre proximo, cùm nullum ius habeat ad inferendum. Nec obſtat quòd ex antedictis liceat temporale malum proximi optare ob ipſius bonum ſpirituale. Nam non valet hæc conſequentia: licitum eſt optare proximis aliquod malum. Ergo licitum eſt eis illud inferre: ſæpe enim fit, vt in illatione mali ſit iniuſtitia, in eius autem deſiderio charitas. Neque ſi licitum ſit malum optare proximis ad bonum finem, licet optare vt illud quauis via adueniat, ſed ſolùm via licita. Quòd ſi illicita via adueniat contingat licitum eſt quidem gaudere de ipſo effectu, quẽ licitè optauimus, non autẽ de via qua aduenit. Atque hinc intelligitur, quòd ſi quis cognoſceret alicui ad ſalutem ſpiritualem, vitæque æternæ conſecutionem maxime conferre, vt ipſe per iuſtam Iudicis ſententiam morte violenta plectatur, aut naturali morte citò de medio tollaretur, vel incurreret in aliquod graue infortunium: liceret id optare illi immò & eo reſpectu id petere à Domino ſolùm cum fuerit ſceleratus, ſed etiam cum iuſtus: vt ſi infans baptizatus capiatur ab infidelibus, verendùmque ſit ne ab illis peruertatur, liceat mortem ipſius, antequam ad vſum rationis perueniat, optare ei ſub conditione ſaltem, ne peruertatur, nam in eo non peccatur contra præceptum de dilectione proximi: quia id non eſt velle ipſius malum, ſed magis ipſius bonum. De plurimis alijs ſimilibus caſibus idem iudicandum eſt: vt de eo, quo quis ſibi aut filijs optat à Deo mortem ſub conditione ſi futuri ſint mali, & peruerſi.

Sextum documentum. Præcepto de dilectione proximi non ſolùm tenemur nolle malum eidem proximo iuxta antedicta: ſed etiam quoties elicimus in genere actum dilectionis proximi, tenemur non excludere inimicos: adeout talis excluſio peccatum ſit ſuo genere mortale, vtpote contrarium charitati. Iſtud eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 25. art. 8. Ex quo intelligitur peccatum eſſe mortale, ſi quis in oratione Dominica dicendo, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, mente, ab ea petitione excluderet inimicos: aut offerendo orationem aliquam pro Chriſtianis in communi excluderet Chriſtianos ſibi inimicos: aut ſi pro communitate aliqua, excluderet aliquem de ea ſibi inimicum. 121

Attamen ſi quis oraret pro ſolis amicis, non quidem in odium inimicorum, ſed ductus affectu particulari amicitiæ, tunc quia in illo genere hominum inimici non continentur, non peccaret non orando pro eis. Aduerte autem documentum hoc intelligẽdum eſſe, quando nõ eſt licitum optare inimico oppoſitum eius quod petimus. Si enim oraret quis pro vinctis vt è carcere liberentur, & eſſet inter eos inimicus, quem iuſte optat non liberari, ſed ſuſpendi, non erit illicitum ab ea vniuerſali petitione illum excipere ſub ea conditione, qua licet mortem ei optare.

Quod autem dictum eſt de orante, pari ratione dicendum eſt de legante, nempe quòd ſi quis legans aliquid alicui communitati intuitu communitatis, excludat à participatione talis legati aliquem de ea ſibi inimicum, peccet contra præceptum de dilectione proximi: non autem ſi leget intuitu particularium perſonarum, quæ ſint de eadem communitate. Nam omittens inimicos, vt non peccat contra iuſtitiam quia illis nõ tollit ſuum: ita nec contra charitatem quæ non læditur ex eo, quòd volens liberalitatem exercere in aliquos de tali communitate non velit in omnes: eo maximè nomine quòd ſint indigni, vt cenſeri ſolent inimici. Hæc doctrina eſt Abulenſis ad cap. 5. D. Matth. quæſt. 341.

Cui adde in vſu fori pœnitentialis reuocandos eſſe homines, etiam à poſterioris modi excluſione inimicorum, cùm ſit contraria Chriſti conſilio, Benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.] Itáque valdè periculoſa ac ſæpe procedat ab odio mortali, quo inimicis inferrẽtur maiora mala, ſi poteſtas adeſſet. Atque vt plurimùm talis excluſio poſſit ſcandalum generare, ac tanquam de ſe apta ad inimicos exacerbandos, incitet ad odiũ prouocétque ad iram. Ex quibus tanquam occaſionibus peccandi mortaliter, interdum moueri poteſt Confeſſarius ad negandam abſolutionem nolenti abſtinere ab eiuſmodi excluſione.

Septimum documentum: ſecluſo tempore neceſſitatis, nõ tenemur de præcepto (etſi, conſilij ſit & perfectionis) actu elicito inimicos peculiariter diligere, aut eis benefacere. Hoc probatur: quia non plus tenemur diligere inimicos, quàm amicos: vt enim hos, ſic & illos diligere tenemur tantùm ex generali præcepto de dilectione proximi. Extra articulum autem neceſſitatis non tenemur ex eo præcepto elicere actum dilectionis amici, vel ei benefacere: quia cùm ſit præceptum affirmatiuum, obligat tantùm pro tempore neceſſitatis proximi tantæ, vt ipſa requirat illius adimpletionẽ. Quanta verò eſſe debeat talis neceſſitas, vt omiſſio eiuſdem præcepti peccatum mortale cenſeatur, intelligendum eſt ex ijs, quę de eleemoſyna tradita ſunt in præcedenti lib. 4. cap. 30. 122

Octauum documẽtum. Tenemur inimicos diligere non tantùm interiore affectu, iuxta antedicta, ſed etiam exteriore effectu, per quem exhibeamus ſignum ſufficiens talis affectus. Iſtud habet D. Thom. 2. 2. quæſt. 25. art. 8. & confirmat per illud Prouerb. 25. Si inimicus tuus eſurierit, ciba illum.] Notandum eſt autem ſigna dilectionis duplicia eſſe: quædam generalia, quorum rationes & cauſæ inueniũtur tam in amico, quàm in inimico: vt inter pares reſalutare ſalutantem: quædam verò ſpecialia, quorum rationes & cauſæ ſunt in amico, non item in inimico: vt familiaris conuerſatio, cõuictus, &c. Atque ſigna prioris generis non poſſe denegari ſine peccato contra præceptum dilectionis proximi prout patet ex præced. documento 6. Nam à proximi dilectione in communi, excluderetur inimicus. Signa verò poſteriora generis non eſſe neceſſariò exhibenda inimico, niſi ratione 123

alicuius

Digitized by Google

alicuius cauſæ adiunctæ: vt ſi daretur alioqui ſcandalum, puta quia exteri putarent, inimicitiam in corde foueri: vel ſi vrgeret neceſſitas, ſeu quia proximus pateretur neceſſitatem aliquam ſiue corporalem, ſiue ſpiritalem, quæ requirat eiuſmodi ſignum.

Hinc collige pro praxi, interdum peccatum eſſe mortale, nolle oſtẽdere inimico ſigna particularia dilectionis, vt quãdo ſperaretur inde emẽdatio ipſius: interdum verò peccatum mortale eſſe talia ſigna oſtendere: vt cùm putatur inde maiore odio inflãmandus idem inimicus. Extra caſus verò ſcandali & propoſitæ neceſſitatis, idipſum de ſe nullum peccatum eſſe: vtpote tantummodo poſitum in conſilio.

124 Atque hinc ſequitur illud quod tradunt Nauarr. in Enchir. cap. 14. nu. 25. Sylu. verbo Charitas quæſt. 6. Caiet. 2. 2. quæſt. 25. ad art. 8. & 9. ſub finem, nẽpe nos non teneri (quãuis conſilij ſit ſeu perfectionis) colloqui familiariter cum inimico, & multo minus ei conniuere, vel eum aliter admittere ad familiaritatem, etiamſi antea familiaris fuerit, præcipuè, *vt Nauarr. addit.* cùm non vult ſatisfacere iniuriæ quam intulit. Ratio horum eſt, quod ille non patiatur talium neceſſitatem, & præceptum de dilectione proximi obliget ſolùm pro tempore neceſſitatis. Sicut igitur poſſumus amicis talia negare: quia ea liberalitate, non ea neceſſitate, illis ea exhibemus: ita etiam negare poſſumus inimicis.

Qua de cauſa, *inquiunt illi*, quando non conſtiterit de neceſſitate talia exhibendi, non licebit abſolutionem ſacramentalem denegare recuſanti ea exhibere: etiamſi Confeſſarius debeat nihilominus prius examinare diligenter, an id ea odio mortali proueniat, ſerióque Pœnitentem admonere, quòd ſi odiũ retineat, non modo nõ valeat ei abſolutio, ſed acceptione illius conſtitui in deteriore ſtatu. Neque facilè credendum eſt dicenti, quòd odium non retineat, nolens exhibere ſigna dilectionis, ſi vſque ad illud tempus odium ipſum fouerit, nec ſe emendauerit per præcedentem confeſſionem: aut ea de cauſa confeſſionem diſtulerit, nec vllam ſufficientem adferat rationem cur melius ſit à talium ſignorum exhibitione abſtinere, quàm ea exhibere: nihilque eo moueatur, quòd Chriſtus, *ad cuius Tribunal ſe ſiſtit*, tantopere nobis commendauerit inimicorum dilectionem: non tantùm in affectu interno, ſed etiam in affectu externo. Benefacite, *inquit Matth. 5.* iis qui oderunt vos, &c.

125 Adde magnam rationem eſſe habendam ſcandali quod ille teneatur vitare. Si enim ipſum tale ſit, quod prudentis arbitrio (*ſpectatis circumſtantiis, & iis quæ de ſcandalo tradi ſolent*) aliter vitare nequeat quàm inimico ſigna dilectionis exhibẽdo, recuſans exhibere non eſſet abſoluẽdus. Non eſt verò exiſtimandũ oriri ſcandalum eo ipſo, quod quis eã familiaritatẽ nõ habeat cũ aliquo, quam ante inimicitiam habuit, dummodo eum ſalutet, nec alloqui recuſet. Nam ad illam non tenetur, & allocutio ac ſalutatio ſatis indicant odium non perſeuerare. Item ſi quis ante inimicitiam nõ alloquebatur, nec ſalutabat inimicum, non erit exigendum ab eo, vt poſt inimicitiam eum alloquatur & ſalutet, ſed ſatis eſt, vt ſi vel inimicus ipſe, vel alij putent odium in ipſo manere, tollat eiuſmodi exiſtimationem, ſiue per ſe, ſiue per alium affirmando contrarium, etiam iurando, ſi opus ſit.

Porro qui paſſus eſt iniuriam videtur ſatis obuiare ſcandalo, ſi manifeſtè oſtendat ſe paratum eſſe ad mutuum colloquium. Conſentaneum eſt enim, vt is qui intulit, cogatur incipere. Cui petenti veniam, non tenetur quidem concedere remiſſionem ſatisfactionis faciendæ pro illa iniuria, *vt notant Syluest. & Tabienſis in verbo Charitas, ille quæſt. 6. & hic. §. 14. et Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 25.* tenetur tamen deponere odium, ſimulque oſtẽdere quod depoſuerit: alioqui enim daret ſcandalum, de qua re Bañes 2. 2. quæſt. 25. *art. 6. dub. 4.*

126 Reſtat monendum, nonnullis, *vt magnis Prælatis, & Principibus*, in pœnam ſubditorum delinquentium, & in exemplum aliorum, licitũ eſſe illos nõ alloqui quantùm temporis iuxta concurrentes circumſtantias videretur expedire, ad bonum & pœnam ipſorum, atque aliorum exemplum. Pro quo facit exemplum Dauidis, qui 2. Regum 14. licet conceſſerit Abſalonem filium reuerti in Ieruſalem: addidit tamen. Faciem meam non videat. nec per duos annos eſt ipſum allocutus: Non exiſtiment tamen propterea Superiores, licere ſibi odio habere ſubditos delinquentes, & huiuſmodi pœnas quantùm voluerint extendere. Nam ſi tale odium retineant, abſoluendi non ſunt: nec item ſi ex auſteritate nimia, nimio temporis ſpatio alloqui nolint, ita ut aliorum ſcandalum inde oriatur, exiſtimando foueri odium.

De Inuidia.

SECTIO III.

127 De hac tanquam dilectioni proximi contraria D. Thomas agit 2. 2. quæſt. 36. Definiri autem poteſt triſtitia inordinata de bono proximi, vt eſt excellentiæ propriæ diminutiuum. Cuius definitionis prior pars, à ratione inuidiæ excludit triſtitiam ordinatam de bono proximi, ad quam ſæpe charitas vel iuſtitia inclinat: qualis triſtitia cenſetur primò, quæ ideo concipitur, quòd timeamus occaſione boni quod quis conſecutus eſt, prouenturum eſſe malum: vt quòd electus in Iudicẽ, occaſione acceptæ poteſtatis, probabiliter commiſſurus ſit multas iniuſtitias. Dico *probabiliter*, quia non ſufficeret leuis ſuſpicio ad excuſandam inordinationem. Dico etiam *iniuſtitias*: quia inordinata eſſet triſtitia de tali electione concepta, eo quod electus iuſtis pœnis caſtigaturus ſit ſontes. Qua in re pro regula teneri poteſt, Tunc triſtitiam cenſendam ordinatam, dum eſt ob cauſam, ob quam proximus licitè priuaretur tali bono, non aliàs.

Cenſetur ſecundò ordinata triſtitia, quæ concipitur de bono proximi, non quia in illo eſt, ſed quia in nobis non eſt: optando nobis illud in debitum finem: vt cùm viſo eo agentem pœnitentiam, deuotum ac religioſum, & triſtor, non quòd ipſe talis ſit, ſed quòd ego non ſim. Hæcque eſt illa ſancta æmulatio, quam D. Paulus nobis commendat, inquiens in priori ad Corinth. cap. 12. Æmulamini chariſmata meliora. & cap. 14. Sectamini charitatem, æmulamini ſpiritualia. Item non habens vnde poſſit familiam alere, & videns alios ſibi æquales habere, ſi triſtetur quòd tali commoditate careat, non eſt de ſe malum.

Cẽſeri tertiò poteſt ordinata triſtitia quæ eſt ob bonum aliquem finem, de alicuius tẽporali bono, cuius is indignus eſt arbitrio prudentis, expendentis concurrentes circunſtantias. Quod ſi bonus finis deſit, peccatum erit, non tamen mortale: niſi eò prorumpat, vt Deus arguatur iniuſtitiæ tanquam malè diſtribuens bona, quod eſt blaſphemia. Et ratio eſt: quia temporalium bonitas adeo exigua eſt, vt pro nulla penè reputetur, vide Caiet. ad art. 2. citatæ quæſt. 36.

128 Poſterior pars definitionis ſeparat inuidiam ab aliis inordinatis triſtitiis de bono proximi quales ſũt antedictis ordinatis oppoſitæ triſtitiæ de bono ipſo proximi, prout ipſe eſt bene viſurus illo: aut ſimpliciter prout illud in ipſo eſt: etiam ſi illo dignus ſit. Simul etiam indicat eadem pars, ad inuidiæ rationem ſpectare, vt ex ea tanquam ex cauſa & motiuo proueniat, quòd nobis videatur excellentiam noſtram minui per alterius bonum: vnde contingat, vt is qui eſt nobis æqualis efficiatur maior. Ad quod facit quòd ordinariè inuidia contingat inter æquales, aut eos qui ferè æquales reputantur.

129 Iam, inuidiam peccatum eſſe ſuo genere mortale poſt D. Thomam Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 118. probat: quia eſt contra charitatem inclinantem ad gaudendum de quolibet bono proximi prout eſt ei bonum. Ex accidenti verò peccatum erit tantum veniale, tum quando plenus conſenſus voluntatis defuerit: vt in ſubitis, & ferè naturalibus motibus, quibus homo triſtatur de bono proximi ſibi æqualis: tum quando bonum proximi de quo quis triſtatur, leue eſt, vt accidit pueris, qui in leuibus ſolent ſuis ſociis inuidere.

130 Inter peccata autem capitalia numeratur inuidia eo quod pariat quinque alia, prout D. Thomas io cit. quæſt. 36. art. 4. declarat. Primum eſt, odium proximi de quo in præcedenti ſect. ſecundum, ſuſurratio, per quam occultè, tertium detractio, per quam manifeſtè, proximo bona fama aufertur, de quibus dicẽdũ eſt ſuo loco in ſequenti lib. vigeſimo quarto: quartum eſt gaudium in aduerſis proximi: quintum afflictio in proſperis eiuſdem: volendo ea non accidere, deſiderando aut etiam conando ea impedire; quod vtrumque peccatum eſt mortale, eadem ratione qua ipſa inuidia: cum qua ſic conueniunt, vt vel idem ſint vel cum ea coincidere cenſeantur, vel certè ei arctiſſimè cõiungi, iuxta doctrinam D. Thomæ in fine citati art. quarti.

De diſcordia & contentione.

SECTIO IV.

131 Ex charitate in proximorum animos coniungente, naſcitur pax, de qua D. Paulus dat præceptum, inquiens ad Rom. 12. Quod in vobis eſt cum omnibus hominibus pacem habẽ-

ctus ſuſcitari poſſent.

Propoſitio ſcandaloſa eſt, quæ præbet occaſionem ruendi, errandiue in fide, ſiue hæretica ſit, vt illa, Quod quilibet tyrannus poteſt licitè à quocumque ſubdito occidi: damnata in Concil. Conſtanſ. ſeſſ. 15. tanquam hæretica & ſcandaloſa, ſiue hæreſis in ea notari non poſſit. Cuiuſmodi ſunt plurimæ in commentitijs illis Eraſmi colloquijs, & in Apologia Herodoti per Henricum Stephanum: quibus vel occulta Monachorum vitia perſtringuntur: vel falſa prorſus finguntur. Sunt item enumerationes incommodorum confeſſionis auricularis: vel abuſuum qui in Eccleſiam irrepſerunt, aut aliorum quæ fidelibus propoſita, præſtant infirmis cauſam ruinæ quorum aliqua ſub finem citati cap. decimi commemorat Canus.

56. Propoſitio malè ſonans, & piarum aurium offenſiua, illa eſt, quæ quamuis nihil contineat fidei manifeſtè contrariũ continet tamen aliquid quod pias aures meritò offendere poſſit. De qua plenius in eodem cap. 12. Canus; admonens hanc non eſſe ſpectandam ex vulgi & plebeculæ auribus, cuius iudicium craſſum eſt: ſed ex auribus viri periti, prudentis ac Theologi: in exemplúmque adferens tum hác, Quòd graduationes & magiſteria vniuerſitatum ſint vana gentilitate introducta: & tantùm proſint quantùm diabolus: tũ alias a Concil. Conſtan. notatas, in quibus recenſendis nihil eſt cur immoremur.

Propoſitio ſchiſmatica & ſeditioſa eſt, quæ vnionem mẽbrorum Eccleſiæ, aut vniuerſaliter aut particulariter quomodolibet tollit. Quales ſunt hę. Papa non eſt ſuperior Epiſcopo, nec Epiſcopus ſimplici Sacerdote, Malo Prælato nó eſt obediendum, & aliæ ſimiles.

Propoſitio demum iniurioſa eſt, quæ alicui fidelium ſtatui, vel alicui illuſtri perſonæ detrahit: quales ſunt hæ. Omnes de ordine Mendicantium ſunt hæretici. Papa eſt Antichriſtus, Cardinales ſunt miniſtri Antichriſti, & aliæ quas notatas a Concil. Conſtant. commemorat Alphonſus a Caſtro ſub finem citati cap. tertij. Vbi & admonet haſce memoratas propoſitionum ſpecies non eſſe ita diſtinctas, quin coincidant: vnaque & eadem propoſitio poſſit ſimul eſſe hæretica, ſcandaloſa, temeraria, ſchiſmatica & iniurioſa: vt illa Ioann. Vuiclef, Religioſi viuentes in religionibus priuatis, non ſunt de religione Chriſtiana. Hæretica enim eſt tanquam contraria vniuerſalis Eccleſiæ definitioni: ſcandaloſa vero, quia profeſſis ſuadet vt vota Deo nuncupata violent. Temeraria, quia nulla prorſus ratione aut authoritate fulcitur. Schiſmatica, quia Eccleſiæ vnitatem violat ſeparando ab ea Religioſos; & denique iniurioſa, quia detrahit ſtatui religioſo.

QVÆSTIO. V.

Quot & quæ ſint pœnæ hæreticorum.

HVius & ſequẽtis quæſtionis explicatio eò pertinet, vt ad illius peculiare odium & deteſtationem, pateat quàm enorme, quàmque pernicioſum ſit crimen hæreſeos.

57 Prænotandum eſt autem ſex hæreticorum gradus diſtingui. Primus eſt eorum, qui animo tantùm ſunt hæretici, nec vllum externum ſignum hæreſeos ediderunt. Secundus eorum qui hæreſim animo conceptam, opere quidem externo prodiderunt, ſed clam & occultè tantùm. Tertius eorum qui animo conceptam hæreſim palam & manifeſtè, opere externo prodiderunt. Quartus eorum quorum hæreſes ad Eccleſiæ tribunal, externum ve forum delatæ iam ſunt, & examinãtur, vel breui examinabuntur. Quintus eorum qui iam de hæreſi conuicti ſunt, & per Iudicis ſententiam condemnati. Sextus eorum in quos prolata Iudicis ſententia, eſt executioni mandata. Iuxta quos ſex gradus, ſex ſunt genera pœnarum hæreticis ipſis decreta, ſingulis ſingula: de quib. dicendum nobis eſt, & copiosè tractat Tho. Sanchez loco memorato in huius cap. initio.

58 Primum igitur genus pœnarum quas incurrunt qui ſolamente, ſeu interiùs tantùm ſunt hæretici, comprehendit duas a Deo inflictas: prior eſt reatus peccati mortalis, *& quidem grauiſſimi*, in hac vita; poſterior eſt æterna damnatio in vita futura, ex cap. Firmiſſimè, De hæretic. Quod confirmatur per illud cap. 11. ad Heb. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Non dantur ab Eccleſia inflictæ, quoniam ea non iudicat de occultis, in mente latentibus omnino.

Secundi generis pœnæ, *quas ſcilicet incurrunt hæretici, qui hæreſim animo conceptam ſigno quidem externo prodiderunt, ſed tantummodo occultè*, ſunt tres, Prima excommunicatio, per cap. Excommunicamus 1. & 2. De hæretic. & Bullam cœnæ Domini; ad exemplum ſcilicet D. Pauli, qui ex priori ad Timoth. cap. 1. Alexandrum & Hymenæum tradidit Satanæ, eo quod naufragium in fide feciſſent. Secunda eſt, irregularitas ex cap. 2. De hæretic. in 6. & ex 1. quæſt. 7. per multos Canones. Tertia eſt, inhabilitas ad omne beneficium vel officium Eccleſiaſticum, ita ut hæreticus non poſſit eſſe Iudex Eccleſiaſticus, aduocatus, notarius, &c. ex eodem cap. 2. § Hæretici; & ex cap. Statutum 2. eodem titulo & libro: de quibus dicendi aliàs dabitur locus accommodatior.

Tertij generis pœnarum *nempe earum quas vltra antedictas hæretici manifeſti & aperti incurrunt ipſo iure, tam in foro interiori, quam in exteriori*, tres ſunt formæ. Prima eſt, quod illi omnino prohibeantur conſortio fidelium: id quod eſt quidem commune ipſis cum omnibus excommunicatis maiore excommunicatione: ſed peculiare eſt in hoc, quòd priuilegiũ Concilij Conſtantienſis (de quo in lib. 1. num. 110. & trib. ſequen.) non obſtet quin cæteri prohibeantur cum illis conuerſari, ſi periculum aliquod ſubuerſionis inde immineat, cum teneantur iure naturali & diuino tales vitare: dicente Apoſtolo in priori ad Corinth. cap. 6. Quę conuentio lucis ad tenebras: & quæ Chriſti ad Belial? & ad Titũ 3. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia peruerſus eſt huiuſmodi:) & D. Ioan. in 2. Canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert nolite eum recipere in domum, nec aue ei dixeritis.) Secunda forma eſt, quòd per hæreſim patris manifeſtam, filius & qui ex filio deſcẽdunt, a poteſtate ipſius liberentur, & emãcipentur ex cap. 2. De hæretic. in 6 §. finali. Tertia eſt, quòd ille qui aliqua obligatione aut debito diſtringitur tali hæretico, liberetur nec amplius teneatur aſtrictus per ca. vltimum De hæret.

Sed aduerte duplex eſſe debitum: vnum reale, quando quis rem aliquam debet alteri ratione mutui vel alterius contractus, & qui hoc modo debet hęretico, non liberatur à debito per manifeſtam hæreſim creditoris: quia prædicta liberatio à debito, eſt propter periculum ſubuerſionis: quod via imminet Catholico per realis debiti ſolutionem hæretico faciendam. Quanquam tamen in duobus caſibus à tali quoque ſolutione Catholicus liberatur. Prior eſt, quãdo hæreticus putatur vſurus debito in perniciem Eccleſię & Catholicorum: poſterior, quando bona ipſius ſunt confiſcata: tunc enim non illi ſed fiſco perſoluuntur. Alterum debitum dicitur perſonale, quale eſt quod vna perſona debet alteri, ratione ſubiectionis, de quo ſolo ſermo eſt in memorato cap. Ex quo habetur idipſum debitum triplex eſſe vnum fidelitatis, alterum dominij, & tertium totius obſequij. 59

Debitum fidelitatis vocatur fides, ſeu fidelitas quã quis alteri debet. Et eſt duplex; vnum quod exiſtit inter dominos & ipſorum ſubditos, hoc eſt, vaſallos: alterum quod inter coniuges. Prius illud in eo conſiſtit, quòd ſubditi ſeu vaſſalli promittant & iurent ſe defenſuros vitam, exiſtimationem, & fortunas eorundem dominorum, contra quecumque alium, qui nó ſit dominus ipſius. De qua re habetur cap. De forma, 22. quæſt. 5. Et huiuſmodi triplex eſt, vnum ſummum quod debent Marchiones, Barones, Comites & Duces Regi: alterum medium, quod debent Barones, Marchionibus, Comitibus & Ducibus: tertium infimum, quòd alij infimi debent Baroni. A quo omni eiuſmodi debito, propter domini hæreſim manifeſtam liberari vaſſallos, patet quoque ex cap. Nos ſanctorũ & ex cap. Iuratos 15 quæſt. ſexta. 60

Quod attinet ad poſterius debitum fidelitatis: ab eo etiã per hæreſim manifeſtam vnius coniugis, alter coniux liberatur: ſi non omnino, ſaltem ex parte. Nam coniux Catholicus ad vitandum ſubuerſionis periculum poteſt coniugẽ hæreticam deſerere quoad habitationem, quamuis nõ poſſic aliud matrimonium contrahere. Id quod cõſtitutum habetur in cap. 2. De diuortijs.

Secundum debitum, *dominij inquam*, eſt ſeruitium ſeu ſeruitus, quam debent ſerui ſuis dominis. Duplex autem diſtinguitur ſeruitus: vna mancipiorum, à qua per hæreſim domini manifeſtam ſeruus liberatur; tũ iure Canonico per cap. vltimum De hæreticis, tum iure ciuili per legem 2. Cod. Ne mancipium Chriſtianum, &c. Altera ſeruitus eſt famulorũ, à qua etiam pari ratione liberantur ſerui per hæreſim dominorum, quamuis ſeruitium iurauerint, vt docet Alph. a Caſtro lib 3 de iuſt. hæretic. punit. cap. 7. 61

Tertium debitum eſt obſequij: quo nomine ſignificatur miniſterium ſeu reuerentia, quæ exigit perſonalem præſentiam. A quo etiam debito liberatur inferior per hæreſim domini

Digitized by Google

mini ſui, authoritate eiuſdem cap. vltimi Id quod in filijs etiam ac ſeruis locum habere patet: quia talibus maius quàm alijs imminet à parentibus & dominis periculum ſubuerſionis, propter authoritatem & poteſtatem, qua hi in illos pollent, ac propter quotidiana exempla, quæ multùm ad mutationem animi alliciunt: Cùm igitur hæc ita ſint eo ipſo, quo filius aut ſeruus patrem aut dominum hæreticum eſſe, ſic agnoſcit, vt manifeſtè nec per incertas tantùm coniecturas id ei conſtet, liber eſt ab illius ſubiectione: quoad cōſcientiam nimirum (vt notat à Caſtro loco citato) quia in foro exteriori cogetur redire ad ſuum illum ſuperiorem, ſi nequeat probare ipſum eſſe hæreticum. Cæterùm pœnas hactenus memoratas hæretici ipſo facto, ac ſtatim in conſcientia incurrunt, non expectata Iudicis ſententia. In quo eædem pœnæ differunt à deinceps commemorandis: taliſque differentiæ ratio hæc reddi poteſt, quòd pœnæ ipſæ memoratæ, vel ſint de iure naturæ; ab Eccleſia tamen declaratæ, vel certè in eodem iure fundatæ: cum ipſum exigat, vt quis liberetur ab alterius conuerſatione, ex qua periculum ei imminet. Deinceps verò commemorandæ, ſunt de iure pure poſitiuo, Superioris tantùm arbitrio & voluntate conſtitutæ.

62 Quartum genus igitur pœnarum, eſt illarum quæ ipſo iure quidem infliguntur: ſed non poſſunt mandari executioni: nec reus illas perſoluere tenetur ante Iudicis ſententiam. Numerantur autem decem, quæ habent duos effectus ante Iudicis ſententiam: vnum quinque priores, & alterum quinque poſteriores. Prior effectus eſt, quod retrotrahantur vſque ad diem commiſſi criminis, etiamſi poſt mortem ſententia feratur: quod eſt (iuxta dicta in præced lib. 13. cap. 46. quæſt. 3. propoſ. 4.) hæreticum poſtquam damnatus eſt à Iudice, cenſendum eſſe talib. pœnis ſubiecti, non tantùm à die datæ in eum ſententiæ: ſed etiam à die quo hæreticus eſſe, ſuamque hæreſim prodere cœpit.

Huiuſmodi pœnarum verò prima eſt: quòd hæreticus ipſo iure perdat omne beneficium & ſtipendium Eccleſiaſticū prout habetur ex cap. Quicumque § Hæretici, De hæret. in 6. Secunda eſt, quòd omnia, bona illius temporalia ipſo iure confiſcentur, ex cap. Cùm ſecundum leges De hæret. in ſexto: vbi etiam additur, non eſſe faciēdam talis pœnę exequutionem, ſeu bonorum occupationem, niſi ſententia fuerit ſuper crimine promulgata per perſonam Eccleſiaſticam (hoc enim crimen eſt merè Eccleſiaſticum ex capitulo Vt inquiſitionis De hæretic in ſexto) quæ habeat ad id poteſtatem. De qua re videri poſſunt antea dicta loco memorato. Tria autem aduertere oportet. Primum eſt, ob hæreſim maritorum, dotes vxorum Catholicarum non acquiri fiſco, niſi nupſerint illis quos ante nouerant hæreticos eſſe, ex cap. Decreuit De hæret. in 6 Alterum eſt hæretici hæredes qui Catholici ſunt, ſi pacificè poſſideant illius bona 40. annis poſt ipſius mortem, præſcribere: dominiumque acquirere, ex cap. 2. De præſcript. in 6. Tertium eſt, quod bona hæretici alienari non poſſint, quando ſentētia putatur in ipſum ferenda: niſi vel vrgeat neceſſitas vitæ ad quotidianum victum emendum: vel ille cui alienatio fit, admoneatur de tali periculo: vel alienentur titulo tantùm lucratiuo, nec oneroſo, ſeu itant is qui illa accipit lucretur neque oneretur. Videri poteſt explicatio primę difficultatis annexæ antè memoratæ quæſtioni tertiæ.

Tertia pœna eſt, quod hæret. ipſo iure fiat infamis, ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. § Credentes: de qua plenius Alph. à Caſtro lib. 2. de iuſta hęret. punit. cap. 9. Quarta eſt, quòd hęreticus poteſt excommunicari etiam poſt mortem vt habetur 24. quæſt. 2. cap. vlt. Quod ita intelligendum eſt, Sæpe fit vt aliquis ſit hæreticus, qui tamen ignoratur talis eſſe, quo cognito poſt mortem. Eccleſia declarat ipſum excommunicatum, vt conſtat ex primis canonibus eiuſdem quæſtionis.

63 Poſterior effectus eſt: quòd aliquæ iſtius generis pęnæ, ad exceptionem valeant, id eſt, quod ob eas in iudicio poſſit excludi actio hæretici, etiam nondum a Iudice damnati de hæreſi. Tales autem pœnæ ſunt hæ. Prima, indignitas & inhabilitas ad beneficia Eccleſiaſtica & officia publica, per cap. Quicumque § Hæretici, De hæreticis in 6. De hac Alphonſ. in fine memorati cap. nono. Secunda, quòd hęreſis cēſeatur crimen publicum, Cod. De hæret. lege Manichæos. Dicitur autem publicum crimen, de quo poteſt quiuis alium accuſare, vt habetur Inſtitut. § 1. De publicis iudicijs. Videri poteſt idem Alphon. in eodem cap. 9. Tertia eſt, quòd aduerſus hæreticum in teſtem admittatur, tum excommunicatus, tum hæreticus, tum etiam conſors criminis, ex cap. In fidei fauorem De hæret. in 6. Quarta eſt, quòd in hęreſi, Iudex admittatur excōmunicatus, & qui tantùm de facto non de iure habet iuriſdictionē, ex cap. Pręſidentes De hæret, in 6. Vltima eſt, quòd in hæreſi quādo neceſſitas vrget, procedere liceat ſine ſtrepitu Aduocatorum, ac ſine figura exterioris iudicij, ex cap. fin. De hæret. in 6.

Quinti generis pœnę, hoc eſt, quæ locum non habent niſi poſt Iudicis ſententiam, ſunt quinque. Prima, quod hæreticus ipſo iure perdat omnem iuriſdictionem. Non perdit autem ipſo facto. propter priuilegium Concilij Conſtant per quod prohibitio communicandi cum excommunicato, niſi ſit denuntiatus, aut publicus Clerici percuſſor, eſt relaxata. Secunda eſt, quòd hæreticus ſi ordines ſacros habeat, ab illis degradetur, tradendus brachio ſæculari, prout habetur De hęret. cap. Excommunicamus 1. & 2. § Damnati. Tertia eſt, quòd hæreticus per Iudicis ſententiam deponatur ab omni dignitate Eccleſiaſtica & ciuili, ex cap. Ad abolendā De hæret. Quarta, quòd hæreticus eijciatur in exilium, non tam iure canonico, quàm ciuili. Cod. De hæret. lege Ariani, & lege Quicumque. Quinta eſt, quòd hæreticus priuetur beneficio appellationis, id eſt, interdicatur appellare, idque tam iure ciuili quam canonico, vt habetur De hæret. in 6. cap. Vt inquiſitionis § Vtque de hæreſi. 64

Sexti & vltimi generis pœnæ, id eſt, quæ non habent locum niſi poſt Iudicis ſententiam, & quando eadem mandatur executioni, ſunt duæ: prior eſt perpetui carceris, de qua in cap. Excommunicamus 2. De hæreticis. § Si qui: vbi dicitur, quòd hæreticus etiam conuerſus, damnatur ad perpetuos carceres: Poſterior eſt extremi ſupplicij impoſita iure ciuili Cod. De hæret. lege Ariani & lege Quicumque: de qua Alphon. à Caſtro plura *in lib. 2. De iuſta hæret puniti one cap,* 12 & 13. & Conar. *in lib. 2. variarum reſol. cap.* 10. § *vltimo.* Vbi oſtendit merito hanc ipſam pœnam igne infligi. Atque hęc ſatis de pœnis hæreticorum, niſi addere velis eam quę poſt mortem infligitur, vt careant Eccleſiaſtica ſepultura: itaut ex c. 2. De hæret. in 6. ſepelientes illos incurrant in excommunicationem; à qua nō abſoluantur niſi proprijs manibus eoſdem extumulent: atque locus vbi ſepulti fuerint, profanetur. 65

QVÆSTIO VI.

Quoniam alij intuitu hæreſeos puniantur præter hæreticos ipſos.

MVlti ſunt præter hæreticos, qui intuitu hæreſeos incurrunt pœnas Canonicas, quæ ſunt triplicis generis. 66 Primum, genus eſt earum quæ ſunt omnino ſpiritales: vt pœna excommunicationis: quam incurrunt duodecim hominum genera: 1. credentes hæreticorum, hoc eſt, illi qui nullum quidem habent in particulari errorem contra fidē, tamen credunt vera eſſe omnia quæ aliquis hæreticus docet. 2. hæret. fautores, 3. receptatores, 4. defenſores, 5. ſuſpecti de hęreſi. Hique omnes, niſi infra annum ſe purgauerint incurrunt omnes pœnas decretas hæreticis, ex cap. Excommunicamus 1. De hęret. § Credentes. Eſt tamen differentia quod quatuor primi incurrant in excommunicationem reſeruatam in bulla cœnæ Domini, & vltimi nulli reſeruatā. Circa quos vltimos notandum occurrit: ſuſpectum de hæreſi dici, & quaſi hæreticum damnari, eum qui ab illo cuius intereſt vocatus, vt de fide reſponderet, comparere ſub terfugerit vel ſe cum contumacia abſentarit, eaque de cauſa excommunicatus eſt; & per annum animo pertinaci ſententiam excōmunicationis ſuſtinuit. Id quod habetur ex cap. Excommunicamus 1. § Qui autem De hæreticis. Sexto loco numerantur legentes libros hæreticorum. Septimo, habētes ſeu tenentes eoſdem libros. Octauò, imprimentes. Nonò defendentes eos apertè vel occultè quouis prætextu. Decimò, ſepelientes hæreticos & eorum fautores ac defenſores. Ex quibus quatuor priores incurrunt ij excommunicationem reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini; poſtremi non ita ſed tantùm in iure communi cap. 2. De hæret. in 6.

Vndecimò, Inquiſitores & eorum ſubſtituti, ac vicem gerentes, qui ſiniſtrè iudicant de hæreticis ex amore vel odio vel ſpe lucri, hoc eſt, qui procedunt contra innocētes, & nolunt procedere contra nocentes; ipſo facto incurrunt excōmunicationem reſeruatam Summo Pontifici, non tamē in Bulla Cœnæ Domini: ſed in Clemen. prima § Verum, De hæret. Epiſcopi verò, qui id faciunt non incurrunt in excommunicationem; ſed ſunt per triennium ſuſpenſi, ex eodē

§ Ve-

§. Verem. Diligentiam autem quam hi adhibere debent in extirpendis hæreſibus à ſuis Diœceſibus treditur, in cap. Excommunicamus primo §. Adijcimus. De hæret. Duodecimo domini temporales, magiſtratus ciuiles, & poteſtates ſæculares, duces. Marchiones, per cap. Vt inquiſitionis, in excommunicationem maiorem, *nulli tamen reſeruatam*, incurrunt; tam ipſi, tum miniſtri ipſorum que hæreticos iuuant aliquo ex his modis. Primus eſt, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus circa curam, cuſtodiam, & inquiſitionem hæreticorum, non obediant. Secundus, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus vt hæreticos in certum & à ſe deſignatum carcerem intrudant, detrectent exequi. Tertius, ſi aliquem talem ex carcere liberent abſque facultate Inquiſitorum. Quartus, ſi de hæreſis crimine, quod eſt mere Eccleſiaſticum, cognoſcant vel iudicent. Quintus, ſi poſt traditionem hæreticorum factam brachio ſæculari, ſententiam non mandent executioni, pœnam debitam infligendo. Sextus ſi hæreticorum proceſſus aut ſententiam contra illos prolatam, impediant. Vltimus eſt, ſi opponant ſe Inquiſitoribus in aliquo actu circa hæreticos.

67 Secundum genus pœnarum, continet eas quæ non ſunt omnino ſpiritales, ſed quaſi temporales, quas intuitu hæreſeos incurrunt quatuor potiſſimùm perſonarum genera. Primum eſt, quòd vt hæretici, hæreticorum fautores, receptatores, & defenſores: ſic filij ipſorum vſque ad ſecundam generationem ſint inhabiles ad omnia beneficia Eccleſiaſtica, ſique eis conferantur, collatio ſit nulla, ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. Id quod ex inſtituto declarabitur in ſequenti lib. 30. tract. 5. vbi de ipſis beneficijs agendum erit pro ratione iudicandi de peccatis Clericorum. Secundum eſt, quòd qui ſuſceperunt dignitates, perſonatus, vel alia beneficia Eccleſiaſtica ad preces hæreticorum, ſint eis priuati: ſique id ſcienter fecerunt; ad alia in poſterum non admittantur beneficia, ex eodem cap. Quicumque § Ad hæc. Tertium eſt, quòd filij (etiam Catholici) hæreticorum excludantur bonis paternis quãdo fiſco ſunt acquiſita, ex cap. Vergentis, De hæret. Quartum eſt, quod vxor Catholica quæ ſcienter cum marito hæretico contraxit, priuetur dote quæ fiſco acquiritur; ex cap. Decreuit, De hæret in 6.

68 Tertium genus pœnarum eſt illarum, quas criminoſus non incurrit quidem ipſo facto, is tamen ob ſuum crimen dignus eſt, cui tales infligantur, quo modo digni ſunt excommunicatione, excommunicarique debent ſex genera perſonarum. In quorum primo ſunt laici qui diſputant de fide cũ hæreticis ex cap. Quicumque §. Inhibemus, De hæret. in 6.

In ſecundo ſunt illi, qui non deferunt hæreticos Iudicibus Eccleſiaſticis. Inquiſitoribus inquam, vel Epiſcopis, nec teſtantur aduerſus illos, ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæret. Id enim genus eſt quoddam fautoris aut defenſionis. In tribus tamen caſibus congruenter doctrinæ quam D. Thomas 2. 2. quæſt. 33. art. 7. habet de correctione fraterna, cenſeri quis poteſt non teneri denunciare hæreticum. Primus eſt, quando credit ipſum non eſſe pertinacem in errore, vt ſi ſit rudis perſona vel idiota; tũc enim ſatis eſt ipſum admonere, quòd ſit in errore, ſique ſe corrigat bene quidem: ſin minus iam redditur pertinax, & fit hæreticus, ac proinde eſt deferendus. Secundus eſt, quando facit aliquem actum externum hæreticum ex timore potius, quàm ex errore: vt accidit Catholicis inter hæreticos degẽtibus, cùm eorum conciones adeunt, carnes comedunt &c. Tertius eſt, quando ſperat ſua admonitione, illum deſerturum hæreſim.

69 In tertio genere ſunt Clerici, qui aliquid teſtamento legant hæretico, ex cap. 5. & 6. De hæret. In quarto ſunt Clerici qui adminiſtrant ſacramenta hæreticis vel fautoribus ipſorum, ex cap. Excommunicamus 1. §. Sanè, De hæret. In quinto ſunt illi qui eos tradunt Eccleſiaſticæ ſepulturæ & oblationes eorum percipiunt, de quo ibidem. In ſexto genere ſunt qui communicant cum hæreticis in ſacramentis, id eſt, qui percipiunt ab illis ſacramenta; quando ſcilicet ea adminiſtrant more hæretico: tum enim moriendum potius eſt quàm ſuſcipere, cùm id ſit participare in eo quod auerſatur oditque Deus, iuxta cap. Sic populus, & duobus ſequẽtibus 1. quæſt. 1. Secus verò ſi adminiſtrent ſacramenta more Catholicorum Nam ſecundùm priuilegium Concilij Conſtantienſis licet ab eis Sacramenta ſuſcipere, quandiu non fuerint denunciati nominatim.

QVÆSTIO III.

Num hæretici reſipiſcentes ſint recipiendi, & quo modo recipi debeant.

QVemadmodum Deus nulli claudit viſcera miſericordiæ, ſed omnibus aperit, iuxta illud Iere. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me & ſuſcipiam te;] & illud Luc. 19. Filius hominis venit quærere & ſaluum facere quod perierat] & illud 1. ad Timoth. 2. Vult omnes ſaluos fieri (quod etiam indicant parabolæ Luc. 15. De oue perdita & quæſita à bono paſtore: & de prodigo amanter à patre recepto) ita Eccleſia ſponſo Chriſto ſe cõformans, nulli peccatori, ne quidem hæretico gremium claudit, ſed obuijs ipſum vlnis recipit. Cumque poſſit recipere dupliciter: vno modo ad ſalutem animæ; altero modo ad ſalutem tam corporis quàm animæ: priore modo omnes hæreticos verè reſipiſcentes ſuſcipit: quia eis numquam denegat ſacramenta Eccleſiaſtica, ex cap. Super eo, De hæret. in 6. Poſteriore autem modo, non debet ſemper ſuſcipere, cum talis ſuſceptio nonnumquam poſſit in perniciem communem cedere.

Modus autem quo recipiendi ſunt hæretici duplex eſt: 70
alter concernẽs omnes fideles, vt ipſi nunquam illis exprobrent ſuas hæreſes, aut alia huiuſmodi labe eos aſpergant, iuxta illud Leuit. 19. Si aduena apud vos moratus fuerit, nõ exprobretis ei.] Alter concernens Iudices Eccleſiaſticos, quibus incumbit hæreticos reſipiſcentes recipere. Qui adhuc eſt duplex, vnus in foro exteriori, magna ex parte pendens ex ipſorum recipientium, id eſt, Epiſcoporum vel Inquiſitorum arbitrio. De quo videri poſſunt Alphon. Aluarez in ſuo theſauro Chriſtianæ religionis cap. 53. & Alphon. à Caſtro in lib. 2. De iuſta hæret. punitione cap. 24. Alter in foro interiori ſeruatur à Confeſſarijs facultatem habentibus recipiendi hæreticos. Et conſiſtit in quatuor.

Primum enim hæreticus reſipiſcens ante omnia abiurare debet ſuam hæreſim, iuxta cap. Si quis voluerit & ca. Saluberrimum 1. quæſt. 7. Quæ abiuratio debet duo continere 71
alterum deteſtationem & anathematizationem ſui erroris iuramento firmatam: alterum, promiſſionem, *iuramento etiã firmatam*, non relabendi in hæreſim: ſed retinendi illibatè fidem Catholicam iuxta formam abiurationis quæ habetur 1. quæſt. 7. cap. Quoties 1. in quo etiamſi videatur ſermo eſſe tantùm de Epiſcopis: à doctoribus tamen ad alios hæreticos extenditur, congruenter cap. Ego Berengarius De conſecr. diſtinct. 2. fit verò talis abiuratio: tum vt hæretici oſtendant ſe ſincerè non autem fictè redire ad Eccleſiam; tum etiam ne ipſi facilè relabantur.

Secundò facta abiuratione hæreticus debet prius abſolui ab excommunicatione ob hæreſim incurſe, quam ſacramentaliter ab ipſa hæreſi, & ab alijs peccatis abſoluatur: quia excommunicatio impedimentum eſt abſolutionis ſacramentalis, prout expoſitum eſt in fine præced. libri 6. Debet tertiò abſolutio ipſa ab excommunicatione dari, quantum fieri poteſt ſecundùm formam à iure præſcriptam. Debet demum eidem hæretico imponi pœnitentia & ſatisfactio, & ſimul iniungi alia nonulla. Vide antedicta in libro nono cap. 4. Cæterùm hæreticus abſolutus ab excommunicatione, hæreſi, & peccatis, manet adhuc ſubiectus alijs pœnis Eccleſiaſticis: nempe irregularitati & inhabilitati ad officia & beneficia Eccleſiaſtica. Vnde ſi vult ab his liberari, debet petere diſpenſationẽ à Summo Pontifice: vel ab alio cui ille diſpenſandi poteſtatem commiſerit.

CAPVT V.

De Apoſtaſia à fide.

SVMMARIVM.

72 *Definitio Apoſtaſiæ, & quomodo hæc ab hæreſi differat.*
73 *Apoſtata à fide ſubijcitur ijſdem pœnis quibus hæreticus.*
74 *Præter Apoſtaſiam à fide conſtituuntur Apoſtaſia ab ordine, & Apoſtaſia à religione, cum quibus communicans in diuinis non communicat in aliquo generico ratione.*

DE Apoſtaſia à fide mentio habetur 2. qu. 7. cap. Non poteſt & 11. quæſt. 3. cap. Iulianus & 26. quæſt. 7. cap. Non obſeruetis & in Gregorij Decretalib. habetur titulus, De Apoſtatis, vt & in Iuſtinianæo Codice: agúntque de ea D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 12. ac Summularij in verbo Apoſtaſia. Definiri autem poteſt, error hominis Chriſtiani ex toto contrarius fidei Catholicæ.

72 In qua definitione pars illa, *ex toto*, Apoſtaſiam ab hæreſi (cui cæteræ conueniunt) diſtinguit: quæ diſtinctio an eſſentialis ſit, duas diuerſas ſpecies conſtituens an tantùm accidentalis, vt ſolummodo ſit penes maius & minus: ſicut rapina partis & rapina bonorum omnium, aliqua controuerſa eſt: quam diſputant Bañes ad art. 1. citatæ quæſt. 12. & Gregorius à Valen. diſput. 1. qu. 11. puncto 1. ac Thomas Sánchez in opere morali lib. 2. cap. 7. num. 16. & 17. Sed nobis ſufficit aduertere quòd idem Gregorius notat, extra controuerſiam eſſe debere, quod Apoſtaſia moraliter loquendo, adeo ab hæreſi differat vt neceſſariò ſit in confeſſione declaranda: non ſolùm quia intra eamdem ſpeciam multo grauior eſt, quam hæreſis: ſed etiam quia ordinariè includit aliquam aliam infidelitatis ſpeciem, nempe Iudaiſmũ, aut paganiſmum, ad quem Apoſtata ſe cõuerterit. Nã duo in Apoſtaſia notantur: vnum eſt quòd Apoſtata penitus recedat à fide, alterum quòd conuertatur ad aliquam ſectam ſuperſtitioſam: quorum illud eſt eſſentiale Apoſtaſiæ, cùm abſque eo nec eſſe nec concipi poſſit; hoc verò accidentale tantùm, cùm poſſit aliquis fidem quam profeſſus eſt omnino deſeruiſſe, abſque eo quod conuertatur ad ſectam ſuperſtitioſam: quod ipſe quoque Gregorius annotat in ſeq. quæſt. 12. punct. 1.

73 Cæterùm eædem pœnæ ſunt decretæ Apoſtatis, quæ hæreticis, vt communiter notant Summularij in verbo Apoſtaſia: & patet ex cap. Contra Chriſtianos, De hæretic. in 6. veruntamen cùm triplex ſit apoſtata: vnus mente tantum & interior, alter exterior, tantùm & facto; tertius interior & exterior ſimul. ſicut de hæretico dictum eſt, ſolus apoſtata tertij generis incurrit tales pœnas, etiamſi Eccleſia ex fictione iuris & præſumptione, poſſit procedere contra apoſtatas ſecundi generis, niſi ſe de eiuſmodi crimine purgauerint.

Præter hanc apoſtaſiæ ſpeciem duæ aliæ ponuntur: vna ab ordine, altera à religione, ſeu ſtatu religioſo: ponuntur inquam nõ quidem habita ratione communionis in aliquo genere, cùm iſtæ non ſint, vt illa ſpecies infidelitatis, ſed habita ratione vocis. Dicitur enim apoſtata ab *ἀφίςαται* quod eſt retrocedere: atque vt ille qui primò fidelis fuit, recedens à fide ad paganiſmum vel Iudaiſmum, apoſtata dicitur: ſic etiam dicitur ille qui cùm ſit initiatus ſacro ordine, ab eiuſdem ordinis ſtatu, authoritate propria recedit ad vitã omnino laicalem: vel ducendo vxorem vel aſſumendo ſtatum repugnantem ſtatui Clericali, vt cenſetur ſtatus militaris. Dicitur item ille qui à Religione quam ſolemniter vouit, recedit authoritate propria, ad vitam ſæcularem. De quibus diſſerere non eſt huius loci: licet Bañes 2. 2. quæſt. 12. art. 1. eorum explicationem, explicationi eius de qua diſſerimus cõiungere voluerit: doctrinam notatu dignã adferẽs.

TRACTATVS II.

Dei ſpe & ei contrarijs.

74 SPEM fidei proximè ſubiungimus, eam charitati anteponentes ordine naturæ, quo prior eſt, cùm poſſit ſicut fides ſine charitate eſſe, non item charitas ſine ea: Ordine verò dignitatis eam præponentes cæteris, quas ad primum Decalogi præceptum pertinere diximus: quoniam eſt vna ex virtutibus Theologicis, omnium præſtantiſſimis. Principio autem notandum eſt, nomen ſpei primò impoſitum eſſe ad ſignificandam affectionem appetitus ſentientis; ita affinem amori & deſiderio, vt cũ ille ſit abſolutè inclinatio in bonum, & hoc inclinatio in bonum abſens facile: ſpes ſit inclinatio in bonum abſens difficile: quod tamen obtineri poſſit. Non enim ſperamus bonum præſens, ſed amamus: nec item ſperamus bonum facile abſens; ſed deſideramus: & bonum impoſſibile non pertinet ad voluntatem.

Ea ea verò acceptione idipſum ſpei nomen tranſlatum eſt ad eam de qua hic agere inſtituimus Theologicam virtutem, non ſine ratione; quia vt ſpes appetitus ſentientis, requirit primò, bonum ſenſibile apprehenſum: ſecundò, bonũ abſens: tertiò, difficile: quartò, poſſibile: quintò, vt appetitus ipſe ſentiens, quodam animi vigore, & impulſu feratur ad tale bonum conſequendum, *ex D. Thoma 1. 2. quæſt. 25. art. 2.* ſic etiam proportione quadam ſpes quæ virtus eſt Theologica idem requirit. Nam fertur in bonum ſpiritale & æternum; *quod eſt Deus vitaque æterna*, per fidem apprehenſũ: illudque tum abſens, tum etiam difficile (*quandoquidem arduum eſt conſequi vitam æternam*) poſſibile tamen: vita enim æterna poteſt obtineri ex Dei gratia & miſericordia, noſtra cooperatione interueniente per bona opera: ac demum eſt cum quodam animi vigore, & impulſu. De ea autem ſufficiet ad noſtrum inſtitutum explicare tum illius definitionem & præceptum tum vitia oppoſita: quæ ſunt deſperatio illi oppoſita per defectum: & præſumptio eidem oppoſita per exceſſum.

CAPVT VI.

De definitione, & præcepto ſpei.

SVMMARIVM.

75 *Definitio ſpei cum explicatione.*
76 *Spei comparatio cum fide, & cum charitate.*
77 *Dari præceptum diuinum de ſpe, quod eſt affirmatiuum de ſe, & includit negatiuum.*
78 *Vt affirmatiuum eſt, pro quo tempore obliget.*

SPes Chriſtiana definitur eſſe virtus infuſa eàque Theologica, per quam ſperamus à Deo vitam æternam, cum omnibus medijs ad eam conſequendam neceſſarijs: ex Dei auxilio, gratia, & miſericordia ac noſtra cooperatione nobis prouenientem. Cuius definitionis 1. parte, quæ locum tenet generis, ſignificatur id in quo ſpes communicat cum fide & charitate. Nam vt hæ, ſic ſpes eſt virtus tum diuinitus infuſa ſeu donum Dei ab ipſo infuſum animis noſtris, iuxta illud Eccleſiaſtici 24. Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & ſanctæ ſpei] & ad Rom. 15. Deus ſpei repleat vos omni gaudio] tum etiam Theologica, quoniam habet Deũ tam pro obiecto (*Deum enim ſperamus quatenus eſt bonum noſtrum*) quàm pro fine: quia in Deum ſperamus, vt per ipſũ & in ipſo habituri noſtrã verã & completam beatitudinẽ. 75

Excludit autem tum ſpem acquiſitam, qualem habent hæretici, qui vt fidem infuſam, ita & ſpem infuſam perdiderũt: tum ſpem humanam, quæ ponitur in homine, & præſumptionis potius quam veræ ſpei rationem habet; damnabiliſque eſt, iuxta illud Pſal. 145. Nolite confidere in principibus] ac illud Ierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, &c.]

Reliquæ partes definitionis, tenentes locum differentiæ, continent primò actum ſpei, qui eſt ſperare. Secundò, proprium illius obiectum, quod eſt vita æterna; eaque tam materialis, *quæ eſt Deus quatenus noſtrum ſummum bonum*: quàm formalis, quæ eſt beatifica viſio Dei, per quam ipſe poſſidendus eſt à nobis. Tertio, obiectum ſecundarium: cuiuſmodi ſunt media ad beatitudinem conſequendam neceſſaria: tũ ſupernaturalia, præſertim gratia gratum faciẽs, & remiſſio peccatorum: tum temporalia, quæ ad hanc vitam agendã dum peregrinamur à Domino, ſunt neceſſaria.

Poſtremò per illud quod dicitur, *ex Dei auxilio, &c.* continet ea quibus fulcitur ſpes, vt ſit certa & firma; fulcitur enim gratia, miſericordia, & promiſſione diuina; itèmque meritis tum Chriſti imprimis, tum Sanctorum ac etiam noſtris tanquam cauſis minus principalibus & inſtrumentis. Atque ex his intelligitur. Primò, ſpem eſſe virtutem voluntatis cum actus illius, inclinatio ſit in beatitudinem. Namque inclinari in bonum, non eſt intellectus ſed voluntatis. Secundo, ſupponere fidem in intellectu. Niſi enim quis credat beatitudinem eſſe diuino auxilio obtinendam, non vtique eam ſperat.

Tertiò, conuenire quidem cùm fide & charitate in eo, quod ſit virtus Theologica, ſeu quæ circa Deum tanquam obiectum verſetur, ſed ab eis multùm differre, præſertim à fide, quæ eſt intellectus, & eſt bonorum ac malorum, præſentium, præteritorum, ac futurorum, vniuerſalium ac particularium, ad nos aut ad alios ſpectantium: cùm ſpes de ſe ſit tantùm bonorum futurorum & particularium ad nos ſpectantium. Atque fides ſit prior ſpe, ſicut mater, ſua prole Charitas autẽ vtraque poſterior eſt origine, ſed perfectione prior & durabilior: ſiquidem ex priori ad Corinth. cap. 13. nunquam excidit: [ita ut perſeueret in beatis in quibus fides & ſpes non inueniuntur, ſed euacuantur per claram viſionem plenámque fruitionem Dei 76

PARS RELIQVA CAPITIS.

De præcepto ſpei.

77 EXtare præceptum diuinum de actu ſpei, patet per illud Pſal. 4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ & ſperate in Domino: & illud Pſal. 61. Sperate in Domino omnis congregatio populi: ac demum per alia quibus paſſim ſpes in Deũ nobis in ſacris literis commẽdatur. Ratióque ſuadet, quia omnis actus ad ſalutem æternam nobis neceſſarius, poſitus eſt in præcepto ex communi Theologorum axiomate, fundato in verbis Domini Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Sed ſperare in Deum, actus eſt ad ſalutem neceſſarius, iuxta illud ad Rom. 8. Spe ſalui facti ſumus. Vnde ſpes in Conc. Triden. *ſeſſ. 6. cap. 6.* conſtituitur diſpoſitio neceſſaria ad iuſtificationem, & conſequenter ad vitam æternam, quæ nõn habetur ſine iuſtificatione. Itaque actus ille ſperandi ex quo ſpem antea deſcripſimus, eſt in præcepto; eóque obligante ſub mortali, cùm detur de actu neceſſario ad æternam ſalutem. Eſt autem præceptum affirmatiuum, includens in ſe negatiuum de non deſperando, neque præſumendo de miſericordia Dei. Qua ex parte, *iuxta communem conditionem præceptorum negatiuorum*, obligat pro omni tempore: ita ut nunquam liceat deſperare, aut præſumere de miſericordia Dei.

78 Abſolutè autem ac ſecundùm ſe, *pro conditione præcepti affirmatiui*, obligat tantùm pro tempore quo neceſſitas exigit illud implere: vt exigere cenſetur, inquiunt ad 2. 2. D. Thoma *quæſt. 22. art. 1.* Bañes dubio 2. & Gregorius à Valentia diſput. 2. quæſt. 4. puncto 1. per ſe quidem, cùm aliquis infeſtatur grauiori aliqua tentatione deſperationis: quia tũc maximè neceſſarium eſt animum contrario motu ſpei confirmare. Per accidens verò, cùm aliquis tenetur animum ſpe munire ad ſuperandam tentationem aliquam in materia aliarum virtutum: iuxta monitum Apoſtoli cùm ait ad Titum 2. Abnegantes impietatem & ſæcularia deſideria, ſobriè, iuſtè, & piè viuamus in hoc ſæculo expectãtes beatam ſpem, &c. Aut cùm inſtat obligatio aliquid agendi, ad quod ſpes requiritur tanquam medium neceſſarium, vt obligatio pœnitendi. Nam ſine ſpe veniæ, pœnitere nemo poteſt vt patet ex dictis in præcedenti libro 5. num. 38.

Sed vt iidem authores rectè aiunt, non ſperare, eſt peccatum idem cum eo quod committitur ſuccumbendo tentationi: non item aliquod ſpeciale. Vnde ipſum cum illo in confeſſione exprimere non eſt neceſſe, *quod etiam expreſſit Sanchez in opere morali cap. 33. num. 3. in fine.* Ratio vero eſt, quia vſus ſpei in tali caſu non requiritur per ſe, ſed ſolum vt medium opportunum ad peccatum vitandum in materia alterius virtutis. Extra eos caſus autem, vt quis ſe præceptum illud impleuiſſe tutò exiſtimet, *inquit Banes ibid. concl. 4.* ſufficit vt actum ſpei aliquoties in anno exercuerit, ſicut aliquoties oraſſe ſufficit ad implendum præceptum de oratione: vel certè, *vt ait Gregor. à Valen.* ſtuduerit ſubinde exercere ſe in ſperando in Deum.

CAPVT VII.

De vitiis oppoſitis ſpei.

PRIMA PARS CAPITIS.

De deſperatione

SVMMARIVM.

79 *Definitio deſperationis.*

80 *Diuiſio deſperationis in puram & mixtam, quæ vtraque peccatum eſt grauiſſimum contra Spiritum ſanctum.*

81 *Alia diuiſio in mentalem, verbalem & realem.*

82 *Duæ adhuc aliæ, vna ex obiecto, & altera ex modis quibus contingit.*

83 *Deſperationis cauſa, & effectus.*

84 *Deſiderando temporalium quædam bona, & quædam mala: & in quo ab ea differat ſcrupuloſitas, ac quando hæc ſit, vel non ſit licita.*

85 *Præſumptio multis modis dicitur, & eo quo hic accipitur, duplex eſt.*

86 *De vtraque quando contingat.*

87 *De vtraque item quòd tum pura, tum mixta, ſeu coniuncta cũ errore in fide eſſe poſſit.*

88 *Quòdque vtraque peccatum ſit mortale; pura tamen minus graue, quàm mixta.*

89 *Præſumptio ſecus non eſt minus deſperatione: & documentum obſeruandum in iudicando de iiſdem peccatis.*

79 DE deſperatione agunt D. Tho. & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 20. & Summularij in verbo Deſperatio, atque alij inter quos Viguerius in titulo De virtutibus Theologicis c. 11. § 3. eam dicunt eſſe diffidentiam de aſſequenda beatitudine, propter defectum diuinæ gratiæ & meritorum propriorum: vt quando quis exiſtimat ſe damnandum, eo quod non credat Deum miſerturum ipſius ideóque non intendit conuerti. Ita illi & rectè: quia motus deſperationis eſt contrarius motui ſpei ante deſcriptæ; vnde vt ſperare in materia propoſita, eſt animo in beatitudinẽ tendere, tanquam in bonum arduum, quod poſſis diuina ope conſequi; quodque proinde procures, & aſſequi cures: ſic deſperare eſt animo refugere eamdem beatitudinẽ, tanquam bonum arduum, quod nequeas diuina ope conſequi, & proinde ſegnis reddaris ad illius procurationem.

80 Diuiditur autem deſperatio primo ex forma in qua contingit, in puram & mixtam. Pura dicitur, quæ eſt abſque vllo errore intellectus circa fidem, id eſt, abſque hæreſi, vel alia infidelitate. Mixta vero, quæ eſt coniuncta cum dicto errore: ita ſcilicet vt per eam fides & ſpes amittantur: cùm per puram amittatur ſola ſpes. Ad cognoſcẽdum verò quãdo coniuncto ea contingat, examinandus eſt actus intellectus à quo deſperatio ipſa procedit. Si enim contineat errorem contra fidem, amittitur etiam fides, & eſt duplex peccatum, nempe deſperationis & infidelitatis. Sin ſecus, manet fides, & eſt vnicum peccatum deſperationis. Vt v. g. ſi quis deſperet, quia putat non eſſe æternam beatitudinem, vel non eſſe Deum qui poſſit, aut qui parcendo peccatis, velit eam dare, ita deſperat, vt ſimul erret contra fidem. Non item is qui deſperat, quod putet Deum non parciturum ſibi, aut ſe nunquam benè facturum. Non enim eſt contra fidẽ putare & dicere Deus non parcet mihi, Ego bene, ſeu opera meritoria vitæ æternæ nunquam faciam: cùm de horum contrario non habeatur reuelatio diuina per Eccleſiã Catholicam propoſita.

Porro vtraque illa deſperatio peccatum eſt in Spiritum ſanctum *de quo Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 126.* Ac pura peccatum eſt quidem minus quàm mixta: ſed tamen, *vt D. Thomas in eâ quæſt. 20. art. 3. rectè oſtendit*, grauiſſimum. Tum quia vni de virtutibus Theologicis omnium præſtantiſſimæ repugnat: tum quia pernicioſiſſimum eſt: vtpote quo ablata ſpe ſalutis homo effrenatè ruit in vitia, iuxta illud ad Epheſ. 4. Deſperantes tradiderunt ſemetipſos impudicitiæ. Tum demum quia valde iniurioſum Deo: quia deſperationis motus, conformis eſt falſo iudicio de illo, quo iudicatur non poſſe per ipſius miſericordiam, quempiam obtinere ſalutem æternam. Quanquam eſt peccatum minus graue, quàm infidelitas, & quàm odium Dei. Ratio eſt, quia reſpicit Deum conſideratum in ordine ad nos, ſeu prout à nobis in beatitudinem habendus eſt: cùm infidelitas & odium Dei lædant ipſum ſecundum ſe, quoad attributa infallibilis veritatis, & ſummæ bonitatis.

81 Diuiditur ſecundò deſperatio ex ſubiecto cui ineſt, in mentalem, quæ eſt tantum in voluntate: in verbalem quæ foras prorumpit in verba deſperationis, vt Caim, Geneſis 4. cum dixit, Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear: & in realem, quæ prorumpit in actum vel opus, qualis fuit Iudæ proditoris, qui deſperans laqueo ſe ſuſpendit Matth. 27. & eorum qui dicunt Ierem. 18. Deſperauimus, poſt cogitationes noſtras ibimus & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus: & eorum qui, *vt habet Apoſtolus ad Eph. 4.* Deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam. De quorum numero eſſe meritò cenſentur, qui ſemper malè viuunt, nec vnquam pœnitentiam agunt. De talibus enim cum Apoſt. ibid. verè dicimus: quod ſicut gentes ambulant tenebris habentes obſcuratum intellectum, alienatum à vita Dei, &c.

82 Diuiditur tertiò ex obiecto circa quod verſatur, in deſperationem veniæ ſeu remiſſionis peccatorum, qualis fuit in Caimo & Iuda proditore: & in deſperationem melioris vitæ, ſeu deſiſtendi à vitijs, & gratiæ obtinendæ ad exercenda virtutum opera: qualis eſt multorum in vitijs enutritorum, & in deſperationem gloriæ, vitæ ve æternæ conſequendæ: qualis eſt impiorum, quæ deſcribitur in cap. 2. libri Sapientiæ.

Diui

Digitized by Google

Dimiditur quartò ex gradibus ſeu modis, quibus contingit in tale peccatum prolabi. Quorum primus eſt, nunquã conſiderare attentè, ea quæ poſſunt hominem in ſpem æternæ ſalutis erigere: vt ſunt diuinæ promiſſiones infallibiles, & adiumenta oblata à Deo. Secundus eſt, deſperare de temporalib. & neceſſarijs huius vitæ, nolendo ſe committere diuinæ prouidentiæ, nimiàque ſolicitudine occupãdo ſe in talibus bonis congerendis: contra quam faciendum eſſe nõ modũ præcipit, ſed etiam apertè oſtendit Dominus noſter Matth. 6. Tertius eſt, deſiſtere à ſtudio orandi, aut perſeuerãtia in oratione, eoquod non ſtatim impetret quod petis, tãquã conducens ad ſalutem tuam, ſecus quàm faciendum eſſe Dominus præcipit & oſtendit duplici parabola apud D. Lucã cap. 18. Quartus eſt, deſperare de venia & remiſſione peccatorum, quam nulli Deum in hac vita denegare, frequenter ſacræ literæ indicant: vt tum alibi tum maxime in Pſal. 76. verſ. 8. 9. 10. Nunquid in eternum proijciet &c. Iſai. 49. verſu. 15. Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuũ, &c.] & Iere. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, & ſuſcipiam te.] Ac demum Luc. 15. vbi tres parabolæ proponuntur ad declarandam in peccatores propẽſam Dei miſericordiã. Quintus eſt deſperare de vitæ emẽdatione, ob rei difficultatem & noſtrã fragilitatẽ: quaſi Dei gratia nõ ſit multo potentior. Nõ eſt enim impoſſibile omne verbũ apud Deũ: qui dicit Iſa. 1. Lauamini, mũdi eſtote, &c. ſi fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealbabũtur. Sextus eſt, diffidere de æterna ſua ſalute abiecta illius ſpe, eoquod Deus (*vt accidit ei qui Luc. 19. pecuniam Domini ſeruauit abſconditam in ſudario*) concipiatur potius tanquam auſterus & quaſi tyrannus, quàm vt pius pater.

Eſſe nobis, ſiue eadem, victum & veſtitum. Secundò, quòd plantis & beſtijs prouideatur ſine tali ſolicitudine. Conſiderate, inquit, lilia agri, &c. Tertiò quòd gentes talia inquirant: quaſi dicat: Talem timorem prouenire ex defectu fidei, ſeu rectæ æſtimationis de prouidentia Dei.

Quartum eſt, non ſatis confidere de habendo auxilio diuino, ad obtinenda talia bona: cui obuiat Chriſtus inquiẽs: Scit Pater veſter, quia his omnibus indigetis. Quintum eſt, nimium confidere ſuis viribus & induſtriæ ad talia conſequenda. Id quod reprehendit Dominus inquiens: Quis veſtrum poteſt ad ſtaturam ſuam adijcere cubitum vnum. Sextum eſt, talem ſolicitudinem nimiam, protrahere in futurũ: cõtra quod ait idẽ Dominus, Nolite ſoliciti eſſe in craſtinũ.

De theſaurizatione illud ſolùm occurrit notandum, eam à ſolicitudine, de qua dictum eſt differre ſolùm, quòd ſit ſuperfluorum, cum illa ſit neceſſariorum: & ideo dici ſuperabundantem in poſterum prouidentiam. Eſt autem illicita, *ſicut & antedicta ſolicitudo* quando immoderata eſt, & prouenit ab affectu nimio & cupiditate diuitiarum, prohibeturque maximè per citata verba Domini noſtri, Nolite vobis theſaurizare ſuper terram. Licita eſt verò, cùm prouenit ex affectu ordinato prouidendi ſuis in futurum: vt cum parentes theſaurizant ſuis filijs, vt eis relinquant patrimonium ſufficiens ad ſtatum ſuum fouendum, vel ad filias honeſto matrimonio collocandas: quomodo Apoſt. in poſteriori ad Corinth. cap. 12. ait parentes debere theſaurizare filijs. Licita eſt ſimiliter cùm prouenit ex affectu pietatis: vt ſi aliquis theſaurizet ad ædificandam Eccleſiam, vel monaſterium, vel xenodochium, vel alium pium locum: vel vt pauperes alat, aut dotem pauperibus puellis ſuppeditet.

SECVNDA PARS CAPITIS.

De cauſa & effectib. deſperationis.

83 CAuſa deſperationis ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 20. art. 4. duplex eſt (*vt interim omittamus dæmonem, qui ſæpe deſperationem ſuggerit*) prior quidem acedia ſeu triſtitia, quędã deijciens animum, & reddens ſegnem ac ineptum ad operandum: per eam enim dominantem in affectu hominis, inducitur torpor quidam auertens à ſalute procurãda: poſterior verò eſt luxuria, cui qui deditus eſt, non audet aggredi opera dura, & aſpera virtutum ac pœnitentiæ, quib. mereatur ſalutem æternam.

Effectus deſperationis eſt quoque duplex, vnus, nimia ſolicitudo rerum temporalium: alter, theſaurizatio ſeu aggregatio diuitiarum.

84 Circa priorem (*de quo ſacri interpretes ad cap. 6. D. Matth. & Summularij in verbo Solicitudo*) notandum eſt ſolicitudinem tẽporalium, quandam eſſe laudabilem & quandam vituperabilem: laudabilis eſt enim, quæ ſuſcipitur ex neceſſitate naturæ, ſeu ad procuranda vitæ neceſſaria: ne Deum tẽtemus & vt otium fugiamus, ac virtutem exerceamus. Nam ſi talis eſſet illicita, non diceretur Geneſ. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Nec in Prouerbijs cap. 6. verſ. 6. piger mitteretur ad formicam, quæ æſtate parat & congregat, quod in hyeme comedat. Laudabilis item eſt quæ ſuſcipitur ex deuotione & charitate: vt illa de qua Luc. 10. Martha Martha ſolicita es.] & ad Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine.] & 2. Corinth. 11. Solicitudo omnium Eccleſiarum.]

Vituperabilis autem eſt ſolicitudo ſuperflua, & immoderata, quæ reprehenditur à Domino noſtro Matth. 6. grauèque peccatum eſſe oſtẽdũt, ſex (*quæ & ipſa per ſe peccata ſunt*) in quibus ea conſiſtit. Primum eſt, intentione voluntatis ferri in bona temporalia tanquam in finem, vitæque ſcopum. Id quod loco citato prohibet Dominus dicens, Nolite vobis theſaurizare ſuper terram. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum erit. Quibus verbis cum indicetur, talem ſolicitudinem continere auerſionem à Deo, cum conuerſione ad creaturam, iudicatur conſequenter peccatum eſſe.

Secundum eſt, nimio ſtudio quærere temporalia: ita ut ſpiritalia amittas propter ea. Id quod reprehendit Dominus dicens. Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, & hęc omnia adijcientur vobis.

Tertium eſt, nimis timere ne temporalia deficiant, præſertim neceſſaria ad vitam: quem timorem Dominus repellit tribus argumentis. Primò, quòd anima plus ſit quàm eſca & corpus plus quã veſtimentũ, quaſi dicat, Deũ qui animã & corpus nobis dedit, ſine noſtra anxia ſolicitudine, daturum

TERTIA PARS CAPITIS.

De præſumptione.

NOmẽ præſumptionis quadrupliciter accipitur. Primò 85
pro robuſta quadam ſpe: vt cùm dicitur Iudith 6. Nõ derelinquis præſumentes de te.] Secundò, pro coniectura quadam: vt cùm Sapientiæ 7. dicitur: Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia: ſicque frequenter ſumitur à Iuriſperitis. Tertiò, pro vitio per exceſſum oppoſito virtuti magnanimitatis: cùm quis ſcilicet molitur & aggreditur ea quæ facultatem ſuam longè excedunt: de quo D. Thomas 2. 2. quæſt. 130. Quartò, pro vitio virtuti ſpei contrario per exceſſum: quomodo poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 21. de præſumptione in præſentiarum loquimur: vt nimirum eſt vitiũ quo quis ſperat à Deo aliquid, quod ſecundum legem ipſius ordinariam non eſt poſſibile. Diſtingui poteſt autem in illam, qua quis nimium confidit diuinæ miſericordiæ: & in illam qua nimiùm cõfidit humanis viribus ſuis vel alienis.

Harum prior tunc contingit, cùm aliquis ſperat ſe conſe- 86
cuturum veniam peccatorum ſine pœnitentia, & conuerſione ad Deum, aut ſe quotieſcumque libuerit etiamſi perſeueret in peccato, eamdem pœnitentiam & conuerſionem habiturum: aut ſe non exciſurum à diuina gratia, nec puniendum quantuſcumque peccator ſit: aut demum ſe conſecuturum vitã æternam ſine vllis operibus meritorijs. Hæc vt D. Thom. in cit. quæſt. 21. art. 3. oſtendit: non tantùm opponitur ſpei, ſed etiam timori Dei, *de quo poſtea*: illi tamen magis, quàm huic: naſciturque ex ſuperbia, qua quis reputat ſe dignum, cui Deus miſericordiam præſtet.

Poſterior verò contingit, cùm quis ſperat beatitudinem, tanquam debitam ſuis naturalibus meritis, aut obtinendã ſuis viribus abſque Dei gratia. Qua inſania laborat, qui nihil curans de gratia Dei, ſperat ſe beatitudinem conſecuturum, quia doctus eſt vel quia nobilis, aut potens in armis, aut diuitijs affluens, aut aliqua alia naturali dote præſtat: & hæc opponitur per exceſſum virtuti magnanimitatis; ſicut puſillanimitatis per defectum: naſciturque ex inani gloria, vt Diuus Thoma docet in cit. quæſt. 21. art. 4.

Vtraque adhuc poteſt eſſe vel pura, id eſt, abſque hære- 87
ſi, vel alia infidelitate: vt in multis Catholicis malè viuentibus, in quibus præſumentibus, iudicium intellectus inuenitur eſſe ſine errore contra fidem: vel mixta id eſt, cõiuncta cum hæreſi aut alia infidelitate: cuiuſmodi fuerit in Pelagianis, qui præſumebant ſe ſaluandos viribus naturæ & ſolius liberi arbitrij. Huiuſmodi eſt etiam Lutheranorum & Caluinianorum, qui præſumunt ſe ſaluandos ſola fide, ſine vllis bonis operibus & meritis.

Digitized by Google

88 Præſumptio autem mixta peccatum eſt longè grauius, quàm pura: quanquam hæc quoque peccatum eſt mortale, tanquam notabiliter iniurioſa Deo, cuius prouidentiam & iuſtitiam lædit grauiter: eſtque de numero peccatorum quę dicuntur eſſe contra Spiritum ſanctum, vt videre eſt apud Nauarr. in Enchir. cap. 23. in fine. vnde nequiſſima dicitur Eccleſiaſtici 37. verſ. 3. Nec in ea (vt nec in deſperatione) datur excuſatio ex materiæ paruitate: ſed ſolùm ea defectu deliberationis, vt alijs citatis Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 34. num. 7. ſub finem benè notat. Et ratio eſt, quia læſio attributi diuini parua cenſeri nequit ex parte materiæ infinitæ totaliter. Cùm autem, ſicut prædictum eſt, duplex ſit, vna de miſericordia Dei, altera de viribus humanis: illa grauius peccatum eſt, quàm hæc vt docet D. Thom. in eâdem quæſt. 21. art. 1. ad 1. Ratióque eſt quia illa facit Deum non iuſtum, vt qui in danda ſalute, nullam rationem habeat boni vel mali operis: hæc verò facit hominem maiorem quàm ſit. At minus malum eſt teipſum maiorem facere quàm ſis, quàm Deum aliqua ſua perfectione minuere. Vnde intelligitur grauius nunc eſſe in Lutheranis & Caluinianis peccatũ præſũptionis, quã olim fuerit in Pelagianis.

89 Si quæras, an præſumptio ſit peccatum maius deſperatione. Reſpondet D. Thom. in ſequenti art. 2. eſſe peccatum minus: quia minus eſt lædere Dei iuſtitiam, quod ſit per præſumptionem, quàm lædere miſericordiam, quod ſit per deſperationem. Nam miſereri ſemper & parcere, magis eſt Dei propriũ propter infinitã ſuam bonitatem, quã punire.

Cæterum iudicanti de his peccatis obſeruandum eſt: de ratione quidem eorum eſſe conformitatem voluntatis cum aliquo falſo intellectus iudicio, ſed non eſſe neceſſarium (quod etiam admonet Gregor. à Valen. 2. 2. diſpu. 2. quæſt. 3. pũcto 1 & 2.) id ipſum iudicium præceſſiſſe actu, adeout poſſit quis deſperatione peccare quantumuis non iudicet ſibi impoſſibilem eſſe aſſecutionem beatitudinis, ſi voluntate beatitudinem ipſam perinde refugiat, ac ſi iudicaret impoſſibilem ſibi eſſe illius aſſecutionem. Item poſſit peccare præſumptione is, qui quamuis non habeat iudicium falſum circa prouidentiam & iuſtitiam Dei in remunerandis bonis, & puniendis malis operibus: tamen volũtate ſua in æternam ſalutem tẽdit, perinde ac ſi ea poſſet ſine meritis & pœnitentia obtineri.

TRACTATVS III.

De charitate & ei contrarijs.

DE hac materia copioſè D. Thomas 2. 2. à quæſt. 23. ad 45. Ad noſtrum autem inſtitutum ſufficiet hoc loco dicere aliquid. 1. De charitatis natura. Secundò, de illius dignitate, neceſſitate & præcepto. 3. De peccatis contrarijs charitati in Deum. Quartò, de peccatis cõtrarijs charitati in nos ipſos: & poſtremò de peccatis contrarijs charitati in proximum.

CAPVT VIII.

De natura charitatis.

SVMMARIVM.

90 *Definitio charitatis.*
91 *Amor quidam eſt amicitiæ, & quidam concupiſcentiæ: quid. quę à charitate proueniunt, prioris modi ſit.*
92 *Idem amor eſt mutuus & in quo fundatur.*
93 *Amor Deo ob ſua beneficia, aliquãdo bonus, aliquando malus.*
94 *Modus charitatis, & obiectum ſecundarium.*

90 CHARITAS definiri poteſt virtus, qua in nobis diuinitus infuſa, Deum propter ſe diligimus ſuper omnia, & proximum ſicut noſipſos. Cum autem dicitur *virtus infuſa*, ſignificatur id in quo charitas conuenit cum fide & ſpe: nimirum quod non noſtro labore ſed ſolo Dei munere habeatur à nobis, iuxta illud ad Rom. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ ſãctum qui datus eſt nobis. Illud verò quod ſubiungitur, *qua Deum propter ſe diligimus*, indicat tum primarium charitatis obiectum, quod eſt Deus, tanquam ſupernaturalis noſter finis, per fidem à nobis cognitus in hac vita: per viſionem verò, & fruitionem habendus in futura: tum etiam primarium charitatis actũ qui eſt amor quidam amicitiæ.

Quem aduerte, ab alio qui dicitur amor concupiſcentiæ, eſſe in hoc diuerſum, quod ſit quo bonum ſeu perfectionem volumus amico propter ſeipſum: & amor concupiſcentiæ ſit, quo bonum volumus amico propter nos ſeu propter noſtram vtilitatem. Itaque charitas eſt amicitia ſupernaturalis, qua Deo volumus bonum tam intrinſecum: complacendo nimirum nobis in ipſius perfectionibus, ac congaudendo quòd illas habeat: quàm extrinſecum, nempe optando vt ipſe ab alijs cognoſcatur, laudetur, benedicatur. 91

Iam cùm verus amor amicitiæ requirat, tum vt mutuus ſit ac reciprocus inter amicos: tum vt fundetur in aliquo vinculo & coniunctione: vt in affinitate, conſanguinitate, ſodalitate, aut alio huiuſmodi; ſicut per charitatẽ nos amamus Deum, ita viciſſim amamur ab illo: eoquod creator pater, & dominus noſter ſit, nóſque creaturæ, filij, & ſerui ipſius, participes conſortéſque futuri gloriæ cœleſtis. 92

Sed aduerte, quòd etſi diligere Deum propter beneficia ac emolumenta, quæ ab ipſo accepimus, non ſit actus charitatis de qua agimus: id tamen non eſſe malum, quando Deus propter ſe diligeretur à nobis, etiamſi nulla talia acciperemus. Alioqui enim Dauid in Pſal. 118. non diceret: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem. Quocirca talis dilectio tunc eſt peccatum, cùm Deus ita diligitur, vt ſi talia non conferret, non diligeretur. Id enim eſt vltimum finem ſuum ponere in creatura, & ad eam referre creatorem, quod eſt peccatum mortale, quemadmodum alijs citatis expreſſit Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. num. 3. 93

Quod in definitione ſequitur (*ſuper omnia*) indicat modũ charitatis, qui eſt diligere Deum plus cæteris rebus omnibus: illum ſcilicet eis præponendo, & eas illi poſtponendo iuxta verbum Domini Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus. Quod vltimo loco ponitur, *& proximum ſicut noſipſos* indicat ſecundarium ac minus principale obiectum charitatis: quod eſt tum noſmetipſi, tum proximus eo modo qui in ſequen. cap. tradetur. 94

CAPVT IX.

De charitatis dignitate & neceſſitate ac præcepto.

SVMMARIVM.

95 *Charitas eſt virtus omnium digniſſima.*
96 *Maximè neceſſaria ad ſalutem, & ideo vſus illius poſitus eſt in præcepto.*
97 *Quod datur diligendo Deo ſuper omnia.*
98 *Pro quo tempore obliget.*
99 *Obligatio ad dilectionem Dei naturalem, & obligatio ad dilectionem noſtri, & proximi.*

CHARITATEM virtutum omnium digniſſimam eſſe apertè conſtat ex ſacra Scriptura cum dicitur Matth. 22. In his duobus mandatis, *intellige dilectione Dei & dilectione proximi*, vniuerſa lex pẽdet & Prophetæ. & ad Rom. 13. Qui proximum diligit legem impleuit & paulo poſt: Plenitudo legis eſt dilectio. & 1. Corinth. 13. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc maior autem horum eſt charitas. Idem etiam conſtat ex eo, quòd charitas tanquam regina, imperet omnibus alijs virtutibus, earum actiones dirigens in Deum, finem noſtrum vltimum ſupernaturalem, eaſque ex humanis reddens diuinas ac æternæ vitæ meritorias, dum nẽpe ſua cooperatione facit, vt ex amore Dei proueniant, & exerceantur. Nam vt ſurculus boni & ſuauis fructus arbori agreſti inſitus facit vt ea ſimiles fructus ferat: ita charitas inſita noſtræ voluntati, facit vt ipſa producat actiones meritorias æternæ ſalutis; quod alioqui nullomodo fieri poſſet, vt patet ex c. 13. prioris ad Corinth. 95

Vnde conſtat quanta ſit illius neceſſitas: nimirum tanta, vt ſalus ſine ea haberi nequeat, iuxta illud 1. Ioan. 3 Qui nõ diligit, manet in morte. Conſtat conſequenter actum illius poſitũ eſſe in præcepto: quodquidẽ Deut. 6 Matth. 22. Mar. 12. & Lucæ 10. verbis quidem aliquantum diuerſis, ſe ſenſu eodem traditur, tres continens partes, vt notat D. Auguſt. in *lib. primo de doctrina Chriſtiana cap.* 26. vnã de dilectione Dei ſuper omnia, alteram de ordinata noſtri dilectione, & tertiam de dilectione proximi ſicut noſtri. 96

Notandum eſt autem circa primam partem, verba illa quib. continetur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. (quorum interpretatio videri poteſt apud D. Thomam 2. 2. quæſt. 44. art. 5.) ſignificare, Deum pluſquam 97

cætera

Digitized by Google

cætera omnia diligendum eſſe appretiatiue, ſeu prælatiuè, id eſt, itaut pluris fiat Deus, ac præferatur rebus omnibus: atque ſic adhæreamus, vt malimus quarumcumque aliarum rerum iacturam pati, & quodcumque incommodum ſentire, quam offendendo ipſum, ab amicitia ipſius excidere. Et ratio eſt, quia nullus alius amor poteſt proportionatus eſſe Deo qui vltimus noſter finis, ſupremùmque bonum noſtrum eſt. Vnde licet colligere, in peccato mortali manentem, non poſſe ſatisfacere obligationi diligendi Deum ex Chriſtiana charitate, vt poté qui obiectum ſui peccati anteponens Deo, eum ſuper omnia diligere cenſeri non poteſt.

Iam affirmatiuum quidem eſt præceptum iſtud, ſed continans in ſe negatiuum: quia eo ipſo, quòd præcipit dilectionem Dei ſuper omnia, prohibet tum eiuſdem odium, tum etiam amorem quo creatura plus, aut æquè, ac ipſe ametur.

98 Cùm autem prout eſt præceptum affirmatiuum obliget tantùm pro certo tempore; difficultas eſt, quodnam ſit tempus illud, in quo mortaliter peccatur, ſi illud non impletur. De qua re agentes Sotus in 1. de natura, & gratia cap. 22. & in lib. 2 De iuſtitia, & iure quæſt. 3. art. 10. & Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 7 & ſequentib. & poſt vtrumque Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 3. quæſt. 19. puncto 1. plura conſtituunt tempora, in quibus præceptum iſtud obligat: ſed quantumuis concedendum ſit conſilium ſaluberrimum eſſe, vt homo non ſolum temporibus illis ſed etiam quotieſcumque poteſt, exerceat prædictum charitatis actum nobiliſſimum: immo neceſſarium ſit vt animi præparatione, & affectu ſemper ſit ad illum paratus: probabile tamen videtur (cùm non ratio illorum aſſignationem refutandi deſit: vt videre eſt apud Thomam Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. n. 6. & tribus ſequen.) quoniam talis obligatio eſt ſub mortali, *vt ex citata authoritate D. Ioannis, & ex prædicta charitatis neceſſitate ad ſalutem, ſatis patet* hominem ipſum non obligari ad actum dilectionis quem charitatis præceptum imponit, niſi cùm exercitium illius neceſſarium eſt, ad Dei honorem defendendum, qui alioqui periclitaretur, vel ad diuinam amicitiam habitam retinendam: vt cenſetur eſſe, quando alioqui ſuccumberetur tentationi peccando mortaliter; aut ad amiſſam recuperandam eo tempore quo contritio eam requirens, poſita eſt in præcepto, de quo dictum eſt in præced. lib. 5. cap. 2. ſect. 4. Ratio verò eſſe poteſt, quòd cùm actus amoris liberrimus eſſe debeat, conſentaneum ſit exiſtimare, Deum ea benignitate nobiſcum agere, vt ad eum non obliget nos ſub pœna grauiſſima peccati mortalis, niſi pro eo tempore quo neceſſarium eſt ad ipſius honorem alioqui periclitantem defendendum, aut ad habitam retinendam, vel amiſſam recuperandam ipſius amicitiam.

99 Sed aduerte ex Nauar. in cit. cap. 11. nu. 8. præter dictum Dei amorem qui debeat eſſe ex charitate non ficta 1. ad Timoth. 1. id eſt eſſe Dei quatenus per fidem ſupernaturalem cognoſcitur vt finis ſupernaturalis, & omnium bonorum ſupernaturalium author eſt ſupernaturalis. Aduerte inquã, dari alium naturalem inferiorem, & imperfectum, quo Deũ abſolutè amamus vt creatorem noſtrum, & gubernatorem prouidentem nobis de neceſſarijs, ac ſaluatorem nos eripientem à malis, conferentemque nobis multa beneficia. Ad hunc autem nos extra memorata tempora obligari, ſiue minus principaliter per præceptum de quo agimus; ſiue principaliter per naturale rationis dictamen, quo intimatur nobis talis obligatio. Quamquidem probabile eſt tunc demum ſub mortali contingere, cùm ex illius omiſſione, adeſt periculum peccandi mortaliter: vt cùm præceptum aliquod diuinum vel humanum obligans ſub mortali, mandandum eſt executioni: idque fieri nequit ſine aliquo Dei amore. Nam extra eum caſum omiſſio contraria, vix eſt cum notabili iniuria Dei, ſi contemptus aut alia mortalis circumſtantia abſit. Quanquam conſulium eſt, vt notat Gregor. à Valen. in fine citati puncti primi; aliquando in confeſſione accuſare ſe ſub dubio ſi forte præceptum iſtud ſit neglectum: ſicut, & de omiſſione aliorum præceptorum affirmatiuorum, de quibus non conſtat certò, quando obligent, & quando violentur: etiamſi abſolutè non teneamur confiteri de eo in quo nec ſcimus, neque ob aliquam peculiarem rationem dubitamus, nos peccaſſe.

Circa ſecundam partem propoſiti præcepti, notandum eſt cum D. Auguſt. loco cit. eo ipſo, quòd præcipit vt homo diligat proximum ſicut ſeipſum, præſupponere quòd debeat ſeipſum diligere. Notandum eſt verò, per talem ſuppoſitionem non præcipi homini vt diligat ſeipſum amore naturali (cùm potius freno quàm calcari ad id indigeat) ſed vt amore ſupernaturali, quo propter Deum ſupernaturalem ſuum finem, & ideo ordinatè, amet ſeipſum.

Circa tertiam demum partem, notandum eſt in ea, nomine proximi intelligi, omnem eum, qui nobiſcum poteſt eiuſdem beatitudinis particeps eſſe, vt poteſt omnis homo vitã hanc agens ſiue fidelis ſit, ſiue infidelis: ſiue iuſtus ſiue peccator: ſiue amicus, ſiue inimicus: cùm dictum ſit in priori ad Timoth. cap. 2. quòd Deus velit omnes homines ſaluos fieri. Illi autem qui à iuſto Iudice Deo irreuocabiliter excluſi ſunt ab æterna beatitudine, ex charitate amandi non ſunt: quia conſentaneum non eſt, vt ijs quos Deus tanquam hoſtes habet, velimus beatitudinem, aut eos in ordine ad talem diligamus. Notandum item eſt amorem proximi ex charitate Chriſtiana, debere eſſe propter Deũ, illum enim amare aliquantulum, vt quia eiuſdẽ nobiſcum eſt naturæ, amicus, conſanguineus, magiſter, ſodalis, &c. amoris eſt naturalis.

CAPVT X.

De peccatis contrarijs charitati in Deum.

S V M M A R I V M.

100 *Odium Dei ſumitur tum generaliter, tum ſpecialiter.*

101 *Hoc poſteriore modo eſt peccatum contrarium charitati in Deum & qualiter contingere poſſit.*

102 *Secundum peccatum eidem charitati contrarium eſt, tum diligere Deum propter aliud: tum diligere cætera omnia non propter Deum.*

103 *Tertium peccatũ, magis aut æquè diligere creaturam ac Deũ.*

104 *Indirectè plus diligere creaturam, quam Deum, non eſt contra hoc præceptum.*

PRæter peccatum omiſſionis, quod committitur non aliciendo amorem Dei ſuper omnia, quo tempore iuxta antedicta præceptum illius obligat, ſunt alia tria charitati 100
erga Deum contraria: quorum primum eſt, contra ſubſtantiam amoris Dei: nempe odium Dei. De quo D. Thomas 2. 2. quæſt. 34. art. 2. Dupliciter autem ſumitur odium Dei; vno modo generaliter, & negatiuè, prout opponitur charitati, quæ eſt generalis quædam conditio, & modus omnium virtutum: hocque modo is quicumque tranſgreditur aliquod præceptum peccando mortaliter, dicitur odio habere, ſeu non diligere Deum; prout dici poſſe, colligitur à contrario ſenſu, ex verbis illis Domini Ioan. 14. Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui me diligit: Item ex illis quæ paulò poſt ibidem habentur. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Atque odium iſtiuſmodi non eſt ſpeciale peccatum, ſed circunſtantia omnis peccati.

Altero modo odium Dei ſumitur ſpecialiter, & poſitiue, 101
prout opponitur charitati quæ eſt ſpecialis virtus, atque in præſentiarum de eo agitur. & eſt peccatum omnium grauiſſimum ex D. Thoma loco citato: patetque ex eo, quod actui præſtantiſſimo diuini amoris, ex diametro repugnet. Quanquam ex defectu plenæ deliberationis, ac cùm fuerit actus ſurrepticius, non eſt peccatum pluſquàm veniale, vt nec cætera ſuo genere mortalia per tradita in præced. lib. 15. ſub initium quarti capitis. Iam cùm Deus poſſit duobus modis conſiderari: altero ſecundùm ſe, & altero ſecundùm ſuum effectum externum; nempe quatenus punit, infligitve pœnam: priore modo non poteſt odio haberi, ne quidem à dæmone, quoniam ea ratione eſt ſummum bonum, nihilque in ſe habet niſi bonum, quod obiectum eſt tantummodo amoris, & nullomodo odij. Poſteriore modo verò, poteſt odio haberi à peruerſa, & deprauata voluntate: non verò à recta: ſicut puer peruerſus, non autem bonus, patrem odit quatenus ipſum corrigit ac punit.

Secundum peccatum eſt contra modum amoris Dei (in 102
hoc iuxta antedicta conſiſtentem, vt Deus ipſe propter ſe, & propter ipſum omnia diligantur) tum diligere Deum propter aliud, quod peccatum eſt grauiſſimum, vtpote quo creatura ſic præfertur Deo, quod ipſe non amaretur, niſi illa peranda videretur. In quo fit ipſi Deo ſumma iniuria, vt de ſe patet. Tum et diligere alia omnia propter aliud quàm Deum, quod etiã eſt peccatum grauiſſimũ, vtpote quo creatura conſtituitur rerum finis vltimus cũ ſummæ Creatoris iniuria. Vbi aduertendũ eſt, quòd etiamſi nunquam alius finis vltimus fieri debeat, quam Deus, nõ eſſe tamen ſæpe malũ creaturã ſibi pro fine principali conſtituere: vt quãdo quis laborat principaliter pro mercede, habendo tamen Deum pro vltimo fine: aut mãdata Dei obſeruat propter retributionem: quod licere definit Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 11. in fine, & cap. 16. & can. 26. & 31. per illud Pſal. 118. Inclinaui cor

meum ad faciẽdas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem.] & illud de Moyſe dictum in ca 11. Epiſt. ad Hebræos, Reſpiciebat in remunerationem.] Videndæ ſunt regulæ iudicandi de peccatis ex fine quas tradidimus in præcedenti lib. 6. c. 2. & 3.

103 Tertium peccatum, eſt contra generalitatem amoris Dei; nempe magis, aut æque amare creaturam, ac Deum: hoc enim repugnat quãtitati diuini amoris: qui poſtulat, vt Deus ſuper omnia diligatur. Quod locum habet tantum, quando quis Deum, amat minus vel non plus, quam aliud comparatiuè: vt eum ſiue actu, ſiue virtute, & ſiue expreſsè ſiue tacitè (vt cenſetur is qui deliberatè ad fruendum delicijs cupit perpetuo viuere in hoc mundo) gerit animum quo æquè vel amplius æſtimat vel amat aliud, quam ipſum Deum. Amare autem Deum abſolutè, & ſine comparatione cũ quacumque creatura, quam plus, aut æquè æſtimes, non eſt quidem malum: amor tamen imperfectus eſt: quoniam ſi non minus, ſaltem non plus ea ratione amatur Deus, quàm amaretur creatura. Quæ doctrina eſt Nauarri in Ench. cap. 5. nu. 11. & cap. 11. nu. 8 & 15.

104 In quo tangit etiam (D. Thoma & Soto citatis) quòd non eſt hic tacendum: indirectè creaturam plus diligere quàm Deum, non eſſe contra hoc præceptum: qui id contingit omni peccanti mortaliter: qui quatenus vult aliquid contra Dei præceptum obligans ad mortale, cenſetur indirectè plus diligere illud, quàm Deum. At non omnis peccãs mortaliter, tranſgreditur hoc præceptum: alioqui enim quoties quis peccaret mortaliter, committeret duplex peccatum mortale: vnum contra illud, & alterum contra aliud præceptum: vt contra ſecũdum Decalogi, ſi peieraret, & ſic de alijs: quod nimis durum eſt.

CAPVT XI,

De peccatis contrarijs charitati in noſmetipſos.

S V M M A R I V M.

105 *Peccatum per exceſſum contra charitatem in noſmetipſos.*
106 *Peccatum per defectum contra eamdem.*
107 *De acedia, in quo conſiſtat, & vnde oriatur.*
108 *Acedia peccatum eſt de ſe mortale, & quomodo veniale ſit ex accidenti.*
109 *De ſex filiabus Acediæ, quomodo vnaquaque earum ſit peccatum, & quale.*

105 Contra charitatem ſeu amorem noſtri ordinatum, peccare poſſumus, tum per exceſſum, tum per defectum: per exceſſum quidem cùm noſipſos nimis amamus: quod tunc ſolùm cenſetur de ſe mortale, tanquam deſtruens in nobis charitatem, cùm per illud præferimus nos Deo: quod charitati repugnat: non autem cùm præferimus nos proximo, quia poſt Deũ in ordine charitatis ſecũdus locus nobis datur. Hoc genere peccati iudicandus eſt cõtemnere ſe, qui pœnam inferni ita timet & præmium beatitudinis ita expectata Deo, vt idipſum quod timat vel ſperat, Deo præferat: ſecum ſtatuendo quod non eſt obtemperare Deo, ſi tale malum non immineret, aut tale bonum non eſſe habendũ.

106 Per defectum vero contra eamdem charitatem poſſumus peccare non diligendo nos ſatis: vt contingit cùm ſalutem noſtram ſiue temporalem ſiue ſpiritalem negligimus. Vt autem neglectus ſalutis temporalis peccatum ſit mortale, tres conditiones requiruntur. Prima, vt malum quod inde prouenit negligẽti ſit graue: vt mors, mutilatio, morbus grauis & diuturnus. Secunda, vt idem negligens aduerterit aut aduertiſſe debuerit tale malum, ex tali neglectu ſequuturum. Vnde excuſari poſſunt à mortali, qui ex gula comedunt nonnulla quæ mortem ipſis adferunt, cùm mortifera eſſe neſciant ne teneantur ſcire: vt nec ſtudere medicinæ. Tertia, vt non ſit rationabilis cauſa cur is patiatur tale corporis detrimentum. De neglectu verò ſalutis ſpiritalis iudicandum eſt; tum per hoc documentum, Quod mortaliter peccet quiſquis bonum temporale præfert æternæ ſuæ ſaluti, vel iis quæ ſunt ad illam neceſſaria, vt eſt obſeruatio præceptorum: tum per ea quæ traduntur de acedia capitali vitio, de qua pluribus quidem D. Thomas 2. 2. quæſt. 35, ſed ſufficiet ad noſtrum inſtitutum ſequentia notaſſe.

Notanda de Acedia.

107 Primum eſt, quod acedia negligentiam quamdam importet, indicari tam ipſo nomine quod Græcum eſt *ἀκηδία* Latinè ſonans incuriã: tum etiam per illud quod ex D. Damaſceno D. Thomas habet art. 1. eam eſſe quamdam triſtitiam aggrauantem, ſicque deprimentem hominis animum, vt ei nihil agere lubeat. Conſiſtere autem in triſtitia qua homini bonum ſuum ſpiritale diſplicet. Quod bonum eſt tum beatitudo æterna, tum bona ad eam conſequendã ordinata: vt charitas, opera virtutum, præcepta diuina, ſacramẽta & huiuſmodi alia: adeout homo ipſe quaſi nolit, & faſtidiat, ſe capacem eſſe talis boni, ſeque ad illud ordinari, atque rerum ſpiritalium velut nauſeam patiatur. Quod quidem oritur ex duplici fonte: nempe ex nimio affectu, quo res temporales proſequitur: & ex auerſione quam habet à laboribus & curis, quibus ſpiritalia bona ſunt comparanda. Quæ auerſio ſequi ſolet prædictum affectum; per quem perditur guſtus bonorum ſpiritalium, eòque perdito diuina tanquam laborioſa auerſari contingit.

Secundum eſt, acediam peccatum eſſe de ſe mortale: quod D. Tho. in ſeq. art. 3. probat: tum per illud D. Pauli in 2. ad Cor. c. 7. Triſtitia ſæculi mortem operatur: tum quia repugnat charitati danti vitam animæ. Cuius repugnantiæ manifeſtum argumentum eſt, quod charitatis ſit ad gaudium (ipſi acediæ omnino contrarium) nos inclinare. Etenim is qui ex charitate diligit ſe propter Deum, conſequenter gaudet de bono diuino, per quod ipſe ad Deum ordinatur. Quia igitur peccatum mortale eſt illud quo anima charitatem amittit, qua viuit Deo; ſanè acedia iudicanda eſt peccatum eſſe de ſe mortale. 108

Ex accidenti autem cenſebitur venialis. Tum quando plenus rationis conſenſus defuerit: vt ſolet, cùm ſuboriũtur triſtitiæ quædam internæ, quibus conſenſus plenus nõ adhibetur. Tum etiã quando materia cenſenda eſt hoc nomine leuis, quod homo non triſtetur verè de bono diuino ſecundum ſe: ſed ſecundùm aliquam circunſtantiam loci aut tẽporis: vt qui de ieiunio, quod certo die ſeruandum eſt, aut de concione, quæ certo loco habenda eſt triſtatur quidem non tamen abſolutè tanquam nolens ieiunium eſſe, aut concionem, aliũd ve ad ſalutem animæ conducens.

Tertium eſt, acediam conſtitui vitium capitale: cuius ſex ſunt filiæ, malitia, rancor, puſillanimitas, deſperatio, torpor & euagatio mentis: de quibus agit D. Thomas in cit. quæſt. 35. art. 5. Nobis autem ſufficiet notare cum Toleto in fine tractatus de ſeptem peccatis mortalibus; malitiam eſſe, qua homo odio habet ipſa ſpiritalia bona in ſe, quòque velet ea non eſſe: aut qua ipſum pœnitet bene feciſſe, & impleuiſſe quod tenebatur facere, aut etiam qua contemnit Dei beneficium, deſiderando ſe non eſſe natum: aut non cognouiſſe Chriſtum, &c. Hæcque eſt de ſe peccatum mortale vtpote apertè contraria charitati, qua debemus diligere noſipſos propter Deum. Rancorem verò eſſe, quo faſtidit & auerſatur quis eos homines (vt concionatores & religioſos viros) qui ad ſpiritalia amplectenda inducunt. Hunc nõ eſſe peccatum pluſquam veniale idẽ author ait; addita exceptione niſi coniungatur cum odio quo talibus hominibus notabile damnum optetur. Puſillanimitatem autem eſſe, qua homo non audet quæ perfectionis ſunt amplecti. Hæcque ob humanam infirmitatem qua fouetur, non videtur peccatum eſſe pluſquam veniale. De deſperatione quid ſit, & quale peccatum ſit, ſatis conſtat ex ſecunda parte præcedentis capitis 7. Torporem porro eſſe, quo quis negligit ſuã ſalutem, amittens ſacera quæ ex præcepto tenetur. Quòd cùm ſit contra charitatem, qua debet ſuam ſalutem æternàm diligere, *dicente Domino Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, dubium non eſt de ſe peccatum eſſe mortale. Euagationem denique mentis eſſe defectum attentionis, quæ in rebus ſpiritalibus exequendis adhibenda eſt. Quæ tunc cenſeri debet mortalis, cùm notabilis eſt, & culpabilis; attentióque contraria requiritur ad impletionem præcepti obligantis ſub mortali, prout requiritur ad implẽdum præceptum recitandis horis Canonicis, & de celebrãda vel audienda Miſſa. 109

CAPVT XII.

De peccatis contrarijs charitati in proximum.

S V M M A R I V M.

110 *Peccata charitati in proximum contraria.*
111 *In quo conſiſtat ſchiſma, & differat tum ab hereſi, tum ab inobedientia.*
112 *Duplex Eccleſiæ vnio, & nexus.*

113 *Schiſ-*

113 *Schiſma peccatum eſt grauiſſimum.*
114 *De odio proximi, quid ſit, & quando non ſit peccatum hinc velle malum.*
115 *Tenemur diligere inimicos, quatenus ſunt homines.*
116 *Velle inimico malum, prout malum eſt, peccatum eſt de ſe mortale, contra præceptum de dilectione proximi.*
117 *Quando neganda ſit abſolutio ijs, qui ſentiunt motum odij.*
118 *Optare inimico aliquod oppoſitũ æternæ ſuæ ſaluti, eſt de ſe mort.*
119 *Qua ratione liceat optare inimico malum temporale, aut de ipſius bono temporali dolere.*
120 *Non licere pari ratione malum inimico inferre.*
121 *Non licere excludere ipſum, quando exercentur actus generales dilectionis, ſiue ſint orationes, ſiue alia charitatis opera.*
122 *Vt ad amici, ſic ad inimici dilectionem eliciendam tenemur tantùm cùm neceſſitas vrget.*
123 *Obligatio exhibendi inimico externa ſigna dilectionis.*
124 *Allocutio, & ſalutatio, & familiaritas quando negari poſſint inimico, & quomodo ſe gerere debeat Confeſſarius cum negante.*
125 *Quæ ratio habenda ſit ſcandali in prædicta negatione ſignorũ.*
126 *Quando talis negatio ſuperioribus licita ſit.*
127 *Definitio inuidiæ, quã ſeparat primò ab ordinata triſtitia de bono proximi, quæ contingit tribus modis.*
128 *Separat ab alijs triſtitijs inordinatis.*
129 *Inuidia peccatum eſt mortale ſuo genere.*
130 *Filiæ inuidiæ.*
131 *Diſcordia quando ſit, vel non ſit peccatum contrarium paci, de qua D. Paulus dat præceptum.*
132 *Diſcordia quando ſit contra charitatem, & quando ſit peccatum mortale.*
133 *Quæ ſit malitia contentionis poſita in contrarietate iudiciorum.*
134 *Quæ ſit poſita in contrarietate verborum.*

110 CONTRA hanc charitatem peccata dantur, tum per exceſſum tum per defectum. Per exceſſum enim contra eam peccatur, cùm quis ob amorem proximi facit aliquid contra Deum aut contra propriam ſalutem; cùm non liceat pro ſalute etiam totius mundi peccatum vllum committere. Per defectum vero peccatur, tum contra publicum bonum multorum, per ſchiſma; tum contra priuatum alicuius; idque tum interiore affectu per odium vel inuidiam, tum exteriore actu per ſcandalum & diſcordiam ex eáque prouenientem contentionem. De quibus cum D. Thoma, tanquam charitati contrarijs, dicendum nobis eſt, omiſſis ijs quæ ad ſcandalum ſpectant: de quo ſufficienter ad noſtrum inſtitutum, iam dictum eſt in præcedenti lib. 14. parte priore capitis quarti.

De ſchiſmate.

SECTIO I.

111 DE hoc latiùs D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 39. Conſiſtit autem ſchiſma, vt habetur ex Bulla Cœnæ Domini, in eo quòd quis pertinaciter ſubtrahat ſe ac recedat ab obedientia vniuerſalis Eccleſiæ, vel Summi Pontificis, qui eſt caput illius. Ac plerumque habet adiunctam hæreſim, ſed non ſemper. Habet quidem cùm oritur ex aliquo errore intellectus contrario fidei; qualis eſt quo creditur, nullam eſſe obligationem obediendi Eccleſiæ aut Sũmo Pontifici. Non habet verò, cùm ſine aliquo errore cõtra fidem, recedit quis ab Eccleſiæ & Summi Pontificis obedientia: per deprauatam voluntatem; ſicque ab hæreſi in eo differt, quod ſit contra charitatem, & hæreſis contra fidem: omniſque hæreticus ſit quoque ſchiſmaticus, non cõtrà. Semper verò coniunctam habet inobedientiam; itaut omnis ſchiſmaticus ſit inobediens: non verò omnis inobediens ſit ſchiſmaticus. Et ratio eſt, quia inobediens generaliter dicitur quicumque non ſeruat mandatum ſui Superioris; cum ſchiſmaticus dicatur tantùm ille qui per ſuam inobedientiam diſcindit Eccleſiæ vnionem, & nexũ, quem membra Eccleſiæ habent ad inuicem cum capite ſuo viſibili Vicario Chriſti in terris.

112 Vbi aduerte Eccleſiam habere duplicem vnionem & nexum; vnum cum capite inuiſibili Chriſto per fidem, ſpem, & charitatem, ac gratiã iuſtificantem: qui nexus quoad charitatem & gratiam iuſtificantem, diſſoluitur per quodcumque peccatum mortale: quoad fidem verò & ſpem, per peccata illis contraria, de quibus dictum eſt in præcedentibus tractatibus.

Alterum verò nexum habere viſibilem & externum, vtpote quem eiuſdem Eccleſiæ membra viſibilia habent inter ſe, & cum ſuo capite viſibili Summo Pontifice, Chriſti in terris Vicario; iſque diſſoluitur per ſchiſma. Sequitur autem ex dictis quod quis poſſit inobediens dici ratione vniuſcuiuſque Superioris, non item ſchiſmaticus (ſaltem propriè prout alijs citatis notat Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 36. num. 6.) ſed ſolum ratione totius Eccleſiæ & viſibilis capitis ipſius, Summi, inquam, Pontificis.

Porrò ſchiſma peccatũ eſſe grauiſſimũ, ſatis oſtendit pœna 113 grauiſſima excõmunicationis reſeruatæ in Bulla Cœnæ Domini qua punitur, etiamſi hæreſim adiunctam non habeat: vt ex eo probatur, quod adiunctam habẽs, ſubijciatur ijſdem pœnis quibus hæreſis ipſa: & ideo non eſſet ratio, cur in ipſa Bulla Cœnæ Domini, talis excommunicatio poneretur vt diuerſa ab illa, quã hæreſis punitur. Vide dicta in præcedenti lib. 9. nu. 258. & tribus ſequentib.

De odio proximi.

SECTIO II.

ODium proximi vocatur, quo malum ipſius deſideratur: vt contingit maximè, cum ipſe eſt inimicus, ſeu talis qui nos iniuſtè offenderit, aut odio proſecutus ſit. Quã- 114
quam nec ſemper eſt peccatum, tali malum deſiderare. Quando verò ſit aut non ſit, iudicandum eſt ex obligatione diligendi inimicos, de qua notanda ſunt ſequentia documenta.

Documenta de obligatione diligendi inimicos.

Primum eſt. Inimicus vt inimicus, ſeu quoad inimicitiã quam exercuit aut culpam quam commiſit, diligendus non eſt; ſed odio proſequendus. Iſtud eſt Caiet. in verbo Odiũ, Tabienæ, in verbo Charitas §. 12. & Sylu. eod. verbo, qu. 4. Bañes 2. 2. q. 25. art. 9. in principio. Probatur autem, quia diligere hoc modo, eſſet diligere culpam, quæ potius habẽda eſt odio; iuxta illud in c. Odio d. 86. Odio habeantur peccata, non homines. Sic enim in Pſ. 118. ait Dauid Iniquos odio habui; & Pſal. 138. Perfecto odio oderam illos. Hinc ſi quis in præſentia inimici recordatus iniuriæ acceptæ, cõmoueatur in illum; videndum eſt, an ea commotio ſit doloris, quòd ille iniuriam intulerit, quòdque ipſe qui commouetur, eam paſſus ſit: an verò voluntas ipſius vlterius progrediatur, ad malum alteri illi, ea de cauſa optandum. In priore caſu enim, non eſt cenſendum committi mortale; cùm talis commotio non ſit odium proximi, etiamſi cenſeri poſſit peccatum veniale ex eo, quòd locus paſſioni plus iuſto datus ſit. In poſteriore autem caſu (quia non licet ea de cauſa malum optare ei, qui diligi præcipitur expreſsè Matth. c. 5. ſub finem) committitur peccatum mortale, ſi malum quod optatur ſit graue. Quinimo tanquam valdè periculoſus, modus prioris caſus videtur vitandus: cùm facilè ex eo deueniatur ad odium proximi, præſertim à viris parum timoratis.

115 Secundum documentum. Per præceptum de dilectione proximi, tenemur diligere inimicos vt homines; hoc eſt, diligere homines eos qui nos oderunt, affecerùnt ve iniuriã. Hoc patet: quia illi per hoc non deſinunt eſſe noſtri proximi, dum vitam hanc adhuc agunt, & ideo præcepto de proximo diligendo, perinde continentur ac quinto & ſeptimo præceptis Decalogi, quæ in iſto includuntur ex cap. 22. D. Matt. verſ. 40. & ex Epiſt. ad Romanos cap. 13. verſ. 9. Ob quam cauſam nõ licet occidere ipſos, nec res ipſorũ furari.

Tertium documentum. Odium inimici, quo quis optat ei 116 aliquod malum, prout malum (*ſeu, quod idem eſt*, ſiſtendo in ipſo malo nec procedendo ad aliam rationem, ob quam iuſtum ſit eundem inimicũ tale quid pati) peccatũ eſſe contra præceptum de dilectione proximi, vt de ſe patet: ideóque ex ſuo genere mortale, à quocumque exerceatur, niſi paruitas materiæ, *mali ſcilicet optati*, aut defectus plenæ deliberationis excuſet. Ita ſolent docere Summularij in verbo Charitas, & in verbo Odium, & in verbo Vindicta. Ideo verò addimus, *A quocumque exerceatur*, ad comprehendendum eum etiam, qui etſi non eſt læſus ab alio, eum tamen proſequitur odio; quãdoquidem in eo reuera aduerſatur præcepto de proximi dilectione.

Indeque eſt, quòd etiamſi Iudex alicui mortem iuſtè infligat, ſi tamen tale malũ velit proximo, ſiſtendo in eo, quod ſit

Digitized by Google

ſit illi malum, eóque nomine, non autem alia iuſta de cauſa gaudendo: quamtumuis non peccet contra iuſtitiam, peccat tamen mortaliter contra charitatẽ in proximum. Idémque dicendum eſt de eo, qui habet ius petendi in iudicio iuſtam pœnam per iniuria ab alio accepta. Nam quamuis poſſit licitè petere & deſiderare vt infligatur illi pœna ea, quã iuſtum eſt ipſum pro delicto ſuo pati ad commune bonum: nimirum vt ea ratione alij ſimilibus criminibus reuocentur, aut ob alium iuſtum finem: nihilominus tale quid petere aut deſiderare, ſiſtendo in eo, vt eſt malum proximi, & ſub ea ratione de eo gaudere, peccatum eſt mortale; non quidem contra iuſtitia, ſed contra charitatem in proximum.

117 Quo fit vt periculoſum ſit proſequi lites & actiones iniuriarum: itant ordinariè ſuadendum ſit deſiſtere ab eis: & Confeſſarij dum aguot cum illis qui tales cauſas perſequũtur, examinare debeant, quo illi animo id faciant: nec illos abſoluere, ſi inueniantur prauam, iuxta antedicta, habere voluntatem, niſi eam deponant moniti: cùm non ſatis ſit ore dicere, quod ſolùm quærant iuſtam ſatisfactionem, aut inimici emendationem, aliorùmque bonum exemplum: ſed opus adhuc ſit vt ſentiant à voluntate ſua omnino abeſſe prædictum affectum prauum. Aduerte autem motum odij in parte ſenſitiua, ſine conſenſu voluntatis non impedire abſolutionem: nec item inclinationem voluntatis ad odium ex recordatione iniuriæ, ſi conſenſus deſit. De qua re nonnunquam expedit docere Pœnitentem, ne per conſcientiam erroneam delinquat: cauendo interea ne fortè ille non ſatis capiendo quod ei dicitur, concipiat opinionem, qua putet licere aliquid in hac parte, quod reuera eſt illicitum.

118 Quartum documentum. Mortale eſt contra proximi charitatem, abſolutè velle inimicis carentiam beatitudinis, vel ſ atia, lapſum in peccatum, pœnas æternas, vel huiuſmodi alia, quæ pugnant cum beatitudine & medijs ad eam neceſſarijs. Hoc communiter receptum eſt. Et patet: quia cũ teneamur proximos ex charitate diligere, potiſſimum in ordine ad beatitudinem (iuxta antedicta in fine capitis noni) contra talem obligationem directè eſt, proximis ipſis velle mala ſidem beatitudini oppoſita: & per conſequens peccatum eſt contra charitatem, adeóque mortale ex ſuo genere, iuxta antehabita in eodem cap. 9. Ideo autem in hoc documento additum eſt, *abſolutè*, quia ſi ex ſuppoſitione aliquis non eſt conuertendus, ſed additurus peccata peccatis, ac futurus alijs nocituus; velle eo reſpectu, vt ad infernũ citius cat, non eſt illius odium, cum id ſit optare bonum ipſius priuatum, ne ſcilicet grauiùs puniatur.

119 Quintum documentum. Sæpenumerò licet non ſolùm inimicis, ſed etiam alijs peruerſis hominibus velle malum temporale etiam mortis; & de ipſorum proſperitate doleſe intuitu boni finis. Inferre autem illis malum, nunquam licet, niſi peculiari ratione ad id ius, vel facultas habeatur. Hoc quoad priorem partem, patet in tribus caſibus. Primus eſt, quando tale quid volumus ob publicum bonum multorum, ſic enim licet mortem optare hæreſiarchæ, iuxta illud ad Galatas cap. quinto. Vtinam abſcindantur qui vos conturbant. Secundus eſt, quando quis tale quid vult ob ſpirituale bonum illius cui vult, iuxta illud Pſal. 82. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Tertius, quando vult non ex odio, ſed ex zelo iuſtitiæ, id eſt, quia deſiderat iuſtitiam ſeruari: iuxta illud Pſal. 57. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam.

120 Quòd attinet ad partem poſteriorem ea probatur: quia oe quidem iuſta, & ad quamuis habet, vindicta propriæ iniuria licita eſt, niſi fiat authoritate publica. Multò minus igitur cuiquã licitũ erit malum inferre proximo, cùm nullum ius habuerit ad inferendum. Nec obſtat quòd ex antedictis liceat temporale malum proximi optare ob ipſius bonum ſpirituale. Nam non valet hæc conſequentia: licitum eſt optare proximis aliquod malum. Ergo licitum eſt eis illud inferre: ſæpe enim fit, vt in illatione mali ſit iniuſtitia, in cuius deſiderio non eſt charita. Neque ſi licitum ſit malum optare proximis ad bonum finem, licet optare vt illud quauis via adueniat, ſed olim via licita. Quod ſi illicita via adueniat contingat licitum eſt quidem gaudere de ipſo effectu, quẽ licitè optauimus, non autẽ de via qua aduenit. Atque hinc intelligitur, quod ſi quis cognoſceret alicui ad ſalutem ſpiritalem, vitæque æternæ conſecutionem maximè conferre, vt ipſe per iuſtam Iudicis ſententiam morte violenta plectatur, aut naturali morte citò de medio tollatur; vel incurrat in aliquod graue infortunium: liceret id optare illi: immò & eo reſpectu id petere à Deo: non ſolùm cum fuerit ſceleratus, ſed etiam cum iuſtus: vt ſi infans baptizatus capiatur ab infidelibus, verendùmque ſit ne ab illis peruertatur, licet mortem ipſius, antequam ad vſum rationis perueniat, optare ei ſub conditione ſaltem, ne peruertatur; nam in eo non peccatur contra præceptum de dilectione proximi: quia id non eſt velle ipſius malum, ſed magis ipſius bonum. De plurimis alijs ſimilibus caſibus idem iudicandum eſt, vt de eo, quo quis ſibi aut filijs optas à Deo mortem ſub conditione ſi futuri ſint mali, & peruerſi.

Sextum documentum. Præcepto de dilectione proximi non ſolùm tenemur nolle malum eidem proximo iuxta antedicta; ſed etiam quoties elicimus in genere actum dilectionis proximi, tenemur non excludere inimicos: adeoque talis excluſio peccatum ſit ſuo genere mortale, vtpote contrarium charitati. Illud eſt D. Thomæ 2.2. quæſt. 25. art. 8. Ex quo intelligitur peccatum eſſe mortale, ſi quis in oratione Dominica dicendo, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, mente, ab ea petitione excluderet inimicos; aut offerendo orationem aliquam pro Chriſtianis in communi excluderet Chriſtianos ſibi inimicos: aut ſi pro communitate aliqua, excluderet aliquem de ea ſibi inimicum. 121

Attamen ſi quis oraret pro ſolis amicis, non quidem in odium inimicorum, ſed ductus affectu particulari amicitia, tunc quia in illo genere hominum inimici non continentur non peccaret non orando pro eis. Aduerte autem documentum hoc intelligẽdum eſſe, quando nõ eſt licitum optare inimico oppoſitum eius quod petimus. Si enim oraret quis pro vinctis vt è carcere liberentur, & eſſet inter eos inimicus, quem iuſte optat non liberari, ſed ſuſpendi, non erit illicitum ab ea vniuerſali petitione illum excipere ſub ea conditione, qua licet mortem ei optare.

Quod autem dictum eſt de orante, pari ratione dicendum eſt de legante, nempe quòd ſi quis legans aliquid alicui communitati intuitu communitatis, excludat à participatione talis legati aliquem de ea ſibi inimicum, peccet cõtra præceptum de dilectione proximi: non autem ſi leget intuitu particularium perſonarum, quæ ſint de eadem communitate. Nam omittens inimicos, vt non peccat contra iuſtitiam quia illis nõ tollit ſuum: ita nec contra charitatem quæ non læditur ex eo, quòd volens liberalitatem exercere in aliquos de tali communitate non velit in omnes: eo maxime nomine quòd ſint indigni, vt cenſeri ſolent inimici. Hæc doctrina eſt Abulenſis ad cap. 5. D. Matth. quæſt. 348.

Cui adde in vſu fori pœnitentialis reuocandos eſſe homines, etiam à poſterioris modi excluſione inimicorum, cùm ſit contraria Chriſti conſilio, Benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos. Itque valdè periculoſa ac ſæpe procedat ab odio mortali, quo inimicis inferrentur maiora mala, ſi poteſtas adeſſet. Atque vt plurimùm talis excluſio poſſit ſcandalum generare, ac tanquam de ſe apta ad inimicos exacerbandos: incitet ad odiũ prouocétque ad iram. Ex quibus tanquam occaſionibus peccandi mortaliter, interdum moueri poteſt Confeſſarius ad negandam abſolutionem nolenti abſtinere ab eiuſmodi excluſione.

Septimum documentum: ſecluſo tempore neceſſitatis, nõ tenemur de præcepto (etſi conſilij ſit & perfectionis) actu elicito inimicos peculiariter diligere, aut eis benefacere. Hoc probatur: quia non plus tenemur diligere inimicos, quàm amicos: vt enim hos, ſic & illos diligere tenemur tantùm ex generali præcepto de dilectione proximi. Extra articulum autem neceſſitatis non tenemur ex eo præcepto elicere actum dilectionis amici, vel ei benefacere: quia cùm ſit præceptum affirmatiuum, obligat tantùm pro tempore neceſſitatis proximi tantæ, vt ipſa requirat illius adimpletionẽ. Quanta verò eſſe debeat talis neceſſitas, vt omiſſio eiuſdem præcepti peccatum mortale cenſeatur, intelligendum eſt ex ijs, quę de eleemoſyna tradita ſunt in præcedenti lib. 4. cap. 10. 122

Octauum documẽtum. Tenemur inimicos diligere non tantùm interiore affectu, iuxta antedicta, ſed etiam exteriore effectu, per quem exhibeamus ſignum ſufficiens talis affectus. Illud habet D. Thom. 2.2. quæſt. 25. art. 6. & confirmat per illud Prouerb. 25. Si inimicus tuus eſurierit, ciba illum. Notandum eſt autem ſigna dilectionis duplicia eſſe: quædam generalia, quorum rationes & cauſæ inueniũtur tam in amico, quàm in inimico: vt inter pares reſalutare ſalutantem: quædam verò ſpecialia, quorum rationes & cauſæ ſunt in amico, non item in inimico: vt familiaris conuerſatio, cõuictus, &c. Atque ſigna prioris generis non poſſe denegari ſine peccato contra præceptum dilectionis proximi prout patet ex præced. documento 6. Nam à proximi dilectione in communi, excluderetur inimicus. Signa verò poſteriora generis non eſſe neceſſariò exhibenda inimico, niſi ratione 123

alicuius

Digitized by Google

alicuius cauſæ adiunctæ: vt ſi daretur alioqui ſcandalum, puta quia cæteri putarent, inimicitiam in corde foueri: vel ſi vrgeret neceſſitas, ſeu quia proximus pateretur neceſſitatem aliquam ſiue corporalem, ſiue ſpiritalem, quæ requirat eiuſmodi ſignum.

Hinc collige pro praxi, interdum peccatum eſſe mortale, nolle oſtẽdere inimico ſignu particularia dilectionis, vt quãdo ſperaretur inde emẽdatio ipſius: interdum verò peccatum mortale eſſe taliu ſigna oſtendere: vt cùm putatur inde maiore odio inflãmandus idem inimicus. Extra caſus verò ſcandali & propoſitæ neceſſitatis, idipſum de ſe nullum peccatum eſſe: vtpote tantummodo poſitum in conſilio.

124 Atque hinc ſequitur illud quod tradunt Nauarr. in Enchir. cap. 14. nu. 25. Sylu. verbo Charitas quæſt. 6. Caiet. 2. 2. quæſt. 25. ad art. 8. & 9. ſub finem, nẽpe nos non teneri (quãuis conſilij ſit ſeu perfectionis) colloqui familiariter cum inimico, & multo minus ei conniuere, vel eum aliter admittere ad familiaritatem, etiamſi antea familiaris fuerit, præcipuè, *vt Nauarr. addit.* cùm non vult ſatisfacere iniuriæ quam intulit. Ratio horum eſt, quod ille non patiatur talium neceſſitatem, & præceptum de dilectione proximi obliget ſolùm pro tempore neceſſitatis. Sicut igitur poſſumus amicis talia negare: quia ea liberalitate, non ex neceſſitate, illis ea exhibemus: ita etiam negare poſſumus inimicis.

Qua de cauſa, *inquiunt illi*, quando non conſtiterit de neceſſitate talia exhibendi, non licebit abſolutionem ſacramentalem denegare recuſanti ea exhibere: etiamſi Confeſſarius debeat nihilominus prius examinare diligenter, an id ex odio mortali proueniat; ſerióque Pœnitentem admonere, quòd ſi odiũ retineat, non modo nõ valeat ei abſolutio, ſed acceptione illius conſtitui in deteriore ſtatu. Neque facilè credendum eſt dicenti, quòd odium non retineat, nolens exhibere ſigna dilectionis, ſi vſque ad illud tempus odium ipſum fouerit, nec ſe emendauerit per præcedentem confeſſionem: aut eã de cauſa confeſſionem diſtulerit, nec vllam ſufficientem adferat rationem cur meliùs ſit à talium ſignorum exhibitione abſtinere, quàm ea exhibere: nihilque eo moueatur, quòd Chriſtus, *ad cuius Tribunal ſe ſiſtit*, tantopere nobis commendauerit inimicorum dilectionem; non tantùm in affectu interno, ſed etiam in affectu externo. Benefacite, *inquit Matth. 5.* ijs qui oderunt vos, &c.

125 Adde magnam rationem eſſe habendam ſcandali quod ille teneatur vitare. Si enim ipſum tale ſit, quod prudentis arbitrio (*ſpectatis circumſtantijs, & ijs quæ de ſcandalo tradi ſolent*) aliter vitare nequeat quàm inimico ſigna dilectionis exhibẽdo, recuſans exhibere non eſſet abſoluẽdus. Non eſt verò exiſtimandũ oriri ſcandalum eo ipſo, quod quis eã familiaritatẽ nõ habeat cũ aliquo, quam ante inimicitiam habuit, dummodo eum ſalutet, nec alloqui recuſet. Nam ad illam non tenetur, & allocutio ac ſalutatio ſatis indicant odium non perſeuerare. Item ſi quis ante inimicitiam nõ alloquebatur, nec ſalutabat inimicum, non erit exigendum ab eo, vt poſt inimicitiam eum alloquatur & ſalutet, ſed ſatis eſt, vt ſi vel inimicus ipſe, vel alij putent odium in ipſo manere, tollat eiuſmodi exiſtimationem, ſiue per ſe, ſiue per alium affirmando contrarium, etiam iurando, ſi opus ſit.

Porro qui paſſus eſt iniuriam videtur ſatis obuiare ſcandalo, ſi manifeſtè oſtendat ſe paratum eſſe ad mutuum colloquium. Conſentaneum eſt enim, vt is qui intulit, cogatur incipere. Cui petenti veniam, non tenetur quidem concedere remiſſionem ſatisfactionis faciendæ pro illa iniuria, *vt notant Syluest. & Tabienſis in verbo Charitas, illa quæſt. 6. & hic. §. 14. ac Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 25.* tenetur tamen deponere odium, ſimùlque oſtẽdere quod depoſuerit; alioqui enim daret ſcandalum, de qua re Bañes 2. 2. quæſt. 25. *art. 6. dub. 4.*

126 Reſtat monendum, nonnullis, *vt magnis Prælatis, & Principibus*, in pœnam ſubditorum delinquentium, & in exemplum aliorum, licitũ eſſe illos nõ alloqui quantùm temporis iuxta concurrentes circunſtantias videretur expedire, ad bonum & pœnam ipſorum, atque aliorum exemplum. Pro quo facit exemplum Dauidis, qui 2. Regum 14. licet conceſſerit Abſalonem filium reuerti in Ieruſalem, addidit tamen. Faciem meam non videat. Nec per duos annos eſt ipſum allocutus. Non exiſtiment tamen propterea Superiores licere ſibi odio habere ſubditos delinquentes, & huiuſmodi pœnas quantùm voluerint extendere. Nam ſi tale odium retineant, abſoluendi non ſunt: nec item ſi ea auſteritate nimia, nimio temporis ſpatio alloqui nolint, ita ut aliorum ſcandalum inde oriatur, exiſtimando foueri odium.

De Inuidia.

SECTIO III.

De hac tanquam dilectioni proximi contraria D. Thomas agit 2. 2. quæſt. 36. Definiri autem poteſt triſtitia 127 inordinata de bono proximi, vt eſt excellentiæ propriæ diminutiuum. Cuius definitionis prior pars, à ratione inuidiæ excludit triſtitiam ordinatam de bono proximi, ad quam ſæpe charitas vel iuſtitia inclinat; qualis triſtitia cenſetur primò, quæ ideo concipitur, quòd timeamus occaſione boni quod quis conſecutus eſt, prouenturum eſſe malum: vt quòd electus in Iudicẽ, occaſione acceptæ poteſtatis, probabiliter commiſſurus ſit multas iniuſtitias. Dico *probabiliter*, quia non ſufficeret leuis ſuſpicio ad excuſandam inordinationem. Dico etiam *iniuſtitias*: quia inordinata eſſet triſtitia de tali electione concepta, eo quod electus iuſtis pœnis caſtigaturus ſit ſontes. Qua in re pro regula teneri poteſt, Tunc triſtitiam cenſendam ordinatam, dum eſt ob cauſam, ob quam proximus licitè priuaretur tali bono, non aliàs.

Cenſetur ſecundò ordinata triſtitia, quæ concipitur de bono proximi, non quia in illo eſt, ſed quia in nobis non eſt, optando nobis illud in debitum finem: vt cùm video agentem pœnitentiam, deuotum ac religioſum, & triſtor, non quòd ipſe talis ſit, ſed quòd ego non ſim. Hæcque eſt illa ſancta æmulatio, quàm D. Paulus nobis commendat, inquiens in priori ad Corinth. cap. 12. Æmulamini chariſmata meliora. & cap. 14. Sectamini charitatem, æmulamini ſpiritualia. Item non habens vnde poſſit familiam alere, & videns alios ſibi æquales habere, ſi triſtetur quòd tali commoditate careat, non eſt de ſe malum.

Cẽſeri tertiò poteſt ordinata triſtitia quæ eſt ob bonum aliquem finem, de alicuius tẽporali bono, cuius is indignus eſt arbitrio prudentis, expendentis concurrentes circunſtantias. Quod ſi bonus finis deſit, peccatum erit, non tamen mortale: niſi eò prorumpat, vt Deus arguatur iniuſtitiæ tanquam malè diſtribuens bona, quod eſt blaſphemia. Et ratio eſt: quia temporalium bonitas adeo exigua eſt, vt pro nulla penè reputetur. vide Caiet. ad art. 2. citatæ quæſt. 36.

Poſterior pars definitionis ſeparat inuidiam ab alijs inordinatis triſtitijs de bono proximi quales ſũt antedictis ordinatis oppoſitæ triſtitiæ de bono ipſo proximi, prout ipſe eſt bene vſurus illo: aut ſimpliciter prout illud in ipſo eſt: etiam ſi illo dignus ſit. Simul etiam indicat eadem pars, ad inuidiæ rationem ſpectare, vt ea ex tanquam ex cauſa & motiuo proueniat, quòd nobis videatur excellentiam noſtram minui per alterius bonum: vnde contingat, vt is qui eſt nobis æqualis efficiatur maior. Ad quod facit quòd ordinariè inuidia contingat inter æquales, aut eos qui ferè æquales reputantur. 128

Iam, inuidiam peccatum eſſe ſuo genere mortale poſt D. 129 Thomam Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 118. probat; quia eſt contra charitatem inclinantem ad gaudendum de quolibet bono proximi prout eſt ei bonum. Ex accidenti verò peccatum erit tantum veniale, tum quando plenus conſenſus voluntatis defuerit: vt in ſubitis, & ferè naturalibus motibus, quibus homo triſtatur de bono proximi ſibi æqualis: tum quando bonum proximi de quo quis triſtatur, leue eſt: vt accidit pueris, qui in leuibus ſolent ſuis ſocijs inuidere.

Inter peccata autem capitalia numeratur inuidia eo quod 130 pariat quinque alia, prout D. Thomas in cit. quæſt. 36. art. 4. declarat. Primum eſt, odium proximi de quo in præcedenti ſect. ſecundum, ſuſurratio, per quam occultè, tertium detractio, per quam manifeſtè, proximo bona fama aufertur, de quibus dicẽdũ eſt ſuo loco in ſequenti lib. vigeſimo quarto: quartum eſt gaudium in aduerſis proximi: quintum afflictio in proſperis eiuſdem: volendo ea non accidere, deſiderando aut etiam conando ea impedire; quod vtrumque peccatum eſt mortale, eadem ratione qua ipſa inuidia: cum quæ ſic conueniunt, vt vel idem ſint vel cum ea coincidere cenſeantur, vel certè ei arctiſſimè cõiungi, iuxta doctrinam D. Thomæ in fine citati art. quarti.

De diſcordia & contentione.

SECTIO IV.

Ex charitate in proximum animos coniungente, naſci- 131 tur pax, de qua D. Paulus dat præceptum, inquiens ad Rom. 12. Quod in vobis eſt cum omnibus hominibus pacem

habentes]& in 2. ad Corinth. 13. Idem ſapite, pacem habete.] Quod quidem præceptum prout affirmatiuum eſt, iniungit primariò conſenſionem voluntatum; ſecundariò, vero, conſenſionem iudiciorum, ſermonum & actionum. Prout autem includit negatiuum, prohibet diſcordiam malam. tunc contingentem, cum quis voluntate ſua diſcordat à voluntate alterius, cui conſentire deberet.

Vbi aduerte, quòd quando quis rationi mouetur ad volendum ſuum commodum, nec in eo infert alteri iniuriam, nec per ſe vult incommodum ipſius, diſcordando ab eo; nõ peccare ſi bonum finem ſibi proponat, nec nocendi intentionem habeat. Ad diuerſa verò vitia pertinere poteſt mala diſcordia: Nam quia ex lege obedientiæ ſubditus tenetur voluntatem ſuam conformare cum voluntate Superioris; ſi diſcordet, peccat immediatè contra obedientiam. Similiter debitor quando tenetur ex iuſtitia conſentire cum creditore, diſcordans peccat proximè cõtra iuſtitiam, & ſic de alijs.

132 Contra charitatem verò ſpecialiter erit diſcordia, quando obligatio concordandi cum proximo, fuerit ex ſolo vinculo charitatis: vt ſi proximus vult bonum aliquod obtinere ſibi neceſſarium aut valdè vtile, & ego ſine rationabili cauſa velim ac deſiderem illum impedire. Tale quid enim, cùm de ſe ſit ſufficiens ad diſſoluendam amicitiam, etiamſi nullum damnum inferat, repugnat charitati. Cæterùm quando diſcordia oritur, *vt ſæpe fit*, ex odio vel inuidia, induit eiuſmodi cauſæ malitiam, quæ eſt ſuo genere mortalis. Orta vero ex ſola animi libidine, conſulendo propriæ vtilitati aut voluptati, nec intendendo alterius detrimentum, poteſt à mortali excuſari: quia ſicut non teneor ſub mortali ſubuenire proximo extra grauem neceſſitatem ipſius: ita nec teneor cum voluntate ipſius conſentire, nec ab ea diſcordare, niſi iſtude conſtituatur in aliqua graui neceſſitate.

133 Iam ex diſcordia contentio oritur, quæ mala eſt pro eiuſdem malitia. Contingit autem in contrarietate iudiciorum & verborum. Ac de contrarietate iudiciorum, notandum eſt primò, eam non eſſe intrinſecè malam: quia cùm veritas non ſit ſemper manifeſta hominibus, licet eis ex probabilibus rationibus contraria iudicare. Secundò, eam eſſe malam, & ad hæreſim ſpectare, ſi contendatur animo contradicendi ijs quæ ſunt de fide tenenda. Tertiò, malam eſſe, quando contendendo, iudicatur temerè, & ſine ſufficienti conſideratione. De cuius malitiæ grauitate iudicandum eſt ex periculo docendi falſum, dandique occaſionem labendi in peccatum: aut incurrendi in aliud incommodum. Quartò, eam ſpecialiter eſſe contra charitatem, cùm quis directè & ex intentione vult aliquid iudicare, vt alteri contradicat: qua ratione malam quoque eſſe, dubium non eſt: cum tale quid irrationabile ſit, ac contrarium coniunctioni animorum, in qua conſiſtit amicitia, ex charitate naſcens. Quanquam quia non eſt de ſe grauis læſio charitatis, videri poteſt nec eſſe de ſe peccatum plus quàm veniale.

De contentione autem in verbis, notandum eſt primò, nõ
134 eſſe malam ſi diſputationis gratia vſurpetur & modus ſeruetur: vſitata eſt enim in ſcholis nemine reprobante. Secundo, nec malum eſſe ſi fiat ſuo tẽpore loco, & modo, animoque defendendi veritatem contra falſum alterius dictum, prout explicat D. Thomas 2. 2. quæſt. 38. art. 1. Eſſe autem, *ex eodem D. Thom. ibidem*, peccatum ſuo genere mortale illam, qua falſum defenditur animo contradicendi alteri, cum graui ipſius iniuria. Cùm enim id de ſe ſufficiat ad diſſoluendum animorum coniunctionem, dirimendámque amicitiam, habet coniunctam charitatis læſionem grauem, quæ mortalis eſt, niſi defectus pleni conſenſus voluntatis eam excuſet.

TRACTATVS IV.

De religione, & vitijs ei contrarijs.

RELIGIO ante conſideratis Theologicis virtutibus, proximè ſubiungenda eſt; tum quia eſt præſtantiſſima omnium moralium virtutum vt oſtendit D. Thom. 2. 2. quæſt. 81. art. 6. tum quia ad eam ſpecialiter pertinet primum Decalogi præceptum, in quo verſamur. Ampliſſima autem eſt hæc materia, quam D. ipſe Thomas perſequitur ab eadem quæſt. 81. ad 100. Conſiderabimus autem quantum ad inſtitutum noſtrum ſufficit primò ſpectantia ad ipſum religionem: deinde verò tum in genere tum in ſpecie ſpectantia ad vitia ei contraria.

CAPVT XIII.

De natura, præcepto, & actibus Religionis.

SVMMARIVM.

135 *Nomen religionis accipitur dupliciter in hac diſciplina.*
136 *Religio virtus eſt, nõ Theologica, ſed moralis, habens quandam iuſtitiæ rationem.*
137 *Primum præceptum Decalogi ad virtutem religionis pertinet, eſtque negatiuum includens affirmatiuum.*
138 *Actus religionis alij eliciti, alij imperati.*
139 *Religionis actus eliciti varij: & de actibus imperatis eiuſdem, qualiter ſit iudicandum.*
140 *Pro quo tempore actus eliciti religionis ſint in præcepto, & ſpecialiter deuotio.*
141 *Specialiter item adoratio & ſacrificium.*

NOMEN Religionis in hac diſciplina duobus modis accipitur, vno pro quodam vitæ ſtatu in quo homo ſe omnino mancipat diuino cultui & obſequio; altero pro quadam ſpeciali virtute à cæteris diſtincta, per quam debitum cultum Deo, & Sanctis ipſius exhibemus: in qua acceptione de ea hîc agimus. 135

Spectantia ad naturam Religionis.

SECTIO PRIOR.

AD cuius naturam aperiendam duo notanda occurrunt. Alterum eſt, eam non eſſe de numero virtutum 136 Theologicarum: quia virtus Theologica eſt, quæ immediatè, ſeu nulla interuedente creatura verſatur circa Deum: vt fides, qua credo Deo Deum, itaut tantum credo per fidem, & quem credo ſit Deus; itẽmque ſpes, qua ſpero à Deo Deum, ac demum charitas, qua Deum amo propter Deum. Religio autem verſatur quidem circa Deum, per eam enim Deum colimus, ſed interueniente creatura, quam ei offerimus, in recognitionem excellentiæ ſuæ & ſeruitutis noſtræ. Sic orando vel adorando colentes Deum per virtutem Religionis, offerimus ei nõ quidem ipſum met, ſed mentem noſtram quæ eſt creatura. Sicut ergo iuſtitia ſic cuique reddit ſuũ ius, vt actus eius nõ ea erceatur immediatè circa perſonam (nec enim exempli cauſa, reddis me mihi) ſed pecunias debitas mihi: ſic Religio non exhibet Deum Deo; ſed Deo reddit debitum cultum offerendo ei creaturas. Alterum eſt, religionem habere quamdam iuſtitiæ rationem: non quidem perfectam, qualem habet iuſtitia commutatiua, vel diſtributiua: ſed ſolùm imperfectam. Cùm enim duo pertineant ad perfectam iuſtitiam: nẽpe redditio, qua vnicuique ſuum datur; & æqualitas, qua tantum datur, & æqualitas, qua tantum datur quantum debetur: ſolũ prius cernitur in religione; per quã Deo, *ſicut per pietatem parentibus*, redditur debitum, ſed non ad æqualitatem. Vnde potentialis tantùm pars iuſtitiæ, ſeu virtus iuſtitiæ affinis dicitur, non autem iuſtitia, ſicut nec amicitia, per quam è contrario redditur quidem ad æqualitatem, non tamen debitum.

Spectantia ad præceptum, & actus Religionis.

SECTIO POSTERIOR.

REctè notat Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 16. primum Decalogi præceptu (quod initio huius libri propoſuimus) pertinere ad virtutem religionis; vtpote quo vetatur 137 idololatria, adeoque vitium omne falſæ religionis, ſeu contrarium veræ religioni. Ipſum autem eſt negatiuum, includẽs affirmatiuum: quo præcipitur veri Dei cultus: quem exhibere pertinet ad virtutem religionis inclinantis nos, ac ordinantis ad Deum debito modo colendum & honorandum tanquam creatorem ſummũmque gubernatorem noſtrum; ſicut è contrario vitium falſæ religionis inclinat ad reddendum Deo cultum indebito modo: vel ad illum à Deo in creaturam transferendum; ſiue expreſsè, ſiue tacitè: prout in ſequentib. tradetur. Conſtat autem obligationem præcepti de religione, eſſe de ſe ſub mortali; itẽmque eſſe pro omni tempore: qua ex parte præceptum eſt negatiuum. Sed difficul-

Digitized by Google

difficultas aliqua eſt, pro quo tempore ſit talis obligatio, qua ex parte præceptum eſt affirmatiuum. De qua re nihil ſtatui poteſt vniuerſè, ſed ſolùm in particulari declarari quoad actus ſingulos ipſius religionis, qui ſub talem obligationem cadunt.

138 Sciendum eſt igitur actum religionis eſſe, aut ab ipſa elicitum, aut ab ipſa imperatum: hocque poſteriori comprehendi actus aliarum virtutum, prout ab ipſa religione ordinantur ad Dei cultum, id eſt, ad declarandam inferioritatem, ſeruitutémque noſtram & Dei excellentiam: comprehendi item multas actiones de ſe indifferentes in eundem cultum ordinatas; quales ſunt genua flectere, proſternere ſe in terram, tundere pectus, aperire caput, inclinare ceruicem, & huiuſmodi aliæ, quæ nullius virtutis actus de ſe ſunt, & prout à religione procedunt dici ſolent cæremoniæ; quales plurimæ fuerunt antiquæ legis, & non paucæ ſunt legis nouæ: quæ ex ſola Chriſti vel hominum vices ipſius gerentium inſtitutione rationẽ habent virtutis, nõ autem ex ſua natura.

139 Actus verò religionis elicitus, id eſt, quem voluntas immediatè per religionem exercet, quidam eſt primarius & religioni ipſi omnium intimus, nempe deuotio, exiſtens cum ipſa religione in voluntate, ab hacque per illam immediatè procedens: cæteri verò ſunt ſecundarij, iique ſeptem numero; oratio, adoratio, votum, iuramentum, ſacrificium, decimarum ſolutio, & ſanctificatio diei feſti: qui ideo dicuntur actus religionis eliciti, quòd ex ſe ab ea procedant, & Dei excellentiam, noſtràmque ſeruitutẽ ex ſe manifeſtent. Nam Deum orando vel adorando, ac aliud cæterorum faciendo, diuinam excellentiam noſtrámque ſubiectionem, ac ſeruitutem profitemur. Nec obſtat quòd tales actus non fiunt in voluntate in qua religio ineſt: ſed fiunt in intellectu vel in illis exterioribus facultatibus quibus perficiuntur. Nam alio nomine dici poſſunt actus religionis eliciti: nimirum quia non poſſunt exerceri congruenter rectæ rationi niſi moderatione virtutis religionis; ita ut entitatem quidem ſuam habeant ab alia facultate, ſed moderationem virtutis habeant à voluntate per religionem: quod ſufficere poteſt ad aliquam rationem actus eliciti: vt videre eſt apud Caiet. 2. 2. quæſt. 81. art. 4.

Porrò de actibus religionis imperatis occurrit monendum. Tum eos commendatiſſimos nobis ac vſitatiſſimos debere eſſe, dicente Apoſtolo *priori ad Corinth. 10.* Siue manducatis ſiue bibitis ſiue aliud quid agitis, omnia in Dei gloriam facite. Tum etiam de peccato quod illorum omiſſione committitur, iudicandum eſſe ex iis quæ dicuntur, cùm tractatur de virtutibus quibus ſpecialiter repugnat.

140 De actibus elicitis autem, quoad peccatum conſiſtens in eorum omiſſione, iudicandum eſt habita ratione temporis, in quo contingit obligatio illos exercendi. Iam verò tempus obligationis ſub mortali impoſitæ ad exercendum actum deuotionis, teneri poteſt idem eſſe cum eo quod in præced. cap. 9. conſtitutum eſt de obligatione ſub mortali ad actum dilectionis Dei. Nam illius cum hoc ea affinitas eſt, vt vterque omnia alia ad Deum referat: illeque natus ſit prouenire ex hoc, tanquam ex proxima ſua cauſa, vt docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 82. art. 3. Et patet, quia ex conſideratione diuinæ bonitatis, natum eſt ſequi, vt Deum ipſum diligamus: & hinc rurſus, vt velimus nos totos obſequio ipſius mancipatos: in qua volitione conſiſtit natura deuotionis. Hæc enim eſt actus voluntatis quo nos offerimus Deo, ac tradimus totos. tũ ad eligendũ tũ ad exequendũ quæ pertinent ad ipſius diuinum cultũ & obſequium. Indéq; dicta eſt deuotio: quia ſcilicet per talẽ actũ homo perinde afficitur ad Deum, ac is qui dicitur deuotus Principi, eo quod ſe obſequio illius totum tradiderit. De tempore obligationis ad orationem dictum eſt, cum de præcepto orandi in præced. lib. 4. cap. 9. num. 37.

141 De tempore autem obligationis ad adorationem & ſacrificium, nõ eſt facile in particulari determinare: niſi quod videri poſſit idem cum eo quod aſſignatum eſt obligationi ad dilectionem Dei & ad deuotionem, cum quibus magnã habent affinitatem. Atque de adoratione latè D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 84. Contenti erimus monere pro praxi, eam complecti, ex parte quidem intellectus, recognitionem magnitudinis & excellentiæ diuinæ: ex parte verò voluntatis, ſubiectionem, & ſummiſſionem omnem tantæ magnitudini & excellentiæ. & demum ex parte corporis, actum externum quo indicetur illa interior ſummiſſio. In quorum actuum ſecundo, eſſentia adorationis conſiſtit maximè: ſinéque eo, primus eſt infructuoſus: et patet in dæmonibus qui credunt, & contremiſcunt Iacobi 2. & tertius eſt inanis.

De quo aduerte obiter: ipſum non eſſe de ſe adorationẽ, & religionis actum; ſed tantùm ex intentione agentis: qui quando aperit caput, procumbit in genua, proſternit ſe in terram, aliudue eiuſmodi facit ad teſtandam alicuius diuinitatem, exhibet ei adorationem quæ à Theologis latriæ cultus dicitur. Quod ſi mutata intentione idem faceret tantùm ad teſtandam ſanctitatem illius, tanquã amici Dei, cenſeretur adoratio alterius ordinis longè inferioris, (cultus duliæ dici ſolet) ad virtutem religionis nihilominus pertinens, vtpote quæ propter Deum Sanctis exhibetur.

Iidem quoque in ſequenti quæſt. 85. latè agunt de ſacrificio. Quod definiunt, oblatio facta in recognitionem ſupremi dominij, & poteſtatis Dei. Cùmque duplex ſit, quoddam ſpecialiter propriéque dictum, quale eſt in noua lege ſacrificium Miſſæ, & quoddam generaliter impropriéque dictum, quo quis ſeipſum ſacrificat Deo & offert propriam voluntatem ad obſeruandam ipſius legem, mandandáque executioni præcepta ipſius: hoc tantùm poſterius (de quo in Pſalm. 4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ) omnes Chriſtiani offerre poſſunt: eóque nomine intelligi poteſt ipſos dici Sacerdotes 1. Petr. 2. verſ. 9. & Apoc. cap. 1. verſ. 6 & cap. 5. verſ. 10. Illud verò prius (de quo cum de Euchariſtia in ſequenti lib. 29.) offerre poſſunt ſoli initiati ſacerdotali ordine: etiã ſi teneantur cæteri fideles ſacrificantibus adeſſe diebus feſtis iuxta Eccleſiaſticum præceptum. De Miſſa audiẽda, in ſeq. lib. 19. tractandum, cum de ipſorum feſtorum ſanctificatione agetur. Quæ autem pertinent ad vota & iuramẽta tractabuntur in lib. 18 & quæ ad decimarum ſolutionẽ in ſua prius memoratis locis decimionis.

CAPVT XIV.

De vitiis religioni contrariis, idque in genere.

S V M M A R I V M.

142 *Vitium generale contra religionem per defectum eſt irreligio, & per exceſſum, ſuperſtitio: quidque illa ſit?*
143 *Varij modi quibus eadem contingit.*
144 *Species eiuſdem.*
145 *Quid ſit ſuperſtitia, & quæ illius ſpecies primaria.*
146 *Idololatria dicitur tum propriè, tum impropriè, at priore modo hoc ſpectans, peccatum eſt grauiſſimum.*
147 *Eodem modo duplex eſt, quædam expreſſa, & quædam tacita.*
148 *Pactum tacitum cum dæmone, idololatria quædam eſt, in quatuor ſpecies diſtincta.*

QVIA contra religionem, ſicut contra aliam quamcumque virtutem moralem, peccari poteſt, tum per 142 exceſſum, tum per defectũ, vt rectè notat D. Thom. 2. 2. quæſt. 92. art. 1. duplex in genere conſtituitur vitium contrarium religioni: vnum per defectum, quod vocatur irreligio, ſeu impietas: alterum per exceſſum, quod dicitur ſuperſtitio.

De irreligione ſeu impietate.

SECTIO I.

DEfinitur autem generaliter impietas, vitium, quo Deum inhonoramus in ſe, vel in ſuis Sanctis, vel in aliis rebus ſacris.

Cuius inhonorationis varij aſſignãtur modi: quorũ pri- 143 mus eſt, negare Deum, aut tamen aliquod eſſe; propriòque nomine dicitur atheiſmus: quo laborare nemo mẽtis compos poteſt. iuxta illud Pſalm. 13. Dixit inſipiens in corde ſuo. Non eſt Deus. Secundus eſt, non agnoſcere Deum: ne quidem naturali cognitione: vt euenit quibuſdam infidelibus qui propter ingentia ſcelera quibus ſe contaminant, ubique viſa Dei cognitione viuunt. Tertius eſt, malè ſentire de Deo: vt accidit illis qui negarunt Deum habere prouidentiam omnium rerum, vel curare res humanas, vel iuſtum eſſe, ac præmia & ſupplicia pro meritis diſtribuere; aut aſſeuerant omnia fatali quadam neceſſitate euenire, Deum eſſe acceptorẽ perſonarum, vel cauſam peccati, aut nõn eſſe omnipotentem. In quorum perſonã dicitur Iob. cap. 22. Circa cardines cœli ambulat, nec noſtra conſiderat. Talíſque impietas in Chriſtianis, coincidit cum hæreſi: ita ut qui per illam incurrant in omnes pœnas hæreticis decretas. Quartus modus eſt, nunquam aut ferè nunquam de Deo bene cogitare:

gitare: vt nonnullis contingit, qui nimis dediti ſunt rebus creatis ſuis, & caducis. Quintus eſt, nullatenus amare Deum, ne quidem amore naturali, tanquam parentem, benefactorem, ac dominum. Sextus eſt, nullatenus timere Deum, ne quidem timore ſeruili, vt dominum, & ſcelerum vindicem: de quo Deus ipſe queritur per illud Malachiæ 1. Si dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? & illud Ieremiæ 2. Scito & vide quia malum & amarum eſt, reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te.]

144 Præterea ſub ſe impietas continet quatuor ſpecies: tentationem Dei, blaſphemiam, periurium, & ſacrilegium, hoc eſt, irreuerentiam quæ exhibetur rebus ſacris, aut Deo dicatis locis vel perſonis: quæ eadem ſpecies, habet ſub ſe alias adhuc varias ea varietate rerum ſacrarum ei obiectarum: in quibus hîc immorandum non eſt, quia de eis dicendi proprius in ſequenti libro 19. datur locus: vt & de blaſphemia & periurio in lib. 18. De tentatione Dei verò, in cap. 13. huiuſce libri ſect. 4.

De ſuperſtitione.

SECTIO II.

145 SVperſtitio verò generaliter definiri poteſt: vitium quo exhibetur Deo cultus ſuperfluus. Vbi aduertendum eſt, quòd etſi non poſſit nimis magnus cultus exhiberi Deo ex parte ipſiuſmet cultus: poſſit tamen ex parte illius cui exhibetur, & ex parte modi quo exhibetur. Nimius eſt enim, tum ille qui exhibetur falſo Deo: conſtituens eam ſuperſtitionis ſpeciem quæ dicitur falſi cultus, & proprio nomine appellatur idololatria: tum ille qui exhibetur vero Deo indebitè: conſtituens alteram ſuperſtitionis ſpeciem, quæ vocatur indebiti ſeu vani cultus. Et contingit, tum quando ceremonijs mendacibus, cultus exhibetur vero Deo: vt ſi quis nunc temporis offerat Deo holocauſta, aut alia ſacrificia veteris legis: vel ſe circumcidat quia talia ſignificant Meſſiam venturum: quod eſt mendacium, cùm iam venerit: aut Miſſam celebraret obſeruando ceremoniã, cui falsò tribuitur, quòd ſit inſtituta à Chriſto: aut prædicaret populo falſa miracula. Tum etiam quando cultus ipſe exhibetur ceremonijs ſuperfluis, ſeu quæ neque ad Dei gloriam, neque ad ſubijciendam carnem ſpiritui, & ſpiritum Deo, quicquã faciũt: qualis eſt audiendi ſacrum celebrante Sacerdote qui vocetur Ioannes: aut quod celebretur ante ſolis ortum immediatè: aut in quo habeantur nouem candelæ, nec pauciores accenſæ, aut in quo dicuntur quatuor Paſſiones, & ſic de ſimilibus: in quibus præter Eccleſiæ morem, religio in quibuſdam circumſtantijs & rebus ponitur, eas pro arbitrio proprio aſſumendo ad verum Dei cultum, ad quem non ſunt aptæ, ea ſaltem ratione, qua aſſumuntur.

Prioris autem illius modi vanum cultum peccatum eſſe genere ſuo mortale ex eo patet, quòd ſit mendacium perniciosum, notabilem continens irreuerentiam erga Deum, ipſiuſque diuinum cultum. Et ita docent in verbo Superſtitio, Caiet. & Summ. itémque Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 16. Addentes cultum vanum poſterioris modi communiter peccatum eſſe tantummodo veniale. Ratio verò eſſe poteſt quòd communiter is fiat ſine mala intentione: in ea ceremonia contingat grauis irreuerentia erga cultum diuinum, cui non repugnat de ſe nec de intentione eam vſurpantis. Quanquam ſi interueniret alicuius talis ceremoniæ prohibitio ſpecialis, facta à Superiore iuxta Concil. Triden. ſeſſ. 22 in decreto, De obſeruandis ac euitandis in celebratione Miſſæ: non eſſet à mortali excuſanda illius obſeruatio: ſicut nec ſi contineret pactum aliquod occultum cum Dæmone.

De idololatria.

SECTIO III.

146 IAm de idololatria, qua cultus ſoli vero Deo debitus exhibetur falſo Deo: notandum eſt primò, nomen habere ex eo, quòd à Theologis quidquid adoratur vt Deus, cùm non ſit, vocetur idolum, iuxta illud 1. Paralip. 16. Omnes dij populorum, idola. Secundò, generaliter quidem & impropriè, nonnunquam vſurpari pro quocumque peccato mortali, maximè eo, quo quis ad aliquam creaturam nimis afficitur, tanquam in ea finem ſuum vltimum conſtituens: vt in pecunia ille, de quo ad Epheſ. quinto, Auarus qui eſt idolorum ſeruus] aut in conuiuijs, vt illi de quibus ad Philipp. 3. Quorum Deus venter eſt.] In præſentiarum autem ſumi ſpecialiter & propriè pro peccato, quo quis reipſa exhibet diuinum cultum alicui creaturæ tanquam Deo: itaut vel quantum in ſe eſt, eo cultu talem opinionem illi conciliare, qualis revera competit ſoli diuinæ maieſtati: de quo Gregorius à Valen. 2. 2 diſput. tertia, quæſt. 11, pun. 3. & latiùs Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 1 & 4.

Peccatum verò grauiſſimum eſt idololatria, tanquam mendacium perniciosum: vtpote hominibus ſcandaloſum, & Deo valdè iniurioſum: ſiue committatur actu tantùm interno, id eſt, animo duntaxat: ſiue actu tantùm externo, ob metum vel ob aliam cauſam: vt ad adulandum alicui, ſine etiam, *& multo magis*, ſi actu externo ſimul & interno: in quo tertio caſu, quia eſt coniuncta cum hæreſi in fidelibus, inde eſt ex communi ſententia (pro qua Suarez multos authores commemorat in ſeq. cap. 6. ſub finem) omnes pœnas quas ipſa hæreſis: De quibus in præced. cap. 4. quæſt. 5. diximus.

Quàm grauis autem iniuria inferatur Deo per idololatriam, patet ex eo, quod ſit directè contra honorem ei debitum: vtpote qui eſt incommunicabilis alteri, quàm vero Deo: ſicut & diuinitas ipſa, ac ſupremus omnium principatus, ſummaque omnium excellentia. Nec obſtat ſi fuerit tantùm exterior: quia ſicut crimen eſt læſæ maieſtatis in vno regno, alium recognoſcere, tanquam regem præter eum qui ſolus in eo eſt verus Rex: deferendo illi honorem externis ſignis, Regum tantum proprijs, ita crimè eſt læſæ maieſtatis diuinæ, externum honorem ſoli Deo debitum, deferre creaturæ.

Porro propriè ſumpta idololatria, duplex eſt. Vna expreſſa, qua expreſsè & apertè cultus diuinus exhibetur creaturæ, tanquam Deo. Altera eſt tacita, qua tacitè tantùm, & implicitè cultus diuinus creaturæ exhibetur: vt quando quis aut metu, aut aliorum conſuetudine ductus, aliàve ratione obcæcatus, tale quid per creaturæ venerationem facere generatim intendit: ad inſtar eorum, qui Exod. 32. dixerunt: Hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Aegypti.] Idipſumque illis contingere poſſe, non obſtante quòd verũ Deum agnoſcant, nec ignorent vanitatem idololatricam, patet ex ijs quos Apoſt. ad Rom. 1. ideo damnat, quòd cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerint, ſed mutauerint gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis, &c.] 147

Cenſetur quoque tacita idololatria, quando ſit pactum occultum cum Dæmone: eaque ratione complectitur quatuor ſpecies, magiam, diuinationem, maleficium, & vanam obſeruationem, diſtinctas ex fine ob quem tale pactum ſit. Qui eſt, vel vt quis videatur magnus, & mira faciat, vnde conſtituitur magia: vel vt cognoſcat futura, vnde diuinatio: vel vt noceat alteri, vnde maleficium, vel vt proſit ſibi vel alteri, & eſt vana obſeruatio. De quibus tractatur in iure Canonico cauſa 26. per quinque primas quæſtiones, & in fine quæſt. ſeptimæ: & in Decretalibus titulo de ſortilegijs, & à D. Thom. 2. 2 quæſt. 92. & aliquot ſequentibus, & à Summularijs in verbo Superſtitio, & in verbo Maleficium: & ab alijs tractantibus de virtute religionis, vt Suarez in ſuo opere de eadem virtute tract. 3. lib. 2. aut de peccatis quæ contra Deum aut quæ contra primum Decalogi præceptum committuntur, vt nouiſſimè omnium & latè *alijs citatis* Thomas Sanchez in ſuo opere morali lib. 2. cap. 37. & ſequentibus: aut differentibus aduerſùs maleficos, vel aduerſùs artes ſuperſtitioſas. In qua tractatione nobis deinceps verſandum eſt, ac ſigillatim de vnoquoque talium peccatorum dicendum quatenus exigere videtur inſtitutum noſtrum. 148

CAPVT XV.

De magis.

SVMMARIVM.

149 *Quid & quotuplex ſit magia.*

150 *Nec naturalis nec artificialis de ſe eſt illicita, & quomodo ſit per accidens.*

151 *Diabolica, eſt de ſe illicita, & qua ratione à naturali, & artificiali diſcernatur.*

152 *Regula notanda ad talem diſcretionem.*

153 *Pactum cùm Dæmone quoddam eſt expreſſum, quoddam tacitum, quorum illud tribus modis contingit.*

154 *Nefanda contingentia in expreſſo pacto cum Dæmone.*

155 *Duo modi quibus ſit pactum tacitum cum Dæmone.*

156 Rot-

156 Peccatum eſt mortale, pactum inire cum Dæmone, ſiue expreſſum ſiue tacitum, niſi quòd in hoc interdum ignorantia excuſet.
157 Modus cognoſcendi ex verbis, pactum occultum cum Dæmone, in ijs quæ apparent mirabilia.
158 Modus idem cognoſcendi ex certis characteribus & figuris.
159 Modus cognoſcendi ex effectis, aut ex circumſtantijs vanis, aut de mum ex perſonis.
160 Aduertendum circa eoſdem modos.

149 GEneraliter ſumpta magia definiri poteſt, ſcientia vel poteſtas qua mira quædam & inſolita fiunt: vt tamen creata. Quod additur ad excludendam poteſtatem faciendi miracula, quia Christus in illorum patratione diuinitùs concurrit cum fide, & oratione eorum à quibus patrantur.

Diuidi poteſt verò, iuxta D. Auguſt. in lib. 21. de Ciuit. Dei cap. 6. in naturalem, artificialem & diabolicam. Atque naturalis cenſetur, quando cauſarum naturalium virtute indita ipſis a natura, ſed occulta, fiunt effectus mirabiles, rudioribus occulti ac ſolis doctioribus & peritis parſpecti: quales fuerunt, quòd ſimulachrum quoddam in aere pēderet vt magnetis: & quòd lucerna quædam Veneris ſub dio poſita, nec vento nec pluuia extingueretur: de quibus D. Auguſt. loco citato. Cenſetur verò artificialis: quando id quod videtur mirum, fit tantùm arte & induſtria humana, ſicut multa ſolent fieri a circulatoribus & funambulis. Cenſetur demum Diabolica, quando mira & inſolita fiūt virtute Diaboli: vt aliquando fieri, aduersùs quoſdam Gentiles oſtendit D. Thom. lib. 3. contra gentes cap. 104. Et patet ex eo quod Leuit. 20. verſ. 6. & Deut. 18. verſu 10. & alibi in ſacris Literis aliqua magia damnetur tāquam Diabolica: cuiuſmodi erat ea qua vtebatur Pythoniſſa, quæ ſuſcitauit Samuelem 1. Rege. 28. & alia Pythoniſſa, quam curauit D. Paulus Act. 16.

150 Porro non omnem magiam eſſe de ſe illicitam, argumento eſt quòd illi qui ex Oriente ad adorandum Chriſtum venerūt Matth. 2. Magi honorifica appellatione vocentur. Et patet de naturali & artificiali, quæ ſolis naturę nituntur fūdamētis ac viribus, quas Deus rebus indidit: valēntque ad homines ad miris effectis excitandos, vt multa credant quę captum ipſorum aſcedunt, adeóq; fidei Chriſtianæ myſteria, prout D. Auguſt. in cit. lib. 21. cap. 3. notat. Attamen per accidens poſſunt eſſe illicitæ: vt quando referuntur ad malum finem, vel adferunt ſcandalum: vt cùm à Diabolo putantur eſſe, quæ per eas fiunt; aut talia ſunt quæ exerceantur cum periculo ſalutis corporis: in quo caſu peccatum mortale committi cenſent Syluester & Summa in verbo. Ars ille quæſt. 8. & hic num. vlt. Confirmatùrque per cap. 1. De torneamentis: in quo torneamenta ipſa prohibentur ſub pęna priuationis ſepulturæ: eo quod ſæpe inde hominum mortes & animarum pericula oriantur.

151 Diabolica autem, de qua ve de vitio religioni oppoſito hic ex inſtituto agitur, de ſe illicita eſt: quia includit pactū cum Diabolo, cum quo ſocietatem commerciúmque inire nunquam licet: vt D. Auguſt. oſtendit in lib. 2. de Geneſi ad literam ſub finem penultimi capitis: & ſatis conſtat ex ijs quæ habentur 26. queſt. 5 per totam: & ex admonitione D. Pauli 1. ad Corint. 10. Nolo vos ſocios fieri Dæmoniorum. Ab ea artificialem magiam diſcernere, facile eſt: monſtrata nimirum arte qua fiunt mira illa opera, quæ Diabolica putantur. Naturalem verò diſcernere, eſt difficile: quia Diabolus ſæpe occultat ſuas fraudes, obiecto prætextu virium rebus naturalibus inditarum. In qua difficultate cauenda ſunt duo extrema. Alterum ne exiſtimemus omne illud diabolicum eſſe, quod nobis eſt nouum & mirabile. Nam multa eſſe mira in rebus naturalibus, etiam quotidianis, oſtendit D. Auguſt. in ſuprà cit. cap. 4. Alterum ait, ne exiſtimemus quidquid nobis mirum ac nouum videtur, ipſum eſſe naturale. Nam ex antedictis, negari nequit, quin aliqua ſit magia diabolica.

152 Teneri poteſt verò hæc regula. Quando effectus aliquis inuſitatus & mirabilis contingit ex applicatione aliquarū ſingularium virtutum, quæ in rebus naturalibus ineſſe cenſentur, ſed nos latentes: quotieſcumque & à quocumque talis applicatio fiat, ſi ea fit ſine alijs cæremonijs vel obſeruationibus nullius virtutis, effectus ipſe iudicari poteſt naturalis. Sin opus fit certis cæremonijs & obſeruationibus inanibus res cenſenda eſt ſuſpecta: & ideo videndum eſt, interueniàtne pactum aliquod tacitum cum dæmone, magiam diabolicam conſtituens.

Appendix de pacto cum Dæmone.

IN cuius gratiam, & pro pleniore eiuſmodi pacti notitia notandum eſt primò, per pactum cum Dæmone intelligi promiſſionem factam dæmoni ab homine, ex qua obligatio naſcatur, non tantum ex parte hominis, verumetiam ex parte Diaboli, ſaltem ficta. 153

Atque ipſum duplex eſſe: vnum expreſſum, quod apertè initur cum Dæmone; & alterum tacitum, quod implicitè fit cum dæmone. Expreſſum autem ſolet tribus modis fieri. Primus eſt, cum ſolemnitate quadam: nempe vt apparente viſibiliter dæmone multis ſtipato, coram quibus fiat illi promiſſio ea ratione quam tradūt Alphonſ. à Caſtro *in lib. 1. de iuſta heret. punitione cap. 16.* & *Sprengerus in ſuo malleo maleficarum parte 2. quæſt. 1. cap. 2.* Secundus eſt, quo ſine ſolemnitate quidem, diabolo tamen fit immediatè. Tertius eſt quo etſi expreſsè fiat dæmoni, non tamen immediatè, ſed per interpoſitam tertiam perſonam, puta magum aut maleficum tāquam locum illius tenentem.

Notant autem ijdem authores, illos qui pactum expreſſum cum dæmone ineunt, promittere ei multa ſimilia ijs quæ hodie ſolent hæretici in fidei catholicæ abiuratione. 154 Promittunt enim, quod nunquam adorabunt Euchariſtiam quòd blaſphemijs & iniurijs afficient Sanctos, præſertim Beatam Virginem: quòd confringent Chriſti & Sanctorum imagines quas poterunt: quòd nunquam facient ſignum crucis, quòd nunquā integrè confitebūtur ſua peccata, & maximè illud de quo agimus, quod ſibi cauebunt diligentiſſimè ab omnibus rebus ab Eccleſia conſacratis, vt eſt aqua benedicta, ſal benedictum: quod ſua conuiuia, & commeſſationes celebrabunt illis diebus quibus ab alijs Chriſtianis ieiunatur; quod denique conabuntur alios quotquot poterunt inducere in idem flagitium.

Dæmon verò viciſſim ſolet huiuſmodi hominibus præſcribere ſigna quædam ſuperſtitioſa; qualia ſunt expreſſa ipſius Dæmonis inuocatio, certa quædam verba ab ipſo præſcripta, characteres quidam in chartis ſcripti, nodorum complicatio, & alia id genus, non quod vis vlla ſit in eis, vt falsò exiſtimant ij ipſi, qui cum dæmone paciſcuntur: ſed quòd ad illorum exhibitionem, & præſentiam Dæmon ſtatim accurrens, mirabilia illa operetur, quæ imperiti exiſtimant a magis fieri. Neque putandum eſt verum eſſe quod aliqui ex ijſdem magis iactitant ſe habere Dæmonem incluſum in annulo, aut in alia re: falluntur enim, quia Dæmon non adeſt illis, niſi quando ipſe vult, aut quando ab aliquo potentiore Dæmone compellitur, prout docet Franc. à Victoria in relectione de arte magica numero 31.

Pactum autem tacitum cum Dæmone fit duobus modis. 155 Altero cùm quis ſciens, & prudens vtitur ſignis ſuperſtitioſis magorum: ſiue ea acceperit traditione maiorum, iure quaſi hæreditario: ſiue ab ipſis magis didicerit: ſiue ex ipſorum libris vel ſermonibus hauſerit. Altero cùm quis vtitur ſignis ſuperſtitioſis ignorans illa eſſe talia, eo quod putet non eſſe mala.

Notandum eſt præterea, habentes pactum cum dæmone expreſſum quocumque ex tribus antea propoſitis modis, grauiſſimè peccare: quia in iniuriam grauiſſimam Creatoris, diuinum cultum deferunt creaturæ miſerrimæ. 156 Atq; tales cùm nonnunquā ſint hæretici: vt cum de dæmone, aut ſuperſtitioſis ſignis ipſius credunt aliquid, quod eſt contra fidem vt in illis ineſſe aliquam diuinitatem, nonnumquam etiam ſint apoſtatæ à fide, vt cum ex animo credunt diabolo, & totam fidem catholicam reijciūt. Super eo, magi (vt & ſuper blaphemijs in Chriſtum & Sanctos, abuſu rerum ſacrarum in ſuis incantationibus, commiſtione cum Dæmonio: & damnis illatis iniectione morborum in homines & beſtias ac vaſtatione ſegetū & vineārū) ſunt diligēter examinandi à Confeſſario: eo quod inde incurrant excommunicatione reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini & alias hæreticorum pœnas. Porro ſi quis fictè faciat tale pactum, etſi dictis pœnis non ſubijciatur, peccat tamen mortaliter, ob notabilem quæ in eo committitur Dei irreuerentiam.

Habentes autem pactum tacitum, priore modo duorum proximè propoſitorum, peccant quoque mortaliter tanquā ſcienter ineuntes ſocietatem cum Dæmone, hoſte Dei & humani generis. Non item habentes poſteriore

Digitized by Google

gitare: vt nonnullis contingit, qui nimis dediti ſunt rebus creatis ſuis, & caducis. Quintus eſt, nullatenus amare Deum, ne quidem amore naturali, tanquam parentem, benefactorem, ac dominum. Sextus eſt, nullatenus timere Deum, ne quidem timore ſeruili, vt dominum, & ſcelerum vindicem: de quo Deus ipſe queritur per illud Malachiæ 1. Si dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? & illud Ieremiæ 2. Scito & vide quia malum & amarum eſt, reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te.]

144 Præterea ſub ſe impietas continet quatuor ſpecies: tentationem Dei, blaſphemiam, periuriũ, & ſacrilegium, hoc eſt, irreuerentiam quæ exhibetur rebus ſacris, aut Deo dicatis locis vel perſonis: quæ eadem ſpecies, habet ſub ſe alias adhuc varias ex varietate rerum ſacrarum ei obiectarum: in quibus hîc immorandum non eſt, quia de eis dicendi proprius in ſequenti libro 19. datur locus: vt & de blaſphemia & periurio in lib. 18. De tentatione Dei verò, in cap. 13. huiuſce libri ſect. 4.

De ſuperſtitione.

SECTIO II.

145 Superſtitio verò generaliter definiri poteſt: vitium quo exhibetur Deo cultus ſuperfluus. Vbi aduertendum eſt, quòd etſi non poſſit nimis magnus cultus exhiberi Deo ex parte ipſiuſmet cultus: poſſit tamen ex parte illius cui exhibetur, & ex parte modi quo exhibetur. Nimius eſt enim, tum ille qui exhibetur falſo Deo, conſtituens eam ſuperſtitionis ſpeciem quæ dicitur falſi cultus, & proprio nomine appellatur idololatria: tum ille qui exhibetur vero Deo indebitè: conſtituens alteram ſuperſtitionis ſpeciem, quæ vocatur indebiti ſeu vani cultus. Et contingit, tum quando ceremonijs mendacibus, cultus exhibetur vero Deo: vt ſi quis nunc temporis offerat Deo holocauſta, aut alia ſacrificia veteris legis: vel ſe circumcidat, quia talia ſignificant Meſſiam venturum: quod eſt mendacium, cùm iam venerit: aut Miſſam celebraret obſeruando ceremoniã, cui falsò tribuitur, quòd ſit inſtituta à Chriſto: aut prædicaret populo falſa miracula. Tum etiam quando cultus ipſe exhibetur ceremonijs ſuperfluis, ſeu quæ neque ad Dei gloriam, neque ad ſubijciendam carnem ſpiritui, & ſpiritum Deo, quidquã faciũt; qualis eſt audiendi ſacrum celebrante Sacerdote qui vocetur Ioannes: aut quod celebretur ante ſolis ortum immediatè; aut in quo habeantur nouem candelæ, nec pauciores accenſæ, aut in quo dicuntur quatuor Paſſiones, & ſic de ſimilibus; in quibus præter Eccleſiæ morem, religio in quibuſdam circumſtantijs & rebus ponitur, eas pro arbitrio proprio aſſumendo ad verum Dei cultum; ad quem non ſunt aptæ, ea ſaltem ratione, qua aſſumuntur.

Prioris autem illius modi vanum cultum peccatum eſſe genere ſuo mortale ex eo patet, quòd ſit mendacium perniciosum, notabilem continens irreuerentiam erga Deum, ipſiuſque diuinum cultum. Et ita docent in verbo Superſtitio, Caiet. & Fumus, itemque Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 16. Addentes cultum vanum poſterioris modi communiter peccatum eſſe tantummodo veniale. Ratio verò eſſe poteſt quòd communiter is fiat ſine mala intentione, in ea ceremonia contingat grauis irreuerentia erga cultum diuinum, cui non repugnat de ſe nec de intentione eam vſurpantis. Quanquam ſi interueniret alicuius talis ceremoniæ prohibitio ſpecialis, facta à Superiore in ata Concil. Triden. ſeſſ. 22. in decreto De obſeruandis ac euitandis in celebratione Miſſæ; non eſſet à mortali excuſanda illius obſeruatio: ſicut nec ſi contineret pactum aliquod occultum cum Dæmone.

De idololatria.

SECTIO III.

146 Iam de idololatria, qua cultus ſoli vero Deo debitus exhibetur falſo Deo: notandum eſt primò, nomen habere ex eo, quòd à Theologis quidquid adoratur vt Deus, cùm non ſit, vocetur idolum, iuxta illud 1. Paralip. 16 Omnes dij populorum, idola. Secundò, generaliter quidem & impropriè, nonnumquam vſurpari pro quocumque peccato mortali, maximè eo, quo quis ad aliquam creaturam nimis afficitur, tanquam in ea finem ſuum vltimum conſtituens: vt in pecunia ille, de quo ad Epheſ. quinto, Auarus qui eſt idolorum ſeruus] aut in conuiuijs, vt illi de quibus ad Philipp. 3. Quorum Deus venter eſt.] In præſentiarum autem ſumi ſpecialiter & propriè pro peccato, quo quis reipſa exhibet diuinum cultum alicui creaturæ tanquam Deo: itaut velit quantum in ſe eſt, eo cultu talem opinionem illi conciliare, qualis reuera competit ſoli diuinæ maieſtati: de quo Gregorius à Valen. 2. 2. diſput. 6. ... quæſt. 11. pun. 3. & latiùs Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 1 & 4.

Peccatum verò grauiſſimum eſt idololatria, tanquam mendacium perniciosum: vtpote hominibus ſcandaloſum, & Deo valdè iniurioſum: ſiue committatur actu tantùm interno, id eſt, animo duntaxat: ſiue actu tantùm externo, ob metum vel ob aliam cauſam: vt ad adulandum alicui, ſiue etiam, *& multo magis*, ſi actu externo ſimul & interno: in quo tertio caſu, quia eſt coniuncta cum hæreſi in fidelibus, inducit ex communi ſententia (pro qua Suarez multos authores commemorat in ſeq. cap. 6. ſub finem) omnes pœnas quas ipſa hæreſis: De quibus in præced. cap. 4 quæſt. 5. diximus.

Quam grauis autem iniuria inferatur Deo per idololatriam, patet ex eo, quòd ſit directè contra honorem ei debitum: vtpote qui eſt incommunicabilis alteri, quàm vero Deo: ſicut & diuinitas ipſa, ac ſupremus omnium principatus, ſummaque omnium excellentia. Nec obſtat ſi fuerit tantùm exterior: quia ſicut crimen eſt læſæ maieſtatis in vno regno, alium recognoſcere, tanquam regem præter eum qui ſolus in eo eſt verus Rex: deferendo illi honorem externis ſignis, Regum tantum proprijs, ita crimẽ eſt læſæ maieſtatis diuinæ, externum honorem ſoli Deo debitum, deferre creaturæ.

Porro propriè ſumpta idololatria, duplex eſt: vna expreſſa, qua expreſsè & apertè cultus diuinus exhibetur creaturæ, tanquam Deo. Altera eſt tacita, qua tacitè tantùm, & implicitè cultus diuinus creaturæ exhibetur; vt quãdo quis aut metu, aut aliorum conſuetudine ductus, aliàve ratione obcæcatus, tale quid per creaturæ venerationem facere generatim intendit: ad inſtar eorum, qui Exod. 32. dixerunt: Hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Aegypti.] Idipſumque illis contingere poſſe, non obſtante quòd verũ Deum agnoſcant, nec ignorent vanitatem idololatricam, patet ex ijs quos Apoſt. ad Rom. 1. ideo damnat, quòd cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerint, ſed mutauerint gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis, &c.] 147

Cenſetur quoque tacita idololatria, quando ſit pactum occultum cum Dæmone: eaque ratione complectitur quatuor ſpecies, magiam, diuinationem, maleficium, & vanam obſeruationem, diſtinctas ex fine ob quem tale pactum ſit. Qui eſt, vel vt quis videatur magnus, & mira faciat, vnde conſtituitur magia: vel vt cognoſcat futura, vnde diuinatio; vel vt noceat alteri, vnde maleficium; vel vt proſit ſibi vel alteri, & eſt vana obſeruatio. De quibus tractatur in iure Canonico cauſa 26. per quinque primas quæſtiones, & in fine quæſt. ſeptimæ: & in Decretalibus titulo de ſortilegijs, & à D. Thom. 2. 2. quæſt. 92. & aliquot ſequentibus, & à Summularijs in verbo Superſtitio, & in verbo Maleficium: & ab alijs tractantibus de virtute religionis, vt Suarez in ſuo opere de eadem virtute tract. 3. lib. 2. aut de peccatis quæ contra Deum aut quæ contra primum Decalogi præceptum committuntur, vt nouiſſimè omnium & latè *alijs citatis* Thomas Sanchez in ſuo opere morali lib. 2. cap. 37. & ſequentibus: aut differentibus aduerſus maleficos, vel aduerſus artes ſuperſtitioſas. In qua tractatione nobis deinceps verſandum eſt, ac ſigillatim de vnoquoque talium peccatorum dicendum quatenus exigere videtur inſtitutum noſtrum. 148

CAPVT XV.

De magis.

SVMMARIVM.

149 *Quid & quotuplex ſit magia.*
150 *Nec naturalis nec artificialis de ſe eſt illicita, & quomodo ſit per accidens.*
151 *Diabolica, eſt de ſe illicita, & qua ratione à naturali, & artificiali diſcernatur.*
152 *Regula notanda ad talem diſcretionem.*
153 *Pactum cùm Dæmone quoddam eſt expreſſum, quoddam tacitum, quorum illud tribus modis contingit.*
154 *Nefanda contingentia in expreſſo pacto cum Dæmone.*
155 *Duo modi quibus ſit pactum tacitum cum Dæmone.*

156 *Bo-*

156 *Peccatum eſt mortale, pactum inire cum Dæmone, ſiue expreſſum ſiue tacitum, niſi quòd in hoc interdum ignorantia excuſet.*
157 *Modus cognoſcendi ex verbis, pactum occultum cum Dæmone, in ijs quæ apparent mirabilia.*
158 *Modus idem cognoſcendi ex certis characteribus & figuris.*
159 *Modi cognoſcendi ex effectis, aut ex circumſtantijs vanis, aut de manibus perſonis.*
160 *Aduertendum circa eoſdem modos.*

149 GEneraliter ſumpta magia definiri poteſt, ſcientia vel poteſtas qua mira quædam & inſolita fiunt: vi tamen creata. Quod additur ad excludendam poteſtatem faciendi miracula, quia Chriſtus in illorum patratione diuinitùs concurrit cum fide, & oratione eorum à quibus patrantur.

Diuidi poteſt verò, iuxta D. Auguſt. in lib. 21. de Ciuit. Dei cap. 6. in naturalem, artificialem & diabolicam. Atque naturalis cenſetur, quando cauſarum naturalium virtute indita ipſis à natura, ſed occulta, fiunt effectus mirabiles, rudioribus occulti ac ſolis doctioribus & peritis perſpecti: quales fuerunt, quòd ſimulachrum quoddam in aere pẽderet vi magnetis: & quòd lucerna quædam Veneris ſub dio poſita, nec vento nec pluuia extingueretur: de quibus D. Auguſt. loco citato. Cenſetur verò artificialis: quando id quod videtur mirum, fit tantùm arte & induſtria humana: ſicut multa ſolent fieri à circulatoribus & funambulis. Cenſetur demum Diabolica, quando mira & inſolita fiut virtute Diaboli: vt aliquando fieri, aduerſùs quoſdam Gentiles oſtendit D. Thom. lib. 3. contra gentes cap. 104. Et patet ex eo quod Leuit. 20. verſ. 6. & Deut. 18. verſu 10. & alibi in ſacris Literis aliqua magia damnetur tãquam Diabolica: cuiuſmodi erat ea qua vtebatur Pythoniſſa, quæ ſuſcitauit Samuelem 1. Rege. 28. & alia Pythoniſſa, quam curauit D. Paulus Act. 16.

150 Porro non omnem magiam eſſe de ſe illicitam, argumento eſt quòd illi qui ex Oriente ad adorandum Chriſtum venerũt Matth. 2. Magi honorifica appellatione vocentur. Et patet de naturali & artificiali, quæ ſolis naturę nituntur fũdamẽtis ac viribus, quas Deus rebus indidit: valẽtque ad homines ex miris effectis excitandos, vt multa credant quę captum ipſorum excedunt, adeòq; fidei Chriſtianæ myſteria, prout D. Auguſt. in cit. lib. 21. cap. 3. notat. Attamen per accidens poſſunt eſſe illicitæ: vt quando referuntur ad malum finem, vel adferunt ſcandalum: vt cùm à Diabolo putantur eſſe, quæ per eas fiunt; aut talia ſunt quæ exerceantur cum periculo ſalutis corporis: in quo caſu peccatum mortale committi cenſent Syluester & Sumus in verbo. Ars ille quæſt. 8. & hic num. vlt. Confirmatùrque per cap. 1. De torneamentis: in quo torneamenta ipſa prohibentur ſub pęna priuationis ſepulturæ: eo quòd ſæpe inde hominum mortes & animarum pericula oriantur.

151 Diabolica autem, de qua vt de vitio religioni oppoſito hic ex inſtituto agitur, de ſe illicita eſt: quia includit pactũ cum Diabolo, cum quo ſocietatem commerciùmque inire nunquam licet: vt D. Auguſt. oſtendit in lib. 2. de Geneſi ad literam ſub finem penultimi capitis: & ſatis conſtat ex ijs quæ habentur 26. quæſt. 5. per totam: & ex admonitione D. Pauli 1. ad Corint. 10. Nolo vos ſocios fieri Dæmoniorum. Ab ea artificialem magiam diſcernere, facile eſt: monſtrata nimirum arte qua fiunt mira illa opera, quæ Diabolica putantur. Naturalem verò diſcernere, eſt difficile: quia Diabolus ſæpe occultat ſuas fraudes, obiecto prætextu virium rebus naturalibus inditarum. In qua difficultate cauenda ſunt duo extrema. Alterum ne exiſtimemus omne illud diabolicum eſſe, quod nobis eſt nouum & mirabile. Nam multa eſſe mira in rebus naturalibus, etiam quotidianis, oſtendit D. Auguſt. in ſuprà cit. cap. 4. Alterum eſt, ne exiſtimemus quidquid nobis mirum ac nouum videatur, ipſum eſſe naturale. Nam ex antedictis, negari nequit, quin aliqua ſit magia diabolica.

152 Teneri poteſt verò hæc regula. Quando affectus aliquis inuſitatus & mirabilis contingit ex applicatione aliquarũ ſingularium virtutum, quæ in rebus naturalibus ineſſe cenſentur, ſed nobis latentes: quotieſcumque & à quocumque talis applicatio fiat, ſi ea ſit ſine alijs cæremonijs vel obſeruationibus nullius virtutis, effectus ipſe iudicari poteſt naturalis. Sin opus ſit certis cæremonijs & obſeruationibus inanibus res cenſenda eſt ſuſpecta: & ideo videndum eſt, intaruenit ne pactum aliquod tacitum cum dæmone, magiam diabolicam conſtituens.

Appendix de pacto cum Dæmone.

IN cuius gratiam, & pro pleniore eiuſmodi pacti notitia notandum eſt primò, per pactum cum Dæmone intelligi promiſſionem factam dæmoni ab homine, ex qua obligatio naſcatur, non tantum ex parte hominis, verumetiam ex parte Diaboli, ſaltem ficta. 153

Atque ipſum duplex eſſe: vnum expreſſum, quod apertè initur cum Dæmone; & alterum tacitum, quod implicitè fit cum dæmone. Expreſſum autem ſolet tribus modis fieri. Primus eſt, cum ſolemnitate quadam: nempe vt apparente viſibiliter dæmone multis ſtipato, coram quibus fiat illi promiſſio ea ratione quam tradit Alphonſ. à Caſtro *in lib. 1. de iuſta hæret. punitione cap. 16. & Sprengerus in ſuo malleo maleficarum parte 2. quæſt. 1. cap. 2.* Secundus eſt, quo ſine ſolemnitate quidem, diabolo tamen fit immediatè. Tertius eſt quo etſi expreſsè fiat dæmoni, non tamen immediatè, ſed per interpoſitam tertiam perſonam, puta magum aut maleficum tanquam locum illius tenentem.

Notant autem ijdem authores, illos qui pactum expreſſum cum dæmone ineunt, promittere ei multa ſimilia ijs quæ hodie ſolent hæretici in fidei catholicæ abiuratione. 154 Promittunt enim, quòd nunquam adorabunt Euchariſtiam: quòd blaſphemijs & iniurijs afficient Sanctos, præſertim Beatam Virginem: quòd confringent Chriſti & Sanctorum imagines quas poterunt: quòd nunquam facient ſignum crucis, quòd nunquã integrè confitebũtur ſua peccata, & maximè iſtud de quo agimus, quòd ſibi cauebunt diligentiſſimè ab omnibus rebus ab Eccleſia conſacratis; vt eſt aqua benedicta, ſal benedictum: quod ſua conuiuia, & commeſſationes celebrabunt illis diebus quibus ab alijs Chriſtianis ieiunatur; quod denique conabuntur alios quotquot poterunt inducere in idem flagitium.

Dæmon verò viciſſim ſolet huiuſmodi hominibus præſcribere ſigna quædam ſuperſtitioſa: qualia ſunt expreſſa ipſius Dæmonis inuocatio, certa quædam verba ab ipſo præſcripta, characteres quidam in chartis ſcripti, nodorum complicatio, & alia id genus, non quod vis vlla ſit in eis, vt falsò exiſtimant ij ipſi, qui cum dæmone paciſcuntur: ſed quòd ad illorum exhibitionem, & præſentiam Dæmon ſtatim accurrens, mirabilia illa operetur, quæ imperiti exiſtimant à magis fieri. Neque putandum eſt verum eſſe quod aliqui ex ijſdem magis iactitant ſe habere Dæmonem incluſum in annulo, aut in alia re: falluntur enim, quia Dæmon non adeſt illis, niſi quando ipſe vult, aut quando ab aliquo potentiore Dæmone compellitur, prout docet Franc. à Victoria in relectione de arte magica numero 31.

Pactum autem tacitum cum Dæmone fit duobus modis. 155 Altero cùm quis ſciens, & prudens vtitur ſignis ſuperſtitioſis magorum: ſiue ea acceperit traditione maiorum, iure quaſi hæreditario: ſiue ab ipſis magis didicerit: ſiue ex ipſorum libris vel ſermonibus hauſerit. Altero cùm quis vtitur ſignis ſuperſtitioſis ignorans illa eſſe talia, ac quod putet non eſſe mala.

Notandum eſt præterea, habentes pactum cum dæmone 156 expreſſum quocumque ex tribus antea propoſitis modis, grauiſſimè peccare: quia in iniuriam grauiſſimam Creatoris, diuinum cultum deferunt creaturæ miſerrimæ. Atq; tales cùm nonnunquã ſint hæretici: vt cum de dæmone, aut ſuperſtitioſis ſignis ipſius credunt aliquid, quod eſt contra fidem vt in illis ineſſe aliquam diuinitatem, nonnumquam etiam ſiut apoſtatæ à fide, vt cum ex animo credunt diabolo, & totam fidem catholicam reijciũt. Super eo, magi (vt & ſuper blaſphemijs in Chriſtum & Sanctos, abuſu rerum ſacrarum in ſuis incantationibus, commixtione cum Dæmonio: & damnis illatis iniectione morborum in homines & beſtias ac vaſtatione ſegetũ & vinearũ) ſunt diligẽter examinandi à Confeſſario: eo quod inde incurrant excommunicationem reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini & alias hæreticorum pœnas. Porro ſi quis fictè faciat tale pactum, etſi dictis pœnis non ſubijciatur, peccat tamen mortaliter, ob notabilem quæ in eo committitur Dei irreuerentiam.

Habentes autem pactum tacitum, priore modo duorum proximè propoſitorum, peccant quoque mortaliter tanquã ſcienter ineuntes ſocietatem cum Dæmone, hoſte Dei & humani generis. Non item habentes poſteriore

modo, ſi adſint duæ conditiones quas ponunt Caiet in verbo Incantatio in principio & Syln. in verbo Superſtitio qu. 12. in fine. Prior conditio eſt, vt talis ſit paratus relinquere eam ſuperſtitionem quando admonetur. Nam poſt admonitionem non poteſt per ignorantiam excuſari. Poſterior eſt, vt ignorantia illius ſit probabilis, quia craſſa vel ſupina non excuſat, & ideo quantumuis rudes & idiotæ excuſari poſſint in hac re per ignorantiam, non tamẽ cæteri qui poſſunt, & tenentur ſcire: præſertim Paſtores qui alios docere debent.

Notãdum eſt denique facile quidem eſſe dignoſcere pactum expreſſum cum dæmone, itẽmque tacitum priore modo, cùm ineatur ſcienter; ſed tacitum poſteriore modo, difficile eſſe cognoſcere: Nam quamuis illud quod neque diuina virtute, neque naturaliter fit ab homine, meritò iudicetur pendere ex aliquo pacto cum dæmone; non eſt tamen ſtatuendum, hoc ipſo aliquid tali pacto carere, quod diuina virtute aut naturali factum videri debeat: quin Dæmon aliquando occultat ſua opera ſub ſpecie rerum naturalium & aliquando ſub ſpecie diuinorum miraculorum: ita ut difficulter cognoſcantur illius fraudes & inſidiæ. Sunt autem aliquot modi agnoſcendi tale pactum occultum cum Dæmone, quos Gregorius a Valen 2.2. diſput. 6. quæſt. 13. puncto 2. & Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 15. tradunt ex D. Thom 2.2. quæſt. 96. art. 1. & 4. & ex Caiet. in ſuo. mma verbo Incantatio, ac ex Nauar. in Enchir. cap. 11. numero 22.

Modi deprehendendi pactum occultum cum Dæmone in iis quæ apparent mirabilia.

157 PRimus eſt ex verbis, quæ perferuntur ad ipſorum effectorum mirabilium productionem: nẽpe ſi aliqua vſurpentur quæ cenſeri poſſint ad dæmonem, ſaltem implicitè, pertinere: vt cum aliquid continent contra fidem, aut ſunt peregrina, quæ neceſſarium ſit lingua ipſa peregrina proferri, nullo Eccleſiæ communi vſu adſtipulante: aut ſunt ignota, vtpote nihil omnino ſignificantia, vel non cohærẽtia inter ſe, vel inutilia: vtpote quæ neque precationem, neque inuocationem & laudem Dei contineant. Deinde cùm ſunt falſa vel apocrypha: vt quæ indicant, quod Christus, *aut Caius*, habuerit febres. Præterea cùm ſunt verba ſacra, quæ detorquentur ad alios ſenſus, aut ad effectum ad quem neque à Deo, neque ab Eccleſia ſunt ordinata: vt verba *Hoc eſt corpus meum*: ad ſiſtendũ ſanguinis fluxum. Deniq; cum ſunt preces quarũ vis & efficacia conſtituitur in modo eas ſcribendi aut proferendi, v.g. quod proferantur in auricula iumenti, & in certa quadam hora. Item quod ſcribantur in tali membrana, & in tali figura: & ſic de alijs circunſtãtijs quæ ſapientum iudicio, nihil de ſe pertinent ad effectum cuius prædictio intenditur.

Vbi aduerte quod etſi ſuperſtitio ſit, habere animum tales circunſtantias adhibendi, tanquam per ſe efficaces ad effectum impetrandum à Deo: non eſſe tamen, ſi caſu eæ adhibeantur: vt quia talis charta venit ad manum: vel ea hora fuit opportuna aut ſi tantummodo vſurpentur ad excitandam maiorem deuotionem & attentionem in precãdo: quomodo ex Caiet. (*quod Greg. à Valentia approbat*) ſuperſtitioſum non eſt, quòd aliqui precantes pro ſuorum iumentorum incolumitate, circumducant ea nouies circa templum S. Antonij: aut faciant venam illis aperire in die feſto alicuius Sãcti. Item quòd aliqui ex primo nummo oblato imagini Crucifixi in die Paraſceues, faciant annullum contra neruorum contractionem. Non eſt, inquam, ſuperſtitioſum, ſi eiuſmodi circunſtantias tantùm adhibeant vt ſeipſos magis excitent ad deuotẽ & attentè orandum, propter præſentiam rerum ſuarum circa templum Sancti, vel propter diẽ Sancto dicatum: vel propter Crucifixi memoriam. Qua tamen in re, habenda eſt ratio ſcandali, ne alij putent eſſe ſuperſtitionem: talibúſque exemplis inducti, ad alia vana & ſuperſtitioſa prolabantur.

Cæterùm aduerſus certas orationes quibus aliqui morbi curari dicuntur, aut alia incommoda huius vitæ propulſari facit quod ex D. Thom. Suarez loco cit. num. 11. colligit, tales etiamſi nullam falſitatem, aut apertam dæmonis inuocationem contineant; immo ad orandum colendúmque Deum aptæ ſint deſe; cenſeri ſuperſtitioſas ex intentione illas vſurpantis, quando adhibentur in ſignum infallibile effectus expectati: quia cum illud non ſit à Deo inſtitutum hanc perinde certò ſperare ac ſi promiſſum eſſet à Deo, nõ caret ſuperſtitione, vani ſaltem cultus: in quo cernitur ſum

Dei ipſius tentatio, dum ſine cauſa poſtulatur ab ipſo miraculoſa defenſio, aut protectio, ſiue etiam temeraria ſui cõfidentia, de conſequendo extraordinario tali effectu, nullo innixa diuinæ promiſſionis fundamento. Oportet ergo cum debita reuerentia & ſpe in Deum, liberalem bonorum omnium largitorem, ac in Sanctorum patrocinium, quærere commoda huiuſmodi temporalia. Non autem cum credulitate infallibiliter obtinendi illa quam inordinatus affectu ſuggerit: quod quidem non caret periculo ne dæmon ſe ingerens talibus pietatis ſpeciem habentibus, *quibus fraus ipſius obtegitur*, commoditatem capiat inducendi hominem in aliam peiorem ſuperſtitionem.

Secundus modus cognoſcendi eſt ex certis quibuſdam characteribus vel figuris, quæ adhibentur ad effectus extraordinarios producendos, etiam ex ſigno crucis, *aliòqui ſacratiſsimo & maximè ſalutari*, quando ipſum vſurpatur cum certis ceremonijs, nempe in certa hora, ad certum ſitum, ſub certo numero: aut ipſum pingi debet, non dextra ſed ſiniſtra manu, a fœmina non à viro, à puero non à ſene: duobus digitis non tribus: colore rubro non nigro: quibus omiſſis, nõ expectetur efficacia operationis. Id quod notat a Victoria in relect. de Magia num. 16. Neque obſtat quòd diabolus ab eo ſigno abhorreat; quia non abhorret ab illius (ſicut nec à cæterarum rerum, etiã ſacratiſſimarũ) abuſu De iniuria. 158

Characteres autem eiuſmodi & figuras damnabiles eſſe, tanquam res ſuperſtitioſas, conſtat ex cap. Illud 26. qu. 2. & ex cap Nec mirum in ſeq. quæſt. 5. Quod & ratione confirmatur a D. Thom. 2.2. qu. 96. art. 2. ad 2. & lib. 3. contra gẽtes cap. 104. & 105. quid in illis nullum ſit principium ſic operandi à natura inditum: quo fit vt debeant pẽdere ex voluntate agentis intelligentia præditi, qui adhibito eo, quod ſua natura eſt cauſa inſufficiens, ad illius præſentiam producit effectum; non quidem illius virtute, ſed ſua propria. Iam verò agens, a quo characteres & figuræ prædictæ inſtitutæ ſunt ad extraordinarios effectus, non poteſt cenſeri alius, quam Diabolus. Namque ſigna inſtituta à Deo in Eccleſia quibus ea tanquam inſtrumentis vteretur ad ſupernaturalem effectum, ſunt ſeptem Sacramenta Euangelica. Ab ipſa Eccleſia vero, authoritate Dei inſtituta, ſunt ſacramẽtalia, vt aqua benedicta, Agnus Dei, & cætera habẽtia ſpiritualem virtutem impetrandi nomine Eccleſiæ, ex eius inſtitutione & benedictione de quorum numero non ſunt tales characteres, vt nemo negauerit. Diabolicum igitur non diuinum opus eſſe putandum eſt illud, quod producitur taliſ applicatione. Aduerto verò obiter quod etſi religioſum ſanctũmque ſit vti ſacramentalibus v.g. aſpergere ſe aqua benedicta, geſtare collo appenſum quod vocant Agnus Dei; ſperando bona fide per modum impetrationis, peculiarem Dei protectionem: nihilominus talem tanquam certam, inde non minus ſperare, quàm ſi eſſet à Deo promiſſa, non carere ſuperſtitione, vani ſaltem cultus; eadem ratione qua antè dictum eſt de orationibus. & dici debere de geſtatione reliquiarum appenſarum collo, aut initij Euangelij S. Ioannis docet Suarez in memorato cap. 15. num. 10.

Tertius modus cognoſcendi eſt ex effectu qui permittitur. Quando enim is nullius eſt vtilitatis (vt quòd annulus ſuper filum moueatur) etſi magna habeat ad mirationem (vt habet quòd ſtatua inſtar hominis ambulet) putandum eſt perfici à diabolo potius, quàm à bono Angelo, vel à Deo quandoquidem tales nugæ ſunt eis indignæ. Idem ſimiliter putandum eſt, quando effectus ſupernaturali modo habendus promittitur certiſſimè; cum à Deo nec promiſſum ſit, nec detur certiſſimè: vt quando portandi ſuper ſe aliquod certum ſignum, vel dicenti certam orationem promittitur certiſſimè, quòd nunquã morietur morte violenta, vel quòd certiſſimè impetrabit temporale quod deſiderat. Quaquidẽ ratione non poteſt tale quid expectari à Deo. Nec enim bona temporalia ipſe certò promittit, cùm non conducant ſemper ad vitam æternã; neque in iiſdem largiendis ipſe cogitur: qui ſingulis ſuas gratias gratis datas diuidit prout vult, ex priori ad Corint. ca. 12. verſu 11. Idem adhuc putandum eſt, quando effectus fit aut ſperatur fieri tanta celeritate, vt id ſuper vim naturaliũ agẽtiũ a quibus expectatur, Illa enim improportio indicat aliquid accedere ad ſupplendum illud quod deeſt virtutis in iiſdem agẽtibus. Vnde autem potius accedat quàm à ſuperſtitione diabolica oſtendi non poteſt; cùm nullum de eo Dei ſit promiſſum, ad quod referri valeat. Videri poteſt Suarez in eodem cap. 15 nu. 14. 159

Quartus modus agnoſcendi eſt, *quem iam antea tetigimus*, ex circunſtantijs vanis & inutilibus, quæ adijciuntur tanquam efficaces, ac tales ſine quibus nihil fieri poſſit: vt quod aliqd de ferro catenæ qua latro alligatus eſt patibulo

adua-

eddatur ex lexribus, vt ad libitum vti poſſis equo retrogrado & calcitrante: & ſin de alijs, quæ adhibentur ad effectus ad quos ſapientum iudicio, nullam habent proportionem, nec diuinam inſtitutionem. Vnde in ſuprà citato cap. Illud, pro ſuperſtitioſis habeotur omnes ligaturæ & remedia, quæ medicorum diſciplina damnat, tanquam improportionata talibus effectibus, adeoque nullius efficaciæ, reſpectu effectuum ad quos producendos adhibentur: itaut comparatione eorum nullã niſi ſigni rationem habere poſſint: ſiue ſint characteres; ſiue quæcumque res ſuſpendendæ aut ligandæ: aut etiam ſaltationes certo quodam modo factæ, vt ibidem declaratur: vbi & in exemplum prędictarũ eorum adſeruntur inanes in ſummitate ſingularum auriũ, enſulæ de ſtruthionum oſſibus in digitis, & ſingultientem dextra manu tenere ſiniſtrum policem. Cuiuſmodi omnia ex arte dæmonum, & peſtifera ſocietate hominum: & Angelorum malorum orta eſſe, non dubitetur: itaut Chriſtiano ſint cuncta vitanda & omni execratione repudianda ex cap. Nec mirum, item citato.

Quintus modus agnoſcendi eſt ea perſona, quæ talia mirabilia operatur, vel quę docuit talia operari, ſi ſit aliquis magus, aut de magia ſuſpectus, aut aliter depranatus: cùm Deus non ſoleat ordinariè conferre gratiam patrandi miracula, niſi valdè bonis viris & pijs.

160 Aduerte autem talibus modis probabiliter quidem, ſufficientèr ve ad moralem certitudinem cognoſci pactum oc cultum cum dæmone: qui etiam ignorantibus, nec volentibus illis qui vtuntur talibus remedijs: immiſcet ſe his ac cooperatur, vt illos decipiat illiſque (in quo conſiſtit fœdus tacitum eum eodem dæmone, *vt ex Auguſt. in 2. de Geneſi ad lit. tam notat Franc. à Victor. in relect. de magia numero 28.*) perſuadeat confidere in rebus vanis: non cognoſci tamen neceſſario & infallibiliter: quia cùm vires naturales rerum ſingularum occultiſſimæ ſint, difficillimum eſt certò ſtatuere aliquam cauſam ad effectum adhibitam, eſſe ſua natura ad illud inſufficientem. Et quamuis cognoſcatur; reſtat adhuc iudicandum an ſit a malo ſpiritu, an verò à bono: vt eſſe poteſt, non modo à Deo ſed etiam ab Angelo bono: vt patet per illud, quòd Tobiæ cap. 5. dæmon à Raphaele fugatus ſit miniſterio incenſi iecoris piſcis. Quod factum ſi quis ad patrocinium alicuius ſuæ ſuperſtitionis proferat, monendus eſt, quòd, *vt habet à Vict. in præced. num. 16.* probabile ſit Angelos bonos cum ſint de numero beatorum, nunquam ſe miſcere terreois rebus ſine ſpeciali mandato Dei, cuius miniſterio mancipati ſunt in cœlo, iuxta illud Daniel. 7. Millia millium aſſiſtebant ei, & decies millies centena millia miniſtrabant ei] neque ipſarum terrenarum rerum, *vt conſtat ex Iob. cap. 41.* vlla ſit virtus naturalis, quæ cum virtute dæmonis comparari poſſit, atque adeo, *quod idem à Victoria in eod. relect. num. 20. oſtendit,* dæmon ipſe cogi nequeat vi alterius rei, quam Dei aut Angeli ſuperioris.

Nec item pactum tacitum cum dæmone inde cognoſci infallibiliter, quòd ille qui effectui cauſam improportionatam adhibet, ſit malæ vitæ: dubium non eſt: cùm conſtet Deum nonnumquam per malos operari miracula, iuxta illud Matth. 7. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus?] Quin nec id neceſſariò colligitur ex eo, quòd exploratum ſit talis cauſæ vſum non fuiſſe monſtratum ab alio, quàm à diabolo; quia, vt rectè notat à Victoria ſub finem præced. num. 15. poſtquã virtus aliqua naturalis monſtrata eſt à dæmone, nihil obſtat quin ea quis poſtea vtatur naturaliter, & ſine concurſu dæmonis. Attamen quia in dubio, tuta conſcientia nequit formari ex eo quod abſolutè fieri poteſt: ſed formari debet ex eo quod ordinariè ſit quandoquidem hoc non illud eſt moraliter probabile) ſtatui poteſt nihil eiuſmodi impedire quominus antedictos modos vſurpemus ad iudicium ferendum de pacto occulto cum dæmone.

CAPVT XVI.

De diuinatione.

SVMMARIVM.

161 *Quid, & quotuplex in genere ſit diuinatio.*
162 *Quid ſit diabolica diuinatio, & quod prohibita ſit tam diuino, quàm humano iure.*
163 *Quæ futura poſſit, quæque dæmon non poſſit certò prænunciare.*
164 *De quibuſdam futuris probabiliter conijcere poteſt, quæ nequit certò prænunciare.*
165 *Diabolica diuinatio quædam expreſſa, quædam tacita.*
166 *Expreſſæ nouem ſpecies diſtinguuntur à Theologis.*
167 *Omnes ac ſingulæ ſunt grauia peccata mortalia, à quibus ignorantia raro excuſat.*
168 *Quid & quotuplex ſit diabolica diuinatio tacita.*
169 *Augurij octo ſpecies.*
170 *Peccata ſunt mortalia in quibus vix ignorantia excuſat, leuitas materia nonnumquam.*
171 *Quæ auguria cenſeri poſſunt licita.*
172 *Quæ illicita eſſe cenſeri debeant.*
173 *Non ita abſolutè prohibita eſt diuinatio per ſomnium, atque aſtrologia qua prædicuntur mere contingentia, & pendentia omnino ex humano arbitrio libertate.*
174 *De ſortibus documenta notanda ad cognoſcendum quatenus illicitæ ſint.*

NOMEN diuinationis ex Cic. in 1. De diuinatione, ſignificat qualemcumq; præſenſionẽm & ſcientiam rerum futurarum. Triplex autem diſtinguitur diuinatio; vna diuina, qua ſupernaturali Dei beneficio futura & occulta prædicuntur ea proprietatibus rerum: & tertia diabolica: quarum duę priores non ſunt de ſe malæ: diuina enim eſt prophetia, quam Apoſtolus in priori ad Corint. cap. 12. numerat inter gratias à Deo gratis datas: humana verò Philoſophi, Aſtrologi & Medici laudabiliter vtuntur. Sola igitur diabolica, propter quam ipſum diuinationis nomen e- 161
aoſum habetur, eſt mala; conſtituens peccatum illud contra religionem, cuius explicatio nobis eſt hic propoſita. Quam ſic inſtituemus, vt primum quid & quotuplex ſit talis diuinatio dicamus, & deinde tradamus rationem dignoſcendi quid ad eam pertineat.

Quid ſit diuinatio diabolica.

SECTIO I.

Nihil aliud eſt, quàm ſignificatio illa occultorum quæ ſit ope dæmonum. Dicitur autem ſignificatio, vt oſtẽ- 162
datur diabolicam diuinationem conſiſtere in verbis vel ſignis exterioribus, non autem in ſola mente, ſicut ſcientia quæ acquiritur per vanam obſeruationem, de qua inferius. Illud verò, *occultorum*, indicat diabolicæ diuinationis, vt & prophetiæ, obiectum eſſe ea, quæ homo per ſe naturâque ſua ſcire non poteſt. Reliquum autem definitionis ſeparat diabolicam diuinationem à prophetia, quæ eſt à Deo: & à diuinatione humana, quæ viribus humani ingenij obtinetur. Porro ſpecialiter prohibita eſt diabolica diuinatio, tũ iure diuino in cap. 23. Numerorum verſ. 23. in cap. 18. Deut. verſ. 10. in cap. 34. Eccleſiaſtici verſ. 5. tum etiam iure humano: ciuili quidem Cod. De maleficis, præſertim l. nemo: canonico verò, 26. quæſt. 5. permultos canones.

Ac quæ ſub eam cadant occulta, quæ dæmon poſſit prænunciare, declaratur aliquo propoſitionibus.

Prima eſt omnia quæ ab homine facta ſunt vel fiunt, dæ- 163
mon prænunciare poteſt. Ratio eſt: quia cùm talia vel fuerint vel ſint, poſſunt à dæmone cognoſci; niſi à Deo impediatur: vt cenſetur cõtigiſſe in eo quod neſcierit Beatę Mariæ perpetuam virginitatem prout ex S. Ignatio martyre annotat D. Hieron. ad cap. 1. D. Matthęi. Item niſi ſint nudę cogitationes vel affectiones humani cordis, quas certò cognoſcere, eſt ſolius Dei: iuxta illud 2. Paral. 6. Tu ſolus noſti corda hominum.] Quanquam negandum non eſt quin poſſit aliquid de eis probabiliter conijcere ex phantaſmatis quæ ipſe videt, & ea ſuggeſtionibus quibus voluntatem excitauit ad prauum conſenſum, de quo eſt hominum accuſator in conſpectu Dei die ac nocte, ex cap. 12. Apocal. Immo iuxta cap. Finale 26. quæſt. 4. poteſt ſcire quando verbo vel alio ſigno externo, vt rubore vel pallore, homo eaſdem cogitationes vel affectiones expreſſerit, vel anima quaſi cum dæmone ipſo mente colloquendo more ſpirituum, eas illi detegere voluerit.

Secunda propoſitio. Dæmon poteſt quædam futura prædicere, non autem omnia. Huius prior pars conſtat ex initio 13. ca. Deut. vnde habetur poſſe prædicere aliqua ſigna & portenta euentura. Poſterior verò, ex illis verbis Iſaiæ 41. Annunciate nobis quæ ventura ſunt in futurum, & dicemus quia dij eſtis vos.] Ex enim indicant, aliquarum rerum futurarum prędictione eſſe ſolius Dei: ideoque dæmonem non poſſe illas prædicere: & verba illa Iſaiæ 46.

Ego ſum Deus,& non eſt vltra Deus,nec eſt ſimilis mei an nuncians ab exordio nouiſſimum,& ab initio,quæ necdum facta ſunt. Atque talium rerum tria ſunt genera. Primum earum quæ pendent à ſola Dei voluntate; vt quod hic ſit prædeſtinatus ad æternam gloriam,ille non ſit. Secundum earum quæ pendent omnino ex libera voluntate hominis: vt certum quid cogitare, dicere,vel facere. Tertium purè contingentium,quamdiu non habent certam & determinatam cauſam; vt quòd talis poſt multos annos, tali die vel hora, interficietur. Omnium enim talium certa cognitio eſt Dei propria.

Cæterarum futurarum quas dæmon ipſe poteſt certò & infallibiliter prædicere,quatuor ſunt genera:primum earũ quæ cauſam habent naturalem & neceſſariam: vt motus cęlorum,cõiunctiones planetarum,Eclipſis Solis & Lunæ. Secundum earum quæ nobis quidem videntur futura contingentia,ſed reuera cauſam habent certam & determinatã, quã dæmon videt:vt quòd quis eo morbo quo laborat cras morietur:aut quòd ſit futura poſtridie aquarum inundatio aut quod ingruat tempeſtas,aut quòd breui corruet domus recens ædificata. Tertium earum,quas ipſe facturus eſt permittente Deo;quo modo potuit prædicere ruinam domus quæ oppreſſit filios Iob. Quartum earum quæ dependent quidem à voluntate Dei,vel hominis:ſed iam illi ſignificata ſunt per diuinam reuelationem:ſiue factam in ſacra Scriptura,ſiue alia ratione à Deo vel a bonis Angelis:quandoquidem inter filios Dei ipſe quoque adſtat coram Domino, ex cap.1.libri Iob.

164 Tertia propoſitio Dæmon multa de ijs quæ nequit certò ſcire,probabiliter conijcit. Ratio eſt:quia cùm ſit perſpicaciſſimi ingenij,ac multæ experientię,quid homines ſint facturi poteſt probabiliter conijcere ex propenſionib.ipſorũ naturalibus, quas illi plurimum ſequuntur: vel ex alijs factis præteritis,vel ex cõſuetudine inueterata.ita poteſt dæmon prædicere, quòd Deus ſit caſtigaturus aliquẽ populũ, qui ſe grauibus ſceleribus contaminat.

Quarta propoſitio eſt. Dæmonem quando neſcit prædicere futura de quibus interrogatur,ſi agat cum prudentioribus & doctis,reſpondere ambiguè,aut ita obſcurè vt nõ intelligatur. Sin cum ſimplicibus & ignaris,qui non poſſunt facilè deprehendere ipſius fraudem,ſolere mentiri apertè. Sed nihil eſt cur in talibus immoremur diutius.

Quotuplex ſit diuinatio diabolica.

SECTIO II.

165 Duplex eſt ex D.Thom. 2.2.q. 95. art. 3. diuinatio diabolica; vna quæ fit cum expreſſa dæmonis inuocatione: altera quæ fit per tacitam dæmonis inuocationem. Ac prior generali nomine necromantia dicitur, & à Theologis diſtinguitur (vt ibid. habet D.Thom.) in nouem ſpecies, quæ diuerſæ quidem ſunt in genere naturæ, non tamẽ in genere moris; ſicut nec furta argenti,auri,tritici,veſtiũ, aliarũmque rerum, quæ in genere quidem naturæ diuerſæ ſunt, ſed non faciunt diuerſæ rationis repugnantiam cum recta ratione.

166 Prima igitur ſpecies dicitur præſtigium,ex eo,quòd dæmon præſtringat aures vel oculos inuocãtium ipſum, dum varijs apparitionibus ingerit ſe illis & futura prædicit. Quę ſint verò illæ variæ apparitiones Greg.à Valen.2.2. diſput. 6.quæſt. 12. puncto 2.ex D.Thoma & Caiet.refert, & latius perſequitur Suarez in opere de religione lib.2.cap.8.in quibus nos immorari,nihil neceſſarium eſt ad noſtrum inſtitutum. Secunda ſpecies dicitur diuinatio per ſomnia: & eſt cũ inſtructio expectatur à dæmone in ſomnis. Tertia dicitur necromantia propriè,contingens(vt loco cit.habet D.Thomas)quando adhibito ſanguine & certis carminibus,mortui videntur reſurgere,loqui,docere,&c. Quarta dicitur diuinatio per Pythones: & eſt cùm dæmon docet per homines arreptitios,qui dicuntur Pythones,ab Apolline Pythio quem gentilitas putauit primum diuinationis authorem. Quinta dicitur geomantia:& eſt cùm dæmon docet per ſigna quædam apparentia in terreſtribus corporibus,vt in ligno,metallo,aut lapide aliquo. Sexta dicitur hydromãtia, cùm per ſigna apparentia in aqua. Septima aeromantia, cùm per ſigna apparentia in aere. Octaua Pyromantia,cũ per ſigna apparentia in igne. Nona aruſpicium,cùm per ſigna apparentia in extis animalium ſacrificatorum in aris ipſorum dæmoniorum.

Hæ, *de quib. mentio eſt, 26.quæſt.3.cap* 1. ſunt grauiſſima peccata, vt patet:tum ex eo, quod per eas dæmon colatur in maximam Dei iniuriam, iuxta illud 4. Regum cap.1. Numquid quia non erat Deus in Iſrael, mittis vt conſulatur Beelzebub deus Accaron? Tum ex eo,quòd ſeuerè, etiam ſub pœna mortis prohibeatur Leuit.20.in fine,& Deut. 18. verſ. 10. Neque facile putãdum eſt in eis excuſationem per ignorantiam habere locum, ſaltem in fideles:cùm apud eos ordinariè inculcetur & teneatur,pernicioſiſſimum ac damnabile commercium cum dæmone. Porro qui talibus vitijs laborant ſæpe ſunt hæretici;vt cùm credunt dæmonem poſſe certo prædicere futura, quæ à libero hominis arbitrio, vel à caſu pendent. Qua de cauſa nonnumquam ſacri Canones de illis tanquam hæreticis loquuntur,vt 26. quæſt.5. cap.Epiſcopi,& quæſt,7.cap.Non obſeruetis. Quanquam ſi nullum habeant errorem intellectus contrarium fidei,non ſunt hæretici, neque vt tales poſſunt in foro exteriori puniri,ex cap. Accuſatus.§.Sanè,De hæreticis in ſexto. 167

Non ſoli verò tales diuinatores peccant, ſed etiam omnes qui eos conſulunt,vt ex Deut.loco cit.patet;adeo vt ipſi perinde ac illi ſubijciantur anathemati 26. quæſt. quinta cap.primo. Vnum verò hic occurrit obſeruandum quod D. Thom. in eadem quæſt.95.art.4.ad 1.tangit: quamuis nunquam liceat dæmonem inuocare,vt aliquid ab eo petamus ſi tamen non vocatus appareat(vt ſit in corporibus ab ipſo poſſeſſis)poſſe nos aliquid ab eo tũc petere,ſicut petijt Chriſtus Marci 5.Quod tibi nomen eſt? duabus tamen conditionibus ſeruatis: vna eſt, vt petamus adiurando ipſum in nomine Dei,ne mentiatur & decipiat:altera vt petendi ſit aliqua iuſta cauſa:velut vtilitas propria,vel proximi.

Poſterior autem diabolicæ diuinationis ſpecies,qua tacitè dæmon inuocatur, quãque pactum tacitum cum eo initur; contingit quoties quis futura , aut aliter occulta inquirit modis inordinatis ſeu medijs ineptis,ac de ſe inutilibus ad eorum notitiam acquirendam. Nam talibus modis illicitis dæmon ex peruerſitate ſuæ voluntatis, ſolet ſe ingerere ſtudio nocendi hominibus eóſque implicandi vanitate, qua excitentur ad magis ardua ſubinde molienda. Vnde ſit vt qui huiuſmodi vanis inquiſitionibus operam dat,eo ipſo tacitè velit doceri à dæmone immiſcente ſe ac ſtudẽte præſto eſſe reſpicientibus vanitates & inſanias falſas, vt ex Pſal. 39.ad hoc propoſitum D.Thomas accommodat,in cit.qu. 95.art.2. 168

Apud quem in ſeq.art.3, hæc eadem ſpecies rurſus diuiditur in duas alias: quarum prior generali nomine dicitur augurium:& eſt quãdo ad cognitionẽ occultorum ſeu futurorum obſeruantur illa quæ præter hominum intentionem fiunt: ſiue naturaliter, ſiue caſu , ſiue alio modo;vt quando obſeruantur aſtra vel motus animalium vel lineamẽta corporis,vel alia id genus, de quibus ex D. Auguſt.26.quæſt.2. cap. Illud. Poſterior dicitur Sortilegium: & eſt quando occulta vel futura inquiruntur ex ijs quæ fiunt per humanam intentionem,eóque fine vt illa ipſa cognoſcantur:idque ſiue fiant per folia luſoria,ſiue per feſtucas,ſiue per puncta alearum,ſiue per ſcripta,ſiue alia aliqua eiuſmodi ratione.

Ac prior rurſus in octo alias diſtribuitur ex D. Thomæ 169 doctrina in eodem loco. Prima dicitur genethlia: & eſt cùm ex motu aut ſitu ſyderum ſiue ex coniunctionibus, vel oppoſitionibus vel aſpectibus planetarum, & hora natiuitatis quæritur cognitio effectuum ex libera voluntate pendentium , & euentuum circa ipſos futurorum. Secunda peculiari nomine dicitur augurium: & eſt diuinatio ex vocibus quorumcumque animalium, & ex ſternutationibus hominum: ſed præſertim ex garritu auium . Tertia dicitur auſpicium;& eſt cùm ex motu quorumcumque animalium, præſertim autem ex volatu auium , quæritur occultarum rerum cognitio. Quarta dicitur omen: & eſt diuinatio futurorum,ex vocibus hominum quas ediderunt præter intentionẽ. Quinta dicitur obſeruatio ſeu interpretatio ſomniorum, & eſt diuinatio futurorum ex ſomnijs. Sexta dicitur phyſiognomia: & eſt diuinatio futurorum ex proportione & lineamentis totius corporis humani,& præcipuè faciei. Septima dicitur chiromantia: & eſt diuinatio futurorum ex lineis & lectionibus , quæ cernuntur in manibus hominis. Octaua appellatur à D Thoma ſpatulamantia: & definitur diuinatio ex quibuſdam ſignis in ſpatulis alicuius animalis apparentibus. De quibus octo ſpeciebus idem eſt dicendum ac ante de alijs nouem: nimirum diuerſas eſſe in genere naturæ, non item in genere moris: cùm illud per quod aliæ ab alijs diſtinguantur,non afferat eis ſpecialem aliquam cum recta ratione repugnantiam,priuationẽm ve honeſtatis conſentaneæ legibus virtutis religionis.

Dicen-

70 Dicendum eſt etiam, eum nõ niſi arte dæmonis fieri poſſint, Peccata eſſe grauiſſima. Vnde in cap. 2. De ſortilegijs presbyter qui ex aſtrolabio furtum inquirere voluit, etiam ſine intentione inuocandi dæmonem, grauiſſimè peccaſſe dicitur, & à miniſterio altaris per integrum annum ſuſpenditur. Quanquam vt ex Caiet. & Nauarr. annotat Greg. à Valentia in cit. diſputatione 6. quæſt. 12. puncto 4. ignorantia in illis excuſare poteſt à mortali, niſi ea ſit craſſa & ſupina: ſeu quæ attentis debitis circumſtantijs, facilè vinci potuerit: aut ſit affectata, ex eo proueniens quod quis de induſtria ſcire noluerit, An hoc vel illud eſſet aliquod tale peccatum. Leuitas materiæ verò, vt rectè addit ibid. memoratus author, nequit ſimiliter excuſare: quia vſurpare cognitionem Deo propriam (vt fit in omni ſuperſtitioſa diuinatione) eſt peccatum de ſe graue, quæcumque materia ſit circa quam vſurpetur: niſi forte cum ipſa materiæ leuitate, tantũ modo adeſſet animus vanus nec verè ſuperſtitioſus: vt ſi quis inquiſitioni occultorum, ex aliquibus vanis ſignis operam daret, non quidem ſeriò ſed iocosè tantùm: vt accidere poteſt (quo exemplo Caiet. vtitur 2. 2. qu. 95. art. 2.) ei qui quæreret ſmaragdum in cerebro galli, probè ſciens ſe non inuenturum: tunc enim peccatum non videtur eſſe pluſquã veniale cuiuſdam vanitatis: immo nullum eſſe ſi talis iocus ita opportunè & decenter inſtitueretur, vt ad eutrapeliæ virtutem pertineat. A qua tamen re ordinariè abſtinendũ eſt propter ſcandalum & periculum peccandi: quod non deeſt in eiuſmodi materia, cùm ſæpe dæmon per talia decipiat: & vſurpantes ea, malam conſuetudinem inde acquirant. Aduerte autem pro præ nobis propoſita: quod etſi difficile ſit ſuadere expreſſam diuinationem à tacita differre ſpecie, vt benè monet Suarez in opere de religione trac. 3. lib. 2. cap. 10. in initio, quia tacita & expreſſa voluntas nõ ſolent diſtinguere actus morales: in confeſſione tamen exprimendum eſſe an fuerit expreſſa: de qua longè diuerſum faciendum eſt à Cõfeſſario iudicium, quàm de alia: tum ob maiorem grauitatem illius, tum ob præſumptionẽ de alijs peccatis quorum antea meminimus num. 158.

De ratione dignoſcendi in particulari diabolicam diuinationem.

SECTIO III.

Facile quidem eſt deprehendere diabolicam diuinationem eſſe, quandocumque quæritur cognitio occultorũ expreſsè inuocãdo dæmonem. Id quod, ex Caiet. 2. 2. quæſt. 95. art. 3. & Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 12. fieri poteſt, tũ voce & verbis, tum etiam facto: *nempe cum quis ſciens dæmonẽ docere occulta per aliquod ſignum, vſurpat illud*: ſed difficile eſt quãdo abeſt expreſſa dæmonis inuocatio. Ad id autem ſeruire poſſunt ſequentia documenta, quorum tria priora ad augurium, alia ad ſortilegium pertinent.

Documenta notanda ad cognoſcendum augurium diabolicum.

171 Primum eſt. Non prohiberi, ſed licitum eſſe obſeruare effectus naturales, in rebus ex quibus diabolicas diuinationes fieri ante dictum eſt: præſertim eos qui iuuant ad medicinam, aut ad agriculturam, aut ad artem nauigandi. Hoc patet ex regula 9. Indicis librorum prohibitorum editi iuſſu Concilij Trid. & ex doctrina D. Thomæ in cit. quæſt. 95. art. 5. Itaque non eſt diabolicum, ſed licitum, ex obſeruatione aſtrorum colligere Ecclipſes futuras, & coniunctiones vel oppoſitiones planetarum, pluuiam, ventos, ſterilitatem, vel abundantiam frugum, Immo & naturales inclinationes hominum. Similiter ex ſomnijs licet colligere conſtitutionem corporis & ſanitatem vel morbum. Item ex motu auium licet colligere quæ ſpectant ad futuras tempeſtates vel ſerenitatem aeris, & ſic de alijs, quando eſt ea proportio inter medium ex quo procuratur cognitio, & rem quæ cognoſcenda eſt, vt vnum ſufficienter ex alio cognoſci poſſit, ſiue tanquam effectus ex ſua cauſa: ſiue tanquam cauſa ex ſuo effectu, ſiue tãquam effectus ex effectu eiuſdem cauſæ: quomodo ex veſpertino rubore cœli cognoſcitur craſtina ſerenitas iuxta illud Matth. 16 Veſpere facto dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlum. Et enim quia cauſa eſt eadem quæ hodie fecit cœlum rubicundum, & cras faciet ſerenum, vnum ex alio colligitur.

Secundum documentum eſt: non eſſe cenſendam diabolicam diuinationem, quæ fit de futuris contingentibus, & ijs quæ pendent ex libera hominis voluntate, quando non quæritur cognitio certa, ſed ſolum talis coniectura, qualis fieri poteſt, ex ea re per quã cognitio quæritur. Quomodo ex doctrina D. Thom. Caiet. ad cit. art. 5. ait, quandoque excuſari poſſe Aſtrologos, probabiliter tantùm quædam circa euentus humanos conijcientes ex conſtellationibus ex quibus corporeæ impreſſiones, & affectiones proueniunt: quas homines frequenter ſua ſponte ſequuntur. Vnde fit vt de ijs quæ ipſi facturi ſunt, aliquid probabiliter conijci poſſit: vt bellum futurum eſſe, quia conſtellationes ſunt tales, quibus homines redduntur ad iram propenſi.

Tertium documentum eſt: diabolicam diuinationem eſſe, quoties quis ex inſpectione corporum cœleſtium aut aliorum, ex quibus in præced. ſectione diſtinctè ſunt augurij ſpecies, vult certò, vel etiam probabilius & firmius, quã par eſt, præcognoſcere, aut prædicere futura contingentia, aut quæ pendent ex libertate arbitrij: etiamſi dicat ſe probabiliter tantùm id affirmare: interea affirmans ſine hæſitatione. Iſtud habetur ex citata regula nona Indicis librorum prohibitorum, & ex doctrina D. Thomæ in cit. art. quinto & duobus ſequentibus. Ratioque eſt, quia tunc procuratur cognitio occultorum abſque vllo medio ordinario ad illam acquirendam ſufficiente. Atque tacita dæmonis inuocatio toties fit (vt ſtatuit Nau. in Ench. cap. 11. num. 12. ex D. Tho. doctrina de qua Suarez in opere de religione tom. 1. tract. 3. lib. 2. cap. 9.) quoties aliquis enititur efficere aliquid per cauſas, quæ nec virtute ſua naturali, nec ex diuina aut Eccleſiaſtica diſpoſitione, poſſunt illud efficere: aut tales: ſi quam neceſſarias adiungit alijs, quæ ſunt ex ſe ſufficientes ad illum producendum. 172

Vnde eſt quod mathematici & ij omnes qui illos conſulunt damnentur: tum iure Canonico 26. qu. 2. cap. Illos & cap. Sed & illud: tum iure ciuili Cod. de Epiſcopali audientia, lege Mathematicos, & Cod. de Maleficis & Mathematicis, lege Artem, & lege Nemo: vbi mathematicorum nomine ſignificantur ij qui ex aſtris & ex hora natiuitatis prædicere audent ea quæ facturi ſunt homines. De quib. D. Aug. lib. 2. de geneſi ad literam in fine penult. cap. ait: Quo certius prædicunt futura, eo magis cauendos eſſe: quia illud ſignum eſt euidens, ipſos pactum habere cum dæmone. Inde eſt etiam quòd Deut. 18. verſ. 10. inter eos quos Deus abominatur, ponatur obſeruans ſomnia. Ac quod 26. qu. 7. cap. Nõ obſeruetis, damnetur quædam interpretatio ſomniorum, quæ falsò tribuitur Danieli. Itemque quod in vniuerſum damnentur omnia auguria 26. quæſt. 2. cap. Sed & illud, & qu. 5. cap. Si quis Epiſcopus, cap. Aliquãti, cap. Si Clericus, & cap. Augurijs. Illud autem quod Ioſeph Gen. 44. dixit fratribus ſuis. An ignoratis quod nõ ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? D. Aug. per iocum dictum eſſe interpretatus eſt, vt refertur 22. quæſt. 2. cap. Quod autem. Pro quo facit quod de bonis Iſraelitis (qualis fuit Ioſeph) Numerorum 23. dicatur Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſrael.

173 Cæterùm aſtrologia quidem de qua locuti ſumus, ſicut quæuis alia ſpecies augurij tanquam diabolica reijci abſolutè debet (ſicut Chriſtianos feciſſe notat Gratianus 26. qu. 2. cap. 5. & faciendum eſſe oſtendunt tum antedicta, tum alia multa quæ proſequitur Pererius in lib. 3. aduerſus ſuperſtitioſas artes) diuinatio tamen per ſomnium, etiam ea quæ contingentium eſt, & rerum pendentium ex libertate humani arbitrij, non debet pari ſeueritate reijci quoniam ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 95. art. 6. quadruplex eſt cauſa ſomniorum, ex quibus prædici poſſunt futura.

Prima eſt naturalis: eaque vel exterior, vt aer ambiens, aut aliqua cœleſtis impreſſio: vel interior, quæ eſt corporis affectio ex aliquo humore in ipſo præualente: vt ſi flaua bilis vel alius humor redundet aut aliquid corruptum, immoderatè in ipſo iactetur. Secunda cauſa eſt moralis, nempe cogitationes præcedentes, & animi concitati vehementes perturbationes: amor inquam, vel ſpes, vel metus vel odiũ. Tertia eſt diabolica: ſolet enim diabolus inſpirare, ac ſuggerere dormientibus ſomnia: quæ cauſa eſt cur obſeruatio ſomniorum ſimiliter exoſa Deo eſſe proponatur Deut. 18. ac magorum augurium, & incantatorum maleficia. Nempe, *vt D. Greg. lib. 4. dial. c. 48. interpretatur*, quia dæmon plerũque ſe ſomnijs immiſcet, implicans noxia ſuperſtitione hominum animos, eóſque non tantùm vanè deludens, ſed etiam perniciosè decipiens. Quarta cauſa eſt diuina: ſolere enim Deum immittere ſomnia, per quæ doceat homines de occultis & futuris contingentibus, manifeſtum eſt ex verbis illis num. 12. verſ. 6. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum, &c. itemque ex ſomnijs quæ in veteri Teſtamento referuntur, Abrahæ, Abimelech, Iacob, Laban, Ioſeph,

Phareonis, ſalomonis, Nabuchodonoſor, Danielis, Mardochæi, Iudæ Machabæi: & in nouo beati Ioſeph, trium magorum. Adde & D. Pauli ex Actis Apoſtolorum cap. 16. Videri poteſt Pererius in lib. 2. aduerſus fallaces & ſuperſtitioſas artes: de hac re pleniùs diſſerens cap. 3.

Iam cùm hæc ita ſint, conſtat quidem ex ſomnijs quæ cauſam habent naturalem vel moralem, non eſſe faciendum de occultis iudicium, ſicut neque ex alijs rebus naturalibus niſi iuxta 1. & 2. documentum ante traditum. Conſtat etiã ab ijs quæ diabolicam cauſam habent, eſſe omnino cauendum. Sed negari non poteſt attendendum eſſe ad ea, quæ à Deo immittuntur ad noſtram inſtructionem. Quæ talia eſſe, dignoſci poteſt, partim ex eo, ad quod homo per ſomniũ impellitur: vt ſi ad deſerendum ſeculum, ad timorem inferni, ad dolorem de peccatis incitetur. Partim ex affectu quẽ poſt ſe relinquunt: nempe ſi remaneat mentis illuſtratio, animi affectio ſuauis, humilis, deuota, ſanctáve conſolatio, & promtitudo ad Dei obſequium: partim ex eo, quòd ordinentur ad aliquod opus pium & conſentaneum doctrinæ fidei, honeſtatique morum: vt ad aliquam tribulationem ſuperuenientem ferendam patienter pro Chriſto. Non autẽ ſi accidant ſomnia ſignificantia res futuras aut occultas, quarum cognitio non ad vtilitatem ſomniantis vel aliorum publicam aut priuatam; ſed ad inanem curioſæ ſcientiæ oſtentationem ferat; vel etiam ad faciendum aliquid mali: vt quando ſomnia ſunt tetra & obſcœna ac plena crudelitatis & impietatis. Nec enim credendum eſt Deum eſſe authorẽ talium, iuſto fine carentium, cùm non niſi magna de cauſa, ipſe extraordinario modo homines doceat & illuminet. Partim denique idipſum quod diximus, cognoſci poteſt ex interiori quadam animorum illuminatione atque commotione (intimum ſaporem D. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 48. vocat poſt D. Auguſtinum lib. 6. confeſſ. cap. 13.) qua Deus ſic mentem illuſtrat, ſic voluntatem afficit ſuaui, honeſta & efficaci inclinatione affectus, vt hominem certum faciat de fide & authoritate ſui ſomnij, illud à Deo ipſo eſſe: ſicque perſpicuè facit cognoſcere, vt ſine vlla dubitatione id credere velit, ac etiam debeat. Nempe vt naturale noſtræ mentis lumen facit nos euidenter cernere veritatem primorum principiorum, eámque ſtatim ſine vlla argumentatione amplecti; ſic in ſomnijs à Deo datis lumen diuinum, animis noſtris affulgens, facit vt illa vera ac diuina eſſe intelligamus certóque credamus. Vnde ob diaboli nequitiam & aſtutias ſine tali illuſtratione, ſomnijs tanquam diuinis fides non videtur habenda præſertim cum Eccleſiaſtici 34. prohibeamur dare ſomnijs cor noſtrum, niſi ab altiſſimo fuerit immiſſa viſitatio.

De hoc diuinationis genere, latiùs agens Suarez in opere de religione, tract. 3. lib. 2. cap. 13. ſub finẽ, duo notat quæ maximè faciunt ad noſtrum inſtitutum. Prius eſt: quando quis ſine prudenti diſcretione & iudicio facilè credit ſomnijs, à graui peccato non excuſari ex eo, quòd credat illa eſſe à Deo. Ratio eſt, quia exponit ſe euidenti periculo Diabolicæ deceptionis: & quantum in ſe eſt, vult talibus credere, etiamſi dæmoniaca eſſent: cùm diſcernere nolit an talia ſint necne, ſicque ſubijciat ſe diſciplinæ dæmonis, illumque tacitè alliciat ad procurandum illud quod ipſe putat ſomnio præſignatum. Grauior culpa verò erit in eo, qui aliàs expertus eſt, ſe in talibus deceptum eſſe.

Poſterius eſt, quod etiam ex Caiet. in verbo Somniorum obſeruatio habet Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 33. poſſe tale peccatum excuſari à grauitate mortali, quãdo quis nõ omnino credit rem in ſomnio oſtenſam, eſſe veram, ſeu futuram, & nihilominus ad vitandum aliquod malum, ratione talis ſomnij aliquid operatur, quod aliàs malum non eſt, nec contra Dei, aut Eccleſiæ præceptum. Nam in eo nõ apparet grauis malitia: cùm talis non tam credat quid eiuſmodi eſſe à Deo, vel eſſe verum, quàm eſſe poſſe: in quo minus eſt erroris, etiam ſi multum ſit vanitatis aut leuitatis, vel ſimplicitatis, aut ſuperfluæ timiditatis. Veruntamen ſi quis ita ſit ſomniorum obſeruator, vt ordinariè, per illorum indicationes gubernetur in rebus agendis, non poteſt excuſari à graui illa culpa ſuperſtitionis, quæ augurijs æquiparatur Leuitici 19. cum dicitur, Non augurabimini nec obſeruabitis ſomnia.]

Alia documenta notanda ad dignoſcendum ſortilegiũ Diabolicum.

QVartum documentum eſt, ex D. Thom. *in 2. 2. q. 95. ar. 8.* ſortes aliquando adhiberi ad diuinandum occulta, vel futura, indeque vocari diuinatorias: quarum exempla ſunt in ſacra Scriptura Ioſue 7. cum repertus eſt Achan miſſis ſortibus: & 1. Reg. 14. Saul iubet mitti ſortes inter ſe & filium ſuum Ionathan; & Ionæ 1. deprehenditur Ionas ſorte. Aliquando verò adhiberi ad deliberandum quid agendum ſit, expectando iudicium à Deo ex euentu ſortium; vnde dictæ ſunt conſultoriæ: quarum etiam exempla ſunt in ſacra Scriptura Leuitici 16. cùm ex duobus hircis vnus ſorte eligitur offerendus Domino: & 1. Regum 10. cùm Saul ſorte eligitur in Regem: & Actorum 1. Matthias ſorte eligitur in Apoſtolum loco Iudæ proditoris. Aliquando denique adhiberi ad aliquid diuidendum, vnde vocantur diuiſoriæ; de quibus exempla ſunt in Leuitico, Deuteronomio, & libro Ioſue cùm hæreditas filijs Iſrael ſorte diuiditur. 174

Quintum documentum eſt, vti ſortibus ex ſuo genere quidem indifferens eſſe (de quo in ſingulari, an bonum ſit, iudicatur ex admixta circ religione, prudentia, & iuſtitia; an verò ſit malum ex contraria irreligioſitate, vel imprudentia, vel iniuſtitia, *vt docet Caiet. in ſummula verbo Sors*) attamen ob periculum ſuperſtitionis diabolicæ prohibitas eſſe abſolutè in Eccleſia, tam diuinatorias, quàm conſultorias ſortes. Illas quidem in cap. 1. De ſortilegijs, & 26. qu. 5. cap. Aliquanti, cap. Peruenit, cap. Si quis Clericus, cap. Contra, & cap. Epiſcopi; in quibus etiam præcipitur, vt ſortilegijs vtentes excommunicentur.

Has verò, prohibitas eſſe in cap. Sortes eadem quæſt. 5. idque ſub anathemate. Cuius tam ſeueræ prohibitionis cauſa eſt, quòd meritò tam hæ quàm illæ diabolicæ eſſe iudicentur: cùm Deus nolit nos curioſè inquirere ea quæ ſuperãt humani ingenij vires, *iuxta illud Eccleſiaſtici tertio, Altiora te ne quæſieris, & fortiora te, ne ſcrutatus fueris*: impiùmque ſit, vt talia expectare ab alio, quàm à Deo, cuius ſunt propria; ita & velle eo ea præſtãda ipſum per ſortes compellere, adeóque ipſum tẽtare: quod prohibetur Deut. 6. & Matth. 4. per illud Non tentabis Dominum Deum tuum.] Accedit quod talibus ſortibus ordinariè annexæ ſint ſuperſtitiones, quas cùm ſortilegi occultare vellent, vocarunt ſortes Sanctorũ Apoſtolorum 26. quæſt. 1. cap. 1.

Illa autem quæ de talibus ſortibus in ſacra Scriptura leguntur, nihil ad nos ſpectare notat ex D. Hieron. & Beda Gratianus 26. quæſt. 2. cap. 1. 2. & 4. quia in veteri lege cæremonie inſtituta fuit à Deo quam ſeruarent volentes vti ſortibus. In noua autem lege ceſſarunt cæremoniæ veteris: & ideo non licet in illa, ſicut in hac licuit, vti ſortibus. Vnde vt inquit Beda ad cap. 1. Actorum Apoſtolorum: quamuis Apoſtoli ante acceptum Spiritum ſanctum ſorte elegerint S. Matthiam legali cæremonie; tamen poſt acceptum non ſũt amplius vſi ſortibus, ſed oratione elegerunt ſeptem Diaconos Act. 6. & aliquot presbyteros Act. 14. Et certè cùm Chriſtus omnia promittat orantibus, Matth. 7. & Ioan. 14. ac 16. abſurdum eſt ad ſortes confugere, quæ nullam habent illius promiſſionem.

Sextum documentum eſt, ſortes diuinatorias nullis circumſtantijs iuſtificari; vtpote innixas dæmonum ſocietati. Hoc Caiet. expreſſit in verbo Sors: Conſultorias verò iuſtificari, *ex eodem authore & alijs ſummularijs poſt D. Th. 2. 2. q. 95. ar. 8.* ſi debitus modus illis adhibeatur: qui eſt vt debitis ad Deum præmiſſis precibus, cum debita erga ipſum reuerentia, in illis tantummodo ambiguitatibus, in quibus humana ratio quid eligere debeat, penitus ignorat, accipiantur tales ſortes: in quibus nihil indecorum admiſceatur, nihil ſuperſtitioſum, & characteribus ſignatum. Vnde prima conditio in illis retinenda, eſt articulus neceſſitatis: ne, *vt inquit Caiet.* tentetur Deus, vbi poteſt humana opera prouideri. Secunda, euentus expectetur à Deo nõ à caſu vel fortuna, vel ab aſtris. Quamuis non ſit peccatum mortale expectare à caſu vel fortuna (cùm ex D. Thoma ibidem in eo cernitur tantummodo vanitas) ſicut mortale eſt expectare à fato vel ab aſtris, vtpote ſuperſtitioſum, repugnans veræ religioni. Tertia conditio eſt reuerentia; ne ſcilicet irreuerenter conſulatur Deus, vel cum aliquo abuſu rerum ſacrarum; vt reliquiarum, vel ſacræ Scripturæ; aſſumendo ea ad deciſionem

nega-

negotiorum temporalium: *qui abuſus reprehenditur 16. qu. 5. cap. Hi qui.* Vt autem ſit peccatum mortale, irreuerentia notabilis eſſe debet: alioqui ex leuitate materiæ cenſebitur veniale. Quarta eſt, debita materia: ne ſcilicet pro electionibus ſpiritalibus ſortes aſſumantur. Cuiuſcumque enim generis ſortes reijci prorſus debent in Eccleſiaſticis electionibus, ex cap. finali, De ſortilegijs.

Septimum documentum eſſe poteſt quod habet Caiet. de ſorte diuiſoria (qua determinatur quid ab hoc vel illo habendum ſit boni, aut patiendum mali in temporalibus) eam illicitam eſſe dupliciter. Primò, ſi imprudenter fiat: quia omnis actus humanus prudenti circumſpectione & ratione formari debet. Secundò, ſi cum periculo communis boni, aut læſionis proximi fiat. Illi enim inter quos mittuntur ſortes, æquum ius habere debent, alioqui erit iniuſtitia: præſertim quãdo agitur de bono publico: vt ſi inter dignos & indignos mittantur ſortes pro officijs publicis obtinẽdis; quia ſors cadere poteſt ſuper indignũ. Eſſe autẽ mor: aliter illicitum, iudicatur ex eo, quòd contra iuſtitiã, proximo vel bono cõmuni præiudicium adferat notabile. Poteſt etiam iudicari ex eo, quòd ſit contra religionem, & induat rationem conſultoriæ, ſi mittatur ad exquirendam Dei voluntatem, modo extraordinario, non ſeruatis quatuor conditionibus ante propoſitis. Secus autem quando principalis intentio eam mittentis, eſt vt auferantur lites, querelæ, & inuidiæ, iuxta illud Prou. 18. Contradictiones comprimit ſors & interpotentes quoque dijudicat.] Tũc enim ſi adſint cõditiones contrariæ à Caiet. traditis licita eſt tã in rebus ciuilibus, ex lege Si duobus, Cod. Communia De legatis: quam in Eccleſiaſticis: vt patet ex ijs quæ D. Thomas in corpore citati art. 8. ſub finem habet Qui & addit in ſolutione tertij argumenti: perinde ac ſortes, damnandum eſſe iudicium ferri candentis ac feruentis aquæ (adde & duelli) quibus perinde ac illis tentatur Deus: vnde prohibentur etiam ab Eccleſia 2. quæſt. 4. cap. Conſuluiſti & cap. Monomachiam.

CAPVT XVII.

De maleficio.

SVMMARIVM.

175 *Definitio maleficij.*
176 *Eiuſdem diuiſio.*
177 *Peccatum eſt grauiſſimum.*
178 *Tres cauſæ, ob quas diabolus inducit maleficos ad vtendum rebus ſacris ad maleficium.*
179 *Quomodo malefici poſsint, vel non poſsint nocere viris bonis.*
180 *Remedia aduerſus maleficia ſunt triplicia, & de naturalibus quid tenendum ſit.*
181 *Quid de diabolicis.*
182 *Nullo modo licet vti vno maleficio in remedium alterius.*
183 *Remedia diuina cæteris omiſsis vſurpanda.*
184 *Cauſa propter quas non omnes maleficiati per talia curentur.*

HACTENVS perſecuti ſumus quæ pertinent ad duas primas ſpecies magiæ generaliter dictæ, tertia quæ ſequitur vocatur maleficium aut faſcinum. De quo docendum eſt primò, quid, & quotuplex ſit. Secundò, quale peccatum ſit. Tertiò, quæ ſint remedia aduerſus maleficia.

Quid & quotuplex ſit maleficium.

SECTIO I.

175 DEfiniri poteſt maleficium, ſuperſtitio qua quis alteri nocet virtute dæmonis. In qua definitione, *ſuperſtitio*, oſtendit illud in quo maleficium conuenit cum alijs ſpeciebus magię: ſicut & quod ſequitur, *qua alteri nocet*, oſtendit id in quo ſeparatur ab ijſdem: quæ non ſunt comparatæ ad nocendum alijs, ſed ad captandam inanem opinionẽ hominũ.

Additur verò, *virtute dæmonis*, vt intelligamus maleficium non nocere per ſe, ſed opera dæmonis; cum quo maleficus habet pactum tacitum vel expreſſum. Signum autem quo maleficus ipſe vt dæmon noceat alijs, dicitur quoque maleficium: & ij quibus nocet vocantur maleficiati: vnde extat in decretalibus titulus, De frigidis & maleficiatis.

176 Duplex autem eſt maleficium: quorum vnum dicitur amatorium, cuius exemplum habet D. Hieron. in vita S. Hilarionis: & eſt, quo homines excitantur ad amorem & maximè ad impudicum, quod ſit per filtra. Et quamuis Dæmon ex ſe nõ poſſit mouere aut cogere voluntatem ad amandum: excitare tamen poteſt tribus modis. Primò quidem, mouendo imaginationem, repræſentandòque illi varia phantaſmata inducentia ad amorem. Secundò: adhibendo multas cauſas naturales, quæ faciunt, res apparere pulchriores, quàm ſint, & tegunt turpitudinem, perſtringendo oculos, illudendòque ſenſibus. Tertiò, mouendo ſenſitiuum appetitum concupiſcibilem, in quem magnam habet vim, propter originale peccatum. Nec tamen propterea excuſantur à peccato qui ſic turpiter amant, cùm facilè poſſint Diabolo reſiſtere, atque à tali maleficio eſſe liberi, ſi per deuotas preces & pia opera ad Deum confugerent. Alterum verò maleficium dicitur veneficum: & eſt quo opera diaboli, nocet quis alteri in ſua, vel ſuorum perſona: inferendo nimirum mortem vel morbos, vel dolorẽ aliquem. Aut etiam in ſuis bonis ac rebus externis, id eſt, in iumentis, pecoribus, vineis, ſegetibus, &c. Quod fieri poteſt vel à malefico, adhibẽdo cauſas naturales, vt venena; vel à diabolo, ſic vt maleficus adhibeat ſolùm ſigna ſuperſtitioſa quibus videtur facere, quod nõ ipſe, ſed diabolus facit.

Cùm autem dæmon omni tempore velit & tentet hominibus nocere, nec id omittat cùm ei permittitur à Deo: libentius peruerſam illam voluntatem exequitur per alios homines, quàm per ſeipſum tribus de cauſis. Prima eſt, vt pluribus & frequentiùs noceat; multa enim dæmon poteſt per homines, quę non poteſt per ſe facere. Nam per magos reſtitit Muyſi Exod. 7. & 8. & Apoſtolis Actorum 8. & 13. & quotidie per homines excitat multas hæreſes, aliàque facit quæ per ſeipſum facere non poſſet. Sic enim per maleficos ſæpe abutitur rebus ſacris illiſque infert iniuriam, quod non poſſet per ſeipſum facere: ſicut & per malos homines, Chriſto multas iniurias atque adeo mortem intulit, quod per ſeipſum facere non poteſt. Secunda cauſa eſt, quòd plures & facilius decipiat, quando agit per alios homines: propterea quod omnes diabolum ipſum malum eſſe ſciũt, abhorrentque naturaliter ab illius conſortio. Tertia eſt, quòd ea ratio maiorem Deo iniuriam inferat dum abutitur hominibus quos condidit ad imaginem ſuam: & præſertim dum illis, qui ei per baptiſmum conſecrati ſunt.

Quale peccatum ſit maleficium.

SECTIO II.

GRauiſſimum peccatum eſt maleficium cùm includat 177
pactum tacitum vel expreſſum cum diabolo: & ſæpius habeat coniunctã apoſtaſiam, vel hæreſim, & iniuſtitiam, ac etiam ſacrilegium. Apoſtaſiam quidem cum maleficus ex animo renunciauerit fidei: hæreſim verò, cùm adorauerit dæmonem putans ei cõuenire aliquam Dei proprietatem: aut Sanctos, vel res ſacras nullius momenti eſſe exiſtimauerit: aut illis virtutem ineſſe ad effectus malos, quibus ipſe dat operam. Iniuſtitiam autem cùm maleficus damnum proximo intulerit in perſona ſiue propria, ſiue etiam aliena cõiuncta, vt in vxore, filijs, &c. vel in ipſius rebus ſeu bonis externis: quo caſu tenetur ad reſtitutionem damni illati: ſiue per ſe, ſiue per cauſas naturales, ſiue virtute dæmonis illud intulerit: ſique homicidium ſit, efficitur irregularis, & omnes pœnas homicidæ incurrit. Vnde Confeſſarius debet diligens eſſe in inquirendis maleficij circunſtantijs. Sacrilegium denique, cùm maleficus ipſe ad maleficium abuſus fuerit rebus ſacris, vt Eucharistia, aqua benedicta, & alijs quibus nulli magorũ quàm malefici frequentius abutuntur.

Quos diabolus videtur ad id inducere tribus de cauſis. 178
Prima eſt, vt illos faciat non tantùm magos, ſed etiam ſacrilegos. Secunda, vt quò grauius peccat, eò plura Deus ipſi permittat in illos, & in alios homines, qui occaſione illorum peccant. Fit enim vt ob huiuſmodi nefanda ſcelera, ille pluribus noceat. quibus alioqui nocere non poſſet: præſertim ijs qui maleficos ipſos recipiunt, vel commendant, vel fouent, vel non admonent, vel non puniunt, cùm id facere poſſint & teneantur. Tertia cauſa eſt, vt plures eo modo decipiat: quia illis qui aliquid rebus ipſis ſacris tribuunt, perſuadet tales effectus non fieri diabolica ſuperſtitione, ſed potius diuina virtute, cùm fiant per res ſacras. Illis verò qui parum tribuunt rebus ſacris, perſuadet vt eas omninò contemnant.

Si quæras an malefici nocere poſſint viris bonis. Reſpon- 179
detur, quòd quando illi vtuntur cauſis naturalibus ad nocendum, vt venenis, poſſint ſine dubio quibuſuis hominibus

Pharaonis, Salomonis, Nabuchodonoſor, Danielis, Mardochæi, Iudæ Machabæi. & in nouo beati Ioſeph, trium magorum. Adde & D. Pauli ex Actis Apoſtolorum cap. 16. Videri poteſt Pererius in lib. 2. aduerſus fallaces & ſuperſtitioſas artes: de hac re pleniùs differens a cap. 3.

1 Iam cùm hæc ita ſint, conſtat quidem ex ſomnijs quæ cauſam habent naturalem vel moralem, non eſſe faciendum de occultis iudicium, ſicut neque ex alijs rebus naturalibus niſi iuxta 1. & 2. documentum ante traditum. Conſtat etiã ab ijs quæ diabolicam cauſam habent, eſſe omnino cauendum. Sed negari non poteſt attendendum eſſe ad ea, quæ à Deo immittuntur ad noſtram inſtructionem. Quæ talia eſſe, dignoſci poteſt, partim ex eo, ad quod homo per ſomniũ impellitur: vt ſi ad deſerendum ſeculum, ad timorem inferni, ad dolorem de peccatis incitetur. Partim ex affectu quẽ poſt ſe relinquunt: nempe ſi remaneat mentis illuſtratio, animi affectio ſuauis, humilis, deuota, ſanctáve conſolatio, & promtitudo ad Dei obſequium: partim ex eo, quòd ordinentur ad aliquod opus pium & conſentaneum doctrinæ fidei, honeſtatique morum: vt ad aliquam tribulationem ſuperuenientem ferendam patienter pro Christo. Non autẽ ſi accidant ſomnia ſignificantia res futuras aut occultas, quarum cognitio non ad vtilitatem ſomniantis vel aliorum publicam aut priuatam; ſed ad inanem curioſæ ſcientiæ oſtentationem ferat; vel etiam ad faciendum aliquid mali: vt quando ſomnia ſunt tetra & obſcœna ac plena crudelitatis & impietatis. Nec enim credendum eſt Deum eſſe authorẽ talium, iuſto fine carentium: cùm non niſi magna de cauſa, ipſe extraordinario modo homines doceat & illuminet. Partim denique idipſum quod diximus, cognoſci poteſt ex interiori quadam animorum illuminatione atque commotione (intimum ſaporem D. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 48. vocat poſt D. Auguſtinum lib. 6. confeſſ. cap. 13.) qua Deus ſic mentem illuſtrat, ſic voluntatem afficit ſuaui, honeſta & efficaci inclinatione affectus, vt hominem certum faciat de fide & authoritate ſui ſomnij, illud à Deo ipſo eſſe: ſicque perſpicuè facit cognoſcere, vt ſine vlla dubitatione id credere velit, ac etiam debeat. Nempe vt naturale noſtræ mentis lumen facit nos euidenter cernere veritatem primorum principiorum, eámque ſtatim ſine vlla argumentatione amplecti; ſic in ſomnijs à Deo datis lumen diuinum, animis noſtris affulgens, facit vt illa vera ac diuina eſſe intelligamus certóque credamus. Vnde ob diaboli nequitiam & aſtutias ſine tali illuſtratione, ſomnijs tanquam diuinis fides non videtur habenda præſertim cum Eccleſiaſtici 34. prohibeamur dare ſomnijs cor noſtrum, niſi ab altiſſimo fuerit immiſſa viſitatio.

De hoc diuinationis genere, latiùs agens Suarez in opere de religione, tract. 3. lib. 2. cap. 13. ſub finẽ, duo notat quæ maximè faciunt ad noſtrum inſtitutum. Prius eſt: quando quis ſine prudenti diſcretione & iudicio facilè credit ſomnijs, à graui peccato non excuſari ex eo, quòd credat illa eſſe à Deo. Ratio eſt, quia exponit ſe euidenti periculo Diabolicæ deceptionis: & quantum in ſe eſt, vult talibus credere, etiamſi dæmoniaca eſſent: cùm diſcernere nolit an talia ſint nécne: ſicque ſubijciat ſe diſciplinæ dæmonis, illúmque tacitè alliciat ad procurandum illud quod ipſe putat ſomnio præſignatum. Grauior culpa verò erit in eo, qui aliàs expertus eſt, ſe in talibus deceptum eſſe.

Poſterius eſt, quod etiam ex Caiet. in verbo Somniorum obſeruatio habet Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 33. poſſe tale peccatum excuſari à grauitate mortali, quãdo quis nõ omnino credit rem in ſomnio oſtenſam, eſſe veram, ſeu futuram; & nihilominus ad vitandum aliquod malum, ratione talis ſomnij aliquid operatur, quod aliàs malum non eſt, nec contra Dei, aut Eccleſiæ præceptum. Nam in eo nõ apparet grauis malitia: cùm talis non tam credat quid eiuſmodi eſſe à Deo, vel eſſe verum, quàm eſſe poſſe: in quo minus eſt erroris, etiamſi multum ſit vanitatis aut leuitatis, vel ſimplicitatis, aut ſuperfluæ timiditatis. Verumtamen ſi quis ita ſit ſomniorum obſeruator, vt ordinariè, per illorum indicationes gubernetur in rebus agendis, non poteſt excuſari à graui illa culpa ſuperſtitionis, quæ augurijs æquiparatur Leuitici 19. cum dicitur, Non augurabimini nec obſeruabitis ſomnia.]

Alia documenta notanda ad dignoſcendum ſortilegiũ Diabolicum.

Qvartum documentum eſt, ex D. Thom. *in 2. 2. q. 95. ar. 8.* ſortes aliquando adhiberi ad diuinandum occulta, vel futura, indeque vocari diuinatorias: quarum exempla ſunt in ſacra Scriptura Ioſue 7. cùm repertus eſt Achan miſſis ſortibus: & 1. Reg. 14. Saul iubet mitti ſortes inter ſe & filium ſuum Ionatham; & Ionæ 1. deprehenditur Ionas ſorte. Aliquando verò adhiberi ad deliberandum quid agendum ſit, expectando iudicium a Deo ex euentu ſortium; vnde dictæ ſunt conſultoriæ: quarum etiam exempla ſunt in ſacra Scriptura Leuitici 16. cùm ex duobus hircis vnus ſorte eligitur offerendus Domino: & 1. Regum 10. cùm Saul ſorte eligitur in Regem: & Actorum 1. Matthias ſorte eligitur in Apoſtolum loco Iudæ proditoris. Aliquando denique adhiberi ad aliquid diuidendum, vnde vocantur diuiſoriæ; de quibus exempla ſunt in Leuitico, Deuteronomio, & libro Ioſue cùm hæreditas filijs Iſrael ſorte diuiditur. 174

Quintum documentum eſt, vti ſortibus ex ſuo genere quidem indifferens eſſe (de quo in ſingulari, an bonum ſit, iudicatur ex adiuncta ei religione, prudentia, & iuſtitia; an verò ſit malum ex contraria irreligioſitate, vel imprudentia, vel iniuſtitia, *vt docet Caiet. in ſummula verbo Sors*) attamen ob periculum ſuperſtitionis diabolicæ prohibitas eſſe abſolutè in Eccleſia, tam diuinatorias, quàm conſultorias ſortes. Illas quidem in cap. 1. De ſortilegijs, & 26. qu. 5. cap. Aliquanti, cap. Peruenit, cap. Si quis Clericus, cap. Contra, & cap. Epiſcopi: in quibus etiam præcipitur, vt ſortilegijs vtentes excommunicentur.

Has verò, prohibitas eſſe in cap. Sortes eadem quæſt. 5. idque ſub anathemate. Cuius tam ſeueræ prohibitionis cauſa eſt, quòd meritò tam hæ quàm illæ diabolicæ eſſe iudicentur: cùm Deus nolit nos curioſè inquirere ea quæ ſuperãt humani ingenij vires, *iuxta illud Eccleſiaſtici tertio, Altiora te ne quæſieris, & fortiora te, ne ſcrutatus fueris*: impiúmque ſit, vt talia expectare ab alio, quàm à Deo, cuius ſunt propria: ita & velle ad ea præſtãda ipſum per ſortes compellere, adeóque ipſum tẽtare: quod prohibetur Deut. 6. & Matth. 4 per illud Non tentabis Dominum Deum tuum.] Accedit quod talibus ſortibus ordinariè annexæ ſint ſuperſtitiones, quas cùm ſortilegi occultare vellent, vocarunt ſortes Sanctorũ Apoſtolorum 26. quæſt. 1. cap. 1.

Illa autem quæ de talibus ſortibus in ſacra Scriptura leguntur, nihil ad nos ſpectare notat ex D. Hieron. & Beda Gratianus 26. quæſt. 2. cap. 1. 2. & 4. quia in veteri lege cæremonia inſtituta fuit a Deo quam ſeruarent volentes vti ſortibus. In noua autem lege ceſſarunt cæremoniæ veteris: & ideo non licet in illa, ſicut in hac licuit, vti ſortibus. Vnde vt inquit Beda ad cap. 1. Actorum Apoſtolorum: quamuis Apoſtoli ante acceptum Spiritum ſanctum ſorte elegerint S. Matthiam legali cæremonia; tamen poſt acceptum non ſũt amplius vſi ſortibus; ſed oratione elegerent ſeptem Diaconos Act. 6. & aliquot presbyteros Act. 14. Et certè cùm Chriſtus omnia promittat orantibus, Matth. 7. & Ioan. 14. ac 16. abſurdum eſt ad ſortes confugere, quæ nullam habent illius promiſſionem.

Sextum documentum eſt: ſortes diuinatorias nullis circũſtantijs iuſtificari; vtpote initas dæmonum ſocietati. Hoc Caiet. expreſſit in verbo Sors: Conſultorias verò iuſtificari, *ex eodem authore & alijs ſummularijs poſt D. Th. 2. 2. q. 95. ar. 8.* ſi debitus modus illis adhibeatur: qui eſt vt debitis ad Deum præmiſſis precibus, cum debita erga ipſum reuerentia, in illis tantummodo ambiguitatibus, in quibus humana ratio quid eligere debeat, penitus ignorat; accipiantur tales ſortes: in quibus nihil indecorum admiſceatur, nihil ſuperſtitioſum, & characteribus ſignatum. Vnde prima conditio in illis retinenda, eſt articulus neceſſitatis: ne, *vt inquit Caiet.* tentetur Deus, vbi poteſt humana opera prouideri. Secunda euẽtus expectatur à Deo nõ à caſu vel fortuna, vel ab aſtris. Quamuis nõ ſit peccatum mortale expectare à caſu vel fortuna (cùm ex D. Thoma ibidem in eo cernitur tantummodo vanitas) ſicut mortale eſt expectare à fato vel ab aſtris, vtpote ſuperſtitioſum, repugnans veræ religioni. Tertia conditio eſt reuerentia; ne ſcilicet irreuerenter conſulatur Deus, vel cum aliquo abuſu rerum ſacrarum; vt reliquiarum, vel ſacræ Scripturæ: aſſumendo ea ad deciſionem nego-

Digitized by Google

negotiorum temporalium: *qui abuſus reprehenditur 16. qu. 5. cap. Nec quis.* Vt autem ſit peccatum mortale, irreuerentia notabilis eſſe debet: alioqui ex leuitate materiæ cenſebitur veniale. Quarta eſt, debita materia: ne ſcilicet pro electionibus ſpiritualibus ſortes aſſumantur. Cuiuſcumque enim generis ſortes reijci prorſus debent in Eccleſiaſticis electionibus, ex cap. finali, De ſortilegijs.

Septimum documentum eſſe poteſt quod habet Caiet. de ſorte diuiſoria (qua determinatur quid ab hoc vel illo habendum ſit boni, aut patiendum mali in temporalibus) eam illicitam eſſe dupliciter, Primò, ſi imprudenter fiat: quia omnis actus humanus prudenti circumſpectione & ratione formari debet. Secundò, ſi cum periculo communis boni, aut læſionis proximi fiat Illi enim inter quos mittuntur ſortes, æquum ius habere debent, alioqui erit iniuſtitia: præſertim quādo agitur de bono publico: vt ſi inter dignos & indignos mittantur ſortes pro officijs publicis obtinēdis; quia ſors cadere poteſt ſuper indignū. Eſſe autē mor: aliter illicitum, iudicatur ex eo, quòd contra iuſtitiā, proximo vel bono cōmuni præiudicium adferat notabile. Poteſt etiam iudicari ex eo, quòd ſit contra religionem, & induat rationem conſultoriæ, ſi mittatur ad exquirendam Dei voluntatem, modo extraordinario, non ſeruatis quatuor conditionibus ante propoſitis. Secus autem quando principalis intentio eam mittentis, eſt vt auferantur lites, querelæ, & inuidiæ, iuxta illud Prou. 18. Contradictiones comprimit ſors & inter potentes quoque dijudicat.] Tūc enim ſi adſint cōditiones contrariæ à Caiet. traditis licita eſt tā in rebus ciuilibus, ex lege Si duobus, Cod. Communia De legatis, quam in Eccleſiaſticis: vt patet ea ijs quæ D. Thomas in corpore citati art. 8. ſub finem habet Qui & addit in ſolutione tertij argumenti: perinde ac ſortes, damnandum eſſe iudicium ferri candentis ac feruentis aquæ (adde & duelli) quibus perinde ac illis tentatur Deus: vnde prohibentur etiam ab Eccleſia 2. quæſt. 4. cap. Conſuluiſti & cap. Monomachiam.

CAPVT XVII.

De maleficio.

SVMMARIVM.

175 *Definitio maleficij.*
176 *Eiuſdem diuiſio.*
177 *Peccatum eſt grauiſſimum.*
178 *Tres cauſæ, ob quas diabolus inducit maleficos ad vtendum rebus ſacris ad maleficium.*
179 *Quomodo malefici poſſint, vel non poſſint nocere viris bonis.*
180 *Remedia aduerſus maleficia ſunt triplicia, & de naturalibus quid tenendum ſit.*
181 *Quid de diabolicis.*
182 *Nullo modo licet vti vno maleficio in remedium alterius.*
183 *Remedia diuina cæteris omiſſis vſurpanda.*
184 *Cauſæ propter quas non omnes maleficiati per talia curentur.*

HACTENVS perſecuti ſumus quæ pertinent ad duas primas ſpecies magiæ generaliter dictæ, tertia quæ ſequitur vocatur maleficium aut faſcinum. De quo docendum eſt primò, quid, & quotuplex ſit. Secundò, quale peccatum ſit. Tertiò, quæ ſint remedia aduerſus maleficia.

Quid & quotuplex ſit maleficium.

SECTIO I.

175 DEfiniri poteſt maleficium, ſuperſtitio qua quis alteri nocet virtute dæmonis. In qua definitione, *ſuperſtitio*, oſtendit illud in quo maleficium conuenit cum alijs ſpeciebus magię: ſicut & quod ſequitur, *qua alteri nocet*, oſtendit id in quo ſeparatur ab ijſdem: quæ non ſunt comparatæ ad nocendum alijs, ſed ad captandam inanem opinionē hominū.

Additur verò, *virtute dæmonis*, vt intelligamus maleficium non nocere per ſe, ſed opera dæmonis; cum quo maleficus habet pactum tacitum vel expreſſum. Signum autem quo maleficus ipſe vt dæmon noceat alijs, dicitur quoque maleficium: & ij quibus nocet vocantur maleficiati: vnde extat in decretalibus titulus, De frigidis & maleficiatis.

176 Duplex autem eſt maleficium: quorum vnum dicitur amatorium, cuius exemplum habet D. Hieron. in vita S. Hilarionis: & eſt, quo homines excitantur ad amorem & maximè ad impudicum, quod fit per filtra. Et quamuis Dæmon ea ſe nō poſſit mouere aut cogere voluntatem ad amandum: excitare tamen poteſt tribus modis. Primò quidem, mouendo imaginationem, repræſentandòque illi varia phantaſmata inducentia ad amorem. Secundò: adhibendo multas cauſas naturales, quæ faciunt, res apparere pulchriores, quàm ſint, & tegunt turpitudinem, perſtringendo oculos, illudendòque ſenſibus. Tertiò, mouendo ſenſitiuum appetitum concupiſcibilem, in quem magnam habet vim, propter originale peccatum. Nec tamen propterea excuſantur à peccato qui ſic turpiter amant, cùm facilè poſſint Diabolo reſiſtere, atque à tali maleficio eſſe liberi, ſi per deuotas preces & pia opera ad Deum confugerent. Alterum verò maleficium dicitur veneficum: & eſt quo opera diaboli, nocet quis alteri in ſua, vel ſuorum perſona: inferendo nimirum mortem vel morbos, vel dolorē aliquem. Aut etiam in ſuis bonis ac rebus externis, id eſt, in iumentis, pecoribus, vineis, ſegetibus, &c. Quod fieri poteſt vel à malefico, adhibēdo cauſas naturales, vt venena; vel à diabolo, ſic vt maleficus adhibeat ſolùm ſigna ſuperſtitioſa quibus videtur facere, quod nō ipſe, ſed diabolus facit.

Cùm autem dæmon omni tempore velit & tentet hominibus nocere, nec id omittat cùm ei permittitur à Deo: libentius peruerſam illam voluntatem exequitur per alios homines, quàm per ſeipſum tribus de cauſis. Prima eſt, vt pluribus & frequentiùs noceat; multa enim dæmon poteſt per homines, quę non poteſt per ſe facere. Nam per magos reſtitit Moyſi Exod. 7. & 8. & Apoſtolis Actorum 8. & 13. & quotidie per homines excitat multas hæreſes, aliàque facit quæ per ſeipſum facere non poſſet. Sic enim per maleficos ſæpe abutitur rebus ſacris illiſque infert iniuriam, quod non poſſet per ſeipſum facere: ſicut & per malos homines, Chriſto multas iniurias atque adeo mortem intulit, quod per ſeipſum facere non poteſt. Secunda cauſa eſt, quòd plures & facilius decipiat, quando agit per alios homines: propterea quod omnes diabolum ipſum malum eſſe ſciūt, abhorrentque naturaliter ab illius conſortio. Tertia eſt, quòd ea ratio maiorem Deo iniuriam inferat dum abutitur hominibus quos condidit ad imaginem ſuam: & præſertim dum illis, qui ei per baptiſmum conſecrati ſunt.

Quale peccatum ſit maleficium.

SECTIO II.

GRauiſſimum peccatum eſt maleficium cùm includat 177
pactum tacitum vel expreſſum cum diabolo: & ſæpius habeat coniunctā apoſtaſiam, vel hæreſim, & iniuſtitiam, ac etiam ſacrilegium. Apoſtaſiam quidem cum maleficus ex animo renunciauerit fidei: hæreſim verò, cùm adorauerit dæmonem putans ei cōuenire aliquam Dei proprietatem: aut Sanctos, vel res ſacras nullius momenti eſſe exiſtimauerit: aut illis virtutem ineſſe ad effectus malos, quibus ipſe dat operam. Iniuſtitiam autem cùm maleficus damnum proximo intulerit in perſona ſiue propria, ſiue etiam aliena cōiuncta, vt in vxore, filijs, &c. vel in ipſius rebus ſeu bonis externis: quo caſu tenetur ad reſtitutionem damni illati: ſiue per ſe, ſiue per cauſas naturales, ſiue virtute dæmonis illud intulerit: ſique homicidium ſit, efficitur irregularis, & omnes pœnas homicidæ incurrit. Vnde Confeſſarius debet diligens eſſe in inquirendis maleficij circunſtantijs. Sacrilegium denique, cùm maleficus ipſe ad maleficium abuſus fuerit rebus ſacris; vt Euchariſtia, aqua benedicta, & alijs quibus nulli magorū quàm malefici frequentius abutūtur.

Quos diabolus videtur ad id inducere tribus de cauſis. 178
Prima eſt, vt illos faciat non tantùm magos, ſed etiam ſacrilegos. Secunda, vt quò grauius peccat, eò plura Deus ipſi permittat in illos, & in alios homines, qui occaſione illorum peccant. Fit enim vt ob huiuſmodi nefanda ſcelera, ille pluribus noceat quibus alioqui nocere non poſſet: præſertim ijs qui maleficos ipſos recipiunt, vel commendant, vel fouent, vel non admonent, vel non puniunt, cùm id facere poſſint & teneantur. Tertia cauſa eſt, vt plures eo modo decipiat: quia illis qui aliquid rebus ipſis ſacris tribuunt, perſuadet tales effectus non fieri diabolica ſuperſtitione, ſed potius diuina virtute, cùm fiant per res ſacras. Illis verò qui parum tribuunt rebus ſacris, perſuadet vt eas omninò contemnant.

Si quæras an malefici nocere poſſint viris bonis Reſpon- 179
detur, quòd quando illi vtuntur cauſis naturalibus ad nocendum, vt venenis, poſſint ſine dubio quibuſuis hominibus

bus nocere. Eſſet enim miraculum ſi cauſa naturalis, effe-ctum ſuum non ſortiretur, nullo alio interueniente impedimento, quàm quòd a Deo ſuſpenderetur. Quando verò ipſimet non agunt ſed Diabolus, tunc bonis rarò noceant; nec id faciant niſi Deo permittente propter maius bonum eorum qui patiuntur.

Solent quoque malefici (noctu præſertim, qua ratione ſtriges & lamiæ vocantur) nocere infantibus, etiam ijs qui iam baptizati ſunt: vt notat Diuus Auguſt. in lib. 21. De ciuit. Dei, cap. 24. quamuis non tam noceant tunc infantibus (qui ſi intereant ſtatim adipiſcuntur vitam æternam vt ibidem addit D. Auguſt.) quàm parentibus ipſorum, ad quorum punienda peccata, vel probandam fidem, Deus id permittit: & interdum quia infantes ipſi à nutricibus veneficis diabolo offeruntur.

Quæ ſint remedia aduerſus maleficia.

SECTIO III.

TRiplicis generis remedia aduerſus maleficia adhiberi ſolent: quadam naturalia, vt quæ petuntur ex herbis & pharmacis medicorum: quædam diabolica, vt quæ petuntur à maleficis, vel potius à diabolo; & quædam ſupernaturalia ac diuina quæ petuntur à Deo, de quibus ordine dicendum eſt. De primi generis igitur remedijs rectè ſtatuere videtur Angelus in verbo Superſtitio quæſtione ſexta, lapides, herbas, & medicinas naturales nihil efficaciter poſſe efficere directè, & proximè contra dæmonem: quia res corporeæ non habent vim agendi in ſpiritum: poſſe tamen conſequenter & indirectè efficere aliquid: impediendo nimirum, vel auferendo diſpoſitionem, qua in maleficiato dæmon vtitur ad perficiendum maleficium, vt alicuius humoris intemperie, ad ingenerandum languorem corporis.

De huiuſmodi remedijs duo occurrunt monenda. Prius eſt, illorum vſum approbari 26. quæſt. 7. cap. finali, dummodo nullam incantationem aut ſuperſtitionem habeant annexam. Id quod cognoſci poterit ijs modis qui antea in cap. 15. à num. 157. traditi ſunt cognoſcendi pactum tacitum cum dæmone. Poſterius eſt, ſi maleficium conſiſtat in operatione dæmonis, talia remedia poſſe quidem remittere illud aliquatenus, non tamen tollere omninò: quia ſi Deus permittat, facile eſt dæmoni illorum efficacitatem impedire, ſiue ea corrumpendo, ſiue eis reſiſtendo adhibitis contrarijs. Sin maleficium conſiſtat in effectu permanente ad inſtar vulneris inflicti, aduerſus illud remedia naturalia poſſunt perinde valere, ac ſi ipſum penderet à cauſa naturali. Vnde ea ex parte proprium eſt medicorum de illis remedijs ſtatuere.

De remedijs ſecundi generis, hoc eſt, diabolicis; Notandum eſt primò: ſicut non eſt licitum vti arte magica ſiue per alium, ad curationem morbi orti à cauſis naturalibus (ſiquidem vt probat Thom. Sanchez *in lib. 7. de Matrim. diſput. 95. num. 1.* intrinſecè malum eſt auxilium à diabolo petere per maleficia) ita nec licitum eſt vti ad curationem morbi per maleficium cauſati. Nam ratio deformitatis eadē eſt in vtraque curatione: cùm omnia paria ſint in vtraque, excepta diuerſitate cauſæ, à qua oritur morbus curandus. Quæ diuerſitas non eſt circunſtantia moralis, ex qua deformitas ipſa curationis pendeat, vt ſatis manifeſtū eſt.

182 Notandum eſt ſecundò, licitum eſſe cuius, deſtruere ſignum ſuperſtitioſum poſitum à malefico, vbicumque illud ſciatur eſſe: tum quia bonum eſt, ac cuique licitum, in contemptum diaboli opera ipſius diſſoluere, & ne noceat impedire, vt patet à ſimili: quia id perinde eſt, ac ſi quis pactus eſſet cum ſicario, vt appoſito ad fores Petri certo ſigno, eas effringat ac domū ingreſſus eundem Petrum male mulctet. quod qui ſciret, non modo poſſet licitè, ſed etiam deberet ex charitate ſignum eiuſmodi tollere. Tum quia, ſi talis deſtructio eſſet illicita, non poteſt alia ratio reddi, quam vel quòd ſit quædam inuocatio dæmonis, vel pactum quoddam cum eo. At neutrum eſt, non quidem de ſe, cum rationem habeat auerſionis ab operatione diaboli; neque ex intentione deſtruentis, vt ſupponimus. Nam qui id faceret animo ſuperſtitioſo non excularetur: vt ſi quid vſurparet, per quod putet diaboli fauorem elicere aut ex deſtructione ſigni non expectet puram nocumenti ceſſationem; ſed etiam poſitiuam actionem dæmonis, ſiue illius qui nocet, ſiue alterius potentioris, à quo impediatur nocere: aut demum ſtatuit medio de quo dubitat an tacitam dæmonis inuocationem contineat. Pro hac doctrina authores commemorat Sanchez in ſeq. diſput. 96. num. 3. & rationes quibus impugnari poteſt ibid. num. 6. ſoluit. Idem facit Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 44. dubit. 6. quibus accedit Suarez in tomo 1. De relig. tract. 3. lib. 2. cap. 17. à num. 9. vſque ad finem.

Notandum eſt tertiò, quod ibidem Leſſius nu. 45. & Suarez nu. 16. atque alijs citatis Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 41. in fine, docent non ſolùm eſſe licitum tollere ſigna magica, ſed etiam ponere alia, quibus poſitis vel pactum diabolicum deſtruitur, vel ſigna illius, vim ſuam amittunt, vel diabolus nocere deſinit. Ratio eſt, quod id non ſit inire nouum pactum, ſed deſtruere aut impedire prius initum, vt diabolus deſinat nocere. Ad quod vti re de ſe bona vel indifferenti, *cuiuſmodi ſupponimus eſſe illa alia ſigna*, ex bono fine, qualis eſt curatio languidi, bonum eſt, niſi idipſum vitietur alia circunſtantia mala: qualis eſſet ſi adhiberentur per modum declarationis amicitiæ, aut ſummiſſionis vel deprecationis: cùm non liceat vllam ſocietatem inire cum dæmone, iuxta illud 2. Corinth. 6. Quæ conuentio Chriſti ad Belial. Nec ſeſe ſubmittere ei, eùmve deprecari ad obtinendū ab eo auxiliū: quod eſſet nefariè eū præferre Deo: *vt indicatur per illud quarti Regum cap. 1. Nunquid non eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad conſulendum Beelzebub, &c.* Eum, tanquam qui hoſtis noſter eſt, a quo bonum corporis expectari non poteſt, niſi in animæ perniciem. Si obijcias in memorato vſu, effectum expectari à dæmone. Reſpondemus, non expectari poſitiuum, quod eſſet inſolitum ſolum Deo iuxta illud Pſal. 123. Adiutorium noſtrū in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: ſed ſolùm ceſſationem à malo, quæ licitè poteſt etiam a dæmone peti, non quidem per modum deprecationis, ſed per modum obiurgationis & contemptus, imperando ei in nomine Dei, vt crudelis beſtia ac miſerabilis malefacere ceſſet. Procedit autem hæc doctrina vt Sanchez loco cit. num. 21. notat etiamſi maleficium ſublatum, in maleficum aut aliquem alium redundare deberet, iuxta pactum ab eodem malefico initum cum dæmone: quoniam auferendo tale ſignum non cooperatur ad alienum damnum, ſed ſolum ſe tuetur ablato ſibi nocente, nec iniuriam facit poſtponēdo alienum damnum ſuo proprio, quia non cauſat illud eo ipſo.

Notandum eſt quarto, licitum eſſe petere à maleficis vt ſignum ſuperſtitioſum in quo maleficium conſiſtit, indicet ſi ſciat, & auferat dummodo poſſit tollere abſque nouo maleficio: ac petens ſit ea mente & voluntate, vt deſideret ſuam petitionem impleri licito modo, nihilque velit habere cum diabolo commune, nec vlla ratione vti eius opera; ſed tantùm illa humana actione auferendi, quàm quilibet alius ea qui poſſet ſine peccato. Quæ doctrina eſt Caiet. in verbo Maleficiū in fine: quam in to. 2. opuſ. tract. 12. docet non habere locum, ſi petens probabiliter putet, quod talem deſtructionem Magus exequetur per ſuam artē magicam potius, quam alio modo licito: quoniam ageret contra ſuam conſcientiam: quod non licet, etiamſi ſit tantùm dubia: vt antedictis ſuo loco in lib. 13. de eadem conſcientia. Probatur verò illa ipſa doctrina, quia petere à malefico vt licito modo ſignum memoratum tollat, nihil aliud eſt quàm petere vt ceſſet iniuſtè nocere proximo, quod de ſe bonum eſt, ad illudque tenetur ex iuſtitia: & poteſt (*vt ſupponimus*) præſtare ſine peccato ſi velit. Quod cum ita ſit, ſane idipſum poteſt peti ab eo. Aliàs verò ne abſolutè quidem licitum eſſe petere, patet: quia quod nequit bene fieri, non poteſt bene peti vt fiat. Vbi aduerte magum quia communiter nouit ſolùm media ſuperſtitioſa, interrogandum eſſe quodnam cognoſcat a ſe vſurpandum: ſique recuſet dicere, vehementem contra eum de ſuperſtitione ſuſpicionem eſſe: ſin illud explicet, videndum eſſe an ſit ſuperſtitioſum: ad quod ſeruient documenta tradita cap. 15. à num. 157. & cap. 16. à num. 171.

Notandum eſt quintò, cum Caiet. in eod. loco & Syluest. in verbo Maleficium quæſt. 8. & Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 29. & Alphonſo a Caſtro lib. 1. De iuſta hæret. punit. cap. 15. Conar. ad cap. Quamuis pactum. De pactis in 6. par. 2. §. num. 10. alijſque communiter, contra Angelum in verbo Superſtitio num. 13. Non licere maleficum etiam paratum, inducere vt per vnum maleficium auferat aliud: quia nō licet conſentire ſeu cooperari peccato alterius, ad Rom. cap. 1. in fine. Id autem eſt inducere alterum ad peccatum: quale maleficium eſſe, cōſtat ex ſupradictis, & ex cap. Non liceat, 26. quæſt. 5. & ex cap. Non obſeruetis, in ſeq. quæſt. 7. Neque in eo, ſicut in vſura, & iuramento infidelium, locum habet diſtinctio: quod aliud ſit inducere alterum ad peccandum, & aliud vti malitia alterius parati ad peccandum.

dum Sciendum eſt enim actiones malas in duplici differentia eſſe: quædam enim ſunt intrinſecè naturaque ſua malæ, itaut nunquam poſſint bene fieri; vt mentiri, fornicari, committere aliquid contra Deum; atque tales nunquam licet petere ab alio. Quædam verò ſunt natura ſua bonæ, & quæ bene fieri poſſunt ſed male fiunt ratione alicuius circunſtantiæ malæ: poteſtque quis tales, quæ in ſe bonæ ſunt aliquando ab alio licitè petere: vt quando habet ius eas petendi. Sic ergo licet petere mutuum ab vſurario, quantumuis daturus ſit cum vſura: vel iuramentum ab infideli, qui iuraturus eſt per falſos deos: quia tam dare mutuum, quàm iurare, eſt actio de ſe bona. Non licet autem tollere vnũ maleficium per aliud: quia maleficium eſt actio natura ſua mala, quæ nunquam poteſt bene & ſine graui peccato fieri, cùm ſit vſus diabolicę artis magicæ: adeoque tacitam ſaltem, includat in ſe dæmonis inuocationem, per quam ſcelus maximũ contra veram religionem committitur.

Notandum eſt ſecuò, non eſſe licitum aduerſus maleficium petere remedium ab eo malefico qui illud non nouit. Nam ad tale genus hominum in noſtris difficultatibus recurrere prohibemur Leuit. 20. verſu 6. & Deut. 18. verſ. 10. & in iure Cannnico 26. quæſt. 2. cap. Qui ſine Saluatore. Deinde illa petitione id peteretur, quod nequit fieri ſine peccato. Nam maleficus ille neſciens vbi poſitum ſit ſignum: non poteſt illud auferre niſi inuocet dæmonem, vel adhibeat aliud maleficium, quæ ſunt prorſus illicita. Notat verò Sanchez in opere Morali lib. 2 cap 41. num. 20. ſi maleficus vbi poſitum ſit ſignum iam ſciat: etiamſi per maleficium id à dæmone didicerit, licitum eſſe tali ſcientia vti ad illud tollendum, & ratio eſſe poteſt: quòd inſtrumenti vſus, non ſit eo ſolo nomine illicitus, quòd illud fabricatum ſit & datum à perſona nequam, ac perdita.

Remedia diuina aduerſus maleficia;

SECTIO IV.

883 DE remedijs tertij generis docendum eſt quænam ea ſint, ad quæ relictis alijs vanis recurrere debeamus. Præcipua autem ex veteri Eccleſiæ Catholicæ recepto vſu collecta à bonæ memoriæ Magiſtro meo P. Ioanne Maldonato cum de dæmonib⁹ ſcholas haberet Pariſiis: sũt hæc.

Primum legitimus vſus Sacramentorum à Chriſto Domino inſtitutorum. Nam vt diabolus per Sacramẽtorum abuſum, liberam habet poteſtatem nocendi hominibus: ita per eorumdem legitimum vſum habet impeditam. Valent ergo aduersùs maleficia baptiſmus & confirmatio, in eo (quandoquidem iterabilia non ſunt) qui illis nondum eſt initiatus. Item ſincera peccatorum confeſſio, præſertim generalis totius vitæ, vt Beda oſtendit lib. 3. in Lucam cap. 32. exponens verba illa, Quod tibi nomen eſt, & ille reſpondit Legio.] Itemque ſacroſancta Euchariſtia ex D. Cypriano in ſerm 5. de lapſis, & D Auguſt. lib 22. De ciuit. Dei cap. 8. vbi docet Miſſę ſacrificium multum prodeſſe aduerſus dæmonis vexationes. Atque quò frequentior fuerit vſus Euchariſtiæ debitus, eo erit præſentius remedium aduerſus maleficia; vt oſtenditur exemplis illis quæ referuntur a Caſſiano collat. 7. cap. 30. & à Palladio in ſua hiſtoria cap. 19. vbi habet D. Macario Ægyptio reuelatum eſſe a Deo fœminam quamdam ad ſe adductam, ideo apparuiſſe alijs omnibus equam, quod quinque hebdomadis abſtinuiſſet ab Euchariſtia.

Secundum remedium eſt, donum quoddam aliquibus à Deo conceſſum ad expellẽdum dæmones, quale fuit in memorato D. Macario ex Palladio ibidem; & in D. Anton. ex D. Athan. in ipſius vita. Vt enim ad alias res efficiendas, ſic ad expellendum dæmones eſſe aliquod proprium donum, quod non tantùm in bonis, ſed etiam in malis, *dummodo habeant veram fidem*, inueniri poſſit, patet per illud, quod reprobi in cap 7. D. Matthæi referuntur dicturi in die iudicij. Nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, &c.]

Tertium remedium, eſt ordo exorciſtarum, qui vnus eſt ex quatuor minoribus: & quem aduerſus maleficia cõferre patet ex eo, quod S. Firmilianus in epiſtola ad S. Cyprianum, *quæ eſt 75. inter huius epiſtolas*, refert magam inſignem ab exorciſta quodam fuiſſe exorciſmis curatam. Ratio autem ſeu forma exorcizandi habetur in Sacerdotali Romano: & apud Sprengerum in malleo maleficarum par. 2. qu. 2. cap. 6.

Quartum remedium eſt inuocatio nominis Chriſti, quod initio naſcentis Eccleſiæ fuit frequentiſſimum authore D. Iuſtino in Tryphone: vbi hoc argumento, Iudæis probat Chriſtum eſſe Deum: ſicut & in apologia 1. probat gentibus ipſum non eſſe irridendum vt hominem, ſed colendum vt Deum.

Quintum remedium eſt, pia oratio ex cap. 6. & 8 Tobiæ, & ex cap. Non liceat. 26. quæſt. 5. & ex cap. Non obſeruetis, in ſeq. quæſt. 7. vbi admonemur aduerſus maleficia vti recitatione Symboli & orationis Dominicę. Nec immeritò, cùm melior orandi forma eſſe non poſſit, quàm hæc à Chriſto præſcripta: & illud cõtineat totam noſtram fidem, quæ ſcutum eſt in quo poſſumus omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, ex D Paulo in cap. 6. epiſt. ad Eph. verſ. 16.

Sextum remedium eſt ieiunium, iuxta illud Matth. 17. & Mar. 9. Hoc genus dæmoniorum non ejicitur niſi in oratione & ieiunio. Quæ verba ſic accipienda ſunt, vt ſenſus ſit, ieiunium quidem & orationem valere ad omnia Dæmoniorum genera ejicienda: ſed illud genus, id eſt, lunaticum, non expelli niſi in oratione & ieiunio, eo quod forte tale genus, ſit eorum dæmoniorum quæ ad ingluuiem incitant (qualia dari aliqua patet ex Palladio in vita Macarij cap 26. & 20.) & conſentaneum ſit, contraria oppoſitis contrarijs curari.

Septimum remedium eſt ſignum crucis, quo contra idololatriam & maleficia non eſſe præſentius remedium ait D. Athan. in lib De incarnatione Verbi tomo 1. Quod confirmatur per hiſtoriam Iuliani Apoſtatæ, dæmonibus ſacrificaturi, quam refert D. Nazianz. in orat. 1. contra ipſum. Certè, vt à D. Chryſ. homil. 50. in Matthæum dictum eſt: dæmon terretur ſigno crucis, ſicut latro aſpectu patibuli. Rationes bonas huius remedij quas habet Leonardus Leſſius, qui volet videat apud ipſum, de iuſt. & iure libro 2. cap. 44. num. 33.

Octauum remedium, ſunt reliquiæ Sanctorum, quas aduerſus dæmones magnam vim habere conſtat. Nam D. Nazianzenus in oratione de Cypriano, aſſerit dæmones ſuo tempore pulſos apud ſepulchrũ D. Cypriani & D. Ambroſius ſermone 77. & 91. dicit ad reliquias Sanctorum Geruaſij & Protaſij auditos eſſe rugitus dæmonum. Cauendum eſt autem, ne ad reliquias ſuperſtitioſum aliquid addatur, vt rectè monet Sylu. in verbo Reliquiæ quæſt. vltima.

Nonum remedium eſt aqua benedicta; de qua D. Clemens in conſtitutionibus Apoſtolorum lib 8 cap. 29 & Alexander primus relatus De conſecrat. diſtinct. 3. cap. Aquam ſale. Cuius remedij multa exẽpla habentur. Illud attigiſſe ſufficiet ex Theodorato in lib. 5 Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 21. de Marcello, qui aqua fugauit dæmonem impedientem incendium cuiuſdam templi. Ad idem remedium, ſacram aquam baptiſmalem quæ conſecratur in vigilia Paſchæ, & Pentecoſtes, deduci poteſt ex cap In Sabbatho De conſecr. diſtinct. 4.

Decimum remedium eſt oleum conſecratum pro infirmis: cuius vſus in primitiua Eccleſia, patet ex cap. 6. D. Marci verſ 13. & 15. & ex conſtitutionibus Apoſtolorum loco cit. Exemplum habetur ex Beda de oleo & ſale lib. 3. in Lucam cap. 32. De ſanctimonial. fœmina, ſale & oleo benedicto curata ab vlceribus quæ dæmonis tactu contraxerat. Ad quod remedij genus reduci poſſunt Agnus Dei, ceræ benedicti, & ſimilia.

Vndecimũ eſt, præſentia & ſpecialis virtus quorundam Sanctorum adhuc viuentium. Sic enim Palladius ait in vita Macarij, quòd ipſo ingrediente in deſertum dæmones ſemper retrocedebant. Et in vita Pauli ſimplicis notat, ſimplicitati ipſius eſſe tributam expulſionem dæmonis, quem magnus Antonius expellere non poterat.

Duodecimum remedium, eſt principium Euangelij D Ioanno, deſcriptum & collo appenſum, ad proteſtandam contra dæmones noſtram fidem de Trinitate & Incarnatione: quæ in eod. initio tota continetur. Qua in re, ſicut & in recitatione Symboli aſſumi ſcutum fidei aduerſus tela nequiſſimi, par eſt exiſtimare. Vſitatiſſimum autem fuiſſe in veteri Eccleſia, vt dictum initium Euangelij D. Ioannis in membrana deſcriptum Chriſtiani appenderent collo, authores ſunt D. Hieron. ad verba Domini Matth. 23 Dilatant philacteria ſua: & D. Chryſoſt. homil. 73. in Matthæum. Licitum verò eſſe tale remedium, ac etiã alteriùs ſimilis ſcripti pij collo appenſi, docet D. Thom. 2. 2 quæſt. 96. art. 4. dummodo tamen duæ adſint conditiones: prior eſt, vt nihil ſuperſtitioſum adiungatur pijs verbis. Id quod deprehendi poterit per ea quæ in cap. 15. à num. 157. ante dicta ſunt de modis cognoſcendi pactum occultum cum dæmone. Poſterior conditio eſt, vt recta ſit intentio illius qui talia gerit; nempe vt ea non feratur ad chartam vel literas, aut ſyllabas ſeu ſcripturam, ſed ad pium verborum ſenſum, & principaliter ad poteſtatem Dei, cuius diuinæ voluntati illa debet totum effectum

commit-

committere, nec certi aliquid ſibi polliceri.

184 Cæterùm cur non omnes ſanentur per hæc remedia, duæ cauſæ eſſe poſſunt: altera eſt peccatum vel maleficiati, vel illius qui eum curat: præſertim ſi aliquid ſuperſtitioſum remedijs ipſis adiungat: altera eſt maius bonum illius qui patitur maleficium. Nam temporalis afflictio ſæpe hominem præſeruat à peccatis, vel purgat præterita peccata, vel præbet alijs exemplum patientiæ, & patientis meritum auget, quod eſt tantum bonum, vt longè præſtantius ſit & melius cum patientia tolerare aduerſa, quàm omnino nõ pati: quod Gentiles quoque intellexiſſe notat D. Auguſt. in 22. De ciu. Dei cap. 22. Vbi tangit quoque aliam rationem, ne ſi per miracula homines ſemper liberarentur à malis temporalibus, quærerent Chriſtianam religionem propter eadem temporalia, non propter æterna bona.

CAPVT XVIII.

De uana obſeruatione.

S V M M A R I V M.

185 *Vana obſeruatio unde nomen habeat, & quid ſit.*
186 *Quadruplex vana obſeruatio.*
187 *Quale peccatum ſit.*
188 *Cur vitanda vana obſeruatio.*
189 *Quo modo ad vanam obſeruationem pertineat collectio herbarum, aut lignorum certo die vel hora.*
190 *Quando ſtrenæ ad vanam obſeruationem pertineant.*

185 SVpereſt vltima ſpecies magiæ, hoc eſt, vana obſeruatio, de qua D. Thom. 2. 2. quæſt. 96. Dicemus autem 1. quid ſit. 2. Quotuplex ſit, 3. Quale peccatum ſit, poſtremò quomodo dignoſci poſſit. Quod attinet ad primum, vana obſeruatio (quæ ſic dicta eſt, ex eo quòd effectus qui per eã promittitur, vt plurimùm nõ ſequatur, vel ſequatur in detrimentum animæ) definiri poteſt ſuperſtitio, qua ſperatur aliquod commodum à re, quæ illud naturaliter præſtare nõ poteſt. Vbi aduerte quòd vt diuinatio, de qua ante dictum eſt, aduerſatur diuino honori, eo quod per illam indebito modo procuretur cognitio quæ eſt Dei propria: ita etiam vanam obſeruationem aduerſari eidem: quia per illam indebito etiam modo, *medijs ſcilicet vanis inutilibus*, procurentur commoditates, quæ non nisi certis temporibus medijs ordinarijs, à diuina tantum potentia & prouidentia ſint expectandæ.

186 Quod attinet ad ſecundum, quadruplex diſtingui poſſe videtur vana obſeruatio: vt prima ſit, quando commodum expectatur in rebus externis, videlicet in animalibus, ſegetibus, vineis, &c. Secunda verò, quando expectatur bonum corporis vt ſanitas, liberatio ab hoſtibus, non poſſe vulnerari, vel interfici, defendi ab igne vel ab aqua. Tertia autem, quando expectatur bonum animæ naturale, vt ars aliqua vel ſcientia: taliſque fuit ea obſeruatio, quæ à D. Thoma in cit. qu. 96. art. 1. damnatur, artis notoriæ: qua non nulli ea quibuſdã ieiunijs & orationibus ſuperſtitioſis expectabant ſcientię adeptionẽ ſine humano labore. Quarta denique, quando expectantur bona ſupernaturalia: vt certa remiſſio peccatorum omnium, certa ſalus, viſio Chriſti vel diuæ Virginis in articulo mortis, per certas quaſdam orationes, aut per incertas quaſdam indulgentias, de quibus nulla habetur diuina promiſſio. Quò referri poteſt geſtatio reliquiarum aut Initij Euangelij D. Ioannis (alioqui licita ex D. Thom. in ſeq. art. 4.) ſi ei adiunctæ ſint circunſtantiæ aliquæ ſuperſtitioſæ, de quibus timeatur tacitum pactum cum diabolo.

187 Quod attinet ad tertium, vanam obſeruationem, ſi contineat pactum expreſſum cum diabolo, dubium non eſt peccatum mortale eſſe: ſi in habeat ſolummodo tacitum, peccatum eſt ſolùm veniale in eo qui tale quid in ſuo facto cõtingere ignorat. Qui tamen de veritate admonitus à diſcreto viro, adhuc perſeuerat in eo, mortaliter peccat, vt Sylu. in verbo ſuperſtitio quæſt. 10. in fine, habet ex Archid. Et ratio docet: quia eo ipſo vult expreſſè commercium cum dæmone inire.

Quod attinet ad vltimum: vana obſeruatio in qua ineſt expreſſum pactum cum dæmone, ex ſe facile dignoſcitur: ea verò in qua ineſt tantummodo occultum, deprehenditur ijs modis qui in cap. 15. à nu. 157. ſupra poſiti ſunt.

188 Atque vt illam, ſic & hanc, omni ſtudio vitandam eſſe oſtendendum eſt pœnitenti per illud quod à toto genere, vanæ obſeruationes multum nocẽt: dum enim quis omnium confidit talibus nugis, eò adducitur vt ſe liberiùs periculo mortis exponat, Sacramẽtorum vſum contemnat, aut in longius tempus differat: eo quod exiſtimet ſe ſine Sacramentis & extra Dei gratiam mori non poſſe: & ſic de ſimilib. per quę illi perniciosè diabolus imponit. Cæterum multa vanarum obſeruationũ exempla leguntur apud Gratianum, præſertim 26 quæſt 2. cap. Illud, & quæſt. 5. cap. Non licet & ſequentibus vſque ad finem eiuſdem quæſtionis.

Aliquot ſatis frequentia commemorat Nauarrus in Enchir. cap. 11. num. 35. & tribus ſequentibus, & ex recentioribus Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 40. num. 27. & aliquot ſequentibus. Sed aduerte circa illud quod in cit. cap. Non licet quæſt 5. & in cap. Non obſerueris quæſt. 7. videntur damnari illi qui certis temporibus colligunt herbas, vel cædunt ligna pro ædificijs: intelligẽdum eſſe, *quemadmodum ex Archidiacono adfert adhuc in cit. quæſt. 10. Syluester*, quando id fit ex ſuperſtitione: vt cenſetur fieri, quãdo obſeruatur vnicus tantùm dies vel vnica hora, vt vigilia S. Ioannis ante ſolis ortum, vel adduntur circunſtantiæ inutiles, vel orationes non approbatæ. Non autem quando obſeruatio fuerit naturalis ex motu cœlorum, ratione cuius vno tempore herbæ collectæ, meliores ſunt ad medicinam, & ligna cæſa vtiliora ad ædificationem. 189

Circa illud etiam quod in cit. cap. Non obſerueris videntur damnari illi qui ſtrenas dant in principio anni: notandum eſt Chriſtianos ita abhorruiſſe à more Gentilium, quo magna celebritate in honorem Iani primum diem anni celebrabant, vt illo die ipſi ieiunare ſolerent, vt habetur ex D. Ambroſ. in ſerm. 17. & ex Conc. 4. Toletano Can. 10 Atque illis qui relicto ieiunio Eccleſiaſtico, feſtum cum Gentilibus celebrarent, excommunicatio imponeretur ipſo facto incurrenda: quæ habetur in citata quæſt. 7. cap. Si quis Calendas. Ac cùm Gentiles tunc ſtrenas dare quoque ſolerent, talis etiam vſus tanquam diabolicus eſt in Eccleſia prohibitus, vt patet ex Can. 1 Cõcilij Altiſſiodorenſis. Vnde non eſt dubium, quin ſi iam darentur more Gentilium ſuperſtitioſo, id eſt, tanquam certum augurium, peccatum eſſet graue, aut diabolicæ diuinationis, aut vanæ obſeruantiæ. Sed ſi dentur tantum in augurium aliquod incertum ex quo nihil niſi fortuito expectetur, non videtur plus quàm veniale peccatum eſſe: à quo tamen valdè abſtinendum eſt propter periculum aſſueſcendi vanitatibus, quibus ſolet diabolus ſe immiſcere. Quinimo ſi dentur tantùm propter conſuetudinem, quæ iam à Chriſtianis communiter obſeruatur, nullum eſt peccatum: ſicut nec eſt (ſed potius ſanctum & piũ) quod is dies feſtus agatur, non quidem more Gentilium: ſed Chriſtianorum, in honorem circuncisionis Chriſti Domini: præſertim cùm ceſſarint Gentilium ſuperſtitiones, propter quas, tum illius diei celebritas, tum ſtrenæ tanquam diabolica, videbantur omnino vitandæ. 190

CAPVT XIX

De pœnis quas incurrunt'y qui diabolicis artibus dant operam, aut illos conſulunt.

S V M M A R I V M.

191 *Morti corporis, tum animæ ſubijciuntur iure diuino, dantes operam diabolicis artibus.*
192 *Septem pœnæ quibus ijdem ſubijciuntur iure Eccleſiaſtico.*
193 *Aliæ quinque, quibus adhuc ijdem ſubijciuntur iure ciuili.*
194 *Leges ciuiles, quæ talibus pœnam mortis imponunt, iuſtiſſimæ eſſe cenſeri debent.*
195 *Pœna conſulentium diuinatores, ſeu magorum opera vtentium.*
196 *Quale peccatum ſit eorum, qui interſunt ſpectaculis magorum.*

ADVERSVS vtentes diabolicis ſuperſtitionibus, quos communi nomine magos vocamus, iure diuino ſtatuta eſt pœna mortis tam corporis, vt patet ex cap. 22. Exodi verſ. 18. & cap. 20. Leuit verſ. vlt. quam animæ, cùm peccent mortaliter, vt in præcedentibus expoſitum eſt: & per conſequens fiant æternæ damnationis rei. 191

Iure humano verò incurrunt 12. pœnas, quarum ſeptem ius Eccleſiaſticum imponit, reliquas ius ciuile. Prima igitur eſt, quæ habetur in ca. 1. De ſortilegijs, vt illis imponi debeat pœnitentia 40. dierum: quando nimirum crimen ipſorum fuerit occultũ, vt Sylu. notat in verbo Superſtitio quæſt. 11. Secũda (quam ibid. Syluest. refert ex cap. Pro dilectione De conſecrat. diſtinct. 2.) eſt, vt talibus cùm notorij fuerint non adminiſtretur ſacra communio, niſi prius egerint 192

pœni-

pœnitentiam, ex qua de conuerſione ipſorum & reſipiſcentia ad Dominum conſtet, iuxta ibidem proximè ſequens capitulum Scenicis. Tertia eſt, quòd tales ſint infames ipſo iure, nec admittantur ad accuſationem, vt habetur ex cap. Infames, 6. quæſt. 1. Quarta eſt, vt tales excommunicari debeat, ex cap. Si quis Clericus, cap. Augurijs & cap. Epiſcopi 26. quæſt. 5. Quodquidem cenſendum eſt executioni mandatum eſſe per ſtatutum ſynodale, in ijs locis in quibus ſolent Parochi die Dominico inter Miſſarum ſolemnia inculcare populo, ſortilegos & ſortilegas, vſurarios & vſurarias excommunicari. Eā aliàs non incurri ipſo facto notat Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. vltimo; cauſam referés in Eccleſiæ cóſuetudinem tanquam canonum interpretem. Quanquam, vt idem bene addit, qui expreſſum pactum cum dæmone habuerunt, præſumi poſſunt ad magiam adiunxiſſe hæreſim, qua de diabolo crediderint aliquid contrarium fidei, & ideo incurrenti ipſo facto in excommunicationem latam contra hæreticos, & reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini. De quo an res verè ita habeat, ad officium Confeſſarij pertinet diligenter inquirere.

Quinta pœna eſt, vt ſi ille qui tale crimen committit, ſit Eccleſiaſticus, deponatur ab omni officio & beneficio Eccleſiaſtico, & detrudatur in monaſterium ad agendam perpetuam pœnitentiam. Hæc ex ead. quæſt. habetur per ea quæ ſtatuuntur in cap. Nó oportet, cap. Si quis Epiſcopus, & cap. Quicumque. Intelligenda eſt autem ex Sylu. loco citato, quando quis admonitus non abſtinuerit à tali crimine: id quod inſinuatur, cùm in cit. cap. Quicumque dicitur, Si eum antea veræ pœnitudinis, coram Metropolitano, ſatisfactio non purgauerit. Sexta pœna eſt, vt ſiue Clericus ſit, ſiue laicus, debeat damnari perpetuo exilio. Hæc habetur in fine eiuſdem cap. Quicunque: & eſt iure quoque ciuili irrogata, Cod. De Epiſcopali audientia. Lege Mathematicos, vbi appellatur pœna deportationis. Septima eſt, vt eorum libri nó retineantur nec legantur, ſed incendio crementur. Hanc cóſuetudo Eccleſiaſtica ſtatuit, obſeruata iam inde à temporibus Apoſtolorum, vt patet ex Actis ipſorum cap. 19. verſ. 19. & ſubſequentibus temporibus continuata, vt oſtendit D. Auguſt. in Pſal. 61. ſub finem. Idque tanta ſeueritate, vt ne Epiſcopis quidé tales libros retinere vel legere liceret, quibus licebat legere libros hæreticorum. Hoc patet, ex cap. 1. diſtin. 37. Renouata verò eſt ea ipſa pœna in Indice librorum prohibitorum, edito Concilij Triden. iuſſu, regula nona: habetúrque ſtatuta iure ciuili, cùm in memorata lege Mathematicos dicitur, quòd tales homines debeant ſub oculis Epiſcoporum, incendio cremare ſuos libros.

193 Atque hactenus pœnæ iure Canonico ſtatutæ: quæ reſtant omnes iure ciuili ſtatutæ habentur Cod. De maleficis & Mathematicis. Octaua igitur pœna habetur ibid. leg. 3. quòd diuinator qui ad domum alterius accedit, debeat igne cremari. Nona verò habetur ex eadem lege, vt qui accuſat magum, non incurrat crimen delatoris, ſed potius afficiendus ſit præmio. Decima habetur lege 5. vt magi & cæteri malefici capite plectantur. Vndecima habetur lege 7. quòd etiamſi ille qui accuſatur de crimine eius generis ſit in dignitate cóſtitutus, & in comitatu Imperatoris, vel Cæſaris verſetur, nihilominus tormétis ſubijciatur. Duodecima habetur ex lege vltima, quod quiuis poteſt capere maleficum, & Iudici præſentare.

194 Iuſtiſſimas autem eſſe leges quibus magi puniuntur morte, patet tum ex ſupra citatis Scripturæ ſacræ locis, tum ex eo quòd magi ſæpe ſint hæretici, & ſæpe proximis noceant in rebus externis & in corpore, & quod deterius eſt, ordinarie in animis: itaut mirum non ſit, eiuſmodi pœnales leges ciuiles approbari in cap. Peruenit, & in cap. Contra idolorum cultores 26. quæſt. 5. & in bulla Innocentij 8. quæ extat apud Iacobum Sprengerum in principio ſui mallei maleficarum. Quod cùm ita ſit, non videtur dubium quin Iudices, qui maleficos nó puniunt, grauiter peccent, & teneantur reſarcire omnia damna quæ ijdem intulerint. Quamuis autem ius ciuile non puniat eos qui nulli nocent temporaliter, ex lege 4. Cod. De maleficis, & Mathematicis: ius tamen Canonicum tales quoque condemnat 26. quæſt. 5. cap. Admoneant: nec ius ciuile eos tolerat omnino, ſed punit cùm aliqué ſeduxerint, aut aliquem docuerint ſuam magiam, vt deduci poteſt ex lege. 5. tit. citato.

195 Quod attinet ad eos qui diuinatores conſulunt, aut petunt à magis remedia ſecundi generis eorum, quæ propoſita ſunt in præced. cap. 17. ſect. 3. præter eas quas ex ſupra memoratis canonibus intelliguntur habere communes cum magis, inueniuntur ſex aliæ ipſis impoſitæ, tres iure Canonico, & totidem iure ciuili. Prima eſt, quæ habetur 26. quæſt. 5. cap. 5. vt is qui obſeruat ariolos, aruſpices, vel incantatores, vel eorum philacterijs vtitur, excommunicationi ſubiaceat. De qua excommunicatione dici perinde poteſt quod non incurratur ipſo facto, ac de lata in ipſos Ariolos, alióſque magos antea dictum eſt. Secunda pœna eſt, quæ habetur in ead. quæſt. cap. 2. & 3. vt dicti conſulentes vel remedium petentes debeant pœnitentiam agere per quinquennium: quæ tamen pœnitentia iam relicta eſt arbitrio Confeſſarij, ſicut & aliæ ſimiles Canonum pœnitentialium, prout ſuo loco in præced. lib 7. iam annotauimus. Tertia pœna eſt, quæ habetur in ſupra cit. cap. Admoneant, vt ſi Clericus ſit is cui aliquid tale contingit, degradetur; ſin laicus, anathematizetur. Quarta, habetur lege 3. Cod. de maleficis & mathem. vt is qui vocat magum aut diuinatorem ad domum ſuam, deportetur in inſulam poſt ademptionem bonorum omnium. Quinta eſt, vt qui tales conſulit gladio feriendus ſit: quod habetur in ſequen. lege 5. Poſtrema habetur eod. tit. lege 8. vt qui diſcit magicam ſcientiam, incurrat eam pœnam quam magus à quo docetur.

Hic occurrit monendum præter antedictos, grauiter reſpectu artium magicarum peccare illos, qui interſunt magorum ſpectaculis, quæ virtute diaboli exhibent. Nam ea ratione conſentiunt peccato ipſorum graui, & per cóſequens grauiter peccant, ex cap. 1. epiſt. ad Rom. in fine: túncque maximè & grauiùs, cùm magos ipſos ad talia inducunt precibus vel pretio; quia nó tantum conſentiunt, ſed etiam cauſam dant peccato. Quanquam per ignorantiam excuſari poſſunt à mortali, quando probabiliter putant talia non fieri arte diaboli, vel certè nullo modo id in mentem illis venit: ſecus ſi mouerentur à diſcreto viro, nec propterea deſiſterent. 196

TRACTATVS V.

De humilitate, timore Dei, & obedientia, atque vitijs contrarijs.

Ex virtutibus, quas ad 1 Decalogi præceptum pertinere notauimus in principio huius libri, tres reſtant cum vitijs contrarijs tractandæ: humilitas, timor Dei, & obedientia. Prius autem de humilitate quàm de duabus reliquis videtur dicendum duplici nomine: tum quia ex D Auguſtino in epiſt. 56. ad Dioſcorum, eſt prima poſt fidem ad Chriſtum via. Quod patet, quia fides directè ac principaliter eſt principium ambulandi dignè Deo, iuxta illud ad Hebr. 11. Impoſſibile eſt ſine fide placere Deo.] Humilitas verò indirectè, & diſpoſitiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet impedimentum virtutum, quod eſt ſuperbia; diſpoſitiuè autem, quatenus facit hominem Deo ſubditum & paratum ad recipiendum gratiæ ipſius influxum, qui fons eſt ac ſeminarium virtutum. Quod verumque, prout poſt dicetur, inſinuant verba illa, Deus ſuperbis reſiſtit, & humilibus dat gratiam. Iacob. 4.] Tum etiam quia humilitas quadam ratione eſt virtutū potiſſima, prout D. Thomas oſtendit 2. 2. quæſt. 161. art. 5. adeout meritò intelligatur ſignificata nomine omnis iuſtitiæ cùm Dominus Matth 3. D. Ioãni Baptiſtæ humiliter recuſanti baptizare ipſum, dixit: Sic decet nos implere omné iuſtitiam.] De ea autem & contraria ſuperbia latius diſputant D. Thomas & Caiet. in ead. quæſt. 161. & in ſeq. 162. aliique plures quos commemorat Sebaſtianus Medices in Summa de peccatis capitalibus, tit. 2. Quæ ad noſtrú inſtitutum ſufficere videntur complectemur tribus capitibus: quorum vnum erit de humilitate, alterum de ſuperbia, & reliquum de huius ſpeciebus & filiabus.

CAPVT. XX.

De humilitate.

SVMMARIVM.

197 *Definitio humilitatis, & vnde ea naſcatur.*
198 *Quatenus ex humilitate debeat, vel non debeat quis ſe alijs ſubijcere.*
199 *Qua ratione poſſit quis ſine falſitate credere, & dicere, ſe peccatorem eſſe omnium maximum.*

200

200 Datur præceptum de humilitate obligans ſub mortali.
201 Tres gradus humilitatis.
202 Quando contingat tranſgreſsio præcepti de humilitate.

197 DEFINIRI poteſt humilitas congruëter doctrinæ D. Thomæ in memorata quæſt. 161. virtus qua quis reprimit ſeipſum, ne efferat ſe ſuper id quod eſt. Qua definitione ſignificatur humilitatis rationem in eo conſiſtere, vt per eam homo ſubdatur, totóque animo ſubijciat ſe Deo, & proximo propter Deum. Etenim humilitas de ſe reſpicit primò ac præcipuè Deum, & præterea proximum propter Deum, iuxta illud 1. Petri 5. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.] Naſcitur verò imprimis ex ea cognitione Dei, quæ per doctrinam ſupernaturalem fidei habetur de maieſtatis ipſius, magnitudine, & excellentia. Aliqua ex parte verò ex conſideratione noſtri coram Deo ad cuius lumen veritatis conſtitutus homo, ſeipſum & ſine diſſimulatione inſpicit, & ſine palliatione dijudicat, prout habet D. Bernardus ſerm. 42. in Cantica. Ex qua conſideratione prouenit ea cognitio noſtri, ſeu propriæ noſtræ infirmitatis, per quam agnoſcimus & perſuaſum habemus nos imbecillos eſſe ad omne bonum inchoandũ, & perficiendum, niſi nos Dei gratia anteuertat & manu ducat.

198 Notare autem oportet pro praxi eſſe quidem ad humilitatem neceſſarium ſemper ſubdi Deo, non tamen ſemper ſubdi proximo. Nam *vt loco cit. art. 3. D. Thom. docet*, in homine cõſiderari poteſt, tum id quod eſt Dei, tum id quod eſt ipſius hominis: atque humilitatem exigere quidem, vt quilibet homo ſecundum illud quod ſuum eſt, ſe ſubijciat cuilibet proximo, ſecundùm illud quod Dei eſt in eo: *ad quod facit illud 1. Pet. 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum* (non tamen vt ſe ſubijciat quatenus nouit ſe Dei donum habere, ſiue ſupernaturale, ſiue naturale; illum verò, minimè habere. Nam ſi ſe in eo non ſubijcere, eſſet contra humilitatem, Apoſt. ad Epheſ. 3. non diceret: Alijs generationibus non eſt agnitum filijs hominum, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius.] Et ad Gal. 2. Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores. Quanquã quibuſcunque donis polleat quis, poſſit ſe per humilitatem alijs ſubijcere, reputando aliquid boni eſſe in proximo, quod ipſe non habeat, vel aliquid mali in ſe eſſe, quod non ſit in alio, & ita implere illud quod ad Philipp. cap. 2. D. Paulus præſcribit: In humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes.]

199 Inde etiam à falſitate excuſari poteſt quod quis ex humilitate credat & pronunciet ſe omnibus alijs deteriorem eſſe: ſiue (vt ipſe D. Apoſtolus dixit in priori ad Timoth. cap. 1.) ſe eſſe primum peccatorum: id nimirum vna ex parte, intelligendo ſecundùm eos occultos defectus, quos in ſe recognoſcit, & ex altera, ſecundùm Dei dona quæ latent in alijs, prout intelligendum eſſe attigit D. Th. in cit. art. 3. ad 2. & in ſeq. art. 6. ad 1. Vbi aliam adhuc tangit excuſationem à falſitate in eo, qui omnibus alijs ſe per humilitatem ſubijcit, quod poſſit credere & confiteri ſe ad omnia inutilem eſſe per proprias vires, totam ſuam ſufficientiam referendo in Deum: iuxta illud poſterioris ad Corinth. 3. Non quòd ſufficientes ſimus aliquid cogitare à nobis, quaſi ex nobis ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.] & illud Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.] & illud Prouerb. 16. Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Dei eſt dirigere greſſus eius.]

200 Quod autem humilitas ſit in præcepto obligente ſub mortali, patet per illud Matth. 16. Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum.] & illud in ſeq. cap. 18. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum.] & illud Iacobi 4. Deus ſuperbis reſiſtit humilibus autem dat gratiam.] Quibus authoritatibus Scripturæ, cùm ſatis ſignificetur ad conſecutionem æternæ ſalutis neceſſariam eſſe humiliationem, actum proprium humilitatis, negari non poteſt quin ea ſit in præcepto, quod ſub mortali obliget, tanquam datum de re ad ſalutem neceſſaria.

201 Sed notandum eſt ex gloſa ad illud D. Matth. cap. 3. Sine modo: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiã: tres gradus humiliationis diſtingui. Primus eſt, ſubdere ſe maiori & non præferre ſe æquali: ſecundus ſubdere ſe æquali nec ſe præferre minori: tertius eſt ſubdere ſe minori: quorum primus, *vt additur in eadem gloſa*, eſt ſufficiens nimirum ad impletionem memorati præcepti. Secundus eſt abundans, tanquã opus ſupererogationis: & in tertio eſt omnis iuſtitia; vt note ratione cuius maximè, humilitas cenſetur eſſe quaſi penu virtutum (iuxta D. Baſilium in conſtit. Monaſt. cap. 17.) in quo virtutes cuſtodiuntur: quandoquidem ab anima eliminat omnē ſuperbiam, quæ eſt virtutum impedimentum, cùm ex D. Iacobi cap. 4. Deus ſuperbis reſiſtat, nec virtutum ſtudium ſine Dei auxilio conſtare poſſit: e animam item ipſam diſponit ad recipiendum diuinæ gratiæ influxum iuxta illud quod in eodem loco additur: humilibus autem dat gratiam,] Is enim influxus ſemen eſt & origo conſeruationiſque virtutum.

Cæterùm prædicti præcepti tranſgreſſione peccatur tũ per omiſſionem, quando ſit aliquod opus omnino exigens humilitatem ſui coram Deo (vt celebratio Miſſæ exigit) aut quando offert ſe occaſio peccandi mortaliter, ad quam vitandam talis humiliatio eſt omnino neceſſaria: vt cùm in vehementi tentatione ad vincendam eam, recurrendum eſt ad humilem implorationem diuini auxilij. Per commiſſionem verò eadem tranſgreſſione peccatur: tum ſuperbè efferendo ſe, prout poſtea exponetur, tum imprudenter & indecorè deijciendo ſe, non ſeruatis debitis circunſtantijs. Debet enim ex recto rationis præſcripto id ita fieri, vt dolus abſit, qualis cernitur in hæretico, qui animo peruertendi alios omnia bona de ſe negat, ſolique Deo tribuit, vt humilior, & diuinæ gloriæ ſtudioſior appareat. In quo habet locum illud Eccleſiaſtici 19. Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo.] Item vt non redundet in iniuriam ſtatus vel officij quod gerit is, qui ſe deijcit vel talenti quo præditus eſt: vel in incommodum eorum quibus prodeſſe poteſt & debet. Exemplum eſt, ſi Sacerdos ſubijciat ſe foro ſæculari: aut Epiſcopus præponat ſibi Sacerdotem; aut Superior à ſubdito ſuo veniam petat flexis genibus. 202

CAPVT XXI.

De ſuperbia.

SVMMARIVM.

203 *Definitio ſuperbiæ, & de celſitudine quæ conſtituitur eiuſdem obiectum proprium.*
204 *Quo modo ſuperbia contingat cum Dei, & proximi contemptu.*
205 *Tria genera ſuperbiæ.*
206 *Superbia eſt de ſe mala idque mortaliter, niſi excuſet defectus deliberationis, aut materiæ leuitas.*
207 *Hæc qualiter contingat in diuerſis ſuperbiæ generibus.*

DE hac D. Thomas, & interpretes ipſius latè diſſerunt 2. 2. quæſt. 162. Cum autem ex actu innoteſcat habitus, & de actu ſuperbiæ dicat D. Auguſt. in lib. 14. De ciuitate Dei cap. 13. Quid eſt ſuperbia, niſi peruerſæ celſitudinis appetitus? ipſa poteſt aptè definiri vitium in hominis voluntate, bene inclinans ad appetendam peruerſam celſitudinem. In qua definitione verba, *peruerſa celſitudinis*, continent differentiam, qua ſeparatur ſuperbia ab alijs vitijs, ſumptam ex obiecto proprio ipſius, quod eſt peruerſa celſitudo. Ad cuius plenam intelligentiam. Notandum eſt primò, appetere celſitudinem, eſſe aliquem per voluntatem tendere ſupra id quod eſt: prout D. Thom. habet *loco cit. art. 1.* iuxta illud quod dictum eſt à D. Iſidoro in lib. 10. Etymologiarum cap. 1. ſuperbum dictum eſſe: quia ſuper vult videri quam eſt. 208

Notandum eſt ſecundò, ſuperbiæ obiectum conſtitui celſitudinem non modo eam quæ ineſt in ſuperbiente, vt virtutem, ſcientiam aut quid ſimilium: ſed etiam eam quæ extra ipſam eſt: vt famam, gloriam, poſſeſſiones, veſtimenta, & ſimilia ex quibus etiam ſolent homines ſe efferre. Conſtituitur autem non quidem cõſideratam abſolutè, qua ratione mala non eſt, *vt nec fama vel gloria*, imnio obiectum eſt modeſtiæ, ſi fuerit de re vera & bona, ac ſic merita, neque in finem malum, aut vanum referatur (vt ex D. Thom. habet Nauar. in Enchir. cap. 23. nu. 5.) ſed conſtitui quatenus excedit regulam & menſuram à Deo conſtitutam. Ad quod indicandum, non eſt in propoſita definitione ſimpliciter dictum, *celſitudinis*, ſed cum additione, *celſitudinis peruerſa*, i. eſt, celſitudinis excedentis menſuram poſitam à Deo, ex doctrina D. Thomæ in ſeq. art. 5. Benè fundatam in eo quod habetur in poſteriori ad Corinth. cap. 10. Nos autem non in immenſum gloriamur, ſed ſecundum menſuram, quam menſus eſt nobis Deus.

Notandum tertiò, ſuperbiam poſſe quidem contingere, etiamſi quis nemini ſe expreſſe præferat, vt hinc patet: quia ſuperbia eſt æquare ſe maioribus, etiamſi quis illis ſe non præferat: nihilominus in actu ipſius ſemper continetur aliquam

aliquam ſui prælationem: ſi quidem efferens ſe ſupra ſe, effert quoque ſe implicitè ſupra eos qui ſunt eiuſdem ſortis.

204 Quo autem modo ſuperbia ipſa contingat cum Dei contemptu, explicatur diſtinctione. Nam quidam eſt contemptus ex parte contemnentis: nempe cùm quis aliquid ideo facit, quòd velit contemnere Deum, vel proximum: itaut contemptus ipſe ſit principium & cauſa actionis. De quo plenius dictum eſt in præcedenti lib. 15. cap. vlt. ſect. 5. Quidam verò eſt ex parte rei, nimirum cum quis non agit quidem ex contẽptu ſiue Dei ſiue proximi, *vt ille de quo proximè dictum eſt*, facit tamen actionem quæ natura ſua coniunctã habet iniuriam Dei vel proximi: vt blaſphemia periurium rapina, adulterium, & id genus alia.

Contemptum igitur prioris modi non eſſe ſemper in ſuperbia (quamuis poſſit ex ſuperbia oriri, ſicut & ex infidelitate, aut ex odio Dei, aut ex impatientia) patet ex eo, quòd ſuperbus non agat ſemper vt Deum contemnat; ſed ſæpe vt ſatisfaciat amori proprio, ex quo deſiderat ſibi nimis magnam excellentiam, quemadmodũ primos noſtros parentes peccaſſe notat D. Auguſt. in memorat. cap. 13. Contemptum verò poſterioris modi eſſe in omni ſuperbia, probari poteſt: quia dum ſuperbus appetit celſitudinem ſupra menſuram à Deo conſtitutam, eò tendit ſuperbia ipſius, vt velit non ſubeſſe Deo: cùm quilibet ſuperbus velit ſummum locum tenere. Per quod infinitæ perfectioni diuinæ derogans, meritò cenſetur vt iniuriam Deo inferre, ſic & ipſum contemnere.

205 Notandum eſt quartò, tria diſtingui genera ſuperbiæ pro triplici modo quo poteſt quis excedere prædictam menſuram à Deo conſtitutam. Primum eſt, cùm quis deſiderat habere aliquid independenter à Deo, quia excellentius eſt habere aliquid à ſe, quã ab alio: Huius generis fuit ſuperbia Regis Nabuchodonoſor ex Danielis 4. cap. & ea quæ reprehenditur ab Apoſt. in priori ad Corinth. cap. 4. cùm ait, Quid habes quod non accepiſti: ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Vbi aduerte obiter non eſſe neceſſarium in hac re: vt quis iudicet ſe bona ſua habere à ſe, non autem ex Dei munere: quia ſic deberet eſſe hæreticus: ſed ſatis eſt vt illa apprehendat tanquam ſua & dependentia à ſe: non conſiderando quemadmodum illa obtinuerit, Vnde fieri poteſt, vt ob ea ea tollat ſe animo, ac ſi haberet illa ſolis ſuis meritis, abſque Dei gratia: ad modum quo pauper alienis opibus affatim fruens, non minus effert ſe, quàm ſi eſſent ei ſua induſtria partæ; quia non aduertit beneficium eſſe alienum: quantumuis id expreſsè non neget, nec contrarium iudicet.

Secundum genus eſt: cùm quis agnoſcit quidem ſe illud quod habet, à Deo habere. ſed deſiderat illud ſingulari modo habere, cum aliorum deſpicientia. Cuius generis fuit ſuperbia Phariſæi orantis Luc. 18. Qui inquiens, Domine gratias ago tibi, oſtendit ſe ſua Deo accepta ferre: addens verò, Quia non ſum ſicut cæteri hominum prodit ſuam ſuperbiam huius generis.

Tertium genus eſt, cùm homo illa quæ habet, nec à ſe & independenter a Deo nec ſingulariter, & cum aliorum deſpicientia habere deſiderat: attamen excellentiam maiorem habere deſiderat, quàm mereatur. Hoc repugnat dicto Apoſtoli ad Rom. 12. Dico omnibus qui ſunt inter vos, non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem: ſicut & duo præcedentia repugnant dicto Dei apud Ierem. cap. 9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua: & non glorietur diues in diuitijs ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire & noſſe me: quia ego ſum Dominus qui facio miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra: hæc enim placent mihi ait Dominus. Vbi aduerte illum facere contra Dei miſericordiam qui putat ſe aliquid habere a ſeipſo, non à Deo: & cõtra iudicium facere, qui inter ſe & proximum non diſcernit ſecundum regulam à Deo conſtitutam: ac demum facere contra iuſtitiam, qui maiorem excellentiam deſiderat quã mereatur.

206 Notandum eſt quintò, ſuperbiam ex eo, quòd pro obiecto habeat celſitudinem peruerſam, eſſe malam de ſe: ſeu malitia in eam deriuata ex obiecto proprio, nec tantùm ex circunſtantia: adeoque malam eſſe mortaliter, prout probat D. Thomas in citata quæſt. 162. art. quinto: quia peruerſitas illa, in quam voluntas conſentiens recedit à diuina regula, nec vult Deo ſubijci, eiuſmodi eſt, ut ſuperbus tãquã pugnans contra Deum (iuxta illud Eccleſiaſtici 10. Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo) habeat eum ſibi, tanquam infeſto hoſti, reſiſtentem: iuxta illud Iacobi 4. cap. & 1. Petri cap. 5. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quanquam in hoc, ſicut & in cæteris excuſatio eſt à mortali per defectum pleni conſenſus & materiæ leuitatem.

Quæ quidem leuitas in primo genere ſuperbiæ contingere cenſetur, cùm aliquis in eo tantùm ſuperbus eſt, quòd nimis ſibi in ſua excellentia complaceat: eam ad Deum non referẽdo actu vel habitu: interea tamen exclusis à tali complacentia ijs quibus Dei perfectioni derogatur: qualia ſunt velle ſeu deſiderare excellentiam habere à ſe, aut idipſum exiſtimari ab alijs, aut dolere de contrario, aut etiam impiè ſe præferre aut æquare Deo. In ſecundo genere verò, cùm quis deſiderat excellere præ alijs ſine cuiuſquam contemptione aut infamia, aliàque notabili iniuria. In tertio demum genere, cùm quis deſiderat excellentiam immeritam, non tamen contra voluntatem Dei: vt faceret ille qui excellentiam ſuam ſic appeteret, vt eſſe paratus mortaliter peccare potius (quod eſt contra Dei voluntatem) quàm ab eadem excellentia excidere. Addit D. Thomas in ſequenti art. ſexto ſuperbiam eſſe grauiſſimum peccatorum, non quidem quòd nullum detur grauius: nam odium Dei eſſe illa grauius, dubium non eſt: ſed quòd pertineat ad genus peccatorum grauiſſimorum, *cum fuerit complet*a, excludens omnem humilitatem & ſubiectionem: prout contingit cùm quis tãtopere effert ſe vt ne quidem Deo & legi diuinæ velit eſſe ſubiectus: prout contingit diabolo, & nonnullis peſſimis hominibus, qui ex amore peruerſæ excellentiæ affectantes liberi planè, ſuique iuris omnino eſſe ſuam voluntatem auertunt à Dei ſubiectione & obedientia atque regimine: tanquam nolentes illum habere ſuperiorem & rectorem. Quod etiam ipſis interdum contingit ex ira vel odio in Deum. In cæteris autem ſuperbia cenſetur incompleta hoc nomine, quòd quandiu ipſi volunt manere Deo ſubiecti, retineant aliquid humilitatis: hàcque ratione ſuperbia poteſt capax eſſe illius leuitatis, ex qua diximus ipſam à mortali excuſari: non item priore illa: quam patet eſſe non poſſe abſque graui Dei iniuria. Remedia contra tale perniciosiſſimum peccatum iam alias tradidimus: vt & rationem exercendi humilitatem ſaluberrimam virtutem: nempe in lib. 5. præcedenti num. 175. & aliquot ſequentibus. 207

CAPVT XXII.

De ſuperbiæ ſpeciebus ac filiabus.

SVMMARIVM.

208 *Superbiæ ſpecies quatuor.*
209 *Eiuſdem filiæ duodecim.*
210 *Quid ſit præſumptio humilitati oppoſita, & in quibus caſibus ſit peccatum mortale.*
211 *Quid ſit ambitio, & quando ea iudicari debeat peccatum eſſe mortale.*
212 *Quid ſit vana gloria, & caſus in quibus peccatum eſt mortale.*
213 *Quid ſit hypocriſis, & quando peccatum ſit mortale.*
214 *Quid ſit iactantia, & quando ſit peccatum mortale.*
215 *Quid ſit pertinacia, & quando ſit peccatum mortale.*
216 *Quid ſit curioſitas, & quibus modis ea contingat, & ſit peccatũ mortale.*

Species ſuperbiæ ſic Toletus paucis in tract. de peccatis capitalib. cap. 4. commemorat. Prima eſt, cùm quis ſic appetit ſuam excellentiam, vt bonum quod ab altero habet ſibi tribuat, ac ſi eſſet à ſe: aut etiam dolet, nec vult exiſtimari ſe illud habere ab alio. Qua ſuperbiæ ſpecie peccatur quatuor modis. Primò, cùm quis in ſua exiſtimatione & iudicio, id quod ab alio habet tribuit ſibi potius, quàm ei à quo reuera habet: vt cùm diſcipulus ſcientiam quam à magiſtro didicit, non ei, ſed exiſtimatæ ingenij ſui excellentiæ tribuit. Secundo modo; cùm vult idem quoque ab alijs exiſtimari, nempe ſe habere à ſe ſuam ſcientiam, quàm verè a magiſtro habet. Tertiò cùm vult id opere monſtrare, ſeu cùm gerit ſe, ac ſi tale bonum à ſe haberet. Quartò, cùm deſiderat ac vellet à ſe nõ ab alio tale bonum habere. Adde & cùm dolet his contraria eſſe, ſiue in re, ſiue in hominum exiſtimatione. 208

Secũda ſpecies ſuperbiæ eſt: cùm quis bonum quod ab alio habet abſque vllo ſuo merito, appetit habere, ac ſi ex merito ſuo datum ei eſſet. Qua etiam ſuperbiæ ſpecie peccatur: tum ita exiſtimando apud ſe, tum volendo ab alijs ita exiſtimari, tum opere oſtendendo

docala bonum, ac ſi haberet illud ſuo merito, tum etiam abſolutè tale quid deſiderando. Adde item dolendo rem eſſe aut exiſtimari prout verè eſt: nempe ipſum nullo ſuo merito habere tale bonum.

Tertia ſpecies eſt, cùm quis in ſua vel aliorum opinione vult opere, vel deſiderio ſibi tribuere excellentiam, quam non habet, aut dolet de contrario.

Quarta eſt, cùm quis appetit excellentiam ſupra alios, quos præ ſe contemnens, vult ab ipſis tanquam excellens tractari. In qua ſpecie, vt & in præcedentibus, peruerſa celſitudo expetita poteſt contingere, tum propria tum aliorũ exiſtimatione & tum opere tum deſiderio, ac etiam dolendo de contrario.

209 Quod attinet ad peccata, quæ ex ſuperbia tanquam ex radice oriuntur illiúſque proinde ſoboles & filiæ dicuntur Quamuis ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 162. art. 2. omni peccato conueniat, vt poſſit ex ſuperbia oriri, duodecim tamen sũt, quibus appellatio ea ſpecialiter tribuitur: nempe inobedientia, contemptus, præſumptio, ambitio, vana gloria, hypocriſis, iactantia, diſcordia, carioſitas, pertinacia, contentio, & infidelitas. De quibus illud in genere notandum eſt: quòd cùm ſuperbia ſit amor excellentiæ: hæcque poſſit eſſe tum potentiæ vel dignitatis, tum bonitatis ſeu probitatis & iuſtitiæ: tum etiam ſapientiæ ſeu ſcientiæ & prudentiæ: quatuor primas verſari circa primum genus excellentiæ, quatuor ſequentes circa ſecundum, & quatuor vltimas circa tertium. In particulari verò, quæ ad inobedientiam ſpectant ſatis intelligentur ex dicendis in ſequenti cap. vltimo, Deo contemptu notata in præced. nu. 204. ſufficere poſsũt.

210 De præſumptione notandum eſt, dupliciter accipi: vno modo vt opponitur ſpei: qua acceptione egimùs de ea in præced. tract. 3. Altero modo vt opponitur humilitati, ſicque ſpectatur in præſentiarum, ſicut à D. Thoma 2. 2. quæſt. 130. Definitique poteſt appetitus exhibendi ſe ſupra propriam poteſtatem. Etenim cùm homo dicere vel facere vult ſupra id quod verè poteſt, perinde ac ſi verè poſſet, cenſetur præſumptuoſus. Propriam autem poteſtatem ex Caietano in ſumma verbo præſumptio intellige, quam quis ſiue in ſeipſo ſiue etiam in alio paratam habet: quod enim poſſumus per amicos, cenſemur & per nos ipſos poſſe.

Conſiſtit verò talis poteſtas, vel in facultate naturali vel in aliqua virtute ſiue infuſa ſiue acquiſita, vel in aliqua arte, vel in gratia gratis data, vel in poteſtate ordinis, vel in poteſtate iuriſdictionis: ſupra quarũ vnamquamq; aliquid per eà tentare, peccatũ eſt præſumptionis. Quod iudicari debet mortale in tribus caſibus. Primus eſt, cùm habet coniunctũ notabile proximi dãnũ, aut illius periculum, vt cùm quis ſine debita peritia obit Epiſcopi vel Parochi vel Confeſſarij munus: aut ignarus medicinæ, medici officio fungitur: aut ignarus legum, patrocinatur: aut neſciens Theologicas veritates concionatur de rebus arduis: aut ſine præuio longo ſtudio & patrum lectione, interpretatur ſacras Scripturas. Secundus eſt, cùm quis vſurpat ſibi executionem officij publici, ſiue ſæcularis, ſiue Eccleſiaſtici, ſine legitima poteſtate, vt ſi Sacerdos confeſſiones audiat ſine iuriſdictione ordinaria vel delegata. Iudex ſæcularis cognoſcat de cauſis Eccleſiaſticis. Tertius eſt, cùm quis exponit ſe probabili periculo peccandi mortaliter: vt cenſetur is qui cognoſcens ſe ex allocutione fœminarum, frequenter labi in peccatum mortale, nihilominus eas alloquitur confiſus ſuis viribus: non implorato, vt par eſt, auxilio diuino: nec excitato, vt item par eſt, non peccandi firmò propoſito.

211 De ambitione de qua D. Thomas 2. 2. q. 131. Notandum eſt eſſe, inordinatum appetitum honorum vel dignitatum. De quo quando contingat iudicandum eſt tradi in præced. lib. 12. cap. 3. & 4. Iudicabitur verò peccatum eſſe mortale. Primò, ſi de peccato mortali honor apppetatur: vt de eo quod repugnes tuo Superiori impudenter. Secundò, ſi modus quo honor aut dignitas appetitur, peccatum ſit mortale: puta ſimonia per quam quæras Epiſcopatum; vel homicidium aut bellum iniuſtum per quod quæras principatum. Tertiò, ſi quis eo ſit animo, vt peccatum mortale committere paratus ſit ad conſequendam dignitatem quam appetit vt ſubire onus Epiſcopale, cùm ſit eo indignus, indèque magnum detrimentum accepturus ſit populus, & ſic de alijs. Quartò, ſi finem mortalem ſibi proponat, vt vindictam de inimico, aut rapinam bonorum alienorum, aut aliud eiuſmodi. Reprehenditur hoc genus vitij à Domino noſtro Matth. 23. illis verbis: Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas chathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi, &c.]

De vana gloria notandum eſt, eſſe inordinatum appetitum gloriæ: ideoque ad ambitionem tantùm differre, quòd iſta pro obiecto habeat gloriam ſeu famam cum laude coniunctam; & ambitio habeat honorem ſeu reuerentiã exhibitam alicui in teſtimonium excellentiæ ipſius: maximè autẽ virtutum. Caſus verò, in quibus vana gloria peccatum eſt mortale, coincidunt cum proximè præcedentibus. Primus enim eſt, cùm de peccato mortali gloria appetitur, vt de magia, de adulterio, de homicidio. & alijs: de quibus factis qui gloriatur tanquam approbans eorum perpetrationem, contrahit eorumdem malitiam. Non verò, ſi gloriaretur tãtum de modo animoſo & induſtrioſo perpetrationis, interea deteſtando grauitatem facti. Secundus eſt, cùm medium quo quæritur gloria, peccatum eſt mortale; vt duellum. Tertius, cùm quis paratus eſt peccare mortaliter, ne populi laudem & gloriam amittat: quales fuerunt illi de quibus Ioan. 12. dicitur, Dilexerunt magis gloriam hominum quàm gloriam Dei.] & eſſe cenſendus eſt quiſquis, ob eandem cauſam non vult reuocare errorem pernicioſum, quem docuit, ne clara ſui nominis fama obſcuretur. Quartus eſt, cùm quis gloriam appetit in finem mortalem: vt ad habendam occaſionem fornicandi: vel in notabile damnum proximi, vt ſi medicus ne populi amittat laudem, nolit ſocium adhibere in morbo periculoſo, quem nequit bene cognoſcere. 212

Quod attinet ad hypocriſim, ea definiri poteſt, ſimulatio virtutis ſeu ſanctitatis: hoc eſt factum, quo quis mentitur ſe virtutem ſeu ſanctitatem habere quam non habet. Cuius duo ſunt modi; vnus, quo quis nolens ſeu contemnens virtutem & ſanctitatem, apparere vult eam habere. Quale quid contingit ijs, qui cùm exteriùs videri velint Catholici boni & pij interiùs catholicam religionem nihili faciunt. 213

Alter eſt, quo non habens virtutem, apparere vult habere eam, ſimulque vult contrarium vitium, vt qui curat apparere caſtus cùm ſit animo impudicus. Cæterum ſemper eſt peccatum, *ſaltem veniale*, cùm ſit quoddam mendacium facti. De ea verò vt de præcedentibus, certum eſt peccatum eſſe mortale, quando habet coniunctum propoſitum tranſgrediendi præceptũ obligans ſub mortali: vt cõtingit in hæretico, qui ſimulando ſe ſanctum & doctorem veritatis, ſeminat falſam doctrinam. De quo genere hominum monet Dominus Matthæi 7. Attendite à falſis prophetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium: intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.] Item cùm habet coniunctum notabile damnum proximi, vt cùm Medicus, vel Patronus ſe doctum ſimulat cum notabili damno eorum, qui opera ipſorum vtuntur. Ac demum cùm refertur in finem mortaliter malum: vt cùm quis ſe caſtum ſimulat, vt ei committatur puella qua abuti ſtatuit.

De iactantia notandum eſt cum Toleto in citato tract. cap. 8. eam deſcribi poſſe; quòd ſit inordinatè facta manifeſtatio propriæ excellentiæ, ſupra id quod ea in ſe eſt, aut in hominum exiſtimatione. Quod vltimum additur, quia peccatum eſt iactantiæ, hominem ſe inordinatè laudare, non modo cum excellens non eſt in ſe: ſed etiam cùm eſt quidem excellens in ſe, non eſtimatur tamen talis ab alijs. Nam & tunc iactare ſe, niſi bono aliquo ſine exigente id fiat, ineptum eſt: adeout ipſe iactans, riſu excipi ferè ſoleat. Cenſenda eſt autem iactantia peccatum mortale in quinque caſibus, vt ex Diuus Thoma 2. 2. quæſtione 112. articulo 2. colligit Caietanus. Primus, ſi quis ſe iactet cum iniuria Dei, tribuendo ſibi quod Dei eſt, ut Rex ille Tyri, qui ex Ezechiele capitulo 28. dicebat, Deus ego ſum. Secundus eſt, ſi quis ſe iactet cum iniuria proximi: vt Phariſæus Lucæ 18. dicẽns, Non ſum ſicut cæteri hominum raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Tertius eſt, ſi procedat ex ſuperbia mortali, vt cum quis gloriatur de donis diuina libberalitate acceptis, tanquam illis de ſe dignus. 214

Quartus quando iactat ſe cum intentione nocendi proximo: aut cum periculo aperto ei nocendi, vt accidit ei qui falsò prædicat ſe Medicum inſignem, aut Aduocatum, aut in aliqua arte inſigniter peritum ad emungendas pecunias. Quintus eſt, ſi quis adeo delectetur iactantiã, vt tanquã conſtituens finem in ea, nihil curet de præceptis Dei, vt ſuum in ſe iactando deſiderium expleat. De eo qui iactat ſe de aliquo ſuo opere mortifero diſtinguendum eſt: vt ſi id faciat approbando, peccet mortaliter conſenſu in opus mortiferum: non item ſi ſolùm narret illud, vt appareat ipſius dexteritas, ingenium virilitas abſque approbatione eiuſdem operis.

De diſcordia & de contentione, iam dictum eſt in fine præcedentibus cap. duodecimi: vt & de infidelitate, in cap. tertio & ſequent.

De

115 De pertinacia contenti quoque erimus paucis notare, quòd ea ſit adhæſio animi in propria ſententia, tenacius quàm eſſe debeat; ſpectatis præſertim argumentis, in quibus fundatur, nõ omnino firmis: Eſſe autem peccatum mortale, in rebus quæ ſactæ ſecundùm talem ſententiam, ſunt contra Dei honorem. Qua ratione peccat mortaliter, is qui non vult mutare falſam religionem quam ſemel ſuſcepit, ne videatur inconſtans. Itémque in rebus quæ vergunt in graue proximi detrimentum. Qua ratione mortaliter peccat Princeps, qui nullo modo vult reuocare ſuam legem, quam vſus oſtendit eſſe populo pernicioſam. Cæterùm maximè periculoſa eſt pertinacia: tum in Theologia practica, tum in medicina; tum etiam ſuo modo in iuriſprudentia.

116 De curioſitate demum reſtat notandum primò eam generaliter dici de quacunque ſuperflua diligentia, adhibita circa res inutiles cognoſcendas vel efficiendas vel comparandas. Sic enim quis curioſus dicitur eſſe in veſtibus, in ſupellectili, in rebus peregrinis conquirendis, &c. Specialiter verò dici de inordinato, ſeu rationis limites excedente, appetitu cognoſcendi: ſicut gula de inordinato appetitu edendi. Quomodo hic ſumitur, locùmque habet non tantùm in intellectus, ſed etiam ſenſuum notitia: cùm nimirum quis appetit videre, audire, olfacere, guſtare, aut tãgere ea, quorum notitia nihil ad ipſum attinet: atque appetit cognoſcẽdi ac diſcernendi tantum cauſa. Quod addo, quia vſus ſenſuum ad curioſitatem pertinet ſolùm prout ordinatur ad nudam notitiam & diſcretionem ſenſibilium. Nudam dico quia cùm aliud per eam quæritur, vt voluptas, quam res curioſè inſpecta adfert, inde tanquam ex fine, vel obiecto accipit nouam ſpeciem actus moralis.

Notandũ eſt ſecundò, quando contingat eadem curioſitas iudicari poſſe, tum ex parte ſubiecti, tũ ex parte obiecti, tũ ex parte finis, tũ & ex parte circunſtantię. Atq; ex parte ſubiecti contingit, cùm homo vult ſcire quæ ad ipſum nõ pertinet & ita curioſus cenſetur Religioſus, qui appetit manifeſtari ſibi militaria negotia, aut alia ſæcularia: niſi Dei honor aut proximi vtilitas tale quid fieri exigat, Itẽ cùm homo appetit ſcire quæ ſuperant captum ipſius, vt contingit volẽ ai ſcrutari ingenio ſuo myſteria fidei, & de illis ita iudiciũ ferre, vt nihil velit credere niſi quod deprehenderit conformia ſuis fantaſiis. A qua curioſitate reuocat Sapiens Eccleſiaſtici 3. dicens, Altiora te ne quæſieris & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit Deus cogita ſemper, & pluribus operibus eius ne fueris curioſus. Reuocat etiam Apoſtolus ad Rom. 12. præcipiens non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem: & vnicuique ſicut Deus diuiſit mẽſuram fidei. Reuocat & ratio, cùm conſtet Deum lucem inhabitare inacceſſibilem: ac proinde iaqui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria ex cap. 25. Prouer.

Ex parte obiecti verò curioſitas contingit primò, cùm res quæ deſiderantur ſciri, inutiles ſunt, ſeu nihil faciunt ad propriam vel proximi vtilitatem: aut Dei honorem. Qua ratione cognitio noſtra, quæ in ſola ſpeculatione manet, nec adhibetur ad vitę neceſſaria, aut ad virtutẽ capeſſendã, aut ad Deum cognoſcendum & colendum, rationem habet curioſitatis tunc maximè vitioſæ, cùm talis cognitio ita appetitur & quæritur, ac ſi magna ex parte fœlicitas humana conſiſteret in ea: aut ita, vt rerum ad ſalutem pertinẽtium cognitio, & cura negligatur.

Cæterùm tam de huius, quàm præcedẽtis modi curioſitate, quale peccatum ſit, mortalène an tantùm veniale, iudicandum eſt ex iniuria, quam quis per eam cenſetur inferre ſiue Deo, ſiue proximo, ſiue ſibimet. Si enim arbitrio prudentis hæc fuerit notabilis, illa cenſebitur peccatum mortale: alias, minimè. Contingit ſecundò ex parte obiecti curioſitas, cùm res ſcita, occaſio eſt probabilis peccandi: quod peccatum erit mortale, ſi mortale fuerit illud cuius probabili periculo ſe quis exponit. Sic qui nouit ſe procliuẽ ad luxuriam, curioſè puellas tripudiantes intuetur, aut libros de rebus amatorijs curioſè legit, peccat mortaliter tã quam exponens ſe probabili periculo peccati mortalis. Cõtingit eadem tertiò, ſi ſit de rebus quarum cognitio prohibetur: ſic enim peccare cenſentur qui addiſcunt curioſa: prout Actorum 19. appellantur: ſpecialiter autem res magicę tanquam plenæ ſuperuacaneis curis ac vanis imaginationibus. Item qui libros prohibitos legunt, aut qui duella vel ludos vetitos ſpectant: aut ea quæ dicuntur in confeſſione audiunt abſque conſenſu pœnitentis. Peccant autem mortaliter quando ſub mortali prohibita eſt cognitio eorũ quæ ipſi cognoſcere appetunt.

Ex parte porro finis, curioſitatem inordinatam eſſe contingit, cùm cognitio appetitur ad perpetrationem peccati: quod ſi ſit mortale, erit etiam illa mortalis, vt cùm quis appetit defectus alterius cognoſcere vt infamet ipſum. Contingit denique ex parte circunſtantiæ: tum quando alium induceret ad peccandum mortaliter: vt ſi vellet ſcire ab eo illud quod ſub mortali tenetur ſeruare ſecretũ ratione iuramenti vel ratione pœnæ excommunicationis impoſitæ reuelanti: tum etiam quando ſic ſe occuparet in addiſcendis non neceſſarijs, vt omitteret adimpletionem præcepti obligantis ipſum ſub mortali; quale eſt de audienda Miſſa in die feſto: aut daret alijs graue ſcandalum, vt accidere poteſt Sacerdoti vacanti ſtudio rerum à ſuo ſtatu alienarum: & interea ignoranti quæ ſunt eiuſdem ſtatus propria. Atque de curioſitate huiuſmodi ſitne peccatum mortale an ſolum modo veniale, eadem ratione iudicãdum eſt, qua de curioſitate primi & ſecundi modi ante traditum eſt, iudicandum eſſe.

CAPVT XXIII.

De timore Dei & vitijs contrarijs.

SVMMARIVM.

117 *Definitio timoris Dei, ac quinque actus appellati eodem timoris Dei nomine.*
118 *Quis dicatur amor mundanus, & quòd is ſit peccatum mortale in tribus caſibus.*
119 *Amor mundanus rei licita ex ſola intenſione actus non efficitur mortalis.*
120 *Aliquos caſus in quibus ex accidenti cenſetur peccatum mortale.*
121 *Timor malus quid, & quotuplex ſit.*
122 *Quando timor, non malus ſed bonus, cenſeri poſſit.*
123 *Malus, eſt peccatum mortale in tribus caſibus.*
124 *Ex timore malo tranſgrediens præceptum, quod obſeruare tenetur, aggrauat ſuum peccatum ſecus ſicut ex alijs malis circunſtantijs.*
125 *Tentatio Dei opponitur diuerſis virtutibus.*
126 *Quædam eſt expreſſa, quædam tacita.*
127 *Quando ſit & quando non ſit peccatum mortale.*
128 *Duo caſus in quibus non eſt peccatum*
129 *Prudentia ſeruanda in petendo miracula à Deo.*

MEritò prius de timore Dei quàm de obedientia dicitur, propter coniunctionem quàm habet cum fide & ſpe primo loco expoſitis. Nam ex fide ortum habet, ſicut & ſpes, cum qua is conuenit, quòd circa futura per fidem propoſita, verſetur: etſi cum hoc diſcrimine, quòd ſpes ſit bonorum quibus homines excitantur ad virtutem; & Dei timor ſit malorum quibus reuocantur à peccato. Solet autem timor ſumi tripliciter apud Theologos, primò, pro paſſione conſiſtente in fuga mali futuri, apprehenſi ſenſu vel intellectu: *in qua acceptione conſideratur à D. Thoma* 1. 2. *q.* 41. 42. *&* 43. Deinde pro virtute quæ eſt circa Deum, *de qua vt valde coniuncta cum ſpe, D. idem agit* 2. 2. *quæſt* 19. Poſtremò, pro vno ex donis Spiritus ſancti, *de quo idem adhuc agit ibidem art.* 9. Atque in præſentiarum occurrit conſiderandus acceptione ſecunda. Primo verò loco, dicendum eſt qui ſit: deindéque ſigillatim de vitijs illi oppoſitis dicendum; quæ ſint amor mundanus, timor malus, & tentatio Dei.

De ipſo timore Dei.

SECTIO I.

ATque vt ad primum accedamus: Timor Dei definiri 117 poteſt: virtus qua timetur tum malum pœnę, & cum eo Deus, tanquam is à quo ipſum inſligi poteſt: tum etiam malum culpæ, & cum eo, tam ipſemet qui timet, tanquam is à quo principaliter, quàm alij homines tanquam ij à quibus minus principaliter & occaſionaliter, idem malum prouenire poteſt. Cui definitioni congruenter, quinque actus diſtinguuntur eiuſdem virtutis, appellati ipſo timoris nomine. Primus dicitur timor criminalis, quo quis timet malum culpæ, & ſimul ſeipſum quatenus ipſe eſt ille à quo ſibi idẽmet malũ inferri poteſt. Secũd' dicitur ſeruilis, quo quis (*ad inſtar ſeruorũ videlicet, qui verberũ formidine obſequuntur domino*)

timet pœnam ſiue temporalem ſiue æternam, à Deo Iudice infligendam: eaque de cauſa abſtinet à culpa, & de ea dolet ſi commiſſa ſit. Tertius dicitur Initialis, quo quis partim ob culpam timet, partim ob pœnam, partim ex amore, ſeu ex inchoata charitate quæ nondum eſt perfecta, ita ut nec dum foras mittat timorem ſeruilem, quod proprium eſt perfectæ charitatis dicente D. Ioanne in 1. ſua Canonica cap. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem.] Vnde ſumptam eſſe ipſam timoris initialis appellationem habetur ex D. Thoma in cit. quæſt. 19 art. 8.

Quartus timor dicitur filialis, quo quis magis timet culpam tanquam Dei communis parentis amantiſſimi offenſã quam pœnam: ad inſtar nimirum boni filij, omnino timentis patri diſplicere. Quintus dicitur reuerentialis, quo quis conſiderans ſummam maieſtatem Dei & propriam vtilitatẽ horret tanquam ſummum malum, ſe comparare Deo. Quos omnes eſſe de ſe bonos conſentiunt Catholici, quódque hæretici noſtri temporis id negent de timore ſeruili Gregorius a Valentia 2. 2. diſput. 2. quæſt. 2. puncto tertio bene refutat, & damnatur à Concilio Trid. ſeſſ. ſexta, canone octauo. In quo hærere non eſt noſtri inſtituti. Eoſdem autem timores poſſumus inter ſe diſtinguere, quód timor criminalis pro obiecto habeat propriam imperfectionem & propenſionem ad malum: ſeruilis verò habeat pœnam, & initialis culpam prout ſeparat à Deo, eumque prouocat ad iram, filialis autem habeat culpam, prout eſt Dei offenſa ſeu iniuria ei illata. Quod attinet ad reuerentialem, is non eſt proprie timor, ſed potius pietas & religio erga Deum. Quanquam et de omnium optimo, & nobis cum beatis communi, intelligi poteſt illud Pſalmi 18. Timor Domini ſanctus, permanens in ſæculum ſæculi.

Porro timorem Dei quoad actum timendi eſſe in præcepto conſtat de filiali ex verbis Deuteronomij 10. Quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius & diligas eum, &c.] De ſeruili vero ex verbis Domini noſtri Matth. 10. & Lucæ 12. Eum timete, qui poſtquam occiderit corpus, habet poteſtatem & corpus & animam perdere in gehennam.] Quorum duorũ timorum potiſſimum ratio habetur in præcepto nobis propoſito, tanquam annexorum contritioni ſacramentali. Iam talis præcepti obligationem eſſe ſub mortali, patet ex rei quã præcipit neceſſitate ad ſalutem, apertè ſignificata illis verbis Eccleſiaſtici 1. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari.] Sicut igitur peccati expulſio ac iuſtificatio neceſſaria eſt ad ſalutem, ita eſt & timor, ſine quo hæc non prouenit.

Si quæras pro quibus temporibus obliget tale præceptũ, ita ut vi illius compellamur ad eliciendum talis timoris actum. Reſpondetur, quod cùm is actus neceſſarius ſit ad exeundum è peccato, & ad iuſtificationem, vt habetur ex verbis Scripturæ ante relatis, tunc obligationem illius contingere cùm ex præcepto pœnitentiæ, tenemur commiſſa peccata deteſtari ad remiſſionem illorum conſequendam: nempe in probabili mortis articulo, aut cùm ſuſcipiendum eſt aut adminiſtrandum aliquod Eccleſiæ ſacramentum, prout dictum eſt ſuo loco in præced. lib. 5.

Si rurſus quæras, An homo poſt obtentam peccatorum veniam & Dei gratiam, teneatur adhuc vi memorati præcepti certo tempore elicere actum timoris Dei? Reſpondetur quód cùm idipſum præceptum datum ſit tanquam remedium ad conſequendam peccatorum veniam, difficile eſſe definire quibus alijs temporibus obliget, quàm ijs quibus oportet nos reconciliari Deo, a cuius gratia & amicitia excidimus per peccatum mortale: niſi quod dici poſſit tunc obligare, quando contingerit quem ſic tentari, vt ſuccumbat, neceſſe ſit ei timoris Dei corroborari.

De timore mundano.

SECTIO II.

218 AMor mundanus dicitur amor creaturarum ſeu rerum temporalium: qui aliquando quidem bonus eſt & licitus, vt is de quo dicitur Prou. 29. Qui amat ſapientiam lætificat patrem ſuum] ſed plerumque eſt, malus & illicitus: quoties nimirum ordinatus non eſt ſecundùm rectæ rationis regulam, nimiùſve eſt, prout D. Auguſt. docet lib. 21. De ciuit. Dei cap. 26. Atque aliquando peccatum mortale eſſe patet per illud Eccleſiaſtici 10. Nihil iniquius eſt, quàm amare pecuniam] & illud 1. Ioannis 2. Nolite diligere mundum, nec ea quæ mundi ſunt: nam qui diligit mundum, nõ eſt charitas patris in eo.] & illud Iacobi 4. Adulteri neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei.]

Tres autem caſus dantur in quibus tale peccatum mortale eſſe contingit. Primus eſt quando amor eſt rei mortaliter illicitæ, vt amor infortunij proximi, vel vxoris alienæ, vel aliarum rerum alienarum, contra charitatem, vel iuſtitiam. Secundus eſt, quando etſi res ſint alioqui licitæ & honeſtæ, tamen medium mortaliter illicitum, ad eas conſequendas vſurpatur, vt ſi quis ob amorem ſanitatis conſeruandæ vteretur illicito concubitu, aut pollutione, aut ieiunium ab Eccleſia indictum violaret temerè. Tertius eſt, cũ eiuſmodi amor adeo excreſcit, vt propter eum violetur aliquod præceptum obligans ad mortale: vt ſi quis ob amorẽ diuitiarum furaretur, aut peieraret. Quibus tribus modis finem vltimum conſtitui in creatura D. Thom. ſignificat 2. 2. quæſt. 19. art. 3. cùm ait: Amorem mundanum eſſe, quo quis nititur mundo tanquam fine. Sed intelligendum eſt conſtitui tantùm indirectè: nimirum quod ſic peccans, auertendo ſe à creatore ad creaturam, hanc præferat illi. Alioqui enim cùm id poſſit de omni peccato mortali ſimiliter dici, ex ipſo D. Thoma & Caiet. 1. 2. quæſt. 88. art. 4. & 5. concedendum eſſet omne peccatum mortale eſſe duplex, vtpote habens rationem amoris mundani, præter ſuam propriam & ſpecificam. Quod vt abſurdum referens Nauarr. in Enchir. prælud. 9. num. 16. addit in confirmationem, quód multi peccent mortaliter cognoſcẽtes ſe non ponere finem vltimum in eo quod taliter agunt.

Difficultas eſt autem, num amor mundanus poſſit adeo intenſus eſſe rei alicuius licitæ, vt peccatum ſit mortale. Qua de re differẽs Adrianus quodlibeto 7. quæſt. 2. affirmat poſſe, iuxta illud quod ex D. Hieronymo habetur 32. quæſt. 4. cap. Origo, his verbis. Adulter eſt in ſuam vxorem amator ardentior: in aliena quippe vxore omnis amator turpis eſt, in propria nimius. Sed hæc authoritas illud non euincit. Nã reſponderi poteſt, D. Hieronymum vel loqui de peccato veniali: vel ſi loquatur de mortali intelligendum eſſe, quando ſic diligitur vxor vt omnibus alijs rebus præponatur: vel quod probabilius eſt quando quis ita accedit ad vxorem, ac ſi aliena eſſet & non vxor. Adde quod quando primus intenſionis gradus venialem tantùm malitiam conſtituit, nec 2. aut 3. aut quemcumque alium, *utpote illi planè ſimilem*, mortalem conſtituere. Quia igitur ex venialibus quantumlibet multis non conſtituitur mortale, quantacumque intẽſio amoris fuerit, ea non erit de ſe pluſquam venialis, vt pote conſurgens ex multiplicatione graduum, quorum ſinguli de ſe tantum ſunt malitiæ venialis. 219

Et accidenti tamen mortalis eſſe poteſt in his caſibus. Primus eſt, quando quis ob talem amorem exponit ſe, certo vel probabili periculo alicuius peccati mortalis: vt ſi quis ob nimium amorem diuitiarũ, vel liberorum aut amicorum ex ponat ſe tali periculo: puta inferendi alicui grauem iniuriam: aut negandi fidem vel prolabendi in hæreſim. Hinc Apoſtolus 1. ad Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & deſideria multa nociua, quæ mergunt hominem in interitum. Secundus caſus eſt, quando quis ob eumdem amorem negligit præſtare ea ad quæ ex officio tenetur ſub mortali: vt audire ſacrum vel recitare horas canonicas attentè & deuotè. Tertius eſt, cùm quis eſt paratus animo, habétve formale propoſitũ peccandi mortaliter potius, quàm amittere rẽ amatam: vt ſi quis ita ſit affectus ad diuitias, ſanitatem, vitam, &c. vt malit peccare mortaliter, quàm talia perdere. Quartus caſus eſt quando creatura etiam de ſe bona appretiatiuè plus aut tantùm diligitur, quàm Deus: vt contingit ei qui ſic diligit creaturam aliquam, vt paratus ſit tranſgredi potius Dei mandata omnia, quàm ab ea ſeparari, quod propriè eſt finem vltimum in creaturam conſtituere, & ſcelus nefandum, tanquam diuinæ maieſtati ſ enormiter iniurioſum. 220

De timore malo.

SECTIO III.

TImor malus eſt, quo timetur id quod timeri non debet & ex obiecto diuiditur in vanum, humanum, & mundanum. Quorum vanus, eſt timor amittendi fauorem hominum: qui etiã dicitur amor ſæculi. Humanus timor verò, 221

eſt

eſt nocumenti corporalis vel mortis. Mundanus demum timor, eſt amiſſionis bonorum, vel perpeſſionis damni alicuius temporalis.

222 Quanquam negandum non eſt, quin poſſit quilibet eorũ bonus eſſe tanquam ordinatus ſecundùm rectæ rationis regulam, cùm homini naturale ſit timere homines, & iacturã fauoris atque gratiæ ipſorum: itémque timere læſionem corporis & mortem: ac demum timere amiſſionem & iacturam bonorum. Et certè cum Iudex iniquus Lucæ 18. ex eo reprehendatur, quòd nec Deum timeret nec hominem reueretur, conſequens eſt licitum aliquando eſſe homines reuereri, & culpabile eſſe non reuereri eos, prout exegerit exiſtens in eis bonum ſiue gratiæ, ſiue virtutis, ſiue alterius perfectionis: Immo naturalis imaginis ac ſimilitudinis Dei illis à Deo ipſo impreſſæ. Itaque timor ſiue vanus ſiue humanus, ſiue mundanus, tunc malus ac peccatum cenſeri debebit, cùm inordinatus nimiùſque fuerit: quod tunc maximè contingit, cùm aduerſatur Deo. In quo caſu oportet ſolicitè illum cauere, exemplo Eliſæi qui Eccleſiaſtici. 48 laudatur, quòd in diebus ſuis, non pertimuerit Principem.

223 In tribus autem caſibus timor malus, peccatum eſt mortale: quorum primus eſt, quando huiuſmodi timore tranſgreditur quis præceptum diuinum aut Eccleſiaſticum obligans ad peccatum mortale: vt ſi quis ob aliquem eiuſmodi timorem, negaret fidem, aut ederet cibos vetitos in ignominiam Chriſtianæ religionis, aut in graue aliorum ſcandalum. Secundus eſt, quando ob huiuſmodi timorem paratus eſt quis tranſgredi quodcumque mandatum obligans ad mortale, licèt nullum reipſa tranſgrediatur: vt ſi quis tranſiens per terras hæreticorum paratus eſt eadem quæ illi facere: vt immunis ſit ab ipſorum manibus & pericula euadat: etiamſi nihil talium quę ſub mortali prohibita ſunt, faciat. Tertius caſus eſt, quando huiuſmodi timore magis timetur detrimentum quodcumque, quàm præcepti tranſgreſſio qua mortaliter peccatur: vt ſi quis magis timeat pœnas inferni: mortem aut amiſſionem bonorum, quàm tranſgredi præceptum quod ſub mortali ſeruare tenetur.

224 Porro quando timor eſt ex ſe malus, tranſgreſſio præcepti ex eo proueniens aggrauatur per illius malitiam. Exemplum eſt, ſi quis timeret amittere rem alienam quam iniuſtè poſſidet, ac ob eum timorem peieraret: vel ſi timeret amittere concubinam, & ex eo timore furaretur ad eam apud ſe retinendam. Cæterùm præter bonum & malum timorem datur quidam indifferens, nempe naturalis ille, quo malum ſeu nociuum naturaliter timetur, & propriè dicitur timiditas: de qua dicere, nihil refert ad noſtrum inſtitutũ.

De tentatione Dei.

SECTIO IV.

225 NOtandum eſt, tentationem Dei peccatum eſſe, non tantum oppoſitum timori Dei, ſed etiam alijs virtutibus puta religioni, fidei, ſpei & ſimplicitati; diuerſa tamen ratione. Timori enim Dei opponitur, vt eſt nimia quædam & impudens audacia Religioni verò, quatenus eſt Dei irreuerentia: & fidei quatenus prouenit ex incredulitate, ſpei porro quatenus eſt temeraria quædam præſumptio: ſimplicitati demum, quatenus eſt nimia quædam curioſitas Igitur tẽtatio Dei, de qua hic ſermo eſt (& de qua eum D. Thoma 2. 2. qu. 97. agunt tum ipſius interpretes, tum Summularij in verbo tentare, tum etiam tractantes de peccato cõtra iſtud præceptum vt Nauarrus in Enchir. cap. 11. num. 40. & 41. & alij ſatis obuij) definiri poteſt vitium quo aliquis dicit vel facit, aut dicere vel facere vult aliquid ad capiendum ſibi, vel præbendum alijs experimentum de aliquo attributo ſeu perfectione Dei: nimirum de ipſius potentia, ſapientia, ſcientia, prouidentia, bonitate, voluntate, patientia, &c. Qua deſcriptione ſignificatur, quòd Deus ab hominibus poſſit dupliciter tentari: vno modo, cùm illi volunt ſibi explorare, an perfectio aliqua ſit in Deo: altero modo, cùm idem alijs explorare volunt. Tentat quoque Deus hominem, non quidem inducendo ad malum ſicut diabolus, quia id repugnat illi, *qui ideo intentator malorum dicitur à D. Iacobo in ſua epiſt. cap. 1.* ſed oſtendendo alijs ſeu patefaciendo virtutem, perfectionémque ipſius. Sic dicitur tentaſſe Abrahamum Geneſ. ca. 22. itémque Iobum & Tobiam, prout habetur ex eorum hiſtorijs.

Porro Deus à nobis tentari poteſt, tum expreſsè, vt cùm aliquid directa intentione dicimus aut facimus eo fine, vt exploremus vtrum ipſe poſſit aut velit aliquid facere, vt ſi quis petat miraculum fieri pro ſe vel pro alio. Quò pertinent purgationes vulgares ſolitæ fieri ferro candente vel aqua feruente, quas ſacri canones reprobant, vt habetur notatum 2. quæſt. quinta, cap. Conſuluiſti: pertinent & duella reprobata ibidem cap. Monomachiam, & in cap 1. & 2. De purgatione vulgari, & in Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. De reform. Pertinent nonnulla alia de quib. Thom. Sanchez alijs citatis in opere morali lib. 2. cap. 35. à num. 6. Tum etiam tacitè: vt cùm quis talem finem non proponit quidem ſibi, tamen id quod facere conatur, eiuſmodi eſt, vt fieri non poſſit, *eo ſaltem modo*, ſine miraculo ſeu ſine ſupernaturali Dei virtute: vt ſi quis vellet viuere ſine vllo cibo vel potu: vel bene docere aut concionari, ſiue vllo ſtudio: ſanitatem recuperare in graui morbo, ſine vllo remedio: traijcere latum fluuium ſine nauicula, aut arte natandi. 226

227 Atque nonnunquam tentatio Dei eſt peccatum mortale nonnunquam ſolummodo veniale, nonnunquam etiam nullum peccatum. Nam in tribus caſibus peccatum eſt mortale probibitum illis verbis Deut. 6. & Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. Primus caſus eſt, quando expreſsè tentatur diuina potentia vel ſcientia, id eſt, quando quis expreſsè aliquid facit, vt experimentum capiat de diuina potentia vel ſcientia. Nam præterquam quod, id eſt contra reuerentiam quæ Deo debetur, & nimis magna curioſitas eſt etiam ſpecies infidelitatis, cùm talis ex parte dubitet, An Deus aliquid poſſit vel ſciat. Hoc modo videtur diabolus tentaſſe Chriſtum Matth. 4 in prima tentatione, Dic vt lapides iſti panes fiant, & in tertia, Hęc omnia tibi dabo ſi cadens adoraueris me. In illa enim voluit explorare Chriſti potentiam, & in hac ſcientiam.

Secundus caſus eſt, quando expreſsè tentatur voluntas Dei, hoc eſt, quando quis facit aliquid vt exploret an Deus velit aliquid facere, neque adeſt explorandi neceſſitas: ſiue ex parte finis, neque ex parte medij. Ex parte finis quidem, vt cùm talis exploratio neceſſaria non eſt ad propriam vel alienam ſalutem, aut ad Dei voluntatem implendam: nec admodum conueniens eſt ad aliquod commune bonum. Ex parte medij verò, vt quando media ordinaria à Deo inſtituta non omnino deſunt. Qua ratione diabolus tentauit Chriſtum in ſecunda tentatione: cùm voluit vt mitteret ſe deorſum cùm poſſet per gradus deſcendere Meritò verò talis tentatio peccatum mortale cenſetur, tum ob notabilem Dei irreuerentiam: tum ob quamdam temerariam præſumptionem quam includit.

Tertius caſus eſt, cum quis ex curioſitate videndi inſolita petit à Deo miraculum. Nam id quoque eſt notabiliter cõtra reuerentiam Deo debitam: quia in eo agitur cum illo ot cum hiſtrione & curioſorum fautore. De hoc quid diuerſè ſentiant refert Sanchez in opere Morali lib. 2 cap. 34. num. 5. ſed ratio allata illum ſufficienter confirmat. Cùm autem Dei tentatio fuerit tacita (tunc contingens vt D. Thom. 2. 2. quæſt. 97. art. 1 declarat, cum neglectis modis à diuina prouidentia conſtitutis, aliquid agitur expectato effectu à ſolo Deo ſine neceſſitate aut vtilitate) peccatum eſt tantùm veniale, *vt Caietan. & Armilla notant in verbo Tentare*, cum quis ex ſimplicitate vel inconſideratione non craſſa, negligit remedia humana: præſertim autem ſi id faciat ex magna ſpe quam concepit de diuina bonitate. Per accidens nihilominus talis quoque tentatio poteſt peccatum eſſe mortale: ſcilicet, cùm quis graue detrimentum, quod præuidere potuit & debuit, ſibi aut alteri per eam infert.

Denique duo ſunt caſus in quibus nullum peccatum, immo licitum ſanctùmque eſt tentare Deum. Prior, quando Deus extraordinario modo per reuelationem, ſeu interiorem inſpirationem, aut per prophetiam loquitur, ſi aliqua noua proponat credenda. Nam tunc bonum eſt explorare an verè Deus ſit qui loquitur: & ita Abraham tentauit Deum Gen. 15. dicens, Domine Deus meus vnde ſcire poſſum quod poſſeſſurus ſim eam? Tentauit etiam Gedeon Iudicũ 6. cap. per vellus poſitum in area, vno die plenum rore, & altero, die ſiccum. Tentauit quoque Ezechias 4. Reg. cap. 20. per regreſſum vmbrę decem gradibus. Et pater ipſius Achaz grauiter peccauit, quòd incredulus prophetę verbis, Deum tentare noluerit ex cap. 7. Eſaiæ verſ. 12. 228

Poſterior caſus eſt, quando neceſſitas exigit aut pia vtilitas, ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 97. art. 2. habet. Cenſetur autem neceſſitas exigere, quando nullum aliud ſupereſt remedium humanum iuxta illud 2. Paral. 20. Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui,

vt oculos noſtros dirigamus ad te.] Pia vtilitas verò, quando ex opere extraordinario & ſupernaturali ſperatur conuerſio multarum ad fidem. Qua ratione Apoſtoli Act. 4. petierût à Deo miracula fieri per nomẽ Chriſti, vt ſcilicet virtus illius manifeſtaretur ad fidelium confirmationem, & infidelium conuerſionem. Et libro tertio Regum cap. 18. Elias obtinuit à Deo deſcenſum ignis de cælo in ſuum holocauſtũ, precatus eum his verbis, Exaudi Domine, exaudi Domine, vt diſcat populus iſte quia tu es Dominus Deus, & conuertiſti cor eorum. Verumtamen in tali re opus eſt magna prudentia: quia nullus debet facilè miracula vel prodigia attẽtare, niſi ex diuina reuelatione vel interiore, eóque forti, impulſu Spiritusſancti, cuius cooperatione à nobis perfici poteſt aliquid perfectius, quàm noſtra ars & induſtria ferat, quemad. D. Thomas 2. 2. quæſt. 178. art. 1. ad 1. declarat.

229 Cæterùm ad talem prudentiam pertinet maximè ſummiſſio animi, per quam homo fidem & petitionem ſuam nõ determinat ad aliquod ſignum particulare: quia talis modus petendi temerarius eſſet, & contra ſubordinationem Deo debitam: ſed ſolùm petat vt neceſſitati occurrenti miſericorditer prouideat ſecũdùm diſpoſitionem diuinæ ſuæ prouidentiæ. Cuiuſmodi conditionem talis petitio debet ſemper habere coniunctam: alioqui enim cenſeretur tentatio Dei, per quam irreuerenter illi certum quid præſcriberetur tanquam ſignum vnicum manifeſtatiuum ſuæ voluntatis aut potentiæ vel ſcientiæ ſuæ diuinæ. Sic itaque procedendum eſt in eiuſmodi negotio, vt credendo firmiter Dei infinitam potentiam & prouidentiam paternam, totum cõmittamus ſuæ ſanctiſſimæ voluntati: imitatione trium puerorum, qui ex cap. 3. Danielis, regi Nabuchodonoſor dixerunt: Ecce Deus noſter, quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis & de manu tua ô rex liberare. Quod ſi noluerit, notum ſit tibi ô rex, quia deos tuos non colimus, &c.] Quod ſi aliquando Sancti aliqui legantur certũ ſignũ publicum petijſſe ad confundendos hæreticos, credendum eſt id non feciſſe abſque ſpeciali Spiritusſancti impulſu: cũ tam excellens & ſupernaturalis ſit talis petitio, vt videatur non poſſe rectè fieri ſine ſpeciali Dei monitione, quemadmodum notat Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 1. cap. 2. num. 13. in quo cap. & in ſequenti tertio perſequitur de hac re quæ ſunt ſpeculationis ſcholaſticæ.

CAPVT VLTIMVM.

De obedientia & inobedientia.

S V M M A R I V M.

230 *Definitio obedientiæ ſpecialis, cum explicatione rationis, qua diſtinguitur ab obedientia generali.*

231 *Inobedientia quædam eſt generalis, & quædam ſpecialis, ac vtriuſque differentia.*

232 *Deo obediendum eſt in omnibus.*

233 *Quatenus obediendum homini qui ſuperior noſter eſt.*

234 *Dubium ſubditi non liberat eum ab obligatione obediendi.*

235 *Deus poteſt de omnibus præceptum dare, non item homo.*

236 *Non eſt obligatio obediendi in eo, quod conſtat peccatum eſſe, etiam tantùm veniale.*

237 *Hinc Superiori minori obediendum non eſt, contra præceptum maioris, nec cum ſcandalo proximi.*

238 *Vt obligatio ſit obediendi, voluntas Superioris debet exteriùs expreſſa eſſe mandato.*

239 *In quibus rebus ſit obediendi obligatio; & cùm æquales diuerſa præcipiunt, quid agendum.*

240 *Inobedientia ſpecialis aperienda eſt in confeſſione, non item generalis.*

241 *Inobedientiæ ſpecialis diuerſi modi, & quatenus ij exprimi debeant in confeſſione.*

230 VLtima virtus earum, quæ ad primum Decalogi præceptum pertinent, eſt obedientia: de qua D. Thom. 2. 2. quæſt. 104. & Summiſtæ in verbo Obedientia. Ea verò definiri poteſt, virtus quæ facit hominem promptum ad implendum Superioris mandatum, vt mandatum eſt. Vbi aduerte Superioris mandatum impleri dupliciter: primò materialiter, nempe faciendo ſimpliciter quod Superior ipſe iniungit. Secundò formaliter, nempe idem faciendo ex motiuo, quòd à Superiore mandatum ſit. Quorum modorum priore, conſtituitur generalis obediẽtia, complectens ſub ſe omnes virtutes, quatenus per eas implemus Dei & aliorum Superiorum noſtrorum mandata: vt per fidem, mandatum de credendo: per ſpem, de ſperando: per charitatem, de diligẽdo: per iuſtitiam, de non inferenda proximo iniuria, & ſic de reliquis. Poſteriore modo verò conſtituitur obedientia prout eſt ſpecialis virtus ab alijs diſtincta; cuius munus eſt vt homo, tum illa quæ cæterarum virtutũ ſunt, tum alia de ſe indifferentia velit facere hoc nomine, quòd ſint à Deo, aut ab alio ſuo Superiore mandata: ita vt facere aliqua, ſiue ad alias virtutes pertineant, ſiue nullius virtutis, ſed indifferentia de ſe ſint, non ſpectet ad obedientiam: niſi eo intuitu facias, quòd ſint à Superiore mandata. Vnde in tradita definitione (vt propria eſſet ſpecialis obediẽtiæ) addita eſt illa reduplicatio *vt mandatum eſt*.

Sicut autem obedientia, ita inobedientia quædam eſt materialis ac generalis, & quædam formalis & ſpecialis. Nam dupliciter poteſt quis eſſe inobediens: vno modo materialiter, quando ſcilicet ſimpliciter negligit facere ea quæ præcipiuntur: ſicque conſtituitur generalis inobedientia complectens in ſe omnia vitia, quibus contra Superiorum mandata peccatur. Quod peccatum in re leui veniale eſt, in graui autem mortale, non tamen diſtinctum ab alijs; ſed idem cum vnoquoque eorum quæ perpetrantur ſingulorum præceptorum tranſgreſſione. Altero modo poteſt quis inobediens eſſe formaliter, vt cenſetur eſſe quando non præſtat illud quod à Superiore mandatur quia non vult mandato ipſius ſubeſſe; & ita conſtituitur inobedientia formalis: quæ eſt ſpeciale vitium, diſtinctum ab alijs, & oppoſitum obedientiæ formali; ſempérque cenſetur eſſe grauiſſimum peccatum mortale, cùm ſemper habeat annexum formalem, & expreſſum Dei contemptum in mandatis ipſius: aut in mandatis aliorum Superiorum, qui ab ipſo authoritatẽ habent: iuxta illud Lucæ cap. 10. Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.] Item illud ad Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.] Vnde ea ſolet quoque dici inobedientia ex contemptu: indéque peccatum eſſe mortale cõſtat per poſtremam regulam earum quas tradidimus in præcedenti lib. 15. ca. 7. De eadem autem diſſerunt plenius D. Thom. & Caiet. 2. 2. quæſt. 105. & Summulariſ in verbo Obedientia, atque alij qui tractationem inſtituunt de peccatis capitalibus eam facientes ſuperbiæ filiam. Sed ſufficiet vt addamus aliquot documenta vtilia ad cognoſcendum in quibus teneamur vel non teneamur ea obligatione obedire noſtris Superioribus. Alia verò quæ magis propria ſunt ſpeculationis ſcholaſticæ, quàm noſtri inſtituti, ei qui noſſe volet ſuppeditabit Leonar. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 46. dubit. 4. 5. & 6. 231

232 Primum igitur documentum eſt: In omnibus obediendũ eſſe Deo. Nam impoſſibile eſt aliquid iniquum à Deo præcipi; cùm aliquid eo ipſo bonum ſit, quòd cadat ſub diuinã volũtatem, quæ eſt prima rectitudinis regula: neque de hoc quiſquam dubitat.

233 Secundum eſt, Subditum teneri homini Superiori ſuo, obedire in ijs omnibus & ſolis, de quibus non conſtat euidenter, quòd ſint contra præceptum Dei aut alterius Superioris eo qui præceptum dat maioris, & cui obediendum ſit; vel certè quòd ſint talia, quæ excedant limites poteſtatis, & authoritatis in ſubditum ipſum. Hoc D. Thom. in cit. quæſt. 104. art. 5. tangit. Et confirmatur: quia quòd in omnibus iis, ſubditus teneatur ſuo Superiori obedire, cõſtat apertè per Chriſti mandatum Matth. 23. Omnia quæcumque dixerint vobis, ſeruate, & facite. Quòd ſolis verò: quia idipſum Chriſti mandatum, & quoduis ſimile (quale eſt illud ad Coloſſ. 3. Filij obedite parentibus, per omnia) ſic intelligẽdum eſt, vt retineatur illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis quã hominibus. Quo quidem ſignificatur non eſſe obediendum in ijs quæ conſtat eſſe contra voluntatem Superioris præeminentioris.

Aduertendum autem eſt circa hoc documentum; vt ſubditus obedire teneatur, non eſſe neceſſarium vt videat intelligátque bonum eſſe, & intra limites authoritatis ſui Superioris contineri illud, quod ſibi præcipitur; ſed ſufficere, vt non ſciat euidenter illud eſſe malum, aut non contineri intra dictos limites. Nec enim ad officium ipſius pertinet tale quid inquirere: ſed potius, vt motus ſola authoritate Superioris ſui, perſuadeat ſibi bonum expediẽnſque eſſe facere id quod præcipitur, etiamſi non videat quare & quo modo bonum expediẽnſque ſit. Qua in re conſiſtit obedientia cæca in ſpiritali vita tantopere commendata. Pro qua aliquot Sanctorum Patrum authoritates adfert Gregor. à Val. 2. 2. diſput. 7. quæſtione 3. puncto 2. Pro eáque facit illud ad Hebræos 13. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant, tanquam rationem pro animabus veſtris reddituri. Quibus verbis Apoſtolus indicat ad Superiores maximè ſpectare, vt peruigilent ſeu videant

quid

Digitized by Google

quid nos agere expediat, bonumque ſit: tanquam ij qui in die iudicij reddituri ſunt pro nobis rationem de ijs, quæ ex ipſorum præcepto fecerimus.

234 Tertium documentum eſt: ſubditi dubium de eo quod præcipitur, an ſit malum, aut extra limites authoritatis, quam præcipiens habet in ipſum, non impedire quominus ille teneatur obedire. Ratio eſt, quia ipſe poteſt dubium deponere, perſuadendo ſibi rectum eſſe præceptum Superioris, quandoquidem non conſtat ei euidenter de contrario: nihilque obſtat, quin ſtatuere poſſit ſe non peccare, imò potius ſe teneri ſatisfacere obligationi obediendi, quam illud imponit: cùm iuxta præcedens documentum, Superior habeat ius imperandi omne id quod malum eſſe, aut extra limites authoritatis ipſius eſſe non conſtat euidenter: atque in caſu dubij, melior ſit conditio Superioris tanquam conſtituti in poſſeſſione ſuæ authoritatis: ipſeque exiſtimari debeat rectè præcepiſſe, quamdiu non conſtat de contrario, iuxta cap. Quid culpatur, 23. quæſt. 1.

235 Quartum documentum eſt: Nihil eſſe extra limites diuinæ authoritatis & prouidentiæ: ideoque ſimpliciter in omnibus obediendum eſſe Deo. Extra limites verò humanæ authoritatis generaliter eſſe (quod rectè explicat D. Thom. in eadem quæſt. 104. ar. 5.) tum ea quæ ſunt contra Superioris eminentioris mandatum: tum ea quæ pertinent ad animam, vt actus purè interiores tùm intellectus, velut credere aliquid, aut ſibi perſuadere aliquam opinionē: tum etiam voluntatis, velut amare hunc vel illum: hanc vel illam intentionem habere. Itemque ea quæ pertinent ad naturam corporis ſiue quoad ſpeciei propagationem, vt generatio prolis: ſiue quoad conſeruationem indiuidui, vt ſumptio cibi, vel potus. Ratio eſt, quia in his natura tanquam eminentior poteſtas, tollit ſubiectionem, in illis verò alijs, eādem tollit improportio humanæ poteſtatis ad talia bona. Quæ improportio quoad pertinentia ad animam, patet ex eo quod ſecundum illa perficere hominem, poteſtatis ſit Dei, intima illius penetrantis ac poſſidentis pleno iure.

Aduerte tamen hominem poſſe ſubditum ſuum obligare ad actum interiorem qui non fuerit purus ſed exteriori admixtus: hunc enim præcipiendo, conſequenter & ſecundariò actuum eiuſmodi præcipere poteſt. Sic in cap. Dolentes de celebr. Miſſarum, Eccleſia cum recitatione horarum canonicarum, præcipit interiorem deuotionem & attentionem in illa ſeruandam. Aduerte etiam dictis non obſtare, quod Religioſi teneantur ſuis Prælatis obedire in materia caſtitatis & quod Eccleſia præceptum det de ieiunio. Illud enim fit ex accidenti propter emiſſum à religioſis votum caſtitatis. Iſtud verò Eccleſia ſimpliciter prohibeat eſum & potum ad indiuidui conſeruationem neceſſarium, ſed quod comedendi modum præſcribat: quod non excedit limites humanæ poteſtatis, intra quos, vt loco cit. habet D. Thom. cōtinentur omnia quæ per corpus agenda ſunt: hoc excepto, quòd ſecundùm ea quæ ad naturam corporis pertinent, homo ſoli Deo ſubijciatur.

236 Quintum documentum eſt: Si id quod præcipitur peccatum eſſe etiam tantummodo veniale, ſubdito conſtiterit, nullatenus eſſe obediendum: quod patet ex cap. Litteras, De reſtitutione ſpoliatorum § Porro & ex cap. Quid ergo, 11. q. 3. quod procedit etiamſi Superior ipſe putet nullum peccatum eſſe, ex Sylu. in verbo Obedientia num. 5.

237 Similiter cùm duo Superiores præcipiunt oppoſita, non eſſe parendum minori contra præceptum maioris: ſed prætermiſſo minore Superiore, parendum eſſe maiori. Sic in rebus Eccleſiaſticis contra præceptum Papæ, non eſt alteri Superiori parendum. Hoc ſatis patet ex ſecundo documento & traditur à Panormit. ad cap. Inquiſitioni De ſent. excom. nu. 5.

Sextum documentum eſt, quod ex eodem Panormit. refert Sylu. loco cit. non eſſe obediendum Superiori præcipienti aliquid quod conſtat eſſe futurum in ſcandalum aut detrimentum notabile aliorum innocentium, etiam ſi præcipiat ſub excommunicatione. Nam tunc peccaretur in proximum.

Septimum documentum (quod ex D. Thoma habet Syluester in eodem verbo Obedientia quæſt. vltima) eſt hominē non teneri obedire voluntati ſui Superioris, niſi ea exterius expreſsè vel tacitè illi per mandatum manifeſtetur, etiamſi interior ſciat Superioris ſui voluntatem eſſe, vt ſine mandato obediat. Ratio eſt, quia voluntati Superioris, etiam Dei, non obligamur noſtram conformare niſi cum fuerit præcipiens vel prohibens, vt declarauimus in præced. lib. 13. cap. ſeptimo. Non eſt tamen negandum quin ſit perfectior obedientia facere voluntatem Superioris antequam manifeſtetur mandato, quàm expectare donec mandatum det de eo quod fieri vult. 238

Octauum documentum eſt: Inferiorem in omnibus & ſolis teneri ſuo Superiori obedire, in quibus illi ſubeſt, interiorve eſt, vt ſeruus domino in miniſterijs ſeruilibus: filius patri in rebus domeſticis, miles duci in rebus bellicis, & ſic de alijs: de quibus in particulari dicendum eſt in ſeq. lib. 19. Iſtud D. Thom. habet 2. 2. quæſt. 104. art. 5. Ex quo idem referens Syluester in verbo Obedientia num. 10. adiungit dubium. Quid agendum ſit in caſu quo duo ſuperiores æquales præcipiunt eidem ſubdito res oppoſitas: vt ſi miles qui ſubditus eſt ſuo duci, & ſuo patri: dux aliquid præcipiat quod non poteſt impleri ſimul cum eo quod pater præcipit. Ait ergo tunc cæteris paribus obediendum eſſe ei qui præcipit in ordine ad nobiliorem finem: ideoque ſi æquale detrimentum oriatur in re domeſtica & in re militari, potius eſſe obediendum duci quàm patri: quia ille præcipit in ordine ad bonum commune, quod nobilius eſt bono particulari vnius domus. 239

Nonum documentum eſt: In confeſſione exprimendam eſſe inobedientiam formalem, non item materialem. Illa enim peccatum eſt à cæteris diſtinctum: eāque aggrauans mutando ſpeciem, hæc non item: cùm tantùm ſit conditio quædam incluſa in omni peccato, hoc ipſo, quòd eſt cōtra præceptum Superioris. 240

Cùm autē vt obedientia ſic inobedientia formalis quædam ſit erga Deum & quædam erga homines: hæcque adhuc ſit varia pro varietate Superiorum (quædam enim eſt omnium qui ſunt de Eccleſia, erga Summum Pontificem: quædam eorum qui ſunt de diœceſi, erga ſuū Epiſcopum: quædam eorum qui ſunt de Parochia, erga ſuum Curatū: quædā religioſorū erga ſuos Prælatos: quædam vaſſallorū, erga dominos, quædam filiorum erga parentes) dubitari poteſt. An neceſſe ſit in confeſſione expreſsè declarare, cuiuſmodi ea fuerit: an verò ſufficiat abſolutè ſe de inobedientia accuſare. Qua de re approbandum videtur quod habet Gregorius à Valen. 2. 2. diſput. 7. quæſt. 5. ſub finem, quamuis neceſſarium non ſit id declarare tanquam circumſtantiam, quæ mutet ſpeciem: exprimendam eſſe tamen, quando ſic notabiliter aggrauat malitiam inobedientiæ intra ſuam ſpeciem: vt niſi aperiatur, Confeſſarius non videbitur ſufficienter intelligere ſtatum animæ Pœnitentis, ad fungendum debitè ſuo munere: ſiue in imponenda pœnitentia, ſiue in remedijs aduerſus peccata futura adhibendis. Atque hæc hactenus de ijs quæ faciunt ad declarationem rationis iudicandi de peccatis in ordine ad 1. Decalogi præceptum. 241

LIBER

Digitized by Google

LIBER TERTIVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVSOCTAVVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI *de peccatis, reſpectu habito ad ſecundum Decalogi præceptum.*

PRAEFATIO.

SECVNDVM Decalogi præceptum traditur Exodi 20.cap.his verbis: *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum*: nec enim inſontem habebit Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra. Item Deut. 5. his non multum diuerſis. Nō vſurpabis nomen Dei tui fruſtra: quia non erit impunitus qui ſuper re vana nomen eius aſſumpſerit. Illi autem, *ſicut & primo præcepto*, additur pœnæ comminatio, propter propenſionem hominum ad illius tranſgreſſionem ex frequentia iurandi: vt D.Thomas notat prima ſecundæ quæſt. 100. art 7. ad 4. Etenim pœnæ ſunt præcipuè neceſſariæ, propter eos qui proni ſunt ad malum. Itaque ad frenandam humanam licentiam: nō modò in futuro, ſed etiam in præſenti ſæculo, talis tranſgreſſio punitur à Deo; prout patet ex cap 17. Ezechielis, verbis illis. Viuo ego, quoniam iuramentum quod ſpreuit, & fœdus quod præuaricatus eſt, ponam in caput eius.

Quod verò nobis per idipſum commendatur eſt externus Dei cultus, conſiſtens in verbis: ſicut per primum præceptum commendatur cultus internus, & per tertium, cultus externus conſiſtens in opere. Ad hoc nimirum vt colamus Deum animo, verbo, & opere. Et quamuis negandum non ſit principaliter per illud prohiberi iuramenta perperam facta: nihilominus tamen Diuo Antonino in 1.par.tit.14.ca.4.§.3. abſolutè aſſentiri poſſumus, dicenti prohibitem eſſe in illo omnem inordinatam diuini nominis vſurpationem; cùm conueniat omni tali, fruſtra, ſeu ſine debito fine eſſe: aut rem eſſe vanam. Quapropter ad tradendam rationem iudicandi de peccatis in ordine ad idem præceptum, per explicationem eorum quæ ad ipſum ſpectant; dicendum nobis eſt non tantùm de iuramento, & periurio, ſed etiam, tum de affine eis adiuratione, tum de laude Dei, tum demum de voto, votique tranſgreſſione: addito tractatu de Religioſorum ſtatu.

TRACTATVS I.

De iuramento & periurio.

DE iuramento & periurio agitur in Iure Canonico, 22. quæſtione 1.2.4.& 5.& in Decretalibus ac Clement. tit. De iureiurando. Tractant verò eamdem materiam cum D.Thoma interpretes ipſius 2.2.quæſt.89.& 98. Sotus lib.8. De iuſtitia & iure quæſt.1.& 2.Couar.ad cap.Quamuis pactum De pactis in 6.Nauar.in Enchir.cap.12.& Summularij in verbo Iuramentum,& in verbo Periurium,quibus ac cedſerunt aliquot ex noſtris. Azor prima parte Moral.inſtitut.lib.11. Gregor. à Valentia ſecunda ſecundæ diſput.6. quæſt.7.Suarez De religione tomo 2.tract.5. Leon. Leſſius De iuſtitia & iure lib.2.cap.42.& Thomas Sanchez in opere Morali lib.3.per totum. De iuramento autem hæc occurrunt explananda. Primum, ipſius definitio. Secundò, conditiones quas requirit vt ſit licitum. Tertiò, multiplex diuiſio illius. Quartò, difficultates quędam ſpeciales de iuramento promiſſorio. Periurium verò conſiderandum eſt primò, generaliter. Secundò, ſpecialiter periurium aſſertorium. Tertiò, periurium promiſſorium. Quibus de iuramento comminatorio, ac de iudiciali addenda ſunt aliqua particularia.

CAPVT I.

De definitione iuramenti.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum vnde dictum, & quæ ſit illius definitio.*
2 *Formula verborum, de quibus an ſint iuramenta, iudicandum eſt ex intentione eas proferentis.*
3 *Finis cuius gratia eſt iuramentum.*
4 *Inuocatio tacita diuini nominis ſufficere poteſt ad iuramentum.*
5 *Profectò ſanè, verè, in veritate, & ſimilia, non ſunt de ſe iuramenta.*
6 *Nec item, ſi dicatur: In fide mea, aut In fide boni viri.*
7 *Quando ſit iuramentum dicere Per meam fidem.*
8 *Quando ſit, dicere In mea conſcientia.*
9 *Quando non ſit dicere Per Deum.*
10 *Ad iuramentum non eſt neceſſarius tactus Euangeliorum, aut alterius rei ſacræ, etſi vtilis ſit.*

1 IVRAMENTVM ſeu iuſiurandum, ea eo nomen habet quòd ſit quaſi pro iure introductum: vt id quod ſub inuocatione diuini teſtimonij dicitur, pro vero habeatur: prout rectè declarat D.Thomas in cit.quæſt.89.art.1.& poſt ipſum Sotus initio citatæ quæſt.1.quibus conſentit Couar. ad memoratum cap.Quamuis pactum, in initio numero 2. qui in præcedenti num.1.notat, definitiones varias excogitatas eſſe ad iuramenti naturam aperiendam: verùm loco omnium poteſt eſſe illa, quam Nauar.attigit in Enchir.cap. 12.num.1.vt ſit affirmatio vel negatio, atteſtatione Dei, tanquam veritatis infallibilis, expreſsè vel tacitè firmata.

Dicitur autem affirmatio vel negatio: quia nonnunquam affirmando, nonnunquam verò negando, Deus adducitur in teſtem. Dicitur (atteſtatione Dei) id eſt inuocatione Dei in teſtem, iuxta illud poſterioris ad Corinth.cap. 1.Teſtem inuoco Deum in animam meam. Nam niſi Deus in teſtimonium inuocetur, iuramentum non eſt.

2 Vnde qui dicunt, Deus ſcit, Teſtis eſt mihi Deus, Coram Deo loquor, alijſque huiuſmodi formulis vtuntur, non ſunt dicendi iurare: ſi quidē talia proferunt nō inuocatiuè, ſed enunciatiuè: ſeu volentes nō quidem inuocato Deo in teſtem confirmare prolata à ſe: ſed ea ad diuinum iudicium remittere, vbi omnia plana ſunt & aperta. Alioqui ſi verba eiuſmodi inuocatiuè dicantur ad confirmandum id quod aſſeritur, non eſt dubium quin contineant iuramentum: vt rectè notarunt Caiet.2.2.*quæſt.89.art.1.ad* 3.Sotus *in cit.quæſt. 1.art.1.paulo ante finem*: Nauar.in memorato *cap.12.num* 2.& alij, quorum Sanchez meminit in opere Morali lib.3.cap. 1.num.2. Ratioque eſt, quia in hac materia magis attendenda eſt intentio, quàm verba: quæ licet in foro exteriori ponderentur: in conſcientia tamen, & coram Deo, nō ſunt iuramentum tam niſi intentio adſit iurandi, vt notatum eſt à Gratiano 22.qu.5.cap. Qui periurare. Et confirmatur, tum ex cap.1.De iureiur.in 6.tum per illud, quod in cap.Humanæ aures eadem quæſt. quinta dicitur in hanc ſententiā: quòd non debeat intentio verbis deſeruire ſed verba intentioni: tum demum hac ratione, quia non poteſt quis verè, formaliterve iurare, ſicut nec formaliter Deum inuocare: aut vllam aliam actionem verè moralem facere, ſine intentione expreſſa vel tacita eam faciendi: cùm actio facta omnino præter intentionem, non libera ſed naturalis cenſeatur.

Additur in definitione (tanquam veritatis infallibilis) vt indicetur iuramenti finis, qui eſt veritatis cōfirmatio, ex Apoſtolo ad Hebr.6.verſ.16.& ex cap.Etſi Chriſtus, De iureiurando, Etenim plerumque ea quæ ab homine proponuntur talia ſunt, vt ipſe nequeat veritatem eorum oſtendere ratione: & cùm per peccatum originale in malum illud incurrerit, vt ei ſimpliciter dicenti nō facilè credatur: quia ex Pſal.115 Omnis homo mēdax (intellige natura ſua) ſit, vt ſi is vellet haberi ſibi fidem, debeat recurrere ad authoritatem & teſtimonium alicuius, qui omnino verax ſit, vt eſt ſolus Deus: vel ad teſtimonium eorum, in quibus diuina maieſtas & infallibilis veritas ipſius relucet: cuiuſmodi cenſentur fides Catholica, & Euangelia, in quibus talis veritas continetur: itēmque Beati regnantes in cœlo, qui eidem veritati adhæſerunt, & eam alijs prædicauerunt. Vide D.Thomam in memorata quæſt. 89.art.6. 3

Poſtremo loco in definitione ponitur, *expreſſè vel tacitè firmata*, ad ſignificandū inuocationē diuini nominis in teſtimoniū, poſſe fieri non modo expreſsè & apertè, vt cùm dicitur Teſtē inuoco Deū, Teſtor Deū: verum etiā tacitè, vt cùm dicitur Viuit Deus, ſeu Per Deum. Nec enim neceſſa eſt vt verbū, *iuro*, apponatur: vt poſt Panor.ad cit.cap.Etſi Chriſtus, notat Sylu.in verb.Iuramentū 1.in principio. Immo (quidquid aliqui contradixerint) Couar.ad cap.Quamuis pact. 1.par.in initio nu.4.exiſtimat cū multis alijs (quos ipſe commemorat, & quibus aſſentitur Azor in 1.par.Moral inſtit. lib.11.cap 2 qu.4.) verba non eſſe neceſſaria ad iuramentū: ita ut abſque vlla verborum prolatione, Deus nonnunquam cenſeatur in teſtē adduci: vt cùm mutus (qui poteſt iurando obligare ſe alteri) aut etiā alius rogatus aut iuſſus tangere manu crucē aut Euangeliorū volumen, tangit intēdens annuēnſque ſe iurare. Quæ verò in contrariū obijci poſſunt idem Couar. in ſeq. nu.5 ſufficienter ſoluit, & poſt eū Azor loc.cit. Videri quoque poteſt Suar in tract. De relig.lib.1.cap.11 Et aduertendū eſt quòd etſi reſpectu hominum conſummatio iuramenti requirat ſignum externum: nihilominus in ordine ad Deum, poſſe abſque eo in mente conſummari, ſaltem promiſſorium, perindè ac votum: prout bene notat Suarez lib.1.cap.1.num.4.citati tractatus. 4

Cæterùm eidem definitioni congruenter, multa pro praxi ſtatui poſſunt. Ac 1.non eſſe iuramētum, ſi dicatur, profectò, ſanè, certè, verè, aliùd ve ſimile: nec item ſi dicatur, In veritate ita eſt: quandoquidem per id nec tacitè, nec expreſsè Deus in teſtem aduocatur: cùm etſi Deus veritas ſit, non omnis tamen veritas eſt Deus: ſed illa dumtaxat quæ infallibilis eſt. Quæ doctrina eſt Caietani ad citatum art. 6.& Sylueſtri in verbo Iuramentum primo, quæſt.3.& communis. 5

Quanquam concedendum eſt oppoſitum accidere, ſi is qui tali formula verborum vtitur, intendat iurare, Deúmque ipſum, qui eſt ſumma veritas aſſeueratione ea in teſtem adducere: ex Caiet.ibidem in fine. Cui adde obiter tum eamdem, tum alias aſſeuerandi formulas rationem habere iuramenti apud homines eos, apud quos in more poſitum eſt, vt illæ accipiantur tanquam vim habentes iuſiurandi: quod Azor etiam notat in *præced.quæſt*. 1.itēmque citatis Suarez & Gregor.à Valen Thomas Sanchez *in opere morali lib.3.cap.1.num*.1. Ex quo in fine ſequentis num.7 adde, eum qui talia verba erroneè putat eſſe verum iuramentum, & profert ea cum intentione iurandi, etiam detecto errore, manere obligatum coram Deo, quia in illa intentione, non addito aliquo excludente neceſſaria ad iuramentum, cenſetur virtute incluſiſſe ea ipſa neceſſaria. Nec obſtat, formulam verborum qua vtitur non indicare iuramentum: quoniam verba impertinentia ſunt, in ordine ad obligationem iuramenti coram Deo.

Stat ſecundò poteſt, non eſſe iuramentum, ſi dicatur, In fide mea: quia ſub ea forma, Deus nec tacitè nec expreſsè in teſtem vocatur, vt habet Sotus in 8. De iuſt. & iure quæſt.1 art.1.paulo poſt 4.concluſ. Et confirmatur: quia talia verba efficiunt ſolummodo hunc ſenſum. Ita id faciam, ac ſum ego fidelis in promiſſis, vt loco cit. bene exponit Caiet. 6

Digitized by Google

ſet. Idē æque eſt ſi dicatur. In fide ingenui vel In bona fide ſecundùm eoſdem authores. Immo (addit Sotus) idē forſan eſt, ſi dicatur In fide boni Chriſtiani, aut In fide boni Religioſi: quia id videtur eſſe affirmationem vel negationem ſuam non aliter confirmare, quam per fidem humanam, quam bonus Chriſtianus vel Religioſus in dictis & promiſſis ſuis, adhibere ſeruareque debet: ſecus verò foret, ſi diceretur, Per fidem Chriſtiani: quia tunc Catholica fides in teſtimonium citaretur, ex Couarr. loco cit. §. 2. num. 2.

Statui tertiò poteſt, quod docent Caiet. & Couar. in iiſdem locis, & Nauar. in Enchir. cap. 12. numero 2. verſu 4. nō eſſe iuramentum ſi quis dicat Per meam fidem, niſi habeat intentionem expreſſam iurandi (quæ ſi adeſt iuratur, ſiue hoc, ſiue alijs iam dictis, aut poſt dicendis modis, eadem intentio exprimatur, vt iidem authores aſſerunt) aut aliquid addat, quod indicet fidem diuinam: vt dicendo Per fidem qua credo in Deum: niſi enim tales circunſtantiæ adſint, fides tantùm humana cenſetur in teſtem adduci; adeo ut dicens Per meam fidem, nō ſit iudicandus ea verborum formula Deum in teſtem adducere, ſed tantummodo ſeipſum, quantum eſt fide dignus. Iſtud pluribus tractat Suarez in eodem lib. 2. cap. 13. num. 9. & aliquot ſequentibus.

8 Statui quartò poteſt, quòd non ſit putandus iurare qui dixerit In mea conſcientia ita eſt: quod loco cit. expreſſit Sotus: rationem addens; quia eorum verborum ſenſus eſt, Id aio, quod ſentio. Quod verò ipſe addit iuramentum eſſe, ſi quis dicat. Per meam conſcientiam ita eſt: non videtur ſimpliciter verum: ſicut nec ſi diceret Per meam vitam, aut Per meam animam: nam, vt habet Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 4. verſu. 3. non adducitur Deus in teſtem cùm iuratur per creaturam abſque intētione expreſſa vel tacita adducendi eam per reſpectum ad Deum in teſtem infallibilem veritatis, ſed ſolùmodo in teſtem: quòd verba non proferantur fictè, ſed ex animo; atque teſtem talem, qualis ipſa eſt in ſe abſolutè. Quāquam non videtur negandum quin ſit iuramentum execratorium, ſi ex intentione dicentis, verba eiuſmodi ſint execratoria: nēpe dicta hoc ſenſu: Ita agat Deus cum mea conſciētia, aut cum mea vita, vel anima mea, vt dignum eſt, ſi mentior aut fallo. Cuiuſmodi execratio rationem habet iuramenti: quia non fit per creaturam quomodocumque, ſed prout in ea relucet diuina iuſtitia. Ad iſtud faciunt quæ in eod. cap. num. 21. & aliquot ſequentibus habet Suarez.

9 Statui quintò poteſt cum Angelo *verbo Periurium in principio:* dicētes Per Deum cōmuni modo loquendi non iurare, cùm non habeant intentionem iurandi, neque id audientes illud accipiant pro iuramentō, tanquam minimè prolatum inuocatiuè, prout ad ipſum iuramētum exigitur: neque obſtet quòd proferant expreſſa verba iurandi: quia iuramentum nequit verè eſſe nulla interueniente intentione iurandi, vt oſtenſum eſt num. 5. in expoſitione ſecundæ particulæ definitionis.

10 Statui poteſt ad extremum (vt pleraque alia omittam quæ commodiùs in ſequentibus annotabuntur, & de quibus videri poteſt Sanchez in cit. cap. 2. ad rationem iuramenti minimè pertinere, vt fiat tactis Euangelijs, alijs ve diuinis Scripturis, aut, altare ſacra. Nam tradita iuramenti definitio oſtendit ad illius intrinſecam rationem ſpectare tantùm, quòd Deus in teſtem vocetur. Eam eſſe communem ſententiam ex Alciato referens Couarr. ad ex. Quamuis pactum par. 1. §. 1. num. primò, addit nihilominus eſſe nonnunquam tuties ad hominum terrorem, vt cum tali ſolemnitate iuramentum interponatur: quia ſic cautiùs ipſum ſeruabitur: eo præſertim nomine, quòd tunc grauius periurium committatur, ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 98. art. 3. ad 2. quàm ſi abſque ſolemnitate præſtitum eſſet iuramentum tum propter ſcandalum, tum propter maiorem deliberationem.

CAPVT II.

De conditionibus quas iuramentum requirit vt ſit licitum.

S V M M A R I V M.

11 *Refutatio erroris quòd ſit illicitum iurare.*
12 *Quo ſenſu iuramentum prohibeatur Matth. 5.*
13 *Aliquando illicitum eſt non iurare.*
14 *Qui non admittantur ad iuramentum.*
15 *Tres conditiones requiſitæ, vt iuramentum ſit licitum.*
16 *Quando eæ deficiant.*
17 *Caſus in quibus non licet Chriſtis iurare.*
18 *Quarta conditio vt iuramentum fiat per verum Deum.*
19 *Iuramentum per falſos Deos factum, eſt peccatum grauiſſimum.*
20 *Quod tamen non obſtat quin vrgente neceſſitate poſſit iuramentum exigi ab infidelibus.*
21 *Obiectio in contrarium cum ſolutione.*
22 *Quomodo ſit aut non ſit licitum iurare per creaturam.*
23 *Quatuor modi quibus poteſt quis iurare per creaturam.*
24 *Duo modi quibus iurans per creaturam cenſetur per Deum iurare.*

NVnquam licitum eſſe iurare, error eſt quem meritò damnari in bulla Martini quinti (quæ habetur in fine Concilij Conſtantienſis) patet: quia Deus ipſe iurat, iuxta illud Pſalm. 109. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum; & illud Luc. 1. Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum. Iurant etiam Sancti iuxta illud Pſalm. 118. Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Quod, & confirmatur exemplis, quæ in veteri quidem Teſtamento frequentia ſunt, vt de Abrahamo Geneſ. 21. ſub finem: de Iacob. Gen. 31. verſ. 53. De Moyſe Exodi cap. 2. verſu 21. & de Dauide 1. Regum cap. 3. verſ. 35. & cap. 19. verſ. 7. In nouo Teſtamento autem de D. Paulo cùm ait ad Rom. 1. Teſtis eſt mihi Deus; & in poſteriori ad Corinth. cap. 1. Teſtem inuoco Deum, & ad Galat. 1. Ecce coram Deo, quia non mentior.) Patet quoque idem ex eo quod iurare ſeruatis conditionibus ijs, de quibus hic dicere inſtituimus, actus ſit virtutis; nempe religionis, vt poſt D. Thomam. 2. 2. *quæſt. 89. art. 4.* annotant Sotus lib. 8. de iuſtit. & iure quæſt. 1. ar. 4. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 2. Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 7. puncto 3. alijque recentiores, & inter eos latè Suarez de religione tract. 5. lib. 1. cap 4. 11

Ad quod confirmandum induci poteſt illud Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomē illius iurabis. Et hæc ratio addi poteſt: quia is qui iurat, Deum aduocat tanquam teſtem infallibilem, vnde iurando ei honorem impendit, ipſo minimè indignum: vtpote qui continet tacitam fidei profeſſionem, quod ipſe ſit prima veritas, neque fallere aut falli poſſit: adeout meritò dictum ſit in Pſal. 62. Laudabuntur omnes qui iurant in eo, id eſt, per eum. Nec verò vllatenus dicendum eſſe, quòd in noua lege iuramentum ſit illicitum: oſtenditur ex inſtituto in cap. Etſi Chriſtus, De iureiurando, latiuſque tractant Gregor. à Valent. loco cit. & Suarez in præced. cap. ſt. 2. ac ante eos Couarr. ad cap. Quamuis pactum, 1. par. §. 6. vbi num. 2. varias adfert interpretationes verborum Domini apud D. Matthæum cap. 5. quæ in contrarium citari poſſe, videntur. Dico autem vobis non iurare omnino, neque per cœlum; neque per terram: &c.] ac paulo poſt: Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt.

Sufficit autem nobis illa, quam recentioribus probati videor vt illis verbis Dominus corrigat errores Phariſæorum, exiſtimantium iuramentum per creaturas non obligare, pront patet ex verbis eiuſdem Domini Matth. 23. Væ vobis duces cæcorum, qui dicitis. Quicumque iurauerit per templum, nihil eſt.] Ad eum igitur reprehendendum ac reprobandum, docet non iurare omnino, hoc eſt, nō iurare quodcumque iuramentum, prout habet D. Iacobus in ſua epiſt. cap. 5. ſeu non modo per Deum, ſed nec per creaturam iurare, niſi fortè neceſſitas, *quæ non habet legem*, compellat, vt aliquando contingere poteſt ob imbecillitatem humanā: quandoquidem homines per originale peccatum eius conditionis effecti ſunt, vt in rebus occultis, fides eis non facilè adhibeatur: adeout ad perſuaſionem illarum opus ſit iuramento, ſeu inuocatione infallibilis veritatis. Id quod *notatum à D. Thoma 2. 2. quæſt. 89. art. 2.* habetur ex cap. Etſi Chriſtus, De iureiurando. 12

Cui interpretationi fauet, quòd iuramentum etſi de genere bonorum ſit, vt patet ex antedictis, non eſt tamen de genere eorum quæ ſunt frequentanda ſicut ieiunium, oratio, & eleemoſyna: ſed eorum quæ ſolùm poſita neceſſitate, in vſu eſſe debent: ſicut ſumere medicamētum, occidere hominem, capere alienum &c. Ratio autem eſt, quia ad reuerentiam Deo debitam pertinet, vt is (cùm tantus ſit) nō adducatur in teſtem niſi neceſſitas exigat, idque in negotio non leuis momenti: in quo cùm non poſſumus aliter fidem facere, recurramus, *ſicut in alijs anguſtijs*, ad opem diuinam. Cùm autem ſecus fieri, *id eſt, iurare temere*, ſoleat in commu-

ni

ni ſermone id corrigēdo Dominus ipſe ſubiungit, Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, non; commendans nobis ſimplicitatem in loquendo, vt cùm res ita habet prout proponitur, ſimpliciter dicatur ita eſt: cùm verò ſecus ſe habet, ſimpliciter negetur; quia quod abundantius eſt, à malo eſt, id eſt, à diabolo, vt ibidem interpretantur D. Chryſoſtomus & Theophylactus (quos loco citato refert Couarr.) & ſequitur magiſter meus P. Ioann. Maldonatus in ſuis commentarijs. vt ſenſus ſit, conſuetudinem in communi ſermone ſine neceſſitate temerèque iurandi, cùm ſimplex affirmatio vel negatio ſufficit, non à Deo, ſed à diabolo introductum eſſe: vtpote quę ordinatur in perniciem animæ, & in detrimentum rerum ad corpus neceſſariarum, iuxta illud Eccleſiaſtici 23. Vir multum iurans adimplebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga.] Id quod à Concionatoribus inculcandum eſt, & viribus omnibus incumbendum exterminationi illius prauæ conſuetudinis, prout ſuo tēpore inenbuit D. Chryſoſt. homilia 4. & ſex ſequentibus ad populum Antiochenum.

13 Immo verò per præceptum affirmatiuum contentum in negatiuo quod hic datur de non iurando in vanum, tenemur aliquando iurare, ſeruatis interea conditionibus neceſſarijs: ita ut nolle id facere peccatum ſit. Id quod contingit, *vt notat Couarr. ad cap. Quamuis pactum. par. 1. §. 6. num. 3.* cùm poteſtas publica à ciue iuramentum exigit ad detegenda coercendaque crimina, quæ vergunt in reipub. perniciem. Item cùm quis requiſitus eſt iurare ad confirmationem teſtimonij, quod tenetur dicere ad liberandum innocentem à damno, aut pro magno reipub. commodo; ſicut colligitur ex cap. Intimauit. De teſtibus, & ex ijs quæ traduntur à D. Tho. 2. 2. qu. 70. art. 1.

14 Non eſt tamen negandum, meritò fieri (de quo Sotus 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. vlt.) vt aliqui ad iuramentum non admittantur. Ac primò pueri quidem non admittuntur ad iuramētū ante an. 14. ex c. Paruuli & ſeq. 22. q. 5. etiāſi tanquam habentes vſum rationis, perinde peccent malè iurando, ac maiores natu, ex cap. 1. De delictis puerorum: licet in foro exteriori nō perinde puniantur tanquam periuri. Deinde verò, illi qui ſemel peierarunt, ex cit. cap. Paruuli. & ex ca. Teſtimonium, De teſtibus: quod procedit iuxta Sylu. *in verbo Iuramentum 2. quæſt. 3.* quando fuerint de periurio conuicti in iudicio: aut crimen ipſorum fuerit notorium. Et ratio eſſe poteſt ex D. Thomæ 2. 2. quæſt. 89. art. primo, quòd cauſa talis excluſionis nō ſit tam vindicatio peccati, quàm honor iuramenti: & quia periurus notorius, etiam ſi ſe emendatus, præſumitur eſſe in periculo non exhibendi iuramento reuerentiam debitam. Denique nec Clerici in quibuſdam caſibus ad iuramentum admittuntur, de quibus ibidem Sylu. & nos inferiùs.

Conditiones requiſitæ vt iuramentum ſit licitum.

15 CÆterùm conditiones eæ quas iuramentum requirit, vt licitum ſit, ne quarum defectu cenſeatur perperam fieri, peccatùmque eſſe: indicātur per verba illa Ierē. 4. Iurabis viuit Dñs in veritate, in iudicio, & in iuſtitia. Ex quibus cum D. Hieron. ad eum locum D. Th. in præced. art. 3. & alij communiter deducunt, tres eſſe liciti iuramenti comites, ſeu neceſſarias conditiones, veritatem, iuſtitiam & iudicium; ita ſcilicet, vt iuretur idipſum quod exterius ſignificatur eſſe in mēte: *quod ad veritatem ſpectat:* itèmque id quod licitum fuerit & iuſtum, *quod iuſtitia poſtulat:* ac demùm, *quod ad iudicium exigitur:* vt cum diſcretione, prudentia, & reuerentia iuretur. Neceſſitatis autem earum ad licitūm iuramentum rationes perſequitur Suarez *in cit. libro 2. cap. 3.* ſed vt ipſemet ea preſſit in num. 9. fine, illis ex ſatis conſtat ex authoritate D. Hieronymi, & communi Theologorum conſenſu: præſertim habente fundamentū in ſacra Scriptura.

16 Cæterùm prima ex his tunc deficit, cùm quis iurat mendacium, id eſt, contra id quod mente cogitat, quantumuis illud idem quod iurat, verum ſit: dummodo ipſe iurans exiſtimet idipſum falſum eſſe, ex cap. Homines 22. quæſt. 2. Deficit etiam cùm quis vtitur ambiguitate verborum, nec iurat ſecundùm intentionem eius qui iuramentum petit. Secunda verò deficit primò, cùm quis iuramento confirmat illud quod dicere non debet, quantumcumque ſit verum: vt peccatum occultū proximi. Deinde cùm quis iuramento promittit aliquid, nec illud implet poſtea. Tertiò, cū ſimiliter promittit aliquid quod vel nullo modo implere poteſt, aut ſaltem non poteſt licitè. Tertia demum deficit, tum ex parte cauſæ cùm quis iurat ſine neceſſitate, aut graui vtilitate hoc eſt, vel leui de cauſa arbitrio prudentis, vel etiam nulla: vt cum alij credunt ſine tali iuramento, aut quoties iuramentum eſt aliàs otioſum; cùm ſit contra reuerentiam Deo debitam, inuocare ipſum in teſtem pro confirmandis rebus otioſis aut vanis; tum ex parte modi iurandi; prout contingit, cùm quis vel temerariè, vel negligenter, vel irreuerenter iurat: vt cenſetur. Temerariè quidem, is qui iuramento confirmat tanquam certum, quod incertum eſt, & de quo dubitat. Negligenter verò, qui iurat non adhibita diligentia ad cognoſcēdum, an id quod iurat ſit verum. Irreuerenter autem, qui iurat parui faciens an cum debito honore loquatur Deo, necne.

Tum denique ex parte perſonæ, vt ſi Clericus iuret in manibus laici, ex cap. penultimo 22. quæſt. 5. Idque in duobus tantum caſibus *ex Sylu. Iuramen. num. 2. quæſt. 3.* Prior eſt, quando iurat laico tanquam Superiori, ex cap. Si diligenti De foro competenti. Poſterior ex ca. 1. De iuramento calumniæ, quando præbet iuramentum calumniæ, id eſt, iurat ſe bona fide agere vel reſpondere, egiſſe vel reſpondiſſe. Quibus addi poteſt tertius ex cap. fin. 14. quæſt. 1. quando Sacerdotes iurant pro teſtimonio veritatis. Qui tamen caſus, *vt & præcedens,* locum habet tantùm in cauſis temporalibus. In cauſis enim beneficialibus, & cauſis ſpiritualibus, Clerici etiam Sacerdotes, tum de veritate, tum etiam de calumnia iurare poſſunt ex cap. 1. & 2. De iuram. calum. in 6. Immo, & in temporalibus, ſi diſpenſatio Epiſcopi accedat rationabili aliqua de cauſa, iuxta memoratum cap. finale. Videndus eſt Sylu. loco citato. Et annotandum: irreuerentiæ rationem in hac re ſumi ex eo quod decet ſtatum clericalem, adeoque ex honore deferendo eidem ſtatui: ob quem Sacerdotes leui de cauſa iurare non debent, cap. Si quis preſbyter 2. quæſt. 4. Et Epiſcopis nunquam debet offerri iuramentum, ex præced. cap. Nos ſacramentum: niſi pro recta fide, & in nonnullis caſibus quos tangit Suarez in fine cit. libri 1. in quibus non immorabimur, quia ſpectant magis ad forum externum, quàm ad internum, vt idem ibidem fatetur. 17

Porro per primæ conditionis defectum conſtituitur iuramentum aut falſum, ſeu mendax, aut ambiguum, ſeu doloſum: per defectum verò ſecundæ, iuramentum iniuſtum, aut pernicioſum: & per defectum tertiæ iuramentum temerarium, ſuperfluum, & incautum. De quibus quando ſint peccata mortalia, aut tantùm venialia, vel etiam excuſentur à peccato, patebit per ea quæ in ſeq. cap. 4. dicentur de obligatione iuramenti, & per poſt tradenda de periurio, à quo non diſtinguitur.

Addi meritò poteſt quarta conditio religioſi iuramenti liciti, vt fiat per verum Deum. iuxta illud Ierem. 4. Iurabis viuit Dominus: & illud Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, & per nomen illius iurabis. Et ratio ſanè: quia talis conditionis defectu, conſtituitur iuramentum prophanum ſeu irreligioſum, & impium per falſos Deos, ſeu per creaturas. Et enim ex Caiet. in verbo Iurare: ipſum perinde ac periurium, eſt vitium oppoſitum & actui religionis quem nos vocamus iuramentum religioſè licitum. Quæ conditio explicatione indiget pleniore, ideòque addenda. 18

Appendix de iuramento per falſos Deos ſeu per creaturas.

CVm certum ſit actum omnem, quo cultus vero Deo debitus, creaturæ defertur peccatum eſſe contrarium actui religionis, quo idem cultus ipſi vero Deo exhibetur: dubium eſſe non poteſt quin iuramentum per falſos Deos, peccatum ſit illius generis: vtpote quo id creaturæ tribuitur, quo ſoli Deo vero conuenit: nimirum infallibilem veritatē eſſe, quæ iurando adducitur in teſtimonium: atque adeo peccatum eſſe grauius: quam periurium; quia blaſphemia quædam eſt, ſicut in verbo Iurare, notat Caiet. vtpote quo id transfertur in creaturam, quod ſoli vero Deo proprium eſt, nimirum veritatem eſſe infallibilem. Quæ in re cerni blaſphemiæ rationem, patet ex ijs quæ ab eodem authore dicuntur in verbo Blaſphemia, & à nobis in ſequenti tractatu dicenda ſunt. Iam verò blaſphemiam grauius peccatum eſſe quam periurium, bene probat Sotus lib. octauo de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 3. concl. 1. Cui adde in iſtiuſmodi quoque iuramento inuolui idololatriæ rationem, conſiſtentem in eo, quod alteri, quàm Deo tribuatur diuinus latriæ cultus. Namque in teſtem infallibilem veritatis inuocare creaturā 19

aliquam

aliquam, eſt ei diuinum latriæ cultum deferre: tribuendo nimirum ei quod ſolius veri Dei, rerum omnium moderatoris ſummi, proprium eſt: puta infallibilem habere occultorum notitiam, & poteſtatem illa detegẽdi, puniendique omnem fallaciam & fraudem.

20 Ex his tamen colligendum non eſt illicitum, eſſe ſimpliciter iuramentum petere ab infideli, etiãſi iuraturus ſit per falſos Deos, quãdo petitur iuſta de cauſa. Id enim eſt petere quod alter poteſt præſtare legitimè per Deum verum iurando, prout exigit natura iuramenti, inuocationem illius includens, ex definitione tradita num. 1. Neque verò quòd infidelis peccet iurando per falſum Deum, facit reum peccati eum qui iuramentum exegit, cùm liceat in ſuum bonum vti eiuſmodi exactione, vt ex D. Aug. in epiſt. ad Publicolã habetur 22. qu. 1. cap. Mouet te: & tractant tũ D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. qu. 98. art. 4. atque (alios commemorans) Couarr. ad cap. Quamuis pactum 1. par. §. 1. num. 7. & ſequentibus. Nobis autem ſufficit, quòd id apertè confirmetur per illud quòd Abraham Geneſis cap. 21. non eſt veritus ab Abimelech idololatra iuramentũ exigere in cõfirmationem initi cũ eo fœderis: nec Iacob à ſocero ſuo Labã, item idololatra, ex Gen. cap. 31. nec Machabæi à Romanis ab idololatris, ex lib. 1. Machab. cap. 8. & 12. quos facilè nouerat eſſe iuraturos per falſos ſuos Deos.

21 Sed obiici poteſt. Iurare per falſos Deos malum eſſe, per antedicta: & ex conſequenti illicitum eſſe efflagitare iuramentum ab eo qui per illos iuraturus eſt, cùm id cenſeri poſſit inductio quædam ad malum. Reſpondetur negando conſecutionem: quia petens abſolutè iuramentum, petit id quod licitè poteſt ab infideli præſtari, iurando per verum Deum, itaut ea petitione non inducatur ad peccatum.

Similiter, quòd videatur peccati occaſio infideli omnino exhiberi dum poſtulatur ab eo iuramentum, quod probabiliter conſtat præſtiturum eſſe per falſuos Deum, & conſequenter commiſſurum eſſe peccatum, quod alioqui non commiſiſſet. Reſpondetur, eam occaſionem non eſſe datam ſed acceptam ex facto alieno quod cohoneſtatur per cauſam legitimã ob quam ipſum exercetur: qualis cauſa eſt confirmatio pacti alicuius, vel fœderis iuſti, cum eodem infideli initi. Ad quod faciunt ea quæ in præcedenti lib. 14. capit. 4. dicta ſunt, De ſcandalo dato & accepto. Verum tamen non inficiamur illicitum eſſe ab infideli poſcere determinatè, vt per falſos Deos iuret: quia eiuſmodi petitio id includit, quod nequit dari ſine peccato: perinde ac cum à malefico petit quis, vt vnum maleficium ſoluat per aliud quod non licere habitum eſt in præced. lib. num. 182.

22 Aduerte autem cum Caiet. in cit. verbo Iurare, non eſſe malum iurare per creaturam, quando intentio iurantis, eſt Deum in creatura, prout ipſe in ea relucet, afferre in teſtem: non verò creaturam ipſam ſecundum ſe. Sic enim licitè iurauit Ioſeph per ſalutem Pharaonis Geneſ. 42. & Moyſes, Deut. 4. & 30. per cœlum & terram dicens: Inuoco cœlum & terram hodie in teſtes. Itémque de conſuetudine iurant Chriſti aut per Euangelia, per Sanctos, & alias res ſacras, Id quod licitum eſſe cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 89. art. 6. tenent Sotus lib. 8. De iuſtit. & iure. quæſt. 1. art. 6. Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. p. §. 1. num. 5. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 4. & alij, de quibus eſt Suarez, De religione tract. 5. lib. 1. cap. 5. num. 10. Neque obſtat illud Matth. 5. Ego autẽ dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum, &c. quia, *vt iam ante attigimus*, intelligitur de iuramento ſine neceſſitate, temeréque facto: quale per creaturam factum, vſurpare Iudæi (*quos Dominus ipſe illis reprehendit*) pro nihilo ducebant, vt colligitur ex verbis eiuſdem Domini Matth. 23. Væ vobis duces cæci qui dicitis, Quicumque iurauerit per templum, nihil eſt.

23 Atque vt hæc facilius intelligantur, notandum eſt, quatuor modis aliquem poſſe iurare per creaturam: quorum primus contingit cùm quis iurat per creaturam, vt per Deum quemdam (quod eſt iurare per falſum Deum) ſicut Gentiles iurabãt per ſua idola: hócque modo conſtat ex dictis, peccatum grauiſſimum committi, rationem habens blaſphemiæ, & idololatriæ potius, quàm iuramenti: cùm falſus Deus non ſit Deus: & ea ratione attribuatur illi infallibilis veritas, ſolius veri Dei propria. Bene verò monet Couarr. in citato §. verſus finem: eum qui tale iuramentum vſurpat, etiamſi falſum affirmet, non committere periurium, ſi omnino exiſtimet falſum Deum eſſe, per quem iurat: prout vſu venit, Chriſtiano iuranti per Iouem, Herculem, Saturnum, &c. quos probè ſcit Deos eſſe falſos. Ratio eſt, quia in eiuſmodi iuramento, nec reuera, nec opinione, diuinum teſtimonium aduocatur. Secus contingeret verò, ſi taliter iurans putaret veros Deos eſſe, per quos iurat: quia ob intentionem, quam haberet iurandi per verum Deum periurus efficeretur ſi fallat: vt idẽ quoque author ibid. habet per cap. Ecce 22. quæſt. 5.

Secundus modus eſt, cum quis iurat per creaturam ſecundum ſe & ſine reſpectu ad Deum: & ita vaniloquium potius eſt, quam iuramentum, quando nequidem tacita in eo eſt Dei inuocatio in teſtẽ: ſed ſolum expreſſa creaturæ inuocatio: vt cùm quis iurat per ſuam fidem humanam, aut per ſuam conſcientiam, aut per aliud creatum, non referendo illud ad Deum vt teſtem infallibilẽ veritatis. De quo Suarez pluribus in tract. 5. de relig. lib. 1. cap. quinto nu. 3. & quatuor ſequentibus: pro eóque alios Sanchez citat in opere morali lib. tertio cap. 2. num. nono.

Tertius eſt, quando quis iurat per creaturam referendo eam ad Deum, quatenus in illa bonitas, aut veritas ipſius relucet, vel iuſtitia exercetur: vt vſuuenire poteſt dicenti Per hunc, qui nos illuminat, ignẽ Dei, ita eſt: vel, Iſte ignis me conſumat, niſi ita ſit: hócque modo eſt iuramentum propriè, quia nimirum implicitè continet aduocationem Dei in teſtem, iuxta illud quod ait Dominus Matth. 23. Eum qui iurat per templum, aut per cœlum, iurare quoque per Deum qui eſt in templo & in cœlo. 24

Quartus eſt, quando quis iurat per quaſdam creaturas aduocãdo eas in teſtimoniũ, propterea quòd ſint teſtes, qui ſpeciali Dei gratia, beneficióve mẽtiri non poſſunt. Nam hac quoque ratione iuratur tacitè per Deum: idque longè præſtãtiori modo, quàm per alias creaturas. Quod cõtingit cùm iuratur per Beatos in cœlo regnantes: nam quamuis illi non ſint natura ſua infallibilis veritatis, ſicut ipſe Deus, tamen per Dei gratiã tales facti ſunt, vt fallere nõ poſſint, nec à veritate aberrare: ea ſupernaturali luce perfuſi, qua vident clariſſimè omnia quæ ad ipſos ordinãtur. Atque hoc modo iurauit Apoſtolus in priori ad Timoth. cap. 5. per ſanctos Angelos. Teſtor, inquit, corã Deo, & Chriſto IESV, & electis Angelis. Tam hoc igitur quàm præcedenti modo ſi malè iuretur, periurium committitur, ſicut malè iurando per Deum. Quale autem peccatum illud ſit, patebit poſtea. Hic occurrit tantùm in genere monẽdum, *quod habetur in cap. Mouet te, 22. quæſt. 2.* quò creatura per quam iuratur ſanctior fuerit, eò grauius eſſe peccatum periurij.

CAPVT III.

De multiplici iuramenti diuiſione.

SVMMARIVM.

25 *Diuiditur iuramentum primò in deliberatum, & in indeliberatum: ſecundò in materiale & formale, ac mixtum ex vtroque.*
26 *Tertiò in expreſſum & in tacitum: quod perinde ac illud, verum iuramentum, ac illo potentius ſit.*
27 *Quartò in licitum & illicitum: quintò, in priuatum, & publicum: ſextò, in iudiciale, & extraiudiciale, ſeptimò in abſolutum, & conditionatum.*
28 *Diſt. diuiſione in ſinceram, & doloſum documenta.*
29 *Diuiſio iuramenti in aſſertorium, & promiſſorium.*
30 *Circa eamdem diuiſionem documenta aliquot.*
31 *Diuiſio in ſimplex, & [illegible].*
32 *Diuiſio in iuramentum [illegible] & [illegible].*
33 *Diuiſio in ſolemne, & non ſolemne ſeu ſimplex.*

VAriæ inueniuntur diuiſiones iuramenti. Prima eſt, quod aliud ſit deliberatum, & aliud indeliberatum, ſeu ſubreptitium. Cenſetur autem deliberatum, cùm quis aliquid deliberatè iurãt, intendendo illud confirmare per diuinæ authoritatis teſtimonium. Indeliberatum verò, cũ quis iurat non attendendo quem inuocet, & ad quid inuocet, ſed ex quadam inconſideratione, & vt in communi ſermone contingere plerumque ſolet. 25

Secunda eſt, in iuramentum materiale tantùm, formale tantùm, & materiale ſimul, & formale. Quorum primum eſt, cùm quis abſque intentione iurandi, vtitur verbis, quæ formam habent iuramenti. Secundum verò, cùm quis profert verba quæ ex ſe nullam habent formam iuramenti, ſed aſſumit ea per formam iuramenti, ſeu cum intentione, & animo iurandi. Tertium eſt, quando quis profert verba quæ formam habent iuramenti, & aſſumit ea cum intentione iurandi. Formam autem iuramenti habere cenſentur verba

verba quibus Deus in teſtem inuocatur; ſiue expreſsè, vt iſta: per Deum, viuit Deus, per viuentem in ſæcula, teſtem inuoco Deum, coram Deo loquor, *in ſacris literis vſurpata*, aliáque eis æquiualentia. Siue etiam tacitè, vt iſta: per crucem Chriſti, per ſancta Euangelia, per Sanctam Virginem, ſanctum Antonium, & alia ſimilia, iuxta proximè dicta num. 24. Siue demum expreſsè ſimul & tacitè, vt ea, quæ creaturæ ſanctæ cum Deo coniunguntur, vt ſit in illis verbis prioris ad Timoth. cap. quinto: Teſtor coram Deo, & Chriſto Ieſu, & electis Angelis. Aduerta verò iuramentum materiale tantùm, non niſi nomine eſſe iuramentum: cùm, vt habitum eſt in cap primo, intentio iurādi aduocandi ve Deum in teſtem, ſit ad verum iuramentum neceſſaria. Quo ſit vt ſolo nomine ſit iuramentum, nec obliget, niſi ex erronea conſcientia exiſtimantis eſſe verum iuramentum.

26 Tertia diuiſio, *ſatis nota ex antedictis*, eſt, quòd aliud ſit, quo Deus expreſsè, & aliud quo tacitè inuocatur in teſtē. Quod vtrumque eſt verè iuramentum, cuius violatione committitur peccatum periurij: grauius tamen cæteris paribus, cùm per Deum expreſsè, quàm cùm tacitè peieratur; etiamſi iſtud non minore ſtudio, quàm illud cauendum eſt, propter periculum vel idololatriæ vel irreuerentiæ erga Deū: quod maius eſt in hoc, quàm in illo. Neque enim homo ita excitatur ad reuerentiam Dei, iurando per creaturas in quibus ipſe relucet, quam expreſsè iurando per ipſum, itaut iurare per creaturas concedendum ſit tantùm viris perfectis, qui Deum in creaturis contemplantur præſentem per eſſentiā, & potentiam ſuam infinitam.

27 Quarta diuiſio eſt, in licitum & illicitum: quod vtrumque ſatis notum eſt ex dictis in præced. cap: Tantùm notandum eſt non debere ſeruari factum de re illicita, ſed pro eo pœnitentiam agi, iuxta cap. Sicut ex literis, De iureiur. neque talem omiſſionem diſpenſatione indigere, ex cap. Quanto perſonam tuam, eodem tit. Ex quo etiam habetur quod factum in re licita, quæ putabatur illicita ſeruandum ſit, & ſimul agenda pœnitentia de animo prauo.

Quinta diuiſio eſt, in priuatum, quod in occulto, priuatimque ſit: & in publicum, quod publicè, & coram multis ſit: & in publicum, quod publicè, & coram multis ſit: hócque cum falſum iuratur, peccatum eſt, non modo enorme, ſed etiam reddens perſonam infamem.

Sexta eſt in iudiciale & extraiudiciale, quam plenius declarat Sylu. Iuramentum 1, nu. 3. Iudiciale autem dicitur, quod præſtatur in iudicio: idque vel in principio litis, vt iuramentum calumniæ; vel in litis progreſſu, vt deciſorium: quod aliquando eſt liberum, aliquando neceſſarium, ex cap. finali. De iureiur. Túncque liberum cenſetur, cùm is cui defertur iuſtam cauſam habet recuſandi: aliàs cenſetur neceſſarium. Quod relinquimus iuriſperitis, vt rem quæ ad forum externum pertinet. Extraiudiciale verò eſt, quod pars parti extra iudicium defert ſine coactione illud præſtandi.

Septima diuiſio eſt: In abſolutum, cui ſcilicet nulla conditio additur: & in conditionatum, ſeu cui additur conditio: quodquidem non obligat niſi conditio impleatur, ex cap. Peruenit 2. De iureiuran. notatque Sylu. Iurame. 4. quæſt. 22.

28 Octaua diuiſio eſt, in ſincerum, quod ſit ſine fuco, fraude, & mēdacio: & in doloſum, quod ſit animo decipiendi. Quod rurſus duplex eſt: vnum quod ſit cum mendacio: alterum quod ſit quidem ſine mendacio, ſed per verba ambigua: de quo plenius poſtea.

Circa hanc diuiſionem notanda ſunt aliquot documenta. Primum eſt, cùm quis iurat proximo, ſi vterque agat ſincerè, & ſine dolo: aut contra vterque agat doloſè: in foro quidem externo iuramentum eſſe interpretandum ſecundū verborū proprietatem; ſed in foro conſcientiæ ſecundùm intentionem iurantis, iuxta illud quod in cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5. dicitur, quòd non debeat intentio verbis deſeruire, ſed verba intentioni.

Secundū eſt, quando in iuramento doloſo, dolus contingit tantum ex parte illius qui iurat: vel tantum ex parte illius cui iuratur: ſi quidem iuramētum ſit promiſſorium, illud interpretandum eſſe, iuxta intentionem ſincerè agentis, & contra illum qui doloſè agit: vt patet ex ijs quæ apud Gratianum habentur in cit. cap. Humanæ aures, & in ca. Qui peierare, eadem quæſt. Et confirmatur: quia nec fraudem prodeſſe, nec bonam fidem obeſſe authori ſuo conſentaneum eſt. Si verò iuramentum ſit aſſertorium, ex quacumque parte dolus inueniatur, ipſum interpretandum eſſe iuxta intentionem iurantis: in foro ſaltem conſcientiæ; quia, vt iam antea monuimus in fine numeri 15. nemo iurat niſi habeat intentionem iurandi, eoque modo iurat quo intendit iurare.

Tertium documentum eſt, quando verba ſunt ambigua, in materia venditionis quidem, iuramentum eſſe interpretandum contra venditorem pro emptore. In materia verò delicti, eſſe interpretandum contra delinquentem. In iudicio autem, in principio quidem actionis interpretandum eſſe pro actore: in fine verò pro reo: & in medio pro vtroque. De quibus videri poteſt Syluest. in verbo Iuramentum tertio, quæſt. 2.

Nona diuiſio iuramenti eſt, in aſſertorium & promiſſorium. Aſſertorium dicitur, quo confirmamus id quod aſſerimus vel negamus; & reſpicit præſens vel præteritum. Tale eſt illud D. Pauli ad Galat. 1. Ecce coram Deo quia nō mentior. Promiſſorium verò dicitur, quo confirmamus id quod promittimus, & reſpicit futurum; tale fuit illud Dauidis 3. Reg. 1. cùm iurauit quòd Salomon ei ſucceſſurus eſſet in regno. Ac quando promiſſio eſt de re bona, iuramentum dicitur promiſſorium abſolutè. Cùm verò eſt de re mala, dicitur comminatorium, cuiuſmodi fuit eiuſdem Dauidis 1 Reg. 25. cùm iurauit ſe deleturum omnia quæ erant Nabal. Etſi autem promiſſorium iuramentum ab aſſertorio non differat eſſentialiter (cùm omnia iuramenta ſint eiuſdem ſpeciei vtpote formaliter vnius rationis, conſiſtentis in Dei inuocatione in teſtem; nec niſi accidentali modo diſcrepent) itaut opus non ſit in confeſſione ad illius explicationem diſtinguere, vt cum Caiet. & Soto reſoluit Couar. *ad cap. Quamuis pactum. §. 1. nu. 3.* & alijquos refert Sanchez *in opere Morali. lib. 3. cap. 1. num. 9* Differt tamē accidentaliter, Nam vt idem Couar. notat in ſeq. § 3. num. 3 cùm in aſſertorio diſpenſatio nuſquam locum habeat, aliquando habet in promiſſorio, vt poſtea docebitur. Deinde cùm in aſſertorio vna tantùm ſit obligatio, qua ille qui iurat tenetur mentem conformare verbis quibus iurat: in promiſſorio ſit, tum illa ipſa, tum alia nempe vt opere poſtea impleatur, quod promittitur: alioqui enim ex cap. Querebant, De iureiurand, promittens erit periurus. Quod intellige ex cap. Contingat eodem tit. niſi id quod iuramento promiſit redundet in alterius præiudicium: aut obſeruatum vergat in diſpendium ſalutis æternæ. 29

Ex qua doctrina tum aliæ multæ, tū ſequentes reſolutiones deducuntur. Prima eſt, ex eodem cap. Contingat: quòd etſi iuſiurandum quo mulier alienationem dotis cōfirmat, ſit iure ciuili irritum: in conſcientia tamen ſit validum: quoniam fauor ille ciuilis propriè ſpectat ſolummodo ad temporale bonum, cui ſine peccato, & præiudicio alterius, renunciari poteſt. 30

Secunda eſt: non eſſe ſeruandum iuramentum quo Clericus foro Eccleſiaſtico renunciauit: quia ipſum ſeruari non poteſt ſine graui inobedientia, & totius clericalis ordinis iniuria, ex cap. Si diligenti, De foro competenti.

Tertia eſt: iuramentum de re licita, etiam metu extortum, ſeruandum eſſe, *quod confirmari poteſt ex cap. 3 & 4. De ijs quæ vi metúſve cauſa fiunt*, etiamſi iure ciuili pro nullo habeatur, ex Authentica Sacramenta puberum Cod. Si aduerſus venditionem. De re illicita verò, etiam voluntate, omnino libera præſtitum, non eſſe ſeruandum. Quod adeo verum eſt, vt ipſum pro regula vſurpetur. De regulis in 6. cap. Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum.

Quarta eſt: iuramentum quo quis vſuras ſoluere promiſit, ſeruandum eſſe: quia quamuis turpitudinē habeat ex parte recipientis illas, non tamen ex parte adimplentis iuramentum ſuum. Vnde ius illi ſuccurrit in damno cui exponitur: non quidem liberando ipſum ab obligatione iuramenti, ſed dando poteſtatem repetendi vſuras ſolutas tanquam indebitas; ex cap. Debitores, De iureiurando: aut impetrando à iudice, vt vſurarius creditor, et iuſiurandum relaxare cogatur ex cap. 1. eod. tit.

Promiſſorium porro duplex eſt: vnum quod priuati ſponte inter ſe præſtant, ad facti alicuius vel contractus confirmationem. Alterum quod Principi vel Magiſtratui præſtatur ratione beneficij, vel dignitatis, vel officij ab eo accepti. Exemplo poteſt eſſe primò, illud quo vaſſallus domino feudi fidelitatem iurare tenetur, ex cap. Veritatis, cap. Ex te, & cap. Nimis, De iureiur. Secundò, illud quo Epiſcopi omnes ipſo die ſuæ conſecrationis debent Pontifici Romano promittere fidem & obedientiam. Cuius formula traditur in cap. Ego, eodem tit. Tertiò, illud, quod omnes inferiores Prælati ratione dignitatis quam obtinent, præſtare debent Epiſcopo proprio: ex cap. Nullus, eodem tit, Plura alia quæ ad iuramentum ipſum promiſſorium pertinent tradentur in ſequentibus.

31 Decima diuiſio iuramenti, eſt in ſimplex & execratoriũ ſeu imprecatorium: quorum illud eſt, quando Deus inuocatur tantùm in teſtem: iſtud verò quando non tantùm inuocatur in teſtem, ſed etiam in Iudicem & vindicem: quale eſt illud in libris Regum aliquoties vſurpatum, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, &c.] Item illud D. Pauli in poſter. ad Corinth. cap. 1 Teſtem inuoco Deum in animam meam,] id eſt, contra animam meam: & illud quo, facta fidei profeſſione, iuxta Conc. Trid. diſpoſitionem & Pauli quarti conſtitutionem, quæ incipit, Iniunctum: iuratur dicendo, Idem ſpondeo, voueo, & iuro, ita me Deus adiuuet. Quæ verba, licet de ſe benedictionis ſint, execrationem tamẽ illam includunt: alioqui Deus me non adiuuet, ex Caiet. 2. 2. *qu. 89. art. 1.* & Soto in lib. 8 De iuſt. & iure *quæſt.* 1. *art.* 1. *in fine.* Sunt item iſta, Si non ita eſt, moriar, ſuſpendar, & alia ſimilia: quibus quis ſignificat ſe adeo abominari mendacium, vt ſi mentiatur optet ſibi rem horrendam accidere. Dummodo enim ſeriò & animo iurandi loquatur, profert iuramentum eiuſdem ſpeciei & naturæ cum iuramento ſimplici: vt citati authores expreſsè ibidem docent. Et ratio cõfirmat: quia vtrumque ſimiliter eſt actus religionis, quo vtimur Deo tam quam teſte: ita vt neceſſe non ſit in confeſſione interrogare fuerint ne periurium ſimplex, an execratorium: bene autem an fuerit blaſphemum aut pernicioſum: quia tales circunſtantiæ de ſe aggrauant mortaliter, mutando ſpeciem.

Aduerte vero obiter, periurium illud cenſeri blaſphemum, in quo verbum profertur, quo negatur Deo aliquid quod ei conuenit: aut aliquid affirmatur, quod in eum non cadit. Qua de re plura exempla refert Azor *in tomo 1. Moral. inſtit. lib. 11. cap. 3. quæſt. 2.* (quibus ſimile eſt illud Gallicum *Je renie Dieu*) ſubditque iſtam iurandi formulam. Sicut Deus eſt veritas, aut ſicut Euangelia ſunt vera (& ſic de ſimilibus) ita verum eſt quod dico, continere blaſphemiam apertam, ſi ſenſus ſit tantam eſſe veritatem in tuo dicto, quanta eſt in Deo, vel in ſanctis Euangelijs: non item ſi tantum modo ſignifices in tuo dicto eſſe veritatem ſuo modo, ſicut in Deo & in Euangelijs eſt ſuo, infinitis partibus præſtantiore.

32 Vndecima diuiſio iuramenti, eſt in liberum & coactum: illud eſt quod ſponte fit, hoc verò, quod coactè, ſeu quod vi vel metu extorquetur: ſiue iuſtè, vt quando quis à ſuo Iudice cogitur iurare, ſiue iniuſtè, vt quando iuramentum is extorquet, qui non habet poteſtatem adigendi ad illud. Atque conſtat quidem iuramentum liberum, itèmque iuſto modo coactum obligare: ſed de coacto iniuſto modo, an obliget difficultas eſt, quæ poſtea ſuo loco explicabitur: ſufficiet hic notare, eſſe aduerſus illud quatuor remedia licita.

Primum eſt, accuſatio: nam qui iurare coegit, ſi accuſatur coram Iudice, compelletur relaxare eiuſmodi iuramentum, ex cap. 1. & cap. Debitores, De iureiur. Secundum eſt, denunciatio facta Eccleſiæ, qua vti poteſt ille etiam, qui iurauit ſe Eccleſiæ (quæ per excommunicationem compellit ad relaxationem) non eſſe delaturum ſuum coactorẽ: quia tale iuramentum non valet, ex cap. Quemadmodum, eodẽ tit. § finali. Ad idque confirmandum facit quod tangitur in eodem cap. §. Quod ſi: nempe ſi quis ſecundùm Euangelij regulam correctus primo & ſecundo modo, ex præſcriptis Matthæi 18. reſipiſcere nolit, dicendum eſſe Eccleſiæ: vt eã non audiens vitetur tanquam Ethnicus & Publicanus: neque per impunitatem peccati, præbeatur ei peccandi facultas. Cui ſanè regulæ tale iuramentum aduerſatur. Tertium eſt, diſpenſatio Papæ, ex cap. Verum, eodem tit. vel etiam Epiſcopi, iuxta tradita à Syluest. in verbo Iuramentum 5. q. 3. Vltimum remedium eſt, verborum ambiguitas, quam in tali caſu licitam eſſe conſtabit poſtea.

Duodecima diuiſio, eſt in ſolemne, ſeu corporale, quod
33 fit ſuper rem ſacram, vt ſuper crucem, Euangelia, reliquias aut aliud eiuſmodi, & in non ſolemne ſeu ſimplex, quod fit ſolis verbis aut ſignis æquiualentibus: non autem ſuper aliquam rem ſacram. Exemplum talis ſolemnitatis habetur in Clemen. prima, De hæreticis §. Porro, *vbi de ea multa habet Gloſſa, ad verbum Tacta: & plura Suarez in citato lib. 2. cap. 12. num. 6. & 7.* in quibus hærere non eſt neceſſarium ad noſtrũ inſtitutum. Pro quo potius addendum eſt, tam ſimplicis, quàm ſolemnis iuramenti tranſgreſſionem, facere quidem periurium coram Deo, *iuxta cap. Si aliqua 22 quæſt* 1. tamen tranſgreſſionem ſolemnis iuramenti peccatum eſſe grauius tum propter maius ſcandalum, tum propter maiorem deliberationem, prout poſt D. Thomam *quæſt. 98. art. 3. ad* 2. annotat Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. p. §. 1. nu. 1.

CAPVT IV.

In quo explicantur difficultates quædam de iuramento promiſſorio.

S V M M A R I V M.

34 *Regula de modo interpretandi iuramentum promiſſorium.*
35 *Iuramentum adſtringit ſolum iurantem.*
36 *Iuramentum de ſeruandis ſtatutis, ſtrictè interpretandum eſt.*
37 *Documenta notanda de obligatione ſeruandi eadem ſtatuta.*
38 *Quando contingat à periurio excuſari non ſeruantem ſtatuta iurata, eo quod non ſeruentur ab alijs.*
39 *Regula notanda de ijs ad quæ iuramentum extenditur, & de obligatione dubitantis de ſuo iuramento.*
40 *Altera regula de materia, quæ non eſt capax iuramenti obligatorij: qualis cenſetur peccatum, etiam tantùm veniale.*
41 *Implere iuramentum factum de re illicita non aggrauat delictum, ſi relinquit illud in ſua natura.*
42 *Propria authoritate poteſt non ſeruari iuramentum factum de re illicita.*
43 *Corollaria deducta ex eo, quòd iuramentum de re illicita perpetranda non obliget.*
44 *Iuramentum factum de omittendo opere ſupererogationis, non eſt obligatorium.*
45 *Quale peccatum ſit tale periurium.*
46 *Iuramentum factum de re indifferenti non eſt obligatorium.*
47 *Limitatio cum qua id accipiendum eſt.*
48 *Iuramentum cuius euentus eſt malus non obligat.*
49 *Nec item illud, quod ſectatur temerarium eſt.*
50 *Nec factum intuitu alicuius qualitatis exiſtentis in perſona ſiue iurantis ſiue eius cui iuratur ſi illa deficiat.*
51 *Quæ ſit obligatio iuramenti de ſecreto ſeruando.*
52 *Iuramentum non obligat, cùm eſt impeditiuum maioris boni.*
53 *Iuramentum de contrahendo matrimonio obligat quidem, non impedit tamen ingreſſum religionis.*
54 *Quatenus iuramentum conditionatum obliget.*
55 *Euentus, qui prouiſus ab initio impediuiſſet iuramentum, tollit illius obligationem.*
56 *Impoſſibilitas facit ceſſare obligationem iuramenti, non item magna difficultas.*
57 *Quomodo euentus inducere poſſit obligationem iuramenti.*
58 *De iuramento quod fit deferendo alteri honorem: quidque ſentiendum ſit de eo, quod dolo, vel errore extortum fuerit.*
59 *Quid item de eo quod extortum eſt metu.*
60 *Iuramentum extortum metu, etiam cadente in conſtantem virum, obligatorium eſt. & cur in eo id locum habeat potius, quàm in voto.*
61 *Eiuſmodi obligatio eſt ſub mortali, nec eam impedit quominus repeti poſſit, ad illius impletionem datum.*
62 *Renunciatione & remiſſione illius cui factum eſt promiſſio, relaxatur iuramentum promiſſorium.*
63 *Argumentum in contrarium cum ſolutione. & exceptio duorũ caſuum.*
64 *Idem iuramentum relaxari poteſt irritatione, commutatione, diſpenſatione.*
65 *Iuramenti aſſertorij obligatio relaxari nequit.*
66 *De irritatione iuramenti.*
67 *Quando poſſit iuramentum promiſſorium mutari propria authoritate.*
68 *Cuius ſit diſpenſare in iuramento promiſſorio.*
69 *Talem diſpenſationem requirere iuſtam cauſam, quomodo ſit accipiendum.*
70 *Duo caſus in quibus iuramentum promiſſorium relaxari poteſt, ſine conſenſu eius cui iuratum eſt.*
71 *Quid requiratur ad relaxationem iuramenti promiſſorij, cùm id quod promiſſum eſt, ita ut id licitum fuerit & vtile. Quodque violatio iuramenti non obſtet quin ipſum relaxare poſſit.*
72 *Tenendum de eo qui iurauit ſe non petiturum diſpenſationem.*

PRE.

PRæter ea quæ dicta ſunt, nonnulla de iuraméto promiſſorio reſtant quæ ſpecialem difficultatem habent, in quibus explicandis hærendum nobis eſt, antequam aggrediamur ad dicendum de periurio. Ea autem ſunt: primò quomodo interpretãdum ſit iuramentum promiſſoriũ: deinde quibus modis obligatio illius ita ceſſet, vt abſque peccato poſſit non impleri: qui modi ſunt quidem varij: ſed ad quatuor capita ex Calet. in verbo Periurium omnes reducuntur: quorum primus eſt, ex parte eius quod iuramento promittitur: ſecundus, ex parte eius quod accidit poſt factum iuramentum: tertius, ex parte rationis: qua factum eſt iuramentum: quartus, ex parte relaxationis eiuſdem iuramẽti. De quibus ſingulis ſingulæ difficultates occurrunt tractandæ, præmiſſa illa de interpretatione.

Difficultas prima, Quomodo interpretandum ſit iuramentum promiſſorium.

34 QVia obligatio iuramenti pendet maximè ex intentione iurantis, ſit vt quoad forum conſcientiæ, nihil ſit opus interpretatione, quando ille ita certus eſt de ſua intentione, vt explicare poſſit, quid iurare voluerit, & pro quo tẽpore, ac ſub quibus conditionibus, vel circumſtantijs. Sed quia ſæpè contingit, vt ipſe iurens non valeat aliam intentionem explicare præter eam, quæ verbis quibus iurauit accommodata eſt, eo quòd voluit ſimpliciter iurare prout verba ſonant: ſit, vt ſæpe opus ſit ipſorum verborum interpretatione: de cuius facienda modo hæc difficultas proponitur cui ſatisfaciemus propoſitione aliquot regularum.

Prima eſt, In iureiurando ſemper intelligi exceptam authoritatem, ſeu ius & intereſſa Superioris, ex cap. Venientes §. Quia verò, De iureiur. Sic qui iurauit non exire domo, citatus à Iudice vt compareat, non efficitur periurus comparendo. De qua re bene Iacobus à Graphijs *lib. 1. Deciſ. aurearum cap. 18 num. 32. & ſequentibus*: & Suarez ſuo modo eruditè *in tomo 5. De religione lib. 2. cap. 34. num. 5. 6. & 7.*

Secunda eſt, In iureiurando intelligi, ſi alter cui iuratum eſt ac viciſſim iurauit, ex ſua parte fidem ſeruauerit: ex cap. Peruenit 2. De iureiur. & ex lege Cum proponas Cod. De pactis. Vide Sylu. in verbo Iuramentum 3. quæſt. 5. verſ. 4. & Angelum Iuramentum 5. num. 57. vbi monet hoc non procedere, cùm quis ſimpliciter, nec habito reſpectu ad alterius promiſſionem, iurauit. Pro quo Sanchez *in opere Morali lib. 3. cap 17. num. 16.* alios refert: ac idipſum negat cum Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 272. ad finem*: eoquòd promiſſio facta ſimpliciter, habeat eam tacitam conditionem: ſi alter cui illa ſit, ſe poſtmodum non præbeat ingratum, itaut ratione ingratitudinis poſſit quis recedere à promiſſione. Verùm in illo caſu conſuluerim petere diſpenſationem à iuramento, ob cuius ſanctitatem, cauendum eſt omni cura ab illius violatione.

Tertia eſt, Eum qui alteri obedientiam iurat, aut ſe illius arbitrio pariturum iureiurando promittit, non eſſe cenſendum obligare ſe ad res illicitas, quas ille præciperet, ex cap. Veniens, & cap. Quintauallis eodem tit.

Quarta eſt, Iuramentum promiſſorium intelligi, ſi res in eodem ſtatu remanſerint, ex cap. Quemadmodum eodem tit. in quo ſtatuitur illum qui ſponſam ſe in vxorem ducturum iurauit, non teneri ducere ſi in fornicationem, aut morbum, aut notabilem deformitatem ipſa interea incidat. Aduerte autem quod habet Sylu. in præced. verſ. 5. & pro generali regule conſtitui Suarez notat: Per mutationem ſtatus rerum, excuſationem à iuramento contingere tum quando caſus de nouo emergens talis eſt, vt ſi fuiſſet in principio, iuramentum extitiſſet temerarium: tum etiam quando caſus eſt talis, ſiue ob difficultatem, ſiue ob indecentiam rei: vt ſi contigiſſet à principio, iurans cõtinuiſſet ſe à iurando: adeo vt poſſit ea de cauſa meritò negari, iuramentum factum eſſe ſecundum intentionem ipſius: præſertim cùm iuramentũ tanquam acceſſorium, conditionem actus cui adiungitur tanquam principalis ſui ſortiatur, per regulam 42. iuris in ſexto. Atque promiſſio cui iuramentum adiungitur, ſub intellectam habeat conditionem, vt ipſa, ſi res notabiliter mutetur, non obliget: ne quidem ſi ea facta ſit Deo: vt oſtendetur in ſequentibus cùm de voto agetur. Exiſtimandum eſt igitur ſubintellecta eadem conditione, factum eſſe iuramentum promiſſorium: ipſùmque proinde non obligare illa interueniente. Qua de re agens Suarez in præced. nu. 4. in confirmationem adfert adhuc alia iura.

Quinta eſt, Idem iuramentum promiſſorium intelligi, ſi non adſit aliqua ex ijs cauſis, per quas ceſſat obligatio iuramenti. Quæ cauſæ intelligentur ex dicendis in ſequentium difficultatum explicatione: ad eáſque reuocantur omnes illæ conditiones quas Syluester in verbo Iuramentum tertio quæſt. prima meminit eſſe in iuramento ſubintelligendas.

Sexta eſt, *de qua idem author in ſequent. quæſt. 3.* In omni iuramento quod præſtatur generaliter in aliquo contractu vel promiſſione, non modo in externo foro, ſed etiam in interno, ſemper eſſe intelligendas conditiones ac limitationes omnes ſuper eodem contractu vel promiſſione præſcriptas iure, aut receptas conſuetudine: niſi conſtiterit iurãtem habuiſſe in eo intentionem contrariam. Ratio eſt, quia iuramentum ſequitur naturam actus ſuper quem cadit: nam acceſſorium ſequitur naturam principalis prout habet regula 42. iuris in 6. Sic ergo ille qui iurauit ſe velle ſententiæ arbitri ſtare ſub certa pœna pecuniaria, non eſt periurus, quantumuis non ſtet tali ſententiæ, dummodo ſoluat illam pœnã pecuniariam, ex cap. Per tuas De arbitris. Similiter is qui iurauit quòd reſidebit in ſuo beneficio non eſt periurus, ſi legitima ſit cauſa cur non reſideat, ex cap. Ex parte, & duobus ſequent. De Clericis non reſidentib. Eodem modo cùm Iudex iurauit ſe non niſi ſecundùm formam iuris iudicaturum, id intelligendum eſt, quando crimina non fuerint manifeſta, ex cap Ad noſtram 2. De iureiur. Ac demum cum quis iurauit quòd non ſtabit in iudicio contra alterum: intelligendum eſt, niſi ſit cauſa Eccleſiæ, vel propria, ex cap. Petitio, eod. tit.

Septima eſt, *de qua in ſequen. quæſt. 8. Sylu. idemque Angelus Iuramentum 4. nu. 4.* & Couar. ad cap. Quamuis pactum *prima par. §. 4. num. 9.* ac Medina in Cod. De reſtit. *quæſt. 3. in fine*, aliquótque alij quos Sanchez refert in opere Morali *lib. 3. cap. 17. num. 11.* Iuramentum interpretandum eſſe, vt ſi rationabilis cauſa ſubſit, intelligatur impleri in caſu etiam ficto, ſeu quando non datur quidem illud idem numero quod promittitur, datur tamen iuſta compenſatio: itaut is cui iuratum eſt, in nullo grauetur, nec damnum ſentiat. Subeſt verò tunc rationabilis cauſa, cùm ſoluendo quod debeo, periculum eſt ne faciam iacturam eius quod mihi debetur ab eo cui ſoluo: eoquòd non ſperem ipſum mihi alioqui ſoluturum: etſi debitum vtrumque ſit æquè liquidum. Exemplum eſt, ſi iurauerim me ſoluturum tibi 100. nummos aureos mutuò acceptos: & poſtea dederim tibi commodatum equum eiuſdem minimùm valoris, quem conſtat tua lata culpa apud te periiſſe: remittendo enim tibi eam iacturam meam, cenſeri poſſum iuramento ſatisfeciſſe per compẽſationem. Eiuſmodi ſatisfactioni verò non eſſe locum (*niſi traditur liberè conſentiat*) ſi vel deſit iuſta cauſa illius faciendæ, vel debitum per quod ſit compenſatio, non ſit liquidum: copioſè tractat Suarez in eodem lib. 2. cap. 37. ſicut & in præced. 36. quòd nec ſatisfaciat qui ſine tali conſenſu reſtituerit æquiualens. Itaut non poſſit quis propria voluntate rem quam iurauit ſe daturum, commutare in aliquam æqualem omnino, nec etiam in meliorem ſine conſenſu eius cui ſe daturum iurauit. Eumdem breuitatis ſtudio relinquemus conſulendum, ab eo qui talium accuratiorem notitiam velit: contenti monere fundamentalem rationem eorum eſſe, quòd iniquum ſit, abſque iuſta cauſa cogere aliquem ad commutandam rem ſuam, aut ſibi debitam ſpecialiter: quódque ad veritatem, quam iuramentum expoſcit, requiratur, vt idipſum quod iuratum eſt præſtetur, nec ſufficit eius loco aliud æquiualens præſtare. Nec enim excuſabitur à periurio qui iurauit ſe laboraturum in tua vinea, ſi id non faciat, quantumcumque intereſſe inſecutum compenſet, aut alium ſuo loco mittat: niſi interuenerit cauſa iuſta, cuius exceptio cenſenda ſit ſubintellecta in iuramento: vt vſuuenire poteſt tantùm cùm quis intentionem habuerit iurandi in genere. Vnde ſit (quod monet Angelus in ſeq. num 6.) vt quæ de interpretatione iuramenti dicuntur, intelligenda ſint locum habere cùm is qui iurat, non habet expreſsè vel tacitè animum ſe ſuper aliquo determinato obligandi contra eiuſmodi interpretationem: quoniam ea non valeret ſaltem in foro conſcientiæ, in quo habetur potiſſimùm ratio intentionis iurandi.

Octaua regula eſt, *de qua pluribus Thom. Sanchez in opere Morali libro tertio, capitul. decimoſeptimo*, Iuramentum promiſſorium ſic eſſe intelligendum, vt ex parte eius qui iurat, actio ſit perſonalis: ſeu qua tantùm obligetur perſona ipſa quæ iurat ſiue per ſe, ſiue per alium, cui ſuo nomine iurare commiſit: adeo vt virtute iuramẽti nullus alius ligetur. Ratio eſt, quia obligatio religionis, *qualis eſt iuramenti*, contrahitur tãtũ ab eo qui cultũ Deo exhibet. Quo ſit vt illa obligatio, q iurãdo 35

Digitized by Google

contrahitur, ſit tantùm iurantis, ſiue verba iuramenti per ſe protulerit, ſiue alius nomine ipſius: quia parum refert ad vinculum iuramenti, quòd verba quibus iuratur proferantur propria lingua vel aliena: quandoquidem ipſum principaliter pendet ex intẽtione qua iuratur. Ideo enim, etiamſi quis iuret ore proprio, ſi id fictè faciat, & ſine intẽtione iurandi, nullum eſt vinculum. Qua de re pleniùs *Suarez tract. 5. de religione lib. 2. cap. 31. numero 3. & aliquot ſequentibus.*

Vnde poteſt deduci, admiſſum de nouo ad ſenatum vel capitulum, non ligari iuramento quod anteceſſores ſui præſtiterunt: neque filium, aliúmue hæredem iuramento patris alteriúſve, cuius hæreditatem adijt, etiamſi iurauerit quia pro ſe, & ſuis ſucceſſoribus vel hæredibus: quia ſine proprio conſenſu, anima non adſtringitur ſpiritali iuramenti vinculo: cùm iurare ſit actus humanus, requirens deliberatum agentis conſenſum. Tales tamẽ poſſunt ob aliam cauſam (vt ob contractum vel pactum tam ſuo quàm ſucceſſorum nomine initum, cui iuramentum ipſum acceſſerit) obligari ad id præſtandum quod ab alijs iuratum eſt, etiamſi non obligentur ratione iuramenti. Quæ doctrina eſt D. Thomæ 2. 2. *quæſt. 98. art. 2. ad 4.* quam habet Sotus *in 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 2. ſub finem*: quamque loco cit. Suarez pluribus perſequitur.

Adhæc ex parte eius, cui iuratur, obligatio iuramenti poteſt eſſe communis, ſeu ad alias adhuc perſonas extendi: vt ſi, cùm quis iurat alicui fidelitatem, & omnibus ſucceſſoribus eius obligatur, ex cap. Veritatis De iureiu. Similiter cùm iuramentum fit alicui ſimpliciter ſub nomine dignitatis, vt cùm quis Romano Pontifici iurat obedientiam. Nam obligatur ipſi, & ſucceſſoribus ipſius eam præſtare. Secus eſſet verò ſi ipſi iuraret ſub nomine proprio: dicendo Iuro tibi Paulo quinto: quia ei tantummodo, non item ſucceſſoribus eius obligaretur, quod ex Panorm. Syluest. habet *in verbo Iuramentum 4. quæſt. 3.*

36 Nona regula eſt. Cùm iuramentum factum eſt de ſeruandis ſtatutis alicuius Eccleſiæ, vel ciuitatis, vel vniuerſitatis; illud non eſſe interpretatione extendendum ad poſtea edenda, niſi iurans intenderit ſe ad ea quoque obligare. Hanc tu citatis habent D. Thom. & Sotus. Cui tamen nonnulli cõtradixerunt, *vt videre eſt apud Syl. Iurament. 4. quæſt. 23.* Sed bona ratione nititur, quam idem Syluester ibidem adfert ex Panormit. quòd propter periurij periculum, iuramentum ſit grauis præiudicij, & ſtrictæ interpretationis, ideóque extendendum non ſit, ſed reſtringendum potius, ne comprehendat ea quæ ex lata verborum ſignificatione, poſſet adhuc comprehendere: vt v. g. illa quæ non ſunt in vigore: aut quæ non ſeruantur ex religione iuramenti, aut quæ minima ſunt, & ad quæ non videtur iurans ſe adſtringere voluiſſe. De qua re latè Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 24. & 25. quem ſi lubeat vide.

Documenta de iuramento, quo iuratur obſeruatio ſtatutorum communitatis.

37 PRimum eſt, *ſumptum ex cap. 1. De iureiur. in 6.* Si inter prædicta ſtatuta contineantur aliqua illicita, vel impoſſibilia, vel libertati Eccleſiſticæ contraria, non eſſe obligationem ea ſeruandi, cùm iuramentum non ſit iniquitatis vinculum. Adeóque grauiter peccare eum, qui ſciens aliqua talia eſſe, iurat generaliter, & ſine exceptione eorumdem, quę vel omnino, vel licitè præſtare nequit.

Secundum eſt. Si inter eadem habeãtur aliqua, licita quidem, & poſſibilia, ſed abrogata per cõſuetudinẽ rationabilem & præſcriptam (de qua in præced. lib. 13. cap. 23.) non eſſe obligationem ea ſeruandi ſub præſtito iuramento: amiſerunt enim vim ſtatuti ex cap. fin. De conſuet. ideóque materia iuramenti eſſe deſierunt. Qua in re obſeruare cõuenit quod habet Tabiena in verbo Iurare ſub finem num. 37. ſucceſſores qui iurarunt ſeruare ſtatuta ſuorum prædeceſſorũ, non eſſe condemnandos periurij, ſi non ſeruent ea quæ maior pars non ſeruat amplius, quia poſſunt vero ſimiliter putare talia eſſe abrogata: & ideo iuramentum ſuum non eſſe ad ea extendendum.

38 Tertium documentum eſt. Qui iurauit ſe ſeruaturum alicuius communitatis ſtatuta, iis per eamdem communitatem ſublatis, non teneri ampliùs ea ſeruare: ſecus eſſe autem, ſi iurauerit ſe ea quæ in ſtatutis continentur ſeruaturum, nulla mentione facta de ipſis ſtatutis: vt ſi dicat, Iuro hoc vel illud: neque addat, prout in talibus ſtatutis continetur. Id quod explicant Armilla *in verbo Iuramentum, numero 46.* & latius Syluester *eodem verbo 4. quæſt. 2.* & Tabiena in verbo Iurare num. 37. Vbi notat, *quod obſeruatione dignum eſt, ad vitandum in hac re periurium*: ad id requiri vt maior pars communitatis ſtatuta ipſa iurata collegialiter tollat, ſaltem tacitè: puta eis contraueniendo de communi conſenſu: neque ſufficere vt tollat ſingulariter, id eſt, per conſenſus quibus ſeorſim ſinguli conſentiant in talium tranſgreſſione, eáve tranſgrediantur. Ratio eſt: quia ſinguli ſeorſum ſumpti, cenſentur inferiores, quibus tantum incumbit parere talibus ſtatutis: communitas vero habet rationem Superioris, prædita poteſtate ſtatuendi & abrogandi ſtatutum ſuum.

Sed excipe *ex Sylu. in eod. quæſt. verſu 5. & Tabien. in ſequen. num. 40.* niſi tale ſtatutum concernat fauorem aliorum, bonumque publicum: atque Superiores illud confirmauerint. Nam ex quo Superior confirmando ſtatutum, ei authoritatem tribuit, illud facit ſuum: argumento cap. Si Apoſtolicæ, De præbendis in 6. Inferior autem nequit Superioris legem tollere. Secus verò eſſet, ſi confirmatio principaliter concerneret fauorem ſtatuentium, quia tunc ea vim haberet priuilegij, cui renuntiare priuilegiati poſſunt: niſi principaliter concernat fauorem Eccleſiæ.

Quartum documentum eſt, *quod ijdem authores tangunt, Syluest. verſ. 2. & Tabien. num. 36.* Etiamſi media, aut etiam maior pars eorum tamen non eſſe à periurio excuſatum, qui tali de cauſa, negligit eorumdem ſtatutorum obſeruationem: ſi vel ex ea nullum ipſe ſentiat in commodum: vel alij non tranſgredientes, aliquod ſentiant. Secus verò eſſet ſi ſolus incommodum pateretur obſeruando; & non obſeruantes reciperent commodum: quia tunc excuſari poteſt per benignam interpretationem iuramenti, cùm mens ipſius quando iurauit, non cenſeatur fuiſſe, vt in tali caſu adſtringeretur.

Quintum documentum eſt. In generalibus iuramentis obediendi Prælato, aut Rectori, iuratam obedientiam non cenſeri exigi, niſi idipſum exprimatur præcipiendo in virtute præſtiti iuramenti, vel alia verborum forma æquiualenti, ſecundum communem intelligentiam, vſumque receptum. Immo verò interdum vſus ipſe habet, vt nec tali verborum forma exigatur obedientia: ſed ea ſolùm vſurpetur ad commemorandam ipſius Prælati aut Rectoris poteſtatem, & ad terrorem incutiendum, vt nemo illam contemnere audeat: prout ex Driedone & Couarruuia Suarez refert *tomo 5. de relig. lib. 2. cap. 45. num. 6.*

Vltima regula eſt, *de qua Syluest. in ſeq. quæſt. 6.* Iuramentum generaliter factum extendi tantùm ad ea de quibus cogitatum eſt, vel debuit meritò cogitari. Factum verò ſpecialiter recipere interpretationem: in foro quidem contentioſo, ſecundùm ius: in pœnitentiali verò, ſecundùm intentionem iurantis. Circa quam intentionem aduerte quod Suarez plenius tractat *in cit. lib. 2. cap. 33.* ſi incertum ſit an ea fuerit verè iurandi, vt cùm quis dixit, Per meam fidem id faciam, neſcitque an intellexerit fidem diuinam, an verò tantùm humanam, ſi quidem pariter neſciat an habuerit intentionem iurandi: non eſſe obligationem præſtandi promiſſum cenſeri eo nomine, quòd tunc locus eſſe poſſit interpretationi benigniori ob incertitudinem intentionis iurandi, ſine qua iuramẽtum nullam vim habet: ſin autem ſciat ſe verè habuiſſe intentionem iurandi, etiamſi de modo ſit incertus, tunc ſeruandum eſſe promiſſum: vtpote quod ſcitur factum inuocato in teſtem Deo: ac proinde quod violari nequeat ſine irreuerentia diuinæ maieſtatis. 39

Qua etiam de cauſa, *vt idem Suarez addit*, implendum eſt, quod ſcitur quidem promiſſum eſſe ſub iuramento, ſed dubitatur nec ſciri poteſt vtrum iam ſit impletum. Illud autẽ de quo dubitatur, an licitè impleri poſſit (etiamſi dubium vinci nequeat) ita interpretandum eſt, vt pro illius omiſſione licita, procurari debeat Superioris Eccleſiaſtici diſpenſatio à iuramento, de qua in ſequentibus. Ratio verò eſſe poteſt, quòd alioqui res non careat periculo memoratæ irreuerentiæ.

Difficultas ſecunda. Quomodo ex parte materiæ iuramentum promiſſorium ita ceſſet, vt abſque peccato poſſit non impleri.

QVæ faciunt ad huius explicationem latè perſequitur Suarez in tract. 5. De religione lib. 2. cap.

cap. 12. ad 24. & poſt eum Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. Ad vitandum autem prolixitatis faſtidium paucioribus contenti eſſe poſſumus; ſtatuendo hanc generalem concluſionem.

40 Quotieſcumque materia non eſt capax iuramenti obligatorij, abſque peccato omitti executionem iuramenti promiſſorij. Hæc ex eo patet, quòd tale iuramentum ſit inualidum, perinde ac excommunicatio lata in materia illius incapaci. Ex eadem verò deducitur in particulari. Primò, quòd nulla iuramenta facta de actu illicito exequendo, ſeruentur abſque peccato, *prout ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 2. communiter receptum eſt.* Intelligi debet verò, etiamſi actus ſit illicitus ſolùm venialiter, ex Caiet. *in verbo Periurium, & Sylu. verbo iuramentum, 4. q. 1.* De quo plenius Suarez ca. 15. eiuſd. libri ſecũdi. Satis verò probatur per illud quod habetur in cap. Quanto, De iureiur. Iuramentum non eſſe vinculum iniquitatis; & per regulam 58. iuris in 6. Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum. Iam verò peccatum eſſe, vt eiuſmodi iuramenta facere, ſic & adimplere, expreſſit D. Thomas loco citato; & communẽ Doctorum ſententiam eſſe notat Couar. *ad cap. Quamuis pactum 1. part. §. 6. num. 6.* patetque ex memorato cap. Quanto. Neque obſtat quòd ex cap. 5. Leuitici verſ. 4. ille qui iurat malè facere, debeat id obſeruare: quia illic agitur non de malo culpæ, ſed de malo pœnæ, vt cùm quis iurat ſeipſum affligere. Videri poteſt Suarez in cap. 12. citato.

41 Cæterùm iuramentum iſtiuſmodi in materia mortali, eſſe, mortale, & in veniali veniale, oſtendetur in ſeq. num. 95. Quale autem peccatum ſit ipſum implere, æſtimandum eſt iuxta naturam ipſius delicti iurati, quod relinquitur in ſua natura; ideòque tale eſt quale eſſet ſi iuramentum interpoſitum non fuiſſet. Et ita iſte qui iurauit mortale, vt furtum, aut homicidium: implendo iuramentum peccat mortaliter eodem modo quo ſi non iuraſſet. Qui verò iurauit veniale vt mendacium officioſum, implendo iuramentum, peccat ſolum venialiter. Nam quòd mortaliter peccet, nequit verum eſſe ratione operis: quod, *vt ſupponimus*, tantùm eſt peccatum veniale, nec ratione obſeruationis iuramenti, quæ de ſe bona eſt: ideòque operi ſuperaddita, non aggrauat illius malitiam, ſed relinquit ipſum in ſua natura. Quod eſt argumentum Syluestri *loco cit. verſu ſexto.* Vbi etiam meritò reprehendit Angelum, quòd putauerit mortaliter peccare eum, qui propterea peccatum veniale committit, quod ſe commiſſurum iurauerit: nam, *vt Syluester ipſe argumentatur, & cum eo Nauarr. loco citato*, talis circunſtantia alleuiat potius peccatum quàm aggrauet, cum procedat ex Dei reuerentia: niſi fortè quis adeo malitioſus ſit, vt tribuat Deo complacentiam, qua velit eiuſdem mali iurati adimpletionem: ad quod pertinere ad blaſpemiam dubium non eſt. Aduerte verò loquendo moraliter nunquam homines niſi per ignorantiam & bonam fidem, ratione iuramenti impellit ad perficiendam rem malam iuratam: ideòque culpam in eo euentu diminui potius quàm augeri.

42 Porro quòd poſſit quis propria authoritate contrauenire huiuſmodi iuramento de re illicita, non debet in dubium vocari: cùm ex cit. cap. Quanto, habeatur non eſſe ſuper eo abſolutionem requirendam: ſicque tenet D. Thomas *in cit. quæſt. 89. art. 9. ad 3. Sylu. Iuramentum 1. quæſt. 1. & Sotus lib. 8. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 9. circa 3. argumentum.* Cui doctrinæ congruenter quædam ſtatui poſſunt pro praxi.

43 Primum, admittendum eſſe neceſſariò, quòd quoties ſoluere vſuras mortale aut veniale fuerit, debitor obligandus non ſit ſtare iuramento præſtito de eis ſoluendis. Id quod Couar. expreſſit ad cap. Quamuis pactum *par. 2. §. 3. num. 2. verſ. Supereſt.* Vnde quod in cap. Debitores, de iureiur. dicitur: eũ qui iurauit ſoluere vſuras creditori, teneri ſub reatu periurij eas ſoluere, intelligendum eſt, vt procedat in caſu quo talis ſolutio poteſt ſine peccato fieri.

Secundum eſt, *quod etiam ibid. habet Couar.* Si quis cauſa pactionis ſimoniacæ promiſit interpoſito iuramento dare aliquid, ipſum non teneri ſeruare tale iuramentum, quod ex parte etiam iurantis in illicitum eſt, vt impleri nequeat abſque peccato, adeòque diſpenſatione non indigeat, vt idem author addit congruenter traditæ doctrinæ.

Tertium eſt: quoties iuramenti adimpletio fuerit contra legem in conſcientia obligantem, ipſum non eſſe implendum. Quamuis enim controuerſum ſit, an iuramentum omne quod ſit contra legem ſit nullum (de quo poſt Panormit. Angelus *Iuramentum 5. §. 23.* & Sylu. *Iuramentum 4. quæſt. 16.*) hoc tamen certiſſimum eſt, quod quoties iuramenti obſeruatio fuerit contra legẽ vel mandatum Superioris obligãs in conſcientia, nequaquam ſtandum eſſe tali iuramento, tãquam ei quod ſeruari nequit abſque peccato. Huc ſpectant quæ Suarez tractat *in eod. lib. 2. cap. 18. & 20.* Secus eſſet autẽ ſi iuramẽtum quidem contra legem eſſet, non tamen illius obſeruatio: vt oſtendit regula quam ex Panormit. adfert Sylu. *in ſeq. quæſt. 30.* Quòd quantumuis iuramentum lege etiam Canonica vel diuina prohibeatur; iurantem nihilominus teneri illud ſeruare, non obſtante quòd peccauerit iurando. Ad cuius rei confirmationem induci poſſunt cap. Cũ contingat. De iureiur. & cap. 2. eod. tit. in 6. Ex quibus habetur, ſeruandum eſſe iuramentum quod ſeruatum non cedit & non ſeruatum cedit in præiudicium animæ.

Quartum eſt, non obligare iuramentum factum contra prius iuramentum, vel contra votum: aut etiam contra ſimplicem promiſſionem: quia vt illa, ita hanc violare, peccatum eſt ſaltem veniale: videri poſſunt Angelus *in præced. §. 15. & 16.* & Sylu. *quæſt. 12.* Quod autem Gratianus ait 22. qu. 4. in fine, eum qui vouit caſtitatem, & poſtea iurat ſe accepturum aliquam in cõiugem, poſſe implere iuramentum, omnino falſum eſt, vt ibidem gloſa notat: & patet ex cap. Rurſus, Qui Clerici vel vouentes. De hoc Suarez in ſequenti cap. 19.

Quintum eſt, non obligare iuramentum factum contra bonos mores, ſeu cuius obſeruatio præbet occaſionem delinquendi contra honeſtatem, præſcriptùm ve rectæ rationis. De quà re ijdem authores: Angelus §. 33. Sylu. autem qu. 21. & Suarez latius in cap. 21.

Sextum eſt, Non obligare iuramentum quando cedit in alterius præiudicium immeritum, ſeu quando obſeruari nõ poteſt, quin fiat alteri iniuria. De qua re Angelus adhuc §. 32. & Sylu. quæſt. 15. Qui etiam commemorant alios caſus, in quibus contingit iuramentum non obligare, ſed de eis facile eſt iudicare ex antedictis, vel ex dicendis.

Deducitur ſecundò principaliter, ex concluſ. initio capitis aſſignata: quòd is qui præſtitiſſet iuramentum de omittendo opere ſupererogationis *ſeu, quod idem eſt, de quo faciendo non eſt quidem obligatio, melius tamen eſt facere illud, quàm omittere*; non teneatur ei ſtare. Nam licet nulla obligatio ſit agendi talia bona quamdiu manent intra limites ſupererogationis: nemo tamen poteſt obligare ſe ad eorum omiſſionem, quæ non eſt materia capax iuramenti: cùm ſit contraria vni iuſtitię parti, quę eſt facere bonum: ſicut peccatum, *ſiue mortale, ſiue veniale*, contrarium eſt alteri parti, quæ eſt declinare à malo. Adde quod ſe ad talem omiſſionem obligare ſit ponere obicem Spirituſancto, cuius proprium eſt animabus inſtillare deſideria ſancta. Ita cum D. Thoma 2. 2. *quæſt. 89. art. 7. ad 2. & quæſt. 98. art. 2. ad 2.* Nauarr. in Enchir. *cap. 12. num. 17.* & alij communiter docent. Vnde intelligere licet non eſſe obligationem ſeruandi iuramentum, quando iuratum eſt aliquid contrarium conſilijs Euangelicis, aut perfectioni Chriſtianæ: quale eſt nunquam fieri Religioſũ, nunquam ſuſcipere ſacros ordines, nunquam dare pecuniã mutuo, vel commodare res ſuas, nunquam conſulere proximo, vel eum conſolari, nunquam dare eleemoſynam, niſi extremè egenti, nunquam ieiunare extra tempora indicta, nunquam fideiubere, & ſic de ſimilibus operibus pie propter Deum faciendis de conſilio.

44 Tale verò iuramentum eſſe peccatum mortale, ſentiunt Angelus *in verbo Iuramentum 5. §. 3.* & Sylu. *Iuramentum 2. qu. 7.* Sed veniale tantum eſſe videtur potius dicendum cum Nauarr *in præced. num. 16.* & Couarr. ad cap. Quamuis pactum 1. *par. §. 6. num. 7.* & Soto in 8. De iuſt & iure *quæſt. 2. art 3. concl 5.* poſt Caiet. 22. *quæſt. 89. art. 7. circa reſponſionem ad 2. & in verbo Periurium*: quod etiam tenet Suarez in tract. 5. de religione *lib. 3. cap. 18. num. 6.* Probatur verò, quia vt rectè argumentatur ibidem Nauarr. deterius eſt iurare ſe facturum vel omiſſurum, quod factum vel omiſſum, peccatum eſt veniale, quàm quòd non eſt de ſe peccatum, etiamſi contrarium ipſius ſit ipſo melius. At iuramentum de peccando venialiter nõ eſt peccatum pluſquam veniale: (quod docebitur in ſeq. num. 92.) Ergo nec erit iuramentum de omittendo, eo cuius contrarium eſt ipſo melius.

Nõ modo autem liberum eſt iſtiuſmodi iuramẽtum, tanquam non obligans, perinde ſeruare vel non ſeruare, ac ſi non eſſet de tali re iuratum: ſed etiam melius eſt non ſeruare, tùm melius ſit facere opus conſilij & ſupererogationis, quàm ipſum omittere. Ita D. Thomas loco citato. Neque in ea re opus eſſe authoritate Superioris, ſed tale iuramentum poſſe propria iurantis authoritate infringi, poſt D. Anton. docet Nauarr. in cit. num. 17. Meminiſſe tamen oportet, quando ex adiunctis circunſtantijs me-

Digitized by Google

lius fuerit tale iuramentum ſeruare; vt non dare mutuũ, vel fideiubere, vel aliud id genus, omittere iuxta præſtitum iuramentum, obligationem eſſe ipſum ſeruandi; quia tunc omiſſio non eſt contra conſilium, ſed in conſilio, & aliquando etiam in præcepto; atque adeo legitima materia. Huc referri poſſunt quæ habet Suarez in capite 17. præcedentis libri ſecundi.

46 Deducitur tertiò principaliter ex initio propoſita generali concluſione: ſi iuramentum emiſſum ſit de actione indifferenti, ſeu quæ de ſe nullam vtilis vel alterius boni rationem habet, ſalua perſeuerante indifferentiæ ratione, nõ eſſe obligationem qua teneatur quis præſtare quod iuratũ eſt: vt ſi nulla interueniente boni circumſtantia, iurauit quis ſe non admiſſurum hunc vel illum in ſuo miniſterio, vel nõ loquuturum de tali re, vel non aditurum domum illius, vel non miſſurum panes coquendos ad furnum ipſius, vel ad emendum ab eo aliquid, &c. Ratio eſt, quia iuramentum nõ eſt vinculum inſtitutum ad faciendum aliquid otioſum & vanum: vt actus indifferens cenſetur eſſe de ſe: quandoquidem vt talia, bonus non eſt, nec ad bonum finem refertur (alioqui enim iam nõ eſſet indifferens) ideòque otioſus eſt, tanquam is quo nullum bonum acquiritur. De qua re Suarez in præced. cap. 16. in eàque cum Caiet. in verbo Periurium conſentientes multos refert Sanchez in opere morali *lib. 3. cap. 9. num. 11.*

Adde verò, iuxta Nauar. in Enchir. cap. 12 nu. 17. melius eſſe huiuſmodi iuramenta frangere quàm ſeruare. Adde etiam poſſe id propria authoritate fieri & abſque diſpenſatione, iuxta tradita à Sylu. in verbo iuramentum 5 quæſt. 1. Et ratio in promptu eſt: quia non ſunt obligatoria. Quod etiam docet Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. num. 3. Quanquam vbi dubium fuerit, An res iurata ſit aliquo modo vtilis, vel aliam rationem boni habeat: procuranda erit diſpenſatio, vt poſt D. Thomam *2. 2. quæſt. 98. ad 3.* docet Sotus lib. 8 *De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 9. circa 3. argumentum.*

47 Quod contingat actum ex ſe indifferentem reddi vtilẽ, aut aliter bonum ea circumſtantia, vt ſi quis iuret ſe non iturum ad talem domum, vel non tranſiturum tali via, ad cauendum ne aſpectu alicuius mulieris tentetur, & ſic de ſimilibus, ad vitandam nimirum peccati occaſionem: quia conſequenter erit materia capax obligationis iuramenti, tunc dicendum erit, tale iuramentum obligare. Ita Caiet. docet in verbo Periurium, & Nauarr. in Enchirid. cap. 12. num. 12. & 17. vbi ex Angelo addit, idem eſſe dicendum quando eiuſmodi iuramenta proximè fierent ex aliquo bono reſpectu. Aduerte obiter ex propoſita doctrina, qua ſtatuitur iuramentum de re indifferenti non eſſe obligatorium, peti poſſe rationem eius quod idem Nauarr. in præced. num. 11. habet: illum qui dixit, Deus non me adiuuet ſi amplius luſero (quod eſt iuramentum execratorium) non teneri vi iuramenti abſtinere à ludo non illicito in parua pecuniæ quantite, & ad honeſtam recreationem. De eodem iuramento non ludendi plurib. agit Sanchez in opere Morali, lib. 3. cap. 18.

Difficultas tertia, Quomodo ex parte euentus ceſſet obligatio iuramenti promiſſorij, ſic vt poſsit ſine peccato non impleri.

48 Contingere vt ratione euentus ceſſet iuramenti promiſſorij obligatio, patet ex cap. Veniens De iureiur. Ad quod plenius particulari intelligendum: notandum eſt primò, cum Caiet. verbo Periurium: omnia iuramenta ea, quorum euentus malus eſt, non eſſe obligatoria. Exemplum datur de iuramento, quod ex D. Matthæi cap. 14. Herodes fecit ſaltatrici: quamuis enim tale tolerabile eſſe potuerit intellectum ſano modo; id eſt, cum ea moderatione, quòd ſaltatrix ipſa nihil peteret illicitum: peſſimus tamen fuit euentus ea petente caput Ioannis Baptiſtæ: neque ille ex iureiurando aſtringebatur, patrare tantum ſcelus: cùm malæ petitionis euentus excluderet vim iuramenti, ex D. Tho. 2. 2. *quæſt. 89. art. 7. ad 2.* Quem ſequuntur Caiet. in loco cit. & Sotus lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 7. circa 2. argumentum.

49 Notandum eſt ſecundò, cum Angelo *Iuramentum 5. §. 12.* iuramentum non obligare, quando res ſuper qua factum eſt, venit ad talem ſtatum vt temerarium ſit illud tunc ſeruare. Itaque ſi iurauit quis ſe nunquam militaturum, aut negotiaturum, vel tali domino ſeruiturum: poſtea autem ad eam paupertatem venit vt viuere nequeat niſi militet, aut negotietur, aut tali domino ſeruiat, poteſt propria authoritate contra facere, non obſtante iuramento: ſicut & is qui iurauit reddere domino gladium apud ſe depoſitum, ſi idem dominus factus ſit furioſus, poteſt non reddere: item ſi opulentus qui iurauit ſe alicui victum præbiturum, ad eam paupertatem redigatur, vt id præſtare non poſſit, niſi contra decentiam ſui ſtatus mendicet. Itèmque is qui iurauit ſe non mutaturum ſepulturam, vel teſtamentum, ſi noua ſuperueniat cauſa iuſta mutandi. Hæc ille.

Notandum eſt tertiò, *quod idem Angelus ex Panorm. habet ibidem*: eum qui iurauit reſpectu dignitatis, vel alterius qualitatis exiſtentis, ſiue in ipſomet iurante, ſiue in eo cui iuratur, illa deficiente, iuramentum non tenere: quia euẽtus tollit tunc rationem iuramenti. Sic ille qui iurauit Epiſcopo obedientiam, non tenetur obedire ei amoto ab Epiſcopatu. Item is, qui tanquam Canonicus, vel tanquam ſcholaris iurauit, non tenetur ad talis iuramenti obſeruationem, ſi mutauerit ſtatum Canonici, vel ſcholaris. Sic etiam ille qui iurauit ſe caſtigaturum aliquem, ſi talis emendet ſe, ſupplèxque veniam petat, non tenetur ſeruare iuramentum; quia huius ratio per ſuperuenientem euentum ceſſauit; & ita 1. Reg. 25. Dauid non impleuit iuramentum de excidenda domo Nabal, cùm ei ſatisfactum eſſet per Abigail. Qua ratione iuramenta parentum aut herorum de puniendis filijs aut famulis, non obligant ob euentum emendationis horum, aut interueniente, cauſa ob, qua id fieri non debeat. De qua re Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. num. 16. 50

Notandum eſt quartò, obligationem iuramenti ceſſare ex euẽtu per quem fit, vt ipſum cedat in alterius perniciem: quo modo is qui iurauit aliquid, & poſt factus Epiſcopus nõ poteſt illud præſtare ſine præiudicio populi ſibi commiſſi, non tenetur ad obſeruationem. Item eùm quia alicui abſolutè iurauit ſe ſeruaturum ei ſecretum: non ita tenetur ad id ex vi iuramenti, quin ſi illud fuerit alteri nociuum, poſſit & debeat reuelare iis qui poſſunt prodeſſe nec obeſſe: poſſit item ac debeat cum in teſtem producitur, procediturque ſeruato iuris ordine debito: niſi forte res ſit talis, quam ipſe nequeat probare: aut ille qui exigit ab ipſo iuramentum de dicenda veritate homo ſic ferus, de quo veriſimiliter præſumatur quòd non procedet ſeruato ordine memorato. Nam tali, nequaquam illud quod non tantùm ſcit, ſed etiam probare poteſt, tenetur reuelare de qua re Angelus in ſeq. §. 22. & latius Nauarr. in Enchir. cap. 18. à nu. 52. vſque ad finem, & nos ſuo loco in ſeq. lib. 24. 51

Notandum eſt quintò, *cum Caiet. in verbo Periurium*, iuramentum promiſſorium non eſſe obligatorium, cùm ex euẽtu res promiſſa, facta eſt impeditiua maioris boni. Ratio eſt quia ſicut non valet iuramentum non faciendi aliquod bonum maioris impeditiuum. Adeout non ſit obligatio illud ſeruandi ex D. Thoma *2. 2. quæſt. 89. art. 9. ad 3.* ſed liceat ipſum commutare in illud melius iuxta cap. Peruenit. 2. De iureiur. Ne quis tamen in hac re (de qua latè Suar. in eodem lib. 2. cap. 12. & 13.) fallatur: aduertendum eſt, ex iuramentis, quædam eſſe in fauorem ſeu commodum hominis emiſſa, & quædam non ita, ſique ſint huius poſterioris generis, admittendum eſſe vniuersè, quòd cùm de bono ſint quidem, ſed maioris boni impeditiuo: non ſic obligent, quin ille qui iurauit, poſſit authoritate propria facere idipſum quod eſt melius, prout ratio propoſita oſtendit: & notauit Angelus *Iuramentum 5. §. 33.* & Syluest. *Iuramentum 4 ſeſt. 20.* Addentes id non procedere, ſed Epiſcopi ſaltem opus eſſe diſpenſatione, ſi vtrumque illud bonum poſſet fieri, vel dubium eſſet an maioris boni impedimentum debeat contingere ex impletione iuramenti. Quòd ſi iuramenta ſint talia quæ in hominis gratiam facta ſint, commodùmque illius concernant: concedendum eſt, ſi quidem illud de quo ſint facta, bonum ſit (etiamſi oppoſitum ipſius cenſeatur melius: imò etiamſi ipſum maioris boni ſit impeditiuum) quòd ea ſint obſeruanda niſi relaxentur relaxatione, de qua in ſequentibus. Ita quoque docent in iiſdem locis Angelus & Syluester. 52

Indèque eſt, quòd is qui iurat matrimonium cum aliqua contrahere, teneatur ſtare iuramento, ex cap. Commiſſum De ſponſalibus: quantumuis ex natura rei in eiuſmodi contractu includatur obligatio reddendi carnale debitum ſi petatur: ex qua ſequitur vt idem iuramẽtum impeditiuum ſit perpetuæ continentiæ, ſeu ſtatus virginitatis vel cælibatus: quem eſſe bonum præſtantius ſtatu matrimonij definitũ eſt in Conc. Tr. ſeſſ. 24 can. 10. De ſacramẽto matrimonij. 53

Vbi aduerte obiter, peculiarem religionis prærogatiuam eſſe, vt etiamſi quis iurauerit ſe cum aliqua contracturum matrimonium, poſſe nihilominus ad religionem migrare, quemadmodum notarunt Caiet. verbo Periurium, verſu Intellige, Sotus lib. 7. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 3. & 10 4. diſt.

27.

Digitized by Google

27.qu.1.art.5.& Conar.in Epit.4.De ... lar.2.cap.5.num. 11. Pro eóque eſt textus in cap. Verùm ... conjug. Neque obſtat textus in cap. Commiſſū ſuprà ... Nam vt ipſe Conar.ibid. ex Innocētio notat: dici poteſt, quòd ſpōſus de quo ibi agitur, noluerit deliberatè religionem ſtatim ingredi: ſed tātùm id in animū induxerit abſque voto: cui Pontifex conſulit vt contrahat, fidēque ſeruet: & poſtea ſi velit

54 religionē profiteatur.

Notandū eſt ſextò, adhuc ex parte euentus, iuramentum nō obligare, cùm ipſum fuerit interpoſitum ſub conditione quæ non adimpletur. Id quod habetur ex cap. Peruenit 2. De iureiur. & ex cap. De illis tit. De conditionibus appoſitis: intelligendùmque eſt ex Syluestro Iuramentū 4. quæſt. 25. cùm obligatio tota fuerit in talis conditionis euentu cōſtituta. Nam ſi adhuc fuerit alia cauſa illius, ipſa non ceſſat: vt ſi quis iurauit ire ad ſanctum Iacobum in remiſſionem ſuorum peccatorum, & vt fratrem videat: etiamſi frater exceſſerit è vita, tenetur adhuc propter aliam cauſam manentem, ſuſcipere eam profectionem. Quod ſi ponatur iuramētum fuiſſe ita emiſſum ſub pluribus cōditionibus, vt ſimul intentio fuerit non aliter promittendi, quàm omnibus illis ſimul concurrentibus: concedendum eſt ſi aliqua eorum impleta non fuerit, iuramentum ipſum nō obligare, vt nec obligaret votum (cuius & iuramenti in hac re, vt in alijs multis, par eſt ratio) prout definiunt D. Anton. 2. *par. tit.* 11. c. 2. §. 4. & Sylu. *Votum* 2. §. 2. *in fine*: vbi addunt, q. ſi neſciat quis diſcernere an prædictam intentionem habuerit, melius eſſe: immo, *vt addit Sylu.* neceſſarium eſſe, ſeruare: ob periculum ſcilicet peccandi, agendo contra conſcientiam.

Si quæras, an iſta procedant etiam cùm citra culpam illius cui iuramentum eſt, conditio non impletur, Reſpondetur procedere, id eſt, in tali etiam caſu ceſſare iuramenti conditionati obligationem, ex Sylu. *Iuramentum* 4. *quæſt.* 13. vt ſi iuraui me profecturum Romam intra annum, ſi mihi dederis 100. nummos aureos, & preſſus egeſtate dare non potes: nec ego teneor ire Romam. Aduerte autem, quòd etſi iuramentum conditionatum non incipiat obligare ad actum promiſſum, donec impleatur conditio (quæ alioquin ſuſpendit eumdem actum & conſequenter iuramentū de eo ipſo factum) ab initio tamen obligare ad animi præparationem implendi illud, ſi cōditio impleatur: adeóque ad nō reſiliendum à promiſſione inuito altero cui facta eſt. Hæc enim vis eſt promiſſionis acceptatæ, omniſque contractus initi de mutuo conſenſu, vt obligent ad ſui obſeruationem. Quare eadem erit iuramenti adiecti: cùm acceſſorium ſequatur naturam ſui principalis, ex regula 42. iuris in 6. Vnde qui Berthæ iurauit ſe ducturum eam in vxorem, ſi pater cognita promiſſione conſenſerit: interea is illa inuita, nec expectato conditionis euentu, aliam ducat: iuramentum violat. De quo Suarez in ſæpe citato lib. 2. cap. 35. ſub initium.

Conſequenter addens de iuramento abſoluto: ſi promiſſio, cui additur ſit negatiua: *vt cùm dicitur, Iuro me tibi non nociturum*, ipſum ſtatim obligare: quia negatio omnia tollit. Sin autem promiſſio ſit affirmatiua, niſi certum tempus deſignetur, prudentis arbitrio relinquit definiendum ex conſideratione circumſtantiarum, quo tempore ex obligatione implendum ſit iuramentum: quod ad inſtar præceptorum affirmatiuorum, obligat quidem ad ſemper, non tamen pro ſemper: ſed pro eo tempore in quo implendum eſſe recta ratio dictauerit.

56 Notandum eſt ſeptimò, Quotieſcumque aliquid de nouo euenit, quod ſi is qui iurauit antea præuidiſſet, non iuraſſet, obligationem iuramenti ceſſare ratione euentus, ad quem intentio iurantis ſe non extendit, ne quidem interpretatiuè, ob contrariam animi præparationem.

Exempla ſunt, ſi quis iurauit peregrinationem & poſtea intellexit latrones eſſe in itinere, à quibus trucidandus vel ſpoliandus ſit. Item ſi quis iurauit ſe ieiunaturum certo die, & eodem die incidat in morbum. Itémque ſi quis iurauerit puellæ ſe ducturum eam in vxorem, quæ interea in morbum incurabilem, vel magnam paupertatem, aut infamiam notabilem incidit. Itémque ſi quis iurauit ſe caſtigaturum aliquem & poſtea intelligit inde ſecutura multa grauia incommoda: vt familiæ, vel reipublicæ perturbationē, amicorum pro ipſo intercedentium pernicioſam indignationem: & ſic in alijs caſibus in quibus ex iuramenti impletione ſequitur aliquod magnum damnum temporale aut ſpiritale: quod præuiſum, planè reuocaſſet à iurando.

Notandum octauò, Obligationem iuramenti ceſſare ob ſuperuenientem impoſſibilitatem vel magnam difficultatem, qua illius obſeruatio impeditur. Quod notabile nullam difficultatem habet quoad impoſſibilitatem: cùm nitatur regula ex iuris. Impoſſibilium nulla eſt obligatio: ſitque ex preſſa D. Thomæ doctrina 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 7. Quoad magnam difficultatem verò, Sotus *lib.* 8. *De iuſt. & iure quæſt.* 1. *art.* 7. *paulo ante explicationem primi argumenti*, putat eam, ad excuſandum ab obligatione ſeruandi iuramentum non ſufficere in foro conſcientiæ, etiamſi cauſa ſit iuſta petendi diſpenſationem vel commutationem, vt fiat illud quod fieri poteſt. Quæ doctrina videtur tenenda vt tutior.

Cæterum tam circa hoc, quàm circa præcedentia notabilia aduertere oportet, quod Syluest. Iurament. 5. quæſt. 18. habet ex Hoſtienſi: ſi tempore iuramenti iurans credebat, vel probabilem cauſam habebat credendi, ſe non poſſe implere quod iurat, peccare mortaliter: vt pote qui iurat ſine veritate & iudicio: ſecus verò eſt ſi probabiliter credebat ſe poſſe implere. Quamquam ſi non conſiderauerit ſufficienter, ſed imprudenter putauerit ſe poſſe iuramentum implere, non excuſatur à veniali.

Hic occurrunt duo dubia. Prius eſt. An in propoſitis euentibus, ipſo facto ceſſet iuramenti obligatio: ita vt ad contrauenienduṁ ei, nulla ſit opus illius relaxatione. De quo authores in vtramque partem refert Suarez libro 2. ſæpe citato cap. 35. in fine: meritòque aſſentitur iis qui negant opus eſſe relaxatione: quia vinculum iuramenti non extenditur ad caſus qui ſubintelliguntur excepti: vt memorati euentus cenſentur. 57

Poſterius dubium eſt, An ſicut euentus tollit obligationē iuramenti, ita poſſit facere obligationem, vbi nō erat obligatio: vt v. g. An ſi illud quod peccatum erat, quando iuratum eſt, contingat poſtea eſſe non peccatum, is qui iurauit teneatur implere tunc iuramentum de eo factum. Videtur autem diſtinctione reſpondendum. Nam ſi iurans intenderit ſe obligare ad peccatum: nunquam tale iuramentum obligat, quicumque euentus ſequatur: quia factum eſt de eo quod nō eſt capax vinculi talis obligationis, vt patet per antedicta in explicatione ſecundæ difficultatis. Si verò intenderit ſe obligare ad aliquam actionem abſolutè, ſiue ea eſſet peccatum ſiue non: tale iuramentum tunc obligat, cùm contingit eam actionem eſſe bonam, adeóque idoneam iuramenti materiam. Videri poteſt Suarez in cap. 24.

Defficultas quarta. Quomodo ex parte modi iurandi obligatio iuramenti promiſſorij ſic ceſſet vt citra peccatum non impleatur.

Notandū eſt, ex Caiet. in verbo Periurium, & pluribus alijs quos refert Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. num. 16 hac ex parte excuſari eum qui deferens alteri honorem, iurat quòd non præcedet eum in exitu oſtij: ſi is ipſe induceatur tandem ad præcedendum. In huiuſmodi enim iuramentis, ille qui iurat, non intendit omnino facere prout iurat; ſed quantum in ſe fuerit. Sicut cùm D. Petrus Ioan. 13. dixit Chriſto, Non lauabis mihi pedes in æternum, intellexit quantum in ſe eſſet, vt ſatis patet ex eo quod, ſtatim ſecundum ipſius Chriſti voluntatem contra fecerit: quod ſolet ſimili modo fieri in prædictis iuramentis. Qua de re idem Caiet. latius tractat 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 2. dubium. Vbi addit quod communiter ſic iurando ob indiſcretionem peccetur venialiter: licet ob implicitam intentionem ſe obligandi ea ratione qua dictum eſt, non peccetur contraueniendo tali iuramento. 58

Excuſantur etiam hac ex parte illi, à quibus dolo, vel errore extortum eſt iuramentum, quòd à ſcientibus non eſſet emiſſum. Quam eſſe communem ſententiam tangit. Nauar. in Enchir. *cap.* 12 *num.* 13. in quam aliquot Canoniſtas commemorat Sylu. *Iuram.* 4. *quæſt.* 8. & alios magno numero, Sanchez in ſeq. capit. 11. num. 41. Confirmatur verò: quia iuramentum nō obligat extra intentionem iurantis. ex cap. Quintauallis & cap. Veniens, De iureiur. At intentio ſic iurātis nō eſt in eo caſu, obligare ſe: vt argumento eſt, quòd ſi rem ſciret, nollet iurare nec ſe obligare. Deinde ex cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5. Deus acceptat iuramentum ſecundùm intentionem eius qui bona fide iurat: non autem ſecundùm intentionem eius qui iuramentum dolo extorſit. Adde quod ob tacitum diſſenſum animique auerſionem iurantis, talis euentus cenſeatur prudenti iudicio, ab ipſo exceptus. Hinc puella quæ dolo inducta à fratribus, hæreditati paternæ cum iuramento renunciauit, pro certa dote longe minus valente, non tenetur ſtare iuramento. Nec tenetur ille qui nuptias promiſit puellæ putans eam eſſe virginem,

Digitized by Google

nem, & poſtea intelligit fornicatam fuiſſe: & ſic de multis ſimilibus caſibus.

Circa quos aduerte, ad obligationem nõ ſufficere, quòd interueniat intentio iurandi: quoniam ad iuramentum validum non ſufficit quæuis talis intentio: ſed requiritur intendo iurandi illud in particulari, quod vi ipſius iuramenti eſt exaquendum: quandoquidem actiones humanæ, in executione poſitæ, verſantur circa particularia. Hoc etiam Suarez in eodem lib. 2. cap. 11. notat: pluribus de eadem re agens.

59 Excuſantur adhuc ea hac parte ij qui per violentiam iurant in materia matrimonij: quoniam matrimonium contractum per metum cadentem in conſtantem virum, quantumuis iuramento confirmetur, nullum eſt: vt notant Caiet. in verbo Periurium, & Sotus in 4. diſtin. 29. quæſt. 1. art. 3. ac Conar. in Epit. 4. decretalium cap. 3 § 5. num. 3. Et probatur ex cap. 2. De eo qui duxit in matrimonium. In alijs autem materijs, etiamſi iuramentum per metum emittatur, obligatorium eſt, vt habet idem Caiet. tractans prius citatum dubium ſecundum circa ſolutionem tertij argumenti: & communem doctorum ſententiam eſſe per cap. Verum, De iureiur. habet Nauar. ad cap. Accepta, De reſtit. ſpoliatorum, oppoſitione quinta num. 11. De qua re gloſa ad cap. Authoritatem 15 quæſt. 6. & latè tum Suarez in præced. cap. 9. & 10. tum etiam Thom. Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 11. Ad illiuſque confirmationem apertè facit, quod in cap. Si verò, De iureiur. determinatur: non eſſe negligenda eiuſmodi iuramenta coacta, niſi ſeruata, vergant in interitum ſalutis æternæ.

Aduerte autem iſtud (iuramentum inquam metu extortum obligare) intelligendum eſſe, dummodo materia ſupra quam cadit capax ſit obligationis: iuxta ea quæ dicta ſunt in explicatione præcedentis difficultatis ſecundæ.

Aduerte ſecundò, eam talium iuramentorum obligationem eſſe ſub mortali, ex Caiet. ad 2. 2. qu. 89. art. 7. & Sylu. Iuramento. 4. quæſt. 7. verſu 3. ac Couarruuia loco citato. Ratio verò eſt, quia iuramentum promiſſorium etiamſi metu extortum, verum iuramentum eſt, proindéque violatio ipſius, vt & cæterorum promiſſoriorum, in materia notabili, mortalis eſt.

Aduerte tertiò, quod dicimus iuramentum metu factum obligare, intelligi debere non ſolùm ſi leuis fuerit metus, ſed etiamſi fuerit grauiſſimus, & cadens in conſtantẽ virũ: prout memorati authores volunt congruenter cap. Si verò & ca. Verum, De iureiur. ac etiam ratione. Cum enim ex iuramento duplex obligatio oriatur, vna homini cui iuratur, & altera Deo qui vocatur in teſtem; iuramentum quidem turpiter extortum, nõ obligat ea illa priore parte, quia nullum ius acquiritur per iniuſtitiam; ex hac autem poſteriore parte obligat, quia iurans tenetur ſeruare Deo, quod promiſit per nomẽ ipſius, ſi id poſſit ſine diſpendio ſalutis æternæ. Hócque eſt, quod in cap. Debitores, De iureiur. ſignificatur, cùm de obligatione vſuras ſoluendi ratione iuramenti, dicitur: Si verò de ipſarum ſolutione iurauerint, cogendi ſunt reddere Domino iuramentum.

60 Aduerſari verò eidem doctrinæ videri poteſt, quòd votum (cum quo iuramentum tantam habet affinitatem, vt tanquam de rebus ſimilibus quodnam eorum magis obliget quæratur à D. Thom. 2. 2 *quæſt. 89 art. 8.*) tali metu emiſſum, nullum ſit, prout oſtendit Sotus *in 4. diſtinct. 29. quæſt. 1. art. 3. & in lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 2 art. 1.* & ſatis inſinuare videtur Concilium Triden. ſeſſ. 25. cap. 16. De Regularibus: & tractabitur in ſeq. num. 216. 217. & 218. Sed ſciendum eſt voti, & iuramenti rationem in hac re diuerſam eſſe: quòd cùm votũ ſit opus conſilij, omninòque liberum, conſentaneum ſit rationi, vt ſi voluntas neceſſitate impoſita, ad illud compellatur, illegitimum reputetur. Iuramentum verò ſit opus quod vſurpandum non eſt ſine neceſſitate: & ad quod interdum homo tenetur, ac etiam impelli poteſt, iuxta antedicta: in ca. 2. num. 13. vnde factum eſt vt Eccleſia ex bene coniecturata voluntate Chriſti, cui vota nuncupantur, rectè decreuerit, ea metu graui extorta, eſſe nulla: quia Chriſtus voluntarium ſibi militem eligit, vt ex D. Ambroſio habetur in cap. Non eſt 15. quæſt. 5. De iuramento autem noluit ita definire tum propter ante propoſitam rationem, tum ne daretur occaſio peierandi ac paruidendi iuramenti religionem, ſed voluit potius vt non aliter contra iuramenta, metu etiam graui extorta, venire liceret: quàm ſi prius relaxatio eorum obtenta eſſet.

Cui doctrinæ congruenter ſtatuitur: quòd ſi quis latroni aut alteri metum iniuſtè incutienti, iurauerit ſe certam pecuniæ quantitatem daturum, tenebitur id præſtare. Id quod poſt D. Thom. 2. 2. *q. 89. art. 7. ad 3.* habent Caiet. ibidem, Sotus lib. 8. De iuſt. & iure *qu. 1. art. 7. circa 3. argumentum*, *Sylu. Iuramentum 4. q. 1.* *Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 14.* & cum eis recentiores communiter. Quamquam tamen eiuſmodi ſit obligatio ea, vt cùm in illius adimpletione reuera detur turpitudo ex parte recipientis, ipſáque receptio ſit iniuſta: fateri oporteat, quòd ſi qua ratione poſſit tali delicto legitimè obuiari, id omitti non debeat. Vnde ſi iurans poſſit prius à iuramento abſolutionem obtinere: vel per fraternam correptionem poſſit prædonem auertere ab ipſa receptione, efficeréque vt relaxet ſibi iuramentum (ad quã relaxationem ipſum cogi poſſe non modo ab Eccleſiaſtico ſed etiam à laico, oſtendit Suarez *in memorato lib. 2. cap. 39. num. 14. & 15.*) id non erit prætermittendum, tanquam non modo ſibi vtile, ſed etiam ſalutare proximo.

An autem obligatio iuramenti extorti metu, ſit ſub mortali; ita vt ei qui per metum grauem compulſus iuramento aliquid promittens, peccet mortaliter ſi id non præſtet, ſicut peccaret ſi talis metus non interueniſſet; an verò metus illum à mortali excuſet, dubium eſt. Nam Angelus Iuramentum 5. num. 11. & in verbo Periurium num. 7. ſecutus Petrum Aureolum, & quoſdam Canoniſtas ad cap. Verum, De iureiur. putat peccare ſolũ venialiter. Caiet. verò, Sylu. Sotus, & Nauar. locis cit. peccare mortaliter eum qui tale iuramentum tranſgreditur, ſi nihil niſi metus, ipſum excuſet à graui iniuria, quæ infertur Deo, tranſgrediendo iuramentum: atque iurauerit ſecundum mentem illius qui iuramentum extorquebat. Quod addo, quia ſi is qui iurauit, metu graui compulſus mentem habuerit diuerſam à mente illius: qui ipſum iniuſtè compulit: ad nihil amplius teneatur, quàm ad id quod intellexit: vt iidem authores annotant; & patebit per poſt dicenda num. 90. & 91. de iuramento promiſſoris quod ſit verbis ambiguis. 61

Cæterùm facta iam ſolutione, iſtud remedium ſoluenti ſuppetit ad ſuum recuperandum; vt id quod ſoluerit ad iuramentum implendum, repetat in iudicio: prout iuſtè poteſt ex D. Thom. in cit. art. 7. ad 3. Neque in eo putandus eſt iuramento præſtito contrauenire vllo modo: cum iurauerit quidem ſoluere, non tamen non repetere illud, quod in ſolutionem dederit.

Porro de eo quod quæri poteſt, An is qui iureiurando promiſit ſe rediturum in carcerem, teneatur redire ſi carcer ſit iniurioſus (vt Tyranni vel Iudicis non competentis, aut non procedentis ſecundum iuris ordinem) & rediens ſit iniuſtè plectendus morte. Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 18. & Conar. in lib. 1. variarum reſolut. cap. 2. num. 7. authores in vtramque partem referunt; negantémque ſequuntur; & nos innixi ipſorum authoritate ſequi poſſumus in praxi, prout fatetur Leonardus Leſſius De iuſtitia & iure lib. 2. c. 42. dubit. 6. etiamſi contrariam putet eſſe magis conſentaneam rationi; quod relinquimus ſcholaſticis Theologis diſcutiendum. Videri poſſunt Suarez in citato lib. 2. ca. 10. n. 16. & ſequentibus: & Sanchez in opere Morali cap. 11. à num. 25.

Difficultas quinta, Quomodo ob relaxationem, obligatio iuramenti promiſſorij ceſſet, ita vt poſsit citra peccatum non impleri.

QVinque modis relaxari poteſt iuramentum promiſſorium, primò renunciatione, ſecundò remiſſione: ille enim cui factum eſt iuramentum poteſt tum ei renunciare, non acceptando illud: tum ipſum remittere, hoc eſt, poſt factam acceptationem: illud quod promiſſum eſt ſub tali iuramento, vel gratis, vel in aliquid aliud commutatum, condonare. Tertiò irritatione. Superiores enim præiudicantia iuramenta ſuorum inferiorum irritare poſſunt: nempe patres, filiorum: mariti, vxorum: domini, ſeruorum: Prælati, ſuorum Religioſorum iuramenta de ijs emiſſa in quibus hi illis ſubijciuntur; prout notat Angelus *Iuramentum 5. § 22. in fine.* poſt D. Thomam 2. 2. *q. 89. art. 9. item in fine.* Quartò, poteſt iuramentum promiſſorium relaxari commutatione rei, ſuper quam emiſſum eſt, in aliquam aliam. Quintò, & poſtremò diſpenſatione legitima Superioris.

Quod igitur attinet ad renunciationem, & remiſſionem: de propoſita difficultate ſtatuitur, quòd ſi pars in cuius fauorem iuramentum emiſſum eſt, ipſum relaxet, eum qui iurauit, 62

iurauit, ſine peccato illud non implere. Ita ſentiunt poſt D. Thomam 2.2. *quæſt.89. art.9. ad 2.* Caiet. ibidem & in verbo Periurium, ac Sotus *lib.8. De iuſt. & iure quæſt.1. art.9.* atque Medina *Cod. De reſtit. quæſt.3. cauſa 2.* alijque communiter. Et probatur apertè: quia promiſſio in alterius fauorem cum iuramento facta iudicatur adimpleta, aut potius vires amittere (per ſubtractionem ſcilicet materiæ) quando ipſe liberè remittit promiſſum. Adde quòd non ſit actus virtutis, ſed potius prodigalitatis dare ei qui accipere renuit: quòdque in promiſſione ſubintelligatur tacita cõditio, niſi is cui fit, renuat: præſertim cùm iurans non intendat inuitum cogere ad beneficium acceptandũ, aut nolenti obtrudere illud.

63 Sed obijci poteſt aduerſus eam doctrinam: quòd in huiuſmodi iuramento duplex detur obligatio: altera parti cui fit promiſſio: & altera Deo, ideòque licet à parte remitti poſſit obligatio ſibi per iuramentum acquiſita: non poſſit tamen acquiſita Deo. Reſpondetur, iuramentum promiſſorium factum præcisè in fauorem partis, in Deum dirigi ſolummodo vt in teſtem promiſsionis, qua iurans adſtringitur alteri: itaut ea ex parte non cenſeatur Deo ipſi iniuria fieri, niſi quando fides frangitur homini, cui facta eſt promiſsio iurando, ſeu Deo ipſo in teſtem vocato. Quocirca ſi homo ille obligationem remittat: Deus quoque illam remittere exiſtimandus eſt: prout alijs citatis notat Couar. in Epitome 4. Decretalium prima parte cap. quinto in principio.

Verum ne in hac re decipiamur nonnulla notanda ſunt. Primum eſt, quòd ſi iuramentum alicui, vel ob alicuius beneuolentiam ſit factum de re ad honorem Dei pertinente (ut ſi quis iuret alteri ſe religionem ingreſſurum, vel facturum aliquod opus pietatis, vt ſe daturum eleemoſynam: vel non facturum opus malum, vt non falſificaturum merces) non eſſe eidem alteri licitum, tale iuramentum relaxare ex D. Thoma 2.2. *quæſt.89. art.9. ad 2.* Soto in 8. *De iuſtitia & iure quæſt.1. art.6.* Angelo, *Iuramentum 6. §.2.* ac Sylu. *Iuramentum 5. quæſt.8.* plurimiſque alijs quos in opere Morali Sanchez citat lib.3. cap.20. num.5. Et ratio eſt: quia tunc promiſsio non eſt facta illi principaliter, ſed Deo. Quod tamen intellige, dummodo interpoſita non fuerit conditio, ratione cuius ille poſsit tale iuramentum relaxare: qualis cenſetur, cùm quis alteri iurat ſe intraturum religionem, ſi eidem videbitur: vel alia ſimilis, vt D. Thom. Sylu. & Sotus ibidem addunt.

Secundum eſt, *quod Angelus in citato §.2. habet,* non poſſe iuramenta promiſſoria remiſsione relaaari, quando facta ſunt ſimpliciter ſuper aliquo faciendo vel non faciendo, quod non pertinet ad eum cui iuratur: vt ſi quis dicat alteri, Iuro tibi quòd negotiabor, vel quòd non faciam amplius talem artem: neque intereſt illius cui iurat, an hoc faciat vel illud omittat.

Tertium eſt, quod Suarez habet in memorato lib.2. cap.39. num.6. obligationem promiſsionis iuratæ, factæ Deo, & propter ipſius honorem principaliter: ita tamen vt ſit omnino in beneficium & vtilitatem hominis; non tolli per nudam remiſsionem eius, cui res promiſſa debetur; alias cupientis illam accipere. Ratio eſt, quia talis obligatio non eſt contracta reſpectu talis hominis, ſed Dei: cui proinde teſtimonio affirmatum eſt: ſicut fieri poteſt nihil obſtante nuda remiſsione: quandoquidem eam faciens, libenter acciperet rem promiſſam: prout meritò ſupponitur de eo qui nõ oſtendit ſe ita affectum, vt nolit rem promiſſam accipere. In iuramentis igitur de operibus (vt idem author ibidem habet) ſiunt intuitu Dei ad modum votorum, non ſufficit vt illi ad quos ſpectat eorumdem operum vtilitas, dicant ſe remittere obligationem: ſed requiritur vt nolint recipere quod iuratum eſt.

64 Quod attinet ad irritationem, commutationem & diſpenſationem: de propoſita difficultate ſtatuitur: per eas iuramentum promiſſorium relaxari eadem ratione qua votum, vt in cit. art.9. D. Thom. & Caiet. ea preſſerunt. Ratioque eſt: quia votum eſt maioris obligationis quàm iuramentum, vt D. ipſe Thomas docet in præced. art.8. Quare ſicut voti obligatio poteſt à Superiore relaaari irritatione commutatione, & diſpenſatione, prout ex profeſſo poſtea oſtendendum eſt cap.21. 22. & 23. poteſt & obligatio iuramenti. Quaquidem relaaatione per Superiorem legitimè facta, iuramentum ipſum abſque peccato non ſeruatur: cùm inde eſſet illius obligatio, prout expreſſit Caiet. in verbo Periurium in fine. Et ratio eſt: quia in iuramentis intelligitur excepto Superioris iure, ex cap. Venientes, De iureior. De qua materia pleniùs Angelus Iuramentum 6. Sotus lib.8. De iuſt. & iure quæſt.1. art.9. Sylu. Iuramentum 5. & Couar. ad cap. Quamuis pactum. 1. par. §.3. & latè Suarez in eodem memorato lib.2. cap.38. & ſequentibus, ac Sanchez in memorato antea cap.20. Ad vitandam autem prolixitatem nimiam contenti erimus documenta aliquot ex ipſorum doctrina ſumere, quæ in promptu habita, cenſeri poſſunt ſufficere pro communi praxi nobis propoſita.

65 Primum eſt, Iuramenti aſſertorij obligationem immutabilem eſſe, nec poſſe vlla relaaatione tolli: quod Couar. num.3. rectè probat, quia eſt de actu, qui non mutatur, vtpote iam præterito. In hoc omnes doctores conuenire habet Sylu. loco cit. quæſt.2. Quod tamen intelligendum eſt, vt nihilominus Pœnitens de eo violato contritus, poſſit talis peccati, ſicut cæterorum ſuorum, abſolutionem à legitimo Confeſſario accipere.

66 Secundum eſt, Ex eo, quòd iuramentum intelligendum ſit ſaluo, vt ante habitũ eſt, iure Superioris: cõſequens eſſe, vt illius vinculum auferri poſſit per eum ad cuius ius pertinet id, de quo iuratum eſt. Eo enim ipſo obligationi talis iuramenti locus eſſe deſinit, quo ille non habet idipſum ratum, eique contradicit: quandoquidem Superiori non eſſet alioqui ſaluum ſuum ius, ſed ei præiudicaretur. Sic igitur, quando ille qui iurauit non habet liberam poteſtatem diſponendi de re, quam ſub iuramento promiſit, tanquam de ea quæ eſt ſub dominio, aut principali adminiſtratione alter ob tale ſuum ius, poteſt irritare cuiuſmodi iuramentum. Item ſi quis actiones ſuas ſic habeat dependentes ab alterius voluntate, vt nequeat de eis licitè diſponere, vt nequeat de eis licitè diſponere ſine illius voluntate, promittatque ſub iuramento aliquas ſuas operas; irritari poteſt tale iuramentum ab illo à quo talis promittens pendet in ſuis actionibus. Sic docẽs in cit. cap.38. num.3. Suarez; addit conſequenter Papam multa iuramenta perſonarum Eccleſiaſticarum poſſe ea de cauſa irritare, tanquam facta de rebus vel actionibus, quæ iuri, liberæque diſpoſitioni ipſius ſubſunt. Poſſe item Principem laicum iuramẽta quæ iuri ipſius vel dominio præiudicant: aut quæ publica neceſſitas exigit condonatione relaxari. Ob illam enim, cùm opus fuerit, priuatus poteſt à ſuo Principe priuari proprio iure. Poſſe præterea patrem filij: virum, vxoris: & dominum, ſerui legalis, iuramenta irritare: cùm fuerint facta de iis quæ præiudicant ipſorum dominio ſeu poteſtati. In quibus idem Suarez addit omnes cõſentire cum D. Thoma 2.2. *quæſt. 89. art. 9. ad 3.* Et meritò: quia nituntur fundamento ſatis claro, de quo pluribus poſtea, cùm de voto.

67 Tertium eſt, Licitum eſſe id quod iuramento promiſſum eſt, mutare in melius bonũ, ex cap. Peruenit 2. De iureiu idque propria authoritate tanquã magis placitũ Deo: niſi cõcernat alterius vtilitatem: quia tũc requiritur conſenſus illius, cui iuramentũ ipſum præſtitum eſt: aut niſi concernat Dei honorem, quia tunc Papæ aut Epiſcopi authoritas requiritur, ſi vel dubium ſit, an illud in quod ſit mutatio ſit bonum maius: vel euidens ſit quidem, ſed eiuſdem maioris boni executio non impedit, quia illud etiam quod iuratum eſt poſsit executioni mandari: vt ſi iuraſti ire ad Sanctum Claudium, non potes propria authoritate peregrinationẽ mutare in peregrinationem Lauretanam, ſi vna non impediat, nec turbet ſic alteram, quin vtramque ſucceſsiuè ſaltem, poſsis implere. Ita Sylu. loco cit. quæſt.6. notat ex Panormit. Dèque tota ea re latè diſſerit Suarez tractatu 5. De relig. lib.2. cap.12. & 13. legendus à non faſtidiente prolixitatem.

68 Quartum eſt, commutare iuramentum, quod apertè nõ eſt maioris boni impeditiuum, aut in eo diſpenſare ſolius Papæ eſſe, ratione totius Eccleſiæ; vel Epiſcopi, ratione ſuæ diœceſis; non item alterius: niſi ad id acceperit ab illis poteſtatem, ſiue ordinariam, qualem ea communi ſententia, *prout Suarez teſtatur in ſeq. cap.41 num.12.* cenſentur habere Prælati, quorum officio, authoritate Apoſtolica, annexa eſt Epiſcopalis iuriſdictio in ſuos ſubditos: ſiue extraordinarium, qualem habent Confeſſarij nonnulli ex delegatione Papæ. Difficultas eſt verò, num Confeſſarij, qui ea poteſtate delegata commutant vota, poſſint pari ratione iuramenta commutare. Cuius pars negãs cum Azorio in 1. par. Moral. Inſtit. lib.11. cap.10. quæſt.2. poſt Nauarr. in Enchir. cap.27. num.275. videtur ſequenda, tanquam magis conformis ſtylo Romanæ curiæ: cùm in hac ſoleat concedi poteſtas commutandi iuramentum, tanquam ſpeciale priuilegium.

Quintum eſt, *quod in cit. art.9. circa 3. argumentum bene tradat Sotus:* Epiſcopum quidem, quantum ad rigorem rationis & iuris, habere poteſtatem diſpenſandi in omni iuramento, quod Papæ reſeruatum non ſit: quandoquidem tantam ille facultatem habet in omnia iuramenta, quantum

in omnia vota, quæ non ſunt expreſsè reſeruata: *cùm maius ſit horum, quàm illorum vinculum.* Nihilominus quantum ad æquitatem & congruitatem quamdam, res magis arduas, ſeu in quibus difficilior eſt diſpenſatio, & an ſit in eis diſpenſandum maximè dubitatur, ſolere ad Papæ tribunal deferri, iuxta illud quod in cap. Maiores, De baptiſmo & eius effectu habetur, ad ipſum cauſas maiores eſſe referendas.

Porrò iuramenta Papæ reſeruata cêſentur (de qua re latè Suarez in eodem lib. 2. cap. 40.) ea quæ facta ſunt in eadem materia, in qua vota reſeruata, quæ commemorantur in Extrauag. vltima communi De pœnit. & remiſſ. nempe perpetuæ continentiæ, religionis, peregrinationis ad loca ſancta in Ieruſalem, peregrinationis ad limina SS. Apoſtolorum Romæ, & peregrinationis ad S. Iacobum in Compoſtella Quibus Azorius addit *in præced. cap. 9 quæſt. 4.* tum ex Soto *in cit. art. 9.* iuramenta ſuper ſtatuta Collegiorum ſeu Academiarum, atque Eccleſiarum, quorum diſpenſationes Papa ſibi reſeruat: tum ex Panormit. ad cap. Quanto num. 8. De iureiurando, iuramenta quibus ſe obſtringunt inſignes viri: puta Imperator, Reges, Duces, & alij, præſertim habentes ſupremam iuriſdictionem in temporalibus, Epiſcopi item, alijque ſuperiores Eccleſiarum Antiſtites.

69 Sextum eſt multorum nobilium authorum, *quorum meminit Couarr. in ante memorato §. 3. ſub finem num. 4.* neminem in iuramentis, vt nec in votis poſſe diſpenſare abſque cauſa legitima. Quod tamen intelligi debet diſtinctione adhibita. Nam *vt ex Panor. Syluester habet Iuramentum 4 quæſt. 2.* Quando iuramentum promiſſorium fuerit ab inferiore præſtitum in materia principaliter ſpectante ad Papam: ſine, *vt Couarr. habet in ſeq. num. 5.* pertinente ad liberam Papæ diſpoſitionem, qualis eſt beneficiorum Eccleſiaſticorum, poteſt idem Papa in illo diſpenſare, illud ue irritare pro arbitrio: ac ſine cauſa: quia ipſum ſic præſtitum fuit, vt excepta intelligeretur eiuſdem Papæ authoritas, iuxta cap. Venientes, De iureiur.

Cum verò præſtitum fuerit iuramentum in alia materia; ſi ea eſt ad honorem Dei principaliter, vt eleemoſyna pro Eccleſiæ fabrica, vel religionis ingreſſus: tûc ad diſpenſandû neceſſaria eſt iuſta cauſa, qualis cenſetur: tum ſcandalum vitandû, tum maior vtilitas emanatura ex diſpenſatione; tum etiam quæcumque alia; arbitrio Superiorû diſpenſantium dijudicanda. Sin autem ea ſit ordinata ad alicuius proximi vtilitatem: vt cum alicui præſtitum eſt iuramentû ſuper aliquo contractu, aut conuentione, ne Papa quidem poteſt tunc diſpenſare, niſi de illius cui iuratum eſt conſenſu: quia nemo poteſt alteri debitè inuito nec conſentienti, rem ſuam auferre: cùm id ſit contra ius naturæ. De qua re Sotus loco citato & Suarez pluribus in ſeq. cap. 41. & Sanchez in opere Morali lib. 3 à num. 13. Qui etiam (ſicut & Couar. in citato num. 5. verſu 9.) referunt duos caſus in quibus iuramentum relaxari poteſt ſine conſenſu eius cui præſtitum fuerat, quia ita expedit ad vtilitatem reipublicæ.

70 Prior eſt, quando is cui iuratum eſt, cenſetur tali pœna puniendus ob aliquod crimen ſuum: tunc enim Superior poteſt efficaciter ſubtrahere materiam talis iuramenti ſiue creditori, *pro ea quam in illum habet eminentia poteſtate*, præcipiendo vt in eo cedat ſuo iuri, vel per ſeipſum immediatè, cõdonando tale ius debitori, vel eidem imperando vt non faciat quod iurauit: ſi quidem ipſum etiam ita ſubditum habeat, vt iuramentum ipſius relaxare poſſit. Qua ratione ab Eccleſia iuramentum fidelitatis excommunicato vel hæretico præſtitum relaxatur, 15. quæſt. 6 cap. 4 & ſequentibus. Poſterior caſus eſt, quando iuramêtum fuerit vi, metu (etiamſi leui, dummodo ſit cum graui iniuria: vt Suarez num. 9. docet) vel fraude, doloue extortum, ex cap. Abbas, De iis quæ vi, & cap. Si verò, & cap. Verum De iureiurando.

71 Septimum documentum eſt, iuxta D. Thomam 2. 2. q. 89. art. 9. ad 3. quando aliquid ſub iuramento promiſſum fuerit, quod eſt manifeſtè licitum & vtile: diſpenſationem vel commutationem non habere locum in tali iuramento, niſi aliquid melius ſeu conducibilius ad communem vtilitatem occurrat faciendum.

Octauum eſt, *quod latè tractat Suarez in eodem cap. 41. ſub finem*, quòd quis iuramentum violauerit, peierauerit ve nõ implendo promiſſum in termino præſtituto, non obſtare quominus illius relaxatio fieri poſſit: quia per pœnitentiã deleri poteſt illa culpa, & petitio relaxationis eſſe rationabilis, ob periculum relabendi in periurium: neque is cui iuratum eſt, ex illo periurio admiſſo, amittit ius quod habet condonandi quod ſibi promiſſum eſt: neque etiã Superior amittit ius, quo poteſt iuxta antedicta iuramentum ipſum relaxare.

Poſtremi documenti loco addere poſſumus *ex Soto loco cit.* quòd legitima diſpenſatio poſſit eſſe vbicumque ea in bonum commune cedit, niſi iniuria fiat tertiæ perſonæ. Id quod locum habere exiſtimarim, etiamſi quis iuret ſe non petiturum iuramenti diſpenſationem, nec ſe vſurum illa. 72
Nam vbi ratio plenè exegerit, is quoque poteſt rem totam patefacere Prælato, qui ſi diſpenſare voluerit, ipſe poterit tali diſpenſatione vti: quoniam eiuſmodi iuramenta ſunt ſtulta & futilia: vtpote facta contra iuramenti naturam, quæ talis eſt, vt non adeo adſtringat, quin iuſta de cauſa poſſit vinculum illius, Papæ vel Epiſcopi authoritate relaxari.

CAPVT V.

De periurio generaliter.

SVMMARIVM.

73 *Periurium dicitur tum propriè, tum generaliter, ſeu vt non tantùm complectatur iuramentum in quo veritas deficit: ſed etiam illud in quo iuſtitia aut iudicium.*
74 *Periurium propriè dictum peccatum eſt mortale ſuo genere.*
75 *Explicatio difficultatis, An liceat iuramentum expoſcere ab eo qui exiſtimatur peieraturus.*
76 *Non licet priuata authoritate.*
77 *Tres pœnæ peierantis conſtitutæ ab Eccleſia.*

PERIVRIVM propriè, nihil eſt aliud, quàm iuramentum falſum, id eſt, cui veritas deeſt, vt oſtendit Caiet. 2. 2. *quæſt. 98 ad art. 2.* & 3. Generaliter autem à nobis hic accipitur, cum D. Thom. *in ead. quæſt. art. 1. & Soto lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1.* nempe vt complectatur etiam iuramentum cui deeſt vel iuſtitia vel iudicium, indéque eſt illicitum iuxta antedicta in cap. 2. num. 15. Qua lata acceptione D. Hieronymus ad 4. cap. Ierem. (quod refertur 22. quæſt. 2) ſumpſit periurium: ita tamen vt illius rationem voluerit certo ordine participari, vt D. Th. ib. in ſolutione primi argumenti, declarat, & latius tractat Suarez De religione tract. 3. cap. 2. nempe vt primo & principaliter periuriû ſit, quando deeſt veritas ſecundo loco verò, quando deeſt iuſtitia; & tertio loco quando deeſt iudicium. Nam primus horum defectuum, falſitatem formaliter continet, vt manifeſtum eſt: ſecundus verò, eam continet virtualiter ſolùm, id eſt, non alio nomine, quàm quòd is qui ſine iuſtitia iurauit, vel teneatur falſificare iuramentum, ſi quidem iurauit aliquid illicitum; vel certè non cogatur ei ſtare, ſi rem indifferentem iurauit: Tertius, autem eam continet tantummodo potentialiter, id eſt, hoc tantùm nomine, quòd qui indiſcretè iurat, eo ipſo ſe committat periculo iurandi falſum. Qua de cauſa, iuramentum etiam ſuper veritate factum ſed ſine neceſſitate, vitandum eſt ex Caiet. *verbo Periurium in fine*: etiamſi, vt ille addit, tunc ſit peccatum tantùm veniale. 73

Cæterùm periurium ex ſuo genere peccatum eſſe mortale D. Thomas in ſeq. art 3. probat ex eo, quòd de ſui ratione importet Dei contemptum, & ideo peccatum ſit ex diametro oppoſitum, ac repugnans reuerentiæ Deo debitæ. Sed quomodo id ſit abſolutè verum, non modica difficultas eſt: quam tractant Caiet. ibid. & Sotus in cit. quæſt. 5. artic. 3. Nobis ſufficit pro praxi id non adeo verum eſſe, quin dentur multi caſus, in quibus periurium in lata ſua ſignificatione ſumptum, peccatum eſt ſolummodo veniale, prout in particulari docebitur in ſequen capitibus. Et ita quòd Sapien. 14. verſ. 25. periurium numeratur inter grauia peccata orta ex idololatria, intelligendum eſt de periurio quo mendaciter in nomine Domini iuratur; à cuius peruerſitate tanquam mortali cauendum eſſe, indicant verba præcantis Prouerb. 30 Tribue tantùm victui meo neceſſaria, ne fortè ſatiatus alliciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Id eſt, ne egeſtas ſit mihi occaſio dicendi, iurandique falſum. Indicat etiam maledictio ac grauis pœna, quam Deus Ieremiæ 5. verſ. 4. minatur iuranti in nomine ſuo mendaciter. 74

Explicatio difficultatis, An liceat iuramentum expoſcere ab eo qui exiſtimatur peieraturus.

75 Difficultas hic occurrit tractanda, An peccatum ſit expoſcere iuramentum ab eo quem ſcias commiſſurum eſſe periurium. De qua re ſtatuendæ videntur ſequentes propoſitiones

Prima eſt, petere iuramentum ab eo quem neſcis iuraturum falſum, nullum peccatum eſſe. Hanc D. Auguſt. habet D. Thomas 2. 2. quæſt. 98. art. 4. Et probatur: quia eo ipſo, quòd neſcio aliquem peccaturum, præſumere poſſum, *immo, & debeo*, quòd ſit rectè facturus id, quod ſine peccato fieri poteſt. Cui præſumptioni ſi in hac re locus non eſſet, via liceret ordinariè petere ab alijs iuramentum: quod eſt contra communem vſum ac ſenſum hominum. Intelligenda eſt autem, dummodo adſit neceſſitas notabiliſve vtilitas aliqua petendi: cùm conſtet non eſſe abſque neceſſitate iurandum. Neque petatur iuramentum, quod ſine iniuſtitia vel turpitudine præſtari nequeat, aut quod ſine falſitate aut illius probabili periculo præſtari non poſſit: vt ſi quis inducatur ad affirmandum ſub iuramento id, quod ſcit non ita eſſe: aut ad negandum id, quod ſcit ita eſſe: aut ad iurãdum definitè ac tanquam certum illud quod neſcit. Nam quia nullo talium modorum licitè iurari poteſt; nec etiam talis petitio poteſt ſine peccato fieri, cum ordinetur ad peccatum. Videri poſſunt Suarez in eodem lib. 3. ca. 14. num. 2. & aliquot ſequentibus ac Sanchez in opere morali lib. 3. c. 8. à num. 5.

76 Secunda propoſitio eſt: exigere priuata authoritate iuramentum ab eo quem ſcias peieraturum, peccatum eſſe. Hæc eſt D. Thomæ ibid. & cum eo Soti in 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 4. & Nauar. in Ench. cap. 12. num. 10. atque aliorum plurium quos commemorant Suarez in ſequenti nu. 10. & Sanchez in præcedenti num. 2. Probatur verò manifeſtè: quia cùm in ea re iuramento deferendo, illicita occaſio peierandi offeratur, ſanè iniquè agitur, adeóque peccatum mortale committitur, vt præter Nauar. ea preſſerunt Angelus, & Sylu. poſt citandi. Et confirmatur per cap. Ille qui, 22. quæſt. 5. cùm dicitur, Ille qui hominem prouocat ad iurationem, & ſcit eum falſum iuraturum eſſe, vincit homicidam.

Quod ſi objicias licitum eſſe (iuxta antedicta in appendice ad 2. caput) iuramentum petere ab eo quem ſcias iuraturum quidem verum, ſed per falſos Deos, atque adeo peccaturum. Reſpondetur diſparem eſſe rationem: quia in iuramento quod petitur ab infideli, *verum (vt ſuppoſitum eſt) iuraturo*, locus eſſe poteſt iuſtæ cauſæ ſiue neceſſitatis ſiue notabilis vtilitatis ſufficientis ad ipſum cohoneſtandum ex parte exigentis; cum ſit aptum confirmare veritatem datæ fidei homini ab homine. In eo autem iuramento quod petitur à fideli, qui probabiliter creditur peieraturus, cùm conſequenter credendum ſit tale nihil valiturum ad humanam fidem firmandam (quod per ipſum prætenditur) ſanè ſcandali vitium is incurrit, qui illud tunc expoſcit, neque excuſari poteſt tanquam vtens ſuo iure: quia in periurio nihil ineſt boni, quo vti poſſimus, præſertim ad finem cuius gratia petitur iuramentum; qui eſt confirmatio veritatis, fidei datæ homini ab homine. Periurium enim non confirmat veritatem, ſed potius falſitatem. Qua de re pluribus Suarez in eodem cap. conſequenter.

Tertia propoſitio eſt, *quam idem ibidem num. 14. habet*, quoties iuramentum petitur ſine vtilitate notabili, & aliàs ſcitur aut vehementer præſumitur, quod ille à quo petitur, peierabit, mortale peccatum committi. Ratio eſt: quia ſine rationabili cauſa datur proximo ruinæ occaſio, quæ ex charitate remouenda fuiſſet aliunde oblata. Hincque patet, meritò ſtatutum eſſe in cap. Clericos De cohabit. Clericorum & mulierum: ne Clericis concubinarijs iuramentũ deferatur de non redeundo ad concubinas: cùm vehemẽs præſumptio ſit, quòd non ſtabunt iuramento. Conſequens eſt pariter malè facere Confeſſarios qui compellunt pœnitentes iurare ſe non commiſſuros denuo delicta in quæ facilè labuntur. Id quod notant Angelus Iuramentum 3. §. 11. & Syluest. Iuramentum 2. quæſt. 9. ac Nauar. in Enchir. c. 12. num. 10.

Qui etiam addunt, quòd ſi is qui ſcitur pejeraturus ſponte ſe offerat ad iurandum, & adſit rationabilis cauſa recipiendi iuramentum (qualis eſſe poteſt, vt ſuper initio contractu cogatur a Iudice, præſtare illud ad quod tenetur) eum qui tale iuramentum recipit, non peccare: quia non dat ſcandalum ſeu occaſionem peccandi: ſed ſolùm bono aliquo fine, & vrgente neceſſitate graui, permittit à parato peccatum committi: nimirum vt euadatur iniuria alioqui perferenda, juſque obtineatur in re notabili. Nam, & Deus ad bonos fines multa mala permittit: licitúmque eſt famuli aut filij furtum permittere, vt ipſorum indolem explores, ipſóſque corrigas, ac in poſterum tibi ab illis caueas. Addit quoque Suarez in eodem cap. num. 16. poſſe in eiuſmodi caſu peti iuramentum à tali. Id quod putarim limitandum, primò, vt debeat fieri ſola propoſitione nuda propriæ voluntatis, qua optas vt ipſe iuret, ac ſine admixta inductione: perinde ac cùm ſolutio futura vſurarum proponitur vſurario, declarando ei voluntatem propriam, mandandi illam executioni: ſi mutuum aliter ab eo obtineri nequeat. Secundò verò, vt tales circumſtantiæ debeant concurrere, vt quantumcúmque iuramentum ſit falſum; ipſum tamen valeat ad id quod prætenditur: vt ad compellendum in foro externo, ſtare contractui, eum ipſum qui confirmauit illum iurando mendaciter.

Nota autem, *quod alij citatis Sanchez habet in fine memorati cap. octaui*, non eſſe licitum ad iurandum falſum, ob aliquam vtilitatem inducere eum qui bona fide exiſtimabit ſe iurare verum. Nam etiamſi ignorantia poſſit talem à peccato excuſare, non excuſabitur tamen illum inducens, vtpote qui procurat ſcienter Deum aduocari in teſtem falſitatis, in quo illum afficit graui iniuria.

Tertia propoſitio eſt, Publicum Iudicem nullum peccatum committere, cùm iuramentum exigit ab eo quem ſcit 77
peieraturum: dummodo id ad partis inſtantiam faciat, ſeruato iuris ordine. Hæc eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 89. art. 4. & cæterorum memoratorum, ac Couarruuiæ ad cap. Quamuis pactum 1. par. §. 6. num. 2. in fine plurimorúmque aliorũ quos refert Sanchez in eodem cap. 8. num. 2. Probatur verò: quia cùm faciens quod lex præcipit, quódque incumbit illi ex officio; non cenſetur delinquere. Quare in caſu huius propoſitionis Iudex cùm ſeruet legis præſcriptum, iuriſque ordinem, prout incumbit ei ex officio non eſt dicendus peccare.

Neque eſt quòd objicias, non peccare quidem faciendo opus de ſe prohibitum: peccare tamen, tali opere inducendo alium ad peccatum periurij. Nam tale pendet ſolum ex malitia peierantis: non autem ex iuramenti exactione legitima per Iudicem, qui non debet ſequi priuatam ſcientiam, ſed publicam: ex præſcripto iuris adhibendo ea quibus ſolet elici veritas, *inter quæ petitur petitio iuramenti*, ne iuſtam occaſionem det ſcandali publici: quod illi cauendũ eſt magis, quam ſpiritale detrimentum vnius priuati. Sic enim probatum reum afficit extremo ſupplicio, quidquid ille ſic impatienter id ferat, vt nullatenus pœnitere velit. Quod autem in contrarium D. Auguſt. dicere videtur, *prout refert in cap. Qui exigit, 22. quæſt. 5.* non ſpectat huc: quia intelligendum eſt, non de Iudice; ſed de priuata perſona iuramentum exigente. Concedendum eſt tamen, quòd Iudex quantùm poteſt ſaluo officio ſuo, debeat efficere ne ad huiuſmodi iuramentum præſtandum deueniatur.

Cæterum quod addit Suarez in fine eiuſd. cap. 14. ſatis de ſe patet: licere inquam, exigere iuramentum ab eo qui verum iuraturus probabiliter creditur: ſi quidem iuſta cauſa adſit exigendi: taliſque exactio fiat ſimplici petitione; dato quòd exigens nullam iuriſdictionem habeat, qua poſſit per præceptum, cogere alterum ad iurandum. Quod ſi iuriſdictionem habeat, vt pater in filium, Prælatus in ſubditum; ipſa iuramenti exactio fieri poterit per coactionẽ, poteſtati exigentis proportionatam; præcepto impoſito quod obligabit in conſcientia, iuxta illud ad Roman. 13. Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, damnationem ſibi acquirunt.

Pœnæ periuris conſtitutæ ob periurium.

Porro grauiſſimum peccatum eſſe periurium (quod pluribus Suarez tractat in præced. cap. 3.) indicant pœnæ 78
ob ipſum periuris conſtitutæ; quæ ſunt, iure quidem diuino: Tum reatus æternæ mortis, cùm ſit tranſgreſſio vnius ex præceptis, de quibus dictum eſt à Domino Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Tum maledictio, ſeu afflictio in temporalibus; quam Deus apud Zachariam in c. 5. minatur venturam ad domum iurantis in nomine ſuo mendaciter, & commoraturam in medio domus eius: & conſum-

conſumpturam illam, & ligna eius, & lapides eius. 3 Quò etiam pertinere cenſeri poteſt illud Eccleſiaſtici 23. Vir multum iurans replebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga.

Iure autem Canonico quatuor habentur conſtitutæ. Prima eſt (quæ iam relinquitur Confeſſarij arbitrio) vt periuro iniungeretur eadem pœnitentia, quę pro fornicatione, aut adulterio, aut homicidio voluntarie commiſſo, ex ca. Quicumque, 6. quæſt. 5 & ex ca. 1. aliquotque ſequentibus. 22. quæſt. 5. quòd qui peierauerat, deberet, & ieiunare in pane, & aqua quadraginta diebus, ſi erat liber: ſin erat ſeruus, debebat ieiunare tres Quadrageſimas; & deinde ſeptem annis agere pœnitentiam, nec vnquam admittebatur ad communionem niſi in hora mortis.

Secunda eſt: vt priuetur beneficijs qui peierat: nempe ſi electus eſt ad beneficium, non confirmetur; ſed irritetur ipſius electio, ex cap. finali De iureiurando in 6. Sin iam habeat beneficium, priuetur illo ex cap. Querelam, extra eod. titulo. Nec tantùm priuandus eſt omni beneficio, ſed etiam debet inhabilis reddi ad omne beneficium obtinendum in poſterum, ex proximè ſequen. cap. Tua nos. Veruntamen pœnæ iſtæ non incurritur ipſo iure: ſed ſunt per ſententiam Iudicis imponendæ, prout oſtendit Suarez in eod. lib. 3. c. 20. à n. 5.

Tertia pœna eſt, quòd peierans ſi falſum iuret, & notorius ſit, efficiatur infamis ipſo iure: ex cap. Infames, 6. qu. 1. De qua pluribus, Suarez, legendus ibid. à num. 7.

Quarta pœna eſt, periurus non admittatur ad ferendum teſtimonium, ex cap. Quicumque 6. quæſt. 1. & 22 cap. Paruuli 22. quæſt. 5. Immò quantumuis in reliquis peccatis, quę faciunt hominem infamem, peccator poſt peractam pœnitentiam, & emendationem vitæ, *ceſſante iam infamia*, admittatur ad teſtimonium: periurus tamen nullo vnquam tempore admittitur: prout habetur ex cap. Teſtimonium De teſtibus, & atteſtat. Per quod, vt oſtendit Suarez in eodem c. num. 19. non imponitur periuro obligatio in conſcientia ad abſtinendum à iurando in poſterum, etiam in iudicio: ſed ſolùm pœna, vt ſi ad iurandum accedat, poſſit repelli per exceptionem vel accuſationem: præſertim, *vt idem nu. 20. addit*, cùm periurium fuerit commiſſum in iudicio, aut in pacto vel promiſſione ſolemni (niſi per metum aut aliquam iniuriam extortum ſit) aut ab eo qui publica infamia laborat, quòd ſoleat peierare.

ſe, eoſdem ac alios in eam referens, notat Suarez *in eod. lib. 3. c. 4. n. 2.* Adeout, *addit ib. Caiet.* nulla in eo admittatur excuſatio, niſi ex imperfectione deliberationis ſeu aduertentiæ, quam in præced. lib. 15. ſub initium cap. 2. oſtendimus à mortali excuſare. Itaque, *vt ait ibidem Sotus*, ſiue parua ſiue magna fuerit materia in qua fit iuramentum falſum, ipſum ſemper eſt mortale periurium: quandoquidem ſemper in ſe notabilis eſt iniuria illa, quæ ſic iurando, irrogatur Deo, tanquam futurus ſit teſtis mendacij, aut mendacio ſuffragaturus. Id quod ab ipſius perfectione perinde alienum eſt in re parua, ac in magna: cùm tam verè mendaciũ ſit, de re parua dictum, quam dictum de magna. Similiter, *vt idem Sotus addit*, periurium peccatum eſt mortale, quantumcumque finis ob quem fit, ſit aliàs ſanctiſſimus, & cauſa pientiſſima eaque grauiſſima: vt ſi peieres ad cauendam mortem ſiue tibi, ſiue alteri innocenti, vel ad liberandam à proditione vel incendio totam ciuitatem, vel etiam ad eripiendum ab inferni faucibus animam: nullis enim talibus circumſtantijs periurium aſſertorium iuſtificatur, cùm intrinſecè malum ſit, per notabilem quam includit Dei irreuerentiam, tanquam ſibi innatam.

Addi pariter poteſt cum Caiet. & Nauar. nullam neque propriam neque alienam vtilitatem, vel neceſſitatem, ne quidem mortis, aut alterius cuiuſcumque grauis periculi metum excuſare a tali peccato. Talia enim non impediunt quominus Deus adhibeatur teſtis mendacij. Nec obſtat qđ in cap. Verum, De iureiur. ſtatuatur, eos non eſſe tanquam pro mortali puniendos, qui iuramenta metu extorta non ſeruauerint. Nam, *prout D. Th. 2. 2. q. 98. art. 3. ad 1. notat*, id nõ ideo dicitur, quod non peccent mortaliter; ſed quod minor pœna ſit eis quam cæteris periurijs infligenda. Addi denique eadem ratione poteſt cum iiſdem authoribus: neque excuſationem in hac re eſſe a mortali, quòd ex animi leuitate, vel ex conſuetudine, aut iocandi, vel excuſandi aut purgandi ſe gratia, aut iræ furore percitus quis iurauerit: niſi tanta eſſet ira, quæ iuranti iudicium ad mortalem culpam ſufficiens adimeret; vt bene notatum eſt à Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 10. Tantum enim abeſt vt leuitas cauſæ ob quam ſic peieratur, minuat malitiam periurij, vt augeat potius: quia maior tunc irreuerentia Deo irrogatur: cùm propter rem paruam, teſtimonium ipſius contemnitur. Quod notatum eſt a D. Thoma in eodem articulo 3. ad ſecundo.

CAPVT VI.

De periurio aſſertorio.

SVMMARIVM.

79 *Periurium aſſertorium eſt peccatum mortale, à quo nihil excuſat niſi defectus plenæ deliberationis.*

80 *Quod verum eſt de quocumque iuramento, quo falſum iuratur: aut verum quidem, ſed exiſtimatur falſum.*

81 *Quid ſit ſentiendum de eo, qui iurat illud de quo incertus eſt, aut quod exiſtimat verum eſſe, cùm ſit falſum.*

82 *Difficultas de iuramento falſo, quod per inaduertentiam profertur: an excuſetur a mortali.*

83 *Aduertens ad iuramentum, ſed non ad dictum falſum: aut contra ad dictum falſum; ſed non ad iuramentum excuſari poteſt a mortali per inaduertentiam.*

84 *Conſuetudo iurandi ex ſe non eſt, nec facit eſſe peccatum mortale.*

85 *Conſuetudo iurandi non obſtat quin peierans inaduertenter, excuſetur a mortali.*

86 *Duo caſus excepti.*

87 *An per conſuetudinem iurandi conſtituatur quis in ſtatu peccati mortalis, & quid ſit ſentiendum de iuramento aſſertorio, quo verò quidem iuratur, ſed de re vana aut mala.*

79 PEriurium aſſertorium dicitur, quo mendacium iuramẽto aſſeritur: falſum videlicet affirmando, aut verum negando. Quod eſſe peccatum mortale conſtat ex D. Thomæ doctrina, propoſita in præcedenti num. 74. Idque verum eſt, in quacumque materia, quacumque de cauſa, & ſub quacumque forma iuretur: prout conſtat ex Bulla Martini quinti quæ habetur in fine Concilij Conſtan. expreſſeruntque Sotus *lib. 8. de iuſt. & iure q. 2. art. 3. concl.* 1. & Caiet. *in Enchir. c.* 12. n. 5. & communem certamque ſententiam eſ-

Documenta de propoſito periurio.

SECTIO I.

CÆterum pro praxi ad particularia deſcendendo, oportet aliquot documenta notare. Primum eſt: proximè dicta procedere, ſiue per Deum, ſiue per creaturas in ipſũ relatas, ſiue ſimpliciter, ſiue execratoriè iuramentum concipiatur: vt ex D. Bonauentura & Gabriele Nauarr. in præceden. num. 5. refert: itaut mortaliter peccet qui peierat ſiue iurando ſimpliciter per Deum, ſiue per ſancta Euangelia, aut per Beatam Virginem vel alium Sanctum: ſiue per ſuam vitam, vel ſuam conſcientiam: ſiue execratoriè dicẽdo, Ita me Deus adiuuet; comburar igne Sancti Antonij; Moriar, &c. Quamquam grauius periurium eſt cæteris paribus, quando in teſtem Deus expreſsè adducitur, quàm cũ creatura in ipſum relata: vt D. Thomas attigit in citata reſponſione ad 2. 80

Secundum documentum eſt, eum qui iurat verum, putãs ſe iurare falſum, mortaliter delinquere: quia etiamſi id non ſit periurium materialiter, eſt tamen formaliter: quia contra mentem formaliter loquitur iurando. Hoc ab omnibus receptum eſſe inquit Nauarr. in cit. cap. 12. num. 7. per authoritatem D. Auguſt. relatam in cap. Homines, 22. quæſt. 2. A fortiori autem colligitur, eum quoque mortale periurium committere, qui pro vero iurat id quod eſt falſum, tametſi qua eſſe credit: aut etiam quod ſcit non eſſe verum ſimpliciter, vt qui iurat ſe non feciſſe aliquid, quod fecit per alium. Nam in eo etiam periurium committi apertè ſequitur ex eo quod bene notat Azor tomo 1. Inſtit. Moral. lib. 11. cap. 8. quæſt. 2. iuſiurandum non ſolum eſſe interpretandum ſecundùm communem ſenſum quem verba habent: ſed etiam ſecundum ſenſum in quo iura ſolent illa accipere. At ſecundùm iura, aliquis quid feciſſe dicitur, non tantùm cùm per ſeipſum verè fecit, ſed etiam cùm per alium.

iuxta

Digitized by Google

iuxta illud quod habetur, lege Item apud Labeonem. ff. De iniurijs: §. feciſſe vim conuinci non tantùm is videtur qui vociferaturus eſt, ſed is quoque qui concitauit alios ad vociferandum, vel qui ſummiſit vt vociferarentur.

81 Tertium documentum eſt, Eum eſſe periurum, qui pro certo iurat id quod veramnè ſit, an falſum, varia ductus ratione ambigit: ſiue illud verum ſit, ſiue falſum: niſi affirmat eo ſolo modo quo illud nouit: ea nimirum ratione qua Archidiaconus, quando Epiſcopo interrogante, An qui ſacros ordines volunt ſuſcipere, ſint digni; reſpondet eſſe quantum humana fragilitas noſſe permittit. Ita poſt Angelum verbo Periurium, habet Nauarr. in ſequenti num. 8. Iſtud documentum autem in eo fundatur, quod contra mentem is loquatur, qui pro certo affirmat illud de quo dubitat; atque de eo iurans, exponat ſe periculo iurandi falſum. Vnde fit vt amans periculum, pereat in illo Eccleſiaſtici 3.

Quartum documentum eſt: de eo qui iurat quod reuera eſt falſum, ſed credit eſſe verum, difficultatem eſſe quidē, vtrùm mortaliter delinquat; ſed eam facilè tolli diſtinctē, quam tangunt Nauarr. & alij ab ipſo citati in eod. cap. 12. num. 6. Eſt autem, vt ſi ille qui iurat aduertens ſe iurare (ſic enim de eo nunc loquimur) putet verum eſſe quod iurat; ſed ignorantia craſſa ignoret falſum eſſe; tunc ſine dubitatione committat periurium mortale: quia cùm talis ignorantia ſit inexcuſabilis, relinquit actum in ſua naturali malitia: adeout mortale perinde ſit ac ea, ac ſi ex ſcientia falſum iuraret: quia temeritati, non autem prudentiæ, tribui debet, ſi quis leui coniectura adductus ad credendum verum eſſe quod reuera falſum eſt, illud abſolutè iuret.

Sin autem ignorantia non ſit craſſa, & iurans non omnē quidem quam debuit, aliquam tamen adhibuit diligentiam, itant ignorantia ipſius non iudicetur craſſa; ipſe quoque peccat, ſed tantummodo venialiter, propter plenæ deliberationis defectum (de quo in ſequentibus documentis) in eo qui ſic animo affectus eſt, vt alioqui, ideſt cum plena deliberatione, nollet tale quid facere, vt cùm quis contra ſuā conſuetudinem ex ſubito iræ motu, vel linguæ lapſu inconſideratè iurat. Nam cùm quis iurat aliquid, actualiter ſic diſpoſitus vt quantumuis ipſum falſum eſſe aduerteret, nihilominus iuraret, non excuſaretur à mortali: quia tunc inconſideratio non eſſet cauſa, ſed tantùm comes iuramēti.

Si verò omnem quam debuit diligentiam in cauendo adhibuit, & falſum nihilominus iurauit, eo quòd illud putaret verum eſſe, ne venialis quidem culpæ reus eſſe cenſetur ex ea parte: quia tale iuramentum materialiter tantū, non formaliter periurium eſt ob ignorantiam probabilē, quæ excludens omnem voluntatem iurandi falſum, excuſat omnino à peccato periurij. Aduerte autem quòd ſi quis poſt debitam diligentiam adhibitam, credat ſolùm probabiliter aliquid eſſe verum, & id tanquam certum confirmet iuramento, non videatur excuſandus à mortali, cùm proferat Deum in teſtem certæ veritatis, quam non iudicat eſſe talem. Secus eſſet autem, ſi aliquo facto ſenſu mentem ſuam explicaret, ac ſecundùm eamdem mentem iuraret, nec quid amplius affirmaret ſuo iuramento, prout declaratum eſt in expoſitione tertij documenti.

Difficultas de iuramento falſo, quod per inaduertentiam profertur, ſitne peccatum mortale.

SECTIO ALTERA.

82 QVinti documenti loco poſſumus adferre in medium explicationem dubitationis, An iuramentum falſum ex inaduertentia prolatum, excuſetur a periurio mortali. Ea autem comprehendi poteſt duabus propoſitionibus. Prior eſt, Si is qui iurat ſit à mente alienus, vt ebrius, aut furioſus, aut dormiens (quem contingit ſomniando loqui vel iurare) ex tali periurio nullius culpæ reus eſſe cenſetur. Ratio eſt, quia cùm careat vſu liberi arbitrij, in nullo peccat, iuxta dicta in præced. libro vndecimo, cap. primo, & alia multa quæ tradit Couar. ad Clemen. vnicam, de homicidio 3. par. in initiō. Idemque eſt ſimiliter dicendum de puero peierante ante vſum rationis: cùm abſque eo, nō ſit liberi arbitrij vſus ad peccatum requiſitus. Aduerte autem quod ſi ebrius crediderit ſe per ebrietatem probabili peierandi periculo exponi, periurium ipſius non excuſari a peccato, cùm ſit voluntarium in ſua cauſa. De qua re Syluest. & Caiet. in verbo ebrietas, ac Nauarr. in Enchir. cap. 27. num. 230.

Poſterior propoſitio eſt. Si quis, etiam mentis compos, inaduertenter iuramentum falſum proferat, non eſt peccati mortalis reus. Hanc expreſſit Caiet. verbo Periurium. Et probat, quia tale periurium exit ab homine tāquam actus imperfectus, ſeu non plenè deliberatus. Pro illius pleniora intelligētia aduerte, quòd vt is qui deliberate, ſeu plenè iudicat de iuramento ſimul & de dicto, ſeu, *quod idem eſt*, de affirmatione, vel negatione, quæ iuramento ipſo firmatur: ſi falſum iurat, mortaliter peccat ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 98 artic. 3. ad ſecundū, ſic etiam vice verſa eum qui nec de iuramento deliberat, nec de eo quod iurat ſed totum profert ex ſurreptione, non committere mortale; etiamſi falſum iuret; quod ex Diuus Bonauent. & Richard. in 3. diſtinctione trigeſimanona, referunt Angelus verbo Periurium in principio, & Syluest. eodem verbo quæſt. prima, committit tamen peccatum veniale, vt Angelus addit. Quod intellige dummodo ſurreptio non ſit tanta, vt omnino tollat voluntarium: quia conſequenter tolleret omnino rationem peccati.

Adde, neque mortale periurium eſſe, ſi quis de dicto deliberet quidem, non tamen de iuramento. Id quod locis cit. notant Angelus, & Sylu. & tanquam communem ſententiam ſequitur Nauarr. in Enchir. cap. 12. numero ſexto, quam & tribuit D. Thomæ in cit. articul. 3. Et ratio eſt apoteſt, quòd tunc iuramentum non ſit plenè deliberatum, ſicut requireretur ad peccatum mortale. Nihilominus eſt veniale graue, *quemadmodum Angelus expreſſit*. Nimirum ob negligentiam in tunc deliberando, vt de delicto, ſic & de iuramento quod tanti momenti eſſe ſcitur. De eo verò qui aduertit ſe iurare, ſed non aduertit falſum eſſe quod iurat, dubium eſſe poteſt, an mortaliter peccet. Quidquid autem alii qui contradicant, poſſumus tenere quod ex D. Bonauent. & Richar. Syluester loco cit. adfert; inaduertentiam in hoc caſu ſicut præcedenti, excuſare à mortali; quam eſſe communem ſententiam in cit. numero ſexto, Nauarrus annotat; eamque ſequi poſſumus vt fauentem timoratis conſcientijs (præſertim cum viri, etiam virtutis & ſuæ ſalutis amantes, talibus inaduertentijs obnoxij ſint) neque patrocinantem hominibus vitioſis; quorum inaduertentia ſolet eſſe craſſa: idaoque minimè excuſans; vtpote quæ ſinit actum redire in naturam ſuæ formæ, ſeu retinere propriam eam malitiam, quam habet ſcienter, ac ex intentione factus: ſicut ante diximus de ignorantia craſſa, cuius ea eſt quædam ſpecies. 83

Difficultas de iuramento ex praua iurandi conſuetudine.

SECTIO III.

SExti demum documenti loco, addere ad extremum poſſumus explicationem alterius dubij, An ſi inaduertentia contingat ob peſſimam iurandi conſuetudinem, ea poſſit a mortali aliquo modo excuſari.

Videtur ergo dicendum primò, conſuetudinem iurandi per ſe ſumptam, non eſſe peccatum: quandoquidem conſuetudo nihil eſt aliud, quàm frequentatio actionum, quæ etiamſi peccaminoſæ ſint, non ideo tamen illa eſt peccatum; ſed tantùm collectio & numerus quidam peccatorum; nullam aliam malitiam habens, quàm eorumdem, quorum aggregatione conſtat. De qua re Sotus *lib. octauo. De iuſt. & iure quæſt. ſecunda, art. 3. concl. 7.* pro eaque Sanchez aliquot citat in opere Morali libro tertio, capitulo quinto, numero quarto. Neque etiam habitus qui ex huiuſmodi frequentatione oritur, peccatum eſt: quoniam habitibus nec meremur nec demeremur, vt patet in dormientibus: nec de illis dantur præcepta, ſed de actibus in quibus eſt libertatis vſus; & in quos ſolos quadrat definitio peccati qua dicitur dictum, factum, aut concupitum contra legem Dei æternam. Quinetiam iuramentum ipſum ex eo, quòd ob conſuetudinem iteretur ſæpius (niſi aliud interueniat per quod vitietur) non efficitur peccatum mortale, vt Sotus ibidem rectè probat: quia quiuis habitus generat actus ſimiles illis ex quibus productus eſt. Vnde ſi hi non fuerint peccatum, aut tantummodo veniale, illi de ſe non erunt peccata mortalia, vtpote qui non accipiunt maiorem culpæ rationem ex eo, quòd ex conſuetudine, & habitu exerceantur, iterenturque ſæpius: quandoquidem eiuſdem modi cum primo eſt, ut ſecundus ſic & centeſimus. 84

85 Dicendum eſt ſecundò, quòd ſi quis habeat conſuetudinem iurandi ad ſingula ferè verba, ſiue falſum ſit, ſiue verũ illud quod iurat, & per inaduertẽtiam, *adeòque indeliberatè*, falſum aliquid iuret, non ideo committere mortale periurium: quia poteſt in eiuſmodi iuramento contingere motus ſurreptitius, qui naturaliter linguam ita repiet, vt culpam vel omnino tollat, vel certè venialem reddet: vt totidem verbis ait Sotus in eadem concl. 7. Quod verò Caiet. 2. 2. *qu. 98. art. 3.* ait (& approbat Nauar. in Enchir. *cap. 12. num. 6.*) excuſari à mortali eum, qui per inaduertentiam falſum iurat, ſi ex conſuetudine ſic effectus ſit animo vt quantumuis ad id aduerteret nihilominus iuraret. Sotus ipſe, *ſub finem eiu. art. 3.* improbat: quia inaduertentia cùm eſt inuincibilis, tollit omnino voluntarium; ſine quo non peccatum; neque ratio peccati fundari poteſt in habituali effectu, quo iurans ſic diſpoſitus eſt, vt iuraret quantumuis ſciret falſum eſſe illud quod cum iuramento aſſerit. Nam dicendum alioqui eſſet, taliter habituatos peccare mortaliter, quando verum inaduertenter iurant (quandoquidem ex tali habitu iuraſſent, etiamſi falſum id eſſe ſciuiſſent) quod nimis durum eſſe videtur. Deinde illud ſolùm facit ad peccatum, quod facit ad demeritum. Hæc enim duo ſe mutuo ſequuntur. Illa verò habitualis diſpoſitio nihil facit ad demeritum: nam vt meremur ſolummodo per actus bonos) nec enim coronam fortis reportat niſi qui fortiter pugnarit) ita etiam demeremur tantummodo per actus malos. Atque adeo ſicut ad rationem meriti conducit, quòd quis ſi aduerteret ad hoc vel illud bonum opus ipſum exequeretur: ita nec ad demeritum facit, quòd quis, ſi ad hoc aut illud peccatum aduerteret, ipſum committeret. Vnde ſi verè ex inaduertentia iuramentum aliquod falſum prosiluit ei, qui ex habitu erat alioqui ſic effectus, vt etiamſi aduertiſſet nihilominus peieraſſet, à mortali excuſatur. Eamdem doctrinam cum Soto

86 ſequitur latiúſque perſequitur Suares in citato lib. 3. cap. 7.

Attamen libenter conceſſerim Caiet. & Nauarro, quod aliquando præcipitatio ſuborta ex conſuetudine, poſſit tã culpabilis eſſe, vt iuramentum falſum pertinget ad mortale quemadmodum Syluester attigit in verbo Periurium qu. 1. verſ. Primum. Etenim qui ob conſuetudinem prauam, in quam ſe immerſit, aduertere negligit, ac ſine iudicio iuramenta effundit (cùm amans periculum in eo pereat ex cap. 3. Eccleſiaſtici) ſi falſum iuret, non eſt cenſendus à mortali excuſari: vt quando commotio ſubita non præripuit tẽpus cogitandi, ſed ſola conſuetudo fecit, vt ea negligentia & nonnullo contemptu peieratum ſit inaduertenter. In quam ſententiam Suarez it: vt patet ex fine præcedentis cap. ſexti.

Libenter quoque eiſdem conceſſerim, quòd quoties quis ex eiuſmodi inaduertentia culpabili, orta ex praua conſuetudine, iurat quidem verum, ſed cum probabili periculo iurandi idipſum, etiamſi falſum eſſet, toties mortale committere: ita vt ij qui ex praua conſuetudine ſolent iurare quidquid in buccam venarit, videantur ſæpiſſime condemnandi periurij mortalis. Dico ſæpiſſime, *non autem ſemper*, quia fieri poteſt vt non obſtante praua eiuſmodi conſuetudine, aduertat quis verum eſſe quod iuret, intendátque verum iurare: vnde talis actus ipſius, ex bona intentione procedẽs circa obiectum bonum, cenſeri poteſt bonus, non obſtante praua conſuetudine, ex qua non exercetur, ſed potius contra quam exercetur. Late differens de his Sanchez videri poteſt, in opere morali lib. 3. cap. quinto.

87 Si roges vtrùm is qui iurandi conſuetudinem habet, ſit eo ipſo in peccato mortali? Sotus in cit. concl. 7. reſpondet, non eſſe niſi fortè ponas eum non pœnitere præteritorum, animúmque habere faciendi ſimiliter in futurum, ſeu non vitãdi occaſiones per quas in periurium incidit, & maximè per ſuam conſuetudinem temere iurandi, quam extirpare nihil omnino curat. In quo caſu nemo ambigit eum eſſe in peccato mortali per voluntatem ſaltem interpretatiuam, qua vult ſe exponere periculo iurandi falſum (de quo Suares & Sanchez in locis citatis eruditè ſuo more) ideoque abſolui non poſſe. Quod ſi ſincerè proponat abſtinere, ſéque ab occaſionibus peccandi ſubducat, prauámque conſuetudinem extirpare ſtudeat: quia non erit locus dictæ voluntati peruerſæ, nihil apparet vnde abſolui nequeat de rigore iuſtitiæ. Quamquam ſæpe ſalubre conſilium eſt abſolutionem differre tali, vt ſic inducatur à recidiue cauere, inuigilando attentiùs: atque contraria conſuetudini incumbeado, prauum habitum debilitare, ac extenuare, tandémque illum delere.

Atque hæc circa periurium aſſertorium dicta ſufficiant. De quæſtione autem illa qua quæritur an delinquat mortaliter is qui iurat id quod iuxta ſuam intentionem eſt verum ſed falſum eſt iuxta intentionem eius cui iuratur: nihil in præſentia dicimus, quoniam de ijs quæ ad illam pertinent in ſequenti libro 24. cap. primò, ſect. 4. dicetur ex inſtituto, multáque ijſdem ſufficienter intelligi poterunt ex dicendis in ſequen. de iuramento amphibologico in ſeq. cap.

Ad aliã quæſtionem verò, Quale peccatum ſit iuramentum verum quidem, ſed factum ſine neceſſitate vel vtilitate, aut de re mala bene explicat Suares in eodem lib. 3. cap. 11. duo docens communiter recepta. Prius eſt. Iuramentum aſſertorium cui veritas ineſt ſufficienter cogitata atque cognita, ac cui ſolum deeſt neceſſitas vel vtilitas, non eſſe de ſe peccatum mortale. Ratio eſt quia per illud nõ adducitur Deus in teſtem falſitatis: quódque diuina authoritas adhibeatur ad rem leuem aut vanam confirmandam, non eſt grauis irreuerentia ipſius: cùm in eo non agatur contra aliquod diuinum attributum, vnde ipſe macula aliqua aſpergatur; ſicut fit quando falsò iuratur; inducendo ipſum in falſitatis teſtem, qui eſt prima veritas.

Poſterius eſt, Iuramentum illius eiuſdem modi, cui ſolum deeſt iuſtitia ſeu honeſtas materiæ, non eſſe de ſe plus quam veniale peccatum: quia per illud Deus non conſtituitur teſtis mendacij, ſed ſolum rei paruæ & indecentis, quod non eſt per ſe grauis iniuria Dei, cùm in eo authoritas ipſius aſſumatur quidem ad confirmandam rem prauam, non tamen, vt praua eſt, ſed vt vera eſt. Excipe, niſi tale iuramẽtum fiat inſtrumentum peccati mortalis: vt cùm quis prauo animo infamandi alterum narrat ipſius occulta peccata vere: & vt probabilior ſit infamia, narrationem iuramẽto confirmat: quod fit contra ſanctitatem iuramenti in notabilem Dei irreuerentiam, tanquam adhibiti ad cooperãdum peccato.

CAPVT VII.

De periurio promiſſorio.

SVMMARIVM.

88 *Iuramentum promiſſorium eſt peccatum mortale, ſi fiat ſine animo ipſum ſeruandi.*
89 *Quæcunque ex ratione factum de re licita planis verbis, ſit quandoque ſit in conſcientia, aliquot propoſitionibus declaratur.*
90 *Idem declaratur de facto verbis ambiguis.*
91 *De iuramento ambiguo ſubintellecta conditione, quæ ipſum verificatur ſecundum mentem iurantis, non item eius cui iuratur.*
92 *Qui iurat ſe commiſſurum mortale, peccat mortaliter, non item qui veniale.*
93 *Tale peccatum eſt diſtinctum ab eo quo iuratur.*
94 *Quale peccatum ſit iurare omiſſionem boni ſupererogationis.*
95 *Factum de re indifferenti aut vana, peccatum eſt ſolum veniale.*
96 *Non implere iuramentum promiſſorium, peccatum eſt de ſe mortale.*
97 *Ex accidenti autem eſt veniale: non ſolum ob defectum plenæ deliberationis, ſed etiam ob materiæ leuitatem.*

QVOD ad periurium promiſſorium attinet, aduertendum eſt ex Caiet. in verb. Periurium. ipſum committi poſſe duobus modis: vel in futuro, quando non adimpletur: & in præſenti quidem contingere, vel ex mendaci animo, vel certè ex eo, quod materia quæ promittitur ſit mala. In hoc cap. agemus primò, de eo quod eſt de præſenti, & ex mendaci animo. Secundò, de eo, quod eſt de præſenti, & ex mala materia. Poſtremò de eo, quod in tempore futuro committitur.

De periurio promiſſorio, De præſenti contingente ex mendaci animo.

SECTIO I.

DE hoc quid ſtatiendum ſit exponemus aliquot propoſitionibus: quarum quatuor priores ad illud pertinẽt vt

planis

planis verbis: cæteræ, vt verbis ambiguis concipitur.

88 Prima igitur propoſitio eſt, Quando aliquid ſiue bonum ſiue malum per iuramentum promittitur ſine animo obligandi ſe ac ſeruandi illud ſemper committi peccatum mortale. Ita Caiet. 2.2. quæſt. 89. art. 7. ad 1. & ad 4. & in ſummula verbo Periurium Armilla eodem verbo §. 3. & Sotus lib. 8. De Iuſtitia & Iure qu. 1. art. 7. ad 4. ac Nauar. in Enchir. cap. 12. nu. 12. & communem ſententiam eſſe Theologorum aliquot citatis habet Suarez in tract. 5. De religione. lib. 3. cap. 27. num. 2. eam latius tractans. Sed nobis ſufficere poteſt, quòd ſatis pateat tùm ex 22. quæſt. 2. cap. 1. tum ex eo quod mendaciter tunc iurator, falſitatiſque Deus teſtis conſtituitur. Porro certum eſt eum qui ſic iurauit non teneri iuramentum ſeum implere, *immo peccare adimplendo*, ſi id quod taliter promiſit, malum ſit: quia nunquam datur obligatio ad malè agendum: ne quidem intercedente iuramẽto; quod (*vt habet 58. regula iuris in 6.*) non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum.

Sin autem illud, quod ſub iuramento promiſit, bonum ſit, dubium eſt, An teneatur in conſcientia ſeruare tale ſuum iu-

89 ramentum tanquam obligans quoad Deum. Syluest, quidem in verbo Iuramentum 4. quæſt. 19. negat teneri. Cui ſuffragari videtur: tum ratio, quia quoad Deum obligatio penſatur ex intentione: vnde qui iurauit abſque intentione obligandi ſe, remanſit liber à iuramenti vinculo: tum etiam textus in cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5. Sic enim habet: Humanæ aures, talia noſtra verba iudicant, qualia foris ſonant; diuina verò iudicia, talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Idem tenet rationibus & authoribus allatis Sanchez in opere Morali, lib. 3. cap. 10. num. 8. Verumtamen oppoſitum tanquam tutius videtur tenendum eſſe: nimirum iurantem eo quo dictum eſt modo, obligatum eſſe ad obſeruationem promiſſi. Quæ eſt ſententia Caietani ad memoratum art. 7. Nauarri in cit. cap. 12. num. 14. & Soti lib. 8. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 7. ad 4. & aliorum quos Sanchez refert in præced. num. 7. Probatur autem quia obligatio eſt effectus naturalis iuramenti, ideòque non eſſe in hominum poteſtate, velle iurare (ſicut hic ſupponimus velle) & obligationem à iuramento ſeiungere. Nec obſtat authoritas cap. Humanæ aures in contrarium allati: quia non negamus obligationem iuramenti promanare ſolum ex corde iurantis ſed tantùm affirmamus, hoc ipſo quod iurans habuerit in animo iurare, inde neceſſariò iuramenti obligationem emanaſſe. Id quod in tract. 5. De religione lib. 2. cap. 7. Suarez latè perſequitur. Ibidemque oſtendit non eſſe ad illud neceſſarium, vt ſimul concurrat intentio promittendi, ſeque obligandi, ac implendi promiſſum. Cuius doctrinæ ratio fundamentalis eſt, quòd ex ſola intentione iurandi iuramentum habeat quod ſit inuocatio Dei in teſtem: idque tantùm requiratur ad complementum naturæ ipſius, ex qua emanat conſequutione quadam naturali, obligatio impoſita verbis illis Exodi 20. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum, quæ conſtituunt ſecundum, *in quo verſamur*, Decalogi præceptũ.

Secunda propoſitio eſt: quòd etiamſi Caietano *in verbo Periurium & 2. 2. quæſt. 89. art. 2. ad 4.* videatur mortale ſemper committi, cùm ſine animo iurandi, aliquid per iuramentum promittitur ſiue bonum ſiue malum: nihilominus videtur eſſe potius vtendum diſtinctione: nempe, quòd ſi cum animo non iurandi ſimul adſit animus non implendi illud quod iuratur; tunc ſine dubio mortale committitur: ſiue iuramentum iuſtè exigatur, ſiue iniuſtè, vt ſit à latrone. Nam grauis irreuerentia eſt & iniuria, quæ hac ex parte Deo irrogatur: quandoquidem exteriore ſaltem actu in teſtẽ mendacij adducitur. Atque hac ratione rectè procedit Caietani ſententia. Cui aſſentiuntur Sotus lib. 8. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 7. & Couar. ad cap. Quamuis pactũ prima par. §. 5. nu. 3. Ad eiuſdémque confirmationem à ſimili Caietanus ipſe inducit, quòd is qui non animo colendi, ſed ſolo actu exteriori coleret idola, mortalis peccati reus eſſet.

Si verò in iuramẽto promiſſorio, cum animo non iurandi non concurrat animus nõ implendi promiſſum: ac deinde quis ita fingat ſe iurare aliquid, vt nihilominus habeat in animo ipſum implere; probabilior videtur ſententia Soti, loco cit. aſſerentis tunc tantùm committi peccatum mortale, cùm iuramentum iure exigitur; nempe à Iudice, vel ab alio cuius intereſt in contractibus & commercijs humanis. Nam iniuria notabilis eſt, quæ fit cum legi, tum parti in hoc caſu: in quo requiſitus tenetur ſincere iurare. Quod ſi per vim & metum extorqueatur iuramentum, nõ committeretur mortale, *quidquid velint Caiet. & Conarruuias*, quia ibi nulla eſt ratio periurij: cùm ex hypotheſi, is qui iurat, non intendat cõ-

trauenire iuramento: ſed aſt ſola ratio mendacij quo fingit ſe iurare, cùm non iuret. Mendacium autem non perniciosum (vt ponimus illud eſſe) non eſt de ſe plus, quàm veniale. Eamdem doctrinam habet Suarez, quam & communem eſſe ait in prius citato cap. 27. dicto 4.

Tertia propoſitio eſt, Quod in vniuerſum qui iurat ſine animo iurandi, nunquam teneatur ratione iuramenti, adimplere illud, quod ſic iurauit. Ratio eſt: quia talis reuera non iurauit, ſed potius finxit ſe iurare: atque inde citatis ſentiunt Sotus Caietanus & Conar. Et apertè probatur ex cap. Humanæ aures 22. quæſtione quinta. Dico autem, *ratione iuramenti*, propterea quod aliæ dantur rationes ob quas eſt obligatio adimplendi illud quod iuratum eſt ſine intentione iurandi; vt ob ſcandalum alioqui ſecuturum: quia ſcilicet publicè & de re notabili iuratum eſt. Itémque propter iniuriam, ſi quæ ſequatur niſi illud fiat: vt cùm quis ad turpiter fruendum puella, iurat illi ſponſalia ſine animo iurandi: tenetur enim lege iuſtitiæ tale promiſſum ſeruare. Quod pariter dicendum eſt de quibuſdam alijs contractibus iuratis ſine animo iurandi. Quæ omnia rectè Sotus notauit in lib. 8. De iuſt. & iure qu. 1. art. 7. ad 4.

Quarta propoſitio eſt, Quod in dubio is qui iurauit interpretandus ſit habuiſſe animum iurandi. Id quod Caiet. 2. 2. *quæſt. 89 art. 7.* ſub ſidem confirmat; quia regulare eſt ac naturale, vt iurantes habeant animum iurandi; itaut is defuiſſe iudicandus non ſit, niſi idipſum manifeſtè conſtet. Vnde abſolutè, *quod attinet ad forũ exterius*, quicumque iurauit, licet quoad Deum abſque animo iurandi id fecerit, compellitur iuramento ſtare, teſte Couar. ad cap. Quamuis pactum 2. par. §. 5. num. 3.

Atque hactenus propoſitiones, quibus docetur quid iudicandum ſit de illo, qui planis verbis, de præſenti, ex mendaci animo aliquid ſub iuramento promittit. Deinceps ſequuntur ex quibus docetur quid iudicandum ſit de eo, qui idem promittit verbis amphibologicis ſeu ambiguis.

Quinta igitur propoſitio eſt, Si verba proferantur amphibologicè, vel ita artificioſè, vt etiamſi recipiat ſenſum eum, quem intendit is qui iurat; ille tamen cui iuratur, eum non percipiat: peccatum mortale committi, ſi iuramentum iure petatur: vt cùm quis iuridicè à ſuo Prælato, vel à parte ratione contractus inducitur ad iuramentum. Ita Caiet. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 4. & Nauar. in Enchir. cap. 12. nu. 13. Addés ex communi ſententia Canoniſtarum in hac iuramenti ſpecie, neceſſariò, *idque ſub mortali*, illud quod iuratur implendum eſſe ſecundum intentionẽ eius cui iuratũ eſt. Quibus ſuffragatur D. Thom. in cit. art. 7. ad 4. per authoritatem Iſidori cuius verba ab ipſo citata referuntur 22. qu. 5. cap. Quacumque arte verborum quis iuret: Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille cui iuratur. Dupliciter autem reus fit: quia & Dei nomen in vanum aſſumit, & proximum dolo capit. Quę poſteriora verba ſatis indicant peccatum eſſe non implere tale iuramentum, ſicut eſt & illud emittere.

90 Vbi aduerte tale peccatum non conſiſtere in trãſgreſſione obligationis iuramenti, prout latè tractat Suarez in tract. quinto de Relig. lib. 2. cap. 8. Et ratio eſt, quia dicto modo iurans non intendit iurare illud quod alter intelligit: ſed illud quod ipſemet. Conſiſtit ergo in ratione iniuſtitiæ, qua detrimentum proximo infertur: & in ratione ſcandali, quod in eo datur cùm de iuramento facto hominibus conſtat, non autem de intentione occulta. Illi enim videntes, non ſeruari quod promiſſum eſt, Deo in teſtẽ vocato, Deus ipſe in conſpectu illorum inhonoratur, quod eſt contra religionem, & cultum eidem ex charitate debitum: quemadmodum notat & Suarez in fine citato capitis.

Sexta propoſitio eſt, Si legitima cauſa adſit vtẽdi amphibologia vel artificio in iurando, etiamſi is cui iuratur alium ſenſum percipiat, quàm iurans intenderit, atque adeo ille decipiatur, non committi peccatum mortale, & interdum nec veniale. Ita cum Caiet. loco cit. ſentiunt Sotus lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 7. ad 4. & Nauar. in eodem cap. 12. numer. 14. latiùſque tractat Suarez in ſeq. lib. 3. cap. 9. Pro quo facit quod ex D. Hieronymo habetur in cap. Vtilem 22. quæſt. vtilem eſſe ſimulationem & in tempore aſſumendam. Facit etiam ratio: quia ſi quid ſit cur tale iuramentũ cenſeri debeat de ſe mortale, maximè eſt, quod mendaciter fiat. At non ſit: quia mentiri eſt contra mentẽ propriam loqui: cui verba ſua cõformare loquẽs tenetur ad vitãdũ mẽdacium, nõ itẽ alienæ: illã enim, non hac, verba externa conſpiciant. At qui iurat amphibologicè non loquitur cõtra propriam mentem. Ergo non iurat mendaciter. Exemplum

autem eſt, cùm quis per vim & iniuriam à latrone compellitur aliquid cum iuramento promittere. Nam ſi latro diceret, Iura mihi, te tantam numeraturum pecuniam; citra peccatum liceret ei reſpondere, *ait Sotus*, Tibi iuro me numeraturum: intelligendo, hoc ſenſu quòd numerabit quidem, ſed non ipſi latroni. Quem etiam ſenſum propoſita verba faciunt, quantumuis latro eum non percipiat.

Eadem ratione (niſi detur aliquod remedium declinandi iuramentum) licet Iudicis intentionem ſubterfugere, ſi is aliquem contra iuris ordinem iurare cogeret, an certum quid ſciat: nempè ſi iuret ſe neſcire illud: ſub intelligendo, vt debeat dicere. Nam tunc etiam legitima adeſt cauſa vtendi amphibologia. Soto *lib. 5. De iuſtitia, & iure quæſtione 6. articulo 2. concluſione 7. & Couarr. in lib* 1. *var. reſolut. capitulo* 2. *numero* 2. In ſequenti 4. addente aliud exemplum de eo qui iam ſoluit mutuum, quod ab ipſo repetitur in iudicio, nec factam ſolutionem probare poteſt. Interrogatus enim, an mutuo quod repetitur acceperit, poteſt abſolutè negare, iſtud ſubintelligendo, poſtquam ſolutionem feci, vel, vt tenear aperire quod acceperim.

91 Aduerte autem communem quidem conſenſum doctorũ eſſe, iſtud locũ habere, quando verba interpoſita talia fuerint, vt ſenſus eorum per quem verificatur iuramentum, colligi poſſit ex interrogatione: licet non poſſit ex reſponſione. Exemplum eſt, cùm interrogat quis alium, An habeat aliquid quod ei det, & ille reſpondet ſe non habere: intelligendo, quod ei det. Item cùm conditio quæ mente ſola intelligitur, fuerit generalis, in omni iuramento intelligenda. Exemplum eſt, cùm quis abſolutè iurat ſe daturum alicui centum, intelligendo, ſi id præſtare poſſit ſine peccato, vel ſi Superior cuius intereſt conſentiat.

An verò idem locum habeat, quando iuratur ſub intelligendo conditionem: quæ nec generalis eſt, nec colligitur ex verbis interrogantis, aliqui contradicunt: inter quos ſunt Sotus in cit. concluſione 7. & Caiet. 2. 2. quæſt. 89. articul. 7. ad 4. Sed tamen tunc quoque habere locum (quod Suarez in eodem lib. 3. cap. 10. pleniùs tractat, Nauarro & aliquot alijs in eam ſententiam citatis) non caret probabilitate: eaque ad mortalem certitudinẽ ſufficiente, vt ratio hæc oſtẽdit. Quia aut in tali caſu peccatum datur ob aliquam iniuriam quæ inferatur latroni v. g. cui iuratur, dando ei occaſionẽ vt decipiatur: id quod dici nequit: cùm potius latro ipſe ſit qui infert iniuriã, dum ſic extorquet iuramentum. Aut certè ob mendacium, quòd cùm ſit malũ intrinſecè, nulla circunſtantia cohoneſtari poteſt (ex quo capite Caiet. & Sotus ſibi videntur ſtabilire ſuã ſententiã.) At neque id obſtat, quia nullũ tunc interuenit mendaciũ: quoniã verba illa, quibus iuramentum concipitur, ſubintellecta adiectione (nõ quidẽ qualicumque, ſed tali, quæ ſi voce exprimeretur & iiſdẽ verbis coniungeretur, congruũ verũmq; ſenſum efficeret) nõ ſignificant oppoſitũ eius quod eſt in mente iurantis, ideóque mendaciũ non ſunt. Ad quod facit quod Iacob non poſſet alioqui à mendacio excuſari in eo, quod Geneſis 27. patri dixit, Ego ſum primogenitus tuus Eſau: quem tamen excuſatum ait Pontifex in cap. Gaudemus, De diuortijs. Et D. Aug. 16. De ciuit. Dei cap. 37. confirmat ex eo quod Geneſ. 25. ſcriptura prædixerit illum eſſe virum ſimplicem, Græcè ἀπλαστον, id eſt, ſine fictione, adeoque alienũ à mendacio. Neque pater rem cognoſcens illi iratus ſit, ſed confirmarit datam benedictionem dicens, Et erit benedictus.]

Itaque iuxta hanc doctrinam, Nauarr. ad cap. Inter verba 11. q. 3. paulò ante finem ex Henrico Gandauenſi ſtatuit, quòd qui iurat ſe dicturum quæ nouit, verè poſſit quoad occulta, de quibus iniuſtè interrogatur, abſque periurij metu reſpõdere, ſe illa neſcire: intra ſe intelligendo, quò non ita ſciat, vt detegere teneatur. Statuit ſimiliter in Enchir. cap. 12. num. 14. quod ſi quis latroni metum incutienti diceret Iuro me tibi daturum 100. intelligendo in mente, ſi illos tibi debeam: non committat peccatum, quantumuis poſtea non ſoluat; poſito quòd reuera illos ei nõ debeat aliunde. Ratio eſt, *quo Sylu. Iuramentum 4. quæſt. 7. verſ. 2. vtitur*, quòd talis non teneatur iurare ſecundum intentionem latronis, qui non eſt Iudex ipſius quodque ipſe vtatur ſimulatione licita, iuxta cap. Vtilem 22. quæſt. 2. Ex qua ratione ſimiliter concludi poteſt, quod etſi nos latro ſub iuramento interroget. An vtamur amphibologia aliqua, vel certè exigat iuramentum promiſſorium de non vtendo amphibologia in promiſſione ei facienda; tunc etiam nos poſſe licitè amphibologia vti iurãdo v. g. nos nec vti nec vſuros eſſe: intelligendo in mente: vt inde aliqua ei inferatur iniuria. Cùm .n. totum hoc ſit verum, nullum mendacium, ac proinde nec periurium, committitur. Ad quorum pleniorem intelligentiam iuuabunt dicenda fuſius in ſeq lib. 24. capitulo primo ſect. 4.

Cæterùm bene monet Suarez in fine citati cap 10. cauendum eſſe, ne ex hac doctrina accipiatur nimia licentia loquendi iurandique amphibologicè: quia id eſſet contra bonos mores, & candorem animi, ſimplicitatémque ſermonis neceſſariam ad retinendam humanam ſocietatem. Itàque ea communi doctorum ſententia, *vt ille addit*, loquendi modus per amphibologiam, præſertim mutilatam in verbis, & conceptibus integratam, prout proximè dictum eſt: licitus non eſt, niſi cohoneſtetur ex aliqua cauſa iuſta: arbitrio prudentis. Sic in cap. Vtilem 22. quæſt. 2. ſimulatio licita quidem eſſe ſignificatur: non tamen abſolutè, ſed pro tempore, ſeu quando iuſta adfuerit ſimulandi cauſa: ſicut adfuit cùm Dauid lib. 1. Reg. 21. coram rege Achis ſimulauit inſaniam, vt manus illius euaderet: & cùm lib. 4 ſequenti cap. 10. Iehu ſimulauit ſe velle colere idolum Baal, eo quod videret ſe non poſſe aliter congregare eiuſdem idoli Sacerdotes, ad eos internetione delendos.

Et certè tunc ſaltem cum deeſt iuſta ſimulandi cauſa, locũ habet cap. Quacumque, 22. quæſt. 5. in quo dupliciter reus dicitur tanquam in vanum Dei nomen aſſumens, & proximum dolo capiens: qui amphibologicè iurat, eo quod quacumque arte iuret: Deus qui teſtis eſt conſcientiæ, ita iuramentum accipiat, ſicut intelligit ille cui iuratur. Quale autem ſit tale peccatum, idem Suarez in ſequẽti cap. 11. tractat: probàtque non habere malitiam periurij: quia ille qui taliter loquitur & iurat, non intendit loqui & dicere falsũ: vt ſupponimus. Et quamuis peccet vtendo verbis ambiguis in alio ſenſu quàm deberet: id tamen non obſtat quin vtatur in vero ſenſu, quem talia ſecundùm ſe habent; perinde ac illum alium; in quo ea vſurpare deberet procedendo bona fide. Itaque peccat nõ quidem contra veritatem loquendo: ſed eam nimium occultando: quod tunc eſt mortale, *ſicut & mendacium*, cùm fuerit notabiliter perniciosum prudentis arbitrio. Pluribus de his agentem qui volet videre poterit Thomam Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 6. & 7.

De periurio promiſſorio de præſenti, contingente ex mala materia.

SECTIO II.

92 QVæ ad hoc periurium pertinent, ſequentibus propoſitionibus explicantur. Prima eſt, eum quidem qui animo faciendi, iurat ſe aliquid mortale facturum, committere peccatum mortale: ſed eum qui iurat ſe facturum, aliquid veniale, venialiter tantùm delinquere. Hanc cum Caiet. 2. 2. quæſt. 98. art. 2 & in verbo Periurium, habent Armilla eod. verb. § 3. Sotus 8. De iuſt. & iure quæſtione 2. art. 3. Nauarr. in Enchir. capitulo 12. numero 15. & latè Suarez in tract. 5. de Religione libro 3. capitulo 19. Ea autem patet quia in eiuſmodi periurio Deus non vocatur in teſtem falſitatis quia *vt ſupponimus*, is qui iurat, intẽdit facere quod iurat etiamſi malè facturus: vnde non iurat mendaciter ſeu contra id quod habet in mẽte. Quare tota malitia illius prouenit ex iuſtitiæ defectu, qui meritò quidem cenſetur mortalẽ peccatũ conſtituere in re graui, qualis eſt mortaliter illicita non tamen in leui qualis eſt venialiter ſolùm illicita: vt mẽdacium officioſum. Vbi aduerte obiter aliud eſſe iurare te dicturum mẽdacium officioſum, & aliud iurare te iuraturũ mendacium officioſum: non enim hoc vt illud, iuramẽtum eſt tantùm veniale, ſed eſt mortale, vtpote quo iuratur facienda nequitia mortalis: putà mendacium iurare, quod eſt periurium aſſertorium, ideóque mortale (quidquid mendacium ipſum ſit leuiſſimum) vt probatum eſt in præced. num. 79.

93 Secunda propoſitio eſt, In huiuſmodi iuramentis non ſolùm dari deformitatem periurij mortalis aut venialis, pro ratione iniuſtitiæ, quæ iuratur facienda: ſed etiam ipſiuſmet iniuſtitiæ: itaut ſic iurans peccet dupliciter: nempe & volendo admittere illicitum, & iurando ſe admiſſurum. Hanc habet Nauarr. in præced. num. 12. addens ex Caiet. iurantem ſe perpetraturum aliquid illicitum, ſine animo illud adimplendi, vno tantùm modo peccare: quia omnino deeſt voluntas illiciti perpetrandi, quæ in caſu præcedenti fuit cum actu malè iurandi. Peccatum verò illud, quod

quod in caſu huius propoſitiones committitur, mortale eſſe, patet ex notabili iniuria quæ fit Deo, teſtimonium ipſius interponendo in confirmationem mendacij, cuiuſmodi eſt promiſſio facta ſine intentione eam adimplendi.

94 Tertia propoſitio eſt, Iurantem ſe omiſſurum aliquod bonum ſupererogationis, vt non mutuaturum, committere in eo peccatum ſolummodo veniale. Hanc cum Caiet. tenent Sotus, Nauarr. & Couarr. vt iam annotauimus in præced. num. 44. patetque ex ratione ibidem allata. Quamquam tamen, *vt idem Caiet. in verbo Periurium rectè annotat*: ſi quis iurando intenderet non facere prædicta bona, etiamſi occurreret caſus in quo ſub mortali ad ea teneretur (vt ne quidem in caſu extremæ neceſſitatis mutuare) tunc mortaliter peccaret tanquam iurans mortale. Et verò, fieri poteſt aliquando, vt quis à peccato etiam veniali excuſetur: vt cùm iurauit determinatè ſe non daturum mutuo omnibus, quia non eſt ſemper conſilium, immo aliquando malum eſt dare omnibus.

95 Quarta propoſitio eſt, Eum qui emittit iuramentum de indifferentibus ac vanis ſeu nullius momenti rebus: vt de non leuanda feſtuca, vel de non reſcindendis vnguibus tali die, ſolum peccare venialiter. Hæc eſt Soti *lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 5.* Et patet, quia ſi iuramentum de peccando venialiter non eſt plus quàm veniale, nec erit de re indifferenti, ſeu nullius momenti.

Vltima propoſitio eſt, eũ qui iurat ſibi impoſſibile, nonnunquam peccare mortaliter, nonnunquam ſolùm venialiter & nonnunquam excuſari à peccato. Peccat enim mortaliter quando iurat illud quod probè ſit eſſe ſibi impoſſibile; quia fieri non poteſt vt cùm tali ſcientia habeat efficax voluntatis propoſitum implendi quod iurat: quale requiritur ad iurandum verè & non mendaciter. Id quod notandum eſt pro ijs qui facilè iurant ſe ſoluturos intra certum terminum, ſcientes id eſſe ſibi impoſſibile. Item pro artificibus, qui iurant ſe intra certum diem perfecturos opus commiſſum, cùm ſciant ſe non poſſe perficere. Peccat verò ſolummodo venialiter, ſi ex leui negligentia admiſſa in expendenda rei difficultate, per quam eſt ſupra ipſius vires, adimplere quod iurat. Quod ſi nihil curarit expendere, ſed temere iurarit, non excuſatur à mortali, tanquam is qui non curarit iurare falſum. Excuſatur denique à peccato, ſi diligentia poſita in re expendenda, putauerit bona fide eam eſſe ſibi poſſibilem. Illum enim probabilis ignorantia efficiet à peccato immunem. Quæ ſequerentur dicenda de obligatione iſtiuſmodi iuramentorum factorum de materia indebita, iam ſunt tradita cap. 4. in explicatione difficultatis ſecundæ.

De periurio promiſſorio quod in tempore futuro committitur.

SECTIO III.

96 PEriurium promiſſorium in tempore futuro tunc committi cenſetur, cùm quis aliquid licitum ſe facturum iurat, quod poſtea non facit, quando tenetur, nec iuſtam excuſationem habet. Tale autem peccatum mortale eſſe ex ſuo genere, ſententia eſt omnium ex Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 10. Et probatur: quia per iuramentum eius deeſt veritas, Deus, aſciſcitur in teſtem falſitatis, quod eſt graue nefas. Dictum autem periurium eſt eiuſmodi, vt patet ex diſcrimine, quod D. Thomas tangit 2. 2. *quæſt. 89. art. 2.* inter iuramentum aſſertorium & iuramẽtum promiſſorium: quòd vt illud cenſeatur veritatem habere comitem, opus ſit id quod iuratur eſſe verum, ſi aſſertio ſit de præſenti: vel fuiſſe verum, ſi aſſertio ſit de tempore præterito. Vt verò promiſſorium eamdem comitem habeat, requiratur vt quod iuratur, fiat verum à iurante: itaut veritas iuramento promiſſorio deeſſe dicenda ſit, ſi iurans, eo tempore quo tenetur, non faciat id quod iuratum eſt, ſe ita habere ac iurauit. Adhæc finis iuramenti promiſſorij eſt firmare pacta inter homines, & eorum cõtrouerſijs finem imponere ex D. Paulo ad Hebræos 6. qui finis requirit vt ex iuramento oriatur grauiſſima obligatio ſtandi promiſſis: alioquin enim eſſet vinculum parui momenti, quòdque facili negotio rumperetur ab hominibus. Id quod exiſtimandum non eſt de actu virtutis præſtantiſſimæ, maximèque coniunctæ cum fide quæ per dilectionem operatur.

97 Attamen ex accidenti ob defectum plenæ deliberationis, idipſum periurium non eſſe plus quàm veniale ex eo patet: quòd peccatum non ſit mortale niſi plenè voluntarium. An verò ſentiendum ſit, idem contingere ob materiæ paruitatem controuerſia eſt. Nam quòd ſub mortali teneatur quis ſeruare iuramentum promiſſorium de re minima (ſi quidem cõſtet ei, quòd poſſit illud licitè adimplere) Caiet. affirmat 2. 2. *quæſt. 89. art. 7. in reſponſione ad 3. dubium*, quem Couar. ſequitur in *lib. 1. var. reſolut. cap. 1. num. 2.* & obiter ad cap. Quamuis pactum à *parte 3. num. 4.* In eamdemque ſententiam alios citat Suarez tract. 5. De religione lib. 3 cap. 16. in initio, & Thom. Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 4. num. 21. Quæ probatur: quia ſiue res ſit magna, ſiue parua, in omiſſione adimpletionis quod iuratum eſt, Deus adducitur in teſtem falſi. in quo eſt notabilis iniuria ipſius.

Sed tenent contrariam ſententiam (nempe non eſſe peccatum mortale poſtquam ex animo ac ſine mendacio aliquid ſub iuramento promiſiſti, illud mutato propoſito non ſeruare in materia leui, id eſt, in re parui momẽti) Sotus lib. 8. de iuſtitia & iure quæſt. prima art. 7. dub. 1. & quæſt. 2. art. 3. ante ſextam concluſ. & D. Anton. ac Syluest. quos citant & ſequuntur Nauarr. in memorato num. 10. & Suarez loco citato num. 4. itèmque Sanchez in ſeq. num. 23. pluribus alijs additis. Nituntur verò hoc fundamento: quòd materiæ paruitas, in omnium præceptorum tranſgreſſione excuſat à mortali, Quare excuſabit etiam in tranſgreſſione præcepti de implendo iuramento. Confirmatur, quia tanta eſt obligatio non furandi. v. g. quanta adimplendi iuramenti; vtraque enim eſt diuini præcepti negatiui, ad mortale pro omni tempore obligantis. Vnde ſicut qui rem parui momenti furatur non damnatur peccati mortalis: ita nec damnandus eſt peccati mortalis, qui rem parui momenti iuramento promiſſam non præſtat.

Quod Cai. & Cou. fateri coguntur, cùm res illa parua fuerit pars maioris: vt ſi iuraſti te daturum 100. & in aliquo nũmo deficias non condemnaberis peccati mortalis: ſecus verò, inquiunt illi. ſi res illa modica, vt totum quoddam, promitteretur iurãdo: v. g. dabo tibi vnum aſſem. Quod Sotus, *& pluribus Suarez. num. 5. 6. 7. & 8.* reijcit: quia res cùm ſumitur vt totum quoddam, non amittit rationem paruitatis, quæ nata eſt excuſare à peccato mortali. Neque vnum ouum ſecundùm ſe ſumptum, minus eſt res parua, quàm ſumptum, vt eſt pars aliqua centenarij ouorum. Vnde Caietan. iuramenta matrum de dando filijs pomo, vel eis caſtigandis, non impleta, fatetur non facere eas peccati mortalis reas: quæ etiam eſt communis ſententia: cuius rationem ſufficientem aliam reddere, quàm materiæ leuitatem non eſt facile. Attamen quia contrariæ ſententiæ fundamentum eiuſmodi eſt, quod ægrè poſſit euerti, vt patet ex ſubtili, prolixàque diſputatione quam Suarez in eum finem inſtituit in citato cap. 16. à num. 9. ſuadenda eſt talium iuramentorum obſeruatio, cùm fuerit licita, nec habuerit aliam iuſtam excuſationem. Ita tamen vt non inijciatur ſcrupulus de periurio mortali, quaſi leuitas materiæ nequeat ei obſtare in iuramento promiſſorio, ſicut nequit in aſſertorio.

Nec enim verum eſt, omittentem implere promiſſum iuratum, facere Deum teſtem mendacij, ſi iurauerit cum vera intentione promittendi, promiſſumque implendi: quia ſi promiſſum non implere, mendacium eſſet, nunquam cohoneſtari poſſet, vt nec aliud quoduis mendacium. Conſtat autem plerumque circunſtantias decurrere, quæ reddant licitam omiſſionem promiſſi iurati; vt cùm illius impletio eſt impoſſibilis, aut vitioſa, aut maioris boni impeditiua. Itaque ratio peccati quam habet, non conſiſtit in eo quòd iuramentum emiſſum reddat aſſertorium falſitatis, quia ipſum ab initio ſortitum eſt naturam aſſertorij veritatis, neque de nouo exiſtit, vt nouam accipiat naturam. Quapropter peccatum quod contra Deum committitur violatione iuramenti promiſſorij, vera ac ſincera intentione emiſſi, non eſt deſtructiuum attributi ipſius diuini; ſicut peccatum quod committitur iurando mendaciter: ſed contemptum continet authoritatis ipſius: eo quod non ſeruetur fidelitas ad quam quis coram illo ſe aliquid alteri adſtrinxit. Is autem contemptus, *niſi ſit formalis*, cur nequeat ex leuitate materiæ cẽſeri peccatum ſolummodo veniale, (*ſicut plurimi alij*) nulla datur ratio. Alia dubia proponit Syluester in verbo Iuramentum 4. ſed ex dictis ſufficienter patere poſſunt.

CAPVT VIII.

De iuramento comminatorio, deque iudiciali.

SVMMARIVM.

98 *Quid ſit tenendum de iuramento comminatorio facto mendaci animo, quidque de re illicita.*
99 *Tres caſus in quibus non eſt obligatio illud implendi, etiam factum de re licita.*
100 *Quid, & quotuplex ſit iuramentum iudiciale.*
101 *Iuramentum iudiciale neceſſarium triplex eſt: probatorium, definitiuum & purgatorium ſeu calumniæ.*
102 *De quibus præſtetur iuramentum calumniæ.*
103 *Nonnulla alia de eodem iuramento notanda.*
104 *De iuramento iudiciali voluntario, in quibus caſibus deferatur actori, & in quibus reo.*

RESTANT addenda aliqua de iuramento, quod ſiue aſſertorium ſiue promiſſorium, adhibetur ad confirmandam comminationem pœnæ inferendæ alicui: vnde comminatorium dicitur, aut exhibetur in iudicio, vnde appellatur iudiciale.

De iuramento comminatorio.

SECTIO PRIOR.

98 AC de comminatorio notanda ſunt documenta quæ Caiet. habet in verbo Periurium in fine. Primum eſt, quod ſatis patet ex antedictis: Si ipſum fiat animo mendaci, etiamſi comminatio iuſta ſit peccatum eſſe mortale, niſi ex inaduertentia inuincibili excuſatio detur. Secundum eſt: perinde illicitum eſſe comminatorium iuramentum ac promiſſorium, quando factum fuerit de re quæ eſt, ſiue mortaliter, ſiue venialiter mala: vt de aliquo occidendo, aut de diripiendis ipſius bonis. Tale autem, nullam inducere obligationem patet ex eo, quòd nequeat licitè impleri.

99 Tertium eſt, Si comminatio ſit de re licita, puta de iuſta inflictione aut procuratione pœnæ ſiue corporalis ſiue pecuniariæ, in tribus caſibus ceſſare obligationem illud implendi. Primus eſt, quando ratio dictauerit melius futurũ, vt non mandetur executioni, quàm vt mandatur: quia ſicut iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, ita nec eſt impeditiuum maioris boni. Sic Dauid cùm iuraſſet ſe deleturum domum Nabal, motus precibus & rationibus Abigail, abſtinuit ab executione talis iuramenti, iudicans id eſſe melius.

Secundus eſt, quando ceſſauit præſens, iuſtitia, ſecũdùm quam facta eſt, comminatio. Eam enim debere intelligi ſecundùm præſentem iuſtitiam, argumento eſt illud apud Ieremiam cap. 18. Repente loquar aduerſum gentem, & aduerſum regnum vt eradicem, & diſperdam, & deſtruam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitentiam, ſuper malo quod cogitaui vt facerem ei. Sic igitur, inquit Caietanus, qui iurat iuſtam punitionem, ſi poſtea parcat veniam petenti, non committit periurium: quia illa præſens iuſtitia ſecundùm quam iurauit, ideo ceſſauit, quòd per pœnitentiam abolitum ſit demeritum puniendum exigente iuſtitia.

Tertius caſus eſt: quando pœna comminata ceſſauerit rationem habere medicinæ: ſiue reſpectu perſonæ puniendæ ſiue reſpectu boni communis: quia conſequenter ceſſauit rationem habere boni proſequendi, non minus quàm potio amara, nullam omnino vim habens medicam. De quo caſu relictum eſt prudentis iudicio ſtatuere ex concurrentibus circunſtantijs. Sic pater qui iurauit ſe excepturum verberibus filium, ob iniuriam affectam ſororem, excuſatur à periurio ſi illud præſtare omittat, aduertens quod inde filius non fiet melior; nec pax domeſtica, ſed potius perturbatio maior exorietur. Ratio autem cur in talibus caſibus ceſſet obligatio, eſt, quòd intentio vtentis iuramento comminatorio non ſit iurandi abſolutè, ſed ſubintellecta conditione: niſi comperero contrarium magis expedire. Namque iuramentum, ſicut non eſt vinculum iniquitatis: ita nec impeditiuum eſt boni melioris.

De iuramento iudiciali.

SECTIO POSTERIOR.

IVramentum iudiciale dicitur, quod Iudicis, Superioriſve authoritate exigitur, aut præſtatur in iudicio: diſtinguiturque in liberum, & neceſſarium. Illud eſt, quod in iudicio pars defert parti: voluntariumque ideo vocatur, quod vt plurimum recuſari poſſit, nec ad illud præſtandum obliget Iudex, coram quo, aut cuius conſenſu, & approbatione exigitur in iudicio. Hoc vero eſt, quòd in iudicio Iudex tenetur deferre: & is cui defertur, nequit ipſum abſque iuſta cauſa recuſare: indeque dictum eſt neceſſarium: quòd vnus ad ipſum exigendum, & alter ad ipſum præſtandum neceſſitetur. 100

De quo agens Hoſtienſis in ſumma, tit. de aſſertorio iuramento. §. Quot ſunt ſpecies: indicat triplex eſſe (vnde intelligitur tres dari caſus, in quibus Iudex tenetur deferre iuramentum, & is cui defertur, tenetur illud præſtare) vnũ dicitur probatorium: eſtque illud, quod ad veritatem eliciendam Iudex deferre teſti, & teſtis præſtare tenetur. Alterum dicitur definitiuum: & eſt, quod propter inopiam probationum, deferendum eſt ad finiendam litem, iuxta legem vltimam. ff. De in litem iurando. Tertium vocatur purgatiuum: & iuramentum calumniæ, tanquam inſtitutũ ad purgandam ſuſpicionem calumniæ. Eſt enim illud quod iuxta cap. primum. & penult. De iuramento calumniæ, initio cuiuſque litis principales perſonæ. *puta, actor, & reus*, tenentur præſtare ad purgandum ſe de calumnia, ſeu ad fidem faciendam, quod in tota cauſa non agent calumnioſè. 101

Quinque ſunt autem de quibus fidem facit is qui tale iuramentum præſtat. 1. eſt, ſe credere, quòd habeat iuſtam cauſam, 2. quòd interrogatus non negabit id, quod verum eſſe credit. 3. quòd non vtetur ſcienter falſa probatione. 4. quòd dilationem non petet in fraudem. 5. quòd non dedit nec promiſit, nec dabit nec promittet pro ea lite, niſi perſonis ijs quibus dare lege permittitur. Eorum triũ prima ad aſſertorium, & duo reliqua ad iuramentum promiſſorium pertinent. Vtraque his verſibus explicata habet gloſa ad citat. cap. 1. verbo calumniæ iuramentum. 102

Illud iuretur, quod lis ſibi iuſta videtur,
Et ſi quæretur verum, non inficietur,
Nil promittetur, nec falſa probatio detur.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Licet autem tale iuramentum regulariter debeat in exordio litis, ſeu ſtatim poſt huius conteſtationem præſtari, ex cap. 1. de iuramento calumniæ in 6. quia tamen ex eodem cap. ad ſubſtantiam ordinis iudiciarij, & proceſſus validitatem, non pertinet vt tunc fiat: ſi fuerit tunc omiſſum, poterit exigi in quacumque parte litis, & meritò, quia talis omiſſio inuitare poteſt ad delinquendum. 103

Quod Epiſcopi, & cæteri de ordine clericali immunes ſint ab onere præſtandi eiuſmodi iuramentum, habetur ex cap. 1. De iuramento calumniæ. Et quod tale iuramentum præſtari poſſit per procuratorem habetur ex eod. tit. cap 1. §. Quamuis. Ac demum, quòd ſiue actor ſiue reus recuſans iurare de calumnia, ſtatim cadat cauſa: habetur Extra, eodem tit. in fine.

Circa voluntarium autem iuramentum occurrit monendum: licet vt plurimum non debeat deferri, & recuſari poſſit delatum: nonnunquam tamen deferri poſſit, & debeat admitti: vt quando actor ſemiplenè tantum poteſt probare ſuam prætenſionem: nempe cùm probat tantùm per collationem literarum miſſarum, aut per vnum tantum teſtem, aliàue inſufficienti ratione. Atque tunc in tribus potiſſimum caſibus iuramentum defertur eidem actori. Primus eſt, quando res petita modica eſt, & actor vir eſt honeſtus: quia cùm rem ſemiprobauerit, nec talis ipſe appareat qui velit peierare, meritò præſumitur certus eſſe de veritate. Secundus eſt, quando res petita, eſt valde magna, neque actor ipſe probare poteſt ſingula quæ perdidit: et enim loco probationis iuramentum defertur. Tertius eſt, quando in reo magna apparet temeritas, & improbitas in litigando. Nam tunc intelligitur ex circunſtantijs, iuramẽtum cùm opus fuerit, deferendum eſſe potius actori, quam illi: iuxta c. fin. De iureiur. in fine. 104

Reo verò tunc quoque iuramentum defertur in tribus caſibus. Primus eſt, quando res de qua litigatur magna eſt, nec veritatem actor nouit, vel eſt perſona ſuſpecta, puta

leuis

Google

Iouis, quæ præſumatur non iuratura verum. Secundus caſus eſt, quando reus ipſe tam bonæ famæ eſt, quàm actori tunc enim conſentaneum eſt in re modica, iuramentum ipſi deferri ad defenſionem ſui potius, quàm actori ad accuſationem. Tertius eſt, quando actor deficit in probatione, iſque tantùm habet præſumptionem aduerſus reum. Nam ratio dictat non illi, ſed huic deferendum eſſe iuramentum, quo ſe liberet ab illa ſuſpicione, & oſtendat ſuam innocentiam. Ad quod facit cap. Iuramentum. §. finali De iureiurando. Pluribus de his agere iuriſperitorum eſt, tanquam ſpectantibus ad forum externum. Addende ed huc viderentur quæ pertinent ad iuramentum prout apponitur contractibus ad eorum confirmationem; ſed commodiùs ea tradentur in ſequenti lib. 25. c. 4. ſect. 4.

CAPVT IX.

De adiuratione Dei.

SVMMARIVM.

105 *Quando contingat adiuratio: quódque ea fieri poſſit duobus modis.*
106 *Quòd quædam ſit licita, & quædam illicita.*
107 *Quæ perſonæ adiurari poſſint, & de quibus, & cum quibus circumſtantijs.*
108 *Propoſitiones aliquot quibus declaratur quando licita ſit, vel illicita adiuratio.*
109 *Non licet adiurare dæmonem nisi id petendo, nec item ulla alia ratione ſocietatem ineundo cum ipſo.*
110 *Nulla item ratione licet dæmonem adiurare vt opem nobis ferat.*
111 *Quando, & quomodo licitum eſſe poſſit aliquid à dæmone petere, quódque ipſum ex vreZ are non ſit licitum omnibus.*
112 *Qua ratione licitum ſit adiurare creaturas irrationales.*
113 *Propter quid, & quomodo fieri debeat adiuratio, vt cenſeatur licita.*
114 *Quando illicita adiuratio peccatum ſit mortale.*
115 *Caſus in quibus ex parte modi illicita eſt mortaliter.*

TRactationi de iuramento, & periurio per modum cuiuſdam appendicis adiungitur tractatio de adiuratione, ob affinitatem quam hæc habet cum illis, nomine ipſo adiurationis indicatam. Agunt autem de eadem adiuratione D. Thomas 2. 2. quæſt. 90. & cum eo interpretes in-ſius ibidem, & Sotus in lib. 8. De iuſt. & iure qu. 3. D. Anton. 2. part. titul. 10. cap. 8. Summularij in verbo Adiuratio. Suarez in tractatu 5. de religione lib. 4. & Thom. Sanchez in opere Morali lib. 2. cap. 41.

Contingit verò adiuratio, quando quis perſonam ali-
105 quam ad aliquid præſtandum conatur inducere per inuocationem ſeu interpoſitionem nominis Dei, aut alicuius rei ſacræ. Quod fieri poteſt duobus modis; vno per obſecrationem vel deprecationem: vt cum D. Paulus ad Rom. 12. dixit, Obſecro vos per miſericordiam Dei, &c.] altero per coactionem, & compulſionem: vt cùm Caiphas Matth. 26. dixit Chriſto, Adiuro te per Deum viuum, vt dicas ſi tu es Chriſtus.] Inter quos modos duplex differentia cernitur. Altera, quòd prior vſurpari poſſit erga omnes tam ſuperiores quàm inferiores, & æquales, & poſterior tantùm erga inferiores. Altera quòd prior non habeat vim obligandi, & ideo non habeat certum effectum: poſterior verò habeat, quia inferior tenetur Superiori adiuranti obedire, ſicut, & præcipienti.

Diuiſio adiurationis.

SECTIO I.

IAm quædam eſt adiuratio licita, & quædam illicita: lici-
106 ta cenſetur, quæ bonum habet obiectum: tam remotum, quod eſt perſona quæ adiuratur: quam proximum, quod eſt id de quo illa adiuratur, ſimúlque habet conditiones ſeu circumſtantias debitas; quæ ſunt 1. fieri cum reuerentia. 2. fieri bono fine, 3. non fieri niſi expoſcente neceſſitate, vel magna vtilitate. Illicita verò, quando caret obiecto bono, ſiue proximo, ſiue remoto; vel aliqua circũſtãtia debita.

Aduerte verò, *quod latius Suarez tractat in cit. ato lib. cap. 2.* 107
perſonam quæ adiuratur eſſe poſſe: primo Deum: non tamen adiuratione facta per modum imperij, ſed per modũ obſecrationis: qua in noſtris orationibus ipſum obſecramus, vt ob amorem, & merita Chriſti, aut alicuius Sancti, nos exaudiat. Secundò, poſſe ſanctos Angelos, aliòſque Beatos: non tamen cum imperio, ſed cum honore, & reuerentia; precando ipſos vt interceſſores noſtri ſint apud Deum, ad obtinendum ab eo quod optamus. Tertiò, poſſe homines adhuc viatores, nonnunquam deprecando, & nõnunquam imperando, & quaſi cogendo, iuxta poſt dicenda. Poſſe denique dæmonem, prout cõſtat ex antiquiſſimo exorciſmorum vſu in Eccleſia.

Illud autem de quo fit adiuratio, debet eſſe actio vel omiſſio de ſe bona; quia eſſet alioqui inductio ad malum, & per conſequens mala. Debitæ verò circunſtantiæ, quas adeſſe oportet, ſunt: tum cauſa rationabilis, tum finis honeſtus, tum decorum perſonarum; quòd retineri cenſebitur, ſi reſpectu earum debitus modus ſeruetur: vt fiet, reſpectu quidem eius quæ adiurat, ſi id faciat ſecundùm propoſitiones deinceps tradendas: reſpectu verò eius per quam fit adiuratio, *ſeu quæ interponitur, vt authoritatem, fauorem, ac vim det inductioni qua alter inducatur ad agendum vel omittendum quod optat ar:* ſi talis interpoſitio, conditioni ipſius ſit proportionata.

Propoſitiones quibus declaratur quando adiuratio ſit vel non ſit licita.

SECTIO II.

PRima eſt: licere cuiuis homini quemuis hominem adiurare deprecando. Hæc eſt D. Thom. in cit. quæſt. 90 art. 108
1. Et probatur: quia de ſe honeſtum eſt vti reuerentia diuina ad homines permouendos ad bonum.

Secunda eſt, Licere etiam Deum adiurare deprecando. Hanc ibidem D. Thomas probat per illud quod ante citatum eſt ex cap. 12. epiſt. ad Rom. cui accedit concluſio omnium orationum Eccleſiæ, in qua Deum obſecramus per Chriſtum. Itémque vſus adiurandi per Abrahamum aliòſque iuſtos, in veteri Teſtamento.

Tertia eſt, Adiurare compellendo ac cogendo, licere iſtùm Superioribus, & in iis in quibus ſuperiores ſunt. Nam id requirit authoritatem præcipiendi; quam inique ſibi vſurpat qui Superior non eſt. Sicque illicita fuiſſe, *ex D. Thoma loco cit. in ſolutione ſecundi argumenti*, cenſenda eſt antememorata adiuratio Chriſti per Caipham: licita verò fuiſſet tum illa qua Abrahamus adiurauit ſeruum Geneſis capit. 24. in initio, & Iacob filium ſuum Ioſeph Geneſ. 47. in fine.

Quarta eſt, Non eſſe licitum ita Dæmones adiurare, vt valimus eos impellere ad opus aliquod faciendum honoris diuini cauſa. Ratio eſt: quia talis adiuratio eſſet vana, vtpote de eo quod moraliter eſt impoſſibile; cùm Dæmones tanta voluntatis peruerſitate obſtinati ſint, vt quidquid agunt, *præſertim reſpectu hominum, quibus ſalutem inuident*, proficiſcatur ab odio, quo in Deum flagrant.

Quinta eſt, Licitum eſſe in Dei nomine Dæmones adiu-
rare; non quidem rogendo, aut amicè petendo: ſed imperando, obiurgando, ac tanquam hoſtes compellendo, arcendóve, ne ſpiritualiter aut corporaliter hominibus noceant. Probatur; quia data eſt Eccleſiæ poteſtas ſpiritalis a Chriſto adiurandi Dæmones; non ad obtinendum aliquid ab eo: ſed ad eum expellendum ac fugandum, iuxta illud Marci vlt. Signa autem eos qui crediderint hæc ſequentur. In nomine meo Dæmonia eijcient.] & illud Lucæ 10. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones, & omnem virtutem inimici.] Sicque Eccleſia ipſa ſuam poteſtatem interpretata eſt: exorciſmos ſuos non aliter dirigens ad Dæmonem, quàm imperando, obiurgando, vrgando ad diſceſſum. Vltra eam verò poteſtatem diuinitus conceſſam, non dari aliam tanquam naturalem, patet per illud in cap. 41. libri Iob Non eſt poteſtas ſuper terram quæ comparetur ei, qui factus eſt, vt nullum timeret.] 109

Sexta propoſitio eſt, Nulla ratione licitum eſſe adiurare Dæmones, ineundo cum illis ſocietatem aut pactum. Hæc patet per illud prioris ad Corinth. cap. 10. Nolo vos ſocios fieri Dæmoniorum.] Et confirmatur: tum quia violatur in eo fides Deo data in baptiſmo, de abrenunciando Diabolo, & operibus eius, atque adeo de militando contra eumdem tanquam Dei hoſtem: tum quia illud omne quod

Dæmon

Dæmon ſponte in nos confert, proficiſcitur ex hoſtili in Deum, ac in nos animo. Igitur cum dæmone ſocietatem vel pactum inire, eſt contra charitatem, qua debemus ad Dei gloriam amare nosipſos: cùm inde hoſti infeſtiſſimo demus commoditatem, nobis grauiter nocendi; qui non nouit prodeſſe, niſi vt grauius noceat.

110 Septima eſt, Non licere (etiam citra pactum vllum, vel ſocietatem) neque cogendo, neque deprecando adiurare Dæmonem, vt opem nobis ferat in quocumque genere officij. Hæc eſt D. Thomæ in fine citata quæſt. 90. habens quidem aliquam difficultatem, ſed quæ illius veritatem minimè labefactet, vt Greg. à Valent. 2. 2. *diſp. 6. qu. 8. puncto 2.* benè oſtendit, tum ſolutione rationem contrariarum, tum cõfirmatione, tam ſacræ Scripturæ, & Patrum authoritate, quàm validis rationibus; quarum vnam no prolixiores ſimus, inſinuatam ab Origen. homil. 16. in Numero attigiſſe ſufficiet, quæ talis eſt. Poſtquam omnia alia ordinaria media tentata ſunt ad aliquid obtinendum: aut tunc ſecundùm Deum expedit obtinere id quod deſideratur, aut nõ expedit. Si expedit ſine dubio Deus ipſe paratus eſt per ſe, aut per ſanctos Angelos nobis illud conferre: ſi confidenter, & piè, humiliterque id petamus iuxta ipſius expreſſam promiſſionem Matth. 6. Itaque ſi tunc Deo neglecto, ad Dæmones ipſius ac noſtros hoſtes confugiamus, magna ignominia creatorem afficiemus, petendo id ab hoſte, quod ipſe multo melius, & facilius poteſt, & vult concedere: non quidem miniſterio dæmonum, quorum tutelæ non commiſit nos: ſed ſanctorum potius Angelorum quorum cuſtodię traditi fuimus. Si verò non expedit id obtinere, ſanè repugnaremus paternæ prouidentiæ eiuſdem creatoris, tale quid opera dæmonum procurantes; quaſi ij velint melius quàm ille, & Angeli ſancti, nobis eſſe conſultum.

111 Aduerte autem ex eodem Gregorio reſponſione ad ſecundum argumentum ſecundi dubij: dæmone ſponte occurrente, non eſſe illicitum adiurare ipſum, vt aliquid præſtet (quando ad ipſum repellendum, arcendumque ab hominibus id pertinet) pro maiore ignominia ipſius, & peculiari gloria Dei, aut hominum vtilitate. Sic enim quidem Sancti leguntur compuliſſe Dæmones ad confringenda ſua ſimulachra. Idem citatis D. Thoma, ac D. Antonino Suarez habet in memorato cap. 2. num. 9. benè monens quidquid in hoc genere factum eſt a Sanctis, non rogando ſed imperando factum eſſe, ad Dæmonis expulſionem, cum ipſius confuſione, & fructu fidelium, ac maiore Dei gloria.

Aduerte etiam, *quod idem Suarez habet in ſequenti num. 10.* licitam Dæmonis adiurationem ſolemnem, ac quæ fieri cõſueuit ſecundùm formam quandam ab Eccleſia inſtitutã, præſcriptamque, pertinere tantùm ab Eccleſiæ miniſtros, ſpecialiter ad id deputatos: per collationem ſcilicet ordinis exorciſtatus: qua ex Chriſti inſtitutione confertur legitima poteſtas ad tale miniſterium exercendum, ſine qua poteſtate, conari exatoribus adiurationibus dæmonem fugare (niſi id fiat ſpeciali Spiritusſancti inſtinctu, vt olim in primitiua Eccleſia factum eſſe putandum eſt) temeritas eſt quia tentatur id, quod nequit viribus naturalibus fieri: cum nulla detur poteſtas hominis in dæmonem, præter Eccleſiæ relictam a Chriſto, aut quam Deus alicui conceſſerit, extraordinario priuilegio. Quod ſic accipe, vt tamen nihil obſtet, quin fideles in fide fortes, priuatim poſſint ipſos tentanti reſiſtere; iuxta D. Petri monitum in 1. epiſt. ca. 5. eique ſuam nequitiam exprobrando, imperare in virtute nominis, & crucis Chriſti, vt recedat, ceſſetque eos infeſtare.

Octaua propoſitio eſt, Non eſſe ita licitum adiurare
112 creaturas irrationales, vt cum eis agi poſſit, ac ſi eę mouerent ſe, & efficiant ex ſe, id quod eſt nobis aduerſum: ſed agi tãquam cum eis quæ ab alio mouentur ad idipſum efficiendum. Hæc eſt D Thomæ in eadem quæſt. 90. art. 3. quem cũ Soto lib. 8. De iuſtitia, & iure quæſt. 5. art. 3. ſequuntur Suarez in eodem cap. 2. in fine. Et confirmatur: quia cùm tales res nec ſe moueant, ad id quod à nobis auertere cupimus; nec percipiant adiurationem, in vanum hæc vſurparetur: quod aduerſatur huic ſecundo præcepto; ſicut, & iurare in vanum. Itaque propriè loquendo non ipſæ, *prout patet ex c. Sicut noſtis De conſecr. diſt.* 4. ſed ipſarum motor adiuratur: etiamſi ad ipſas adiuratio aliquo modo dirigatur; eo quod in eis ſit operatio nociua, quam conamur per adiurationẽ à nobis amoliri.

Cæterum vt à Deo mouentur, adiurãdæ ſunt deprecando ipſum, nec eis vtatur ad noſtram perniciam, ſed potius ad bonum noſtrum. Sic enim ipſum precamur per Chriſtũ Dominum noſtrum, vt auertat inclementiam aeris, & nubium, ac nocumentum animalium: & in benedictione aquæ, ipſa ac ſal exorcizantur, precando ſimiliter ipſum, vt virtutem eis peculiarem tribuat ad aliquos effectus, nominatimque ad fugandos Dæmones. Vt verò eædem res mouentur a Dæmone, ſi ad hunc adiuratio directè dirigatur, fieri debet per imperium, *vt ante dictum eſt*, quo exerceatur cum quadam authoritate: ne per tales res noceat fidelibus. Sin dirigatur ad Deum, fieri debet fuſis ad eum precibus, vt opera Dæmonis diſſoluat ac impediat, imperetque vt is a talibus rebus recedat, nec per eas nobis noceat.

Cauendum eſt autem, ne tali rerum nocentium adiurationi, ſuperſtitioſa ac vana aliqua admiſceantur: vt, *ex Soto loco cit.* fit ab illis qui inſtituunt accuſatorem, & patronũ ac procuratorem: tanquam ſi litem cum locuſtis aut alijs eiuſmodi habeant, quod eſt vanum; ſiue talis litis tractatio ad res ipſas irrationales dirigatur, cùm nihil eorũ percipiant: ſiue dirigatur ad Dæmones à quibus illæ mouentur: quia nihil attinet eos vel defendere vel accuſare, quos agere malitioſè, odium Dei, & hominum quo flagrant, ſatis apertè oſtendit.

Nona propoſitio eſt, Adiurationem perfectam, & quæ 113
tanquam Dei cultus, propria eſt virtutis religionis, licitè fieri poſſe tantùm propter Deum: ſiue obſecrando, ſiue impetando fiat. Ratio eſt quia ſicut iuramentum, *eiuſdem virtutis proprium*, debet cum inuocatione Dei, *infallibilis veritatis*, fieri, vt vim habeat veritatem reddendi certam: ita et adiuratio prædicta, vt efficax ſit, interponi debet authoritas Dei, qui ſolus illam habet ſummam, & coniunctam cũ poteſtate quæ requiritur ad præbendam vim, & efficaciam petitioni, cui eadem adiuratio admiſcetur.

Fieri verò poteſt talis interpoſitio, tum expreſsè, vt ordinariè fit, cum petimus per ipſius miſericordiam; & interdum, quando per ſemetipſum: vt petijt Daniel in cap. 9. inquiens, Ne moreris propter temetipſum Deus meus: tum etiam implicitè, vt quoties adiuratur Deus per creaturam aliquam, prout ea includit aliquam ſingularem participationem diuinæ bonitatis. De qua re latè Suarez in tract. 5. de Religione libro 4. cap. 3. Nobis ſufficere poteſt quod id ſatis pateat ex vſu ſacræ Scripturæ, Exodi 32. cùm Moyſes orauit dicens, Recordare, Abraham Iſaac, & Iſrael ſeruorum tuorum. Itemque ex vſu Eccleſię orantis per Chriſti opera in ipſius humanitate, aut per eam geſta: quæ de ſe ſunt res creatæ: item per merita Sanctorum, & prærogatiuas ipſis conceſſas.

Poſtrema propoſitio eſt, Ad licitam adiurationem requiri, vt fiat debito modo: ad quem pertinet maximè diſcretio, qua caueatur ne ipſa temere fiat data quacumque occaſione, & abſque vlla neceſſitate, vel vtilitate. Qua ratione in vanum ea fieret, contra hoc præceptum. Itemque obſeruetur decorum perſonarum; neque is qui tantùm eſt capax imperij, adiuretur prece: neque is qui tantum capax eſt precis, adiuretur imperio: aliter enim facere, eſt apertè contra rectum rationis dictamen.

Quando adiuratio illicita, peccatum ſit mortale.

SECTIO III.

De hac re Syluester agit in verbo Adiuratio, quæſt. vltima, & poſt eum Suarez in memorato, lib. 4. cap. 4. Te- 114
nendum eſt autem, quod cùm adiuratio illicita eſſe poſſit, vel ex parte materiæ, ſeu rei in quam dirigitur caditque adiuratio, vel ex parte eius propter quem, ſeu cuius interpoſita authoritate, fit adiuratio vel demum ex parte modi adiurandi; Ex parte quidem materiæ ſi hæc ſit peccatũ mortale, adiurationem eſſe illicitam mortaliter, tranſgreſſione huius ſecundi præcepti in re graui. Nam per eiuſmodi adiurationem nomen Dei aſſumitur in vanum, quod idem præceptum prohibet. Quod ſi materia ſit tantùm venialis, excuſatio erit a mortali ex illius leuitate, ſicut eſſe in iuramento promiſſorio docuimus in præced. cap. 7 ſect. 3. Nec obſtat quòd in re etiam leuiſſima, inuocatio Dei in teſtem falſitatis, ſit mortalis: quia nulla talis locum habet in adiuratione, in qua interponitur tantùm Dei inuocatio, ex qua vim, & efficaciam obtineant petitio, vel imperium cum quibus fit adiuratio. Quæ interpoſitio in materia veniali, irreligioſa eſt quidem & contra Dei reuerentiam: non tamen talis quę amicitiam extinguat, excuſante leuitate materiæ; vt paſſim ſolet in alijs peccatis. Ad quæ faciunt quæ

Suarez

Suarez habet in eodem cap. 4. num. 7. & 8.

Ex parte verò eius propter quem fit adiuratio (loquimur de ea quæ ſpectans ad iſtud ſecundum præceptum, actus eſt religionis) ea mortaliter illicita cenſetur, quando fit propter alium quam verum Deum in ſe, aut in Sanctis ſuis. Ratio patet: quia eſt actus idololatriæ, Deo iniurioſiſſimus: vtpote quo tribuitur alteri, quod proprium eſt illi, tanquã ſupremo omnium Domino vnico.

215 Ex parte denique modi, adiuratio illicita eſt mortaliter. Primò, quando ſuperiores aut æquales adiurantur per modum coactionis: quia id fit vſurpando ſibi in alterum poteſtatem contra iuſtitiam, in quo contra charitatem notabiliter læditur: niſi fortè id fictè fiat ad explorandum illius animum: vel ipſum in re leui decipiendum per iocum: tunc enim ex leuitate materiæ cenſebitur peccatum ſolummodo veniale: vt Suarez in citato numero 7. tradit. Secundò, cum dæmones adiurantur per modum deprecationis ſeu petitionis beneuolæ. Id enim eſt amicitiam iungere cũ eis, ſeque diſponere ad ineundum fœdus cum eis: quod notabiliter iniurioſum eſt Deo, ex quo tanquam Domino munificentiſſimo, ac Patre amantiſſimo toti pendere debemus. Et certè amicitiæ Dei repugnant, & adeo peccatum eſt mortale, amicitiam ac fœdus inire cum hoſte ipſius perpetuo, ac incorrigibili. Tertiò, cùm Dæmones per modum coactionis adiurantur vt diſcatur aliquid ab eis, vel aliquid obſequij accipiatur. Ratio eſt: quod talis recurſus ad Dæmonem (tanquam fornicatio quædam, qua Deo relicto, dæmoni ipſi adhæretur) maximopere diuinæ maieſtati diſpliceat, & ab ea puniatur grauiſſimè: prout ſatis indicãt verba illa Numerorum 20. Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.] Exẽplũ habetur initio lib. 4. Reg. de Ochoſia, qui ægrotans miſit ad conſulandum Beelzebud Deum Accaron.

Si quæras quid ſentiendum ſit de iis qui ab obſeſſis à Diabolo curioſa inquirunt: quæ nec ad Dei gloriam, nec ad proximorum vtilitatem, & ædificationem faciunt. Reſpondendum eſt, prout Syluester inſinuat in fine citatæ quæſtionis vltimæ, non peccare mortaliter, ſi inquirant cogendo: dummodo non ea mente, vt aliquid obſequij inde conſequantur: ſed tantùm ex curioſitate, leuitate ve animi; vt videatur quid Diabolus dicat. Ratio verò eſt, quia in eo non adhæretur Dæmoni, deſerto Deo; ſed ſolùm nomen huius irreuerenter aſſumitur in re leui; quod tantùm eſt veniale, vt iam diximus in præcedentibus.

TRACTATUS II.

De laude Dei.

216 Laus Dei, & manifeſtatio excellentiæ ipſius: quæ fieri poteſt tũ mente, & corde tantùm, diciturque interior: tum verbo, ſeu voce, nutu, vel geſtu, aliòve ſigno externo tantùm, & dicitur exterior: tum demum vtroque modo, & dicitur interior ſimul, & exterior. Atque vnaquæque earũ poteſt vſurpari tripliciter: primò per modum enunciantis, quando ſcilicet aliquod bonum affirmatur de Deo: vt Pſal. 47. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, &c.] vel malum negatur: vt Num. 23. Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur.] Secundò, per modum inuitantis, & deprecantis vt Pſalm. 100. Miſericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, pſallam, & intelligam in via immaculata: quando venies ad me.] Tertiò, per modum admirantis, vt Pſalm. 72. Quam bonus Iſrael Deus iis qui recto ſunt corde.]

Duo verò ſunt quæ ad ipſam Dei laudem ſpectantia, peculiariter hic occurrunt à nobis conſideranda, tanquam ea in quibus deficiendo, violatur ſecundum Decalogi præceptum in quo verſamur: aſſumendo nomen Dei in vanũ, hoc nomine: quod cultus verbis, aut æquipollentibus ſignis externis Deo exhibendus, exhibeatur indebitè. Illa autem ſunt prædicatio verbi Dei, & recitatio horarum canonicarum: in quibus proinde immorabimur quantum ſufficiet ad iudicium de peccatis nobis propoſitum. Addemus, & ſpectantia ad blaſphemiam, ipſi Dei laudi, ex diametro oppoſitam.

CAPUT X.

De prædicatione verbi Dei, tanquam laude quadam, manifeſtationeve excellentiæ ipſius publica.

SUMMARIUM.

217 *Prædicationis verbi Dei dignitas maxima.*
218 *Prædicatio verbi Dei incumbit ex officio tam Papæ, quàm cæteris Epiſcopis.*
219 *Quibus alijs idem ex officio incumbat.*
220 *Quibus licentiam prædicandi dare poſſit. Epiſcopus, & quibus ſolus Papa.*
221 *Laico interdictum eſt munus prædicandi: ſic tamen vt ipſe vir capax ſit diſpenſationis, non item fœmina.*
222 *Quatenus liberum ſit Epiſcopo extra ſuam diœceſim, & Parocho extra ſuam Parochiam prædicare verbum Dei.*
223 *Statutum Concilij Tridentini de cæteris cohibendis, ne libere prædicent.*
224 *Dona naturalia in prædicatore verbi Dei requiſita, non quidem neceſſario: ſed vt prædicatio gratior eſſe poſſit.*
225 *Duo alia requiſita, arte & labore acquiſita.*
226 *Alia præterea diuinitus infuſa, quæ ex parte ipſius prædicatoris requiruntur.*
227 *Requiſita in prædicatione ex parte materiæ.*
228 *Requiſita ad ſolemnitatem prædicationis verbi Dei.*
229 *Quis vſus mundanæ ſcientiæ poſſit eſſe in prædicatione verbi Dei.*
230 *Peccata prædicantis ſine debita authoritate: aut in ſtatu peccati mortalis, aut mendacia, vel inutilia, & vana.*
231 *Alia prædicantis quærendo ſeipſum non Deum: aut narrantis fabulas vel facetias: aut detrahentis Prælatis Eccleſiæ aut Sacerdotibus, aut diſſuadentis ſolutionem decimarum: aut demum non ſeruantis quæ tenetur ex decreto Concilij Tridentini.*
232 *Peccata quæ ſolent ij committere, qui auditores ſunt prædicationum verbi Dei.*
233 *Requiſita ad audiendam fructuosè verbi Dei prædicationem.*

Quòd verbi Dei ſumma ſit dignitas, colligitur tum ex eo quod Chriſtus Dominus ad illius exercitium expectarit ætatis ſuæ annum trigeſimum, in quo ante illam inceptam Baptizatus eſſe à Ioanne ex cap. 3. D. Lucæ: tum ex eo, quòd Apoſtoli alia munera committentes Diſcipulis alijs munus prædicandi verbi Dei ſibi reſeruarint ex Actis cap. ſexto: tum demum ex eo, quòd illa habeat præſtantiſſimum obiectum nempe verbum Dei, quod ſancti homines locuti ſunt inſpirati Spiritu ſancto, 2. Petri cap. 1. in fine. Dicemus autem primò quibus ea competat. Secundò, quæ ad eam requirantur. Tertiò, quæ peccata frequentius in ea contingant. 217

De iis quibus competit munus prædicandi verbum Dei.

SECTIO I.

Ex officio prædicare competit principaliter Summo Pontifici argumento cap. In memoriam diſt. 19. & homiliarum quæ extant Summorum Pontificum, vt D. Leonis & D. Greg. Magni: itemque cæteris Epiſcopis: quorum iſtud eſſe munus præcipuum habet Concilium Trid. ſeſſ. 5. c. 2. addens hæc verba: Statuit, & decreuit omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, Primates, & omnes alios Eccleſiarum Prælatos, teneri per ſeipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum Ieſu Chriſti Euangelium. Quodquidem in antiqua Eccleſia fuiſſe diligenter ſeruatum, ſatis patet ex eo, quòd ſcripta Sanctorum Patrum, quæ ad nos peruenerunt, maxima ex parte ſint Epiſcoporum. 218

Impedimentum autem prædicanti habentes, ex eodem Concilio ibidem conſequenter, & ex Concilio Lateranenſi ſub Innocentio 3. (quod refertur in cap. Inter cætera, De officio ordinarij) tenentur viros idoneos aſſumere, ad ipſum prædicationis officium ſalubriter exequendum: qui-

que

quod id implere contempſerit (addit vtrumque Concilium) diſtrictæ ſubiaceat vitioni, tanquam fodiens ſcilicet foueā in quam cadat.

119 De Prælatis inferioribus Epiſcopo, atque alijs habentibus curam animarum, idem habetur adhuc conſequenter in Concilio Trid. nempe teneri per ſe vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint, diebus ſaltem dominicis, & feſtis ſolemnibus, plebes ſibi commiſſas pro ſua, & earum capacitate, paſcere ſalutaribus verbis: docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem: annunciandoque eis cū breuitate, & facilitate ſermonis, vitia quæ eos declinare, & virtutes quas ſectari oporteat, vt pœnam æternam euadere, & cæleſtem gloriam conſequi valeant. Id ſi quis præſtare neglexerit, Epiſcopo committitur grauiter puniendus. Legendus eſt textus eiuſdem Concilij.

Ac cùm id ita ſit, hoc ipſo, quòd alicui commiſſa eſt animarum cura, ipſe ad prædicandum Dei verbum cenſetur miſſus, conſtitutuſque iure ordinario: aliàs verò, nequaquā: vt patet ex decreto Concilij Lateranenſis, quod refertur de hæreticis cap. Excommunicamus §. Quia verò, niſi id faciat authoritate accepta ab Apoſtolica Sede, vel ab Epiſcopo Catholico loci. Sine qua authoritate ingerentem ſe tali muneri, peccare mortaliter ſatis conſtat ex eo, quòd propterea dignus ſit excommunicatione, qua ipſum feriendum eſſe ſtatuitur in eodem cap. Vbi aduerte quod etiamſi Epiſcopus eſſet quidem hæreticus, ſed ab Eccleſia, non ſecus toleratus in officio ſuo, quàm ſi Catholicus eſſet, conceſſionem poteſtatis prædicandi factam ab ipſo, valere perinde ac alia per ipſum ex Epiſcopali officio geſta.

120 Poteſt autem eiuſmodi licentia ab Epiſcopo dari, non modo Sacerdotibus ſimplicibus, ſed etiam Diaconis, ſi inueniantur idonei, ex Sylu. in verbo Prædicatio quæſt. 4. Et ratio eſſe poteſt, quod Diacono ex officio incumbat annunciare populo Euangelium: quod intelligi poteſt non tantum de eius lectione, ſed etiam de explicatione: quæ tamen in ipſo requirat licentiam Epiſcopi, cùm requiratur in ſimplici ſacerdote, iuxta ante memoratum decretum Concilij Lateran.

De licentia Papæ verò, Clericos alios etiam in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos prædicare poſſe verbum Dei, habetur ex vſu recepto in aliquibus religionibus: quibus cùm ſit à Sede Apoſtolica abſolutè & ſine reſtrictione conceſſum, vt Prælati poſſint ſuos religioſos mittere ad prædicandum, mittunt etiam Clericos in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos. Quem vſum a viris doctis ac timoratis, *vt par eſt exiſtimare*, introductum temerarium eſſet damnare.

Laico poſſe quoque à Sede Apoſtolica committi manus
121 prædicandi, deduci poteſt ex cap. Mulier, diſt. 23. in quo nō quidem ſimpliciter, ſed cum exceptione interdicitur laico munus prædicandi: fœminæ autem interdicitur ſimpliciter. Et meritò ob rationes quæ videri poſſunt apud D. Thō. 2. 2. quæſt. 177. art. 2. Ad quem locum Caietanus benè notat, tale interdictum non obſtare quin Abbatiſſæ & Prioriſſæ liceat, *communiter vt*, prædicare ſuis monialibus, eaſve adhortari ad regularum ſuarum obſeruationem, atque ad alia quæ ſunt pietatis Chriſtianæ, ac religioſi inſtituti. Illud enim intelligitur de prædicatione quæ fit toti Eccleſiæ, id eſt *vt Caiet. interpretatur*, populo ad prædicationes concurrenti communiter; ſeu Clericis ſimul, & laicis vtriuſque ſexus.

Cæterùm Epiſcopi tanquam ſucceſſores Apoſtolorum,
122 qui iubente Domino in toto orbe terrarum diſperſi, Euangelium prædicauerunt *ex cap. In nouo diſt. 21.* cenſeri poſſunt ſufficientem poteſtatem habere prædicandi in aliena diœceſi, niſi reſiſtant, qui in illa præſunt populo in ſpiritualibus. Parochi verò cenſeri quoque poſſunt ſufficientem habere poteſtatem prædicandi in aliena parœcia intra eamdem diœceſim, tanquam miſſi ab Epiſcopo loci, quando ab eo acceperunt curam animarum: non verò prædicandi in aliena diœceſi, tanquam ab Epiſcopo illius loci minimè miſſi, per commiſſionem curæ animarum. Neque ratio propoſita de Epiſcopis habet in eis locum, vt ſatis intelligitur ex eodem cap. In nouo.

Quod attinet ad alios Sacerdotes, in Concil. Trident.
123 ſeſſ. 5. cap. 2. De reform. ſtatuitur vt regulares cuiuſcumque ſint ordinis, niſi à ſuis Superioribus de vita, & moribus, & ſcientia examinati, & approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in Eccleſijs ſuorum ordinum prædicare non poſſint. Cum qua licentia teneantur perſonaliter ſe coram Epiſcopis præſentare, & ab eis benedictionem petere antequā prædicare incipiant. In Eccleſijs verò quæ ſuorum ordinū non ſunt, vltra licentiam ſuorum Superiorum, teneantur etiam Epiſcopi licentiam habere, ſine qua in talibus Eccleſijs nullo modo prædicare valeant. Iniungitur præterea Epiſcopis, vt neminem eorum, qui etiam ſint regulares, nihilominus extra clauſtra & obedientiam religionum ſuarum viuunt, nemine mque Preſbyterorum ſæcularium, niſi ſint ipſis noti, & moribus atque doctrina probati, permittant in ſua ciuitate vel diœceſi prædicare, quorumlibet priuilegiorum prætextu, donec ab ipſiſmet Epiſcopis ſancta Sedes Apoſtolica ſuper ea res conſulatur. Itemque prohibeāt quæſtuarios ſiue per ſe, ſiue per aliū vllo modo prædicare.

De requiſitis ad verbi Dei prædicationem.

SECTIO II.

Ex parte prædicatoris, præter antedictam poteſtatem, ad verbi Dei prædicationem requiruntur dona tum 124
naturalia, tum arte & labore acquiſita, tum etiam gratuita, diuinitùſque conceſſa. Ac circa naturalia notandum eſt: ea non requiri tanquam neceſſaria, cùm ſit compertum experientia prædicatores plenos diuino Spiritu, quamuis nullis aut valde exiguis donis naturalibus præditos, magnū hominum numerum conuertiſſe: & contra cumulatos eiuſmodi donis, ſed vacuos diuino Spiritu, vix aliquos. Requiruntur ergo tantùm vt externum quoddam ornamentum ipſius prædicationis, eo quod illam reddant gratiorem: ſicut ornatus veſtium, gratiorem reddit perſonam. Inter alia verò dona, præcipua ſunt, vox clara & ſonora, firma latera, tum ad ſuſtinendum prædicandi laborem, tum ad vocē ex promendam: maturitas iudicij, perſpicacitas ingenij, felicitas memoriæ, induſtria conformandi vultum, conuenienter qualitati rerum quæ dicuntur: perſpicuitas ſermonis, & facilitas in dicendo, ac docendo. Forma denique corporis nec nimis pulchra, nec nimis turpis.

Circa dona labore, & arte quæſita, notandum eſt, duo 125
præcipuè requiri in prædicatore Euangelico: vnum eſt experientia circa tractationem animorum: nempe vt experientia didicerit quibus modis peccator moueatur ad pœnitentiam, peccatorumve deteſtationem: quibus iuſtus inflammetur ad maiorem perfectionem ac Dei amorem: quibus remedijs inſtructus eſſe debeat homo aduerſus tentationes, & alia quæ poſſunt eſſe adiumenta lucrandi Chriſto animas. Alterum eſt ſufficiens ſcientia, præſertim ſacrarum Scripturarum, comparanda tam earumdem, quàm Doctorum Catholicorum lectione diligenti. De cæteris legi poteſt Ludouici Granatenſis Rhetorica.

Circa dona gratuita ſeu diuinitus infuſa, notandum eſt, 126
ea imprimis prædicatori Euangelico neceſſaria eſſe ad fructificandum. Sunt autem 1. charitas magna in Deum, & proximum: generans tum zelum diuini honoris, atque deſiderium vt totus mundus vni Deo ſeruiat, nec vllus eum offendat: tum compaſſionem de proximo, qua idem zelus temperetur admixtione affectus paterni: per quem illius, in peccato exiſtentis, reconciliatio eum Deo, emendatioque potius quæratur, quàm punitio, & vindicta. Secundò, frequens tractatio cum Deo, à quo ſcientiam illam qua poſſit animas iuuare, prædicator expectare debet potiſſimū, cùm fungatur tali munere, tanquam Dei legatus ad homines (iuxta illud poſterioris ad Corinth. cap. 5. Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo) ſi quidem legatus omnis debet particulariter de ijs quæ ad legationē ſuam pertinent inſtrui ab eo à quo mittitur. Hinc docet experientia ad notitiam viarum, ſeu modorum quibus poſſimus peccatorem lucrari Chriſto, orationem plus valere, quàm ſtudium. Tertiò, humilitas, qua fugiatur inanis gloria: ſæpiſſimè faciens, ne ex prædicatione ſequatur fructus in populo: ſiue quia ita Deus permittit, qui ſuperbis reſiſtit; ſiue quia prædicator ſuam non Dei gloriam quærens, dum non loquitur ex vera charitate, efficitur velut æs ſonans, & cymbalum tinniens: aures ſcilicet auditorum obtundens, aut ſolum exterius paſcens. Quartò, modeſtia in vtroque homine; vt non facilè prorumpat in iram, indignationem, contumelias, iocos, ſcurrilitates, maledictiones &c. Quintò, vt frugalis ſit in victu, & veſtitu atque adeo ſic vitam inſtituat, vt neminem offendat: ſitque, *exemplo D. Ioann. Baptiſtæ*, lucerna tam ardens, quàm lucens. Cuius rei gratia vitare debebit hominum frequentiam, & nimias, *fœminarum præſertim*, familiaritates: quæ vitari eſſe poſſunt ſine alicuius offenſione: vitare item colloquia illa quæ communiter generant malum odorem. Debebit quoque corpus caſtigare,

ſecula-

ſecularia que deſideria mortificare in ſe: ad imitationem Apoſtoli dicentis in priori ad Corinth. cap. 9 Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo ne cùm alijs prædicauerim ipſe reprobus efficiar.] Nam ſic merebitur ſibi à Deo tribui adiumenta, quæ nec natura, nec ars, aut labor ſuppeditare ei valebunt.

127 Ex parte porro materiæ, in prædicatione requiritur, vt ea ſit verbi Dei: quo nomine ſignificatur ſacra ſcriptura, tam veteris quàm noui Teſtamenti a Sanctis interpretata; in qua ſufficienter continentur ea quæ poſſunt ad prædicationem aſſumi. Inſtituitur enim prædicatio vel ad docendum aliquod noſtræ fidei myſterium, vel ad populum arguendum ac increpandum de aliquo vitio: vel ad exhortandum ad aliquam virtutem, inſtruendumque ad eiuſdẽ vſum. Ad quæquidem tria, ſacra ſcriptura ſufficientiſſima eſt, iuxta illud poſterioris ad Timoth. cap. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.]

128 Aduerte autem his non obſtantibus, poſſe aliquid prædicationi apponi ex mundana ſapientia, iuxta cap. Relatum diſtinct. 37. Quod tamen accipi debet cum duplici limitatione. Prior eſt, vt non niſi parce ſumantur, iuxta illud quod in cap. Cum multa, diſtinct. 86. reprehenditur quidam Epiſcopus, eoquod grammaticam ſemper tractaret, id eſt, *interprete gloſa, ad verbum grammaticam*, in prędicatione referret fabulas gentilium, interpretando illas moraliter. Poſterior limitatio eſt, ne aliquid ex humanis ſcientijs aſſumatur ad quoddam ſacræ ſcripturæ complementum, ſed ſolùm ad oſtendendum illud quod ſacra ſcriptura docet, ſic eſſe conſentaneum lumini rationis naturali, vt a gentilibus fuerit cognitum.

Ex parte demum ſolemnitatis ſeruandæ in ea de qua
129 agimus verbi Dei prędicatione, requiritur, vt ſermo ſit publicus: ſicut cenſetur eſſe cùm ſit in loco publico, nullumque impedimentum ponitur quin accedere poſſint quicumque volunt: vt quando non clauduntur fores Eccleſiæ. Secundo, requiritur vt ſit ſermo generalis, ſeu pertinens ad cuiuſuis ſtatus & conditionis homines. Vnde intelligitur a numero prædicationum excludi ſermones, qui habentur ad moniales aut ad religioſos in capitulo: itemque eos qui haberi ſolent in ſodalitijs, ſeu congregationibus particularibus, etiamſi habeantur a Clericis; quia non ſunt ſermones publici nec generales. Tertiò, requiritur vt prædicator dum prædicat locum habeat diſtinctum a cæteris, eumque eminentiorem. Quartò, vt inuocet auxilium B. Virginis, *prout conſueuit*, dicendo ſalutationem angelicam: ſiue ſtatim initio, ſiue aliquanto poſt.] Quintò, vt proponatur thema ſeu pars aliqua Euangelij, de quo habenda eſt prędicatio ipſa. Adde conuenire vt prædicatio tanquam actio digniſſima, & ad Dei gloriam conducens maximè, vt fiat in templo tanquam loco digniſſimo ad Dei cultum conſecrato.]

De peccatis quæ frequentius contingunt circa prædicationem verbi Dei.

SECTIO III.

130 Horum alia ſunt prædicatoris, & alia auditorum. Atque prædicatoris frequentiora, ſex refert Caiet. in verbo Prędicatorum peccata. Primum eſt, cùm quis prędicat ſine debita authoritate, ſiue ordinaria, ſiue delegata. Quod eſſe mortale idem author colligit ex cap. Excommunicamus 2. De hęret. §. Quia verò: vbi ſub pœna excommunicationis prohibetur, ne quis ſine Sedis Apoſtolicæ aut Epiſcopi loci authoritate, munus prædicandi ſibi aſſumat. De qua re iam diximus in ſect. 1.

Secundum eſt, cùm quis prędicat ſciens ſe eſſe in ſtatu peccati mortalis, niſi de eo conteratur. Exiſtimat tamen ibidem Caiet. in eo committi tantùm veniale, exceptis duobus caſibus. Prior eſt, quando in eo ſtatu perinde prædicaret indignè, ac ſi declamaret: aut ipſe eſſet peccator notorius, vel ſcandaloſę vitæ: tunc enim magnam iniuriam facit officio prędicationis, quod ſanctiſſimum eſt. Quo nomine cenſeri poteſt reprehendi à Deo per illud quod in pſ. 49. habetur. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Poſterior eſt, quando per contemptum muneris prędicationis, ſeu nihili ipſum faciendo, prædicaret quis in ſtatu peccati mortalis: quia in eo etiam magna fit iniuria officio prędicandi. Poſtea autem is in ſententia mutata (quod attingit in Enchir. Nauarr. cap. 25. num. 141.) docuit abſolutè iſtiuſmodi peccatum eſſe mortale: in eoque illi Nauar. ibid. aſſentitur. Quamquam verò, extra duos illos caſus memoratos mortale eſſe, vix poſſit oſtendi certa ratione; duorũ tamen illorum doctiſſimorum virorum authoritas, magni certè facienda, ſufficere poteſt homini timorato ad ſollicitè cauendum peccandi in re tanti momenti periculum.

Tertium peccatum eſt, Cùm quis prædicat mendacia; quod Caiet. ait eſſe mortale grauiſſimum, quia euacuat vniuerſam Eccleſiæ authoritatem, Chriſtique fidem. Id autem procedit ſiue mendacium dicatur contra doctrinã fidei aut morum, ſiue circa geſta Sanctorum, aut miracula aut reliquias; ſiue circa prophetias aut quaſcumque alias res ſpectantes ad inſtructionem fidelium. Vnus tamen caſus eſt, in quo mentiri in concione non eſſet plus quàm veniale: nimirum quando concionator illis admiſceret aliqua impertinentia, & circa ea mentiretur.

Quartum peccatum eſt; quando quis inutilia, & vana prædicat: tractans ſcilicet ſpeculatiuas quæſtiones, aut leges ciuiles enucleans; narrans Romanorum & aliorum gentilium geſta, aut in alijs id genus inſumens concionem. Addit autem Caiet. tale peccatum eſſe grauiſſimum, ſi quis in tali re excedat. An autem ſit mortale non exprimit, nec facile eſt ſtatuere; niſi valde magnus in eo committatur exceſſus: vt cùm tota concio, aut certè maxima pars illius conſumeretur in talibus, ſine interpretatione, & applicatione ad mores Chriſtianos. Etenim id potius eſt adulterare verbum Dei, quam illud ſincerè prædicare. Quod indigniſſimum eſſe, ſatis indicat Apoſtolus in poſteriori ad Corinth. c. 2. ſub finem, & in cap. 4. ſub initium vbi is ſollicitè ſe purgat à tali peccato, tanquam indigniſſimo verbi Dei prędicatore.

Quintum peccatum eſt, quando prædicator non Deum, 131
ſed ſeipſum quærit: Quod dupliciter potiſſimum contingit; vno modo cùm ad prædicandum mouetur affectu lucri: altero cùm mouetur affectu propriæ laudis & gloriæ. Ex Caietano autem peccatum eſt mortale, cùm prædicatoris affectus talia reſpicit tanquam finem vltimum; aut is procedit vſque ad ſimoniam committendam. Extra quos caſus veniale eſt, de ſe: in quo *ex eodem Caiet.* conſideranda eſt affectus quantitas; ſecundumque eam eſt de illius grauitate iudicandum.

Sextum peccatum eſt, cùm prædicator narrat fabulas gentilium, & facetias. Quod ex ſe veniale eſt, *vt addit Caiet. & approbat Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 142.* niſi tale quid, nimis multum fiat; ita nimirum vt tota concio vel maior pars illius conſumatur in eiſmodi: quia tunc periculum eſſet de mortali.

Addit ibidem Nauarr. ſeptimum peccatum, quando Religioſus Prælatis Eccleſiæ, & Sacerdotibus, concionando detrahit: præſertim vt laicis placeat, ex Clemen. 1. §. Quibus autem. De priuilegis. Quod *ex gloſa ibidem, verbo Detrahant*, intelligendum eſt de ijs qui detrahunt nominatim, aut æquiualenter: ſeu talibus verbis, vt intelligatur de quibus loquantur. Pro quo peccato impoſita eſt illis excommunicatio reſeruata Papæ per Concil. Lateranenſe ſub Leone decimo ſeſſ. prima. Quæremi verò an idem ſentiendum ſit de concionatoribus ſæcularibus: idem Nauarr. tangit reſpondendum eſſe, quod ſit idem quoad culpam: quia vtriſque naturæ iure, talis detractio eſt pariter prohibita: non item quoad pœnam excommunicationis: quoniam ſolis Religioſis ea imponitur ab Eccleſia.

Octauum peccatum eſt, *quod ibidem habet Nauarr.* quando prædicatores Religioſi diſſuadent populo ſolutionem decimarum. Quod peccatum ab Eccleſia punitur excommunicatione ipſo facto incurrenda: per clement. Cupientes, De pœnis, §. illos. De eodem autem quoad prædicatores ſæculares, iudicandum eſt perinde, ac de præcedent. peccato.

Vltimum peccatum conſiſtit in omiſſione eorum quæ ex definitione Concilij Triden. ſeſſ. 5. cap. 2. ſeruari debere ab illis quibus prædicatio verbi diuini incumbit, habitum eſt in præced. ſect. 1. Illudque Nauarr. in ſequenti num 143. pro mortali habet: & meritò, quia tale ſtatutum datum eſt in re graui, cum comminatione excommunicationis aliarumque pœnarum.

Quod attinet ad peccata auditorum, ſeu quæ ſolent cõ-
mittere ij qui concionem audiunt; Primum conſiſtit in 132
omiſſione: qua quis omittit audire concionem, quando commodè poteſt, ipſeque ea indiget, vt maximè ſolent rudes, ignorantes myſteria noſtræ fidei, Cuiuſmodi neceſſi-

tas

tas faciat frequenter, vt peccatum mortale committant non audiendo, cùm contra charitatem omittant in graui neceſſitate, ſubuenire animæ ſuæ.

Secundum peccatum eſt, cùm quis adit, & audit concionem, vel ex vanitate, vel ex curioſitate, vt notet defectus concionatoris, vel ob alium peiorem finem, verbi gratia, vt mulieres aſpiciat, vel vt concionatorem irrideat. Hoc peccatum quantum ſit, indicatur ex illius fine.

Tertium peccatum eſt, quando quis dum concio fit, non attendit, ſed voluntariè diſtrahitur: præſertim cùm concionator reprehendit aliquod vitium, a quo non vult ſe emendare, aut hortatur ad aliquod bonum, cui non vult vacare. Huc ſpectant confabulationes, riſus, & cætera, quibus non ſolùm ſibi ipſi quis obeſt non attendendo, ſed etiam alijs, qui impediuntur ab audiendo. De huius verò peccati quantitate vt iudicetur, ponderandæ ſunt facti circunſtantiæ.

Vltimum peccatum eſt contemnere, nec dare operam vt fructus aliquis ex concione referatur: qui enim ita adeſt concioni, vt nihil fructus inde prorſus referat, cùm ſaltem perdat tempus, non vacat culpa ſaltem veniali.

133 Cæterùm ad audiendam fructuosè verbi Dei prædicationem, quædam præcedere eam, quædam comitari, & quædam ſubſequi oportet. Igitur antequam ad eam accedatur, confert vacaſſe alicui exercitio ſpirituali, per quod anima diſponatur ad excipienda cum dilatatione cordis, diuini verbi fluenta: nempe orationi vacaſſe, aut confeſſionem feciſſe vel Euchariſtiam ſumpſiſſe. Confert item excitaſſe quaſi famem ac ſitim diuini verbi, tanquam cibi, & potus ad animæ refectionem accommodatiſſimi. Itemque concepiſſe propoſitum emendandi vitam, corrigendo ſe de ſuis defectibus, & ſtudendo proficere in virtutibus; ad quæ iuuandus eſt concionem auditione.

Dum verò concio ipſa auditur, procuranda eſt reuerentia, non tantùm interior recognoſcendo in prædicatore loquentem Deum: ſed etiam exterior cùm debita corporis compoſitione, habendo oculos demiſſos nec vagantes circunſpiciendo. Procuranda eſt ſecundò deuotio, qua concio audiatur, cùm pio in Deum affectu, nõ autẽ ea ratione, qua ad oblectationem, aliquid prophanum audiremus. Procuranda eſt quoque attentio, curandumve ne diſtrahamur voluntariè, garriamus, &c. Curandum eſt item vt ea quæ dicta ſunt in concione applicemus nobis in particulari: præſertim ſi inueniantur ad nos pertinere ratione noſtri ſtatus, aut aliàs nobis neceſſaria videantur: memores nos non intereſſe tanquam iudices, ſed tanquam diſcipulos.

Denique poſt auditam concionem oportet apud ſe corã Deo ruminare quæ audiuerimus, præſertim ea quæ aduertimus eſſe nobis valdè neceſſaria, tanquam pertinentia ad ſalutem noſtram, & eadem ſeduló notare: atque ſi occaſio detur, illa referre alijs, tanquam audita in concione. Id quod conferet nobis ad illa ipſa memoriæ inculcanda. Et demum oportet petere a Deo vires implendi ea quæ audiuerimus, ac cùm primùm offertur commoditas, ſe ad illa implenda applicare.

CAPVT XI.

De recitatione horarum canonicarum, tanquam Dei laude præſcripta ab Eccleſia, & peculiariter de eiuſdem præſcripti obligatione.

SVMMARIVM.

134 *Tractantes de horis canonicis: & quæ de earum recitatione, conuenienter noſtro inſtituto nos tractare oporteat.*

135 *Qui obligentur ad eam & primò, de ijs qui obligantur ratione ſacri ordinis.*

136 *Eiuſmodi obligatio Diaconis, & Subdiaconis impoſita eſt tantùm per receptam, rationabiliterque præſcriptam in Eccleſia conſuetudinem.*

137 *De Religioſis profeſſis, qui ad recitationem horarum canonicarum tenentur.*

138 *Ad quid teneantur Conuerſi, & Nouitij in religionibus addictis choro.*

139 *Vnde ſit Religioſorum profeſſorum obligatio recitandi horas canonicas.*

140 *Communis ea de re ſententia, quòd ſit ex generali Eccleſiæ conſuetudine.*

141 *Tria corollaria inde illata.*

142 *Omiſſio recitationis horarum canonicarum, peccatum eſt ſuo genere mortale.*

143 *Quæ earumdem horarum pars cenſeatur ita notabilis, vt eius omiſſio ſufficiat ad peccatum mortale.*

144 *Refutantur aliquod aliorum dicta.*

145 *Quid videatur tenendum.*

146 *Non modo recitatio horarum canonicarum, ſed etiam modus recitandi eſt in præcepto, & quis.*

Horæ canonicæ vocantur eæ preces, quæ ex præſcripto Eccleſiaſticorum canonum, certis horis in Eccleſia recitantur. De illis autem in iure canonico agitur diſt. 91. & 92. itemque in titulo de celebratione Miſſarum. De ijſdem poſt Summularios in verbo Hora: ac Sotum in lib. 10. de iuſt. & iure, & Nauarr. in Enchir. capit. 25. num. 96. & aliquot ſequentibus ac latiſſimè in tractatu de oratione, tractatur à pluribus recentioribus: inter quos ex noſtris ſunt Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. Ioannes Azorius in prima part. Inſtit. Moral. lib. 10. Leonar. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. & nouiſſimè Franciſcus Suares de religione tract. 4. lib. 4. Tantùm autem immorabimur in ijs quæ faciunt ad iudicium de peccatis nobis propoſitum: vt ſunt primò, obligatio ad talem recitationem, ſecundò, conditiones requiſitæ, vt ea cenſeatur debitè mandata executioni: & tertiò, cauſæ ob quas contingit excuſatio ab eadem. Atque de obligatione dicemus in hoc cap. dicturi de reliquis in duobus ſequentibus. 134

De obligatione recitandi horas canonicas, ac primò, initiatorum ſacris ordinibus.

SECTIO I.

Ex communi doctorum conſenſu teſte Nauarro in memorato tractatu de oratione cap. 7. num. 1. tria tantùm genera hominum tenentur ad recitationem horarum canonicarum, communi Eccleſiæ ſiue præcepto ſiue conſuetudine, nempe Clerici initiati maioribus ordinibus, Religioſi profeſſi religionem in qua ſunt addicti choro, & beneficiarij. 135

De primis, *qui ſunt Presbyteri Diaconi, & Subdiaconi*, notat Nauarr. in ſequenti numero 2. & plenius tractat Suarez in citato libro 4 cap. 16. non datur in iure canonico textus expreſſus, per quem eiuſmodi obligatio confirmetur, quoad diaconos, & ſubdiaconos. Tres enim canones citari ſolent pro tali obligatione, ex quibus nihil de ea quoad diaconos & ſubdiaconos certò colligitur. Primus eſt, canon Presbyter de celebratione Miſſarum: vbi dicitur: Presbyter manè matutinali officio expleto, penſum ſeruitutis ſuæ, videlicet primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperamque perſoluat. Quibus verbis nihil exprimitur de Diacono, & Subdiacono: ſed ſolùm de Presbytero. Cui quatenus per eumdem canonem cenſenda ſit impoſita obligatio recitandi horas canonicas: explicat Suarez in eodem cap. 16. nu. 9. Secundus eſt, canon Si quis Presbyter diſtinct. 92. in quo ſit quidem mentio diaconi & ſubdiaconi, non tamen vt de obligatis ad recitationem horarum canonicarum ratione ſuſcepti ordinis: ſed vt deputatis alicui Eccleſiæ, ſeu vt habentibus beneficia in aliqua Eccleſia. Nam illic pariter ſit mentio aliorum clericorum, quos conſtat non omnes ratione ſuſceptionis minorum ordinum obligari ad eam recitationem. De quo pluribus Suarez tractat quidem in citat. cap. 16. n. 10. & nonnullis ſequentibus; ſed nobis ſufficit id ſatis conſtare ex recepta Eccleſiæ conſuetudine.

Tertius eſt, canon Dolentes, De celebratione Miſſarum: in quo Prælatis & minoribus Clericis præcipitur in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, ſtudioſè celebrent, pariter & deuotè.

Sed quia nomine Clericorum minorum, non minus intelligi poſſunt initiati minoribus ordinibus, quàm cæteri, prout inferiores ſunt Prælatis (cum quibus tanquam maioribus ibi comparantur) non eſt cenſendum tale præceptum eſſe de recitandis horis canonicis: alioqui enim quilibet Clerici ad eam recitationem tenerentur, *cuius contrarium patet ex recepta conſuetudine*: ſed tantùm eſſe de modo recitandi, impoſitum ijs qui aliunde tenentur recitare: vt Prælati, & ex eis qui ſubſunt ipſis: tum Sacerdotes, Diaconi, & Subdiaconi, ratione ordinis; tum Clerici reliqui ſi beneficium Eccleſiaſticum habeant.

Quæ

136 Quæ cùm ita ſint, tenendum eſt, quod Suarez *in memorato num. 9.* tenet cum Nauarro & Azorio, ſequiturque Leonardus Leſſius *in citato dubit. 9.* Diaconi & Subdiaconi obligationem recitandi horas canonicas ratione ſacri ordinis, prouenire ex antiqua & generali Eccleſiæ conſuetudine, quæ cùm ſit rationabilis & legitimè præſcripta, vim legis habeat iuxta cap. finale De conſuetudine in fine. Rationabilis autem ex eo eſt, quòd Clerici per maiorum ordinum ſuſceptionem acquirant in Eccleſia ſtatum, à quo reſilire nequeunt: qui ſtatus cùm ad cultum Dei laudeſque ipſius celebrandas inſtitutus ſit, nec rationi conſentaneum fuerit, vt in talibus laudibus ferretur in incertum: meritò conſuetudo obtinuit, vt eis determinarentur contentæ horis canonicis. Legitimè vero præſcriptam eſſe talem conſuetudinem negari non poteſt: cùm non modo annis, ſed & ſeculis multis, atque adeo ab Apoſtolorum temporibus tanquam pia, ſanctàque in Eccleſia vigeat: vt bene familiaritèrque oſtenſum aduerſus hæreticos huius temporis, videri poteſt apud Leonardum Leſſium in præced. dubit. 8. in quo nos hærere, neceſſarium non eſt ad noſtrum inſtitutum.

De obligatione Religioſorum profeſſorum.

SECTIO II.

137 Ex vi religioſæ profeſſionis, non ſequi obligationem dicendi horas canonicas, patet ex eo, quòd profeſſio ipſa religioſa ordinariè obliget tantùm ad tria vota paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ, ſeruāda ſecundùm regulam: fierique poſſit vt de recitatione horarum canonicarū nihil contineatur in regula: vt patet in ijs religionibus quæ non ſunt deputatæ ad chorū, ſed inſtitutæ præcipuè ad corporalia miſericordiæ opera exercenda in hoſpitalibus: vel ad militiā aduerſus infideles, vel ad aliquas actiones ſpirituales, vt ad contemplationem rerum diuinarum, & bonarum literarum ſtudiū, pro inſtitutione rudiū ad Dei gloriā. Patet item ex eo quod in religionibus ad chorum deputatis, qui laici ſeu conuerſi dicuntur, etiamſi profeſſionem ſolemnem faciant, verèque ſint Religioſi, non tenentur ad ipſam recitationem horarum canonicarum, prout omnes fateri habet Suarez in ſeq. cap. 17. num. 2.

138 Addens contra Paludanum, & quoſdam alios, quos ipſe refert, tales neque ex iure communi, neque ex vniuerſali cōſuetudine Eccleſiæ, teneri ad recitandum aliquid loco illarum, ſed ſolùm ex regulæ præſcripto, ſeu quia regula ſuæ religionis iniungit: quam eſſe communem ſententiam, *aliquot in contrarium*, idem habet.

Quod autem idem Paludanus contra communē aliorum ſententiam ſentit nō tantum profeſſos, ſed etiā nouitios earumdem religionum choro addictarum, teneri ſicut profeſſos ad recitationē de qua agimus, Suarez ipſe in eodē num. 2. adhuc reijcit: eo quod non ſint Religioſi etiam, ſed tantùm in via ad profeſſionē, per quam Religioſi ſunt reuera: ſufficitque vt voluntariè ſe ſubijciant ordini, & ſub diſciplina religioſa vitam agant, ſequendo directionem Superiorum ſuorum.

139 Porro difficultas eſt, vnde ſit obligatio prædicta religioſorū profeſſorū, ſi non ſequatur, *vt diximus*, ex vi profeſſionis. Quam Suarez tractās in cit. cap. 17. duas refert aliorum ſententias: vnam nonnullorum, qui eam eſſe dixerūt ex iure illo diuino naturali, quo Religioſi per ſuā profeſſionē dicati ſunt ad Dei cultum. Alteram aliorū, qui putarūt eſſe ex naturali lege iuſtitiæ, in ordine ad populum Chriſtianū, cuius eleemoſynis aut alijs donationibus aluntur. Priorē autē reijcit; quia cùm multis alijs modis, quàm recitatione horarū canonicarū, poſſit Deo cultus exhiberi: ex eo ſolo cap. nequit rectè inferri, obligationē illorū determinatè eſſe poſitam ad memoratam recitationem, quam ad aliū alterius modi cultū Dei: præſertim cùm Religioſus ſe per profeſſionem mancipans cultui Dei, non imponat ſibi neceſſitatē determinatē ad aliquas actiones cultus diuini, niſi ad eas quas expreſsè vouet aut quas regula, vel Prælatus diſtrictè præſcripſerit.

Poſteriorē verò reijcit: tum quia Religioſis alimenta non ſuppeditantur à populo propter hanc determinatē, vel aliam actionem vitæ religioſæ: ſed ſimpliciter, vt viuant in talis perfectionis ſtatu ad Dei gloriam. Adde nec ſuppeditari in ſtipendiū recitationis horarum canonicarū: ſic nimirū, vt Religioſi cenſendi ſint ex quaſi contractu ad illam obligati obligatione iuſtitiæ. Etenim ea ſuppeditantur aut per modum eleemoſynæ aut abſolutæ donationis: cui licèt quidē adduntur aliquæ conditiones, ſeu pacta aliquid agendi: ſed non ſolent eſſe recitādi horas canonicas, niſi fortè in choro nonnunquam, ad populi conſolationem, & ædificationem. Quod genus pacti, cùm nec ſit commune omnibus religionibus addictis choro; nec attingat eos qui iuſta de cauſa à choro abeſſe compelluntur, ea non poteſt cenſeri ratio adæquata obligationis, per quam doctores adſtruant generaliter Religioſos profeſſos choro mancipatos, teneri ad recitationem horarum canonicarum.

Communis autem ſententia, *in quam inclinat Suarez ipſe citatus in eodem cap. 17. num. 9.* eſt, propoſitam Religioſorum obligationem fundari in vniuerſali conſuetudine. De qua licet nonnulli dubitarint, *quos idem commemorat*, tot tamen eam teſtantur, vt temerarium ſit ipſam negare: præſertim cùm is de illa ſenſus ſit & conſenſus virorum bonorum; vt Monachos vel Moniales contrauenientes damnent de peccato: non minus quam Diaconos & Subdiaconos, quos ante diximus obligari tātùm ex conſuetudine præſcripta. Quia nimirum vtraque æquiparatur præcepto, Presbyteris & beneficiariis impoſito, recitandi horas canonicas; vt oſtendit vſus bonorum, exiſtimantium, ad debitum in ſuo (*perinde ac in horum*) ſtatu implendū, pertinere huiuſmodi recitationem tanquam eam, quam eſſe de numero taliū debitorū, cōſtet ex generali conſuetudine, valdè cōſentanea ſuæ profeſſioni. 140

Ex qua ſententia inferre licet primò: non eſſe quēquam ex Religioſis ad chorū deputatis, facilè excuſandum à priuata recitatione horarum canonicarū, quando non recitāt eas cū cæteris in choro: quia in eo aperitur ianua ad quærēdas occaſiones quibus abſint à choro: atque adeo omittēdi omnino recitationem ipſam: ad quā generali Eccleſiæ præſcripto obligantur ſub mortali, prout in ſequenti ſectione docebitur.

Licet ſecundò inferre, non eſſe magis liberū Prælatis pro arbitrio cū ſuis ſubditis diſpēſare in tali obligatione, quàm in alijs obligationibus cōmuniū præceptorū Eccleſiæ: attendere debēt, ſi quid ſit ipſis conceſſum priuilegio Sedis Apoſtolicæ, vel ſi talis neceſſitas adſit, quæ faciat ipſis poteſtatē diſpenſandi. Quam neceſſitatem debere eſſe non leuē, intelligitur ex eo, quòd ne is quidem quem neceſſitas cōpellit agriculturæ vacare, liberetur à tali ſua obligatione, prout conſtat ex cap. 1. De celebratione Miſſarū. Vnde mihi videtur parū tuta diſpēſatio, quam ratione ſtudiorum nonnulli Superiores dant ſuis Religioſis profeſſis: quandoquidē recitatio horarum canonicarum non eſt talis, neque tantus ſtudiorum vbertas, *vt experientia cōſtat*, quin fructum non peniteudum eas recitans poſſit reportare ex ipſis ſtudijs, ſi eis ſedulò incubuerit. 141

Tertiò inferre licet: in ſpeculatione quidē ſatis clarum eſſe, ſed in praxi difficultate non carere, quod Greg. à Valen. in ſup. cit. puncto 10. §. *Qui tenentur recitare horas canonicas, ſub finem*, habet, religionem, quæ ea m conſuetudinē nūquam receperit, ad illius obſeruationem minimè obligari. Niſi enim talem non receptionem cōſtet à Sede Apoſtolica approbatam eſſe, non derogabit eidem conſuetudini: quæ cùm iuxta prædicta, vim habeat iuris communis, ſolius Papæ eſt, tanquam ſummi Principis, diſpenſatione ſua obligationem illius tollere. Quod ipſum facile, ſi oſtendere nequeant, rationabile non eſt præſumere, quod id fecerit, præſertim cùm ius canonicum tali præſumpto priuilegio tam aperte reſiſtat: dum in cap. Dolentes. De celebratione Miſſarum, tam minoribus, quàm maioribus Clericis diſtrictè præcipitur in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diuinum officiū ſtudioſè celebrent, pariter, & deuotè quantum Deus dederit. Reſiſtit item ratio: nec enim conſentaneum non eſt, plurimos religionis inſtitutores voluiſſe, vel propria authoritate, vel interpoſita authoritate Summi Pontificis, contrauenire communi Eccleſiæ conſuetudini in re graui, & maximè pertinente ad munus ſuæ religionis, tanquam choro deputatæ. 142 Quæ doctrina ſi cui tanquam durior, non probetur, non habeo vnde illi ſatisfaciam: niſi dicendo amanti nihil eſſe difficile: parque eſſe exiſtimare de Religioſo, quod Chriſti amore ardeat, nec ita langueat in Dei obſequio, vt durum ſit ei in horis canonicis recitandis; ſeſqui horam quotidie ponere.

Obligatio quæ ſupereſt beneficiatorum, longiorem tractationem requirit, quæ commodius inſtruetur cùm in ſequenti lib. 3. in tractatu De ſacramento ordinis, ſubijciatur tractatus De Clericis, in quo eorundem obligationes erunt perſequendæ.

De peccato quod committitur non implendo obligationem recitandi horas canonicas.

SECTIO III.

142 CONuenit inter Doctores tale peccatum mortale eſſe ex ſuo genere, tanquam commiſſum contra præceptum datum de actu religionis virtutis præſtantiſsimæ, attinentiſque ad Dei cultum, atque conferentis ad Eccleſiæ vtilitatem, non ſecus ac dicere vel audire Miſſam diebus feſtis iuxta præceptum quod exponetur in ſeq. libro. Adde quod ex cap. Clericus victum, diſtinct. 91. tale peccatum ſit dignum excommunicatione, quæ imponitur tantùm ob mortale ex cap. Nemo Epiſcoporum, 11. quæſt. 3. Vbi aduerte obiter nihil referre in hac re ex quo titulo trium memoratū (*ſacri inquam ordinis profeſſionis religioſæ, aut beneficij Eccleſiaſtici*) proueniat obligatio recitandi horas canonicas. Nam ex quocumque proueniat, ſimiliter eſt ſub mortali. Sic tamen vt ſi quis ex pluribus talibus titulis obligetur, grauius peccet illius tranſgreſſione, quàm illa qui paucioribus. Etenim cùm tituli ipſi augeant obligationem, aggrauant conſequēter illius violationem: ſicque initiatus ſacris ordinibus, & beneficiatus omittendo horarum canonicarum recitationem, peccat grauius quàm ſimplex Clericus beneficiatus, & Sacerdos religionem profeſſus, quàm ſimplex Sacerdos ſecularis: ſimiliter habēs plura beneficia, quam habens tantùm vnum.

Conuenit quoque inter Doctores omittendo notabilem partem horarum canonicarum vnius diei, niſi ignorantia aut alia iuſta cauſa excuſet, *iuxta poſt dicenda in 13. cap.* mortale committi. Quod probatur à pari de Miſſa, quam nō modo totam, ſed etiam partem ipſius notabilem omittere voluntariè, peccatum cenſetur mortale: eoquod officia diuina notabili ex parte relinquere imperfecta, magnam habeat turpitudinem, adeòque irreuerentiam diuinæ maieſtatis nō modicam, argumento cap. Illud, & cap. Nihil, 7. quæſt. 1.

143 Diſſentiunt autem ipſi Doctores in definiendo, quæ hora cum canonicarum pars cenſeri debeat ita notabilis, vt illius omiſſio ad mortale ſufficiat. Namque Nauar. in tract. de oratione cap. 10 num 44. iudicat, eam partem cenſendam talem, quando adequauerit tertiam partem vnius ex minoribus horis, hoc eſt vel primæ, vel tertiæ, vel ſextæ, vel nonæ: cuius tertiæ partis exemplum aſſignat, vnius talis horæ initium vſque ad finem ferè primi Pſalmi. Immo aliquid minus poſſe ad eam ſufficere ipſe ſignificat in Enchir. cap. 25. num. 98. his verbis, Dixi partem notabilem, quia omittere paruam, puta vnam dictionem, aut partem verſus, etiam ſine voluntate repetendi, non eſt pluſquam veniale: modò ne ob contemptum aut cum notabili ſcandalo omittatur. Hæc ille. Syluester verò in verbo Hora quæſt. 12. ſub finem, videtur exiſtimare vnius horæ omiſſionem requiri ad committendum in hac re peccatum mortale. Videri præterea poteſt, iuxta Roſellam in verbo Horæ canonicæ, num. 3 ſub finem totius officij vnius diei omiſſionem requiri ad conſtituendum in hac re peccatum mortale. Nec defuit qui putarit talem omiſſionem non eſſe peccatum mortale, niſi ea fieret ex contemptu, vel ex faſtidio rerum diuinarum, vel ex conſuetudine. Sic enim ſenſiſſe Richardum quemdam Anglicum refert Angelus in verbo Hora, quæſt. 10. nec ipſe omnino improbat, licet cenſeat eſſe tutius tenere cum alijs, quòd omiſſio diuini officij ex ſola negligentia, ſufficiat ad peccatum mortale.

144 Cæterùm illud quod Nauar. inſinuat, videtur nimis rigidum: quandoquidem ex D. Thoma 1. 2. qu. 147. art. 3. ad 3. tranſgreſſio præcepti Eccleſiaſtici, quod per modum communis ſtatuti proponitur, non eſt mortalis, niſi fiat ex contemptu, quo nolit quis eidem ſtatuto ſubijci, aut niſi illa ipſa tranſgreſſio ita fiat, vt finis præcepti contra quod ea fit, impediatur ac veluti repudietur. Iam verò quod quis vnum aut alterum verſum, aut etiam aliquanto plures omittat ex negligentia, non eſt ex ipſo cenſendus, vel habere contemptui præceptum recitandi horas canonicas, vel illud ipſum fraudare fine ſuo reddendi Deo debitas laudes pro populo. Accedit quòd ſcopus legis Eccleſiaſticæ ſit animas ſuauiter modo ad Chriſtum ducere, non autem illaqueare eas nimia præceptorum auſteritate.

Ex reliquis autem inſinuatis, illud ſolùm quod poſitum eſt ſecundo loco videri poteſt habere aliquid probabilitatis: Nam quod quarto loco retulimus, ex dictis apertè conſtat falſum eſſe. Illud verò quod propoſuimus tertio loco nempe totius vnius diei, omiſſionem horarum ad mortale requiri, ex eo reijcitur, quod omnes ſeptem horæ quotidie recitari, ſimul omnium præcipiantur in cap. 1. De celebratione Miſſarum: atque tale præceptum ſit ſub mortali, iuxta cap. Dolentes, eodem titulo. Vnde ſequitur omiſſionem cuiuſque earum ſufficere ad peccatum mortale. Quam eſſe omnium ſententiam Suarez dicens in tract. 4. de relig. lib. 4. cap. 21. num. 15. addit rationem: quòd talis omiſſio ſit notabilis deformitas, & mutilatio officij diuini, contingens in tali parte quæ ſufficeret ad mortale, ſi ſola ſub eo reatu præciperetur quales ſunt ſine dubio ſingulæ eædem horæ, quæ ſimul quidem, & tanquam partes eiuſdem totius præcipiuntur, ſed perinde ac ſi ſeorſim vnaquæque præciperetur. Quinimo et quod ſecundo loco propoſitum eſt, *ad mortale requiri vnius integræ horæ omiſſionem*, obſtat quòd cùm vna dicatur, quæ complectitur Matutinum & Laudes, *vt licet deducere ex c. 1. De celebratione Miſſarum*, non ſit rationi conſentaneum illud, quod inde conſequens eſt, mortale eſſe, tertiam v. g. omittere: non autem omittere laudes, vel vnum ex tribus matutini nocturnis: cùm non minor diminutio diuini officij mutilatióque fiat his omiſſionibus, quàm illa.

In re autem adeo incerta, libenter amplector doctrinam quam Suarez habet in ſeq. num 16. poſt Syluestrum & Roſellam locis antea memoratis & Nauarrum citantem alios in tract. de orat. cap. 7. num. 6. Nimirum præceptum de recitādis quotidie horis canonicis vnum eſſe, habens pro obiecto totum quoddam ex ijſdem horis ſeptem canonicis integratum. Pro quo facit, quòd pars officij diuini omiſſa, poſſit eodem die dici, ad vitandam præcepti tranſgreſſionem: nō item ſequenti die. Cauſa enim eſt, quòd diuerſorum dierum horæ non coaleſcant in vnum numero obiectum eiuſdam præcepti, ſed ad numero diuerſum ſpectent. Coaleſcūt autem horæ vnius diei: vnde fit, vt tranſgreſſio præcepti, cui illæ obijciuntur, ſit vnum tantummodo peccatum habens nihilominus latitudinem, ſecundum illius obiecti ſui latitudinem, adeo vt quis peccet eò grauius, quò plures eiuſdem obiecti partes omiſerit recitare. 145

Atque peccet mortaliter, niſi ventum ſit ad partem, cuius paruitas excuſet à mortali grauitate. In quo dijudicando non eſt tam penſandum quota ſit officij diuini pars quæ omittitur, tertiane, an quarta, vel alia: quàm an tanta ſit illius ſiue quantitas, ſiue etiam dignitas: vt eius omiſſio de ſa officio diuino illius diei adferat deformitatem notabilem prudentis æſtimatione, circumſtantijs inſpectis ac ponderatis. Et licet pars ea nequeat æſtimari parua, quæ quantitatem æquat eius horæ minimæ ex canonicis: quid tamen eam minus poſſit ipſi diuino officio, deformitatem notabilem adferre, per rectæ rationis dictamen conijcere licet. Atque ita Suarez in fine illius num. 16 vult partem æqualē dimidio talis horæ, poſſe materiam eſſe peccati mortalis. In quo eum vt eruditum & diligentem, ſicut in plериſque alijs, libens ſequor.

Porro Eccleſiaſticum præceptum eſt, non tantùm de recitandis horis canonicis, ſed etiam de modo eas recitandi, in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum, in quo diſtrictè præcipitur in virtute obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum Deus dederit, ſtudioſè celebretur pariter & deuotè. Aduerbia enim, *ſtudioſè & deuotè* modum declarāt, vt de ſe patet. Ac prout ibidem gloſa tangit, ſtudioſè pertinet ad officium oris, quo debent horæ canonicæ pronunciari voce articulata (*ex Clemen. 1. De celebratione Miſſarum & ex Extrauag. prima De vita & honeſtate Clericorum*) id eſt, vt ant recitans ſeipſum intelligat, & alter cum quo recitat, intelligatur ab illo: atque viciſſim ipſe illum recitantem intelligat. Qua de cauſa iuxta Nauarrum in Enchir. cap. 25. num. 99. peccant contra tale præceptum, qui cum balbutientibus, aut verſus notabiliter anticipantibus dicunt horas, niſi animum habeant eaſdem repetendi. Et ratio eſt, quòd non intelligant id quod ab illis dicitur. Deuotè verò, pertinet ad officium cordis, ſeu interioris diſpoſitionis animæ, qua ſi attentus diuino officio, habeat vt mentem præſentem ad id quod lingua foris ſonat. 146

CA-

CAPVT XII.

De requiſitis ad debitam recitationem horarum canonicarum.

SVMMARIVM.

147 *Difficultas, An interior attentio in recitatione horarum canonicarum præcipiatur ab Eccleſia.*
148 *Rationes cur pars affirmans videatur tenenda.*
149 *Obligatio iterandi recitationem horarum canonicarum, ſi ea fuerit ſine interiore attentione.*
150 *Quòd non teneatur quis ad iterationem horarum canonicarũ, ſi eas recitarit animo orandi, & cum debita deuotione, etiamſi non recitauerit animo ſatisfaciendi ſuo debito, ſed deinde voluntate mutata velit eam recitationem factam eſſe ad ſatisfaciendum eidem debito.*
151 *Attentio neceſſaria in recitatione horarum canonicarũ quæ ſit.*
152 *Triplex diſtinguitur.*
153 *Attentio ad ſenſum verborum non eſt quidem neceſſaria; procuranda tamen eſt ab eo, qui eſt illius capax, & ab alijs ſupplenda per piam meditationem.*
154 *Duo requiſita ad attentionem in recitatione horarum canonicarum neceſſariã, vt ſatisfiat præcepto imponenti illã.*
155 *Quando euagatio animi in recitandis horis canonicis ſit peccatum mortale.*
156 *Obligatio integrè recitandi horas canonicas, eſt ſub peccato mortali; quod vnicum committitur illarum omnium omiſſione, & quantum.*
157 *Peccatum eius qui proponit non recitare, aut recitat dormitãs.*
158 *De recitatione quæ fit alternatim, documentum cum explicatione aliquot dubiorum.*
159 *Explicatio dubij, An vt horas canonicas ſic & alias preces obligatorias liceat recitare alternatim.*
160 *De ijs qui balbutiendo, & ſyncopando horas canonicas recitant deque ijs qui intra ipſam recitationem funguntur officio auocante ab illa.*
161 *De recitatione paruí officij Beatæ Virginis, officij defunctorum, pſalmorum gradualium, & pœnitentialium.*
162 *Continuatio requiſita ad debitam recitationem horarum canonicarum; & quòd iuſta de cauſa fieri poſsit illius interruptio, ſine obligatione ad iterationem.*
163 *Is qui officium interrumpit cum propoſito repetendi, quando teneatur repetere.*
164 *De eo, quod diſtincta horæ canonicæ non debeant immediatè coniungi: & an laudes ab officio nocturno, & huius partes poſsint diuiſim recitari.*
165 *Decades Roſarij B. Virginis poſſunt ad modum horarum canonicarum diuiſim recitari.*
166 *Ordo requiſitus ad debitam recitationem horarum canonicarum, & quatenus peccetur non ſeruando eum.*
167 *Difficultas de eodem ordine reſpectu Miſſæ.*
168 *De Breuiario ex quo recitandæ ſunt horæ canonicæ vt ſatisfiat præcepto.*
169 *Ex quo debeant Religioſi recitare, & ex quo beneficiarij: & quid de ijs qui beneficia habent in diuerſis diœceſibus, vel ſunt extra locum in quo habent beneficium.*
170 *An ſatisfiat præcepto, recitando quidem ex aliquo Breuiario, ſed reprobato: quidque in ea re diſpẽſatio Papæ operetur.*
171 *Quid poſsit in eadem re Epiſcopus: ac de peccato quod committitur mutatione Breuiarij in recitandis horis canonicis.*
172 *De peccato quod committitur dicendo officium vnius diei pro officio alterius diei, quatenus ſit vel non ſit mortale.*
173 *De poteſtate vtendi nouo Breuiario Romano, facta per Bullam Pij V. eidem Breuiario præfixam.*
174 *Ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, debent horæ canonicæ voce proferri: ita vt recitans audiatur, ſi non ab alijs, ſaltem à ſeipſo, & ab alio cum quo recitat.*
175 *An ſatisfaciat qui præſens dum cantatur in choro, ipſe recitat ſummiſſa voce.*
176 *Recitatio publica horarum canonicarum fieri debet in Eccleſia: nec licet addictis choro, abeſſe ab eo, ſine iuſta cauſa.*
177 *Quatenus peccent per talẽ abſentiã, & priuẽtur diſtributionib.*
178 *De loco requiſito ad recitationem factam priuatim.*
179 *De tempore requiſito ad debitam recitationem horarum canonicarum: atque quale peccatum committatur non ſeruãdo illud, & de iuſta cauſa excuſante ab eo.*
180 *De eo quod non ſatisfiat præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas pridie aut poſtridie illius diei quo ſunt recitandæ, deque conſuetudine quam in eadem recitatione ſequi licet reſpectu temporis.*

SEPTEM requiruntur ad debitam recitationem horarum canonicarum: attentio, integritas, continuatio, ordo, qualitas, locus, & tempus accommodatum: de quibus ſigillatim dicendum.

De attentione requiſita.

SECTIO I.

DE hac D. Thomas & ipſius interpretes 2.2. qu. 83. art. 13. Sot. 10 lib. 10. De iuſt. & iure quæſt. 5 art 5. Nauarr. in Enchirid. cap. 25. num. 105. 106. 107 & latè in tract. de oratione cap 13. ac paſſim recentiores: & inter eos ex noſtris Greg. à Valent. 2.2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. §. Circa quartum, Azor in 1. par. Inſtit. Moral. lib. 10. cap. 12. Leſſius, De Iuſt. & iure lib 2. cap. 37. dubit 11. & plenius Suarez in tract. 4. De relig. tum lib. 3. cap. 4. & 5. tum lib. 4. cap 26 ad illiuſque intelligentiam faciunt dicta à nobis in lib. 4. cap. 10. ſect. 5.

Verſatur autem in controuerſia, An per præceptum deuotè celebrandi officium diuinum, in ante memorato cap. Dolentes datum, obligatio imponatur tam ad attentionem interiorem, quàm ad exteriorem, habendam in recitatione horarum canonicarum. Aliqui enim exiſtimant ad ſolùm exteriorem habendam, obligationem imponi: adeout non peccet quis mortaliter, nec teneatur recitata repetere, ſi integrè pronunciet omnia, neque exteriùs occupet ſe rebus ijs, cum quibus interna attentio nequit conſiſtere: quantumcũque interius ſponte diſtrahatur, diuageturque mente. 147

Alij verò putant imponi tam interiorem, quàm exteriorem attentionem: & ideo ſi quis recitet, ſe ſponte interiùs occupando alienis cogitationibus, *etſi exteriùs omnia pronunciet*, ipſũ & mortaliter peccare trãſgreſſione memorati præcepti, & rigoroſi, & dati in re graui: & teneri repetere, tanquam eum qui nõ ſatisfecit obligationi ſibi impoſitæ, Viciſque referunt locis eis citatis Azor q 6. Leſſius num. 63. & 64. & Suarez c. 26. n. 2. & 3. poſteriũmque ſententiã ſequuntur.

Et meritò: quia deuotio eſt actus internus, requirens internam attentionem ad diuina. Quare Eccleſia præcipiendo officium diuinum celebrari deuotè, non iniungit ſolam deuotionem externam, *poſitam in eo vt quis gerat ſe exteriùs in modum orantis*, ſine interna: cùm ſine hac, illa nõ ſit deuotio, ſed deuotionis ſimulatio; & per conſequens non ſolam exteriorem attentionem, ſed ſimul cum ea interiorem iniungit. Accedit quòd Eccleſia deuotam recitationem horarum canonicarum præcipiat tanquam actum orationis, qua per ſuos legatos ac miniſtros colloquatur cum Deo. Quapropter requirit (*multò magis quam colloquium cum terreno Principe*) vt fiat reuerenter & attentè, quò exaudiatur. Adde & tanquam actum laudis Deo debitæ, quam decet gratam ei eſſe: qualis non eſt exterius tantùm ſonans ſine interiore deuotione & attentione: vt patet ex querimonia, cuius meminit Dominus noſter Matth. 15. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Vnde Apoſtolus ad Epheſ. cap. 5. monet cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino. Ad quæ verba D. Hieronymus ait: Audiant hi, quibus in Eccleſia eſt pſallendi officium, Deo non voce ſed corde cantandum. &c. Quod refertur in cap. Cantantes diſt. 92. vbi gloſa habet hos verſus commendatos à Nauarro in citato cap. 13. num. 1. 148

Non vox, ſed votum, non muſica cordula, ſed cor
Non clamans, ſed amans cantat in aure Dei.

ECcleſia igitur cenſenda eſt, in recitatione horarum canonicarum cum exteriori deuotione, & attentione interiorem præcipere: quia hæc illi neceſſaria eſt (virtualis ſaltem) vt cenſeatur actus virtutis religionis, atque idoneus ad hominis Chriſtiani finem ſupernaturalem quærendum. Quoniam autem diſtrictè & ſub obedientia præcipit, obligationem imponit ſub mortali. Quodquidem peccatũ Azor bene notat in eod cap. 12. qu. 5. tantùm eſſe vnũ, ſicut tantùm eſt vnum præceptum, quo ipſa recitatio horarum canonicarum præcipitur. Cui cùm ſuperadditur iniunctio, vt illa fiat ſtudioſè & deuotè, *atque adeò cum interiore attentione*, modus eſt præcepti, nõ autẽ nouum præceptum: itaut ipſũ quidem violari poſſit duobus modis cõtingere: nimirum

omittendo horas canonicas, & indebitè recitando eas: ipſam tamen violationem non eſſe duplex peccatum: vt nec violationem præcepti de confeſſione, quæ poteſt contingere tum omittendo eam, tum faciendo eam non ſeruatis neceſſarijs circunſtantijs.

149 De obligatione ad iterationem earumdem horarum, conſtat quidem inter ſententiæ propoſitæ authores, eam contingere, ſi quis illud recitet animo tantùm capiendæ recreationis in eo legendo, vel intelligendi gratia, aut memoriæ mandandi ea quæ continet: vel etiam alium docendi idipſum officium: non autem animo ſatisfaciendi debito ſuo. Nonnulli ſunt tamen, *vt Medina in Cod. De oratione quæſt. 16.* qui putant, eum qui recitat animo orandi ac ſatisfaciendi ſuo recitandi debito, etiamſi ſponte diſtractus fuerit, atque adeo mortaliter peccauerit, non teneri repetere, eo quod ſubſtantiam præſtiterit: perinde ac ille qui debitam reddit ea aliquo prauo affectu, ſatisfacit obligationi, qua ex iuſtitia tenetur reddere, nec requiritur vt denuo reſtituat. Quam opinionem Azor in citata quæſt. 6. & Leſsius in memorato cap. 37. num. 68. volunt non carere probabilitate. Sed contraria, quam Azor probabiliorem eſſe addit, tenenda eſt cum cæteris: ſuppoſito quod diximus præceptum de recitandis horis canonicis eſſe tantummodo vnum quod tamen transgredi contingat, tam recitando ſine attentione, quàm non recitando: vnde ſequitur vt hoc, ſic & illo modo, ipſam non impleri: & per conſequens ad ſatisfaciendum ei, iterationem requiri. Videri poteſt Suarez in citato cap. 26. à num. 25.

150 De eo verò qui recitauerit cum debita attentione animoque orandi, ſed ſine animo ſatisfaciendi debito ſuo; quia proponit denuo recitare ad ſatisfaciendum: dubitatum eſt, an teneatur recitationem iterare. De qua allatis in vtramque partem authoribus & rationibus diſputat Suarez in eodem cap. 26. à nu. 7. ad 13. Et quamuis pars affirmans tutior ſit bonoſque authores habeat: nimirum Medinam, Ledeſmam, & Nauar. *quibus Azor aſſentitur in ſequenti quæſt. 8.* In rigore tamen negans, *vt idem Suarez bene oſtendit*, poteſt teneri, ſicut tenuerunt ab ipſo relati Aragon, Greg. à Valent. & Vaſquez. Ratio eſt, quia ille qui horas canonicas recitare vult, debitoque modo recitat, etiamſi non habeat voluntatem recitandi ea obligatione, neque ad præceptum implendum, ſed ſolùm pro arbitrio, & cum propoſito iterum recitandi ad ſatiſfaciendum ſuæ obligationi: nihilominus reipſa facit totum id quod eſt præceptum. Illud enim non eſt aliud, quam vt horæ ipſæ canonicæ ſemel in die recitentur. Quare ea vi præcepti ad nihil amplius tenetur, quam ad efficiendum vt talis recitatio, prout impletiua eſt præcepti, non maneat inuoluntaria (cùm id ex natura rei, ſit contra obedientiæ virtutem) ſed illa prior nolitio retractetur per contrariam volitionem: qua impletio præcepti, voluntaria reddatur: non quidem effectiuè, quia nullus effectus præcedit ſuam cauſã ſed obiectiuè ſeu tanquam obiectum affectus obediendi, qui requiritur de iure naturæ ad vitandum peccatum, quod committitur (etiãſi externa præcepti executio plenè interueniat) per defectum interioris affectus obediendi: niſi inconſideratio fortè excuſet: prout idem Suarez declarat pluribus. An beneficiarius recitans horas ſine attentione, perinde teneatur ad reſtitutionem fructuum, ac omittens recitare, dicetur ſuo loco in ſequenti lib. 30. tract. 3. cap. 4. ſub finẽ.

Documenta de eadem attentione.

SECTIO III.

Spectantia ad exteriorem attentionem in choro, videnda ſunt apud Nauar. in tract. de orat. cap. 16. vbi de illius impedimentis 80. concluſiones habet: & c. 17. vbi de eiuſdem adiumentis habet 50. De interna attentione, aliquot documenta pro praxi ſubijciemus.

151 Primum eſt, In memorato cap. Dolentes non præcipi attentionem actualem, id eſt, vt recitans attendat actu ad ea quæ recitat. Nam quamuis id vtile ſit & procurandum; ob humanæ mentis tamen fragilitatem, quæ tantopere obnoxia eſt euagationibus, ipſum eſt moraliter impoſſibile. Sufficere ergo poteſt virtualis attentio: ſiue vt recitans proponat ſe velle attendere, neque poſtea, *quantumcumque diſtrahatur*, contrarium propoſitum habeat: prout cenſetur habere actuale quidem, is qui non vult attendere: virtuale vero is qui aduertit ſe euagari, cogitãdo res à ſua oratione alienas, nec nititur mentem reuocare attentionem debitam.

Secundum eſt, talem attentionem eſſe triplicem ex D. Th. 2. 2. q. 83. art. 13: vnam ad verba, ne in eis erretur, ſiue malè ſiue vnum pro alio pronunciando, ſiue aliqua omittendo. Alterum ad ſenſus verborum; quam habere non poſſunt, qui ſunt ignari idiomatis, in quo pronunciandum eſt. Et tertiam ad finem orationis, ſeu ad perſonas ad quas illa dirigitur: nimirum ad vnam, aut omnes ſanctiſſimæ Trinitatis perſonas, aut ad Angelos, vel alios Sanctos: aut etiã ad rem pro qua aſſequenda oratio funditur: nempe ad æternam beatitudinem & ad gratiam, virtuteſque neceſſarias ad eã conſequendã. Cuiuſmodi attentionem, *vt & primam*, omnes recitatores habere poſſunt, & debent vt ſatisfaciant præcepto, de quo nobis eſt ſermo: cùm non ſit dubium quin, *prout ante dictum eſt*, ipſum detur de recitatione horarũ canonicarum, vt de acto quodam præſtantiſſimæ virtutis, puta religionis. Eſſe autem actum virtutis, nulli actui contingit, niſi fiat cum deliberatione, & ſine aliquo debito (alioqui enim non humanus, ſed potius beſtialis cenſeretur) neque deliberatio eſt ſine attentione, ſeu aduertentia ad id quod agitur, & ad finem in quem dirigitur. 152

Secundam autem attentionem habere, non eſt neceſſe: vt argumento eſt, quòd pleriqve idiomatis ignari adſtringantur præcepto recitandi horas canonicas, quod nequirent aliàs implere: vt patet de monialibus: & *quod dolendum eſt*, de non paucis viris. Adde nec eam neceſſariam eſſe omnino ad pietatem orationis, ad quam ſufficere poteſt, vt quis eam offerat Deo, ſecundùm ſenſum illum verborum, quo eam in Eccleſia Catholica intelligunt pij doctique viri: vt ornat habet Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. §. Circa quartum. Quæ cùm ita ſint, relinquitur ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ in hac re, ſufficere vt quis ſancta verba, præſcripta ab Eccleſia, recitet animo orandi, laudandique Deum: ea reuerenter dirigendo ad ipſum, atque intendendo ſingula accipere in eo ſenſu quo Eccleſia accipit, & petere eadẽ quæ ipſa in illis petit, ac illum ijs laudibus celebrare quibus ipſa celebrat. 153

Tertium documentum eſt. Procurandam nihilominus eſſe, nec negligendam ſecundã ipſam attentionem: quia quamuis non ſit in præcepto, ſicut aliæ duæ, & abſque ea, *ſi cætera non deſint*, oratio meritoria & ſatisfactoria eſſe poſſit: requiritur tamen ad ſpiritualem mentis refectionem; iuxta illud prioris ad Corinth. 14. Si orem lingua, ſpiritus meus orat: mens autem mea ſine fructu eſt. Aduerte verò eum qui ob ignorantiam idiomatis non poteſt tali refectione gaudere recõmendando perceptionem ſenſus verborum ad pios in Deum reſque diuinas affectus: poſſe alia ratione: nẽpe vt interea dum ſenſum ipſum verborum non aſſequitur, aliquid pium de humanitate vel diuinitate Chriſti meditetur. Nam vt ad citatum D. Thomæ art. 8. docet Caiet. licitum eſt dum ſacra verba pronunciantur, meditari aliquid pium, cùm nõ ſit neceſſe ad verba attendere, niſi quantum ſufficit, vt in illis non erretur.

Aduerte tamen cauendum eſſe exceſſum, quo tanta ſit attentio ad alia, vt nulla habeatur ad verba: quia cenſeretur indiſcreta, tanquã tollens eam quæ eſt neceſſaria ad orationem vocalem; quandoquidem externa prolatio verborum ſine vlla attentione interiore ad ea, nullam poteſt rationẽ habere aſcenſus mentis ad Deum, neceſſarij ad orationem: & per conſequens nec ſufficere poteſt ad impletionem præcepti dati de aliqua oratione: quale eſt illud de quo agimus. Hanc doctrinam tract. 4. de religione lib. 4. cap. 26 num. 23. Suarez approbat, pro eaque faciunt quæ idem tractat in præced. lib. 3 cap 4.

Quartum documentum eſt: vt prima & ſecunda attentio cenſeatur haberi ſufficienter ad implendum præceptum de 154 quo agimus, requiri minimũ duo, vt notat Sotus lib. 10. De iuſt. & iur. q. 5. ar. 5. concl. 7 vnum eſt; vt orandi initio quiſque attẽdat quid agere aggrediatur: prout *ex Nauarro in Enchir. cap. 25. n. 105.* cenſeri poteſt attendere is etiam, qui breuiarium petit vel accipit animo ſatisfaciẽdi huic obligationi: aut eundi ob id ad eccleſiam: ita ut interrogatus, quare tale quid faciat reſpõderet verè, ſe id facere ad ſatisfaciendum obligationi recitãdi horas canonicas. Alterũ eſt, vt talem attẽtionem non interrumpat inter orandum nihil ex conſulto faciat, per quod animũ ſuũ à priori attentione diſtrahi deprehẽdat. Nãmque ille qui aduertens, ſe res à precatione alienas cogitare, nõ nititur animũ reuocare ad attentionem, peccat mortaliter, neque ſatisfacit propoſito præcepto: prout facile eſt ducere ex dictis in præcedenti ſectione: ſed (*quæ eſt communis ſententia teſte Nauar. in ſeq. nu. 106.*) tranſgreditur illud, quia etiamſi non habeat actuale propoſitum

non

Digitized by Google

non attendendi, ſicut ille qui expreſsè non vult attendere: habet tamen virtuale, ſicut ille qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem ad deuotè recitandum neceſſariam. Exemplum talis, idem Nauarr. *conſequ. n. 107.* ponit de ſcribente aut legente aliena ab ijs quæ recitat: quem ait peccare mortaliter, niſi eum excuſet aut inaduertentia, ſeu quòd non aduertat illud quod facit, eſſe contrarium attentioni neceſſariæ ad recitationem: aut paruitas, ſeu quòd parum ſit quod interea recitatur: aut neceſſitas aliqua vel vrbanitas, vt ſi reſpondendum ſit alicui, vel ſubſcribendum epiſtolæ, aut aliud ſimile faciendum à recitante cum alijs: qui proponat poſtea ſupplere illud quod ſocij interea recitant. Adde *quod à Caiet. traditum approbat Suarez loco cit.* etiamſi quis aliena à ſua recitatione voluntariè cogitet, ipſum quouſque ſe inde à precatione diſtrahi aduertat, ſemper reputari inaduertenter diuagari: atque adeo excuſari ab omiſſione præcepti dati de attentione habenda in recitatione horarum canonicarum.

Poſtremum documentum eſt: Euagationem mentis cul-
155 pabilem, cum qua horæ canonicæ recitantur ſine attentione, rationem culpæ mortalis accipere ex ſuo effectu: nō modo cùm fuerit deliberata, directèque volita: ſed etiam cùm volita indirectè, vt cenſetur, tum quando quis ſufficienter aduertit ſe euagari nec attendere ad diuinam orationem: ſed per craſſam & ſupinam negligentiam de eo non curat, permittitque ſe euagari: tum quando quis etiamſi non velit eſſe diſtractus, tamen voluntariè occupat ſe in actionibus ſiue interioribus, ſiue exterioribus quæ in ipſo impediunt, nec ſecum patiuntur attentionem neceſſariam ad diuina: vt ſi agitet animo aliquam difficilem quæſtionē philoſophicam; vel occupet ſe in aliqua exteriore actione, magnam attentionem mentis requirente: atque etiamſi non magnam requirat, vt induere ſe veſtibus ſuis, aut lectum ſuum ſternere vel cubiculum vertere: tamen ſe nouit ita comparatam, experientiaque didicit: quòd in illis occupatus orans, deficiat in attentione ad orationem neceſſaria.

Qua tamen in re non oportet nimis ſcrupuloſum eſſe: quia, vt Suarez habet in eodem cap. 26. num. 24. ad veritatem, & ſubſtantiam orationis diuinæ, minima attentio mētis ſufficit: cùm ſufficiat, tum ad habendam intentionem orandi, tum ad hoc vt oratio ſit actus humanus, ſeu proueniens à libera voluntate. Quare conſequenter ſufficiet ad impletionem præcepti Eccleſiaſtici de oratione ea, quæ ſit recitatione horarum canonicarum: præſertim cùm Eccleſia non præcipiat attentionem interiorem, ſecundum alium modum, quàm eum qui neceſſarius eſt ad exteriorē recitationem horarum canonicarum, vt ea ſit actus virtutis religionis, ac debitus Dei cultus.

De integritate requiſita.

SECTIO III.

De hac occurrunt aliquot documenta notanda, quæ Nauarr. perſequitur in tract. de orat. capit. 10. & poſt ipſum Azor. in 1. parte Moral. Inſtit. lib. 10. c. 7.

Primum eſt, Mortaliter peccare, non modo eum qui om-
156 nes horas canonicas vnius diei omiſerit, ſed etiam eum, qui vnam ex illis, imò & qui vnius notabilem partem. De hoc iam egimus in præced. cap. ipſumque eſſe communi cōſenſu receptum Azor notat loco cit. quæſt. 3.

Secundum eſt, Omiſſione omnium ſeptem horarum canonicarum in eodem, committi vnum peccatum mortale. Iſtud eſt Nauarr. in præced. cap. 7. num. 6. pro eo plures alios citantis: & communem ſententiam eſſe, Azor quoque notat in ſequenti quæſt. 4. Probatur autem ex definitione horarum canonicarum, quam idem Nauarr. ibidem num. primo habet ex Turrecremata: quòd ſint oratio publica, ſub certo numero pſalmorum, lectionum, & aliorum huiuſmodi, à ſanctis Patribus ad laudem Dei ordinata, & per ſeptem congruentes horas diſtributa. Si enim horæ canonicæ ſint vna oratio, vt hæc definitio oſtendit, illarum omiſſio erit vnius orationis omiſſio, & ideo vnum peccatum; quod tamen ſit æquale culpæ cum ſeptem omiſſionibus, quibus ſingulæ horæ, ſingulis diebus hebdomadæ eſſent omiſſæ.

Vbi aduerte cum iiſdem authoribus ibidem, non eſſe in hac re voluntatem omittendi confundendam cum omiſſione. Nam hac exiſtente vna, illa poteſt eſſe multiplex, adeum ſæpius intermiſſa reuocatur, vel ſæpius interrupta renouatur: ſicque vt *Nauarr. habet in ſequen. num. 7.* Ille qui vno die vel hebdomada, vel menſe vel anno, horas ſuas canonicas omiſit recitare, non confitetur integrè vel ſufficienter, dicēdo eas ſe omiſiſſe vno die, aut vna hebdomada, aut vno menſe vel anno, ſi deliberatam voluntatem omittendi habuerit pluries in die vel hebdomada, &c. Non enim declarat plenè ſuorum peccatorum numerum: vtpote non declaratis quantum potuit vicibus, quibus cum peccato mortali propoſuit non recitare.

Tertium documentum eſt, Proponentem omittere horas canonicas vniuerſas aut notabilem earum partem, pecca- 157
re mortaliter: de eoque & pœnitere & confiteri debere ſuo tempore: quantumcumque poſtea mutato propoſito, eas debitè recitet. Iſtud eſt Nauar. in eodem cap. 7. num. 9. Pro quo facit, quòd, *vt idem num. 10. & 11. notat,* communiter recepta ſententia ſit, actum interiorem cæteris paribus, æquè bonum eſſe vel malum ſine exteriori, ac cum illo: hoc eſt, ſpectatum per ſe: & vt exterior natus eſt ex eo proficiſci, perinde, ac ſpectatum, prout ab illo idemmet exterior proficiſcitur de facto, bonum eſſe vel malum. Ratio eſt: quia actus interior ſecūdùm ſe, eius eſt ſpeciei in genere moris, cuius eſt exterior ab ipſo proficiſcens, vnde pariter & æquè bonus eſt vel malus ac ille. Adde quòd obligatio ſitetẽdi omne peccatum mortiferum, etiam tantummodo internum ex Concil. Trid. ſeſſ. decimaquarta, capit. quinto, & canon. 7.

Quartum documentum eſt, Peccare eum qui ex obligatione horas canonicas dormitans ita recitat, vt neſciat an erret necnè, & an dicat vel audiat quod dicitur. Neque à mortali excuſabitur, niſi animum habeat ſupplendi poſtea tales defectus, & intra eamdem diem ſuppleat: aut niſi illi ſint in parua quantitate. Iſtud eſt Nauarr. in ſequenti cap. 9. num. quinto. Probatur verò, quia ſopitis ſenſibus, vt fit in ſomno, non habetur rationis vſus ſufficiens ad actionem moraliter bonam, qualem eſſe oportet horarum canonicarum recitationem, quæ eſt actus religionis inter virtutes morales nobiliſſimæ: immo quæ ex ſpeciali Eccleſiæ præcepto, debet perfici cum attentione, adeòque cum particulari aduertentia rationis, ad id quod recitatur. Quamquam tamen, vt idem Nauarr. ibidem num. 9. habet, qui ſic reſiſtit ſomno obrepēti inter recitationem, vt pronunciet ſuas horas cum tanta attentione, vt ſaltem videat ſe non omittere verba, aut verſiculos pſalmi: aliorumve quæ dicere debet, excuſatur à peccato, tanquam non ſuccumbens tentationi. Quia tamen res non vacat periculo ſuccumbendi; meritò addit idem Nauarr. quòd ei qui ſe videt valde ſomno grauari, ſecuriùs ſit ſubſiſtere & aliquantiſper obdormire; ac deinde cœptum officium reſumere, quàm cum tã periculoſa tentatione pugnare. Maiore ratione dixit in præced. num. 7. periculoſum eſſe, quòd quis ex itinere fatigatus lecto decumbat cum propoſito recitandi in eo memoriter completorium: quia ſi obdormiat cum omiſſione partis notabilis, mortaliter peccat, ſi ſciebat aut ſcire debebat, quòd attenta ſua complexione, & conſuetudine, talibus temporibus obdormire, nec expergiſci ſolitus ſit. Ratio eſt: quia talis omiſſio voluntaria eſt ſufficienter ad tale peccatum. Id quod in alijs caſibus pariter locum habet, cùm ſub obligatione peccati mortalis recitandum eſt aliquid, & ille cui talis obligatio incumbit, cum periculo probabili partem notabilem omittendi ob irrepentem ſomnum, vel petit lectum quaſi ibi recitaturus, vel ſe conſtituit in ſitu accommodato ad ſomnum, ſedendo vel iacendo, nihil curans de obdormitione. Nam ſomnus tunc obrepens, & ſoſitionem debiti penſi impediens, non excuſabit à mortali peccato: quia eſt impedimentum voluntarium.

Quintum documentum eſt, Integram cenſeri eam horarum canonicarum recitationem, quæ ſit cum ſocio alter- 158
natim: itaut præcepto de ea dato ſatisfaciat, qui ſiue in choro, ſiue extra chorum eas recitat dicendo vnum dimidium pſalmorum per eam alternationem; & audiendo alterum dimidium: itemque audiendo orationes, capitula, lectiones, antiphonas, reſponſoria, & alia quæ ſecundùm conſuetudinem chori, vel eorum qui ſimul recitant, dicere non ſolent niſi vnus vel duo. Hoc communi conſenſu receptum eſſe notat Azor in 1. part. Moral. Inſtit. c. 7. q. 5. idque ob communem conſuetudinem: cuius vim & ſufficientiam ad propoſitum documentum ſtabiliendum, Nauarr. in eodem tract. De oratione cap. 10. num. 17. ex eo oſtendit, quòd ipſa ſit generalis à toto Chriſtiano orbe recepta, atque in rebus incertis, interpres omnium certiſſimus ſit conſuetudo: argumento c. Cum dilect. de conſuet. Quod verum eſt, vt in alijs rebus, ſic & Eccl. ex c. Eccleſiaſticarum diſt. 11.

Dæmon ſponte in nos confert, proficiſcitur ex hoſtili in Deum, ac in nos animo. Igitur cum dæmone ſocietatem vel pactum inire, eſt contra charitatem, qua debemus ad Dei gloriam amare noſipſos: cùm inde hoſti infeſtiſſimo demus commoditatem, nobis grauiter nocendi; qui non nouit prodeſſe, niſi vt grauius noceat.

110 Septima eſt, Non licere (etiam citra pactum vllum, vel ſocietatem) neque cogendo, neque deprecando adiurare Dæmonem, vt opem nobis ferat in quocumque genere officij. Hæc eſt D. Thomæ in fine citata quæſt. 90. habens quidem aliquam difficultatem, ſed quæ illius veritatem minimè labefactet, vt Greg. à Valent. 2. 2. *diſp. 6. qu. 8. puncto* 2. benè oſtendit, tum ſolutione rationum contrariarum, tum cõfirmatione, tam ſacræ Scripturæ, & Patrum authoritate, quàm validis rationibus; quarum vnam ne prolixiores ſimus, inſinuatam ab Origen. homil. 16. in Numero attigiſſe ſufficiet, quæ talis eſt. Poſtquam omnia alia ordinaria media tentata ſunt ad aliquid obtinendum; aut tunc ſecundùm Deum expedit obtinere id quod deſideratur, aut nõ expedit. Si expedit ſine dubio Deus ipſe paratus eſt per ſe, aut per ſanctos Angelos nobis illud conferre: ſi confidenter, & piè, humiliterque id petamus iuxta ipſius expreſſam promiſſionem Matth. 6. Itaque ſi tunc Deo neglecto, ad Dæmones ipſius ac noſtros hoſtes confugiamus, magna ignominia creatorem afficiemus, petendo id ab hoſte, quod ipſe multo melius, & facilius poteſt, & vult concedere: non quidem miniſterio dæmonum, quorum tutelæ non commiſit nos, ſed ſanctorum potius Angelorum quorum cuſtodiæ traditi fuimus. Si verò non expedit id obtinere, ſanè repugnaremus paternæ prouidentiæ eiuſdem creatoris, tale quid opera dæmonum procurantes; quaſi ij velint melius quàm ille, & Angeli ſancti, nobis eſſe conſultum.

111 Aduerte autem ex eodem Gregorio reſponſione ad ſecundum argumentum ſecundi dubij: dæmone ſponte occurrente, non eſſe illicitum adiurare ipſum, vt aliquid præſtet (quando ad ipſum repellendum, arcendumque ab hominibus id pertinet) pro maiore ignominia ipſius, & pœnali gloria Dei, aut hominum vtilitate. Sic enim quidem Sancti leguntur compuliſſe Dæmones ad confringenda ſua ſimulachra. Idem citatis D. Thoma, ac D. Antonino Suarez habet in memorato cap. 2. num. 9. benè monens quidquid in hoc genere factum eſt à Sanctis, non rogando ſed imperando factum eſſe, ad Dæmonis expulſionem, cum ipſius confuſione, & fructu fidelium, ac maiore Dei gloria.

Aduerte etiam, *quod idem Suarez habet in ſequenti num. 10.* licitam Dæmonis adiurationem ſolemnem, ac quæ fieri cõſueuit ſecundùm formam quandam ab Eccleſia inſtitutã, præſcriptamque, pertinere tantùm ad Eccleſiæ miniſtros, ſpecialiter ad id deputatos; per collationem ſcilicet ordinis exorciſtatus: qua ex Chriſti inſtitutione confertur legitima poteſtas ad tale miniſterium exercendum: ſine qua poteſtate, conari exterioribus adiurationibus dæmonem fugare (niſi id fiat ſpeciali Spiritusſancti inſtinctu, vt olim in primitiua Eccleſia factum eſſe putandum eſt) temeritas eſt. quia tentatur id, quod nequit viribus naturalibus fieri: cum nulla detur poteſtas homini in dæmonem, præter Eccleſiæ relictam à Chriſto, aut quam Deus alicui conceſſerit, extraordinario priuilegio. Quod ſic accipe, vt tamen nihil obſtet, quin fideles in fide fortes, priuatim poſſint ipſos tentanti reſiſtere; iuxta D. Petri monitum in 1. epiſt. ca. 5. eique ſuam nequitiam exprobrando, imperare in virtute nominis, & crucis Chriſti, vt recedat, ceſſetque eos infeſtare.

Octaua propoſitio eſt, Non eſſe ita licitum adiurare
112 creaturas irrationales, vt cum eis agi poſſit, ac ſi eæ mouerent ſe, & efficiant ex ſe, id quod eſt nobis aduerſum: ſed agi tanquam cum eis quæ ab alio mouentur ad idipſum efficiendum. Hæc eſt D. Thomæ in eadem quæſt. 90. art. 3. quem eſt Soto lib. 8. De iuſtitia, & iure quæſt. 5. art. 3. ſequuntur Suarez in eodem cap. 2. in fine. Et confirmatur: quia cùm tales res nec ſe moueant, ad id quod à nobis auertere cupimus; nec percipiant adiurationem, in vanum hæc vſurparetur: quod aduerſatur huic ſecundo præcepto, ſicut, & iurare in vanum. Itaque propriè loquendo, non ipſæ, *prout patet ex c. Sicut noſtis De conſecr. diſt.* 4. ſed ipſarum motor adiuratur: etiamſi ad ipſas adiuratio aliquo modo dirigatur: eo quod in eis ſit operatio nociua, quam conamur per adiurationẽ à nobis amoliri.

Cæterùm vt à Deo mouentur, adiurãdæ ſunt deprecando ipſum, nec eis vtatur ad noſtram perniciem, ſed potius ad bonum noſtrum. Sic enim ipſum precamur per Chriſtũ Dominum noſtrum, vt auertat inclementiam aeris, & quamium, ac nocumentum animalium: & in benedictione aquæ, ipſa ac ſal exorcizantur, precando ſimiliter ipſum, vt virtutem eis peculiarem tribuat ad aliquos effectus, nominatimque ad fugandos dæmones. Vt verò eædem res mouentur à Dæmone, ſi ad hunc adiuratio directè dirigatur, fieri debet per imperium, *vt ante dictum eſt*, quo arceatur cum quadam authoritate, ne per tales res noceat fidelibus. Sin dirigatur ad Deum, fieri debet fuſis ad eum precibus, vt opera Dæmonis diſſoluat ac impediat, imperetque vt is à talibus rebus recedat, nec per eas nobis noceat.

Cauendum eſt autem, ne tali rerum nocentium adiurationi, ſuperſtitioſa ac vana aliqua admiſceantur: vt, *ex Soto loco cit.* fit ab illis qui inſtituunt accuſatorem, & patronũ ac procuratorem: tanquam ſi litem cum locuſtis aut alijs eiuſmodi habeant, quod eſt vanum; ſiue talis litis tractatio ad res ipſas irrationales dirigatur, cùm nihil eorũ percipiant: ſiue dirigatur ad Dæmones à quibus illæ mouentur: quia nihil attinet eos vel defendere vel accuſare, quos agere malitioſè, odium Dei, & hominum quo flagrant, ſatis apertè oſtendit.

Nona propoſitio eſt, Adiurationem perfectam, & quæ tanquam Dei cultus, propria eſt virtutis religionis, licitè fieri poſſe tantùm propter Deum: ſiue obſecrando, ſiue imperando fiat. Ratio eſt: quia ſicut iuramentum, *eiuſdem virtutis proprium*, debet cum inuocatione Dei, *infallibilis veritatis*, fieri, vt vim habeat veritatem reddendi certam: ita & adiuratio prædicta, vt efficax ſit, interponi debet authoritas Dei, qui ſolus illam habet ſummam, & coniunctam cũ poteſtate quæ requiritur ad præbendam vim, & efficaciam petitioni, cui etiam adiuratio admiſcetur. 113

Fieri verò poteſt talis interpoſitio, tum expreſſè, vt ordinariè fit, cum petimus per ipſius miſericordiam, & interdum, quando per ſemetipſum: vt petijt Daniel in cap. 9. inquiens, [Ne moreris propter temetipſum Deus meus.] tum etiam implicitè, vt quoties adiuratur Deus per creaturam aliquam, prout ea includit aliquam ſingularem participationem diuinæ bonitatis. De qua re latè Suarez in tract. 5. de Religione libro 4. cap. 3. Nobis ſufficere poteſt quod id ſatis pateat ex vſu ſacræ Scripturæ, Exodi 32. cùm Moyſes orauit dicens, [Recordare, Abraham Iſaac, & Iſrael ſeruorum tuorum.] Itemque ex vſu Eccleſiæ orantis per Chriſti opera in ipſius humanitate, aut per eam geſta: quæ de ſe ſunt res creatæ: item per merita Sanctorum, & prærogatiuas ipſis conceſſas.

Poſtrema propoſitio eſt, Ad licitam adiurationem requiri, vt fiat debito modo: ad quem pertinet maximè diſcretio, qua caueatur ne ipſa temerè fiat data quacumque occaſione, & abſque vlla neceſſitate, vel vtilitate. Qua ratione in vanum ea fieret, contra hoc præceptum. Itemque obſeruatur decorum perſonarum; neque is qui tantùm eſt capax imperij, adiuretur prece: neque is qui tantum capax eſt precis, adiuretur imperio: aliter enim facere, eſt apertè contra rectum rationis dictamen.

Quando adiuratio illicita, peccatum ſit mortale.

SECTIO III.

De hac re Syluester agit in verbo Adiuratio, quæſt. vltima, & poſt eum Suarez in memorato, lib. 4. cap. 4. Tenendum eſt autem, quod cùm adiuratio illicita eſſe poſſit, vel ex parte materiæ, ſeu rei in quam dirigitur caditque adiuratio, vel ex parte eius propter quam, ſeu cuius interpoſita authoritate, fit adiuratio vel demum ex parte modi adiurandi; Ex parte quidem materiæ ſi hæc ſit peccatũ mortale, adiurationem eſſe illicitam mortaliter, tranſgreſſione huius ſecundi præcepti in re graui. Nam per eiuſmodi adiurationem nomen Dei aſſumitur in vanum, quod idem præceptum prohibet. Quod ſi materia ſit tantùm venialis, excuſatio erit à mortali ex illius leuitate, ſicut eſſe in iuramento promiſſorio docuimus in præced. cap. 7 ſect. 3. Nec obſtat quòd in re etiam leuiſſima, inuocatio Dei in teſtem falſitatis, ſit mortalis: quia nulla talis locum habet in adiuratione, in qua interponitur tantùm Dei inuocatio, ex qua vim, & efficaciam obtineant petitio, vel imperium cum quibus ſit adiuratio. Quæ interpoſitio in materia veniali, irreligioſa eſt quidem & contra Dei reuerentiam: non tamen talis quæ amicitiam extinguat, excuſante leuitate materiæ, vt paſſim ſoles in alijs peccatis. Ad quæ faciunt quæ 114

Suarez

Suarez habet in eodem cap.4.num.7. & 8.

Ex parte verò eius propter quem fit adiuratio (loquimur de ea quæ ſpectans ad iſtud ſecundum præceptum, actus eſt religionis) ea mortaliter illicita cenſetur, quando fit propter alium quam verum Deum in ſe, aut in Sanctis ſuis. Ratio patet: quia eſt actus idololatriæ, Deo iniurioſiſſimus: vtpote quo tribuitur alteri, quod proprium eſt illi, tanquã ſupremo omnium Domino vnico.

215 Ex parte denique modi, adiuratio illicita eſt mortaliter. Primò, quando ſuperiores aut æquales adiurantur per modum coactionis: quia id fit vſurpando ſibi in alterum poteſtatem contra iuſtitiam, in quo contra charitatem notabiliter læditur: niſi fortè id ficte fiat ad explorandum illius animum vel ipſum in re leui decipiendum per iocum: tunc enim ex leuitate materiæ cenſebitur peccatum ſolummodo veniale: vt Suarez in citato numero 7. tangit. Secundò, cum dæmones adiurantur per modum deprecationis ſeu petitionis beneuolæ. Id enim eſt amicitiam iungere cum eis, ſeque diſponere ad ineundum fœdus cum eis: quod notabiliter iniurioſum eſt Deo: ex quo tanquam Domino munificentiſſimo, ac Patre amantiſſimo toti pendere debemus. Et certè amicitiæ Dei repugnat, *& ideo peccatum eſt mortale*, amicitiam ac fœdus inire cum hoſte ipſius perpetuo, ac incorrigibili. Tertiò, cùm Dæmones per modum coactionis adiurantur vt diſcatur aliquid ab eis, vel aliquid obſequij accipiatur. Ratio eſt: quod talis recurſus ad Dæmonem (tanquam fornicatio quædam, qua Deo relicto, dæmoni ipſi adhæretur) maximopere diuinæ maieſtati diſpliceat, & ab ea puniatur grauiſſimè: prout ſatis indicãt verba illa Numerorum 20. Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.] Exẽplũ habetur initio lib. 4. Reg. de Ochoſia, qui ægrotans miſit ad conſulendum Beelzebud Deum Accaron.

Si quæras quid ſentiendum ſit de ijs, qui ab obſeſſis à Diabolo curioſa inquirunt: quæ nec ad Dei gloriam, nec ad proximorum vtilitatem, & ædificationem faciunt. Reſpondendum eſt, prout Syluester inſinuat in fine citatæ quæſtionis vltimæ, non peccare mortaliter, ſi inquirant cogendo: dummodo non ea mente, vt aliquid obſequij inde conſequantur: ſed tantùm ex curioſitate, leuitateve animi; vt videatur quid Diabolus dicat. Ratio verò eſt, quia in eo non adhæretur Dæmoni, deſerto Deo; ſed ſolùm nomen huius irreuerenter aſſumitur in re leui, quod tantùm eſt veniale, vt iam diximus in præcedentibus.

TRACTATVS II.

De laude Dei.

216 Laus Dei, & manifeſtatio excellentiæ ipſius: quæ fieri poteſt tũ mente, & corde tantùm, diciturque interior: tum verbo, ſeu voce, nutu, vel geſtu, aliòve ſigno externo tantùm, & dicitur exterior: tum demum vtroque modo, & dicitur interior ſimul, & exterior. Atque vnaquæque earũ poteſt vſurpari tripliciter: primò per modum enunciantis, quando ſcilicet aliquod bonum affirmatur de Deo: vt Pſal. 47. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, &c.] vel malum negatur: vt Num. 23. Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur.] Secundò, per modum inuitantis, & deprecantis vt Pſalm. 100. Miſericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, pſallam, & intelligam in via immaculata: quando venies ad me.] Tertiò, per modum admirantis, vt Pſalm. 72. Quam bonus Iſrael Deus ijs qui recto ſunt corde.]

Duo verò ſunt quæ ad ipſam Dei laudem ſpectantia, peculiariter hic occurrunt à nobis conſideranda, tanquam ea in quibus deficiendo, violatur ſecundum Decalogi præceptum in quo verſamur: aſſumendo nomen Dei in vanũ, hoc nomine: quod cultus verbis, aut æquipollentibus ſignis externis Deo exhibendus, exhibeatur indebitè. Illa autem ſunt prædicatio verbi Dei, & recitatio horarum canonicarum: in quibus proinde immorabimur quantum ſufficiet ad iudicium de peccatis nobis propoſitum. Addemus, & ſpectantia ad blaſphemiam, ipſi Dei laudi, ex diametro oppoſitam.

CAPVT X.

De prædicatione verbi Dei, tanquam laude quadam, manifeſtatione ve excellentiæ ipſius publica.

SVMMARIVM.

217 *Prædicationis verbi Dei dignitas maxima.*
218 *Prædicatio verbi Dei incumbit ex officio tam Papæ, quàm cæteris Epiſcopis.*
219 *Quibus alijs idem ex officio incumbat.*
220 *Quibus licentiam prædicandi dare poſſit Epiſcopus, & quibus ſolus Papa.*
221 *Laico interdictum eſt munus prædicandi: ſic tamen vt ipſe, vir capax ſit diſpenſationis, non item fœmina.*
222 *Quatenus liberum ſit Epiſcopo extra ſuam diœceſim, & Parocho extra ſuam Parochiam prædicare verbum Dei.*
223 *Statutum Concilij Tridentini de caueris adhibendis, ne libere prædicent.*
224 *Dona naturalia in prædicatore verbi Dei requiſita, non quidem neceſſario: ſed vt prædicatio gratior eſſe poſſit.*
225 *Duo alia requiſita, arte & labore acquiſita.*
226 *Alia præterea diuinitus infuſa, quæ ex parte ipſius prædicatoris requiruntur.*
227 *Requiſita in prædicatione ex parte materiæ.*
228 *Requiſita ad ſolemnitatem prædicationis verbi Dei.*
229 *Quis vſus mundanæ ſcientiæ poſſit eſſe in prædicatione verbi Dei.*
230 *Peccata prædicantis ſine debita authoritate: aut in ſtatu peccati mortalis, aut mendacia, vel inanilia, & vana.*
231 *Alia prædicantis quærendo ſeipſum non Deum: aut narrantis fabulas vel facetias: aut detrahentis Prælatis Eccleſiæ aut Sacerdotibus, aut diſſuadentis ſolutionem decimarum: aut demum non ſeruantis quę tenetur ex decreto Concilij Tridentini.*
232 *Peccata quæ ſolent ij committere, qui auditores ſunt prædicationum verbi Dei.*
233 *Requiſita ad audiendam fructuosè verbi Dei prædicationem.*

Qvòd verbi Dei ſumma ſit dignitas, colligitur tum ex eo quod Chriſtus Dominus ad illius exercitium expectarit ætatis ſuæ annum trigeſimum, in quo ante illam incęptam Baptizatus eſſe à Ioanne ex cap. 3. D. Lucæ: tum ex eo, quòd Apoſtoli alia munera committentes Diſcipulis alijs munus prædicandi verbi Dei ſibi reſeruarint ex Actis cap. ſexto, tum demum ex eo, quòd illa habeat præſtantiſſimum obiectum nempe verbum Dei, quod ſancti homines locuti ſunt inſpirati Spirituſancto, 2. Petri cap. 1. in fine. Dicemus autem primò quibus ea competat. Secundò, quæ ad eam requirantur. Tertiò, quæ peccata frequentius in ea contingant. 217

De ijs quibus competit munus prædicandi verbum Dei.

SECTIO I.

Ex officio prædicare competit principaliter Summo Pontifici argumento cap. In memoriam diſt. 19. & homiliarum quæ extant Summorum Pontificum, vt D. Leonis & D. Greg. Magni: itemque cęteris Epiſcopis: quorum iſtud eſſe munus pręcipuum habet Concilium Trid. ſeſſ. 5. c. 2. addens hæc verba: Statuit, & decreuit omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, Primates, & omnes alios Eccleſiarum Prælatos, teneri per ſeipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum Ieſu Chriſti Euangelium. Quodquidem in antiqua Eccleſia fuiſſe diligenter ſeruatum, ſatis patet ex eo, quòd ſcripta Sanctorum Patrum, quæ ad nos peruenerunt, maxima ex parte ſint Epiſcoporum. 218

Impedimentum autem prædicandi habentes, ex eodem Concilio ibidem conſequenter, & ex Concilio Lateranenſi ſub Innocentio 3. (quod refertur in cap. Inter cætera, De officio ordinarij) tenentur viros idoneos aſſumere, ad ipſum prædicationis officium ſalubriter exequendum: qui-

que id implere contempſerit (addit vtrumque Concilium) diſtrictæ ſubiaceat vltioni, tanquam fodiens ſcilicet foueā in quam cadat.

119 De Prælatis inferioribus Epiſcopo, atque alijs habentibus curam animarum, idem habetur adhuc conſequenter in Concilio Trid. nempe teneri per ſe vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint, diebus ſaltem dominicis, & feſtis ſolemnibus, plebes ſibi commiſſas pro ſua, & earum capacitate, paſcere ſalutaribus verbis: docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, annunciandoque eis cū breuitate, & facilitate ſermonis, vitia quæ eos declinare, & virtutes quas ſectari oporteat, vt pœnam æternam euadere, & cœleſtem gloriam conſequi valeant. Id ſi quis præſtare neglexerit, Epiſcopo committitur grauiter puniendus. Legendus eſt textus eiuſdem Concilij.

Ac cùm id ita ſit, hoc ipſo, quòd alicui commiſſa eſt animarum cura, ipſe ad prædicandum Dei verbum cenſetur miſſus, conſtitutuſque iure ordinario: aliàs verò, nequaquā: vt patet ex decreto Concilij Lateranenſis, quod refertur de hæreticis cap. Excommunicamus 2. §. Quia verò, niſi id faciat authoritate accepta ab Apoſtolica Sede, vel ab Epiſcopo Catholico loci. Sine qua authoritate ingerentem ſe tali muneri, peccare mortaliter ſatis conſtat ex eo, quòd propterea dignus ſit excommunicatione, qua ipſum feriendum eſſe ſtatuitur in eodem cap. Vbi aduerte quod etiamſi Epiſcopus eſſet quidem hæreticus, ſed ab Eccleſia, non ſecus toleratus in officio ſuo, quàm ſi Catholicus eſſet, conceſſionem poteſtatis prædicandi factam ab ipſo valere perinde ac alia per ipſum ex Epiſcopali officio geſta.

120 Poteſt autem eiuſmodi licentia ab Epiſcopo dari, non modo Sacerdotibus ſimplicibus, ſed etiam Diaconis, ſi cenſeantur idonei, ex Syl. in verbo Prædicatio quæſt. 4. Et ratio eſſe poteſt, quod Diacono ex officio incumbat annunciare populo Euangelium, quod intelligi poteſt non tantum de eius lectione, ſed etiam de explicatione: quæ tamen in ipſo requirat licentiam Epiſcopi, cùm requirat in ſimplici ſacerdote, iuxta ante memoratum decretum Concilij Lateran.

De licentia Papæ verò, Clericos alios etiam in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos prædicare poſſe verbum Dei, habetur ex vſu recepto in aliquibus religionibus: quibus cùm ſit à Sede Apoſtolica abſolutè & ſine reſtrictione conceſſum, vt Prælati poſſint ſuos religioſos mittere ad prędicandum, mittunt etiam Clericos in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos. Quem vſum a viris doctis ac timoratis, *vt par eſt exiſtimare*, introductum temerarium eſſet damnare.

121 Laico poſſe quoque à Sede Apoſtolica committi munus prædicandi, deduci poteſt ex cap. Mulier, diſt. 23. in quo nō quidem ſimpliciter, ſed cum exceptione interdicitur laico munus prædicandi, fœminæ autem interdicitur ſimpliciter. Et meritò ob rationes quæ videri poſſunt apud D. Thom. 2. 2. quæſt. 177. art. 2. Ad quem locum Caietanus benè notat, tale interdictum non obſtare quin Abbatiſſæ & Priorisſæ liceat, *ammo interdū vt*, prædicare ſuis monialibus, eaſve adhortari ad regularum ſuarum obſeruationem: atque ad alia quæ ſunt pietatis Chriſtianæ, ac religioſi inſtituti. Illud enim intelligitur de prædicatione quæ fit toti Eccleſiæ, id eſt *vt Caiet. interpretatur*, populo ad prædicationes concurrenti communiter: ſeu Clericis ſimul, & laicis vtriuſque ſexus.

122 Cæterùm Epiſcopi tanquam ſucceſſores Apoſtolorum, qui iubente Domino in toto orbe terrarum diſperſi, Euangelium prædicauerunt *ex cap. In nouo diſt. 21.* cenſeri poſſunt ſufficientem poteſtatem habere prædicandi in aliena diœceſi, niſi reſiſtant, qui in illa præſunt populo in ſpiritualibus. Parochi verò cenſeri quoque poſſunt ſufficientem haberē poteſtatem prædicandi in aliena parochia intra eamdem diœceſim: tanquam miſſi ab Epiſcopo loci, quando ab eo acceperunt curam animarum: non verò prędicandi in aliena diœceſi: tanquam ab Epiſcopo illius loci minimè miſſi, per commiſſionem curæ animarum. Neque ratio propoſita de Epiſcopis habet in eis locum, vt ſatis intelligitur ex eodem cap. In nouo.

123 Quod attinet ad alios Sacerdotes, in Concil. Trident. ſeſſ. 5. cap. 2. De reform. ſtatuitur vt regulares cuiuſcumque ſint ordinis, niſi à ſuis Superioribus de vita, & moribus, & ſcientia examinati, & approbati fuerint, ac de eorum licentia etiam in Eccleſijs ſuorum ordinum prædicare non poſſint. Cum qua licentia teneantur perſonaliter ſe coram Epiſcopis præſentare, & ab eis benedictionem petere antequā prædicare incipiant. In Eccleſijs verò quæ ſuorum ordinū non ſunt, vltra licentiam ſuorum Superiorum, teneantur etiam Epiſcopi licentiam habere, ſine qua in talibus Eccleſijs nullo modo prædicare valeant. Iniungitur præterea Epiſcopis, vt neminem eorum, qui cum ſint regulares, nihilominus extra clauſtra & obedientiam religionum ſuarum viuunt, neminemque Presbyterorum ſæcularium, niſi ſint ipſis noti, & moribus atque doctrina probati, permittant in ſua ciuitate vel diœceſi prædicare, quorumlibet priuilegiorum prætextu, donec ab ipſiſmet Epiſcopis ſancta Sedes Apoſtolica ſuper ea re conſulatur. Itemque prohibeāt quæſtuarios ſiue per ſe, ſiue per aliū vllo modo prædicare.

De requiſitis ad verbi Dei prædicationem.

SECTIO II.

Ex parte prædicatoris, præter antedictam poteſtatem, ad verbi Dei prædicationem requiruntur dona tum 124
naturalia, tum arte & labore acquiſita, tum etiam gratuita, diuinitùſque conceſſa. Ac circa naturalia notandum eſt: ea non requiri tanquam neceſſaria, cùm ſit compertum experientia prædicatores plenos diuino Spiritu, quamuis nullis aut valde exiguis donis naturalibus præditos, magnū hominum numerum conuertiſſe: & contra cumulatos eiuſmodi donis, ſed vacuos diuino Spiritu, vix aliquos. Requiruntur ergo tantùm vt externum quoddam ornamentum ipſius prædicationis, eo quod illam reddant gratiorem: ſicut ornatus veſtium, gratiorem reddit perſonam. Inter alia verò dona, præcipua ſunt, vox clara & ſonora, firma latera, tum ad ſuſtinendum prædicandi laborem, tum ad vocē expromendam: maturitas iudicij, perſpicacitas ingenij, felicitas memoriæ, induſtria conformandi vultum, conuenienter qualitati rerum quæ dicuntur: perſpicuitas ſermonis, & facilitas in dicendo, ac docendo. Forma denique corporis nec nimis pulchra ne nimis turpis.

Circa dona labore, & arte quæſita, notandum eſt, duo 125
præcipuè requiri in prædicatore Euangelico: vnum eſt experientia circa tractationem animorum: nempe vt ea perſpexerit quibus modis peccator moueatur ad pœnitentiam, peccatorumve deteſtationem: quibus iuſtus inflammetur ad maiorem perfectionem ac Dei amorem: quibus remedijs inſtructus eſſe debeat homo aduerſus tentationes, & alia quæ poſſunt eſſe adiamenta lucrandi Chriſto animas. Alterum eſt ſufficiens ſcientia, præſertim ſacrarum ſcripturarum, comparanda tam earumdem, quàm Doctorum Catholicorum lectione diligenti. De cæteris legi poteſt Ludouici Granatenſis Rhetorica.

Circa dona gratuita ſeu diuinitus infuſa, notandum eſt, 126
ea imprimis prædicatori Euangelico neceſſaria eſſe ad fructificandum. Sunt autem 1. charitas magna in Deum, & proximum: generans tum zelum diuini honoris, atque deſiderium vt totus mundus vni Deo ſeruiat, nec vllus eum offendat: tum compaſſionem de proximo, qua idem zelus temperetur admixtione affectus paterni: per quem illius, in peccato exiſtentis, reconciliatio cum Deo, emendatioque potius quæratur, quàm punitio, & vindicta. Secundò, frequens tractatio cum Deo, à quo ſcientiam illam qua poſſit animas iuuare, prædicator expectare debet potiſſimū, cùm fungatur tali munere, tanquam Dei legatus ad homines (iuxta illud poſterioris ad Corinth. cap. 5. Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo) ſi quidem legatus omnis debet particulariter de ijs quæ ad legationē ſuam pertinent inſtrui ab eo à quo mittitur. Hinc docet experientia ad notitiam viarum, ſeu modorum quibus poſſimus peccatorem lucrari Chriſto, orationem plus valere, quam ſtudium. Tertiò, humilitas, qua fugiatur inanis gloria: ſæpiſſimè faciens, ne ex prædicatione ſequatur fructus in populo: ſiue quia ita Deus permittit, qui ſuperbis reſiſtit, ſiue quia prædicator ſuam non Dei gloriam quærens, dum non loquitur ex vera charitate, efficitur velut æs ſonans, & cymbalum tinniens: aures ſcilicet auditorum obtundens, aut ſolum exterius paſcens. Quartò, modeſtia in vtroque homine; vt non facilè prorumpat in iram, indignationem, contumelias, iocos, ſcurrilitates maledictiones &c. Quintò, vt frugalis ſit in victu, & veſtitu atque adeo ſic vitam inſtituat, vt neminem offendat: ſitque, *exemplo D. Ioann. Baptiſtæ*, lucerna tam ardens, quàm lucens. Cuius rei gratia vitare debebit hominum frequentiam, & nimias, *fœminarum præſertim*, familiaritates: quæ vix eſſe poſſunt ſine alicuius offenſione: vitare item colloquia illa quæ communiter generant malum odorem. Debebit quoque corpus caſtigare,

ſecula-

Digitized by Google

ſecularíaque deſideria mortificare in ſe: ad imitationem Apoſtoli dicentis in priori ad Corinth. cap. 9 Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo ne cùm alijs prædicauerim ipſe reprobus efficiar.] Nam ſic merebitur ſibi à Deo tribui adiumenta, quæ nec natura, nec ars, aut labor ſuppeditare ei valebunt.

127 Ex parte porro materiæ, in prædicatione requiritur, vt ea ſit verbi Dei: quo nomine ſignificatur ſacra ſcriptura, tam veteris quàm noui Teſtamenti à Sanctis interpretata; in qua ſufficienter continentur ea quæ poſſunt ad prædicationem aſſumi. Inſtituitur enim prædicatio vel ad docendum aliquod noſtræ fidei myſterium, vel ad populum arguendum ac increpandum de aliquo vitio: vel ad eū hortandum ad aliquam virtutem, inſtruendumque ad eiuſdē vſum. Ad quæquidem tria, ſacra ſcriptura ſufficientiſſima eſt, iuxta illud poſterioris ad Timoth. cap. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.]

128 Aduerte autem his non obſtantibus, poſſe aliquid prædicationi apponi ex mundana ſapientia, iuxta cap. Relatum diſtinct. 37. Quod tamen accipi debet cum duplici limitatione. Prior eſt, vt non niſi pauca ſumantur, iuxta illud quod in cap. Cum multa, diſtinct. 86. reprehenditur quidam Epiſcopus, eo quod grammaticam ſemper tractaret, id eſt, *interprete gloſa, ad verbum grammaticam*, in prędicatione referret fabulas gentilium, interpretando illas moraliter. Poſterior limitatio eſt, ne aliquid ex humanis ſcientijs aſſumatur ad quoddam ſacræ ſcripturæ complementum, ſed ſolùm ad oſtendendum illud quod ſacra ſcriptura docet, ſic eſſe conſentaneum lumini rationis naturali, vt à gentilibus fuerit cognitum.

Ex parte demum ſolemnitatis ſeruandæ in ea de qua
129 agimus verbi Dei prædicatione, requiritur, vt ſermo ſit publicus: ſicut cenſetur eſſe cùm ſit in loco publico, nullumque impedimentum ponitur quin accedere poſſint quicumque volunt: vt quando non clauduntur fores Eccleſiæ. Secundò, requiritur vt ſit ſermo generalis, ſeu pertinens ad cuiuſuis ſtatus & conditionis homines. Vnde intelligitur à numero prædicationum excludi ſermones, qui habentur ad moniales aut ad religioſos in capitulo: itemque eos qui haberi ſolent in ſodalitijs, ſeu congregationibus particularibus, etiā ſi habeantur à Clericis; quia non ſunt ſermones publici nec generales. Tertiò, requiritur vt prædicator dum prędicat locum habeat diſtinctum à cæteris, eumque eminentiorem. Quartò, vt inuocet auxilium B. Virginis, *prout conſueuit*, dicendo ſalutationem angelicam: ſiue ſtatim initio, ſiue aliquanto poſt. Quintò, vt proponatur thema ſeu pars aliqua Euangelij, de quo habenda eſt prædicatio ipſa. Adde conuenire vt prædicatio tanquam actio digniſſima, & ad Dei gloriam conducens maximè, vt fiat in templo tanquam loco digniſſimo ad Dei cultum conſecrato.]

De peccatis quæ frequentius contingunt circa prædicationem verbi Dei.

SECTIO III.

130 Horum alia ſunt prædicatoris, & alia auditorum. Atque prædicatoris frequentiora, ſex refert Caiet. in verbo Prędicatorum peccata. Primum eſt, cùm quis prędicat ſine debita authoritate, ſiue ordinaria, ſiue delegata. Quod eſſe mortale idem author colligit ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Quia verò vbi ſub pœna excommunicationis prohibetur, ne quis ſine Sedis Apoſtolicæ aut Epiſcopi loci authoritate, munus prædicandi ſibi aſſumat. De qua re iam diximus in ſect. 1.

Secundum eſt: cùm quis prędicat ſciens ſe eſſe in ſtatu peccati mortalis, niſi de eo conteratur. Exiſtimat tamen ibidem Caiet. in eo committi tantùm veniale, exceptis duobus caſibus. Prior eſt, quando in eo ſtatu perinde prædicaret indignè, ac ſi declamaret: aut ipſe eſſet peccator notorius, vel ſcandaloſæ vitæ: tunc enim magnam iniuriam facit officio prędicationis, quod ſanctiſſimum eſt. Quo nomine cenſeri poteſt reprehendi à Deo per illud quod in pſ. 49. habetur. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Poſterior eſt, quando per contemptum muneris prędicationis, ſeu nihili ipſum faciendo, prædicaret quis in ſtatu peccati mortalis: quia in eo etiam magna ſit iniuria officio prędicandi. Poſtea autem is in ſententia mutata (quod attingit in Enchir. Nauarr. cap. 25. num. 141.) docuit abſolutè iſtiuſmodi peccatum eſſe mortale: in eoque illi Nauar. ibid. aſſentitur. Quamquam verò, extra duos illos caſus memoratos mortale eſſe, vix poſſit oſtendi certa ratione; duorū tamen illorum doctiſſimorum virorum authoritas, magni certè facienda, ſufficere poteſt homini timorato ad ſolicitè cauendum peccandi in re tanti momenti periculum.

Tertium peccatum eſt; Cùm quis prædicat mendacia; quod Caiet. ait eſſe mortale grauiſſimum, quia euacuat vniuerſam Eccleſiæ authoritatem, Chriſtique fidem. Id autem procedit ſiue mendacium dicatur contra doctrinā fidei aut morum, ſiue circa geſta Sanctorum, aut miracula aut reliquias; ſiue circa prophetias aut quaſcumque alias res ſpectantes ad inſtructionem fidelium. Vnus tamen caſus eſt, in quo mentiri in conciona non eſſet plus quàm veniale: nimirum quando concionator illi admiſceret aliqua impertinentia, & circa ea mentiretur.

Quartum peccatum eſt: quando quis inutilia, & vana prædicat: tractans ſcilicet ſpeculatiuas quæſtiones, aut leges ciuiles enucleans, narrans Romanorum & aliorum gentilium geſta, aut in alijs id genus inſumens concionem. Addit autem Caiet. tale peccatum eſſe grauiſſimum, ſi quis in tali re excedat. An autem ſit mortale non exprimit, nec facile eſt ſtatuere, niſi valde magnus in eo committatur exceſſus: vt cùm tota concio, aut certè maxima pars illius conſumeretur in talibus, ſine interpretatione, & applicatione ad mores Chriſtianos. Etenim id potius eſt adulterare verbum Dei, quàm illud ſincerè prædicare. Quod indigniſſimum eſſe, ſatis indicat Apoſtolus in poſteriori ad Corinth. c. 2. ſub finem, & in cap. 4. ſub initium vbi is ſolicitè ſe purgat à tali peccato, tanquam indigniſſimo verbi Dei prędicatore.

Quintum peccatum eſt, quando prædicator non Deum, ſed ſeipſum quærit: Quod dupliciter potiſſimùm contingit; vno modo, cùm ad prædicandum mouetur affectu lucri: altero cùm mouetur affectu propriæ laudis & gloriæ. 131
Ex Caietano autem peccatum eſt mortale, cùm prædicatoris affectus talia reſpicit tanquam finem vltimum; aut is procedit vſque ad ſimoniam committendam. Extra quos caſus veniale eſt, deſſe: in quo, *ex eodem Caiet.* conſideranda eſt affectus quantitas; ſecundumque eam eſt de illius grauitate iudicandum.

Sextum peccatum eſt, cùm prædicator narrat fabulas gentilium, & facetias. Quod ex ſe veniale eſt, *vt addit Caiet. & approbat Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 141.* niſi tale quid, nimis multum fiat; ita nimirum vt tota concio vel maior pars illius conſumatur in riſu: quia tunc periculum eſſet de mortali.

Addit ibidem Nauarr. ſeptimum peccatum, quando Religioſus Prælatis Eccleſiæ, & Sacerdotibus, concionando detrahit: præſertim vt laicis placeat, ex Clemen. 1. §. Quibus autem. De priuilegis. Quod ex *gloſa ibidem, verbo Detrahant*, intelligendum eſt de ijs qui detrahunt nominatim, aut æquiualenter: ſeu talibus verbis, vt intelligatur de quibus loquantur. Pro quo peccato impoſita eſt illis excommunicatio reſeruata Papæ per Concil. Lateranenſe ſub Leone decimo ſeſſ. prima. Quærenti verò an idem ſentiendum ſit de concionatoribus ſæcularibus: idem Nauarr. tangit reſpondendum eſſe, quod ſit idem quoad culpam: quia vtriſque naturæ iure, talis detractio eſt pariter prohibita: non item quoad pœnam excommunicationis: quoniam ſolis Religioſis ea imponitur ab Eccleſia.

Octauum peccatum eſt, *quod ibidem habet Nauarr.* quando prædicatores Religioſi diſſuadent populo ſolutionem decimarum. Quod peccatum ab Eccleſia punitur excommunicatione ipſo facto incurrenda: per clement. Cupientes, De pœnis, §. illos. De eodem autem quoad prædicatores ſæculares, iudicandum eſt perinde, ac de præcedent. peccato.

Vltimum peccatum conſiſtit in omiſſione eorum quæ ex definitione Concilij Triden. ſeſſ. 5. cap. 2. ſeruari debere ab illis quibus prædicatio verbi diuini incumbit, habitum eſt in præced. ſect. 1. Illudque Nauarr. in ſequenti num. 143. pro mortali habet: & meritò, quia tale ſtatutum datum eſt in re graui, cum comminatione excommunicationis aliarumque pœnarum.

Quod attinet ad peccata auditorum, ſeu quæ ſolent committere ij qui concionem audiunt: Primum conſiſtit in 132
omiſſione: qua quis omittit audire concionem, quando commodè poteſt, ipſeque ea indiget, vt maximè ſolent rudes, ignorantes myſteria noſtræ fidei. Cuiuſmodi neceſſi-

tas

tas facit frequenter, vt peccatum mortale committant non audiendo, cùm contra charitatem omittant in graui neceſſitate, ſubuenire animæ ſuæ.

Secundum peccatum eſt, cùm quis adit, & audit concionem, vel ex vanitate, vel ex curioſitate, vt notet defectus concionatoris, vel ob alium peiorem finem, verbigratia, vt mulieres aſpiciat, vel vt concionatorem irrideat. Hoc peccatum quantum ſit, iudicatur ex illius fine.

Tertium peccatum eſt, quando quis dum concio fit, non attendit, ſed voluntariè diſtrahitur: præſertim cùm concionator reprehendit aliquod vitium, a quo non vult ſe emendare, aut hortatur ad aliquod bonum, cui non vult vacare. Huc ſpectant confabulationes, riſus, & cætera, quibus non ſolùm ſibi ipſi quis obeſt non attendendo, ſed etiam alijs, qui impediuntur ab audiendo. De huius verò peccati quantitate vt iudicetur, ponderandæ ſunt facti circumſtantiæ.

Vltimum peccatum eſt contemnere, nec dare operam vt fructus aliquis ex concione referatur: qui enim ita adeſt concioni, vt nihil fructus inde prorſus referat, cùm ſaltem perdat tempus, non vacat culpa ſaltem veniali.

133 Cæterùm ad audiendam fructuosè verbi Dei prædicationem, quædam præcedere eam, quædam comitari, & quædam ſubſequi oportet. Igitur antequam ad eam acceclatur, confert vacaſſe alicui exercitio ſpirituali, per quod anima diſponatur ad excipienda cum dilatatione cordis, diuini verba fluenta: nempe orationi vacaſſe, aut confeſſionem feciſſe vel Euchariſtiam ſumpſiſſe. Confert item excitaſſe quaſi famem ac ſitim diuini verbi, tanquam cibi, & potus ad animæ refectionem accommodatiſſimi. Itemque concepiſſe propoſitum emendandi vitam, corrigendo ſe de ſuis defectibus, & ſtudendo proficere in virtutibus; ad quæ iuuandus eſt concionem auditione.

Dum verò concio ipſa auditur, procuranda eſt reuerentia, non tantùm interior recognoſcendo in prædicatore loquentem Deum: ſed etiam exterior cùm debita corporis compoſitione, habendo oculos demiſſos nec vagantes circunſpiciendo. Procuranda eſt ſecundò deuotio, qua concio audiatur, cùm pio in Deum affectu: nō autē ea ratione, qua ad oblectationem, aliquid prophanum audiremus. Procuranda eſt quoque attentio, curandum vt ne diſtrahamur voluntariè, garriamus, &c. Curandum eſt item vt ea quæ dicta ſunt in concione applicemus nobis in particulari: præſertim ſi inueniantur ad nos pertinere ratione noſtri ſtatus, aut aliàs nobis neceſſaria videantur: memores nos non intereſſe tanquam iudices, ſed tanquam diſcipulos.

Denique poſt auditam concionem oportet apud ſe corā Deo ruminare quæ audiuerimus, præſertim ea quæ aduertimus eſſe nobis valdè neceſſaria, tanquam pertinentia ad ſalutem noſtram, & eadem ſedulò notare: atque ſi occaſio detur, illa referre alijs, tanquam audita in concione. Id quod conferet nobis ad illa ipſa memoriæ inculcanda. Et demum oportet petere a Deo vires implendi ea quæ audiuerimus, ac cùm primùm offertur commoditas, ſe ad illa implenda applicare.

CAPVT XI.

De recitatione horarum canonicarum, tanquam Dei laude præſcripta ab Eccleſia, & peculiariter de eiuſdem præſcripti obligatione.

SVMMARIVM.

134 *Tractantes de horis canonicis: & quæ de earum recitatione, conuenienter noſtro inſtituto nos tractare oportent.*

135 *Qui obligentur ad eam. & primò, de ijs qui obligantur ratione ſacri ordinis.*

136 *Eiuſmodi obligatio Diaconis, & Subdiaconis impoſita eſt tantùm per receptam, rationabiliterque præſcriptam in Eccleſia conſuetudinem.*

137 *De Religioſis profeſsis, qui ad recitationem horarum canonicarum tenentur.*

138 *Ad quid teneantur Conuerſi, & Nouitij in religionibus addictis choro.*

139 *Vnde ſit Religioſorum profeſſorum obligatio recitandi horas canonicas.*

140 *Communis eorū de re ſententia, quòd ſit ex generali Eccleſiæ conſuetudine.*

141 *Tria corollaria inde illata.*

142 *Omiſsio recitationis horarum canonicarum, peccatum eſt ſuo genere mortale.*

143 *Quæ earumdem horarum pars cenſeatur ita notabilis, vt illius omiſsio ſufficiat ad peccatum mortale.*

144 *Refutantur aliquod aliorum dicta.*

145 *Quid videatur tenendum.*

146 *Non modo recitatio horarum canonicarum, ſed etiam modus recitandi eſt in præcepto, & quis.*

Horæ canonicæ vocantur eæ preces, quæ ex præſcripto Eccleſiaſticorum canonum, certis horis in Eccleſia recitantur. De illis autēm in iure canonico agitur diſt. 91. & 92. itemque in titulo de celebratione Miſſarum. De iiſdem poſt Summularios in verbo Hora: ac Sotum in lib. 10. de iuſt. & iure, & Nauarr. in Enchir. capit. 25. num. 96. & aliquot ſequentibus ac latiſſimè in tractatu de oratione, tractatur à pluribus recentioribus: inter quos ex noſtris ſunt Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. Ioannes Azorius in prima part. Inſtit. Moral. lib. 10. Leonar. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. & nouiſſimè Franciſcus Suarez de religione tract. 4. lib. 4. Tantùm autem immorabimur in ijs quæ faciunt ad iudicium de peccatis nobis propoſitum: vt ſunt primò, obligatio ad talem recitationem, ſecundò, conditiones requiſitæ, vt ea cenſeatur debite mādata executioni: & tertiò, cauſæ ob quas contingit excuſatio ab eadem. Atque de obligatione dicemus in hoc cap. dictuti de reliquis in duobus ſequentibus. 134

De obligatione recitandi horas canonicas, ac primò, initiatorum ſacris ordinibus.

SECTIO I.

Ex communi doctorum conſenſu teſte Nauarro in memorato tractatu de oratione cap. 7. num. 1. tria tantùm genera hominum tenentur ad recitationem horarum canonicarum, communi Eccleſiæ ſiue præcepto ſiue conſuetudine, nempe Clerici initiati maioribus ordinibus, Religioſi profeſſi religionem in qua ſunt addicti choro, & beneficiarij. 135

De primis, *qui ſunt Presbyteri Diaconi, & Subdiaconi*, notat Nauarr. in ſequenti numero 2. & plenius tractat Suarez in citato libro 4. cap. 16. non datur in iure canonico textus expreſſus, per quem eiuſmodi obligatio confirmetur, quoad diaconos, & ſubdiaconos. Tres enim canones citari ſolent pro tali obligatione, ex quibus nihil de ea quoad diaconos & ſubdiaconos certò colligitur. Primus eſt, canon Presbyter de celebratione Miſſarum: vbi dicitur: Presbyter manè matutinali officio expleto, penſum ſeruitutis ſuæ, videlicet primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperamque perſoluat. Quibus verbis nihil exprimitur de Diacono, & Subdiacono: ſed ſolùm de Presbytero. Cui quatenus per eumdem canonem cenſenda ſit impoſita obligatio recitandi horas canonicas: explicat Suarez in eodem cap. 16. nu. 9. Secundus eſt, canon Si quis Presbyter diſtinct. 91. in quo ſit quidem mentio diaconi & ſubdiaconi, non tamen vt de obligatis ad recitationem horarum canonicarum ratione ſuſceptā ordinis: ſed vt deputatis alicui Eccleſiæ: ſeu vt habentibus beneficia in aliqua Eccleſia. Nam illic pariter ſit mentio aliorum clericorum, quos conſtat non omnes ratione ſuſceptionis minorum ordinum obligari ad eam recitationem. De quo pluribus Suarez tractat quidem in citat. cap. 16. n. 10. & nonnullis ſequentibus; ſed nobis ſufficit id ſatis conſtare ex recepta Eccleſiæ conſuetudine. 136

Tertius eſt, canon Dolentes, De celebratione Miſſarum: in quo Prælatis & minoribus Clericis præcipitur in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter, & diurnum, quantum eis dederit Deus, ſtudioſe celebrent, pariter & deuotè.

Sed quia nomine Clericorum minorum, non minus intelligi poſſunt initiati minoribus ordinibus, quàm cæteri, prout inferiores ſunt Prælatis (cum quibus tanquam maioribus ibi comparantur) non eſt cenſendum tale præceptum eſſe de recitandis horis canonicis: alioqui enim quilibet Clerici ad eam recitationem tenerentur, *contra ac omnium patet ex recepta conſuetudine*: ſed tantùm eſſe de modo recitandi, impoſitum ijs qui aliunde tenentur recitare: vt Prælati, & ex eis qui ſubſunt ipſis: tum Sacerdotes, Diaconi, & Subdiaconi, ratione ordinis; tum Clerici reliqui ſi beneficium Eccleſiaſticum habeant.

Quæ

136 Quæ cùm ita ſint, tenendum eſt, quod Suares *in memorato num. 9.* tenet cum Nauarro & Azorio, ſequiturque Leonardus Leſſius *in citato dubit. 9.* Diaconi & Subdiaconi obligationem recitandi horas canonicas ratione ſacri ordinis, prouenire ex antiqua & generali Eccleſiæ conſuetudine, quæ cùm ſit rationabilis & legitimè præſcripta, vim legis habeat iuxta cap. finale De conſuetudine in fine. Rationabilis autem ex eo eſt, quòd Clerici per maiorum ordinum ſuſceptionem acquirant in Eccleſia ſtatum, à quo reſilire nequeunt: qui ſtatus cùm ad cultum Dei laudeſque ipſius celebrandas inſtitutus ſit, nec rationi conſentaneum fuerit, vt in talibus laudibus ferretur in incertum: meritò conſuetudo obtinuit, vt eis determinarentur contentæ horis canonicis. Legitimè vero præſcriptam eſſe talem conſuetudinem negari non poteſt: cùm non modo annis, ſed & ſeculis multis, atque adeo ab Apoſtolorum temporibus tanquam pia, ſanctàque in Eccleſia vigeat: vt bene familiaritèrque oſtenſum aduerſus hæreticos huius temporis videri poteſt apud Leonardum Leſſium in præced. dubit. 8. in quo nos hærere, neceſſarium non eſt ad noſtrum inſtitutum.

De obligatione Religioſorum profeſſorum.

SECTIO II.

137 Ex vi religioſæ profeſſionis, non ſequi obligationem dicendi horas canonicas, patet ex eo, quòd profeſſio ipſa religioſa ordinariè obliget tantùm ad tria vota paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ, ſeruanda ſecundùm regulam: ſieríque poſſit vt de recitatione horarum canonicarũ nihil contineatur in regula: vt patet ex ijs religionibus quæ non ſunt deputatæ ad chorũ, ſed inſtitutæ præcipuè ad corporalia miſericordiæ opera exercenda in hoſpitalibus: vel ad militiã aduerſus infideles, vel ad aliquas actiones ſpiritales, vt ad contemplationem rerum diuinarum, & bonarum literarum ſtudiũ, pro inſtitutione rudiũ ad Dei gloriã. Patet item ex eo quod in religionibus ad chorum deputatis, qui laici ſeu, conuerſi dicuntur, etiamſi profeſſionem ſolemnem faciant, verèque ſint Religioſi, non teneantur ad ipſam recitationem horarum canonicarum, prout omnes fatetur habet Suarez in. ſeq. cap. 17. num. 2.

138 Addens contra Paludanum, & quoſdam alios, quos ipſe refert, tales neque ex iure communi, neque ex vniuerſali conſuetudine Eccleſiæ, teneri ad recitandum aliquid loco illarum: ſed ſolùm ex regulæ præſcripto, ſeu quia regula ſuæ religionis iniungit: quam eſſe communem ſententiam, *aliquot in eam citatis,* idem habet.

Quod autem idem Paludanus contra communẽ aliorum ſententiam ſentit nõ tantùm profeſſos, ſed etiã nouitios earundem religionum choro addictarum, teneri ſicut profeſſos ad recitationẽ de qua agimus, Suarez ipſe in eodẽ num. 2. adhuc reijcit: eo quod non ſint Religioſi reuera, ſed tantùm in via ad profeſſionẽ, per quam Religioſi fiant reuera: ſufficitque vt voluntariè ſe ſubijciant ordini, & ſub diſciplina religioſa vitam agant, ſequendo directionem Superiorum ſuorum.

139 Porro difficultas eſt, vnde ſit obligatio prædicta religioſorũ profeſſorũ, ſi non ſequatur, *vt diximus,* ex vi profeſſionis. Quam Suarez tractãs in cit. cap. 17. duas refert aliorum ſententias: vnam nonnullorum, qui eam eſſe dixerũt ex iure illo diuino naturali, quo Religioſi per ſuã profeſſionẽ dicati ſunt ad Dei cultum. Alteram aliorũ, qui putarũt eſſe ex naturali lege iuſtitiæ, in ordine ad populum Chriſtianũ, cuius eleemoſynis aut alijs donationibus aluntur. Priorẽ autẽ reijcit; quia cùm multis alijs modis, quàm recitatione horarũ canonicarũ, poſſit Deo cultus exhiberi: ex eo ſolo cap. nequit rectè inferri, obligationẽ illorũ determinatè eſſe potius ad memoratam recitationem, quàm ad aliũ alterius modi cultũ Dei: præſertim cùm Religioſus ſe per profeſſionem mancipans cultui Dei, non imponat ſibi neceſſitatẽ determinatè ad aliquas actiones cultus diuini, niſi ad eas quas expreſsè vouet aut quas regula, vel Prælatus diſtrictè præſcripſerit.

Poſteriorẽ verò reijcit: tum quia Religioſis alimenta non ſuppeditantur à populo propter hanc determinatè, vel aliam actionem vitæ religioſę: ſed ſimpliciter, vt viuant in talis perfectionis ſtatu ad Dei gloriam. Adde nec ſuppeditari in ſtipendiũ recitationis horarum canonicarũ: ſic nimirũ, vt Religioſi cenſendi ſint ex quaſi contractu ad illam obligari obligatione iuſtitiæ. Etenim ea ſuppaditantur aut per modum eleemoſynę aut abſolutæ donationis: cui interdum quidẽ adduntur aliquæ conditiones, ſeu pacta aliquid agendi: ſed non ſolent eſſe recitãdi horas canonicas, niſi fortè in choro nonnunquam, ad populi conſolationem, & ædificationem. Quod genus pacti, cum nec ſit commune omnibus religionibus addictis choro; nec attingat eos qui iuſta de cauſa à choro abeſſe compelluntur, ea non poteſt cenſeri ratio adæquata obligationis, per quam doctores aſſtruant generaliter. Religioſos profeſſos choro mancipatos, teneri ad recitationem horarum canonicarum.

Communis autem ſententia, *in quam multos Suarez ipſe citat in eodem cap. 17. num. 9.* eſt, propoſitam Religioſorum obligationem fundari in vniuerſali conſuetudine. De qua licet nonnulli dubitarint, *quoſdam commemorat,* tot tamen eam teſtantur, vt temerariũ ſit ipſam negare: præſertim cùm is de illa ſenſus ſit & conſenſus virorum bonorum; vt Monachos vel Moniales contrauenientes damnent de peccato; non minus quam Diaconos & Subdiaconos, quos ante diximus obligari tãtùm ea conſuetudine præſcripta. Quia nimirum vtraque æquiparatur præcepto, Presbyteris & beneficiarijs impoſito, recitandi horas cannonicas; vt oſtendit vſus bonorum, exiſtimantium, ad debitum in ſuo (*perinde ac in horum*) ſtatu implendũ, pertinere huiuſmodi recitationem tanquam, eam, quam eſſe de numero taliũ debitorũ, cõſtet ex generali conſuetudine, valdè cõſentanea ſuæ profeſſioni.

Ex qua ſententia inferre licet primò: non eſſe quemquam ex Religioſis ad chorũ deputatis, facilè excuſandum à priuata recitatione horarum canonicarũ, quando non recitãt eas cũ cæteris in choro: quia in eo aperitur ianua ad quærẽdas occaſiones quibus abſint à choro: atque adeo omittẽdi omnino recitationem ipſam: ad quã generali Eccleſiæ præſcripto obligantur ſub mortali, prout in ſequenti ſectione docebitur.

Licet ſecundò inferre, non eſſe magis liberũ Prælatis pro arbitrio cũ ſuis ſubditis diſpẽſare in tali obligatione, quàm in alijs obligationibus communiũ præceptorũ Eccleſię: itaut attẽdere debeãt, ſi quid ſit ipſis conceſſum priuilegio Sedis Apoſtolicæ, vel ſi talis neceſſitas adſit, quę faciat ipſis poteſtatẽ diſpenſandi. Quam neceſſitatem debere eſſe non leuẽ, intelligitur ex eo, quòd ne is quidem quem neceſſitas cõpellit agriculturæ vacare, liberetur à tali ſua obligatione: prout conſtat ex cap. 1. De celebratione Miſſarũ. Vnde mihi videtur parũ tuta diſpẽſatio, quam ratione ſtudiorum nonnulli Superiores dant ſuis Religioſis profeſſis: quandoquidẽ recitatio horarum canonicarum non eſt talis, neque tantam ſtudiorum habet, *vt experientia cõſtat,* quin fructum non pœnitendum eas recitans poſſit reportare ex ipſis ſtudijs, ſi eis ſedulò incubuerit. 141

Tertiò inferre licet in ſpeculatione quidẽ ſatis clarum eſſe, ſed in praxi difficultate non carere, quod Greg. à Valen. in ſup. cit. puncto 10. §. *Qui teneantur recitare horas canonicas, ſubfinem,* habet, religionem, quæ ea em conſuetudinẽ aliquam receperit, ad illam obſeruationem minimè obligari. Niſi enim talem non receptionem cõſtet à Sede Apoſtolica approbatam eſſe, non derogabit eidem conſuetudini: quæ cùm lata prædicta, vim habeat iuris communis, ſolius Papæ eſt, tanquam ſummi Principis, diſpenſatione ſua obligationem illius tollere. Quod ipſum feciſſe, ſi oſtendere nequeat, rationabile non eſt præſumere, quod id fecerit: præſertim cùm ius canonicum tali præſumpto priuilegio tam apertè reſiſtat: dum in cap. Dolentes. De celebratione Miſſarum, tam minoribus, quàm maioribus Clericis diſtrictè præcipitur in virtute ſanctę obedientię, vt diuinum officium ſtudioſè celebrent, pariter, & deuotè quantum Deus dederit. Reſiſtit item ratio: cui conſentaneum non eſt, plum religionis inſtitutorem voluiſſe, vel propria authoritate, vel interpoſita authoritate Summi Pontificis, contrauenire communi Eccleſię conſuetudini in re graui, & maximè pertinente ad munus ſuę religionis, tanquam choro deputatę. Quæ doctrina ſi cui tanquam durior, non probetur, non habeo vnde illi ſatisfaciam: niſi dicendo amanti nihil eſſe difficile: parùque eſſe exiſtimare de Religioſo, quod Chriſti amore ardeat, nec ita langueat in Dei obſequio, vt durum ſit ei in horis canonicis recitandis, ſeſqui horam quotidie ponere. 143

Obligatio quæ ſupereſt beneficiatorum, longiorem tractationem requirit, quæ commodius inſtruetur cùm in ſequenti lib. 30. tractatui De ſacramento ordinis, ſubijciemus tractatum De Clericis, in quo eorundem obligationes erunt perſequendæ.

De peccato quod committitur non implendo obligationem recitandi horas canonicas.

SECTIO III.

CONuenit inter Doctores tale peccatum mortale eſſe
142 ex ſuo genere, tanquam commiſſum contra præceptum datum de actu religionis virtutis præſtantiſſimæ, attinentiſque ad Dei cultum, atque conferentis ad Eccleſiæ vtilitatem, non ſecus ac dicere vel audire Miſſam diebus feſtis iuxta præceptum quod exponetur in ſeq. libro. Adde quod et cap. Clericus victum, diſtinct. 91. tale peccatum ſit dignum excommunicatione, quæ imponitur tantùm ob mortale ex cap. Nemo Epiſcoporum, 11. quæſt. 3. Vbi aduerte obiter nihil referre in hac re ex quo titulo trium memoratis (*ſacri inquam ordinis, profeſſionis religioſæ, aut beneficij Eccleſiaſtici*) proueniat obligatio recitandi horas canonicas. Nam ex quocumque proueniat, ſimiliter eſt ſub mortali. Sic tamen vt ſi quis ex pluribus talibus titulis obligetur, grauius peccet illius tranſgreſſione, quàm ille qui paucioribus. Etenim cùm tituli ipſi augeant obligationem, aggrauent conſequenter illius violationem: ſicque initiatus ſacris ordinibus, & beneficiatus omittendo horarum canonicarum recitationem, peccat grauius quàm ſimplex Clericus beneficiatus, & Sacerdos religionem profeſſus, quàm ſimplex Sacerdos ſecularis: ſimiliter habes plura beneficia, quam habens tantùm vnum.

Conuenit quoque inter Doctores omittendo notabilem partem horarum canonicarum vnius diei, niſi ignorantia aut alia iuſta cauſa excuſet, *iuxta poſt dicenda in 13. cap.* mortale committi. Quod probatur à pari de Miſſa, quam nó modo totam, ſed etiam partem ipſius notabilem omittere voluntariè, peccatum cenſetur mortale, eo quod officia diuina notabili ex parte relinquere imperfecta, magnam habeat turpitudinem, ideóque irreuerentiam diuinæ maieſtatis nó modicam, argumento cap. Illud, & cap. Nihil, 7. quæſt. 1.

143 Diſſentiunt autem ipſi Doctores in definiendo, quæ horarum canonicarum pars cenſeri debeat ita notabilis, vt illius omiſſio ad mortale ſufficiat. Namque Nauar. in tract. de oratione cap. 10 num. 94. iudicat, tunc partem cenſendam talem, quando adæquauerit tertiam partem vnius ex minoribus horis, hoc eſt vel primæ, vel tertiæ, vel ſextæ, vel nonæ: cuius tertiæ partis exemplum aſſignat, vnius talis horæ initium vſque ad finem ferè primi Pſalmi. Immo aliquid minus poſſe ad eam ſufficere ipſe ſignificat in Enchir. cap. 25. num. 98. his verbis, Dixi partem notabilem: quia omittere paruam, puta vnam dictionem, aut partem verſus, etiam ſine voluntate repetendi, non eſt plusquam veniale: modò ne ob contemptum aut cum notabili ſcandalo omittatur. Hæc ille. Syluester verò in verbo Hora quæſt. 12. ſub finem, videtur exiſtimare vnius horæ omiſſionem requiri ad committendum in hac re peccatum mortale. Videri prætereà poteſt, iuxta Roſellam in verbo Horæ canonicæ, num. 3. ſub finem totius officij vnius diei omiſſionem requiri, ad conſtituendum in hac re peccatum mortale. Nec defuit qui putarit talem omiſſionem non eſſe peccatum mortale, niſi ea fieret ex contemptu, vel ex faſtidio rerum diuinarum, vel ex conſuetudine. Sic enim ſenſiſſe Richardum quemdam Anglicum refert Angelus in verbo Hora, quæſt. 10. nec ipſe omnino improbat, licet cenſeat eſſe tutius tenere cum alijs, quòd omiſſio diuini officij ex ſola negligentia, ſufficiat ad peccatum mortale.

144 Cæterùm, illud quod Nauar. inſinuat, videtur nimis rigidum: quandoquidem ex D. Thoma 2. 2. qu. 147. art. 3. ad 2. tranſgreſſio præcepti Eccleſiaſtici, quod per modum communis ſtatuti proponitur, non eſt mortalis, niſi fiat ex contemptu, quo nulli qui eidem ſtatuto ſubijciuntur niſi illa ipſa tranſgreſſio ita fiat, vt finis præcepti contra quod ea fit, impediatur ac veluti repudietur. Iam verò quod quis vnum aut alterum verſum, aut etiam aliquanto plures omittat ex negligentia, non eſt eo ipſo cenſendus, vel habere contemptui præceptum recitandi horas canonicas, vel illud ipſum fraudare fine ſuo reddendi Deo debitas laudes pro populo. Accedit quòd ſcopus legis Eccleſiaſticæ ſit animas ſuaui modo ad Chriſtum ducere, non autem illaqueare eas nimia præceptorum auſteritate.

Ex reliquis autem inſinuatis illud ſolùm quod poſitum eſt ſecundo loco videri poteſt habere aliquid probabilitatis. Nam quod quarto loco retulimus, ex dictis apertè conſtat falſum eſſe. Illud verò quod propoſuimus tertio loco nempe totius vnius diei, omiſſionem horarum ad mortale requiri, ea eo reijcitur: quod omnes ſeptem horæ quotidie recitari, nominatim præcipiantur in cap. 1. De celebratione Miſſarum: atque tale præceptum ſit ſub mortali, iuxta cap. Dolentes, eodem titulo. Vnde ſequitur omiſſionem cuiuſq; earum ſufficere ad peccatum mortale. Quam eſſe omnium ſententiam Suarez dicens in tract. 4. de relig. lib. 4. cap. 25. num. 15. addit rationem: quòd talis omiſſio ſit notabilis deformitas, & mutilatio officij diuini, contingens in tali parte quæ ſufficeret ad mortale, ſi ſola ſub eo reatu præciperetur quales ſunt ſine dubio ſingulæ eædem horæ, quę ſimul quidem, & tanquam partes eiuſdem totius præcipiuntur, ſed perinde ac ſi ſeorſum vnaquæque præciperetur. Quinimo ei quod ſecundo loco propoſitum eſt, *ad mortale requiri vnius integræ horæ omiſſionem*, obſtat quòd cùm vna detur, quæ complectitur Matutinum & Laudes, *vt licet deducere ex c. 1. De celebratione Miſſarum*, non ſit rationi conſentaneum illud, quod inde conſequens eſt, mortale eſſe, tertiam v. g. omittere: non autem omittere laudes, vel vnum ex tribus matutini nocturnis, cùm non minor diminutio diuini officij mutilatioque fiat his omiſſionibus, quàm illa.

In re autem adeo incerta, libenter amplector doctrinam 145
quam Suarez habet in ſeq. num 16. poſt Syluestrum & Roſellam locis antea citatis & Nauarrum citantem alios in tract. de orat. cap. 7. num. 6. Nimirum præceptum de recitandis quotidie horis canonicis vnum eſſe, habens pro obiecto totum quoddam ex ijſdem horis ſeptem canonicis integratum: Pro quo facit, quòd pars officij diuini omiſſa, poſſit eodem die diei, ad vitandam præcepti tranſgreſſionem non item ſequenti die. Cauſa enim eſt, quòd diuerſorum dierum horæ non coaleſcant in vnum numero obiectum eiuſdem præcepti, ſed ad numero diuerſum ſpectent. Coaleſcunt autem horæ vnius diei: vnde fit, vt tranſgreſſio præcepti, cui illæ obijciuntur, ſit vnum tantummodo peccatum habens nihilominus latitudinem, ſecundum illius obiecti latitudinem, adeout quis peccet eò grauius, quò plures eiuſdem obiecti partes omiſerit recitare.

Atque peccet mortaliter, niſi ventum ſit ad partem, cuius paruitas excuſet à mortali grauitate. In quo diiudicando non eſt tam penſandum quota ſit officij diuini pars quę omittitur, tertiane, an quarta, vel alia: quàm an tanta ſit illius ſiue quantitas, ſiue etiam dignitas: vt eius omiſſio de ſe officio diuino illius diei adferat deformitatem notabilem prudentis æſtimatione, circumſtantijs inſpectis ac ponderatis. Et licet pars ea nequeat æſtimari parua, quæ quantitatem æquat vnius horæ minimæ ex canonicis: quid tamen eam minus poſſit ipſi diuino officio, deformitatem notabilem adferre, per rectæ rationis dictamen conijcere licet. Atque ita Suarez in fine illius num. 16. vult partem æqualē dimidio talis horæ, poſſe materiam eſſe peccati mortalis. In quo eum vt eruditum & diligentem, ſicut in pleriſque alijs, libens ſequor.

Porro Eccleſiaſticum præceptum eſt, non tantùm de recitandis horis canonicis, ſed etiam de modo eas recitandi, in 146
cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum, in quo diſtrictè præcipitur in virtute obedientiæ, vt diurnum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum Deus dederit, ſtudioſè celebretur pariter & deuotè. Aduerbia enim, *ſtudioſè & deuotè* modum declarāt, vt de ſe patet. Ac prout ibidem gloſa tangit: ſtudioſè pertinet ad officium oris, quo debent horæ canonicæ pronunciari voce articulata (*ex Clemen. 1. De celebratione Miſſarum & ex Extrauag. prima De vita & honeſtate Clericorum*) id eſt, ita vt recitans & ſeipſum intelligat, & alter cum quo recitat, intelligatur ab illo: atque viciſſim ipſe illum recitantem intelligat. Qua de cauſa iuxta Nauarrum in Enchir. cap. 25. num. 99. peccant contra tale præceptum, qui cum balbutientibus, aut verſus notabiliter anticipantibus dicunt horas, niſi animum habeant eaſdem repetendi: & ratio eſt, quòd non intelligant id quod ab illis dicitur. Deuotè verò, pertinet ad officium cordis, ſeu interioris diſpoſitionis animæ, quæ ſi attenta diuino officio, habeat vt mentem præſentem ad id quod lingua foris ſonat.

CA-

Digitized by Google

CAPVT XII.

De requiſitis ad debitam recitationem horarum canonicarum.

SVMMARIVM.

147 *Difficultas, An interior attentio in recitatione horarum canonicarum præcipiatur ab Eccleſia.*

148 *Rationes cur pars affirmans videatur tenenda.*

149 *Obligatio iterandi recitationem horarum canonicarum, ſi ea fuerit ſine interiore attentione.*

150 *Quòd non teneatur quis ad iterationem horarum canonicarũ, ſi eas recitarit animo orandi, & cum debita deuotione, etiamſi non cogitauerit animo ſatisfaciendi ſuo debito: dummodo voluntate mutata velit eam recitationem factam eſſe ad ſatisfaciendum eidem debito.*

151 *Attētio neceſſaria in recitatione horarum canonicarũ quæ ſit.*

152 *Triplex diſtinguitur.*

153 *Attentio ad ſenſum verborum non eſt quidem neceſſaria; procuranda tamen eſt ab eo, qui eſt illius capax, & ab alijs ſupplenda per piam meditationem.*

154 *Duo requiſita ad attentionem in recitatione horarum canonicarum neceſſariã, vt ſatisfiat præcepto imponenti illã.*

155 *Quando euagatio animi in recitandis horis canonicis ſit peccatum mortale.*

156 *Obligatio integrè recitandi horas canonicas, eſt ſub peccato mortali; quod vnicum committitur illarum omnium omiſſione, & quantum.*

157 *Peccatum eius qui proponit non recitare, aut recitat dormitãs.*

158 *De recitatione quæ fit alternatim, documentum cum explicatione aliquot dubiorum.*

159 *Explicatio dubij, An vt horas canonicas ſic & alias preces obligatorias liceat recitare alternatim.*

160 *De ijs qui balbutiendo, & ſyncopando horas canonicas recitant deque ijs qui intra ipſam recitationem funguntur officio auocante ab illa.*

161 *De recitatione parui officij Beatæ Virginis, officij defunctorum, pſalmorum gradualium, & pœnitentialium.*

162 *Continuatio requiſita ad debitam recitationem horarum canonicarum; & quid iuſta de cauſa fieri poſsit illius interruptio, ſine obligatione ad iterationem.*

163 *Is qui officium interrumpit cum propoſito repetendi, quando teneatur repetere.*

164 *De eo, quod diſtinctæ horæ canonicæ non debeant immediatè coniungi; & an laudes ab officio nocturno, & huius partes poſſint diuiſim recitari.*

165 *Decades Roſarij B. Virginis poſſunt ad modum horarum canonicarum diuiſim recitari.*

166 *Ordo requiſitus ad debitam recitationem horarum canonicarum, & quatenus peccetur non ſeruando eum.*

167 *Difficultas de eodem ordine reſpectu Miſſæ.*

168 *De Breuiario ex quo recitandæ ſunt horæ canonicæ vt ſatisfiat præcepto.*

169 *Ex quo debeant Religioſi recitare, et ex quo beneficiarij: et quid de ijs qui beneficia habent in diuerſis diœceſibus, vel ſunt extra locum in quo habent beneficium.*

170 *An ſatisfiat præcepto, recitando quidem ex alieno Breuiario, ſed approbato: quidque in ea re diſpēſatio Papæ operetur.*

171 *Quid poſsit in eadem re Epiſcopus: ac de peccato quod committitur mutatione Breuiarij in recitandis horis canonicis.*

172 *De peccato quod committitur dicendo officium vnius diei pro officio alterius diei, quatenus ſit vel non ſit mortale.*

173 *De poteſtate vtendi nouo Breuiario Romano, facta per Bullam Pij V. eidem Breuiario præfixam.*

174 *Ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, debent horæ canonicæ voce proferri: ita vt recitans audiatur, ſi non ab alijs, ſaltem à ſeipſo, & ab alio cum quo recitat.*

175 *An ſatisfaciat qui præſens dum cantatur in choro, ipſe recitat ſummiſſa voce.*

176 *Recitatio publica horarum canonicarum fieri debet in Eccleſia, nec licet addictis choro, abeſſe ab eo, ſine iuſta cauſa.*

177 *Quale ſit peccatum per talē abſentiã, & priuētur diſtributionib.*

178 *De loco requiſito ad recitationem factam priuatim.*

179 *De tempore requiſito ad debitam recitationem horarum canonicarum: atque quale peccatum committeretur non ſeruãdo illud, & de iuſta cauſa excuſante ab eo.*

180 *De eo quod non ſatisfiat præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas pridie aut poſtridie illius diei, quo ſunt recitandæ, de que conſuetudine quam in eadem recitatione ſequi licet reſpectu temporis.*

SEPTEM requiruntur ad debitam recitationem horarum canonicarum: attentio, integritas, continuatio, ordo, qualitas, locus, & tempus accommodatum: de quibus ſigillatim dicendum.

De attentione requiſita.

SECTIO I.

DE hac D. Thomas & ipſius interpretes 2.2. qu. 83. art. 13. Sot. in lib. 10. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 5. Nauarr. in Enchirid. cap. 25. num. 105. 106. 107. & latè in tract. de oratione cap. 13. ac paſſim recentiores: & inter eos ex noſtris Greg. à Valent. 2.2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. §. Circa quartum, Azor in 1. par. Inſtit. Moral. lib. 10. cap. 12. Leſſius, De iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. dubit. 21. & plenius Suarez in tract. 4. De relig. tum lib. 3. cap. 4. & 5. tum lib. 4. cap. 26. ad illiuſque intelligentiam faciunt dicta à nobis in lib. 4. cap. 30. ſect. 5.

Verſatur autem in controuerſia, An per præceptum deuotè celebrandi officium diuinum, in ante memorato cap. Dolentes datum, obligatio imponatur tam ad attentionem interiorem, quàm ad exteriorem, habendam in recitatione horarum canonicarum. Aliqui enim exiſtimant ad ſolùm exteriorem habendam, obligationem imponi: adeout non peccet quis mortaliter, nec teneatur recitata repetere, ſi integrè pronunciet omnia, neque exteriùs occupet ſe rebus ijs, cum quibus interna attentio nequit conſiſtere: quantumcũque interius ſponte diſtrahatur, diuageturque mente. 147

Alij verò putant imponi tam interiorem, quàm exteriorem attentionem: & ideo ſi quis recitet, ſe ſponte interiùs occupando alienis cogitationibus, *etſi exteriùs omnia pronunciet*, ipsũ & mortaliter peccare trãſgreſſione memorati præcepti, & rigoroſi, & dati in re graui: & teneri repetere, tanquam eum qui nõ ſatisfecit obligationi ſibi impoſitæ, Vtrosque referunt locis eis citatis Azor q. 6. Leſſius num. 63. & 64. & Suarez c. 26. n. 2. & 3. poſteriùmque ſententiã ſequuntur.

Et meritò: quia deuotio eſt actus internus, requirens internam attentionem ad diuina. Quare Eccleſia præcipiendo officium diuinum celebrari deuotè, non iniungit ſolam deuotionem externam, *poſitam in eo vt quis gerat ſe exteriùs in modum orantis*, ſine interna: cùm ſine hac, illa nõ ſit deuotio, ſed deuotionis ſimulatio; & per conſequens non ſolam exteriorem attentionem, ſed ſimul cum ea interiorem iniungit. Accedit quòd Eccleſia deuotam recitationem horarum canonicarum præcipiat tanquam actum orationis, qua per ſuos legatos ac miniſtros colloquatur cum Deo. Quapropter requirit (*multò magis quam colloquium cum terreno Principe*) vt fiet reuerenter & attentè, quò exaudiatur. Adde & tanquam actum laudis Deo debitæ, quam decet gratam ei eſſe: qualis non eſt exteriùs tantùm ſonans ſine interiore deuotione & attentione: vt patet ea querimonia, cuius meminit Dominus noſter Matth. 15. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Vnde Apoſtolus ad Epheſ. cap. 5. monet cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino.] Ad quæ verba D. Hieronymus ait: Audiant hi, quibus in Eccleſia eſt pſallendi officium, Deo non voce ſed corde cantandum, &c. Quod refertur in cap. Cantantes diſt. 92. vbi gloſa habet hos verſus commendatos à Nauarro in citato cap. 13. num. 1. 148

Non vox, ſed votum, non muſica cordula, ſed cor
Non clamans, ſed amans cantat in aure Dei.

ECcleſia igitur cenſenda eſt, in recitatione horarum canonicarum cum exteriori deuotione, & attentione interiorem præcipere: quia hæc illi neceſſaria eſt (virtualis ſaltem) vt cenſeatur actus virtutis religionis, atque idoneus ad hominis Chriſtiani finem ſupernaturalem quærendum. Quoniam autem diſtinctè & ſub obedientia præcipit, obligationem imponit ſub mortali. Quodquidem peccatũ Azor benè notat in eod cap. 12. qu. 5. tantùm eſſe vnũ, ſicut tantùm eſt vnum præceptum, quo ipſa recitatio horarum canonicarum præcipitur. Cui cùm ſuperadditur iniunctio, vt illa fiat ſtudioſè & deuotè, *atque adeò cum interiore attentione*, modus eſt præcepti, nõ autē nouum præceptum: itaut ipſũ quidem violari poſſit duobus modis cõtingere: nimirum

non attendendi, ſicut ille qui expreſſè non vult attendere: habet tamen virtualem, ſicut ille qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem ad deuotè recitandum neceſſariam. Exemplum talis, idem Nauarr. *conſequ. n. 107.* ponit de ſcribente aut legente aliena ab iis quæ recitet: quem ait peccare mortaliter, niſi eum excuſet aut inaduertentia, ſeu quod non aduertat illud quod facit, eſſe contrarium attentioni neceſſariæ ad recitationem: aut paruitas, ſeu quòd parum ſit quod interea recitatur: aut neceſſitas, aliqua vel vrbanitas, vt ſi reſpondendum ſit alicui, vel ſubſcribendum epiſtolæ, aut aliud ſimile faciendum a recitante cum aliis: qui proponat poſtea ſupplere illud quod ſocij interea recitant. Adde *quod a Caiet. traditum approbat Sotus loco cit.* etiamſi quis aliena a ſua recitatione voluntariè cogitet, ipſum quouſque ſe inde a precatione diſtrahi aduertat, ſemper reputari inaduertenter diuagari: atque adeo excuſari ab omiſſione præcepti dati de attentione habenda in recitatione horarum canonicarum.

155 Poſtremum documentum eſt: Euagationem mentis culpabilem, cum qua horæ canonicæ recitantur ſine attentione, rationem culpæ mortalis accipere ex eo ſuo effectu: nō modo cùm fuerit deliberata, directéque volita: ſed etiam cùm volita indirectè, vt cenſetur, tum quando quis ſufficienter aduertit ſe euagari nec attendere ad diuinam orationem: ſed per craſſam & ſupinam negligentiam de eo non curat, permittitque ſe euagari: tum quando quis etiamſi non velit eſſe diſtractus, tamen voluntariè occupat ſe in actionibus ſiue interioribus, ſiue exterioribus quæ in ipſo impediunt, nec ſecum patiuntur attentionem neceſſariam ad diuina: vt ſi agitet animo aliquam difficilem quæſtionē philoſophicam, vel occupet ſe in aliqua exteriore actione, magnam attentionem mentis requirente: aut quamuis non magnam requirat, vt induere ſe veſtibus ſuis, aut lectum ſuum ſternere vel cubiculum vertere: tamen ſe nouit ita comparatam, experientiáque didicit: quòd in illis occupatus orans, deficiat in attentione ad orationem neceſſaria.

Qua tamen in re non oportet nimis ſcrupuloſum eſſe: quia, vt Suarez habet in eodem cap. 26. num. 24. ad veritatem, & ſubſtantiam orationis diuinæ, minima attentio mētis ſufficit: cùm ſufficiat, tum ad habendam intentionem orandi, tum ad hoc vt oratio ſit actus humanus, ſeu proueniens a libere voluntate. Quare conſequenter ſufficiet ad impletionem præcepti Eccleſiaſtici de oratione ea, quæ ſit recitatione horarum canonicarum: præſertim cùm Eccleſia non præcipiat attentionem interiorem, ſecundum alium modum, quàm eum qui neceſſarius eſt ad exteriorē recitationem horarum canonicarum, vt ea ſit actus virtutis religionis, ac debitus Dei cultus.

De integritate requiſita.

SECTIO III.

De hac occurrunt aliquot documenta notanda, quæ Nauarr. proſequitur in tract. de orat. capit. 10. & poſt ipſum Azor. in 1. parte Moral. Inſtit. lib. 10. c. 7.

156 Primum eſt, Mortaliter peccare, non modo eum qui omnes horas canonicas vnius diei omiſerit, ſed etiam eum, qui vnam ex illis; imò & qui vnius notabilem partem. De hoc iam egimus in præced. cap. ipſumque eſſe communi cōſenſu receptum Azor notat loco cit. quæſt. 3.

Secundum eſt, Omiſſione omnium ſeptem horarum canonicarum in vno die, committi vnum peccatum mortale. Iſtud eſt Nauarr. in præced. cap. 7. num. 6. pro eo plures alios citantis: & communem ſententiam eſſe, Azor quoq; notat in ſequenti quæſt. 4. Probatur autem ex definitione horarum canonicarum, quam idem Nauarr. ibidem num. primo habet ex Turrecremata: quòd ſint oratio publica, ſub certo numero pſalmorum, lectionum, & aliorum huiuſmodi, à ſanctis Patribus ad laudem Dei ordinata, & per ſeptem congruentes horas diſtributa. Si enim horæ canonicæ ſint vna oratio, vt hæc definitio oſtendit, illarum omiſſio erit vnius orationis omiſſio, & ideo vnum peccatum: quod tamen ſit æqualis culpæ cum ſeptem omiſſionibus, quibus ſingulæ horæ, ſingulis diebus hebdomadæ eſſent omiſſæ.

Vbi aduerte cum iiſdem authoribus ibidem, non eſſe in hac re voluntatem omittendi confundendam cum omiſſione. Nam hac exiſtente vna, illa poteſt eſſe multiplex, dum ſæpius intermiſſa reuocatur, vel ſæpius interrupta renouatur: ſicque vt *Nauarr. habet in ſequen. num. 7.* Ille qui vno die vel hebdomada, vel menſe vel anno, horas ſuas canonicas omiſit recitare, non confitetur integrè vel ſufficienter, dicēdo eas ſe omiſiſſe vno die, aut vna hebdomade, aut vno menſe vel anno, ſi deliberatam voluntatem omittendi habuerit plurias in die vel hebdomada, &c. Non enim declaret plenè ſuorum peccatorum numerum: vtpote non declarans quantum potuit vicibus, quibus cum peccato mortali propoſuit non recitare.

Tertium documentum eſt, Proponentem omittere horas canonicas vniuerſas aut notabilem earum partem, peccare mortaliter: ideoque & pœnitere & confiteri debere ſuo tempore: quantumcumque poſtea mutato propoſito, eas debitè recitet. Iſtud eſt Nauar. in eodem cap. 7. num. 9. 157 Pro quo facit, quòd, *vt idem num. 10. & 11. notat*, communiter recepta ſententia ſit, actum interiorem cæteris paribus, æquè bonum eſſe vel malum ſine exteriori, ac cum illo; hoc eſt, ſpectatum per ſe: & vt exterior natus eſt ex eo proficiſci, perinde, ac ſpectatum, prout ex illo idemmet exterior proficiſcitur de facto, bonum eſſe vel malum. Ratio eſt: quia actus interior ſecūdùm ſe, eius eſt ſpeciei in genere moris, cuius eſt exterior ab ipſo proficiſcens, vnde pariter & æquè bonus eſt vel malus ac ille. Adde quòd obligatio ſit cōfitendi omne peccatum mortiferum, etiam tantummodo internum ex Concil. Trid. ſeſſ. decimaquarta, capit. quinto, & canon. 7.

Quartum documentum eſt, Peccare eum qui ex obligatione horas canonicas dormitans ita recitet, vt neſciat an erret necnè, & an dicat vel audiat quod dicitur. Neque à mortali excuſabitur, niſi animum habeat ſupplendi poſtea tales defectus, & intra eamdem diem ſuppleat: aut niſi illi ſint in parua quantitate. Iſtud eſt Nauarr. in ſequenti cap. 9. num. quinto. Probatur verò, quia ſopitis ſenſibus, vt ſit in ſomno, non habetur rationis vſus ſufficiens ad actionem moraliter bonam, qualem eſſe oportet horarum canonicarum recitationem, quæ eſt actus religionis inter virtutes morales nobiliſſimæ: immo qui ex ſpeciali Eccleſiæ præcepto, debet perfici cum attentione, eáque cum particulari aduertentia rationis, ad id quod recitatur. Quamquam tamen, vt idem Nauarr. ibidem num. 9. habet, qui ſic reſiſtit ſomno obrepēti inter recitationem, vt pronunciet ſuas horas cum tanta attentione, vt ſaltem videat ſe non omittere verba, aut verſiculos pſalmi: aliorumve quæ dicere debet, excuſetur a peccato, tanquam non ſuccumbens tentationi. Quia tamen res non vacat periculo ſuccumbendi, meritò addit idem Nauarr. quòd is qui ſe videt valde ſomno grauari, ſecuriùs ſit ſubſiſtere & aliquantiſper obdormire; ac deinde cœptum officium reſumere, quàm cum illa periculoſa tentatione pugnare. Maiore ratione dixit in præced. num. 7. periculoſum eſſe, quòd quis ex nimia fatigatus lecto decumbat cum propoſito recitandi in eo matutinum, ac completorium: quia ſi obdormiat cum omiſſione partis notabilis, mortaliter peccat: ſi ſciebat aut ſcire debebat, quòd attenta ſua complexione, & conſuetudine, talibus temporibus obdormire, nec expergiſci ſolitus ſit. Ratio eſt: quia talis omiſſio voluntaria eſt ſufficienter ad tale peccatum. Id quod in aliis caſibus pariter locum habet, cùm ſub obligatione peccati mortalis recitandum eſt aliquid, & ille cui talis obligatio incumbit, cum periculo probabili partem notabilem omittendi ob irrepentem ſomnum, vel petit lectum quaſi ibi recitaturus, vel ſe conſtituit in ſitu accommodato ad ſomnum, ſedendo vel iacendo, nihil curans de obdormitione. Nam ſomnus tunc obrepens, & ſolutionem debiti penſi impediens, non excuſat à mortali peccato: quia eſt impedimentum voluntarium.

Quintum documentum eſt, Integram cenſeri eam horarum canonicarum recitationem, quæ fit cum ſocio alternatim: itaut præcepto de ea dato ſatisfaciat, qui ſiue in choro, ſiue extra chorum eas recitat dicendo vnum dimidium pſalmorum per eam alternationem, & audiendo alterum dimidium: itemque audiendo orationes, capitula, lectiones, antiphonas, reſponſoria, & alia quæ ſecundum conſuetudinem chori, vel eorum qui ſimul recitant, dicere non ſolet niſi vnus vel duo. Hoc communi conſenſu receptum eſſe notat Azor in 1. parte Moral. Inſtit. c. 7. q. 5. idque 158 ob communem conſuetudinem, cuius vim & ſufficientiam ad propoſitum documentum ſtabiliendum, Nauarr. in eodem tract. De oratione cap. 10. num. 57. ex eo oſtendit, quòd ipſa ſit generalis à toto Chriſtiano orbe recepta: atque in rebus incertis, interpres omnium certiſſimus ſit conſuetudo, argumento c. Cum dilect. de conſuet. Quod verum eſt, vt in aliis rebus, ſic & Eccl. ex c. Eccleſiaſticarum diſt. 11. ...

Explicatio aliquot dubiorum.

PRimum eſt An obligationi ſuæ ſatisfaciat, qui priuatim recitat cum ſocio nullam talem obligationem habente. Ad quod affirmatiuè reſpondendum eſt, vt reſpondet Azor in ſeq. quæſt. 6. tenetque Suarez in tract. 4. De religione libro 4. cap. 35. num. 1. tum quia id poteſt fieri in choro iux. cap. 1. De celebr. Miſſarum, tum quia conſuetudo ſic habet: tum etiam qui cum tali recitans, perinde ac cum alio, poteſt recitare, partim dicendo, partim audiendo omnia. Quod aduerte procedere quantumcumque ſocius ille recitet ſine interna attentione, dummodo ſic pronunciet vt omnia ab altero intelligātur. Rationē reddit ibidem Suarez: quia talis attentio non iniungitur ab Eccleſia, ſed liberam ei relinquit, ſicut ipſam recitationem; neq; ex vi cooperationis attendere obligatur: quia ille hunc ſubleuat in recitando, nec ad aliud tenetur, quàm ad ita dicendum vt obligatus cum quo dicit, cenſeri poſſit totam ſuam obligationem implere, partim dicendo, partim audiendo attentè quæ ille recitat.

Aduerte verò obiter ex eodem in ſequenti nu. 3. alternationem verſuum retinendam eſſe non minus cùm plures, quàm cùm duo tantum ſimul recitant: quia conſuetudo Eccleſiæ talis eſt in choro: cuius modum recitandi imitari in priuata recitatione valde laudabile eſt: cùm inſtituatur ad ſupplendum vices recitationis faciendæ in ipſo choro. Non licet igitur in dicendis pſalmis cùm plures duobus ſimul recitant, verſus ſigillatim iuxta numerum perſonarum dicere, itaut vnus dicat ſolus vnum verſum, alter alterum, tertius tertium, &c. cæteris audientibus, ſed oportet vt vnus ex vna parte, & duo ex alia vel bini & bini, &c. recitent. Omninoque, vt notat Suarez in eode cap. 35. nu. 2. in recitatione extra chorum danda eſt opera, vt is alternationis modus teneatur in priuata recitatione, qui ſeruatur in choro; namque is eſt ritus quem approbat Eccleſia.

Secundum dubium eſt, An ſi recitet quis cum pluribus teneatur attendere ad verba omnium. Reſpondet Azor in ſeq. quæſt. 7. ſatis eſſe, vt ad verba, quæ à pluribus pronunciantur, perinde attendat, ac ſi ab vno dicerentur.

Tertium eſt, An quando cum ſocio horæ canonicæ recitantur, ſufficiat audire orationes capitula, reſponſoria, & lectiones quæ ab alio dicuntur. Ad hoc idem quoque in q. 8. reſpondet affirmatiuè, & poſt eum Suarez, in eodem cap. 35. num. 4. & 5. & ante illum Sylu. in verbo Hora, quæſt. 7. Cuius reſponſionis ratio hæc eſt, quia in recitatione horarum canonicarum id quod vnus dicit, reputatur dici ab omnibus, quando ex rationabili cauſa fuerit ita conſuetum, maximè ſciente Eccleſia nec reprobante.

159 Quartum dubium eſt, An licita ſit prædicta alternatio dicentis & audientis, in recitatione aliarum precū dicēdarum ex obligatione, v. g. pſalmorum pœnitentialium dicendorum ex voto, vel ex impoſitione Confeſſarij, aut officij defunctorum ex libera promiſſione, vel ex impoſitione Cōfeſſarij, vel ex fundatione, & ſic de cæteris. Ad quod ex Palud. in 4. diſtinct. 45. quæſt. 2. art. 2. concluſ. 2. Nauar. in eodē tractatu cap. 10. num. 59. affirmatiuè reſpondet. Nec immeritò: quia non apparet ratio, cur in his potius, quàm in horis canonicis id videri debeat illicitum. Locum autem id etiam habet cùm plures ſunt, quorum ſinguli tenentur ad integram recitationem, vt cùm ſeorſim ſinguli vouerunt recitare pſalmos pœnitentiales, vel ſingulis talis recitatio eſt in pœnitentiam impoſita à Confeſſario, & ſic de cæteris: excepta obligatione dicendi Miſſam quia plures obligati ad ſingulas Miſſas dicendas, non ſatisfaciunt, ſi vnus eam dicat, & alij miniſtrando ei, ac reſpondendo audiāt. Rationē reddit Paludanus, quia hi nec per ſe, nec per alium faciunt id, ad quod tenentur (nempe ad dicendam Miſſam) ſicut faciunt ij qui cum alio preces prædictas recitant. Nam cenſetur dicere vnam partem per ſe, & alteram per aliū quem audiunt, receptum Eccleſiæ morem obſeruantes.

Quintum dubium eſt, An pari ratione licitum ſit coronā aut roſarium, quod vocant Beatæ Virginis, recitare alternatim cum alio ad ſatisfaciendum obligationi, qua quis ex voto, vel ex mandato Confeſſarij, aut Superioris aſtringitur quinquies aut ſexies recitare Dominicam orationem, quinquagies, aut ſexagies ſalutationem Angelicam. De hoc latè diſputat Nauarr. in eodem cap. 10. nu. 20. & aliquot ſequent. ac tandem concludit licitum eſſe. Id quod Azor approbat in cit. cap. 7. quæſt. 10. quia inquit tuta conſcientia poſſumus huiuſmodi penſum interpretari reddendum eſſe eo more, quo horarum canonicarum penſum exſoluitur.

Reliqua documenta.

Sextum documentum eſt, quod Nauarr. *in eodem cap. 10 num. 9.* tradit inquiens, non ſatisfacere præcepto recitandi horas, eos, qui dum cantant aut recitant, omittunt tantam partem verſuum, deglutiendo, corrumpendo & ſyncopando verba ſyllabas, vel literas, quanta ſufficit, vt ex omiſſis & corruptis fiat notabilis pars horæ. Qui enim id agunt omittunt partem notabilem horarum, nec recitant integras & per conſequens nec implent præceptum de recitandis datum. Adde quod in ea re (ſicut & in recitando ſine attentione & deuotione) ſpecialiter contraueniant prohibitioni Eccleſiæ in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum & in Clement. 1. eod. titul. & in Concil. Baſilienſi ſeſſ. 21. §. Qualitet horæ canonicæ ſint dicendæ extra chorum: cuius verba ſunt, Quoſcumque beneficiarios, ſeu in ſacris conſtitutos, cum ad horas canonicas teneantur, admonet hæc Sācta ſynodus, vt ſi orationes ſuas Deo acceptas fore cupiunt, nō in gutture vel inter dentes, ſeu degluttiēdo & ſyncopando dictiones vel verba: ſed reuerenter verbis diſtinctis, ſiue ſoli, ſiue ſociati cum alijs, officium diuinum nocturnumque perſoluat. Aduerte autem ex Azorio in ſeq. quæſt. 11. iſtud procedere, cùm quis diuinum officium perſoluēs verba mutila & decurtata profert ſcienter: non autem cum id facit vitio linguæ, vel conſuetudine quadam ingenita, ſeu quodammodo in naturam verſa neque in ea (*vt ipſe addit*) quantumcumque nonnihil peccatum ſit, obligatio eſt repetendi taliter dictas preces horarias: quoniam ſeruatum fuit illud, quod erat de præcepti ſubſtantia, ſicut nec repetendus fuit baptiſmus ab ignaro linguæ Latinæ, datus ſub hac forma. Ego te baptizo in nomine patria, & filia, & ſpiritua ſancta, ex cap. Retulerunt, De conſecratione diſtinct. 4.

Septimum documentum eſt, Illos qui inter horarum canonicarum recitationem, ex officio vel Superioris iuſſu occupantur in pulſandis organis, ac ponendis libris, aut thurificandis altaribus (vnde fit vt aliquam partem diuini officij nec proferant, nec audiant) ſatisfacere obligationi recitandi, quantumcumque talem partem non dicant per ſeipſos. Ratio eſt quam habet Aragonius 2. 2. quæſt. 83. art. 12. ſub finem: quòd cùm illi ad celebritatē diuini officij occupētur in ea re, totus chorus ſuppleat pro ipſis: itaut ſatis dicere exiſtimentur, dum miniſtrant dicentibus.

Vltimum documentum eſt, Eosqui vtuntur breuiario Romano edito à Pio V. non peccare peccato omiſſionis partis notabilis diuini officij, ſi non recitent quotidie officium, quod vocant paruum Beatæ Virginis: nec diebus in eorum breuiario notatis, officium defunctorum, pſalmos pœnitentiales, & pſalmos graduales. Cæteros autem tali omiſſione peccare, quando breuiarium, aut regula ſecundùm quam recitant, generaliter præcipit omnibus talia recitari. Priorē huius documenti partem habet Azor in memorato li. 10. cap. 7. quæſt. vltima, & in ſequenti cap. 16. quæſt. 3. & 4. ex bulla eiuſdem Pij V. præfixa ipſi breuiario Romano: per quam etſi idem Pontifex voluerit retineri vſum receptum in aliquibus Eccleſijs, officium paruum B. Virginis recitandi in choro: tamen liberum reliquit recitantibus extra chorum, itam hoc quàm alia memorato omittere: ſicque liberauit ab obligatione recitandi. De quo Suarez tract. 4. De religione *lib. 4. c. 13. num. 13.* 161

Poſteriorem verò partem habet Nauar. de oratione cap. 10. num. 4. & probat, Quoniam ea ratione tales preces conſtituuntur pars horarum canonicarum, de quarum recitatione datur præceptum. Secus eſſe verò, *vt ille addit*, ſi præciperetur duntaxat tales preces recitari in tali vel tali particulari Eccleſia, vel à talibus canonicis, aut talibus Clericis: quia tunc obligarentur tantùm ij, qui eſſent de ea Eccleſia, vel de eorum clericorum collegio. Quos non excuſari, dicentes officium ſuum extra chorum, intelligitur ex eo quòd ipſe Nauarr. ibidem ſubiungit ex D. Thoma: Scholaſticum beneficiarium obligari in ſcholis, recitare officiū defunctorum, quod in ſua Eccleſia toties vel toties, his, vel illis diebus ordinariè dici debet: non autem illud quod dicitur extraordinariè ad preces alicuius, vel ad ſepeliendum defunctum. Videri poteſt Suarez in prius memorato cap. 35. à num. 7. ad 12.

De continuatione requiſita,

SECTIO IV.

162 AD debitam recitationem horarum canonicarum non requiritur talis continuatio, quæ nullam admittat interruptionem. Ea enim licitè interrumpi poteſt aliquibus dictis, aut factis interpoſitis ob iuſtã interuenientẽ cauſam, & accedente voluntate continuandi, ac perficiendi quod reliſtum fuerit, ſtatim ac iuſtum impedimentum ceſſauerit. Tunc autem maximè iuſta cauſa interuenire cenſetur, *inquit Azor in eodem lib.* 10. *cap.* 8. *quæſt.* 3. cùm opus eſt concionem vel audire vel habere, aut rem diuinam facere, aut Superioris iuſſu officium aliquod exequi, aut quodcumque virtutis opus perficere, quid aliud ad ſalutem, aliã ve bona ſiue noſtra ſiue proximi neceſſarium; dummodo tamen nequeat in aliud tempus differri. Quod addo, quia indignum eſt loquentem cum Principe benignè audiente, cœptum ſermonem interrumpere non modo ſine cauſa, ſed nec cum cauſa, quæ patiatur dilationem in aliud tẽpus. Pleniùs & accommodatè ad quotidianũ vſum, de his Nauarr. in tract. De oratione cap. 16. à num. 64. ad finem vſque: qui legendus eſt, quoniam multa habet, quę referre nimis longum eſſet: ideòque contenti erimus aliquot documenta tradere, quibus comprehendamus in communi quæ ſpectant ad continuationem de qua agimus.

Primum eſt: diuinum officium inceptum, & iuſta de cauſa interruptum continuari poſtea poſſe, nec eſſe opus repetere quod iam dictũ fuerit. Hoc habetur ex Medina in Cod. de orat. quæſt. 16. ſua finem, & ex Nauar. loco cit. nu. 70. & 71. Id quod Azor non modo approbat loco cit. quæſt. vltima: ſed etiam in præced. quæſt. ſeaſa locũ habere vult, quantumcumque interruptio fiat ſine iuſta & legitima cauſa: vt ſi per riſum, iocos, aut ſermones alioquin otioſos & vanos; quia licet peccetur, tam per talia verba vel facta illicita, quàm per interruptionem diuini officij ſine iuſta cauſa; tamen in tali caſu perinde ac in pręcedenti, ſeruantur illa quæ pertinent ad ſubſtantiam præcepti de recitatione horarum canonicarum Nã vt Nauar. habet in ſequenti num. 75. interpoſitio ex eo ſolo, quod ſit mala, neminem obligat ad recitationem horarum iterandam ab initio. Vnde ſi interruptio fiat abſque animo habendi recitata pro non recitatis, ſufficit ſequentia proſequi ad ſatisfaciendum obligationi recitandi: quia interpoſitio alterius actus impertinentis, non annihilat actum inceptum, nec facit adeò diſcontinuum, vt impediat præcedentia cum ſequentibus conſtituere quiddam moraliter vnum: niſi fortè tam magna tàmque impertinens eſſet interpoſitio, vt incœpta alicuius horæ canonicæ recitatio, meritò cenſeretur adeò diſcontinua, vt finita potius eſſe quàm interrupta, deberet prudentis arbitrio exiſtimari.

Neque in tali caſu (*quod Nauarr. addit*) ſatisfieri obligationi cõtinuandi, nec interrũpendi diuina officia, impoſitæ per ſeptimum Concilium Toletanum his verbis, relatis in cap. Nihil 7. quæſt. 1 Nullus abſque præuentu patentis moleſtiæ miniſter, vel Sacerdos cùm cœperit, imperfecta officia, præſumat omnino relinquere. Si quis autem temerariè hoc præſumpſerit, excommunicationis ſententiam ſuſtinebit. Vbi aduerte ex eodem Nauarr. in præceden. numero 63. non eſſe liberum cœptam orationem interrumpere, quantumcumque liberum fuerit eam incipere; ſed peccare eos, qui ſine cauſa omittunt illam, etiam cuius initium non fuit obligatorium. Ratio eſt: quia ſi vituperabile eſt ſermonem cum terreno principe inchoatum, ſine cauſa abrumpere nec continuare ipſo aures præbente: multo magis erit vituperabile ſic inire colloquium cum Deo Rege Regum, vt ſine tantæ maieſtatis reſpectu, pro ſola animi libidine, nullàque vrgente cauſa iuſta illo interrupto, ad alia nos ipſo vidente applicemus. Aduerte item eiuſmodi interruptionem fieri: tum loquendo tum audiendo, tum etiam agendo aliena à recitatione: quæ ſi prophana ſint, nec valde vtilia, augent culpam; & ſpecialiter reprehenduntur in cap. Dolentes De celebratione Miſſarũ; ſique ſint turpia vel indecentia, à mortali excuſari nequeunt, propter notabilem in Deum irreuerentiam. Quod ſi pia fuerint vel aliàs honeſta & neceſſaria, ac breuia, excuſatio poterit eſſe omnino à peccato, prout declarat Suarez in pręced. cap. 24. in fine.

163 Secundum documẽtum eſt. Eum qui horas canonicas cœptas interrumpit animo & voluntate nõ continuandi reliquũ quod ſupereſt, ſed repetendi id quod iam recitauit, non ſatisfacere præcepto de recitandis illis, ſi tantummodo continuet quæ reſtant, nec repetat præcedentia iam recitata. Illud eſt Nauarri ibidem num. 73. Debet autem ſic intelligi *ex Azorio in cit. cap.* 8. *quæſt.* 7. vt locum habeat, quando ab initio interruptionis recitans habuit voluntatem repetendi: non autem quando habuit aliquantò poſt; quia tunc ſicut ei liberum eſt aſſumere nouam illam voluntatem repetendi, ita etiam eſt liberum eamdem relinquere, & ſequi interruptionis initio habitam, *vt ſupponitur*, continuandi omiſſam abſque iam recitatorum repetitione. Hanc ſuam doctrinam Azor illuſtrat exemplo audientis Miſſę ſacrum in die feſto; qui ſi ab initio habeat in animo audire aliud, vt pręcepto Eccleſiæ ſatisfaciat, debet illud audire: prout docebitur in ſeq. lib. 19. num. 23. Quod ſi non habuerit eum animum cùm audiret, ſed poſtea eo audito, conceperit voluntatem adhuc aliud audiendi, poteſt ab ea recedere & ratum habere, ſacrum à ſe auditum, eſſe ad ſatisfaciendum pręcepto Eccleſiaſtico de ipſo audiendo.

Tertium documentum eſt. Quamuis horæ canonicæ ſint tantùm vna oratio, vt habitum eſt in præced. ſectione, documento 2. eas tamen non eſſe abſque interruptione continuandas, quemadmodum conſtat ex communi Eccleſiæ conſuetudine; quod etiam nomen ipſum indicat; ex eo enim dicuntur horæ canonicæ, quòd ſint preces certis diei horis diuerſis deputatę per ſacros canones, ex eodem Nauar. in præced. cap. 3. num. 26. De quibus horis poſtea in particulari, cùm dicetur de tempore ad earum recitationem requiſito. Hic tantùm monendum eſt, prędictarum precum partes diſtingui in nocturnum officium diuinum, & in diurnum, hocque rurſus in matutinas laudes, primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperas, & completorium: atque vt addit Nauar. nu. 27. de nocturno intelligitur illud Pſal. 118. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi; de cæteris verò, illud aliud, Septies in die laudem dixi tibi. 164

De quibus non eſt quidem dubium, quin à ſe inuicem diuidi poſſint, ſed an pariter poſſint laudes matutinæ, ab officio nocturno: & partes huius, à ſe inuicem quando ipſum fuerit triplex, *vt in feſtis duplicibus, & ſemiduplicibus*, aliqua dubitatio eſt. Tenendum autem videtur cũ Nauarr. in memorato cap. 3. num. 28. & 64. laudes poſſe diuidi ab officio nocturno, ſicut fit in die natiuitatis Domini, dum illis interponitur prima Miſſa: quia ſunt pars ab illo diſtincta, perinde ac ſea reliquæ horæ: vt argumento eſt, quòd initio earũ Deus in adiutorium meum intende, perinde repetatur ac initio cæterarum: perindèque hymnum proprium habeant. Vnde colligit Nauarr. in tali diuiſione, quando finitur nocturnũ, dicendum eſſe Pater noſter; & cùm poſtea incipiuntur laudes, idem iterum eſſe dicendum cum Aue Maria: quia id ſeruatur in cæteris horis, quæ ſeorſim ab alijs recitantur: idèq; eſſe ius omnium meritò videtur, cùm par ſit cum officio nocturno laudes ita coniungantur, vt pro vna hora canonica habeantur, vtriſque Pater & Aue continuantur; quod quidem non fit in alijs horis quando coniunguntur: ſed pro earum initio, dicitur Pater & Aue Maria, excepto completorio, in quo dicitur tantùm Pater noſter, & hoc non ſtatim initio, ſed poſt lectionem breuem. Adde, *quod Azor in citatis cap.* 8. *quæſt.* 4. *approbat ex Nauar. in cit. num.* 64. tria nocturna officia poſſe à ſe inuicem diuidi iuſta de cauſa. Pro argumento Azor ipſe affert quarundam Eccleſiarum conſuetudinem, qua pro defunctis vnum tantum nocturnum officiũ recitatur cum laudibus. Addere etiam potuit conſuetudinem recitandi paruum officium Beatæ Virginis, quo eo die vnum, alio aliud nocturnum recitatur. Quidquid autem idem Azor contradicat, cõſentaneum videtur, quod Nauar. ibid. monet, quando fit ea nocturnorum diuiſio, dicendum eſſe pater noſter, cùm prius finitur: & Pater noſter, cum poſterius inchoatur, quia conſentaneum eſt in ea re id ſequi, quod videmus ſeruari in alijs ſimilibus.

Quartũ documentum eſt. Illud de horis canonicis eiuſdem diei proximè dictũ, quòd quamuis ſint vna oratio, poſſint tamen ſecundùm primarias ſuas partes, diſiunctis horis recitari: pari ratione dici poſſe de corona Beatæ Virginis, continente quinque primarias partes, quarum quælibet cõſtat vno Pater noſter, & decem Aue Maria, nempe cùm fuerit aliquo die recitanda ſiue ex voto, ſiue ex impoſitione Confeſſarij: ſiue ex aliqua regula, cui non adſtrinxerit, pro rationabili aliqua de cauſa ita fieri poſſe, vt vna earum quinque partium, vna hora; & aliæ, alijs diuerſis horis recitentur, intra eumdem diem. De quo tractat Nauar. in eodem tractatu, cap. 11. à num. 37. eiuſque ad finem; inter cætera ad 165

ferens

ferens has rationes num. 40. tum quod negari non poſſit, quin corona per partes, eodem die dicta diuerſis horis, ſit eodem die dicta: & conſequenter ſatisfactum ſit obligationi dicendi eam die totum; quia quinque decades coronæ, licet per ſe ſingulæ ſint indiuiſibiles, ſecundum illud enim Pater noſter, & decem Aue Maria, quibus vnaquæque conſtat: comparatæ tamen aliæ cum alijs, diuiſibiles cenſeri poſſunt, ſicut cenſentur horæ canonicæ. Tum demum quia ſicut facultas dicendi horas canonicas diuerſis horis præbet occaſionem eas dicendi commodiùs, & cùm frequentiore, continuatiore que memoria diuinorum: & ita facultas dicendi præfatas decades diuerſis horis, magnam præbet occaſionem frequentius habendi memoriam Beatæ Virginis, & aliquid pium cogitandi. Quæ in contrarium facere videntur Nauarr. ipſe refert & ſoluit, eiuſque ſententiam approbat etiam Azor in ſeq. q. 8.

De ordine requiſito.

SECTIO V.

166 Quadruplex poteſt eſſe iſtiuſmodi ordo: vnus officij cum officio diuerſorum dierum; alter diuerſarum horarum eiuſdem diei, tertius diuerſarum partium eiuſdem horæ, & quartus recitationis ipſarum horarum cum Miſſæ celebratione.

Quod attinet ad primum: tenendum eſt quod habet Suares in memorato lib. 4. cap. 24. num. 9. quòd cùm tactus ordo poſtulet, & recepta Eccleſiæ conſuetudo ita ferat, vt non inchoetur officium diei ſequentis antequam expletum ſit officium diei præcedentis, talem ordinem voluntariè inuertere ſine iuſta cauſa non carere culpa; quæ tamen dicitur non ſit pluſquam venialis: quia non derogat ſubſtantiæ orationis, quam horæ canonicæ conſtituunt, nec illam omnino vacuè ſit, vt non contineat grauem deformitatem.

Quod attinet ad 2. Quis ordo requiratur ad debitam recitationem horarum canonicarum; communis vſus ſatis oſtendit, quo nocturnum officium diurno præmittitur: & matutinæ laudes, primæ: prima, tertiæ: tertia, ſextæ; ſexta, nonæ: nona, veſpertinis precibus, & hæc completorio. Quomodo autem peccet, vel excuſetur a peccato qui talem ordinem inuertit, declaratur his propoſitionibus.

Prima eſt. Talem non peccare mortaliter, *dummodo abſit contemptus*, etiamſi abſque iuſta cauſa inuertat per incuriam, & negligentiam. Hanc tenet Nauarr. de oratione cap. 3. n. 67. cum D. Anton. Angelo & Sylueſtro: qui poſtremus in verbo Hora quæſt. 9. dicto rationem tangit: quòd talis ordo non ſit de ſubſtantia præcepti; quod datum eſt de recitatione horarum canonicarum: cuius non pars, ſed ſolum modus eſt talis ordo.

Secunda eſt. Eundem peccare venialiter, ſine obligatione tamen iterandi horam iam recitatam. Hanc quoque habet ibidem cum iiſdem Nauarr & in ſeq. cap. 25. num. 30. Et probatur: quia alienum eſt a ratione in diuino officio nō ſeruare modum procedendi ab Eccleſia approbatum, & vitiatum tamen recitatio, verum ſufficienter facta, iteranda non ſit de neceſſitate.

Tertia eſt. Excuſari à peccato eum qui ordinem prædictum inuertit ex naturali obliuione: ſeu quia recitaturus horam poſteriorem, *vt tertiam*, nullo modo aduertit ſe non dum recitaſſe priorem, *vt primam*. Ratio eſt: quia talis obliuio, cùm rationem habeat ignorantiæ inuincibilis, excuſat omnino à peccato.

Quarta propoſitio eſt. Eum qui, *etiam ſcienter*, inuertit eū ordinem, excuſari ſimiliter à peccato, ſi iuſta de cauſa id faciat. Ita quoque tenent memorati authores. Et ratio eſt: quia vbi adeſt iuſta cauſa, rationabiliter præſumitur excuſatio de mente & voluntate Superioris præcipientis. Exemplum talis cauſæ Nauar. loco cit. ponit: ſi veniam ad chorū dum cantatur tertia, necdum dixerim primam: tunc enim poſſum pſallere cū cæteris, & poſtea dicere primam, vel aliam horam omiſſam. Imò etiam extra chorum ex Azorio *in cit. lib. 10. cap. 12. quæſt. 1.* ſi poſt inceptam horam tertiā recordor me non recitaſſe primam, poſſum ſine peccato illam proſequi animo, & voluntate hanc poſtea recitandi. Idem iudicium eſſe quoque vult, ſi quis nondum recitata prima, rogetur aut inuitetur a ſocio, amico, vel familiari, vt tertiā recitet: ſi ille verò debiti obſequij gratia, concedat illi quod poſtulat. Cæterùm ſiue cum iuſta, ſiue abſque iuſta cauſa fiat talis inuerſio, neceſſarium eſt ſupplere intra eādem diem quod omiſſum fuerit: per tradita a Nauarr. in eodem tractatu capit. decimo, numero 48. & aliquot ſequentibus.

Quod attinet ad tertium, hoc eſt, ad ordinem eiuſdem horæ, tenendum eſt quod Suarez habet *in cit. c. n. 5.* cum graui peccato veniali, illum inuerti voluntariè ſine iuſta cauſa: et ſi quis immutet ordinem pſalmorum inter ſe, vel cū lectionibus, capitulis, hymnis, &c. Ratio eſt, quia tale quid nequit habere prætextum honeſtæ excuſationis: videtur que ſpeciem quamdam contemptus continere, cùm inde corrumpatur ipſarum horarum quaſi pulchritudo, & artificium, conſiſtens in ordinata partium compoſitione inter ſe. Iuſta cauſa autem interueniens poteſt a tali peccato excuſare: qualis cenſetur obliuio alicuius partis, quam ſufficit poſtea ſupplere: nec neceſſe eſt ad obſeruationem ordinis, iam recitata repetere: itemque occupatio grauis. Sic enim ex eodem authore, ſi quis non habens librum ad dicendas lectiones, occurratque grauis occupatio quæ non patietur dicere totum officium matutinum, niſi dicat tunc quæ poteſt, vt hymnos, pſalmos, & cætera quæ habet in diurnali, poteſt talia dicere, & poſtea breuiario habito cætera ſupplere.

Quod attinet ad quartum difficultas eſt, An ordo qui requiritur ad recitationem debitam horarum canonicarum, ſit non ſolùm earum inter ſe, ſed etiam cum Miſſæ celebratione: ita vt aliquarum recitatio hanc præcedere oporteat. 167
Nam et meminit Nauarr. in cit. cap. 3. num. 68. poſt D. Anton. 3. part. tit. 13. cap. 4. §. 4. & Angelum in verbo Miſſa nu. 41. Hoſtienſis ſenſit peccatum mortale eſſe, Miſſam celebrare ante officij nocturni matutinarumque laudum, & primæ recitationem: quod idem authores plureſque alij, *de quibus Suarez in ſeq. num. 6.* concedunt quidem de celebratione ante recitatum officium nocturnum, & laudes matutinas, niſi iuſta cauſa excuſet: vt ſcandalum vel mora retardati populi, aliave ſimilis: eamque communem eſſe ſententiam Nauarr. habet in ſeq. cap. 25. num. 30 & cum eo Azor in cit. cap. 12. quæſt. 4. Sed de celebratione ante recitatam primam, etiam factam ſine iuſta cauſa, D. Anton. ait non eſſe peccatum pluſquam veniale. Angelus verò negat illicitam eſſe, quando prima eſſet iterum dicenda in choro. Nauarrus autem ſentit de rigore iuris, nullum in eo committi peccatū, licet dicat ſe in praxi non audere id ſequi, vel conſulere alteri: eo quòd talis recitatio ſit diſpoſitio valde germana, ad Miſſam deuotius & reuerentius celebrandam.

Quod verò Sotus docet in lib. decimo. De iuſt. & iure q. 5. artic. 4. Miſſam celebrare ante recitatum officium nocturnum, & laudes, non eſſe peccatum pluſquam veniale, Nauarrus ipſe in eodem num. 30. refutat: quia id agere, eſt contrauenire communi & perueruſtæ conſuetudini Eccleſiæ: ac etiam tacito eiuſdem præcepto. Dum enim ſtatuit, vt matutinæ preces dicantur de nocte vel mane: Miſſa verò de die, tacitè ordinauit, vt recitatio diuini officij matutini, eſſet præparatio ad Miſſæ celebrationem. Attamen plurima recentiores in eo aſſentiuntur Soto, quos Suarez loco citato commemorat. Inter quos Aragon 2. 2. quæſtione 83. art. 12. dubit. 5. ait id eſſe intrepide tenendum. Et Suarez ipſe quamuis fateatur melius eſſe aliquatenus priorem ſententiam tenere in praxi: nimirum cauendo ſollicitè ne abſque iuſta cauſa contingat vel nos in eo deficere, cum peccato ſaltem veniali non leui: vel alios nos conſpicientes, occaſionem accipere liberiùs negligendi tam ſanctam præparationem ad Miſſæ celebrationem, in aliquod detrimentum ſuum ſpirituale, atque aliorum fortè ſcandalum. Quamuis inquam hoc ille fateatur, exiſtimat tamen ipſam Soti ſententiam eſſe ſimpliciter ſecuram, & in rigore veram: quia prædicta conſuetudo non fuit introducta intuitu ordinis de quo agimus, ſeu ad inducendam illius obligationem, ex qua recitatio matutini, fieret diſpoſitio requiſita ad Miſſæ celebrationem: ſicut nec conſuetudo celebrandi Miſſam ante meridiem, non item Veſperas, cenſetur introducta intuitu ordinis inter harum recitationem, & ipſam Miſſæ celebrationem.

Itaque licet dicatur congruenter Eccleſiæ conſuetudini, quod matutinum debeat præcedere celebrationem Miſſæ, & Veſperarum recitatio eamdem ſequi: quia tamen illa non eſt per ſe introducta ad eiuſmodi ordinem ſtatuendum, is per ipſam non eſt aliter in præcepto, quàm quia ipſa eſt fundamentum, quo poſito ratio dictat talem ordinem regulariter ſeruandum eſſe: non tamen ſub mortali. Cæterùm

rũm quidquid ſit in ſpeculatione, cenſuerim, *cum in praxi res ſit valde periculoſa*, niſi neceſſitas aperta vrgeat non eſſe vtendum ea libertate: quia de mortali aut de veniali valda graui habenda eſt ſuſpecta, propter virorum timoratorum communem ſenſum: quo exhorreſcunt Miſſam dicere non recitato matutino. Accedit quòd Pius quintus in breui, quod habetur in principio Miſſalis, in virtute obedientiæ præcipiat Miſſam dici, iuxta ritum Miſſalis: & in principio rituum ſeruandorum in Miſſa, dicatur præuia confeſſione, & ſaltem matutino cum laudibus abſoluto, orationi aliquantulum vacet.]

De qualitate requiſita.

SECTIO VI.

AD hanc qualitatem duo pertinent. Alterum eſt, vt Breuiarium ex quo horæ canonicæ recitantur, ſit approbatum ab Eccleſia: quale eſt ſolum Romanum nouum iuſſu Pij quinti editum: & alia quæ ante illud 200. annis, per ſtatutum aut conſuetudinem introducta fuerunt cum approbatione Sedis Apoſtolicæ. Quod conſtat ex Bulla eiuſdem Pontificis, eidem Breuiario præfixa: per quam ſic abrogantur cætera omnia Breuiaria, vt horas canonicas ex eis recitantes ſtatuantur non ſatisfacere præcepto Eccleſiaſtico. Alterum eſt, modus recitandi, pro quorum plena intelligentia aliquot dubia occurrunt explicanda.

PRIMVM DVBIVM.

An quicumque tenetur horas canonicas recitare, ſatisfaciat, recitando illas ex quouis alio Breuiario, quàm approbato à ducentis annis, in ſuo Epiſcopatu.

168 HOc tractat Nauarr. de oratione cap. 19. numero 111. & aliquot ſequentibus, tréſque de eodem varias opiniones refert Azor, in prima parte Moral. inſtit. lib. 10. c. 11. qu. 1. Quod autem videatur in praxi tenendum propoſitionibus, his explicatur.

Prima eſt, Formulam Breuiarij, hoc eſt, ſpeciem & quantitatem precum ad quas tenentur Beneficiarij aut Religioſi choro addicti, aut initiati maioribus ordinibus, variam eſſe poſſe apud varios, quamuis omnium ſit communis obligatio. Hæc eſt Soti in 10. De iuſtitia & iure quæſt. 5. art. 4. concl. 1. Quam probat, quia iure quidem diuino ac naturali tales tenentur ad aliquas peculiares preces: ſed quænam eę ſint, determinatum non eſt eodem iure: ſed iure tãtùm humano: quod pro varietate locorum, & temporum variatur, in iſtius rei determinatione, ſicut paſſim ſolet quoque in alijs determinationibus. Pro quo facit cap. In die. De conſecrat. diſt. 5.

Secunda propoſitio eſt, Clericum non ſatisfacere obligationi ſuæ, recitando horas ex Breuiario, quod in alio Epiſcopatu approbatum ſit quidem: ſed nó in ſuo Hanc Azor ibidem tenet cum Nauarr. tam loco cit. quàm in ſequen. c. 21. num. 23. & cum Soto in memorata concl. 1. Confirmaturque maximè per cap. De his, diſtinct. 12. quo præcipitur vt vniuſcuiuſque prouinciæ ciues, rectoréſque Eccleſiarum vnum eumdemque in pſallendo teneant modum, quem in Metropolitana ſede cognouerint inſtitutum: nec aliqua diuerſitate ordinis, vel officij à Metropolitana ſede patiantur ſe diſiungi. Ad idem facit canon Placuit, eadem diſtinct. & canon Conuenit. De conſecrat. diſtinct. 5. At ex alio quàm ſui Epiſcopatus Breuiario approbato, horas canonicas recitans, non conformat ſe talium canonum præſcripto. Accedit quòd in Clement. 1. De celebratione Miſſarum, diſpẽſetur cum Clericis Cardinalium, & Epiſcoporum familiaribus, vt poſſint ſe conformare illis in modo recitandi horas canonicas, quæ diſpenſatio neceſſaria non fuiſſet, ſi ijdẽ familiares poſſent præcepto Eccleſiæ ſatisfacere, recitatione alterius Breuiarij, quàm ſui Epiſcopatus.

De hac in Nauarr. in cit. cap. 19. num. 115. præmittens in praeced. num. 114. contra directorium iuris (quod in verbo. Hora ſequuntur *Angelus num. 12. Sylu. qu. 1. Tabien. q. 10.* & ante eos D. Anton. 3. *par. tit. 13. c. 4. §. 11.*) propoſitionem hanc procedere etiam quoad Clericum ſecularem ordinatum ad titulum ſui patrimonij, quia quamuis non habeat beneficium, ſubditus eſt tamen Epiſcopo ſui domicilij, illiuſque ſynodalibus legibus parere tenetur in iis, quæ ad omnes æquè pertinent: ſicut recitatio officij diuini, æquè pertinet ad habentes beneficium Eccleſiaſticum, & ad non habentes. Cum Nauar. ſentit Sotus loco cit. tutiorque eſt ea ſententia: quam Suarez de religione tract. 4. lib. 4. cap. 23. num. 4. approbat, quia licet talis non teneatur choro aſſiſtere, tamen tanquam pars Cleri ſui Epiſcopatus, tenetur ſe ei conformare: ad idque poteſt ab Epiſcopo ſuo cogi, vt ad aliquid ſpectans ad rectum Eccleſiæ propriæ ordinem, ab omnibus æqualiter cuſtodiendum, *ex memorato cap. Conuenit,* etiam in recitatione priuata, quando quidem ea ſubrogatur publicæ, quæ fit in choro.

Tertia propoſitio eſt, Religioſum, vt ſatisfaciat obligationi quæ ei ex ſua profeſſione incumbit recitandi horas canonicas, debere ſequi eam Breuiarij formulam, qua Sedis Apoſtolicæ approbatione vtitur ordo regularis, cuius inſtitutum profeſſus eſt. Hanc Azor in ſupra cit. quæſt. 1. probat ex eo, quòd, iure canonico, Religioſi compellantur ſui inſtituti, & ordinis recitandi formulam tenere & ſeruare, vt intelligitur ex cap. De his, & cap. Placuit, diſtinct. 12. 169
Eamdem quoque ex directorio iuris tangunt locis citatis Angelus, & Tabienſis, itemque Syluest. niſi quòd addit id procedere de bene eſſe. Aduerte autem ex Nauarr. in fine eiuſdem cap. 19. Religioſum cuius regula nihil de modo recitandi præcipit, ſequi debere regulam Epiſcopi cui ſubeſt, aut ſi exemptus ſit, ſequi vſum Romanum.

Quarta propoſitio eſt, *quam ex eodem directorio ijdem auctores habent*, ordinatum, & intitulatum ad certam Eccleſiam, teneri dicere officium ibi conſuetum: atque adeo ſecundum Epiſcopi ſui ſpecialem regulam ſi aliqua detur: alioqui ſecundùm regulam Metropolitani, ex Nauar. loco cit. Probatur verò propoſitio, quia non retineretur alioqui formulæ vnitas, quam in diuini officij recitatione ſeruandam, commendant ſacri canones, vt patet ex antedictis. Aduerte verò obiter ex Sylu. in cit. q. 1. dicto 6. Monachum prælectum Eccleſiæ ſeculari, debere ſequi conſuetudinem Eccleſiæ ad quam tranſit, ſi ad eam transferatur in perpetuum. Non item, ſi tantum ad tempus: ſed debebit officium ſuum monachale retinere.

Quinta propoſitio eſt, *quam ijdem addunt tanguntque ex doctrina D. Thomæ quodlibeto 1. art. 13.* Habentem legitimè beneficia in duabus Eccleſijs, debere vti formula quam tenet, & ſeruat ea Eccleſia in qua habet beneficium dignius, *verbi gratia decanatum*, quantumuis pinguius habeat in altera, ſed minus dignum vt ſimplicem canonicatum. Si verò habeat parem dignitate in vtraque Eccleſia, *verbi gratia duos ſimplices canonicatus*, vti debebit formula quam ſeruat Eccleſia dignior. Sin autem Eccleſiæ ſint quoque pares dignitate, liberum erit ei vti qua maluerit formula, quæ in alterutra Eccleſia ſeruatur, ſi in neutra reſideat legitimè, nimirum per diſpenſationem, aut quia neutrum beneficium reſidentiam requirit. Hanc propoſitionem quadripartitam Diuus Thomas non aliter probat, quàm quod in tali re maior dignitas ſpiritalis præponderet minori, quidquid ſit de emolumento temporali: ratioque poſtulet vt nos conformemus potius ijs cum quibus conuerſamur quàm cum alijs. Etſi autem Azor in memorato cap. 11. quæſt. 2. eam dicat communiter receptam: nihilominus Suarez in citato capitulo vigeſimotertio numero ſexto, probabilius cenſet beneficiarum poſſe recitare horas canonicas ſecundùm formulam receptam in diœceſi in qua reſidet, non obſtante quòd diuerſa ſit ab vſitata in loco ſui beneficij: quia valde expedit imitari honeſtos mores eorum inter quos viuimus, & firmum domicilium habemus; alibi habentes tantùm quaſi domicilium ad aliquod tempus: pro quo non eſt neceſſarium aſſumere aliud Breuiarium: cùm huius frequens mutatio meritò vituperetur.

SECVN-

SECVNDVM DVBIVM.

An recitans horas canonicas ex Breuiario alieno quidem, ſed approbato conſuetudine ducentorum annorum, peccat mortaliter perinde, ac ſi recitaret ex reprobato, vel recitationem omitteret omnino.

170 PRo parte negante facit Syluester in verbo Hora quæſt. 12. cum quibuſdam alijs apud Nauar. De oratione c. 19 num. 21. Pro affirmatiua autem plures ab eodem Nauarr. citati in ſequenti nume. 214. Videntur autem cum eodem in reliqua parte eiuſdem capitis propoſitiones hæ tenendæ.

Prima eſt, Non eſſe peccatum, ne quidem veniale, quandoque vno vel altero die, aliqua de cauſa, quæ docto & bono viro iuſta videatur, officium recitare ex Breuiario approbato quidem, alio tamen a noſtro ordinario, cuius regulam ſequi tenemur. Hæc patet ex eo, quod iuſta cauſa excuſet ab obſeruatione præcepti humani: etiamſi pro diſpenſatione recurrendum ſit ad Superiorem, cùm fieri poteſt. In exemplum autem iuſtæ cauſæ Nauarr. num. 217. adfert neceſſitatem repentinam ſtudendi, concionandi, prælegendi, iuuandi in recitando infirmum, vno vel altero die, aut Prælatum, aut amicum defeſſum.

Secunda propoſitio eſt, Cum diſpenſatione Papæ quemlibet poſſe licitè ſumere Breuiarium quod ei libuerit, dummodo talis diſpenſatio detur iuſta de cauſa. Hæc quoad priorem partem patet: quia Superior authoritatem habet diſpenſandi in ſua lege. Quoad poſteriorem verò; quia, vt Nauarr. in præcedenti num. 204. argumentatur: licet is qui ſine iuſta cauſa per Superiorem diſpenſatus eſt, non peccet tranſgreſſione legis, *quæ ei relaxata eſt*, ſi contrauentat: peccat tamen contra naturæ legem, præſcribentem quòd debeamus conformare nos in bonum, cum iis quibuſcum viuimus; quódque turpis ſit pars, quæ non conuenit ſuo toti. Tale autem peccatum mortale erit aut veniale, pro qualitate inde ſequuti magni aut parui ſcandali: quod ex de cauſa datur cæteris, prout Nauar. ipſe ibidem notat.

Aduerte etiam ex eodem in præcedenti cap. vndecimo num. 14. & aliquot ſequentibus: olim quidem Epiſcopum iuſta de cauſa potuiſſe diſpenſare cum ſubdito ſuo, vt ſecundùm formam alterius Epiſcopatus horas canonicas recitaret, eo quod potuit propriam Epiſcopatus formulam recitandi immutare, *& per conſequens in ea diſpenſare*; ſicut & iuxta cap. 1. De conſecrat. diſtinct. 3. inſtituere nouas feſtiuitates, ad quas ſequitur ordinatio noui officij. Sed poſt editum à Pio quinto Breuiarium, & promulgatum cum Bulla eidē præfixa, per quam idem Pontifex, pro ſumma ſua authoritate, talem immutationem vetuit, & præcepit vt omnes Clerici in toto orbe Chriſtiano, ſecundùm formulam in eo Breuiario poſitam, horas canonicas recitarent, exceptis iis qui per Breuiaria ante ducentos annos compoſita, & approbata recitabant; prædicta Epiſcoporum poteſtas ſuſpēſa eſt, propter abuſus, quorum fit mentio in eadem Bulla: itaut Clerici quoad formam Breuiarij ſeruandam in recitatione horarum canonicarum, iam non teneantur, vt antea, lege ſpeciali ſui Epiſcopi, vel Archiepiſcopi; ſed vniuerſali Summi Pontificis, quam inferior tollere non poteſt nec limitare, ex Clemen. Ne Romani, De elect. Eandem obſeruationem tangit Azor in 1. par. Moral. Inſtit. lib. 10. cap. 13. quæſt. 12. de qua etiam Suarez in fine citati cap. 19. vbi bene monet in tali præcepto, ſicut & in alijs Eccleſiaſticis, Epiſcopum diſpenſare poſſe iuſta de cauſa in vno aut altero caſu occurrente: non autem concedere diſpenſationem permanentem, Pro quo videnda ſunt antedicta a nobis de diſpenſatione lib. 13. num. 190. & aliquot ſequentibus, ac lib. 16. num. 18.

Tertia propoſitio eſt, Peccare eum qui ſine diſpenſatione ſufficienti frequenter mutat modum recitandi horas canonicas: nempe recitando aliquod diebus ex vno Breuiario, & aliquot alijs, ex alio pro ſuo arbitrio: itaut viris doctis, & pijs, id nimium eſſe, poſſit videri; quiſquis ſit ita recitans, ſiue beneficiarius, ſiue alius. Huius rationem tangit Nauar. in cit. ca. 19 in fine num. 217. quod etiamſi liberum ei eſſet vtrumque eligere, *vt v. g. nouum Romanum, & Diſunti*num: non poſſet tamen tot mutationes iuſtè facere.

Quarta propoſitio eſt, Interdum ex alieno Breuiario recitare ſine iuſta cauſa, peccatum quidem eſt, ſed non mortale: dummodo citra contemptum legis, tamque raro fiat, vt viro prudenti, & docto non videatur notabilis audacia. Hanc Nauar. ibidem ex eo probat: quòd eiuſmodi mutatio tam rara, non videatur ita notabiliter contraire menti inſtitutoris Breuiarij, vt ad culpam mortalem, ea cenſenda ſit paruentia.

Quinta propoſitio eſt, Beneficiarum, aut Religioſum, aut ſacro ordine initiatum ſine beneficio, qui omittit omnino, aut multo tempore mutat ſuum Breuiarium, & regulas ſui Epiſcopatus, vel ordinis ſine diſpenſatione, peccare mortaliter. Hanc idem habet: & probat in ſequenti num. 218. quia illud planè eſt contra præceptum poſitiuum, quo iubetur quiſque ſecundùm ſuam regulam recitare. Cuius præcepti ante meminimus in explicatione primi dubij. Ipſum autem ſub mortali obligare, Nauar. in præced. numero 215. ex eo probat, quòd Concil. Tolet. relatum in cap. De his, diſtinct. 12. iubeat contrauenientem tali præcepto, ſuſpendi a communione ſex menſibus, & culpam lachrymis abluere: quæ amaræ pœnitentiæ, iudicia ſunt culpæ mortalis, & non ſolummodo venialis.

TERTIVM DVBIVM.

An ex ſuo Breuiario recitare commutatione officij vnius diei in officium alterius diei, v. g. recitando de Sancto, cùm recitari debeat de feria, vel contra: An inquam ſit peccatum.

AD hoc reſpondendum eſſe affirmatiuè, ex eo patet quod & tunc violetur vniformitas in recitatione horarum canonicarum, ex præcepto Eccleſiæ retinenda, per cap. penultimum, & vltimum, diſt. 12. & cap. Conuenit, De conſecrat. diſtinct. 5 Sed difficultas eſt non modica an ipſum ſit mortale: quam Suarez tractat in eodem cap. 13. a num. 1 ad 16. allatis in vtramque partem authoribus, & rationibus 171
Pro ſolutione autem videtur dicendum: poſſe peccatum mortale committi mutando, officium vnius diei in officium alterius. Quia præceptum de recitandis horis canonicis obligat ſub mortali per antedicta. Ipſumque ſic in genere datur de ſeptem horis canonicis, vt etiam detur in particulari, ſeu in indiuiduo, de iiſdem vnoquoque die recitandis: quæ cùm ex Eccleſiæ inſtitutione ſint variæ, pro varietate dierum: merito vnas dicens non cenſetur dicere alias. Quare nec ſatisfacere præcepto de talibus determinatis tali die dicendis: ſi non eas, ſed alias recitet. Confirmatur: quia alioqui dicere has potius quàm alias tali die, ſolum eſſet conſilij, tanquam quid melius; & non modo mortale, ſed nec veniale eſſet facere in eo mutationem ex mera voluntate, ac ſine vlla iuſta cauſa, quod nemo dixerit. Apertéque in contrarium eſt, quod Pius quintus in Bulla Romano Breuiario præfixa iubet officium diuinum dici ſecundùm formam ab ipſo præſcriptam. Ad quam formam pertinet diſtributio eiuſdem officij per dies feſtos aliaque tempora. Ei autem diſtributioni repugnat mutatio officij vnius diei in officium alterius diei. Ergo repugnat dicto præcepto: nec relicta eſt arbitrio recitantis.

Verumtamen non adeo frequens eſt in ea mutatione tanta culpæ grauitas. Etenim ſemper a mortali ea excuſatur ex paruitate materiæ: ſeu quantitatis, qua officium recitatum, minus eſt recitando: niſi ea enormem adferat læſionē officio diuino quod relinquitur, prudenti expendendam ex circumſtantiis eiuſdem mutationis, vt ſi ſit valde frequens aut valde ridicula, prout cenſetur ea qua ſolemniſſimum officium proprium in die natiuitatis Domini, mutaretur in feriale ſimpliciſſimum; aut lugubre Dominicæ palmarum, in hilare reſurrectionis Domini. Quod ſi ſit magna inæqualitas inter officia, quia ſcilicet illud quod relinquitur, multo longius eſt altero in quod mutatur: vt cùm officium dominicæ mutatur in officium vnius martyris, quod longe breuius eſt: non eſt excuſatio: quia hoc ſupplet illud cum defectu notabili, atque adeo rationem habente defectus integritatis: qui quando eſt notabilis in officio diuino, conſtituit peccatum mortale, iuxta habita in præcept. ſect. 3.

Excuſatur item a mortali eadem mutatio, ex inaduertentia,

tia, quæ quamuis ſi aliquo modo culpabilis, poteſt tamen à tanta grauitate culpæ excuſare ipſam diuini officij mutationem, vt non deliberatam plenè. Immo & excuſare à recitatione omiſſi, ex communi ſententia teſte Azorio in citato lib. 10. cap. 10. quæſt. 2. niſi, *vt addit Suarez*, ipſum ſit notabiliter maius non omiſſo: quia tunc facienda eſſet aliqua compenſatio, dicendo aliquid ex officio omiſſo diuerſum ab eo quod iam dictum eſt. Excuſatur denique, ex iuſta cauſa: qualis eſt quòd non habeam nunc Breuiarium ex quo dicam officium de Sancto, & ideo dico de feria, quia non poſſum recitationem donec habeam commoditatem Breuiarij, differre; quoniam tunc erit mihi vacandum ſtudio neceſſario, vel alicui operi pietatis.

QVARTVM DVBIVM.

An liberum ſit ijs qui proprium Breuiarium habent approbatum, vti extra chorum nouo Breuiario Romano.

173 DE hoc interrogatus Nauar. nonnihil incertus fuiſſe videtur in lib. 3. ſuorum conſil. tit. De celebratione Miſſarum conſil. 15. 16. & 19. Diſtinguendum autem videtur. Nam ſi recitans extra chorum, addictus ſit choro in quo cantantur horæ canonicæ ex Breuiario approbato ducentis annis ante prædicti noui introductionem, non eſt probabile ei licere ſine diſpenſatione Epiſcopi, ipſo nouo vti. Ratio eſt, quia talis mutatio permittitur quidem à Pio quinto fieri, etiam in choro; ſed tantùm de voluntate ſeu conſenſu Epiſcopi & Capituli. Cùmq; priuata recitatio horarum canonicarum ſubrogetur in locum publicæ, quæ fit in choro, debet eſſe ei conformis: vt patet per antedicta in explicatione dubij primi. Et confirmatur: quia deformitas inter eos qui ſunt eiuſdem vocationis & familiæ, reprehenſibilis eſt, ex cap. In noua actione 16. qu. 7. & ex Clemen. 1. de electione: magnaque eſt indecentia illa, quæ inter tales: vnus ex vno, alius ex alio Breuiario recitat. Quamquam ſi nullum periculum inde immineat diſſenſionis, aut imminutionis charitatis, cenſeri poteſt, *prout Leſſius docet, De iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. num. 75.* illius Breuiarij vſus permiſſus hoc nomine, quòd valde laudabile ſit conformare ſe Eccleſiæ Romanæ, tanquam matri omnium aliarum Eccleſiarum. De grauitate prædicti peccati iudicandum erit ex qualitate, & quantitate ſcandali, & aliorum incommodorum ſequentium ex tali deformitate, quæ de ſe non videtur tanta, vt ad mortale ſufficiat, prout notat Suarez in citato cap. 23. n. 9. in fine.

Iam ſi quis liber ſit à choro, nec vlli regulæ ſubſit, quæ certam formam ſeruare teneatur per ſtatutum à Sede Apoſtolica approbatum, non videtur negandum quin ei liceat, etiam ſine diſpenſatione, vti prædicto nouo Breuiario: ita vt Eccleſiæ præcepto ſatisfaciat recitando ex eo horas canonicas, prout Nauar. in citato conſilio 16. ex eo probat: quòd Pius quintus in ſua Bulla præcipiat omnes tam regulares, quam ſæculares vti eodem officio nouo, exceptis ijs qui vtuntur antiquo ante ducentos annos recepto. Qua exceptione non præcipit, vt antiquum eiuſmodi officium ij ſeruent, qui illud antea tenuerint: ſed indicat quòd ſi nolint, non teneantur ſeruare nouum, ne quidem in choro: niſi ipſum ſit in eo introductum conſenſu Prælati & Capituli. Nihil eſt igitur, cur ad ſeruandum nouum Breuiarium extra chorum, à prædictis neceſſaria ſit diſpenſatio Epiſcopi: cùm Papa ſufficientem ad id faciat poteſtatem, non requirentem Epiſcopi conſenſum. Nam nominatim de choro expreſſam mentionem faciendo, non obſcurè iudicauit ſe reſpectu tantùm illius exceptionem addidiſſe, impedimentum adferentem recitandi horas canonicas ex ipſo nouo Breuiario: ad quod tollendum eſſet opus authoritate Epiſcopi, & Capituli.

Porrò quin omnes ij quorum breuiarium non præceſſit ducentis annis ipſum Romanum nouum, poſſint ex eo horas canonicas priuatim recitare, ſine diſpenſatione dubium non eſt. De qua re videndus eſt Suarez in ſequenti num. 10. Admonens non obſtare, quòd per negligentiam Prælatorum retineatur in choro antea vſitatum breuiarium: quia cum ipſum ſit, *vt ſupponimus*, de numero eorum quæ abrogatur à Papa, prauus eſt talis vſus: vtpote retentus contra expreſſam Superioris voluntatem. Vnde fit, vt nequeat obligationem inducere ad illum imitandum: nec poſſe Prælatum præcipere illius imitationem: cùm obſtet præceptum Papæ, de quo idem author pluribus in præced. cap. 21.

QVINTVM DVBIVM.

An ad ſatisfaciendum Eccleſiæ præcepto, neceſſarium ſit horas canonicas elata voce recitare.

PRo huius explicatione ſit prima propoſitio. Non ſatisfieri præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas ſola mente; ſed requiri vt etiam voce recitentur. Hanc habet 174
Medina in Cod. De oratione quæſt. 7. in initio. Et probatur: quia cùm Eccleſia non obliget immediatè ad actum mentis, præceptum ipſius non impletur ſolo interiori mentis actu. Deinde quia ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 83. art. 12. Oratio publica, id eſt, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur, vt ab ipſo populo exaudiri poſſit, debet voce proferri. Recitatio verò horarum canonicarum, oratio eſt huius generis, vt ſatis conſtat. Accedit quòd in Concilio Baſilienſi ſeſſ. 21. ſit iuſſum, vt horæ canonicæ nō inter dentes, nec in gutture, nec ſyncopatè, ſed integrè pronuncientur.

Secunda propoſitio eſt, Eum qui non tantùm priuatim, ſed etiam ſolus dicit horas canonicas, ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ſi eas taliter recitet, vt verè dici queat, ore voceq; preces fundere: ſiue poſſit ab alio audiri ſiue non poſſit. Hanc contra Medinam loco cit. tenet Nauarr. in tractatu de oratione cap. 10. num. 14. Et probat, tum quia ex ipſo etiam Eccleſiæ præſcripto, in Miſſa, & in ipſis horis canonicis quædam ſecretò dicenda ſunt. Tum quia communis vſus virorum piorum & doctorum eſt, vt in templo vel in cubiculo, vel faciendo iter cum alijs (*ne eis moleſti ſint, vel impedimento, & ad fugiendam hypocriſis ſpeciem*) ſummiſſa voce ex vrbanitate, & ciuilitate horas ſuas recitent. Tum demum quia vt Caiet. notat ad citatum D. Thomæ art. 12. oratio publica de præcepto quidem debet vocalis eſſe: ſed tamen clara, & alta, ſolummodo ex decentia: quæ plerumque ceſſat ratione perſonarum quæ inde offenderentur vel impedirentur. Neque obſtat quòd in eodem loco D. Thomas dicat orationem publicam debere fieri alta voce, vt innoteſcat populo pro quo profertur. Nam id intelligendum eſt de oratione quæ non ſolùm eſt publica, ſed etiam publicè dicenda eſt, vt audiat populus: quod non eſt ſemper neceſſarium in recitatione horarum canonicarum, ſicut eſt in celebratione miſſæ. Ille enim plerumque à ſolo, & nemine conicio recitari poſſunt: hæc autem, non niſi duobus aſſiſtentibus ex c. Hoc quoque, De conſecrat. diſtinct. 1. (*aut ſaltem vno, prout conſuetudo iam obtinuit*) celebrari poteſt, & ideo clara ſemper, & intelligibile voce, dicenda eſt.

Tertia propoſitio eſt, Vocem eius qui ſolus, & priuatim recitat horas canonicas, non debere eſſe ita ſummiſſam, vt non audiat ſeipſum. Hæc eſt contra Azorium in prima part. Moral. inſtitution. libro decimo, capit. vndecimo, quæſtion. quarta, eamque tenent non modo Caietan. & Medina quos ipſe refert; ſed etiam loco citat. Nauarr. *quem quaſi ſibi conſentientem idem Azor affert*, ſatis apertè: verba enim ipſius ſunt. Cum eas pronunciat ad ſe tantùm mouendum, & mente & corpore Deo ſeruiendum, ſufficit quòd formet, verba illaque audiat, & intelligat. Quibus verbis inſinuat quoque rationem noſtræ propoſitionis: nempe quòd iuxta Diui Thomæ doctrinam loco cit. horæ canonicæ proferri debeant voce, vt habeamus ſignum externum quo mens noſtra eleuetur in Deum. Signum autem non operatur niſi ingerendo ſenſui ſpeciem ſui: & vocalis recitatio horarum canonicarum non audita, nullam ſui ſpeciem ſenſui ingerit.

Quarta propoſitio eſt, Recitantem cum ſocio debere ab eo audiri. Hæc patet ex præcedenti, quia ſi recitans audire debet ſeipſum, multò magis ſocium cum quo recitat: quia non ſuppleret alioqui audiendo, quod amittit non recitando.

Digitized by Google

De peccato quod committitur non implendo obligationem recitandi horas canonicas.

SECTIO III.

142 CONuenit inter Doctores tale peccatum mortale eſſe ex ſuo genere, tanquam commiſſum contra præceptum datum de actu religionis virtutis præſtantiſſimæ, attinentiſque ad Dei cultum, atque conferentis ad Eccleſiæ vtilitatem, non ſecus ac dicere vel audire Miſſam diebus feſtis iuxta præceptum quod exponetur in ſeq. libro Adde quod ex cap. Clericus victum, diſtinct. 91. tale peccatum ſit dignum excommunicatione, quę imponitur tantùm ob mortale ex cap. Nemo Epiſcoporum, 11. quæſt. 3. Vbi aduerte obiter nihil referre in hac re ex quo titulo trium memoratũ (*ſacri inquam ordinis profeſſionis religioſæ, aut beneficij Eccleſiaſtici*) proueniat obligatio recitandi horas canonicas Nam ea quocumque proueniat, ſimiliter eſt ſub mortali, Sic tamen vt ſi quis ex pluribus talibus titulis obligetur, grauius peccet illius tranſgreſſione, quàm ille qui paucioribus. Etenim cùm tituli ipſi augeant obligationem, aggrauant conſequẽter illius violationem: ſicque initiatus ſacris ordinibus, & beneficiatus omittendo horarum canonicarum recitationem, peccat grauius quàm ſimplex Clericus beneficiatus, & Sacerdos religionem profeſſus, quàm ſimplex Sacerdos ſecularis: ſimiliter habẽs plura beneficia, quàm habens tantùm vnum.

Conuenit quoque inter Doctores omittendo notabilem partem horarum canonicarum vnius diei, niſi ignorantia aut alia iuſta cauſa excuſet, *iuxta poſt dicenda in 13. cap.* mortale committi. Quod probatur à pari de Miſſa, quam nó modo totam, ſed etiam partem ipſius notabilem omittere voluntariè, peccatum cenſetur mortale, eo quod officia diuina notabiliter ex parte relinquere imperfecta, magnam habent turpitudinem, adeóque irreuerentiam diuinæ maieſtatis nó modicam, argumento cap. Illud, & cap. Nihil, 7. quæſt. 1.

143 Diſſentiunt autem ipſi Doctores in definiendo, quæ horarum canonicarum pars cenſeri debeat ita notabilis, vt illius omiſſio ad mortale ſufficiat. Namque Nauar. in tract. de oratione cap. 20. num. 44. iudicat, tunc partem cenſendam talem, quando adequauerit tertiam partem vnius ex minoribus horis, hoc eſt vel primæ, vel tertiæ, vel ſextæ, vel nonæ: cuius tertiæ partis exemplum aſſignat, vnius talis horæ initium vſque ad finem ferè primi Pſalmi. Immo aliquid minus poſſe ad eam ſufficere ipſe ſignificat in Enchir. cap. 25. num. 98. his verbis, Dici partem notabilem; quia omittere paruam, puta vnam dictionem, aut partem verſus, etiam ſine voluntate repetendi, non eſt pluſquam veniale: modò ne ob contemptum aut cum notabili ſcandalo omittatur. Hæc ille. Syluester verò in verbo Hora quæſt. 12. ſub finem, videtur exiſtimare vnius horæ omiſſionem requiri ad committendum in hac re peccatum mortale. Videri præterea poteſt, iuxta Roſellam in verbo Horæ canonicæ, num. 3. ſub finem totius officij vnius diei omiſſionem requiri, ad conſtituendum in hac re peccatum mortale. Nec defuit qui putarit talem omiſſionem non eſſe peccatum mortale, niſi ea fieret ex contemptu, vel ex faſtidio rerum diuinarum, vel ex conſuetudine. Sic enim ſenſiſſe Richardum quemdam Anglicum refert Angelus in verbo Hóra, quæſt. 10. nec ipſe omnino improbat, licet cenſeat eſſe tutius tenere cum aliis, quòd omiſſio diuini officij ea ſola negligentia, ſufficiat ad peccatum mortale.

144 Cæterùm illud quod Nauar. inſinuat, videtur nimis rigidum: quandoquidem ex D. Thoma 2. 2. q. 147. art. 3. ad 2. tranſgreſſio præcepti Eccleſiaſtici, quod per modum communis ſtatuti proponitur, non eſt mortalis, niſi fiat ex contemptu, quo nolit quis eidem ſtatuto ſubijci, aut niſi illa ipſa tranſgreſſio ita fiat, vt finis præcepti contra quod ea fit, impediatur ac veluti repudietur. Iam verò quod quis vnum aut alterum verſum, aut etiam, aliquanto plures omittat ex negligentia, non eſt eo ipſo cenſendus, vel habere contemptui præceptum recitandi horas canonicas, vel illud ipſum fraudare fine ſuo reddendi Deo debitas laudes pro populo. Accedit quòd ſcopus legis Eccleſiaſticæ ſit animas ſuaui modo ad Chriſtum ducere; non autem illaqueare eas nimia præceptorum auſteritate.

Ex reliquis autem inſinuatis, illud ſolùm quod poſitum eſt ſecundo loco videri poteſt habere aliquid probabilitatis. Nam quod quarto loco retulimus, ex dictis apertè conſtat falſum eſſe. Illud verò quod propoſuimus tertio loco nempe totius vnius diei, omiſſionem horarum ad mortale requiri, ea eo reijcitur, quod omnes ſeptem horæ quotidie recitari, nominatim præcipiantur in cap. 1. De celebratione Miſſarum: atque tale præceptum ſit ſub mortali, iuxta cap. Dolentes, eodem titulo. Vnde ſequitur omiſſionem cuiuſque earum ſufficere ad peccatum mortale. Quam eſſe omnium ſententiam Suarez dicens in tract. 4. de relig. lib. 4. cap. 25. num. 15. addit rationem, quòd talis omiſſio ſit notabilis deformitas & mutilatio officij diuini, contingens in tali parte quæ ſufficeret ad mortale, ſi ſola ſub eo reatu præciperetur quales ſunt ſine dubio ſingulæ eædem horæ, quę ſimul quidem, & tanquam partes eiuſdem totius præcipiuntur, ſed perinde ac ſi ſeorſim vnaquæque præciperetur. Quinimo et quod ſecundo loco propoſitum eſt, *ad mortale requiri vnius integræ horæ omiſſionem*, obſtat quòd cum vna detur, quæ complectitur Matutinum & Laudes, *vt licet deducere ex c. 1. De celebratione Miſſarum*, non ſit rationi conſentaneum illud, quod inde conſequens eſt, mortale eſſe, tertiam v. g. omittere: non autem omittere laudes, vel vnum ex tribus matutini nocturnis: cùm non minor diminutio diuini officij mutilatióque fiat his omiſſionibus, quàm illa.

In re autem adeo incerta, libenter amplector doctrinam quam Suarez habet in ſeq. num. 16. poſt Sylueſtrum & Roſellam locis antea memoratis & Nauarrum citantem alios in tract. de orat. cap. 7. num. 6. Nimirum præceptum de recitandis quotidie horis canonicis vnum eſſe, habens pro obiecto totum quoddam ex iiſdem horis ſeptem canonicis integratum. Pro quo facit, quòd pars officij diuini omiſſa, poſſit eodem die dici, ad vitandam præcepti tranſgreſſionem: non item ſequenti die. Cauſa enim eſt, quòd diuerſorum dierum horæ non coaleſcant in vnum numero obiectum eiuſdem præcepti, ſed ad numero diuerſum ſpectent. Coaleſcũt autem horæ vnius diei: vnde fit, vt tranſgreſſio præcepti, cui illæ obijciuntur, ſit vnum tantummodo peccatum habens nihilominus latitudinem, ſecundum illius obiecti ſui latitudinem, adeo vt quis peccet eò grauius, quò plures eiuſdem obiecti partes omiſerit recitare. 145

Atque peccet mortaliter, vbi ventum ſit ad partem, cuius paruitas excuſet à mortali grauitate. In quo dijudicando non eſt tam penſandum quota ſit officij diuini pars quę omittitur, tertiane, an quarta, vel alia: quàm an tanta ſit illius ſiue quantitas, ſiue etiam dignitas: vt eius omiſſio de ſe officio diuino illius diei adferat deformitatem notabilem prudentis æſtimatione, circumſtantijs inſpectis ac ponderatis. Et licet pars ea nequeat æſtimari parua, quæ quantitatem æquat vnius horæ minimæ ex canonicis: quid tamen eam minus poſſit ipſi diuino officio, deformitatem notabilem adferre, per rectæ rationis dictamen conijcere licet. Atque ita Suarez in fine illius num. 16 vult partem æqualẽ dimidio talis horæ, poſſe materiam eſſe peccati mortalis. In quo eum vt eruditum & diligentem, ſicut in pleriſque alijs, libens ſequor.

Porro Eccleſiaſticum præceptum eſt, non tantùm de recitandis horis canonicis, ſed etiam de modo eas recitandi, in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum, in quo diſtrictè præcipitur in virtute obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum Deus dederit, ſtudiosè celebretur pariter & deuotè. Aduerbia enim, *ſtudiosè & deuotè*. modum declarãt, vt de ſe patet. Ac prout ibidem gloſa tangit, ſtudiosè, pertinet ad officium oris, quo debent horæ canonicæ pronunciari voce articulata (*ex Clemen. 1. De celebratione Miſſarum & ex Extrauag. prima De vita & honeſtate Clericorum*) id eſt, vt qui recitat & ſeipſum intelligat, & alter cum quo recitat, intelligatur ab illo: atque viciſſim ipſe illum recitantem intelligat. Qua de cauſa iuxta Nauarrum in Enchir. cap. 25. num. 99. peccant contra tale præceptum, qui cum balbutientibus, aut verſus notabiliter anticipantibus dicunt horas, niſi animum habeant eaſdem repetendi. Et ratio eſt, quòd non intelligant id quod ab illis dicitur. Deuotè verò, pertinet ad officium cordis, ſeu interioris diſpoſitionis animæ, qua ſi attenta diuino officio, habeat ve mentem præſentem ad id quod lingua foris ſonat. 146

CA-

CAPVT XII.

De requiſitis ad debitam recitationem horarum canonicarum.

SVMMARIVM.

147 *Difficultas, An interior attentio in recitatione horarum canonicarum præcipiatur ab Eccleſia.*

148 *Rationes cur pars affirmans videatur tenenda.*

149 *Obligatio iterandi recitationem horarum canonicarum, ſi ea fuerit ſine interiore attentione.*

150 *Quòd non teneatur quis ad iterationem horarum canonicarũ, ſi eas recitarit animo orandi, & cum debita deuotione, etiamſi non recitauerit animo ſatisfaciendi ſuo debito, dummodo voluntate mutata velit eam recitationem factam eſſe ad ſatisfaciendum eidem debito.*

151 *Attẽtio neceſſaria in recitatione horarum canonicarũ quæ ſit.*

152 *Triplex diſtinguitur.*

153 *Attentio ad ſenſum verborum non eſt quidem neceſſaria; procuranda tamen eſt ab eo, qui eſt illius capax, & ab alijs ſupplenda per piam meditationem.*

154 *Duo requiſita ad attentionem in recitatione horarum canonicarum neceſſariã, vt ſatisfiat præcepto imponenti illã.*

155 *Quando euagatio animi in recitandis horis canonicis ſit peccatum mortale.*

156 *Obligatio integrè recitandi horas canonicas, eſt ſub peccato mortali; quod vnicuique committitur illarum omnium omiſſione, & quantum.*

157 *Peccatum eius qui proponit non recitare, aut recitat dormitãs.*

158 *De recitatione quæ ſit alternatim, documentum cum explicatione aliquot dubiorum.*

159 *Explicatio dubij, An vt horas canonicas ſic & alias preces obligatorias liceat recitare alternatim.*

160 *De ijs qui balbutiendo, & ſyncopando horas canonicas recitant deque ijs qui intra ipſam recitationem funguntur officio auocante ab illa.*

161 *De recitatione partis officij Beatæ Virginis, officij defunctorum, pſalmorum gradualium, & pœnitentialium.*

162 *Continuatio requiſita ad debitam recitationem horarum canonicarum; & quòd iuſta de cauſa fieri poſſit illius interruptio, ſine obligatione ad iterationem.*

163 *Is qui officium interrumpit cum propoſito repetendi, quando teneatur repetere.*

164 *De eo, quod diſtincta hora canonica non debeant immediatè eſſe ternari: & an laudes ab officio nocturno, & huius partes poſſint diuiſim recitari.*

165 *Decades Roſarij B. Virginis poſſunt ad modum horarum canonicarum diuiſim recitari.*

166 *Ordo requiſitus ad debitam recitationem horarum canonicarum, & quatenus peccetur non ſeruando eum.*

167 *Difficultas de eodem ordine reſpectu Miſſæ.*

168 *De Breuiario ex quo recitandæ ſunt horæ canonicæ vt ſatisfiat præcepto.*

169 *Ex quo debeant Religioſi recitare, et ex quo beneficiarij: et quid de ijs qui beneficia habent in diuerſis diœceſibus, vel ſunt extra locum in quo habent beneficium.*

170 *An ſatisfiat præcepto, recitando quidem ex alieno Breuiario, ſed approbato: quidque in ea re diſpenſatio Papæ operetur.*

171 *Quid poſſit in eadem re Epiſcopus: ac de peccato quod committitur mutatione Breuiarij in recitandis horis canonicis.*

172 *De peccato quod committitur dicendo officium vnius diei pro officio alterius diei, quatenus ſit vel non ſit mortale.*

173 *De poteſtate vtendi nouo Breuiario Romano, facta per Bullam Pij V. eidem Breuiario præfixam.*

174 *Ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, debent horæ canonicæ voce proferri: ita vt recitans audiatur, ſi non ab alijs, ſaltem à ſeipſo, & ab alio cum quo recitat.*

175 *An ſatisfaciat qui præſens dum cantatur in choro, ipſe recitat ſummiſſa voce.*

176 *Recitatio publica horarum canonicarum fieri debet in Eccleſia, nec licet addictus choro, abeſſe ab eo, ſine iuſta cauſa.*

177 *Quatenus peccent per talẽ abſentiã, & priuẽtur diſtributionib.*

178 *De loco requiſito ad recitationem factam priuatim.*

179 *De tempore requiſito ad debitam recitationem horarum canonicarum: atque quale peccatum committatur non ſeruãdo illud, & de iuſta cauſa excuſante ab eo.*

180 *De eo quod non ſatisfiat præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas pridie aut poſtridie illius diei quo ſunt recitandæ, de que conſuetudine quam in eadem recitatione ſequi licet reſpectu temporis.*

SEPTEM requiruntur ad debitam recitationem horarum canonicarum: attentio, integritas, continuatio, ordo, qualitas, locus, & tempus accommodatum: de quibus ſigillatim dicendum.

De attentione requiſita.

SECTIO I.

DE hac D. Thomas & ipſius interpretes 2. 2. qu. 83. art. 13. Sot. in lib. 10. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 5. Nauarr. in Enchirid. cap. 25. nume. 105. 106. 107. & latè in tract. de oratione cap. 13. ac paſſim recentiores: & inter eos ex noſtris Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. §. Circa quartum, Azor in 1. par. Inſtit. Moral. lib. 10. cap. 12. Leſſius, De Iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. dubit. 11. & pleniùs Suarez in tract. 4. De relig. tum lib. 3. cap. 4. & 5. tum lib. 4. cap. 26. ad illiuſque intelligentiam faciunt dicta à nobis in lib. 4. cap. 10. ſect. 5.

147 Verſatur autem in controuerſia, An per præceptum deuotè celebrandi officium diuinum, in ante memorato cap. Dolentes datum, obligatio imponatur tam ad attentionem interiorem, quàm ad exteriorem, habendam in recitatione horarum canonicarum. Aliqui enim exiſtimant ad ſolùm exteriorem habendam, obligationem imponi: adeout non peccet quis mortaliter, nec teneatur recitata repetere, ſi integrè pronunciet omnia, neque exteriùs occupet ſe rebus ijs, cum quibus interna attentio nequit conſiſtere: quantumcũque interius ſponte diſtrahatur, diuageturque mente.

Alij verò putant imponi tam interiorem, quàm exteriorem attentionem: & ideo ſi quis recitet, ſe ſponte interiùs occupando alienis cogitationibus, *etſi exteriùs omnia pronunciet*, ipsũ & mortaliter peccare trãſgreſſione memorati præcepti, & rigoroſi, & dati in re graui: & teneri repetere, tanquam eum qui nõ ſatisfecit obligationi ſibi impoſitæ. Viroſque referunt locis eis citatis Azor q. 6. Leſſius num. 63. & 64. & Suarez c. 26. n. 2. & 3. poſteriorémque ſententiã ſequuntur.

148 Et meritò: quia deuotio eſt actus internus, requirens internam attentionem ad diuina. Quare Eccleſia præcipiendo officium diuinum celebrari deuotè, non iniungit ſolam deuotionem externam, *poſitam in eo vt quis gerat ſe exteriùs in modum orantis*, ſine interna: cùm ſine hac, illa nõ ſit deuotio, ſed deuotionis ſimulatio; & per conſequens non ſolam exteriorem attentionem, ſed ſimul cum ea interiorem iniungit. Accedit quòd Eccleſia deuotam recitationem horarum canonicarum præcipiat tanquam actum orationis, qua per ſuos legatos ac miniſtros colloquatur cum Deo. Quapropter requirit (*multò magis quam colloquium cum terreno Principe*) vt fiat reuerenter & attentè, quò exaudiatur. Adde & tanquam actum laudis Deo debitæ, quam decet gratam ei eſſe: qualis non eſt exterius tantùm ſonans ſine interiore deuotione & attentione: vt patet ex querimonia, cuius meminit Dominus noſter Matth. 15. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Vnde Apoſtolus ad Epheſ. cap. 5. monet cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino.] Ad quæ verba D. Hieronymus ait: Audiant hi, quibus in Eccleſia eſt pſallendi officium, Deo non voce ſed corde cantandum, &c. Quod refertur in cap. Cantantes diſt. 92. vbi gloſa habet hos verſus commendatos à Nauarro in citato cap. 13. num. 1.

Non vox, ſed votum, non muſica cordula, ſed cor
Non clamans, ſed amans cantat in aure Dei.

ECcleſia igitur cenſenda eſt, in recitatione horarum canonicarum cum exteriori deuotione, & attentione interiorem præcipere: quia hæc illi neceſſaria eſt (virtualis ſaltem) vt cenſeatur actus virtutis religionis, atque idoneus ad hominis Chriſtiani finem ſupernaturalem quærendum. Quoniam autem diſtrictè & ſub obedientia præcipit, obligationem imponit ſub mortali. Quodquidem peccatũ Azor benè notat in eod. cap. 12. qu. 5. tantùm eſſe vnũ, ſicut tantùm eſt vnum præceptum, quo ipſa recitatio horarum canonicarum præcipitur. Cui enim ſuperadditur iniunctio, vt illa fiat ſtudioſè & deuotè, *atque adeò cum interiore attentione*, modus eſt præcepti, nõ autẽ nouum præceptum: ita vt ipsũ quidem violari poſſit duobus modis cõtingere: aut rum

non attendendi, ſicut ille qui expreſsè non vult attendere: habet tamen virtuale, ſicut ille qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem ad deuotè recitandum neceſſariam. Exemplum talis, idem Nauarr. *conſequ. n. 107.* ponit de ſcribente aut legẽ ae aliena ab ijs quæ recitat: quem ait peccare mortaliter, niſi eum excuſet aut inaduertentia, ſeu quod non aduertat illud quod facit, eſſe contrarium attentioni neceſſariæ ad recitationem: aut paruitas, ſeu quod parum ſit quod interea recitatur: aut neceſſitas aliqua vel vrbanitas, vt ſi reſpondendum ſit alicui, vel ſubſcribendum epiſtolæ, aut aliud ſimile faciendum à recitante cum alijs: qui proponat poſtea ſupplere illud quod ſocij interea recitant. Adde *quod à Caiet. traditum approbat Suar. loco cit.* etiamſi quis aliena à ſua recitatione voluntariè cogitet, ipſum quoniquam ſe inde à precatione diſtrahi aduertat, ſemper rapiturum inadaertenter diuagari: atque adeo excuſari ab omiſſione præcepti dati de attentione habenda in recitatione horarum canonicarum.

155 Poſtremum documentum eſt: Euagationem mentis culpabilem, cum qua horæ canonicæ recitantur ſine attentione, rationem culpæ mortalis accipere ex eo ſuo effectu, nõ modo cùm fuerit deliberata, directèque volita: ſed etiam cùm volita indirectè: vt cenſetur, tum quando quis ſufficiẽter aduertit ſe euagari nec attendere ad diuinam orationem: ſed per craſſam & ſupinam negligentiam de eo non curat, permittitque ſe euagari: tum quando quis etiamſi non velit eſſe diſtractus, tamen voluntariè occupat ſe in actionibus ſuis interioribus, ſiue exterioribus quæ in ipſo impediunt, nec ſecum patiuntur attentionem neceſſariam ad diuina: vt ſi agitet animo aliquam difficilem quæſtionẽ philoſophicam, vel occupet ſe in aliqua exteriore actione, magnam attentionem mentis requirente: aut quamuis non magnam requirat, vt induere ſe veſtibus ſuis, aut lectum ſuum ſternere vel cubiculum vertere: tamen ſe nouit ita comparatum, experientiaque didicit: quòd in illis occupatus orans, deficiat in attentione ad orationem neceſſaria.

Qua tamen in re non oportet nimis ſcrupuloſum eſſe: quia, vt Suares habet in eodem cap. 26. num. 24. ad veritatem, & ſubſtantiam orationis diuinæ, minima attentio mẽtis ſufficit: cùm ſufficiat, tum ad habendam intentionem orandi, tum ad hoc vt oratio ſit actus humanus, ſeu proueniens à libera voluntate. Quare conſequenter ſufficiet ad impletionem præcepti Eccleſiaſtici de oratione ea, quæ ſit recitatione horarum canonicarum: præſertim cùm Eccleſia non præcipiat attentionem interiorem, ſecundum alium modum, quàm eum qui neceſſarius eſt ad exteriorẽ recitationem horarum canonicarum, vt ea ſit actus virtutis religionis, ac debitus Dei cultus.

De integritate requiſita.

SECTIO III.

DE hac occurrunt aliquot documenta notanda, quæ Nauarr. perſequitur in tract. de orat. capit. 10. & poſt ipſum Azor. in 1. parte Moral. Inſtit. lib. 10. c. 7.

156 Primum eſt, Mortaliter peccare, non modo eum qui omnes horas canonicas vnius diei omiſerit, ſed etiam eum, qui vnam ex illis, imò & qui vnius notabilem partem. De hoc iam egimus in præced. cap. ipſumque eſſe communi cõſenſu receptum Azor notat loco cit. quæſt. 3.

Secundum eſt, Omiſſione omnium ſeptem horarum canonicarum in vno die, committi vnum peccatum mortale. Iſtud eſt Nauarr. in præced. cap. 7. num. 6. pro eo plures alios citantis: & communem ſententiam eſſe, Azor quoque notat in ſequenti quæſt. 4. Probatur autem ex definitione horarum canonicarum, quam idem Nauarr. ibidem num. primo habet ex Turrecremata: quòd ſint oratio publica, ſub certo numero pſalmorum, lectionum, & aliorum huiuſmodi, à ſanctis Patribus ad laudem Dei ordinata, & per ſeptem congruentes horas diſtributa. Si enim horæ canonicæ ſint vna oratio, vt hæc definitio oſtendit, illarum omiſſio erit vnius orationis omiſſio, & ideo vnum peccatum: quod tamen ſit æquale culpæ cum ſeptem omiſſionibus, quibus ſingulæ horæ, ſingulis diebus hebdomadæ eſſent omiſſæ.

Vbi aduerte cum iiſdem authoribus ibidem, non eſſe in hac re voluntatem omittendi confundendam cum omiſſione. Nam hac exiſtente vna, illa poteſt eſſe multiplex, dum ſæpius intermiſſa reuocatur, vel ſæpius interrupta renouatur: ſicque vt *Nauarr. habet in ſequen. num. 7.* Ille qui vno die vel hebdomada, vel menſe vel anno, horas ſuas canonicas omiſit recitare, non confitetur integrè vel ſufficienter, dicẽdo eas ſe omiſiſſe vno die, aut vna hebdomada, aut vno menſe vel anno, ſi deliberatam voluntatem omittendi habuerit pluries in die vel hebdomada, &c. Non enim declarat plenè ſuorum peccatorum numerum: vtpote non declarans quantum potuit vicibus, quibus cum peccato mortali propoſuit non recitare.

Tertium documentum eſt, Proponentem omittere horas canonicas vniuerſas aut notabilem earum partem, peccare mortaliter: ideoque & pœnitere & confiteri debere ſuo tempore: quantumcumque poſtea mutato propoſito, eas debitè recitat. Iſtud eſt Nauar. in eodem cap. 7. num. 9. Pro quo facit, quòd, *vt idem num. 10. & 11. notat*, communiter recepta ſententia ſit, actum interiorem cæteris paribus, æquè bonum eſſe vel malum ſine exteriori, ac cum illo; hoc eſt, ſpectatum per ſe: & vt exterior natus eſt ex eo proficiſci, perinde, ac ſpectatum, prout ex illo idem met exterior proficiſcitur de facto, bonum eſſe vel malum. Ratio eſt: quia actus interior ſecũdùm ſe, eius eſt ſpeciei in genere moris, cuius eſt exterior ab ipſo proficiſcens, vnde pariter & æquè bonus eſt vel malus ac ille. Adde quòd obligatio ſit cõfitendi omnia peccata mortifera, etiam tantummodo interna ex Concil. Trid. ſeſſ. decimaquarta, capit. quinto, & canon. 7. 157

Quartum documentum eſt, Peccare eum qui ex obligatione horas canonicas dormitans ita recitat, vt neſciat an erret necnè, & an dicat vel audiat quod dicitur. Neque à mortali excuſabitur, niſi animum habeat ſupplendi poſtea tales defectus, & intra eamdem diem ſuppleat: aut niſi illi ſint in parua quantitate. Iſtud eſt Nauarr. in ſequenti cap. 9. num. quinto. Probatur verò, quia ſopitis ſenſibus, vt ſit in ſomno, non habetur rationis vſus ſufficiens ad actionem moraliter bonam, qualem eſſe oportet horarum canonicarum recitationem, quæ eſt actus religionis inter virtutes morales nobiliſſimæ: immo qui ex ſpeciali Eccleſiæ præcepto, debet perfici cum attentione, adeòque cum particulari aduertentia rationis, ad id quod recitatur. Quamquam tamen, vt idem Nauarr. ibidem num. 9. habet, qui ſic reſiſtit ſomno obrepẽti inter recitationem, vt pronunciet ſuas horas cum tanta attentione, vt ſaltem videat ſe non omittere verba, aut verſiculos pſalmi: ultoriumve quæ dicere debet, excuſatur à peccato, tanquam non ſuccumbens tentationi. Quia tamen res non vacat periculo ſuccumbendi, meritò addit idem Nauarr. quòd ei qui ſe videt valde ſomno grauari, ſecuriùs ſit ſubſiſtere & aliquantiſper obdormire; ac deinde cœptum officium reſumere, quàm cum tã perieuloſa tentatione pugnare. Maiore ratione dixit in præced. num. 7. periculoſum eſſe, quòd quis ex itinere fatigatus lecto decumbat cum propoſito recitandi in eo memoriter completorium: quia ſi obdormiat cum omiſſione partis notabilis, mortaliter peccat: ſi ſciebat aut ſcire debebat, quòd attenta ſua complexione, & conſuetudine; talibus temporibus obdormire, nec expergiſci ſolitus ſit. Ratio eſt: quia talis omiſſio voluntaria eſt ſufficienter ad tale peccatum. Id quod in alijs caſibus pariter locum habet, cùm ſub obligatione peccati mortalis recitandum eſt aliquid, & ille cui talis obligatio incumbit, cum periculo probabili partem notabilem omittendi ob irrepentem ſomnum, vel petit lectum quaſi ibi recitaturus, vel ſe conſtituit in ſitu accommodato ad ſomnum, ſedendo vel iacendo, nihil curans de obdormitione. Nam ſomnus tunc obrepens, & ſolutionem debiti penſi impediens, non excuſabit à mortali peccato: quia eſt impedimentum voluntarium.

Quintum documentum eſt, Integram cenſeri eam horarum canonicarum recitationem, quæ ſit cum ſocio alternatim; ita ut præcepto de ea dato ſatisfaciat, qui ſiue in choro, ſiue extra chorum eas recitat dicendo vnum dimidium pſalmorum per eam alternationem, & audiendo alterum dimidium: itemque audiendo orationes, capitula, lectiones, antiphonas, reſponſoria, & alia quæ ſecundùm conſuetudinem chori, vel eorum qui ſimul recitant, dicere non ſolet niſi vnus vel duo. Hoc communi conſenſu receptum eſſe notat Azor in 1. parte Moral. Inſtit. c. 7. q. 5. idque ob communem conſuetudinem, cuius vim & ſufficientiam ad propoſitum documentum ſtabiliendum, Nauarr. in eodem tract. De oratione cap. 10. num. 57. ex eo oſtendit quòd ipſa ſit generalis à toto Chriſtiano orbe recepta, atque in rebus incertis, interpres omnium certiſſima ſit conſuetudo argumento c. Cum dilect. de conſuet. Quod verum eſt, vt in alijs rebus, ſic & Eccl. ex c. Eccleſiaſticarum diſt. 11. 158

Explicatio aliquot dubiorum.

PRimum eſt An obligationi ſuæ ſatisfaciat, qui priuatim recitat cum ſocio nullam talem obligationem habente. Ad quod affirmatiuè reſpondendum eſt, vt reſpondet Azor in ſeq. quæſt. 6. teneteque Suarez in tract. 4. De religione libro 4. cap. 25. num. 2. tum quia id poteſt fieri in choro iux. cap. 1. De celebr. Miſſarum, tum quia conſuetudo ſic habet: tum etiam qui cum tali recitans, perinde ac cum alio, poteſt recitare, partim dicendo, partim audiendo omnia. Quod aduerte procedere quantumcumque ſocius ille recitet ſine interna attentione, dummodo ſic pronunciet vt omnia ab altero intelligātur. Rationē reddit ibidem Suarez: quia talis attentio non iniungitur ab Eccleſia, ſed liberam ei relinquit, ſicut ipſam recitationem; neq; ex vi cooperationis attendere obligatur: quia ille hunc ſubleuat in recitando, nec ad aliud tenetur, quàm ad ita dicendum vt obligatus cum quo dicit, cenſeri poſſit totam ſuam obligationem implere, partim dicendo, partim audiendo attentè quæ ille recitat.

Aduerte verò obiter ex eodem in ſequenti nu. 3. alternationem verſuum retinendam eſſe non minus cùm plures, quàm cùm duo tantum ſimul recitant: quia conſuetudo Eccleſiæ talis eſt in choro: cuius modum recitandi imitari in priuata recitatione valde laudabile eſt: cùm inſtituatur ad ſupplendum vices recitationis faciendæ in ipſo choro. Non licet igitur in dicendis pſalmis cùm plures duobus ſimul recitant, verſus ſigillatim iuxta numerum perſonarum dicere, ita ut vnus dicat ſolus vnum verſum, alter alterum, tertius tertium, &c. cæteris audientibus, ſed oportet vt vnus ex vna parte, & duo ex alia vel bini & bini, &c. recitent. Omninoque, vt notat Suarez in eodē cap. 25. nu. 2. in recitatione extra chorum danda eſt opera, vt is alternationis modus teneatur in priuata recitatione, qui ſeruatur in choro: namque is eſt ritus quem approbat Eccleſia.

Secundum dubium eſt, An ſi recitet quis cum pluribus teneatur attendere ad verba omnium. Reſpondet Azor in ſeq. quæſt. 7. ſatis eſſe, vt ad verba, quæ à pluribus pronunciantur, perinde attendat, ac ſi ab vno dicerentur.

Tertium eſt, An quando cum ſocio horæ canonicæ recitantur, ſufficiat audire orationes capitula, reſponſoria, & lectiones quæ ab alio dicuntur. Ad hoc idem quoque in q. 8. reſpondet affirmatiuè, & poſt eum Suarez, in eodem cap. 25. num. 4. & 5. & ante illum Sylu. in verbo Hora, quæſt. 7. Cuius reſponſionis ratio hæc eſt, quia in recitatione horarum canonicarum id quod vnus dicit, reputatur dici ab omnibus, quando ex rationabili cauſa fuerit ita conſuetum, maximè ſciente Eccleſia nec reprobante.

159 Quartum dubium eſt, An licita ſit prædicta alternatio dicentis & audientis, in recitatione aliarum precū dicēdarum ex obligatione, v. g. pſalmorum pœnitentialium dicendorum ex voto, vel ex impoſitione Confeſſarij, aut officij defunctorum ex libera promiſſione, vel ex impoſitione Cōfeſſarij, vel ex fundatione, & ſic de cæteris. Ad quod ex Palud. in 4. diſtinct. 45. quæſt. 2. art. 2. concluſ. 2. Nauar. in eodē tractatu cap. 10. num. 19. affirmatiuè reſpondet. Nec immeritò: quia non apparet ratio, cur in his potius, quàm in horis canonicis id videri debeat illicitum. Locum autem id etiam habet cùm plures ſunt, quorum ſinguli tenentur ad integram recitationem, vt cùm ſeorſim ſinguli vouerunt recitare pſalmos pœnitentiales, vel ſingulis talis recitatio eſt in pœnitentiam impoſita à Confeſſario, & ſic de cæteris: excepta obligatione dicendi Miſſam quia plures obligati ad ſingulas Miſſas dicendas, non ſatisfaciunt, ſi vnus eam dicat, & alij miniſtrando ei, ac reſpondendo audiāt. Rationē reddit Paludanus, quia hi nec per ſe, nec per alium faciunt id, ad quod tenentur (nempe ad dicendam Miſſam) ſicut faciunt ij qui cum alio preces prædictas recitant. Nam cenſetur dicere vnam partem per ſe, & alteram per aliū quem audiunt, receptum Eccleſiæ morem obſeruantes.

Quintum dubium eſt, An pari ratione licitum ſit coronā aut roſarium, quod vocant Beatæ Virginis, recitare alternatim cum alio ad ſatisfaciendum obligationi, qua quis ex voto, vel ex mandato Confeſſarij, aut Superioris aſtringitur quinquies aut ſexies recitare Dominicam orationem, quinquagies, aut ſexagies ſalutationem Angelicam. De hoc latè diſputat Nauarr. in eodem cap. 10. nu. 20. & aliquot ſequent. ac tandem concludit licitum eſſe. Id quod Azor approbat in cit. cap. 7. quæſt. 10. quia inquit tuta conſcientia poſſumus huiuſmodi pen.um interpretari reddendum eſſe eo more, quo horarum canonicarum officium e- xoluitur.

Reliqua documenta.

Sextum documentum eſt, quod Nauarr. *in eodem cap.* 10 *num.* 9. tradit: inquiens, non ſatisfacere præcepto recitandi horas, eos, qui dum cantant aut recitant, omittunt tantam partem verſuum, deglutiendo, corrumpendo & ſyncopando verba ſyllabas, vel literas, quanta ſufficit, vt ex omiſſis & corruptis fiat notabilis pars horæ. Qui enim id agunt omittunt partem notabilem horarum, nec recitant integras & per conſequens nec implent præceptum de recitandis datum. Adde quod in ea re (ſicut & in recitando ſine attentione & deuotione) ſpecialiter contraueniant prohibitioni Eccleſiæ in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum & in Clement. 1. eod. titul. & in Concil. Baſilienſi ſeſſ. 21. §. Qualibet horæ canonicæ ſint dicendæ extra chorum: cuius verba ſunt, Quoſcumque beneficiarios, ſeu in ſacris conſtitutos, cum ad horas canonicas teneantur, admonet hæc Sācta ſynodus, vt ſi orationes ſuas Deo acceptas fore cupiunt, non in gutture vel inter dentes, ſeu deglutiēdo & ſyncopando dictiones vel verba: ſed reuerenter verbis diſtinctis, ſiue ſoli, ſiue ſociati cum alijs, officium diurnum nocturnumque perſoluāt. Aduerte autem ex Azorio in ſeq. quæſt. 11. iſtud procedere, cùm quis diuinum officium perſoluēs verba mutila & decurtata profert ſcienter: non autem cum id facit vitio linguæ, vel conſuetudine quadam ingeolta, ſeu quodammodo in naturam verſa neque in ea (*vt ipſe addit*) quantumcumque nonnihil peccatum ſit, obligatio eſt repetendi taliter dictas preces horarias: quoniam ſeruatum fuit illud, quod erat de præcepti ſubſtantia, ſicut nec repetendus fuit baptiſmus ab ignaro linguæ Latinæ, datus ſub hac forma. Ego te baptizom nomine patria, & filia, & ſpiritua ſancta, ex cap. Retulerunt, De conſecratione diſtinct. 4.

Septimum documentum eſt, Illos qui inter horarum canonicarum recitationem, ex officio vel Superioris iuſſu occupantur in pulſandis organis, ac ponendis libris, aut thurificandis altaribus (vnde fit vt aliquam partem diuini officij nec proferant, nec audiant) ſatisfacere obligationi recitandi, quantumcumque talem partem non dicant per ſeipſos. Ratio eſt quam habet Aragonius 2. 2. quæſt. 83. art. 12. ſub finem: quod cùm illi ad celebritatē diuini officij occupētur in ea re, totus chorus ſuppleat pro ipſis: ita ut ſatis dicere exiſtimentur, dum miniſtrant dicentibus.

Vltimum documentum eſt, Eos qui vtuntur breuiario Romano edito à Pio V. non peccare peccato omiſſionis partis notabilis diuini officij, ſi non recitent quotidie officium, quod vocant paruum Beatæ Virginis: nec diebus in eorum breuiario notatis, officium defunctorum, pſalmos pœnitentiales, & pſalmos graduales. Cæteros autem tali omiſſione peccare, quando breuiarium, aut regula ſecundùm quam recitant, generaliter præcipit omnibus talia recitari. Priorē huius documenti partem habet Azor in memorato li. 10. cap 7. quæſt. vltima, & in ſequenti cap. 16. quæſt 3. & 4. ex bulla eiuſdem Pij V. præfixa ipſi breuiario Romano: per quam etſi idem Pontifex voluerit retineri vſum receptum in aliquibus Eccleſijs, officium paruum B. Virginis recitandi in choro: tamen liberum reliquit recitantibus extra chorum: tam hoc quàm alia memorata omittere: ſicque liberauit ab obligatione recitandi. De quo Suarez tract. 4. De religione *lib.* 4. *c.* 13. *num.* 13. 161

Poſteriorem verò partem habet Nauar. de oratione ca. 10. num. 4. & probat, Quoniam ex ratione tales preces conſtituuntur pars horarum canonicarum, de quarum recitatione datur præceptum. Secus eſſe verò, *vt ille addit*, ſi præciperetur duntaxat tales preces recitari in tali vel tali particulari Eccleſia; vel a talibus canonicis, aut talibus Clericis: quia tunc obligarentur tantùm ij, qui eſſent de ea Eccleſia, vel de eorum clericorum collegio. Quos non excuſari, dicentes officium ſuum extra chorum, intelligitur ex eo quòd ipſe Nauarr. ibidem ſubiungit ex D. Thoma: Scholaſticum beneficiarium obligari in ſcholis, recitare officiū defunctorum, quod in ſua Eccleſia toties vel toties, his, vel illis diebus ordinariè dici debet: non autèm illud quod dicitur extraordinariè ad preces alicuius, vel ad ſepeliendum defunctum. Videri poteſt Suarez, in prius memorato cap. 25. à num 7. ad 12.

De continuatione requiſita.

SECTIO IV.

162 AD debitam recitationem horarum canonicarum non requiritur talis continuatio, quæ nullam admittat interruptionem. Ea enim licitè interrumpi poteſt aliquibus dictis, aut factis interpoſitis ob iuſtam interuenientẽ cauſam, & accedente voluntate continuandi, ac perficiendi quod relictum fuerit, ſtatim ac iuſtum impedimentum ceſſauerit. Tunc autem maximè iuſta cauſa interuenire cenſetur, *inquit Azor in eodem lib. 10. cap. 8. quæſt. 3.* cùm opus eſt concionem vel audire vel habere, aut rem diuinam facere, aut Superioris iuſſu officium aliquod exequi, aut quodcumque virtutis opus perficere, quid aliud ad ſalutem, aliâ ve bona ſiue noſtra ſiue proximi neceſſarium, dummodo tamen nequeat in aliud tempus differri. Quod addo, quia indignum eſt loquentem cum Principe benignè audiente, cœptum ſermonem interrumpere non modo ſine cauſa, ſed nec cum cauſa, quæ patiatur dilationem in aliud tẽpus. Planiùs & accommodatè ad quotidianũ vſum, de his Nauarr. in tract. De oratione cap. 16. à num. 64. ad finem vſque: qui legendus eſt. quoniam multa habet, quę referre nimis longum eſſet: ideòque contenti erimus aliquot documenta tradere, quibus comprehendamus in communi quæ ſpectant ad continuationem de qua agimus.

Primum eſt: diuinum officium inceptum, & iuſta de cauſa interruptum continuari poſtea poſſe, nec eſſe opus repetere quod iam dictũ fuerit. Hoc habetur ex Medina in Cod. de orat. quæſt. 16. ſub finem, & ex Nauar. loco cit. nu. 70. & 71. Id quod Azor non modo approbat loco cit. quæſt. vltima: ſed etiam in præced. quæſt. ſexta locũ habere cuit, quantumcumque interruptio fiat ſine iuſta & legitima cauſa: vt ſi per riſum, iocos, aut ſermones alioquin otioſos & vanos; quia licet peccetur, tam per talia verba vel facta illicita, quàm per interruptionem diuini officij ſine iuſta cauſa; tamen in tali caſu perinde ac in præcedenti, ſeruantur illa quæ pertinent ad ſubſtantiam præcepti de recitatione horarum canonicarum Nã et Nauar. habet in ſequenti num. 75. interpoſitio ex eo ſolo, quod ſit mala, neminem obligat ad recitationem horarum iterandam ab initio. Vnde ſi interruptio fiat abſque animo habendi recitata pro non recitatis, ſufficit ſequentia proſequi ad ſatisfaciendum obligationi recitandi: quia interpoſitio alterius actus impertinentis, non annihilat actum inceptum, nec facit adeo diſcontinuum, vt impediat præcedentia cum ſequentibus conſtituere quiddam moraliter vnum: niſi fortè tam magna tamque impertinens eſſet interpoſitio, vt incœpta alicuius horæ canonicæ recitatio, meritò cenſeretur adeò diſcontinua, vt finita potius eſſe quàm interrupta, deberet prudentis arbitrio exiſtimari.

Neque in tali caſu (*quod Nauarr. addit*) ſatisfieri obligationi cõtinuandi, nec interrũpendi diuina officia, impoſitæ per ſeptimum Concilium Toletanum his verbis, relatis in cap. Nihil 7. quæſt. 1. Nullus abſque præuentu patentis moleſtiæ miniſter, vel Sacerdos cùm cœperit, imperfecta officia, præſumat omnino relinquere. Si quis autem temerariè hoc præſumpſerit, excommunicationis ſententiam ſuſtinebit. Vbi aduerte ex eodem Nauarr. in præcedenti, numero 63. non eſſe liberum cœptam orationem interrumpere, quantumcumque liberum fuerit eam incipere; ſed peccare eos, qui ſine cauſa omittunt illam, etiam cuius initium non fuit obligatorium. Ratio eſt: quia ſi vituperabile eſt ſermonem cum terreno principe inchoatum, ſine cauſa abrumpere nec continuare ipſo aures præbente: multo magis erit vituperabile ſic inire colloquium cum Deo Rege Regum, vt ſine tantæ maieſtatis reſpectu, pro ſola animi libidine, nullàque vrgente cauſa iuſta illo interrupto, ad alia nos ipſo vidente applicemus. Aduerte item eiuſmodi interruptionem fieri: tum loquendo tum audiendo, tum etiam agendo aliena à recitatione: quæ ſi prophana ſint, nec valde vtilia, augent culpam; & ſpecialiter reprehenduntur in cap. Dolentes De celebratione Miſſarũ; ſique ſint turpia vel indecentia, à mortali excuſari nequeunt, propter notabilem in Deum irreuerentiam. Quod ſi pia fuerint vel aliàs honeſta & neceſſaria, ac breuia, excuſatio poterit eſſe omnino à peccato, prout declarat Suarez in præced. cap. 14. in fine.

163 Secundum documentum eſt. Eum qui horas canonicas cœptas interrumpit animo & voluntate nõ continuandi reliquũ quod ſupereſt, ſed repetendi id quod iam recitauit, non ſatisfacere præcepto de recitandis illis, ſi tantummodo continuet quæ reſtant, nec repetat præcedentia iam recitata. Iſtud eſt Nauarri ibidem num. 73. Debet autem ſic intelligi *ex Azorio in cit. cap. 8. quæſt. 7.* vt locum habeat, quando ab initio interruptionis recitans habuit voluntatem repetendi: non autem quando habuit aliquantò poſt; quia tunc ſicut ei liberum eſt aſſumere nouam illam voluntatem repetendi, ita etiam eſt liberum eamdem relinquere, & ſequi interruptionis initio habitam, *vt ſupponitur*, continuandi omiſſum abſque iam recitatorum repetitione. Hanc ſuam doctrinam Azor illuſtrat exemplo audientis Miſſę ſacrum in die feſto; qui ſi ab initio habeat in animo audire aliud, vt præcepto Eccleſiæ ſatisfaciat, debet illud audire: prout docebitur in ſeq. lib. 19. num. 23. Quod ſi non habuerit eum animum cùm audiret, ſed poſtea eo audito, conceperit voluntatem adhuc aliud audiendi, poteſt ab ea recedere & ratum habere, ſacrum à ſe auditum, eſſe ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiaſtico de ipſo audiendo.

Tertium documentum eſt. Quamuis horæ canonicæ ſint tantùm vna oratio, vt habitum eſt in præced. ſectione, documento 2. eas tamen non eſſe abſque interruptione continuandas, quemadmodum conſtat ex communi Eccleſiæ conſuetudine: quod etiam nomen ipſarum indicat; ex eo enim dicuntur horæ canonicæ, quòd ſint preces certis diei horis diuerſis deputatæ per ſacros canones, ex eodem Nauar. in præced. cap. 3. num. 26. De quibus horis poſtea in particulari, cùm dicetur de tempore ad earum recitationem requiſito. Hic tantùm monendum eſt, prędictarum precum partes diſtingui in nocturnum officium diuinum, & in diurnum, hocque rurſus in matutinas laudes, primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperas, & completorium: atque vt addit Nauar. nu. 27. de nocturno intelligitur illud Pſal. 118. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi; de cæteris verò, illud aliud, Septies in die laudem dixi tibi.

De quibus non eſt quidem dubium, quin à ſe inuicem diuidi poſſint, ſed an pariter poſſint laudes matutinæ, ab officio nocturno: & partes huius, à ſe inuicem quando ipſum fuerit triplex, *vt in feſtis duplicibus, & ſemiduplicibus*, aliqua dubitatio eſt. Tenendum autem videtur cũ Nauarr. in memorato cap. 3. num. 28. & 64. laudes poſſe diuidi ab officio nocturno, ſicut fit in die natiuitatis Domini, dum illis interponitur prima Miſſa: quia ſunt pars ab illo diſtincta, perinde ac ſex reliquæ horæ: vt argumento eſt, quòd initio earũ Deus in adiutorium meum intende, perinde repetatur ac initio cæterarum: perindèque hymnum proprium habeant. Vnde colligit Nauarr. in tali diuiſione, quando finitur nocturnũ, dicendum eſſe Pater noſter, & cùm poſtea incipiuntur laudes, idem iterum eſſe dicendum cum Aue Maria: quia id ſeruatur in cæteris horis, quæ ſeorſim ab alijs recitantur: idèque eſſe ius omnium meritò videtur, cùm par ſit cum officio nocturno laudes ita coniungantur, vt pro vna hora canonica habeantur, omiſſoque Pater & Aue continuentur: quod quidem non fit in alijs horis quando coniunguntur: ſed pro earum initio, dicitur Pater & Aue Maria, excepto completorio, in quo dicitur tantùm Pater noſter: & hoc non ſtatim initio, ſed poſt lectionem breuem. Adde, *quod Azor in notato cit. cap. 8. quæſt. 4. approbat ex Nauar. in cit. num. 64.* tria nocturna officia poſſe à ſe inuicem diuidi iuſta de cauſa. Pro argumento Azor ipſe adfert quarundam Eccleſiarum conſuetudinem, quæ pro defunctis vnum tantum nocturnum officiũ recitatur cum laudibus. Addere etiam potuit conſuetudinem recitandi paruum officium Beatæ Virginis, quo vno die vnum, alio aliud nocturnum recitatur. Quidquid autem idem Azor contradicat, cõſentaneum videtur, quod Nauar. ibid. monet, quando fit ea nocturnorum diuiſio, dicendum eſſe pater noſter, cùm prius finitur: & Pater noſter, cum poſterius inchoatur, quia conſentaneum eſt in ea re id ſequi, quod videmus ſeruari in alijs ſimilibus.

Quartũ documentum eſt. Illud de horis canonicis vnius diei proximè dictũ, quòd quamuis ſint vna oratio, poſſint tamen ſecundùm primarias ſuas partes, diſtinctis horis recitari: pari ratione dici poſſe de corona Beatæ Virginis, continente quinque primarias partes, quarum quælibet cõſtet vno Pater noſter, & decem Aue Maria, nempe cùm fuerit aliquo die recitanda ſiue ex voto, ſiue ex impoſitione Confeſſarij: ſiue ex aliqua regula. cui non adſtringitur: [illegible] rationabili aliqua de cauſa ita fieri poſſe, vt [illegible] pars, vna hora; & aliæ, alijs diuerſis horis recitentur intra eandem diem. De quo tractat Nauar. in eodem tractatu, cap. 10. à num. 37. vſque ad finem; inter cætera ad ferens

164

165

ferens has rationes num. 40. tum quod negari non poſſit, quin corona per partes, eodem die dicta diuerſis horis, ſit eodem die dicta: & conſequenter ſatisfactum ſit obligationi dicendi eo die: tum quia quinque decades coronæ, licet per ſe ſingulæ ſint indiuiſibiles, ſecundum illud vnum Pater noſter, & decem Aue Maria, quibus vnaquæque conſtat: comparatæ tamen aliæ cum alijs, diuiſibiles cenſeri poſſunt, ſicut cenſentur horæ canonicæ. Tum denum quia ſicut facultas dicendi horas canonicas diuerſis horis præbet occaſionem eas dicendi commodiùs, & cum frequentiore, continuatioreque memoria diuinorum: & ita facultas dicendi præfatas decades diuerſis horis, magnam præbet occaſionem frequentius habendi memoriam Beatæ Virginis, & aliquid pium cogitandi. Quæ in contrarium facere videntur Nauarr. ipſe refert & ſoluit, eiuſque ſententiam approbat etiam Azor in ſeq. q. 8.

De ordine requiſito.

SECTIO V.

166 Quadruplex poteſt eſſe iſtiuſmodi ordo: vnus officij cum officio diuerſorum dierum; alter diuerſarum horarum eiuſdem diei, tertius diuerſarum partium eiuſdem horæ, & quartus recitationis ipſarum horarum cum Miſſæ celebratione.

Quod attinet ad primum; tenendum eſt quod habet Suarez in memorato lib. 4. cap. 24. num. 3. quòd cùm rectus ordo poſtulet, & recepta Eccleſiæ conſuetudo ita ferat, vt non inchoetur officium diei ſequentis antequam expletum ſit officium diei præcedentis, talem ordinem voluntariè inuertere ſine iuſta cauſa non carere culpa; quæ tamen de ſe non ſit pluſquam venialis: quia non derogat ſubſtantiæ ſeruationis, quam horæ canonicæ conſtituunt, nec illam minuit: vnde fit, vt non contineat grauem deformitatem.

Quod attinet ad 2. Quis ordo requiratur ad debitam recitationem horarum canonicarum; communis vſus ſatis oſtendit, quod nocturnum officium diurno præmittitur: & matutinæ laudes, primæ: prima, tertiæ: tertia, ſextæ; ſexta, nonæ: nona, veſpertinis precibus, & hæc completorio. Quomodo autem peccet, vel excuſetur a peccato qui talem ordinem inuertit, declaratur his propoſitionibus.

Prima eſt. Talem non peccare mortaliter, *dummodo abſit contemptus*, etiamſi abſque iuſta cauſa inuertat per incuriam, & negligentiam. Hanc tenet Nauarr. de oratione cap. 3. n. 67. cum D. Anton. Angelo & Syluestro: qui poſtremus in verbo Hora quæſt. 9. dictæ rationem tangit: quod talis ordo non ſit de ſubſtantia præcepti; quod datum eſt de recitatione horarum canonicarum: cuius non pars, ſed ſolum modus eſt talis ordo.

Secunda eſt. Eumdem peccare venialiter, ſine obligatione tamen iterandi horam iam recitatam. Hanc quoque habet ibidem cum iiſdem Nauarr. & in ſeq. cap. 21. num. 30. Et probatur quia alienum eſt a ratione in diuino officio nó ſeruare modum procedendi ab Eccleſia approbatum, & vitiatum: non ſit recitatio, vt iam ſufficienter facta, iteranda non ſit de neceſſitate.

Tertia eſt: Excuſari à peccato eum qui ordinem prædictum inuertit ex naturali obliuione; ſeu quia recitaturus horam poſteriorem, *vt tertiam*, nullo modo aduertit ſe non dum recitaſſe priorem, *vt primam*. Ratio eſt quia talis obliuio, cùm rationem habeat ignorantiæ inuincibilis, excuſat omnino a peccato.

Quarta propoſitio eſt Illum qui, *etiam ſciente*r, inuertit eû ordinem, excuſari ſimiliter à peccato, ſi iuſta de cauſa id faciat: ita quoque tenent memorati authores. Et ratio eſt: quia vbi adeſt iuſta cauſa, rationabiliter præſumitur excuſatio de mente & voluntate Superioris præcipientis. Exemplum talis cauſæ Nauar. loco cit. ponit ſi veniam ad chorû dum cantatur tertia, necdum dixerim primam; tunc enim poſſum pſallere cum cæteris, & poſtea dicere primam, vel aliam horam omiſſam. Immo etiam extra chorum ex Azorio *in cit. lib. 10. cap. 20. quæſt. 1.* ſi poſt inceptam horam tertiã recordor me non recitaſſe primam, poſſum ſine peccato illam proſequi animo, & voluntate hanc poſtea recitandi. Idem iudicium eſſe quoque vult, ſi quis nondum recitata prima, rogetur aut inuitetur a ſocio, amico, vel familiari, vt tertiã recitet: ille verò debiti obſequij gratia, concedat illi quod poſtulat. Cæterùm ſiue cum iuſta, ſiue abſque iuſta cauſa fiat talis inuerſio, neceſſarium eſt ſupplere intra eãdem diem quod omiſſum fuerit: per tradita a Nauarr. in eodem tractatu capit. decimo, numero 68. & aliquot ſequentibus.

Quod attinet ad tertium, hoc eſt, ad ordinem eiuſdem horæ, tenendum eſt quod Suarez habet *in cit. c. n. 5.* cum graui peccato veniali, illum inuerti voluntariè ſiue iuſta cauſa: vt ſi quis immutet ordinem pſalmorum inter ſe, vel cũ lectionibus, capitulis, hymnis, &c. Ratio eſt, quia tale quid nequit habere prætextum honeſtæ excuſationis: videturque ſpeciem quamdam contemptus continere, cùm inde corrumpatur ipſarum horarum quaſi pulchritudo, & artificium, conſiſtens in ordinata partium compoſitione inter ſe. Iuſta cauſa autem interueniens poteſt a tali peccato excuſare: qualis cenſetur obliuio alicuius partis, quam ſufficit poſtea ſupplere: nec neceſſe eſt ad obſeruationem ordinis, iam recitata repetere: itemque occupatio grauis. Sic enim ex eodem authore, ſi quis non habens librum ad dicendas lectiones, occurratque grauis occupatio quæ non patietur dicere totum officium matutinum, niſi dicat tunc quæ poteſt, vt hymnos, pſalmos, & cætera quæ habet in diurnali, poteſt talia dicere, & poſtea breuiario habito cætera ſupplere.

Quod attinet ad quartum difficultas eſt, An ordo qui requiritur ad recitationem debitam horarum canonicarum, ſit non ſolùm earum inter ſe, ſed etiam cum Miſſæ celebratione: ita vt aliquarum recitatio hanc præcedere oporteat. Nam vt meminit Nauarr. in cit. cap. 3. num. 68. poſt D. Anton. 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 4. & Angelum in verbo Miſſa num. 42. Hoſtienſis ſenſit peccatum mortale eſſe, Miſſam celebrare ante officij nocturni matutinarumque laudum, & primæ recitationem: quod idem authores pluresque alij, *de quibus Suarez in ſeq. num. 6.* concedunt quidem de celebratione ante recitatum officium nocturnum, & laudes matutinas, niſi iuſta cauſa excuſet: vt ſcandalum vel nimia retardatio populi, aliave ſimilis: eamque communem eſſe ſententiam Nauarr. habet in ſeq. cap. 21. num. 30 & cum eo Azor in cit. cap. 10. quæſt. 4. Sed de celebratione ante recitatam primam, etiam factam ſine iuſta cauſa, D. Anton. ait non eſſe peccatum pluſquam veniale. Angelus verò negat illicitam eſſe, quando prima eſſet iterum dicenda in choro. Nauarrus autem ſentit de rigore iuris, nullum in eo committi peccatũ, licet dicat ſe in praxi non audere id ſequi, vel conſulere alteri: eo quòd talis recitatio ſit diſpoſitio valde germana, ad Miſſam deuotius & reuerentius celebrandam. 167

Quod verò Sotus docet in lib. decimo. De iuſt. & iure. q. 5. artic. 4. Miſſam celebrare ante recitatum officium nocturnum, & laudes, non eſſe peccatum pluſquam veniale, Nauarrus ipſe in eodem num. 30. refutat: quia id agere, eſt contra mentem communi & peruetuſtæ conſuetudini Eccleſiæ etiam tacito eiuſdem præcepto. Dum enim ſtatuit, vt matutinæ preces dicantur de nocte vel mane: Miſſa verò de die, tacitè ordinauit, vt recitatio diuini officij matutini, eſſet præparatio ad Miſſæ celebrationem. Attamen plurimi recentiores in eo aſſentiuntur Soto, quos Suarez loco citato commemorat. Inter quos Aragon 2. 2. quæſtione 83. art. 12. dubit. 5. ait id eſſe intrepide tenendum. Et Suarez ipſe quamuis fateatur melius eſſe aliquatenus priorem ſententiam tenere in praxi: nimirum cauendo ſolicitè ne abſque iuſta cauſa contingat vel nos in eo deficere, cum peccato ſaltem veniali non leui: vel alios nos conſulentes, occaſionem accipere liberiùs negligendi tam ſanctam præparationem ad Miſſæ celebrationem, in aliquod detrimentum ſuum ſpirituale, atque aliorum fortè ſcandalum. Quamuis inquam hoc ille fateatur, exiſtimat tamen ipſam Soti ſententiam eſſe ſimpliciter ſecuram, & in rigore veram: quia prædicta conſuetudo non fuit introducta intuitu ordinis de quo agimus, ſeu ad inducendam illius obligationem, ex qua recitatio matutini, fieret diſpoſitio requiſita ad Miſſæ celebrationem: ſicut nec conſuetudo celebrandi Miſſam ante meridiem, non item Veſperas, cenſetur introducta intuitu ordinis inter harum recitationem, & ipſam Miſſæ celebrationem.

Itaque licet dicatur congruenter Eccleſiæ conſuetudini, quod matutinum debeat præcedere celebrationem Miſſæ, & Veſperarum recitatio eamdem ſequi: quia tamen illa non eſt per ſe introducta ad eiuſmodi ordinem ſtatuendum, is per ipſam non eſt aliter in præcepto, quàm quia ipſa eſt fundamentum, quo poſito ratio dictat talem ordinem regulariter ſeruandum eſſe: non tamen ſub mortali. Cæte-

rum

rûm quidquid ſit in ſpeculatione, cenſuerim, *cum in praxi vos ſit valde periculoſa*, niſi neceſſitas aperta vrgeat non eſſe vtendum ea libertate: quia de mortali aut de veniali valda graui habenda eſt ſuſpecta, propter vitorum timoratorum communem ſenſum: quo exhorreſcunt Miſſam dicere non recitaro matutino. Accedit quòd Pius quintus in breui; quod habetur in principio Miſſalis, in virtute obedientiæ præcipiat Miſſam dici, iuxta ritum Miſſalis: & in principio rituum ſeruandorum in Miſſa, dicatur præuia confeſſione, & ſaltem matutino cum laudibus abſoluto; orationi aliquantulum vacet.]

De qualitate requiſita.

SECTIO VI.

AD hanc qualitatem duo pertinent. Alterum eſt, vt Breuiarium ex quo horæ canonicæ recitantur, ſit approbatum ab Eccleſia: quale eſt ſolum Romanum nonum iuſſu Pij quinti editum: & alia quæ ante illud 200. annis, per ſtatutum aut conſuetudinem introducta fuerunt cum approbatione Sedis Apoſtolicæ. Quod conſtat ex Bulla eiuſdem Pontificis, eidem Breuiario præfixa: per quam ſic abrogantur cætera omnia Breuiaria, vt horas canonicas ex eis recitantes ſtatuantur non ſatisfacere præcepto Eccleſiaſtico. Alterum eſt, modus recitandi: pro quorum plena intelligentia aliquot dubia occurrunt explicanda.

PRIMVM DVBIVM.

An quicumque tenetur horas canonicas recitare, ſatisfaciat, recitando illas ex quouis alio Breuiario, quàm approbato à ducentis annis, in ſuo Epiſcopatu.

168 HOc tractat Nauarr. de oratione cap. 19. numero 211. & aliquot ſequentibus, tréſque de eodem varias opiniones refert Azor, in prima parte Moral. inſtit. lib. 10. c. 11. qu. 2. Quod autem videatur in praxi tenendum propoſitionibus, his explicatur.

Prima eſt, Formulam Breuiarij, hoc eſt, ſpeciem & quantitatem precum, ad quas tenentur Beneficiarij aut Religioſi choro addicti, aut initiati maioribus ordinibus, variam eſſe poſſe apud varios; quantumuis omnium ſit communis obligatio. Hæc eſt Soti in 10. De iuſtitia & iure quæſt. 5. art. 4. concl. 1. Quam probat, quia iure quidem diuino ac naturali tales tenentur ad aliquas peculiares preces: ſed quænam eæ ſint, determinatum non eſt eodem iure: ſed iure tâtùm humano: quod pro varietate locorum, & temporum variatur, in iſtius rei determinatione, ſicut paſſim ſolet quoque in alijs determinationibus. Pro quo facit cap. In die. De conſecrat. diſt. 5.

Secunda propoſitio eſt, Clericum non ſatisfacere obligationi ſuæ, recitando horas ex Breuiario, quod in alio Epiſcopatu approbatum ſit quidem: ſed nõ in ſuo. Hanc Azor ibidem tenet cum Nauarr. tam loco cit. quàm in ſequen. c. 21. num. 23. & cum Soto in memorata concl. 1. Confirmaturque maximè per cap. De his, diſtinct. 12. quo præcipitur vt vniuſcuiuſque prouinciæ ciues, rectoréſque Eccleſiarum; vnum eumdemque in pſallendo teneant modum, quem in Metropolitana ſede cognouerint inſtitutum: nec aliqua diuerſitate ordinis, vel officij à Metropolitana ſede patiantur ſe diſiungi. Ad idem facit canon Placuit, eadem diſtinct. & canon Conuenit. De conſecrat. diſtinct. 5. At ex alio quam ſui Epiſcopatus Breuiario approbato, horas canonicas recitans, non conformat ſe talium canonum præſcripto. Accedit quod in Clement. 2. De celebratione Miſſarum, diſpēſetur cum Clericis Cardinalium, & Epiſcoporum familiaribus, vt poſſint ſe conformare illis in modo recitandi horas canonicas: quæ diſpenſatio neceſſaria non fuiſſet, ſi ijdē familiares poſſent præcepto Eccleſiæ ſatisfacere, recitatione alterius Breuiarij, quàm ſui Epiſcopatus.

De hac re Nauarr. in cit. cap. 19. num. 215. præmittens in præced. num. 214. contra directorium iuris (quod in verbo Hora ſequuntur *Angelus num. 12. Sylu. qu. 1. Tabien. q. 10.* & ante eos D. Anton. *3. par. tit. 13. c. 4. §. 12*) propoſitionem hanc procedere etiam quoad Clericum ſecularem ordinatum ad titulum ſui patrimonij: quia quamuis non habeat beneficium, ſubditus eſt tamen Epiſcopo ſui domicilij, illiuſque ſynodalibus legibus parere tenetur in iis, quæ ad omnes æquè pertinent: ſicut recitatio officij diuini, æquè pertinet ad habentes beneficium Eccleſiaſticum, & ad non habentes. Cum Nauar. ſentit Sotus loco cit. tutiorque eſt ea ſententia: quam Suarez de religione tract. 4. lib. 4. cap. 23. num. 4 approbat: quia licet talis non teneatur choro aſſiſtere, tamen tanquam pars Cleri ſui Epiſcopatus, tenetur ſe ei conformare; ad idque poteſt ab Epiſcopo ſuo cogi, vt ad aliquid ſpectans ad rectum Eccleſiæ propriæ ordinem, ab omnibus æqualiter cuſtodiendum, *ex memorato cap. Conuenit*, etiam in recitatione priuata, quandoquidem ea ſubrogatur publicæ, quæ fit in choro.

Tertia propoſitio eſt, Religioſum, vt ſatisfaciat obligationi quæ ei ex ſua profeſſione incumbit recitandi horas canonicas; debere ſequi eam Breuiarij formulam, (qua Sedis Apoſtolicæ approbatione vtitur ordo regularis) cuius inſtitutum profeſſus eſt. Hanc Azor in ſupra cit. quæſt. 2. probat ex eo, quòd, iure canonico, Religioſi compellantur ſui inſtituti, & ordinis recitandi formulam tenere & ſeruare, vt intelligitur ex cap. De his, & cap. Placuit, diſtinct. 12. Eamdem quoque ex directorio iuris tangunt locis citatis Angelus, & Tabienſis: itemque Syluest. niſi quod addat id procedere de bene eſſe. Aduerte autem ex Nauarr. in fine eiuſdem cap. 19. Religioſum cuius regula nihil ſpeciale de modo recitandi præcipit, ſequi debere regulam Epiſcopi cui ſubeſt, aut ſi exemptus ſit, ſequi vſum Romanum. 169

Quarta propoſitio eſt, *quam ex eodem directorio ijdem authores habent*, ordinatum, & intitulatum ad certam Eccleſiam, teneri dicere officium ibi conſuetum: atque adeo ſecundum Epiſcopi ſui ſpecialem regulam ſi aliqua detur: alioqui ſecundùm regulam Metropolitani, ex Nauar. loco cit. Probatur verò propoſitio, quia non retineretur alioqui formulæ vnitas (quam in diuini officij recitatione ſeruandam, commendant ſacri canones, vt patet ex antedictis. Aduerte verò obiter ex Sylu. in cit. q. 8. dicto 6. Monachum præfectum Eccleſiæ ſeculari, debere ſequi conſuetudinem Eccleſiæ ad quam tranſit, ſi ad eam transferatur in perpetuum. Non item, ſi tantùm ad tempus: ſed debebit officium ſuum monachale retinere.

Quinta propoſitio eſt, *quam ijdem adhuc tangunt ex doctrina D Thomæ quodlibeto 5. art. 13.* Habentem legitimè beneficia in duabus Eccleſijs, debere vti formula quam tenet, & ſeruat ea Eccleſia in qua habet beneficium dignius, *verbi gratia decanatum*, quantumuis pinguius habeat in altera, ſed minus dignum vt ſimplicem canonicatum. Si verò habeat paria dignitate in vtraque Eccleſia, *verbi gratia duos ſimplices canonicatus*, vti debebit formula quam ſeruat Eccleſia dignior. Sin autem Eccleſiæ ſint quoque pares dignitate, liberum erit ei vti qua maluerit formula, quæ in alterutra Eccleſia ſeruatur, ſi in neutra reſideat legitimè, nimirum per diſpenſationem, aut quia neutrum beneficium reſidentiam requirit. Hanc propoſitionem quadripartitam Diuus Thomas non aliter probat, quàm quod in tali re maior dignitas ſpiritalis præponderet minori, quidquid ſit de emolumento temporali: ratioque poſtulet vt nos conformemus potius ijs cum quibus conuerſamur quàm cum alijs. Et ſi autem Azor in memorato cap. 11. quæſt. 2. eam dicat communiter receptam: nihilominus Suarez in citato capitolo vigeſimotertio numero ſexto: probabilius cenſet beneficiarum poſſe recitare horas canonicas ſecundùm formulam receptam in diœceſi in qua reſidet, non obſtante quòd diuerſa ſit ab vſitata in loco ſui beneficij: quia valde expedit imitari honeſtos mores eorum inter quos viuimus, & firmum domicilium habemus; alibi habentes tantùm quaſi domicilium ad aliquod tempus: pro quo non eſt neceſſarium aſſumere aliud Breuiarium: cùm huius frequens mutatio meritò vituperetur.

tis, quæ quamuis ſi aliquo modo culpabilis, poteſt tamen à tanta grauitate culpæ excuſare ipſam diuini officij mutationem, vt non deliberatam plenè. Immo & excuſare à recitatione omiſſi, ex communi ſententia teſte Azorio in citato lib. 10. cap. 10. quæſt. 2. niſi, *vt addit Suarez*, ipſum ſit notabiliter maius non omiſſo; quia tunc facienda eſſet aliqua compenſatio, dicendo aliquid ex officio omiſſo diuerſum ab eo quod iam dictum eſt. Excuſatur denique, ea iuſta cauſa; qualis eſt quòd non habeam nunc Breuiarium ex quo dicam officium de Sancto, & ideo dico de feria, quia non poſſum recitationem donec habeam commoditatem Breuiarij, differre; quoniam tunc erit mihi vacandum ſtudio neceſſario, vel alicui operi pietatis.

QVARTVM DVBIVM.

An liberum ſit ijs qui proprium Breuiarium habent approbatum, vti extra chorum nouo Breuiario Romano.

173 DE hoc interrogatus Nauar. nonnihil incertus fuiſſe videtur in lib. 3. ſuorum conſil. tit. *De celebratione Miſſarum* conſil. 15. 16. & 19. Diſtinguendum autem videtur. Nam ſi recitans extra chorum addictus ſit choro in quo cantantur horæ canonicæ ex Breuiario approbato ducentis annis ante prædicti noui introductionem, non eſt probabile ei licere ſine diſpenſatione Epiſcopi, ipſo nouo vti. Ratio eſt, quia talis mutatio permittitur quidem à Pio quinto fieri, etiam in choro; ſed tantùm de voluntate ſeu conſenſu Epiſcopi & Capituli. Cùmq; priuata recitatio horarum canonicarum ſubrogetur in locum publicæ, quæ fit in choro, debet eſſe ei conformis: vt patet per antedicta in explicatione dubij primi. Et confirmatur: quia deformitas inter eos qui ſunt eiuſdem vocationis & familiæ, reprehenſibilis eſt, ex cap. In noua actione 16. qu. 7. & ex Clemen. 1. de electione: magnaque eſt indecentia illa, qua inter tales: vnus ex vno, alius ex alio Breuiario recitat. Quamquam ſi nullum periculum inde immineat diſſenſionis, aut imminutionis charitatis, cenſeri poteſt, *prout Leſsius docet, De iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. num. 75.* illius Breuiarij vſus permiſſus hoc nomine, quòd valde laudabile ſit conformare ſe Eccleſiæ Romanæ, tanquam matri omnium aliarum Eccleſiarum. De grauitate prædicti peccati iudicandum erit ex qualitate, & quantitate ſcandali, & aliorum incommodorum ſequentium ex tali deformitate, quæ de ſe non videtur tanta, vt ad mortale ſufficiat, prout notat Suarez in citato cap. 23. n. 9. in fine.

Iam ſi quis liber ſit à choro, nec vlli regulæ ſubſit, quæ certam formam ſeruare teneatur per ſtatutum à Sede Apoſtolica approbatum, non videtur negandum quin ei liceat, etiam ſine diſpenſatione, vti prædicto nouo Breuiario: ita vt Eccleſiæ præcepto ſatisfaciat recitando ex eo horas canonicas, prout Nauar. in citato conſilio 16. ex eo probat, quòd Pius quintus in ſua Bulla præcipiat omnes tam regulares, quam ſæculares vti eodem officio nouo, exceptis ijs qui vtuntur antiquo ante ducentos annos recepto. Qua exceptione non præcipit, vt antiquum eiuſmodi officium ij ſeruent, qui illud antea tenuerint; ſed indicat quòd ſi nolint, non teneantur ſeruare nouum, nequidem in choro: niſi ipſum ſit in eo introductum conſenſu Prælati & Capituli. Nihil eſt igitur, cur ad ſeruandum nouum Breuiarium extra chorum, à prædictis neceſſaria ſit diſpenſatio Epiſcopi: cùm Papa ſufficientem ad id faciat poteſtatem, non requirentem Epiſcopi conſenſum. Nam nominatim de choro expreſſam mentionem faciendo, non obſcurè indicauit ſe reſpectu tantùm illius exceptionem addidiſſe, impedimentum afferentem recitandi horas canonicas ex ipſo nouo Breuiario: ad quod tollendum eſſet opus authoritate Epiſcopi, & Capituli.

Porrò quin omnes ij quorum breuiarium non præceſſit ducentis annis ipſum Romanum nouum, poſſint ex eo horas canonicas priuatim recitare, ſine diſpenſatione dubium non eſt. De qua re videndus eſt Suarez in ſequenti num. 10. Admonens non obſtare, quòd per negligentiam Prælatorum retineatur in choro antea vſitatum breuiarium: quia cum ipſum ſit, *vt ſupponimus*, de numero eorum quæ abrogatur à Papa, prauus eſt talis vſus: vtpote retentus contra expreſſam Superioris voluntatem. Vnde fit, vt nequeat obligationem inducere ad illum imitandum: nec poſſe Prælatum præcipere illius imitationem; cùm obſtet præceptum Papæ, de quo idem author pluribus in præced. cap. 11.

QVINTVM DVBIVM.

An ad ſatisfaciendum Eccleſiæ præcepto, neceſſarium ſit horas canonicas elata voce recitare.

PRo huius explicatione ſit prima propoſitio. Non ſatisfieri præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas ſola mente; ſed requiri vt etiam voce recitentur. Hanc habet Medina in Cod. De oratione quæſt. 7. in initio. Et probatur: quia cùm Eccleſia non obliget immediatè ad actum mentis, præceptum ipſius non impletur ſolo interiori mentis actu. Deinde quia ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 83. art. 12. Oratio publica, id eſt, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur, vt ab ipſo populo exaudiri poſſit, debet voce proferri. Recitatio verò horarum canonicarum, oratio eſt huius generis, vt ſatis conſtat. Accedit quòd in Concilio Baſilienſi ſeſſ. 21. ſit iuſſum, vt horæ canonicæ nō inter dentes, nec in gutture, nec ſyncopatè, ſed integrè pronuncientur. 174

Secunda propoſitio eſt, Eum qui non tantùm priuatim, ſed etiam ſolus dicit horas canonicas, ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ſi eas taliter recitet, vt verè dici queat ore voceque preces fundere: ſiue poſſit ab alio audiri ſiue non poſſit. Hanc contra Medinam loco cit. tenet Nauarr. in tractatu de oratione cap. 20. num. 14. Et probat, tum quia ex ipſo etiam Eccleſiæ præſcripto, in Miſſa, & in ipſis horis canonicis quædam ſecretò dicenda ſunt. Tum quia communis vſus virorum piorum & doctorum eſt, vt in templo vel in cubiculo, vel faciendo iter cum alijs (*ne eis moleſti ſint, vel impedimento, & ad fugiendam hypocriſis ſpeciem*) ſummiſſa voce ex vrbanitate, & ciuilitate horas ſuas recitent. Tum demum quia vt Caiet. notat ad citatum D. Thomæ art. 12. oratio publica de præcepto quidem debet vocalis eſſe; ſed tamen clara, & alta, ſolummodo ex decentia: quæ plerumque ceſſat ratione perſonarum quæ inde offenderentur vel impedirentur. Neque obſtat quod in eodem loco D. Thomas dicat orationem publicam debere fieri alta voce, vt innoteſcat populo pro quo profertur. Nam id intelligendum eſt de oratione quæ non ſolùm eſt publica, ſed etiam publicè dicenda eſt, vt audiat populus: quod non eſt ſemper neceſſarium in recitatione horarum canonicarum, ſicut eſt in celebratione miſſæ. Illæ enim plerumque a ſolo, & nemine conſcio recitari poſſunt: hæc autem, non niſi duobus aſſiſtentibus ac ſi Hoc quoque, De conſecrat. diſtinct. 1. (*aut ſaltem vno, prout conſuetudo iam obtinuit*) celebrari poteſt, & ideo clara ſemper, & intelligibile voce, dicenda eſt.

Tertia propoſitio eſt, Vocem eius qui ſolus, & priuatim recitat horas canonicas, non debere eſſe ita ſummiſſam, vt non audiat ſeipſum. Hæc eſt contra Azorium in prima part. Moral. inſtitution. libro decimo, capit. vndecimo, quæſtion. quarta, eamque tenent non modo Caietanus & Medina quos ipſe refert; ſed etiam loco citat. Nauarr. *quem quaſi ſibi conſentientem idem Azor affert*, ſatis apertè: verba enim ipſius ſunt. Cum eas pronunciat ad ſe tantùm mouendum, & mente & corpore Deo ſeruiendum; ſufficit quòd formet, verba illáque audiat, & intelligat. Quibus verbis inſinuat quoque rationem noſtræ propoſitionis: nempe quòd iuxta Diui Thomæ doctrinam loco cit. horæ canonicæ proferri debeant voce, vt habeamus ſignum externum quo mens noſtra eleuetur in Deum. Signum autem non operatur niſi ingerendo ſenſui ſpeciem ſui: & vocalis recitatio horarum canonicarum non audita, nullam ſui ſpeciem ſenſui ingerit.

Quarta propoſitio eſt, Recitantem cum ſocio debere ab eo audiri. Hæc patet ex præcedenti, quia ſi recitans audire debet ſeipſum, multò magis ſocium cum quo recitat: quia non ſuppleret alioqui audiendo, quod omittit non recitando.

VLTIMVM DVBIVM.

An ad chorum & cantum deputati ſatisfaciant Eccleſiæ præcepto, ſi tantùm choro præſentes adſint, & in eo ſummiſſa voce Eccleſiaſticum officium perſoluant: nec canant cum alijs, ſed tantùm eos qui cantant in choro auſcultent.

175 AD hoc Azor in ſequen. quæſt. 5. citato Nauarr. reſpondet negatiuè iuxta cap. Si quis presbyter diſtinct. 92. & Concil. Baſilienſe ſeſſ. 21. & Concil. Triden. ſeſſ. 24. cap. 12. de reform. vbi hæc de habentibus in Eccleſijs cathedralibus aut collegiatis dignitatem, canonicatum, præbendã, aut portionem ita dicitur. Omnes verò diuina per ſe, & nõ per ſubſtitutos, compellantur obire officia, & Epiſcopo celebranti, aut alia pontificalia exercenti adſiſtere, & inſeruire, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis, & cãticis, Dei nomen reuerenter diſtinctè deuotèque laudare. Idem tamen author in ſeq. quæſt. 6. eos excuſari exiſtimat, quando contrarium fuerit conſuetudine receptum: dummodo diuini officium nullum detrimentum inde accipiat: vt cùm non canentes ſupplent ſuum defectum per capellanos. Qua de re latius diſſerit Suarez in cit. lib. 4. cap. 22. vt & de cæteris quæ peculiariter attinent ad recitationem faciendam in choro, ab initio eiuſdem libri vſque ad cap. 16. quem poſſunt conſulere Prælati quibus incumbit onus prouidendi, vt omnia in choro fiant debitè.

De loco requiſito ad recitationem horarum canonicarum.

SECTIO VI.

DE hoc Nauarr. plenius cæteris agit, *in tract. De oratione cap. 5.* in quo perſequitur etiam modos notatu dignos, quibus contra loci ſacri reuerentiam peccatur. Cum eodẽ verò propoſitiones hæ tenendæ videntur.

176 Prima eſt, horas canonicas publicè dicendas, debere in Eccleſia dici. Hanc quoque habet Sotus in 10. de iuſt. & iure quæſt. 5. ar. 4. in fine. Et probat tum ex Clemen. prima de celebrat. Miſſarum §. Ne igitur: vbi horæ canonicæ in Eccleſijs pſalli præcipiuntur: tum ex eo quod templa in hoc extructa, deſtinataque ſint, vt ibi horæ canonicæ celebrentur.

Secunda eſt, Canonicos, & cæteros beneficiarios ad recitationem horarum canonicarum in choro adſtrictos debere ibi eas recitare: nec à peccato excuſari, ſi eas domi recitent: niſi iuſtam habeant cauſam abſentiæ ſuæ a choro. Hæc ſequitur ex præcedenti. Difficultas eſt autem, An peccatum quod in eo committunt ſit mortale. Eſſe enim cenſent Innocentius, & Hoſtienſis teſte Sylu. in verbo Hora, q. 2. dicto 4. Quam ſententiam Sotus loco cit. improbat tanquam nimis rigidam. Nauarrus verò communiter receptã dicens *in eodem c. 5. nu. 14.* eam confirmat ex cap. finali diſtinct. 91. in quo deponi à Clero iubetur Presbyter aut Diaconus, vel quilibet Clericus Eccleſiæ deputatus, qui ad quotidianum pſallendi officium, matutinis vel veſpertinis horis ad Eccleſiam non conuenerit. Depoſitio enim, pœna eſt grauis, non imponenda niſi ob graue ſeu mortale peccatũ. Verumtamen in Soti ſententiam inclinans, cenſet cum Syluest. & Caiet. limitandum eſſe rigorem eiuſmodi, vt locum habeat tantummodo, cùm per contemptum, aut contra Prælati particulare præceptum fieret talis abſentia: aut ob eam officium diuinum non diceretur in Eccleſia, aut ſaltem non diceretur cum debita ſolemnitate, eo quod præſentia ipſius eſſet ad eam neceſſaria.

177 Extra eos caſus verò, peccatum non eſſe plus quam veniale, *licet graue*, & interdum nullum: cùm ſcilicet iuſta datur cauſa abſentiæ ab Eccleſia. Porrò tradita propoſitio procedit iuxta eumdem Nauarrum ibidem, non tantùm quoad beneficiarios Eccleſiarum collegiatarum, ſed etiam quoad beneficiarios Eccleſiarum non collegiatarum, quando tenentur conuenire, & ſimul dicere matutinum aut veſperas, vel Miſſam canere vel omnes aut aliquas horas recitare: quia verbum, *non conuenerit*, vſurpatum in cit. cap finali, non minus de talibus abſentibus, quam de alijs verificatur.

Procedit quoque eadem propoſitio, vt quoad pœnam peccati, ſic etiam quoad pœnam priuationis diſtributionum, quæ fiunt ijs, qui ſunt præſentes: quia ceſſante cauſa ceſſare debet effectus nondum productus. Vnde, *vt idem Nauarr. in ſequenti num. 10. habet*, quando aliquot dies in aliqua Eccleſia conceduntur, vt quis nihil quotidianarum diſtributionum perdendo, poſſit abeſſe ab horis, & alijs diuinis officijs: id intelligendum eſt, cùm abfuerit ex iuſta, & rationabili cauſa: non autem pro ſolo libito, & iniuſta irrationabiliq́ue de cauſa. Quod probat per illam commendabilem Paludani determinationem: Quod ſtatutum aut conſuetudo, vt is, qui tali vel tali officio, vel horæ præſens fuerit, diſtributiones lucrifaciat, etiamſi protinus egrediatur, & diſcedat: de eo intelligi debeat qui egreditur vt procuret negotia Eccleſiæ, vel agat opera aliqua ſancta: non autem de eo qui egreditur vt otietur, fabuletur, aut ludat. Quodq́ue ſtatutum contrarium, *nempe vt lucrifaciat eaſdem diſtributiones, etiamſi egrediatur ex quadam cauſa vana, nec iuſta*: non excuſet coram Deo, nec in conſcientia: etiamſi in foro exteriori non detrahatur ei ſua portio.

Procedit denique, *ex eod. n. Nauarr. in ſeq. num. 21.* eadem propoſitio, quantumcumque ſecundùm ſtatutum propriæ Eccleſiæ, tales cauſæ reputentur pro iuſtis, ſi reuera iuſtæ non ſint, vt prætextus eundi ad neceſſaria naturæ, vel reſecandi barbam vel capillos, vel excipiendi aduentantem hoſpitem, vel intereſſendi alicui actui ſcholaſtico. Ratio eſt quam tangit Sotus loco cit. quod fingens abſentiæ ſuæ cauſam, cùm Eccleſiam, cuius alimentis ſuſtentatur, defraudet ſeruitio quod ei debet, iniuſtitiam committat.

Tertia propoſitio eſt. Communi iure, Clericos cùm priuatim horas canonicas recitant, ſatisfacere Eccleſiæ præcepto, recitando vbicumque voluerint, dummodo locus debitam attentionem non impediat: aut cum religione, quæ diuino officio debetur, non pugnet, nec præbeat alijs offenſionem. Hanc probat recepta conſuetudo, qua viri etiam timoratæ conſcientiæ & docti, non reformidant vbilibet officium ſuum dicere, niſi videant adeſſe periculum offenſionis aliorum, aut impedimentum attentè ac deuotè recitandi: quale contingere poteſt in via, platea, alijſue locis publicis, & prophanis, in quibus ſunt frequentes hominum cõuentus, clamores & ſtrepitus forenſes & prophani. Quod autem Sotus loco cit. ait recitantes extra Eccleſiam debere habere oratorium aliquod in ſua domo ad id deputatum, Nauarr. De oratione cap. 21. num. 22. ait poſſe quidem procedere de decentia & honeſtate, non autem de præcepto: quia quod nullo iure præcipitur, non eſt pro præcepto habendum: ſicut nec ſuperſtitioſa adinuentione præſumendum, quod ſanctorum Patrum documento ſancitum non eſt: ex cap. Conſuluiſti 2. quæſt. 4. Illud autem nullo iure eſt præcepto: immo contrarium potius eſt plurimum conſuetudine receptum. 178

Intellige autem nullo iure communi, quia fieri interdũ poteſt vt ſpeciali iure, id eſt, particulari ſtatuto vel conſuetudine aliquorum, vel authoritate Confeſſarij, vel voluntate fundatoris, præceptum ſit horas ipſas recitari certo loco, ſicut & Miſſam dici, aut officium defunctorum, vel aliquem hymnum, aut reſponſorium cantari pro viuis aut defunctis. Cui præcepto contrauenitur, nec ſatisfit, vt manifeſtum eſt, dicendo in alio loco: prout ex Baldi, & aliorum determinatione Nauarr. tradit in præced. capit. 5. num. 3. Indeq́ue infert in ſequenti numero 4. reſpondendum eſſe negatiuè ad quæſtionem, qua quæritur: Vtrum Clericus ſtudens ſatisfaciat ſuæ conſcientiæ, in Academia in qua ſtudet celebrando Miſſas, quas ratione officij aut beneficij ſui obligatus eſt dicere in certa Eccleſia, Eremitorio, vel altari ſuæ patriæ. Similiter, & eam qua quæritur, Vtrum Capitulum quod obligatur dicere reſponſoria Sanctorum, aut defunctorum ante altare maius, aut in corpore Eccleſiæ, aut in tali vel tali parte clauſtri, ſiue in capitulo, ſatisfaciat dicendo illa alibi ſine iuſta cauſa vel authoritate legitima. In exemplum autem iuſtæ cauſæ adferri poſſunt, ſcandalum, ſpecies hypocriſis, impedimentum deuotionis, aut ceremonia ſuperflua.

Quarta Propoſitio eſt. Cæteris paribus melius eſſe priuatim recitare horas canonicas in locis ſacris, quam alibi. Hanc habet Nauarr. in eodem cap. 5. numero 4. congruenter cap. Parſimonia diſtinct. 41. & cap. Decet, De immunitate Eccleſ. in 6. additis rationibus Diui Thomæ 2. 2 quæſt. 84. art. 3. ad 2. Tum quòd ratione conſecrationis loci Deus ſpecialiter iuuet ad melius orandum. Tum quòd talis locus

propter

propter myſteria, & ſanctitatis ſigna quæ in eo continentur, ad orationem acciet, iuxta illud ex Iſaia vſurpatum à Domino noſtro Lucæ 19. Domus mea domus orationis vocabitur.] Tum demum, quòd per concurſum plurium ibi orantium, oratio noſtra facilius exaudiatur, dicente Domino Matth. 18. Vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ego ſum in medio eorum.]

De corporis ſitu, qui eſt modus quidem loci, ſupereſt monendum, cùm recitatio fit ſecretò, habendam eſſe in orationem deuotionis, & reuerentiæ diuinæ ex vna parte, & propriæ neceſſitatis ex altera. Cùm autem fit coram alijs, is ſeruandus eſt qui ſit illis ædificationi, nec præbeat ſcandalum: atque præſtandum ſi quid ſuper eo præſcriptum ſit in regulis, vt eſt de ſtando cùm certum quid recitatur, & de dicendo nonnulla flexis genibus & ſimilibus. Quæ Suarez in memorato lib. 4. cap. 27. num. 2. ait non eſſe impoſita ſub rigore præcepti, ſecluſo contemptu, & ſcandalo.

De tempore requiſito.

SECTIO VLTIMA.

De hoc poſt Nau. in eodem tractatu de oratione capit. tertio diſſerunt Azor in 1. parte Moral. Inſtit. lib. 10. c. 9. & Suarez de relig. tract. 4. lib. 4. cap. 27. à num. 3. Quæ videntur ſcitu neceſſaria de eo pro quotidiana praxi trademus aliquot propoſitionibus.

179 Prima eſt. Iure quidem communi ſingularum horarum recitationem certum determinatumque tempus requirere: attamen in vſu ſeruandum eſſe illud in quo ex diei ſ habent ex aliqua particulari conſtitutione vel conſuetudine, vel ordinatione ſiue fundationis, ſiue ordinis, vel loci ad quem pertinet obligatus ad recitationem. Prior pars, *pro cuius pleniore declaratione videri poſſunt quæ Nauarrus habet loco citato n. 27. & aliquot ſequentibus*, patet ex cap. 1. De celebrat. Miſſarum, & ex Clemen. 1. eod. titul. Poſterior verò, *quam idem habet idem num. 39. ex Palud. D. Anton. & Sylu.* probatur: quia talis determinatio, cùm ſit tantùm iuris humani, poteſt per iuſtam conſtitutionem, aut conſuetudinem legitimè præſcriptam mutari. Vnde infert ipſe Nauarr. quòd vbi iuſta ordinatione matutinum in Eccleſia dicitur media nocte, dicentes hora quarta poſt mediam noctem non ſatisfacere ſuo muneri. Neque contra ſi conſtitutum ſit vt dicantur hora quarta matutina, ſatisfacere dicentes media nocte. Infert etiam, quòd etiamſi iuxta ius commune teneamur in Quadrageſima dicere nonam hora tertia poſt meridiẽ, & poſt nonam veſperas ante cœnam, nunc tamen neceſſarium non eſſe id facere: quia in hoc conſuetudo eidem iuri derogauit.

Secunda propoſitio eſt. Statis, debitiſque temporibus recitandas eſſe horas ſingulas canonicas: non modo cum publicè in Eccleſia cantantur, ſed etiam cùm priuatim dicuntur: ſiue quis ſolus per ſe, ſiue cum ſocio dicat. Hanc Nau. num. 45. ait eſſe communem ſententiam canoniſtarum, intelligentium anta citata iura de ea quoque recitatione, quæ fit priuatim. Nec immeritò: quia in hanc pariter cadit ratio talis iuſſionis. Etenim horæ canonicæ, ſtatis temporibus recitari iubentur, non tam ad conſulendum commoditati recitantium, quàm ad augendum cultum diuinum, & ad efficiendum frequentiorem ac diuturniorem, ad Deum per orationem, mentis noſtræ eleuationem cum pio erga eum affectu. Hinc conſequens eſt, quod Nau. infert Eccleſiaſticos illos errare qui totum officium ſimul, ad veſperas vſque manè recitant, totaguẽ diẽ interea in otio conſumpturi, nec ſtu
181 dio, aut alteri honeſto negotio vel occupationi vacaturi: aut qui iter agentes dicto modo recitant, qui recitare poſſent debitis horis: nempe, vt idem inquit num. 48. ſub crepuſculum dicendo officium matutinum, primam verò poſt vnam horam: deinde tertiam poſt duas horas: ſub meridiem autẽ ſextam & poſt ſecundã pomeridianam, nonã: ac veſperas, propè horam quartam, & demum completorium ſub noctis crepuſculũ. Quæ diſtinctio accõmodata eſt rememorationi myſteriorũ paſſionis Dñi noſtri: cuius gratia illã inſtitutã eſſe indicãt verſus relati in gl. ad ca. 1. de celebr. Miſſarũ.

Hæ ſunt ſeptenis propter quas pſallimus horis.
Matutina ligat Chriſtum, qui crimina purgat,
Prima repleт ſputis, cauſam dat tertia mortis,
Sexta cruci nectit, latus eius nona bipertit,
Veſpera deponit tumulo completa reponit.

Infert alia Nauar. quæ apud ipſum videri poterunt.

Tertia propoſitio eſt. Præuenire tempus debitum recitandi horas canonicas, vel illud differre, etſi peccatum eſt, nõ eſt tamen de ſe pluſquam veniale, nec coniunctam habet obligationem horas dictas iterandi: vt nec inuerſio ordinis ipſarum. Hanc eſſe communiter receptam, notat Sylu. in verbo hora quæſt. 9 dicto. 6. in fine: pro qua aliquot authores citat Suarez in eodem lib. 4. cap. 27. num. 3. Et Nauarr. in eodem cap. 3. num. 59. bonam rationem illius tangit: nempe quòd tempus non ſit de ſubſtantia præcepti recitandi horas canonicas. Nam in cap. Dolentes de celebra. Miſſarum præcipitur quidem, vt obligati ad horas canonicas, dicant officium tam nocturnum quàm diurnum: non tamen vt nocturnum de nocte, & diurnum de die dicatur, nec certas horas determinat. Accedit, quòd alioqui ſicut de præcepto tenemur omnes horas canonicas ſingulis diebus dicere, teneremur pariter certis debitis horis dicere: atque adeo ſicut communiter nulla de cauſa poſſumus horas vnius diei differre in alium, ita nec poſſemus differre eaſdem, de vna hora in aliam. At contrarium communi conſuetudine ſeruatur, congruenter cap. Presbyter, diſt. 91. & cap. 1. De celebr. Miſſarum: ponderato verbo, *iuxta poſſibilitatem*, quod vtrobique habetur. Hinc in eodem num. 59. Nauar. cum D. Anton. & Sylu. & Caiet. aſſentitur aſſerentibus, quòd dicere primam ac etiam matutinas horas poſt meridiem: immo & poſt decimam aut vndecimam à meridie, non eſſe peccatum mortale: dummodo omnes tales diei horæ canonicæ ante mediam noctem finiantur.

Quarta propoſitio eſt. Poſſe ſine peccato iuſta de cauſa, vt priuatim, ſic & in Eccleſia publicè recitari horas canonicas anticipata aut poſtpoſita hora canendi. Hanc Nau. in præced. nu. 55. probat, tum per memorata iura: tum per communem conſuetudinem, qua ob proceſſionem ſolemnem aliquam concionem, aut Principis aduentum, aliaſve ſimiles cauſas, *quæ maiores eſſe debent, cum hora ipſa dicī debent publicè, quam cum priuatim, vt idem bene docet in ſeq. nu. 72. & 73.* præueniuntur, aut differuntur horæ debitæ dicendi officiũ diuinum, aut ipſius partem. Accedit ratio Diui Thomæ in quodl. 5. art. vlt. quòd melius ſit reddere Deo vtrumque: nimirum & debitas laudes & alia officia honeſta, quam vt vnum per aliud impediatur.

Monet tamen Nau. nu. 56. talem anticipationem, aut poſtpoſitionem fieri debere Superioris authoritate: Epiſc. ſcilicet, vel Vicarij ipſius, aut capituli vel Decani in Cathedrali Eccleſia, & in alijs Eccleſijs, authoritate Abbatis, Præpoſiti, Prioris vel alterius Prælati, ſeu præfecti earum. Immo & authoritate Papæ, ſi per modum ſtatuti perpetui tale quid conſtituendum eſſet, vt idem Nauar. in cit. num. 73. probat per c. Quod ſuper his, De maioritate & obedientia. & per Clem. Ne Romani, De elect. Adde cum eodem in prædicto nu. 56. quòd etſi conſequens videatur ex allata propoſitione, non peccare ſcholaſticos, *prout Maior ſenſit*, qui toto tempore ante prandium ſtudijs vacant, & poſt prandium horas canonicas recitant: quia tempus illud eſt aptius ſtudijs, & hoc non eſt ineptum ad orationem: conſultius tamen eſſe, tum ad orandum cum maiori deuotione & cõſolatione: tum ad tempus ſtudij augendum per euitationem ſuperuacuorum colloquiorum, aliarumque occaſionum illud male perdendi: matutinum prima parte noctis recitare vſque ad laudes: & primò manè has, cum prima, poſtea tertiam, & ſextam audiendo Miſſam: & ſtatim à prandio dicere nonam, & ante veſpertinum ſtudium recitare veſperas: ac poſt illud cõpletorium. In confirmationem Nauarr. ipſe adfert propriã experientiam, quæ viri tantæ pietatis & eruditionis non eſt paruipendenda.

Quod verò contra allatam propoſitionem obijci poteſt de Eremita, cui præuenienti debitum tempus in recitatione diuini officij acerbæ, poſtponenti verò marcidæ, vuæ ab Angelo adſerebantur: & de Epiſc. qui poſt obitum, reuelauit ſe purgatorij pœnas perpeti, eo quod conſueuiſſet dum verſaretur in aula Principis, penſum diuini officij non perſoluere debito tempore: Azor ex eo ſoluit in 1. par. Moral. Inſt. lib. 10. c. 9. q. 5. quod neuter uideatur cauſam iuſtam anticipationis, aut dilationis habuiſſe, cùm ille non detineretur alijs occupationibus, & iſte plus æquo applicaret ſe negotijs non neceſſarijs.

Quinta propoſitio eſt, Non ſatisfieri præcepto Eccleſiæ, 180
ſi preces horariæ quæ ad certum tempus pertinent, protrahantur poſtridie recitentur. Hanc eſſe ab omnibus receptam notat Suarez in cit. c. 27. nu. 4. Probatur verò, quia tales preces imponuntur ab Eccleſia tanquam onus diei, id eſt, tanquam penſum vnoquoque die perſoluendum ad cultum & honorem, quem Deo & ſuis ſanctis eodem die deferendũ

exhibendumque cenſet. Vnde ſicut ieiunium pro certo die impoſitum, non ſufficit pridie aut poſtridie ſeruare ad ſatiſfaciendum tali obligationi; ita nec preces horarias certo die perſoluendas, ſufficit alio die dicere ad ſatiſfaciendum Eccleſiæ præcepto, de illis recitandis dato.

Cæterùm ad iudicandum quid ad talem ſatisfactionem requiratur, atque ſufficiat, ſpectanda eſt conſuetudo: quæ eſt legis tùm optima interpres, tum etiam abrogatria. Sic cum Eccleſiaſticum officium diei celebrioris, conſtet primis & ſecundis Veſperis: illæ ob receptam conſuetudinem ſunt dicendæ pridie eiuſdem diei; itaut præcepto non ſatisfaciat, qui illas recitare diſtulerit poſt mediam noctem. Secundò, quamuis dies Eccleſiaſticus computetur ab vna media nocte ad alteram proximè ſequentem: vnius tamen diei officium nocturnum cum laudibus, poteſt ratione conſuetudinis recitari veſpere præcedentis diei: nempe poſt quartam promeridianam, idque tam æſtate quàm hyeme. Ita determinant congruenter vlui communi Azor in cit. tit. cap. 9. quæſt. 5. & Suarez in ſeq. num. 14. expendentes Diui Thomæ de hac re ſententiam in quodlib. 5. quæſt. vlt. vbi docet licere matutinum diei ſequentis dicere de ſero diei antecedentis: ſeu poſt dictas in hoc Veſperas & completorium. Nihilominus damnans eos qui eiuſmodi licentia vtuntur propter laſciuiam: vt ſcilicet quietius ſomnolentiæ & voluptati vacent: non autem ob neceſſitatem literarum & honeſtarum occupationum. Obiicienti autem diem incipere a media nocte. D. ipſe Thomas occurrit, id verum eſſe, quantum ad contractus & alia id genus: non item quantum ad Eccleſiaſticum officium: & ſolemnitatum celebritates; quoniam ea ratione incipiat a Veſperis. Quod reſponſum Nauar. in cit. cap. 3. num. 60. approbans tanquam conſentaneum cap. 1. & 2. De ferijs: addit ex Caiet. diem quoad horas recitandas incipere à veſpera, & durare vſque ad mediam noctem, quæ proximè dabitur poſt ſequentē veſperā.

Neque obſtat quod prima, & ſequentes horas ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, dici non poſſint ante mediam noctem. Nam vt benè ibidem monet Nauar. generalis conſuetudo non habet vt aliter perſoluantur, quàm intra ſpatium, quod eſt ab vna media nocte ad alteram proximè ſequentem. Cæterùm cur inualuerit conſuetudo matutinum recitandi cum anticipatione temporis, ratio eſſe potuit, qđ rigor ipſum recitandi media nocte non potuerit moraliter ſeruari a tanta hominum multitudine & varietate: & conſequenter periculoſum fuerit tantæ difficultatis onus imponere omnibus ſub mortali. Vnde permiſſum eſt in eo tempore, mutationem aliquam fieri: idque anticipando, quia ſecurius eſt: quandoquidem poſtponendo, multi exponerentur periculo vel ipſum omittendi omnino, vel nimium poſtponendi: quod magis alienum eſt a ratione officij de nocte dicendi, quam ipſum dici nocte ingruente.

Tertiò quamuis iure communi ſingulæ horæ canonicæ diſtinctis à ſe inuicem diei partibus recitandæ ſint (quod ipſarum nomina ſatis indicant) tamen ſine peccato fit, vt ſimul cum nocturnis laudes dicantur; & tertia cum prima vel cum ſexta & cum hac coniungatur nona, aut dicatur cū veſperis, ac cum his completorium recitetur, quia conſuetudo id obtinuit, quæ iuri derogare poteſt. Ita docet Azor ib. qu. 8. volens id procedere, etiamſi id faciat quis ſuo ſolo arbitratu, abſque cauſa legitima: dummodo tamen abſit contemptus & periculum recitandi parum ſtudioſè, attentè, & religioſè. Beneque addens non eſſe parem rationem, ſi quis abſque iuſta cauſa totum officium diuinū ſimul perſoluat, aut veſperas & completorium ante prandium recitet, quia id non eſt in more poſitum. Quam de re plenius Suarez in memorato cap. 27. n. 7. 8. & 9.

Aduerte autem ex Nau. de oratione ca. 4. n. 74. & 75. non eſſe ita per conſuetudinem abrogatum ius commune de recitando ſtatis diei partibus horas canonicas; quin liceat priuatim recitantibus illud ſeruare; itaut minimè peccet quis, ſi pro ſua tantùm deuotione, dicat nocturnum officiū de nocte, laudes matutinas in aurora, primam in fine primæ partis diei artificialis, ſeu ſpatij in quo ſol eſt ſuper noſtrum orizontem, diſtincti in duodecim partes, tertiam in fine tertiæ partis, ſextam in fine ſextæ, nonam in fine nonæ, veſperas appetente ſolis occaſu: & completorium in noctis crepuſculo. Quę determinatio temporis, vt ex Angelo & Sylu. idem habet in ſeq. nu. 76. non eſt præcisè accipienda. ſed cum latitudine, qua extendatur ad vnam mediam horam antecedentem, & ad vnam mediam ſequentem, vt ipſemet num. 77. probabilius indicat: quam quod Angelus, & Sylu. ſignificat, dicentes matutinū dicendum media nocte, poſſe dici in aurora ratione talis latitudinis. Ratio verò eſt, quòd tanta ſit diſtantia inter mediam noctem & auroram, vt irrationabile ſit reputare factū in vna, qđ fit in alia.

Aduerte etiam ex eodem Nauar. in præced. num. 64. poſt dictas veſpere matutinas preces diei ſequentis, licitum eſſe, vt diebus ieiunij facere collationem, ſic alijs diebus ſumere cœnam: idque non impedire quominus in eodem ſequenti die poſſit dici Miſſæ ſacrum.

Aduerte denique pro nonnulla clariore intelligentia antedictorum, differentiam eſſe (quod idem quoque Nauar. notat in ſeq. nu. 78.) inter lapſum horæ debitæ, & diei debiti ad recitandum: quòd etiamſi, hora labatur, duret nihilominus obligatio recitandi, neque lapſus illius, peccatum mortale pariat in recitante priuatim; lapſo verò die vltra mediam noctem, obligatio recitādi expiret & peccatum mortale committatur tranſgreſſione præcepti eccleſiaſt. Videri poteſt Suar. in eodem cap. 27. num. 5. & 6. Dixi autem in recitante priuatim, quia ex eodem Nauarr. ibid. expirante hora recitandi publicè, expirat obligatio taliter recitandi. Vnde fit, vt eidem obligationi minimè ſatisfaciant, qui publicè matutinas horas, aut primam, tertiam, vel ſextam recitant poſt meridiem; quas in choro ante meridiem dicere tenebantur, tam communi iure, quàm generali conſuetudine, recepta in ſua Eccleſia.

CAPVT XIII.

De cauſis excuſantibus à recitatione horarum canonicarum.

SVMMARIVM.

181 *Infirmitas excuſans à recitatione horarum canonicarum debet eſſe grauis.*
182 *Quid ſit faciendum cùm de tali grauitate dubitatur: & quòd is qui non poteſt recitare, non teneatur audire alium recitantem.*
183 *Ad quid teneatur qui recitare poteſt partem officij, ſed non totum: & quatenus teneatur ſibi adhibere ſocium.*
184 *An qui impeditur horas canonicas recitare, teneatur prout poteſt per alias preces ſupplere.*
185 *De cæcitate, quatenus excuſet à recitatione horarum canonicarum.*
186 *De diſpenſatione excuſante ab eadem recitatione.*
187 *De occupatione excuſante a recitatione horarum canonicarum.*
188 *De excuſatione eorum qui in choro vacant miniſterijs alijs, à recitatione horarum canonicarum.*
189 *De excuſatione non habentis Breuiarium.*
190 *De peccato illius, qui beneficium Eccleſiaſticum aut ſacrum ordinem ſuſcepit, neſciens recitare Breuiarium.*
191 *Monita quædam pro praxi quotidiana de obligatione recitandi horas canonicas.*
192 *Aetas puerilis non excuſat ab eadem recitatione: & quòd quis Epiſcopus non poſſit ab tali impedimento ipſum abſoluere diſpenſare.*
193 *Non vacatio in ſtudijs excuſat ab eadem recitatione.*
194 *Aliquod motiua recitandi cum debita pietate horas canonicas.*

TAles cauſæ ſunt variæ: quas Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 100. ad quinque reuocat: quarum quatuor Beneficiario, cum cæteris qui ad eandem recitationem tenentur, ſunt communes, & vna eſt illius propria.

Prima igitur communis, eſt infirmitas corporis; de qua 181
inter cæteros latè Nauar. ipſe in tract. De oratione, cap. 21. vbi num. 1. ab omnibus admiſſam docet, per illud in cap. Clericus victum, diſt. 91. Clericus qui abſque corpuſculi ſui inæqualitate vigilijs deeſt, ſtipendijs priuatus excommunicetur.

Quæri autem poteſt Primò. An quælibet ægritudo talem excuſationem præbeat. Ad quod idem numer. 2. reſpondet negatiuè. Addens ſecundùm Hoſtienſ. & Innoc. ac cæteros Canoniſtas c. 1. De celebr. Miſſarum, dum tantùm infirmitatem excuſare, ob quam ægrotanti horarum canonicarū pronuntiatio directè aut indirectè noceret notabiliter. Ratio verò ea eſt, quam Sotus tangit in lib. 10. De iuſt. & iure q. 5. ar. 3. quòd obligatio recitādi horas canon. ſit arctiſſima, prout patet ex c. Dolentes, De celeb. Miſſarū deſcendatq; a iure diu. Vnde fit, vt nō niſi ex graui cauſa, quiſquā eorū cui

impoſita

impoſitum eſt, debeat ab ea liber cenſeri: & per conſequens nec excuſari ea alia infirmitate, quam quæ notabiliter noceat. Hincque infert Nauarrus ibidem, fieri poſſe vt ob infirmitatem excuſetur quis ab obligatione recitandi horas canonicas in choro, qui non excuſatur ab obligatione recitandi domi: vt ille, qui quamuis aliàs benè valeat, ſic tamen laborat ex pedibus, vt ad Eccleſiam ire nequeat. Infert item in ſequen. num. 3. & 4. non excuſari ab eadem o-
181 bligatione ægrotum, cuius morbus, *vt febris tertiana, & quartana*, ſtatis horis recurrit: itaut ipſe ante vel poſt eamdem poſſit abſque notabili nocumento, officium ſuum recitare. Inferri pariter poteſt, nec excuſari eum cuius morbus talis eſt, vt ipſum non impediat quominus ordinarias actiones capitis & linguæ exercere poſſit, & cum amicis negotia prophana tractare, in quibus tantum eſt difficultatis, quantum in ipſa horarum canonicarum recitatione.

Quæri Secundò poteſt Quid ſit faciendum cùm dubita-
182 tur. An infirmitas grauis ſit, necnè. Ad quod reſpondetur conſulendum eſſe Medicum, *prout tangit Sylu. in verbo Hora q. 4. dicto 1.* ipſiuſque iudicio de morbi grauitate eſſe ſtandum: dummodo, *vt habet Nauar. in ſequen. cap. 22. num. 25.* ſit vir prudens ac timens Deum Eccleſiæque præceptis multum deferens: præſertim cùm ex cap. Contraria, De conſecrat. diſtinctione quinta, contraria ſint diuinæ conditioni præcepta Medicinæ, quæ à ieiunijs reuocant, lucubrare non ſinunt, &c.

Quod autem Sotus in eodem articulo 1. concedens quidem poſſe quem propria authoritate horas canonicas omittere, cùm manifeſtum fuerit infirmitatem ipſius parere legitimum recitandi impedimentum; negat tamen in dubio conſilium, & iudicium medici ſufficere, ſed adhuc requiri Superioris indulgentiam: Nauar. ibidem reijcit ex eo, quòd nullibi ferè ſit conſuetudo, *exceptis ad ſummum Religioſis*, vt ſuper eo licentia petatur. Adde quòd Medicorum ſit, vt de ſalubribus & inſalubribus cibis iudicare; ita & de morborum grauitate, & leuitate. Atqueadeo ſicut ſtandum eſt illorum iudicio, dicentium cibum aliquem noxium eſſe. ſic etiam dicentium morbum aliquem eſſe grauem: præſertim cùm homines non habeant aliam regulam, qua poſſint in eiuſmodi dubio gubernari. Quod ſi ipſe quoque Medicus de grauitate morbi dubitaret, aut certam fidem non faceret, tanquam minus peritus, aut quod videretur non ſatis timoratæ conſcientiæ: locus eſſet ſententiæ Soti, qua ad relaxationem propoſitæ obligationis requiris authoritatẽ Superioris: cuius eſt, non autem Medici, illam facere. Idem quoque notat Azor in 1. par. Moral. Inſtit. lib. 10. c. 13. q. 1. & plenius Suarez in cit. lib. 4. c. 28. num. 10. & 21.

Quæri Tertiò poteſt, An is qui ratione morbi nequit officium diuinum recitare; teneatur illud audire alio recitante. Ad quod cum Innocen. & Panorm. Syluest. verbo Hora quæſt. 4. dicto 2. & Nauarr. De oratione cap. vndecimo, nu. 7. reſpondent negatiuè: & reſpondendam eſſe conſtanter tenere Doctores notat Azor in ſequen. quæſt. 2. Ratio verò eſt, quam ex Paludano habet Nauarrus, quia Clericis, qui obligantur ad recitandas horas canonicas, præcipitur quidem vt eas pronuncient, non tamen vt eas ab alijs recitatas audiant: niſi quando ipſi recitant cum alijs: quia tunc tenentur audire partem ab alijs recitatam, ſicut & recitare ſuam. Doctrinam hanc ſequens Suarez in eodem cap. 28. num. 12. addit in ſequen. 13. quia onus recitandi horas canonicas eſt perſonale, eum qui iuſtam habet excuſationem non recitandi, minimè teneri ſubſtituere alium qui ſuo nomine recitet: ſique ſubſtituat, erit quidem bonum opus, ſed non erit adimpletio præcepti de recitando.

183 Quæri Quartò poteſt An obligatus ad recitandas horas canonicas, qui non poteſt totas recitare, teneatur dicere illarum partem, quam poteſt. Pro cuius quæſtionis vtraque parte, Nauarr. ibid. num. 9. & aliquot ſequentibus rationes habet; & poſt ipſum Azor loco cit. quæſt. quarta, & quinta. Reſolutio autem eorum eſt, quòd ſi infirmus ad recitandas horas canonicas obligatus, poſſit maiorem talis ſui penſi partem perſoluere, non excuſetur ab illius recitatione: vt ſi ſciat memoriter pſalmos laudam, aut alterius horæ, & neſciat antiphonas, vel hymnos, aut orationes. Secus verò, ſi poſſit minorem tantùm partem. Pro quo facit, quòd ad ſatiſfaciendum præcepto, oporteat implere totum quod præcipitur, aut ſaltem maiorem illius partem. Quare qui minorem tantùm partem poteſt implere, cenſendus eſt non poſſe præcepto ſatisfacere: atqueadeo per impotentiam excuſari ſimpliciter ab illius obligatione, tanquam ea, cui nequit ſatisfacere. Etenim ſicut dici iure non poteſt, primã vel tertiam, *exempli gratia*, recitaſſe, qui illius vnam tantùm pſalmum recitauerit: ita nec dici iure poteſt præcepto de ea recitanda ſatisfeciſſe, qui vnicam illum pſalmum recitauerit, adeout nihil amplius recitare valens, meritò cenſeatur laborare impotentia ſatisfaciendi tali obligationi. Facit præterea ratio, quam præter alias habet Nauar. numer.
16. quòd ad intelligendum quam partem implere teneatur is qui totum illud quod præcipitur implere non poteſt, attendenda ſit intentio præcipientis. Probabile verò non ſit, intentionis eſſe Eccleſiæ, vt qui non poteſt vnam ex horis canonicis totam recitare, teneatur quamcumque modicã, quam poteſt partem recitare, ſed tantummodo eam in qua militet eadem ratio, quæ in toto: vt cenſetur militare in ea quæ arbitrio prudentis *cui id ſtatuendum relinquitur*, maior pars illius eſſe indicatur.

Quamquidem ſententiam diſcutit Suarez conſequenter vſque ad numerum 19, ac tandem fatetur eam procedere, ſi comparatio fiat vniuſcuiuſque horæ ex canonicis, cum partibus ex quibus ipſa conſtat: quia vnaquæque hora præcipitur, vt eſt quædam actio perfecta, quam maiore ſaltem ex parte impleri oporteat ad ſatisfaciendum præcepto obliganti ad illam. Sin autem comparatio fiat earumdem horarum, cum oratione illa cuius ſunt partes eam conſtituentes, tanquam obiectum adæquatum vnius præcepti, quod datur ab Eccleſia de illius recitatione, ſecus eſſe ſentiendum: itaut qui non poteſt totum integrum officium aliquo die recitare, non excuſetur eo ipſo à recitatione earũ horarum, quas nihilominus commodè recitare poteſt: vt ſi infirmitas qua detinetur facilè patiatur, vt aliquas ex horis breuioribus recitet. Ratio eſt, quia præceptum recitandi officium diuinum ſic datum eſt, vt non tantùm eo communiter, ſed etiam ſpeciatim de ſingulis horis impoſitum ſit. Quamquam vt idem monet, vbi apertè conſtiterit de impedimento recitandi totum: & de aliqua, aut aliquibus earumdem horarum dubitetur, non eſt ſcrupuloſius agendum in definienda excuſatione ab ea recitatione: cùm id ſit nimis oneroſum, & præter communem agendi conſuetudinem.

Quæri poteſt Quintò. An qui ſolus quidem ex infirmitate nequit horas canonicas recitare, ſed poteſt cum ſocio, teneatur hunc ſibi adhibere. Ad quod cum Nauar. in præced. num. 13. Azor in ſequen. quæſt. 6. & Suarez in eodem c. 28. num. 13. reſpondent teneri, ſi commodè poteſt habere talem ſocium: nempe quia is ſe offert, vel eum conducere poteſt, habens ſufficientes ad id eccleſiaſticos redditus, vel patrimonium, ad cuius titulum ordinatus eſt: aliàs verò non teneri, etiamſi cõſulendum ei eſt, vt ſibi ad tam pium opus, ſocium quoad poteſt procuret ex eodem Nauar. ibid. in fine num. 14.

Quæri poteſt Sextò. An qui ob aliquod iuſtum impedi- 184
mentum horas canonicas recitare non poſſunt, teneantur aliquid aliud quod poſſunt, *Vt officium paruum B. Virginis, vel Roſarium*, dicere; vel aliud bonum opus facere. Ad quod Azor in ſequen. quæſt. octaua, & Suarez in citato capit. 28. num. 29. negatiuè reſpondent cum Sylu. in verbo Hora qu. 4. dicto 3. & Nauarro in cit. cap. 11. num. 19. quia nullum ius proferri poteſt obligans eum qui per ſe nequit horas canonicas recitare, vt vel recitet per alium, vel in compenſationem elargiatur eleemoſynam, vel quid aliud ſimile faciat: niſi quod vltra quam laici, teneatur iure diuino dicere preces aliquas indeterminatas, ſeu relictas determinationi Superiorum, aut viri prudentis arbitrio.

Quæri poteſt vltimò. An cæcus excuſetur à recitatione
horarum canonicarum. De qua re Suarez in præced. num. 185
14. authores refert in vtramque partem: tenetque quod ex antedictis eſt conſequens: ipſum obligari dicere quæ ſcit memoriter, cum fuerit maior pars horæ: & in recitando adhibere ſibi ſocium, quando commodè poteſt. Cum enim cæcitas hac ex parte non adferat impoſſibilitatem recitandi, nec adferet excuſationem à recitatione; vt nec excuſaret alia ægritudo, quæ ſecum pateretur eamdem officij recitationem. Quod verò cæcitas non excuſet abſentiam à choro, in eo qui obligatur adeſſe, vt nec ſurditas: idem conſequenter docet num. 15. 16. & 17. Obiter his adde ex Nau. in citato capit. 11. num. 23. quòd cæcus conſultius facturus videatur, ſi recitet omnes partes quas poteſt proprij officij diei, quam totam officium alterius diei, quod fortè poteſt memoriter totum dicere: vt poſſunt aliqui totum officium maius Beatæ Mariæ, aut officium commune Sanctorum paucis exceptis.

Sequuntur reliquæ cauſæ.

186 SEcunda cauſa eacuſans à recitatione horarum canonicarum eſt diſpenſatio: quam dare, eſt Papæ, qui de plenitudine poteſtatis, ſupra ius diſpenſare poteſt: cap. Propoſuit, De conceſſione præbendæ: non autem Epiſcopi, niſi ea Papæ commiſſione; quia contra vniuerſalis Eccleſiæ ſtatuta, nec Epiſcopi nec Legati diſpenſant, eaceptis caſibus iure ipſo communi permiſſis, aut conſuetudine legitimè præſcripta conceſſis. Ratio eſt, quia lex Superioris per inferriorem tolli non poteſt ea Clemen. Ne Romani, De electione ſub initium. Quæ doctrina eſt Nauarri in cit. cap. 15. nu. 24. & aliquot ſequentibus: & quam vt communem amplectuntur locis citatis Azor qu. 11. & 12. ac Suarez nu. 37. & ſequentibus, latius eam perſequens. Suffiviet autem pro praxi notaſſe, Epiſcopos non poſſe diſpenſare propriè in præcepto recitandi horas canonicas: poſſe tamé impropriè: ſeu, quod idem eſt, quando ſubditus ipſius Beneficiarius, aut initiatus maiori ordine dubius eſt, ſufficiensne ſit cauſa quam habet non recitandi, poſſe rationabiliter eccleſiaſticum præceptum interpretando, licentiam ei dare omittendi recitationem, perinde ac dat laborandi in die feſto, aut non ieiunandi in die ieiunij, & ſic de ſimilibus.

Notaſſe item, de Prælatis Religioſorum, qui ad recitationem horarum canonicarum tenentur tantùm ratione profeſſionis religioſæ, dubitationem eſſe, An illi poſſint eum his diſpenſare in eadem recitatione. Quam dubitationem Suarez ibid. num. vltimo tractat quidem pluribus; ſed totã reſolutionem cenſet conſiſtere in hoc, quòd vnaquæque religio in tali re ſeruare debeat ſuam conſuetudinem, ſi quæ ſit immemorialis, atque vti ſulummodo priuilegijs ſuis; quę multa concedi ſolent Prælatis religionum ad commoditatem ſui regiminis.

187 Tertia cauſa (de qua alijs citatis Nauarrus in eodem cap. 11. num 34. cum eòque recentiores, vt Aragonius & Gregorius à Valen. 2. 2. ille quæſt 83. art. 13. concluſ. vltima, & hic diſput. 6. quæſt. 9. pun. 10. verſu Circa ſeptimum: itèmque locis citatis Azor & Suarez: ille quæſt. 13. & hic num. 32. & quatuor ſequentibus) eſt grauis aliqua occupatio repente ſuperueniens, quæ prætermitti, aut in aliud tempus differri non poteſt ſine ſcandalo aut peccato: vt v. g. ſi opus eſſet populum aut exercitum tumultantem ſedare: vel neceſſitas vrgeret habendi concionem, quæ abſque magna populi offenſione omitti non poſſet: vel deberet quis eo die in publico aliorum concurſu, prælectionem habere, aut aliquam cõcluſionem defendere: idque debitè, & cum dignitate fieri, plurimam intereſſet reipub. vel ipſiuſmet priuatæ perſonæ, neque ſtudium ad id neceſſarium pateretur ſecum horarũ canonicarum recitationem. Quod ſi præuiſa, nec repentina eſſet occupatio; anticipare oporteret recitationem potius, quàm differre, quia ſic minus periculum erit non recitandi.

Aduerte pro praxi nonnulla quæ Suarez habet. Primum eſt, Obligatum ad recitationem horarum canonicarum nõ poſſe ſuſcipere voluntariè officium, cuius executio ordinariè impediat eamdem recitationem; quia volendo illud, cẽſetur hanc nolle, quod illicitum eſt, niſi interueniat Papæ diſpenſatio, aut vrgeat neceſſitas aperta vitandi aliquod graue incommodum prudentis exiſtimatione; quia ius humanum non cenſetur obligare cum grauamine exorbitante à recta ratione; adeout talis iuris præceptum, ad ſui obſeruationem non modo obliget cum animæ, ſed nec cum corporis aut rerum externarum detrimento notabili. Secundum, eſt, Cùm quiſque debeat diligere proximum ſicut ſeipſum: ob quæ incommoda ſua poteſt quis licitè omittere recitationem horarum canonicarum, poſſe & ob ſimilia proximi. Tertium eſt, Quando occupatio non eſt pro toto die, is qui neglexerit occupationem præuenire recitando, ſi eſi adeſt occupatio pœniteat ipſum talis negligentiæ, exenſebitur tanquam impotens ad implendum recitandi præceptum.

188 Porro ad hanc cauſam referri poteſt (*quod ex Diuus Antonin. ſententia communiter recepta, habet Nauar. in ſeq num. 36.*) occupatio quærendi pſalmos, antiphonas, aut libros neceſſarios transferendi ab vna parte in aliam: aut peragendi aliquid alludic hnro neceſſarium: vt quærendi prunas ad turificandum, ad thurificãdi tẽpore Magnificat & Benedictus aut pulſandi organa: quod enim illis ſic occupatis chorus interea recitat aut cantat, a ſe nec dictum, nec auditum nõ ſupplentes, non videntur peccare; eo quod chorus, cuius miniſterio ſeruiunt, tam ſuo, quàm aliorum miniſtrantium nomine recitat aut cantat. Quæ tamen eacuſatio, *vt Nauar. addit*, locum habet tantummodo cùm talia agens, non eſt in culpa cur tunc in aliquo talium occupari poſſit: vt quia debuit prius illa præparare & neglexit: quæ negligentia non debet illi prodeſſe.

Quarta cauſa eſt, defectus Breuiarij, aut alterius rei ad 189
recitandum neceſſariæ, & ideo tollentis facultatem recitãdi: cùm ad impoſſibile nemo obligetur: ex regula Impoſſibilium: ff. De reg. iuris & ex regula Nemo, eodem titulo in 6. Id quod procedit, vt expreſſit Nauarrus *in Enchir. cap. 25. num.* 101. & plenius declarat Suarez *in eodem cap. 28. num 7. 8. & 9.* Siue defectus contingat alicui ſua culpa: vt quia Breuiarium non comparauit ſibi prout potuit: aut illud abiecit malitioſè, *dummodo tamen ipſum ſeriò pœniteat talis culpæ.* Siue abſque ſua culpa: vt quia per obliuionem domi reliquit Breuiarium ipſum, cùm peregrè proficiſceretur, vel illud perdidit iter faciendo, nec poteſt aliud recuperare. Id quod ipſe Suarez in eodem cap. 28. num. 10. contra Sotum ſic accipiendum eſſe oſtendit, vt carens Breuiario, ſi poſſet aliquas, aut aliquam horam pro maiori parte memoriter recitare, aut commoditatem haberet ſocij, cum quo ſufficienter recitet, non excuſari per defectum Breuiarij: quia debet quantum poteſt obligationi ſuæ ſatisfacere: præſertim cùm præceptum illam inducens, non ſit de recitando ex Breuiario, ſed ſimpliciter de recitando. Et ita ſupra diximus cæcum, qui Breuiario vti nequit, tali obligationi teneri inquantum poteſt ſatisfacere, recitando memoriter, ſiue per ſe ſolum, ſiue cum alio.

His congruenter Nauarrus. *De orat. cap. 11. num. 38. & 39.* 190
docet: eum qui nullatenus ſcit recitare Breuiarium, & nihilominus accipit beneficium Eccleſiaſticum, vel ordinem ſacrum: peccare quidem tanquam ſuſcipientem officium quo indignus eſt, & cuius obligationem implere non poteſt per inſcitiam quam nequit expellere, antequam deficiat in debito munere: attamen eacuſari interea à peccato nouo, quoadusque didicerit: dummodo quamprimum poteſt diſcere non negligat: ſimulque id impleat, ad quod iuxta Nauarrum in eodem cap. 11. num. 19. eſt iure diuino obligatus: nempe ad aliquas preces indeterminatas, quæ ad ſupplendum defectum recitationis ſufficiant viri prudentis iudicio. Ad quod Nauar. ipſe pertinere iudicat, vt tot ei præſcribantur recitanda vel iteranda (Pater & Aue, *vt in Roſario*) quot ſufficient ad implendum tempus quod ponetur in horis ipſis canonicis recitandis. Ratio eſſe poteſt, quod cùm illa his ſubrogentur, contentaneum ſit eis adæquari.

Bene monet autem Azor *in eodem cap.* 13. *qu.* 18. à peccato in quod dictum eſt incurrere eum, qui beneficium Eccleſiaſticum, aut ſacrum ordinem accipit, non valẽs recitare Breuiarium, non procedere in eo qui bona fide putat ſe poſt eam acceptionem ſtatim habiturum codicem pretio emptum, vel commodato acceptum, vel donatum ab aliquo, ſimulque bona fide credat ſe recitaturum opportuno tempore; quia commodè poterit ſibi adhibere ſocium à quo dirigatur & iuuetur.

Quintam cauſam, quæ eſt propria Beneficiarij (tractanda in ſequente lib. 30. cap. 4.) Nauar. habet in Enchir. cap. 25. num. 103. & 104. Ea autem conſiſtit in conditionibus ab eodem ibidem expoſitis: nempe vt quis non alia ratione, quàm beneficij, teneatur ad horas canonicas, & nullos ipſe beneficij fructus capiat: ſiue per ſe ſiue per alium: neque capere poſſit, neque poſtea capturus ſit. Suarez ſub initium memorati cap. ſextam cauſam addit, obliuionem: ſed ea generalis eſt in omni præcepto, cuius tranſgreſſionem efficit inuoluntariam, tanquam eam quæ non venerit in mentem.

Monita quædam pro praxi quotidiana de recitatione horarum canonicarum.

PRimum eſt, *ex Nauar. De oratione cap. 11. num. 22.* Expe-
ctantes beneficia Eccleſiaſtica, antequam ea accipiant 191
debere ſibi parare Breuiaria, & notitiam ex eis dicendi horas canonicas: ne accipiendo peccent iuxta antedicta num. 190. atque poſſint poſt accepta ſuo muneri recitandi ſtatim ſatisfacere.

Secun-

Secundum eſt, *ex Azorio in cit. cap. 13. quæſt. 17.* Cùm ad ſubdiaconatum quis promouetur, eundem teneri tantùm recitare diuinum officium eiuſdem diei, ab ea parte, quæ conuenit horæ in qua promotus eſt. vt ſi tunc ſit tempus in quo ſolet in Eccleſia recitari ſexta (*& ſic de nona aut veſperis*) ab ea incipiat, omiſſis ſi velit præcedentibus horis, quas ela pſo debito recitandi tempore, non tenetur ſupplere, quaſi eaſdem omiſerit obligatus ad recitationem illarum.

Tertium eſt: ætatem teneram non excuſare à recitatione Breuiarij. Primum enim falſum eſt communique ſententiæ

192 aduerſatur, *vt poſt Nauarrum in ſeq. num. 24. Azor notat in præced. q. 12.* quòd Epiſcopus indulgens puero ſeptimum annũ egreſſo, vt ſimplex beneficium habeat, ſimul etiam indulgeat ſuper horis canonicis; vt loco earum preces aliquas recitet. Etenim in contrarium eſt, quòd ex Concil. Triden. ſeſſ. 23. cap. 6 de reform. nullus ſit capax beneficij Eccleſiaſtici, niſi prima tonſura initiatus aut in minoribus ordinibus conſtitutus (*& ideo minimum ſciens legere, quod ad primam tonſuram requiritur ex eodem Concilio in præced. cap. 4*) decimũ quartum annum attigerit: quæ ætas ſatis eſt robuſta ad legendas horas canonicas. Deinde Epiſcopus in requiſitis iure communi ad obtinenda beneficia, *quæ ſunt ætatis maturitas, grauitas morum, & literarum ſcientia ex cap. Cum in cunctis, De electione,* diſpenſare non poteſt: ſicut nec in alijs quę ſũt de eodem iure niſi idipſum ius, aut rationabilis conſuetudo præſcripta id permittat: quodquidam minimè contingit in re propoſita.

Maior autem difficultas eſt. An ſi Papa volens relaxare iuris rigorem, puero ante debitam ætatem conferat Eccleſiaſticum beneficium, cenſendus ſit ſimul relaxare obligationem dicendi horas canonicas. Eam latè tractat Suarez in cit. cap. 28. num. 37. & duobus ſequentibus. Solutio autem continetur diſtinctione, quam Azor habet loco citato, quę eſt. Si Papa beneficium conferat ei quem ſcit per ætatem non poſſe horas canonicas recitare, vel neſcire legere, cenſeri debet cum eo in eadem recitatione diſpenſare; ne videatur animam illaqueaſſe beneficio ſuo. Si verò conferat ei quem putat eſſe ea ætate in qua & ſciat legere, & poſſit horas canonicas recitare, diſpenſas cum eo in ætate, non eſt cenſendus conſequenter in horarum recitatione diſpenſare; quoniam hæc ſunt duo priuilegia diſtincta, circa duas diſtinctas leges imponentes duas diſtinctas obligationes: neque eo ipſo, quod quis ſoluitur ab vna lege, aut ab vno vinculo, ſoluitur ab altero; quoniam plus eſt ſolui aliquem à duabus legibus, & duobus vinculis; quàm ſolui ab vna lege, & vno vinculo. Quare taliter diſpenſatus debet dare operam & diligentiam adhibere ad quamprimũ diſcendam rationem horas canonicas recitandi, iuxta obligationem quam ad id habet; niſi adhuc à Summo Pontifice obtineat diſpenſationem in lege illam imponente.

193 Quartum eſt, *de quo Nauarr. in eodem cap. 11. num. 32. & 33.* Beneficiarios ratione tantum beneficij ſui obligatos ad recitationem horarum canonicarum, non liberari ea obligatione quòd ſtudeant conſtituto Vicario qui eidem beneficio deſeruiat: aut quòd peregrinationem ſuſcipiant ad ſancta loca, conſtituto ſimiliter Vicario. Tum quia iſta eſt communis ſententia, vt poſt eundem Nauar. notat etiam Azor in citato capitulo decimotertio, quæſtione decimatertia, & decimaquarta. Tum quia onus recitandi horas canonicas perſonale eſſe, *ſeu ad quod electa ſit perſonæ induſtria,* ſatis indicare videntur verba ſub initium Clemen. 1. De celebr. Miſſarum, quibus dicitur, de ijs quibus incumbit onus de quo agimus: dum offerre Deo ſacrificium laudis, fructũ labiorum ſuorum, in puritate conſcientiæ, & animi deuotione deberent horas canonicas dicere ſeu pſallere, &c. Beneficiarij ergo, quibus idipſum onus imponitur, debent illud per ſeipſos ſuſtinere. Eamdem doctrinam habet Suarez in citato cap. 26. num. 12. Quod ſi opponas à nonnullis contrarium teneri, & in diſputatione poſſe defendendi; reſpondet Nauarrus non ideo tamen illud eſſe conſulendum: cùm ei communis praxis repugnet, bonæ rationi innixa.

194 Quintum eſt, multa eſſe, quæ in nobis promouere debeãt ſtudium ritè & cum debita pietate recitandi horas canonicas. Ac primum, quòd authorem habeant Spiritum ſanctũ, cuius afflatu (2. Petri 2. in fine) locuti ſunt Sancti Dei homines: ex quorum Sanctorum tam veteris quàm noui Teſtamenti dictis, illæ deſumptæ ſunt: adeout verba earum ſacra proferre, ſit loqui ſermone ſacrorum vatum, Apoſtolorum, Angelorum, ac etiam Dei Ipſius.

Secundò, quòd conſtent verbis ſine erroris periculo explicantibus; tum quæ ſpectant ad fidei noſtræ ſublimiſſima, Sanctiſſimæ Trinitatis, & Incarnationis Dominicæ myſteria: tum quæ ad rectam morum informationem, æternæque ſalutis conſecutionem: tum quæ ad actus quos erga Deum exercere debemus: adorationis, laudationis, obſecr. gratiarũ, actionis, oblationis, cũ eo ordine & decoro, quē neceſſe eſt nos cũ infinita illa maieſt. agẽtes, ſeruare; vt acceptũ ſit ei noſtrũ obſequiũ, ac petitiones noſtras exaudiat. Nã cùm nos tanquam ruſtici non aſſueti moribus aulæ cœleſtis, quid oremus ſicut oportet, neſciamus; factum eſt infinita Dei bonitate, & miſericordia erga nos, vt haberemus precationum formulas dictatas à Spiritu ſancto, qui omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei, ex priori ad Corinth. cap. 2. & ideo optimè nouit, quid & quomodo proponendum ſit Deo, vt flecti poſſit. Ex qua dictatione, non autem ex doctrina recitantis, pendet vis ipſarum precationum; quia ſcilicet Dèus in eis ſuum quodammodo ſtylum agnoſcit, ad illumque afficitur: ſicut faceret Princeps ad libellum ſupplicem eleganter & appoſitè conſcriptum, ſibi à ruſtico oblatum.

Tertiò, quòd in iſtiuſmodi recitatione fungamur munere oratoris & legati ab Eccleſia conſtituti, vt communem cauſam agamus apud Deum, non ſolum hominum, ſed quodammodo etiam rerum ratione carentium, apud infinitam Dei maieſtatem, perennem earum fontem: vt cùm illæ per ſe gratias ei agere nequeant, agant per nos quibus ſeruiunt. Fungimur autem coram tota cœleſti curia iuxta illud Pſal. 137. In conſpectu Angelorum pſallam tibi Deus meus.] ideoque nunc induendo perſonam totius Eccleſiæ, nunc Angeli, nunc ſancti alicuius viri, interdum etiam Dei iuxta verborum quæ recitantur ſenſum. Quanta igitur eſt diuinæ erga nos miſericordiæ dignatio, vt non abnuat nos pro huius mundi ſalute imploranda admittere ad ſuum colloquium, & ſuarum laudum celebrationem. Quod à nobis quanti faciendum ſit argumento eſt, quòd vel ab ipſa Beata Virgine, ſancta Eccleſia quid ſimile loco magni beneficij precetur dicendo: Dignare me laudare te virgo ſacrata.

Quartò, quòd in capit. Dolentes, De celebrat. Miſſarum diſtrictè nobis in virtute ſanctæ obedientiæ præcipiatur vt diuinum officium nocturnum pariter, & diurnum, quantũ Deus dederit ſtudioſè recitemus pariter, & deuotè. Poſtremò, quod malè indebitèque recitans horas canonicas, Deum fraudet debita gloria, Sanctos voluptate, & defunctos in purgatorio priuet leuamento, & ſeipſum merito, donisque cœleſtibus: nec tales preces impetrent à diuina maieſtate publicis neceſſitatibus remedium, ſicque ſit vt Eccleſia non aſſequatur illud propter quod Eccleſiaſtici ſunt in ea conſtituti: nempe vt gratias Deo referant de perpetuis beneficijs quæ quotidie toti cœtui fidelium confert, illiuſque in hos iram propter peccata accenſam, precibus mitiget.

In quem finem certos habent reditus ad ſuſtentandam vitam: vt ſcilicet ab omni alia cura expediti toto animo, atque viribus totis munus ſibi demandatum exequantur. In qui ſegnes ſunt, præter iniquitatem quam exercent capiendo ſtipendium, pro exhibitione obſequij, quod infideliter & ſine fructu præſtant. Deum quem populo debe rent conciliare, prouocant ad indignationem. Illa enim verba quæ Dominus Matth. 15. ex Iſaia citat, ſunt indignantis. Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longè eſt à me. Itemque illa Amos 5. Aufer à me tumultum carminũ tuorum, & cantus lyræ tuæ non audiam. In memoriam igitur ſæpe reuocandum eſt illud Ieremiæ cap. 48. Maledictus qui facit opus Dei fraudulenter.] Et certè cum fideles tanquam Eccleſiæ Catholicæ membra, ordinariè optent eiuſdem Eccleſiæ precibus & meritis adiuuari; valdè nequiter illi agunt, qui in tanta ac tam multiplici illorum calamitate, & afflictione, preces quas Eccleſia ipſa pro iiſdem membris ſuis fundendas iniungit, reddunt infructuoſas & diuinæ iræ prouocatiuas. Meminiſſe quoque oportet, quòd malè recitantes offendant cœleſtem Ieruſalem, quæ eſt mater noſtra: dum tam malè exequuntur in terris, eum qui ad ipſius imitationem inſtitutus eſt cultus exhibendus Deo; cui millia millium miniſtrant, & decies centies centena millia aſſiſtunt, Daniel 7. cum magna illa turba, quam dinumerare nemo poteſt ex omnibus gentibus, & tribus ſtantes ante thronum ex Apoc. cap. 7.

CAPVT XIV.

De blaſphemia laudi Dei contraria.

SVMMARIVM.

195 *Quid ſit blaſphemia, tum vniuersè, tum particulariter ſumpta: quaque ratione ſpecialiter ſumpta comprehendat prolatam in Sanctos & de prauo affectu ex quo prouenit.*
196 *Quinque diuiſiones blaſphemiæ.*
197 *Blaſphemia peccatum eſt ſuo genere mortale, à quo excuſat inconſideratio.*
198 *An paruitas materiæ ſimiliter excuſet.*
199 *Blaſphemia peccatum ſuo genere mortale grauiſſimum.*
200 *Quædam notanda quæ à Confeſſario poſſunt Pœnitenti inculcari, de blaſphemia ſe accuſanti.*
201 *Ratio confitendi de peccato blaſphemiæ.*
202 *Quæ pœna contra blaſphemos conſtituta ſint iure canonico, & quæ ciuili. quòdque tam in hac quàm in futura vita ij puniantur.*
203 *De maledictione creaturarum, quando ſit peccatum mortale, & quando ſolummodo veniale.*

De blaſphemia in iure canonico habetur cap. ſecundũ De maledicis. Quæ generaliter ad eam pertinent D. Thomas perſequitur 2. 2. quæſt. 13. & cum eo, tum interpretes ipſius tum etiam Summularij in verbo blaſphemia, ac plerique alij, inter quos ſunt Couarr. ad cap. Quamuis pactum 1. part. §. 7. num. 8. & ſequentibus, ac Nauarrus in Enchir. cap. 12. numer. 81. aliquotque ſequentibus. Sunt etiam, *præter recentiores cæteros,* Azor in 1 part. Moral. Inſtit. lib. 9. c. 58. ac Suarez de religione tractatu 3. lib. 1. cap. 4. & ſequentibus. Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 32. illa autem complectemur quatuor harum quæſtionum explicatione, Quid ſit blaſphemia, Quotuplex ſit. Quale peccatũ ſit, & Quæ ſint blaſphemantis pœnæ.

QVÆSTIO I.

Quid ſit blaſphemia.

195 Vniuersè ſumpta blaſphemia nihil eſt aliud, quam derogatio alicuius bonitatis excellentis. Qua ratione cõprehendit non modo conuitium iactatum in Deum, ſed etiam maledictionem in homines & alias creaturas. De qua D. Thomas agit 2. 2. quæſt. 76. & poſt eum Summularij in verbo, Maledictio. Sed hic particulariter ſumitur tantùm pro maledictione in Deum, aut in Sanctos, vel res ſacras prout ordinantur ad Deum: poteſtque definiri maledictio irreligioſa, id eſt, quæ fit in contumeliam Dei, & ex cordis affectu prauo, nimirum contrario illi affectui pio, quo fides in Deum fouetur. Quæquidem definitio iudicanda eſt propterea ad blaſphemiam in Sanctos, & res ſacras extendi: quòd hæc (ſicut & ei contraria laus Sanctorum, & rerum ſacrarum) feratur, redundetve in Deum ipſum, prout ſatis latè, *atque Scholaſticè,* tractat Suarez in citato lib. 1. c. 5. Tradens in num. 10. tres modos quibus poteſt in Sanctos contumelia proferri ſufficienter ad participandam malitiam blaſphemiæ. Primus eſt, cùm profertur intendendo expreſsè honori Dei detrahere in Sancto ſuo. Secundus, cùm profertur cogitando de Sancto, tanquam Dei amico vel miniſtro ipſius, vel coniuncto illi aliquo alio ſimili vinculo. Tertius, cogitando de Sanctis, non quidem habito expreſſo reſpectu ad Deum: ſed tantùm cogitando de excellentia ſanctitatis illorum: in qua cùm fundetur reſpectus ad Deum, à quo habent prærogatiuam ſanctitatis: fit vt cùm in eos, tanquam tales contumelia profertur, cenſeatur indirectè proferri in Deum. & ideo blaſphemiæ peccatum committi. Quod mainre ratione, cenſendum eſt contingere duobus præcedentibus modis.

Aduerte autem prauum illum cordis affectum, cuius meminimus, contingere non tantùm cùm quis directè intendit maledicendo derogare excellentiæ diuinæ: ſiue de Deo aliquid negando, quod ei conueniat: ſiue affirmando quod ei non conueniat: ſiue quod pertinet ad propriam, excellentiam ipſius, tribuendo alteri: ſed etiam cùm indirectè, nempe, cùm quis ea quæ diuinæ excellentiæ derogatoria ſunt, dicit cum iis circunſtantiis, eoque modo: vt diuinæ maieſtatis & gloriæ contemptum indicet. Id quod tangit Gregor. à Valen. 2. 2. *diſp.* 1. *qu.* 13 *puncl.* 1. *notab.* 2. Pro eoque facit quòd in cap. 2. De maledicis, abſolute dicatur blaſphemiam proferri, quando lingua contra Deum & Sanctos relaxatur. Facit & quod talia verba contineant irreligioſitatis malitiam contra Deum, quæ conſiſtens in verbis pertinet ad blaſphemiam oppoſitam laudi Dei: qua ei religioſus cultus ore defertur. Eodem poſſunt referri, quæ Suarez diſputat in citato cap. 4. num. 6. & ſequentibus.

QVÆSTIO II.

Quintuplex ſit blaſphemia.

Qvinque dantur blaſphemiæ diuiſiones. Prima eſt, in interiorem tantùm: ſeu qua aliquis ſola mente aſſerit aliquid contra Deum: & in exteriorem tantùm: qua licet quis ſecus mente ſentiat, voce tamen vel ſcripto profert aliquid contra Deum: ac in eam quæ vtroque modo fit. Aduerte autem, quòd blaſphemia dicitur in verbo conſiſtere, ſicut ei oppoſita Dei laus (*de qua in Pſalm.* 33. *Semper laus eius in ore meo*) ita intelligẽdum eſſe de verbo prolato, vt ad ſcriptum quoque extendatur, prout ſatis intelligitur, ex illis verbis 2. Paralip. 32. Epiſtolas quoque ſcripſit (de Sennacherib rege Aſſyriorum loquitur) plenas blaſphemiæ in Dominum Deum Iſrael: & locutus eſt aduerſum eum.] De qua re Suarez in præcedenti num. 3. & duobus ſequen. 196

Secunda diuiſio eſt, in eam quæ fit per modum enunciantis: vt illa Caim Geneſ. 4. Maior eſt iniquitas mea quàm vt veniam merear] & illa dicentium Exodi 32. Iſti ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Itemque illa negantium Dei prouidentiam Iob 22 Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat.] Deinde in eam quæ fit per modum deteſtantis, vt illa Marci 2. Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus?] & illa Matth. 26. Blaſphemauit. Præterea in eam, quæ fit per modum irridentis, vt illa Matth. 27. Vah qui deſtruis templum Dei, &c. Poſtremò in eam quæ fit per modum dubitantis: vt cum Pſalm. 77. malè Iudæi loquuti ſunt de Deo dicentes, Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto?]

Tertia diuiſio eſt, in expreſſam, qua nimirum expreſsè de Deo malum affirmatur vel bonum negatur: vt quando dicitur eſſe caola peccati, vel acceptor eſſe perſonarum, vel iniuſtus: & in tacitam, qua non quidem expreſsè malũ affirmatur de Deo: tamen implicitè Deo malum tribuitur, vt cùm Caluiniani dicunt corpus Chriſti non eſſe in pluribus locis: implicitè enim, & conſequenter dicunt, legibus naturæ limitatam eſſe Dei potentiam. Item cùm Vbiquitarij dicunt corpus Chriſti eſſe vbique: dicunt enim implicitè & conſequenter, non eſſe creaturam. Ad quem blaſphemiæ modum reduci poſſunt illa nonnullorum impiorum militum, In deſpectum Dei, Renego Deum: quibus implicitè ſignificatur Deus impotens & contemptibilis.

Quarta eſt, in ſimplicem & in coniunctam cum hæreſi: illa eſt, quæ nec formaliter nec virtute continet falſitatem contra fidei veritatem: vt illa In deſpectum Dei, qua tantùm ſignificatur voluntas faciẽdi aliquid etiamſi diſpliceat Deo. Coniuncta verò cùm hæreſi eſt, quę falſitatem contra fidem formaliter, aut virtute continet: affirmando ſcilicet, aut negando aliquid de Deo contra id quod fides de eo docet: aut tribuendo creaturæ aliquid, quod fides docet conuenire ſoli Deo: aut an ei conueniat, dubitationem oſtendendo: vt ſi dicat quis, eſtne Deus iuſtus tot malis me affligens? De qua diuiſione plura Suarez in eodem cap. 5. num. 7. & 8.

Quinta eſt, in eam quæ falſum continet, ſeu qua quis tribuit Deo quod Deo non conuenit: cuius exempla habentur ex ansedictis: & in eam quæ continet quidem verbum ſed per modum contumeliæ: cuiuſmodi fuit illa paganorum: Egregius Deus Chriſtianorum natus ex paupere muliere, & in cruce mortuus: & illa Iuliani Apoſtatæ, Viciſti Galilæe, Cuius generis etiam cenſeri poſſunt illa, quæ in ore multorum verſantur Per corpus Dei, Per ſanguinem Dei: Per caput Dei; Per ventem Dei: & alia id genus: ſi quidem proferantur per contumeliam, contemptumve diuinæ maieſtatis: quaſi Deus talia habens (prout habet Verbum Dei caro factum) deſpicabilis ſit: alioqui enim non blaſphemiarum, ſed, *ſicut vocant Caietanus, & Armilla*

nulla in verbo blaſphemia, & Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 89. in r4mentorum tantùm, aut periuriorum rationem habent. Ratio eſt, quòd poſt verbum carnem factum, nihil per eas Deo attribuatur, quod illi non conueniat: niſi ad naturam diuinam ialia præciſè referrentur: qua ratione continerent blaſpemiam coiunctam cùm hæreſi Anthropomorphitarũ: aut vſꝗ ad eas partes deſcenderetur, quas nominare pudet: quia non niſi irreligioſè, & cum Chriſti contemptu, vſurpari poſſunt iurando. De qua re quid Suarez ſentiat, videri poteſt apud ipſum in ſeq. cap. 6. num. 11.

QVÆSTIO III.

Quale peccatum ſit blaſphemia.

197 Omnium conſenſu, vt in memorato cap. 6. nu. 1. Suarez attingit, blaſphemia in Deum vel Sanctos, rèſq; ſacras ſemper eſt peccatum mortale: vtpote quo grauis iniuria Deo ipſi apertè infertur: ponendo nimirum vel errorem in diuino intellectu, vel malitiam in diuina voluntate, vel naturalem defectum in diuina eſſentia. Attamen ob inconſiderationem, etiamſi natam ea cauſa iniuſta aut ea occupatione circa aliquid illicitum, *prout tangit Nauar. in citato cap. 12. num. 84.* non eſt pluſquam veniale: ſicut de periurio nonnullíſque alijs iam alias monuimus: quia tunc deficit iudicij ac libertatis plenitudo, neceſſaria ad mortale.

Vbi aduerte ex D. Thoma *in cit. art. 2. ad 3.* talem inconſiderationem in hoc conſiſtere, quòd quis non aduertat illud quod dicit, blaſphemum eſſe. Quod poteſt duobus modis contingere, vt Suarez loco citato bene notat. Prior eſt, cùm quis ex ſubita paſſione prius promit verbum, quàm aduerterit ad eius ſignificationem, ſecundùm quam continet blaſphemiam. Quo caſu blaſphemiam non profert voluntariè, & formaliter: ſed ſolùm materialiter: ideóque excuſatur, à culpa, ſaltem graui. Poſterior eſt, quo blaſphemare contingit ex praua conſuetudine: quæ quamuis nullatenus excuſet ſi voluntaria ſit: tamen ſi in actu ipſo tollat reuera aduertentiam rationis, à mortali excuſat perinde ac ſi paſſione plenum rationis vſum impediente perturbatus, talia verba proferret. Quod ſi quis blaſphemiam proferendo ad eã aduertat, conſiderata ſignificatione verborum, peccat mortaliter: etiamſi ex ſubito iræ motu illa proferat: perinde ac is qui ex eodem motu occidit ſedentem prope ſe, aduertens quòd ſit homo, quem occidit. Id quod D. Thomas quoque expreſſit.

198 An autem ob paruitatem materiæ eadem excuſatio contingat, Dominicus Bañes ad citatum artic. 2. rectè declarare videtur, inquiens: Blaſphemiam in Deum aut in Sanctos & in res ſacras, quatenus eæ participes ſunt diuinæ ſanctitatis; numquam eſſe peccatum veniale ratione materiæ, cùm ſit grauius periurio (cui nihil tale vnquam contingere ſuperius num. 79. oſtendimus) blaſphemiam verò in Sanctos vt homines ſunt, cenſendam eſſe venialem ex materiæ leuitate: quia cum ſanctitas in ordine ad Sanctos ſic ſpectatos: habeat ſe tantummodo per accidens, de contumelia facta Sanctis ſub ea ratione, iudicandum eſt perinde ac de facta hominibus non ſanctis.

199 Iam verò blaſphemiam peccatum eſſe mortale grauiſſimum, patet ex ſacris literis, præſertim ex Leuitico cap. 24. & Iſaiæ cap. 37. & ex 4 Regum cap. 19. per ſeueritatem pœnæ qua punitur. Immo peccatum eſſe maximum D. Thomas contendit 2. 2. quæſt. 13 art. 3. Quod qua ratione accipiendum ſit, explicat ibidem Dominicus Bañes, tractátque Suarez in citato cap. 6. num. 7. & alioquin ſequentibus plenius pro ſcholaſtico inſtituto. Sed ad noſtrum ſufficiet, monere quòd licet poſſit dici peccatum grauius cęteris, non tamen abſolutè: quia excipienda ſunt peccata contra fidem, vt hæreſis, & contra ſpem, vt deſperatio, ac contra charitatem, vt odium Dei. Namque excellentiores ſunt virtutes, eo peccata contra illas commiſſa, deteriora ſunt genere ſuo. Virtutes autem Theologicæ, *quales ſunt fides, ſpes & charitas*, ſunt præſtantiores moralibus: de quarum numero eſt religio, cõtra quam peccatur blaſphemando. Nõ erit verò abs re quædam notare inculcanda pœnitenti ad deterrendum ipſum à tanto ſcelere.

200 Primum eſt, blaſphemum poſſe ex nomine hæretico peiorem cenſeri, quòd ipſe ea quæ ſcit & credit eſſe mala, ac Deo indigna, ipſi attribuat ex peruerſo in eum affectu. Hæreticus verò non niſi ea quæ errans credit, Deo attribuat. Itẽ eſſe peiorem homicida: vt D. Thomas *ibid. ad 2.* ex eo probat quòd blaſphemus intendat inferre nocumentum honori diuino, qui præponderat cuicumque bono proximi. Itémque peiorem eſſe periuro, vt D. ipſe Thomas *adhuc ibidem, ad 3.* probat, quia qui peierat nõ dicit aut ſentit aliquid falſum de Deo, ſicut blaſphemus, ſed ſolùm adhibet Deum in teſtem falſitatis, non quaſi exiſtimans ipſum eſſe teſtem falſum: ſed quaſi ſperans quòd non ſit de veritate rei de qua agitur, teſtificaturus per aliquod euidens ſignum. Quibus accedit ad eiuſdem ſceleris grauitatem indicandam, quòd ex cap. 12. Matth. Spiritus blaſphemiæ irremiſſibilis ſit; non quòd blaſphemia abſolutè remitti non poſſit, ſed quòd pauci ex ea perducantur ad cor contritum & humiliatum; ſine quo non remittitur. Vide D. Thomam & ipſius interpretes in ſeq. quæſt. 14. art. tertio.

Secundum eſt, blaſphemiam ipſam in praxi, multorum aliorum peccatorum malitiam habere coniunctam: & præſertim eorum quorum iam meminimus: puta infidelitatis, cùm blaſphemus credit verum eſſe quod falſo tribuit Deo; & deſperationis ac odij Dei, cum ex his erumpit quis in verba blaſphema. Itémque periurij: vt cum iſtud per exaggerationem redundat in blaſphemiam, vt cùm dicitur alteri: Iuro tibi id tam verum eſſe quàm verum eſt Deum exiſtere.

Tertium notandum, ac pœnitenti inculcandum, eſt: blaſphemare proprium eſſe dæmonum, & cæterorum damnatorum in inferno: ſicut Sanctorum eſt laudare Deum in cœlo: itaut blaſphemia, & laus Dei meritò cenſeantur in terris diſcernere inter filios Dei. & filios diaboli. Supra quam dici poteſt abominabilis eſt blaſphemia in ore hominis Chriſtiani: cuius audiendæ Iudæi tam impatientes fuerunt, vt ſi nõ poſſent eam impedire, in deteſtationem veſtimenta ſua lacerarent, auréſque ſuas obturarent vt patet ex 4. Regum c. 19. ex cap. 37. Iſaiæ, ex cap. 26. D. Matth. & cap. 14. Actorum: eamque tam graue ſcelus eſſe Nabuchodonoſor rex Hebræus exiſtimauit, vt decreto ſanxerit illã vſurpantem eſſe de medio tollendum, ac domum illius vaſtandam: vt pudere nos debeat, qui non vt veri & germani filij Dei, ſed vt ſpurij & nothi, in iniurijs noſtris impatientiſſimi, & in Dei iniurijs patientiſſimi inuenimur, negligentes corrigere blaſphemantes, quando iuxta regulas Chriſtianæ charitatis ac fraternæ correctionis, præſcriptúmque prudentiæ ac diſcretionis, id poſſumus: qui nequidem canem noſtrum ab aliquo percuti patienter, æquanimitèrque ferremus.

Cæterùm quamuis teneri poſſit cum Caiet. *2. 2. q. 13. ar. 1.* 201
& in verbo blaſphemia, omnes blaſphemias malitiam habere vnius ſpeciei, ſicut habent omnia periuria, & omnes hæreſes: quia tamen in indiuiduo talis malitia ex circumſtantijs incrementum capere poteſt, etiam in infinitum, non modo mutando ſpeciem ſed etiam intra eamdem: ſic facienda eſt confeſſio de illa, vt ſimul exprimantur circumſtantię quibus aggrauatur in infinitum, quantumcumque non mutent ſpeciem: quandoquidem earum quoque notitia neceſſaria eſt vt Confeſſarius ſufficienter cognoſcat ſtatum ſibi confitentis. Sic quia quo maius eſt malum, quod affirmatur de Deo, aut maius bonum quod negatur de eo blaſphemando, maior eſt blaſphemia: aperiendum eſt tunc tale incrementum quando Confeſſarius non intelligeret alioqui plenè ſtatum confitentis. Quam ob cauſam declarandum, eſt, an prolata ſit in Deum proximè, an in Chriſtum, vt hominem, an in beatiſſimam Virginem, an in alios Sanctos: præſertim cum blaſphemia ſit eo grauior, quo dignior eſt perſona quæ blaſphematur: atque blaſphemia in Sanctos iniurioſa ſit, non modo Deo ſed etiam Sanctis ipſis: quod eſt, blaſphemiam in Deum, coniunctam eſſe maledictioni creaturæ, digniſſimæ honore diuino, hyperduliæ aut duliæ.

QVÆSTIO IV.

Quænam ſint pœnæ blaſphemantis.

Ad hanc reſpondetur in iure canonico aduerſus blaſphemos plures pœnas eſſe conſtitutas. Nam ex 22. q. 1. cap. Si quis Clericus: blaſphemus iubetur deponi, & laicus anathematizari: & ex capitulo ſecundo De maledicis, blaſphemus debuit agere pœnitentiam per ſeptem dies dominicas: ac in Concil. Lateran. ſeſſ 9. ſub Leone 10. ſtatuũtur graues pœnæ in blaſphemantes. Quæ tamen non habent locum in foro conſcientiæ, ſed tantùm in externo: in quo nec 202

eſſe

eſſe vſu receptas, notat Fumius in Armilla, verbo blaſphemia, num. 5. Quod ex eodem referens Suarez in citato lib. 1, cap. 7. num. 2. in ſeq. num. 3. Idem tradit de nouis conſtitutionibus Iulij tertij, & Pij quinti contra blaſphemos.

Iure autem ciuili blaſphemantes plectuntur capite, vt habetur ex Authentica, Vt non luxurientur contra naturã §. Omnibus hominibus Collat. 6. De qua re, *quæ non eſt inſtituti noſtri propria*, differentes authores citat Suarez in fine memorati cap. ſeptimi. Adde quòd ipſi etiam Turcæ aliàs, qui impij, dicantur grauiſſimè punire blaſphemantes Deũ, Chriſtum, & B. Virginem. Certè vt cætera omittam D. Paulus in priore ad Timoth. cap. 1. Hymenæum & Alexandrum blaſphemos, docet tradendos Sathanæ. Deus quoque ipſemet punit blaſphemos, non ſolùm pœna æterna in inferno, verùm etiam temporali in hoc mundo, vel ſic incipiant prægustare ſupplicia quibus ſunt deſtinati. Qua de re extat notabile exemplum apud D. Greg. lib. 4. dialog. cap. 18. de puero quinquenni blaſphemo, à dæmone extincto in ſinu patris. Extant & alia duo apud D. Bernard. in vita S. Malach.

Cæterùm licèt grauiſſimum ſit blaſphemiæ peccatum, tamen abſolutio illius non eſt reſeruata de iure communi, vt Suarez quoque obſeruat in citat. num. 2. De iure verò ſpeciali, vel de particulari conſuetudine vel ſtatuto Synodali, reſeruata eſt in nonnullis locis.

302 Reſtat monendum antequam finem huic capiti imponamus, ad blaſphemiam pertinere: *ubi eque peccatum eſſe mortale ſuo genere*; vt Deo, & Sanctis maledicere: ſic & creaturæ cuicumque, ſiue rationali, ſiue irrationali vt creatura Dei eſt, prout notat Caiet. in ſummula verbo Maledictio. Vbi etiam habet maledicere creaturæ ſecundùm ſe, & non in ordine ad Deum: ſi quidem creatura ſit rationalis, puta homo, peccatum eſſe mortale, ſi maledictio ſeu imprecatio mali, ſic fiat vt deliberata voluntate deſideretur idem malum ei euenire, ipſumque ſit graue vt mors, infamia, damnum, rerum infirmitas, exilium: quia tale deſiderium repugnat notabiliter charitati debitæ proximo. Quod tamen iuſtificari poteſt, vt idem addit, ſi talia deſiderentur proximo, vt iuſtitia Dei aut reipub. ſuum locum habeat: quia lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, vel vt ipſe ea ratione correptus, reducatur ad ſanam mentem: aut ſaltem reuocetur ab oppreſſione bonorum. Excuſari quoque poteſt à mortali ex paruitate materiæ, ſeu quod leue ſit malum quod deſideratur.

Quod ſi creatura cui maledicitur ſit irrationalis: diſtinctione vtendum eſt ex eodem ibidem. Tribus enim modis fieri poteſt maledictio creaturarum irrationalium in ſe: primò, quatenus ſunt alicuius hominis, quem is qui maledicit odio proſequitur: in eoque caſu peccatum eſt mortale maledicere: niſi indeliberatio vel materiæ leuitas excuſet. Nam id quoque eſt contra charitatem proximo debitam. Secundò, fieri poteſt vt eædem res maledicantur ſimpliciter, in ſeque ſpectatæ, vel quatenus ipſæ nocent, vel non obtemperant nobis: vt cùm ruſtici maledicunt ſuis iumentis: tuncque maledictio peccatum eſt ſolum veniale. Quod quidem a Caiet. ipſo dictum, approbat. Nau. in Enchir. cap. 12. num. 86. Ratioque eſt, quia tunc cenſetur tantummodo verbum otioſum & vanum. Poſtremò fieri poteſt vt iiſdem rebus maledicatur, prout nobis aliquod ſpiritale nocumentum adferunt, ſaltem per accidens, quo modo Iob, *vt in cap. 3. libri ipſius refertur*, diei natiuitatis ſuæ maledixit: propter peccatũ ſcilicet originale, & alia incommoda inde ſecuta.

TRACTATVS III.

De voto.

DE hac materia tractatur in Iure canonico, 17. & 37. vtrobique quæſt. 1. & in alijs eiuſdem iuris partibus, titulo De voto & voti redemptione. Aguntque Theologi tum cum Magiſtro in lib. 4. ſenten. diſtinct. 38. tum cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 88. & Summularij in Verbo votum, multique alij quorum in ſequentibus fiet mentio cùm res exegerit. Latè autem inter cæteros eam perſequuntur Nauar. in Enchir. cap. 12. à numero 24 ad 81. & in conſilijs, tit. De voto & voti redemptione. Sotus in toto lib. 7. De iuſt. & iure. Azor in 1 parte Moral. Inſtitutionum lib. 11. capit. 12. & ſequentibus. Latiſsimè omnium Suarez in opere de religione tractatu ſexto ſed libris prolixis diſtincto: apud quem, & apud Thomam Sanchez in opere Morali libr. 4. complectente 56. capita, relinquemus multa, *præſertim quæ ſpeculationis ſcholaſticæ fuerint*, videnda ab eo cui libuerit: contenti conſideratione eorum de quibus oportet inſtructum eſſe Confeſſarium ad iudicandum de peccatis, quæ contra voti ſanctitatem, & obligationem cõmitti poſſunt. Conſiderabimus ergo primò, voti definitionem. Secundò, diuiſionem. Tertiò, peccatum quod committitur illius violatione. Quartò, materiam, ſeu id de quo fieri debet votum. Quintò, ſpectantia ad votum ex parte vouentis. Sextò, impedimenta, quæ cùm occurrunt circa votorum executionem, ab ea excuſant. Septimò, voti irritationẽ. Octauò, eiuſdem diſpenſationem, & nonò, commutationẽ.

CAPVT XV.

De definitione voti.

S V M M A R I V M.

204 *Definitio voti; & quæ promiſſio ad illius naturam ſpectet.*
205 *Debet eſſe deliberata.*
206 *Debet eſſe cum propoſito promittendi ſeque obligandi.*
207 *Quatenus requiratur vt ſit cum propoſito implendi promiſſum.*
208 *Quod propoſitum abſolutum faciendi aliqui in honorem Dei, non ſufficiat ad votum niſi firmetur promiſſione.*
209 *Notanda, quibus ſolui poſſunt, quæ obijciuntur in contrarium.*
210 *Qui ſolùm proponit aliquid facere in Dei honorem, quatenus poſſit ſententiam mutare ſine peccato.*
211 *Ad voti eſſentiam non eſt neceſſarium, vt promiſſio ſit cum traditione.*
212 *Quod ſoli Deo fiat votum.*
213 *Vouens Sanctis, quomodo voueat Deo.*
214 *Quomodo accipiendum ſit fieri de bono.*

VAriæ voti definitiones referuntur à Palud. in 4. diſtin. 38. q. 1. & a Syluest. in verbo Votum 1. in principio. 205
inter cæteras autem placet illa Caiet. verbo Votum in principio, quod ſit promiſſio facta Deo de bono. Promiſſionem autem intellige, non modo eam quæ fit cum ſtipulatione, hoc eſt, præmiſſa interrogatione, & ſecuta reſponſione, *vt cum dicitur alicui, Promittis hoc. & ille affirmat*, ſed etiam quæ nudè fit: quantumuis non ſit cum fidei interpoſitione: *dicendo ſcilicet, In bona fide promiſſum ſeruabo*: nec iuramento firmata ſit, prout notat Richardus in 4. diſtinct. 38. art. 3. quæſt. 3. Adde ſufficere etiam purè mentalem ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 88. art. 1. Palud in citata quæſt. 1. definit. 3. in fine. D. Anton. 2. par. tit. 11. c. 2. in principio, Nauar. in memorato num. 24. & Soto lib. 7. De iuſt. & iure q. 1. art. 2. Ratioque eſt, quia cùm votum fiat Deo, qui intuetur, & ſcrutatur corda 1. Reg. 16. verſ. 7. & Pſalm. 7. verſ. 10. nihil refert verbiſne, an ſola mentis cogitatione promiſſio fiat. Quanquam, vt ibidem D. Thomas annotat, & poſt eum Sotus, ad expreſſam voti firmitatem, adiungi promiſſioni nonnunquam ſolent, tum verba quibus excitemur ad mentem eleuandam in Deum: tum aliorum teſtimonia: vt non ſolùm Dei metus, verùm etiam humanus pudor nos firmiores reddat ad voti obſeruationem. Immò interdum addi ſolet ſcriptura, iuxta cap. Omnes fœminæ 27. q. 1.

Adde vlterius ad votum ſufficere poſſe implicitam promiſſionem: quæ cenſetur fieri, dum id agitur, in quo illa continetur incluſa. Exemplum dari poteſt de recipiente Ordinem ſacrum in Eccleſia Latina. Cum enim ex eiuſdem Eccleſiæ inſtitutione, Ordini ſacro, ſolemne votum caſtitatis ſit annexum: ordinatus, etiamſi non fecerit expreſſam promiſſionem, adſtringitur voto caſtitatis, eo ipſo quòd ſacrum Ordinem ſuſceperit ſecundùm Latinæ Eccleſiæ ritum. Talem verò eiuſdem Eccleſiæ inſtitutionem aduerſus noſtri temporis hæreticos eam improbantes, benè propugnatam qui volet, videre poteſt apud Bellarminum in lib. 1. De membris Eccleſiæ militantis cap. 18. & quatuor ſequentibus.

Cæterùm promiſſio ad voti eſſentiam ſpectans, debet eſſe plenè deliberata, ſeu facta cum plena rationis aduertentia, ad id quod promittitur. Circa quod aduertendum eſt, quod Leſſius De iuſt. & iure lib. 3. cap. 40. num. 2. aliquot citatis, notat: Doctores communiter id ita accipere, vt velint ad votum obligatorium requiri & ſufficere (*de quo latè diſſerit Suarez in tract. 6. De relig. lib. 1. c. 7.*) vt ipſum ſit factũ eſt 206

eo

ex rationis iudicio, quod ad peccatum mortale committendum requiritur & ſufficit: quia conſentaneum eſt deliberationem quæ ſufficit ad obligandum ſe diabolo, ſufficere poſſe ad obligandum ſe Deo. Quæ verò deliberatio cenſenda ſit ſufficiens ad peccatum mortale, intelligendum eſt ex dictis in præcedenti lib. 11. cap 4. nota b. 3. & libro 15. cap. item 4. non procul ab initio. Accedit quòd votum ſit onus quod quis ſibi ſponte imponit: nec quiſquam cenſendus ſit onus ſibi ſponte imponere, niſi plenè aduertat quid agat, quidque illud ſit quod capeſſit, & quo vinculo ſe adſtringat capeſſendo.

207 Præterea debet dicta promiſſio eſſe cum propoſito promittendi: quia niſi ipſa ex tali propoſito procedat, votum (*vt expreſſit Nauar. in Enchir. cap.* 12, *num.* 38.) erit tantummodo fictum & præſumptum, perinde atque donatio non procedens ex propoſito donandi: prout cenſetur facta cum propoſito minimè alienandi à ſe rem donatam. Quia quando actui apponitur expreſsè aliqua conditio contra ipſius ſubſtantiam, deſtruitur; efficiturque irritus per talem reſiſtentiam expreſſam. Sic igitur vouens habendo propoſitum non vouendi, tantùm fingit votum externa ſpecie verborum; quandoquidem dicens voueo vel promitto, mentitur: vtpote qui loquitur contra mentem, quæ interiùs contradicit. Adde eadem de cauſa prædictam promiſſionem debere eſſe cū propoſito ſe obligandi: quod ſi excludatur per expreſſam intentionem contrariam non obligandi ſe, nulla erit voti obligatio. Hoc, *pro eo aliquos auctoribus citans*, aduerſus Sotum Leſſius propugnat in ſeq. nu. 12. 13. & 14. Res autem videtur ſatis clara: quia lex non obligat ſi feratur cum expreſſa intentione non obligandi: votum verò lex quædam eſt, quam vouens imponit ſibi; ideòque non obligat ſi is intenderit nō obligare ſe: cùm actus agentium ex libera voluntate, non operentur vltra intentionem ipſorum.

Debet demum eadem promiſſio eſſe cum propoſito implendi promiſſum: quia ſine eo vouere, potius eſt Deo illudere, quàm promittere: perinde ac ſi quis homini aliquid promitteret addendo ſe non habere animum implendi promiſſum. Vbi aduerte, nihilominus obligationem eſſe ſeruandi votum, ſicut & iuramentum factū animo iurandi & ſe obligandi, etiamſi iurando habuerit animum non implendi illud. Ratio eſt, quòd nō ſit de eſſentia promiſſionis, vt habeas animum præſtandi rem promiſſam: ſed ſolùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad eam exigendam. Plenius de his voti conditionibus Suarez in cit. tract. lib. 1. cap. 3. & 4. differit quidem: ſed hæc ad noſtrum inſtitutum ſufficiunt; additis quæ in ſeq cap. 19. dicentur de conſiliarum defectu reddente votum ipſum inualidum.

208 Porrò ex propoſita particula primę definitionis voti difficultas oritur: Vtrum propoſitum abſolutum faciendi aliquid ad honorem Dei, abſque vlla promiſſione, ſufficiat ad votum. Cuius partem affirmantem ſecuti ſunt antiquiores canoniſtæ, quorum ex Panormit. meminit Azor in memorato cap. 12. quæſt. 5. Negantem verò ſequitur, Theologorum communem eſſe annotans, aliquot in eam citat. quos etiam refert Suarez in præced. cap. 1. in quo latè eandem partem propugnat: quam cum Theologis ſecuntur tum Summularij, vt Angelus & Sylu. in verbo Votum 1. ille quæſt. 7. & hic quæſt. 2 atque alij: tum canoniſtæ recentiores vt vt Couar, ad cap. Quamuis pactum 1. *parte* § 3. *nu.* 12. *in fine*, & Nauar. in Ench. *cap.* 12. *nu.* 16. ſecuti Panormit. ad capit. Literaturam, De voto & voti redemptione. Ex quo capit. eadem pars efficaciter probatur per illud, quod in eo habetur: illum qui vltra propoſitum vitæ mutandæ non eſt progreſſus in voto, non eſſe iudicandum tranſgreſſorem, ſi non impleat quod propoſuit. Inde enim patet, quòd proponere nullam ex ſe inducat obligationem. Et ita, *vt idem Panormit. ibid. habet*, ex eo, quòd quis animo propoſuerit dare aliquid Deo vel homini, cenſendus non eſt cōtraxiſſe obligationem exequendi idipſū quod propoſuit: alioqui penè omnes pij ſcholaſtici obligarentur ad ingreſſum religionis, quem ſibi proponunt dum mundi miſerias conſiderant & ſentiunt. Quod dici non poteſt quia, Conc. Trid. ſeſſ. 25. cap. 15. & 16. De regul. concedit Nouitijs annum probationis, tatòque eo tempore vult illos manere liberos ad egrediendum, ſi iudicauerint inſtitutum quod ſuſcipiunt ſibi non conuenire. Accedit quòd votum importet obligationē ſui erga illum cui nuncupatur. At talis obligatio non oritur ex ſolo propoſito, ſed oportet ad ipſum accedere promiſſionem, ſine qua illud nō includit intentionem ſe obligandi: ideo enim qui propoſuit aliquid dare alicui, niſi promiſerit non exiſtimat ſe obſtrictum ad dandum, ſi noluerit. Ad hæc faciunt verba Deut. 23. Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris.

Solutionem autem eorum, quæ pro canoniſtis adferri poſſunt latè perſequitur Suarez in eodem cap. 6. Reducitur verò ad ea, quæ Azor ſub finem memoratæ quæſtionis quintæ breuiter tangit. Primum eſt: cùm iura teſtantur propoſito quempiam obligari, id intelligendum eſſe de propoſito firmato promiſſione, aut intentione ſe obligandi, prout locis citatis notant Panorm, Sylu. Nauar. & Couar. Et confirmatur: quia fatendum alioqui eſſet iura iuribus contraria eſſe. 209
Secundum eſt: ſi quis, etiam deliberato propoſito, decernat aliquid facere, idque verbo enunciet, non eſſe eo ipſo mendacij aut contractæ alicuius obligationis violatorem: ſi id quod propoſuit & dixit, non faciat: ſuppoſito quòd tunc cùm proponeret ac diceret, habuerit voluntatem faciendi: niſi contingat, *vt interdum in contractibus*, verbum ipſum faciam, aut æquiualens, vſurpari, non tantùm ad ſignificandū mihi animum eſt facere: ſed etiam, promitto me facturum. Tertium eſt: iura cùm indicant eum qui animo deliberato firmiter proponit aliquid facere ad Dei honorem, obligari propoſitum adimplere, niti præſumptione fundata in eo quod contingit plurimùm: nimirum vt tale propoſitum comitem habeat promiſſionem, aut intentionem obligandi ſe. Vnde ea quæ talia iura ſtatuunt (ne iura iuribus contraria cenſeantur) poſſunt fictione iuris cenſeri conſtare: neque obſtare, quin ſi de veritate probabiliter conſtiterit, *hoc eſt*, *nullam interueniſſe promiſſionem, aut intentionem ſe obligandi*, teneri poſſit nullam tali propoſito adiunctam eſſe obligationem ipſam adimplendi.

Iam verò doctrinę propoſitæ congruenter aſſerere licet, 300
non peccare mortaliter, *immo neque venialiter ex Nauar*, *in eod. num.* 26. eum qui ſine vlla promiſſione, animòve ſe obligandi proponit ieiunare, vel aliquot preces recitare, vel religionem intrare, aut aliud bonū facere: hocq; quantocunque tempore tale propoſitum fuerit continuatum, vt habet ſupplementum Gabrielis in 4. diſt. 38 q. 1. litera C, Item quantumcumque fuerit verbis expreſſum, niſi id fiat ad propoſitum ipſum promiſſione firmandum. Nam iuxta antè tradita: ac ex, *quæ Sotus habet lib.* 7. *de iuſt. & iure q.* 1. *ar.* 2. *ſub finem*, verba exprimentia ſimpliciter voluntatis propoſitū, declarant tantùm illud, non autem aliquam voluntatem obligandi ſe. Vnde ſequitur diſpenſationes quas in tali caſu D. Anton, 2. part. tit. 11 cap. 5. ſub initium tangit petēdas, non eſſe neceſſarias, niſi ad ſcrupuloſorum animos tranquillandos.

Oritur adhuc ex eadem prima particula difficultas altera, An ad rationem voti ſufficere poſſit promiſſio ſine traditione rei promiſſæ. Eam in citato lib. 1. cap. 14 latè perſequitur Suarez pro ſcholaſtico ſuo inſtituto. Vna autem illa ratio pro parte affirmante nobis ad noſtrum inſtitutum ſufficere poteſt: quòd verum ſit votum factum de actionibus, vt de ingrediendo religionem, & de ſuſcipiendo peregrinationem, deque ſimilibus: quæ cùm nondum ſint, *vtpote futura*, non traduntur vouendo. 211

Per ſequentem definitionis particulam, *facta Deo*, ſeparatur votum à ſimplici promiſſione, ac ſignificatur votum ſoli Deo fieri, ad Deúmque principaliter referri, prout expreſſit D Thomas 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 5. *ad* 3. & poſt eum Palud. *in* 4. *diſtinct.* 38. *quæſt.* 1. *concluſ. prima deducta ex tertia definitione* Probatur autem: quia religio reſpicit Deum, votum autem, actus eſt religionis, ex eodem D. Thoma *in corpore citati art.* 5. & *in ſeq.* 6. Quod tractat Sotus in ſequenti quæſt. 2. art. 3. Vbi & annotat idipſum habere locum, non ſolùm quando voti materia ſpectat ad religionem; vt quando ſit de fundendis precibus, aut de ſacrificando: ſed etiam quando ea pertinet ad alias virtutes: vt ad charitatem, aut ad abſtinentiam: quia vouere aliquid eiuſmodi, non eſt actus elicitus ab alia virtute, quàm à religione, iuxta communem ſententiam, vt meminit Suarez in citato lib. 1. cap. 15, in quo latè diſſerit de eadem re. 212

Ne tamen hinc colligas non eſſe vera vota, quæ fiunt Sanctis: quoniam rectè dici poteſt, talia vota fieri Deo, quatenus ipſe eſt in Sanctis, & ad ipſius honorem pertinent obſequia, quæ Sanctis ipſis deferuntur, tanquam ijs qui ſunt per ipſum ſancti, & in quibus honoratur piè, ſicut & laudatur, iuxta illud Pſal. vltimi Laudate Dominum in Sanctis eius. De qua re Caietanus ad citatum D Thomæ articulum 5. verſū In reſponſione ad 3. & Sotus in ſuo cit. art. tertij, ac latius Suarez in ſequenti cap. 16. Declaratur autem exemplo iuramentorum factorum per creaturas. Ex enim de ſe licita verèque iuramenta cenſenda ſunt, per tradita in appendice ad præcedens cap. 2. ſi intelligantur fieri reſp. ad verum Deum, ſicut intelliguntur dum fiunt à Chriſtianis. Pari ergo ratione 213

tione illicitu vtrèque vota eſſe poſſunt ea, quibus Deo vouetur in ſuis Sanctis. Sicut ergo cùm Sanctos oramus, Deum principaliter oramus, etiamſi proximè & immediatè oremus Sanctos ipſos: ita etiam quando vouemus Sanctis, principaliter, *etſi mediatè*, vouemus Deo, à quo ſperemus nos impetraturos per Sanctorum interceſſionem, quod petimus: vt ea eo patet, quòd vota Sanctis fiant, etiam ad aliquid impetrandum, quod non niſi à Deo haberi poteſt.

214 Circa vltimam definitionis particulam, *de bono*, declarentem quænam debeat eſſe voti materia, nempe bonum (de quo poſtea ex inſtituto) tantùm illud hic obiter monendū eſt in vniuerſum, voti materiam eſſe tale bonum cuius oppoſitum non ſit melius, & gratius Deo; quodque bonum ſit, tum abſolutè, tum per comparationem ad ſuum oppoſitū; prout pleniùs declarabitur in ſeq. cap. 18.

CAPVT XVI.

De multiplici voti diuiſione.

SVMMARIVM.

215 *Voti diuiſio in deliberatum & indeliberatum.*
216 *Metus proueniens ex cauſis naturalibus non obſtat, quin votum ex eo factum ſit validum.*
217 *Nec item ſi proueniat ab homine, ſed ſit incuſſus iuſtè, aut ob aliam cauſam, quàm ad extorquendum ipſum votum.*
218 *Per metum incuſſum, iniuſtè ac directè ad extorquendum votum, ipſum redditur inualidum.*
219 *Modi quibus contingit votum eſſe illicitum tanquam ſtultum.*
220 *Modi alij quibus contingit illicitum eſſe, tanquam infidele.*
221 *Modi quibus contingit votum eſſe inualidum.*
222 *Quatuor caſus in quibus malus finis non obſtat, quin votum ſit validum.*
223 *Diuiſio voti in abſolutum & conditionatum; & quo modo accipiendum ſit, quòd conditio in eo, ſuſpendat obligationem.*
224 *Diuiſio voti in morale & pœnale: & diuerſi huius modi.*
225 *Diuiſio in ſolemne & ſimplex, & in quo conſiſtat vtriuſque differentia.*
226 *Diuiſio in publicum & priuatum: & alia in perſonale, reale, & mixtum.*
227 *Triplex differentia inter votum perſonale & reale.*
228 *Notandum de voto mixto.*
229 *Diuiſio voti in affirmatiuum, & negatiuum.*

MVltæ ac variæ voti diuiſiones aſſignantur, vt videre eſt apud Paludanum in 4 diſtinct. 38. quæſt. 2. Illas proſequitur Suarez tract. ſexto, De religione, libro primo cap. vltimo.

Prima diuiſio, voti in deliberatum & indeliberatum.

215 VOtum deliberatum dicitur, quod factum eſt cum antecedente deliberatione ſaltem virtuali. Indeliberatū verò, quod ſine deliberatione antecedente eſt factum. Quodquidem eſt votum ſolo nomine: cùm ex dictis in præcedenti cap. ad rationem voti requiratur vt ſit promiſſio deliberata; adde & facta animo promittendi ſeque obligandi; vnde intelligitur ſolo quoque nomine votum eſſe, ſine tali animo factum; atque merito non verum ſed fictum tantummodo votum cenſeatur. Quæ hic notanda viderentur de deliberatione ad voti validitatem requiſita, traduntur in ſequenti cap. 19. ſect. 2.

Secunda diuiſio voti in ſpontaneum, & in extortum metu.

216 SPontaneum votum dicitur, quod liberè omnino fit, ſolò, que pietatis intuitu. Extortum autē metu, dicitur quod non fieret niſi metus vrgeret. De quo pro praxi notanda ſūt aliquot documenta.

Primum eſt, quod Suarez in memorato lib. primo, cap. 7. num. 3. & aliquot ſequentibus tractat, Validum eſſe votum factum quocumque metu proueniente ex cauſis naturalibus: vt factum in naufragio aut alio mortis periculo, aut in aliqua magna tribulatione ad obtinendum diuinitùs liberationem ab ea. Iſtud deducitur, ex cap. Sicut primo & ſecundo, De regularibus. Idem etiam habetur ex timoratorum vſu in Eccleſia. Et probatur ratione; quia ſic vouens liberè vouet: quandoquidem metus non tollit libertatem ſimpliciter. Etſi enim coniunctam habeat diſplicentiam, quia metuens nollet facere quod fecit, ſi id poſſet abſque eo incommodo quod timet; non impedit tamen, quin ſit libertas ſufficiens ad vouendum, cùm ſit ſufficiens ad peccandum mortaliter: iuxta cap. Merito 15. quæſt. 1. vbi ratio redditur, quòd peccata per metum commiſſa, ſint peccata volentium, quoniam ſic peccans, *licet alias peccare nollet, quia peccatum ſimpliciter, ac ſecundùm ſe ſpectatum illi diſplicet*, nihilominus tamen hic & nunc, libere vult peccatum, tanquam medium vtile ad euitandum malum quod metuit. Voluntas autem, quæ ſufficit ad hominem obligandum diabolo, ſufficit etiā ad obligandum Deo, prout habitum eſt in præced. nu. 206. Nec obſtat cap. Gonialdus 17. quæſt. 2. in quo Presbyter qui infirmitate, & feruore paſſionis, ſe monachum fore promiſit, declaratur non eſſe per eum actum factus Religioſus. Non obſtat inquam, quia Pontifex ſuam illam declarationem fundat non in eo quòd talis promiſſio facta ſit metu mortis: ſed in eo quòd canonica inſtitutione interdictum ſit, monachum fieri ſeu profiteri, ante annum probationis. Videndus eſt Suarez ibid. num. 7.

Secundum eſt, Si metus ex quo fit votum, iuſtè irrogatus ſit, non irritare illud; vt ſi maritus deprehenſæ in adulterio minetur ſe curaturum in iudicio illius caſtigationem, niſi religionis ingreſſum voueat; aut ſi reo mortis, poteſtas fiat redimendi illius ſupplicij, ſi voueat ſe in vxorem accepturum puellam quæ ſe offert, validum erit votum. Iſtud tractās 217
Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 40. num 10. confirmat hac ratione: quòd quando metus iuſtè irrogatur ob crimen, non tam cenſeatur inferri ab extrinſeco, quàm ab intrinſeco: nimirum e propria voluntate, qua commiſſum eſt delictum: atque is qui votum proponit, potius auferat quàm inferat metum vtpote oſtendens viam metum euadendi. Item id quod ex propria voluntate oritur, non cenſetur moraliter voluntati repugnare: ideo enim ea communi ſententia, talis metus non reſcindit ciuiles contractus, qui libertatem requirunt perinde ac votum.

Tertium eſt, quod conſequenter habet Leſſius ac etiam Suarez in ſeq. num. 8. metum iniurioſum non irritare votum ex eo factum, ſi is ob aliam cauſam incuſſus ſit, quàm ad iſtud extorquendum: vt ſi quis metuens hoſtem perſequentem ipſum iniuſtè, voueat ingreſſum religionis, vt Deus illum ſeruet; vel apud Turcas ſeruituti iniuſtè addictus, idem voueat, vt Deus ipſum liberet. Ratio verò eſt, quòd metus tunc non ſit, directè cauſa voti, ſed ſolùm occaſio: quia qui voto vtitur tanquam medio ad depellendum metum eſt eius cauſa illatum.

Quartum eſt, Metum iniurioſè incuſſum directè ad extorquendum votum, irritare ipſum. Hanc eſſe communem 218
ſententiam indicat Nauar. in Enchir. ca. 12. num. 52. pro qua citantur aliquot iura præſertim cap. 1. De ijs quæ vi, &c. Ratio verò præcipua eſt; quòd nemo probus promiſſionem ſibi tali modo factam acceptaret, aut aliquid iuris ac ea prætenderet (quandoquidem vt habet regula 48. iuris in 6. locupletari nemo debet cum alterius iniuria) alienum eſt a ratione exiſtimare, quòd Deus acceptet vota iniurioſè extorta. Nec obſtat, quod Deus ipſe non inferat talem iniuriam: quia propoſita regula ſic concepta eſt, vt interpretanda ſit de iniuria, a quocumque proueniat.

Magna autem difficultas eſt: An hoc habeat locum ſi metus ſit tantum leuis: quam Suarez tractat in memorato lib. 1. cap. 7. à nu. 9. pluribus authoribus in vtramque partem citatis. Partem autem negantem propugnat tanquam veriorē. Quin verò in praxi affirmantem ſequi poſſimus, nihil obſtat. Tum quia nec ipſe nec alij, quos ſequitur, eam reijciunt tanquam improbabilem. Tum quia bonos habet authores, vt patet ex ijs, quos idem Suarez ſatis magno numero, & maiore Thomas Sanchez lib. 4. De matrimonio diſput. 17. commemorant. Tum quia ſatis bonum habet fundamentū: nempe quòd metus grauis ex eo quòd ſit grauis non reddat votum inualidum: quandoquidem, etiam factum metu mortis grauiſſimo, valet vt ex præcedenti primo notabili paret: ſed ex eo, quod per iniuriam incuſſus ſit ad extorquendum conſenſum vouendi. Si ergo metus leuis eodem modo incuſſus ſit, ſimiliter reddet votum inualidum: præſertim cùm ex eo perinde ac ex graui, votum ſic procedere poteſt, vt cenſeri debeat illius cauſa ſine qua non; ſeu quæ ſi non

inter-

Digitized by Google

inſeruaiſſet, ipſum emiſſum non eſſet. Accedit quòd in dubijs liceat partem minus probabilem relicta probabiliori ſequi: niſi obſtet irreuerentia in vſu rerum ſacrarum, vt in adminiſtratione ſacramentorum: vel iniuria inferenda proximo. Nonnunquam tamen conſulenda erit petitio relaxationis ad tranquillitatem conſcientiæ illius, qui ea ex parte non habuerit quietam: præſertim cùm parti neganti ſubſcribentes ſint authores cæteris recentiores: quorum authoritas potior eſt in iudicio de peccatis, ſi conſtet ipſos & doctos eſſe & diligentes in diſcutiendis difficultatibus.

Tertia voti diviſio, in licitum & illicitum.

VOtum licitum illud eſt, quod ſanctè fit & abſque peccato: illicitum verò quod fieri nequit abſque peccato: & (imitata verba illa Eccleſiaſticis cap. quinto, Diſplicet Deo infidelis & ſtulta promiſſio) poteſt diuidi in infidele & ſtultum.

219 De eodem verò conuenienter inſtituto, noſtro, eſt explicandum, quibus modis ipſum ſtultum & quibus infidele eſſe contingat. Stultum ergo eſſe poteſt, primò ex parte finis. Nam quicumque aliquid vouet propter malum finem, ſtultè ac imprudenter vouet, mortaliterque peccat, ſi illud quod vouet ſit mortale, venialiter verò, ſi tantùm ſit veniale. Niſi fortè exiſtimet ſe poſſe per tale votum, aliquid mali à Deo obtinere: quod eſt grauiſſimum blaſphemiæ peccatum: cùm diuinæ bonitati repugnet vllius peccati, etiamſi tantùm venialis, authorem eſſe. Secundo, ex modo vouendi, vt cùm quis inconſideratè, & leuiter vouet. In eo enim peccat, etſi tantùm venialiter: niſi per talem inconſiderationem, quam diligentia adhibita vincere potuerit, ea ponat ſe probabili periculo peccandi mortaliter.

Tertiò, ex parte materiæ: nõ enim licet vouere Deo quiduis, ſed id quod illi gratum eſt & acceptum. Ipſum autem requirit quinque conditiones, inſinuatas à D. Thoma 2. 2. q. 88. *ar.* 2. Prima eſt, vt id quod vouemus ſit nobis poſſibile: vouendo enim aliquid nobis impoſſibile, *vt vitare omne peccatum veniale*, peccamus: idque mortaliter ſi ex certa ſcientia id faciamus: quia Deum afficimus notabili iniuria, promittentes ei mendaciter, quod nos præſtare non poſſe ſcimus. Secunda eſt, vt illud quod vouemus ſit in noſtra libertate. Nam qui vouet neceſſarium neceſſitate naturæ, vt ſe moriturum, vel non volaturũ, peccat ſaltem venialiter, per quoddam vaniloquium. Dixi neceſſitate naturæ: quia de eo quod eſt neceſſarium neceſſitate præcepti: vt de nunquam fornicando, ritè fit votum. Tertia eſt, vt id quod vouemus ſit vtile, id eſt, proſit ad honorem Dei: aut certè (ſiquidẽ pro fine cõſequendi bonum temporale, votum licitè emittitur, vt Sotus in 7. *De iuſtitia & iure, qu.* 2. *art.* 3. *ante ſolutionem argumentorum*, rectè probat, ex voto quod fecit Iacob Geneſis 28. verſu 20.) ad noſtram aut proximi vtilitatem. Qui enim rem penitus inutilem vouet, peccat venialiter: imò & mortaliter: ſi, vt ſæpè ſolet, adſit ſuperſtitio. Quarta eſt, vt id quod vouemus ſit bonum: nam vouere malum, eſt peccatũ, aliquando mortale, aliquando veniale, prout exponetur in ſeq. cap. 18. Quinta eſt, vt bonum quod vouemus non aduerſetur meliori bono: ita vt nequeat cum eo ſimul conſiſtere. Namque malum eſt, ſibi viam præcludere ad aliquam perfectionem maiorem. Non committitur tamen in eo peccatum, pluſquam veniale, niſi fiat ex hæreſi: vt quando quis vouet ſe ducturum vxorem, quia pertinaciter credit ſtatum coniugatorum eſſe præferendum ſtatui cælibatus.

220 Infidele autem eſſe votum poteſt dupliciter. Primò quidem, cum quis bene vouit, ſed non implet poſtea quod vouit: de cuius peccato dicetur in proximè ſequenti capite. Deinde verò, cum quis habet quidem propoſitum vouendi & promittendi, ſed non habet implendi id quod vouet. Cuiuſmodi infidelitas eſt graue peccatum, & quidem grauius, quam præcedens non ſeruantis votum, quod ſincerè fecerat: ſicut grauius peccat, qui iurat illud quod non intendit facere, quam is qui iurat ſincerè, ſed poſtea non facit. Immo, vt notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. numero 38. ille bis peccat: primò quidem vouendo mendaciter, ſecundò verò, non implendo votum validum.

Quarta diviſio voti in validum & in inualidum.

VOtum validum eſt, quod habet vim obligandi: & inualidum, quod nunquam habet vim obligandi: ne quidem cùm fit. De hoc autem occurrunt notandi modi quibus ipſum contingit.

Primò igitur votum eſt inualidum ex defectu deliberationis, iuxta cap. Sicut primæ, De regularibus, atque antedicta in præced. capite. 221

Secundò, ex interuentu fraudis, quæ cùm eſt tota cauſa voti (ita ſcilicet vt homo nunquam vouiſſet, niſi fuiſſet fraude circumuentus) votum ipſum eſt nullum: vtpote factum ſine ſufficienti propoſito.

Tertiò, ex coactione: non enim valet votum, ad quod faciendum coactus eſt aliquis: quia coactio tollit libertatem voluntatis, quam in voto requiri habetur ex antedictis: & confirmatur per illud, quod in cap. Non eſt, 15. quæſt. 2. Chriſtus dicitur eligere ſibi militem voluntarium. Quatenus non modo ex coactione ſed etiam ex metu, votum cenſeri poſſit inualidum, ſatis intelligi poteſt ex notatis circa præcedentem diuiſionem ſecundam, & plenius ex dicendis in ſeq. lib. 25. *cap.* 4. *ſect.* 2.

Quartò, votum inualidum eſſe poteſt ratione perſonæ quæ vouet. Si enim puer vouerit antequam vſum rationis habeat, omnes conſentiunt votum eſſe inualidum: tanquam indeliberatum ſcilicet. Item ex Concilio Tridentino ſeſſione vltima cap. 15. De regularibus, votum ſolemne religionis factum ante 16. annum completum, ſicut & factum ante abſolutum annum probationis: eſt nullum.

Quintò, inualidum eſſe poteſt ex materia. Nam quando ex ea redditur illicitum, aliquo ex modis notatis, circa præcedẽtem diuiſionem tertiam, redditur quoque inualidum. Vbi aduerte quando bonum, de quo fit votum eſt maius reſpectu vnius, & minus reſpectu alterius: ſi ille qui vouet reſpiciat maius bonum, votum eſſe validum: ſi reſpiciat minus, votum eſſe inualidum. Exemplum eſt, ſi quis voueat ſe ad mortem vſque perſeueraturum in religione minus perfecta. Si enim id faciat, quia putat melius eſſe perſeuerare in tali religione, quàm non perſeuerare, votum eſt validum: ſed ſi id faciat, vt ſe à perfectiori religione excludat, votum eſt inualidum.

Poſtremò poteſt votum inualidum eſſe ex fine: quod contingit in duobus tantùm caſibus, vt intelligitur ex Caiet. in verbo Votum cap. 2. & ex Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 30. & 31. Prior eſt quando malus finis, eſt pars materiæ: vt cùm quis vouet ſe propter inanem gloriam daturum eleemoſynam, quod eſt vouere peccatum: puta opus quod eſt veſtitũ circumſtantia mali finis. Itaque tale votum, quod nec Deo placere, nec emitti aut impleri licitè poteſt, meritò cenſetur inualidum. Poſterior caſus eſt quando malus finis, eſt finis non tantùm vouentis, ſed etiam voti: vt accidit quando votum ipſum ſuſcipitur ea intentione, vt per illud malus finis à Deo obtineatur. Cùm enim huiuſmodi votum ſit ſpecies quædam blaſphemiæ, qua Deus author & patronus peccati conſtituitur, cenſendum eſt, vt omnino illicitum ſic inualidum eſſe. Exemplum eſt: ſi quis aliquid ideo voueat, vt à Deo iniuſtam victoriam impetret, vel ſi quis in gratiarum actionem voueat, ſe ſacrificium Deo oblaturum, aut certam eleemoſynam daturum, ſi aliena vxore potiatur.

Intelligitur quoque iiſdem authoribus, quatuor dari caſus, in quibus malus finis non obſtat quin votum ſit validum. 222 Primus eſt, quando finis ipſe malus, aliquid boni in ſe continet, & is qui vouet, capit per votum obtinere à Deo idipſũ bonum, nõ autem malum finem: vt accidit vouenti aliquid Deo, vt ex concubina filium impetret, vel vt duellum ſuſcepturus mortem euadat; vel vt furtum facturus, non capiatur.

Secundus eſt, quando malum quod intenditur, non apponitur voto tanquam finis illius, ſed tanquam pura conditio ſub qua vouetur. Sic igitur votum de re bona factum, inualidum eſt quidem, ſi vouens intendat per ipſum impetrare à Deo interfectionem inimici: valet tamen ſi intendat impetrare gratiam agendi pœnitentiam, aut cauendi ſibi poſtea à ſimili facinore, ſi ei contingat interficere inimicum. Ratio eſt, quia ſi adſint cætera ad votum requiſita, ipſum non eſt cenſendum inualidum ob turpitudinem conditionis: non attinentis ad ipſius materiam: nec impedientis quin impleri poſſit abſque ſalutis diſpendio: aut ſi attineat quidem, ſed inutilis eſt ad votum: vnde ſit vt materiæ eius adiecta, ipſi mini-

minimè vitiet: cum ex regula 37. Iuris in 6. vtile non debeet per inutile vitiari. Et ita in Enchir. cap. 12. num. 43. Nauarrus definit, eum qui vouit Ieroſolymam ire genib. flexis & ferendo ore buſonem, teneri quidem ire, non tamen genib. flexis (quod eſt moraliter impoſſibile) nec ferendo Buſonē ore: quia id turpe eſt, nulliùſque renerentiæ erga Deum: & ideo ad votum inutile: ac proinde non obſtat quin votum proficiſcendi Ieroſolymam ſit validum.

Tertius caſus eſt, quando finis malus, non eſt primarius, ſed tantùm ſecundarius, & cauſa ſolummodo motiua: vt quando quis vouet ſe aliquid in eleemoſynam daturum pauperibus propter Deum: ſed ad vouendum motus eſt, vt moleſtia aliquem afficeret.

Quartus eſt, quando finis principalis eſt quidem malus, ſed non eſt finis voti, tanquam ipſum fiat ad talem finem à Deo impetrandum: ſed tantùm eſt finis vouentis: qui cogitet ſe poſſe voto interpoſito aliquid impetrare ab hominibus, vt accidit ei qui religionem vouet, quo eligatur in Abbatem. Item ei qui vouet caſtitatem ſuſceptione ſacri ordinis, quo beneficium Eccleſiaſticum conſequatur. Cuiuſmodi fines extrinſeci ſunt voto; cùm adeptio illorum non expectetur à Deo, *quem ſolummodo votum reſpicit*, ſed ab hominibus. Qua igitur in quatuor his caſibus votum ſit de re bona, nec habet malum finem internum, ipſum ſenè cenſendum eſt obligatorium, *atque adeo validum* eſſe, quod quantũuis cum aliquo peccato emiſſum ſit, tamen ſine peccato impleri poteſt.

Quinta diuiſio voti, in abſolutum & conditionatum.

223 Illud votum dicitur abſolutum, quo quis abſolutè & ſine conditione vouet: conditionatum verò, quod fit ſub conditione. Quorum illud homo ſtatim ac poteſt, implere tenetur; niſi certum tempus præfixerit: pro quo, nec ante illud, voluerit ſe obligare. Conditionatum verò non tenetur implere, donec ſecuta ſit conditio: dummodo tamen ipſe non impedierit, ne ea ſequeretur, quemadmodum rectè notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. numero 42. & 43. Sic æger niſi ſecuta ſanitate, non tenetur peregrinari, facto voto de ſuſcipienda peregrinatione ſi ſanitatem recuperet.

Vbi aduerte quod de voto ipſo cõditionali habet Suarez *in cit. lib. 1. cap. 19. num. 9.* conditionem in illo ſuſpendere obligationem, non quòd tale votum nullo modo obliget ſtatim quia id repugnet voto (de cuius eſſentia eſt vt ſit promiſſio obligatoria) ſed quòd obligatio eius ſuſpendatur quoad executionem, quæ eſt voti obiectum, quod adiectione conditionis limitatur: non item promiſſio, ex qua proinde obligatio ſtatim itẽ naſcitur, vt non ſit in poteſtate vouentis nõ manere obſtrictum ad illam exequendam, cùm impleta fuerit conditio: adeout ea tunc teneatur habere animum implendi illud ſuum votum, impleta conditione ſub qua emiſſum fuit. Quod ſi conditio caderet in promiſſionem (*quia hanc ſuſpenderet*) non eſſet votum, ne quidem conditionatum ſed ſolum propoſitum conditionatum vouendi: vt ſi quis dicat: Voueo caſtitatem ſi Petro viſum fuerit. Nam cùm votum iſta ratione ſuſpendatur in futurum, non fit tunc: ideòque talia verba indicant tãtummodo propoſitum conditionatum vouendi in poſterum. De qua re idem Suarez in præced. numero 8.

Sexta voti diuiſio in morale & pœnale.

224 Votum morale dicitur, quod ſpectat ad mores, tanquã ſtimulus ad ſtudium & exercitium virtutis. Pœnale verò dicitur quod in pœnã alicuius peccati ſuſcipitur: aliquando quidẽ ſub conditione, vt cùm quis vouet peregrinationẽ ſi luſerit alea: aliquando verò abſolutè, vt cùm quis vouit peregrinationem, quia commiſit homicidium. Et vtroque modo eſt verum votum, per quod vouens ſimpliciter conſẽtit in obligationem ſubeundi talem pœnam. Cum hac differentia tamen, *quæ patet ex antedictis*, vt ſi ſit poſterioris modi, ad executionem ſtatim obliget, nõ item ſi ſit prioris modi, cùm illius obligatio ſuſpendatur vſque ad impletionem conditionis appoſitæ. De eodem modo obiter nota, interdũ ſolitarium & interdum coniunctum eſſe cum morali: quod pendet ex intentione vouentis; quæ dicendo, Peregrinationem voueo ſi luſero: eſſe poteſt adſtringendi ſe tum ad non

ludendum, tum ad ſubeundam peregrinationis pœnam ſi luſerit. Quod notandum eſt procuranti eiuſmodi voti diſpenſationem, vt Superiorem informet. Videri poſſunt quæ Suarez habet in ſeq. num. 14.

Septima diuiſio voti in ſimplex & ſolemne: & octaua in publicum & priuatum.

Ex vniuerſo numero votorum duo ſolummodo cenſentur ſolemnia, votum ſcilicet caſtitatis, quod ex Eccleſiæ inſtituto in ſuſceptione ſacrorum ordinum tacitè emittitur, tanquam eidem ſuſceptioni connexum (eo enim ipſo, quod voluntarie aliquid agitur, cenſetur pariter agi tacitè illud quod ei connexum eſt) & profeſſio in religione per Sedem Apoſtolicam approbata: ita enim habetur ex cap. 1. De voto & voti redemptione in ſexto. In quo autem conſiſtat differentia, per quam votum ſimplex à ſolemni ſeparatur, magna difficultas eſt, ſcholaſtici inſtituti propria. De ea Caietanus & cæteri D. Thom. interpretes 2. 2. *q. 88. art.* 7. & Sotus *in 7. De iuſt. & iure quæſt.* 2. *art.* 2. diuerſas ſententias referunt. Eam quam Sotus ipſe approbando latè propugnat, ſequi poſſumus: quæ ſtatuitur per hoc ſeparari, quòd votum ſimplex habeat ſe tanquam ſimplex promiſſio, quæ à nullo ſenſibiliter acceptatur. Solemne votum verò ſe habet tanquam ſtipulatio ſeu pactum, in quo eſt non tantùm promiſſio ex parte offerentis, ſed etiam acceptatio ſenſibiliter manifeſta, ex parte recipientis. Votum enim ſolemne acceptatur ab Eccleſia nomine Dei, vnde ſemper fit in manu perſonæ Eccleſiaſticæ, quæ loco Dei ſeu Eccleſię, illud acceptat modo ac forma ſenſibili. Quod ſi ita ſit; tenendùm eſt etiam cum eodem Soto ibidem, votum ſimplex & ſolemne differre inter ſe ſpecie: ſicut differunt ſimplex promiſſio & ſtipulatio. Tenendum etiam eſt conſequenter, quòd votum ſolemne tranſgreſſus, non ſatisfaciat obligationi integrè cõfitendi, ſi dicat ſe tranſgreſſum eſſe votum caſtitatis, ſed debeat explicare circunſtantiam, quòd tale votum fuerit ſolemne. 225

Octaua diuiſio voti eſt, in priuatum quod priuatim fit, & in publicum quod publicè, & coram multis fit. Quæ diuiſio non coincidit cum præcedenti: quia non repugnat votũ ſimplex fieri publicè, & ſolemne fieri priuatim, id eſt, præſente ſolo Prælato Eccleſiaſtico. Aliud circa diuiſionem hanc annotandum non occurrit: niſi quòd votum publicũ cæteris paribus magis obliget, *ratione ſcandali*, quàm priuatum.

Nona diuiſio voti in perſonale, reale, & mixtum.

Votum perſonale dicitur, cuius materia eſt actio perſonæ; ſiue ea ſit actio præceptorum, ſiue conſiliorum, operùm ve ſupererrogationis: *vt votum ieiunandi, orandi, paupertatis, caſtitatis, obedientiæ, aut ingrediendi religionem*: ſiue etiam ſit pecunia æſtimabilis; vt ſi qs voueat manibus laborare in ædificatione templi, votum cenſetur perſonale, quia quantumuis ſit digna ſtipendio, adeoque pretio iuſto (quo & redimi poſſit de conſenſu Prælati) ſpectandum eſt tamen potiùs ſecundùm illud quòd ipſa eſt formaliter, quàm ſecundùm illud cui æquiualet virtute. Ita notat Suarez in ſeq. lib. 2. cap. 12. num. 1. Reale verò dicitur, cuius materia eſt res aliqua; vt votum eleemoſynæ, vel alterius oblationis pecuniæ in pium vſum. Mixtum denique, cuius materia partim conſtat ex actione, partim ex re. Quod duplex eſt. Vnum quod æque conſtat ex perſonali & reali: vt ſi quis voueat ſe oraturum in ſacello Loretano, & ibi collaturum aliquot nummos aureos. Alterum verò quod principaliter eſt perſonale, & ſecundariò ac acceſſoriè eſt reale, vt votum peregrinationis. Nam peregrinatio à ſe eſt actio perſonæ: quam vt exerceat quis debet expẽdere res ſuas: qua ex parte tale votum eſt reale ſecũdariò; ſicut & ratione actionis, quam principaliter peregrinatio importat, eſt principaliter perſonale. De qua re Suarez in ſeq. num. 2. & 3. 226

Differunt autem in tribus votum perſonale & reale. Ac primò, quod perſonale tanquam onus impoſitum perſonæ vouentis, non tranſeat ad alios ratione hæreditatis, ſeu bonorum a vouente acceptorum. Reale verò tanquam onus impoſitum rebus vouentis, tranſeat, ſicut & tranſeunt debita ab ipſo contracta. Secundò, quòd votum perſonale ab

vno

vno emiſſum, non obliget alterum: quia eſt actus religionis quo vouens propriam voluntatem offert Deo, ad excitandam in ſe deuotionem. Votum reale autem obliget, non quidem ratione actus vouendi, ſed ratione rerum per votũ obligatarum. Et ita hæres ſiue ſit filius ſiue aliàs, ad vota realia illius qui illi relinquit hæreditatem, tenetur ſaltem iuxta vires hæreditatis. Tertiò, quòd is qui non poteſt per ſe implere votum perſonale non teneatur implere per aliũ, iuxta poſt dicenda in ſequenti num. 283. votum verò reale teneatur implere etiam per alium, ſicut & ſoluere debita alia à ſe contracta: cùm perinde ratione illius, ac ratione horum, habeat res ſuas obligatas ſatisfactioni.]

228 Porro votum mixtum æquè principaliter ex perſonali, & reali, quatenus eſt perſonale, induit naturam voti perſonalis: & quatenus reale, voti realis: & ita ſi quis vouit ire ad S. Iacobum & ibi dare calicem, hæres tenetur eò mittere calicem, non autem eodam ire. Reale autem principaliter, ſed ſecundariò & acceſſoriè perſonale, conditionem habet & proprietates voti realis: quia acceſſorium ſequitur naturam principalis, vt habet regula 42. iuris in 6. Hinc que eſt, quod ſi defunctus dum viueret vouit ædificare monaſterium, & ibi religioſam vitam profiteri, quia tale votum mixtum eſt principaliter ex reali, & acceſſoriè ex perſonali: hæres tenetur fundare monaſterium: non autem ibi religioſam vitam profiteri: perſonale verò principaliter & acceſſoriè reale, conditionem, & proprietates pari ratione habet realis. Et ita ſi quis vouit peregrinari, hæres nec tenetur id implere, neque expenſas quas facturus erat mittere ad locum pium, quò peregrinaturus erat: ſicut nec ſi vouit religionem, tenetur eidem religioni dare bona quæ ille ſecum in eam laturus erat: quia talia ſunt tantùm acceſſoria. Hæc doctrina eſt Palud. in 4. diſt. 38 q. 1. art. 3. D. Anton. 2. par. tit. 11. c. 2. §. 5. Sylu. Votum 2. q. 11. & Nau. in Enchir. c. 12. n. 56. & 57. Soti in 7. De iuſt. q. 2. art. 1. in fin. Eandem latè perſequitur Suarez in ſeq. lib. 4. cap. 11.

Poſtrema diuiſio voti eſt in affirmatiuum & negatiuum.

229 VOtum affirmatiuum dicitur, quòd ſit de agendo aliqd, vt de ſuſcipienda peregrinatione. Negatiuum verò, q de non agendo, vt de non fornicando. Aduertenda ſunt autem duo, pro iudicio nobis propoſito, quæ Suarez tractat in memorato lib. 4. c. 12. Prius eſt, votum negatiuum abſolutè factum obligare ſemper, ac pro ſemper, adeoque ſtatim ac factum eſt, perpetuoque: niſi ex intentione vouentis ipſum limitetur. Huius fundamentum eſt: quòd negatio abſoluta talis naturæ ſit, vt deſtruat omnia quæ poſt ſe inuenit. Exceptionis verò additæ ratio eſt, quòd obligatio voti, cùm ſit voluntaria, non extendatur vltra vouentis intentionem ſe obligandi. Quæ ſi fuerit cum limitatione ad diem à quo incipiat, vel ad certum terminum in quo deſinat, aut cum certa reſtrictione materiæ (vt cùm vouit quis, ſe non ingreſſurum aliquam domum ſpectans talem ingreſſum tanquã occaſionem peccandi) votum inde cenſebitur conditionati rationem induere, ipſiuſque obligatio ſuſpendetur vſque ad diem vel terminum præfixum: eaq; ceſſabit, ſi ceſſet materiæ reſtrictio: vt v. g. occaſio peccandi ex ingreſſu domus.

Poſterius eſt, votum affirmatiuum obligere ſtatim ac fit, non tamen pro ſtatim. Prior pars probatur, quia votum ex ſe eſt efficax cauſa obligationis: ideo enim dicitur quòd vouere ſit quidem libertatis, ſed votum implere ſit neceſſitatis. Eaq; de cauſa ſtatim ac emiſſum eſt, is qui emiſit obligatur ad non habendum propoſitum contrarium obſeruãtiæ illius, & ad cauendum eiuſdem obſeruantiæ impedimẽtum. Poſterior pars verò ex eo conſtat, quòd operatio poſitiua requirat temporis opportunitatem, quæ non ſemper adeſt. humanoque modo, nemo liberaliter promittendo, intendat aliter obligare ſe ad agendum aliquid, quàm vt id præſtet cùm primum poterit commodè. In dijudicanda autem commoditate voti adimplendi, ſpectandum eſt ſolùm, quanta in negotio, quod ex voto peragendum eſt, requiratur iudicio prudentium, circunſtantijs inſpectis. Ratione quarum euenire poteſt, vt dilatio temporis, quæ reſpectu vnius nimia non eſt, ſit reſpectu alterius nimia: quia tempus, quod commodum eſt reſpectu vnius: non eſt ſemper reſpectu alterius, ob diuerſas circunſtantias perſonarum, & negotiorum.

CAPVT XVII.

De obligatione voti, & peccato quod illius tranſgreſſione committitur.

S V M M A R I V M.

- 230 *Obligatio voti eſt ſub mortali, ac illius violationem ſuadere peccatum eſt mortale.*
- 231 *Cuius generis ſit malitia violationis voti.*
- 232 *Peccatum eſt, Auctius differre voti adimpletionem, perinde ac illud non implere.*
- 233 *Tres caſus excepti.*
- 234 *Differentia inter votum factum de bono ſupererogati onis, & factum de bono poſito in præcepto.*
- 235 *Notanda ad iudicandum quando peccetur contra votum affirmatiuum, aut contra negatiuum.*
- 236 *Alia notanda ad iudicandum quando peccetur contra votum cuius obligationi præfixus eſt certus terminus.*
- 237 *Quid ex leuitate materia tranſgreſſor voti excuſari poſſit à mortali.*
- 238 *Qui non poteſt votum implere ex toto, tenetur ex parte quantum poteſt.*
- 239 *Quando & quale peccatum committatur pœnitendo de facto à ſe voto.*

QVæ ad huius rei notitiam faciunt pleniſſimè Suarez perſequitur in ſexto tractatu de religione libro 4. & 5. Quæ verò poſſunt Confeſſario ſufficere ad non iudicandum de ea temerè, aliquot documentis complectemur.

Primum eſt, votum validum ſic obligare natura ſua, vt 230
tranſgreſſor illius mortaliter peccet, niſi interueniat impedimentum (*de quo in ſequentibus*) extinguens illius obligationem, ſeu iuſta cauſa per quam idem tranſgreſſor excuſetur prudentis iudicio. Iſtud expreſsè tradunt Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 3 art. 4. Supplementum Gabr. ead. diſtin. quæſt. prima litera F, Sotus in 7. de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1. non longè à principio, Caiet. in verbo Votum cap. 1. Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 26. *vbi ait communem Theologorum ſententiam eſſe:* & Sylueſt. verbo votum 2. quæſt. 10. *ſimpliciter omnium ſententiam eſſe dicens.* Confirmatur autem: tum ex cap. Ananias, 17. quæſt. 1. vnde habetur voti tranſgreſſionem dignam eſſe morte, prout conſtat ex eo quod geſtum eſt in Anania, & vxore ipſius, ex Actorum quinto cap. Tum ex cap. Licet de voto & voti redempt. vbi dicitur poſt votum non licere alicui ſine proprio ſalutis diſpendio reſilire. Tum ex priori ad Timotheum cap. 5. v. 12. vbi viduæ quæ caſtitatem vouerunt, volentes nubere, dicuntur damnationem ſibi acquirere: quia primam fidem irritam fecerunt. Tum demum ratione: quia ſi homo hominem grauiter offendit, per perfidiam qua fidem ei datam frangit: multo magis grauiter offendet Deum per illam perfidiam irreligioſam, qua votum ei ſanctè nuncupatum violat. Vnde intelligitur: quòd quamuis vouere conſilij, implere tamen quod voto promiſſum eſt, eſſe præcepti & neceſſitatis, iuxta cap. primum & ſecundum, 17. quæſt. 1. expreſſèque habetur ex citato cap. Licet & ita illud Pſal. 75. Vouete & reddite Domino Deo veſtro: conſilium continet quoad priorem partem: & præceptum quoad poſteriorem. Intelligitur quoque mortaliter peccare eum qui perſuadet alteri violare votum: vt contigit illis qui vinum Nazaræis propinabant, *ex cap. 2. prophetiæ Amos verſu* 12. à quo ex voto tenebantur abſtinere prout habetur ex cap. 6. Numerorum verſu 2. & 3. Ratio verò talis peccati patet per illud Apoſtoli monitum ad Rom. 1. in fine: quòd digni ſint morte non tantùm qui ea quæ mortalia ſunt faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Cæterùm malitia violationis voti eſt cuiuſdam perfidiæ erga Deum, vt indicant citata verba D. Pauli Quia primam fidem irritam fecerunt.] Quibus accedit quòd inter homines frangens promiſſum arguatur infidelitatis. Vnius ſpeciei autem eſſe talem malitiam reſpectu omnium votorum, ob rationem vnius irreligioſitatis admiſſæ in actu cultus diuini, Suarez pro ſcholaſtico inſtituto fusè tractat in citato libro quinto capitulo tertio. Vbi numero 8. notat: nam nihilominus ſecundum quandam eminentiam inuoluere deformitatem ſacrilegij, & mendacij: ſacrilegij quidem, quia per voti violationem, quod fuit dicatũ Deo, dena- 231

gatur ei: mendacij verò, quia non fit quod dictum, eſt fore vt fieret: immo [*quod longè maius eſt*] & quod Deo promiſſum eſt. Porro grauiorem eſſe violationem voti quàm periurij malitiam, habetur ex Soto de iuſt. & iure *lib. 8. qu. 1. art. octauo poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 89 art 8.* Aduerte tamē quod idem Sotus ſubiungit, & Nauar. notat in Enchir. cap. 12. num. 32. id locum habere tantùm, quando iuramentum principaliter fit in vtilitatem proximi, *vt ſolet communiter:* ſi enim principaliter fiat in honorem Dei (quia omnis ratio obligandi quæ in voto cernitur, in illo quoque datur, & quid amplius) grauior cenſebitur malitia periurij, quàm violationis voti.

Secundum documentum eſt, peccatum mortale eſſe, vt tranſgredi votum, ſic & illud diu differre, quādo poteſt ſtatim implere. Quodquidem probatur per illud Deuter. 23. Cum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus] & infra: Si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum.] Item per illud Eccleſiaſtis quinto: Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio.] Ex quibus verbis patet, peccatum perfidiæ erga Deum committi, vt tranſgrediendo votum, ſic illud non ſtatim implendo, cùm impleri poteſt: quemadmodum peccatum iniuſtitiæ erga proximū committitur, non tantum retinendo alienum; ſed etiam illud non ſtatim reſtituendo.

233 Tres tamen caſus ſunt in quibus iſtud non procedit. Primus eſt, quando ille qui vouit præfixit ſibi certum tempus: donec enim ipſum ſit elapſum, non tenetur votum implere. Secundus, quando prudentis arbitrio iuſta cauſa adeſt differendi impletionem voti. Tertius, quando ex inaduertentia inculpabili impletio differtur. Cæterum talis dilatio tūc eſt peccatum grauius, quam alioqui eſſet, cum efficit, vt votum ipſum nullo modo poſſit poſtea impleri.

Hic occurrit dubium, an in materia graui, dilatio adimpletionis voti ſit mortalis, etiamſi fuerit breuis moræ. Ad quod Suarez in ſeq. cap. 6. num octauo reſpondet, ex breuitate moræ tale peccatum eſſe tantum modo veniale: eamq; eſſe communem ſententiam Summulariorum addit aliquot citatis. Ratioque eſt, quia rationabiliter præſumitur, ſi non conſtet de contrario, vouentem non habere animum obligandi ſe cum rigore maiore, quam ſoleant homines cùm obligant ſe ex rigore iuſtitiæ: in quo caſu excuſationem eſſe a mortali per leuitatem moræ, qua talis ſatisfactio differtur, patet ex dilatione ſolutionis mutui, quæ non damnatur peccati mortalis, ſi modici temporis ſit. Nota autem cōſequens eſſe ex propoſito documento: extra caſum in quo impedimentum occurrit ſufficiens ad tollendam obligationem voti, ſicut ad licite omittendam, ita & ad licite differendam voti adimpletionem, requiri tum iuſtam cauſam, tum Superioris authoritatem: de quibus in ſequenti ca. 22.

234 Tertium documentum eſt, ſi votum ſit de bono ſupererogationis, ſeu quod ſit tantùm in conſilio, vt de ieiunando extra tempus ab Eccleſia præſcriptum violationem illius eſſe ſpeciale, vtcumque tantummodo peccatum: ſi verò ſit de bono quod erat in præcepto poſitum: vt de non fornicando, non furando, &c. violationem ipſius non eſſe peccatum ſpeciale ſed circunſtātiam mutantē ſpeciē, atque adeo neceſſario cōfitendam: eo quod malitiæ fornicationis ſuperaddat malitiam perfidiæ irreligioſæ. Et ita, *formaliter loquendo*, tunc datur in vno actu duplex peccatum: ob duplicem nimirum deformitatem, quæ in eo cernitur. Quodquidem procedit, etiam quando votum fuerit generale de non peccando mortaliter, ex Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 34.

235 Quartum documentum eſt, ſi votum fuerit affirmatiuum vt de orando, vel de ieiunando, aliòue faciendo: atque prima vice taliter fractum ſit vt nequeat amplius obſeruari, tunc ex vi voti, peccari ea ſola prima vice, non itē deinceps eo quod impoſſibilis facta ſit talis voti adimpletio. Exemplum eſt, ſi quis vouerit ieiunare die Sabbathi in honorem B. Virginis, & manè prandium ſumpſerit. Quia enim illi impoſſibile eſt ieiunium eo die ſeruare, ſumendo cœnam non peccat ex vi voti, niſi id faciat in illius contemptum. Aduerte tamen interdum manere obligatum ad ſupplendum talem ſuum defectum: voto ſcilicet vltra terminum præfixum retinente vim ſuam; interdum vero in termino præfixo obligationem voti extingui. De qua re latè tractat Suarez in memorato tractatu lib. 4. cap. 13. Sed breuitati conſulendo contenti eſſe poſſumus eo, quod Nauar. habet in Enchir. cap. 12. num 54. inquiens nullum qui vouet ſe aliquid certo tempore facturum, *vt ieiunaturum*, ſi præcipuè habuit rationem operis (prout ſolent Confeſſarij dum in pœnitentiam imponunt pœnitenti vt ieiunet die veneris) nec implere in tempore illo præfixo teneri implere in prox imo, ſeu quamprimum commodè poteſt. Sin præcipuè rationem habuit temporis, & illi ipſum opus adiunxit tanquam onus (ad eum ſcilicet modum quo Eccleſia ieiunium indicit in vigilijs quarumdam ſolemnitatum) nullam tunc remanere obligationem implendi id quod omiſſum eſt eodem tempore præfixo.

Quod ſi votum ſit negatiuum, vt de non veſcendo carnibus, tunc quoties contra ipſum agitur, *niſi iuſta cauſa excuſet*, peccatur mortaliter: ſiue ſit votum perpetuum, ſiue temporale, ex Nauarr. in præced. num. 53. & Angelo in verbo Votum 3 num. 27. Et ratio eſt quia votum ad inſtar præcepti, quatenus negatiuum eſt obligat ad ſemper ſeu ad totum tempus pro quo emiſſum eſt intentione vouentis: ita ut non ſit in eo locus dilationi impletionis; ſed quandiu tempus illius non finitur, peccetur qualibet vice qua contra illud agitur; niſi legitima Superioris relaxatio, aut grauiſſima neceſſitas (quę nullam habet legem) excuſet. Ratio eſt: quia negatio de ſe deſtruit omnia: & ideo votum negatiuum factum in communi de aliquo actu, obligat ſimpliciter ad abſtinendum ab omni actu particulari talis rationis: adeo ut toties peccetur contra eiuſmodi votum, quoties perpetratur actus particularis, illo communi comprehenſus: ſiue idipſum votum factum ſit pro diuturno, ſiue pro breui tempore: dummodo intra ipſum fiat eorumdem actuum repetitio.

Cæterùm ſi ad vnam ex pluribus diebus, votum eſſet indifferenter emiſſum: vt cùm quis vouerit vna die hebdomadæ non bibere vinum, tunc neque hac neque illa præciſè die contra votum peccaretur bibendo. niſi eſſet vltima hebdomadæ dies: in quam tunc votum præciſè caderet: ideoque toties in ea peccaretur quoties ageretur contra tale votum, perinde ac ſi eſſet præciſè emiſſum de non bibendo eo die.

Quintum documentum eſt: circa votum cui vouentis intentione præfixus eſt terminus vltra quem non obliget, ſequentia eſſe notanda pro praxi, quæ Suarez perſequitur in citato lib. 4. cap. 14 & 15. 236

Primum eſt, Quando quis vouit opus aliquod tanquam onus, certæ diei; vt ieiunium feriæ ſextæ in honorem paſſionis Domini etiamſi præuideat ſe illo die impediendum à ieiunio, non teneri præuenire, ieiunando præcedente aliquo die: vt nec ſupplere ieiunando aliquo ſequenti die. Ratio eſt quòd etiamſi id faciat, non implebit votum ſuum, quo ſpecialiter promiſit ieiunare feria ſexta in honorem illius diei dicati memoriæ paſſionis Chriſti.

Secundum eſt, Quando vouens apponit certum tempus operi quod vouet, ſi id faciat intentione ſuſpendendi obligationem vſque ad idem tempus, tunc non eſſe obligationem proueniendi, adimplendo promiſſum ante præſcriptum tempus, etiamſi præuideatur, futurum tunc impedimentum adimplendi. Ratio eſt, quòd talis terminus non ſit appoſitus, tam ad differendam adimpletionem, quàm ad obligationem adimplendi inchoandam, vt ſenſus ſit ea tali die hoc faciam vnde ſit vt ante talem diem nulla ſit obligatio, quæ ante illam diem ad impleri debeat: niſi obligatio habendi moralem prouidentiam & curam, vt votum poſſit impleri ſuo tempore, pro quo obligauit, ſtatim ac emiſſum eſt.

Tertium eſt, Quando in voto certum tempus operi apponitur tantùm ad differendam adimpletionem, non verò ad ſuſpendendam obligationem; præueniendum eſſe idem tēpus adimplendo promiſſum: ſi præuideatur futurum in illo impedimentum implendi. Ratio eſt: quia tunc votum ſtatim ac ſit, obligat abſolutè ad hoc, vt opus fiat intra deſignatum temporis terminum. Id quod illuſtrari poteſt exēplo præcepti confitendi intra annum: quod qui nouit ſe nō poſſe implere duodecimo menſe, debet aliquo priore menſe ſatisfacere tali ſuæ obligationi. Et obligatus ad recitationem horarum canonicarum, præuidens ſe ab ea impediendum poſt meridiem, debet præuenire ante meridiem. Hoc autem procedit, etiamſi terminus temporis ſit appoſitus ad finiendam obligationem: vt cum quis vouit ſe ieiunaturum quatuor diebus vnius menſis, non deſignando quibus: limitando tamen voti obligationē ad eum ipſum menſem: ita ut velit illam cum hoc extingui. Quia igitur terminus talis menſis non fuit appoſitus operi ea intentione, vt in illo ſuſpenderetur obligatio iſtud implendi: ſi præuideatur futurum vt poſt certum diem eiuſdem menſis, votum impleri nō poſſit: implendum eſt præcedentibus diebus: quod eſt præuenire terminum appoſitum. De his latiùs Suarez in citato cap. 14.

Quar-

Digitized by Google

Quartum eſt, Cùm terminus præfixus fuerit voto ad finiendam illius obligationem: eo elapſo vouentem non teneri ad aliquam compenſationem. Idem dic de eo qui vouit quidem abſolutè, ſed factus eſt impotens ad voti ſui obſeruationem: etiamſi culpabiliter omiſerit illud implere ſuo tempore, aut ſeipſum reddiderit impotentem ad implendum: & ſiue ſit votum perſonale ſiue reale, prout in particulari latè docet Suarez in cit. cap. 15. Ratio verò horum eſt, quòd vouentis intentio in priore caſu, ſit ſe tantùm pro certo tempore obligandi ad aliquid agendum: & in poſteriori obligandi ſe quidem abſolutè; ſed ſi poſſit præſtare non autem ad faciendam aliquam compenſationem ſi nõ præſtet. Nec eſt quòd quis dicat teneri ad reſarciendam iniuriam in eo illatam Deo. Nam culpa violationis voti non habet rationem iniuriæ, quæ ad recompenſationem obliget per modum alicuius reſtitutionis, cùm non ſit propriè iniuria: vtpote quæ non damnificat Deum in ſuis bonis: vt contra iuſtitiam inducentem reſtituendi obligationem, eſſe cenſeri debeat. Nam vt habetur Iob. 35. Si peccaueris quid ei nocebis? q. d. nihil. Voti igitur violatio eſt quidem grauis culpa contra fidelitatem Deo debitam; non tamen contra iuſtitiam propriè dictam: itaut illa non requirat aliam ſatisfactionem, quam conuerſionis ad Deum ipſum, per veram pœnitentiam.

237 Sextum documentum eſt, Paruitatem rei tranſgreſſorem voti excuſare à peccato mortali: non ſolùm quando illa tantummodo fuerit pars materiæ voti (quod neminem negare notat Suarez de relig. tract. 6. libro 5. cap. 4. nu. 6.) vt cùm quis vouit ſe recitaturum ſeptem pſalmos, & ſcienter vnum aut alterum verſiculum omittit: ſed etiam quando fuerit tota voti materia: vt cùm quis vouit ſe recitaturum ſemel orationem Dominicam vel ſalutationem Angelicam, neque vult votum implere. Id quod Caietanus 2. 2. *quæſt. 89. art. 7.* negat quidem: ſed tenendum eſt, ſicut tenent Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 40. & Sotus de iuſt. & iure lib. 8. quæſt. prima art. 7. vbi ipſum acriter contra eumdem Caietanum propugnat: & poſt cum Suarez in memorato cap. 4. à nu. 8. quia nihil eſt cur ratio modici, ſeu paruitatis in hac materia, ſicut & in alijs ſub mortali prohibitis, non valeat ad excuſandum à mortali. Non enim locum habet in violatione voti, impedimentum illud per quod leuitas materiæ non obſtat, quin peccata aliqua ſint mortalia: nimirũ directè repugnare alicui diuino attributo: prout hæreſis repugnat primæ veritati, Dei propriè diſperatio, infinitæ Dei miſericordiæ: odium Dei, infinitæ ipſius bonitati: & periurium, ipſius ſummæ perfectionis, qua nec mẽtiri poteſt, nec vlli iniquitati cooperare. Non habet inquam, locum in violatione voti tale impedimentum: quia malitia eius peculiariter conſiſtit in infidelitate, qua fidem Deo datam frangimus: id quod tantùm oſtendit nequitiam noſtram; nec pugnat directè, *tanquam ex diametro oppoſitum*, cum aliquo diuino attributo.

Nec etiam quòd actus leuis ſit totalis materia voti, obſtat quin illius violatio tantùm ſit venialis: maiore etiam ratione quàm ſi partialis eſſet, vt argumento eſſe poteſt: quòd per multiplicationem violationis præcepti in partibus modicis materiæ ſuæ grauis, peccatum mortale poſſit committi: non item per multiplicationem violationis diuerſorum præceptorum habentium pro materia ſua diuerſoa actus leues, quorum ſinguli tanquam totalis materia ſeorſim ac ſigillatim mandandi ſint executioni. Qua de re latè Suarez in ſeq. cap. 5. In hoc autem ea fundatur, quòd actus leues quando ſunt partiales, concurrunt ad conficiendum vnum totalem, qui ſit materia, adęquata voti, eàque, *vt ſupponimus*, grauis; conſequenterque, *per argumentum à contrario*, omiſſiones illorum leues, tanquam partiales concurrunt ad conficiendam vnam omiſſionem totalem: quæ nonnunquã tam grauis eſt, vt poſſit ad mortale ſufficere: non tantùm ſecundùm ſe totam, ſed etiam ſecundùm notabilem ſui partem: qua ſcilicet præcepti adimpletio ſic mutiletur, ac deturpetur, vt iudicio prudentis exiſtimandum ſit non eſſe ſatisfactum: cùm moraliter illud non habeatur pro impleto, quod magna ex parte non eſt impletum.

Quodquidem contingit non modo cùm pars ipſa magna tota ſimul omiſſa eſt, ſed etiam cùm ſeorſim multæ partes modicæ, quæ ſimul collectæ illam adęquant. Atque ita quis voto ſe adſtrinxit ad vnam integram recitationem ſeptem pſalmorum pœnitentialium: vt reus cenſetur peccati mortalis, ſi duos vel tres vltimos ſine cauſa omittit: ſic etiam cenſetur, ſi in tota recitatione hinc inde omittat tot verſus, qui eoſdem pſalmos in quantitate adæquent. Hinc enim perinde ac illinc contingit notabilis mutilatio integræ recitationis, impediens ne votum de ea factum iudicetur impletum: quia leues ipſæ omiſſiones ſic multiplicantur, vt in totalem quamdam coaleſcendo, vna accipiat per aliam incrementum: in quo, cùm per multiplicationem ventum fuerit ad propoſitam æqualitatem, violatio quæ illam inducet erit peccatum mortale: quia licet materia in qua committitur ſit de ſe leuis, non eſt tamen ſecundùm ea rationem, qua præcedentibus ſupperaddita in vnius materiæ grauis complementum, habetur pro graui.

At verò quando multi actus leues, ſunt materia totalis ſingulorum votorum, itaut ſigillatim ac diuiſim àdimplendi ſint: quia tunc nulla eſt eorum vnio, qua vnus augeatur per alium: nunquam per multiplicatam violationem ipſorũ venialem, peruenitur ad aliquam mortalem. Nec enim ex venialibus, quantocumque ſint numero efficitur vnũ mortale. Hinc ſi quis vouit in ſingulos dies vnam orationem dominicam recitare ſpatio vnius menſis: licet per omnes illius dies eam recitationem omittat, non committit maius peccatum in vltima quam in prima die. Sique datur excuſatio à mortali: quando actus leuis, materia eſt totalis voti: quæ non datur quando tantùm eſt materia partialis.

Septimum documentum, *quod traditur à Caiet. in verbo Votum cap. penult.* eſt, Eum qui non poteſt ex toto implere votũ teneri ſaltem ex parte qua poteſt: ſicut qui non poteſt ſoluere totum debitum quod contraxit, tenetur ſoluere partem quam poteſt. Et qui non poteſt ieiunare totam Quodrageſimam, debet partem quam poteſt. Et qui vna refectione contentus tunc eſſe impeditur, tenetur à vetitis cibis abſtinere. Quod enim contingit in materia præcepti, pariter exiſtimandum eſt contingere in materia voti: quod habet præcepti modum & rationem quamdam. Ad idem facit, quòd ex regula 37. iuris in 6. vtile per inutile non debeat vitiari. 238

Aduerte autem tunc documentum hoc locum habere, cùm voti materia fuerit diuiſibilis: vt cenſetur eſſe quando conſtat multitudine & collectione actuum ſeparabilium à ſe inuicem. Si enim indiuiſibilis fuerit, ſiue ea intentione vouentis: qua noli taliter ſe obligare, quàm prout in ipſius poteſtate fuerit totum implere; idipſumque non poſſit; excuſabitur non tantùm ab implendo illud, ſed etiam illius partes quas poteſt: cùm ex earum adimpletione voto ſatisfacere non valeat. Videndus eſt Suarez tract. 6. De relig. lib. 2. cap. 2. In cuius quoque initio docet, quod obſeruatione dignum eſt pro praxi: votum de materia impoſſibili, non obligare ad aliquid loco eius præſtandum: quia votum non obligat vltra intentionem vouentis; quæ non eſt obligãdi ſe ad aliud, quàm ad id quod vouet, niſi illud in hoc fuerit incluſum; vt eſt cælibatus, aut non petere ab vxore debitum, in perpetua caſtitate.

Octauum documentum eſt, Peccatum eſſe mortale vouentum pœnitere voti facti, ſi pœnitentia includat propoſitum non implendi illud. Hoc de ſe manifeſtum eſt: quia Propoſitum non implendi votum, & non implere ſunt eiuſdem malitiæ: quemad. Caiet. 2. 2. *qu. 88. art. 6.* Sotus *lib. 7 qu. 2. art. 4. ad 2.* & Nauar. in Enchir. *cap. 12. num.* 55. annotant. Sed aduerte non eſſe idem ſentiendum quando talis pœnitentia tantùm includit propoſitum, ſe ab obligatione quam cõtraxit vouendo, liberandi per diſpenſationem aut commutationem legitimam, factãmve legitima authoritate Superioris, atque iuſta de cauſa, quandoquidem neutra harum eſt peccatum. 239

Iam ſi eadem pœnitentia non excludat ſed includat propoſitum adimplendi votum factum, Nauar. ibid. cum Angelo Votum 3. num. 13. dicit non eſſe peccatum ſaltem mortale. Sylueſter verò, votum 2. q. 20. abſolutè ait nullum peccatum eſſe, ſi adſit rationabilis pœnitendi cauſa quod etiam locis citatis volunt Caiet. & Sotus. Qui addit id præſertim verum eſſe, quando emiſſum eſt votum de re ardua: & is qui vouit experitur difficultatem, quam ſi præcognouiſſet non vouiſſet. Pro Sylueſtro autem facit hæc ratio: quia poteſt quis abſque peccato nolle vouere: ergo pariter poteſt nolle vouiſſe: quandoquidem vtriuſque illius actus, idem eſt obiectum: quod per ſolam habitudinem ad diuerſas temporis partes, non variatur in bonitate & malitia morali. Sicut ergo ante votum emiſſum non fuit obligatio gaudendi de illo emittendo, ita nec eſt non dolendi de emiſſo. Immo nec implendi ſine vllo tali dolore, quod plerìſque eſſet valde difficile. Aduertendum eſt tamen ſi ex tali pœnitudine oriatur probabile periculum non adimplendi votum, eam mortali malitia non carere: qui enim amat periculum peribit in illo. Cum veniali autem ſolùm ſoret, ſi ſolùm eſſet periculum languidiùs implendi votum ex Caiet. & Soto *in eiſdem locis*.

CAPVT XVIII.

De materia voti.

SVMMARIVM.

240 *Tres conditiones, quas materia voti requirit.*
241 *Aptiſſima voti materia eſt opus ſupererogationis.*
242 *Bonum poſitum in præcepto, poteſt eſſe voti materia.*
243 *Quod ſit de tali materia, non obſtare, quin ſit propriè votum, nouam inducens obligationem. Quòdque multiplicatio vnius eiuſdémque voti non multiplicet obligationes, ſed ſolùm confirmet primam.*
244 *Validum eſſe poteſt votum de nunquam peccando mortaliter.*
245 *Non item de nunquam peccando venialiter, aut abſolutè de nunquam peccando.*
246 *Explicatio difficultatis, An apta voti materia ſit, quidquid bonum eſt moraliter.*
247 *Bonum poſitum in hominis libertate, quod inhabilitat ipſum ad ſeruandum conſilium Euangelicum, materia eſt inepta ad votum.*
248 *Moraliter bonum, vt ſit apta voti materia, debet eſſe melius ſuo oppoſito.*
249 *Solutio duarum rationum contra inualiditatem voti de matrimonio contrahendo.*
250 *Caſus in quibus tale votum cenſeri poteſt validum.*
251 *Exploratio difficultatis, An validum ſit votum de ingrediendo religione laxiori.*
252 *Votum de re indifferenti quatenus indifferens eſt, validum non eſt.*
253 *Eſt autem, quatenus de eadem reddita bona moraliter, ex circumſtantia boni finis.*
254 *Corollaria quæ ex ea doctrina deduci poſſunt.*
255 *Tres caſus in quibus facere votum de materia inepta, peccatum eſt mortale.*
256 *Alij caſus in quibus id tantùm eſt peccatum veniale.*
257 *Vouere actum venialiter malum, eſt ſuo genere mortale.*

240 MAteria voti, ſeu illud de quo votum fieri debet, tres conditiones requirit, vt intelligitur ex doctrina D. Thomæ 2.2.q.88.art.2. Prima, vt ſit actus humanus, ſeu quē exercere, vel non exercere liberum ſit vouenti. Nam ſi actus ſit, quē vel exercere, vel non exercere ſitum non eſt in ipſius poteſtate, ineptè peculiari obligatione adſtringet ſe ad id, quod velit nolit, ei continget. Secunda, vt ſit opus bonū, vtpote quod debet gratum eſſe Deo, cùm votum ſit promiſſio facta Deo, quam ipſe non accepiat niſi factam de re ſibi grata. Nihil autem quod bonum non eſt, Deo gratum eſt. Quapropter votum non niſi de bono fieri poteſt. Et ita communis Doctorum omnium ſententia eſt, vt Suarez teſtatur in tract. 6. De relig. lib. 2. in initio capitis 4. actum malum nō poſſe eſſe obligationis voti materiam: alioqui enim eſſet obligatio ad illum exercendum, adeoque ad peccandum, quod abſurdum eſt. Vnde dicitur 22. quæſt. 4. In malis promiſſis reſcinde fidem: in turpi voto, muta decretum (quod incautè vouiſti ne facias: impia eſt promiſſio quæ ſcelere adimpletur.)

Tertia conditio eſt, vt idem bonum opus nō ſit tale, quod ex ſe priuet hominem aliquo bono, quod maius ſit, quódque magis placeat Deo. Ratio eſt, quia vt homo per votum maneat obligatus Deo, neceſſarium eſt omnino vt Deus ipſe acceptet illud quod ei promittitur. At non eſt credendum, quòd Deus acceptet ab homine bonum, per quod priuat ſe bono meliori: ac obijcit ſibi impedimentum aſcendēdi ad perfectionem maiorem, ad quam ſolet Deus ipſe iuuare & promouere ſibi deuotos; prout benè *ad cit. D. Thomæ art. 2.* notat Caietanus. Quibus conditionibus conſentaneè, ſatisfaciendum eſt varijs difficultatibus, quæ circa propoſitam materiam mouentur.

241 Prima eſt, Quænam ſit aptiſſima voti materia. Ad cuius ſolutionem dicitur, bonum eſſe ſupererogationis ſeu conſilij, vt ingreſſum religionis, ieiunium extra tempora ab Eccleſia præſcripta, confeſſio facienda ſingulis menſibus, & alia eiuſmodi opera. Namque talia maximè omnium, ſita ſunt in libera noſtra poteſtate. Hæcque eſt doctrina expreſſa D. Thomæ in cit. art. 2. & poſt ipſū Richardi in 4. diſtinct. 38. art. 3. quæſt. 2. & Soti lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concluſ. 2. qui eam aduerſus hæreticos propugnat in præced. art. 2. vt & nonnulli alij recētiores: quibus Suar. in tract. 6. De reli. lib. 2. nouiſſime acceſſit: ſed non eſt noſtri propoſitio eo hærere.

Secunda difficultas eſt, An bonum poſitum in præcepto; vt non fornicari, ieiunare Quadrageſimam, & aliud huiuſmodi, ſit apta materia voti. In cuius & ſequentium gratiam aduerte conſtare quidem neceſſarium neceſſitate naturali (quale eſt hominem tandem mori) haud eſſe materiam voti: ſed incertum eſſe de neceſſario morali: quale eſt quòd, cū ſit præceptum, licitè omitti non poteſt: etſi abſolutè ſit in hominis libera poteſtate: tum omittendum facere, tum faciendum, omittere. Atque de tali neceſſario mouetur propoſita difficultas; de qua in vtramque partem authores & rationes Suarez habet in eodem tractatu, lib. 2. c. ſexto: & affirmantem, *quæ eſt D. Thomæ in eodem art. 2.* tenetur cum Caiet. ad eumdem articulum & Soto in memorato art. 3. aliiſque Thomiſtis: quibus Nauarrus in Enchir. cap. 12. num. 25. & 34. & paſſim recentiores aſſentiuntur. Reſpondetur ergo ad eam ipſam difficultatem affirmatiuè: nempe de eo quod eſt in præcepto, votum ritè fieri poſſe: quod patet ex vſu in Eccleſia recepto vouendi nō ſolum abſtinentiam à nuptijs, quæ non eſt in præcepto: ſed etiam abſtinentiam à venereis voluptatibus extra matrimonium: de qua eſt præceptum, Non mœchaberis. Confirmaturque à ſimili: ſi enim ad præſtanda quæ tenemur ex præcepto, poſſumus adhuc nos obligare iuramento (vt ſi iurem me ieiunaturum Quadrageſimam) poterimus etiam voto; maximè cùm idipſum ieiunium, melius, laudabilius, maioriſque meriti inde reddatur accedente ei bonitate virtutis religionis, ratione voti. Similiter ſi is qui ex contractu tenetur ad ſolutionem alicuius debiti, poteſt adhuc promiſſione ſe ad eamdem adſtringere poterit pariter quis ſe Deo adſtringere, voto, ad implendum quod tenetur ex præcepto. 242

Accedit quod obſeruatio præceptorum neceſſaria ſit quidem, non tamen naturaliter & abſolutè: ſed ſolum moraliter & ex ſuppoſitione finis, qui eſt æterna ſalus: ad cuius conſecutionem præceptorum obſeruatio omnino requiritur, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.) Vnde fit, vt cùm eadem obſeruatio naturaliter, abſolutève ſit in noſtra poteſtate: ipſa poſſit conſtitui ex ea parte, materia voti: per quod adſtringamus nos nouo vinculo, ad modum illius qui cum teneatur lege iuſtitiæ depoſitū reddere, ad idem ſe nouo iuriſiurandi vinculo adſtringit. Rationes quæ in contrarium obijci poſſunt cum ſuis ſolutionibus Suarez in citato capitulo ſexto habet. Eas breuitatis cauſa poſſumus relinquere apud ipſum videndas: præſertim cum ad ſecuritatem conſcientiæ pro regula abundè ſufficiat: quòd in Eccleſia receptus ſit vſus emittendi votum non modo ſimplex, ſed etiam ſolemne (in profeſſione religionis ſcilicet & in ſacrorum ordinum ſuſceptione) de perpetua caſtitate: quod idem eſt ac de non fornicando.

243 Neque verò audiendi ſunt Richardus in cit. quæſtione ſecunda ad 1. & Angelus, Votum 1. numero primo dicentes vota eiuſmodi largè tantùm nec propriè vota eſſe. Nam contrarium (quod Caiet. & Sotus locis citatis tenet & ſequitur Suarez in eodem capitulo ſexto numero octauo) ex eo patet, quòd verè ſint promiſſiones Deo factæ de bono non impeditiuo maioris: atque fieri de re alias debita, non tollat rationem voti, vt nec rationem iuramenti, tanquam vterque accidentarium: ideoque non obſtet, quin vtrumque priori obligationi nouam ſuperaddat, ita vt vna tranſgreſſione committatur duplex peccatum prout tradidimus in tertio documento præcedentis capitis: & ſpecialiter de initiatis ſacro ordine Sotus oſtendit in 7. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 2. in concluſione reſponſiua poſt quartam propoſitionem. Videri quoque poteſt Thomas Sanchez in lib. 7. De matrim. diſp. 21. quæſt. vltima.

Addendum verò eſt obiter, quod Suarez habet in ſeq. num. 13. repetitionem eiuſdem omnino voti, non multiplicare obligationes ſed tantùm confirmare primam: quæ ex primo voto ſecuta eſt tanta quanta poſſibilis fuit, vt patet à ſimili, quia ſi quid promiſi alicui aut donaui, nihil aliud amplius poſſum circa illud quam promiſſionem aut donationem confirmare.

244 Tertia difficultas eſt, Quid ſit ſentiendum de voto nunquam peccandi mortaliter. Quæ ſoluitur dicendo cum Soto in lib. 7. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 3. tale votum vix vnquam eſſe emittendum, aut conſulendum propter difficultatem ipſum obſeruandi: emiſſum tamen obligare, tanquam verè ac propriè votum. In quam ſententiam incli-

Digitized by Google

inclinat Nauarr. in Enchir. capitulo 12. numero 65. eamque in tract. ſexto De relig. libro 2. cap. 3. num. 2. Suarez ſequitur dicens eam eſſe communem Doctorum modernorum. Probatur verò quia licèt perdifficilis ſit eiuſmodi voti materia, non eſt tamen impoſſibilis: poteſt enim quis cum auxilio diuinæ gratiæ, quæ ex ſe fidelibus ſemper eſt parata, omnia ac ſingula peccata mortalia vitare iuxta Concilium Trid. ſeſſione ſexta cap. 15. Tale votum igitur cùm ſit de bono opere poſſibili (quod enim per amicos poſſumus, ſimpliciter poſſe cenſemur) ipſum ſanè legitimum & obligatorium eſſe exiſtimandum eſt.

245 Quarta difficultas eſt. Quid ſit ſentiendum de voto quo quis ſe adſtringeret ad nunquam peccandum venialiter. Placet autem quod ſentit Nauarr. in citato num. 65 *pleniuſque tractat Suarez in cit. cap. 3. à numero quarto*, tale votum (& multo minus illud quod is adiungit nunquam peccandi) nec modo non eſſe emittendum vel conſulendum: ſed neque ſi emittatur, eſſe validum. Ratio eſt, quòd nemo obligetur ad impoſſibile, prout habet reg. ſexta iuris in 6. Impoſſibile autem eſt homini in hac vita ab omnibus venialibus abſtinere etiam cum eo auxilio diuino quod de lege ordinaria fidelibus cõceditur, prout habetur ex Concil. Trident. ſeſſ. 6. can. 23. Quod tamen intellige, moraliter loquendo. Si enim metaphyſicè, ac de potentia, *vt vocant*, Logica agamus: cùm nulla datur contradictio, negandum non eſt omnia venialia vitari poſſe: etiamſi talis potentia non reducatur ad actum, niſi ex ſpeciali Dei auxilio, prout contigiſſe in Beatiſſima Virgine, Catholica Eccleſia agnoſcit, iuxta idẽ Concil. Trident. in eodem canone. Quod ſi petas, An is qui abſolutè vouit à venialibus abſtinere, teneatur ex vi voti ſaltem ab iis abſtinere quæ potuerit euitare: vt v. g. iocoſa mendacia: prout is qui Quadrageſimam ieiunare vouit, ſi totam nequeat, tenetur partem quam poteſt ieiunare. Reſpondetur abſolutè non teneri ex vi voti, ab aliquo eorum abſtinere: quia tale votum abſolutè inualidum fuit, tanquam ſtultum, vtpote factum de ſibi impoſſibili, vt loco cit. Sotus benè notat. Id quod non ita vſuuenit in voto de ieiunanda Quadrageſima.

246 Quinta difficultas eſt. An quiuis actus moraliter bonus, ſit apta voti materia. Eam autem Suarez latè perſequitur in memorato libro 2. cap. 7. & 8. Poſſumus autem pro ordinaria praxi contenti eſſe duabus generalibus propoſitionibus tanquam regulis, ſecundùm quas maximè, de talibus iudicandum eſt. Quibus præmittere oportet paucis, tria bonorum moraliter, genera diſtingui: vnum poſitorum in præcepto: duo reliqua poſitorum tantùm in conſilio: inter quæ ea ſecundum genus conſtituunt quæ ſunt aptiſſima inſtrumenta ad bonitatem honeſtatemque perfectam conſequendam (*antonomaſticè dicuntur conſilia Euangelica*) vt abrenunciatio temporalium, cuſtodia caſtitatis, & profeſſio obediẽtiæ: tertium verò genus cætera conſtituunt: quæ etiamſi ad ſtatum perfectionis non ſpectent peculiariter, tanquam propria illius inſtrumenta, pertinent tamen ad communem virtutis ſtatum: vt ieiunare, largiri eleemoſynam, preces fundere, & cætera quæ dici ſolent opera ſupererogationis.

Hoc ita præmonito: prior hæc propoſitio generalis ſtatuitur. Nullum moraliter bonum, quatenus impeditiuum eſt alterius melioris, eſſe aptam voti materiam. Pro qua Suarez in citato cap. 7. nu. 2. plures adfert authores. Probatur autem hac ratione: quòd ea nõ ſit apta materia voti, in qua cum id ipſum non poſſit obligare, nec poteſt validum eſſe. At votum factum de bono, prout eſt impeditiuum melioris non poteſt obligare. Quod probatur: quia obligare in tali materia, idem eſt ac obligare ad non faciendum id quod eſt melius: & ideo ad non conformandum ſe diuinæ voluntati: quæ eſt, *ex priori ad Theſſalon. cap. 4.* ſanctificatio noſtra; ad quam maximè ſpectat, vt ſemper id agamus quod eſt melius. Quocirca votum retrahens ab agendo eo quod melius eſt, non placet Deo: nec diſplicens acceptatur. Iam ſi nõ acceptetur nec obligat vt nec alia promiſſio non acceptata: de qua in ſequenti libro 25, capitulo ſexto ſect. 2. Adde nec conualeſcere, ſed manere inualidum ceſſante impedimento illo melioris boni: quia ex regula decimo octauo iuris in 6. non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non ſubſiſtit.

Secunda propoſitio generalis eſt. Omne bonum honeſtum niſi ſit impeditiuum maioris boni poſſe eſſe aptam materiam voti. Probatur quia bonum honeſtum idem eſt ac virtutis actus: qui quatenus talis, referri poteſt ad Dei gloriam, & ordinari ad ipſius cultum, ſic vt fiat materia virtutis religionis. Quare poterit & voti, quod eſt eiuſdem virtutis actus proprius. Accedit quòd omnes eiuſmodi actus poſſint mediante voto obedientiæ, cadere ſub votum: vt cùm quis vouet obedire alicui in omnibus, quæ nomine Dei præceperit licitis & honeſtis. Quare poterunt etiam cadere immediatè. Nulla enim ratio datur, cur ſi vno modo poſſit cadere, non poſſit & altero.

247 Sexta difficultas eſt. An actus bonus quidem moraliter, ſed inducens inhabilitatem ad ſequendum conſilium Euangelicum ſit inepta voti materia. Hanc quoque latè tractat Suarez in eodem lib. 2. cap. 9. in cuius initio admonet eam locum habere potiſſimùm in matrimonio, quod et ſi bonum ſit impeditiuum tamen eſt obſeruationis conſilij Euangelici de ſeruanda perpetua caſtitate, quæ bonum eſt illo melius, ex priori ad Corinth. cap. 7. & ex aperta definitione Concilij Tridentini ſeſſ. 24. canone 10.

Tenenda eſt autem pars affirmans: talem actum nimirum eſſe ineptam voti materiam: ita vt votum de eo factum nõ valeat. Nam ea eſt, *prout idem ibidem tangit*, communis Doctorum ſententia: quæ bono fundamento nititur: quòd ſcilicet votum in tali materia factum, ſit impeditiuum maioris boni: Ideòque ſit conſequenter inualidum, iuxta antedicta in explicatione præcedentis difficultatis. Impedimentum autem in hoc conſiſtit, quòd matrimonium inducat vinculum repugnans cælibatui ac ſtatui religioſo, qui melior eſt ſtatu matrimonij, vt conſtat ex authoritatibus paulo ante allatis. Deinde non eſt conſentaneum exiſtimare, quòd Deo placeat promiſſio facta ipſi de eo, cuius oppoſitum conſulit. Quod ſi non placeat, neque acceptatur; & ideo tanquam non pariens obligationem, inualida eſt.

Denique actus cuius oppoſitum ordinariè melius eſt, quàm ipſum, ac conducibilius ad ſpirituale bonum, non eſt apta voti materia, quantumcumque alias ſit de ſe licitum. Sic enim quantumuis poſſit quis licitè non ingredi religionem, non poteſt tamen per votum ſed ad non ingrediendum adſtringere, vt benè notant Syluester in verbo Religio 2. in fine, & Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 25. Nihilominus ſi caſus daretur in quo ſatius eſſet non ingredi religionem, quàm ingredi: votum de non ingrediendo valeret: vt v. g. ſi quis voueret non ingredi certum monaſterium, dum in eo regula non obſeruatur, votum eſt validum, vt expreſſit Nauar. in Enchir. capitulo duodecimo, numero trigeſimoſexto: nam non ingredi meliùs eſt ex circunſtantia quam ingredi: ſicque votum tanquam factum de meliori bono, validum eſt.

Quod autem de voto non ingrediendi religionem, abſolutè dicitur nullum eſſe, tanquam contrarium diuino conſilio, pari ratione dicendum eſt de voto, quo quis vouerit non mutuare, non fideiubere, non dare eleemoſinam, ac ſimilibus, ex Caiet. in verbo Votum cap. 1. & 2. 2. quæſt. 88. art. 2. col. 3. in principio: Soto de iuſtitia & iure lib. ſeptimo, quæſtione prima articulo tertio, paulò poſt medium. Similiter, ſicut votum non ingrediendi religionem dictum eſt ex circunſtantia cohoneſtante, reddi validum, pari etiam ratione dicendum eſt, quòd ſi concurrant tales circunſtantiæ quæ cohoneſtent, ac oppoſito ſuo meliorem reddant actum non mutuandi aut non fideiubendi, aliumuè ſimilẽ, tunc aptè liciteque de eo, *vtpote bono, meliori*, votum fiat, ex Soto ibidem, & ex Nauar. in Enchir. cap. duodecimo, numero 36.

Cæterùm duo ſunt quæ peculiariter propoſitam difficultatem augent quoad votum matrimonij: vnum eſt, quòd matrimonium, vtpote ſacramentum à Chriſto inſtitutum, ſit res bona, & Deo accepta. Alterum, quòd iuramentum de matrimonio contrahendo valeat, nec poſſit, *perinde ac votum*, valere, niſi fiat de eo quod bonum eſt, cùm iuramentum non ſit vinculum iniquitatis. Ad quorum primum reſpondetur: matrimonium quidem eſſe bonum, ſed oppoſitum ipſius eſſe melius: atque votum debere fieri de meliori bono, tanquam Deo magis grato. Abſtinentia autem a matrimonio, ſeu obſeruatio caſtitatis, melior eſt matrimonio ipſo, prout diſertis verbis Diuus Paulus expreſſit inquiens in priori ad Corinth. ca. 7. Qui matrimonio iungit virginem ſuam bene facit, & qui non iungit, meliùs facit. Ad poſterius verò, voti & iuramenti diſparem eſſe in hac re rationem, *vt ibidem col. vltima Caietanus notat*. Quia enim votum fit ſoli Deo, ſpectandum eſt in illo, quòd ſit Deo acceptum. Ipſe verò non habet acceptum minus bonum, quatenus impedit maius, prout ante habitum eſt. Iuramentum verò fit homini, in eius vtilitatem: quæ interdum exigit, vt cætera contractus, ſic & matrimonium iuramento firmari.

248 248

249

Concedendum eſt tamen in caſu quo matrimonium caderet ſub præceptum, cadere poſſe ſub votum: vt quando ipſum fuerit neceſſarium ad pacem cõſeruãdã in regno 250

aliquo vel prouincia: aut ad ſatisfaciendum nocumento illato alicui puellæ ſub promiſſione ducendi eam in vxorem quod vt poſſit reſarcire, ſtare debeat promiſſo; tum ad ſeruandum illius honorem, tum ad efficiendum legitimos liberos ex ea ſuſceptos. De qua re Suarez in citato lib. 2. cap. 9. numero octauo. Conſequenter latè tractant alium caſum, in quo votum factum de contrahendo matrimonio validū cenſeri poteſt, nempe cùm quis in remedium fornicationis, emiſſum fuerit propter fragilitatem, qua ſe tantopere laborare cognoſcit, vt niſi matrimonium contrahat, in multa crimina prolapſurus ſit. Cuiuſmodi votum validum eſſe poteſt; cùm ex ea circumſtantia contrahere ſit tali perſonæ melius, quàm cum tanto periculo manere in cælibatu. Quod notatum à Caietano, *vbi ſupra*, Nauarrus commendat in citato cap. 12. numero 43. eſtque plurium aliorum ſententia, quorum Suarez ipſe meminit ibidem numero nono. Ceſſabit tamen talis voti obligatio ceſſante ea neceſſitate: quia nec incipiet eſſe de bono, cuius oppoſitum melius eſt.

De eo caſu in quo matrimonij votum fit intuitu miſericordiæ, & pietatis (vt cùm quis vouet meretricem ducere, vt eam retrahat ab illo malo ſtatu: aut virginem pauperem vt pudicitiæ ipſius periclitanti ſubueniat) nihil amplius dici poteſt quàm ipſum valere tantùm, quatenus excludit facultatem accipiendi aliam vxorem: vt ſenſus ſit. Non aliam vxorem accipiam quàm illam: qua ratione eſt de bono meliori, ob circumſtantiam nimirum pietatis, per quam, in ordine ad maiorem Dei gloriam ipſum eleuatur. Et certè ſi dicatur tale votum ſic valere, vt de neceſſitate talis ducenda ſit idem tanquam maioris boni impeditiuum, cenſeri debebit nullum. Neque enim prædicta eleuatio ex circumſtantia pietatis & miſericordiæ tanta eſt, quin bonum perpetuæ caſtitatis & ſtatus religioſi (prout Concil. Trid. definit. ſeſſione 24. can. 10.) ſit ſublimius ſtatu coniugij.

251 Reſtat circa propoſitam difficultatem dubium, An votū de ingredienda aliqua religione laxiori teneat. Ac pro parte negatiua facit quòd talis ingreſſus videatur impeditiuus melioris boni; nempe ingreſſus melioris ſeu perfectioris religionis. Sed oppoſita pars affirmatiua tenenda eſt: quia tale votum eſt de bono inferiori quidem, ſed in quo eſt aliquid pietatis, eleuans aliquo modo hominem vltra communem ſtatum, nec ei tollens libertatem tranſeundi ad meliorem. Etenim religio, etiam laxior, bonum eſt præſtantius, Deòque gratius, quàm ipſius oppoſitum, ſeu quàm ſtatus ſæcularis: nec impedit quominus is qui illam profeſſus eſt, poſſit ſtrictiorem ingredi ex cap. Licet, De regularibus.

Id quod locum habet ex D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. notabili 4. circa principium: quantumcunque votum ſit ſimul de ingrediendo ac perſeuerando in ipſa laxiori religione; quia id adhuc melius eſt, quàm ipſius oppoſitum. Si quis obijciat, per tale votum excludi tranſitum ad ſtrictiorem religionem, negandum eſt, quia ipſum non fertur in id directè, quo laxior religio opponitur ſtrictiori: ſed in illud potiꝰ, quod in ea bonum eſt abſolutè, Deoque gratius, quàm ipſius oppoſitum: vnde fit vt nec tale votum obſtet, quin liceat ad religionem arctiorem tranſire. Quod ſi vouentis intentio ſit tali voto præcludere ſibi viam ad religionem arctiorem: ipſum tanquam impeditiuum maioris boni non valebit, vt Sylueſter expreſſit votum 1. quæſt. 4. dicto 4.

Aduerte quod dicitur de voto ingrediendi religionem laxiorem, eſſe pari ratione intelligendum de voto aſſumendi quemcumque ſtatum pium inferiorem, impeditiuum perfectioris: nempe valere ſi factum ſit abſolutè de tali bono per ſe ſpectato, ac ſine intentione auferendi ſibi libertatem tranſeundi ad ſtatum perfectiorem. Et ita ſi quis abſolutè vouit tota ſua vita ſeruire in hoſpitali, tenetur quidem id ſeruare, non ideo tamen impeditur religioſus fieri ſi velit, quod eſt trāſire ad ſtatum perfectiorem; & ſic de ſimilibus.

252 Septima difficultas eſt, An de indifferentibus, iiſve quæ de ſe nec bona nec mala ſunt moraliter (vt de veſtienda veſte alba: de non eundo ad talem domum, & id genus alijs) poſſit votum ritè fieri. Cum D. Thoma autem 2. 2. quæſt. 88. art. 2. in fine, & Caiet. ibid. & in verbo votum cap. 2. Richar. in 4. diſtinct. 38. art. 3. quæſt. 1. Nauarr. in Enchir. c. 12. num. 28. & 37. ei ſatisfaciendum eſt negando de talibus, vt talia ſunt, poſſe votum ritè fieri: quia inutilia ſunt & vana, nec de ſe conducunt ad Dei gloriam, vel hominis ſalutem: vnde fit vt inepta ſint ad votum: quod cùm fiat Deo, debet ad ipſius gloriam conducere, noſque ad ipſum, qui ſalus noſtra eſt, adducere. Et quamuis D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 4. hoc ita approbet, vt dicat nihilominus tutius eſſe talia vota nō frangere ſine diſpenſatione Superioris, qui valeat eam dare. Dicant etiam Angelus & Sylu. Votum 1. ille §. 5. & hic q. 4. dicto 3. tutius eſſe vt ſaltem à Confeſſore prius habeatur declaratio. Poſſumus tamen abſolutè dicere quòd liceat huiuſmodi vota propria authoritate infringere, ſicut dicunt Sotus lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. poſt 5. concluſionem dubio 2. & Nauarr. in citato num. 37. Cum enim nulla ſint ea defectu materiæ aptæ, vt oſtenſum eſt, nullam obligationem inducunt. Quanquam vt Nauarr. ibidem addit, ſi quis exiſtimet aliquod tale à ſe emiſſum valere, aut dubitet an valeat, non poteſt abſque peccato ei propria authoritate contrauenire, niſi de veritate effectus ſit certior: quoniā aget alioqui contra conſcientiam; quod eſt peccatum etiamſi conſcientia fuerit erronea, prout docuimus in præcedenti lib. 13. cap 8.

Aduerte autem quod ſicut opus indifferens per adiectionem circumſtantiæ boni finis, reddi poteſt moraliter bonū; ſic etiam reddi aptum vt ſit voti materia, tanquam eleuatum per bonitatem, quam recipit ex fine in quem ordinatur. Ita expreſſè notant Caiet. verbo Votum cap. 2. ſub finem, & ad memoratum D. Thomæ art. 2. col. antepenultimæ, & Nauarr. in citato cap. 12. num. 28. & in ſequenti 36. ac Sotus in dub. 2. ſupra memorato, vbi rem illuſtrat apto exēplo, inquiens: Tibi loquenti cum homine accidit aliquid ingratum, & ideo vouiſti te nunquam cum eo ſermonem habiturum: aut forſan ludebas cum eo folijs luſorijs, & vouiſti te nunquam cum tali perſona, aut tali ludo, aut in tali domo luſurum: ſi talis ſermo aut talis ludus nullius mali tibi ſunt occaſio, nec ab eis abſtinere, ſaruit tibi ad aliquod bonum; nullatenus votum tenet: ſed ſic vouere fuit peccatum vanitatis. Sin autem cum tali perſona loqui aut ludere tibi eſt occaſio alicuius peccati vel diſpendij tuarum rerum, vel alterius periculi, votum tenet. 253

Ex qua doctrina iudicare licet non eſſe vota quæ mulieres ſolent facere de non coquendo tunc panem: etiamſi addant ſe in honorem B. Virginis ea facere: prout docet Caiet. in ead. col. antepenultima, Sotus in eod. dub. 2. & Nauar. in citato numero 28. Similiter vana ac nulla eſſe vota de nō lauando aut pectendo capite, die item ſabbathi in honorē eiuſdem Virginis: vel de non comedendo capite in honorem ſancti Ioannis prout quoque notant D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 4. Sylueſt. Votum 1. quæſt. 4. dicto 3. Nauar. in ſeq. num. 37. Ratio verò eſt: quia talia de ſe non important magis bonum morale, & quod ad Dei gloriam & æternam ſalutem conducat, quàm ipſorum contraria, vt bene ibidem ait Caiet. Bene quoque addens ſecus ſentiendum eſſe, de voto ceſſandi ab operibus ſeruilibus in reuerentiam Beatæ Virginis quia huiuſmodi ceſſatio expeditiorem reddit ad cultum diuinum: eàque ratione conducit ad Dei gloriam. Idem pari ratione ſentiendum eſſe de voto non nendi die ſabbathi, vt recitari poſſit Roſarium, expreſſit Nauart. in citato num. 28. Ratio autem eſt quod in tali caſu detur aliquid quod ad honorem Beatæ Virginis pertineat, vt pertinet recitatio Roſarij: quod non accidit in voto facto tantùm de non nendo in honorem eiuſdem Virginis: quia conſtat, id ad eumdem honorem nihil pertinere de ſe, vt nec ipſius oppoſitum. Quam rationem Caiet. attigit loco citato. 254

Cæterùm votum factum de indifferentibus cohoneſtatis ex circumſtantia, obligat tantùm quandiu circumſtantia ipſa durat prout notatum eſt à Caietano in verbo votum cap. 2. in fine & cap. 4. atque 2. 2. quæſt. 88. art. 2. col. penultima. Itémque à Soto in eadem dubit. 2. & à Nauar. in cit. nu. 28. Et ratio eſt: quia ceſſante eiuſmodi circumſtantia, ceſſat cohoneſtatio operis, ex qua habat vt poſſit eſſe apta voti materia.

Poſtrema difficultas eſt, Quòd peccatum committat is qui votum de materia non apta facit.

Circa quam notandum eſt ex Caiet. in verbo votum cap. 2. Eum qui factū vouat illicitum, aut contra conſilium, vel indifferens: quia voto abutitur contra reuerentiam Deo debitam peccare aliquando mortaliter, aliquando venialiter niſi ignorantia excuſet. Ac mortaliter quidem (vt idem Caiet. ibid. habet, & cum eo Armilla verbo votum num. 1.) in tribus caſibus.

Primus eſt cùm vouet aliquid quod eſt mortale, vt occidere aut mutilare: quē etiā habēt Nauar. in Enchir. c. 12. n. 28. Sotus lib. 7. de iuſt. quæſt. 1. art. 3. paulo poſt quintam concluſionem. Sylu. Votum 1. quæſt. 4. dicto 3. & tangit D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 4. in principio. Ratio verò in promptu eſt: quia in eo ſit Deo grauis iniuria: cùm tale votum, nō promiſſionis boni placentis Deo, ſed comminationis mali diſplicentis eidem, rationem habeat: ideòque blaſphemum ſit. Vbi aduerte ad blaſphemiam non eſſe opus vt verba blaſ- 255

phe-

phema proferantur ex voluntate malum inferendi Deo: ſed ſufficit, vt talia ſint quæ inuoluerint in ſua ſignificatione aliquid Deo penitus indignum. Id quod procedere etiamſi proferantur ficté & ſine animo promittendi & perpetrandi peccatum de quo fit votum, Suarez docet in tract. 6. de relig. lib. 5. cap. 2. num. 7. vtens hac ratione: quòd ſi graue malum ſit minari Regi, *etiamſi id fiat ſine animo illud inferendi*, moraliter cauſeatur grauis iniuria, ſaltem ob verborum temeritatem & contumeliam: multò magis cenſeri debebit reſpectu Dei, ſaltem ob voluntatem proferendi verba, quæ grauis blaſphemiæ habent rationem.

Secundus caſus eſt: quando quis ita vouet aliquid contra conſilium: *vt v.g. non mutuare* vt velit ſe obligare etiam pro eo tempore, in quo idem conſilium habet vim præcepti, ſeu, quod idem eſt, pro tempore grauis neceſſitatis. Hunc idem Caiet. 22. quæſt. 88. art. 3. refert: & poſt ipſum Nauar. in eod. cap. 12. nu. 19 & 35. ac Sotus in memorato art. 3. paulo ante ſolutionem argumentorum. Satiſque probatur ex præcedente caſu, cuius tunc rationem iudait: cùm taliter vouere perinde ſit, ac vouere aliquid mortaliter illicitum.

Tertius caſus eſt, cùm quis talia vota emittens, ſatis quidem aduertit quid faciat, ſe nimirum attribuere Deo quod ei minimè cóuenit (quale eſt eiuſmodi votorum vincula acceptare) nihilominus pradens, & ſciens vult ſe illis adſtringere. Tunc enim quoddam blaſphemiæ peccatum committitur: vtpote quo tribuitur Deo, quod eſt ab ipſo alienum. Hûc quoque caſum Caiet. ipſe habet in memorato col. 3. cum eoque Sotus in citato art. 3. paulò poſt 5. concl. & paulò ante ſolutionem argumentorum, ac etiam Armilla in verbo Votum num. 2. Intelligendus eſt autem cum hac exceptione: ut ſi quis talia voueret bona fide, putans quid huiuſmodi Deo parum diſplicere (*ſicut peccata venialia nimirum*) quoniam ſic non excluderet charitatem, & ideo peccaret ſolummodo venialiter, vt idem Caiet. habet in propoſito cap. 3. & Armilla in eodem num. 1. ac Nauar. in memorato num. 35. addens bene leuius futurum, ſi minimè aduerterat ſe in eo rem Deo ingratam admittere.

256 Venialiter autem ſolummodo peccare eum qui de materia indebita votum facit, contingit imprimis quando votũ fit de indifferentibus, vt in eod. ſuprà cit. cap. 2. Caiet. annotat, cui conſentit Sotus in dubio 2. poſt præmemoratã quintam concluſionem: inquiens tale quid vouere, peccatum eſſe vanitatis. Pro quo facit, quod etſi talis materia non ſit apta voto, vt ante oſtenſum eſt, iniurioſa tamen & contumelioſa Deo nó eſt: nec illam vouens ſignificat aliquid de Deo, repugnans ipſius bonitati, *ſicut vouens aliquod peccatum*, vt cenſeri debeat in re leui, tanquam blaſphemus peccare mortaliter. Contingit præterea cùm votũ fit de ijs quæ oppoſita ſunt cóſilijs, vt de non mutuando, vel de nó fideiubendo extra extremam neceſſitatem, vel damnu ingrediendo religionē: quia etſi id fiat ex cótemptu eorumdem conſiliorum, aut ſub aliqua ratione mali, per quam ipſum repugnet diuinæ bonitati, non habet aliam malitiam quàm vanitatis: qua minus bonum meliori antepónitur. Quæ eſt doctrina Caiet. ad antea memoratum artic. 2. col. 3. Nauarri in eod cap. 12. num. 59. & Soti in citato art. 3. paulo ante ſolutionem argumentorum.

An autem idem contingat etiam, quando votum ſit de ve-
257 niali, difficultas eſt, quam conſequenter Suarez tractat loco cit. num. 8. & aliquot ſequentib. atque cum Caietano contra Sotum tenet peccatum eſſe mortale, votum Deo facere de peccato veniali; ſi is qui ita vouet cognoſcat & aduertat quid faciat: nempe ſe attribuere Deo approbationem peccati, ſine qua tale votum nequit acceptari. Quia igitur peccatum veniale leue quidem eſt de ſe: ſed ex circunſtantia irreligioſitatis, per quam offertur Deo, graue eſt, valdéque ei iniurioſum (vtpote deſtruens ſi fieri poſſet, ipſius infinitam bonitatem, quæ non patitur ſecum approbationem cuiuſcumque peccati) fit vt quantumcumque illius perpetratio non ſit de ſe mortalis; ſit tamen illius promiſſio facta Deo, tanquam blaſphema, vtpote quæ de facto eſt velut aſſertio, quòd Deo talis culpa placeat: & ex conſequenti, quòd ipſe non ſit ſummè bonus. Qua in re excuſatio à mortali ex leuitate materiæ non habet locũ, vt confirmatur à ſimili: quia iurare mendaciũ quantumuis minimum, peccatum eſt mortale eo nomine: quòd ſi Deus illud teſtaretur, veritas ipſius infallibilis deſtrueretur.

Aduerte, quod etiam idem benè notat in numero 11. non tantùm facere tale votum, ſed etiam illud implere, tanquam cultum Deo delatum, peccatum eſſe mortale: quia ideſt opere ipſo Deum colere peccatis, & obligare hominem ad faciendum peccatum. Quanquam, prout adhuc idem habet in ſequenti num. 13. excuſatio à mortali in tali voti materia, poteſt locum habere ex inconſideratione inuincibili, qua quis non aduertit ad id quod facit, neſciens an promittat Deo necne, aut ſaltem non aduertens, tali ſua promiſſione aut illius executione, ſignificare eiuſmodi opus placere Deo.

CAPVT. XIX.

De ſpectantibus ad votum ex parte vouentis.

SVMMARIVM.

258 *Votum factum ſine intentione vouendi eſt nullum.*
259 *Ad illud nihilominus ſeruandum compelli interdum quis poteſt, tum authoritate Eccleſiæ, tum ratione ſcandali.*
260 *Eccleſia iuſtè compellente, tenetur in conſcientia ſeruare votum, qui illud emiſit fictè.*
261 *Vouere fictè, de ſe ſuoque genere ſolum eſt veniale: & quando ſit mortale ex accidenti.*
262 *Validum eſt votum factum intentione vouendi, etiamſi factum ſit intentione illud non implendi.*
263 *Quid ſentiendum ſit de voto facto ſine intentione ſe obligandi.*
264 *Duo modi quibus actus vouendi cenſeri poteſt imperfectus.*
265 *Imperfectio actus, ex qua tanquam indeliberatus, conſtituit votum inualidum.*
266 *Altera imperfectio actus, quæ quidam non excludit deliberationem ad peccatum mortale ſufficientem, conſtituit votum validum.*
267 *Ad voti validitatem nec maior deliberatio requiritur quam ad peccatum mortale, nec minor ſufficit.*
268 *Eadem deliberatio poteſt breuiſſimo tempore, atque adeo imperceptibili fieri.*
269 *Quid ſit tenendum de votis præcipitanter factis.*
270 *Quid de factis à commoto ira aut bono potato, aut metu perculſo.*
271 *Imperfectio ætatis qua ſolemne votum religionis inualidum redditur.*
272 *Tale, ne quidem tanquam ſimplex, valere.*
273 *Qua ratione ſpectari debeat eiuſmodi imperfectio.*
274 *Quod votum ſimplex ante pubertatis annos emiſſum, valere poſſit.*
275 *Quod de legitimo rationis vſu non ſit iudicandum ex certo tempore.*

IN voto ex parte vouentis quinque conſideranda ſunt ad rectè ferendum de illius obligatione iudicium 1. eſt fallacia, 2. imperfectio actus, 3. imperfectio ætatis; 4. ſubiectio vouentis, & 5. eiuſdem intentio. De qua tamen commodius dicetur in ſeq. c. 20. vt & de ſubiectione in cap. 21.

SECTIO I.

De fallacia.

QVòd attinet ad fallaciam notandum eſt ex Caietan. in verbo Votum cap. 3. eam in votis contingere dupliciter: vno modo cùm vouens non intendit, ſed ſimulat vouere; altero, cùm non intendit ſeruare quod vouet.

Ac priore modo votum eſt nullum: ad quod confirmandum facit, quòd ex ca. Humanæ aures 22. quæſt. 5. in eius generis actibus humanis, non ſint tantùm conſideranda verba, ſed voluntas, & intentio; cùm non intentio verbis deſeruire debeat, ſed verba intentioni. Facit etiam, quod inter homines, quidquid quis verbo promiſſorio dicat, ſi oſtẽdat ſe non habere intentionem verbis conformem, non exiſtimatur ſe obligaſſe. Facit demum lex Obligationum. x. ff. De obligationibus, & actionibus in qua ſtatuitur ſine animo obligandi ſe, nullam oriri obligationem in contractibus. 258
Quam doctrinam tradens idem Caiet. 2. 2. quæſt. 88. art. 1. col. vlt. (& cum eo Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 17. & 38. Sotus lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. prima ar. 2. pag. penultima) addit, nihilominus eum qui vouet ea ratione, compellendũ eſſe votum adimplere. Id quod verum quidem eſt, quoad forum externum: quia in eo temere ijs crederetur, qui aſſerunt poſtquam vota emiſerunt, ſe abſque animo vouendi, ea emiſiſſe. Etenim dicentes ſe mentitos, Deo merito iudi-

cantur

Digitized by Google

cantur mentiri quoque hominibus, niſi contrarium aperte oſtendant. Sed quoad forum conſcientiæ, videtur plane tenendum oppoſitum: quandoquidem reuera quoad Deum, votum fuit nullum: neque vllum Eccleſiæ ſtatutum apparet, quod in cõſcientia compellat ad talis voti obſeruationem.

259 Quanquam fieri poteſt, vt quis ad eam compellatur in externo foro Eccleſiaſtico: quia cùm de occultis Eccleſia nõ iudicet, ſi in illo foro conſtet aliquem emiſiſſe votum, quiſquis fuerit ipſius animus occultus, cõpelletur ad illud adimplendum: nec fides ei adhibebitur, *iuxta cap. Per tuas De probationibus*, quantumuis affirmet, etiam ſub iuramento, ſe fictè vouiſſe. Nam cum eadem vi confiteatur ſe mentitum fuiſſe Deo, oſtendit ſe indignum eſſe fide. Si enim mentitus eſt quando liberè vouit; quomodo credetur ei quando contra ſuam voluntatem cogetur exequi id quod vouit?

260 Cæterùm compulſus ab Eccleſia in tali caſu, tenetur parere: non quidem ratione voti, ſed ratione iuſti præcepti legitimè ſibi impoſiti: cui ſi nequeat aliter ſatiſfacere quàm mutando animum, poterit & ad id obligari: quia licèt voti emiſſio per ſe, tantùm ſit in conſilio: per accidens tamen poteſt quis ad eam obligari: ad vitandam nouam culpam, aa ſua priore prouenturam. Sic enim is qui ſacrum ordinem ſuſciperet habendo voluntatem expreſſam non obligandi ſe ad perpetuam continentiam, compelli poteſt præcepto Eccleſiæ, ad hanc vouendam: cùm id ſit neceſſarium ad vitandam ignominiam, quam ſtatus clericalis incurreret ex iniuria ſacro ordini illata, per violationem ſanctiſſimæ conſuetudinis in Eccleſia receptæ.

Quin etiam fieri poteſt, vt abſque ſpeciali Eccleſiæ præcepto, ex voto ficto oriatur obligatio, ratione ſcandali quod ſequeretur, niſi illud ſeruaretur: tàmque hoc, quàm illud Caietanus attigit in cit. col. vltima his verbis. Et licet ſic vouens (fictè intellige) non teneatur ſeruare promiſſum ratione voti, tenetur tamen ratione Eccleſiæ (illum ſcilicet iuſtè compellentis) & ſcandali. Id autem intelligendum eſt de ſcandalo, cùm ipſum nequit aliter vitari. Nam ex Soto ſupra memorato, excuſari poteſt in hac re is etiam, qui ſolemniter vouit ſine animo vouendi, diſcedens in prouinciam in qua votum ipſius non ſit notum.

261 Porro vouere fictè, eſt de ſe & ſecundùm ſubſtantiam actus peccatum ſolummodo veniale, cùm malitiam ſuam poſitam habeat in mendacio, quo tantùm homini imponitur, nõ autem Deo, qui falli non poteſt: ideóque nullum diuinum attributũ euertit, vnde dicatur coniunctam habere notabilem Dei iniuriam, mortalis malitiæ conſtitutiuam. Nec neceſſe eſt eam eſſe cum graui vouentis iniuria. Poteſt enim rationem mendacij officioſi interdum habere, vt cùm quis ad illud compellitur incuſſo metu grauium malorum, à quibus ſe ea ratione liberare intendit. Nec item neceſſe eſt cũ graui læſione proximi eſſe, vt manifeſtum eſt. Nihil ergo datur vnde cenſeatur per ſe, ac de ſe mortalis.

Ex accidentaria conditione verò, mortale eſſe poteſt vouere fictè. Primò, ſi id fieret intendendo fallere Deum (quod nulli niſi ſtulto poteſt contingere) quia errorem in fide, atque adeo blaſphemiam includeret. Secundò, ſi id fieret ex contemptu, aut cum graui ſcandalo: vt ſi quis religionem fictè voueret in illius deriſum, aut cum aliorum graui ſcandalo. Tertiò, ſi inde fieret, vt aliquis graue damnum iniuſtè pateretur. Videri poteſt Suarez de relig. tract. 6. lib. quinto cap. 1. num. 4. 5. & 6.

262 Quod attinet ad alterum modum, *eius contingentem, cùm quis etiamſi intendat vouere, non intendit tamen implere votum:* tenendum eſt, eum qui ſic vouet, votum validum facere, ex illóque perinde obligari ac ſi animum habuiſſet adimplendi. Ratio eſt, quia ex promiſſione verè facta, ſequitur obligatio tanquam naturalis effectus eius. Neque peruerſum illud propoſitum non implendi, eximit ab ipſo voti vinculo. Iſtud habent Caiet. adhuc in columna vltima, Sotus pag. penultima, & Nauarr. in num. 37. & 38. antè memoratis.

Porro tali modo vouere, perinde ac votum violare, peccatum eſt ſuo genere mortale: quia propoſitum peccandi, & illius executio ſunt eiuſdem malitiæ. Ipſius malitia autem augente ex eo, quòd eiuſmodi propoſitum habeat coniunctũ animum vouendi, prout num. 220. antea attigimus. Vnde fit vt peccato violationis voti ſuperaddatur in peculiaris deformitas irreligioſitatis. qua quis licet ſciat Deum falli non poſſe, nihilque ipſum latere; adeo impudenter ſe erga eum gerit, vt audeat ei vouere (etiam animo promittendi) ſecũ ſtatuens non implere promiſſum taliter factum. Qua in re notabilem Dei irreuerentiam contingere, via negari poteſt, quin conſequenter negandum ſit, obligationem eſſe taliquid aperiendi in confeſſione: quod vix homo timoratæ conſcientiæ, ſibi in praxi perſuadebit.

Tertij modi, quo vouens intendit quidem vouere, ſed non habet animum ſe obligandi Caiet. videri poteſt ideo non meminiſſe, quòd reducatur ad priorem duorum traditorũ. 263 Eo enim ipſo, quòd quis vouet ſine animo ſe obligandi, vouet quoque ſine animo vouendi: cùm fieri nequeat vt votum ſit verum, nec ex eo ſequatur obligatio, quæ eſt illius effectus naturalis: adeout ex negatione vnius neceſſariò inferatur negatio alterius. De qua re Suarez in memorato tractatu lib. 1. cap. 3. num. 4. & aliquot ſequentibus.

Atque inter cætera admonet, quoad eum qui tale votum faceret ex ignorantia: ſi hæc ſit prauæ diſpoſitionis, id eſt, erroris quo credat ſe nõ obligari vouendo, ideóque voueat, nõ manere obligatum: quia tunc nec explicitè nec implicitè vult obligari: vtpote exiſtimans ſe facere actum ex quo nullam contrahat obligationem: vnde nulla dabitur quę cenſeri debeat libera ſiue in ſe, ſiue in ſua cauſa. Nec obſtabit quòd ignorantia ſit vincibilis, quia etſi ea non ſufficiat ad excuſandum à mortali, tamen ſufficit ad impediendam libertatem plenam voluntatis. Sin autem ignorantia ſit puræ negationis, ſeu qua neſcit quis an votum habeat vim obligandi necne: vouentem cum expreſſa intentione non obligandi ſe, non obligari: quia votum ipſius eſt limitatum conditione, *quam putat poſſibilem*, vt ſi votum non obliget, velit vouere. Quod ſi voueret ſine tali expreſſa intentione, votum valeret, non obſtante eiuſmodi ignorantia: quia licet ignoret voti naturam, vult tamen ipſum prout in ſe eſt, & conſuetum eſt fieri: quod ſufficit ad illius validitatem: ſicut ad validum contractum matrimonij ſufficit, vt quis velit illud inire more cæterorum, etiamſi ignoret illius vinculum eſſe indiſſolubile.

SECTIO II.

De imperfectione actus.

Qvod ad imperfectionem actus ſpectat, Caiet. in cit. verbo Votum cap. 3. notat illam in votis interdum 264 inueniri per modum primi motus: vt cùm fiũt ex ſurreptione, id eſt, ſine rationis ad id quod agitur aduertentia, quam deliberatio omnino requirit. Interdum verò fieri per modum defectus plenæ, & diſcuſſæ deliberationis, prout contingit in votis quæ fiunt ex motu repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex leuitate animi, vel ex pronitate ad vouendum.

Prioris autem modi imperfectionem contingentem in vouendo, impedire ne votum validum ſit & obligatorium, 265 communem doctrinam eſſe notat Suarez *in citato lib. 1. cap. 6. numero 4.* Fundatur in eo, quòd excludat deliberationẽ, quæ requiritur ad votum, vtpote quod eſt actus liber natura ſua, tanquam in hominis arbitrio, de ſe relictus: prout patet ex initio cap. Licèt, De voto. Et confirmatur, quia votum eſt lex quędam priuata, quã homo ſibimet imponit: ſeu contractus quo ſe Deo obligat ſuà voluntate. Præter Caietanum & alios quorum Suarez meminit, eamdem doctrinam expreſſerunt Armilla *in verbo votum §. 6.* & Sotus *lib. 7. de iuſt. & iure, quaſt. prima art. ſecundo paulò poſt vltimam concluſionem.*

Vbi & reijcit quod tradit Angelus *in verbo Votum 1. §. 6* ſignum eſſe quòd votum indeliberatè & ex ſurreptione factũ ſit, ſi is qui vouit, ſtatim tranſacta anguſtia periculi, ſit malè contentus, ipſumque pœniteat quòd votum emiſerit. Illa enim diſplicentia non arguit defuiſſe illi deliberationem ſufficientem. Nam eum etiam qui diù deliberauit antequã voueret, poteſt poſtea pœnitere voti facti: nec tamen ideo negari poteſt illud fuiſſe validum, vt nec fuiſſe factum cum ſufficienti deliberatione. Idem ſignũ reijcit quoque Palud. *in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. definitione 2.* & poſt eum D. Anton. *2. part. titul. 11. cap. 2. in principio, notab. 6.* Sylu. item in verbo Votum 2. quæſtione 13. Aliud ſignum affert ex Panormit. Suarez *in ſequen. cap. nono, numero 12.* ſi paſſio ex qua quis vouet tanta fuerit, vt ea non interueniente, nullo modo vouiſſet. Reijcit autem: tum quia multa per occaſionem fiunt, quæ alioqui non fierent, & nihilominus ſunt valida, quia non obſtante occaſione eiuſmodi, voluntate ſufficienter libera præſtitus eſt illis conſenſus plenus: tum quia, quid homo faceret ceſſante tali paſſione: ſicut nihil confert ad meritum aut demeritum: ita nec ad voti validitatem aut inualiditatem. Itaque totum relinquendum eſt prudentis arbitrio, in

que

quo expendenda eſt potiſſimum vouentis aduertentia, aut inaduertentia ad id quod egit.

266 Quod attinet ad imperfectionem poſterioris modi: ſi ea non ſit tanta, vt excludat deliberationem, quæ ad mortaliter peccandum ſufficeret: eam non annullare vota, quæ ipſa interueniente fuerint emiſſa, adeout talia obligent quantumcumque deliberatio non ſit habita longo rationis diſcurſu & præmeditatione: nec ita plenè, vt nihil relictum fuerit non præmeditatum ac diſcuſſum. Ita tenet Paludanus loco citato, & poſt eum Diuus Antoninus, Syluester, Caietanus, & Sotus locis item citatis, ac Nauarrus in Enchir. cap. 12. numero 34. communémque ſententiam eſſe monet Suarez in memorato cap. 9. numero 4. Pro qua facit quod iuxta cap. Dudum, De conuerſione coniugat. votum factum calore iracundiæ non auferentis vſum rationis, ſit validum. Item quod ex cap. 2. De voto, validum fuerit votum Ieroſolymitanæ peregrinationis, factum à quodam in puerili ætate. Exiſtimandum verò non ſit in calore iracundiæ, vel in puerili iudicio adhibitam fuiſſe deliberationem illam exactam, qua res omnino plenè expenderetur, nihil relinquendo indiſcuſſum.

267 Accedit ratio, *quam habet gloſa ad cap. Mulier, 32. quæſt. 2. verbo Mulier*, quòd qui poteſt ſe obligare diabolo, poſſit & Deo. Vnde ſequitur, poſſe quem cum ea deliberatione ſe per votum Deo adſtringere, cum qua poſſet per peccatum mortale adſtringere ſe diabolo. Quod confirmatur: quia dicens ſequi maiorem, debebit aſſignare quantitatem, qua debeat excedere. Id autem vix ac ne vix quidem poteſt cum ſufficienti fundamento fieri. Sufficere autem quæ ſatis ſit ad peccatum veniale, Sotus loco citato bene reijcit: quia implicatio quædam contradictionis eſt, aliquem poſſe ſub mortali ſe obligare, *prout fit in voto*, cum ea deliberatione, cum qua non poſſet mortaliter peccare. Regula igitur optima iudicandi de validitate voti ex parte deliberationis, eſt vt ſi ea talis fuerit, *ſiue formalis, ſiue virtualis*, quæ ſufficeret ad mortale, cenſeatur ſuffeciſſe quoque ad votum validũ. Quò pertinent quæ latiùs tractat Suarez in ſeq. cap. 10.

268 Non exiſtimes verò deliberationem ad votum ſufficientem requirere multum temporis. Nam breuiſſimè haberi poteſt, quemadmodum notant Paludanus, Diuus Antoninus, & Syluester locis citatis: immo adeo breui, vt ſucceſſio illius imperceptibilis ſit; prout ex Caiet. & Gabriele Suarez habet in prius citato cap. 9. numero 14. Et Nauarrus (habito reſpectu ad praxim) dici poteſt ſignificare voluiſſe in Enchir. cap. 12. numero 36. docens non requiri, vt deliberatio votum præcedat tempore; quia nimirum tempore præcedens, cùm ſit diſcurſus, conſtat inquiſitione aliqua, & iudicio de præmiſſis, ex quibus concludatur, & voluntati proponatur vouendum eſſe.

269 Ex qua doctrina conſequens eſt, valida eſſe vota, quæ fiunt ex timore malorum repentinorum, aut ex magno dolore, aut ex vehementi ira, aut ex facili propenſione ad vouendum. Quanquam ex eo, quod talia ſint minus plena (vtpote quibus deſit plenitudo modi vouendi, per exactam ſcilicet deliberationem, conſiderationèm ve omnium quæ ad rem propoſitam pertinerent) cenſeri poſſit ſubeſſe cauſa ſufficiens diſpenſandi in illis. Et ita docent locis citatis Caiet. Paludanus, D. Antoninus, Syluest. & Nauarrus num. 24. ac Sotus ante ſolutionem argumentorum. Si quis obijciat tale votum eſſe imprudens, & ideo non placere Deo, Suarez in fine eiuſdem cap. 9 noui reſpondet: tale votum quoad imprudentiam, & malitiam, ſi qua fortè inde contrahatur, non placere quidem Deo, nihilominus tamen acceptari obligationem adſtringentem ad aliquid quod facit ad ipſius gloriam: ideòque eſt apta materia voti, cum ſufficienti deliberatione facti. Adde quòd etſi talis modus reprehenſibilis ſit, fieri tamen poſſit vt excuſetur per inaduertentiam inuincibilem.

Duo autem ibidem Sotus monet notatu digna pro praxi. Vnum eſt, in talibus votis deliberationem ſufficientem adfuiſſe cenſeri debere, cùm vouens aduertit probe, ac iudicauit quid faceret: nempe quod tale quid Deo promitteret: perinde ac cenſetur deliberatio ſufficiens ad peccatum homicidij, cùm quis aduertit probè, ac iudicat ſe interficere hominem. Alterum eſt, iniquè eum facere, qui cum deliberatè vouerit ad aliquid obtinendum a Deo, obtento eo, diſpenſationem petit; quia licet repentina deliberatio talem petitionem permittat, cauſa tamen vouendi, beneficiumque receptum, ingratitudinis arguunt petentem.

270 Idem autem quod de prædictis, pariter ſentiendum eſt de Votis, quæ quis iratus, aut benè potatus emiſit. Nam ſi ira aut potatio rationis iudicium tali ſic abſtulerit, vt ob eum defectum mortaliter peccare non poſſet, illa cenſebuntur vota valida, vt in iiſdem locis habent Palud. D. Anton, Sylu. Sotus & Nauarr. Ad quod confirmandum induci poteſt cap. Sicut nobis, De regularibus: vbi ad voti impletionem obligetur is, qui illud emiſit laborans maxima ægritudine: & ideo, *vt exiſtimare licet*, minus maturo conſilio, minuſque perfecta deliberatione.

Cæterùm quamuis pari ratione validum ſit votum, quod quis mortis, alteriuſve mali metu correptus emittit cum ſufficienti deliberatione: non valet tamen illud quod fit quidem cum deliberatione ad peccandum mortaliter ſufficienti: ſed per metum ab homine alteri incuſſum ad hoc, vt illud faceret iuxta ea quæ circa eamdem materiam Concil. Trident. definit ſeſſ. 25. cap. 19. De regularibus. Illam fusè perſequitur Suarez in memorato lib. 1. cap. 7. & 8. Nobis ſufficere poſſunt tradenda in ſeq. lib. 25. cap. 4. ſect. 1. & 2. Quæ enim illic dicentur de metu irritante, aut irritabilem reddente contractum, non erit difficile accommodare ad votum, ad illius ſpeciem quamdam.

SECTIO III.

De imperfectione ætatis.

Imperfectio ætatis hic dicitur ætas ante pubertatem. De qua notat Caiet. *in verbo Votum cap. 3.* eam efficere vt ſolemne votum religionis emiſſum in ea, ſit inualidum ex ſtatuto Eccleſiæ ipſum irritantis. Quæ eſt D. Thomæ doctrina *2. 2. quæſt. 88. art. 9. & 189. art. 5.* ac cum eo D. Anton. *3. par. tit. 16. cap. 3. in principio: Sylu. in verbo Religio 3. q. 2. & 4. Sotus lib. 7. De iuſt. & iure. q. 2. art. 1.* habeturque ex cap. primo, De regularib. in 6. Quod vero Eccleſia aliquid tale poſſit, benè tractat Suarez in tract. 6. De religione lib. 3. cap. 3. quem qui volet conſulat, nobis enim ſufficit id eſſe receptum communi vſu ipſius Eccleſiæ, de quo patet tum ex citato cap. 1. tum ex eo quod in Concil. Triden. ſeſſ. 25. cap. 15. De regularibus, irritetur votum ſolemne religionis: ſiue a viro ſiue a fœmina emiſſum ante expletum annum ætatis 16. vbi etiam irritatur emiſſum ante annum probationis. Locum verò habet ſecundùm memoratos authores inualiditas iſtiuſmodi, quantumuis ille qui vouet ſit ante pubertatem capax doli, compoſque rationis ſufficienter ad mortaliter peccandum. Locum habet item, etiamſi impubes ipſe, de patris aut tutoris conſenſu profeſſionem faciat, prout expreſſit Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 68. Ratio verò eſt, quod neutro eorum modorum tollatur inhabilitas illa, quam Eccleſia, pro ſua in omnes fideles authoritate, inducit. 271

Sed quæret aliquis, An votum ipſum ſolemne religionis intra pubertatem emiſſum, ita nullum ſit, vt ne voti quidem ſimplicis vim habeat. Ad quod Syluester in citata quæſt. 2. negatiuè reſpondet, credens obligare tanquam votum ſimplex: idque de mente D. Thomæ 2. 2. quæſt. 189. art. 5. Idem etiam Palud. non obſcurè innuit in 4. diſtinct. 38. quæſt. 2. diuiſione ſeptima: & poſt eum D. Anton. in memorato cap. 3. §. 2. circa principium: dum dicunt impuberes non poſſe profeſſionem facere quæ valeat vt ſolemnis: per quod, *vt videtur*, ſignificant valere tantùm vt votum ſimplex. Contrarium verò tenendum eſt cum Caiet. ad prius memoratum D. Thomæ art. 9. col. 1. & cum Soto in citato art. 2. paulo ante ſolutionem argumentorum. Probatur enim apertè ex eo, quòd in cap. vnico, De regular. in 6. taliter profeſſo fiat poteſtas liberè redeundi ad ſeculum: quod ſanè Eccleſia minimè faceret, ſi talis teneretur quantum in ſe eſt, religioſum ſeruare inſtitutum. Ad idem quoque apertè facit Concil. Trident. cùm in memorato cap. 15. profeſſionem in quacumque religione, ſiue virorum ſiue mulierum, factã ante decimumſextum annum, decernit nullam eſſe, nullamque inducere obligationem ad alicuius regulæ, vel religionis vel ordinis obſeruationem, aut ad alios quoſcumque effectus. Non debet verò nos mouere quod à Syluest. pro ſe Diuus Thomas citetur: quia dubium non eſt quin huius mentem melius quàm ille, aſſecuti ſint Caiet. & Sotus, eius quoque perpetui ſectatores ac interpretes commendatiſſimi. De Paludano autem & D. Antonino dici poteſt eos tantùm ſignificare voluiſſe, quòd impuberes nequeant votum 272

solemne

ſolemne emittere, licet facere poſſint votum ſimplex: adeóque minimè intendiſſe, quod ex dicto ipſorum illatum eſt.

273 Porro ea de qua hic agitur pubertas, conſideranda eſt præciſè, penes ætatis annos: vt nimirum nunc ſecundùm ius nouum in Concil. Triden. editum, ſiue maſculus ſiue fœmina, niſi 16. annum expleuerit; & antea ſecundùm ius antiquũ, niſi maſculus 14. & fœmina 12. annum impleuiſſet, nequiuerit validè facere ſolemne votum religionis: quantumuis ante eam ætatem eſſet ita doli capax, vt iam haberetur pro pubere, quemadmodum notatum eſt à Diuo Antonino *2. par. tit. vndecimo cap. 2. §. 6. & 3. par. tit. 16. cap. 3. in princip. & à Soto lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 2. conclus. 3.* Neque refert, quòd circa matrimonium (*ad quod etiam pubertas requiritur*) malitia ſeu doli capacitas poſſit eam ætatem ſupplere, iuxta cap. De illis 2. & cap. finali De deſponſatione impuberũ. Non refert inquam, quoniam ea de qua loquimur voti inualiditas, non ſpectatur ex rei natura, ſicut inualiditas matrimonij: ſed ex eo Eccleſiæ ſtatuto, quo impuberis profeſſio nulla eſt, quidquid malitia ætatem ſuppleat.

274 Quod attinet ad cætera vota, nihil circa tempus ætatis, Eccleſia de eis præſcripſit: adeout ſi quis iam doli capax intra pubertatem ſuſciperet ſacrum ordinem, ſolemni continentiæ voto adſtrictus eſſet, vt habent Caiet. 2. 2. *quæſt. 88. art. 9. & Sotus in 7. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 2.* Eadem quoque ratione, vota ſimplicia ab impubere emiſſa cenſenda ſunt valida: ſi tunc legitimum habuerit rationis vſum, ex eodem Caietano ibidem, & in verbo Votum *cap. 3. & 2. 2. quæſt. 189. art. 5.* Id quod verum eſt, etiamſi votum ſit ſimplex religionis, prout Syluester expreſſit in verbo Votum 3. quæſt. 5 cui Nauar. in Enchir. cap. 12. nu. 68. conſentit, repudiata contraria (quam Angelus & Roſella inſinuant) ſententia.

275 Aduerte autem, quando nam puer legitimum rationis vſum habeat, non poſſe certo definiri ex tempore, quoniam is ſolet alijs citius, & alijs tardius aduenire, vt conſtat experientia, vnde non eſt tam ad ætatem quàm ad doli capacitatem attendendum: nimirum conſiderando ac expendendo capiátne quid importet votum Deo facere, prout Caiet. ait in citato cap. 3. Aut an polleat eo rationis vſu, quo poſſit mortaliter peccare, quod idem eſt, ac poſſe diabolo ſe obligare: ſi enim deprehendatur potuiſſe quando vouit, iudicari debebit, iuxta antedicta, cum deliberatione ad validitatem ſufficienti, vouiſſe. Quam omnium ſententiam eſſe notat Nauarrus in eodem num. 68. Addens nihilominus quòd poſſint parentes & tutores omnia taliter ab impuberibus emiſſa vota irritare. De qua re in ſeq. cap. 21.

CAPVT XX.

De iis excuſant ab executione voti emiſsi.

SVMMARIVM.

276 *Quatenus ratione dubij, detur excuſatio ab executione voti emiſsi.*

277 *De ea quæ datur ratione materiæ, generale documentum, cum corollarijs ex eo deductis.*

278 *De eo qui vouit ieiunare, & impeditur exequi ab infirmitatem corporis.*

279 *Ingrediens religionem non tenetur implere votum peregrinationis Ieroſolymitanæ: nec tenetur quis ſeruare votum non tranſeundi per aliquem vicum, ſi cauſa iuſta ob quam emiſſum eſt, ceſſarit.*

280 *Impoſſibilitas implendi votum, abſolutè liberat ab eius executione, ſi illa ſit perpetua, non item ſi tantùm temporalis.*

281 *Quando impoſsibilitas excuſat, nihil neceſſe eſt commutationem fieri in aliquid poſſibile; & cum impoſsibilitas excuſat ſolùm ex parte, reliqua pars poſsibilis eſt executioni mandanda.*

282 *Explicatio difficultatis, An fœmina quæ virginitatem vouit, libera ſit à voto, ſi ſtupretur.*

283 *Qui votum à ſe emiſſum non poteſt per ſe implere, non tenetur per alium, exceptis duobus caſibus.*

284 *Quatenus ex intentione vouentis habeatur excuſatio à voti executione.*

285 *De obligatione ad executionem voti ſub conditione.*

286 *De obligatione ad executionem voti, cui definitum eſt certum tempus: & quid ſit agendum, cùm nequit quis deprehendere, ad quod tempus voluerit ſe obligare.*

287 *Quid agendum, cùm vouens ex conſcientiæ ſuæ iudicio deprehendere nequit, an peccet differendo executionem ſui voti.*

288 *Reſponſio ad dubium, An qui tempore præfixo non impleuit votum teneatur, alio ſequenti tempore implere.*

289 *Quid agendum, quando in idem tempus incidunt duorum votorum executiones incompatibiles.*

290 *Quid ſit iudicandum de obligatione ad ieiunium incidens in diem Dominicum, aut natiuitatis Domini.*

291 *Quid ſit agendum cùm quis ſcire non poteſt quodnam ex pluribus vouerit.*

292 *Quid cùm illud, de quo emiſſum eſt votum, recipit maius & minus.*

293 *De loco & tempore in quo votum mandandum eſt executioni.*

294 *De fine & modo actionis, quòd non cadant ſub votum.*

EXcuſatio ab executione voti aliquando contingit ratione dubij de voti validitate, aliquando ratione materiæ, & aliquando ratione intentionis.

De excuſatione ratione dubij de validitate voti.

SECTIO I.

ADhanc excuſationem ſpectant ea de quibus differunt alijs magno numero citatis Thomas Sanchez in lib. 2. De matrimonio diſput. nona, dubio 3. & Suarez De religione tract. 6. lib. 4 cap. 5. Sufficienter ad noſtrum inſtitutũ complectemur aliquot documentis. Quibus præmittendũ eſt, dubium quoddam eſſe negatiuum, & quoddam poſitiuum: negatiuum quidem, cùm intellectus ſic eſt ſuſpenſus, vt neutri parti præbeat aſſenſum; quia pro neutra rationes habet, quæ ſufficiant ad ferendum iudicium probabile: poſitiuum verò, quando vtrique parti adhibet aſſenſum, quia pro vtraque, rationes habet ſufficientes ad iudicium probabile ferendum. Quòd ſi pro vna tantùm parte rationes probabiles habeat (quia ſcilicet coniecturæ quæ in alteram occurrunt, adferunt ſolummodo formidinem, non item euidentiam aliquam moralem) non erit cenſendus dubius, ſed certus moraliter de eadem parte. 276

Quibus ita præmiſſis Primum documentum ſit, *in quo Doctores conſentire Suarez num. quinto notat*, iudicantem probabiliter ſe non emiſiſſe votum etiamſi rationes fortè habeat, quæ probabiliter ſuadeant oppoſitum, non teneri ad illius executionem. Ratio eſt, quia cùm probabilitas eſt in vtramque partem: licitum eſt homini, quam maluerit ſequi: prout docuimus in præced. libro decimotertio, num 86

Secundum eſt. Iudicantem probabiliter ſe votum emiſiſſe: nec habentem in oppoſitum probabiles rationes, ſed ſolùm coniecturas inſufficientes ad prudens iudicium, teneri ad illius executionem. Ratio eſt, quia probabilitas facit certitudinem moralem, quando non eſt alia ſimilis in contrarium. Nec obſtabit: quòd ea ſit cum formidine, ſiue maiore ſiue minore: quia humanæ res non ferunt euidentiam cognitionis quæ careat formidine.

Tertium eſt. Eum qui dubio negatiuo dubius eſt, non poſſe contrauenire voto ſuo, antequam diligentiam adhibuerit ad tollendum idipſum dubium per veritatis inueſtigationem. Ratio eſt, quia magna temeritate alioqui exponeret ſe euidenti periculo committendi peccatum mortale, quale eſt violatio voti. Quod ſi non ſuppetat poteſtas inquirendi, iudicandum erit iuxta ſequens documentum, cùm quis diligentiam adhibuit quam potuit.

Quartum igitur eſt: Eum qui eodem dubio negatiuo dubius eſt, ſi poſt moralem diligentiam adhibitam maneat dubius de voto à ſe emiſſo, nec poſſit probabile iudicium ferre quòd emiſerit illud; non teneri ad executionem illius. Hoc probatur: quia ex regula 65. iuris in 6. In pari delicto & cauſa, melior ſit conditio poſſidentis. Tali dubio autem dubitãs, exiſtimare poteſt ſe libertatem ſuæ voluntatis poſſidere, quandiu ſcire nequit ſe habere eam vinculo adſtrictam. Sic Sotus in libro ſeptimo, De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 2. ait: quando fuerit incertum an impubes rationis vſum iam haberet cùm vouit, iudicandum eſſe non obligari ad voti obſeruationẽ, vt nec obligatur eccleſiaſtico præcepto de vſurpandis pœnitentiæ & Euchariſtiæ ſacramentis, dato in cap. Omnis vtriuſque ſexus De pœnit. & remiſſione. Rationes cõtrarias cum ſolutionibus habet Suarez in citato cap. 5.

De

De excuſatione ab eadē executione, ratione materiæ,

SECTIO II.

277 Excuſatio ab executione voti, ratione materiæ tunc contingit, cùm hæc talis eſt, quæ ſi interueniſſet quando votum fiebat, impediuiſſet ne ipſum validè fieret, quemadmodum notat Caiet. in verbo Votum cap. 4. & eſt doctrina D. Thomæ in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. art. 3. quæſt. 2. ad 5. quam ſequuntur Angelus in verbo Votum 3. in principio, Syl. eodem verbo 2. quæſt. 5. Supplementum Gabrielis in 4. diſt. 38. quæſt. 1. lit. F. col. 3. Ex qua ijdē bene inferunt: quòd ſi materia voti facta ſit impoſſibilis, aut illicita, aut impeditiua melioris boni, aut reddita indifferens, executio voti ſic impediatur, vt ab ea qui vouit excuſetur: quoniam, vt ante in cap. 18. habitum eſt, votum à principio de talibus validè fieri non potuit.

Inde autem multa deducuntur, Ac primò, quòd ſi Rex voueat monaſterium ædificare, & interea à regno expellatur, ita et ſumptus in eam rem neceſſarios facere ſit ei impoſſibile, ipſe à voti ſui executione legitimè excuſetur: quemadmodum expreſsit Caiet. in memorato cap. 4. ſimiliterque dici vniuersè poteſt de omni alio, cui ob ſuperuenientē paupertatem impoſsibile eſt eleemoſynam quam vouit, facere, *ex Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 3. art. 4. concluſ. 2. & D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 4. Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 39.* Obiter autem aduerte, quod interdum actus qui conſtituitur materia voti, poſsit executioni mandari ſecundùm ſuam ſubſtantiam, non tamen ſecundùm circunſtantiam, quæ intentione vouentis ſit ei adiecta tanquam neceſſaria ad obligationē voti: quia ſcilicet vouens non habuit animum ſe obligandi ſine ea. In quo caſu contingit etiam excuſatio ab executione voti: quia circunſtantia in eo appoſita, rationem habet conditionis ſuſpendentis obligationem. Addita verò tanquam pura circunſtantia, nihil tale efficeret, quia tunc haberet tantùm modum acceſſorij, quo ceſſante non eſt neceſſarium principale ceſſare: vt nec ſublato accidente tollitur ſubſtantia.

278 Deducitur ſecundò pari ratione: quòd ſi quis vouit ieiunare ſingulis ſextis ferijs, & poſtea ſic debilitetur viribus, vt tale ieiunium ſit ei illicitum propter notabile detrimentum quod afferat ipſius ſanitati (nimirum tanquam habens rationem afflictionis vergentis in homicidium, *ex Soto in 7. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 3. in fine*) is legitimè excuſetur à talis voti obſeruatione, quemadmodū expreſſit quoque ibid. Caiet. & tenet Angelus in verbo Votum 3. in principio. Qui nihilominus vult, quòd ſi poſſit Superior adiri, authoritas ipſius expoſci debeat: iuxta doctrinam D. Thomæ *2. 2. quæſt. 88. art. 2. ad 3.* vbi non obſcurè ſignificat, quòd ſi quis magnū & manifeſtum grauamen ſentiat ex eiuſmodi voti obſeruatione, debeat ſi poſſit recurrere ad Superiorem. Quod aduerte intelligendum quoad caſum, in quo adhuc eſt dubium nec apertum an per ſuperuenientem infirmitatem ieiunium ipſum reddatur illicitum. Tunc enim cùm homo in ijs quæ ad ipſum pertinent, fallatur, conſentaneum eſt ad authoritatem Superioris recurrere. Quoad caſum verò in quo materiæ vitium fuerit manifeſtum, nihil tale neceſſarium eſt, ex eiuſdem D. Thomæ *in ſeq. art. 10.* & cæterorum poſt ipſum communi ſententia, quemadmodum habet Nauarrus in Enchir. cap. 12. num. 76.

Iam quòd prætextu difficultatis quæ in ieiunio ſentitur, ei qui illud vouit, non liceat tale votum infringere propria authoritate, exiſtimandum eſt, iuxta illud quod notatur in ſupplemento Gabrielis columna tertia ante memorata: nimirum impoſſibilitatem, non autem difficultatem præſtationis, tollere obligationem præſtandi quod voto promiſſum eſt: prout confirmari poteſt argumento cap. Quod ſuper his. De voto. Nam ratio eius quod ibi definitur de obligatione redimendi votum, quod propter impedimentum aliquod perpetuum nequit vtiliter impleri: non alia eſſe videtur, quàm quod licèt impoſſibilitas implendi tollat abſolutè voti obligationem, difficultas tamen non tollat. Atque hinc eſt *ex Soto in 7. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1. in materia tertij argumenti:* quòd etiamſi emiſſo voto aliquid difficultatis experiaris, quam ſi prænouiſſes, non vouiſſes, non ideo tamen liber ſis à voti tui obligatione: ſed illud executioni mandare debeas.

Deducitur tertiò, quod habet Caiet. in memorato cap. 4. quòd ſi quis poſt votum Ieroſolymitanum vult ingredi religionem, poſsit ea ratione voti executionem omittere: quia illud alioqui eſſet impeditiuum melioris boni. Idem quoque habet Armilla in verbo Votum num. 20. & ſatis cōfirmatur ex cap. Scripturæ De voto.

279 Deducitur denique, *quod adhuc ibid. Caiet. habet, & 2. 2. q. 88. art. 2. verſu circa indifferentiat:* quòd ſi quis vouiſſet non tranſire per aliquem vicum, quoniam eſt ibi mulier à qua attraheretur ad illicita: eadem muliere mortua, poſſe illac tranſire: quia talis voti materia, ex moraliter bona, effecta eſt indifferens: & ideo votum ipſum non ligat amplius. Id quod notant Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. dub. 2. poſt 5. concluſionem, & Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 58.

280 Dubitari autem poteſt circa impedimentum impoſsibilitatis ſuperuenientis. An ipſum abſolutè, & ad omne tempus, excuſet. De qua re ſtatuit Paludanus in 4. diſtinct. 38. quæſt. 3. art. 4. concluſ. 3. & cum eo ſupplementum Gabrielis in memorata litera F. col. 2. quòd quando non eſt ſpes, vt per naturam poſsibilitas redeat, vouens liberetur à toto: quando autem eſt ſpes, is excuſetur ad tempus, ſed non liberetur à toto. Vnde illi inferunt, eum qui ob paupertatem impeditur ab executione voti ſui, ſi ad pinguiorem fortunam peruenerit, teneri pro ſua poſsibilitate, ſiue quoad partem, ſiue quoad totum executioni mandare, illud quod vouit. Idipſū ſignificat Caiet. in eodem cap. 4. inquiens, quòd ſi impoſsibilitas ſuperueniat voti materiæ promiſſæ, vouens non teneatur ad votum durante impoſsibilitate. Eademque eſt D. Anton. ſententia 2. parte tit. 11. cap. 2. §. 4. & Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 39. dicentis eum qui redit ad pinguiorem fortunam, vel ſanitati reſtituitur, totum quod vouit, vel partem eius quam poteſt, teneri implere.

281 Quod verò tunc temporis non ſit obligatio ad votum illud, cuius executio reddita eſt impoſſibilis, commutandum in aliquid aliud poſſibile, notat Syl. in verbo votum. 2. quæſt. 6. Et confirmat per illud, quod ſupra relatum eſt ex D. Thomæ: nempe impedimentum, quod ab initio reddidiſſet votum inualidum, poſtea ſuperueniens, tollere obligationem illud implendi. Vnde patet nihil eſſe opus commutatione ad ſatisfaciendum ei. Capitulum autem. Quod ſuper his, De voto: vbi ob impedimentum ſuperueniens ſit voti commutatio: Syluester ipſe intelligendum eſſe ait, non de impedimento impoſſibilitatis, ſed difficultatis: quam antea notauimus non tollere voti obligationem.

Adhæc ſicut ſuperueniente poſſibilitate implendi partē voti, vouens tenetur, *prout dictum eſt*, illam exequi, ita etiam ſuperueniente impoſſibilitate implendi, non quidem totam voti materiam, ſed tantùm illius partem, excuſatio ſolùm eſt ab executione eius partis, quam impoſſibilitas impedit. Id quod locis citatis obſeruant D. Anton. Syl. Caiet. & Nauar. Et probatur: quia, *ex vulgato axiomate*, quæ ratio eſt totius ad totum, eadem eſt partis ad partem. Exemplum datur in hac re de fœmina quæ habens votum ſimplex caſtitatis, contrahit matrimonium: quo iam conſummato nequit quidem integrè caſtitatem ſeruare, cùm debitum cōiugale reddere teneatur. poteſt tamen ſeruare aliqua ex parte: nempe non petendo debitum, quod ei liberum eſt, non obſtante matrimonio. De qua re eliàs cùm de matrimonio.

282 De difficultate autem illa quæ hic moueri poteſt. An fœmina quæ virginitatem vouit poſtquam ſemel corrupta eſt obligetur deinceps ex vi voti, à venere abſtinere: quid tenendum ſit, explicatur diſtinctione. Si enim vouendo intendit ſolùm à prima venere abſtinere (quia ſolummodo volebat carnis integritatem cuſtodire) dubium non eſt, quin poſtquam ſemel eſt corrupta, votum ipſius ceſſet abſolutè; ideoque ipſa ſi velit, poſſit & contrahere matrimonium: & reddere atque petere debitum ſi contrahat, prout docent Caiet. 2. 2. quæſt. 88 art. 3. col. penultima in principio, & Nauar. in Enchir. cap. 16. num 43 Si verò intendit abſolutè virginitatem vouere, cùm talo votum ſit ſimpliciter negatiuum, puta de non cognoſcendo virum, etiamſi violata ſit: atque adeo virginitate amiſſa, votum fregerit, eàque de cauſa ſit illi agenda pœnitentia; adhuc tamen tenetur ad votum ipſū deinceps ſeruandum, prout ei poſſibile eſt; videlicet abſtinendo ab omni vſu rei venereæ. Ita docent Caiet. Nauar. & Sotus in ijſdem locis: eſtque ſententia D. Thomæ in citato art. 3. ad 2. & ſupplementi Gabrielis in eadē columna 2.

Adhuc ſupereſt dubium circa impedimentum impoſſibilitatis. An is qui nequit votum ſuum per ſe implere, teneatur implere per alium. Ad quod reſpondent Sylueſt. in verbo Votum 5 quæſt. 10. Roſella in eodem verbo 1. §. 13. Supplementum Gabrielis in prædicta quæſt. 1. lit. L. col. 2. Item qua D. Anton. & Angelus quos refert & ſequitur Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 55. reſpondent non teneri regulariter

Google

Et rationem reddunt: quia omne votum intelligitur fieri ſua conditione, ſaltem tacita, ſi mihi poſſibile fuerit. Additum vero eſt *regulariter* propter duos caſus, ab iiſdẽ authoribus memoratos, in quibus ea reſolutio non procedit. Prior eſt, quando votum tacitè ſaltem, ad tale quid extenditur; vt ipſum meliori modo quo poteſt impleatur, ſi impedimentum ſuperueniat impoſſibilitatis, taliter ipſum implendi, qualiter emiſſum eſt. Exemplum illi adſerunt ex Innocen. ad cap. Scripturæ, De voto, quod eſt: Si quis voueat profectionem ad Terram ſanctam pro ſubſidio impendendo aduerſus religionis hoſtes, & ſuperueniat impedimentum perpetuum talis profectionis: is inde non fit omnino liber, ſed teneatur per alium, ac meliori quo poteſt modo idipſum ſubſidium impendere.

Poſterior caſus eſt, cùm quis vouet aliquid quod certus eſt ſe nullatenus per ſeipſum poſſe executioni mandare: tunc enim tenetur per alium implere, ne votum ſit deriſorium. Ita poſt Panor. ad cap. licet, De voto, habent Sylu. Roſella, & Nauar. locis citatis. Refutantes eos, qui addunt caſum quo quis fuerit in mora impiendi votum; ſi quidem neglexerit illud implere quando poterat, vel ſua culpa effectus ſit impotens ad illud implendum. Namque ad nihil aliud quàm ad agendam de ſua culpa pœnitentiam inde tenetur: cùm impoſſibilitas ſuperueniens ex ſe vim habeat excuſandi ab executione voti: quandoquidem ex regula ſexta iuris in 6. nemo poteſt ad impoſſibile obligari. Si tamen votum fuerit reale, hæres illius qui vouit, tenetur ſupplere omiſſam voti adimpletionem, ſicut & ſoluere cætera debita ipſius, vt in præced. cap. 2. diuiſione penult. iam habitum ex Palud. & alijs.

De excuſatione ab ipſa voti executione, ratione intentionis vouentis.

SECTIO III.

284 NOtat Caiet. in verbo Votum cap. 4. ea intentione vouentis, quando ea fuerit certa, vota recipere poſſe quæcumque impedimenta, excuſationéſve ab executione. Ratio eſt, quia votum non extenditur vltra limites quos voluntas vouentis præſcripſerit: vnde fit vt ad illud præcisè obliget, ad quod vouens intendit ſe obligare. Id quod ſatis indicant verba illa Deut. 23. Facies ſicut promiſiſti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo loquutus es. Ratio verò eſt, quòd votum ſit quædam lex priuata quam ſibi ipſi ſua ſponte vouens imponit: & ideo talem ac tantam obligationem inducit, qualem ac quantam ſibi imponere, ipſe intendit. Commune eſt enim omni legi eatenus obligare quatenus legiſlator intendit. Quod ſi votum abſolutè emiſſum ſit ſine vlla interna limitatione, oportet (vt ibid. addit Caiet.) caſus occurrentes interpretari ſecundùm ſacros Canones, & veritatis doctrinam, atque adeo ſecundùm exigentiam materiæ voti, conſiderata ipſius intrinſeca natura, vel inſtitutione Eccleſiaſtica, atque circunſtantijs eamdem materiam comitantibus aut conſequentibus. Sic enim comparatum eſt, vt intentio vouentis, quæ principaliter fertur in voti materiam, accessoriè feratur in eiuſdem materiæ circunſtantias, prout illam hæ ſequuntur aut comitantur: ſiue ex natura rei, ſiue ex Eccleſiaſtica inſtitutione, *vt contingit in Eccleſiaſtico ieiunio*, adeout eo ipſo quòd vouens eas non excludit, nec mutat ſpeciali intentione, cenſeatur implicitè ipſas vouere.

285 Porro ex duobus hiſce documentis, tanquam fundamentis poſitis, Infertur primò, eum, qui vouet ſub aliqua conditione, nõ niſi eam ſecuta teneri ad executionem voti quod ſic intentione ipſi limitatum eſt. Hoc habent Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. artic. 2. concl. 1. Richar. eadem diſtinct. art. 5. quæſt. 3. D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. § 4. & ſatis indicat D. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 3. ad 3. Patet autem apertè ex priore fundamento ante poſito. Sed tamen (*vt bene Richardus ibidem notat*) ſi vouens malitiosè impediat euentum conditionis, non erit immunis à peccato violationis voti quam ſe velle ſatis oſtendit eo facto. Adde ex Sylueſtro in verbo Votum 2. quæſt. 2. quòd vouens, etiam non extante conditione, teneatur votum ſuum implere ratione ſcandali: ſi nimirum votum fuit publicum, & conditio fuit ſecreta, vel in corde retenta. Adde item ex eodem ibidem poſt D. Anton. loco citato: quòd ſi votum factum fuerit ſub pluribus conditionibus, nec vouens voluerit ſe obligare niſi omnibus illis extantibus: ipſum non antè teneri ad voti ſui impletionem, quam omnes extent. Ratio patet ex eo quod ante habitum eſt, votum poſſe recipere quæcumque impedimenta ex vouentis intentione, quando ea fuerit certa. Sed ſi vouens ſub pluribus conditionibus, nihil de dicta limitatione cogitauerit, aut an cogitauerit nécne, diſcernere nequeat, tunc tutius eſſe votum adimplere. Immo (inquit Sylu.) videtur neceſſarium. Pro quo facit, quòd ex capitulo Verum De conditionibus appoſitis, donatum interpoſita conditione, non poſſit poſtea à donatario reuocari. Vouens autem aliquid ſub conditione, donat illud Deo ſub conditione, qua poſita tenetur illud tradere. Nec enim obſtat alias conditiones præter eam additas eſſe: quia inde non licet potius inferre, copulatiuè eſſe voto oppoſitas ad effectum continuandi ſuſpenſionem obligationis donec omnes ſint adimpletæ; quàm diſiunctiuè ad effectum terminandi in vnaquaque earum, ſuſpenſionem quam obligationis.

Cæterùm quando ex verbis vouentis conſtiterit, conditiones eſſe ab ipſo appoſitas copulatiuè (vt cùm vouit certã eleemoſynã ſi à Principe officium obtineat, & filius recuperet ſanitatem) iudicari poteſt in dubio, tacitam intentionem ipſius fuiſſe non aliter obligare ſe voto ſuo quam extantibus omnibus appoſitis conditionibus: præſertim poſtea aduertat quod tunc noluiſſet alia ratione vouere. Ad hoc facit, quòd vbi non conſtiterit de cõtraria intentione vouentis, is ſemper intelligi debeat intentionem habuiſſe faciendi illud quod declarauit verbis, ea accipiendo ſecundùm propriam ſuam ſignificationem; ſique in hac ambigua ſint, ea interpretando iuxta vſum communem perſonæ vouentis, aut ſuæ regionis; aut iuxta circunſtantias alias, ex quarum obſeruatione ferri ſolet poteſtque iudicium de intentione vouentis. Qua de re pluribus Suarez De relig. tract. 6. lib. 4. cap. 7. dicto 3.

Infertur ſecundò, ex iiſdem poſitis fundamentis, Eum qui voto adimplendo, definitum tempus ſibi præſcripſit, teneri ſi poſſit in eodem præcisè, illud executioni mandare. Itemque eum qui vouendo voluit ſe ad ſtatim exequendum obligare, teneri ſtatim illud exequi, prout congruenter doctrinæ D. Thomæ 2. 2. *quæſt. 88. art. 3. ad 3.* tradunt Sylu. in verbo Votum 2. *quæſt. 3.* Sotus lib. 7. De iuſt. & iure *quæſt. 2. art. 2. circa 4. argumentum*, ac Nauar. in Enchir. *cap. 12. num. 41. & 54.* Et patet: quia tunc quoad id, certa eſt intentio vouentis. Quod ſi is qui vouit, vel nullatenus definiuit tẽpus voto implendo, vel nequit deprehendere ad quod tempus voluerit ſe obligare: tunc tempus executionis, ſeu in quo incipit obligatio exequendi voti, & vltra quod executionem ipſam differre peccatum eſt; æſtimari debet iuxta conſcientiam eiuſdem vouentis: nimirum vt ſi conſcientia ipſius dictet, quòd per annum aut duos annos expectare non ſit contra vinculum ſui voti, is non cenſeatur peccare exiſtendo in mora, tardandóue reddere Deo tale votum, ex Caiet. *in verbo Votum capit. 4. & ad prædictum D. Thomæ art. 3. in fine*, & ex Nauar. *in citato num. 41.* Et certè tale votum ſic eſſe piè interpretandum, ratio dictat: cùm par ſit credere, eam fuiſſe vouentis tacitam ſaltem intentionem: præſertim ſi probabiliter iudicet, quòd noluiſſet tunc ad illud citius implendum obligare ſe ſub mortali. Etenim pro regula generali habendum eſt ex Sylu. in verbo votum 2. q. 17. In fine: quòd homo per Votum non obligetur vltra illud quod actu cogitauit, aut quod ſi cogitaſſet, voluiſſet obligari: quia ſicut iuramentum non extenditur ad non cogitata veroſimiliter, ex capitulo Quemadmodum De iureiurando: ita nec votum, cuius par eſt, ac illius ratio.

Sed quæri poteſt, An ſi vouens nequeat ex conſcientiæ ſuæ iudicio deprehendere rationabiliter, vtrum ſit in mora nécne, teneatur ſtatim votum adimplere. Ad quod reſpondendum videtur: quòd ſi nequeat id ex circunſtantijs per ſe intelligere, teneatur expoſcere boni viri iudicium, illúdque ſequi, hoc eſt, ſtatim votum adimplere, ſi ita ille definiat: ſin contrarium ſtatuat, dilatio executionis probabiliter cenſebitur licere. In definiendo autem vir ille bonus ſingulares conditiones perſonæ & materiæ penſare debet: & aduertere ſi votum ſit intrandi religionem, ipſum de ſua natura, non eſſe ad finem vſque vitæ differendum: cum is qui illud emittit, intendat Deo in hac vita ſeruire; quod non præſtaret ſi iamiam moriturus ingrediatur. Idémque iudicium eſt de cæteris, quibus aliquid vouetur quod in morte non poteſt ſatis impleri, ex Palud. in 4. diſtinct. 38 quæſt. 3. art. 2. & Sylueſt. in verbo Votum 2. quæſt. 5. 287

In-

Digitized by Google

288 Infertur tertio ex prædictis fundamentis: quid reſpondendum ſit ad dubium, An qui voto præſcripſit certum tempus, intra quod non impleuit illud, teneatur adhuc ad eiuſdem obſeruationem: v.g. vouit quis hoc anno ieiunare certos dies, nec id impleuit: an liber ſit, vel adhuc teneatur ad ieiunium. Reſpondendum eſt enim, quòd ſi vouens illud præcisè tempus ſibi ad ieiunandum præſcripſerit ex deuotione, quam ad illud in Dei, vel alicuius Sancti reuerentiam habuit: tranſacto eo non teneatur alio tempore ieiunium omiſſum implere. Id quod annotant Caiet. in verbo, votum in fine, Sotus lib. 7. de iuſt. & iure qu. 2. *art. primo, circa 4. argumentum* & Nauar. in Enchir. *cap.* 12. *num.* 54. perinde ſcilicet ac ille qui in aliquo die Quatuor temporum aut Quadrageſimæ, aut vigiliæ alicuius feſti indictum ab Eccleſia ieiunium non ſeruat, alio die ieiunare non tenetur. At verò ſi vouens, tempus quidem implendi Votum præſcripſit ſibi: non tamen ad illud, *ſicut in præcedenti caſu*, reſpiciendo principaliter; ſed illud tanquam circumſtantiam externam adiungendo materiæ voti: tunc eo tranſacto perſeuerat obligatio implendi: vt cùm quis vouet ieiunare tribus diebus alicuius menſis, ſi votum intra eundem menſem non impleat, eo tranſacto durat adhuc obligatio implendi. Cui obligationi cùm primùm potuerit, tenetur ſatisfacere (*quod etiam loc. cit. habent Caiet. Sotus & Nauar.*) perinde nempe, ac quando Confeſſor ieiunia certorum dierũ in pœnitentiam iniungit, tenetur Pœnitens, ſi ea tunc omiſerit, eadem poſtea implere. Cæterùm totum iſtud ex antea traditis fundamentis conſequens eſt: quia in priore caſu vouens intendit ſibi aliquid imponere (v.g. ieiunium) tanquam onus certæ ac determinatæ diei, non autem in poſteriore caſu, vt patet per ea quæ ex Nauarr. in præced. num. 235. retulimus.

289 Infertur quartò ex iiſdem propoſitis fundamentis, quod ſi quis vouit in vigilia ſancti Laurentij v.g. non comedere panem: & adhuc poſtea vouerit nihil comedere præter panem diebus Veneris: ſi in talem diem vigilia illa incidat, neque vouens ſit certus de ſua intentione, is teneatur vtrũque votum de obſeruare, ſi poteſt ſine periculo grauis infirmitatis: ſin minus teneatur illud obſeruare quod prius emiſit, niſi poſterius fuerit præſtantius. Veritatis enim doctrina (iuxta quam ex Caiet. prædiximus interpretandum eſſe votum factum ſine limitatione intentionis) tale quid expoſcit: nempe, vt ſeruetur votum cùm poteſt: atque vt poſterius cùm incompoſſibile fuerit priori, non teneat niſi ſit de meliori bono. Quam reſolutionem habent D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 10. & Syluest. in verbo Votum ſecunda quæſt. 17.

290 Qui etiam in præced. 16. & ante ipſum D. Anton. in eodem. §. 10. de voto ieiunandi in feſto alicuius, Sancti cùm euenerit in Dominica, ceoſet diſtinguendum: vt ſi vouentis intentio fuit, ſe per ieiunium affligere, teneatur tunc iuxta communem Eccleſiæ conſuetudinem die Sabbathi præuenire ſi verò intentio fuit ſe ad deuotionem maiore per ieiunium diſponere, teneatur eodem die ipſum ſeruare: quoniam ea etiam ex parte eſt bonum opus conducens ad Dei gloriam. Quod ſi neutram intentionem habuerit, quia neuter eorum finium ei venit in mentem, debet vt in primo caſu ſe conſuetudini Eccleſiæ conformare: ſin vtrumque intendit, debet idem ſeruare quod in ſecundo caſu, propter eandem rationem.

Quo pacto ſit interpretandum votum eius qui ſine exceptione vouit ſe nunquam eſurum carnes in 6. feria, ſi in eam incidat feſtum Natalis Domini, habetur apertè ea caſu. De obſeruatione ieiuniorum: quòd talis debeat tunc à carnibus abſtinere, prout notat Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. tertia articulo quarto concluſione quarta. Addès in ſequenti quinta, eum qui vouit certa die vinum non bibere, ſi celebret debere ad ablutionem non aquã ſed vinum ſumere, quia id præceptum eſt Eccleſiæ, & non tantùm permiſſio, ſicut comedere carnes in die Natalis Domini.

Nonnulla alia notanda in ferendo iudicio de excuſatione a voti obſeruatione.

SECTIO IV.

PRimum eſt, *de quo Suarez in tract. 6. de relig. lib. 4. cap. 8. a num. quinto*, cùm neque ex verbis neque ex vouentis intentione determinari poteſt quidnam ſit, de quo votum emiſerit, liberum eſſe illi ex iis de quibus dubitat probabiliter, eligere quod maluerit. Nec enim tunc tenebitur amplecti id quod fuerit rigoroſius, quia non magis ad illud, quàm ad aliud de quo perinde dubitat, obligatur. Hinc idem Suarez num. 6. ſtatuit eum qui vouit, & æquè eſt in vtramque partem incertus, voueritne caſtitatem abſolutè, an cum determinatione ſi in aliqua religione admitteretur, aut voueritne caſtitatem, non intendendo priuare ſe vſu matrimonij, ſed ſolùm obligare ſe ad abſtinendum ab omni venerea voluptate illicita: aut voueritne religionis ingreſſum ad eam probandam, an ad profitendum & perſeuerandum perpetuò in ea. Statuit inquam in talibus, aliiſque ſimilibus vouenti liberum eſſe eligere partem minus onerosam, quando vtraque fuerit æque incerta. Qua tamen in re procedendum eſt maturo iudicio, ita nimirum vt diligentia adhibeatur, ad rei veritatem explorandam: atque verba quibus emiſsũ eſt votũ, ponderẽtur. Nã ſi ea oſtendãt votum eſſe factum de eo quod rigoroſum eſt, quidquid dubitetur de intentione, quæ ploxta ſunt, ſtandum eſt illis ob vehementem præſumptionem quam afferunt: niſi coniecturæ habeantur, quæ ſufficiant ad iudicandum probabiliter, quod intentio vouentis non fuerit adæquata ipſius verbis. 291

Secundum eſt, *de quo Suarez in eodem cap. 8. num. 9. & 10.* Quando in voto determinata rei qualitas aut quantitas nequit probabiliter ſciri adhibita morali diligentia, neque adhibito prudentis arbitrio: neque ex verbis quibus emiſſum, eſt votũ neq. ea circunſtatiis materiæ de qua eſt emiſsũ neque ex intentione vouentis: determinationem eiuſmodi relinqui huius arbitrio, tanquam poſitam in ipſius poteſtate, perinde ac fuit quando vouit. Atque hinc eſt quod ille qui ſine limitatione ſuæ intentionis vouit aliquid, quod poteſt tum maius, tum minus eſſe, ſatisfaciat præſtando illud quod eſt minus. Et ita ille qui vouit in eleemoſynam dare nummum aureum, cùm non omnis talis nummus ſit eiſdem valoris, ſed alius plus valeat, alius minus: neque ipſe hunc neque illum intenderit determinatè (adeout voti obligatio non cadat potius in vnum quàm in alterum) poteſt quem velit dare, prout expreſſis Armilla in verbo Votum numero 25. bene excipiens, niſi in mente habuerit dare illud quod maius eſt: aut niſi minus tale ſit, quod talem perſonam vouere Deo, ridiculum videri poſſit prudenti, nec bona ſed mala ſide in eo agi. 292

Pari modo ille qui vouit dare quotannis pauperibus vnam menſuram tritici, quæ in vſu, eſt diuerſæ quantitatis, nec conſtare poteſt quam determinauerit vouendo, poteſt eam quam velit dare, prout cum Hoſtien. tenet Angelus in verbo Votum 3 §. 22. & approbat Sylu. in eodem verbo 2. q. 55. quamuis indicens melius eſſe, vt det eam quam tunc cogitabat, aut quam determinaſſet ſi cogitaſſet. Ad quod cõfirmandum illi inducunt textum capituli Ex parte De cenſibus: vbi cùm non conſtaret, ſecundùm quam menſuram debitum quoddam ex voto, præcisè eſſet in obligatione: reſpondetur illud poſſe ſecundùm minorem menſuram ſolui, ceſſante conſuetudinis interpretatione. Qua de re Couar. ad cap. Iudicante De teſtamentis nu. 4. & 5.

Tertium eſt, Quando in vouendo nihil determinatum eſt de loco, in quo executioni mandaretur promiſſum, relinqui in arbitrio vouentis determinationem illius, ſicut & præcedentium, ob eandemque rationem. Et ita ei qui vouit ingredi aliquam religionem, liberum eſt ex monaſteriis eligere quod velit dummodo in eo religioſè viuatur, profeſſioque ſeruetur. Nam Doctorum conſenſus eſt, *vt tangit Suarez in eod. cap. 8. num.* 11. non ſatisfieri tali voto, ſi eligatur monaſterium in quo nec religioſè viuitur, nec profeſſio ſeruatur. Et ratio eſt: quia ſic nõ ſatisfit tali voto, quoad ipſius ſubſtantiam: ſiquidem vouere ingreſsũ religionis, idem eſt ac obligare ſe Deo ad aſſumendum ſtatum in quo religioſè viuitur. Videri poteſt Nauar. in Enchir. c. 12. nu. 45. & 46. Pari ratione is qui vouit aliquas preces fundere, tenetur eligere locum in quo poſſit id facere cum attentione. Hæc n. eſt con- 293

ditio, quæ intimè includitur in actu precandi Deum; adeo ut preces illas fundás ſine attẽtione, non ſatisfaciat voto, nec ſatisfaceret Miſſam audiens ſine attentione, ſi vouiſſet audire.

Quartum eſt Votum negatiuum, ſequi in eo naturam præcepti negatiui, quòd obliget ad ſemper & pro ſemper, eo tempore pro quo emiſſum eſt; niſi addita ſit aliqua limitatio intentione vouentis. Sic igitur ille qui vouit nunquam bibere vinum, quoties bibit peccat tanquam voti tranſgreſſor: qui verò vouit certo tantùm tempore non bibere, toties peccat quoties intra idem tempus biberit, niſi detur iuſta excuſatio. Votum autem affirmatiuum, ſic obligare ut perinde peccetur diu differendo illius executionẽ, ac eam omittendo, prout iam docuimus in præced. nu. 232, additis in num. 233. tribus caſibus, in quibus talis dilatio excuſatur à peccato. Vide etiam dicta in hoc ipſo capit. num. 286.

298 Quintum eſt finem voti non cadere ſub votum, ut nec finis præcepti cadit ſub præceptum (niſi fortè expreſsè vouentis intentio fuerit obligare ſe ad votum ex certo bono fine ſeruandum) neque enim is qui eleemoſynam dare vouit eo fine, ut ſatisfaceret pro ſuis peccatis: vel vouit ieiunium eo fine ut caſtigaret corpus, cenſebitur violaſſe votum, ſi ipſum executioni mandet quidem, non tamen illo ipſo fine quo vouit. Ratio eſt, quia non eo ipſo, quòd quis aliquo fine motus eſt ad aliquid vouendum, cenſendus eſt vouiſſe, idipſum promiſſum ſuum exequi ex eodem fine. Quare ad id non obligatur. Ad cuius conſequentiæ confirmationem facit: quòd interdum detur votum obligatoriũ, quod non poteſt impleri eo fine, quo factum eſt, cùm is fortè ſit malus, ideoque ex eo agi non debeat.

Poſtremum eſt: modum actionis non cadere ſub votum de ea factum; ut nec ſub præceptum de ea datum, niſi is pertineat ad eiuſdem ſubſtantiam, ſicut attentio pertinet ad ſubſtantiam orationis: vel niſi vouens directè intendat illam includere in voti obligatione. Ratio eſt quam habet Suarez in eodem cap 8. num. 15. quia votum obligat tantũ ad id quod formaliter aut virtute per ipſum promittitur. Modus autem actionis non promittitur per votum, niſi is vel in actione ipſa includatur, vel vouentis intentione, directè adiungatur materiæ tanquam pars. Quare extra hoſce duos caſus, modus actionis quæ vouetur, non cadit ſub votum ipſum: ita ut arbitrio vouentis relinquatur ſecundũ eum agere vel non agere, ad voti impletionem. Et ita qui vouit dare eleemoſynam, etiamſi nec ex charitate, nec ex habitu liberalitatis eam det, ſed ex vana gloria non cenſebitur voti reus: nec etiam qui vouit ieiunium licèt aliàs intemperate comedat, voto ſatisfacit, ſi ſumat tantùm vnam in die refectionem circa meridiem, nec vtatur cibis vetitis (quas conditiones ieiunium in ſua ſubſtantia includit ex Eccleſiæ conſuetudine) quia ſeruat totum quod ſpectat ad voti ſubſtantiam.

CAPUT XXI.

De irritatione voti.

SUMMARIUM.

295 *Quid ſit irritatio voti, & quorum ſit poteſtas irritandi.*
296 *Superiores, quorum eſt talis poteſtas non poſſunt irritare vota ab inferioribus facta de ijs, quorum ipſi habent liberam diſpoſitionem.*
297 *Vota quæ irritari poſſunt, tenent donec irritentur.*
298 *De eo quod vota inferiorum intelligenda ſint cum conditione, ſi Superior voluerit, non renitatur.*
299 *Diuerſa vis illarum conditionum; ſi Superior voluerit: & ſi Superior non renitatur.*
300 *Quatenus valeant vota a Religioſo facta de ſibi prohibitis.*
301 *De alijs inferioribus idem eſſe dicendum ac de Religioſo: & quid de Epiſcopo.*
302 *Irritatio voti facta ſine cauſa ab habente legitimam poteſtatem, tollit illius obligationem.*
303 *Ea cenſeri poteſt peccatum veniale in irritante, non tamen in illo qui ea vtitur.*
304 *Etſi peccet Superior ſine iuſta cauſa irritando votum ſubditi, in quod antea conſenſit, valida tamen eſt irritatio.*
305 *Et ideo ſubditus non tenetur ad voti ſui irritati obſeruationẽ: ne ſi quidem Superior pœnitentia ductus, concedat ipſi facultatem illud obſeruandi.*
306 *Votum de licentia Superioris emiſſum à ſubdito, poteſt interueniente iuſta cauſa licitè reuocari per eundem Superiorem.*
307 *Sententia dicentium vota irritata nunquam reuiuiſcere, non habet locum in votis vxorum, & ſeruorum.*
308 *In votis impuberum poteſt habere locum.*
309 *Itemque in votis realibus minorum 25. annis.*
310 *Explicatio dubij, an Superiores poſſint irritare vota ſubditorum emiſſa ab eis, antequam eſſent ſub ipſorum poteſtate.*
311 *Quæ vota vxoris poſſit maritus irritare.*
312 *Votum vxoris de non exigendo debitum, maritus irritare non poteſt: perinde ac poteſt de non reddendo: & quatenus poſſit irritare illud prius.*
313 *Votum continentiæ ab vxore factum quatenus maritus irritare poſſit.*
314 *Quatenus vxor poſſit irritare vota mariti.*
315 *Pater irritare poteſt omnia vota filij emiſſa ante pubertatis annos.*
316 *Quomodo in hac re accipiendi ſint pubertatis anni.*
317 *Quæ vota filij emiſſa poſt pubertatis annos pater irritare poſſit.*
318 *Votum ante pubertatem a filio emiſſum quatenus poſſit poſt eam irritari a patre.*
319 *Quis præter patrem, poſſit votum impuberis irritare.*
320 *Quæ vota ſerui poſſit dominus irritare.*
321 *Quantum Superior circa vota ſui Religioſi poſſit, quoad irritationem.*
322 *Valet talis irritatio, etiamſi Religioſus per ſuſceptionem epiſcopatus, poſtea liberetur ab obedientia, aut etiamſi illud fecisſet exequendum, cùm liberatus fuerit ab obedientia.*
323 *Votum quod Religioſus emiſit ante religionis ingreſſum, Superior ipſius irritare poteſt, niſi is adhuc ſit nouitius.*
324 *Qui comprehendantur nomine Prælatorum habentium poteſtatem irritandi vota ſubditorum: & quòd ea poſſit extendi ad Prælatas monialium.*

IRritare votum nihil eſt aliud, quàm per ſubtractionem materiæ aut libertatis eius qui vouet, illud reddere caſſum, ſeu obligandi vim ei adimere. Vnde irritare alterius votum, non pertinet ad poteſtatem Eccleſiaſticam (& multo minus ad ciuilem, pro quo faciunt quæ Suarez tradit De religione tract. 6, lib. 6, cap. 2.) ſed potius ad poteſtatem dominatiuam, prout expreſſit Armilla in verbo Votum §. 12. ſatiſque ſignificant Caiet. in verbo Votum cap. vltimo Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 64. Sotus lib. 7, de iuſt. & iure qu. quarta art. primo: deduciturque tum ea cap. 30. Numerorum, tum ex cap. Manifeſtum, & cap. Noluit 33. quæſt. 5. Cuiuſmodi poteſtas varia eſt quidem: ſed duplex in genere, vna in vouentem, qua huius voluntas ita ſubordinata eſt voluntati alterius, ut votum quod emittit, includat in ſe cõditionem, ſi ipſe alter conſenſerit, aut ſi non repugnarit. Huius generis ſunt poteſtates patris in filium, tutoris in pupillum, Prælati in religioſum ſuum: altera verò in materiam voti, qua vouens ſic alteri ſubijcitur, quoad illud de quo facit votum, ut in eo voluntas ipſius pendeat ab illius voluntate. Cuius generis ſunt poteſtates mariti in vxorem, & curatoris in minorem 25. annis, quoad bona quorum habent adminiſtrationem: itemque eius, cui res quæ vouetur eſt cõmunis cum eo qui illam vouet, aut quæ debetur ei ea iuſtitia. Nam tam hi, quam illi alij reuocare poſſunt tale votũ, tamquam factum in ſuum præiudicium. 295

Notanda circa irritationem voti ſpectatam vniuersè.

SECTIO I.

PRimum eſt, *ex Caiet. in verbo Votum ſub finem tertij capitis:* vota quidem ſubditorum facta de ijs in quibus ſunt ſubditi, pendere à voluntate Superiorum: non tamen facta de ijs in quibus non ſunt ſubditi: ſed ea eſſe abſolutè valida, tanquam facta de eo quod erat in eorum poteſtate: ut ſi vxor voueat non petere debitum coniugale: votum eſt validum etiamſi nollet maritus, cui non eſt ſubdita in eo, ſed ipſi par. 296

Secundum eſt, quoſdam poſſe irritare votum qui nequeunt in illo diſpenſare, vel illud commutare: & quoſdam non poſſe irritare, etiamſi poſſint diſpenſare, & cõmutare: quoſdam

quoſdam demum, *qui tam dominatiuam quam Eccleſiaſticam poteſtatem in aliquos habeant*, poſſe vota ipſorum tam irritare quam diſpenſare, & commutare.

267 Tertium eſt, vota quæ irritari poſſunt. Interim dum non irritantur, valida eſſe, vt notant cum Palud. *in 4. diſt. 38. q. 4. ar. 2. concl. 2.* Supplementum Gabrielis ead. diſt. *qu. 1. lit. V, in principio*, & D. Anton. 2. *par. tit. 11. c. 2. §. 6. circa finem*: addentes poſtquam votum irritatum fuerit, vouentem nec teneri illud ſeruare, nec debere contra voluntatem irritantis.

Sed aduerſus illud de voti validitate ante irritationum, meritò obijciat aliquis: Omne votum illicitum, eſſe inualidum. Sed votum quo quis id vouet in quo ſubijcitur alteri, eſt illicitum. Ergo & inualidum. Maior patet: minor probatur: quia per illud offert Deo rem alienum, quod non licet, vt nec alias de ea diſponere inuito domino, in quo furti ratio cernitur. Et ita D. Thomas 2. 2. q. 88. *ar. 8. in corpore*, expreſsè ait non poſſe quem per votum ſe firmiter obligare, in ijs in quibus alteri ſubijcitur, ſine illius conſenſu. Quod dictum refert & commendat Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 64. Cui obiectioni occurrendũ eſt, ſubditorum vota habere ſubintellectam conditionem; ſi ſuis Superioribus placuerit vel ſi illi non renitantur, quemadmodum Diuus ipſe Thomas habet in eodem art. 8. ad 4.

Cum qua conditione poſſe abſque Peccato vota ipſa
298 mitti, eſt ſatis perſpicuum. Id quod poſt D. Thomam annotant Syluest. in verbo Votum 3. in principio (rectè addens ſic vouentem peccare, quando non præſumit de Superioris ſui conſenſu: quia vouet quod non poteſt) & D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 6. in principio. Itaque valida ſunt talia vota, quamuis non obligent abſolutè: ſed tunc dumum cũ extat conditio ſubintellecta: puta ſi Superiori placuerit, aut ſi Superiori non diſplicueri, ex Caiet. in dicto cap. 3. verſu Subiectio demum, & Armilla in verbo Votum §. 7. Quorum ille admonet iſta, *ſi placuerit, aut ſi non diſplicuerit*, diſtinctè poni: quia quando votum fit de ijs quæ prohibita ſũt vouenti debet, *vt ipſum iu aliàdum fit*, ſubintelligi conditio, Si Superiori placuerit quando verò fit de non prohibitis, debet ſubintelligi conditio, Si Superiori non diſplicuerit.

Hinc eſt, quòd ſi Religioſus faciat votum de ijs quæ ſibi prohibentur: ſiue generali edicto regulæ, vt peregrinatio, per edictum, de non exeundo extra ſepta monaſterij: ſiue particulari Superioris prohibitione: vt ſi quis voueat facere peregrinationem, quam Superior interdicit: ſubintelligenda ſit conditio. Si Superiori placuerit. Sic autem faciat votum de non prohibitis, vt de fundendis aliquibus precibus, ſubintelligenda ſit illa alia conditio, Si Superiori non diſplicuerit: ſiue, Si Superiori nõ renitatur: vt ante habitũ eſt ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. octauo. Ad quem locum Caiet. columna 1. eamdem doctrinam adhuc habet, & poſt ipſum Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 67. ac Sotus de iuſt. & iure lib. 7 q. 3. art. 2.

299 Aduerte autem primò: referre plurimùm, vtra conditio dictarum duarum ſit ſubintellecta. Nam ſubintellecta conditione, Si Superiori placuerit quamdiu deeſt, expectaturque Superioris aſſenſus, Religioſus non peccat omittendo facere id quod vouit: ex Caiet. ibidem. Quod & aperta ratio conuincit: quia votum conditionatum non obligat ante poſitam conditionem. Subintellecta verò conditione, Si Superior non renitatur, quamdiu Superior non renititur inferior ad voti ſui obſeruationem obligatur: poſita nimirum conditione ſub qua emiſſum eſt. Hoc etiam habet Caiet. ibid. vt & Syluest. in verbo Votum tertio quæſt. 3. Nauar. in eod. cap. duodecimo num. 69. & Sotus in cit. ar. 2. Vbi poſt Syluestrum, refutat quod in contrarium Richar. in 4. diſt. 38. art. 4. quæſt. 1. abſolutè exiſtimat vota Religioſorum abſque licentia Prælati facta, non obligare, eſſeque nulla ipſo iure: adductus præcipuè authoritate Canonis Monacho 20. quæſt. 4. cuius verba ſunt: Monacho non licet votum vouere ſine conſenſu Abbatis ſui; ſi autem vouerit, frangendum erit. Quem canonem illi retorquent in ipſum. Nam cùm dicitur, frangendum eſt ſatis indicatur tale votũ non eſſe ipſo iure fractum ac nullum: etiamſi illud emittendo, peccatum fortè commiſſum ſit, non ſubintellecta conditione debita.

300 Aduerte ſecundò Religioſum qui de prohibitis, *atque adeo ſub conditione, Si Superiori placuerit*, votum fecit: teneri bona fide exquirere maturè ſui Superioris voluntatem: quo conſentiente in votum, tenetur illud adimplere, ex Caiet. & Soto, Armilla locis citatis Non conſentiente vero, votũ ipſum exinde irritum eſſe: ſi quidem is qui vouit pandat Prælato votum ſuum: ſi enim ſolùm petat ab illo licentiam faciendi opus quod vouit, putans bona fide id ſibi ſatis eſſe nec addat ſe de eo votum feciſſe: quamuis Prælato tunc licentiam negante ipſe excuſetur ab executione voti, *vt notant Caiet. in verbo Votum cap. 3. verſu Subiectio demum & 2. 2. q. 88. art. 8. col. 2. ac Nauar. in Enchir. cap. 12 num 69.* id tamen nõ ſufficit, vt votum dicatur eſſe deinceps irritum, ſecundùm eoſdem, & Sotum *lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 2. verſu At verò, et Armillam in verbo Votum §. 7.* Ratio eſt, quòd ad hoc vt votum irritetur, requiritur Superioris voluntas irritandi: quam non cenſetur habere, ſi neſciat votiuum opus eſſe, de quo ſit petitio.

Aduerte tertiò quæ hactenus de ſubdito Religioſo eiuſque votis diximus, ſimiliter de quoquis alio ſubdito vouẽte 301
eſſe dicendum, ex Caiet. loc. cit. ſecundùm quem, ſi votũ ponitur etiã Epiſc. reſpectu voti de ingredienda religione: quod ab ipſo emiſſũ, interpretandum eſt ſubintellecta conditione, ſi Papę placuerit: ideoque tenetur exquirere an ei placeat. Ratio eſt, quia Epiſcopo prohibetur religionis ingreſſus ſine Papæ facultate, vt intelligitur ex cap. Niſi cùm pridem. De renunciatione. & poſt D. Thom. 2. 2. quæſt. 189. art. 7. docent Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 3. Syluest. in verbo Votũ 3 quæſt. prima, Sotus lib. 10. quæſt. 2. art. 4. multique alij. Videndus eſt Suarez. De religione tract. 6. lib. 6. cap. 2. à num. 7. ad finum. vbi etiam declarat quatenus tale quid locum habere poſſit in Clericis qui tenentur Eccleſiæ ſeruire.

Aduertendum eſt poſtremò: quòd dominatiuam poteſtatem habens, etiamſi pro ſolo voluntatis ſuæ arbitrio, & 302
abſque vlla alia cauſa ſubditi ſui votum irritet, nihilominus eum liberet ab obligatione deinceps ſeruandi quod vouit. Id quod es Palud. *in cit. art. 2. concl. 1.* D. Anton. 2. *par. tit. 11. cap. 2 §. 6. ſub finem*, Nauar. notat. *in Enchir. cap. 12. nu. 63. & 73.* ſequiturque Sotus *in prius memorato art. 2.* & alij quos refert & ſequitur Suarez *in memorato lib. 6. cap. 1. num. 9.* Ratioque confirmat, quia tunc temporis Superior iure non vtitur in voto tacitè ſub recita conditione, ſi ipſe conſenſerit. Nota verò iſtud procedere quando ſubditi votu fuerint facta de ijs in quibus vouens ſubditur irritanti: facta enim de alijs, valent abſolutè, *vt iam ſupra aſſignimus*: nec per dominatiuum poteſtatem irritari poſſunt. Et ratio eſt, quia non eſt neceſſe, in ijs in quibus nihil præiudicatur tali poteſtati, ſicut in alijs ſubintellectam eſſe conditionem, Si ſuperior voluerit, aut non reſtiterit.

Dubia de irritatione voti vniuersè.

SECTIO II.

Sed dubitatur primò. An peccet Superior dum ſine cauſa votum ſubditi irritat. Atque Palud. & D. Anton. locis 303
ante citatis negant peccare: quibus aſſentiuntur Supplem. Gabr. *in 4 diſt. 38. q. 1. litera X, col. 3.* Sylu. in verbo Votum 4. *q. 2. dicto 6.* Sotus verò in lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 3. ar. 1. inquit in hoc culpam ſaltem venialem committi. Quæ ſententia eſt ſatis probabilis: quia iure ſuo quiſque vti debet cum ratione: præſertim in re tanti momenti. Pari quoque ratione teneri poteſt, Religioſum à Prælato ſuo petentem abſque cauſa ſufficienti, irritationum voti quod emiſit, non peccare pluſquam venialiter. Nam ipſe quoque in eo vtitur iure ſuo. Atque eam eſſe communem ſententiam Suarez notat in ſequenti cap. 7. num. 16. alias rationes bonas pro ea adferent.

Dubitatur ſecundò. An ſi Superior in votum ſubditi ſemel conſenſerit, poſſit rurſus illud irritare. De quo dicendũ 304
eſt primò: certum eſſe, quòd Superior peccet, ſi id faciat ſine iuſta cauſa, & pro ſolo voluntatis ſuæ libito: prout patet ex cap. Manifeſtum 33. quæſt. 5. vbi id aſſeritur, per illud Numerorum 30. dictum de voto vxoris. Sin autem contradixerit poſt quam reſciuit, *maritus ſcilicet*, portabit ipſe iniquitatem eius, *nempe vxoris*. Idque annotant Caiet. *in verbo Votum, cap. vltimo, & 2. 2. q. 88. ar. 8.* itemque Supplementum Gabrielis & Sylu. ac Sotus locis citatis Quod peccatum mortale eſſe poſt Caiet. in eodem art. 8. col. 3. circa mediũ, habet Nauar. in Enchir. *cap. 13. nu. 79.* & ex alijs *quos ex eo ſeq. c. 8. nu. 8.* Et ratio eſt, quia in eo cernitur, *vt Caiet. loquitur*, violatio & diſſolutio vinculi ad Deum: in qua eſt notabilis irreuerentia diuinæ maieſtatis. Cui vinculo ſe quodammodo obligauit, quando votum confirmauit.

Concedendum nihilominus eſt, quòd hoc non obſtante,
irritatio ipſa facta ſine cauſa, teneat: ea Caiet. Soto, &
Nauar. locis citatis & alijs quos Suarez refert, & ſequitur
in eodem cap. 8. num. 4. Ratioq; eſt quia Superior per prædi-
ctum conſenſum in votum, non abdicat à ſe poteſtatem ir-
ritandi illud, ſi volet. Nec enim dans licentiam ſubdito, fa-
cit eum ſui iuris, aut concedit ei operari vel obligere ſe ali
ter, quàm a ſe dependentar: itaut poſſit datem licentiam
reuocare & impedire opus. Et ita vſu receptum eſſe vide-
mus in licentijs, quæ paſſim a Superioribus, dantur jis qui
ſubſunt ſuo regimini.

305 Inda autem conſequens eſt, quòd ſubditus interuenien-
te eiuſmodi irritatione poſſit abſque peccato non adimple-
re quod vouerat, quemadmodum ijdem affirmant: & Ca-
iet. in dicta columna 3. probat: quia Superior conſentiens
in votum ſui inferioris, ei tantùm tribuit poteſtatem vten-
di ad Dei obſequium re ea quam vouet; nec ebdicat à ſe
illius dominium: vt neque is qui alicui tribuit ſuum vas dā-
dum elteri in pignus, priuet ſe eiuſdem vaſis dominio: ſed
tantùm in dictum vſum concedit. Quem vſum dum impe-
dit per ſuam dominatiuem poteſtatem, alter excuſatur à
præſtande promiſſione quæ fuerit de eo facte: Procedit en
tem iſtud etiam in caſu in quo Religioſus de licentie ſui Su
perioris tala votum feciſſet ea Soto loco cit. contra Richer.
in 4. diſtin. 38. art. 4. quæſt. 3. quia eo non obſtante, Religio-
ſus menet ſimpliciter ſubditus, nec Prælatus ipſius orba-
tur ſua euthoritate. Porro ſi Superior poſtquam ſemel vo-
tum ſine cauſa irritauit, pœnitentia ductus, facultatam il-
lius ſeruandi reſtituat ſubdito: is non tenetur denuo ſer-
uare, ex Armilla, *verbo votum, §. 12. in fine*, Roſella Votum 2.
§. 6. Sylu. Votum 4. quæſt. 2. dictu 3. Ratio eſt: quia votum
validè irritatum cum annulletur, non reſumit vim obligen-
di, niſi quis denuò vouaet. Pro regula enim habetur, *quem-
admodum Sylu. loco cit. notat*, quòd obligetio ſemel eatincta
non reuiuiſcat, ex lege Cum ea cauſa, Cod. De remiſſione
pignoris.

Dicendum eſt ſecundò de propoſita dubitatione: quòd
306 Superior votum de ipſius licentia emiſſum, poſsit ſi legiti-
mam hebeet cauſam, licitè irritare, prout expraſsit Sotus
lib. 7. Da iuſt. & iure quæſt. 3. art. 1. rectè inquiens interdum
fieri, vt Superior id ad quod bone daceuſe facultatem con
ceſsit, quodque ratum habuit, ritè recteque reuocet rebus
mutatis. Probatur verò hoc dictum: quia cùm in Superio-
re poſt detam licentiam, adhuc reſideat poteſtes ita irri-
tandi vota per eam emiſſa, vt ſi irritatio fiat de facto, ea va
leat, iuere ſupredicta: ſanè adueniente de nouo ceuſa in-
ſta, irritationem (quam de facto tantùm, adeoque cum pec
ceto aliàs facerat) poteſt de iure, liciteque facere. Adde
potiori etiam ratione, poſſe Superiorem ceuſe legitima in-
teruenieute, reuocare facultatam quam ſubdito ed vouen-
dum conceſſit, ſi adhuc res ſit integra, necdum ſubditus ip-
ſe votum emiſerit. Poſt illud emiſſum verò, negandum non
eſt, quin ſi contingat Superiorem qui facultatem vouendi
conceſsit, ad Prælaturam Eccleſiaſticam euehi, is licitè poſ-
ſit ex cauſe legitima in voto ipſo diſpenſare: eadam prorſ-
ſus ratione qua potuiſſet ſi facultatem vouendi non dediſ-
ſet, *ex Caiet in 2. 2. q. 88. ar. 8. col. 3. ſub finem*: vbi retionem red
dit: quia conceſsit in ſua perſone, tanquam domiona rei
promittandæ; & diſpenſat in perſona Dei cuius gerit vices.
Vnde non eſt cenſendus reuocator ſuæ conceſsionis, aut
inhibitor ſeruandę promiſsionis, ſicut cenſeretur irritādo.

Dubitatur Tertiò. An ſi vota ſubditorum ſint irritete eb
307 habeute poteſtatem non perpetuam, illa ſtatim ac ceſſeue-
rit ſtatus ſubiectionis, reuiuiſcant; ſeu robur vimque obli-
gandi reſumant. v. g. An ſeruus quando iam fuerit ſui iuris,
teneatur implere votum a ſe in ſeruitute emiſſum, etiamſi
dominus illius tunc irritauerit. Ac quemnis Neuar. in En-
chir. cap. 12. num. *66. citans Durand. Caiet. et Angelo*, atque
Supplementum Gebrielis in 4 diſtinct. 38. q. 1. lit. X, ſub init-
tium, ec Sotus lib. 7. De iuſt. quæſt. 3. art. 1. paulò ante ſolutio
nem argumentorum, negent ebſolutè talia reuiuiſcere. At-
tamen pro reſolutione huius dubij videtur dicendum: ſi a-
gemus de votis vxorum & ſeruorum, illa irritari non poſſe
à marito, aut à domino, niſi pro eo tempore in quo eis præ-
iudicare cenſentur. Itaut ceſſente iure quod habent in ta-
les perſonas, ea ad voti execution em teneantur: quia in tā-
tum, non plus, poteſt quis alienum votum irritare, in quan-
tum ius ſuum ſe in eum extendit, Sicque ſentit Palud. in 4.
diſt. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 4. & 5. ac idem ex eodem & ex
Innocentio in cap. Scripturę, De voto, ac ex Roſella Votum
2. n. 7. Sylu. refert in verbo Votum 4. q. 2. dicto tertio.

Si verò egamus de votis quæ filij impuberes emittunt 308
videtur omnino admittendum, quòd vbi ſemel à Superio-
re, puta à patre, irritata ſunt, nunquam amplius reuiuiſcāt,
reſtaurenturve. Talis enim irritatio non tam ſit ratione præ
iudicij, quod votum adfert Superiori, quàm quia intra an-
num 14. maſculi, & intra 12. fœminæ, non putantur ſuffi-
cienti pollere iudicio ad abſolutè & independenter obli-
gandum ſe votis: ideoque facta ab illis cenſeantur obliga-
re tantùm ſub conditione, ſi Superior, cuius regimini ſub-
ſunt, conſenſerit. Quem conſenſum, quia irritatio omnino
excludit, conſequenter tollit omnino obligationem, quæ
non niſi illa poſita vim habet. Sic igitur quoad impuberes,
recipienda eſt ſententia Nauarri, vt & aliorum, qui abſolu
tè negant vota impuberum irritata reuiuiſcere.

Nulla autem apparet ratio dubitandi quin vota vxorū,
vel ſeruorum, vel perſonalia filiorumfamilias, quæ emiſe-
rint exequenda illo tempore, quo fuerint ſui iuris, nequeāt
mariti vel domini vel patresfamilias irritare. Qua in re
omnes conſentire notat Nauarr. in Enchirid. cap. 12. num.
66. Quamquam quod Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 3.
ar. 1. ante ſolutionem argumentorum docet in contrarium,
admitti poteſt quoad vota quæ filij impuberes emiſerint
ſub prædicta forma: ſeu animo exequendi ea poſtquam
ipſi fuerint ſui iuris. Nam patrum poteſtas in filios impube-
res ea eſt, vt cùm voluntas horum ſit ſimpliciter illorum ar-
bitrio alligata (vt Sotus ipſe loquitur) illi poſſint ebſolutè,
& non tantùm ratione præiudicij, vota eorumdem filiorū
irritare: adeout taliter irritata nullatenus deinceps obli-
gent, niſi denuo legitimè fiant.

Quod idem videtur regulariter dicendum de votis reali 309
bus, quæ puberes ſed minores 25. annis emiſerint exequen-
da eo tempore quo habuerint ſuarum rerum edminiſtratio
nem. Nam & hæc poſſunt a talium patribus, & curatoribus
irritari: ſiquidem horum quoque poteſtas irritandi non re-
ſpicit ipſorum præiudicium, ſed in ijſdem minoribus defe-
ctum iudicij pleni, & ſufficientis ad diſtrahendum alienen
dumve res ſuas. Ita docet Sotus ſub finem citati art. primi,
ad 2. argumentum, & in ſeq. art. 2. circa medium, & ante eū
Syluester in verbo Votum 4. quæſt. 2. dicto 2. Cui doctrinæ
contradicit quidem Nauar. in cit. numero 66. ſed ſatis bona
eſt ratio qua nititur Diai autem regulariter, propter vota
filijfamilias, facta de peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi,
in quibus alia eſt ratio propter eorum materiam, quæ non
eſt ſubiecta alterius, quam vouentis poteſtati.

Dubitatur quarto. An poſsint Superiores irritare vota 310
ſubditorum emiſſa ab eis, antequam eſſent ſub ipſorum po
teſtete. Et quidam Richard. in 4. diſtinct. 38. artic. quarto
quæſt. 1. agens de votis quæ vxores antequam nuberent emi-
ſerunt, & de votis quæ Religioſi fecerunt ante profeſſionē,
affirmat poſſe; quod Roſella ſequitur in verbo Votum 2. §.
7. & 14. Atque generaliter, tam quoad cæteros ſubditos, quā
quoad prædictos, eſſeuerat Syluester in verbo Votum 4.
quæſt. 2. in principio. Quorum ſententia ſuffragetur: tum
ratio, quia per mutationem ſtatus in matrimonio, ſic muta
ta eſt materia voti, vt coniux ipſum ſeruare nequeat, renuē
te altero coniuge, cui in ipſe quod poſsidet legitimè, præiu
diceret. Tum etiam D. Auguſtinus relatus in cap. Noluit,
33. quæſtione quinta, cum agens de votis vxoris eit: Si ad-
huc innuptæ concederat pater vota perſoluera, ſi antequā
perſoluerit nupſerit, & viro eius hoc cognitum non pla-
cuerit, non perſoluat, & hoc omnino ſine peccato. Quæ
verba tam ſunt aperte vt in eam ſententiam trahi re ſliceat,
ſuis tamen limitationibus reſtrictam. Nempe vt intelliga-
tur de ijs votis, in quibus irritantes, ſuperioritatem habent,
iuxta tradita initio huius capitis, Quod etiam loco citato
Syluester ſatis indicauit. Deinde vt, *iuxta dicta in explicatio-
ne præcedentis dubij*, ſic accipiatur talis irritatio, vt ſi egerur
de votis ſeruorum & vxorum, ea ſolùm proſit, dum non fue
rint ſui iuris. Si verò egetur da votis etiam perſonalibus
impuberum, aut de realib. puberum quidem, ſed minorum
25. annis, irritatio eorum facta à patribus vel tutori-
bus, aut curatoribus, valeat abſolutè & in omne
tempus. Si demum agatur de votis Religio-
ſorum, irritatio illorum per Prælatos
ſortiatur effectum, iuxta ea quæ
in fine huius capitis de illis
dicenda ſunt in
particulari,

De mariti poteſtate irritandi vxoris vota.

SECTIO. III.

DE votis ſingulorum ſubditorum, quoad irritationem, ſunt particularia dubia quæ præcedentibus adiungere oportet.

Dubitatur ergo quintò. An maritus omnia vxoris vota poſ-
311 ſit irritare. Ad quod Sotus lib. 7. De iuſtitia & iure quæſt. 3. art. 1. paulo poſt medium, nonnullique alij quorum meminit Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 40. num. 83. affirmatiuè reſpondent. Sed oppoſitum verius eſſe Suarez oſtendit, De religione tract. 6. lib. ſexto cap. 4. & ſatis indicat Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 5. dum vult maritum poſſe votum vxoris irritare tantummodo, prout per illud læditur ius ipſius. Idem expreſsè docet in Enchir. Nauar. cap. 12. num. 65. in fine, cùm ait, non poſſe maritum vxoris vota irritare, niſi ea quæ ſibi præiudicant. Itemque Caiet. in verbo Votum cap. 3. ſub finem, cùm ait abſolutè validum eſſe votum vxoris de non petendo coniugali debito; quia in eo, non ſubdita, ſed par eſt marito. Idem iudicandũ ſimiliter eſt de alijs votis, in quibus nullum mariti cernitur præiudicium, eoquòd ſiant de illis, quorum reſpectu vxor eſt ſui iuris, nec ei ſubdita: vt de actionibus poſitis in præcepto; de mandandis executioni tempore viduitatis, ſi ea euenerit: aut exequendis quidem tempore matrimonij, ſed quæ non ſint contra mariti ius. De talibus enim emiſſa vota (vt iam antè ex ipſo Caiet. admiſimus) abſolutè, & independenter à marito, valent: proindeque ab eo irritari non poſſunt.

Ad quod confirmandum induci poteſt textus in capitulo Quidam, & in cap. Placet, De conuerſione coniugatorum: præſertim ſuppoſito, quod ibi agatur irritatione voti, facta à coniuge, prout ipſe quoque Sotus *in eodem art. 1. paulo ante ſolutionem argumentorum*, concedit: vt & Supplementum Gabrielis *in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. lit. X, circa initium & Caiet. 2. 2. quæſt. 88. art. 8. col. antepenult.* Et certè idem tanquam antedictis conſentaneum ſequendum nobis eſt. Et maximè cùm non debeat vxor cenſeri eſſe ordinariè ea iudicij tenuitate vt in omnibus à marito dirigi debeat, perinde ac impubes à parente: alioqui enim omnia fœminarum vota, etiam maiorum 25. annis, eſſent irritabilia; quod nemo dixerit.

Conſtitutum ſit ergo, maritum vxoris vota irritare poſſe non omnia: ſed aliqua tantùm: nimirum ea quæ præiudicans ſibi in vſu matrimonij, educatione liberorum, & gubernatione familiæ. Non enim eſt alia ſubiectio vxoris ad virũ quàm quæ naſcitur ex vinculo matrimonij, per quod vir eſt caput mulieris, prout dicitur ad Epheſ. cap. 5. verb. 23. Sed ea vi talis vinculi, ſequitur tantùm ſubiectio neceſſaria ad matrimonialem ſtatum, ſeu ad matrimonij vſum, educationem liberorum, & familiæ gubernationem. Ergo maritus ea tantùm vxoris vota irritare poteſt, quę illi in talibus præiudicant. Vnde inferre licet, quòd ſi vxor vouerit non peccare mortaliter, aut abſtinere ab hoc vel ab illo peccato veniali, maritus non poſſit ipſius talia vota irritare, prout notauit Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 61. Idem quoque aſſerẽs de voto ieiunandi ab ea emiſſo: ſed negandum non eſt, quin ſi caſus contingat in quo tale votum præiudicet marito, is illud quatenus tale fuerit, irritare poſſit.

312 Licet etiam inde inferre, maritum non poſſe irritare votum quod vxor emiſit de non exigendo coniugale debitũ, id eſt, de non compellendo eumdem maritum ad illud reddendum. Nam in eo non præiudicat ipſi, cui non ſubijcitur ea ex parte, ſed ſui iuris eſt: & ideo poteſt ſine facultate ipſius, ſe taliter obligare, quemadmodũ notat Nauar. in præced. numero 60. & patet ex cap. Quidam, & cap. Placet ſupra memoratis. Secus verò dicendum eſt de voto non reddendi debitum, emiſſo ab vxore: quia tale cedit in præiudicium mariti, vt ſatis patet. Immo & de voto non petendi debitum ab vxore emiſſo, quando matrimonium inde ipſi marito redditur oneroſum, in eo, quòd compellatur ſemper petere debitum: aut quòd præ verecundia plerumque petere non audeat, quemadmodum notant Sylu. in verbo Matrimonium 7. quæſt. 5. dicto 4. & Nauar. in cit. num. 60. Verũ eſt tamen, quod ſi vxor votum de non petendo debitum faceret non cauſa ſui, ſed tantùm mariti ad ei complacendũ, ipſum nõ poſſit ab eodem marito irritari: quia in eius commodum, & non in præiudicium emitteretur. Hoc inſinuauit Nauar. cùm in eodem num. 60. dixit, votum vxoris de non exigendo & non petendo coniugale debitum, valere quatenus ei ſoli præiudicium facit. Idemque ſatis expreſsè docet Sylu. in verbo Votum 5. quæſt. 5. num. 5. circa medium.

Hic quæri poteſt, An ſi vxor faciat votum continentiæ de 313
conſenſu mariti, poſtquam matrimonium iam eſt ab ipſis conſummatum, maritus ipſe poſſit illud irritare; quatenus præiudicium ſibi adfert. De qua re illud certum eſt, quòd ſi abſque legitima cauſa id faciat, peccet grauiter, iuxta antedicta dub. 5. An verò irritatio totaliter facta valeat, in controuerſia verſatur. Nam Panorm. ad cap. Chariſſimus. De conuerſ. coniug. *cuius meminerunt Roſella in verbo Votum 3. §. 2. & Sylu. in memorata quæſt. 2. circa finem*, affirmat valere: cui cõſentit Sotus *lib. 7. quæſt. 3. art. 1. pag. 4.* inquiens maritum poſſe omnia vxoris vota reuocare. Et verò Sylu. in eadem quæſt. 2. ex ſententia D. Thomæ & Ioannis de Neapoli, abſolutè negat valere; quod Nauar. ſequitur in citato cap. 12. num. 61. & ſententiam tutiorem eſſe notat Roſella in citato §. 2. ſub finem: addens & eſſe communiorem; eamdemque expreſſe habet Gratianus in cap. Manifeſtum 33. quæſt. 5. Procedit verò ſiue vir eam licentiam dederit in ſecreto, ſiue in facie Eccleſiæ, ſeu coram Prælato, vt vult Sylu. ibidem. Illud interea concedens, *ſicut & Roſella*, quòd ſi vir non conſenſit voto, ſed ſolùm ad tempus diſſimulauit, vxor viro contradicente eidem voto, prout ipſe præiudicat, teneatur obedire. Adde quòd Paludanus attigit in 4. diſtinct. 38. quæſt. 2. art. 2. concl. prima: quòd ſi vir facultatem quam dedit vxori vouendi continentiam, reuocet antequam ea votum emittat, ipſam non poſſe deinceps vouere, niſi renouata eiuſmodi facultate.

Quæri adhuc hic poteſt, An vxor quoque poſſit mariti 314
vota irritare. Reſpondendum eſt autem affirmatiuè, quoad vota in quibus eiuſdem vxoris præiudicium cernitur, ex ea parte qua ei præiudicant; vt rectè annotant Sylu. in verbo Votum 5. quæſt. 1. & Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 65. Pro quo Suarez in citato cap. 4. à num. 8. pluribus authoribus citatis, rationem adfert: quòd aliqua vota viri poſſint eſſe in præiudicium vxoris; quæ iniqua erunt, ac etiam inualida (vt ſcilicet Deo minimè accepta, tanquam facta de ijs quæ præiudicant tertio) niſi includat conditionem: ſi vxor conſenſerit, vel non repugnarit. Sic autem illa pendere ab vxore, idem eſt ac ab ea irritari poſſe. Eiuſmodi autem ſunt vota realia, quæ maritus implere non poteſt, niſi diſſipando, alienandóve aliquid de bonis vxoris: & perſonalia quæ vir nequit implere, niſi priuando vxore vſu corporis ſui, aut adiutorio illi ad vitam neceſſario: vt fieri poteſt per longam peregrinationem. Atqui hinc, cùm vxor & vir quoad debitum cõiugale attinet, pares ſint iure: vt deducitur ex D. Paulò in priore ad Corinth. cap. 7. in initio, & ex cap. Gaudemus, De diuortijs, vt ſi maritus voueat debitum non reddere, poſſit ab vxore tale votum irritari. Quod idem dicendum eſt, ſi is votum emitteret de non petendo debitum, quatenus id ſimiliter eidem vxori, *vt ſic dicam*, præiudiciabile & oneroſum, prout tangunt Nauar. in citato cap. 12. num. 61. & Sotus in cit. pag. 4. verſus finem. Cæterùm ſi vterque pari conſenſu vouerit continentiam, neuter poteſt alterius votum irritare, ex D. Auguſt. epiſt. 199. quod refertur 33. quæſt. 5 cap. Quod Deo. Et ratio eſt, quia tunc iure ſuo irritandi vterq; ceſſit: cùm neuter ſine ſacrilegio poſsit, ſiue reddere ſiue petere debitum coniugale. Latè de hac re Thomas Sanchez lib. 9. De matrimonio, diſput. 39. & quatuor ſequentibus.

De poteſtate patris irritandi vota.

SECTIO IV.

SExtò principaliter dubitatur, Quo pacto intelligendũ ſit, patrem poſſe filij vota irritare. Ad quod reſpondetur duabus propoſitionibus.

Prior eſt, Omnia vota filij ſiue realia ſiue perſonalia, poſ- 315
ſe à patre irritari, ſi idem filius illa emiſerit ante pubertatis annos (qui ſunt decimuſquartus in maſculis, & duodecimus in fœminis: Inſtitutis Quib. modis tutela finitur, & Cod. Quando tutores vel curatores eſſe deſinant, lege vltima.) Hæc eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 88. art. 9. colligitùrque ex capite Puella, 20 quæſt. 2. Ratio verò eſt, *quam habet Suarez in memorato lib. 6. cap. 6 num. 2.* quia filius iure naturæ ita eſt ſub poteſtate patris, vt ante vſũ rõnis, voluntate patris regi debeat, acſi ea eſſet ſua met voluntas. Et a dep^o vsũ rõnis licet poſſit

liberè operari, quia tamen illam habet valde imbecillam ac tenuem, conſentaneum eſt rationi, vt per aliquod tempus pendeat à voluntate patris; ſaltem quoad firmitatem obligationis, qua ſe ad aliquid adſtrixerit, itaut non ſit firma omnino, donec pater illam approbet: & maximè in negotio grauiſſimo, quale eſt obligationis ad Deum, quæ per votum contrahitur. Quia igitur conditio impuberis vouentis, eſt vt dependeat à patris poteſtate cuiuſcumque materiæ reſpectu, fit vt in omni voto ipſius includatur conditio: niſi pater repugnarit: ideoque & locum habeat irritatio.

Aduerte autem nos ſupponere, impuberes vota emittentes, tales eſſe qui (iuxta ſuperius dicta) eo rationis vſu polleant, vt valide vouere poſſint; alioqui enim ſuperflua eſſet irritatio: cùm vota hoc ipſo quod irritantur, valida eſſe ſupponantur: adeout meritò ab omnibus, *vt habet ibidem Suarez numero* 5. reprehendatur ſententia Hugonis, ſentientis quod ſi puer infra annos pubertatis vouerit aptus ad perfecte deliberandum, votum ipſius non ſit irritabile.

Quouſque autem cenſeatur quis infra pubertatis annos
316 manere ad hoc, vt vota eius per patrem ipſius irritari poſſint, prout iura ſtatuunt, 20. quæſt. 2. cap. 1. Nauar. quidem in citato numero 65. & ſequenti 68. ac 70. in principio, innuit non eſſe ſemper cenſendum impuberem, ſeu adhuc infra pubertatis annos manere maſculum, qui intra 14. & fœminam quæ intra 12. annum adhuc ſit: quoniam impuberes iudicatur tantùm illi, qui adhuc ſunt in ea ætate in qua nondum apti ſunt ad matrimonium. Conſtat autem aliquos (malitia ſupplente ætatem) aptos eſſe ad matrimoniũ ante illam ætatem. Qua de re Caiet. ſecunda ſecundæ qu. 88. art. nono. Sotus in quartum diſtinct. 35. quæſt. vnica ar. 3. Couar. in epitome quarti Decret. par. 2. cap. 5. numero 2. & 3. Verùm aperta eſt Diui Thomæ doctrina in cit. art. nono: abſolutè, & ſine reſtrictione aſſerentis votum eius qui rationis vſum iam attigit, obligare quidem, ſed ita vt poſſit irritari per parentes, quorum curæ ſubiectus adhuc manet. Quod eſt irritari poſſe à maſculo emiſſum ante 14. annum, & a fœmina ante 12. neque par ratio eſt de matrimonio & de voto: quia annus pubertatis ad matrimonium requiritur, *vt rectè loco cit. Couar. declarat*, tanquam index aptitudinis ad illud: quæ aptitudo, vt prædiximus, poteſt annum illum præuenire. Ad votum irritabile verò, talis annus requiritur, tanquam index ſubiectionis, quæ in puero perſeuerat donec attigerit annum 14. & in puella donec 12. Eamdem D. Thomæ doctrinam expreſsè tradunt Roſella in verbo Votum 2. §. 3. & Sotus lib. ſeptimo, De iuſtitia, & iure quæſt. 3. art. 2. Ex cuius modo loquendi haberi videtur, impuberem eſſe iudicandum, maſculum quidem qui 14. fœminam verò, quæ 12. nondum impleuit annum. Quod ſatis apertè expreſſit Syluester in verbo Impubes, inquiens, Impubes, dicitur maſculus donec compleuerit 14. annum, fœmina vero duodecimum. & apertius Palud. in 4. diſtinct. 38 quæſt. 4. art. 2. concl. ſeptima, inquiens, *congruenter gloſ. ad cap. Firma 20. q. 1.* quod non ſufficiat attigiſſe, ſed oporteat eſſe in fine 12. vel 14. anni ætatis.

Poſterior propoſitio eſt. Quòd ſi filius poſtquam iam eſt
317 pubes, hoc eſt, ſi maſculus, poſtquam exceſſit decimumquartum annum & fœmina duodecimum, vota aliqua perſonalia emittat, *vt ingrediendi religionem, vel ieiunandi certo die*, pater nequeat illa irritare; ſed filius ipſe, etiam illo reclamante, teneatur ea implere. Hæc habetur ex cap. Puella, 20. quæſtione 2. & traditur à D. Thom. ſecunda ſecundæ quæſt. 88. art. 9. in fine corporis, & à D. Antonino 2. parte titulo 11. ca. 2. §. 6. dicto 3. Roſella Votum 2. §. 5. Syluestro Votum 3. quæſtione 6. Soto in citato art. 2. & ab alijs communiter. Ratio verò eſt, præter ceteras, quas adfert Suarez in prius memorato lib. 6. cap. 5. quòd de iure naturali ad abſolutum valorem voti, requiratur ſolummodo ſufficiens diſcretio rationis, & materia obligationis capax, ſine præiudicio alterius. At in filiofamilias pubere, eſt plena diſcretio: prout ius canonicum non temere præſumit. Ergo filiusfamilias poteſt votum facere firmum & validum, ſi materia ſit honeſta, etiam ſi pater non conſentiat: dummodo ei nihil præiudicet. Exemplum eſt: ſi voueat moderatam orationem, vel abſtinentiam, aliudve quod nihil impediat obſequium patri pro ratione ſtatus ſui debitum in adminiſtratione rei familiaris, vel gubernatione familiæ. Quòd ſi aliquod tale votum (perſonale inquam filij familias) factum fuerit in præiudicium patriæ poteſtatis, id eſt, quod impediat expeditum domus ſeu familiæ paternæ regimen: vel nimiam ſubtrahat eumdem filium ab obedientia & cura patris, hunc poſſe illud irritare, communis ſententia eſt, *vt Suarez habet in illo cap. 5. num. 9.* multis in eam citatis. Et ratio eſt, quia cùm tale votum ex parte materiæ illicitum ſit (vtpote quo læditur ius paternum) niſi includat conditionem, Si pater conſenſerit; aut ſaltem, Si non repugnarit: cenſendũ eſt inualidum, tanquam iniurioſum alteri, & ideo minimè acceptum Deo, ſi illa excludatur. Incluſa autem facit votũ irritabile per patrem, qui nolendo conſentire, aut contradicendo, ſuſpendet eiuſmodi conditionem: & per conſequens votum, ſub ea factum.

Quod attinet ad vota realia puberis: tenendum eſt, quòd filius etiamſi pubes, ſed ſub patria poteſtate adhuc conſtitutus, vota realia emittat, pater poſſit ea irritare. Hoc habent, *præter cæteros*, Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 70. & Sotus in citato art. 2. paulo poſt medium, ac Syluest. in verbo Votum 4. quæſt. 2. Ratio verò eſt: quia minor non habet liberam ſuorum bonorum adminiſtrationem, ſed pater quãdiu ille manet ſub eius poteſtate. Modos quibus à tali poteſtate filius liberatur tangentius in lib. 20. num. 23. eoſdemque perſequitur Lud. Molina De iuſtitia, & iure, tomo primo, tract. 2. diſput. 229. Iam iſtud de votis realibus filiorum familias, intelligendum eſt de ijs quæ principaliter ſunt realia: quia cùm votum fuerit principaliter perſonale, & acceſſorie tantùm reale, non poterit à patre irritari: vt ſi filius pubes, *quamquam minor 25. annis*, profeſſionem religionis faciat, non poteſt pater impedire quin bona illius cum perſona ad monaſterium perueniant; vt probari poteſt ex ea. In præſentia, De probationibus: traduntque Diuus Anton. in citato §. 6. dicto 2. Syluest. in citata quæſtione 2. dicto 2. & Nauar. in memorato numero 70. in fine, & in numero 65. Intelligendum eſt præterea dummodo vota ipſa realia non fiant à filio de peculio ſuo caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi: quia ratione huius generis bonorum, filius eſt ſui iuris: & ideo pater nequit vota de illis facta irritare, prout annotant D. Anton. in eodem loco, dicto 3. & Syluest. in verbo Votum 3. quæſt. ſexta.

Quæri autem primò poteſt hoc loco, An ſi pater vota 318
perſonalia filij impuberis, dum adhuc eſt impubes, non irritauerit: poſſit poſtea cùm iam pubertatis annos exceſſit, illa irritare. Ad quod Sotus lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. 3. art. 2. dub. vlt. negatiuè reſpondet: & negationem à ſimili confirmât: quia ſi dominus votum ſerui, dum in illius poteſtate erat, non irritauit, poſtquam is eſt libertatem conſecutus non poteſt irritare. Caiet. verò 2. 2. quæſt. 189. art. 5. & Nau. in Enchir. cap. 12. nu. 72. & communiter recentiores, *vt aliquot citatis notat Suarez in memorato cap. 6 num. 8.* reſpondent affirmatiuè, & melius: quia nulla facta eſt mutatio in voto per hoc, quod filius egrediatur limites pubertatis, vnde ipſum adhuc manet cum conditione implicita, quam ab initio habuit: nempe, niſi pater contradixerit. Cùm enim, *vt ſupponimus*, nulla facta ſit acceſſio, qua ipſum innouaretur: exiſtimandum eſt nunc, ſicut ab initio, eſſe cõditionarum, ideoque perinde irritabile eſſe. Neque par eſt ratio de ſeruo, quia in votis filij, irritatio patri conceditur ob defectũ in eodem filio, perfecti iudicij. In votis verò ſerui, domino facultas irritandi datur, propter præiudicium, quod ei ex talibus votis irrogatur. Indeque eſt, quòd, *vt infra dicetur*, dominus vota ſerui, quæ in ipſius præiudicium non vergunt, irritare nequeat. Vnde quia nulla vota ſerui, quando is iam liber eſt, præiudicant domino: in quo ceſſauit prior in illũ poteſtas, fit vt idem dominus nullum eorumdem votorum poſſit irritare.

Quamquam tamen ex Caiet. & Nauar. dictum iſtud de votis filiorum, ſic limitandum eſt; vt non cenſeatur procedere, quando vota fuerint approbata legitimo tempore: ſiue, *quod idem eſt*, ab ipſis filijs iam puberibus; quoniam talis approbatio voto addit vinculum, in quo non dependet filius à patre. Sed aduerte ad hanc approbationem non ſufficere, quod filij iam puberes credant vota, quæ adhuc impuberes emiſerunt, eſſe valida, & ideo intentionem habeãt illa adimplendi: ſed oportet vt nouo actu voluntatis, denuo ſuperinducatur obligatio. Quod Nauarr. in fine citati num. 71. expreſſit, & clariùs Suarez in eodem ca. 6 num. 12. inquiens. Si inchoata iam pubertate aliquis ratum habeat votum, quod in pueritia fecit, iam illud emittit: & ita votũ imperfectum tranſit in perfectum, & quod erat conditionale, incipit eſſe abſolutum, ac tam firmum, quàm ſi tunc primum fieret, nec vllum antea votum præceſſiſſet. Adde ex eodem in ſequen. num. decimoquinto, non poſſe amplius à patre irritari votum impuberis, quando illud ſciens, vult ipſum ratum confirmatumque manere: ſi in ea voluntate perſeueret vſque ad annos pubertatis filij. Ratio eſt: quia pater in eo, iam vſus eſt poteſtate ſua quantùm potuit irritaue

plena

plenè impleta cenſeri poſſit cõditio illa incluſa in voto impuberis. Si pater ratum habeat, aut niſi pater contradixerit: adeout tale negotium tranſierit quaſi in rem iudicatam.

Quæri poteſt ſecundò, An præter patrem alij ſint, qui
319 eorundem impuberũ, aut minorum 25. annis, vota poſſint irritare. Ad quod reſpondetur, nullos eſſe patre viuente: qui cùm ſolus ſit caput totius familiæ, & habeat plenam rerum adminiſtrationem, & perſonarum gubernationem: voluntas filiorum impuberum in ipſius, non alterius poſita eſt poteſtate. Deficiente verò patre, mater id poteſt, itèmque tutor reſpectu pupilli, & quoad vota realia curator, reſpectu minoris, ex Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 8. D. Anton. 2. part. titul. 12. cap. 2. §. 6. Sylueſtro in verbo Votum 4. q. 2. Soto de Iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 3. art. 2. Idque ſequuntur recentiores, quorum meminit Suarez adhuc ibidem num. 19. ſatiſque probatur ex cap. Puella, 20. quæſt. 2. Difficultas tamen eſt, An hoc quod de matre dicimus, ſit de qualibet matre intelligendum; an verò de ea tantùm quæ fuerit tutrix filiorum. Nauar. enim in Enchir. cap. 12. num. 64. & Syluu. in cit. quæſt. 2. inſinuant, intelligendum eſſe tantùm de matre quæ filij tutrix ſit: quod expreſsè docent Palud. & D. Antoninus locis citatis. Idem verò Nauarr. in ſequen. nu. 65. abſolutè intelligendum eſſe de matre; ſatis indicat cùm ait, matrem quæ deficiente patre, eidem ſuccedit, poſſe irritare vota filiorum impuberum. Indicat etiam Sotus in eodem art. 2. circa medium, inquiens: vtrumque votum, perſonale inquam & reale, poſſe à parentibus vel tutoribus irritari. Immò & textus in memorato cap. Puella, cùm hac poteſtatem irritandi tribuit abſolutè parentibus & tutoribus. Parentum enim nomine, matrem quoque comprehendi certum eſt.

Cæterùm videtur dicendũ, quòd ſi deficiente patre nulli ſint filiorum tutores vel curatores, mater ipſorum etiamſi tutrix non ſit, poſſit ad inſtar patris, cui in cura filiorum ſuccedit, omnia vota eorundem irritare. Si verò extent tutores aut curatores qui patris gerant vices: illorũ potius ſit quàm matris, quæ tutrix non eſt, impuberum perſonalia, aut minorum 25. annis, realia vota irritare. Certum enim ex cit. cap. Puella, eos quoad hoc, æquari patribus: vt potè qui in eorum locum ſuccedunt, iuxta illud ad Galat. 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, &c. ſub tutoribus & actoribus eſt, vſque ad tempus præfinitum à patre.] Id quod de matribus non tutricibus dubitant, immo & negant nobiles authores, vt Paludan. & Diuus Anton. prout antè annotauimus.

Quæri poteſt tertiò, An ſicut pater vota filij emiſſa ante pubertatem irritare poteſt pubertate inchoata, ſi non fuerint confirmata, poſſit etiam tutor. Cui Suarez in ſæpe memorato cap. ſexto num. 24. ſatisfacit negandò poſſe: quia eo ipſo quòd pupillus ſit pubes, tutor tranſit in curatorem: cui non perſona pupilli, ſed tantum bona eius committuntur. Pater verò ſemper manet pater, nec mutat conditionẽ paternæ poteſtatis: ratione cuius votum à filio in pupillari ætate factum incluſam habuit conditionem: ſi patri placuerit, aut ſi pater non contradixerit: vnde fuit irritabile.

De poteſtate domini irritandi vota ſerui: & de poteſtate Superioris irritandi vota Religioſi ſui.

SECTIO V.

320 DVbitatur ſeptimò, principaliter: Quomodo intelligi debeat, quòd dominus poſſit ſeruorum vota irritare. Ad quod reſpondebimus paucis (ſeruorum enim de quibus in hac materia ſermo eſt, nempe mancipiorum, non eſt apud nos vſus) dominis eſſe tributam irritandi poteſtatem, quoad vota ſeruorum, quæ vergunt in ſuum præiudicium. In quo omnes conuenire notat Nauarr. in citato cap. 12. num. 65. Ratio verò eſt: quia vota facta cum alterius præiudicio, tanquam de alieno exhibita, non placent Deo. Quãdo igitur materia voti quod ſeruus emittit, talis eſt quæ poſſit domino præiudicium parere, debet votum vt licitum ſit ac validum, includere conditionem, Si dominus conſenſerit, aut ſaltem ſi non contradixerit. Vnde relinquitur tale votum irritum fieri, ſi dominus non conſentiat vel contradicat. Atque hinc fit, vt dominus poſſit irritare ſerui votum quod emiſit de religione intranda, aut de peregrinatione facienda, & ita de alijs per quæ ſubtrahitur à domini obſequio: itemque de realibus, cùm quidquid ſeruus habet ſit domini. Secus autem putandum eſt de voto continentiæ, & de quibuſdam orationibus dicendis, alijſque id genus quæ domino non præiudicant. Videri poteſt Suarez de religione tract. 6. lib. 6. cap. 3. Et addi quòd cùm dominus poteſtate irritandi, vtatur ſolùm ratione ſui præiudicij: ſi ſeruus libertatem aliquando conſecutus fuerit, teneatur *prout iam antea attigimus*, adimplere vota à domino irritata, niſi interueniat aliunde legitimum impedimentum.

Dubitatur octauò principaliter, De poteſtate Superiorũ circa Religioſorum vota, qualis quantaque ſit quoad irri- 321
tationem. Ad quod reſpondetur, *prout communiter recentiores reſpondere annotat Suarez in ſeq. cap. 7. num. 7.* talem ac tantam eſſe Prælatorum poteſtatem hac in parte; vt omnia omnino vota quæ Religioſi ſui emiſerint, regulariter poſſint irritare: quoniam Religioſus iam non eſt ſuus, ſed Dei; cuius vicem Prælatus ipſius gerit; itaut velle & nolle non habeat, ſed ex illius quem vice Dei, ſupra caput ſuum poſuit, & cuius imperio ſe ſubiecit, voluntate dependeat: prout dicitur in cap. Si religioſus De electione in 6. Ex qua dependentia, prout eſt voto paupertatis, prouenit vt Prælatus vota omnia realia ſui Religioſi irritare poſſit, eo quòd Religioſus ob tale votum nihil poteſt habere proprium: nec vlla re vti, de ea vè diſponere ſine licentia Prælati ſui. Vnde conſequens eſt, quodcumque votum reale ipſius, vt licitum ſit & validum, debere includere conditionem, Si Prælatus conſenſerit: atque adeo irritari poſſe à Prælato. Idem dicendum eſſe de votis perſonalibus, conſequens eſt ex voto obedientiæ; per quod Religioſus à ſuo Prælato pendet in omnibus ſuis actionibus. Quod D. Thomas 2. 2. quæſt. 88. art. 8. ad 3: ex eo probat: quòd Prælatus in quolibet tempore poſſit occupare ſubditum in aliquo opere conſentaneo regulæ ſuæ. Vnde quia omnis actio requirit tempus: nullumque eſt quin Prælatus occupare poſſit in eo ſuum ſubditum: ſanè hic nullam facere poteſt votum firmum de vlla ſua actione, niſi includendo conditionem, Si Prælatus conſenſerit, aut non contradixerit. Quod eſt (vt patet ex antedictis) tale votum irritari poſſe ab ipſo Prælato.

Aduerte autem id procedere, quantumcumque Religioſus voueat ea ad quæ aliàs tenetur: vt non peccare mortaliter, non dicere verbum otioſum: itaut poſſint quoque talia vota ei relaxari à Prælatis, quemadmodum docet Sotus in lib. 7. de iuſt. quæſt. 3. art. 2. pag. 2. verſus finem: ſatiſque indicat Sylueſt. in verbo Votum 4. quæſt. 2. dicto 5. cùm vult eamdem rationem eſſe Religioſi in hac re ac impuberis; quia illa ſicut hic, non habet velle, id eſt, pendet totus ex aliena voluntate (ob votum nimirum obedientiæ nuncupatum in religione) & clariùs Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 69. Ratio quam Sotus adfert eſt, quòd Prælatus quoad ea quæ ſponte fiunt, ſit ſuo modo dominus voluntatum, *interueniente voto obedientiæ religioſæ*, ſibi ſubditarum, adeout nouam illam obligationem quã ſubditus per votum ſibi impoſuit, poſſit ab eo auferre. Eſt autem additum in reſponſione *regulariter*: quia negari non poteſt, quin ſicut nequit Prælatus tria religionis ſubſtantialia vota ſubditi ſui irritare; ita nec votum de arctiori religione ingredienda, ſi fortè illud emiſit: hoc enim voti genus ſuperat Prælati authoritatem. Id quod præter Caiet. & Sotum locis citatis admittit D. Anton. 2. part. tit. 1. cap. 2. §. 9. col. 2. ac ſuffragatur textus in cap. Licet de regularib.

Reſponſio ad nonnulla quæſita.

HIc poſſunt quæri nonnulla: Primum, an ſi Prælatus ir- 322
ritet votum aliquod Religioſi ſui; qui deinde in Epiſcopum aſſumitur, irritatio vim ſuam retineat, nec vlla talis voti obligatio maneat: non obſtante quòd vouens deſierit eſſe ſub poteſtate Prælati à quo irritatio ipſa facta eſt. Reſpondetur autem affirmatiuè: quia potuit Prælatus abſolutè, & in omne tempus votum irritare: quandoquidem poteſtas ipſius in ea re, non nititur præiudicio quod per votum ei irrogetur: ſed alio fundamento, nempe quod iuxta antedicta Religioſus (cum habeat voluntatem ſuam obligatam alterius arbitrio) careat perfecta libertate vouendi. Ex qua carentia, ſicut ex carentia perfecti iudicij in puero, ſufficiens in Prælato reſpectu ſui Religioſi, ineſt poteſtas ad faciendam abſolutè, voti irritationem. Illud Sylueſter expreſſit in verbo Votum 4. quæſt. 2. dicto 1. Cui quoque ibidem placet, quòd etiamſi Religioſus votum, feciſſet exequendum

quendum poſtquam fuerit extra Prælati obedientiam, adhuc Prælatus ipſe poſſit illud abſolutè etiam, & in omne tempus irritare, perinde ac antea num. 308. dictum eſt, quo ad patrem reſpectu votorum, quæ filius emiſit in tempus, quo ſui iuris fuerit.

Alterum eſt, An poſſit Prælatus irritare vota Religioſi
323 quæ ante religionis ingreſſum emiſit. Ad quod ex gloſa ad cap. Noluit, 33. quæſt. 5. & Richardo in 4. diſt. 38 art. 4. qu. 1. & Syluestro in verbo Votum 4. quæſt. 2. in principio: reſpondendum eſt affirmatiuè: quia Religioſus plus eſt ſub poteſtate Prælati, quàm vxor ſub poteſtate viri. Sed vir poteſt irritare votum quod illa emiſit antequam nuberet: ex præcitato cap. Noluit. Si tamen talis Religioſus in Epiſcopum poſtea aſſumeretur, eiuſmodi vota reuiuiſcerent, non obſtante Prælati irritatione: quoniam ea non eſſet facta, ratione defectus libertatis vouendi, cùm vouens fuerit ſui iuris dũ illa emitteret: ſed ratione præiudicij, & incommodi quod ſuperior ſentiret in eo quòd non haberet ſubditi voluntatem, omnino expeditam ab omni impedimento exequendi quæuis ſua iuſſa, prout ex obedientia tenetur.

Aduerte quia Nouitij ſunt adhuc ſui iuris, necdum in poteſtate Prælati, ab hoc vota illorum non poſſe irritari: poſſe autem eadem interea ſuſpendi, cum perſonalia fuerint, ſi forent impedimento probationi nouitiatus: quia votum non debet eſſe impeditiuum maioris boni, ſicut cenſetur eſſe contrarium propoſitæ probationi, requiſitæ ad religionis profeſſionem: qua nullum eſt votum præſtantius, cum alia omnia in ſe contineat eminenter. Videri poteſt Suarez in citato c. 7. n. 15. & 12.

Tertium quod poteſt quæri, eſt, Qui in hac re compre-
324 hendantur nomine Prælati religionis. Cui ſatisfit per illud quod Suarez habet in ſequenti num. 17. Quemlibet ordinarium Prælatum religionis ab immediato ad ſupremum vſque, Papam inquam, comprehendi: quia ad eos omnes votum obedientiæ extenditur, & ideo omnes acquirunt poteſtatem in Religioſi voluntatem, ad dirigendam ac moderandam eam in ſpiritalibus: & per conſequens ad irritanda illius vota. Sic, *vt idem Suarez addit*, talem poteſtatem habent præter Papam, non modo Generales ordinum & Prouinciales, ſed etiam Abbates, Priores, Guardiani, Rectores, alijque ſimiles, qui ſunt Prælati in vnoquoque conuentu. Nam & ipſi iuriſdictionem ſpiritalem habent, cum qua præcipere poſſunt in virtute obedientiæ. Non habent autem illi, quos hi aſſumunt ſibi adminiſtros ſeu coadiutores regiminis, & Subpriores, aut Vicarij, aut miniſtri appellantur, niſi delegatam accipiant, aut in abſentia Prælati, vicem illius gerant cum tota iuriſdictione, iuxta vniuſcuiuſque religionis conſuetudinem. Porro in hac Prælatorum multitudine, ne ſit confuſio datur ordo, quo ij qui vniuerſaliorem iuriſdictionem habent, cæteris ſuperiores cenſentur: & qui minus vniuerſalem, inferiores illiſque ſubordinati ac ſubditi. Vnde ſequuntur duo quæ idem author habet ſub initium ſequentis cap. 8.

Vnum eſt: inferiorem Prælatum non poſſe irritare votũ confirmatum à ſuperiore: quia dependentia inferioris à ſuperiore exigit, vt quod hic legitimè fecit, ille non poſſit irritum reddere. Alterum eſt: ſuperiorem Prælatum poſſe irritare votum confirmatum ab inferiori, vel de eius licentia factum. In memorata enim ſubordinatione qui ſuperior eſt, retractare poteſt licentiam, præceptum, & confirmationem datam ab inferiore. Immo & votum ab ipſo factum; quod ſicut cenſetur includere conditionem, Si non diſſenſerit Superior (cuius alioqui ius læderetur) ita etiam cenſenda eſt licentia vouendi, aut confirmatio voti data per ipſum inferiorem, includere eamdem conditionẽ. Quo fit vt locus ſit irritationi. Adde cum eodem authore in fine eiuſdem capitis, Prælatum alteri ſuccedentem in eodem officio, poſſe vota ſubditi ſui, à prædeceſſore ſuo confirmata irritare. Ratio eſt quia in vtroque, eadem omnino poteſtas eſt. Quare cùm prædeceſſor potuerit ea reuocare iuxta antedicta in ſect. 5. dub. 2. poterit & ſucceſſor.

Quartum quod quæri poteſt, eſt: an Prælatæ monialium, reſpectu earum habeant iſtiuſmodi poteſtatem. Ad quod Suarez in fine prius memorati cap. 7. reſpondet affirmatiuè: quia licet non habeant iuriſdictionem ſpiritalem: habent tamen ius præcipiendi intra limites domeſticæ gubernationis, ac regiminis monaſterij, & ſubditæ ſic pendent ab illis ratione voti obedientiæ, vt ſine earum conſenſu, nequeant obligare ſe firmiter, ſeu quin obligatio modificetur conditione, Si ſuperiores conſenſerint, aut ſaltem ſi non contradixerint.

CAPVT XXII.

De diſpenſatione voti.

SVMMARIVM.

325 *Qua ratione hic ſumatur diſpenſatio, & quòd ea locum habeat in voto.*

326 *Quomodo Papa poſſit diſpenſare in voto, quod obligat iure diuino*

327 *Relicta in Eccleſia poteſtas diſpenſandi in votis.*

328 *Talem poteſtatem requiri omnino ad diſpenſandum: & quòd ea reſideat immediatè in Papa, & cum prærogatiua.*

329 *Quòd Papa poſſit diſpenſare in voto continentiæ emiſſo in religione.*

330 *In Epiſcopis reſidet iure ordinario poteſtas in votis diſpenſandi cum ſuis ſubditis, reſtricta aliquot caſuum reſeruatione & quorum.*

331 *In omnibus votis non reſeruatis diſpenſare poteſt Epiſcopus.*

332 *Nonnulla quæ Epiſcopus poteſt circa vota Papæ reſeruata; & quomodo poſſit diſpenſare in voto virginitatis.*

333 *Non poteſt Archiepiſcopus diſpenſare cum ſubditis ſuorum ſuffraganeorum: & quod votum de nunquam petenda diſpenſatione, non faciat ipſum indiſpenſabile.*

334 *Epiſcopus diſpenſare poteſt in voto non nubendi, & in voto continentiæ non perpetuæ.*

335 *Quid poſſit Epiſcopus circa votum religionis.*

336 *Quid circa votum perpetuæ continentiæ.*

337 *Si votum Papæ reſeruatum ſit penale, licèt tutius ſit pro diſpenſatione, ad Papam recurrere: nihilominus conſiſtentia poteſt eſſe illi, cum quo Epiſcopus in eodem voto diſpenſarit.*

338 *Quando poſſit Epiſcopus in voto facto ſub disiunctione de materia reſeruata, & de non reſeruata.*

339 *Qui ſeculares Epiſcopo inferiores diſpenſare poſſint in votis non reſeruatis.*

340 *Qui ex regularibus idem poſſint: & quòd non poſſit abbatiſſa, aliave prælata monialium.*

341 *Quòd præter poteſtatem legitimam ad validitatem diſpenſationis in voto (etiamſi detur à Papa) requiratur cauſa iuſta.*

342 *Cauſa iuſta, ratione materiæ.*

343 *Iuſta ratione vouentis.*

344 *Dari poteſt in voto diſpenſatio non ſolum ob commune, ſed etiã ob priuatum bonum maius.*

345 *Obſeruanda à Superiore diſpenſante in voto.*

IN hac doctrina paſſim vſurpari ſolet diſpenſationis no-
men, prout denotat exemptionem perſonæ a lege, pecu- 325
liari aliqua de cauſa factam ab habente poteſtatem. Vnde, *inquit Couar. in Epit. 4 Decret. part. 2 cap. 6. §. 9. num.* 1. paſſim diſpenſare, pro legibus ſoluere dicimus: ſubindeque tali nomine vtimur pro conceſſione, aut indulgentia, quæ contra ius a Principe impetratur. Atque in votis habet locum, quia in illis cernitur quædam lex particularis, *quam vouens ſibi indicit*, nonnunquam capax legitimæ diſpenſationis, perinde ac lex vniuerſalis: prout annotat D. Thomas 2. 2. quæſt. 88. art. 10. & Sotus de iuſt. & iure lib. 7. q. 4. art. 1. atque alij paſſim.

Sed obijci poteſt quod iuxta cap. Cùm inferior, De ma-
iorit. & obedient. nullus ſuperior, ne quidem Papa, poſſit 326
relaxare ius diuinum; ac proinde nec in eo diſpenſare, cùm diſpenſatio includat relaxationem. Obligatio autem voti eſt iuris diuini ob illius acceptationem a Deo, cui de eodẽ iure ſeruanda eſt fidelitas. Reſpondendum eſt autem, illud intelligendum eſſe de ea relaxatione, qua iure perſeuerante in ſua vi, eximitur aliquis ab illius obſeruatione: proue fit quando Papa cum aliquo diſpenſat in obſeruatione ieiunij Quadrageſimalis. Nam tunc contingit quod in cit. ca. habetur pro abſurdo, vt inferior liget potiorem, & filius poteſtatem exerceat in parentem: non autem cùm diſpenſatur in voto. Nam in eo diſpenſans cum aliquo, non facit ei poteſtatem, vt voto perſeuerante in ſua vi, ipſe poſſit ei contrauenire: ſed votum tollit omnino: illud reuocans, prout rationem habet legis humanæ, quam proprius ſubditus impoſuit ſibi, obligationem interuentu acceptationis Dei inde ſecutam auferens: remittendo ſcilicet illam nomine

mine & authoritate ei à Deo ipſo commiſſa. Ad eum nempè modum, quo Rex poteſt committere officiali ſuo, vt promiſſiones ſibi factas relaxet. Neque eſt quod id cuiquā mirum videatur; cùm peccata, quibus multò magis efficimur Deo debitores, quàm votis, poſſint ſine violatione iuris diuini, remitti ab homine, ipſius Dei nomine, & authoritate, Chriſto dicente Ioannis 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.

Atque in Eccleſia eſſe etiam relictam poteſtatem remittendi debitum ex voto, habetur in generali conceſſione ei ſpecialiter facta in D. Petro per illa verba Matthæi 16. Quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Etenim contineri conceſſionem relaxandi vota in Eccleſia (quæ ſancta fallere: & Spiritusſancti magiſterio directa, errare non poteſt) receptus vſus dubitare non ſinit; qui eſt vt plerumque in diplomatibus Summi Pontificis quibus indulgentiæ conceduntur; condonationi pœnarum peccatis debitarum, addatur poteſtas condonandi debita votorum. Accedit quod ad ſuauem Eccleſiæ adminiſtrationem, quæ ad animarum ſalutem dirigitur, ſit interdem neceſſarium vt vota, & iuramenta relaxentur. Quare exiſtimandum eſt à Chriſto relictam eſſe ad id poteſtatem ijs, quos conſtituit, vt ſuorum myſteriorum (ex Apoſtolo 1. Corinth. 4.) ſic & ſibi debitorum diſpenſatores: etiam ea remittendo, quando expoſcit animarum ſalus; quæ finis eſt, in quem miniſterium ipſorum inſtituit. Hanc doctrinā pleniùs tractatam habet Suarez de relig. tract. 6. libro 6. c. 9. Vbi & dicta ab alijs expendit, ſed prædicta poſſunt ſufficere ad iudicium nobis propoſitum.

Porrò ad diſpenſationem in votis legitimè faciendam, duo requiruntur: authoritas ſcilicet Eccleſiæ, & iuſta cauſa diſpenſandi: de quibus ſigillatim dicendum eſt.

De authoritate diſpenſandi.

SECTIO PRIOR.

328 AVthoritatem à Chriſto (iuxta proximè dicta) relictā in Eccleſia, ſeu Eccleſiaſticam iuriſdictionem, eſſe neceſſariam ad voti diſpenſationem, docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 88. art. 12. & inculcant ſequaces ipſius, Paludan. in 4. diſt. 38. q. 4. art. 2. concl. 2. D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 6. ſub finem, Sotus lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. 4. art. 1. & 5. & cum eo Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 75. Deducuntque ex verbis illis D. Pauli in poſteriori ad Corinth. cap. 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos, in perſona Chriſti. Hæc enim indicant Prælati Eccleſiaſtici, *tanquā gerentis vices Chriſti*, eſſe obligationes huiuſmodi relaxare propter commune Eccleſiæ bonum. Id quod eſſe clariſſimum, & de fide certum, ex traditione & vſu Eccleſiæ habet Suarez in memorato lib. 6. cap. 10. num. 2. Atque hinc à diſpenſatione diſtinguitur voti interpretatio, ad quam ſola ſcientia ſufficit, cùm tantùm pertineat eò, vt votum intelligatur non eſſe obligatorium; ſicque non tantùm, à Prælato ea fieri poteſt, ſicut diſpenſatio ſed etiam à quouis alio ſufficienter erudito.

Cæterùm talis authoritas in Summo Pontif. reſidet pleniſſima, ac in ſummo perfectionis gradu accepta immediatè à Chriſto, qui cùm illam D. Petro dederit ad regimē ſuæ Eccleſiæ, eādem in ſucceſſoribus ipſius continuat, tanquam requiſitam ad prouidam Eccleſiæ gubernationem. Reſidet autem cum prærogatiua, vt à nullo alio in terris pendeat: quæ verò reſidet in alijs quibuſcumque Prælatis, pendeat à Summo ipſo Pontifice, qui reſpectu omnium illorum, poteſt vota ſibi reſeruare. Itemque vt vniuerſalis ſit (tanquam reſidēs in Epiſcopo vniuerſali) quoad perſonas, & loca, ac etiam quoad vota. Quod certum eſt, tum quoad ſimplicia quæcumque: ſiue temporalia, ſeu emiſſa ad certum ſolummodo vitæ tempus: ſiue perpetua, ſeu emiſſa pro tota vita: & ſiue continua, quale eſt de nunquam edendis carnibus; ſiue diſcontinua, vt de non edendis carnibus omni feria 4. Eſſe quoque certum quoad votum continentiæ, quod emittitur ſuſceptione ſacri ordinis, omneſque id concedere teſtatur Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 4. concl. 10. Quod quidem Sotus in citata quæſt. 4. art. 5. poſt 1. concluſionem, bene probat ex eo, quòd non alio iure quàm Eccleſiaſtico tale votum annexum ſit ordini ſacro: quia ſi annexum eſſet iure diuino, nunquam licuiſſet Sacerdotibus Græcis vxores habere ad vſum matrimonij: cum iuri diuino nulla conſuetudine poſſit derogari, ex cap. finali De conſuetudine.

De voto ſolemni autem continentiæ, quod in religione 329
emittitur, an ipſe quoque Summus Pontifex diſpenſare valeat, valde controuerſum eſt. Atque in vtramque partem varios authores poſt Couarr. De teſtamentis cap. 2. num. 10. & 11. recentiores citant: & inter cæteros *maximo numero* Thomas Sanchez De matrimonio lib. 2. diſp. 8. num. 6. & 7. qui & affirmantem ſequuntur. Eam maximè ob cauſam, quòd in dubio præſumendum ſit pro geſtis Papæ: vtpote qui peculiariter in Eccleſiæ gubernatione ductu Spiritusſancti dirigitur. At conſtat ex varijs hiſtorijs (quarum nonnullas referunt Azor in 1. parte Inſtit. Moral. lib. 12. cap. 7. qu. 1. & Leon. Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 4. num. 111. in fine) cum varijs eſſe diſpenſatum in tali voto. Ergo concedendum eſt, Papam poſſe in eo diſpenſare: cùm contrarium non ſit certum: & credendum ſit Chriſtum Eccleſiæ ſuæ nō defuiſſe in neceſſarijs; ſed ſuauiter, ſufficienterque prouidiſſe quibuſcumque neceſſitatibus illius. Vnde quia poteſt neceſſarium aliquando eſſe, aut ſaltem maximè expedire, vt authoritate Papæ cum Religioſo diſpenſetur in prædicto ſolemni voto continentiæ; eò videtur negandum, quin ad id Papa ipſe ſufficientem poteſtatem acceperit: eamq; legitimè exercuerit cauſa grauiſſima exigente; qualis eſt pax & tranquillitas totius regni, quæ aliter, quàm ex matrimonio conciliari non poſſet, ob defectum ſucceſſoris ac hæredis legitimi. Qua in re diutiùs immorari non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum: cui ſufficit eam ſententiam p poſito fundamento tuiam ſatis probabilem eſſe, vt tuta cōſcientia poſſimus eam ſequi. Qui pluribus tractatam volet, videat Greg. à Valent. 2. 2. diſput. ſexta quæſt. ſexta pūcto 7. & alios memoratos, referentes ac ſoluentes argumenta quæ adferri poſſunt in contrarium. Quæ ſolutiones eò recidunt ferè: vt cum monacho quidem manente monacho, non poſſit diſpenſari in voto continentiæ: poſſit autē, ſi is de monacho fiat non monachus: diſpenſando ſcilicet cum eo in votis religionis, ea ratione quæ tradita eſt in præced. num. 326.

Reſidet præterea iure ordinario in Epiſcopis poteſtas
ipſa diſpenſandi in votis: tamen limitata ad ſubditos ipſo- 330
rum: quorum comparatione in ijs quæ ſunt iuriſdictionis, poſſunt quidquid poteſt Papa comparatione fidelium omnium, tanquam principes ſacrorum ab ipſo Pōtifice (à quo inſtituuntur) aſciti in partem ſolicitudinis quam gerit totius Eccleſiæ: adeout in ordine ad ſubditos ſibi attributos habeant omnem poteſtatem neceſſariam ad eorum rectam gubernationem, niſi illis reſtricta ſit: prout eſt quoad aliquā vota. Etenim quoad ſolemne votum non modo in eo quod emittitur in religione; ſed nec in alio quod emittitur ſacrorum ordinum ſuſceptione, poteſt alius à Papa diſpenſare, prout communem omnium ſententiam eſſe notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 75. ſub finem.

Quod idem ſentiendum eſt de nonnullis ſimplicibus votis, quæ ipſi Summo Pontifici reſeruata ſunt, & commemorantur in Extrauag. communi, Etſi dominici. De pœnitent. & remiſſ. nimirum votum continentiæ perpetuæ, votum religionis approbatæ (etiamſi tantùm ſit de intranda religione *ex Palud. in 5. concluſione paulo poſt citanda*) votum peregrinationis ad inuiſenda Romæ limina SS. Apoſtolorum Petri & Pauli: vel D. Iacobi Compoſtellæ, votum item Ieroſolymitanum. Quamuis enim non aliud quàm iſtud inueniatur iure ipſo reſeruatum (per cap. ſcilicet Ex multa, De voto, iuncta gloſa, verbo incumbit: quod etiam notat Nauar. ſub initium cit. num. 75.) attamen de ſtylo, & conſuetudine Romanæ curiæ, omnia illa quinque cenſentur reſeruata eſſe Papæ, prout tradunt Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 4. concluſione 5. D. Anton. 2. parte tit. 11. cap. 2. §. 9. notabili 4. Angelus in verbo Votum 4. §. 6. Nauar. in eodem numero 75. Sotus lib. 7. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 3. & Couar. ad cap. Quamuis pactum, prima par. §. 3. num. 12. vbi ait id eſſe communiter receptum: & recentiores ſequuntur inter quos ſatis multis de eo agit Suarez in cit. lib. 6. cap. 21. Par eſt verò credere tempore D. Thomæ huiuſmodi conſuetudinem non viguiſſe: ob eamque cauſam ipſum 2. 2. quæſt. 88. art. 12. ad 3. in reſeruatorum numero poſuiſſe tantùm Ieroſolymitanum, & continentiæ vota, prout in fine citati ar. 3. Sotus annotat.

In alijs votis autem propter difficultatem adeundi Pa-
pam, omnibus Epiſcopis conceſſum eſt diſpenſare cum ſuis 331
ſubditis, iuxta D. Thomam ibidem; expreſſeque habent Angelus & Sotus locis cit. ac Supplementum Gabri. In 4. diſt. 38. quæſt. 1. columna vltima. Quod autem Panormitanus ad cap. Propoſuit De conceſſ. præben. n. 12. ait Epiſc. ſolùm

eſſe

eſſe conceſſam votorum commutationem: diſpenſationem autem cuiuſcumque voti etiā Papæ reſeruatam; ſatis refellitur ea conſuetudine recepta in Eccleſia: & ex munere Epiſcopi cuius ante meminimus: atque ex eò quod non nitatur ſufficienti fundamento, prout Suarez oſtendum in cit. lib. 9. cap. 10. num. ſexto. Quæ cùm ita ſint, inde cum Leon. Leſſio De iuſt. & iure lib. 2. cap. 40. num. 105. licet inferre, quod Epiſcopus diſpenſare poſſit, primò in voto religionis non approbatæ ab Apoſtolica ſede, quia ſine tali approbatione non eſt propriè religio. Secundò, in voto continentiæ temporalis, ſeu aliquot annorum: niſi tot ij ſint, quot & non pluribus vouens videtur poſſe viuere: quia tunc votum eſſet perpetuum. Tertiò, in voto non fornicandi, aut non petendi coniugale debitum: quia tale non eſt votum integræ caſtitatis, ſed tantùm partis illius. Quarto, in voto ſuſcipiendi ſacros ordines, cuius adimpletioni annexum eſt quidem votum perpetuæ continentiæ, non eſt tamen votum continentiæ perpetuæ.

Idem Leſſius addit tria digna obſeruatione pro praxi.
332 Primum eſt, poſſe Epiſcopum diſpēſare in quibuſdam qualitatibus adiunctis ſubſtantiæ voti reſeruati, vt ſi ſubditus vouerit ingredi religionem arctam, poteſt ex iuſta cauſa diſpenſare cum eo, vt ingrediatur laxiorem: ſicut & cum eo qui vouit pedes Romam ire ad limine SS. Apoſtolorum, diſpenſare poteſt, vt eat eques. Secundum eſt, Si Papa votum ſibi reſeruatum commutarit in aliud non reſeruatum, poſſe Epiſcopum in hoc diſpenſare: quia eſt votum nouū non reſeruatum. Tertium eſt, Epiſcopum non poſſe diſpenſare in voto virginitatis, niſi vouens intenderit, ſe tantummodo ad carnis integritatem obligare. Verùm ea ratione non vouetur communiter virginitas, ſed prout includit continentiam.

Quartum adda ex Palud. *in 4. diſt. 38. q. 4. art. 4. concl. 8.* Syl
333 ueſtro in verbo Votum *4. quæſt. 3. dicto 4.* & Soto De iuſt. & iure *lib. 7. q. 4. art. 3. verſ. Hac autem:* facultatem diſpenſandi quā habet Archiepiſcopus non extendi ad Diœceſes ſuorum Suffraganeorum: quia cura animarum ordinaria ei incumbit tantùm in ſua Diœceſi. Et quantumuis ad ipſum in forenſibus cauſis fiat prouocatio, quoad ſubditos ſuorum ſuffraganeorum: & dum viſitat, poſſit confeſſiones excipiē do ipſos abſoluere à peccato tranſgreſſionis voti, non tamen in voto ipſo diſpenſare: quod longè diuerſum eſt: Videri poteſt Suarez in ſeq. num. 9. Idem in hac re quod de Archiepiſcopis, iudicium eſt de alijs ſuperioribus Prælatis infra Papam.

Dubia aliquot de Epiſcopi poteſtate diſpenſandi, in voto.

PRimum eſt. An in voto numquam petendi diſpenſationem ab alio quàm à Papa, poſſit Epiſcopus diſpenſare. Ad quod reſpondetur affirmatiuè: quia tale votum eſt aliud à quinque reſeruatis ante memoratis: & contingere poteſt vt eam dari expediat ad maius bonum vouentis vel Reipub. Atque (vt idem ſentiens Azor tomo 1. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 19. quæſt. 21. argumentatur) nemo poteſt taliter vouere, vt ſe a legitima Superioris ſui poteſtate eximat.

Secundum dubium eſt. An Epiſcopus poſſit diſpenſare
334 in voto non nubendi. De quo (etiamſi contradicat Caiet. in tomo 1. opuſc. tract. 21 quæſt. 1.) tenenda eſt pars affirmatiua, vt paſſim tenent moderni cū Nauarro in Enchir. cap. 12. num. 76. & Soto in 4. diſtinct. 38. quæſt. 2. art. 1. concl. 1. ſub finem, poſt Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 4. in fine, Angelum in eodem verbo item 4. §. 9. & Roſellam in verbo Impedimentum 4. §. 13. Ratio verò eſt, quòd votum non cōtrahendi matrimonium, non ſit votum caſtitatis: vnde violat illud qui matrimonium contrahit, non autem qui fornicatur, vt Sotus loco citato bene aduertit, & poſt eum Azor in citato capit. 19. quæſtione quinta: vbi quoque monet ex Nauar. eamdem ſententiam Romæ ſeruari in ſacro pœnitentiæ prætorio.

Tertium dubium eſt. Vtrum in voto continentiæ non perpetuæ, & ad tempus tantùm aliquod facto, poſſit Epiſcopus diſpenſare. Ad quod affirmatiuè reſpondendum eſt cum Paludano in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 4. concl. 5. & D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 9. notab. 4. Nauar. in cit. num. 76. Ratioque eſt: quia tale non ponitur in numero eorum quæ ante diximus Summo Pontifici reſeruari: ſed ſolummodo votum perpetuæ continentiæ: cuius reſeruatio (vt ex Sylu. Nauarrus ibidem habet) adhuc eſt intelligenda cum exceptione: niſi magnum adſit periculum incontinentiæ, nec Papa poſſit adiri.

Secus eſt verò de voto religionis temporali (quale eſt 335
factum cū intentione probandi religionem ſi ſibi placeat) quia votum religionis reſeruatum eſt Papæ ſimpliciter, & ſine reſtrictione. Ita ex Paludano habet D. Anton. in eodē notab. 4. Addens quod Epiſcopus poſſit diſpenſare cum eo, qui exiſtens in religione laxiori, vouet arctiorem: quia hoc non eſt ſimpliciter diſpenſare in voto religionis, aut in voto perpetuæ continentiæ cùm ad illud vtrumque maneat adhuc obligatus. Quæ ratio confirmat etiam illud quod idem adhuc habet ibidem: quòd Epiſcopus poſſit diſpenſare cum eo qui religionem arctiorem vouit, vt in laxiorem ingrediatur: quia & tunc, ad vtrumque votum manebit obligatus.

Quartum dubium. An nuſquam poſſit Epiſcopus in vo- 336
to perpetuæ caſtitatis diſpenſare. Reſpondetur autem, poſſe cùm emiſſum fuerit ex aliquo magno metu, vt communem ſententiam eſſe habet Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 59. argumento cap. Veniens, Qui Clerici vel vouentes. Deinde cum tale votum fuerit conditionale, needum impleta fuerit conditio. Ita tenet Toletus in ſumma libro quarto. cap. 18. ſub finem, & alijs citatis ſequitur ac latè tractat Suarez in cit. lib. ſexto cap. 22. Probatur verò, quia tale votum pendente conditione imperfectum eſt: nec Papa cenſetur reſeruare aliud votum quàm perfectum.

Poſtremò, quandocumque eſt magnum periculum incontinentiæ: nec facilis eſt ob paupertatem, aut aliam iuſtam cauſam, ad Papam vel legatum ipſius recurſus, prout poſt Syluestrum in verbo Votum 4. quæſt. 4. habet Nauarr. in citato num. 76. Ratioque eſt: quia cùm neceſſitas tunc vrgeat; Papa non cenſetur intendere reſeruationem; ſed Epiſcopo permittere, vt vtatur poteſtate ordinaria, quam habet ſepoſita reſeruatione. Conſentaneum eſt enim ſentire de pio patre, quod nolit ſuam reſeruationem eſſe in deſtructionem animarum, ſed in ædificationem. Quando autem ad ipſum aut ad legatum ipſius facilis eſt recurſus, tunc non eſt neceſsitas, ex qua ipſe iudicetur nolle eſſe locum reſeruationi.

Quintum dubium eſt. An ſi votum religionis ſit pœnale, 337
poſſit in eo Epiſcopus diſpenſare. Reſpondet autem Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 3. circa medium, ſi huiuſmodi votum ſiat ſub hac aut alia ſimili forma. Voueo à ludo abſtinere, ſi qua contra faciam, me ingreſſurum religionem: Epiſcopum poſt adimpletam conditionem non poſſe in eo diſpenſare. poſſe autem ante adimpletam. Cuius reſponſionis pars poſterior, patet ex paulo ante dictis. Probaturque prior hac ratione quia ſtatim ac adimpleta eſt conditio ſub qua imponit quis ſibi pœnam in tali caſu, contracta eſt ex voto obligatio ad religionem: ideoque ad Romanum Pontificem pertinebit diſpenſatio in illa. Et ſic partem hanc tutiorem eſſe dicit Couar. ad cap. Quamuis pactum *2. par. §. 3. num.* 12. & in eamdem cum Nauarro *in Enchir. cap* 12. *n.* 43. propendet Azor *in ante cit. c. 19. q. 13.* Nihilominus in praxi Confeſſarius poteſt contrariam ſequi, nimirùm quod Epiſcopus poſsit in tali caſu, etiam poſt impletam conditionem, diſpenſare. Nam id probabile eſt, vt Sotus ipſe fatetur: & patet, tum quia multi nobiles authores qui poſt Sotum ſcripſerunt, id contra eum tenuerunt, quorum plures Azor ibidem refert: tum quia id probatur ſatis bona ratione. Nempe quòd cùm reſeruationes votorū ſint contra poteſtatem ordinariam Epiſcoporum, eæ interpretandæ ſint ſtrictè, vt Sotus quoque fatetur. Quia igitur per votum caſtitatis & religionis communiter intelligi ſolet, illud quod directè ſit ex deuotione & affectu ad caſtitatem aut religionem, de illo debet intelligi Papalis reſeruatio: non autem de pœnali, in quo mens & voluntas vouentis, *a qua ipſum habet vim*, non eſt obligandi ſe ad caſtitatem vel religionem, *ad quam alioqui non aſtringitur*, ſed tantū cohibendi ſe a uitio ludendi, aliove. Qua de re latè Suarez in memorato lib. 6. cap. 23.

Cùm igitur vouens ſub illa forma, id nón faciat ex affectu ad religionem: ſed tota intentio ipſius feratur ad ludum: adeout in voto ipſo non ludendi fundetur votum pœnale ingrediendi religionem: quia Epiſcopus in voto de nō ludando diſpenſare poteſt, *ſicut & in cæteris non reſeruatis*, poterit conſequutione quadam, & in voto religionis emiſſo ſub forma ea quæ propoſita eſt, diſpenſare: tanquam ſublato ſcilicet fundamento, in quo ipſum ſubſiſtebat. Quod ſi

quis,

quis religionem voueat tantummodo in pœnam ſi luſerit, nec voueat non ludere, non poterit Epiſcopus diſpenſare: quia tunc vouentis intentio directè fertur in religionem: non autem in ludum cauendum: neque talis obligatio eſt voti non ludendi, ſed ingrediendi religionem ſi contingat ludere. Cæterùm ſicut poſſunt eadem dubia proponi de cæteris votis reſeruatis, quæ de votis religionis & continentiæ perpetuæ: ita & poſſunt eædem reſponſiones adhiberi, cùm ratio difficultatis eadem ſit omnium.

338 Sextum dubium eſt. An poſſit Epiſcopus diſpenſare in voto ſub disiunctione facto, de materia reſeruata, & de non reſeruata: vt de caſtitate perpetua, vel de abſtinentia perpetua à carnibus. Ad quod Azor in prima par. Mor. inſtit. lib. 11. cap. 19. quæſt. 10. reſpondet benè: ſi vouens nolit ſeruare votum de materia non reſeruata, vt de nunquam edendis carnibus, opus habeat diſpenſatione Papali ad liberandum ipſum ab obligatione ſeruandi perpetuam continentiam, ad quam manet obligatus. Sin perſeuerat in prima indifferentia: poteſt, ſicut implere votum, ſeruata ſola perpetua abſtinentia à carnibus: ita & liberari ab illius obligatione per diſpenſationem ab eadem abſtinentia: quam diſpenſationem dare poteſt Epiſcopus. Ea de re paulò plenius Suarez in ſeq. cap. 14.

De poteſtate in voto diſpenſandi, eorum qui ſunt Epiſcopo inferiores.

339 HI vel ſunt Prælati, vel in dignitate aliqua conſtituti, vel ſimplices Parochi. Et Prælati, vel ſæculares, vel regulares. Atque de ſimplicibus Parochis certum eſt non poſſe diſpenſare in votis etiam non reſeruatis: cùm nullam iuriſdictionem officio ſuo annexam habeant pro foro externo: qualem requirit diſpenſatio in voto cùm ſpectet ad externum regimen ſubditorum. De Prælatis verò ſæcularibus, quod nec poſſint cum ſibi ſubditis diſpenſare in votis, quantumuis non reſeruatis, communis ſententia eſt: prout meminit Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 75. exceptis ijs qui habuerint ordinariam iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem: ita nimirum vt ſuam veluti diœceſim habeant, ſuumque tribunal (vt pro regula tenendum habet Suarez De relig. tract. 6. lib. 6. cap. 10. num. 14.) qualem Archidiaconus acquirere poteſt per conſuetudinem legitimè præſcriptã, ex Paludano *in 4. diſt. 38. q. 4. art. 4. concl.* 6. D. Anton. 2. *part. tit.* 11. *cap.* 1. *§.* 9 *col.* 3. ac Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 3. dicto 7. Ac de facto acquirunt illi, qui poteſtatem ad id acceperunt per aliquod Papæ vel Epiſcopi priuilegium, aut commiſſionem.

Meminerint igitur Parochi, quòd non ſolùm ſimplex Sacerdos, ſed nec ipſi poſſint diſpenſare, quando neutro eorum modorum habent diſpenſandi poteſtatem, in votis ſuorum Parochianorum, poſſunt diſpenſare. Id quod Sotus expreſſit *in preced. art.* 9. eaque eſt omnium Doctorum mens ex Nauar. *in Enchir. cap.* 12. *num.* 79. Et procedit etiam, ſi vouens in articulo mortis: quia licet tunc poſſit à quouis Sacerdote abſolui à tranſgreſſione voti, iuxta Concilium Triden. ſeſſ. 14. cap. 7. in ipſo tamen voto diſpenſari nequit, niſi ab eo qui peculiarem ad id habuerit authoritatem ordinariam vel delegatam. Quod enim ad talem diſpenſationem authoritas eiuſmodi ſit neceſſaria, iam docuimus initio huius capitis. Neque ſequitur ſi quis poſſit ab omni peccato abſoluere, poſſit in voto reſeruato diſpenſare: namque aliud eſt abſolutio à peccato contra votum commiſſo, & aliud diſpenſatio in ipſo voto. Ita notant Sotus ibidem, & Syluester in ſequenti dicto decimo.

Poteſt verò moueri dubium, vtrum facta alicui per priuilegium facultate commutandi vota, cenſeatur etiam facta diſpenſandi. Et contra, An facta diſpenſandi, cenſeatur facta commutandi. Illud autem tractans Suarez in memorato lib. 6. cap. 13. ad priorem quidem dubij partẽ alijs citatis, reſpondet negatiuè: quia diſpenſatio eſt quid aliud à commutatione (quod conſtabit ex dicendis in ſeq. cap.) hæcque eſt quid illa minus, quandoquidem diſpenſatio tollit omnino vinculum voti, & commutatio illud ſolummodo transfert in aliquid aliud. Quare non poteſt priuilegij extenſio fieri à commutatione ad diſpenſationem: vt nec aliàs, ex voluntate dandi minus, colligi poteſt voluntas dandi longè maius. Ad poſteriorem partem verò, affirmatiuè reſpondet: & ſatis latè eam perſequitur.

Nobis ſufficere poteſt ea abundè probari per illud quod habet regula 53. iuris in 6. Cui licet quod eſt plus, licet vtique quod eſt minus. Si enim id in aliquibus habeat locum, maximè in ijs habet quæ ita ſubordinata ſunt, vt vnum affectum ſit ad alterum, tanquam pars ad totum in quo includitur: prout affectam eſſe poteſtatem commutandi vota ad poteſtatem in eis diſpenſandi: patet ex commutatione voti quæ fit in aliquid minus: atque adeo cum remiſſione partis eius quod debetur ex voto: nam enim certum eſt rationem habere cuiuſdam partialis diſpenſationis: etiam ſi non ſit dicenda diſpenſatio, quia non tollit voti vinculũ. At ille qui poteſtatem habet diſpenſandi, habet & poteſtatem faciendi eius generis commutationem, qui enim poteſt remittere totum debitum, poteſt & partem. Et qui poteſt commutare votum in minus, poteſt multo magis commutare in æquale, & multo maximè in aliquid maius. Ex quibus ſatis liquet habentem poteſtatem diſpenſandi in votis habere quoque ea commutandi.

Quod attinet ad Prælatos regulares, dubium eſt, An 340 poſſint in votis ſuorum Religioſorum diſpenſare. Ad quod Palud. *in cit. art. 4. concl.* 7. & D. Anton. *vbi ſuprà*, partem negantem ſequuntur. Affirmantem verò Angelus & Syluester Votum 4. ille quæſt. 6. & hic quæſt. 3. dicto 9. Richardus in *4. diſt.* 38. *art.* 9. *q.* 2. & Sotus in memorato art. 3. Qui addit Prælatorum nomina hic comprehendi, non tantum Generales, & Prouinciales, ſed etiam conuentuales Præpoſitos. Accedit ad eorundem ſententiam Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 8. ſub finem.

Videtur autem eſſe diſtinctione vtendum cum Nauarr. cap. 12. num. 75. dum aſſerit Prælatos religionis ſi exempti ſint, poſſe in Religioſorum ſuorum votis diſpenſare, ſi non item aliàs. Ratio eſt: quia non exempti, Epiſcopis potius, quàm illis ſubduntur tanquam proprijs Prælatis. Ex exemptione verò ſequitur, vt Superiores ipſorum participent Epiſcoporum iuriſdictionem, in quorum loco ſuccedentes habent illam: alioqui exemptio præiudicaret exemptis, quandoquidem priuarentur commoditate qua gaudent, qui ſub iuriſdictione Epiſcopi manent: vt non compellantur recurrere ad Summum Pontificem, quando opus habẽt diſpenſatione in votis. Videri poteſt Suarez in ſupra memorato cap. 10. num. 13. Et addi ex Azorio tomo 1. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 19. qu. 21. tales Prælatos non poſſe in votis ſuorum Nouitiorum aliter diſpenſare, quam in votis laicorum: nimirum ſi aliquod habeant priuilegium, per quod tale quid valeant. De abbatiſſa autem vel prioriſſa abſolutè negandum eſt, poſſe ſuis monialibus in votis diſpenſare: quia iuriſdictionem illam ſpiritualem ad quam pertinet facultas diſpenſandi, eæ non habent: iuxta tradita à Soto *in 4. diſt. 20. q. 1. art. 4. concl. 2. ſub finem*. & à Couar. ad cap. Alma mater 2 *par. §.* 11. *n.* 3. ac ea quæ antea habita ſunt lib. nono, num. 116.

De cauſa diſpenſandi pars poſterior capitis.

ADvaliditatem diſpenſationis in voto, præter authoritatem ex parte diſpenſantis, *de qua hactenus dictum eſt*, requiri ex parte diſpenſati iuſtam cauſam, ex qua fieri debeat, meritò conſentiunt Doctores tam Theologi cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 88. art. 12. ad 2. quam Canoniſtæ, cum gloſa ad cap. Non eſt, De voto; *ad verbum adimplere*. Nam ut rectè D. Thomas argumentatur, Cum ſpiritualis poteſtas Prælati (qui non eſt dominus, ſed diſpenſator) data ſit in ædificationem, non autem in deſtructionem ex cap. 10. prioris ad Corinth. ſanè per eam nequit tollere illud quod acceptum eſt Deo, niſi ob aliquid aliud, quod ſit eidem acceptius, nam alioqui non ædificaret, promoueretve ſubditum ad pietatem in Deum, ſed potius deſtrueret, reuocaretve ab eadem pietate. 341

Intelligitur autem iſtud tam de diſpenſatione facienda per Papam, quam de facienda per inferiores Prælatos, prout expreſſerunt Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. artic. 2. concl. 2. Caiet. in verbo Votum cap. vltimo, D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 9. notab. 3. Sylu. verbo Diſpenſatio quæſt. 3. Sotus lib. 7. De iuſtitia & iure quæſt. vltima art. vltimo. Quod adeo verum eſt, vt ſi abſque iuſta cauſa Summus Pontifex cum aliquo diſpenſet in voto, non ſolùm ipſe peccet: ſed etiam is cum quo diſpenſat, tutus non ſit in conſcientia, ut ijdem authores adhuc annotant, & cum eis Nauar. in Enchir.

ebir.cap.12.num.76.ex citata gloſa, quam ad idipſum cap. Non eſt, Panormitanus ſequitur. Inde meritò inferunt, quòd ſi Papa abſque cauſa cum profeſſo diſpenſauerit, vt ad laxiorem religionem tranſierit, is non ſit ſecurus quoad Deũ. Poteſt etiam meritò inferri cum Soto in 4. diſt. 38. quæſt. 2. art. 1. concl. 1. quod is cum quo Papa in voto caſtitatis ſine cauſa diſpenſauit, non manet tutus in conſcientia. Quod idem eſt eadem ratione, de ſimilibus dicendum: ac multo magis cùm aliquis inferior Papa in votis abſque cauſa diſpenſauerit.

Veruntamen id intelligendum eſt procedere, quando nulla apparens adeſt cauſa diſpenſandi. Cõmuniter enim receptum eſt, quod idem habet D. Thomas, ſi cauſa apparens adeſſet ea qua dubiam ſaltem eſſet, num ob eam data diſpenſatio ſit legitima, diſpenſatum ſtare poſſe iudicio Prælati ſui diſpenſantis, illiuſque iudicio ſuum proprium poſtponere. Cæterùm cauſæ diſpenſandi in votis poſſunt tripliciter eſſe iuſtæ, prout notat Sotus *7. De iuſt. & iure qu. 4. art. 3. verſu Ad iſtorum*: nempe ratione materiæ, ratione vouentis, & ratione boni communis.

342 Ac ratione materiæ, ſunt omnes illæ ea quibus efficitur, vt maius bonum in voti diſpenſatione cernatur, quam in illius executione; prout Caiet. expreſſit in verbo Votum cap. vltimo, & D. Thomas loco citato attigit. Solet verò, *vt addit Caiet.* huiuſmodi maioritas boni oriri ea eo, quòd executio voti reddatur vel illicita, vel inutilis, vel maioris boni impeditiua: quas tres cauſas diſpenſationis tanquam legitimas D. Thom. poſuit in memorata quæſt. 88. art. 10. & poſt eum Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 6. Sotus in memorato art. 3. ac Nauar. in memorato item num. 76. Qui & admonet ex eodem D. Thom. id non procedere, cum clarùm fuerit, & apertum, aliquam ea talibus cauſis interuenire: quia tunc diſpenſatio neceſſaria non eſt, ſed ſufficit interpretatio, quia declaretur votum in eo caſu non habere vim. Nam ſicut votum non habet vim, ſi tunc cum ipſum ſit talis eſt materia qualem prædiximus, *illicita inquam, aut inutilis, aut maioris boni impeditiua*, ita & poſtea idipſum vim ſuam amittit, quando materia facta eſt talis, *nempe illicita vel inutilis vel maioris boni impeditiua*; ac proinde non eget diſpenſatione, ſi res ſit aperta. Id quod Caiet. notat *2. 2. quæſt. 88. art. 1. Dubio Verum indifferentia poſsint eſſe voti materia*, & in reſponſione ad tertium.

Aduerte verò quod hic dicitur de materia inutili, aut impeditiua maioris boni: dici æquè debere de ea, quæ poſſit moraliter eſſe cauſa ſpiritalis ruinæ; quia talis occaſio multum derogat fini voti: ideoque cauenda eſt per diſpẽſationem: ne quod introductum eſt pro charitatis perfectione, in diſpendium illius vergat. Et ita in voto nunquam peccandi mortaliter, datur ſufficiens cauſa diſpenſandi ob materiam periculoſam; itemque in coniugali voto non petendi debitum, & ſimilibus periculoſis. Videri poteſt Suarez in ſæpe cit. lib. 6. c. 17 n. 9.

Ratione verò vouentis, legitima diſpenſandi cauſa cen-
343 ſetur infirmitas ipſius, ac debilitas ad implendum votum. Ea enim poteſt tanta eſſe (de quo dari nequit certa regula itaut debeat arbitrio Superioris relinqui definiendum, *inquit Nauarr. in ſeq. num. 77.*) vt non ſolùm poſſit ei votum commutari, ſed & ab eo per diſpenſationem tolli obligatio illius: prout fatentur Sotus *in eod art. 3. verſu immo tamen* & Nauar. *in eodem num. 77. inſinuat que Caiet. 2. 2. quæſt. 88. ar. 12. col. 2.*

Additque ibidem Sotus (*& in libro primo. De iuſt. & iure q. vltima art. vlt.*) quòd implere votum, difficile moleſtumque ſit, eſſe quidem legitimam cauſam in eo diſpenſandi, quando difficultas & moleſtia ea re ipſa naſcitur: nempe quin res eſt ardua & viribus vouentis impar: vt auſterum aliquod ieiunium, vel longa peregrinatio: non tamen quando ex corrupta eiuſdem vouentis affectione procedit: quia cùm votum inſtituatur ad medendum prauæ affectioni, hæc non poteſt illius tollendi cauſa eſſe legitima. Exemplum eſt, ſi quis ideo tantùm moleſtè ferat ieiunium, quòd ſit deditus gulæ.

Aliæ adhuc ex parte vouentis aſſignari poſſunt iuſtæ cauſæ diſpenſandi in votis: quales ſunt, quod dubitetur de conſenſu vouentis, id eſt, quod ambigatur conſenſeritne in votum. Deinde quod factum ſit repentina deliberatione, vt ſolet ex timore repentinorum malorum. Vide antedicta in cap. decimonono ſect. ſecunda. Præterea quòd factum ſit ea animi leuitate aut ſubita perturbatione, aut facilitate in vouendo, quemad. ea Panor. & D. Ant. habet Nauar. in eod. quoque num. 77. aut metu, vi, dolove extortum ſit: qua ratione emiſſum Eccleſia relaxat perinde ac iuramentum præſtitum de vſuris ſoluendis, vel præſtitum latroni aut tyranno ad vitandam illorum vexationem. Adde, & quando probabiliter creditur vouentem ita affectum eſſe, vt votum ſæpius violaturus ſit aut obliuioni traditurus. Illa enim infirmitas animi cenſeri poteſt cauſa ſufficiens, ſicut infirmitas corporis.

Denique ratione boni communis, iuſta cauſa datur di- 344
ſpenſandi in voto; quando ipſum obſtat eodem bono: vt votum ieiunij in doctore qui propter illud, concionandi, aut docendi munus Reip. vtile exercere non poteſt; & votum continentiæ emiſſum à puella, quo impeditur ne matrimonium inire poſſit ad auertendum graue damnum Reip. aut ad tollenda ab ea multa ſcandala: quod eſt bonum maius, quam a coniugio abſtinere. Addit verò Sotus, *vt & Caiet. loco cit.* bonum illud propter quod diſpenſatur in voto, debere eſſe melius & precioſius atque adeo iudicari magis ad Chriſti gloriam conducere, quam voti materiam & vinculum ſimul.

Ratione autem boni tantùm particularis, Sotus ibidem negat licitum eſſe in voto diſpenſare, quod Nauarr. in cit. num. 77. improbat: inquiens ad id ſufficere vtilitatem priuatam, quæ talis ſit ut ad Dei gloriam magis conducat, quã voti materia & illius vinculum ſimul. Tunc enim votum meritò cenſetur eſſe de bono impeditiuo maioris. Sic votum patrisfamilias peregrinandi Ieroſolimam, diſpenſabile eſt, ob grauem aliquam familiæ neceſſitatem, cui ſubuenire tenetur.

Cæterum Superiores cauere debent ne diſpenſatione v- 345
tantur ſine neceſsitate, ſicut fieret ſi impedimento quod votum adfert obuiare poſſint per illius commutationem. Etenim peccaret alioqui tanquam diſpenſatores infideles, vt Sotus ipſe ibidem ait. Qua de re plenius Suarez in citato capitulo decimoſeptimo num. decimoſexto. Veruntamen quando cauſa non eſt omnino iuſta: ille qui poteſtatem habet tamen ad diſpenſandum, quam ad commutandum votum, poteſt ipſum partim diſpenſando, partim commutando relaxare: nimirum imponendo vouenti aliquid loco voti ſiue æquale, ſiue etiam eo minus; ea doctrina Caiet. *2. 2. qu. 88. art. 12.* quam approbat Nauarr. in Enchir. *cap. 12. n. 63.* Adde ex Angelo in verbo Votum 4. quæſt. 12. diſpenſanti in voto, attendendum eſſe quid liceat ſecundùm æquitatem, quid deceat ſecundum honeſtatem, & quid expediat ſecundum vtilitatem vel neceſſitatem. Adde etiam diſpenſantem in voto ſine iuſta cauſa, peccare mortaliter: quia poteſtate ſua abutitur in re graui: illamque excedens, nihil facit, & ſic decipit ſubditum ſuum, ſatagendo auferre ab eo vinculum, quod auferre nequit.

CAPVT XXIII.

De commutatione voti.

SVMMARIVM.

346 *Quid ſit votum commutare, & quid redemptio voti à commutatione differat.*
347 *Ad voti commutationem neceſſaria eſt Eccleſiæ authoritas, niſi fiat in euidenter melius.*
348 *Quid requiratur quando commutatio ſit in bonum quod non eſt euidenter melius, aut euidenter eſt æquale.*
349 *Præter Prælati authoritatem requiritur iuſta cauſa.*
350 *Qua ratione ad voti commutationem, æſtimandum ſit melius eſſe, aut æquale, aut deterius bonum illud in quod ſit voti commutatio.*
351 *Commutans votum debet ad id habere poteſtatem vel ordinariam vel delegatam: qua vtraque carens Confeſſarius, nihil facit ſi commutare tentet.*
352 *Probabile eſt cùm per Bullas Iubilæorum Confeſſarijs committitur facultas commutandi vota, intelligendam eſſe de commutatione in æquale.*
353 *Notanda pro vſu facultatis conceſſæ alicui ad eligendum aliquem, à quo votum ei relaxetur.*
414 *Delegatus in hoc debet ſeruare formam ſibi præſcriptam, & quid circa reſeruata poſſit, aut non poſſit.*
355 *De promiſsione facta Deo dandi aliquid certo loco aut certæ perſonæ.*
356 *Conſiderandæ in commutatione votorum.*

357 Com-

Digitized by Google

357 *Commutationem voti fieri debere ſaltem in æquale.*
358 *Explicatio dubij, An ſemper ſufficiat commutationem fieri in æquale.*
359 *Ad commutationem voti in minus bonum requiritur cum iuſta cauſa, coniunctio poteſtatis diſpenſandi cum poteſtate commutandi.*
360 *Non valent diſpenſatio, & commutatio voti, niſi procedant à voluntate libera, tanquam actus humani.*
361 *De forma diſpenſandi aut commutandi vota.*
362 *Quando facta commutatione voti in quam vouens conſenſit, is poſsit id in quo illa facta eſt omittere, & ſuum votum ſeruare.*

346 COmmutare votum nihil eſt aliud, quàm materiam de qua emiſſum eſt, mutare in aliam: vt peregrinationem in orationes, aut ieiunia, ea doctrina D. Thom. 2. 2. quæſt. 88 art. decimo communiter recepta. Solet verò commutatio peculiari nomine redemptio appellari, quando votum mutatur in pecuniam, vel in aliud quod æſtimabile eſt pecunia: vt ſi votum peregrinationis ad D. Iacobum mutetur in tantum pecuniarum erogandarum in eleemoſynam, quantum expendendum fuiſſet eundo, & redeundo: prout habet Palud. *in 4. diſt. 38. qu. 4. art.* 3. Qui quamuis velit a commutatione redemptionem differre, ſicut emptionem à permutatione; non videtur tamen quoad rem eſſe inter vtramque diſtinguendum: ſicut nec Diuus Thomas loco cit. diſtinxit, vt bene notat Syluest. in verbo Votum 4. quæſt. 1. ſub finem.

Ex quibus ſequitur, quòd etiamſi per diſpenſationem vinculum voti ſoluatur: prout in præced. cap. habitum eſt: per commutationem tamen, & redemptionem non ſoluatur: quemadmodum notant Caiet. *in verbo Votum, c. vlt.* Couar. ad cap. Quamuis pactum. 1. *part*, §. 3. *num.* 4. & Nauarrus in commentario de indulgentijs *notabili* 27. *num.* 2. adeout ex eodem Caiet. *ad art. D. Thomæ art.* 10. in commutatione ſola materia voti tranſmutetur, manente eodem vinculo: atque vouens, ad id in quod commutatum eſt votum, teneatur ex eiuſdem voti vinculo: non autem ex vi alicuius alterius præcepti. Quod idem ſenſit Sotus *de iuſt. & iure lib.* 7. *q.* 4. *art.* 1. Ex eo autem ſequitur Syluestrum *verbo Votum* 4 *in principio*, perperam ſenſiſſe in commutatione & redemptione, annullationem obligationis voti interuenire: niſi dicas ipſum tantùm voluiſſe obligationem voti ceſſare circa illam materiam præcisè, circa quam antea verſabatur. Cùm verò hæc ita ſint, apertum eſt plus eſſe diſpenſare in voto, quam votum commutare, quandoquidem per diſpenſationem tollitur voti vinculum, non item per commutationem.

De poteſtate commutandi votum.

SECTIO I.

347 CÆterùm, vt ad votorum diſpenſationem, ſic & ad commutationem neceſſaria eſt Eccleſiæ authoritas ex communiter recepta D. Thom. ſententia in ſeq. art. 12. vbi eam probat: quia cum votum ſit promiſſio Deo facta, de eo quod ipſi gratum, acceptumque eſt: voti commutatio fieri debet tantùm in id quod Deo gratum eſt & acceptum. Quid autem tale ſit, pendet ex ipſius arbitrio: quod declarare ſpectat ad Prælatos Eccleſiæ, vices illius gerentes: de quibus dixit Lucæ 10. Qui vos audit me audit.

Difficultas eſt autem, cùm mutatio voti in aliud fieri poſſit vel in melius, vel in æquale, vel in deterius: An eiuſmodi neceſſitati locus ſit, quãdo votum mutatur in aliquid certò, & euidenter melius. Nam nec tunc commutationem fieri poſſe propria authoritate, aliqui ſentiunt: plures vero ſentiunt poſſe: vtroſque referunt Suarez in memorato lib. 6. cap. decimo octauo, & Azor in ante citato lib 11. cap. 18. q. 1. qui poſterioribus meritò aſſentiuntur. Quia, *vt bene ibid. num. 6. Suarez argumentatur*, talis voti commutatio conſentanea eſt fini voti, qui eſt promouere homines ad bonum melius, & Deo gratius. Cui promotioni propria etiam authoritate conſulere per eiuſmodi commutationem, non eſſe alienum à ratione patet: quia quando in promiſſione moraliter certum eſt creditorem acceptare ſolutionem, certum etiam eſt eam ſufficere ad promiſſionem implendam. Sed certum eſt moraliter acceptari à Deo obſequium maius, ei delatum loco minoris: cùm velit ſemper fieri à nobis quod melius, atque adeo ipſi gratius eſt. Ergo in delatione eiuſmodi per voti commutationem, nihil eſt opus Prælati authoritate: cùm hæc ex D. Thomæ in citato art. 12. ideo illa requiratur ad voti commutationem, vt ipſe definiat, id in quod fit voti commutatio, eſſe Deo gratius & acceptius. Accedit illud, ex cap. Peruenit 2. De iureiur. Non iuſ iungit propoſitum aut promiſſum, qui illud in melius commutat. Et illud in cap. Scripturæ, De voto. Reus fracti voti non habetur, qui temporale obſequium in perpetuam noſcitur religionis obſeruantiam commutare. Et quòd in cap. Licet, De regularib. concedatur tranſitus de laxiori religione ad arctiorem non obtenta Superioris licentia.

Illud autem quod habetur in cap. 1. De voto. Ex eius qui præſidet, pendet arbitrio, vt conſideret diligentius qualitatem perſonæ, & cauſam commutationis. Illud, inquam, pertinet ad caſum in quo incertum eſt, an id in quod fit cómutatio voti, ſit quid melius. In quo ad voti commutationem requiri authoritatem Superioris, nemo negat: quia cũ votum ſit promiſſio facta Deo de re ei grata: in tali caſu opus eſt exploratione voluntatis Dei, ad quam neceſſaria eſt authoritas Prælati: qui tanquam gerens Dei vices, in perſona illius declaret ac determinet, an illud in quod fit commutatio, ſit quid gratius, & acceptius Deo. 348

Porro ad voti commutationem in minus bonum, neceſſariam eſſe Prælati authoritatem negari non poteſt: quia in illa admiſcetur diſpenſatio, qua condonetur pars eius, quod ex voto debetur Deo. At Prælati authoritatem neceſſariam eſſe ad quamuis diſpenſationem voti, ſatis patet ex dictis in præcedenti cap. Quare erit ad propoſitam commutationem. Licet autem aliqui negent talem authoritatem eſſe neceſſariam ad voti commutationem in æquale, quorum Suarez meminit initio ſequentis cap. 19. multo plures tamẽ ſunt affirmantes contrarium, quos ibid. num. 3. refert & ſequitur Suarez ipſe, aſſentiturque Azor in memorato cap. 18. quæſt. 2. Nec immeritò; quia quoties in commutatione voti incertum eſt, an ea fiat in id quod eſt Deo gratius, authoritas Prælati eſt neceſſaria, vt ſatis indicant verba ante propoſita ex cap. 1. De voto. Cum ergo difficillimum ſit in eadem commutatione æqualitatem attingere, itaut homines ordinariè ſint de ea incerti, facilèque errare poſſint in propria cauſa, non eſt probabile talem commutationem eſſe relictam vouentis arbitrio: ſed potius ad eam, ſicut ad cæteras, requiri Prælati authoritatem, qui Dei gerens vices, eã ipſam æqualitatem determinet.

De his latius pro ſcholaſtico inſtituto Suarez, in vtroque illo cap. 18. & 19. vbi num. 5. bene etiam docet commutationem in æquale fieri non poſſe abſque iuſta aliqua cauſa: quia hoc ipſo quòd opus in quod commutatio fit, non eſt ſecundum ſe melius eo, in quod commutatur: magis conſentaneum eſt excellentiæ diuinæ ac fidelitati ei debitæ, vt illud ipſum, quod promiſſum eſt, reddatur in propria ſua ſpecie. Ergo aliqua iuſta cauſa exigitur vt ſecus fiat: adeoque vt debitum ex voto, commutetur in aliud, etiamſi æquale: præſertim cùm id ſine iuſta cauſa factum, non habeat rationem honeſtatis, ſeu actus virtutis: ideoque præſumendũ non ſit Deum illud velle, taliique debiti ſolutione contentũ eſſe. Neceſſe tamen non eſt talem cauſam, grauem eſſe, quia parum eſt id, quod tali commutatione remittitur. Tantum enim eſt onus reddendi in propria ſpecie, quod ex voto debetur: cum interea, *vt ſupponimus*, æquale reſtituatur, licèt in alia ſpecie. Aduerte obiter ad commutationem quæ fit in euidenter melius, non requiri iuſtam cauſam vltra eam, quàm intrinſecè continet, bonitatis maioris. De quo idem Suarez in cit. cap. 18. num. 9. 349

SECTIO. II.

De eo in quod commutatur votum.

ILlud in quod votum commutatur, poteſt eſſe vt prædiximus, bonum melius aut æquale, aut minus. De primo notandum eſt, in hac re, bonum melius æſtimandum eſſe, non tam ex eo, quòd ſit actus excellentioris virtutis, quam ex eo quòd aptius ſit & accommodatius ad finem vouentis. Quia enim Deus bonorum noſtrorum non indiget, id quod ei per votum offertur, eò ipſi acceptius eſt, quò accommodatius vouenti, ad finem voti ſibi propoſitum. Itaque ad votum commutandum in melius, non eſt conſideranda ſola excellentia operis, in quod fit commutatio, ſed etiam vtilitas vouentis in ordine ad finem voti. Hinc qui ad carnis 350

M macera-

Digitized by Google

macerationem ieiunium vouit, ſi illud commutet in orationes vel eleemoſynas, non cenſebitur facta commutatio in maius bonum. Quia licèt oratio, & eleemoſyna præcellant ieiunio (cùm hoc ſit actus temperantiæ, & illæ, actus religionis, & charitatis, quæ ſunt virtutes excellentiores) non adeo tamen conducunt ad carnis macerationem. Cenſebitur verò facta illo modo, ſi ieiunium recepto modo ſeruandum, commutetur in ieiunium ſeruandum ſumendo tantù panem, & aquam, aut in aliam auſteriorem pœnitentiam, vt flagellationis vel cilicij, accommodationem ad domandam carnem. Hinc etiam, qui in Dei obſequium vouit, ſe alicui Eccleſiæ aliquid daturum, ſi compererit euidenter, obſequium gratius futurum, ſi illud in dotem dederit puellæ, quæ ſe alioqui proſtitura eſt, poterit vti commutatione. Aduerte obiter tunc maximè tutum in conſcientia cenſeri eum qui votum propria authoritate commutat, quando id facit in bonum continens illud quod vouit, & aliquid amplius; vt qui vouit ingredi religionem laxiorem, & ingreditur arctiorem: & qui vouit ſeruire hoſpitali in quo parum laborandum eſt, & ſeruit hoſpitali in quo ob multitudinem infirmorum eſt multum laborandum ad maius ſuum meritum; & ſic de alijs caſibus in quibus euidenter conſtat illud in quod fit voti commutatio, maioris meriti eſſe apud Deū tanquam ei gratius.

De ſecundo hoc eſt, de bono æquali; aduertendum eſt, quòd etſi valde difficile ſit in commutatione voti attingere æquitatem; nihilominus commutantem debere ad eam attingendam conatum adhibere, prudenter inſpectis, ponderatiſque circumſtantijs, prout in ſequentibus dicetur. Quòd ſi bona fide ſeruet commutando, valida erit commutatio, etiamſi ea forte fiat in minus bonum: quia facultas ad iſtiuſmodi commutationem, *tanquam moralis*, latitudinem requirit ad ſuum exercitium, in quod vix aliter exire poſſet, itaut cùm de contrario non conſtat, cenſeatur non aberraſſe; aut ſi parum aberraſſe deprahendatur, pro nihilo reputetur. Ita Suarez in citato cap. 19. num. 9. addens, quòd ſi ſit tam de exceſſo quam de defectu dubium, æqualitas adeſſe cenſeatur, quando ipſum in vtramque partem vergit æqualiter, quia per humanum arbitrium nihil poteſt certius iudicari.

De tertio demum, hoc eſt, de bono minori iudicandum eſt, non tam ex eo quòd ſit minus excellens, quàm quod ſit minus accommodatum ad voti finem: ſicut eleemoſyna ad carnis macerationem eſt minus accommodata, quam ieiunium.

De commutante.

SECTIO III.

351 DE commutante notandum eſt, quemdam eſſe ordinarium qui ex officio quod gerit regendi, alios, poteſtatem habet commutandi votum: vt cenſetur habere omnis ille, de quo dictum eſt in præced. capite poteſtatem habere diſpenſandi in voto. Quemdam verò eſſe delegatum, vt eſt is cui aliquis ex ordinarijs commiſit faciendam vice ipſius commutationem. Vbi aduerte pro praxi quòd eum iua ea ante habita in ſect. 1. alterutra earum neceſſaria ſit ad talem commutationem, patere eam non poſſe fieri arbitrio iudiciove Confeſſarij, qui ne delegatam quidem habuerit. Nec enim poteſt ratione ſacramenti pœnitentiæ, quia votum non eſt illius materiæ, cum non ſit peccatum: nec ratione doctrinæ, & prudentiæ eiuſdem Confeſſarij. Nam inde dici poteſt quidem idoneus ad iudicandum de æqualitate ſeruanda in commutatione voti: non tamen ad faciendam ipſam commutationem; ſicut nec poteſt alius perinde doctus, & prudens, qui non eſt Confeſſarius.

352 Aduerte quoque dubium eſſe, an cùm in Iubilæis aut alias Confeſſario datur ſine reſtrictione facultas commutandi vota, id intelligi poſſit de ea etiam commutatione, quæ fit in minus bonum. In vtramque partem Suarez in memorato cap. 19. num. 7. authores refert, & negantem veriorem indicat addita moderatione, quam paulo ſuperius attigimus ſeruandam in iudicando de æqualitate quam iſtiuſmodi commutatio requirit. Fundamentum illius eſt, quòd etſi priuilegia fauorabilia ſint, extendenda tamen non ſint vltra verborum proprietatem: & commutationis verbum propriè ſignificet mutationē in æquale: præſertim cùm habeat rationem contractus oneroſi, in quo vnus non debet grauari præ alio, ne iuſtitia violetur. Accedit, quòd commutatio in minus bonum requirat coniunctionem facultatis diſpenſādi, cū facultate commutandi; cùm pars debiti condonetur in ea: quod eſt facultatis diſpenſandi: quæ non continget niſi ipſa expreſsè detur, iuxta tradita in præced. numero 339. Et confirmatur, quia ſi contingeret is qui poteſtatē habet delegatam votum commutandi, poſſet illud commutare in quoduis minus, ad inſtar ordinariorum, adeoque ſimpliciter diſpenſare, quod nemo dixerit.

Aduerte tertiò, Cùm quis facultatem habet, vt Confeſſarium eligat, qui cum ipſo diſpenſare poſſit in aliquo voto; 353
non cenſari cum eodem diſpenſatum, niſi electus diſpenſet actu: quantumcumque pro poteſtate ſibi commiſſa, ab omnibus peccatis, & cenſuris ipſum legitimè abſoluerit, indulgentiaſque conceſſerit, ex Nauarr. in Enchir. c. 12. n. 79. Ratio eſt, quòd relaxatio voti, nec culpæ nec pœnæ remiſſio ſit, ſed alterius debiti, vt de ſe conſtat.

De ipſa facultate eligendi perſonam, quæ poſſit vota commutare vel in eis diſpenſare, Suarez in eod. lib. 6. cap. 16. agit multis. Duo verò præcipuè occurrunt notanda pro quotidiana praxi. Alterum eſt ex parte eius cum quo diſpenſandum eſt: nempe vt eligat perſonam prædictam qualitatibus illis, quas indultum ſeu reſcriptum exigit: vt quòd ſit Confeſſarius, in aliquo certo gradu conſtitutus, & ab Ordinario approbatus: cuiuſmodi qualitates exigi ſolent in delegationibus ad diſpenſandum in votis religionis, aut caſtitatis. Alterum eſt ex parte diſpenſaturi, nimirum vt ſeruet formam in conceſſione praſcriptam: ad quam cum reſtricta ſit facultas delegata diſpenſandi, niſi ea ſeruetur, excedentur illius limites, ac proinde irritus erit conatus. Quænam autem ſit talis forma, colligendum eſt ex verbis reſcripti, quo facultas conceditur. Solet autem potiſſimum præſcribi examinatio cauſæ neceſſariæ ad iuſtam diſpenſationem: cætera quæ non præſcribuntur expreſsè, cenſentur relicta prudentis arbitrio, intellige autem quæ de diſpenſatione dicimus, pariter dicta de commutatione: quia in hac re, vtriuſque ratio eadem eſt.

Documenta quædam notanda commutanti vota.

SECTIO IV.

IS verò qui prædictam poteſtatem habet, dum vti vult illa, quorumdam documentorum meminiſſe debet. 354
Primū eſt, vt is cui conceſſa eſt ab Ordinario poteſtas commutandi votum, formam conceſſionis obſeruet: adeout facienda ſit commutatio, in vtilitatem horum vel illorum locorum, aut perſonarum, nec aliter; ſi in facultate id exprimatur: vt notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. n. 79. verſu Monemus.

Secundum eſt, Cùm ea ſit vis reſeruationis caſuum, vt inferiores nihil in eis poſſint, ex Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. in fine, illos quos in præced. ea. Papæ quoad diſpenſationem, reſeruatos diximus: pariter dicendos eſſe quoad commutationem reſeruatos. Dubitatur autem, An per generalem à Papa factam conceſſionem commutandi vota, poſſint reſeruata commutari. Ad quod eſſe reſpondendum negatiuè, ſatis ſignificat Suarez in eodem lib. 6. cap. 26. ſub finem. Et probatur; quoniam talis conceſſio interpretanda eſt iuxta regulas iuris: inter quas 81. in 6. ſic habet; In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter conceſſurus. Ex qua regula in cap. Si Epiſcopus. *De pœnitent. & remiſs. in 6.* probatur: quod ſi Epiſcopus ſuo ſubdito generaliter concedat facultatem eligendi ſibi Confeſſarium, non ideo poſſit electus abſoluere in caſibus eidem Epiſcopo reſeruatis. Adde ex Extrauag. Etſi dominici 2. ſub finem, De pœnitent. & remiſſionibus, talium votorum commutationem non concedi niſi ex ſpeciali cauſa, & certa ſcientia Papæ.

Aduerte nihilominus non eſſe negandum, quin talis conceſſio ad vota peregrinationum reſeruata extendatur, quādo in bulla eiuſdem conceſſionis (vt plerumque ſolet in bullis quibus per modum Iubilæi indulgentiæ conceduntur) vota caſtitatis, & religionis excipiuntur. Receptum eſt n. exceptionem firmare regulam: ſeu efficere vt ipſa locum habeat in omnibus caſibus minoribus eo, qui excipitur, ſicut ſunt caſus obeundarum peregrinationum reſeruatarum, caſibus ſeruandæ perpetuæ caſtitatis, & amplectendi religionem. Vbi aduerte obiter quoad caſus maiores eo qui excipitur, non firmari ſimiliter regulam.

Iam. Et ita ſe ab eiuſmodi conceſſione eaciperetur votum peregrinandi ad SS. Apoſtolorum limina, non eſſet cenſenda conceſſa facultas diſpenſandi in voto peregrinationis ad loca ſancta Ieroſolymis, quæ cenſetur longè maior, vt & longè difficilior.

Tertium eſt ad commutationem votorum, quibus aliquid
355 promiſſum eſt Deo, dandum certo loco aut certæ perſonæ; non requiri conſenſum illius qui commodum accipere deberet: immo nec facta diſpenſatione aut commutatione, neceſſe eſſe aliquid ei dari. Ita habet ea D. Thoma, Angelo, Syluest. & Caiet. Nauarrus *in Enchir. cap. 12. num. 78.* & poſt ipſum Azor. 1. part. lib. 11. cap. 19. quæſt. deodecima communemque eſſe, *alijs adhuc pro ea citatis*, habet Suarez in eodem lib. 6. cap. decimoquinto num. 3. eam conſequenter tractans: & ante eum Nauar. ipſe in tract. De redibus Eccleſiaſticis quæſt. 1. monit. 60. Præcipua autem ratio eſt, quòd per talia vota perinde ac per alia, obligatio contrahatur tantùm cum Deo, ex cap. Magnæ, De voto: cum illis alijs verò non item, niſi ea accidenti, & materialiter: cùm non habeant rationem perſonarum concurrentium ad naturam contractus: ſed tantùm eaternam circunſtantiarum; quo fit vt non ſit eis acquiſitum, ſed tantùm Deo, cui ſoli vouens ſe adſtrinxit.

Vnde inferre licet, talis voti perinde ac alterius non reſeruati, commutationem fieri poſſe priuata authoritate in bonum euidenter melius: vt ſi Deo vnui me daturum centum in commodum certi monaſterij, videns pauperes in annonæ penuria mori fame, poſſum in eorum ſubſidium illa donare, tanquam in opus tunc euidéter gratius Deo. Quod ſi votum emiſſum ſit in confirmationem alicuius promiſſionis factæ alicui perſonæ, quæ eam acceptauerit, ideoque ius acquiſierit in re promiſſa, ipſum non poterit commutari ſine eiuſdem perſonæ conſenſu: quia commutatio cederet in illius præiudicium, fieretque illi iniuria: niſi quòd poſſit propter publicam neceſſitatem, cogi iure ſuo cedere. Hanc quoque communem aſſertionem habes Suarez in ſeq. num. 7. Addens in num. vndecimo, tam eidem, quàm præcedenti locum eſſe, non modo comparatione ordinariæ poteſtatis delegatæ, abſolutè conceſſæ ad tollenda vota. Qua enim ratione poteſtatem ordinariam habens poteſt, vel non poteſt tollere voti obligationem; poteſt vel nō poteſt per alium a ſe delegatum.

356 Quartum eſt, *de quo in præcedenti num. 77. Nauar. ex Angelo in verbo Votum. 4. §. 12.* commutanti votum, conſiderandam eſſe vouentis qualitatem: nempe ſi commutet votum peregrinationis, ſpectando expenſas quas vouens pro ſua conditione faceret eundo, & redeundo, iuxta cit. cap. Magnæ (*de quo Suarez in ſeq. cap. 19. num. 20.*) vltra eas quas domi erat facturus. illas conuertat in alia pia opera: laborem verò itineris, in ieiunia & orationes. Item quoad alia vota perſonalia, quæ in pecuniam, aut aliquid pecunia æſtimabile commutantur: quando emiſſa fuerint à pauperibus, minus imponat pro illud redemptione, quàm ſi eſſent à diuitibus emiſſa: videlicer habita ratione qualitatis perſonarum: pauperi enim ſolutio paucorum nummorum plus eſt, quàm diuiti multorum, ac plus etiam apud Deum, ea cap. duodecimo. Marci ſub finem, & ex capitulo 21. Lucæ in principio.

Quoad vota realia autem, conuenit ea fieri in aliquid reale, niſi paupertas obſtet, aut euidenter conſtet ad maius Dei obſequium ſpectare, vt loco voti aliquod pium opus fiat. Aduertere adhuc oportet quod Suarez habet in eodem cap. 19. num. 21. in voti commutatione ſeruandam eſſe, quoad fieri poteſt, illius conditionem: non tamen eſſe neceſſarium: & ita nihil obſtare quin votum conditionale mutari poſſit in abſolutum cum aliqua diminutione quantitatis: vt qui vouit ſe in eleemoſynam daturum octo, ſi nauis appulerit ſalua, mutari poterit in ſolutionem quinque, tantundem valentium, *quia certa ſunt*, ac illa octo, quæ ſunt incerta. Nec item obſtare quin votum de danda quotannis certa eleemoſyna per totam vitam, redimi poſſit vna magna eleemoſyna: quæ iudicio viri prudentis adæquet illam quotannis repetendam.

Quintum eſt, quod paulo ſuperius attigimus, & Caietan.
357 verbo Votum cap. vltimo Sylu. Votum 4. quæſt. 8. dicto 2. & Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 63. expreſſerunt: votum debere commutari in æquale, quo modo reducendum ſit ad praxim, non poſſe certis documentis doceri: ſed tanquam varium ea varietate circunſtantiarum relinqui prudentis arbitrio, ex illis iudicantis vitata omni fraude, & lata culpa. Ponderandæ ſunt autem ab eo, *inquit loco cit. Suarez*, conditiones perſonarum, qualitates operum in ordine ad diuinum cultum in primis: deinde in ordine ad bonum commune, vel vtilitatem proximorum, præſertim ſpiritualem: maximè autem ipſius vouentis: præterea in ordine ad merendum coram Deo, vel ad ſatisfaciendum pro peccatis; & demum in ordine ad vitanda peccata futura, & eorum occaſiones.

Verſatur eum in quæſtione, An ſemper ſufficiat voti com 358
mutationem fieri in æquale: an verò neceſſarium aliquando ſit fieri in melius, vt valida cenſeatur. Syluest. loco citato exiſtimat, quando ea parte vouentis non eſt alia cauſa commutandi, quam voluntas ipſius, non eſſe ſatis eam fieri in æquale: ſed requiri vt commutatio fiat in aliquid melius. Secus verò ſi intercedat cauſa commutandi: vt impotentia, vel incommoditas ſeu difficultas implendi quod promiſſum eſt: quia tunc ſufficere poteſt commutationem in æquale fieri; Idem etiam docet Nauar. *in cit. num. 63.* Sed magis placet dicere cum Caiet. *in cit. cap. vltimo & 2. 2. q. 88. art. 12. verſu In commutatione:* de iuris rigore, ſufficere, commutationem fieri in æquale, etiamſi nulla alia commutandi cauſa interueniat, quàm vt vouenti miſericorditer à commutante condeſcendantur in perſona Dei: cui non diſplicet gerentem vices ſuas gratioſum ſe præbere ei, qui ſuæ maieſtati ſponte ſe obligauit; præſertim cùm gloriæ diuinæ nihil inde detrahatur: quandoquidem non vinculum; ſed ſola materia commutatur: idque in aliam, *vt ſupponimus*, Deo æquè gratam, & ad quam eaequendam promptior eſt voluntas vouentis, vt non quaſi gemens ſed hilaris ſoluat promiſſum: quandoquidem hilarem datorem diligit Deus, 2. ad Corinth. cap. 9. Quamquam vt ille addit in eodem cap. vlt. vt commutans tutior ſit, conari ſemper debet vt commutet in aliquid, parum ſaltem melius.

Vs autem in aliquid minus bonum commutare poſſit cū 359
iuſta cauſa & poteſtate commutandi, in ipſo requiritur poteſtas diſpenſandi, vt cum commutatione miſceatur diſpenſatio, cuius virtute à voti vinculo ſubtrahatur illud quod ab æqualitate deficit. Quæ doctrina eſt eiuſdem Caiet. in citato articulo 12. & Nauar. in memorato num. 63. ac Soti de iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 4. art. 3. circa medium.

Poſtremum eſt; ad valorem tam commutationis quam 360
diſpenſationis; neceſſario requiri, vt ea ex libera commutantis aut diſpenſantis voluntate procedant: ſunt enim actiones humanæ, quæ liberum agentis conſenſum requirūt. Vnde fit, vt ſi conſtet ſufficienter Prælatum tantùm finxiſſe, nec intentionem habuiſſe commutandi, commutationem eſſe nullam. Similiter ſi contigerit ipſum deceptum fuiſſe, ſiue exponendo ei falſum, ſiue tacendo ei verum: per talem enim fraudem, & errorem diſpenſatio aut commutatio eſt inuoluntaria: quandoquidem Prælatus non eſſet diſpenſaturus aut commutaturus, ſi veritas fuiſſet ei expreſſa, aut res ſine falſitate narrata. Videndus eſt Suarez in ſæpe memorato lib. 6. c. 27.

Vbi inter cætera habet ſub finem, neceſſarium quidem 361
eſſe diſpenſantis voluntatem ſufficientibus ſignis manifeſtari exterius, quoniam ea non poteſt aliter innoteſcere, & operari inter homines: attamen nullam formam præſcriptam eſſe, à qua diſpenſationis aut commutationis validitas pendeat; neque id fuit neceſſarium, ſed relinqui potuit arbitrio Prælati: quem nihilominus eſt conſentaneum verbi potiùs, quàm alio ſigno vti, tanquam inſtitutis ad aperienda alijs animi noſtri ſenſa. Quam doctrinam habet Palud. *in 4. diſt. 38 quæſt. 4. art. 4. concl. 2.* & poſt eum D. Anton. 2. *part. tit. 11. cap. 11. §. nono, & Syluester in verbo Votum 4. qu. 8. dicto primo* Ea qua intelligitur, quod Nauar. habet in Enchir. cap. duodecimo num. 80 Sacerdotem, cui confitetur aliquis habens priuilegium, quo poteſt cum ipſo diſpenſare in voto, non cenſeri diſpenſaſſe eo ipſo, quòd poſt legitimè factam confeſſionem, ipſum abſoluerit ab omnibus peccatis ſuis, & cenſuris; quoniam talis abſolutio non prouenit à voluntate diſpenſandi in voto, aut illud commutandi, quæ fuerit expreſſa exteriori ſigno

Tandem facturi finem monebimus illud quod latius tra- 362
ctat Suarez in eodem libro cap. 20. cùm commutatio fieri poſſit, tum in bonum melius, tum in æquale, ſiue in minus: factam in melius ſic ſeruandam eſſe, vt vouenti qui illam acceptauit non ſit liberum relicta materia in quam facta eſt commutatio, reſumere eam de qua fecit votum. Ratio eſt; quia acceptatio talis commutationis vim habet noui voti, quo acceptans obligauit ſe ad reddendū Deo aliquid melius, quam antea promiſerat. Vnde bonū implere velle illo relicto, eſt virtute cōmutare votū ex meliori in minus bonū,

macerationem ieiunium vouit, ſi illud commutet in orationes vel eleemoſynas, non cenſebitur facta commutatio in maius bonum. Quia licèt oratio, & eleemoſyna præcellunt ieiunio (cùm hoc ſit actus temperantiæ, & illæ, actus religionis, & charitatis, quæ ſunt virtutes excellentiores) non adeo tamen conducunt ad carnis macerationem. Cenſebitur verò facta illo modo, ſi ieiunium recepto modo ſeruandum, commutetur in ieiunium ſeruandum ſumendo tantū panem, & aquam, aut in aliam auſteriorem pœnitentiam, vt flagellationis vel cilicij, accommodationem ad domandum carnem. Hinc etiam, qui in Dei obſequium vouit, ſe ulteri Eccleſiæ aliquid daturum, ſi compererit euidenter, obſequium gratius futurum, ſi illud in dotem dederit puellæ, quæ ſe alioqui proſtitura eſt, poterit vti commutatione. Aduerte obiter tunc maximè tutum in conſcientia cenſeri eum qui votum propria authoritate commutat, quando id facit in bonum continens illud quod vouit, & aliquid amplius; vt qui vouit ingredi religionem laxiorem, & ingreditur arctiorem: & qui vouit ſeruire hoſpitali in quo parum laborandum eſt, & ſeruit hoſpitali in quo ob multitudinem infirmorum eſt multum laborandum ad maius ſuum meritum: & ſic de alijs caſibus in quibus euidenter conſtat illud in quod fit voti commutatio, maioris meriti eſſe apud Deū nunquam ei gratius.

De ſecundo hoc eſt, de bono æquali; aduertendum eſt, quòd etſi valde difficile ſit in commutatione voti attingere æquitatem; nihilominus commutantem debere ad eam attingendam conatum adhibere, prudenter inſpectis, ponderatiſque circumſtantijs, prout in ſequentibus dicetur. Qũ ſi bona fide ſeruet commutando, valida erit commutatio, etiamſi ea forte fiat in minus bonum: quia facultas ad iſtiuſmodi commutationem, *tanquam moralis*, latitudinem requirit ad ſuum exercitium, in quod vtu aliter exire poteſt: itaut cùm de contrario non conſtat, cenſeatur non aberraſſe; aut ſi parum aberraſſe deprehendatur, pro nihilo reputetur. Ita Suarez in citato cap. 19. num. 9. Addens, quòd ſi ſit tam de exceſſo quam de defectu dubium, æqualitas adeſſe cenſeatur, quando ipſum in vtramque partem vergit æqualiter; quia per humanum arbitrium nihil poteſt certius iudicari.

De tertio demum, hoc eſt, de bono minori iudicandum eſt, non tam ea eo quòd ſit minus excellens, quàm quod ſit minus accommodatum ad voti finem: ſicut eleemoſyna ad carnis macerationem eſt minus accommodata, quam ieiunium.

De commutante.

SECTIO III.

351 DE commutante notandum eſt; quemdam eſſe ordinarium qui ex officio quod gerit regendi, alios, poteſtatem habet commutandi votum: vt cenſetur habere omnis ille, de quo dictum eſt in præced. capite poteſtatem habere diſpenſandi in voto. Quemdam verò eſſe delegatum, vt eſt is cui aliquis ex ordinarijs commiſit faciendam vice ipſius commutationem. Vbi aduerte pro praxi quòd cum iuxta ante habita in ſect. 1. alterutru earum neceſſaria ſit ad talem commutationem, patere eum non poſſe fieri arbitrio iudiciovè Confeſſarij, qui ne delegatam quidem habuerit. Nec enim poteſt ratione ſacramenti pœnitentiæ, quia votum non eſt illius materiæ, cum non ſit peccatum: nec ratione doctrinæ, & prudentiæ eiuſdem Confeſſarij. Num inde dici poteſt quidem idoneus ad iudicandum de æqualitate ſeruanda in commutatione voti: non tamen ad faciendam ipſam commutationem; ſicut nec poteſt alius perinde doctus, & prudens, qui non eſt Confeſſarius.

352 Aduerte quoque dubium eſſe, an cùm in Iubilæis aut alias Confeſſario datur ſine reſtrictione facultas commutandi vota, id intelligi poſſit de ea etiam commutatione, quæ fit in minus bonum. In vtraque partem Suarez in memorato cap. 19. num. 7. authores refert, & neguotem veriorem indicat: addita moderatione, quam paulo ſuperius attigimus ſeruandam in iudicando de æqualitate quam iſtiuſmodi commutatio requirit. Fundamentum illius eſt, quòd etſi priuilegia fauorabilia ſint, extendenda tamen non ſint vltra verborum proprietatem: & commutationis verbum propriè ſignificet mutationē in æquale: præſertim cum habeat rationem contractus onèroſi, in quo vnus non debet grauari præ alio, ne iuſtitia violetur. Accedit, quòd commutatio in minus bonum requirat coniunctionem facultatis diſpenſādi, cū facultate commutandi, cùm pars debiti condonetur in eo: quod eſt facultatis diſpenſandi: quæ non contingit niſi ipſa expreſsè detur, iuxta tradita in præced. numero 339. Et confirmatur, quia ſi contingeret eius qui poteſtatē habet delegatam votum commutandi, poſſet illud commutare in quoduis minus, ad inſtar ordinariorum, adeoq́ue ſimpliciter diſpenſare, quod nemo dixerit.

Aduerte tertiò, Cùm quis facultatem habet, vt Confeſſarium eligat, qui cum ipſo diſpenſare poſſit in aliquo voto; non cenſeri eum eodem diſpenſatum, niſi electus diſpenſet actu: quantumcumque pro poteſtate ſibi commiſſa, ab omnibus peccatis, & cenſuris ipſum legitimè abſoluerit, indulgentiaſque conceſſerit, ex Nauarr. in Enchir. c. 12. n. 79. Et ratio eſt, quòd relaxatio voti, nec culpæ nec pœnæ remiſſio ſit: ſed alterius debiti, vt de ſe conſtat. 353

De ipſa facultate eligendi perſonam, quæ poſſit vota commutare vel in eis diſpenſare, Suarez in eod. lib. 6. cap. 16. agit multa. Duo verò præcipuè occurrunt notanda pro quotidiana praxi. Alterum eſt ex parte eius cum quo diſpenſandum eſt: nempe vt eligat perſonam prædıtam qualitatibus illis, quas indultum ſeu reſcriptum exigit: vt quòd ſit Confeſſarius, in aliquo certo gradu conſtitutus, & ab Ordinario approbatus: cuiuſmodi qualitates exigi ſolent in delegationibus ad diſpenſandum in votis religionis, aut caſtitatis. Alterum eſt ex parte diſpenſaturi, nimirum vt ſeruet formam in conceſſione præſcriptam: ad quam cum reſtricta ſit facultas delegata diſpenſandi, niſi ea ſeruetur, excedentur illius limites, ac proinde irritus erit conatus. Quænam autem ſit talis forma, colligendum eſt ex verbis reſcripti, quo facultas conceditur. Solet autem potiſſimum præſcribi examinatio cauſæ neceſſariæ ad iuſtam diſpenſationem: cætera quæ non præſcribuntur expreſsè, cenſentur relicta prudentis arbitrio. Intellige autem quæ de diſpenſatione diximus, pariter dicta de commutatione: quia in hac re, vtriuſque ratio eadem eſt.

Documenta quædam notanda commutanti vota.

SECTIO IV.

IS verò qui prædictam poteſtatem habet, dum vti vult illa, quorumdam documentorum meminiſſe debet. Primū 354
eſt, vt is cui conceſſa eſt ab Ordinario poteſtas commutandi votum, formam conceſſionis obſeruet: adeout facienda ſit commutatio, in vtilitatem horum vel illorum locorum, aut perſonarum, nec aliter; ſi in facultate id exprimatur: vt notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. n. 79 verſu Monemus.

Secundum eſt: Cùm ea ſit vis reſeruationis caſuum, vt inferiores nihil in eis poſſint, ex Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. in fine: illos quos in præced. ex. Papæ quoad diſpenſationem, reſeruatos diximus: pariter dicendos eſſe quoad commutationem reſeruatos. Dubitantur autem, An per generalem à Papa factam conceſſionem commutandi vota, poſſint reſeruata commutari. Ad quod eſſe reſpondendum negatiuè, ſatis ſignificat Suarez in eodem lib. 6. cap. 16. ſub finem. Et probatur; quoniam talis conceſſio interpretanda eſt iuxta regulas iuris: inter quas 81. in 6. ſic habet; In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veroſimiliter conceſſurus. Ex qua regula in cap. Si Epiſcopus, *De pœnitent. & remiſſ. in 6.* probatur: quòd ſi Epiſcopus ſuo ſubdito generaliter concedat facultatem eligendi ſibi Confeſſarium, non ideo poſsit electus abſoluere in caſibus eidem Epiſcopo reſeruatis. Adde ex Extrauag. Etſi dominici ij. ſub finem, De pœnitent. & remiſsionibus, talium votorum commutationem non concedi niſi ex ſpeciali cauſa, & certa ſcientia Papæ.

Aduerte nihilominus non eſſe negandum, quin talis conceſſio ad vota peregrinationum reſeruata extendatur: quando in bulla eiuſdem conceſſionis (vt plerumque ſolet in bullis quibus per modum Iubilæi indulgentiæ conceduntur) vota caſtitatis, & religionis excipiuntur. Receptum eſt n. exceptionem firmare regulam: ſeu efficere vt ipſa locum habeat in omnibus caſibus minoribus eo, qui excipitur, ſicut ſunt caſus obeundarum peregrinationum reſeruatarum, caſibus ſeruandæ perpetuæ caſtitatis, & amplectendi religionem. Vbi aduerte obiter quoad caſus maiores eo qui excipitur, non firmari ſimiliter regulum.

lem. Et ita ſe ab eiuſmodi conceſſione exciperetur votum peregrinandi ad SS. Apoſtolorum limina, non eſſet cenſenda conceſſa facultas diſpenſandi in voto peregrinationis ad loca ſancta Ieroſolymis, quæ cenſetur longè maior, vt & longè difficilior.

Tertium eſt ad commutationem votorum, quibus aliquid
355 promiſſum eſt Deo, dandum certo loco aut certæ perſonæ, non requiri conſenſum illius qui commodum accipere deberet: immo nec facta diſpenſatione aut commutatione, neceſſe eſſe aliquid ei dari. Ita habet ex D. Thoma, Angelo, Sylueſt. & Caiet. Nauarrus *in Enchir. cap. 15. num. 78.* & poſt ipſum Azor. 1. part. lib. 11. cap. 19. quæſt. duodecima communemque eſſe, *alijs adhuc pro ea citatis*, habet Suarez in eodem lib. 6. cap. decimoquinto num. 3. eam conſequenter tractans: & ante eum Nauar. ipſe in tract. De reditibus Eccleſiaſticis quæſt. 1. monit. 60. Præcipua autem ratio eſt, quòd per talia vota perinde ac per alia, obligatio contrahatur tantùm cum Deo, ex cap. Magnæ, De voto: cum illis alijs verò non item, niſi ex accidenti, & materialiter: cùm non habeant rationem perſonarum concurrentium ad naturam contractus: ſed tantùm externam circunſtantiarum, quo fit vt non ſit eis acquiſitum, ſed tantùm Deo, cui ſoli vouens ſe adſtrinxit.

Vnde inferre licet, talis voti perinde ac alterius non reſeruati, commutationem fieri poſſe priuata authoritate in bonum euidenter melius: vt ſi Deo voui me daturum centum in commodum certi monaſterij, videns pauperes in annonæ penuria mori fame, poſſum in eorum ſubſidium illa donare, tanquam in opus tunc euidenter gratius Deo. Quod ſi votum emiſſum ſit in confirmationem alicuius promiſſionis factæ alicui perſonæ, quæ eam acceptauerit, ideoque ius acquiſierit in re promiſſa, ipſum non poterit commutari ſine eiuſdem perſonæ conſenſu: quia commutatio cederet in illius præiudicium, fieretque illi iniuria: niſi quòd poſſit propter publicam neceſſitatem, cogi iure ſuo cedere. Hanc quoque communem aſſertionem habet Suarez in ſeq. num. 7. Addens in num. vndecimo, tam eidem, quàm præcedenti locum eſſe, non modo comparatione ordinariæ poteſtatis delegatæ, abſolutè conceſſæ ad tollenda vota. Qua enim ratione poteſtatem ordinariam habens poteſt, vel non poteſt tollere voti obligationem, poteſt vel nõ poteſt per alium a ſe delegatum.

356 Quartum eſt, *de quo in præcedenti num. 77. Nauar. ex Angelo in verbo Votum. 4. §. 12.* commutanti votum, conſiderandam eſſe vouentis qualitatem: nempe ſi commutet votum peregrinationis, ſpectando expenſas quas vouens pro ſua conditione faceret eundo, & redeundo, iuxta cit. cap. Magnæ (*de quo Suarez in ſeq. cap. 19. num. 20.*) vltra eas quas domi erat facturus: illas conuertat in alia pia opera laborem verò itineris, in ieiunia & orationes. Item quoad alia vota perſonalia, quæ in pecuniam, aut aliquid pecunia æſtimabile commutantur: quando emiſſa fuerint à pauperibus, minus imponat pro illud redemptione, quàm ſi eſſent à diuitibus emiſſa: videlicet habita ratione qualitatis perſonarum: pauperi enim ſolutio paucorum nummorum plus eſt, quàm diuiti multorum, ac plus etiam apud Deum, ex cap. duodecimo. Marci ſub finem, & ex capitulo 21. Lucæ in principio.

Quoad vota realia autem, conuenit ea fieri in aliquid reale, niſi paupertas obſtet, aut euidenter conſtet ad maius Dei obſequium ſpectare, vt loco voti aliquod pium opus fiat. Aduertere adhuc oportet quod Suarez habet in eodem cap. 19. num. 21. in voti commutatione ſeruandam eſſe, quoad fieri poteſt, illius conditionem: non tamen eſſe neceſſariam: & ita nihil obſtare quin votum conditionale mutari poſſit in abſolutum cum aliqua diminutione quantitatis, vt qui vouit ſe in eleemoſynam daturum octo, ſi nauis appulerit ſalua, mutari poterit in ſolutionem quinque, tantundem valentium, *quia certa ſunt*, ac illa octo, quæ ſunt incerta. Nec item obſtare quin votum de danda quotannis certa eleemoſyna per totam vitam, redimi poſſit vna magna eleemoſyna: quæ iudicio viri prudentis adæquet illam quotannis repetendam.

Quintum eſt, quod paulo ſuperius attigimus, & Caietan.
357 verbo Votum cap. vltimo Sylu. Votum 4. quæſt. 8. dicto 2. & Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 63. expreſſerunt: votum debere commutari in æquale, quo modo reducendum ſit ad praxim, non poſſe certis documentis doceri: ſed tanquam varium ex varietate circunſtantiarum relinqui prudentis arbitrio, ac illis iudicantis vitata omni fraude, & lata culpa. Ponderandæ ſunt autem ab eo, *inquit loco cit. Suarez*, conditiones perſonarum, qualitates operum in ordine ad diuinum cultum in primis: deinde in ordine ad bonum commune, vel vtilitatem proximorum, præſertim ſpiritualem: maximè autem ipſius vouentis: præterea in ordine ad merendum coram Deo, vel ad ſatisfaciendum pro peccatis: & denique in ordine ad vitanda peccata futura, & eorum occaſiones.

Verſetur enim in quæſtione, An ſemper ſufficiat voti com 358
mutationem fieri in æquale: an verò neceſſarium aliquando ſit fieri in melius, vt valida cenſeatur. Sylueſt. loco citato exiſtimat, quando ex parte vouentis non eſt alia cauſa commutandi, quam voluntas ipſius, non eſſe ſatis eam fieri in æquale: ſed requiri vt commutatio fiat in aliquid melius. Secus verò ſi intercedat cauſa commutandi: vt impotentia, vel incommoditas ſeu difficultas implendi quod promiſſum eſt: quia tunc ſufficere poteſt commutationem in æquale fieri. Idem etiam docet Nauar. *in cit. num. 63.* Sed magis placet dicere cum Caiet. *in cit. cap. vltimo & 2. 2. q. 88. art. 12. verſu In commutatione:* de iuris rigore, ſufficere, commutationem fieri in æquale, etiamſi nulla alia commutandi cauſa interueniat, quàm vt vouenti miſericorditer à commutante condeſcendatur in perſona Dei: cui non diſplicet gerentem vices ſuas gratioſum ſe præbere ei, qui ſuæ maieſtati ſponte ſe obligauit: præſertim cùm gloriæ diuinæ nihil inde detrahatur: quandoquidem non vinculum, ſed ſola materia commutatur: idque in aliam, *vt ſupponimus*, Deo æquè gratam, & ad quam exequendam promptior eſt voluntas vouentis, vt non quaſi gemens ſed hilaris ſoluat promiſſum: quandoquidem hilarem datorem diligit Deus, 2. ad Corinth. cap. 9. Quamquam vt ille addit in eodem cap. vlt. vt commutans tutior ſit, conari ſemper debet vt commutet in aliquid, parum ſaltem melius.

Vt autem in aliquid minus bonum commutare poſſit cũ 359
iuſta cauſa & poteſtate commutandi, in ipſo requiritur poteſtas diſpenſandi, vt cum commutatione miſceatur diſpenſatio, cuius virtute à voti vinculo ſubtrahatur illud quod ab æqualitate deficit. Quæ doctrina eſt eiuſdem Caiet. in citato articulo 12. & Nauar. in memorato num. 63. ac Soti de Iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 4. art. 3. circa medium.

Poſtremum eſt: ad valorem tam commutationis quam 360
diſpenſationis: neceſſariò requiri, vt ea a libera commutantis aut diſpenſantis voluntate procedant: ſunt enim actiones humanæ, quæ liberum agentis conſenſum requirũt. Vnde fit, vt ſi conſtet ſufficienter Prælatum tantùm finxiſſe, nec intentionem habuiſſe commutandi, commutationem eſſe nullam. Similiter ſi contigerit ipſum deceptum fuiſſe, ſiue exponendo ei falſum, ſiue tacendo ei verum: per talem enim fraudem, & errorem diſpenſatio aut commutatio eſt inuoluntaria: quandoquidem Prælatus non eſſet diſpenſaturus aut commutaturus. ſi veritas fuiſſet ei expreſſa, aut res ſine falſitate narrata. Videndus eſt Suarez in ſæpe memorato lib. 6. c. 27.

Vbi inter cætera habet ſub finem, neceſſarium quidem 361
eſſe diſpenſantis voluntatem ſufficientibus ſignis manifeſtari externis, quoniam ea non poteſt aliter innoteſcere, & operari inter homines: attamen nullam formam præſcriptam eſſe, à qua diſpenſationis aut commutationis validitas pendeat, neque id fuit neceſſarium, ſed relinqui potuit arbitrio Prælati: quem nihilominus eſt conſentaneum verbi potiùs, quàm alio ſigno vti, tanquam inſtitutis ad aperienda alijs animi noſtri ſenſa. Quam doctrinam habet Paludan. *in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 4. concl. 2.* & poſt eum D. Anton. *2. part. tit. 11. cap. 15. §. nono, & Sylueſter in verbo Votum 4. qu. 8. dicto primo.* Ex qua intelligitur, quod Nauar. habet in Enchir. cap. duodecimo num. 80. Sacerdotem, cui confitetur aliquis habens priuilegium, quo poteſt cum ipſo diſpenſare in voto, non cenſeri diſpenſaſſe eo ipſo, quòd poſt legitimè factam confeſſionem, ipſum abſoluerit ab omnibus peccatis ſuis, & cenſuris: quoniam talis abſolutio non prouenit à voluntate diſpenſandi in voto, aut illud commutandi, quæ fuerit expreſſa exteriori ſigno.

Tandem facturi finem monebimus illud quod latius tra- 362
ctat Suarez in eodem libro cap. 20. cùm commutatio fieri poſſit, tum in bonum melius, tum in æquale, tum in minus: factam in melius ſic ſeruandam eſſe, vt vouenti qui illam acceptauit non ſit liberum relicta materia in quam facta eſt commutatio, reſumere eam de qua fecit votum. Ratio eſt: quia acceptatio talis commutationis vim habet noui voti, quo acceptans obligauit ſe ad reddendũ Deo aliquid melius, quam antea promiſerat. Vnde hoc implere velle illo relicto, eſt virtute cõmutare votũ ex meliori in minus bonũ,

quod non licet. Sic enim is qui vouit clericatum, & tale votum mutauit in votum religionis, & non poteſt ſine diſpenſatione religionem non ingredi, contentus clericatu. Factã autem commutationem in æquale bonum nõ obſtare quin vouens poſſit ſatisfacere voto, implendo quod vouit, relicto eo in quod commutatum fuit ipſius votum. Ità citato Azorio idem author ibidem numero 4. ſtatuit. Et ratio eſſe poteſt: quid talis commutatio merito videatur facta in fauorem vouentis, tanquam gratia quædam, *ſicut paulò ſuperiùs propoſuimus*: atque adeo non immeritò, dici poſſit eiuſmodi commutatio eo ſenſu facta, vt vouenti liceat adhuc ſi velit votum in ſua materia implere, cùm in eo nec repugnantia nec iniuſtitia cernatur: vt nec cùm diſpenſator ei qui domino ſuo aliquid liberaliter promiſit, gratioſè permittit, vt aliud æquale, & ipſi domino perinde gratum det ſi velit. Factam denique commutationem in minus bonũ, non obſtare, quin votum poſſit in ſua materia impleri, patet; quia ſicut illa eſt bonum melius, ita eſt & Deo gratius.

TRACTATVS QVARTVS, vt præcedentis appendix.

De ſtatu Religioſorum.

QVoniam voto potiſſimùm Religioſorum ſtatus cõſtat: conuenienter de eo præcedenti ſubiungitur tractatus. Ad quem ſpectant quæ habentur in ſecunda parte decreti cauſa 18. 19. & 20. & in reliquis iuris canonici partibus, quæ habentur quinque titulis: quorum primus eſt de regularibus & tranſeuntibus ac religionem. Secundus, de conuerſione coniugatorum. Tertius, de ſtatu monachorum & regularum. Quartus, de religioſis domibus. Quintus, ne clerici vel monachi ſæcularibus negotijs ſe immiſceant. Quibus accedit Concilium Tridentinum multis in locis quos Azor collegit in prima parte Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 18. De eodem verò, poſt Diuum Thomam 2. 2. in quatuor, vltimis quæſtionibus, agunt præter Summularios in verbo [Religio, aut in verbo] Religioſus, & in verbo [Nouitius] multique alij: & inter cæteros ad iudicium de peccatis nobis propoſitum accommodatè Nauar. in quatuor commentarijs ſeu tractatibus de regularibus tomo primo ſuorum operũ, & Azor in cit. lib. 12. & ſeq. 13. apud quem, & adhuc apud Emanuelem Rodericum in tribus tomis quæſtionum regularium relinquemus videnda, quæ ſunt particulari diuerſorum ordinum religioſorum: contenti communibus, ex quibus Parochus aut alius audiendis confeſſionibus expoſitus, *cuius inſtructionem intendimus*, habeat vnde non cenſeatur cæcus cæcum ducere, religioſi confeſſionem audiens, ſicut nonnumquam ei datur occaſio. Primò autem dicemus de requiſitis ad ſtatum Religioſorum. Secundò, de ijs quæ incumbunt religionem ingreſſuris. Tertiò, de ijs, quæ ingredientibus. Quartò de ijs, quæ ingreſſis. Quintò de ijs, quæ egreſſis.

CAPVT XXIV.

De requiſitis ad ſtatum religioſorum.

S V M M A R I V M.

363 *De nomine Religioſi, & neceſſitate votorum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ ad ſtatum religioſum.*
364 *Religioſus ſtatus præter eadem vota, requirit Sedis Apoſtolicæ approbationem.*
365 *Ad ſtatum Religioſorum, nec illa tria vota ſine iſtiuſmodi approbatione, neque hæc ſine illis ſufficere poteſt.*
366 *Tria memorata vota eſſe ſolemnia, non eſt neceſſarium ad ſtatum religioſum.*
367 *Ratio eius rei.*
368 *Solutio eorum quæ in contrarium obijci poſſunt.*
369 *Tres vitæ ſpiritualis modi: ex quibus diſtinguuntur tria genera ordinum Religioſorum.*
370 *Inter varios ordines religioſos quis cui præſtare cenſendus ſit.*

PRænotandum eſt, Religioſos quidem dici poſſe omnes 363
qui ſanctè ac piè, Deum colunt: eoquod religionis virtus ſit, qua Deo cultus debitus exhibetur: per antonomaſiã tamen quandam Religioſos in Eccleſia nominari conſueuiſſe eos qui peculiari vitæ inſtituto, & nominatim tribus votis paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ ſe totos diuino cultui addixerunt. Vnde illorum ſtatus requirit tanquam neceſſariam conditionem eadem tria vota: quæ ea de cauſa religioni eſſentialia eſſe dicuntur. Ratio verò talis neceſſitatis eſt, quòd is ſtatus ſit hominum tendentium ad perfectionem, conſiſtentem in coniunctione cum Deo fine ipſorum vltimo. Quæquidem coniunctio fit per charitatem, iuxta illud 1. Ioann. 4. Qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo: atque illud a Coloſſ. 3. Super hæc autem omnia charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Iam verò ad charitatem habendam, & vt quis Deum perfectè diligat, debet ſe totum ei tradere, omniaque talis dilectionis impedimenta remouere, ad quod vtrumque conſequendum, opus habet obedientia caſtitate, & paupertate perpetuis, quibus Deo ſe omnino tradat: per obedientiã quidem quoad animum: per caſtitatem verò, quoad corpus, & per paupertatem quoad bona externa.

Impedimenta verò ſunt mundanæ cupiditates: iuxta illud 1. Ioannis 2. Si quis diligit mundum non eſt charitas Patris in eo, quoniam omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.] Quibus verbis ſignificat tres eſſe impedimentorum charitatis quaſi fontes: qui vt obſtruantur tribus memoratis virtutibus eſt opus: caſtitate quidem, vt obſtruatur concupiſcentia carnis: paupertate verò, vt concupiſcentia oculorum: & demum obedientia, vt ſuperbia vitæ. Non ſufficiunt autem eædem virtutes ad religioſum ſtatum, niſi ad eas votum accedat, quo promiſſione facta Deo obſtringat ſe quis ad earum perpetuam obſeruationem, quia religio, prout de ea loquimur, ſtatus quidam eſt conſiſtens in conditione vitæ immutabili ex D. Thoma 2. 2. q. 183. ar. 1. Vide Azorium in 1. par. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 23. & Leonard. Leſſium De inſt. & iure lib. 2. cap. 41. dubit. prima.

Requirit quoque religioſorum ſtatus (quod plenius ijdẽ 364
ibidem tractant) vt approbatus ſit à Summo Pontifice. Ratio eſt, quia is nequit eſſe ſupra communem Chriſtianorũ ſtatum, *cuius obligationi obſeruandi diuina præcepta, ſuperaddit obligationem obſeruandi conſilia diuina:* niſi modo peculiari à Chriſto deſcendat (mediante ſcilicet ipſius in terris Vicario Summo Pontifice: perinde ac deſcendunt cæteri gradus Eccleſiaſtici, & iuriſdictiones ſpiritales) iuxta illud Apoſtoli ad Epheſ. 4. Ex quo omne corpus compactum, & annexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, &c.] Atque inde eſt, quòd in ſtatu religioſo peculiariter vſitatum ſit, vt religioſus obediat Prælato tanquam Chriſto: in eoque ille Chriſtum intueatur, vt in eo qui poteſtatem à Chriſto habet ad gerendum per eam, vices ipſius.

Accedit quòd Eccleſia ſeuerè prohibeat vllum religionis nouum ordinem inſtitui ſine approbatione Sedis Apoſtolicæ. Sic enim ex Concilio Lateran. ſub Innocentio tertio habetur in cap. finali, De religioſis domibus. Ne nimia religionis diuerſitas grauem in Eccleſia Dei confuſionem inducat: firmiter prohibemus ne quis de cætero nouam religionem inueniat. Quam conſtitutionem Concilium Lugdunenſe, renouat, prout refertur in cap. Religionum, eodem tit. in 6. vbi de ea ſic dicitur: Religionum diuerſitatem nimiam, ne confuſionem induceret generale concilium cõſulta prohibitione vetauit. Et paulò poſt ſubiungitur: Repetita conſtitutione diſtrictius inhibentes ne aliquis de cætero nouum ordinem aut religionem adinueniat. Id quod vſus oſtendit intelligendum eſſe de adinueniente mandando executioni inuentam, ſine Summi Pontificis approbatione. Nam conſtat poſt talem conſtitutionem nouas religiones fuiſſe approbatas ab ipſo Summo Pontifice (quod nemo improbare audeat) approbari autem non potuiſſe niſi iam inuentæ eidem proponerentur.

Hinc autem ſequitur, nullum ſtatum vitæ, poſt Concilium Lateran. inſtitutum, quantumuis perfectum, & tribus 365
ante dictis votis perpetuis munitum, niſi ſit approbatus à Summo Pontifice, eſſe veram religionem: ſicut neque eſt, quantumuis viceuerſa approbatus ſit à Summo Pontifice, ſi non habeat eadem tria vota perpetua. Qua de cauſa militares ordines qui matrimonio vtuntur, religiones ſimpliciter eſſe negat D. Thom. 2. 2. *quæſt. 186. art. 4. ad 3.* (de qua re Azor pleniùs *in 1. par. Moral. Inſtitut. lib. 13. cap. 3. quæſt. 2. &* 3.) ita ut non ſufficiat cum eadem approbatione vnum talium votorum habere, vel etiam duo: verbi gratia, votum obedientiæ, non autem paupertatis, & caſtitatis, aut

vota

vota obedientiæ, & caſtitatis, ſed non paupertatis. Quamquam iſtiuſmodi aliquem ſtatum complectentes in materia fauorabili, in qua verba ſumuntur in lata ſignificatione, comprehenduntur ſub nomine Religioſorum: non item in materia odioſa, in qua voces propriè accipiuntur. Secus verò quando ſtatus vitæ fuerit ab Eccleſia permiſſus quidem, non tamen approbatus: quia talem ſequentes, ne quidem in fauorabili materia comprehenduntur nomine Religioſorum: cuiuſmodi ſunt eæ quæ, iuxta cap. Indemnitatibus §. penult. de elect. in ſexto vocantur Canonicæ ſeculares. Itemque eæ quæ vocantur Beguinæ, quarum mentio habetur in Extrauagant. vnica. De religioſis domibus.

366 Cæterùm ſicut tria illa vota ad ſtatum religionis verè proprieque dictum requiruntur: ita etiam ad illum conſtituendum ſufficiunt hoc ipſo, quòd in aliquo ordine per Sedem Apoſtolicam approbato, emittuntur tempore, & modo debito: neque Eccleſiaſticis inſtitutis contrarioſiue illa ſint ſolemnia, ſiuè ſimplicia: itaut non repugnet aliquem verè proprieque Religioſum eſſe, quantumuis votum ſolemne ſeu profeſſionem non fecerit, ſed ſolum triplex votum ſimplex perpetuæ paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ. Ad cuius rei confirmationem Gregor. à Valent. 2.2. diſput. decima quæſtione quarta puncto ſecundo aſſert. 5. adfert authoritatem Summorum Pontificum, qui noſtræ Societatis inſtitutum approbarunt. Eorum aliquot bullas ad rem præſentem facientes habet Azor in cit. lib. decimotertio, cap. 7.

Inter cætera enim, idipſum noſtrum inſtitutum continet, vt qui abſoluto biennio Nouitiatus, modo apud nos conſueto, tria propoſita vota ſimplicia emittunt, eo ipſo deſinant eſſe Nouitij: itaut cenſeantur eo ipſo cooptati eſſe in ſtatu Religioſo per Sedem Apoſtolicam approbato. Id quod eſt abundè declaratum à Gregorio 13. in Bulla quam loco cit. Azor habet versùs finem. Et confirmatur per illud quod Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 16. De reform. regul. idipſum inſtitutum approbat: ac tanquam pium commendat, nominatim, quoad morem ipſum emittendi abſoluto nouitiatu, vota illa tria non ſolemnia ſed ſimplicia: per quæ is qui emittit deſinat eſſe Nouitius: & incipiat verè & propriè eſſe Religioſus. Poſtquam enim ſtatuit, vt finito tempore nouitiatus Superiores quos Nouitios habiles inuenerit ad profitendum, admittant, aut è Monaſterio eos eijciant, ſubiunxit hæc verba: Per hoc tamen ſancta Synodus non intendit aliquid innouare, aut prohibere quin religio Clericorum Societatis IESV iuxta pium eorum inſtitutum, à ſancta Sede Apoſtolica approbatum Domino, & eius Eccleſiæ inſeruire poſſint.

367 Rationem reddit Gregor. à Valent. ductam ex ipſa natura religioſi ſtatus: in quo aliquis verè, & propriè conſtituitur per hoc, vt quadam cum immobilitate, & ceremonia, actioneve externa (ea qua res pateat Eccleſię iudicio) totus per votum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ diuino obſequio adijcitur in certo vitæ genere, & inſtituto. At quin poſſit cum emiſſione votorum ſimplicium adeſſe ceremonia ſeu actio externa, ea qua Eccleſiæ pateat de illa nulla ratio datur dubitandi. Quod verò eadem emiſſio ad inducendam ſtatus vitæ immobilitatem ſufficiat, hinc conſtat: quia non eſt in eius qui prædicto modo vota memorata emiſerit, arbitrio poſitum retrocedere, ſeque eximere ab eo vitæ genere, cui per illa ſe addixit. Ea enim ſunt promiſſio perpetua, perinde ac profeſſio, ideoque obligant in perpetuum ab eo inſtanti, quo emiſſa ſunt; non ſecus ac cũ quis promittit alicui ſe in perpetuum ei ſeruiturum: verè eo ipſo ſe mancipat eius ſeruitio, atque ab illo tempore ſeruus eius. Nec refert quòd poſſit quis liberari à conditione talis ſtatus. Nam ad immobilitatem ſtatus verè, & propriè dicti, non requiritur vt nullo modo poſſit quis de eo dimoueri, ſed tantùm vt ab eo nequeat ſuo arbitratu liberari. Sic enim is qui eſt in verè, proprieque dicto ſtatu ſeruitutis, ideo eſt tantùm, quòd non poſſit ab eo pro arbitratu ſuo ſe liberare. Nam manumitti poteſt à domino ſuo, & liberæ conditionis fieri. Immò, & qui profeſſionem, ſeu vota ſolemnia emiſit in religione approbata, ex rationabili cauſa poteſt authoritate Summi Pontificis ab eodem ſtatu liberari: vt ipſe Gregor. à Valent. bene oſtendit in præcedenti diſput. 6. quæſt. 6. puncto 3. vt & Azor in 1. par. Moral. Inſtit. lib. 12. cap. 7.

368 Veruntamen quia communis vſus in Eccleſia fuit: vt qui religioſum ſtatum ſequerentur, vel Nouitij eſſent vel profeſſi, authores (quorum meminit Azor *in præced. lib. 11. ca. 23. q. 3.*) dixerunt Religioſum verè & propriè neminem eſſe niſi ſolemni trium votorum profeſſione deuinctum: ſignificantes ſcilicet, non ſufficere ad eum ſtatum, quòd quis religionem ingreſſus, factus ſit Nouitius: prout habetur ex c. Religioſo, De ſenten. excommunicationis in ſexto §. Quamuis. Cætera autem quæ in contrarium obijci poſſunt ſoluuntur dicendo, rationem religionis propriè vereque dictæ, eſſe quidem, vnam conſiſtentem in tribus antedictis votis, & Sedis Apoſtolicæ approbatione: tamen varias eſſe determinationes ipſius ad varios illos inſtituti vitæ modos ex quibus pendet diuerſitas, & multitudo quæ in Eccleſia cernitur Religioſorum ordinum. Pro quo vide Leſſium De iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. dubit. 2.

De quibus ordinibus in particulari quæ difficultatem videntur habere, Azor perſequitur in cit. lib. 12. cap. decimonono, & toto lib. 13. Tantùm notabimus eos ad tria genera reduci, iuxta tres modos quibus Deum diligere, eique ſeruire poſſumus. Primo quidem inhærendo ipſi per contemplationem: ſecundò, ſeruiendo ei in membris ſuis per actionem: vt alendo pauperes, ſuſcipiendo peregrinos, armis protegendo Eccleſiam: tertiò obſequium ei præſtando per coniunctionem contemplationis cum actione, id eſt, pari cura, & diligentia poſita in actionis & contemplationis ſtudio. Ex his enim modis tria genera diſtinguuntur ordinum Religioſorum: vnum eorum qui ſolam vitam contemplatiuam profitentur: vt inſtitutus à S. Brunone, Carthuſianorum aliique ſimiles. Alterum eorum qui profitentur ſolã vitam actiuam: vt ordo equitum Melitenſium & aliorum qui Deo inſeruiunt, Eccleſiam armis protegendo, aut ægrotorum curam gerendo in Xenodochijs, aut alia miſericordiæ opera corporalia erga egentes exercendo, gratum Deo obſequium præſtant. Tertium denique eorum, qui profiteantur vitam ex contemplatione & actione mixtam: videlicet vacantes tum ſibi, meditatione diuinorum, curando adhærere Deo; tum etiam proximo, ſacramentorum adminiſtratione, alijſque ſpiritalibus remedijs ſalutem eius procurando. Tales cenſetur ordines inſtituti à Sanctis Dominico, Franciſco, nonnullisque alijs etiam noſtris temporibus. 369

Atque primum genus præſtare ſecundo, & vtroque eo tertium præſtantius eſſe D. Thomas ſecunda ſecundæ, qu. 188. art. 6. definit, quia vita contemplatiua (excepto caſu neceſſitatis) potior eſt vita practica, prout in præced. qu. 182. art. primo, ipſe probat tum per illud Lucæ 10. Martha Martha ſollicita es & turbaris erga plurima. Porro vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea: tum per rationes quibus Ariſtot. idem oſtendit in 10. Ethic. cap. 7. & 8. Vita verò mixta potior eſt quam contemplatiua, quia (*inquit D. Th. in art. 6. antè memorato*) ſicut illuminare maius eſt quàm lucere ſolum: ita maius eſt contemplata tradere alijs, quàm ſolum contemplari. Accedit ad confirmationem exemplum, tum Chriſti, tum etiam Apoſtolorum qui accenderunt lucernam, non vt ponerent eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt alios illuminarent. Accedit quoque ſtatus Epiſcoporum, qui cùm ſit ſtatus perfectionis, vitam mixtam requirit. 370

In eodem verò genere, ordo ille potior cenſeri poteſt: primò, qui maximè excellit in obedientia: cuius votum potiſſimum eſſe inter vota religionis, præclarè docet D. ipſe Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 8. quem ſatis familiariter perſpicueque loquentem qui volet videre poteſt. Secundò, ex eodem D. Thoma in ſeq. quæſt. 188. art. 6. cenſeri poteſt in eodem genere ordo ille potior, qui ordinatur ad præſtantiorem actum inſtituti vitæ, quod ipſe amplectitur. Sicque inter ordines amplectentes vitam actiuam, præſtantior eſt ille qui inſtituitur ad redemptionem captiuorum, quam qui ad receptionem hoſpitum. Tertiò, ex eodem D. Thoma ibidem is quoque potior eſt qui ad plura charitatis opera ordinatur, quam alius: vel qui habet ſtatuta conuenientiora ad conſequendum finem ſibi propoſitum. Qua de re videri poteſt Gregorius a Valent. ſecunda ſecundæ in fine: & plura de tota iſtiuſmodi comparatione particulari, Azor in præced. lib. vndecimo, cap. 24. vt & de comparatione ſtatus religioſi cum ſtatu Epiſcoporum: & Parochorum: in quibus immorari non videtur neceſſarium ad noſtrum inſtitutum.

CAPVT XXV.

De ingreſſurus religionem.

SVMMARIVM.

371 *Non eſt quidem neceſſarium per ſe longa deliberatione vti ante ingreſſum religionis: eſt tamen per accidens.*
372 *A Deo petendum conſilium per preces, &c. & à ſeipſo per probationem propriarum virium.*
373 *Non eſt illicitum inducere aliquem ad ingreſſum religionis, niſi id fiat metu incuſſo.*
374 *Aut largitione munerum ſimoniaca, aut mendaciis, aut ſi inductio ſit ad monaſterium in quo malè viuitur.*
375 *Quatenus alicui, religionis ingreſſum diſſuadere liceat.*
376 *Poteſt quiuis ingredi religionem non habens impedimentum, ſiue perſonale ſiue reale: ac quando illud contingat.*
377 *De impedimento matrimonij, & Clericalis ſtatus Epiſcoporum, non aliorum Clericorum.*
378 *Varia debita realia impedientia ne quis religionem ingrediatur,*
379 *Ad quid teneatur is, qui certum monaſterium ſe ingreſſurum vouit, ſi in eo non admittatur.*
380 *Ad quid item qui vouit abſolutè aliquod religionis genus, aut vniuersè religionem, aut diſſolutam.*
381 *De eo qui recuſatur admitti, niſi literas, aut artem diſcat: & eo qui vouit abſolutè religionem, & in particulari aliquã ac eo cui ſuperuenit impedimentum.*
382 *Qui fecit votum religionis non ſatisfacit ſuſcipiendo Epiſcopatum, ſicut ingrediendo religionem perfectiorem. Quatenus verò ingrediendo æquè perfectam aut minus perfectam,*
383 *De libertate quam habet religionem ingreſſus, egrediendi intra annum probationis.*

QVinque quæſtiones hoc loco tractandæ occurrunt. Prima, An ſit opus magna deliberatione vti, ante ingreſſum religionis, Secunda, An liceat alium inducere ad talẽ ingreſſum, Tertia, An liceat eundem ingreſſum alicui diſſuadere, Quarta, An quilibet poſſit ingredi religionem, Quinta, Ad quid teneatur qui vouit religionem ingredi, nec admittitur.

SECTIO I.

An opus ſit magna deliberatione vti ante ingreſſum religionis.

371 HAc tractat D. Thom. 2.2. quæſt. vlt. art. vltimo; optimè reſpondens, quòd ex parte religionis, ac per ſe, non ſit opus magna deliberatione: quia ſtatus eſt valde laudatus (*quod aduerſus impugnantes religionem, idem Diuus Thom. bene oſtendit in opuſculo 19. & aduerſus ſectarios noſtro temporis late tractat Gregorius à Valen. 2.2. diſput. 10. qu. 4. puncto* 1. & in quo ſperantes in Domino mutabunt fortitudinem, aſſument pẽnas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient, Iſaiæ 40.] Is ipſe Dominus eſt, qui apud eumdem in ſeq. cap. 49. ait: Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui; etſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui.] Qua promiſſione facta ab eo qui optimus, omnipotenſque eſt, nec fallere poteſt: nihil maius, & efficacius requirere poteſt quis, ad confirmandam ſpem, qua ſuper ijciat illum curam ſuam, iuxta Pſalm. 54. verſum 23. omnemque ſuam ſolicitudinem in eum proijciat, iuxta D. Petri monitum in prima ſua Epiſtola cap. 5. verſu 7. Hinc in epiſtola ad Paulinum circa finem ait D. Ieronimus: Feſtina quæſo te, & hærenti in ſalo nauiculæ funem magis præſcinde, quàm ſolue.] Vide Azorium in citato lib. 12. c. 1. q. 1.

Ex parte ingreſſuri verò, & ex accidenti contingere poſſit vt magna ſit opus deliberatione, maturoque conſilio ad ingreſſum religionis: vt exempli gratia, quando multa adſunt impedimenta, ex parte ipſius ingreſſuri: qualia ſunt infirmitas corporis, onus quo grauatur debitis, aut aliud eiuſmodi. Item quando quis in particulari deliberat quam religionem ingredi debeat, hancne potius quam illam. In quo caſu monet D. Thomas non eſſe capiendum conſilium à quibuſuis, ſed à viris probis & doctis, qui prodeſſe poſſint nec obeſſe velint.

Omnino verò expedit volenti intrare religionem, vt à Deo conſilium capiat per orationes, ac frequentationem Sacramentorum, & lectionem librorum piorum, auditionemque verbi Dei: atque vt ſeipſum probet diligenter an ſit animo paratus, vireſque habeat ſufficientes ad præſtanda omnia quæ religio requirit, ne humeros ſupponat oneri, cui non ſit ferendo. Qua de re Dominus nos monitos eſſe voluit, proponens Lucæ 14. duas parabolas; quarum vna eſt de volente ædificare turrim, qui prius computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum: altera eſt de Rege qui iturus committere bellum aduerſus alium regem, ſedens prius cogitat ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad ſe. Itaque vt poſt Caiet. ad cit. D. Thomę locum habet Nauarrus in Enchir. cap. 12. num. 49. religionem ingreſſurus, ſe bene diſpoſitum inuenire ſic debet, vt in Deo totam ſuam fiduciam collocet, ſperando quòd eius auxilio valebit quodcumque religionis onus ſuſtinere: neque eam prius ingredi, quam ſperet ſibi (ſaltem poſt ingreſſum) præſtitum iri talem fiduciam, vtpote neceſſariam ad ſubſiſtendum in ſtatu in quo eſt colluctatio, aſſiduumque bellum aduerſus mundum, carnem propriam, & Diabolum hoſtes potentiſſimos. 372

QVAESTIO. II.

An liceat inducere alium ad ingreſſum Religionis.

AD hanc reſpondet D. Thomas in cit. quæſt. vlt. art. 9. id non ſolum illicitum non eſſe, ſed etiam meritorium eſſe. Id enim eſt hominem ab errore viæ ſuæ, reuocare, & ad perfectionem mouere. Vt autem habetur in fine epiſt. D. Iacobi, *ſecundum vnam lectionem*; Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ ſeruabit animam ſuam à morte & operiet multitudinem peccatorum.] In tribus tamen caſibus, vt D. Thomas addit, peccatur grauiter tali inductione.

Primus eſt, cùm quis per violentiam inducitur ad religionem: quod prohibetur in cap. Præſens, 20. q. 3. & in Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. De regularibus, excommunicantur omnes illi qui mulieres ad ingreſſum religionis cogunt, preterquam in caſibus iure exceptis. Quos aduerte eſſe, primũ quidem, cùm quis ſponte vouit religionem, is enim compelli poteſt ad tale votum implendum, ſicut is qui ſponſalia contraxit compelli ad ineundum matrimonium. Secundũ verò, quãdo coniux ſciens iuris diſpoſitionem eam, de qua dicetur in explicatione ſequentis quæſtionis, conſenſerit vt alter profiteretur: ſi enim de manente in ſæculo habeatur ſuſpicio, quòd non ſeruabit votum continentiæ cui ſe adſtrinxerit ad hoc, vt alteri pateret in religionem ingreſſus, compelli poteſt ad pariter intrandum, iuxta cap. Significante, De conuerſione coniugatorum, per argumentum à contrario ſenſu, Cùm enim illic ſtatuitur, talem perſonã non eſſe compellendam intrare monaſterium, ſi illius ætatis ſit, da qua ſuſpicio incontinentiæ haberi non poſſit: ſtatuitur quoque tacitè, ſi ſuſpicio incontinentiæ haberi poſſit, compellendam eſſe intrare. Tertium demum caſum, (iure inquam exceptum) eſſe cum quis commiſit crimen propter quod detrudens eſt in monaſterium. Verumtamen neque in hoc, neque in præcedenti caſu cogi quis poteſt ad profeſſionem: quæ perinde ac matrimonium requirit liberam electionem: cùm quiſque in ſtatu vitæ deligendo ſit liber. Quod adeo verum eſt, vt nemo compelli poſſit ad amplectendam religionem Chriſtianam, quantumcumque neceſſariam ad æternam ſalutem. Nec verò fruſtra erit talis incluſio: quia vni erit remedium aduerſus incontinentiam, & alteri pœna impoſita in ſatisfactionẽ pro ſuis peccatis.

Excommunicantur quoque ibidem à Concilio Tridentino, omnes qui conſilium auxilium, vel fauorem dant prædictis compellentibus mulieres religionem ingredi: aut qui ſcientes eas non ſponte ingredi, eidem compulſioni præſentiam vel conſenſum interpoſuerint. Aduerte verò, quod etſi profeſſio (prout habetur ex cap. 1. De ijs quæ vi metuſve cauſa fiunt) non animo, ſed tantùm verbis facta, ob metum mortis ab alio incuſſum, inualida ſit, neque impediat matrimonium: nihilominus iam ex Concil. Triden. in ſeq. cap. 19 ille qui intra quinque annos poſt profeſſionem non

oſtende-

Digitized by Google

oſtenderit ſe coactū vi vel metu (& quidem antequam abijciat habitum) cauſaſq; quas prætendit deduxerit corā Superiore ſuo, & Ordinario, compellitur in monaſterio manere.

374 Secundus caſus in quo peccatur propoſita inductione, eſt quando quis alium muneribus ſimoniacè inducit, Id quod prohibetur prima, quæſt. 2. cap. Quàm pio: atque contingit quando intercedente pacto, vnus alium muneribus ad religionem trahit: non verò quando id facit ſine pacto, ſed ex charitate, intendendo proximi ſalutem; vt ſi quis ſcholaſticum egenum alat ad religionem, eiſ muſculis ſibi alicuius amicitiam conciliet ad eumdem finem.

Tertius eſt, cùm quis ad religionem inducitur mendacijs & blanditijs. Inde enim (quod malum eſt) creatur periculum, ne deceptum ſe eſſe detegens, retrocedat: ſicque nouiſſima illius peiora fiant prioribus: præſertim cum ex cap. ſinali, 20. quæſt. 3. ſi profeſſionem fecerit, teneatur eam ſeruare, & bona ſua hæredibus reddere, nec monaſterio relinquere.

Quartus caſus addi poteſt, cùm quis inducit alium ad ingreſſum religionis diſſolutæ, in qua malè viuitur. Nam id eſſet peccatum, ſicut & in talem religionem ingredi, in eaque recipi quantumcumque ea toleretur ab Eccleſia. Quæ ſententia eſt communis vt teſtatur Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 45. Ratio verò peccati eſt, quod in eo præbeatur occaſio peccandi aliorum imitatione & impulſu: atque peccandi grauiſſimè, cùm talis diſſolutio vix inuenietur ſine violatione votorum.

QVÆSTIO III.

An liceat diſſuadere alicui ingreſſum Religionis.

375 QVoniam talis diſſuaſio impietatem quandam cenſetur continere (maximè quando ex hæretico ſpiritu ſit, exiſtimando ſtatum ſæcularem præſtantiorem eſſe religioſo,) non videtur dubitandum quin ſit illicita, & graue peccatum, niſi fiat iuſta aliqua de cauſa, vt ſatis patet ex eo quòd Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. De regularibus, ſubijciat anathemati illos qui ſine iuſta cauſa impediunt fœminas volentes ingredi religionem. Ea autem iuſta cauſa non eſt temporalis aliqua, vt conſanguinitas, aut alia huiuſmodi, ſed ſola ſpiritalis, nimirum maior ſpiritalis vtilitas: ſiue ipſius diſſuadentis ingreſſum, ſiue ingreſſuri: atque adeo maior Dei gloria. Exempla ponit Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 45. Quod volens ingredi religionem ſit coniugatus, & ſine vxoris conſenſu velit id facere. Item quòd per ingreſſū ipſius, religio detrimētū capiet nō vtilitatem. Preterea quòd ipſemet diſſuadens multum commodi ſpiritualis ad honeſtè, pieque viuendum accipiat ex ingreſſuri conſilijs. Addi poteſt, quòd habeat parentes ea neceſſitate preſſos, in qua debeat illis ſubuenire: aut quòd idem ingreſſurus, valde mutabilis ſit, nec videatur perſeueraturus, aut quòd idem ineptus ſit ad religionem ad quam aſpirat. Qua de re iudicandum eſt conſideratis ac benè ponderatis circumſtantijs loci temporis, conditionis & qualitatum perſonæ.

Si quæras an is qui alicui ſine iuſta cauſa diſſuaſit religionis ingreſſum, teneatur ad aliquam reſtitutionem. Reſpondetur negatiuè, quia etſi peccet contra charitatem, non tamen cōtra iuſtitiam: nec enim facit iniuriam diſſuaſo, cùm ex reg. 27. iuris in 6. ſcienti & conſentienti non fiat iniuria: nec lædit religionem in ſuis rebus: quia is qui nondum ingreſſus eſt religionem, nondum ad eam pertinet.

QVÆSTIO IIII.

An quilibet poſſit ingredi religionem.

376 QVemlibet poſſe religionem ingredi, non dubitatur: cùm Euangelica conſilia, ad quorum obſeruationem religio adſtringit, ſint omnibus data à Chriſto. Attamē excipiendi ſunt caſus, in quibus interuenerit impedimentū, vel propriæ infirmitatis, ſiue corporis ſiue animi, per quam iudicio viri prudentis ac timentis Deum, aliquis eſt ad religionem ineptus; vel impedimentum iuſtitiæ proximi cui aliquid debeatur, quod illum iniuſtè fraudaret ingrediendo religionem.

Quale debitum duplex eſſe poteſt, vnum perſonale: quando perſona non eſt ſui iuris ſed ſubeſt alteri, & ideo ſine ipſius cōſenſu nequit religionem intrare. Alterum verò reale, quando perſona libera eſt quidem, ſed debet alteri pecuniam vel ſuam operam, qua fraudaret illum per ingreſſum ſuum in religionem. Hincque ratione prioris debiti primò filius ante decimum quartum annum, ſine patris conſenſu religionem intrare non poteſt; poſt decimum quartum verò, poſſe etiam inuito patre bene probat D. Thom. 2. 2. qu. vlt. art. 6 & conſtitutum habetur 20. quæſt. 2. cap. 1. & 2. Veruntamen D. ipſe Thom. in fine eiuſdem articuli caſum excipit in quo pater premeretur egeſtate neceſſariorum ad vitam, quæ de iure naturali filius tenetur illi ſuppeditare. Quam exceptionem communi conſenſu receptam eſſe annotans Azor *in 1. part. Moral. Inſtitut. lib. 12. cap. quæſt. 8.* addit idem iuris eſſe in patre, ſi filium habeat graui egeſtate laborantem, item in fratre qui ſororem haberet expoſitam periculo ſe proſtituendi, ſi ab eo deſeretur. Secundo, ſeruus perpetuus qui emi & vendi poteſt, religionem ingredi nequit domino ſuo non conſentiente, ex cap. Generalis, diſtinct. 54. De qua re in præced. quæſt. 3. pleniùs Azor: ſed in ea immorari nihil eſt opus, cùm non ſit in his partibus vſitata.

Tertiò nec maritus inuita vxore, nec vxor inuito marito 377
poteſt intrare religionem matrimonium conſummatum, ex cap. Quidam, & cap. Placet, De conuerſ. coniugatorum. Idem iuris eſt, ſi vir profiteatur religionem vxore conſentiente per metum vel dolum, ex cap. Accedens & ex c. Veniens eo. tit. niſi ipſa poſt datum talem conſenſum adulterauerit: tunc enim ex eodem cap. Veniens, maritum repetere non poteſt, ſicut poteſt in duobus præcedentibus caſibus: in quibus vir tenetur quidem petenti reddere debitum coniugale, ſed illud petere nequit, ob votum caſtitatis emiſſum. Cuius differentiæ ratio eſt, quòd in reddendo, poteſtati vxoris ſubſit, & in petendo ſit ſui iuris, quod à ſe abdicare potuit per votum caſtitatis.

Si quæras, quid iudicandum ſit ſi vxor nec conſentiat nec diſſentiat, ſed ſolùm diſſimulet, & ipſa moriatur interea. Reſpondetur cum eodem Azorio alios citante *in eod. ca. 1. quæſt. 6.* ratam eſſe profeſſionem ſic factam, neque taliter profeſſum, poſſe ad ſeculum redire. Pro quo facit cap. Conſuluit, De cōuerſ. coniug. addita ratione, quòd hoc ipſo, quòd vxor non repetijt virum cùm poſſet, iudicetur conſenſiſſe vt permaneret in religione. Reliqua eò ſpectantia Thomas Sanchez latè perſequitur in lib. 7. De matrim. diſput. 32. & aliquot ſequentibus: apud quem videnda, cui libuerit, relinquimus breuitatis ſtudio.

Poſtremò Epiſcopus religionem intrare non poteſt ſine Papæ licentia, ex cap. Licet §. Illa De regularibus. Inferior autem Epiſcopo poteſt ſine huius facultate: immo & eo inuito, ex cap. finali 19 quæſt. 1. Et cōfirmatur per illud quod in præced. qu. prima cap. vnico, Epiſcopi prohibentur impedire Clericorum ſuorum ingreſſum in religionem. Beneficium autem ingreſſi, nō antè vacare quàm fecerit profeſſionem expreſſam vel tacitam, habetur ex cap. Beneficium De regularibus in 6.

Iam ratione debiti realis qualiter impedietur quis religio 378
nem ingredi, explicatur aliquot propoſitionibus. Prima eſt, Quando quis obligatus eſt ad ratiocinia reipub. impeditur religionem ingredi, niſi prius ab illis ſe expediuerit ex cap. 1. diſtinct. 53.

Secunda eſt, obligatus ad ratiocinia priuatorum hominum, non impeditur quidem abſolutè ingredi religionem, relinquendo ſuis hæredibus ea expedienda, ſatius eſt tamen ipſum illa prius expedire. Hæc eſt Sylu. in verbo Religio 2. quæſt. 6. & ſatis de ſe nota.

Tertia eſt, Obligatus ad actionem aliquam, vt ad legendum in ſchola, concionandum in templo, ſeruiendum in Xenodochio, etiamſi cum iuramento ſe ad eam adſtrinxerit, poteſt religionem ingredi: niſi inde ſcandalum notabile immineat. Hæc etiam eſt Sylueſtri in præced. quæſt. 5. Et probatur, quia propoſitum aut promiſſum non infringit, qui illud mutat in melius, ex cap. Peruenit, De iureiurando.

Quarta propoſitio, Qui ſponſalia contraxit, & iuramento confirmauit, ſe matrimonium contracturum, poteſt ingredi religionem, etiamſi conſultius ſit, vt matrimonium prius contrahat, & ante illius conſummationem ingrediatur. Hæc patet ex cap. Commiſſum De ſponſalibus, vbi videnda eſt gloſa verbo Tutius.

Quinta propoſitio eſt. Non impediri ſimpliciter aliquem ab ingreſſu religionis ex eo, quod pecuniam creditoribus debeat. De hac non dubitatur quidem ſi debeat ex ſola libe

ralitate,

valitate, aut ſi debita ſint incerta id eſt, ſi debitor neſciat in particulari cui debeat: aut ſi debitor talis ſit, vt non poſſit creditoribus ſatisfacere, quamtumcumque maneret in ſæculo. Dubitatur tamen ſi habeat debita certa, ſeu quorum nouit creditores, ac quibus poſſit ſucceſſu temporis ſatisfacere per ſuam artem, aut alio modo. Qua de re quid in praxi ſequendum videatur iam tradidimus in præced. lib. 15. nu. 315. De eadem etiam videri poteſt Azor in part. 1. Moral. Inſtit. lib. 12. cap. 5. quæſt. 5.

QVAESTIO V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi religionem, nec admittitur.

Sicut matrimonium ſponſalia præcedunt, quibus vir futuras nuptias pollicetur fœminæ: ita votum ingrediendi religionem præcedere poteſt ipſum ingreſſum. Quod ex ſe bonum eſſe docet ex inſtituto D. Thom. 2. 2. *quæſt. vlt. art.* 2. etiamſi illud facere non expediat ſemper, præſertim ſine ſpiritualis patris conſenſu; neque eſt facilè illud faciendum inuitandus, vt Caiet. ibidem monet, & poſt ipſum Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 46. Quæſtio autem propoſita, *quam Azor perſequitur in prima par. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 22.* explicari poteſt ſequentibus propoſitionibus.

Prima eſt. Si quis vouit ſe ingreſſurum certum aliquod
379 monaſterium neque ibi admittatur, eximitur omnino a voti obligatione. Hæc eſt expreſſa D. Thom. ſententia 2. 2. *qu. 88. art. 3. ad ſecundum, & 189. art. item 3. ad 2.* quam doctores communiter ſequuntur. Probatur verò: ex eo, quòd talis nõ teneatur ad aliud, quàm ad id ad quod intendit ſe obligare: quandoquidem cauſa limitata producit limitatum effectum, vt Nauar. loco citato bene argumentatur. Neque eſt quod eum Palud. *in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 1. concl.* 3. obijciat quis, taliter vouentem ſeipſum obligaſſe ad relinquendum ſeculum, ideoque recuſatum à religioſis talis domus, teneri aliã quærere, vt viuat extra ſeculum. Reſpondetur .n. ex determinatione intẽtionis pendere in hac re determinationẽ obligationis: quia votum non extendit ſe extra vouentis intentionem, & ex hypotheſi, intentio vouentis in hoc caſu non fuit alia, quàm adſtringendi ſe ad talem religioſam domum.

Procedit autem hæc doctrina, *vt Nauar. notat initio ſequentis numeri* 47. quantumcumque vouens non ſolùm promiſerit ingreſſum religionis, ſed etiam perſeuerantiam, & ſe profeſſionem in illa facturum. Et ratio eſt, quia tota hæc res dependet ex arbitrio eius cuius eſt promiſſionem factam admittere aut repudiare. Repudiando autem reddit impoſſibilem talis voti executionem, & conſequenter tollit omnem illius obligationem.

Si quæras, an ſufficiat ſemel eſſe repulſum. Reſpondetur negatiuè: niſi repulſa facta ſit ſimpliciter. Nam quando apparet factam eſſe tantùm ad tempus, oportet adhuc expectare, rurſumque vrgere ex Caiet. 2. 2. *quæſt. 88. art. 3. col.* 3. non tenetur tamen indicare votum quo ſe adſtrinxit, vt docet Azor *in cit. cap. 22. quæſt.* 9. Cæterùm is quidem qui tantummodo intendit adſtringere ſe ad ingreſſum certi monaſterij, ſi in eo repulſam patiatur, non tenetur aliud eiuſdem ordinis monaſterium exquirere prout Sot. ait *in 7. de iuſt. & iure quæſt. 2. articulo prima circa 3. argumentum*, & iam antè attigimus.

Sed tamen is qui votum non reſtrixerit ad talè monaſterium præcisè, ſed vouendo intenderit principaliter ſe obligare ad aliquod religionis genus, ſolummodo ex conſequenti eligens ſibi eiuſmodi monaſterium, tanquam ſibi commodum, ſi non recipiatur in eo tenetur quærere aliud eiuſdem ordinis. Quæ eſt D. Thomæ doctrina 2. 2. *quæſt. vlt. art. 3. ad 2.* communiter recepta. Cuius fundamentum eſt, quòd tunc primaria intentio vouentis non fuerit determinata ad talem particularem locum.

Secunda propoſitio eſt. Qui vouit abſolutè aliquod reli-
380 gionis genus, aut religionem vniuersè, non liberatur ex eo ab obligatione ſua, quòd ad vnum aliquod monaſterium accedens, paſſus ſit repulſam; ſed accedere tenetur ad alia, quæ voto ſuo pariter comprehenduntur. Hæc quoque eſt D. Thomæ ibid. & communiter recepta, & de ſe clara; quia latius patet intentio taliter vouentis, quàm vouentis ingreſſum certi monaſterij. Intelligenda eſt autem, locum tunc habere cùm ſpes fuerit, quod alibi recipiendus ſit, de quo poterit interrogare eos à quibus repellitur. Monet verò Sotus loco cit. *& Azor approbat in præcedenti quæſt.* 5. quòd etiamſi quis ſuam intentionem non reſtrixerit, ſed abſolutè vouerit, non teneatur tamen omnes regiones peragrare: quia votum obligat tantùm ſecundùm intentionem vouentis, nec in dubio credendum eſt vouentis intentionem fuiſſe, vt obligaret ſe ad quærendas religiones extra ſuum regnum & linguam: quandoquidem, *ait Sotus*, ius naturæ, docet eiuſmodi vota intra proprium regnum & linguam adimplenda eſſe; vt indicio eſt quòd vix inueniretur qui religionẽ voueret, ſi ea de cauſa deberet viuere in extera natione, cuius linguam ignorat.

Id quod attingentes Angelus & Syluester, *ille Votum 3. quæſt. 10. & hic Religio 2. quæſt.* 16. addunt pari ratione: quòd ſi in ſua patria reciperetur in vna vel pluribus religionibus, de quibus probabiliter credit, quòd ſi cogitaſſet vouendo, non obligaſſet ſe ad earum ingreſſum; non teneri illas ingredi, quandoquidem ad eas ſpecialiter, neque actu neque virtute intentio ipſius ſe extendit. Si quæras, an in tali caſu omnes conuentus religionis illius quam vouit teneatur explorare, ac ſe offerre intra propriam prouinciam. Reſpondet Sotus ſatis eſſe exploraſſe quinque aut paulo plures; quia tunc morali modo, tota religio cenſetur explorata; cùm ex paucis illis conuentibus cæterorum intra regnum, iudicium venari liceat. Verùm tutius eſt dicere, quòd ſi vouens nihil circa hoc apud ſe ſtatuerit (alias enim ſuæ intentioni ſtabit) teneatur percurrere ea monaſteria in quibus ſpes ſit receptionis. Et ideo repulſam pati in vno monaſterio interdum ſufficiat ob defectum dictæ ſpei. ſi nimirum ex illo vno poſſit ſumi indicium de alijs monaſterijs. Interdũ verò ob talem ſpem affulgentem, teneatur plura adire monaſteria, quàm dicat Sotus: ita vt magis in hac re ſpectanda ſit ſpes probabilis receptionis, quàm numerus monaſteriorum.

Si rurſus quæras, An alicui ſatis ſit paſſum eſſe repulſam à generali aut Prouinciali ordinis religioſi quem vouit, vt cenſeatur omninò liber ab eo voto. Reſpondet Azor *in 1. par. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 22. quæſt.* 2. ſatis eſſe, quando totũ ius admittenti eſt penes tales: aut quando inferioribus illi imperant ne eum recipiant; aliàs non eſſe ſatis.

Tertia propoſitio eſt. Qui vouit ſe ingreſſurum religionẽ, in qua nõ ſeruatur regula, & cum diſſolutione viuitur: nec probabile eſt quòd breui reformabitur; nec illã nec vllã aliã ingredi tenetur. Ratio eſt, quia votum ipſius fuit de materia illicita, ideòque nullum. Quæ doctrina eſt Nauarr. in cit. num. 46. Ex qua ſequitur, ne quidem eum qui vouit religionem in genere, debere huiuſmodi religionem ingredi, quando non eſſet alia quæ vellet ipſum recipere.

Quarta propoſitio. Qui vouit ſe ingreſſurum religionẽ, 381
nec recipitur, quia indoctus eſt, aut quia nullam ſcit artem, non tenetur ex vi voti literas vel artem, quæ ab eo requiruntur, ediſcere: ſi nihil de talibus meminerit vouens. Quod addo: quia ſi tunc cùm vouit, ſciuerit ſe non aliter admittendum ad religionem, aut ſic affectus fuerit ad religionem, vt ſi idipſum ſciuiſſet, nihilominus eam vouiſſet, cenſendus eſt teneri: quia tunc virtualem habuiſſet intentionem ad id tacitè conſequenterque vouendum.

Hanc poſt Sotum Azor approbat *in eodem cap. 22. q. 4. in fine*: prius tractato dubio. An is qui religionem abſolutè vouit, teneatur eam ingredi, ſi in gradum tantùm laicorum Superiores velint eum admittere, & ipſe velit admitti in gradum & ordinem Clericorum. Cui ſatisfacit eadem diſtinctione quæ proximo allata eſt.

Quinta propoſitio. Si quis ita vouit religionem vt voluerit ſe obligare & religioni in genere, & alicui certæ in particulari: prius cæteris debet hanc ingredi (niſi vellet ingredi perfectiorem iuxta poſt dicenda) & inde repulſus alias adire. Hæc eſt Soti *lib. 7. de iuſt. & iure q. 2. art. 1. circa tertium argumentum*, & ex præcedentibus facilè deducitur.

Sexta eſt. Qui vouit ingredi religionem aliquam, & ei ſuperuenit impedimentum propter quod nequeat ingredi; verbi gratia, infirmitas perpetua incompatibilis cum tali religione; aut probationem ingreſſus, eijcitur ſine ſua culpa, vel propter culpam quam emendare non poteſt, vt propter homicidium aliàs commiſſum, liber omnino eſt à voto. Hæc quoque eſt Soti, & ex præcedentibus deducitur. Patétque ex eo quod impoſſibilium non ſit obligatio, adeóque in eiuſmodi votum cenſeatur ſubintellecta conditio. Niſi obſtet aliquod impedimentum.

Septima eſt. Quamuis Religioſus profeſſus poſſit fieri Epiſcopus, ille tamen, qui religionis ingreſſum vouit, non ſatisfa-

Digitized by Google

tisfacit voto Epiſcopatum ſuſcipiendo, ſed prius debet religionem intrare, quàm Epiſcopus fieri: alioquin peccabit mortaliter. Hæc habetur ex cap. Per tuas, De voto & voti redemptione. Nonnulla, quæ in contrariũ facere videntur, refert & ſoluit Azor in cit. cap. 22. quæſt. vltima.

Octaua propoſitio eſt. Qui vouit aliquam determinatã religionem poteſt perfectiorem ingredi. Hanc habent D. Anton. 3. part. tit. 16. cap. 2. §. 4. & Angelus Votum 3. §. 16. Cõfirmantque tum cap. Licet, De regularibus, tum doctrina D. Thom. 2. 2. quæſt. vlt. art. 8. tum etiam, quia votum alioqui eſſet maioris boni impeditiuum contra communiter receptam de eo doctrinam, in eo fundatam, quòd alioqui nõ eſſet gratum Deo, tanquã reuocans ab eo quod perfectius eſt. Si quæras, An æquè perfectam ingredi quoque poſſit? Azor bene reſpondet *in eod. cap. 22. quæſt.* 15. non poſſe priuata authoritate: quia tunc ceſſat ratio illa, quòd votum eſſet impeditiuum maioris boni.

Nona eſt. Qui vouit ſe ingreſſurum ſtrictiorem religionem quantumuis laxiorem ingrediens mortaliter peccet, faciendo profeſſionem in illa; tamen facta profeſſione poteſt in eadẽ laxiore manere, nec tenetur ſtrictiorem ipſam ingredi. Hanc habent Angelus *in ſequen.* §. 17. Syluest. Religio 2. q. 18. Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 48. ex cap. Qui poſt votum, De regularibus in 6. Et ratio eſt, quam Azor habet in cit. quæſt. 22. quòd profeſſionem faciens, ſe religioni ſic tradat, vt in ipſum ea acquiratius, per quod alteri ſe tradere impeditur. Ante factam verò profeſſionem obligatio prædicti voti perſeuerat, quoniam vouens adhuc eſt ſui iuris: itaque implere illud ſit poſitum in ipſius poteſtate.

383 Vltima propoſitio eſt. Qui vouit ſe religionem ingreſſurũ, ſi intra annum probationis videt religionem ſibi non conuenire, liberè exire poteſt; votòque ſatisfeciſſe cenſetur. Hæc eſt D. Thom. in cit. quæſt. vlt. art. 4. Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 1. concl. 2. D. Anton. in memorato §. 4. Sylu. in ſequent. q. 19. atque aliorum quorum meminerunt Couar. ad cap. Quamuis pactum de pactis parte 1. §. 3. ſub finem, & Azor in prima parte moral. inſtit. lib. 12. cap. 22. quæſt. 6. Procedit autẽ non modo cùm vouerit ingreſſum experiendi tantum cauſa, & reſeruata libertate remanendi, vel non remanendi; ſed etiam cum vouerit ſimpliciter ingreſſum, abſque eo quod cogitarit de libertate egreſſus, vel de perpetuitate remanſionis. Ratio eſt: quia tunc etiam ad ingreſſum religionis obligatur ſolummodo ſecundùm formam iuris: quæ eſt, vt ingredientibus detur annus probationis ad experiendum num religio ſibi conueniat; vt poſſit eam deſerere, ſi inuenerit non ſibi conuenire. Immo cenſeri quoque poteſt procedere, quantumcumque voto de ingrediendo adiunxerit propoſitum remanendi in ipſa religione: dũmodo enim ſincerè ingrediatur, animo ſcilicet probandi eã & in ea permanendi, ſi inueniat ſibi conuenire, poteſt liberè egredi, ſi iudicet eam minimè ſibi conuenire: etiamſi nulla alia de cauſa moueatur, quàm quòd ille viuendi modus ipſi diſpliceat, tamquam ſibi incommodus, aſper, & durus, ex Nauarr. in fine præced. nu. 47. Et ratio eſt, quia ius ei relinquit liberrimum egreſſum, vt patet ex cap. 1. & 2. de regularib. in 6. Quamquam, *vt loco citato benè ait Azor*, recedens abſque legitima cauſa, cenſetur peccare in eo, quòd animi quadam leuitate, à vitæ inſtituto quod cœpit, temere deſiſtat.

Aduerte verò ex D. Thoma *in citato art. 4. ad.* 3. illum non ſatisfacere voto, quod fecit ingrediendi religionem, ſi eam ingrediatur animo ſtatim ab ea exeundi, niſi poſtea bona fide perſeueret in experimento religionis. Ratio eſt: quia tale votum, etſi factum ſub conditione egrediendi, nec permanendi (cùm ſit vana ac ſtulta promiſſio) non obligat tanquam inualidum: ſi tamen abſolute fiat, nihil obſtabit quin abſolute quoque obliget ad inſtar cæterorum votorũ abſolutorum. Ille enim peruerſus animus, quem vouens habuerit nõ faciendi quod potuerit ad illius obſeruationem, extraneus eſt voto, ideòque relinquit ipſum in ſuo vigore perinde ac peruerſus animus, quo quis vouet intendens nõ implere votum.

Reſtat dubitatio, An ille etiam intra annum probationis poſſit exire à religione, qui non tantum vouit ſe ingreſſurũ, ſed etiam ſe perſeueraturum in ea. Atque in vtramque partem authores Azor refert in eodem cap. 22. quæſt. 8. Cæterùm ante Concil. Trident. quidem, parti neganti locus eſſe potuit, ſi is qui vouit, intentionem habuerit renuntiandi priuilegio, quo ingrediens religionem beneficio iuris, libertati ſuæ relinquitur in anno probationis. Nam cùm quilibet renuntiare valeat iuri quod pro ſe introductum eſt, *prout habetur in cap. Statuimus, De regularibus*, non fuit ei liberum egredi, ſi vouendo, intentionem habuerit renuntiandi prædicto priuilegio, quia vouit quod erat in ſua poteſtate. Sed poſt Concilium Trident. non poteſt talis opinio procedere, quia nullus eſt locus eiuſmodi renunciationi. Ipſũ enim in ſeſſ. 25. de regularib. cap. 16. inualidat omnem renunciationem & obligationem, etiam cum iuramento vel in fauorem cuiuſcumque cauſæ piæ factam, ante annũ probationis. Vnde non poteſt quis, etiamſi velit, prædicto priuilegio ſe priuare. Quare nec poteſt ante eundem annum, facere votum validum perſeuerantiæ, quo ſe eodem priuilegio priuet, ſicque intra illum ipſum annum permanet in ſua libertate.

CAPVT XXVI.

De ingredientibus religionem.

SVMMARIVM.

384 *Ingreſſus in religionem fit tum per ſuſceptionem habitus, tum per profeſſionem.*
385 *Requiſita ad profeſſionem expreſſam.*
386 *Tres modi quibus fit profeſſio tacita.*
387 *Quod non ſit quis cenſendus profeſſionem tacitam feciſſe, per ſuſceptionem habitus nouitiorum: quantumcumque ſuam voluntatem perſeuerandi ac profitendi ſufficientiſſimè oſtenderit.*
388 *Qui modo accipienda ſint iura, quæ in contrarium citantur.*
389 *Quatenus aliquam religionem tacitè profeſſus poſſit aliam intrare.*

INgreſſus in religionem dicitur dupliciter: vno modo, 384
cùm quis religionis habitum ſuſcipit, & ad probationẽ recipitur; ſicque per ingredientes religionem intelliguntur Nouitij, ſeu tyrones: de quibus multa Summularij habent in verbo Nouitius, & poſt eos Azor in lib. 12. primæ partis Moral. Inſtit. cap. 2. & 3. quæ relinquemus ei qui volet apud ipſum videnda. contenti eo, quod maximè facit ad iudicium nobis propoſitum, & in illo cap. 2. quæſt. decima ipſe Azor docet, poſt Angelum numero 18. Tabien. numero 13. Armillam numero 18. in eodem verbo Nouitius, & Syluestrum Religio 5 quæſt 6. nimirum quòd nouitius non teneatur quidẽ ſimpliciter & abſolutè alligatus ſtatutis religionis: cùm liberè poſſit ab ea recedere, nec admiſſus ſit in Religioſorum ſodalitium, ſicut nec catechumenus eſtringitur Eccleſiæ legibus, nondum baptizatus: nihilominus dato quòd velit perſiſtere in probatione, teneatur Superioris imperio parere: cum ſi non ſubijciat ſe, nequit commode gubernari & probari. Debet item religionis ſtatuta ſeruare, vt vires ſuas probet, & aſſueſcat illorum obſeruationi, alioqui probatio ipſius non erit idonea, offendenturque veterani. Aduerte autem quod Azor ibidem addit, Nouitium non incurrere in pœnã quam religionis ſtatuta delinquentibus imponunt; vt nec catechumus ante receptionem baptiſmi, incurrit in pœnas legibus Eccleſiaſticis ſtatutas; quia vt hic nondum eſt admiſſus in Eccleſiam, ita nec ille in religionem; ſed vterque adhuc foris eſt.

Altero modo ingreſſus in religionem dicitur, cùm quis per profeſſionem in ſodalitium Religioſorum ita admittitur, vt abſque mortali peccato & apoſtaſia, *tanquam effectus verè ſimpliciter Religioſus*, recedere nequeat. Sic accipitur in cap. Quia ingredientibus, 19. quæſt. 3. & in Authentica Ingreſſi, Cod. De ſacroſanctis Eccleſijs. Fit autem huiuſmodi ingreſſus tribus adhuc modis, Inter quos diſcrimẽ eſt, quòd is qui ingreditur primo vel ſecundo modo, matrimonium amplius contrahere non poſſit, ſique id attentet, matrimonium ſit nullum, ex cap. Vnico De voto & voti redemptione in ſexto. Is verò qui ingreditur tertio modo, ſi poſtea vxorem ducere attentet, quamuis mortaliter peccet, contrahit tamen validè.

Ingreſſus igitur in religionem primo modo, fit per pro- 385
feſſionem expreſſam, quæ præter vſitatam formam profitẽdi, (cuius Azor *lib. 12. cap. 4. quæſt. 2. varios modos refert*) requirit neceſſariò tres conditiones. Prima habetur ex cap. Porrectum De regularibus, vt profeſſio ipſa fiat in manibus eius, qui illam recipiendi plenam habet poteſtatem. De quo idẽ Azor in, ſequen. cap. 5. quæſt. 3. 4. & 7. vbi verſu 3. poſt alios (quos ipſe citat) ait in mano alterius, loco eius factam valere, ſi id prius ipſe mandauerit, aut poſtea probarit: facta

vero

verò oon eius loco non valere quantumcumque poſtea id ſciens, ipſe approbes.

Duæ autem reliquæ conditiones habentur ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. cap. 15. de regul. Vna eſt, vt is qui profeſſionem facit, espleuerit ætatis ſuæ annum 16. ſiue vir ſiue mulier fuerit. Altera eſt, vt poſt ſuſceptum habitum, abſoluerit unnum integrum probatinnis. De qna conditione Azor *in primcitate cap. 4 qu. 9.* ageos, bene monet cum Nauar in lib. 3. conſil. conſilio 30. De regularib. num. 1. annum probationis poſſe impleri ab eo qui nondum eapleuerit annum decimũ ſestum, vſque talis probationis, poſſe probatum admitti ad profeſſionem eapleto 16. anno, quia Concilium non facisil lam anni determinationem quoad probationem, ſicut quoad profeſſionem. Inter quas tres conditiones cernitur hæc differentia, quod quantumcumque prima deſit, profeſſio nihilominus rationem voti ſimplicis habere poſſit, nb intentionem quam profitens habuit tali promiſſione Deo ſacta adſtringere ſe ad perpetuam paupertatem, caſtitatem & obedientiam. Sin autem ſecunda vel tertia conditio deſit, profeſſio nulla ſit, nec vllam inducat obligationem, vt Concil. Trid. ibid. expreſſe.

6 Ingreſſus in religionem ſit ſecundo modo per profeſſionem tacitam: & hoc tribus diuerſis rurſus modis: quorum primus habetur es cap. Vidua De regularibus: cùm quis babitu proprio profeſſorum ſuſcepto legitimè, id eſt, authoritate illius, cuius eſt admittsre ſeu incorporare religioni eiuſdemque authoritate ſciens & volens facit aliquod opus de iure vel conſuetudine conueniens ſolis profeſſis (quod nec ignorat) quale eſſe poteſt ſuffragium ferre in conuentu, aut in comitijs, vel iuſſu Abbatis initiari ſacris ordinibus.

Secundus verò habetur es cap. Ad noſtram De regularibus, cùm quis ſciens ac volens defert habitum profeſſorum manifeſtè in colore, ſciſſura vel alia forma diſtinctum ab habitu nouitiorum, ſicque perſeuerat per triduum. Qua etiã in re iuxta ea quæ alijs citatis habet Azor in eodem cap. 4. quæſt. 3. es igitur, vt quis geſtet huiuſmodi habitum, ſuſceptum nutu & authoritate Superioris, cuius eſt ad profeſſionẽ admittere, & (vt conſentaneum eſt) geſtet in monaſterio, aut ſi extra, id faciat tantùm cum facultate eiuſdem Superioris. Adde legitimam etiam ætatem debere habere, ex cap. 1. & cap. Conſtitutionem, De regularib. in 6.

Textus demum habetur ex cap. Ex parte De Regul. & ex Clem. 2. eod. tit. & eſt, cùm quis per annum integrum defert habitum nouitiorum & profeſſorum communem, id eſt, nõ diſtinctum manifeſtè, in colore, ſciſſura, quantumuis diſtinguatur occultè: vs verbi gratia, per ſolam benedictionem, qua profeſſorum, non autem nouitiorum habitus benedici ſoleant, prout tangitur in fine cap. 1. De regular. in 6. Ad quem etiam tacitæ profeſſionis modum, opus eſt vt quis habitum geſtet ſciens & volens, eumque acceperit authoritate eius qui ad profeſſionem poteſt recipere. Quod verò ex citata Clemen. 2. deducitur quoad ætatem, ſufficere ad hũc eumdem modum, vt quis ad annos diſcretionis peruenerit, nunc per Conc. Trid. ſeſſione 25. regular. cap. 15. ſublatum eſt, cùm decernit profeſſionem religionis, factam ante expletum decimumſextum ætatis annum, nullam vim habere. Immo & in totum ſublatos pariter eſſe duos præcedentes modos tacitæ profeſſionis, patet ex eo quod ibidem quoque idem Conc. decernit, nullam eſſe profeſſionem eius qui minori temporis ſpatio, quàm vnius anni poſt ſuſceptum habitum, ſteterit in probatione. Cùm enim ad primum modum ſufficiat tempus vnius operationis (quod aliquot tãtùm horarum, aut dierum ad ſummum paucorum eſſe ſolet) & ad ſecundum ſufficiat triduum, non poteſt illud de ſpatio vnius in illis ſeruari.

Poteſt verò ſeruari tertio hoc tacitæ profeſſionis modo, ideoque nunc perinde ac ante Concil. Triden. cenſendus eſt tacitè profeſſus, qui poſt espletum ætatis annum decimum ſextum, religionis habitum Nouitijs & profeſſis communẽ, nec colore aut forma diſtinctum geſtauerit per annum, authoritate eius qui poteſt ad profeſſionem admittere. Vnde nunc perinde ac pridem taliter profeſſus, poteſt per cenſuram compelli manere in religione, iuxta citatum cap. Ex parte: eumque religio, quam ſic profeſſus eſt, retinere tenetur, prout probat Angelus in verbo Nouitius §. 14. quia talis verè eſt Religioſus, iuxta illud, quòd ex cap. vnico De voto in 6. nequeat validè matrimonium contrahere, vt nec expreſsè profeſſus. At religioſus non eſt niſi alicuius religionis, in qua viuere debeat: neque eſt alterius, quàm eius in qua profeſſus eſt. Quare debet in ea retineri.

387 Tertio modo ingreſſus religionis fit, quando quis Nouitiorum habitum ſuſcipit animo mutandi vitam abſolutè & ſimpliciter, hoc eſt voluntate religionem profitendi, & in ea perpetuo manẽdi, quem animum demonſtret aperto aliquo ſigno externo, quale eſſe poteſt beneficium ſuum alteri reſignaſſe, aut ſe bonis ſuis abdicaſſe. De hoc mentio eſt in cap. Super eo, in cap. Conſulti, in cap. Statuimus, De regularibus, & in cap. Beneficium, & in cap. Non ſolùm, eod. tit. in 6. In illis enim decernitur, eum qui ſuſceperit habitum Nouitiorum poſſe intra annum probationis liberè recedere; niſi illum ſuſceperit animo vitæ rationem ſimpliciter mutandi. Vnde aliqui Canoniſtæ (quorum meminit Azor *in prima parte Moral. Inſtit. lib. 12. cap. 4 quæſt. 4*) voluerunt deducere, quòd hic modus conſtituat diuerſum à præcedentibus profeſſionis genus. Sed contrarium tenendum eſt cum Sylu. in verbo Religio tertio quæſt. 19. verſu Quartò inducitur, Roſella verbo Nouitius §. 13. & Angelo eod. verb. § 52. quia profeſſio religionis (vt citatis aliquot Canoniſtis idem Angelus habet *in ſequen. §. 13. & iam ante attigimus*) nunquam inducitur, etiamſi quis expreſsè voueat, niſi ea fiat in manibus illius qui poteſtatem habet ordinariam vel delegatam recipiendi, & incorporandi religioni in qua fit profeſſio. Cùm autem quis tertio iſto modo ingreditur religionem Superior tradens ei habitum Nouitiorum non tradit animo admittendi ad profeſſionem, ſed ſolùm ad probationem, vt vitam & mores ipſius exploret. Accedit quòd in cap. Non ſolum De regularibus in 6. religionem iſto modo ingrediens, apertè diſtinguatur ab eo qui profitetur expreſsè vel tacitè; cùm ſcilicet ad illa verba, *Niſi profeſſus ſit expreſſe vel tacite*, adduntur iſta: *aut euidenter conſtet illum vitam mutare voluiſſe*.

Iura autem prius citata, quibus ſententia contraria nititur, non ſufficere ad illius probationem: 388
Azor loco citato ex eo docet, quòd ex illis nihil amplius deduci poſſit, quàm eum qui Nouitiorum habitum ſuſcipit ſimpliciter, animo & voluntate profitendi, atque perſeuerandi in vita religioſa, adſtringatur voto ſimplici religionis: neque iure poſſit ad ſæcularem vitæ ſtatum redire, cùm religionem ingreſſus ſit non modo vt experiretur, an vita religioſa ſibi expediret, prout ſolent cæteri Nouitij: ſed etiã voluerit adſtringere ſe ad emittendam profeſſionem, & perſeuerandum in ea religione. Vnde tantùm ſequitur, quòd peccaturus ſit quidem, rediens ad ſæcularem vitam; non tamen quòd poſſit in foro externo tanquam profeſſus cogi redire ad religionem; neque ſi ipſe matrimonium contrahat (etiamſi in eo peccet mortaliter contra idipſum votum, quo obligatur coram Deo) illud erit nullum, prout conſtat ex cap. vnico De voto in 6. Neque etiam tenetur manere in religione, cuius habitum ſuſcepit, ſed eſt ipſi liberum aliam, etiam laxiorem eligere, ex cap. Conſulti, De regularibus.

Porro quod eamdem libertatem eligendi aliam religio- 389
nem, Angelus in verbo Nouitius §. 14 concedit ingredienti per profeſſionem tacitam (argumento cap. Conſtitutionẽ, De regul. in 6.) admiſerim procedere in caſu quo ſic ingrediens, nullam præcisè habuit intentionem ſe adſtringendi ei religioni, ſed tantummodo relinquendi ſæculum. De voto enim iudicandum eſt ex intentione vouentis. Quod ſi talem ſe adſtringendi intentionem habuerit, negarim habere prædictam libertatem: quia in cap. Ex parte. De regularibus, taliter profeſſi præcipiuntur per Eccleſiaſticam cenſuram compelli, determinatè monachalem regulam ſecundùm formam ordinis, profiteri & ſeruare. Nonnulla alia de ingredientibus religionem proponunt & ſatis familiariter explicant Sylu. verbo Religio 2 & 3. & Azor in cit. lib. 12. cap. 4. & 5. apud quos ea videnda relinquemus: cùm hæc videantur ſufficere Parochis, quorum inſtructionem maximè ſpectamus.

CAPVT XXVII.

De ingreſſis religionem.

SVMMARIVM.

390 *Varietas eorum, quæ Religioſo incumbunt ex officio.*

391 *Quatuor caſus in quibus Religioſus mortaliter peccat contra obedientiam.*

392 *De peccato eius qui in religione vota tantùm, non autem regulas ſeruare velit.*

393 *Quatenus peccet Religioſus agendo contra regulas quæ non obligant ad culpam.*

394

394 *Obedire ſine præcepto, quàm ex expoſtulato melius eſt: & quid agendum, cùm diverſi Superiores contraria mandant: item quid in dubio.*

395 *Quando ſit aut non ſit neceſſarium, quòd Religioſus Prælato ſuo obediat.*

396 *Quatenus conſuetudo poſſit, aut non poſſit excuſare ab obſeruatione regulæ.*

397 *Religioſus poſt factam profeſſionem, de ſuis bonis diſponere non poteſt nec teſtamentum ante illam factum mutare.*

398 *Peccatum ſuo genere mortale Religioſus committit contra paupertatem, habendo proprium.*

399 *Tres caſus in quibus Religioſus mortaliter peccat retinens aliquid in vſum proprium.*

400 *Peccat Religioſus volens de aliquo liberè diſponere, ac ſi dominium illius haberet.*

401 *Religioſus de eo quod dono accepit non poteſt diſponere.*

402 *Ad quæ teneatur Religioſus ordinis, in quo aſſignatur cuique ſuum proprium.*

390 EX ijs quæ religionem ingreſſis incumbunt ex officio, quædam ſunt propria illius ordinis, quem ſuſceperunt ad quorum notitiam habendam conſulendæ ſunt propriæ conſtitutiones eiuſdem ordinis: nec enim omnium eædem ſunt, ſed variorum variæ. Quædam verò ſunt communia, atque adeo ab omnibus cuiuſuis ordinis Religioſis ſeruanda vt quæ eius commune illis vniuersè ſub præcepto imponit. De quibus quoad ius nouum, Concilium Trid. legi debet in ſeſſ. 25. De regularibus (eius generis ex eodem Concilio multa refert Azor in priori parte Moral. Inſtit. lib. 12. cap. 18.) & quoad ius antiquum, legi debent cauſæ & tituli iuris canonici quos initio huius tractatus commemorauimus. Nonnulla iſtius generis, tanquam poſitæ in vſu frequenti, referemus in ſequenti capite, ac quantum ad noſtrum inſtitutum videtur ſufficere, tractabimus. Alia denique religio ipſa de ſe exigit ab omnibus Religioſis, nempe ea quæ ſpectans ad tria illius eſſentialia vota perpetuæ caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ. In quibus nullum Superiorem diſpenſare poſſe habetur ex Concil. Trident. loco citato cap. primo. De Summo Pontif. quid tenendum ſit explicatum videri poteſt apud eundem Azorium in præced. cap. 7. De ijs autem quæ huius tertij generis ſunt, dicere oportet in hoc cap. Et quidem de ſpectantibus ad caſtitatem nihil aliud occurrit dicendum, quam commendatiſſimam eſſe debere omnibus Religioſis: vtpote, qui hac ex parte teneantur vitam cæleſtem ducere, puritatem imitando Angelorum, quibus per votum ipſum caſtitatis (ſe nuptiarum omnino expertes reddendo) ſimiles ſunt, iuxta illud Matth. 22. In reſurrectione neque nubent neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. Quod caue ſic accipere vt exiſtimes ſub votum caſtitatis cadere ſolummodo abſtinentiam ab vſu matrimonij, Nam ſimul etiam cadit, quæcumque alia, ab omni eo quod caſtitati repugnat: ſiue ſit verbum, ſiue cogitatio: itaut peccatum grauius ſit in Religioſo, quàm in ſæculari non habente votum caſtitatis; cùm in hoc, luxuriæ tantum; & in illo adhuc ſacrilegij rationem habeat; vt bene notat Sylu. in verbo Religio 6. quæſt. octaua: ſicque duplicis malitiæ reus fit, vbi alter tantùm eſt vnius: vnde non ſufficit ei, vt in confeſſione dicat fornicatus ſum, niſi aperiat ſe reum eſſe violati voti. De ijs autem quæ ad obedientiam & paupertatem religioſam ſpectant aliquot documenta occurrunt proponenda pro ratione iudicandi de peccatis quæ contra votum de illis Deo factum, contingit committi.

Documenta pro ratione iudicandi quando contingat Religioſum peccare contra votum obedientiæ.

391 PRimum eſt. In quatuor caſibus (qui tanguntur à D. Thoma *2.2. quæſt. 186 art. 2. & 9*) Religioſum peccare mortaliter contra obedientiam. Primus eſt, quando aliquid facit contra id, quod Superior præcipit conſentaneè regulæ, cui generaliter ille ſe adſtrinxit, eſtque requiſitum non modicè ad votorum caſtitatis, paupertatis vel obedientiæ obſeruantiam, aut eidem non parum neceſſarium ad æternam ſalutem. Cùm enim tale præceptum detur in materia graui, obligationem de ſe inducit ſub mortali. Vnde ſi tale factum iam aliàs mortale ſit genere ſuo, ipſum aggrauatur mortaliter tali malitia inobedientiæ. Secus autem accidit in materia leui, aut quando a Superiore quid eiuſmodi nõ præcipitur, ſed ſolummodo proponitur: neque enim inobedientia eſt, vbi non datur iuſſio. Videri poteſt Gregor. a Valent. t. 3. diſput. 10. q. 4. puncto 5.

Secundus caſus eſt. Quando Religioſus non facit id quod Superior iniungit ei in virtute ſanctæ obedientiæ, aut alijs verbis æquiualentibus, aut ſub pœna quæ incurritur tantùm ob peccatum mortale, vt excommunicatio, aut alia aliqua ratione, qua ſignificetur præceptum ei dari exequendũ ſub pœna peccati mortalis.

Tertius eſt. Quando contra Superioris vel Regulæ præſcriptum Religioſus agit ex contemptu, id eſt, interprete D. Thom. in eod art. 9. ad 3. quando ex peruerſa voluntate, qua ſuperbè nolens præcipienti ſubijci, inde procedit ad contra agendum. In quo mortale peccatum committere patet: cùm & per votum obedientiæ adſtringatur ad talem ſubiectionem, & Superiori locum Dei tenenti, notabilem faciat iniuriam.

Quartus caſus eſt Quando nullam omnino habet (ſalutis immemor) intentionem tendendi ad perfectionem; id enim quædam apoſtaſia eſt à ſua profeſſione: quæ hoc ipſo quòd religioſa eſt, verſatur in tendentia ad perfectionem, ſeu profectu in vera charitate: adeout in tali Religioſo idẽ contingat ac in ſcholaſtico nullam intentionem habente tendendi ad literarum ſcientiam: præſertim cùm religio ſchola quædam ſit, in qua perfectio diſcitur. Vnde Religioſus non quidem perfectus eſſe, *ſicut Epiſcopus*, ſed ad perfectionem tendere tenetur: ſicut diſcipulus non tenetur quidem ſciens eſſe ſicut magiſter, tenetur tamen ſtudium adhibere vt talis euadat: quæ doctrina eſt D. Thomæ in præcedenti art. 2. ad 3. Iuuerit autem videre P. Iacobum Aluarez de Paz, tomo 1. De vita ſpiritali. lib. 5. cap. 11.

Notat, autem cum Caiet. Gregorius à Valent. loco citato circa quartam circunſtantiam: Religioſum non aliter teneri contendere ad perfectionem, quàm agendo vitam regularem eo modo quo illam promiſit. Adde quod idem habet circa ſecundam circunſtantiam; quòd per votum obedientiæ Religioſus non ſolùm promittas ſe adimpleturum præcepta Superioris: ſed etiam adimpleturũ ſecundùm vitã regularẽ ſui ordinis, id eſt, cũ ſubiectione erga regulas legitima authoritate à Prælatis præſcriptas alumnis ſuis. Talem verò ſubiectionem in hoc conſiſtere: quod ſiue huiuſmodi regulæ ſecundùm ſe obligent ad peccatum mortale vel veniale, ſiue ad nullum peccatum per ſe obligent, *ſicut illa Dominicanorum, teſte D. Tho. in cit. art. 9. ad* 3. earum obſeruatio ad eundem Religioſum ſic attineat, vt meritò Superiores poſſint a tranſgrediẽte pœnas exigere, quas ille ſuſtinere teneatur, etiam quando nulla fuerit obligatio earum ad peccatum, prout D. ipſe Thomas ibidem expreſſit. Quæ cùm ita ſint, relinquitur quòd ſicut Religioſus obligationi quam habet tendendi ad perfectionẽ: ſatisfacit eo ipſo, quod nõ vult manere in vita regulari, ſeu eo ipſo, quòd vult ſubiectus eſſe regulis ſui ordinis: ſic tranſgredi eamdem obligationem eo ipſo, quòd non vult eidem regulæ ſubiectos eſſe: quod peccatum eſt mortale, tanquam notabilis violatio voti obedientiæ.

Secundum documentum, *quod in eodem puncto 5. circa 4. circumſtantiam Greg. à Valent tangit*, eſt. Eum non peccare mortaliter violatione voti obedientiæ, qui ſic eſt animo comparatus in religione, quòd nollet quidem regulas vltra vota ſua ſeruare, vellet tamen iiſdem regulis ſubiectus eſſe, ea ſubiectione de qua paulo ante dictum eſt. Id quod habetur ex D. Thoma in citato art. nono, cum temperatione notanda, quòd talis poſſit aliunde eſſe in peccato mortali; nẽpe ex præcepto quod cum intensione obligandi ad mortale Prælatus oretenus dederit, aut in regula expreſſerit: itẽmque ex periculo, cui talis ſe exponit, contemnendi regulas ipſas, atque adeo vitam regularem, ad quam adſtrictus eſt voto. Namque, vt ibidem ad tertium Diuus Thomas bene notat, conſuetudo tranſgrediendi, ſolet contemptum inducere, iuxta illud Prouerb. 18. Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit. Qui contemptus ex præcedenti numero, caſu tertio, peccatum eſt mortale: & per conſequens, periculum quoque incurrendi in illud. Qui enim amat periculum, in illo peribit, Eccleſiaſtici. 3. Idem dic de eo qui propoſitum habet tranſgrediendi omnes regulas præcipuas ordinis, quibus venitur ad perfectionem (cuiuſmodi cenſentur eſſe pertinentes ad ſui abnegationem, aut ad carnis edomationem, aut ad mundi contemptum) quia tunc interueniret contemptus interpretatiuus vitæ regularis quam vouit; non item ſi vellet aliquas ex iiſdem regulis præcipuis ſeruare, quantumcumque nollet omnes: quoniam volens cum ſuis votis ſeruare aliquas de præcipuis, 392

cen-

cenſeri poſſet ad perfectionem tendere, etiamſi ad eam non curreret. Hoc indicatum à Syluestro in verbo Religio 1. quæſt. 4. dicto 4. expreſſis verbis habet Gregor. à Valent. in eodem puncto 5. verſus finem.

393 Tertium documentum eſt. Quamuis transgreſſio regulæ in ordine eo, in quo illa per ſe non obligat ad culpam, non ſit peccatum ex ſuo genere, poteſt tamen mortale peccatū eſſe: tum ex contemptu, iuxta tertium caſum memoratum: poteſt item ex libidine, id eſt, ex nimia cupiditate ad aliquid: aut ex negligentia, id eſt, ex torpore quodam animi, eſſe peccatum ſaltem veniale, ex D. Tho. in eodem art. 9. ad 1. Quod & probatur, quia ille exceſſus affectionis, & iſte defectus ſunt irrationabilis, aduerſatur rectæ rationi, ideóque vitiant actionem. Atque hinc ſequitur, *quod Gregor. à Valent. notauit ſine cit. puncto* 5. non peccare quidem eum qui regulam non obligantem ſub peccato, traſgreditur ob aliquam cauſam quæ rationabilis ſi videtur, quantumcumque melius eſſet ipſam regulam ſeruare, *cùm non teneamur ſemper id facere quod melius eſt*: nihilominus tamen in tali transgreſſione, communiter admiſceri aliquid culpæ; cùm in eam faciliimè irrepat torpor aut libido: præterquam quòd perdatur meritum obedientiæ, quod coniunctum eſt cum executione regulæ.

394 Quartum documentum eſt. Perfectius eſſe, atque obedientiæ voto conformius, promptè exequi, quod Superiorem velle intelligimus, quàm illius iuſſionem expectare, niſi fortè in rebus arduis, quæ præſtantem virtutem, aut eruditionē requirunt, vt profectio ad Indos pro Infidelium conuerſione, aut ſuſceptio alterius grauis oneris & prouinciæ. Hoc Sotus habet De iuſt. & Iure lib. 7. qu. 2. art. 4. ante ſolutionē argumentorum. Probatur verò, quia in obedientia promptitudo maximè commendatur: neque parata obedira exigit præceptum compulſorium, quando res eſt clara & aperta. Vnde Superiores non niſi rebelles, aut in dubio hærentes, præcepto cogere & vrgere ſolent.

Quintum eſt. Quando plures ſunt, quibus in religione obedientia debetur: illis contrariè præcipientibus, Religioſum teneri obedire Superiori potius, quam inferiori. Hoc de ſe manifeſtum eſt: quandoquidem hic quoque illi ſubeſt, tenetúrque ſe conformare iuſtæ voluntati ipſius. Vnde ſequitur Prælato aliquid illicitum præcipienti, non eſſe obtemperandum, quia Deus illud fieri prohibet: nec item præcipienti aliquid contra regulam, niſi in ea diſpenſare poſſit. Si autem dubitetur an aliquid ſit illicitum, vel contra regulam, vel an circa illud Prælatus debitè diſpenſet, Religioſus iudicium ipſius debet præferre ſuo, & obedire: vt bene mouet Sylu. in Religio 6. quæſt. 6.

395 Sextum documentum, *tractatum à Sylu. Religio 6. quæſt. 6.* Cùm Prælatus aliquid præcipere poſſit, vel ſecundùm, vel contra, vel præter, vel infra, vel ſupra regulam: præcipienti ſecundùm regulam, id eſt, ſecundùm contenta in regula explicitè, vel etiam implicitè (vt ea ſine quibus regulæ bene, ſeruari non poſſunt, velut pœnitentiæ quæ pro illarum transgreſſione iniunguntur) obediendum eſſe prout ſatis de ſe patet: non autem præcipienti, contra regulam ex præced. documento.

Præter regulam verò præcipienti, Religioſum non teneri obedire: quia vouens obedientiam in aliqua religione, intendit id facere ſecundùm regulas eius. Atque, vt ex Diuo Bernardo Syluester adfert, obedientia non extendit ſe vltra ius prælationis. Quod ſecundùm regulam limitari patet ex forma voti, qua Religioſus vouet obedientiam in tali vel tali genere vitæ. Porro tunc præter regulam aliquid præcipi cenſetur, cùm idipſum, nec in ea continetur, nec ad eam expedit, iuuátve eius executionem: vt leuare de terra feſtucam, aſpicere aues volantes, aut numerare ſtellas.

Infra regulam autem præcipienti aliquid, quale eſt reficere corpus certa hora, aut aliud quod regula permittit, ſimpliciter obediendum eſſe Angelus exiſtimat. Sed Sylu. vult id non procedere, cùm Religioſus certus fuerit, tale quid ſibi nociturum in corpore vel in anima.

Supra regulam denique præcipienti aliquid, vt ieiunium aut aliam auſteritatem ad quam regula non arctet, eſſe obediendū ſi iniungat in pœnam culpæ antè admiſſæ non extra tem ſi in cautelam culpæ deinceps vitandæ, quando Religioſus videret ſe nullatenus ad talem culpam ſollicitari. Ratio eſt, quia Religioſus tenetur quidem ex conditione vitæ regularis, in primo documento expoſitæ, correctioni Superioris ſe ſubijcere, non tamen pro voluntate eiuſdem Superioris amplecti, quod ad regulam nihil attinet, ſed limites ipſius excedit. In talibus tamen obedira perfectionis eſt, quando non ſunt contra Deum, aut contra profeſſionem regulæ: quo caſu, obedientia eſſet illicita. Sicque triplex eſt obedientia: vna neceſſaria, qua Religioſus obedit in ijs ad quæ obligatur: altera perfecta, qua obedit in omnibus licitis: & tertia indiſcreta, qua obedit etiam in illicitis.

Septimum documentum eſt Religioſum non teneri ſuo Superiori obedire (*non obſtante iure, quod hic in illum acquiſiuit per ipſius profeſſionem*) quando ei præſcribit aliquid quod eſt contra maiorem perfectionem; vt ſi prohibeat ne ad aliam perfectiorem religionem tranſeat, ex cap. Licet, De regul. Ratio verò eſt, quòd vt iuramentum, ſic & votum: nec vinculum iniquitatis ſit, nec boni melioris impeditiuum.

Octauum documentum eſt. Eum qui religionem ingreſſus eſt, nulla conſuetudine excuſari poſſe, quin teneatur implere eſſentialia regulæ, qualia cenſentur, quæ ad tria vota religionis ſpectant, aut quæ ad eorumdem obſeruationem valde conducunt, moraliterque neceſſaria eſſe iudicantur. 396
Nam ſine talibus, regularis vita quam profeſſus eſt, nec vigere poteſt, nec conſiſtere. In accidentalibus autem obſeruationibus excuſari poſſe conſuetudine rationabili, quæ licèt fortè non ſit immemorialis, eſt tamen (vt vtar verbis Nauarri in Enchir. cap. 12. numero 50) tot annorum, adeòque vetus & antiqua, vt ad emolliendas in religione, aut etiam tollendas prędictas obſeruationes ſufficiat: ſicut poteſt ſufficere Apoſtolicum priuilegiū, aut licentia, ſiue expreſſa ſiue tacita alterius Superioris authoritatem ad id habentis.

Atque ex hoc documento conſequens eſt, quod initio eiuſdem numeri quinquageſimi tangit ipſe Nauarrus: eum qui ingreſſus eſt & profeſſus religionem in qua regularis obſeruantia nequaquam vigat, non excuſari à mortali, ſi non obſeruet illa quæ ſunt eſſentialia regulæ, neque valere excuſationem dicentis quòd non intenderit ſe obligare ad viuendum arctius, quam viueretur in monaſterio in quo profeſſus eſt. Nam eadem ratione, *inquit idem*, qua non excuſatur is à continentia ſeruanda, qui ſacros ordines ſuſcepit, abſque intentione expreſſa obligandi ſe ad talem obſeruationem: ita nec excuſatur à ſeruandis eſſentialibus religionis, qui illam profeſſus eſt.

Conſequens eſt ſecundò, quod ex Caiet. idem adhuc habet in ſeq. num. 51. quod vbi religio deficit in eſſentialibus, grauiſſimè peccant, qui filios ſuos aut filias ſuas illi offerunt.

Conſequens eſt tertiò, quando reformetur religio, Religioſos illam ingreſſos teneri ad recipiendam reformationē in eſſentialibus, & in ijs quæ conducunt ad eſſentialia, vt cenſentur illa ſine quibus vt plurimum ipſa via cuſtodiuntur, iuxta illud quod in Concil. Triden. ſeſſ. 25. cap. primo, De Regular. commendatur Superioribus, vt omnem curam & diligentiam adhibeant ne à talibus Religioſi ſui recedant. Vnde patet in ſtatu perditionis eſſe moniales, quæ clauſurā admittere nolunt, quam experientia docet tantopere illis neceſſariam eſſe ad cuſtodiam caſtitatis. Ideoque ab Eccleſia ſeuerè eadem clauſura iniungitur, prout conſtat ex cap. vnico De ſtatu regularium in 6. & ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. cap. 5. De regularibus, & ex Bullis Pij quinti & Gregor. decimitertij. propoſitis & explicatis à Nauar. in commentario 4. De regularib. à numero 39. Aduerte autem obiter, ad talem clauſuram pertinere non modo vt moniales extra ſepta monaſterij non egrediantur; ſed etiam vt nec cæteri ſeu viri, ſeu fœminæ illa ingrediantur. Quod vtrumque ſub excommunicatione prohiberi per memoratas Bullas, cum reuocatione omnium facultatum, ſi quæ obtendantur, videre eſt apud ipſum Nauarrum.

Alia documenta pro ratione iudicandi quando contingat Religioſum peccare contra paupertatem.

PRimum eſt. Religioſum poſt factam profeſſionem non poſſe de bonis ſuis pecuniarijs per teſtamentum, aut 397
alio modo alienationis, diſponere; ſed eo ipſo, quòd factus eſt profeſſus, omnia illa relicta eſſe monaſterio (niſi fortè ſit ordinis non poſſidentis communiter annuos reditus, iuxtàque perpetua) iuxta cap. Qui a ingredientibus 19. quæſtione tertia, & Authenticam Ingreſſi, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis: cùm ſic dicitur: Ingreſſi monaſteria, ipſo ingreſſu ſe ſuáque dedicant Deo. Nec ergo de his teſtentur, vtpote nec domini rerum.) Quamquam in Gallia (quod notat Couar. De teſtamentis cap. 4. in fine) bona omnia profitentium, niſi ex præcedente pacto reſeruata ſint monaſterio, perueniunt ad conſanguineos propinquiores. Aduerte autem

Aduerte autem obiter, quòd cum Summus Pontifex conce-dit aliquibus Religioſis facultatem teſtandi, id non faciat concedendo eis dominium, ſed tantùm conſtituendo diſpenſatores rerum de quibus teſtantur: ex doctrina Diui Thomæ 2.2. quæſtione 185. in fine. Aduerte item, ex cap. Si qua mulier 19. quæſt. 3. ſi profeſſus reliquerit in ſæculo filios, quibus nondum legitimam portionem diuiſerit, ne iniuria cuiquam eorum fiat, ipſum poſt profeſſionem poſſe illis portionem eiuſmodi diuidere. De his pleniùs tractat Lud. Molina, De iuſt. & iure tomo 1. tract. 2. diſput. 139. 140. & 141.

Secundum documentum eſt. Diſpoſitionem à Religioſo de ſuis bonis factam per teſtamentum ante profeſſionem, poſt hanc mutari non poſſe nec reuocari. Hoc habetur ex cap. 2. De teſtamentis, pro eoque multos authores refert Couar. ad iſtem cap. Probatur verò: quia profeſſus nequit condere teſtamentum ex præcedenti documento. Quare nec poterit prius conditum mutare; quia id eſſet condere de nouo: quod vt validum ſit, perinde ac prius conditum requirit in teſtatore dominium eorum de quibus teſtatur: quod negandum eſt in profeſſo, cùm id ſit retinere adhuc dominium: quod repugnet paupertati, quam profeſſus eſt. Veruntamen iuſta mutandi cauſa interueniente, videtur poſſe quadam ratione id facere: nimirum tanquam optimus interpres voluntatis, quam teſtando habuit. Nam optimè omnium poteſt de illa iudicare ac ſtatuere, verùm ſi talem cauſam præuidiſſet tunc cùm teſtabatur, voluiſſet idipſum ſtatuere quod nunc ſtatuit interpretando.

Tertium documentum eſt. Religioſum peccare poſſe con-
398 tra paupertatem, tum habendo proprietatem, & dominium pecuniæ, aut rerum pecunia æſtimabilium, ſeu habendo ius de talibus plenè diſponendi pro arbitratu ſuo: tum habendo inſtar vſufructuarij liberum earum vſum, ſeu ius eis pro arbitrio vtendi: non tantùm ad propriam neceſſitatem, ſed etiam ad quiduis libuerit. Quorum prius eſſe in Religioſo peccatum ſuo genere mortale, patet tum ex alijs quæ habet Nauarr. in comment. 2. de regularibus numero ſecundo, tum maximè ex eo, quod in cap. ſecundo & ſexto. De ſtatu Monachorum ſtatuitur, vt Monachus qui peculiũ habuerit, niſi ab Abbathe fuerit ei pro iniuncta adminiſtratione permiſſum, à communione remoueatur altaris: atque is qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, nec dignè pœnituerit, nec fiat oblatio pro eo, nec inter fratres accipiat ſepulturam. Id quod circa Religioſos vniuerſos obſeruari, ibidem præcipitur.

Neque verò poteſt in hac re prætendi diſpenſatio Superioris: obſtat enim textus expreſſus in cap. Cum ad monaſterium eodem titulo: in cuius fine ſic habetur. Nec æſtimet Abbas, quòd ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo Monacho diſpenſare: quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeo annexa eſt regulæ Monachali, vt contra eam, nec Summus Pontifex poſſit licentiã indulgere. Quod intellige quamdiu quis manet Religioſus: cùm proprium habere ſit contra religionis eſſentiam, tanquam repugnans paupertati, de qua ſit vnum ex votis religionis. Alioqui enim ſi Papa pro ſua ſumma poteſtate, iuſta grauique cauſa exigente faciat ex Religioſo non Religioſum: conſequenter licentiam dabit habendi proprium ſicut & ducendi vxorem. Pro cuius rei pleniore intelligentia legendus eſt Azor in prima parte Moral. Inſtitut. libro duodecimo c. 7. Pro ſpræ at nobis propoſita ſufficere poſſunt dicta in præced. num. 329.

Aduerte autem ex Nauarr. in cit. num. 3. bonorum tantùm æſtimabilium pecunia, votum paupertatis reddere incapacem, vt ſatis patet ex communi vſu: quo nemine improbante, religioſi profeſſi fiunt Epiſcopi, Sacerdotes, Doctores, &c. tanquam capaces iurium Eccleſiaſticorum, ac honorum virtuti & eruditioni debitorum.

Poſterius ex duobus ante propoſitis hoc eſt, Religioſum
399 rerum pecunia æſtimabilium, liberum vſum habere in ſuũ commodum, peccatum mortale eſſe poteſt in tribus caſibus, quos tangit Sylueſt. in verbo Religio 6. quæſt. 7. Primus eſt, quando Religioſus in vſum proprium retinet aliqua in magna copia Superiore inſcio, aut eo conſentiente quidẽ, ſed ita vt ille non ſit paratus ad huius præceptum ea relinquere. Talis enim retentio rationem habet vſurpati dominij, & per conſequens peccati mortalis iuxta ante dicta.

Secundus eſt, quando Religioſus à Superiore accepit aliqua ad vſum, & ijs non ſolùm ad propriam neceſſitatem, ſed etiam ad alia prout libuerit, vtitur. Nam & id quamdam rationem habet vſurpati dominij: cùm de re ad libitum diſponere, ſit actus habentis dominium, ſeu liberã de ea diſponendi poteſtatem. Quapropter ſicut Superior nequit Religioſo facultatem dare habendi dominium proprietatemve aliquarum rerum pecunia æſtimabilium, ita nec dare poteſt vt vtatur illis pro arbitrio, ad quoſcumque libuerit vſus: nimirum faciendo propria authoritate de illis, quidquid voluerit ad inſtar vſufructuarij, cui liberum eſt prout voluerit diſponere de fructibus rerum quarum habet vſum fructum.

Tertius caſus eſt, quando Religioſus ad vſum habet multa ſuperflua ſine facultate Superioris: aut cum illa quidem, ſed non eſt paratus ea relinquere ad ipſius mandatum. Nã id eſſet animo habere proprium: non item ſi haberet ea ex facultate Superioris, & paratus eſſet eadem relinquere quotieſcumque Superior ipſe vellet. Quod quamuis ita ſit, peccat tamen Superior mortaliter, nulla neceſſitate vel vtilitate communi excuſante aliquid tale permittendo, vt patet ex eo, quòd habetur capitulo ſecundo. De ſtatu monachorum. §. Abbas: tanquam præuaricator ordinis, priuatione officij ſui, & alio modo ſecundum regulam, ſit puniendus.

Quartum documentum eſt. Quæcumque Religioſus acquirit, ſiue per donationes, ſiue per laborem, & induſtriã, ſiue alia aliqua iuſta ratione, acquirere non ſibi, ſed religioni in qua profeſſionem fecit. Ratio eſt, quia nullius dominij ſeu proprietatis capax eſt, neque ſuus eſt, ſed ſuæ religionis; ſicut ſeruus ſui domini, & filius ſui patris. Quare ſicut ſeruus, domino: & filius, patri, non ſibi acquirit, ita nec Religioſus acquirit ſibi, ſed ſuæ religioni. Hoc colligitur ex cap. Abbates §. Monachi, 18. quæſt. ſecunda & ex eo quod ante habitum eſt profitentem in aliquo ordine vt ſe, ſic & ſua eidem tradere.

Quartum documentum eſt. Religioſum tanquam pro- 400
prietatium cenſeri contra paupertatem peccare mortaliter, non modo cum aliquid pecunia æſtimabile tenet contra Superioris voluntatem; ſed etiam cùm de eo diſponit, vel eſt paratus diſponere pro ſua voluntate, perinde ac ſi haberet illius dominium; vt donando, vendendo, aut permutando: qui actus ſunt habentis dominium, cum illud per illos alienetur: neque alienatio qua dominium transfertur, fieri poſſit ab eo qui dominium non habet. Adde pari ratione nec religioſum poſſe aliquid, etiam ſponte ſibi ab alio datum, accipere animo vtendi illo pro ſua voluntate. Quod ſi acciperet cum intentione diſponendi de illo, non pro ſua voluntate, ſed iuxta Superioris voluntatem, etiamſi peccaret accipiendo ſine Superioris licentia; non tamen contra paupertatem: vtpote qui non accipit animo faciendi ſibi proprium, nec reipſa faciat proprium: cùm quidquid Religioſus acquirit non ſibi ſed religioni acquirat.

Sextum documentum eſt. Religioſum poſtquam aliquid
dono accepit ſiue abſque licentia, ſiue cum ea, ac etiam 401
cum animo diſponendi de eodem iuxta Superioris voluntatem, non poſſe acceptionem celare Superiori: quia ſi animum ſincerum habeat, ſic debet vti accepto, vt Superior poſſit de eo diſponere: ad quod requiritur vt illud ei manifeſtetur. Nec item poſſe de eodem diſponere, ne quidem illud reddendo ei à quo accepit, aut expendendo in eius vtilitatem. Ratio eſt, quia id eſſet alienare, quod acquiſitum fuit monaſterio.

Dubia quæ circa religioſam paupertatem moueri poſſunt magno numero habet Azor in prima parte Moral. Inſtit. *lib. 12. cap. 8. & aliquot ſequentibus*, apud quem illorum explicatio videri poterit. Tantùm addam de Religioſis illorum ordinum in quibus ſinguli habent ſuum proprium, difficultatem eſſe quæ Confeſſarios vexare ſolet, An tuta conſcientia poſſint manere in aliquo eiuſmodi ordine, ſeruando quod ibi vſitatum eſt: & an quis tuta conſcientia poſſit talem aliquem ordinem ingredi animo faciendi, vt faciunt reliqui.

Cuius difficultatis ſolutionem, mallem quidem ab alio
audire, quam dare: ne tamen omnino deſim officio, ſaluo 402
meliori iudicio dicerim primò, vix conſulendum eſſe ingreſſum alicuius religionis, in qua paſſim aliquid de eſſentialibus, *qualis eſt paupertas*, violatur: quandoquidem in eo periculum eſt contaminandi ſe pari ſcelere, aliorum imitatione: iuxta illud Pſalm. decimoſeptimo. Cum peruerſo peruerteris. Vide antedicta nu. 380. propoſitione tertia. Quia igitur in caſu propoſitæ difficultatis, dantur paſſim

Digitized by Google

occaſiones multa peccata committendi contra paupertatem, nemo negauerit oportere eas vitare. Dixerim ſecundò diſſuadendum eſſe ingreſſum illi qui ſic animo comparatus eſt, vt ſi Superiores abuſum eiuſmodi tollere velint (*proprietatem minuendo ſingulorum, reducendo ad communitatem*) paratus non ſit promptuſque acquieſcere, ſed velit ſua ſemper apud ſe retinere. Quia id eſſet velle paupertatem vouere, quam nec re nec animi propoſito velit ſeruare. Dixerim tertiò, talem Religionem ingreſſum, quocumque animo ingreſſus ſit, teneri paratum eſſe ad omnia quæ habet, reſignãda in manibus Superioris, quoties ea ex parte voluerit religionem reformare. Interea autem dum nulla ſit reformatio, poſſe retinere ſibi eiuſdem Superioris voluntate conceſſa: dummodo id non faciat animo proprietario; ſeu quo pecunijs, & alijs rebus conceſſis tanquam dominus vtatur ad quoſcumque vſus libuerit; ſed tanquam pauper ijs vtatur, ad ſubueniendum ſuis neceſſitatibus: in quam finem cõceduntur, tanquam eleemoſynæ. Dixerim quartò, *idque conſequenter*, ex iiſdem bonis Religioſum non poſſe comparare ſibi ſtabilia bona, quæ relinquat ſuis hæredibus: præſertim cùm Religioſus acquirens aliquid, non ſibi, *qui incapax eſt dominij tanquam repugnantis religioſæ paupertati*; ſed ſuæ religioni. Dixerim poſtremò: non videri cenſendum tutum in conſcientia Religioſum, qui experitur propter multitudinem pecuniarum quas poſſidet in ſua religione, ſe vel omnino, vel difficulter poſſe in ea viuere ſine multis peccatis mortalibus; ideoque ab illo in confeſſione exigendum eſſe, vel vt tranſeat ad arctiorem religionem, in qua non ſit habiturus talem occaſionem; vel vt cedat monaſterio ſuas facultates, reſeruando ſibi ſolummodo quantum ſatis ſit ei ad honeſtum victum, & veſtitum. Alioqui enim amans periculum perit in illo, conſtituiturq; in ſtatu perditionis: in quo volens permanere, non eſt capax abſolutionis ſacramẽtalis, pud ipſum videnda.

Prius autem documentum conſiſtit in eo, quod ipſe habet num. 34. Iure communi omnem regularem quantumlibet ſimplicem, poſſe exire de licentia Superioris ſui, non ſolùm Generalis, aut Prouincialis, ſed etiam inferioris immediati. De licentia, inquam, non tantùm expreſſa, ſed etiam tacita: & non tantùm ſpecialiter ac in indiuiduo, ſed etiam generaliter data: dummodo ea detur iuſta neceſſitate vel vtilitate exigente. Poſterius documentum conſiſtit in eo, quod ſubiungit in ſeq. num. 36. Peccatum quod violatione clauſuræ contra ius commune committitur egrediendo ſine licentia, aut cum ea quidem, ſed data ſine iuſta cauſa, eſſe genere ſuo tantummodo veniale; fieri autem mortale ſcandalo interueniente, aut notabili detrimento monaſterij, aut diſtricta prohibitione Superioris, ſiue viua voce, ſiue per regulam. Itemque ſi ex contemptu Superioris in tali violatione procederetur. Ratio eſt: quia ſi hæc abſint, abeſſe quoque cenſebitur grauis iniuria, ex qua ratio peccati mortalis iudicatur.

Secundum eius generis quòd quilibet Religioſi prohibeantur ſub pœna excommunicationis, habitum ſuæ religionis dimittere temerè, ſimulque prohibeantur, accedere ad quæuis ſtudia literarum, niſi à ſuo Prælato cum conſilio ſui conuentus vel maioris partis eiuſdem, ſibi eundi ad ſtudium licentia primitus ſit conceſſa. Ita habetur ex cap. Vt periculoſa, tit. Ne clerici vel monachi in ſexto: vbi eadem quoque pœna imponitur doctoribus ſeu magiſtris, qui Religioſos, habitu ſuo dimiſſo, leges vel phyſicam ſeu medicinam audientes, ſcienter docere, aut in ſcholis ſuis præſumpſerint retinere. De hac re agentes tum Theologos, tum Summulariſtas, tum alios refert Gregorius Sayrus in theſauro caſuum conſcientiæ tomo. 1. lib. 3. cap. 35. num. 5. Inter cæteros latè Sylu. in verbo Excommunicatio nono, num. 51. & tribus ſequentibus Nauarr. in Enchir. cap. 27. num. 131. & tribus ſequentibus, ac Suarez *omnium plenius rem perſequens*, tomo 5. in 3. partem D. Tho. diſput. 23. ſect. 4. Excommunicatione 14. 404

Pro intelligentia autem notanda ſunt ſequentia. Primũ eſt, dimiſſionem habitus hoc loco cenſeri, non quamcumque illius depoſitionem, ſed quæ fiat cum illius mutatione in alium habitum ad ſe occultandum, vel quia lubet non in ſuo, ſed in alieno habitu incedere. Ad quod facit ratio prohibitionis, quæ redditur in memorato cap. Ea enim eſt, ne Religioſi ipſi vagentur inuerecundè non agniti per habitum proprium. Facit etiam quod Suarez ibid. habet numero 28. prohibitionem pœnalem in eod. cap. factam, non habere locum in Religioſo, qui aliquam tantùm partem habitus ſui ordinis dimittit, ſi per eam quam retinet ſatis cognoſci poſſit ab alijs, quod ſit Religioſus talis ordinis. Ex tali enim dimiſſione, non habet occaſionem euagandi. Facit item, quod idem in præced. numero 27. habet & cæteri communiter notant: nec locum habere in Religioſo qui habitum exuit ad breue tempus: non quidem animo dimittendi, ſed faciendi aliquid commodius, etiamſi id ſit peccatum eo quòd fortè tranſgrediatur in eo aliquam ſpecialem regulam ſuam, aut det ſcandalum, aut peruerſum finem ſibi præſtituat, vt exempli gratia, voluptuoſius fornicari: quod in exemplum affert Nauarr. in cit. num. 131. Addit verò idem Suarez in ſeq. num. 30. prohibitionem propoſitam extendi ad eum etiam, qui habitum dimiſit intentione vagandi breui tantùm tempore: præſertim cùm in ea re ius quoad tempus nihil diſtinguat: & dimiſſio non minus poſſit completè fieri breui tempore, quàm longo. 405

Secundum notandum, eſt temerariam habitus dimiſſionem dici, quoties ipſa fit ſine rationabili cauſa vera, vel apparente; ideoque propoſitam prohibitionem non extendi ad Religioſum, qui metu mortis aut alterius grauis mali, aut compellente alia, *ſiue ſua ſiue aliena*, magna neceſſitate, habitum dimittit. Immò ne ſi quidem abſit iuſta cauſa dimittendi, illa tamen appareat adeſſe, vt accidere poteſt meticuloſo, aut in rebus agendis parùm verſato, aut parùm cõſiderato. Ratio eſt: quia nec talis temerè agit, ſed tantùm timidè, vel imprudenter.

Tertium eſt, ex communi ſententia teſte Nauarro in fine citati numeri 131. non excuſari in hac re, eum qui habitum ſui ordinis dimittit, vt immediatè induat alium alterius ordinis. Ratio eſt, quòd in propoſito capitulo. Vt periculoſa, non dicatur abſolutè qui habitum religionis (vt cenſeri poſſit non contrauenire is, qui retento habitu religioſo ſuum mutat) ſed determinatè, qui habitum ſuæ religionis.

CAPVT XXVIII.

De nonnullis quæ Religioſis omnibus, vltra eſſentialia vota, incumbunt obſeruanda.

SVMMARIVM.

- 403 *Obligatio Religioſi ad clauſuram.*
- 404 *Prohibitio Religioſis facta ſub excommunicatione, temerè dimittendi habitum ſui ordinis, & pariter facta doctoribus eos dimiſſo habitu retinentibus & docentibus leges, aut medicinam.*
- 405 *Quomodo intelligenda ſit illa dimiſſio habitus, & quatenus cenſeri debeat temeraria.*
- 406 *Quomodo accipienda ſit prohibitio facta Religioſis, eundi ad ſtudia ſine licentia Superioris, & conſilio totius, aut maioris partis conuentus: & quæ concurrere debeant ad incurrendum excommunicationem, ipſos docentem leges, vel phyſicam non geſtantes ſuum habitum.*
- 407 *Venatio antiquo iure communi prohibita Religioſis.*
- 408 *Excommunicatio lata in Religioſos vſurpantes ſibi authoritatem adminiſtrandi Euchariſtiam, aliaque nonnulla agendi.*
- 409 *Ea ad omnes Religioſos extenditur.*
- 410 *Actiones ob quas eadem imponitur, cum declaratione ipſarum.*
- 411 *Modi varij quibus poteſt Religioſus a tali cenſura.*

PRæterea ea, quæ ex Concil. Tridentino habentur, multa veteri iure canonico Religioſis omnibus incumbunt; ſiue vt imperata, ſiue vt prohibita: ſed ſufficiet attigiſſe præcipua, quæ publicè expoſitum confeſſionibus audiendis ignorare, minimè conuenit.

403 Primum eſt, quemlibet Religioſum obligari ad clauſuram per cap. Placuit, 16. quæſt. 1. Conſiſtit verò talis clauſura in eo, vt nullus regularis cuiuſuis ordinis, ſepta conſtituta, ſeu limites ad eam ſeruandam determinatos exeat ſine Superioris ſui licentia: imò neque cum ea, niſi iuſta vtilitas aut neceſſitas eam dari ſuadeat. Qua de re latè Nauarr. in comment. 4. de regularibus num. 29. & aliquot ſequentibus: vbi poſtquam docuit obligationem ipſam regularium ad clauſuram tantùm eſſe de iure humano, tangit duo documenta, quæ faciunt ad rationem ſpecialem nobis propoſitam iudicandi de peccatis, & aliquot corollaria deducit a

Quar-

406 Quartum eſt, *quod plenius Suarez num. 34. tractat*, non extendi propoſitam conſtitutionem pœnalem ad Religioſum, geſtantem quidem ſuum habitum, ſed illum occultantem: quoniam reuera non dimittit. Peccat tamen id faciẽs abſque iuſta cauſa, vt patet ex Concil. Trid. ſeſſ. 25. De regularibus cap. 19. in fine.

De alijs ſpectantibus ad eamdem conſtitutionem conſuli poterunt memorati authores, præſertim Suarez à num. 35. Contenti erimus duo attingere; quorum prius eſt illud, quod poſt Caiet. idem ibidem habet de prohibito acceſſu Religioſi ad ſtudia ſine licentia Prælati, & conſilio maioris partis conuentus; intelligendum eſſe de eo, qui abſuerit ad habitandum extra clauſtrum propter ſtudium. Nam ad modum ordinarium eundi ad ſcholas habitando in proprio conuentu: vel in alio quidem, ſed eiuſdem ordinis, nõ eſt neceſſarium vt licentia Prælati detur cum conſilio maioris partis Capituli. Et ratio eſſe poteſt, quòd tunc ceſſet cauſa ob quam limitetur in his Prælati poteſtas: nimirum vt frenetur Religioſorum animus pronus ad habitandum extra ſua clauſtra; præſertim iuniorum: quales ordinariè ſunt qui ad ſtudia mittuntur: maior enim difficultas obtinendi licentiam, quæ ex conſilio naſcitur, non parum obſiſtit tali propenſioni.

Poſterius eſt, ad hoc vt magiſtri ſeu doctores legum vel medicinæ, qui præſumunt in ſuis ſcholis retinere Religioſos qui habitu dimiſſo illis diſciplinis vacant, incurrant in excommunicationem in ipſos per memoratum cap. latam, quatuor concurrere debere. Primum eſt, vt auditor ipſorũ ſit Religioſus. Secundum, vt audiat leges aut medicinam docentes. Tertium, vt id faciat ſine habitu ſui ordinis. Quartum, vt doctores ipſi ſeu magiſtri tales eum docere vel retinere præſumant: probe videlicet ſcientes, ſe in eo iuſtæ prohibitioni Superioris contrauenire. De quibus vide in ſeq. lib. 10. num. 52.

407 Tertium, quod ex iure communi ſeruari debet ab omnibus Religioſis, habetur in cap. 1. De clerico venatore, his verbis. Omnibus ſeruis Dei, venationes & ſyluaticas vagationes cum canibus, & accipitre, aut falcone habere interdicimus. Itemque illis in Clement. 1. De ſtatu Monachorum §. Porro à venationibus, & aucupationibus, omnes ſemper abſtineant: nec intereſſe eis, aut aues vel canes venaticos per ſe vel alios tenere præſumant, nec a familiaribus ſecum morantibus teneri permittant: niſi ſaltus, viuaria, vel garenas proprias, vel ius venandi in alijs haberent: in quibus cuniculi vel feræ aliæ forſan eſſent: quo caſu hoc eis permittitur: dum tamen intra monaſterium ſeu domos quas inhabitant, aut eorum clauſuras, venaticos canes non teneant, nec venationi præſentiam exhibeant perſonalem.

408 Quartum eiuſdem generis habetur ex Clement. 1. De priuilegijs: in qua Religioſis ſub excommunicatione reſeruata Papæ prohibentur ſex actiones, quarum tres verſantur circa tria ſacramenta Extremam vnctionem, Eucharistiam, & Matrimonium: quorum duo priora miniſtrare, & tertium ſolemnizare ſine parochialis Presbyteri licentia prohibentur. Tres verò aliæ verſantur in abſolutione: vna quidem, excommunicatorum a canone, altera verò excommunicatorum à ſententijs per ſtatuta ſynodalia aut prouincialia promulgatis: & reliqua in abſolutione a pœna, vt dicitur, & a culpa. Huius explicationem poſt D. Antoninum tertiæ part. tit. 24 cap. 54. habent in verbo Excommunicatio Summularij, vt Angelus in 5. caſu 22. Sylu. in 7. n. 30. Tabiena in quinto, caſu 51. Caiet. in cap. 64. Nauarr. in Enchir. cap. 27. num. 101. & 102. & poſt eos, aliquotque alios Suarez tomo 5. in tertiam partem D. Thomæ diſput. 22. ſect. 4. Primò autem conſiderandæ ſunt perſonæ, in quas talis excommunicatio profertur: ſecundo, actiones propter quas incurritur; & tertio modi quibus contingit ab ea excuſari Religioſos.

409 Ac quoad perſonas, profertur generaliter in Religioſos: ideoque in omnes, etiam exemptos, qui vota caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ emiſerunt in religione approbata. Omnibus enim talibus Religioſi nomen conuenit propriè, immo & ſolis, quandoquidem approbatio eſt de ſubſtantia religionis, iuxta cap. Vnicum, De voto in ſexto. Quod autem de nouitijs religionis approbatæ dubitatur, an huic cenſuræ, & ipſi ſubijciantur, relinquemus videndum apud Suarezium loco citato, num. 3. Notandum eſt tantùm, quid quid ſit in ſpeculatione, idem in praxi eſſe a nouitijs ſeruandum, quod ab alijs: cùm reſpectu eorum, perinde ac aliorum, naſci poſſit parochialium presbyterorum offenſio, ad quam tollendam facta eſt propoſita conſti- 410
tutio.

Quoad actiones verò, notandum eſt de adminiſtratione Euchariſtiæ & Extremæ vnctionis: cùm prohibeatur in ordine ad Clericos & laicos, nec in odioſis Religioſi comprehendatur nomine Clericorum ex Panorm. ad rubricam De vita & honeſt. cleric. ob adminiſtrata Religioſo a Religioſis illa ſacramenta, non incurri talem excommunicationem, prout Caiet. & Nauarr. locis citatis notant. Et ratio eſt, quod nihil inde præiudicetur parochialibus presbyteris, in quorum fauorem eſt facta Religioſis prohibitio. De ſolemnizatione verò matrimonij notandum eſt, eo nomine ſignificari ſacerdotalem benedictionem, quam ſponſi poſt matrimonium rite contractum percipiunt.

De abſolutione autem excommunicatorum à canone, notandum eſt eam eſſe reſtringendam ad excommunicationem maiorem (quandoquidem nomen excommunicationis, cùm abſolutè dicitur, de maiori accipitur, iuxta cap. penult. De ſenten. excomm.) quæ lata à Summo Pontifice, vel ab vniuerſali Concilio pro tota Eccleſia, ſtatuto perpetuo, canon antonomaſtice dicitur.

De abſolutione porro excommunicatorum, a ſententijs per ſtatuta ſynodalia aut prouincialia, promulgatis: notandum eſt difficultatem eſſe, an nomen ſententiæ accipiendum ſit in lata ſignificatione, qua cum excommunicatione comprehendit ſuſpenſionem, & interdictum; an verò in ſtricta, qua ſolam excommunicationem ſignificat. Ac in vtramque partem authores Syluester refert in verbo Excommunic. 7. num. 38. & aſſentitur ijs qui ſtrictè accipiendum cenſent, & poſt eum Suarez in eadem ſect. 4. num. 16. ac meritò: quia particula, *vel a ſententijs*, quatenus diſiunctiuè coniungitur cũ præcedente, *a canone*, oſtendit ex vtraque ea fieri vnam integram determinationem diſiunctiuam circa abſolutionem excommunicati, de quo expreſsè eſt ibi ſermo, cùm dicitur, *aut quemquam excommunicatum a canone*: & nonnullis per parentheſim interiectis, additur, *vel a ſententijs &c.* Accedit quod ea interpretatio mitior ſit, ideoque tenenda in materia pœnali. Neque ratio datur cur illiuſmodi prohibitio generalior ſit in ſtatutis particularibus, quam in generalibus.

De abſolutione denique à pœna, & à culpa notandum eſt, *quod in ſeq. num. 19. Suarez habet ex Sylu.* per eam intelligi conceſſionem plenariæ indulgentiæ; quam Religioſi, aduerſùs quos excommunicatio propoſita fertur, vocabant abſolutionem à pœna, & à culpa abſoluere, prout ſatis verba illa in eadem Clement. *Seu, vt verbis eorum vtamur*, a pœna, & a culpa: *abſoluere quemquam præſumpſerit*.

Quoad modos demum quibus Religioſus excuſari poteſt a cenſura propoſita; notandum eſt varios eſſe. Primus 411
eſt, bona fides, qua quis crederet, ſe ex priuilegio, aut aliunde ſufficientem authoritatem habere: vel exiſtimaret Parochum ratum habiturum, neque ægrè laturum, ſi aliquam ex antedictis actionibus ad ſuum Parochiale officium ſpectantibus, exercuerit. Nam talis non cenſebitur præſumpſiſſe, prout exigitur ad incurrendam eamdem cenſuram.

Secundus eſt (*in textu expreſſus*) per licentiam Presbyteri parochialis: quo nomine comprehenduntur præter Parochum, tum eiuſdem presbyteri Epiſcopus, qui iuriſdictionem habet vniuerſaliorem: tum Vicarius ſeu is cui presbyter ipſe parochialis, iuriſdictionem ſuam delegauerit. Nomen autem illud presbyteri non obſtat quin Parochus nõdum Sacerdos poſſit eam licentiam dare: quoniam ea non eſt actus ordinis ſed iuriſdictionis. Cur autem Pontifex vſus ſit illa periphraſi, *presbyteri parochialis*, ad ſignificandum Parochum; ratio eſſe potuit, quòd Parochus ordinariè ſit & debeat eſſe Presbyter. Quomodo autem accipiendum ſit, quod ex textu conſtitutionis habetur, licentiam hanc ſpecialem eſſe debere, tractat Suarez in eadem ſect. 4. ac tandem tenet ſic accipi poſſe, vt ad id ſufficiat ex parte ſacramenti actum exequendum, etiamſi ex parte perſonarum licentia ſit generalis: vt ſi Parochus dicat parochianis, Concedo omnibus vobis Euchariſtiam ſuſcipere a Religioſis ciſtercienſibus. Qualem licentiam ſi quis ſe habere dixerit, poteſt Religioſus ei credere: cum ex cap. Sancimus, 2. quæſt. 7. nemo præſumendus ſit immemor ſuæ ſalutis.

Tertius modus, eſt beneficium iuris: Religioſi enim poteſtatem habentes eamdem cum Parochis abſoluendi à mortalibus (vt habent Dominicani & Franciſcani iuxta textum in Clem. Dudum De ſepulturis §. Per huiuſmodi)

poſſunt abſoluere excommunicatum excommunicatione à iure non reſeruata, ex cap. Nuper De ſenten. excommunicationis, ſecundum veriorem opinionem. De qua videnda ſunt dicta in præced. lib. 9. c. 1. ſect. 5.

Quartus eſt, per priuilegium Sedis Apoſtolicæ; quale eſt quod refert Nauarr. in Enchir. cap. 21. num. 52. à Leone 10. conceſſum cuilibet Sacerdoti ordinis Minorum; vt quouis die, ſacroſanctum Domini corpus poſſit ſæcularibus miniſtrare, excepto ſolo die Paſchatis: & conſequenter Dominicanis, & reliquis omnibus qui illius ordinis priuilegio vtũtur; vbi etiam mentionem addit de tali priuilegio conceſſo Societatis noſtræ Sacerdotibus.

Quintus modus eſt ex vi officij. Si enim Religioſus habeat beneficium curatum, non impeditur hac conſtitutione præſtare ſuis ouibus, quæ tenetur ex paſtorali officio. Sextus eſt extrema neceſſitas articulúſve mortis, quoad abſolutionem ab excommunicatione. In illo enim ex Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. ſub finem, omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibuſuis peccatis, & cenſuris abſoluere poſſunt. Quoad cæteras verò actiones, non eſt tanta neceſſitas quanta abſolutionis à peccatis, quæ prærequirit abſolutionem ab excommunicatione: niſi quod difficultas ſit de adminiſtratione Eucharſtiæ ſuo loco tractanda. Hic pro praxi monendum eſt tantùm, cùm talis occurrerit caſus, in quo ſi is cuius eſt dare licentiam omnino eam daret, ſi adeſſet (vt quando id omnino requireretur ad tranquillandam moribundi conſcientiam, aut ad vitandum populi ſcandalum) Religioſum poſſe eam adminiſtrare, tanquam caſu occurrente in quo ea cuſetur.

CAPVT XXIX.

De Religionem egreſſis.

S V M M A R I V M.

412 *Tranſitus a religione laxiori ad arctiorem licitus.*
413 *Quatenus licitus ſit tranſitus ad æquè aut magis laxam.*
414 *Quæ religio cenſenda arctior.*
415 *Documentum de ijs qui à religione dimittuntur.*
416 *Diſtinctio inter eiectum, fugitiuum, & apoſtatam.*
417 *Eiectus ad religionem reuocatus tenetur redire, non tenetur autem tranſire ad alium ordinem.*
418 *Tenetur abſolute ad obſeruationem caſtitatis: ad obſeruationem verò obedientiæ religioſæ tantùm tenetur animo præparato, ſi contingat ipſum reuocari.*
419 *Quo habitu vti debeat.*
420 *Quatenus teneatur ad obſeruationem paupertatis, & cui acquirat ea quæ non fuerint ſibi neceſſaria.*

412 HI ſunt in quintuplici differentia. Quidam enim ingreſſi ſunt animo tranſeundi ad aliam religionem, quidam ſunt dimiſſi, quidam eiecti, quidam fugitiui, & quidam Apoſtatæ: de quibus aliquot documenta addemus ſpectantia ad ſpecialem rationem iudicandi de peccatis ipſorum.

Primum eſt, tranſitum à religione laxiori ad arctiorem licitum eſſe de iure communi. Pro quo eſt textus ſatis expreſſus in cap. Sanè, De regularibus, & expreſſiſſimus in ca. Licèt, eodem titulo. Ex quo præter approbationem talis tranſitus, duo habentur notatu digna. Prius eſt, tali tranſitui non obſtare, quòd religio ipſa laxior priuilegium habeat à Sede Apoſtolica, vt Religioſi ipſius nequeant ad arctiorem religionem tranſire, eoquòd id videatur illi ea ratione conceſſum, *vt verbis eiuſdem textus vtar*, ne quis ex temeritate, & leuitate, in iacturam vel in iniuriam ſui ordinis, ſub prætextu maioris religionis, ad alium ordinem tráſuolaret, ſicut à multis erat præſumptum. Poſterius eſt, tranſeundi licentiam eſſe petendam à Prælato religionis, à qua tranſitur: quæ licentia ſi irrationabiliter negetur, proterua indiſcreti Prælati contradictio non obſtabit, quin ſubditus liberè poſſit adimplere ſanctioris vitæ propoſitum.

413 Secundum eſt tranſitum ab vna religione ad aliam æquè laxam aut laxiorem, licitum eſſe poſſe interueniente Superioris diſpenſatione, & iuſta cauſa. Hoc eſſe iuris eſſe, & ab omnibus concedi notat Azor canoniſtis pro eo citatis, in lib. 12. primæ partis Moral. Inſtit. cap. 14. quæſt. 8. Et confirmatur, quia ad talem tranſitum iuſtificandum ſufficere poſſunt poteſtas Superioris cum cauſa iuſta: cùm ſufficiant ad voti relaxationem, nec aliud ſit, quod obſtet eidem tranſitui, quàm obligatio voti emiſſi de obſeruanda perpetua caſtitate, paupertate, & obedientia in tali ordine.

Is autẽ Superior eſt Epiſc. ſi monaſterium tráſeuntis ſubiectum ſit: ſin ſit exẽptum à iuriſdict. Epiſcopi, eſt eiuſdem Prælatus: qui habẽs authoritatem quaſi Epiſcopalem, poteſt eam facultatem dare, ſi periculum alicuius momenti vrget, vel ad Romanum Pontificem difficilis eſt aditus, prout habet idem Azor. Cui adde ex Sylu. in verbo Religio 4. q. 2. debere interuenire conſenſum Capituli: quoniam res ea eſt vna de maioribus negotijs monaſterij, in quibus tali conſenſus requiri ſolet.

Cauſa verò iuſta, quæ præter authoritatem Superioris requiritur ad eumdem tranſitum licitum, eſt primò, ſi collapſa ſit diſciplina in religione ſtrictiore. Secundò, ſi odia, & ſimultates in ea vigeat, quibus deſtruitur charitas, ſine qua perfectio religioſa nequit conſiſtere, vt nemo ignorat. Tertio, ſi Religioſus petens tranſire, ſit alij exoſus. Quartò, ſi ob corporis debilitatem, idem non poſſit ferre ſuæ religionis rigorem. Multa alia de hoc tranſitu habent tum alij, tum maximè Sylu. in verbo Religio 4. & Azor in cit. c. 14. & in ſeq. 15. apud quos videnda poſſumus relinquere: contenti obiter monuiſſe quod ex communi canoniſtarum ſententia Leon. Leſſius habet De iuſt. & iure lib. 2. c. 14. dubit. 13. ſub initiũ. 414

Religionem arctiorem cenſeri, quæ eſt arctioris obſeruantiæ, ita ut in ea poſſit quis tutiùs & meliùs ſalutem ſuam operari. Ad quod facit, quòd poſſit ex memorato cap. Licet. §. Quia tamen, ſatis intelligi, tranſitum illum ad arctiorẽ, conceſſum eſſe ob tutiorem vitæ agendæ rationem: adeout religio ſuppeditatrix eiuſmodi rationis & magiſtra, videri poſſit arctior, tanquam patens vitæ tutioris ac ſecurioris, quantumcumque alia religio cui comparatur ſit rigidior aut etiam fructuoſior, & altior prout habet Azor in cit. ca. 14. q. 2. ſub finem.

Debebit autem Confeſſarius talem tranſitum meditantem, ſi ei ſe offerat, monere in eodem cap. Licet, § Quocirca, ſignificari eſſe à temeritate, & ſiniſtra intentione cauendum, atque ad intentionem melioris vitæ, addendam maturam deliberationem, & ſapientum conſilium. Talem tranſitum, niſi illum cohoneſtet neceſſitas aut vtilitas notabilis, non eſſe laudabilem, iuxta D. Th. 2. 2. q. 189. art. 8. tum quia ex eo plerumque ſcandalizantur qui relinquuntur: tũ quia cæteris paribus facilius proficit quis in religione quam conſueuit, quàm in illa quam non conſueuit. Accedit illud D. Pauli in priori ad Corinth. cap. 7. vnuſquiſque in vocatione qua vocatus eſt, permaneat.

Tertium documentum eſt: Ex ijs q à religione dimittuntur, quoſdam nondum eſſe religioni adſtrictos, vt Nouitios, qui tempore probationis inuenti inepti dimittuntur; taleſque manent liberi, præſertim cùm egredi poſitum fuerit, in ipſorum arbitrio prout habitum eſt, in præced. ca. 2. propoſitione vltima. Quoſdam verò adſtrictos quidem eſſe religioni in qua emittunt vota, ſed religionem non eſſe ipſis adſtrictam (*etiamſi verè ſint Religioſi*) eoquòd talia vota ipſorum ſimplicia ſint, non autem ſolemnia neque profeſſio, per quã reciprocè, & Religioſus obligatus ſit religioni ad manendũ perſeuerandúmque in ea, & viciſſim religio ſit obligata ad eum retinendum, ac tractandum tanquam filium, niſi ſe reddat ei noxium. Quæ cùm ita ſint, poſſunt tales admitti, qũ adfuerint iuſtæ cauſæ: quales cenſentur hæ: quòd nolint corrigi, & emendari, aut quòd crimen commiſerint ratione cuius religioni timeatur infamia, aut quòd impedimentum habuerint, cum quo tanquam eſſentiali, valdeque graui in ea religione, non fuiſſent admiſſi, ſi illud detexiſſent. Qua de re pauló plenius Leon. Leſſius in ſeq. dubit. 14. quem videat qui volet. Contenti eſſe poſſumus addere quod ille in n. 107. tangit. Cum vota prædicta ſic ſiant vt eorum emiſſione Religioſus obligetur ordini in quo fiunt, non autem ordo ipſi: ea tacitè includere conditionem hanc, Si ordo me retinere voluerit. Vnde poteſt deduci, quod per dimiſſionẽ qua idẽ ordo recuſat omnino talem retinere: de eo in conſciẽtia poſſe iudicari, vt de relicto in ſua libertate: etiãſi nõ vacet crimine, ſi perfidè eidẽ dimiſſioni occaſionẽ dederit. 415

Quartum documentum eſt. Eiectum à fugitiuo & apoſtata diſtingui: quod eiectus recedat compulſus à Superioribus, bonum commune procurantibus: mandando executioni illud, quod in c. Reſecandæ 24. q. 3. habetur ex D. Hier. Reſecandæ ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora ardeant, corrumpantur, putreſcant, intereant. Fugitiuus verò & apoſtata recedant ſua voluntate, ille quidem vt ſit extra poteſtatem Superioris, & ad tempus liberè vagetur, interea animum habens redeundi: hic verò, vt deſerat ſuum ſtatum. 416

Quia-

Quintum documentum eſt. Haud dubium eſſe, quin & fugitiuus, & apoſtata maneant obligati ad omnia quæ religionis ſunt, peccareque illorum tranſgreſſione, non minus quam ſi eſſent in ſuo monaſterio; cùm non debeant ex nequitia ſua reportare commodum; &, vt ſupponimus, ex ſola ipſorum praua voluntate pendeat, quòd non ſint in monaſterio, ita vt nequeant per impoſſibilitatem excuſari. Quæ ſi contingeret ex eo, quòd religio nollet eos retinere; iudicandum eſſet de ipſis tanquam de eiectis eo modo qui paulo poſt dicetur.

Porro tales ſe ad confeſſionem offerentes, etſi ad hoc admitti poſſint vt ſalubribus monitis iuuentur, iuxta cap. Quidam, De Pœnit. & remiſſ. non tamen vt ſacramentaliter abſoluantur: quia pro verè pœnitentibus non ſunt habendi, quamdiu non ſubmittunt ſe correctioni ſuorum Superiorum: ad quos proinde oportet ipſos remittere. De eiecto verò, non poteſt eadem facilitate iudicari; nam multa ſunt quæ de eo vocantur in dubium, vt licet videre apud Azorium in citato lib. 13. cap. 16. & 17. de quibus ipſe legendus eſt, quia poſſumus contenti eſſe aliquot documentis quæ valent ad directionem Confeſſarij, talem ſacramentalem confeſſionem excipientis.

417 Sextum ergo documentum eſt. Eiectum teneri ad religionem reuerti, ſi à ſuis Superioribus reuocetur. Ad quod facit, quòd reuerti nolens excommunicari præcipiatur in cap. finali, De regularibus. Facit & ratio, quia ex vi votorum & profeſſionis ſuæ, tenetur vſque ad mortem manere in ſua religione. Vnde cum ſit ei poteſtas ad illam redeundi, tenetur redire, ad implendum quod Deo promiſit. Etenim tota cauſa cur antea excuſaretur fuit impoſſibilitas, hoc eſt, quòd non eſſet in poteſtate ipſius in illa manere. Quando verò id poſtea eſt ipſi poſſibile, ceſſat excuſatio, & obligationis vis recurrit; quæ non fuit per eiectionem extincta, ſed solùmodo ſopita ſeu ſuſpenſa. Eam enim obligationem Prælati non tollunt eijciendo, vt nec de Religioſo faciunt non Religioſum; quod non eſt in ipſorum poteſtate ſitum. Aduerte autem eiectum duntaxat ad tempus, vt ſe emendet, teneri per emendationem ſe denuo reddere habilem vt recipiatur; nec excuſari, quin emendatus debeat ſe religioni offerre, quantumuis ab ea non reuocetur. Secus eſſe verò, ſi per publicam ſententiam Iudicum ad id deſtinatorum, eiectus eſſet in perpetuum, prout ex Nauarro habet Azor in citato cap. 16. quæſt. 6. inquiens inter cætera: talem tuta conſcientia extra religionem ex qua eiectus eſt, viuere; vt in eo iuſtam ſententiam, & pœnam ſuſtineat ac luat.

Cæterùm ad alium ordinem tranſire, à ſuo eiectus non tenetur; quia profitendo in vna religione non habet intentionem adſtringendi ſe ad aliam: cùm determinet illam in qua ſeruaturus ſit perpetuam paupertatem, caſtitatem, & obedientiam. Neque obſtabit quòd ante ingreſſum in illum ordinem, forte vouerit vniuersè ingreſſum in religionem: quia tale votum ſicut eſt ſimplex, ita etiam, *perinde ac cætera ſimplicia quæ emiſerit*, commutatur in profeſſionem; indeque extinguitur, ne reuiuiſcit per eiectionem à religione; præſertim cùm ea non obſtet, quin profeſſio in ſua vi obligandi perſeueret: adeout eiectus ſciens ſe recipiendum, redire teneatur. Quam doctrinam Azor habet in eodem c. 16. q. 5.

Septimum documentum eſt. Eiectum teneri ad obſerua-
418 tionem caſtitatis religioſæ, perinde ac ante eiectionem. Non tantùm enim extra matrimonium eam violare prohibetur, per ſeatum Decalogi præceptum commune omnibus: ſed etiam violare in vſu matrimonij; cuius ineundi eſt effectus incapax per profeſſionem in religione approbata, iuxta textum expreſſum in cap. vnico, De voto in ſexto.

Ab obſeruatione autem obedientiæ religioſæ eumdem excuſari, conſequens eſt ex eo, quòd religio in qua profeſſus eſt, ipſum eijciendo, omnem de eo curam abijciat, habendum pro non ſuo: quo fit vt non intendat ei quidquam præcipere aut prohibere tanquam ſuo. Obedientiæ autem obſeruationi locus non datur, vbi deeſt illam imponens: quia tali actioni deficit materia per defectum Superioris, qui illam ſuppeditet. Quod autem Nauar. in comment. 2. de regularibus num. 35. ad eum defectum ſupplendum (*niſi aliam religionem expeſſat*) debere ipſum Epiſcopo ſe offerre vt in eius ſit cura & poteſtate, eiuſq; mandatis, & iuſſis parere, ex vi voti cogatur; Azor in ſequenti quæſt. 11, bene reijcit ex recepto more profitendi, quo obedientia perpetua promittitur tantùm Superiori illius religioni, & ſucceſſoribus ipſius: ſiue immediatus ſit, ſiue mediatus. Vnde ſequitur vt ſi per iuſtam ſententiam à religione excludatur, non cogatur ea vi voti ulteri obedire. Ea enim de cauſa Nauarrus ipſe fatetur eiectum non teneri ea vi voti, aliam religionem intrare. Ex qua cauſa pariter colligi poteſt, nec teneri vi voti ſe Epiſcopo offerre, vt in eius ſpeciali poteſtate & cura ſit tanquam religioſus; ſed ſufficit vt inſtar aliorum Clericorum obtemperet ei, in cuius diœceſi habuerit habitationis domicilium. Verumtamen quia per eiectionem non deſinit eſſe verè & propriè Religioſus, etiamſi nullius religionis ſit (perinde ac Epiſcopus ab Epiſcopatu ſuo eiectus non deſinit eſſe Epiſcopus, quantumuis ſit abſque Epiſcopatu) debet ex vi voti quo adſtrictus manet, paratus eſſe ad obediendum ſi contigerit ipſum reſtitui ad priſtinum ſtatum, & in cura & poteſtate eſſe Superiorum, quibus obedientiã promiſit.

Octauum documentum eſt. Eiectum vti debere habitu clericali. Hoc Nauar. habet in ſequenti num. 36. & poſt eum 420
Azor in ſeq. quæſt. 13. & Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. c. 41. num. 112. Ratio ipſorum eſt, quòd per ſententiam ſpoliatus habitu ſuæ religionis, non teneatur, imo nec poſſit eo vti, et nec habitu ulterius religionis, niſi ad eam tranſierit: ad quod non adſtringitur, vt ante habitum eſt. Vnde ſupereſt vt clericali habitu conditioni ſuæ conuenienti, vtatur. Addit Leſſius in ſeq. num. 115. à reliquis monaſticis obſeruantijs, vt à ieiunijs, vigilijs, delectu ciborum, ſilentio eſſe liberum. Pro quo facit quòd obligatio ad eorum obſeruationem, ex eo proueniat, quòd præſcribuntur ex obedientia, per ſtatutum declarata: atq; iuxta antedicta, in eiecto a religione, obſeruatio obedientiæ ſuſpendatur.

Nonum documentum eſt. Eiectum ad paupertatis obſer- 421
uationem ita teneri, vt non prohibeatur eorum quæ acquiſierit ad oriuiſt rationem habere, tùm ad vitæ neceſſaria, tùm ad aliquas pias cauſas. Hoc enim ipſo quòd eijcitur, fit ei poteſtas ſibi quoad corpori neceſſaria & animæ commoda prouidendi. Si quid autem amplius acquirat, an ad monaſterium pertineat difficultas eſt: cuius partem negantẽ Nauar. ſequitur in memorato comment. 2. num. 34. quia talis non eſt amplius monaſterij membrum, neque ei ſubiectus. In eamdemque ſententiam propendet Azor in eodem ca. 16. quæſt. 9. Leonardus verò Leſſius in memorato num. 114. ſecutus Lud. Molinam, De iuſt. & iure tomo 1. tract. 2. quæſt. 140. affirmantem tenet per hanc rationem; quòd monaſterium per monachi culpam, & punitionem, non debeat amittere ius quod habuit in bonis illius ſiue acquiſitis ſiue acquirendis. Neque enim per eiectionem ita deſinit eſſe mẽbrum religionis, vt hæc omne ſuum ius in illum perdat: vt argumento eſt, quòd ſi ab eo repetatur, reuerti teneatur, tanquam ablato impedimento implendi perpetuum obedientium quam in eadem religione Deo promiſit. Eam ſententiam tanquam tutiorem, iudicarim ſequendam in praxi.

Supereſt obiter monendum in Concilio Trident. ſeſſ. 25. De regularibus cap. 19 editum eſſe decretum de reclamatione Religioſorum contra profeſſionem ab ipſis factum: atque eiuſdem præclaram lectuque digniſſimum declarationem tradi à Thoma Sanchez lib. 7. De matrimonio diſp. 37. Apud quem relinquemus, ei qui volet videndam tanquam ſpectantem ad fori externi vſum.

LAVS DEO.

Digitized by Google

LIBER QVARTVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVSNONVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI de peccatis, reſpectu habito ad tertium Decalogi præceptum.

PRAEFATIO.

ORDINE planè pulcherrimo (inquit Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti) tria prima Decalogi præcepta, quæ ad Dei cultum pertinent, ſeſe conſequuntur. Primum enim præceptum format animum, deq; e interiori cultu inſtituit: & quia ex abundantia cordis os loquitur, meritò ei ſubiungitur ſecundum, quod docet quomodo de Deo loqui oporteat: ſubſequitur veró tertium, Memento vt diem Sabbathi ſanctifices Exod. 2 o. tanquam amborum illorum abſolutio: quo de omni alio exteriori cultu Deo præſtando exhibendoq; docemur. Idem habetur ex Catechiſmo iuſſu Concilij Triden. edito: & ex D.Th. 2.2. quæſt. 122. art. 4. ac Soto lib. 2. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 4. Ratio autem iudicandi de peccatis ex ipſo tertio præcepto exigit, *præter cætera de quibus inferiùs*, notitiam nonnullorum, quæ circa illud notanda ſunt in ipſo iudicio de peccatis, quæ præmirtemus.

CAPVT I.

De quibuſdam notandis circa tertium Decalogi præceptum, pro ratione iudicandi ex eo de peccatis.

SVMMARIVM.

1 *De nomine Sabbathi, & ſenſu huius præcepti.*
2 *De eiuſdem obligatione, quatenus ea ceſſarit, & quatenus perſeueret.*
3 *Ex Eccleſiæ tantùm ſtatuto, ea eſt pro die Dominico, ſicut, & pro reliquis diebus feſtis.*
4 *Quatenus poſsit Papa in ea diſpenſare, & conſuetudo eam abrogare.*
5 *Explicatio dubij. An Epiſcopus poſsit dies feſtos abrogare.*
6 *Quatenus poſsit Epiſcopus feſtum inſtituere.*
7 *Quatenus conſuetudo.*
8 *Quæ feſta ſint Sabbatho ſuffecta, certè aſsignari non poteſt.*
9 *Cum feſtorum obſeruatione, præcipitur modus ea obſeruandi.*
10 *Quæ ſint ea de quibus in ordine ad tertium præceptum Decalogi tractare oportet, ad iudicandum de peccatis.*

1 CIRCA hoc præceptum, notandum eſt primò, quod facit ad manifeſtationem ſenſus illius, nomen Sabbathi Habraicum eſse, Latinè ſonans requiem, ſeu ceſſationem: quo ſeptimus hebdomadæ dies in veteri Teſtamento eſt appellatus, vel quia deſtinatus eſt in hominum requiem, *vt notarunt Concil. Colon. & Couar. lib. 4 variarum reſolutionum cap. 19 num. 1. annotant:* vel potius vt Catechiſmus iuſſu Concil. Triden. editus tangit, quia die ſeptimo Deus ab omni opere quod fecerat, requieuit; idem dies propterea diuino cultui conſecratus eſt, iuxta illud Exod. 35. Septimus dies erit vobis ſanctus, Sabbathum & requies Domini. Quod etiam D. Thomas non obſcurè ſignificat loco cit. inquiens, in tertio præcepto Decalogi præcipi exteriorem cultum, ad repræſentandum opus creationis mundi, à quo requieuiſſe dicitur Deus die ſeptimo. Significant quoq; illi, qui dicunt datum eſse iſtud præceptum in memoriam beneficij creationis: quaſi mundi princeps Deus, celebrem voluerit eſſe Sabbathi diem, tanquam totius mundi natalem. Sanctificare autem die Sabbathi, *quod idipſum præceptum iniungit*, eſt eam tanquam ſanctum & Deo dicatum agnoſcere, itemque illum tranſigere ceſſando ab omni opere ſeruili vt habetur Exod. 20. verſ. 9. & Leuit. 23. verſ. 3. & Numerorum 28. verſ. 25.

Sententia ergo præcepti huius ea eſt, vt iniungatur per ipſum exterior Dei cultus: ſiue, *prout ſub finem citati numeri primi habet Couar.* corporalis requies & ceſſatio ab operibus ſeruilibus ad famulandum Deo: nempe vt liberi ab operibus profanis, mente Deo intenti, cultum illi exhibeamus. Quæ eſt quoque D. Thomæ doctrina in dicto articulo 4. & Caietani ibidem in principio, atque Soti loco memorato.

Notandum eſt ſecundò: præceptum hoc partim morale, partim ceremoniale eſſe: morale quidem, qua ex parte 2
ſtatuit aliquod tempus eſſe cultui Dei præfigendū, id enim ſpectat ad mores. Ceremoniale vero, qua ex parte certum tempus definit ac præſcribit eidem cultui impendendum. Ita poſt D. Tho. tum loco cit. tum 1. 2. *qu. 10. art 3 ad 2.* Sotus in eod. art. 4. & Couar. in ſeq. nu. 2. Cùm autem nunc cereu.onialia veteris legis ceſſarint, ſicut declarat Couar. in var. reſolut cap. 17. num. 1. *& probatur ex cap. 1. De purificatione poſt partum*) fit vt hoc præceptum in lege gratiæ vim obtineat ſolùm ex ea parte qua morale eſt. Quare ſi hodie nulla eſſet alia lex, præter hanc Decalogi, etiamſi oporteret in aliquo tempore vacare Deo: nullum tamen determina-

tum

tum feſtum eſſet in præcepto ipſaque obligatio vacandi Deo eſſet ſimilis ei, quæ iure diuino incumbit nobis Deum orandi, cui tempus certum eodem iure præſcriptum non eſt vt tractat Nauar. De oratione cap. 1. 5. 6. & 7.

3 Quòd verò nunc certa tempora ſtatuta ſint, quæ feſta dicimus, tribuendum eſt iuri Eccleſiaſtico, prout Nauar. in Enchir. cap 13. in princip. expreſſit, plures alios in eamdem ſententiam referens, vt & Couar. in fine prius memorati cap. 59. Id quod non ſolùm de alijs diebus qui in Eccleſia, vel ob Beatæ Virginis aliorumque Sanctorum memoriam, vel ob alias cauſas ſolẽniter celebrantur: ſed etiam de die Dominica verum eſt, vt ait Diuus Thom. 2. 2. *quæſt. 122. art. 4 ad 4.* cui conſentit Nauar. loco cit. quamuis multi alij contradicant, quos refert Couar. in eodem cap. num. 6. Illud pro eis adferens, quòd veriſſimum ſit diem eum iam inde ab Apoſtolorum tempore fuiſſe diuino cultui conſecratum. Ad cuius rationis ſolutionem dici poteſt eum Nauar. *in cit. cap. 13. ſub finem num. primi*, in nouo Teſtamento (in quo ceſſauit præceptum ceremoniale de ſanctificatione Sabbathi) Apoſtolos authoritate ſua, non autem lege diuina cœpiſſe diem Dominicum obſeruare: ac fidelibus vt idem facerent præcepiſſe.

Illud verò ex cap. Licet, De ferijs quod pro iiſdem maximè facere videtur, tam veteris quàm noui Teſtamenti paginas, ſeptimum diem quieti humanę deputauiſſe: ſic cum eodem Nauar. accipiendum eſt, vt non negetur quidem in nouo Teſtamento, ſicut in veteri, vnum ex ſeptem diebus conſecratum eſſe diuino cultui: non concedatur tamen iure diuino, ſed tantùm Eccleſiaſtico, per authoritatem Apoſtolicam eſſe conſecratum. Neque enim pręcepta omnia quæ ſunt in nouo Teſtamẽto cenſenda eſſe de iure diuino, patet ex dato gentibus Actorum 15. de abſtinẽdo ſe à ſanguine & ſuffocato: quod videmus iam eſſe abrogatum. Cur verò Apoſtoli non eundem diem Sabbathi retinuerint ad vacandum Deo: ſed eius loco elegerint diem Dominicum, qui primus erat poſt Sabbathum, poterit is qui volet (quia ad noſtrum inſtitutum parum facit) videre apud Concil. Colo. in expoſitione huius pręcepti, & Couar. in memorato n. 6.

4 Notandum eſt tertiò, cõgruenter dictis ſtatui, quòd etſi Papa nequeat in hoc præcepto diſpẽſare, qua ex parte morale eſt, vt *Couar. in praced. num. 5. habet per doctrinam D. Thom. 1. 2 quæſt. 100. art. 8. explicatam à Soto in 4. De iuſt. & iure, quæſt. 3. art. 8.* Attamen qua ex parte idem præceptum nunc habet certum tempus præſcriptum, Papa ipſe poteſt in eo diſpenſare: argumento Clem. Ne Romani, De elect. atque adeo de tali tempore aliquid detrahere, decernendo v. g. quod vſque ad meridiem tantùm duret feſtum, vt ait *Caiet. 2. 2. qu. 122. art 4. col. 3. in medio*. Itaque vt Sotus habet in eodem 4. lib. *qu. 4. art. 4. circa 3. concl.* poteſt Eccleſia dies omnes feſtos vel tollere vel mutare: ita ſaltem vt factum teneat, quamuis Spiritusſanctus id, tanquam perniciosum, non permitteret fieri. Quod etiam Couar. in 4. variarum reſolutionum c. 19. num. 8. aſſertit, reſpectu quarumdam feſtiuitatum, vt diei Dominicæ Natalis domini, & aliarum quæ ab ineunte Eccleſia cœperunt.

Statui poteſt quoque ex dictis, conſuetudinem valere pluſimum ad abrogandos feſtos dies iam inſtitutos. Cùm enim iuris ſint humani, *vt produximus*, poterit aduerſus eos rationabilis, ac legitimè præſcripta conſuetudo valere; iuxta textum in cap. finali, De conſuetudine. Id quod expreſsè docẽt Caiet. loco cit. & in verbo Feſtos dies, cap. 2. ac Nauar. in Enchir. cap. 13. num. 5. verſ. 9.

5 Notandũ eſt quartò, dubium eſſe de Epiſcopo, vtrùm poſſit dies feſtos abrogare Cui ſatisfi: dicendo non poſſe quidem abrogare eos qui ſunt inſtituti à Romano Pontifice, vel Concilio generali, aut totius Eccleſiæ vniuerſali conſuetudine, argum. cap Cùm inferior, De maiorit & obed poſſe tamen abrogare diem feſtum inſtitutum, vel à ſuo prædeceſſore, vel à conſuetudine particulari ſuæ Diœceſis.

6 Notandum eſt quintò, non dubitari, quin tum ab Epiſcopo, tum à prædicta conſuetudine potuerit feſtum inſtitui. Quoad Epiſcopum enim id conſtat ex cap. vltimo, De ferijs, & ex cap. 1. De conſecr. diſt. 3. Quod intellige, iuxta idẽ cap. vltimum, dummodo cum clero & populo idipſum faciat De qua re Suarez latius, De religione tract. 2. lib. 2. cap. 11. à nu. 4. pro qua commemorat Angelum in verbo Feria num. 5. Tabienam nu. 10. Syluestrum verbo Dominica nu. 3. D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 7. §. 1. & Panormit ad idem cap. vltimum num. 4. Aduerte verò quod hic in ſeq. num. 5. notat, populum contradicere non poſſe Epiſcopo, ſi is feſtum nouum præcipiat iuſta de cauſa, qualis cenſetur quod Sanctus in cuius memoriam feſtum diem agi mandat, ortum duxerit ab illo loco.

Aduerte præterea, quia Summi Pontifices ad feſtorum inſtitutionem pro tota Dei Eccleſia non procedunt ſine cauſa rationabili, eaque diligenter diſcuſſa & examinata, ad illam non requiri populi approbationem & conſenſum, ſicut requiritur ad inſtitutionem factam ab Epiſcopo, qui non cenſetur in ea procedere cum tanta deliberatione & maturitate conſilij, quin poſſit populo pręiudicare, impediendo ipſius lucrum ex labore. Aduerte demum vt Epiſcopus poſſit de nouo præcipere diem feſtum alicuius Sancti requiri vt idem Sanctus fuerit ab Eccleſia canonizatus: quod poſt gloſam *ad cap. 1. De conſec. diſt. 3 verb. Feſtiuitates*, notãt D. Anton. ac Syueſt. locis citatis Et ratio eſt, quia Epiſcopus non poteſt Sanctos canonizare, prout Panormit. in cit. num. 4. habet per cap. 1. De reliquijs & veneratione Sanctorum: neque ad Sanctos qui non ſunt canonizati poteſt dirigi oratio ſolemnis: qualis eſt quæ fit in Miſſa, alioque officio diuino. ſiue quibus dies feſti non celebrantur.

Iam quod ſpectat ad conſuetudinem, dubium non eſt quin ea poſſit nouum feſtum inducere. Nam ſi feſtum iam inſtitutum abrogare poteſt, non obſtante lege contraria, poterit a fortiori inſtituere: cùm id ſit ſolùm præter legem. Ac que ſic poſſe fieri concedit Nauarr. in Enchir. cap. 13. num. 5. verſ. 9. Et meritò: quia conſuetudo legitimè pręſcripta, & ideo approbata à Prælato ſaltem tacite, vim habet legis, ex toto titulo de conſuetudine: vnde fit vt ea poſſit nõ tantùm conſiliũ, ſed etiam præceptum inducere, perinde atque alia quæuis lex iuſta. Porro ſi conſuetudo in hac re generalis fuerit, generaliter obſeruanda erit, ſiu particularis, particulariter ex Sylu. in verbo Dominica num 5. verſ 4. & D. Anton. 2. part. tit. 9. cap. 7. in principio. Nec enim conſuetudo vnius ciuitatis, *quamuis ſit Romana*, obligat alias ciuitates: ſiquidem extra ea quæ ad fidem ſpectant, non tenemur ſequi particulares illarum conſuetudines, niſi ipſa Romana Eccleſia pręcipiat: vt ab alijs Eccleſijs ſimiliter obſeruentur: quod notat Panor. ad cap. 2. De ferijs num. 1. 7

De eo quod Suarez ſatis latè tractat in principio citati cap 11. laicos non poſſe dies feſtos, *de quibus nobis ſermo eſt*, inſtituere; idem legendus eſt, vt & de nonnullis particularibus feſtis quæ ſeruantur ex deuotione, aut particulari conſuetudine hominum certi ſtatus. Satis enim eſt pro ordinaria praxi Confeſſarium aduertere: quia inſtitutio feſtorum ad Dei cultum pertinet, & regimen fidelium: eam debere manare à poteſtate Eccleſiaſtica, ad tale regimen peculiariter ordinata: adeout nequeat laicus Princeps aut reſpub. ſine authoritate prælati Eccleſiaſtici inſtituere feſtum ad modum cultus religioſi: ſed ſolum ad modum honoris politici: quo modo tam hæc quàm ille pręcipere poteſt actus religionis, perinde ac aliarum virtutum moralium: vt iuſtitię temperantiæ, fortitudinis & reliquarum.

Notandum ſextò, non poſſe certò definiri quæ feſta pręter diem Dominicum, deſignata ſint ac Sabbatho ſuffecta in nouo Teſtamento. Quamuis enim determinata ſint in iure feſta aliqua, vt patet ex ca. 1. De conſecrat. diſt. 3. & ex c. fin. De ferijs & ex Clemen: Si Dominum, De reliquijs & venerat. Sanctorum: traduntque Sylu. in verbo Dominica, nu 3. & D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 7 initio. aliqua tamen ex eis abrogata ſunt per conſuetudinem, & nonnulla alia pleriſque in locis obſeruantur: vt patet experientia. Quare vt rectè Nauarr. notat in Enchir. cap. 13. num. 5. & Caiet. in verbo Feſtos dies, cap. 2. in ſingulis regionibus illa feſta obſeruanda ſunt, quæ lex aut ſynodalis conſtitutio recepta, & nõ abrogata, vel conſuetudo præſcripta, ibi præcipit obſeruari. Præcipit, inquam, quia ſi ſolùm ex deuotione feſtum aliquod ex longinqua conſuetudine obſeruetur, non erit peccatum id prætermittere. 8

Atque his congruenter euenit, vt etiamſi de iure communi feſta celebranda ſint à veſpera in veſperam, ex cap. 1. & 2. De feſtis, *notàntque Nauar. in cit. cap. 13. num. quinto & Couar. in 4. var. reſol. ca. 19. num. nono:* nihilominus tamen paſſim fieri videmus vt a media nocte in mediam noctem, de conſuetudine obſeruentur. Cui conſuetudini in hoc ſtandum eſſe habetur ex cit. cap. 2. De ferijs. Vbi Panorm. num. 1. tenet etiam ſtandum eſſe conſuetudini, *ſi præſcripta eſſet*, quæ induceret vt feſtum inciperet à mane ipſius diei. Probatur: quia ius poſſet id ſtatuere. Ergo & conſuetudo. Item conſuetudo poteſt feſtum tollere ex toto vt diximus. Ergo & ex parte diminuere; etiam inducendo vt matutino tantummodo tẽpore feſtum ſeruetur. In hoc enim poteſt eſſe rationabilis cauſa: qualis eſt, vt vitentur pleraque peccata, quæ fiunt à nonnullis, eo quod tunc temporis laborare non liceat. De

qua

Digitized by Google

Deo Patri vnicus ac dilectus Filius ipſius offertur in reuerentiam diuinæ ſuæ maieſtatis: & ad piacula noſtra expianda, tanquam victima propitia immolatur, atque vt hoſtia pacifica præſentatur in gratiarum actionem. Quo fit vt cũ præceptum iſtud tertium eò tendat, vt vacantes Deo, cultum ei debitum impendamus, merito Eccleſia à Spiritu ſancto edocta, in obſeruatione feſtorum, ceſſationi ab operibus externis, quæ poterant eundem cultum impedire, voluerit coniunctam eſſe auditionem Miſſæ, quæ eſt externus Dei cultus excellentiſſimus.

QVÆSTIO I.

Quid ſit audire Miſſam.

13 PRo huius explicatione dicendum eſt, non eſſe, verba Miſſæ intelligere, quod ruſtici nequeunt: nec videre Sacerdotem celebrantem, quod nequeunt cæci: nec verba illius audire, quod nequeunt ſurdi; ſed eſſe, *ex Caiet. in verb. feſtos dies*, tum mente, tum corpore intereſſe. Corpore autem cenſetur Miſſæ intereſſe, qui ſic præſens eſt, vt poſſit aliquatenus cognoſcere quid faciat Sacerdos celebrans, & in qua ſit parte Miſſæ. Neque obſtabit quòd maneat poſt altare, aut poſt parietem etiam extra Eccleſiam (vt fieri ſolet cum locus capax non eſt totius multitudinis, quæ ad audiendũ confluxit) dummodo moraliter cenſeri poſſit de numero eſſe eorum, de quibus in canone Miſſæ dicitur, Et omniũ circunſtãtium, quorum tibi fides cognita eſt & nota deuotio.

13 Mente verò cenſetur intereſſe, qui ad Miſſam venit animo attendendi, nec poſtea diſtrahitur voluntariè: ſicut cenſetur, ipſo occupante ſe in ijs, quæ cum attentione ipſa conſiſtere nequeunt: qualia ſunt: confabulari nugari, pingere, ſcribere, legere aliena à deuotione, diſputare aut alios docere: animo voluere prophana, in quibus qui ſe voluntariè occupat tempore Miſſæ, perinde ac ſi non interaſſet, præcepto eam audiendi non ſatisfacit, niſi fortè, quod rarò contingit tam parum per talia diſtraheretur, vt attentionem eam retineret quæ moraliter ſufficiat ad cenſendam ipſum præſentem ſacrificio adeſſe non modo corpore, ſed etiam mente: prout quo plures authores refert Azor in cit. lib. 7. c. 5. quæſt. 1. & 2. Et facit ratio, quia ſi ad ſatisfaciendum, ſufficeret præſens eſſe, & nihil aliud, ſequeretur retentum vt ad audiendam, aut ignorantem celebrari Miſſam, aut dormiẽtem tempore celebrationis ſatisfacere: quod abſurdum eſt, cùm id perinde ſit, ac ſi non adeſſet præſens ad audiendã, vt argumento eſt quòd interrogatus an Miſſam audierit, nõ poſſit verè reſpondere quòd audiuerit, prout eſt in præcepto. Veruntamen communis conſenſus eſt, tale præceptum ſeruari ab eo qui contra voluntatem ſuam diſtractiones patitur audiendo Miſſam: alioqui enim via impleri poſſet ob facilitatem qua mens hominis diſtrahitur, iuxta illud Pſal. 93. Cor meum dereliquit me. Idem iudicari poteſt ſi ſciens quidem ac volens ad res alias diuertat cogitando, ſed eas diuinas & ſacras: cùm vt talibus perfectius, fructuoſiuſque operam daremus diebus feſtis, exiſtimari poſſit Eccleſia de Miſſa tunc audienda præceptum dediſſe.

14 An autem eidem præcepto ſatisfaciat ille qui ad horas canonicas obligatus, ea tũc recitat, aut alias preces ad quas tenetur ex voto, aut quia ſunt à Confeſſario in pœnitentiã ei impoſitæ, tunc item recitat, difficultas mouari ſolet. De qua in vtramque partem Azor authores commemorat in ſeq. quæſt. 3. exiſtimans totam difficultatem minui diſtinctione, quæ apud ipſum videri poteſt. Nam ea omiſſa fulti authoritate Nauarri in Enchir. *cap. 21. num. 8. & de oratione cap. 19 num.* 178 atque aliorum quos Azor ipſe commemorat pro parte affirmante, ſimpliciter concedere poſſumus (quod etiam concedit Suarez partem ipſam affirmantem veram eſſe dicens *in memorata diſput. 88. ſect. 3. in fine*) ſatisfieri vtrique præcepto.

Si quid enim impediret, id maximè eſſet, quòd attentio ad recitationem horarum canonicarum non patiatur ſecum attentionem ad celebrationem Miſſæ. Quod reijci poteſt: quia cùm talis attentio ſit triplex, vna ad verba, altera ad ſenſum verborum, & tertia ad Deum, quæ huius tertij generis, non habet in illis diuerſis operibus diuerſitatẽ, afferentem ei impedimentum, vt de ſe patet. Quæ verò primi aut ſecundi generis eſt, etſi vna talis actualis, difficulter ſecum patiatur aliam actualem; virtualis tamen virtualem ac illã patitur. Nam licèt difficile ſit, recitantem diuinum officium, dum attendit actu ad verba aut ad ſenſum verborum, ſimul attendere actu, ad ea quæ proferuntur a celebrãte Miſſam: tamen illa ceſſatio ab actuali attentione, non impedit eius perſeuerantiam virtualem, cùm non impediat tendentiam ad finem ipſius: puta diuinæ excellentiæ recognitionem, ad quam memorata quoque recitatio ordinatur.

Quæ cùm ita ſint, de huius præcepti eſſentia videtur tantùm eſſe vt homo Chriſtianus, cui ipſum imponitur, ſi adſit Miſſæ ſacrificio, vt hoc offeratur pro eo tanquam circũſtante: iſque cum Sacerdote offerat ſaltem virtuali intentione, qua poſſit cenſeri de ijs eſſe pro quibus Sacerdos ipſe dicit *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt*, ſicut poteſt quando ab initio intentionem audiendi Miſſam habuit actualem, à qua non receſſit poſtea. Secundum propoſitam doctrinam teneri quoque poteſt confitentem ſacramentaliter tempore Miſſæ, ſatisfacere poſſe obligationi de illa audienda: quia ſacramentalis quoque confeſſio eſt opus tendens in diuinæ maieſtatis recognitionem tanquam in finẽ. Quanquam cùm nulla neceſſitas vrget curandum eſt, vt vtrique ſuum tempus proprium detur ad maiorem ſecuritatem.

QVÆSTIO II.

Quinam obligentur Miſſam audire in die feſto.

COmmunis ad hanc reſponſio eſt: obligari omnes Chriſtianos cùm peruenerint ad vſum rationis, niſi habeãt legitimam excuſationem. Notãdum autem eſt primò, quod iam initio huius capitis attigimus: licet in cap. Miſſas De conſecr. diſtinct. 1. auditio miſſæ videatur expreſsè iniungi tantùm ſæcularibus: ad eam tamen omnes fideles pariter teneri, in omni die feſto: prout communis conſuetudo illud interpretata eſt. Cui accedit, tum communis Doctorum conſenſus, *de quo Suarez in eadem diſput. 88 ſect. 4. verſ. Iam verò*: tum quòd præceptum de eadem auditione datum, omnes fideles comprehendere conſtet ex cap. Omnes fideles, ex cap. Cùm ad celebrandas: cap. Qui die. De conſecrat. diſtinct. 1 Vnde intelligitur falli Sacerdotes, qui non celebrãtes diebus feſtis putant ſe exemptos à tali obligatione. De qua re Nauarr. admonet in tract. De oratione cap. 3. numero 18. 15

Notandum eſt ſecundò, Turcas, Iudæos, alioſque infideles quantumuis commorentur inter Chriſtianos, non adſtringi huiuſmodi præcepto, vt nec alio Eccleſiaſtico: iuxta cap. Gaudemus. De diuortijs, & alia quæ citat Felinus ad cap. 5. De conſtitutionibus num. 37. Notandum eſt tertiò, pueros nondum compotes rationis non quidem obligari hoc præcepto, doli tamen iam capaces obligari. Quod intellige ex Syluestro Miſſa 2. quæſt. 1. quando ſciunt tale præceptum, vel commodè ſcire poſſunt. 16

Notandum eſt quartò, plures cauſas aſſignari quæ excuſent ab audienda Miſſa in die feſto, *quas Suarez perſequitur in citata diſput. 88 ſect. 6.* Prima eſt, impotentia ſimpliciter, ſeu phyſica, ob quam excuſantur qui detinentur in carceribus, in quibus Miſſa non celebratur: & qui ita ex morbo decumbunt vt e lecto ſurgere vix poſſint: item qui longum iter faciunt, non inuenientes locum vbi Miſſam audiant: vt ſit in terris infidelium, & in mari vbi Miſſa tantum ſicca (de qua Nauarr. in Miſcellaneo 89. & 92. De oratione) celebrari poteſt: in qua cum abſtineatur à conſecratione corporis, & ſanguinis Domini, ea nihil ſpectat ad iſtud præceptum.

Secunda cauſa eſt impotentia moralis, quæ cenſetur tũc contingere, cùm nequit Miſſa audiri abſque iactura boni magnæ æſtimationis, non niſi cum magna difficultate, vel labore: ex qua cauſa ab audienda Miſſa excuſantur primò infirmi, quos etiamſi morbus non compellat in lecto decumbere, non permittit tamen exire domo propter probabile periculum recidendi in morbum grauem vel retardandi conualeſcentiam: de quo prudens, *cuius arbitrio relinquitur*, iudicabit tum ex diſtantia loci in quo Miſſa celebratur, tum ex labore hanc audiendi, tum ex temperie aeris, & qualitate temporis. Idem dicendum eſt de illis qui inſeruiunt ipſis ægris, ſi eos ſine eiuſmodi periculo relinquere nequeant: ex Caiet. *in verbo Feſtos dies cap. primo, & 2. 2. quæſt. 122. artic. 4 verſu*

Digitized by Google

4. verſu In 3. caſu, & Sotus lib. 2. de iuſt. & iure quaſt. 4. articul. 4. verſus finem. Idemque pari ratione dicendum eſt de matribus quæ domi habent paruulos, quos non poſſunt relinquere abſque periculo, ea Tabiena *in verbo Miſſa, numero 47.* quē & tangit Sylu. *in eod. verbo 2. quaſt. 2.* Aduerte autem quod Suarez habet in eadem ſect. ſexta cap. 4. idipſum quod diximus de opere miſericordiæ erga infirmum, pari ratione dici poſſe de alijs miſericordiæ operibus ſiue corporalibus ſiue ſpiritualibus, quando proximus reuera patitur eorum neceſſitatem grauem, nec differri poteſt illius remedium ſine graui eiuſdem proximi detrimento.

Excuſantur ſecundò, qui facientes iter cum alijs, nequeūt Miſſam audire, niſi ſocios dimittendo cum magno ſuo incommodo, eo quod ignorent iter alioqui moleſtum, aut timeant ſibi à latronibus. De quo D. Anton. 2. *part. titul. 9. cap. decimo. §. primo,* & Sylu. loco citato, ac Nauarr. in Enchir. *cap. 21. numero 3.* Si autem nullum ſit aliud incommodum, quàm omiſſio ſociorum, notat Suarez loco citato, non dari ſufficientem cauſam excuſationis. Excuſantur tertiò, qui hoſtes habent, propter quos non poſſunt tutò exire domo. Similiter vxor quæ timet percuti grauiter à marito, ſi domo egrediatur: vt contingere facilè poteſt, cùm ille zelotypia laborat.

Excuſantur quartò, qui Miſſæ intereſſe non poſſunt ſine notabili iactura honoris aut famæ, ſiue propriæ ſiue alienæ: vt poteſt nonnullis perſonis contingere, quæ cùm iudicio viri prudentis non habeant veſtes ſuo ſtatui competentes, ſi domo egrederentur, riſui ac ludibrio exponerentur: ita habent Tabiena in ſeq. numero 48. & Nauarr. loco citato, & omnium Doctorum conſenſum eſſe notat Suarez verſu, Tertium genus. Addens benè in tali caſu, & ſimilibus habendam eſſe rationem qualitatis perſonarum & honeſtæ conſuetudinis patriæ, neque eſſe nimium extendendam licentiam eam, vt ad ſuperfluos ornatus, præſertim fœminarum: atque in iiſdem caſibus videndum an poſſit quis Miſſam audire ſecretè: vt v.g. ſummo manè, vel in Eccleſia remota à populi concurſu: nam ſi poſſit, non erit locus excuſationi, cùm non ſit multum difficile, incommodum tūc occurrens vitare, præceptumque implere.

Ex eodem capite excuſari poteſt mulier, quæ habetur honeſta, ſed ſe proſtituit, ac geſtans vterum non audet foras prodire, ne prodat ſuam turpitudinem cum ſummo ſuo dedecore. Pari de cauſa excuſantur ij qui Miſſæ intereſſe nequeunt abſque damno graui, ſiue propriarum ſiue alienarum rerum: quo modo ex eodem Nauar. excuſantur qui arces, aut carceres, aut armenta cuſtodiunt, non valentes abeſſe ab eis ſine notabili detrimento. Itemque illi qui ſpoliationem domus timent ſi eam abſque cuſtodia relinquāt, aut ſurget aliquod negotium ipſorum, quod non patitur dilationem ſine magno incommodo aut detrimento temporali. Sed id intelligendum eſt excepto caſu quo tale negotium potuit præmitti aut poſtponi Miſſæ auditioni: quia huius omiſſio non erit tunc excuſabilis: vtpote quæ potueſſet commodè vitari. Eadem ratione de facturis aut facientibus iter, non excuſari ab audienda Miſſa, niſi tanta ſit neceſſitas accelerandi iter, vt graue detrimentum timeatur ſi quis immoretur in audienda, vt quòd ea de cauſa comites ſibi ob aliquam grauem incommoditatem neceſſarios, amiſſurus ſit: aut elabetur occaſio alicuius grauis negotij perficiendi.

Poſtremò excuſantur illi qui abſunt à Miſſa ad vitandū aliquod ſpirituale damnum: vt quia Sacerdos cuius ſacrum eſt audiendum, nominatim excommunicatus eſt, aut notorius percuſſor Clerici: ideoque ſit vitandus, vt qui in diuinis ei communicat, mortaliter peccet. Similiter illi qui ideo abſunt à Miſſa, quòd ligentur excommunicationis vinculo, aut degant in loco interdicto. Nam nec tales poſſunt intereſſe, niſi cenſuram Eccleſiaſticam violando: atque adeo grauiter peccando. Quæ doctrina eſt Nauarri in eodem numero tertio, vbi bene aduertit tali excuſationi non obſtare, quod ſua culpa in cenſuram incurrerint: quia fieri poteſt vt quis morbum quo impeditur ab audienda, contraxerit ſua culpa, & nihilominus excuſetur à peccato omiſſionis, quod committitur omittendo Miſſam audire. Addi poteſt, nec obſtare, quòd abſolutionem procurare poſſint, & negligant: quia quantumuis peccent in eo, non ideo tamen exiſtimabuntur impedimentum non habere Miſſam ipſam audiendi, niſi eo fine negligerent, vt ab audienda liberi manerent: quia tunc omiſſio proueniret ex voluntate non obediendi præcepto, oblata commoditate. Ad dubium autem, An illi qui priuilegium habent audiendi Miſſam tempore interdicti ſimiliter excuſentur; idem Nauarrus iudicat reſpondendum eſſe negatiuè. Et benè, quia per tale priuilegium ab interdicto liberi, perinde tenentur obligationi huius præcepti ſatisfacere, ac tenetur liberatus à carcere, in quo detentus excuſabatur ab illius obſeruatione. Idem alij citatis tenent Azor in prima parte ſuæ ſummæ lib. ſeptimo, capitulo ſecundo quæſtione 3. & Suarez ad 3. partem D. Thomæ tomo 3. quæſt. 88. ſect. 6. non longè à principio.

Tertia cauſa excuſationis eſſe poteſt præceptum Superioris: puta patris, mariti, heri, aut alterius, cui inferior 17
reſiſtere nequit. Hic enim excuſatur obediens illi exigenti debitum obſequium, quod niſi omiſſa Miſſa poteſt exhibere. Vbi notandum eſt primò, ſi Superior aliquis in contemptum religionis Catholicæ, aut Eccleſiaſticæ diſciplinæ, tale debitum exigeret, eſſet ei reſiſtendum, etiamſi inde immineat mortis periculum, iuxta cap. Sacris, De iis quæ vi. Secundò, Superiorem debitum exigentem in propoſito caſu, ſi id faciat ſine cauſa rationabili, vt cenſetur quando opus differri poteſt, aut eſt parui momenti, peccare mortaliter ex Nauarro in citato cap. vigeſimoprimo numero nono. Et ratio eſt, quod irrationabiliter inducat ad transgreſſionem præcepti, illum quem tanquam domeſticum ab ea auertere tenetur. Tertiò, ſi obſequium, quod Superior ab Inferiore exigit neceſſarium ſit ſecundum communem, ordinariumvè modum viuendi, vel ſecundùm occurrentes morales occaſiones rationabiles: neque illum præcipiendo, neque hunc obſequendo peccare, non audiendo miſſam in die feſto: eo quod moralis neceſſitas tunc excuſet. Quanquam ſi Inferior adhibita mediocri diligentia poſſet naneiſci commoditatem audiendi miſſam, ſiue ante, ſiue poſt opportunè exhibitum obſequium, non excuſaretur à peccato: quia præceptum Eccleſiæ, *ſicut & Chriſti, cuius Spiritu ſanctificatur, & regitur*, onus eſt leue: à quo proinde excuſare poteſt quidem grauis incommoditas, non tamen leuis: cùm ipſa ratio oneris, inuoluat incommoditatem.

Quarta cauſa eſſe poteſt conſuetudo rationabilis ac præſcripta, tolerataue à Prælatis. Sic enim ex Caiet. in verbo Feſtos dies, cap. 1. excuſatur fœmina quæ ſecundum patriæ conſuetudinem, tempore Purificationis poſt partum, non ingreditur Eccleſiam per vnum menſem. Id quod poſſe rationabili conſuetudine introduci, conſtat ex cap. vnico, De purificatione poſt partum. Videri poteſt Suarez in cit. ſect. 6. capite 6.

Excuſantur pariter ex eodem Caietan. & D. Antoninus 2. *part. tit. 9. cap. 10.* ac Sylu. *Miſſa 2. quæſtione ſecunda*, imò ſecundum omnes, *vt Suarez ibidem teſtatur*, quæ iuxta patriæ conſuetudinem ad breue tempus, vt vnius menſis, poſt mariti mortem domi ſe continet. De qua re plenius Nauarr. *in cit. cap. vigeſimoprimo, numero quarto, & quinto*. Excuſat quoque Caietanus 2. 2. *quæſtione 122. artic. quarto vel penult.* puellas nubiles, quæ ratione conſuetudinis in ſua patria vigentis, domo non egrediuntur. Sed contra Nauarrus *in ſeq. numero.* ait non videri ferendam conſuetudinem, qua tales puellæ donec nubant, nunquam ad miſſam, nec ad concionem egrediuntur: eandemque conſuetudinem laudabilem non eſſe inquit Sotus *in 4. diſtinct. 13 quæſt. 2. art. 1 ſub finem*, ſi id fiat authoritatis tantùm ac maieſtatis cauſa. Repudiandam autem eſſe omnino, dubium non eſt, ſi alias puellæ ipſæ ducantur ad choreas, & ad ſpectacula, aut permittantur in feneſtris aut ianuis manere, ex eodem Nauar. poſt D. Antoninum & Sylu. loc. cit.

Quinta cauſa conſtitui poteſt bona fides, iuxta Caiet. in verbo Feſtos dies cap. primo non longe à principio, & Sylueſt. miſſa 2. quæſtione prima dicto ſeato: quibus Azor in 18
prima par. libro ſeptimo capitulo ſeptimo quęſtione quarta in fine aſſentitur. Namque ſi non à veniali, ſaltem à mortali videtur excuſari, ſolitus alioqui miſſam audire, ſi non audiat credens bona fide ſe obligatione audiendi excuſari ob aliquam cauſam: quę nihilominus non eſt reuera admodum ſufficiens. Rationem Caietanus reddit; quia tunc non ſit formaliter contra iſtud pręceptum: neque ita materialiter, vt dicendum ſit actum redire in naturam ſuę formę; ſeu quod idem eſt, quia talis omiſſio non prouenit ex plenè deliberato conſenſu in transgreſſionem iſtius præcepti; cuiuſmodi plenitudinis defectum à mortali excuſare, doctrina eſt communis. Atque talis excuſatio locum habere poteſt in ſeruis & filijsfamilias, qui bona fide putant ſe liberos eſſe à pręcepto audiendi miſſam, dum à domino aut à patre iubentur aliquod munus obire, quod ex æqui nequeunt.

quęunt

queunt, niſi Miſſæ auditionem omittant: neque ideo compelli ſamulos dimittere heros, niſi hi id faciant in contemptum religionis Catholicæ, habet Sotus in 4. diſt. 13. quæſt. 2. art. 2. in fine.

59 Sexta cauſa ex Angelo *in verbo Feria num. 41.* addi poteſt: nimirum prædicatio eodem tempore ita concurrent cum Miſſa, vt non poſſit quis ſimul vtrique intereſſe. Sed contrarium tenendum eſt cum Syluestro in verbo Dominica, qu. 6. dicto tertio: *prout tenet Azor in ſeq. quæſt. 10.* quia audire Miſſam in die feſto eſt de præcepto, non autem audire prædicationem. Si obijcias illud, *ex cap. Sacerdos De conſecrat. diſt. 1.* Sacerdote verborum in Eccleſia faciente, qui egreſſus de auditorio fuerit, excommunicetur. Reſpondetur, illud eſſe intelligendum cum interuenit contemptus Sacerdotis prædicantis, *ex gloſa ibidem:* quam præter Sylueſtrum approbat D. Anton. 2. *par. tit. 9. cap.* 11. §. 2. Quod ſi vrgeas obligationē ſciendi ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria exigere, vt prædicatio præferatur: negabitur, quia poteſt quis talia ſufficienter diſcere per priuatam inſtructionem, etiamſi non audiat prædicationem. Quanquam tamen, *dummodo Miſſa nō omittatur,* ſollicitè curandum eſt, iuxta præſcriptum Concil. Trident. ſeſſ. 24. ca. 4. De reform. ne diebus, præſertim feſtis, prædicatio ipſa omittatur, ob inſignes fructus quos profert enumeratos à D. Anton in cit. c. 11.

Porro in caſu, quo quis habet impedimentum legitimum non audiendi Miſſam die feſto, conſilium quidem eſt ſalutare domi per aliquod tempus vacare orationi: id tamen non eſt in præcepto, vt contra Sotum & Angelum, Nauarr. *in cit. cap. 21. num. 7.* docet, idemque tenet *Suarez ſub finem citata ſect. 6.* quia præceptum de quo agimus non obligat ad tale quid, vtpote minimè comprehenſum Miſſæ nomine.

QVÆSTIO III.

Quanta ſit obligatio audiendi Miſſam in die feſto.

60 RESponſio ad hanc continatur ſolutione aliquot dubiorum. Primum eſt, An talis obligatio ſit ſub mortali. De quo in vtramque partem authores refert Azor *in 1. par. ſuæ ſummæ lib. 7 cap. 1. quæſt. 2.* Pars autem affirmans tanquam recepta iam communi conſenſu, eſt tenenda. Ad cuius probationem ſufficit quòd communis Catholicorum notio ſit, mortaliter peccare eum qui ſine rationabili cauſa omittit audire Miſſam in die feſto. Adde quòd eiuſdem obligationis violatione peccetur in materia graui ex ſuo genere: vtpote quæ ad Dei cultum pertinet. Item quòd iuxta cap. Omnes fideles, & cap. Qui die ſolemni, De conſecrat. diſt. 1. peccatum ſit dignum excommunicatione: quæ imponitur tantùm ob mortale, ex cap. Nemo Epiſcoporum, 11. quæſt. 3.

Secundum eſt, An ſit obligatio plures Miſſas audiendi eodem die feſto. Cauſa dubitandi eſt, quòd in præcepto dicatur plurali numero Miſſas. Sed eo non obſtante, communis vſus oſtendit ſatisfieri vnam audiendo. Vnde Eccleſia dū Miſſas audire iubet, nihil aliud intendit quàm vt quiſque fidelium Miſſam in die feſto audiat, *ex Syluest. Miſſa 2. quæſt. 1. dicto 4.* Quod procedit ex Nauar. in citato cap. 21. num. 2. & quoad diem Natalis Domini, etiamſi liceat in eo, tres ab vnoquoque Sacerdote celebrari.

Tertium eſt, An ſit obligatio audiendi certam Miſſam, De quo teneri poteſt cum D. Anton. 2. *par. tit. 9. cap. 10. §. 1. Tabiena in verbo Miſſa num. 49. Syluest. eod. verbo 1. num. 4. & Soto in 4. diſtinct. 13. quæſt. 2. art. 1 ſub finem:* ad ſatiſfaciendum huic præcepto ſatis eſſe audire quamcunque Miſſam, ſiue illa ſit priuata, ſiue ſolemnis & cum cantu, ſiue de Sancto, ſiue de tempore, ſiue pro defunctis, ſiue votiua, ſiue propria illius diei, ſiue non. Ratio eſt, quia ipſum datur abſolutè de Miſſæ auditione, vt eſt actus religionis. Videri poteſt Suarez ad 3. partem D. Thomæ *tomo 3. diſput. 87. ſect. 2.* Capitulum autem Quidam laicorum, De celebrat. Miſſarum, quod Angelus *in verbo Miſſa num. 33.* obijcit in contrarium, Azor *iubet. lib. 7. cap. 6 in fine tertia quæſtionis* ait, improbare tantùm ſuperſtitionem eorum qui putabant ſe non audire Miſſam, in qua non recitaretur Euangelium. In principio erat verbum. Aut etiam reprehendere morem eorum qui contempta Miſſa diei feſti propria, aliam audire curabant.

61 Quartum dubium eſt, An conſtitutus extra ſuam Parochiam teneatur Miſſam audire eo die, quo in illa feſtum aliquod ſeruatur, non item in loco vbi ipſe eſt: aut ſi in eo ipſo loco aliquod ſeruetur, quod non ſeruatur in ſua Parochia. Hoc ſecundùm vtramque ſuam partem copioſè tractant Suarez De relig. tract. 2. lib. 2. ca. 13. & 14. ac Sanchez in lib. 3. De matrim. quæſt. 18. qui videri poterunt pro pleniore tractatione ſpeculationis ſcholaſticę, quæ nequit paucis vtiliter tradi.

Pro praxi autem nobis propoſita, duabus propoſitionibus poteſt ſufficienter reſponderi ad propoſitum dubium. Prior eſt, Parochianum extra Parochiam ſuam conſtitutū, non teneri ſeruare feſtum (& ideo nec Miſſam tunc audire) quod in eadem Parochia ſua quidem præceptum eſt, non tamen in loco in quo ipſe eſt. Hoc probatur: quia ſtatuta localia ſunt veluti affixa loco ligantque reſpectu exiſtentis in eo. Sic enim ſtatuta Epiſcoporum non ligant extra territorium; & excommunicatio ab eis lata in fures, non incurritur a ſubditis ſuis furtum extra idem territorium committentibus, vt habetur ex cap. ſecundo. De conſtitut. vbi ratio hæc datur: quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.

Poſterior propoſitio eſt. Exiſtentem in aliena Parochia in qua celebratur feſtum, quod in ſua non ſeruatur, obligari ad illud ſeruandum, & ideo ad Miſſam audiendam. Huius fundamentum eſt conſuetudo inter fideles vſu ſic recepta, vt religioni ducatur contrauenire. Nec immeritò, quia valde eſt rationabilis eſt: quandoquidem conſentaneum eſt rationi vt externi conforment ſe incolis illius loci in quo verſantur; hocque eſt quod Diuo Auguſt. D. Ambroſius ab eo interrogatus reſpondit, (quod refertur in cap. Illa, diſtinct. 12.) Ad quamcumque Eccleſiam veneris morem eius ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quemquam tibi. Eſt item, quod ſignificatum eſt ab ipſo D. Auguſt. in lib. 3. Confeſſionum: & habetur in præced. diſtinct. 8. cap. Quæ contra, his verbis. Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diuerſitate ſunt vitanda: vt pactum inter ſe gentis aut ciuitatis conſuetudine, vel lege firmatum, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim eſt omnis pars vniuerſo ſuo non congruens.

Quomodo autem eadem conſuetudo legitimè, Superioriſve interueniente authoritate ſit præſcripta, Suarez declarat *in citato cap. 14. num. 10.* Inquiens conſuetudinem vt aduenæ commorantes per aliquot dies in aliquo loco, conforment ſe moribus eiuſdem loci in ijs quæ ad communem vitam ſpectant, vim ſuam habere ex iure gentium quadam ratione: nempe quòd ex communi fidelium conſenſu, *præcipuè paſtorum,* introductum ſit in Eccleſia, vt Epiſcopi ſtatuerit ſuis poſſint obligare non ſolùm territorij ſui incolas: ſed omnes ad aliquod tempus in eo demorantes. Vnde intelligitur ſufficienti Superiorum approbatione fulciri eiuſmodi conſuetudinem.

Nota autem allatam propoſitionem, pari ratione extendendam eſſe ad feſta generalia Eccleſiæ, quando in aliquo particulari loco obligatio eorum ſublata fuerit, per contrariam conſuetudinem. De quo Suarez in ſeq. num. 17. & Sanchez in citata diſput. 18. num. 7.

Nota ſecundò eamdem admitti quidem paſſim, quoad eos qui relicto proprio domicilio diuertunt aliò, ad ſedem ibi ſaltem ad tempus conſtituendam: difficultatem eſſe tamen inter Doctores, an eadem procedat quoad eos qui diuertunt aliò per modum tranſitus, & tanquam in hoſpitio. Ea verò explicatur diſtinctione: ſi enim peregrinus diuertat aliquò vt per aliquot dies licet paucos, ibi moretur: ſiue ad negotium aliquod curandum, ſiue animi tantùm gratia, tenetur quanto tempore ibi manſerit conformare ſe incolis in feſti obſeruatione: quia ex contrario facto illius ſequerentur quoque incommoda ante allata læſionis pacis, & occaſionis peccandi exemplo frequenti eorum, qui nonnumquam ex varijs locis conueniunt in aliquem locum, ſiue curioſitatis ſiue negotiorum cauſa.

Sin autem aliquò peregrinus diuertat per modum tranſitus, ſeu tanquam in ſuæ vitæ hoſpitio, vbi prandeat vel pernoctet, & ſtatim diſcedat, cenſetur excuſari ab obſeruatione feſti, quod non ſeruatur in ſua Parochia. Rationem reddit Suarez ibidem num. 22. quia talis propriè dicitur potius illac tranſire quàm ibi eſſe: nec obligatur ad ibi permanendum pro audienda Miſſa: quia præceptum de ſeruando feſto non obligat ad permanendum in loco: ſed ſuppoſita permanentia obligat ad talem obſeruationem. Si tamen tantum temporis permanere ſtatuat, vt commodè Miſſam audire poſſit, quia tunc quoque rationes antè propoſitæ locum haberent, cenſeri pariter poteſt locum habere obligatio quam illæ oſtendunt. Dixi, commodè, ad ſignificandum non teneri ſe incommodare in ijs quæ ſpectant ad proſe-

quendum

quendum ſuum iter: quorum procuratio requirat tempus illud quod ponendum eſt in audienda Miſſa. In quo iudicando cauenda eſt deceptio, qua leuiter neceſſitatem nobis fingamus.

22 Quintum dubium eſt, An ſit obligatio Miſſam diebus feſtis audiendi in propria Parochia. De quo plenius Azor *in prima par. Moral. Inſtitut. lib. 7. cap. 6. quæſt. 4. & Suarez ad tertiam partem D. Thomæ tomo 3. diſput. 87. ſect. 2. in dubio circa ſecundam Miſſæ diuiſionem.* Tenere autem poſſumus cum D. Anton. loco ſuperius citato, Nauar. *in memorato cap.* 21. *num.* 5. & alijs quos idem Azor commemorat, non referre vtrùm in hac aut in illa Eccleſia audiatur miſſa, cùm præceptum de audienda, abſolutè ac ſine tali limitatione detur in cap. miſſas, De conſecrat. diſt. 1.

Neque obſtat Capitulum Vt Dominicis, De Parochijs: quia non præcipit abſolutè miſſam audiri in propria Parochia, ſed vetat ne diebus feſtis, extra eam audiatur contempto proprio Parocho: qui contemptus præſumitur cùm quis frequenter parochiam deſerit ſine debita cauſa: ſiue quamuis contemptus non eſſet verè; tamen tale quid poteſt, & alijs generare ſcandalum, & ſibi periculum peccandi: cùm multa ad omnes parochianos ſpectantia ſoleant eo tempore explicari publicè in parochijs. Quibus de cauſis prohibitio fit Religioſis in 2. Extrauag. commun. De treuga & pace: ne prædicent parochianos non teneri in ſuis parochijs miſſam audire diebus feſtis, & Dominicis, cùm ad id iure teneantur, niſi iuſta cauſa excuſet: nempe, *vt ex Panormit. Azor. poſt Nauarrum tangit*, ſi proprius parochus innodatus eſt excommunicationis aut interdicti vinculo; aut in irregularitatem lapſus; aut ab ordine vel officio ſuſpenſus, aut concubinarius: aut cùm quis deuotius aut fructuoſius alibi ſolet miſſæ intereſſe: quia videlicet ibi miſſam ſimul & concionem audit, vel concionem fructuoſiorem quàm in ſua parochia, aut quia temporis vel loci vel alterius rei occurrentis difficultas non patitur commodè adire parochiam, aut etiam quia conſuetudo eſt ibi recepta, vel à Summo Pontifice conceſſum priuilegium, vt miſſa extra parochiam audiatur.

Dicto autem iuri per conſuetudinem contrariam derogatum eſſe apertè ſignificat Nauar. loco citat. cùm vult huic præcepto ſatisfacere non modo audientes miſſam in Eccleſia Religioſorum mendicantium per priuilegium Leonis decimi, quod ipſe refert: ſed etiam audientes in oratorio aut ſacello aliquo ſiue publico ſiue etiam (addit Azor in ſeq. quæſt. 8.) priuato, dummodo id non faciant ex contemptu ſui parochi. Vnde idem Nauarr. infert, Epiſcopum non poſſe ſubditis ſuis contrarium præcipere, quia ſicut non poteſt tollere aut reſtringere ius commune, *argumento cap. Inferior, diſt.* 21. ita nec poteſt generalem Eccleſiæ conſuetudinem, quæ eamdem vim habet: adeout excommunicatio quam ferret id præcipiendo, nulla eſſet, argumento capitulo primo. De ſenten. & re iudicata: excepto tamen caſu contemptus antememorato. Ad quem reduci poteſt quod Azor habet in eodem capitulo ſexto, circa finem 6. quæſtionis: ſi tota multitudo aut pars maxima parochianorum deſereret parochiam alibi audiendo miſſam ſine iuſta cauſa, Epiſcopum poſſe talibus præcipere vt ad ſuam parochiam accedant: non tamen, *addit ille congruenter antedictis,* imperare pœnis irrogatis, aut ſtatuto poſito.

23 Sextum dubium eſt, An obligationi audiendi miſſam ſatisfaciat qui eam audit neſciens eſſe diem feſtum. Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè: ſiquidem ſciens, & volens audiat: quia præceptum datur tantùm de ea auditione, vt de actu quodam virtutis religionis: de ſe requirente ſolùm vt fiat; non quidem per ignorantiam aut vim, ſed ſcienter ac ſponte. Excipe, niſi fortè ita audiens nolit expreſsè per actum illum ſatisfacere ſuæ obligationi audiendi, quandoquidem non exhibetur tunc præcepto obedientia, cùm excluditur voluntas illud adimplendi. Videri poteſt Azor in cit. lib. 7. cap. 5. quæſt. 6. Et ad maiorem intelligentiam, illud quod habitum eſt in lib. proximè præced. num. 150.

Septimum dubium eſt, An qui Eccleſiam principaliter adit ad videndam amaſiam, aut ob aliquid illicitum, ſatisfaciat eidem obligationi. De quo contra D. Anton. Nauarrus in cit. cap. 21. num. 6. tenet ſatisfacere. Quod verum eſt, ſi talis in Eccleſia exiſtens aſſiſtat miſſæ cum debita intentione, & attentione. Quod idem dicendum eſt de famulis comitantibus dominos ad miſſam, *non ituris alioqui ad eã*, ſi aſſiſtant ſimiliter cum debita intentione, & attentione, etiamſi mortaliter peccarint habendo propoſitum actuale eam alioqui omittendi.

Octauum dubium, An eadem obligatio tanta ſit, vt mortale cenſeatur quamcumque Miſſæ partem in die feſto omittere. Pro ſolutione autem dicendum eſt, quòd etſi obligatio ſit (eaque ſub mortali, iuxta ante habita in explicatione primi dubij) totam ſeu integram Miſſam in die feſto audire: prout expreſsè habetur ex cap. Omnes fideles, & ex cap. Miſſas, De conſecrat. diſt. 1. nihilominus tamen ſicut in alijs materijs, ita & in hac, ratione modici excuſare à mortali: prout docent *D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 10. §. 1. dub. 7. Sylu. Miſſa 2. quæſt. 3. dicto 1. Nauar. in Enchir. cap. 21. num. 2. Soto in 4. diſtinct. 13. quæſt. 2. art. 1. col. penult. Suarez in memorata diſput. 88. ſect. 2.* alijque communiter. Quæ autem Miſſæ pars excedat limites modici, & cenſenda ſit notabilis, vt in illius omiſſione mortale non excuſetur ratione paruitatis materiæ, determinatum non eſt à iure, ſed relictum prudentis arbitrio, vt Nauar. ibidem notat. Diuerſæ diuerſorum inueniuntur determinationes: etſi inter omnes ferè conueniat, illud quod eſt vſque ad introitum, non eſſe notabile: contra verò mediam, aut etiam tertiam Miſſæ partem eſſe notabilem, quod habent D. Anton. & Syluester. Diuerſitas ergo inter Doctores eſt, quouſque poſt introitum cenſeri debeat pars non notabilis.

Cæterum mihi probatur quod Nauar. habet in cit. num. 2. non eſſe cenſendam Miſſæ partem notabilem, illud quod dicitur vſque ad epiſtolam incluſiuè: neque ſcrupuloſè contenderim cum eo qui adhuc adderet modicum illud quod ſequitur vſque ad Euangelium, dummodo nihil de eodem Euangelio relinquatur. Similiter nec eſſe cenſendam partem notabilem, illud quod poſt communionem Sacerdotis dicitur vſque ad finem, vt idem quoque Nauarr. habet ibidem: & ante eum Caiet. *in verbo Feſtor. dies, cap. 1. verſ. ſecundum quoque.* Nec obſtat quod in memorato cap. Miſſas, ſtatuatur vt exeuntes ante benedictionem, publicè confundantur ab Epiſcopo: quoniam id intelligendum eſt, ſi ſcandalum fuerit, aut ſi id fieret in contemptum: non item quòd præceptum de audienda Miſſa in eo omnino violetur.

Quoad partes autem intermedias: in illis determinandis bene monet ibidem Suarez verſu vltimo, non eſſe tam conſiderandam temporis moram, quàm dignitatem, ex propinquitate vel remotione ad ſubſtantiam ſacrificij. Sic quantumcumque breuis mora eſſet, qua quis recederet à templo dum Sacerdos peruenit ad conſecrationem, aut ad ſumptionem Euchariſtiæ, is non facilè à mortali excuſaretur, tanquam omittens ea, quæ pertinent maximè ad perfectionem ſacrificij. Et vt memoratus author expreſſit, deterior damnandus eſt, ſi omiſerit tam partem in qua fit conſecratio Euchariſtiæ, quàm eam in qua hæc ſumitur.

Aduerte verò quod Nauarr. attigit tum loco cit. tum etiam in tractatu de oratione cap. 20. num. 43. ex vna particula omiſſa in principio, & ex alia omiſſa in fine, vel aliàs ex diuerſis Miſſæ particulis interpolatè omiſſis, poſſe conflari vnam omiſſionem partis notabilis, propter quam præceptum non impleatur. Ratio verò eſt, quòd cùm tales partes inſtituantur ad idem totum conſtituendum, ex omiſſione vniuſcuiuſque illarum, mutilatur integritas eiuſdem totius. Quæ mutilatio in audienda Miſſa cùm fuerit notabilis, inducit ea, ſicut in alia graui, defectum ad mortale ſufficientem. Quod autem ille addit, legendo per ſe poſt Miſſam, partem omiſſam, vel audiendo lectam ab alio, ſatisfieri præcepto, non videtur ſecurum: quia illud lectum extra Miſſam, ſiue à laico, ſiue à Sacerdote, non pertinet ad ſacrificium Miſſæ, cui intereſſe præceptum ipſum obligat.

26 Facilè tamen admiſerim illud quod idem in ijſdem locis habet ex Ioanne Maiore, audientem ex alia Miſſa partem, quam ex priore omiſit, cenſendum eſſe ſatisfacere, quia ex duabus illis auditionibus, integratur auditio præcepta: quæ eſt etiam Soti doctrina in 4. diſtinct. 13. quæſt. 2. art. 1. colum. antepenult. Nec obſtat quod in eodem cap. Miſſas habeatur, Miſſam audiendam eſſe ſpeciali ordine. Non enim ſenſus eſt, totam Miſſam eſſe audiendam ita ordinatè, vt prior Miſſæ pars, prius: & poſterior, poſterius audiatur: id enim non egebat præcepto: cùm ita ſit natura comparatum, vt prius audiatur quod prius dicitur, & poſterius, quod poſterius. Non negarim tamen, in ea deordinatione committi peccatum veniale, quando nulla iuſta cauſa eam excuſat: quia non eſt conſentanea rationi.

Cæterùm videtur omnino tenendum, Miſſæ auditionem quæ in hoc præcepto iniungitur, non integrari ſufficienter per duas medietates, quando quis vnam medietatem audit ab vno Sacerdote qui Miſſam incipit: & eodem tempore alteram medietatem ab altero Sacerdote, qui eſt in medio

Miſſæ.

Miſſæ. Nam communis fidelium ſenſus & conſuetudo in cõtrarium, oſtendit aliam fuiſſe mentem Eccleſiæ præcipientis Miſſæ auditionem. Id quod indicare videntur memorata verba cap. Miſſas, *ſpeciali ordine*: inter partes enim quæ ſimul ſunt, non ſeruatur ſpecialis ordo.

QVAESTIO IV.

Quæ inter audiendum Miſſæ ſacrum ſint curanda.

27 PRimò ſeruanda eſt decentia interior & exterior. Interior quidem primò, vt anima eiuſque vires liberæ ſint ab omni labe: quam rem valet luſtralis aquæ aſperſio, cõtritio, &c. Deinde vt eædem vires ab alia quacumque cura ſe uocatæ, in hac vna occupentur hoc vnum agant. Exterior vero primò, vt totum corpus decenter habeatur, ſtrepitus fiat quàm minimus. Secundò, dum quis accedit ad ſacrum Miſſæ exiſtimet ſe ire ad funeſtum Caluariæ ſpectaculum, vna cum B. Virgine, & S. Ioanne Euangeliſta ac ſanctis mulieribus: quarum in ſe affectus ſtudeat excitare. Item accedat eo conſilio vt Chriſtum offerat pro peccatis à ſe admiſſis, ac pro beneficijs in ſe diuinitùs collatis, ſpiritalíq; communione coniungat ſe Chriſto. Itamque cognita ſua indignitate atque imbecillitate, precetur à Deo conferri ſibi

28 gratiam ad dignè verſandum in negotio tantæ dignitatis ac maieſtatis.

Tertio aduertendum eſt, in Miſſæ celebratione diſtingui poſſe ſeptem partes in quibus ſingulis quædam præcipuè ſeruanda ſunt.

Prima pars eſt, Ab initio vſque ad oblationem: in qua tũ antiquorum Patrum deſideria decet recordari, & ipſum Dominum paulò poſt venturum expectare: tum excitare animum ad lætitiam, quòd latentem, *verè tamen præſentem*, Dei Filium ac noſtrum Saluatorem ſpectaturi ſumus: tum demum attentè audire quę recitantur, fructum aliquem ex eis excerpendo, ac Spirituiſancto aditum patefaciendo ſi dignetur per vocem Sacerdotis ad nos accedere.

Secunda pars eſt, hinc vſque ad conſecrationem excluſiuè: quo tempore preces coniunctæ Domini meritis & cruciatibus, ſunt ſimul cum Sacerdote Deo fundendæ, ac quaſi libelli ſupplices pro noſtris & proximorum varijs neceſſitatibus offerendi. Reuocanda eſt etiam in memoriam paſſio Chriſti (*iuxta illud* 1. *Corinth*. 11. *Quotieſcumque manducabitis panem hunc & calicem biberis mortem Domini annunciabitis donec veniat*) eum intuendo tanquam præſentem cruci affixum, atque ſingulis rebus in eo ſe offerunt ſingula poſtulata accomodando hac ratione: vt in ſuo ſanctiſſimo ſanguine, propria anima offeratur abluenda, & ornanda ijs virtutibus quibus ei placere valeat. Secundò, in intuitione capitis ipſius compuncti ſpinis: Principes ac cæteri rerum tum humanarum tum diuinarum moderatores ei commendentur, vt pro dolore quem ſpinarum aculei infixerunt, ipſe liberet eos ab auaritiæ, & ambitionis aculeis, eoſdemque confirmet ad conſtantiam ferendam curarum acerbitatem, quam adminiſtratio ſedula offert. Tertiò, in intuitione dexteræ manus commendentur conſanguinei, affines, amici, benè meriti, vt ſuis donis cumulet ipſos ac compenſet ea ratione, quã nouerit optimam. Quarto, in conſideratione manus ſiniſtræ commendantur ij qui nos odio, & quacumque ratione inſectantur, vt eis bona rependere dignetur. Quintò, in conſideratione dextri pedis, iuſti commendantur ei, vt cõſtantiam illis ac perſeuerantiam impertiat. Sextò, in intuitione ſiniſtri pedis, oretur pro ijs qui iacent in peccato lethali: vt eos ad dextram velit transferre. Septimò, in inſpectione lateris aperti commendetur ſancta Eccleſia vt Spiritum ſuum ſanctum ad ſanctitatem ei largiatur. Octauò, in conſideratione crucis commendentur viri Religioſi, vt in perfecta ſui victoria, ipſum ſequi ducem valeant. Nonò, in conſideratione blaſphemiarum & irriſionum quibus appetitus eſt in cruce pendens: oretur pro hæreticis & Ethnicis vt ad veritatem conuerſi, deſinant ipſum blaſphemare. Decimò, in cõſideratione ſitis, quam perpeſſus eſt pendens item in cruce commendantur ij qui noſtras preces expetunt, vt ne voto fraudentur: quicumque item calamitate aliqua premuntur vt omnibus præſto ſit ſuo auxilio.

Tertia pars eſt conſecratio: In qua primum exercenda eſt fides adorando præſentem Dominum. Deinde cum attollitur ſacra hoſtia renouata olim ſubleuatæ crucis memoria, offerre debemus Chriſtum ad gratiarum actionem, & ad pœnarum deprecationem, ſimulque nos ipſos in holocauſtum perfectum, quod Deus ſuo cæleſti igne penitus abſumere dignatur.

Quarta pars eſt, memoria defunctorum: quo tempore debemus mente deſcendere ad inferna loca, ac illos qui in purgatorio detinentur commendare Deo, hoc etiam ſanctiſſimo ſacrificio pro eis oblato.

Quinta hinc vſque ad Sacerdotis communionem in qua occupandus eſt animus in conſideratione diuinę maieſtatis Chriſti, adoratione & veneratione, cum ſumma demiſſione animi, reputando quanta Angelorum multitudo nobiſcum ſit penitus indigniſſimis; ſimulque voluntatem excitando ad amorem erga eum qui præſens nobiſcum adeſt, ac familiariter verſari dignatur.

Sexta ſacram communionem complectitur; in qua decet audientem Miſſam, incitari cupiditate iungẽdi ſe Chriſto, animumque comparare perinde ac ſi reipſa particeps eſſet diuinorum myſteriorum: eundemque vnà cum Sacerdote Dominum ſuum excipere animo & voluntate.

Septima pars eſt, hinc ad finem vſque: in qua ſimul cum Sacerdote agendæ ſunt gratiæ Deo: & infinita Chriſti merita, pro innumerabilibus beneficijs quibus quotidie cumulamur, offerenda. Tandem poſt Miſſæ ſacrum petenda eſt à Deo venia pro negligentia à nobis in eo audiendo admiſſa, ſimulque agendæ ei gratiæ, quòd tanto myſterio nos intereſſe voluerit: ac demum orandus eſt, vt ſua dona tueri & conſeruare ipſe velit in nobis, & fructum ſi quem percepimus ex re diuina, perpetuum velit eſſe.

APPENDIX.

De dignitate ſacrificij Miſſæ & ſpiritali ſignificatione eorum quæ exteriùs in illius celebratione vſurpantur: tanquam motiuis ad curanda prædicta.

QVoniam plurimùm homines errant in vſu & tractatione rerum diuinarum, eo quòd illas quamuis opinione quadam conſueta & populari putent eſſe magnum quiddam; id tamen nec ſentiunt plenè nec certo ac viuo quodam iudicio ſibi perſuadent: ideo neceſſe eſt Miſſæ dignitatem (quantum licet libra mortali pondus immenſum) expendere: ſimulque, *quia valet excitandam ac exerendam pietatem*, quid Miſſæ apparatus: & in ea ſeruantur ceremoniæ ſignificent, declarare.

Prior pars, de dignitate Miſſæ.

DIuiniſſimi huius ſacrificij dignitas, vt aliqua ex parte intelligatur: primò inueſtigandum eſt quàm præſtãs & precioſa fuerit illa olim Chriſti Domini oblatio, cùm in cruce ſe ac ſua omnia pro humano genere obtulit æterno Patri. Illius enim oblationis memoria & repræſentatio vera, Miſſa ipſa eſt. Deinde finis conſiderandus eſt. Tertiò, quãti ea fiat à ſancta Eccleſia, ac quartò, quæ bona nobis adferat, tradendum eſt paucis, ſectando veſtigia cuiuſdam noſtri Patris in tractatione ſpiritalium commendati.

Dignitas ex oblatione.

PRimùm ergo coacerventur omnia quæcumque Chriſtus Dominus, verus Deus & homo, ex eo puncto quo conceptus eſt, vſque ad illud quo ſpiritum emiſit in cruce, ſiue interiora illa fuerint, ſiue exteriora; ſimulque aggregẽtur merita quæ ex talibus geſtis oriebantur: atque notetur: primò quidem numerus, ſeu quot fuerint ea quæ tribus & triginta annis ipſe geſſit, qui nullo vnquam momento temporis vacauit ab actione placita Deo, iuxta illud Ioan. 8. Ego quæ placita ſunt ei facio ſẽper.) Deinde verò qualitas æſtimetur, puta ipſa rerum natura, ipſa virtutũ præſtantia, etiam dignitate perſonæ diuinæ non conſiderata. Etenim oĩa ſunt præclariſſima quędã & maximè heroica facinora. 29

Vlteriùs conſiderentur præ cæteris quinque capita ex quibus pendet rerum geſtarum dignitas. Primum eſt, perſonæ excellentia; intereſt enim, quid à quo fiat. At quia vera excellentia ex diuina gratia exiſtit, expendendum eſt quanta ſit illius cui ſine vllo modo & menſura tantùm gratiæ impertitum fuit, vt eius affluentia, tanta in genus humanum copia redundauerit. Secundùm eſt, perſonę conditio & ſtatus libera ſit necne, pro arbitrio quid, & vt libet

aggrediatur, an ex alterius voluntate. An ſit vt extorta ſeruitus, an liberum obſequium. Chriſtus verò teſtabatur ſe ſingula facere vt Patri obtemperaret. In quo voluntatio obſequio quis alacritatem, integritatem, conſtantiam ſatis cogitare poſſit præter ipſummet Chriſtum, qui illud eſſe cibum ſuum prędicabat, & calicem ſibi à Patre datum? Tertium eſt, animus cum ſcilicet quis commodo ſuo ducatur: an vt alijs opem ferat, ſuiſve an alienis: an charitate, an alia quapiam re moueatur. Quæcumque autem Chriſtus faciebat, ex maxima charitate erga nos alienos, & inimicos faciebat. Quartum eſt finis; nam quæ ad finem referuntur, eò ſunt præſtantiora, quo finis ipſe fuerit præſtantior: diuina autē gloria, nobilior finis eſſe non poteſt. Hæc vna ſemper ante oculos Chriſto Domino verſabatur, nihil agebat aliud, quam vt Patri reſtitueret, occupatum per iniuriam, ab inimico ſuo hominum principatum. Quam putas gratiam iniret à patre mortali filius, qui tyranno eiecto, illum expulſum ac profugum in regio ſolio reponeret. Quintum, eſt modus actionis: an remiſsè & negligenter, an cum cura & contentione virium quidpiam fiat. Saluator verò noſter, cùm plurimum poſſet, qua maxima potuit contentione cunctiſque animi & corporis viribus res innumerabiles & præclariſſimas effecit.

... ad extremum ponderetur tot ac tantorum obſequiorum fructus & merita, nobis à Chriſto Domino fuiſſe donata. Atque ob oculos verſetur nobis Saluator ipſe pendens in cruce, ac illa omnia, ſeque totum Patri optimo offerens, ac præmia quæ ſibi debentur, *ſùm ipſe illis non indigeat*, in nos conferri poſtulans hoc ferè modo. Et quidquid ſum, quidquid geſſi, ſicut ſuæ diuinæ benignitatis partus eſt, ita ſuæ gloriæ volo dedicatum eſſe, offeroque ac dedico. Si gratiam vllam putas referendam, ego beneficio tuo ſatis abundo, ſunt mihi egenes ac mendici fratres, in eos ſi qua mihi debentur præmia, precor vt conferas: illis omnia mea dono, illos meo loco conſtituo, tibique commendo. Huius autem obligationis Miſſa eſt viua quædam ac vera repræſentatio. Non enim inducuntur hic fictæ, *vt in fabulis*, perſonæ: ſed ipſemet qui olim actor fuit, eandemque inſtaurat oblationē. Quamquam ſunt quædam inter vtramque diſcrimina: primum in tempore: illa ſemel facta, hęc quotidie, & ſingulis pene fit momentis. Secundum in loco: illa Ieroſolymis, hæc vbique terrarum & gentium, & eodem tempore diuerſis in locis. Tertium in modo: olim enim oblatus eſt Chriſtus patiens ac cruentus; nunc offertur impaſſibilis ſine vlla ſanguinis effuſione: & olim palam, nunc ſub venerandis ſpeciebus panis & vini. Itaque oblatio quidem eſt omnino, ſuntque nunc omnia quæ geſta olim ſunt in Caluariæ monte, attamen differentiæ ſunt eæ quas commemoramus.

Dignitas Miſſæ ex fine.

30 SEcundò, principaliter conſiderandus eſt Miſſæ finis, quo continentur cauſæ, cur Dominus noſter voluerat eam oblationem tam ſæpe renouari; quæ ſunt trium generum; nam aliæ Deum, aliæ Chriſtum, aliæ nos reſpiciunt.

Primum genus igitur pertinens ad Deum, eſt vt ſanctiſſima Trinitas tantò maiore gloria ac delectatione quaſi efficiatur. Delectatione quidem quia dubium non eſt, quin Deus optimè perſpectas habeat egregias Chriſti virtutes, quas tum in reliqua vita, tum præcipuè in ſupremo illo actu inter cruciatus oſtendit, longè maiorem ex ijs, *vt nos loquimur*, iucunditatem, quàm ex Iudæorum ſceleratorumq; omnium impietate, moleſtiam hauſerit. Quare ſicut Principes recepti volunt hiſtorias quas ſemel cum voluptate ſpectarunt, ita Deo placet iucundiſſimum illud Domini noſtri ſacrificium ſæpe repræſentari. Gloria verò, quia hoc maximè modo Saluator noſter ſignificauit ſe omnia referre accepta Deo, ſicut fiebant olim ſacrificia, vt ijs homines bonorum omnium authorem Deum eſſe, grati teſtarentur.

Secundum genus pertinet ad Chriſtum, vt renouet honoriſſimos triumphos, quos ex hoſtibus retulit. In tabulis alij vel in parietibus ſuos appingunt, vt qui triumphare ſemper non poſſunt, frequenti reportati honoris recordatione præſenti delectentur. At Chriſtus, qui potuit quæcumque voluit, & cui honor æternus ideo debetur quòd retulerit eam victoriā, cuius fructus eſt æternus, viam quoque excogitauit, qua perpetuum ageret triumphum.

Tertium genus pertinet ad nos: ac primò, ad impetrandam nobis veniam peccatorum; Secundò, vt dona tum diuina, tum, *ſi ita expediat*, humana impetremus. Tertiò, vt gratias de beneficijs quàm aptiſſimas agere Deo poſſimus, nam eiuſmodi olim fuit ſacrificiorum cauſa. Quartò vt certas peccatorum pœnas, quæ in hac vita, vel poſtea in purgatorio dandæ eſſent, deleamus.

Dignitas Miſſæ ex ijs quæ fiunt ab Eccleſia.

TErtiò, principaliter conſiderandum eſt quanti hoc ſacrificium fiat à ſancta Eccleſia, quæ Chriſti ſponſa eſt & æqua æſtimatrix. Id autem apparet ea diligentia qua vtitur in illo pro dignitate quantum poteſt tractando. Quæ diligentia innoteſcit primò, ex miniſtrorum eiuſdem ſacrificij delectu, quos Eccleſia ipſa vult 1. genere, natos ex legitimo coniugio, 2. ætate, iam ſatis maturos, 3. corpore nō debiles nec deformes 4. fortunis, vt certum habeant victum, vel paupertatem voluntariam ſequantur. 5. fama & opinione probatos. 6. moribus caſtos, *propterea obſtringit illos caſtitatis voto ſolemni.* 7. pietate erga Deum ardentes, atque aſſiduos. Quos & vult multum temporis in diuinis laudibus quotidie inſumere. 8. non ſtatim eos conſtituit in ſacerdotio, ſed lentè promouet per multos gradus, in quibus ſingulis pulcherrimis ipſos conſecrat ritibus. 31

Secundò apparet ex locis quæ ad hoc ſacrificium Eccleſia comparat. Quò ſpectat magnificentia ornatuſque templorum, eorumdem conſecratio, ac altaria inſtructa pulcherrimis marmoribus, auro, argentoque, ac veſtibus ornata pretioſis. Tertiò, apparet ex pretio, pulchritudine, elegātia & religione ſacrorum vaſorum, ac panniculorum quibus eadem Eccleſia vtitur in ipſo ſacrificio. Quartò, ex quibuſdam alijs rebus extrinſecis, vt ex muſica tum ſonorum, tum vocum; ex odoribus thuris ſuffitu, multitudine luminum. Quintò ex commemoratione Sanctorum, tanquam egregiorum Ducum, Imperatorem in triumpho comitantium.

Sextò, ex ritibus quos in toto Miſſæ ſacro vult varios adhibere. & ex ea reuerentia, qua antequam Sacerdos ad altare aſcendat, vult ipſum vnà cum populo publicè de peccatis confiteri: & dum id ipſum ſacrum peragit, toties altare oſculari, genu flectere, manus in varias figuras formare. Ac demum ex ipſa tota ſacrificij ſerie: in qua velut compendio pulcherrimè vita & mors Chriſti ante oculos ponitur.

Dignitas Miſſæ ex bonis quæ nobis adfert.

QVartò, principaliter conſideranda ſunt bona quæ nobis ex hoc ſacroſancto myſterio proueniunt omnium generum non honeſta ſolùm atque vtilia, ſed etiam iucunda. Primò, honor magnus eſt à Chriſto triumphante, quoſdam velut honorarios ſpectatores adhiberi, vel tanquam intimos familiares in conuiuium admitti, cum quibus ſua communicet arcana. Secundò, Vtilitas magna eſt, quæ accipitur. Tum ex precibus, quæ cùm in Miſſa pro ijs præcipuè qui adſunt fundantur, ſunt iiſdem maximè ſalutares: tum ex opportunitate, ſingularia aliqua dona impetrandi in ea celebritate, in qua Chriſto triumphanti obuiā occurrimus, eumque honorificè quantum poſſumus excipimus ac proſequimur. Cuiuſmodi tempus & occurſus apud mortales, ad impetranda quælibet beneficia opportuniſſima cenſentur. Tum ex eo, quòd eleuantur noxæ veniales. Tum ex eo quòd præparentur ad contritionem illi qui mortiferis obſtringuntur. Tum ex eo quòd remittatur aliquid etiam illius pœnæ quæ debebatur peccati. Adde quòd in Miſſa audiamus varia ſacræ paginæ documenta, quibus modum vitæ rectè inſtituendæ & emendandæ edocemur. Tertiò, iucunditas & delectio multiplex accipitur, non modo quā etiam corporalis. Nam multa ſunt, quæ oculos piè delectant in apparatu atque ornatu ſacræ aræ & Sacerdotis. Deinde aures præter muſicam, oblectant, quæ ex ſacris libris recitantur. Tertiò odoratus ſpiritualis maximè afficitur ex odore ſuauiſſimo ſacrificij qui vſque ad diuinas nares (ſi ita loqui liceat) aſcendit. Quartò, ſingulari ac proprio quodam modo ſpiritalis guſtatus oblectatur in conuiuio pinguium, vbi cœleſtis ille agnus apponitur ſumendus. Quintò, iucundiſſimè tactus ſpiritalis afficitur in animæ cum ſuo Domino ſuauiſſima coniunctione, caſtiſſimoque cœleſtis ſponſi oſculo ac complexu. 32

Appen-

Appendicis pars poſterior, in qua explicatur quid inſtrumenta Miſſæ, veſtes Sacerdotis ipſiuſque Miſſæ partes, & cæremoniæ ſignificent.

33 PRimò Altare ad Miſſam tanquam verum ſacrificium, neceſſarium eſt, & crucem repręſentat in qua immolatus eſt Chriſtus. Secundò, veſtes ſacræ Sacerdotis & altaris, adhibentur in Miſſa, vt in publica & ſolamni actione, ad Chriſti cruciatus ſignificandos. Tertiò, crux in altari eſt, quia in actione ſolamni vexillum regis proponitur, tum etiam vt in memoriam reuocet cruciatum Chriſti. Quartò, adſunt candelæ accenſæ, tum religionis cauſa, tum quia lumen ſignificat, quod cœlaſtis magiſter per ſupplicia quæ paſſus eſt eruit nos de poteſtate tenebrarum, illuminant omnem hominem venientem in hunc mundum. Quintò adhibetur liber, quia in tanta re, ita debet abeſſe temeritas, vt etiam quæuis pericula vitentur.

De habitu, & veſtibus Sacerdotis.

SAcerdos operans lactis, Chriſti perſonam repræſentat. Ac 1. tonſura ſignificat ſpinaam coronam, 2. amictus, velamen illud quod Chriſti oculis obtentum eſt, 3. linea tunica, veſtam albam qua indutus eſt ab Harode, 4. cingulum, funes quibus medius conſtrictus eſt in horto, 5. manipulus, vincula quibus ſacræ manus tanquam nefarij hominis adſtrictæ ſunt, 6. ſtola, funes qui vt tutiùs deduceretur collo ipſius diuino inſerti ſunt, 7. caſula, veſtem purpuream, 8. crux in pectora ac humeris, eam crucem quam Chriſtus geſſit, & quam ſemper expetiuit, ſemperque ante oculos habuit, 9. calix, acerbum cruciatuum calicem quem noſtri cauſa exhauſit, 10. ſacri panni qui applicãtur in altari, ſindonem & linteamina quibus obuolutum eſt ſacrum corpus ipſius. Cùm ergo ad altare vides accedere Sacerdotem, agnoſce in eo Chriſtum, qui noſtris peccatis onuſtus, noſtra carne veſtitus, acceſſit ad crucem, in eaque cuncta illa depoſuit ac deiauit.

De cæremonijs, & partibus Miſſæ.

34 PRimò introitus ſignificat vota & preces ſanctorum Patrum, 2. Κύριε ἐλέησον, id eſt Domine miſerere, miſeriam generis humani ante Chriſti aduentum: & quantopere omnia quodammodo expeterent & implorarent miſericordiam, 3. Gloria in excelſis, ortum Chriſti, & Angelorum lætantium cantus. 4. ſalutatio populi, cum Dominus vobiſcum: tum nos admonet debitæ attentionis, tum ſignificat varias Chriſti manifeſtationes, poſtquam natus eſt: vt paſtoribus, regibus, Simeoni, Annæ, & quæ poſt reſurrectionem contigerunt. 5. oratio quæ ſubſequitur, aliæque multæ quæ in toto Miſſæ ſacrificio recitantur, ſignificant frequentes à Chriſto pro hominibus fuſas preces æterno Patri, præſertim 30. illis annis quos omnes ante Baptiſmum in hac vita re traduxit. 6. lectio epiſtolæ indicat doctrinam Apoſtolorum, antiquæ legis, Prophetarum & Ioan. Baptiſtæ. 7. graduale, priuatam Chriſti doctrinam qua diſcipulos Petrum Andream, Philippum, Nathanaelem inſtruxit. 8. Alleluya, id eſt, laudate Deum: lætitiam de Chriſti ad nos aduentu & eius reditu ab inferis. 9. transfertur liber à dextra parte ad ſiniſtram: quia ſicut Iacob commutauit manus ſuper filios Ioſeph, ita dextra Dei, quæ olim ſuper Hebræos porrigebatur, propter eorum mala merita, translata eſt ad Gentiles. Et quia Chriſtus venit, peccatores qui erant à ſiniſtris, vocaturus ad dextram. 10. Euangelij recitatio refert publicam Saluatoris doctrinam, ad cuius titulum reſpondetur, Gloria tibi Domine: quia per eam doctrinam cognitus eſt Chriſtus. 11. initio Euangelij cruce ſignatur frons, os, & pectus, vt non pudeat Dominum ſectari, ſed vt omnes legem & doctrinam ipſius palam & in fronte circumferant, neque ſolùm contineant pectore reconditam, ſed etiam confiteantur, neque ſolùm in ore conſiſtat, ſed & in corde. 12. ſtantes Euangelium audimus, vt paratos nos oſtendamus, & monitis parere diuinis, & pro fide quæuis ſupplicia perpeti. 13. Recitato Euangelio Sacerdos lecta in libro verba oſculatur in ſignum deuotionis: cum qua excipi debet mente, & exceptum conſeruari ſemen diuini verbi. 14. Reſpondetur ad finem Euangelij, Laus tibi Chriſte, quia hic ſuo ore, diuina recitata nos docuit. 15. Symbolum Apoſtolorum ſignificat diffuſam per mundum Chriſti doctrinam, & conuerſionem Gentium ad veram religionem. 16. Tacitæ & ſecretæ preces ſignificant tum illud tempus quo Chriſtus latuit, tũ & occulta conſilia Iudæorum de eius nece. 17. Oblatio hoſtiæ & calicis vna cum ijs precationibus quæ tunc adhibentur, oſtendunt Chriſti voluntatem, qua ſe alacriter aſſiduè patri pro humani generis ſalute offerebat, præſertim autẽ preces in horto fuſas, cùm dixit: Non mea voluntas, &c. 18. Ablutio manuum, Chriſti innocentiam: quam vt teſtaretur Pilatus, manus lauit. 19. Præfatio, ingreſſum Domini triumphantis in vrbem Ieroſolymam, ſimulque laudes quibus ab Angelis perpetuò celebratur in cœlo, cum quibus nos in terra voces ſociamus. 20. Canonis tacita lectio, Chriſti Domini inter cruciatus & contumelias ſilentium, qui velut agnus coram tondente ſe, obmutuit. 21. Sacerdos cùm primum orans dicit Memento, &c. reuocat nobis in mentem Chriſti preces in horto, mœſtitiam illam, & ſudorem cruentum, quo reſperſus eſt, cùm ſibi noſtra peccata ante oculos poſuit. 22. Cùm Sacerdos hoſtiam manibus accipit, ac deinde calicem, & ſuper ea bene precatur, ſignumque crucis format, & oculos tollit in cœlum; auguſtiſſimi & altiſſimi myſterij maieſtatem oſtendit, transſubſtantionis ſcillicet, panis ac vini in Chriſti corpus & ſanguinem: quæ primùm facta eſt in ſuprema cœna: cùm gratias Chriſtus leuatis in cœlum oculis agens, ſacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentum inſtituit. 23. Eleuatio Chriſti corporis & ſanguinis, crucis erectionem repreſentat, & effuſum Domini ſanguinem ad abluendas animarum noſtrarum labes. 24. Tempus quod hinc vſq; ad hoſtiæ fractionem intercedit, & illæ cruces & cęremoniæ, ſignificant tempus quo Dominus fuit in cruce. 25. Cùm dicitur iterum memento, & fit memoria defunctorum, ſignificatur Chriſtum memorem fuiſſe Patrum, vt eos liberaret, 26. Pectoris tunſio cum ijs verbis, *nobis quoque peccatoribus*, ſignificat boni latronis conuerſionem, centurionis, aliorumque timorem qui reuertebantur percutientes pectora, ſua & teſtabantur: Verè filius Dei erat iſte.

Oratio Dominica, preces Chriſti in cruce, & ſeptem quæ eo tempore dixit verba ſignificat. 28. hoſtiæ fractio mortem Domini, & animę a corpore ſeiunctionem. 29. Mixtio hoſtiæ cum ſanguine, lateris vulnus: ex quo ſanguis & aqua profluens corpus totum reſperſit. 30. Communicatio Sacerdotis, Chriſti ſepulturam, & intimam coniunctionem Domini cum Sancta Eccleſia, quam ſibi ſuis cruciatibus peperit. Ea quæ præcedunt, vt, Domine non ſum dignus, &c. oſtendunt quanta cum præparatione tantum ſacramentum ſit ſuſcipiendum. 31. Cantus poſt communionem & reliquæ partes, ſignificant lætitiam poſt Chriſti reditum ex inferis, & gratias pro beneficio Deo agendas. 32. Dimiſſio populi per formulam illam *Ite Miſſa eſt*, aſcenſum Domini in cœlum, quem populo nunciat Sacerdos, vt Angeli olim Apoſtolis. 33. Benedictio, Spiritusſancti aduentum & ſupremum iudicij diem. 34. Euangelium ſancti Ioannis promulgationem diuinæ legis Pentecoſtes. In hoc enim Euangelio myſteria ſanctæ Trinitatis, & Incarnationis continentur quæ ſunt præcipua & propria religionis Chriſtianæ. Atque hæc paucis attigiſſe ſufficiat, pro quotidiana praxi.

CAPVT III.

De obligatione abſtinendi in die feſto ab operibus ſeruilibus, nonnulliſque alijs.

SVMMARIVM.

35 *Quæ opera ſeruilia prohibita ſint ab Eccleſia in die Feſto.*
36 *Quæ non ſunt de ſe ſeruilia, non ſunt cenſenda fieri talia ex eo, quòd principaliter exerceantur ob lucrum.*
37 *Pulſare inſtrumenta muſica, dare conſilium, & ſtudere non ſunt die feſto prohibita.*
38 *Iter facere in die feſto, quo modo ſit, aut non ſit licitum.*
39 *Scribere in die feſto etiam lucri gratia, non eſſe prohibitum.*
40 *Explicatio dubij de actu tranſcribendi.*
41 *Explicatio alterius dubij de actu pingendi.*
42 *Actus non ſeruiles in die feſto prohibiti.*

43 *De mercato, quid eo nomine intelligi poſſit.*
44 *De placito, quid ſit & quatenus prohibitum ſit, vel non ſit in die feſto.*
45 *Explicatur dubiorum & nonnullis actibus forenſibus, an ſint prohibiti.*
46 *De iudicio ad pœnam prohibito in die feſto.*
47 *De iuramento ſimiliter prohibito.*
48 *De prima cauſa excuſante opera in die feſto prohibita, quæ eſt cultus diuinus.*
49 *De ſecunda, quæ eſt pietas.*
50 *De tertia cauſa, quæ eſt neceſſitas.*
51 *De quarta cauſa, quæ eſt occurſus lucri tranſitorij.*
52 *De quinta cauſa, quæ eſt conſuetudo.*
53 *De ſexta cauſa, quæ eſt materiæ paruitas.*
54 *De ſide excuſante.*

Eccleſia præcepto audiendi Miſſam coniunxit nonnullorum prohibitionem eamque pariter ſub mortali ax Caiet. in verbo Feſtus dies, cap. 1 Ratio eſt, quia datur de actu religionis virtutis præſtantiſſimæ & in finem præſtantiſſimum diuinum inquam cultum. Vnde illius violatores infirmum à Prælatis coercentur comminatione excommunicationis: non ſine ratione, præſertim cum in veteri Teſtamento violatio Sabbathi tanta ſeueritate puniretur, vt pa… illud Numerorum 15. verſus finem quod in aenus ligna colligere in die Sabbathi, iuſſu Dei lapidatus ſit.

PARS PRIOR CAPITIS.

In qua traditur quænam ſint opera prohibita fieri in die feſto.

35 Non ſolùm igitur opera omnia ſeruilia, ſed etiam nonnulla alia prohibita ſunt in die feſto. Ac quoad ſeruilia notandum eſt, hoc præcepto prohibita cenſeri ſolùm ea quæ talia ſunt propriè, non verò ea quæ talia ſunt metaphoricè, vt peccata quibus ſeruitur dæmoni. Ita notant Caiet. *in memorato cap. 1. & 2. 2. quæſt.* 122. *artic. 4. columna 2.* Sotus 2. *De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 4 circa 3. argumentum,* & Couar. 4. *variarum reſolut. cap. 19. verſus finem* Iam propriè ſeruilia dicuntur illa, quibus ſerui diſtinguuntur à liberis, ſeu ad quæ ſerui deputati habentur iuxta Caiet. locis citatis: aut in quibus vnus homo ſeruit alteri, iuxta D. Thomam in illo articulo ad 3. & Sotum loco cit. ſeu quæ propriè ſeruis conueniunt iuxta Nauarr. in Enchir. cap. 13. numero 3. Adeo vt illa propriè dicantur ſeruilia, quæ de ſe talia ſunt, vt etiamſi per liberos nonnunquã exerceantur, ſeruorũ tamen ſint propria.

Ad quod intelligendum pleniùs, habenda eſt in memoria diſtinctio illa, quam notant Caiet. & Sotus locis citatis præter alios Azor refert *in 2. parte ſuæ ſummæ lib. 1 cap. 28. quæſt. 1.* quòd inter opera exteriora ſeu corporalia quædam ſint ſeruilia ex ſuo genere, quæ ſcilicet ſeruorum ſunt propria, vt fodere, arare, ſuere, & cætera, quorum exercitium ſerui habere ſolent deputati, mechanicaque dicuntur, eo quòd artes mechanicæ (*quæ à liberalibus diſtinguuntur*) in illis dirigere debeant operantem. Videri poteſt Suarez *tomo 1. de religione lib. 2. cap. 20.* Quædam verò genere ſuo ſunt libera, cuiuſmodi cenſentur illa in quibus artes liberales dirigere debent agentem, vt numerare, cantare, docere, ſcribere, cõſilium dare. Quædam denique ſunt opera communia: et poſtea quæ tam à liberis, quàm à ſeruis communiter exercentur, vt iter conficere, pila ludere, tripudiare: ex quibus ſola prima opera ſunt hoc præcepto vetita, adeout reliqua (niſi obſiet mala circunſtantia) ſint licita in die feſto: exceptis nonnullis poſtea explicandis: quæ licèt ſeruilia non ſint, prohibita ſunt tamen.

Sed verò in quæſtione verſator, An ea quæ non ſunt ſuo
36 genere ſeruilia, reddantur talia, per hoc, quòd fiant principaliter pecuniæ ſeu mercedis, ſtipendiive cauſa. De qua in vtramque partem plures authores Azor loco cit. & Suarez in præced. cap. 19. referunt. Negantis autem, quam illi & recentiores communiter ſequuntur, fundamentum eſt; quòd in die feſto ob lucrum operari, non inuenitur aliter prohibitum in Eccleſia, quàm prohibitione operis ſeruilis, paucis exceptis de quibus poſtea. At opus eo ſolo nomine quòd fiat lucri gratia non eſt cenſendum ſeruile, ergo nec prohibitum hoc præcepto. Minor ex eo confirmatur, quòd nemo dixerit extra diem feſtum docere Theologiam aut concionem habere ad populum, aut conſilium dare, aut alia id genus munia exercere, propterea ſeruilia eſſe quòd accipiatur ſtipendium illa exercentibus aſſignatum. Intentio igitur & ſpes lucri non facit vt opus quod aliàs ſeruire, non eſt ex ſuo genere, cenſeri debeat ſeruile, & prohibitum hoc præcepto. Quare opus quodcumque quod licitè fieri poteſt in die feſto ſine quæſtu, poteſt etiam fieri ob lucrum. Adeoque ſi iuſta aliqua de cauſa aliquod opus ſeruile alicui permittatur exercendum aliquo die feſto: non magis violabit hoc præceptum qui ob lucrum exercebit, quàm qui gratis. Ex qua vniuerſali doctrina, quam Suarez pluribus loco citato perſequitur: multa in particulari inferre licet.

Primum eſt, eſſe quidem illicitum in die feſto arare, fodere, ſuere, & cætera huiuſmodi facere, quæ ſunt ex ſuo genere ſeruilia; ſed *tunc quemadmodum docet in Enchir. cap. 13. numero 14. expreſſe Nauarrus;* licitum eſſe pulſare organa & alia muſica inſtrumenta, aliaque facere (niſi conditio aliqua vitioſa obſtet) quæ non ſunt opera ſeruilia, nec continentur numero eorum operum non ſeruilium, quæ ſpecialiter prohibentur, inferiùs tractanda: proceditque iſtud non ſolùm cum ipſum fieret ob recreationem animi; ſed etiam cum principaliter ob lucrum, quandoquidem vt prædictum eſt, non efficitur inde ſeruile. Vbi aduerte obiter canere voce, aut in ſtrumentis non cenſeri ſeruile, quia ordinatur de ſe ad animi leuamen, & oblectationem: nec item tripudiare, quod illi coniungitur: quia eſt quædam corporis cooperatio ad exultationem, & gaudium animi: quo fit vt neutrum cenſeatur hoc præcepto prohibitum; ſiquè malum ſit contrahere aliunde maliciam, quàm ex illius tranſgreſſione. Videri poteſt Suarez in eodem lib. *2. cap. 27. num. 4. & ſequent.* 37

Secundum eſt, quòd poſſit quis in die feſto dare conſilia, vt faciunt Aduocati: cùm id quoque nec ſeruile ſit, nec aliàs prohibitum ex *Caiet. in verbo, feſtos dies, cap. 1. & Soto in memorato artic. 4. verſus finem.* Nec obſtat *ex antedictis*, quòd id fiat ob pecuniam, quod etiam notant Sotus ibidem, ac Nauar. in præced. num. 12.

Tertium eſt, quòd poſſit quis ſtudere in die feſto, ac docere quamcumque ſcientiam non vetitam etiamſi id faciat lucrum, prout ex Panormit. habet Azor in præced. cap. 27. quæſt. 3.

Quartum eſt, licere (intellige, dummodo Miſſa audiatur) iter facere in die feſto. Quanquam non deſunt qui malunt id referendum potiùs ad receptam conſuetudinem: tanquã iter facere ſit opus ſeruile, ideoque illicitum alioqui in die feſto. Cuius contrarium ex profeſſo Suarez tenens in eod. c. 27. initio, concedit nihilominus id locum habere, cùm iter confici nequit ſine magno labore & opera in parandis ijs quæ ad illud ſunt neceſſaria: et cùm imponenda ſunt iumentis, & curribus ſeu plauſtris onera quæ deferantur: quod etiam Azor attigit in ſeq. quæſt. 8. Qualiter autem excuſari poſſint agaſones iter facientes cum iumentis, aut curribus onuſtis, docebitur in ſeq. parte huius capitis. 38

Quintum eſt, licere in die feſto aucupio, venationi, aut piſcationi inſiſtere. Talia enim opera communia ſunt ſeruis & liberis vt ſatis patet ſi fiant ſolùm cauſa recreationis. Non obſtare verò quòd lucri cauſa fiant concedit Nauarrus in præcedenti numero 11 & patet ex eo quod habitum eſt, id non reddere illicitum, in die feſto opus quod aliàs non eſt in eo prohibitum. Attamen ille peccabit mortaliter, ex eodem Nauar. ibid. qui ea de cauſa omiſerit audire Miſſam. Adde nec iſtiuſmodi excuſationi locum eſſe, quando ad talia opera adiuncta ſunt alia laborioſa, quæ cenſentur de numero ſeruilium eſſe ſicut ad piſcationem quamdam ſunt hæc, retia parare, tendere, reficere, lauare. In quod notat Azor ibidem quæſt. 7. argumento ſumpto ex cap. Licet, De ferijs, vbi cauſa neceſſitatis aut vtilitatis, permittitur quædam talis piſcatio: qua permiſſione nihil opus eſſet, ſi illa in die feſto liceret. Accedit, quòd tam piſcari quam venari, eo nomine cenſeantur opera eſſe genere ſuo ſeruilia, quòd nobis communia ſint cum beſtijs, nec ad animi perfectionem pertineant. Qua de re videri poteſt Suarez in eodem lib. 2. cap. 28. vbi etiam docet eſſe idem iudicium de actu bellandi quoad executionem: non autem quoad ordinationem neceſſariorum ad illam: quæ ordinatio eſt opus mentis potiùs, quàm corporis, & dominorum potiùs quàm ſeruorum propria.

Sextum eſt, quòd liceat ſcribere in die feſto, cùm id nec ſit ex ſuo genere ſeruile, nec de numero aliorum operum prohibitorum: quod poſterius patebit ex ijs quæ dicentur poſtea de iiſdem prohibitis. Prius verò probatur, quia licet concedatur, quod ſcribere non ſit opus de ſe liberum: ſed ſolum ſit commune, *quemad. docent. Caiet. 2. 2. quæſt. 122. artic. 4. col. 6. in medio, & Sotus in citato art. 4. ſub finem explicantibus* 39

iu

Digitized by Google

tiæ cauſa: tamen, vt bene idem Caiet. ait, opus ſcribendi ſic dignum eſt homine libero, vt huic vitio detur, ſi illud per ſe exercere nullomodo queat. Nec certè quiſquam eſt qui iudicet ſeruile eſſe illud vſurpare ad docendum, vel ad aperiendam alteri mentem ſuam prout fit per literas, vel ad dandum conſilium abſenti. Adde quòd exercitium illius nõ inſtituatur ad perficiendam materiam aliquam, ſicut exercitia operum mechanicorum, quibus materia externa tractatur, vt ipſa ſecundùm artis præſcriptum formetur. Non obſtare autem quòd quis ſcribat ob lucrum, expreſſit Nauar. in eodem cap. 13. num. 12. eo fundamento innixus, quòd nullum opus ſua natura & conditione liberale, tranſeat in ſeruile, eo ſolo nomine quòd lucri gratia fiat. Videri poteſt Suarez in ſupra memorato lib. 2. cap. 14.

40 Dubium autem eſt, *quod idem Suarez tractat in ſequenti cap. 25. vt & Azor in citato cap. 27. quæſt. 2.* de actu tranſcribendi verum tanquam opus ſeruile, prohibitus ſit in die feſto. Cuius partem affirmantem tenent quidem Caiet. in memorata col. 6. & Nauar. in eod. cap. 13 num. 14. ſed pro negante quam ſequuntur Azor & Suarez: atque, *vt hic habet num. 2.* recentiores Theologi frequentiùs: facit quod tranſcribere nõ ſit aliud quàm ſcribere: vnde ſi hoc ſit de ſe licitum in die feſto, erit & illud: præſertim ſi non omittantur quæ tunc facienda ſunt nempe ſi audiatur Miſſa, nec concio & veſpertinæ preces, de conſuetudine loci audiendæ, negligantur. Et certè durum eſſet damnare peccati mortalis ſcholaſticos qui lectionem quam in claſſe non exceperunt, aut etiam alterius quàm ſui præceptoris dictata ſibi commodè tranſcribunt in die feſto. Nec ratio eſt, quin ſi licitè pro ſe id poſſunt, pro alijs ſimiliter poſſint. Id quod Azor fatetur ſimpliciter quoad ſcholaſticos qui in die feſto tranſcribunt etiam mercede ſtipendiòve accepto ad ſubueniendum ſuæ neceſſitati. Quoad illos verò qui ex officio exercent tranſcribendi munus, tanquam opus artis quam factitant, victus quærendi ac lucrandi cauſa (copiſtas vulgo vocant) non ita fatetur ſed tantùm vult per vrgentem perſonarum aut negotiorum neceſſitatem, facilè à peccato excuſari. Id probans ex eo quod Romæ talibus, *copiſtis inquam*, exercitium officij ſui permittatur impunè. Cur autem tales non videantur ſimpliciter excuſandi, & reſpectu eorum videatur inclinandum in Caiet. ſententiam, ratio eſſe poteſt, quòd lucro ſic inhient, vt ſectando ipſum effectu quodam mechanico, non minus vacent prædicto exercitio diebus feſtis, quàm profeſtis ſicque opus liberale exerceant tanquam ſeruile, in quo poteſt perinde peccatum eſſe, ac in eo quòd quis vxorem propriam cognoſcat tanquam alienam.

41 Alterum adhuc ſupereſt dubium de exercitio pingendi, quod Azor in ſeq. quæſt. 6. bene explicat diſtinctione. Inquiens cùm negari non poſſit artem pingendi mechanicam eſſe, nec item negari poſſe, eam lucri præſertim gratia exercentem, pingendo facere opus ſeruile (quod pluribus tractat Suarez in eodem lib. 2. cap. 26.) pingentem verò tantùm gratia reficiendi animum aut addiſcendi, non cenſeri opus ſeruile exercere, proptereaquòd in eo ſpectat ſpiritalem animi perfectionem: nempe recreationem honeſtam aut inſtructionem & peritiam, quæ de ſe eſt quid liberale. Quo nomine, aliquot alijs authoribus citatis, excuſat à peccato iuuenes, qui cupidi diſcendæ artis pingendi, diebus feſtis pulchrè pictas alicubi imagines Sanctorum aut Principũ, intentis oculis & animis intuitu imitantur pingendo. Aduerte tamen quod in fine citati cap. indicat Suarez, hoc eſſe verum, cùm fit ſolummodo ad memoriam iuuandam, vt talis imaginis idolum poſtea poſſit mente perfectè formari, quale id ad diſciplinam liberalem accedit: non eſſe autem ſi fiat ad eas tranſſumendas pingendo, quia non minus ſeruile eſt, *inquit ille*, pingere ad imitationem ſenſibilis exemplaris poſiti ob oculos, quam ad imaginem internam propriæ mentis.

Excuſat quoque (citatis Caietano & Armilla) Azor, eum qui in charta quo modo ſit aliquid fabricandum deſcribit ac deſignat ad inſtruendum aliquem de opere futuro, quia & id ad diſciplinam pertinet, potius quam ad operis machinationem; ideoque actio potius eſt ſpectans ad animum & liberalis, quàm ad corpus, & ſeruilis.

De mercatu, & alijs operibus liberalibus prohibitis in die feſto.

42 IAm quoad opera non ſeruilia in die feſto prohibita notandum eſt quatuor haberi in cap. 1. De ferijs: quæ ſunt mercatus, placitum, iudicium ad mortem, vel aliam pœnam ciuilem, & iuramentum in iudicio interpoſitum: niſi interponatur cauſa pacis aut neceſſitatis: quintum autem quod videretur addendum ex cap. finali, De ferijs, puta ſtrepitus iudicialis, reducitur ad 2. & 3. prædictum, prout Caiet. indicat in verbo Feſtos dies, cap. 1. verſu Quoad 3.

Atque de mercatu notandum eſt ex eodem ibidem: poſſe eo nomine intelligi primò nundinas, quæ ſemel, aut bis in quolibet anno fiunt iuxta diuerſorum locorum mores; in eaque acceptione derogatum eſſe huic præcepto per contrariam cõſuetudinem, vbi ipſa inualuit, nec à Prælatis quibus cognita eſt reprehenditur: ita vt quamdiu noua prohibitio non obſtiterit, liceat ſecundùm illam agere ex Nauar. *in Enchir. cap. 13. num. 8. & Angelo in verbo Feria, num. 21.* exditis tamen diuinis. Nunquam enim talis conſuetudo ſic introducitur, vt Miſſa poſſit omitti abſque ſpeciali neceſſitate. Ideo autem rationabilis cenſetur talis conſuetudo, quòd ruſtici ſoleant tantùm diebus feſtis confertim venire ad oppida pro emptione neceſſariorum. 43

Intelligi ſecundò poſſe quaſi nundinas, quæ ſemel bis aut ter in hebdomada alicubi fieri conſueuerunt, dum vulgares homines ad forum deferunt oua, pullos, fructus, &c. In quo ſenſu huic quoque præcepto ſimiliter derogatum eſt; niſi quòd multis in locis in alterum diem, ipſæ quaſi nundinæ mutari ſoleant, ſi in feſto contingant. Id quod ſeruandũ eſt, quoad fieri poteſt: & curandum ne de nouo contraria conſuetudo inducatur, & ne introducta extendatur.

Intelligi poſtremò poſſe, quoſcunque actus, ſiue emptionis & venditionis, ſiue locatio & conductionis, ſiue cuiuſcũque alterius eiuſmodi. In qua acceptione negari non poteſt quin quoad pleraque ſit hodie huic quoque præcepto derogatum conſuetudine: videmus enim diebus feſtis vendi & emi panem, vinum, herbas, fructus, carnes, & alia ad vſum illius diei neceſſaria. Itemque ſutores, ſartores, alioſque ſimiles opifices, ruſticis vendere calceos, veſtes & id genus alia. Quod excuſatur, tum reſpectu venditorum, qui non poſſent alio die vendere ob defectum ementium: tum reſpectu emptorum, qui diebus profeſtis venire nequirent ad emendum, ſine rerum ſuarum detrimento. Itemque die feſto operarij conducuntur ad vites putandas, aut metendas ſegetes, & c. quæ conſuetudo nera ex neceſſitate excuſat: niſi, vt Caiet. loco cit. excipit, Epiſcopus aliquid prohiberet fieri aut per totum diem, aut vſque ad veſperam: vel, *vt fit in quibuſdam locis*, donec finiatur concio, aut donec facta ſit eleuatio corporis Chriſti in Eccleſia maiori. Videri poſſunt Nauar. in præced. num. 6. & Sotus lib. 2. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 4. cauſa quarta.

De actibus forenſibus prohibitis in die feſto.

DE placito verò notandum eſt ex eodem quoque Caiet. ibidem (*de quo pluribus Suarez in ſeq. cap. 29. num. 8. & 9.*) ſignificari eo nomine lites, ſeu cauſas iudiciales, quæ prohibeantur die feſto agi in iudicio, niſi neceſſitas vrgeat aut pietas ſuadeat. Vrgentis neceſſitatis exemplum eſt, quando aliàs Iudex aut teſtis haberi non poterit: vt ſi in die feſto delictum ſit commiſſum, & niſi tunc inquiſitio de illo fiat, teſtes diſparebunt, impedieturque iuſtitia. Suadentis verò pietatis exemplum eſt, quòd ruſticis Iudices rurales dicant ius in die feſto ſecundùm loci conſuetudinem, ne pauperes alijs diebus perdant diurnum laborem: *hoc habet etiam Nauar. in eod. cap. 13. numero* 13. Exempla item ſunt cauſæ miſerabilium perſonarum, *vt ipſe Caiet. addit*, vide gloſam ad cap. Conſequens, De ferijs, verbo Pietas. Hic moueri poſſunt aliquot quæſtiones quibus paucis ſatisfaciendum eſt. 44

Prima eſt, Ad quas perſonas, & ad quas actiones prohibitio propoſita pertineat. Reſpondetur ad omnes perſonas per quas exercetur forenſe iudicium, quarum principalis eſt Iudex, acceſſoriæ Aduocati, administræ verò, Procuratores, Notarij, teſtes & id genus alij: itemque actor & reus quatenus hi opera illorum vtuntur. Pertinere etiam ad omnes actiones forenſes ſpectantes ad actus iudicij. De quibus in cap. finali De ferijs, ſic habetur Debet iudicialis ſtrepitus diebus conquieſcere feriatis, qui ob Dei reuerentiam noſcuntur eſſe ſtatuti.

Quem ſtrepitum aduerte tribus partibus conſtare: quarum prima eſt inchoatio cauſæ per citationem: ſecunda, formatio proceſſus, cauſæque cognitio: tertia, terminus iudicij, ſeu ſententiæ prolatio. De quarum ſecunda & tertia certum eſt, ſic eſſe illicitam in die feſto, vt ſimul ſit inualida. Apertè ſunt enim verba hæc in citato ca. finali, Vſque adeo conuenit ab huiuſmodi abſtinere, vt conſentientibus etiam partibus, nec proceſſus habitus teneat, nec ſententia quam contingit huiuſmodi diebus promulgari. Quod

ipſum Azor annotans in memorato cap.27.quæſt.13. addit in ſequenti 33.exceptionem:niſi procedatur abſque ſtrepitu iudicij, vt fieri poteſt cùm ſufficiens cauſæ cognitio iam habetur.

45 Secunda quæſtio, An prohibitum ſit in die feſto Aduocatum conſulere,cum Procuratore priuatim agere de lite,Iudici totam cauſam referre,vt ea probè cognita ſententiam commodiùs ferat.Reſpondet Azor in eodem cap.27.quæſt.31.ea omnia licere:quia ius prohibet tantùm cauſas forenſes (quæ cum iudiciali ſtrepitu ſeu litigioſè ac contentioſè tractantur) die feſto agi in iudicio. Videri poſſunt Caiet.2.2.*quæſt.122.art.4. verſu, Sed ad hæc dicendum eſt*, & Suarez *in eod lib 2.cap.30.num.9.& nonnullis ſequentibus.* Addit idem Azor ob eamdem rationem , licere creditori à ſuo debitore priuatim debitum exigere,quod non licet iudicio.

Tertia quæſtio eſt, An teſtes recipi & examinari queant in die feſto.Reſpondendum eſt autem negatiuè quia oportet in eo interponi iuramentum,*de quo paulo poſt*,prohibitum in cap.primo De ferijs.De qua re plenius Suarez *in citato ca.30.nu.7. & 8.* bene refutans eos qui exiſtimarunt quod ſi in die profeſto recepti eſſent teſtes & iurati:nec tunc examen perfici potuerit ob ipſorum teſtium,vel articulorum multitudinem,illud in ſequenti die feſto continuari poſſe,ſi nihil aliud obſtet.Nam talis quoque cõtinuatio pertinet ad ſtrepitum iudicialem,qui omnino prohibetur in die feſto.Alias rationes vide apud eundem.

Quarta quæſtio eſt, An citatio in die feſto ad diem non feſtum;aut contra in die non feſto ad diem feſtum facta valeat.Ad hoc Azor in memorato cap.27.quæſt.16.reſpondet negatiuè nixus hoc fundamento:quòd talis citatio in die feſto non modo quoad ſuũ effectũ(*iudicialem in quã proceſſum, qui eo illius fit*) ſit probibita in citato cap. finali, ſed etiam quoad ſuam originem per illud in Cod. De ferijs lege vltima. Taceat apparitio præconis,horrida vox ſileat. Id quod pleniùs declarat Suarez *in eodem ca.30.num.3.& tribus ſequentibus.*

Aduerte autem cùm in ſtrepitu iudicij variæ perſonæ concurrere poſſint,vt antè attigimus,& ſatis conſtat experientia:contingatque plerumque eas in diuerſis locis domicilia habere,in quorum vno feſtum ſeruatur non in alio; ad iudicandum de eodem ſtrepitu, vtrum fiat cum feſti violatione ſpectari debere locum in quo eſt Iudex & cauſa tractatur:quia Iudex ipſe eſt perſona principalis,ac cæterarum caput in tali negotio:vnde ratio poſtulat vt ipſum cæteri ſequãtur.Idẽ verò Iudex tenetur ſeruare feſta loci in quo ſuturus eſt:alioqui ſcandalo erit alijs:quibus in laudabili cõſuetudine ſe conformare tenetur, ac proinde abſtinere a ſtrepitu iudiciali,qui tunc temporis prohitus eſt.De quo plura Suarez in præced.cap.29.num.7.

Quinta quæſtio,An appellatio iudicialis ſit pariter illicita in die feſto. Hanc Suarez tractat in citato cap.30.num.12.& 13. Ac licèt negantem damnare non audeat eoquòd illam iuriſtæ communiter ſequantur : eam tamen in praxi non eſſe conſulendam meritò cenſet:niſi neceſſitas, aut notabilis vtilitas aliud ſuadeat.Enim prohibitio facta in ca. finali,De ferijs,eſt generalis ideoque extenditur ad omnem actum ſtrepitus iudicialis: de quorum numero eſt appellatio prædicta,ſicut & litis proſecutio, cui dat initium & cauſam præbet.

Executionem ſententiæ à qua non eſt appellatum,prohibitam etiam atque adeo irritam eſſe, per memoratum cap. finale:ideo rationabiliter teneri poteſt,*prout tenet Suarez in praced num.*11.quia in illa maior ſtrepitus ſolet eſſe,nec perturbatio partium,ac populi diſtractio in diuinis,quàm in ſẽtentiæ prolatione . Atque hæc hactenus de tribus primis prohibitis cap.1.De ferijs:operibus inquam ſeruilibus,mercatu,& placito.Reſtat dicendum de duobus nempe de iudicio ad mortem,& de iuramento.

46 Igitur de iudicio ad mortem, vel ad aliam pœnam ciuilem,notandum eſt,vetitum eſſe ne Iudex talem ſententiam ferat in die feſto:quod intelligendum eſt non modo de ſententia definitiua,qua finis imponitur controuerſiæ,ſed etiã de interlocutoria,ſeu ſemiplena,quæ profertur inter principium & finem cauſæ . Attamen interdum poſſet aliqua ex cauſa ferri in die feſto ſententia ad mortem: vt cùm timetur,quòd niſi repertus in flagranti delicto ſtatim puniatur, iuſtitia impedietur,vel quia conditio temporis,*vt belli*,id requirit,ex Caietano in verbo, Feſtos dies, cap.1. verſu, Vt autem.

De iuramento verò notandum eſt,ex Caiet.ibidem intelligi,non quodcumque,ſed iudiciale, ſeu interpoſitum in iudicio. De quo ſi quis obijciat ſic intellectum potuiſſe comprehendi ſub placito,& ideo ſuperfluè prædictus ſuper addi in cap.1.De ferijs. Ille idem reſpondet 2.2 *quæſt.122.art 4 col um,antepenult.*ipſum fuiſſe adhuc per ſe,ſpecialiterque prohibitum,eoquòd iuramentum,etiam iudiciale,videri poterit licitum,cum ſit latriæ cultus Dei,ideoque conſonus maximè diei feſto.

Quòd autem de tali iuramento facta in cap. 1. De ferijs prohibitio procedat tam quoad cauſas ſpiritales , quam quoad temporales Suarez *in citato nu.8.* colligit ex eo,quòd verba quibus fit in eodem cap.ſint generalia,neq; ex eis ſumi poſſit vllum talis limitationis fundamẽtũ: adeout illicitũ ſit perinde in cauſis ſpiritalibus , ac in temporalibus iuramentum iudiciale exigere, quale conſueuit exigi à teſtibus examinandis.

POSTERIOR PARS CAPITIS.

De cauſis quæ excuſant facientem in die feſto opera prohibita.

TAles cauſas varias conſtitui patet ex ijs quæ habent D.Thomas *2.2.qu. 122.art.4* & ſequaces ipſius Caiet. tum ibid.tum in verbo,Feſtos dies *cap. 1.ver.Tertium eſt*,& Sotus lib.2.De iuſtitia & iure *qu 4 art.4*.paſſimque alij qui materiam hanc tractant.

Prima autem eſt,cultus diuinus. Ad quam rectè intelligẽdam notare oportet iuxta memoratos authores , opera ad ſeruitium Dei pertinentia eſſe triplici differentia:nam quędam pertinent ad cultum diuinum, tanquam illius partes; vt olim geſtare arcam teſtamenti;& tunc geſtare in ſupplicatione vexillum crucis , aut ſtatuas Sanctorum , vel arcas plenas reliquijs ipſorum:hæcque omnino licita ſint in feſtis. 48
Quædam vero per ſe ad cultum diuinum petinent tanquam præparatoria ad illum:eorumque nonnulla eidem cultui cõiunguntur: vt olim mactatio , & lotio victimarum , de quibus Matth. 12. ait Dominus : Sacerdotes in templo Sabbatum violant,& ſine crimine ſunt:nunc verò,campanas pulſare ad Miſſas,& alia diuina officia:hæcque dubium non eſt licita etiam eſſe in die feſto.

Quædam autem non coniunguntur,ſed cultum ipſum antecedunt:itaut fieri poſſint die præcedenti: vt ornare templum aulæis, ſcopiſque mundare , conficere hoſtias : atque hæc ſine cauſa rationabili in die feſto fieri,illicitum eſt,nõ item ſi adſit cauſa rationabilis:vt quòd ornamenta non potuerint antea haberi;aut continuus dierum feſtorum concurſus ; ex quo ob frequentiam populi templum effectum eſt immundum: ideoque potius mundandum eſt tunc, quàm immundum relinquendum. Exiſtimat autem Azor in 2.par. lib.1.cap.vlt.quæſt.5.cauſa 2.talem excuſationem locum habere,etiam cùm per ſocordiam, & negligentiam talia opera fuerunt ſuo tempore prætermiſſa.

Quædam denique ſunt opera quæ valdè remotè , atque per accidens pertinent ad Dei cultum:vt conficere calicẽ, ædificare ſacellum,aut altare, arare agros,& metere ſegetes Eccleſiæ. Cuiuſmodi in die feſto non licere ,niſi ex aliqua notabili neceſſitate,tenendum eſt cum Caietano in citato cap.1.Tunc autem potiſſimum licita cenſentur , cùm ideò tunc exercentur, quod Eccleſia non ſit ad ea ſibi ſufficiens, acceditque licentia Epiſcopi : vel ſi ea haberi non poſſet,& neceſſitas valde vrgeat, accedat cõſẽſus Parochi.

Secunda cauſa eſt pietas , ob quam iudicialia prohibita licere in die feſto patet ex exceptione eorumdem facta in cap.vltimo De ferijs.Quæ cùm de illis ſolis facta ſit,ſi aliqua alia liceant ex pietate, id tunc contingit cùm pietas ipſa coincidit cum cauſa alia excuſante.Circa quod aduertẽdum eſt,pietatem ex Caiet.*in cit art.4.col.4. verſu,Ad hoc dubium*,& Nauar.*in Enchir.cap.13.num.4* tripliciter accipi.Primo modo,pro religione ſeu cultu diuino,ſicque ob eam iuxta antedicta, quædam opera ſunt licita in feſtis, quædam minimè.Secundo modo capitur pro miſericordia,& ſic accepta ſufficis quidem ad excuſanda iudicialia , non tamen ad excuſanda ſeruilia , niſi ſimul adſit neceſſitas vitandi damni imminentis. 49

Aduerte tamen opera quæ ſunt per ſe primò miſericordiæ,eſſe in die feſto licita:vt ſepelire mortuum curare infirmum,veſtire nudum. De quibus intelligendum eſt,quod habet gloſa ad cit.cap.vlt. In operibus miſericordiæ non eſſe faciendam diſtinctionem dierum. Idem dicendum eſt de miſericordiæ operibus , quæ ad prædicta præparationea

ſunt

Digitized by Google

ſunt cum eis coniunctæ. Nam talia quoque licita ſunt in feſtis: vt foueam facere ad ſepeliendum mortuum: non item de præparationibus ad miſericordiæ opera quæ priùs fieri poſſunt. Nec enim licet veſtes conſuere in die feſto ad veſtiendum nudum ratione pietatis niſi adſit neceſſitas.

Tertio modo ſumitur pietas pro ea parte iuſtitiæ quæ nos inducit ad honorificandum patriam, parentes, & conſanguineos; quo modo ſumpta, à nullo opere prohibito excuſat in die feſto. Vnde bene notant Caiet. & Nauar. locis citatis ex cauſa pietatis, *ſi cauſa neceſſitatis non concurrat*, non eſſe excuſandos eos qui reficiunt pontes, & vias publicas in die feſto: quia tale quid non liceret ob conſanguineos, ad quos cum patria eſt eadem virtus pietatis.

Si quæras, an ea cauſa pietatis excuſentur qui in die feſto ſeruilia opera exercent ornamenti publici gratia: vt qui theatra, ſeu tabulata conſtruunt cùm ludi publici, ſeu ſpectacula dantur in republica, vt populus recreetur. Reſpondet Azor in ſeq. cauſa tertia, excuſari, cùm non datur aliud tempus: quia pertinet ad publicam vtilitatem *quam pietas quærere ſuadet*, vt populus interdum recreetur ſpectaculis.

50 Tertia cauſa excuſans conſtituitur neceſſitas, eſtque generalis: vtpote quæ ab omnibus prohibitis excuſat: quandoquidem vt habet quarta regula iuris, Extra, Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum; & ita fit, *ex Caiet. in verbo, Feſtos dies, capitulo primo verſu Quod vt clarius*, vt propter eam, opera quæ aliàs ſunt ſeruilia ſuo genere, reddantur communia, ideòque minimè prohibita in die feſto, iuxta habita in præcedenti numero 35. Tunc verò neceſſitas adeſſe intelligenda eſt, quando imminet notabile damnum animi, aut corporis ſiue proprij ſiue alieni: aut bonorum temporalium, ſiue propriorum ſiue alienorum ex Caiet. *in eod. cap. 1. verſu, Tertiò ex neceſſitate, & Nauar. in eodē cap. 13. num. 6. ac Sotero lib. 2. De iuſtitia & iure q. 4. art. 4. verſ. quarta cauſa.* Pro qua doctrina facit quod ex lib. 1. Machab. cap. 2. Machabæi pugnarunt in die Sabbathi, propter periculum mortis imminens ipſis, niſi ſe defendarent. Item quod Dominus Matt. 12. excuſet Diſcipulos ſuos in Sabbatho vellentes ſpicas, quòdque ibidem aperta ratione oſtendat neceſſitati obſeruationem legis cedere inquiens: Quis ex vobis homo qui habens ouem vnam & ſi ceciderit hæc Sabbathis in foueam, nonne tenebit, & leuabit eam?

Vnde excuſantur ij pauperes, qui ſe ac ſuam familiā ſuſtētare nequeūt niſi laborēt, dūmodo id ſecretè faciāt ad vitādū ſcādalū, & ea neceſſitas ſit euidēs, iudicio pij ac prudētis viri. Nā dubia neceſſitas nō eſt ſufficiens, ſine diſpenſatione ſui paſtoris. Item excuſantur eadem ratione agricolæ qui ingruente pluuia fœnum aut ſegetes colligunt ne deteriorentur. Qua in re ad vitandum ſcandalum requirendus eſt paſtoris conſenſus. Excuſantur præterea (*quod alijs commemoratis habet Azor loco citato, in 4. cauſa*) eadem adhuc ratione, famuli, qui niſi faciant iuſſa domini, vel ſtipendium ſibi debitum amitterent, vel remouerentur à famulatu, neque alium herum facilè reperirent. Attamen ſi talia iuſſa fierent in Eccleſiæ contemptum, non eſſet locus excuſationi. Adde regulam dari (cuius meminit Suarez *in ſæpe citato libro 2. capitulo 32. numero 4*) quando inchoatum opus, vt coctio laterum vel calcis non poteſt intermitti in die feſto ſine diſpendio notabili, illud poſſe in die Feſto continuari. Quando verò tale diſpendium contingat, indicare ſpectat ad artifices. Cui regulæ congruenter, Caietanus ait muliones iter continuantes excuſari poſſe ratione neceſſitatis. Aduerte autem debere intelligi de ijs qui iter faciunt beſtijs onuſtis: quia ſi agatur de ijs qui mulos ſuos ducunt non oneratos ad modum tantùm iter facientium (*cùm iuxta antedicta licitum ſit iter facere in die feſto*) poſſunt abſque neceſſitate excuſari.

De illis ergo mulionibus aut rhedarijs, qui cum beſtijs aut rhedis ſeu curribus onere mercium tranſportandarum iter inchoant in die feſto; dici quidem poteſt, quòd ſi nequeant niſi cum graui detrimento, ipſum iter differre in aliud tempus, poſſe excuſari ex neceſſitate: aliàs autem minimè, quantumuis Miſſam eo die audiant. Ratio eſt, quia tale quid ad mechanicum & ſeruile officium ita pertinet, vt ſi contrarium in vſu eſſe inueniatur, damnandum ſit de abuſione, iuxta Caiet. 2. 2. *quæſt. 122. ar. 4. col. penult. verſu His igitur expeditis.* Vbi tamen excuſat eum qui in die feſto cum iumentis vacuis accedit ad locum aliquem, vt ſe ibi ſequenti die inueniat. Et rationem reddit, quòd id de ſe tantùm ſit iter facere, nequaquam prohibitum. Et conſentit Nauar. in ſequenti no. 15.

Cæterùm ex Soto in memorato art. 4. (*quod plenius tradit Azor in citato cap. ultimo. quæſt. 5. in fine, & quæſt. 6.*) in caſibus in quibus de neceſſitate ambigitur, an ea ſit necne ſufficiens ad excuſandum opus ſeruile in die feſto, conſulendus eſt Epiſcopus, aut ſaltem Parochus ſeu principalis Sacerdos. Id quod attingens Caiet. *in memorato art. 4. col. penult. verſu In 7. cauſa*, addit quòd etiamſi Superior diſpenſando erret, quia non ſatis perſpicaciter rem conſiderauit, ſubditos nihilominus excuſari laborando in die feſto.

Cæterùm quod in hac re dicitur de neceſſitate propria, dici poſſe pariter de neceſſitate proximi, ex eo intelligitur, quòd cum ex charitate debeamus amare ſicut nosipſos: & quòd miſericordia erga proximum gratiſſima ſit Deo, iuxta illud Oſeæ 6. Miſericordiam volo & non ſacrificium: vſurpatum à Domino Matth. 12. in diſceptatione cum Iudæis de obſeruatione Sabbathi. Cui authoritati congruenter, præclaro argumento à minori ad maius eos perſtringit inquiens. Itaque licet Sabbathis benefacere: miſericordiam ſcilicet exercendo erga proximum, graui neceſſitate laborantem, ad inſtar ouis lapſæ in foueam.

Adde quòd ſi neceſſitas priuata excuſet, multò magis excuſare communem Reipub. enim cuius notabili damno Eccleſiam velle aliquid prohibere, non eſt exiſtimandum: vt intelligi poteſt ex licentia quæ datur in cap. Licet. De ferijs. Et ſic excuſantur milites pugnantes in die feſto: parantes tormenta bellica conuehentes commeatum tempore neceſſitatis. Item qui reficiunt pontes, vias, fontes, & alia pertinentia ad communes vſus, quando ſine magno incommodo publico, res non poteſt differri.

Quarta cauſa eſt occurſus lucri tranſitorij. Nam Eccleſia in cit. cap. Licet, indulſit in die feſto piſcationem halecum, quæ vno anni tempore tranſire ſolent: pari que ratione idē eſſe dicendum de piſcatione aliorum piſcium, qui ſimiliter certo tantùm anni tempore occurrunt, notant Caietan. *loco citato. & in verbo Feſtos dies cap. 2. verſu Quartò ex occurſu lucri, & Nauar. in præcedenti numero 6.* Immo credit Caiet. idem quoque dicendum eſſe de quouis alio lucro tranſitorio, quomodolibet repentè occurrente: tanquam, *inquit ille*, eiuſmodi lucrum ceſſans, damnum reputetur. Sed tamen in eo tantùm lucro quod ſolet vno anni tempore euenire, cernitur rationis paritas cum eo, de quo ſermo eſt in cap. Licet, memorato. In eo enim ſermo eſt tantùm de tranſitorio lucro, quod ſolummodo occurrit vno anni tempore. Quæ circunſtantia cùm non inueniatur in omni lucro tranſitorio, fit vt à S. Pontifice data diſpenſatio in ipſo cap. Licet, non habeat *ob rationis identitatem*, locum in omni lucro tranſitorio. 51

Aduerte autem obiter eam ipſam diſpenſationem eſſe intelligendam cum moderatione ibi expreſſa: nempe vt Eccleſijs circumpoſitis & Chriſti pauperibus honeſta lucri portio detur: atque vt ea non habeat locum in maioribus anni feſtiuitatibus, quales ſunt, *vt ibidem habet gloſa*, Natiuitas domini, Epiphania, Paſcha, Aſcenſio Domini, & Pentecoſte. Si quæras, an eadem moderatio dandi aliquid Eccleſiæ & pauperibus, locum habeat quando ordinarius permittit, aliqua opera ſeruilia in die feſto, Azor in fine memorati libri primi, reſpondet non habere de præcepto: ſed ſolùm de conſilio: pro quo citat Angelum & Syluaſtrum.

Quinta cauſa, eſt conſuetudo ſiue generalis ſiue ſpecialis, ſcita in aliqua patria, ac tolerata, nec reprehenſa à Prælatis. Ita Caietanus habet verbo Dies feſtos, *cap. 1. verſu Sextò ex conſuetudine: & Sotus in ſæpe memorato art. 4. cauſa ſexta.* Et ratio eſt, quia cùm prohibita in die feſto ſint humano iure introducta; nihil obſtat ea tolli contraria conſuetudine; vt aliàs paſſim fit. Atque ob hanc cauſam excuſantur à Caietano coqui, tabernarij, hoſpites, nauigantes in fluminibus, & ad minutum vendentes & ementes comeſtibilia, conducentes equos aut operarios pro die ſequenti: & ſimilia, quorum aliqua iam in præcedenti parte capitis attigimus; & ex conſuetudine vrgente ſatis innoteſcunt. Cui tamen non eſt fidendum ſi ſit irrationabilis, vt meritò cenſetur ea, qua in nonnullis locis ſecundò oſtenſa ſacra hoſtia plerique relinquūt Sacerdotem in altari: quod quidem caret ratione tam neceſſitatis, quàm pietatis, vt patet; neque conſentaneum, immo diſſentaneum eſt ſacris canonibus, vt patere poteſt ponderanti cap. Omnes fideles, cap. Miſſas, & cap. Cùm ad celebrandas, De conſecrat. diſtinct. 1. 52

Vltima cauſa eſt materiæ paruitas; ex qua ſicut poteſt contingere ne, *quod attinet ad Miſſam audiendam*, mortale committatur: ita etiam poteſt, vt ab eodem peccato ſit excuſatio quod attinet ad abſtinendum ab actibus prohibitis in die feſto. Et ita Caiet. in cit. cap. 1. verſu Secundum quoque, ex tali cauſa excuſat à mortali parum laborantes vel ſuendo vel tondendo, vel reparando aliquid; ac etiam vendentes & ementes, minimùm temporis ponendo in eo, 53

Excu-

Excuſant quoque plures alios Angelus & Syluester: *ille in verbo Feria numero decimo, & aliquot ſequentibus: hic verò, in verbo Dominica, quæſt. 5.*

Porro iudicium de iſtiuſmodi paruitate, vt in alijs materijs, ſic in hac, relictum eſt arbitrio prudentis. Illud tantùm moneri poteſt ex ijs quæ Azor habet *in principio ſuprà citatæ quæſtionis 5.* opus de ſe paruũ & exiguum; ex illius repetitione magnum in tali iudicio cenſeri: quomodo tonſor vnum quidem aut alterum in die feſto tondendo, excuſatur a mortali, non tamen tondendo plures: quod idem habet Nauarr. *in Enchir. cap. 13. num. 9.* Similiter ſutor vendendo in die feſto vnum, aut alterum par calceorum, excuſatur à mortali, non item (niſi aliunde excuſetur) ſi venditionem ſæpius iteret. Opus verò de ſe magnum cenſeri paruum ex tempore modico, quod in eo inſumitur. Sic qui opus aliquot ſeruile laborioſum exercuit, vt qui arauit vel meſſuit: ſi in eo opere ſeruili poſuit minus temporis quàm vnius horæ, tanquam breuitate temporis ipſum excuſante, non damnatur propterea peccati mortalis, licèt à veniali non excuſetur: vt aliquot alijs citatis addit idem Azor.

54 Si quæras, an talia quoque excuſatio detur ratione finis: vt quòd opera in die feſto prohibita exerceantur ad habendum quod detur pauperibus, aut quod in aliquos pios vſus erogetur. Cui quæſtioni ſatisfit per illud habet Azor *in eadẽ quæſt. 5. cauſa 3.* neminem inficiari huiuſmodi opera non eſſe tum permiſſa, quando Eccleſiæ vel miſerabiles perſonæ non indigent illorum exercitio; eſſe verò permiſſa ſi illæ hoc ita indigeant, vt adſit neceſſitas ad excuſandum ſufficiens, iudicio prudentis, aut ſi ambigatur de tali ſufficientia, defectus illius ſuppleatur per diſpenſationem Epiſcopi, alteriùsve Prælati, qui de conſuetudine aut alio modo iuriſdictionem habeat Epiſcopalem: aut etiam Parochi, alteriúſve curam animarum habentis ſub illis, quando illi ipſi commodè adiri nequeunt. Id quod ſatis patet ex vſu recepto in Eccleſias & ex eo quòd poteſtas eiuſmodi ſit moraliter neceſſaria in ordinario regimine animarum, pro caſibus repentinis, & extraordinariè occurrentibus.

Veruntamen differentia eſt, quòd paſtores inferiores talem licentiam dare poſſint tantum ad tempus præſentis neceſſitatis. Superiores verò, etiam ad tempus neceſſitatis futuræ: vt ſi in aliqua diœceſi *inquit Azor cauſa poſtrema,* quotannis ruſtici detrimentum magnum patiantur ſi in die ſancti Laurentij ſuperſedeant operibus ſeruilibus, poteſt Epiſcopus eis concedere facultatem quotannis eo die vacandi ijſdem operibus, ad prædictum incommodum vitandum. Nam licèt Epiſcopi in ſuo Epiſcopatu tollere non poſſint feſta quæ celebrantur ab vniuerſa Eccleſia, tanquam inſtituta à Papa: tamen poſſunt cum particularib. perſonis aut populis in obſeruatione talium feſtorum quoad aliquos actus diſpenſare, vt communem ſententiam eſſe aliquot in eam citatis, notat Suarez *in memorato lib. 2. cap. 33. numero 2.*

Porro non modo Parochus, ſed nec Epiſcopus (niſi feſtum ſit proprium ſui Epiſcopatus) poteſt talem diſpenſationem dare ſine iuſta cauſa: qualis an iſta ſit, vt diſpenſatus aliquid conferat in vſus pios cùm neceſſitas non vrget, vt ad emenda luminaria pro aliquo templo, aut oratorio idẽ Azor in ſeq. quæſt. 15. diſputat: ac tenet poſſe, *ex cauſa ſcilicet pietatis,* dummodo abſit occaſio ſcandali: benèque addit non committi in eo ſimoniam: ſed cultum eum religioſum ceſſationis ab operibus ſeruilibus in die feſto, mutari in aliud opus pium erogandi aliquid in ſacrarum ædium vſus, ſi non neceſſarios, ſaltem commodos. Addit Suarez *in ſeq. num. 4.* præter poteſtatem & cauſam, ad talem diſpenſationem requiri voluntatem diſpenſandi. Hæc enim eſt, per quam illa debet, *pro conditione actus humani,* conſummari ſeu perfici. De qua, vt alijs conſtet ſufficienter ad operandum, debet eis ſigno externo manifeſtari. Non ſufficit verò præſumptam eſſe ratihabitionem de futuro; quia vinculum legis non aufertur per noſtram præſumptionem & ſpem ratihabitionis.

CAPVT IV.

De ſacrilegio.

SVMMARIVM.

55 *De violatione rei ſacræ, in qua ſacrilegium conſiſtit.*
56 *Quatuor ſacrilegij ſpecies, quarum prima contingit cum perſona, 2. cùm loco, 3. cùm tempori ſacro fit iniuria.*
57 *De quarta, contingente cùm fit iniuria alij rebus ſacris.*
58 *Sacrilegium genere ſuo mortale eſt, & ſpecie diuerſum: ac ipſum mortale peccatum eſſe contingit tribus maximè modis.*
59 *Quæ ſacrilegij ſpecies excommunicationem inducant.*
60 *Explicatio excommunicationis latæ in effractores & ſpoliatores Eccleſiarum.*

SAcrilegium conſiſtit in violatione rei ſacræ, vt ſacra eſt. 55
Nomine rei ſacræ verò, intelligendum eſt illud omne, quod lege aliqua diuina vel humana: ſiue publica ſiue priuata deſtinatum eſt ad Dei cultum, ſiue ſit tempus, vt dies feſtus, ſiue ſit locus, vt templum; ſiue perſona, vt Clericus, vel Religioſus: ſiue quidpiam aliud, vt vaſa ſacra, ſacræ imagines ac reliquiæ Sanctorum, itemque ſacramenta, & multa alia. Violari autem poteſt res ſacra. Tum commiſſione per actionem contrariam cultui illi, ad quem ea deſtinata eſt: quomodo per fornicationem violatur votum caſtitatis. Tũ omiſſione illius cultus in quem res ipſa deſtinata eſt: qua ratione is violat votum de eleemoſyna, aut peregrinatione facienda, qui haue, illámve ſuo tempore facere omittit.

Congruenter verò his diſtinguuntur quatuor ſacrilegij ſpecies, quarum prima conſiſtit in violatione perſonæ ſiue propriæ ſiue alienæ; ad eamque pertinet 1. violatio votorum perſonalium, de quibus ſuo loco in præced. lib. Secundò, verberatio Clerici vel Monachi: quæ ſeuera excommunicatione punitur lata in cap. Si quis ſuadente diabolo *17. q. 4* (de qua appendicem addidimus ad calcem primi libri) aliaque vexatio contra priuilegium quod dicitur canonis. Tertiò, vectigalium & onerum aut gabellarum exactio ab Eccleſiaſticis perſonis, cùm hæ ab illis ſint iure ipſo immunes, prout à nobis expoſitum eſt in præced. libro 13 num. 529. & tradit Syluia verbo immunitas *1.* quæſt 4. & duabus ſequentibus. Quartò earumdem perſonarum vexatio contra priuilegium quod dicitur fori, à qua vexatione ac etiam à præcedenti, protequuntur per plures canones bullæ Cœnæ Domini, de quib. in præced. lib. 9 latè. Poſtremò, furtum rerum quas perſona Eccleſiaſtica poſſidet titulo Eccleſiaſtico. vt Parochus oblationes factas ſuæ Eccleſiæ: quas ſi quis ei furaretur committeret ſacrilegium: non item ſi furaretur gladium ipſius, aut aliud quod poſſidet alio nomine, quàm Eccleſiæ.

Secunda ſpecies ſacrilegij contingit, cùm fit iniuria loco ſacro: ad cuius notitiam ſi cui non ſufficiant dicta à nobis in præced. lib. 14. cap. 6. cùm de circunſtantia loci ageremus, ei ſatisfacere poterit Suarez in tomo 2. de religione, *lib. tertio tredecim capitibus diſtinctè,* perſequens quæ ad hanc ſacrilegij ſpeciem ſpectant. Addátque ſi volet quæ tractat Thomas Sanchez de matrimonio lib. 9. diſpu. 15. Tertia autem ſpecies conſiſtit in iniuria temporis, diei ve feſti ad quam pertinentia ſatis intelliguntur ex dictis in duobus præcedentibus capitibus.

Quarta denique conſiſtit in iniuria quæ fit rei ſacræ, prout à perſona ſacra, loco & tempore ſacro (ex quibus antememoratæ ſacrilegij ſpecies conſtituuntur) diſtinguitur: 57
quomodo quædam res dicitur ſacra, quia ſanctitatem efficit, vt ſacramenta: quædam verò, quia eſt rerum ſacrarum adminiſtrandarum inſtrumentum: vt veſtes, vaſa, & ornamenta ſacra: quædam autem quia ſignificat quidpiam ſacrum, vt verbum diuinum: vnde dicuntur ſacræ Scripturæ: quædam porro, quia res ſacras repræſentat, vt imago Chriſti. quædam præterea, quia eſt particula ſacrorum, vt reliquiæ, quædam demum quia dedicata eſt ad ſuſtentationem ſacrorum miniſtrorum vt bona Eccleſiarum.

Vnde ad eamdem quartam ſpeciem pertinent. Primò omnis iniuria, & abuſus ſacramentorum, eorùmque indigna adminiſtratio & perceptio: vt ſi quis ſcienter omittat in confeſſione aliquod peccatum ſuum mortale, de quo nondum eſt confeſſus: aut in malo ſtatu ſacroſanctam Euchariſtiam ſumat, & ſic de alijs, quæ attingentur in ſequenti tomo cùm de ſacramentis ipſis agetur. Secundò pertinet abuſus verborum ſacræ Scripturæ: ſiue ad ſtabiliendas hæreſes, ſiue ad ſuperſtitiones, ſiue ad facetias & amatoria, de quo abuſu ſtatutum habetur in Conc. Trident. ſeſſ. 4. in fine his verbis. Poſt hæc temeritatem illam reprimere volens, *ſancta Synodus,* qua ad prophana quæque conuertuntur, & torquentur verba & ſententiæ ſacræ Scripturæ: ad ſcurrilia ſcilicet, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, ſuperſtitiones impias, & diabolicas incantationes, diuinationes, ſortes, libellos etiam famoſos: mandat & præcipit ad tollendam huiuſmodi irreuerentiam & contemptum: ne de cætero quiſquã quomodolibet verba Scripturæ ſacræ ad hæc & ſimilia audeat vſurpare, vt omnes huius generis homines temeratores,

res, & violatores verbi diuini, iuris & arbitrij pœnis, per Epiſcopum coerceantur. Hæc Concilium.

Pertinet tertiò, mala tractatio vel confractio imaginum ſacrarum: ſi fiat, vel vt Sancti per eas non colantur vel ea ipſorum contemptu, prout fit ab hæreticis, vel ſi indecorè pingantur aut ſculpantur: maximè ſpectando laſciuiam mundanam quæ in illis, ſicut & in Eccleſiaſtico cantu, in primis damnatur. Pertinet quartò mala tractatio reliquiarum, quæ, *vt non colantur*, indecorè habentur, aut diſſipantur.

Pertinet quinto abuſus & violatio ſacrorum vaſorum & ornamentorum; vt ſi quis vtatur illis ad prophanum vſum, vt calice conſecrato ad potandum in menſa; ſicut fecit Balthaſar vaſis templi Ieroſolymitani: aut ex veſtibus ſacris cõficiat ſibi caligas, aut thoraces ſicut multi hæretici fecerũt. Pertinet ſextò abuſus eorum qui bona deputata ſuſtentationi miniſtrorum Eccleſiæ ſibi vſurpant, ſiue illa mobilia ſint ſiue immobilia; nam tales in multis canonib. 17. quæſt. 4. dicuntur ſacrilegi. In quorum numero eſſe cenſendi ſunt, qui pecuniam legatam Eccleſiæ non ſoluunt: item qui decimas ſurripiunt vel detinent, 16. quæſt. prima. cap. Decimæ.

Pertinet poſtremò irreuerentia omnis quæ committitur in recitando vel canendo officio diuino, obeundiſque ſacris ceremonijs, in quibus conſiſtit adoratio externa, quæ corporis geſtu Deo exhibetur. Aduerte enim, quòd genuflexione, capitis apertione, & inclinatione, manuum aut pedum oſculo, corporis in terram proſtratione, alijſque ſimilibus honoratores alios, teſtemur noſtram ſubmiſſionem, & alterius excellentiam. Cui ſi talis exterior ſubmiſſio deferatur intendendo teſtari ipſius diuinitatem, ea dicitur cultus latriæ, & eſt huius loci maximè propria: ſin deferatur alicui tanquam amico Dei, dicitur cultus duliæ, & huc quoque ſpectat: ſin demum vt viro ſapienti, potenti, &c. dicitur cultus obſeruantiæ politicæ, nec continetur ceremonia ſacra de qua hîc agitur.

58 Cæterùm ſicut non omnes res memoratæ, ſunt eadem ratione ſacræ (non enim dubium eſt quin ſacramenta ſint aliter ſacra, quàm vaſa & veſtes, quibus adminiſtrantur) ita nec ſacrilegia omnia ſunt eiuſdem ſpeciei, ſed eiuſdem ſolùm generis: vnde ad declarationem illorum in confeſſione, requiritur vt attingatur materia ipſorum. Aduerte verò obiter, poſſe quidem inter eaſdem ſpecies, numerari ſimoniam, qua res externo cultui Dei ſacratæ violantur, cùm venduntur & emuntur pro pecunia: atque tractatus illius adiungi huic potuerit: ſed is in alium commodiorem locum differendus videtur: puta in ſequentem librum 23. in quo agendum eſt de illicitis modis acquirendi.

Sacrilegium autem, peccatum eſſe mortale contingit tribus maximè modis. Primus eſt, quando procedit ex contemptu rei ſacræ, vel cultus in quem ea refertur: cuiuſmodi ſunt hæreticorum ſacrilegia, cùm ſacra vaſa, & ſacramenta, altaria, & templa, imagines, & reliquias Sanctorum violant, proterunt, vaſtant: Clericos aut Religioſos contumelijs afficiunt & malè tractant.

Secundus eſt, cùm in materia graui fit aliquid ſponte, quod habet ſpecialem repugnantiam cum rei ſanctitate: vt cùm habens votum caſtitatis fornicetur, aut in die feſto lõgum opus ſeruile exerceat. Dico *in materia graui*: quia materiæ leuitas in hoc peccato ſicut in alijs excuſat à mortali. Dico item, *quod habet ſpecialem repugnantiam*: quia cum generali repugnantia, eſt de ſe ſolummodo veniale. Sic enim ſacrilegium quod in loco ſacro committitur ineũdo illic cõtractum illicitum aut detrahendo alicui cenſatur talia peccata aggrauare ſolùm venialiter. Tertius eſt quando ſcienter aut ignorantia tantùm craſſa, fit aliqua notabilis iniuria rei ſacræ: vt cenſetur fieri ſacramento, malè baptizando malè conſecrando, malè abſoluendo à peccatis, ordinem ſuſcipiendo in irregularitate, aut in excommunicatione.

59 Porrò inter ſacrilegos, excommunicationem ipſo facto incurrunt Clericorum aut Monachorum percuſſores, per cap. Si quis ſuadente diabolo 17. queſt. 4. quod à nobis (vt iam ante monuimus) aliàs tractatum eſt ſatis fuſe. Deinde qui gabellas, collectas, & alia id genus onera imponunt Clericis vel impoſita exigi curant, abſque Papæ conceſſione: cuius excommunicationis explicationem habes in præced. libro nono cap. 16. Lege etiam Cõcil. Trident. ſeſſ. 22. cap. 11. De reform. quoad bonorum Eccleſiaſticorum plerumque locorum inuaſores.

60 Poſtremò, qui effringunt ac ſimul ſpoliant Eccleſiam vel alium locum ſacrum. Quæ excommunicatio habetur ex cap. Conqueſti, De ſententia excom. Illiuſque explicationem perſequuntur Summularij in verbo Excommunicatio, Angelus in 5. 6 caſus ſextus Sylueſt. in 7 num. 16. Tabienſis in 5. caſu ſexto, Caietanus in cap. at. Diuus item Anton. 3. part. tit. 24. cap. 12. ac Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 94. & latius præ cæteris Suarez *ad tertiam partem D. Thomæ tomo 5. diſput. 22. ſect. 3. num. 4. & aliquot ſequentibus*. Vbi benè diſputat, quod non modicam habet difficultatem, num ſit excommunicatio lata ipſo iure, an tantùm ferenda à Iudice. Pro praxi autem ſufficit nobis communem conſenſum eſſe, vt idem notat, quòd ſit lata ipſo iure. Vbi autem expreſſum habeatur eiuſmodi ius, idem Suarez inquirens; aliquot canonum ſubtili diſcuſſione, tandem compellitur cum cæteris dicere, cenſendum ſufficienter expreſſum in propoſito cap. Conqueſti: in quo cùm Summus Pontifex dicat, *excommunicatos nuncietis*, ſupponat latam excommunicationem. Licet enim verba ea indicent actionem per hominem exercendam in rigore tamen important excommunicationem latam, qua innodati ſint, qui præcipiuntur denunciari excommunicati. Cùm autem non inueniatur lata in antiquioribus iuribus, Pontifex ipſe exiſtimandus eſt illam virtute, ſeu implicitè ferre, eo ipſo quòd iubet prædictos criminoſos denunciari excommunicatos. Nec enim alienum eſt ab Eccleſiæ vſu, *inquit benè Suarez*, vt excommunicatio feratur expreſſione effectus eam ſupponentis, vt cùm dicitur, ſi quis tale quid fecerit, nouerit ſe à communione fidelium alienum: aut cum eo cæteri non communicent; Et cùm ſit natura comparatũ, vt cauſa præcedat effectum ſuum. certè hoc ipſo quòd excommunicationis denunciatio ponitur, excommunicationem ipſam præcedere ponendum eſt, vtpote quam ſupponit tanquam cauſam ſuam.

Materiam eiuſdem excommunicationis conſiſtere in duabus actionibus; nempe in fractione Eccleſiarum, & in earũdem ſpoliatione habetur ex ipſo cap. Conqueſti: in quo Summus Pontifex dicit Excommunicatos denuncietis. Quos verò intelligat habetur ex narratione facti ibidem præcedenti cùm dicitur. Quaſdam Eccleſias violenter confregerunt, eáſque ſpoliare minimè dubitarunt.

Aduerte autem primò, in vnaquaque earumdem actionum, illam quantitatem ſufficere ad excommunicationem, quæ ſuffecerit ad peccandum mortaliter in materia ſacrilegij, quæ via deeſt fractioni Eccleſiæ: vtpote quæ ſit de ſe valde iniurioſa. Neque neceſſarium eſt ad id, vt Eccleſia ſpolietur omnibus bonis quæ in ea ſunt, vel vt confractio planè enormis ſit. Ita ut nomine ſpoliationis, *inquit Suarez. num. 11.* hic intelligenda ſit quælibet rapina vel furtum graue: & nomine confractionis quæuis violenta apertio Eccleſiæ, facta ſiue rumpendo murum, ſiue ſeras confringendo, Adde & ſiue ſuffodiendo parietem ſiue frangendo feneſtram vitream, ſiue tectum perforando, ſiue cardines, aut alia quibus oſtia tenentur firmata, reuellendo. Aduerte ſecundo, quod authores ſupra memorati annotant & ante eos Panormit. poſt gloſam ad idem cap. Conqueſti, vtramque propoſitam actionem neceſſariam eſſe, nec alterutrã ſufficere ad incurrendam excommunicationem de qua agimus. Ratio ſumitur ex coniunctione copulatiua, cum qua exprimi patet ex verbis ante relatis. Illa enim efficit, vt quæ dicuntur, intelligi debeant coniunctim, ſicut disiunctiua, vt ſeparatim.

Ex qua doctrina infertur primo, eum qui claue adulterina, aut ſurrepta, aut vi extorta reſerauerit Eccleſiam, etiam ſi illam ſpoliet non incurrere in hanc cenſuram, quam eſſe omnium ſententiam notat Nauarr. loco cit. Ratioque eſt quia frangendi verbum in ſua ſignificatione includit violẽtiam, quæ non contingit aperiendo claue.

Infertur ſecundò, nec eum qui peruerſo quidem animo effringendi, & ſpoliandi adijt Eccleſiam, ſed inuentam iã effractam, aut alia via apertam, ſpoliat, non enim eſt effractor actu externo cui imponitur propoſita excommunicatio, ſed tantùm voluntate. Hocque locum habet quantumuis ingreſſus frangat ciſtam in qua reconduntur res, aut frãgat calicem vel imaginem vel veſtem ſacram, vt commodiùs aſportet: quia talis fractio, licèt graue peccatum ſit, non eſt tamen Eccleſiæ fractio, quæ punitur hac excommunicatione. Infertur, tertiò, Iudicem ſæcularem frangentem fores Eccleſiæ, vt delinquentem in ea receptum extrahat, non incurrere in hanc cenſuram, quia licet ſit fractor, non eſt tamen ſpoliator Eccleſiæ, cùm nihil tollat de ſpectantibus ad ipſius dominium, etiamſi contra libertatem ipſius agat.

Infertur quartò, reſpondendum eſſe diſtinctione, ad dubium, An effringens & ſpolians ſacriſtiam innodetur hac excommunicatione: nempe innodari, ſi ſacriſtia ipſa ſit coniuncta Eccleſiæ: non autem ſi ſit disiuncta. Nam, *vt benè docet Suarez loco citato*, coniuncta comprehenditur nomine

Eccle-

Eccleſiæ, iuxta illud quod dicitur in cap. Si ciuitas, De ſent. excomm. in 6. cùm interdicitur Eccleſia, eodem Eccleſiæ nomine venire capellam & cæmiterium contiguum Eccleſiæ. Inde enim intelligitur in materia cenſuræ, *licet odioſa*, nomen Eccleſiæ poſſe interpretatione ad contigua extendi, in eiuſdem fauorem Eccleſiæ: cuius dignitas exigit vt contigua, ſtatum illius ſequantur. De diſunctis autē idem dicere non eſt conſentaneum: quia cum nihil determinetur de diſtantia, quantocumque ſpatio ea diſtarent ab Eccleſia, fractio aut ſpoliatio ipſorum cenſenda eſſet Eccleſiæ nomine comprehenſa, quod rationi conſentaneum non eſt, præſertim in materia valde odioſa, qualis eſt præſentis excommunicationis, reſeruatæ Summo Pontifici.

Aduerte tertiò, hic (*vt & in communi vſu*) nomen Eccleſiæ ſumi quidem præcipuè pro templo dicato, conſecratóque Epiſcopi authoritate: extendi tamen ad monaſteria, hoſpitalia, & alia loca per Epiſcopum conſacrata prout ex Panormit. habet in eodem nu. 94. Nauarrus, argumento cap. Ad hæc, De religioſis domibus: vbi talia loca in eo æquiparantur Eccleſiis quòd non debeant ad mundanos vſus transferri: quod etiam Suarez habet in ſeq. num. 13. Ex quo in præced. num. 12. aduerte 4. ad actionem ſpoliationis Eccleſiæ non eſſe neceſſarium committere propriè dictum furtum vel rapinam, ſed ſufficere quocumque modo priuare Eccleſiam ſuis bonis, ſeu graue damnum illi in aliis inferre: nam ſpoliare dicitur ſpoliare Eccleſiam qui licet res ipſius non efferat ſecum, eas tamen ibi deſtruit: vt qui ibi comminuit imagines, incendit veſtes ſacras aliáve id genus facit: etiamſi nihil exportet, nam ſpoliatio vera eſt, non modo facta per furtum & rapinam, ſed etiam per quodcumque aliud genus iniuriæ. Si igitur cum fractione facta ad ingrediendum in Eccleſiam, coniungatur huius damnificatio in bonis ipſius pertinentibus ad vſum officiorum diuinorum, vel ad ornatum aut theſaurum ipſius, præſens excommunicatio incurritur.

Aduerte poſtremò excommunicationem iſtiuſmodi, poſt denunciationem eius, reſeruatam eſſe Papæ per illa verba in ipſo cap. Conqueſti. Excommunicatos denuncietis, & faciatis ſicut excommunicatos arctius vitari, donec Apoſtolico ſe conſpectui præſentent. Ante denuntiationem verò non eſſe reſeruatam inſinuat Caet. in fine citati cap. 15. & teneri poteſt per benignam interpretationem propoſiti capituli cuius verba proximè relata continēt quidem latam excommunicationis ſententiam, prout dictum eſt antea: ſic tamen vt apertè indicetur, reſeruationi Papali præexigi denunciationem, quandoquidem non ſimpliciter excommunicatos, ſed denunciatos Pontifex mandat vitari donec conſpectui ſe Apoſtolico præſentent: abſolutionem ſcilicet à tali vinculo conſequendam, Videri poteſt Suarez loco citato num. 14.

CAPVT VLTIMVM.

De priuilegijs, & iuribus clericorum tanquam miniſtrorum diuini cultus externi publici.

De priuilegijs, & iuribus Clericorum dicendi hoc loco ratio datur non modo quòd eorum notitia faciat ad plenam rationem iudicandi de peccato ſacrilegij, ſed etiam quia & ipſa ſunt de numero eorum, quæ ad externum Dei cultum publicum inſtituta eſſe cenſentur, tanquam lauamina onerum in tali cultu ſubeundorum à Clericis ad illum deputatis quemadmodum nomen eorum indicat. Dicuntur enim Clerici à nomine Græco κλῆρος, quod ſortem vel hæreditatem ſignificat: eo quòd (*vt ex Iſidoro habetur diſtinct. 21. c. 1. & ex D. Hieronymo 12. quæſt. 1. cap. Clericus, & cap. Duo ſunt*) tanquam ij, qui ad ſortem ſeu hæreditatem Domini IESV ſpectant: vtpote qui diuino cultui conſecrati, procurandarum ad idem cultum ſpectantium rerum ſacrarum ſollicitudinem ſuſceperint. Proponemus autem primò priuilegia ipſa Clericorum. Deinde aliquid dicemus de eorum iuribus, quæ vocari ſolent beneficia Eccleſiaſtica: & demum de ijs quæ decimarum nomine intelliguntur.

SECTIO I.

De Priuilegijs Clericorum.

SVMMARIVM.

61 *Priuilegia Clericorum quædam ſunt canonis, & quædam fori.*
62 *Quæ ſunt prioris generis.*
63 *Quæ poſterioris generis.*
64 *Talibus priuilegijs Clericus renunciare non poteſt.*
65 *In tribus caſibus Clericus in manibus laici iurare non poteſt.*
66 *Clericus vocans in ius, coram Iudice laico alium Clericum peccat mortaliter; & quando de Iudice iudicante vocatum, idem ſit dicendum.*
67 *Talia priuilegia nulla lege aut conſuetudine tolli poſſunt ſine Papæ authoritate.*
68 *Neque item præſcriptione etiam longiſſimi temporis.*
69 *Papa non poteſt cum laicis diſpenſare circa priuilegia, exemptiones, & immunitates Clericorum ſine horum conſenſu.*
70 *Caſus aliqui excepti.*

Priuilegia plurima ſunt iſtiuſmodi: quæ omnia Concilium Trident. in ſeſſ. vltima cap. 20. De reformat. innouat. Reuocantur verò ad duo genera. nam quædam ſunt ſpiritalia, quæ cùm ſpectent ad ius canonicum, dici ſolent priuilegia canonis: quædam verò temporalia, nempe immunitates, & exemptiones à iudicijs, muneribus, & oneribus ciuilibus, quæ ex eo quòd ſpectent ad forum ciuile, dicuntur priuilegia fori. 61

Prioris generis autem quædam ad honorum acquiſitionem ſpectant; vt quòd ſoli Clerici poſſint beneficia Eccleſiaſtica habere ex cap. Cùm adeo, De reſcrip. & ex cap. Literis, De tranſact. & ex ca. 2. De inſtitutionibus. Item quod ſoli poſſint habere officium Eccleſiaſticum vel iuriſdictionem ſeu poteſtatem aliquid ſtatuendi in Eccleſia ex cap. In noua actione, & ex cap. Non placuit 16. quæſt. 7. & ex cap. Decernimus, De iudicijs. Quædam autem ſpectant ad malorum depulſionem: vt illud, quo in cap. Si quis ſuadente diabolo 17. quæſt. 4. ſubijcitur is excommunicationi, qui in Clericum violentas manus iniecerit. 62

Poſterioris generis verò ſunt illa, quibus eidem cenſuræ, alijſque pœnis ſubijciuntur, qui derogant Clericorum priuilegijs & immunitatibus. Talia, quantum huic inſtituto ſufficere videbatur, tractata ſunt antea lib. 13. num. 129. & pluribus in præced. lib. nono, in expoſitione canon. decimi quarti, & ſequentium Bullæ Cœnæ Domini. 63

Meminiſſe autem debent Clerici non eſſe ſibi liberum, renunciando talibus priuilegijs, ſe ſubijcere laico iudici: ex cap. Si diligenti, De foro competenti, vbi ratio tangitur, quòd ea indulta ſunt non quidem perſonis priuatim, ſed communiter toti ordini clericali: neque priuatorum pacto derogetur iuri communi: vnde fit, vt talis renuntiatio illicita ſit & inualida, etiamſi firmata ſit iuramento: quod non obligat: quoniam illud ſine peccato ſeruari nequit ex eodem cap. Si diligenti. 64

Adde neque eſſe illis permiſſum iurare in manibus laici, ex cap. penult. 22. quæſt. 5. Quod in præced. libro 18. num. 17. annotauimus, verum eſſe ſolummodo in tribus caſibus, quorum primus eſt, cùm iuramentum exigitur præſtandum laico tanquam ſuperiori. Alter, cùm exigitur iuramentum calumniæ. De quo dictum eſt in præced. libro 18. cap. 8. ſectione poſteriore. Tertius caſus eſt, cùm in actu reſtificandi iuramentum exigitur, de quo vide dicta in memorato num. 17. 65

Adde quoque ex citato cap. Si diligenti, & ex cap. Inolita, & ex cap. Placuit 11. quæſt. 1. non eſſe licitum Clerico vocare in ius alium Clericum coram Iudice laico: idque eſſe peccatum mortale tam in Clerico vocante, quàm in Iudice iudicante, *prout Syluest. in verbo Iudex, 1. quæſt. 2. numero 3. notat*; & oſtendunt pœnæ graues, quas ijdem canones ſtatuunt, ob ipſum imponendas, tum amiſſionis eius quod euictum fuerit tali iudicio, tum depoſitionis à ſuo loco ſeu gradu dignitatis, tum demum excommunicationis. Quas tamen pœnas aduerte non incurri ante condemnationem Iudicis, *vt notat gloſa ad citatum ca. Si diligenti, verbo Cauſam perdant*: Neque eas in Iudice laico (quod addit Syluest. in ſequenti numero 4.) habere locum: nam quando Clericus iudicandus traditus fuerit curiæ ſæculari: tum quando ad tale iudicium interuenerit Epiſcopalis authoritas, vel alterius 66

qui

qui in Clericum iudicandum habuerit iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem: tum demum in caſibus exceptis, de quibus egimus io præced. libro nono, *in explicatione 25. excommunicationis bullæ Cœnæ Domini notab. tertio ſeu numero 351.*

Nota verò, quòd etſi olim Iudex laicus potuerit Clericũ ad ſuum forum trahere de licentia Epiſcopi, iuxta cap. Clericum 11. quæſt. 1. id tamen, *vt ibidem gloſa finalis notat*, iam reuocatum eſt per cap. Si diligenti, De foro competenti. Nihilominus quando Eccleſiaſticus (cui eiuſmodi licentia dari permittitur in cap. Significaſti, eod. tit.) non adeſt ſatis idoneus, poteſt adhuc Epiſcopus laicum conſtituere Iudicem delegatum (*non item Ordinarium*) in cauſa ſui Clerici merè temporali ex gloſa ad cap. 2. De iudicijs, *verbo Non præſumant*. Ratio eſſe poteſt tum neceſſitas vrgens: tum quòd prohibitio dandi talem licentiam fuerit tantùm vt laici impedirentur ſibi aſſumere tractationem ſpiritalium, prout eadem gloſa inſinuat, congruenter eidem capitulo.

67 Cæterùm propoſita priuilegia nulla lege, vel conſuetudine poſſe tolli ſine Papæ authoritate, habetur ex cap. Clerici, De iudicijs. Ratio que eſt, quia tam lex, quàm conſuetudo irrationabilis, nullam habet vim: quandoquidem, *vt D. Thom. 1. 2. quæſt. 96. art. 4 notat*, lex habens vim, accipit eam à lege æterna, à qua deriuatur, iuxta illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Irrationabilis autem non deriuatur à lege æterna, vt manifeſtum eſt. Iam quòd ea, de qua loquimur, lex vel conſuetudo irrationabilis cenſenda ſit, patet ex eo, quod nequeat ſeruari ſine peccato mortali, eóque tam graui, vt pro illo excommunicatio ipſofacto incurrenda ſit, impoſita per cap. Nouerit. De ſententia excommunicationis, & canonem 15. Bullæ Cœnæ Domini.

68 Neque opponi poteſt legitima præſcriptio, ex qua cõſuetudo vim acceperit. Nam talis nequit hic locum habere. Primò enim debet in ea, *ex cap. finali, De præſcriptionibus*, eſſe bona fides, quam certum eſt abeſſe in caſu propoſito: in quo ageretur, & contra ius tam ciuile quàm canonicum, & contra communem Eccleſiæ praxim. Debet præterea eſſe iuſtus titulus, *ex cap. Si diligenti, De præſcriptionibus*: quẽ laicus aduerſus priuilegia Clericorum habere non poteſt, vſurpatione bonæ fidei, & longiſſimi temporis: quoniam talis communi iuri repugnat, iniuſtáque eſt notoriè, ac proinde iuſtum titulum dare nequit. Videri poteſt gloſa ibidem, verbo, Iuſtus titulus. Nec item potuſt habere Clericorum donatione ſine authoritate Papæ: quoniam ea nihil valet, etiamſi interuenerit iuramentum, ex cap. Si diligenti, De foro competenti. Et ita in cap. Cauſam, De præſcriptionibus, ſtatuitur, nulla præſcriptione temporis, vel conceſſione Eccleſiaſticæ, aut ſæcularis perſonæ, poſſe laicis decimas detinere. Quódque dicitur de decimis, pari ratione dicendum eſt de cæteris rebus Eccleſiaſticis: nempe laicos contra priuilegia Clericorum eas præſcribere non poſſe: atque non aliter, quàm per priuilegium ſeu diſpenſationem Papæ detinere poſſe. Poſtremò debet præſcriptio eſſe cum poſſeſſione quieta non interrupta, ex cap. Sanctorum, & cap. Illud, De præſcript. qualem laici violantes priuilegia Clericorum prætendere non poſſunt: cum quotannis per Bullam Cœnæ Domini Eccleſia illis reſiſtat, fulminando in eos ſeueriſſimam excommunicationis ſententiam.

69 Supereſt monendum vt Papa legitimè cum laicis diſpenſet circa priuilegia Clericorum, requiri horum conſenſum, quando illa fuerint aliquo modo iuris diuini, vt cenſentur immunitates & exemptiones Clericis ipſis conceſſæ ab Imperatoribus, aut ab alijs Chriſtianis Principibus in ſuis terris. Nam quod in rebus temporalibus contingit, vt quamuis iure humano iure acquirantur, tamen acquiſitæ non poſſint à Domino non conſentiente tolli ſine ipſius iniuria, diuino iure prohibita: ita licèt priuilegia Clericorum, quæ exemptiones & immunitates dicuntur, prouenerint ipſis beneficio Chriſtianorum Principum, poſtquam tamen data ſunt, non poſſunt ſine ſacrilegio (*quod peccatum eſt diuino iuri apertè repugnans*) ab eis auferri: prout habetur ex multis canonibus 12. q. 2.

70 Et certè recta ratio dictat (*& ideo ius diuinum naturale*) illud quod omnes tangit, debere ab omnibus approbari. Vnde idipſum pro regula habetur de regulis iuris in ſecto, regula 29. Itaque ad excuſationem a tali peccato, oportet cum Papæ conſenſu, quem Ius canonicum requirit, concurrere conſenſum Clericorum, quorum intereſt, tanquam iure diuino requiſitum: & vt ea in re ceſſet iniuria, iuxta illud, Scienti & conſentienti non fit iniuria neque dolus, quod habet regula 27. iuris in 6. Satis eſſe verò, vt conſenſus ſit ebitus, licèt non ſit expreſſus: argumento eſt, quòd Summus Pontifex, *quando Eccleſiæ neceſſitas, aut ipſorum Clericorũ culpa exegerit*, poſſit eis etiam nolentibus derogare in talibus priuilegijs. Sic enim multi dantur caſus, in quibus Clerici crimino ſi, in iure canonico illis priuantur. Eos propoſuimus, & quantum ſufficere videbatur huic inſtituto, expoſuimus: tum lib. 9. in explicatione canonis vltimi Bullæ Cœnæ Domini notab. 4. tum in explicatione cap. Si quis ſuadente Diabolo 17. quæſt. 4. tradita in appendice ad primum libr. primæ partis cap. 28. ſub finem.

Sunt autem iſti: Primus, cùm Clericus fuerit degradatus, aut depoſitus reaſitet. Secundus, cùm initiatus fuerit tantùm prima tonſura, aut minoribus ordinibus: etſi enim priuilegio canonis gaudere poſſit (quod a Congregatione Cardinalium reſponſum eſſe benè teſtatur Paulus Comitolus, in lib. 6. Reſponſionum Moral. quæſt. 20. num. 2.) non tamen priuilegio fori ex Concil. Triden. ſeſſ. 23. cap. 6. De reformatione, niſi beneficium Eccleſiaſticum habeat, aut habitum & tonſuram clericalem gerens, alicui Eccleſiæ de mandato Epiſcopi inſeruiat, aut in Clericorum ſeminario, aut in aliqua ſchola vel vniuerſitate de eiuſdem licentia verſetur tanquam ad maiores ordines promouendus. Tertius, cùm Clericus ſe facit ioculatorem. Quartus, cùm ſe miſcet excommunicatibus. Quintus, cùm inuenitur in flagranti delicto, vel in illius præſenti periculo. Sextus, cùm eſt bigamus, hoc eſt, qui vel viduam duxerit, vel ſecundam vxorem virginem, ſicut priorem. Septimus, cùm neque tonſura neque veſtium genere quidquã præ ſe fert de clericatu, nec tertiò monitus ab Epiſcopo ſe emendat. Octauus, cùm coniugatus, aut cælebs quidem, ſed incedens vt laicus, ſine tonſura & habitu clericali exercet officia macellariorum, tabernariorum, & ſimilia Clericis prohibita, nec ter etiam monitus ſe emendat. Nonus, cùm poſt crimen commiſſum effectus eſt Clericus in fraudem, vt effugeret iudicium ſæculare. Decimus, cùm impunè debacchar etur in cædem laicorum, nec ipſius ſuperior Eccleſiaſticus vellet remedium adhibere. 71

SECTIO III.

De Beneficijs Eccleſiaſticis.

SVMMARIVM.

72 *Agentes de beneficijs Eccleſiaſticis.*
73 *De nomine beneficij quòd ad res Eccleſiaſticas tranſlatum ſit à ſæculari militia.*
74 *Vnde cœperint Eccleſiaſtica beneficia.*
75 *Quatenus beneficia ſint inſtituta iure humano.*
76 *Quatenus diuino.*
77 *Licitum eſt Eccleſiam eſſe opulentam: nec licet laicis earum bona vſurpare, eo quòd Eccleſiaſtici illis malè vtantur.*
78 *Explicatio eius quod in definitione beneficij dicitur, ipſum eſſe ius percipiendi bona Eccleſiaſtica.*
79 *Explicatio eius quod in eadem ſequitur, toto vitæ tempore conſtitutum ab Eccleſia.*
80 *Explicatio reliquorum quæ in eadem habentur.*
81 *Penſio clericalis eſt beneficium, & modi quibus cognoſci poteſt ius ad bona Eccleſiaſtica, eſſe propriè beneficium.*
82 *Diuiſio beneficij Eccleſiaſtici in ſuas ſpecies.*

DE his in iure canonico, pauca quidem apud Gratianũ habentur, & ſatis confusè cauſa 1. quæſt. 2. & 3. & cauſa 21. quæſt. 1. & 2. ſed in alijs libris eiuſdem iuris, multi ſunt tituli, qui ad ea pertinent: vt De electione, De iure patronatus, De præbendis, De conceſſione præbendæ, aliquotque alijquos quiſque per ſe facilè obſeruare poterit. Præter eiuſdem iuris interpretes, & Summularios plenam de illis tractationem inſtituunt Ioannes De Selua in tractatu quadripartito quem inſcripſit de beneficijs, & Rebuffus, qui cõpoſuit praxim beneficiorum, Cotaſius, qui paraphraſim in vniuerſam ſacerdotiorum & beneficiorum materiam quatuor partibus diſtinctam elaborauit: quibus ex recentioribus acceſſerunt tum alij, tum Petrus Gregorius in lib. 17. Syntagmatum iuris, & in lib. 1. Partitionum iuris canonici tit. 27. 28. & 29. tum ex noſtris Ioannes Azor in 2. parte Moral. inſtit. à libro tertio ad decimum, latiſſima tractatione: breuiore verò, Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 34. Nos ea ex quibus pendet iudicium de peccatis, differemus in ſequentem tomum, in quo cùm dicetur ſe ſacramento ordi- 72

ni,

Digitized by Google

ant,illa erunt tractanda,tanquam ſcitu neceſſaria ad plenè ferendum iudicium de peccatis initiatorum ipſo ordinis ſacramento:contenti hic attigiſſe,quæ ſpectant ad illa quoad ſe;vnde intelligatur,quod eſt huius loci proprium, ipſa de ſe ſufficientem ſacrilegij materiam eſſe. Ad quæ ſe offerunt in præſentiarum conſideranda ſunt nomen,origo, propria ratio ſeu natura , & varietas beneficiorum Eccleſiaſticorum.

De nomine §. 1.

73 BEneficij nomen generaliter ſignificat gratiam,aut munus ſeu beneficium alteri collatum: vſu autem receptum eſt,vt etiam abſolutè prolatum,ſumatur pro iure percipiendi prouentum, ſeu certam portionem bonorum Eccleſiæ,propter miniſterium Eccleſiaſticum: nonnunquam etiam pro ipſo prouentu.

Tranſlatum fuit verò ad res Eccleſiaſticas,à ſæculari militia, prout Azor tradit in memorata lib.3.cap.8.quæ.Olim enim indulgẽtia Principis prædia quædam ac poſſeſſiones militibus emeritis tribuebantur (prout intelligitur ex tribus diuerſorum Imperatorum conſtitutionibus,quæ habentur in lib.11.Codicis,titulo 59.) vt cæteri eo beneficio allecti,& deuincti,animoſiores ad tutandam Rempub. redderentur. Eum ergo morem imitati paſtores Eccleſiaſtici, prædia poſſeſſionéſque ob miniſterium Eccleſię ſingulis miniſtris adſcriptas, vocauerunt beneficia; ob magnam quam cum militaribus illis beneficijs affinitatem habere cernebantur. Nam dantur ad cœleſtem militiam deſtinatis, *quales ſunt Clerici,iuxta cap. Christianis,12.quæſt.*1, ſicut illa dabantur deſtinatis ad militiam terrenam;& ſicut militaria beneficia de bonis publicis authoritate Principis conſtituta,dabantur gratis ſolis militibus:ſic etiam beneficia Eccleſiaſtica,ex Eccleſiæ bonis,*quæ erant olim communia,*inſtituta à Papa,vel ab Epiſcopo,debent gratis dari ſolis Clericis.

De origine beneficiorum Eccleſiaſticorum §.2.

4 DVo hic occurrunt docenda. Alterum vnde cœperint Eccleſiaſtica beneficia. Alterum,quo iure inſtituta ſint. Ac de priori notandum eſt, initio naſcentis Eccleſiæ Chriſtianos Ieroſolymis cœpiſſe ſimul viuere,collataque in commune ſubſtantia ſua,tantum cuique tributum eſſe, quantũ ei ſufficeret ex cap.1.Actuum Apoſtolorum:etiamſi alicubi nonnulli propria retinuerint prout intelligitur ex cap.9.poſterioris ad Corint. Quod etiam laici poſtea communiter fecerant,& ſoli Clerici vixerunt in communi ſub cura & obedientia Epiſcoporum ,prout colligitur ex cauſa duodecima quæſt.prima per aliquot Canones.& ex Canone 39.Apoſtolorum. Atque tandem ipſi etiam Clerici in communi viuere deſierunt:indè quæ factum eſt vt ſingulis ad ſuſtentationem ſuam portiones aſſignarentur ex decimis & oblationibus, alijſque bonis quibus Principes & alij fideles pro ſua in Deum pietate dotarunt Eccleſias;attribuẽdo eis redditus,caſtra,villas,& oppida cum ſuis prædijs: cuiuſmodi portiones appellatæ ſunt nomine beneficiorum,propter rationem in præcedenti § allatam. Ex quibus ſatis patet prius propoſitum.

75 Poſterius autem diſtinctione explicatur: nam in beneficio ſpectare poſſumus primò,ius percipiendi fructus ex bonis Eccleſiaſticum officium; quale eſt adminiſtrandi ſacramenta,celebrandi Miſſam,canendi in choro, dicendi horas canonicas,vel exhibendi aliud miniſterium in Eccleſia inſtitutum,ſiue à Chriſto, ſiue ab Apoſtolis, ſiue à Papa, ſiue à Concilijs. Spectare poſſumus ſecundò prædia & alia bona Eccleſiæ,ex quibus fructus quotannis percipiuntur. Qua poſteriori conſideratione, dubium non eſt beneficia inſtituta eſſe iure tantùm humano. Quòd enim Eccleſia talia prædia & bona habeat,tantùm eſt ex eo quòd Pontificum ſuperna torali authoritate , de Principum & populi conſenſu ea facta ſint ſacra ſeu religioſa,ac ſpiritualibus annexa,tanquã ſacris vſibus diuiniſque miniſterijs(*vnde dicuntur bona Dei*) deſtinata:ſiue ad templorum fabricam & ornatum; ſiue ad Clericorum Dei miniſtrorum ſuſtentationem,& ſplendorẽ dignitati cuiuſque conuenientem . Ad inſtar ſcilicet veteris legis,in qua ex Dei præcepto decimæ & primitiæ ſoluebantur Leuitis in eumdem finem,*ex cap.18.Numer. ſub finem, & ex cap.item 18 Deuter. in principio,& ex cap.44.Ezechielis ſub finem;* adeout eiuſmodi prædia & bona cenſenda ſint ſpiritalia,perinde ac decimæ & oblationes,cùm ſimiliter inſtituta ſint in ſubſidium & alimentum miniſtrorum Dei.

Quòd verò Canoniſtæ talia appellant bona temporalia, non alia ratione admittendum eſt,quàm quòd etiamſi bona ſint ſacra,quatenus authoritate Eccleſiæ deſtinata ſunt vſibus ſacris & diuinis; interdum tamen bona ſunt habentia annexam iuriſdictionem & gubernationem temporalem, quę per laicos ex commiſſione Prælatorum eam habentium, ſolet exerceri.

Priori ergo conſideratione beneficia inſtituta ſunt iure diuino,eoque naturali. Nam ratio naturalis dictat,vt Deum eſſe,ita & colendum eſſe,tum precibus , tum etiam publicis muneribus,id eſt, ſacrificijs in recognitionem ſummæ omnium maieſtatis,omnia gubernantis;& ad actionem gratiarum pro liberaliſſimè ab eo acceptis immenſis beneficijs, atque ad impetrationem depulſionis malorum nobis impetrationem depulſionis malorum nobis impendentium. Ad ſacrificia autem requiruntur Sacerdotes tanquam perſonæ publicæ illis addictæ,iuxta §.Huius ſtudij L.1 ff.De iuſtitia & iure. Sacerdotibus verò de iure naturali ſuppeditandam eſſe annonam: argumento eſt,quòd id factitatum ſit,nõ tantum in vera religione,ſed etiam in falſis;vt ex ſacris etiã literis patet Geneſis 47. vnde habetur Sacerdotes Aegypti nutritos fuiſſe publicis annonis;& Iudicum 17.vnde habetur quod Michas ſicut ſibi fecit idolum,ita quoque ſibi Sacerdotem conſtituiſſe,eique dediſſe in ſtipendium 10.argenteos cum duplici veſte & annuo victu . Et certè negari non poteſt de iure naturali eſſe,vt iuxta Apoſtolum in priori ad Corinth.cap.9.qui altari deſeruiunt , de altari viuant. Pro quo facit cap. Cum ſecundum Apoſtolum , De præbendis. Procedit autem ſolùm quoad portionem neceſſariam ad miniſtri ſuſtentationem : nam quoad portionem quæ vltra eamdam ſuſtentationem eſt , Eccleſiaſtica beneficia non non videntur alio iure,quam Eccleſiaſtico inſtituta.

Quam inſtitutionem nihil eſt quod quis reprehendat: Etenim collegia Eccleſiaſtica non debent deterioris conditionis eſſe quàm ciuitates:cùm ſumma ſit ratio ea,quæ pro religione facit,ea lege, Sunt perſonæ, ff. De rebus religioſis, & ſumptibus funerum, in fine. At ciuitates etiamſi iam ſufficientiſſimè habeant vnde ſe ſuſtentent; poſſunt tamen acquirere,& retinere ſibi relicta titulo hæreditatis vel legati,vel donationis:ex lege hæreditatis, Cod. De hæredibus inſtituendis. Ergo poterunt quoque Eccleſiæ acquirere,voluntate relinquentium eis bona ſua, in peccatorum ſuorum remiſſionem,& ad Dei obſequium & gloriam. Hęc taliter acquiſita, *cùm ſint Chriſti patrimonium ex cap.Cùm ex eo, De elect.in 6.§.Alioquin;*debent propterea ab ipſa Eccleſia auferri per laicos eo nomine quòd Eccleſiaſtici abutantur illis, quia cùm principaliter donata ſint ipſi Chriſto: penes ipſũ eſt illorum dominium(*vt ibidem notat gloſa ad verbum, Chriſti*) quòd non perdit propter Clericorum abuſum. Ad confirmationem facit quod ex cap.Tua nobis, De decimis§.2. in fine: non ideo Eccleſiæ defraudandæ ſint decimarum præſtatione;quòd bonis earum Sacerdotes abutantur;quia non his ſed Deo principaliter debitæ ſunt decimæ, quas proinde ſoluere oportet ijs quibus iure diuino ſunt attributæ.

De propria ratione ſeu natura beneficij Eccleſiaſtici. §.3.

SVfficienter definitione hac declarari videtur propria ratio beneficij Eccleſiaſtici:vt ſit ius percipiendi bona Eccleſiaſtica toto vitæ tempore, conſtitutum ab Eccleſia ad ſuſtentationem propriam Clerici, ratione officij ſpirituali, cuius præſtandi poteſtatem habet & obligationem.

Primo dicitur *Ius*,id eſt,iuſtus titulus,iuſtàve facultas ad indicandum reditus,ſeu prouentus annuos, vel eorumdem perceptionem non eſſe beneficium; quia non ſunt ius; ſed potiùs quid proueniens ex iure,tanquam effectus eius,prout indicatur per illud quod in definitione ſequitur,*percipiendi bona.* additum congruenter Capitulo, Delatum, De præbendis, ad excludenda iura ſeu titulos Eccleſiaſticos, qui non habent cõiunctos redditus: quales ſunt tituli illorum, qui vocantur Epiſcopi titulares promoti ad Epiſcopatum exiſtentem inter infideles:ex quo nullos fructus percepturi ſunt. Item canonicatus illi,qui iuxta cap.Dilecto §.Procurator,De præbendis,non habẽt redditus,ſed tantum expectant futuros; vnde vocantur gratiæ expectatiuæ; & à nonnullis canonicatus in ſpe:quos qui habent non ſunt beneficiarij donec beneficium deputatum vacauerit, & illud acceptarint,argumento cap. Quodã, De præbendis,in 6.& 78

cap. finalis, De conceſſione præbendæ eodem lib. vbi dicuntur tantùm habere ius ad rem non in re. Cæterùm hîc bonorum nomine comprehenduntur non tantum reditus, ſed etiam iuriſdictiones, & poteſtates tēporales, priuilegia, immunitates & quodcumque emolumentum eis annexum.

Tertiò in definitione additur, *Eccleſiaſtica*, ad excludēda bona hæreditaria, & alia ſæcularia quorum percipendorum ius poteſt Clericus habere; atque ad iudicandas res pietate fidelium Deo oblatas: quæ Eccleſiæ authoritate deſtinatæ ſunt ad ſuſtentationem Clericorum Deo ipſi miniſtrātium. Vnde & dicuntur dicatæ, ſeu conſecratæ in cultum obſequium, & honorem Dei: quia ſcilicet, quod miniſtris Dei impenditur vt miniſteria diuina obeant, Deo ipſi tribui cenſetur: dumque ad illorum alimentum dedicatur, ad ſacros vſus dedicari reputatur. Pro quo facit, cap. Si quis nobis cerit 1. quæſt. tertia.

79 Quartò ponitur, *toto vitæ tempore*, quia cùm Eccleſiaſticū beneficium detur propter ſpeciale miniſterium, ad quod Eccleſiæ miniſtri ordinantur pro tota ſua vita, iuxta cap. penult. diſtinct. 55. ipſum ſanè debet eſſe perpetuum. Quo propter temporalia iura non faciunt beneficium: ita ut Sacerdotes qui ab aliquo Principe aut monaſterio, vel Eccleſia ſtipendium habent ad certum tempus, vt celebrent aliquas Miſſas, non ſunt cenſendi beneficium habere: vt nec pueri aut adoleſcentes ſymphoniaci, quibus ita datur ſtipendium, vt quando peruenerint ad maturiorem ætatem, illud eis auferatur. Vnde ipſos nec beneficiarios eſſe, teneri ad recitationem diuini officij notat Caiet. in Summula, verbo, Beneficium, in fine. Ob eamdem etiam cauſam dicendum eſt, Vicarium temporalem, adminiſtratorem, conſeruatorē, aut commendatarium item temporalem, non habere beneficium, ſed potius officium cum ſtipendio temporali.

Quintò ſubiungitur in definitione, *conſtitutum ab Eccleſia*, quia ſine authoritate & inſtitutione Epiſcopi non poteſt conſtitui beneficium: etiamſi quis reditus ſuos applicet Eccleſiæ ex capit. Ad hæc, De religioſis domibus, & ex capitulo Cùm laici, & ex capit. Nobis, De iure patronatus. Id quod procedit etiamſi applicet pro Miſſis celebrandis, vel pro anniuerſario, vel alio pio vſu, & id in perpetuum. ex Rabuffo in praxi beneficiorum 1. par. tit. Quare inſtituta ſint beneficia, num. 10. poſt Felinum ad cap. Ex parte 2. De reſcriptis nu. 2. Ad quod facit Cap. Nemo 1. De conſecrat. diſtinct. 1.

80 Sextò additur, *ad ſuſtentationem*, quia reditus Eccleſiaſtici non dantur pro officio ſpirituali tanquam pretium: quia id eſſet ſimonia, ſed dantur tanquam alimentum miniſtri pro ipſius ſuſtentatione; vt ſic liberiùs inſeruiat Deo. Vnde cùm in cap. finali, De reſcriptis, dicitur beneficium dari propter officium: vox, *propter*, non ſignificat pretium, ſed finem & connexionem: quæ (iuxta antedicta in §. 1. & 2.) eſt inter beneficium & officium.

Septimò additur, *proprium*, quia ius accipiendi reditus ad ſuſtentationem aliorum, vt pauperum, non eſt beneficium: nec poteſt eſſe iuxta Clemen. 1. §. Vt autem De iure patronatus. Ideoque rectores hoſpitalium non debent dici beneficiarij.

Octauò ſuperadditur, *Clerici*, quoniam ea quæ dantur laicis, vt ea quæ Syluester in verbo, Beneficium 3. quæſt. 4. meminit, alicubi dari nobilibus ratione paupertatis, aut ſeruitatis alicuius temporalis, non ſunt propriè beneficia: cùm laici non ſint horum capaces, ex cap. Cùm adeo, De reſcriptis, & cap. Ex literis, De tranſactionibus: ſed ſunt præbendæ ſeu penſiones laicæ. Ipſum autem Clerici nomen ita latè accipiendum eſt, vt moniales, aliaſque fœminas religionem approbatam profeſſas comprehendat, congruenter capit. Indemnitatibus, De electione in 6.

Penultimo ponitur, *ratione officij ſpiritualis*, quoniam illa quæ dantur propter temporale officium, non ſunt Eccleſiaſtica, ſed temporalia beneficia: vt ſtipēdium Magiſtri de quo in cap. & 4. De magiſtris, & ſtipendium procuratoris: quo nomine intelligitur quilibet adminiſtrator exterius rerum Eccleſiaſticarum ex c. Saluator, §. In nomine 1. quæſt. tertia.

81 Vltimò demum ponitur, *cuius præſtandi poteſtatem habet, & obligationem*, vt excludantur penſiones Eccleſiaſticæ, quæ non ſunt beneficia Eccleſiaſtica, vt patet: tum quia penſio ad modum vſusfructus extinguitur mortuo penſionario: non autem vacat, ſicut beneficium ſolet. Tum quia laicus capax eſt penſionis, non item beneficij. Tum quia beneficium eſt ius exigendi prouentus ob officium & miniſterium ſpirituale, non item penſio ſed exigendi ob alias cauſas quæ multæ & variæ eſſe poſſunt.

Atque ex hac declaratione propriæ rationis & naturæ beneficij, ſatis patet illud quod diximus beneficium eſſe de numero eorum in quibus ſacrilegiū committi poteſt, tāquā in re Deo dicata. tum his modis (*quorum Azor alijs citatis meminit in 2. par. Moral. Inſtit. lib. 3. cap. 1. q. 3.*) cognoſci, quod ius ad bona Eccleſiaſtica, propriam rationem habeat beneficij. Primò quidem, ſi ille ad quem pertinet ipſum conferre, ſit perſona Eccleſiaſtica. Secundò, ſi Clerico tantum debeat conferri. Tertiò, ſi aliquid ſpiritualitatis annexum habeat, nempe ſi detur ob aliquod officium diuinū. Quartò, ſi purè conferri debeat, & non ſub conditione, nec cum pacto, nec pro officio & obſequio temporali. Poſtremo, ſi ſit perpetuum, & ad vitam eius cui confertur.

De diuiſione beneficij Eccleſiaſtici, §. 4.

IN hac tradenda à generalioribus procedere poſſumus hoc modo. Beneficium quoddā dicit propriè, & quoddam impropriè: illud eſt cui conuenit omni ex parte definitio expoſita in præced. paragrapho: hoc verò cui eadem definitio non conuenit omni ex parte. Atque propriè dictum beneficium, vel eſt regulare, quod datur ſolis religioſis, id eſt, votis religionis adſtrictis, regulamque aliquā profeſſis: ſæculare vero, quod datur non religioſis, ex cap. Cùm de beneficio, De præbendis in 6. & ex Clem. vnica, De ſupplenda negligentia Prælatorū. Quod vtrumque rurſus vel eſt duplex, quod curā animarū & iuriſdictionē habet adiūctam: vel ſimplex, quod neutram illarum habet adiunctā. Regularia ſimplicia ſunt prioratus ſimplex, & canonicatus regularis. Duplicia verò, abbatia, Prioratus conuentualis & Prioratus clauſtralis. Sæcularia autem ſimplicia ſunt, vt canonicatus Eccleſiæ Cathedralis, canonicatus Collegiatæ Eccleſiæ, & capellania. Sæcularia verò duplicia, quædam ſunt habentia curam animarū cū iuriſdictione in perſonas Eccleſiaſticas quoad forū externū, & cum titulo dignitatis: vt Papatus, Patriarchatus, Primatus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, & ex Papali priuilegio, tū Cardinalatus, tū aliquæ Abbatiæ, vel Prioratus ſæculares. Quædam verò habent annexam curam animarū, ſed ſine iuriſdictione quoad forū externum, ac ſine titulo dignitatis: vt Parrochiale beneficium, Vicaria Parrochialis perpetua. Quædam autem ſunt cum illa iuriſdictione quidem, ac cum titulo dignitatis, ſed ſine animarum cura: vt aliqui Archidiaconatus, aliqui Decanatus ſeu Archipresbyteratus. Quædam demum ſunt cū titulo dignitatis, ſed ſine iuriſdictione in Clericos ac ſine cura animarum: vt Theſaurariatus, Primiceriatus, Præcentoria, Scholarchatus.

82 Inter beneficia verò impropriè dicta, ponuntur penſio clericalis, commenda ad tempus, coadiutoria, hoſpitale, & præbendæ quæ nonnullis dantur ad tempus. Cætera quæ ad beneficia ipſa Eccleſiaſtica ſpectant tradentur in ſequenti tomo cùm de ordine: ex occaſione, quòd ſint Clericorum propria, ex quibus pendeat ratio iudicandi de peccatis ipſorum. Clerici autem per ſacramentum ordinis ad ſuum illum clericalem ſtatum promoueantur.

SECTIO III.

De decimis oblationibus & primitijs.

SVMMARIVM.

83 *Quid & quotuplices ſint decimæ.*
84 *Perſonales abierunt ferè vbique in deſuetudinem: non item prædiales & mixtæ: quæ quatenus iure diuino, & quatenus humano debeantur.*
85 *Oblationes dicuntur, tum generaliter, tum ſpecialiter.*
86 *Quid ſint primitiæ, & quo modo à decimis diſtinguantur.*
87 *Omnes laici fideles obligantur ad decimarum ſolutionem: itèmque clerici quoad bona ſua temporalia.*
88 *Quid quoad Eccleſiaſtica.*
89 *Debent ſolui decimæ clericis adminiſtrantibus populo ſpiritualia.*
90 *Nec obſtabit quòd diuites ſint aut mali.*
91 *Iuris decimarum capaces non ſunt laici; quatuor tamen modis poſſunt ab eis fructus illarum percipi.*
92 *De modo percipiendi titulo feudi.*

93 *Tale feudum laicus in alium laicum transferre non poteſt.*
94 *Quatenus poſſit laicus titulo conſuetudinis licitè percipere fructus decimarum.*
95 *Quatenus conſuetudine obtineri poſsit, vt vna Eccleſia, aut vnus Clericus percipiat debitas alteri de iure communi.*
96 *Tribus modis poteſt quis liberari à ſolutionem decimarum quorum primus eſt priuilegium.*
97 *Reliqui conſuetudo & præſcriptio.*
98 *Quo tempore ſolui debeant decimæ.*
99 *De loco in quo debet fieri decimarum ſolutio.*
100 *Fructus indecimati non debent in horrea inferri ſine conſenſu eorum quibus decima ſolui debent.*
101 *Modus quo ſoluendæ ſunt decimæ.*
102 *Reſponſio ad difficultatẽ, An Parochus poſſit negare ſacramenta nolentibus ſoluere decimas ab eis debitas.*

83 DEcimæ ſunt pars decima fructuum, miniſtris Eccleſiæ ob ſpiritale miniſterium ipſorum debita ex omnibus bonis frugiferis, De quo textus eſt in cap. Non eſt, De decimis §. 2. Diſtinguuntur verò in perſonales, prædiales, & mixtas: ſumpta diſtinctione ex bonis illis ex quibus debentur & ſoluendæ ſunt. Perſonales ſunt, quæ ſoluuntur ex acquiſitis labore & opera perſonæ, qualia ſunt quæ proueniunt ex artificio, induſtria, ſciẽtia, militia, famulatu, venatione, negotiatione, aliòve actu lucroſo, dũmodo licito: iuxta illud c. Ex trãſmiſſa eodem titulo. Fidelis homo de omnibus quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. Itéq; illud: quòd ratio dictet eas ex illicitè quæſitis, vt vſuris, ſpolijs iniquis, furtis, &c. nec ſolui nec recipi debere, ne alienum peccatum approbari videatur. Prædiales ſunt, quæ debentur ex ijs, quæ naſcuntur, aut quaſi naſcuntur ex prædijs; vt ſũt fructus non tantùm agrorum, vinearum, oliuetorum, aliorumque locorum arboribus frugiferis conſitorum; ſed etiã domorum elocatarũ, molendinorum, & piſcinarum, iuxta cap. Paſtoralis eodem adhuc titulo: itaut talia quoque, vt eiuſmodi alia, ipſum nomen prædij comprehendat. Mixtæ ſunt, debitæ ex ijs quæ partim ex prædijs, partim ex induſtria hominum proueniunt; vt quæ ſoluuntur ex animalibus & eorum fœtu, lacte, & lana.

84 Inter quas eæ quæ perſonales ſunt, iam ferè vbique abierunt in deſuetudinem, vt habet Nauarr. *in Enchir. cap.* 21. *nu.* 31. Quod Eccleſiæ permiſſu cenſeri poteſt factum, ad vitandum ſcandalum, quod videretur ſequi, ſi homines eas ægrè ſoluentes compelleret: cùm plerumque non eſſent magnæ & tam multa ſenſim fuerint ei à fidelibus relicta, vt nulla videretur talium decimarum habenda ratio. Cæteræ autem decimæ adhuc habentur iure diuino & humano. Diuino quidem, quoad ſubſtantiam ſuam: nempe vt ſint ſuſtentatio neceſſaria miniſtrorum rerum ſpiritalium. Iure humano verò, quoad quantitatem, Nam miniſtros ali ab ijs quibus miniſtrant, eſt de iure diuino naturali; quod autem ad ſuſtentationem illorum contribuenda ſit decima pars fructuum perceptorum ex rebus fructiferis, ſtatutum eſt iure humano. Sicque accipiendum eſt, quod in cap. In aliquibus §. finali De decimis dicitur; decimas deberi lege diuina, vel loci conſuetudine approbata. Indeque colligendum eſt deceptos eſſe canoniſtas *quorum meminit Couar. in lib.* 1. *variar. reſol. cap.* 17. *nu.* 2. cùm putantur decimas, etiam quoad quantitatem decimæ partis, eſſe de iure diuino. Si enim id ita eſſet, nulla humana lege aut conſuetudine potuiſſent ea ex parte mutari: cuius contrarium memoratis verbis cap. In aliquibus, ſatis ſignificatur: & receptus vſus abundè confirmat. Qua de re latè Suarez differit *De religione tractatu* 2. *lib.* 1. *cap.* 9. *& aliquot ſequentibus.* Id quod tanquam ſcolaſtici inſtituti, relinquemus ei qui volet apud ipſum videndum: aut ſi prolixitas diſpliceat, apud Leon. Leſſium *De iuſt. & iure lib.* 2. *cap.* 39. *&* 2. præſertim cùm, quidquid de eo ſit conſtet decimas tanquam inſtitutas ad Dei cultum, de numero eorum eſſe, in quibus ſacrilegium committitur. Pro quo textus eſt expreſſus 16. quæſt. 7. cap. Decimas 1.

85 Quod attinet ad oblationes: eæ dicuntur tum generaliter de omnibus quibus Deo & Eccleſiæ offeruntur aliqua in cultum diuinum; tum ſpecialiter de ijs quæ fiunt, ſiue ad imaginem, ſiue ad altare, ſiue in miſſa, *prout habet communis conſuetudo*, ad manum Sacerdotis. Ex quibus primo aut ſecundo modo factas pertinere de iure ad Eccleſiam in qua eſt imago vel altare, colligi poteſt ex cap. Paſtoralis, De ijs quæ fiũt à Prælato. Factas autem tertio modo cedere in vſũ Parrochi, vel etiam Epiſcopi tunc celebrantis, aut alterius Sacerdotis cuius iuriſdictionem altare pertinet. Ita enim conſuetudo paſſim fert. Obligantur verò fideles ex bonis licitè quæſitis oblationes facere: vel ob patriæ conſuetudinẽ vel ob Eccleſiæ ſuæ, aut Sacerdotis proprij neceſſitatem; vel legitimum Superioris præceptum, aliàmve particularem cauſam; qualis eſt, vouiſſe Deo, aut promiſiſſe ſub iuramento alicuius rei talem oblationem. Ex quæſitis autem illicitè, *vt per vſuram, aut oppreſſionem pauperem*, oblationes factæ non debent recipi, vt nec decimæ.

Quod attinet ad primitias, eæ dicuntur primi fructus agrorum & arborum, de quibus Deut. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis & pones in cartallo. Atque differunt à decimis tum quòd ſint primi fructus, decimæ, *vt ipſum nomen indicat*, ſint pars decima fructuum; tum quòd primitiæ Deo immediatè offerantur in gratiarum actionem pro acceptis, ipſius diuino munere, terræ fructibus; deindeque cedant in vſum miniſtrorum Dei Decimæ verò ijſdem miniſtris immediatè dentur in ſtipendium ſuſtentationis ob ſpiritale miniſterium ipſorum. 86

Cæterum, præceptum quod memorata verba Deuteronomij continent, nunc non habet locum, cùm ſit ceremoniale; & ideo de numero eorum quę in lege Euangelica cenſentur à Chriſto abolita. De iure autem canonico iuxta cap. Reuertimini, 16. quæſt. prima, & cap. 1. De decimis, tale aliquod præceptum in Eccleſia vigere cenſeretur, niſi conſuetudo paſſim eſſet in contrarium, quæ illud tanquam humanum potuit abolere.

Porro de hac materia Canoniſtæ agunt ad titulum de decimis, primitijs & oblationibus; qui habetur non tantùm in Decretalibus Gregorij: ſed etiam in Sexto, & Clementinis, ac Extrauagantibus communibus. Agunt etiam Theologi cum Diu. Thomæ 2. 2. *quæſt.* 86. *&* 87. Summularij item, verbo Decimæ, verbo Oblatio, & verbo Primitiæ; alijque plures, inter quos nonnulli ſpeciales de ea tractatus inſtituerunt. Nouiſſimè acceſſit Suarez in ante memorato libro primo in quo latè adeò, & accuratè eamdem perſequitur, vt vnus mihi ſufficere poſſe videatur. Attingemus autem aliquot quæſtiones de decimis, quarum explicatio facit ad rationem iudicandi de peccatis nobis propoſitam, vixque poteſt commodiùs alio loco tradi.

QVAESTIO I.

Qui obligentur ad decimarum ſolutionem.

AD hanc reſpondetur obligari omnes fideles, ſiue pauperes ſint ſiue diuites: & ſiue boni ſint, ſiue mali habẽtes aliquid proprium, iuxta illud in cap. Ex traſmiſſa, De decimis. Fidelis homo de omnibus quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. Et ratio eſt: quia decimæ debentur in ordine ad ſpiritalem adminiſtrationem quæ attinet ad omnes fideles. De clericis autem peculiariter notandum eſt, reſpectu prædiorum quę titulo patrimonij aliòve non ſpiritali acquiſierunt, ipſos periede ac laicos obligari, prout D. Thomas *in cit. quæſt.* 87. *art.* 4. *ad* 3. expreſſit. Et ratio eſt, quò talia prædia per ſe ſint ſubiecta ei oneri: rẽſq; cum ſuo onere tranſeat ab vno ad alium: quem Clericum eſſe non laicum; tantùm eſt occidentarium, ex cap Ex literis De pignoribus. 87

Si obijcias quod in cap. Nouum genus, & De decimis dicitur. Nouum genus exactionis eſſe, vt Clerici à Clericis decimas accipiant. Reſpondetur, *ex gloſa* 1 *ibidem*, id intelligendum eſſe de dote Eccleſiæ, ſeu de prædijs Eccleſiaſticis: de quibus decimas non deberi D. Thomas loco quoque citato expreſſit. Quod tamen ex Panormit. ad citatũ cap. num. 6. limitandum eſt: vt non procedat, quoad prædia ex quibus decimæ erunt ſoluendæ alteri Eccleſiæ antiquiori: vbi rationem adfert, quòd Eccleſia vniuerſalis in nouo Teſtamento volendo diſtinguere iura Eccleſiarum, ſtatuerit vt decimæ prædiales eſſent illius Eccleſiæ, in cuius parrochia prædia ſita ſunt. Vnde cùm habeant annexum onus illas ſoluendi; data tranſeunt ad accipientem cum eo onere ex capit. Paſtoralis §. penult. eodem titul. præſertim cùm non debeat Eccleſia ædificari de nouo, cum alterius Eccleſiæ præiudicio, iuxta textum expreſſum in capit. Si quis laicùs, & duobus ſequentibus 16. quæſt. prima. Sicque quod D. Thomas dicit, ex prædijs Eccleſiaſticis non deberi decimas; intelligendum eſt de prædijs quæ antequam alicui Eccleſiæ darentur, nulli alteri Eccleſiæ debebantur ex eis decimæ. 88

Id

Digitized by Google

Id quod de rigore verum eſt quidem: ſententia tamen D. Thomæ vſu & conſuetudine recepta eſt, vt in citato lib. 1. cap. 17. in fine Suarez habet allegans Couarruuiam, qui in lib. 1. var. reſolut. *cap. 17. num. 8. verſu Secundò licet*: expreſſit talem conſuetudinem in pleriſque locis inualuiſſe. Verumtamen, vt ad memoratum D. Thomæ locum Caietanus annotat, & Suarez approbat, non eſt tali conſuetudini locus, quando ob eã contingit, vt Eccleſia in qua ſunt prædia, magna (de qua re in dubio iudicare erit Superioris Prælati) patitur iacturam, in præiudicium miniſtrorum ſuorum aut fabricæ. Tunc enim rationabilis non eſt: ac proinde nec vim habet abrogandi Eccleſiaſticum ſtatutum, de talibus decimis ſoluendis.

Quod attinet ad monaſteria, & pia loca: *niſi exempta ſint aliquo ex modis proponendis in reſponſione ad tertiam quæſtionem*; teneri ad prædialium decimarum ſolutionem habetur ex c. Nuper De decimis: vbi decernitur vt Ciſtarcienſes de terris poſt Concilium Lateranenſe ſub Innocentio 3. celebratum acquirendis, ſoluant decimas Eccleſijs quibus antea ſoluebantur, etſi eas proprijs manibus colant; niſi aliter cum Eccleſijs ipſis componant.

QVAESTIO II.

Quibus debeat fieri decimarum ſolutio.

89 AD hanc reſpondendum eſt, fieri debere Clericis, populo adminiſtrantibus ſpiritalia, vel in ea adminiſtratione iuuantibus: ex illo enim debito ſeminandi ſpiritalia, conſequitur ius metendi temporalia, ſufficienter ad ſuſtentationem, quæ decimarum nomine ſignificantur. Atque olim cœtui Clericorum in communi ſoluebantur & authoritate Prælati dabatur cuique quantum opus ei erat. Poſtquam autem per Prælatos, nomine Eccleſię facta eſt bonorum eiuſdem diuiſio, erectis beneficiorum titulis, ſolutio decimarum facienda eſt ſingulis beneficiarijs, ſecundùm eam portionem quæ attributa annexaque eſt cuiuſque titulo: & ita in vſu eſſe videmus: quod ad confirmationem poteſt in hac re pro praxi ſufficere. Illud autem à D. Thoma ſecunda ſecundæ *quæſt. 87. art. 3.* inſinuatum, decimas deberi tantùm ijs qui curam habent animarum: interpretandum eſt de debito ex iuſtitia: ſecluſa enim memorata bonorum diuiſione & erectione in titulos beneficiorum, Eccleſiæque præcepto acceptato à populo, hic non tenetur lege iuſtitiæ alios Clericos ſuſtentare, quàm habentes curam animarum, & neceſſarios eorum adiutores: quamuis religionis & miſericordiæ lege teneantur ad aliorum etiam miniſtrorum Eccleſiæ ſuſtentationem contribuere: vt notat quoque Leon. Leſſius *de iuſt. & iure lib. 2. cap. 39. num. 17.*

Cæterùm hæc quidem locum habent in prædialibus decimis; ſed de perſonalibus, *vbi non ſunt abolitæ*, ſolui deberi ei Eccleſiæ in qua ſuſcipiuntur ſacramenta, definitum habetur in capitulo Ad Apoſtolicæ, De decimis. Quoad mixtas verò ſeruanda eſt loci conſuetudo, iuxta idem cap. in fine. Quæ ſi non ſit manifeſta conſentaneum eſt, vt eæ diuidantur, inter Eccleſiam in qua ſuſcipiuntur ſacramenta & eam in qua ſunt prædia, in quibus animalia paſcuntur, quando Eccleſiæ fuerint diuerſæ.

90 Neque verò excuſatio eſt à ſolutione decimarum quòd Clerici quibus debentur ſint diuites, aut quòd ſint mali, dummodo laborent in vtilitatem populi: quia decimæ non debentur Clericis quia pauperes ſunt aut quia boni; ſed quia laborant pro populo. Quæ ratio locum habet omnibus qui officio ſuo non deſunt otioſi. Adde quòd Chriſtus Dominus iuſſerit tributum dari Cæſari infideli, & decimas ſacerdotibus Iudæorum improbis; cùm Matthæi 22. dixit: Reddite quæ ſūt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo: prout explicant D. Hieron. ibidem & D. Auguſtinus in libro quinquaginta homiliarum homil. 48.

QVAESTIO III.

An laici poſſint percipere decimas, & quomodo poſſint.

REſpondendum eſt decimis duo eſſe; ius nempe, & fructus: ius que per ſe & propriè competere ſolis Clericis 91
quia eſt aliquid ſpiritale: vtpote natum ex debito, quo populus ſpiritalium rerũ miniſtris debet ſuſtentationem: ſicque laicos non eſſe decimarum capaces, declaratur in capitulo Cauſam De præſcriptio. & in capitulo Adhæc De decimis. Fructus verò decimarum (iure prædicto perſeuerante penes Clericum vel Eccleſiam) quatuor potiſſimùm modis poſſe à laicis percipi. Ac primò iure conductionis, vel alterius contractus liciti. Nam ſicut Clerici poſſunt fructus decimarum locare; ita etiam poſſunt laici eos conducere. Pro quo facit cap. Querelam. Ne Prælati vices ſuas. Secundo modo de conceſſione Epiſcopi. Poteſt enim Epiſcopus iuſta de cauſa laicis bene de Eccleſiæ meritis, ad vitam, vel aliud certum tempus concedere, non quidem ipſum ius percipiendi decimas, ſed vt nomine Eccleſiæ fructus earum conſequantur: prout communiter teneri cum gloſſa *in cap. Quamuis De decimis notat Couarr. in lib. 1. variar. reſolut. cap. 17. num. 5.* Idipſum annotans Suarez in memorato lib. primo cap. 36. ſub initium: hanc rationem addit, quòd id non inueniatur Epiſcopo prohibitum; vnde intelligitur ei conuenire per ordinariam ſuam poteſtatem: cùm pertinere poſſit ad bonum regimen ordinarium Eccleſiæ ſuæ. Atque ex ea parte, id in ſuo Epiſcopatu poſſit quod Papa in Eccleſia vniuerſa, niſi impediatur aliqua Superioris prohibitione.

Tertio modo poſſunt fructus decimarum a laicis accipi titulo feudi: quo interdum Pontifices nobilibus viris conceſſerunt, *etiam in perpetuum* fructus decimarum ob merita eorum in Eccleſiam, & vt eam poſtea defendant. Poteſt autem id facere ſolus Papa, vt patet ex eo quod in c. Quamuis De decimis ſtatuitur his verbis: Statuimus vt ſi quis alicui laico in ſeculo remanenti Eccleſiam, decimam, oblationemve conceſſerit: à ſtatu ſuo ſicut arbor quæ inutiliter terram occupat, ſuccidatur. Id quod intelligendum eſſe de conceſſione in feudum tranſeuntem ad hæredes, habetur ex gloſa ibidem, *ad verbum Conceſſerit*, Et colligi poteſt ex præcedenti cap. Adhæc iuxta quod decima iure hæreditario non poteſt laico concedi. Cuius prohibitionis iuſta ratio potuit eſſe abuſus & prodigalitas Prælatorum in concedendo laicis decimas iure perpetuo, in præiudicium cultus diuini. Illam autem non fuiſſe factam ante Concilium Lateranenſe ſub Alexandro tertio, iſ ſen ante quingentos ferè annos ſed Epiſcopum in ſua diœceſi fructus decimarum in feudũ etiam perpetuum dare potuiſſe laicis, videri poteſt latè tractatum apud Couarr. & Suarezium locis citatis. Idque ſatis ſignificatur; cùm in cap. 2. § Sanè, de decimis in 6. declaratur, decimas laicis ante Concilium Lateranenſe in feudũ conceſſas (intellige Epiſcopali authoritate; quam, *non autem Papalem*, idem Concilium reſtrinxit) poſſe ab ijſdem laicis alicui religioni, locove pio dari de licentia Epiſcopi. Inde enim ſequitur laicos eſſe talium decimarum iuſtos poſſeſſores, ideoque illis conceſſas fuiſſe ſufficienti authoritate.

Circa quam donationem à laico factam loco pio aduerte, propterea ad eam meritò requiri conſenſum illius Epiſcopi ad cuius Eccleſiam tales decimæ pertinebant, quoniã id præiudicat eidem Eccleſiæ quæ fruſtratur ſpe eas recuperandi: non eſſe tamen neceſſarium conſenſum Capituli habetur ex cap. Cum Apoſtolica, in fine, De his quæ fiunt à Prælato, &c. Vbi ratio tangitur: quod non cenſeatur in eo fieri alienatio, ſed reuocatio rei Eccleſiaſticæ à laico detentæ, ad vſum Eccleſiaſticum.

Aduerte autem grauem difficultatem eſſe; an ijdem laici poſſint tale feudum in alios transferre, etiamſi non ſint 93
ſucceſſores ipſorum in recta linea. Quam Suarez tractans in citato cap. 36. numero ſeptimo in vtramque partem authores refert. Etſi autem affirmans ſuam habeat probabilitatem; ſi tum Epiſcopi authoritas, tum iuſta cauſa interueniat (vt patet par ea quæ idem conſequenter ibidem affert) negans tamen, *quam Panormit. ad capitulo Probibemus, De decimis, tenens, ait eſſe communem Doctorum ſententiam*: ſequẽda videtur in praxi ob has rationes, *quas habet quoque Leſſius in citato c. 39. n. 12.* quod id cedere poſſit in Eccleſiæ præiudi-

eium: præſertim ſi ille careat liberis: quandoquidem neceſſariò decimæ ipſæ ad illam redire deberent. Deinde quòd Epiſcopus in tali tantumdem faciat, quàm ſi daret feudum: quia ſecundus ille in quem feudum transfertur, efficitur feudatarius: non quidem transferentis illud, ſed Eccleſiæ; de cuius conſenſu ſi res non fiat, nihil agitur. Conſenſum autẽ ſufficientem nequit Epiſcopus præbere, vtpote Eccleſiæ prohibitione impeditus.

Porro ſi dubium ſit, an ante vel poſt memoratum Concilium laicis decimæ fuerint conceſſæ, inſpicienda erit antiquitas poſſeſſionis. Nam ſi ſit temporis immemorialis, ſeu cuius initium excedit memoriam hominum, præſumptionẽ maximam inducit conceſſioni factæ legitimè ante id Concilium: aut certè Papæ priuilegio: etiamſi non adſit alia probatio. Pro qua re videndi ſunt Couar. lib. primo var. reſolut. cap. 17. nu. 5. §. Sed ſi dubitetur, & Suarez in ſequenti cap. 27. num. 4.

94 Quarto denique modo, decimæ poſſunt à laicis accipi titulo conſuetudinis: quod non debet ſic intelligi, quaſi detur conſuetudo, quæ ſola ſua vi faciat licitam eiuſmodi acceptionem. Nam ob incapacitatem laici, *de qua ante dictum eſt num. 91.* ea conſtare poteſt tantùm ex acceptionibus illicitis: vtpote quibus quis accipit id cuius incapax eſt. Quod intellige ſi accipiat proprio nomine, ſuoque iure: non item ſi nomine Eccleſiæ ex aliqua legitima conceſſione: cuius teſtis ſufficiens ſit cõſuetudo, vt eſſe poteſt immemorialis iuxta illud quod habetur ex lege vltima ff. De pluuia arcenda vetuſtatem dare authoritatem, etiamſi ius non probetur.

Quæ cùm ita ſint, non alia ratione verum eſt titulo conſuetudinis poſſe licitè fructus decimarum accipi à laicis, quàm quod conſuetudo immemorialis vim habeat ſufficiẽtis probationis priuilegij, ſiue à Summo Pontifice, ſiue ab Epiſcopis (*ante Lateranenſe Concilium*) dati legitimè: tãquam ea quæ credenda ſit, *cùm de contrario nihil conſtet*, virtute alicuius talis priuilegij inchoata, & continuata eſſe: quantumcumque Scriptura de eo non inueniatur, nec alia probatio habeatur: quàm diuturna fama, & opinio communis, quòd acceptio illa fiat licitè. Pro quo plures authores Suarez adfert in citato nu. 4.

95 Apud eumdem in præced. cap. 22. & in ſequenti 30. relinquemus videndum tractatum, quatenus poſſit, aut non poſſit conſuetudine obtineri, vt vna Eccleſia, aut vnus Clericus, percipiat decimas de iure communi alteri debitas. Poſſumus enim eſſe his paucis contenti, quibus dirigamur in iudicio nobis propoſito.

Primum eſt: Conſuetudine obtineri poſſe, vt decimæ prædiales non ſoluantur in Eccleſia vbi eſt prædium, ſed in alia Parochiali. Hoc ſatis ſignificant Pontificum reſponſa quibus ſtatuunt in dubijs de tali re eſſe recurrendum ad conſuetudinem, vt in cap. Cùm ſint homines, & in cap. Ad Apoſtolicæ, De decimis, & in cap. primo de præſcript. in fine. Quo argumento ad idem probandum D. Thomas vtitur 2. 2. *quæſt. 87. art. 3. ad* 2. Cui accedit ratio: quòd conſuetudo longi temporis vim habeat derogandi humano iuri, inducendique præſcriptionem: qua eodem iure diſponente, dominia rerum mutantur, iuxta communem doctrinam de ipſa præſcriptione traditam à nobis in præced. lib. 18. numero 391. & aliquot ſequẽtibus. An autem longum illud tempus ſufficiat eſſe decem annorum, an verò requiratur vt ſit 40. dubium eſt probabile in vtramque partem. De quo videri poteſt Suarez in cit. cap. 22.

Secundum eſt, conſuetudine præſcripta, vnam Eccleſiam obtinere poſſe ius decimarum alterius, *vt monaſterium, aut Eccleſia parochialis*, ſi illius oneribus in ſe ſuſceptis, ſpiritalia adminiſtret populo. Hoc ex eo patet quòd decimæ de ſe ſint ſtipendia ſpiritalis miniſterij, ideoque licitè accipiantur ab obeuntibus illud, quaſi ex officio: adeout longus vſus ſic accipiendi conſtituere poſſit conſuetudinem rationabilem qua legitimè præſcripta dominium acquiratur titulo præſcriptionis.

96 Tertium eſt: Conſuetudine non poſſe acquiri ius percipiendi decimas, ſeparatim ab omni ſpiritali miniſterio, vel obligatione ad illud. Ratio eſt, quia decimæ ſecluſo priuilegio, aut conceſſione eius cui debentur, nequeunt iuſtè exigi per eum qui non miniſtrat ſpiritalia: cùm intrinſecum ſit decimis, ſtipendium eſſe miniſterij ſpiritalis. In propoſito autem caſu, *vt ſupponitur*, exigens decimas ipſas, nullum ſuſcipit in ſe onus adminiſtrandi ſpiritalia. Ergo iniuſtè (vtpote ſibi indebitas) exigit: niſi id faciat conceſſione & nomine eius ad quem pertinent: vel Papæ, aut Epiſcopi (*ante Concil. Lateran.*) diſpenſatione: *quam nos vocamus priuilegium.* Vnde in eodem caſu conſuetudo non poteſt plus reſpectu Clericorum, quàm antea dictum eſt reſpectu laicorum: nempe non dare ius, aut titulum præſcriptionis; quandoquidem non poteſt per actiones iniuſtas priuilegij probationem præſtare ſufficientem ad reddendam conſcientiam ſecurã. Qua ex parte, vt aliquid in tali caſu operetur, debet eſſe immemorialis perinde ac in caſu laicorum, prout Suarez in fine citati cap. 30. ex eo confirmat, quòd eiuſmodi decimarum perceptio perinde ſit contra ius commune reſpectu Clericorum, ac reſpectu laicorum.

QVAESTIO IV.

An & quomodo poſſit quis liberari à ſolutione decimarum.

PRo reſponſione, dicendum eſt tres præcipuos modos dari, quibus poteſt quis eximi à ſolutione decimarum ſecundum quantitatem quam Eccleſia determinauit: nempe priuilegium, conſuetudinem, & præſcriptionem. Cùm enim per talia, induci poſſit liberatio ab obligatione legis humanæ, poteſt etiam exemptio à ſolutione decimarum, in quantitate quam Eccleſia determinauit: quandoquidem ea ſoluenda eſt iure tantùm humano. Cæterum priuilegiũ tunc à tali ſolutione liberat, cũ ipſũ datur à Sede Apoſtolica quia eſt quædam diſpenſatio in iure humano: quandoquidem in iure canonico communi facere, tantùm eſt Summi Pontificis, cùm adſtringat cæteros omnes tanquam ſubditos, quibus incumbit parère. Quod ſi abſque iuſta cauſa detur ab eodem Pontifice, valet: quia licet in eo peccet, non excedit tamen limites ſuæ poteſtatis. De qua re plenius Suarez in eodem lib. 1. cap. 35. qui etiam à ſequenti cap. 18. adfert & explicat, quæ talia priuilegia habeantur ex iure cõmuni: & in cap. 19. exponit dubia quæ poſſunt circa eiuſmodi priuilegia moueri. De quibus tanquam ſolitus diſcenti in foro externo reſpondere, cauſidicorum eſt propriè. 96

Conſuetudo autem liberare poteſt ab eadem ſolutione, cùm fuerit legitimè præſcripta & rationabilis. Talis enim, *ex cap. finali, De conſuet.* Derogare poteſt legi humanæ: vnde cùm ſolutio decimarum quoad quotam, ſit de iure humano, vt ante habitum eſt, tolli poterit vi conſuetudinis. Qua de re quoque latè Suarez in eodem lib. 1. cap. 32. Legitimè autem præſcripta in noſtro caſu cenſetur conſuetudo, quæ 40. annis fuit in vſu. Tantum enim temporis in ea requiritur vt detrahere poſſit iuri Eccleſiæ ex cap. penult. & vltimo 16. qu. 4. & cap. Auditis, De præſcript. 97

Neque videntur audiendi, qui decẽnium putant ſufficere tum quia talis conſuetudo eſt in Eccleſiæ graue damnum: ideoque temperanda. Tum quia nequit habere authoritatem legis Eccleſiaſticæ, quæ exiſtimari debeat obtinere vim abrogandi, niſi ſit approbata à Papa, per conſenſum ſaltem tacitum; qui non poteſt prudenter præſumi in vſu temporis minoris eo, quod per ſacros canones conſtitutum eſſe conſtat. Et ita ſtatuit Suarez in eodem lib. cap. 12. Rationabilis autem eſt conſuetudo, quæ iuſta cauſa nititur, nulli diuinæ legi repugnans. Ad horum intelligentiam pleniorem videnda ſunt tradita à nobis in præced. lib. 13. num. 243. & pluribus ſequentibus.

Præſcriptio verò à ſolutione decimarum liberare poteſt priuatum: in quo differt à conſuetudine liberante communitatem, eo quòd illius introducendæ cauſa eſſe non poſſit geſtum à priuato aliquo: ſed communitatis tantùm vſus diuturnus. Quin autem præſcriptio poſſit priuatum non modò Clericum, ſed etiam laicum liberare à ſolutione decimarũ, nihil eſt cur negetur; ſi habeat illud quod ad validitatem eius requiritur: nimirum poſſeſſionem bona fide continuatam, per tempus à iure præſcriptum. Ipſam enim talem vim habere patet ex cap. De quarta, De præſcript. vbi expreſſa quidem mẽtio tantùm eſt de Clerico, ſed laicus quoque cenſeri poteſt capax talis liberationis; non minus quam perceptionis fructuum, de qua antè dictum eſt. Quod additur in eodem cap. Tempus illud debere eſſe 40. annorum, vt in hac re ſufficiat præſcriptio, id verum eſt quando probari poteſt titulus qui poſſeſſori det cauſam præſcribendi, prout patet ex cap. 1. De præſcript. in ſexto: nam aliàs, tempus immemoriale requiratur ad confirmationem: videndus Suarez in eodem lib. 1. cap. 12. & 13.

Porrò

Porrò quod dicitur priuilegium, conſuetudinem, præ-
ſcriptionem, liberare à ſolutione decimarum, non habet lo
cum, quando ex alijs reditibus Eccleſiaſticis non ſuppetit
ſpiritualium miniſtris congrua ſuſtentatio, quæ debetur eis
iure naturali. Nam tali iuri tanquam diuino nequit huma-
na authoritate derogari.

QVAESTIO V.

Quo tempore, quo loco, ac quo modo ſolui debeant decimæ.

98 RESponſio communis eſt, vt habet Suarez in eodem lib.
5. cap. 34. num. 5. prædiales decimas (quæ tam ferè ſolæ
ſunt in vſu) collectis fructibus, ſtatim abſque morali mo-
ra, ſolui debere, iuxta illud in cap. Cùm homines, De deci-
mis. Mandamus quatenus eos cogatis vt decimam ſtatim
collectis fructibus perſoluant. Cui mandato accedit ratio,
quia cum præceptum de ſoluendis decimis ſit affirmatiuũ,
ideoque non obliget pro ſemper, determinandũ fuit adim-
pletioni illius, certum tempus: quo accommodatius aſſi-
gnari non potuit, quàm memoratum, quia maior commo-
ditas ſoluendi tunc eſt, cùm fructus habentur integri, nec
ex parte conſumpti. Atque ex tunc Eccleſia incipit eorun-
dem fructuum habere dominium, quoad partem ſoluendã
decimæ nomine adeout non tradere eam ſtatim & ſine mo
rali mora, ſit retinere alienum: quod nunquam licet, inuito
iuſtè domino.

Hincque ſequitur quòd ſi prædium pluriès in anno ferat
fructus, & ideo plurium decimarum ſolutio incumbat, iux-
ta textum expreſſum in cap. Ex parte 2. De decimis. Sequi-
tur, inquam, non debere expectari finem anni ad ſoluen-
das ſimul omnes, ſed ſingulas temporibus ſuis ſolui debere,
ſtatim ac fructus ipſi fuerint collecti. Quod Suarez notans
in cap. 37. eiuſdem libri prim num. 6. quædam de decimis
ex fructibus animalium addit quoad tempus, in quod ca-
dit obligatio ſoluendi eas; ac reſoluit totum eſſe reuocan
dum ad conſuetudinem, cùm fuerit certa & immemorialis.
Quæ ſi talis non detur, locus eſſe poteſt prudentum arbi-
trio: dummodo in eo curatum fuerit quantum potuit, vt
ipſum eſſet conforme diſpoſitioni iuris, neque ab ea exor-
bitaret, conſultumque fuerit Eccleſiæ vtilitati.

De loco, in quo debet fieri ſolutio decimarum, duas ſen-
99 tentias citatis eorum authoribus refert Suarez in ſequenti
numero 7. Prior eſt, eorum qui dixerunt fideles ſuis ſumpti-
bus debere illas deferre in horrea Clericorum. Poſterior
eſt, dicentium ſufficere vt fideles facta fructuum collectio
ne, moneant Parochum vel alium, cui ſoluendæ ſunt, vt fa-
ciat recipi, & deferri, quia tempus adeſt percipiendi, ipſi-
que ſunt parati dare. Quidquid autem ſit, ſufficere poteſt
nobis pro praxi dicere, quòd in conſcientia ita odum ſit cõ
ſuetudini legitimæ præſcriptæ (ad quam Suarez in fine eiuſ
dem capitis expreſſit ſufficere tempus decem annorum,
cùm ius ei non reſiſtat) ſecundùm modum quo fuerit intro-
ducta, atque adeo ſi talis modus ſit vt fideles deferant de-
cimae, ſiue in horrea publica, ſiue in domos priuatas Cle-
ricorum: & ſiue ſine cum paruis, ſiue cum magnis expenſis
deferendæ, id ſeruetur. Sin is ſit, vt Clerici per ſe, aut ſuos
procuratores decimas colligant, ſuiſque ſumptibus domũ
deferant, ſatisfac iunt fideles obligationi ſoluendo petitas.

Aliàs verò, ſeu cùm de conſuetudine ſunt deferendę in hor
rea publica, vel domos priuatas, tenentur fideles eas etiam
ſi non petantur, ad illa loca deferre: quia iniuſtè debitis,
terminus ſatis interpellat pro creditore.

Admonet ibidem Suarez ex Couar. fructus indecimatos 100
non eſſe in horrea mittendos ſine ſcientia, & conſenſu Cle
ricorum, quibus decimæ ſunt ſoluendæ: quia ex regula 29.
iuris in ſexto, Quod omnes tangit debet ab omnibus ap-
probari. Fructuum autem indecimatorum delatio in hor-
rea non tantùm tangit laicos, ſed etiam Clericos, ad quos
decima eorum pertinet: cũ ex ea prouenire poſſit, vt fraus
ab iiſdem laicis fiat in præiudicium ipſorum Clericorum.
Quòd ſi hi admoniti, & certiores effecti nolint, aut negligẽ
tes ſint tempore debito accedere ad accipiendum ſibi de-
bitas, non tenetur dominus fructuum eos in agro relinque
re, ſed poteſt omnes recondere, excepta decima, ſi conſue-
tudo eſt eam relinquendi in agro, quando non accipitur
ſuo tempore. Id quod idem ad hoc ibidem habet ex Re-
buffo.

De modo ſoluendi decimas illud peculiariter occurrit 101
notandum: eas eſſe ſoluendas integras, prout expreſsè ſta
tuitur in cap. Tua nobis, De decimis: atque adeò ſine earum
diminutione: ſiue pro ſumptibus compenſandis, ſiue pro
tributis, ſeu penſionibus ſoluendis. Namque non eſſe dedu
cendas expenſas, habetur expreſsè ex cap. Cùm homines,
& ex cap. Paſtoralis, & ex cap. Non eſt, eodem titulo. Dein
de non eſſe deducenda tributa neque cenſus debitos ex
prædijs, expreſsè quoque habetur ex cap. Cum non ſit, eo-
dem quoque titulo. Quia igitur præceptum ſolutionis de-
cimarum non eſt ſimpliciter de ea facienda, ſed de facien-
da tali modo, puta integra: illud violat non tantùm qui nõ
ſoluit, ſed etiam qui non ſoluit integrè. Difficultates non-
nullas quæ de eo moueri poſſunt tractat in eodem cap. Sua
rez, apud quem videndas relinquere poſſumus.

QVAESTIO VI.

Vtrum Parochus poſſit negare ſacramenta ijs qui nolunt ſoluere decimas.

RESpondendum eſt: quòd ſi tales titulum iuſtum habe- 102
ant recuſandi, negare non poſſit, quia non peccant
in eo. Si verò non habeant titulum iuſtum recuſandi, neque
peccatum illorum eſt notorium, poteſt quidem repellere,
non tamen ante condemnationem Iudicis: quia in propria
cauſa nemo eſt Iudex: nec quiſquam ſine cognitione cauſæ
poteſt priuari vſu iuris, in cuius poſſeſſione eſt non apertè
iniuſta. Quòd ſi talium peccatum ſit notorium, Parochus
propria authoritate poteſt eiuſmodi a ſacramentis repel-
lere: vtpote quos palam conſtat indignos eſſe illorum par-
ticipatione. Immo quantumcumque peccatum ſit occul-
tum, debet talibus abſolutionem ſacramentalem negare,
tanquam volentibus perſeuerare in peccato mortali: quale
eſſe nolentium ſoluere decimas debitas, ſatis patet: quan-
doquidem iniurioſum eſt notabiliter, tam Deo, quam mi-
niſtris ipſius. Accedit quod Concilium Triden. ſeſſ. 25 cap.
12. De reform. præcipiat, vt qui decimas ſubtrahunt aut
impediunt, excommunicentur, nec ab eo crimine, niſi ple-
na reſtitutione ſecuta, abſoluantur.

LAVS DEO VIRGINIQVAE MATRI.

LIBER QVINTVS, ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVS.

DE IIS QVAE PERTINENT AD *ſpecialem rationem iudicandi de peccatis in ordine ad quartum Decalogi præceptum.*

PRAEFATIO.

HACTENVS Deo iuuante perſecuti ſumus rationem ſpecialẽ iudicandi de peccatis habito reſpectu ad præcepta primæ tabulæ Decalogi. In ſecunda tabula primo loco offertur præceptũ de honorandis parentibus datum Exod. 20. his verbis: Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram. Ex quo iudicandi de peccatis ratio ſpecialis continetur primò illius explicatione in vniuerſo genere; ſecundò, declaratione obligationis mutuę inter parentes, & filios; quorum quatuor diſtinguuntur genera pro quadruplici nomine, quo ad quandam Dei ſimilitudinem, alij præeminentes alijs, eorum parentes eſſe cenſeri poſſunt; ac in primo genere ſunt, qui alios ſecundum carnem procrearunt & aluerunt; in ſecundo, qui ſpiritualiter genuerunt in Chriſto ſpiritaliterque gubernant; vt Epiſcopi, & Curati, cæteriq́ue animarum curam gerentes; in tertio, qui ciuiliter gubernant, vt Reges, cæteriq́ue Principes, ac Magiſtratus temporales; in quarto, omnes alij qui curam aliorum gerunt, vt mariti, vxorum: magiſtri, diſcipulorum: tutores, & curatores pupillorum: domini, ſeruorum. Quæ cùm ita ſint, diſtinguendus eſt hic liber aliquot capitibus, quorum primum ſit de ijs quæ in genere ad hoc præceptum pertinent. Reliqua de obligationibus adinuicem parentum, & filiorum cuiuſque generis ante memoratorum.

CAPVT I.

De iis quæ vniuerſè ſpectant ad ipſum quartum Decalogi præceptum.

SVMMARIVM.

1 *Ratio cur quarto loco in Decalogo ponatur præceptum, de honorandis parentibus.*
2 *Quid ſit quod iubetur per illud.*
3 *Qui parentum nomine in eo comprehendantur.*
4 *De præmio longæ vitæ quod eidem præcepto adiungitur.*
5 *Explicitè quidem filijs tantùm imponitur idem præceptum, ſed implicitè imponitur & patribus.*

PRæceptum de honorandis parentibus, quod quartum eſt ordine in Decalogo, meritò primum locum habet in ſecunda tabula. Cùm enim omnia quæ in ea continentur reſpiciant proximum: maximè autem omnium nobis proximi ſint parentes, præceptum ſanè quod de eis honorandis traditur, præferendum fuit reliquis. Adde quòd cùm in præcedentibus primæ tabulæ præceptis actum ſit de honore exhibendo Deo, qui principium eſt vniuerſale omnium, proximum fuerit, vt ageretur de honore parentum qui ſunt particulare noſtrum principium. Id quod poſt D. Thomam 1.2 *quæſt.* 100.*art.*6.*&* 2.2,*quæſt*,122.*art.*5 & Alexãdrum Alenſem tertia part. quæſt. 33. de quarto præcepto, membro tertio, art.3. annotant D. Anton. 1. part. tit. 14. cap. 4. §. quinto, & Sotus lib. 2. De iuſt. & iure, quæſtione quarta, art. 5. Concilium Colonienſe in expoſitione huius præcepti in principio: vbi dicitur conueniſſe, vt poſt præcepta primæ tabulæ quibus ad Deum ordinamur præceptum de honorandis parentibus proximè ſequeretur. cùm illi nobis Dei loco ſint hoc nomine, quòd ab illis vitam acceperimus & multa alia neceſſaria, in quo habent ſimilitudinem cum Deo. Vnde, *vt Philo Iudæus in lib. De Decalogo dixit*, illi medij ſunt inter Deum & alios proximos: & pietas quæ illis debetur admodum affinis eſt ei, quæ debetur Deo: ſiquidem vel Ariſtot. teſte in lib. 8. Ethic. cap. vlt. Duo ſunt quorum beneficijs nemo poteſt reſpondere: nimirum Deus & pater, cuius teſtimonij meminit D. Thom. in citat. quæſt. 100. art. 7. ad 1.

Pro plena autem intelligentia ſententiæ, quam iſtud idẽ præce-

præceptum continet. Notandum eſt primò, quòd variè
2 quidem ſoleat honor deſcribi: ſed hanc inter cæteras viden probandam illius deſcriptionem, quam ponit Alexander Alenſis in citata quæſt. 33. membro 2. art. 2. & 3. in fine, cùm ait: quòd honor eſt proteſtatio præeminentiæ in exhibendo aliquid ei qui honoratur. Hæc enim cæteris clarius aperit id in quo ipſius honoris formale conſiſtit: puta in proteſtatione præeminentiæ: illud enim quod exhibetur, nempe beneficium, obſequium, obedientia, reuerentia, & aliud eiuſmodi, materialiter tantùm poteſt dici honor, vt idem Alexander ait in memorato art. 3. Quòd igitur hoc præcepto iubemur parentes honorare, idem eſt ac nos iuberi vt eorum præeminentiam, exhibitione aliqua proteſtemur: quæ autem verò illis ſint exhibenda in hanc proteſtationem, quæue hic honor, qui parentibus tribuendus eſt, complectatur: diuerſimodè Doctores exprimunt. Placet autem quod ait Concil. Colon. in expoſitione huius præcepti (quod etiam Alexandrum Alenſem ſecuti tradunt in verbo Filij, Sylu. num. 15. Tabiena num. 17. ac Armilla in principio) talem honorem complecti tria: amorem ſcilicet, obedientiam, & reuerentiam: quæ parentibus non tantùm affectu ſed etiam reipſa, & effectu exhibeantur. Qualiter verò hæc in particulari ſint accipienda conſtabit ex poſtea dicendis.

3 Notandum eſt ſecundò, *quod iam initio obiter attigimus*, parentum nomine primò ac principaliter hic intelligi eos ex quibus ſumus ſecundùm carnem geniti, vt Concil. Colon. & Catechiſmus iuſſu Concilij Triden. editus exponunt: quibus conſentit Nauar. in Enchir. cap. 14. num. 3. Intelliguntur deinde Eccleſiæ præſides & paſtores ac Sacerdotes, vt habetur ex eiſdem; quod etiam tradunt D. Anton. 1. *part. tit.* 14. *cap.* 4. §. 6. & Alexan. Alenſ. in cit. quæſt. 33. membr. 3. art. vnico. Præterea comprehenduntur ij qui poteſtatem habent ſæcularem, & Rempub. gubernant ex Concil. Colon. & Catechiſmo Concilij Trid. ac D. Antonino, & Nauarro in iiſdem locis. Denique omnes qui noſtri curam gerunt, patres noſtri dicuntur: eiuſmodi ſunt tutores, curatores, domini, magiſtri, & mariti, quoad vxores, iuxta eoſdem authores. Quinetiam ſenes, & ætate prouecti ſuo modo patres dicuntur, vt notarunt Concil. Colon. & Catechiſmus Concilij Triden. D. Thom. quoque 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 5. *ad* 2. *& Sotus in* 2. *De iuſt. & iure quæſt.* 4. *art.* 5. ſignificant patriam & conſanguineos appellatione parentum hic comprehendi: quod idem loco cit. tangit Nauarrus. Cæterum ad omnia prædicta parentum genera præceptum illud ſic extenditur, vt honor debitus parentibus carnalibus ſit regula, & menſura honoris, qui alijs omnibus debetur. Parentum verò carnalium nomine intellige non tantùm patrem, & matrem, ſed etiam omnes aſcendentes in recta linea, hoc eſt auum, & auiam, abauum, & abauiam: proauum, & proauiam qui mediatè nos ſecundùm carnem genuerunt.

4 Notandum tertiò, conuenienter huic præcepto de honorandis parentibus adiunctum fuiſſe præmium illis verbis, *vt ſis longæuus ſuper terram*] cuius conuenientiæ rationes diuerſæ videri poſſunt apud D. Thom. 1. 2. quæſt. 100. art. 7. ad 3. & Alexan. Alen. in eadem quæſt. 33. memb. 3. art. 2. D. Anton. 1. part. tit. 14 cap. 4. §. 8. Vnam enim attigiſſe ſufficeret, nempe ideo ſeruantibus hoc præceptum fuiſſe propoſitum eiuſmodi præmium, longitudinem inquam vitæ, quia decentiſſimum eſt, vt vita ijs prolongetur qui parentes colunt, à quibus poſt Deum eam acceperunt. Quæ ratio eſt D. Tho. 1. 2. q. 122. art. 5. ad 4. & Soti in fine citati art. 5. aliorumque communiter.

Cæterùm longitudo ea intelligenda eſt promiſſa, non ſolùm pro futura ſed etiam pro præſenti vita ex D. Thoma, & Soto in iiſdem locis, & conſtat ex illo prioris ad Timoth. cap. 4. Pietas omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ. Vbi D. Paulus alludit ad hoc quartum præceptum, in quo iniungitur parentum honoratio, quæ actus eſt ſpectans ad virtutem pietatis, quata ea quæ tradit D. Thomas 2. 2. q. 101. *art.* 1. & poſt eum D. Antoninus 4. *par. tit.* 5. *cap.* 9. *in principio, & Nauarr. in Enchir. cap.* 14. *num.* 2. Cur verò non ſemper ita eueniat, vt is qui parentes honorat diu viuat, quin potius aliquando, vt breuiore vita potiatur: ratio eſt, quia promiſſiones bonorum temporalium ſemper ordinantur ad promiſſionem vitæ æternæ, & ideo ſi contingat, vt temporalis vita longior, detrimentum ſempiternæ vitæ adferat alicui, Deus illum ad ſe aduocat: quod poſt D. Thomam. 2. 2. q. 122. *art.* 5. *ad* 4. annotant Concil. Colon. & Catechiſmus Concil. Triden. in expoſitione huius præcepti verſus finem.

Notandum eſt quartò, quòd licèt in hoc præcepto agatur præcisè de honore qui à filijs exhibendus eſt parentibus: ipſum tamen implicitè comprehendere obligationem 5 parentum erga filios, quæ pariter eſt virtus pietatis, de cuius actu hoc præceptum cenſetur datum: ſicut præcedentia de actibus virtutis religionis: hocque eſt quod aliqui dicunt, præceptum illud de honorandis parentibus, eſſe vltro citroque obligatorium. Cur autem expreſſa mentio facta ſit tantùm de honore parentum, nihilque dicatur de filijs honorandis D. Anton. 1. *par. tit.* 14. *cap.* 4. §. 5. *poſt Alexan. Alen.* 3. *part. quæſt.* 33. *membro* 3. *art.* 1. rationem reddit, quòd naturalis inclinatio ſatis oſtendat patribus, quod debeant filijs obſequium & beneficium. De quo ſpræſtando non fuit proinde opus dare in Decalogo præceptum, vt nec de amore ſui, quem naturalis inclinatio ſatis commendat.

Porrò ſicut hic per parentes intelliguntur etiam alij à carnalibus vt in 3. notab. dictum eſt: ita etiam cenſendum eſt ſub hoc præcepto contineri quoque eam obligationem quam iidem habent in ordine ad illos quorum cenſentur quaſi parentes, nempe obligationem, quæ incumbit Prælato in ordine ad ſubditos & domino in ordine ad ſeruos, &c.

CAPVT II.

De obligatione filiorum erga parentes ex vi huius præcepti.

SVMMARIVM.

6 *Obligatio filiorum erga parentes, ad quæ ſit, & qualiter ſit ad mortale.*

7 *Obligatio filiorum ad amorem parentum.*

8 *Talis amor exigit tum fugam odij contrarij, tum exhibitionẽ eiuſdem amoris.*

9 *Obligatio filij ſubueniendi neceſſitatis ſpirituali parentum.*

10 *Obligatio eiuſdem ſubueniendi neceſſitati corporali eorundem.*

11 *Filius non poteſt ingredi religionem relinquendo patrem in extrema neceſſitate, niſi ei aliunde valeat ſufficienter prouidere.*

12 *An is qui iam eſt profeſſus teneatur ob ſimilem neceſſitatem egredi religionem.*

13 *Conditiones quas talis egreſſus requirit vt ſit licitus.*

14 *Obligatio filij ſubueniendi parentibus etiam condemnatis perire fame, & conſtitutis in neceſſitate ſpirituali.*

15 *Obligatio filiorum obediendi parentibus.*

16 *Quòd non obedire parentibus ſit aliquando peccatum mortale.*

17 *De ijs in quibus filius tenetur, aut non tenetur ſub mortali obedire parentibus.*

18 *Quomodo teneatur filius obedire parentibus quoad matrimonium contrahendum.*

19 *Quòd pater non debeat cogere filium, aut filiam ad matrimonium cum aliqua certa perſona ineundum.*

20 *Quòd filij non teneantur obedire parentibus præcipientibus, aut prohibentibus ingreſſum religionis.*

21 *Quid agere debeat filius cum parentes nulla neceſſitate compulſi impediunt ipſius ingreſſum in religionem.*

22 *Quid operetur patria poteſtas.*

23 *Modi quibus filius ab eadem poteſtate liberatur.*

24 *De peccato filij percutientis, aut contumelia afficientis parentes, aut nolentis eos agnoſcere.*

25 *Quando ſit, aut non ſit permiſſa filio parentum accuſatio.*

26 *De patre filius conqueri poteſt in iudicio: non item contra eum ferre teſtimonium.*

27 *Documenta de peccato quod filij committunt accipiendo, vel expendendo bona paterna.*

28. *Quomodo filius poſſit interdum accipere aliqua de bonis paternis in mercedem laboris quem ſuſcepit in illis adaugendis, aut conſeruandis.*

TRia potiſſimum ſunt (vt ex Concil. Colon. in præced. 6
cap. ſub finem primi notabilis attigimus) quæ filij parentibus tenentur exhibere, vt debitum illis honorem impendant: amorem nimirum, obedientiam, & reuerentiam,

De

De quibus in particulari quædam annotabimus quæ maxime ad inſtitutum noſtrum facere videntur: ſi tamen duo de iiſdem vniuersè præmiſerimus. Alterum eſt, quòd quamuis talia aliquando debeantur alijs proximis: faciliùs tamen peccatum mortale committatur, cùm denegantur patri, quàm cùm denegantur alijs. Nam etſi grauitas materiæ, ſeu iniuriæ, ſemper requiratur ad peccatum mortale: illa tamen iniuria quæ reſpectu aliorum eſt leuis: reſpectu patris ſæpe eſt grauis. Alterum eſt quòd quando peccatum mortale contra patrem committitur, oritur noua circumſtantia in confeſſione exprimenda: vt ſi quis percuſſerit patrem, non eſt ſatis ſi dicat ſe percuſſiſſe proximum, ſed explicare debet ſe percuſſiſſe patrem; vt bene notat Nauar. in Enchir. cap. 14. num. 11.

SECTIO I.

De obligatione filiorum ad amorem parentum.

7 Atque vt ad particularia ipſa veniamus: Notandum eſt primò, quòd ad amorem attinet, non poſſe in dubium vocari, quin parentes ſint maximè diligendi: ſi enim quemque proximum vti nos ipſos diligere debemus, quid de parentibus ſentiendum eſt? qui & proximi nobi ſunt, & vitæ noſtræ cauſa, qua ex parte in eis quoddam diuinæ maieſtatis veſtigium adumbratum eſt, vt habet Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti, verſu, Iubet. Inde inferens nos poſt Deum intimo, ac ſupremo amore parentē proſequi, amplectique debere. Nec aduerſatur quod Lucæ 14. Chriſtus dicit diſcipulum ſuum eſſe non poſſe eum, qui patrem & matrem odio non habuerit: ſolùm enim voluit patrem & matrem non eſſe ipſi præferendos: quin potius ipſum eſſe omnino anteponendum, vt rectè notauit idem Concil. Colon. in ſeq. verſu. Sed dices, & poſt ipſum Nau. *in cit. cap. 14. num 4.* idque congruenter doctrinæ D. Th. 2. 2. *q. 101 art. 4.*

8 Talis verò amor quos filius diligere debet parentes conſiſtit in duobus; nimirum in fuga contrarij, id eſt, in eo vt parentes ipſos non habeat odio. Ex quo capite præceptū iſtud eſt negatiuum, obligans pro omni tempore: præterea in exhibitione amoris: hacque ex parte idem præceptum eſt affirmatiuum obligans non pro omni, ſed pro eo ſolum tempore quo neceſſitatem vrgere ex circunſtantijs prudenter iudicatur. Adde quod idem amor non ſolum interior, ſed nonnunquam exterior etiam debeat eſſe, *ex Sylu. in verbo Filij, quæſt. 22. & Armilla in verbo Filius, §. 22.* Filius ergo qui parentes proſequitur odio, aut graui moleſtia afficit, vel qui notabile damnum eis optat, puta mortem, mendicitatem, & id genus alia, mortaliter peccat: teneturque talē circunſtantiam aperire in confeſſione, *ex Nauar. in Enchir. cap. 14. num. 11.* Quod locum habet quantumuis quid eiuſmodi vſurpet, non ex odio: ſed vt à cuſtodia parentum citiùs ea ratione liberetur: vel citiùs poſſit bonis ipſorū frui, *ex eodem Nauar. in ſeq. num. 13. ver. 9.*

9 Similiter peccat filius ſi neceſſitati ſpirituali patris non prouideat, cùm poſſit. Nam amor quo erga eum debet affici poſtulat vt in tali neceſſitate ei ſubueniat. Vnde ait Concil. Colon. in cit. verſu, Iubet: ſi parentes habeas in quibus pietatem deſideres, ſumma ope niti debes, vt eos non quidem acerbè ſed reuerentiſſimè admoneas, & ad Chriſtum & pietatem trahas: vt de voluntate Dei inſtructos ex malis bonos efficias. Quod ſi in mortis ſint articulo, à filijs ipſis danda eſt opera, ne ij decedant ſine confeſſione, & alijs ſacramentis quæ debent tunc percipi ab hominibus Chriſtianis. Id quod Catechiſmus Concilij Trident. iuſſu editus habet in expoſitione huius præcepti: mortaliterque peccaret filius, qui tunc prohiberet ne parentes aliquid pauperibus pro animæ ſuæ ſalute erogarent: aut ne teſtamentum conderent, & multò magis qui voluntatem ipſorum auerteret à facienda reſtitutione illorum, quæ reſtituere tenentur, de quo Nauar. in cit. verſ. 9. Vbi aduerte quòd ſi quid ex hæreditate paterna filio obuenit et quod alienum eſſe ſciret, is debeat illud omnino reſtituere, nec poſſit retinere: vt probatur ex cap. Michael. De vſuris, niſique leuitas materiæ excuſet, nolendo reſtituere, peccat mortaliter. Quod idem dicendum eſt ex Nauarr. in ſeq. verſ. 16. ſi ſine iuſta cauſa differat reſtitutionem debitorum quibus paterna hæreditas eſt obnoxia. Pro qua re faciunt cap. In literis, De raptoribus, & quæ Couar. tradit ad cap. Si hæredes, De teſtamentis.

Ad eumdem amorem parentibus à filijs debitum, illud 10
adhuc pertinet, vt in corporalibus neceſſitatibus ſubueniant ipſis: vnde ſi in captiuitate ſint, debent dare operā, vt ab ea liberentur: ſi mente capti, vt eis ſufficienter prouideatur: ex Nauarr. in priùs cit. ver. 9. Debent quoque ſi ſint in graui, & extrema neceſſitate, ex proprijs ſubuenire illis, iuxta D. Thom. 2. 2. *quæſt. 122. art. 5. ad 3. Alexan. Alen. 3. par. q. 33 membr. 2. art. 1. Nauar. in cit. num. 13. verſu 10. Sotum lib. 2. De iuſt. & iure q. 4 art. 5.* Eſtque & hæc obligatio de iure naturali ex Couarr. in Epitome 4. decretalium *par. 2. cap. 8. §. 6. nu. 5.* Iuxta quem etiam, ſi quis ſit ex meretrice genitus tenetur ſuos parentes alere ſi egeant, nam in eo quoque eadem iuris naturalis obligatio viget.

Sed quæres ſi pater patiatur quidem grauem neceſſitatem, ſed à qua ſe poſſit arte aliqua & officio leuare, an tunc à peccato excuſetur filius ſi ei non ſubueniat. Reſpondetur excuſari niſi tale officium eſſet dedecori ſtatui illius vt Nauarr. habet loco cit. Quis verò in hac ſubuentione facienda patri ordo ſit à filio obſeruandus, & quibuſdam debeat patrem in ea præferre intelligendum eſt ex tractatu de eleemoſina.

Explicatio difficultatis de impedimento quod parentum neceſſitas adfert filijs ne fiant Religioſi.

Hic autem offert ſe dubium: An filius ob ſuſtentandos 11
parentes, teneatur non ingredi religionem, ac num iam ingreſſus teneatur egredi. Quod cum bipartitum ſit ad priorem partem reſpondetur teneri non ingredi, ſi quidem neceſſitas parentum ſit extrema: ſeu qua ipſorum vita periclitetur, nec ei aliunde poſſit occurri. Pro quo faciunt tradita per D. Thomam 2. 2. quæſt. 101. art. 4. ad 4. Syluestrum in verbo Religio 6. quæſt. 9. Tabienam in verbo Pietas num. 2. Nauarr. in comment. 3. De regularib. num. 48. & in Enchir. cap. 14. num. 14. Eaque eſt communis Theologorum omnium concors ſententia, teſte Azorio 2. par. lib. 2. cap. 3. quæſt. 4. Ac probatur: quia alioqui fieret contra hoc præceptum, ex quo filius tenetur patri in neceſſitate ſubuenire. Neque liberum eſt propter opus conſilij relinquere id quod eſt præcepti: cùm *vt rectè ait Syluester*, conſilia ſeruentur vt præcepta melius impleantur.

Idem pari ratione dicendum eſt quando pater, ſi non extrema, at certè ea neceſſitate premeretur, cui filius occurrere teneatur (ex Nauarr. in citato numero decimoquarto,) nec poſſit per alium. Quod adde: quia ſi poſſet per alium, non impediretur ab ingreſſu religionis ex Syluestro *Religio 2. qu. 7.* Iſtudque procedit, etiamſi filius vouiſſet ingredi Religionem iuxta ea quæ habent Syluester *in eod. qu. 7.* & Tabiena *in citato num. 2.* Adde quoque etiamſi parentes ipſi, culpa ſua deuenerint in talem neceſſitatem. Sed aduerte id eſſe intelligendum cum exceptione hac: Niſi ſit periculum ſalutis ſpiritualis: ſeu periculum ne ex ea de cauſa filius ipſe lapſurus ſit in peccatum mortale. Quando enim eſt tale periculum (vt eſſe poteſt ex circunſtantia loci, temporis, complexionis, ac propinquarum occaſionum, & malorum habituum) non debet quis præ illo curare vllam patris neceſſitatem: quia ex charitate ordinata, ſalus animæ propriæ anteferenda eſt ſaluti corporali non tantùm patris ſed etiam propriæ.

Poſterior verò pars propoſiti dubij. An ſcilicet is qui iā 12
eſt profeſſus teneatur religionem egredi propter parentū iam dictam neceſſitatem, valde controuerſum eſt inter Doctores. Et quidem D. Thomas in citata quæſtione 101. art. quarto ad 4. nulla facta diſtinctione vult filium egredi nō poſſe, idemque ſignificat Alexander in citata quæſtione 33. membro quarto & admittit Syluest. Religio 6. quæſtione nona ſi pater poſt ſ[i]ij profeſſionem in neceſſitatem deueniat. Caietanus autem ad cit. art. 4. vult quòd ſi neceſſitas ſit extrema filius debeat egredi. Idem habent Tabiena & Armilla in verbo Pietas: contenditque Caietanus id nō eſſe alienum a ſententia D. Thomæ loco citato. Cæterùm ſequenda videtur Nauarri doctrina in memorato numero 14. *ſicut Azor ſequitur in ſequenti quæſtione quinta*, quòd ſi extrema ſit patris neceſſitas, ſiue ea præceſſerit profeſſionē

ſiue

ſiue ſequatur, filius ob eam tenetur egredi, quando non poteſt aliter ei occurrere. Nec dici poteſt quòd debeat illos committere diuinæ prouidentiæ, quia id eſſet tentare Deũ,
12 poſtulando vt parentes miraculosè aleret, quos ille, qui ipſe ſuſtentare poſſet, & deberet. Si verò ſit, quidem grauis neceſſitas, non tamen extrema: nempe ſi parentes ſint adeò pauperes vt ſublato filij ſubſidio, cogentur mendicare, aut ſeruire alios non quidem quomodocumque, ſed cum magna ſtatus ſui indecentia. Si talis inquam neceſſitas ſit quę profeſſionem præcedet, tunc quoque tenetur filius egredi: non item ſi profeſſionem ſequatur. Cuius differentiæ ratio hæc reddi poteſt: quòd filius non teneatur parentum neceſſitati futuræ perinde prouidere ac præſenti vt bene docet D. Thomas 2.2. *quæſt.* 101 *art.* 4. *ad* 2. congruenter verbis D. Pauli cùm ait in poſteriori ad Corinth. cap. 12. Filios non theſaurizare parentibus ſed parentes filijs. Videndus eſt pro pleniore confirmatione Nauarr. *in memorato commentario* 3. *de regul. num.* 48. *& ſequenti.* Ad quam etiam facit quòd Dominus cùm quidam ab ipſo inuitatus ad ſe ſequendũ diceret. Permitte mihi primùm ire & ſepelire patrem meum, non permiſit ea Lucæ cap. 9. ſub finem.

13 Cæterùm de Religioſorum profeſſorum egreſſu à religione ad ſubueniendum parentibus conſtitutis in extrema neceſſitate, tacendum non eſt, ipſum requirere aliquot conditiones vt licitus cenſeatur. Prima eſt, vt licentiam petat à ſuo Prælato; vnde peccat mortaliter egrediendo ea non petitã, quoniam ex voto tenetur obedire Prælato qui petitam: nõ negabit, quam tunc dare tenetur, vt conſequens eſt ex antedictis. Secunda, vt talis Religioſus profeſſus, manẽdo in Religione, nequeat ſubuenire parentum neceſſitati: Vnde ſi vel Prælatus offerret illi neceſſaria ad ſubueniendum vel ei in monaſterio permitteret modum lucrandi eadem neceſſaria, vel petendi eleemoſynam à deuotis & ab amicis nullo modo poſſet egredi. Tertia, vt neceſſitas parẽtum ſit verè extrema. Nam licet grauis illa, in qua ipſi nequeant viuere niſi mendicando, aut ſeruiendo alijs cum notabili indecentia ſui ſtatus, ſufficiat ante ingreſſum vt filius profiteri non poſſit, non ſufficit tamen ad filium poſt profeſſionem reuocandum: quia minor eſt obligatio in hac re profeſſi, tanquã mundo mortui quàm adhuc liberi. Vnde quia neceſſitas verè extrema rariſſimè contingit, communiter fit vt ij qui prætextu paupertatis parentum poſt profeſſionem egrediuntur ſecuri non ſint in conſcientia. Quarta conditio eſt, vt egreſſus geſtet habitum religionis niſi inde impediretur lucrari: tunc enim cogente neceſſitate poſſet in aliquem alium decentem mutari de licentia Papæ, vel Epiſcopi, vel etiam proprij Prælati, cùm negotium adeo vrget, vt ad illos recurrit non poſſit. Quinta, vt quandiu manet in ſæculo obſeruet nõ ſolùm eſſentialia religionis, ſed etiam maiores obſeruationes ſuæ religionis proprias, ſiue ieiuniorum, ſiue aliorum prout poterit. Sexta, vt ſtatim ac parentes ſubleuauerit ab illa extrema neceſſitate, eiſue prouiderit, reuertatur ad ſuam religionem. Tenetur autem quam primum moraliter poteſt ſubleuare, ita vt id differens ex induſtria, vt diutius moretur in ſæculo, non ſit tutus in conſcientia. Vltima, vt quandocumque iuſſus fuerit à Prælato ſuo redire, oblatis neceſſarijs pro ſubleuatione neceſſitatis parentum, teneatur redire.

14 Quomodo autem iure gentium tenetur filius parentibus egentibus alimenta præſtare, etiam authoritate Iudicis dãnatis ad pereundum fame, & graui pœna impoſita alimẽtum eis præbenti: qui volet videat apud Azor. *in* 1. *par. lib.* 2. *c.* 3. *in principio.* Poſtea *in quæſt.* 6. refert cauſas ob quas filij poſſunt priuare parentes debitis alimentis, quæ coincidunt cum illis, ob quas viceuerſa parentes poſſunt priuare filios debitis item alimentis, quas proponemus in ſeq. cap. ſectione priore.

Porro quod dictum eſt de obligatione filiorum ſubueniẽdi parentibus in corporali neceſſitate conſtitutis; eadem, ac etiam maiore ratione dicendum de conſtitutis in neceſſitate ſpirituali; ideòque ex morbo periculosè decumbentibus tenentur procurare ſacramentorum adminiſtrationẽ & piorum viſitationem, a quibus monita ſalutis audiunt. Vita functis vero curare, vt corpora eorum iuſtæ ac debitæ ſepulturæ mandentur, & pro eis iuxta Chriſtianorum morem, preces & ſacrificia Deo afferuntur: æs alienum quod contraxerunt, & legata quæ inſtituerunt ſoluantur, prout citatis D. Anton. & Nauarr. addit Azor in eodem cap. q. 8.

SECTIO II.

De filiorum obligatione obediendi parentibus.

NOtandum eſt ſecundò, quoad obedientiam, nec dubitari poſſe quia filij parentibus exhibere eam teneantur. Ad quod confirmandum Concil. Colon. in expoſitione huius præcepti verſu 2. inducit tum illud Prouerb. 1. Audi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, &c. Tum quod Iſaac figura Chriſti, patri ſe liganti non reſtiterit Gen. 22. & quod Rechabitæ iuſſione Ionadab patris facti ſint abſtemij Ieremiæ 35. Tum demum quod Lucæ cap. 2. Chriſtus Dominus licèt verus Deus, legatur Ioſeph & Mariæ parentibus ſubditus fuiſſe. 15

Eſt autem mortale, non obedire parentibus. Ad quod probandum Nauarr. *in Enchir. cap.* 14. *num.* 3. *ver.* 3. inducit: tum quòd Deut. 21. filij contumaces præcipiantur obrui lapidibus: tum quòd ad Romanos cap. 1. (*adde & in poſteriori ad Timoth cap.* 3.) inter eos qui grauiſſimè peccant, ponãtur, non obedientes parentibus. Accedit etiam quòd parentũ præceptum rationem habeat legis humanæ; & ideo tranſgreſſio illius debeat iudicari mortalis eo modo quo tranſgreſſio legis humanæ iudicanda eſt, iuxta documentu tradita in præced. lib. 15. cap. 5. Id verò intelligendum eſt procedere in materia graui. Nam in materia leui, filius non tenetur ſub mortali obedire parentibus; quia cùm præcepta diuina in leuibus non obligẽt ſub mortali, multo minus obligabunt præcepta humana, etiamſi parentum ſint. Vide in citato cap. 5. tradita: & adde ex eodem Nauarr. ibidem (quod etiam inſinuent Syluest. verbo Filius num. 17. & Angelus ac Fumus eodem verbo, ille n. 30. & hic in principio) ad tale mortale non ſufficere rem eſſe grauem; ſed adhuc requiri, vt ſit de ijs quibus filius parentibus ſubijcitur: in alijs enim mortale non eſt, illum huic non obedire. 16

Filius autem parentibus ſubijcitur in ijs quæ pertinent ad domeſticam gubernationem, ex Caiet. in verbo Filij peccata, & ex Angelo, Syluest. Tabiena. Armilla & Nauarro locis citatis. Quin adhuc in huiuſmodi rebus, ſi ex incogitantia abſque contemptu & obſtinatione, filius non obediret; ſolùm peccaret venialiter, prout notauit Nauarr. in ſequen. num. 12. Tenetur etiam filius ſecundùm citatos authores obedire parentibus in ijs quæ pertinent ad bonos mores: puta ſi percipiant fugere malorum ſodalium contubernia, ludos prohibitos, meretrices, aliàque id genus, prout ait Nauarr. loco proximè citato. 17

Quando igitur parens præcipit aliquid quod nec ad rem domeſticam, nec ad bonos mores ſpectat, filius non obediẽdo peccat ſolùm venialiter, quia non infert ei grauem iniuriam, tanquam minimè lædens ius ipſius. Immo verò poteſt nullo modo peccare in duobus: nempe in eligendo ſtatu vitæ, poſtquam exceſſit annos pubertatis; nam ea in re non eſt patri ſubiectus, ex D. Thomæ 2. 2. *quæſt. vltima art.* 6. Deinde in diſpenſando ea quæ poteſt ſuo iure diſpenſare; etiãſi adhuc ſit ſub poteſtate patris, vt cenſetur poſſe; primò peculium caſtrenſe, id eſt, bona quæ filius ipſe familias acquirit in bello. Secundò, peculium quaſi caſtrenſe, id eſt, bona quæ eidem proueniunt ex aliquo officio publico, vt Medici, Aduocati, &c. vel ex beneficio aut penſione, aliòve ſtipendio Eccleſiaſtico. Tertiò, peculium aduentitium cum vſufructu. Vbi aduerte quòd etſi illud quod ab alio quàm à patre donatur filio familias, *quod nomine peculij aduentitij ſignificatur*, ordinarie ſit patris, quantũ ad vſum & ad vſumfructum, quamdiu ille eſt ſua poteſtate ipſius: tamen ſi ipſum donetur filio ſub hac conditione, vt is, non autem pater, vſumfructum habeat, eundem filium poſſe illud alienare. Quartò, peculium profectitium mixtum. Vbi quoque aduerte, quòd etſi filius illud quod habet à ſolo patre profectum, *quod dicitur peculium purè profectitium*, non poſſit alienare inuito ipſo patre: quando tamen ab hoc acceperit certum pecuniam ad aliquod opus peragendum, & ipſe interea ſua induſtria, aut parſimonia reſeruauit aliquid perfecto iam opere, poſſit tale reſiduum pro arbitrio alienare: ſicque ille cui pater quotannis dat certam pecuniæ ſummã vt alat ſe, poteſt ſi quid ſua parſimonia ſibi reſeruet, illud donare. Videndi ſunt Summulæ in verbo Peculium, & Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 141. & aliquot ſequentibus.

SECTIO III.

Dubia quædam de eadem obedientia.

18 His dubia quædam occurrunt. Primum eſt, An quoad matrimonium contrahendum filius teneatur parentibus obedire. De quo D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 104. *art. quinto in corpore ſub finem*, ſentit non teneri. Quæ ſententia ſic accipienda videtur, vt nihilominus procedat illud, quod in verbo Filius dicunt Angelus §. 22. Tab. quæſt. 13. & Armilla §. 19. poſſe quidem filium ſine patris licentia matrimonium contrahere validè (valere enim matrimonium quod filius abſque patris conſenſu celebrarit, habetur expreſsè ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 1. De reform. matrimonij) negandum tamen non eſſe quin honeſtum ſit, vt filij de parentum conſenſu talem contractum ineant. Immo ſunt qui teneant id eſſe de præcepto, quos magno numero refert Thom. Sanchez lib. 4. de matrimonio, diſput. 23. quæſt. 2. licet ipſe contrariũ ſentiat cum multis alijs quos etiam refert.

Sufficit autem huic inſtituto notaſſe tres caſus allatos à Nauarr. in Enchir. *cap. 14. num.* 15. in quibus mortaliter peccat filius ducens vxorem inuito patre. Primus eſt, quando contra patris præceptum accipit vxorem ſe minime dignã, in notabilem ignominiam ſuæ familiæ. Secundus eſt, quando multum intereſt parentum, vt tale matrimonium non ineat: quia per aliud poſſunt ſedari graues inimicitiæ inter patrem & aliquem alium: per quas rediguntur parentes ad neceſſitatem: cui (niſi fortè cauſam recuſandi tale matrimonium habeat iuſtam, arbitrio prudentis) filius ipſe ex virtute pietatis teneatur remedium adferre. Tertius caſus eſt, quando pater ei ante pubertatem deſponſauit vxorem, & ea reiecta aliam accipit cùm debeat omnino patris in eo voluntatem implere ex cap. 1. De deſponſ. impuberum. Verumtamen quia debitum illud ſolùm eſt honeſtatis (pro quo multos authores citat Sanchez in præced. quæſt.) bene monet Nauarr. ibid. quod ſi filius cauſam rationabilem haberet, poſſet ſine peccato ſic deſponſatam reijcere. Quartus caſus addi poteſt, quando filius vxorem duxit, vt triſtitia & moleſtia afficeret Parentes, exemplo Eſau de quo Gen. 26. verſ. 8. Id enim apertè eſt contra honorem hic præceptum.

19 Cæterùm quidquid de his ſit, pater non debet cogere filiam vel filium ad matrimonium cum tali vel tali ineundum, ex cap. De neptis tuæ coniugio 31. quæſt. 2. Ratio eſt, quæ habetur in cap. Requiſiuit, De ſponſalibus: quòd matrimonia, cùm ſint contractus oneroſi, onera quod homini cohæret perpetuò, debeant eſſe libera; & in ijs coactiones ſolent difficiles exitus frequenter habere. Adde quod nefariũ ſit matrimonij libertatem violare, prout dicitur in Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 9. de reform. matrimonij. Vbi quoque excommunicantur temporales domini ac Magiſtratus, qui directè vel indirectè ſubditos ſuos, vel quodcumque alios cogunt matrimonia contrahere. Quam excommunicationẽ quidam voluerunt eſſe generalẽ in quoſcumque cogentes. Sed Sanchez in eod. lib. 4. diſput. 22. ſub finem, bene oſtendit comprehendere ſolùm habentes iuriſdictionem in foro externo.

Quòd verò attinet ad ciuiles leges & ſtatuta quibus prohibetur, ne filij aut filiæ abſque parentum conſenſu matrimonium ineant, ſufficit hic monere (qui plura ſcire volet videat Azorium 3. part. libro 2. cap. 2. quæſt. 6. 7. 8. & 9.) corrigi per illud, quod ſacri canones omnimodam in matrimonio libertatem exigant, vnde ne hæc impediatur, in cap. Gemma De ſponſalibus, pœna ſponſalibus appoſita annullatur. Cur autem in hac re ius canonicum iuri ciuili præualeat, eſt quòd etiamſi matrimonium cenſeatur ad ius ciuile pertinere, prout eſt contractus quidam quo in reip. diſpendium ac perturbationem contrahentes abuti poſſunt: principaliter tamen de eo diſponere pertinet ad ius canonicũ: cum id quod in illo dignius eſt, ſit ſacramentum, ideoque res ſpiritalis, quæ tanquam dignior minus dignum *pœna contractum*, ad ſe trahit.

Porro non tantùm validè iuxta cap. Sufficiat, 27. q. 2. poteſt à filijs matrimonium contrahi: ſed etiam plerumque ſine peccato, vt cùm nimia eſt auaritia parentum recuſantiũ in matrimonium conſentire, eo quòd dare nolint dotem quã debent, aut cùm plus æquo lucri cupidi, ſuorum nuptias negligunt, aut in longum tempus differunt: maximè ſi ijdem iuramento, aut alio vinculo ad caſte adſtrixerunt: aut etiã cùm quis vxorem quam pater dare vult, iuſta de cauſa recuſat.

Secundum dubium eſt, Vtrùm filius teneatur obedire parentibus cùm vetant illis religionis ingreſſum. Reſpondetur, quod ſi filius iam ſit pubes, ſeu adultus, non teneatur, prout habet ex D. Thoma 2. 2. *qu.* 189. *art.* 5. Syluester *in verbo Religio* 2. *quæſt.* 15. per cap. Si Dominus 11. quæſt. 3. Quod tamen intelligendum eſt regulariter, ſeu ita vt poſſit exceptionem pati, prout conſtat: tamen ex ijs quæ ibidem tradidit D. Thomas, & ex ijs quæ in ſectione præced. diximus tractantes difficultatem, Vtrùm quis poſſit religionem ingredi relictis parentibus in neceſſitate. 20

Tertium dubium eſt, An poſſit filius non obedire parentibus, ſi ipſum cogant ad ingrediendam religionem. Ad quod reſpondetur affirmatiuè, hoc eſt poſſe non obedire, quia in ijs quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis (vt maximè cenſetur electio ſtatus vitæ) non tenetur homo homini obedire: ſed ſolùm Deo prout docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 104. artic. 5. in corpore prope finem. Ad idem facit quod circa fœminas Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. De regularibus, ſtatuit ſubijciendo anathemati quaſcumque perſonas cuiuſcumque qualitatis vel conditionis fuerint, ſi quomodocumque coegerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliã quamcumque mulierem præterquam in caſibus iure expreſſis, ad ingrediendum monaſterium, &c.

Quartum dubium eſt, An ex obligatione huius præcepti, filius teneatur abſtinere ab ingreſſu religionis cùm parentes inde grauiter offenduntur, non ob neceſſitatem quam patiantur, ſed ob carnalem affectum, ex quo ægrè ferunt ſeparationem illius à ſe. Ad quod reſpondendum videtur, filium non obligari quidem ea de cauſa abſtinere omnino ab ingreſſu religionis: obligari tamen aliquando ad illum differendum per aliquod temporis ſpatium. Cuius reſponſionis prior pars ex eo patet, quòd de ſe irrationabile ſit offendi de bono opere: quod natum eſt non ſcandalum, ſed ædificationem, & conſolationem adferre. At ingreſſus religionis, *vt nemo Catholicus negat*, eſt bonum opus. Offenſio igitur ſeu ſcandalum quod inde manat, paſſiuum eſt, ac natum, vel ex eorum qui ſcandalizantur malitia: & ideo contemnendi ſunt tanquam cæci *ad inſtar illorum de quibus Matt.* 15. *verſ.* 12. vel certè ex ipſorum infirmitate & ignorantia, *vt ſæpe ſolet in rudibus*, quorum non eſt tanta ratio habenda, vt omittatur bonum opus, quod æſtimatum fuerit neceſſarium ad propriam ſalutem ſpiritalem: quoniam ex charitate ordinata, quiſque tenetur magis ſuam ſalutem ſpiritalem diligere, quam alienam. Vnde ſi quis omittendo aut differendo aliquod opus bonum, peccaturus ſit, nullo modo tenetur illud omittere, aut differre ob alterius ſcandalum: etiamſi ipſum ſit mortale peccatum: quia nemo tenetur peccare ad alterius peccatum vitandum. Quare ſi caſus contingat, in quo quis ſub peccato teneatur ingredi religionem (vt quia tranſgrederetur alioqui votum de ea ingredienda factum) ob nullum ſcandalum inde conſurgens, poteſt à tali ingreſſu abſtinere. 21

Quod ſi opus agendum, tantummodo ſit conſilij, non eſt quidem ob aliquorum ſcandalum omnino omittendum, eſt tamen differendum ad tempus (prout habet ſecunda pars reſponſionis) quouſque ignarus inſtruatur, aut debilis confortetur, vel reddatur ſaltem ſufficiens ratio ad inſtruendũ vel confortandum. Nam quantum poſſumus ſine præiudicio noſtro, tenemur impedire peccata proximi. Talis autem dilatio poteſt eſſe ſine præiudicio. Quòd ſi infirmus poſt redditam rationem ſufficientem, ad ipſum quietandum, adhuc perſeueraret in ſuo ſcandalo, non eſt obligatio vlteriùs differendi: quia ſcandalum illius deſinens eſſe ex infirmitate, incipit eſſe ex malitia.

Adde nec dari talem obligationem quando imminet periculum ſalutis, niſi ſtatim id ipſum opus conſilij impleatur: quia tunc idem opus eſt in præcepto. Qua ratione filius volens ingredi religionẽ ſi aduertat parentes velle v. g. ad eum introducere meretricem, vt pudicitiæ faciat iacturam, poteſt nulla habita ratione cuiuſcumque ſcãdali ipſorum, ſtatim ingredi religionem. Addiderim etiam quandocumque per dilationem talis ingreſſus, redderetur poſtea impoſſibilis aut certè maximè difficilis; tunc enim ſatis eſſe poteſt, ſi poſt factum, reddatur ratio illius ſufficiens ad tollendum (ſi quod ea occaſione oriatur) infirmorum, aut ignorantium ſcandalum. Quod ſi nihil proficiatur, mala inde ſecuta non imputabuntur filio, qui ingreſſus eſt; ſed ipſis parentibus ſcandalizantibus ſe abſque rationabili cauſa. Atque per hæc ſatis patet quando repugnet, aut

non

Digitized by Google

non repugnet huic præcepto ingredi religionem contra parentum voluntatem.

22 Vltimum dubium eſt, Quid operetur patria poteſtas, & quomodo filius ab ea liberetur. Eius verò priori parti reſpondetur, varios quidam referri effectus patriæ poteſtatis; ſed omnes reduci ad tria capita, in ea ad quæ ſe eadem poteſtas extendit. Quorum primum eſt, voluntas filij: quoad quam idem filius duo debet reſpectu patris, ſcilicet vt idem ſit cum eo; & vt ſit ſub ipſius poteſtate. Atque ratione prioris, nullus contractus, nulla actio, nulla obligatio ciuilis poteſt eſſe inter patrem & filium: quoniam iſta ſunt inter diuerſos. Ratione poſterioris verò, nullum contractum vel actionem ciuilem poteſt filius facere ſine conſenſu patris. Secundum eſt ſubſtantia, ſeu bona filij, quæ omnia ſunt patria, exceptis peculijs quæ commemorauimus ſuprà nu. 17. Tertium eſt, perſona filij; hacque ex parte, pater pro ſua poteſtate poteſt filium verberare. Cæterùm patria ipſa poteſtas non tantùm eſt in filium ipſum: ſed etiam in omnes per ipſum deſcendentes, vt in nepotem vel pronepotem, in neptem & proneptem: eſt tamen tantùm in filiam, non verò in eos qui per eam deſcendunt, prout habetur Inſtitutis De patria poteſtate §. finali.

23 Poſteriori autem parti dubij reſpondetur: octo maximè modis filium liberari à patria poteſtate. Primus eſt quando pater moritur, ex tit. Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur, in principio, Inſtitutis. Secundus quando pater tranſit in poteſtatem alterius, vt fit per ingreſſum religionis, quo tranſit in poteſtatem ſui Superioris. Ita Sylu. & Armilla verbo patria poteſtas. Et ratio eſſe poteſt, quia tunc pater moritur mundo, nec poteſt amplius proprium habere. Tertius eſt, quando filius ingreditur religionem poſt 14. annum, vt habetur ex cap. Si in qualibet, 20. quæſt. 2. & expreſſit gloſa fin. ibid. Quartus eſt, quando filius fit Epiſcopus, vt habetur ex cap. Si ſeruus 2. diſtinct. 54. Quintus, quando eſt relegatus, vt habetur Inſtitutis titulo proximè citato §. 1. Vbi aduerte damnatum perpetuo exilio dici deportatum, damnatum verò ad tempus, dici relegatum ex lege Relegatis, ac deportatis. Sextus eſt, quando pater fit hæreticus, vt habetur ex cap. 2 De hæret. in 6 §. finali. Septimus, quando pater expoſuit filium infantem, vel languidum, aut alio ipſum exponendo conſentit, aut id ratum habet. Octauus, quando filius emancipatur à patre, id eſt, quando pater coram Iudice comparante, hanc poteſtatem, quam in filium habet, relaxat.

Sunt etiam aliquot cauſæ, quæ licèt non liberent à patria poteſtate, propter eas tamen pater in ſolo exteriori cogi poteſt ad emancipandum filium. Nimirum vt notauit Couarr. De teſtam. ad cap. Raynutius num. 21. illæ propter quas filius poteſt exhæredare patrem, de quibus poſtea; itemque poſtea; itemque aliæ quatuor, quas commemorant Summulariſtæ in verbo Emancipatio. 1. ſi pater ſine miſericordia filium verberibus afficiat. 2. ſi cogat filium peccare in corpus ſuum. 3. ſi filium arrogari permittat, id eſt adoptari ante pubertatem, & ille poſt pubertatem probauerit id ſibi non expedire 4. ſi pater agnouit ſibi relictum legatum, vt filium emanciparet. Addunt iidem ibidem emancipatum redire rurſum in patriam poteſtatem propter alimenta iniuſtè denegata patri in neceſſitate graui, aut extrema. De quibus diſſerere pleniùs Iuriſconſultorum eſt maximè.

SECTIO IV.

De filij obligatione ad reuerentiam parentum.

24 Circa reuerentiam exhibendam parentibus vt debitus honor illis reddatur, notandum eſt mortaliter delinquere filium, qui patrem percutit: etiamſi percuſſio ſit leuis: vt rectè notat Nauarr. in Enchir. c. 14. n. 13. Quæ enim eſt natura ſua leuis, ex hac circunſtantia (quòd ſcilicet qui percutitur parens ſit) aggrauatur mortaliter. Qua ratione etiam crediderim filium qui deliberatè manum tantùm attollaret ad percutiendum patrem, etiamſi percuſſio non ſequatur, mortaliter delinquere. Quanquam poteſt aliquando filius non peccare percutiendo patrem; nimirum ſi id faceret defendendo ſeipſum à nece, quam ei pater ipſe intentat, nec aliter ſe tueri valeat: aut defendendo rempublicam, aut Principem vt ſeruetur incolumis. Ad quod faciunt ea quæ ſcribit Couar. ad cit. cap. Raynutius in principio nu. 9. Mortale pariter committit filius ſi parentes afficiat contumelijs, opprobrijs, conuitijs, vel eis viuis aut mortuis deliberatè maledicat. Quod idem dicendum eſt de filio, qui ex contemptu parentes agnoſcere dedignatur vt ex Alexandro Alenſi habet Nauarrus in cit. num. 13. verſ. 8. Excuſaretur tamen à mortali is qui citra contemptum, iuſta de cauſa diſſimularet: vt ſi quis cùm venerit ad pinguiorem fortunam, non vult agnoſcere ſuos parentes, non quidem ex contemptu: ſed ne ſi id fecerit, patiatur diſpendium honoris, vel rerum temporalium: quem à mortali excuſari, maximè ſi parentes ipſi conſentiant, expreſſit etiam loco cit. Nauarrus.

Inſuper peccat mortaliter filius accuſando patrem alicuius criminis, ex Nauar. in præced. ver. 7. Quod intellige etiamſi crimen verum ſit, argumento eius quod docet Couarruuias in ſequen. num. 11. de exhæredatione filij ob talem accuſationem. Ac etiam maledictionis quæ in Cham fulminata eſt à patre ſuo Noe, ob ipſum ab eo irriſum. Concedendū tamen eſt, quòd aliquando abſque peccato filius patrem de crimine accuſare poſſit, puta cùm crimen fuerit proditionis in regnum, vel in remp. aut hæreſis, iuxta Nauarr. loco cit. Quod videtur reſtringendum ad caſum in quo nondum eſſet facta proditio, aut in quo pater eſſe aut dubitaretur futurus diſſeminator hæreſis: quia talis accuſatio conceditur filio, vt totam communitatem à graui malo temporali aut ſpirituali poſſit liberare: ad quod extra eos caſus, non eſt neceſſitas accuſationis. 25

Concedendum item eſt, quod ſine peccato poſſit nonnunquam, tam in cauſa ciuili, quam in criminali filius conqueri de patre, ſeu aduerſus patrem implorare Iudicis auxilium, ex cap. Prohibeatur 2. q. 1. De qua re vide Tabienā in verbo Filius, num. 16. & Syluestrum in verbo Filij, num. 28. Et adde in confirmationem quod Couar. ex communi ſententia habet in Epitome 4. Decretalium par. 2. cap. 7. in principio, num. 4. litem permitti inter patrem, & filium. Pro qua facit cap. Non eſt, De ſponſal. in quo Rex Anglorum cogitur reſtituere vxorem filio repetenti. Vtrum autem peccent filij ſi aduerſus parentes teſtimonium ferant, difficultas eſſe poteſt. Videtur verò tenendum quòd peccent: pro quo facit textus in lege Parentes, Cod. De teſtibus, & in cap. Si teſtes prope finem, 4. quæſt. 3. & ita tradit Syluester in verbo Correctio, quæſt. 7. poſt medium. 26

Explicatio difficultatis de peccato quòd a filijs committitur accipienda aut expendendo bona paterna.

SECTIO V.

Hvius difficultatis quotidianus occurſus exigit, vt antequam ad alia tranſeamus aliquot documenta ad eius explicationem, pro Confeſſarij inſtitutione addamus. 27

Primum eſt, filium mortaliter peccare cum obligatione ad reſtitutionem, ſi notabilem ſummam accipiat de bonis parentum, ipſis meritò inuitis. Hoc communiter receptum eſt. Et patet per illud Prouerb. 28. Qui ſubtrahit aliquid a patre ſuo, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.

Secundum eſt, ſimiliter peccare filium ſi expēdat in res turpes, & vanas (vt in ludum, vel compotationem, vel fœminas) notabilem ſummam contra voluntatem parentum, ex ijs pecunijs quas hi dederunt illi ad emendos libros aut veſtes, aut ad alium aliquem peculiarem vſum. Iſtud eſt Nauarri in Enchir. cap. 17. num. 164. Et probatur quia parentes ipſi non intendunt donare ſimpliciter tales pecunias filio, & dominium illarum in ipſum transferre; ſicut ſi darent addito ſolùm mandato, vt honeſtè & in bonos vſus impendat: *ſic enim videretur à reſtitutione excuſari* ſed intendunt donare cum limitatione ad vſus a ſe determinatos: adeout filius ipſe non acquirat talium pecuniarum dominium ad alios, quàm ad tales vſus. Poteſt tamen in illo quoque caſu cenſeri excuſatus à reſtitutione, Primò, ſi in ipſius tantùm incommodum abuſus ille ceſſerit, nec parens vllum damnū inde accipiat: quia non fuit illi ex ea cauſa plus expendendum, quam alioqui expendiſſet. Secundò, ſi parens condonauerit vel putetur facilè condonaturus, ſi filius ipſe auderet eum rogare. Tertiò, ſi conſtet alios cohæredes, tantumdem ſimiliter expendiſſe.

Tertium documentum, non peccare mortaliter filium accipiendo bona paterna in quantitate quæ prudentis iudicio, notabilis non cenſetur pro conditione ſtatus, & perſo-

narum,

Digitized by Google

parum; aut quam probabile eſt parentem conceſſurum ſi ro garetur. Huius prior pars patet ex communi doctrina de paruitate materiæ excuſante à mortali. Poſterior verò ex eo quòd tunc parens non videatur eſſe inuitus, quoad ſubſtantiam acceptionis, etiamſi fortè ſit, quoad modum accipiendi.

Quartum documentum, excuſari poſſe à peccato filium, qui dum verſatur in ſtudijs, aut aliàs extra domum paternam, aliqua expendit in eleemoſynā aut in honeſtas recreationes more aliorum ſuæ conditionis. Hoc eſt Nauarri in eod. cap. 17. nu. 157. Et probatur quia parens meritò præſumitur id permittere, cùm non ſit a ratione alienum: niſi de contraria voluntate ipſius conſtet probabiliter.

Quintum eſt, non peccare filium ſi aliquid de bonis parentum accipiat ad ſubueniendum proximo in extrema, aut graui neceſſitate conſtituto. Probatur: quia parens non poteſt eſſe de eo rationabiliter inuitus: cùm & ipſemet idem facere teneatur, per communem doctrinam de eleemoſyna.

Sextum eſt, non peccare filium etiam adhuc conſtitutum in patria poteſtate, accipiendo ex bonis ſuis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus, ſeu quæ acquiſiuit occaſione militiæ, vel officij publici, aut beneficij Eccleſiaſtici. Hoc patet: quia talia bona non pertinet ad patrem, ſed ad ſolum filium: qui proinde reſpectu eorum ſit quaſi paterfamilias ex communi doctrina. de qua Nauar. in Enchir. cap. 17. nu. 141. Quod notandum eſt à Confeſſarijs ne facilè cogant ad reſtitutionem filium cuius pater percipit fructus beneficij, quod habet, Eccleſiaſtici.

28 Septimum eſt, filium gerentem negotia patris poſſe (deductis expenſis quas pater ipſe facit in illo alendo) pro ſuo labore, & induſtria tantumdem accipere quantum in mercedem daretur extraneo: niſi ille intendat facere gratis, aut teneatur facere ad alimentum patri exhibendum. Hæc eſt Nauarri doctrina in citat. capitul. 17. num. 144. fundata in naturali æquitate, quæ dictat, vt laborans iuſtum ſtipendium accipiat. Quamquam ad id neceſſarium eſt, vt filius expreſsè vel tacitè oſtendat ſe velle lucrari Nam qui gerens alterius negotium quærit mercedem, debet id illi explicare. quia fortè dare nō vult; nec ea ratione, ſed alia, rebus ſuis conſulere. De quo ſi nihil conſtare poſſit nec filius ob reuerentiam paternam audeat parentem interrogare, ſufficere ei poteſt. quòd parens ipſe non poſſit iure, tale quid ægreferre. Quod ſi probabiliter conſtaret, parentem idipſum negotium alioqui geſturum eſſe per ſeipſum aut per alium qui gereret gratis, vel mercede minore, tunc non eſſet locus tali compenſationi laborum: vt nec ſi illi eſſent ſubeundi ad ſubueniendū parenti conſtituto in neceſſitate: quia eſſet obſequium debitum ex charitate ac gratis exhibendum.

Aduerte obiter quod cùm talis merces non numeretur inter bona filiorum quæ caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia dicuntur: ſed aliorum quæ vocantur aduentitia: illius vſumfructum non competere filio ante emancipationem ſuam, aut mortem patris, ad quem ſpectat vſusfructus bonorum eius generis, ex lege Non ſolùm, & lege Cùm oportet, Cod. De bonis quæ liberis in poteſtate conſtitutis acquiruntur. De quo Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 143.

CAPVT III.

De obligatione parentum erga filios.

SVMMARIVM.

29 *Obligatio parentum alendi filios etiam ſpurios.*
30 *Cauſa excuſantes ab eadem obligatione.*
31 *Quid talis obligatio non tangat ex æquo patrem & matrem, & in quo ſit diuerſitas.*
32 *Obligatio alendi filios locum habet non tantùm quoad legitimos, ſed etiam quoad ſpurios.*
33 *Explicatio dubij, an mater teneatur filium lactare proprio lacte.*
34 *Patri incumbit obligatio dotandi filium.*
35 *Parentes tenentur mediocrem diligentiam adhibere in comparandis temporalibus bonis pro filijs. Et quando per hos accepta mutuo, illi non teneantur reſtituere.*
36 *Parentes tenentur filium conſtituere hæredem.*
37 *Cauſæ ob quas pater poteſt exhæredare filium.*
38 *Quædam circa eaſdem cauſas notanda.*
39 *Quomodo ea non ſufficiant ad negandum filio alimenta quibus indiget ſimpliciter.*
40 *Documenta aliquot de parentum obligatione alendi filios.*
41 *Obligatio parentum ad bonam educationem filiorum.*
42 *Quomodo illi hos caſtigare poſſunt, & quæ debeant circa eoſdem curare.*
43 *Quid ſit iudicandum de expenſis quas parentes faciunt alendo filium in ſcholis.*

MVlta quidem ſunt ad quæ parentes erga filios ſeu filias tenentur vt colligere eſt ex ijs quæ tradit D. Anton. 1. *par. tit.* 14. *cap.* 4. §. 6. ſed ad duo fere omnia reducuntur; quorum alterum eſt debita vitæ ſuſtentatio; alterum bona educatio prout attigit Caiet. in verbo Adulterium in fine.

SECTIO PRIOR

De obligatione parentum ad ſuſtentationem filiorum.

QVod ad prius attinet, parentes teneri filios ſuos alere, habetur ex lege 1. 2. & 3. Cod. De alendis liberis, & 29
ex lege. Nec filium, Cod. De patria poteſtate; eſtque hæc obligatio naturalis prout communem omnium ſententiam eſſe habet Azor *in 2 par. ſuæ ſummæ lib. 2 cap. 4. q. 1.* Et patet ex eo, quòd oriatur ex ipſa naturæ propēſione, quæ communis eſt homini cum belluis: ſiquidem feræ etiam quantumcumque alioqui ſæuæ & immanes, nutriunt proles ſuas. Quapropter parentes mortaliter delinquerent qui filijs notabiliter deeſſent in neceſſarijs alimentis abſque cauſa rationabili, prout habet Nauar. in Enchir. *cap. 14. num.* 17. Et probatur efficaciter ex cap. Si quis reliquerit diſt. 30. in quo anathema talibus dicitur. Id quod locum habet etiam quoad filios ſpurios vt in verbo Alimenta tradunt Syluester & Tabienſis: ille quæſt. 1. & hic num. 5. & latè Couar. in Epitome 4. Decretal. *par. 2. cap. 8. §. 6.* quibus Azor, alijs adhuc citatis, aſſentitur *in ſequenti quæſt.* 7. Neque quoad hoc faciēdam eſſe diſtinctionem inter filios illegitimos ante vſum rationis vel poſt eumdem, probatur ex cap. Cùm haberet, De eo qui duxit in matrimonium in fine: vbi apertè ſtatuitur talibus, neceſſaria ſubminiſtranda eſſe à patre, ſecundum quod facultates ei ſuppetunt.

Dixi, *abſque rationabili cauſa:* quia ex eiuſmodi cauſa excuſarentur parentes: vt ſi non haberent in bonis, ex quo id 30
præſtare poſſint prout loco cit. Nauar. & Sotus *in 4. diſt. 41. quæſt vnica art. 4. concl. 2.* ac Sylu. *verbo Filij quæſt.* 21. & Tabiena *verbo Alimentum num.* 7. tangunt. Item ſi filius habeat aliunde patrimonium, aut artem vnde ſeipſum alere poſſet, prout ex lege Si quis à liberis, §. Si filius ff. De liberis agnoſcendis, tradit multis alijs citatis Couar. *in memorato* §. 6. *num.* 9. Addens id intelligi, dummodo non ſit dedecus filio talem artem exercere: quod idem addit Sylu. in eadem quæſt. 21.

Cenſendi ſunt quoque parentes ſimiliter excuſari cùm etiamſi diuites ſint, filium tamen alere non poſſunt ſine vitæ propriæ periculo: quæ eſt expreſſa ſententia Soti loco cit. ponentis exemplum de matre quæ filium ſuſcepit ex adulterio. Vnde licet alias parentes mortaliter peccent exponendo filios ſuos alendos in hoſpitalibus, vel in alijs ſimilibus domibus (nec enim obligationi quam habent illos alendi debent ea ratione ſatisfacere, iuxta Nauar. in cit. nu. 17. & alios quos Couar. refert & ſequitur in eodem nu. 9.) tamen in tali euentu nullum peccatum foret exponere filium alendum eiuſmodi locis; non ſecus ac licitè idipſum facerent parentes, quando extrema, aut valde graui neceſſitate premerentur. Attamen debent tempus, locum, aliaſque circumſtantias obſeruare, vt filij ſui inſtitutionem poſſint curare. Atque ſi pater aut mater indigens non ſit, debet pro expenſis illius ſatisfacere hoſpitali, prout notant Caiet. in verbo Adulterium, & in eodem verbo Sylu. quæſt. 5. Armil. §. 8. Tabiena num. 6. poſt D. Anton. 2. *part. tit.* 2. *cap.* 7. *circa finem.*

Excuſantur adhuc parentes ab alendis filijs ex alijs cauſis: vt intelligere eſt ex Panormit. ad cit. cap. Cùm haberet. & ex Sylu. in vebro Filij quæſt. 21. & Tabiena verbo Alimentum num. 7. De quibus illud in vniuerſum conſtat, quòd ex quibus cauſis licitum eſt patri filium exhæredare, licitum quoque ſit eidem alimenta denegare. Id quod pluribus alijs

in

Digitized by Google

in eamdem ſententiam citatis tradit Couar. *in cit. §. 6. num.* 17. Quæ vero ſint eæ cauſæ paulò poſt dicemus.

31 Si quæras, An prædicta obligatio alendi filios tangat parentes ipſos ex æquo. Reſpondetur negatiuè. Ad matrem enim ſpectat, filio vſque ad primum triennium ſubminiſtrare neceſſaria, vt habetur ex lege Nec filium, Cod. De patria poteſtate: traduntque Sylu. in verbo Alimentum. *qu.* 2. Tab. eodem verbo *qu.* 4. Nauar. in Enchir. *c.* 14. *nu.* 17. & Couar. *in cod. §.* 6. *num.* 13. Ad patrem verò ſecundum eoſdem, deinceps pertinet præfata ſubminiſtratio. Quòd ſi fiat diuortium inter parentes, Iudex qui illud facit, ſtatuere debet à quonam ali debeant filij, prout tradit Sylu. *in verbo Filij, quæſt.* 21. De qua re pluribus tractat Thomas Sanchez *lib.* 10. *De matrimonio, diſput.* 20. Cæterum ſi contingat matrem non poſſe per illud triennium alere filium, ad patrem id pertinebit, ſicut & ad matrem pertinebit, etiam poſt triennium, eumdem alere ſi ipſa ſit diues, & pater ſit pauper, vt tradunt Sylu. & Tabiena *locis cit.* & ex Panor. *ad cap. fin. De conuerſ. infidelium,* Couar. *in cit. num.* 13. annotat.

32 Hæc autem locum habere etiam quoad filios illegitimos ſatis probabile eſt. Quod .n. Panormit. *ad cap. Cum haberet, De eo qui duxit in matrimonium,* contendit onus alendi filios illegitimos pariter patri, & matri incumbere, nulla conſtituta ætatis differentia, pro dubio incertoque habendum eſſe iudicat Couar. *in fine eiuſdem num.* 13. Iudicarim quoque ſufficienti fundamento haud niti, quod habet Sotus *in 4. diſtinct.* 41. *q. vnica, art.* 4 *concl.* 2. patrem etiamſi matrimonio ſolutus eſſet, non teneri de rigore iuris filium ſpurium alere, quia non tenetur credere ſuum eſſe: neque ſi credat, *ait ille,* alendi cura ipſi incumbit, ſed matri *ſi poteſt,* cuius eſt certus filius: quòd ſi ipſa non poſſit ille ex quadam naturali miſericordia debeat eumdem filium educare. Quæ ratio propterea non videtur ſufficiens, quod nimis multum probet: nimirum de iure patrem ſpurij ad nihil amplius quoad eũ teneri, quàm alium quemcumque qui non eſt pater.

33 Si petas: An mater ſi quidem ad illam ſpectat in primo triennio filium nutrire, vt dictum eſt) teneatur proprio lacte filium ipſum lactare. Reſpondetur non teneri ſub mortali, etiamſi non habeat iuſtam excuſationem, *ex Nauarr. in Enchir. cap.* 14 *num.* 17. Et ratio eſt: quia in eo charitas vel pietas debita filio non læditur grauiter, cùm is non afficiatur graui damno. Quod tamen intelligendum eſt dummodo prouideatur illi de bona nutrice, quæ ſcilicet habeat lac, nec infecta ſit morbo, quo poſſit infantem inficere, *vt attigit Nauar. & expreſſit Couar. in eod. num.* 13. Attamen dubium non eſt quin optimum conſilium ſit, vt matres per ſeipſas lactent filios ſuos: neque id vel Reginis dedecus eſſe ex Pauorino apud Gellium, Macrobio, Plutarcho ac D. Auguſt. Couar. ibid. adfert. Et ratio confirmat, quia debent filijs hoc amoris ſignum exhibere, præſertim cùm ab ipſis mores cum lacte quodammodo hauriantur (in quam ſententiam plura Azor *in ſuprà citato cap.* 4. *qu.* 5.) itaut meritò matres, niſi rationabilis cauſa eas excuſet videantur in hoc venialiter peccare ex Nauar. & Couar. locis citatis. Cuiuſmodi cauſa eſt (vt ex iiſdem & alijs habet Azor *in praced. q.* 3.) aut quod mater ipſa adeo debilis ſit, vt ſine vitæ diſpendio non poſſit præbere lac filio; aut adeo pauper ſit, vt compellatur victum aliunde quærere, neque id poſſit lactando filium; aut quòd propter receptum patriæ morem ignominioſum ſit tali fœminæ proprio lacte filiũ nutrire.

34 Addendum eſt hoc loco ad ſuperiora: obligationem incumbere patri dotandi filiam quæ vult nubere. Id quod, *ex Nauar. in memorato num.* 17. *verſ.* 3. *& Couar. in cit. §.* 6. *num.* 11. *alijſque multis quorum ipſi meminerunt,* locum habet etiam reſpectu filiæ ſpuriæ. Adde quoque ex probabiliore ſententia locum habere reſpectu filiæ quæ inuitis parentibus nupſit. Id quod latius tractatum videri poteſt apud Thomam Sanchez in lib. 4. De matrimonio diſput. 23. & 26.

35 Addendum eſt præterea parentes debere mediocrem ſaltem diligentiam adhibere in comparandis temporalibus bonis pro filijs, iuxta illud poſter. ad Corinth. 12. Non enim debent filij theſaurizare parentibus, ſed parentes filijs. Dixi autem mediocrem diligentiam: quia obligare ad ſummam adhibendam, eſſet nimis durum. Neque ex verbo theſaurizandi colligas, patrem teneri ditare filium, & eleuare ſupra ſuum ſtatum, ſed ſolum in longinquum (quod ipſum theſaurizandi verbum importat, vt attigit D. Thom. 2. 2. *qu.* 101. *art.* 2. *ad* 2.) relinquere ei hæreditatem ſufficientem ad conditionem ſui ſtatus: vel ſaltem eum ita promouere, vt poſſit ſibi de rebus, iuxta ſtatum ſuum ſibi neceſſarijs prouidere: ſiue laborando, ſiue arma tractando, ſiue etiam munus aliquod literarium exercendo.

Addendum eſt adhuc patrem non teneri ad reſtitutionem pecuniæ quam abſque ipſius conſenſu filius in patria poteſtate adhuc conſtitutus, mutuam accepit. Nam per legem 1. ff. De S. C. Macedoniano, tale mutuum non inducit, *poſt mortem etiam patris,* obligationis ad reſtitutionem. Quæ lex ex communi Doctorũ ſententia prout cum Molina notat Leſſius *lib.* 2. *De iuſt. & iure cap.* 20 *num.* 8. locum habet in conſcientia; vtpote quæ legi naturali admodum congruenter, talem pœnam imponit, vt omnis occaſio machinationis prauæ contra parentes filijs præſcindatur. 36

Aliquot tamen excipiuntur caſus in quibus facienda eſt talis reſtitutio. Primus eſt, ſi filius habeat bona caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia. Secundus, ſi publicè putabatur ſui iuris. Tertius, ſi aliud accepit quam pecuniam de qua tantùm lex loquitur, niſi id fecerit vt inde conflaret pecuniam. Quartus, ſi pecunia, accepta verſa ſit in vtilitatem patris. Quintus, ſi pater ſecundum rectam rationem debuiſſet ſuppeditare illam filio, tanquam ei neceſſariam ad ſuam ſuſtẽtationem. Aduerte vero, quod ſi filius iurauerit ſe ſoluturũ: quia iuramentum in alterius fauorem factum ſeruandum eſt cùm poteſt ſine peccato, is debeat ſoluere cùm primum poteſt commodè, niſi obtineat à Prælato talis iuramenti relaxationem, quæ dari poteſt, eo quòd illud appoſitum fuerit in fraudem legis quæ inde facilè redderetur inutilis.

Addendum eſt, ad extremum quòd parentes debeant filios inſtituere hæredes ex Nouella 115. Iuſtiniani, in Authentica, Vt cùm, De appellationibus, § Aliud quoque capitulum, itaut eos exhæredantes ſine cauſa non excuſentur à mortali, tanquam notabilem iniuriam inferentes. Cauſæ verò ob quas iuſte poteſt filius exhæredari, referuntur in proximè cit. §. & tractantur à Couar. ad cap. Raynutius, De teſtam. in princip. num. 8. & aliquot ſequentibus. Itemque à Sylu. in verbo Hæreditas 2. & paſſim ab alijs Summularijs in eodem verbo Illas gloſa vlt. ad cap. Quintauallis. De iureiurando, his verſibus expreſſas habet.

Bis ſeptem cauſis exhæres filius eſto:
Si patrem feriat, ſi maledicat ei.
Carcere detruſum ſi negligit, ac furioſum,
Criminis accuſat, vel parat inſidias,
Si dederit grauia illi damna, nec hoſte redemit
Teſtari prohibet, vel dat arena locum.
Si prauos ſequitur, vel amat genitoris amicam
Non orthodoxus: filia quando ruit.

Quorum verſuum ſenſus eſt primam dictarum cauſarum eſſe, ſi filius percutiat patrem: quæ intelligenda eſt Couar. cum exceptione, niſi percutiat defendendo iuſte ſeipſum, aut patriam. Secundam, ſi grauem ei intulerit iniuriam, de qua re iudicare ſpectat ad Iudicem coram quo lis tractatur. Tertiam, ſi parentem captum, de carcere noluerit cùm poſſet, educere fideiubendo pro eo. Quartam, ſi non ſuccurrat patri furioſo. Quintam, ſi accuſat patrem in cauſa criminali, niſi ſit de hæreſi, vel de crimine læſæ maieſtatis prout in præced. num. 25. Idemque eſt (vt alijs citatis habet Couar. num. 21.) ſi quis ſponte, nec coactus, teſtis fuerit aut Aduocatus contra patrem in eodem crimine. Sextam, ſi vitæ parentum fuerit inſidiatus veneno, aut alia quauis arte. Septimam, ſi parentes ex dilapidatione filij ſuſtinuerint graue rerum diſpendium, quod quantum eſſe debeat arbitrio Iudicis relinquitur ex Couar. in ſequen. num 14. Octauam, ſi non redemit patrem captiuum. Nonam, ſi impedimento ſit, ne pater faciat teſtamentum. Decimam, ſi ſine facultate patris verſetur cum arenarijs ſeu mimis: cùm pater ipſius non fuerit illius conditionis. Vndecimam, ſi conuerſetur cum maleficis ſeu incantatoribus. Duodecimam, ſi habuerit rem cum vxore patris, ſeu cum nouerca ſua, vel cum eiuſdem patris concubina. Decimamtertiam, ſi filius fuerit hæreticus, cùm pater ſit Catbolicus. Vltimam, ſi filia fornicata ſit, cùm parentes vellent pro ſuo poſſe, eam dotare, niſi eam maritare neglexerint vſque ad 25. annũ: quæ verba ſunt memoratæ gloſæ. Cui adde, *ex Sylu. in verbo Hæreditas* 2. *num.* 7. *ſub finem,* quòd ſi mater meretrix fuerit, ipſa non poſſit ob meretricium exhæredare filiam: poſſit vero pater etiamſi luxurietur. Adde etiam quòd ſi filia quæ fornicata fuerat, pœnitentiam egerit, pater illi teneatur præbere alimentũ, & dotem, *vt habet Syl. in verb. Dos, q.* 4. *in fine.* 37

Omnes autem hæ quatuordecim cauſæ locum habent tam in maribus, quàm in fœminis præter vltimam, quæ tantum habet locum in fœminis: & tertiam quæ tantùm in maribus: eo quòd fœmina fideiubere non poſſit prout Syluest. in *Hæreditas* 2. *num.* 3. ex lege prima, & 2. ff. ad S. C. Velleianum. Item aliquæ ex eis ſunt [vt patet ex Authentica citat, §. Iuſtum autem perſpeximus] propter quas filius

poteſt exhæredare patrem: nimirum 4.5.& 6. item 8.9.12. 13. quibus in eodem §. Hæc octaua adiungitur: ſi pater tentauerit interficere vxorem filij.

38 Quatuor verò obſeruanda ſunt circa eaſdem cauſas. Primum eſt: ſi aliæ occurrant, omnes ſub illis intelligi quatenus fuerint maiores ipſis & grauiores, vt multis citatis tradit Couar. ad cap. Raynutius. De teſtamen. in principio n. 16. Secundum eſt, per ingreſſum religionis auferri omnem cauſam ingratitudinis, tam filij quam patris: ex cap. fin. 19. quæſt. 3. quod contra Alciatum, & Balduinum, optimè defendit Couar. ibid. num. 20. & 21. Tertium eſt, ſi filius poſt ingratitudinem egerit pœnitentiam reconciliatuſque fuerit patri, ipſum non debere à patre exhæredari, ſi nondum exhæredatus eſt: quod ſi iam exhæredatus ſit, exhæredatio locum habebit etiam in foro externo, niſi expreſsè reuocetur. De qua re ibidem Couar. num. 17. & 18. Quartum eſt, quod habet Azor in 2. par. ſuæ Summæ lib. 2. cap. 3. qu. 6. in fine; tales cauſas non ſufficere ad neganda alimenta filio illis indigenti ſimpliciter. Ratio eſt: quia illæ non tollūt ius naturale, poſitum in inſtinctu homini cum beſtijs communi, ad alendum fœtum ſuum.

Vbi aduerte filium non eſſe cenſendum agere ſimpliciter,
39 cùm ipſe poteſt aliunde victum ſibi quærere ac comparare: vt quando habet ſufficientia bona propria, vel vires, & robur, vel induſtriam artemve (niſi hæc dedeceat conditionem perſonæ ipſius) vnde poſſit ſi velit victum acquirere, aut certè aliquos alios habeat à quibus alatur. In quo, tanquam fundamento, nituntur reſponſiones ad multa dubia quæ Azor perſequitur in ſeq. cap. 4. conſiſtentes in his. Primò, quòd pater filium Religionem profeſſum ſi per iuſtam ſententiam ab ea expellatur, debeat alere, ſi aliunde non habeat vnde viuat. Secundò, quando rem aliquam certam loco alimentorum à patre aſſignatam, filius ipſe ſua ſponte conſumpſit ac diſſipauit, culpam ipſius non impedire quominus ſimpliciter egenti alimenta pater præbere debeat: quia inde non ceſſat lex, qua de æquitate naturali pater debet alere filium in extrema, aut graui neceſſitate. Tertio, ſi filius ceſſerit iure alimentorum, quæ ipſi à patre debentur (quantumcumque iuramento firmari ceſſionem) ac poſtea ad egeſtatem extremam, vel grauem deuenerit, patrem teneri alimenta neceſſaria ei dare, non obſtante iuramento interpoſito: quod intelligendum eſt interpoſitum eſſe cum hac tacita conditione, *niſi neceſsitas extrema vrgeat*, vt argumento eſt, quòd nemo approbet talem ceſſionem vrgeri, vel fieri tunc temporis, cùm filius inopia egeſtateque premitur graui, aut ſtatim ad eam deuenturus videretur.

Alia ad hunc locum ſpectantia quæ idem Azor ſub finē
40 eiuſdem 4. cap. & in ſequen. cap 5. perſequitur, ſufficiet complecti aliquot documentis. Primum eſt patrem æs alienum contractum à filio ad ſe alendum, teneri ſoluere tanquam ſuo nomine contractum. De quo iam dictum eſt antea. Secundum eſt: filium qui aliunde alitur, ſi quid à patre accipiat tanquam liberaliter donatum, non teneri illud reſtituere. Tertium eſt: alimenta præſtanda filio, debere talia eſſe qualia ipſum decent, conditione eius ſpectata, ex ætate, nobilitate, & profeſſione ipſius; ac etiam inſtituto, more, ac conſuetudine patriæ in qua degit. Quartum eſt: eodem iure naturali quo parentes filijs, auos, cæteroſque aſcendētes debere alimenta præbere nepotibus, & neptibus cùm pater, & mater deſunt. Quintum eſt: cùm matrimonia debeant eſſe libera, patrem non poſſe bona conſcientia filiæ alimenta ſeu dotem negare eo nomine, quòd nupſerit ſine ſuo conſenſu, niſi nuptias inierit indignas, viles, & ignominioſas, aut repugnantes ſacris canonibus iuribuſvè Eccleſiæ. In quo caſu naturali æquitati conſentaneum eſt ſeueritate vti, ad familiæ perturbationem atque odia & diſſidia quæ inde oriri ſolent, vitanda. De hoc plenius idem Azor in præced. cap. 2. q. 7. 8. & 9. ſed ipſum ſpectat propriè ad tractatum de matrimonio.

Sextum eſt, obligationem parentum alendi filios etiam ſpurios, tranſire ad hæredes ipſorum: ſimiliterque ad alios ad quos ex donatione vniuerſa, bona illorum peruenerunt: non item ad illos ad quos peruenerunt exemptione: Fiſcū autem ad quem eadem bona peruenerint ob parentum crimina, teneri ſaltem vitæ neceſſaria filijs relinquere, cùm debeantur eis de iure naturali: nec inſontes filios ob patris crimen priuare talibus, ſit æquitati naturali conſentaneū. Hoc pleniùs idem author tractat in cap. 5. qu. 5. & 6.

Septimum eſt: quando filius poteſt abſque dedecore ali à parentibus, peccatum eſſe cum obligatione ad reſtitutionem expenſarum, exponere illum nutriendum in hoſpitali domo, nam hoſpitalia inſtituta ſunt tantùm in ſubſidium pauperum. Qua etiam de cauſa is qui filium quem alere poteſt, exponit ad vitandum dedecus & infamiam, quamuis excuſari poſſit a peccato, non excuſatur tamen a reſtitutione expenſarum factarum in eo alendo. De qua re Azor ipſe plenius in quæſt. 7. & nos aliàs cùm de reſtitutione. Quæ in reliqua parte eiuſdem quinti capitis peculiaria de matre ille habet, & pluribus ſequentibus capitibus, de diuerſis filiorum generibus eruditè tractat, ei qui volet apud ipsū videnda poſſumus relinquere: vt non adeò neceſſaria ad noſtrum inſtitutum.

SECTIO POSTERIOR.

De parentum obligatione ad filiorum educationem.

AD duo reuocari diximus quæ parentes debent filijs: de priori hactenus. Quod attinet ad poſterius, nempe 41
ad bonam educationem, notandum eſt teneri parentes per ſe vel per alias perſonas honeſtas, bonis moribus filios inſtituere, atque adeo ſpiritalem ipſorum ſalutē primò, principaliterve curare: cauendo ne occaſiones peccati mortalis habeant, corrigendoque delinquentes, nec ſinendo ipſos duci ſuis affectibus: atque procurando, vt præcepta quibus adſtringuntur, ſiue Dei, ſiue Eccleſiæ teneant, eaque obſeruent atque orationem Dominicam cum ſalutatione Angelica, ſymbolúmque Apoſtolorum addiſcant, prout Nauar. monet *in tract. De oratione cap. 3. num. 10.* congruenter cap. Vos ante omnia, De conſecr. diſt. 4.

Debent quoque abſtinere à nimia ſeueritate erga filios, 42
ne illos ad indignationem prouocent, ex ca 3. Epiſt ad Coloſſ. Quanquam ſi ab eis aliqua commiſſa ſit culpa, quæ neceſſario caſtigationem, & obiurgationem requirat, cauere debent ne quid liberis diſſolutis, per indulgentiam remittant: vt circa finem explicationis huius præcepti monet Catechiſmus iuſſu Concil. Trident. editus. Videri poteſt Diuus Anton. *1. par. tit. 14. cap. 4. § 6.* verſu. *Debent tertiò.* Quamuis autem, *vt rectè Sotus docet lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1.* patres non poſſint occidere filios, vel mutilare, aut vulnerare: tamen poſſunt in caſtigatione (dummodo id fit ad ipſorum vtilitatem) vſque ad verbera procedere, vt poſt D. Thom. 2. 2. q. 65. *art. 2.* habet Sylu. *in verbo Vxor, q. 3. & in verbo Percuſsio.* Debet autem eſſe moderata verberatio, *vt ibid. addit Sylu.* ſique percuſſio atrox fuerit, peccatum erit mortale, *ex Soto in ſeq. art. 2.* Non eſt verò talis cenſenda illa, ex qua non imminet notabilis læſio, etiamſi facta ſit aliqua excoriatio.

Inſuper debent parentes dare operam ne filij prauæ cōſuetudini aſſueſcant, & ne malos habeant magiſtros, aut alios cum quibus, ſiue domi ſiue foris verſentur. Corrumpunt enim (*vt dicitur in priori ad Corinth. cap. 5.*) mores bonos colloquia praua. Ne item otio torpeant, quandoquidem ex Eccleſiaſtici cap. 33. multam malitiam docuit otioſitas. Debent præterea ſeipſos præbere liberis magiſtros virtutis, æquitatis, continentiæ, & ſanctitatis, *vt etiam Catechiſmus habet in eodem loco*, ideoque illud maximè curare ne malo ſuo exemplo illi deprauentur: in quo grauiſſimè peccarēt. Vide tradita à Diuo Antonino in memorato §. 6. verſu. Quarto debet. Illud verò inter cætera turpiſſimum eſt in educatione filiorum, ſi parentes præpoſtera illis conſilia præbeant, illoſque ratione aliqua inducant ad peccata. Atque ex his deduci poſſunt aliqua in particulari in quibus parentes delinquunt, qualia ſunt: tum alia, tum quæ proponuntur a Nauarr. in Enchir. cap. 14. numero 18. ſpectantia ad licentiam à parentibus permiſſam ſuis liberis in vano cultu corporis proprij, & in turpi conuerſatione cum alijs.

Addendum eſt autem obiter iuxta ea quæ Azor habet 43
in 2. par. ſuæ ſummæ *lib. 2. c. 4. q. 17. & 18.* patrem teneri in conſcientia, ſumptus, & expenſas facere, vt filius det operam literis: quibus cæteri paris conditionis, more patrio erudiri informarique ſolent, nec filium ipſum patre mortuo, dum inter fratres paterna hæreditas diuidetur, teneri eaſdem expenſas referre, & in legitimam ſuam computare: quoniam ex indicantur à patre gratis ac liberaliter factæ, niſi aliunde, conſtaret quod ipſe voluerit, vt filius in partem ſuæ legitimæ eas haberet.

CA-

CAPVT IV.

De obligatione ad inuicem parentum, coniugumue, ac filiorum, ſeu fratrum.

SVMMARIVM.

44 *De obligatione inter virũ, & vxorem præſertim ad ſubiectionẽ, & reuerentiam mutuam.*
45 *Aliquot modi quibus vxor contra talem obligationem mortaliter peccat.*
46 *Explicatio difficultatis, An vxor teneatur ſequi virum mutantem domicilium.*
47 *Modi quibus vir peccat mortaliter contra propoſitam obligationem.*
48 *Obligatio alendi vxorem.*
49 *Obligatio fratris ſubueniendi fratri, & filijs ipſius.*
50 *An ea poſsit impedire in illo religionis ingreſſum, explicatur diſtinctione.*

44 CVm vir, & vxor indiuiduam vitæ conſuetudinem ſocietatemque ineant ex lege 1. ff. de ritu nuptiarum, & ex cap. Illud. De præſumptionibus, efficianturque duo in carne vna, ex cap. 19. D. Matthæi, dubium non eſt quin debeant non tantùm interno actu; ſed externis etiam amoris ſignis ſe inuicem honorare, proprioſque defectus mutuo tolerare, ac ſibi ſubiectionem, & reuerentiam mutuam exhibere; potiſſimùm autem vxor viro: quia licèt hic in illam non habeat dominium politicum; habet tamen dominium quoddam naturale, ſecundùm quod ſuperior illius eſt atque caput, prout ab Apoſtolo dicitur in priori ad Corinth. cap. 11. Ad quod facit quod prima mulier formata ſit non de pede, quia non debet eſſe ancilla, nec de capite, quia non debet eſſe domina: ſed de latere tanquam ſocia data viro ſuo, vt ex Magiſtro ſententiarum habet Diuus Anton. 3. *par. tit. 14. cap. 9. §. 1. verſic. De conuerſatione coniugatorum.* Et quamuis quod ad debitum coniugale attinet, ex ſui æquale habeat cum marito (*vt enim vxor poteſtatem ſui corporis non habet ſed vir: ita nec vir poteſtatem ſui corporis habet, ſed mulier, ex Apoſtolo in præced. cap. 7.*) id tamen non impedit, quominus in alijs, *præſertim in gubernatione domus,* ius ſuperioritatis penes maritum reſideat, ex D. Anton. in initio citati paragraphi. Quocirca ſi vir vxori debeat reuerentiam, eadem vxor viro multò magis præſtare tenetur. Cuius rei egregium exemplum dedit B. Virgo *ex D. Luca cap. 2. ſub finem* cùm filium reperiens in templo dixit: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus, & ego, &c. præpoſuit enim ſponſũ honoris gratia. Sara item cum de marito ſuo Abraham ageret, vocauit illum dominũ: inquiens, Et Dominus meus vetulus eſt, Gen. 18.

Efficitur præterea ex dictis vxorem teneri obedire viro in ijs in quibus ipſe ſuperior eſt: qualia ſunt quæ pertinent ad bonos mores, & familiæ gubernationem; quod notat Nauarr. in Enchir. *cap. 14. num. 20.* Ad quod faciunt quæ ex D. Auguſt. habentur apud Gratianum in cap. Eſt ordo, in ca. Hæc imago, in cap. Satis, in cap. Mulier, & ex D. Hieronymo in cap. Cùm caput, 33. quæſt. 5.

De obligatione vxoris erga virum.

SECTIO I.

45 ATque hic con gruenter, pro praxi in particulari dicendum videtur, quod ad vxorem attinet, in ordine ad virum eam peccare mortaliter, ſi debitam huic ſubiectionem præſtare contemnat: aut in re graui non obediat præcipienti aliquid eorum in quibus ipſe eſt ſuperior: aut ſi ſuis rixis ac verbis maritum prouocet ad blaſphemiam, ſciens, aut ſcire debens ipſum ex talibus, taliter prouocatum iri: hæc Nauarrus habet in cit. num. 20. verſ. 6. & 7. Quibus adde ſi maritum percutiat, niſi id faciat defendendo ſecum debita moderatione, alioqui enim grauem illi infert iniuriam ob ſuperioritatem. Sequitur etiam ex prædictis, quòd cùm ad virum pertineat gubernatio domus, rerumque adminiſtratio, peccet vxor ſi contra expreſſam vel tacitam voluntatem illius, aliquid notabile expendat, etiam in eleemoſynis: niſi paraphernalia, id eſt, bona aliqua vltra dotẽ habeat, vel artem multum lucroſam, vt loco cit. expreſſit D. Antonin. & explicuimus tractantes de eleemoſyna in lib. 4. num. 276.

Sed petes, An mortaliter peccet vxor, ſi virum ſuum nolit ſequi cùm ex vna ciuitate migrat in aliam, in quam vult eam ducere mutando domicilium. Ad quod reſpondetur affirmatiuè, iuxta ea quæ tradunt in verbo vxor *Sylu. quæſt. 8. Armilla. § 6. Tab. quæſt. 2. Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 20. verſ. 5. & Couarr. cum alijs in Epitome 4. Decretal. part. 2. cap. 7. in principio, num. 5.* Intellige autem niſi maritus feciſſet antea pactum cum vxore de domicilio non mutando. De qua re dicetur pleniùs in ſequenti libro 31. num. 309. & 310. Hæcque quoad vxores in ordine ad viros dicta ſint. 46

Obligatio viri erga vxorem.

SECTIO II.

QVòd verò ad maritum ſpectat in ordine ad vxorem, ex ſupradictis conſequens eſt peccare mortaliter maritum (*quod Nauarr. expreſsit in cit. cap. 14. num. 19.*) qui indiſcretè, & ſine cauſa valde rationabili, percutit vxorem, etſi negandum non eſt quin ſi huius defectus id poſtulent, maritus qui caput eſt illius, ex priori ad Corinth. cap. 11. poſſit vſque ad verbera in vxoris caſtigatione procedere: iuxta ea quæ tradunt D. Anton. 3. *part. tit. 14. cap. 9. § 1. ver. Secundo modo debet,* & in verbo Vxor Syluester quæſt. 3. Armilla. § 2. & Tab. quæſt. 2. Ait autem Sotus in *5. de iuſt. & iure, quæſt. 2. art. 2. ante ſolutionem argumentorum:* quòd niſi grauis vrgeat neceſſitas dedecus ſit viro, adeoque nefas, tali iure vti. Curandus enim eſt vxorum honor, nec ad caſtigationem veniendum eſt, niſi tales ſint earum mores, vt recta ratio dictet, ipſas eſſe puniendas. Rurſus conſequens eſt mortaliter peccare maritos, ſi aſperè tractent vxores tanquam ſeruas (*quod Nauar. habet in eod. num. 19. verſ. 3.*) eaſque afficiant iniurijs de ſe aptis ad infamandum, etiamſi ipſi non habeãt infamandi animum: ſi quidem ſequatur infamia, vel probabile illius periculum. Item ſi animo inferendi illis notabilem iniuriam, furibunda verba contra eas proferant; quã tumuis ea non ſint iniurioſa ſua natura, multò magis verò ſi talia ſint quæ lædant ipſarum honorem, & innuant fidẽ violatam. 47

Amplius mortaliter peccant viri qui abſque legitima cauſa vxores impediunt, auocantque a pijs exercitijs, quæ ipſæ ſolent facere ſine præiudicio eiuſdem viri & adminiſtrationis domus: aut etiam ab obſeruatione præceptorum ſiue Dei ſiue Eccleſiæ: v. g. ab audiendo ſacro diebus feſtis, à communione in Paſchate, &c. *Quod etiam Nauar. loco cita. verſ. 1 expreſsit.* Idem iudicium eſt, ſi nolit vxorem alere, iuxta Syluest. in verbo Alimentum, *quæſt. 1. verſ. 3.* & D. Anton. *in memorato §. 1. ver. 1.* Quod intellige, niſi ex impotentia excuſetur, vt D. ipſe Anton. admonet. Intellige etiam, *quod Thom. Sanchez in lib. 9. de matrimonio diſput. 4 q. 2. tractat alijs abundè citatis,* niſi vxor propria temeritate recedat à conſortio viri, ſine huius culpa. Nam vxor debet eſſe in viri obſequio, ex cap. Hæc imago, 33. quæſt. 5. Vnde ſi obſequium debitum præſtare nolit, non accipiet alimentum ſibi debitum. Quod ſi vxor recedat culpa viri, vt ob ipſius ſæuitiam, alenda eſt ab illo: quia cùm tunc non vxoris, ſed viri culpæ tribuendum ſit, quòd illa non ſit in huius obſequio, perinde cenſendum eſt, ac ſi reuera eſſet in obſequio. Quod ſi vtriuſque culpa ſit, *addit memoratus author ibidem num. 14.* attendendum eſt, cuius ſit vltima, vt ſi vxor culpa quidem ſua receſſit, ſed pœnitentia ducta redit ad virum, is nolendo eam recipere cauſam dare cenſetur ſeparationi, & ideo teneri ad alimenta. Item ſi vxor inculpatè quidem ob mariti ſæuitiam receſſit, ſed maritus ei cautionem ſufficientem offert de ſecuritate in poſterum ſuauis tractationis, ita ut prudentis iudicio non habeat cauſam iuſtam recuſandi oblatam conditionem, ipſaque nihilominus recuſat; ei vir extra conſortium ſuum exiſtenti, non tenebitur alimenta tradere. Intelligi adhuc idem debet niſi dos promiſſa ſit, nec ſoluta. De qua re idem Sanchez plenius in ſequen. diſput. 5. De eadem autem commodior locus dabitur in ſequ. *lib.* 31. qui erit de matrimonio. 48

Obligatio fratrum ad inuicem.

SECTIO III.

49 DE hac iuxta tradita ab Azorio 2. par. ſuæ ſummæ lib. 5 cap. vlt. habendum eſt pro documento: fratrem fratri indigenti debere alimenta præbere. Quod ſatis patet, cum egeſtas fuerit extrema vel quaſi extrema ſeu grauis: nam & extraneis taliter indigentibus ſubſidium debetur ex lege miſericordiæ; ſed difficultas eſt, an etiam teneatur cum egeſtas fuerit tantummodo, eo quod conuenienter cõditioni ſui generis & familiæ viuere non poſſit. Cuius partem affirmantem idem author merito tenet tanquam conſentaneam ei quod es communi ſententia iuriſperitorum habet Panormit. ad cap. Peruenit De arbitris num. 1. fratrem debere fratri alimenta, & ſorori dotem, quæ loco alimentorum ſuccedit. Pro eadem quoque facit, quod ratio æquitaſque naturalis poſtulet, vt frater fratri ſubueniat, non ſolum charitatis lege, qua etiam extraneo ſimpliciter, aut grauiter egenti debemus prout poſſumus ſubuenire ſed ratione quoque pietatis erga ſanguine coniunctos exercendæ, vt ſuccurrat indigenti neceſſarijs ad agendam vitam, quæ deceat hominem ſuæ conditionis, qui alioqui futurus ſit cæteris ludibrio.

Quæ ratio procedit ſiue fratres ſint ex vtroque parente ſiue ex altero tantùm, ex eod. ibid. quæſt. 2. In duabus ſequentibus addens fratrem ab ea obligatione non liberari: quod frater indigeat ſua culpa: ſiue quia conſumpſit diſſipauitque bona ſibi à parte tradita, quibus poterat ſe commode alere: ſiue quia pater illum exhæredauit. Nam hæc non obſtant quin vere indigeat, nec habeat vnde viuat: ac conſequenter quin ex fraterna pietate ſubueniendum ſit ei, ſi nequeat aliunde ſibi de neceſſarijs prouidere. Quod vero ille deinde docet Clericum prædictę obligationi ſatisfacere poſſe, ex reditibus ſui beneficij tractandum erit, cùm agetur de beneficijs Eccleſiaſticis lib. 30. tract. 3. Atque quod de fratribus dictum eſt; idem ait dicendum eſſe de nepotibus ex fratre, vel ex ſorore: quia id ex naturali æquitate eis debetur, cùm non habent vnde ſuſtententur.

Quæſtionem autem, An teneatur quis ab ingreſſu reli-

50 gionis abſtinere ob indigentiam alimentorum quam frater aut ſoror patiuntur, cenſet explicandam diſtinctione; vt ſi neceſſitas ſit extrema aut quaſi extrema, ſeu per quam vita fratris, vel ſororis periclitetur, debeat ea durante abſtinere à tali ingreſſu, qui ſolùm eſt conſilij; quia fraternę indigentię in ea ſubuenire tenetur iure naturali, cuius præceptum negligi non poteſt, vt conſilium impleatur. Non debeat verò, ſi neceſſitas non ſit valde grauis, vt cùm frater vel ſoror ſolùm indiget bonis neceſſarijs ad ſtatum & honorem dignitatemque ſuam tuendam ac conſeruandam: niſi fortè aliquibus circunſtantijs concurrentibus, inde ſequeretur tantum ſcandalum aut commune damnum, vt prudentis arbitrio cedendum eſſet tempori, & talis ingreſſus omnino differendus: quod rarò contingere poteſt: ſicut & illud propter quod idem author ait ingreſſum poſſe egredi petita licentia, etiam non obtenta: nempe ſi frater perinde ageat illius ſubuentione, ac ſi vellet ſe ſuſpendio, aut præcipitio necare nec quiſquam eſſet qui ab eo vitæ periculo ipſum eripere vellet.

CAPVT V.

De obligatione parentum & filiorum aliorum, quam carnalium.

SVMMARIVM.

51 *Obligatio mutua pædagogorum & puerorum eis commiſſorum.*
52 *Magiſtrorum obligatio ex charitate erga diſcipulos, & ſpecialis tempſi a Doctoribus iuris, & medicinæ.*
53 *Specialis a Doctorib. Theologis.*
54 *Peccatum mortale quod contra iuſtitiam magiſter committit, in ordine ad ſuos diſcipulos.*
55 *Caſus in quibus diſcipuli mortaliter peccant.*
56 *Obligatio tutorum & curatorum, contra quam ipſi peccant mortaliter in tribus caſibus.*
57 *Obligatio dominorum & ſeruorum.*
58 *Caſus in quibus contingit domino peccare mortaliter in ordine ad ſeruos.*
59 *Caſus in quibus ſeruos contingit peccare mortaliter in ordine ad dominos.*
60 *De domini obligatione ſubueniendi famulo ægrotanti.*
61 *De obligatione ſoluendi eidem mercedem.*
62 *De obligatione domini, reſpectu delicti famuli.*
63 *De obligatione famuli defendendi dominum ſuum.*
64 *Obligatio Principum erga populos ſibi ſubditos, & horum erga illos.*
65 *Poteſtas præcipiendi in Principe, quæ.*
66 *In quibus Principi contingat peccare mortaliter.*
67 *Obligatio ad inuicem patrum & filiorum ſpiritalium.*
68 *Obligationes particulares Curatorum.*
69 *Obligationes particulares Epiſcoporum.*

INITIO huius tractatus annotauimus hoc præcepto præter parentes, & filios carnales obligari quoſdam alios, de quibus ſigillatim aliquid dicendum eſt. Primo, quidē de ijs quorum alij aliorum priuatam curam gerunt. Secundo, de ijs quorum alij alios ciuiliter gubernant. Tertio, de ijs qui filij vel parentes ſunt ſpiritales.

SECTIO I.

De obligatione ad inuicem eorum quorum alii aliorum curam gerunt.

IN horum numero ponuntur magiſtri & ipſorum diſcipuli, tutores item & curatores, ac pupilli ipſis commiſſi: & denique domini & ſerui.

De obligatione magiſtrorum & diſcipulorum §. 1.

ATque de magiſtris illud notandum eſt: quoſdam eorū eſſe quibus committitur à parentibus cura puerorum 51 in ijs, quæ pertinent ad bonos mores: & pædagogi ex eo dicuntur, quod pueris ſemper adeſſe debeant. Tenentes igitur parentum locum, grauiſſimè peccant diſſimulando talium puerorum delicta, nec gerendo curam debitam illorum in ijs quæ ad ſuum officium pertinent, vt potiſſimùm pertinere cenſentur, inſtructio in bonis moribus ac pietate Chriſtiana, & in literis promotio: in quibus tanta & talis poteſt eſſe ipſorum negligentia, vt mortaliter delinquant. Atque ad cohibendum puerum ſibi commiſſum non obiurgatione tantum, ſed etiam verberibus ſi opus ſit ad emendationem, vti poterunt iuxta ea quæ tradit Sotus *lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 2.* Quod intellige, *ex eodem ibidem*, niſi ob illorum ætatem, vel alias qualitates id ipſis fas non ſit: aut dūmodo in hoc nō excedantur conſuetè limites, nec facultas, ſeu beneplacitum eorum e quibus tacitam vel expreſſam habent puniendi poteſtatem.

Ij vero qui ſub pędagogo ſunt peccare poſſunt, ſi ei debitam reuerentiam non exhibeant: & in rebus ad bonos mores pertinentibus inobedientes ſint. Nam ipſe gerit vicem parentum, eiſque ſuccedit in cura, quam iure naturæ habere debent educationis filiorum. Qua de cauſa ijdem parentes malè faciunt tractantes pædagogos tanquam famulos, cùm inde fiat vt pueri, ipſos facile perinde ac reliquos famulos, contemnant.

Alij autem magiſtri ſunt, qui profitentur grauiores ſcientias, quibus non incumbit quidem tanta cura rectæ inſti- 52 tutionis ſuorum ſcholaſticorum, quos ſupponunt iam eſſe inſtitutos, aut ab alijs inſtituendos, tamen tenentur ſaltem ex charitate nonnunquam aliquid inter legendum interponere, quo in bonis moribus eoſdem ſcholaſticos ſuos promoueant, & procurare deprauatorum emendationem, iuxta præceptum de correctione fraterna, quo ad id tenentur pluſquam cæteri communiter, ob rationem nonnullam quam habent patris, ob quam etiam ipſis reuerentia ſpecialis debetur. Aduertant autem qui ius ciuile, aut medicinam docent ipſos mortaliter peccare, ſi ad ſuas prælectiones ſcienter admittant Religioſum, Presbyterum aut Clericum dignitate Eccleſiaſtica præditum. In eo

enim

enim cooperantur peccantibus mortaliter tranſgreſſione præcepti quo in cap. vlt. Ne Clerici vel Monachi, iidem Religioſi, Presbyteri & Clerici ſub excommunicatione ipſo facto incurrenda, prohibentur talibus ſtudijs, dare operã. Immo ſi Religioſus habitu ſuo dimiſſo leges vel phyſicam ſeu medicinam audientes, ſcienter docere aut in ſcholis ſuis præſumpſerint retinere, eo ipſo incurrunt in excommunicationem.

Circa quam, nota primò eam requirere vt Religioſus ſtudeat legibus aut medicinæ, habitu dimiſſo. Vnde ſi alijs diſciplinis ſtudeat, aut his quidem ſed retento habitu, magiſter docens ipſum, peccare quidem poteſt, non incurrit tamen in eiuſmodi cenſurã. Nota ſecũdò, perſonas in quas fertur, eſſe doctores ſiue magiſtros: quæ duo nomina cenſeri poſſunt ſic coniuncta, ad ſignificandum quemcumque docentem leges aut medicinam ſiue doctoratus gradum habeat, ſiue non. Nota tertiò duas eſſe actiones propter quas talis cenſura fertur, nempe ſcienter docere, & retinere in ſuis ſcholis, quarum vnamquamque ſeorſim ac diuiſiuè ſufficere ad illam incurrendam, coniunctio diſiunctiua oſtendit. Ea enim eſt vis illius, vt faciat ſimul poſita, accipi ſeorſim: ſicut coniunctio copulatiua facit ſimul poſita, etiã ſimul accipi. Vnde colligitur quòd ſi doctor legum ciuiliũ aut medicinæ talem aliquem in ſua ſchola ſcienter doceat, incurrere in talem cenſuram, etiamſi non retineat illum in ea. Quo retinendi verbo aduerte ſignificari concurſum aliquem poſitiuum, ſiue rogando, ſiue conſulendo, ſiue authoritate ſua, aut fauore defendendo: præſertim autem violentia adhibita ad religioſum eiuſmodi tuendum, quò perſeueret in ſua ſchola.

Ignorantia autem, etiam aliquo modo culpabilis, excuſat ab eadem cenſura, cùm impoſita ſit præſumenti, atque adeo ſcienti, aut negligenti ſcire cùm facilè poteſt. Excuſat quoque violentia per quam Doctor compellitur talem auditorem ferre, quia adhibita, quam poteſt diligẽtia in procurando ne ſcholam ingrediatur, aut vt ingreſſus ea exeat, nihil proficere poteſt. Cuius excuſationis ratio ſumi poteſt ex eo, quòd talis cenſura requirat vt ſcienter doceatur. Quare, & vt voluntariè, cùm in moralibus ſcientia non aliter requiratur, quàm ad perfectionem voluntarij.

Si quæras, quid Doctor de quo agimus teneatur facere, ſi dum docet aduertit talem Religioſum adeſſe inter alios: bene reſpondet Suarez *tomo 5. in tertiam part. diſput. 23. num. 4.* ſi non habeat aliunde iuriſdictionem, ipſum non poſſe, *vt nec aliam priuatam perſonam*, ſua authoritate vim ei inferre: niſi quod per modum defenſionis, poſſit ſine effuſione ſanguinis vel magno ſcandalo, aut violentia procurare vt exeat: quod ſi non ſuffecerit, ſpectabit ad Superiorem ſcholarum vim illi inferre efficacem, compellendo omnino vt exeat. Quod ſi non obtineatur, non tenetur Doctor, *addit ille*, à ſuo munere ceſſare, ne à tali audiatur: quem cenſebitur ſolùm tolerare inuitus, non autem ſcienter docere ſicut cenſetur cæteros ſuos auditores docere.

Iam qui Theologiam docent debẽt aduertere, ſtatui de
53 ipſis in Concil. Trident. ſeſſ. quinta cap. 1 De reform. quòd habens beneficium ſacræ Theologiæ lectoribus deputatũ, cogatur, etiam per detractionem fructuum, prælegere per ſe ſi eſt idoneus, alioqui per idoneum ſubſtitutum, ab Epiſcopis, Archiepiſcopis, Primatibus, & alijs locorum ordinarijs eligendum: vt de cætero beneficium huiuſmodi non conferatur niſi idoneo ad id munus obeundum. Statuit præterea, quòd nemo ad huiuſmodi lectionis officium admittatur, quin prius ab Epiſcopo loci de vita, moribus, & ſcientia examinatus, & approbatus ſit. Item in eodem Concil. ſeſſ. 13. can. 11. excommunicari ipſo facto eum, qui præſumpſerit docere, prædicare, vel pertinaciter aſſerere, aut diſputando defendere neceſſarium non eſſe habenti conſcientiam peccati mortalis, confeſſionem Sacramentalem præmittere ante communionem, ſi copia detur Confeſſarij. De qua excommunicatione Suarez *ad 3 partem D. Thom. tomo 3. diſput. 66 ſect 3. verſ. Sed quæres*, diſputat quæ Concilij fuerit intentio in ea ferenda. Verùm pro praxi poteſt nobis ſufficere, quod idem indicat eſſe probabilius: directam intentionem, inquam, Concilij fuiſſe pœnam eam imponere, illis qui auſi fuerint quocumque titulo, vel quæſito colore, negare obligationem præmittendi ſacræ communioni confeſſionem ſacramentalem, cùm quis & conſcientiam peccati mortalis habet, & copiam Confeſſarij.

Aduerte verò obiter, quando in bulla edita in confirmationem Concilij Trident. à Pio 4. generatim omnibus perſonis prohibetur commentarios, aut interpretationes ſuas edere in decreta eiuſdem Concilij, non eſſe ſermonem de interpretationibus quæ in ſcholis fiunt, docendo, prout oſtendit vſus fundatus in neceſſitate, ſi quidem ſine tali interpretatione, doctrina Theologica vix tradi poteſt.

Porro peccata mortalia quæ contra iuſtitiam magiſtri 54
in ordine ad diſcipulos poſſunt committere, referuntur à Nauarr. in Enchir. cap. 55. numero 57. & 58. Primum eſt: ſi ſciens aut ſcire debens doceat falſa, aut inutilia in alicuius notabile damnum ſiue ſpiritale, ſiue temporale: aut in rerum delectu modoque docendi, non habeat rationem capacitatis & profectus auditorum. Secundum eſt: ſi per ſe aut per alios inducat auditores alterius doctoris ad ſe audiendum illo relicto cum notabili damno profectus eorumdem auditorum, & dedecore illius alterius doctoris, probè alioqui fungentis ſuo docendi munere. Tertium: ſi lectiones omittat cum notabili auditorum damno: niſi arbitrio prudentis iuſta cauſa ipſum excuſet. Quartum: ſi aliquid mercedis à ſuis diſcipulis exigat habens ſtipendium publicum vel beneficium Eccleſiaſticum cui impoſitum eſt onus docẽdi. Quintum, ſi ſcholaſticum crudeliter caſtiget: cum leuis ſolùm caſtigatio ſit ei permiſſa iuxta cap. Preſbyterum De homicidio. Sextum, ſi ſimpliciores ita contemnat, vt inde notabile accipiant damnum honoris, aut aliorum bonorum ipſis debitorum ex legali iuſtitia. Quæ omnia & mortalia eſſe & contra iuſtitiam patet ex eo quòd perpetrentur cum notabili iniuria proximi.

Addit Nauar. in ſequen. num. 59. quoad diſcipulos, peccare 55
ipſos mortaliter. Primò, ſi ob mortalem finem ſtudeant: commune eſt enim omni actioni, vt malitia ſui finis inficiatur iuxta cap. Cum miniſter 23. quæſt. 5. Deinde ſi habentes in Academia ius ferendi ſuffragium in electione Rectoris, aut prælectoris, aut beneficiarij, ſuffragentur, aut curẽt alium ſuffragari indigno: nam id contra iuſtitiam eſt, notabiliter damnoſum. Quòd ſi iuramentum præſtiterint de eligendo digniori, ne quidem dignum, relicto competitore digniore eligere poſſunt, ſine peccato mortali periurij. Tertiò, ſi ſcientias ſuperſtitioſas addiſcant: tale ſtudium enim coniunctam habere animarum perniciem, vt præter experientiam, oſtendit quod Actorum 19. refertur: cùm multi credentium venirent ad D. Paulum confitentes, & annunciantes actus ſuos, multos qui erant curioſa ſectati, contuliſſe, & combuſſiſſe coram omnibus libros denariorum quinquaginta millium. Quartò, ſi contra veritatem quam ſciũt, altercentur, circa pertinentia ad ſanctam fidem Catholicam, aut circa neceſſaria ad ſalutem animæ vel corporis. Talis enim contentio ſecum habet coniunctum periculum irreuerentiæ diuinæ, aut læſionis ſiue ſui ſiue proximi in re valde graui. Quintò, ſi cùm poſſint non ſoluant magiſtro ſtipendium debitum: aut arrogent ſibi gradum literarium quo carent: vtrumque enim eſt contra iuſtitiam, & ideo mortale in materia graui. Poſtremo, ſi ſtudendo ſint notabiliter negligentes quando non proprijs ſed alienis impenſis, aut ex redditibus Eccleſiaſticis aluntur in ſtudijs.

Licet enim propria expendens inutiliter, tanquam nulli faciens iniuriam, ſolùm damnetur de veniali prodigalitate; expendens tamen aliunde accepta in certum finem, tanquam nequiter agens, non vacando talis finis cõſecutioni, grauis criminis reus iudicatur. Ex certè, vt de beneficiatis nihil dicam: quorum abuſus in re propoſita turpior eſt: nõ poſſunt non grauiſſimè peccare filij qui contra cognitam intentionem parentum, bona horum inutiliter inſumunt cum notabili familiæ damno: quibus propterea iidem parentes ſumptus præbent, quòd reſarciendos ſperent, per ipſos cùm docti euaſerint. Qua ſpe per talem pernicioſam negligentiam fraudantur. Præter Nauarr. de his agunt Caiet. in ſummula verbo Doctor, & verbo Magiſter, Tabien. in verbo Magiſter, & Syluester in verbo Doctor.

De obligatione tutorum aut curatorum pupillorumque ipſis commiſſorum. §. 2.

De obligatione tutorum, aut curatorum in ordine ad pupillos ſuæ fidei commiſſos, notandum eſt ex Nauar. 56
in eod. cap. 55. num 66. & 67. peccatum mortale committi illius tranſgreſſione in tribus caſibus. Primus eſt, cùm Tutor, aut Curator non conſeruat nec defendit bona ſui pupilli: vel qui ſine neceſſitate, vel vtilitate alienat ea: & qui eſt in culpa vt actionem vel ius aliud perdat: & qui non vendit, cùm emptor inuenitur, res mobiles, quæ reſeruatæ nullam vtilitatem pariunt, nec pretium conuertit in bona

immobilia, quæ vtilitatem parerent: quod peccatum inducit obligationem reſtituendi damna. In quorum confirmationem allata lege Tutor qui repertorium, §. 1. 2. & 3. ff. De adminiſtratione & periculo Tutorum, &c admonet Tutorem dici eum qui præficitur pupillo qui nondum exceſſit aut annum 12. ſi eſt femella aut 14. ſi eſt maſculus. Curatorem verò dici eum qui præficitur pupillo qui quamuis exceſſerit memoratos annos, nondum tamen attigit annum 25. aut etiam qui præficitur furioſo, vel prodigo. Ratio talis peccati vt & ſequentis aperta eſt, ex eo quod vterque ille ſoleat iurare ſe rectè officio ſuo functurum. Secundus caſus, quandò Tutor aut Curator eſt notabiliter negligens in imbuẽdo, ſiue per ſe, ſiue per alium pupillo bonis moribus, ſeruandoque à vitijs, & peccatis. Parentum enim tenent locum quibus ideo honor debetur ex præſcripto huius quarti mandati. Tertius caſus eſt, cùm Tutor, vel Curator pecuniam pupilli dederit ad lucrum vſurarium: quod peccatum coniunctam habet obligationem reſtituendi idipſum lucrum. Quam reſtitutionem ſi pupillus cui illud accreuit non faciat, Tutor ipſe vel Curator facere tenetur: licèt poſſit ad ſeruandum ſe indemnem vti compenſatione ſeruatis conditionibus traditis ab eodem Nauarr. in præced. ca. 17. nu. 112. & aliquot ſequentibus, quas antea propoſuimus in lib. 10. num. 158.

De obligatione autem pupillorum erga ſuos Tutores, aut Curatores, idem eſt dicendum ac de filius erga parentes. Nimirùm quòd teneantur ipſis obedire, & reuerentiam exhibere tanquam parentibus quorum locum illi tenent.

De obligatione Dominorum, & ſeruorum. §. 3.

57 DE obligatione Dominorum, & ſeruorum. Notandum eſt, duo diſtingui genera ſeruorum: vnum eorum qui mancipia ſunt, de quibus latè diſſerit Azor *in par. 2. Moral. Inſtit. lib. 2. cap. 30. & aliquot ſequentibus*: ſed quia praxis nobis propoſita, non vrget, vt in illis hæreamus, ei qui volet relinquemus illa apud ipſum videnda. Alterum genus eſt eorum qui dicuntur famuli, liberique ſunt quidem, ſed mercede obſequium ſuum alteri locant: in hoc diſtincti ab operaris, quòd cum hi ſuas operas locent ad certum genus operis faciendum illi locent ſeipſos ad obſequium alteri præſtandum, ſiuè miniſtrandum prout opus fuerit.

58 Atque vt aggrediamur quod propoſiti noſtri eſt. Contingit Dominos mortaliter in ordine ad ſeruos peccare quãdo ſunt notabiliter negligentes in procurandis ijs, quæ pertinent ad ſalutem ſpiritualem ipſorum, prout habet Nauar. in Enchir. *cap. 14. num* 21. pro illud prioris ad Timoth. cap. 5. Si quis ſuorum maximè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior. Cuiuſmodi negligentiæ cenſendi ſunt rei, *vt idem Nauar. ibid. expreſsit*, ſi non curent, vt ſerui confiteantur ſemel in anno & communicent in Paſchate. Similiter ſi illis conſtitutis in graui, & periculoſa ægritudine, non procurent adminiſtrari Sacramenta Pœnitentiæ & Euchariſtiæ. Peccant ſimiliter ex eod. Nauar. qui non curant ſeruos ignorantes edoceri per ſe aut alium, doctrinam Chriſtianam, ac qualem vitam Chriſtiani agere teneantur.

Adbuc ſimiliter peccant, qui non concedunt ſeruis facultatem eundi ad Miſſam diebus feſtis: niſi id faciant ob cauſam legitimè excuſantem. Item qui ipſos cogunt laborare diebus feſtis in caſu non conceſſo, iuxta dicta præcedenti libro 19. cap. 3. parte priore. Item qui peccata ſeruorum non corrigunt, quique permittunt ſeruas domi cum ſeruis liberè conuerſari, cum occaſione multorum peccatorum; & multò magis ſi ſignificent turpitudinem ſibi placere, vel ſe deam iouitet. Similiter ſi ſeruis in victu neceſſario deſint, vel in ægritudine denegent neceſſaria. Item ſi ſeruos afficiant contumelijs, præſertim eos vocando nominibus indignis, à quibus aures abhorrent: qualia ſunt, canis, Diabole, & ſimilia quæ nemo niſi perditus libens audiat. Item ſi ſeruos immodicis onerent laboribus, ac nimis rigidè, & aſperè tractent. Aduerte verò quod quamuis ſimiliter peccent, ſi nimis crudeliter eos verberent, vt attigit Sylu. *in verbo Vxor quæſt.* 3. tamen non eſſe negandum, quin poſſint eos ob delictum verberare debito modo ac moderatè, iuxta ſententiam Soti *lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 2.* & Sylu. loco cit. poſt D. Thom. 2. 2. q 65. art. 2.

59 Iam quod ad ſeruos attinet reſpectu dominorum: grauiter peccant, ſi debitum eis honorem non deferant, contemnendo ipſos, negligendoque vel irridendo. Item, ſi non obediant ipſis in rebus grauioribus in quibus ſubijciuntur. Poſtremò, ſi faciant ipſis fraudem grauiterque noceant, vt reuelando ſecreta, tenenda ſilentio: nec impediendo quantũ poſſunt, ne dominus ipſe in rebus, aut in perſona damnum patiatur.

Reſponſio ad aliquot dubia de mutua obligatione dominorum & famulorum.

HIs annexa ſunt aliquot dubia notatu digna pro quotidiano vſu, bene explicata ab Azorio in eo. lib. 2. c. 31. 60

Primum eſt. An Dominus debeat alimenta famulo ægrotanti, itant in ipſius morbo curando, expenſas ſoluere iure cogatur. Pro ſolutione autẽ aliquot alijs citatis idem Azor ait Primò, Dominum debere expenſas ſoluere quas famulus faceret ſi valeret. Secundò; non cogi iure expenſas ſoluere, quæ immodicæ fuerint, & ingentes ob morbi magnitudinem. Id quod ex Bartolo habent in verbo Familia Angelus Sylu. & Tabiena. Modicas autem exiſtentes, debere ſoluere: quia ſcilicet proximo in neceſſitate conſtituto ſubueniendum eſt, cùm id fieri poteſt nihil, aut parum nos incommodando. Tertiò, ſi expenſæ fuerint ſimpliciter neceſſariæ ad conſeruandum ipſum in vita, debere quidem eas ſuppeditare ipſi, non tamen vt famulo, ſed vt homini in extrema neceſſitate conſtituto, iuxta communem doctrinam de eleemoſyna.

Secundum eſt. An liceat domino famulum ægrotantem mittere ad ea loca publica quæ ex pietate, & miſericordia extructa ſunt ad pauperes excipiendos, & infirmos curandos. Reſpondet Azor diſtinctione: quòd ſi morbus periculoſus ſit, & grauis qui non niſi magnis impenſis curari queat, mittere poſſit ad talia loca deſtinata grauiter egentibus, de quorum numero eſt famulus qui nullibi habet vnde tales expenſas faciat, aut compenſet pro ſe factas. Sin morbus ſit leuis cui remedium facilè adhiberi poſſit nõ debeat eò mittere, ſed domi ſuppeditare neceſſaria ad morbum eiuſmodi curandum: cùm alienum ſit à Chriſtiana charitate, proximo apud te egenti, negare ſubſidium quod poſſis facilè præſtare.

Tertium eſt. An Dominus iure poſſit mercedem ſubtrahere famulo ægrotanti, pro ea parte temporis quæ ægrotat. Hoc in vtramque partem citatis legibus Azor ipſe diſputat: & ſequitur affirmantem tanquam communem fere omnium ſententiam. Cuius fundamentum in citato verbo Familia Angelus, Sylu. & Tabiena conſtituunt: quòd ea cõmuni Canoniſtarum doctrina ad cap. 1. De Clerico ægrotante: ſi ſteterit per eum qui locat operas ſuas, quo minus eas præſtet etiam morbo (vel caſu fortuito impeditus addit Azor) liberet conductorem ab onere præſtandi mercedem pro rata portione temporis qui operas non ſoluit. Pro quo facit illud, quod in lege. Si vno §. Item eum quidam ff. Locati, dicitur. Cùm quidam naue amiſſa, vecturam quã pro mutua acceperat, repeteretur: reſcriptum eſſe ab Antonino Auguſto, non immeritò procuratorem Cæſaris ab eo vecturam repetere, cùm munere vehendi functus non ſit. Quod in omnibus perſonis ſimiliter obſeruandum eſt, vt ibidem quoque additur. 61

Quartum eſt. An famulus qui locauit ſe ad annum, & ſex menſibus in domini obſequio poſitis, recedit à fide data, acquiſierit mediam annuæ mercedis partem integram. Ad quod Sylu. reſponſio in verbo Familia num. 6. bona eſt, tali non deberi dimidiam mercedis portionem, ſed aliquãtulum minorem viri boni arbitrio æſtimandam inſpectis detrimentis, & moleſtijs inde ſecuturis, aut ſecutis domino.

Quintum eſt. An famulus qui nulla certa mercede paciſcitur cum domino, poſſit ab eo illam exigere, atque ipſo nihil volente ſoluere, aliquid ex bonis ipſius occultè capere in æquam compenſationem. Cui (vt cætera omittam quæ Azor ipſe habet) ſatisfit ſufficienter dicendo, quòd tenenda ſit pars affirmans, dato quòd pactũ de certa mercede omiſſum ſit: nõ quòd ipſe famulus voluerit ſeruire ſine illa; ſed quòd quantitas illius relicta ſit domino taxanda: tunc .n. hic tenetur eſt iuſtitia, vi cõtractus locationis, iuſtã arbitrio viri boni ſoluere mercedem: ſique recuſet: iuſtæ compenſationi locus eſſe poteſt. Pars verò negans ſequenda ſit, cùm quis ſe ad miniſtrandum obtulerit non mercedis gratia, ſed officij, tantùm atque ſpe conciliandi ſibi amicitiam domini, aut quia neceſſitate preſſus ei qui famulo non

indiget

Digitized by Google

indiget mercede conducto, offert ſe vt donec idoneum dominum inueniat ſit in obſequio ipſius, ſi victum ei & veſtitu habitationemque præbere velit. In quo caſu merces tá quam ſolummodo debita ex liberalitate, non dat ius exigendi, aut vtendi compenſatione. Vide quæ habentur in ſeq. lib. 25. cap. 44. poſteriore.

61 Sextum eſt. An Dominus qui famulum minore quam par eſt mercede conduxit, teneatur id addere per quod iuſta reddatur. Ad quod meritò Azor cenſet reſpondendum eſſe affirmatiuè: quia perinde eſt in ea re, ac cùm quis emit rem infra iuſtum pretium, aut conducit equum minore mercede quàm iuſta. Sicut ergo vterque hic tenetur ex iuſtitia ſupplere id in quo alterum lædit, minus ſoluendo quam iuſtè debeat, ita & dominus de quo agimus.

62 Septimum eſt. An Dominus obligetur ex delicto famuli. Reſpondet Azor ex communi Summulariorum doctrina non teneri, niſi idem famulus iuſſo & authoritate Domini deliquerit: nimirum in fungendo miniſterio ſeu munere aliquo, de Domini mandato: aut niſi deliquerit, cùm Dominus eum corripere & à delicto prohibere debuit ac potuit. In quibus caſibus cenſeri poteſt mortaliter concurrere ad tale delictum, ideoque ex eo obligari. Cuius reſponſionis ratio eſt, quòd non ſit æquum vt dominus pro nequitia famuli puniatur, aut pater pro nequitia filij, cùm nihil ad eam contulit.

Octauum eſt. An Dominus debeat famulos à ſe dimittere quos nouit eſſe corruptos prauis moribus. Reſpondet quoquo idem author ex communi Summulariorum doctrina debere dimittere, ſi viderit eos monitionibus, & abiurgationibus non emendari; niſi probabiliter credat quòd eiecti è ſua domo ſint euaſuri peiores, ac licentioſius victuri; aut niſi probabiliter ſperet futurum vt retenti apud ſe reducendi ſint ad meliorem vitæ frugem; aut niſi dominus ipſe ſit inde accepturus graue nocumentum, carendo famulatu ſibi & debito, & neceſſario. Faciat tamè ſemper, quàm commodè poteſt, vt tales famuli corrigantur: caueatque ne propriæ culpæ attribuantur peccata illorum. Ad quod faciunt, quæ diſtin. 47. in trib. vltimis capitulis habentur, ſpectantia ad inſtructionem eorum qui familiæ præſunt.

63 Addi poteſt nonum dubium. An famulus teneatur cum periculo propriæ vitæ defendere bona & vitam domini ſui. Cui videtur reſpondendum, quoad communes famulos nó teneri eos qui parum quid à Domino accipiunt pro mercede; cùm enim ipſa non ſit tanto oneri proportionata, ac vix reſpondeat communibus obſequijs, quæ à famulis communiter præſtantur, non eſt conſentaneum obligare eos ad tantum onus ſubeundum: niſi fortè caſus adeſſet in quo poſſet ſaluti domini conſulere: cum aliquo periculo quidem vitæ ſuæ, non tamen euidenti. Quoad famulos autem quos Dominus peculiariter ad ſui defenſionem mercede maiore conduxerit; ſaltè ex conuentione, ad talem defenſionem teneri cũ vitæ ſuæ periculo: etiamſi excuſari poſſint, cùm Dominus inuadés alios, aut alteri operi illicito vacans, vitam exponit diſcrimini; quia id eſſet peccato ipſius cooperari; quod nó licet. Idem iudicari poteſt quando ille temerè aper eo diſcrimini ſe exponit; præſertim quando non apparet ſpes ipſum liberandi, quod eſſet temerè temeritati alienæ conſentire cum notabili ſui læſione.

SECTIO II.

De obligatione ad inuicem eorum quorum alij alios ciuiliter gubernant.

64 GVbernantes ciuiliter alios, ſunt Principes: ijdemque alij ſunt populi, quibus principes ipſi præſunt. Iam Principes in ordine ad populos quibus præſunt tenentur communi ipſorum vtilitati pluſquam propriæ prouidere: imò ſi neceſſitas expoſcat, vitam etiam pro eorumdem communi ſalute exponere. Hac enim ex cauſa Reſpub. ſibi Principem præficit & ei obedit, ſoluitque tributa, vectigalia, & id genus alia. Procedit verò iſtud, non tantùm cùm Principes ab ipſo populo eliguntur: ſed etiam cùm per ſucceſſionem principatum obtinent: quia id quoque ius, conceſſione Reipublicæ habetur.

Populi autem ſubditi Principibus, tenentur obedire ipſis in omnibus præceptis iuſtis & honeſtis nec nimis rigidis. Ob tranſlatam enim à communitate in eos poteſtatem adminiſtrandi rempubl. obediendum eſt illis, & in ijs quæ ad talem adminiſtrationem bonam pertinent. Quiſque etiam priuatus cuius tenetur Principi obedire, non tantùm ſignificatione externa, ſed etiam animi iudicio & voluntate, & reuerentiam exhibere: recognoſcendo in illo miniſterium, & ordinationem Dei, prout habet Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti. Pro quo facit illud ad Rom. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt .n. poteſtas niſi a Deo, &c.] Porro de honeſtate, & iuſtitia, aut nimio rigore præceptorum quæ à Principe dantur: communitatis eſt populi iudicare, vndè ſit vt inter conditiones requiſitas ad obligationem legum de nouo emanantium a Principe, ponatur hæc: vt recepta ſit a populo.

Notandum eſt autem primò, Principem poſſe populum ſibi ſubditum cogere ad aliquid agendum vel vitandum cum proprio vitæ periculo, ac ſub pœna mortis. Cum vitæ periculo quidem, quotieſcumque neceſſarium eſt ad conſeruationem Reipub. quo modo tempore belli cogit ad cóflictionem cum hoſte, ad excubias, & explorationes caſtrorum hoſtilium. Sub pœna mortis verò cogere poteſt in materia graui. Quæ grauitas ſpectanda eſt potiſſimùm in ordine ad rempub. ita ut in materia graui Princeps præceptũ dare cenſeatur, cum præcipit aliquid quod magni intereſt Reipub. 65

Notandum eſt ſecundò, Principem communiter in his peccare mortaliter primò, ſi notabiliter negligens ſit in procuranda Reipub. ſalute: vel ſi propria ſua commoda procuret, cum notabili præiudicio eiuſdem Reipub. 66

Secundò, ſi vexet populum indebitis exactionibus, præcipuè imponendo ſine magna neceſſitate, noua pedagia aut onera, ſiue realia, ſiue perſonalia. Sique non habens poteſtatem talia imponendi, ea imponat: incurrit in excommunicationem latam in Bulla Cœnæ Domini expoſitam a nobis in præcedenti lib. 9. cap. 16.

Tertiò, ſi non habeat apud ſe bonos ac peritos conſiliarios. Certum eſt enim non poſſe per ſeipſum ſolum, prouidere omnibus Reipub. neceſſitatibus, ideoque indigere opera, & conſilio aliorum. Cùm autem magis expediat nullos, quam malos conſiliarios habere: ille tenetur bonos, doctoſque accipere: & quia contingunt eidem diuerſa negotiorum genera tenetur quoque alios habere peritos in rebus ciuilibus, alios in re militari, alios in Theologia, alios in vtroque iure eruditos.

Quartò, ſi diſſimulet notabiliter peccata ſuorum ſubditorum, & præſertim ea quæ magis nociua ſunt communitati: vt homicidia, latrocinia, & id genus alia. Inter quæ nociua maximè cenſentur, tum blaſphemiæ, quibus potiſſimum diuina ira prouocatur: tum etiam hæreſes, aliaque peccata, contra res diuinas committi ſolita.

Quintò, ſi intromittat ſe in cauſas ſpirituales: quæ de iure pertinent ad forum Eccleſiaſticum, ſiue ratione perſonarũ, quia ſunt Clerici, vel Monachi: ſiue ratione rerum, quia ſunt ſpirituales, aut ſpiritualibus annexæ. Atque ob tale peccatum tam Priceps ipſe quàm officiales ipſius incurrunt in cẽſuram Bullæ Cœnæ Domini à nobis quoque expoſitam conſequenter in citato lib. 9. cap. 20.

Sextò, ſi aliquid faciat, aut ab alijs fieri permittat; vel dicat aut dici ab alijs permittat, contra fidem Catholicam directè vel indirectè. Quanquam excuſari poteſt quoad ea loca, in quibus hæreſis adeo inualuit, vt nequeat omnino, aut certè vix ipſe poſſit prouidere, & obſtare tanto malo.

Septimò, ſi vſurpet bona communitatis: à quo peccato abſolui non debet, niſi illa cum ſuis fructibus, cum poteſt, reſtituerit iuxta doctrinam communem de reſtitutione.

Octauò, ſi indignis officia conferat ſcienter, aut non adhibita diligentia debita in inquirendo, num idonei ſint illi quibus confert; à quo item peccato abſolui non debet, niſi reſtituat omnia in quibus tales officiales ipſius fraudem fecerunt ſubditis, vel illos coegerit ad reſtituendum. An pariter peccet dando officia dignis, relictis dignioribus dubitari poteſt: quia ratio exigere videtur, vt ea diſpenſentur ſecundùm vniuſcuiuſque meritum: atque adeo vt digniora dignioribus. Sed obſtat quòd durum ſit Principem qui eget multorum obſequio, non poſſe officium coferre bene de ſe merito, *ſi digno*, eoquod detur alius dignior, cui in nullo obſtrictus eſt.

Nonò, peccat Princeps exigendo à ſubditis ſeruitium perſonarum, aut iumentorum ſine mercede. Ad quam poſtea ſoluendam, adigi debet à Confeſſario.

Decimò peccat, ſi parte ius petente contra aduerſarium, non adminiſtret iuſtitiam. Vbi aduerte in vno tantùm caſu licere Summo Principi etiam inſtante parte, non damnare ad mortem eum qui illam meretur; nimirum ſi perſona

damnan-

damnanda,eſſet Reipub.valde vtilis: tunc enim data parti læſæ omni ſatisfactione,poteſt ei qui læſit donare vitam.

Vndecimò peccat gerendo bellum iniuſtum,aut ita de iuſtitia dubium, vt contrariæ partis iuſtitia probabilior ſit quàm ipſius Principis. Vbi aduerte Principi ad mouendum bellum non ſufficere tantam probabilitatem, quanta ſufficeret ad mouendam aduerſario litem coram aliquo tribunali:quia in hoc tertius conſtituitur Iudex,qui facilius poteſt inuenire, ac detegere iuſtitiam partium.In bello verò Princeps qui illud mouet,conſtituit ſeipſum Iudicem:quod vt bene fiat (quia nullus ſolet eſſe bonus Iudex in cauſa propria) requiritur magna iuſtitiæ probabilitas;eo etiam maximè nomine,quòd ex bello infinita damna proueniant, quæ ſemel illata vix poſſunt amplius reparari.

Duodecimò,peccat ſi permittat domeſticos ſuos licentioſius ſe gerere erga ſuos ſubditos, eoſque vexare,aut non permittere vt ad ipſum recurrant, ac ipſum alloquantur, aut quid ſimile.De quibus peccatis,ac nonnullis alijs videri poſſunt Sylueſter in verbo Dominium quæſt.4.& Nauar. in Enchir.cap.25.in principio per aliquot numeros, & Azor in 2.par.Moral.Inſtit.lib.11.cap.6.

SECTIO III.

De obligatione ad inuicem filiorum & patrum ſpiritualium:& Parochi in particulari.

67 Nomine patrum ſpiritualium intelligimus hic Prælatos Eccleſiaſticos;qui cùm animæ parentes ſint, præcipuo quodã dilectionis affectu diligi debent:curandùmque eſt,vt eorum neceſſitatibus corporalibus ſuccurratur.Quod non tantùm Clericis, ſed etiam laicis incumbere argumento eſt:quòd his etiam poſſit Epiſcopus exactionem imponere,quando eſt manifeſta & rationabilis cauſa, per expreſsũ textũm in cap. Cùm Apoſtolus, De cenſib.§.Prohibemus. Item perinde ac parentibus carnalibus,non vulgaris veneratio eis impendenda eſt. Obedientia quoque eis præſtari debet iuxta illud ad Hebr.13.Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant tanquam rationem pro animabus veſtris reddituri.Quare qui illis honeſta præcipientibus non obediunt grauiter delinquunt.

Ex aduerſo verò, cùm Prælati ſubditos debeant habere tanquam filios,eorùmque curam paternam gerere: & tanquam paſtores ac duces eis adeſſe paſtorali vigilantia,procurando modis omnibus eorum ſalutem,eiſque præeundo, inſtar ducis, in omnibus bonis operibus.Cum inquam Prælati ſic ſe habere debeant:graue ſanè peccatum committunt illi qui non curant de grege quem illis, ex cap.20 Actorum Spiritus ſanctus commiſit:vel nihil aliud quàm proprium lucrum conſectantes: qui reſidere, ſuóque gregi adeſſe negligunt,ac alia multa prætermittunt quæ ipſis ex obligatione incumbunt. De illis ex inſtituto dicetur in ſequenti lib 30. tract.3.Hic autem nonnulla quæ peculiariter incumbunt Epiſcopo & Parocho (quibus nomen & ratio patris ſpiritalis imprimis attribuuntur) paucis perſtringemus: ac priùs quæ Parocho (quia paucioribus expediri poſſunt) in præſenti ſectione. Poſteriùs verò,illa quę Epiſcopo, propria ſectione ſequenti.

68 Quæ ergo particulariter ex iure communi parocho incumbunt,ſunt decem: quorum ſex prima habentur in Concil. Trid ſeſſ. 23.in Decret. De reform.cap.1.vbi de iure diuino eſſe dicuntur.Primum eſt,reſidere, ſuóve gregi aſſiſtere prout ibidem explicatur.Secundum eſt, pro ſuis ouibus ſacrificium offerre. Quamuis autem Sotus *lib 9.De iuſtitia & iure quæſt.3.art.1.* putet Curatum diuitem teneri ſingulis diebus Miſſam dicere;meliùs tamen. Sylueſter contrarium innuit in verbo Miſſa 1.quæſt.ſeptima,ſub finem:cùm docet ex Panor. beneficium non poſſe inſtitui cum obligatione beneficiati,ad quotidie celebrandum,quia daretur materia peccati:per periculum ſcilicet indebitæ diſpoſitionis. Itaque videtur dicendum cum Nauar. in Enchir. *cap.25 num.*134.teneri ſolùm diebus feſtis,vel quando vrget neceſſitas,vel propter defunctos,vel propter nuptias;niſi aliqua conſuetudine aut conſtitutione particulari adſtringeretur ſæpius,aut etiam quotidie celebrare per ſe aut per alium. Tertium eſt, adminiſtrare populo ſuo ea ſacramenta quæ poteſt (nimirũ Baptiſmi,Pœnitentiæ,Euchariſtiæ & Extremæ vnctionis cũ ſolemnizatione matrimonij) pigros ad eadem ſuſcipienda exhortari,præſertim in neceſſitate,vt in periculo mortis.Vnde ſcire debet modum quo adminiſtranda ſunt (de quo cùm de ſingulis in ſequenti tomo) ac etiam in doctrina caſuum conſcientiæ eſſe verſatus. Quartum eſt,concionari & rudes docere Chriſtianam doctrinam per ſe,aut per alium ſingulis diebus Dominicis,& Feſtis ſolennibus:quod expreſsè ſtatuitur in eod.Concil.ſeſſ.5.cap.2.& ſeſſ.24 cap.4.& 7.Quintum eſt,dare bonum exemplum alijs.Sextum,magnam curam habere pauperum.Vnde ſequitur quòd debeat talibus ſacramenta gratis adminiſtrare,& eos gratis ſepelire: itèmque debere cõmẽdatam habere hoſpitalitatem.Id quod omnibus beneficia Eccleſiaſtica obtinentibus commendat idẽ Concil.ſeſſ.25.cap.8.De reformatione. Septimum eſt, frequenter viſitare infirmos ex cap.1. De celebr, Miſſarum. Octauum,non admittere ſimul plura beneficia curata, etiã tenuiſſima:ita ata idem Concil.Trident.ſeſſ.24.cap.17 De reform.vbi tale peccatum grauiter punitur.Nonum corrigere publica vitia & peccata ſuorum ſubditorum,vel ea deferre Epiſcopo. Nam hoc quoque ad ipſius munus paſtorale pertinet.Decimum eſt,obedire Synodo Epiſcopali,& Epiſcopo in omnibus quæ legitimè ab ipſo ei præcipiuntur.

SECTIO IV.

De Epiſcopi particulari obligatione multiplici.

Epiſcopi nomen,quod Græcum eſt,Latinè idem ſignificans quod ſpeculator, ſeu ſuperintendens;oſtendit officium Epiſcopi eſſe intendere gregi,ac ſtudere ſpirituali ſaluti hominum qui ei ſubſunt,ſiue illi ſint Clerici, ſiue laici. 69
Cuius rei gratia multa illi incumbunt iure communi,ſiue diuino,ſiue humano.Sunt autem iſta,primum, vt ipſe irreprehenſibilis ſit (quod D Paulus præſcripſit diſcipulo ſuo Timotheo,& ſimul omnibus Epiſcopis in cap.3. prioris ad eũdem Timotheum) hoc eſt,ſic viuat,vt nullo modo ſit ſcandalo,ſed potius bono exemplo ſubditis omnibus.Quandoquidem iuxta verbum Domini Matth.cap.5.Epiſcopus lucerna eſt ardens ſupra candelabrum poſita,vt luceat omnibus qui in domo ſunt.Quocirca ſi incidat in aliquod peccatum grauius atque tale propter quod meritò in ſubditorum reprehenſionem incurrat (vt cenſeri poteſt incurriſſe,ſi fuerit impudicus;ſi violentus,ſi percuſſor,ſi auarus, ſi ſuperbus & iracundus,ſi litigioſus:quæ aliena eſſe ab ipſius dignitate,& officio habetur ex eodem Apoſtolo loco cit. verſ.3. & ex epiſt. ad Titum cap.1 verſu 7.) non nudum peccatum committit, putà fornicationis aut ebrietatis, & ſic de cæteris: ſed veſtitum,ſeu aggrauatum,per circunſtantiam perſonæ, repugnantem Apoſtoli præcepto,quo ſtatuit Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe debere.

Secundum eſt,*ſpectans ad Epiſcopi victum,& veſtitum*,quod habetur præſcriptum in Conc. Carthag.4. cap.15.his verbis. Epiſcopus vilem ſupellectilem & menſam, & victum pauperem habeat, & dignitatis ſuæ authoritatem fide & vitæ meritis quærat. Qui canon renouatus eſt in Concil. Trid ſeſſ.25.cap.1 De reform.Adde præſcriptum eſſe in Concil.3.Tolet. can.7.vt conuiuijs illius ſacra lectio admiſceatur.Qui canon refertur diſtinct.44.cap.Pro reuerentia.

Tertium eſt, vt Epiſcopus per ſe concionari prædicareve Dei verbum debeat,non per alium,niſi ſit legitimè impeditus. Quo caſu poteſt & debet ſubſtituere idoneos: nempe viros doctos & probos ac ſanę doctrinæ,qui id faciant, De hoc,*canonibus in margine citatis*,Concil.Trid.ſeſſ.24. cap. 4.De reform.vbi ait id eſſe proprium Epiſcoporum munus: & addit exerceri debere ſaltem omnibus Dominicis,& ſolemnibus diebus feſtis.Temporibus item ieiuniorum,Quadrageſimæ, & Aduentus Domini quotidie, vel ſaltem tribus in hebdomada diebus, ſi ita oportere Epiſcopus ipſe duxerit explicentur ſacræ Scripturæ: quæ de diuini verbi prædicatione, quæ viderentur hic notanda,iã tradita ſunt in præced.lib.18 tracta.1 cap.primo.

Quartum eſt, vt quotannis conuocet ſynodum diœceſanam,in qua tractet de rebus ad ſtatum Eccleſiæ ſuæ pertinentibus, Hoc illi iniungitur à Concil. Trident.ſeſſ. 24 cap. 2.De reform.vbi præcipitur quoque Metropolitanis vt quolibet ſaltem triennio, Concilium Prouinciale congregent, in quo Epiſcopi omnes qui ſub eis ſunt conueniant. Cuius præcepti ratio reddi poteſt,quòd interdum occurrant cauſæ graues,quæ cùm ad totam Diœceſim vel Prouinciam attineant,non poſſint facilè definiri,niſi in totali Prælatorum conuentu.

Quintum eſt, vt ſingulis annis viſitet ſuum Epiſcopatum: eſ]ue non poſſit totum, ſaltem maiorem partem: itaut io biē nio totus viſitetur. Si autem iuſtè impeditus fuerit, id faciat per Vicarium. Quod iure antiquo præceptum, 10. quæſt. 1. cap. Relata, & duobus ſequentibus: renouatum eſt in Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 3. De reform. Vbi etiam proponitur, ob quos fines ſit talis viſitatio inſtituenda: qui ſunt, ad ſanam & orthodoxam doctrinam, expulſis erroribus, inducere: bonos mores tueri, prauos corrigere, populum adhortati onibus & admonitionibus ad religonem, pacem, innocentiámque accendere, & alia, prout locus, tempus & occaſio feret ex viſitantium prudentia, ad fidelium fructum, conſtituere. Ratio verò talis præcepti eſt, quòd Epiſcopo commiſſum ſit à Deo regimen Eccleſiæ, ex cap. 20. Actorum illis verbis: Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo vos Spiritusſanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.] Quod regimen exigit, vt Epiſcopus ſuper populum ſuum vigilet, mores illius exploret, conſiderétque diligenter; peccatis publicis, vt adulterijs, cæterisque ſcandaloſis obuiet, ſtudendo extirpare ea, tum prohibendo, tum etiam, *ſi opus ſit*, caſtigando. Ad quorum notitiam viſitatio requiritur: quam omittere graue peccatum eſt in Epiſcopo, tanquam participante in criminibus quibus obuiare tenetur ex officio; præſertim quando illa fuerint Clericorum, quos, *utpote exemptos à foro ciuili*, caſtigare, ſpecialiter ipſius curæ, ac ſolicitudini relinquitur.

Quintum quod Epiſcopo incumbit, eſt, vt Epiſcopatum ſuum non deſerat abſque Summi Pontificis licentia: Illud præceptum eſt ab Innocentio 3. in cap. Niſi cum pridem, De renunciat. vbi referuntur ſex cauſæ, ex quibus licet Epiſcopis petere, & Papæ illis concedere licentiam cedendi Epiſcopatui, indicatæ his verſibus:

Debilis, ignarus, malè conſcius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans ſcandala, cedere poſſit.

Prima igitur eſt debilitas corporis, ſiue ex infirmitate, ſiue ex ſenectute proueniens, qua non poſſit, aut non expediat ipſum gerere tale officium. Secunda eſt, defectus neceſſariæ ſcientiæ, quæ debet eſſe tum iuris canonici ad gubernandū, tum Theologiæ ad erudiendum populum ſibi commiſſum, & coarguendum eos qui errant. Tertia, conſcium ſibi eſſe, ac probe noſſe, quòd non poſſit implere tale munus ſuum, ſed in eo paſſim peccare. Quarta eſt, irregularitas, in qua Epiſcopatus collatio facta, nulla eſt: ob impedimentum quod illa adfert exercendi officia ordinis Epiſcopalis; pro quo exercitio datur Epiſcopatus, prout is eſt beneficij genus. Quinta cauſa, eſt malitia plebis, ſeu exoſum eſſe plebi ſibi ſubiectæ, vnde fit vt ei prodeſſe non poſſit. Vltima eſt, infamia quam contraxerit peccatis ſuis publicis ac ſcandaloſis.

Sextum quod præterea Epiſcopis incumbit, eſt ex cap. 1. 55
De treuga & pace, ad pacem firmiter tenendam: ſibi mutuum conſilium & auxilium præbere.

Septimum eſt curare vt teſtamenta adimpleantur, ad idque hæredes cogere cùm non impleuerint, ex cap. Si hæredes, De teſtamentis.

Octauum, ſacramenta confirmationis & ordinis adminiſtrare, quod eſt proprium ſuæ dignitatis: ſicut eſt. & conſecratio ac benedictio quarumdam, tum perſonarum, vt Epiſcoporum, Abbatum, Virginum: tum rerum, vt templorum, altarium, calicum, cœmeteriorum.

L A V S D E O.

LIBER

LIBER SEXTVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSPRIMVS.

DE IIS QVÆ SPECTANT AD ſpecialem rationem iudicandi de peccatis in ordine ad quintum Decalogi præceptum.

PRAEFATIO.

MAteriam de homicidio tractat Gratianus in decreto cauſa 23. præſertim quæſt. 5. habeturque in alijs iuris Canonici partibus titulus De homicidio Tractant quoque D. Thomas ac interpretes ipſius 2.2. quæſt 64. Alex. Alenſ. 3. part. quæſt. 34. Summularij in verbo Homicidium, Franciſcus à Victoria in relect. de homicidio Sotus in 5. de iuſt. & iure quæſt. 1. & Couarr ad Clemen. Si furioſus De homicidio & nouiſſimè Ludouicus Molina tomo 4. de iuſt. & iure in tractatu tertio. Quintum autem hoc præceptum, in quo illud prohibetur, traditur Exod. 20. his verbis, Non occides. In ordine ad quem, ratio de peccatis iudicandi in his conſiſtit, vt intelligatur primò, quis verus ſit illius præcepti ſenſus. Secundò, An eo non obſtante liceat aliquando, & cui liceat malefactorem occidere. Tertiò, An aliquando liceat occidere innocentem. Quartò, An aliquando liceat occidere ſeipſum. Quintò, An ad defenſionem ſui, liceat occidere alterum Sextò, An ad defenſionem quoque tertij. Septimò, Quid ſentiendum ſit de duello, quo includitur ſui ſimul & proximi occiſio. Octauò, De bello in quo multorum occiſio committitur, quid ſit tenendum. Ac poſtremò quid item tenendum de ira; quam Chriſtus Matth. 5. hoc præcepto prohiberi declarat. Specialis obligatio autem ad reſtitutionem quam perpetratio homicidij inducit explicata eſt in præcedenti lib. 10. cap. 22.

CAPVT I.

In quo explicatur quis ſit verus ſenſus propoſiti quinti præcepti Decalogi.

SVMMARIVM.

1 *Præcepto 5. Decalogi non prohibetur occiſio cuiuſuis viuentis, ſed ſolius hominis.*
2 *Neque hominis omnis, ſed ſolùm iniuſta.*
3 *Ea ſine exceptione vlla cuiuſcumque hominis ſit, & à quocumque homine, ac quomodocumque fiat & ſiue opere ſiue voluntate ſola committatur.*
4 *Inductio alterius ad peccatum, non comprehenditur numero prohibitorum hoc præcepto, ſicut comprehenduntur mutilationes & aliæ illationes damnorum corporalium.*
5 *Comprehenduntur quoque procurationes abortus.*
6 *Homicidium peccatum eſt mortale graue, quod poteſt augeri ex quatuor circumſtantijs.*
7 *Cætera hoc præcepto prohibita, mortalia quoque ſunt ex genere: in quibus excuſatio ex materiæ leuitate locum habere poteſt.*

AD intelligendum quis ſit verus quinti præcepti Decalogi ſenſus, aduertendum eſt primò, etſi verba hæc 1
Non occides, valde generalia ſint, omnemque occiſionem videantur comprehendere, ea tamen ſic accipienda eſſe, vt nec ad plantas, nec ad irrationalia animalia referantur; etiamſi tam illa, quàm hæc viuant; nec enim interdictum eſt talia interimere, vt poſt D. Auguſt. lib. 1. de ciuit. cap. 20. tradunt cum D. Thoma 2.2. *quæſt. 64. art. 1.* D. Anton. 2. *part. titul. 14. cap. 4. §. 9. & 2. parte tit. 7. cap. 8. in principio*, & Sotus lib. 5. de iuſt. & iure *qu. 1. art. 1.* Deduciturque efficaciter ex illo Gen. 9. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. 2 & illud in præced. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna fructifera, vt ſint vobis in eſcam. 3 Vnde damnatur error quorumdam hæreticorum dicentium nefas eſſe veſci carnibus. Contra quos diſſerit Alphonſus à Caſtro lib. 4. aduerſus hæreſes, in verbo Cibus, hæreſi 1. Neque obſtat quod Exodi cap. 22. pœna ſtatuitur occidentibus bouem vel ouem proximi, nam eius rei ratio non eſt, quòd animal nequiuerit citra culpam occidi, ſed quòd damnum inde illatum proximo compenſandum

ſandum fuerit, vt à D. Anton. annotatum eſt in cit. cap. 8. ſub initium.

2 Aduertendum eſt ſecundò, prædicta huius præcepti verba, adhoc eſſe ita accipienda, vt non omnem hominis occiſionem comprehendant, prout notant Concil. Colon. & Catechiſmus iuſſu Concilij Trident. editus *in expoſitione eiuſdem præcepti*, ac etiam D. Anton. *in memorato* §. 9. Et ratio eſt quia contingit aliquando (quod ex poſt dicendis ſatis conſtabit) eam perpetrari ſine peccato, ex cap. Si homicidium 23. quæſt. 5. Nulla occiſio verò prohibita hoc præcepto, fit ſine peccato. Vnde quia ſola iniuſta occiſio hominis fit cum peccato, ſola quoque intelligi debet prohibita hoc præcepto, itaut verus ſenſus ipſius ſit, quem D. Thom. 1. 2. *quæſt. 100. art. 8. ad 3.* tangit. Non occides hominem indebitè, hoc eſt, contra rectam rationem, ſeu ſine iuſta ratione & cauſa: ſicut cùm Chriſtus Matth. 5. dicit non eſſe iurandum omnino ſubintelligitur ſine cauſa. Nam cùm præceptum hoc ſit legis naturalis, *vt & cætera Decalogi*, debet intelligi iuxta legē naturæ, ſeu rectam rationem: vt eius ſenſus ſit ille quem diximus. Non occides contra rectam rationem.

3 Aduertendum eſt tertiò, quòd ſicut ſola, ſic & omnis iniuſta hominis occiſio (quàm propriè homicidium dici Syluester expreſſit in verbo Homicidium 1. in initio) prohibita ſit hoc præcepto, à quocumque homine ea perpetretur, aut cuiuſcumque hominis ſit. Nulla enim exceptio eſt, quicumque ſit qui occidit, ſiue potens aut diues, ſiue Dominus aut pater, quandoquidem omni diſcrimine remoto, hominem occidere vetitum eſt, hominibusque quicumque ſit qui occiditur, nec enim vllus homo eſt tam vilis & abiectæ conditionis, quin huius præcepti authoritate defendatur ne ab alio ſine iuſta cauſa valeat occidi.

Aduertendum eſt quartò, nihil referre quod attinet ad hanc occiſionem, quonam modo fiat homicidium. Siue enim quis proprijs manibus, ſiue ferro, ſiue lapide, ſiue laqueo aut veneno, ſiue etiam imperio, conſilio ope, perſuaſione, aut quauis alia ratione, illius cauſa ſit, in hoc præceptum delinquit iuxta Concil. Colon. in illius expoſitione & Catechiſmum iuſſu Concilij Trident. editum ac D. Anton. 1. *part. tit. 14. cap. 4.* § 9. Adde contra hoc præceptum facere, eum etiam qui voluntatem habet alios occidendi: commune eſt enim præceptis omnibus, vt illorum tranſgreſſio contingat voluntate operandi, ſicut & opere, ſiue voluntas ſit efficax ſeu propoſitum operandi, ſiue complacentia ſimplex de opere, iuxta documentum 5. traditum in præced. libro 16. cap. 3. Et peculiariter quoad hoc præceptum ſatis apertè deducitur ex eo, quod Dominus Matth. 5. explicans ipsū, dicit. Ego autem dico vobis quòd omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.

4 Aduertendum eſt quintò, hoc præceptum non infringi ab eo qui priuat alium vita ſpirituali, inducendo ſcilicet ipſum ad aliquod peccatum mortale. Iſtud enim non eſt homicidium, quod hic vetatur, vt probè notauit Nauarr. in Enchir. *cap 15. num. 1. verſ. 2.* non ideo tamen negandum eſt mortaliter delinquere eum qui tale quid faciat, prout patet ex communi doctrina de ſcandalo dato. Cæterùm ſub nomine occiſionis hic vetitæ, acceſſoriè intelliguntur quoque iniuſtæ mutilationes, percuſſiones, verberationes, torturæ, aliaque huiuſmodi pertinentia ad damnum alterius corporale, iuxta Nauarr. *loco cit. & ad cap. Homicidium, De pænitent. diſtinct.* 1. *num.* 2. & D. Anton. in cit. §. nono.

5 Cenſendi ſunt etiam in hoc præceptum delinquere, non ij ſolùm qui ſunt in cauſa vt aborſus ſequatur quando fœtus iam & animatus anima rationali (quo caſu verum homicidium interuenit, *ex Sylu. Homicidium 1. verſus principium, & Caiet. in verbo Aborſus, & Couarr. Clemen. Si furioſus 2. part.* §. 3. *num.* 1.) ſed etiam quando nondum eſt animatus: quia impeditur ne animetur; in quo licet non interueniat occiſio hominis, interuenit tamen ei affinis voluntas mortaliter peruerſa, prout expreſſerunt Nauarrus *in cit. cap. 15. num.* 14. & Caiet. *in eod. verbo Aborſus.* Pro eòque facit cap. Si aliquis, De homicidio, cùm dicitur: tenendum vt homicidam eum, qui fecerit vt mulier, non poſſit concipere vel generale, vel vt proles non poſſit naſci. Quando verò fœtus animetur, variè quidem authores definiunt: ſed tenere poſſumus ex gloſa ad principium diſtinctionis quintæ, verbo Quadragiora; quòd fœtus maſculinus vt longiſſimè, incipiat eſſe animatus 40. die fœmininus verò, 80. Ea enim eſt ſententia (vt annotant Nauarr. *in eodem num.* 14 *& in cap. 27. num.* 52. & Couarr. *in memorato num.* 1.) recepta communiter: ideoque teneri poteſt ſine temeritate.

6 Aduertendum eſt ſextò, homicidium hic prohibitum peccatum eſſe ſuo genere mortale ex communi ſententia: quod ſatis patet: quia eſt, & contra charitatem, & contra iuſtitiam. Immò, vt bene aduertit Sotus *lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 10. art. 3. concl. 1.* peccatum eſt grauius cæteris quæ in proximum committuntur. Quod & augeri poteſt ex quatuor circunſtantijs. Prima eſt, circunſtantia perſonę occiſæ. Multum enim intereſt, vtrùm ille qui occiditur ſit pater aut alius ſanguine coniunctus, necne: itemque fuerintne reipub neceſſarius, aut priuatis perſonis: ac demum fueritne perſona in quam violentas manus inferens incurrit in excommunicationem. Secunda circunſtantia eſt loci, nam occidere aliquem in loco ſacro eſt ſacrilegium, in confeſſione declarandum. Tertia eſt, circunſtantia temporis: non quidem quod referat an die feſto, vel profeſto quis interficiatur, ſed an occiſor longo tempore animū occidendi habuerit. Quarta circunſtantia, eſt ſociorum: quia is qui alios induxit ad ſe iuuandum in homicidio, grauiùs peccauit quàm ſi ſolus occidiſſet.

Si petas, an delicta alia, quæ diximus ad hoc præceptum pertinere ſint mortalia? Reſpondeo eſſe ex ſuo genere: tamen ex leuitate materiæ (*quæ non habet locum in homicidio*) poſſe eſſe tantùm venialia, perinde ac poſſunt ex ſubreptione, defectùque plenæ deliberationis. 7

CAPVT II.

In quo explicatur an aliquando liceat, & cui liceat maleſactorem occidere.

SVMMARIVM.

8 *Licitum eſſe publica authoritate maleſactorem occidere.*
9 *Quomodo id procedat cùm talis cognoſcitur moriturus in malo ſtatu.*
10 *Procedit quoad nocentes captos in bello, & quoad maleſactores ex quorum maleficio reſpub. magnum accepit detrimentum.*
11 *Præter publicam authoritatem, & iuſtam cauſam, conditiones ad licitam occiſionem maleſactoris requiſitæ.*
12 *Circa ordinē iuris ad propoſitam occiſionem neceſſarium limitationis notanda.*
13 *De eo, quòd Clerici prohibentur maleſactorem occidere, etiam authoritate publica.*
14 *Habentes iuriſdictionem temporalem ſufficientem, non prohibentur conſtituere iudices qui exerceant iudicium ſanguinis.*
15 *Quomodo poſſint conqueri de iniurijs acceptis, non obſtante quòd in maleſactorem exercendum ſit iudicium ſanguinis*
16 *Peccatum eſt mortale occidere propria authoritate hominem etiam morte dignum.*
17 *De viro occidente vxorem deprehenſam in adulterio.*
18 *Poteſtas facta cuique occidendi diffidatum, quæque conditiones requirit vt licitè mandetur executioni.*
19 *De quæſtione, An licitum ſit cuique occidere tyrannum.*
20 *Mutilare aliquem priuata authoritate non licet.*
21 *Nec item vulnerare, verberare, &c. ſine iuriſdictione.*
22 *De talis iuriſdictionis vſu notanda cum Petro à Nauarr.*
23 *Quas pœnas ſibi imponat homicida.*
24 *Cauſæ ob quas occidens hominem excuſari poteſt à mortali.*

HAoc explicationem bipartitam faciemus. In priore parte perſequemur eam quoad occiſionem factam publica authoritate; & in poſteriore quoad factam authoritate priuata.

PRIOR PARS CAPITIS.

In qua explicatio propoſita traditur, quoad occiſionem factam authoritate publica.

LIcitum eſſe publica authoritate maleſactorem occidere, quando delictum tanta pœna dignum eſt (quod præſertim iure ciuili & conſuetudine patriæ cognoſcitur) 8 bonumque commune id poſtulat, patet: quia ſicut ſe habent membra & partes corporis humani ad totum corpus humanum

num, ita membra, & partes reipub. ad totam rempublicam. Quare ſicut cum expedit ad conſeruationem & bonum totius corporis humani abſcindere membrum putridum, id ipſum licitum eſt ex natura rei (quandoquidem naturale eſt vnum membrum exponere ad totum corpus ſaluandum) ita quando bono communi & illius conſeruationi expedit, vt aliqui corrupti moribus omnino abſcindantur, mortéque afficiantur in iuſtá pœnam: fas ſimiliter eſt ex natura illius rei cuius ſunt quædam membra, *puta reſpublica*: vt à publicis miniſtris ad id deputatis plectantur reſcindantúrque. Quæ ratio eſt D. Thomæ 2. 2. *quæſt. 64. art. 2.* Cuius doctrina communiter tenetur cum Caiet. ibid. & in Summula verbo Homicidium, ac cum D. Anton. 2. *part. tit. 7. cap. 8. §. 1 verſu Quantum ad ſecundum*, Franciſco à Vict. in relect. de homicid. *num. 8 t. dicto 7.* Soto in 5. de iuſt. & iure *quæſt. 1. art. 2.*

9 Ex qua conſequens eſt, talem occiſionem nó eſſe hoc præcepto vetitam, prout annotant in eiuſd. expoſitione Concil. Colonienſe & Catechiſmus iuſſu Concil. Tridentini editus. Quinimo, vt Sotus in eod. art. ſub finem oſtendit: quantumuis Iudex ſatis ſciat nocentem quem pœnitere nolentem occidit, eſſe æternis ſupplicijs addicendum, nihilominus licitè cum morti ſecundùm leges adiudicat propter bonum commune, quod particulari præferendum eſt ordine charitatis: & maximè in hac re dum ob vnius ſalutem multi exponerentur perditioni per impunitatem quam conſequerentur fingentes impœnitentiam.

Neque obijci poteſt, quód talis conſtitutus ſit in ſpirituali neceſſitate: nam potius eſt in voluntate peruerſa, cuius non eſt tunc habenda ratio, etſi quantum æquitas patitur, & ratio ſuadet, morte damnandis procuranda ſunt ea quæ pertinent ad ipſorum ſalutem ſpiritualem, eiſque tribuendum eſt competens tempus, in quo poſſit ſe ad gratiæ diuinæ conſecutionem præparare, præſertim per ſacramentalem confeſſionem: ad quam tale tempus ipſis negare peccatum eſt mortale: vtpote dignum excommunicatione, iuxta Clementiam 1. De pœnitent. & remiſſ. niſi quis eſſet flagitioſus valde, & ex cuius diuturniore conſeruatione periculum immineret reipub. tunc enim accelerationes vti liceret, tanquam procedendo cum eo magis ad defenſionem neceſſariam reipub. quam ad ipſius punitionem. De qua re Petrus à Nauarr. De reſtitut. lib. 2. cap. 3. numero 214. & aliquot ſequentibus. Vbi quoque tractat difficultatem ad Euchariſtia verum eam damnato ad mortem negare liceat. Cui ſatisfaciemus in ſequenti lib. 29. nu. 71.

10 Porro licet ea prædictis intelligere, dubium non eſſe quin reſpub. citra peccatum poſſit obtenta iam victoria animaduertere in hoſtes nocentes, eoſque morti addicere, prout notat à Victoria in relect. de iure belli num. 19. Vbi aduerte obiter non ideo licere tunc militi hoſtem in bello captum & apud ſe detentum occidere: quia non publica, *ſicut in conflictu & congreſſu belli*, ſed priuata authoritate occideret, quod eſt contra iuſtitia. Ex iiſdem intelligitur quoque licitum eſſe Iudici adiudicare morti eum qui delictum morte dignum commiſit, quamuis ingens ex illo emolumentum reipub. obuenerit: vt cùm fur aliquem bonis omnibus ſpoliauit, ſimulque literas machinatæ proditionis obtinuit, qua reip. obtulit vnde liberata eſt à periculo. De qua re Couar. ad Clemen. Si furioſus De homicid. 2 part. in initio, num. 4.

11 Iam præter conditiones iam dictas, publicæ in quam poteſtatis, & cauſæ legitimæ, tres adhuc requiruntur ad licitam occiſionem malefactorum. Prima eſt, vt ij qui poteſtatem habentes adiudicant morti maleſactores, id faciant amore iuſtitiæ, non liuore vindictæ; neque ex delectatione effundendi humanum ſanguinem, aliove malo animo, prout notarunt D. Anton. 2. *par. tit. 14. cap. 4. §. 9.* Nauarr. in Enchir. *cap. 25. num. 15.* & Sotus 5. De iuſtitia & iure, *quæſt. 4. art. 2.* & tractat Petrus à Nauar *in cit. cap. 3. à num. 232.* Satis autem probatur ex cap. Cùm miniſter 23. qu. 5.

De obſeruando iuris ordine in propoſita occiſione.

12 Secunda conditio eſt, vt ſeruato iuris ordine, mortis ſententiam ferat: ſicut notauit Caiet. in *verbo Homicidium verſ. Vel ex parte modi.* Qui conſequenter docet peccare, homicidijque reos eſſe, qui veneno vel aliter ſecretò de mandato Principis occidunt non citatos, non auditos, non damnatos etiamſi illi haberentur rei læſæ maieſtatis; Principeſque ipſe, non niſi priuata ſcientia ſeu abſque publica probatione compertum haberet, talem aliquem mille mortes mereri. Cui ſententiæ Nauar. aſſentitur in Enchir. cap. 25. nu. nono. Ratio verò eſt, quia hic ordo iuris pertinet ad ius naturale: quandoquidem natura actus publici (*qualis eſt iuſta occiſio hominis ex publica authoritate*) exigit vt ſit, ſicut ex publica authoritate, ita & ex publica ſcientia, alioqui enim cauſæ nec inter ſe, nec cum ſuo effectu erunt commenſuratæ; In iure naturæ autem (cùm ſit Superioris, puta Dei) Princeps non poteſt diſpenſare, vt conſtat ex dictis in præced. lib. 13. num. 46. & ex traditis à Panormit. ad cap. 1. De cauſa poſſeſſionis. Cuius capituli verba illa Pontificis, *Nec nos contra inauditam partem aliquid poſſumus definire*: ad eam rem valde faciunt. De qua latè Petrus à Nauar *in eod. cap. 3 num. 178. & aliquot ſequentibus.*

Secus vero eſt, ſi ſolus ordo poſitus à Principe, eſſet iuſta aliqua de cauſa omiſſus. Nam tunc nullum foret peccatum, quandoquidem lex talem ordinem imponens, eſt quia Principis, non habet in ipſum vim coactiuam, ſicut in ſubditos ſed ſolum directiuam, vt patet per tradita in præced. lib. 13. num. 169. & ſequent. ita liſque directio ceſſat interueniente iuſta cauſa, quæ præſumenda eſt ie Principe quandiu non conſtat de contrario: vt tradit multis alijs citatis Couar. in Epitome 4. Decretalium 2. *par. cap. 6. § 9. num. 9* Immo tanta poſſet eſſe cauſa, vt ea ſtante concederetur Principi, naturale ita interpretari, vt iudicet ipſum non prohibere, quia illius ordo licitè in tali caſu omittatur, iuxta ea quæ doctè notat idem Couar. in eodem §. 9. nu. 2. & 3.

Attamen vt Principi tunc obtemperandum ſit oportet de tali cauſa conſtare. Vnde ex Caiet. *in verbo Homicidium, verſu, Vel ex parte modi.* ſicut illicitum eſt, Principi nocentem aliquem ex priuata ſcientia damnare, ita & cæteris in tali re ei annuere conſulendo, vel exequendo, quod facientes ait pariter homicidas eſſe. Cui Sotus conſentit *in lib. 5. De iuſtitia & iure quæſt. 3 art. 3. ante ſolutionem argumenti*, & ſequitur Nauar. *in Enchir. cap. 25. num. 9.*

Neque refert, quod *vt inſer. ius dicemus*, Princeps iuſtè poſſit ex priuata ſcientia innocentem abſoluere: quia diſpar eſt ratio, cùm faciliùs nocentem viuere permittamus, quam innocentem morte afficiamus: poſſitque Princeps relaxare legis pœnam alio flagitioſum decretam, quando id ſatius eſſe iudicauerit. *Ita Nauar. in eod. cap. 25. num. 14. & Sotus in 5. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 4. concluſ. vlt.* Adde quód abſoluendo innocentem contra allegata, & probata, ſolùm vitiatur ordo iuris humani in repub. conſtitutus, ne aliàs peccata putentur relinqui impunita: condemnando autem nocentem inauditum, ordo iuris naturalis peruertatur. Ideo quod ait Syl. in verbo, *Homicidium 5. quæſt. 2. ver. 3.* quando reus propter po-
tentiam puniri nequit via ordinaria procedendo, Principé 14
non peccare faciendo illum occidi ſine iudiciario ordine, nó eſt admittendum, niſi intelligatur poſito caſu, quod publica notitia interuenerit ea ſaltem ratione qua Nauar. tradit *in præced. num.* 10. cum indicat Principem qui ſuperiorem nó recognoſcit, minimè peccare ſi aliqua magna, & iuſta de cauſa omittat audire, & vocare reum morte afficiendum, dummodo curet pro ipſo abſente, allegari & probari quæcumque poſſunt: vt factum eſt cùm quidam magnus Monarcha virtute proceſſus facti in abſentia, & ſententiæ latæ ſine citatione, iuſſit quemdam militum decem capite plecti: quia ſine metu rebellionis eiuſdem ducis, ac maioris partis exercitus audiri non poterat.

Quærenti verò, An ſi notorium ſit delictum, poſſit Princeps ſine alio ordine, licitè præcipere occiſionem. Reſpondendum eſt affirmatiuè de mente Caiet. *in eod. verbo Homicidium* & Nauar. *in cit. num* 10. Ratio eſt, quia id non dicitur tunc ex priuata ſcientia, ſed potius ex publica fieri, quando quidem factum notorium loco accuſatoris, & teſtium facit publicam ſcientiam, argumento cap. Euidentia, De accuſationib.

Quod autem in eodem loco Caiet. expreſſit Iudices inferiores pari ratione poſſe excuſari ſi repertos in flagranti delicto notorio iubeant ſuſpendi: intelligendum eſt: niſi à lege tale quid ſit eis interdictum: ij enim delinquunt non modo ſi iuris naturalis ordinem prætermittant, verum etiam ſi iuris humani ordinem non obſeruent, argumento cap. 1. De conſtit. & cap. 1. De ſenten. & re iudicata. Aduerte verò quod etſi delictum ſit notorium, Iudex nihilominus debeat ſententiam ferre, *vt attigit gloſa ad cit. cap. Euidentia*, & tradit Panor. ad cap. Veſtra, De cohabit. Clericorum & mulierum num. 18. qui tamen addit, quód feretur ſine ſolemnitate.

De prohibita Eccleſiaſticis tali occiſione.

RESTAT tertia conditio; vt perſona quæ occidit non ſit Eccleſiaſtica, inferior Summo Pontifice. Illicitum enim eſt omni tali aliquem authoritate etiam publica damnare ad mortem: quia ei prohibitum eſt omnino (non tamen diuino, ſed humano tantùm iure *vt bene oſtendit Ludouicus Molina, De iuſt. & iure, to. 3. tract. 3. diſput. 8. nu. 5.*) ne in cauſa ſanguinis ſeu mortis, aut mutilationis, quantumuis iuſta ſe immiſceat. Ita enim habetur ex cap. Clericis, & ex capit. Sententiam, Ne Clerici vel Monachi: traditque D. Thomas *2. 2. quæſt. 64. art. 4.* & eſt communis Doctorum ſententia. Ratio verò huiuſmodi prohibitionis eſt, quòd indecens ſit tali munere fungi Clericos, qui per ordines ſuſceptos miniſterio altaris deputantur in quo per Miſſæ ſacrificium paſſio Christi agni manſuetiſſimi repræſentatur, qui cùm pateretur non comminabatur.

Atque ſi quis ſaltem maioribus ordinibus initiatorum aliquid huiuſmodi faceret, peccaret mortaliter prout memorata iura indicant, cùm illos ob tale delictum ſtatuunt honore priuandos, & per cenſuram Eccleſiaſticam compeſcendos. Sicque Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 1 art. 4.* & recentiores communiter tenent. Reliqui autem Clerici ex eodem Soto peccant ſolùm venialiter. Quamquam de beneficiatis dubitari poteſt tanquam Deo & Eccleſiæ iniurioſis in eo cum per talem cooperationem efficiantur irregulares, & conſequenter inepti ad ſacrum miniſterium, pro quo habent ab Eccleſia ipſa beneficium.

Cæterum cùm eadem prohibitio qua Clerici a cauſis ſanguinum arcentur, ſit ſolùm humana, vt dictum eſt: fit vt Summus Pontifex citra peccatum: poſſit non ſolùm iuſta cauſa oblata remotoque ſcandalo ſententiam ſanguinis aliquando ferre, ſed etiam ea ex parte diſpenſare cum Clericis, poteſtatemque ipſis facere, vt cauſam ſanguinis agant eidemque ſe immiſceant, ſiue conſulendo, ſiue alia quauis ratione: adeout immiſcentes ſe non peccent, nec in irregularitatem incurrant: etiamſi ex tali facto ipſorum mors, aut mutilatio alicuius conſecuta fuerit. Ita Sotus *vbi ſupra articulo quarto ſub finem*, & Couarruuias ad Clem. Si furioſus De homicid. *2. p. §. 5. num. primo*; aliique docent.

14 Aduerte autem Epiſcopis, & cæteris Prælatis atque alijs quibuſque Clericis iuriſdictionem temporalem habentibus: ſiue ex ſuo patrimonio, ſiue annexam Eccleſiaſticæ dignitati, licitum eſſe committere cauſam ſanguinis, Iudicibus quos ſubditis ſui præfecerint, neque in ea re metum eſſe peccati, quantumcumque illi munus ſuum exequentes, mutilent aut interficiant malefactores. Bis enim tantum eſt prohibitum tales cauſas ſiue per ſeipſos, ſiue cum alijs exequi, aut ad illarum executionem cooperari, non item præficere Iudices, & poteſtates laicas, à quibus executioni mandentur, prout habetur ex cap. finali, Ne Clerici vel Monachi in 6. Nec ſolùm eis fas eſt tales cauſas generaliter committere: ſed etiam particulariter præcipiendo vt circa talem cauſam inquirant, & faciant quod iuſtum eſt: ac quando Iudices à ſe deputati recuſant facere, præficere alios ſeu aſſignare, qui in particulari de tali cauſa cognoſcant: prout colligitur ex cit. cap. fin. & affirmat Panormit. ad cap. Clericis. Ne Clerici vel Monachi. Attamen nihil poſſunt dicere, vel facere, quo Iudicem à ſe conſtitutum moueant ad executionem mortis vel mutilationis, nec poſſunt ea iubere præſentia ſuam, aut ſententiam proferre ad executionem talis pœnæ, prout colligitur ex cap. Ex literis, De exceſſibus Prælatorum.

15 Adhuc licitum eſt perſonis Eccleſiaſticis conqueri apud Iudices ſæculares de quibuſcumque malefactoribus, qui ipſis quodcumque damnum aut iniuriam fecerint, & petere emendam competentem: & vt prouideatur, ne in poſterum contra ipſos tale quid fiat: præmiſſa tamen expreſſa proteſtatione, quòd non intendant ipſos puniri pœna ſanguinis, id eſt, mortis, aut mutilationis. Atque tunc, etiamſi Iudices ex officio ſuo, iuxta criminis qualitatem eoſdem malefactores morte afficiant, & ideo maneſi eo ipſo irregulares: Clerici tamen qui præmiſſa illa proteſtatione, conqueſti ſunt: nec manent irregulares nec peccant. Sic enim conſtitutum eſt in capitulo ſecundo. De homicid. in ſexto. Idque factum eſt, ne laici videntes Clericos non audere conqueri coram Iudicibus ſecularibus timore irregularitatis, ipſi auderent eos interficere, & bona eorum diripere. Cætera quæ poſſent de hac re annotari, reijciuntur in tractatum de irregularitate, inſtituendum in ſeq. lib. 30. tract. 5.

POSTERIOR PARS CAPITIS.

In qua traditur eadem propoſita explicatio, quoad occiſionem factam authoritate priuata.

ILLicitum atque adeo mortale homicidium eſſe, priuata authoritate hominem, etiam malefactorem, occidere, 16 probat Diuus Thomas 2. 2. *quæſtione ſexageſimaquarta, artic. 3.* authoritate Diui Auguſtini, & ratione: poſtque ipſum Syluest. *Homicidium 1 numero quinto, verſ. quarto.* D. Anton. *2. part. tit. 7. cap. 8. §. 2* & paſſim alij. Aperte autem oſtenditur ex eo, quòd vindictam ſumere de malefactoribus ad ſolos Principes, ſolas ſiuè publicas poteſtates pertineat, vt D. Paulus ſatis indicauit in capitulo decimotertio. Epiſt. ad Rom. illis præſertim verbis, Si malum feceris: time; non enim ſine cauſa gladium portat (de conſtituto in poteſtate publica loquitur) Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malum fecit. Idemque ſatis monſtrat ratio naturalis: qua duce nulla vnquam fuit natio tam agreſtis, quæ priuatis perſonis proprias iniurias vlciſcendi copiam fecerit. Et meritò, quia nemo alioqui eſſet, quin ſi poſſet, vltra iuſtum, & æquum ſe vindicaret: cùm quiſque obnubilata ratione, ob iniuriæ acceptæ dolorem, peſſimus ſit Iudex latitudinis pœnæ infligendæ, nec facilè audias excuſationes eorum qui affecerunt iniuria.

Ex qua generali doctrina colligitur in particulari, quòd mortaliter peccet vir, ſi propria authoritate vxorem in 17 adulterio deprehenſam occidat. Pro quo plures authores citans Couarr. in Epitome 4. Decretal. par. ſecunda, capitulo ſeptimo, numero nono, & Thomas Sanchez in libro ſeptimo De matrimonio diſputat. decimaſexta in principio: quibus meritò addi poteſt Sotus lib. quinto. De iuſt. & iure, quæſtione prima, articulo tertio ad 1. dubio tertio, & in 4. ſenten. diſt. trigeſimaſeptima, quæſtione vnica. artic. 3. vbi pleniùs ea de re agit. Nobis autem ſufficere poteſt quod de tali peccato apertè conſtet ex capitulo Admonere, 33. quæſtione ſecunda per illa verba, Nam ſi verum (quod abſit) fuiſſet, ſicut ille adulter mentitus eſt, poſt ſeptem annos pœnitentia peracta, dimittere eam per approbatam cauſam poteras, ſi voluiſſes; occidere autem nullatenus debuiſti. Ex quibus verbis patet non excuſari ab homicidio mortali virum qui vxorem in adulterio deprehenſam occiderit.

Neque huic doctrinæ aduerſantur leges ciuiles. Non enim talibus occiſionem permittunt, ſed tantùm leuius puniunt, quàm alioqui facerent, vt patet ex lege Si adulterium §. Imperator ff. Ad legem Iuliam de adulterijs. Neque ſi permitterent daretur excuſatio a peccato, cùm id ſit res de ſe homini Chriſtiano illicita, vt expreſſum eſt in cap. Si quod, 33. quæſtione ſecunda. Neque in foro conſcientiæ refert, quòd leges ciuiles ſecus habeant, quam canonicæ: nam vt dicitur in cap. Inter hæc, eadem quæſtione ſecunda ſancta Dei Eccleſia mundanis nunquam conſtringitur legibus. Verumtamen ex Sylueſtro Homicidium 1. quæſt. ſecunda verſ. 6. id intelligendum eſt, cùm lex permittit, non puniendo, Nam ſi permittat committendo particulari poteſtatem ad talem executionem, excuſatio erit à peccato; quia inde talis commiſſarius efficitur publicus iuſtitiæ miniſter: vt, ex Soto, quando lata a Superiore ſententia ſit marito poteſtas occidendi vxorem adulteram. Quod verò licet legi, licet & ei cui lex cõmittit. Sed aduerte debere adeſſe conditiones, quas ad homicidium licitum neceſſarias eſſe, habitum eſt præced. huius cap. parte.

Cæterum iſtud quod de marito cui à lege vel a Principe fuerit facta poteſtas occidendi vxorem adulteram, dici- 18 mus excuſari ab homicidio mortali: pariter dici debet de illis qui a Principibus facta legitima poteſtate (vt non nunquam etiam propoſito præmio fieri ſolet) occidunt diffidatos, id eſt, malefactores in quos poſtquam citati in iudicio, & condemnati nõ comparuerunt, data eſt cuique poteſtas illos interficiendi. Qua de re Ludouicus Molina De iuſt. & iure, to. 3. tract. 3. diſp. 7. & Pet. à Nau. l. 2. De reſt. c. 3. a n. 216. in ſo ea autem quinque conditiones ſunt obſeruandæ, vt

R pec-

peccatum omnino vitetur. Prima eſt, vt talis extra ditionem dicti Principis non occidatur, niſi conſentiente Domino regionis. Hanc habet Sylueſter Homicidium 1. *qu.3.* Altera, vt ipſe diffidatus non toleretur iam ab aliquot annis, inde enim diffidatio cenſetur ceſſaſſe tanquam tacitè reuocata. Tertia, vt non ſit pater eius qui interficit. Nam nec in foro exteriori committitur filio vt in patrem mortis ſententiam exequatur, vt nec in ſeipſum. Quarta, vt non interficiatur ex odio, vel ex alio prauo affectu, ſed ex zelo iuſtitiæ. Quinta, vt ſententia illa per quam diffidatur, ſit iuſta. Ad quod neceſſaria ſunt hæc. Primum, vt cauſa propter quam fertur grauis ſit. Secundum, vt ſeruetur in eo iuris ordo, de quo dictum eſt in præced. num. 18. Tertium, vt neceſſitas ſit eam ferendi: nempe quia non poteſt talis malefactor alia ratione interfici. Concedere autem eiuſmodi poteſtatem, *vt Sotus in memora. art. 3 admonet*, eſt ſolius Principis aut legis, non vero Iudicum particularium: neque, *vt ille addit*, concedenda eſt quacumque de cauſa; quia cùm maleſactores ſic occiduntur plerumque decedunt è vita ſine ſacramento, & cum peccato mortali; ac ſæpe in tali caſu, interficiuntur ex odio.

Quæſtiones aliquot de eadem re.

19 Hic aliquot quæſtiones ad rem propoſitam ſpectantes occurrunt explicandæ breuiter.

Prima eſt. De occiſione tyranni quam tractan. Caietan. & cæteri Diui Thomæ interpretes 2.2. quæſt. 64. Soto 5. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. Sylueſter & alij Summularum verbo Tyrannus, diſtinguentes duplicem tyrannum, vnum in modo regendi qualis eſt qui cùm iuſtum habeat titulum, verùſque Rex ſit, tyrannicè tamen regit, omnia in propriam vtilitatem conuertens. Alterum vero in iure dominij qualis eſt ille qui vel vi armorum, vel alias iniquè occupat, rempub. Quidquid autem ſit de poſteriori conſtat de priori non eſſe liberum ipſum occidere tum quia vxor alioquì poſſet pari ratione occidere maritum ſuum, ſi tyrannicè in illam dominaretur: & filius patrem ſi legem paternæ dominationis tyrannicè excederet. Itemque oues paſtorem, ſiue ille ſit ſimplex Parochus, ſiue Epiſcopus ſiue Papa, ſi quidem aliquis talium tyrannicè regeret: vnde ſequeretur maxima totius iuſtitiæ confuſio. Patet etiam ex eo quod Diuus Petrus in prima ſua canonica, cap. ſecundo, admoneat Chriſtianos ſubditos eſſe dominis ſuis, non tantùm bonis, & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Atque de hoc tyranno, vt citati authores notant (*& probat Petrus a Nauar. De reſtitut. lib. ſecundo cap. 3. a num. 306.*) intelligitur definitio Concilij Conſtantien, ſeſſ. decimaquinta, ſtatuentis hæreſim eſſe exiſtimare, quòd cuilibet liceat tyrannum occidere.

Secunda Quæſtio, An liceat priuatis ſi non occidere, ſal-
20 tem membro mutilare aliquem priuata authoritate. Ad quam reſpondendum eſt, iuxta Diuus Thom. ſecunda ſecundæ quæſt. 65. art. 1. non licere ne quidem volente illo cuius eſt membrum; quia per id fit iniuria communitati: niſi fortè ille tale quid vellet ob curationem: vt quando putridum eſt membrum, aut à vipera tactum, ex eodem D. Thoma, & Soto *lib. 5. De iuſt. & iure, q. 2 art.* 1 Qui in art. 2. meritò addit, nec patri eſſe licitum priuare filium membro ſuo; tantùm abeſt, vt poſſit illum occidere.

21 Tertia Quæſtio An liceat priuatis, ſi non mutilare ſaltem vulnerare, verberare, incarcerare, ligare aut aliud eius generis facere. Ad quam reſpondendum eſt, talia non licere quidem ei qui nullam habet iuriſdictionem in alterum, quia eiuſmodi actus ſunt ſuperioritatis: quam vſurpando fit iniuria, cum ei in quem vſurpatur, tum Superiori ipſius, cuius læditur ius. Licere autem ei qui iuriſdictionem in alterum habeat, ſiue iure naturæ, prout pater habet in filios; ſiue iure poſitiuo, prout dominus in ſeruum: ſiue delegatione, prout pedagogus in diſcipulos ſuæ curæ commiſſos. Nam quamuis alicui non liceat occidere, aut mutilare, aut infligere aliam pœnam atrocem (qualis eſt vulnerum, adultionum, flagellorum per vias publicas cum infamia, & percuſſionum cum periculo mortis, aut vitæ imminutione, aut amiſſione membri vel partis illius) quia id non eſt œconomicæ, ſed politicæ poteſtatis, tanquam maioris, ad quā cauſas, & pœnas maiores pertinere oportet.

Nihilominus tamen in vim œconomicæ poteſtatis licere poteſt verberare, & aliam eiuſmodi reparabilem pœnam infligere ad punitionem, & correctionem proprij inferioris cùm domus aliqui bene inſtitui & gubernari nequeat. Quæ doctrina eſt D. Thom. 2.2. *quæſt. 65. art. 2.* & ſectatorum ipſius, quos refert & ſequitur Petrus à Nauarr. *in lib. 2. De reſtitut. cap. 3. num. 459.* Conſequenter bene admonens, tales correctiones debere fieri iuſtum moderatè, quia exceſſus in eis iniuſtus eſt (adeoque peccatum mortale, ſi arbitrio prudentis is magnus ſit) tum etiam ex bono zelo, non autem ex ira, & indignatione, per quam ſubditi prouocentur ad iracundiam fiantque deteriores. Id quod Apoſtolus ad Epheſ. cap. 6. prohibet inquiens: Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros. Eſtque peccatum mortale, non tantùm ob iræ vehementiam, & perperam factam correctionem; ſed etiam ob participationem in alieno peccato, mortali, cui inſipienter ac temere occaſio datur.

Amplius idem conſequenter ſubiungit contra totum, licere Superiori prædictis pœnis afficere ſuos Inferiores, non 22
ſolum ad emendationem ipſorum, ſiue ne de cætero peccent; ſed etiam ad punitionem, ſiue eo quòd antea peccauerint. Nam poteſtas ipſorum eſt quaſi Iudicis, Superioriſve dominium aliquod habentis in ſubiectos. non verò poteſtas ſolummodo correctionis fraternæ: vt patet ex eo quòd in familia ſicut in repub. peccata commiſſa puniantur etiam in emendato, ad aliorum ſaltem exemplum.

Subiungit ſecundò, non licere patruo, vel fratri, nepotes, fratres aut ſorores punire, quando ij non ſunt curæ illorum commiſſi; cùm tunc non ſint veri Superiores ipſorum, ita vt poſſint per modum caſtigationis, manus in eos inijcere, Quanquam negandum non eſt, quin ob coniunctionem ſanguinis, ad damna eorumdem vitanda, tale quid poſſint, quantum probabiliter ad illud ſufficit, nec amplius. Pro quo facit quod ex cap. Cum voluntate in fine De ſenten. excommunic. excuſentur ab excommunicatione, qui aliquos de familia ſua, vel propinquos inferiorum graduum, ſeu minorum ordinum leuiter percutiunt, vt cohibeantur ab inſolentijs ſuis. Quod Molina De iuſt & iure, tract. 2. diſput. 228 § Illud obiter, extendendum cenſet ad ſeniores qui pueros abſentibus parentibus inſoleſcentes compeſcunt aliqua percuſſione moderata. Niſi enim rixæ cum parentibus inde oriuntur ſint, opus eſt pium, parentum vices in eo ſupplere: præſertim cùm ad Iudicem tales deferre ridiculum eſſet.

Subiungit tertiò idem à Nauarra, maritum habere ius verberandi vxorem: de quo dictum iam eſt in præced. lib. 20. num. 47. Ad extremum ſubiungit, quod ex cap. 1. cap. Epiſcopum, cap. Cum Beatus, diſt 45. & ex cap. 1. & 2. De Clerico percuſſore, habetur illicitum eſſe verberare Clericos, intelligi debere de verberatione facta ex ira, & ſubita paſſione ſine iuris ordine: qua ratione non tam caſtigatio quam iniurioſa læſio eſſe cenſetur.

Quarta Quæſtio. Quas pœnas incurrat homicida? Ad 23
quam reſpondendum eſt, ob peccatum homicidij incurri primò iure ciuili, pœnam capitis; quæ approbatur etiam iure diuino, per illud Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt: quam iure canonico, in cap. 1. De homicidio: cuius verba ſunt *ex cap. 21. Exod ſumpta.* Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias, ab altari meo euelles eum vt moriatur. Secundò, incurri iure Canonico ab eo qui Clericus ſit, pœnam depoſitionis ab officio, & beneficio Eccleſiaſtico, inhabilitatiſque ad omne tale officium, & beneficium: ac etiam irregularitatis, Qua de re ſuis locis, nempe cum de beneficijs & irregularitate. Olim in foro conſcientiæ, pœnitentia perpetua imponebatur illi qui de induſtria homicidium commiſiſſet; Ei verò qui commiſiſſet caſu, pœnitentia ſeptima, aut 5. annorum, vt habetur ex cap. Eos verò, & duobus ſequentibus diſt. quinquageſima. Poſtea autem in Concil. Triburienſi cap. vlt. id ita temperatum eſt, vt ſumma pœna etiam eius qui de induſtria homicidium commiſiſſet, conſtitueretur ſeptem annorum. Sed tales canones ſicut & cæteri pœnitentiales, vt annotauimus libro ſeptimo, num. 53. in deſuetudinem abierunt; ac pœnitentia iam relinquitur imponenda Confeſſarij arbitrio. De obligatione ad reſtitutionem quæ iure naturali ab homicida incurritur, egimus libro decimo cap. 20. in priore parte capitis. Excommunicatio autem quæ ob percuſſionem Clerici imponitur, expoſita eſt à nobis in appendice ad primum librum. Ea verò quæ in cap. 1. De homicid. in 6. imponitur occidenti Chriſtianum per Aſſaſinos, omittere poſſumus tanquam inuſitatam: iuxta ea quæ habent Syl. in verbo Aſſaſinus. &

Na-

Digitized by Google

Nauarr. in Enchir. cap. vigeſimoſeptimo, numero 135. §. vigeſimonono, & expreſſè notat Couarr. in lib. ſecundo var. reſolut cap. 20. num. 10.

24 Quinta quæſtio. An aliquæ dentur cauſæ excuſantes homicidium à peccati malitia, ſaltem mortali. Ad quam reſpondetur tres tales aſſignari poſſe: iuſtitiam, neceſſitatem, & inconſiderationem. Propter iuſtitiam enim licet interficere malefactores, eo modo quo expoſitum eſt in priori parte huius capitis: & indicat illud Pſalm. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Propter neceſſitatem verò, licet alium occidere, ad propriam aut alienam defenſionem, eo modo quo poſtea exponetur. Propter inconſiderationem demum, qui alterum occidit, excuſatur à peccato homicidij ſex caſibus. Primus eſt, quando is qui occidit, furioſus eſt, aut mente captus. Secundus, quando eſt puer ante vſum rationis. Tertius, quando eſt dormiens, qui tres caſus habentur in Clemen. vnica. De homicidio. Quartus, cùm eſt ita ebrius vt ea nimia ebrietate priuetur vſu rationis. Quintus, quando interficit ex ſubito motu ante omnem rationis deliberationem. Sextus, quando caſu & præter intentionem interficit: idque, ſiue dando cauſam non efficacem, id eſt, ex qua non ſoleat vt plurimum ſequi interfectio, vt ſi inflixiſti alicui vulnus non lethale, & ſecuta eſt mors, vel malitia Medici, qui non ea appoſuit: vel negligentia eiuſdem, vel temeritate læſi qui opportuna remedia adhibere noluit. Pro quo facit cap. Significaſti 2. De homicidio. Siue etiam dando cauſam efficacem quidem, ſeu periculoſam: ſed cautione ſufficienti adhibita ne inde aliquid incommodi ſequeretur: quia talis diligentia abſtergit periculum. Pro quo facit ca. Tua nos, De homicidio.

Obſeruandum eſt itaque, totam rationem peccati, ſi quæ in iſtiuſmodi caſibus inuenitur ſumi ex negligentia illius qui interficit: ſiue is dum interficit, det operam rei licitæ, ſiue rei illicitæ: adeout ille qui præter intentionem interficit, ſi in præcauendo non ſit negligens, *etiamſi vacet rei mortaliter illicitæ*, non committat mortale homicidium: ſin negligens ſit, craſſa ſeu magna negligentia, committat homicidium mortale. Sin verò ſit negligens leui tantùm negligentia, committat ſolùm veniale. Quæ doctrina eſt Caiet. 2. 2. *q. 64 art. vlt.* Soti lib. 5. De iuſt. & iure, *q. 1. art. 9.* Nau. in Enchir. *cap. 27. num.* 237. & Couar. ad memoratam Clem, *par. 2. §. 4 num.* 10.

Illius autem fundamentum eſt, quòd in eiuſmodi caſibus, occiſio non ſit voluntaria, niſi in ſua cauſa, quæ eſt negligentia ipſa, cuius proinde tantùm ratione, illa poteſt ad culpam imputari. Atque hinc, quando adulter eſt in cauſa vt vxor à marito interficeretur, ſi id caſu contigerit, & præter omnem expectationem ipſius: licèt ſit reus adulterij, non eſt tamen homicidij. Non refert verò, quòd fortè actio prædicta coniunctum habeat periculum homicidij: quia quamuis poſſit quis contra charitatem peccare, id volendo, quod eſt coniunctum cum damno proximi: tamen ſi adhibita fuerit ſufficiens diligentia, vt periculum ipſum vitetur, vtque damnum non ſequatur, excuſatio eſt à tali peccato: quia ad peccatum requiritur conſenſus, qui nullus tunc eſt in homicidium. Nec enim homicidium ſub voluntatem cadit tunc directè, quia ex hypotheſi contingit præter intentionem: neque indirectè, quia, *ex hypotheſi quoque* adhibita eſt ad illud cauendum omnis diligentia, ita ut deſit negligentia ob quam cenſeri poſſit quis voluiſſe indirectè. Quanquam quia occidens percitus ira, diligentiam raro adhibet, ſolet in foro externo præſumi homicida: in interno autem ſtatur ipſius relationi.

CAPVT III.

In quo explicatur ſitne aliquando licitum interficere innocentem.

SVMMARIVM.

25 *Nunquam licitum eſt directa intentione occidere innocentem.*
26 *Quando liceat vel non liceat in bello iuſto innocentes occidere cum nocentibus.*
27 *Non licere filios innocentes occidere ob crimen patrum.*
28 *Non licere occidere innocentem pro reipub. liberatione.*
29 *Quid liceat agi poſſit tyranno petente ſibi tradi innocentem.*
30 *Iudex cum ſciens eſſe innocentem ſcit priuata ſcientia, ad mortem condemnando ſecundum allegata, & probata, non peccat, niſi id faciat contra ſuam conſcientiam.*
31 *Si Iudex ſit inferior debet illum remittere ad ſuperiorem non ſtatim officium ſuum dimittere.*
32 *Princeps poteſt illum liberare, vitato tamen ſcandalo.*
33 *Quatenus licitum ſit carnifici executio ſententiæ, quam nouit iniuſtam.*
34 *Quatenus licita ſit militibus occiſio aduerſariorum in bello de cuius iuſtitia eis non conſtat.*
35 *Quando liceat cum periculo vitæ alienæ ſuam ſeruare.*
36 *Explicatio difficultatis, An liceat fœtum excutere, vt mater à morte liberetur.*

Rem hanc non carere difficultate videre eſt apud Petr. à Nauar. in lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 118. & aliquot ſequentibus. Sed tenendum eſt cum D. Thom. 2. 2. *qu. 64. art.* 6. prout tenent Syl. *Homicid ium 1. quæſt. 1. ver. 2.* Caiet. *eodem verbo circa principium*, Sotus in 5. *De iuſt. & iure. quæſt. 1. artic. 7.* & à Victoria *in relect. de iure belli numero 35.* Nunquam licitum eſſe directa intentione occidere innocentem iuxta illud Exodi 23. Inſontem, & iuſtum non occides. 25 Nec obſtat quod Abraham occidere voluerit Iſaac filium ſuum innocentem; quia id volebat ex mandato Dei, qui tanquam vitæ dominus vniuerſalis, poterat ad id facultatem dare, prout bene ait Sotus *ſub finem cit. art. 7.* Procedit autem hæc doctrina quantumuis certò conſtet talem innocentem futurum beatum, quia innocentis occiſio ex tali prætextu, nulla ratione licita redditur, cùm & tunc iuſtitia per eam violetur, vſurpando ſibi dominium vitæ alienæ, quod ſolius Dei eſt, neque ſunt facienda mala vt eueniant bona.

Dubia de re propoſita.

26 Primum eſt, An quando licitum eſt bellum gerere ob interuenientem iuſtam cauſam, ſit etiam licitum interficere innocentes, qui hoſtibus nocentibus mixti ſunt. Hoc tractat à Victoria *in relect. de iure belli num. 34 & aliquot ſequentib.* partemque negantem amplectitur: tum quia fundamentum iuſti belli eſt iniuria: quæ illata non eſt ab innocente: tum quia non licet in republ. pro delictis malorum, punire innocentes: tum demum quia Deuter. 20. mandatur filijs Iſrael, vt quando vi cœperint ciuitatem, alios interficiant quidem, ſed parcant mulieribus, & paruulis. Vnde infert idem author in bello contra Turcas non eſſe occidendos paruulos nec mulieres, exceptis ijs quas conſtaret eſſe in culpa: additque videri idem iudicium eſſe de innoxijs agricolis apud Chriſtianos: immo & de gente togata pacifica, itemque de peregrinis & hoſpitibus, qui apud hoſtes peregrinantur: ac demum de Clericis quia omnes tales in bello præſumuntur innocentes, niſi contrarium probabiliter conſtet, vt cùm actualiter pugnant.

Negandum tamen non eſt, quin liceat innocentes ſimul cum nocentibus interficere, quando victoria contra eoſdẽ nocentes nequit aliter haberi: vt ibidem numero 37. à Victoria fatetur: proponens exemplum cum iuſtè oppugnatur arx aut ciuitas in qua multos innocentes eſſe conſtat, neque bombardæ in eam diſplodi aut tela mitti poſſunt, aut ignis ſubijci ædificijs, quin innocentes cum nocentibus opprimantur. In quo caſu ſi illicitum eſſet innocentes occidere, non poſſet contra nocentes bellum geri, & ita cauſa bellantium fruſtra eſſet iuſta. Itaque occiſio innocẽtum per ſe quidem illicita eſt, ſed per accidens, ſeu ex certis quibuſdam euentibus poteſt licita cenſeri: vt conſtabit ex poſt dicendis in hoc ipſo capite.

Secundum dubium, An liceat ob patris delictum grauiſſimum, quale eſt læſæ maieſtatis, occidere filium ipſius innocentem. 27 Cuius pars affirmatiua confirmari videtur ex eo, quod dicitur in lege Quiſquis, §. filij Cod. Ad legem Iuliam maieſtatis. ex lenitate Imperatoria factum eſſe ne filij eorum qui crimine læſæ maieſtatis notati ſunt, morti traderentur. Innuitur enim, id alias licitum eſſe. Sed oppoſitum tenendum eſt; quia talis occiſio perinde

ac aliorum innocentum, habet veram ac propriam rationem homicidij, cùm non per accidens, vt in bello, ſed per ſe ea fiat; ideoque licere, *tanquam de ſe malo*, non poſſit. Quinimo ex D. Thomæ ſententia 2.2. *qu.* 108. *art.* 4. *ad* 2. ne quidem mutilare licet quemquam, abſque culpa propria, etiã ſi poſſit alia pœna affici, prout in eod. articulo præclarè declaratur. Lex verò Quiſquis in contrarium allata, nihil obſtat; quia illud inique inſinuauit, vt Couar. attigit in 2. var. reſolut. cap. 8 num. 1. concluſ. 3. per illud Deuter. 24. Non occidentur patres pro filijs, nec filij pro patribus, ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo morietur.] Quòd vero legitur in lib 2. Regum cap. 20. Dauidem tradidiſſe ſeptem viros innocentes de ſtirpe Saul, ob peccatum ipſius, vt morte afficerentur, non eſt ad rem, quia diuina reuelatione id factum eſt, vt ex initio illius capitis ſatis intelligitur.

28 Tertium Dubium, An licitum ſit tradere innocentem tyranno quando aliter reſp. liberari non poteſt a vaſtatione. De qua re ſententia eſt Soti *lib.* 5. *de iuſtitia*, *& iure quæſt.* 1 *articul. ſeptimo*, & aliquot aliorum quorum meminit Petr. à Nauar. *lib.* 2. *De reſtit. cap* 3. *numero* 119. etiamſi nolit tyrannus deſiſtere à deuaſtanda ciuitate, niſi occidatur innocens qui intus eſt. reipub. tamen non eſſe licitum, ea de cauſa illum occidere, vt nec ſacramenta prophanare, aut hæreticas cæremonias inducere ad talem tyranni petitionem: cùm alicui vitam auferre abſque vlla ſua culpa, malum ſit intrinſecè, ac diuino natur alique iuri immutabili repugnãs, ſicut fornicari, vel furari, itaut innocentem interficere tam ſit illicitum ad liberandam remp quàm proſtituere puellam. Mala autem non ſunt facienda vt eueniant bona, ex c. 13. ad Rom.

Ipſe verò Petrus à Nauar. in eodem capitulo conſequenter talem ſententiam improbat, Sed quia res eſt quæ rariſſimè contigit, in ea nos immorari diutiùs non eſt neceſſe. Itaque contenti erimus quòd ea nitatur bona ratione ad cuius confirmationem facit, quod occiſio innocentis abſolutè prohibita ſit, tanquam iniurioſa non tantùm innocenti ipſi, ſed etiam Deo cuius eſt vita illius. Vnde eiuſdem ſententia ſunt tum Ludouicus Molina. *De iuſt. & iure tomo* 4. *tract.* 3. *diſput.* 10. tum etiam petrus Aragonius *ad* 2.2. *D. Thomæ quæſt.* 64. *art.* 6 vbi habet inter cætera, quòd quamuis innocens pro tali bono communi teneatur ea charitate offerre ſe hoſtibus occidendum, remp. tamen non poſſe ipſum ad id cogere: quoniam illi tunc demum poteſt ſuos ciues pro communi bono exponere manifeſto mortis periculo: cùm id fuerit medium per ſe neceſſarium ad conſulendum publicæ ſaluti: non item cùm fuerit medium neceſſarium per accidens, ſeu ex alienius tantùm malitia, vt in propoſito caſu ex malitia tyranni. Nec refert quod innocens teneatur tunc ex charitate ſe tradere: quia tenetur etiam quis ad martyrium ſubeundum ſe exponere, cùm neceſſarium eſt ad Dei gloriam; nec tamen poteſt ad id à repub. cogi, etiamſi puniri poſſit propter peccatum quod committit nolendo facere id quod tenetur ea charitate, ſicut punitur ſi recuſet eleemoſynam facere conſtituto in extrema neceſſitate, aut vendere ſuum triticum tempore famis.

Sed quæres, quid iuris ſit cùm tyrannus ſolùm petit innocentem ſibi tradi, ac niſi tradatur ceſſaturus non ſit à
29 reipub. deuaſtatione. Reſpondetur, non videri dubium quin reſpub. permittere poſſit vt innocens à tyranno capiatur; nimirum non cooperando ad illius defenſionem, ſed habendo ſe ad eam negatiuè. Neque enim tenetur reſpub. cum tanto damno ſuo illum à morte eruere. Præterea videri ſatis probabile, quòd reſpub. poſſit abſolutè in eo caſu tradere innocentem tyranno ad euadendum adeo grande periculum: non intendendo tamen vt is interficiatur, etiamſi probabile ſit interficiendum eſſe: perinde ac tempore belli cogit vt ſtationem ſuam obeat, cum aperto mortis periculo & in extrema neceſſitate auferre poteſt ei ea manu panem neceſſarium ad ſaluandam vitam Principis. Ratio autem eſt quia talis traditio de ſe non eſt mala, ſed indifferens, atque ſi quæ malitia cernatur in ea, ſolùm eſt ea parte tyranni ob animum ipſius deprauatum, cui reſpub. non conſentit, prætendens tantummodo ſuam liberationem. Neque eſt perinde in tali caſu tradere tyranno innocentem, atque illum occidere; nam iſtud intrinſecè malum eſt: illud vero eſt indifferens, prout tenet ſe ex parte reipub. & inſuper ſit optimo fine, & legitima authoritate ſuperioris in inferiorem: neque Sotus poteſt id negare cum admittat ſimile, affirmando ſcilicet innocentem ipſum poſſe illo modo offerre ſe ac tradere tyranno pro ſalute reipub. cùm tamen ei liceat ſe occidere ad petitionem tyranni. 30

31 Quartum dubium, An ſi aliquis verè ſit innocens ſed ſecundùm allegata & probata nocens eſſe conuincatur, Iudex qui ſecundum priuatam ſcientiam certus eſt de illius innocentia, peccet condemnando ipſum ſecundum ea ipſa allegata, & probata. Ad quod cum D. Thoma 2.2. *qu.* 67. *art.* 2. negatiuè reſpondent Caiet. ibidem, & in verbo Homicidium Syluest. *verbo Iudex* 2. *quaſt.* 5. & Sot 5. *de iuſtitia, & iure qu.* 4. *art.* 2. Couar. in 1. *var. reſolut. cap.* 1. Petrus à Nauar. *lib.* 2. *de reſtitut. cap.* 3. *numero* 152. *& aliquot ſequentibus*, & alij quos hi ita citant, referentes quoque contrariæ ſententiæ propugnatores. Ratio verò eſt, quia cùm Iudex ſententiam ferat tanquam perſona publica, is actum publicum exercens poteſtate publica, debet eam ferre ſecundùm ſcientiam publicam, vt ſeruetur debita proportio notitiæ, cum poteſtatis vſu. Publica autem ſcientia eſt, quam iudex habet ex actis ſecundùm leges. Qua ratione cùm cognoſcat nocentem eſſe eum, quem aliàs priuata ſcientia innocentem eſſe nouit: licitè illum morti adiudicat: neque illi talis occiſio, etiamſi innocentis ſit, imputatur ad peccatum, tanquam ab ipſo non per ſe, ſed per accidens commiſſa. Neque etiam putandus eſt eo nomine peccare, quod contra propriam conſcientiam faciat: quia quamuis ſciat innocentem eſſe, non habet tamen hanc conſcientiam practicam, *Iſte non eſt occidendus, vel dubito an ſit occidendus*: quam ſi haberet, eaque manente ſententiam mortis ferret, mortaliter peccaret, ex Nauar. ad cap. Si quis autem, De pœnitent. diſtinct. 7. num. 128. Patetque per doctrinam communem de conſcientia, propoſitam à nobis in præced. lib. 13. tract. 3. Vnde ad exequendum tunc ſine peccato munus ſuum, talem conſcientiam deponere debet: vt ſecundùm antedicta, rationabiliter poteſt. Aduerta autem quòd ſi Iudex à principio poſſit accuſationem repellere, vel ita eã præuenire, vt ad vlteriora non procedatur, debeat tali cautela tone vti, ex Caiet. *in citato art.* 2. *verſus finem*: itemque curare vt ſi ad interrogationem teſtium veniendum ſit, diligenter eos interroget, ad falſitatem ſi poſſit deprehendendam, exemplo Danielis, prout monet D. Th. 2.2. *q.* 64. *art.* 6. *ad* 3.

Sed rogabis, An ſi Iudex ſit inferior, debeat in propoſito caſu innocentem ad ſuperiorem remittere iudicandũ. 34
Reſpondetur, quòd licèt Sotus in 5. de iuſt. & iure quæſt. 4. artic 2. neget id eſſe neceſſarium, contrarium tamen; *quod Sylu. in verbo Iudex* 2. *q.* 5. *inſinuauit*, videri potius tenendum; quoniam licèt tale diuerticulum non proſit ad liberandum innocentem, vt Sotus arguit; prodeſt tamen vt innocens vita potiatur, durante ſaltem eo interuallo. Quocirca, remiſſio ea, ſi abſque præiudicio legum poſſit fieri, omittenda non eſt.

An autem Iudex ſi poſſit innocentem liberare dimittendo officium ſuum, teneatur ad id, non conſtat Syluest. quidem loco cit. putat Iudicem ad id teneri, Sotus verò negat. Petrus autem à Nauar, loco cit. pro vtraque parte plures citans, rem latiùs perſequitur. Sed ſatis eſt notare, videri relinquendum prudentis arbitrio, an ea officij iactura talis ſit, quam Iudex ex vi ac lege charitatis teneatur ſubire pro eiuſmodi proximi bono. Aduerte autem obiter, quòd ſi Iudex aperiendo carcerem liberare poſſit innocentem, debeat illo remedio (ceſſante tamen ſcandalo) vti, ex Soto in eod. art. 2.

Rogabis ſecundò. An vt Iudex inferior, ſic Princeps nequeat ſecundùm priuatam conſcientiam liberare innocentem. Reſpondetur, liberare poſſe: quia cùm Princeps ſolutus ſit legibus, rectaque ratio conuincat liberandum eſſe innocentem, dubium non eſt quin id licitè faciat, prout docet Couar. in 1. var. reſol. cap 1. num. 7. ſub finem. Debet tamen Princeps ipſe, iuxta Caiet. (cuius ibidem Couarr. meminit) 2.2. *q.* 67 *art.* 2. vt ſcandalo occurrat, iuramento publicè affirmare, ſe certum eſſe de rei innocentia. 32

Rogabis tertiò, An etiam excuſandus ſit carnifex qui exequitur homicidij ſententiam quam priuata ſcientia nouit iniuſtam. Reſpondetur, excuſandum eſſe, vt poſt Caiet. *ad citatum D. Thomæ articulum ſecundum in fine*, tenet Couar. *in eod. cap.* 1. *num.* 10. Pro quo ex cap. Paſtoralis. §. Quia verò, De officio delegati, ſumi poteſt hæc ratio: quòd ad ſubditum nihil aliud pertineat quàm exequi quod ei iubetur. Quanquam negandum non eſt, quin executor quamdiu iuſtè ſeu ſalua obedientia poteſt, debeat efficere ne eiuſmodi ſententiæ executioni à ſe mandetur; & con- 33

tendere

tendere vt ab ea implenda liberetur: ſicut ex eodem textu quoque habetur.

Adde quòd ſi præfata ſententia errorem manifeſtam contineret, non debeat carnifex illam exequi: quia tunc non tenetur obedire, prout poſt Caiet. & quoſdam alios notat Couarr. in eod. num. 10. Probaturque ſatis per cap. Inter cæteras De ſententia, & re iudicata. Ex gloſa autem finali ibidem contingit error manifeſtus, ſi ex ipſamet ſententia appareat contra ius eam latam eſſe. Et ita concedendum eſt, quòd ſi tyrannus abſque vlla cauſæ cognitione, mando nudo præciperet occiſionem, non eſſe parendum: quia tunc non procedit tanquam Iudex; neque ratio vlla eſt cur oporteat ei parere, iuxta antedicta numero 22. de obſeruando iuris ordine.

34 Rogabis poſtremò, an excuſandi ſint milites qui de iuſtitia belli quod gerunt dubitantes, aduerſarios ex præſcripto ſuorum ſuperiorum occidunt. Reſpondetur, excuſandos quoque eſſe: quia inferior in dubijs tenetur ſuperiori obedire, & nominatim in bello gerendo, vt ex cap. Quid culpatur 23. quæſt. 1 ſatis conſtat: expreſſeruntque Caiet. *in verbo Homicidium* Nauar. ad cap. Si quis autem *De pœnitentia diſtinct. 7. num. 8.* Sotus in 5. de iuſt. & iure *quæſt. 3. art. 3. ante ſolutionem primi argumenti*, & à Victor. *in relect. de iure belli num. 31.* Id autem intelligendum eſt, dummodo milites ipſi dubium practicum deponant per eam rationem, quòd vbi non eſt manifeſta iniuſtitia, obediendum ſit ſuperiori præcipienti, iuxta cap. Inquiſitioni, de ſentent. excommunic. §. 2. Et quia, *vt ibidem à Victoria argumentatur*, Princeps non poteſt ſemper, nec debet rationem reddere belli à ſe ſuſcepti: ſique ſubditi non niſi intellecta iuſtitia belli militare poſſent, reſp. frequenter pateret iniuriæ hoſtium. Rectè quoque idem à Victoria *in præced. num. 22.* docet, quòd ſi ſubdito conſtet de iniuſtitia belli, non liceat ei militare, etiam ad imperium Principis: id quod habetur etiam ex memorato cap. Quid culpatur. Item quòd ſi ſubditi conſcientiam habeant de iniuſtitia belli, non liceat eis bellum ſequi quã diu illam retinent, ſiue erronea ſit, ſiue non ſit: quia quod ſit contra conſcientiam etiam erroneam peccatum eſſe oſtenſum eſt in præced. lib. 13. cap. 8.

Quintum dubium, An propter neceſſitatem qua quis premitur, liceat ei ad mortem euadendam protrudere alterum in flumen, vel ex alto agere præcipitem, vel conculcare in via quando fugit hoſtes a quibus quæritur ad necẽ, & alter ille præter expectationẽ in loco anguſto occurrit.

Sextum eſt, An cùm plures ſunt in naui, liceat aliquos ex iis proijcere in mare orta tempeſtate, vt cæteri ſaluentur. Septimum, An licitum ſit in naufragio eripere alteri tabulam, aut in tempore famis eripere panem ſi ambo ſint in extrema neceſſitate. Octauum, An liceat alieni interficere innocentem ne ipſemet a tyranno occidatur. Nonum, An liceat excutere fœtum mulieris grauidæ, vt ea liberetur à morte, cuius aperto periculo exponitur.

Ad quæ paucis reſpondetur: ad quintum quidem, *cum*
35 *Petro a Nauarr. lib. 2. de reſtit. cap. 3. num. 135.* id non licere ſi certitudo ſit moralis, mortem innocentis inde ſecuturam, quam inferre nunquam licitum eſſe, antea habitum eſt. Sin autem aliqua probabilis ſpes eſſet non ſecuturam mortem, tunc fugientem (licet in eo ſpes ipſum fefellerit) non cenſeri homicidij reum. Cuius reſponſionis ratio eſt, *quam idem author habet in ſequen num. 136* quòd ille innocens, ſicut & iſte fugiens, habeat ius ad eum locum, iuſtamque habeat illius poſſeſſionem. Vnde ſicut illicitum eſſet panem vel tabulam, quam alter eſt aſſecutus, quaque extremè indiget ad propriam ſalutem, ei auferre: ita & in propoſito caſu, cum quis a loco quem iuſtè poſſidet, & in quo inculpabiliter manet nequit recedere ſine vitæ ſuæ diſcrimine, adeout extremè egeat illo. Dixi *inculpabiliter manet*, quia non videretur habenda ratio illius qui crederetur ibi hærere per ſuam aut aduerſarij malitiam: niſi quòd cauenda ſit directa intentio occidendi. Cum verò dubium fuerit, mortem innocentis euenturam, iden non erit homicidium; quòd non teneatur quis certo mortis periculo ſe committere, vt in dubio conſeruet vitam alterius, etiam innocentis: quamquam tenetur eam circanſpectionem adhibere, quam pro tempore, & loco poteſt, ne tali noceat.

Ad ſextam verò: ſi omnes ſint contenti, poſſe tunc ſortibus ritè miſſis definiri quinam proijciendi ſint, & eos ſuper quos ſors ceciderit proijci ſicut factum eſt Ionæ 1. aut certè cùm omnes ad nauim par ius habeant, fortitudine rem tranſigi, nam cùm duo æquale ius habent ad eamdem rem, vterque poteſt vti iure ſuo, neuterque tenetur cedere alteri, ſed poteſt res tranſigi fortitudine, quemadmodum in bello vtrinque iuſto, milites poſſunt aduerſarios vtrinque interficere, etiamſi fortè innocentes ſint.

Ad ſeptimum, tale quid non licere: quia non eſt par ius vtriuſque, ſicut in præcedenti caſu. Nam ille qui rem poſſidet, potiorem titulum habet iuxta regul. 65. iuris in 6. In pari delicto vel cauſa, potior eſt conditio poſſidentis.

Ad octauam reſpondetur, id nequaquam licere. Ratio eſt: quia ille qui per coactionem hominis mali nocet alteri, efficitur miniſter iniquitatis ipſius: quod nullo modo licet.

Ad nonum reſpondetur: id directè licere, quando fœtus mortuus eſt in vtero: quia nihil datur quod obſtet. Quando verò capax eſt vitæ, ſed nondum viuit: non licere quidem directè: quia talis excuſſio eſt de ſe illicita, perinde ac pollutionis procuratio, vtpote quæ (fruſtrando nimirum ſemen fine ad quam natura ipſum deſtinat) perinde contraria eſt naturæ generationis humanæ, nec eſt de ſe medium inſtitutum ad recuperandam ſanitatem. Indirectè autem poſſe licere: nempe ſi matri periculosè laboranti non ſuperſit aliud accommodatum remedium, quàm tale pharmacum, quod etſi directè tendat in ipſius curationem, habet tamen coniunctum abortionis periculum: propter hoc enim mater (dummodo abortionem nõ intendat directè) non impeditur poſt ſuſceptum ſemen virile, vt nec ante, vti remedio neceſſario ad conſeruationem vitæ ſuæ, quam nõ tenetur, poſthabere alienæ, maximè exiſtenti ſolummodo in potentia. 36

Quando autem fœtus viuit infuſa in eum anima rationali, nullo modo licitum eſſe præbere matri medicamentum etiam directè curatiuum, cum valde probabili periculo prolis, quam probabile eſt viuam alioqui edendam. Iſtud atque præcedens docent Syluest. in verbo Medicus, quæſt. 4. Armil. in verbo Abortus, *num.* 2. Nauarr. in Enchir. ca. 25. num. 62. & aliquot, refert Petrus a Nauar. in lib. 2. de reſtit. cap. 3. num. 137. Probatur verò quia ob neceſſitatem ſpiritalem proximi tenemur vitam noſtram corporalem, quando illa id requirit, exponere, iuxta illud 1. Ioan. 3. Nos debemus pro fratribus animas ponere.) Sed in eo caſu ſi infans interficiatur, æterna ſalute priuabitur ob defectum baptiſmi. Quare tenetur mater vitam ſuam corporalem periculo exponere potius, quam occaſionem dare mortis ſui infantis: per quam æterna ſalute irremediabiliter priuabitur. Dictum eſt autem, *cum valde probabili periculo prolis*; quia, vt Petrus a Nauar. expreſſit *in ſequen. num.* 144. ſi probabiliter cõſtaret quod matre expoſita in extremo mortis periculo infans viuere nequeat, ſed moriturus ſit cum matre: hinc ſanguis minui, aliaque medicamenta porrigi poſſũt ex quibus ſperatur alterum è duobus ſaluandum eſſe. Atqui iuxta Nauarr. *in eod. num.* 62. non peccabit medicus, ſi credens probabiliter fœtum non eſſe animatum anima rationali, matri periclitanti de vita, pharmacum iuxta antedicta præbeat, quo eam a tanto periculo liberet. Non enim eſt locus reprehenſioni in eo qui ratione probabili innixus agit De his videri poteſt Thomas Sanchez in lib. 9 de matrimonio diſput. 20. per totam, & Leſſius lib. 1. de iuſtitia, & iure, cap. 9. dub. 10.

CAPVT IV.

In quo explicatur, an aliquando liceat occidere ſeipſum.

SVMMARIVM.

37 *Seipſum dedita opera occidere non licet, cum homo non ſit vitæ ſuæ dominus.*

38 *Solutio obiectionis de Sampſone, & nonnullis alijs; qui non reprehenduntur ex eo, quòd ſibi mortem intulerunt.*

39 *Nec fœlicitatis conſequendæ gratia, nec in cauſa religionis, aut ad virginitatis conſeruationem licet mortem ſibi conſciſcere.*

40 *Tenetur homo vitam propriam conſeruare.*

41 *Inter actus eidem conſeruationi contrarios, quidam nunquam & quidam aliquando licite eſſe poſſunt.*

42 *Quando liceat, aut non liceat permittere ſe ab aggreſſore occidi*

43 *Permittendum eſſe potius ſe occidi, quam fornicationem aut*

aliquid aliud in vita ſed malum committere.
44 *Quando damnandus ad mortem poſſit non fugere oblata fugiendi commoditate.*
45 *Homicida occultus non tenetur ſe detegere ad liberandum eū qui tanquam reus loco ipſius afficiendus eſt extremo ſupplicio.*
46 *Secus eſt ſi ſuo teſtimonio falſo ipſum expoſuit tali periculo.*
47 *Varij caſus in quibus licet vitam ſuam periculo exponere.*
48 *Quando mortaliter peccetur breuiando vitam per abſtinentiam a cibis.*
49 *Quando a tali peccato poſſit eſſe excuſatio.*
50 *Explicatio dubij de eo qui fecit votum abſtinendi à carnibus an poſſit illas veſci, cùm id illi neceſſarium eſt ad vitæ conſeruationem.*
51 *Cùm neceſſarium eſt ad vitæ conſeruationem, veſci licet cibis vetitis: niſi quod ſpecialis ratio ſit de carnibus humanis.*
52 *De obligatione obediendi medico præcipienti ſumptionem certi pharmaci pro vitæ conſeruatione.*
53 *Non licet mutilare ſeipſum, exceptis duobus caſibus.*
54 *Obligatio ad conſeruationem ſui, ceſſat in quatuor caſibus.*

37 LIcet excuſetur a peccato qui præter omnem ſuam intentionem interficit ſe (vt accidit mulieri de qua mentio eſt in cap. Ex parte 2. De ſepulturis) ſemper tamen illicitum eſt ſeipſum occidere, vt poſt D. Thomam 2.2. *q.64.art.5.* habent Syluest. Homicidium 2. *num.4.* Nauarr. in Enchir. *cap.15.num.15.* Couar. in 1. variar. reſolut. *cap.2.num.9.* Sotus, lib.5. de iuſt. & iure *quæſt.1.art.5.* Petrus à Nauar. lib.2. de reſtitut. *cap.1.num.14.& aliquot ſequentibus*, ac Ludouicus Molina de iuſtitia, & iure, tomo quarto, tract.3. diſput.9. Eſtque ſententia D. Auguſtini in 1. De ciuit. Dei cap.16. ad 26. conſtatque ex cap. Si non licet, & tribus ſequen. 23. quæſt. quinta: in quorum vltimo, *ſumpto ex Concil. Bracharenſi*, prohibetur ne vlla pro eis in oblatione fiat commemoratio: neque cū pſalmis ad ſepulturam corpora eorum deducantur. Confirmatur etiam aperta ratione, quia id eſt contra charitatem, quam homo ſibi debet: & ſuo etiam modo contra iuſtitiam, cùm dominium exerceat in vitam, cuius ipſe dominus non eſt, ex lege, Liber homo ff. Ad legem Aquiliam: quod Sotus tractat in 4. De iuſt. & iure, *qu.2.art.3.* & poſt ipſum Ludouicus Molina in præced. diſput. prima. Vnde eſt, quòd ſi quis alterum de ipſius etiam conſenſu interfecerit, non ſit a culpa liber: quia ſcilicet alter ille talem poteſtatem ei facere nequiuit: vt pote vitæ propriæ dominium nō habens: ſicque Dauid 2. Reg. cap.1. iuſtè puniuit morte Amalecitem, qui Saulem ad ipſius petitionem interfecit.

38 Si obijcias factum Sampſonis Iudic.16. qui alios occidēdo, ſeipſum etiam necauit. Reſpondetur id feciſſe Dei reuelatione prout habetur ex cap. Si non licet, 23. quæſt.5. & ex D. Auguſt. *in lib.1. De ciuitate cap.21.* refert D. Thomas *in cit. art.5. ad 4.* Dici poteſt etiam Sampſonem ipſum, abſque alia diſpenſatione, vt ad commune bonum interimeret hoſtes, tanquam fortiſſimum militem voluiſſe periculo ſe obijcere; prout habet Sotus lib.5. De iuſtitia & iure *qu.3.art.8. ad 3.* & ante eum Franc. à Victoria, *in relect. de homicid. num.37.* Actus enim fortitudinis eſt, vitam exponere pro repub. Quo etiam nomine fortiſſimus Eleazarus à culpa excuſatur, dum cum tanto vitæ periculo elephantum interemit, vt Machabæorum narrat hiſtoria lib. 1. cap.6. Similiter à peccato excuſatur qui ingreſſus in hoſtium nauem, aut domum illam ſubmergit, aut hanc incendit vt hoſtes ipſos iuſtè puniat quantumuis periturus ſit cum eis. Excuſari quoque poteſt ille qui poſt latam in ſe à Iudice ſententiam mortis, vt oſtendat ſe libenter pati propter iuſtitiam, ſua ſponte ſcalas aſcendit, aut manus porrigit ligandas, aut ceruicem ſubmittit carnifici, aut immiſſum in os a carnifice venenatum poculum haurit; quoniam ille qui cooperando Iudicis ſententiæ ac mandato tale quid facit, non tam agit quàm patitur libenter: prout notat Sotus 5. De iuſtitia, & iure *qu.6. in fine.* Id quod procedit iuxta Couar. in 1. *var. reſolut. cap.2. num.10. verſ.5.* ſiue quis iuſtè, ſiue iniuſtè ſit condemnatus.

Poteſt etiam metus maiorum tormentorum in hac re excuſare: quia cùm quis cogitur, actio non eſt tam ipſius, quā cogentis. Sicque poſſunt excuſari Catholici, qui noſtris tēporibus ſunt ab hæreticis coacti bibere venenum, vel ex altis locis ſe præcipitare, grauiora alioqui paſſuri tormenta. Excuſari quoque poteſt is qui graſſante incendio ſi non ſuppetat alia ratio euadendæ mortis tam horrendæ, deijciet ſe è ſublimi cum certo vitæ periculo. Ad quod facit quod non ſit homini prohibitum ne vnquam exponat vitam periculis, ſed ne ſine iuſta cauſa exponet, nec tanquam habens exoſam, auferat ſibi eam.

Ex hac autem propoſitæ difficultatis explicatione dedu- 39
citur primò, mortaliter peccare eum, qui ſibi mortem conſciſcit, quantumuis id faciat fœlicitatis conſequendæ gratia, aut vt huius vitæ miſerias euadat, prout notauit D. Thomas 2.2. quæſt. 64. art. quinto, ad 3. Deducitur ſecundo, nulli vnquam licere ſecluſa diuina iuſſione, etiam cauſa religionis, & martyrij vltro ſeipſum iugulare, aut veneno occidere, Iſtud Couar. notat in memorato cap. ſecundo, numero nono ver. ſecundo, & poſt ipſum Petrus à Nauar. lib.2. De reſtit. cap.3. num.107. Immo neque fœminæ licet ſeipſam occidere ne ab alio conſtuprētur, vt eſt ibidem D. Thomæ recepta ſententia; quia in muliere per vim oppreſſa, crimen non eſt, ſi conſenſus abſit, tunc enim potius dicitur pati quàm agere. De qua re Nauarr. in Enchir. cap. decimoſexto numero primo, proque ea multi canones habentur 32. qu. quinta. Notat autem D. Anton. 2. *par. tit.5. cap.6 ſub finem*: quod etiamſi virgo in eo caſu ſignaculum amitteret virginitatis non perderet tamen virginitatem, deberetque ei, *inquit ille*, aureola virginitatis: quod etiam docet Sotus *in 4. diſtinct. 49. q.5. art.3. concl.2.*

Quod ſi obijcias, minus malum eſſe propriam occiſionem, quam a Dei charitate excidere, ideoque ad iſtud vitandum, illam licitè elegi poſſe, Reſpondetur negando; fœminam per hoc quod vi opprimitur excidere a Dei charitate. Si vrgeas ſaltem conſtitui in periculo conſenſus in peccatum. Reſpondetur euentum periculi eſſe incertum; præſertim cùm Deus, quò maior fuerit occaſio periculi, eo magis ſuppeditabit auxilium, nec fœminam ipſam patietur ſupra vires tentari, iuxta illud quod D. Paulus pollicetur in priori ad Corinth. cap.10. verſ.13. Quod ſi adhuc obijcias plераſque fœminas quas colit Eccleſia, ne virginitatem amitterent ſibi ipſis mortem conſciuiſſe, vt Diuus Auguſt. teſtatus lib.1. De ciuit. cap.26. Reſpondetur eas ex diuina reuelatione id feciſſe, vt ex eodem D. Auguſt. tenet D. Thom. 2.2. *qu.124. ar.1. ad 2.* aut inuincibili ignorantia potuiſſe excuſari. Nam etſi Caiet. ad eum locum D. Thomæ, & Franciſcus à Victoria *in relect. de homicidio, num.* 37. negent poſſe circa hoc præceptum dari iuſtam ignorantiam: tamen quo ad hunc caſum, ſecus ſenſit Sotus *lib.5. De iuſt. & iure, quæſt.1. art.8. in fine*, & poſt ipſum Ludouicus Molina de iuſtitia, & iure, *in cit. tract.3. diſput.9. ſub finem*: quia cum quid eſt de iure naturali occultum, neque facilè peruiam habet rationem; in ipſum cadere poteſt ignorantia inuincibilis. Id quod in
propoſito caſu vniuerſe non ægrè concedet, qui conſide- 41
rauerit fœminas eſſe caſtitatis ſeruandæ ſtudioſiſſimas intuitu Dei & virtutis: neque in ſubtilitatibus iuris verſatas. Sicque intelligi poteſt quod ex cap. Non eſt noſtrum, 23. q. 5. obijcitur, licitam eſſe fœminis occiſionem ſui, ad conſeruationem caſtitatis.

Aduerte autem obiter, non eſſe facilè credendum inſpirationibus cooperandi efficaciter ſuæ morti, cùm ex Apoſtolo *in 2. ad Corinth. cap.11.* Satanas transfiguret ſe in Angelum lucis: adeout meritò quiſque ſibi ab ipſius fraude timere debeat ac cauere. Quæquidem fraus eo maximè indicio detegetur, ſi talis ſuggeſtio non tendat ad Eccleſiæ ædificationem vrgente neceſſitate, ſed tantùm ad propriā complacentiam, & æſtimationem.

Difficultas antedictis annexa, De vita propria conſeruatione.

SEd difficultas hoc loco occurrit, An, vt nemini licet ſeip- 40
ſum occidere, ita nec liceat vitam propriam conſeruare. Tenendum eſt autem cum Franciſco a Victoria *in relect. De temperantia, num.1.* non licere. Quod patet ex cap. Non mediocriter, De conſecr. diſtinct.5. & ex eo, quod 2.2. quæ. 147. art.1. ad 2. D. Thomas habet ex D. Hieronymo: nihil intereſſe, paruo an longo tempore te interimas. Ac demum ex eo, quòd non conſeruare vitam ſuam, repugnet charitati, qua quiſque tenetur diligere ſeipſum; ſicut negare proximo neceſſaria ad vitam conſeruandam, contrarium eſt charitati quæ ei debetur.

Attamen multæ in hac re particulares difficultates poſſunt eſſe. Ad quarum reſolutionem aduertendum eſt, inter actus mortiferos, eſſe quoſdam qui poſitiuè, & immediatè, ex propriaque natura, tendunt ad mortem: vt potus veneni, iugulatio, ſtrangulatio, proiectio in rogum, præcipitatio

ex alto loco; & alijs quibus homo ſemetipſum interficit; quoſdam verò eſſe qui negatiuè, & mediatè, atque ex accidenti ad mortem adferendam apti ſunt: vt non fugere a loco vbi viget peſtis, oblatam tabulam in naufragio relinquere alteri, non ſumere cibum aliquem, vel potionem, & ſimilia quibus homo cenſentur non conſeruare vitam ſuam.

41 Priores igitur nunquam licent: poſteriores verò ex aliqua cauſa ſæpe liciti ſunt, vt rectè notauit Petr. à Nauarr. *lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 72.* poſt Couar. in lib. 1. variarum reſolut. *cap. 2. num. 8. ſub finem.* Cuiuſmodi cauſa eſt, tum Dei honor per teſtificationem diuinæ veritatis, aut euitationẽ alicuius peccati, aut executionem alicuius virtutis, quando ea eſt in præcepto, aut in conſilio: tum ſalus Reipub. tum etiam proximis ſalus ſpiritualis: quam vtramque, eſſe, vitæ temporali præferendam, tamquam maius bonum minori, rectam ratio præſcribit. Neque enim in tali caſu imputatur homini ſua mors, vt nec nautæ imputatur ſubmerſio nauis ob abſentiam ipſius; quando ea fuit propter maius bonum, vt propter vitam propriam tuendam, vel propter ſpiritualem animæ ſuæ ſalutem.

Iſtud ipſum autem (actus inquam, poſterioris modo licitos eſſe ex cauſa maximè omnium dicendum eſt de nonnullis, per quos vita impeditur prolongari: vt exempli gratia, quòd aliquis iuſta de cauſa non conferat ſe ad locum vbi ſit ſalubrior & clementior aura, prout notat à Victoria *in relect. De homicidio, num. 33,* aut quòd non vtatur ſalubribus medicinis, prout habet Medina in Cod. De ieiunio, *qu. vlt. circa ad primam rationem.* Aduertendum enim eſt, præceptum de ſe conſeruando, non obligare in caſu quo id omittitur propter maius & melius bonum, cùm tunc, ſaltem cõſilium ſit, anteponendi bonum maius, & melius minori: neque ad aliud obligat, quàm ad vitam conſeruandam per media da ſe ad id ordinata. Non enim tenetur quis in vniuerſem vti omnibus medijs quibus poſſet vitam conſeruare, prout notat quoque a Victoria *in ſequen. num. 35.* Et patet, quia obligatio eſſet ad moraliter impoſſibile.

Concluſiones deductæ ex propoſitæ difficultatis explicatione.

42 Ex qua doctrina infertur primò, quamuis non ſit obligatio, licitum eſſe tamen alicui non occidere aggreſſorem, id eſt, cùm quis aliter euadere nequit, permittere potius ſe occidi, quam occidere inuaſorem, vt ei relinquat tẽpus ad agendum pœnitentiam. Talis enim actus non defendendi ſe eſt de eorum numero, qui ex accidenti, & negatiuè tendunt ad mortem: ideoque ſecundum paulo antedicta, licitus eſſe poteſt ex iuſta cauſa: qualis in hoc caſu cenſetur eſſe bonum eminentis charitatis, qua vita propria pro aliena ſalute ſpiritali ponitur exemplo Chriſti. Ita docent præter Caiet. 2. 2. *qu. 64. art. 7.* plures alij, quos refert, ſequiturque Petrus à Nauar. *in cit. cap. 3. nu. 62.*

Ad quod illuſtrandum induci poteſt illud ex cap. Non eſt noſtrum, 23. quæſt. 5. Non eſt noſtrum mortem arripere, ſed illatam ab alijs libenter accipere. Et illud ex ſequen. quæſt. 8. cap. Communior. Vultis in vincula rapere, vultis in mortem: voluntas eſt mihi, &c. Quòd ſi poſſit quis euadere fugiendo, debet potius fugere quàm permittere ſe occidi. Atque ſi aliqua fortè de cauſa contingat non eſſe bonum ſupererogationis, conſiliumvè non defendere ſeipſũ, oportebit omnino, *etiam cum aggreſſoris occiſione, ſi aliter fieri non poteſt,* vitam propriam defendere. Nam vt non eſt licitum ſpiritalem vitam propriam amittere pro ſpiritali vita proximi: ita nec licitum eſt, pro temporali ſalute hominis priuati, tradere ſe morti voluntariæ: quia vt illud, ſic & iſtud, eſt cõtra charitatis ordinem, ſecundùm quem teneor meæ ſaluti prius prouidere, quam alienæ, niſi interueniat ſpecialis ratio ob quam aliter agendum ſit. *De quo re Petrus à Nauarr. in eodem cap. 3. numero 38. & aliquot ſequentibus.*

43 Infertur ſecundò, hominem mori debere potius, quàm committere fornicationem, etiam poſito, quòd non poſſit aliter vitam ſuam conſeruare. Fornicatio enim eſt intrinſecè mala, quæ nulla circumſtantia cohoneſtari poteſt. Vbi aduerte quod Petrus à Nauar. notat *in eod. cap. 3. num. 104. & 105,* ob nullum mortis metum, licere viro cùm aliena coire quia cùm actiuè concurrat, id nequit, quin conſentiat. Alia que ratio eſt de fœmina: quæ ſine ſuo conſenſu corrumpi poteſt, vt iam antè attigimus, & ideo ad euitandam mortem quæ ei alioqui certò inferenda eſt, pati poteſt ſe corrumpi, dummodo abſit tum conſenſus in turpitudinem, tum etiam eiuſdem periculum apertum. Veruntamen, quia ob vehementem naturæ inclinationem in eum actum, rarò abeſt tale periculum, licitum eſt fœminæ ſe occidi permittere potiùs, quàm tale quid perpeti. Quod autem de fornicatione dictum eſt, eadem ratione dicendum eſt de quauis actione ſimiliter mala intrinſecè: adeòque de quauis præcepti tranſgreſſione in contemptum legitimè præcipientis. Ad quod faciunt tradita in præcedenti lib. 11. cap. vlt.

Infertur tertiò, ex propoſita doctrina, licitum eſſe ex iuſta cauſa martyrium expectare nec fugere, quemadmodũ notant Couar. in lib. 1. variarum reſolut. *cap. 2. num. 9.* Nauar. in Enchir. *cap. 11. num. 40.* Sylu. verbo Martyrium. Quando verò iuſta cauſa interuenire cenſeatur, Petrus a Nauar. *in memorato cap. 3. num. 121.* vno verbo expreſſit: inquiens, tunc hominem teneri pro Chriſto vitam offerre, cum ſi nõ faceret, vituperio eſſet apud infideles miniſterium noſtrũ. Eadem ratione dicendum eſt, quod qui iuſtè detinetur in carcere probabiliter afficiendus extremo ſupplicio, poſſit non fugere oblata etiam oportunitate. Tunc enim iuſta datur cauſa per quam actus non fugiendi iuſtificetur; nimirum ſatisfactio delicti eiuſque punitio in aliorum exemplum. Ita obſeruat poſt Caiet. 2. 2. *qu. 69. art. 4.* Couar. in cit. cap. 2. *num. 10. verſ. 6.* & poſt Ioannem Maiorem Petrus à Nauar. *in eod. cap. 3. num. 77.* Contrarium verò quòd aliqui tenẽt vt Franciſcus à Victoria *in relect. De homicidio, num. 29.* admiſerim, cum quis tale quid fecerit bono fine quidem, non tamen ſufficientis prout facilè contingere poteſt, id faciens ex ira, vel alia paſſione. 44

De detento autem in carcere, qui cùm innocens ſit iniuſtè damnandus eſt ad mortem, ſimpliciter iudicandum eſt, non poſſe data opportunitate de carcere non fugere, quoniam in tali caſu non datur ſufficiens cauſa iuſtificans: adeout is per præceptum de ſe conſeruando, fugere teneatur ex Couar. *in ſequen. verſ. 7.* Qui poſtea num. 12. docet innocentem ſi aliter condemnationem iniquam euadere nõ valeat, poſſe cum carceris effractione euadere: neque inde ſecuta damna, illi imputanda eſſe: cùm vtens iure ſuo nemini ſit iniuria. Quod tamen intellige regulariter loquendo, quoniam poſſet aliquando ex fuga ſequi tanta Reipub. perturbatio, vt vinctus teneatur nõ fugere, cùm bonum publicum anteponendum ſit priuato.

Infertur quartò, ex eadem doctrina: quòd non teneatur quis detegendo homicidium quod perpetrauit, mortis periculo obijcere ſe ad liberandum innocentem qui tanquã eiuſdem homicidij verè reus, morte afficiendus eſt ſecundùm allegata, & probata. Id quod Sotus expreſſit *lib. 4. De iuſt. & iure q. 6. art. 3. ad 4. argumentum.* Et probatur, quia is nihil committit in innocentem, cuius mors ex actione ipſius ſequitur quidem: non tamen per ſe, quaſi in illud ex ſe dirigatur natura ſua, aut ex agentis intentione, ſed tantum per accidens: nempe quod acciderit immiſceri ei accuſationem teſtificationemque aliorum quæ ad talem mortem per ſe dirigantur. Neque obſtat, quòd tale quid prauidere potuerit: quia inde tantùm ſequitur peccaſſe contra charitatem, omittendo cautionem requiſitam ad impediendum proximi damnum: non autem contra iuſtitiam, contra quam eſt homicidium; quia quando ex aliqua actione damnum ſequitur tertio, non ex natura actionis, ſed vel ex malitia vel ignorantia aliorum, quæ ei ſe immiſcet, actio eiuſmodi non iudicatur iniurioſa eſſe reſpectu agentis, ſed alterius malitioſi, aut ignorantis, qui occaſione illius damnum dat. Verumtamen licitè atque laudabiliter talis faceret, ſi ſuum delictum fateretur, quia actus is, quo fateretur, ſeque Iudici offerret, pertinet ad poſterius genus actuum, qui num. 40. & 41. propoſiti ſunt. Deinde poteſt id cohoneſtari per circumſtantiam, quòd ea ratione ille qui reus eſt, non autem innocens, pœnas peccati admiſſi pendat. 45

Porro quod à Victoriam in relect. De homicidio *num. 29.* innuit eſſe actum de ſe malum, ſi latro offerat ſe Iudici, certum non eſt, nam enim cohoneſtari poſſe ex iuſta cauſa Nauar. ſatis indicare videtur, cum in Enchir. *cap. 25. num. 21. verſ.* Addicit: homicidam non teneri ſeipſum carceribus aut morti ſibi inferendæ tradere, etiamſi hoc facere, ſaluti animæ valde conduceret. Hoc enim addens ſignificat cohoneſtari poſſe: quia ſi non poſſet nec ſaluti animæ vllo modo conducere valeret. Ad quod etiam facit quod D. Thomas 2. 2. *quæſt. 64. ſuper. 5. ad.* ait publicam poteſtatem habenti non licere ibidem quo peccatum quodcumque ſe occidere, licere tamen

ſe

ſe committere iudicio aliorum.

46 De cætero negandum non eſt quin is qui ſuo teſtimonio alium morti falſo addixit, poſſit eum vitæ propriæ periculo ſeipſum retractare: immo & ad id teneatur, iuxta Sotum loco paulo antè citato atque alios quos refert & ſequitur Petrus à Nauar. *in ſæpe memorato cap. 3. nu. 25.* perinde ac is qui rem alterius furatus eſt tenetur omnino, etiam cum proprio damno rei familiaris, domino neceſſitatem alias patiẽti, illam reſtituere. Licèt enim mihi plus tenear quàm proximo, quando omnia ſunt paria: tamen quando ego ſum efficax cauſa damni, conditio damnificati, *utpote innocentis*, potior eſt, quam mea, qui ſum nocens. Qua in re idem iudiciũ eſt de eo qui cauſa fuerit talis falſi teſtimonij vt idem à Nauarra *in ſeq. num. 253.* habet: quia parui refert an per tuum teſtimonium ferendum occidas proximum: cùm re ipſa eueniat quòd tua cauſa illi ſit letaliter moriendum. Attamen ſi retractatio nihil eſſet profutura, non teneretur quis ad illam cum vitæ periculo. Sicut nec ſi quis per ignorantiam quandam, aut oblivionem inculpabilem falſum teſtimoniũ dixiſſet, *vt idem ibid. num. 254. addit ex Caiet.* quia materialiter tantùm dixit falſum (ſicut is qui librum accipit neſciens eſſe alienum, materialiter tantùm committit furtum) ideoq; non obligatur ex iuſtitia incommodum ſubire ratione delicti. Hocque quod de falſo teſte dicitur, pari ratione dicendum eſt de Iudice qui innocentem damnauit.

47 Infertur quintò, ex propoſita doctrina, quòd etſi communiter peccatum ſit, ſe mortis periculo exponere (exemplo ſunt illi quorum meminit Nauar. *in eod. cap. 15. num. 8.* qui ne timidi habeantur per nimiam audaciam ſe exponunt: itemque funambuli et duellantes) in multis tamen caſibus id licere propter circunſtantiam aliquam cohoneſtantem actum eum. Hac enim ratione ob publicam neceſſitatem milites exponentes ſe periculo belli, excuſantur: prout notant à Victoria *in relect. De temperantia num. nono, & in relect. De homicidio num. 30.* Medina in quæſt. vlt. De ieiunio *ad ſecundam rationem*, Couar. in 1. var. reſolut. *cap. 2. nu. 10. ver. 9.* & Sotus lib. 5. De iuſt. & iure *quæſt. 1. art. 6. concl. 1.* Ratioque eſt, quia bono publico poſtponenda eſt vita priuati: ſicut incolumitati totius, natura magiſtra, poſtponitur incolumitas partis. Item ob vtilitatem publicã, *vt notat à Victoria in cit. num. 32.* excuſatur nauigatio in mari etiamſi via contingat non dari in ea magnum aliquod vitæ periculum. Excuſantur etiam ij qui vitam corporalem pro corporali proximi vita prudenter exponunt periculo: prout docent à Victoria *in relect. De homicid. num. 25.* Sotus *in cit. art. 6. concl. 3.* Pro quo facit illud 1. Ioannis 3. [In hoc cognouimus charitatem Dei quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.] Id quod non ad ſolum proximorum ſpirituale bonum ſpectare, ſed etiam ad corporale ſatis indicant, quæ ibidem proximè ſequuntur. [Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, &c.] Facit etiam quod habet D. Paulus ad Ephes. cap. 5. [Viri debent diligere vxores ſuas ſicut corpora ſua.]

An autem excuſetur vxor ſi cum magno ſuo periculo aſſideat marito peſte laboranti, quando hoc officium nullo modo profuturum eſt, neque facit alio prætextu, quàm vt pereunti marito adſit, & conſolationem impendat. A Victoria quidem in relect. De homicidio videtur hæſitare dicens in *num. 35.* non audere eam condemnare: ſed in relect. De temperantia *num. 9. ver. 3.* eam planè excuſat. Excuſandam ſimiliter eſſe coniugem reddentem coniugale debitum coniugi leproſo petenti, ſi adſit periculum fornicationis, patet: quia is actus non eſt de ſe ad mortem ordinatus, quantumuis ſit periculoſus: tuncq; circunſtantia adeſt quæ illum cohoneſtat. Maius verò dubium eſt, an coniux ad id teneatur, quod tractandum eſt cum de matrimonio.

Addendum eſt iuxta Nauarrum in Enchir. cap. 15. excuſari eum qui agit illa, in quibus ordinariè periculum eſt mortis: ſed ea circumſpectione, & moderatione vtitur, vt probabiliter euadere poſſit, nec videatur periculum adeſſe. Sic enim excuſat in num. 8. funambulos, qui ijs viribus, & agilitate corporis pollent, & ſunt ita circunſpecti in ſuis iocis exercendis, vt periculum veroſimiliter abeſſe iudicetur. Item haurientes venenum ſumpto ſtatim efficaci antidoto, & in ſequen. num. 9. exercentes tornamente, habentia adiunctum mortis periculum, cùm aduerſus hoc adhibent ſufficiens remedium. Item num. 13. matrem, ſeu nutricem quæ noctu in lecto prope ſe infantulum collocat adhibita tanta diligentia aduerſus periculum ſuffocandi ipſum, vt probabiliter credatur nullum adeſſe. Ac demum in num. 18. eos qui tauros agitant cum ea moderatione & circumſpectione vt nullum ſit in eo periculum mortis, aut mutilationis. Verumtamen quia talia periculoſa ſunt natura ſua, neque per moderationem periculum omnino tollitur, ita vt nonnunquam inde mors, aut mutilatio contingat, non videntur conſulenda, niſi bonum commune exigat: vt cõtingere poteſt quoad torneamenta: quoad taurorum autem agitationem vix: & quoad ambulationem ſuper funem, nunquam.

Infertur ſextò qualiter iudicandum ſit de abſtinentijs aſſijſque id genus, quibus vita breuietur, An liceant necne? Nam loquendo abſolutè tenenda eſt pars negatiua: vt tenẽt Franc. à Vict. *in relect. De temper. quæſt. vlt.* & Couar. 2. 2. *quæſt. 147. art. 1.* & Medina Cod. De ieiunio, *quæſt. vltima*: extendẽdaque eſt non ſolùm ad caſum in quo quis ea intentione, *ſiue vt citò moriatur*, id facit: ſed etiam ad eum in quo non intendit eius aliquid eiuſmodi: aduertit tamen vitam ſuam notabiliter inde breuiari. Id quod Nauar. in Enchir. *cap. 15. num. 12.* annotans, vult in tali caſu mortale committi, niſi bona fides excuſet: vt cenſetur cùm etiamſi quis tale quid aduertat, nihilominus exiſtimat ſe benefacere exiſtimatione ſcilicet, quam purget ignorantia probabilis, adeoque ſufficiens ad agentem excuſandum à peccato ſaltem mortali. 48

Cæterum ſi quis aduertat ſe ea abſtinentia damnum vitæ capere, non tamen notabile: tunc peccat ſolùm venialiter ex Caiet. loco cit. quia leue nocumentum conſtituit tantùm peccatum veniale, idque adhuc, quando aduertit ſe virtutis abſtinentiæ limites excedere: nam aliàs ne quidem veniale committeret: propterea quòd intra abſtinentiæ limites cadit vitam ex bono fine aliquantulũ breuiare per exiguum nocumentum: prout tum rationibus, tum etiam authoritatibus, & exemplis oſtendit Medina in cit. quæſt. vlt. Qua de re videri poteſt Petrus à Nauar. in lib. 2. De reſtit. *cap. 3. num. 81.* & aliquot ſequentibus.

Iam licet nulli omnino fas ſit interimere ſe abſtinendo à cibo: poſſet tamen in ægroto tanta eſſe animi deiectio, & appetitiuæ virtutis conſeruatio, vt non poſſit niſi cum ſummo labore & cruciatu cibum ſumere, eaque de cauſa (*quia tunc impoſſibilitas quædam interuenire cenſetur*) talis excuſandus eſt ſaltem à mortali: præſertim quando exigua, aut etiam nulla fuerit ſpes vitæ. Ita docet Franciſcus à Victoria, *in relect. De temperantia num. 1.* Similiter concedendum eſt non teneri quem per alimenta vitam quantùm poteſt prolongare. Nec enim tenetur vti cibis optimis, & delicatiſſimis, quamuis ſint ſalubriores: ex eod. *à Victoria in ſeq. num. 11. & de homicid. nu. 34.* Itemque ex Couar. *lib. 1. var. reſolut. cap. 2. num. 10. in principio.* Ratio autem horum eſt, quòd Deus non iniunxerit nobis, vt vſque adeo ſoliciti eſſemus de vita. Sufficiet igitur communibus vti alimentis, nec oportebit carne potiùs vti, quàm piſcibus, vel ouis: & potu vini potiùs quàm aquæ, etiamſi medicus id cõſulat, niſi fortè ad id cogat ægritudo, cuius cauſa acquieſcendum eſt conſilio medicorum; & ideo abſtinendum ab ijs quæ illi iudicarent nociua: non ſecus ac ſani debent non modo à venenoſis, ſed etiã ab alijs nociuis cibis ſe præſeruare. Quæ doctrina eſt Franc. à Victoria *in cit. num. 34.* Ex qua intelligitur, quòd ſi alicui etiam nocenti præciperet Iudex, vt per ſe ſumeret potum venenatũ, ille obediendo tali iniuſto præcepto, tanquam occidens ſeipſum grauiter delinquat, iuxta Sotum *in 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 4. in fine.* Confirmatur verò, quia talis actus eſt de genere eorum qui directè immediatèque tendunt ad mortem; quo fit vt nulli vnquam licere poſſit. Et ſi concedendũ videtur multos bona fide aliquid eiuſmodi facientes excuſari à peccato per ignorantiam. 49

Dubia aliquot, De eadem conſeruatione vitæ propriæ.

OCcurrunt hic nonnulla dubia. PRIMVM EST, An qui votum emiſit abſtinendi perpetuo à carnibus poſſit illis veſci, cùm id ipſi neceſſarium eſt ad vitæ conſeruationem. Cui ſatisfit ſequentib. propoſitionibus. Prima eſt: quòd talis, ſi nullus ſit alius cibus qui ſumi poſſit, teneatur carnem comedere. Hæc eſt Franc. à Victoria *in relect. De temper. num. 10.* & Medina De ieiunio *quæſt. vlt. ad 4. rationem.* Et probatur: quia tunc comedere eſt in effectu ſe occidere. Secunda eſt: quòd ſi extrema ſit neceſſitas veſcendi carnibus ad vitam conſeruandam, etiamſi alij cibi ſuppetant, talis quoque poſſit illis veſci. Ratio eſt, quia votum nõ cenſetur pro tali caſu emiſſum: Nam pro regula habetur, *inquit loco cit. Medina*, id quod impediret voti obligationem, ſi tempore emiſſionis adeſſet, idipſum poſt emiſſionem ſuperueniẽs, tollit obligationem eiuſdem. Extrema autem neceſſitas im- 50

pediret,

pediret, vtpote reddens illud incautum, & ideo illicitum: adeo vt ſemper in eo locum habeat exceptio extremæ neceſſitatis, etiamſi non ea priuatur. Attamen quando ex tali caſu oriturum eſſet graue ſcandalum vt in ordine Carthuſienſi ſi quis cenſeretur inde labefactari diſciplinæ auſteritas, abſtinentia ab eodem eſu iudicaretur permiſſa: propterea quod in tali caſu non comedere carnes, actus eſt ſecundi generis ſeu de illorum numero qui indirectè tantùm ad mortem tendunt. Namque illud quod non comedenti mortem tunc adfert proximè, non eſt eiuſmodi abſtinentia, ſed praua corporis & humorum diſpoſitio: quo fit vt iuxta ſupradicta, poſſit eadem abſtinentia cohoneſtari, licitaque reddi ea cauſa iuſta.

Tertia propoſitio eſt: Quòd ſi iudicio medicorum omnes alij cibi ſint nociui infirmo habenti memoratum votū, & ſolæ carnes ſint ei profuturæ, tunc ille tenetur carnes ſumere. Hæc probatur: quia ipſe non poteſt abſolutè non comedere, cùm id ad mortem directè tendat: neque licet ei edere quæ iudicio medicorum ſunt ipſi nociua, vt antea dictum eſt. Si ergo omnia præter carnes nociua ſint ipſi tenebitur illis veſci pro vitæ ſuæ conſeruatione.

51 Secundum dubium. An ſi nihil aliud habeas quod comedas præter cibum vetitum, ſit tunc ibi licitum eo veſci. Ad hoc reſpondendum eſt affirmatiuè: quia intentio legiſlatoris talem cibum vetantis, non fuit, vt eum tanto damno, ſua lex adſtringeret. Vnde Dauid in neceſſitate conſtitutus ex lib. 1. Reg. cap. 21. panes propoſitionis comedit ſine peccato, vt conſtat ex cap. 12. Diui Matth. Similiter in Quadrageſima carnes, & alia tunc vetita, licitè ſumi poſſunt, in eſcam immo neceſſariò ſumenda ſunt, ſi deſit cibus alius neceſſarius ad vitæ conſeruationem.

52 Tertium dubium. An ſi quis tantùm habeat carnes humanas quibus veſci queat, teneatur illis veſci ad vitam conſeruandam. Ad hoc reſpondendum eſt negatiuè: quia contra præceptum iuris naturæ eſt talibus veſci, prout bene explicat Caietanus 2. 2. *quæſt. 148. art. 2. ad 2. argumentum Martini* qua in re nos immorari non eſt neceſſe. Quinetiam probabile eſt, illicitum eſſe in extrema neceſſitate vti eis in cibum: quod à Victor. in relect. De temperantia, num. 6. probat ex eo, quòd ſemper habitum ſit tāquam immane, quòd aliqui in obſidione vſi ſint tali alimento. Quanquam loco cit. Caiet. & Abulen. 4. Regum cap. 6. (referente ibidem à Victoria) putant id per accidens licitum eſſe: nimirum quā do non nocumentum proximi, vt quando eſt caro hominis iuſtè occiſi, & tam apud comedentem, quàm apud alios, neceſſitas vrgens aperit immanitatem.

Quartum dubium. An ſi medicus præcipiat alicui vt quotannis pharmacum ſumat ad euitandam mortem, is teneatur ſumere. Reſpondendum eſt: quod ſi moraliter certus ſit ſumpto pharmaco ſe ſanitatem recepturum, & alioqui moriturum, nec vlla ſit cauſa quæ cohoneſtet actum nō ſumendi: mortaliter delinquere niſi ſumat. Id quod à Victor. *in relect. De temper. num.* 1. ex eo probat, quòd mortale eſt ſet tale pharmacum denegare proximo in tali neceſſitate conſtituto. Quare erit & denegare ſibi ipſi præſertim cùm ad neceſſitatem vitæ corporalis medicina inſtituta ſit à natura, ſeu creata à Deo, ex cap. 38. Eccleſiaſtici. Verùm ſi ad vitam ſolummodo prolongandam ſpectet medici conſilium, de ſumendis quotannis pharmacis, non tenetur quis ei ſtare: vt expreſſit à Victoria *in ead. relect. quæſt. vlt. propoſ.* 3. ſicut nec tenetur patrio ſolo relicto migrare in aliom locum, vbi fœlicior ſit aura: vt idem etiam expreſſit *in relect. De homicidio num.* 33. Nec item, vt idem *in ſequenti nu.* 35. habet tenetur dare totum patrimonium pro remedio ſeruandi vitam. Et ratio eſſe poteſt, quòd non videatur credibile Deum velle vt cum tanto diſpendio quis propriam vitam cōſeruet. Vnde approbandum quoque eſt, quod Sotus *in lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt.* 2. *art.* 1. *concl.* 3. indicat, excuſari è peccato eum qui velit potius mortem pati, quam permittere cum maximo dolore pedem ſibi ſecari. Cui affine eſt quod idem *in eodem lib. quæſt.* 10. *articulo ſecundo ſub finem*, habet: hominem non teneri cum tanto cruciatu quantus eſt reorum, qui à Iudicibus torquentur, vitam ſuam ſeruare: ſed breuiorem mortem ſibi permittere poſſe.

De mutilatione ſui ipſius appendix ad antedicta.

His quæ fuſiùs de occiſione ſui ipſius tractata ſunt hactenus, paucis ob rerum connexionem, illud de mutilatione addendum eſt: quòd vt nulli fas eſt ſeipſum occidere, ita nec ſe parte aliqua mutilare: quod patet ex cap. 4. & aliquot ſequentibus diſtinct. 55. Ratioque eſt, quam poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt.* 65. *art.* 1. Sotus habet *lib.* 5. *De iuſtitia & iure, quæſt.* 2. *art.* 1. quia vita totius conſtat ex membrorum integritate. Quare ſicut homicidium nulli eſt licitum: ita nec mutilatio, niſi bonum totius corporis exigat: ſicut contingit tum quando membrum ita malè affectum eſt, vt ſit periculum ne toti corpori extremam adferat perniciem, vt quando putridum eſt, aut veneno infectum: tum quando aliàs ea neceſſaria eſt ad euadendum præſens mortis periculum vt cùm quis ab incendio quo corripitur locus in quo eſt, aliter euadere non poteſt quàm manum qua tenetur ligatus, abſcindēdo (*quod exemplum eſt Soti*) aut quin ſaltet per feneſtram, quantumuis prouideat ſibi ex ſaltu frangendum eſſe crus, aut brachium. 53

Non licet verò abſcindere ſibi aliquod membrum ad euitandum peccatum: vt D. Tho. 2. 2. *quæſt.* 65. *art.* 1. *ad* 3. ex Diuo Chryſoſtomo notat. Quod etiam patet ex citato cap. 4. & ſequentibus. Ratioque eſt, quia peccatum poteſt ſemper alio modo vitari, nempe libera voluntate cum diuinæ gratiæ auxilio. Nec vnquam mēbra adferunt animæ perniciē (alioqui enim Deus prauè naturā inſtituiſſet, quod dicere blaſphemia eſt) ſed malitia & negligentia liberæ voluntatis. Si obijcias illud Matth. quarto. Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, &c. Sotus in fine cit. art. 1. reſpondet id eſſe intelligendum per hyperbolē, qua moraliter ſignificetur quà ſuis peccatorum occaſiones eſſe amputandas.

Porro ſicut non debet homo membrum vllum, vt nec vitam ſibi auferre: ita debet membra, vt & vitam ſuam, conſeruare tanquam à Deo conſtitutus, vt vitæ, ſic & membrorum ſuorum cuſtos. Quamquam quatuor ſunt caſus in quibus non tenetur quis ſui conſeruationem. Primus eſt quando eſt reus mortis, & ad mortem rapitur à miniſtris iuſtitiæ. Immo grauiter peccaret is reſiſtens, iuxta illud ad Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtunt, ipſi damnationem acquirunt. 54

Secundus caſus: quando contra idipſum quod adeſt periculum mortis, remedium adhibetur ſufficiens: qua ratione illi excuſantur qui cùm præſens ac certum remedium habeant, ad oſtendendum ipſum efficax eſſe contra aliquod venenum, ſumunt idipſum venenum. De hoc caſu Nauar. in Enchir. *cap.* 15. *num.* 8. *verſ.* 9. & poſt eum Petr. à Nauar. *lib.* 2. *De reſtit. cap.* 3. *num.* 82. & 83. Ad quem requirunt primò, vt tale remedium ſit de conſilio inſignium medicorum, iuxta præcepta medicinæ ab homine legali compoſitum: ſecundò, vt periculo facto in bruto animali, virtus eius comprobata ſit: tertiò, vt tam qui dat quàm qui ſumit venenum, credat remedium eſſe antedicto modo compoſitum, nec vllum ſubeſſe mortis alterius corporalis damni notabilis. Quæ cùm difficile ſit explorata habere, ideo curandum eſt talem experientiam in bruto fieri non in homine. 55

Tertius caſus eſt, quando remedium adhibendum ad cōſeruandam ſanitatem, eſt ingentis pretij, aut ipſum eſt valde difficile, iuxta antedicta in reſponſione ad quartum dubium. Quartus eſt, quando cauſa rationabilis adeſt cur debeat quis exponere ſe mortis aut mutilationis periculo: vt in iuſto bello aut ad iuſtam ſui, aut alterius defenſionem, iuxta poſt dicenda. Cæterùm hic ſumimus mutilationē & membrum generaliter: ſub illa comprehendentes nō tantùm abſciſſionem membri, ſed etiam debilitationem, qua alicui ſic debilitatum eſt membrum abſque abſciſſione, vt ſuam functionem exercere non poſſit. Sub membro autem comprehendētes corporis partes etiam minores, vt digitum aut articulum digiti.

CA-

CAPVT V.

In quo explicatur, an licitum ſit ob propriam defenſionem occidere alium.

SVMMARIVM.

56 *Ob vitæ propriæ defenſionem licitum eſt occidere aggreſſorem.*
57 *Quatuor conditiones ad id requiſitæ, & quando liceat præuenire aggreſſorem in occidendo.*
58 *An obligatorium ſit occidere aggreſſorem, cùm ad defenſionem ſui, id neceſſarium eſt.*
59 *Is etiam qui ſe in vitæ diſcrimen coniecit ſua culpa, poteſt vti iure defenſionis cum moderatione inculpatæ tutelæ.*
60 *Quomodo liceat occidere ad defenſionem ſui honoris.*
61 *Explicatio difficultatis vtrùm liceat inſequi eum qui honorem læſit, vt reuertatur cùm id neceſſarium videtur ad tale damnum reſarciendum.*
62 *Quo modo tale quid poſſit homo militaris.*
63 *Difficultas, an occidere liceat ad defenſionem rerum propriarum.*
64 *Id licet non ſolùm cum defenſio fuerit coniuncta cum periculo propriæ vitæ, ſed etiam ſine eo.*
66 *Solutio eorum quæ obijciuntur in contrarium.*
67 *Furem fugientem rebus tuis onuſtum inſequi licet, & occidere, ſi nulla alia via res ipſa poſſint recuperari.*
68 *In huiuſmodi difficultate, par ratio eſt Clericorum ac laicorũ.*

IN re propoſita eſt difficultas. 1. An tale quid ſit licitum ob defenſionem vitæ propriæ. 2. An ob defenſionem proprij honoris. 3. An ob defenſionem propriarum rerũ: de quibus ſigillatim dicendum eſt.

Prima difficultas, quoad defenſionem vitæ propriæ.

56 DE prima igitur difficultate, quòd licitum, ſit ob vitæ defenſionem occidere aggreſſorem, ſententia eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 64. art. 7. Caiet. & aliorum interpretum illius, Soti in 5. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 8. Nauarr in Enchir. cap. 15. num. 2. Couarr. ad Clemen. vnicam, De homicidio 3. part. §. vnico num. 1. alios plures in eamdem ſententiã citantis: quam eſſe communem ait Petr. à Nauarr. lib. 2. de reſtit. cap. 3. num. 332. Probatur verò: quia lex naturalis vnicuique facit poteſtatem ſeipſum defendendi ab aggreſſore: ex lege vt vim, ff. de iuſt. & iure, & ex eo, quòd exiſtere, adeo naturale ſit cuique rei, vt in id quod ſibi nocet, ſtatim inſultet. Sicque in cap. Ius naturale, diſtinct. 1. inter ea quæ ſunt Iuris naturalis, tãquam facta inſtinctu naturæ, ponitur violentiæ per vim repulſio. Accedit ratio, quia in eiuſmodi contentione homo plus tenetur prouidere vitæ ſuæ quàm alienæ, quia ſemper incumbit illi cura prouidendi ſaluti vitæ propriæ: prouidendi verò ſaluti vitæ alienæ, non item: præſertim propoſito caſu in quo alter conijciens ſe ex mera malitia in ſalutis diſcrimen, non eſt neceſſitate: ſed in voluntaria iniquitate: atque ſeipſo neglecto, tunc illi conſulere occaſio eſſet nefarijs hominibus inuadendi viros bonos: dũ nimirum illi certi eſſent ſe ab his minimè occidendos. Quamcumque occaſionem arripuiſſe videntur Machabæorum hoſtes ex lib. 1. hiſtoriæ ipſorum cap. 2. Idem confirmari poteſt per cap. 3. De ſententia excommunicationis §. Si verò, & per Clemen. vnicam De homicidio. Illic enim dicitur quòd vim vi repellere omnia iura permittũt: hic verò ab irregularitate ex homicidio excuſatur is, qui non valens mortem aliter vitare, inuaſorem ſuum occidit, aut mutilat.

Illud autem D. Pauli ad Rom. 12. Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ: intelligendum eſt de defenſione quæ fit cum liuore vindictæ ex gloſa interlineari, quã D. Thomas ſequitur in cit. art. 7. ad 5. Cuiuſmodi defenſionem illicitam eſſe non negamus. Immo verò etiamſi concedamus, quòd poſſit quis abſque peccato mortem aggreſſoris ſumere tanquam medium defenſionis, ſeu, quod idem eſt, poſsit ſe defendendo habere animum occidendi aggreſſorem (prout docent Sotus loco cit. Nauarr. in Enchir. capite decimoquinto, num. ſecundo Molina de iuſtitia, & iure tomo 4. tract. 3. diſput. vndecima) quia ſæpe fieri nequit, vt te defendas, niſi inuaſori vulnus lethale infligas. Negamus tamen cum Caiet. in verbo Homicidium, licitum eſſe ſic voluntate ferri in homicidium vt in eo ſiſtas principaliter, ſicut contingit cùm quis ideo defendit ſe vt occidat, vel cũ non eſt contentus defenſione, niſi occidat. In foro enim conſcientiæ occidere tunc licitum eſt tantummodo per accidens, id eſt, ideo tantùm, quòd nequeat quis ſe defendere, quin inuaſorem occidat. Per ſe enim intendere ſeu abſolutè deſiderare vt inuadens moriatur, non eſt neceſſarium ad ſui defenſionem, ſicut eſt vt concidat viribus, ſicque non lædat amplius: quod curando, ſi neceſſe fuerit, mors inferri poteſt.

Conditiones requiſitæ vt occiſio hominis, ad defenſionem ſui facta, cenſeatur licita.

POrro vt hominis occiſio facta in defenſionem propriã cenſeatur licita, quatuor conditiones requiruntur. Prima, vt vis inferatur, quam ſecundum omnes leges licet vi repellere, ex cap. Significaſti 2. De homic. & cap. Si verò 1. De ſententia excommunic. Secunda, vt occiſio fiat ad propriam defenſionem, & iniuriæ propulſationem, ad quam, vt iam antè attigimus, natura vnicuique facit poteſtatem. Tertia, vt occiſio fiat in ipſo actu defenſionis, ex cit. cap. Significaſti: ex quo habetur illam debere fieri cum moderatione inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad iniuriam propulſandam: ſiue, quod idem eſt, ad ſe defendendum aduerſus iniuſtè inuadentem, aut accedentem ad inuadendum. 57

Circa quam conditionem, notandum eſt primò, mihi non licere quidem, quamdiu res dubia eſt, occidere eum à quo mortem iniuſtam mihi parari ſuſpicor, etiamſi vehementia appareant indicia, quòd ita res habeat: quia illum de quo dubitatur an innocens ſit, non licet tanquam nocentem occidere: nihilominus tamen id non impedit, *prout notatum eſt à Molina in ſequent. diſput.* 12. quominus ſi quis faceret aliquid vnde mors meritiſſimè timeretur, admoneri poſſet vt ab eo deſiſteret: ſignificando iuſtè timeri de illius ſiniſtra intentione; ſique admonitus nollet deſiſtere, neque vellet reddere ſufficientem rationem eorum quæ faceret ad pacandos timentium animos, occidi poſſet tanquam iniuſtus aggreſſor ſi conſtaret tale periculum mortis ab eo imminere, quod alia ratione vitari, nequeat. Id enim damnum, imputandum eſt recuſanti facere quod debuit: nõ autem inferenti, qui non tenetur expectare donec interficiatur; ſed poteſt vnica quæ ſe offert iuſta defenſione, præcauere ne damnum quod ex illo timetur, eueniat. Quæ tamen in re tanquam abuſibus obnoxia, procedendum eſt cum maxima circumſpectione, maturoque conſilio. 58

Notandum eſt ſecundò, ex Nauarr. in cit. num. 2. Eum cenſeri inuaſorem in negotio de quo agimus, qui decernit occidere alium cui nullum aliud eſt effugium euadendi mortem quàm illum præuenire occidendo. Pro quo facit Clemen. vnica De homicidio; per quam licet occidere inuaſorem quando nulla alia ſuppetit via euadendi mortem ab ipſo intentatam. Facit etiam, quod non idcirco fas ſit mihi inuaſorem occidere, quod agrediatur me interficere: ſed quod ſua aggreſsione me iniuſte ita conſtituat in diſcrimine vitæ, vt nulla pateat mihi alia via ad me eruendum ab eo periculo, quàm illius interfectio. Sic ergo fit, *inquit Molina in fine citato diſput.* 12. vt ſi ſolo decreto, aut quouis alia ratione vitam alterius iniuſtè ponat quis in diſcrimine, à quo erui non poſsit niſi illum interficiendo, licitè interfici poſſit.

Notandum eſt tertiò, perinde eſſe in re propoſita ſiue quis alium occidere tentet armis, vt enſe vel catapulta: ſiue veneno, ſiue opere, vt percuſſione ſiue verbis, vt falſo teſtimonio: & ſiue per ſe immediatè, ſiue per alios, vt per ſicarios. Nihil enim refert quo ex talibus modis inſidietur quis vitæ alienæ, ad eam efficaciter auferendam. Ex quibus intelligitur, quòd ſi accedas catapultam diſploſurus ad me occidendum, nec poſſim aliter mortem euadere, niſi præueniam occidendo te, poſſe me præuenire: quia erit defenſio vitæ cum moderatione inculpatæ tutelæ. Similiter ſi nondum accedis quidem, tamen iam es ad occidendum inſtructus, meque ſic concluſum obſeſſumque tenes, vt non poſsim euadere niſi te occidendo præueniam. Exemplum

Digitized by Google

plum in ſinceritati num 1. Nauarrus ponit de vxore, quæ certò ſcit maritum ſub ceruicali pugionem condidiſſe ad ipſam dormientem occidendam, nec fugere poteſt, ianua clauſa clauis. Item ſi famulos voces ad me occidendum, nec aliter ſaluus eſſe poſſum quàm te occidendo, poſſum occidere. Ob parem rationem ſi malefica ſignis ſuis magicis per dæmonem me infeſtet, poſſem iure defenſionis eam verberibus cogere vt ab iniuria ceſſet, dummodo mihi certò conſtet eam eſſe mei mali authorem, & ea putetur ſine nouo maleficio poſſe tollere illud quo me infeſtat vtens dæmone adminiſtro, De qua te Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 41. num. 14.

Adhęc ſi paraſti mihi venenum, illud poſſum aliqua induſtria in te conuertere, ſi non ſit alia ratio euadendi mortem, quam mihi intentas. Denique ſi eat ad ferendum contra me falſum teſtimonium, ex quo accepturus ſim mortis ſententiam, nec alia eſt ratio effugij, licitum eſt mihi te occidere, tanquam alioqui occiſurum me: cùm nihil referat in tali re, an tuo vel alieno, puta carnificis, gladio me occidas. De quo plenius Petrus à Nauarr. *lib. 2. de reſtit. ca. 3. num. 35 2. & aliquot ſequentibus*. Quoad hoc autem & alia huiuſmodi in praxi habenda eſt ratio cautelę proponendæ in ſequen. num. 63. verſic Cæterùm.

Quarta conditio eſt, vt occiſio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ *ex tit. cap. Significaſti, & ex cap Olim 1. De reſtitut. ſpoliat.* ſicut cenſebitur fieri, ſi quis tunc ſolùm occidat, cum id ad defenſionem quam intendit, fuerit neceſſarium ſecundùm regulas prudentiæ; ſeu cùm probabilis coniectura eſt, nullum aliud eſſe propriæ mortis effugium, prout habet Petrus à Nauarr. *in praeced. num.* 344. Vnde infertur, quòd ſi aggreſſor ſentiens ſe viribus inferiorem, fugiat, ille qui iniuriam patitur non poſſit eum inſequi, vt occidat: quia talis occiſio non eſſet propulſatio iniuriæ, ſed vindicta. Infertur etiam, quòd cùm quis poteſt leui percuſſione defendere ſe ab aggreſſore, non poſſit licitè eum occidere. Vide Sylu. *in verbo bellum 2. quæſt. 5.* Locum habent autem hactenus dicta, etiamſi aggreſſor fuerit innocens, id eſt, puer vel furioſus, vel dormiens, aut alius, niſi ſit miniſter iuſtitiæ exequens ſen-
58 tentiam latam ſecundum allegata & probata, prout addit idem à Nauarr. *in eod cap. 3. num.* 347.

Quæret aliquis. An cùm licitum eſt occidare aggreſſorē in propriam defenſionem, teneamur id facere; an verò debeamus mortem pati potius quàm inuaſorem interficere. Cui reſpondendum eſt cum Soto in 5. de iuſt. & iure *quæſt. 1. art. 8. poſt medium*, & Molina de iuſt. item & iure *tomo 4. tract. 3. diſput.* 14. Quòd ſi aggreſſor ſit rex vel dux, vel alia denique perſona, quæ reipublicæ valde neceſſaria, & inuaſus perſona ſit cuius vita ad bonum commune parum aut nihil referat, iſte ex charitate teneatur ſe non defendere, ſi nequit aliter id facere quàm talem inuaſorem interficiendo: quia ex ordine charitatis bonum commune præferendum eſt priuato. Si verò inuaſus, perſona ſit reipub. valde neceſſaria, & inuaſor vilis, aut nebulo, illum ſub mortali teneri ſe defendere, etiamſi id facere nequeat niſi hunc interficiendo. In reliquis autem medijs caſibus, inuaſum ita ius habere defendendi ſe contra quemcumque aggreſſorem iniuſtum: *prout bene declarat Sylu. in verbo Bellum 2. quæſt.* 5. vt nihilominus ſit ei liberum, ex charitate quia pro inimicia vita poteſt, eiuſmodi iuri renunciare, exemplo Chriſti ac Sanctorum Apoſtolorum & Martyrum: niſi quòd fortè putans quis ſe inquinatum eſſe mortali peccato, valde timeret in damnandū iri, ſi tunc occidatur, debeat quantum po-
59 teſt ſe tueri: cùm plus debeat diligere animā ſuā, quā proximi.

Quærere adhuc poteſt quis, An propoſita excuſatio locum habeat in eo qui dando operam, rei illicitæ coniecit ſeipſum in illud diſcrimen, vt nequeat mortem aliter euadere quàm occidendo aggreſſorem ſuum: vt cùm repertus in adulterio non poteſt mariti manus aliter euadere quàm occidendo ipſum. Ad quod negatiuè reſpondendum eſſe Nauarr. in Enchir cap. 15. *num.* 7. indicat: eo quòd talis cenſeri poſſit homicida, tanquam is, qui conſtituit ſe in neceſſitate, quam præcauere potuit: itemque ſe defendendi priuatus eſt eo nomine, quòd illicitè immiſcuerit ſe negotio, propter quod manus alterius nequit euadere ſine ſua, aut illius morte Sed oppoſitum eſt tenendum cum Soto *lib. 5. de iuſtitia, & iure quæſt. 1. art 9. circa medium*: qui aſſerit Clericum cui aliquid huiuſmodi contingeret, non incidere in irregularitatem, eo quòd in tali caſu eſſet immunis à peccato homicidij iuxta Clement. vnicam De homicidio, quamuis, nō eſſet immunis à peccato adulterij. Quod idem ex Syluest. verbo Homicidio *3. qu. 4. verſ.* 3. refert & approbat Petrus a Nauarr. *lib. 2. de reſtit. cap. 3. num.* 361. hac ratione: quòd cùm talis iuſtè ſe defendat, & alter illicitè illum inuadat (maritus enim peccat in eo caſu, authoritate propria occidens adulterum, *vt diximus in poſteriori parte 2. cap.*) poteſt tantam iniuriam quacumque via repellere, atque adeo aggreſſorem occidendo, ſi nulla alia ſuppetat. Quæ ſententia vt non minus probabilis, atque mitior teneri poteſt in praxi. Immo ſimpliciter tenendam eſſe contendit Molina de iuſtitia & iure, *in citato tract. 3 diſput.* 15. Nec obſtat ratio in contrarium quia ius defendendi vitam ſuam contra iniuſtum inuaſorē, perpetuum eſt, vt & perpetuus eſt naturalis inſtinctus agendi ſecundùm illud. Nec etiam obſtat, quod iuxta cap. Dilectus cap. Ex literis & cap Ioannes, De homicidio: irregularitas tanquam homicidij pœnæ, incurratur, quando præter intentionem occiditur aliquis vacando rei illicitæ. Nam, vt memorati authores notant, id intelligendum eſt de re quæ ideo illicita eſt, quòd ea ſe ſit ita periculoſa, vt mors plerumque ex ea ſequatur: cuiuſmodi non eſt adulterium.

Secunda difficultas quoad defenſionem honoris. 60

De ſecunda difficultate: quòd pro defenſione honoris, *ſi is ſit notabilis momenti*, licitum ſit, debito moderamine ſeruato, occidere aggreſſorem, à ſe eum qui illum aufert, ſentiunt Sotus in praeced. artic. 8. *verſus finem*, & Nauarr. in Enchir. *cap. 15. num. 3.* ac Syluester in verbo Homicidium 1. *quæſt. 2. verſ. 5.* quos ſequitur Petrus a Nauarr. in lib. 3. de reſtit. *cap. 3. num.* 370. Ratio verò eſt; quia ſi, *vt oſtendetur in explicatione ſequentis difficultatis*, tali quid licet ad defenſionem rerum propriarum, quæ bona ſunt inferiora honore, iuxta illud Prouerb. 22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ: multò magis licebit ad defenſionem proprij honoris ſeu depulſionem contumeliæ, quando nulla alia ratio ſuppetit. Et confirmatur quia daretur alioqui licentia improbis, optimos quoſque vexandi contumelijs, quæ acerbiores ſunt magiſque mordent animos, quàm damna rei familiaris.

Atque hinc eſt, quòd ſi prudentum arbitrio notabilis ignominia ſit alicui laico, aggreſſorem fugere, ille poſſit non fugere, & hunc ſine peccato, dummodo id fiat tantùm animo compeſcendi ipſum non autem liuore vindictæ, occidere cum fuerit neceſſarium ad ſui defenſionem, prout habetur ex Panormit. *ad cap. Olim 1. De reſtit. ſpoliat. num. 17.* & communem ſententiam eſſe Iaſone, & Decio ad legem Vt vim, ff. de iuſtitia, & iure Couar. refert ad Clement. Vnicam De Homicid *3. part. §. vnico nu. 4.* Quam eum eodem, Petrus à Nauarr in ſequen. num. 371. & 373. meritò exiſtimat non procedere quoad defenſionem honoris, qui ad bonos mores minimè pertinet, nec eſt reipub. vtilis nec religioni Catholicæ commodus. Quandoquidem æqua non eſt, immo iniqua eſt vitæ cum tali honore commutatio. Neque verò vt Petrus ipſe a Nauarr. conſequenter addit, refert an quis honorem auferre moliatur armis, an lingua & detractione. Adde & an baculo vel alapa: an vero contumelioſis aliquibus ſignis.

Monachi autem Sacerdotes, & alij Eccleſiaſtici quia fugiendo, honorem non amittunt (laus enim ipſorum non eſt in armis, & audacia, ſed in pietate, & humilitate) tenentur omnino fugere, vt habet idem à Nauar. ibidem num. 389. alijs citatis poſt Couarr. in eodem num. 4. Qui & admonet id intelligendum eſſe dummodo fuga non ſit periculoſa, vt ſi ea propriæ mortis periculum induceret, eo quod aggreſſor fugientem occiſurus, inſtet à tergo, capiens ex fuga audaciam animumque maiorem; tunc enim ex Felino ad cap. Suſcepimus De homicid. & ex alijs quorum ibidem ipſe quoque Couarr. meminit, tales poſſunt non fugere, & occidere aggreſſorem, ſi nequeant aliter manus illius euadere. 61

Atque ex hac propoſitæ difficultatis explicatione poteſt obiter deduci: dicendum eſſe eadem ratione, quod virgo licitè poſſit occidere volentem ſe opprimere, cùm nequit aliter tale dedecus cum periculo peccandi coniunctū vitare: prout dicunt Syluest *Homicidium 1. quæſt* 5. & Caiet. 2. 2. *quæſt. 64. art. 7 in fine*. Quod tamen ex Nauarr. in Enchir. *cap. 15. num* 5. ſecundum communem ſententiam non procedit, quando virgo caſtitatem ſuam ſaluo omni honore ſuo, defendere poteſt fugiendo, vel vociferando, vel alio modo quam occidendo. Aduerte autem cum Petro à Nauarr. in eod cap. 3. num. 393. & 394. id quod in hac re dicitur de virgine, poſſe dici pariter de quacumque honeſta

muliere

Digitized by Google

muliere. Item quod dicitur de muliere dici poſſe etiam de quocumque quem ea in ſuum auxilium euocauerit: nempe licere ipſi inuaſorem caſtitatis occidere, cùm neceſſarium planè fuerit ad illius defenſionem. Aduerte quoque iſta omnia accipi debere cum ea moderatione quæ habetur in ſeq. num. 63. verſ. Cæterum.

Difficultas præcedenti annexa: vtrùm alicui ad defenſionem honoris liceat inſequi eum à quo læſus eſt vt percutiatur, cùm id requiri videtur ad reparationem eiuſmodi læſionis.

62 Eidem autem propoſitæ difficultati annexa eſt alia maior, An videlicet ſit licitum propter defenſionem honoris, inſequi eum qui iniuſte vulnerauit, ſed iam diſcedit, atque ipſum ſimiliter vulnerare aut etiam occidere, ſi id ad ſeruandum honorem ſit neceſſarium. Qua in re certum eſt, primò, quòd eum qui iam deſtitit, vel diſcedit, non liceat inſequi ob illatam corpori iniuriam, ſeu quia vulnerauit; quoniam id vindicta, eſt potius, quàm repulſio iniuriæ, prout gloſs. habet, 24. quæſt. 1. *in initio ad verbum propulſandam*. Certum eſt ſecundò, quòd nec liceat fugientem qui vulnerauit inſequi prædicta ratione, quando poteſt honor recuperari per Iudicis officium, aut aliam iuſtam viam, vt per veniæ poſtulationem, aut aliam humiliationem. Certum eſt tertiò, quòd non liceat ad hoc inſequi vt reddatur malum pro malo.

Quæſtio eſt igitur, An viro militari liceat inſequi eum à quo vulneratus eſt, quando reputatur illi eſſe ignominioſum ita vulnerari. Hanc cum his pro vtraque parte authoribus Petr. à Nauarr. plenius tractat *in eodem cap. 3. à num. 378. ad 390.* Pars autem affirmans, *dicitur tum in quarum eſſe*, quam ille ſequitur, ea eo confirmari ſolet: quòd liceat incontinenti inſequi illum qui aufert res temporales, ac percutere ſi hæ aliter ſaluæ eſſe nequeant. Ergo pariter eum qui violato honore aufugit, licebit inſequi ac percutere, ſi honor ipſe aliter nequeat ſeruari. Et confirmatur: quis magna licentia alioqui improbis eſſet, contumeliam in quemuis ingerendi (quod malum pluris æſtimatur quam multæ pecuniæ iactura) ſi ſola fuga & ceſſatione, ſtatim tuti eſſent. Quæ rationē futilē eſſe cēſet quidē *Sotus in 5. de iuſt. & iure q. 1. art. 8.* ſed rei veritas ſatis patebit, ſi notemus rationē qua vindicta & defenſio inter ſe diſtinguuntur, eſſe quòd vindicare propriè ſit velle reddere malum pro malo, quod illicitum eſt priuatæ perſonæ per illud ad Rom. 12. Nolli malum pro malo reddentes, & illud Eccleſiaſtici 28. Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam: & peccata illius ſeruans ſeruabit; & demum illud quod habetur ex cap. 6. D. Matthæi verſ. 13. 14. & 15. & ex cap. 18. in fine de condonandis offenſis. Defendere autem ſe, eſt aggreſſorem compeſcere, atque impedire damnum quod iam imminet, vel ſic illatum eſt, vt adhuc maneat in ſuſpenſo. Iſtas enim eſſe defenſionis partes, manifeſtum eſt ex facto illius qui furantem res ſuas, vel auferre molientem impedit vel iam auferentem inſequitur: vt enim illa impeditione, ſic iſta inſecutione cenſetur res ſuas defendere, ſiquidem recuperari valeant. Quod addo quia ſi non valeant, & ſi inſequar eum qui damnum intulit non poſſum ob aliam cauſam id facere, quam vt reddam malū pro malo. Cùm verò damnum illatum reſarciri poteſt, eum qui intulit inſequi licitè poſſum: non quidem vt malum referam pro malo, ſed vt mihi illatum reſarcite curem: ſi quidem mihi ad id nulla alia ratio ſuppetat. Quod additur, quia ſi ſuppeteret, non daretur propoſitæ inſecutioni locus tanquam vindicatiuæ.

63 Ac cùm hæc ita ſint, patet illud rationem defenſionis, non vindictæ habere, quòd homo militaris eum à quo vulneratus eſt inſequatur, non quidem vt malum pro malo reddat, ſed vt conſeruet honorem ſibi ablatum, dummodo tamen id fiat incontinenti, cùm res adhuc eſt in ſuſpenſo, nō autem poſtquam is qui abſtulit, domum ſe iam recepit, vel alia negotia gerit, iuxta dicenda in explicatione ſequentis difficultatis de latrone qui rem alienam, ablatam iam quietè domi habet: vtriuſque enim par eſt ratio, et bene monet Petrus à Nauarr. *in eod. cap. 387.* Addens conſequenter, quod eſt obſeruatione dignum, eum qui iuſtè percutitur in talibus caſibus, non habere ius reſiſtendi: quia daretur alioqui bellum ex vtraque parte iuſtum ſecluſa ignorantia: non debere tamen ſinere ſe occidi, ſed petendo veniam, vel aliter ſatisfacere. Quod ſi faciat, nec aliter ceſſare valit, iniuſtè inuadetur, & ſic poterit inuaſorem offendendo, ſe defendere. Quod autem Sotus obiicit non aſportari honorem, ſicut aſportantur res quæ in inſecutione recuperantur, parui momenti eſt. Nam etſi eæ non aſportarentur a fure, qui illas abieciſſet in flumen, poſſet tamen damnum paſſus, talem non minus, quàm de facto aſportantem inſequi, vt tantumdem reſtituere cogat. De qua re idem Petrus à Nauarr. *in eod. cap. 3 num. 384. & quatuor ſequentibus.*

Cæterùm quidquid ſit in ſpeculatione, non videtur in praxi permittenda facilè eiuſmodi inſecutio ob periculum odij, vindictæ, exceſſus pugnarum, & cædium in reip. perniciem: quam ſemper vitare oportet in eſa defenſionis: iuxta illud quod recta ratio dictat, bonum commune eſſe priuato anteferendum. Ex quo fundamento ſoluitur difficultas, quam idem à Nauarr. mouet in præced. num. 375. Nam ſi detractor meam honeſtam famam denigrare nititur, nec poſſum illud notabile damnum famæ alia ratione auertere, quàm interficiendo ipſum occultè: idne licitè paſſim. Nam quamuis in ſpeculatione pars affirmans non careat omni probabilitate: in praxi tamen negans eſt ſequenda: quia in iure defenſionis, ſemper conſiderandum eſt, ne eius vſus vergat in reipub. perniciem, nec dubium eſt quin ſequendo affirmantem, præbeatur occaſio multis cædibus occultis, cum magna reipublicæ perturbatione. Accedit quòd ſi illata, ea non extinguatur per mortem infamantis: ſin inferenda ſit, pleramque non ſatis conſtat, poſſitne alia ratione impediri, quàm occiſione infamaturi, ſicque non ſit liberum eo genere defenſionis vti.

Tertia difficultas, quoad defenſionem rerum propriarum.

Qvòd pro defendendis rebus proprijs non liceat occidere aggreſſorem, ſententia eſt Abulenſis *ad cap. 5. D. Matth. quæſt. 300.* & aliorum quos refert Petrus à Nauarr. *in eod. cap. 3. num. 395.* quia pro vita proximi ſeruanda, debemus bona temporalia exponere; iuxta cap. Paſce, diſtinct. 86. Ergo pro ſeruandis iiſdem bonis, non eſt licitum vitam proximo adimere. Adde quòd in cap. 1. & 3. De homicidio, non aliter admitti videatur homicidium ad rerum defenſionem, quam cùm vitæ propriæ defenſio eſt ſimul coniuncta. Sed oppoſitam ſententiam tenent *Caiet. 2. 2. quæſt. 64. art. 7.* Nauarr. in Enchir. *cap. 15 num. 2.* Sotus *in 5. de iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 8.* aliique multi, quos refert Couarr. ad Clemen. vnicam De homicidio *par. 3. §. vnico num. 6.* & ſequuntur Petrus à Nauarr. *loco cit. num. 397. aliiſque ſequentibus*, ac Molina de iuſtitia & iure tomo 4. *tract. 3. diſput. 16.* 64

Pro explicatione verò duas ſtatuemus concluſiones. Prior eſt, Quòd ſi quis ad neceſſariam defenſionem ſui ſimul & rerum ſuarum ſeruato moderamine occidat aggreſſorem, occidat licitè. Hæc probatur efficaciter ex cap. 2. De homicidio: & ex eo quod ante habitum eſt ad defenſionem ſui, licitum eſſe occidere aggreſſorem, qui alioqui occiſurus eſt. Inde enim à parte conſtat à fortiori, licitum eſſe occidere ad ſui ſimul, & ſuarum rerum defenſionem. Ex qua concluſione ab omnibus recepta, caſuum particularium reſolutionem deducit Couarr. in cit. num. 6.

Poſterior concluſio eſt. Quòd pro ſolis etiam rebus cùm aliter defendi nequeunt, aggreſſor licitè occidatur. Ad huius confirmationem facit, quòd per cap. Olim 1. De reſtitut. ſpoliatorum, omnique licitum ſit rerum ſuarum vſurpatores iniuſtos, ſtatim ac inuaſerunt vi repellere: quodque moraliter loquendo talis repulſio aliquando contingat cū occiſione. Facit quoque cap. Dilecto De ſenten. excommunicationis in 6. cuius verba ſunt: Præterea cùm omnes leges, omniaque iura vim vi repellere, cunctiſque ſeſe defenſare permittant: licuit vtique ipſi Decano, ſi prædictus Bellinus eum bonis ſuis mandanis iniurioſè ſpoliare, vel ea violenter occupare præſumpſerit, contra illius violentiam, & iniuriam ſe tueri. Quæ verba ſatis indicant quod liceat vim iniuſtè arcere. Et certè daretur alioqui occaſio implendi rempub. iniquiſſimis latronibus, ſcientibus ſe violenter rapere poſſe ſine reſiſtentia. 65

Nec obſtat ratio in oppoſitum allata pro Abulenſi, quoniam ea procedit in caſu quo proximus conſtituitur in neceſſitate, non autem in iniqua tantùm voluntate, prout contingit in caſu præſenti. Pro quo faciunt tradita à Molina in præced. diſput. 13. Textus verò eidem rationi antea additus ex cap. 2. De homicidio, cùm habet (ita tuáque liberando) 66

non

non eſt accipiendus quaſi indicet liberationem perſonæ ſimul & rerum requiri ad licitam occiſionem aggreſſoris: quandoquidem licita alioqui non eſſet occiſio pro ſola vita defendenda: quod falſum eſt iuxta ſupra dicta. Quocirca ex Couar. loco citat, verſu, Sed ad textum: verba illa (te, tuaq;) intelligi debēt alternatiuè, vt ſēſus ſit: te vel tua.

Maiorem difficultatem habet quod in ſeq. cap. 3. dicitur licere occidere nocturnum furem, diurnum minimè; niſi telo ſe defendat; quia tunc eſt plus, quam fur: & diſcerni poteſt, an ad occidendum vel ad furandum venerit. Quibus verbis innuitur tunc ſolùm licere furem occidere, cum probabile ſaltem adeſt periculum vitæ propriæ. Reſpondendum eſt verò, innui tantum quod res debeant cum debito moderamine defendi, neque in earum defenſione eſſe vſque ad occiſionem procedendum, niſi neceſſitas omnino compellat: quod vix contingit quando fur diurnus non defendit ſe telo. Sic textum illum Sotus intelleait in 5. De iuſt. & iure q. 1. art. 8.

Itaque tenendum eſt pro rerum defenſione aggreſſorem licitè occidi poſſe quando eæ aliter defendi non poſſunt, neque aliqua iuris via valent recuperari. Quod addo: quia, *vt idem Sotus ibid. habet ex doctrina iuriſperitorum*, cùm ſpes eſt, furtum recuperandi via iuridica, non licet furem occidere. Quod tamen, *addit idem*, verum eſt tantum, cùm certa ſpes fuerit, quòd ea ipſa res furto ſublata facili negotio recuperari poſſit: nam cùm id dubium fuerit dominus; ſuo iure vti poterit, atque adeo inuaſorem ad defenſionem rerum ſuarum occidere, cùm aliter defendi nequeunt. Immo non obſtante ea ſpe, ſi fur velit ſe vi tueri contra eum qui nititur furtum impedire, hic poterit illam vim vi repellere, quantum neceſſe eſt vt rem eam ſaluam habeat: hocque eſt quod ait Sylu. Bellum ſecundo, num. 3. quando res per viam iudicij poteſt rehaberi, non licere eam defendere, niſi dum eſt in ipſo rapi.

67 Quæres, An ſi fur rebus tuis onuſtus fugiat, illum inſequi liceat tibi, & præmonitum de ſuo periculo niſi eas relinquat, diſploſa catapulta interimere quando non potes aliter ipſum ſiſtere. Ad quod reſponderi poteſt affirmatiuè cum Syluestro Excommunicatio 6. num. 6. caſu 9. & Soto in eodem art. 8. ac Petro à Nauar. in ſæpe cit. cap. 3. num. 409. & aliquo ſequentibus. Ratio eſt: quia tunc etiam, iuxta ante habita ex cap. Olim 1. De reſtitut. ſpoliat. durat aggreſſio ſaltem quoad inuaſionem rei, etiamſi perſona non inuadatur. Et confirmatur, quia ſi id non eſſet licitum, defenſio rerum maxima ex parte eſſet inutilis, cùm quilibet fur poſſit rapere, & ſtatim ſugere.

Quando autem fur iam ſe aliquo recepit, vbi rem ipſam quietè poſſidere incipiat, memorati authores dicunt non licere vt ipſum aggredi: quia non videtur violentia tunc inferri rebus alienis, quæ iam plenè poſſidentur; ſed tantùm in retinendis committi iniuſtitiam, ob quam priuata authoritate occidere non eſt licitum. Plenè autem poſſideri cenſebuntur, poſtquam fur domi iam eſt pacificus vel ad alia negotia diuertit, prout D. Anton. 3. *par. tit. 4. cap. 3. §. 2.* attigit. Vbi quoque docet, non ſolùm pro rebus ſuis, poſſe quemque defenſionem ſuſcipere, vim vi repellendo, ſicut pro ſua perſona; ſed etiam pro rebus apud ſe depoſitis, vel ſibi commodatis & pro amicorum propinquorumque rebus, eos ſcilicet adiuuando. Quod etiam Syln. habet in verbo Bellum 2. num. 10.

Ad illud autem quod hic quæri poteſt, An ei qui nequit ob reipub. perturbationem, rem ſuam aliter recuperare; liceat domum detentoris intrare, & illam auferre, vi etiam adhibita, ſi impediatur. Reſponſio Leon. Leſſij lib. 2. De iuſtitia & iure, cap. 12. dubit. 11. placet, videri licere, ſi talis res extet in ſua ſpecie v. g. equus, veſtis, torquis, &c. quia in eo non eſt propriè aggreſſio, ſed potius defenſio. Sin autem illa non extet, non licere ea ratione in compenſationem illius accipere æquiualentem: cuius cùm non ſis dominus, ſed alter cui eripere vis: ipſe ius habet reſiſtendi tibi: tuque cenſeris aggreſſor, non verò ipſe, cùm in eo non retineat rem tuam, ſed tu rem illius inuadas.

68 Cæterùm hæc cenſenda ſunt non ſolùm ad laicos, ſed & ad Clericos pertinere; prout docet Petrus à Nauarr. *in eodem cap. 3. num. 414. & quatuor ſequentibus.* Nam per gloſam *ad principium 1. quæſtionis, cauſa 23. verbo Propulſandam*: Clerici quoque poſſunt ad defenſionem rerum ſuarum occidere aggreſſorem. Atque carentes culpa, irregularitatem non incurrere ea de cauſa Couar. ad Clemen. vnicam, De homicid. 3. par. §. vnico expreſſit.

Id autem quod aliquod Canoniſtæ contra ſenſiſſe iudicat, non habet ſufficiens fundamentum: cùm talis defenſio nullo iure ſit prohibita Clericis: & canones quos illi pro ſe citant, intelligendi ſint de illa defenſione in qua quis excedit moderamen inculpatæ tutelæ, vt idem Couar. bene notat; & illuſtratur per caſum cap. Suſcepimus, De homicidio: in quo fratres qui ſine occiſione ſe ſuaque ſalua habere potuerunt latrones occiderunt, damnantur peccati, & irregularitate puniuntur.

Aduerte obiter quantumuis Clericis ſecundùm ius antiquum, ne quidem vitam propriam licuerit defendere cū alterius interfectione, vt patet ex cap. De his 1. diſtinct. 50. iam tamen conſtare ex memorata Clemen. vnica, De homicidio, Clericis licere interficere ad neceſſariam vitæ propriæ defenſionem. Quod etiam deduci poteſt ex cit. c. Olim 1. De reſt. ſpoliat. Notandum eſt verò, hoc quod diximus aggreſſorem occidi poſſe pro rerum defenſione, debere intelligi quando res prudentis arbitrio, circumſtantijs attentis, ſunt non modici valoris: vt notarunt Sotus in cit. art. 8. & alij: quorum meminit Couar. in eod. §. num. 6. ver. 10. Ratioque patet: quia iniquum eſt, pro rebus parui momenti ſeruandis vitam alicui auferre. Ex eodem Soto autem, Molina in cit. tract. 3. diſput. 16. num. 6. modicum valorem determinat trium, quatuor, aut quinque ducaturū.

CAPVT VI.

In quo explicatur, An licitum ſit proximum ſicut ſeipſum defendere, cum occiſione aggreſſoris.

SVMMARIVM.

69 *Aliquando licita eſt occiſio ad neceſſariam defenſionem proximi, non modo laico ſed etiam Clerico*

70 *Obligatio eſt ſub mortali ad reuelationem coniurationis in proximū, cum neceſſaria eſt ad conſeruationē vitæ ipſius.*

71 *Obligatio eſt conſeruandi vi vitam proximi, ſic & illius bona alia.*

72 *Explicatio difficultatis, An liceat mortem proximi optare.*

Sicut nobis, ita & innocenti proximo (*qui charitatis vnione nobiſcum vnus eſt*) vim illatam, licere vi repellere, argumento eſt: quòd ſi ipſe iuſtum bellum gerat contra aggreſ- 66
ſorem, illud exequi proximum iuuando, licitum ſit & charitatis officium. Quo argumento vſus Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 419. & 420.* benè admonet innocentē in hac re cenſendum eſſe, eum etiam qui aggreſſor quidem fuit in principio, ſed vult deinceps ab iniuria deſiſtere. Propoſitæ ergo difficultati ſatisfit dicendo, ſi quis proximi vitam, quæ iniuſtè ei adimitur, aliter defendere nequeat, quam cum aggreſſoris occiſione, poſſe cum eadem illum defendere. Id quod à Panormitanu notatum ad cap. Clerici 1. De vita & honeſt. Cleric. num. 3. communiter receptum eſt à Doctoribus, vt Molina monet De iuſtitia, & iure tom. 4. tract. 3. diſput. 18. num. 1. Atque pro eo facit cap. Dilecto, De ſentent. excom. in 6. cùm in eo dicitur licere cuilibet ſuo vicino vel proximo pro repellenda iniuria ipſius, ſuum impertiri auxilium. Faciunt item canones quos habet ibid. gloſa ad verbum Vicino. Notat autem Panormit. (citatis Hoſtienſi, & Innocentio) per verbum, cuilibet, ſignificari tam Clerico quam laico tale quid licitum eſſe.

Patitur verò id aliquod exceptiones. Prima eſt, niſi inuadens ſit pater defendentis: à quo ſic occidi repugnat naturali obſeruantiæ filiorum erga parentes. Secunda eſt, niſi conſtet inuaſum velle potius pati mortem quàm inuaſorem occidi, indéque in caſu in quo tale quid ei licitum eſt: vt ſi in cauſa fidei offert ſe martyrio. Extra quem caſum, cùm non ſit vitæ ſuæ dominus, non poteſt eam alteri donare: proindeque non poteſt cæteris adimere ius defendendi ipſum. Tertia eſt, niſi aggreſſor ſit talis perſona quam inuaſus propter bonum commune teneatur non occidere, etiam ad defenſionem ſui quidem. Si enim ille ad id teneatur, à fortiori teneris & tu: quandoquidem tibi occidere non aliter licet, quam ob ius quod ille habet ad ſe defendendum cum aggreſſoris occiſione.

Si quæras, An extra hos caſus, non tantùm licitum ſit ſed etiam obligatio ſit ſub mortali interficere iniuſtum inuaſorem, quando non poſſumus aliter a morte eruere inuaſum, & ea ratione poſſumus. Molina, *Nauar. & a Victoria citatis*, reſpondet affirmatiuè in ſequen. num. 6. per illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur

ad interitum liberare non ceſſes. Quod præceptum tanquam datum de re graui, nimirum de liberatione proximi à morte, certum eſt obligare ſub mortali. Et quia liberatio innocentis inuaſi, in pari periculo anteponenda eſt liberationi inuaſoris iniuſti (illius enim meliorem, quàm huius conditionem eſſe debere ſatis de ſe conſtat) videtur pariter certum, ſimilem obligationem eſſe liberandi à morte innocentem, occidendo iniuſtum aggreſſorem, quando nõ poſſumus aliter illum liberare.

Atque his congruenter ſtatuendum eſt, eum peccare mortaliter: qui non reuelat proximo homicidium in ipſius perſona committendum, quando non poteſt ipſum alio modo liberare. Id quod Caietan. *in verbo Homicidium ca. 2, ſub finem*, notat: & locum habet, etiamſi Clericus ſit, aut Religioſus ille qui non reuelat, iuxta doctrina eiuſdem Caietani 2.2. *qu.* 33. *art.* 7. quia talis reuelatio incumbit ex iure naturæ, cui ius Eccleſiaſticum non derogat, cùm imponit irregularitatem Clerico, qui morti alicuius cauſam dederit. Locum etiam videtur habere etiamſi quis promiſerit ſe ſeruaturum ſecretum: cùm tali quoque promiſſioni ius naturale præualeat. Quamquam ſi ſigillum eſſet ſacramentale, detegendum non eſſet ne quidem ad conſeruandam vitam cuiuſuis, aut ad reipub. exidium aut quodcumque aliud malum auertendum, ex communi doctrina de eodẽ ſigillo a nobis tradita in lib. 3. c. v.

71 Quod autem teneatur quis honorem aliaque bona proximi defendere cùm poteſt, reſque exigit: ſatis ſignificatum eſt in cit. cap. Dilecto, §. finali, cum dicitur, Et quidem cùm liceat cuilibet vicino vel proximo pro repellenda ipſius iniuria, ſuum impertiri auxilium. Immo verò ſi poteſt, & negligit, videatur iniuriantem fouere, ac eſſe particeps eius culpæ. Hæc ibi. Attamen ille non tenetur ex tali ope in ſimilia mala incurrere. Nam vt vitam alterius conſeruare non tenetur cum propriæ vitæ periculo veroſimili: ita nec honorem aut rem familiarem ipſius cum ſimili ſua iactura: quod pro generali regula habendum eſſe notat Petrus à Nauar. *in cit. c. 3. n. 148.*

Aduerte autem obligationem defendendi vitam & bona externa proximi, cum propriæ vitæ iactura, ceſſare in iis etiam, qui ex officio tenentur illum defendere, vt ii qui ſunt publica authoritate præditi ad aliorum gubernationem: velut Principes, Prætores, Magiſtratus, & qui authoritate ipſorum ſunt ad id conſtituti, vt publici officiales. Tale officium enim non obligat ipſos, vt pro bono priuato, vitam exponant, ſed tantùm pro bono publico, cuius propriè ac directè conſtituuntur cuſtodes.

Aduerte præterea quod ſatis rationi congruenter docet Molina De iuſt. & iure, tom. 4 tract. 3. diſp. 28. num. 6. pro defenſione bonorum proximi, nos non ſolum non teneri exponere periculo propriam vitam, aut corpus mutilationi, vel vulneri aliiue notabili læſioni: ſed nec teneri notabilem noſtrorum bonorum pati iacturam, aut magnam moleſtiã. De cuius ſiue iacturæ ſiue moleſtiæ magnitudine ſufficienti ad excuſandum à mortali, non datur certa regula; ſed relinquitur arbitrio prudentis iudicandum in ſingulis euentibus. Ad quod iudicium iuuari poterit communi doctrina de eleemoſyna, quam perſecuti ſumus in præced. lib. 4. a c. 59. Et aduertet interea, quod cum peius ſit, damnum inferre alicui, quàm ne ab alio inferatur, non impedire; minus requiri ad non impedientem damnum proximi, quam ad inferentem excuſandum a peccato mortali. bonamque fidem in re tam incerta, poſſe non parum ad huiuſmodi excuſationem ſeruire. Probarim quoque illud, quod idem Molina habet in præced. num. 4. obligatum tantummodo ex charitate ad defenſionem proximi ab iniuria in bonis externis, non teneri id facere cum inuaſoris occiſione, quæ notabilem moleſtiam, & horrorem adferat: in tali præſertim caſu, in quo pro bonis ordinis longè inferioris, plerumque cum vita corporis adimitur vita animæ, etiamſi id malitiæ pereuntis ſit tribuendum.

Supereſt paucis attingenda difficultas, quam tractat Pe-
72 trus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 206. ad 216. Num liceat aliquando optare proximi mortem. De qua certum eſt, id non licere, ſi nullus ſit rationabilis finis, quo quis ad id moueatur, ne ſi quidem alter nocentiſſimus ſit: quia in eo peccatur contra charitatem per inuidiam vel odium. Licere autem, ſi talis ſit finis ob quem ſubire mortem, etiam innocentiſſimus teneatur, vt Chriſti gloria, adimpletio voluntatis diuinæ, reipub. ſalus temporalis, aut ſalus ſpiritalis alicuius hominis, cùm ad eas res talis mors medium eſt neceſſarium. Qua item ratione, licitum etiam eſt optare alicuius mortem, morbum, dedecus, vel aliquam in re familiari iacturam, per quam ad emendationem vitæ inducatur, aut ſot, quot ſolet, facinora impediatur perpetrare, prout ex D. Th. & Soto habet Nau. in Enchir. c. 15. nu. 10

Difficultas eſt igitur, An id deſiderare liceat ob alios fines inferiores, vt ob aliquod noſtrum commodum, aut incommodum temporale. Ad quam Petrus ipſe a Nauarr. ibidem num. 209. & aliquot ſequentibus reſpondet, non eſſe quidem illicitum gaudere ſimpliciter de morte alicuius, prout ea contingit diuina voluntate, quia licet ſuam voluntatem conformare diuinæ: nec item gaudere ſimpliciter de temporali emolumento ex ea ſecuto: quia talis effectus bonus eſt. Eſſe tamen illicitum gaudere de morte ob talem effectum ex ea ſecutum. Id enim eſt contra charitatis ordinem, ſecundùm quem tenemur pluris facere vitam proximi quàm bona noſtra, temporalia. Is verò qui propter hæc mortem alterius deſiderat, facit contrarium. Deinde tenemur prædicta bona dare pro vita proximi, cùm ipſe eſt in extrema neceſſitate. Ergo non poſſumus ob illa, mortem ipſius licite deſiderare.

CAPVT VII.

De Duello.

SVMMARIVM.

73 *Definitio duelli cum explicatione.*
74 *Duo caſus in quibus illicitum eſt duellum.*
75 *Nequit licitè permitti a Principibus, niſi ad maius malum vitandum vrgente neceſſitate.*
76 *Pœna pugnantium in duello.*
77 *Pœna participantium iiſdem*
78 *Quod conflictus particulares, qui fiunt in bello, non ſint duella.*
79 *Quod quo nihilominus vt plurimum ſint illiciti.*
80 *Neceſſitas non facit duellum licitum.*
81 *Duelli reprobatio per Concilium Tridentinum.*
82 *Pontificum aduerſus illud edita conſtitutiones: quarum, ea quæ eſt Clementis octaui cæteras complectitur & innouat.*
83 *Perſonæ quæ ratione duelli excommunicationem, aliaſque pœnas incurrunt.*

HAbetur de hac materia in iure Canonico cap. Monomachiam, 2. quæſt. 4. & titulus De Clericis pugnantibus in duello, ac tit. De purgatione vulgari in Decretalibus Gregorij. Agunt de eadem Summularij in verbo Duellũ, Caiet. 2. 2. quæſt. 95. in fine, Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 39. & cap. 15. num. 9. Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 3. à num. 280. Gregor. à Valen. 2. 2. diſp. 3. q. 17. puncto 1. Comitolus in lib. 6. reſponſionum Moral. 2. q. 12. ad 19. & Thom. Sanchez in opere Morali lib. 2. cap. 39 Illius autem explicationem complectemur reſponſione ad aliquot quæſtiones.

Quæritur ergo primò, Quid ſit duellum. Reſpondetur 73
eſſe pugnam duorum, vel plurium inſtitutam ad cædem ſeu vulnera, idque ex condicto, ac certo pugnantium numero conſtituto, atque tempore locoque pugnæ deſignato. Dicitur primò, pugna, quia digladiationes illæ quæ ioco fiunt, aut exercitij gratia, non ſunt duella. Secundò, *duorum vel plurium:* quia duellum non eſt tantùm inter duos ſolos: ſed, aliquãdo inter plures: vt quando duo contra duos pugnant, ſex contra ſex, aut alio numero vtrimque pari. Tertiò dicitur, *inſtituta ad cædem ſeu vulnera*: quia cætera exercitia militaria, quæ non ſunt ad hunc fine inſtituta, ſed ad diſcendam artem militarem, vel ad virium conſeruationem, non cenſentur proprie duella, nec etiam illicita ſunt, niſi vt habent adiunctum periculum mortis, vel vulnerum, non adhibito aduerſus illud remedio vt torneamenta illa quæ prohibentur, & in quibus qui moritur, etiamſi pœnitens Eccleſiaſtica ſepultura priuatur in cap. 1. De torneamentis. Sunt enim illa in quibus eſt probabile periculum, occaſioque mortis vel vulnerum: non verò illa quæ exercẽtur eo moderamine, quo cædes, & alia pericula vitantur. Talia enim, quantumuis mors aliquando caſu ſequatur, illicita non ſunt, vt D. Th. attigit 2. 2. q. 40. art. 1. in fine, & expreſſit Nauarr. in citat. num. 9. & poſt ipſum Petrus a Nauarr. in citato cap. 3. num. 300. Hacque ratione, à Ioanne XXII. in Extrauag. vnica, De torneamentis: cenſetur de torneamẽ-

ta

Digitized by Google

ta permiſſa eſſe, ob commune bonum ſeu expeditis talibus pugnis vmbratilibus, ſuos propugnatores exerceri. Dicitur quartò, *ex conditione, id eſt, ex pacto inuicem inito*: quia conflictus quotidiani, qui naſcuntur ex improuiſo ac ſubito iræ feruore non ſunt duella: vt nec quando quis defendit ſeipſũ contra furem vel alium, propulſando iniuriam. Propterea additur, *certo pugnantium numero conſtituto*, vt duellum diſtinguatur à bello, in quo relinquitur liber certantium numerus.

Quod vltimo loco ponitur diſtinguit duellum à rixa, de qua in fine huius libri ſitq; ſine præmeditata inuitatione ad pugnam. Ex eo autem licet deducere cum Thom. Sanchez *in cit. cap. 39. num. 28.* duelli rationem contingere: ſi animo pugnandi vnus dicat alteri: veni, expectabo te in tali loco, alterque acceptet. Nam nihil ad duellum tunc apparet deeſſe, quàm certum tempus. At non deeſt, Nam præſens, quod ex pacto illi conſtituunt, non minus eſt certum, quàm tempus craſtinum. Idem iudicium eſt ſi iniuria affectus ab alio, quem videt non habere enſem, dicat: Vade, quæſitum enſem tuum, te hic expecto. Nam, & tunc deſtinantur locus, & tempus. Non verò ſi ab alio læſus in templo, dicat ei, Exi foras; intendens ſignificare quod velit ſibi cauere ab irreuerentia loci ſacri. Non autem aſſignare locum pugnæ. Licet etiam deducere cum Lud. Molina, De iuſtitia, & iure, tomo 4. tract. 3. diſput. 17. num. 4. non poſſe in rigore, quin duella ſint, pugnæ initæ ab iis qui cùm eſſent in naui, aut in alio loco ad pugnam non commodo ipſorũ iudicio, vnus alteri dixit egrediamur in terram vel te expectabo in tali loco: vel quiſque noſtrum eat quæſitum enſẽ ſuum pugnaturi in tali loco, & tandem pugnant, neque cõcurrentibus aliis ad ſpectaculum, neque interueniente alia ſolemnitate. In quibus ratio quidem ſolemnis duelli minimè cernitur, priuati tamen duelli non eſt obſcura.

74 Quæritur ſecundò, An licitum ſit duellum. Reſpondetur verò, illicitum eſſe in duobus caſibus. Alter eſt, quando ipſum fit ad indagationem veritatis: nimirum vt ex diuino iudicio cenſeatur eſſe à parte illius qui ſuperior euaſerit: quodquidem eſt tentare Deum, contra illud Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. Etenim tali ratione veritas occulta exquiritur à Deo indebito modo, iuxta cap. Monomachiam 2. quæſt. 4. perinde ac per appoſitionem manuum ad ferrum candens, vel aquam feruentem, ex capit. Conſuluiſti ead. quæſt. & ex cap. finali, De purgatione vulgari.

Alter caſus eſt, quando quis alium prouocat ad duellũ, vel illud acceptat ob inanem gloriam, vel iram, vel ad virium oſtentationem, aut aliam cauſam præter neceſſitatem defenſionis vitæ, vel honoris, vel rerum, in inſtanti temporis quo inuaduntur, Illa enim ratione homicidium committitur contra hoc præceptum, prohiberurque non modo iure canonico, Extra De Clericis pugnantibus in duello: ſed etiam iure ciuili, Cod. De gladiatoribus, lege vnica.

75 Neque verò licitum eſt vnquam Principi permittere tale duellum fieri, cùm ipſum aduerſetur non tantùm charitati (tam ſcilicet in eo, quòd dirigatur ad mortem vel mutilationem proximi: quam in eo, quod fit cum conditione, vt neuter à quoquam impediatur alterum offendere) ſed etiam iuſtitiæ: imo & bono publico, vt de ſe ſatis paret; nec licet de ea veritate vllatenus dubitare: cum in Concil. Trid. ſeſſ. vlt. cap. 19. De reformatione, omnes Principes, & Domini temporales, qui duellum inter Chriſtianos concedunt, ſint excommunicati ipſo facto, & dominio ciuitatis aut loci in quo vel apud quem duellum permiſſum eſt, priuati ſint: ſi illud ab Eccleſia obtinuerunt, aut ſi feudale ſit, directis dominis ſtatim acquiratur. Quanquam (vt citatis aliis notat Th. Sanchez in opere morali lib. 2. cap 39. nu. 30. poſt Greg. à Valent. in fine memorati puncti primi) in aliquo caſu extraordinario ad vitanda maiora mala & ſcandala, Princeps excuſari poſſe videtur, cùm duellum permittit inuitus, eo modo, quo interdum nonnulla alia mala permittuntur ad euitanda aliqua maiora. Exemplum eſt: ſi ciues bacchaturi ſint in mutuas cędes, niſi duobus qui ſunt diſſenſionis authores, duellum permittatur.

76 Quæritur tertiò. Quæ ſint pœnæ pugnantium in duello aut illis participantium in eo crimine. Reſpondetur, ſeptẽ pœnas contra pugnantes in duello conſtitutas eſſe ab Eccleſia. Prima eſt, ſi ille qui pugnat mutilet, aut occidat, ſiue per ſeipſum ſiue per alium loco ipſius conſtitutum, efficitur irregularis, ex cap. 1. De Clericis pugnantibus in duello. Secunda, Clericus qui pugnat in duello debet ab Epiſcopo deponi ab omni officio, & ordine, ex cap. 1. eod. tit. Vbi tamen additur, quòd Epiſcopus ipſe poſſit cum eo diſpenſare, ſi non occidit vel mutilauit: quod ſi occidit vel mutilauit ad nullum ordinem ſacrum promoueri poteſt, iuxta Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. De reformatione. Tertia pœna eſt, quòd qui pugnant in duello ſunt ipſo facto excommunicati, ex eodem Concilio Trident. ſeſſ. vltima, ca. 19. De reformatione. Nec obſtat, quòd vtatur verbis imperatiui modi, quæ videri poſſunt ſignificare non ſententiam latam, ſed ferendam per Iudicem: quoniam ea non diriguntur ad Iudicem vt cenſeantur requirere illius actionem, ſed ad reum, quem per imperium efficax ligauit.

Accedit quòd Gregorius XIII. & Clemens VIII. in ſuis conſtitutionibus de eadem re (quarum in ſequentibus ſufficiens mentio fiet) ſic illud Concilii Decretum intellexerunt. Quarta pœna eſt perpetuæ infamiæ ex eod. Concil. in eod. cap. 19. Quinta eſt, proſcriptio omnium bonorum, ex eodem adhuc ibid. Sexta, quòd debeant puniri vt homicidæ, iuxta ſacros canones, prout ibidem etiam habetur. Septima, quòd priuandi ſint Eccleſiaſtica ſepultura qui moriuntur in duello, ex eiuſdem Concilii Decreto ibidem.

Non immeritò verò Eccleſia tot pœnas ſtatuit contra huiuſmodi peccatum. Imprimis enim per illud iuſtitia maximè peruertitur, tam quia milites & nobiles, ad duella confugiunt, relicta ipſa iuſtitia: quam quia plerumque ille qui iuſtam habet cauſam ſuccumbit in duello, vt tangitur in cap. 2. De purgatione vulgari. Præterea quando permittuntur duella, in dies fiunt homicidia infinita, quia pro quolibet iniurioſo verbo, homines ad illa ſe prouocant. Deniq; non tantùm interficiuntur corpora: ſed etiam animæ ipſę, quæ pereunt in peccato mortali. Ob quam maximè cauſã Eccleſia tam ſeuerè duella ipſa prohibet: pro ea ſcilicet cura ſpeciali, quam debet habere ſalutis animarum.

Quod autem attinet ad illos qui participant in crimine pugnantium in duello: præter reatum peccati mortalis (quem conſtat illos incurrere, qui quouis modo alios ad duella incitant, aut qui ab illis non reuocant, cùm teneantur & poſſint) incurrunt quinque pœnas Eccleſiaſticas. Prima eſt, vt qui duellum præcipiunt, conſulunt, aut defendũt pugnantes in eo, ſi homicidium vel mutilatio ſequatur, ſint irregulares, ex cap. 1. De Clericis pugnantibus in duello. Secunda, vt patrini pugnantium in duello, ſint excommunicati ipſo facto & incurrant perpetuam infamiam ac proſcriptionem omnium bonorum, & puniendi ſint vt homicidæ, ex Concil. Trident. ſeſſ. vlt. cap. 19. Tertia, vt omnes qui in cauſa duelli dant conſilium ſiue in iure ſiue in facto, ſint excommunicati, incurrantque perpetuam maledictionem ex Concil. Triden. ibidem. Quare cauere debent Eccleſiaſtici de hac re interrogati, ne reſpondeant duellum eſſe licitum. Nam in excommunicationem incurrunt, ſi ipſum ſequatur, & celebrantes in tali excommunicatione, fiunt irregulares ex violatione cenſuræ. Quarta, vt omnes qui id quacumque ratione ſuaſerint, ſint excommunicati ex eod. Concil. ibid. Quinta, vt omnes ſpectatores ſint etiam excommunicati, ex eodem quoque Concil. ibidem. Quod aduerte, cum pœnæ ſint interpretatione reſtringendæ, non videri extendendum (quod etiam notat Thomas Sanchez in ſeq. num. 31.) ad eos qui caſu aliquo ſpectant, vt accidere poteſt tranſeuntibus, obiter aſpicientibus: cũ ſpectatores vocari non ſoleãt, niſi illi qui ſe in publico exhibent, & præſentia ſua concurrunt ad ſolemnitatem ſpectaculi. Cæteri autem qui aſpiciunt non ſunt quidem obnoxii excommunicationi, ſunt tamen peccato, tanquam vacantes operi vituperio, non autem laude digno. De quibus dubium non eſt idem dici poſſe quod de aſpicientibus torneamenta, aut alia ſpectacula in quibus exhibendis imminet probabile periculum mortis aut mutilationis: nempe ex Angelo, in verbo Interrogationes num. 8. in fine, peccare mortaliter: tum quando reſpiciunt animo ita affecti, vt nollent deſiſtere etiamſi id eis præciperetur: tum quando aſpectio ipſorum eſt talis ſpectaculi cauſa, vt quando ipſum alioqui non fieret. Adde & quando in eo datur aliis ſcandalum, vt facilè poteſt ab Eccleſiaſticis, non modo Religioſis, ſed etiam ſæcularibus. 77

Quæritur quartò, Vtrum liciti ſint conflictus illi particulares, qui inter hoſtes ſolent fieri tempore belli inter vnum & vnum, decem, & decem, &c. Reſpondetur primò, huiuſmodi conflictus non eſſe duella, quando bellum eſt iuſtum, ſed eſſe partes quaſdam iuſti belli. Differunt enim tribus modis à duello. Primò, ex parte principii: fiunt enim publica & legitima authoritate, ſicut bellum Duellum verò, vel fit priuata authoritate, vel non legitima. Secun- 78

dò, differunt ex parte effectus. Nam per huiuſmodi conflictus, vires hoſtium poſſunt debilitari, & per duella vires Reipub. quandoquidem vt plurimùm vterque pugnantium eſt pars eiuſdem Reipub. Tertiò, differunt ex parte finis. Nam finis iſtorum conflictuum principalis, eſt defenſio Reipub. proximus verò eſt interficere Reipub. hoſtes, illoſve qui poſſunt iuſtè interfici. Finis verò principalis duelli eſt priuatum commodum; proximus autem eſt interficere illum, qui non poteſt iuſtè interfici. Vnde duellum eſt contra iſtud quintum præceptum, non item conflictus illi qui fiunt in bello.

Cæterùm quamuis hæc ita ſint, tales tamen conflictus,
79 vt plurimùm illiciti ſunt, duas ob cauſas. Altera eſt, quod Dux permittens illos, temerè milites ſuos exponet mortis periculo. Nam cùm ſint pares numero cum aduerſarijs, valde probabile eſt quòd neutra pars ſupererit, ſed potiùs mutuis vulneribus ſe conficient, quemad. 2. Regum, cap. 2. accidit, cùm pugnarent 12. contra 12 omnes ſe mutuo interfecerunt. Altera cauſa eſt, quòd id ſit quædam tentatio Dei, nec prudenter fiet: cùm ſecurius ſit, & conſultius defendere rempublicam omnibus viribus, quàm tam paucis hominibus, vt euentus oſtendit in memorato conflictu: ex quo non eſſe ſecutam pacem, ſed crudeliſſimum bellum, patet ex eodem cap. 2.

Item vt concefferim tales conflictus eſſe licitos, niſi cùm ad eos impulerit vrgens cauſa: qualis cenſetur primò, ſi ille qui iuſtum bellum gerit, non habeat vires aduerſarijs pares ad confligendum copijs omnibus. Nam tunc ſecurius eſt ei pugnare paribus viribus in particulari conflictu, quàm imparibus in conflictu generali: & ita ſentientes multos refert Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 39. num. 16. Secundò, ſi ille qui cauſam habet iniuſtam prouocet ad talem conflictum, periculumque ſit ne proprij milites, *niſi conditio admittatur*, cadent animi: ſicque perdatur victoria: aut ijdem meticuloſi, & ignaui exiſtimentur ab hoſtibus, qui inde efficiantur animoſiores. Cauſa ſufficiens verò non cenſetur eſſe oſtentatio virium, vel vana gloria. Immo neque vt parcatur multitudini. Licèt enim ex vna parte videatur miſericordiæ eſſe curare, vt pauciores potius, quam multi interficiantur ex altera parte tamen, tentatio quædam eſt Dei, qua ab eo miraculum exquiritur, cùm id quod totis viribus conandum eſt, modico tantùm conatu adhibito obtinere volumus: præſertim cùm ipſe velit expectantes auxilium ipſius, operari ex parte ſua quidquid poſſunt. Qua de re Caiet. 2. 2. *qu. 95. in fine*, Petr. à Nauar. *lib. 2. de reſtit. cap. 3. num. 295. & 296.* ac Thom. Sanchez in citato capite *39. nu. 12. 13. & 14.*

Quæritur 5. An licitum ſit ob aliquam neceſſitatem duel-
80 lum ſuſcipere. Reſpondetur, nulla vnquam de cauſa licitum fuiſſe duellum ſuſcipere. Quod communiter ſenſerũt Doctores etiam ante Concil. Trident. Ita enim habet gloſa *ad cap. 1. verbo Obligatum, De Clericis pugnantibus in duello: & ad cap. 1, verbo Aliquatenus, de purgatione vulgari*: habet item D. Anton. 3. *par. tit. 4. ſub finem*, quem Tabiena in verbo Duellum *num.* 4 ſequitur: ſimul approbans quod ille expreſſit, nulla conſuetudine duellum potuiſſe reddi licitum, vtpote de ſe malum, & pernicioſum. Adde Syluest. alios citantem in eodem verbo *quæſt. 4. ſub finem*. Id autem probatur facta inductione per cauſas ob quas maximè videri poteſt licere duellum ſuſcipere. Primò enim, id non licet ob metum infamiæ, ſiue eo quod timeat quis ne dicatur de ipſo quòd ſit vilis, & degeneris animi. Nam metus eiuſmodi, *vt communiter Summulariſ docent in verbo Metus*, nullo iure excuſet, cùm non innitatur rationi vel legi: ſed, *vt rectè notat Caietanus loco cit. cauſa 3.* ſtultæ opinioni vulgi. *Atque vt Bannes habet 2. 2. quæſt. 40. art. 1. in fine*: ſi quæ contingat in hac re amiſſio honoris, & famæ, tantùm eſt apud homines vanos, & amatores huius ſeculi. Apud bonos enim & timoratæ conſcientiæ homines, nihil famæ, & honoris amittit is, qui ne Deum offendat, & in Eccleſiaſticas cenſuras incurrat, non vult acceptare duellum; præſertim cùm licitè poſſit euadere infamiam, reſpondendo prouocanti. Ego quidem vbicumque me aggreſſus fueris, paratus ſum me defendere; ſed duellum non acceptos quia impium eſt, & iuſtis legibus damnatum.

Deinde nec iuſta cauſa ſuſcipiendi duellum eſſe poteſt, vel defenſio rerum, vel conſeruatio honoris, aut vitæ: tum quia tale remedium nimis atrox eſt, ac etiam ineptum; vtpote quo honor, res, & vita aperto diſcrimini objiciuntur, non autem ſeruantur: Tum quia etiamſi liceat ipſum defendendo vim vi repellere, tamen vt ſit vera defenſio, id debet fieri incontinenti, non autem poſt interuallum temporis vt expreſsè habetur ex cap. 3. De ſentent. excom. in 6. In duello verò non propellit quis iniuriam incontinenti, ſed poſt interuallum temporis. Quinimo in eo, neuter pugnantium defenſor eſt, ſed vterque aggreſſor.

Si quis objiciat pugnam quam David ſuſcepit contra Goliath. Occurrendum eſt pugnam eam non fuiſſe duellũ, ſed partem iuſti belli. Pugnauit enim Dauid cum hoſte reipub. ſuæ; idque tunc, cùm in ſummis anguſtijs eſſet exercitus populi Dei. Adde quod cum eſſet propheta, id fecerit ex ſpeciali inſtinctu Dei: cum alioqui tam imparibus viribus, ſuſcepiſſet talem pugnam valde inconſultè, & cum quadã tentatione Dei.

Porro magna difficultas fuit ante Concilium Tridenti- 81
num, An duellum ſuſcipere liceret ei qui falsò accuſatur ab alio de crimine propter quod interficiendus eſt, niſi ex mandato Iudicis purget ſe duello: ſed poſt ipſum Concilium non videtur relicta ratio dubitandi, quin id ſit illicitum. Generaliter enim ac ſine reſtrictione prohibitus eſt vſus duelli ſeſſ. vltima cap. 19. his verbis Deteſtabilis duellorum vſus fabricante diabolo introductus, vt cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Chriſtiano orbe penitus exterminetur.

Et certè, *vt iam inſinuauimus*, licitum cenſeri non poteſt, ad conſeruationem rerum temporalium: quia per idem Concilium ibidem, qui pugnat in duello incurrit proſcriptionem omnium bonorum. Nec etiam ad famæ conſeruationem, quia talis ſimul incurrit veram infamiam iuris, nec ſepelitur in loco ſacro, ex hac ex eodem Concil. ibidem. Neque item ad vitæ conſeruationem, quia incurrit mortẽ animæ, cui mors corporis poſtponenda eſt, iuxta expreſſũ Chriſti documentum Lucæ 12. verſ. quinto. Nec denique ob metum vllius Iudicis, quoniam pro nullo metu debet quis peccatum mortale committere, vt notatur in cap. Sacris. De iis quæ vi, metuſve cauſa fiunt. Quanquam tamen (*iuxta doctrinam quam ex Caiet. habet Nauar. in Enchir. cap. 15. num. 3. & cap. 15. num. 9. & plenius tractat Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 32. & aliquot ſequentibus*) quando fuerit neceſſarium ad defenſionem vitæ contra iniuſtum inuaſorem, nec alia patuerit via ad euadendum, poteſt acceptari duellum: immo & offerri ad hunc modum: nempe, ſi inimicus armatus te aggrediatur inermem, petas dari ſibi arma, vt militanter te occidat. Talis enim petitio habet rationẽ veræ defenſionis, non autem duelli ad iniuſtam occiſionẽ inſtituti, quod Eccleſia punit excommunicatione ea quam Patres Concilij Trident. in cit. cap. 19. tulerunt, extenduntque ad eos qui conſilium dederint in cauſa duelli: aut hoc ſuaſerint, aut eius ſpectatores fuerint.

Cæterùm præter Concil. Tridentinum hanc animarum ſimul & corporum perniciem eliminare ab Eccleſia conſtitutionibus ſeueriſsimis magno ſtudio conati ſunt: Pius quartus, & Gregorius decimuſtertius, ac poſtremò Clemens octauus: innouans ab illis conſtituta. & quædam ſuperaddens, ad frænandos animos furijs ſic agitatos, vt & Dei & ſui omnino obliuiſcantur, in ſuam extremam perniciem tum animæ quam corporis. Vtile autem erit conſtitutionis eiuſdem Clementis quam edidit anno Domini 1592. & incipit: Illius vices: ſummam hic attexere poſt Gregorium Sayrum in libro tertio Theſauri caſuum conſcientiæ *cap. 31. a num. 21. ad 56.*

Summa conſtitutionis a Clemente octauo editæ contra pugnantes in duello.

PRimò renouat bullam quamdam à Pio 4. de hac re edi- 82
tam, contra quoſcumque Principes ac domicellos, ac alios omnes, permittentes in ſuis dominijs & terris duellũ fieri, aut ſingularia certamina aut diffidationes facientes, ac ad id inuitantes, procurantes, auxilium, conſilium, vel fauorem dantes, illiſque ad ſtantes, & intereſſentes, necnõ chartas deſuper ſubſcribentes, aut publicantes, ſeu de illis ſe intromittentes. Qui omnes & ſinguli Imperatore ac Regibus inferiores, ſi laici fuerint maioris excommunicationis: ſin Eccleſiaſtici fuerint vltra eam, etiam priuationis omnium dignitatum, beneficiorum, & officiorum Eccleſiaſticorum, inhabilitatiſque ad illa, & alia in poſterum obtinenda, pœnas eo ipſo incurrunt à quibus non niſi à Romano Pontifice abſolui poſſunt.

Secun-

Secundò innouat decretum Concilij Trident. ſeſſ. vlt. De reform. cap. 19. antea memoratum à nobis. Tertiò confirmat bullam Gregorij XIII. *quæ incipit ad tollendum*, editâ anno Incarnationis Dominicæ 1582. Nono Decembris Pontificatus eiuſdem, anno vndecimo: vbi præfatus Pontifex impoſitas à Concil. Trident. pœnas extendit aduerſus omnes illos, qui non publicè quidem, priuatim tamen ex condicto, ſtatuto tempore, & in loco conuento monomachiam commiſerint, etiamſi nulli patrini, ſocijve ad id vocati fuerint, nec loci ſecuritas habita, nullæ pro uocatoriæ literæ, aut denunciationis chartulæ præceſſerint. Quas etiam pœnas extendit contra locorum dominos ſi certamen ex condicto permiſerint, aut quantum in ſe fuerit, non prohibuerint: necnon contra eos omnes qui duellum huiuſmodi fieri mandauerint, inſtigauerint, auxilium, conſilium, vel fauorem dederint, aut equos arma, pecuniam, commeatum, & alia ſubſidia ſcienter ſubminiſtrauerint: aut ex compoſito ſpectatores vel ſocios ſe ſu quouis modo præbuerint, etiamſi illi qui ad locum deſtinatum pugnaturi acceſſerunt impediti, pugnam non commiſerint ſi per ipſos non ſteterit quominus illam committeretur. Quartò confirmat omnes tres prædictas, hoc eſt, Pij 4. Concil. Trident. & Gregor. 13. conſtitutiones, cum cenſuris, pœnis, decretis, & extenſionibus earumdem, ac in ſuper eaſdem conſtitutiones ac decreta locum habere vult vbique gentium & terrarum: inter quaſcumque perſonas etiam armatas, & in caſtris ſeu propugnaculis, militantes etiam in terris, & dominijs hæreticorum.

83 Quintò explicat in particulari perſonas quæ prædictas pœnas incurrunt: & ſunt iſtæ. Primo, quilibet miles qui in bello publico, & forſan iuſtè indicto, contra alterum in aduerſario exercitu militantem, ſiue aliàs in hoſtium caſtris, præſidijs, aut terris degentem, priuatas inimicitias & ſimultates publicæ cauſæ intermiſcendo, etiam Ducum permiſſu ex condicto ad ſingulare certamen deſcendit, aut ad illum prouocat.

Secundò, qui pactiones ineunt de dirimendo certamine cum primum alter vter vulneratus fuerit, ſeu ſanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus vtrinque illatus fuerit: vel ſi conueniant, vt non ſinguli cum ſingulis, ſed bini terni, aut plures hinc inde pugnent.

Tertiò locorum domini, magiſtratus, Præſides, locumtenentes, militum duces, & Capitanei in caſtris vel extra ea, in alieno vel hoſtili ſolo, qui cum militibus exercitus ad certariorum monomachiam in quocumque caſu per præſentem, vel prædictas conſtitutiones prohibito, permittunt vel quantum in ipſis eſt non prohibent, aut poſt admiſſum crimen, veniam, & impunitatem concedunt.

Quartò omnes & ſinguli qui, ſuo vel alieno nomine, ſcripta (*manifeſta, ſeu fides vulgò appellata*) in hac bulla prohibita, aut libellos, epiſtolas, earumvè exempla dictant, componunt, ſcribunt, mittunt, deferunt, diuulgant, affigunt, exemplar typis imprimunt, ſubſcribunt, intimant, vel etiã verbo denunciant, ſeu atteſtantur.

Scripta verò quæ in ea bulla prohibentur, ſunt omnia illa ſcripta, quæ vel expreſsè prouocant ad huiuſmodi certamen, vel ſunt quaſi quædam præparatoria ad chartulas ſeu libellos prouocatorios, & ad duellum: atque illorum velutiradices, aut ſemina vt plurimùm, laceſſendi aliquem ad pugnam, & ſuſcitandæ ſimultatis, atque inimicitiæ materiam & occaſionem præbent, dum in illis per modum epiſtolæ, libelli, aut publicæ atteſtationis, & intimationis, ſiue per authentica documenta, ſiue per vnius, plurimve chirographum, ſubſcriptiones, aut reuelationes, ſub prætextu proprij vel alieni honoris & famæ, more militari atque, *vt vulgò dicitur*, cauallereſco tuendi, aut lædendi, ſiue ad illatæ, propulſatæue contumeliæ, aut iniuriæ probationem; ſeu tollendam illius ſuſpicionem rei alicuius geſtæ ad id pertinentis, vel verborum aut reſponſionum, ſeries, & ordo narratur vel ex ſimili abuſu hac de cauſa aliquid tale adeò firmiter aſſeritur, aut negatur, vt qui contradixerit ſiue nominatim, ſiue in genere mendacij arguatur ſeu mentiri dicatur. Aut ad hunc effectum militari etiam conſuetudine quæritur, declaratur, aut reſpondetur, qua mente, aut quo ſenſu quidpiam eiuſmodi, quod ad ſuperius expreſſa ſpectet, geſtum, dictumve ſit: vel offertſe quiſpiam contra certam vel incertam perſonam velgeneratim contra quemcumque ad probandum armis, & verificandum, etiam in initio certamine, aliquid ita eſſe, aut fuiſſe vel non fuiſſe: Imò verò non ſolùm prohibentur huiuſmodi ſcripta ad effectum de quo ſuperius dictum eſt, ſed etiam qualeſcumque denunciationes, narrationes, declarationes, & teſtificationes talium rerum, ſupradicta quoquo modo concernentium, & ob huiuſmodi cauſas, etiam factæ ſine ſcripto, in locis publicis, vel priuatis, vbi hominum multitudo conuenire ſolet.

Sextò, qui alijs ad ſingulare certamen publicè vel occultè ineundum vel ad prouocandum aliquem ad pugnam: ſiue ad huius generis ſcripta (*Quæ manifeſta quoque chartulæ prouocatoria appellantur*) ſcribenda, dictanda, mittenda, deferenda, diuulganda, auxilium, conſilium, operam, vel fauorem præſtiterint, ſiue id ſuaſerint, aut mandauerint. Qui ve in præmiſſis vel eorum aliquo ſe quomodolibet intermiſcuerint, etiamſi neque pugna aliqua, nec certamen aut effectus, nec acceſſus aut actus ad pugnam proximus, neque expreſſa & aperta prouocatio ſubſecuta fuerit, neque ſcriptiones prædictæ in publicum prodierint, aut vnquam intimatæ extiterint, ſi per eos non ſteterit quominus publicatio aut denunciatio fieret.

Septimò denique omnes, & quicunque publicè vel priuatim, palam vel occultè in quibuſcunque locis, modis, & formis ac caſibus in hac bulla & alijs prædictis conſtitutionibus; *videlicet Pij 4. & Greg. XIII & Conc. Trid.* ac decretis comprehenſis ſingulare certamen (*quod duellum vulgò dicitur*, ex compoſitio ineuntes, necnon id ſceleris ſuadentes, aut prouocantes, opem, conſilium vel fauorem præſtantes, equos, arma, vel commeatus præbentes, aut comitantes, vel circa chartulas, ſeu libellos, literas, notiones aut quæcumque alia ſcripta huiuſmodi quomodolibet peccantes, huiuſque delicti ſocij, de induſtria ſpectatores, patrini, fautores, defenſores quacumque Eccleſiaſtica, vel mundana præfulgeant dignitate.

Hi omnes ſi ſingulares perſonæ ſint, cuiuslibet communitatis, vniuerſitatis, collegij, aut reipub. maiorem excommunicationem ipſo facto incurrunt: & ſi in ipſo conflictu obierint, ſepultura Eccleſiaſtica priuantur. Ciuitates verò, terræ, oppida, vel caſtra, & loca in quorum territorijs id facinus ſcientibus, & tacitè, vel expreſsè permittentibus aut tolerantibus dominis, aut magiſtratibus, vel Senatu, aut populo admiſſum fuerit, interdicto Eccleſiaſtico ſuppoſuntur. Cuius interdicti relaxationem, aut excommunicationis abſolutionem ab alio quam à Summo Pontifice pro tempore exiſtente, pœnitentia, & ſatisfactione congruè peracta, niſi in mortis articulo conſtituti, nequeant obtinere, etiam prætextu quarumuis facultatum, & indultorum quibuſuis perſonis tam Eccleſiaſticis cuiuſcumque ordinis, aut militiæ, ſtatus, gradus, aut conditionis exiſtentibus, quam laicis, etiam imperiali, regali, vel alia mundana præeminentia inſignitis per Sedem Apoſtolicam in genere, vel in ſpecie conceſſorum: quæ omnia quoad præmiſſa nemini ſuffragari poſſunt: pœnis alijs tam ſpiritualibus quam temporalibus contra eos inflictis nihilominus in ſuo robore permanſuris. Hactenus ſumma bullæ Clementis verbis eiuſdem vix mutatis. Indicauit autem abundè ipſe Pontifex mentem ſuam eſſe tali conſtitutione duellorum abominandum vſum penitus tollere extirparis radicibus eorum ac fibris excommunicationem, aliaſque pœnas imponendo non modò ob duellum: ſed etiam ob ſcripta quæ duellum antegredi ſolent: aliaque habentia incitamentum ad idem ſcelus, ſontque illius ſemina. Vnde Paulus Comitolus in lib. 6. reſponſorum moralium quæſt. 14. num. 6. deducit (& ſatis conſentiunt quæ Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 39 num. 24) generaliter eſſe illic ſermonem de duello, ſumpto ſcilicet hoc nomine pro dimicatione ſingulari ex vtriuſque dimicantis placito, & approbatione quamuis certo tempore, & loco ad pugnam delecto ea careat. Nam ſi Papa hac ſua conſtitutione duellorum ſemina, & radices auertere voluit à fidelium cœtu: quanto magis genera omnia duellorum?

Addit idem author qu. 17. eſſe reſponſum ab Clemente ipſo octano, Confeſſarios qui ante decretum ipſius, de quo dictum eſt, poterant per priuilegium Papale, abſoluere à caſibus Sedi Apoſtolicæ reſeruatis, poſſe quoque abſoluere ab excommunicatione, quæ in eodem decreto imponitur reſpectu duelli. Qua ratione id ad ſuam notitiam tale reſponſum venerit, Comitolus ipſe ſufficienter ibidem aperit.

CAPVT VIII.

De Bello.

SVMMARIVM.

84 *Bellum eſſe licitum.*
85 *Bellum aliud offenſiuum, & aliud defenſiuum, ac vtriuſque differentia.*
86 *Neceſſaria vt bellum defenſiuum ſit iuſtum.*
87 *Neceſſaria vt offenſiuum ſit iuſtum, ac primò de authoritate.*
88 *De cauſa iuſta, quòd certa eſſe debeat, nec dubiam eſſe ſufficiat.*
89 *Cetera conditiones neceſſariæ.*
90 *Quatuor caſus in quibus Clerici pugnare licet.*
91 *Diſcrimen inter conditiones ad iuſtum bellum offenſiuum neceſſarias.*
92 *Quid faciat is qui acceptam iniuriam valet vindicare bello, & cum ſuperiorem recognoſcat, non habet authoritatem illud indicendi.*
93 *Cauſa indicendi iuſtè bellum.*
94 *De cauſa infidelitatis.*
95 *De cauſa hæreſis.*
96 *De cæteris cauſis.*
97 *Gloria, aut dilatatio imperij non eſt ſufficiens cauſa iuſti belli.*
98 *Quomodo bellum poſſit eſſe vtrinque iuſtum, & vtrùm liceat in eo vti inſidijs.*
99 *Quo tempore liceat bellum gerere.*
100 *Quatenus liceat in bello vti infidelium auxilio.*
101 *Quatenus teneatur Princeps à bello deſiſtere ſi iuſta ſatisfactio ei offeratur.*
102 *De compoſitione quam Princeps facit cum hoſtibus, quoad quoque damna ſuis ſubditis illata.*
103 *Quid tenentur milites facere, cùm dubia eſt belli cauſa.*
104 *Quando teneantur ad reſtitutionem damnorum aduerſarijs illatorum in bello.*
105 *An teneantur, & peccent quando inferunt ſine legitima authoritate.*
106 *Reſponſio ad quæſtionem, Num licitum ſit militibus exponere ſe euidentiſſimo mortis periculo.*
107 *Licitumne ſit Clericis ad bellum proficiſci.*
108 *Quatenus liceat in iuſto bello damna hoſtibus inferre.*
109 *De ijs quæ capiuntur in bello iuſto.*
110 *Quæ circa innocentes ſeruanda ſint in bello iuſto, quoad perſonas ipſorum.*
111 *Quæ quoad bona ipſorum.*
112 *De eo quòd milites à ruſticis ſuæ reipub. victum gratis accipiunt.*
113 *De grauamine eorumdem ruſticorum per ipſos milites.*
114 *De ijs ex hoſtibus, qui in iuſto bello occidi non poſſunt.*
115 *Quatenus liceat ciuitatem iuſtè oppugnatam tradere militibus in prædam, & quòd tunc non liceat nocere ijs, qui ad loca ſacra confugiunt.*
116 *Quatenus liceat in iuſto bello rebus Eccleſiaſticis nocere.*
117 *Explicatio quæſtionis, An extracta de manibus hoſtium quæ diripuerunt, ſint reddenda proprijs dominis.*
118 *Explicatio alterius quæſtionis, An captis in bello, fugere liceat.*
119 *Quando captiui poſſint in bello iniuſto exercere actum aliquid ad eidem bellum ſpectantem.*
120 *De repreſalijs.*

DE bello ex profeſſo tractat Gratianus per totam cauſam 23. præſertim quæſt. 1. 2. 5. & 8. tractant etiam Summularij in verbo, Bellum D. Tho. 2. 2. quæſt. 40. & ibid. Caiet. & Bañes, ac Gregor. à Valen. diſput. 3. quæſt. 16. D. Anton. 3. par. tit. 4. Franciſc. à Victoria in relect. de iure belli, Couar. ad regulam, peccatum, de regulis iuris in 6. par. 2. § 9. 10. 11. Alphonſus à Caſtro in lib. 2. de iuſtitia hæreticorum punitione cap. 14 & in lib. 3. aduerſus hæreſes, in verbo Bellum Petr. à Naar. lib. 2. De reſtitut. cap. 3. à num. 298. ac Ludouicus Molina in tomo 1. de iuſtitia, & iure, tractatu 2. diſput. 98. & aliquot ſequentibus. Conſiderabimus autem bellum ipſum primò ſecundùm ſe, ſecundò quoad indicentes illud; tertiò quoad milites illud gerentes. & poſtremò quoad effectus illius.

De bello ſecundùm ſe.

SECTIO I.

QVæritur I. An liceat gerere bellum. Reſponſio eſt, bellum non eſſe ſua natura malum, ſed licitè fieri poſſe, immo & cum magno merito, vt ſatis claré oſtenditur 23. quæſt. 1. cap. Noli exiſtimare, & quatuor ſequentibus: contrariumque ſentire eſt hæreſis: quam in cit. verbo Bellum refutat Alphonſus à Caſtro, & poſt ipſum loc. cit. Bañes: *art. 1. dub* 1. Petrus à Nav. *à num. 249. ad 267.* Gregor. à Valé. *punct.* 1. & Molina *diſput. 99.* Qua in re immorari non eſt huius inſtituti: cui ſufficit ea pluſquam moralis certitudo quæ habetur ex Sanctorum exemplis, qui bellum in veteri Teſtamento geſſerunt; hinc eſt, Abrahami, Moſis, Ioſue, & aliorum. Itemque ex eo, quòd D. Ioannes Baptiſta Lucæ 3. militibus de via ſalutis conſilium petentib. non conſuluerit militiam deſerere, ſed omnibus conuertere, & Dominus Matth. 8. Centurionem quamuis dicentem quod haberet ſub ſe milites, laudauerit, & Matth. 22. tributa regibus ſoluenda dixerit, cùm tamen ea exigantur ad gerendum bellum, & pacem conſeruandam. 84

Quæritur II. quotuplex ſit bellum. Reſponſio eſt, duplex eſſe: vnum offenſiuum, alterum defenſiuum. Offenſiuū vocatur, quando quis prior bello alterum aggreditur. Defenſiuum vero, quando quis ſe defendit contra alium aggreſſorem. Inter quæ bella diſcrimen eſt. Tum quòd finis belli defenſiui tantùm ſit defendere ſeipſum & ſuam rempublicam: finis autem belli offenſiui ſit, ſumere vindictam de altero: vnde & vindicatiuum dicitur. Tum quòd bellum defenſiuum ſit actio cuiuſuis hominis, etiam priuati; cui conceditur ius ſe defendendi. Bellū verò offenſiuum ſit hominis fungentis authoritate publica; ſiquidem eo ipſo quòd vnius reipub. homines inferunt iniuriam alteri reipublicæ, neque Princeps ipſorum vult, vel diſſimulat ſatisfactionē reddere; dominus reipub. offenſæ poteſt ſumere vindictam, ſeu punire illatas iniurias tanquam verus Iudex in ea cauſa. Principum enim eſt non tantùm defendere ſuos, contra illos qui inferunt ipſis iniuriam: ſed etiam illatam vlciſci, iuxta illud ad Rom. 13. Dei miniſter eſt vindex in iram ei qui malum agit. & illud 1. Petri 2. Siue Regi quaſi præcellenti ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum. Quod etiam ratio confirmat. Nam cùm Princeps qui ſuperiorem non recognoſcit (de quo tantùm principe hic loquimur) debeat in ſe habere omnia quæ ſunt neceſſaria ad bonam reip. gubernationem, & defenſionem: fit vt iure naturæ Iudex ſit eorum qui iniuriam ſibi inferunt: atque vt reip. paci bonoque conſulendo, poſſit ſceleratorum hominum crimina reprimere ac ſuperbiam frangere. 85

Quæritur 3. quæ ſint neceſſaria vt bellum defenſiuum iuſtè ſuſcipiatur? Reſponſio eſt, tria eſſe. Primum, vt is qui bellum infert nolit deſiſtere, etiam rogatus. Ex bello enim tam multa incommoda ſequuntur, vt non, niſi compellente neceſſitate, ſuſcipi debeat. Secundum, vt iuſta ſit cauſa ſuſcipiendi tale bellum. Quanquam quia ex regula 65. iuris in 6. in pari delicto, vel cauſa, melior eſt conditio poſſidentis, non eſt neceſſariū vt ille qui ſe defendit, certò ſciat ſe iuſtam cauſam habere: ſed ſatis eſt vt cognoſcat ſe non habere cauſam iniuſtam: vel ſi dubitet, vt paratus ſit ſtare determinationi, & arbitrio bonorum virorum. Tertium eſt, vt bona ſit intentio, ex cap. Quid culpatur 23. *qu.* 1. Et ratio eſt; quia bellum ſuſcipi debet vt pax habeatur & reſpub. defendatur. Si ergo hæc tria adſint, bellum eſt iuſtum quando defenſiuum, non autem quando offenſiuum fuerit. 86

Authoritas verò Superioris non eſt neceſſaria in ipſo bello defenſiuo, vt ex communi Theologorum & Iuriſperitorum ſententia notat Bañes ad cit. art. 1. dub. 2. concl. 1. Et ratio eſt, quia quælibet perſona etiam priuata iure naturali poteſt ſeipſam defendere, ſeu vim vi repellere propria authoritate. Id tamen intelligendum eſt, quando vrget neceſſitas, nec adiri poteſt Superior: nam ſi tempus patitur vt Superior conſulatur, expectanda eſt ipſius authoritas: quam ſibi vſurpare nefas eſt, niſi neceſſitas excuſet.

Quæritur 4. quænam conditiones ſint neceſſariæ, vt bellum offenſiuum iuſtè inferatur. reſponſio eſt, eas in vniuerſum ſeptē eſſe. Prima eſt authoritas, ex cit. c. Quid culpatur

nam

nam cùm inferre bellum ſit actus Iudicis (*ſpectat enim ad vindicatiuam iuſtitiam ad peccatorum puniſionem*) neceſſa eſt ſeis qui bellum infert habeat ad id authoritatem. De quo in particulari notandum eſt, quòd quando ſuſcipitur bellum pro cauſa ſpirituali, nimirum pro fide, aut contra excommunicatos contumaces, poſſit authoritate Summi Pontificis vel Epiſcopi loci, bellum geri prout refert ex Hoſtienſi Sylueſter Bellum 3. quæſt. 1. Quando autem eſt temporalis cauſa, ordinariè poteſtas inferendi bellum (prout Molina in cit. tract. 2. diſput. 100. communem Doctorum conſenſum eſſe ait aliquot eorum commemoratis) eſt ſolùm penes eum qui non agnoſcit ſuperiorem in temporalibus: id eſt à cuius iudicio nõ ſolet appellari ad ſuperiorem in cauſis ciuilibus: nam cùm talis non habeat in terris ſuperiorem ad quem confugiat, & à quo ius petat, neceſſe eſt vt ipſemet tanquam verus Iudex in ea cauſa iure naturali conſtitutus, ſumat vindictam. Vnde olim cùm omnes erant ſubiecti Romano imperio, nemo poterat alteri inferre bellum, ſine facultate Imperatoris, vt habetur ex lege 1. Cod. Vt armorũ vſus. Nunc verò authoritatem indicendi bellum habent Reges, Reſpublicæ & Duces, qui in temporalibus non agnoſcunt ſuperiorem ad cuius tribunal debeant recurrere. Attamen quia totum hoc negotium dependet ab humano iure conſuetudo multum poteſt in contrarium, itaut ſi inter nos qui ſuperiorem agnoſcunt aliqui ex antiqua conſuetudine habeant, quod poſſint alijs bellum inferre, id eis denegandum non ſit, prout notat Franciſc. à Victoria in releCt. De iure belli num 9. ſed tamen (vt ex Caiet. habet Molina in ead. diſp. 100 poſt medium) id intelligendum eſt dummodo tales bona fide fuerint in poſſeſſione, quod non eſt ſententiendum de ijs quos conſtat rebellando aduerſus proprios dominos, authoritatem eam obtinuiſſe potentiæ magnitudine.

Secunda conditio, eſt iuſta cauſa belli, ex cap. Dominus noſter, 23. qu. 2. de qua dicetur in ſequen. ſect. qu. 2.

88 Tertia conditio eſt. Vt certò aut valde probabiliter conſtet de huiuſmodi cauſa iuſta, adeoque legitimè cognita iudicataque ſit. Etenim graue peccatum eſt, in dubia cauſa, inferre bellum, at docent à Victoria de iure belli, num. 17. & alij, quorum meminit Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 3. quæſt. 16. punct. 2. verſu Quinto certum eſt. Et probatur: tum quia neque homo particularis in dubia cauſa puniendus eſt; multò ergo minus tota reſpub. tum etiam, quia in dubia cauſa potior eſt conditio poſſidentis, ex 65. regula iuris in ſexto. Neque verò ſatis eſt vt Princeps quoquo modo credat ſe iuſtam habere cauſam, *alioqui enim excuſarentur Turcæ inferentes bellum Chriſtianis.* ſed vt iuſtitiæ cauſa diligentiſſimè examinata ſit idque ab illis qui minimè ducantur prauis affectibus; propterea quòd ex bello plurima ſequuntur incõmoda; atque homo ductus prauis affectibus cæcutire ſæpius ſolet.

Quamquam tamen quando cauſa eſt dubia, is etiam qui pacificè poſſidet, tenetur, *vt in ſeq. num. 19. habet à Victoria*, eam diligenter examinare, & admittendo legationem, audire pacificè rationes alterius partis, ſi forte poſſit ex eis certum cognoſceret. Nam non cenſeretur alioqui bona fide agere tanquam recuſans intelligere veritatem prout tenetur. Etenim Principes cum ſint Iudices in ſuis cauſis iuxta ante dicta, & tenentur in dubio ea quæ in contrarium opponuntur examinare. Iniquè enim agit Iudex qui litigante contra poſſeſſorem opponente aliquid, recuſat illud examinare. Atque poſt talem recuſationem ab ipſo Principe factam, alter Princeps qui bellum ei inferat non omnino certus de iure ſuo, excuſaretur à peccato, tanquam iuſtam habens cauſam taliter petendi compenſationem aliquam pro iure quod ad Remp. de qua agitur, minus dubium, habet, quàm illa qui eam poſſidet. Dico [minus dubium] quia ſi ius eſſet æqualiter dubium non poſſet ratione illius, poſſeſſorem bello laceſſere: quia in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis. De qua re plenius Bañes ad eumdem art. 1. dub. 5.

89 Quarta conditio eſt, Vt cauſa belli habeat proportionẽ cum grauibus incommodis, quæ ex bello ipſo ſequuntur: in quo non tantùm qui ſunt ex parte hoſtium innocentes, & Eccleſiaſtici patiuntur: ſed etiam illi ipſi qui bellum inferunt pluſima damna ſentiunt, adeout cauſa inferendi debeat eſſe grauiſſima, & quæ omnia alia damna compenſet.

Quinta conditio eſt, Vt obſeruetur iuris forma. Cùm enim bellum ſit vltimum & extremum remedium aduerſus illatas iniurias, antequam ipſum adhibeatur, omnia ſunt prius tentanda: videlicet mittendi ſunt legati, aut conſulendi ſuperiores, ſiue temporales, ſiue Eccleſiaſtici, per quos iuſta ſatisfactio pro illata iniuria obtineatur: aliaque remedia, ſi quæ ſuppetant vſurpanda: iuxta illud Deuter. 20. Si quando acceſſeris ad oppugnandam ciuitatem offeres primùm ei pacem.

Sexta conditio eſt, Vt qui infert bellum habeat rectam intentionem ex cap. Quid culpatur & duobus ſequentib. 23. quæſt. 1. Cenſetur autem recta intentio quando bellum infertur, non vt alijs noceatur; ſed vt iuſtitia exerceatur. De qua re in particulari plenius Molina diſput. 107.

Septima conditio eſt, vt illi qui bellum gerunt non ſint perſonæ Eccleſiaſticæ, nam illis interdictum eſt gerere bellum, 23. quæſt. 8. cap. 1. & aliquot ſequentib. De qua re etiã plenius, tum Bañes ad ſequentem art. 2. tum Molina diſput. 108. Sed ad inſtitutum noſtrum notare ſufficiet, id quod ibidem ſub finem hic habet ex communi Doctorum ſententia: conſtitutos in maioribus ordinibus pugnando proprijs manibus peccare mortaliter exceptis quatuor caſibus.

Primus eſt, quando non poſſunt aliter propriam vitam conſeruare. Secundus, quando id ſic neceſſarium eſt, quòd illis pugnantibus patria aut ciuitas vel exercitus conſeruabitur; non pugnantibus verò deſtruetur, aut capietur. Nam tunc pugnare non ſolum poſſunt; ſed etiam tenentur iure naturali, cui lex Eccleſiaſtica nequit præiudicare. Tertius eſt, quando id oĩno neceſſarium eſſet ad cõſecutionẽ iuſtæ victoriæ, à qua pax & commune bonum Eccleſiæ pendeat. Quartus, quando id omnino neceſſarium eſſet ad defendendam vitam innocentis, qui rogaret opem ſibi ferri aduerſus nocentem, qui mortem ei eſt alioqui illaturus. Nam in tali caſu vt & in duobus præcedentibus Clerici iure naturali obligantur pugnare, ſi poſſint abſque ſuo notabili periculo. 90

Irregularitatem verò non incurrunt occidendo in talibus caſibus: quod idem author tractat diſput. 109. Nec itẽ pugnando extra eoſdem caſus: etiamſi initiati ſint maioribus ordinibus, niſi occidãt aut mutilent: de quo idem etiam *in ſeq. diſput.* 100. Quanquam tamen gradu officioque ſuo ſunt priuandi, iuxta cap. Clerici, cap. Quicumque ex Clero, & cap Quo auſu, 23. quæſt. 8. Siqueie in pugna moriantur, oblationes, & orationes pro eis fieri non debent, ex capit. Quicumque Clericus, 23. quæſt. 8. Id quod ex eodem Molina, *in præced. diſput.* 108. propriè quidem locum habet in ijs qui initiati ſunt maioribus ordinibus: probabiliter tamen idem iudicandum eſt, *vt ille addit*, de alijs Eccleſiaſticis, ſi beneficiarij fuerint: niſi antea relinquerint beneficia ſua: itemque de Religioſis profeſſis.

Porro magnum diſcrimen eſt inter ſeptem memoratas conditiones. Nam ſi prima earum vel ſecunda, vel tertia deſit, is qui bellum infert, non tantùm grauiter peccat, ſed etiam tenetur reſarcire damna omnia quæ illata fuerint; tam hoſtibus quàm proprijs ſubditis. Sin autem quarta tantùm aut quinta conditio deſit, peccat item qui bellum infert: atque tenetur reſarcire damna etiam hoſtium, quando dedita opera exceſſit modum in ſumenda vindicta: contra illud Deuter. 25. Modus plagarum erit ſecundum menſuram delicti) aut quando iuſtam ſatisfactionem pro illatis iniurijs oblatam recuſauit. Qua de re Bañes 2. 2 qu. 40. art. 1. dub. 8. & 10. Subditorum autem ſuorum damna reſarcire tenetur, ſi ipſos bellum ſuſcipere coegerit; non item, ſi illud vltro ipſi ſuſcipiant: quia conſentienti non fit iniuria De regulis iuris in ſexto regula 27. 91

Iam verò in duobus caſibus quinta conditio non eſt neceſſaria; vnus eſt, ſi vrgeat neceſſitas, id eſt, ſuſcipiens bellum non habeat commoditatem ſumendi vindictam poſt interpoſitam longam moram temporis: qua ratione Abraham ſtatim ſecutus eſt hoſtes ſuos, non tentatis alijs medijs, Gen. 14. Alter eſt, ſi ſtatis conſtet quòd hoſtes ſint omnino pertinaces. nec flectentur prædictis legationibus. Quod ſi tantùm deſit ſexta, vel ſeptima conditio, peccat quidem qui bellum infert: ſed ſine obligatione ad reſtitutionem; quia tunc ſibi ipſi non alteri adfert de ſe nocumentum.

SS.

SECTIO II.

De bello quoad indicentes illud.

92 QVæritur primò, Quid facere poſſit ille, qui cùm recognoſcat ſuperiorem, & ideo non habeat authoritatem indicendi bellum, patitur grauem iniuriam, quam poſſet indicto bello vindicare. Ad quod reſpondetur tali ſuppetere illud remedium, quod aſſignat à Victoria, De iure belli, nu. 9 inquiens: Si ſub eodem Rege duæ ſint ciuitates vel duo principes quorũ alter alteri infert iniuriam, Rexq; ipſe negligit vel non vult eam vlciſci: illũ qui iniuriã patitur poſſe non ſolùm ſe defendere, ſed etiam antedictis conditionibus concurrentibus inferre bellum: quia neceſſitas licentiam ei & authoritatẽ dat cũ nequeat aliter ius ſuũ tueri & ſuperior diſſimulans, cenſeatur conſentire tacitè. Qui ſi expreſsè diſſentiret ob commune totius reipublicæ bonum probabiliter, æquo animo eſſet ferenda iniuria & à bello abſtinendum, iuxta illud quod habet idem à Victoria in ſequen. num. 33 de bello illicito, ob ſecutura Reipub. incommoda.

93 Quæritur ſecundò, Quænam ſint cauſæ, ob quas illa qui habet authoritatem, iuſtè poteſt bellum indicere. Ad quod reſpondendum eſt: in genere quidem (prout à Victoria De Iure belli nu. 13. habet, & probatur ea cap. Dominus noſter, 23. quæſt. 2.) eſſe iniuriam: non tantùm eam, quæ eſt cum peccato, vtpote qua ſcienter damnum illatum eſt, aut alienum occupatur iniuſte, ſed etiam interdum eam quæ eſt ſine peccato, vt cùm res aliena detinetur quidem ſed probabiliter putatur eſſe propria, vt contigit Chananæis, qui ignorarunt à Deo datam eſſe filijs Iſrael terram ipſorum poſſidendam. De qua re plenius Molina De iuſt. & iure, to. 1. tract. 2. diſput. 102.

In particulari autem multas eſſe tales cauſas, ſicut multi ſunt modi quibus iniuria infertur. Aliquot referunt Alphonſus à Caſtro, *in lib. 2. De iuſta hæretic. punitione, cap.* 14. & poſt ipſum Molina, *in ſeq. diſp.* 104. vt & Conar. ad regulam Peccatum, *par. 2. § nono, nu. 2. 3. & 4*

94 Tredecim autem ſunt, quæ ſacræ Scripturæ teſtimonio illuſtrantur. Prima eſt infidelitas qua Deo infertur iniuria. Ad cuius cauſæ illuſtrationem facit, quod Exodi 34. ver. 12. & Deuter. cap. 7. ver. 2. & cap. 12. ver. 2. iuſſi ſint filij Iſrael interficere infideles, & bello exterminare. Sed notandum eſt, quòd nunc temporis non liceat ob meram infidelitatem bellum alijs inferre, ipſorùmque bona occupare: vt habent à Victoria *in relect. De Indis ſect. 1. num. 19. & ſect. 2. nu. 15.* & Couar. ad Regul. Peccatum, *par. 2. § 10. num. 4. & 5.* ac poſt vtrumque Molina in cit. tract. 2. diſput. 106. Probatùrque primò, quia infideles qui nunquam fidem ſuſceperunt, non poſſunt cogi ad fidem ſuſcipiendam. Secundò, quia infideles principes habent verum dominium nam Romani tempore Apoſtolorum erant infideles, quibus tamen obtemperandum eſſe docet Apoſtolus ad Rom. 13. Denique peccatum infidelitatis eſt contra ſolum Deum. Illa autem peccata quæ ſunt contra ſolum Deum relinquuntur diuinæ vltioni. Nam ſi hæc bello vindicari poſſent, potius malis Chriſtianis quàm Infidelibus eſſet inferendum bellum: quia grauius peccant: vt intelligitur ex cap. 10. ver. 28. & 29. & ca. 12. ver. 25. epiſt. ad Hebr. ſuntque cauſa cur blaſphemetur inter gentes nomen Dei ad Rom. 2.

Attamen ſeptem ſunt caſus in quibus licitum eſt inferre bellum infidelibus, non quidem ob ſolam infidelitatem, ſed ob aliquam circunſtantiam ei annexam. Primus eſt, quando infideles poſſident terras quæ olim erant Chriſtianorũ: quo titulo Chriſtiani inferunt bellum Turcis. Secundus, quã do infideles inferunt iniurias Chriſtianis, vt ipſi Turcæ ſolent. Tertius, quando abducunt Chriſtianos à vera religione, quæ cauſa aſſignatur in Deuteronomio locis citatis. Quartus, quando infideles impediunt liberam prædicationem Euangelij. Poteſt enim tunc inferri illis bellum authoritate Eccleſiæ, quæ cùm à Chriſto poteſtatem acceperit prædicandi Euangelium per totum orbem terrarum, Matth. vlt. & Marc. vlt. is qui prædicationem eiuſmodi impedit, infert Eccleſiæ iniuriã, quã bello propulſare poteſt. Qua de re pluribus à Victor. in relect. De Indis, ſect. 3. nu. 9. & aliquot ſequẽtibus Qua in re immorari non eſt neceſſariũ ad noſtrũ inſtitutũ. Quintus caſus, quando infideles qui Principi Chriſtiano ſubſunt, leges ipſis ab eo præſcriptas legi naturæ conſentaneas, obſeruare nolunt. Sextus, quando Princeps infidelis, nolit fideli ſubdito committit peccata quæ non tantùm ſunt contra Deum, ſed etiam contra proximum. Tunc enim Princeps Chriſtianus poteſt ei bellum indicere, ſi admonitus nolit deſiſtere quod à Victoria ibid. n. 15. annotat.

Vbi obſeruandum eſt, quòd quamuis peccata ea quæ ſunt contra ſolum Deum (vt infidelitas, idololatria, & ſimilia) iudicio diuino relinquantur: quæ tamen quæ ſunt contra iuſtitiam & detrimentum adferunt proximo, poſſe ab alijs Principibus impediri. Nam vt illi met qui iniuriam patiuntur, poſſunt iuſtè ſe defendere, ita etiam quiuis poteſt, & dum neceſſitas vrget, tenetur illis ſuccurrere, iuxta illud Eccleſiaſtici 7. Vnicuique mandauit illis de proximo. Et illud Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Itaque ſi Princeps infidelis conſtitueret vt homines, etiam inuiti ſacrificent idolis, poteſt ob tale crimen bellum ei inferri, etiamſi ille qui iniuriam patitur auxilium non petat tunc expreſſè, quia licet etiam inuitum ab iniuſta morte eripere. De qua re Molina in memorata diſput. 106 concl. 6. Septimus caſus eſt, quãdo Deus alicui Regi aut populo reuelat ſe velle infidelium peccata vlciſci ea ratione, prout factũ eſt cùm ea libro primo Regum capit. 15 Saul Dei iuſſu bellum Amalecitis intulit.

95 Secunda cauſa propter quam poteſt bellum indici, eſt hæreſis, ſeu receſſus à fide, veroque Dei cultu. Nam olim Deus Deuter. 13. filijs Iſrael præcepit vt ciuitatem quæ in tale crimen incurriſſet bello delerent, & ita vniuerſi ipſi filij Iſrael voluerunt bellum inferre filijs Ruben, & Gad, quòd exiſtimaſſent ipſos receſſiſſe à fide ex cap. 22. Ioſue. Hanc etiã cauſam probant Patres relati 23. quæſt. 4 cap. Diſplicet, & multis ſequentib. Ratio verò eſt, quia hæreſis grauiſſima damna toti Reipublicæ adfert In qua tamen re obſeruandus eſt ordo iuris: nec enim poteſt hæreticis, bellum inferri niſi ab Eccleſia declarentur hæretici, ex cap. Cùm ſecundùm leges, De hæreticis in 6. Poſt declarationem autem poteſt quiuis Princeps Catholicus ſuis ſubditis pro iuriſdictione quam in eos habet inferre bellum, & bona ipſorum occupare.

96 Tertia cauſa eſt, quando negatur aliquid quod iure naturæ debetur: ob hanc cauſam populus Iſraeliticus bellum intulit Amorrhæis, qui illis negabant innoxium tranſitum cap. 21. Numerorum: quem locum ita accepit D. Auguſtinus, relatus 23. quæſt. 2. cap. finali Quarta cauſa, quando terræ vel regna quę iniuſtè ab alio poſſidentur. Ob quam, cauſam Dauid intulit bellum Iſboſeth filio Saul, 2. Reg. cap. 2. Quinta cauſa, quando populus iniuſtè opprimitur ſeruitute, vel alijs iniurijs. Ob quam cauſam bella multa geſta ſunt ab Iſraelitis contra Philiſtæos: vt patet ex libris Iudicum, & Regum. Sexta cauſa, quando populus præbet auxilium inimicis qui gerunt iniuſtum bellum. Nam ob hanc cauſam Dauid intulit bellum Syris, eo quòd filijs Ammon opem contra ipſum tuliſſent, ex 2. Reg cap. 8 & 10. Septima cauſa, quã do legati alicuius Principis afficiuntur magna contumelia. Ob quam cauſam Dauid bellum intulit filijs Ammon, ex eod. cap. 10. Octaua cauſa, cùm quis ſeditionem mouet vel rebellionem contra Principem. Ita Dauid intulit bellum Sebæ ex lib. 2. Regum capitulo vigeſimo. Nona cauſa, cùm quis defendit hominem ſceleratum, qui iuſtè petitur ad ſupplicium. Ob quam cauſam vniuerſi filij Iſrael intulerunt bellum tribui Beniamin ex libro Iudicum capitulo vigeſimo. Decima cauſa, quando Princeps, & populus non ſtat pactis vel pollicitis. Quam ob cauſam Moabitis Reges Iſrael & Iuda intulerunt bellum. is quos Propheta Eliſæus iuuit, ea lib. 4. Regum cap. 3. Vndecima cauſa, defenſio amicorum, & liberatio eorum ex captiuitate, vel alijs anguſtijs quemad. Gen. 14. Abraham bello liberauit Loth, & alios captiuos. Duodecima cauſa eſſe poteſt, cædes alicuius viri qui in magna poteſtate erat, & præſertim ſi Principi ſanguine iunctus fuit. Ita 1. Machab. cap. 0000 Simon & Ionatas Machabæi, vlt. ſunt bello cædem fratris ſui Ioannis. Decima tertia cauſa, quando populus confœderatus, & amicus habet iuſtam cauſam inferendi bellum. Poteſt enim alter populus amicum populum in tali bello iuuare, quemadmodum ex lib. 4. Regum cap. 3 filij Iuda iuuerunt filios Iſrael.

97 Quæritur tertiò, An gloria, dilatatio imperij, aut alia regni vtilitas cenſenda ſit Principi eſſe iuſta cauſa indicendi bellum. Reſponſio eſt: quòd cùm non liceat nocere vni particulari propter propriam commoditatem, multominus licere toti Reip. Deinde, vt bene ait Franciſcus à Victoria *in relect. De iure belli, num.* 11. alias cauſa æquè iuſta eſſet ex vtraque parte belli gerentium: ſicque omnes eſſent innocentes,

ideo-

Digitized by Google

ideoque non liceret eos occidere:& ita gerendum eſſet iuſtum bellum, in quo occidere non liceret: quod abſurdū eſt.

98 Quæritur quartò, An bellum poſſit eſſe vtrimque iuſtum. Reſponſio eſt, ſemota ignorantia non poſſe: poſita autem ignorantia probabili, bellum eſſe poſſe vtrimque iuſtum. Poni autem poteſt talis ignorantia non modo ex parte militum, quod frequenter contingit, ſed etiam ex parte Principis: qui licet revera habeat cauſam iniuſtam, probabiliter tamen exiſtimare poteſt ſe habere iuſtam: vt quando homines eruditi & boni quos conſulit, reſpondent ipſum iuſtam habere. Ita à Victoria *in relect. De iure belli, num.* 32. & Couar. *ad Reg. Peccatum part. 2. §. 10. nu. 6.*

Quæritur quintò, An licitum ſit Principi, vti inſidijs in bello iuſto. Reſpondendum eſt, licitum eſſe, dummodo abſint mendacia, ex c. Dominus noſter 23. quæſt. 2. Idem habet D. Thom. 2. 2. *qu. 40. art. 3.* Et confirmatur tum ex cap. 8. Ioſue vbi Deus præcepit vti inſidijs in bello; tum ex eo quòd in talibus inſidijs, nihil affirmetur, aut negetur; & proinde abſit mendacium, ſicut & in facto Chriſti, cùm finxit ſe longius ire, Lucæ vlt.

99 Quæritur ſextò, An Princeps poſſit bello certare quouis tempore. Reſponſio eſt, tempore treugæ ſeu induciarum, non poſſe inferre bellum. Nam & hoſti ſeruanda eſt fides, 23. quæſt. 1. cap Noli exiſtimare De qua re agens Molina, *in cit. tract. 2 diſput.* 111. notat non habere locum primò, cùm hoſtis fidem ipſam non ſeruat: quia pactum ſemper habet illam conditionem tacitam, modò tu viciſſim omnia illa ſerues. Secundò, cùm promiſſum ex obiecto iniquum eſt & malum; quia in malis promiſſis non expedit fidem ſeruare ex 69. Reg. iuris in 6. Tertiò, cùm conſtat promiſſam iniuſtè exigi & accipi ab hoſte, neque ipſum confirmatum eſt iuramento. Quòd ſi de iniuſtitia non conſtet, ſeruandam eſt: quia nihil datur, quod excuſet ab obſeruatione. Similiter ſi confirmatum ſit iuramento; propter inuiolatum ſcilicet teſtimonium Dei, ex cap. Debitores De iureiurando.

Quouis autem alio tempore extra iam dictum induciarum, ſi vel vrget neceſſitas, vel affertur opportunitas rei bene gerendæ, poteſt geri bellum, vt habetur 23 quæſt. 8. cap. Si nulla Abſtinendum eſt tamen à bello in die feſto, ſi non ſit cauſa tunc gerendi, ex D. Thoma, *in cit. quæſt. 40. art. 4.* Quanquam non eſt mortale peccatum, tunc bellare, *vt ibid. notat Caiet.* Quod intellige, dummodo Miſſæ, ſacrum ante audiatur habita commoditate, prout notat Molina in cit. diſput. 111. volens idem eſſe de hac re iudicandum, ac de haſti ludio, quod fit die feſto. Cæterùm olim quidem prohibitum erat bellum gerere ab Aduentu vſque ad Octauas Epiphaniæ, & à Septuageſima vſque ad octauas Paſchæ, vt cōſtat ex cap. 1. De treuga & pace. Sed Canon ille iam non eſt in vſu, *vt notat ibidem gloſa, ad verbum frangere.*

100 Quæritur ſeptimo, An liceat Principi Chriſtiano petere auxilium ab infideli. Ad quod reſpondendum eſt tribus propoſitionibus. Prima eſt, licitum eſſe etiam inito fœdere ſocietatis armorum, petere auxilium ab infidelibus contra alios infideles, quemadmodum petierunt Machabæi à Romanis 1. Machab. cap. 8. 12. & 15. Secunda eſt, Petere auxilium ab infidelibus contra Chriſtianos in iuſto bello non eſſe malum ex ſe. Ita exiſtimat Lyranus *lib. 1. Regum, cap. 28. ad verſum* 4. Et ratio docet: quia ſi liceat vni particulari cū affligitur petere auxilium ab infideli, multò magis id licet toti Republicæ. Tertia eſt, Tale quid nihilominus ob circunſtantias, hoc eſt, ratione ſcandali & damnorum: eſſe vt plurimum graue peccatum. Hæc probatur: quia ſolent multum ſcandalizari infideles a quibus petitur tale auxilium. Præterea ipſi plurimùm nocent religioni Chriſtianæ, dum fideles abducunt captiuos, eoſque apoſtatare faciunt, vel illos prauis ſuis moribus verbo & exemplo inficiunt. Item ſæpe plus, aut ſaltem tantùm nocent illis a quibus vocantur in auxilium, quàm hoſtibus.

101 Quæritur octauò, An Princeps teneatur deſiſtere a bello & acceptare iuſtam ſatisfactionem oblatam. Reſponſio eſt duo hac in re eſſe certa, alterum, quòd Princeps teneatur acceptare ſatisfactionem, ſi offeratur antequam inceptum ſit bellum. Alterum eſt, quòd non teneatur acceptare ſatisfactionem, ſi timeat ne alter poſtea perturbet, nec ſeruet pacem, *vt notat gloſa ad cap. Noli exiſtimare, 23. qu. 1.*

1 Dubium autem eſt, quando non timetur futura perturbatio & offertur ſatisfactio poſt inceptum bellum De quo ſententia eſt Caietani in verbo Bellum: quòd Princeps non teneatur à bello deſiſtere, poſt ipſum inceptum: quia Iudex cœpta cauſa non tenetur deſiſtere à punitione Rei, quantumuis ſatisfactionem offerat. Sed contrarium tenendum eſt, iuxta memoratum cap. Noli exiſtimare: cuius hæc ſunt verba. Itaque hoſtem pugnantem neceſſitas deprimat non voluntas: ſicut bellanti, & reſiſtenti violentia redditur: ita victori capto miſericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.] Ex quibus verbis ſatis patet eam miſericordiam deberi hoſti, vt ſi offerat ſatisfactionē iuſtam, ceſſetur à bello, cùm id fieri poteſt ſine nouæ perturbationis periculo. Deinde vt argumentatur Molina ſub finem præced diſput. 103. ab eo momento temporis quo offertur ſufficiens ſatisfactio, ceſſat iniuria aduerſariorum: ita ut Princeps pro iniuria præterita iuſtum bellum gerens, nihil poſſit amplius licitè exequi quàm ea ipſa accipere quæ in iuſtam ſatisfactionem ei offeruntur.

Argumentum verò Caietani propterea non concludit: quia triplex eſt diſcrimen inter punitionem vnius particularis, & bellum. Primò enim, qui punit particularem hominem, eſt Iudex ipſius ordinarius: ideóque non tenetur deſiſtere; qui autem bello punit, Iudex eſt extraordinarius, ratione tantummodo iniuriæ. Quare hac per oblatam iuſtam ſatisfactionem ceſſante, ceſſat iuſta cauſa belli, & per conſequens bellum ipſum nequit iuſtum eſſe. Secundò, quando vnus particularis punitur, ſolus reus patitur: in bello autē, non patiuntur ſoli rei, ſed multi alij innocentes; & ſæpe ob peccatum ſolius Principis patitur totus populus. Tertiò, quòd quando punitur vnus particularis id fit ſine præiudicio, & damno punientium, ſed quando infertur bellum, non tantùm patiuntur hoſtes, ſed etiam illi qui contra ipſos bellum gerunt. Vnde Princeps ſi non propter hoſtes, ſaltem propter ſuos, debet acceptare ſatisfactionem.

Cæterùm circa compoſitionem quam Princeps facit cū hoſtibus quoad damna quæuis illata ſubditis ſuis, notandū 102
eſt cum Molina, *De iuſt. & iure, to. 1. tract. 2 diſput.* 123. ſi ea fiat cum libero conſenſu ipſorum ſubditorum, ſtandum ei eſſe omnino; non itē ſi fiat ſine tali conſenſu: quia tunc Princeps ipſe tenetur talia damna reſarcire; quorum iniuſta cauſa fuit gerendo bellum iniuſtum: niſi ijdem ſubditi conſcij iniuſtitiæ belli, ſponte nec imperio coacti ipſum comitati eſſent in tali bello: quo caſu deberent ſibi talia damna imputare. Immò etiamſi geſſerint iuſtum bellum, aut quod probabiliter putauerint iuſtum eſſe, ſimiliter Princeps tenetur dāna reſarcire quæ acceperint: cùm debeat ius dicere ſubditis, ac cogere aduerſarios ad reparandas iniurias ipſis illatas: quas condonando cenſetur detrimentum eiſdem adferre, quod compenſare tenetur: niſi aliud exigat Reipublicæ neceſſitas propter quam particulares detrimentum pati tenentur. Adde quod ibid concl. 5. & 6. memoratus author habet: aduerſarios qui ſcienter iniuſtum bellum geſſerunt, per cōpoſitionem non liberari in foro conſcientiæ ab obligatione reſarciendi damna quę intulerunt: quoniam illa ſolùm ad redimendam vexationem, nec liberè facta eſt; perinde ac ſi colliganti litem iniuſtam ſe habere ſcienti, des aliquid vt ab ea deſiſtat. Secus eſſet autem ſi incerta eſſet iniuſtitia belli; quia tunc pactum non initur ſimpliciter ad redimendam vexationem iniuſtam, ſed ad definiendum ius tunc ambiguum.

SECTIO III.

De bello quo ad milites illud gerentes.

QVæritur primò, An milites poſſint proficiſci ad bellū 103
in cauſa dubia. Reſponſio eſt: milites qui ſubſunt alicui Principi, aut qui accipiunt ſtipendium tam pacis tempore, quàm belli (*cum hi tanquam famuli reputentur mercede conducti*) poſſe proficiſci in cauſa dubia, & tamdiu manere in bello, quandiu illis non conſtiterit certò, bellum eſſe iniuſtum, etiamſi Dominus, ſeu Princeps ſit infidelis. Hanc eſſe communem Doctorum ſententiam aliquot in eam citatis notat Molina *in eod. tract. diſput.* 113. quæ habetur expreſsè ex D. Auguſtino in cap. Quid culpatur, 23. quæſt. 1. Itaque ſi Princeps id illis præcipiat, tenentur obedire, quia ſemper obediendum eſt Superiori niſi conſtiterit peccatum eſſe quod præcipit. Accedit quòd neque expediat, neque fieri poſſit vt omnibus de plebe reddatur ratio publicorum negotiorum: neque hi ſufficientes ſunt ad ea examinanda, aut etiam percipienda: itémque deceat perfectam obedientiam nō diſputare, ſed recta de ſuo Superiore præſumere: quando neque indicia ſunt de iniuſtitia belli. Quod adde: quia ſi hæc ſint, ipſa ſuadent non debere ſubditos committere ſe Principis

cipis

cipis definitioni: ſed debere aliunde inquirere de veritate, quantum quiſque commodè potuerit, ne ignorantia ipſorum cenſeatur affectata, neque à peccato excuſet. Ad quod facit quod non excuſentur milites Turcæ gerentes bellum contra Chriſtianos, à quibus nulla iniuria affecti ſunt: nec item milites Pilati qui ex ipſius mandato Chriſtum crucifixerunt.

Alij autem milites putà amici, conſanguinei, ſtipendiarij externi, non poſſunt proficiſci ad bellum in cauſa dubia, ex communi quoque Doctorum ſententia, vt aliquot ex eis citatis habet Molina in ſeq. diſput. 114. Qui rectè infert, grauiter peccare & in ſtatu damnationis eſſe, nec abſolui debere illos, qui parati ſunt in quacumque cauſa pugnare, ſiue iuſta, ſiue iniuſta. Ratio eſt, quia ſine iuſto titulo ſe exponunt periculo inferendi grauiſſimam iniuriam aduerſariis, eos priuando vita, & bonis quibus iuſte potiuntur. Quod ſi talium aliquis innixus fundamento ad moralem certitudinem ſufficienti credat cauſam belli eſſe iuſtam, poteſt ad illud proficiſci, etiamſi non ſit penitus certus: quia laborabit probabili ignorantia quæ excuſat à peccato.

104 Quæritur ſecundò, Quid debeant facere milites qui ignoranter pugnarūt in cauſa belli iniuſti. Reſpondēdū eſt: quandiu ignorant iniuſtitiam cauſæ nihil debere facere, ſi probabilis ſit eorum ignorantia, ſeu quæ adhibita morali diligentia vinci non potuerit, præſertim ſi ſint ſecuti principem cuius ſunt ſubditi. Itaque non teneatur reſtituere ea quæ conſumpſerunt bona fide, neque reſarcire damna quæ intulerunt. Vbi autem ſciuerint bellum eſſe iniuſtum debēt ab eo deſiſtere, ac reſtituere ea quę ex hoſtium ſpolijs apud ſe adhuc habent, ea ve in quibus facti ſunt locupletiores. Qui autem ſubditi non ſunt dubitantes de belli iniuſtitia, ſi poſtea conſtat bellum iuſtum eſſe, ad nullam reſtitutionem teneatur, cùm nec Princeps quem iuuerunt, ad illam tunc teneatur. Si confitet de iniuſtitia, vel de ea dubitetur, ijdem tenentur reſtituere, principe, qui eſt cauſa præcipua damni illati, non reſtituente.

Sic igitur prout habet Molina diſput. 114. ſi Princeps ipſe iniuſtum bellum gerens per inuincibilem ignorantiam excuſatur à culpa, prædicti reſtituere debent (ob malam ſcilicet fidem ipſorum quam dicta ignorantia non purgat) omnia damna quæ ipſimet dederint, vel quæ data non eſſent niſi auxilium tuliſſent. Sin idem Princeps fuerit dubius de iuſtitia belli, quando illud intulit, de eóque conſtet talibus, qui auxilium tulerunt: ijdem omnia damna aduerſarijs illata, reſarcire tenentur in defectum eiuſdem Principis non reſarcientis. Namque cooperatores tenentur reſtitutione ſupplere defectum præcipui agentis, vt latiùs tractatum eſt in præced. lib. 10. cap. 9. & 10. Quod ſi non conſtet qua cōſcientia Princeps bellum intulerit, neque ille reſtituat: dicti cooperatores tenentur malorum quæ intulerunt partem maiorem, vel minorem reſtituere prudentis arbitrio pro quantitate dubij ſeu veriſimilitudinis maioris, vel minoris, quòd bellum fuerit iuſtum. Nam ſi fuiſſe conſtaret ad nihil tenerentur, ſi conſtaret fuiſſe iniuſtum, tenerentur ad totum. Quare ſi id dubium ſit, tenentur ad quantitatem maiorem, vel minorem, ſecundùm quantitatem dubij.

105 Quæritur tertiò, An milites iuſtum bellum gerentes peccent, & teneantur ad reſtitutionem, ſi hoſtibus noceant ſine legitima authoritate. Cui quæſtioni vt ſatisfiat notandum eſt in hac re id cenſeri factum contra legitimam authoritatem, quod fuerit factum contra expreſſam, aut præſumptam voluntatem ſupremi Principis indicentis bellum: aut ducum quos ipſe bello præfecerit. Expreſſam autē voluntatē cenſeri, quando eſt expreſſè declarata: præſumptā verò quando non eſt quidem expreſsè declarata, probabiliter tñ creditur, quòd tale quid Principi ipſi futurum ſit gratum, & ratum habebit: de qua re non poteſt certa regula dari, ſed relinquitur prudenti iudicandum ex circumſtantijs, vt monet Molina De iuſt. & iure, tomo 1. tract. 2. diſput. 101. cum quo propoſitæ quæſtioni ſatisfaciemus per ſequentes concluſiones.

Prima eſt: Si cauſa propter quam Princeps negat militibus authoritatem pro arbitrio nocendi hoſtibus, ſit quia æquitas, aut iuſtitia belli, vel pietas Chriſtiana id poſtulat tunc milites mortaliter peccare nocendo ſine authoritate; & teneri ad reſtitutionem damni illati. Hæc patet, quia tunc manifeſta iniuſtitia committitur. Per ignorantiam tamen probabilem excuſantur à peccato & à reſtitutione eorum, quæ conſumpſerunt bona fide. Secunda eſt, ſi dicta negatio authoritatis ſiat, non quidem vt damnum non inferatur hoſtibus: ſed ſolùm vt diſciplina militaris ſeruetur: tunc milites peccare quidem nocendo, ſed non teneri ad reſtitutionem. Ratio, quia voluntati Principis contrauenitur quidem tale damnum inferendo, non tamen illatum non reſarciendo: probabiliter enim præſumitur gratum ei eſſe hoſtium damnum, licèt inobedientia militis diſpliceat. Tertia eſt, ſi Princeps neget militibus authoritatem nocendi hoſtibus, ne hi laceſſiti longè maiora inferant, quamuis illi peccent inferendo, non tenentur tamen ad reſtitutionem illatorum. Huius cōcluſionis eadem eſt ratio quæ ſecundæ præcedentis.

Aduerte verò, quòd ſi per reſtitutionem ſedandi eſſent hoſtes, & impediendi ne ditioni Principis damna inferrent ea eſſet ex obligatione facienda: quia tunc meritò præſumeretur talis eſſe voluntas Principis. Adde etiam quòd teneantur reſtituere damna ipſa ab hoſtibus illata quorum fuerunt cauſa iniuſta. Porro quando tales inobedientiæ militum ſiat peccata mortalia, iudicandum eſt ex periculo pœnæ cui illi ſe exponunt, & ex periculo damni iniuſti quod alijs, & bono publico inde imminet, itemque ex ipſa qualitate rei, aut ex præcepto Principis id ſeuerè vetantis, aut valde agrè tolerantis.

Quæritur 4. Vtrùm licitum ſit militibus euidentiſſimo mortis periculo exponere ſe in bello. Reſponſio eſt: non eſſe quidem conſultum, vt Princeps vel alius vir, ex quo multa dependent, ſe huiuſmodi periculo exponat: alios tamen milites licitè poſſe cuicumque periculo ſe exponere in iuſta cauſa. Ratio eſt: quia ob id laudatur Eleazarus in 1. lib. Macbab. cap. 6. Videri poteſt Couarr. *in lib. 1. var. reſolut. cap. 2. nu. 10. verſ. 9.* ac notari ea Molina in ſeq. diſput. 116. quod ſicut Princeps tenetur ſoluere militi ſtipendium, ita militem viciſſim pro ſtipendio, etiam cum vitæ periculo, teneri ſub mortali ſeruare ſtationem, & præſtare quod commiſſum ſibi fuerit cum obligatione reſtituendi damna ſecuta ex omiſſione eius, ad quod ita tenebatur. Ratio eſt: quia mutuus contractus inter Principem, & militem interuenit, vt ille ſoluat ſtipendium, & hic pro ſtipendio militet ad mandatum illius. 106

Attamen quando nulla eſt ſpes præualendi ſeu reſiſtendi hoſti non tenetur miles fruſtra expectare mortem; quoniam nec ſe ad id adſtrinxit, nec tuta conſcientia potuit ſe adſtringere. Adhæc, etiamſi Principi liberum ſit milites dimittere quando ei libuerit, non eſt tamen liberum viciſſim militibus diſcedere quando voluerint: quoniam ea lege, pactòve tacito conducuntur ad militiam, vt integrum relinquatur Principi eos dimittere quando eis non indiguerit: ipſis verò non liceat recedere ſine facultate.

Quæritur 5. An Clerici poſſint ad bellum proficiſci. Reſpondendum eſt poſſe: ac etiam teneri neceſſitas planè vrgeat præſertim in cauſa pia ac ſpectante ad religionem, ſi quia ratio id expoſcit. Extra caſum neceſſitatis verò, Clericum non debere ad bellum ire, vt pugnet propria manu, prout D. Thomas docet *2. 2. quæſt. 40. art. 2.* Immo verò debet Epiſcopus alios inducere ad pacem & concordiam, vt habetur De treuga & pace, c. 1. Sed nec vllus Clericus arma geſtare debet, & geſtans excōmunicandus eſt, ex c. 1. De vita & honeſt. Cleric. Quod tamen non habet locum, ſi ei tranſeundum ſit per loca periculoſa, *vt notat ibidem gloſa verbo Clerici arma*, Adde quod ſi ter admonitus non deſiſtat ab armis ferendis, priuilegium Canonis excommunicātis Clerici percuſſorem, perdat ipſo facto, ex cap. In audientia, De ſententia excommunic. Porro Prælatus Eccleſiaſticus in pia cauſa, non tantùm poteſt cùm neceſſitas vrget, poteſtatem dare ſuis, vt bellum gerant, prout prædictum eſt: ſed etiam exhortari laicos ad illud ſuſcipiendum, iuxta cap. Hortatu 23. quæſt. 8. Poſſunt quoque Clerici ad bellum proficiſci vt ſpiritaliter, hoc eſt, pijs cohortationibus, & Sacramentorū adminiſtratione ſubueniant militibus pugnantibus in iuſta cauſa. 107

SECTIO IV.

De effectibus belli.

QVæritur 1. An tempore belli licitum ſit inferre hoſtibus damna tam in rebus, quàm in perſonis. Ad quod reſpondetur ſequentibus propoſitionibus. 108

Prima: Quando bellum eſt iniuſtum, illi qui damna inferunt non tantùm peccant, ſed etiam tenentur ad reſtitutionem. Ratio eſt quia id faciunt contra iuſtitiam, & ideo in tali bello verſari, valde periculoſum eſt.

Secun-

Secunda: Circa amicos & ciues in bello iuſto, obſeruanda eſt regula D. Ioannis Baptiſtæ Lucæ 3. Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Vnde ſequitur, grauiter peccare eos qui plura, aut tanta amicis damna inferunt, quanta inimicis.

Tertia circa hoſtes in bello iuſto poſſunt omnia fieri, quæ ad defenſionem propriam, bonique communis ſecuritatem conſeruandam iudicata fuerint neceſſaria: vt arces eorum dirui, propugnacula propria in terris ipſorum extrui, auferri ab illis arma & cætera belli adiumenta. Hanc à Victor. *in relect. de iure belli num.* 18. (& poſt eum Molina *in eod. tract. 2. diſput.* 117. *concl.* 1.) probat: quia finis belli eſt pax & ſecuritas, ea cap. Noli, & cap. Apud veros, 23. quæſt. 1. Ergo quæ ſine fraude & dolo iudicata fuerint ad eam neceſſaria, poſſuntque dari ſine peccato, ea ab hoſtibus in iuſto bello licet exigere. Addunt verò rectè iidem, quòd ceſſante ea neceſſitate (*ita nimirum vt nihil ab hoſtibus ſit amplius timendum*) reſtituenda ſint quæ ad ſecuritatem conſeruandam occupata fuerint de bonis hoſtium.

Quarta: In bello iuſto nocentes hoſtes, qui vel gerunt arma vel gerentibus præbent auxilium, lædi poſſunt, non tantùm in bonis, ſed etiam in perſonis. In bello enim iuſto non tantùm fas eſt occupare omnia ea quæ ad nos pertinent, ſed etiam accipere de bonis hoſtium compenſationem damnorum omnium quæ intulerunt, necnon impenſarum, hoc nomine intelligendo ſumptus belli, & iuſtam mercedem pro laboribus quos ſubierunt, & pro periculis quibus ſe expoſuerunt. Item fas eſt ſumere de hoſtibus iuſtam vindictã pro delictorum quantitate, & qualitate; etiam plectendo capite ſi fuerit opus, aut alias pœnas imponendo: vt tributa, & cætera id genus. Nam Princeps iuſtum bellum gerens, rationem habet Iudicis, qui in hoſtem malefactorem poteſt iuſta pœna animaduertere. Videri poteſt Molina in cit. diſput 117. concl. 2.

109 Quinta propoſitio, *quam idem Molina conſequenter ſubiungit*, eſt Si in bello etiam iuſto vſurpetur aliquid amplius, quã quæ notata ſunt duabus præcedentibus propoſitionibus, ita vt vel pœna excedat culpam, vel recompenſatio excedat quantitatem damnorum, earumque rerum quæ ad iniuſtè bellantes pertinent, obligationem eſſe reſtitutionis, nam nullus eſt iuſtus titulus quo poſſit exceſſus ille accipi & retineri. Vnde non licet Principi (*quod attigit à Victor. in relect. poſteriore de iure belli, num.* 56.) occupare totum regnum eius qui vnã tantùm, vel alteram ciuitatem ipſius occupauit niſi fortè pax alia ratione conſeruari nequeat. Quanquam iure gentium de mobilibus bonis, ſpecialis ratio eſt: nimirum vt fiant capientium quantumuis excedant compenſationem damnorum. In quorum bonorum numero ponuntur homines, qui fiunt mancipia capientium: niſi tam capientes quàm capti, ſint Chriſtiani: quoniam conſuetudo eſt in contrarium: captique ita retinentur, vt accepta aliqua pecunia quaſi in capientium præmium, facilè dimittantur. De qua re in ſequen. concl. 4. Molina plures alios citans.

110 Sexta propoſitio eſt. Non debent innocentes in bello, quantumuis iuſto, directè & ex intentione interfici: quæ eſt communis Doctorum ſententia, *vt notat idem Molina diſput.* 119. *concl.* 1. *aliquot eorum citans*, & confirmatur per illud Exodi vigeſimotertio. Inſontem & iuſtum non occides. Vide tradita in præced. cap. 3. Cæterùm innocentes vocantur ex parte hoſtium, pueri, mulieres, & ſi qui ſunt alij non ferentes arma. Vnde in Deuter. cap. 20. de ciuitate rebelli datur hæc lex: Percuties omne quod in ea generis maſculini eſt, abſque mulieribus & infantibus. Nam ſi mulieres quoque nocentes eſſent, & viros in bello iuuarent, poſſent, *præſertim adultæ*, cum eis trucidari, vt poſt Franciſc. à Victoria memoratus author habet.

Septima propoſitio: Poſſunt innocentes ex parte hoſtium interfici indirectè, & præter intentionem, id eſt, quando illi qui eos interficiunt optarent quidem ipſos fieri ſaluos ſi fieri poſſet, tamen quia non poſſunt interfici nocentes, vel certè obtineri victoria niſi interficiantur innocentes, hos interficiunt ex neceſſitate quadam, vt fieri ſolet quando tormentis bellicis oppugnatur ciuitas, vel ignis ſupponitur turri actis cuniculis ad eã euertendam, vel mittuntur globi in triremes Turcarum, in quibus plerique Chriſtiani habentur captiui, cùm ipſis Turcis ſubmergendi. Hanc quoque eſſe cõmunẽ Doctorũ ſẽtentiã Molina notat in ſequen. concl. 2. Et confirmatur: quoniam non poſſet aliqui geri bellum iuſtũ aduerſus nocentes, periretque iuſtitia eorum qui iuſtã cauſam haberent cum magno detrimento boni communis. Id quod iam attigimus in memorato cap. 3. dubio 1.

Octaua propoſitio. Innocentes qui ſunt partes reip. hoſtium (non item hoſpites & peregrini cum de eorundẽ hoſtium numero nullatenus eſſe cenſeantur) poſſunt duci in captiuitatem, & qui aduerſus eos iuſtum bellum gerunt, poſſunt bona ipſorum deprædari, eaque ſibi retinere, dummodo, *iuxta præced. quintam propoſitionem*, non excedatur ſũma bonorum quæ ſufficiunt ad damnorum compenſationẽ. Ratio huius eſt, quia tota reſpub. reputatur hoſtis: ſicque eſt eam in omnibus ſuis membris prout partes illius ſunt, punire quoad bona fortunæ. Hac enim de cauſa fas eſt imponere tali reipub. tributum ſoluendum ab omnibus ipſius partibus: immo & ab omnibus ſucceſſoribus, prout futuri ſunt eiuſdem reipub. partes: quantumuis cooperati non ſint delicto illius. Qua de re poſt Franciſcum à Victor. in relect. de iure belli, num 40 41 & 42. Molina diſput. 120. & 121. 111

Sed nota quædam eſſe perſonarum genera quæ eximũtur, & quarum bona prædari etiam in bello iuſto non licet. Atque varia quidem olim erant. vt videre eſt, 24. quæſt. 3. cap. Quiſquis, & trib. ſequentibus, & De treuga, & pace cap 2. Sed quia canones ij iam ferè abrogati ſunt per contrariam conſuetudinem (*quod notat Caiet. in verbo Bellum, verſ.* 4.) in talium exemptorum numero ponuntur (*idque iure gentium*) ſoli legati qui mittuntur ab hoſtibus deinde Eccleſiaſtici, tanquam ſegregati à reliquo populo in ſortem & miniſterium Domini, *vt ibid. Caietanus habet*; & deinum peregrini. Attamen ſi tales quoque perſonæ pugnauerint cum hoſtibus, vel eos iuuerint, perdunt illud ſuum priuilegium: quia tunc hoſtes, & ſontes, non innocentes, cenſentur, ſicut ex aduerſo (*quod notat Molina ſub finem citatæ quæſtionis* 121.) ciues illi qui ſequuntur partes eius qui iniuſtum bellum gerit, aduerſanturque quodammodo cæteris de republica ſua, quæ parere non vult, non ſunt reputandi hoſtes, nec habendi partes eiuſdem reipub. quæ repugnauit.

Nona propoſitio: Fas eſt innocentes quoſcumque ſpoliare ijs bonis, & rebus quibus poſſunt opitulari hoſtibus ad bellum ſuſtinendum. Quod eſt, fas eſſe ſumere arma ipſorum, naues, frumentum, equos, & id genus alia; necnon deuaſtare agros quantum iudicatum fuerit expedire ad hoſtium vires minuendas ipſoſque ſnerandos. Hanc poſt Franciſcum à Victoria *in eadem relect. De iure belli num* 39. habet Molina *citata diſput.* 121. Et confirmat quia ſi fas eſt indirectè, & præter intentionem interficere innocentes, quando id poſtulat ſtatus belli, expedireque iudicatur ad victoriam obtinendam: ſanè longè maiori ratione fas erit efficere omnia ea quæ commemorata ſunt, quando belli ſtatus id poſtulat, & hoſtes poſſunt ex talibus ſumere, vel conſeruare vires ad bellum ſuſtinendum.

Addit autem Molina ibidem concluſ. 2. quòd ſi eiuſmodi bona (quamuis fuerint Eccleſiaſticorum, aut peregrinorũ innocentium) eſſent deuaſta ſecundùm belli indigentiam, ij qui iuſtum bellum gerunt non teneantur ad reſtitutionẽ, niſi facti ſint ex illis locupletiores. Neque enim tenentur ratione rei acceptæ, quæ perijt, & ex qua non ſunt facti locupletiores, *vt ſupponimus*: neque ratione iniuſtæ acceptionis, cùm in tali deuaſtatione nulla interuenerit deuaſtantis culpa. Addit adhuc idem Molina in eadem concluſione, illos ex quorum parte bellum eſt iniuſtum, quoniam fuerunt in cauſa vt aduerſarij damna illa darent, teneri ea dictis innocentibus reſtituere. Iam ſi peracto bello aliqua talium bonorum manſerint, vel ſi gerentes iuſtum bellum, cum ſcirent innocentium eſſe, illa in vſus ſuos quacumque ratione conſumpſerint, vel ea plus deſtruxerint quàm belli ſtatus poſtularet, tenentur eadem proprijs dominis reſtituere. Quod ipſe Molina in ſequen. concluſ. 3. probat: quia dominium talium bonorum eſt eorumdem innocentium, aduerſus quos illi qui iuſtum bellum gerunt, nullum ius habent, cùm illi non cenſeantur partes reipub. quæ iuſtè impugnatur.

Quæritur 2. vtrùm poſſunt milites à ruſticis eiuſ. reipub. gratis accipere victum. Ad quod reſpondent Caiet. in verbo Bellum ſub finem. quem Armilla ſequitur *in eodem verbo, num.* 12. itemque Driedo in lib. 2. de libertate Chriſtiana, quem refert & ſequitur Molina *diſput.* 16. *ſub finem*: milites peccare mortaliter, ruſticos aut alios ſuos hoſpites grauando, exigendoue ab illis id ad quod iure non tenentur; quale eſt ſuppeditare ſibi victum & alia neceſſaria: ad quæ verberibus, & vaſtationibus rei familiaris compelli ſolẽt. Nec iſti ex eo excuſantur quod ſtipendia non accipiant, vt rectè aiunt memorati authores: quia bona ruſticorum non ſunt ea de cauſa ipſis obligata: nec item ex eo, quòd Principes & 112

duces

Digitized by Google

duces concedant talem ruſticorum vexationem, quoniam ea eſt iniuſta. De qua re lubet verba doctiſſimi Driedonis attexere, vt qui ſic peccant minus habeant quod contemnendum cenſeant. Liquidum eſt (*inquit ille pag. 334. mei codicis*) iniuſtum eſſe Principis præceptum aut mandatum, quo ſubiectus populus non ſecundùm proportionem grauatur oneribus; veluti ſi Princeps exercitus mandet ruſticis, & ciuibus apud quos militiam declinare contigerit, vt alant milites, & equos, iniuſtum eſt mandatum. Princeps etenim milites alere debet ex ærario publico, & prouentibus quos populus ſecundùm proportionem diuitiarum tribuere debet. Quamobrem ciues illi ac ruſtici præ cæteris grauari non debent. Neque milites excuſantur ex eo, quod eis ſtipendium non ſoluitur: quoniam nõ propter hoc bona illorum ruſticorum ac ciuium ſunt eis obligata; niſi fortè milites ſint aut in extrema neceſſitate, aut omnino neceſſarij ad defenſionẽ reipub. illorum ruſticorum, non habentes aliunde ſtipendium. Iam enim vtiliter gerentes negotium illorum ruſticorum, non poſſent abſque præiudicio & damno magno à bello diſcedere. Tametſi plerumque etiam in caſu illo, Princeps cuius eſt particularem ruſticorum communitatem defendere, tenetur ruſticis illis ſtipendium militibus ſolutum, ex ærario publico refundere, aut ad tempus à tributis ſoluendis liberare ſecundùm proportionem ſtipendij ſoluti, neque Principis, aut capitanei diſſimulatio eos facit in cõſcientia tutos. Hæc ille.

113 Cuius poſtremum hoc dictum intelligendum eſt cum hac exceptione: niſi ea diſſimulatio eſſet in pœnam ipſis ruſticis inflictam, eo quòd fuerint rebelles, aut in aliam culpam incurrerint, ob quam eſſent tali pœna digni: quod notarunt Caietanus, & Armilla locis citatis. Vbi etiam habent, quòd ſi alicubi conſuetudo recepta obtinuerit vt milites gratis accipiant ligna & paleas, id non videri damnandum. Sed non video rationem cur iſtiuſmodi onere præ cæteris grauentur ruſtici, niſi ſpecialis neceſſitas vrgeat, aut ſponte eidem oneri ſe ſubmiſerint quia tale grauamen eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, exigentem ne vnus præ alio grauetur: ſed debita proportio ſeruetur.

Porro ſi in eo quod iam diximus peccatum committitur mortale, illúdque inducens obligationem ad reſtitutionem, cùm ſit contra iuſtitiam: multò magis committetur: tum quando dux mentiens ſuorum militum numerum pro pluribus quàm habeat, ſtipendia accipit à Principe: aut quando à quibuſdam pagis pretium accipit, ne ad eos milites diuertant qui interea alios ſupra modum grauant. Tum quando vnus miles ſibi plures domos aſſignari facit, ad quas diuertat, & accepto pretio ab alijs, in vna tantùm diuerſatur. Quæ omnia aliaque ſimilia Princeps nec intendit, nec intendere poteſt iuſtè, in tantum reipub. detrimentum, quantum videmus. De qua re to cit diſput. 116 Molina.

114 Quæritur 3. Vtrùm in bello iuſto poſſint omnes ſontes interfici ſine vllo diſcrimine: Reſponſio eſt, quòd quandiu cõflictus durat ac ante victoriam, poſſint omnes interfici; ſed parta iam victoria debeatur victis miſericordia, niſi oporteret in aliquos adhuc animaduertere vt poſtea pax meliùs conſeruetur, ex cap. Noli exiſtimare, 23. qu. 1. De qua re pleniùs à Victoria *in cit. relect. num 44. & aliquot ſequentibus*, ac Molina diſp. 122.

Quæritur 4. An obſides hoſtium poſſint interfici cùm hoſtes ipſi non ſeruant fidem datam. Reſpondendum eſt, ſi obſides ſint ex numero ſontium, id eſt, illorum qui tulerunt arma, poſſe interfici, vt dicit à Victor. *in præced. num.* 43. Sed ſi ſint innocentes non poſſe interfici, etiamſi parentes ipſorũ fidem fregerint: quia non ſunt interficiendi filij pro parentibus, nec contrà: ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo Deute. 24. Poſſunt tamen obſides innocentes alijs modis quàm morte puniri: vt priuatione bonorum, carcere, exilio, damnatione ad triremes, aut ad metalla.

Quæritur 5. Vtrùm poſſint in bello interfici illi qui hactenus fuerunt innocentes, ſed putantur futuri nocentes: vt pueri hoſtium, aut viri qui hactenus non tulerunt arma. Ad quod bene reſpondet à Victoria *in eod. relect. num.* 38. non poſſe interfici: tum quia nemo interficiendus eſt ob peccatum futurum, cùm futura ſint incerta: tum quia poteſt alijs modis occurri eiuſmodi periculo, vt captiuitate, exilio, damnatione ad triremes.

115 Quæritur 6. An liceat tradere ciuitatem militibus in prædam. Ad quod reſpondendum eſt cum Franciſco à Victoria *in ſequen. num.* 52. & Molina *initio diſput.* 122. per accidens quidem id eſſe nefas propter cædes & cruciatus innocentium, ſtupra, adulteria, deuaſtationes templorum, & alia ſæua, ac iniuſta, quæ ſolent tunc accidere: per ſe tamen non eſſe illicitum ſi neceſſarium eſt ad bellum expediendum, vel ad deterrendos hoſtes, vel ad accẽdẽdos militum animos, ſicut ex tali cauſa rationabili licet ciuitatem incendere. Tenentur tamen duces ipſi prædicta ſæua & iniuſta impedire quam commode poterunt. Quod ſi non aſſequantur, id tribuetur non ipſis, ſed militum malitiæ.

Quæritur 7. An licitum ſit vim aut nocumentum inferre illis qui tempore belli confugiunt ad templa, aut ad alia ſacra loca tanquam ad aſyla. Reſpondendum eſt prohibitũ eſſe tam iure ciuili quam canonico, ne quis lædat eos qui confugiunt ad loca ſacra. cap. Inter alia, De immunit. Eccleſiarum, & leg. 1. 3. & 6. Cod. De ijs qui ad Eccleſias confugiunt. Res verò eas auferre quas ad huiuſmodi locũ confugientes ſecum eo deferunt, prohibitum habetur in cap. Sicut antiquitus, & in cap. Definiuit, 17. qu. 4. idque ſub pœna excommunicationis.

Quæritur 8. An licitum ſit tempore belli nocere rebus Eccleſiaſticis. Reſponſio eſt, quòd etſi res Eccleſiaſticæ ſint exemptæ vt prædiximus: in tribus tamen caſibus milites poſſe eis nocere. Primus eſt, quando Eccleſiaſtici miſcent ſe bellis ciuilibus, iuuantque hoſtes; nam tunc habentur loco hoſtium. Secundus, *quem habet Syluest. in verbo Bellum 3. quæſt. 6.* quando huiuſmodi nocumentum infertur non ex propoſito, ſed quaſi præter intentionem; vt quando alia ratione victoria obtineri non poteſt. In eo caſu enim gerentes bellum iuſtum, quando ex profeſſo hoſtibus tãtùm nocere intendunt, poſſunt ex accidenti & conſecutione quadam nocere quoque rebus Eccleſiaſticis: ea ratione quæ propoſita eſt in præced. quæſtione 1. propoſ. nona. Tertius caſus eſt, quando Eccleſia eſt incaſtellata, id eſt, munita more caſtri: quod fieri prohibetur in cap. Sanctorum Patrum 10. quæſt. 1. Sed vt notat Syluester *loco cit. quæſt.* 5 Eccleſia poteſt duobus modis incaſtellari: vno modo, ad inferendam vim vel iniuriam hoſtibus, eóſve oppugnandos: iſtúdque eſt quod in cap citato prohibetur. Alio modo incaſtellari poteſt Eccleſia ſolùm ad defenſionem vel perſonarum Eccleſiaſticarũ, vel cæterorum laicorum innocentium, qui non poſſunt ſe alio modo defendere, iſtaque incaſtellatio Eccleſiæ non prohibita. Itaque ſi Eccleſia ſit incaſtellata priore modo, poteſt expugnari, dirui, incendi. Sin ſit poſteriori modo, non eſt ei inferenda vis, neque perſonis innocentibus quæ in ea ſunt. Poſſunt tamen auferri omnia arma & tormenta bellica quæ ibi congregata fuerint ab hoſtibus: quia hi poſtea poſſunt illis vti. 116

Quæritur 9. An quæ bello iuſto extracta ſunt de hoſtium poteſtate, reddenda ſint prioribus dominis, quibus illa detraxerunt. De qua re latius tractat Molina *de iuſt. & iure tom. 1. tract. 2. diſput.* 118. Sed ſufficiet ad noſtrum Inſtitutum ſtatuiſſe aliquot propoſitiones. Prima eſt: Si hoſtes dominium illorum bonorum ſibi comparauerint iuſto bello, aliôue iuſto titulo (quod relinquitur arbitrio prudentis definiendũ) nihil eſſe cur ea reſtituantur prioribus dominis. Ratio eſt, quia hi dominium ſuum amiſerunt. 117

Secunda eſt: Si bello iniuſto aut alia ſimili ratione, hoſtes talia bona occupauerint, ea eſſe reſtituenda prioribus dominis, ſiue ij ſint de noſtra, ſiue de alia repub. Ratio eſt quia priores illi domini non amiſerunt ſuum dominium per talem acceptionem, quæ fuit iniuſta, & vera rapina, per quam non transfertur dominium. Sicut igitur cùm res furtiua emitur (etiamſi emptio de ſe ſit actus ſufficiens ad dominium acquirendum) reſtituenda eſt ei à quo ablata eſt quoniam dominium apud ipſum perſeuerat: ita etiam reſtituenda ſunt prioribus dominis bona ab hoſtibus extracta, quorum dominium apud illos remanſit, nec apud hos fuit. Neque refert quod illi nunquam recuperaturi eſſent talia bona: quia id non impedit quin verè ſint eorum domini, eaque ab alijs iniuſtè retineantur.

Tertia eſt Obligationem eſſe perſoluendi valorem induſtriæ & operarum poſitarum in extrahendis huiuſmodi bonis, quatenus id vtiliter ceſſit in bonum domini, cui deturna debentur. Ratio eſt quia æquitas poſtulat, vt quando induſtria, & opera vtiliter opponuntur, *etſi apponens intenderit agere in ſuam vtilitatem*, is in cuius commodum ceſſerunt pro eis ſoluat, in quantum fuerunt ipſi proficuæ.

Quarta eſt: Quando ita bono communi expedire iudicaretur, ad acuendos audacioreſque reddendos milites aduerſus hoſtes: ſtatui poſſe à Principe, aut conſuetudine præſcribi, vt eorumdem militum fiant quæcumque hoſtibus detraxerint, etiamſi alios veros dominos habeant. Ratio eſt quia cùm bonum commune ſit priuato præferendum, fas eſt ſpoliare homines dominio rerum ſuarum, illudque alios transferre quando bonum commune id omnino poſtulat. Id

quod

quod patet ex ijs quæ communiter traduntur de præſcriptione, & de teſtamentorum ac contractuum inualidatione inducta per leges humanas. Accedit, quòd quando nulla aut certè modica ſpes eſt veris dominis, talia bona per ſe, aut ſuos recuperandi; conſentaneum ſit, vt modicum illud ſpei pro magno reip. commodo libentes amittant: præſertim cum poſſint ſimili iure vti: vt ſi aliorum bona hoſtibus ipſi detrahant, faciant ſua. Sed nota iſtud procedere tâtum comparatione ſubditorum eiuſdem reip. non item ſubditorum alienæ, quos leges, & conſuetudines alterius reip. non obligant, niſi ſit conſuetudo mutua; vt ſi Itali quæ detrahunt ex manibus Turcarum de rebus Hiſpanorum his non reſtituant, nec viciſſim hi illis, quod de rebus illorum ab hoſtibus extraxerint, ſed vtrique quidquid detraxerint indifferenter ſibi retineant.

Quinta propoſitio eſt: Quando veroſimile eſt prædictas res alienas ab hoſtibus extractas nunquam peruenturas eſſe in poteſtatem dominorum ſuorum, licitum eſſe eas emere vili pretio eo animo vt ſi proprius dominus comprauerit, illas accipiat pro eodem pretio: ſin minus, emptor illas ſibi retineat. Hęc probatur: quia talem eſſe domini voluntatem valde probabiliter præſumi poteſt; præſertì cùm eſſet irrationabiliter inuitus, niſi ita vellet. Quod ſimiliter dici poteſt de quibuſdam rebus ad cultum diuinum ſpectantibus, quas hæretici ad Catholicorum terras portant, & vili prætio venales proponunt. Nam meritò præſumitur eorum ad quos talium rerum dominium vel adminiſtratio ſpectat voluntatem eſſe, vt potiùs emantur viliùs à Catholicis diuinoque cultui mancipentur, quam vt vendantur alijs à quibus in prophanos vſus conuertentur.

118 Quæritur 10. An captis in bello, fugere, liceat. Ad quod reſpondetur tribus propoſitionibus. Prima eſt, ſi captiuus de non fugiendo ſuam fidem iureiurando obſtrixit, non poteſt aufugere ſiue bellum ſit iuſtum, ſiue iniuſtum. Probatur, quia regula generalis eſt, quando promiſſorium iuramentum ſit homini de re cuius adimpletio ex parte iurantis illicita non eſt, ne quidem venialiter obligatio conſurgit implendi illud quod ita promiſſum eſt, ex cap. Debitores. De iureiurando. Et ratio eſt, ne ea iniuria Deo irrogetur, quando cenſendus ſit in teſtem infidelis promiſſionis adductus.

Secunda propoſitio eſt, Quando bellum eſt iniuſtum ex parte capientis, captiuus poteſt aufugere ſi non dederit fidem ſe aufugere nolle. Immo quantumcumque id iurauerit, & poſtea auſugerit, licèt grauiter peccet fugiendo, Prælatus tamen cum eo diſpenſare poteſt, ex cap., Si verò, De iureiurando.

119 Tertia: Capti in bello etiam iuſto ſi fidem non dederint ſe aufugere nolle, poſſunt aufugere. Quamuis enim gloſa ad cap. Ius gentium *diſtin. 1, verbo Seruitutes*, ſecus ſentiat per cap. Si quis ſeruum, 17. quæſt. quarta; probabilior tamen eſt ſententia Soti lib. 4. De iuſtitia & Iure, quæſt. 2. art. 2. dicentis, quod quiuis captiuus poteſt aufugere ſiue ſit Chriſtianus ſiue non. Ratio eſt: quia huiuſmodi captiuitas eſt pœna quædam iuris quæ infligitur à victoribus, qui locum tenent Iudicis in bello iuſto, vt ſupra diximus. Sicut ergo non eſt obligatio ſubeundi alias pœnas, niſi quando à Iudice infliguntur, *itaut infligendas euadere cùm fieri poteſt, non ſit illicitum*: ſic etiam, quia captiuitas pœna eſt corporis, qua vexandus eſt captiuus, is licitè poteſt aufugere ad illam euadendam. Canon autem quem citat memorata gloſa, intelligendus eſt de ſeruis emptitijs quos conſtat non debere aufugere, quia dominos ſuos priuarent ſua poſſeſſione. Illi verò de quibus agimus, tantùm eripiunt ſe à pœna captiuitatis.

Quæritur vndecimò, An captiui poſſint in bello iniuſto exercere actum aliquem ad idem bellum ſpectantem. Cui quæſtioni vt ſatisfiat præmittendum eſt; in bello notari primò, actum per quem hoſtis immediatè offenditur in bello, *cuiuſmodi ſunt telorum ictus, bombardarum diſploſiones, et alij quibus confligitur cum hoſte*. Secundò notari actum, qui quamuis ſit ex ſe indifferens, & poſſit ad aliud ordinari quàm ad bellandum, diſpoſitio eſt tamen, & via ad ipſum bellandi actum; vt remigrare in triremi Turcarum, aſportare ſarcinas, & neceſſaria ad bellum, munire vallo caſtrâ, extruere propugnacula, & ſi quid aliud eſt huiuſmodi. Ad quæſtionem ergo cum Molina in tomo 1. tract. 2. de iuſt. & iure, diſp. 115. reſpondetur ſequentibus propoſitionibus.

Prima eſt, Ne quidê mortis metu fas eſſe captiuis in bello quod norunt iniuſtum, pugnare; aliquem interficiendo, vulnerando, percutiendo. Probatur: quia id intrinſecè malum eſt, vtpote innocentis percuſſio abſq; iure, & authoritate. Secunda eſt, Metu mortis, aut alterius notabilis detrimêti, velut abſciſſionis mêbri, fas eſſe remigrare, aliaq; ſimilia facere. Probatur quia tales actus ex ſe indifferentes ſunt, & ab agente in bonum finem referuntur, nimirum ad vitæ propriæ conſeruationem, quam ex lege charitatis homo anteferre poteſt vitæ alienæ. Nec refert quòd is agat accommodatè ad nocendum innocentibus, quia nihil tale intendit: ſed totum id prouenit ex malitia hoſtis iniuſti, à quo ad talem actum metu incuſſo impellitur. Tertia eſt, Si non immineat notabilis detrimenti periculû, peccatû eſſe mortale captiuis, aliquid taliû facere. Ratio eſt, quia quiuis, ſi ſine ſuo notabili detrimento pôt, debet impedire aliena dâna iniuſta. Quare ad illa, ne quidem per accidens cooperari debet.

Quarta eſt, Ad vitandum maximum ſuæ reipublicæ dânum, vt ad impediendam alicuius inſignis caſtri, vel ciuitatis, vel regis, aut alterius inſignis perſonæ captionem ab hoſtibus, captiuum teneri abſtinere à dictis actibus, etiamſi mors illi ſubeunda ſit. Probatur: quia pro maximo Reip. bono tenetur quiſque ſub mortali, vitâ ſuam exponere. Talis tamen caſus rarò euenire poteſt, cùm vix deſint qui facilè præſtent id quod talis recuſaret facere: itaut illius recuſatio non cenſeatur ſimpliciter neceſſaria ad vitandû tale dânû. Quinta eſt, Metu mortis, aut amiſſionis mêbri fas eſſe captiuis nocumentû inferre innocentibus in bonis externis: ea ad hoſtiû imperiû deſtruendo, capiendo, aſportando in triremes. Probatur: quia tûc talibus bonis externis indigêt ad vitam propriâ conſeruandâ. Et quârû fas eſt cuiq; in extrema neceſſitate ſumere de bonis aliorû ad conſeruandâ propriam vitam, tantum damni fas eſt eiuſmodi captiuis, inferre bonis aliorum ad tuendam vitam propriam.

De repreſſalijs.

SVpereſt quæſtio de repreſſalijs vtrùm ſint licitæ. Quæ vt intelligatur obſeruandum eſt, quod cum quis iniuſtè 120
ſuis rebus ſpoliatur, nec poteſt alia ratione obtinere iuſtitiam, facultas ei concedi ſoleat, vt tantumdem accipiat ab alijs qui ad ſpoliantes pertinent, hoc eſt, qui ſunt de eodem regno, vel prouincia. Quæ facultas dum exercetur ſæpe interueniunt cædes, vnde iſtud eſt genus quoddam belli. Cômmunis autem ſententia Summulariorum in verbo Repreſſaliæ eſt (vt quæſtioni reſpondeamus) quòd repreſſaliæ ſint ſua natura licitæ, dummodo adſint tres conditiones: ſine quibus peccatum committitur vtendo tali modo perſequêdi ſuas iniurias. Prima eſt: cùm repreſſaliæ ſint bellum quoddam offenſiuum, interueniant quæ in ſect. 1. quæſt. 4. propoſita ſunt requiri in iuſto bello offenſiuo. Secunda: vt non plus accipiatur quam ablatum fuit, aut certè quam reſpondeat iniurijs illatis. Vnde quia iſtud ſæpe non obſeruatur, ſit vt repreſſaliæ ipſæ dicantur periculoſæ, nec ſatis conuenire æquitati naturali. Tertia, vt repreſſaliæ non dentur contra perſonas Eccleſiaſticas. Nam qui illas dederit niſi reuocet intra menſem, excommunicatur per cap. vnicum. De iniurijs in 6.

Circa quod aduerte non incurri talem cenſuram ſi detur alicui facultas accipiendi à Clerico debitore, bona æquiualentia ſuo debito, quod aliter recuperare non poteſt: quia id non eſt dare repreſſalias: ad quas requiritur, vt vnus grauetur pro alio, propter modum quemdam pignorationis. In illo caſu autem Clericus grauatur pro ſeipſo.

Aduerte ſecundò, Eamdem cenſuram incurri non tantû quando repreſſaliæ conceduntur expreſsè contra perſonas Eccleſiaſticas, ſed etiam quando conceſſæ contra locum in quo ſunt perſonæ Eccleſiaſticæ, circa has bonaque earû illæ extenduntur, vel executioni mandantur. Id quod in eod. cap. ſatis ſignificatur, cùm vltra conceſſionem extenſio repreſſaliarum circa, perſonas Eccleſiaſticas prohibetur; conceſſio quidem Superioribus, extenſio verò Inferioribus exequentibus illam: quantumcumque ſactam ab habente poteſtatem ſufficientem & cauſa bene ponderata: inuentaque iuſta: quia textus generaliter loquitur. Ita poſt gloſam ad idem capitulum, habet Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 136. Conſequenter attingens quod in verbo Concedi, habet eadem gloſa: talem extenſionem, ne tunc quidem fieri poſſe, cum repreſſaliæ dantur ob debitum Clerici.

Quibus adde quod Suarez notat in 3. par. D. Th. n. 5. diſp. 23. ſect. 4. nu. 50. cum in re propoſita Inferiori vt reſipiſcat, eadem proportione menſis ſpatium concedatur, qua Superiori vt ſuam facultatê reuocet: ſicut hic ab illo die in quo talem licêtiâ conceſſit debet computare menſem intra quê niſi illam reuocet, cenſuram incurrat, etiamſi executio

nondum inchoata ſit; ita Inferiorem debere talem menſem computare ab eo die quo executionem inchoauit, ſiue conceſſio multo, ſiue modico tempore præceſſerit: quoniã ea temporis differentia nihil facit ad culpabilem executionem, ob quam propoſita cenſura imponitur, & cuius reſpectu datur ſpatium vnius menſis ad reſipiſcendum.

CAPVT IX.

De peccato iræ.

S V M M A R I V M.

121 *Ira duplex eſt, quædam in parte ſenſitiua hominis, & quædã in intellectu exiſtens: quarum neutra eſt de ſe mala.*
122 *Quando contingat iram eſſe malam.*
123 *Quando mortale committatur iraſcendo.*
124 *Tres modi iræ malæ.*
125 *Ira peccatum eſt capitale cuius ſex filiæ ponuntur,*
126 *De indignatione, & tumore mentis.*
127 *De blaſphemia, clamore & contumelia.*
128 *De rixa.*

AD quintum Decalogi præceptum reduci peccatum iræ patet ex verbis Domini, Matth. 5. Audiſtis quia dictũ eſt antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.] Hæc enim ſatis indicant idipſum præceptum violari non tantùm per homicidium, ſed etiam per iram tendentem ad illud: ſeu qua quis optat mortem proximi. Eiuſdẽque iræ tres diſtingui gradus (quod D. Thomas notat 2.2.q. 158.*art.5.ad 3.*) Primum, iræ intus latentis: ſecundum, iræ foras prorumpentis in contumeliam, ſed leuiorem: qualis eſt Raca, & tertium, prorumpentis in contumeliam grauem: qualis eſt fatue.

Documenta de peccato iræ.

121 AD iudicandum autem ſpecialiter de peccato iræ notanda ſunt ſequentia documenta. Primum eſt, quandam iram eſſe homini communẽ cum beſtijs: ex eo in parte ſenſitiua contingentem, quòd ille percipiat ſenſu malum aliquod ſibi illatum, vel proxime inferendum, quod non poſſit a ſe facilè repellere. Etenim ex tali perceptione naſcitur, tanquam eiuſdem mali leuamen, appetitio viciſſim ei qui intulit aut illaturus eſt, inferendi aliud malum. Quandam vero eſſe propriam hominis, contingentem in rationali parte: quando intellectu malum illatum aut inferendum percipiente, oritur in voluntate deſiderium ei qui intulit illud, aut illaturus eſt, inferendi aliud malum, vt ipſum illatum aut inferendum repellat: ex eaque repulſione ira definiri ſolet *Appetitus vindictæ*, quæ eſt definitio vtrique iræ communis.

Secundum documentum eſt: Iram in parte ſenſitiua hominis exiſtentem nõ eſſe peccatum ex ſe, cùm non ſit actus ex libera voluntate proueniens, ſed, *ſicut cæteras paſſiones*, rẽ indifferentem eſſe. Certè non eſſe de ſe malam ex eo patet quòd valde vtilis ſit naturæ ad ſui conſeruationẽ. Vt enim illam amor ad boni proſecutionem iuuat; ſic ira ad mali ſeu nocui depulſionem: neque eam torpere ac languere patitur.

Tertium documentum eſt, Neque iram in parte rationabili exiſtentem eſſe de ſe malam, ſed bonam eſſe poſſe, iuxta illud Pſalm. 4. Iraſcimini, & nolite peccare.] Quod & probatur, quia poteſt eſſe rationi conſentanea: vt cenſetur ea qua Dæmoni, quia nobis author fuit mali, iraſcimur, decernendo ei deinceps obſiſtere, nec vnquam ei acquieſcere: atque adeò peccatum per quod ei conſenſimus, & poteſtatem in nos habet, ab anima noſtra cum Dei auxilio eliminare omnino. Qua ratione ira dicitur zelus.

122 Quartum documentum eſt, Eamdem malam ſeu peccatum eſſe (*qua ratione dicitur iracundia*) cùm in ea modus à ratione præſcriptus non ſeruatur. Quod contingere poteſt primò, ex parte obiecti: idque dupliciter, vel cum appetitur vindicta iniuſta: qualis cenſetur ea cuius non datur cauſa legitima; aut quæ maior eſt quàm oporteat; vel cùm abſque publica authoritate vindicta mandatur executioni. Cõtingere poteſt ſecundò, ex parte motus eiuſdem iræ, vt cũ quis nimium excandeſcit interius, vel per ſigna nimium patefacit exteriùs ipſum iræ motum. Priore modo autem peccatum eſt ſuo genere mortale, cùm ſit contra charitatem in proximum, vel contra iuſtitiam. Quod tamen, *ſicut alia*, veniale eſſe poteſt: tum ex defectu plenæ deliberationis, vt cùm illius motus præuenerit perfectum rationis iudicium: tum ex paruitate materiæ ſeu nocumenti quod infertur: vt cùm quis ex appetitu vindictæ modicum malum alteri infert, vt qui puero aliquantulum vellit capillos. quod eſt exemplum D. Thomæ *in cit. quæſt. 158. art. 3.* Poſteriore modo verò peccatum eſt ſuo genere tantum veniale, vtpote quo de ſe nec charitas in proximum nec iuſtitia læditur, niſi forte quis adeò ira accendatur interiùs, vt paratus ſit facere aliquid quod peccatum ſit mortale; aut exteriùs illam oſtẽdat ſignis quibus grauiter ſcandalizet præſentes.

Conſtitutum ſit igitur ex his, peccatum mortale committi iraſcendo, primò, ſi homini innocenti deſideretur graue malum: ſecundo, ſi innocenti quidem, ſed qui non ſit tantum malum meritus, quantum illi deſideratur: tertio, ſi & nocenti, & qui tantùm malum meritus ſit quidem, ſed deſideratur illi inferri contra ordinem iuſtitiæ; nempe non publica ſed priuata authoritate. Exemplum eſt de eo qui vult per ſeipſum occiſori fratris inferre mortem qua dignus eſt: peccat enim mortaliter tali appetitione vindictæ, ob defectum recti ordinis iuſtitiæ qui requirit vt vindicta *qua infligitur pœna perſonalis, quam perſona pati non tenetur niſi poſt ſententiam Iudicis*) fiat à magiſtratu, non item à perſona priuata: niſi vrgeat neceſſitas defenſionis in præſenti periculo: ſeu, *vt Iuriſconſulti loquuntur*, incontinenti: quomodo Franciſc. a Victoria in relect. De iure belli, numero 5. excuſat eum qui accepto colapho, impingentem gladio incontinenti percuſſerit, quando ad vitandam infamiam notabilem neceſſarium ei fuerit. Poſtremò ſi ſeruentur quidẽ prædicta, ſed deſit finis debitus: vt quando ex odio priuato optatur alicui per iuſtitiæ miniſtros inferri graue malũ quod verè meritus eſt. 123

124 Quintum documentum eſt: Tres diſtingui modos iræ malæ ex Ariſt. lib. 4. Ethic. cap. 5. quos poſt Diuum Gregorium Nyſſenum, & D. Damaſcenum, D. Thomas in ſequenti art. 5. tangit. Primus eſt, quo aliqui celeriter iraſcuntur: & quibus non oportet: & quando non oportet, & vehementius quàm oportet, ſed ſtatim placantur: ſimiles calamis, *vt habet Diuus Gregorius Romanus in lib. quinto Moral. cap.* 3. qui citius quidem flammam faciunt, ſed protinus in fauilla frigeſcunt. Secundus eſt, quo aliqui poſtquam excanduerunt, ſunt propemodum implacabiles: non diſpares, *vt ibidem habet D. Gregorius* lignis durioribus quæ accenſionem tardè ſuſcipiunt, ſed ſemel accenſa difficilius extinguuntur. Habet autem hic iræ modus fundamentum in humore melancholico, ſicut præcedens in humore biliofo. Tertius, demum modus eſt, quo aliqui ira perciti nunquam placantur, niſi iniuriam vlti ſint: non tam ob melancholiam aut bilẽ, vt antedicti: quam quia imaginationem defixam habent in vltionem, cuius faciendæ conuenientis tempus expectãt. Aduerſus quos habetur illud D. Pauli, ad Rom. 12. Non vos metipſos defendentes (*Græcè ἐκδικοῦντες, id eſt, vlciſcentes*) chariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam.]

Poſſunt autem ijdem modi ſpectari: vel vt initium, & quaſi fundamentum habent in naturæ diſpoſitione: qua ratione paſſiones ſunt nec bonæ, nec malæ moraliter; vel vt voluntariæ ſunt, ſeu dependent à conſenſu voluntatis: eaque ratione ſunt peccata ſpecie diſtincta, per diſtinctas ſpecie inordinationes, quas illis ineſſe ſatis intelligitur ex antedictis, & ad citatum art. 5. Caiet. oſtendit.

De ira vt eſt peccatum capitale.

POſtremum documentum eſt ex D. Thoma *in eadem qu. 158. art. 6.* Peccatum iræ inter Capitalia poni, quia plura alia ſolent ex eo naſci, ſiue ex parte obiecti ipſius, quod eſt vindicta, ad cuius appetitionem ſub ratione iuſti, & honeſti, ſtudium propriæ dignitatis ſolet allicere; ſiue ex parte impetus, quo in ira ipſa, homo ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audiendum, vindictæ deſide- 125

rio,

Digitized by Google

rio, ſe præcipitat. Hinc & Diuo Gregor. in lib. 31. Moral. cap. 31. à D. Thoma in ſequanti art. 7. ponuntur ſex filiæ peccati iræ, nempe indignatio, tumor mentis, clamor, contumelia, blaſphemia ſeu maledictio, & rixa: ad quarum declarationem conſtituit, iram habere tres ſtatus.

126 Primum quidem in corde, vbi parit indignationem, & tumorem mentis. Indignatio autem eſt, qua illum a quo nos aliquid pati contingit, contemnimus, ac vilipendimus tanquam indignum à quo tale quid patiamur: & a verò tūc eſt peccatum mortale, cùm habet coniunctum perſonæ contemptum contra charitatem proximo debitam: aut cùm in tantum procedit, vt paratus quis ſit non iuuare talem proximum in ijs in quibus tenetur præcepto ſiua charitatis, ſiue iuſtitiæ, aut ſe ab illius amicitia, & conuerſatione ſubtrahendo notabile ſcandalum adferat alijs: Extra quos caſus peccatum eſſe tãtùm veniale expreſſit Toletus in tract. De peccatis capitalibus, cap. 58. Tumor mentis verò eſt, quo quis iraſcens extollit ſeipſum, ac præfert alteri. Vnde inſurgere audat ad ſumendam vindictam: ex qua audacia præterea inſurgunt in mente cogitationes de modo eiuſdē vindictæ: ex cuius grauitate, genus iſtud peccati iudicandum eſt mortale eſſe, niſi defectus plenæ deliberationis excuſet, prout loco cit. attigit idem Toletus.

127 Secundum ſtatum ira habet in ore, vbi parit clamorem, contumeliam, & blaſphemiam. Clamorem quidem faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè, & confuſè iactantes: contumeliam verò iactando conuicia verborum in proximum: blaſphemiam demum, iactando in Deum. Atque de hac dictum eſt antea in lib. 18. tract. 2. De contumelia dicetur in ſequenti lib. 20. commodius, propter affinitatem quam habet cum detractione: ad hanc enim perinde affecta eſt ac rapina ad furtum vt ibidem traditur. De clamore illud tantùm occurrit monendum quod ibidē Toletus habet: eum ex ſe veniale peccatum eſſe: fieri autē mortale ob ſcandalum.

Tertium denique ſtatum ira habet in operis executione: qua ex parte generat rixam: quæ ex Diuo Thoma 2. 2. q. 41. art. 1. eſt quoddam bellum inter priuatas perſonas percutientes ſe mutuo ex ira, ſuoque genere peccatum eſſe mortale, patet: tum ex eo quod D. Paulus ad Galat. 5. eam numeret inter peccata carnis, quæ qui agunt regnum Dei non poſſidebunt: tum quia repugnat charitati, & iuſtitiæ: vtpote ſpectans eò vt damnum corporale inferatur proximo. Aduerte tamen ex eodem D. Thoma ibidem: ex parte eius qui non eſt inuaſor ſed ſolùm defenſor, rixam nullum peccatum eſſe in illo, ſi non plus repugnet, aut lædat inuaſorem, quam neceſſarium ſit ad ſe defendendum: neque ex odio inuaſoris, aut ex ira inordinata id faciat, ſed ex ordinato amore ſui ipſius, quandoquidem licitum eſt vim vi repellere cum moderamine, *vt dicitur*, inculpatæ tutelæ. Item peccatum ſolummodo veniale eſſe ſi in alterutro prædictorum, ipſe modicum excedat. Quod ſi multum excedat peccatum erit mortale. Ex parte autem eius qui eſt inuaſor, nō datur excuſatio a mortali: niſi illa communis ex defectu deliberationis, aut exiguitatis materiæ ſeu damni illati: qua ratione a mortali frequenter excuſantur rixæ pueriles, & per conſequens ab excommunicatione lata in Clerici percuſſorem. 128

DEO GRATIAS.

LIBER SEPTIMVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVS SECVNDVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS ratio iudicandi de peccatis, habito reſpectu ad ſextum, et Nonum Decalogi præceptum.

PRAEFATIO.

HAEc ratio continetur explicatione, tum actuum qui talibus præceptis prohibentur, tum peccati luxuriæ, tum etiam peccati gulæ, quod eſt ei affine. Cōplectetur ergo hic liber quatuor capita, quorum primum erit de actibus, qui prohibentur ſexto præcepto Non mœchaberis: ſecundum de ijs, qui prohibentur nono, Non concupiſces vxorem proximi: tertium, de peccato luxuriæ: & quartum, de peccato gulæ. De hac autem materia tractatur in Decreto Gratiani cauſa 32. & 36. per plures quæſtiones: & in Decretalibus habetur titulus De adulterijs, & ſtupro. Tractatur etiam à D. Thoma 2. 2. quæſt. 153. & 154. & à pluribus alijs tum Theologis, tum Summularijs, tum etiam Catechiſtis; quorum nonnullos Sebaſtianus Medices commemorat in ſumma de peccatis, tit. 8. quæſt. 1. quibus acceſſerunt aliquot recentiores.

CAPVT I.

De actibus prohibitis ſexto Decalogi præcepto, Non mœchaberis.

SVMMARIVM.

1 *Actus prohibiti ſexto præcepto Decalogi.*
2 *Cogitationum turpium excuſatio à peccato ob defectum voluntarij.*
3 *Excuſatio pollutionum nocturnarum ob eamdem cauſam.*
4 *Ad quid teneatur puella cum opprimitur.*
5 *Contactus carnales ſic de ſe indifferentes ſunt, vt contingat plurimùm peccata eſſe mortalia, & quando contingat: et cuius ſpeciei ſint.*
6 *De his quæ fiunt non carnalis ſed honeſtæ delectationis cauſa, ac de his quæ fiunt inter coniuges.*
7 *Iudicium de aſpectibus turpibus quando ſint, aut non ſint peccata mortalia.*
8 *Iudicium de verbis turpibus, ſiue prolatis, ſiue auditis.*

1 SExto Decalogi præcepto prohibetur, *vt notatum eſt à D. Auguſt. quæſt. 71. in Exodum*, non tantùm adulterium; ſed etiam omnis carnalis actus voluntarius; ſiue ſit copula, ſiue pollutio carnalis, ſiue actus ad copulam aut pollutionem carnalem diſponens: hicque rurſus, ſiue ſit exterior, ſiue interior, atque exterior; ſiue ſit factum aliquod; nimirū libidinoſus aſpectus, aut contactus, puta oſculum, aut aliud eiuſmodi; ſiue etiam aliquod verbum: vt ſermo impudicus, & cantilenæ laſciuæ. Interior verò; ſiue ſit mentis, vt cogitatio libidinoſa: ſiue voluntatis: vt propoſitum committendi actum carnalem, & deliberata de eo complacentia. Nā ad actum etiam interiorem libidinoſum, prohibitio huius præcepti extendi, patet per illud Matth. 5. Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis quòd omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eā, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.] Patet adhuc ex eo, quòd complacentia in imaginatione rei turpis, ſit planè ſimilis ei quæ contingit in eiuſdem rei vſu, vt oſtenditur à ſimili; quia ex imaginatione occiſionis vel crudelis tractationis inimici, afficitur quis eadem ratione quā ſolet affici ille, qui habens inimicum in ſua poteſtate, ipſum malè tractat, Vnde intelligitur ſimilem quoque eſſe in malitia. Nec obſtat quod ſimplex complacentia ſit affectus inefficax: quia inde non impediri rationem peccati, patet ex inuidia, qua peccatur dolendo de bono, & gaudendo de malo proximi.

Excuſatio a peccato tranſgreſsionis ſexti præcepti.

SECTIO I.

2 NOtandum eſt autem pro praxi, in huiuſmodi actibus rationem peccati ceſſare, ſi ceſſet ratio voluntarij. De quo latè Salas 1. 2. tom. 2. tract. 3. diſp. 6. ſect. 1. & 2. Sufficit autem pro praxi quòd nullum peccatum ſit niſi voluntarium. Vnde intelligitur primò, a peccato excuſari turpes cogitationes, quas aliqui patiuntur omninò contra voluntatem ſuam, ita ut nolint eas, nec præbeant eis occaſionem, vacando operi, ex quo naſcantur. Quanquam etiam vacando tali operi, dummodo abſit periculum conſenſus) excuſatio eſſe poteſt, ſi idipſum opus ſit de ſe licitum, vt eſt audire cōfeſſiones, atq; exercere ipſum incumbat ex officio, vel ex neceſſitate ad vitandum aliquod notabile damnum, ex eiuſdem omiſſione incurrendum in perſona, aut in bonis externis. Pro quo Ioan. de Salas in ſequenti ſect. 7. varios authores adfert. Vacando autem rei illicitæ, aut licitæ quidem, ſed nullatenus neceſſariæ, non cenſebitur iuſta adeſſe excuſatio: quia nulli peccatum proprium debet patrocinari.

In-

3 Intelligitur ſecundò, à peccato excuſari pollutiones quę in ſomno contingunt; niſi in vigilia procuratæ ſint per cibos calidos, aut per potum vini meri, aut per turpes cogitationes voluntarias, aut per certam corporis compoſitionem in lecto, ex qua pollutio naſci ſoleat. Vbi aduerte ſi talia fiant ea intentione vt ex pollutione delectatio carnalis habeatur, peccatum mortale committi: voluntariè ſcilicet carnalem delectationem deſiderando in ſua cauſa. Sin fiant ob alium finem, neque ipſa ſint de ſe mala, finiſque bonus ſit & honeſtus (qualis cenſetur releuatio ab aliquo morbo, vel liberatio à carnali ſtimulo excuſationem à peccato eſſe poſſe; non obſtante periculo pollutionis, dummodo huic aduenienti non adhibeatur conſenſus. Qua de re Nauarr. in Enchir. cap. 16. nu. 7. noſque in ſeq. c. 3. cùm de mollitie.

Intelligitur tertiò, carnalem copulam per vim extortam excuſari à peccato (adde & contingere ſine violatione virginitatis, *vt ex multis Patribus per aliquot Canones oſtendit Gratianus, 32. quæſt. 5.*) ſi perſona quæ vim patitur non conſentiat voluntate deliberata in actum ipſum, neque in eam delectationem quæ ſenſu percipitur in tali actu. Vbi aduerte non requiri ad iſtiuſmodi excuſationem, vt delectatio nõ ſentiatur in parte ſenſitiua; quia id non eſt in hominis poteſtate, cùm delectatio eiuſmodi ſit naturalis. requiri verò vt voluntas, *ſicut poteſt, cùm ſit libera*, non conſentiat deliberatè in eam.

4 An autem in puella quæ opprimitur, requiratur vt proprijs manibus, vt clamoribus reſiſtat, repellendo à ſe conantem opprimere, difficultas aliqua eſt. De qua Nauarri opinio eſt *in Enchir. cap. 16. num. 1.* eam non teneri manus iratas inijcere in inferentem vim, nec clamore ſe defendere (etſi non probet dictum Soti *lib. 5. De iuſtitia, & iure quæſt. 1. art. 5.* quòd talis non teneatur manibus, aut alijs membris ſuis reſiſtere) dummodo non componat ſe, accommodetque ad obſcœnum actum.

Cæterùm videtur rationi conſentaneum requiri, vt clamet, ſi clamando poſſit violationem vitare, ſine magno notabilique damno ſuo: quale contingeret ſi oppreſſor mortem ei minitaretur, ſi clamet. Idem iudicium eſt, ſi nihil proficeret clamando, vt ex iſtens in ſylua, vbi ex clamore nullum auxilium ſperare poteſt: aut ſi ex nimia verecundia clamare non auderet. Similiter vt proprijs manibus, alijſve corporis partibus reſiſtat: neque vllo modo componat, accommodetve ſe ad turpem actum illum, requiri (niſi verecunda nimia, aut iſtius timor damni notabilis, *puta mortis, infamiæ, aut amiſſionis bonorum omnium excuſet*) meritò videtur. quia per talem reſiſtentiam debet ſe munire aduerſus periculum conſentiendi in turpem actum; ac tenetur quantum poteſt impedire proximum, ne flagitium perpetret. Sine hoc enim fine illud negligere ſine proprio notabili damno, vnde excuſationem à peccato habere valeat, nulla ratione apparet.

Porro pari ſtudio à puella vitandi ſunt contactus, per ſe impudici: quos patiendo, ex ponitur perinde periculo pollutionis, ac eos agendo: non enim tantùm actiuus, ſed etiã paſſiuus contactus impudicus, illam proximè excitat: ideoque vitandus eſt ſub mortali iuxta poſt dicenda.

De oſculis, & alijs contactibus turpibus.

SECTIO II.

5 Notandum eſt præterea quoad actus præuios ad opus carnis, nempe quoad oſcula, amplexus, cæteroſque tactus turpes: eos non quidem ſemper, vt plurimùm tamen, eſſe peccata mortalia.

Quod qua ratione accipi debeat: ſequentibus propoſitionibus declaratur.

Prima eſt; Tales actus eſſe ex ſuo genere indifferentes. Ratio eſt: quia conſiſtunt in ſenſus functione, quæ tantùm ex fine in quem vſurpatur, bona eſt vel mala: ita vt nihil obſtet quin ſint liciti, ſi fiant non quidem affectu concubitus illiciti, ſed ad teſtandam ſigno externo beneuolentiam, ſecundùm honeſtam patriæ conſuetudinem, aut certe ob neceſſitatem, qualis eſt medicationis infirmi, aut ob aliquam aliam rationabilem cauſam: neque deprauentur circumſtãtia aliqua mala: prout deprauari contingit, ſi non ſeruetur decorum, aut detur ſcandalum, ſicut dari poteſt ab Eccleſiaſtico, *maximè à Religioſo*, oſculante fœminam, etiam tantummodo ad amicitiam erga eam teſtandam. Quod ſi ijdem tactus fiant praua intentione (quod vnus probabiliter ſuſpicans in altero, tenetur ex charitate eoſdem contactus quantum commodè poteſt declinare) peccata ſunt mortalia aut venialia, eadem ratione qua intentio ipſa prima fuerit mortaliter, aut venialiter mala; prout deduci poteſt ex dicto illo Domini *Matth.* 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam (intellige extra matrimonium) iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

Secunda propoſitio: Oſcula amplexus, aliique id genus, actus, quos coniugium non cohoneſtat, ſi deliberatè fiãt animo oblectandi ſe carnaliter, ſeu potiundi venerea delectatione ex eis conſurgente, peccata ſunt mortalia. Ratio eſt; quia tales actus cum tali delectatione ordinantur natura ſua ad concubitum tanquam ad finem, prout patet: tum ex eo, quod bruta eiuſmodi tactibus vtantur cùm ſe ad coitum præparant: tum ex eo, quòd natura in iiſdem tactibus voluptatem appoſuerit ſicut in coitu: illique ad inſtar huius, immutent corpus, ipſumque delectent. Iam verò finis malus, malitia ſua inficit media ad ipſum ordinata. Cùm igitur concubitus extra matrimonium malus ſit mortaliter, tactus quoque ad eum ordinati erunt mortaliter mali. Ita ſentientes authores magno numero refert Thom. Sanchez lib. 9. De matrim. diſp. 46. nu. 7. Et ad confirmationẽ facit, quod Apoſt. ad Galat. 5. verſ. 19 inter peccata quæ excludũt à regno cœlorũ ponat impudicitiã: quæ, vt habet D. Th. 2. 2. *q. 154. art. 1. ad 5.* pertinet ad actus circumſtantes actum venereũ, quales sũt oſcula, tactus, & alij huiuſmodi.

Locum habet autem hæc propoſitio in eius generis tactibus, ſiue ij fiant circa partes ſecretiores corporis: ſintq; de ſe impudici: ſiue circa alias quaſcumque, nec ſint de ſe impudici. Id quod Nauar. in Enchir. c. 16. nu. 11. attingens, addit habere locum iuxta doctrinam D. Th. & interpretũ ipſius, quantumuis qui tales tactus vſurparet circa perſonã quam deſiderat aut ſperat accipere in coniugem, ſi nondũ acceperit. Porro in iſtiuſmodi peccato non contingit (ſicut in alijs pluribus) excuſatio à mortali per materiæ leuitatẽ. Ratio eſt, quia omnis voluptas venerea extra matrimoniũ captata, ordinatur de ſe ad finem mortaliter malum, puta fornicationem, quæ in talem voluptatem influit malitiam ſuam, tanquam finis in medium ordinatum ad ipſam. Vnde cum in fornicatione non detur modicum excuſans à mortali, neque datur in eadem illa voluptate. Ad cuius argumenti vim intelligendam, aduerte voluptatem venereã dependere ex motu quo ſubſtantia ſeminis incaleſcens ex commotione ſpirituum genitiuorum deſcendit ad partes obſcœnas: qui deſcenſus ſuapte natura ordinatur ad actũ generandi, mediante ſeminis effuſione, mortaliter (ſi per matrimonium nõ cohoneſtetur) malum, tanquam fornicatiuũ.

Tertia propoſitio: Quando tactus, amplexus, aliaque id genus, ordinantur ad illicitum concubitum, ſunt in confeſſione aperienda cum ſuis circumſtantijs, tanquam peccata pertinentia ad eamdem ſpeciem, ad quam pertineret concubitus inter perſonas flagitium eiuſmodi conſummantes; nempe ad inceſtum, ſi ſint perſonæ ſanguine iunctæ; ſi ſint Deo per votum caſtitatis dicatæ, ad ſacrilegium: & ſic de cæteris. Cùm autem libidinoſus tactus eſt ſui ipſius, ad mollitiem, cum verbo beſtiæ, ad beſtialitatem. Hæc propoſitio [pro qua multos refert Ioan. De Salas 1. 2. tom. 2. tract. 3. ſect. 22.] ex eo patet: quod tales actus hoc ipſo, quòd ordinantur ad carnalem copulam, malitiam eius participent tanquam deriuatam ex fine ad media. Cæterùm circa eamdem ac cæteras propoſitiones notandum eſt, id quod loco citato à num. 10. Sanchez authoribus allatis habet: tactus de ſe impudicos, *quales ſunt partium verendarum, aut verendis proximarum*, vſurpatos ſine neceſſitate, nunquam excuſari à mortali: vt nec fornicatio excuſatur. Ratio eſt, quia præter indecẽtiã coniunctũ habẽt periculũ maximũ fornicationis: cùm ex natura rei tendant ad delectationem veneream, illamque valde excitent. De eo autem quod ille ſubiungit locum eſſe excuſationi ex materiæ paruitate in nonnullis actibus eius generis, ſi careant tum deſiderio delectationis venereæ, tum periculo conſenſus in illam. De eo inquam quidquid ſit in ſpeculatione, dubium non eſt in praxi, quoſlibet tales eſſe improbandos, ac curandum ſeriò ne tranſeant in conſuetudinem, quæ vix caret periculo inducendi in mortalem conſenſum: & qui amat periculum, peribit in illo, Eccleſiaſtici. 3. Cui periculo maximè obnoxius eſſe iudicandus eſt ille, qui ex ea experientia, quam de ſua infirmitate habet, nouit ad conſenſum turpitudinis venereæ ſe trahi ſolere oblata eiuſmodi occaſione.

Quarta propoſitio, Quando tactus, amplexus, &c. fiunt non libidinoſæ, ſed honeſtæ delectationis cauſa inter perſonas aliquas, de quibus nequit ſuſpicio eſſe turpitudinis, non ſunt peccata, *ſaltem mortalia*. Hæc eſt Caietani in ſummula, verbo Impudicitia, & Nauarri in memorato num. 11. vbi excuſat eos qui cauſa honeſtæ cuiuſdam delectationis (ex amore ſcilicet ſuauis teneræ ætatis, ad eum modum quo ſolent nutrices infantulos) tangunt, oſculantur, & amplectuntur pueros, aut puellas, cognatos aut cognatas. Verum tamen quidquid item fit in ſpeculatione, id in praxi videtur cauendum ob periculum vlterioris conſenſus in libidinoſam delectationem, vel etiam in pollutionem: ratione habita alicuius temperamenti & diſpoſitionis corporis.

In cuius rei gratiam aduerte prædictos actus etiamſi proueniant ex honeſta amicitia (vtpote fundata in conſanguinitate vel affinitate, aut etiam in aliqua ſocietate, ſeu vitæ inſtituto laudabili) non coerceri tamen termino eiuſdem amicitiæ, fouendo coniunctionem animorum, ſed vlteriùs ciere deſiderium coniunctionis corporum, ad perceptionem voluptatis venereæ, poſitæ in ſeminis reſolutione, ad quam tales actus tanquam diſpoſitiones, & præambula tendunt natura ſua; vt patet ex iis quæ in beſtiis contingere notantur. Pro maiore autem intelligentia aduerte amplius, duplicem ex prædictis actibus delectationem poſſe prouenire: vnam libidinoſam, quæ ſentitur in carne cum ſpirituum generationi ſubſeruientium commotione circa partes libidinoſas: alteram quæ proprii vel alieni corporis tactus placet ob ſolam proportionem, & naturæ conformitatem rei tactæ, cum organo tangendi, hæcque eſt cui conuenit honeſtam eſſe poſſe: non autem illi, niſi per matrimonium cohoneſtetur.

Quinta propoſitio: Si coniuges, tales tactus inter ſe exerceant delectationis tantummodo cauſa peccant ſolùm venialiter. Ratio eſt: quia concubitus ipſe ad quem illi referuntur, inter coniuges (quod Sanchez auctoribus magno numero in eam ſententiam citatis tractat in præcedenti diſput. 11.) non eſt peccatum pluſquam veniale: quantumcumque fiat carnalis delectationis ſolùm cauſa: quia malitia eiuſmodi tantùm eſt peruerſionis finis: quia coniugalis copula principaliter exerceatur propter delectationẽ, quæ adiuncta eſt illi vt quid acceſſorium. Quale exercitiũ aduerſatur quidem rectæ rationi: non tamen adeo grauiter, vt ſufficiat ad mortale: præſertim cùm id ipſum non obſtet quin copula ipſa contineatur limitibus matrimonii: ac de ſe ordinetur ad prolis generationem.

Iam allatam propoſitionem poſſe etiam locum habere in ſponſo, & ſponſa de futuro (etſi ſponſalia eſſent conditionata, necdum impleta eſſet conditio) ex eo doceri videtur, quòd etſi copula non ſit eis licita pro illo ſtatu, licitum eſt tamen vti præambulis: quia ſicut matrimonium cohoneſtat copulam: ita ſponſalia (quæ matrimonii initiũ ſunt) cohoneſtare debent tales tactus: præſertim cùm per illos amor foueatur in ordine ad matrimonium ineundum: atque contractus de futuro matrimonio ſponſalium nomine ſignificatus, det ex natura rei facultatem ad actiones ordinatas ad coniugalem copulam. Id quod à Caiet. traditum 2.2. quæſt. 154. art. 4. Nauarr. commendat in Enchir. cap. 16. num. 12. plurimique ſecuntur relati à Ioanne de Salas in memorata diſput. 6. ſect. 16. Sed vt Nauar. ipſe admonet, requiritur vt in vſu eiuſmodi præambulorum, cautela ſufficiens adhibeatur, ne inde contingat pollutio aut periculũ probabile illius incurrendæ, aut in illam conſentiendi, aut etiam in copulam coniugalem ante matrimonium reipſa contractum. Quando enim eſt tale periculum, tactus ſemper ſunt illiciti inter quoſcumque fiant, & quoniam rarò contingit tale abeſſe, quando ſponſus, & ſponſa in ſecreto loco ſe oſculantur, tangunt, & amplectuntur, valde expedit tales opportunitates eis non permittere, donec matrimonium contraxerint, vt idem Nauarr. merito addit. Quæ eadem aliis adhuc citatis habet Sanchez *in lib. 9. De matrimon. diſput. 46. quæſt. 4.*

Addens inter cætera num. 52. quòd etſi amplexus & oſcula habita inter ſponſum, & ſponſam in ſignum tantùm beneuolentiæ ac ſine periculo pollutionis, non ſint peccata plus quàm venialia: tactus tamen impudicos, *ſeu partium pudendarum aut eis proximarum*, inter eoſdem, peccata eſſe mortalia: quia cùm proximi ſint copulæ, illis tantùm licet, quibus copula tunc temporis licet, hoc eſt, ſolis coniugatis: quandoquidem tales, ſuapte natura ordinantur ad ſeminis effuſionem, illicitam extra matrimonium quidquid de eo facta ſit promiſſio; ſicut illicita eſt acceptio rei alienæ inuito domino, etiamſi ab hoc de illius venditione facta ſit promiſſio. De quo Ferdinandus Rebellus De oblig. iuſtitiæ par. 2. lib. 3. quæſt. 19. ſect. 2.

Aduerte obiter quod habet de Salas in fine citatæ ſectionis 16. ſponſam de futuro non teneri ex iuſtitia permittere ſponſo ſupra dictos tactus licitos, neque eos facere ipſo poſcente: quia promiſſione ſua obligauit ſe tantùm ad matrimonium ſuo tempore contrahendum.

De aſpectibus turpibus.

SECTIO III.

IDem eſſe de aſpectibus, ac de tactibus turpibus iudiciũ ferendum, quoad rationem peccati, eſt quidem multorum ſententia, quos refert Sanchez in lib. 9. De matrimonio diſp. 46. quæſt. 2. Sed videtur diuerſitas agnoſcenda, ſicut etiam Sanchez ipſe agnoſcit cum Caietano *in verbo impudicitia, & in verbo Delectatio §. Secundum an delectatio: & in tomo 1. opuſc. tract. 14 dub. 3.* & cum Nauarr. in Enchir. cap. 16. nu. 11. *ac nonnullis recentioribus*. Cum enim turpes tactus ſuaptè natura ordinentur ad carnalem copulam, conſenſus in illorum delectationem ſenſibilem, eſt quaſi inchoatio quædam copulæ, & eſt conſenſus in delectationem de eadem. Turpes aſpectus verò, cùm ad venerea non adeo ordinentur (conſtat enim non excitare tantopere ad talia appetitum ſenſitiuum, quantopere tactus turpes excitant) non debent tam facilè, quàm illi de mortali damnari. Pro quo de Salas in præced. ſect. 23. num. 153. multos citat. 7

Cæterùm pro praxi videntur propoſitiones hæ tenendæ. Prima. Turpes aſpectus, ſi vſurpentur ad delectationem veneream, peccata eſſe mortalia eiuſdem ſpeciei, cuius eſt ipſum opus venereum. Hæc patet ex dicto Domini Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Vnde confitendo de illis, exprimere oportet circunſtantias, perinde ac de operibus confitendo, ſicut in præced. ſect. 2. propoſ. 3. dictum eſt de tactibus turpibus.

Secunda. Eoſdem quoque vſurpatos ob ſolam curioſitatem, cùm fuerint valde turpes (vt cùm ſine vrgenti neceſſitate vir aſpicit verenda fœminæ vel contra) cenſeri peccata mortalia. Ratio eſt: quia valde aduerſantur naturali honeſtati: vnde ex Geneſi cap. 3. primi parentes quantumuis matrimonio coniuncti, ſtatim ac cognouerunt ſe nudos eſſe, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata, conſulentes ſcilicet pudori. Deinde quia illi valde periculoſi ſunt: vtpote valde efficaces ad prouocandam veneream libidinem, vt conſtat ex Dauide viro alioqui ſanctiſſimo, qui inſpecta muliere nuda lauante ſe, ita in illius concupiſcentiam exarſit, vt nullo Dei timore reuocaretur à flagitio non tantùm adulterii, ſed etiam homicidii, ex lib. 2. Regum cap. 11. Et ratio eſt: quia talis aſpectio facit vt phantaſia apprehendat rem aſpectam, non ſolùm vt delectabilem viſui, ſed etiam vt delectabilem tactui carnali, ex qua phantaſiæ imaginatione, affectus ad carnalem delectationem ſequitur naturaliter, commotioque ſpirituum, & ex ea deſcenſus ſeminis ad partes obſcœnas, & rebellio in iiſdem. Adeout curioſi aſpectus ſolicitè vitandi ſint tanquam facilè perducentes ad lapſum. Quod expertus Dauid in Pſalm. 118. orat, Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Et S. Iob. vir perſeuerans in innocentia ſua pepigit fœdus cum oculis ſuis, ne vnquam cogitaret de virgine, ex eiuſd. hiſtoria cap. 31.

Tertia propoſitio. Partium non verendarum aſpectus, ſi ob ſolam curioſitatem fiant abſque deſiderio voluptatis venereæ, aut periculo notabili conſentiendi in eam, non eſſe peccata de ſe mortalia. Ratio eſt: quia turpitudo illorum non eſt tanta de ſe, nec illi tantopere de ſe ad veneream libidinem incitant, vt malitiæ mortalis ſuo genere eſſe cenſeri debeant. Vnde intelligitur quid iudicandum ſit de iis qui confitentur ſe aſpectus turpes habuiſſe, aut occaſionẽ habendi aliis dediſſe: ſine intentione tamen conſentiendi in veneream libidinem, ſiue ſuam ſiue alienam. Nimirum eos non excuſari à mortali, ſi nihilominus periculum talis conſenſus adfuerit ſiue in ipſomet, Nam *Eccleſiaſtici 3.* Qui amat periculum, peribit in illo] ſiue in aliis, cum quis dans alteri occaſionem talis ruinæ, vacando rei quæ nec neceſſitatem, nec pietatem habet peccet, contra charitatem

Digitized by Google

in re notabili. Pro quo videnda ſunt vt ſcandalo actiuo tradita in præced. lib. 14. *in priore parte capitis 4.*

Atqui hinc ratione periculi, ille qui coeantes coniuges aſpiceret tantùm ex curioſitate, mortaliter peccaret ob vehementem incitationem ad libidinē, natam inde ſequi. Item eadem de cauſa mortaliter peccarent coniuges coeuntes in loco publico. Itemque ob eamdem rationem mortaliter peccaret vir qui fœminam nudam curioſè aſpiceret aut fœmina quæ virum. Quòd ſi vir virum, aut fœmina fœminam taliter aſpiciat, minor quidam indecentia eſt: poteſt tamen mortale eſſe ratione conſenſus in voluptatem vel in actum turpem, vel ratione ſcandali.

Aduerte autem periculum quod in hac re non eſt de ſe notabile, cenſeri poſſe notabile reſpectu aliquorum infirmorum. Et ita licèt demus quod Sanchez habet in cit. diſput. 46. num. 17. non eſſe mortale ſi vir reſpiciat virum nudū aut fœmina fœminam nudam, neque (*quod idem in num. 31. addit*) mortale eſſe aſpicere brutorum concubitum, vel partes ipſorum fœdas turpiter commotas; tamen vtrumque negandum eſt, ſi adeo vehemens fuerit aſpicientis propenſio ad libidinem, vt inde venerea delectatio in ipſo redundet.

Cuiuſmodi infirmitate, cùm ea mala educatione prauaque conſuetudine plerique hodie laborent, non ſunt tales aſpectus à Confeſſario facilè tolerandi, tanquam excuſati à peccato mortali ex materiæ leuitate; vt nec pectorum nudationes in fœminis, per quas eæ præbent iiſdem infirmis occaſionem ruinæ, nam etſi eiuſmodi nudationes non ſint de ſe mortaliter malæ (*quod bene declarat Caiet. 2. 2. qu. 169. art. 2. ad 1. dubium, verſu Ad obiectionem autem, &c.*) nihilominus tamen vſurpatio earum cum tam graui proximi periculo ac damno, non poteſt (niſi forte per ignorantiam inculpabilem, aut iuſtam aliquam neceſſitatem) à mortali excuſari. Id quod Caiet. non negaret; cùm ibidem addat, quod vbi talis nudationis conſuetudo non eſt, ea inhibenda ſit, ac citò extirpanda ne creſcat: quoniam habenda eſt ratione animi iuuenum molleſcant.

De verbis turpibus.

SECTIO IV.

8 DE grauitate peccati quod committitur loquendo, aut audiendo, aut ſcribendo turpia verba iudicandum eſt, ſicut de grauitate illius quod committitur aſpectu turpi: nempe ex adiuncta voluptate venerea notabili, aut eiuſdem notabili periculo mortale eſſe. Contingens autē ex ſola animi leuitate, & vani tantùm cuiuſdam ſolatij gratia, percepti ex artificio dicendi, ſine affectu, oblectationis venereæ peccatum eſſe tantùm veniale, niſi ipſum aggrauetur circumſtantia ſcandali mortalis; vt fieri poteſt quando præſentes ſunt propēſi ad libidinem, ac in ſe debiles, & verba ſunt valde impudica. Atque iſtud quod dicitur de vſu verborum turpium, dicendum eſt eadem ratione de nutibus & geſtibus atque cantilenis turpibus.

Agit alijs citatis Sanchez plenius de his in memorata diſput. 46. quæſt. 3. ſed cùm ſit res ex ſe ſatis clara, ſufficiet addere pro praxi, quæ ex iiſdem ipſe bene infert. Primum eſt excuſari à mortali eum, qui ſimulatè præ ſe fert lætitiam *etiam ridendo*, dum turpia dicuntur, aut geſtibus inſinuantur, ne inurbanus habeatur, aut de hypocriſi damnetur, aut ſcōmatis laceſſatur, interea carens omni venerea delectatione notabili, ac illius periculo. Non excuſaretur tamen à mortali ſi in eo, ipſe eſſet cauſa cur alij mortaliter peccarent, aut exponerentur probabili periculo peccandi mortaliter; vt ſi præſtaret authoritatem ipſis verbis aut geſtibus turpibus, itaut eis tanquam cohoneſtatis riſu ipſius, iidem alij ſe carnaliter oblectare non dubitent. Nec etiam excuſatur ſi propterea rideat, quòd exiſtimari velit deditus venereæ turpitudini, & ea de cauſa laudari ac magnificari: quoniam de re mortali gloriam quærere peccatum eſt mortale ex doctrina quam tradit Nauarr. in Enchir. *cap. 23. num. 12.*

Secundum eſt: peccatum mortale eſſe, comœdijs intereſſe, in quibus res turpes repræſentantur, aut modus repræſētandi eſt turpis: ſi quidem audiantur ob carnalem delectationem inde prouenientem, aut ob curioſitatem quidem ſolam, ſed coniunctam cum periculo notabili conſentiendi in eiuſmodi delectationem, aut certè cum ſcandalo: vt contingere poteſt maximè Eccleſiaſticis, qui eo præſertim nomine prohibentur talibus nugis intereſſe De conſecr. diſtinct. 5. capit. Non oportet 5. & de vita & honeſt. Clericorum, capit. Clerici 3. Multò verò magis peccare cenſendi ſunt qui tales comœdias aut componunt aut exhibent, cùm ſint cauſa ruinæ multorum. Nec refert quòd eam non intendant: quia dant ei ſufficientem cauſam.

Tertium eſt: pari ratione peccare mortaliter cantantes aut audientes cantari cantilenas, plenas, laſciuijs ad venerem prouocantibus. Quartum eſt: idem eſſe dicendum de pingentibus imagines laſciuas, vt fœminam detectis verendis aut velo tranſparente opertis. Quintum eſt: lectione librorum tractantium de turpibus amoribus, peccari ſi mortale committi ſi in ea intendatur voluptas venerea, conſurgens ex apprehenſione rerum turpium, de quibus iidem libri tractant: aut ſi non intendatur quidem voluptas venerea, fiatque lectio ex curioſitate tantùm, ſed cum probabili periculo conſentiendi in talem voluptatem enaſcentem. Ob quod periculum in regula 7. Indicis editi iuſſu Concilij Trident. omnino tanquam inuehentes bonorum morum corruptionem prohibentur libri, qui res laſciuas & obſcœnas ex profeſſo tractant, narrant, aut docent, atque iidem eum legi tum haberi prohibentur ſub mortali in bulla Pij quarti eidem Indici præfixa. Permittuntur tamen in eadem regula, antiqui ab ethnicis conſcripti ob ſermonis elegantiam & proprietatem: ſed cum reſtrictione vt pueris nulla ratione prælegantur.

CAPVT II.

De actibus prohibitis Nono Decalogi præcepto, Non concupiſces vxorem proximi tui.

SVMMARIVM.

9 *Concupiſcentia rei venereæ prohibita nono præcepto, eſt in actu tenſenſitiuo mortaliter mala, per conſenſum voluntatis in eam.*

10 *Cogitationis ſeu delectationis moroſæ tres modi.*

11 *Peccata, quæ contra nonum Decalogi præceptum committuntur, matrimonio non obſtante.*

12 *Explicatio difficultatis de delectatione orta ex cogitatione copula coniugalis, ſitne peccatum mortale, ſiue in coniugibus, ſiue in ſponſis de futuro, ſiue in viduis.*

13 *Conſenſus in concupiſcentiam rei venereæ cùm eſt efficax, peccata conſtituit diuerſa ſpecie: non item cùm eſt ſolummodo ſimplex complacentia.*

14 *Id illuſtratur exemplis, ac quædam ſpecialiter notantur de habente votum caſtitatis.*

NOno Decalogi præcepto, Non concupiſces vxorem proximi tui, explicitè quidem, vt hæc verba ſatis indicant, tantùm prohibetur concupiſcentia rei venereæ; ſed implicitè prohibetur quoque concupiſcentia voluptatum earum quæ eamdem veneream excitant: vt crapula, iuxta illud, quod Ezechielis cap. 16. verſ. 49. inter cauſas iniquitatis Sodomæ ponitur ſaturitas panis; itemque ebrietas, iuxta illud ad Epheſ. 5. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: vnde nobis propoſitum eſt in ſequenti cap. 4. dicere de peccato gulæ (cuius ſpecies ſunt crapula & ebrietas) per reſpectum ad ipſum præceptum nonum Decalogi. 9

Sciendum eſt autem concupiſcentiam voluptatis venereæ, alteriùſve illicitæ duplicem eſſe; vna enim eſt ſolius voluntatis complacentia, quæ hoc præcepto non prohibetur propriè, quia ſexto præcedenti iam eſt prohibita: ſicut quinto voluntas occidendi, & ſeptimo voluntas furandi, altera verò eſt appetitus ſenſitiui concupiſcentia, quæ hic prohibetur propriè. Nam ſicut præcedentibus præceptis oſtenditur quomodo voluntas humana debeat actus exteriores dirigere: ita duobus poſtremis oſtenditur quomodo eadem voluntas debeat gubernare appetitum ipſum ſenſitiuum. In quo, quamuis ratio peccati non habeat locum quatenus vſum rationis præuenit, tamē quatenus ſubiacet imperio voluntatis (iuxta illud Geneſ. 4. Sub te erit appetitus eius & tu dominaberis illius) in concupiſcentijs ipſius peccatum mortale non minus eſſe poteſt, quàm in exterioribus actionibus: nimirum per voluntatis in eas conſenſum, qui hoc nono, & ſequenti decimo præcepto prohibetur per verba. Non concupiſces:

piſces: quorum proinde idem eſt ſenſus ac illorum quæ habentur Eccleſiaſtici 8. Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere.

Modi quibus peccatur contra nonum præceptum Decalogi.

SECTIO I.

10 SOlet autem eiuſmodi peccatum à Theologis vocari cogitatio aut delectatio moroſa. Contingit verò tribus modis. Primus eſt, quando ratio animaduertit appetitum ſenſitiuum verſari circa rem illicitam, & voluntas id approbat, tùncque vocatur cogitatio & delectatio moroſa poſitiua, & apertè peccatũ eſt mortale, quando illud circa quod appetitus ipſe verſatur, res eſt mortaliter illicita. Quam eſſe communem Theologorum opinionem teſtatur Naua. in Enchir. cap. 11. num. 9. Eos magno numero refert De Salas t. 2. tom. 2. tract. 3. diſput. 6. ſect. 4. nu. 45. Probatur vero, tu per cap. Hoc etenim. §. Ponderoſus, diſtinct. 49. congruenter verbis Domini Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Tum etiam ratione, quia ſicut peccatum eſt mortale, exhibere membra exteriora ſeruire immunditiæ, ex cap. 6. Epiſt. ad Rom. verſ. 19. ita etiam eſt exhibere appetitum ſenſitiuum ſeruire immunditiæ, præſertim cum idem appetitus, efficaciùs quam membra, promoueat voluntatem.

Secundus modus eſt, quando prælucente intellectu, voluntas huiuſmodi illicitos motus appetitus ſenſitiui aduertit, nec repellit: etiamſi eos non approbet expreſsè: Etenim vt peccatum eſt illũ approbare, ſic & illũ nõ impedire cum poſſis, ac tenearis: perinde ſcilicet ac peccatum eſt gubernatori, vt nauem ſubmergere, ſic & ſubmerſionem illius non impedire cùm poſſit, & teneatur. Tale peccatum autem vocatur cogitatio moroſa negatiuè. Quod vt ſit mortale, tres conditiones requiruntur. Prima eſt: vt homo non obiter ſed plenè aduertat illud quod mente verſat eſſe malum legi Dei contrarium, itaut ſemiplenè tantum (*& multo magis nulla ratione*) ad id animaduertens etiamſi per integrum diem (ex Caietan. in verbo Delectatio, ſub initium, & Nauarr. in Ench. capitulo 11. numero 9.) perſeueret in eiuſmodi cogitatione, non cenſeatur peccatum mortale committere: præſertim ſi omnino reſtitiſſet, aduertens illius malitiam. Secunda conditio eſt, vt quis poſſit reprimere tales motus: nam ſi non poſſit, ſufficit conatum ab eo adhiberi ad explorandum, an reprimere poſſit necne: ac comperto quod nequeat, cenſebitur pati eoſdem motus, non autem agere. A quibus nihilominus abhorrere oportet, monente Sapiente Eccleſiaſtici ca. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccata. Tertia conditio eſt, vt eos ipſos motus reprimere teneatur: prout tenetur cùm adeſt periculum ne voluntas eis conſentiat. Cum noſtro conatu autẽ in ea re, neceſſarius diuini auxilij concurſus eſt humiliter implorandus, per illud Pſal. 6 Miſerere mei Domine quoniam infirmus ſum: aut illud Iſaiæ 38. Domine vim patior, reſponde pro me: aliud ve ſimile. Cætera ad hunc eumdem modum ſpectantia, nota eſſe poſſunt ex dictis in præcedenti lib. 21. cap. 5. & lib. 15. cap. vlt. obſeruatione ſexta.

Tertius modus eſt quando quis delectationem deſiderat ſub conditione licita, delectatúrque interea. Quamuis enim deſiderium non ſit tunc illicitum: delectatio tamen conſequens, eſt planè illicita. vt cùm quis cogitat ſi illa mulier nõ nupſiſſet, acciperem illam in vxorem, & interea delectatur in illius concupiſcentia. Ratio eſt, quia deſiderium quidem admittit conditionem, cùm futura etiam, & abſentia deſiderentur: ſed delectatio eſt de ſe abſoluta, ac ſine vlla conditione: cùm homo nonniſi de præſenti delectetur. Eadem ratio eſt, cùm vidua cogitat de actibus coniugij præteritis, vel maritus de vxore abſente. Quamuis enim liceat deſiderare huiuſmodi actus matrimonij abſentes: tamen ſi conſurgat delectatio, non quidem abſens, ſed iam præſens in appetitu, oportet illam reiicere tanquam alienam ab honeſtate coniugali prout docuimus in cit. cap. 5. regula ſecunda: & latè tractat Sanchez *in lib. 9. De Matrimonio diſp. 44. & 47.* Ex quo pro praxi de peccatis quæ non obſtante matrimonio contra nonum præceptum committuntur, addenda ſunt nonnulla, ſi prius obiter monuerimus poſſe aliquos ab eiuſdem præcepti tranſgreſſione mortali excuſari per ignorantiam probabilem: propterea quod concupiſcentiæ per ipſum prohibitæ malitia, naturali ratione difficulter cognoſcitur: prout ſatis indicant illa D. Pauli verba ad Rom. 7. Concupiſcentiam neſciebam, niſi diceret lex: Non concupiſces.] Quocirca ſi quis vel retinuit turpes cogitationes, vel delectatus eſt in eis, exiſtimans non eſſe peccatum mortale, ſique ſciuiſſet eſſe, nullatenus conſenſiſſet, excuſatur à peccato mortali. Poſtquam tamen admonitus eſt deſiſtere tenetur ſub peccato mortali.

De peccatis quæ contra nonum Decalogi præceptum committi, matrimonium minimè obſtat.

SECTIO II.

MAtrimonium ſpectari poteſt, vel vt præſens vt in coniugibus; vel vt præteritum, vt in viduis; vel vt futurũ, vt in ſponſis de futuro. Non obſtante igitur matrimonio, contra hoc præceptum peccat mortaliter coniux, qui in actu coniugali delectatur carnaliter in alterius viri, aut fœminæ cogitatione, qua cogitat ſe ei copulari. Ita habetur ex D. Anton. 3. par. tit. 1. cap. 20. §. 1. & ex Syluestro in verbo Debitum, quæſt. 2. Ratio verò eſt, quia egreditur in eo limites matrimonij, & ideo peccatum luxuriæ committit eius ſpeciei, cuius eſſet illud quod committeret ſi carnaliter copularetur cum perſona taliter cogitata: actus enim internus & externus eiuſdem ſpeciei ſunt, cùm tendunt ad idem obiectum, neque ex circumſtantijs eſt varietas. 11

Quamuis autem magna difficultas ſit, An mortaliter peccent coniuges qui moroſe delectantur in copula cogitata tanquam præſenti, dum abſentia aut locus, vel tempus non patitur eam exercere (de qua re in vtramque partem Sanchez lib. 9. De matrimonio diſput. 44. quæſt. 1. authores refert magno numero) negantem tamen vt bona ratione fultam, tenere poſſumus ſicut tenuimus in memorata regula ſecunda. Neque enim grauior eſt culpa in coniugibus de copula coniugali cogitare ob delectationem carnalem, quàm copulam ipſam actu exercere ob eamdem delectationem ſolam. Iſtud autem non eſt peccatum plusquàm veniale, quia non habet de ſe aliam peruerſitatem, quàm finis indebiti: nempe quòd pro fine actus, ſtatuatur id, quod tantùm eſt illi acceſſorium. Quo argumẽto probari pariter poteſt quod multis pro ſe citatis aſſerit de Salas in ſeq. ſect. 25. nimirum aſpectus, amplexus, oſcula, & colloquia à coniugibus inter ſe vſurpata ad captandam voluptatem veneream abſque animo perueniendi ad copulam, non eſſe peccata mortalia, niſi interueniente notabili periculo pollutionis aut conſenſus in eam, quo caſu culpa eſſet mortalis circumſtantia mortali: vtpote repugnante fini matrimonij, qui eſt liberorum ſuſceptio ad conſeruationem generis humani. Etenim quia pollutionis voluptas ingens eſt: & incommodis vacat: ea aliquatenus conceſſa, negligeretur à pleriſque coniugatis carnalis copula, præſertim ab ijs qui liberos nutrire aut collocare non ſine moleſtijs magnis poſſunt. Porro nequaquam videtur negandum, quin peccatum ſit mortale nondum coniunctos matrimonio delectationem veneream captare cogitatione copulæ quam habituri ſunt tempore matrimonij. Tum quia eiuſmodi cogitatio non habet rationem præambuli ad celebrationem matrimonij, cùm intus latẽs & occulta, ad fouendum mutuum ac reciprocum amorem non ſit accommodata. Tum etiam quia licèt illa ſit de re licitè futura: nihilominus tamen actus appetitus ſenſitiui ex eadem conſurgens, eſt cum motu præſens ordinata ad habendam de præſenti copulam (*cuius illa eſt quædam inchoatio*) quam habere non licet niſi matrimonio conſtante. Ob quã etiam rationem peccatum eſt mortale in viduis ſi admittant delectationem veneream ortam cogitatione copulæ habitæ tempore matrimonij. Quæ doctrina eſt Nauarri in Enchir. cap. 16. num. 9. & 10. eamque recentiores ſequuntur quos Sanchez refert in citata diſput. 47. num. 4. & 7. Beneq; in ſequen. 8. monet pro ſolutione argumentorum contrariorum, licitam quidem eſſe complacentiam voluntatis de talibus actibus licitis; quod ij vel habendi ſint, vel habiti ſint ſuo tempore: illicitum eſſe tamen eiuſdem voluntatis conſenſum in delectationem ſenſitiuam: quæ contingens cum præſenti commotione carnali, non ordinatur ad futuram aut præteritam copulam licitam: ſed ad præſentem illicitam: vtpote quam matrimonium præſens non cohoneſtat. 12

Modus

Modus quo peccata contra nonum Decalogi præceptum commiſſa, diuerſæ ſunt ſpeciei.

SECTIO III.

13 Difficultas autem hic occurit, An peccatorum quæ contra nonum ipſum præceptum committuntur ſint plures ſpecies. Cui vt ſatisfiat paucis, relicta longiore tractatione videnda apud memoratum de Salas ſect. iuxta notādum eſt conſēſum in rei venereæ concupiſcentiam, quæ nono præcepto prohibetur, duplicem eſſe poſſe, iuxta antedicta *lib. 11. cap. 9 docum. 2.* Vnum efficacem, qui eſt cum affectu perpetrandi opus illicitum cōcupitum, alterum inefficacē, qui eſt ſimplex complacentia de opere illicito concupito. Si ergo peccata quæ contra nonum præceptum committuntur ſint conſenſus efficaces, diuerſæ ſunt eorum ſpecies, perinde ac operum illicitorum, quæ dant eis ſuam malitiam, prout in eodem documento expoſitum eſt. Vnde ſiquis appetitui concupiſcenti vxorem alienam aut conſanguineam conſenſerit, optando talis concupiſcentiæ adimpletionem, non cōfitetur ſufficienter dicendo ſe cōſenſiſſe venereæ concupiſcentiæ: ſed exprimere tenetur adulterij vel inceſtus ſpeciem, quam talis conſenſus accipit ex opere concupito, & ſic de cæteris paulo poſt memorandis.

Si verò dicta peccata ſint ſimplices complacentiæ, ſine vllo affectu ad opus, omnia ſunt vnius ſpeciei, cùm ſint eiuſdem malitiæ: vtpote oppoſitæ vni tantùm virtuti caſtitatis, ac eodem modo: nimirum per turpitudinem venereā in qua abſolutè verſantur: ſecus quàm vſuueniat peccatis operum venereorum: quæ caſtitati ita opponuntur, vt vel oppoſitionis modus ſit diuerſus; vt patet in fornicatione, & in peccatis contra naturam, *nempe mollitie, ſodomia, & beſtialitate;* vel adhuc alteri virtuti opponantur; vt raptus adhuc opponitur iuſtitiæ pietatis paternæ; adulterium, iuſtitiæ fidei coniugalis; inceſtus, iuſtitiæ pietatis debitæ ſanguine iunctis, & ſacrilegium, religioni. Sicut igitur ſimplex complacentia venereorum non extenditur ad vſum venerei operis, ex quo in peccatis caſtitati contrarijs oritur aggrauatio mutans ſpeciem, ita neque ad illam extenditur eiuſmodi aggrauatio, prout illuſtratur exemplis.

14 Namque in ſimplici complacentia de raptu, ſolummodo notatur talis malitia contra caſtitatem, qualis eſt fornicationis: non item malitia contra iuſtitiam (*ſicut notatur in ipſo raptu*) quia per complacentiam eiuſmodi, proximus in nullo læditur: vt nec per ſimplicem complacentiā de furto, quæ non extenditur ad rei alienę vſurpationem per quam peccatur contra iuſtitiam. Similiter ſimplex complacentiā de actu carnali cum coniugata, eſt quidem contra caſtitatem, eadem ratione qua fornicatio; ſed non eſt de ſe contra iuſtitiam: quia cùm ad læſionem proximi non extendatur, iuſtitia non cenſetur inſtitūta ad illius moderationem. Pari quoque ratione ſimplex complacentia de actu carnali cum habente caſtitatis votum, tantùm eſt contra caſtitatem: nō autem contra religionem, niſi vſurpetur in religionis opprobrium: non enim per eam, ſicut per opus, committitur irreuerentia contra cultū Deo debitum; ſed tantùm turpitudo contra caſtitatem: ſicut nec per ſimplicem complacentiam de trucidatione Clerici peccatur per irreuerentiam contra cultum Deo debitum, ſed ſolùm per proximi odium.

Aduerte verò obiter eum qui habet caſtitatis votum abſolutum, ſi complaceat ſibi in delectatione venerea, etiam ſine affectu ad opus venereum, peccare non tantùm peccato fornicationi, ſeu cōtra caſtitatem, ſed etiā peccato ſacrilegij, & contra religionem. Ratio eſt, quia votum caſtitatis abſolutè emiſſum, comprehendit non ſolum opus externum ſed etiam delectationem omnem contra caſtitatem: cùm de hac emiſſum ſit abſolutè & ſine reſtrictione.

CAPVT III.

De peccato luxuriæ.

SVMMARIVM.

15 *Luxuria dicitur tum generaliter, tum propriè, hocque poſteriore modo peccatum eſt genere ſuo mortale.*
16 *Quòd luxuria peccatum ſit capitale, & qua ratione ex ea oriantur peccata quędam interna, filia ipſius dicta.*
17 *Qua ratione quædam externa.*
18 *Septem luxuriæ ſpecies, quæ peccata ſunt ſuo genere mortalia, de quibus facienda eſt ſpecialiter confeſſio.*
19 *Quid ſit fornicatio, & quòd ſit peccatum ſuo genere mortale.*
20 *Duo caſus in quibus actus fornicationis excuſatur à mortali.*
21 *De concubinatu tanquam continuata fornicatione, quòd ſit graue peccatum, & grauiter puniatur in vtroque foro.*
22 *Quid ſtuprum ſuperaddat fornicationi, per quod conſtituitur diſtincta ſpecies luxuriæ.*
23 *Obligatio quam ſtuprum habet coniunctam.*
24 *Quid ſit adulterium, quidve malitiæ ſuperaddat fornicationi.*
25 *Quomodo Confeſſarius debeat ſe gerere, quando proles ſuſcepta eſt ex adulterio.*
26 *Quid ſit inceſtus, & quam malitiam ſuperaddat fornicationi, exprimendam in confeſſione, tanquam circumſtantiam mortaliter aggrauantem.*
27 *Eiuſdem grauitatis varietas, & quando in confeſſione ſit exprimenda.*
28 *Quid raptus fornicationi ſuperaddat.*
29 *Corollaria de eadem re.*
30 *Raptum genere ſuo peccatum eſſe mortale: ad quod confirmandum referuntur pœnæ, quibus is à iure punitur præſertim Conc. Trid.*
31 *Quomodo ſint eædem pœnæ accipiendæ.*
32 *Quid ſit ſacrilegium prout luxuriæ ſpecies: & quot modis contingat.*
33 *De ſacrilegio quod committitur ex actus luxurioſi in loco ſacro.*
34 *Quando committatur à coniugibus illic vtentibus coniugali copula.*
35 *Quatenus committatur per actum luxurioſum occultum, aut cum eſt ſine cum copula, aut deſiderio illius habendæ in loco ſacro.*
36 *Quæ in hac re comprehendantur nomine loci ſacri.*
37 *Quodnam dicatur peccatum contra naturam, & vnde ſumantur variæ ſpecies illius.*
38 *Quando peruerſo modo in copula coniugali ſit tantùm peccatum veniale: & quando etiam mortale.*
39 *Definitio mollitiei; cum annotatione de diſtillatione, quæ ei affinis eſt.*
40 *Quòd mollities ſit peccatum mortale: ſic etiam procuratio dicta diſtillationis.*
41 *Modi varij quibus contingere poteſt carnalis pollutio.*
42 *Obligatio ſub mortali remouendi cauſam futuræ pollutionis, ceſſante necesſitate agendi ad notabile commodum conſequendum, aut notabile incommodum vitandum.*
43 *Difficultas an eadem aliquando ceſſet, ſi abſit agendi neceſſitate.*
44 *De malitia pollutionis in ſua cauſa præuiſa quidem, non tamen intenta.*
45 *De peccato quod committitur dando occaſionem diſtillationis, aut commotionis ſpirituum generationi deſeruientium.*
46 *Quid ad ſodomiam propriè dictam requiratur, & de generaliter dicta.*
47 *Illius grauitas & pœna.*
48 *De beſtialitate.*

Luxuria generaliter ſignificat omnem exceſſum non ſolùm in re venerea, ſed etiam in veſtitu, epulis, & ſimilibus delicijs. Specialiter verò ſignificat ſolùm exceſſum in re venerea: ſicque in præſentiarum accipitur, & eſt peccatū ſuo genere mortale, iuxta illud, quòd ad Galat. 5. cap. ea ponitur inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non conſequentur. Quod & ratio docet: quia eſt peruerſus exceſſus in re graui, nempe in generatione humana, ordinata ad conſeruationem humani generis; & ideo maximè neceſſaria ad commune bonum, ſi iuxta normam rectæ rationis vſurpetur. Quandoquidem ex D. Auguſt. in lib. De bono coniugali cap. 16. quod eſt cibus ad ſalutem hoc eſt concubitus ad ſalutem generis. 15

Eſt etiam peccatum capitale ex D. Gregorio lib. 31. Moral. cap. 31. quoniam ex ea tanquam ex fonte, ob vehementiam delectationis venereæ, multa alia (*quæ ideo vocantur filia luxuriæ*) oriuntur; præſertim autem iſta: cæcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, inconſtantia, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſæculi, & horror futuri. Id quod declaratur hac ratione, quam D. Thom. habet 2. 2. *quæſt.* 153. *ar.* 5. Cū in intellectu ſint quatuor operationes in ordine ad ſpirituale bonum: prima, ſimplex conſideratio, per quam homo idipſum bonum comprehendere dicitur: ſecunda, bona con-

conſultatio: de medijs ad idem exequendum: tertia, iudiciũ de medijs illis quæ occurrerunt: quarta, imperium, quo ratio operam dat, vt quæ iudicata fuerint opportuna, mandentur executioni: luxuria prout reddit mentem ineptam ad conſiderationem rerum ſpiritualium, parit cæcitatem mentis: prout verò ad conſultandum de rectè viuendi medijs, præcipitationem: prout autem ad rectè iudicandum de medijs ad æternam ſalutem conducentibus, inconſiderationẽ, prout denum reddit debilem ad exequendum bona propoſita, inconſtantiam.

Præterea cùm in ordine ad bonum ipſum ſpiritale, duæ in voluntate operationes ſint: nempe intentio finis, & electio mediorum: luxuria quoad intentionem, ſic eamdem voluntatem trahit ad voluptates venereas, vt omnes cogitationes & curas referat ad eas conſequendas; vnde ſequitur vt ſe in illis adeo amet, vt oderit Deum qui illas tanta ſeueritate prohibet, indeque celebratur tum amorem ſui, tum odium Dei. Quoad electionem vero luxuria voluntatem ſic peruertit oblectamentis voluptatum corporearum; vt qui inhærent in illis, velint in hac vita perpetuò manere: quod eſt generare in eis amorem huius ſæculi: nolint autem mortem, per quam ſe priuandos voluptatibus norunt, & exponendos grauibus pœnis ſubeundis pro illicito vſu earum. & ita parit horrorem futuri ſæculi. Ex quibus ſatis intelligi poteſt ſolicito de æterna ſua ſalute, curandum eſſe peculiari ſtudio, vt animam à luxuriæ ſordibus purgatam habeat, ab eaque iuxta Eccleſiaſticum cap. 21. tanquam a facie colubri fugiat.

17 Porro ad propoſitas, *vt vocant*, luxuriæ filias, quæ internæ ſunt, & malitiæ mortalis (tanquam impedimenta grauia æternæ ſalutis conſequendæ.) D. Thom. *eod. ar. 5. ad 5.* addit quatuor externas. Prima eſt, turpiloquium, quod contingit homini luxurioſo ex abundantia turpitudinis, qua cor habet plenam, iuxta illud Matth. 12. Ex abundantia cordis os loquitur. Secunda eſt, ſcurrilitas, poſita in verbis & factis parum honeſtis riſum mouentibus: quæ naſcitur ex eodem fonte cum præcedente. Tertia eſt, ſermo ludicrus comparatus ad iocos, quibus libidinoſi impenſiùs delectantur. eàque de cauſa ex varijs libris colligunt turpes, & ludicras narrationes, quas in promptu habeant dum verſantur cum alijs. Quarta eſt, ſtultiloquium: mens enim libidine cæca effutit multa ſtulta, ſeu aliena à ratione. Hæ autem infectæ malitia luxuriæ, a qua manant tanquam à fonte, iudicari debent peccata mortalia. Sequitur, vt de eiuſdem luxuriæ ſpeciebus dicamus.

De ſpeciebus luxuriæ.

SECTIO I.

18 SPecies luxuriæ ſeptem numerantur, fornicatio, adulterium, inceſtus, ſtuprum, raptus, ſacrilegium, & peccatum contra naturam quarum mentio habetur, 36. quæſt. 1. cap. Lex illa 2. eaſque peccata eſſe genere ſuo mortalia (quod iudicatum in Clemen. finali De hæreticis. gloſa ibid. notat, ad verbum Non eſt) ex eo ſufficienter probatur quòd fornicatio quæ peccatum eſt minus cæteris numeretur à D. Paulo inter ea, quæ a regno Dei excludunt: cùm in priori ad Corinth. cap. 6. ait Nolite errare neque fornicarij, neque Idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt. Et ad Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis quæ ſunt fornicatio, immunditia, &c. quæ prædicò vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non poſſidebunt, & ad Epheſ. capitulo quinto. Hoc autem ſcitote intelligentes quòd omnis fornicator aut immundus, &c. nõ habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. De qua re pluribus differere non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum. Legat qui volet Gregorium à Valen. 2. 2. diſput. nona; quæſt. 3. puncto. 3. aut Leonardum Leſſium De iuſtitia & iure lib. 4. cap. 3. dubit. 7.

Intelligitur autem ex his illud quod moneri ſolet, faciendam eſſe breuiter Pœnitentis interrogationem circa præcepta de quibus agimus: non obſtare quin oporteat diſtinctè cognoſci circumſtantias, quæ in hoc peccati genere variant ſpecies: nempe ſi ſolutus cum ſoluta rem habuerit; vnde cõſtituitur fornicatio: ſi vir cum virgine, vnde ſtuprum ſi adhibita violentia, vnde raptus: ſi cum conſanguinea aut affine intra quartum gradum, vnde inceſtus: ſi cum perſona per votum caſtitatis deuota Deo, vnde ſacrilegium: ſi cum nupta alteri, vnde adulterium: ſi cum maſculo, vnde nefandum ſodomiæ ſcelus: ſi ſe polluit, vnde mollities; ſi denique cum beſtia, vnde beſtialitas. De quibus ſic ſtatuendũ eſt, vt fornicatio iudicetur peccatum minus graue cæteris, & adulterium ea grauius: & adhuc grauius ſtuprum, *cui addit grauitatem raptus*: & ſtuprum in grauitate inceſtus ſequatur. Sacrilegium autem cæteras luxuriæ ſpecies aggrauat, & grauiſſima ſint peccata contra naturam, inter quæ infimum grauitatis locum tenet mollities, medium ſodomia, & ſupremum beſtialitas.

De fornicatione ſimplici.

SECTIO II.

IAm verò vt de ſingulis aliqua dicamus quantum requiritur ad noſtrum inſtitutum: cùm fornicatio ſimplex definitur concubitus ſoluti cum ſoluta: nomine ſoluti vir qui nec coniux eſt, nec conſorti criminis, conſanguineus, vel affinis, nec votum habet caſtitatis. Nomine ſolutæ verò intelligitur fœmina ſimiliter ſe habens, quæ iam amiſerit virginitatem. Peccatum eſt autem mortale ex antedictis, à quo neminem vincibilis ignorantia excuſare poteſt. Prohibetur enim præcepto naturali quod ab vtentibus ratione nullo modo, *ad longum ſaltem tempus* poteſt ignorari: cùm ipſo naturali ingenij lumine conſtet fornicationem eſſe contra finem propter quem Deus humanum concubitum conceſſit. Patet enim, quod talis finis non ſolum ſit ſuſceptio liberorum: ſed etiam eorum ſuſtentatio & educatio: quæ nequit fieri niſi illi habeant certum ac determinatum patrem, prout euenit in coniugio, non item in fornicatione. 19

Duo verò caſus dantur in quibus locum habet excuſatio à tali peccato. Prior eſt: quando deficit vſus rationis, vt in amentibus, & ebrijs, qui rationis compotes non ſunt: niſi tale periculum præuiderint, & neglexerint cauere ſibi ab eo quando potuerunt. In quo caſu cenſendi ſunt, *tanquam periculum amantes*, perijſſe in illo. Poſterior eſt, cùm interuenit vis, qua quis ad concubitum cogitur: nam ſi in talem actum non conſentiat voluntate, licèt delectationem carnis ſentiat, excuſatur a peccato ſaltem mortali, quod requirit plenum conſenſum voluntatis: cum quo conſenſu fornicari, nullo mortis metu licet: ne ſi quidem mille mortes eſſent perferendæ. 20

21 Solet verò ad iſtud peccatum referri concubinatus ſoluti cum ſoluta, quia is non eſt aliud, quàm fornicatio: poſita in conſuetudine, ſeu ita continuata vt quodammodo ſit cohabitatio talis, qualis cernitur in coniugio. De eo autem illud occurrit monẽdum, graue peccatum eſſe, & valde periculoſum: quia homo in eo non ſolùm peccat: ſed etiam manet in ſtatu peccati, & continuo propoſito peccandi. Quo fit vt concubinarij, nec poſſint, nec debeant ante abſolui ſacramentaliter, quàm concubinas eiecerint, cum propoſito ad illas non redeundi amplius. Neque excipiendi ſunt conſtituti in articulo mortis, niſi fortè mors inſtet ac tempus deſit. quo caſu, neceſſitas facit, vt ſufficiat propoſitum firmum de cætero vitandi tale flagitium. Quod ſi occurrat cõcubinarius non habens domi concubinam, experientia aliqua de continentia ipſius ſumenda eſt ante abſolutionem: præſertim quando frequenter propoſuit ſe ſeruaturum ab illa, nec ſeruauit; niſi tam aperta præberet ſigna doloris, & firmi propoſiti emendationis: vt nihil appareret cur abſolutio differri deberet: quod ſatis rarum eſt in talibus perſonis.

De concubinarijs Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 8. De reform. matrimonij decreuit, vt ab Ordinarijs ter admoneantur: idem etiam de concubinis: atque ſi illæ non pareant admonitioni, excommunicentur: ſique cenſuris neglectis in concubinatu perſeuerent per annum, ſeuere caſtigentur. Hæ verò ſi poſt trinam illam admonitionem non reſipuerint, grauiter pro modo culpæ puniantur & eijciantur ea pago, vel ciuitate, vel etiam ex tota diœceſi.

De

De ſtupro.

SECTIO III.

22 STuprum non accipitur hic generaliter pro concubitu legibus vetito, ſed particulariter pro virginis fœminæ defloratione, ſeu pro peccato luxuriæ quo virgo fœmina, defloratur. Quodquidem peccatum grauius eſt ſimplici fornicatione: quia & totam illius malitiam habet ea eo quod exerceatur extra coniugium, & ulterius aliquam, ob abditam ſignaculi virginalis fractionem; quæ ab eiuſmodi turpitudine reuocare deberet habita ratione detrimenti magni, quod ea adfert, tum virgini ipſi, quam reddit minus idoneam ad ineundum coniugium: tum parentibus ſub quorum cura, & cuſtodia de ſe eſt virginitas illius; dicente Sapiente Eccleſiaſtici 7. *Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum.*

An autem ea aggrauatio ſit mutando ſpeciem itaut debeat aperiri in confeſſione dubitatio eſt, de qua in vtramque plures authores citat. Ioan. De Salas *ad 1.2. tomo 2. tract. 3. diſput. 6. num. 59.* Affirmans autem ſequenda eſt in praxi tā quam omnino tuta.

Aduerte verò ea Caiet. *2.2. quæſt. 154. art. 6. in reſponſione ad 2. dubium* & Nauarro in Enchir. cap. 16. num. 3. non viri, vtpote careoris memorato ſignaculo, ſed fœminæ virginitatem eſſe, illam ex cuius violatione (*tanquam circumſtantia nimirum ſpecialiter obſiſtentis explicationi libidinis*) ſtuprum habet ſuam peculiarem deformitatem: neque ad illius rationem propriam, *ex eodem Caietano*, ſufficere, vt per qualemcumque obſcœnitatem violetur virginitatis virtus, ſed requiri effractionem clauſtri virginalis, quæ fit per deflorationem fœminæ virginis.

23 Habet vero peccatum hoc coniunctam obligationem ad reſtitutionem: 1. quando quis ad copulam vi cogit virginē aut precibus importunis: 2. quando falſis perſuaſionibus, & promiſſionibus eam decipit: 3. quando ſe illam ducturum in vxorem promittit, ſiue cum iuramento ſiue abſque eo: ſi interius non intendat eam ducere. Tenetur enim in talibus caſibus eam ducere, aut damnum illatum aliter reſarcire: nimirum dotando, vel ad arbitrium boni viri reddendo aliud, quo ſufficienter compenſet; quando ducere non poteſt ſiue quia ipſe eſt diſparis conditionis; ſiue quia illa recuſat ei nubere; ſiue quia parentes nolunt vt ei nubat; ſiue quia ſequetur ex matrimonio graue ſcandalum. De qua re antea plenius cùm reſtitutione lib. 10. à nu. 326.

Quando autem virgo nec decepta, nec coacta eſt ſed ſponte conſenſit, non eſt obligatio ad reſtitutionem ea iuſtitia: ſed ſolùm ea charitate, præcipuè ſi potens eſt is qui ſtuprum intulit, & fœmina pauper, timeturque periculum perditionis eius. Quanquam in foro externo ſtuprator tanquam obligatus ex iuſtitia, nonnunquam compellitur ducere aut dotare eam quæ ſibi ſponte conſenſit: quia in illo foro præſumitur decepta eſſe, etiamſi forte conſenſerit. Quæ præſumptio non habet locum in foro interno, in quo proinde ſtuprator non compellitur ad reſtitutionem, quaſi iniuriam intulerit: cùm iux regulam iuris, ſcienti & conſentienti non fiat iniuria: vnde intelligitur quod latius tractat Thomas Sanchez *in lib. 7. de matrimonio diſput. 14.* Vbi nulla vis infertur virgini non eſſe neceſſariò exprimendam conditionem virginitatis; quia tunc per eam, ſtuprum non addit fornicationi malitiam notabilem. De qua re videri poteſt etiā Leon. Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 10. dub. 1. Porro intelligenda ſunt iam dicta, non modo de virgine quæ talis erat reuera, ſed etiam de ea quæ publicè vulgo habebatur, etiamſi non eſſet. Nam ratio dictat tali quoque, pro fama publicè amiſſa, ad arbitrium boni viri æquiualens reddēdum eſſe ea iuſtitia, in caſu in quo veræ virgini reſtitutio facienda eſſet.

De adulterio.

SECTIO IV.

24 ADulterium eſt illicitus concubitus coniugati cum ſoluta, aut ſoluti cum coniugata, aut denique coniugati cū coniugata. Supra fornicationem autem aggrauatur moraliter, & in diſtincta ſpecie conſtituitur per ſpecialem deformitatē quam ex eo accipit, quod per ipſum violetur coniugij fides ſanctitaſque, ſpecialiter repugnans illicitæ expletioni libidinis. Quando igitur hæc adeo effrænata fuerit, vt tanto obſtaculo non reprimatur, ſpecialem prauitatem in confeſſione declarandam contrahit, non tantum quando vterque criminoſus fuerit coniugatus: ſed etiam cum alter tantùm. Etſi enim is qui ſolutus eſt, nihil agat contra coniugalem fidem a ſe datam, cùm talem nulli dederit: cooperatur tamen alterius violandæ fide quam is dedit cōiugi, ideóque reus eſt eiuſdem criminis, & obnoxius reſtitutioni damnorum tale crimen conſequentium. Attamen in hoc eſt differentia: quod crimen iſtius poſterioris modi, ſufficienter declaretur dicendo abſolutè commiſi adulterium: non item crimen prioris modi: quod, quia duplicem continet iniuriā mortiferam (ſiquidem eo violantur duorum matrimoniorum iura, duóque coniuges damno afficiuntur) non exprimitur ſufficienter niſi explicetur circumſtantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Cæterùm quomodo in hac re Confeſſarius ſe gerere debeat, quando ex adulterio proles ſuſcepta fuerit, difficultatem habet quæ tractata quidem eſt ea profeſſo in libro 10. cap. 19. quæſt. tertia: conſultum eſt tamen, quæ Confeſſariū in promptu habere neceſſitas cogit in re non inſueta, paucis perſtringere. 25

Primum eſt adulteram, quæ cum prole illegitima habet legitimam, ſi bona propria habeat de quibus poſſit liberè diſponere, debere proli legitimæ reſarcire damnum quod patietur ex eo quòd in diuiſione hæreditatis, illegitima proles ſit habenda pro legitima.

Secundum eſt, adulteram cùm nequit prædictam reſtitutionem facere, debere aliquando legitimis filijs reuelare illegitimum: aliquando verò non debere. Non enim debet quando ſibi, vel illegitimæ proli ea reuelatione immineret vitæ periculum, aut infamia publica: niſi fortè tam magnum bonum publicum ex reuelatione prouenturum eſſet, vt vita ac fama propria exponi deberet periculo: prout contingere poteſt cùm ſpurius in regnum vel aliquē principatum ſucceſſurus eſſet. Nec etiam debet adultera reuelare adulteriū, quando probabiliter putat ſe ea reuelatione nihil profuturam apud illos quibus fieret. Debet autem reuelare, quādo nec vitæ nec famæ periculum ipſi imminet, ſperátque ſe profuturam reuelando: ſiue quia credetur ipſi: ſiue quia ſufficientia habet argumenta ſeu indicia quibus poſſit illegitimam prolem oſtendere.

Tertium eſt, adulterum eadem ratione qua adulteram teneri vel non teneri ad reſtitutionem, aut ſui manifeſtationem.

Quartum eſt, prolem illegitimam non teneri credere matri manifeſtanti adulterium niſi in probationem adferat indicia ſufficientia ad fidem faciendam. Quanquam tamen interdum iudicandum eſt rationabile eſſe, vt ipſius reuelationi credatur ſine vlla probatione; vt cùm ſatis patet quòd bona fide dicat omnia: velut cum id dicit poſt ſuſceptionem ſacramentorum Pœnitentiæ & Euchariſtiæ: præſertim cùm probabile eſt quod reuelet ob religionem ei iniectam a Cōfeſſario.

Quintum eſt, illegitimam prolem credentem matri manifeſtanti adulterium ſuum, teneri in conſcientia hæreditatem relinquere: non autem illa reſtituere quæ conſumpſit bona fide.

Sextum eſt, Quæ de prole illegitima, déque adultera vel adultero dicta ſunt; ſimiliter de prole ſuppoſititia, & eam ſupponentibus dicenda eſſe: ſiue quoad reſtitutionem, ſiue quoad manifeſtationem.

Septimum eſt, licitum eſſe ad vitandam infamiam aut periculum vitæ imminens, ex adulterio ſuſceptos filios ſpurios in hoſpitali domo exponere: cum obligatione tamen eidem reddendi quæ ſunt ad ſumptum neceſſaria: niſi quòd pauperes excuſentur, quoniam inſtituta ſunt hoſpitalia pro pauperibus. Tam ij nihilominus, quam diuites debent à ſe expoſitorum curam diligentem habere: viſitando, vel inſtituendo prout potuerint occultè: nunquam autem licet, ne quidem ad mortem ſiue propriam ſiue alienam vitandam, occidere prolem vel abortum procurare.

Octauum eſt, inter alias adulterij pœnas (de quibus Sylu. *in verbo Adulterium num. 8.* & latiſſimè Ludouicus Molina de iuſtitia & iure *to. 3. tract. 3. diſp. 89. & aliquot ſequentibus*) hanc poni, vt adulter perdat ius petendi debitum coniugale, itaut alter poſſit illud petenti negare abſque peccato: niſi ipſe quoque ſimiliter peccauerit: quia tunc eſſet par vtriuſque ius, prout habet Nauarr. in Enchir. cap. 22. num. 23. aut niſi

cti-

Digitized by Google

,ertimen ipſius non eſſet notum ſufficienter, iuxta doctrinam eam quam tradit Thomas Sanchez *lib.9. de matrimonio diſput.68 quæſt.1. & lib.10 diſput.12. num.8.* ad ſequentem librum 31. pertinentem.

De inceſtu.

SECTIO V.

26 INceſtus eſt concubitus cum conſanguinea, aut affine intra gradus prohibitos, quales ſunt omnes gradus conſanguinitatis vſque ad 4. incluſiuè, & affinitatis vſque ad eundem pariter gradum, ſi ea contracta ſit ex matrimonio: ſin ex fornicatione vſque ad 2. gradum iuxta Concil. Trident. ſeſſ.24. De reformatione matrimonij. Fornicationi autem ſuperaddit ſpecialem malitiam: quia propinquitas conſanguinitatis vel affinitatis, peculiari nomine debet deterrere a turpitudine actus venerei ob reuerentiam perſonæ propinquæ, prout D. Thomas docet 2. 2. *quæſt.154. art.9.* Eam verò eſſe mortalem malitiam patet ex eo, quòd ſit tranſgreſſio præcepti Eccleſiaſtici in re graui. Per quod præceptum annullatur quoque matrimonij contractus, intra tales gradus: tum etiam ex eo, quòd in priori ad Corinth. cap. 5. Apoſtolus tantopere exaggeret & execretur eiuſmodi turpitudinem cum perſona tantummodo affine. Omnino *is quis*, auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris habeat aliquis. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis. &c.]

27 Porro in his, quanto maior eſt inter perſonas inceſtuoſas coniunctio, tanto grauius peccatum eſt inceſtus: vt commiſſus cum conſanguinea, maius peccatum eſt quàm commiſſus cum affine; & inter conſanguineos commiſſus, eo grauius peccatum eſt, quò gradus propinquior fuerit: vtpote turpius ac magis repugnans rectæ rationi. An autem per tales exceſſus, diuerſæ conſtituantur ſpecies inceſtus, relinquemus Theologis ſcholaſticis diſputandum. Qui volet poteſt id ſufficienter tractatum videre apud Leonardum Leſſium de iuſt. & iure lib.4 cap.3. dubit.12. Ad noſtrum enim inſtitutum ſufficit notare (quidquid in ſpeculatione videatur) rem eſſe talem, quæ ad intelligendum à Confeſſario plenè ſtatum pœnitentis, debeat exprimi in confeſſione ſaltem quoad diuerſitates, ex quibus cognoſcendum eſt, num inceſtus commiſſus fuerit cum conſanguinea, an cum affine: idque an ſupra primum gradum, ſeu cum affine patre vel matre, ſocero vel ſocru. Itemque, an in 1. gradu, ſeu an cum fratre ſiue proprio, ſiue vxoris, aut cũ ſorore ſimiliter ſiue propria ſiue vxoris. In quibus abhorrendus à natura varius turpitudinis exceſſus exigit ipſum varietate detegi ad informationẽ plenam Confeſſarij. Diuerſitates verò quoad reliquos gradus detegi, ideo videri poteſt non neceſſarium, quòd reſpectu illorum inceſtus non habeat varietatem turpitudinis, ex qua iudicium Confeſſarij de pœnitente notabiliter variari debeat, cùm illa met turpitudo tota pendeat ex Eccleſiæ prohibitione: quæ in omnibus gradibus eſt ſimilis, licèt ratio parentæ reuerẽtiæ qua nititur, maius habeat pondus in ſuperioribus quàm in inferioribus gradibus.

Aduerte autem præter dictam carnalem affinitatem, dari tum legalem, quæ naſcitur ex adoptione alicuius in filiũ: eo quòd adoptanti reuerentia paterna debeatur: tum ſpiritalem quæ naſcitur ex baptiſmo & confirmatione inter ſuſcipientem & ſuſceptum: & illum, ac huius parentes: quę affinitates prout Eccleſiæ ſtatuto impedimenta matrimonij conſtituuntur (ob paternam ſcilicet reuerentiam quam exigunt) copulæ carnali addunt turpitudinis augmentum notabile, adeòque exprimendum in confeſſione, prout alijs citatis notat Thomas Sanchez in lib.7. de matrimonio *diſput.1. nu.9. & 10.*

Aduerte etiam ex cap. Tranſmiſſæ De eo qui cognouit conſanguineam vxoris: per fornicationem commiſſam cum conſanguinea vxoris, impediri in fornicario petitionem debiti coniugalis, etiam quando eadem vxore mortua, duxerit aliam. Id quod tamen intelligendum eſt cum reſtrictione ad 1. & 2. gradum, iuxta Concil. Trident. ſeſſ.24. cap.4. de reformat. matrimonij.

De raptu.

SECTIO VI.

RAptus ad malitiam fornicationis ſuperaddit rapinam per quam venereæ libidinis cauſa, abducitur per vim iniuſtam perſona, ſiue maſculus ſit ſiue fœmina, & hæc ſiue nupta, ſiue innupta: hæcque rurſus, ſiue virgo ſiue corrupta, & hæc demum, ſiue vidua honeſta, ſiue meretrix. Atque ex iure ex Gratiano in cap. De raptoribus 36. qu. 1. (*quod & expreſſit D. Thomas 2. 2. quæſt.154. art.7.*) nihil refert ſiuę vis inferatur perſonæ abductæ, ſiue ijs ſub quorum eſt cura, & poteſtate, ſiue vtriuſque. 28

Vnde intelligitur primò, ad eam differentiam qua raptus conſtituitur luxuriæ ſpecies diuerſa à fornicatione, ſufficere vt vis quomocumque inferatur fœminæ ad extorquendam ab ea carnalem copulam: cùm ſic ad malitiam fornicationis, caſtitati contrariam, addatur malitia alterius ſpeciei: purà violentiæ illatæ contra iuſtitiam. 29

Intelligitur 2. raptum contingere, ſi fœmina ad conſentiẽdum in carnalem copulam adducatur talibus precibus importunis, quæ violentiæ æquiualeant (*quales dari poſſe patet ex illis quibus Dalila coegit Sampſonem detegere in quo conſiſteret fortitudo ipſius, Iudicum 16. num. 16.*) Non item ſi preces importunæ ſint tantùm ſimplices, quæ non magis vim adferãt quàm pretium oblatum.

Intelligitur 3. non eſſe propriè raptum, quando facta pollicitatione matrimonij, aut alia fraude, copula extorquetur à fœmina, aut ipſa cognoſcitur ignorans flagitium, quia dormit, aut bona fide putat virum ſuum eſſe qui ad eam accedit. Ratio eſt quia quantumuis fraus, & ignorantia auferant voluntarium, nõ inferunt tamen violentiam quæ neceſſaria eſt ad raptum verum, proprieque dictum.

Intelligitur 4. raptum verum contingere, non modo cùm fœmina domo abducitur inuita, & carnaliter cognoſcitur inuita; ſed etiam cùm volens quidem abducitur, ſed poſtea cognoſcitur inuita: aut contra, cùm abducitur quidem inuita, ſed poſtea volens cognoſcitur. Ratio eſt, quia his etiam caſibus inuenitur violentia ſuperaddita fornicationi. Et verum eſt, quantumcumque fœmina ſit meretrix, quoniam is ſtatus non obſtat quin violentia ſit iniuſta. 30

Intelligitur 5. ſpeciem raptus conſtitui ſaltem ſufficienter, vt debeat in confeſſione explicari, ſi fœmina conſtituta ſub parentum aut tutorum poteſtate abducatur, illa quidẽ volente; ſed his inuitis. Ratio eſt, quia ipſis ſit manifeſta iniuria, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia, extrahitur ipſis rationabiliter inuitis.

Intelligitur 6. ad conſtituendam ſpeciem raptus nihil referre, ſiue vir fœminam, ſiue fœmina virum rapiat. Nam vtrobique datur iniuria iniuſtè illata, per quam in actu libidinoſo, malitiæ fornicationis additur diuerſæ ſpeciei malitia. Quæ maior tamen eſt, quando vir fœminam rapit, ſolaque facit obnoxium pœnis raptorum, de quibus paulo poſt dicetur.

Intelligitur poſtremò raptum, de quo tanquam de particulari ſpecie luxuriæ agimus, non contingere quando fœmina rapitur ex alia cauſa quàm venereæ libidinis: nam ad rationem luxuriæ requiritur affectus libidinoſus. De quo aduerte quando adeſt, etiamſi coitus non ſequatur, raptum poſſe adeſſe. Cùm ad eum conſtituendum ſufficiat inferri vim animo, libidinis explendæ.

Iam quòd raptus ſit genere ſuo peccatum mortale: ex eo patet, quòd per violentiam iniuſtam, quam cum turpitudine actus luxurioſi, malitia ipſius includit, notabiliter augeatur contra iuſtitiam. Patet etiam ex grauibus pœnis quibus tale flagitium punitur vtroque iure. Nam ciuili Cod. De raptu virginum, lege vnica, pro raptu puellæ vel mulieris honeſtæ, ſiue nuptæ, ſiue innuptæ, ſupplicium capitis ſtatuitur: tum raptori, tum ijs qui fuerint ei auxilio; & ipſius raptoris bona per iudicem addicenda ſunt mulieri raptæ, ſi ſit ingenua. Iure canonico verò antiquo inter cætera ſtatuitur, vt raptores puellarum ſiue mulierum, & cooperatores ipſorum, ſi Clerici ſint, decidant à proprio gradu, id eſt, deponantur; ſin laici, anathematizentur, 36. quæſt. 2. cap. 1. Iure autem nouo, Concil. Trident. ſeſſ. 24. capit. 6. De reform. matrimon. inter raptorem & raptum non poteſt eſſe matrimonium, niſi rapta in libero loco poſita, liberè conſentiat. Raptor verò ipſe & omnes ei conſilium, auxilium, & fauorem præbentes, ſunt ipſo iure excommunicati, 31

&

& perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, ſique ſint Clerici, deijciendi ſunt de proprio gradu. Tenetur præterea raptor mulierem raptam ſiue duxerit eam in vxorem ſiue non, decenter arbitrio Iudicis dotare.

Si opponas, non omnem raptorem ſubijci talibus pœnis. Ergo malè ex eis generaliter inferri raptum eſſe peccatum mortale. Reſpondeo non poſſe negari antecedens: tum quia Concilium Tridentinum punit ſolemmodo raptum fœminæ, factum à viro cauſa contrahendi cum ea matrimonij: tum quia dantur tres caſus in quibus pœnæ antiquo iure conſtitutæ, non incurrebantur: quos in verbo Luxuria qu. 6. dicto 2. Sylueſter ex Panormit. refert: quorum primus habetur ex cap. Si quis virginem, 37. quæſt. 2. cùm quis rapit ſibi deſponſatam. Secundus ex cap. Lex illa in præced. quæſt. 2. cùm rapit illam cum cuius parentibus præceſſit contractus de nuptijs cum ea contrahendis. Tertius ex cap. Cum cauſa De raptoribus; quando mulier in matrimonium futurum parentibus quantumuis inuitis conſentit. Conſequentia autem eiuſdem oppoſitionis ideo negari poteſt, conceſſo antecedente: quia in ijs, quæ prohibita ſunt quia mala, quando par eſt ratio malitiæ, par quoque malitia eſſe cenſenda eſt.

31 Cæterum circa pœnas à Concil. Trident. conſtitutas pro raptu nobis propoſita: notandum occorrit difficultatem eſſe poſſe, an in tribus caſibus allatis eæ locum habeant, ſi mulier abducatur, vt matrimonium etiam inuita ineat. Nam quòd locum habeant, videtur ex eod. doceri: quòd intentio Concilij ſit ſuo decreto libertatem matrimonij tueri, pœnas eas grauiſſimas imponendo illam offendentibus per raptum: vt offendit ille etiam, qui ſponſam inuitam abducit ad ineundum matrimonium. Sed contrarium quod tangit Henriquez in ſua ſumma lib. 12. cap. 14. numero 5. non caret probabilitate: quia decretum prædicti Concilij, cùm ſit pœnale, intelligendum eſt cum reſtrictione ad propriè dictum raptum: non autem cum extenſione ad alium (*præſertim exceptum per ius antiquum*) impropriè dictum; prout raptus ſponſæ dicitur, cùm ſit rei ad quam ius habetur. De raptu autem mulieris conſentientis diſſentientibus parentibus, ſub quorum fuerit cuſtodia, idem maiore ratione dici poteſt: quoniam ad libertatem matrimonij, parentum voluntas nihil confert; ſed tantùm voluntas contrahentium. De impedimento matrimonij per raptum quæ notanda ſunt commodiùs tradentur in ſequenti tomo cùm de matrimonio ipſo.

De excommunicatione verò in eodem decreto raptori impoſita, occurrit notandum: tum quod ea ſit latæ ſententiæ, vt patet ex particula ipſo iure, quæ in decreto ipſo habetur expreſſa: tum eam nulli eſſe reſeruatam: quia id alio qui debuiſſet in eodem decreto indicari, iuxta cap. Nuper De ſentent. excommunic. §. In 2. caſu, nec indicatur.

De alijs pœnis ibidem à Concil. additis notandum occurrit, eas non incurri ante Iudicis ſententiam, prout patet de infamia, quæ eſt pœna iuris, infligenda à iudice. De incapacitate verò omnium dignitatum, idem conijci poteſt, tum ex eo, quod Cócilium verbis illis, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, ſignificet incapacitatem eiuſmodi, eadem ratione qua infamiam, hacque præcedente incurri: tum etiam ex eo, quòd tanta ſit eiuſdem pœnæ acerbitas, vt meritò cenſeatur Iudicis ſententiam exigere, prout citatis Nauarro & Molina, Sanchez argumentatur lib. 7. De matrimonio diſput. 23. num. 2. In qua diſput. & præced. 22. benè proſequitur ſpectantia ad hanc materiam.

De dotatione demum, quòd ſententiam Iudicis requirat verba illa, decenter arbitrio Iudicis dotare, ſatis clarè indicant. Circa quæ obiter aduerte, quod etiam Sanchez in eodem num. 1. habet, in tali arbitrio ſpectanda eſſe, tam raptoris quàm raptæ, conditionem perſonæ: cum eiuſmodi pœna imponatur in compenſationem iniuriæ illatæ: hecque ſecundum eamdem conditionem æſtimanda ſit ſiue maior ſiue minor. Aduerte item ſi quæ damna ſecuta ſint raptæ ex ipſius raptu, ea in foro conſcientiæ eſſe raptori reſarcienda, non expectata Iudicis ſententia: quoniam tunc, ſicut in alijs illationibus damnoſum, obligatio eſt de iure nata-

ræ.

De ſacrilegio.

SECTIO VII.

IN materia luxuriæ, ſacrilegium dicitur eſſe violatio rei ſacræ per actum venereum. Quæ contingere poteſt quinque modis. Primò, quando perſona votum habens caſtitatis, quo ſe Deo conſecrauit, conſentit in actum luxuriæ, ſiue externum, ſiue internum, vterque enim eſt contra caſtitatem, de qua tale votum eſt emiſſum. Secundò, cum in actu luxuriæ circa perſonam prædicto modo conſecratam Deo exercendum conſentit perſona, quæ non eſt ſimiliter conſecrata, vt contingit quando perſona non adſtricta caſtitatis voto fornicatur, aut optat fornicari cum adſtricta eodem voto: puta cum Sacerdote, cum moniali, &c. Nam in eo conſentit cooperari ſacrilegæ voti violationi. Tertiò, cùm in eiuſmodi actum, perſona conſecrata Deo, ſimiliter conſentit: cuiuſmodi conſenſu, perinde ac in adulterio coniugati cum coniugata, duplex peccatum committitur: vnum violatione voluntaria proprij voti, & alterum conſenſu in violationem voti alieni. Quartò cùm actus luxurioſus exercetur interueniente re ſacra: prout fit cùm quis vtitur ſacra Scriptura ad iocos impudicos, quibus ſe & alios carnaliter oblectet. Id quod notabilem rei ſacræ iniuriam continere, ideoque peccatum mortale eſſe, perinde ac voti violationem dubitandum non eſt. Pro quo facit prohibitio Concilij Trident. in fine quartæ ſeſſionis: ne verba, & ſententiæ ipſius ſacræ Scripturæ, conuertantur & torqueantur ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, &c. 32

Poſtremò cum actus luxuriæ exercetur in loco ſacro, vnde malitia ipſius ſupra fornicationis malitiam, mortaliter augetur. Id quod latius tractat Thomas Sanchez in lib. 9. De matrimonio diſput. 15. Pro praxi autem nobis propoſita ſufficiet notare ſequentia. 33

Primum eſt: per ſanguinis aut ſeminis humani effuſionem in loco ſacro, hunc pollui, ſeu prophanari: ita ut conſecratione indigeat, vt diuina in eo celebrentur, ex cap. Eccleſijs, diſtinct. 68. ex cap. Si motum, & cap. Eccleſijs De conſecr. diſtinct. 1. ex cap. finali De conſecratione Eccleſiæ, & cap. vnico eod. tit. in 6. Cum verò per eiuſmodi effuſionem grauis iniuria contra virtutem religionis inferatur (dilationis impediendo nimirum celebrationem eorum, ex. lendæ libidinis venereæ gratia) manifeſtum eſſe quod eiuſmodi ſacrilegium, cum mortali malitia caſtitati contraria coniunctam habeat mortalem malitiam religioni contrariam, eamque ſpecie diuerſam: vtpote virtuti diuerſæ ſpeciei contrariam.

Secundum eſt: huic eidem peccato obnoxios eſſe coniuges, ſi in loco ſacro vtantur copula coniugali: niſi neceſſitas ipſos excuſet. Etenim per talem copulam locum ipſum ſacrum pollui, negant quidem aliqui: cæterorum tamen ſententia (vtroſque magno num. commemorat Sanchez loco citato num. 7.) affirmantium pollui, probabilior eſt, vt & tutior: quoniam iura ante memorata generaliter ac ſine diſtinctione ſtatuunt Eccleſiam pollui ſanguinis, aut ſeminis emiſſione. Sicut ergo conceditur ſecundum eadem iura, ſanguinis effuſione, etiamſi alias licita (vt cùm reus dignus morte occiditur à iuſtitiæ miniſtris) pollui locum ſacrum, in quo facta fuerit: ita etiam concedendum eſt pollui effuſione ſeminis, etiam alias licita, vt eſt in legitimo matrimonio. 34

Tertium eſt: non modò petentem, ſed etiam reddentem coniugale debitum, obnoxium eſſe prædicto peccato; quia actus ille carnalis, in quo committitur, æquè pendet ex redditione atque petitione debiti. Ita tenentes plurimos commemorat ibid. num. 8. Sanchez. Conſequenter agens pluribus de neceſſitate quæ vtrunque excuſari poteſt, meritoque aſſentitur illis, qui concedunt eam contingere, quando coniuges intra locum ſacrum ſic obſeſſi ſunt, vt non pateat ipſis ad loca non ſacra egreſſus, & longo tempore duratura eſt obſeſſio: itaut attenta humana fragilitate, moraliterque loquendo, cenſeri poſſit in cóiugibus adeſſe incontinentiæ periculum, cui Eccleſia (ne videatur decipulam infirmis tendere) noluit occaſioné dare, ſtatuendo locum ſacrum violari per ſanguinis, aut ſeminis effuſioné, ſed potius, cómiſerádo eidem filiorum ſuorum infirmitati, noluiſſe ſtatuere il-

lud ſuum extendi ad caſum vrgentis neceſſitatis euadendi periculum mortaliter peccandi. Pro quo ipſe Sanchez *in ſeq. nu. 14.* citat aliquot authores.

35 Quartum eſt: difficultatem eſſe: An ſacrilegium huiuſmodi contingat, ſi copula carnalis in loco ſacro occultè exerceatur. Pro cuius vtraque parte, idem author aliquot Doctores citat *in eodem diſput. num.* 10. & 11. Cum eodem verò diſtinguendum videtur: vt ſacrilegium tunc contingat quidem ex natura actus: non tamen ex modo quem eadẽ copula requirit, vt reipſa impediat diuinorum celebrationem. Oportet enim manifeſtam eſſe, vt palam conſtet de irreuerentia loco ſacro illata, ob quam ſit ibi omittenda diuinorum celebratio. Id tamen non obſtat, quin etiamſi factum ſit occultum, debeat cum eo circumſtantia loci exprimi in confeſſione, ob hanc maximè cauſam, quòd ſic fundet ſacrilegij malitiam, vt quantumcumque nullus alius actus libidinoſus interueniat, ex ipſo (tanquam ſacrilegio ex natura actus) prophanatio ſupra memorata conſurgat, cùm manifeſtatio eius aduenerit per communem famam, vel criminoſorum proteſtationem, ei probabiliter æquiualentem.

Quintum eſt: non eſſe ſacrilegium de quo agimus, ſi quis fœminam quam videt, aut cuius meminit, concupiſcat in loco ſacro, niſi appetat expreſsè, illam ſuam voluntatem exequi in eodem loco. Item nec ſi aſpectus, nutus, aut verba inhoneſta: immo, & actus alios quantumcumque turpes ibidem vſurpat, dummodo periculum abſit pollutionis, effuſioniſvè ſeminis; ita vt neceſſe non ſit de talibus confitendo circumſtantiam loci aperire. Ratio eſt, quia tales actus cùm ſint, *vt ſupponimus,* ſine ſeminis effuſione in loco ſacro, ac ſine illius periculo, non repugnant conſecrationi loci, neque eum violant, adeout poſſint diuina officia in eo peragi ac defuncti ſepeliri. Aduerte tamẽ ſi tales turpes actus coniuncti ſint cum deſiderio perpetrandi ibi carnalis operis, declarandam eſſe talis loci circumſtantiam, non ſecus ac ſi perpetratum eſſet ibi opus: quoniam actus internus, & externus pertinent ad eamdem ſpeciem, quando vterq; tendit ad idem obiectum cum iiſdem circumſtantijs: cùm mutatis verò circumſtantijs, minimè. Et ideo ſacrilegium eſt quidem, etiam exiſtentem extra locum ſacrum, optare copulam carnalem exercendam in loco ſacro; non eſt tamen exiſtentem in loco, etiam ſacro, eam optare exercendam extra talem locum. De quibus Sanchez quidem pluribus *in eodem diſput.* 15. *q.* 2. Sed dicta, nobis ſufficiunt.

36 Sextum eſt *quod idem in ſeq. qu. 3. latè perſequitur: & ad quod pertinent iam dicta à nobis in lib. 14. cap. 6. ſub initium,* nomine loci ſacri ſignificari maximè Eccleſiam conſecratam, aut benedictam ab Epiſcopo: ac diuinis, authoritate ipſius, deputatam. In qua, ad iudicandum de ſacrilegio nobis propoſito, ſpectandum eſt ſpatium pertinens ad corpus ipſius interius: vt pertinere cenſetur illud quod in ea eſt à pariete ſummi altaris ad parietem oppoſitum, limenque ianuarum, & à pauimento vſque ad interius tectum ſeu tabulatum, aut concamerationem. Cætera enim ſpatia ſupra vel infra, vel extra Eccleſiam eſſe dicuntur, non autem in Eccleſia: niſi fortè in illis conſtituta eſſent ſacella eiuſdem Eccleſiæ, ad quæ per eam pateret aditus: talia enim cenſerentur ad ipſum corpus Eccleſiæ pertinere, atque conditionem ipſius ſubire, ſi ad diuina deputentur, id eſt, ad canendas preces Canonicas, aut ad Miſſam dicendam, aut ad fideles ſepeliendos. Quæ conditio additur, vt excludantur cameræ ad alium vſum; vt ſacriſtia ad conſeruandas res Eccleſiæ, & campanile ad continendas campanas quibus populus ad diuina vocatur: clauſtra item Religioſorum non deſtinata ad ſepulturam; eorumdem habitacula, & officinæ.

Quæ omnia citatis authoribus Sanchez *in eodem diſput.* 15. *q.* 4. tractans, amplius notat in num. 37, illam nomine Eccleſiæ non cenſeri, quæ authoritate Superioris deſtructa eſt ſine ſpe reparationis, & in num. 38, partem qua amplificata eſt Eccleſia aliqua, licèt non benedicatur, comprehendi nomine loci ſacri: quia pars addita coaleſcit in vnum corpus cum prioribus partibus. De eo quod idem diſput. n. 39. an eodem nomine loci ſacri comprehendantur oratoria, quid teneri debeat ſatis intelligi poteſt ex iis quæ diximus in memorato c. 6. De cœmeterijs ab Epiſcopo benedictis quòd reputari debeant loca ſacra in quibus ſeminis aut ſanguinis effuſio ſit ſacrilega: patet ex eo, quod nequeant ibi fideles defuncti ſepeliri, donec reconcilientur, ex cap. vnico, De conſecr. Eccleſiæ in 6.

De peccato contra naturam.

SECTIO VIII.

VLtima ſpecies luxuriæ, eſt peccatum contra naturam, conſiſtens in actibus veneris, in quibus peruertitur ordo, quem natura poſtulat, vt ſequatur conceptio prolis eiuſdem ſpeciei. Qui ordo quinque requirit. Primum eſt, coniunctio duorum: ſecundum, eadem natura in vtroque: tertium, ſexus diuerſus: quartum, vaſa congrua: quintum, debitus modus: ex quibus diſtinguuntur diuerſæ talis peccati ſpecies (de quibus cum D. Thoma Caiet. 2. 2. quæſt. 154. art. 11.) nam ex defectu primi, conſtituitur mollities, conſiſtẽs in corruptione ſui abſque alterius coniunctione: ex defectu verò ſecundi, conſtituitur beſtialitas, quæ committitur coniunctione hominis cum beſtia, vel etiam cum dæmone: ex defectu porro ſiue tertij, ſiue quarti conſtituitur ſodomia, qua mas cum mare, aut fœmina, cum fœmina, coniungitur; aut ſi mas cum fœmina, id non ſit in vaſe congruo accommodatove ad generationem: ex defectu demum quinti modi, conſtituitur inordinatus concubitus: qui cum ſit quoad cætera naturalis, quoad modum eſt contra naturã, itaut ſemen ad prolis generationem recipi vel attrahi nõ poſſit. Idem iudicium eſt, ſi alter ex concumbentibus, receptionem ipſam, vel attractionem impediat, iuxta ea quæ loco cit. dub. 5. habet Caiet. cuiuſmodi peccatum cenſetur fuiſſe commiſſum ab Onan filio Iudæ, quando cohabitando cum Thamar effundebat ſemen in terram; eamque ob cauſam occidit eum Dominus, tanquam facientem rem deteſtabilem, ex c. 38. Geneſeos. 37

Quod ſi peruerſio modi non ſit tanta quin conceptio prolis ſequi poſſit, non cenſebitur peccatum illius generis, neque de ſe mortiferum ex probabiliora ſententia: pro qua authores magno numero refert Tho. Sanchez lib. 9. De matrimonio diſp. 16. n. 3. Ad cuius confirmationem ſupponendum eſt primò, eam intelligi de copula coniugali: quoniam de alia, tanquam fornicaria, non dubitatur peccatum eſſe mortale. Supponendum eſt ſecundò, inordinationem, ex qua in coniugali copula oritur malitia, ratione peruerſionis modi naturalis, accidentariam eſſe eidem copulæ, cum ſecundum ſubſtantiam ſuam tantùm requirat, vt exerceatur inter legitimos coniuges, accommodatè ad finem coniugij, qui eſt prolis generatio. Supponendum eſt tertiò, eamdem in ordinationem influere malitiam in coniugalem copulam, non quidem ex parte ſitus corporis ſecundũ ſe ſumpti, ſed ex parte cauſæ propter quam is vſurpatur, vt patet, quia non eſt illicitus, quando ex iuſta cauſa vſurpatus fuerit ſine periculo effuſionis ſeminis extra vas, ac ſine impedimento conceptus prolis. Cuiuſmodi cauſa cenſetur diſpoſitio corporis in homine valde obeſo, itemque periculũ ſuffocationis fœtus in muliere grauida, & ſi quid aliud ſit, quod non patiatur modum ordinarium coeundi.

Quibus ita ſuppoſitis, propoſita ſententia ex eo confirmatur, quod malitia contingens in coniugali copula peruerſi ordinis, ſit tantùm finis indebiti, puta delectationis venereæ in illa quæſitæ intemperanter, quæ intemperantia nõ eſt mortalis, niſi egrediatur terminos coniugij, prout cenſetur egredi in eo, qui ad talem delectationẽ adeo afficitur, vt quantumcumque vxor non eſſet ea cum qua copulatur, aut etiamſi conceptio fœtus impediretur, vellet nihilominus ea frui. Quæ voluntas perinde peccatum eſt mortale, ac copulati cum aliena, aut cum propria quidem ſed impediendo prolis generationem, quia actus internus, & externus ſunt eiuſdem malitiæ. 38

Conſequens eſt autem ex his, quod præter alios, *quos Sãchez refert,* Toletus in ſumma lib. 5. cap. 13. ſub finem habet: à mortali excuſari actum coniugalem in quo vir ſuccumbit fœminæ, vel retro ad eam accedit ſi abſit periculum effuſionis ſeminis extra vas (*vt abeſſe poteſt, cum ſemen, in fœmineã matricem attrahatur per vim naturalem exiſtentem in ea, ſicut in ſtomacho ineſt naturalis vis attrahendi cibum*) nec conceptus prolis impediatur. Quod tamen non obſtat quin ad notitiã ſtatus Pœnitentis, talis circumſtantia aperienda ſit in confeſſione; tum quia illam mortalem eſſe multorum ſententia eſt, quorum in præced. n. 5. Sanchez meminit: tum quia omnes concedunt eſſe veniale valde graue, quod tanquam brutalitatem quamdam Confeſſarius diſſuadere debeat, etiam ex obiurgatione.

Cæterum quærenti, An cõiugi exigenti copulam quoad modum indebitam, alter teneatur, aut poſſit reddere. Reſpon-

ſpendendum eſt, *vt reſpondet Sanch. & alijs citatis in eadem diſput. 16. num. 8.* nec teneri nec poſſe reddere cum periculo effuſionis ſeminis extra vas, aliovè impedimento generationis prolis: quia peccatum eſſet de ſe mortale, contrariū legi proprioque fini matrimonij. Aliàs autem ſi neceſſitas petentem excuſet à peccato, alterum & poſſe teneri reddere, quia nulla eſt cauſa recuſandi. Si verò neceſſitas non excuſet, quia ille petit tantùm ad maiorem delectationē, debere quidem recuſare ob abuſum: poſſe tamen reddere ſi alioqui timeret verbera, aliave incommoda iudicio prudentis meritò metuenda: perinde ac vſuuenit debitori reſpectu creditoris ab eo ad abuſum, pecuniam ſibi debitam petentis, grauibus minis interpoſitis.

De mollitie.

SECTIO IX.

39 Mollities eſt voluntaria ſeminis emiſſio abſque copula quæ aliàs dici ſolet voluntaria pollutio & immunditia. Pro cuius maiore notitia notandum eſt primò, quod alijs citatis habet Sanchez *in lib. 9. De matrimonio diſput. 45. in principio:* ex membro pudendo præter vrinam, & ſemen, procedere aliquando tertium quemdam humorem mediū, qui ſemini eſt ſimilis in colore, & infectione, carniſque cōmotione, quæ ipſum aliquando comitatur; diſſimilis autem in eo, quòd non ſit ita mordax ac craſſus, faciliuſque fluat, nec cum tanta carnis commotione, & in minore copia; atque aliquando inperceptibiliter, & ſine carnis motu. Solet autem appellari diſtillatio, de qua, *niſi rebellio carnis eam comitaretur*, non eſſet magis curandum quam de ſudore; vt idem addit ex Caiet. *in tomo 2. opuſc. tract. 12. art. 2. in fine.* Eam autem non eſſe pollutionem, D. Thomas in Opuſculo 64. cap. De fluxu ſeminis, notat deprehendi hoc ſigno, quòd pollutio in vigilia nequeat eſſe abſque carnis commotione, & venerea delectatione, ſeu tali, qualis percipitur in concubitu.

40 Notandum eſt ſecundò, quòd mollities peccatum ſit mortale, conſtare ex eo, quòd D. Paul. in priori ad Corinth. ca. 6. verſu nono, ponat molles inter eos qui à regno cœlorum excluduntur, & ad Galat. cap. 5. immunditiam ponat inter peccata quæ qui agunt regnum Dei non conſequentur, & ad Epheſ. cap. 5. immundum numaret inter eos qui non habent hæreditatem in regno Chriſti, & Dei. Accedit ratio quòd ipſa ſit contra naturam, vtpote quæ aduerſatur generationi, ad quam natura deſtinauit ſemen; itemq; bono communi, quod magnopere læderetur per fornicationes, adulteria & alia id genus flagitia: quæ cenſerentur conceſſa, ſi extra matrimoniū cuiuſdam ſeminis effuſio liceret.

Quæ ratio etiamſi locum non habeat in diſtillatione præmemorata, ſufficienter tamen inſinuat illius procuratione, peccatum mortale committi: cum & ipſa tunc coniunctam habeat notabilem commotionem ſpirituum vitalium, generationi, & ſeminis effuſioni deſeruientium, vnde fit vt cenſeatur pollutio quædam inchoata, & ad eius conſummationem ordinetur.

Hic occurrit dubium, An cùm ſemen eſt pernicioſum vitæ, liceat conari illud expellere. Ad quod Thom. Sanchez *in præcid. diſput. 17 num. 19.* reſpondet diſtinctione: inquiens illam perniciem oriri poſſe, vel ex quantitate ſeminis, quia nimis abundat, vel ex qualitate: quia corruptum eſt, tranſijtque in qualitatem venenoſam. Atque ſuperabundantem non eſſe licitum expellere, quia prolificum eſt cuius effuſionem aliter curare non licet, quàm per copulam coniugalem. Corruptum autem licitum eſſe pharmaco, & medicinis expellere, quando iudicio medicorum id fuerit neceſſarium ad vitæ conſeruationem. Rationem reddit, quia eiuſmodi medicamenta nullatenus ordinantur ad effuſionem veri ſeminis, ſed tantum corrupti, quodque tranſierit in venenoſam qualitatem. Nec refert, quòd aliqualis emiſſio veri ſeminis per accidens, & præter intentionem ſubſequatur: quia id prouenit ex re neceſſaria ad ſalutem corporis; vnde, ſicut eſt licitum pudēda oſtendere chirurgo cùm exigit neceſſitas medendi eis, aut ea incidendi (vt quando fœmina eſt arcta) etiamſi per accidens ac præter intentionē aliquid pollutionis ſequatur, pari ſanè ratione licebit expellere prædictam prauam qualitatem in quam ſemen tranſijt, præſertim cùm in tali caſu (etiamſi per accidens ſequetur pollutio) procul abſit periculum in eam conſentiendi ob delectationem: tali infirmitate ſcilicet obſiſtente, reprimenteque eius vehementiam.

Iam ſi eſſet dubium, num ex quantitate, an verò ex qualitate ſeminis infirmitas proueniret: ſi quidem iudicium medicorū tale ſit, vt qui doctiores ſunt inter eos neutri parti acquieſcant, non licebit illud expellere, tanquam manēs in poſſeſſione opinionis quod ipſum ſit verum, & generationi aptum: cùm talis aptitudo ei ſuapte natura conueniat. Sin autem ijdem medici opinentur probabiliter infirmitatem prouenire ex qualitate ſeu corruptione ſeminis, licebit tunc expellere illud, non obſtante formidine aliqua de contrario, quoniam probabilem opinionem ſequens, poteſt tutus eſſe in conſcientia, tanquam agens prudenti conſilio.

Notandum eſt tertiò, quòd cùm pollutio carnalis contingere poſſit, tum in ſomno, ſeu omnino dormientibus: tū in vigilia, ſeu omnino excitatis à ſomno: tum demum partim in ſomno partim in vigilia, ſeu nondum ita excitatis à ſomno, quin adhuc ſemidormiant. Notandum, inquam, eſt primo modo contingentem, non eſſe in ſe peccatum ob defectum vſus rationis, in eo, qui polluitur: & tertio modo nō eſſe peccatum pluſquam veniale ob defectum pleni vſus rationis: itaut ſecundo maximè modo, ſit ea cui conuenit inmorata ratio peccati mortalis. 41

Notandum eſt quartò, pollutionem quæ non eſt in ſe peccatum mortale, poſſe eſſe in alio: nimirum, tum in ſua cauſa, tum in ſuo effectu: ſeu, quod idem eſt, tum in antecedentibus, tum in conſequentibus ipſam. Atque in antecedētibus tripliciter, prout patet ex Nauarro *in Enchir. cap. 16. n. 7. & 8.* Ac primò in deſiderio, affectuque deliberato: vt cùm quis deliberatè deſiderat pollutionem habere, idque ob delectationem carnalem. Quod addo: quia ſi deſideret prout ſimpliciter via naturali prouenit à naturalibus cauſis ſine omni libera cooperatione, idque ob aliquem rationabilem finem: vt ob ſanitatem, vel ad ſedandas carnis tentationes quibus interdiu vexatur, excuſari poteſt à peccato: dummodo nō ſit tale deſiderium quod dat cauſam pollutioni. Pro quo præter Nauar. aliquot alios Leſſius De iuſt. & iure lib. 4. c. 3. n. 106. refert.

Secundò, peccare poteſt procuratione ipſius pollutionis, ſiquæ ſemper eſt peccatum mortale ob quemcumque finē ea procuretur. Vnde qui cibis calidis veſcitur, vel aliud facit eo animo, vt in ſomno pollutio ei accidat, mortaliter peccat. Quod ſi obijcias, licere pollutionem deſiderare propter ſanitatem, ideoque pariter licere, illam propter hanc procurare. Reſpondet Nauarr. non valere eam conſequentiam, vt nec iſtam, Licet deſiderare mortem hominis nequā & perditi: ergo licet ipſum occidere.

Tertiò, peccare poteſt mortaliter in eo quòd non remoueat cauſam futuræ pollutionis quam animaduertit, aut debet animaduertere. Nec enim excuſatur ille qui facit id vnde ſequitur pollutio, ſi probabiliter cognoſcat eam inde ſecuturam: aut ignoret quidem, ſed ex magna ſua negligentia, ſicut cenſetur, is qui ſæpe experitur pollutionem ſequi ex eo, quòd tali modo dormiat, & negligit ad id aduertere. Attamen ad tale peccatum non ſufficit in hoc caſu aduertere cauſam: ſed præterea requiritur. Tum vt quis eam animaduerſam remouere valeat, cùm non valens non peccet: niſi fortè, quod intrinſecè malum eſt, in pollutionem ipſam conſentiat, ſibive in ea complaceat. Tum etiam, vt talis cauſa ſit, quam teneatur remouere: ſicut teneri cenſetur cùm nec ad notabile bonum conſequendum, nec ad notabile detrimentum euitandum, ſiue proprium ſiue alienū, ea conducit.

42 Si enim conducat, *dummodo abſit periculum conſentiendi, nec ſit res quæ de ſe conferat ad pollutionem, nec ad eam ordinetur intentione agentis:* quantumuis præuideat quis eandem ſecuturam ex tali re, non ideo tenebitur hanc remouere, ob periculum pollutionis, ſi ſciat hanc ſecuturam tantummodo per accidens: nempe patiendo eam ex humana infirmitate, neque conſentiendo in eam. Ratio autem eſt, quia perſequenti ius ſuum, ſeu facienti quod iure poteſt, non imputatur effectus inde per accidens, ac præter intentionem ſuam ſubſecutus, cum alioqui multæ actiones neceſſariæ omittēdæ eſſent, innumerique viderentur laquei timoratis conſcientijs iniecti, quod minimè dicendum eſt.

Ex qua doctrina, *pro qua authores magno numero refert* Sanchez *in lib. 9. De matrimonio, diſput. 45 num. 4.* deducitur, eum qui prædictarum rerum ſtudio incumbit, non ex curioſitate, ſed ad bonum finem, non teneri ob periculum pollu-

tionis relinquere idipſum ſtudium, niſi ſimul periculum eſſet conſentiendi in illam. Quod idem iudicium eſt de aliis occupationibus non conferentibus quidem ad pollutionē, habentibus tamen per accidens coniunctam illius periculum, ſi neceſſaria ſint ad aliquod notabile bonum acquirendum, vel notabile detrimentum vitandum. Sic qui ex certo accubitu intelligit pollutionem ſequi, ſi aliter nequeat dormire, non tenetur aliter accumbere. Similiter qui non habet cibos quibus veſcatur, niſi eos vnde pollutio timetur, non tenetur abſtinere, ſi abſtinentia ſit ei notabiliter nocitura. Item qui ex cauſa valde vrgente (*vt quia morbus eſt grauis, nec alius adeſt qui mederi valeat.*) medici exerçat miniſterium: quod etſi de ſe ad pollutionem nihil conferat: ex eo tamen, *ſpectata ſua infirmitate*, præuidet imminere ſibi illius periculum, ſiquidem firmiter ſibi perſuadeat ſe minimè in eam conſenſurum, excuſari poteſt à peccato. Poteſt etiam is qui ſcit ſe periculo pollutionis exponi equitando, ſi talis equitatio ſit ex cauſa rationabili, & ceſſet periculum conſenſus. Poteſt quoque fricans verenda ad ſedandum pruritum illorum, ex quo magnam patitur moleſtiam.

In quibus, & aliis ſimilibus periculum pollutionis non obſtare excuſationi à peccato, dum agendi neceſſitas vrget (modo abſit periculum conſenſus in illam) ex eo patet, quod mulier nupta patiens verendorum arctitudinem, ſi per inciſionem à chirurgis factam, poſſit apta fieri copulæ, teneatur illam pati, ex cap. Fraternitatis, De frigidis, & malefic. Itemque ex eo, quòd matronæ, vt in eo cap. Nec aliqua 27. quæſt. 1. & cap. Propoſuiſti, De probationibus, iurare valeant puellam aliquam eſſe virginem, poſſunt illius verenda inſpicere ac tangere. In quo vtroque caſu dubium non eſt adeſſe periculum pollutionis ſatis probabile. Et certè durum eſſet, de mortali damnari ſordes verendis adhærentes abſtergentem, ne pruritum & fœtorem patiatur: cum eiuſmodi actio non ſit talis, quæ ad pollutionem tendat de ſe, ſed tantùm per accidens, ſemper ex infirmitate agentis, abſque ex diuinæ maieſtatis timore, vel amore, periculum conſentiendi in eam: quod quidem ſi adeſſet, nulla daretur excuſatio.

Notandum eſt quintò: magnam difficultatem eſſe inter Doctores, An ante tradita excuſatio locum habeat, quantumuis non adſit agendi neceſſitas, dummodo abſit periculum conſenſus in pollutionem. Ac diuerſos diuerſa ſententes refert Sanches in cit. diſp. 45. n. 11. 12. & 13. Nobis pro præxi ſufficiet cum eodem in ſequentibus numeris, illam explicare ſuppoſita diſtinctione cauſarum, in quibus pollutio præuidetur. Quædam enim ſunt ex luxuriæ genere, ſeu per ſe tendentes ad actus venereos, ordinatæ ſiue ad excitandum ſeminis fluxum: vt tactus, aſpectus, & verba quibus appetitus ad luxuriam excitatur, relinquendo veſtigium quoddam, & inclinationem ad illam, prout argumento ſunt luxurioſa ſomnia, cum pollutione contingentia dormientibus, ſicut D. Thomas 2. 2. *qu*. 154. *art*. 5. attigit. Quædam verò non ſunt ex genere luxuriæ, id eſt, de ſe minimè pertinent ad luxuriam, vt eſus vel potus abundantior, equitatio, aliæque ſimiles actiones, ex quibus præter intentionem agentis, prouenit ſeminis deciſio, non quidem facta per appetitum ſenſitiuum, qui tendit ſuapte natura ad coitum: ſed per vim expulſiuam, tendens de ſe ad naturæ alleuiationem.

Quæ cum ita ſint: ſi quidem cauſa in qua pollutio præuidetur ſit prioris generis: omiſſa actio per ſe tendente ad venereos actus excitandos, ac pollutionem conſummandam, excuſatio non eſt à mortali, niſi ex indeliberatione: quia lex naturalis obligans ad non procurandam ſeminis effuſionem, obligat quoque, *niſi neceſſitas excuſet*, ad euitandas cauſas per ſe ac notabiliter influentes ad eam: cùm talis nulla neceſſitate vrgente admittere, ſit in effectum ipſum, *pollutionem ſcilicet*, conſentire: quod cenſetur mortale. Sin autem cauſa in qua pollutio præuidetur ſit poſterioris generis, ſeu non venerea, & per accidens tantùm concurrens ad pollutionem, poteſt eſſe excuſatio a mortali, dummodo abſit conſenſus in ipſam pollutionem, ac in eiuſdem periculum. Ratio eſt, quia licet ad illam concurrat per accidens, non eſt tamen verè, & moraliter cauſa illius. Verè enim procedit à vi naturali expultrice, quam ſuum affectum ſortiri nemo ſub mortali impedire tenetur, niſi fortè concurrat alia cauſa per ſe volita, influens notabiliter in eiuſmodi effectum, quod prudentis iudicio definiendum relinquitur.

44 Notandum eſt ſextò de malitia pollutionis quæ in ſua cauſa non pertinente ad luxuriam, præuiſa eſt quidem, non tamen intenta: iudicandum non eſſe ex ſpeciali malitia, quam ea ipſa cauſa habet: ita ut quantumcumque eadem ſuo genere ſit mortalis, ſi prout talis nihil conferat ad pollutionem, hæc non ſit propterea mortalis cenſenda: vt ſi quis comedat rem ſuæ ſanitati valde nocentem in qua præuidet, ſed non intendit pollutionem. Iſtud Sanchez habet in eadem diſput. 45. nu. 17. & ante eum Suarez, & Vaſquez, quos ipſe refert in præced. num. 16. Ratio vero eſt, quod de peccatorum aggrauatione iudicandum ſit tantùm ex accidentibus quæ ad illam conferunt, prout habitum eſt in præced. lib. 14. c. 2. ſub initium. Cætera enim cenſentur eſſe tantùm phyſica, non item moralia accidentia.

Notandum eſt ſeptimò: pollutionem nullo modo in ſe volitam, ſed indirectè tantùm in ſua cauſa, non eſſe peccatum, ſua malitia interiora ſed exteriore ſuæ cauſæ: quia nō aliter quidquam peccatum eſt, quam prout voluntarium, cum vbicumque ceſſat ratio voluntarii, ceſſet & ratio peccati. Ita docentes plures refert idem Sanchez in ſeq. nu. 18.

Conſequenter inferens, pluribus quoque citatis: cum qui occaſionem culpabilem dedit pollutioni, ſi de eo legitimè pœnituerit, antequam hæc ſubſequatur, poſtea ſubſequentem vacare culpa: cum non habeat intrinſecam, vtpote in ſe non voluntariam: nec extrinſecam ex data illius cauſa: quia culpa commiſſa eam dando abſterſa eſt: praua que voluntas amendata pœnitendo. Attamen in confeſſione aperienda erit ſubſecutio ipſa ad plenam manifeſtationem culpæ antegreſſæ.

Notandum eſt octauò. Quoties peccatum mortale eſt pollutioni præuiſæ cauſam dare, non remouendo, hanc notabiliter influentem in illam, toties ſimiliter mortale eſſe, cauſam dare præuiſæ notabili diſtillationi, cuius meminimus in præced. num. 39. & etiam commotioni ſpirituum vitalium generationi ſeruientium. Ratio eſt, quia talis tum diſtillatio, tum commotio notabiliter turpis eſt, & quædam pollutio inchoata, & ad eius conſummationem de ſe ordinata. Quanquam tamen ſicut coniugati poſſunt ſine mortali culpa ſe mutuo tangere, & aſpicere, ac inter ſe verba laſciua vſurpare, deque futura copula cogitare cum aliqua venerea delectatione, ita etiam poſſunt à mortali excuſari, ſi in eo ſentiant ſponte aliquam commotionem ſpirituum vitalium generationi deſeruientium, aut etiam diſtillationem prædictam, etiamſi non excuſentur ſi conſentiant in pollutionem, aut in pollutionis periculum, quoniam voluntaria effuſio ſeminis proueniens aliunde, quàm ex coniugali copula, nuſquam à mortali excuſatur: cum ſemper repugnet naturæ inſtitutioni, qua ob commune bonum adminiſtratio eiuſdem ſeminis, nullo modo extra ipſam coniugalem copulam, permiſſa eſt hominis arbitrio. 45

Notandum eſt nonò. Actum mortaliter repugnantem ſextum præceptum, ſi in eo præuideatur pollutio, etiamſi non intendatur, habere ſpecialem malitiam ſoluitiei, vel ipſam pollutionem præuiſam, cum qua connexionem habet naturalem, per quam notabiliter in eam influit, adeò vt per ſe illius cauſa. Quinimo ob hanc eamdem rationem, vt bene Sanchez notat in num. 20. idipſum verum eſt attamen ſi pollutio non præuideatur: ſi quis tamdiu perſiſtat in actu turpi ex quo ſequitur pollutio, vel eius periculum, vt eam ſeu eius periculum debuiſſe præuidere: quod arbitrio prudentum relinquatur. 46

Notandum eſt decimò, quamuis non liceat pollutionem procurare, tamen quando cœpta in ſomnis, eſt in naturali fluxu (dummodo ceſſet periculum conſenſus in delectationem veneream, ad quod opus eſt imploratione diuini auxilii) licet eam non impedire ad vitandum morbi periculum. Ratio eſt quia id non eſt procurare ſed pati effuſionem ſeminis, ne corruptum noceat. Pro quo, aliquot auctoribus citatis, Sanchez *in ſeq. diſpu*. 47. *nu*. 17 ait, ipſum habere etiā locum vbi pollutio cœpit culpa patientis: ſi quidem præteritæ culpæ pœniteat: quia per pœnitentiam amouet cauſam præteritam culpabilem: deinceps que ſolummodo paſſiuè ſe habet, ac non reſiſtit eidem paſſioni, ad ſanitatis conſeruationem, quæ eſt finis conueniens ac optabilis.

Notandum eſt vndecimò, Quoad pollutiones ex Dæmonum illuſione, vel natura debilitata prouenientes in ſomno ea non eſſe de ſe peccata: poſſe autem eſſe, tum in ſua cauſa iuxta antedicta, tum etiam in ſuo affectu: vt quando quis in ea facta complacet ſibi ob delectationem veneream acceptam, quæ eſt materia de ſe illicita: non verò ſi ob aliquod bonum finem, vt relaxationem carnis, vehementioribus ſtimulis. 47

Notandum eſt duodecimò, Pollutionem, etiam contingentem in vigilia cum plena rationis aduertentia, non eſſe

pecca-

peccatum, ſi quis voluntatis conſenſum ab ea omnino cohibeat, ſtudeatque cauſam eius remouere iuxta antedicta. Immo verò ſi patienter ferat moleſtiam, quam patitur occaſione talis infirmitatis, ea eſt illi cauſa meriti.

48 Notandum eſt decimotertiò, In pollutione voluntaria, cum peccato mollitiei peccata alia concurrere: aliquando vnum, aliquando plura: nam ſi quis illam admittendo, deſideret, vel imaginetur vnam virginem, vnum ſtuprum; ſi vnam coniugatam, vnum adulterium: ſi plures, plura ſiue ſtupra ſiue adulteria, cum mollitie concurrunt: & ſic de cæteris ſiue ſpecie ſiue numero differentibus; quæ omnia in confeſſione diſtinctè explicanda ſunt.

Notandum eſt poſtremò, Mollitiem aliquando committi ab vnica perſona ſeipſam prouocante, ſiue mas ſit ſiue fœmina: aliquando à duabus vna alteram adiuuante: quod multis modis contingere poteſt: quos quia ſpeciem peccati non mutant, non eſt neceſſe Confeſſarium cognoſcere, ſed ſufficit vt cognoſcat pollutionem factam eſſe cum auxilio vel ſine auxilio alterius. Hæc qui pleniùs tractata optet, legere poteſt Ioannem de Salas ad 1.2. D. Thomæ tomo 2. tract.13.diſp.6.ſect.12.& ſeptem ſequentibus. Ea paucis perſtringere viſum eſt conſultum, & ſufficere Confeſſario pro ordinaria praxi.

De ſodomia, & beſtialitate.

SECTIO X.

49 **A**D conſtituendam propriè dictam ſodomiam (*liceat nobis pro animarum ſalute quod medicis licet pro ſalute corporum, res ſuis verbis vt facilè capiantur exprimere*) requiritur commixtio viri ſiue cum viro, ſiue cum fœmina in ea corporis parte per quam, vt Scriptura loquitur *Matth.* 15. num.17. quod intrat in os vadens in ventrem emittitur in ſeceſſum. Vnde in rigore, non eſt ſodomia ſi mares ſe mutuo complexi etiam vno alteri ſuppoſito, ſequatur ſeminis effuſio, dummodo ea non fiat intra memoratum vas: quia ſi fiat complebitur ratio ſodomiæ. Vnde aduerte (*quod Nauarr. attigit in Enchir.cap.*17.*num.*249 §.4. *verſus finem* D. Thomam 2.2.q.154.art.11.generaliter ſumere nomen ſodomiæ, dum eo comprehendit omnem pollutionem habitam cum alio vel alia extra vas ordinarium: quia ipſum propriè dicitur tantùm de ea effuſione ſeminis intra memoratum vas, quam Nauarrus appellat copulam ſodomiticam: adſereos in confirmationem id quod habetur in cap. finali. De ſponſalibus, non conſummari copulam niſi intra vas naturale ſemen effundatur.

Memorata igitur effuſio non ſodomia, ſed mollities eſt propriè: ea tamen grauiſſima, perinde ac quando vir coiens cum muliere effundit de induſtria ſemen inter coxas ipſius, vt accidit Onam coeunti cum Thamar cuius antea meminimus. Ob quam grauitatem mollitiei ſuperadditam, talis circunſtantia quantumuis non mutet ſpeciem explicanda eſt in confeſſione ad aperiendam magnitudinem intemperantiæ, & effrenatæ libidinis cum qua tale flagitium perpetratum fuit. Adde, & conſenſum in alterius peccatũ mortale, aut certè ei illatam iniuriam, ſi is peccato ea cuſetur, eoquòd non ſponte ſed violenter, aut ignoranter, *vt contingere poteſt dormienti*, tale quid ipſi contigerit. Sic autem fieri poteſt talis declaratio tacitis ſtudio honeſtatis particularibus modis. Paſſus tum voluntariam pollutionem cũ alterius contactu aut amplexu, aut etiam congreſſu; ſine ſodomitico tamen affectu: quiquidem affectus interueniẽs exprimendus eſt, tanquam mutans ſpeciem; quippe qui ſodomiæ malitiam habet.

50 Quàm graue autem peccatum ſit Sodomia, ſatis patet ex ſupplicio quo punitum eſt, à Deo Geneſ.19. & ea exaggeratione qua D. Paulus ad Rom.1. aduerſus illius reos vtitur, & ex pœnis quibus eoſdem afficiendos eſſe ius decernit. Ciuile enim in authenticis, collat.6.tit. Vt non luxurientur homines contra naturam. decernit pœnam acerbæ mortis: nimirum flammarum, iuxta ea quæ ea eodem iure notat Couarr. ad Clemen. vnicam De homicidio. 2.*parte* §.1. *num.*6. atque receptam conſuetudinem. Canonicum ius verò ſtatuit in cap. Clerici de exceſſibus Prælatorum: ſi Clerici ſint, deponantur vel in monaſterium ad agendam pœnitentiam detrudantur. Si laici excommunicentur. Et per conſtitutionẽ Pij 5. verbis illis, quæ refert Nauar. in Enchir *cap.*27.*num.*249. omni priuilegio clericali, officio, beneficio ac dignitate priuantur: ac præcipiuntur tradi brachio ſeculari poſt degradationem ipſorum per Iudicem Eccleſiaſticum. Quæ priuatio, vt Nauarr. ipſe bene declarat, incurritur ipſo iure, ab eo qui tale flagitium exercet, id eſt, qui ſic in illud labi conſueuit, vt arbitrio boni viri dici poſſit exercitator illius; non autem ab eo qui cadit aliquoties, & ipſum pœnitet cecidiſſe.

Legendus eſt ibidem ipſe Nauarrus, tum pro pleniore eius rei notitia; tum pro eiuſmodi criminoſi excuſatione ab irregularitate, cui Couar. loco cit. obnoxium ipſum eſſe exiſtimat, relatis aliquot alijs in ſuam ſententiam. Quam Nauarr. ex eo reijcit, quòd irregularitas incurratur tantum in caſibus iure expreſſis ex cap. Is qui, De ſentent. excommun. in ſexto Neque ad eam peccati enormitas ſola ſufficiat, cùm odium Dei ſit peccatum natura ſua grauius quàm ſodomia, nec tamen cùm fuerit occultum, inducit irregularitatem: vt non negauit Couar. Quare nec ſodomia occulta inducet. Quæ ratio cum tanti doctoris authoritate, poteſt in praxi ſufficere ad mortalem certitudinem.

De beſtialitate, quòd grauitate malitiæ, ſodomiam ſuperet, ratio ipſa naturalis, & conſcientiæ dictamen (*quod ne quidem in improbiſſimis penitus extinguitur*) ſatis ſuperque vnicuique teſtificatur. Certè cum ſodomiam in ſe perinde includat, ac adulterium, fornicationem, ſuperaddendo differentiam mortaliter aggrauantem, cenſenda eſt malitię grauiſſimæ: quam Scriptura ſacra indicauit cùm in illius deteſtationem ſtatuit Leuitici 18. & 20. non modo illius perpetratorem, ſed etiam beſtiam cum qua perpetrata fuerit, morte delendam eſſe. Quod autem iiſdem pœnis quibus ſodomia faciat obnoxios illos qui ea ſe contaminauerint, nõ videtur dubium; cum vt diximus ſodomiam ipſam includat; perinde ac adulterium, fornicationem. 51

Cæterum cuius ſpeciei fuerit beſtia cum qua commiſſum eſt tam nefandum ſcelus, non eſt neceſſe Confeſſariũ inquirere: quia inde non variatur ſpecies peccati; niſi fortè fuerit beſtia infernalis, ſeu dæmon incubus aut ſuccubus: quia coniunctam habere malitiam pacti cum dæmone, aperiendam in confeſſione, tanquam aggrauantem mutando ſpeciem. Circa ſodomiam autem inquirenda eſt circunſtãtia perſonæ, ad intelligendum an coniunctam habeat malitiam adulterij, aut ſacrilegij aut inceſtus. De cætero circa vtrumque tale flagitium antequam abſolutio detur, curandum eſt vt ſublata ſit occaſio illorum propinqua: immo vt criminoſus ad Superiorem pro ea remittatur non tantum quando fuerit illi reſeruata, vt plerumque ſolet: ſed etiam nonnunquam quando non fuerit: nimirum propter illius enormitatem, de qua conſultum eſt Superiorem cognoſceſe, qui efficacius remedium ei adhibere poſſe cenſetur.

CAPVT IX.

De gula.

SVMMARIVM

52 *Definitio gulæ, cum modis quibus ea contingit.*
53 *Septem caſus in quibus peccatum gulæ eſt mortale.*
54 *Species gulæ crapula, & ebrietas, quodque peccatum gulæ cenſeri poſſit ſolummodo veniale etiamſi in eo commiſſus ſit exceſſus vſque ad vomitum.*
55 *Ebrietas procedens vſque ad priuationem vſus rationis peccatum eſt mortale, duobus caſibus exceptis.*
56 *Quid ſit iudicandum de nimio potu ſine priuatione vſus rationis.*
57 *Signa ex quibus deprehenditur cuiuſmodi fuerit ebrietas.*
58 *Peccatum concurrentis ad alterius ebrietatem.*
59 *Quomodo explicandum ſit in confeſſione peccatum ebrietatis.*
60 *Quomodo facta in ebrietate ſint peccata, aut à peccato excuſentur.*
61 *De contractibus factis in ebrietate, & pœnis ebriorum.*
62 *De filiabus gulæ.*

DE gulæ peccato agitur in ordine ad ſextum & nonum Decalogi præceptum, tanquam de eo quod fouet luxuriam, iuxta illud tritum. Sine Cerere, & Baccho friget Venus, & illud quod Ezechielis 16 verſ.49. inter cauſas iniquitatis Sodomæ ponitur ſaturitas panis; & quod ad Epheſ. cap.5. verſ.18. Apoſtolus vetat inebriari vino in quo eſt luxuria. De illa autem inſtituunt tractationem Gratianus diſtinct. trigeſimaquinta. 41. & 44. D. Thomas ac ipſius

piſces: quorum proinde idem eſt ſenſus ac illorum quæ habentur Eccleſiaſtici 8. Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere.

Modi quibus peccatur contra nonum præceptum Decalogi.

SECTIO I.

10 SOlet autem eiuſmodi peccatum à Theologis vocari cogitatio aut delectatio moroſa. Contingit verò tribus modis. Primus eſt, quando ratio animaduertit appetitum ſenſitiuum verſari circa rem illicitam, & voluntas id approbat, tùncque vocatur cogitatio & delectatio moroſa poſitiua, & apertè peccatū eſt mortale, quando illud circa quod appetitus ipſe verſatur, res eſt mortaliter illicita. Quam eſſe communem Theologorum opinionem teſtatur Naua. in Enchir. cap. 11. num. 9. & eos magno numero refert De Salas t. 2. tom. 2. tract. 3. diſput. 6. ſect. 4. nu. 45. Probatur verò, tum per cap. Hinc etenim. §. Ponderoſus, diſtinct. 49. congruenter verbis Domini Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Tum etiam ratione, quia ſicut peccatum eſt mortale, exhibere membra externa ſeruire immunditiæ, ex cap. 6. Epiſt. ad Rom. verſ. 19. ita etiam eſt exhibere appetitum ſenſitiuum ſeruire immunditiæ, præſertim cum idem appetitus, efficaciùs quam membra, promoueat voluntatem.

Secundus modus eſt, quando prælucente intellectu, voluntas huiuſmodi illicitos motus appetitus ſenſitiui aduertit, nec repellit, etiamſi eos non approbet expreſſè: Etenim vt peccatum eſt illū approbare, ſic & illū nō impedire cùm poſſis, ac tenearis: perinde ſcilicet ac peccatum eſt gubernatori, vt nauem ſubmergere, ſic & ſubmerſionem illius non impedire cùm poſſit, & teneatur. Tale peccatum autem vocatur cogitatio moroſa negatiuè. Quod vt ſit mortale, tres conditiones requiruntur. Prima eſt: vt homo non obiter ſed plenè aduertat illud quod mente verſat eſſe malum legi Dei contrarium, itaut ſemiplenè tantum (*& multo magis nulla ratione*) ad id animaduertens etiamſi per integrum diem (ex Caietan. in verbo Delectatio, ſub initium, & Nauarr. in Ench. capitulo 11. numero 9.) perſeueret in eiuſmodi cogitatione, non cenſeatur peccatum mortale committere: præſertim ſi omnino reiecerit, aduertens illius malitiam. Secunda conditio eſt, vt quis poſſit reprimere tales motus: nam ſi non poſſit, ſufficit conatum ab eo adhiberi ad explorandum, an reprimere poſſit necne: ac comperto quod nequeat, cenſebitur pati eoſdem motus, non autem agere. A quibus nihilominus abhorrere oportet, monente Sapiente Eccleſiaſtici ca. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccata. Tertia conditio eſt, vt eos ipſos motus reprimere teneatur: prout tenetur cùm adeſt periculum nè voluntas eis conſentiat. Cum noſtro conatu autē in ea re, neceſſarius diuini auxilij concurſus eſt humiliter implorandus, per illud Pſal. 6. Miſerere mei Domine quoniam infirmus ſum: aut illud Iſaiæ 38. Domine vim patior, reſponde pro me: aliud ve ſimile. Cætera ad hunc eundem modum ſpectantia, nota eſſe poſſunt ex dictis in præcedenti lib. 21. cap. 5. & lib. 15. cap. vlt. obſeruatione ſexta.

Tertius modus eſt quando quis delectationem deſiderat ſub cōditione licita, delectatùrque interea. Quamuis enim deſiderium non ſit tunc illicitum: delectatio tamen conſequens, eſt planè illicita: vt cùm quis cogitat ſi illa mulier nō nupſiſſet, acciperem illam in vxorem, & interea delectatur in illius concupiſcentia. Ratio eſt, quia deſiderium quidem admittit conditionem, cùm futura etiam, & abſentia deſiderantur: ſed delectatio eſt de ſe abſoluta, ac ſine vlla conditione: cùm homo nonniſi de præſenti delectetur. Eadem ratio eſt, cùm vidua cogitat de actibus coniugij præteritis, vel maritus de vxore abſente. Quamuis enim liceat deſiderare huiuſmodi actus matrimonij abſentes: tamen ſi conſurgat delectatio, non quidem abſens, ſed iam præſens in appetitu, oportet illam reijcere tanquam alienam ab honeſtate coniugali prout documus in cit. cap. 5. regula ſexta: & latè tractat Sanchez *in lib. 9. De Matrimonio diſp. 44. & 47.* Ex quo pro praxi de peccatis quæ non obſtante matrimonio contra nonum præceptum committuntur, addenda ſunt nonnulla, ſi priùs obiter monuerimus poſſe aliquem ab eiuſdem præcepti transgreſſione mortali excuſari per ignorantiam probabilem: propterea quod concupiſcentiæ per ipſum prohibitæ malitia, naturali ratione difficulter cognoſcitur: prout ſatis indicant illa D. Pauli verba ad Rom. 7. Concupiſcentiam neſciebam, niſi diceret lex: Non concupiſces.] Quocirca ſi quis vel retinuit turpes cogitationes, vel delectatus eſt in eis, exiſtimans non eſſe peccatum mortale, ſique ſciuiſſet eſſe, nullatenus conſenſiſſet, excuſatur à peccato mortali. Poſtquam tamen admonitus eſt deſiſtere tenetur ſub peccato mortali.

De peccatis quæ contra nonum Decalogi præceptum committi, matrimonium minimè obſtat.

SECTIO II.

MAtrimonium ſpectari poteſt, vel vt præſens vt in coniugibus, vel vt præteritum, vt in viduis, vel vt futurū, vt in ſponſis de futuro. Non obſtante igitur matrimonio, contra hoc præceptum peccat mortaliter coniux, qui in actu coniugali delectatur carnaliter in alterius viri, aut fœminæ cogitatione, qua cogitat ſe ei copulari. Ita habetur ex D. Anton. 3. par. tit. 1. cap. 20. §. 1. & ex Syluestro in verbo Debitum, quæſt. 2. Ratio verò eſt, quia egreditur in eo limites matrimonij, & ideo peccatum luxuriæ committit eius ſpeciei, cuius eſſet illud quod committeret ſi carnaliter copularetur cum perſona taliter cogitata: actus enim internus & externus eiuſdem ſpeciei ſunt, cùm tendunt ad idem obiectū, neque ex circumſtantijs eſt varietas. 11

Quamuis autem magna difficultas ſit, An mortaliter peccent coniuges qui moroſe delectantur in copula cogitata tanquam præſenti, dum abſentia aut locus, vel tempus non patitur eam exercere (de qua re in vtramque partem Sanchez lib. 9. De matrimonio diſput. 44. quæſt. 1. authores refert magno numero) negantem tamen vt bona ratione fultam, tenere poſſumus ſicut tenuimus in memorata regula ſexta. Neque enim grauior eſt culpa in coniugibus de copula coniugali cogitare ob delectationem carnalem, quàm copulam ipſam actu exercere ob eandem delectationem ſolam. Iſtud autem non eſt peccatum plusquàm veniale, quia non habet de ſe aliam peruerſitatem, quam finis indebiti: nempe quòd pro fine actus, ſtatuatur id, quod tantùm eſt illi acceſſorium. Quo argumēto probari pariter poteſt quod multis pro ſe citatis aſſerit de Salas in ſeq. ſect. 25. nimirum aſpectus, amplexus, oſcula, & colloquia à coniugibus inter ſe vſurpata ad captandam voluptatem veneream abſque animo perueniendi ad copulam, non eſſe peccata mortalia: niſi interueniente notabili periculo pollutionis aut conſenſus in eam, quo caſu culpa eſſet mortalis circumſtantia mortali: vtpote repugnante fini matrimonij, qui eſt liberorum ſuſceptio ad conſeruationem generis humani. Etenim quia pollutionis voluptas ingens eſt: & incommodis vacat: ea aliquatenus conceſſa, negligeretur à pleriſque coniugatis carnalis copula, præſertim ab ijs qui liberos nutrire aut collocare non ſine moleſtijs magnis poſſunt. Porro nequaquam videtur negandum, quin peccatum ſit mortale nondum coniunctos matrimonio delectationem veneream captare cogitatione copulæ quam habituri ſunt tempore matrimonij. Tum quia eiuſmodi cogitatio non habet rationem præambuli ad celebrationem matrimonij, cùm intus lateat & occulta, ad fouendum mutuum ac reciprocum amorem non ſit accommodata. Tum etiam quia licèt illa ſit de re licitè futura: nihilominus tamen actus appetitus ſenſitiui ex eadem conſurgens, eſt cum motio præſens ordinata ad habendam de præſenti copulam (*enim illa eſt quædam inchoatio*) quam habere non liceat niſi matrimonio conſtante. Ob quā etiam rationem peccatum eſt mortale in viduis ſi admittant delectationem veneream ortam cogitatione copulæ habitæ tempore matrimonij. Quæ doctrina eſt Nauarri in Enchir. cap. 16. num. 9. & 10. eamque recentiores ſequuntur quos Sanchez refert in citata diſput. 47. num. 4. & 7. Beneq; in ſequen. 8. monet pro ſolutione argumentorum contrariorum: licitam quidem eſſe complacentiam voluntatis de talibus actibus licitis, quod ij vel habendi ſint, vel habiti ſint ſuo tempore: illicitum eſſe tamen eiuſdem voluntatis conſenſum in delectationem ſenſitiuam: quæ contingens cum præſenti commotione carnali, non ordinatur ad futuram aut præteritam copulam licitam: ſed ad præſentem illicitam: vtpote quam matrimonij præſens non cohoneſtat. 12

Modus

Modus quo peccata contra nonum Decalogi præceptum commiſſa, diuerſæ ſunt ſpeciei.

SECTIO III.

13 Difficultas autem hic occurrit, An peccatorum quæ contra nonum ipſum præceptum committuntur ſint plures ſpecies. Cui vt ſatisfiat paucis, relicta longiore tractatione videnda apud memoratum de Salas ſect. ſexta notandum eſt conſenſum in rei venereæ concupiſcentiam, quæ nono præcepto prohibetur, duplicem eſſe poſſe, iuxta antedicta *lib. 12. cap. 5 docum. 2.* Vnum efficacem, qui eſt cum affectu perpetrandi opus illicitum concupitum; alterum inefficacem, qui eſt ſimplex complacentia de opere illicito concupito. Si ergo peccata quæ contra nonum præceptum committuntur ſint conſenſus efficaces, diuerſæ ſunt eorum ſpecies, perinde ac operum illicitorum, quæ dant eis ſuam malitiam, prout in eodem documento expoſitum eſt. Vnde ſi quis appetitui concupiſcenti vxorem alienam aut conſanguineam conſenſerit, optando talis concupiſcentiæ adimpletionem, non confitetur ſufficienter dicendo ſe conſenſiſſe venereæ concupiſcentiæ; ſed exprimere tenetur adulterij vel inceſtus ſpeciem, quam talis conſenſus accipit ex opere concupito, & ſic de cæteris paulo poſt memorandis.

Si verò dicta peccata ſint ſimplices complacentiæ, ſine vllo affectu ad opus, omnia ſunt vnius ſpeciei, cùm ſint eiuſdem malitiæ: vtpote oppoſitæ vni tantùm virtuti caſtitatis, ac eodem modo, nimirum per turpitudinem veneream in qua abſolutè verſantur: ſecus quàm vſu venit peccatis operum venereorum, quæ caſtitati ita opponuntur, vt vel oppoſitionis modus ſit diuerſus, vt patet in fornicatione, & in peccatis contra naturam, *nempe mollitie, ſodomia, & beſtialitate*; vel adhuc alteri virtuti opponantur; vt raptus adhuc opponitur iuſtitiæ pietatis paternæ; adulterium, iuſtitiæ fidei coniugalis; inceſtus, iuſtitiæ pietatis debitæ ſanguine iunctis, & ſacrilegium, religioni. Sicut igitur ſimplex complacentia venereorum non extenditur ad vſum venerei operis, ex quo in peccatis caſtitati contrarijs oritur aggrauatio mutans ſpeciem, ita neque ad illam extenditur eiuſmodi aggrauatio, prout illuſtratur exemplis.

14 Namque in ſimplici complacentia de raptu, ſolummodo notatur talis malitia contra caſtitatem, qualis eſt fornicationis; non item malitia contra iuſtitiam (*ſicut notatur in ipſo raptu*) quia per complacentiam eiuſmodi, proximus in nullo læditur: vt nec per ſimplicem complacentiam de furto, quæ non extenditur ad rei alienæ vſurpationem per quam peccatur contra iuſtitiam. Similiter ſimplex complacentia de actu carnali cum coniugata, eſt quidem contra caſtitatem, eadem ratione qua fornicatio; ſed non eſt de ſe contra iuſtitiam; quia cùm ad læſionem proximi non extendatur, iuſtitia non cenſetur inſtituta ad illius moderationem. Pari quoque ratione ſimplex complacentia de actu carnali cum habente caſtitatis votum, tantùm eſt contra caſtitatem, non autem contra religionem, niſi vſurpetur in religionis opprobrium: non enim per eam, ſicut per opus, committitur irreuerentia contra coitū Deo debitum: ſed tantùm turpitudo contra caſtitatem: ſicut nec per ſimplicem complacentiam de trucidatione Clerici peccatur per irreuerentiam contra cultum Deo debitum, ſed ſolùm per proximi odium.

Aduerte verò obiter, eum qui habet caſtitatis votum abſolutum, ſi complaceat ſibi in delectatione venerea, etiam ſine affectu ad opus venereum, peccare non tantùm peccato fornicationi, ſeu cōtra caſtitatem, ſed etiā peccato ſacrilegij, & contra religionem. Ratio eſt, quia votum caſtitatis abſolutè emiſſum, comprehendit non ſolum opus externum ſed etiam delectationem omnem contra caſtitatem: cùm de hac emiſſum ſit abſolutè & ſine reſtrictione.

CAPVT III.

De peccato luxuriæ.

S V M M A R I V M.

15 *Luxuria dicitur tum generaliter, tum propriè, hocque poſteriore modo peccatum eſt genere ſuo mortale.*

16 *Quòd luxuria peccatum ſit capitale, & qua ratione ex ea oriantur peccata quædam interna, filia ipſius dicta.*

17 *Qua ratione quædam externa.*

18 *Septem luxuriæ ſpecies, quæ peccata ſunt ſuo genere mortalia, de quibus facienda eſt ſpecialiter confeſſio.*

19 *Quid ſit fornicatio, & quòd ſit peccatum ſuo genere mortale.*

20 *Duo caſus in quibus actus fornicationis excuſatur à mortali.*

21 *De concubinatu tanquam continuata fornicatione, quòd ſit graue peccatum, & grauiter puniatur in vtroque foro.*

22 *Quid ſtuprum ſuperaddat fornicationi, per quod conſtituitur diſtincta ſpecies luxuriæ.*

23 *Obligatio quam ſtuprum habet coniunctam.*

24 *Quid ſit adulterium, quidve malitiæ ſuperaddat fornicationi.*

25 *Quomodo Confeſſarius debeat ſe gerere, quando proles ſuſcepta eſt ex adulterio.*

26 *Quid ſit inceſtus, & quam malitiam ſuperaddat fornicationi, exprimendam in confeſſione, tanquam circumſtantiam mortaliter aggrauantem.*

27 *Eiuſdem grauitatis varietas, & quando in confeſſione ſit exprimenda.*

28 *Quid raptus fornicationi ſuperaddat.*

29 *Corollaria de eadem re.*

30 *Raptum genere ſuo peccatum eſſe mortale: ad quod confirmandum referuntur pœnæ, quibus à iure punitur præſertim Conc. Trid.*

31 *Quomodo ſint eædem pœnæ accipiendæ.*

32 *Quid ſit ſacrilegium prout luxuriæ ſpecies: & quot modis contingat.*

33 *De ſacrilegio quod committitur vſu actus luxurioſi in loco ſacro.*

34 *Quando committatur à coniugibus illic vtentibus coniugali copula.*

35 *Quatenus committatur per actum luxurioſum oſculum, aut cum eſt ſine carnis copula, aut deſiderio illius habendæ in loco ſacro.*

36 *Quæ in hac re comprehendantur nomine loci ſacri.*

37 *Quodnam dicatur peccatum contra naturam, & vnde ſumantur variæ ſpecies illius.*

38 *Quando peruerſio modi in copula coniugali ſit tantùm peccatum veniale: & quando etiam mortale.*

39 *Definitio mollitiei; cum annotatione de diſtillatione, quæ ei affinis eſt.*

40 *Quòd mollities ſit peccatum mortale: ſic etiam procuratio dictæ diſtillationis.*

41 *Modi varij quibus contingere poteſt carnalis pollutio.*

42 *Obligatio ſub mortali remouendi cauſam futuræ pollutionis, ceſſat ob neceſſitatem agendi ad notabile commodum conſequendum, aut notabile incommodum vitandum.*

43 *Difficultas à eadem aliquando ceſſet, ſi abſit agendi neceſſitate.*

44 *De malitia pollutionis in ſua cauſa præuiſa quidem, non tamen intenta.*

45 *De peccato quod committitur dando occaſionem diſtillationi, aut commotioni ſpirituum generationi deſeruientium.*

46 *Quid ad ſodomiam propriè dictam requiratur, & de generaliter dicta.*

47 *Illius grauitas & pœna.*

48 *De beſtialitate.*

Lvxuria generaliter ſignificat omnem exceſſum non ſolùm in re venerea; ſed etiam in veſtitu, epulis, & ſimilibus delicijs. Specialiter verò ſignificat ſolùm exceſſum in re venerea: ſicque in præſentiarum accipitur, & eſt peccatū ſuo genere mortale, iuxta illud, quòd ad Galat. 5. cap. ea ponitur inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non conſequentur. Quod & ratio docet; quia eſt peruerſus exceſſus in re graui, nempe in generatione humana, ordinata ad conſeruationem humani generis, & ideo maximè neceſſaria ad commune bonum, ſi iuxta normam rectæ rationis vſurpetur. Quandoquidem ex D. Auguſt. in lib. De bono coniugali cap. 16. quod eſt cibus ad ſalutem hoc eſt concubitus ad ſalutem generis. 15

Eſt etiam peccatum capitale ex D. Gregorio lib. 31. Moral. cap. 31. quoniam ex ea tanquam ex fonte, ob vehementiam delectationis venereæ, multa alia (*quæ ideo vocantur filia luxuriæ*) oriuntur; præſertim autem iſta: cæcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, inconſtantia, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſæculi, & horror futuri. Id quod declaratur hac ratione, quam D. Thom. habet 2. 2. *quæſt.* 153. *ar.* 5. Cū in intellectu ſint quatuor operationes in ordine ad ſpirituale bonum: prima, ſimplex conſideratio, per quam homo idipſum bonum comprehendere dicitur; ſecunda, bona

con-

conſultatio:de medijs ad idem exequendum:tertia,iudiciũ de medijs illis quæ occurrerunt:quarta,imperium, quo ratio operam dat, vt quæ iudicata fuerint opportuna, mandentur executioni: luxuria prout reddit mentem ineptam ad conſiderationem rerum ſpiritualium, parit cæcitatem mentis: prout verò ad conſultandum de rectè viuendi medijs, præcipitationem: prout autem ad rectè iudicandum de medijs ad æternam ſalutem conducentibus, inconſiderationẽ, prout denum reddit debilem ad exequendum bona propoſita, inconſtantiam.

Præterea cùm in ordine ad bonum ipſum ſpiritale, duæ in voluntate operationes ſint: nempe intentio finis, & electio mediorum: luxuria quoad intentionem, ſic eamdem voluntatem trahit ad voluptates venereas, vt omnes cogitationes & curas referat ad eas conſequendas; vnde ſequitur vt ſe in illis adeo amet, vt oderit Deum qui illas tanta ſeueritate prohibet, ita que celebrat tum amorem ſui, tum odium Dei. Quoad electionem vero luxuria voluntatem ſic peruertit oblectamentis voluptatum corporearum, vt qui inhæreat in illis, velit in hac vita perpetuò manere: quod eſt generare in eis amorem huius ſæculi: nolint autem mortem, per quam ſe priuandos voluptatibus norunt, & exponendos grauibus pœnis ſubeundis pro illicito vſu earum: & ita parit horrorem futuri ſæculi. Ex quibus ſatis intelligi poteſt ſtudioſo de æterna ſua ſalute, curandum eſſe peculiari ſtudio, vt animam à luxuriæ ſordibus purgatam habeat, ab eaque iuxta Eccleſiaſticum cap. 21. tanquam à facie colubri fugiat.

17 Porro ad propoſitas, *vt vocant*, luxuriæ filias, quæ internæ ſunt, & maliciæ mortalis (tanquam impedimenta grauia æternæ ſalutis conſequendæ,) D. Thom. *mox cit. ar. 5. ad 5.* addit quatuor, externas. Prima eſt, turpiloquium, quod contingit homini luxurioſo ex abundantia turpitudinis, qua cor habet plenum, iuxta illud Matth. 12. Ex abundantia cordis os loquitur. Secunda eſt, ſcurrilitas, poſita in verbis & factis parum honeſtis riſum mouentibus: quæ naſcitur ex eodem fonte cum præcedente. Tertia eſt, ſermo ludicrus comparatus ad iocos, quibus libidinoſi impenſiùs delectantur: eàque ex cauſa ex varijs libris colligunt turpes, & ludicras narrationes, quas in promptu habeant dum verſantur cum alijs. Quarta eſt, ſtultiloquium: mens enim libidine cæca effutit multa ſtulta, ſeu aliena à ratione. Hæ autem inſectæ malitia luxuriæ, a qua manant tanquam à fonte, iudicari debent peccata mortalia. Sequitur, vt de eiuſdem luxuriæ ſpeciebus dicamus.

De ſpeciebus luxuriæ.

SECTIO I.

18 SPecies luxuriæ ſeptem numerantur, fornicatio, adulterium, incestus, ſtuprum, raptus, ſacrilegium, & peccatum contra naturam quarum mentio habetur, 36. quæſt. 1. cap. Lex illa 2. eaſque peccata eſſe genere ſuo mortalia (quod iudicatum in Clemen. finali De hæreticis, gloſa ibid. notat, ad verbum Non eſt) ex eo ſufficienter probatur quòd fornicatio quæ peccatum eſt minus cæteris numeretur à D. Paulo inter ea, quæ a regno Dei excludunt: cùm in priori ad Corinth. cap. 6. ait Nolite errare neque fornicarij, neque Idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt. Et ad Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis quæ ſunt fornicatio, immunditia, &c. quæ prædicò vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non poſſidebunt, & ad Epheſ. capitulo quinto. Hoc autem ſcitote intelligentes quòd omnis fornicator aut immundus, &c. nõ habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. De qua re pluribus differere non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum. Legat qui volet Gregorium à Valen. 2. 2. diſput. nona; quæſt. 3. puncto. 3. aut Leonardum Leſſium De iuſtitia & iure lib. 4. cap. 3. dubit. 7.

Intelligitur autem ex his illud quod moneri ſolet, faciendam eſſe breuiter Pœnitentis interrogationem circa præcepta de quibus agimus: non obſtare quin oporteat diſtinctè cognoſci circunſtantias, quæ in hoc peccati genere variant ſpecies: nempe ſi ſolutus cum ſoluta rem habuerit, vnde cõſtituitur fornicatio: ſi vir cum virgine, vnde ſtuprum ſi adhibita violentia, vnde raptus: ſi cum conſanguinea aut affine intra quartum gradum, vnde inceſtus: ſi cum perſona per votum caſtitatis deuota Deo, vnde ſacrilegium: ſi cum nupta alteri, vnde adulterium: ſi cum maſculo, vnde nefandum ſodomiæ ſcelus: ſi ſe polluit, vnde mollities; ſi denique cum beſtia, vnde beſtialitas. De quibus nõ ſtatuendũ eſt, vt fornicatio iudicetur peccatum minùs graue cæteris, & adulterium ea grauius: & adhuc grauius ſtuprum, *cui addit grauitatem raptus*: & ſtuprum in grauitate inceſtus ſequatur. Sacrilegium autem cæteras luxuriæ ſpecies aggrauet; & grauiſſima ſint peccata contra naturam, inter quæ infimum grauitatis locum tenet mollities, medium ſodomia, & ſupremum beſtialitas.

De fornicatione ſimplici.

SECTIO II.

IAm verò vt de ſingulis aliqua dicamus quantum requiritur ad noſtrum inſtitutum: cum fornicatio ſimplex definitur concubitus ſoluti cum ſoluta: nomine ſoluti vir qui nec coniux eſt, nec conſorti criminis, conſanguineus, vel affinis, nec votum habet caſtitatis. Nomine ſolutæ verò intelligitur fœmina ſimiliter ſe habens, quæ iam amiſerit virginitatem. Peccatum eſt autem mortale ex antedictis, à quo neminem ordinariè ignorantia excuſare poteſt. Prohibetur enim præcepto naturali quod ab vtentibus ratione nullo modo, *ad longum ſaltem tempus* poteſt ignorari: cùm ipſo naturali ingenij lumine conſtet fornicationem eſſe contra finem propter quem Deus humanum concubitum conceſſit. Patet enim, quod talis finis non ſolum ſit ſuſceptio liberorum: ſed etiam eorum ſuſtentatio & educatio: quæ nequit fieri niſi illi habeant certum ac determinatum patrem, prout euenit in coniugio, non item in fornicatione. 19

Duo verò caſus dantur in quibus locum habet excuſatio à tali peccato. Prior eſt: quando deficit vſus rationis, vt in amentibus, & ebrijs, qui rationis compotes non ſunt: niſi tale periculum præuiderint, & neglexerint cauere ſibi ab eo quando potuerunt. In quo caſu cenſendi ſunt, *tanquam periculum amantes*, periiſſe in illo. Poſterior eſt, cùm interuenit vis, qua quis ad concubitum cogitur: nam ſi in talem actum non conſentiat voluntate, licèt delectationem carnis ſentiat, excuſatur a peccato ſaltem mortali, quod requirit plenum conſenſum voluntatis: cum quo conſenſu fornicari, nullo mortis metu licet: ne ſi quidem mille mortes eſſent perferendæ. 20

Solet verò ad iſtud peccatum referri concubinatus ſoluti cum ſoluta: quia is non eſt aliud, quàm fornicatio: poſita in conſuetudine, ſeu ita continuata vt quodammodo ſit cohabitatio talis, qualis cernitur in coniugio. De eo autem illud occurrit monẽdum, graue peccatum eſſe, & valde periculoſum: quia homo in eo non ſolùm peccat: ſed etiam manet in ſtatu peccati, & continuo propoſito peccandi. Quo fit vt concubinarij, nec poſſint, nec debeant ante abſolui ſacramentaliter, quàm concubinas eiecerint, cum propoſito ad illas non redeundi amplius. Neque excipiendi ſunt conſtituti in articulo mortis, niſi fortè mors inſtet ac tempus deſit: quo caſu, neceſſitas facit, vt ſufficiat propoſitum firmum de cætero vitandi tale flagitium. Quod ſi occurrat cõcubinarius non habens domi concubinam, experientia aliqua de continentia ipſius ſumenda eſt ante abſolutionem: præſertim quando frequenter propoſuit ſe ſeruaturum ab illa, nec ſeruauit; niſi tam aperta præberet ſigna doloris, & firmi propoſiti emendationis: vt nihil appareret cur abſolutio differri deberet: quod ſatis rarum eſt in talibus perſonis. 21

De concubinarijs Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 8. De reform. matrimonij decreuit, vt ab Ordinarijs ter admoneantur; idem etiam de concubinis: atque ſi illi non pareant admonitioni, excommunicentur: ſique cenſuris neglectis in concubinatu perſeuerent per annum, ſeuere caſtigentur. Hæ verò ſi poſt trinam illam admonitionem non reſipuerint, grauiter pro modo culpæ puniantur & eijciantur ex pago, vel ciuitate, vel etiam ex tota diœceſi.

Duo

De ſtupro.

SECTIO III.

22 STuprum non accipitur hic generaliter pro concubitu legibus vetito, ſed particulariter pro virginis fœminæ defloratione, ſeu pro peccato luxuriæ quo virgo fœmina, defloratur. Quodquidem peccatum grauius eſt ſimplici fornicatione: quia & totam illius malitiam habet ea eo quod exerceatur extra coniugium: & vlterius aliquam, ob abditam ſignaculi virginalis fractionem, quæ ab eiuſmodi turpitudine reuocare deberet habita ratione detrimenti magni, quod ea adfert, tum virgini ipſi, quam reddit minus idoneam ad ineundum coniugium: tum parentibus ſub quorum cura, & cuſtodia de ſe eſt virginitas illius, dicente Sapiente Eccleſiaſtici 7. Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum.

An autem ea aggrauatio ſit mutando ſpeciem itant debeat aperiri in confeſſione dubitatio eſt, de qua in vtramque plures authores citat Ioan. De Salas *ad 1.2. tomo 2. tract. 3. diſput. 6. num. 59.* Affirmans autem ſequenda eſt tu praxi tã quam omnino tuta.

Aduerte verò ex Caiet. 2. 2. *quæſt. 154. art. 6. in reſponſione ad 3. dubium* & Nauarro in Enchir. cap. 16. num. 3. non viri, vtpote carentis memorato ſignaculo, ſed fœminæ virginitatem eſſe, illam ex cuius violatione (*tanquam circumſtantia nimirum ſpecialiter obſiſtentis explitationi libidinis*) ſtuprum habet ſuam peculiarem deformitatem: neque ad illius rationem propriam, *ex eodem Caietano*, ſufficere, vt per qualemcumque obſcœnitatem violetur virginitatis virtus, ſed requiri effractionem clauſtri virginalis, quæ fit per deflorationem fœminæ virginis.

23 Habet vero peccatum hoc coniunctam obligationem ad reſtitutionem: 1. quando quis ad copulam vi cogit virginẽ aut precibus importunis: 2. quando falſis perſuaſionibus, & promiſſionibus eam decipit: 3. quando ſe illam ducturum in vxorem promittit, ſiue cum iuramento ſiue abſque eo: ſi interius non intendat eam ducere. Tenetur enim in talibus caſibus eam ducere, aut damnum illatum aliter reſarcire: nimirum dotando, vel ad arbitrium boni viri reddendo aliud, quo ſufficienter compenſet, quando ducere non poteſt ſiue quia ipſe eſt disparis conditionis, ſiue quia illa recuſat ei nubere, ſiue quia parentes nolunt vt ei nubat, ſiue quia ſequetur ex matrimonio graue ſcandalum. De qua re antea plenius cùm reſtitutione lib. 10. à nu. 326.

Quando autem virgo nec decepta, nec coacta eſt ſed ſponte conſenſit, non eſt obligatio ad reſtitutionem ex iuſtitia: ſed ſolum ex charitate, præcipuè ſi potens eſt is qui ſtuprum intulit, & fœmina pauper, timeturque periculum perditionis eius. Quanquam in foro externo ſtuprator tanquam obligatus ex iuſtitia, nonnunquam compellitur ducere aut dotare eam quæ ſibi ſponte conſenſit: quia in illo foro præſumitur decepta eſſe, etiamſi fortè conſenſerit. Quæ præſumptio non habet locum in foro interno, in quo proinde ſtuprator non compellitur ad reſtitutionem, quaſi iniuriam intulerit: cùm iuxta regulam iuris, ſcienti & conſentienti non fiat iniuria: vnde intelligitur quod latius tractat Thomas Sanchez *in lib. 7 de matrimonio diſput. 14.* Vbi nulla vis infertur virgini non eſſe neceſſariò exprimendam conditionem virginitatis; quia tunc per eam, ſtuprum non addit fornicationi malitiam notabilem. De qua re videri poteſt etiã Leon. Leſſius de iuſt. & iure lib. 4. cap. 10. dub. 1. Porro intelligenda ſunt iam dicta, non modo de virgine quæ talis erat reuera, ſed etiam de ea quæ publicè virgo habebatur, etiamſi non eſſet. Nam ratio dictat tali quoque, pro fama publicè amiſſa, ad arbitrium boni viri æquiualens reddẽdum eſſe ex iuſtitia, in caſu in quo veræ virgini reſtitutio facienda eſſet.

De adulterio.

SECTIO IV.

24 ADulterium eſt illicitus concubitus coniugati cum ſoluta, aut ſoluti coniugata, aut denique coniugati cũ coniugata. Supra fornicationem autem aggrauatur mortaliter, & in diſtincta ſpecie conſtituitur per ſpecialem deformitatẽ quam ea eo accipit, quod per ipſum violetur coniugij fides ſanctitaſque, ſpecialiter repugnans illicitæ expletioni libidinis. Quando igitur hæc adeo effrænata fuerit, vt tanto obſtaculo non reprimatur, ſpecialem prauitatem in confeſſione declarandam contrahit, non tantùm quando vterque criminoſus fuerit coniugatus: ſed etiam cum alter tantùm. Etſi enim is qui ſolutus eſt, nihil agat contra coniugalem fidem a ſe datam, cùm talem nulli dederit: cooperatur tamen alteri in violanda fide quam is dedit côiugi, ideòque reus eſt eiuſdem criminis, & obnoxius reſtitutioni damnorum tale crimen conſequentium. Attamen in hoc eſt differentia: quòd crimen illius poſterioris modi, ſufficienter declaretur dicendo abſolutè commiſi adulterium: non item crimen prioris modi: quod, quia duplicem continet iniuriã mortiferam (ſiquidem eo violantur duorum matrimoniorum iura, duòque coniuges damno afficiuntur) non exprimitur ſufficienter niſi explicetur circunſtantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Cæterùm quomodo in hac re Confeſſarius ſe gerere debeat, quando ex adulterio proles ſuſcepta fuerit, difficultatem habet quæ tractata quidem eſt ex profeſſo in libro 10. cap. 19. quæſt. tertia: conſultum eſt tamen, quæ Confeſſariũ in promptu habere neceſſitas cogit in re non inſueta, paucis perſtringere. 25

Primum eſt adulteram, quæ cum prole illegitima habet legitimam, ſi bona propria habeat de quibus poſſit liberè diſponere, debere proli legitimæ reſarcire damnum quod patietur ex eo quòd in diuiſione hæreditatis, illegitima proles ſit habenda pro legitima.

Secundum eſt, adulteram cùm nequit prædictam reſtitutionem facere, debere aliquando legitimis filijs reuelare illegitimum: aliquando verò non debere. Non enim debet quando ſibi, vel illegitimæ proli ex reuelatione immineret vitæ periculum, aut infamia publica: niſi fortè tam magnum bonum publicum ex reuelatione prouenturum eſſet, vt vita ac fama propria exponi deberet periculo: prout contingere poteſt cùm ſpurius in regnum vel alium principatum ſucceſſurus eſſet. Nec etiam debet adultera reuelare adulterij, quando probabiliter putat ſe ea reuelatione nihil profuturam apud illos quibus fieret. Debet autem reuelare, quãdo nec vitæ nec famæ periculum ipſi imminet, ſperàtque ſe profuturam reuelando: ſiue quia credetur ipſi: ſiue quia ſufficientia habet argumenta ſeu indicia quibus poſſit illegitimam prolem oſtendere.

Tertium eſt, adulterum eadem ratione qua adulteram teneri vel non teneri ad reſtitutionem, aut ſui manifeſtationem.

Quartum eſt, prolem illegitimam non teneri credere matri manifeſtanti adulterium niſi in probationem adferat indicia ſufficientia ad fidem faciendam. Quanquam tamen interdum iudicandum eſt rationabile eſſe, vt ipſius reuelationi credatur ſine vlla probatione; vt cùm ſatis patet quòd bona fide dicat omnia: velut cum dicit poſt ſuſceptionem ſacramentorum Pœnitentiæ & Euchariſtiæ: præſertim cùm probabile eſt quod reuelet ob religionem ei iniectam a Cõfeſſario.

Quintum eſt, illegitimam prolem credentem matri manifeſtanti adulterium ſuum, teneri in conſcientia hæreditatem relinquere: non autem illa reſtituere quæ conſumpſit bona fide.

Sextum eſt, Quæ de prole illegitima, dèque adultera vel adultero dicta ſunt; ſimiliter de prole ſuppoſititia, & eam ſupponentibus dicenda eſſe: ſiue quoad reſtitutionem, ſiue quoad manifeſtationem.

Septimum eſt, licitum eſſe ad vitandam infamiam aut periculum vitæ imminens, ex adulterio ſuſceptos filios ſpurios in hoſpitali domo exponere: cum obligatione tamen eidem reddendi quæ ſunt ad ſumptum neceſſaria: niſi quòd pauperes excuſentur, quoniam inſtituta ſunt hoſpitalia pro pauperibus. Tam ij nihilominus, quam diuites debent à ſe expoſitorum curam diligentem habere: viſitando, vel inſtituendo prout potuerint occultè: nunquam autem licet, ne quidem ad mortem ſiue propriam ſiue alienam vitandam, occidere prolem vel abortum procurare.

Octauum eſt, inter alias adulterij pœnas (de quibus Sylu. *in verbo Adulterium num. 8.* & latiſſimè Ludouicus Molina de iuſtitia & iure *to. 3. tract. 3 diſp. 1 & aliquot ſequentibus*) hanc poni, vt adulter perdat ius petandi debitum côiugale, ita vt alter poſſit illud petenti negare abſque peccato: niſi ipſe quoque ſimiliter peccauerit: quia tunc eſſet par vtriuſque ius, prout habet Nauarr. in Enchir. cap. 22. num. 23. aut niſi

cri-

,erimen ipſius non aſſet notum ſufficienter, inata doctrinam eam quam tradir Thomas Sanchez *lib. 3. de matrimonio diſput. 68 quæſt. 1. & lib. 10 diſput. 12. num. 8.* ad ſequentem librum 31. pertinentem.

De inceſtu.

SECTIO V.

26 INceſtus eſt concubitus cum conſanguinea, aut affine intra gradus prohibitos, quales ſunt omnes gradus conſanguinitatis vſque ad 4. incluſiuè, & affinitatis vſque ad eumdem pariter gradum, ſi ea contracta ſit ex matrimonio: ſin ea fornicationa vſque ad 2. gradum iuata Concil. Trident. ſeſſ. 24. De reformatione matrimonij. Fornicationi autem ſuperaddit ſpecialem malitiam: quia propinquitae conſanguinitatis vel affiniatis, peculiari nomine debet deterrere a turpitudine actus venerei ob reuerentiam perſonæ propinquæ, prout D. Thomas docet 2. 2. *quæſt. 154. art 9.* Eam verò eſſe mortalem malitiam patet ex eo, quòd ſit tranſgreſſio præcepti Eccleſiaſtici in re graui. Per quod præceptum annullaturquoque matrimonij contractus, intra tales gradus: tum etiam ex eo, quòd in priori ad Corinth. cap. 5. Apoſtolus tantopera eaaggeret & eaecretur einſmodi turpitudinem cum perſona tantummodo affine. Omnino *in quis*, auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, itaut vaorem patris babaat aliquis. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, &c.]

27 Porro in his, quanto maior eſt inter perſonas inceſtuoſas coniunctio, tanto grauius peccatum eſt inceſtus: vt commiſſus cum conſanguinea, maius peccatum eſt quàm commiſſus cum affine; & inter conſanguinaos commiſſus, eo grauius peccatum aſt, quò gradus propinquior fuarit: vtpote turpius ac magis repugnans rectæ rationi. An autem per tales exceſſus, diuerſæ conſtituantur ſpecies inceſtus, relinquemus Theologis ſcholaſticis diſputandum. Qui volat poteſt id ſufficienter tractatum videre apud Leonardum Leſſium de iuſt. & iure lib. 4 cap. 3. dubit. 12. Ad noſtrum enim inſtitutum ſufficit notare (quidquid in ſpeculationa videatur) rem eſſe talem, quæ ad intelligendum à Confeſſario plenè ſtatum pœnitentis, dabeat eaprimi in confeſſione ſaltem quoad diuerſitates, ea quibus cognoſcendum eſt, num inceſtus commiſſus fuerit cum conſanguinea, an cum affine: idque an ſupra primum gradum, ſeu cum affine patra vel matre, ſocero vel ſocro. Itemque, an in 1. gradu, ſeu an cum fratre ſiue proprio, ſiue vxoris, aut cū ſorore ſimiliter ſiua propria ſiue vaoris. In quibus abhortendus à natura varius turpitudinis eaceſſus eaigit ipſum varietate detegi ad informationé plenam Confeſſarij. Diuerſitates verò quoad reliquos gradus detegi, ideo videri poteſt non neceſſarium, quòd reſpectu illorum inceſtus non babeat varietatem turpitudinis, ea qua iudicium Confeſſarij de pœnitente notabiliter variari debeat, cùm illamet turpitudo tota pendeat ex Eccleſiæ prohibitione: quæ in omnibus gradibus eſt ſimilis; licèt ratio patarnæ reuerētiæ qua nititur, maius habeat pondus in ſuperioribus quàm in inferioribus gradibus.

Aduerte autem præter dictam carnalem affinitatem, dari tum legalem, quæ naſcitur ea adoptione alicuius in filiū: eo quòd adoptanti reuerentia paterna debeatur: tum ſpiritalem quæ naſcitur ea baptiſmo & confirmatione inter ſuſcipientem & ſuſceptum: & illum, ac huius parentes: quę affinitates prout Eccleſiæ ſtatuto impedimenta matrimonij conſtituuntur (ob paternam ſcilicet reuerentiam quam eaigunt) copulæ carnali addunt turpitudinis augmentum notabile, adeòque eaprimendum in confeſſione, prout alijs citatis notat Thomas Sanchea in lib. 7. de matrimonio *diſput. 5. nu 9. & 10.*

Aduerte etiam ea cap. Transmiſſæ De eo qui cognouit conſanguineam vaoris: per fornicationem commiſſam cum conſanguinea vaoris, impedri in fornicario petitionem dabiti coniugalis, atiam quando aadam vaore mortua, duaerit aliam. Id quod tamen intelligendum aſt cum raſtrictione ad 1. & 2. gradum, iuata Concil. Tridant. ſeſſ. 24. cap. 4. de refurmat. matrimonij.

De raptu.

SECTIO VI.

RAptus ad malitiam fornicationia ſuperaddit rapinam per quam venereæ libidinis cauſa, abducitur per vim 28
iniuſtam perſona, ſiue maſculus ſit ſiue fœmina, & hæc ſiue nupta, ſiue inupta: hæcqua rurſus, ſiue virgo ſiue corrupta, & hæc demum, ſiue vidua honeſta, ſiue meretria. Atque ea in .re ea Gratiano in cap. De raptoribus 36. qu. 1. (*quod & expreſſit D. Thomas 2. 2. quæſt. 154. art. 7.* nihil refert ſiuę vis inferatur perſonæ abductæ, ſiue ijs ſub quorum eſt cura, & poteſtate, ſiue vtriuſque.

29 Vnde intelligitur primò, ad eam differentiam qua raptus conſtituitur luauriæ ſpecies diuerſa à fornicatione, ſufficere vt vis quomocumque inferatur fœminæ ad axtorquendam ab ea carnalem copulam: cùm ſic ad malitiam fornicationis, caſtitati contrariam, addatur malitia alterius ſpeciei: putà violentiæ illatæ contra iuſtitiam.

Intelligitur 2. raptum contingere, ſi fœmina ad conſentiē dum in carnalem copulam adducatur talibus precibus importunis, quæ violentiæ æquiualeant (*quales dari poſſe patet ex illis quibus Dalila coegit Sampſonem detegere in quo conſiſtere fortitudo ipſius, Iud. cum 16. num. 16.*) Non item ſi praces importunæ ſint tantum ſimplices, quæ non magis vim adferāt quàm pretium oblatum.

Intelligitur 3 non eſſe propriè raptum, quando facta pollicitationa matrimonij, aut alia fraude, copula extorquetur à fœmina, aut ipſa cognoſcitur ignorans flagitium, quia dormit, aut bona fida putat virum ſuum eſſe qui ad eam accedit. Ratio eſt quia quantumuis fraus, & ignorantia auferant voluntarium, nó toferunt tamen violentiam quæ neceſſaria aſt ad raptum verum, proprieque dictum.

30 Intelligitur 4. raptum verum contingere, non modo cùm fœmina domo obducitur inuita, & carnaliter cognoſcitur inuita; ſed etiam cùm volens quidam abducitur, ſed poſtea cognoſcitur inuita: aut contra, cùm abducitur quidem inuita, ſed poſtea volens cognoſcitur. Ratio eſt, quia his etiam caſibus inuenitur violentia ſuperaddita fornicationi. Et verum eſt, quantumcumque fœmina ſit meretria, quoniam is ſtatus non obſtat quin violentia ſit iniuſta.

Intelligitur 5. ſpeciem raptus conſtitui ſaltem ſufficienter, vt debeat io confeſſione eaplicari, ſi fœmina conſtituta ſub parentum aut tutorum poteſtate abducatur, illa quidē volente; ſed his inuitis. Ratio eſt, quià ipſis ſit manifeſta iniuria, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia, eatrahitur ipſis rationabiliter inuitis.

Intelligitur 6. ad conſtituendam ſpeciem raptus nihil referre, ſiue vir fœminam, ſiue fœmina virum rapiat. Nam vtrobique datur iniuria iniuſtè illata, per quam in actu libidinoſo, malitiæ fornicationis additur diuerſæ ſpeciei malitia. Quæ maior tamen eſt, quando vir fœminam rapit; ſolaque facit obnoxium pœnis raptorum, de quibus paulo poſt dicetur.

Intelligitur poſtremò raptum, de quo tanquam de particulari ſpecie luxuriæ agimus, non contingere quando fœmina rapitur ea alia cauſa quàm venereæ libidinis: nam ad rationem luauriæ requiritur affectus libidinoſus. De quo aduerte quando adeſt, etiamſi coitus non ſequatur, raptum poſſe adeſſe. Cùm ad eum conſtituendum ſufficiat inferre vim animo, libidinis eaplendæ.

Iam quòd raptus ſit genere ſuo peccatum mortale: ex 31
eo patet, quòd per violentiam iniuſtam, quam cum turpitudine actus luaurioſi, malitia ipſius includit, notabiliter augeatur contra iuſtitiam. Patet etiam ex grauibus pœnis quibus tale flagitium punitur vtroque iure. Nam ciuili Cod. De raptu virginum, lege vnice, pro raptu puellæ vel mulieris honeſtæ, ſiue nuptæ, ſiue inuptæ, ſupplicium capitis ſtatuitur: tum raptori, tum ijs qui fuerint ei auxilio; & ipſius raptoris bona per iudicem addicenda ſunt mulieri raptæ, ſi ſit ingenua. Iura canonico verò antiquo inter cætera ſtatuitur, vt raptores puellarum ſiue muliarum, & cooperatores ipſorum, ſi Clerici ſint, decidant à proprio gradu, id eſt, deponantur; ſin laici, anathematizentur, 36. quæſt. 2. cap. 1. Iura autem nouo, Concil. Trident. ſeſſ. 24. capit. 6. De reform. matrimon. inter raptorem & raptum non poteſt eſſe matrimonium, niſi rapta in libero loco poſita, liberè conſentiat. Raptor verò ipſe & omnes ei conſilium, auxilium & fauorem præbentes, ſunt ipſo iure excommunicati.

&

& perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, ſique ſint Clerici, deijciendi ſunt de proprio gradu. Tenetur præterea raptor mulierem raptam ſiue duxerit eam in vxorem ſiue non, decenter arbitrio Iudicis dotare.

Si opponas, non omnem raptorem ſubijci talibus pœnis. Ergo malè ex eis generaliter inferri raptum eſſe peccatum mortale. Reſpondeo non poſſe negari antecedens: tum quia Concilium Tridentinum punit ſolummodo raptam fœminæ, factum à viro cauſa contrahendi cum ea matrimonij: tum quia dantur tres caſus in quibus pœnæ antiquo iure conſtitutæ, non incurrebantur: quos in verbo Luxuria qu. 6. dicto 2. Syluеſter ex Panormit. refert: quorum primus habetur ex cap. Si quis virginem, 37. quæſt. 2. cùm quis rapit ſibi deſponſatam. Secundus ex cap. Lex illa in præced. quæſt. 2. cùm rapit illam cum cuius parentibus præceſſit contractus de nuptijs cum ea contrahendis. Tertius ex cap. Cum cauſa De raptoribus: quando mulier in matrimoniam futurum parentibus quantumuis inuitis conſentit. Conſequentia autem eiuſdem oppoſitionis ideo negari poteſt, concesſo antecedente: quia in ijs, quæ prohibita ſunt quia mala, quando par eſt ratio malitiæ, par quoque malitia eſſe cenſenda eſt.

31 Cæterum circa pœnas à Concil. Trident. conſtitutas pro praxi nobis propoſita: notandum occurrit difficultatem eſſe poſſe, an in tribus caſibus allatis ea locum habeant, ſi mulier abducatur, vt matrimonium etiam inuita ineat. Nam quòd locum habeant, videtur ex eod. doceri: quòd intentio Concilij ſit ſuo decreto libertatem matrimonij tueri, pœnas eas grauiſſimas imponendo illam offendentibus per raptum: vt offendit ille etiam, qui ſponſam inuitam abducit ad ineundum matrimonium. Sed contrarium quod tangit Henriquez in ſua ſumma lib. 12. cap. 14. numero 5. non caret probabilitate: quia decretum prædicti Concilij, cùm ſit pœnale, intelligendum eſt cum reſtrictione ad propriè dictam raptum: non autem cum extenſione ad alium (*præſertim exceptum per ius antiquum*) impropriè dictam, prout raptus ſponſæ dicitur, cùm ſit rei ad quam ius habetur. De rapta autem mulieris conſentientis diſſentientibus parentibus, ſub quorum fuerit cuſtodia, idem maiore ratione dici poteſt: quoniam ad libertatem matrimonij, parentum voluntas nihil confert; ſed tantùm voluntas contrahentium. De impedimento matrimonij per raptum quæ notanda ſunt commodiùs tradentur in ſequenti tomo cùm de matrimonio ipſo.

De excommunicatione verò in eodem decreto raptori impoſita, occurrit notandum: tum quod ea ſit latæ ſententiæ, vt patet ex particula ipſo iure, quæ in decreto ipſo habetur expreſſa: tum eam nulli eſſe reſeruatam, quia id alioqui debuiſſet in eodem decreto indicari, iuxta cap. Nuper De ſentent. excommunic. §. In 2. caſu, nec indicatur.

De alijs pœnis ibidem a Concil. additis notandum occurrit, eas non incurri ante Iudicis ſententiam, prout patet de infamia, quæ eſt pœna iuris, infligenda a iudice. De incapacitate verò omnium dignitatum, idem conijci poteſt, tum ex eo, quod Cõcilium verbis illis, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, ſignificet incapacitatem eiuſmodi, eadem ratione qua infamiam, hacque præcedente incurri: tum etiam ex eo, quòd tanta ſit eiuſdem pœnæ acerbitas, vt meritò cenſeatur Iudicis ſententiam exigere, prout citatis Nauarro & Molina, Sanchez argumentatur lib. 7. De matrimonio diſput. 13. num. 1. In qua diſput. & præced. 12. benè perſequitur ſpectantia ad hanc materiam.

De dotatione demum, quòd ſententiam Iudicis requirat verba illa, decenter arbitrio Iudicis dotare, ſatis clarè indicant. Circa quæ obiter aduerte, quod etiam Sanchez in eodem num. 1. habet, in tali arbitrio ſpectanda eſſe, tam raptoris quàm raptæ, conditionem perſonæ: cum eiuſmodi pœna imponatur in compenſationem iniuriæ illatæ, hæcque ſecundùm eamdem conditionem æſtimanda ſit ſiue maior ſiue minor. Aduerte item ſi quæ damna ſecuta ſint raptæ ex ipſius rapta, ea in foro conſcientiæ eſſe raptori reſarcienda, non expectata Iudicis ſententia: quoniam tunc, ſicut in alijs illationibus damnorum, obligatio eſt de iure natura.

De ſacrilegio.

SECTIO VII.

IN materia luxuriæ, ſacrilegium dicitur eſſe violatio rei ſacræ per actum venereum. Quæ contingere poteſt quinque modis. Primò, quando perſona votum habens caſtitatis, quo ſe Deo conſecrauit, conſentit in actum luxuriæ, ſiue externum, ſiue internum, vterque enim eſt contra caſtitatem, de qua tale votum eſt emiſſum. Secundò, cum in actu luxuriæ circa perſonam prædicto modo conſecratam Deo exercendum conſentit perſona, quæ non eſt ſimiliter conſecrata, vt contingit quando perſona non adſtricta caſtitatis voto fornicatur, aut optat fornicari cum adſtricta eodem voto: puta cum Sacerdote, cum moniali, &c. Nam in eo conſentit cooperari ſacrilegæ voti violationi. Tertiò, cū in eiuſmodi actum, perſona conſecrata Deo, ſimiliter conſentit: cuiuſmodi conſenſu, perinde ac in adulterio, coniugati cum coniugata, duplex peccatum committitur: vnum violatione voluntaria proprij voti, & alterum conſenſu in violationem voti alieni. Quartò cùm actus luxurioſus exercetur interuentu rei ſacræ: prout fit cùm quis vtitur ſacra Scriptura ad iocos impudicos, quibus ſe & alios carnaliter oblectet. Id quod notabilem rei ſacræ iniuriam continere, ideoque peccatum mortale eſſe, perinde ac voti violationem dubitandum non eſt. Pro quo facit prohibitio Concilij Trident. in fine quartæ ſeſſionis: ne verba, & ſententiæ ipſius ſacræ Scripturæ, conuertantur & torqueantur ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, &c. 32

Poſtremò cum actus luxuriæ exercetur in loco ſacro, vnde malitia ipſius ſupra fornicationis malitiam, mortaliter augetur. Id quod latius tractat Thomas Sanchez in lib. 9. De matrimonio diſput. 15. Pro praxi autem nobis propoſita ſufficiet notare ſequentia. 33

Primum eſt: per ſanguinis aut ſeminis humani effuſionē in loco ſacro, hunc pollui, ſeu prophanari: ita vt conſecratione indigeat, vt diuina in eo celebrentur, ex cap. Eccleſijs, diſtinct. 68. ex cap. Si motum, & cap. Eccleſijs De conſecr. diſtinct. 1. ex cap. finali De conſecratione Eccleſiæ, & cap. vnico eod. tit. in 6. Cum verò per eiuſmodi effuſionem grauis iniuria contra virtutem religionis inferatur diuinis (impediendo nimirum celebrationem eorum, explendæ libidinis venereæ gratia) manifeſtum eſſe quod iſtiuſmodi ſacrilegium, cum mortali malitia caſtitati contraria coniunctam habeat mortalem malitiam religioni contrariam, eamque ſpecie diuerſam: vtpote virtuti diuerſæ ſpeciei contrariam.

Secundum eſt: huic eidem peccato obnoxios eſſe coniuges, ſi in loco ſacro vtantur copula coniugali: niſi neceſſitas ipſos excuſet. Etenim per talem copulam locum ipſum ſacrum pollui, negant quidem aliqui: cæterorum tamen ſententia (vtroſque magno num. commemorat Sanchez loco citat. num. 7.) affirmantium pollui, probabilior eſt, vt & tutior: quoniam iura ante memorata generaliter ac ſine diſtinctione ſtatuunt Eccleſiam pollui ſanguinis, aut ſeminis emiſſione. Sicut ergo conceditur ſecundum eadem iura, ſanguinis effuſione, etiamſi alias licita (vt cū reus dignus morte occiditur à iuſtitiæ miniſtris) pollui locum ſacrum, in quo facta fuerit: ita etiam concedendum eſt pollui effuſione ſeminis, etiam alias licita, vt eſt in legitimo matrimonio. 34

Tertium eſt: non modò petentem, ſed etiam reddentem coniugale debitum, obnoxium eſſe prædicto peccato; quia actus ille carnalis, in quo committitur, æque pendet ex redditione atque petitione debiti. Ita tenentes plurimos commemorat ibid. num. 8. Sanchez. Conſequenter agens pluribus de neceſſitate quæ vtrumque excuſari poteſt, meritòque aſſentitur illis, qui concedunt eam contingere, quando coniuges intra locum ſacrum ſic obſeſſi ſunt, vt non pateat ipſis ad loca non ſacra egreſſus, & longo tempore duratura eſt obſeſſio: ita vt attenta humana fragilitate, moraliterque loquendo, cenſeri poſſit in cõiugibus adeſſe incontinentiæ periculum, cui Eccleſia (ne videatur decipulam infirmis tēdare) noluit occaſionē dare, ſtatuendo locum ſacrum violari per ſanguinis, aut ſeminis effuſionē, ſed potius, cõmiſerãdo eidem filiorum ſuorum infirmitati, noluiſſe ſtatutum il-

ſpondendum eſt, *vt reſpondet Sanch. & alijs citatis in eadem diſput. 16. num. 8.* nec teneri, nec poſſe reddere cum periculo affuſionis ſeminis extra vas, aliovè impedimento generationis prolis: quia peccatum eſſet de ſe mortale, contrariū legi proprioque fini matrimonij. Aliàs autem ſi neceſſitas petentem excuſet à peccato, alterum & poſſe teneri reddere, quia nulla eſt cauſa recuſandi. Si verò neceſſitas non excuſet, quia ille petit tantùm ad maiorem delectationē, debere quidem recuſare ob abuſum: poſſe tamen reddere ſi alioqui timeret verbera, aliave incommoda iudicio prudentis meritò metuenda: perinde ac vſurarius debitori reſpectu creditoris ab eo ad abuſum, pecuniam ſibi debitam petentis, grauibus minis interpoſitis.

De mollitie.

SECTIO IX.

39 Mollities eſt voluntaria ſeminis emiſſio abſque copula quæ aliàs dici ſolet voluntaria pollutio & immunditia. Pro cuius maiore notitia notandum eſt primò, quod alijs citatis habet Sanchez. *in lib. 9. De matrimonio diſput. 45. in principio:* ex membro pudendo præter vrinam, & ſemen, procedere aliquando tertium quemdam humorem mediū, qui ſemini eſt ſimilis in colore, & infectione, carniſque cōmotione, quæ ipſum aliquando comitatur; diſſimilis autem in eo, quòd non ſit ita mordax ac craſſus, faciliuſque fluat, nec cum tanta carnis commotione, & in minore copia; atque aliquando imperceptibiliter, & ſine carnis motu. Solet autem appellari diſtillatio, de qua, *niſi rebellio carnis eam comitaretur,* non eſſet magis curandum quam de ſudore; vt idem addit ex Caiet. *in tomo 1. opuſc. tract. 11. art. 2. in fine.* Eam autem non eſſe pollutionem, D. Thomas in Opuſculo 64. cap. De fluxu ſeminis, notat deprehendi hoc ſigno, quòd pollutio in vigilia nequeat eſſe abſque carnis commotione, & venerea delectatione, ſeu tali, qualis percipitur in concubitu.

40 Notandum eſt ſecundò, quòd mollities peccatum ſit mortale, conſtare ex eo, quòd D. Paul. in priori ad Corinth. ca. 6. verſu nono. ponat molles inter eos qui à regno cœlorum excluduntur, & ad Galat. cap. 5. immundiciam ponat inter peccata quæ qui agunt regnum Dei non conſequentur, & ad Epheſ. cap. 5. immundum numeret inter eos qui non habent hæreditatem in regno Chriſti, & Dei. Accedit ratio quòd ipſa ſit contra naturam, vtpote quæ aduerſatur generationi, ad quam natura deſtinauit ſemen: itemq; bono communi, quod magnopere læderetur per fornicationes, adulteria & alia id genus flagitia: quæ cenſerentur conceſſa, ſi extra matrimoniū eiuſdem ſeminis effuſio liceret.

Quæ ratio etiamſi locum non habeat in diſtillatione præmemorata: ſufficienter tamen inſinuat illius procuratione, peccatum mortale committi: cum & ipſa tunc coniunctam habeat notabilem commotionem ſpirituum vitalium, generationi, & ſeminis effuſioni deſeruientium; vnde fit vt cenſeatur pollutio quædam inchoata, & ad eius conſummationem ordinetur.

Hic occurrit dubium, An cùm ſemen eſt pernicioſum viro, liceat conari illud expellere. Ad quod Thom. Sanchez *in præcedd. diſput. 17 num. 19.* reſpondet diſtinctione: inquiens illam perniciem oriri poſſe, vel ex quantitate ſeminis, quia nimis abundat; vel ex qualitate: quia corruptum eſt, tranſiitque in qualitatem venenoſam. Atque ſuperabundantem non eſſe licitum expellere, quia prolificum eſt, cuius effuſionem aliter curare non licet, quàm per copulam coniugalem. Corruptum autem licitum eſſe pharmaco, & medicinis expellere, quando iudicio medicorum id fuerit neceſſarium ad vitæ conſeruationem. Rationem reddit, quia talia medicamenta nullatenus ordinantur ad effuſionem veri ſeminis, ſed tantum corrupti, quodque tranſierit in venenoſam qualitatem. Nec refert, quòd aliqualis emiſſio veri ſeminis per accidens, & præter intentionem ſubſequatur: quia id prouenit ex re neceſſaria ad ſalutem corporis; vnde, ſicut eſt licitum pudēda oſtendere chirurgo cùm exigit neceſſitas medendi eis, aut ea incidendi (vt quando fœmina eſt arcta) etiamſi per accidens ac præter intentionē aliquid pollutionis ſequatur; pari ſanè ratione licebit expellere prædictam prauam qualitatem in quam ſemen tranſijt: præſertim cùm in tali caſu (etiamſi per accidens ſequatur pollutio) procul abſit periculum in eam conſentiendi ob delectationem: tali infirmitate ſcilicet obſiſtente, reprimenteque eius vehementiam.

Iam ſi eſſet dubium, num ex quantitate, an verò ex qualitate ſeminis infirmitas proueniret; ſi quidem iudicium medicorū tale ſit, vt qui doctiores ſunt inter eos neutri parti acquieſcant, non licebit illud expellere, tanquam manēs in poſſeſſione opinionis quod ipſum ſit verum, & generationi aptum: cùm talis aptitudo ei ſuapte natura conueniat. Sin autem ijdem medici opinentur probabiliter infirmitatem prouenire ex qualitate ſeu corruptione ſeminis, licebit tunc expellere illud, non obſtante formidine aliqua de contrario; quoniam probabilem opinionem ſequens, poteſt tutus eſſe in conſcientia, tanquam agens prudenti conſilio.

Notandum eſt tertiò, quod cùm pollutio carnalis contingere poſſit, tum in ſomno, ſeu omnino dormientibus: tū in vigilia, ſeu omnino excitatis à ſomno: tum demum partim in ſomno partim in vigilia, ſeu nondum ita excitatis à ſomno, quin adhuc ſemidormiant. Notandum, inquam, eſt primo modo contingentem, non eſſe in ſe peccatum ob defectum vſus rationis, in eo, qui polluitur: & tertio modo nō eſſe peccatum pluſquam veniale ob defectum pleni vſus rationis: itaut ſecundo maximè modo, ſit ea cui conuenit memorata ratio peccati mortalis. 41

Notandum eſt quartò, pollutionem quæ non eſt in ſe peccatum mortale, poſſe eſſe in alio: nimirum, tum in ſua cauſa, tum in ſuo effectu: ſeu, quod idem eſt, tum in antecedentibus, tum in conſequentibus ipſam. Atque in antecedētibus tripliciter, prout patet ex Nauarro *in Enchir. cap. 16. n. 7. & 8.* Ac primò in deſiderio, affectuque deliberato: vt cùm quis deliberatè deſiderat pollutionem habere, idque ob delectationem carnalem. Quod addo: quia ſi deſideret prout ſimpliciter vi naturali prouenit à naturalibus cauſis ſine omni libera cooperatione, idque ob aliquem rationabilem finem: vt ob ſanitatem, vel ad ſedandas carnis tentationes quibus interdiu vexatur, excuſari poteſt à peccato dummodò nō ſit tale deſiderium quod det cauſam pollutioni. Pro quo præter Nauar. aliquot alios Leſſius De iuſt. & iure lib. 4. c. 3. n. 106. refert.

Secundò, peccare poteſt procuratione ipſius pollutionis, ſicque ſemper eſt peccatum mortale ob quemcumque finē ea procuretur. Vnde qui cibis calidis veſcitur, vel aliud facit eo animo, vt in ſomno pollutio ei accidat; mortaliter peccat. Quod ſi obijcias, licere pollutionem deſiderare propter ſanitatem, ideoque pariter licere, illam propter hanc procurare. Reſpondet Nauarr. non valere eam conſequentiam, vt nec iſtam, Licet deſiderare mortem hominis nequā & perditi: ergo licet ipſum occidere.

Tertiò, peccare poteſt mortaliter in eo quòd non remoueat cauſam futuræ pollutionis quam animaduertit, aut debet animaduertere. Nec enim excuſatur ille qui facit id vnde ſequitur pollutio, ſi probabiliter cognoſcat eam inde ſecuturam: aut ignoret quidem, ſed ex magna ſua negligentia, ſicut cenſetur, is qui ſæpe experitur pollutionem ſequi ex eo, quòd tali modo dormiat, & negligit ad id aduertere. Attamen ad tale peccatum non ſufficit in hoc caſu aduertere cauſam: ſed præterea requiritur. Tum vt quis eam animaduerſam remouere valeat, cùm non valens non peccet: niſi fortè, quod intrinſecè malum eſt, in pollutionem ipſam conſentiat, ſibive in ea complaceat. Tum etiam, vt talis cauſa ſit, quam teneatur remouere: ſicut teneri cenſetur cùm nec ad notabile bonum conſequendum, nec ad notabile detrimentum euitandum, ſiue proprium ſiue alienū, ea conducit.

Si enim conducat, *dummodo abſit periculum conſentiendi, nec ſit res quæ de ſe conferat ad pollutionem, nec ad eam ordinetur intentione agentis:* quantumuis præuideat quis eamdem ſecuturam ex tali re, non ideo tenebitur hanc remouere, ob periculum pollutionis, ſi ſciat hanc ſecuturam tantummodo per accidens: nempe patiendo eam ex humana infirmitate, neque conſentiendo in eam. Ratio autem eſt, quia perſequenti ius ſuum, ſeu facienti quod iure poteſt, non imputatur effectus inde per accidens, ac præter intentionem ſuam ſubſecutus: cum alioqui multæ actiones neceſſariæ omittēdæ eſſent, innumerique viderentur laquei timoratis conſcientijs iniecti, quod minimè dicendum eſt. 42

Ex qua doctrina, *pro qua authores magno numero refert Sanchez. in lib. 9. De matrimonio, diſput. 45. num. 4.* deducitur, eum qui prædictarum rerum ſtudio incumbit, non ex curioſitate, ſed ad bonum finem, non teneri ob periculum pollu-

tionis relinquere idipſum ſtudium, niſi ſimul periculum eſſet conſentiendi in illam. Quod idem iudicium eſt de alijs occupationibus non conferentibus quidem ad pollutionẽ, habentibus tamen per accidens coniunctum illius periculum, ſi neceſſaria ſint ad aliquod notabile bonum acquirendum, vel notabile detrimentum vitandum. Sic qui ex certo accubitu intelligit pollutionem ſequi, ſi aliter nequeat dormire, non tenetur aliter accumbere. Similiter qui non habet cibos quibus veſcatur, niſi eos vnde pollutio timetur, non tenetur abſtinere, ſi abſtinentia ſit ei notabiliter nociua. Item qui ex cauſa valde vrgente (*vt quia morbus eſt grauis, nec alius adeſt qui mederi valeat*) medici exercet miniſterium quod etſi de ſe ad pollutionem nihil conferat, ex eo tamen *ſpectata ſua infirmitate*, præuidet imminere ſibi illius periculum, ſiquidem firmiter ſibi perſuadeat ſe minimè in eam conſenſurum, excuſari poteſt à peccato. Poteſt etiam is qui ſcit ſe periculo pollutionis exponi equitando, ſi talis equitatio ſit ex cauſa rationabili, & ceſſet periculum conſenſus. Poteſt quoque fricare verenda ad ſedandum pruritum illorum, ex quo magnam patitur moleſtiam.

In quibus, & alijs ſimilibus periculum pollutionis non obſtare excuſationi à peccato, dum agendi neceſſitas vrget (modo abſit periculum conſenſus in illam) ex eo patet, quod mulier nupta patiens verendorum arctitudinem, ſi per inciſionem à chirurgis factam, poſſit aptes fieri copula, tenetur illam pati, ex cap. Fraternitatis, De frigidis, & malefic. Item que ex eo, quod matronæ, vetux ex cap. Nec aliqua 27. quæſt. 1. & cap. Propoſuiſti, De probationibus, iurare valeant puellam aliquam eſſe virginem; poſſunt illius verenda inſpicere ac tangere. In quo vtroque caſu dubium non eſt adeſſe periculum pollutionis ſatis probabile. Et certè durum eſſet de mortali damnare ſordes verendis adhærentes abſtergentem, ne pruritum & fœtorem patiatur: cum eiuſmodi actio non ſit talis, quæ ad pollutionem tendat de ſe, ſed tantum per accidens, nempe ex infirmitate agentis, abſitque ex diuinæ maieſtatis timore, vel amore, periculum conſentiendi in eam: quodquidem ſi adeſſet, nulla daretur excuſatio.

Notandum eſt quintò: magnam difficultatem eſſe inter Doctores, An antè tradita excuſatio locum habeat, quantumuis non adſit agendi neceſſitas, dummodo abſit periculum conſenſus in pollutionem. Ac diuerſos diuerſa ſentientes refert Sanchez in cit. diſp. 45. n. 11. 12. & 13. Nobis pro praxi ſufficiet cum eodem in ſequentibus numeris, illam explicare ſuppoſita diſtinctione cauſarum, in quibus pollutio præuidetur. Quædam enim ſunt ex luxuriæ genere, ſeu per ſe tendentes ad actus venereos, ordinatæue ad excitandũ ſeminis fluxum: vt tactus, aſpectus & verba quibus appetitus ad luxuriam excitatur, relinquendo veſtigium quoddam, & inclinationem ad illam, prout argumento ſunt luxurioſa ſomnia, cum pollutione contingentia dormientibus, ſicut D. Thomas 2. 2. *qu.* 154. *art.* 5. attigit. Quædam vero non ſunt ex genere luxuriæ, id eſt, de ſe minimè pertinent ad luxuriam, vt eſus vel potus abundantior, equitatio, aliæque ſimiles actiones, ex quibus præter intentionem agentis, prouenit ſeminis deciſio, non quidem facta per appetitum ſenſitiuum, qui tendit ſuapte natura ad coitum; ſed per vim expulſiuam, tendentem de ſe ad naturæ alleuiationem.

Quæ cum ita ſint, ſi quidem cauſa in qua pollutio præuidetur ſit prioris generis: nimirum actio per ſe tendens ad venereos actus excitandos, ac pollutionem conſummandam, excuſatio non eſt a mortali, niſi ex indeliberatione: quia lex naturalis obligans ad non procurandam ſeminis effuſionem, obligat quoque, *niſi neceſſitas excuſet*, ad euitandas cauſas per ſe notabiliter influentes ad eam, cùm talem nulla neceſſitate vrgente admittere, ſit in effectum ipſarum *pollutionem ſequutam*, conſentire: quod cenſetur mortale. Sin autem cauſa in qua pollutio præuidetur ſit poſterioris generis, ſeu non venerea, & per accidens tantùm concurrens ad pollutionem poteſt eſſe excuſatio a mortali: dũmodo abſit conſenſus in ipſam pollutionem, ac in eiuſdem periculum. Ratio eſt, quia licet ad illam concurrat per accidens, non eſt tamen verè, & moraliter cauſa illius. Verè enim procedit à vi naturali expultrice, quam ſuum effectũ ſortiri nemo ſub mortali impedire tenetur, niſi fortè concurrat alia cauſa per ſe volita, influens notabiliter in eiuſmodi effectum: id quod prudentis iudicio definiendum relinquitur.

44 Notandum eſt ſextò de malitia pollutionis quæ in ſua cauſa non pertinente ad luxuriam, præuiſa eſt quidem, non tamen intenta: iudicandum non eſſe ex ſpeciali malitia, quam ea ipſa cauſa habet: ita vt quantumcumque eadem ſuo genere ſit mortalis, ſi prout talis nihil conferat ad pollutionem, hæc non ſit propterea mortalis cenſenda: vt ſi quis comedat rem ſuæ ſanitati valde nocentem in qua præuidet, ſed non intendit pollutionem. Iſtud Sanchez habet in eadem diſput. 45. nu. 17. & ante eum Suarez, & Vaſquez, quos ipſe refert in præced. num. 16. Ratio vero eſt, quod de peccatorum aggrauatione iudicandum ſit tantùm ex accidentibus quæ ad illam conferunt, prout habitum eſt in præced. lib. 14. c. 2. ſub initium. Cætera enim cenſentur eſſe tantùm phyſica, non item moralia accidentia.

Notandum eſt ſeptimò: pollutionem nullo modo in ſe volitam, ſed indirectè tantùm in ſua cauſa, non eſſe peccatum, ſua malitia interiore ſed exteriore ſuæ cauſæ: quia nõ aliter quidquam peccatum eſt, quam prout voluntarium, cum vbicumque ceſſat ratio voluntarij, ceſſet & ratio peccati. Ita docentes plures refert idem Sanchez in ſeq. nu. 28.

Conſequenter inferens, pluribus quoque citatis: eum qui occaſionem culpabilem dedit pollutioni, ſi de eo legitime pœnituerit, antequam hæc ſubſequatur, poſtea ſubſequentem vacare culpa: cum non habeat intrinſecam, vtpote in ſe non voluntariam: nec extrinſecam ea data illius cauſa: quia culpa commiſſa eam dando abſterſa eſt, prauaque voluntas emendata pœnitendo. Attamen in confeſſione aperienda erit ſubſecutio ipſa ad plenam manifeſtationem culpæ antegreſſæ.

Notandum eſt octauò, Quoties peccatum mortale eſt 45
pollutioni præuiſæ cauſam dare, non remouendo cauſam notabiliter influentem in illam; toties ſimiliter mortale eſſe, cauſam dare præuiſæ notabili ei diſtillationi, cuius meminimus in præced. num. 39. & 40. aut commotioni ſpirituum vitalium generationi ſeruientium. Ratio eſt, quia talis tum diſtillatio, tum commotio notabiliter turpis eſt, & quædã pollutio inchoata, & ad eius conſummationem de ſe ordinata. Quanquam tamen ſicut coniugati poſſunt ſine mortali culpa ſe mutuo tangere, & aſpicere, ac antè ſe verba laſciua vſurpare, deque futura copula cogitare cum aliqua venerea delectatione, ita etiam poſſunt à mortali excuſari ſi in eo ſentiant ſponte aliquam commotionem ſpirituum vitalium generationi deſeruientium, aut etiam diſtillationem prædictam; etiamſi non excuſentur ſi conſentiant in pollutionem, aut in pollutionis periculum, quoniam voluntaria effuſio ſeminis proueniens aliunde, quam ex coniugali copula, nuſquam à mortali excuſatur: cum ſemper repugnet naturæ inſtitutioni, qua ob commune bonum adminiſtratio eiuſdem ſeminis, nullo modo extra ipſam coniugalem copulam, permiſſa eſt hominis arbitrio.

Notandum eſt nonò, Actum mortaliter turpem contra 46
ſextum præceptum, ſi in eo præuideatur pollutio, etiamſi non intendatur, habere ſpecialem malitiam pollutionis, vt ipſam pollutionem præuiſam, cum qua connexionem habet naturalem, per quam notabiliter in eam influit, & eſt per ſe illius cauſa. Quinimo ob hanc eamdem rationem ... bene Sanchez notat in num. 44. idipſum verum eſt etiamſi pollutio non præuideatur, ſi quis tamdiu perſiſtat in actu turpi ex quo ſequitur pollutio, vel eius periculum: vt cenſendus ſit debuiſſe præuidere: quod arbitrio prudentis relinquatur.

Notandum eſt decimò, quamuis non liceat pollutionem procurare, tamen quando cœpta in ſomnis, eſt in naturali fluxu (dummodo ceſſet periculum conſenſus in delectationem veneream, ad quod opus eſt imploratione diuini auxilij) licet eam non impedire ad vitandum morbi periculum. Ratio eſt quia id non eſt procurare, ſed pati effuſionem ſeminis, ne corruptum noceat. Pro quo, aliquot authoribus citatis, Sanchez *in ſeq. diſpu.* 47. *nu.* 17 ait, ipſum habere etiã locum vbi pollutio cœpit culpa patientis, ſi quidem præteritæ culpæ pœniteat: quia per pœnitentiam amouet cauſam præteritam culpabilem, deincepſque ſolummodo patitur, ac non reſiſtit eidem paſſioni, ad ſanitatis conſecutionem, quæ eſt finis conueniens ac optabilis.

Notandum eſt vndecimò, Quoad pollutiones ex Dæmonum illuſione, vel natura debilitata prouenientes in ſomno 47
eas non eſſe de ſe peccata: poſſe autem eſſe, tum in ſua cauſa iuxta antedictum, tum etiam in ſuo effectu: vt quando quis in ea facta complacet ſibi ob delectationem veneream acceptam, quæ eſt materia de ſe illicita: non verò ſi ob aliquẽ bonum finem, vt alleuiationem à carnis vehementioribus ſtimulis.

Notandum eſt duodecimò, Pollutionem, etiam contingentem in vigilia cum plena rationis aduertentia, non eſſe pecca-

peccatum, ſi quis voluntatis conſenſum ab ea omnino cohibeat, ſtudeatque cauſam eius remouere iuxta antedicta. Immo verò ſi patienter ferat moleſtiam, quam patitur occaſione talis infirmitatis, ea eſt illi cauſa meriti.

48 Notandum eſt decimotertiò, In pollutione voluntaria, cum peccato mollitiei peccata alia concurrere: aliquando vnum, aliquando plura: nam ſi quis illam admittendo deſideret, vel imaginetur vnam virginem, vnum ſtuprum; ſi vnam coniugatam, vnum adulterium: ſi plures, plura ſiue ſtupra ſiue adulteria, cum mollitie concurrunt: & ſic de cæteris ſiue ſpecie ſiue numero differentibus; quæ omnia in confeſſione diſtinctè explicanda ſunt.

Notandum eſt poſtremò, Mollitiem aliquando committi ab vnica perſona ſeipſam prouocante, ſiua mas ſit ſiue fœmina: aliquando à duabus vna alteram adiuuante: quod multis modis contingere poteſt: quos quia ſpeciem peccati non mutant, non eſt neceſſe Confeſſarium cognoſcere, ſed ſufficit vt cognoſcat pollutionem factam eſſe cum auxilio vel ſine auxilio alterius. Hæc qui pleniùs tractata optet, legere poteſt Ioannem de Salas ad 1. 2. D. Thomæ tomo 2. tract. 13. diſp. 6. ſect. 1 c. & ſeptem ſequentibus. Ea paucis perſtringere viſum eſt conſultum, & ſufficere Confeſſario pro ordinaria praxi.

De ſodomia, & beſtialitate.

SECTIO X.

49 AD conſtituendam propriè dictam ſodomiam (*liceat nobis pro animarum ſalute quod medicis licet pro ſalute corporum, vas ſuis verbis vt facilè capiantur exprimere*) requiritur commixtio viri ſiue cum viro, ſiue cum fœmina in ea corporis parte per quam, vt Scriptura loquitur *Matth.* 15. num. 17. quod intrat in os vadens in ventrem emittitur in ſeceſſum. Vnde in rigore non eſt ſodomia ſi mares ſe mutuo complexi etiam vno alteri ſuppoſito, ſequatur ſeminis effuſio, dummodo ea non fiat intra memoratum vas: quia ſi fiat complebitur ratio ſodomiæ. Vnde aduerte (*quod Nauarr. attigit in Enchir. cap. 17. num. 249 §. 4. verſus finem* D. Thomam 2. 2. q. 154. art. 11. generaliter ſumere nomen ſodomiæ, dum eo comprehendit omnem pollutionem habitam cum alio vel alia extra vas ordinarium: quia ipſum propriè dicitur tantùm de ea effuſione ſeminis intra memoratum vas, quam Nauarrus appellat copulam ſodomiticam; adferent in confirmationem id quod habetur in cap. finali. De ſponſalibus, non conſummari copulam niſi intra vas naturale ſemen effundatur.

Memorata igitur effuſio non ſodomia, ſed mollities eſt propriè: ea tamen grauiſſima, perinde ac quando vir coiens cum muliere effundit de induſtria ſemen inter coxas ipſius, vt accidit Onam coeunti cum Thamar cuius antea meminimus. Ob quam grauitatem mollitiei ſuperadditam, talis circunſtantia quantumuis non mutet ſpeciem explicanda eſt in confeſſione ad aperiendam magnitudinem intemperantiæ, & effrenatæ libidinis cum qua tale flagitium perpetratum fuit. Adde, & conſenſum in alterius peccatū mortale, aut certè ei illatam iniuriam, ſi is peccato excuſetur, eo quòd non ſponte ſed violenter, aut ignoranter, *vt contingere poteſt dormienti*, tale quid ipſi contigerit. Sic autem fieri poteſt talis declaratio tacitis ſtudio honeſtatis particularibus modis. Paſſus iam voluntariam pollutionem eſt alterius contactu aut amplexu, aut etiam congreſſu, ſine ſodomitico tamen affectu: quiquidem affectus interuenies exprimendus eſt, tanquam mutans ſpeciem; quippe qui ſodomiæ malitiam habet.

50 Quàm graue autem peccatum ſit Sodomia, ſatis patet ex ſupplicio quo punitum eſt, à Deo Geneſ. 19. & ex exaggeratione qua D. Paulus ad Rom. 1. aduerſus illius reos vtitur, & ex pœnis quibus eoſdem afficiendos eſſe ius decernit. Ciuile enim in authenticis, collat. 6. tit. Vt non luxurientur homines contra naturam. decernit pœnam acerbæ mortis: nimirum flammarum, iuxta ea quæ ea eodem iure notat Couarr. ad Clemen. vnicam De homicidio, 1. *parte* §. 1. *num.* 6. atque receptam conſuetudinem. Canonicum ius verò ſtatuit in cap. Clerici de exceſſibus Prælatorum ſi Clerici ſint, deponantur vel in monaſterium ad agendam pœnitentiam detrudantur. Sin laici excommunicentur. Et per conſtitutionē Pij 5. verbis illis, quæ refert Nauar. in Enchir *cap. 27. num. 249.* omni priuilegio clericali, officio, beneficio ac dignitate priuantur, ac præcipiantur, tradi brachio ſeculari poſt degradationem ipſorum per Iudicem Eccleſiaſticum. Quæ priuatio, vt Nauarr. ipſe bene declarat, incurritur ipſo iure, ab eo qui tale flagitium exercet, id eſt, qui ſic in illud labi conſueuit, vt arbitrio boni viri dici poſſit exercitator illius; non autem ab eo qui cadit aliquoties, & ipſum pœnitet cecidiſſe.

Legendus eſt ibidem ipſe Nauarrus, tum pro pleniore eius rei notitia, tum pro eiuſmodi criminoſi excuſatione ab irregularitate, cui Couar. loco cit. obnoxium ipſum eſſe exiſtimat, relatis aliquot alijs in ſuam ſententiam. Quam Nauarr. ea eo reijcit, quòd irregularitas incurratur tantum in caſibus iure expreſſis ex cap. Is qui. De ſentent. excommun. in ſexto Neque ad eam peccati enormitas ſola ſufficiat, cùm odium Dei ſit peccatum natura ſua grauius quam ſodomia, nec tamen cùm fuerit occultum, inducit irregularitatem: vt non negauit Couar. Quare nec ſodomia occulta inducet. Quæ ratio cum tanti doctoris authoritate, poteſt in praxi ſufficere ad moralem certitudinem.

De beſtialitate, quòd grauitate malitiæ ſodomiam ſuperet, ratio ipſa naturalis, & conſcientiæ dictamen (*quod ne quidem in improbiſſimis penitus extinguuntur*) ſatis ſuperque vnicuique teſtificatur. Certè cum ſodomiam in ſe perinde includat, ac adulterium, fornicationem, ſuperaddendo differentiam mortaliter aggrauantem, cenſenda eſt malitiæ grauiſſimæ: quam Scriptura ſacra indicauit cùm in illius deteſtationem ſtatuit Leuitici 18. & 20. non modo illius perpetratorem, ſed etiam beſtiam cum qua perpetrata fuerit, morte delendam eſſe. Quod autem ijſdem pœnis quibus ſodomia faciat obnoxios illos qui ea ſe contaminauerint, nō videtur dubium; cum vt diximus ſodomiam ipſam includat; perinde ac adulterium, fornicationem. 51

Cæterum cuius ſpeciei fuerit beſtia cum qua commiſſum eſt tam nefandum ſcelus, non eſt neceſſe Confeſſariū inquirere: quia inde non variatur ſpecies peccati, niſi forte fuerit beſtia infernalis, ſeu dæmon incubus aut ſuccubus: quia coniunctam habere malitiam pacti cum dæmone, aperiendam in confeſſione, tanquam aggrauantem mutando ſpeciem. Circa ſodomiam autem inquirenda eſt circunſtātia perſonæ, ad intelligendum an coniunctam habeat malitiam adulterij, aut ſacrilegij aut inceſtus. De cætero circa vtrumque tale flagitium antequam abſolutio detur, cutandum eſt vt ſublata ſit occaſio illorum propinqua: immo ve criminoſus ad Superiorem pro ea remittatur non tantum quando fuerit illi reſeruata, vt plerumque ſolet: ſed etiam nonnunquam quando non fuerit; nimirum propter illius enormitatem, de qua conſultum eſt Superiorem cognoſcere, qui efficacius remedium ei adhibere poſſe cenſetur.

CAPVT IX.

De gula.

SVMMARIVM.

52 *Definitio gulæ, cum modis quibus ea contingit.*
53 *Septem caſus in quibus peccatum gulæ eſt mortale.*
54 *Species gulæ crapula, & ebrietas, quodque peccatum gulæ cenſeri poſſit ſolummodo veniale etiamſi in eo commiſſus ſit exceſſus vſque ad vomitum.*
55 *Ebrietas procedens vſque ad priuationem vſus rationis peccatum eſt mortale, duobus caſibus exceptis.*
56 *Quid ſit iudicandum de nimio potu ſine priuatione vſus rationis.*
57 *Signa ex quibus deprehenditur cuiuſmodi fuerit ebrietas.*
58 *Peccatum concurrentis ad alterius ebrietatem.*
59 *Quomodo explicandum ſit in confeſſione peccatum ebrietatis.*
60 *Quomodo facta in ebrietate ſint peccata, aut à peccato excuſentur.*
61 *De contractibus factis in ebrietate, & pœnis ebriorum.*
62 *De filiabus gulæ.*

DE gulæ peccato agitur in ordine ad ſextum & nonum Decalogi præceptum, tanquam de eo quod fouet luxuriam, iuxta illud tritum, Sine Cerere, & Baccho friget Venus, & illud quod Ezechielis 16 verſ. 49. inter cauſas iniquitatis Sodomæ ponitur ſaturitas panis: & quod ad Epheſ. cap. 5. verſ. 18. Apoſtolus vetat inebriari vino in quo eſt luxuria. De illa autem inſtituunt tractationem Gratianus diſtinct. trigeſimaquinta. 41. & 44. D. Thomas ac ipſius

interpretes 2.2.quæſt.148.& 150. Summularij in verbo Gula,& in verbo Ebrietas. Nauarr.in Enchir.cap.23.num.119, & alij quos commemorat Sebaſtianus Medices in ſua ſumma De peccatis titul.7. quibus acceſſerunt recentiores aliquot.

Definitio gulæ; & quibus modis ea contingat.

SECTIO I.

52 EST autem gula cibi potuſque appetitus inordinatus, ſeu excedens rationis præſcriptum. Quod fieri poteſt quinque modis indicatis hoc verſu.

Præproperè, lautè, nimis ardenter, ſtudioſè.

Quorum ſenſus eſt, peccatum gulæ comedendo vel bibendo committi abeo, qui præuenit tempus debitum, aut qui quærit nimis, pretioſum cibum, & potum, aut qui nimis multum ſumit, aut qui ſumit cum nimia aviditate, aut qui cibos quærit nimis delicatè præparatos. Hos ex D. Greg. lib.30. Moral. relatos tractat D.Thom.in cit, quæſt. 148.art. 4. De quibus notandum eſt, peccatum gulæ committi, tum in ſubſtantia cibi, & potus, cùm præter modum ea eſt pretioſa & lauta; tum in quantitate, cùm quis plus ſumit cibi, & potus, quam egeat ad ſuſtentationem ſuam: tum in qualitate, cum quis quærit cibum nimis exquiſitè apparatum: tum in ipſa delectatione guſtus; quæ nimis placens, efficit vt cum auiditate nimia cibus & potus ſumantur: tum demum in tempore, cum cibus & potus indebito tempore ſumuntur.

Caſus in quibus gula peccatum mortale eſt.

SECTIO II.

53 PORro quocumque ex his modis peccatum gulæ committatur, mortale eſt in ſeptem caſibus. Primus eſt, quando in delectatione cibi, & potus ponitur vitæ finis: vt cenſetur fieri ab iis qui nihil quærunt aliud, quàm edere, & bibere: ei delectationi poſtponentes diuinam voluntatem: ita ut quadret in eos illud Apoſtoli ad Philip. 3. Quorum Deus venter eſt.]

Secundus, quando ex appetitu cibi, & potus aliquis id agit à quo abſtinere ex præcepto obligatur ſub mortali, vt is qui diebus vetitis veſcitur carnibus, aut in diebus ieiunij, illud frangit, cùm ſeruare poſſit, aut qui lautis ac pretioſis cibis veſcendo contrahit debita: ſeque impotentem reddit ad ea ſoluenda, aut qui non ſuccurrit proximo, grauem neceſſitatem patienti, aut qui ideo filias ſuas in ſtatu debito non collocat.

Tertius, quando damnum notabile corpori infertur: vt cùm quis cibi & potus ſumptione grauiter offendit ſanitatem corporis: item cùm alteri cauſa eſt eiuſdem incommodi, illum in talem finem ad edendum, & bibendum inducendo. Ad quod vtrumque requiritur vt quis ad tale quid aduertat aut aduertere debeat: prout debet cum aliàs expertus eſt idipſum ſibimet, aut alijs nocere.

Quartus, quando graue ſcandalum datur proximo Qua in re quam grauiter peccetur oſtendit illud ab Apoſtolo dictum in priori ad Corinth. cap 8. Si eſca ſcandaliſat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrē meum ſcandalizem.]

Quintus, quando cibus & potus eſt contra naturam: ſic veſci carnibus humanis, aut ſanguinem humanum bibere, mortale peccatum eſſe docent, communiter Theologi, quia id repugnat naturæ; vt argumento eſt, quòd omnes gentes apud quas fuit aliquid ciuilitatis, ſemper cenſuerunt tale quid eſſe inhumanitatis ac feritatis. Quanquam vt cauſa infirmitatis, ſic & cauſa neceſſitatis grauis, licere talem vſum arbitrantur plerique: quos refert, & ſequitur Leonardus Leſſius de iuſtitia, & iure lib.4.cap.3. dubit.2. Et ratio eſt, quòd talis cauſa poſſit inhumanitatem ac feritatem abſtergere, niſi in eum finem quis occidatur.

Sextus caſus eſt, quando ex cibi, & potus ſumpti quantitate, aut qualitate probabiliter timetur peccatum aliquod mortale committendum, & nihilominus non abſtinetur à ſumptione. Sic mortaliter peccat, qui compertum habens experientia, ſe ex aliqua ſumptione cibi & potus concitari ad venerea cum notabili periculo conſenſus, non cohibet ſe ab illa.

Septimus caſus eſt, quando quis ob gulæ voluptates, peccatum aliquod mortale committit, vt furatur, contractus iniquos facit, &c.

Species gulæ, crapula, & ebrietas.

SECTIO III.

QVoniam gula partim in cibi, partim in potus immoderato vſu verſatur, vt patet ex ipſius definitione: duæ 54
ſpecies illius aſſignantur, crapula ſcilicet, & ebrietas: quarum prior cibi & poſterior potus eſt appetitus inordinatus: de quibus Dominus Lucæ 21. admonet. Attendite vobis, ne fortè grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate] & Apoſt. ad Rom. 13. Sicut in die honeſtè ambulemus non in comeſſationibus, & ebrietatibus.] Quinetiam ad Galat. cap. 5. inter opera carnis, quæ qui agunt regnum Dei non poſſidebunt, ponit comeſſationes & ebrietates.

Atque de crapula dubium eſt, an peccatum ſit mortale cùm quis deliberatè ad vomitum vſque replet ſe cibo. Cuius partem affirmantem tenent Angelus in verbo Immundicia, & Sylu. in verbo Gula num.2. Negant autem verò Caiet. in verbo Gula & in verbo immundicia, & Nau. in Enchir. cap.23. num.119. cùm putant tunc tantùm id eſſe peccatum mortale, cùm quis ſibi notabile detrimentum inde accerſit. Ratio eſt, quòd gula ſit de eorum peccatorum numero, quibus homo peccat in ſeipſum, vnde in hoc graui læſione ſui commiſſum, cenſeri poteſt minus, quàm mortale, niſi aggrauetur aliunde.

Notanda de ebrietate.

SECTIO IV.

DE ebrietate notandum eſt duplicem eam eſſe: vnam qua homo priuatur omnino vſu rationis, & alteram 55
qua nimium bibit quidem, non tamen priuatur vſu rationis. De priore communis conſenſus eſt, peccatum eſſe mortale. Nam D. Paulus in priori ad Corinth.cap.6. verſ. 10. inter eos qui regnum Dei non poſſidebunt, ponit ebrioſos. Item conſtat hominem per talem ebrietatem nulla vrgente cauſa ſeipſum afficere magno damno: nimirum priuatione vſus rationis per quam bruto ſimilis redditur. Id quod mortale eſt tanquam contrarium charitati qua ſeipſum diligere tenetur. Hoc quidem pluribus, tum authoritatibus tum rationibus confirmari poteſt, vt videre eſt apud Leonard. Leſſium, de iuſtitia, & iure lib.4.cap.3. dub. 3. ſed quia res eſt ſatis aperta, nobis ſufficiet, pro praxi addere duos caſus in quibus ebrietas eiuſmodi excuſatur à mortali. Prior eſt, qui vix habet locum in ſolito ſe inebriare, quando inebriatur quis præter intentionem: nimirum ignorando potus nimietatem, aut vim vini, aut complexionem ſuam

Poſterior caſus eſt, quando quis ſecutus medicorum iudicium inebriat ſe ad recuperandam ſanitatem, quæ nequit alia ratione recuperari, Ita docent in verbo Ebrietas Caietanus Fumus & Sylu. quæſt.3. Ac probatur: quia ſi in ſimili caſu licet membrum abſcindere, multo magis licebit ſe vſu rationis priuare ad breue tempus, vt longo tempore liberè eo vtendi facultas habeatur. Deinde vini vſus non eſt malus, nec illicitus: niſi ſit contra temperantiam; ſicut cenſetur tunc eſſe, cùm bibitur intemperanter; atque adeò aliter, quam conueniat ad corporis ſanitatem: quod non ſit in propoſito caſu, in quo medicus potum vini ad ebrietatē vſque, iudicat neceſſarium ad ſanitatem, recuperandam. Quod igitur Apoſtolus ad Epheſ.5. vetat inebriari vino, intelligendum eſt de ebrietate contraria temperantiæ; qualis non eſt illa, quæ ad corporis ſanitatem cenſetur planè neceſſaria.

De poſteriore ebrietate communis doctrina eſt, genere ſuo peccatum eſſe ſolummodo veniale: quod per accidens 56
fiat mortale in caſibus qui propoſiti ſunt in præcedenti ſectio, 2. Et facilius quam crapulam; quia magis fouet alia vitia, prout indicant verba illa Sapientis Prouerb. 20. Luxurioſa res eſt vinum: & tumultuoſa ebrietas. Certè diſt.35.c. vlt.

vlt. ebrietas apertè dicitur fomes, & nutrix omnium vitiorum. In quam ſententiam qui plura videre volet, legat memoratum Leſſium: poſſunt enim hæc ſufficere ad iudicium nobis propoſitum.

57 Notandum eſt ſecundò vtrùm ebrietas priore modo contigerit, deprehendi (*quòd etiam Leſſius notat*) his ſignis. Primò, ſi factus ebrius non meminerit poſtridie quid tunc dixerit, egerit, quomodo domum, aut cubitum ierit, à quo ductus ſit vel adiutus. Secundò, ſi ea commiſit quæ mente ſanus nunquam ſolet; vt ſi turpia, & abſurda locutus ſit, cùm aliàs caſtus ſit, & prudens; ſicque de alijs, quæ cùm omnino inſolita ei fuerint, indicia ſunt rationis conſopitæ per imaginationis perturbationem ex vino prouenientem. Tantùm autem poſteriore modo ebrius eſſe cenſendus eſt: qui adhuc poteſt inter licitum, & illicitum diſcernere, malum vitare, & bonum eligere: quantumcumque verbo vel opere oſtendat ineptam lætitiam; & cerebrum ſic turbatum ſit vt domus aliquo modo verti videatur, & ambulando titubet vertiginemque patiatur: non tamen tantam, quin ſolita officia exequi poſſit, etſi non ſine difficultate. Quæ doctrina aſt Caiet. in verbo Ebriatas.

58 Notandum eſt tertiò, in quibus caſibus peccatum eſt mortale inebriare ſeipſum, eſſe quoque inebriare alium. Eodem enim peccato ſe contaminat, qui alterem inducit ad malum, ac qui malum facit, ex cap. 1. epiſt. ad Rom. in fine. Vnde patet quod ex D. Anton. 2. part. titul. 6. cap. 3. §. 2. habet Tabiena in verbo Ebrietas num. 2. mortaliter peccare eum, qui ad potandum inuitat alium quam probabiliter ſcit ebrium fore: ac multo magis (*quod Tabiena addit ex Angelo in verbo Ebrietas §. 1. ſub finem*) eum qui quouis modo procurat, vt alius inebrietur, etiamſi ebrietas non ſequatur: quia conſentit in notabile damnum proximi. Mortalis adhuc criminis reum cum D. Anton. Tabiena conſtituit illum, qui commodè poteſt impedire, ne alius inebrietur nec impedit: in confirmationemque adfert cap. Si culpa De iniurijs, & damno dato. Cui accedit ratio: quia id, eſt contra charitatem proximo debitam. Ex quibus infert Tabiena grauis peccati reos eſſe caupones qui ex auaritia quadam miniſtrant bibentibus vinum, qui inebriandi ſunt: vt ea ratione plus pecuniarum emungant.

Inferri quoque poteſt ſanctos Patres (vt Diuum Baſilium homil. in ebrietatem: D. Ambroſium de Elia & ieiunio cap. 13. & D. Auguſt. ſerm. 231. & 232.) meritò inuehi in conſuetudinem prouocandi ad æquales hauſtus: cùm ex tali potandi certamine ebrietas facilè ſequatur: cuius periculo probabili ſe uel alium exponera probabili pariculo alterius peccati mortalis. Adde quòd mera corruptela ſit bibendi regulã ſtatuere, non quidem rationem, nec naturæ neceſſitatem, aut bonam valetudinem, ſed alieni ventris & viſcerum capacitatem, tanquam laganæ; aut cloacæ potius in quam vinum transfunditur perdendum. Nec eſt quod dicatur ea refoueri mutuam amicitiã: quia facit Deum inimicum *vt bene vrget D. Auguſt. in cit. ſerm. 231.* quod maximum eſt malum, ipſaque morte peius. Vnde in ſequenti ſermone inter cætera, D. ipſe Auguſtinus ait: Etiamſi ad hoc veniretur. Aut bibas aut morieris: melius erit vt caro ſobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.

De iis quæ fiunt in ebrietate.

SECTIO V.

59 Notandum eſt quartò, quòd vt is qui ſæpius factus eſt ebrius, non ſatisfacit ſi in confeſſione dicat ſe fuiſſe ebrium: ſed debet dicere quoties id ei contigerit, ita nec ſatisfacere eum qui procurauit pluries, aut aliquem pluries inebriari, ſi dicat ſe inebriauiſſe aut inebriare voluiſſe alios: ſed debet exponere quoties, & quot perſonas voluerit inebriare. Adde iuxta paulo poſt dicenda ſi quæ mala ex ebrietate contigerint, eſſe pariter exprimenda. Ad quorum confirmationem facit communis doctrina de requiſitis ad integritatem confeſſionis, tradita in lib. 6. cap. 4.

60 Notandum eſt quintò, mala quæ in ebrietate fiunt eſſe aliquando peccata ſpecie diſtincta ab ebrietate, aliquando verò eſſe circunſtantias aggrauantes ebrietatem, & denuum aliquando nec peccata nec peccati circunſtantias eſſe. Peccata enim ſunt ſpecie diſtincta, quando ante ebrietatem menti occurrerunt explicitè: aut implicitè quidem, ſed in principio moraliter ſufficienti, vt eadem excitaretur ad talia praeuidenda, præcauendaque. Ratio eſt, quia ille qui vult ebrietatem ex qua hæc vel illa peccata probabiliter ſubſecutura nouit: is in ea ipſa ebrietate, tanquam in cauſa, pariter vult eadem peccata, eiúſque reus coram Deo efficitur: ſiue ex illa (ebrietate inquam) poſtea de facto ſubſequantur, ſiue non ſubſequantur: quia illud eſſet per accidens ex defectu obiecti: perinde ac ſi quis domum alterius incenderet, putans multos tali incendio vita priuandos, ſi cùſque contingeret, eo quòd accideret neminem ibi eſſe, quem corripiendo ignis priuaret vita. In ebrietate verò peccata commiſſa tunc ſunt circunſtantiæ ipſius, non item ſpecie ab ipſa diſtinctæ, quando & fuerit culpabilis, & ante eam peccata eiuſmodi minimè in mentem venerint, nec moraliter venire potuerint. Tunc enim voluntaria in ſe non ſunt, quandoquidem ebrietas (dum ſiunt) aufert rationis vſum: & ideo nequeunt culpam, vel deformitatem ſpecificam habere aliam, quàm ebrietatis. Vnde vt ex D. Auguſt. habetur in cap. Inebriauerunt, 15. qu. 1. Loth culpandus eſt, nõ quantum inceſtus, ſed quantum ebrietas meruit.

Denique commiſſa in ebrietate nec peccata ſunt nec circunſtantiæ peccati, quando ebrietas ipſa fuit omnino inculpabilis. Nam nec voluntaria ſunt in ſe: nec in ebrietate, quæ ex hypotheſi fuit omnino inculpabilis: ob quam etiam cauſam nequeũt circunſtantiæ peccati cenſeri. In horum gratiam aduerte commiſſa in ebrietate, etiam voluntaria, propterea non eſſe peccata in ſe, quòd in tali ſtato, ob defectũ vſus rationis, non exerceantur liberè. Immo verò nec eſſe peccata in alio, tanquam effectus peccati cuius malitiam contrahant, niſi in eodem præuiſa ſint. Quando enim nullo modo præuideri potuerunt, nullo modo peccata eſſe, patet: quia quod nullo modo cognitũ eſt, nec cognoſci potuit adhibita morali diligentia, nullo modo voluntarium eſt, ac proinde nec peccatum. Sic à mortali excuſari poteſt homicidium in ebrietate commiſſum ab eo, cui nihil omnino occurrit, quod excitaret dubitationem, vel timorem talis mali, ſibi euenturi ex ebrietate; vel ſi aliquatenus dubitauerit aut timuerit, cautionem adhibuit humano modo ſufficientem, ne quid tale contingeret.

Neque obſtat, quòd idipſum peccatum cauſam habeat omnino liberam, quia non ideo fuit effectus liber: vtpote qui poſita ſemel cauſa non fuit amplius in hominis poteſtate; hauſto enim largius vino, indéque ſecuto rationis defectu; opera quæ in tali ſtatu deinceps ſequuntur, non ſunt in libera hominis poteſtate; ac proinde nec ſunt peccata: de quorum ratione eſt, vt à voluntate taliter pendeant, quod liberum ſit eorum perpetrationem inchoare, vel non inchoatãm abrumpere, vel continuare: quod in ebrietate contingere nequit, ob eum quem diximus defectum vſus rationis.

Notandum eſt ſextò, contractus factos in ebrietate non valere, vt matrimonium, venditionem, emptionẽ. &c. Ebrius enim quando ebrius eſt, reputatur amans: atque ab amente facti contractus, nulli ſunt: vnde ſequitur eũ qui ab ebrio lucratur ludendo, aut dono aliquid accipit, teneri ad reſtitutionem Sed aduerte ex Syluest. in verbo Ebrietas, quæſt. 5. iſtud eſſe intelligendum de ebrio propriè, ſeu qui omnino priuatus eſt vſu rationis: ſi enim adhuc habeat rationis vſũ: poſſunt quidem validi eſſe ab ipſo initi contractus: ſed in foro exteriori diſſoluuntur: quia ebrioſis ſuccurri ſolet per miſericordiam iuris (*inquit idem auctor*) quod nihilominus, ebrietatem ipſam non relinquit impunitam. Nam in cap. Epiſcopus, diſtinct. 35. præcipitur, vt Epiſcopus aut Presbyter aut Diaconus ebrietati ſeruiens deponatur: cæteri communione priuentur. Et in eod. diſtinct. cap. vltimo habetur ex Conc. Agathenſ. vt is quem conſtiterit ebrium fuiſſe, ſpatio 30. dierum à communione ſummoueatur, aut corporali ſubdatur ſupplicio: & in cap. A crapula, De vita & honeſt. Cleric. ſtatuitur vt Clerici ebrioſi, vel qui alios ad ebrietatem incitant, vel ad æquales hauſtus ſe obligant niſi admoniti emendauerint, ſuſpendantur ab officio vel beneficio. Quas pœnas & alias eiuſmodi à Summis Pontificibus, aut ſacris Concilijs conſtitutas Concil. Trident. ſeſſ. 21. ca. 1. De reform. præcipit ad vſum reuocari ab Ordinarijs; ac etiam maiores imponi.

97

De difficultate an ebrius irregularitatem incurrat committendo homicidium, dicetur commodiùs in ſequenti lib. 30. tract. 2. qui erit de irregularitate, vt impedimento Sacramenti ordinis.

92

De filiabus gulæ.

SECTIO VLT.

62 GVla conſtituitur unum ex peccatis capitalibus, ex quo naſcuntur quinque quaſi filiæ, hebetudo mentis inepta lætitia, ſtultiloquium, ſcurrilitas, & immunditia: quæ à D. Gregorio traditæ in lib. 31 moral. cap. 31. explicantur à D. Thoma 2.2. quæſt. 148. art. 5. & 6. Ex immodico igitur cibi & potus vſu, in quo gula conſiſtit, naſcitur in mente hebetudo; tum ratione vaporum quibus oppletur cerebrum, tum ratione delectationis ſuperfluæ, cum eodem vſu coniunctæ: ex qua fit, vt mens ipſa ſit, *vt dicitur*, in patinis. Mens verò hebetata cùm non percipiat altiora, conquieſcit in prædicta delectatione, tanquam in participatione quadam beatitudinis: indeque prouenit in appetitu lætitia inepta; quæ in riſu & alijs id genus ſignis oſtenditur. Prouenit præterea in ore tum ſtultiloquium, tum ſcurrilitas: ſtultiloquium quidem, quia mens dum nimia intenta voluptati ex cibo & potu perceptæ, non conſiderat quid dici debeat, ſit vt temere dicatur quidquid venit in buccam. Scurrilitas verò, quia ex inepta lætitia ſequitur vt multa indecora, ac etiam turpia agantur aut dicantur, riſus mouendi gratia. Denique gula parit in corpore immunditiam, tum quia ex ingluuie, luxuria nata eſt ſequi: vt iam notauimus initio huius capitis: tum quia exceſſus in cibo & potu, ſæpe parit vomitus, & alias fœdas ſuperfluorum excreationes.

Cæterùm vt gula ipſa, ſic & iſtiuſmodi ipſius, peccata ſunt ſuo genere venialia: excepta immunditia, quatenus tunc contrahit malitiam, luxuriæ quando hanc parit. Quatenus autem parit vomitus quamuis aliqui exiſtimarint tūc quoque eſſe peccatum de ſe mortale, contrarium tamen teneri poſſe antea num. 54. docuimus.

LAVS DEO.

LI-

LIBER OCTAVVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSTERTIVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS ratio iudicandi de peccatis, in ordine ad ſeptimum, et Decimum præceptum Decalogi.

DE IISDEM PRAECEPTIS PRAENOTANDA.

SVMMARIVM.

1 *Quæ cadant ſub ſeptimum Decalogi præceptum.*
2 *Quid prohibeatur decimo Decalogi præcepto.*
3 *Concupiſcentia quæ in eo prohibetur, quæ contineat & quando contingat eſſe vel non eſſe peccatum mortale.*
4 *Quæ cadant ſub iudicium de peccatis faciendum in ordine ad ſeptimum & decimum præceptum Decalogi.*

1 ETSI in ſeptimo præcepto habeatur tantùm expreſſe mentio furti, cùm dicitur Non furtum facies: receptum eſt tamen eo prohiberi non tantùm illud quod ſpecialiter ac propriè furtum dicitur, poſtea deſcribendum a nobis: ſed etiam rapinam, & aliam quamuis rei alienæ iniuſtam ſiue acceptionem ſiue retentionem: atque adeo illud omne per quod iniuſtè proximo damnum infertur, iuxta D. Auguſt. relatum in cap. Pœnale, 14. quæſt. 5. quē ſequuntur in ſua expoſitione Concilium Coloenienſe & Catechiſmus iuſſu Concil. Triden. editus. Vnde fit, vt innumeri prope ſint modi ſpecieſque, quibus contra idipſum præceptum peccatur. Certè D. Anton. 2. par. tit. 2. ca. primo centum numerat: atq; ad id applicans illud Pſal. 103. Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus: ponit viginti manus Diabolicas, & cuique manui attribuit quinque digitos, id eſt, modus quibus iniuſtitia exercetur, adeoque peccatur contra hoc ipſum præceptum de non lædendo proximum in bonis ſuis pecuniarijs.

Receptum eſt etiam communi Doctorum conſenſu, ipſum eſſe negatiuum, quod contineat affirmatiuum de faciē de reſtitutione rei iniuſtè acceptæ, vel iniuſtè detentæ: itemque damni iniuſtè illati: quoniam hoc ipſo, quòd prohibetur retentio iniuſta rei alienæ, iubetur illius reſtitutio: cùm res aliena, hoc ipſo quòd retineri non poteſt, ſit reſtituenda.

2 Decimo verò præcepto prohibetur conſenſus in concupiſcentiam rei alienæ. Quod vt plenè intelligas, nota primò cùm bonum ſit triplex, honeſtum, delectabile, & vtile: appetitum ſenſitiuum (*cuius concupiſcentia inordinata prohibetur duo bus vltimis Decalogi præceptis*) non poſſe deſiderare bonum honeſtum: cùm ſenſus non percipiat rationem honeſti. Concupiſcentiam autem inordinatam boni vtilis prohiberi præcepto decimo ſicut concupiſcentia inordinata boni delectabilis, prohibetur præcedenti nono.

3 Nota ſecundo, duo eſſe conſideranda circa decimum ipſum præceptum, nempe concupiſcentiam quæ prohibetur, & res circa quas concupiſcentia ipſa prohibita verſari poteſt. atque eamdem concupiſcentiam tres actiones continere: nimirum, deſiderium, amorem, & delectationem. Deſiderium autem rei alienæ contingere poſſe tribus modis, quorum primus eſt, cùm quis deſiderat rem alienam optando illam habere modo iniuſto, vel cum graui detrimento proximi: & tale deſiderium omnino prohibetur prædicto præcepto: eſtque natura ſua peccatum mortale, prout D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 118 *art.* 4. exprefſit. Secundus, cùm quis deſiderat ſuperflue proximi, vel non deſideret ipſum priuari ſua re: ſed optat habere rem ſimilem, quod quidem licitum eſt ſi bono fine fiet, nec res mala ſit. Tertius, cùm quis deſiderat abſolutè rem alienam, quia eſt ſibi vtilis: non cogitando de proximi detrimento, vel de iniuſtitia, & iſtud tunc ſolum eſt peccatum mortale, cùm talis appetitus adeo excreſcit, vt ad illud explendum homo paratus ſit facere contra præceptum obligans ad mortale.

Atque idē quod dicimus de deſiderio, pari ratione intelligendū eſt de amore & delectatione: nempe amorē rei alienæ, aut delectationē quā quis concipit de habēda re aliena, nō eſſe peccatū mortale niſi ſimul includatur animus nocūmenti proximi. Ratio eſt, quia capere res proximi nō eſt alia ratione peccatū mortale, quàm quia inde proximo graue detrimētum infertur ipſo inuito. Quod addo quia totum etiā mundū habere nemine inuito, non cenſeretur peccatum mortale, quia in eo nulli fieret iniuria, in qua illud fundari poſſet. Quando igitur quis abſolutè deſiderat rem alienam, vel in ea habita delectatur appetitu ſenſitiuo, conſenſus in eiuſmodi actum non eſt peccatum mortale, niſi is vel expreſsè includat notabile proximi nocumentum: vt quando alterius deſiderat animo nocendi ipſi: vel includat æquiualenter; vt cùm quis deſiderat quod haberi non poteſt ſine graui proximi detrimento. Quæ in ſe commiſſa peccatum ſit mortale habentur ex D. Thoma 1. 2. *quæſt.* 74. *art.* 8. *ad* 5.

Iam ex his licet intelligere in tradenda ratione iudicandi de peccatis in ordine ad ſeptimum Decalogi præceptū, primò eſſe ſpectanda ea quæ pertinent ad furtum: & in ordine ad decimum, ea quæ ſpectant ad auaritiam. Secundo autem quæ ſpectant ad illā quæ eis affinia ſunt: reduci autem poſſunt ad tria capita: quorum primum eſt acceptio iniuſta rei alienæ, & animus accipiendi, prout contingere poſſunt: ſicut extra contractum, per furtum aut rapinam, ita & in contractu: ſiue per illius celebrationem cum altero, aliquid ab eo iniuſtè exigendo, aut accipiendo: ſiue nō implendo illud ad quod contracta eſt obligatio per eamdem celebrationem. Secundum eſt, iniuſta retentio rei alienæ, aut rei debitæ alteri, iuſto aliquo titulo, & animus retinendi. Tertium, iniuſta illatio damni in alienis bonis pecuniarijs, & animus inferendi. Ea vero tam multa ſunt, vt bene lōgos libros de eis ſeorſim elaborare oporteat, vt de reſtitutione, qui decimus præceſſit in 2. parte ob coniunctionem quam in vſu fori pœnitentialis reſtitutio ipſa habet ſacramentali ſatisfactione: itemque de contractibus ciuilibus qui erit ſequens decimus. Tractanda verò de Eccleſiaſticis contractibus, *qui beneficia dicuntur*, inſerentur cōmodè ſequenti lib. 30. cùm tradentur pertinentia ad rationem iudicandi de peccatis Clericorū. Illud autem in quo cōſiderando iam nos immorari oportet, eſt malitia in prædictis contingens: quæ aliorum quidem, eſt furti contra iuſtitiam commutatiuam & plurimorum, auaritiæ contra liberalitatem: aliorum vero acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam: aliorum præterea, vſuræ contra iuſtitiam item commutatiuam: aliorum porro ſimoniæ, contra Religionis virtutem: aliorum denique iniuſtæ illationis dāni contra iuſtitiam ſiue commutatiuam ſiue diſtributiuam. Vnde dicendū nobis eſt primò de furto: ſecūdò, de auaritia: tertio, de acceptione perſonarū: quartò, de vſura: & quintò de ſimonia. Iniuſta autē illatio dāni (quæ ſpecies eſt ab his

diſtincta

ſtricta proprio nomine careus) non requirit conſideratio- nem diſtinctam ab ea quæ traditur de reſtitutione ex iniuſta acceptione, de qua tam in genere quàm in ſpecie ſufficienter dictum videtur in memorato lib. decimo.

CAPVT I.

De furto.

SVMMARIVM.

5 *Definitio furti.*
6 *Iuſta acceptio rei alienæ non induit rationem furti.*
7 *Nec etiam acceptio rei propriæ ab alio detentæ: quæ tamen vt licita ſit, requirit ſex conditiones.*
8 *Quid eadem concurrentes operentur.*
9 *Violentia duplex, ex qua alienæ acceptio poteſt rapinæ rationẽ habere.*
10 *De conſenſu domini excuſante à ratione furti acceptionem rei alienæ.*
11 *Furti diuiſio in ſimplex & aggrauatum peculiari circumſtantia.*
12 *Huius quatuor ſpecies aſſignantur ſacrilegium, peculatus, abigeatus & plagiatus.*
13 *Quæ aſſignantur etiam rapina, & aggrauant mortaliter.*
14 *Furtum eſt peccatum ſuo genere mortale, leuius tamen, non ſolum rapina, ſed etiam alijs mortalibus.*
15 *Quando ea eo excuſatio à mortali ex paruitate materiæ habeat, vel non habeat locum.*
16 *De tali paruitate quatenus iudicari poſſit.*
17 *Quid alij de ea determinent.*
18 *Nihil de eadem ſecundùm ſe determinari certò poteſt, in ordine ad perſonam autem, conſideratis duabus circumſtantijs poteſt.*
19 *Quid in particulari poſſit determinari habita ratione diuerſitatis perſonarum, quibus ſurripiuntur ſua.*
20 *Per imperfectionem contra voluntatis dominorum, furtum rei de ſe notabilis domeſticorum, aut amicorum poteſt à mortali excuſari.*
21 *Caſus aliquot probabiliter excepti.*
22 *Quando per furta parua peruenientia ad notabilem quantitatem, contingat mortale committi.*
23 *Quando contingat peccatum mortale committi per minima à pluribus ita commiſſa, vt notabile damnum alteri irrogetur.*
24 *Pœna quæ propter furtum incurruntur.*

DE furto agitur in Decreto Gratiani, 14. quæſt. 5. & 6. & in Decretalibus, tit. De furtis, & à D. Thoma interpretibúſque ipſius 2.2. quæſt. 66 à Soto lib. 5. De iuſtitia & iure, quæſt. 3. à Medina in Cod. De reſtitutione, quæſt. 4 à Summulariis in verbo Furtum, à Nauar. in Ench. cap. 17. in initio, & à pleriſque recentioribus.

Inquirendum eſt autem primò, quid ſit furtum: ſecundò, quotuplex ſit: tertiò, quale peccatum ſit: quartò, quomodo iudicandum ſit de quantitate ex qua eſt peccatum mortale: quintò, quæ pœnæ per ipſum incurrantur. Addendum eſſet ſextò, quo modo ipſum committatur tum in impoſitione & ſolutione gabellarum, tum in venatione, piſcatione, litigatione, de paſtu animalium, ludo, & retentione inuentorum, niſi id iam eſſet ſatis notum ex dictis de iiſdem, in libro decimo tract. 4. cap. 4. cùm actum eſt de obligatione quam inducunt ad reſtitutionem.

QVAESTIO I.

Quid ſit furtum.

INter alias, vna eſt furti definitio plurium Doctorum calculis comprobata, teſte Petro à Nauarro in lib. 3. De reſtitutione cap. 3 num. 10. nempe vſurpatio doloſa rei alienæ inuito domino, ſiue, Acceptio iniuſta rei alienæ, abſque vi quidem, ſed ſine conſenſu domini. Per cuius primam particulam, *acceptio*, reijcitur. Tum contrectatio rei alienæ abſque animo illam ſibi accipiendi, aut vtendi ea inuito domino; vt quando quis eam tantùm per iocum occultat, vel eam accipit, vt præſeruet à latronibus: Tum etiam iniuſta damnificatio per incendium & eiuſmodi alia: quæ vt non ſunt acceptiones propriè, ita nec ſunt propriè furta. Indéque eſt, quòd is qui alterius domum vel ſata combuſſit, non dicatur illa furatus eſſe. Tum denũ iniuſta retentio rei debitæ, quæ nõ eſt acceptio, ſed mora iniuſta reddendi alteri illud, quod ad ipſum ſpectat.

Per ſecundam verò particulam, *iniuſta*, excluditur à ratione furti ea acceptio rei alienæ, quæ fit domino illius iniuſtè, ſeu contra rectam rationem inuito: vt accidit cùm quis alienum accipit ad præſtandum id quod dominus præſtare tenetur, vel ad euitandum id quod ille tenetur euitare. Vnde qui occultè aufert ab alio rem quam iniuſtè retinet, vt eam reſtituat illi ad quem pertinet, non committit furtum; vt nec ille qui libros hæreticos comburit, occultè detractos ei cui non permittitur illis vti; aut qui gladium aufert ei, qui alio qui interfecturus eſt aliquem. Idem iudicium eſt cum vxor clam accipit pecuniam mariti ne perdat eam ludendo. 6

Aduerte verò in hac re non ſufficere, vt dominus illud ad quod faciendum res ipſius accipitur, teneatur facere tantummodo tanquam melius bonum: ſed requiri vt ſub peccato mortali facere teneatur ſiue ex charitate, ſiue ex iuſtitia. Neque enim ad facienda eleemoſyna, ad quam quia non tenetur, licet bona ipſius accipere, prout habetur ex cap. Forte, 14. quæſt. 5. licet verò, *iuxta D. Thomam 2.2. quæſt. 14. art. 7.* accidere ad faciendam eleemoſynam extremè, aut grauiter indigenti, cui aliter ſubueniri non poteſt: cum obligatio ad eam, tunc ſit ſub mortali, iuxta communem doctrinam de obligatione præcepti de eleemoſyna dãdi, quam perſecuti ſumus in præced. lib. 4. cap. 10. Qua tamen in re cauendum eſt, ne is à quo talis res accipitur inde conſtituatur in pari neceſſitate: quia cùm melior eſt cõditio poſſidentis, fieret ei iniuria. Similiter cauendum eſt, atque ita agendum vt ſcandalum auitetur.

Circa tertiam particulam, *rei alienæ*, notanda ſunt duo. Alterum, nomine rei, in ea comprehendi non modo alienam, quod quis ſibi vſurpat, illud integrè lucrifaciendi gratia: ſed etiam quod tantùm gratis illo vtendi, aut illud poſſidendi inuito domino. Quod attingens Ludouicus Molina De iuſtitia & iure *tract. 2. diſput. 181. num. 7. in fine*, inde conſequenter, tum alia, tum hæc infert. Primo, quòd ſi quis habeat rem locatam ad certum vſum, vel certum tempus, & ea vtatur ad alium vſum, aut per longius temporis ſpatium, inuito domino, furtum committat ea contrectatione. Secundò, ſi creditor vtatur pignore, aut depoſitarius re depoſita inuito domino. Tertiò, ſi quis alterum, ipſo inuito, priuet poſſeſſione rei quam obtinet, etiamſi is non ſit eiuſdem dominus: vt ſi quis auferat pignus de poteſtate creditoris, aut rem locatam de poteſtate locatarij: aut rem depoſitam de poteſtate depoſitarij, aut cuſtodis. Ad quæ facit, quòd ex lege lex creditoria ff. De furtis: nomine rei alienæ veniat non tantùm ea, cuius quis habet dominium: ſed etiam ea cuius habet cuſtodiam, vel vſumfructum, vel quam accepit in depoſitum, vel in pignus.

De acceptione facta in compenſationem.

ALterum circa eamdem particulam notandum eſt, per eam à ratione furti excludi acceptionẽ rei propriæ; 7
vel quæ putatur propria, vel iure deberet eſſe propria. Nam ea non eſt furtum, iuxta legem, Si is qui rem, ff. De furtis. Sic enim furtum nõ fuit, quod Hebræi retinuerunt ſibi, accepta ab Aegyptijs, quia fuerunt ſua: vtpote conceſſa ipſis ab omnium Domino Deo ex cap. 11. & 12. Exod. ipſiſque debita pro obſequijs quæ Aegyptijs præſtiterant, & pro iniuſta oppreſſione quam ab illis pertulerant. Vnde Sapien. 10. dicitur, Et reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum.] Et infra. Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum, &c.] Attamen ſi quis rem propriam ab alio iniuſtè detentam accipiat propria authoritate, etiam occultè, peccat vt plurimùm contra iuſtitiam legalem: hoc nimirum nomine, quòd ipſe vſurpet iudicium rei propriæ prætermiſſo iuris ordine prout notat D. Thomas 2.2. *quæſt. 66. art. 5. ad 3.* Dixi, *vt plurimùm*: quia ſi ſex conditiones adſint, id poteſt ſine peccato fieri, vt ſentiunt Angelus, & Sylu. in verbo Furtum: ille num. 40. & hic num. 17. Caiet. ad cit. D. Thomæ locum, Sotus *in 5. De iuſtitia & iure quæſt. 3. art. 3. ad 2. argumentum*, Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 112. & aliquot ſequentibus*, Couar. plures alios citans,

in lib. 1 variarum reſolut. cap. 2. nu. 14. ver. 4. & in ſeq. nu. 15. Ee- ſuot eiſ item meminimus in præced. lib. to. nu. 258. tract. 3. de ijs paulò plenius hic dicendum videtur.

Prima igitur eſt, vt accipienti certò conſtet rem eſſe ſuam ſibique deberi ea iuſtitia: ſi enim id dubium eſſet cùm in dubio melior ſit conditio poſſidentis, non poſſet eam accipere, nec item ſi deberetur tantùm ex gratitudine. Quod vtrũque confirmatur, quia ſicut tunc is qui rem poſſidet non tenetur eam dare nec totam, nec quoad partem, ita & illam auferre ei, contra iuſtitiam eſt.

Secunda, vt accipiens meritò exiſtimet, ſe non modo petitione facta debitori: ſed nec Iudicis authoritate commodè recuperare poſſe illud quod ſibi debetur, vt ſi deſint ei probationes: aut debitor ſit potens, quem Iudices ſoleant timere, adeout periculum ſit ne ea eo timore, aut ea ignorantia, vel alia cauſa, ille qui occurrit, iniuſtam ferat ſententiã: vel neceſſarij ſint magni ſumptus, aut labores, & moleſtiæ ad debitum ipſum via iuridica recuperandum: aut timetur aliqua iactura honoris, aut amiſſionis amicitiæ initæ cum debitore, aut alterius damni: dummodo tamen aliæ ſint alicuius momenti, habita ratione rei de qua agitur.

Tertia eſt, vt ipſe accipiens caueat ne alij ea tali acceptione patiantur detrimentum, vt ſerui, & qui debuerunt rẽ quæ accipitur cuſtodire: quia nemo debet cum alterius iniuria, vel iactura locupletari ex Reg. 48. iuris in 6. Vnde etiam intelligitur non debere compenſationem fieri ex re aliena apud debitorem depoſita, aut ei commodata vel tradita in pignus: aut quam per furtum, vel vſuram, aliũmve ſimilem modum, quo dominium non acquiritur, acceperit: quia reſtituenda erit ad reddendum verum dominum indemnem.

Quarta, vt idem curet, ne alter à quo accipitur, vel hæredes ipſius denuo reſtituere compellantur: vel etiam vltrò reſtituant putantes ſe ad id teneri: vel certè cum peccati conſcientia, reſtituere omittant. Secus enim, peccat ſaltem contra charitatem proximo debitam.

Quinta eſt, ne accipiatur ampliùs, quàm debeatur: quod erit facilius ſi compenſatio fiat in re eiuſdem ſpeciei cum ea quæ debetur, nempe in pecunia aut tritico, ſi debeatur pecunia aut triticum: & ſic de cæteris.

Sexta, vt vitetur periculum ne tota res pateſiat, vnde ſequetur detrimentum in fama, quam non licet prodigere: aut etiam ſcandalum vel perturbatio aliqua orietur in repub. ob quam cauſam ex Soto loco cit. non licet vti aperta vi in tali recuperatione ſuæ rei: ſed ea debet occultè fieri.

8 Quibus conditionibus concurrentibus datur cum ea cuſatione à peccato, excuſatio ab excommunicatione lata in retinentes talem rem, & ab obligatione reſpondendi apertè, & ſine amphibologia, inquiſitioni factæ à Iudice ad ipſos detegendos: quoniam tam hæc, quàm illa præſupponit acceptionem iniuſtam, quæ reſarcienda ſit reſtitutione. Hinc, *vt habet Molina in ſequen. diſput. 691. num. 11. ſub finem*, in tali caſu iurare poteſt is qui fecit compenſationem, ſe nihil ſcire ſubintelligendo quòd teneatur confiteri: quia & ſenſus verus eſt: & ſi is exprimeretur, rectus Iudex diceret, ſe non alio modo interrogare.

Porrò rem ſuam iniuſtè detentem vſurpans propria authoritate, propterea non peccat contra iuſtitiam legalem poſitis conditionibus antè traditis: eo quod tunc, non dicat quis ius ſibi, ſed exerceat ius naturale quod ſubuenit ipſi, habenti ius humanum plenè impeditum quemadmodum notat Armilla *in verbo Furtum, num. 5.* Dixi (iniuſtè detentam) quoniam ex doctorum conſenſu, *teſte Molina in præced. diſput. 690. conc. 4.* quando aliquis rem ſuam accipit clam ab eo qui illam iuſto titulo detinet, neque adhuc tenetur eam reddere: furtum committit aliquo modo: nempe quatenus legitimum detentorem priuat iure quod habet adhuc eam retinendi, & commoditate quàm iure poteſt ex illa percipere: vnde tenetur illum ſeruare indemnem: adeoque reſtituere totum lucrum illi ceſſans aut damnum ex eo emergens ex quòd talem rem iniuſtè acceperit.

De acceptione violenta, ac de facta cum conſenſu domini.

PEr particulam, *abſque vi*, excluditur rapina quæ cætera poſita in definitione habet quidem communia cum furto; ſed eſt ſpecies ab eo diſtincta ratione violentiæ per quam perficitur: prout annotarunt D. Thomas *meit. quæſt. 66. art. 4.* & Caiet. ibidem, ac Sotus in cit. quæſt. 3. art. 2.

Aduerte autem quod cùm duplex ſit violentia, ex cap. Maiores, De baptiſmo: altera abſoluta, cùm quis renitens nec 9
conſentiens cogitur aliquid facere: aut ipſo renitente nec conſentiente aliquid ei eripitur: altera conditionata, cùm quis iniuſtè metu cogitur conſentire & facere aliquid, quod secluſo eodem metu non faceret. Aduerte, inquam, violentiam hanc, ſicut & illam, poſſe ſufficere ad rapinæ rationẽ: quia quantumuis in ea ob exhibitum conſenſum detur voluntarium ſimpliciter: nihilominus ſecundùm quid ob coactionem, per quam (*licet minus propriè quàm prior*) & nomen & definitionem violentiæ obtinet ſufficienter ad conſtituendam ſpeciem rapinæ diſtinctam à ſpecie furti.

Per particulam denique, *ſine conſenſu domini*, excluditur ac- 10
ceptio rei alienæ per conſanguineum vel amicum veri domini, facta ſub illius rati habitione. Item acceptio vſuraria, & alia quæcumque ex illicito contractu libero: quia cùm abſolutè fiat de conſenſu contrahentium, non debet cenſeri furtum propriè, etiamſi in ea interueniat aliquid inuoluntarij: ac qua rationem iniuriæ habens, inducit obligationẽ ad reſtitutionem. Eius generis ſunt ſupergreſſiones & circũuentiones de quibus in priori ad Theſſal. cap. 4. illis verbis: Et ne quis ſupergrediatur & circumueniat fratrem ſuum in negotio. Quas quidem aliquid inuoluntarij habere cõſtat propterea quod damnum patiens in eis, ideo patitur, quòd ignoret iniuſtitiam, vel ſi cognoſcat conſentit preſſus neceſſitate, aut metu aliàve ratione compulſus. Ex quibus patet, quid ſit tenendum de pleriſque vendentibus aut locantibus ſupra iuſtum pretium, vel ementibus aut conducentibus infra iuſtum.

Aduerte obiter ex doctrina quam Sylu. in verbo Furtum quæſt. 1. confirmat, eum qui rem alienam accipit credendo dominum ſi adeſſet id permiſſurum, ſi quidem iuſta ſubſit cauſa credendi, excuſari à peccato furti, non autem ſi vel nulla talis cauſa ſubſit, vel tantùm incerta: cùm in dubio præſumendus ſit dominus inuitus, nec conſentire (cum nemo cenſeatur velle ſua eſſe prædæ expoſita) etiamſi videns rem ſuam auferri, non contradicat: idque ex timore, vel ex verecundia faciat. Quod addo, quia, non contradicens cùm liberrimè poteſt, cenſetur conſentire in acceptionem.

QVÆSTIO II.

Quotuplex ſit furtum.

OMiſſis alijs furti diuiſionibus quæ videri poſſunt apud 11
Syluestrum in verbo Furtum, qu. 1. & apud Medinã in qu. 4. De rebus reſtituendis circa principium: ac Ludouicum Molinã De iuſtitia & iure to. 1. tract. 2. diſput. 684. duas attigiſſe ſufficiat quæ ad Confeſſarij inſtitutionem alicuius momenti eſſe videntur. Vna eſt ſumpta ex parte ſubiecti ſeu iuris, in materiale tantùm, & in formale tantùm, & in materiale ſimul & formale. Si enim accipiens rem alienam, probabiliter credat dominum illius non fore inuitum, reuera tamen is inuitus ſit, committit furtum tantummodo materiale. Sin credat dominum fore inuitum, nec tamen inuitus ſit, committit furtum formale tantùm: cùm autem & dominum inuitum eſſe crediderit, & reuera is fuerit inuitus, committit furtum, quod ſimul eſt materiale, & formale. Atque materiale tantùm, excuſatur à culpa, non item formale tantùm, vt nec materiale ſimul & formale: quia in illo perinde atque in hoc adeſt peruerſa voluntas, quæ abeſt à furto primi modi.

Altera diuiſio eſt ſumpta ex parte obiecti ſeu rei alienæ, quæ ſurripitur, in illud, quod ipſum furti nomen ſimplex ſibi vendicat: & in ea quæ peculiare habent nomen, & furtũ ſimpliciter dictum, peculiari quadam circumſtantia aggrauant: ſicut Diuus Thomas attigit *ſecunda ſecundæ qu. 66. art 6. ad 2.*

Sunt autem quatuor, quorum primum dicitur ſacrilegiũ: & contingit quando ſurripitur res ſacra, vt calix vel alia ad 12
ſacrificium peragendum inſtituta, vel aliàs cultui diuino mancipata. Idque ſiue ſurripiatur ex loco ſacro, ſiue ex profano, iuxta cap. Quiſquis 17 quæſt. 4. traditque Nauar. in Enchir cap. 6. num. 4. idem ſentiens, cùm res non ſacra ſurripitur ex loco ſacro, & ante eum ſenſit Medina in cit. quæſt. 4. habetùrque adhuc ex eodem cap. Quiſquis, ac deduci poteſt ex cap. Quid ergo, 23. quæſt. 4. Quis verò locus cenſendus ſit ſacer, traditum eſt in præcedenti libro 12. cap. 3.
num.

nam.36. Secundum peccatum dicitur peculatus, & eſt furtū de republica, vt de ærario factum: cuius mentio eſt in citato cap. Quid ergo. & in iure ciuili ff. habetur titulus Ad legē Iuliam peculatus. Tertium nuncupatur abigeatus, & eſt cùm de gregibus qui paſcuntur, aliquid ſurripitur. De quo in iure ciuili Digeſtis eſt etiam titulus De abigeis. Quartum tandem dicitur plagiatus, & eſt cùm quis alienum mancipium ſuſcipit & celat: ex lege Eum qui ff. Ad legem Flauiā De plagiarijs. Itē cùm quis ſeruo alieno perſuaſerit, vt à domino domini ut fugiant, ex lege ſequenti: aut alienos liberos ſurripuerit, ex lege finali Cod. eodem titulo. Plura de his Molina in eodē tract. 2. diſput. 684. quæ relinquemus ei qui volet apud ipſum videnda.

13 Aduerte autem in eaſdem ſpecies rapinam pariter diſtingui poſſe, prout notatum eſt à Soto *lib. 5. De iuſtitia, & iure, quæſt. 3 art. 1.* Nam vt eæ ad furtum pertinent non intercedēte violentia: ſic quando violentia interuenerit, pertinent ad rapinam. Aduerte præterea, quòd tales circunſtantiæ furto ſimplici ſuperaddant notabilem turpitudinem ob quam in confeſſione exprimi debeant. Eam enim talem eſſe, quæ ſufficiat ad immutandum Confeſſarij iudicium, patet ex eo, quod ſufficiat ad ferendam iuſtam ſententiam mortis in foro externo, ex D. Thoma loco paulò ante citato.

QVAESTIO III.

Quale peccatum ſit furtum.

14 QVòd furtum ſit peccatum mortale ex genere ſuo, nemo aliquis dubitet, cùm per illud charitas lædatur, iuſtitia violetur, pax & tranquillitas reipub. perturbetur: conſtetque præcepta decalogi dari de ijs quæ ad æternam ſalutem ſunt neceſſaria, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.] Quibus adde apertum D. Pauli teſtimonium in priori ad Corinth cap. 6. ponentis fures & auaros inter eos qui regnum Dei non poſſidebunt.

Iam ſi furtum cum rapina conferatur, illud mortale eſt hac leuius, ex D. Thoma 2. 2 *quæſt. 66. art. 9.* Et patet, quia rapinæ ineſt violentia, quæ in vſurpatione rei alienæ aggrauat iniuſtitiam. Sin autem conferatur cum peccatis mortalibus quæ committuntur contra alia Decalogi præcepta, leuius etiam eſt illis, atque adeo genere ſuo minimum mortalium: ſicut bona pecuniaria in quibus per ipſum proximus læditur, ſunt omnium infima. Videri poteſt Sotus *lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 3. art. 3.* Vbi quoque illius addit, *genere ſuo* rationē reddit, quod furtum nonnunquam poſſit ex circunſtantiis eſſe grauius alijs mortalibus: quod quando contingat cognoſci poterit per documenta tradita in præced. lib. 14. præſertim cap. 1. & 3. Illud verò quod habetur in Prouerb. cap. 6. Non grandis eſt culpa, cùm quis furatus fuerit. Illud inquā cum Soto *ibidem ad 3.* poſſumus congruenter antè habitis, intelligere propterea dictum eſſe, quòd furtum inter mortalia ſit minimum.

15 Iam vt in alijs peccatis, ſic in iſto imperfectio actus ex materiæ paruitate, vel defectu plenæ deliberationis excuſatà mortali, iuxta ea quæ dicta ſunt in præced. libro 15. cap. 5. vnde ex communi Doctorum ſententia teſte Petro à Nauarr. *lib 3. de reſtitutione cap. 2. num. 29* Si quis rem modicæ quātitatis ſeu modici valoris ſurripiat, non erit reus mortalis culpæ: immo tam modica quantitas eſſe poſſet, vt ne venialis quidem culpæ reus cenſeretur ex Medina *in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 4 ſub finem*. Vbi & rationem reddit: quia licèt damnum aliquod per tale furtum irrogetur; illud tamen dominus aut habet pro nihilo, aut habere probabiliter præſumitur, ita ut nihil ſit, cur ipſo inuito contingere exiſtimari debeat.

Quòd in parua etiam quantitate nonnunquam ſit peccatum mortale.

SECTIO PRIOR.

COncedendum eſt nihilominus, quòd etiamſi minimi valoris ſit res quæ ſurripitur, furtum eſſe mortale ſi adfuerit animus ſurripiendi in quantitate & valore notabili: vt ſi quis, cùm furaretur calculos habuit animum furandi nummos aureos: non enim id quod furto ablatum eſt, ſed mens furantis attenditur, vt ex D. Hieronymo habetur 14. quæſt. 6. cap. finali. Idem dicendum eſſe de illo qui ſæpius furatur parum ea voluntate, vt tandem res creſcat in magnam quantitatem ex Nauarr. *in Enchir. cap. 17. num. 140.* Et patet, quia talis voluntas eſt conſenſus in furtum rei magni valoris, & in modum augendi rem ſuam, ſocietati humanæ valde repugnantem, ac in omni repub. bene inſtituta valde exoſum, quantumcumque accipiatur à diuerſis, ac nemini in particulari fiat notabilis iniuria: prout contingere poteſt in vſu ponderum vel menſurarum, iuſto minorum: quibus res venales menſurantur. In quo mortale committi iudicatur per illud Prouerb. 20 Pondus & pondus, menſura & menſura vtrumque abominabile eſt apud Deum.] Adde & quod habetur Deuter. 25. verſ. 13. 14. 15. & 16.

Secus eſt verò, *vt ibidem Nauarr. notat*, de eo qui vult tantùm furari parum & interea ex paruis furtis repetitis notabilis ſumma efficitur præter intentionem ipſius. Nam talis non peccat plus quàm venialiter: tum quia infinita venialia non conſtituunt vnum mortale, vt oſtendimus in præced. libro 15. cap. 6. obſeruatione 6. tum quia in eo caſu, *ſicut & in præcedenti*, magna quantitas non cadit ſub voluntatem, ſed tantùm multæ paruæ. Ex quibus intelligitur in confeſſione percontandum eſſe à Pœnitente, an voluerit, ac quoties voluerit quantitatem notabilem ſurripere, etiamſi illud quod confitetur ſe ſurripuiſſe, ſit minimum.

Præterea ſanit Syluester in verbo Furtum, quæſt. 2. quòd etſi res ſit modica, peccatum nihilominus mortale eſſe, ſi intelligitur grauatè ferri à domino, eo quod ipſa res ſit illi multum chara. Sed vix auſim ex eo capite, aliquem mortalis culpæ reum conſtituere: niſi is forte crederet aut credere deberet, *prout Nauarr. habet in Enchir. cap. 17. num. 3. lit. B*, dominum magna moleſtia & perturbatione inde afficiendum vel cùm veroſimile foret eumdem dominum tali occaſione data lapſurum in aliquod peccatum mortale ſiue iræ, ſiue alterius paſſionis: vt Sotus inquit *in lib 5. de iuſt. & iur. q. 3. art. 3. ad 3. argumentum D. Thomæ.* Simul indicans id non habere locum, quando res eſſet tam exigua, vt merito haberetur ludibrio is, qui ex illius ablatione ſe offenſum putaret: vel denique, cùm res quidem minima ſurriperetur, ſed ex ablatione illius notabile damnum ſequeretur proximo, prout contingere poteſt quando calamus ſurripitur ſcribæ vel acus ſartori, prout Sotus & Nauarrus ferentur locis citatis.

In quo tamen caſu requiritur vt is qui dedit occaſionem damni ſciuerit illud ſecuturum eſſe, vel certè culpa ſua neſciuerit, ex cap. finali De iniurijs. Ratioque eſt, quia inculpabilis ignorantia aliàs ipſum excuſaret. Adde obiter in eodē quoque caſu & antè memoratis non incurri excommunicationem latam ob mortale furtum: quia in illis ratio malitiæ mortalis non eſt furti, vtpote quæ non pendet ex re accepta inuito domino, cùm ſit modica: ſed ex adiuncta circunſtantia malæ voluntatis accipiendi ſi facultas daretur, aut ſcandali dati aut iniuſtæ damnificationis, quæ peccata ſunt diuerſæ rationis à furto propriè dicto.

De magnitudine valoris requiſiti ad furtum mortale.

SECTIO POSTERIOR.

CÆterùm quænam quantitas quantùſve valor requiratur in re, vt furtum in ea commiſſum cenſendum ſit mortale, magna eſt difficultas. De qua tres diuerſas ſententias refert Petrus à Nauarr. *lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 30. & nonnullis ſequentib.* Notandum eſt autem, non poſſe quidquā in hac vita definiri infallibiliter, ex quo in vniuerſum de furto iudicetur an mortale ſit nècne. Quamuis enim conſtet furtum vnius quadrantis v. g. non eſſe quantitatis notabilis, quæ ad mortale ſufficiat: & furtum 20. ſcutorum aureorum eſſe quantitatis notabilis, atque adeo ſufficientis ad conſtituendum mortale: attamen de pleriſque furtis mediæ inter eas quantitatis, non conſtat nec ab homine definiri certò poteſt: ſed aliquid tantùm per prudentiam conijci ex circunſtantijs temporis, loci, modi, effectorum & perſonarum iuxta iam dicta, & alia poſt dicenda. 16

Porro cùm ex Soto loco cit. quantitas notabilis conſiderari poſſit duobus modis: vno per reſpectum ad perſonam

cui

cui res ſurripitur, altero ſecundùm ſe, id eſt attenta ipſamet quantitate abſolutè, ſi ea priore modo conſideretur, planè conſtat nullam quantitatem eſſe tam modicam quin reputari poſſit notabilis, quandoquidem pauperi obolus interdum eſt quid maius quam nummus aureus diuiti, vt rectè ait Syluester *in verbo Furtum q. 2.* quia interdum ille poteſt inde impediri ne emat panem ex quo ſuſtentet vitam. Vnde propoſita difficultas eſt ſolummodo de quantitate ſpectata poſteriore modo.

Ad illam autem minuendam, quia, vt diximus, nihil cer-
17 tò definiri poteſt, diuerſi diuerſam quantitatem aſſignant, quam minorem conijciunt non ſufficere ad conſtitutionẽ peccati mortalis. Sotus quidem in citata reſponſione ad 3. duos, aut tres ducatos aſſignat, quoniam ſi ea quantitas à rege ſurripiatur, etiamſi is illam flocci faciat, crimen committitur. Nauarr. verò in cit. cap. 17. num. 3. lit. F, aſſignat vnum vel alterum regale: immò & dimidium, itemque vnã gallinam vel 12. oua. Alij autem ne quantitatem quidem centum regalium, aut 100. nummorum aureorum putarũt materiam peccati mortalis facere ex natura rei, ſeu cum dominus ex tali furto non pateretur aliud graue damnum: quorum ſententiam vt nimis laxam, & illam Nauarri vt nimis rigidam Petrus à Nauarro reijcit, ſolutis argumentis quibus eæ nituntur. Nobis autem ſatis eſt explicatione ſequentis quæſtionis, docere quid in praxi ſequendum videatur.

QVAESTIO IV.

Quomodo iudicandum ſit de quantitate, ex qua furtum eſt peccatum mortale.

18 AD huius explicationem conſtituemus aliquot propoſitiones. Prima eſt, quam ex *Medina* habet Petr. à Nau. non poſſe in re propoſita ſtatui certam regulam, loquendo de furto ſecundùm ſe, & ſine ordine ad perſonam. Ratio patet quia furtum eſt mortale propter graue damnũ quod infert: nec intelligi poteſt inferre, niſi perſonæ alicui, ſaltẽ in genere: puta Principibus, diuitibus, communibus perſonis, vel pauperibus.

Ratio iudicandi de tali quantitate.

SEcunda eſt: vt in ordine ad perſonam furtum iudicetur eſſe mortale, conſiderandæ ſunt duæ circunſtantiæ: nimirum, quàm res furtiua neceſſaria fuerit illi à quo ablata eſt, & quanti idem æſtimauerit talem rem. Hæc probatur quia furtum tunc tantùm eſt peccatum mortale, cùm aduerſatur charitati in proximum, vt patet per illud Apoſtoli ad Rom. 13. Qui proximum diligit, legem impleuit. Itemque per illud quod nullus contra charitatem in proximum peccet mortaliter, niſi grauem iniuriam ei, aut graue nocumentum inferat. De qua iniuria vel nocumento iudicandum eſt ex duabus prædictis circunſtantijs: Nam ſi res neque eſt neceſſaria domino, neque is illam magni facit, cenſendum non eſt iniuriam magnam inferri illi, eiuſdem ablatione. Vnde licèt intelligere minorem quantitatem ſufficere ad conſtituendum furtum mortale pauperi factum, quã ad furtum mortale factum prædiuiti: quoniam quantitatem quam prædiues pro nihilo ducit, homo communis ſortis magnifacit: & quam hic parui æſtimat, pauper magnifacit. Ad iudicandum autem quamnam quilque quantitatem habeat pro magna, putarim conſiderandum eſſe id, quod ei pro ſua conditione ſufficeret ad hominem non infimæ ſortis ſuſtendandum per integrum diem. Humano enim modo talis quantitas non ſolet modica reputari.

Determinatio quantitatis ſufficientis ad furtum mortale.

LOco tertiæ propoſitionis ſubijciẽdum videtur, Si quid
19 ſit in particulari determinandum de quantitate rei alienæ ad furtum mortale ſufficienti, ſecluſo omni alio externo damno, eſſe illud, quod viſum eſt Petro à Nauar. alijs citatis, lib. 3. de reſtit. cap. 1. num. 39. Nimirum talem quantitatem reſpectu diuitum, eſſe circiter vnius nummi aurei, ſeu 60. aſſium: reſpectu verò perſonarum communium circiter viginti aſſium, & demum reſpectu pauperum circiter ſeptem aſſium. Addidi (circiter) quia quantitas ea non poteſt mathematicè, ſed tantum moraliter ſtatui: ſicut nulla pretia rerum quæ non conſiſtunt in indiuiſibili termino, niſi is lege vel conſuetudine definitus ſit. Pro quo facit quod eiuſmodi quantitates reſpectu talium perſonarum arbitrio prudentis non cenſeantur paruæ, nec ab ipſis contemnendæ: cùm per eas poſſint comparare ſibi bona notabiliter vtilia ad perſonales vſus ſuos. Quoad pauperes quidem & mediocris fortunæ perſonas, quia quantitas propoſita ſufficere poteſt illis ad ſe iuxta conditionem ſuam honeſtè ſuſtentandum vno die: aut certè ad vſus alios quoad perſonas verè diuites: quia licet vſibus perſonalibus ipſarum nõ valde noceat qui ſurripit ipſis vnum aureum nummum, noceat tamen notabiliter ſi ſpectes vſus alios, ad quos per talem quantitatem iuuarentur notabiliter: vt ad ſoluendum ſeruo alicui ſtipendium, vel ad ſubueniendum alteri domeſticæ neceſſitati, neque ſi illi abundent ideo flocci faciunt rerum ſuarum abuſum: ſed eas non minus tutas eſſe volunt ab iniuria, quàm velint alij. Accedit ad confirmationem quòd nimis durum ſit ob quantitatem minorem ea, quæ aſſignata eſt, damnare aliquem peccati mortalis, adeoque iudicare ſupplicio æterno dignum. Aſſignare maiorem verò in qua detur excuſatio à mortali, ſit aperire viam ad furta liberiùs perpetranda, & ad negligendum quodammodo ſententiæ ab Apoſtolo prolatæ in priori ad Corinth. cap. 6. Quod fures regnum Dei non poſſidebunt.

Quod ad mortale maior quantitas requiratur in furtis domeſticorum quam aliorum.

QVarta propoſitio eſt. Prædictam quantitatem, regulariter non eſſe cenſendam notabilem, quando domi- 20
no non multum inuito ſurreptio facta fuerit. Ratio eſt: quia ſicut ex rei paruitate ſic ex imperfectione inuitæ voluntatis domini furtum poteſt veniale eſſe, quod alioqui eſſet mortale. Nam ad acceptionem in qua conſiſtit furti natura, perinde requiritur vt ipſa fiat inuito domino, ac vt ſit rei alienæ. Vnde intelligitur, quòd vxores non debeant de mortali ordinariè condemnari ſi à maritis, nec filij ſi à parentibus, nec ſerui ſi à dominis, nec denique famuli ſi ab ijs quibus inſeruiunt ſurripiant quantitatem prædictam. Nam cum dominus ſit minus inuitus minuſque ægrè ferat rerum ſuarum ablationem, quæ ei fit a domeſticis, quam quæ ab externis (niſi fortè aliqui eorum ſint amicitia aut alio vinculo ita ipſi coniuncti, vt meritò pari eorundem ratio habeatur ac domeſticorum) & minus quæ ab vxore, & filijs quam quæ a ſeruis aut famulis. Ac cum ratio furti cæteris paribus exiſtimetur eo minor, quo dominus fuerit minus inuitus, efficitur ſanè vt maior quantitas requiratur ad conſtituendam lethalem culpam in furtis domeſticorum, & amicorum, quàm in furtis aliorum: atque adeo in illis, domeſticorum inquam, & amicorum furtis, variandam eſſe quantitatem ipſam, prout reſpectu nonnullorum magis quàm aliorum dominus inuitus fuerit. Qua de cauſa circa eiuſmodi furta aſſignari nequit aliqua certa quantitas qua minor cenſenda ſit non notabilis: præſertim cùm inter dominos, quidam ſint de ſe liberaliores, & ad aliquos melius quàm ad alios ſint affecti: itaut in iiſdem furtis de ſufficienti quantitate ad culpæ mortalis conſtitutionem definire, ſit relictum arbitrio prudentis, bona fide procedentis ex inſpectione circunſtantiarum.

In ea re autem attendendum erit, quòd etiamſi furta ſint in notabili quantitate, non ideo de mortali eſſe ſtatim cõdemnanda, niſi ſint facta dominis quoad rem inuitis: quia cùm fiunt quoad modum tantùm inuitis, non ſunt cenſenda pluſquam venialia: vt cùm domino diſplicet tantùm, quod res ſua auferatur ſibi per furtum: non autem quòd ea ſit in tanta quantitate: in qua quidem non multum curat iacturam illius facere reſpectu talis perſonæ, illam ſibi capientis. Quæ doctrina eſt Caiet. in verbo Furtum, Fum. in eod. verbo num. 1. Nauarr. in Enchir. cap. decimoſeptimo, num. 139.

Probabiliter verò, cenſenda videtur non habere locum
primo, quãdo res ſurripitur ad vſum ad quẽ dominus nullo 21
modo voluiſſet eã concedere, vt ad ſcortationes, compotationes, ludos, & ſimilia: tunc enim ſurreptio eſt verum furtũ tanquam vera acceptio rei alienæ inuito domino. Secundò, quando dominus oſtendit ſibi magnam iniuriam factam

X eſſe

eſſe talis rei ablatione. Tertiò, quando conſtat ipſum optare vt ſibi res ablata reſtituatur, nec contentum eſſe quòd aa retinaatur. In quibus caſibus Confeſſarius debet talia criminis reum compellere ad reſtitutionem faciendam, vel certè ad petendam illius relaxationem ab eo cui illa facienda fuerit: ouicumque criminoſus ſit qui de eiuſmodi furto ſe accuſat etiamſi vxor vel filius, ea Soto lib. 5. de iuſtitia, & iure quæſt. 3. art. 1. & Syluest. in verbo Furtum quæſt. 11. (quod intellige ſecundùm antedicta lib. vigeſimo num. 27. & 58) & ſiue ſumma notabilis accepta ſit tota ſimul, ſiue per minima furta iterata. Tam enim hoc modo peccaſſe quàm illo, ſufficit ad obligationem reſtituendi ſub mortali, iuxta tradita à nobis in præced. lib. 20. tract. 1.

De furtis paruis, quorum iteratione peruenitur ad notabilem quantitatem.

22 QVinta propoſitio. Cùm per furta parua ad notabilem quantitatem peruenitur, illud per quod eadem quantitas completur, mortale eſſe, quando cætera parua præcedentia debent inter ſe ac cum eo reputari vnum: non autē cùm non debent. Huius prior pars, quam Sotus habet in cit. quæſt. 5. art. 3. ad 3. probatur: quia tunc maximè locum habet illud axioma: quòd nihil referat an ſimul, vel ſigillatim aliquem ſpolies. Deinde quia vltimum ipſum furtum in virtute præcedantium ſeu poſito damno per præcedentia furta dato, cauſa eſt proximè notabilis damni iniuſte dati, in cuius conſummatione conſummatur peccatum mortale. Poſterior pars verò ex eo probatur, quòd multa venialia quantocumque ſint numero, nunquam poſſint conſtituare vnum mortale, quandoquidem malitia illorum finita eſt, & huius infinita.

Porro multa furta modica in vnam quantitatem redundantia, tunc videntur vnum moraliter reputari poſſe, quando eodem tempore moraliter, ſiue (quod idem eſt) quando continuatione voluntatis augendi ſuum ex alieno, ac quando eodem modo eademve arte committuntur: ſemper aliquid amplius quam oportet accipiendo affectu lucrum augendi ſubinde: prout maximè contingit vendentibus minutim merces, carnes, vinum, & id genus alia. Ex aduerſo autem furta modica non videntur pro vno reputanda, quando interuallum temporis notabile, puta menſis, hebdomadæ, diei, vel dimidiæ ſaltem diei inter ea intercedit: ſiue diuerſis hominibus fiant, ſiue eiſdem: ſine aduertentia tamen ad quantitatem notabilem, ad quam per ea peruenitur: & ſine animo furandi talem, id eſt, notabilem quantitatem: ſicut ſolet ſæpe contingere famulis, & alijs qui comeſtibilia, aut alia quædam minima diuerſis temporibus furantur. Signum verò quod iſtis dictus animus vel aduertentia deſit, poteſt eſſe ex Caietano in verbo Furtum notabili 1. quòd exiſtiment ſe non furari, quia modicum eſt quod accipiunt, vel certè modicum eſſe putant: adeo ut nullum nec expreſſum nec tacitum habeant animum ſurripiendi notabile, quodque ſufficiat ad furtum mortale: & ideo per ignorantiam excuſantur a mortali, præſertim rudes & idiotæ, qui ignorant iſtiuſmodi ſubtilitates de furtis minimis.

Nota autem quòd cùm non ſoleant homines perinde iniuriaſſe, quòd ſuæ res ſurripiantur per minima, quàm quod ſimul ſurripiantur, nec item quod ſurreptio fiat interlapſo longo tempore, quàm quod breui tempore interpoſito; omnino dicendum eſſe, quòd quæ quantitas cenſeretur notabilis, & ſufficiens ad peccatum mortale, ſi ſimul alicui ſurriperetur, non eſſe ſimiliter cenſendam ſufficientem quando acciperetur illo altero modo; ſicut frequenter contingit in furtis domeſticorum. In quibus attendendum eſt etiam, quòd domini minus inuiti ſint illa ab his fieri quàm fieri ab externis, cùm ſciant difficile eſſe, ita vitam bene tranſigi, quin famuli modicum quid interdum accipiant. Quocirca quantitas quæ quoad furta ipſa minima longo temporis interuallo facta, cenſetur notabilis arbitrio prudentis, non eſt ſtatim cæteris paribus iudicanda talis, quoad domeſticorum furta eiuſdem modi.

Congruenter autem dictis monere poſſumus cum Lud. Molina de iuſtitia, & iure to. 1. tract. 2. diſput 688. num. 2. in fine, in taxanda ſumma de qua agimus, ſic attendendum eſſe ad qualitatem & diuitias dominorum, & ad tenacitatem ac liberalitatem eorum, & ad qualitatem rerum quæ ſurripiuntur, atque ad reliquas circunſtantias concurrentes, vt (niſi ſurrepta ſumma eſſet magna, attenta dominorum qualitate, aut furta eſſent frequentia, aut domini ipſi notabiliter egeant) non ſit neceſſe reſtitutionem iniungere. Quia licèt iidem domini videantur tenaces, neque patentur velle talia furta fieri: præſumendum eſt tamen, poſtquam eo modo facta ſunt, nolle obligare ad reſtitutionem: præſertim quando ſunt ditiores, ac generoſioris animi, & ſplendidiorem habent familiam. Quanquam tamen Confeſſarij vrgere debent ne de cætero talia fiant niſi petita licentia à domino: aut niſi is qui confitetur certus ſit dominum nullatenus fore inuitum ſi rem ſciat: aut niſi idem dominus accipienti deneget illa, quæ ei præſtare tenetur ad conuenientem ſuſtentationem, aut iuſtam mercedem: quo caſu daretur locus compenſationi, de qua in præced. q. 5. ſi quidem petens, nullo modo vel non ſine iurgio, aut verecundia, aliave moleſtia notabili debitum obtinere queat.

De furtis minimis per quæ a pluribus damnum infertur notabile.

SExta propoſitio eſt. Quando per furta minima notabile aliquod damnum irrogatur a pluribus, quorum nullus per ſe ſurripuit quantitatem notabilē, ſi omnes ſimul ad tale damnum concurrant: puta mutuo ſe inuitādo, aut adiuuando, alia ve ratione cooperando ad ipſam damni illationem: tunc vnumquemque eorum peccare mortaliter: ſicut vnuſquiſque eſt totius damni cauſa totalis totalitate (vt vocant) effectus: licèt partialis ſit, partialitate quæ dicitur efficientiæ: quia eſt vnus effectus totus ſimul à pluribus cauſis efficientibus profectus. Sin autem concurrerent quidem ſimul, ſed vnuſquiſque eſſet tantum cauſa damni illati à ſe: non autem illati a cæteris: diſtinguendum eſt: vel enim quiſque tunc ſcit de damno per alios dato, vel certè ignorat. Si ſciat, tunc omnes peccant mortaliter opinione multorum (quos refert & ſequitur Petr. à Nauarr. in lib. 3. de reſtit. cap. 1. nu. 49.) ſed vt id concedendum ſit quoad eum cui placuerit alios ſecum concurrere in notabile damnum proximi: negari poteſt tamen quoad eum, præter cuius intentionem eſt, quòd modica pars damni quam infert, alijs partibus modicis iungatur, vt ex omnibus notabile damnū conſtituatur. Non enim hic, ſicut ille prior conſentit in ipſum notabile damnum, quod diſplicet ei, nec eſt illius author, nec adiutor niſi in modica quantitate. De qua re plenius Leſſius lib. 2. de iuſtitia & iure cap. 12. dubit. 9. Sin autē quis per ignorantiam excuſabilem nihil ſciat de eauſa, quā alij cum ipſo dabant, aut daturi erant, aut certè iam dediſſent notabilis damni, furtum ipſius commiſſum in re tantū modica excuſatur a mortali: quia non alia culpa tunc cernitur, quam quæ in minimo furto præcisè datur. De reſtitutione facienda in talibus caſibus diximus in præced. lib. 20. tract. 1. 23

His pro praxi attendendum eſt primò cum Molina in ſequen. diſput. 689. maiorem quantitatem requiri ad culpam mortalem cùm quis furatur à multis, ſed a nullo quid notabile: quam cùm furatur ab vno ſolo. Ratio eſt, quia cùm nulli eorumdem multorum inferatur notabile damnum, omnes ſunt minus inuiti, quam vnus cui ſoli totum damnū inferretur.

Addendum eſt ſecundò, quantitatem minorem ſufficere ad culpam mortalem, quando quis ſimul furatur a multis (ſurripiendo ſcilicet ex cumulo multis communi) aut intra breue tēpus quàm qui longo temporis decurſu, aut ſeorſim à multis furatur. Ratio eſt: quod domini plus offendantur, ſintque magis inuiti, quod his modis bona ipſorum ſurripiantur quàm illis. Et verò, quod domini ſint minus inuiti, ſufficiens cauſa eſt, vt maior quantitas requiratur ad culpam mortalem.

Addendum eſt tertiò maius damnum requiri ad mortalem culpam multorum, quorum quilibet accepit modicum quid, neque fuit cauſa damni aliorum, quam requiratur ad mortalem culpam vnius tantùm qui dediſſet totam eam damni latitudinem. Ratio eſt: quia magis iniurioſum cenſetur cauſam eſſe totius alicuius damni, quàm tantùm partis: ideoque iſtud requirit maiorem quantitatem ad conſtituendum mortale.

Addendum eſt quartò: non videri peccatum mortale, ſi poſt datum totum aliquod notabile damnum, aliquod leue ſuperaddatur: vt ſi poſt tranſitum exercitus per vineam alicuius, vnum, aut alterum racemum ex eadem quis accipiat. Ratio eſt, quia modicum ſolummodo accipit, nec cauſam dedit notabili damno præcedenti, ſed inuenit iam illatum. Quæ ratio etiam poteſt eſſe eius, quod ipſe Molina

habet

habet in fine eiuſdem diſputationis : non eſſe iniiciendum ſcrupulum peccati mortalis accipienti modicum, niſi conſtiterit ei, alijs ſimul accipientibus illatum eſſe domino graue damnum, cuius particeps cenſeri debeat. Nec item probabile eſt, quod ſufficiat vt ei de cuius bonis modicũ quid accipitur, decurſu longi temporis alias fuerit ab alijs datũ aliquod notabile damnum: namque id non eſt cauſa ſufficiens, ne rei paruitas accipientem excuſet à mortali, vtpote qui ob id nullo modo infert notabile damnum: aut notabiliter auget prius datum.

Vltima quæſtio, quæ pœnæ ob furtum incurruntur.

24 RESponſio ad hanc eſt, præter æternæ damnationis reatum (de quo conſtat ex antedictis) Iure naturali fures obligari ad rerum furto ablatarum reſtitutionem: de qua in præcedenti parte libro decimo. Iure canonico verò per cap. Fures, De furtis, fures qui inter furandum occiſi ſunt, priuantur orationibus fidelium. Item per cap. Cùm non ab homine, De iudicijs, Clericus in quocumque ordine conſtitutus qui furtum commiſerit ſi legitimè conuictus fuerit, debet à Iudice Eccleſiaſtico deponi, ſique depoſitus incorrigibilis perſeuerat in tali peccato, debet contumacia creſcente excommunicari. Et demum ſi profundum malorum veniens contempſerit, debet poteſtati ſeculari tradi vt puniatur.

Aduerte autem ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 3. excommunicationes pro furtis à nemine prorſus, quàm ab Epiſcopo decerni poſſe: & tunc non aliàs quàm ex re non vulgari, cauſaque diligenter, ac magna maturitate per Epiſcopũ ipſum examinata: quæ animum eius moueat: neque ad eas concedendas, cuiuſuis ſecularis, etiam magiſtratus authoritate, adducatur, ſed totum in eius arbitrio, & conſcientia ſit poſitum, quando ipſe pro re, loco, perſona, aut tempore, eas decernendas eſſe iudicauerit.

Aduerte etiam pro furto excommunicationem ferri nõ ad puniendum, cùm ſit præteritum, ſed ad obtinendam reſtitutionem damni per ipſum dati: à qua excuſatus ſiue ob impoſſibilitatem, ſiue ob condonationem creditoris, *qualis præſumitur in marito, reſpectu vxoris: in parentibus reſpectu ſuorũ liberorum, aut in amico reſpectu amicorum familiarium*, ſiue ob compenſationem ſeruatis debitis conditionibus factam: excuſatur pariter ab excommunicatione ipſa lata ob furta. Iure denique ciuili fures patibulo addicuntur. De qua re quia parum ſpectat ad noſtrum inſtitutum, qui volet poteſt videre Couarr. lib. 2. var. reſolut. cap. 9. num. 7. vbi refutat Scotum negantem in 4. ſententiarum diſtinct. 15. quæſt. 3. quòd fur ſimplex, ſeu non raptor, nec ſacrilegus poſſit morte puniri. Quam etiam ſententiam impugnant Caiet. 2. 2. *quæſt. 64. art. 2. Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 3. art. 3. ad 4. Molina De iuſtitia, & iure, tomo 1. tract. 2. diſput.* 695. vbi quoque de cæteris pœnis temporalibus pro furto imponendis agit.

Neque immeritò impugnant: quia ſi licet priuato ad rerum ſuarum defenſionem neceſſariam occidere furem, vt ſuo loco docuimus [& latius tractat Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 3 num. 395. & aliquot ſequentibus] ſanè licebit etiam iudici vt aliàs pœnas, ita & mortem pro tali crimine aliquando inferre: nempe cùm pro quantitate culpæ conſideratis omnibus circumſtantijs iudicauerit id conferre ad commune bonum & Reipub. pacem. Nam fures plerumque non ſolùm ijs à quibus furantur damnum inferunt: ſed etiam bonum commune lædunt, perturbantes Reipub. pacem, cauſamque præbentes cædibus, & alijs malis.

CAPVT II.

De auaritia.

S V M M A R I V M.

25 *Quid ſit auaritia, & quod eam non modo liberalitati ſed etiam iuſtitiæ opponatur.*
26 *Quando ſit vel non ſit peccatum mortale ſuo genere: & qua ratione detegenda ſit, conſiſtens in detentione alieni.*
27 *Quando pariter prodigalitas peccatum ſit, vel non ſit ſuo genere mortale.*
28 *Septem filiæ auaritiæ.*
29 *Documenta de iniquitudine, quoad malitia ipſius grauitatem.*
30 *Admonitio de violentia fallacia, fraude, & periurio.*
31 *Quatuor modi, quibus poteſt proditio contingere, & eſſe peccatum mortale.*

DE auaritia ſatis fusè diſputat D. Thomas 2. 2. quæſt. 118. contenti erimus docere quid ſit, quale peccatum ſit: & cum ponatur in numero vitiorum capitalium, quas habeat filias. Cætera ſufficienter ad noſtrum inſtitutum intelligi poterunt ex iam dictis de furto, & ex poſt dicendis de acceptione perſonarum, vſura, & ſimonia quibus immiſcetur.

SECTIO I.

Quid ſit auaritia.

DEfiniri poteſt auaritia, amor inordinatus habendi ſeu (quod idem eſt) voluntatis affectus carens modo, & regula rationis, quo fertur in diuitias, ſeu pecunias, & res alias quæ pecunia æſtimantur, vt pecora, vineæ, agri, domus, & eiuſmodi alia vtilia ad præſentis vitæ vſus. Vnde intelligitur, eam verſari circa actus externos, poſitos in retinendo pecunias, aliaſve res ad vitam vtiles, idque præter modum: hoc eſt, non dando eas quando, quomodo, & quibus oportet: aut acquirendo, congregandoque eas immoderate ſeu abſque rationis modo, & menſura. Intelligitur quoque eam, *tanquam alteri extremo vitioſo*, opponi prodigalitati, conſiſtenti in dando propria pluſquam oportet, & in conſeruando illa minus quam oportet. Liberalitati verò tanquam virtuti mediæ, poſitæ in moderatione amoris diuitiarum: ſic vt hæ dentur & conſeruentur, quando ac quomodo oportet. 25

Non modo autem liberalitati, ſed etiam iuſtitiæ aduerſatur auaritia, vt poſt D. Thomam in cit. quæſt. 118. art. 1. habet Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 70. Etenim ſicut liberalitati aduerſatur, quatenus eſt affectus immoderatus circa bona propria, ſic aduerſatur iuſtitiæ, quatenus eſt circa bona aliena, prout accidit quando ex immoderato affectu diuitiarum, non datur alteri quod ei debetur, aut alienum accipitur via iniuſta, per furtum, rapinam, vſuram, &c. Pari etiam ratione prodigalitas repugnat tam iuſtitiæ quàm liberalitati: huic quidem, cùm per eam propria tantùm conſumuntur: illi verò, cùm etiam aliena, vt cùm quis multa debens, inutiliter pecunias conſumit: vnde fit impotens ad ſoluendum creditoribus.

SECTIO II.

Quale peccatum ſit auaritia.

HOc paucis, & perſpicuè Toletus explicat in ſuo tractatu de peccatis capitalibus cap. 25. inquiens ad cognoſcendum quale peccatum ſit auaritia, oportere conſiderare quando ea ſit contra iuſtitiam, & quando contra liberalitatem. Suo genere enim peccatum eſt mortale, quando committitur contra iuſtitiam: vt cùm quis ex pecuniæ affectu, retinet alienum quod reſtituere tenetur, aut accipit alienum via aliqua iniuſta. In eo enim peccatum mortale committit contra hoc ſeptimum præceptum: niſi materiæ leuitas, aut defectus plenæ deliberationis ipſum excuſet. 26

Peccatum verò eſt ſuo genere tantùm veniale, quando committitur ſolum contra liberalitatem: vt cùm quis bonorum propriorum eſt nimia tenax: ſic tamen, vt nullam iniuſtitiam in alterum committat. Ex accidenti autem mortale eſſe poteſt, coniunctam habendo voluntatem tranſgrediendi præceptum obligans ad mortale: vt cùm quis ex auaritia non ſuccurrit poſito in extrema, aut graui neceſſitate; aut cùm generat alijs ſcandalum: quod vtrumque eſt contra præceptum charitatis obligans ad mortale, aut cùm alias eſt paratus quodcumque præceptum ad mortale item obligans, tranſgredi potius, quam auaritiæ ſuæ non ſatisfacere, prout viuunt ij qui ex affectu diuitiarum parati ſunt furari, ſi poſſint aut mutuum dare ad vſuram, aut extremè indigenti negare ſubſidium, aut ſimoniam committere, aut reſtitutionem à ſe faciendam rei notabilis, omittere ſine cauſa legitima, qualis cenſetur, tum impotentia reſtituendi, tum diſtractio talis, per quam non ſit tunc,

perinde ac in ſomno, in poteſtate hominis cogitare de alieni detentione: tum etiam creditoris conſenſus in retentione rei ſibi debitæ. De quibus, & alijs id genus à reſtitutione excuſantibus dictum ex inſtituto, in lib. 10. cap. 18. & duobus ſeq.

Aduerte autem obiter pro praxi nobis propoſita ceſſante eiuſmodi cauſa, detentionem ipſam creſcere in malitia, creſcente ſcilicet proximi iniuria: ex qua male eſt, interueniente voluntatis conſenſu, qui virtualiter continuatur, quamdiu cum poteſt, non reuocatur, per conſenſum contrarium, aut reuocatus, renouatur poſtea. Vnde fit, vt confeſſio de tali peccato ſic facienda ſit: vt explicetur primò, quamdiu res fuerit detenta: ad iudicandam ſcilicet aliquo modo multitudinem interiorum conſenſuum in talem detentionem, aut in continuationem vnius æquiualentis pluribus alijs. Secundò, quoties habita commoditas reſtituendi, neglecta ſit: ad declarandam multitudinem omiſſionum exteriorum culpabilium, quæ tempore detentionis contigerunt. Tertiò, an graue damnum aut moleſtiam dominus ſenſerit ex ea ipſa detentione: vt intelligatur ſufficienter, quam magna ſit eiuſdem malitia.

27 Porro de prodigalitate ſicut de contraria auaritiæ dicendum eſt etiam, peccatum eſſe ſuo genere mortale, quando habet coniunctam violationem iuſtitiæ: vt cùm tutores, & Curatores inutiliter conſumunt res ſuorum pupillorum: vel diſpenſator res ſibi traditas prodigit contra domini voluntatem, aut debitor per ſuam prodigalitatem reddit ſe impotentem ad ſoluendum creditoribus: aut ad prouidendum de neceſſarijs vxori, & liberis ſuis ac cæteris de ſua familia. Veniale autem peccatum eſſe ſuo genere, cùm eſt tantum contra liberalitatem, niſi ſit adhuc contra charitatem: vt cùm per eam generatur ſcandalum aut omittitur ſubuentio debita extremè aut grauiter indigenti: aut ſit cum præparatione animi, qua quis paratus eſt potius peccare mortaliter, quam à ſua prodigalitate deſiſtere.

QVAESTIO III.

Quæ ſint filiæ auaritiæ.

28 INter vitia capitalia ponitur auaritia: cui D. Greg. in lib. 31. Moralium cap. 31. tribuit ſeptem filias, relatas ac tractatas à D. Thom. 2. 2. quæſt. 118. art. 8. nimirum proditionem, fraudem, fallaciam, periurium, inquietudinem, violentiam, & obdurationem contra miſericordiam. Earum ratio habetur ex ipſo D. Thoma: quod auaritia ſit exceſſus, tum in retinendo tum in acquirendo; atque vt eſt in retinendo parit obdurationem qua miſericordiæ viſcera clauduntur pauperibus. Vt verò eſt in acquirendo, parit in affectu quidem, inquietudinem: affectus enim habendi immoderatus, facit vt homo ſemper ſit mente ſolicitus, varijſque curis, & anxietatibus diſtrahatur. In effectu autem parit violentiam, fallaciam, & periurium. Interdum enim impellit ad hoc, vt vim inferat quis proximo (prout faciunt latrones) vnde eſt violentia: interdum (quod communiter ſit in contractibus) vt ſtatim dolo: qui commiſſus nudè, eſt fallacia; & commiſſus addito iuramento, eſt periurium. Commiſſus verò opere circa rem aliquam, eſt fraus: & circa perſonam, eſt proditio.

Cæterùm de malitia, & grauitate obdurationis iudicandum eſt ex ijs quæ in lib. 14. c. 19. tradita ſunt de eleemoſyna, cuius præcepto illa aduerſatur. Et de malitia & grauitate inquietudinis ſeu ſolicitudinis inordinatæ: tum ex antedictis lib. 17. c. 7. parte 2. capitis: tum ex his documentis quę Toletus habet in tractatu de peccatis capitalibus, cap. 43.

29 Primum eſt, ſolicitudo de re mortaliter mala, vt de occidendo inimico, de rapienda vxore aliena, & ſic de ſimilibus, mortalis eſt: ſolicitudo verò de re venialiter mala, vt de aliqua prodigalitate facienda in conuiuio, de fingendis mendacijs iocoſis aut ſimilibus, eſt venialis. Secundum eſt, ſolicitudo de re temporali, conſtituendo in ea finem vltimum, peccatum eſt mortale. Quod tunc cenſetur contingere, cùm quis paratus eſt mortaliter peccare potius, quàm eiuſmodi rem non acquirere, aut non conſeruere ſibi. Tertium eſt, qui ex eadem ſolicitudine omittit id, ad quod tenetur ſub mortali, peccat mortaliter: vt is qui nimis de re temporali ſolicitus, omittit Miſſæ ſacrum audire ſ din feſto. Quartum, peccat mortaliter, qui præ ſolicitudine irrationabiliter timet, tanquam diffidens de Dei prouidentia: vt cùm quis poſitis conuenientibus ac ſufficientibus medijs, timet ſe non conſecuturum quod intendit, etiamſi putet id ſibi neceſſarium ad maiorem Dei gloriam. Quintum, peccat de ſe venialiter qui de re extra tempus proprium, eſt ſolicitus, vt de vindemia tempore hyemali. Nam licet prudentiæ ſit proſpicere futura, quando poſſumus in præſenti ei prouidere: quando tamen id nec poſſumus nec debemus, vana eſt ſolicitudo, & ideo peccatum veniale.

De violentia iudicandum eſt, ſicut de rapina, *ad quam conſtituendam, illa furto ſuperadditur*: nempe genere ſuo peccatum eſſe mortale. 30

De fallacia & fraude cùm ſint ſpecies quædam mendacij pernicioſi, *contingentes potiſſimum in contractibus, & commercijs*, ferendum erit iudicium ex dicendis, tum de prædicto mendacio in ſequen. lib. 24. tum de legitimo vſu contractuũ in lib. 25. Cæterum pro certo tenendum eſt peccata eſſe genere ſuo mortalia, quando habuerint coniunctum notabile proximi detrimentum, niſi ignorantia excuſet: vt cenſetur, quando nulla fuit intentio fallendi aut fraudandi. De periurio dictum eſt ſuo loco in lib. 18.

De proditione tandem, *quæ eſt manifeſtatio occulti, nata inferre nocumentum alteri*, notandum eſt, poſſe contingere quatuor modis. Primò, circa perſonas, cùm quis manifeſtat eas ad inferendum eis nocumentum: prout Dalila prodidit Sãpſonem, ex cap. 16. Iudicum. & Iudas Chriſtum, ex cap. 26. D. Matth. hocque modo eſt graue peccatum mortale. Secundo verò, circa res immobiles, vt cum quis prodit ciuitates, villas aut caſtra verorum dominorum: quo etiam modo eſt graue peccatum mortale, habens coniunctam obligationẽ ad reſtitutionem. Dixi, verorum dominorum, ad inſinuandum quod habet ex D. Anton. & Armilla, Toletus in citat. tract. cap. 43. ſi tyrannicè teneantur ab alijs, fas eſſe talia ijſdem dominis procedere: concurrentibus his conditionibus. Prima, vt id fiat principaliter ex zelo iuſtitiæ, excluſo omni prauo affectu. Secunda, vt ex traditione non ſequantur occiſiones hominum aut grauia ſcandala. Tertia, vt veri domini nequeant talia recuperare alia via. Quanquam autem his deficientibus, minimum peccetur venialiter agẽdo indebito modo: non incurritur tamen obligatio ad reſtitutionem: quia non accipitur alienum à vero domino, ſed ei ſuum redditur. Tertio porro modo contingit proditio circa res mobiles, vt cùm quis alterius pecunias, aut veſtes oſtendit latroni, eas furrepturo: & ſic quoque peccatum eſt mortale cum obligatione ad reſtitutionem. Quarto deniq; modo contingit circa ſecreta: vt quando ſecretum alterius detegitur, cum ipſius detrimento: & ſic adhuc peccatum eſt mortale quando res grauis fuerit, quam celare tenebatur is qui illam reuelat. Quod plenius intelligetur ex dicendis in ſeq. lib. 24. cap. 6. 31

CAPVT III.

De acceptione perſonarum.

SVMMARIVM.

32 *Quid ſit acceptio perſonarum.*
33 *Duo requiſita ad acceptionem perſonarum.*
34 *Eſt peccatum eſt ſuo genere mortale.*
35 *Locum habet in diſtributione publicorum beneficiorum, & officiorum, tum Eccleſiaſticorum, tum ſæcularium.*
36 *Itemque in exercitio, iudiciorum, & impoſitione onerum publicorum, ac etiam in delationibus honoris.*
37 *De collatione publicorum officiorum ſæcularium facta indignis.*
38 *Quatenus licitum ſit vendere publica officia ſæcularia.*
39 *Obligatio ſuſcipientis aliquod eiuſmodi officium.*
40 *De acceptione perſonarum in iudicijs, quòd ſit damnabilis, & habeat locum in ijs etiam iudicijs, quæ relinquuntur Iudicis arbitrio.*
41 *Iudex nihilominus poteſt pro amico iudicare ſecundùm quamcumque opinionem probabilem, cùm non datur probabilior, & abeſt occaſio ſcandali.*
42 *Tenetur iudicare ſecundum opinionem probabiliorem: ſiue oppoſitam falſam eſſe putet, ſiue non.*
43 *De acceptione perſonarũ in honoribus exhibendis duo notãda.*

DE acceptione perſonarum agunt D. Tho. & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 63. Summularij in verbo Acceptio perſonarum, & in verbo Dignitas, Sotus lib. 3. De iuſtitia

& iure,

& iure, qu. 6. & latiùs Abulenſis ad cap. 22. D. Matth. quæſt. 108. & pluribus ſequentibus. Sufficiet autem vt explicemus quid ſit, ac quale peccatum ea ſit, & in quibus habeat locū.

Quid ſit, & quale peccatum ſit acceptio perſonarum.

SECTIO I.

32 DEſcribi poteſt perſonarum acceptio: vitium quo in diſtributione bonorum, & onerum communium, id quod ex iuſtitia debitum eſt vni, propter aliquam cauſam, datur alteri intuitu alterius cauſæ, ob quam non debetur.

Pro pleniore intelligentia autem notandum eſt præter iuſtitiam commutatiuam, quæ efficit vt inter perſonas priuatas ſeruetur æqualitas rei ad rem, ita ſcilicet vt alteri tantū reddatur, quantum ei detractum fuerit, conſtitui iuſtitiam diſtributiuam inter perſonam publicam, & priuatam: quæ iuſtitia faciat vt bonum, & onus commune diſtribuantur legitimè; nimirum ea ratione, vt de illis plus vel minus illæ perſonæ accipiant quæ plus vel minus dignę cenſentur. Quod dum non ſeruatur, ſed is qui bona, aut onera communia diſtribuit (non ſeruata proportione dignitatis perſonarum in ordine ad eadem bona vel onera) illud quod debet euenire perſonæ dignæ, non tribuit eidem: ſiue abſolutè, ſiue ſecundum quantitatem debitam: ſed confert illud alteri perſonæ propter aliquam cauſam (vt quia conſanguineus eſt) nihil, aut minus quàm par ſit, facientem ad rem. Tunc inquam committitur acceptio perſonarum de qua agimus.

33 Vnde intelligitur duo ad eam requiri. Alterum eſt, vt bona quæ diſtribuuntur, ſint communia: ſiue de ſe, ſiue deſtinatione diſtribuentis: vt ſi is ludos inſtituat propoſitis præmijs: hæc enim diſtribuens, non quidem victoribus ſed amicis, peccat peccato acceptionis perſonarum. Alterum eſt, vt interueniat conditio perſonæ ob quam debeatur potius vni quam alteri; quia ſi ratio debiti abſit, ceſſat acceptio perſonarum. Sic enim apud Deum non eſt acceptio perſonarum, quia ſua bona propria diſtribuit, ad quæ nullum ius habent ij quibus diſtribuuntur. Illa autem ratio debiti reſpectu bonorum communium eſt dignitas quam quæque pars communitatis conſecuta eſt, redundantem in ipſius communitatis dignitatem: cuius generis cenſetur doctrina, pietas, vigilantia, & ſimilia: quæ quanto magis redundant in ipſam communitatis dignitatem, tanto bonis eiuſdem digniorem reddunt perſonam. Reſpectu verò communium onerum quæ ſit talis ratio intelligetur ex dicendis in ſeq. num. 36.

34 Quod autem acceptio perſonarum ſit peccatum genere ſuo mortale, conſentiunt Doctores: quia ſit cum proximi iniuria, quæ de ſe eſt contra iuſtitiam, ac tanquam læſiua proximi, contra charitatem animæ vitam: quodquidem eſt commune omni iniuſtitiæ ex D. Thom. 2. 2. qu. 59. art. 4. Conſentiunt etiam Doctores, eſſe per accidens peccatum ſolummodo veniale: ex leuitate nimirum materiæ: ſeu quando ea committitur in re parui momenti: aut quando ex duobus aliquo munere dignis, vnus eſt modicum tantummodo dignior.

In quibus locum habeat perſonarum acceptio.

SECTIO II.

POrro interea in quibus acceptio ipſa perſonarum habet locum,
35 primò ponuntur beneficia Eccleſiaſtica, in quibus ea maximè contingit, quando minus dignus ad illa promouetur relicto digniori: multoque magis quando indignus. Id quod longam tractationem requirit tradendam in ſeq. lib. trigeſimo, tractatu tertio, tit. 2. qui erit de acquiſitione beneficiorum. Interea autem aduerte acceptionem perſonarum in beneficijs ipſis habere locum, quia non fuerunt inſtituta vt libere donarentur, ſed principaliter, vt eſſent ſtipendia eorum qui munus aliquod in Eccleſia exercerent: & minus principaliter vt eſſent præmia diſtribuenda bene meritis de ipſa Eccleſia.

Ponuntur ſecundò dignitates, & officia ſæcularia: nimirum Præſidis, Senatoris, Prætoris, & ſimilia: in quibus perſonarum acceptio contingit ob rationem præcedenti parē: quia officia ſæcularia, & dignitates cum ſuis emolumentis, inſtituuntur principaliter ad ſtipendia publicorum miniſtrorum: vt ſcilicet Reſpub. habeat idoneos, & minus principaliter vt viri bonis moribus, ſcientia, arte, ac prudentia præditi, conuenientia meritis accipiant præmia.

Vnde intelligitur, attendendum eſſe in eiuſmodi diſtributione, tum vt eligatur qui aptus ſit ad exercendum munus ad quod eligitur: alioqui enim peccaretur contra iuſtitiam commutatiuam, lædendo Rempub. in eo quod ſtipendium acciperetur, nec exhiberetur obſequium. tum vt attendatur meritum eorum inter quos ſit electio, alioqui fieret contra iuſtitiam diſtributiuam: ſecundùm quam talia publica prēmia diſtribuenda ſunt melioribus ſeu magis aptis ad officia publica, ob quæ ſunt conſtituta.

Tertio loco per 12. regulam iuris in 6. ponuntur iudicia, in quibus perſonarum acceptio committitur quādo Iudex, 3 iuris, *tanquam boni cuiuſdam communis*, diſpenſator conſtitutus, illud inter partes diſtribuit, reſpiciens aliquid præter cauſarum merita: vt ſi non modo cùm in ſententia ferenda, perſonas, non æquitatem cauſæ reſpicit: ſed etiam cùm cauſas aliorum protrahit, & aliorum expedit: aut cùm vni parti longiorem tribuit terminum ad probandum, quàm alteri: quamuis ſit par ratio vtriuſque. Hinc Prouerb. 18. dicitur, non eſſe bonum accipere perſonam in iudicio Intellige non modo diuitis contra pauperem: ſed etiam pauperis contra diuitem, iuxta illud Leuit 9. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis: iuſtè iudica proximo tuo.

Quarto loco ponuntur onera publica, quæ iuſta proportione diſtribui debent. In illis autem perſonarum acceptio committi poteſt duobus modis: vno in impoſitione illorū, quando cęteris paribus per ea pauperes plus grauantur quàm diuites aut etiam ęqualiter: cùm naturalis ratio dictet contrarium. Dixi, cęteris paribus: quia aliquæ circunſtantiæ concurrere poſſunt, ob quas iudicandum ſit diuites non debere grauari: vt quia aliunde iam ſatis grauantur. Altero modo contingere poteſt in exemptione ab iiſdem oneribus: vt quando aliqui ſine cauſa eximuntur, ita vt cęteri iniuſtè grauentur. Quod ſi iuſta adſit cauſa eximendi, datur excuſatio à peccato, vt cùm ab illis milites eximuntur, quia quotidie exponunt ſe mortis periculo pro Reipu. ſalute. Eximuntur item Clerici, & Religioſi, quia per ſua ſpiritualia opera, laborant pro obtinenda à Deo incolumitate Reipub.

Cæterum de tributis & gabellis, alijſque id genus oneribus egimus pluribus in præced. lib. nono in explicatione quinti Canonis Bullæ Cœnæ Domini, & in lib. 10. tract. 4. cap. 24. quæ ſufficere poſſunt ad notitiam acceptionis perſonarum contingentis in illis. Tantùm occurrit hic obiter monendum, conſequens eſſe ex proximè dictis, tributa quę imponuntur per capita hominum, communiter iniuſta eſſe, perſonarumque acceptionem continere, ob æqualitatem conſtitutam inter perſonas inęquales, perinde grauando pauperem ac diuitem. Eſſe item iniuſtas, ac perſonarum acceptionem continere, gabellas impoſitas ſuper panem, quia præterquam quod ſpeciem aliquam habent crudelitatis, continent etiam natura ſua inęqualitatem inter perſonas quibus imponuntur. Nam in eis, *niſi aliunde fiat compenſatio*, pauperes euidenter plus grauantur, quam diuites, cum illi plus panis comedere ſoleant carentes alijs cibis, quam diuites. Secus verò eſſe poteſt de impoſitis ſuper carnes, quia minus ex eis comedere ſolent pauperes, quam diuites.

Poſtremo loco ponuntur delationes honoris, & reuerentię in quibus acceptio perſonarum committitur, quando in publico conceſſu non aſſignatur cuique locus qui ratione ſuę conditionis, & gradus ei debetur. Vbi aduerte, *iuxta D. Thom. 2. 2. quæſt. 63. art. 4.* titulum ob quem alicui homini honor & reuerentia debetur, eſſe excellentiam ei congruentem, quatenus rationabilis eſt, ſiue congruat ex parte intellectus, prout congruit ſapientia: ſiue ex parte voluntatis, prout congruit virtus, ſiue ex parte eius, cuius tenet locum. Sic ergo honorandi ſunt homines ſapientia, & virtute prędití, itemque potentes, authoritatem à Deo & à repub. conſecuti, qui cum vtriuſq; huius locum teneant, effecti ſūt ſuo modo eiuſdē potentiæ particeps, eoque nomine honorabiles. Sunt item honorandi, tum ſenes, eo quod ſenium ſit ſapientię, & virtutis ſignum, tum etiam diuites, non quidē ob diuitias præcisè conſideratas, ſed vt eę ſunt inſtrumenta virtutis, & ad multa bona opera facultatem prębent.

Vbi obiter aduerte, excuſationem quidem eſſe poſſe à peccato, ſi diues pręcisè ſpectatus, honoretur exterius ob receptam conſuetudinem, quæ non cenſetur per ſe mala.

Non verò ſi honoretur ob interiorem aliquam reuerentiã erga diuitias: per quam eæ ita æſtimentur, vt ſcientiæ vel virtuti præferantur aut exæquentur. Ea enim ratione committeretur peccatum acceptionis perſonarum: de quo D. Iacobus in cap. 2. ſuæ Canonicæ ait: Fratres mei, nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ, &c.

Notanda de acceptione perſonarum in diſtribuendis publicis officijs ſæcularibus.

SECTIO III.

AD iudicandum de acceptione perſonarum commiſſa in diſtribuendis publicis officijs ſæcularibus, vltra iam dicta, & ea quæ ex dicendis ſuo loco de beneficiorum Eccleſiaſticorum diſpenſatione, *ob rationis paritatem*, ſatis intelligi poterunt, ſequentia notare oportet.

37 Primum eſt. Conferre indignis eiuſmodi officia, non ſolùm peccatum eſſe mortale, ſed etiam vt plurimum obligare, tum collatorem ad deponendum conſtitutum à ſe in tali officio; tum eundem conſtitutum, ad reſignandum idipſum officium. Ratio eſt: quia reſpublica in eo læditur, dando ei officialem indignum, cùm dignus ex iuſtitia illi debeatur. Vt ergo tali iuſtitiæ, prout debet, ſatisfiat, amoto indigno dandus eſt dignus. Accedit, quòd ex tali collatione naſcatur multorum malorum occaſio, quæ tollenda eſt per remotionem cauſæ, ex qua naſcitur.

Itaque mortaliter peccant non modo conferentes indignis magiſtratuum officia: ſed etiam indigni ipſi, qui ſuæ indignitatis ſibi conſcij, talia ſiue acceptant ſiue retinent: propter iuſtitiæ nimirum diſtributiuæ violationem, in quã conſentiunt: ac propter periculum cui exponuntur agendi multa contra iuſtitiam commutatiuam, quando officia annexam habuerint iuriſdictionem, vt Gubernatorum, Iudicum, Prætorum, & cæterorum id genus Magiſtratuum. Ac etiam propter reipub. damnum inde prouenienſ: maximè in eo, quòd digni dum vident talia officia indignis conferri, deſpondentes animum, negligant ſtudia per quæ reddantur ipſi ut reipub. miniſtri idonei. Quibus tamen non obſtantibus, ſi quis eſſet bene meritus de Principe, probeque ſciretur nolle facere iniuſtitiam in exercitio alicuius officij, poſſet talis in eo tolerari, aſſignato ipſi aſſeſſore docto, qui ſuppleat defectum doctrinæ ipſius: vel certè dari ei vicarius, qui officio illo fungatur accepta congrua ſtipendiorum portione.

Secundum eſt. In electione ad officia ſecularia maiorem rationem habendam eſſe vtilitatis reipub. quod ſpectat ad iuſtitiam commutatiuam; quàm meriti perſonarum, quod ſpectat ad diſtributiuam: itant ille alijs ad officium obtinendum habendus ſit dignior, qui cum maiore vtilitate Reipub. illud obiturus cognoſcitur. Ratio eſt: quia talia ſunt principaliter inſtituta ad vtilitatem Reipub. atque ea cauſa, in hac honores ac ſtipendia attributa ſunt ſuſcipientibus illa.

Tertium eſt. Ex collatione publici officij facta indigno, præter peccatum, oriri obligationem damna inde ſecuta reſarciendi, tam ab eo qui officium contulit, quam ab ipſo indigno qui damnum intulit. Quod tamen locum non habet, quando ipſamet reſpub. contulerit officium indigno: quoniam ſi ipſa damnum inde patiatur, debet illud imputare ſibi, quæ tali periculo ſe ſponte expoſuerit, cùm non fiat volenti iniuria. Secus eſſet verò, ſi indignus per vim curaſſet officium ſibi à Repub. conferri: aut eam per malitiã læderet in aliquo, in quo læſurum eſſe, ea non potuit probabiliter æſtimare. In vtroque enim hoc caſu is tenetur reſarcire damnum ipſi reipublicæ illatum. Tenetur præterea reſarcire damnum per iniuſtitiam illatum ciuibus, quantũcumque reſpub. officium ei ſponte contulerit. Non enim ea de cauſa excuſatur, vt nec ſi Princeps contuliſſet.

Quartum eſt: Peccatum acceptionis perſonarum ratione infidelitatis, committi à Proregibus, præſidibus conſiliorum regiorum, & alijs quibus à Regibus alijſve Principibus non agnoſcentibus ſuperiorem in terris ſuis commiſſa eſt poteſtas, & cura diſpenſandi officia ipſa ſecularia, quando dignioribus præferunt minus dignos. Nam non eſſe eã mentem illorum quorum vices gerunt debent probabiliter præſumere, cùm contrarium ſit melius, ac magis deceat bonum Principem; neque careat probabilitate; Immo verò cenſeri poſſit moraliter certum, quod princeps ipſe ad id teneatur ob incommodũ antea tactum: quòd ſcilicet alioqui negligantur ſtudia, & alia exercitia quibus ciues redduntur idonei ad publica munia obeunda. Etenim Rex et ex iuſtitia teneatur vitare damnum reipub. vtpote qui ab ea poteſtatem & imperium accepit in vtilitatem illius, non in detrimentum. Adde quòd cùm rex debeat talia officia alijs diſtribuere (quandoquidem non poteſt ſolus ea obire) non debeat id facere pro mera ſua voluntate abſque vllo ordine, id quod ſine dubitatione redundaret in reipub. detrimentum, cui ipſe obuiare tenetur ex iuſtitia. Debebit igitur in eo ſeruare aliquem ordinem; qui conuenientior eſſe nequit pro reipub. commodo, quàm ordo iuſtitiæ diſtributiuæ: poſtulans, vt niſi neceſſitas aliud exigat, ſingula ſingulis pro vniuſcuiuſque dignitate, & merito conferantur.

Quintum eſt: De rigore iuris naturalis, ſecularia ipſa officia vendi poſſe, etiamſi id non expediat extra caſum grauis neceſſitatis. Probatur: quia reſpublica libera, poteſt ſeipſam vendere in caſu grauis neceſſitatis, vt patet ex eo quod Gen 47. Ægyptij ſe & ſuam terram vniuerſam graui neceſſitate famis preſſi, vendiderunt Pharaoni, emente ſancto Ioſeph: Multo magis igitur poteſt officia ſua vendere, quæ ſunt bona quædam publica pretio æſtimabilia: vtpote lucroſa, nec ſpiritalia aut ſpiritalibus annexa. Malis autẽ quæ poſſunt inde oriri, prouideri poteſt curando, vt non niſi dignioribus magiſque idoneis, idque moderato pretio, vendantur. Hoc autem quod dicitur de repub. pari ratione dici poteſt de ſummo Principe, in quem illa tranſtulit poteſtatem ſuam diſponendi de bonis communibus: non verò de principe inferiore, ſeu ſuperiorem recognoſcente, quia non eſt in eum ſimiliter tranſlata eiuſmodi poteſtas. 38

Iam quod talis venditio non expediat, etiamſi fiat dignioribus, ex eo patet: quod vix poſſit impediri, quin ille qui emit conetur lucrum quærere non ſolum ad ſuſtentationem ſuam, ſed etiam ad recuperationem pecuniarum quas pro officio ſoluit: quin item plerumque ambitioſis, nec ſatis dignis eadem officia iſto modo dentur: ac quin ea de cauſa, langueant ſtudia virtutis, & litterarum: itaque merito iure ciuili prohibita ſit huiuſmodi venditio in Authenticis collat. 2. titul. 2. cap. primo, vbi præcipitur vt perſonæ quibus officia publica conferuntur, nihil ſoluant.

Poſtremum eſt: Eum qui aliquod iſtiuſmodi officium publicum ſuſcipit, obligare ſe tacitè: tum ad curandum ne ſua negligentia detur damnum vllum, cui debeat obuiare, officij ſui adminiſtratione: tum etiam ad illius, cui per tale officium ſeruit, commoda quàm commodè poterit promouenda. Cenſetur enim id in ſe recipere, admittendo officium quod probè nouit tali mente ſibi dari: cum nemo ſit qui famulum velit habere, niſi quem expectat officio ſuo functurum vtiliter. Qua tamen ex parte obligatio non eſt ad reſtitutionem aliquam, niſi detur damnum quod adhibita morali diligentia potuit vitari: aut omittatur aliquid ex officio faciendum neceſſariò, in alterius commodum. Nam extra hos caſus peccatur tantummodo contra fidelitatem requirentem, vt quàm commodè fieri poteſt ſectemur commoda illius, cuius obſequio deuincti ſumus. 39 Eaque de cauſa ij delinquunt, iuxta quartum notabile præcedens, qui non curant ſolicitè publica officia digniſſimis maximeque idoneis committere: præſertim cum in eo perinde agant infideliter, ac agit œconomus qui cùm teneatur, quam commodè poteſt, domino ſuo operarios maximè idoneos conducere, eligit minus idoneos, ſpectans in eis, quod ſint amici aut conſanguinei, aliudve eiuſmodi, cui infideliter poſthabet eiuſdem domini ſui commodum. Quocirca grauiter peccant tanquam violantes fidem datam reipublicæ, qui huius publica officia (præſertim
ea ex quibus bonus ſtatus ipſius multum pendet,
v.g. gubernatoris, præſidis, conſiliariorum,
ſecretarij, theſaurarij, &c.) conferunt
ſanguine vel amicitia coniunctis:
aut ijs qui munera obtule-
runt, aut qui ſuis priuatis
intentionibus ſerui-
turi ſunt, alijs
longè
aptioribus omiſ-
ſis.

Ne-

Notanda de acceptione perſonarum in iudicijs, & in delationibus honoris, ac reuerentiæ.

SECTIO IV.

40 PRimum notandum eſt: acceptionem perſonarum in iudicijs damnabilem eſſe haberi apertè ex cap. 18. Prouerb. illis verbis: Accipere perſonam in iudicijs non eſt bonum. Neque iuſtificari ex conditione perſonæ pauperis: cùm dicatur Exodi 23. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio. Hinc de regulis iuris in ſexta regula 12. abſolutè dicitur. In iudicijs non eſt perſonarum acceptio habenda. Peccatum autem eſſe grauiſſimum, patet: quia monſtro ſimile eſt, vt Iudex qui peculiariter eſt iuſtitiæ cuſtos, iuſtitiam labefactet: prout ei contingit cùm in iudicijs ferendis nō procedit ſecundùm ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ, exigentis vt quantò quis dignior eſt fauorabiliori ſententia, tanto magis faueatur ei in iudicio: itaut Iudex contra eiuſmodi ordinem faciat (ideoque perſonarum acceptor ſit) qui alicui indigno patrocinatur ſententia fauorabili, quæ alteri digniori debebatur. Quam dignitatem, aduerte penſandam eſſe ſecundùm cauſæ æquitatem vniuſcuiuſque perſonæ.

Secundum notandum ſumitur ex D. Thom. 2. 2. *q. 60. art.* 5. Eſt autem: Iudici ſemper eſſe iudicandum ſecundùm legem ſcriptam, ſi ea contineat ius naturale, à quo, tanquam Dei conſtitutione, nunquam licet recedere. Sin contineat tantùm ius humanum, ſecundùm eam, *tanquam Principis ſui cōſtitutionem*, Iudici inferiori ſemper quoque iudicandum eſſe, niſi caſus adſit quem conſtet legiſlatorem noluiſſe verbis legis comprehendere. In iudicando enim, legiſlatoris mens, *quæ eſt legis anima*, attendenda eſt potiùs quā cortex verborū. Quòd ſi de ipſa mēte legiſlatoris dubitare cōtingat, is conſulendus eſt. Quod ſi fieri nequeat commodè, nec res morā patiatur, ſequandum erit illud quod probabilius iudicatum fuerit, ex ſa de ipſa legiſlatoris mente, quæ præualet verbis. Atque ſi de ea ſit dubium in vtramque partem probabile, iudicandum erit ſecundùm verba legis: quia hæc tunc velut manet in poſſeſſione ſuæ authoritatis, & in dubio potior eſt conditio poſſidentis. Neque Iudex inferior, qui ex officio cuſtos eſt legis, poteſt eam priuare ſua authoritate.

Alia verò eſt ratio de ſummo Principe, qui authoritatem habet diſpenſandi in ſua aut ſui prædeceſſoris lege: eiuſque rigorem vel pœnam relaxandi, aut mitigandi prout exiſtimarit reipub. expedire: eiuſmodi poteſtate inferiores carent, niſi eis fuerit expreſsè aut tacitè à Superiore conceſſa.

Tertium notandum, eſt acceptionem perſonarum habere locum in ijs etiam iudicijs, quæ relinquuntur Iudicis arbitrio, ſeu de quibus lex nihil ſtatuit. Ratio eſt: quia non minus teneretur Iudex ſeruare ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ in iudicijs, ſi nullæ eſſent ei præſcriptæ leges, quàm nunc tenetur conſtitutis legibus. Nam authoritas ipſi conceſſa eſt ad exercenda iudicia, ex diſpenſando *tanquam communia bona*, ac vindicando ab iniurijs illos de communitate, qui eaſdem patiuntur.

Quartum notandum, eſt verſari in dubio, An Iudex abſque acceptione perſonarum poſſit in fauorem amici iudicare ſecundùm opinionem quamcumque probabilem, quando ius dubium eſt inter Doctores. Reſpondendum autem videtur, *cum Gregor. à Valentia 2. 2. diſput. 5. qu. 7. puncto 4.* tribus propoſitionibus.

41 Prima eſt, Iudicem ſi rationabiliter putet vtramque dubij partem æquè probabilem eſſe, licitè poſſe iudicare ſecundùm eam quæ magis fauet amico. Ratio eſt: quia tunc non tenetur ex vi iuſtitiæ diſtributiuæ, magis alteri quàm amico conferre bonum iudicij fauorabilis. Cùm enim æquè ac cæteri ſit dignus, ratio iuſtitiæ diſtributiuæ non dictat potius illi quàm alteri, eſſe tunc fauendum quia deeſt fundamentum talis dictaminis, nempe maior dignitas vnius quā alterius. At verò vbi ceſſat ratio iuſtitiæ diſtributiuæ, ceſſat pariter acceptio perſonarum ei oppoſita. Ceſſabit igitur in eo, in quo ex communi ſententia, ſuperior beneficium Eccleſiaſticum conferre poteſt cui voluerit ex pluribus, qui æquè digni ſe ad illud offerunt.

Si obijcias inferri ex hac doctrina, Iudicem poſſe in eo dubio, nunc ſecundùm vnam opinionem, & aliàs ſecundùm contrariam iudicare pro amico. Reſpondetur cum Soto de iuſtitia & iure *lib. 3. quæſt. 9. art. 5. in fine*, id non habere apertam peccati rationem: dummodo abſit ſcandalum & caueatur ſollicitè ne amicitiæ, aut affectus alius offundat intellectui caliginem, per quam in probabilitate diiudicanda decipiatur erretque. Si rurſus obijcias rationem iuſtitiæ diſtributiuæ exigere, vt diſtributio rei communis fiat ſecundùm cuiuſque dignitatem. Quare æquè dignos debere æqualem partem accipere. Reſpondetur id habere exceptionem in iudicijs, in quibus ad vitandas nimias perplexitates, & occaſiones multiplicandarum litium, ius fauorabile ei ſoli tribuitur ex obligatione, ad quem ſpectat ſecundùm magis probabilem opinionem, nec diuidi ſolet inter litigantes. Quæ maior probabilitas deficiens, ſtetur arbitrio Iudicis. Neque eſt quòd quis vrgeat, eum cui æquè probabilis opinio fauet pati damnum: quia tenetur illud pati propter bonum commune, ſicut & patitur is contra quem præſcriptio currit.

Secunda propoſitio eſt, Iudicem, qui vnam dubij partem ita putat eſſe altera probabiliorem, vt ſimul exiſtimet illam veram eſſe, & hanc falſam, committere peccatum acceptionis perſonarum, ſi ob amicitiam, vel aliam eiuſmodi cauſā, ferat iudicium ſecundùm opinionem, quam minus probabilem falſàmque eſſe putat. Ratio eſt: quia contra rationem iuſtitiæ diſtributiuæ, non attendit ad dignitatem maiorem, ex qua vni potius quàm alteri debetur iudicium fauorabile. Quo debito malitiosè fraudat eum, quem ſecundùm opinionem probabiliorē & veram, iudicat aut iudicare debet fauorabili iudicio digniorem eſſe, quam alterum pro quo fert ſententiam, ſecundum opinionem quam minus probabilem ac etiam falſam exiſtimat. 42

Tertia propoſitio eſt, Peccare quoque Iudicem peccato acceptionis perſonarum, niſi iudicet ſecundùm opinionem quam exiſtimat probabiliorem etiamſi adhuc circa eam nō nihil hæſitet nec omnino pateat contrariam falſam. Ratio eſt: quia is cui fauet opinio exiſtimata probabilior, cenſetur eo ipſo dignior ſententia fauorabili. Quare ſi alteri in iudicio ei præferatur, quia fiet contra ius dignioris, perſonarum acceptio contra iuſtitiam diſtributiuam admittetur.

Quintum notandum, eſt honores qui in repub. ſingulis pro dignitate exhiberi poſſunt, & debent, dupliciter conſiderari: tum vt actu exhibentur huic vel illi perſonæ: tum vt poſſunt huic vel illi exhiberi. Prioreque modo non eſſe bona communia, in quibus acceptio perſonarum habeat locū, cū ſint particularia ac propria ſingularum perſonarum quibus exhibentur: poſteriore modo verò bona eſſe communia morali æſtimatione, ex qua proueniat vt debeant pro cuiuſque dignitate diſtribui: quòd ſi ſecus fiat violata iuſtitiæ diſtributiuæ regula, committetur peccatum acceptionis perſonarum: quale eſt (*quod D. Iacobus reprehendit in cap. 2. ſua canonica*) ſi quis ob diuitias magis honoretur, quàm alius longè honore dignior propter excellentem virtutem. 43

Sextum notandum, eſt honorem eſſe bonum commune, quod debeat huic aut illi applicari in compenſationem dignitatis per quam de communitate bene meretur etiamſi particulariter non bene mereatur de perſona à qua exhibetur. Atque eſſe bonum talis naturæ, quod ad vitandum perſonarum acceptionem, priuata etiam quæque perſona debeat (*prout recepta conſuetudo ſatis oſtendit*) illud diſtribuere ſeruata proportione iuſtitiæ diſtributiuæ. Cuius generis acceptio perſonarum, ſi attentis omnibus circumſtantijs cenſeatur eſſe irreuerentia grauis, poterit iudicari peccatum mortale, tanquam notabilis læſio proximi in bonis ipſius honorarijs: quæ pluris æſtimantur, quàm pecuniariæ: in quibus grauem læſionem proximi, mortale conſtituere conſtat.

CAPVT IV.

De vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

44 *Tractantes de vſura, & eiuſdem propria ratio.*
45 *Error eſt contra fidem affirmare eam non eſſe peccatum.*
46 *Scriptura ſacra loca ex quibus is error refellitur.*
47 *Explicatio eorum, quæ in contrarium obijci poſſunt.*
48 *Non modo canonico ſed etiam ciuili iure prohiberi vſuram.*
49 *Prohiberi quoque iure naturæ.*
50 *Vſuram non excuſant vſus pecuniæ mutuatæ, nec fructus, aut commoditas proueniens ex ea.*

51 Qua

51 *Quæ priuatio opportunitatem vtendi pecunia, poſſit excuſare ab vſura, & quæ non poſſit.*

52 *Expectatio temporis non excuſat ab vſura, nec item priuatio oblectationis ex poſſeſſione propria pecuniæ: nec affectus beneuolentiæ exhibitus mutuatario.*

53 *Nec etiam periculum, niſi ſit particulare: nec numeratio pecuniæ, niſi ad eandem haberet aliquod onus.*

54 *Nec liberatio a ſideiuſsione, aut quod vtilius ſit mutuatario accipere ſub vſura, quam non accipere.*

55 *Nulla humana poteſtas reddere poteſt vſuram licitam.*

44 DE vſura (per quam contractus ciuiles de rebus temporalibus, ſicut per ſimoniam contractus eccleſiaſtici, de rebus ſpiritalibus viriantur) agitur in iure canonico apud Gratianum diſt. 46. in duobus vltimis capitibus, & in ſequenti diſt. 47. itemque cauſa 14. quæſt. 3. 4. & 5. In Decretalibus verò tam antiquis, quam nouis; ac in Clementinis, titulo de vſuris. In iure ciuili autem lib. 22. Digeſtorum, tit. 1. & 2. in lib. 4 Codicis, tit. 32. & 33. & alibi prout notatum videri poteſt apud Petrum Gregorium lib. 3. Partitionum iuris canonici in initio tituli quinti. Tractant de eadem Theologi ſcholaſtici in 4. diſt. 16. & D. Thomas ac interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 78. Summularij in verbo vſura, alijque magno numero: & inter eos latè Conradus de contractibus, à quæſt. 31. ad 50. Medina toto Codice de acquiſitis per vſuram, Nauarrus in comment. De vſuris ad cap. Si fœneraueris 14. quæſt. 3. & in Enchir. cap. 17. à numero 206. Couar. lib. 3. variarum reſolut. cap. 1. 2. 3. & 4. Sotus in lib. 6. de iuſt. & iure, quæſt. ſexta. Ludouicus Lopez in parte poſteriore ſui inſtructorij, a cap. 54. ad 86. Petrus à Nauarra lib. 3. de reſtit. cap. 2. par. 2. & ex noſtris aliquot maximè autem Ludouicus Molina de iuſt. & iure in 2. tractatu tomi primi à diſput. 303. ad 336. circumfertur quoque volumen impreſſum Francofordi continens tractatus de ea: tum eruditorum virorum Petri Gregorij, Alfonſi a Neapoli, & Lælij Zecchi.

Cùm autem cætera quæ ad illam pertinent iam ſint tradita in præcedenti libro decimo, cap. 6. hic conſideranda occurrunt tum ipſius malitia tum intereſſe per quod maxime talis malitia excludi cenſetur. (aliæ cauſæ ab ea excuſantes conſiderabuntur cum dicetur de mutuo in ſeq. lib. 25.) tum demum petentes ad vſuram, vt intelligatur an participent in eadem malitia: de qua iudicandi rationem aperire, eſt huius loci maximè proprium. Incipiendum eſſet autem ab explicatione, nominis, definitionis, & diſtinctionis vſuræ, niſi iam tradita eſſet loco citato. Ea ergo præſuppoſita ſufficere poteſt hic prænotaſſe: vſuram conſiſtere tantùm in mutuo, nec locum habere in alijs contractibus: niſi vt ij rationem aliquam habent mutui. Eam autem tunc contingere, cùm ex vi mutui lucrum exigitur, deducitur ve in pactū, vel intenditur principali intentione. Ad quod aduerte non ſufficere, quòd quis non daret mutuo, niſi inde ſperaret lucrum: ſed amplius requiri vt vſura eam ſpem, plus, faciat lucrum ipſum, quàm quid aliud. Ac proinde ſi quis principaliter ex amicitia, vel miſericordia daret mutuo, etiamſi ſecundariò lucrum aliquod inde ſperaret non deductum in pactum: ſed vt remuneratorium, de gratia non de iuſtitia debitum: non eſſet propriè vſura, vt benè contra Sotum docet Nauarr. in Enchir. cap. 17. nu. 209. Nec item eſſet, ſi ex alio titulo, quàm ex vi mutui lucrum quæreretur: vt ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis, aut alterius oneris æſtimabilis pecunia iudicio prudentis. Lucrum autem, idve quod vltra quantitatẽ rei mutuatæ exigendo vi mutui, aut etiam principaliter intendendo committitur vſura, nõ ſolùm eſt pecunia, ſed etiam id quod eſt pecunia æſtimabile, vt ſeruitus emendi tantum in mutuantis officina, vel molendi tantum in ipſius molendino, vel coquendi in ipſius furno.

Vſuram eſſe licitam error eſt in fide.

SECTIO I.

45 ATque vt his præmiſſis de vſuræ malitia dicere aggrediamur: quòd ea moraliter mala, illicitaque ſit, ac de ſe peccatum, receptiſſimum eſt, ac indubitatum apud Catholicos, propter definitionem Concilij Vienẽſis quæ habetur in Clemen. vnica De vſuris §. finali his verbis. Sanè ſi quis in illum errorem inciderit, vt pertinaciter affirmare præſumat exercere vſuras non eſſe peccatum; decernimus eum velut hæreticum puniendum: locorum nihilominus ordinarijs & hæreticæ prauitatis inquiſitoribus diſtrictiùs iniungentes, vt contra eos quos de errore huiuſmodi diffamatos inuenerint, aut ſuſpectos, tanquam contra diffamatos vel ſuſpectos de hæreſi procedere non omittant. Quo errore laboraſſe Albigenſes hæreticos notat D. Anton. 4. par. tit. 11. cap. 7. §. 5. in meritemque Græcos ſchiſmaticos, ex Guidone carmelita habet Alfon. à Caſtro in fine librorum aduerſus hæreſes.

Refutatur autem primò talis error, ex 7. præcepto Decalogi, quo ex cap. Pœnale. 14. quæſt. quinta prohibetur omnis illicita vſurpatio rei alienæ: qualem eſſe vſuram qua lucrum accipitur ex mutuo vi mutui, hac ratiocinatione concluditur. Illicitum eſt, & contra iuſtitiam cõmutatiuam & commutatione vnius rei pro alia, plus exigere & accipere quam valeat res ea quæ datur, niſi aliquid aliud interueniat ratione cuius illud amplius iuſtè accipiatur. At in mutuo recipere aliquid vltra ſortem, quantitatemue rei mutuatæ (quod dicimus facere lucrum ex mutuo vi mutui) eſt pro commutatione rei quæ datur, plus accipere quàm iuſtè accipiendum fuit. Ergo lucrum facere ex mutuo vi mutui, eſt illicitum, & contra iuſtitiam commutatiuam & per conſequens vſurpatio illicita rei alienæ. Cuius ratiocinationis maior ſumptio patet in venditionibus, locationibus, ac quibuſuis commutationibus: in quibus vt iuſtitia ſeruetur, ſemper reſpicitur ad æquiualens: ſiue pretij in ordine ad rem quæ venditur, ſiue penſionis in ordine ad vſum rei quæ locatur. Minor autem ipſa comprehenſione terminorum ex quibus conſtat, poteſt nota eſſe: quia vltra ſortem accipere, non eſt aliud, quàm accipere vltra valorem rei quæ datur mutuo; vt ſit quando res ipſa principalis quæ redditur, ſola adæquat per omnia illud quod mutuo datum eſt: nec ea contentus mutuans, aliquid vltra accipit. Authoritates ſacrarum Scripturarum, quibus confutari poteſt memoratus error, habentur Numerorum cap. 22. verſu 25. Deuter. 23. verſu 19. Eſdræ 2. c. 5. ver. 7. Pſalm. 14. verbis illis: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram: quibus præceptum Dei contineri habetur ex cap. Si quis oblitus, & ex cap. Quoniam 14. quæſt. 4. illudque obligare ſub mortali patet ex ijs quæ in eod. Pſal. antecedunt Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Item Pſal. 54. ver. 12. Prouerb. 28. verſu 8. Ezech. 18. verſu 8. & verſu 13. cuius verba ſunt. Ad vſuram dantem & amplius accipientem nunquid viuet? non viuet. Quæ quidem ſatis indicant vſurã (vtpote morte dignam) eſſe peccatum mortale. Adde quod habetur in ſeq. cap. 22. verſu 12. & Luc. 6 verſu 34. & 35. Ita vt meritò dicatur in cap. Super eo de vſuris, quod vtriuſque teſtamenti pagina deteſtetur crimen vſurarum: & in cap. Conſuluit eod. tit. quòd omnis vſura & ſuperabundantia prohibetur in lege.

Neque eſt quod obijciatur illud Deut. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies. Nam ex D. Tho. 2. 2. quæſt. 78. art. 1. ad 2. ibi, fœnerare accipitur pro mutuare ſicut & Eccleſiaſtici 29. verſu. 1. 2. & 10. vt ſenſus ſit populũ ſeruantem Dei legem ſic abundatur bonis temporalibus, vt dare poſſit mutuo alijs & ab alijs mutuo accipere non egeat. Et certè cùm in præced. cap. 23. dicatur, Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram: non poteſt reijci illa acceptio verbi fœnerandi, ne dicendum ſit ei ineptè addi, ad vſuram. Nec præterea eſt quod obijciatur illud Luc. 19. Ego veniens, cùm vſuris vtique exegiſſem illam. Nam ex D. Thom. in eodem art. 1. ad 3. vſura ibi accipitur metaphoricè, pro ſupercreſcẽtia bonorum ſpiritualium: quia exigit Deus vt in bonis acceptis ab eo, ſemper proficiatur. Dici etiam poteſt propriè accipi nomen vſuræ, & eſſe argumentum ad hominem, vt oſtendunt verba præcedentia. De ore tuo te iudicio ſerue nequam, ſciebas quòd ego homo auſterus ſum, tollens, quod ego non poſui, & metens quod ego non ſeminaui. Quare ergo non dediſti pecuniam meam ad menſam, vt ego veniens, cum vſuris vtique exegiſſem illam. Vnde patet tantùm abeſſe vt inde colligatur licitè accipi vſuram, quin potius colligatur contrarium: cùm id non concedatur alicui vt auſtero tollenti quod non poſuit, & metenti quod non ſeminauit. 47

Vtroque iure humano prohibitam eſſe vſuram.

SECTIO II.

IVre diuino prohibitam eſſe vſuram, conſequens eſt ex dictis, vnde non poteſt dubitari quin ſit etiam iure canonico, quod ita apertum eſt ex diſtin. 47. & ex alijs locis ex 48

co-

eodem iure memoratis in initio huius capitis: vt nullus relinquatur ambigendi locus.

Iure autem ciuili nunc legibus Chriſtianorum regum, expreſsè eſſe prohibitam vſuram notat Nau. in Ench. cap. 17. n. 208. Implicitè vero prohibitam eſſe à tempore Iuſtiniani Imperatoris, communem ſententiam eſſe idem ibid. addit: & ex Panor. ad c. Cum ſit De foro competenti nu. 18. habet Couar. in *lib. 3. var. reſol. cap. 1. nu. 6.* Pro qua ſententia facit quòd Iuſtinianus in Nouella 131. cap. 1. iuſſit ſeruari decreta Concilij Nicæni, in cuius canone 18. apertè prohibetur vſura. Illius verba habentur in cap. Quoniam d. 47. Facit item, quòd in lege Cunctos populus Cod. De ſumma Trinit. & fide Cathol. idem præcipiat omnes ſibi ſubiectos ſequi fidem Romanæ Eccleſiæ: cuius authoritate conſtat vſuram nunquam fuiſſe probatam ſed ſemper improbatam vt alienam à ſacris literis. Ipſe tamen Couar. ibid. putat legibus Iuſtin. approbatas fuiſſe vſuras tanquam licitas. Cui fauet, ex Pandectis lex Placuit cum duabus ſeq. tit De vſuris. & ex Codice eodem ti. lex Eos, cum duabus ſeq. Quia tamen à ratione alienum videtur, Iuſtin. principem Catholicum approbaſſe literis tam apertè damnatur: alij (*inter quos eſt Sotus libro 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 1 ad 3.* congruenter doctrinæ D. Thom. *2. 2. qu. 78. art. 1. ad 3.*) dicunt prædictis legibus non approbari vſuram, ſed permitti tanquam minus malum ad vitandũ maius. Quod poteſt impugnari ex eo, quòd per tales leges concedetur actio ad exigendas vſuras conſuetas, & negetur repetitio earum iam ſolutarum. Sed ſiue Iuſtinianus conceſſerit vſuram vt licitam, ſiue ſolùm permiſerit impunè, vt minus malum parui refert ad noſtrum inſtitutum. Nobis enim ſufficit eiuſmodi leges, *vſurarum fautrices*, abrogatas eſſe in Concilio Vienenſi per Clementinam vnicam De vſuris ſimulque ſancitum eſſe: vt ſi quæ poteſtas publica iudicare præſumpſerit, vt ſoluantur vſuræ, aut vt ſolutæ, cùm repetuntur non ſoluantur, ſit ipſo iure excommunicata. Vnde intelligitur hac ex parte nullam memoratas leges aliaſque ſimiles vim habere in conſcientia: iure canonico præualente iuri ciuili, eoquòd in Summo Pontifice plena ſit poteſtas ſuper poteſtates laicas, quoad ea quæ ſalutem animarum, ſupernaturalemve finem concernunt, prout traditur in cap. Solitæ De maiorit. & obed. Illicitæ igitur ſunt omnes vſuræ, non modo maiores centeſimis, quas leges ciuiles repudiant: ſed etiam centeſimæ, atque his minores.

Vbi aduerte obiter ex Soto in cit. art. 1. & Couar. in lib 3. var. reſol. cap. 9. nu. 6. vſuram centeſimam dictam eſſe, qua ſingulis menſibus ſoluebatur vnum, pro 100. mutuatis: itaut ſingulis annis 12. ſoluerentur. Quæ tamen vſura, quia erat aliquantulum grauis, ſolum permittebatur in pecunia traiectitia, id eſt, quando mutuo dabatur mercatori traiecturo illam per mare: cum conditione, vt ſi periſſet naufragio periculo eſſet creditoris ex leg. Traiectitiæ Cod. De fœnore nautico. Inferiores centeſimæ erant beſſes vſuræ, cùm ſoluebantur duæ partes ex tribus partibus centeſimæ id eſt, octo pro 100. quolibet anno. Item vſuræ ſemiſſes, cum ſoluebatur dimidia pars centeſimæ id eſt, ſex pro 100. quolibet anno. Item vſuræ quincunces cùm quinque ſoluebantur quolibet anno pro 100. Item vſuræ trientes cùm quatuor (quæ ſunt 3. pars centeſimæ vſuræ) ſoluebantur pro 100. quolibet anno de quibus, & alijs minoribus latius Petrus Greg. in tract. De vſura, lib. 1. c. 2. Aduerte etiam nullas vſuras vſurarum fuiſſe iure ciuili permiſſas, vt patet ex lege Placuit. ff. De vſuris, & ex lege Vt nullo Cod. eodem tit. v. g. Si accepiſſes mutuo centum pro lucro anno 12. nec in fine anni ſolutiſſes 12. non licebat in 2. anno accipere vſuram pro 100. & 12. ſed tantùm 12. pro 100. ſicut in primo anno.

Iure naturæ prohibitam eſſe vſuram.

SECTIO III.

49 IVre denique naturali prohibitam eſſe vſuram, atque adeo de ſe illicitam eſſe oſtendunt tum authoritates prophanorum eam damnantium, quas refert Couar. in cit. c. 1. nu. 5. tũ rationes quas poſſim Doctores adferunt inter quos Conrad. de contr. q. 25. concl. 5. adfert. 55. multa in eandem ſententiam tum in ead. quæſt. tum in ſequenti proponens. Sed ſatis erit vnam præcipuam, cæteras fere omnes continentem, attigiſſe: nempe quòd lucrum ex mutuo ratione mutui, cùm non detur gratuitò, ſed rationem habeat pretij, non poſſit iure exigi, niſi ſit aliqua res pro qua exigatur. Id enim commune eſt omnibus quæ oneroſo, & non gratuito titulo exiguntur. Nihil autem eſt, pro quo lucrum ex mutuo exigi iure poſſit. Ergo lucrum ex mutuo vi mutui, non eſt licitum. Conſequentia eſt manifeſta cum maiore: Probatur minor, Primò enim, id pro quo lucrum ex mutuo accipi iure poſſit, non eſt rei mutuatæ dominium, quod mutuans transferat in mutuatarium: per æqualem enim ſummam eidem mutuanti reddendam, iuſtè & ad æqualitatem, ipſum compenſatur, dum tantundem reſtituitur quantum acceptum eſt.

50 Secundò, nec eſt vſus ſummæ acceptæ: quia hoc ipſo quòd per æqualem ſummam compenſatur tranſlatio dominij pecuniæ capitalis, compenſatur etiam vſus eiuſdem pecuniæ. Nam cùm dominium pecuniæ, aliquid eatenus valeat quatenus valet vſus ipſius (quandoquidem dominium de ſe, nihil aliud eſt, quàm ius tam vtendi quàm abutendi re aliqua) eo ipſo, quòd compenſatur pecuniæ dominium, compenſatur & vſus: non ſecus, ac eo ipſo quod vſurarius per mutuum transfert in mutuarium, dominiũ pecuniæ mutuatæ: in eundem transfert facultatem omnem ille vtendi, nec vllam ſibi retinet.

Tertiò, neque eſt fructus, quem pecunia proferat: quandoquidem ea, cùm ſit de ſe ſterilis, non fructificat, niſi per operam & induſtriam illius qui ea vtitur: vnde vſurarius nõ poteſt lucrum iure exigere ob fructum quem profert pecunia mutuata: nec enim ius habet exigendi illud ratione induſtriæ, quia aliena eſt non ſua: nec ratione pecuniæ, quia illius plenum dominium tranſtulit in alium pro ſimili ſumma: quam proinde ſolam poteſt exigere: ſicut ſi mihi terram ſterilem iuſto ac ſufficienti pretio vendidiſti, & illam meo labore & induſtria fertilem reddiderim, non teneor ſoluere tibi aliquid ſupra idipſum iuſtum pretium inter nos conſtitutum.

Quartò, neque eſt vtilitas ſeu commoditas, quam mutuatarius circa res ſuas (eas ſcilicet ſeruãdo promouendo &c.) percipiat, ex mutuo accepta pecunia. Nam talis vtilitas ſeu commoditas, vel communis eſt vel particularis: ſique communis ſit, id eſt, quæ per ſe in vno tempore, æquè ac in alio coniuncta eſt cum pecunia, compenſatur per æqualem pecuniæ ſummam quæ reſtituitur; ſiquidem ei etiam annexa eſt ſimilis vtilitas: Sin particularis ſit (qualis cenſetur ea quã fortè ex præſenti pecunia, ſupra ipſius integrum valorem mutuatarius accipit ob aliquam opportunitatem oblatam, quæ non eſt de ſe nata ſequi ex mutuo, cùm plerumque ſit ſine eo) pretium ſupra capitalem ſummam pro illa in mutuo exigere, perinde eſt, ac ſi quis rem aliquam ſupra iuſtum pretium vendat ob vtilitatem, & commoditatem quæ emptori ex eadem re obueniet: quod illicitum eſſe rectè probat D. Thom. *2. 2. quæſt. 77. art. 1.* ex eo, quod talis commoditas non ſit aliquid venditoris, pro quo ipſe iure poſſit pretium accipere ſicut poſſet pro incommoditate, tanquam ſua, ſi quam ſubiret vendendo rem ſuam ad ſeruiendum commoditati emptoris.

51 Quintò, neque illud pro quo poſſit exigi lucrum ex mutuo, eſt quòd mutuans carendo ſua pecunia, priuet ſe interea aliqua vtilitate: nempe, quia interea poſſunt incidere opportunitates negotiandi & faciendi lucrum, aut vitandi damnum. Nam etſi concedendum ſit, quod ſi tales commodorum opportunitates fuerint proximæ, quia nimirum præſens adeſt occaſio aliqua lucrandi ex pecuniæ vſu, quæ mutuanti elaberetur ob mutuo datam eandem pecuniam. Cõcedendum ſit, inquam, non committi tunc vſuram, lucro aliquo ſupra ſummam principalem accepto, quo compẽſetur lucrum ceſſans vel damnum emergens ratione mutui, *prout exponetur in ſeq. cap.* Nihilominus tamen ſi opportunitates fuerint ſolùm remotæ, negandum non eſt vſuram committi in propoſita exactione. Nam tales opportunitates cenſentur eæ, quæ ſemper comitantur pecuniam, vt ipſa eſt de ſe inſtrumentum lucrandi: quo fit, vt in hoc genere nihil dicatur de pecunia vno tempore, ſiue præſens ſit, ſiue futuram: quin idem dici poſſit de æquali pecunia in alio tempore: atque adeò mutuo acceptam in vno tempore, ſufficienter compenſari per æqualem pecuniæ ſummam, alio tempore redditam à mutuatario. Vnde quia mutuans nihil minus habebit, quàm haberet, ſi mutuo non dediſſet: amplius accipiens, cenſebitur vſuram committere, vtpote non aliunde quàm ex mutuo lucrum accipiens. Ad cuius confirmationem illud facit, quòd tales opportunitates pendeant ex vſu, qui cuilibet pecuniæ communis eſt, à quocumque ea habeatur. Quapropter idem iudicium eſt de eo, ac de ipſa pecunia; & ita, ſicut nihil accipere licet ſupra ſortem ratione mutuatæ pecuniæ, ita nec ratione dicti vſus communis, prout omnium conſenſu eſſe notat Sotus, *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3 pag. 2.*

Sento.

52 Sextò, neque eſt expectatio temporis: nam ſi vſurarius lucrum exigat propter ipſum tempus formaliter, quo mutuatarius retinet pecuniam, manifeſtè eſt iniquus: quia tempus cùm ſit commune omnibus, vendibile non eſt. Si verò exigat propter tempus materialiter, id eſt, eo quod per ſpatium temporis careat vtilitate ſuæ pecuniæ, id perinde reijcitur, ac reiecta eſt proximè præcedens cauſa.

Septimò, neque etiam quòd mutuanti moleſtum incommodúmque ſit non habere poteſtatem vtandi ſua pecunia, aut ſe in illius poſſeſſione, aut cõtrectatione oblectandi hodie vel cras, ſicut haberet ſi hodie & cras illam retineret. Nam id non auget pecuniæ mutuatæ valorem, qui totus cõſiſtit in vnico ipſius vſu præcipuo: nempe in ipſius diſtractione: quæ, *moraliter loquendo*, perinde, & æquè vtiliter poteſt accidere breui temporis ſpatio ac longo. Et certè ſi id augeret valorem, fatendum eſſet plus valere pecuniam iuuenis quàm ſenis: item plus valere pecuniam recenter excuſam, *cùm poſſit eſſe diuturnior*, quàm iam attritam. Quæ vt abſurda ſunt, ſic abſurdum eſt pecuniam plus valere propter diuturniorem poteſtatem ea vtandi hodie vel cras. Quod verò non ſit iuſta cauſa lucri accipiendi ex mutuo, quòd per hoc vſurarius ſe priuat oblectatione, quam percipit ex poſſeſſione & contrectatione ſuæ pecuniæ, patet: quia cõpenſatio, iuxta naturalem æquitatem iuſtitiæ faciendæ, æſtimari non debet ex priuata cuiuſque cupiditate in ordinata, *qualis eſt illa auara*: ſed eſt ad rectam rationis normam exigenda.

Octauò, neque eſt beneuolentiæ affectus: quo mutuans voluit mutuatario ſubuenire: nam etſi negandum non eſt, quin ex honeſtate & gratitudine mutuatarius, pro illo mutuantis erga ſe affectu, gratiam referre debeat: ex iuſtitia tamen quæ reſpicit æqualitatem rei ad rem: non autem (vt cæteræ virtutes) affectum: ad nihil aliud tenetur, quam ad ſummæ mutuatæ compenſationem per aliam æqualem: cẽtum, verbi gratia, pro centum reddendo: tam efficaci ac prompta voluntate, quàm illi antea mutuo data eſt talis ſumma, compenſandoque damnum, ſi quod mutuator pertulit iniuſtè ratione mutui.

53 Nonò, neque eſt periculum commune, cui capitale exponitur per mutuum: Nam licèt cùm peculiare aliquod periculum probabiliter imminet, poſſit propter ipſum peti aliquid ſupra ſortem: non poteſt tamen cùm fuerit tantummodo commune: quia cùm non ſuppetat tunc ratio, qua eiuſmodi periculo prouideri poſſit à contrahentibus, neque ij moraliter ſint de ſe illius cauſa, ipſum ſanè non debet in pactum deduci. Alioqui enim, cum res omnes humanæ expoſitæ ſint innumerabilibus eiuſmodi periculis, vix vnquã poſſet contractus vllus iniri ſimpliciter & abſolutè, ſed tantùm cum pacto dandi aliquid ratione periculi quod poteſt contingere.

Decimò, neque eſt onus numerandi pecuniam, quoniam ſubſtantia ipſa mutui illud ſecum fert: numeranda enim eſt pecunia quæ mutuo datur vt tantum poſtea reddatur, quantum acceptum eſt, neuterque contrahentium fraudetur: perinde ac ſubſtantia venditionis fert ſecum onus tradendi rem venditam, pro qua iuſtum pretium dandum eſt. Quocirca pro tali numeratione lucrum exigere, idem eſt ac exigere pro mutuatione (quod prohibetur per illud Luc. 6. Mutuum date nihil inde ſperantes] ſicut pro labore neceſſario ad ſacramentorum adminiſtrationem, munus accipere, idem eſt, ac pro ea ipſa adminiſtratione accipere, contra illud Matthæi 10. cap. Gratis accepiſtis gratis date.] Quod ſi aliquod onus, ad ſubſtantiam mutationis nõ pertinens, ſubeundum ſit, poteſt in illius compenſationem aliquid accipi: quia non accipietur ex vi mutui.

Vndecimò, neque eſt, quòd vſurarius poſſit à mutuatario 54 petere fideiuſſorem. Nam licèt pro fideiuſſione pretiũ accipi poſſit, quia fideiubendo contrahitur obligatio ſoluendi debitum in defectum mutuatarij, quæ æſtimabilis eſt pecunia: non poteſt tamen pro mutuatione, quæ nullam eiuſmodi obligationem inducit vt de ſe patet. Quocirca ſi quis obligaret ſe ad mutuandum cæteris de ciuitate, quotieſcũque indiguerint, obligatio eſſet æſtimabilis pecunia, pro qua lucrum ſupra ſortem capi poſſet, vt ex Scoto poſt Sotũ notat Nauar. in comment. De vſuris, num 62.

Duodecimò, neque eſt, quòd plerumque vtilius ſit mutuatario, mutuo accipere pecuniam reſtituendam cum vſura, quàm ea carere. Nam maior illa vtilitas nullum ius mutuanti dat accipiendi ſupra ſortem, cùm ea proueniat à ſe mutuata: quæ non illi ſed mutuatario fructificat, tanquam domino (cuius periculo quoque eſt expoſita) perinde ſcilicet, ac res vendita, emptori tanquam domino, non autem venditori fructificat. Nec obſtat quòd in tali caſu liberè conſentiat in ſolutionem vſurarum. Nam talis cõſenſus non purè liber, ſed cum admiſtione inuoluntarij: quandoquidem mutuatarius ipſe nollet vltra ſortem dare ſi poſſet aliter mutuum accipere. Quare inuoluntariè dat, Ita ex D. Thoma qu. 13. de malo art. 4. habet Molina De iuſt. & iur. tom. 1. tract. 2. diſput. 304.

Cùm autem conſtet ex dictis, vſuram de ſe malam eſſe: ideoque nullo ex fine licitam fieri conſequens eſt quòd eam exercendi, non modo Princeps ſæcularis, ſed nec Papa poteſtatem poſſit facere ne quidem Iudæis aliiſve infidelibus, vt bene notatum eſt à Couar. *in lib. 3. variarum reſolutionem, cap. 1. num. 8.* textuſque habetur de eo præclarus in cap. Super eo, De vſuris. Quanquam fatendum eſt Papam poſſe in dubio declarare, an contractus aliquis vſurarius ſit, necne. Quæ autem in defenſionem vſuræ obijci poſſunt, partim ex dictis, partim ex deinceps dicendis ſoluuntur. Ea ſi quis requirat ſigillatim propoſita, poterit videre apud Gregorium à Valentia 2. 2. diſp. quinta, quæſt. 25. in vltima parte puncti primi. 55

CAPVT V.

De eo, quòd nulla vſura ſit licita contra Carolum Molinæum.

SVMMARIVM.

56 *Nullam dari vſuram licitam.*

57 *Quo modo accipiendum ſit, quòd Iudæi permiſſi ſunt, alieno dare ad vſuram.*

58 *Vſuram peccatum eſſe grauiſſimum, oſtendunt quæ in illius vituperationem dicuntur à Patribus.*

59 *Erronea opinio Caroli Molinæi de vſura.*

60 *Inepta reſponſio eiuſdem Molinæi ad loca Scripturæ, quibus idem error reijcitur.*

61 *Rationes aduerſus eundem errorem.*

Ex dictis conſequens etiam eſt, vſuram cùm de ſe aduerſetur iuſti rationi naturali, & ideo ſit intrinſecè mala, nullam poſſe dari licitam atque adeo ſicubi ſint ſtatuta, aliquam concedentia, ea repudiari debere tanquam peruerſa, & à ratione aliena, omneſque introductas conſuetudines illam exercendi, cenſendas eſſe corruptelas, iuxta capit. fin. De conſuet. vtpote contrarias iuri naturali & diuino. 56

Nec obſtat illud Deuteron. 23. Non fœnerabis fratri tuo ſed alieno: per illud enim (vt placet D. Thomæ 2. 2. *qu. 78. art. 1. ad 2.* & alijs quorum meminit Couar. *in lib. 3. var. reſol. cap. 1. num 7.*) Iudæis ad duritiam cordis ipſorum, permiſſum eſt impunè fœnerari gentibus (ſicut & vxoribus dare libellum repudij ex Marci cap. 10.) ad vitanda maiora mala: non tamen illis eſt reddita licita vſura: ſicut nec reddita licita fornicatio cum alienigenis, quando dictum eſt in eod. cap. Non erit inter vos meretrix de filiabus Iſrael. A cuius proinde permiſſionis vſu, ipſos per Chriſtum reuocando prædixit David Pſal. 71. inquiens: Ex vſuris iniquitate redimet animas eorum id quod Chriſtus ipſe præſtitit, cùm Lucæ ſexto dixit, Mutuum date nihil inde ſpectantes.] Atque hanc eſſe illius loci Deuteronomij germanam interpretationem, pluribus contendit quidem Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 1. ad 2.* Alij tamen quos commemorat & ſequitur Couar. loco cit. malunt Iudæis permiſſam eſſe vſuram, tanquam licitam ex authoritate Dei dantis illis dominium lucri per eã acquirendi. Quodquidem eſt, circumſtantiam additione facere, vt iam non ſit formaliter, ſed materialiter tantùm vſura: ſicut ſpoliatio Ægyptiorum Exod. 12. conceſſione Dei omnium Domini, effecta eſt furtum materialiter tantùm, & reddita licita. Vnde intelligitur quòd vſuræ non fuerint Iudæis licitæ cum omnibus gentibus, ſed tantùm cum illis quibus tanquam hoſtibus poterant authoritate Dei bellum inferre, & eos vita ac bonis ſpoliare: ſicut poterant habitatores terræ promiſſionis: quos bello propter ipſorum ſcelera Deus deleri iuſſit: & bona ac prædia ipſorum à Iudæis occupari, tanquam largitione diuina, ad ipſos pertinentia. 57

Aduerte autem vſuram ſic intrinſecè malam eſſe, vt peccatum ſit grauiſſimum, prout oſtendunt quæ in illius vituperationem 58

perſtionem dicuntur à Sanctis Patribus: quale eſt illud D. Baſilij in Pſal. 14. An ignoras quod maior tibi exurgat peccatorum aceruus, quàm ſit opum acceſſus, quem ex vſura venaris? Item illud D. Gregorij Nyſſeni homil. 4. in Eccleſiaſten: Quid refert an clanculum perfoſſis muris, prædonis more alienum habeas & prætereuntis cæde, te eorum quæ habeat dominum conſtituas, an fœnoria neceſſitate, acquiras ea, quæ ad te non pertinent. Et inferius de eadem vſura agens: Hic aſt ille partus quem parturit quidem auaritia, paris autem iniquitas, & obſtetricatur inhumanitas. Itèmque illud quod ex D. Auguſt. habetur 14. quæſt. 4. cap. Quid dicam, An crudelior eſt qui ſubtrahit aliquid vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Præterea illud quo D. Chryſoſt. hom. 57. in Matth. tomo 2. miſerias fœneratoris ex eo oſtendit (poſtquam in eum multa dixit) quod per talem pecuniæ fœtum, anima illius perinde corrodatur, ac viperæ venter per ſuum partum: eòque magis, quo talis fœtus copioſior fuerit. Adhuc illud D. Ambroſij in Tobiam cap. 4. Vſurarij ſimiles ſunt Iudæis: qui dederunt pecuniam Iudæ, vt occideret Saluatorem, iſti vt occidant innocentem. Item illud appoſitè dictum à D. Baſilio loco citato: quòd fœnerator debitorem, tanquam canis feram perſequatur: itaut latebras compellat quærere, nec quieſcere minus ſinat, quàm canis leporem: nempe ex Pſal. 9. Oculi eius in pauperem reſpiciunt: inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua, &c.]

Accedunt etiam alia ex iure Canonico; vt quod in cap. 1. De vſuris in 6. vocetur vſurarum vorago, quæ animas deuorat & facultates exhaurit. Itemquod in cap. Sicut hi, diſt. 47. dicatur, vſuræ arte nequiſſima, aurũ ex auro naſci: multàque alia quæ collecta habentur apud Petrum Creſpetiem in ſumma fidei catholicæ, verbo Vſura: in quibus recenſendis non eſt opus immorari: quia quem hæc non moueant, nec alia mouebunt. Vtinam moueat æterna futuræ vitæ miſeria, quam Moſes, & Prophetæ (in ijs ſcilicet ſacræ Scripturæ locis, ex quibus in præcedenti cap. notauimus probari vſuræ malitiam) vſurarijs denunciant: ne cant in locum tormentorum paratum iis, qui illos in tali negotio nó audiunt, iuxta ea quæ in hiſtoria epulonis diuitis habentur apud D. Lucam cap. 16.

Moueat vtinam huius quoque vitæ miſeria illa, in quam vſurarius redigitur ab Eccleſia, pia licet matre, vt ab Eccleſiaſtica ſepultura arceatur (quod poſtea exponetur) eique ſacramenta, vitæ ſpiritualis neceſſaria ſubſidia, denegentur; tanquam cani alius rodenti, cui ſanctum dare prohibemur in cap. ſeptimo D. Matth verſu 6. Quæ ſi nihili faciat, vt pleriſque auaris contingit, quorum mens (ex cit. cap. Sicut hi) ſemel vinculis cupiditatis adſtricta, nihil niſi aurum & argẽtum videt: ſicut ij qui mente per inſaniem translati, non iam res ipſas, ſed paſſionis ſuæ fantaſias vident. Illud ſanè negligere non debet, quòd experientia doceat, iuſto Dei iudicio fieri, vt vltra animæ detrimentum, ex vſura ſequatur etiam propriarum facultatum breuis poſſeſſio, acceleratàque ſubuerſio. Cuius experientiæ habetur mentio Cod. De adminiſtratione tutorum, lege 22. ſub finem: cùm dicitur, quòd pecuniæ fœnerandi vſus vt a diuturnus & ſtabilis ſit; quo ſubſecuto, intercidente ſæpe pecunia, ad nihilum patrimonia deducuntur.

59 Atque licèt hæc ita ſint, ac doctrina de intrinſeca vſuræ malitia tot authoritatum & rationum momentis confirmata ſit: vnus tamen impius (*vt à Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 209. nominatur, ob dogmatum hæreticorũ quæ tenuit impietatem*) Carolus Molinæus in tract. commerciorum & vſurarum numero 10. 11. 78. 79 & 80. affirmat vſuram, niſi fraus intercedat, aut nimium opprimatur proximus, non eſſe peccatum, ſed eſſe licitam, quantumcumque (vt ipſe fatetur in eod. num. 80) Doctores omnes a 600. annis contrarium docuerint. Qua in re, *tanquam alteri Iſmaeli Geneſ* 16. contigit ei, vt ſicut ipſius manus contra omnes fuerunt, ſic contra ipſum ſint manus omnium. Exploditur enim ab omnibus ſententia ipſius tanquam noua, & planè abſurda, ac etiam valde periculoſa; nec immerito. Primum enim eſt cótra expreſſa ſacræ Scripturæ loca, quæ in præcedenti cap. memorata ſunt. Abſolutè enim & ſine limitatione vlla condemnant vſuras, tanquam illicitas, & voluntati Dei contrarias.

60 Ineptum verò eſt, quod in præced. num. oone, ad ea Molinæus reſpondet: inquiens vocem Hebraicam נשך qua vtitur Scriptura, ſignificare morſum; ideoque in illa tantummodo prohiberi proximi morſum, id eſt, illius oppreſſionem. Imprimis enim argumenta ab etymologia ſunt valdè infirma: atque ſi hærendum eſſet in vi vocabuli, dicendum potius eſſet Scripturam prohibere ne quis proximum ſuum dentibus mordeat, quàm ne vſuram exerceat. Adde quod licet ſermo non ſit de vero morſu proximi, ſed de metaphorico: nempe de læſione illius in bonis pecuniarijs: inde tamen patere omnem vſurã eſſe authoritate Scripturę illicitã, cùm in omni vſura verè committatur talis læſio, plus ſcilicet exigendo, quàm ſit ex iuſtitia debitum: quandoquidem in ea ſemper aliquid exigitur ſupra ſortem capitalem. Prӕterea Scriptura non tantum vtitur voce נשך ſed etiam alia Hebraica videlicet תרבית quæ ſignificat omne id quod ſumitur vltra ſortem: & venit à radice רבה ſignificante auctus eſt, itaut מרבית ſignificet augmentum, ſeu quidquid datur vltra id, quod mutuo acceptum eſt. Deinde hæc ſententia eſt contra Patres antiquos, qui docent id omne efficere peccatum vſuræ, quod accipitur vltra ſortem: vt videre eſt apud Grat. 14. quæſt. 3. ex D. Auguſt. D. Ambroſio D. Ieronymo & Concil. Agathenſi. Quamuis autem tale quid ſibi obijci Molinæus parum curaret, qui ſpiritu hæretico turgidus, contempſit ſexcentorum annorum (vt ante ex ipſomet minimus) communi Doctorum conſenſu receptam in Eccleſia doctrinam: non fuit tamen tacendum ad inſtitutionem catholicorum apud quos Patrum authoritates, ac ſacrorum Concil. & Summorum Pontificum definitiones maius momentum habent, quam vllæ humanæ rationes: quæ non deſunt validiſſimæ aduerſus prædictam Molinæi ſententiam.

Prima eſt: Si vſura non niſi ratione fraudis, vel oppreſſionis, peccatum eſſet: ea ſanè abſolutè non eſſet peccatum: ſed tam licita eſſet quàm emptio, & venditio. Nam in emptione & venditione ſæpe eſt, tam fraus quàm oppreſſio: nec tamen propterea quiſquam dixit vnquam emptionem & venditionem eſſe peccatum. Secunda eſt, Molinæus peius ſenſit de hac materia, quàm ipſi Gentiles. Nam vt omittam alios, quorum meminit Conat. *in lib. 9. var. reſolutionum, cap. 1. num. 5.* Ariſtoteles lib. 1. polit. cap. 7. agnoſcit vſuram eſſe peccatum, & contra naturæ legem. Addens optimam rationem; quia contra rationem eſt exigere à re ſterili fœtum & partum. Sed pecunia, ſua natura eſt ſterilis, nihilque parit niſi accedat induſtria humana; quæ cùm ſit illius qui accipit mutuo, non autem eius qui dat; ille, non autem hic, poteſt ex ea lucrum percipere.

Tertia eſt D. Thomæ 2. 2. *quæſt. 78. art. 1.* Pecunia res eſt quæ vſu conſumitur ſicut vinum: quia vt potu vinum, ſic diſtractione, *quæ eſt illius principalis vſus*, pecunia perit proprio domino. Sed in rebus quæ vſu conſumuntur, vſus ipſe non diſtinguitur à domino: adeout nihil accipi poſſit pro vſu, poſtquam iuſtum pretium ſolutum eſt pro earum dominio. Id quod patet exemplo: quia apertè iniuſtum eſſet, ſi quis cùm iuſtum pretium acceperit pro vino, aliud pro vini vſu accipiat. Quare nihil ſumi poteſt pro vſu pecuniæ poſtquã tranſlatum eſt illius dominium in alium: ſicut ſit in mutuo, quod eſt rei propriæ alienatio, prout nomen ipſum indicat, cùm mutuum dicatur ex eo, quòd meum, fiat tuum.

Quarta ratio eſt, Etiãſi vſus pecuniæ diſtingueretur à pecunia, & eſſet res quæ ſeorſim vendi poſſet ſicut vendi poteſt fructus vaccæ retento illius dominio: adhuc nihilominus vſura eſſet illicita. Nam quando venduntur fructus rei fructiferæ, ea eſt natura talis venditionis, vt ſi pereat res ipſa, cuius eſt fructus, nihil poſſit amplius accipi pro eius fructu; quia pereũte re, perit fructus & vſu rei: nec pro eo quod perijt, aliquid poteſt iuſtè accipi. At verò in vſura, etiamſi pereat pecunia mutuo accepta: nec accipiens vſus ſit illa: aut certè ſic vſus ſit, vt nihil omnino lucrifecerit, obligatur ad reſtitutionem totius eiuſdem pecuniæ acceptę, & ad ſolutionem pretij pro lucro, tanquam illius fructu, cùm tamẽ nullum protulerit. Quare vſura non poteſt iniquitate ex eo excuſari, quòd rationem quandam habeat venditionis fructuum, redituúmve.

Quinta ratio. Fatetur ipſe Molinæus, quòd vſura ſit illicita, quando mordetur proximus, ſeu læditur contra charitatem. At in omni vſura proximus contra charitatem læditur in rebus ſuis. Probatur: quia in ea ex lucro, quod proximus acquiſiuit vſu pecuniæ, cuius dominium per mutuum adeptus eſt, partem capit vſurarius, quantumuis eiuſdem pecuniæ dominium à ſe per mutuum abdicauerit: neque ea vſus ſit ad lucrandum, aut ſe vlli periculo expoſuerit: quodquidẽ iniquum eſt & læſiuum proximi: cùm inde plerumque contingat, vt principalis cauſa, id eſt, mutuatarius qui negotiatur ex pecunia, nihil planè conſequatur. Imo ſi ſortem amittat, nec quidquam lucretur; debeat nihilominus mutuum acceptum ac etiam lucrum expectatum ſoluere. In quo cernitur proximi læſio valdè iniqua; vtpote qua ille qui nulli ſe

pericu-

periculo exponit, neque damnum ſentire poteſt, ſentit commodum & lucrum, etiam ſine labore. Ille autem qui laborat non ſentit commodum: niſi ſe damno exponat. Quod adeò eſt contra rationem, vt pro regula habeatur (quæ eſt 55. De reg. Iuris in 6.) eum qui ſentit onus, ſentire etiam debere commodum, & è contra. Ex qua etiam intelligitur, quod ſi ille qui mutuat, voluerit ſe quoque exponere damno, ſicut ille qui negotiatur: poſſet etiam iuſtè fieri particeps lucri prout ſuo loco exponetur cùm de ſocietate in ſequenti libro 25. agetur. Molinæi autem argumenta facilè erit ſoluere ex ſupradictis: nec ea quid amplius probant, quàm mutuationem rem eſſe commendatam in ſacris literis. Neque eſſe illicitum vrgente neceſſitate, ab vſurario exigente vſuras mutuum accipere in quibus illi non aduerſamur.

CAPVT VI.

De intereſſe per quod maximè excludi cenſetur vſuræ malitia.

S V M M A R I V M.

62 *Licitum eſſe capere intereſſe.*
63 *Quid ſignificetur per intereſſe.*
64 *Varium intereſſe diſtinguitur.*
65 *Intereſſe peribile, quoddam eſt intrinſecum, & quoddam extrinſecum.*
66 *Quid generaliter ſit peribile intereſſe, quidque ſpecialiter.*
67 Specialiter (qua ratione eſt huius loci proprium) *quoddam dicitur lucri ceſſantis, & quoddam damni emergentis.*

62 Licitum eſſe capere intereſſe ab eo, cuius cauſa incurritur in aliquo negotio, certum eſt ex iure canonico in cap. Si quis, 12. qu. 2. in cap. Conſtitutus, De procuratoribus: in cap. fin. De iis quæ vi: in cap. Dilecti de foro competenti: in cap. Peruenit, De fideiuſſoribus, & in cap. Sacra De ſenten. excomm. ideoque ipſum ſolet in hac materia conſiderari, tanquam circumſtantia per quam malitia vſuræ excluditur: ſicut per defenſionem propriæ vitæ, cum moderamine inculpatæ tutelæ, tollitur malitia homicidii, quo inuaſor occiditur. Vbi aduerte, quod ex Medina habet Petr. à Nauar *in lib. 3. De reſt. cap. 2. num. 185. & 190.* vſuram ſumptam ſimpliciter, vt nihil aliud importat quàm lucrum vltra ſortem occaſione mutui, nec bonam dicere eſſe, nec malam, ſed ex adiecta circumſtantia cauſæ. Itaque mala eſt cùm lucrū accipitur ob ſolum mutuum, quia cauſa eſt iniuſta: non autem cùm ob intereſſe, aliamve cauſam iuſtam.

63 Quid autem dicatur intereſſe, poteſt familiariter declarari dicendo cum Alphonſo à Neapoli *in tract. De vſuris, qu. 18. num. 1.* quòd ſit amiſſio alicuius temporalis boni iuſtè obtinendi: ſic appellata, quia ille qui tale bonum amittit dicere poteſt ſua intereſſe illud perdere. Additur verò, *iuſtè obtinendi*: quia amiſſio boni iniuſtè obtinendi, non conſtituit intereſſe propriè dictum. Vnde nec in iudicio actio datur pro eo recipiendo, iuxta legem Itaque fullo, ff. De furtis, vbi ratio ea redditur, quòd nemo de improbitate ſua conſequatur actionem.

64 Diuidi verò poteſt intereſſe, vt idem Alphonſus latiùs perſequitur *num. 14 & aliquot ſequentibus*, in inæſtimabile & æſtimabile; iuxta duplex ſcilicet boni temporalis genus. Quoddam enim eſt pretio ſeu pecunia inæſtimabile, vt hominis liberi vita, ex lege 1. §. Sed cùm liber homo, ff. De his qui effuderint vel deiecerint. Quoddam verò eſt pretio æſtimabile, vt vinum, frumentum, domus, ager, &c. in illiuſque amiſſione conſiſtit intereſſe inæſtimabile; & in huius amiſſione, conſiſtit intereſſe æſtimabile. Quod rurſus diuiditur in non peribile, & peribile. Illudque eſt quod incurritur ſine alicuius facto iniuſto, vel ceſſatione iniuſta: cuius exemplum habetur in lege, Proculus, ff. De damno infecto: vbi ſtatuitur, intereſſe non poſſe peti, ſi iuxta me ædificia habeas, & ea iure tuo altius tollas, aut in vicino agro tuo cuniculum facias, vel foſſam, & illinc obſcurentur domus meæ lumina aut hinc aqua in meum fundum influere impediatur.

65 Peribile verò intereſſe eſt, quod incurritur propter alicuius factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam: de quo tantū eſt in præſentia ſermo: contingitque aliquando intra rē, & dicitur intrinſecum; aliquando extra rem, & dicitur extrinſecum. Vtriuſque modi exemplum habetur ex lege Si ſterilis, De actionibus empti & venditi. Prioris quidem, mutuo dedi tibi frumentum, aut vinum reddendum calendis Aprilis: nec reddidiſti, illiúſque pretium auctum eſt vſque ad Auguſtum: teneris ratione intereſſe, ſoluere mihi quanti plurimi valuit à tempore iniuſtæ moræ, ex lege Vinum ff. Si certum petatur. Quodquidem intereſſe, dicitur intra rem eſſe, eoquod immediatè procedat ex re, id eſt, ex frumento tanquam fructus & partus quidam illius. Poſterioris verò modi exemplum eſt, ſi fœnum à me tibi mutuo datum non reſtituiſti tempore præſtituto, & ideo equi mei fame perierunt; tale enim intereſſe extra rem eſt, cùm non profluxerit ex ea: nec enim fœnum, ſed fames talem mortem intulit.

Atque prætermiſſis (*Nauarri imitatione in comment. De vſuris, num. 40.*) ſubtilitatibus de definitione, & diuiſione ac ſubdiuiſionibus iſtiuſmodi intereſſe, *quibus ipſum ex parte obſcurari idem Nauarrus ait* contenti erimus *& ſufficere poteſt ad negotium inſtitutum*, dicere intereſſe peribile ſumptum generaliter, eſſe id quod quis perdidit de ſuis rebus, quia illud quod dari vel fieri debuit, non eſt ſuo loco, vel tempore, vel alias vt debuit, datum vel factum. Specialiter verò ſumptum, & vt ad hunc locum propriè ſpectat, eſſe id, quod mutuans perdit de ſuis rebus, aut deſinit lucrari eoquod mutuet, aut eoquod ad præſtitutum diem non ſoluatur mutuum. 66

Eaque ratione diſtingui, quòd vnum ſit damni emergentis, & alterum lucri ceſſantis. Quorum prioris exemplum eſt. Habeo pecunias quibus reficiam domum ne corruat: aut quibus volo æſtate triticum emere in totius anni alimenta familiæ meæ, aut pecoribus emere pabulum, aut me ære alieno liberare, quas pecunias tibi dedi mutuo, nec ad præſtitutum diem reſtituis vnde fit vt domus mea coruat, vel triticum duplo cariùs emam, vel pecora mea fame pereant, vel creditoribus meis ſoluam intereſſe, vel res meas viliori pretio vendere cópellar ad ſoluendum creditoribus: tale damnum ex mutuo ſecutum dicitur intereſſe damni emergentis. Poſterioris verò exemplum eſt: ſum mercator habens pecunias quibus volo ad negotiandum, merces emere, & tu eas à me acceptas mutuo, non reſtituis tempore præfixo, ideoque ceſſo lucrum facere, quæ ceſſatio dicitur meum intereſſe lucri ceſſantis. 67

CAPVT VII.

De intereſſe damni emergentis.

S V M M A R I V M.

68 *De damno emergente ex mutuo, ſi ipſum ſit incertum, non licet paciſci niſi ſub conditione ſi certum ſit, licet paciſci abſolutè.*
69 *Quid ſi damnum ſit veriſimile.*
70 *Extenſio doctrina tradita de intereſſe damni emergentis.*
71 *Conditiones quibus eadem limitatur.*
72 *De eo, quòd oportent damnum incurri præciſè, occaſione mutui.*
73 *Conditiones duæ ex parte mutuatarii.*
74 *Aliæ duæ ex parte ipſius intereſſe.*
75 *Mutuatarius non tenetur reſarcire intereſſe damni emergentis, ſi nullum de eo præceſſit pactum cum mutua ret.*
76 *Tres caſus excepti.*
77 *Mora in facienda ſolutione capitalis, quatenus inducat obligationem reſarciendi intereſſe damni emergentis.*

QVAESTIO PRIOR.

An poſſit quis paciſci de intereſſe futuro damni emergentis, accipiendo pro eo pretium.

Ad huius explicationem aduertendum eſt: huiuſmodi damnum futurum, triplex eſſe. Vnum certò futurum, alterum probabile ſeu veriſimile, & tertium planè incertū. 68

Quando igitur ipſum eſt omnino incertum, non poteſt de eo fieri pactum, niſi cum hac conditione; ſi damnum ſecutum

Digitized by Google

Quando igitur ipſum eſt omnino incertum, non poteſt de eo fieri pactum, niſi cum hac conditione ſi damnum inſecutum fuerit. Nam res quæ non exiſtimatur veroſimiliter futura, vendi non poteſt, niſi ſub hac conditione, ſi futura ſit: quandoquidem ſine hac, illa æquiparatur non futuræ. Quando verò ipſum eſt omnino certum, de eo ſine vſura paciſci licet, ex communi conſenſu Doctorum, quorum plures commemorat Alfonſus à Neapoli, q. 59. concl. 1. quia ratio iuſtitiæ, & æquitatis non poſtulat, nec patitur vt quis ex beneficio mutui, damnum incurrat, in ſuiſve rebus detrimentum propter alterum patiatur gratis.

69 Similiter quando ipſum omnino probabile veroſimileve eſt (etiamſi fortè nunquam contingat) vt Nauar. in comment. De vſuris num. 54 conditione 5. ſtatuit argumento c. In ciuitate De vſuris) licet aliquid accipere ratione probabilis periculi, cui mutuum exponitur: tale enim eſt pecunia æſtimabile, ſicut & illud cui fideiuſſor ſe exponit ſoluendi capitale, pro quo paciſci, & pretium accipere poteſt ex c. 2. & 3. De fideiuſſoribus. Itaque ſi ille qui pecuniam mutuat, volens reſtaurare domum quæ minatur ruinam, cogitur reſtaurationem differre ob mutuationem, poteſt à mutuatario vltra ſortem, id eſt, ſummam principalem, accipere ac retinere ſibi aliquid ratione damni probabiliter futuri. Quanquam in eo caſu non debet tantum accipere, quantum liceat damnum certò contingeret. Nam incertitudo diminuit aliquid ex pretio damni emergentis, ſicut & ex pretio lucri ceſſantis: vt poſt D. Thomam 2. 2 q. 62. art. 4. notat Sotus lib. 6. de iuſt. & iure. q. 2. art. 3. in fine; inquiens non licere integrum accipere, quantum in re futurum erat, ſed quantum in ſpe, ſecundum coniecturalem prudentiam, veriſimili.

70 Procedit autem doctrina hæc de damno emergente, quantumcumque mutuum datum fuerit ſponte, & ſine vlla vi: & quantumcumque terminus præfixus ſolutioni modum exceſſerit, cum damnum emerſit. Nam tunc quoque locum habet generalis ratio, quod nemo teneatur cum damno proprio beneficium alteri præſtare: niſi neceſſitas ad id ipſum compellat. Id quod Lælius zecchi annotans in tract. De vſuris cap. 5. in 8. caſu, addit mutuatarium teneri tantùm ad intereſſe propinquum, id eſt, teneri tantùm ad ſolutionem damni, quod proximè emerſit ex mutuo: non autem ad intereſſe remotum, id eſt, quod per intermedium propinquum, emergere poteſt mutuanti: alioqui enim procedi poſſet in infinitum in iis ad quæ reſarcienda mutuatarius teneretur; quod abſurdum eſt: vt ſi res ob mutuum proximè amiſſa, ſit gallina, quæ peperiſſet oua ex quibus generarentur pulli, ex quorum pretio aliquid fructiferum emeretur, & ex fructibus productis aliquid aliud, & ita in infinitum, pro quibus paciſci, & pretium ſoluere, eſſet intolerabile; immo plane iniquum: cum, vt habet D. Thomas 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. non debeat quis vendere id quod nondum habet, & à quo habendo poteſt multipliciter impediri. Idem patet per tradita ab Angelo Vſura 1. §. 30. Quæ referentur in fine huius capitis.

Conditiones requiſitæ vt intereſſe damni emergentis, excludat vſuræ malitiam.

71 CÆterùm vt licitè accipi, & retineri poſſit aliquid in compenſationem intereſſe damni emergentis, aliquot conditiones requiruntur, quas poſt Conradum perſequitur Medina in Cod. De rebus acquiſitis per vſuram, quæſt. 3. Ex parte enim mutuatoris requiritur 1. (ſi iis authoribus credendum eſt) vt quoad lucrum ipſe malit aut ſaltem æquè velit, ſuam ſortem ſeruare (ſicque damnum emergens euadere) quam mutuando aliquid vltra illam recipere ob intereſſe damni ex mutuo emergentis. Nam voluntas oppoſita includit voluntatem alicuius lucri capiendi ex mutuo, quæ vſuraria eſt. Dixi (ſi illis credendum eſt) quia non immerito obiicit Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 212. & poſt ipſum, Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 300. quod talis voluntas non reddat acceptionem iniuſtam; cùm iniuſtum non conſiſtat in prauitate intentionis, ſed in rerum quæ commutantur inæqualitate, quæ non cernitur in compenſatione damni emergentis, aut lucri ceſſantis ex mutuo. Ad quod plenius intelligendum dicenda in ſeq. n. 84. & 85. iuuabunt.

Secundò requiritur vt mutuator præciſè occaſione mutuationis, damnum incurrat. Nam ſi incurrat alterius rei cauſa, vt propriæ negligentiæ, vel vanitatis, vel malitiæ, non erit intereſſe, de quo hic agimus, damni emergentis ex mutuo. Itaque ſi ob carentiam pecuniæ mutuatæ alteri, rẽ tuã minoris quàm valeat vendas, non quidem neceſſitate compulſus, ſed propter voluntarios tantùm vſus, nec vtiles nec neceſſarios: aut neceſſitate quidem compulſus vendas ad vſus, & expenſas neceſſarias: ſed proueniente ex tua negligentia, vel malitia (qua voluiſti mutuatarium grauare) non potes recipere, nec retinere pretium datum pro tali intereſſe. Quod ſimiliter dicendum eſt ſi tua domus ob defectũ mutuatæ pecuniæ paſſa eſt ruinam, aut compulſus es aliam pecuniam accipere ad vſuram, nolens per negligentiam aut malitiam id indicare mutuatario, qui potuiſſet, reſtitutione tibi maturè facta, te liberare à tali damno. Idem etiam iudicandum eſt, ſi poteras, & neglexiſti, aut malitiosè noluiſti alia via facili, nec diſpendioſa, damno quod emerſit obuiare, vt quia domi habuiſti alias pecunias vel granaria aut vina quæ conuenienti pretio vendere poſſes, vel amicos qui facilè tibi mutuo darent gratis. Idem adhuc iudicandum eſt, vt idem author ibid. habet, cum mutuator damnum idem incurriſſet, etiamſi pecuniam ſuam mutuo non dediſſet: tunc enim mutuum non eſt cauſa damni: vt cum quis alicui mutuo dat merces, quas vendere non potuit niſi credita pecunia: cauſa damni emergentis non eſt mutuum, ſed conditio mercium quæ præſenti pecunia vendi non potuerunt.

Ex parte verò mutuatarii requiritur primò, vt non ſit talis perſona, cui gratis donare ſit in præcepto, vt eſt qui tam inops (inquit Medina in Cod. de eleemoſyna q. 6. concl. 1.) vt propria bona actu non habeat quæ retribuere poſſit, nec etiam artem, nec vires, nec induſtriam, nec denique modum aliquem vnde neceſſaria vitæ poſſit aliter, quam mendicando acquirere. Cùm enim tali neceſſitatem grauem patienti ſubueniendum ſit de præcepto: neque is ad retributionem (vtpote ipſi impoſſibilem) obligari poſſit: ei donandũ eſt gratis, & ſine ſpe retributionis ab ipſo prouenturæ. Idem iudicandum eſt de patre conſtituto in neceſſitate, in qua filius tenetur ei ſubuenire gratis. Item de creditore, cui contra iuſtitiam debitor non vult nomine ſolutionis, ſed nomine mutui, dare quod debet. 72

Secundò requiritur, vt idem mutuatarius non compellatur ad ſoluendum intereſſe à mutuatore prætenſum ratione mutuationis, antequam ipſum poſitum ſit in eſſe, id eſt, antequã damnum actu emerſerit ex mutuatione. Ratio eſt: quia mutuatarius ad ſolutionem intereſſe damni emergentis non antè tenetur, quàm mutuator illud patiatur ex mutuatione, cùm is nondum grauetur, & ideo nondum ſit obligatio ipſum releuandi à grauamine: ſicut ſufficit damnum illatum frugibus re arcere in meſſe, quia dominus earum non ante patitur illud: vt benè ait Nauarrus in comment. De vſuris, nu. 54. Cum autem damnum actu emerſerit, exigi poteſt illius intereſſe etiam à principio mutuationis, ſi tunc actu emergat: vt ſi à principio mutuationis mutuatori non habenti pecuniam mutuandam, neceſſe ſit res ſuas minus quàm valeant, vendere, vt ſubueniat amico roganti ſibi mutuari. Idẽ pari ratione ſeruandum eſt, reſpectu probabilis periculi incurrendi intereſſe: nimirum vt pro eo non exiſtente nihil exigatur, & pro exiſtente ab initio mutuationis, aliquid ex tunc exigi poſſit, ac de eo paciſci: et habet Nauarr. in præcedenti num. 42. Cui adde congruenter doctrinæ quam Couarr. habet in lib. 3. var. reſol. cap. 4. num. 5. in fine, quando intereſſe fuerit certum, & quantitas illius incerta, vt cum eſt ſucceſſiuum: id eſt, cum non contingit totum ſimul ſed per partes, & ſucceſſu temporis, poſſe per modum tranſactionis conſtitui certum pretium quod ſoluatur quotannis. 73

Ex parte demum ipſius intereſſe requiritur primò, vt realiter tantum emergat quantũ à mutuatario prætenditur; 74 alioqui ipſum ſimularetur in fraudem vſurarum: illudque quod vltra ſortem perciperetur vſurarium eſſet, palliatum prætextu damni emergentis, vt notum eſt de ſe. Requiritur ſecundò, vt id quod exigitur non excedat intereſſe, propter quod exigitur: vt ſi ratione mutuationis amiſſus ſit tantum vnus nummus aureus, nihil ſupra ſortem, niſi vnus talis exigatur nomine intereſſe damni emergentis. Nã plus exigere iniuſtum eſt, cum mutuatarius teneatur tantũ ad reſarciendũ damnũ quod occaſione mutuationis ſibi factæ, incurrit mutuator. Addunt memorati authores adhuc requiri vt mu-

tuator vitæ: ſe infamare: quia ex cap. Nolo, 12. q. 1: qui fidens ſuæ conſcientiæ famam negligit, crudelis eſt. Sed ea conditio non eſt propria huius negotij, ſed communis omnibus humanis, in quibus ſemper cauendum eſt, ne nobis vel proximo iniuſte noceamus: vt fit per irrationabilem ſui aut alterius infamationem.

POSTERIOR QVÆSTIO.

An obligatio ſit reſarciendi damnum ex mutuo emergens, cùm id non eſt deductum in pactum.

75 AD hanc reſpondetur negatiuè: quia quamuis is etiam qui ſponte mutuat alteri rem, ex cuius carentia damnum incurrit, poſſit ſuæ indemnitati conſulere, paciſcendo cum mutuatario de aliquo lucro (ſicut & is qui rem ſuam vendit, per cuius carentiam detrimentum aliquod patitur, poteſt, re emptori declarata, indemnitati ſuæ prouidere, accipiendo aliquid pro tali damno emergente) non licet tamen tale quid facere, niſi mutuatarius ſciens, & prudens voluerit tanquam ſibi commodum, mutuo ſibi dari cum tali onere. Namque iniuria fieret ei, ſi abſque ipſius expreſſa voluntate, mutuator aliquid ſupra ſortem capiat: quia forte id ſciens nollet ſub ea conditione mutuum accipere, ſed apud alium ſine onere quærere. Imputare verò debebit mutuator ſibi (ait Sotus lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 3.) quod ex mutuo damnum incurrat: quandoquidem de eo cum mutuatario paciſci omiſit ſua culpa.

76 Tres tamen ſunt caſus in quibus iſta reſponſio non procedit, ſed mutuatarius tenetur refundere intereſſe emergens. Primus, eſt, cùm ipſe mutuum extorquet vi, vel à mutuante inuito; tunc enim debet damnum ex mutuatione emergens reſarcire ex communi ſententia, in quam plures authores refert Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 2. nu. 278. Et confirmatur: quia quilibet poteſt iuſtè, eius damni quod ab alio iniuſte patitur, exigere compenſationem. Sed ille ex inuito damnum emergit, damnum iniuſte patitur. Ergo iuſtè poterit exigere illius compenſationem.

Secundus caſus eſt, quando mutuator ſponte quidem, aut ſaltem non inuitè, mutuum dedit abſque pacto expreſſo per manum notarij facto de reſarciendo damno emergente, ſufficienter tamen mutuatario indicauit ſe velle ſeruari indemnem ab intereſſe quod paſſurus eſt ratione mutuationis. In tali enim caſu manifeſtum eſt nullam iniuriam fieri mutuatario, ſi conditionem non recuſauit.

Tertius caſus eſt, quando culpa, aut mora in ſolutione, præceſſerit damnum ex mutuatione emergens. Tunc enim mutuatarius tenetur ad talis damni ſatisfactionem: vt inter omnes conuenire habet Nauar. in comment. De vſuris num. 42. vbi in confirmationem cit. cap. Dilecti, De foro competenti, cap. Peruenit, & cap. Conſtitutus. De fideiuſſoribus.

Quibus accedit ratio: quia dans iniuſtè cauſam efficacem damni, tenetur illud reſarcire. Sed mutuatarius iniuſtè dat mutuatori cauſam efficacem damni quod emergit ratione mutuationis, cùm in termino præfixo non ſoluit mutuum. Ergo tenetur tale damnum reſarcire. Et confirmatur à ſimili; quia debitor qui tempore præfixo non ſoluens creditori, damno eſt ſuo fideiuſſori, tenetur hunc indemnem reddere, vt ſtatuitur in citato cap. Peruenit. Ergo ſi creditori idem damnum intulerit, illud pari ratione tenetur reſarcire.

77 Aduerte autem cum Lælio Zecchi in tract. De vſuris c. 16. num. 4. verſu Tertia conditio: ex Angelo Vſura 1. §. 30. ſi mora fuerit, quia mutuatarius ſuo tempore ſoluere non potuit, obligationem tantùm eſſe ad intereſſe intrinſecum, id eſt, quod ex re mutuata profluxit: vt ſi mutuum dederim ſpanum, quod à tempore moræ vendere poſſem viginti, & nunc tantùm vendere poſſum 15. teneris reſtituere illius intereſſe, prouenientis ex mutuo, contra meam voluntatem nõ ſoluto: nec vllo iuſto titulo à me gratis tua cauſa ſubeundum. Non eſſe autem obligationem ad intereſſe extrinſecũ, quod promanauit ex omiſſione actus ſoluendi in termino conſtituto: quoniam impoſſibilitas eam excuſat à culpa: cùm ex ſexta regula iuris in 6. nemo poſſit ad impoſſibile obligari: & ex ſequenti 41. imputari non debeat ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod erat ab ipſo faciendum.

Pręcertè omiſſio inuincibilis nullam habet rationem exceptionis aut retentionis iniuſtæ, quæ conſtituatur radix obligationis ad reſtitutionem. Vnde ex cap. Significante, De pignoribus, creditor debet eſſe contentus ſorte, ſi debitor in captiuitate detentus, mutuam certa die ſoluendum ſub iuramento, remiſerit per nuntium reputatum fidelem, ſi is præter morem infideliter agendo, illud in termino præfixo non tradiderit. Vbi ratio redditur, quòd in tali caſu debitor quantum in ſe fuit impleuerit iuramenti debitum. At verò ſi mora fuerit, quia mutuatarius ſoluere potuit, ſed non curauit, obligationem eſſe ad reſarciendum intereſſe, non modo intrinſecum, ſed etiam extrinſecum, ſeu quod procedit quidem ab alio, quam a mutuo non ſoluto: ipſa tamen non ſolutio dedit illi occaſionem: vt quando occaſione ferni non ſoluti, fame mortua eſt vacca mutuatoris; qui ſi non potuit alia via tali incommodo obuiare, mutuatarius qui potuit, & neglexit ſoluere, teneatur damnum illud reſarcire.

Quod tamen ex Angelo loco cit. non eſt extendendum ad occaſiones remotas: quia ſic procedi poſſet in infinitũ. Et ita quamuis nolendo ſoluere mutuum cùm potui, dederim occaſionem ruinæ domus mutuatoris, & per eam intermediam expenſis quas ipſe deinceps faciet in locanda aliena domo, non teneor tamen, ſicut pro ruina domus, ita & pro omnibus dictis expenſis ſeu penſionibus, ei ſatisfacere: ſed tantùm pro illa primi anni quæ moraliter cenſetur eſſe damnum idem cum prædicta ruina. Excuſatio autem nulla eſt, quòd mutuatarius non putauerit damnum emerſurum, ſi quia putaſſet, præſtò ſoluiſſet: quia id non impedit quominus exiſtens in mora, cauſam illius culpabiliter dederit; lege diuina, & ipſius conſcientia non minus admonente de mora, quam ſi creditor admonuiſſet. Hocque eſt quod ſignificari ſolet, cùm dies ſeu terminus præfixus dicitur interpellare pro homine, ita docet Petr. à Nauar. in cit. cap. 2. num. 282. vbi etiam monet prædicta non procedere, cùm debitor veroſimiliter conſideret, & exiſtimaret creditorem ratam habituram dilationem ſolutionis; quia tunc etiam tranſacto termino, non cenſetur eſſe in mora, ſicut eſt quando veroſimiliter cogitat, aut cogitare debet, creditorem nolle maiorem dilationem dare, ſiue quia iam ſæpius repetiuit debitum, ſiue quia aliquid aliud ſimile interuenit, vnde ſatis cognoſcitur ipſum cellа ſibi ſtatim ſolui.

CAPVT VIII.

De intereſſe lucri ceſſantis.

SVMMARIVM.

78 *Intereſſe lucri ceſſantis refundendum eſt ei, qui inuitus mutuauit.*
79 *Ille qui ſponte mutuat paciſci poteſt de lucro ceſſante poſt elapſum terminum ſolutioni præfixum.*
80 *Controuerſia, An in pactũ deduci poſſit, vt ſoluatur intereſſe lucri ceſſantis, contingens antequam elapſus ſit terminus præfixus ſolutioni.*
81 *Pars affirmans poteſt tuta conſcientia teneri.*
82 *Refutatio eorum quæ pro contraria parte facere videntur.*
83 *Pactum de lucro ceſſante licèt in ſpeculatione bonam rationem habeat: in praxi tamen ita periculoſum eſt, vt antequam fiat diſſuadendum ſit.*
84 *Mutuum debet eſſe cauſa propinqua lucri ceſſantis, vt eius compenſatio per mutuatarium non cenſeatur vſuraria.*
85 *Nihil accipi poteſt ratione lucri ceſſantis, ſi mutuum factum ſit ex pecunia non expoſita negotiationi.*
86 *Nec ex expoſita negotiationi quidem, ſed ab eo qui aliam habet, quàm poſſit exonerare.*
87 *Totum lucrum ſperatum non eſt deducendum in pactum: & regula ſtatuendi quantum ſit deducendum.*
88 *Duo modi quibus poteſt pactum fieri de compenſatione lucri ceſſantis.*
89 *Quædam conſideranda determinanti pretium compenſationis lucri ceſſantis.*
90 *Compenſatio lucri ceſſantis non eſt accipienda ſtatim ab initio mutuationis.*
91 *Scandalum vitandum in repetitione lucri ceſſantis.*

OMnia ferè quæ de intereſſe damni emergentis ante cõſtituta ſunt, in hoc etiam locum habent, ex communi doctorum conſenſu.

Primum

Primò enim conſentiũt, quod cũ aliquis inuitus mutuat, & lucrum inde illi ceſſat, poſſit ipſum exigere, de eoque paciſci; immo quod is qui cogit ad mutuum, teneatur ad damnum emergens, ſic & lucrum inde ceſſans reſtituere, etiamſi pactum non interuenerit, quia naturalis lex æquitatis poſtulat, vt eum qui per te iniuſtè patitur, indemnem per omnia ſerues. Proinde ille qui à mercatore furatur pecuniam, quam ad negotiandum habet paratam, tenetur vltra illam, ſoluere lucrum ei ceſſans, vt patet ex doctrina de reſtitut. tradita per D.Thom. 2.2. qu.62. art.4. Quæ procedit iuxta Sotum in 6. De iuſt. & iure qu.1 art.3. concl.2. etiamſi coactio prædicta fiat ſine peccato: vt cùm Rex ingruente bello ob reipub. vrgentem neceſſitatem, à mercatoribus inuitis pecuniam mutuo accipit. Adde etiam, ex eodem ibidem, procedere, etiamſi coactio per comminationem mortis, aut aliorum grauium incommodorum non interuenerit: metus tamen fuerit iuſtus: vt cùm vaſſallus grauiter meritoque metuit ſe moleſtias perpeſſurum, & diuexandum à domino ſuo, niſi ei det mutuo: immo etiamſi tantùm fuerint preces importunæ, prout Iacobus à Graphijs in lib.2. Deciſ. aur.c. 204. n.16. notat per illud, quòd vis, metus, & importunæ preces æquiparentur. Itaque ſi habeam pecuniam expoſitam negotiationi licitæ, precibus importunis alicuius mei familiaris illam mutuaui, poſſum licitè petere intereſſe lucri ceſſantis, inquit ille citans Sotum: quiquidem in citata concluſione 2. id inſinuat, dum vtitur verbis illis, quomodocumque inuitus cogatur mutuare.

79 Secundò conſentiunt Doctores, eum qui ita ſponte mutuat, vt velit certum terminum præfixum eſſe ſolutioni mutui; poſſe paciſci, vt de damno emergente: ita & de lucro ceſſante, quod contigerit ſi ſolutio non fiat in termino. Et ratio eſt: quia eiapſo termino non amplius ſponte ſed inuitus, ſicut & in præced. caſu, mutuare cenſetur. Immo vt plenius docet Lud. Molina, De iuſt. & iure tomo 2. tract. 2. diſp.315. concluſ.2. quantumuis tale onus non fuerit expreſsè deductum in pactum: illud ſubire tenetur mutuatarius, ſi in termino mutuum non reſtituat. Et ratio eſt: quia pecunia cum lucro ex ea faciendo, pluris valet, quàm ipſa per ſe ſpectata. Poteſt ergo pro ea mutuata plus exigi, quàm ipſa per ſe valeat: quandoquidem illam tradens, cenſetur ſimul tradere lucrum, quod in illa negotiationi deſtinata, latet virtute: ſicut prouentus frugum latet in tritico ſationi deſtinato.

Tertiò conſentiunt acceptionem, & retentionem pretij ſupra ſortem ratione lucri ceſſantis, non eſſe tam facilè licitam, quam ratione damni emergentis; neque dubitandũ eſſe, quin ad eam requirantur omnes conditiones in præced. capite propoſitæ.

De intereſſe lucri ceſſantis contingente ex mutuo, ante terminum aſſignatum ipſius ſolutioni.

SECTIO PRIOR.

80 IN controuerſia autem verſatur num concurrentibus etiã iiſdem conditionibus, ille qui ſua ſponte, & à nemine coactus mutuum dat, deducere poſſit in pactum, vt ei ſoluatur lucrum quod ceſſat antequam mutuatarius ſit in mora ſoluendi: vt ſi v.g. aliquis habeat pecuniam deſtinatam ad negotiandum hoc anno, ex qua hoc eod. anno ſperat 200. aureos lucri, aliuſque eam mutuo petat ſoluendã poſt annum. Difficultas inquam eſt, num mutuans poſſit in pactum deducere, vt mutuatarius tantum reſtituat vltra ſortem, quantum æſtimatur lucrum illud in ſpe. Atque partem negantem ſequitur Innocentius ad cap. finale De vſuris, & cum eo aliquot Iuriſperiti, quorum meminit Couarr. lib.3. var. reſol. cap.4. n.9. & videtur tenere D.Thom. 2.2. q.78. ar.2. ad 1. dum concedens mutuantem poſſe paciſci de damno emergente, ſubiungit non poſſe paciſci de lucro ceſſante: quia nondum illud habet, & poteſt ab habendo multipliciter impediri. Qđ autẽ (inquit) tale eſt, vendi non poteſt. Eandem potius ſequendam cenſet Sotus in citato art.3. concl.4. licet contrariam affirmantem non audeat reprobare.

81 Pro qua multo plures ſunt authores quos referunt, & ſequuntur Couar. loco citato, Nauar. in comment. De vſuris, n.43. Petr. à Nauar. lib.3. De reſtit. c.2. num.287. Alphonſ. de Neapoli in tract. De vſuris q.18. nu.29. & 30. & Lud. Molina loco citato, verſu Contraria tamen. Pro ea autem (quam inſignium Doctorum authoritate fultam poſſumus tuta cõſcientia tenere) plures quidem rationes afferuntur, ſed vnica ſufficiente pro praxi, contenti erimus, addita ei definitione ca. In ciuitate, De vſuris: per quam abſolutè conceditur ratione intereſſe lucri ceſſantis vendere merces vltra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſeruare in aliud tempus, in quo plus eſſe valituras veroſimile eſſet.

Ratio verò talis eſt, quia cum in pecunia ſit duplex potentia ad lucrum: altera abſoluta, quæ ſemper in pecunia cernitur, etiam repoſita in arca; altera quæ comitatur pecuniam non abſolutè; ſed vt ſtat ſub tali vel tali induſtria apud talem vel talem mercatorem: paratum ad talem vel talem negotiationem: vel rei frugiferæ emptionem: ſecundùm priorem quidem potentiam, non dicitur plus valere: neque licet pro ea aliquid vltra ſortem accipere, iuxta dicta in præced. cap.4. ſecundùm poſteriorem tamen potentiam plus valet, quia per induſtriam hominis illi accedentem, perinde ac inſtrumentum mechanicum, ea ſterili efficitur res nata fructificare.

Pro quo fructu licitum eſſe pretium accipere, patet per duo abſurda quæ alioqui ſequerentur. Prius eſt, quod mercatorem ad nundinas profecturum detinens, nullum ad id habendo ius, non teneretur ad refuſionem lucri quod ille veroſimiliter facturus erat. Poſterius eſt, quod nec eſſet quis compellendus ad refuſionem damni, quod mechanicus incurreret, impeditus ab ipſo (item non habente ad id ius) ne ſuum artificium exerceret. Cùm ergo hæc ita ſint, & mutuatarius à mercatore accipiendo mutuo pecuniam, quam habet expoſitam negotiationi, cauſa ſit ceſſationis lucri, quod ea proferret manens expoſita: is (mutuatarius inquam) tenebitur idipſum lucrum eidẽ mercatori refundere. Qui proinde in tali caſu poterit cũ mutuatario paciſci de pretio refundendo pro intereſſe lucri ex eiuſmodi mutuo ceſſantis.

Neque refert quòd forte pecunia plus valeat quidem in manu mutuatoris, non tamen in manu mutuatarij: quia id non impedit quominus mutuator verè cauſa mutuatarij ſentiat detrimentum, ad quod reſarciendum obligatio detur: cùm non ſit iuſtum vt ille diſpendium patiatur vnde meruiſſet præmium ex cap. Peruenit, De fideiuſſoribus. Nec item refert quod, vt Sotus obijcit, mutuator prædictæ ceſſationi lucri, voluntariè omnino conſentiat, eique ſit liberum ſuam pecuniam ſibi reſeruare. Nam aliud eſt in damnum conſentire, & aliud damnum remittere: neque neceſſe eſt vt ſi mutuator conſentiat ſe pati intereſſe ex mutuo, teneatur gratis pati, nulla refuſione ei facta ſecundum iuſtitiæ exigentiam. Alioqui enim, nec ratione damni emergentis, niſi inuitus illud patiens, poſſet aliquid accipere: ſi quidem iuri ſuo cedat eo ipſo, quod in mutuum conſentit. Ad id abſurdum eſt: quia ex eo, quod quis ſponte in gratiam alterius aliquid præſtat, non debet deterioris eſſe conditionis quàm ſi præſtaret inuitus: cùm illud quàm hoc laudabilius ſit: ſic enim ruſticus quem rogas tibi viæ ignotæ fieri ducem, ex eo quod tibi ſponte conſentiat, non minus poteſt recompenſationem exigere pro operibus à quibus voluntariè ceſſat, quàm ſi inuitus ceſſaret. Item ſi petas ab artifice inſtrumenta artis quibus eſt lucraturus, non minus ipſe poteſt tecum paciſci de lucro ceſſante, ſi ſponte concedat, quam ſi inuitus. Quia ergo pecunia mercatori negotianti eſt velut inſtrumentum quoddam quo lucrari poteſt: dum eam tui cauſa à negotiatione fructificante ſummouet, ſi liberè ſummoueat, non debet eſſe peioris conditionis quàm ſi id faceret coactus.

Quamuis autem Caiet. 2.2. q.78. ar.2 requiri putet, vt mutuans ſaltem ex charitate cogatur mutuum dare, vt ſalua conſcientia poſſit aliquid in pactum deducere ratione lucri ceſſantis: tamen videtur aſſentiendum Nauarro in comment. De vſuris, num.52 (ſicut aſſentitur Petr. à Nauarr. in cit. cap.2. nu. 300.) aſſerenti mutuatorem ſiue ſua ſponte, ſiue precibus alterius deductus, ſiue affectu charitatis, ſiue affectu lucri: immo, & odij, vel crudelitatis mutuo det, nõ impediri ab exigendo lucro ſibi verè inde ceſſante: quia licèt per malum affectum peccet, non violat tamen iuſtitiæ æquitatem, cum petat ſibi debitum, vt bene ibidem Nauarr. oſtendit.

Quod ſi Caietanus obijciat pecuniam, vt eſt in ſtatu lucri, ſeu parata ad negotiationem plus quidem valere, ſi tamen auferatur ab illo ſtatu, deſinere plus valere; ideoque illum qui ſua omnino ſponte, ne charitate ſaltem impellente, aufert à negotiatione ſuam pecuniam vt mutuet, nihil amplius quàm ea per ſe valeat, poſſe citra vſuram accipere. Reſpondendum eſt. Non obſtante, quòd nulla charitas ad

tutior vitæ: ſe infamare: quia ex cap. Nolo, 12. q. 1: qui fidei ſuæ conſcientiæ famam negligit, crudelis eſt. Sed ea conditio non eſt propria huius negotij, ſed communis omnibus humanis, in quibus ſemper cauendum eſt, ne nobis vel proximo iniuſtè noceamus: vt ſit per irrationabilem ſui aut alterius infamationem.

POSTERIOR QVÆSTIO.

An obligatio ſit reſarciendi damnum ex mutuo emergens, cùm id non eſt deductum in pactum.

75 Ad hanc reſpondetur negatiuè: quia quamuis is etiam qui ſponte mutuat alteri rem, ex cuius carentia damnum incurrit, poſſit ſuæ indemnitati conſulere, paciſcendo cum mutuatario de aliquo lucro (ſicut & is qui rem ſuam vendit, per cuius carentiam detrimentum aliquod patitur, poteſt, re emptori declarata, indemnitati ſuæ prouidere, accipiendo aliquid pro tali damno emergente) non licet tamen tale quid facere, niſi mutuatarius ſciens, & prudens voluerit tanquam ſibi commodum, mutuo ſibi dari cum tali onere. Namque iniuria fieret ei, ſi abſque ipſius expreſſa voluntate, mutuator aliquid ſupra ſortem capiat: quia fortè id ſciens nollet ſub ea conditione mutuum accipere, ſed apud alium ſine onere quærere. Imputare verò debebit mutuator ſibi (ait Sotus lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 3.) quod ex mutuo damnum incurrat: quandoquidem de eo cum mutuatario paciſci omiſit ſua culpa.

76 Tres tamen ſunt caſus in quibus iſta reſponſio non procedit, ſed mutuatarius tenetur refundere intereſſe emergẽs. Primus, eſt, cùm ipſe mutuum extorquet vi, vel à nimium inuito; tunc enim debet damnum ex mutuatione emergens reſarcire ex communi ſententia, in quam plures authores refert Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 2. nu. 278. Et confirmatur: quia quilibet poteſt iuſtè, eius damni quod ab alio iniuſtè patitur, exigere compenſationem. Sed ille cui inuito damnum emergit, damnum iniuſtè patitur. Ergo iuſtè poterit exigere illius compenſationem.

Secundus caſus eſt, quando mutuator ſponte quidem, aut ſaltem non inuitè, mutuum dedit abſque pacto expreſſo per manum notarij facto de reſarciendo damno emergente; ſufficienter tamen mutuatario indicauit ſe velle ſeruari indemnem ab intereſſe quod paſſurus eſt ratione mutuationis. In tali enim caſu manifeſtum eſt nullam iniuriam fieri mutuatario, ſi conditionem non recuſauit.

Tertius caſus eſt, quando culpa, aut mora in ſolutione, præceſſerit damnum ex mutuatione emergens. Tunc enim mutuatarius tenetur ad talis damni ſatisfactionem; vt inter omnes conuenire habet Nauar. in comment. De vſuris num. 42. vbi in confirmationem cit. cap. Dilecti, De foro competenti, cap. Peruenit, & cap. Conſtitutus. De fideiuſſoribus.

Quibus accedit ratio: quia dans iniuſtè cauſam efficacem damni, tenetur illud reſarcire. Sed mutuatarius iniuſtè dat mutuatori cauſam efficacem damni quod emergit ratione mutuationis, cùm in termino præfixo non ſoluit mutuum. Ergo tenetur tale damnum reſarcire. Et confirmatur à ſimili: quia debitor qui tempore præfixo non ſoluens creditori, damno eſt ſuo fideiuſſori, tenetur hunc indemnem reddere, vt ſtatuitur in citato cap. Peruenit. Ergo ſi creditori idem damnum intulerit, illud pari ratione tenetur reſarcire.

77 Aduerte autem cum Lælio Zecchi in tract. De vſuris c. 16. num. 4. verſu Tertia conditio: ex Angelo Vſura 1. §. 30. ſi mora fuerit, quia mutuatarius ſuo tempore ſoluere non potuit, obligationem tantùm eſſe ad intereſſe intrinſecum, id eſt, quod ex re mutuata profluxit: vt ſi mutuum dederim frumenti, quod à tempore moræ vendere poſſem viginti, & nunc tantùm vendere poſſum 15. teneris reſtituere illi eius intereſſe, proueniens ex mutuo, contra meam voluntatem nõ ſoluto: nec vllo iuſto titulo à me gratis tua cauſa ſubeundum. Non eſſe autem obligationem ad intereſſe extrinſecũ, quod promanauit ex omiſſione actua ſoluendi in termino conſtituto: quoniam impoſſibilitas eam excuſat à culpa: cum ex ſeata regula iuris in 6. nemo poſſit ad impoſſibile obligari: & ex ſequenti 41. imputari non debeat ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod erat ab ipſo faciendum.

Secretè omiſſio inuincibilis nullam habet rationem acceptionis aut retentionis iniuſtæ, quæ conſtituatur radix obligationis ad reſtitutionem. Vnde ex cap. Significante De pignoribus, creditor debet eſſe contentus ſorte, ſi debitor in captiuitate detentus, mutuum certa die ſoluendum ſub iuramento, remiſerit per nunctium reputatum fidelem, ſi is præter morem infideliter agendo, illud in termino præfixo non tradiderit. Vbi ratio redditur, quòd in tali caſu debitor quantum in ſe fuit impleuerit iuramenti debitum. At verò ſi mora fuerit, qua mutuatarius ſoluere potuit, ſed non curauit, obligationem eſſe ad reſarciendum intereſſe, non modo intrinſecum, ſed etiam extrinſecum, ſeu quod procedit quidem ab alio, quam a mutuo non ſoluto: ipſa tamen non ſolutio dedit illi occaſionem: vt quando occaſione fœni non ſoluti, fame mortua eſt vacca mutuatoris; qui ſi non potuit alia via tali incommodo obuiare, mutuatarius qui potuit, & neglexit ſoluere, tenetur damnum illud reſarcire.

Quod tamen ex Angelo loco cit. non eſt extendendum ad occaſiones remotas: quia ſic procedi poſſet in infinitũ. Et ita quamuis nolendo ſoluere mutuum cùm potui, dederim occaſionem ruinæ domus mutuatoris, & per eam intermediam expenſis quas ipſe deinceps faciet in locanda aliena domo, non teneor tamen, ſicut pro ruina domus, ita & pro omnibus dictis expenſis ſeu penſionibus, ei ſatisfacere: ſed tantùm pro illa primi anni quæ moraliter cenſetur eſſe damnum idem cum prædicta ruina. Excuſatio autem nulla eſt, quòd mutuatarius non putauerit damnum emerſurum, ſique putaſſet, præſtò ſoluiſſet: quia id non impedit quominus exiſtens in mora, cauſam illius culpabiliter dederit, lege diuina, & ipſius conſcientia non minus admonente de mora, quam ſi creditor admonuiſſet. Hocque eſt quod ſignificari ſolet, cùm dies ſeu terminus præfixus dicitur interpellare pro homine, ita notat Petr. à Nauar. in cit. cap. 2. num. 281. vbi etiam monet prædicta non procedere, cùm debitor veroſimiliter confideret, & exiſtimaret creditorem ratam habiturum dilationem ſolutionis: quia tunc etiam tranſacto termino, non cenſetur eſſe in mora, ſicut eſt quando veroſimiliter cogitat, aut cogitare debet, creditorem nolle maiorem dilationem dare, ſiue quia iam ſæpius repetiuit debitum, ſiue quia aliquid aliud ſimile interuenit, vnde ſatis cognoſcitur ipſum velle ſibi ſtatim ſolui.

CAPVT VIII.

De intereſſe lucri ceſſantis.

S V M M A R I V M.

78 *Intereſſe lucri ceſſantis refundendum eſt ei, qui inuitus mutuauit.*

79 *Ille qui ſponte mutuat paciſci poteſt de lucro ceſſante poſt elapſum terminum ſolutioni præfixum.*

80 *Controuerſia. An in pactũ deduci poſſit, vt ſoluatur intereſſe lucri ceſſantis, contingens antequam elapſus ſit terminus præfixus ſolutioni.*

81 *Pars affirmans poteſt tuta conſcientia teneri.*

82 *Refutatio eorum quæ pro contraria parte facere videntur.*

83 *Pactum de lucro ceſſante licèt in ſpeculatione bonam rationem habeat: in praxi tamen ita periculoſum eſt, vt antequam fiat diſſuadendum ſit.*

84 *Mutuum debet eſſe cauſa propinqua lucri ceſſantis, vt eius compenſatio per mutuatarium non cenſeatur iniurioſa.*

85 *Nihil accipi poteſt ratione lucri ceſſantis, ſi mutuum factum ſit ex pecunia non expoſita negociationi.*

86 *Nec ex expoſita negociationi quidem, ſed ab eo qui aliam habet, quidem poſſit exponere.*

87 *Totum lucrum ſperatum non eſt deducendum in pactum: & regula ſtatuendi quantum ſit deducendum.*

88 *Duo modi quibus poteſt pactum fieri de compenſatione lucri ceſſantis.*

89 *Quædam conſideranda determinanti pretium compenſationis lucri ceſſantis.*

90 *Compenſatio lucri ceſſantis non eſt accipienda ſtatim ab initio mutuationis.*

91 *Scandalum vitandum in repetitione lucri ceſſantis.*

Omnia ferè quæ de intereſſe damni emergentis ante conſtituta ſunt, in hoc etiam locum habent, ex communi doctorum conſenſu.

Primum

Primò enim conſentiſſe, quod cùm aliquis inuitus mutuat, & lucrum inde illi ceſſat, poſſit ipſum exigere, de eoque paciſci; immo quod is qui cogit ad mutuum, teneatur ad damnum emergens, ſic & lucrum inde ceſſans reſtituere, etiamſi pactum non interuenerit, quia naturalis lex æquitatis poſtulat, vt eum qui per te iniuſtè patitur, indemnem per omnia ſerues. Proinde ille qui à mercatore furatur pecuniam, quam ad negotiandum habet paratam, tenetur vltra illam, ſoluere lucrum ei ceſſans, vt patet ex doctrina de reſtitut. tradita per D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 4. Quæ procedit iuxta Sotum in 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 3. concl. 2. etiamſi coactio prædicta fiat ſine peccato: vt cùm Rex ingruente bello ob reipub. vrgentem neceſſitatem, à mercatoribus inuitis pecuniam mutuo accipit. Adde etiam, ea eodem ibidem, procedere, etiamſi coactio per comminationem mortis, aut aliorum grauium incommodorum non interuenerit: metus tamen fuerit iuſtus: vt cùm vaſſallus grauiter meritòque metuit ſe moleſtias perpeſſurum, & diuexandum à domino ſuo, niſi ei det mutuo: immo etiamſi tantùm fuerint preces importunæ, prout Iacobus à Graphijs in lib. 2. Deciſ. aur. c. 104. n. 16 notat per illud, quòd vis, metus, & importunæ preces æquiparentur. Itaque ſi habeam pecuniam expoſitam negotiationi licitæ, precibus importunis, alicuius mei familiaris illam mutuaui, poſſum licitè petere intereſſe lucri ceſſantis, inquit ille citans Sotum: quiquidem in citata concluſione 2. id inſinuat, dum vtitur verbis illis, quomodocumque inuitus cogatur mutuare.

79 Secundò conſentiunt Doctores, eum qui ita ſponte mutuat, vt velit certum terminum præfixum eſſe ſolutioni mutui, poſſe paciſci, vt de damno emergente: ita & de lucro ceſſante, quod contigerit ſi ſolutio non fiat in termino. Et ratio eſt: quia elapſo termino non amplius ſponte ſed inuitus, ſicut & in præced. caſu, mutuare cenſetur. Immo vt plenius docet Lud. Molina, De iuſt. & iure tomo 2. tract. 2. diſp. 315. concluſ. 2. quantumuis tale onus non fuerit expreſſè deductum in pactum; illud ſubire tenetur mutuatarius, ſi in termino mutuum non reſtituat. Et ratio eſt: quia pecunia cum lucro ex ea faciendo, pluris valet, quàm ipſa per ſe ſpectata. Poteſt ergo pro ea mutuata plus exigi, quàm ipſa per ſe valeat: quandoquidem illam tradens, cenſetur ſimul tradere lucrum, quod in illa negotiationi deſtinata, latet virtute: ſicut prouentus frugum latet in tritico ſationi deſtinato.

Tertiò conſentiunt acceptionem, & retentionem pretij ſupra ſortem ratione lucri ceſſantis, non eſſe tam facilè licitam, quam ratione damni emergentis; neque dubitandū eſſe, quin ad eam requirantur omnes conditiones in præced. capite propoſitæ.

De intereſſe lucri ceſſantis contingente ex mutuo, ante terminum aſſignatum ipſius ſolutioni.

SECTIO PRIOR.

80 IN controuerſia autem verſatur num concurrentibus eiſdem conditionibus, ille qui ſua ſponte, & à nemine coactus mutuum dat, deducere poſſit in pactum, vt ei ſoluatur lucrum quod ceſſat antequam mutuatarius ſit in mora ſoluendi: vt ſi v. g. aliquis habeat pecuniam deſtinatam ad negotiandum hoc anno, ex qua hoc eod. anno ſperat 100. aureos lucri, aliuſque eam mutuo petat ſoluendā poſt annum. Difficultas inquam eſt, num mutuans poſſit in pactum deducere, vt mutuatarius tantum reſtituat, vltra ſortem, quantum æſtimatur lucrum illud in ſpe. Atque partem negantem ſequitur Innocentius ad cap. finale De vſuris, & cum eo aliquot Iuriſperiti, quorum meminit Couarr. lib. 3. var. reſol. cap. 4. n. 9. & videtur tenere D. Thom. 2. 2. q. 78. ar. 2. ad 1. dum concedens mutuantem poſſe paciſci de damno emergente, ſubiungit non poſſe paciſci de lucro ceſſante: quia nondum illud habet, & poteſt ab habendo multipliciter impediri. Quod autē (inquit) tale eſt, vendi non poteſt. Eamdem potius ſequendam cenſet Sotus in citato art. 3. concl. 4. licet contrariam affirmantem non audeat reprobare.

81 Pro qua multo plures ſunt authores quos referunt, & ſequuntur Couar. loco citato, Nauar. in comment. De vſuris, n. 43. Petr. à Nauar. lib. 3. De reſtit. c. 2. num. 187. Alphonſ. de Neapoli in tract. De vſuris q. 18. nu. 29. & 30. & Lud. Molina loco citato, verſu Contraria tamen. Pro ea autem (quam inſignium Doctorum authoritate fultam poſſumus tuta cōſcientia tenere) plures quidem rationes afferuntur, ſed vnica ſufficiente pro praxi, contenti erimus, addita ei definitione ca. In ciuitate, De vſuris: per quam abſolutè conceditur ratione intereſſe lucri ceſſantis vendere merces vltra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſeruare in aliud tempus, in quo plus eſſe valituras veroſimile eſſet.

Ratio verò talis eſt, quia cùm in pecunia ſit duplex potentia ad lucrum: altera abſoluta, quæ ſemper in pecunia cernitur, etiam repoſita in arca; altera quæ comitatur pecuniam non abſolutè; ſed vt ſtat ſub tali vel tali induſtria apud talem vel talem mercatorem: paratum ad talem vel talem negotiationem: vel rei frugiferæ emptionem: ſecundùm priorem quidem potentiam, non dicitur plus valere: neque licet pro ea aliquid vltra ſortem accipere, iuxta dicta in præced. cap. 4. ſecundùm poſteriorem tamen potentiam plus valet, quia per induſtriam hominis illi accedentem, perinde ac inſtrumentum mechanicum, ex ſterili efficitur res nata fructificare.

Pro quo fructu licitum eſſe pretium accipere, patet per duo abſurda quæ alioqui ſequerentur. Prius eſt, quod mercatorem ad nundinas profecturum detinens, nullum ad id habendo ius, non teneretur ad refuſionem lucri quod ille veroſimiliter facturus erat. Poſterius eſt, quod nec eſſet quis compellendus ad refuſionem damni, quod mechanicus incurreret, impeditus ab ipſo (itidem non habente ad id ius) ne ſuum artificium exerceret. Cùm ergo hæc ita ſint, & mutuatarius à mercatore accipiendo mutuo pecuniam, quam habet expoſitam negotiationi, cauſa ſit ceſſationis lucri, quod ea proferret manens expoſita; (mutuatarius inquam) tenebitur id ipſum lucrum eidē mercatori refundere. Qui proinde in tali caſu poterit cū mutuatario paciſci de pretio refundendo pro intereſſe lucri ex eiuſmodi mutuo ceſſantis.

Neque refert quòd forte pecunia plus valeat quidem in manu mutuatoris, non tamen in manu mutuatarij: quia id non impedit quominus mutuator verè cauſa mutuatarij ſentiat detrimentum, ad quod reſarciendum obligatio debetur: cùm non ſit iuſtum vt ille diſpendium patiatur vnde maluiſſet præmium ex cap. Peruenit, De fideiuſſoribus. Nec item refert quod, vt Sotus obijcit, mutuator prædictæ ceſſationi lucri, voluntariè omnino conſentiat, eique ſit liberum ſuam pecuniam ſibi reſeruare. Nam aliud eſt in damnum conſentire, & aliud damnum remittere: neque neceſſe eſt vt ſi mutuator conſentiat ſe pati intereſſe ex mutuo, teneatur gratis pati, nulla refuſione ei facta ſecundùm iuſtitiæ exigentiam. Alioqui enim, nec ratione damni emergentis, niſi inuitus illud patiens, poſſet aliquid accipere; ſi quidem iuri ſuo cedat eo ipſo, quod in mutuum conſentit. Ad id abſurdum eſt: quia ex eo, quod quis ſponte in gratiam alterius aliquid præſtat, non debet deterioris eſſe conditionis quam ſi præſtaret inuitus: cùm illud quàm hoc laudabilius ſit: ſic enim ruſticus quem rogas vt tibi viæ ignotæ fiat ducem, ex eo quod tibi ſponte conſentiat, non minus poteſt recompenſationem exigere pro operibus à quibus voluntariè ceſſat, quàm ſi inuitus ceſſaret. Item ſi petas ab artifice inſtrumenta artis quibus eſt lucraturus, non minus ipſe poteſt tecum paciſci de lucro ceſſante, ſi ſponte concedat, quam ſi inuitus. Quia ergo pecunia mercatori negotianti eſt velut inſtrumentum quoddam quo lucrari poteſt: dum eam tui cauſa à negotiatione fructificante ſummouet, ſi liberè ſummoueat, non debet eſſe peioris conditionis quàm ſi id faceret coactus.

82 Quamuis autem Caiet. 2. 2. q. 78. ar. 2 requiri putet, vt mutuans ſaltem ex charitate cogatur mutuum dare, vt ſalua conſcientia poſſit aliquid in pactum deducere ratione lucri ceſſantis: tamen videtur aſſentiendum Nauarro in comment. De vſuris, num. 52 (ſicut aſſentitur Petr. à Nauarr. in cit. cap. 2. nu. 300.) aſſerenti mutuatorem ſiue ſua ſponte, ſiue precibus alterius deductus, ſiue affectu charitatis, ſiue affectu lucri: immo, & odij, vel crudelitatis mutuo det, nō impediri ab exigendo lucro ſibi verè inde ceſſante: quia licèt per malum affectum peccet, non violat tamen iuſtitiæ æquitatem, cùm petat ſibi debitum, vt bene ibidem Nauar. oſtendit.

Quod ſi Caietanus obijciat pecuniam, vt eſt in ſtatu lucri, ſeu parata ad negotiationem plus quidem valere, ſi tamen auferatur ab illo ſtatu, deſinere plus valere: ideoque illum qui ſua omnino ſponte, ne charitate ſaltem impellente, aufert à negotiatione ſuam pecuniam vt mutuet, nihil amplius quàm ea per ſe valeat, poſſe citra vſuram accipere. Reſpondendum eſt. Non obſtante, quòd nulla charitas ad

mutuũ dandum compellat: ratione lucri ceſſantis poſſe aliquid ſupra ſortem in pactum deduci, quia id non accipietur pro pecunia poſita extra ſtatum lucri, vt ſic ſpectata, ſed vt a lucro ipſo diſtrahitur ad mutuum, interueniente cõuentione cum mutuatario, de reſarciendo lucro ceſſante: quod mutuator exigere poteſt in caſu quo non tenetur mutuare. Is enim poteſt ſuam indemnitatem procurare, ac ſuas diuitias plus quàm proximi diligere.

83 Porro conſequens eſt ex dictis quod Alphonſus à Neapoli, in tractatu De vſuris qu. 18 num. 32. confirmat: ſi adſint omnes conditiones quas requiri diximus, poſſe tuta conſcẽtia exigi intereſſe lucri ceſſantis, non tantùm poſt primum annum à die mutuationis, ſed etiam in ſubſequentibus annis, donec facta ſit totius capitalis ſolutio; pro rata tamen: nempe, vt ſi fuerit ſoluta media pars, tantùm exigatur intereſſe pro alia medietate non ſoluta: & ſic deinceps. Immo addit ille non ſoluto intereſſe, quod ſoluendum erat ratione capitalis, poſſe aliud intereſſe exigi pro eo, ſi ſolutum exponeretur negotiationi, & pro rata fructificaret perinde ac capitale. Ad quod tamen requiritur, vt mutuatarius ſingulis annis moneatur, vt videat num velit, & poſſit alia ratione ſibi prouidere. Verùm id admiſſũ in ſpeculatione, diſſuadendum eſt in praxi antequam fiat, prout bene monent Conradus De contractibus, q. 30. in fine, & Media in Cod. De acquiſitis per vſuram q. 5. verſu Eſt ergo reſolutio, atque alij quorum meminit Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 7. deduciturque ex cap. In ciuitate De vſuris. Et ratio patet: quia quidquid paciſcentes dicant, ſe velle omnes conditiones requiſitas ſeruare, facilè eſt vna ex parte, vt mentiatur iniquitas ſibi; & ex altera difficile, vt omnes tales conditiones ſimul concurrant, ac ſeruentur debitè. Poſtquam autem factum eſt tale pactum diligenter attendendum eſt; an omnes eiuſmodi conditiones fuerint obſeruatæ: quia cum illis omnibus celebratum pactum de refundẽdo lucro ceſſante, non eſt vt vſurarium condemnandum. Atque vt de eo facilius iudicari poſſit, explicationi earumdem conditionum traditæ in præced. cap. 7. aliquot documenta addere conferet.

Documenta vtilia ad iudicandum an illicitum ſit pactum initum cum mutuatario, de lucro ceſſante refundendo.

SECTIO POSTERIOR.

84 PRimum eſt: Ad hoc vt lucrum reuera ceſſare cenſeatur, opus eſſe inprimis, vt pecunia aut quiduis aliud quod mutuo datur, ſit aliquid ita deputatum negotiationi, vt niſi mutuum interueniſſet, negotiatum de facto eſſet: ſicque ceſſationis à negotiatione, & amiſſionis lucri ex ea prouenturi, mutuum cauſa fuerit propinqua: vt contingit, *quemadmodum notat Alphonſus à Neapoli in ead. quæſt. 18. num. 33.* cùm mercator iam habebat præ manibus tales merces emẽdas, ex quibus veroſimiliter lucratus fuiſſet, ſi illas emiſſet ex pecunia mutuata; aut cùm nobilis, vel alius homo diues propter mutuationem, impeditus eſt ne prædium tunc venale, vel caſtrum, vel cenſualem reditum emeret, contra quàm planè ſtatuerat, & poterat de præſenti. Cuius documenti ratio eſt, quòd quando mutuum cauſa eſt tantùm remota amiſſionis lucri, in re quæ mutuo datur, non ineſt ille maior valor, quẽ ſupra diximus: ſed ſolum potentia ipſa remota ad lucrandum, propter quam, ſupra etiam diximus, pecuniam non valere aliquid plus quam de ſe valeat. Atque de lucro proueniente ex huiuſmodi potentia remota expendus eſt D. Tho. loco cit. cùm negat mutuantem paciſci poſſe de lucro ceſſante. Nam alioqui ſecum ipſe pugnaret, cùm in 2. 2. q. 62. art. 4. ſatis apertè innuat fas eſſe accipere pretium pro lucro ceſſante, re ſcilicet quæ mutuo datur, cõſiderata prout expoſita eſt negotiationi.

Ex hoc documento dependet illud quod ex Panorm. & aliis, Sylu. habet Vſura 1. q. 19. lucrum ceſſans, vt pro eo aliquid accipi poſſit, debere eſſe in actu, aut quaſi in actu (qđ eſt debere veroſimiliter eſſe) non autem eſſe tantummodo in poſſibilitate: quod potius eſt non eſſe, quàm eſſe. Dependet etiam quod habet Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtit. c. 2. n. 303. intereſſe lucri ceſſantis cenſendum tantùm fictũ, nec verum, cùm vel mutuator non ſtatuerat negotiari cum pecunia quam mutuo dedit, vel ſi ſtatuerat, negotiatio talis fuit ex qua lucrum alicuius momenti veroſimiliter ſperandum non fuit. Dependet denique quod habet Lelius Zecchi in tract. De vſuris c. 16. nu. 5. in 2. & 3. conditione. Ad hoc vt lucrum iſtud prætendi queat, requiri vt mutuans poſſit, velit, & propoſitum habeat negotiari, atque id procuret. Proindeque Clericum, qui negotiari, prohibetur, non poſſe illud prætendere; nec item doctorem aliamve eiuſmodi perſonam, quæ negotiari non ſolet, nec etiam mercatorem eſſe habet pecunias, expectans occaſionem emendi merces, nec de propinquo empturus eſt quod Gallicè dicimus. Il n'eſt encores ſur le point d'acheter. Ex quo eodem authore in præcedenti cap. 5. num. 8. verſu Secundò debet, aduerte: qđ etſi in foro conſcientiæ Pœnitenti, pro ſe, aut contra ſe loquenti credatur: petenti tamen lucrum ceſſans non eredi in foro externo: ne quidem iuranti, niſi probet ſibi ceſſare cum omnibus, conditionibus requiſitis ad illud iuſtè exigendum.

Secundum documentum eſt: Quod vt ex mutuo facto de pecunia quæ non eſt expoſita negotiationi, nihil ratione 85
lucri ceſſantis poteſt accipi; ita nec poſſe quando mutuum fit de pecunia quæ erat quidem ad negotiandum deſtinata, deſtitit tamen deſtinata eſſe, per hoc quod mutuans mutauerit propoſitum negotiandi ex illa. Inde enim deſinit cõiuncta eſſe cum induſtria humana, per quã fructifera reddebatur ex ſterili. Et ita rectè inquit Nau. in Enchir. ca. 17. n. 212. ſub finem: quod nequeat quidquam ratione intereſſe lucri ceſſantis iuſtè expetere ij, qui nolunt, vel non poſsũt negotiari, nec res emere frugiferas expoſitas venales.

Quod idem proponẽs in comment. de vſuris, notabili. 19. præmittit in not. 18. ex communiter recepta D. Antonini ſententia, quòd volens emere prædium aut aliud quod ſibi prouentum annuum redderet, ſi alteri pecuniam qua empturus eſt, mutuet (præſertim compenſationem promittenti) poſſit accipere ab ipſo prouentum euenturum ſibi, ex eo quod emiſſet, niſi mutuaſſet, tum quia talis æquiparatur mercatori mutuanti pecunias paratas ad merces emendas: tum quia illud accipit ratione intereſſe lucri ceſſantis ſicut mercator: tum quia ex communiter etiam recepta ſententia, is qui vendit aliquod prædium iuſto pretio, & tradit illud emptori non ſoluenti, poteſt ad ſeruandum ſe indemnem ſine violatione æquitatis, loco intereſſe tantum accipere, quantum idipſum prædium deductis expenſis reddiderit. Quare poterit ſimiliter accipere à mutuatario, ſi par lucrum ei ceſſaret ex mutuatione illi facta.

Tertium documentum eſt: Nihil accipi poſſe ratione lu-
cri ceſſantis ex pecunia mutuo data, negotiationi expoſita: 86
ſi is qui mutuo dedit, aliam habuerit non expoſitam, quam mutuo daret, vel quam expoſuit, aut exponere potuit in mutuatæ locum. Ratio huius eſt: quia tunc vel ipſi lucrum prouenturum non ceſſabit, vel ex ipſius tantùm negligentia ceſſabit. Vnde non eſt quòd à mutuatario aliquid exigat ratione lucri ceſſantis. Quod idem ſentiendum eſt, ſi aliquod negotium peragat ad quod non erat applicaturus operam ſuam, ſi ex mutuata pecunia negotiaretur: quia inde tantumdem lucratur, quantum lucraretur ex negotiatione: ideoque tunc lucrum non ceſſat ei ob mutuum: itaut in fine anni tantum habeat, quantum habuiſſet ſi non mutuaſſet. Quod ſi contingeret minus habere vel cum maiori labore acquirere, talis damni emergentis compenſatio exigi poſſet, prout notat Molina de iuſt. & iure tomo 2. tract. 2. diſp. 316. ſub initium. Propoſitum autem documentum ex Caiet. & Med. approbans Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 212. & in comment. de vſuris, num. 54. vtrobique conditione 3. ipſum limitat, vt non procedat in caſu, quo quis habet aliam pecuniam reſeruatam quidem, ſed moderatè, pro conditione ſuæ perſonæ, deſtinatam ad ſubueniendum fortuitis neceſſitatibus, vero ſimilibus, quàm non ſtatuit negotiationi exponere, ſed reſeruare in illum finem, prout prudentia dictat, & prudentes facere ſolent.

Quartum documentum eſt: Non eſſe deducendum in pa-
ctum totum lucrum ſperatum, ſed ſolùm quantum valet in 87
potentia pecuniæ expoſitæ negotiationi. Hoc, antedictis cõſentaneum, habet ex D. Th. doctrina Nauar. in commẽt. De vſuris nu. 54. verſus finem. Itaque talis potentiæ æſtimatio expendenda eſt, vt lucrum ceſſans in pactum deducatur. Æſtimatio verò eiuſmodi facienda eſt ſecundùm lucri ſperati, nec dum habiti, quantitatem incertitudinis, propter quam res minus valet, quàm valeat iam habita. Optima autem regula ſtatuendi in hac re iuſtum pretium poteſt eſſe: vt qui mutuat, tantum remittat ex lucro ceſſante, quan-

tum

tum ipſe daret alteri ob contractum aſſecurationis, id eſt, quantum daret illi qui ipſum ſecurum redderet de toto lucro ſperato: in ſeipſum ſuſcipiens totum periculũ, vt v.g. ſi quis ſperaret lucrum 25. pro 100. & libenter daret 5. pro aſſecuratione, poſſet tantùm accipere 10. pro lucro ceſſante, quia hæc ſoluens, reddit ipſum ſecurum.

88 Aduertendum eſt autem (quod habet Petrus a Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 2. num. 303. & alijs antiquioribus citatis attigit Molina in memorata diſput. 316. verſus finem) de cõpẽſatione lucri ceſſantis dupliciter poſſe fieri pactum: vno modo indeterminatè, vt ſcilicet intereſſe quomodocumq; poſtea euenerit, mutuatarius teneatur quantum ipſum fuerit, reſarcire, & mutuatorem ſeruare indemnem; quod eſt poſſe pactum iniri, vt mutuatarius tantum lucrum det mutuanti, quantum alij ſuę artis lucrati ſunt ex ſimili pecunia, ſiue parum ſit, ſiue multum, ſiue nihil; aut quantum valituri ſunt fructus prædij, quod emendum fuerat ex mutuata pecunia: deductis expenſis, laboribus, & periculis. Altero modo pactum fieri poteſt determinatè; nempe paciſcẽdo à principio de certo pretio quod mutuatarius ſoluat pro lucro ceſſante, ſiue maius, ſiue minus, ſiue etiam nullum (vt ex Medina Cod. de acquiſitis per vſuram. q. 3. verſu. Eſt ergo reſolutio: & ex Soto lib. 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 3. habet Nauar. in Enchir. c. 17. nu. vlt. lit. N, verſu 4.) poſtea cõpertatur ceſſare. Quod ait, ex Medina, tale pactum non inniti veritati lucri euenturi, ſed veroſimilitudini rationabiliter habitæ.

Excipe, niſi fortè lucrum ſperatum eſſet certum, vt cùm quis habet in promptu pecuniã qua propediem cenſum omnino ſtatuit emere ſuper poſſeſſionem quæ ſub cenſu venalis eſt, ac victus precibus amici mutuum exigentis, dictam pecuniam dat mutuo declarata conditione lucri ceſſantis cuius compenſationem mutuatarius promittit. Tunc enim quia lucrum certum eſt, de eo paciſci licet, & totum exigere tuta conſcientia; prout (citato Ioſepho Angles) expreſsè docet Alfonſus de Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 18. condit. 9. Et confirmatur: quia in eo nulla cernitur iuſta cauſa defalcandi.

89 Porro in determinando memorato pretio, non tantùm ob incertitudinem antedictam, defalcandum eſt aliquid de lucro ceſſante, ſed etiam deducendæ ſunt expenſæ, quas in negotiatione facturus erat mutuans maiores, quam faceret ceſſans ab illa: quoniam pro earum quantitate lucrum ſperatum minuitur, & propterea ex illo deducendæ ſunt. Adde etiam ex pretio lucri ceſſantis deducendam eſſe aliquam portionem: ratione periculi cui capitale in negotiatione ſubiacebat, iuxta Medinam in Cod. De acquiſitis per vſuram q. 3. §. Conditiones, in 8 conditione & Sylu. Vſura 1. n. 10. Eamque maiorem aut minorem, prout maius minuſve fuerit tale periculum. Ad quod definiendum, hæc regula, ex traditæ ſimilis, vſui eſſe poteſt; vt qui mutuat, tantum de lucro remittat, quantum alteri daret qui ipſum faceret ſecurum de ſuo capitali: talem enim ſecuritatem illi præſtat mutuatarius qui tenetur integrum capitale reſtituere.

Addunt etiam dicti authores aliquid eſſe de æſtimatione lucri detrahendum pro labore, à quo per tale mutuum eximitur mutuans, & quem ipſe alioqui eſſet in negotiatione ſubiturus. Quod communiter quidem verum eſt, non tamen ſimpliciter. Nam vt rectè ait Sotus lib. 6. de iuſt. & iure q. 1. art. 3. concl. 4. ſub finem: meritò poſſet aliquis (maximè ſi aliunde non haberet vnde victum quæreret) malle in negotiando laborem ſuum impendere, quàm amittere aliquid de lucro quod ſperat: ſicut & mercenarius qui rogatur ceſſare à labore, iuſtè poſſet petere totum quod acciperet, ſi laboraret: quia poteſt malle laborare, vt totum pretium recipiat, quàm a labore deſiſtere, ſi minus propterea eſt recepturus. Aduerte autem non poſſe mutuatarium cogi ad paciſcendum poſteriore modo, ſi tantùm priore velit paciſci; quia ſufficit vt indemnem ſeruet mutuatorem: ad quod ſufficienter ſe adſtringit paciſcendo priori modo. Non grauatur tamen iniuſtè per pactum poſterioris modi ſi ſeruentur antedicta: quia ſicut in eo exponitur periculo plus ſoluendi, ita mutuator exponitur periculo minus accipiendi, quàm ei ceſſaturum ſit lucri.

90 Poſtremũ documentum eſt lucri ceſſantis æſtimationem & exactionẽ non eſſe ita faciendam, vt mutuatarius ſtatim à principio mutuationis teneatur pro intereſſe ſatisfacere, antequam illud ſit poſitum in eſſe. Hoc habet Medina in præcedenti condit. 7. & Nauar. in comment. De vſuris num. 54. condit. 5. & fuſius perſequitur Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſtit. c. 2. nu. 305. & aliquot ſequentibus Ratio verò eius eſt, quia quod pro intereſſe ſoluitur, eidem ſubrogatur; neque eius quod nondum extitit, ſubrogatio exigi poteſt. Et certè ſi æſtimatio fiat, vt lucrum ceſſans exigatur ab initio mutuationis, ipſum non eſt tantum quantum æſtimatur. Namque ſi pro lucro ceſſante ex 1000. aureis mutuatis, ſtatim recipiatur aliquid vt 100. aurei, tunc reuera lucrum non ceſſat ex 1000. aureis: quia in effectu, tantùm 900. mutuantur: ideoque iniuſtitia eſt accipere lucrum quantum ceſſaret ex 1000. cùm 100. ſint, ex quibus lucrum non ceſſat mutuatori qui ea retinens, vel recondit in arca, vel exponit negotiationi, & ſic non habet cauſam iuſtam exigendi intereſſe pro illis. Accedit quòd alioqui fieri poſſet vt mutuatarius obligetur ad ſolutionem mutui nihil accipiens. Fieri enim aliquando poteſt, vt lucrum ſperatum adæquet ſortem: quod ſi ab initio mutuator exigat, nihil reſtabit mutuatario obligato ad ſolutionem ſortis quod iniquiſſimum eſt.

Cæterum in praxi, non tantùm curandum eſt vt prædicta omnia ſeruentur, ſed etiam cauendum eſt tibi diligenter à ſcandalo, in iſtiuſmodi lucri repetitione. Nam quamuis ea poſſit eſſe ſine vſura, aut iniuſtitia, plerumque tamẽ eſt cum aliqua illius ſpecie, ſeu apparentia: vnde fit, vt ſcandalizentur puſilli; vel iudicantes recipientem vſurarium, aut iniuſtum, vel exiſtimantes ſibi licitum eſſe ex mutuo lucrum facere. Atque ex dictis, multa quæ in praxi quotidiana occurrunt, reſolui poſſunt. Ea tradamus commodius in ſequenti lib. 25. in tractatu de mutuo. 91

CAPVT IX.

De pœnis vſurariorum, ex quibus inter cætera innoteſcit: quam grauis ſit vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

91 *Pœna canonica vſurarijs impoſita incurruntur tantùm ob vſuram manifeſtam.*

93 *Cuius Iudicis ſit, crimen vſuræ punire.*

94 *Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.*

95 *Quæ ſint tales pœnæ.*

96 *De eo quod vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, nec abſoluendus à peccato donec ſatisfaciat quantum poteſt.*

97 *De eo, quòd irritum ſit vſurarij manifeſti teſtamentum.*

98 *De excommunicationis pœna conſtituta nonnullis qui fauorem exhibent vſurarijs in exercendis vſuris.*

99 *Duæ vltimæ pœnæ ſpectantes ad forum externum.*

PRæter pœnas iuris naturalis, & diuini, quæ ſunt reatus æterni ſupplicij (iuxta tradita in præcedenti cap. 4. de mortali malitia vſuræ) & obligatio ad reſtitutionem: de 92 qua dictum eſt ſuo loco in præced. lib. 10. tract. 4. cap. vlt. parte 5. aliæ ſunt iuris canonici: impoſitæ vſurarijs, nõ quidem omnibus, ſed tantum manifeſtis, iuxta communem Doctorum ſententiam, ex Angelo in verbo Vſura 2. §. 19. & Sylu. in eodem verbo nono, q. 1. De quibus antequam dicamus, præmittenda eſt explicatio duplicis dubij, quorum prius eſt, An vſuræ crimen, ſeu pœnam vſurario infligere, pertineat tantùm ad Iudicem Eccleſiaſticum; an etiam ad Iudicem laicum: poſterius verò, quis dicatur vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.

Explicatio dubij, An vſuram punire, ſit tantum Iudicis Eccleſiaſtici.

SECTIO I.

ATque de priori, duæ ſunt ſententiæ, in quam vtramq; plures authores citat Couarr. lib. 3. var. reſol. cap. 3. in 93 principio. Vna eſt, vſuram eſſe ſimpliciter crimen Eccleſiaſticum. Altera eſt crimen eſſe mixti fori: & ita Iudicem ſæcularem inter laicos, & Eccleſiaſticum inter Clericos, poſſe de hoc crimine iudicare, quam ſententiam ipſe Couar. amplectitur. Cæterùm non videtur dubitãdum quin tam laici, quàm Clerici puniri poſſint pœna Eccleſiaſtica. Nam in ca. 2. & in cap. Præterea De vſuris, laici vſurarij à Iudicibus eccleſ. puniuntur pœna excom. Et certè quia ratione cuiuſq; peccati, quilibet Chriſtianus Eccl. forũ ſortitur, ne Regibus quidẽ exceptis: ex cap. Nouit De iudicijs, manifeſtũ eſt non

tantùm in Eccleſiaſticis, ſed etiam in laicis crimen hoc vindicari poſſe authoritate Eccleſiaſtica. Nec etiam videtur negari poſſe quin à ſæculari Iudice crimen vſuræ vindicari valeat in ijs qui pertinent ad ipſius forum. Nam vſura perinde ac furtum prohibita eſt, non tantùm iure ſupernaturali, ſed etiam naturali; nec tantùm iure canonico, ſed etiā ciuili; neque ius canonicum vllibi eam reſeruauit Iudici Eccleſiaſtico.

Immo in cap. Poſt miſerabilem. De vſuris, permittit Iudicibus ſæcularibus de ea cognoſcere. Verum eſt tamen, quòd vſurarum punitio ſpeciali quadam ratione, magis quā furtum cenſeri poteſt ad forum Eccleſiaſticum pertinere. Nam quia iure canonico nullæ vnquam permiſſæ ſunt vſuræ: iura ciuili verò aliquæ ſunt permiſſæ, prout habitum eſt in cap. 4. ea de cauſa (cum Magiſtratus ſeculares conniuere cœpiſſent in earum animaduerſione) effectum eſt, vt Iudicis Eccleſiaſtici correptioni relinquerentur: adeóque vt illarum crimen Eccleſiaſticum diceretur, ſicut dicuntur periurium, blaſphemia, & quædam alia. Eſt & alia cauſa cur dicatur crimen Eccleſiaſticum: nempe quòd licèt dum de poſitione agitur, & quæſtio eſt facti, vſura pertineat tā ad laicum quàm ad Eccleſiaſticum Iudicem; quando tamen quæſtio eſt iuris, hoc eſt, quando inquiritur num contractus ſit vſurarius, propriè pertinet ad Iudicem Eccleſiaſticum de ea cognoſcere: vt ex Panorm. & quibuſdam alijs habet Syluest. Vſura nono, in principio.

Explicatio alterius dubij, Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus.

SECTIO II.

94 DE poſteriori autem dubio dicendum eſt cum Angelo, & Syluest. locis cit. Nauarr. in Enchir. cap. 17. nu. 280. & Couar. in cit. cap. 3. num. 4. vbi alios commemorat) quòd per vſurarium manifeſtum intelligatur primò, is qui talis notus per euidentiam facti, vt eſt is qui in conſpectu populi vſuras exercet, tot id conſpicientibus vt nulla tergiuerſatione negari poſſit. Nec requiritur vt plures actus vſurarios exerceat, vel vt quibuſuis petentibus tribuat (quod inſinuare videntur Angelus & Sylu. dum aiunt debere eſſe in domo paratum mutuare omnibus volentibus, ad eum modum quo meretrix in proſtibulo parata eſt ad flagitiū) ſed ſufficit vt vnum actum vſurarium tali modo exercuerit, vt ex Panorm. habet loco cit. Nauarrus. Nec item requiritur, vt vſuram exercuerit in mutuo formali, & aperto, ſed ſufficit vt in mutuo virtuali, & palliato, quale eſt tectū, contractu venditionis, quando merces ob dilatam ſolutionem manifeſtè venduntur carius pretio earum rigoroſo ex Nauar. loco cit. & Sylu. in ſeq. q. 5.

Intelligatur ſecundò per manifeſtum vſurarium, quicūque de ſeipſo tale crimen confeſſus eſt in iudicio, etiamſi, inquit loco citato Couarr. ſimplex confeſſio ſit, neque profeſſus fuerit ſe manifeſtum vſurarium eſſe. Item quicumque per ſententiam iudicis ob tale crimen damnatus eſt: Namque & propria confeſſio, & iudicis pronunciatio efficit notorium, quod vocatur iuris, æquiparatum notorio facti in cap. finali. De cohabit. Cleric. & mulierum, & in ca. Cùm olim, De verb ſignific.

Intelligatur tertiò, per manifeſtum vſurarium, (vt Angelus & Sylu. locis citatis habent ex gloſſa ad cap. Quamquā. De vſuris in 6. verb. Manifeſti) is qui coram Sacerdote, & teſtibus, publicè fatetur ſe vſurarium, & vſuras reſtitui mandat, libros rationum tradens. Sed, vt Couarr. in cit. num. 4. admonet ex communi ſententia, id verum eſt tantùm cùm ex confeſſione crimen in plurium notitiam venerit. Ratioque eſſe poteſt, quòd præter notorium iudiciale, id eſt, per confeſſionem rei in iudicio, vel ſententiam Iudicis, nullum aliud extraiudiciale ponatur in præcitatis capitulis, quàm illud quod ad tam multos peruenit, vt publicum ſit, nec tergiuerſatione celari poſſit. Vnde addit Couar. non referre, an confeſſio extra iudicium fiat coram Sacerdote, vel coram notario, dummodo facta fuerit ita palam ac publicè, quòd ad plurium aures, cognitionem, & ſcientiam peruenerit. Alij autem modi quibus innoteſcit vſuræ crimen, non faciunt vſurarium manifeſtum, ſufficienter ad pœnas de quibus acturi ſumus incurrendas; vt locis cit. monent Angelus & Sylu. Itaque ad id de ſe, non ſufficit quòd vſurarius crimen ſuum fateatur, extra iudicium etiam coram teſtibus, aut quod eiuſdem criminis infamia laboret, aut quod ſint contra eum argumenta & indicia vſuræ admiſſæ, & ſic de reliquis. Talia tamen ad hoc ſufficere poſſunt, vt per Ordinarium loci publicetur vſurarius eſſe, vt ijdem authores addunt.

Decem pœnæ Canonicæ vſurariorum manifeſtorum.

SECTIO III.

POenę à iure canonico vſurarijs manifeſtis impoſitæ ſunt decem. Prima eſt, infamia, ex cap. Infames 3. quæſt. 7. §. 95
Porro: quæ etiam irrogatur iure ciuili per legem Improbū fœnus Cod. Ex quibus cauſis infamia irrogetur: atque notatus Clericus vſurarius, ab obtinendo beneficio repellitur: ita tamen (de quo videri poteſt Ludouicus Molina de iuſt. & iure tomo 1. tract. 2. diſput. 334. verſu Clericus) vt poſt peractam pœnitentiam Epiſcopus poſſit ad eum ipſum effectum obtinendi beneficium Eccleſiaſticum, talem infamiā tollere. Non eſt verò Clericus vſurarius, propter vſuram ipſo iure depoſitus à beneficio, quod iam habebat, ſed tantùm eſt authoritate ſui Iudicis deponandus. De quibus plenius Couarr. in cit. c. 3. n. 2. & 3.

Altera pœna vſurarij manifeſti eſt, quòd illius oblatio non ſit recipienda in Eccleſia, & Sacerdos qui illam recipit reddere cogatur, & ſit ſuſpenſus ab officio donec ſatisfecerit ad arbitrium ſui Epiſcopi, ex cap. Quia in omnibus, De vſuris.

Tertia pœna eſt, quod vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, & is qui illum ſepelierit, incurrat non tantùm ſuſpenſionem ab officio ex cit. cap. Quia in omnibus, ſed etiam incurrat excommunicationem ipſo facto, ſi id ſcienter facere præſumat: à qua non poſſit abſolui, donec ſatisfecerit ad arbitrium ſui Epiſcopi, prout habetur in Clemen. 1. De ſepulturis.

Quarta pœna eſt, quod manifeſti vſurarij non ſint admittendi ad ſacram altaris communionem, (non autem quòd ſint excommunicati, prout notat Syluest. Vſura 9. quæſt. 4. Pœna 2. & cum eo tenet Molina in ſequenti verſu) donec eo modo quo poſtea dicetur ſatisfecerint publicè, iuxta conſtitutionem Concilij Lateran. relatam in citato cap. Quia in omnibus, & innouatam in Concilio Lugdunēſi, quemadmodum refertur in c. 1. De vſuris in 6.

Quinta pœna eſt, quæ ſtatuitur in cap. Quanquam. De vſuris in 6. quòd manifeſtus vſurarius nec ad ſepulturam eccleſiaſticam, nec ad confeſſionem ſacramentalem admittendus ſit, aut à peccatis abſoluendus antequam vſuras vt poteſt, reſtituerit, aut cautionem idoneam dederit de reſtituendo ijs à quibus illas extorſerit, ſi præſentes ſint, aut alioqui is qui ipſis poſſint acquirere, vel ſi tales deſint, loci Ordinario, vel eius vices gerenti, vel rectori parochiæ in qua vſurarius ipſe habitat idque coram fide dignis perſonis de ipſa parochia, aut coram aliquo Notario publico ex Ordinarij mandato: ita ut exprimat in cautione veram debiti ſummam, ſi ſit manifeſta: ſin minùs, aliam moderādam arbitrio recipientis cautionem: quæ ſi ſcienter minorē moderetur, quàm veriſimiliter credatur ſufficere, ipſe ad ſatisfactionem reſidui teneatur. Hæc conſtitutio. 96

Ad quorum pleniorem intelligentiam, notandum eſt primò, ex Sylu. Vſura. 9. quæſt. 5. per cautionem idoneam intelligi pignora, & fideiuſſores: quæ ſi vſurarius dare non poſſit, ſufficit vt iuret ſe non poſſe dare, ex Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 279. Siqùe ex paupertate, & inopia, nullo modo ſatisfacere, nec cautionem inuenire poſſit, ſatis eſt vt iuret, ſi aliquando peruenerit ad pinguiorem fortunam, ſe ſatisfacturum, ex Syluest. in ſeq. quæſt. 18. qui addit ad vitandum ſcandalum, bonum eſſe vt id fiat de licentia Epiſcopi.

Notandum ſecundò, ex eodem Syluest. in cit. quæſt. 5. & Nauarr. in ſeq. num. 281. per eos qui alijs acquirunt, intelligi liberos ſub patris adhuc poteſtate conſtitutos, & legales ſeruos ſiue proprios, ſiue alienos bona fide poſſeſſos: non autem procuratores, vt addit ibid. Sylueſter. Admonens etiam, præter Epiſcopum nomine Ordinarij in propoſita conſtitutione poſſe intelligi Decanum, Archipresbyterum, vel Abbatē iuriſdictionem in ſpiritualibus habentem, vbi vſurarius degit. Item nomine Rectoris parochiæ, comprehēdi tam Curatū loci in quo habitat is cui vſurarius debet

reſti-

reſtituere, quàm loci in quo habitat ipſe vſurarius: itèmque illum de ordine Mendicantium, qui eſt expoſitus ad audiendas confeſſiones: quia Iudex eſt ſibi confitentis per priuilegium in corpore iuris clauſum in Clement. Dudum De ſepulturis. Immo ex Nauarro comprehenditur quilibet Confeſſarius habens legitimam poteſtatem audiendi confeſſionem eiuſdem vſurarij.

Notandum tertiò, ex Sylu. *in cit. quæſt.* 18. quòd Sacerdos qui abſoluit aut ſepelit vſurarium, antequam prædicto modo ſatisfaciat, non tantum peccet, ſed etiam teneatur ad reſtitutionem vſurarum, ſi vſurarius noluerit eas reſtituere: ita tamen vt ad id non teneatur ſemper, ſed quando ille, vel hæres illius reſtituiſſet, aut cautionem dediſſet, ſi abſolutio vel ſepultura denegata fuiſſet: quia tunc Sacerdos ipſe dat efficacem cauſam talis detrimenti; non verò quando facta non fuiſſet reſtitutio, etiamſi abſolutionem, & ſepulturam negaſſet: in quo proinde caſu peccat quidem abſoluendo vel ſepeliendo, ſed ad nullam reſtitutionem tenetur.

Notandum quartò, ex Sylu. *in ead. quæſt.* 18. & Nauar. in præced. num. 180. ſi veroſimiliter credatur, quòd vſurarius manifeſtus nequeat prædicta ſeruare ſatisfaciendo, vel dando cautionem, paratus ſit tamen ad omnia: ipſeque verſetur in probabili mortis periculo, audiri poſſit in confeſſione, & contritus abſolui à quolibet Sacerdote: qui quidem obtenta facultate ab ipſo, debebit promiſſionem ipſius declarare Epiſcopo vt ipſum ſi conualuerit, aut hæredes ipſius ſi mortuus fuerit, compellat ad reſtitutionem, iuxta cap. Tua nos, De vſuris iuncto cap. finali De ſepulturis.

Cùm autem vſurarius fuerit occultus, eadem ratione procedendum eſt cum eo, ac cum cæteris, qui ad reſtitutionem obligantur ratione iniuſtæ acceptionis. De qua ratione Syluest. *Reſtitutio. ſexto qu. 1.* Ea autem eſt: vt quando vſurarius occultus, eſt ſoluendo in totum, is ſtatim ſoluat, debita quidem incerta, ſeu quorum creditorem ignorat, conferendo in pios vſus: certa autem reſtituendo ijs à quibus accepit. Cùm verò eſt ſoluendo in parte tantùm: certa priùs, quàm incerta reſtituat, & ex certis illa quę ſunt antiquiora. Quod ſi nihil penitus reſtituere poſſit, eo quod nihil habeat, abſolutio non eſt ei neganda, dummodo proponat reſtituere quando potuerit. Nec etiam neganda eſt, quando non doloſè, ſed aliquo bono fine, per aliquod non longum tempus (vt 15. dierum) valens reſtituere, differret reſtitutionem (*quia leges regulariter, vt inquit Syluest. minima non ponderant*, niſi is, cui reſtituendum eſt, interea notabiliter patiatur. Atque in his, *ad dit Sylu.* credendum eſt in pœnitentiali foro Pœnitenti pro ſe loquenti, adeout poſſit ſine exactione cautionis, vel iuramenti abſolui, niſi vehemens præſumptio eſſet, quòd ex de cauſa, non ſatisfaciet ſuæ obligationi tanta celeritate, quanta tenetur: vt ſi iam ſæpius ſpopondiſſet ſiue Confeſſori, ſiue alij, celerem reſtitutionem; nondum tamen fecerit illam. Quanquam poſſet in eo etiam caſu tam efficaciter ſpondere, tòtque ſuæ firmæ voluntatis ſigna dare, vt ei ſine cautione, vel iuramento credendum eſſet.

Iam ſi quis habeat quidem vnde reſtituat, ſed ſua diſtrahere non poſſit ſine magna incommoditate: debet, *ſi poteſt ſine ſcandalo & infamia*, petere per ſe aut per alium, ſine fraude, aut coactione, remiſſionem aut dilationem à creditoribus, ſi certi ſint: aut ab ipſo Epiſcopo, vel Confeſſario ſi incerti ſint creditores, nec cognoſci poſſint, & rationabilis adſit remittendi, aut differendi cauſa, *ex eodem Syluest. Reſtit. 7. quæſt. 1. in fine.* Obtenta autem petitione, tutus erit, immo & non obtenta, quando talis incommoditas eſſet cum priuatione neceſſariorum ad vitæ, & proprij ſtatus conſeruationem, iuxta ea quæ habita ſunt in lib. 10. cap. 19. quæſt. 5.

Sexta pœna eſt, quòd nemo debeat intereſſe manifeſtorũ vſurariorum teſtamentis, niſi prædicto modo ſatisfecerint, ex cap. Quamquam, De vſuris in 6.

97 Septima pœna *ex eodem cap.* eſt, quòd teſtamentum vſurarij ſit irritum ipſo iure, niſi prædicto item modo ſatisfecerit. Vbi aduerte primò, quod de teſtamento vſurarij dicitur, intelligendum eſſe quoque, *per gloſsam vltimam ad cit. cap. Quamquam*, de codicillo, & alia ipſius vltima voluntate: pro quo aliquot authores Couarr. refert *lib. 9. variarum reſol. cap. 3. num. nono.* Ratio verò eſt, quam habet Syluest. in verbo *Vſura 9. quæſt. 7.* quòd talibus, nomen teſtamenti conueniat largè, quódque facile eſſet alioqui eludere prædictam conſtitutionem. Excipit autem ibidem Syluest. legata ad pias cauſas, facta ab vſurario manifeſto, cùm è vita decedit pœnitens, datis contritionis ſignis. Quod enim talis, ad animæ ſuæ ſubſidium ſine alterius præiudicio facit, non eſt cenſendum lege canonica improbatum. Excipit etiam donationem inter viuos, factam actu diſtincto à teſtamento, niſi eſſet de media, aut maiori bonorum parte, quæ cenſeretur facta in fraudem.

Aduerte 2. ex eodem Sylu. *in ſeq. quæſt. 9.* hanc pœnam non habere locum, quando eſt quidem mutuo datum ad vſuras, ſed nihil receptum: habere verò locum etiamſi dictus vſurarius quidquid exigitur ab eo in prædicto cap. Quanquam, voluerit præſtare, ſed non potuerit morte præuentus, prout idem *in quæſt. 14.* atque alij *quos Couarr. refert loco citato*, annotant. Immo etiamſi iuſſerit ſatisfieri, & hæredes poſt mortẽ ipſius idoneam cautionem dederint, *vt idem Syluester notat quæſt. 10.* talis pœna locum adhuc habet: non tantùm quoad teſtamentum, quod factum fuerit poſt vſuras acceptas: ſed etiam quoad factum ante illas; ſi teſtator moriatur manifeſtus vſurarius (*vt eodem in quæſt. 12.*) non item ſi primo fuerit manifeſtus vſurarius, & deinde egerit pœnitentiam, modo ſupradicto: quantumcumque poſtea fiat vſurarius occultus, vt idem etiam habet *in ſequ. qu. 13.* Hæc omnia approbans Lud. Molina *in memorata diſput. 334. poſt medium*; præmittit notatu dignum: nempe validum eſſe teſtamentum illius vſurarij qui ante mortem non erat notorius, etiamſi poſt mortem ſufficienter probetur ipſum exercuiſſe vſuras, ex quo de cauſa ipſe damnetur, & hæredes ipſius præcipiantur reſtituere, ſicque crimen fiat notorium. Ratio eſt: quia cùm teſtamentum confirmetur morte teſtatoris, ſi hic nec ante mortem nec mortis tempore impedimentum habuit, ne teſtamentũ ipſius validum eſſet, manet ſanè poſt mortẽ validũ.

98 Octaua pœna habetur ex cap. 1. De vſuris in 6. vbi ſtatuitur, vt nec collegium, nec vniuerſitas, nec quæcumque ſingulares perſonæ, cuiuſcumque ſtatus ſint, vel conditionis, alienigenis & quibuſcumque non oriundis ex eadem rep. qui publicè exercent, aut exercere volunt vſuras, permittant domos conducere, aut conductas habere, vel aliàs habitare in ſuis terris, ſed intra tres menſes expellant eos; in poſterum nunquam admiſſuri. Alioquin contrarium facientes Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, ipſo facto ſint ſuſpenſi: cæteri verò Eccleſiaſtici inferiores, ſint excommunicati. & collegium, vel vniuerſitas, ipſo facto interdicatur. Sique animo indurato per mẽſem interdictum ſuſtinuerint, ipſorum quoque terræ ſubijciant eidem Eccleſiaſtico interdicto, quouſque vſurarios ipſos eijciant. De laicis autem præcipitur ibidem, vt ipſi ab Ordinarijs ſuis omni ceſſante priuilegio, compeſcantur per cenſuram Eccleſiaſticam. Vnde non ſunt ipſo facto excommunicati per eam conſtitutionem. ſicut ſunt illi, de quibus ſancitum eſt in Clement. De vſuris: vt communitates, earum poteſtates, Iudices aut quicumq; alij Officiales, qui condiderint, ſcripſerint vel dictauerint ſtatuta, quibus vſuræ permittantur, aut ſolui compellantur, vel repeti prohibeantur poſtquam fuerint ſolutæ ſint eo ipſo excommunicati: ſimilique pœnæ ſubiaceant, qui ſcienter iudicare præſumpſerint vt vſuræ ſoluantur, aut vt non reſtituantur quando repetuntur, poſtquam ſolutæ ſunt. Itemque vt niſi prædicta ſtatuta intra tres mẽſes ab ijs deleantur, qui ea delere poſſunt, ſint eo ipſo excommunicati: atque vt ij qui vel ea, vel ſimilem conſuetudinem ſeruauerint, eamdem pœnam incurrant.

99 Nona pœna eſt: vt vſurarius manifeſtus repetere non poſſit in foro exteriori vſuras, quas alius ab ipſo iniuſtè extorſerit, niſi priùs quas ipſemet extorſit, reſtituat, ex cap. Quia fruſtra, & ex cap. Michael, De vſuris. Quod tamen fallit in Clerico, vel procuratore repetente vſuras à ſe ſolutas nomine Eccleſiæ: auditur enim ſic repetens, quantumuis & ipſe ſit vſurarius Id quod notat ex Panor. Sylu. Vſura, 9. quæſt. 4. verſu Nona pœna.

Decima pœna eſt: vt quamuis vſurarius cedat omnibus bonis, eius tamen neceſſitati non ſubueniatur beneficio talis ceſſionis: quæ tantùm inſtituta eſt in commodum illorum qui debita contraxerunt bona fide: de quorum numero vſurarius cenſeri non poteſt. Hanc ibidem conſequenter habet Sylu. cum Angelo *Vſura 2. §. 16. ex gloſa ad cap. Cùm tu, De vſuris, verbo In ſaculatibus*. Admonet vlterius Syluester in fine eiuſdem quæſtionis ex communi Doctorum ſententia, vſurarium, *quia reſtituere tenetur admodum raptorum*, debere reſtituere non modo acceptum, ſed etiam fructus omnes ex eo perceptos, aut qui percipi potuerunt à vero domino. Cæterùm quando agitur in foro externo de vſura, quam aliquis commiſiſſe præſumitur, per cenſuram cogi debet exhibere libros ſuarum rationum, vt res melius cognoſcatur, ex Clement. vnica De vſuris, §. Cæterùm.

CA.

CAPVT X.

De petentibus mutuum ad vſuram, An redundet in eos ipſius vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

100 *Diuerſa ſunt, alterum inducere in peccatum, & vti peccato alterius.*

101 *Accipere mutuum ſub vſura non eſt de ſe peccatum: eſt autem inducere alterum ad taliter dandum.*

102 *Non tantùm cùm neceſſitas, ſed etiam cùm commoditas rationabiliter expoſcit, poteſt abſolutè mutuum ab eo qui exiſtimatur non daturus, niſi ſub vſura.*

103 *Sine neceſſitate, aut alia rationabili cauſa prædictam petitionem facere, peccatum eſt.*

104 *Nolentem extrema neceſſitate aliter ſubuenire, ſuaderi poteſt vt ſubueniat, ſaltem mutuum dando ſub vſuris.*

105 *Duo modi quibus id intelligi poteſt, & ſecundùm quem cenſeri debent verum.*

106 *Modus ſecundum quem negari debet eſſe verum.*

107 *Vt petere, ſic & ſoluere vſuras peccatum eſt, ſi rationabilis cauſa non excuſet.*

100 DE petentibus mutuum ad vſuram, vnica difficultas occurrit: An ipſi peccent ſic petendo. Ad cuius explicationem prænotandum eſt: aliud eſſe inducere aliquem ad peccatum, & aliud vti peccato alterius. Nam inducere ad peccatum, eſt cooperari peccato, quod intrinſecè malum eſt nec licere poteſt, etiamſi quis ad peccandum paratus ſit: cùm per id ſaltem oſtendatur approbari, ac placere peccatum. Vti verò peccato alterius, eſt peccatum quod alius facere decreuit, ordinare ad aliquod bonum: quodquidem licitum eſt: cùm vtens peccato alterius, non cooperetur peccato, ſed præſupponat peccatum eſſe: ſicut & vniuſcuiuſque rei vſus præſupponit ipſam exiſtere. Atque hoc ita conſtituto, difficultas propoſita applicatur ad noſtrum inſtitutum accommodatè, ſequentibus propoſitionibus.

101 Prima eſt: Accipere mutuum ſub vſuris non eſſe de ſe peccatum. Hanc Caiet. in verbo Vſura, cap. penult. probat: quia id non eſt aliud, quàm agere mutuum: id eſt, ad mutuū actiuè concurrere, & pati vſuram, id eſt, paſſiuè ad vſuram concurrere, quorum neutrum de ſe malum eſt. Quanquam poſſit ex circunſtantia illicitum reddi; vt ſi quis ea via æs alienum contraheret in præiudicium vxoris, filiorum, aut priorum creditorum: tunc enim delinqueret, attamen mortaliter, vt iuxta tradita per Sotum *in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 5.* habet Nau. in Enchir. *cap. 17. nu. 263.*

Secunda propoſitio eſt: Petere mutuum ſub vſuris inducēdo mutuantem, peccatum eſt mortale. Probatur: quia tenetur quilibet ex charitate peccatum à proximo remouere, Ergo contra charitatem grauiter peccat, qui non tantùm non remouet, ſed proximum ipſum ad peccandum inducit præſertim cùm id ſit peccato ipſius cooperari, in illudque conſentire: atque adeo pariter peccare, iuxta D. Paulum ad Romanos cap. 1. in fine. Ita alijs citatis habet Nauar. in præced. nu. 262. Idque ſatis notum eſt ex ijs quæ latiùs de ſcandalo diſputari ſolent. Vide dicta in præced. lib. 14 cap. 4.

102 Tertia propoſitio: Is qui mediocriter pecunia indiget, aut ad notabile lucrum faciendum ex ſua induſtria, aut ad vitā negotiatione ſuſtentandam, aut ad aliam neceſſitatem, vel penuriam qua premitur, ſubleuandum, nec facilè poteſt illam aliunde habere, etiamſi nequeat mutuum ſub vſuris petere modo antedicto; poteſt tamen petere ſimpliciter, quātumuis intelligat, eum à quo petit, reſponſurum, ſe non aliter daturum, quàm ſub vſuris. Probatur, quia quod ſic petitur bonum eſt, puta mutuum: ſique inde ſequatur malum, puta dari ad vſuram, id ſequitur tantùm ex malitia mutuantis, cui nulla ratione petens cooperatur: cùm tantùm vtatur iure ſuo, per medium de ſe licitum, bona intentione prouidens ſuæ neceſſitati. Quæ doctrina eſt D. Thomæ 2. 2. *q. 78. ar. 4.* quam ſequuntur Caiet. Sotus & Nauar. locis cit. alijque paſſim. Eam verò D. ipſe Thom. confirmat exemplo eorum qui ad euadendam mortem (vt illi qui Ieremiæ 41. Iſmaeli dixerunt, Noli occidere nos quia theſauros habemus in agro) latronibus indicant ſua bona, quæ illi non poſſunt capere ſine peccato.

Quinimo ex Diuo Antonino *ſecunda parte titulo primo cap. nono, §. 14.* quem Nauarrus citat *in ſequ. num. 263.* in caſu de quo agimus, ſi videret vſurarium non aliter daturum mutuo niſi offerat illi vſuram, non eſſet peccatum petere hoc modo. Da mihi mutuo 100. & reſtituam ibi 150. Quod dictum quamuis videatur Nauarro parum ſecurum, illud tamen damnare non auſim: cùm in eo quoque nihil aliud fieri videatur quàm ex cauſa rationabili offerre vſurario id quod ſcitur quidem futurum ei occaſio peccati, ſed ea ſua tantùm malitia. Neque enim petitur, quod nequeat ab ipſo dari ſine peccato; quia id non eſt dicere, Da mihi ad vſuram, ſed tantùm eſt oſtendere animum paratum ad accipiendum ſub vſuris, ſi aliter dare nolit. Quòd ſi quis ſecurum non eſſe cum Nauar. putauerit, abſtineat ab eo.

Cæterùm putat Sylu. *Vſura 7. quæſt. 1.* non eſſe licitam prædictam petitionem, niſi fiat pro opere licito, & neceſſario: itaut peccet petens pro negotiatione facienda lucri tantum gratia: non autem petens ad neceſſariam ſui, aut ſuorum ſuſtentationem. Sed videtur teneri poſſe cum Caiet. 2. 2. *qu. 78. art. 4 in principio,* & Angelo *Vſura 2. §. 2* licitam eſſe non tantùm quando quis petit propter ſuam vel alterius neceſſitatem, ſed etiam quando propter vtilitatem (notabilem intellige, itaut ei incumbere, rationi ſit conſentaneum prudentis arbitrio) ſicut & ex Soto *lib. 5. De iuſt. & iure qu. 1. art. 3.* propter neceſſitatem, quæ tantùm ſit conſeruandi ſtatus decentiam, & ornatum. Namque talis quoque cauſa rationabilis: propter quam in re de ſe licita, poſſum vti iure meo, etiamſi inde alius per ſuam malitiam accipiat peccandi occaſionem.

Quarta propoſitio: Is, qui abſque vlla neceſſitate aut rationabili commoditate mutuum, *etiam ſimpliciter,* peteret ab eo quem ſcit exactorum vſuram, quantumcumque illum inueniat iam habitualiter paratum ad ita mutuandum, cenſēdus eſt peccare. Probatur: quia lege charitatis quiſque tenetur ſub mortali vitare peccatum mortale proximi, ſi ſine graui ſuo incommodo, & moleſtia, id poteſt. Ergo à fortiori tenetur non offerre nouam peccati occaſionem. Vnde (quidquid locis cit. contradicere videantur Caiet. & Sotus) exiſtimarim tenendum eſſe cum Syluestro in cit. quæſt. 1. peccare mortaliter eum, qui ad opus vanum, & inutile, vt ad otioſè ludendum vel epulandum, ad vana ſpectacula, & nugas alias, petit mutuo pecuniam ab eo, quem ſcit non niſi ſub vſura daturum. Idem ſentit Molina De iuſt. & iure, to. 2. tract. 2. diſp. 335. verſo Vtrum autem: excipiens caſum, in quo, cæteris eiuſdem ſtatus concurrentibus ad aliquid eiuſmodi exhibendum, indecorum eſſet talem non concurrere ſimul cum eis. Ratio verò quæ pro Syluestro facit, eſt: quia talis non tantùm vacat rei venialiter illicitæ, ſed etiam peccandi materiam proponit proximo, perinde atque puella quæ ſine neceſſitate exhibet ſe conſpiciendam ei, quem ſcit occaſionem peccandi inde arrepturum. Videri poſſunt tradita à nobis de ſcandalo in ſuperiùs memorato cap. quarto. 103

Quinta propoſitio (quæ ſecundæ præcedentis explicationem quandam continet) eſt: Eum qui non vult aliter extremè indigenti ſubuenire, licitum eſſe ad hoc ſaltem inducere, vt ſubueniat ſub vſuris. Hæc probatur: quia minus malum eſt, quod is vſuras recipiat, quàm quòd alterum occidat, vt cenſetur nō ſubueniendo extremè indigenti, iuxta illud diſt. 86 cap. Paſce fame morientem: quiſquis enim paſcendo hominem ſeruare poteras, ſi non paueſti, occidiſti. At cùm quis dimoueri non poteſt ab executione maioris mali, licitū eſt ſuadere ei vt exequatur potius minus malum. Ita poſt Innoc. & Panor. ad cap. Super eo, De vſuris, Angelus *Vſura 2 §. 2.* Sylu. *Vſura 7. quæſt. 1. in fine & Caiet.* 2. 2 *quæſt. 78. art. 4* communitèrque receptam ſententiā eſſe notat Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 263.* Et probat: quia id non eſt inducere proximū ad peccandum, ſed volenti grauiùs peccare, conſulere vt minus peccet; nempe potius peccatum vſuræ committat quàm homicidij, ſicque ex duobus malis minus eligat. In eadem ſententia fuiſſe D. Auguſtinum, patet ex ipſius verbis quæ referuntur 33. qu. 2. cap. Si quod. Facturus eſt quod non licet *(putà vel vxorem occidere vel dimittere)* iam faciat adulterium, vt non faciat homicidium, &c. Porro de tota hac re plenius Adrianus *quodlibeto 3. qu. 2.* & poſt eum Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 5* & Petrus Aragonius *ad cit. D Thomæ art. 4.* 104

Vbi rectè notat duobus modis poſſe intelligi, quod citati authores dicunt in caſu extremæ neceſſitatis licitum eſſe inducere vſurarium ad mutuandum ſub vſuris, vt ſic impediatur à perpetratione maioris mali, quale eſt indirectè occidere laborātem extrema ipſa neceſſitate, nolendo ei ſubuenire. Prior modus eſt, vt nihil aliud ſit quàm auertere ani- 105

mum

nem vſurarij ab illo maiori malo, ... ponendo ei quemadmodum ſuæ cupiditati habendi ſa... ... ſacere poſſit. & ſimul maius illud malum homic... ... quidem eſt commiſſuro malum, offerre ... ... vt omittat perpetrare maius. Poſterior modus eſt, vt ... ere vſurariũ ad dandum ſub vſuris, cum non vult aliter extremè indigẽti ſubuenire, non ſit tantummodo illum auertere à maiori malo, proponendo ei minus: ſed etiam ei verè conſulere idipſum minus malum, ſi non ſimpliciter, ſaltem comparatè; nempe ſi nolit aliter indigenti ſubuenire, immo velit mortẽ indirectè illi inferre, niſi ei dentur vſuræ, has accipiat, nec ſe illo alio grauiori crimine contaminet. Quoad priorem autem modum poſſe propoſitioni allatæ locum eſſe, hinc patet. quia in ea re tantùm cernuntur vitatio maioris mali, & propoſitio minoris: quarum illam eſſe licitam de ſe patet, idemque de hac (licitam inquam eam eſſe) probatur ex eo, quòd non ſit inductio ad peccandum, ſed potius ad culpam ex aliqua parte minuendam: atque ea fiat iuſta de cauſa, bonaque intentione, neque detur per eam ſcandalum, ſed accipiatur ab vſurario: cui liberum eſt immo tenetur ab vtroque tali malo propoſito abſtinere. Iſtaque ratione memorati Authores congruenter cap. Offerebat, 32. quæſt. 7. à peccato excuſant illos qui Ieremiæ 41. Iſmaeli dixerunt ſe habere theſauros in agro: itemque Loth Gen. 19. cùm indicauit Sodomitis ſe habere duas filias virgines quas ad ipſos educeret, & Elias 3. Reg. 18. cum Sacerdotibus Baal propoſuit vt ſacrificium facerant idolo Baal. Verumtamen cauendum eſt magnopere, ne tale quid fiat cum cuiuſquam tertij detrimẽto ſalutis, vt rectè docet loco cit. Adrianus: qui propterea monet Loth debuiſſe perſuaum habere filias ſuas tantæ virtutis eſſe, vt in peccati turpitudinem non eſſent conſenſuræ; nec aliter, quàm per vim abſolutam oppreſſæ, manerent mẽte incorruptæ: quod fieri poſſe conſtat per tradita in memo-
306 rata cauſa 32. qu. 5. per totam.

Quoad poſteriorem modum verò, ita nimirum vt propoſitionis ſenſus ſit licitum eſſe ſuadere vſurario vt ſubueniat extremè indigenti; ſique nolit aliter, ſaltem id fiat dando mutuo ad vſuram; negandum eſt tali doctrinæ locum eſſe;
311 quia, quod ad peccatum attinet, nihil intereſt inter conſiliũ & executionem, ſi vno eodemque modo ſe habeant ad obiectum illius. Quare ſicut is peccat qui facit minus malum, etiamſi faciat ad vitandum maius (cùm nunquam ſint facienda mala, ne quidem vt inde eueniant bona iuxta Apoſtolum ad Rom. 3. ver. 8) peccat ſimiliter is, qui conſulit minus malum, etiamſi id faciat ad vitandum maius: cùm ſic ipſe quoque in malum conſentiat illudque approbet. Nec, eſt quod dicatur id eſſe tantùm conſulere alicui, vt potius mi-
307 nus malum, quàm maius faciat: quia rectè ſequitur: Hic conſulit potius hoc malum, ergo conſulit hoc malum.

His ad extremum addendum eſt, quod Gregor. à Valent. *diſput. 5. quæſt. 22. pun. 4. verſ. Iam de 2. capite*, tangit: idem eſſe iudicium de petitione mutui ſub vſuris, & de ſolutione vſurarum; vt ſicut peccat is qui abſque rationabili cauſa ſub vſuris petit mutuum ab vſurario, ita etiam peccet is qui ſine rationabili cauſa ſoluit vſuras, cùm ſimiliter occuparetur peccato vſurarij, quod is accipiendo aliquid ſupra ſortem, perinde committit ac idipſum exigendo.

CAPVT XI.

De peccato ſimoniæ vniuersè.

S V M M A R I V M.

308 *Tractantes de ſimonia.*
309 *De nomine ſimoniæ.*
310 *Definitio ſimoniæ, indicans tres conditiones ad eam requiſitas, & quæ voluntas requiratur ad eamdem.*
311 *Quæ res ſpiritales aut ſpiritualibus annexa conſeantur materia ſimoniæ.*
312 *Non eſt ſimonia ... & ſcientias naturales docere pro pecunia.*
313 *Solutio eorum quæ obijci poſſunt in contrarium.*
314 *Spiritale dicitur, tum per eſſentiam, tum per cauſam, tum per effectum.*
315 *Annexum ſpiritali dicitur, tum antecedenter, tum concomitanter, tum conſequenter.*
316 *Varietas eorum quæ ſpiritalibus annexa ſunt.*
317 *Regulæ aliquot notandæ ad indicandum quando committatur ſimonia.*
318 *De acceptis in ſuſtentationem per eum qui ſpiritalia exercet.*
319 *Quas operas ſuas locare poſſit exercens ſpiritalia.*
320 *Documenta notanda ad indicandum qua ratione committatur ſimonia.*
321 *Duo requiſita ad venditionem & emptionem, qua committitur ſimonia.*
322 *Non committitur ſimonia, dando purè ſpiritale pro purè ſpiritali.*
323 *Aliquot modi quibus ſine ſimonia dari poteſt temporale pro ſpiritali.*
324 *Quatenus ſine ſimonia detur temporale pro ſpiritali ad redimendam vexationem.*
325 *Redemptio iuſta vexationis, qua temporale datur pro ſpiritali, non eſt licita.*
326 *Præuenire iniuſtam vexationem apertè futuram quando ſit licitum.*
327 *Non licet præuenire certò iuſtam; nec eam de qua non conſtat, an iuſta ſit vel iniuſta.*
328 *Pretium in redemptionem vexationis accipiens, quando in eo committat ſimoniam.*
329 *Redemptio vexationis, cùm ſpiritale non habet annexum temporale commodum, quomodo excuſetur à labe ſimoniæ.*
330 *Vexatus à poſſeſſione, cùm habet ius ad eam certum, poteſt vexationem ſine ſimonia redimere.*
331 *Secus ſi ideo moleſtetur, quòd habeat incertum.*
332 *An neceſſe ſit prius recurrere ad Superiorem, quàm vti redemptionem vexationis.*
333 *De redemptione vexationis, quæ Eccleſia præficitur indignus, quid ſit tenendum.*
334 *De conſuetudine accipiendi temporale pro ſpiritali.*
335 *Ea non excuſat pactum præcedens exhibitionem ſpiritalis.*
336 *Excuſare autem poteſt exactionem temporalis, poſt exhibitum ſpiritale.*
337 *Qualiter exactio temporalis pro ſpiritali cohoneſtetur per conſuetudinem.*
338 *Committitur ſimonia dato ſpiritali in compenſationem obſequij pecunia æſtimabilis.*
339 *De ratione qua poteſt ſine ſimonia, Prælato obſequium exhiberi ad obtinendum ab ipſo Eccleſiaſticum beneficium.*
340 *Qua ratione ſit, aut non ſit ſimonia dare beneficium, pro obſequio exhibito, aut exhibendo in Eccleſia vtilitatem.*
341 *Quando ſit ſimonia vel non ſit dare ſpiritale ob munus à lingua precibus.*
342 *Dare beneficium principaliter ob ſolas preces, aut fauorem humanum, quodnam peccatum ſit, ſi non ſit ſimonia.*
343 *Non eſt ſimonia conferre alicui beneficium ratione conſanguinitatis.*
344 *Quale peccatum ſit tali ratione conferre digno.*
345 *Non eſt ſimonia ob metum conferre beneficium, niſi collatio reſoluatur in commodum temporale.*
346 *Simoniacum eſt ſponſione deponere ſpiritale contra temporale.*
347 *Simoniam committit mutuo dans pecuniã alteri ea lege, vt ſibi conferat beneficium.*
348 *Tria requiſita ad tranſactionem, & quod hæc ſit ſimoniaca, quando per eam temporale pro ſpiritale remittitur aut retinetur.*
350 *Niſi vnum ſit merè ſpiritale, & alterum annexum ſpiritali: aut vnum ſit annexum ſpiritali antecedenter, & alterum conſequenter.*
351 *Quando in tranſactione committatur ſimonia, per pecuniam compenſando exceſſum, quo vnum ex iis ſuper quibus tranſigitur, ſuperat alterum.*
352 *Dare aliquid alteri æſtimabile pecunia, ad ipſum inuitandum ad vſum ſpiritalium, non eſt ſimoniacum.*
353 *Diuiſio ſimoniæ in mentalem, conuentionalem, & realem.*
354 *Alia diuiſio in prohibitam iure naturali, & prohibitam iure canonico.*
355 *Tres modi quibus contingit ſimonia purè poſitiua.*
356 *Reſponſio ad fundamentum Durandi exiſtimantis nullam dari ſimoniam poſitiuam.*
357 *Notanda pro praxi de ſimonia confidentiali.*
358 *Talis datur, tum naturalis, ſeu iure naturali prohibita, tum poſitiua, ſeu prohibita iure canonico.*
359 *De Bulla à Pio quinto aduerſus talem lucem edita.*
360 *Duæ reliquæ diuiſiones ſimoniæ.*
361 *Simonia peccatum eſt de ſe mortale grauiſſimum.*
362 *Rationem habet tum auaritiæ, tum iniuſtitiæ, tum peccati contra charitatem.*
363 *Idemque rationem ſacrilegæ irreligioſitatis.*
364 *Quomodo repugnet ſimonia iuri tum naturali, tum poſitiuo, tum diuino quàm humano.*

365 Quo

165 *Qua ignorantia excuſet à peccato ſimonia.*
166 *Quomodo materia paruitas ab eodem excuſet vel non excuſet,*
167 *De difficultate, An neceſſitas ab ea excuſet. diuerſa Doctorum ſententia.*
168 *In extrema neceſſitate circa ſpiritalia vexatus iniuſtè, quando poſsit vexationem redimere dato aliquo temporali: & quando non poſsit.*
169 *Quomodo ſine ſimonia vrgente extrema aut graui neceſsitate, dari poſsit temporale ad conſequendum ſpirituale.*

108 DE ſimonia agitur in iure Canonico cauſa prima ferè per totam: & in reliquis eiuſdem iuris libris, titulo De ſimonia: & pariter à Canoniſtis. Itemque à Summularijs in verb. Simonia: à Theologis præterea in 4. diſt. 25. à D. Thom, & interpretibus ipſius 2. 2. quæſt. 100. à D Anton. 2. part. tit. 1. cap. 4. & 5. ab Adriano in quodlibeto nono, à Caiet. in 2. tom. opuſc. tract. 9. à Soto in libro 9. De iuſt. & iure quæſt. 5. 6. 7. & 8. à Franciſco à Victor. in relect. De ſimonia, ab Alphonſo à Caſtro aduerſus hæreſes, verbo Simonia: à Nau. in Enchir. cap. 23. à num. 99. & à pluribus alijs recentioribus inter quos nouiſſimè illius explicationem fusè perſecutus eſt Franciſcus Suarez, in opere de virtute religionis, tractatu tertio libro quarto. Quæ autem vniuersè pertinent ad rationem iudicandi de illius malitia, complectemur aliquot quæſtionum explicatione: quibus ſubijciemus pertinentia, tum ad pœnas, quæ ob eam incurruntur: tum ad varias illius ſpecies ſeu modos.

QVAESTIO I.

Quid ſit ſimonia?

109 QVod attinet ad quid nominis: dicta eſt ſimonia à Simone mago, qui primus commiſit hoc peccatum in noua lege (*Act. 8.*) volendo non tantùm emere, ſed etiam poſtea vendere domum Dei, vt declaratur in cap. Saluator 1. quæſt. 3. Sæpe etiam in iure canonico, vt 1. quæſt. 1. cap. 3. 4. 5. & 11 dicitur ſimoniaca hæreſis, non quòd ſimonia natura ſua ſit hæreſis, aut ſemper cum hæreſi coniuncta: ſed quòd in illo ſuo authore Simone Mago coniuncta fuerit cum hæreſi: quandoquidem ipſe exiſtimauit (vt illi in cit. cap. 8. D. Petrus exprobat) donum Dei pecunia poſſideri. Quam hæreſim D. Gregorius relatus in cap. Cùm liqueat, 1. ait ante omnes, radice peſtifera ſurrepſiſſe. Accedit quòd vt habet in cit. quæſt. 100. art. 1. ad 1. D. Thomas, ſimoniacus factam hæreſim hoc nomine profiteatur, quòd agat perinde ac ſi exiſtimaret ſe dominum eſſe doni ſpiritalis: vtpote illud vendens, alienánſve à ſe, pro pecunia. Id enim hæreticum eſt. Quanquam tamen, de hæreſi talis damnandus non eſt: niſi reuera intellectu credat rei ſpiritalis dominium pro pecunia acquiri, & in alium transferri poſſe ad inſtar rerum venalium: cùm non niſi Spirituſancto illa ſit accepta ferenda. Videri poteſt Suarez in memorato lib. 4. ſub initium.

110 Quod attinet ad quid rei: illud tam Theologi quàm Canoniſtæ, cum D. Thom. in eod. art. 1. & cum gloſa ad initium primæ cauſæ, explicant hac definitione, Simonia eſt ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Per quam definitionem indicantur tria neceſſaria vt ſimonia committatur. Primum eſt voluntas ſtudioſa, vbi voluntatem accipe pro voluntatis actu, qui ſolus peccatum eſt. Et aduerte eum non modo cum actu externo coniunctum, ſed etiam ſine illo poſſe ad rationem ſimoniæ ſufficere, vt communiter (contra gloſam ad cap. Conſulere, verbo Voluerunt: & ad cap. finale, verbo Affectu, De ſimonia) Theologi docent ex eo, quòd alioqui nec ipſe quidem Simon Magus fuiſſet ſimoniacus: quia illius voluntas emendi fuit ſine actu externo, cùm D. Petrus nihil ab ipſo acceperit. Quanquam ex Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 100. dici poteſt gloſam citatam nihil ſignificare aliud, quàm quòd ſola deliberata voluntas, vendendi aut emendi rem ſpiritalem, non ſit ſimonia, quam puniat Eccleſia, quæ de externis tantùm iudicat. Nam Canoniſtæ communiter de ſimonia tractant tantùm in ordine ad forum externum, in quo non puniuntur internæ voluntates peccandi, niſi ad actum opúsve externum peruenerint.

Quod verò additur, *ſtudioſa*, intellige non quòd ad ſimoniam requiratur vt ex ſtudio, id eſt, ex malitia, vel de induſtria, ac dedita opera, facta ſit emptio, vel venditio rei ſpiritalis, ſed quòd facta ſit ex deliberatione (*ſine qua peccati rationem non haberet*) itaut ſtudioſa voluntas idem ſit, ac actua voluntatis deliberatus. Colliges verò ex hac conditione non committi ſimoniam, cùm aliquid ſpiritale emitur, aut venditur ex ignorantia probabili; nec item quando quis promittit ſe aliquid temporale daturum pro re ſpirituali (*quod aliqui ad ſimoniam ſufficere ex cap. Cùm eſſent, De ſimonia*) ſi nõ habeat voluntatem præſtandi promiſſum. Nam, vt rectè notat Caiet. *in cit. tract. 9. quæſt. 1.* vbi deeſt emendi voluntas, ibi ſecundùm veritatem emptio non eſt. Atque in eo caſu, ſicut deeſt voluntas præſtandi, ita ſecundùm veritatem deeſt voluntas emendi, tantumque adeſt voluntas faciendi fraudem.

Secundum neceſſarium vt ſimonia committatur, eſt res ſpiritalis, vel annexa ſpiritali, quę conſtituitur materia circa quam ſimonia ipſa committitur, in ſequenti quæſt. conſideranda. Tertium eſt emptio, & venditio: quo nomine intelligitur omnis contractus non gratuitus, ſeu factus interueniente pretio aliquo, vel re pretio æſtimabili: itaut eo comprehendatur omnis tranſactio, permutatio, locatio, nominatio, præſentatio, electio, confirmatio, renunciatio, remiſſio, & miſſio in poſſeſſionem: itemque omiſſio eius generis, cuius eſt illa, qua quis pretio recepto omittit aliquem ordinare vel abſoluere, vel eligere, vt colligitur ex cap. Nemo, De ſimonia: *& ibidem ad verbum Celet, gloſa colligit.* Quoniam autem tertium iſtud, modum ac rationem continet qua ſimonia cõmittitur, vt plenius intelligatur, tractabitur tertia ſequens quæſtio.

QVESTIO II.

Quænam ſit materia ſimoniæ.

MAteriam ſimoniæ, ſeu id in quo ſimonia committitur, eſſe rem ſpiritualem, aut ſpirituali annexam omnes admittere annotat Franciſcus à Vict. *in 1. parte relect. De ſimonia num. 3.* Idque meritò, vt ipſe probat per illud Act. 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri. Pro pleniore autem intelligentia, notandum eſt primò nomen quidem Spiritus, à quo ducitur ſpiritalis appellatio, latè patere iuxta tradita per eundem authorem *in ſeq. num. 4. & Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 99. ac Sotum lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 1. pag. 2. ſ. d* rem ſpiritualem hic ſpecialiter ſumi, vt à Spirituſancto appellationem accepit, *prout Caietanus notat in verbo Simonia ſub initium*: vt idem ſit, ac res quæ haberi non poteſt naturæ viribus, ſed ſolo Spirituſſancti dono. De qua illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date, aptiſſimè intelligitur: præſertim cùm Actor. 8. Simon Magus, à quo ſimonia eſt nominata, in eo peccauerit, quòd voluerit emere donum Spirituſſancti. Et in veteri Teſtamento, vbicumque reprehenditur emptio, & venditio, agatur de aliquo ſpirituali; vt Numer. 23. ver. 23. & 2. Petri 2, verſu 15. quòd Balaam pro ſpiritu prophetico accipere voluerit pretium à Balac rege Moabitarum: & 3. Reg. cap. 13. in fine, quòd Ieroboam pro authoritate Sacerdotali, pretium acceperit, & 4. Regum cap. 5. Giezi munera acceperit, pro gratia ſanitatis. Quæ omnia ſunt ſpiritalia, eo modo quo dicimus. 111

Atque hinc ſequitur ad dubitationem: ſitne ſimonia accipere pretium pro tradenda, aut docenda naturali arte vel ſcientia (de qua in vtramque partem authores referunt *à Vict. in ſeq. num. 5.* & Sotus in citata pag. 2. quamque latè tractat Suarez *in memorato lib. 4. cap. 8.*) ſequitur inquam, reſpondendum eſſe negatiuè, vt ijdem & Nauar. in Enchir. *cap. 23. num. 100.* reſpondent: quia ſcientiæ, & artes naturales quamuis gignantur in nobis dono Dei, tamen vſu & exercitio noſtro acquiruntur interueniente generali Dei concurſu. Immo quantúuis ſpeciali Dei miraculo eas quis obtinuiſſet, non cõmitteret ſimoniam; quia per accidens eſt, quòd illæ taliter acquirantur, nec id impedit quin eiuſdem ſpeciei ſint cum alijs ſcientijs & artibus, quæ noſtro labore acquiruntur: ſicut quòd Adam fuerit creatus à Deo, non impediuit quin fuerit eiuſdem ſpeciei cum Abel, qui genitus eſt ab ipſo. Et certè ſi quis per miraculum à Deo accepiſſet vires corporis ad portandum vel aliud faciendum: ſine ſimonia licetque poſſet accipere pretium pro portando, vel faciendo illud aliud. A pari ergo poterit quis pro docenda naturali ſcientia, etiam per miraculum acquiſita, pretium accipere,

Digitized by Google

re, quantumuis ſit Theologia; cùm & ipſa numeretur inter naturales ſcientias, quæ labore & doctrina comparantur.

113 Quod autem in contrarium afferri poteſt ex cap. 1 & 2. de magiſtris: Illicitum eſſe pro docendo, aut pro licentia docendi alicui data, pretium exigere: referendum eſt ad eos qui tenentur gratis docere, quia illis ea de cauſa attributũ eſt Eccleſiaſticum beneficium, aut aliud ſalarium ſufficiens; atque ad eos, qui pro danda licentia docendi, prætextu ſui officij aliquod pretium non debitum extorquent ab inuito; quod peccatum eſt non ſimoniæ, ſed concuſſionis, quemadmodum notant in verbo Magiſter, Angelus, num. 15. & Tabiena num. 12. ac Sylu. in verbo Doctor quæſt. 11 Illud præterea Prouerb. 23. Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam, & doctrinam: non indicat ſimoniam, aut aliud peccatum eſſe, docere pretio, cùm ſuadeat veritatem emere; ſed ſapientiam & doctrinam pluris eſſe faciendam quauis pecunia.

114 Notandum ſecundò, ſpiritale dici tripliciter: primò per eſſentiam; prout dicuntur: tum gratia qua Deo grati ſumus; tum virtutes ſupernaturales, vt fides, ſpes, charitas, & aliæ diuinitùs infuſæ; tum Spiritusſancti dona: vt prophetia, gratia ſanitatum, & cætera quæ Apoſt. commemorat in priori ad Corinth. cap. 12. & quæ dici ſolent gratis datæ: tum demum characteres, qui in anima quorundam Sacramentorum ſuſceptione imprimuntur. Secundò, dici ſpiritale per cauſam: nempe quia eſt cauſa gratiæ, & virtutum ſupernaturalium, ſicut ſunt omnia Sacramenta inſtituta à Chriſto in noua lege. Tertiò, dici ſpiritale per effectum; vt dicuntur omnes actus & officia quæ exercentur poteſtate ſupernaturali; vt prophetare, facere miracula, excommunicare, ſuſpendere, abſoluere à cenſuris, aut à peccatis, & quemcumque actum Sacramenti à Chriſto inſtituti exercere, ac etiam diſpenſare in votis.

115 Notandum eſt tertiò, annexum ſpiritali (quo nomine ſignificatur res natura ſua temporalis, ſed coniuncta cum ea re ſpirituali de qua nobis ſermonẽ hìc eſſe præmonuimus) dici quoque tripliciter: nimirum antecedenter, comitanter, & conſequenter. Dicitur autem antecedenter ſpirituali annexum, quod ad ſpirituale requiritur, tanquam præuium & diſpoſitio: vt ius nominandi & præſentandi Clericum promouendum ad beneficium, & dignitatem Eccleſiaſticam: item Calices conſecrati, altaria, templa, veſtes benedictæ, quæ vt diſpoſitiones quædam requiruntur ad actus ſacramentales; item ius quod Chriſtianus habet vt ſepeliatur in Eccleſia; & vt particeps ſit precum Eccleſiæ, quæ fiunt pro mortuis. Dicitur verò comitanter annexum ſpiritali, quod comitatur ipſum ſpiritale: vt labor corporis, quem Eccleſiaſticus ſuſcipit in exercendo aliquo actu ſacramentali, talis enim comitatur ſacramentum, cùm huius adminiſtratio illũ omnino exigat. Dicitur demum conſequenter annexum ſpirituali, quod requirit vt in recipiente præcedat aliquid ſpirituale; ſicut ius habendi beneficium, vel exigendi decimas, oblationes, & ſimilia: ius concionandi, requirit Ordinẽ in eo qui idipſum ius habet.

116 Notandum eſt quartò, inter ea quæ annexa ſunt ſpiritualibus, nonnulla eſſe iura quædam, in perſonis reſidentia: vt poteſtates quas aliqui habent nominandi, præſentandi, eligendi, aut confirmandi Clericos promouendos ad beneficia Eccleſiaſtica. Alia verò eſſe actus & officia, quæ ex prædictis iuribus oriuntur; puta nominare, præſẽtare, &c. Alia demum eſſe res quaſdam: ſicut ſunt aqua vel candela benedicta, reliquiæ Sanctorum, calices, altaria, & alia id genus res: quarum nonnullæ dicuntur benedictæ quæ verbis tantùm *certa quadam eorum formula præſcripta ab Eccleſia*, benedicuntur; vt aqua, fructus terræ, veſtes, candelæ. Nonnullæ autem dicuntur conſecratæ: quæ præter benedictionem, quæ fit verbis, habent etiam aliquam vnctionem ex oleo benedicto, ſeu chriſmate factam: vt calices, altaria, & ſimilia. Quam benedictionis aut conſecrationis formam amittunt, cùm ita diſſoluuntur ac vaſtantur, vt ampliùs ſeruire nequeant ad illos vſus ſacros ad quos ſunt benedictæ vel conſecratæ. Aliæ autem res Eccleſiaſticæ, quæ nullam habent benedictionem, vel conſecrationem, *ex Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 99. verſu Ex quo*, non cenſentur annexæ ſpiritualibus ſufficienter ad committendam in eis ſimoniam: quamuis dicantur ſacræ hoc ſenſu, quòd vel ſeruiant ad ſuſtentationem aut aliam neceſſitatem ſacrorum miniſtrorũ, vel ad ornatum Eccleſiæ, vt fructus beneficiorũm iam collecti, ac panis, vinum, & animalia, aliàque huiuſmodi quæ ſolent Eccleſiaſticis offerri à fidelibus, pietatis ſtudio. Item libri, vrceoli, aulæa, candelabra, & huiuſmodi alia, quæ deſtinata ſunt vſibus Eccleſiæ, & ideo ſacra dicuntur: illaque furando ſacrilegium quidem committitur, non tamen ſimonia.

Præter hæc autem ad iudicandum quæ in re committatur ſimonia, obſeruandæ ſunt aliquot regulæ, quæ in verbo Simonia à Caiet. & ab Armilla traduntur: in quibus præſupponendum eſt ſimoniam committi, id vendendo & emendo, quod nec vendi, nec emi de ſe poteſt; ſed vt gratis à Deo acceptum, gratis dari debet, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date; quo ſimonia ipſa à Chriſto prohibetur.

Regula iudicandi qua in re ſimonia committatur.

Prima igitur eſt: Res purè ſpiritalis nullo modo emi vel vendi poteſt. Hæc patet ex memorata Chriſti prohibitione. 117

Secunda eſt: Nulla res ex ſpirituali & corporali mixta emi vel vendi poteſt ex parte illa, quæ ſpiritualis eſt, quantumcumque ſpiritualitas ſit modica; Ex ea parte verò quæ corporalis eſt, vendi quidem, & emi aliquando poteſt (prout ſequens regula declarabit) non tamen maiori pretio, ratione ſpiritualitatis annexæ: vt calix conſecratus vendi quidem poteſt, non tamen pluris quàm ſi non eſſet conſecratus. Hæc (*quam expreſſerunt tum Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 99. in fine, tum Sotus lib. 9. De iuſt. & iure in fine quæſt. quintæ*) priori ex parte ſatis patet ex eadem Chriſti prohibitione: ex poſteriori parte verò, ſatis patere poteſt ex duabus ſequentibus regulis.

Tertia eſt: Nulla res ex ſpirituali & corporali mixta vendi, vel emi poteſt abſolutè, ſi ſpiritale in ea ſit principale, & corporale ſit acceſſoriũ: prout labor corporalis acceſſorius eſt celebrationi Miſſæ, prædicationi Euangelij, & collationi Ordinum.

Quarta eſt: Si in re mixta dicto modo, corporale contra, ſit principale, & ſpirituale ſit acceſſorium (vt contingit in vaſis ſacris) ea vendi ac emi abſolutè poteſt: niſi id iure poſitiuo prohibeatur. Cuius vtriuſque regulæ idem eſt fundamentum: nempe quòd congruat; acceſſorium ſequi naturã principalis, ex regula 42. iuris, in 6. Quo fit, vt quando principale vendi & emi non poteſt, nec etiam mixtum poſſit abſolutè; & contra quando principale vendi emique poteſt, poſſit etiam abſolutè & mixtum: ſiquidem vnumquodque cùm abſolutè tractatur, debet ſecundùm ſuum principale iudicari: vt inductione confirmat Caiet. in verbo Simonia, regula 2. Cùm enim tractatur de homine, tractatur prout eſt rationalis; & cùm de naue, prout eſt artificialis; & de Epiſcopo, prout eſt paſtor ouium. Sic ergo quia purè ſpiritale vendi non poteſt, ita nec ex eo principaliter compoſitum, poteſt abſolutè; prout habet tertia regula: Item ſicut purè corporale vendi poteſt, ita & abſolutè poteſt principaliter ex eo compoſitum, quemadmodum 4. regula præſcribit.

Quinta regula eſt: Stipendium ſuſtentationis exercentium ſpiritualia, licitum eſt & velle & accipere: Hæc eſt D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 2. & 3. apertèque probatur per illud Domini Matth. 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo: & per illud prioris ad Corinth. 9. Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? & illud prioris ad Timoth. 5. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur; vbi gloſa ex D. Auguſt. habet, Accipiant ſuſtentationẽ neceſſitatis à populo, & mercedem diſpenſationis à Domino. Et certè ea in re non committi ſimoniam ratio conuincit: quia id non eſt ſpiritalia vendere, ſeu pro eis pretium ac mercedem accipere, ſed eſt velle habere neceſſaria ad vitam corporalem, ſine qua non poteſt quis ſpiritalia exercere; adeout exercenti ea, iure naturæ debeantur neceſſaria ad vitæ ſuſtentationem. 118

Suſtentationis autem nomine hìc intellige non tantùm cibum & potum; ſed etiam quodcumque neceſſarium ad victum, ſiue ſuum ſiue ſuorum, id eſt, eorum quorum cura illi incumbit: quia non tenetur mendicare pro ipſorum ſuſtentatione.

Locum habet verò propoſita regula, quantumcumque exercens ſpiritale, diues ſit: habeatque aliunde ſufficienter, vnde ſuſtentetur; vt contra Caiet. docent Nauarr. in Enchir. *cap. 23. numero* 101. *& Sotus lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. articul. 1.* quia licèt in ea re, ſpecies aliqua auaritiæ notari poſſit, non tamen ſimoniæ: cùm ex rei natura, ſi non merces; at certè ſuſtentatio debeatur miniſtro ſpiritalia exercenti:

centi: per accidenſque eſt quòd is ſit diues. Quamuis autem hæc ita ſint, tamen ad vitandam omnem mali ſpeciem, prius debent ſpiritualia gratis exerceri, quàm ſtipendium ſuſtentationis exigi. Quod ſi poſtea laici recuſent, poſſunt authoritate Superiorũ cogi dare eleemoſynas, quæ ex conſuetudine laudabili ſolent dari in ſuſtentationem miniſtrorum: etiamſi hi aliunde habeant vnde viuant, ex cap. Ad Apoſtolicam, De ſimonia.

119 Sexta eſt. Quamuis locare operas ſuas in exercitationibus quæ principaliter ſunt ſpirituales (*vt dicere Miſſam, audire confeſſiones, concionari verbum Dei, & alia huiuſmodi*, per ſe non liceat: licere tamen poteſt per accidens propter aliquod adiunctum. Huius regulæ prior pars nititur eodem fundamento quo præcedens tertia & 4. hoc eſt, quòd cùm acceſſorium ſequatur naturam principalis, ſicut purè ſpirituale locari non poteſt ſine ſimonia (quandoquidem locatio, eſt appretiatio, & venditio quædam) ita nec mixtum ex eo principaliter, poteſt abſque ſimonia abſolutè locari. Quæ ratio eſt Caiet. tum in verbo Simonia, regula quinta: tum etiam a... quæſt. 100. art. 2. ad 2. dubium: cui conſentit Sotus loco citato. Poſteriorem partem verò ijdem Authores & a Victoria in relect. De ſimonia ſub finem, probant ex conſuetudine Eccleſiæ, qua vinculum & obligatio ſeruitutis ſpiritualia exercendi, aliaque grauamina ad quæ miniſter non tenetur, pretio compenſantur ſine ſimonia: ſicut compenſari poteſt obligatio dandi mutuo, etiamſi ex mutuo lucrum accipi non poſſit ſine vſuræ labe.

Atque ex his intelligitur, quòd etſi pro labore per ſe comitante actum qui eſt principaliter ſpiritualis, nequeat ſumi pretium abſque ſimonia: (cum ſic ſumere, perinde ſit ac ſumere pro ſpirituali, cum quo idem labor eſt reipſa vnum idemque) tamen pro labore accidentario, licitè accipi poteſt ſtipendium: vt pro obligatione celebrandi certa die, aut hebdomada tota, ex Caiet. & Soto locis cit. & patet ex cap. Significatum De præbendis. Itemque pro labore excubias agendi in domo defuncti recitãdo Pſalterium, ex Nauarr. *in Enchir. cap. 23. num. 104. verſ. 9.* Item etiam pro labore itineris, cùm quis ex longinquo accerſitur ad celebrandam Miſſam: quia tales labores extranei ſunt rei ſpirituali, & labori quem ea per ſe requirit (nec enim actus celebrandi Miſſam caret omni labore) ſuntque de ſe pecunia æſtimabiles.

Septima regula eſt: In ijs quæ ſunt principaliter corporalia (vt officium Vicarij, Sacriſtæ, Iudicis Eccleſiaſtici, Doctoris, etiam in Theologia, & alia eiuſmodi quibus debentur certa ſtipendia) ſine ſcrupulo locatio operarum habet locum. Hæc habetur ex Nauarro *in Enchir. cap. 23. num.*
107 *101. verſ. 10. in fine, & ex Caiet. in memorato dub. 2.* Nititur autem eodẽ fundamento quo præcedentes: nempe quòd mixtum debeat iudicari ſecundùm ſuum principale. Cæterùm per has regulas multa propemodum quotidiana definiri poſſunt, quæ Deo iuuante ſigillatim perſequemur in ſequentibus, agendo in particulari de varijs ſimoniæ ſpeciebus ſeu modis.

QVAESTIO III.

Qua ratione ſimonia committatur.

120 AD huius plenam explicationem trademus primò non nulla generalia documenta: deinde reſpondebimus ad aliquot ſpecialia dubia, quæ in ea inuoluuntur.

Primum documentum eſt Simoniã ſemper committi venditione, & emptione rei ſpiritualis, pro commodo temporali ſeu, *quod idem eſt*, dato pretio pro re ſpirituali. Hoc patet ex definitione ſimoniæ tradita in quæſt. 1. Ex eoque ſequitur, quòd cùm emptio & venditio non ſint ſine acquiſitione vnius rei pro alia, ſimoniam non committi niſi detur ſpirituale pro temporali commodo, quod nondum habetur ſed tantum expectatur futurum. Vnde intelligere licet, dici poſſe cum Angelo in verbo Simonia. 3. § 38. (quidquid cõtradicat Syluester in eod. verbo quæſt. 27.) non committi ſimoniam ab Epiſcopo, qui dat alicui beneficium Eccleſiaſticum, vt inducat ipſum ad ſoluendas pecunias quas ei iuſtè debet. Nam talis ſolutio non habet rationem pretij: cùm pretium omne debeat eſſe indebitum: nec quiſquam cenſetur emere id quod ſibi ex iuſtitia deberi certum eſt.

Secundum eſt, Non committi Simoniam, niſi ſpirituale pro habendo temporali, aut temporale, pro habendo ſpirituali, *ſeu in commutationem*, principaliter detur, itaut vnum alterius habendi ſit principalis, executiua, ac immediata cauſa: ſi enim minus principalis & impulſiua ac remota tantùm cauſa eſſet, non committeretur ſimonia, quantumcumque eſſet cauſa ſine qua non fieret actus: iuxta ſententiam communem *teſte Couar. in lib. 2. var. reſolut. cap. 20. num. 4.* propterea quòd tantùm eſſet cauſa motiua non item finalis: ſicut pretij cauſa finalis eſt res quæ emitur. Hincque eſt, quòd à ſimonia excuſatur Sacerdos qui propter Deum quidem principaliter Miſſam celebrat, ſed ad celebrandam excitatus eſt ex expectatione eleemoſynæ: quam niſi expectaſſet, non celebraſſet. Vide tradita à Nauarr. in Enchir. *cap. 23. num. 100. verſ. 4. & 5.*

Tertium documentum eſt Emptionem & venditionem, quâ committitur ſimonia, duo requirere: prius eſt, vt pro ſpirituali detur aliquid temporale, quod ſit æſtimabile pecunia, atque tale quòd obiectum auaritiæ poſſit eſſe. Namque ſimonia includit auaritiam ſeu appetitum immoderatũ lucri. Eiuſmodi temporale autem, eſt bonum vtile, iuxta cap. Saluator. 1. quæſt. tertia: ex quo D. Thomas *in cit. qu. 100. art. 5.* & alij communiter referunt diſtinctionem eiuſdẽ boni, in munus à manu, quod eſt pecunia, vel aliud quod manu datur: & in munus ab obſequio, quod eſt ſeruitium: & demum in munus à lingua: eiuſmodi ſunt fauor, preces, laudes, doctrina: quorum nullum efficit ſimoniam niſi inquantum reſoluitur in temporale commodum, lucrumve quod ſit auaritiæ obiectum. De illis pluribus quidem Suarez in memorato libro 4 cap. 37. 38. 39. & 40. quæ apud ipſum ſciendi cupidus videre poterit. Sufficientia ad praxim trademus in ſequentibus. 121

Poſterius quod requiritur eſt, vt temporale prædictum, detur tanquam pretium: non autem alio modo: qui poteſt multiplex eſſe licitus, vt inferius dub. 2. trademus. Datur verò aliquid tanquam pretium, quando quis principaliter & immediatè intendit pro re temporali, *ſiue in commutationem illius*, rem ſpiritualem obtinere. Quam intentionem aduerte non excuſari à malitia ſimoniæ, ex eo quod quis ſe ab hac alienam ſentiat. Nam hoc ipſo, quod vult opus cuius executione committitur ſimonia, cenſetur, ſi non formaliter, ſaltem virtualiter conſentire in talem malitiam. Nam generale principium eſt, quod ad peccatum ſufficiat voluntas operis habentis adiunctam malitiam, etiamſi hæc minimè intendatur. Sic ergo à ſimonia non excuſatur is, qui etſi ſpirituale emere non intendat formaliter: dat tamen temporale, principali intentione illud obtinendi. Ad quod confirmandum induci poteſt cap. Tua nos De ſimonia: ſicut inducit Suarez in eod. lib. 4. cap. 36. num. 7.

Quartum documentum ſumi poteſt ex ſimilitudine ſimoniæ cum vſura; quam ſimilitudinem indicant præcepta ſimilia quibus prohibentur, Gratis accepiſtis, gratis date: quo Matth. 10. cenſetur prohibita ſimonia. Et mutuum date nihil inde ſperantes: quo Luc. 6. prohibetur vſura. Itaque habere poſſumus pro documento, ſimoniam committi dando, vel accipiendo pro ſpirituali, illud, quod ſi daretur, vel acciperetur pro mutuata pecunia, committeretur vſura. Ad quod dijudicandum, faciunt tradita in præcedentibus capitibus.

Dubia propoſita quæſtioni annexa.

PRimum autem dubium eſt, an ſit ſimonia, largiri ſpirituale pro ſpirituali. Hoc latius tractat etiam in præcedenti cap. trigeſimo Suarez. Contenti autem erimus breuiter reſpondere: largitionem rei purè ſpiritualis, cui nihil temporale annexum eſt, pro re itidem purè ſpirituali, vt orationem v. g. pro adminiſtratione Sacramenti, non eſſe ſimoniacam. Probatur: quia Simon magus eatenus commiſit ſimoniam, quatenus voluit Dei donum pecunia poſſidere: & Dominus noſter Matth. 10. poſt damnatam ſimoniam illis verbis, Gratis accepiſtis, gratis date.] protinus ſubiunxit, Nolite poſſidere aurum neque argentum &c.] quod vtrumque ſatis indicat pecuniam, & quidquid eſt pecunia æſtimabile, eſſe id quo dato pro re ſpirituali, ſimonia committitur. Accedit ratio: quia in permutatione rei ſpiritualis cum ſpirituali nulla ſit rebus ſpiritualibus iniuria. An verò idem ſit dicendum de largitione rei ſpiritualis habentis temporale annexum, intelligetur per tradenda in ſequentibus. 122

Secundum dubium eſt, an aliquis modus ſit, quo licitè, & abſque ſimonia accipi, vel dari poſſit temporale pro ſpi-

ritu[illegible]

123 Ad illud reſpondetur, non vnum eſſe tantùm ſed plures eſſe tales modos: quibus tamen temporale ipſum accipitur non quidem in pretium ſpiritalis, ſed alia de cauſa honeſta, nec repugnante legibus. Primus eſt, quando accipitur, vel datur in eleemoſynam, & ſuſtentationem debitam, ſic damus pauperibus vt pro nobis orent: & datur aliquid Concionatori, quo ſe ſuſtentet, neque enim propriè datur temporale pro ſpirituali. Nam eleemoſyna (quia eſt impetratoria remiſſionis peccatorum, Daniel cap. 4 verſ. 24. imò & regni cælorum iuxta illud quod de emptione margaritæ pretioſæ dicitur Matth. 13. verſ. 46.) res eſt ſpiritualis annexa conſequenter, ſicut & omne aliud opus meritorium, tanquam procedens ex ſupernaturali Dei gratia. Secundus modus eſt, quando datur vel accipitur aliquid in pœnâ peccati: vt cùm quis ita abſoluitur ab aliqua cenſura, vt ſimul ei imponatur mulcta pecuniaria. Tertius eſt, quando datur vel accipitur, prout ſpirituali annexum, ſiue antecedenter, vt cùm alicui Eccleſiæ legatur certa pecunia cum onere celebrandi aliquot Miſſas (*de quo Sylu. in verbo Simonia quæſt. 17*) vel conſequenter, vt cùm datur aliquod beneficium habens certa onera annexa. Quartus eſt, quando datur, vel accipitur ad redimendam vexationem iniuſtam: ad cuius pleniorem declarationem proponetur ſequens tertium dubium. Quintus eſt quando datur vel accipitur ob conſuetudinem receptam & approbatam, Pro cuius etiã intelligentia proponetur quartum ſequens dubium. Sextus eſt, quando aliquid datur vel accipitur ob gratitudinem exhibendam benefactoribus, ſeu ob remunerationem & vt *vocant ad antidora*: quia remuneratio debitum eſt tantùm morale, non autem legale, niſi pactum interueniat, ex quo naſcatur obligatio ciuilis, quæ onus eſt æſtimabile pecunia. Quia igitur remuneratio de ſe rationem habet donationis liberalis, non autem ſolutionis pretij: eo ſimpliciter facta, non conſtituit ſimoniam. De qua re Nauarr. *in Enchirid cap. 23. num. 106 ad 4. & Couar.* in lib. 1. variarum reſolut. cap. 10. num. 4. atque Suarez latè in eod. lib. 4. cap. 45.

124 Tertium dubium eſt, quatenus licitum, nec ſimoniacum ſit dare temporale pro ſpirituali, ad redimendam iniuſtam vexationem. Ad hoc reſpondetur, dupliciter poſſe contingere, vt aliquis iniuſtè vexetur, vno modo dum impeditur à conſecutione eius quod ei aliqua ratione debetur, vt à conſecutione beneficij cuius eſt dignus, aut ad quod iam habet ius quæſitum, non tamen plenum, altero modo, cùm ſpoliatur etiã habita iamque poſſeſſa, vt beneficio quod iure habet ac poſſidet. Prioréque modo ſimoniam eſſe, dare rem temporalem pro ſpirituali, ad redimendam vexationem, ex cap. Matthæus & cap. Sicut tuis De ſimonia Ratioque eſt: quia per talem redemptionem, mediante pecunia acquiritur res ſpiritalis, quæ antea non habebatur, quod eſt illam emi, atque adeo ſimoniam committi. Accedit quòd tale quid nõ ſit propriè redimere vexationem, ſed per pecuniã facere ſibi viam ad ſpiritale acquirendum. Et ita cùm duo litigant, aut ſunt duo electi, vnus non poteſt emere ius alterius.

Poſteriore verò modo, non eſſe ſimoniam, ex communi ſententia teſte Nauarr. in Enchir. *cap. 23. nu. 101. verſ. 8* per cap. Dilectus 1. De ſimonia. Ratióque eſt; quia per talem redemptionem non datur pecunia pro aliqua re ſpiritali acquirenda, quæ ſupponitur iam haberi: ſed pro iniuria vitanda. Et ita ſi Epiſcopus decreuiſſet ſpoliare Clericum beneficio quod habet bono iure, niſi pecuniam aliquam ei det, licitè ac ſine labe ſimoniæ dare poſſet: quia non emeret rem ſpiritalem, ſed ſolum redimeret vexationem. Quod autem poteſt obijci ex ſupra memorato cap. Matthæus, damnari eum qui electus à maiori parte electorum, pecuniam dedit reliquis, ne vexarent ipſum in ea electione. Soluitur dicendo, vexationem eam non potuiſſe eſſe in illo iure, quod electus à maiori parte, acquiſiuit plenum: ſed tantùm in confirmatione eiuſdem iuris, quæ ad electionem accedere debuit. Qua de re plenius Suarez in citato lib. 4. cap. 50. nu. 5. & aliquot ſequentib. Non nulla autem hic occurrunt obſeruanda pro praxi.

125 Primum eſt, in quo omnes conſentire ibid. num. 10. idem author habet, Si propoſita vexatio iuſta ſit, non licere eam redimere. Ratio eſt: quia cùm quis iuſtè vexatur circa quodcumque ius ſpiritale iam habitum, eo ipſo idem ius non eſt omnino firmum. Quo fit vt redimens talem vexationem, emat aliquid ſpiritale: ut pote qui per pecuniam cõparat ſibi firmitatem ſpiritalis iuris infirmi: quod eſt ſaltem ex parte emere ſpiritale.

126 Secundum eſt, Aliquando licitum, aliquando verò illicitum eſſe vexationem præuenire, remouendo eam per pecuniam. Licitum eſt enim, ſi apertè futura ſit iniuſta: quia talem redimere non eſt emere ſpiritale, ſed iniuriam inferendam vitare: parúmque refert, vt in eodem cap. 50 num. 11. Suarez habet, quòd vexatio fiat per vim priuatam, vel per Iudicis authoritatem, nimirum & ab ipſo Iudice vel à Prælato. Quod intellige iuxta ea quæ idem diſputat ibid. num 23. & aliquot ſequentibus: dũmodo redemptio ſiſtat in ceſſatione à pœna vexandi voluntate. Nam ſi ordinetur vlterius ad ſpiritale habendum, ſcilicet per eam inchoata ſit conferendum voluntate collatoris (ſiue is ſit vexator, ſiue alius qui apud ipſum valet gratia) committatur ſimonia: quandoquidem redemptio tunc non eſſet tantùm remotio impedimenti ſed etiam exhibitio pretij pro obtinendo ſpirituali. Et ita ex cap. Sicut tuis De ſimonia: dedita pecuniâ Epiſcopo, qui vt illam extorqueret, electum nolebat confirmare, & inſtituere, ſimoniacum cenſetur eſſe.

Illicitum eſt verò, eandem vexationem præuenire; quando ea futura eſt apertè iuſta: vt quando cùm minus docto doctior concurſurus eſt ad oppoſitionem, per quam obtinendum eſt beneficium Eccleſiaſticum: aut cùm quis impedimentum habet, vel delictum commiſit, per quod eſt ipſo iure incapax rei de qua agitur, ſicut ſpurius vel homicida eſt beneficij Eccleſiaſtici. Ratio autem eſt, quòd eiuſmodi vexationem redimere (*cùm non ſit iniuriam remouere quæ nulla ſit*) ſit viam ſibi per pecuniam parare ad obtinendum ſpiritale. Idem etiam dicendum eſt ſi dubitetur iuſtáne an iniuſta futura ſit vexatio: quia ratio dubitandi eſt [illegible] ... iuris prætenſi: ad quod firmandum pecuniam dare, ſimoniacum eſt; cum id ſit emere illud, ſaltem ex parte. Aduertendum tamen eum qui vexatur in iure ſuo infirmo non quidem ex parte qua infirmum eſt, & iuſtè impugnari poteſt, ſed ex alia qua cenſetur firmum, poſſe talem vexationem tanquam iniuſtam redimere: prout in eod. cap. num. 12. notat Suarez. Porro de aliquo iure, firmúmne ſit an infirmum ratio iudicandi eſt: vt videatur, num periti in hac ſcientia, communi conſenſu potiores partes tali deferant in tabiore: tunc enim cenſeri poterit ius firmum, aliàs verò, infirmum eſſe, dubiúmue. 127

Tertium eſt, Eum qui aliquid accipit vt ceſſet à vexatione, peccare quidem contra iuſtitiam, & teneri ad reſtitutionem accepti, tanquam eum qui illud per iniuriam extorſerit, & cui non ſit voluntariè datum: non committere tamen ſimoniam, niſi tali ceſſationi adiuncta ſit ceſſio alicuius ſpiritalis iuris: pro quo pecunia dari cenſeretur, adeóque ſimonia committi. Itémque niſi pro eadem ceſſatione daretur aliquid ſpiritale, vt fit quando ille qui vexatur in pingui beneficio quod poſſidet, offert vexanti aliud tenue quod habet vltra illud: vel eum conſtituit vicariũ ſuum vt deſiſtat vexare: dat enim ſpiritale pro tẽporali cõmodo, quale cenſetur liberatio à vexatione. Ad hoc facit quod in cap. Etheamiur & Thomam 2 quæſt. 3. illi duo tanquam ſimoniaci puniantur, eo quod pro deferenda accuſatione ſui Epiſcopi, ſacros ordines acceperint. 128

Quartum eſt, *quod Suarez attigit in fine citati capitis* 50. Ex communi quidem Eccleſiæ vſu & ſenſu, cenſeri illicitam redemptionem vexationis, quam in adeptione rei ſpiritalis exhibet is, cuius eſt illam conferre, ſi eadem res coniunctum habeat temporale emolumentum, *prout habent beneficia Eccleſiaſtica*: non tamen ſi ſit merè ſpiritalis, vt eſt adminiſtratio ſacramentorum, & abſolutio à cenſuris. Dum enim per iniuriam negatur aut per vim impeditur, nec ſine magno diſpendio remedium per Superiorem ſperatur: ille qui in ea iniuſtè vexatur poteſt talem vexationem redimere pecunia, cùm id non ſit hanc dare in pretium rei ſpiritalis: ſed vrgente neceſſitate per eam remouere impedimentum obtinendi animæ ſubſidium, quod ſibi iure debetur. Id quod perinde eſt de ſe licitum, ac ſoluere vſuras cùm neceſſitas premit, nec aliter haberi poteſt mutuum debitum ex charitate. Cupienti pleniorem notitiam ſpectantium ad eiuſmodi redemptionem ſuppeditabit idem Suarez in præced. capitulo 12. 129

Quintum eſt: difficultatem eſſe inter Doctores, 130 *quos in vtramque partem Suarez commemorat in præus citato capitulo 50. numero. 30. & 31.* an ſi qui ſufficientem titulum per collationem & confirmationem adeptum, iniuſtè impediatur poſſeſſio rei ſpiritalis, poſſit quis ſine ſimonia talem vexationem redimere. Partem autem affirmantem idem Author meritò amplectitur; quam præter commemoratos ab ipſo. adhuc tenent. Reſella Simonia 2. §. 13. & Angelus Simonia

a.§.11. Innocentio, & Panorm. citatis. Ratio verò qua nititur, eſt: quod poſſeſſio ſecundùm ſe ſpectata, non ſit ius aliquod ſpirituale, ſed ſolùm quoddam factum corporale, quod cenſetur annexum ſpiritali quatenus pendet ab aliquo ſpiritali titulo. Vnde poſtquam idem titulus iam plenè acquiſitus eſt, ſinon ipſa rei poſſeſſione; hæc non prætenditur conſequenda vt quid annexum ſpiritali, ſed per ſe, & vt quid corporale immediatè debitum. Ideoque ſimonia non eſt redimere vexationē, in ea taliter ſpectata factam: quia non eſt dare pecuniam pro ſpiritali iure, ſed pro corporali facto, ſecundùm ſe ſumpto.

131 Secus eſſet verò ſi eo quod ius ipſum vocaretur in dubium, poſſeſſio negaretur: quia tunc poſſeſſio non iam per ſe ſola redimeretur, ſed vt annexa eſt iuri ſpiritali. Addit Suarez ex Turrecremata, pari ratione non eſſe ſimoniam redimere vexationem quæ ſit poſſidenti beneficium iuſto titulo, negando ei fructus illius, via tantùm facti. Secus eſſet autem, ſi via iuris: ſeu quia vexator reuocat in dubium, an iuſtus ſit titulus quo ij percipiuntur. Tunc enim redimere, eſſet pecuniam dare pro re vt eſt annexa ſpiritali. Addit etiam (alijs pro ſe citatis) maiori ratione eam qui per vim aut fraudem priuatur poſſeſſione beneficij, cuius verum certumque ius habet, poſſe ſine ſimonia redimere vexationem ſuam: quia per talem iniuſtam deturbationem, in nullo diminuitur, ſed integrum ei manet ſpiritale ius ipſi, utin nudaque poſſeſſione grauatur, quam, *iuxta antedicta*, redimere ſimoniacum non eſt.

132 Si quæras, an licita ſit etiam propoſita redemptio cum vexationi poteſt per Superiorem adhiberi remedium. Idē Suarez num. 32. in fine reſpondet affirmatiuè quoad forum conſcientiæ: quia iure canonico is recurſus nuſquam præſcribitur, nec iure naturali neceſſarius eſt: cùm talis redemptio non ſit de ſe ſimoniaca, quia licet res circa quam verſatur, ſit annexa titulo ſpiritali: non redimitur tamen ea ratione qua ſic annexa eſt, ſed tantùm ſecundùm ſe, ſumptaque ſeorſum ab eodem titulo. Quanquam ad ſcandalum vitandum, recurſus ille ſuadendus eſt.

133 Poſtremum eſt, *quod Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 101. verſu 8. commendat traditum à Soto in lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. artic. 1. ad 5. argumen. & plenius tractat Suarez in eod. cap. 50. à nu.* 35. non eſſe ſimoniam principali intentione dare pecuniam ad redimendam vexationem Eccleſiæ iniuſtam: per quam ei præficiendus eſt indignus: etiamſi dans deſideret ſe promoueri, prout contingere poteſt, ſi quia pecuniam, ne ad beneficium indignus eligatur aut nominetur, ipſeque ſolus ſit dignus. Ratio eſt, quod in eo non ematur ſpiritale, ſed procuretur ceſſatio ab iniquitate, & remotio imminentis damni Eccleſiæ. Adde nec ex ſecundaria intentione iudicari de ſimonia, vt in præcedentibus docuimus.

Quia tamen doctrina hæc in ſe periculum habet ſcandali, & mali ſpeciem, non eſt ea vtendum, cùm ad Superiorem pro remedio recurri poteſt: nec vnquam committendum, vt redimendo talem vexationem, elector ſeu collator per pecuniam inducatur ad eligendam determinatè hanc perſonam, eo colore, quòd ſola ſit digna, aut cæteris dignior. Rationem reddit Suarez num. 41. quod id non ſit, intentione ſiſtere in qualitate perſonæ eligendæ (quod ſolum neceſſarium eſt ex rei natura, ad cauendam iniquitatem aduerſus Eccleſiam) ſed vlterius progredi ad eiuſdem qualitatis applicationem ad talem perſonam: atque adeo procurare per pecuniam, vt eadem perſona eligatur, ſiue vt digna ſiue vt alijs dignior: quod perinde ſimoniacum eſt ac cùm plures ſunt æquè digni, pro vno eligendo pecuniam dare; quandoquidem illud non eſt ſimpliciter redimere vexationem, ſed etiam collatorem rei ſpiritalis, per pecuniam inducere vt illam tali perſonæ conferat: quod eſt, ſpiritale huic procurare pro pecunia, adeoque emere. Cæterùm etiamſi peccet is qui iniuſtæ vexationis redemptionem recipit: non peccat tamen qui eam dat, offertque inuitus: vt nec is qui latroni offert crumenam, ne ab eo percutiatur. Vide dicta in præced. cap. 10. De petentibus mutuũ ſub vſuris.

134 Quartum dubium. An abſque ſimonia poſſit ob conſuetudinem accipi temporale pro ſpiritali. Pro huius parte negatiua facit, quòd in cap. Non ſatis, De ſimonia, præſcribatur, ne aliquid exigatur, prætextu etiam conſuetudinis, pro ſepulturis, nec pro benedictione chriſmatis vel olei: & in cap. Cùm in Eccleſiæ corpore, eod. tit. abolетur conſuetudo qua pro Epiſcopis, Abbatibus, vel quibuſcumque perſonis Eccleſiaſticis ponendis, ſeu introducendis in ſedem, aut beneficium, vel pro ſepulturis aut exequijs defunctorum, vel pro benedictionibus nuptiarum, aliquod temporale accipitur. Item in cap. Iacobus, eod. tit. reprobatur, conſuetudo qua quis vt recipiatur de nouo in canonicum, compellitur dare alijs prandium. Et demum in cap. Abolendæ De ſepulturis, reprobatur conſuetudo qua pretium ſoluebatur pro terra ſepulturæ.

Pro parte verò affirmatiua, facit quod in cap. Ad Apoſtolicam De ſimonia dicitur, laicos eſſe cogendos ad laudabiles conſuetudines obſeruandas in huiuſmodi rebus, & prauas exactiones eſſe tollendas. Facere quoque poſſunt cap. Nec numeras 10. qu. 3. & cap. Cùm ex officij, De præſcript. atque Conc. Trid. ſeſſ. 24. cap. 14. De reform. vbi aliquas huiuſmodi conſuetudines agnoſcit laudabiles. Reſpondebimus autem duabus propoſitionibus. Quib. præmittendum eſt, aliud eſſe loqui de temporali, quod exigitur pro ſpirituali, ante huius collationem: aliud verò de temporali quod exigitur, poſt iam datum ſeu adminiſtratum ſpirituale. Item aliud eſſe de temporali quod ſponte offertur: & aliud de temporali, quod exigitur ex pacto, promiſſione vel conuentione aliqua.

Prior igitur propoſitio eſt: Simoniam committi cùm miniſter non vult ſpiritale conferre, niſi prius vel detur temporale, vel pactum ſeu promiſſio fiat de eo dando. Hæc probatur: quia per eiuſmodi exactionem, fit quædam venditio rei ſpiritualis pro temporali: quandoquidem pro illius adminiſtratione, pretium exigitur: & ita accipiendi ſunt canones pro parte negatiua citati. Quanquam vt ait Caiet. in verbo Simonia §. Ex eo autem (quod Nauar. approbat in Enchir. capit. 23. num 106. ad ſecundo) temporale conſuetum dari aliquando abſque labe ſimoniæ peti poteſt ante collationem rei ſpiritualis, ad euadendas contentiones & moleſtias quæ probabiliter putantur alioqui futuræ. Quod tamen reprehenditur ob ſpeciem quam habet ſimoniæ, generantem ſcandalum quando recuſatur, vel differtur ſpiritualium adminiſtratio, niſi temporale ante detur; etiamſi non exigatur vt pretium, ſed vt ex lege, vel laudabili conſuetudine debitum. Quod habet præſertim locum, quando exigitur à pauperibus inuitis, vel nimium exigitur à diuitibus: immo in foro externo ſimonia omnino eſſe cenſebitur, iuxta cap. 20. 29. 30. & 41. De ſimonia: niſi id quod exigitur ſit iure canonico expreſſè debitum: vt illud quod dandum eſt Epiſcopo pro conſecratione Eccleſiæ, ex cap. Cùm ſit Romana. De ſimonia, id quod attigit Syluest. in verbo Simonia, qu. 9. dicto 5. 135

Poſterior propoſitio eſt: Non eſſe ſimoniam poſt adminiſtratum ſpiritale, exigere temporale (etiam implorato officio iudicis) quod ſolitum eſt ea de cauſa conferri. Hæc patet ex citat. capit. Ad Apoſtolicam: ex quo illam probat Panormit. ad capit. Abolendæ De ſepulturis, numero ſeptimo. Eamque confirmant tradita à D. Thoma & Caiet. 2. 2. quæſt. 100. artic. 3. & à Nauarr. in Enchir. capit. 23. numero 100. Et ratio in promptu eſt: quia in tali caſu non accipitur temporale, vt pretium rei ſpiritualis, ſed vt debitum ex laudabili conſuetudine. Nec eſt quod obijciat conſuetudinem non valere contra ius diuinum, atque dare temporale pro ſpirituali, eſſe contra illud præceptum Chriſti Matth. 10. Gratis accepiſtis gratis date. Reſpondetur enim facile, conſuetudinem non eſſe vt aliquid pro ſpirituali accipiatur in pretium, *quod Chriſtus prohibet*: ſed vt detur in ſubſidium vitæ: cùm debeant à populo ſuſtentari illi qui ſpiritualia miniſtrant, iuxta illud prioris ad Corint. capitulo nono. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam, &c. vel detur in liberale donum, vel in reuerentiam, vel in oblationem, vel alia de cauſa legitima, qua potuit introduci conſuetudo: quæ initium & fundamentum habere debet non quidem vitioſum (vt habet quando incipit ab exactione & extorſione) ſed laudabile: vt cenſetur habere in hac materia cùm introducta eſt ex mera liberalitate, & deuotione populi: qui meritò ex longa obſeruatione dandi certam quid adminiſtranti ſpirituale, cenſetur ſe ad id voluiſſe obligare, Deum recognoſcendo in miniſtris ipſius, & redimendo eleemoſynis peccata ſua. De his videri poteſt Suarez in eod. lib. 4. cap. 48. 136

Ex quo illud pro praxi adde, exactionem temporalis pro ſpiritali cohoneſtari conſuetudine non quidem mutando ius diuinum, *quod fieri non poteſt*: ſed materiã illius veſtiendo circumſtantijs, cum quibus deſinat ſubeſſe tali iuris prohibitioni (ad eum ſcilicet modum qui traditus eſt in præced. lib. 26. nu. 19.) quibùſve arbitrio prudentis iuſtificetur: idque tali ratione, vt non modo à malitia, ſed etiam à malitiæ ſpecie & ſuſpicione repurgetur ſufficienter, iuxta Concilij Trident. præſcriptum Epiſcopis datum ſeſſ. 24. c. 14. his verbis: Ingreſſus eos qui ſimoniacæ labis aut ſordidæ auaritiæ ſuſpicionem habent fieri non permittatur. Tales autem circumſtantiæ 137

ſtantiæ ex eodem anthore ibidem, num. 9. 10. & 11. ſunt hæ.

Prima, vt, quod tali exactione accipitur, reduci poſſit ad ſtipendium ſuſtentationis quoad ſuā originem: ſiue vt ideo debitum ſit, quòd ab initio conſuetudinis, tale onus cœperit imponi ob Clericorum Deo miniſtrantium indigentiam: vix enim poteſt alia iuſta cauſa impoſitionis aſſignari. Talis autem cauſa rationabilius præſumitur in conſuetudine laicorum in ordine ad Clericos, quàm aliquorum Clericorū in ordine ad alios Clericos; hoc nomine, quòd laici Clericos loco parentum habeant: & Clerici alij alios, loco tantùm fratrum: & rationabilius ſit ſtipendium ſuſtentationis à filijs, quàm à fratribus vltro delatum eſſe. Secunda circunſtantia eſt: vt talis exactio ſit facta Superioris authoritate, ac conſenſu in talem conſuetudinem: quod probabiliter præſumi poteſt, quando conſuetudo ipſa apparet rationabilis, tam ex parte obiecti ipſius, quàm ex parte temporis, loci, perſonarum, aliorumque id genus. Tertia eſt, vt exactio non ſit ſolita fieri, modo ſpecialiter prohibito in iure: qualia eſt extorquere temporalia, negando ſpiritalia niſi illa, aut certè illorum ceſſatio prius dentur. Id quod iure maximè damnant, tanquam habens ſpeciem venditionis, cap. In tantum; & tanquam habens ſpeciem mali, cap. Audiuimus; ac tanquam prauum exactionem, cap. Ad Apoſtolicam, De ſimonia. Iudicare autem de aliqua eiuſmodi conſuetudine, an tanquam patiens aliquem defectum, aut ſcandaloſa, reprobanda ſit, proprium eſt Epiſcopi, cui à Concilio Trident. imponitur executio talis reprobationis.

138 Quintum dubium eſt. An committatur ſimonia dando ſpiritale in compenſationem exhibiti obſequij. Ad hoc reſpondendum eſſe affirmatiuè, habetur ex cap. Cùm eſſent De ſimonia. Et, confirmatur, quia tale obſequium, pretij rationem habet, vtpote pecunia æſtimabile, & pro mercede exhiberi ſolitum. Hic conſequens eſt, ſimoniacum eſſe primò, ſi quis Epiſcopo principaliter ſeruiat pro habendo beneficio, quod ei conferatur tanquam ſtipendium & merces ſui laboris. Illud expreſſit Sotus *lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 7. art. 3. ad 1. argumen.* inquiens illum eſſe ſimoniacum qui inſeruit Prælato, aut ipſius agnatis, vel amicis, vt ſacerdotium tanquam eiuſdem obſequij merces ſibi ab eo rependatur. Secundò, ſi quis Epiſcopo ſtipendium ſibi pro ſeruitio debitum remittat, vt beneficium ab ipſo recipiat. Iſtud notat Rebuffus in praxi beneficiorum, titul. Quot modis beneficia acquirantur, num. 5. Tertiò, ſi Epiſcopus famulo beneficium conferat ea intentione, vt per id liberet ſe à legali obligatione faciendi ei remunerationem ſeu ſatisfactionem miniſterij, & obſequij ſibi impenſi. Iſtud notant Couar. *in lib. 1. var. reſol. & cap. 20. num. 6.* Et a Vict. *in relect. priore de ſimonia, num. 36.* Ipſum autem non pugnat cum eo quod ſupra in fine dubij 2. diximus. Nam ibi egimus tantùm de obligatione morali, & ex honeſtate ad remunerationem; hic verò agimus de obligatione legali, & ex iuſtitia. Colliges verò inde poſt mortem Prælati ſoluendam eſſe mercedem debitam Clericis, qui ei in vita famulati ſunt, non obſtante, quòd dum viueret, beneficia his contulerit.

139 Quæres, An ſi Epiſcopus aſciſcat aliquem in familiarem ſuum, conſtituta mercede annua, donec ei beneficium conferatur, committat ſimoniam. Reſpondetur non committere, vt ab Hoſtienſi traditum, communiter receptum eſſe Nauarr. in Ench. cap. 23. num. 113. notat, reſtringendo illud hac conditione: dummodo nullum intercedat pactum de ſeruitio gratis impendendo poſt collatum beneficium. Similiter dicendum eſt nō eſſe ſimoniam, immò eſſe licitum: quòd Epiſcopus qui iuſtam mercedem temporalem ſuis famulis ſoluit: ijſdem ſi idonei ſint beneficia conferat: quia talis collatio fit ſimpliciter amicitiæ, non autem mercedis gratia: prout probè *poſt gloſſam ad cap. Cùm eſſent. De ſimonia*, notant Sotus loco citato, & Rebuffus in ſequenti nu. ſexto. Immo nec ſimonia eſſet, ſi quis obſequium præſtaret Prælato, ad conſequendam ipſius beneuolentiam, ratione cuius obtineret beneficium omni pacto, & obligatione legali ceſſante: quoniam obſequium tunc nō interuenit per modum pretij. Adde nec item eſſe ſimoniam, dare Epiſcopo munera, non quidem animo accipiendi ab eo ſpiritale pro temporali (in quo ſimonia committi quoad Deum patet per expreſſum textum in cap. Tua in cap. Tua nos De ſimonia) ſed animo conſequendi ipſius beneuolentiam: cum fiducia tamen & expectatione conſequendi beneficium ex tali beneuolentia. Quanquam in praxi id vitandum eſt, tanquam ſcandaloſum, & in quo facile ſit interuenire pactum tacitū: quo ſimoniam coram Deo, committi, conſtat quoque ex citat. cap. Tua nos.

Atque vtrumque iſtud de obſequio, & munere, expreſsè docet à Vict. in ſeq. num. 37. Tam in priore autem eorum quàm in poſteriore, committi poteſt aliud peccatum, nimirum ambitionis: quod idem author ibidem ſignificat, inquiens tale quid facere, turpe eſſe ac nefarium. Verùm id non habet locum, ſi quis vellet ad hoc familiaris eſſe Epiſcopo, vt ab eo agnoſcatur idoneus, cui de beneficio debitè ac legitimè prouideat. Nec enim videtur tunc locus eſſe reprehenſioni. Qua ratione debet accipi quod Sotus habet loco c. ſeruire Antiſtiti propter Eccleſiaſticum Sacerdotium, non eſſe in vniuerſum culpabile: niſi quando illud quodam modo reducitur ad emptionem; nimirum quando ipſum ſpectatur tanquam pretium obſequij.

Porro an ſimonia committatur ſi ſpiritale detur propter obſequium, quod quis alicui Prælato impendit ad Eccleſiæ vtilitatem, miniſtrorumve Eccleſiæ auxilium late diſſerit Suarez in eodem lib. 4. cap. 39. hæcque ſtatuit. Primò, ſimoniam eſſe ob tale obſequium ſiue exhibitum ſiue exhibendum (ſi quidem ſit temporale, vt docere grammaticam vel cantum) dare ſpiritale: quod ſatis patet ex dictis. Secundò, cùm onus temporale annexum eſt rei ſpiritali, *vt beneficio*, licitum eſſe eam dare cum illo onere. Id conſtat ex cap. 1. & 4. De magiſtris, & ex Conc. Trident. ſeſſ. 5. capit. 1. & ſeſſ. 23. cap. 18. De reform. Et ratio eſt, quia redditus Eccleſiaſtici comparati ſunt non ſolùm ad ſpiritalia miniſteria, ſed etiam ad temporalia Eccleſiæ neceſſaria: qualia ſunt aſſiſtere in choro, fungendi officio ſacriſtæ, theſaurarij, &c. Tertiò, obſequium ſpiritale iam exhibitum, non habere rationem pretij, ſufficienter ad ſimoniam naturali iure prohibitam, niſi reſoluatur in aliquid temporale. Ratio eſt: quia definitio ſimoniæ non quadrat in commutationem ſpiritalis cum ſpiritali, à quo temporale omnino excluſum eſt. Quartò, quantumuis iure naturæ ſimoniacum non ſit, obligari ex pacto ad obſequium ſpiritale pro beneficio Eccleſiaſtico: eſt tamen iure canonico, iuxta cap. De hoc, De ſimonia: in quo ſtatuitur ſimoniam eſſe beneficium promittere pro electione ad Epiſcopatum. Quintò, obſequium ſpiritale annexum beneficio (vt celebratio Miſſarum, ſolet eſſe Capellaniæ) non habere rationem pretij: & ideo idipſum beneficium conferre ſub onere exhibendi talis obſequij, non eſſe ſimoniacum. Hoc patet ex cap. Significatum, De præbendis. Et confirmatur, quia nullum in eo pactum interuenit: ſed res cum onere ſuo tranſit ad accipientem eam. Quod ſi exprimatur dari cum tali onere, id non fit ineundo pactum; aut ad aliquid ſuperaddendum: ſed ad explicandum id quod ineſt rei, & tollendam omnem ignorantiam ac tergiuerſationem. 140

Sextum dubium eſt. An ſit ſimonia; ſi ſpiritale ob ſolas humanas preces, ſeu ſupplicationes, vel laudes, aut fauores conferatur. Ad quod Adrianus quolib. nono articulo ſecundo, dubio primo Syluest. verbo Simonia quæſt. 16. dicto tertio & quidam alij, *quorum Suarez meminit in ſeq. cap. 40. ſub initium*, ſimpliciter reſpondent affirmatiuè. Sed cum Caietano in verbo Simonia, ſub finem. verſ. Quintò nota: Nauarr. in Enchir. capitulo vigeſimotertiò numero 101. verſiculo decimo & num. 106. in fine: pluribuſque alijs, *quos etiam refert ibid. Suar.* n. 2. videtur reſpondendum cum diſtinctione: nimirum quòd vbi preces non ſubierint rationē pretij, ſed in ſua natura permanſerint, nulla committetur ſimonia: committetur autē ſi ea debeant pretiū reputari: vt debent quando precibus ipſis & fauore humano, emolumentū aliquod temporale prætenditur, vel ſperatur: nēpe ſi Epiſcopus ad preces hominis qui Regi eſt à cōſilijs, beneficium det, *ſiue digno ſiue indigno*, ſperans fore quòd ea de cauſa apud Regem negotia ſua promouebuntur. In quo caſu & alijs ſimilibus ſimoniam committi traditum à D. Thoma 2. 2. *quæſt. 100. art. 5. ad 3.* explicat Sotus lib. 9. De iuſt. & iure *quæſt. 7. art. 5. ad 3.* Ratio verò eſt, quam habet à Victoria *in priore parte relectionis de ſimonia num. 34.* quia ad ſimoniam nihil intereſt, quòd mediate (*vt fit in talibus caſibus*) pretium accipiatur pro ſpiritali. Accedit quòd tunc motiuum dandi non ſint preces vt preces, ſed commodum temporale quod ex conſentur habere adiunctum. 141

Cùm verò preces fuerint nudæ, nullùm ve incluſerint pactum aut promiſſionem expreſſam vel tacitam alicuius boni, quod rationem habeat pretij, nec comminationem alicuius mali, quod tali bono æquipararetur, non eſſe ſimoniam ob eas dare vel accipere ſpiritale. Probatur, quia talibus precibus aliquid obtinere non eſt emere, ſed per gratuitam donationem accipere. Neque enim accipiens precarium, dat pretium, ſicut ille qui emit. Accedit

quòd in cap. Tua nos, De ſimonia: is qui rogauit humiliter vt in Canonicum admitteretur, liberetur à ſcrupulo ſimoniacæ prauitatis; ſi preces ipſius fuerint ſine pacto, & conditione ſeu conuentione.

142 Cæterùm licèt tunc non committatur ſimonia, committitur tamen aliud peccatum: dum beneficium digno quidem datur, ſed principaliter ad captandam amicitiam, fauorem & laudem humanam. Ratio eſt: tum quia in eo fit iniuria rebus ſacris: tum vili eas æſtimando: tum quia res ſacras ſic diſtribuere, alienũ eſt à ratione: quia cũ gratis acceptæ atq; cõmunes ſint, conſentaneũ eſt vt ſine perſonarum acceptione diſtribuantur. Id tamen peccatum non eſt de ſe pluſquã veniale: vt idem author num. 30. ex eo docet, quòd videatur ſolùm eſſe vana gloriæ: cuius malitia tantùm eſt indebiti finis, & ideo de numero venialium. Indigno autem beneficiũ date talibus de cauſis, mortale eſt propter iniuſtitiam quæ in eo committitur.

143 Septimum dubium eſt. An ſit ſimonia ſi beneficium vel aliud ſpirituale conferatur alicui ratione conſanguinitatis. Ad quod etſi affirmatiuè aliqui reſponderunt, quorum meminerunt Sotus *lib. 9. De iuſt. & iure quaeſt. 7. art. 3. ad 2.* & à Victor. *in priore parte relect. De ſimonia, num. 26.* & Suarez *in libro antecitato cap. 37. num. 5.* tenendum tamen eſt oppoſitum cum D. Thom. in cit. art. 5. ad 2. vt tenent tam ijdem authores ibid. quàm alij plures quod refert & ſequitur Couar. in lib. 2. var. reſol. cap. 5. num. 4. Ratio eſt, quia in hoc caſu nulla ratio pretij interuenit: cùm dare beneficium ratione conſanguinitatis non ſit accipere aliquid temporale, aut de eo paciſci, aut ſpiritale commutare in illud: ſed pro motiuo daudi beneficium habere conſanguinitatem: quod non eſt magis ſimoniacum, quàm ex tali motiuo facere aliquem ſuarum precum & ſatisfactionem participem. Nonnulla quæ ex iure Canonico obijci poſſe videntur, Suarez in ſeq. num. 7. ſoluit. Locum autem habet allata reſponſio, quantumcumque is conſanguineus, tunc cùm beneficium confertur, ſit eo indignus. Nam etſi tunc aliud mortale peccatum (puta iniuſtitiæ, acceptioniſque perſonarum contra fidem Epiſcopalis officij) committatur: non tamen ſimonia: quia non accipitur pretium pro dato ſpirituali: vt probè loco cit. notat Sotus.

144 Verum verò committatur pariter peccatum mortale acceptionis perſonarum, ſi conſanguineo digno beneficium conferatur: reſoluunt Sotus ibid. & à Vict. in ſeq. num. 28. inquientes contra Altiſiodorenſem non videri peccatum eſſe de ſe pluſquàm veniale: quia in eo nulla iniuſtitia violatur, nec alia ratio peccati cernitur, quàm quòd cùm beneficia inſtituta ſint vt ſacra miniſteria dignè exerceantur: alio reſpectu ea dare, ſit vitioſum. Quinimo, vt ijdem authores addunt, quando cætera fuerint paria, *ſecluſo ſaltem ſcandalo*, nullum in eo peccatum committitur quod idem tenent alij, quos Couar. refert in memorato nu. 4. approbatque Suarez in eod. cap. 37. num. 7. Probatur verò: quia rationem habere honeſtæ amicitiæ, qualis eſt proueniens ex conſanguinitate non eſt peccatum, ſicut nec eſt de ſe vituperabile. Veruntamen aduertit à Victoria in ſeq. nu. 29. Pontifices paratos ad dandum ſine delectu beneficia conſanguineis, mortaliter peccare, præſertim ſi animum gerant conferendi illis qualeſcumque ſint: cùm ſic communiter omittant digniores, & multos promoueant indignos, ſitque magno ſcandalo, ac malo exemplo in Eccleſia. In quam ſententiam Sotus loco cit. propoſ. vltima ait: Antiſtites qui in propoſito beneficia, in conſanguineos & affines profundere (*etiamſi adiunctam habeant intentionem non niſi dignis conferendi*) non habere conſcientias tutas: immo vix poſſe à mortali culpa excuſari: tum quia ſic affecti, facilè decipiuntur à tali ſuo affectu, vt eos pro dignis habeant, qui verè non ſunt: tum quia non poſſunt non dare ſcandalum, tum quia alijs qui digni ſunt, & fortè digniores, iniuriam irrogant, illiſq; occaſionem dãt, vt fauore, & præmio deſtituti, ſegniores ſint ad literarum & probitatis ſtudia exercenda. Hæc ille.

145 Octauum dubium eſt. An ſimoniam committat, qui propter metũ, beneficium vel aliud ſpirituale confert. Ad quod Adrianus quolib. 9. art. 2. dubio vlt. & alij quos refert à Vict. in priore parte relect. de ſimonia num. 22. reſpondent affirmatiuè, Sed oppoſitum eſt tenendum: vt idem à Vict. *in ſeq. nu. 23.* & cum eo Sotus *in eod art. 3. ad* 3. probat. Tum quia talis collatio ſit gratis, cùm liberatio à metu non habeat rationem pretij, quaſi pro ea in commutationem detur ſpiritale: ſicut cùm is qui dat aliquid alicui ad conciliandam ſibi illius beneuolentiam, non intendit dare huius pretium: quia oporteret interueniente pactum, prout debet in commutatione; ſed intendit vſurpare motiuum ex quo beneuolentia nata eſt ſequi. Pari ratione nec intendit is qui dat ad remouendam maleuolentiã, ex qua alter metum ei incutit. Tum quia orans, vel Miſſam celebrans, vel audiens confeſſionem ob metum ſibi incuſſum, non iudicatur ſimoniacus, vt nec is qui incuſſit: cùm nec ille vendere, nec iſte emere ſpirituale ideo cenſeatur. Tum demum quia iuſtè lex ferri poteſt, qua Epiſcopus beneficium conferens indigno, mulctetur pœna decem aureorum. Cuius pœnæ metu conferendo digno, nemo dixerit committere ſimoniam. Quare ob metum facta rei ſpiritualis collatio non eſt de ſe ſimoniaca.

Cæterùm illicitum vel licitum eſſe, ob metum conferre ſpirituale, cenſendum eſt eadem ratione, qua ob amicitiam conferre, ante dictum eſt. Quamuis autem in caſu quo talis collatio ſubiret rationem pretij, reſolueretur ve in temporale commodum: An ſimonia committatur dubitet à Victoria; meritò tamen Sotus ſine hæſitatione aſſeuerat committi. Nam conferretur ſpirituale ad venandum temporale, quod ſimoniacum eſt. Exemplum ponit, ſi rex aut aulicus ipſius, minaretur Epiſcopo, quòd niſi beneficium tali perſonæ conferat, à gratia regia excidet, neque ad altam conſcenſurus ſit ſedem. Ponit etiam à Victoria aliud accommodatum: ſi Princeps daret Epiſcopo ſtipendium: & Epiſcopus ipſe timẽs illud perdere, vel vt illud de nouo habeat, beneficium conferret. Secus eſſet verò, *vt addit Sotus*, ſi metus ei incuteretur ammittendi vitam, aut temporalia bona quæ iam poſſidet, quia tunc metuens non cenſetur venari lucrum. Videri poteſt Suarez in citato cap. 37. à num. 12. pluribus agens de tali materia.

146 Nonum dubium eſt. An ſimonia eſſe cenſeatur, ſponſione deponere ſpirituale contra temporale. Ad quod reſpondetur affirmatiuè: quia talis ſponſio, eſt contractus nõ gratuitus. Exemplum eſt, ſi quis centum aureis cum Epiſcopo certet, quòd non dabit ſuo filio aliquod beneficium. De qua re Nauar. in Enchir. cap. 23. nu. 105.

147 Decimum dubium eſt. Vtrum ſimoniam committat qui alteri mutuo dat pecuniam ea lege vt Eccleſiaſticum beneficium ſibi conferat. Ad quod ex Nauar. in comment. De vſuris num. 17. reſpondendum eſt affirmatiuè: quia in tali caſu ſpiritale venditur, cùm mutuo dans accipiat illud tanquam pretium mutuationis, ideoque committat vſuram eamque ſimoniacam, ſeu coniunctam cum ſimonia; prout idem ibid. docet: itemque Sotus *in lib. 6. De iuſt. & iure quaeſt. 1. art. 2. circa principium.* Qui & rectè notant, quòd res conſecratæ dicantur inæſtimabiles, non eſſe quòd per conſecrationem amittunt rationem pretij, quã habent ſuapte natura: ſed quòd ius eas ab hominum commercio remoueat; atque gratis dari cõſtituat, quæ ſunt gratis acceptæ; ſpiritualia enim, *inquit Sotus*, non ſunt propria eorum a quibus conferuntur, ſed ſunt à Deo commiſſa eis gratis, vt tanquam bona ipſius, gratis diſpenſent.

148 Vndecimum dubium eſt. An tranſactio ſuper re ſpirituali fieri poſſit abſque ſimonia. Huius explicationem eruditè perſequitur Suarez in opere de virtute relig. tract. 3. lib. 4. cap. 51. Nam ad noſtrum inſtitutum accommodatè, complectemur breuiter aliquot documentis: quibus præmittendũ eſt, ad tranſactionem tria requiri. Primum, vt res ſuper quam tranſigitur ſit dubia, ſaltem probabili exiſtimatione vtriuſque partis: aliàs enim iniuria fieret parti clarè habẽti ius potius: quæ non componere tranſigendo, ſed vexationẽ redimere cenſeretur. Secundum eſt, vt conuentio ſit cum aliquo onere vtriuſque partis, alioqui donatio eſſet, non tranſactio. Tertium eſt, vt ſit in ordine ad litem componendam vel dirimendam: ſiue lis ipſa intentata iam ſit, ſiue tantùm ſit controuerſia mota, & intentari poſſit lis, iuxta legem Eleganter, §. Si quis poſt ff. De condict. indebiti.

Primum autem documentum eſt: Malam & ſimoniacam eſſe tranſactionem in qua ſpiritale pro aliquo temporali remittitur vel retinetur. Hoc certum eſſe communiterque teneri expreſſit nu. 6 Suarez. Patet verò ex cap. Præterea primo & ſecundo, De tranſactionib. ex cap. Cùm pridem, De pactis: ex cap. 2. De arbitris: & ex cap. finali De rerum permutatione. Ratioque confirmat: quia ſi tranſactio fiat remittendo ſpirituale pro temporali, venditur ſpirituale ab eo qui illud remittit: ſiu fiat retinendo firmandoque ſpiritale dato temporali, emitur ipſum ſpiritale: perinde ac in redemptione vexationis contingere, dictum eſt in præced. dubio tertio. Hinc ex citato cap. Præterea ſecundò, ſi iuriſdictio ſpiritalis vocetur in litem, non licet tranſigere dando pecuniam. Item ex capit. Conſtitutus, De tranſa-

Digitized by Google

ſactionibus: ſi beneficium ſit litigioſum non licet componere litem: vel dando pecuniam actori, vt deſiſtat: vel recipiẽdo ab eo pecuniam vt beneficium ei relinquatur. Item ex cap. Præterea 1. eod. tit. ſi de iure præſentandi quæſtio ſit ſuborta, non licet tranſigere data ab vno pecunia, vt alter deſiſtat, illique cedat.

149 Secundum documentum eſt. In materia ſpirituali extra beneficialem, tranſactionem cum compenſatione rei ſpiritualis, per largitionem alterius rei ſpiritualis eiuſdem ordinis, ac proportionatæ, non eſſe ſimoniacam. Hoc ex Panormit. & alijs Canoniſtis ad cap. Super eo De tranſactionibus habet loco cit. num. 8. Suarez. Patet verò ex eo quòd nec permutatio in tali materia ſit ſimoniaca: non quidem iure diuino, ſecundùm quod, ad ſimoniæ malitiam requiritur, vt pecunia aut æſtimatum pecunia detur pro ſpirituali, iuxta illud Actorum 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri.) Nec item iure canonico: vt citatis in eam ſententiam aliquot Canoniſtis Suarez in præced. cap. 31. num. 20 ex eo probat, quòd talis permutatio non inueniatur in eo iure reprobata, tanquam damnabilis. Nec obſtat quòd in eodem iure ſimpliciter & abſolutè improbetur omnis pactio in ſpiritualibus, vt patet ex cap. Quàm pio 1. qu. 2 ex cap. vlt. De pactis ex cap. Præterea 2. ex cap. Super eo, De tranſactionibus ex cap. vlt. De rerum permutatione, & ex cap. Tua nos De ſimonia. Nam intelligendi ſunt ij canones & alij ſimiles de pactione inhoneſta (*ex gloſſa ad citatum cap. Quàm pio, ad verbum* Pactio) id eſt de pactione in qua turpiter temporale datur pro ſpirituali in huius iniuriam. Id enim reprehenditur ob iniuriam quæ eidem ſpirituali fit, illi æquiparando temporale, quo longè dignius eſt.

Et certè improbantes pacta in quibus datur aliquid pro ſpiritualibus obtinendis: ſatis inſinuant illud eſſe aliquid diſtinctum à ſpiritualibus: atque adeo eſſe temporale: de quo expreſſa fit mentio in cap. vltimo De rerum permut. illis verbis: Cùm permutatio de ſpiritualibus ad temporalia improbetur.] Ad quæ verba gloſſa notat, non poſſe quidem cõmutari ſpirituale cum temporali, poſſe tamen cum alio ſpirituali. Id quod intelligendum eſt congruenter ſequentibus documentis. Si quæras, An Epiſcopalis authoritas ad talem tranſactionem ſit neceſſaria? Reſpondet Suarez in citat. cap. 31. nu. 10. non eſſe quidem ad ſimoniæ labem vitandam: eſſe tamen alijs de cauſa: vt quia res quæ datur in compenſationem, talis eſt quæ authoritate Epiſcopali debeat conferri: aut quia talis compenſatio eſt cum alienatione aliquorum bonorum Eccleſiaſticorum, requirente Epiſcopalem authoritatem.

150 Tertium documentum eſt. Tranſactionem non eſſe quidem ſimoniacam, in qua ſpirituale, pro alio eiuſdem ordinis remittitur aut retinetur (vt argumento eſt, quod in cap. Ad quæſtiones, De rerum permutatione, approbetur permutatio purè facta vnius Eccleſiæ pro alia) non carere tamen ea labe, ſi ſpirituale alterius ordinis remittatur aut retineatur. Hoc confirmatur: quia committi ſimoniam dando annexum ſpirituali pro purè ſpirituali, vt beneficium Eccleſiaſticum pro ſuffragio electionis ad Epiſcopatum, habetur ex cap. De hoc, tit. De ſimonia. Item quia dum annexum ſpirituali datur pro purè ſpirituali, per temporale quod in illo includitur, illud emitur: quod ſimoniacum eſt vt patet ex definitione ſimoniæ. Præterea dando annexum ſpirituali antecedenter, pro annexo ſpirituali conſequenter, vt calicem aureum conſecratum pro beneficio Eccleſiaſtico, ſimoniam committi manifeſtum eſt: quia verè datur temporale pro ſpirituali, cùm de annexo ſeu mixto alijs, æſtimandum ſit ſecundùm illud quod in eo eſt principale: tale autem in annexo ſpirituali antecedenter, eſt temporale: in annexo verò ſpirituali conſequenter eſt ſpirituale. Quando igitur illud pro hoc datur, meritò temporale pro ſpirituali dari cenſetur atque adeo ſimonia committi.

151 Quartum documentum eſt. In tranſactione aut permutatione ſpiritualium eiuſdem ordinis, cùm non fuerint proportionata, non committi ſimoniam, defectum vnius compenſando per pecuniam, ſi ea fuerint annexa ſpiritualibus antecedenter, & exceſſus alterius ſit ex parte temporalis: vt ſi tranſigatur de duobus calicibus conſecratis, quorũ vnus maioris ſit pretij quàm alter: huius enim defectus poteſt in trãſactione per pecuniã ſine ſimonia compenſari: quia tantùm emitur temporale, quod vendi poteſt non obſtante quòd ſit annexũ ſpirituali: quia non eſt ſic annexum vt pendeat ab eo quod ipſi (*tanquam principali*) eſt ſolùmodo acceſſorium: cui congruit naturam principalis ſequi, non contra: ex regula 42. iuris in 6. Quod ſi exceſſus ſit ex parte ſpiritualis, compenſatio per pecuniam erit ſimoniaca, quia temporale dabitur pro ſpirituali: vt ſi Roſarium magni pretij habens modicas Indulgentias, detur pro alio parui pretij, habente magnas Indulgentias. Idem iudicandũ eſt ſi ea de quibus tranſigitur ſint annexa ſpiritualibus conſequenter: quia cùm principale in illis ſit ſpirituale, pecunia pro temporali quod ei acceſſorium eſt, dari non poteſt, quin detur etiam pro ipſomet ſpirituali, cuius naturam ſequitur, iuxta memoratã regulam 42.

Quintum documentum eſt. In materia beneficiali tranſactionem non eſſe quidem ſimoniacam iure naturali, *vt nec permutationem*, eſſe tamen iure Canonico, niſi fiat authoritate Prælati. Huius prior pars ex eo patet, quòd beneficium principaliter ſit ſpirituale, ſicut cætera quæ dicuntur ſpiritualibus annexa conſequenter, & ideo beneficium pro beneficio dare, ſit ſpirituale pro ſpirituali dare, quod non eſt ſimoniacum iure naturali. De poſteriori parte autem latè diſſerens Suarez *in eodem cap. 31. à num. 11.* fundamentum illius in eo conſtituit, quòd talis tranſactio ſit prohibita iure canonico, argumento cap. Conſtitutus, De tranſactionibus: vbi tranſactio, qua hinc inde fide præſtita, ſopita eſt controuerſia quæ ſuper quadam capella emerſerat, dicitur habuiſſe ſpeciem ſimoniæ: itemque argumento cap. Statuimus, eodem titulo; in quo aſſenſus Epiſcopi vel Archiepiſcopi requiritur ad debitam tranſactionem ſuper decimis. Quod maiore ratione cenſendum eſt requiri ad tranſactionem ſuper beneficia.

Poſtremum dubium eſt. An in hoc & ſimilibus committatur ſimonia. Aliquis eſt apud infideles captiuus cum quo Chriſtianus paciſcitur, ſe illum pecunia redempturum, ſi redemptus baptizetur. Reſpondetur, tunc non eſſe ſimoniam, nec aliud peccatum: ſicut nec ſi quis paciſcatur cum muliere infideli, ſe accepturum illam in vxorem, ſi baptiſmum ſuſcipiat. Nam in talibus non datur, vel accipitur temporale tanquam pretium ſacramenti: ſed datur ad alium alliciendum, & incitandum ad id, quod ipſe iure diuino præſtare obligatur: quodquidem licitum eſt: ſicut & quòd parentes promittunt filijs veſtem nouam, aut aliud munus, ſi Miſſam diebus feſtis audiant, aut concionem adeant: itemque quod magiſtri inuitant diſcipulos præmijs temporalibus, vt benè viuant & à peccatis abſtineant. Nam talia (vt rectè notatum eſt à Nauarr. *in comment. De datis & promiſſis notab. 3. num. 47. circa medium*) non dantur in pretium, vel in finem principalem talium ſanctarum actionũ, ſed in calcar ſiue incitamentum ad earum executionem. 152

QVÆSTIO IV.

Quotuplex ſit ſimonia.

MVltipliciter diuiditur ſimonia: ac primò ex parte modi, in mentalem tantùm, conuentionalem, & realem. Quam diuiſionem tradunt Nauar. in Enchir. *cap. 23. num. 102.* & Sotus lib. nono De iuſt. & iure, *quæſt. 8. art. 1.* de illiuſque ſufficientia Suarez diſſerit latè in memorato libro quarto cap. 41. 42. & 43. Porro ſimonia mentalis dicitur, quando aliquid temporale pro ſpirituali datur vel accipitur: ſiue externo pacto quidam, ſiue expreſſo ſiue tacito: cum animo tamen dandi vel accipiendi temporale pro ſpirituali: prout contingit cùm nulla intercedit inductio mutua ad conſenſum vendendi vel emendi ſpirituale tãtumque datur temporale ex vna parte, & ſpirituale traditur ex altera: oſtendendo exterius animum gratuitum: ſed interius prauus eſt animus conformandi ſe alteri, qui ſcitur vel diuinatur habere animum vendendi: ſeu intendere vt ſpirituale quod ab ipſo expectatur, ſibi compenſetur, pro eoque fiat ſatisfactio. Qua de re pluribus Suarez in ſeq. cap. 44. Conuentionalis verò ſimonia dicitur, quando temporale pro ſpirituali dari vel accipi conuentum eſt per pactum ſiue expreſſum ſiue tacitum, quod nondum ſit executioni mandatum. Ex qua conditione conſtituitur triplex: vt vna ſit, quando præceſſit quidem conuentio, & promiſſio, ſed nondum eſt datum aliquid vel acceptum: altera, quando iam eſt datum vel acceptum ſpirituale, nondum autem temporale: tertia, quando contra, iam datum vel acceptum eſt temporale: non autem ſpirituale. Dixi, *ſiue etiam tacitum*: quia vt habet Caiet. in verbo Simonia ſub initium cap. 2. nihil refert in hac re vtrum partes diſceptando, an primo verbo conueniant: an item ſciendo mentiũ affectum, detur vel acci- 153

piatur pretium. Realis autem ſimonia dicitur, quando vltra conuentionem aut pactum, ſiue expreſſum ſiue tacitum, tam ſpiritale quàm temporale datum eſt & acceptum.

154 Diuiditur ſecundò ſimonia, ex parte iuris quo prohibetur: quòd alia iure diuino, & alia iure tantùm Canonico prohibita ſit. Illa dicitur prohibita, quia ſimonia, ſeu quia facit ſua natura contractum ſimoniacum; & hæc ſimonia, quia prohibita; ſeu quia non ex ſe: tantùm ex eo, quòd ab Eccleſia prohibeatur, facit contractum ſimoniacum. Quæ diuiſio ſumpta eſt ex gloſa *in cap. Ex parte* 1. *De officio delega-ti, verbo Dimiſiſſe*. Circa quam dubitatur, An detur aliqua ſimonia iure tantùm Canonico prohibita, & per conſequens an bona ſit hæc diuiſio. De qua re Durandus in 4. diſtinct. 25. quæſt. 5. art. 2. aſſerit in rigore nullam eſſe ſimoniam, quæ ſolo iure humano ſit prohibita. Præcipuum autem fundamentum ipſius eſt, quòd ius humanum non mutet naturas rerum: vnde cùm ſimoniæ natura ſit, vt in re ſpirituali committatur, omniſque ſic commiſſa, prohibeatur iure diuino, nulla ſanè poteſt eſſe prohibita ſolo iure humano. Eandem opinionem (licet fundamentum quo nititur ſoluat) probabiliorem eſſe contraria, putat Palud. eadem *diſtin. qu. 4 art.* 3.

Dari ſimoniam poſitiuam, & quibus modis.

SEd aliter ſentiendum eſſe videtur, ſicut & ſenſerunt plures quos refert & ſequitur à Victoria *in priore parte relect. de ſimonia, num.* 12. quibus accedit Sotus *in 9. De iuſt. & iure quæſt. art.* 3. & nouiſſimè Suarez in præced. cap. 7. nempe, quod licèt omnis quæ propriè ſimonia eſt, ſit contra ius diuinum: qualis cenſetur omnis in qua ſpirituale venditur etiamſi ipſum, quòd ſpiritale ſit, habeat tantùm à iure Eccleſiaſtico (*vt habent multæ res, velut vaſa ſacra & veſtes ſacra, quibus ſpirituales eſſe, conuenit tantùm per benedictionem, & conſecrationem ab Eccleſia factam*) nihilominus nonnullæ res dantur, quæ quamuis nihil ſpiritalitatis habeant, tamen ob Eccleſiæ prohibitionem circa eas factam intuitu religionis, ſeu ob reuerentiam debitam rebus ſacris perinde vendi nequeant, ac ſi ſpiritales eſſent.

155 Atque tales ſunt in quibus vendendis committi cenſetur ſimonia iuris poſitiui: de cuius ratione cùm ſit, vt per Eccleſiæ prohibitionem factam intuitu religionis, proportionem aliquam habeat cum ſimonia iuris naturalis; hæc autem requirat tum rem ſpiritalem tanquam materiam, tum rem temporalem tanquam pretium, tum etiam venditionem tanquam ſacrilegam actionem: ſit vt tribus modis ea poſſit contingere, prout ſecundùm vnumquodque eorum trium, dicta proportio ſeruari poteſt, primus modus igitur eſt, quo aliquid, etiamſi non ſit ſacrum, tamen ab Eccleſia prohibetur intuitu religionis, idque ad maiorem rerum ſacrarum immunitatem à labe ſimoniæ iuris naturalis. Talis modi exempla ſumi poſſunt ex cap. Saluator 1. quæſt. 3. vbi ob ſimoniam vendi prohibentur multa officia, quæ ordinari videntur potius ad adminiſtrationem temporalium, quàm ſpiritualium. Namque prohibetur ibi per pecuniam fieri procuratorem rerum Eccleſiaſticarum: procurator autem intelligitur (vt textus declarat) quilibet adminiſtrator & præpoſitus ſeu œconomus, qui præeſt rebus Epiſcopi. Prohibentur etiam vendi alia officia (prout videre eſt apud Sylu. in verbo Simonia qu. 13. dicto 7.) in quibus nulla quidem ineſt ſpiritualitas; ſed ob eorum concomitantiam, annexionemve certam cum ſpiritalibus (quod notat à Victoria in ſequenti num. 16.) vendi prohibita ſunt iure poſitiuo. Quia verò non ſunt prohibita iure diuino, nulla in eis ſimonia alia committitur, quàm purè poſitiua. Hæcque cauſa eſt, cur talem ſimoniam Papa, *cùm ſit ſupra ius omne Eccleſiaſticum*, nullomodo committat, vendens officia illius generis, quæ ad nullum munus ſpiritale exequendum inſtituuntur. Atque hic vnus eſt ſimoniæ poſitiuæ modus tenens ſe ex parte materiæ.

Alter modus, *tenens ſe ex parte pretij*, eſt cùm quid, etiamſi non ſit verè pretium, perinde tamen prohibetur recipi pro ſpiritali, ac ſi pretium eſſet illius. Hoc modo ſimoniam poſitiuam committunt examinantes ad beneficia, qui occaſione talis examinis aliquid accipiunt ex Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 18. De reform. cuius verba ſunt: Caueat ne quidquam prorſus occaſione huius examinis, nec ante nec poſt accipiant: alioqui ſimoniæ vitium tam ipſi quàm alij dantes incurrant, &c.]

Tertius modus tenet ſe ex parte venditionis, quando non eſt quidem vera venditio; nihilominus tamen prohibetur intuitu religionis, ad maiorem immunitatem rerum ſacrarum à labe ſimoniæ. Hoc modo permutatio beneficiorum Eccleſiaſticorum ſine authoritate Superioris ſimoniaca eſt, ex cap. Quæſitum, De rerum permutatione (*prout notat Nauar. in Enchir. cap.* 23. *num.* 100. *illatione tertia*) quamtumuis in ea non detur temporale pro ſpiritali, ſicut requirit ad ſimoniam iure naturali prohibitam, certum eſt ex illius definitione. Quod idem iudicandum eſt de ſimonia, quæ committitur in acquiſitione beneficij, paciſcendo de penſione non ſolita ſolui, ex cap. Dùm Clerici, De pactis.

Ad fundamentum autem Durandi reſpondendum eſt cū Franciſco à Victoria loco citato n. 17. ſub finē: quòd etſi Ec- 156
cleſia per ſuam legē non poſſit facere id phyſicè ſpiritale quod ſpiritale non eſt, poſſit tamen facere moraliter, vel annectēdo illud ſpiritali, vel ſubijciēdo illud ijſdem legibus quibus ſpiritale ſubijcitur: & ideo ad inſtar ſpiritalium vendi nequeat. Quodquidem ſufficere poteſt ad ſimoniam purè poſitiuam: quæ non dicitur ex eo ſimonia, quòd definitio in quæſt. 1. tradita, ei conueniat; ſed quòd ſimoniæ ſpeciem quandam habeat: tanquam ideo prohibita ab Eccleſia, quòd contingens ſit aliquo, quod eſt antecedens aut conſequens ad aliquid ſpiritale, occaſionem & periculum contineat ſimoniæ: vel certè tanquam condemnata ac punita ad inſtar ſimoniæ; quemadmodum in Bullā Clementis octaui publicata Romæ ſecunda Iulij anno Domini 1594. tanquā ſimoniæ rei puniuntur regulares vtriuslibet ſexus: qui peccant, non quidem vendendo ſpirituale, ſed tranſgrediendo præceptum quo prohibētur mittere aut dare munera cuiuis perſonæ laicæ vel Eccleſiaſticæ, cuiuſcumque ſtatus, vel cōditionis, quacumque ex cauſa: tam ex fructibus & prouentibus aliſque bonis, quæ communiter adminiſtrantur & rationi reddendæ ſint obnoxia; quàm ex pecunijs, quæ à ſingulis quoquomodo à quouis attributæ, & vt ad libitum de ijs diſponat per ſuperiorem conceſſæ fuerint.

Tertiò, diuiditur ſimonia ex diuerſa ratione qua committitur: quòd alia ſit quæ committitur per expreſſam traditionem rei temporalis pro ſpiritali, aut ſpiritalia pro ſpiritali, contra Eccleſiæ prohibitionem, alia verò quæ per confidentiam ſeu certam ſpem recipiendi pro ſpirituali temporale, vel etiam ſpirituale contra Eccleſiæ prohibitionem: & hæc confidentialis ſimonia dicitur, circa quam nonnulla notanda ſunt pro praxi. 16

Notanda de ſimonia confidentiali.

PRimum eſt, eam potiſſimum contingere in Eccleſiaſtico beneficio reſignando, vel conferendo, aut in Clerico eligendo vel præſentando ad tale beneficium in manibus collatoris reſignat, confidens ac ſperans à reſignatario in cuius gratiam illud reſignat, dimittitque, elapſo aliquo tēpore idipſum ſe denuo recepturum per renunciationem, quam reſignatarius faciet in fauorem ipſius, vel conſanguinei, vel amici vel alterius cuiuſcumque, quem deſignare voluerit; aut certè ſe recepturum omnes beneficij fructus vel partem illorum, vel penſionem ex ijſdem fructibus, vel aliquod aliud commodum ex alio beneficio, vel aliunde ex quibuſcumque rebus reſignatarij. Contingere verò in cōferendo, quando is qui confert beneficium, ſperat ſe recepturum commodum ex ipſo beneficio collato, vel aliunde. Contingere denique in eligendo vel præſentando Clericum ad beneficium, quando eligens vel præſentans ſperat idem quod antedicti.

Secundum eſt, confidentiam in beneficio, aliquando fieri cum pacto expreſſo vel tacito, aliquando verò ſine vllo prorſus pacto, ſed ſolo animo concepta ſpe, quòd is cui beneficium confertur, poſt aliquod tempus illud reſignabit in fauorem reſignantis, vel conferentis, vel præſentantis, aut quòd reddet fructus illius vel partem, vel penſionem ex ijſdem fructibus.

Tertium eſt, confidentiā in beneficio ſimoniacā eſſe iure tū naturali, tum poſitiuo. Naturali quidem, cùm in alicuius fauorem beneficiū reſignatur, aut confertur alicui eam ſpe recipiendi aliquid ab eo, tanquam pretium beneficij reſignati vel collati; tunc enim verè adeſt voluntas vendendi ſpiritale, contraria rectæ rationi, expreſſoque Chriſti præcepto. Iure poſitiuo autem Eccleſiaſtico, cùm reſignans, vel conferens aut præſentans non intendit accipere reſignationis, vel collationis aut præſentationis pretium: ſed ſolùm paciſcitur de commodo aliquo, ſibi pro

ſi-

reſignatione, vel collatione, aut præſentatione reddendo. Id enim aduerſatur decreto Eccleſiæ in cap. Pactiones, De pactis, & in cap. Quæſitum, De rerum permutatione, & in Clemen. vnica De ſupplenda Prælatorum negligentia, §. Eadem quoque authoritate, & in Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. De reform. vbi in margine alij canones citantur. Porro ſola intentione mentis concepta, nec in pactum deducta ſpes commodi accipiendi, ex beneficij reſignatione, vel collatione, vel præſentatione, nullo iure prohibetur, vt videre eſt apud Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 109.

Qui in ſequenti num. 110. proponit, & explicat Bullam à Pio V. editam in qua, ſecutus aliam Pij IV. damnat, & punit (idque pœnis grauioribus quàm puniantur cæteræ ſi-
159 moniæ ſpecies, vt rectè ibidem Nauar. declarat) beneficiorum reſignationes, collationes, & præſentationes in confidentiam factas eo modo, quo propoſitum eſt in primo notabili: non tamen omnes, ſed eas duntaxat quæ fiunt ſpe commodi reſignanti, vel conferenti, vel præſentanti, prouenturi ex ipſo beneficio reſignato, ſeu dimiſſo aut collato. Ex qua reſtrictione colliges non pertinere ad ſimoniam in ea Bulla damnatam (licèt pertineat ad damnatam iure communi) ſi quis reſignet beneficium ſuum in fauorem Titij, vt Titius ipſe viciſſim in fauorem illius reſignet aliud beneficium quod habet: vel renuntiet penſioni quam habet. Quod idem dicendum eſt ſi quis renunciet beneficio cum confidentia in pactum deducta, quod ei dentur ducenti nummi aurei loco fructuum quos idipſum beneficium redditurum eſt duobus annis; quantumuis id ſit ſimonia iure naturali prohibita.

Colligi poteſt etiam ex eadem reſtrictione: cùm quis beneficium ſuum alicui ideo reſignat, quòd promittat ſe de victu ei prouiſurum, eſſe quidem ſimoniam confidentialem iure naturali damnatam, non tamen damnatam in dicta Bulla; niſi promiſſio fuerit conferendi ei victum ex fructibus beneficij reſignati, non ex alijs bonis. De alijs ad eamdem rem pertinentibus videri debet Nauarrus loco cit. vbi ſatis perſpicuè ea proponit. Subtilius tractata qui optauerit, ei ſatisfacere poterit Suarez in tract. 3. De virtute religionie lib. 4. cap. 45.

Quartò diuiditur ſimonia ex parte temporalis commodi quod datur, vel accipitur pro re ſpiritali; quòd alia ſit
160 qua datur vel accipitur munus à manu, id eſt, pecunia: alia verò qua munus à lingua, id eſt, fauor aliquis humanus, qui vt plurimum captatur verbis per laudes vel preces. Et demum alia, qua datur vel accipitur munus ab obſequio, id eſt, ſeruitium temporale: de quibus ſufficienter dictum eſt in præced. q. 3.

Quintò, & poſtremò diuiditur ſimonia ex parte materię, ſeu rei in qua committitur: quòd alia ſit quæ committitur in re eſſentialiter ſpiritali; alia quæ in re ſpiritali cauſaliter, alia quæ in re ſpiritali effectiuè; alia quæ in re antecedenter annexa ſpiritali; alia quæ in re annexa ſpiritali concomitanter; alia demum quæ in re annexa ſpiritali conſequenter: de quibus ſigillatim dicetur in ſequentibus à cap. 13.

QVAESTIO V.

Quale peccatum ſit ſimonia.

161 COmmunis conſenſus eſt, ſimoniam de ſe peccatum eſſe mortale: quod & exprimitur in cap. Qui ſtudet 1, quæſt. 1. vbi ad exaggerandam illius grauitatem hæreſis vocatur, vt & aliàs in iure canonico, prout in præced num. 109. attigimus. Quæquidem grauitas pateſit abundè per illud D. Petri dictum Simoni Mago Act. 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem. Et paulò poſt: In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis, video te eſſe. Atque per illud, quod idem Apoſtolus in 2. canonica cap. 2. vrget tali peccato contaminatos, ſequi viam Balaam ex Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit, & correptorem habuit ſuæ veſaniæ ſubiugale mutum animal, hominis voce loquens, ex cap. 22. Numerorum. Accedit quod Diuus Iudas in ſua canonica iiſdem pronuntiet væ; quo ſatis indicat miſerum eſſe hominis ſimoniaci ſtatum: quem vtcumque adumbrat tum lepra, qua percuſſa eſt Giezi cum ſuis poſteris, ex 4. Regum cap. 5. in fine: tum etiam deſperatio Iudæ proditoris qui vendito Chriſto ſe laqueo ſuſpendit, ac ſuſpenſus crepuit medius. Legendus eſt ſupra memoratus Canon. Qui ſtudet, cum alijs plurimis in eadem cauſa, & in tit. De ſimonia: quibus docemur abundè quàm ſit nefandum ſimoniæ crimen.

Certè (vt breuitatis ſtudio taceam cæteros) in Can. Eos, eadem quæſt. dicitur tolerabilior impia hæreſis Macedonij, & ſectatorum ipſius, quàm ſimonia: quia illi Spiritum ſanctum eſſe ſeruum Dei Patris, & Filij delirando fatentur: Simoniaci verò eundem efficiunt ſeruum ſuum, pro illius donis accipiendo pretium: cùm id ſit attribuere ſibi dominium, eorumdem (& conſequenter illius cuius ſolius dona ſunt) quandoquidem is qui vendit, vult in alium transferre, & qui emit, vult ſibi acquirere dominium rei de qua tranſigitur. Item in cap. Sicut 1. De ſimonia, Simoniaca peſtis dicitur ſui magnitudine alios morbos vincere.

Patet adhuc iſtiuſmodi criminis grauitas ex eo, quod habeat primò rationem auaritiæ per inordinatam habendi 162
cupiditatem, quæ radix eſt omnium malorum, ex priori ad Timoth. cap. 6. Deinde rationem iniuſtitiæ, per quam is, qui dominus non eſt, ſed tantùm diſpenſator (iuxta illud prioris ad Corinth. cap. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei) vendit rem domini ſui contra voluntatem ipſius. Dixit enim Chriſtus, rerum ſpiritualium Dominus, Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date. Illudque voluit eſſe oſtium, per quod intrandum eſt in ouile ouium; ſtatuit intrantes aliunde, ſint fures, & latrones, ac tanquam lupi veniant, vt mactent & perdant gregem. Tertiò rationem habet peccati grauis contra charitatem: quandoquidem per eam non tantum vnus aut alter, ſed tota reſpublica, immo vniuerſum regnum grauatur, vt in cap. Fertur 1. quæſt. 1. habetur ex D. Gregorio, qui lib. 7. epiſt. 114. eo argumento excitauit Theodoricum, & Theobertum Francorum reges ad eliminandum tam nefarium ſcelus ab ipſorum regno, vbi iam tunc vigebat.

Certè quàm ſit toti Eccleſiæ pernicioſa ſimonia indicat abundè antea relatum ex cap. Sicut 1. De ſimonia: quod ſimoniaca peſtis ſua magnitudine omnes alios morbos vincat, adeout ſtatim ac illius ſigna apparuerint in perſona, ab Eccleſia Dei eâ eliminari, repellique debeat. Id quod locum habere, præſertim quando ſimonia in ordine, aut in beneficio Eccleſiaſtico committitur, ſatis indicauit Paulus ſecundus in Extrauag. communi De ſimonia: cùm in virtute obedientiæ omnibus, & ſingulis diſtrictè iniungit reuelare per ſe vel per alios, quàm citò potuerint, Summo Pontifici, vel cui idem Pontifex cenſuerit committendum, illos quos cognouerint talem ſimoniam (in ordine, inquam, vel beneficio) commiſiſſe, aut vt committeretur procuraſſe, vel mediatores fuiſſe: ſique non fecerint, abſolui nequeant donec reuelarint.

Quod tamen præceptum, quia non fuit vſu receptum, ſed longa deſuetudine abrogatum non obligat, vt ex Sylu. D. Anton. & Caiet. notat Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 106. quantumuis ipſum ſit iuſtiſſimum: ſiquidem ipſa ſimoniaca peſtis pernicioſa eſt, non tantùm ijs qui illa inficiuntur, ſed etiam toti Eccleſiæ. iuxta illud in cap. Turbatur, 1. quæſt. 4. Turbatur nauicula Petri, in qua erat Iudas: quia qui ſuis meritis erat firmus, turbatus eſt alienis. Et ratio confirmat: quia per ſimoniam Spiritus ſanctus Eccleſiam viuificans, quaſi opprimitur, dum illius dona pretio ſubijciantur. Cuius tam perniciosi effectus argumentum eſt: quòd ſimoniæ peſte laborantes, tanquam ſuffocato viuifico ſpiritu, difficillime à ſua nequitia reſipiſcant, minuſque quàm Simon Magus, qui territus eſt comminatione D. Petri; aut quàm Iudas, qui pretium ſanguinis Chriſti reſtituit: diſponi videantur ad pœnitentiam, cùm minas diuini iudicij ſpernant ac irrideant: pauciſſimique ſint, qui ſacrilegè accepta reſtituere velint.

Poſtremo ſimonia rationem habet ſacrilegæ irreligioſitatis per irreuerentiam, & iniuriam maximam quæ rebus ſacris irrogatur, dum ita vilipenduntur, vt cum ſint inæſtimabiles, ſolòque ſupernaturali dono adueniant hominibus, pretio ſubijciantur: quod eſt directè contra earum naturam, & dignitatem: ac ſpecialis earum iniuria. Ex qua factum eſt, vt iſtiuſmodi ſcelus, particulare nomen acceperit: cùm cæteræ iniuriæ rebus ſacris illatæ, appellentur communi ſacrilegij nomine. Immo, quod peius eſt, ipſæ res ſacræ dæmoni impiè ſubijciuntur, per eam idololatriam de qua ad Epheſ. 5. Auaritia quæ eſt idolorum ſeruitus.

Accedit quòd ſimonia cum peruerſitate voluntatis coniunctam habeat peruerſitatem intellectus, hoc eſt, errorem

qua

Digitized by Google

quo ſimoniacus peruerſè iudicat rem ſpiritualem eſſe minoris aut æqualis, non autem maioris momenti, quam temporalem. Qui error ſi ſit cum pertinacia perſuaſionis quòd veritas ita habeat, hæreſis erit (de qua re Alphon. à Caſtro De hæreſib. verbo Simonia) cùm Simon magus ea ratione fuerit hæreticus, vt conſtat ex illis verbis D. Petri Act. 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quia domum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri. Adhuc patere poteſt eadem grauitas peccati ſimoniæ (vt omittam grauitatem pœnarum quibus punitur, proponendarum in ſequenti cap.) ex eo, quod ſit contra omne ius.

164 Contra naturale quidem, quia tam contra naturam eſt, rebus ſpiritualibus, ad ſpiritualem generationem inſtitutis, abuti in impedimentum eiuſdem generationis, quàm abuti facultate generandi in impedimentum carnalis generationis. Atque adeo cùm ſpiritualis generatio longè præſtet carnali, ſimonia impeditiua ſpiritalis generationis, cenſenda eſt deterior neſando carnis peccato, contra naturam impeditiuo carnalis generationis. Contra præceptum verò diuinum ſeu reuelatione diuina conſtitutum, tale peccatum eſſe, patet ex ſacræ Scripturæ locis initio huius quæſtionis citatis. Contra humanum denique eſſe patet ſacros Canones qui habentur in decreto Gratiani tota cauſa prima: & in cæteris iuris Canonici partibus titulo De ſimonia. Illum quo Gratianus claudit ſuam illam primam cauſam retuliſſe, non erit abs re: aperit enim quam graue ſit tale ſcelus ac quam pernicioſum, & ideo ab Eccleſia omni conatu eliminandum. Patet (inquit in eo canone Paſchalis Papa) ſimoniacos veluti primos & præcipuos hæreticos, ab omnibus fidelibus reſpuendos, & ſi commoniti non reſipuerint, ab exteris poteſtatibus opprimendos; omnia enim crimina ad comparationem ſimoniacæ hæreſis, quaſi pro nihilo reputantur. Quod idem repetitur in cap. Per tuas, De ſimonia. §. Hæc omnia.

Dubitatio propoſita quæſtioni annexa, An ſimonia ſemper ſit peccatum mortale.

TRia ſunt ex quibus poteſt excuſatio eſſe à mortali: inuincibilis videlicet ignorantia, paruitas materiæ, & neceſſitas.

165 Ac quod attinet ad inuincibilem ignorantiam, certum eſt eam excuſare, cùm tollat voluntarium, ſine quo non eſt peccatum. De vincibili verò diſtinguendum eſt. Nam ſi fuerit iuris, vt quando quis ignorat ſimoniam eſſe peccatum, non excuſat. Tali enim laborabat Simon magus exiſtimans donum Dei pecunia poſſideri: qui tamen (cum contrarium ſatis de ſe conſtaret) non eſt excuſatus ab ipſo ſimoniæ peccato. Sin fuerit ignorantia facti: vt cùm quis ignorat contractum quem init ſimoniacum eſſe, ſique ſciret minimè iniret, excuſat à ſimonia ſaltem mortali: niſi negligentia in eodem facto expendendo talis interuenerit, vt cenſeatur meritò pluſquam venialis. Ratio eſt: quia taliter contrahens, non habet, aut ſaltem non plenè habet voluntatem emendi vel vendendi ſpiritualia, quæ requiritur ad plenam, adeoque mortalem ſimoniæ rationem.

166 Quod attinet ad materiæ paruitatem, habetur ex cap. Etſi quæſtiones De ſimonia. § finali, quod paruitas rei temporalis quæ datur vel accipitur pro ſpirituali, excuſet à ſimonia: vbi & ratio tangitur: quia id quod modicum eſt, pro nihilo reputatur: nec ipſum dari ſolet in pretium: ſed ſolùm beneuolentiæ & honeſtatis cauſa. Vbi aduerte paruitatem eiuſmodi non eſſe æſtimandam ex eo quod ipſa nõ ſufficiat ad furtum mortale: ſed ex eo, quod res non ſit tanta quæ probabiliter præſumatur recipientem motura, & à recto flexura, quemadmodum rectè declarat Nauarr. in comment. De datis, & acceptis pro gratia, & iuſtitia obtinendis, notab. 10. Et patet ex citato cap. Etſi quæſtiones: ad quod gloſa finalis habet, in talibus Eccleſiam interpretari ſimoniam non committi, eo quod non ſit veroſimile, quod ob huiuſmodi modica moueatur quis ad aliquid iniquum faciendum.

Quod autem attinet ad paruitatem rei ſpiritualis, nulla ratione excuſare videtur à mortali: quia cum res ſpiritualis ſit inæſtimabilis, dependeatque tantum à gratuita Dei donatione: grauis tam Deo, quàm illi ſit iniuria, dum pretio ſubiicitur, aut certè æquiparatur: quaſi diſtrahendo eã ab illa dignitate gratuiti doni Dei, redigendoque in ordinem rerum quas natura pedibus noſtris ſubiecit, calcandaſque dedit. Quod docens Suarez in ſæpe citato lib. 4. c. 3. num. 4. addit peccatum eſſe mortale vendere vnum minimum (vt vocant) Agnus Dei, aut vnam Salutationem angelicam. Nec obſtabit quòd res temporalis, quæ tunc datur in pretium, ſit modica: quia cuiuſcumque quantitatis ſit illud quod pro ſpiritali datur, ſi reuera vt pretium detur vel accipiatur, grauiter vilipenditur ac contemnitur res ſacra: quam pretio ſiue magno, ſiue modico æquiparare, eſt paruam ac vilem eam exiſtimare, in grauem ipſius iniuriam: & temporale lucrum acquirere turpiſſimè, per ſacrilegum eiuſdem rei ſacræ abuſum.

Quod attinet ad neceſſitatem: Palud. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. Sylu. in verbo Simonia quæſt 8. dicto tertio: Tabiena eod. verbo num. 29. & in verbo Baptiſmus 6. quæſt. 3. & alij quorum meminit Sotus in lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. ad 1 & poſt eum Suarez in eodem lib. quarto, cap. 12. num. 1. nullam neceſſitatem excuſare exiſtimant, eo quod ſimonia ſit intrinſecè mala, per iniuriam quæ fit rebus ſacris, dum omne pretium excedentes, pretio commenſurantur: vt ſit per earum emptionem, & venditionem. Sotus verò ipſe ibidem & Caiet. 2. 2. quæſt. 100. art. 2. Angelus in verbo Simonia 1. num. 12. Roſella in verbo Simonia 5. num. 18. & Armilla adhuc in eodem verbo num. 29. poſt alios quos referunt Petrus Aragonius ad memoratum art. 2. dubio primo, & Suarez in ſequenti num. tertio exiſtimant extremam neceſſitatem excuſare à ſimonia; vt cùm infans qui de vita periclitatur baptizandus eſt, nemoque adeſt qui baptizare ſciat, aut poſſit vel velit, niſi ſacrilegus, qui ſine pretio id facere omnino recuſat. Eorum fundamentũ eſt, quod etſi licitum non ſit in tali caſu pecuniam dare eo animo quo ſacrilegus exigit: quia id eſſet emere baptiſmũ, quod intrinſecè malum eſt, & ideo licere non poteſt, ne quidem pro alicuius æterna ſalute: cùm non ſint facienda mala vt eueniant bona, ex cap. 3. epiſt. ad Rom. licitum tamen eſt dare intentione redimendi vexationem iniuſtam paruulo factam, inique exigẽdo pecuniam pro eo, ad quod gratis recipiendum, habet ius conceſſum à Chriſto rerum ſpiritualium Domino. 167

Sed id fundamentum infirmum eſſe patet: quia cùm dupliciter quis vexari poſſit iniuſtè circa ſpiritualia: vel non conferendo ei, quod ſibi debitum eſt aliqua ratione: vt quando digno petente beneficium, elector ſe ad indignum inclinat: vel ſpoliando illum eo, quod iam habet ac poſſidet: vt quando Clericus iura obtinens beneficium eo ſpoliatur: poſteriori quidem modo per redemptionem vexationis non committitur ſimonia: quia per pecuniam ſic datam nihil de nouo accipitur nec acquiritur: priore tamen committitur: quia per pecuniam ſic datam, verè acquiritur res ſpiritualis, quæ antea non habebatur: quod eſt illam emi. 168

Nec refert quòd is cui ſpirituale ſibi debitum negatur, patiatur iniuriam. Nam iniuſtitia illud negantis, non efficit vt à peccato excuſemur non ſeruantes honorem rebus ſacris debitum: alioqui enim ſequeretur quòd duobus idẽ beneficium petentibus, quorum alter ſit dignus, alter indignus, ſi elector eſſet propenſus ad conferendum beneficiũ indigno, dignus poſſet eidem electori pecuniam dare ad depellendam talem iniuriam. Id quod ſimoniacum eſſe deduci poteſt ex cap Matthæus De ſimonia.

Neque verò audiendus eſt Sotus, cum vult non eſſe perinde intrinſecè malum emere rem ſpiritualem, ac vendere: ſicut nec accipere ad vſuram, perinde malum eſt ac dare. Non enim eſt par ratio: quia quantumuis ſine alterius iniuria dari nequeat ad vſuram: poteſt tamen ad vſuram accipi. Vnde non eſt conſequens ſi illud ſit peccatum, iſtud quoque eſſe. At verò, ſicut vendere, ita & emere rem ſacrã includit huius iniuriam. Quare ſi illud eſt de ſe peccatum, eſt & iſtud: ad quod confirmandum facit, quòd Simon Magus Act. 8. iſtius ſceleris arguatur, quod donum Dei pecunia poſſideri, ſeu emi poſſe exiſtimarit.

Cæterum ſi extrema neceſſitas non excuſet à ſimonia, multominus excuſabit grauis neceſſitas contra Adrianum quodlib. 9. art. 3. ad 2. & auctorem Supplementi Gabrielis in 4. diſt. vigeſimaquinta quæſt. ſecunda litera M. Cum volunt recuſante alioqui baptiſmum conferre, dari poſſe pecuniam non modo ob ſupradictam neceſſitatem infantis (quæ extrema eſt, cum is nullum aliud habeat ſalutis remedium) ſed etiam ob ſimilem neceſſitatem adulti, quæ extrema quidem non eſt, cùm illi adhuc ſuperſit remedium contritionis, ac conuerſionis ad Deum ex toto corde (ſicut, & agenti animam, cùm ei malitioſe negatur ſacramentum

Pœni-

Pœnitentiæ vel Euchariſtiæ) eſt tamen grauis: quia cum talis conuerſio, ſit res adeo occulta, vt de ea nullus poſſit certus eſſe ſine ſpeciali Dei reuelatione; meritò grauis, cenſetur illa neceſſitas, quam agens animam patitur ſacramentorum, quorum ſuſceptione ex attrito fieri poſſit contritus.

169 Quibus nihilominus authoribus Suarez aſſentitur ibidē num. 55. & ſeq. aſſentiendumque ſenſerim in praxi, concurrentibus duabus conditionibus. Prior eſt, vt neganti adminiſtrationem Sacramenti non detur pecunia, cum intentione ſatisfaciendi ipſius voluntati prauæ, qua non niſi accepto pretio vult adminiſtrare Sacramentum; ſed cum intentione abducendi ipſum ab ea prauitate, ſatisfaciendo per liberalem donationem inordinatæ ipſius cupiditati habendi. Poſterior conditio eſt, vt certa ſit neceſſitas, cui nequeat alia ratione ſubueniri. Ideo verò prior non ſufficit ſola, quòd ea non obſtat quin largitio pecuniæ facta ea ratione, ſpeciem habeat ſimoniæ: cum ad modum emptionis ſit correlatiua receptioni, rationem venditionis habenti, ex intentione recipientis. Cum poſteriore autem cenſeri poteſt ſufficere: quia periculo diuinæ irreuerentiæ dubio (quale contingere in propoſito caſu, opinionum varietas relata oſtendit) concurrente cum periculo certo aut valdè probabili perditionis animæ, ſic confidendum eſt de bonitate Dei, qui vult omnes homines ſaluos fieri: quòd non offendetur, ſi prius illud periculum permittatur ad obuiandū poſteriori, quando nullum aliud remedium ſuppetit.

Etſi autem ea res non careat difficultate, quam latè in eodem cap. Suarez perſequitur, admitti, tamen poteſt, tanquam ab authoribus bonis approbata, & commendans Dei miſericordiam in homines, multumque valens ad piorum ſolatium. Atque hæc ſufficiant ad intelligendam ſimoniæ malitiam, eiuſque grauitatem valdè abominabilem: qua oppreſſus, ſi non exhorreſcat ſe in felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis eſſe, nec cor habere rectum coram Deo: deterior eſt mago illo, qui talia de ſe audiens, tremefactus dixit. Precamini vos pro me ad Dominum, vt nihil veniat ſuper me horum quæ dixiſtis.

CAPVT XII.

De pœnis quæ incurruntur per ſimoniam.

S V M M A R I V M.

170 *Prima pœna quæ per ſimoniam incurritur eſt reatus mortis æternæ.*
171 *Explicatio difficultatis, An pœnæ canonicæ incurrantur per ſimoniam conuentionalem.*
172 *De pœna ſuſpenſionis, quod ea incurratur tantùm per ſimoniā in ordine.*
173 *De excommunicatione impoſita ob ſimoniam commiſſam in ingreſſu religionis.*
174 *De alia impoſita ob commiſſam in ordine.*
175 *De tertia ob commiſſam in Eccleſiaſtico beneficio.*
176 *Collatio ſimoniaca beneficij vel officij Eccleſiaſtici, eſt nulla: induclique inhabilitatem ad beneficium ſic collatum.*
177 *Quomodo ignorantia non excuſat in eare.*
178 *Quomodo excuſet contradictio promouendi, ſcientis ſimoniam in ſua promotione committi.*
179 *Quid ſit ſentiendum de eo quo ignorante promiſſa aut ſoluta eſt pecunia pro ipſius promotione: ſi eamdem pecuniam reſtituat, poſtea certior de re factus.*
180 *Pœna inualiditatis actus, ob nullam aliam ſimoniam, quàm commiſſam in beneficio vel officio Eccleſiaſtico incurritur.*
181 *Sacramentorum adminiſtratio, profeſſio in religione, venditio calicum, & aliarum ſimilium rerum, non deſinunt valere ob ſimoniam in eis commiſſam.*
182 *Quid dicendum ſit de venditione officiorum Eccleſiaſticorum.*
183 *Quatenus pœnæ conſtitutæ in 2. Extrauag. communis De ſimonia, attineant ad ſimoniam conuentionalem.*
184 *Quòd non incurrantur ob ſimoniam in beneficio, tantùm poſitiuam.*
185 *De liberatione ſimoniaci à pœnis ſuſpenſionis, & excommunicationis.*
186 *De liberatione a pœnis inualiditatis, & inhabilitatis.*
187 *Tria neceſſaria ad ratihabitionem quæ retrotrahitur.*
188 *Pœna canonica ſimoniacorum per Iudicem imponenda.*

HAs pœnas perſequuntur Syluest. in verbo Simonia qu. 19. Angelus, & Roſella Simonia 6. & Nauar in Enchir. cap. 23. num. 111. verſu, ad 15. 170

Prima eſt mors æterna, qua, niſi inconſideratio vel paruitas materiæ excuſet, dignus eſt omnis ſimoniacus: cum ſimonia ex ſuo genere peccatum ſit mortale, ex traditis in præcedenti cap. quæſt. vltima. Quam aduerte habere locū etiam in ſimonia ficta, tunc contingente, cùm exterius rei temporalis pro ſpirituali, vel ſpiritualis, pro temporali ſit promiſſio ſine intentione implendi promiſſum, vel obligandi ſeipſum: licet ea nomine tantùm; non autem ratione, ſit ſimonia, vt Suarez oſtendit in eod. lib. 4. cap. 42. Et patet: quia ſimonia rationem habet contractus, deficientem deficiente alterutrius contrahentis conſenſu: vt patet in matrimonio. Nihilominus tamen ex ratione quam habet tum mendacij pernicioſi, tum ſcandali, tum ſacrilegij commiſſi in notabilem rei ſacræ iniuriam, tum etiam iniuſtitiæ qua fraudulenter alteri ſuum detrahitur, meritò cenſetur eſſe malitiæ mortalis.

Secunda pœna eſt obligatio reſtituendi: quæ quando, & quomodo per ſimoniam incurratur, expoſitum eſt in fine libri 10. & eruditè tractat Suarez in lib. 4. memorato num. 59. & 60. Antequam autem pœnas cæteras referamus præmonendum eſt: Cùm ſimonia poſſit eſſe vel mentalis, vel conuentionalis vel realis, vt declaratum eſt in præced. ca. quæſt. 5. conſtare quidem eas non incurri per mentalem ſimoniam, vt patet per illud quod habetur in cap. finali De ſimonia: ſufficere delinquentibus in ea, vt per pœnitentiam ſuo creatori ſatisfaciant: conſtare pariter eas incurri per realem ſimoniam externam & omni ex parte completam. Sed difficultatem eſſe vtrum per ſimoniam conuentionalē (quæ eſt ſimonia media inter duas illas memoratas) eædem pœnæ incurrantur: ſaltem ſi iam traditum ſit temporale nondum accepto ſpirituali: quod addo, quia non incurri cùm nec temporale nec ſpirituale datum eſt, vel acceptum, conſentiunt Doctores, vt notat Suarez in ſeq. cap 55. num. 12. & plurimi ex eod. in ſeq. num. 16. Idem concedunt, cùm tantū fuerit datum, & acceptum ſpirituale: adeout difficultas ſit præſertim, cùm datum vel acceptum eſt temporale non dato nec accepto ſpirituali. 171

De qua per ea quæ contra Sotum, & Caietanum diſputat Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 103. & 104. videtur dicendū non incurri: quia pœnæ ſunt interpretatione reſtringendæ, non autem extendendæ, vt habetur de pœniten. diſt. 1. cap. Pœnæ: & confirmat regula 15. iuris in ſexto: cuius verba ſunt, Odia reſtringi, & fauores conuenit ampliari. Cum ergo ius canonicum imponens ſimoniacis pœnas, non vtatur verbis ſignificantibus ſolas conuentiones ſimoniacas ſed dationes, & receptiones ex ipſis prouenientes, vt bene declarat Suarez in citat. lib quarto, cap. 55. num. duodecimò, & decimotertio, ipſum ſanè ad conuentionalem ſimoniam, non eſt interpretatione extendendum, ſed potius reſtringendum ad realem, quæ illis dationibus, & receptionibus externis conſummatur: præſertim cùm ſtylus Romanæ curiæ ita obſeruet, vt Nauarr. ipſe ibid. habet ex Caſſadoro, & Gomeſio.

Et certe Caiet. & Sotus concedentes iſtud, quoad conuentionalem in qua iam datum eſt temporale, & adhuc expectatur ſpirituale, concedere ſimiliter debent, quoad conuentionalem, in qua datum eſt ſpirituale, & adhuc expectatur temporale promiſſum: cùm inde non perdat rationem conuentionalis: quandoquidem ad realem requiratur, vt de facto tam ſpirituale quam temporale ſit datum, & acceptum. Nec obſtat, quod emere anticipata ſolutione ſit verè emere; quia vendere credita pecunia eſt quoque verè vendere. Idque tantùm oſtendit, quod non negamus, illam de qua loquuntur eſſe veram ſimoniam: non autem quod per illam incurrantur pœnæ canonicæ: quæ cùm inductæ non ſint iure naturali, ſed tantùm humano, non ſequuntur ſimoniam ſecundum ſe: ſed eatenus tantùm quatenus imponuntur per ſacros canones. At ſic imponuntur, vt non ob vnam potius quàm ob aliam ſimoniam conuentionalem incurri dicendæ ſint, vt patet ex 2. Extrauag. communi De ſimonia: in qua eiuſmodi pœnæ imponuntur ijs qui in ordine vel beneficio ſimoniam committunt dando vel accipiendo non determinato modo committendi, ſpiritualene, an verò temporale dando, aut accipiendo. Quocirca interpretando ſtrictè (vt conuenit in materia odioſa) intelligi debet dando vel accipiendo tam ſpirituale quàm temporale: præſertim cùm non poſſit magis intelligi de datione aut acceptione ſolius temporalis, quam ſolius ſpiritualis; quando-

qui-

Digitized by Google

quidem verba iuris pœnas ſtatuentis, perinde poſſunt in vnam partem quadrare ac in alteram.

Hanc doctrinam vt in praxi tuta conſcientia ſequi poſſimus præter illius fundamentum propoſitum, facit authoritas illam approbantium: qui ſunt vltra Nauarrum Couarruuias ad regulam Peccatum parte 2. §. 8. num. 7. in principio, Armilla verbo Simonia num. 4. Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 2. num. 428. & reliqui recentiores paſſim, Suarez in ſeq. num. decimoſeptimo, Leſſius de iuſt. & Iure lib. 2. cap. 35. dub. 27. & alij. Aduerte autem non conuentionalem, ſed realem cenſendam ſimoniam, quando ſpiritali accepto, non eſt quidem datum totum temporale promiſſum, data eſt tamen illius pars non ita modica, vt reputanda ſit pro nihilo: quia quod promiſſum ſit aliquid amplius, non obſtat quin detur materia ſufficiens ad realem ſimoniam, eamque mortalem conſtituendam congruenter antedictis in num. 166.

Pœnæ iuris Canonici, quæ per ſimoniam incurruntur.

SECTIO I.

Pro ſimonia in vniuerſum nullam pœnam canonico iure communi latam eſſe, ab omnibus ſupponi Suarez in eod. lib. 4. ca. 55. num. 6. notat. Specialiter verò latæ inueniuntur aliquot, omnes innouatæ à Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. decimoquarto, De reformat. De quibus eſt conſequenter dicendum.

Tertia igitur pœna eſt Suſpenſio; quæ incurritur ipſo fa-
172 cto in vno caſu; nimirum quando quis ſuſcipit ordinem ſimoniacè, dato pro collatione pretio: talis enim quantumuis occultus, ſuſpenditur ab ordine, id eſt, ſacros ordines ſiue ſuſcipere, ſiue ſuſceptos exercere prohibetur per ſupra citatam Extrauag. ſecundam, De ſimonia, & cap. Si quis Epiſcopus, & cap. Statuimus 1. quæſt. 1. & cap. Tanta De ſimonia. Videri poteſt ea de re Syluest. in verbo Suſpenſio quæſt. 7. vbi inter cætera dicto 4. admonet, ſimoniacum in beneficio non eſſe ſuſpenſum ab ordine: itaut renuntians beneficio taliter acquiſito, poſſit poſt pœnitentiam, ordine ſuo vti. Idem ex Innocentio habet Nauarrus in Enchir. ca. 23. num. 111. §. 5. dictis; & probat, quia nullo iure nec antiquo, nec nouo tale quid cauetur: quod quidem communis conſuetudo, quæ eſt optima legum interpres, oſtendit, vt viget aduerſus contra ſententia Suarez in ſequen. cap. 56. num. 19.

Quanquam ſi tale crimen eſſet adeo notorium, vt nulla tergiuerſatione celari poſſet, ſuſpenſio iuxta eundem Sylu. ibid. incurreretur, non quidem à iure decreta, ſed honeſtate ſeruanda: cum valde indecorum ſit ſacrorum ordinum vſũ permittere ei qui tam turpi ſcelere contaminatus palam cognoſcitur. Porro quòd ſimoniacus in ordine incurrat ſolam ſuſpenſionem ab executione ſuorum ordinum, ſiue ſuſpenſione à beneficio vel ab executione iuriſdictionis, vel ab adminiſtratione Eccleſiæ, docet Suarez in præced. num. 20, oſtendendo id non haberi ex iure: quo alioqui impoſita eſſe deberet talis ſuſpenſio, tanquam pœna canonica. Vnde, vt ille addit, Epiſcopus ordinans ſimoniacè, incurrit quidem ſuſpenſionem ab omni functione pontificalis ordinis: non tamen ab vſu iuriſdictionis, non requirente pontificalem conſecrationem, neque ab adminiſtratione Eccleſiæ.

173 Quarta pœna eſt, Excommunicatio quæ ob ſimoniam incurritur in tribus caſibus. Primus eſt, quando datur vel accipitur aliquid pro ingreſſu religionis: tunc enim tam dantes, quàm accipientes eo ipſo incurrunt in excommunicationem Summo Pontifici reſeruatam per primam Extrauag. communem De ſimonia. Quod tamen aduerte in monialium dote, quæ eis in ingreſſu religionis datur, non habere locum, ex declaratione Martini quinti prout refert Sylu. in verbo Simonia q. 15. in fine, & Clementis ſeptimi, vt habet Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 106. verſu quarto. Nec etiam quando ingreſſurus, aliquid offert ſua ſponte: quia donatio liberalis non habet rationem venditionis requiſitæ ad ſimoniam: aut tam modicum eſt illud quod dat, vt meritò reputetur pro nihilo. Nec item cùm ingreſſus fuerit tantùm inchoatus ſumptione habitus, non autem conſummatus emiſſione profeſſionis: quia ex communi doctrina ad incurrendam excommunicationem requiritur conſummatio actus propter quem imponitur. Vnde vt Suarez habet in eod. cap. 56. num. 7. licet receptio ad habitum fuerit ſimoniaca, ſi poſtea factum retractetur, & pecunia vel non recipiatur, vel recepta reddatur: itaut merè gratis fiat profeſſio; non incurritur hæc excommunicatio. Ex aduerſo verò licet admiſſio ad habitum gratis facta fuerit, ſi tempore profeſſionis in pretium aliquid recipiatur, ſufficiet ad incurrendam; quoniam actus erit plenè conſummatus.

Secundus caſus eſt, ex Extrauag. 2. communi quando ſimo- 174
nia committitur in ordine ſiue maiore, ſiue minore: immo, vt exiſtimat Suarez in præced. num. 5. & in prima tonſura; per quam, etiamſi ea non ſit ordo propriè, conſtituitur quis in ordine Clericorum. Quanquam in contrarium multum vrget quòd pœnæ reſtringendæ ſint interpretatione: vix que ex verbis propoſitæ Extrauag. id ſufficienter confirmari poſſe videatur. Nihil autem referre in ea re ſiue pretium detur ordinatori, ſiue alicui tertio, habet ex Innocen. Nauarrus in Enchir. cap. 25. num. 68. §. 2. dummodo tamen ſit ante ordinationem datum; nam qui abſque ſimonia ordinem ſuſcepit, etiamſi poſtea det aliquid, non incurrit propoſitam cenſuram, cùm non poſſit ideo dici, ordinem ſimoniacè dato pretio ſuſcepiſſe: quod etiam notat Suarez in eod. nu. 5.

Tertius caſus eſt, quando committitur in beneficio Ec- 175
cleſiaſtico. Nam per memoratam 2. Extrauag. communem De ſimonia, omnis ſimoniacus realis in ordine vel beneficio tam occultus quàm notorius, itemque is, qui mediator extiterit, vel procurauerit, vt ſimonia realis in ordine vel beneficio fiat, eſt ipſo iure excommunicatus: à qua excommunicatione nullus niſi Papa abſoluere poteſt, præterquã in articulo mortis.

Cæterùm quòd aliqui, vt Suarez habet in prius memorato cap. 55. num. quartò, exiſtimant omnem ſimoniacum realem excommunicatum eſſe per memoratam Extrauag. id è meritò improbat in num. 5. quia Doctorum, qui poſt edictam eamdem Extrauag. ſcripſerunt (plures ipſe refert: quorum præcipui ſunt Nauarr. in ſupra cit. num. 111. ad 15. verſu 7. Sylu. verbo Simonia quæſt. 19. Tabiena eod. verbo qu. 73. Angelus Simonia 6 num. 9.) communis ſententia eſt, non alium quam Simoniacum realem in ordine vel beneficio per illam excommunicari: cùm nullam cæterorum ſimoniacorum ea faciat expreſſam mentionem, neque excommunicatio interpretatione ſit extendenda vltra caſum in ſententia expreſſum; quandoquidem ea eſt lex pœnalis, & in materia odioſa. Vnde illud ſequitur quòd ibidem habet Nauarr. ad 15. non incurri excommunicationem ob ſimoniam in penſione, cum hæc non ſit beneficium Eccleſiaſticũ, ſed aliud ius. Sequitur pari ratione nec incurri ob ſimoniã commiſſam in ijs officijs Eccleſiaſticis quę non ſunt beneficia, quale eſt officium Vicarij ad tempus; de quo idem conſequenter ad 14. Ratio excuſandi ab hac pœna, eſt eadem quę excuſandi à ſequente, in qua proinde non immorabimur.

Quinta pœna habetur ex eadem ſecunda Extrauag. cõ- 176
muni De ſimonia, & ex alia quam Pius quintus edidit contra blaſphemos, & ſimoniacos: quòd omnis præſentatio, nominatio, electio, promiſſio, & quæuis alia diſpoſitio actione iuriſdictionis Eccleſiaſticæ ordinata ad conferendum beneficium vel officium Eccleſiaſticum, per ſimoniam realem etiam occultam facta, viribus omnino careat, atque adeo nullum effectum ſortiatur tanquam inualida (quod Suarez tractat in ſeq. cap. 57. num. 33. & aliquot ſequentibus) itaut quæſitum per illam, relinqui ſtatim debeat etiã ante ſententiam Iudicis, prout Nauarr. in cit. num. 111. ad decimoquinto verſu 8. confirmat ex eo quod iura naturali debeant relinqui aliena, iuxta cap. Si res 14. q. 6. Additque fructus inde perceptos, aut qui à vero poſſeſſore percipiendi erant, eſſe reddendos: excepto quod per ignorantiam à peccato excuſatus, non tenetur ad reſtitutionem eorum quæ bona fide conſumpſit. Videndæ ſunt regulæ traditæ libro decimo cap. ſecundo addendo quod Suarez in præced. num. 26. ex Nauarro, & Caſſodoro habet, non eſſe reſtitutioni obnoxia emolumenta quæ tali prouenerint non ratione, ſed tantùm occaſione talis beneficij: vt ſtipendia Miſſarum aut aliorum ſuffragiorum, quæ vt extraordinaria dantur: nec enim ſunt fructus beneficij, ſed quædam remuneratio perſonalis. Quod autem illi dicunt idem de diſtributionibus quotidianis cenſet ipſe Suarez admittendum, ſi non de rigore ſaltem de benigna interpretatione iuris.

Sexta pœna eſt inhabilitas. Nam iuxta cap. Quicumque 1. quæſt. 5. is qui per ſimoniam beneficium acquiſiuit, cenſendus eſt ad illud inhabilis; itaut diſpenſatione egeat ad illud habendum ex cap. penult. De electione.

Notanda de pœna inualiditatis, & inhabilitatis quæ incurritur per ſimoniam in beneficio, & officio Eccleſiaſtico.

SECTIO II.

177 Circa has duas pœnas illud primò aduertendum eſt ignorantiam non excuſare ab illis: adeout ſi pater, aut frater, aut quiuis alius in fauorem vel gratiam mei pecuniam pro beneficio Eccleſiaſtico dederit me inſcio, ſtatim ac reſciuero tenear illud relinquere ex cap. Nobis, & cap. Sicut tuis, & cap. Ex iuſinuatione, De ſimonia; niſi ab alio eſſet data pecunia in fraudem, & detrimentum meum: nimirum vt compelleret acceptum relinquere: contra quã fraudem ius mihi prouidet in dicto cap. Nobis; tali exceptione reſtringens eam pœnam.

178 Pro cuius rei pleniore notitia ad praxim neceſſaria, aduertendum eſt ſecundò ex citato cap. Sicut tuis haberi, ſcientem aut probabiliter ſuſpicantem committi ſimoniam in ipſius promotione ad beneficium, vel officium Eccleſiaſticum, validè promoueri ſi contradicat, repugnetque ex animo: ac dicat ſe nolle in eam labem conſentire. Nec obſtabit quòd nihilominus detur pecunia, dummodo id fiat ipſo omnino ignorante: itaut bona fide putet ſuam contradictionem obſtitiſſe ne daretur. Ratio autem in eodem cap. tangitur, quòd alioqui factum vnius forte inimici, & inſidias parantis, noceret innocenti, cui illud omnino diſpliceret: quod abſurdum eſt. Quod ſi non obſtante ipſius contradictione pecuniam datam eſſe cognoſcat, aut probabiliter iudicet, & conſequenter promotionem ſuam eſſe ſimoniacam; non videtur excuſandus à ſimonia, nec à pœna propoſita, ſi eam admittat: quia quamuis ipſo contradicente commiſſa fuerit ſimonia, voluntariè tamen admittit per eam quæſitum beneficium vel officium Eccleſiaſticum; quod eſt ad illam aliquo modo cooperari: quandoquidem ea inde accipit ſuam conſummationem: per quam tanquam realis, inducit pœnam, de qua nobis eſt ſermo. Accedit quod in citato cap. Sicut tuis, ad excuſationem quam ipſum continet, vltra contradictionem requiratur ignorantia: dum dicitur: Ex eo quod contra prohibitionem, & voluntatem tuam à qua poſtmodum minimè receſſiſti, aliquis te penitus ignorante promiſit pecuniam, & ea ſoluit: nihil debet tibi ad pœnam & culpam imputari. Vnde non eſt cenſenda talis excuſatio habere locum in eo qui nouerit commiſſam eſſe eiuſmodi ſimoniam.

179 Porro verba illa, à qua poſtmodum non receſſiſti, vt & illa quæ in eod. cap. ſequuntur (niſi poſtea conſenſeris pecuniam ſoluendo promiſſam, aut reddendo ſolutam) ſignificant contradictionem, & ignorantiam, non excuſare ab inualiditate ſimoniacæ promotionis ad beneficium, vel officium Eccleſiaſticum; ſi quis poſtmodum in illam conſentiens, pecuniam promiſſam, aut iam ſolutam ab alio, reddat. Quod manifeſtum eſt, ſi conſenſus contingat ante acceptum beneficium vel officium ipſum Eccleſiaſticum: quia tunc eſt reuocatio contradictionis, & influxus ſeu cooperatio ad ſimoniam, inualiditatis cauſam.

Sin autem conſenſus contingat poſt acceptum beneficium vel officium Eccleſiaſticum, diſtinguendum eſt, prout in eod. cap. 57. num. 32. tangit Suarez. Nam ſi is non ſit ratificatio, ſeu approbatio ſimoniæ factæ ſuo nomine; ſed tantùm liberalis voluntas ſoluendi pecuniam promiſſam, aut iam ſolutam ab alio reſtituendi, ne ſua cauſa ille detrimentum patiatur, datur locus excuſationi ſicut prius; quia talis ſolutio non eſt emptio beneficij, nec ſit cum conſenſu in emptionem antea factam, neque ad eam retrotrahitur: cùm ille qui ſoluit non ſit eius author. Sin autem conſenſus ſit ratificatio talis ſimoniæ, quamuis ratificans non debeat ideo cenſeri illius propria cauſa: tamen (niſi excuſatio detur ſecundùm dicenda in ſeq. num. 186. & 201.) obnoxiũ facit propoſitæ pœnæ incurrendæ, non quidem ipſo facto, ſed per iudicis ſententiam. De qua re videri poteſt idem Suarez in ſeq. num. 32.

180 Aduertendum eſt tertiò (quod oſtendere in ante memorato cap. 57. Suarez maximè propoſitum habet) inualiditatem actus ſimoniaci, ob nullam aliam ſimoniam incurri, quàm ob memoratam in citata Extrauag. 2. non quidem iure diuino, ex quod Dominus dixerit, Gratis accepiſtis gratis date: quoniam ex ea forma verborum tantùm, habetur à Chriſto præſcriptus modus dandi ſpiritualia: non autem irritus factus dandi actus. Nec item iure naturali, quia ſimonia non obſtat de ſe, quin validus ſit actus in quo committitur: vt nec obſtant cætera peccata, quoad actus illos in quibus committuntur. Sic enim ſponſalia clandeſtina valida ſunt, etiamſi grauiter peccetur illa contrahendo. Nec item inuenri iure Canonico; quandoquidem in eo non inuenitur impoſita ob aliam ſimoniam, quàm prohibet ſolũ tanquam modum agendi illicitum: neque addit irritationem actus taliter perfecti. Atque hinc multa colliguntur, quæ memoratus author perſequitur: aliqua pro praxi referemus breuiter.

Primum eſt, valere ſacramentorum adminiſtrationem ſimoniacè factam, ſi ſeruata ſint omnia ſubſtantialia: de quibus dicetur cùm de ipſis ſacramentis in ſequenti tomo. Idem dicendum eſt de conſecratione Eccleſiæ vel calicis, deque omnibus functionibus ſacramenti Ordinis, ac benedictionibus ſacramentalibus aquæ, panis, &c. Quod autem in cap. Eccleſia, 1. quæſt. 4. habetur: quòd Eccleſia quæ pactione conſecrata fuerit, potius execrata quàm conſecrata dici debeat: intelligendum eſt, inquit Suarez in citato num. 5. quantum eſt ex parte ſic conſecrantis: qui quantum eſt ex ſe polluit Eccleſiam, circa illam gerendo ſe, ac circa locum profanum. Quod non obſtat, quin conſecratio valida ſit ex parte Eccleſiæ: cuius poteſtate, & authoritate ille exercet tale officium. 181

Secundum eſt, Profeſſionem in religione factam per ſimoniam, eſſe validam. Aduerte tamen quòd etſi ius canonicum non irritet talem profeſſionem: in pœnam tamen, prohibere talem Religioſum permanere in monaſterio in quo ſic profeſſus eſt. Textus habetur in ea De regularibus, in cap. Veniens, & in cap. Quoniam, De ſimonia. Dubitatur verò de eadem pœna, An ſit latæ ſententiæ. Partem autem negantem vt mitiorem, nec ſufficienter impugnatam libenter ſequor cum eodem authore ibid. num. 8. & 9. quem conſule ſi lubet.

Tertium eſt, Simoniam, qua Roſarium benedictum, calix conſecratus, reliquiaria, & id genus alia, carius emuntur ratione ſpiritualitatis eorum, non obſtare quin retineri poſſint: cùm nullam omnino habeant rationem beneficij, vel officij Eccleſiaſtici. Idem dicendum de ſimonia, qua emitur ius patronatus, vel penſio Eccleſiaſtica: aut Vicariatus temporalis, & id genus alia: quæ licèt ſpeciem aliquam habeant beneficij, in rei tamen veritate, non ſunt beneficia, itaut pœna conſtituta ob ſimoniam in beneficio, non habeat in eis locum: cùm pœnæ non ſint interpretatione extendendæ.

Quartum eſt, venditionem officiorum Eccleſiaſticorum temporalium, ne iure quidem canonico eſſe inualidam: licèt enim illo iure prohibita ſit, vt patet ex cap. Saluator, 1. quæſt. 3. & ex alijs quæ Suarez perſequitur in præced. cap. 29. non eſt tamen verbis quæ oſtendant, illam tali prohibitione irritari. Neque ad eam extenditur irritatio facta in memorata Extrauag. 2. quoniam ibi ſermo eſt de officijs Eccleſiaſticis ſpiritualibus: vt videre eſt pluribus tractatum apud eumdem authorem in prius memorato cap. 57. n. 46. & aliquot ſequentibus. 182

Cenſetur autem officium ſpirituale illud, cui annexa eſt authoritas, ſeu iuriſdictio ad ſpiritualia adminiſtranda. Qua ratione ſpiritualia officia cenſentur tum alia plurima, tum etiam ea quibus religionum Prælati ſuas Religioſas familias gubernant. Quæ memorata extrauagante comprehendi, patet ex verbo, in monaſterijs, in ea expreſſum. Cenſetur vero temporale officium Eccleſiaſticum, quo Eccleſiæ res annexæ ſpiritualibus, ſiue ſpirituali iuriſdictione adminiſtrantur quoad temporalia. Huiuſmodi eſt officium Procuratoris, inſtitori ad Eccleſiaſtica bona temporalia adminiſtranda vice Prælati aut Clerici; officium item Aduocati, quem Eccleſia inſtituit ad cauſas ſuas agendas. Itemque officium Iudicis, quem Prælatus Eccleſiæ iuriſdictionem temporalem habens, conſtituit ad illam exercendam: atque alia multa quæ recenſere nimis longum eſſet. Sufficiat ergo addidiſſe officium ſacriſtæ, ſeu cuſtodis ſacræ ſupellectilis: quia ſpectat quidem ad adminiſtrationem rerum ſacrarũ, ſed quoad earum temporale, vt benè conſeruetur.

De ſimonia conuentionali ac de poſitiua in beneficijs, & officijs Eccleſiaſticis incurſa, An inducat pœnas inualiditatis & inhabilitatis.

SECTIO. II.

183 ADuertendum eſt quartò, quamuis iuxta tradita initio huius capitis propoſitæ pœnæ non incurrantur ob ſimoniam conuentionalem: eas tamen quodámodo inchoári, hoc nomine: quòd cùm primùm conſummata fuerit dato temporali, quod promiſſum eſt cùm acciperetur beneficium vel officium Eccleſiaſticum: eædem pœnæ de facto ita incurrantur, vt retrotrahantur vſque ad tempus contractæ talis ſimoniæ. Quod explicatur exemplo Petrus beneficij vel officij Eccleſiaſtici collator, illud confert Paulo promittenti centum nummos aureos: quos antequam ſoluat, valet collatio: quia ſimonia in ea commiſſa adhuc retinet conuentionalis rationem, necdum tranſijt in naturā realis, per quam memoratæ pœnæ incurruntur. Cum primū autem cœperit promiſſum ſoluere, etiam ex parte inualida redditur collatio, non modo reſpectu futuri temporis, ſed etiam præteriti vſque ad illius factæ initium. Hoc Nauarr. in Enchir. cap. vigeſimotertio, num. 104. confirmat per antiquum ſtylum Romanæ curiæ, ſeruatum Papa ſciente, & tolerante.

Vnde conſequens eſt, quòd ſi pecunia promiſſa, ſoluta ſit poſt menſes aut etiam annos aliquot: quia collatio habenda eſt pro nulla reſtituendos eſſe fructus perceptos tanquam alienos: etiamſi is qui percepit aureos, potuerit illos retinere tanquam ſuos. Quanquam id locum habere tantùm quoad forum externum (quod approbant Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 35. dubit. 27 in fine, & Suarez in cit. ca. 57. nu. 56.) idem Nauarrus ibidem ſignificat, inquiens: Non ignoro facilius reſponderi poſſe dicendo nullitatem tituli, & excommunicationem, non inde ab ipſo tempore datæ tituli incurri, ſed à tempore ſimoniæ ab vtraque parte perfectæ: niſi contrarium ſeruaret ſtylus antiquus, cui ſtandum eſt: ſubintellige, quoad forum externum: quandoquidem ſtylus curiæ non eſt de interno foro, ſed de externo: itaut is non obſtet, quin negemus illam retrotractionem habere in conſcientia locum: præſertim cùm de ea nihil habeatur ex memorata Extrauag. 2. De ſimonia, ſed tantùm de inhabilitate quæ ipſo facto incurritur ſtatim ac completa fuerit ſimonia in beneficio, vel officio Eccleſiaſtico dato, & accepto hinc inde ſpiritali, & temporali: de retrotractione, nulla facta mentione: vnde ſequitur non haberi de ea legem, qua adſtringatur conſcientia.

Quod tamen aduerte pati exceptionem in vna beneficiali ſimonia: nempe in ea quæ eſt conuentionalis confidentiæ ex Bulla Pij quinti, quam Nauarr. habet in Enchir. cap. 23. num. 120. In ea enim talis ſimonia, præter excommunicationem Papæ reſeruatam, & inhabilitatem ad omnia beneficia, & alia, de quibus videndus eſt ipſe Nauarr. imponitur, vt ſimul ac quis beneficium recipit ia confidentiam, antequam impleat quod promiſit: ipſo iure collatio ei facta ſit nulla, teneaturque ad reſtitutionem omnium fructuum quos perceperit à die acceptionis. Qua ex cauſa ibid. Nauarrus notat peiorem eſſe talem ſimoniam, quacumque alia conuentionali, etiam poſtquam eſt conſummata. Quod etiam habetur ex eo, quòd per eandem Bullam, omnia beneficia collata & accepta per ipſam ſimoniam confidentialem, reſeruata ſint Sedi Apoſtolicæ: adeout illa obtinens, alterius quàm Summi Pontificis authoritate (quia non accepit ab eo qui conferre poterat) canonicū titulum non cenſetur habere: proinde habendo ad Summū ipſum Pontificem illi recurrendum eſſe. Porro de pœna, quæ eſt inhabilitatis ad omnia beneficia, Suarez docet in lib. quarto cit. cap. 58 in fine: probabile eſſe; eam non incurri ante ſententiam declaratoriam iudicis: nec aliter eſſe vſu receptam tanquam alioqui valde ſeueram, & nouā omnino: ſeu haud nitentem iure antiquiori. Adeout in ea re diſpenſatio non ſit neceſſaria ad acquiſitionem noui beneficij, niſi delictum deductum ſit ad forum contentioſum, & in eo declaratum. Eundem vide ſi lubeat

184 Aduertendum eſt poſtremò difficultatem eſſe, An memoratæ pœnæ incurrantur ob ſimoniam in beneficio, tantummodo poſitiuam: qualis eſt quæ committitur permutatione vnius beneficij Eccleſiaſtici cum illo, traditione vtriuſque ſecuta ſine authoritate Superioris. Atque licet nonnulli, quos refert & ſequitur Suarez in citato cap. 57. num. 42. velint incurri: non videtur tamen carere probabilitate: quod docent Petrus à Nauar. in lib. 2. De reſtit. cap. 2. à num. 435. vſque ad finem, & Petrus Aragonius ad D. Thomam 2. 2. q. 100. art. 6. dub. penult. non incurri ipſo facto pœnas excommunicationis, & priuationis beneficij acquiſiti per talem ſimoniam: ſed eas à iudice tantummodo eſſe imponendas: quia, vt illi rectè argumentatur, iura quæ puniunt ſimoniā in beneficio, de ea loquuntur abſolutè: vt patet tum ex propoſita ſecunda Extrauag. tum ex antiquioribus iuribus, in cap. Cùm pridem De pactis, in can. Cum eſſet, & in cap. Inſinuatum, & in can. Sicut tuis, De ſimonia. Cum ergo ipſa ſint pœnalia, ſtrictè accipi debent illa intelligendo tantūmodo de ea quæ propriè ſimonia eſt: conſiſtens in venditione, & emptione rei ſpiritualis pro temporali: qualis non eſt ea poſitiua de qua agimus: cùm ſpiritale detur in ea pro ſpirituali: ideoque extenſione tantum, ac ſimilitudine ſit ſimonia quemadmodum expoſuimus in præced. cap. quæſt. 4. diuiſione 5.

Quam doctrinam ſatis clarè approbat Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 105. in fine: cùm ait ſimoniacè renunciantem beneficio ſuo, caſtigari quidem poſſe: non tamen perdere titulum, nec ius renunciatum. Et verò minimè aduerſatur cap. Cum olim De rerum permutatione: in quo permutatio beneficiorum propria authoritate fieri prohibetur ſub pœna priuationis eorumdem beneficiorum. Nam vt rectè notat Petr. à Nauar. num. 438. ea non eſt pœna ipſo facto incurrenda, ſed à iudice inferenda: vt ſatis patet ex verbis illis: Et hunc vtrapoſitura, & illum Archidiaconatu curauimus ſpoliares ſuper hoc definitiuam contra eos ſententiam proferentes. Nec quemquam mouere debent verba illa memoratæ Extrauag. quomodolibet dando vel recipiendo. ſenſus enim eorum eſt, vt notat quoque Petrus à Nauarr. loco cit. eo ipſo quod ſpirituale datur pro temporali, quomodolibet id fiat, ſiue pecunia, ſiue ſeruitio, ſiue munere à lingua: incurri ipſo facto pœnas quæ ibidem imponuntur.

De liberatione ſimoniaci à prædictis pœnis.

SECTIO IV.

A Prima, quæ eſt reatus mortis æternæ, liberatur per veram pœnitentiam. A ſecunda, quæ eſt obligatio ad reſtitutionem, liberatur ſatisfaciendo eidem obligationi. De qua re tractatum eſt in fine præcedentis partis ſecundæ.

Tertia autem & quarta, id eſt ſuſpenſio, & excommunicatio auferri poſſunt per abſolutionem Epiſcopi, cùm fuerint occultæ, necdum ad forum externum deductæ, iuxta facultatem Epiſcopis conceſſam à Concilio Trident. ſeſſ. 24 De reformat. cap. 6. Aliàs recurrendum eſt ad Papam cui reſeruantur in v. ac 2. Extrauag. communi De ſimonia: niſi quòd Epiſcopus cum ſuſpenſo ob ordinem ſimoniacè ſuſceptum diſpenſare poſſit in duobus caſibus, quos refert Syl. in verbo Suſpenſio, quæſt. 7. dicto 3. Prior eſt, quando quis per ſimoniam promotus eſt ignoranter, ſeu neſciens pro ſua promotione datam eſſe pecuniam, tunc enim ex c. De ſimoniacè ordinatis, De ſimonia, iuncta gloſa, diſpenſare poteſt Epiſcopus, ſed in eo caſu (quidquid eadem gloſa, & Syl. contra ſentiant) non incurritur ſuſpenſio, prout notat Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 68. §. 2. Et ſatis indicatur per illud quod in citato capitulo habetur, ſic ordinatum non eſſe ſimoniacum, ideoque poſſe in ſuis ordinibus remanere. 185

Neque refert quod D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 6. ad 3. dicat ordinatum ſimoniacè ipſo neſciente carere ordinis executione, quia tempore ipſius id verum erat in eo qui ordinabatur à ſimoniaco, id eſt, ab Epiſcopo qui pro ordinatione pecuniam accepiſſet, & ideo ſuſpenſus erat, neque ordinis executionem conferre poterat. Nunc autem per Extrauag. Martini quinti, quam habet Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 35. nullum neque ſuſpenſum neque excommunicatum vitare tenemur, niſi ſit notorius percuſſor Clerici, aut denunciatus, atque ea quæ per illum ex officio publico geruntur

runtur rata habentur, vt ea inſtituto in lib. vltimo, cùm de excommunicatione agetur declarandum erit. Poſterior caſus eſt, quando quis ſine ſimonia promotus eſt ad inferiores ordines; tunc enim poteſt Epiſcopus cum eo diſpenſare vt in illis miniſtret, non item vt miniſtret in Ordine quem ſimoniacè ſuſcepit, vel vt aſcendat ad altiorem gradum. Quod ſi commiſſa eſſet ſimonia cum ipſomet Epiſcopo, is nec tūc diſpenſare poſſet: vtpote vitandus ad turpitudinem ſuam, iuxta cap. Erga 26. quæſt. 6. ſed ad ipſius ſucceſſorem vel ſuperiorem (prout loco citato tangit Sylueſter) recurrendum eſſet.

186 Quintam autem pœnam (inualiditatis inquam) auferendi vnus eſt modus; pdet pacificam nimirum poſſeſſionem trium annorum: cùm quis toto eo tempore ignorans ſimoniam in acquiſitione ſui beneficij eſſe commiſſam, illud bona fida tenuit; nemine ipſum ſiue de iure, ſiue de facto turbante in eiuſdem poſſeſſione. Talis enim verè præſcribere illudque acquirere cenſetur: prout oſtendendum eſt ſuo loco cùm de beneficijs in ſequenti lib. 30.

In ſexta verò pœna, hoc eſt, inhabilitatis ad beneficium ſimoniacè acquiſitum: cum eo qui talem ſimoniam ſciuit, in eamque pro ſe factam conſenſit, ſolus Papa diſpenſare poteſt, vt conſentiunt Doctores, cum gloſa ad cap. penult. De ſimonia, verbo Sedem Apoſtolicam. Quod poteſt colligi ex cap. Sanctorum ex cap. Qui ſtudet, ex cap. Erga Simoniacos 1. quæſt. 1. & ex cap. 1. ead. cauſa quæſt. 5. De qua re videri poteſt Suarez in citato cap. 61. num. 10. & 11. Cum eo verò qui ignorante commiſſa eſt ſimonia in acquiſitione ſui beneficij, poſt huius liberam reſignationem, ſi beneficiū ſit ſimplex, diſpenſare poteſt Epiſcopus: niſi ipſe ſit is cum quo commiſſa eſt ſimonia. Qua de re textus eſt expreſſus in cap. penultimo De elect. Poteſt pari modo Capitulum diſpenſare, quando collatio beneficij in quo commiſſa eſt ſimonia ad ipſum ſpectat; vt confirmari poteſt per cap. Ex inſinuatione, De ſimonia.

Quod ſi beneficium fuerit curatum: gloſa ad cap. Poſt translationem, De renunciatione, verbo Nequeat: diſtinguendum cenſet: vt ſi is qui taliter beneficium acquiſiuit, illud ſponte reſignet, ſtatim ac ſimoniam commiſſam cognoſcit nec expectet Iudicis ſententiam, poſſit Epiſcopus cum eo diſpenſare, iuxta cap. finale 1. quæſt. 5. Et confirmatur, quia cùm impropriè ac ſimilitudine tantùm, ſimoniacus ſit, argumento cap. De ſimoniacè Extra De ſimonia: nō videtur ratio eſſe cur ad Papam pro diſpenſatione recurrere compellatur. Si verò beneficium non reſignet ſtatim ac cognouit ſimoniam; ſed Iudicis ſententiam expectet, tunc ſolus Papa poteſt cum eo diſpenſare, ex cap. penult. De electione, & cap. Nobis, De ſimonia. Ratioque eſt, quia is qui Iudicis ſententiam expectat, poſtquam cognouit ſimoniam ſuo nomine commiſſam, cenſetur in eam conſenſiſſe; & ita verè ſimoniacus realis eſſe. Quo eodem argumento probatur, multo minus poſſe Epiſcopum diſpenſare cum eo, cuius nomine pro beneficio data eſt pecunia ipſo quidē ignorante: ſed poſtquam id reſciuit, ratum habente. Cùm enim ratihabitio retrotrahatur, & æquiparetur mandato, ad Papam pro diſpenſatione recurrendum eſt: perinde ac ſi eſſet ſcienter commiſſa ſimonia: ex c. Sicut tuis, De ſimonia iuncta gloſa ad verbum, Conſenſeris.

Vbi aduerte, ratihabitionem, quæ retrotrahitur & æqui-
187 paratur mandato requirere tria. Primum eſt, vt id quod ratum habetur factum ſit nomine eius qui ratum habet, ex cap. Cùm quis De ſenten. excommun. in 6. & ex regula 9. iuris eodem libro. Factum verò nomine alicuius, cenſetur id quod ipſius contemplatione ſeu intuitu, aut propter illum factum eſt: ſiue explicetur verbis taliter fieri, ſiue taceatur. Secundum eſt, vt idipſum ratum habeatur non tantùm animo, ſed etiam externo ſigno: quale eſt ſoluere pecuniam promiſſam, vel ſolutam reddere: alioqui non induceret pœnam Eccleſiaſticam, ex gloſa ad citatum cap. Cùm quis, verbo, Tuo nomine, quia de internis non iudicat Eccleſia. Tertium eſt, vt non tantùm ratum habeatur factum, ſed etiam qualitas facti, id eſt, vt quis non tantùm factum eſſe, ſed etiam factum eſſe ſuo nomine ratum habeat: ex Sylueſt. in verbo Conſenſus, q. 5. dicto 2.

Cæterùm his pœnis obnoxius non eſt, vt ex Caiet. habet approbatque Sotus lib. 9. De iuſtitia, & iure quæſt. 8. art. 1. qui fictam, & deceptoriam ſimoniam committit; promittendo ſcilicet temporale pro ſpirituali ſine animo implendi promiſſum: quia verè non emit ſpirituale, ſed fingit ſe emere; vnde verè ſimoniacus non eſt, & per conſequens (congruenter antedictis) nec excommunicatus, nec obligatus tali pacto acquiſitum beneficium reſignare.

Aliæ adhuc præter hactenus memoratas dantur Iuris Canonici pœnæ; quæ vt à ſimoniaco, etiam reali, incurrantur, imponendæ ſunt per ſententiam Iudicis. Prima eſt infamia, ex cap. Sanè 65. q. 3. & ex cap. Inquiſitionis De accuſationibus. Secunda eſt depoſitio ab omni ordine, & beneficio Eccleſiaſtico, ex cap. 2. De confeſſis. Tertia eſt, detruſio in arctum monaſterium ad agendam perpetuam pœnitentiam, ex cap. Quoniam De ſimonia. Quarta eſt, vt contra ſimoniacum ad accuſationem & teſtimonium admittatur quicumque etiam infamis, & meretrix, ex cap. Tanta De ſimonia. Quinta eſt, vt duplum reddere cogatur ſimoniacus, qui exigit aliquid pro inſtitutione ad beneficium, vel pro ingreſſu religionis, vel pro ſepultura, ex cap. Audiuimus De ſimonia. Eiuſdem generis eſt, inter impoſitas per bullam Pij quinti ante memoratam, illa de admittendis beneficijs, & officijs iam antea iuſtè habitis, non enim eſſe latæ ſententiæ, ſed per Iudicem ferendæ habetur ex Nauarr. in fine citati numeri 110. Ratio verò eſt: quia pœna qua quis à iure priuatur re ſua iuſtè poſſeſſa, non eſt ſic accipienda, vt ille teneatur eam exequi in ſeipſo. Pro quo faciunt tradita in præcedenti tomo lib. 11. num. 276. & aliquot ſequentibus.

CAPVT XIII.

De ſimonia peccato vt committitur in re eſſentialiter ſpirituali.

SVMMARIVM.

189 *Quæ comprehendantur nomine rei eſſentialiter ſpiritualis.*
190 *Simonia eſt, pro vicariatu ſpiritualis poteſtatis dare pecuniam.*
191 *Simonia committitur data pecunia pro ingreſſu religionis.*
192 *Nec conſuetudo nec ſtatutum in eo excuſat.*
193 *Accipi tamen poteſt in ſuſtentationem, niſi monaſterium ſit ſatis opulentum.*
194 *Explicatio dubij, An pecunia accipi poſſit pro religionis ingreſſu, cùm expletus eſt numerus perſonarum quas monaſterium alere poteſt ex ſuis redditibus.*
195 *Explicatio alterius dubij, An ſimonia ſit ſeruire monaſterio ad impetrandum ingreſſum in illud.*
196 *Reſponſio negatiua ad dubium, An ſit ſimonia, quòd quis promittat in ingreſſu alicuius ſodalitatis, ſe quotannis certum quid ſoluturum.*

NOmine rei eſſentialiter ſpiritualis comprehenduntur 189
gratia, qua Deo grati ſumus, ſeptem dona Spiritus ſancti, gratiæ quas appellant gratis datas, in quibus prima omnium commiſſa eſt ſimonia per Simonem magum, cùm putauit donum Dei pecunia poſſideri, Act. 8. In tis libus autem commiſſa ſimonia, vix nunc vlla eſt in vſu, ideoque in ea nō immorabimur. Quæ ad eam ſpectant Suarez tractat in tract. 3. de relig. lib. 4. c. 9.

Comprehendi quoque poteſt iuriſdictio Eccleſiaſtica, quæ cum ſupernaturaliter ſit primùm à Chriſto data (ex c. Ita Dominus diſt. 19. & ex alijs, quæ in eam ſententiam habet Nauarrus ad cap. Nouit de iudicijs, notab. 3. illatione 24.) pro ea communicanda accipiendo, ſimonia committitur huius ſpeciei.

Et ita idem Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 111. ad 14. de
finit, iuxta cap. Ad noſtram De ſimonia, & cap. Licet De 190
pœnis, ſimoniam committere eum qui emit vel conducit, vel per alium quemlibet contractum non gratuitum, acquirit Epiſcopi vel Parochi vel alterius beneficiarij Vicariatum, & quamlibet iuriſdictionem, vel poteſtatem ſpiritualem, etiam ad tempus tantummodo. Additque contractum eiuſmodi eſſe nullum, iuxta cap. fin. De pactis, & ideo per eum non acquiri talem Vicariatum, itaut is qui ſic accepit, teneatur in conſcientia illum relinquere: etiamſi non ſit propterea factus ad illum poſtea obtinendum inhabilis, nec in excommunicationem incurrerit: quia nullo iure id ſtatuitur. Secus eſſet verò de Vicariatu perpetuo ſi acquireretur pretio, quia cum ſit beneficium ex Clemen. 1. De off. Vicarij, ſimonia quæ in eo committitur inhabilitatem, & excomm. inducit, ſicut commiſſa in alio beneficio.

Huc etiam reuocari poteſt ſimonia, quæ committitur dando vel accipiendo temporale pro ingreſſu religionis: quia cum vocatio ad talem ſtatum ſit donum Dei, accipe-

pere pecuniam pro dicto ingreſſu, eſt donum à Chriſto acceptum vendere, vt concluditur in cap. Quam pio, 1. quæſt. 1. Vnde non modo per eumdem canonem, & proximè ſequentem id fieri prohibetur ab Eccleſiam, tanquam ſimoniacum; ſed etiam per plures alios, nempe 8. 19. 25. 30. 40. Extra De ſimonia, & per 1. Extrauag. communem eod. tit. in qua (vt retulimus in præced. capite) tam ſic dantes, quam accipientes ſubijciuntur excommunicationi reſeruatæ Summo Pontifici: ita tamen vt excipiatur caſus in quo quis ſponte aliquid ex deuotione offert recipientibus: tunc enim non peccatur, ne quidem ſi illi, qui largas dant eleemoſynas facilius cæteris admittantur, ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 3. ad 4. Procedit vero dicta prohibitio non modo quoad Religioſos, ſed etiam quoad Moniales, iuxta cap. Quoniam de ſimonia.

Quæſtio eſt autem ſi temporale accipitur, non quidem pro ingreſſu religionis, ſed ob conſuetudinem, vel ſtatutum
192 aliquod immemorabile, & per Romanam ſedem confirmatum, vel pro ſuſtentatione eius qui ingreditur. Ad quod reſpondetur omnem eiuſmodi conſuetudinem vel ſtatutum iam non habere locum, propter definitionem Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 14. qua abrogatur. Ad quod etiam facit cap. Veniens, De ſimonia.

Ratione verò ſuſtentationis aliquid accipere, nõ eſſe qui-
193 dem ſimoniacum quoad forum internum; cùm ſic nihil temporale pro ſpirituali accipiatur reuera; quoad forum tamen externum eſſe præſumptiuè; id eſt, in foro externo præſumi commiſſam eſſe ſimoniam. Quod intellige, ſi monaſterium aliave religioſa familia, ad quam vt admittatur quis pecuniam dat, ſit iam ſatis diues, vt poſt Sylu. verbo Simonia quæſt. 15. dicto 3. intelligit Sotus lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 3. in fine. Addens id nihilominus eſſe peccatum ſcandali, Immo verò eſſe peccatum de ſe, nec tantùm ex illa circumſtantia, patet à ſimili: quia ſi quis conferret gratis beneficium, & poſtea pro fructibus illius pretium à beneficiario acciperet, iniquè ageret: quia venderet ei, quod iam ſuum eſt. Pari quoque ratione, ſi quis gratis admittatur ad religionem, quæ opes ſufficientes habens, tenetur eo ipſo illum ſuſtentare: dum ab illo pro tali ſuſtentatione pretium accipitur, ei quod ſuum eſt inique venditur.

Quod ſi monaſterium ſit tenuè, itaut petentem ingreſſum non poſſit alere; ſententia eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 100. art. 3. ad 4 Caiet. ibid. & in ſummula verb. Excommunicatio cap. 73. Syluest. loco citato poſt plures alios quos ipſe commemorat, Tabienæ in verbo Simonia, §. 63. 64. 65. Armillæ eod. verb. num. 50. & in verbo Excommunicatio, excommunic. 60. à Victoria in relect. poſteriore, De ſimonia num. 13. & aliorum quos loco cit. num. 7. Suarez refert (latè de eadem re conſequenter diſſerens) licitè poſſe neceſſarium ad ſuſtentationem ab illo exigi, cùm non debeatur illi aliunde. Id quod ex Panor. Syluest. Tab. & Armil. admonent debere fieri per viam ſimplicis proteſtationis dicendo, Nos te libenter recepimus, ſed ſi vis manere nobiſcum, porta tantùm vel tantùm tecum, vnde viuere valeas.

Quod verò dicitur in cap. Quoniam De ſimonia, quòd nec etiam prætextu paupertatis liceat aliquid etiam à monialibus exigere, intelligendum eſt, vt ijdem authores annotant, vt ſenſus ſit: quòd non liceat exigere in fraudem: qua ſub prætextu paupertatis accipiatur aliquid reſpectu religionis, non ob ſolam ſuſtentationem, vt fieri cenſetur cùm etſi monaſterium reuera pauper non eſt: nihilominus prætextu paupertatis aliquid exigitur: aut licèt pauper ſit, aliquid vltra petitur, quàm ſufficiat ad ſuſtentandam commodè vnam perſonam talis ſtatus. De quo Suarez num. 14.

194 Dubium autem hic oritur. An cùm expletus eſt numerus perſonarum religioſarum, quæ ali poſſunt ex annuis redditibus monaſterij, poſſit aliqua ſufficienter dotata, cum ſua dote ſupra illum numerum admitti. Ratio dubitandi eſt: quòd in cap. vnico §. primo De ſtatu regularium in ſexto, & in Concilio Triden. ſeſſ. 25. cap. 3. De regularibus, prohibeatur ne ad monaſteria plures moniales admittantur, quàm poſſint ex redditibus eorum ſuſtentari. In contrarium vero eſt communis conſuetudo, optima legum interpres: quam D. Thom. loco citato approbauit. Vnde memorati canones intelligendi ſunt prohibere, ne quando plures fœminas monaſterium alere non poteſt, quàm in eo iam ſint, non admittantur aliæ ſine dote, expenſis monaſterij alendæ, ita Nau. (cui Suarez conſentit in ſeq. num. 17.) in tract. de redditibus Eccleſ. q. 1. monitione 62. vbi plenius ea de re agit.

195 Dubium aliud hic occurrit: quid dicendum ſit, ſi quis ſeruiat Religioſis, ob promiſſionem ſibi factam de eo admittendo poſt aliquod tempus. Ad quod Roſella verbo Simonia 5. num. 2 reſpondet ſimoniam eſſe, Syluester verò in eadem quæſt. 15 dicto 5. id negat. Distinctione autem vtendum eſt. Nam ſi loco ſtipendij promittatur, vel concedatur ingreſſus, apertè ſimonia eſt: ſi verò gratis inſeruiat, vt probetur, vel vt ſeruiens alliciat Religioſos ad ſe facilius vel citius admittendum, non eſt ſimonia: quia tale ſeruitium non habet rationem pretij, ſed potius liberalis donationis. Qua ratione cenſeri quoque poteſt non eſſe ſimoniam, ſi religioſo ſoluat debita aliena, vt eam ingrediatur: vel ſi obſtringat ſe parentes ipſius alere; vel aliud offerat, ea tantùm intentione vt alliciatur animus ipſius ad amplectendam religionem: quod non eſſe illicitum habetur ex D. Thom. 2. 2. qu. 100. art. 3. ad 4.

An autem ſimonia committatur ſi quis aliquid det alicui, vt ei ſua interceſſione ingreſſum in aliquam religionem impetret, intelligitur ſatis per explicationem dubij quod in fine ſeq. cap. proponetur: cùm par ſit ratio interceſſionis factæ pro obtinendo ingreſſu religionis, & factæ pro ordine, aut beneficio Eccleſiaſtico obtinendo.

Mouet dubitationem Sylu. in ead. quæſt. 15. dicto 7. An ſit ſimonia, quòd quis in ingreſſu alicuius ſodalitatis, ex ſtatuto promittit ſe quotannis aliquid daturum. Recteque reſpondet non eſſe; quia talis ſodalitas non eſt Religio, ſed tantùm plurium congregatio ad benefaciendum: in qua laudabile eſt aliquid imponi pro eleemoſynis, vel expenſis cereorum, & aliarum rerum quæ faciendæ ſunt, cùm ſodales conueniunt ad tractandum de ſalute animæ ſuæ. Ita ille. 196

CAPVT XIV.

De peccato ſimoniæ, ſpecialiter prout committitur in re cauſaliter ſpirituali.

S V M M A R I V M.

197 *Quando ſimonia committatur acceptione pecuniæ pro Sacramentis aut ſacramentalibus.*
198 *Simonia in ordine quoad ordinantem.*
199 *Eadem quoad ordinatum.*
200 *Item quoad miniſtros ordinantis.*
201 *Quando ſimoniacum ſit vel non ſit id, quod poſt collationem ordinis datur.*
202 *Quando ſimoniacum ſit dare Epiſcopo pecuniam, ne aliquem ordinet.*
203 *Quando dare ianitori pro acceſſu ad ordinationem.*
204 *Quando dare interceſſori ad impetrandam ordinationem.*

IN numero rerum cauſaliter ſpiritualium ponuntur Sacramenta, & Sacramentalia: quæ ſunt benedictiones quædam, vel conſecrationes factæ ab Eccleſia. Pro quibus ratione ſui, certum eſt nihil pecunia æſtimabile accipi poſſe, ſine labe ſimoniæ. Dico (ratione ſui) eo quod ratione laudabilis conſuetudinis in ſuſtentationem miniſtri à quo conferuntur, aliquid tanquam eleemoſyna, aut oblatio accipi poteſt, iuxta tradita in præced. num. 134. & ſeq. Nec refert, quod in matrimonio detur dos: non enim datur pro matrimonio vt Sacramentum eſt, ſed vt eſt contractus quidam ciuilis, quo vir obligat ſe ad vxorem alendam, & onera matrimonij ſuſtinenda. De ſingulis in particulari (de quib. Sylu. in verbo Simonia quæſt. 8. & plenius, præſertim pro ſpeculatione, Suarez in cap. 10. & 11. eiuſdem lib. 4.) ſufficiet pro praxi nonnulla circa Sacramentum Ordinis annotaſſe, quoad perſonas, quæ concurrunt ad illius collationem ſuntque ordinator Ordinatus, & ordinatoris miniſter: nimirum examinator promouendorum ad ordines, & notarius qui ſcribit promouendos vel eos vocat, quique ſcribit literas teſtimoniales Ordinis accepti, quemad. loco citato, dicto quinto Syluest. habet. 197

Quoad ordinatorem igitur notandum eſt, Epiſcopum non poſſe abſque labe ſimoniæ aliquid temporale recipere pro collatione Ordinis, ex cap. Quidquid, 1. q. 1. & ex cap. 1. De ſimonia & ex Extrauag. 1. commun. eod. tit. & ex Cõcil. Trid. ſeſſ. 21. c. 1. in decreto de reformatione. ex quo habetur id procedere in collatione quorumcumque Ordinum, etiam tonſuræ Clericalis. Quanquam tamen poſt ipſam collationem Ordinis, liberaliter ac ſponte, & non in compenſationem oblatum, recipi poteſt: dummodo abſit

ſcan-

ſcandalum, ex cap. Sicut Epiſcopum, 1. q. 2. & ex c. Dilectus. 2. §. finali De ſimonia.

198 Quoad ordinandum verò, notandum eſt ſimoniam committere rogando Beneficiarium, vt ſuum beneficium reſignet in ipſius fauorem, quo ordinari poſſit ad beneficij titulum, intereaque facta conuentione, quòd denuo in fauorem ipſius idipſum beneficium reſignabit. Item rogando patronum, vt præſentet ipſum ad beneficium, ad cuius titulum ordinari poſſit, facta ſimiliter conuentione, quòd illud denuo reſignabit in fauorem eius quem volet is ipſe patronus. Et quamuis vtraque hæc ſimonia conuentionalis, ſit in beneficio: perinde tamen ac ſi commiſſa eſſet in ordine, ob eam incurritur ſuſpenſio in ordine per cap. Neminem, & c. Sanctorum diſtinct. 70. & cap. Cùm ſecundùm, De præbendis: in quibus talis ſuſpenſio imponitur ei qui ſacros ordines ſuſcipit abſque titulo beneficij, vel alterius quod pacificè poſſeſſum, ad victum ſibi honeſtè ſufficiat. Quam pœnam Concilium Trident. innouat in ſeſſ. 21. cap. 2. De reform. ea de re amplum ſtatutum tradens. Titulus autem fictus, qualis eſt in duobus propoſitis caſibus, pro nullo habetur.

Simoniam quoque is committit qui ab Epiſcopo ordinatur ſine titulo facta conuentione de non petendo ab ipſo aliquid in propriam ſuſtentationem. Cùm enim iure communi Epiſcopus Clericum pauperem ordinans ſine titulo, teneatur ei prouidere de honeſta ſuſtentatione per citatum cap. Cùm ſecundum: ſanè ſimoniaca erit dicta conuentio, tanquam ea in qua onus pecunia æſtimabile relaxatus pro habenda re ſpirituali, indeque ordinator per triennium, & ordinatus in perpetuum ſuſpenditur ſuſpenſione Sedi Apoſtolicæ reſeruata, per cap. Si quis, De ſimonia. Vbi etiam idem ſtatuitur de eo qui ad ordines præſentatus eſt ab aliquo, facta conuentione de non petendo ab eo aliquid pro ſua ſuſtentatione. Cùm qua fallacia, coincidit illa nimis frequens, qua parentes pauperiores filio ficte conſtituunt patrimonium ſufficiens ad ſuſtentationem, confecto publico inſtrumento: quod antequam eidem filio tradatur, aliud conficitur per quod tali conſtitutioni ille renunciat: itaut ordinetur ad titulum patrimonij fictum.

Adde etiam ordinandum ſimoniam committere, ſi præſentatori ſuo aliquid temporale ad hoc det vel promittat, vt ad ordines ab ipſo præſentetur. De quo habetur textus in cap. Ex tua, De ſimonia.

Quoad miniſtrum denique ordinatoris, notandum eſt,
200 non tantùm Epiſcopum qui ordinem confert: ſed etiam miniſtros, qui quaſi acceſſorij, illum in ea collatione adiuuant, prohiberi aliquid etiam ſponte oblatum pro illa accipere, vt videre eſt in Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. De reform. cui conſonat cap. Sicut pro certo, De ſimonia. Aduerte verò obiter, ideo cenſeri ſimoniam committi, ſi ad hoc detur vel promittatur aliquid examinatori, vt aliquem approbet, quòd per examinationem, & approbationem, tanquam miniſterium iuriſdictionis Epiſcopalis delegatum, facultas quædam, diſpoſitioque acquiratur ad ordines recipiendos. Item conſtare quidem Notarium cui conſtitutum eſt ſalarium publicum pro officio exercendo, non poſſe quidquam exigere pro literis dimiſſorijs, aut teſtimonialibus, nec pro ſigillo, nec alia quacumque de cauſa, pro acceſſorio ad collationem ordinis, ex cap. 1. De ſimonia, & Concil. Trident. loco cit.

Quæritur verò, vtrum idem Notarius poſſit aliquid accipere, quando nullum habet ſtipendium ſibi conſtitutum ab Epiſcopo. Communior autem ſententia eſt ex Angelo Simonia 3. num. 22. & Syluestro in citato dicto quinto, quòd ille tunc poſſit aliquid exigere pro labore, & expenſis chartæ, & ceræ, factis in literis dimiſſorijs, vel teſtimonialibus. De quo Concilium Trid. in cit. ca. 1. ſtatuit pro ſingulis eiuſmodi literis, decimam partem aurei accipi poſſe: neque ex talibus Notarij commodis, quidquam directè vel indirectè ratione collationis ordinum, poſſe prouenire Epiſcopo: nó obſtantibus quibuſcumque taxis, conſuetudinibus etiam immemorabilibus, aut quorumcumque locorum ſtatutis contrarijs: quæ omnia ceſſant ac interdicuntur.

201 Cæterùm poſt ſuſceptos iam ordines vltro oblatum, & abſque vlla antecedente pactione donatum, recipi poteſt ſine ſimonia: ex gloſa penult. ad cap. 8. De ſimonia, & Sylu. in fine citat. quæſtionis 8. & Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 101. verſ. 11. Pro quo facit cap. Sicut Epiſcopum, 1. quæſt. 2. Sed meminiſſe oportet nunquam cenſeri donatum liberaliter, non item in pretium, quod immediatè datur pro ordinatione: ſiue ante ſiue poſt eam detur: & ſiue Epiſcopus fuerit alioqui gratis collaturus ordinem, ſiue non: & ſiue accipiens ſit ipſe Epiſcopus collator, ſiue alius: & ſiue dans ſit is qui ordinatur, ſiue alius ex Sylu. in verb. Simonia quæſt. 6. Qua tamen in re ignorantia probabilis, vt & in alijs, excuſat à peccato, & à pœna illud ſequente: adeout it non ſuſpendatur ab ordine, pro cuius ordinatione data eſt pecunia ipſo inſcio: vel ipſo conſcio quidem, ſed contradicente; niſi poſtea certior redditus de facto, ratificet illud. De quo Nauar in Enchir. cap. 25. num. 68. ſub finem: pro eoque faciunt ſtante habita num. 178. Nonnulla dubia poſſunt hic adhuc moueri: quibus ſatisfacere oportet paucis.

Solutio aliquot dubiorum.

PRimum eſt, An ſimonia committatur dando pecuniam
Epiſcopo ne ordinet aliquem. Ad quod ex Syl. quidem 202
in cit. quæſt. 8. dicto 5. ſimpliciter reſpondendum eſt affirmatiuè: argumento cap. Nemo, De ſimonia. Sed iuxta ea quæ Suarez in eodem memorato lib. 4. cap. 22. latè diſputat de omiſſione actuum ſpiritualium, an ea poſſit ea materia ſimoniæ, videtur diſtinctione vtendum ac dicendum ſi talis omiſſio ſit nuda negatio liberi vſus poteſtatis ordinandi: pro ea pretium accipere, non eſſe ſimoniam: quia illud pro quo accipitur, quodque ſic venditur eſt tantùm libertas naturalis agendi vel non agendi: perinde ac ſi quis accipiat pretium vt non dicat Miſſam, quod eſt ei liberum. Sin autem omiſſio annexa ſit vſui poteſtatis ſpiritalis: adeo ut in hac habeat æſtimationem, efficaciamque moralem, ſimonia eſt pro ea pretium accipere, quia tota ratio dandi ſumitur ex eadem ſpiritali poteſtate, ipſaque eſt propter quam principaliter datur. Cæterùm huius poſterioris modi, omiſſio eſſe deprehenditur ex effectis proportionalis poteſtatis ordinandi quibus annexa eſt: quales effectus ſunt, non admittere ordinandum ad examen conſuetum, aut examinatum non permittere inſcribi in catalogo ordinandorum, aut inſcriptum repudiare, offerentem ſe cum cæteris ordinandis.

Alterum dubium eſt. An ſimonia ſit, dare aliquid tempo 203
rale ianitori vt ordinandum introducat ad Epiſcopum pro literis dimiſſorijs, vel ordine, vel alio ſpirituali petendo vel obtinendo. Ad quod reſpondetur, cum Angelo in verbo Simonia 3. num. 26. non eſſe ſimoniam, niſi ea intentione detur vt per interceſſionem introducentis, res ſpiritualis obtineatur, aut introducens aliquid plus exiget ratione ordinis, alteriuſve rei ſpiritualis obtinendæ, quam alioqui exigeret pro obſequio, quod exhibet.

Tertium dubium eſt, An ſimoniam committat qui dat
alteri pecuniam, vt ſuis precibus intercedendo, procuret ei
ordinem aut beneficium conferri. Ad quod Sotus lib. 9. de 204
iuſt. & iure quæſt. 7. art. 3. ſub initium, abſolutè quidem reſpondet non eſſe ſimoniam ex parte Prælati habentis intentionem gratis dandi, quamuis ad dandum inducatur precibus interceſſoris recipientis pecuniam. Sed cùm Nauarr. in Enchir. cap. 23. num 106. poſt plures alios, quorum ipſe ibid. meminit, videtur diſtinctione reſpondendum. Niſi perſonis pro quo intercediter, det pecuniam interceſſori pro obtinendo ordine, vel beneficio, tunc ſimoniam committit: quia emere interceſſionem qua ordo vel beneficium obtinetur, eſt emere ipſum ordinem vel beneficium. Qua ratione concedimus Soto, paria eſſe, dare pecuniam interceſſori, & collatori. Si verò det pecuniam interceſſori, non quidem pro obtinendo ordine vel beneficio per interceſſioné ipſius: ſed pro labore induſtria, & diligentia, qua tale negotium procurat, vel pro expenſis, vel pro damno quod illi emergit aut lucrum quod illi ceſſat: tunc non eſſe ſimoniá quia ſic non emitur interceſſio pro ordine vel beneficio obtinendo, ſed emitur, vt rectè ibid. ait Nauarr. aliquid antè dictorum quod interceſſor non tenetur gratis præſtare. In hocque diſtinguitur interceſſor à collatore, quòd collator pro ſuo etiam labore in conferendo ordine, vel beneficio, non poſſit licitè pecuniam accipere: interceſſor verò poſſit, dummodo tamen non accipiat plus quam meretur eius labor, & induſtria, iuxta dicenda in fine ſequentis capitis.

CAPVT XV.

De peccato ſimoniæ prout committitur in re ſpirituali effectiuè.

SVMMARIVM.

305 *Quæ comprehenduntur nomine rei ſpiritualis effectiuè.*
306 *Quatenus ſimonia committatur in ijs quæ ſunt poteſtatis ordinis.*
307 *Quatenus officia minorum ordinum vendere ſimoniacum ſit.*
308 *Quatenus ſine ſimonia poſſit pro ſepultura accipi pecunia.*
309 *Varietas actuum qui procedunt ex Eccleſiaſtica iuriſdictione.*
310 *Simoniacum eſt pecuniam dare pro actu communicandi Eccleſiaſticam iuriſdictionem.*
312 *Similiter pro actu exercendi eiuſmodi iuriſdictionem.*
313 *Quod procedit etiamſi talis actus verſetur in temporali materia.*
314 *Non item ſi reſpectu illius temporale accipiatur ex conſuetudine laudabili: vt reſpectu viſitationis quæ fit à Prælato.*
315 *Aut in pœnam, vt cùm diſpenſatio datur in gradibus conſanguinitatis; aut per modum compoſitionis, vt cùm diſpenſatur in voto faciendo opus aliquod pium.*
316 *Aut in ſuſtentationem, prout accipitur à concionatore.*
317 *Poteſt quis locare ſuas operas, ac ſtipendium accipere pro labore exercendi actus aliquorum officiorum Eccleſiaſticorũ.*
318 *Quo modo accipiendum ſit, quòd in Romana curia quædam officia Eccleſiaſtica vendantur.*
319 *Quatenus liceat aut non liceat pecuniam dare pro interuentu apud Papam aut alium Prælatum, pro iuſtitia vel gratia ab eis obtinenda.*
320 *Quatenus liceat poſt obtentam, temporale dare ijs, quorum interuentu obtenta eſt.*

NOmine rei ſpiritualis effectiuè comprehenduntur primò illa, quæ ex gratia Dei, & virtutibus ſupernaturalibus proficiſcuntur; vt omnia opera meritoria, impetratoria, & ſatisfactoria: pro quibus vt talia ſunt (cùm procedant à diuina gratia, in eaque nitatur vtilitas, & efficacia illorum) pretium accipere, ſimonia eſt quidem: non eſt tamen dare alicui aliquid temporale vt ad eadem exercenda excitetur: quia tunc tantummodo datur ſpirituale pro ſpirituali: quandoquidem proximum inducere ad meritoriè operandum, eſt quoque opus meritorium: niſi prudentis iudicio obſtet aliqua circumſtantia mala.

De ſimonia vt committitur in ijs quæ ſunt poteſtatis ordinis.

SECTIO I.

306 COmprehenduntur ſecundò illa quæ procedunt ex poteſtate ordinis: vt dicere Miſſam, cantare Euangelium vel Epiſtolam ſolemniter, celebrare exequias defunctorũ, & alia diuina officia: vt proceſſiones quæ publicè fieri ſolent, ſiue ad venerationem feſtorum, ſiue ad impetrandum à Deo auxilium in communibus neceſſitatibus, conſecrare Abbates, Virgines, & templa, benedicere habentibus, aquæ, panis, &c. Pro quibus non licet paciſci abſolutè, nec pretium accipere: vt nec pro collatione ordinum, ex quibus habent ſuam eſſe ſpirituale: pro ſuſtentatione tamen miniſtrorum illa exercentium, licitum eſt aliquid dare, & accipere ſecundùm Eccleſiæ conſtitutionem vel conſuetudinem. De quibus plura in particulari Syluester verbo Simonia quæſt. 9. atque Suarez eruditè in eod. lib. 4. c. 25.

Ad iudicandum autem de illis quando occurrent, ſufficere poſſunt antedicta in cap. 11. quæſt. 2. & 3. interea obſeruando, in tali iudicio diſtinguendum eſſe inter id quod exigitur, & id quod ſponte offertur: ac inter id quod ex conſuetudine offerendum eſt, & id quod vltra conſuetudinem poſtulatur. Nam in cap. Ad Apoſtolicam De ſimonia: in hac re, piæ conſuetudines obſeruari præcipiuntur, & exactiones fieri prohibentur. Quanquam ſpiritalium miniſtri voluntarij, ſeu non habentes conſtitutum ſibi publicum ſtipendium, permittuntur (conſentaneè ſcilicet doctrinæ D. Pauli in priore ad Corinth. cap. 9.) petere aliquid in congruentem ſuſtentationem: eo tamen modo, quo ab ſpecie mali abſtineatur.

Offert verò ſe dubitatio, An ſimonia ſit emere, vel vendere officia minorum ordinum. De qua tenendum eſt: quando talia exerceri ſolent tantùm per Clericos ad ea ordinatos: vt officium exorcizandi: aut per laicos quidem interdum, ex commiſſione Eccleſiæ: ſed ad diuinorum officiorũ partem ſpectat exercitium eorum (vt officium inſeruiendi Sacerdoti celebranti, aut legendi lectiones in officio matutino) ſimoniam committi emptione, & venditione eorum, tanquam ſpiritalium effectiuè: vtpote procedentium ab ordinibus ipſis, quorum poteſtate, authoritateque interuentu prædictæ commiſſionis exercentur. Cùm verò tanquam multum corporalia (qualia ſunt claudendi Eccleſiæ fores, cuſtodiendi ſacras veſtes, aſpergendi aquam benedictam in domibus) ſolent per laicos exerceri, ac ſi non eſſent actus ordinis, non cenſentur ſimoniæ materia ex Syluestro in verbo Simonia quæſt. 8. in fine, & Roſella eodem verbo primo, §. 16. Id quod Suarez concedit in præced. c. 13. in fine. 307

Ad quam differentiam illuſtrandam facit quòd liceat pro ſepultura pretium accipere, quoad ea quæ fieri poſſunt à laico: qualia ſunt effodere ſepulchrum, corpus defuncti ferre, humo tradere, & cooperire, pulſare campanas, non autem quoad ea quæ fiunt à ſolis Eccleſiæ miniſtris, qualia ſunt dare facultatem ſepeliendi in loco ſacro, exequias celebrare officio Eccleſiaſtico: puta pſalmodia, & alijs ſuffragijs, conſuetis in Eccleſia fieri pro defunctis; & proceſſio quæ ſolet fieri à domo defuncti ad Eccleſiam. Pro quibus, vtpote ſpiritualibus ac ſolitis exerceri per ſolos clericos, pretium accipere, ſimoniacum cenſendum eſt, iuxta cap. Abolendæ, De ſepulturis: & cap. Non ſatis, cap. Cum Eccleſiæ, & cap. Suam, De ſimonia: ſicut nec pro benedictione nubentium, ex eodem cap. Suam. Non ideo tamen de ſimonia damnandi ſunt, qui oblationes tempore funeris recipiunt; quoniam eæ fieri ſolent ex laudabili conſuetudine pro ſuſtentandis Eccleſiæ miniſtris. Ratione cuius conſuetudinis poſſent omiſſæ, repeti authoritate Iudicis, iuxta cap. Ad Apoſtolicam. De ſimonia, Nec valeret ſtatutum ciuitatis factum in contrarium, vt habet Panorm. ad citatum ca. Abolendæ ſub finem. 308

Quod idem dic de acceptione pannorum quibus mortui conteguntur, vbi eſt conſuetudo vt in vſum Clericorum cedant ex D. Anton. 2. parte tit. 1. cap. 5. §. 12. & Sylu. in verbo ſimonia quæſt. 15. Qui addunt de talium cautione, tanquã temporalium, Clericos cum hæredibus ante ſepulturam paciſci poſſe abſque ſimonia: non autem poſſe negare ſepulturam, ſi talis cautio negetur: etſi officio Iudicis vti poſſint, iuxta citatum cap. Ad Apoſtolicam, ad obtinendum ſibi ex ratione debitum, ſi negetur. Videndi ſunt memorati authores, De ſimonia commiſſa accipiendo pretium pro ſepultura in loco ſacro dicetur in ſeq. num. 326.

De ſimonia prout committitur in ijs quæ ſunt iuriſdictionis Eccleſiaſticæ.

SECTIO II.

COmprehenduntur denique nomine rei effectiuè ſpiritualis omnes illi actus qui procedunt à poteſtate iuriſdictionis Eccleſiaſticæ; inter ſe diſtincti, vt alij ſint, quibus eiuſmodi iuriſdictio confertur, & alij quibus adminiſtratur. Ac prioris generis rurſus, alij ſint quibus confertur iuriſdictio ordinaria, ad quorum exercitium requiritur authoritas Superioris, quæ valeat conferre dignitatem cui coniuncta ſit eiuſmodi iuriſdictio: qualis authoritas eſt in Papa abſolutè, & interdum in Epiſcopo reſpectu ſuorum inferiorum. Alij verò ſint, quibus confertur delegatio: ad quorum exercitium ſufficit habere iuriſdictionem ordinariam non impeditam. Poſterioris generis autem: alij ſint quibus iuriſdictio prædicta mandatur executioni in externa adminiſtratione Eccleſiæ, & alij ad eiuſdem adminiſtrationis directionem pertineant. vt præceptorum ſeu legum lationes in Eccleſiaſtico foro: alij verò ad executionem, vt actus iudiciorum Eccleſiaſticorum ſiue ciuilium ſiue criminalium, & cæterorum qui ad eoſdem reducuntur. 309

Ac nonnulli talium dicuntur actus iuriſdictionis voluntariæ, quia coactio non interuenit in eis, ſed gratia: huiuſmodi ſunt diſpenſationes, priuilegia, facultatum conceſſiones, lege-

legitimationes, &c. Alij verò dicuntur actus iuriſdictionis contentioſæ, eo quod ſpectant ad Eccleſiaſtica iudicia: à quorum ſtrepitu nonnulli minus habent, & plus de animarum commodo; vt viſitationes inferiorum per Prælatos: impoſitiones cenſurarum, & earumdem ablationes: Alij autẽ plus habens de illo, & minus de hoc; vt actus omnino forenſes litium ciuilium vel criminalium, perſonarum Eccleſiaſticarum. His ita diſtinctis Suarez in eodem lib. 4. cap. 50. ſtatuit ſequentes propoſitiones de iſtiuſmodi genere ſpiritalium effectiuè.

Prima eſt, Actus communicandi ſpiritalem iuriſdictio-
210 nem eſſe ſimoniæ materiam. Hæc patet, quia ſi illi vendantur, ſimul venditur ſpiritalis iuriſdictio, quæ per eos communicatur: cùm vendere actum per quem res traditur, nihil aliud ſit quam vendere rem traditam: & vice verſa, rem traditam vendere, nihil aliud, quàm vendere ipſam traditionem. At talis iuriſdictio donum eſt Dei ſupernaturale, prout oſtendit ſupernaturalis finis ad quem ordinatur. Quare eſt ſufficiens ſimoniæ materia. Eaque eſt communis ſententia, pro qua faciunt ca. 1. 2. & 3. extra, Ne Prælati vices ſuas. Et ex illa infertur: nec aliquem Iudicem ſpiritalem, ſiue delegatum ſiue ordinarium: nec vicariam ſiue cathedralis, ſiue alterius Eccleſiæ, etiam ad nutum amouibilem, conſtitui poſſe pretio: ſiue ipſum detur ab eo qui officium, ſeu iuriſdictionem ſuſcipit, ſiue ab eo qui confert. Pro quo facit cap. Ad noſtram, De ſimonia. Infertur item non poſſe vendi ius eligendi ad dignitates, aut beneficia Eccleſiaſtica, aut confirmandi factam ad ea electionem: ita ut illa conferendi, quandoquidem omne tale ius eſt ſpiritale, ipſumque communicare alicui eſt ſpiritalis iuriſdictionis.

Secunda propoſitio eſt, Actus quibus iuriſdictio volun-
211 taria exercetur, ſi in ſpiritali materia verſentur, eſſe quoque materiam ſimoniæ: vt relaxationes iuramentorum, & votorum, diſpenſationes in legibus Eccleſiaſticis, irregularitate, impedimentis matrimonij, & ſic de eiuſdem generis alijs: vt de priuilegijs alijſque fauoribus, & gratijs, ac licentijs in re ſpiritali conceſſis: quæ vel diſpenſationes quædam ſunt, vel eas virtute continent, aut eandem cum illis rationem habent. Pro hac, communiter recepta, facit, quòd omnes tales actus ſint ſupernaturalis iuriſdictionis: pro cuius functionibus pretium accipere prohibitum eſt generaliter in citato cap. Ad noſtram, & in ſeq. cap. Conſulere. Qua generali prohibitione patet contineri imprimis memoratas diſpenſationes: cùm & verſentur in materia ſpiritali, & ordinentur ad finem ſpiritalem: ſalutem nimirum animarum. Accedit quod à Concilio Tridan. ſeſſ. 24. cap. 5. De reform. matrimonij, diſpenſationes in matrimonijs dandæ ſint gratis, itemque in legibus Eccleſiaſticis, ex ſeq. ſeſſ. 25. cap. 18. De reform.

Tertia propoſitio eſt, Actus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis contentioſæ, eſſe adhuc materiam ſimoniæ. Huic aſſentientes authores Suarez adfert. Ea verò probatur: tum illa generali ratione, quod tales actus ſpiritales, ſupernaturaleſue ſint ratione ſui principij: nimirum poteſtatis ſupernaturalis à Deo datæ ad gubernandam ſuam Eccleſiam: adeoque tanquam Dei dona, ſine ſimonia vendi, & emi nequeant: tum ea ſpeciali prohibitione quæ in iure canonico habetur de vnoquoque, ne pretium pro eo accipiatur: vt de actu viſitandi, in cap. 1. §. penultimo, & in cap. 2. De cenſibus, in 6. & in Concil. Triden. ſeſſ. 24. cap. 3. De reform. Deinde pro actu Eccleſiaſtici iudicij, in cap. Cùm ab omni, De vita, & honeſtate clericorum: quod & attingitur in cap. Vendentes, 1. quæſt. 3. cùm dicitur, Item in templo vendentes ſunt: qui hoc quod iure competit quibuſdam, ad præmium largiuntur: iuſtitiam enim vendere eſt, hanc pro premij acceptione ſeruare. Ac etiam ſatis clarè ſignificatur per prohibitionem factam in cap. Ad noſtram antecitato: cùm dubiũ non ſit, iudicia Eccleſiaſtica computari inter miniſteria Eccleſiaſtica, de quibus eſt ibi mentio. Præterea pro actu ferendi cenſuram & pro actu abſoluendi ab ea, in cap. Ad aures, De ſimonia: in quo fit quidem tantùm mentio abſolutionis ſed inde ſatis inſinuatur cenſuræ latio, quæ ab eodem ſpiritali principio prouenians, eſt pariter ſpiritalis. Accedit quòd vtraque ſit de numero actuum Eccleſiaſtici iudicij.

Quarta propoſitio, Ad ſimoniam ſufficit, actũ, pro quo
213 pecunia datur, prouenire ab Eccleſiaſtica poteſtate ſpiritali (ſecus ſentiendum eſt de temporali, qualem habent in terris ſui dominij Papa, ac nonnulli Prælati) etiamſi verſentur in materia temporali, & humana: cuius generis inter actus iuriſdictionis voluntariæ cenſetur legitimatio: quatenus per eam tollitur inhabilitas quædam ad temporales honores, & commoda. Item licentia ſtudendi humanioribus literis, aut philoſophiæ, aut iuriſprudentiæ, aut Theologiæ: itemque licentia eaſdem diſciplinas docendi. Nam ſtudere, & docere actus ſunt naturales, proximè ordinati ad humanam commoditatem: quamuis de actu docendi Theologiam aliqua ſit difficultas: quàm latè tractat Suarez cap. 58. vbi inter cætera benè monet num. 9. quòd licèt Theologiæ doctrina ſit ſupernaturalis: actiones tamen magiſtri illam docentis ſunt naturales, quibus naturali modo cooperatur ad hoc, vt auditores diſcant: iuuando eos, & illuminando ad diſcendum.

De concionandi actu alia eſt ratio, vt idem in ſeq. num. 55. & 53. pluribus citatis habet, quia concionator concionando fungitur quaſi munere legati Chriſti ad populum in ordine ad huius æternam ſalutem: illo præcipiente diſcipulis Marci vltimo, Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Vnde in poſteriori ad Corinth. cap. 5. Ait Apoſtolus: Legatione fungimur pro Chriſto. De catechiſta idem author ſubiungit in fine capitis, idem ſentiendum eſſe ac de concionatore, ſi Chriſtianam doctrinam doceat modo perſuaſiuo, ſeu per modum concionis qua excitentur auditores ad tenendam firma fide eandem doctrinam, & ad operandum ſecundùm eam. Sin doceat tantùm ad iuuandam, & exercendam auditorum memoriam, idem exiſtimandum eſt ac de magiſtro docente Theologiam. Inter actus verò iuriſdictionis contentioſæ ſeu inuoluntariæ prędicti generis cenſentur illi, qui ſpectant ad cauſas merè ciuiles inter Clericos, de bonis temporalibus, vel de criminibus aut iniurijs. Ratio autem allatæ propoſitionis eſt quòd vſus iuriſdictionis ſpiritalis, ſit de ſe ſpiritalis, non obſtante quòd verſetur in materia temporali: cùm hæc non cadat ſub talem poteſtatem, niſi vt ordinata ad finem ſupernaturalem, cuius gratia poteſtas eiuſmodi conſtituitur. Qua de re pluribus agere ſpectat ad Theologum ſcholaſticum.

De modis quibus aliquid poteſt licitè accipi pro ſpiritalibus effectiuè.

SECTIO III.

PRo antedictis quæ ratione ſui principij ſunt ſpiritalia aliquid temporale (non obſtante doctrina iam tradita) 214
accipi poteſt: vel ex conſuetudine laudabili ad ſuſtentationem miniſtri: quo modo Epiſcopus viſitans ſuam Diœceſim accipere poteſt illas, quas vocant procurationes, tanquam ſtipendium ſibi pro ſuſtentatione debitum, ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 100. art. 2. ad 3. quod habetur, ex cap. Cum Apoſtolus, ex cap. Cum venerabilis, ex cap. Procurationes, De cenſibus, & ex Concilio Trid. ſeſſ. 24. cap. 3. De reform. in quo viſitatores ſic prohibentur cuiquam graues eſſe inutilibus ſumptibus: aut pecuniam vel munus quodcumque qualitercumque offeratur, accipere, vt excipiantur victualia quæ ſibi aut ſuis frugaliter, moderateque pro temporis tantùm neceſſitate, nec vltra ipſis miniſtranda. Cætera ibidem ſtatuta de ipſo viſitandi actu, legenda ſunt ijs quibus tale munus incumbet.

Secundò, reſpectu eorumdem ſpiritalium, poteſt aliquid accipi in pœnam, quæ ab Eccleſia pro inobedientia, & con 215
tumacia (ne lex Eccleſiaſtica facilè contemnatur) conſueuit infligi, ex cap. Venerabilibus, De ſententia excommun. in 6. §. Denique. Et ita ſentit D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 2. ad 3. Qua tamen in re cauendum eſt, vt bene monet Syl.ueſt. verbo Simonia, quæſt. 8. dicto 4. ne talis exactio cupiditati potius, quam correctioni adſcribatur. Atque ex hoc capite Rebuffus in praxi beneficiorum parte 3. in regula De diſpẽſatione in gradibus prohibitis, gloſa quinta, num. 13. excuſat à ſimonia, quod ſolet fieri, cum duo qui propinqui ſunt in tertio vel quarto gradu conſanguinitatis, petunt diſpenſationem, vt matrimonio copulentur, ea ſic conceditur vt ſubeantur ſoluere certam pecuniæ ſummam. Namque talis ſolutio imponitur in pœnam; cuius timore fideles cohibentur à facili tranſgreſſione legis Eccleſiæ, qua eiuſmodi copulatio prohibetur, ac etiam vt Summus Pontifex leuaretur à moleſtia, quæ quotidie exhiberetur ei per multitudinem aſſiduè petentium talem diſpenſationem.

Tertiò, eorumdem ſpiritalium reſpectu, aliquid accipi poteſt per modum compoſitionis, prout fit quando Chri-

ſtiano, pro eo quod præſtare debet ex voto vel ex alia obligatione, eleemoſyna aliqua imponitur in redemptionem. Sic ergo cùm in votorum diſpenſatione, aliqua pecuniæ ſolutio iniungitur, id non fit in pretium, ſed in eleemoſynam in quam, vt in opus pium, commutatur votum, relaxando ipſum: non quidem per diſpenſationem nudam, ſed per mixtam cum commutatione.

216 Quartò, aliquid recipi poteſt in ſuſtentationem talia miniſtrantis, cui nullum conſtitutum eſt aliud ſtipendium. In exemplum induci poteſt quod accipitur à concionatore. Munus enim concionandi exercetur poteſtate, & authoritate Eccleſiaſtica, quam authoritatem eſſe donum Chriſti ſupernaturale, patet per illud quod in priori ad Corinth. 12. ver. 28. & ad Epheſ. 4. ver. 11. inter gratias à Chriſto gratis datas Eccleſiæ, ponatur authoritas docendi, per illa verba: Alios poſuit Paſtores, & Doctores: vnde ſequitur ipſum eſſe gratis exercendum, iuxta cit. cap. Vendentes: neque pro eo pretium accipi poſſe ſine ſimonia. Pro quo aliquot authores citat, additis rationibus Suarez in memorato ca. 18. à num. 23. Nihilominus concionator, iuxta cap. Cum voluntate §. Prædicatores, De ſenten. excommunic. accipere poteſt neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ, immo & ſtudiorum ſuorum, vt conſuetudo habet, monetque Sotus in lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. ſexta art. 2. ad 2. Vbi & addit, quando concio non eſt prorſus neceſſaria, illum non contrahere ſimoniæ labem, ſi malit ibi prædicare verbum Dei, vbi meliùs ſuſtentabitur: immo nec culpam committere, ſi ibi concionari renuat, vbi non ſperat victum ſibi ſuppeditandum eſſe. Sed in ea re & alias quotieſcumque pro ſuſtentatione miniſter ſpiritualium aliquid exigit, cauendum eſt populi ſcandalum, ne nomen Clericorum blaſphemetur, tanquam auarorum ac reputantium ſpiritalia eſſe venalia: prout bene monet Caiet. in verbo Simonia, regula 4. in fine.

217 Quintò, poteſt quis ſine peccato locare ſuas operas, & ſtipendium accipere pro labore exercendi officia ſacriſtæ, Iudicis, & doctoris, etiam in Theologia, & aliorum, quorum functiones principaliter ſunt naturales: & ideo non cenſentur materia ſimoniæ, quemadmodum expreſſerunt Caiet. in verbo Simonia regula ſexta, & Sylu. in eod. verbo q. 14. dicto 3. quod probat per cap. Charitatem 12. quæſt. 2. Prælati tamen nullo modo locare poſſunt, & multo minus vendere officia iuriſdictionem ipſorum requirentia, vt ibidem addunt Caiet. & Syluester, iuxta titulum Ne Prælati committant vices ſuas, &c. quibus conſentit Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 111. ad 14. Et confirmatur per illud Concilij Triden. ſeſſ. 25. cap. 11. De reform. Non liceat etiam iuriſdictiones Eccleſiaſticas, ſeu facultates nominandi, aut deputandi vicarios in ſpiritualibus locare: nec conductoribus per ſe aut per alios exercere.

218 Si quis obijciat quòd in curia Romana vendantur officia quædam habentia iuriſdictionem vel adminiſtrationẽ Eccleſiaſticam. Reſpondendum eſt, talia officia fructuoſa eſſe, ſeu ſolita prouentus annuos reddere, ex multis variiſque cauſis; nec pecuniam exigi, vel ſolui in pretium pro ipſis officijs, ſed pro illis annuis prouentibus, quos ipſa reddunt; qui cum ſint temporales, nec Papa teneatur illos gratis concedere, non committit ſimoniam accipiendo pro illis pretium, iuxta doctrinam Panormitani, quam habet Angelus Simonia 2. § 25. quamque ſequitur Suarez in ſeq. c. 20. num. 6. ſicut nec committit alius Prælatus, vel Curatus, cùm locat alicui Sacerdoti fructus Eccleſiæ ſuæ: ſimulque animarum curam gratis, & ſine vllo pacto committit, ex Syl. loco cit. Et ratio eſt, quia nec dat nec accipit pretium pro re ſpirituali.

219 Poſtremò, ſimonia eſt, dare temporale pro interceſſione ſeu interuentu, quo quis apud Papam, aut alios Prælatos interuenit, vt largiatur diſpenſationem, aut aliud ex ſpiritualibus effectiuè. Ratio eſt, quòd ad ſimoniam committendam pretium dando pro re ſpirituali, nihil interſit, ſiue illud is accipiat qui confert ſpirituale, ſiue alius: ſiquidem tã hoc, quam illo modo pecunia donum Dei poſſidetur. Idem etiam patet ex 3. Extrauaganti communi De ſenten. excommunicationis innouata à Gregorio XIII. per Bullam relatam & copioſè explicatam à Nauarr. in commen. De datis, & promiſſis pro iuſtitia & gratia obtinendis.

Nihilominus tamen ea in re ſimonia non committitur, ſi quis interceſſori, promiſſionem iure gratitudinis debitam, faciat verbis, aut ſcriptis generalibus, nihil addendo quo promiſſio iure naturali debita, tranſeat in ciuilem. Exemplum eſt, ſi quis bona intentione dicat, Non ero tibi ingratus ſi pro me obtinueris diſpenſationem: vel ero tibi gratus: vel me habebis amicum, vel nunquam te pœnitebit obſequij mihi exhibiti, vel loco, & tempore oportuno tibi gratias referam, vel me tuum in omnibus eſſe cognoſces; vel fidelem, gratum, & amicum inuenies; vel de me ac de meis rebus, vt voles diſponere poteris, & ſic de cæteris: quibus homines in communi conuerſatione vti ſolent implorantes alterius auxilium, ſine animo aliter ſe obligandi, quàm ex honeſtate præſtita vrbanitatis cauſa; quæ nullo iure prohibetur: immo eſt debita iure naturali. Hoc habetur ex Nau. in cit. comment. notab. 11.

Ex quo in præced. 10. adde: excuſationem quoque eſſe ſaltem à mortali (de quo antea in præcedenti num. 166.) cùm id quod in tali re promittitur, datur vel accipitur modicum eſt: quia in omni materia paruitas excuſat à peccato mortali. Adde etiam ex ſequen. notab. 32. à num. 55. non eſſe ſimoniam ſi interceſſori aliquid detur ob aliam cauſam, quàm ob diſpenſationem, vel aliam eiuſmodi gratiam obtinendam; vt cùm datur & accipitur ob meram liberalitatem, vel beneuolentiam, vel vt debitum iure ſtipendij, aut aliquo iure ſiue ſcripto, ſiue non ſcripto, quo mediatores, ſollicitatores, & quicumque alij interceſſores poſſunt aliquid accipere pro ſuo labore, induſtria, diligentia, impenſis, vel damno eis emergenti aut lucro ceſſante perinde ac poſſunt Notarij, & Aduocati.

Vnde quamuis cubicularij, ſecretarij, alijque familiares Papæ vel alterius Principis, aut Prælati, nihil debeant accipere pro mediocri opera, quam ex officio tenentur ponere in recipiendis ijs qui pro obtinenda gratia ad illos veniunt; quia pretium acciperent pro eo quod debent gratis dare: tamen ſi in ea re maiorem operam & diligentiam adhibeant quàm ipſorum officium exigat: nempe in benignè, & humaniter excipiendo ipſos venientes ad obtinendam gratiam: in præbendo eis aditum faciliorem, frequentiorem, opportuniorem: in deferendis ſupplicibus libellis citiùs, & opportuniùs, in monendo eos quid facere, & quomodo ſe gerere debeant: in reuocando Principi in memoriam negotium, ac rogando ſæpius, aliudve agendo, quò citiùs, & melius totum expediatur. Pro tali maiori opera, & diligentia, poſſunt aliquid accipere: ſicut & pro damnis, ſi quæ fecerint intercedẽdo: nempe quòd ea de cauſa (quia ſcilicet Princeps inde ſatisfactum eis putabit) perdant obligationes aliquas antidorales: id eſt, quibus ex honeſtate remunerandi erant à Principe aliquo beneficio, vel amittant eas ſpes quibus à Principe aliquid expectant ob opinionem bonam de eis conceptam; vel ob beneuolentiam qua Princeps ipſos proſequitur: vel ob præſtita obſequia: dummodo tamen non detur, accipiatur plus quam mereantur prædicta.

Si quæras, An vtente ſic poſt obtentam gratiam aliquid dare interceſſori ſit ſimonia. Reſpondetur diſtinguendo. 220
Nam ſi datur ex pacto, vel promiſſione præcedente; vel ſi datur tanquam pretium, quod ſoluitur pro gratia obtenta, eſt ſimonia. Si verò abſque vllo pacto, & promiſſione præcedente datur, non eſt de ſe ſimonia: cùm non videatur dari in pretium, ſed tantùm ratione gratitudinis, amicitiæ vel liberalitatis.

CAPVT XVI.

De peccato ſimoniæ prout committitur in re annexa ſpirituali antecedenter, ſeu antecedendo ſpiritualitatem.

S V M M A R I V M.

221 *Non committitur ſimonia vendendo ſacra vaſa, & alia temporalia quæ ſunt conſecrata aut benedicta, dummodo nihil accipiatur ratione conſecrationis aut benedictionis.*

222 *Ratio qua talis venditio fieri poteſt licitè.*

223 *Eam doctrinam procedere, etiam quoad ea quæ nequeunt perdere acceptam benedictionem.*

224 *Oleum cuius eſt vſus in adminiſtratione Sacramentorum vendi non poteſt ſine ſimonia.*

225 *Et ſi abſque ſimonia res antecedenter ſpiritales vendi poſſint, non licet tamen de eis negotiari.*

226 *Quatenus licitũ ſit aut non ſit pro ſepultura pretium accipere.*

Et

221 EX quarta regula tradita in præcedenti cap. 15. quæſt. 3. habetur, quod ad hanc rem pertinet, vaſa ſacra & veſtes cæteraque omnia, quæ ſunt benedicta, vel conſecrata, *vt candela, Roſaria, Agnus Dei vt vocant, aliàque eiuſdem:* ſi ratione benedictionis aut conſecrationis, quæ eſſe quoddam ſupernaturale acquirunt (per ſupernaturalem ſcilicet poteſtatem ordinata ad ſupernaturalem finem) maiore pretio vendantur, quàm ſine ea venderentur, ſimoniam committi, non item ſi ratione tam materiæ quam artificij vendantur eo pretio, quo ſine ipſa benedictione aut conſecratione venderentur. Id quod (vltra eos quos citat Suarez in eodem lib. 4 cap. 14. num. 6.) annotant Angelus verbo Simonia 3. quæſt 13. & Sylu. eodem verbo qu. 12. Atque addunt, *quod ex communi ſententia habet ibid. Suarez,* eiuſmodi vaſa veſtes, & cætera id genus vendere, aut locare Eccleſiæ, vel Eccleſiaſticæ perſonæ ad ſacros vſus non eſſe ſimoniacum; quandoquidem non eſt neceſſe ſi vendantur, ſimul vendi ſpiritalia, vtpote quibus annexa dicuntur, non quod eis inhæreant, ſed quòd habeant ea ſibi adiuncta tanquam acceſſorium, fit vt nihil obſtet, quin ſecundùm ſe vendi poſſint, ſicut poterant ante eiuſmodi annexionem (dummodo ſpiritalia ipſa trãſeant ſine pretio ad emptorem) ſiquidem ratione ſuæ ſubſtantiæ & conditionis naturalis ſunt res pretio æſtimabiles, quæ valorem ſuum non amittunt ratione benedictionis, vel conſecrationis. Rationes quæ in contrarium adferri poſſunt latè Suarez perſequitur in eodem cap. 14. nu. 13. in quib. ſtudio breuitatis non immorabimur: quia cum eodem poſſumus ſine ſcrupulo in praxi ſequi communiter receptam ſententiam bona ratione fultam.

222 Ad vſus autem profanos talia vendere (*quod nonnumquam neceſſitas Eccleſiæ vel pauperum compellit facere*) ijdem quoque addunt non eſſe licitum, niſi confringantur, ita vt amittatur forma ſeu artificialis figura quam benedictio ſeu conſecratio in ſubiecto cui accidit, requirit tanquam neceſſariam diſpoſitionem. Addit præterea Syluester eadem poſſe etiam laico vendi integra, dummodo ille emat ea ad ſacros & Eccleſiaſticos vſus, ad celebranda myſteria diuina per ſuũ ſacellanum. Itemque poſſe laico obligari: quod intellige, ratione materiæ. Adde adhuc ex Soto *lib. 9. De iuſt. & iure qu. 5. art. 2. in fine* poſſe eadem, cum alijs ſimilibus benedictis vel conſecratis commutari, vt calicem cum calice, & ſic de cæteris. Qua etiam de cauſa exiſtimandum eſt non eſſe illicitum ratione ceræ vel alterius cuiuſcumque materiæ vendere candelas, Roſaria benedicta, & id genus alia; etiamſi integra laicis vendantur, dummodo emantur in eos vſus ad quos ſunt benedicta. Nec obſtare quod talis materia ſit parui valoris, oſtendit Suarez in eod. cap. 14. num. 10.

Immo nec illicitum eſſe in prædicta commutatione ſi materia vnius talis rei fuerit maioris pretij, quàm materia alterius, compenſationem facere, ad æqualitatem, priuata etiam authoritate. Quod idem pari ratione ſentiendum eſt de reliquiarijs thecis, quæ ex materia aut ex forma artificioſa ſunt pecunia æſtimabiles. Adde & de caſtro, aut villa, vel prædio, cui annexum eſt ius patronatus, ſeu nominandi, aut præſentandi ad aliquod Eccleſiaſticum beneficium. Nãque in omnibus talibus, locum habet memorata quarta regula: perinde ac habet ratio rei antecedenter annexæ ſpirituali.

Aduerte autem ſequi ex dictis, quod ex D. Thoma habet Syluester in citata qu. 12. dicto 5. prædictum caſtrum villã, vel prædium vendi poſſe, vel dari in dotem, dummodo pretium non augeatur ratione iuris ſpiritualis eis annexi: quod eſſet ſimoniacum.

223 Sequi item quod Suarez habet in eodem cap 14. num. ſeptimo, non modo veſtes & vaſa ſacra vendi poſſe ratione materiæ, ſed etiam liquores benedictos, vt vinum aut oleum benedictum, dummodo non detur plus quàm valerent ſine benedictione. Nec obſtat quòd ſuam benedictionem nunquã perdere queant, cùm ad eam nullam requirant formam artificialem tanquam neceſſariam diſpoſitionem, ſicut pleraque alia. Namque ratione ſuæ ſubſtantiæ & conditionis naturalis, vt iam antea attigimus, ſunt res pretio æſtimabiles, nec valorem ſuum amittunt ratione benedictionis aut conſecrationis. Quod verò hac poſita nequeant in profanos vſus conuerti, pertinent quidem ad reuerentiam, ex accidenti debitam talibus rebus; ſed non facit, vt ipſæ amittant naturalem ſuum valorem.

224 Occurrunt autem nonnulla notanda, per quæ in praxi moderanda eſt eadem memorata regula, ne contingat ſecundùm eam ãgentem peccare. Primum eſt, quod Syluester notat *in citato verbo Simonia quæſt. 8. dicto* 6. pro chriſmate, ſeu oleo quod benedictum ad vſum ſacramenti Baptiſmi, per Eccleſias diſtribuitur: nihil, *ne quidem ratione liquoris*, accipi poſſe ſine labe ſimoniæ: ſaltem poſitiuæ: quandoquidem prohibitum eſt iure canonico 1. quæſt. prima, capit. Placuit 2. idque natura religionis, ad vitandum ſpecimen & periculum venditionis rei ſacræ. Multo magis verò exiſtimandum eſt nihil accipi poſſe pro oleo, cuius eſt vſus in Sacramentis Confirmationis, Ordinis, & Extremæ vnctionis. Namque ſacramentum ſecundùm nullam ſui partem, ſicut nec ſecundùm ſe totum, vendi poteſt. cùm vt totum ſacramentum, ſic pars illius ſiue ſit materia ſiue forma, rationem habeat rei (de qua dictum in præced. cap. 14.) cauſaliter ſpiritualis.

225 Secundum eſt, *quod Suarez habet in ſequenti num.* 21. licentiam vendendi eas res, quas vocamus antecedenter ſpiritales, non eſſe extendendam ad profanas negotiationes, quæ ſint iniurioſæ earumdem rerum ſanctitati, ob indecentiam quæ in eis notaretur; vt ſi emptæ in quantitate ad inſtar aliarum merciam, ferrentur ad nundinas vendendæ: quodquidem vix poteſt fieri ſine periculo plus accipiendi ratione benedictionis. Nec item extendendam eſſe ad locationem earumdem rerum, *addit idem author*, ob eamdem rationem, ac etiam ob maiorem; quia cùm locatio rei, ſit venditio quædam vſus illius: nõ poteſt fieri rerum ſacrarum, ſine earum iniuria: vt patet ſi locatio fit ad vſum profanum. Et probatur ſi ad vſum ſpiritalem; quia pro eo pretium accipere eſt rem ſpiritalem ſubijcere pecuniæ, quod illicitum ſimoniacumque eſt.

226 Tertium eſt quod idem author perſequitur in eod. cap. 14. à num. 17. ad 23. Iure Canonico prohibitum eſſe accipere pretium pro ſepultura, in omni loco ſacro, ad eam deſtinato ex cap Quæſta eſt & tribus ſequentibus 13. quæſt. 2. & ex c. Abolendæ, De ſepulturis, & ex cap. Audiuimus, De ſimonia. Neque dici poteſt talem prohibitionem fieri tantùm ratione ſpiritalitatis loci, puta benedictionis. Nam ratione quoque terræ cui benedictio acceſſit, fieri patet ex illis citati cap. Abolendæ verbis, Inoleuit vt decedentibus, non permittatur effodi ſepultura quàm pro terra in qua ſepeliendi ſunt certum pretium Eccleſiæ perſoluatur. Id quod locum habere non tantùm reſpectu Clericorum, qui non ſunt domini loci; ſed etiam laicorum habentium in eodem loco certam partem tanquam ſibi propriam, pro ſua & ſuorum tantùm ſepultura, deducitur ex cap. In Eccleſiaſtico 13. quæſt. 2. cùm generaliter dicitur, Interdictum ſit omnibus omnino Chriſtianis terram mortuis vendere & debitam ſepulturam denegare: de quo Suar. ibid nu. 21.

Et citans D. Antonino & Syluestro addit maiore ratione illicitum eſſe pro honoratiori loco ſepulturæ pretium accipere; quia maior is honor prouenit ex maiore ſanctitate, quæ æſtimatur ex maiore propinquitate ad ſanctiſſimum Sacramentum. Qua ratione ſepultura cenſetur honoratior in templo, quàm in cœmeterio, & in choro, quàm extra eũ. Attamen, vt idem etiam amplius addit, ſi quis velit onerare Eccleſiam, & ita poſſidere ius ſepulturæ in aliquo certo loco illius, vt alius non poſſit ibi ſepeliri; Clerici ad ſubeundam talem obligationem & ſeruitutem, quæ onerosa eſt, nec de ſe ſpiritalis, aut rei ſpiritali annexa, poſſunt pretium accipere de conſenſu Prælati ſui. Item ſi quis habet ſepulchrum ſuis ſumptibus ædificatum pro ſe vel ſuis, ſimonia nõ eſt illud quoad proprietatem vendere, reſpectu habito tantùm ad expenſas pro eodem ædificando factas. Id quod Suarez ipſe in præced. num. 18. notans adfert in confirmationem, quòd talia loca iure hæreditario temporalitatis, in qua, *non autem in ſpiritalitate*, poteſt eſſe ſucceſſio. Vnde conſequens eſt poſſe eadem ratione, in alios pretio transferri, ſicut alia temporalia; cùm non niſi antecedenter, ſpiritalia ſint. Verumtamen vt idem author admonet in fine ſequentis cap. 18. vitanda eſt talis venditio, cùm non careat ſpecie auaritiæ, ac turpis lucri.

CAPVT XVII.

De peccato ſimoniæ, prout committitur in re annexa ſpiritali comitanter.

SVMMARIVM.

227 *Sententia dicentium non eſſe ſimoniacum capere pretium pro labore qui ponitur in adminiſtratione ſpiritalium*

228 *Aliorum ſententia, ſimoniam eſſe accipere pro labore neceſſario ad talem adminiſtrationem.*
229 *Qualiter is labor cenſeatur ſpiritalis, itaut vendi nequeat ſine ſimonia, etiamſi neceſſarius ſit tantùm ex ſubieſto.*
230 *Reſponſio ad fundamenta prioris ſententiæ: & quòd pro labore non neceſſario ad ſpiritalium adminiſtrationem poſsit pretium accipi.*
231 *Explicatio dubij, an in pactum deduci poſsint ad ſuſtentationem debita pro Sacramentorum adminiſtratione.*
232 *Quando poſsit Sacerdos maiorem eleemoſynam accipere pro celebranda Miſſa, quàm ſit taxata conſtitutione Superioris aut conſuetudine.*
233 *Oppoſita ſententia de dubio An ſacerdos ſatisfaciat dicendo unam Miſſam, pro pluribus à quibus ſingulis ſingulas accepit eleemoſynam ſufficientes.*
234 *Pars negans tenenda.*
235 *An mortale peccatum ſit de ſe, non dicere Miſſam pro eo, qui ut diceretur, dedit ſtipendium taxatum.*
236 *Quando peccet mortaliter qui accepto ſtipendio pro pluribus Miſſis celebrandis, per longum tempus differt celebrationem.*
237 *Documenta de anticipata celebratione Miſſarum pro ijs, qui daturi ſunt eleemoſynam pro celebrandis.*
238 *Quatenus obligatio quam Parochus habet celebrandi pro ſua parochia, impediat ne poſsit ſtipendium pro celebranda accipere.*
239 *De eo quod faciendum eſt cùm monaſterium aut alia Eccleſia, onus habet celebrandi tantum Miſſarum numerum, ut ei ſatisfacere non poſsit.*
240 *Quando is qui plures eleemoſynas accepit ut curaret Miſſas dici, poſsit aliquid ſibi reſeruare de ſumma accepta.*
41 *Quomodo lex poſsit fieri ab Ordinario, ut laici tantum dent nec minus, pro Miſſa celebratione.*

227 RES annexa ſpiritali concomitanter eſt labor neceſſariò coniunctus cum ſpiritalium adminiſtratione: nec enim eſſe poteſt abſque labore aliquo: pro quo pretium accipere, an ſimonia ſit, verſatur in controuerſia. Nā Adrianus quodlib. 9 quæſt. 1. lit. D, & alij quos Suarez in ſeq. cap. 21. num. 2. refert, volunt licitum eſſe pro tali labore, pretium accipere etiamſi non ſit licitum accipere pro ipſa adminiſtratione ſpiritualium, quæ ex Chriſti præcepto, expreſſo Matth. 10, debet fieri gratis. Eorum fundamentum eſt quod talis labor non ſit de ſe quid ſpirituale: atque pro eo merces accipi poſſit iuxta illud Matth. 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo; & illud in priori ad Timoth. cap. 5. Dignus eſt operarius mercede ſua. Quod etiam videtur apertè ſtatui 1. quæſt. 1. cap. finali. Videtur & ratio oſtendere: quia talis labor, cùm poſſit habere fatigationem, & aliam incommoditatem coniunctam, æſtimabilis eſt pretio: ſicut & labor militantis, aut plantantis vineam, aut paſcentis gregem, quibus aptè comparetur: vt ea cap. nono priori ad Corinth. habetur.

228 Contrarium autem (præter eos quorum ibid. Adrianus meminit litera B, & C,) ſentiunt D. Thomas 2. 2. quæſt. 100. art. 3. ad 2 & ibidē Caiet. ac Sotus lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6 art. 1. paulo ante ſolutionem argumentorum, pluréſque alij quos refert & ſequitur Suarez in eodem cap. 22. à num. 5. licitum eſſe quidem adminiſtranti ſpiritualia, aliquid in vitæ ſuſtentationem accipere, non tamen pro labore, qui omnino neceſſarius eſt in actu adminiſtrādi ſpiritualia. Ratio eſt quia eo ipſo quòd Chriſtus ſpiritualia gratis dari inſtituit, pariter inſtituit abſque pretio dari laborem, qui neceſſarius eſt omnino ad ipſa adminiſtranda. Cùm enim adminiſtrari nequeant abſque aliquo labore: Chriſtus præſcribendo vt gratis adminiſtrarentur, conſequenter præſcripſit, vt labor ad talem adminiſtrationē omnino neceſſarius, daretur gratis: itaut ſimonia ſit pretium pro eo accipere, tāquam pro eo quod non eſt ſimpliciter temporale, ſed immixtum ſpiritali.

229 Hoc ſcilicet nomine, quòd ſpiritalium adminiſtrationi, prout moraliter ab hominibus exerceri poteſt, neceſſarius ſit omnino eiuſmodi labor: vnde fit vt is cum illa coaleſcat in vnum corpus morale, & conſequenter de eius valore perinde iudicandum ſit, ac de valore ipſius adminiſtrationis: nimirum non eſſe pretio æſtimabilem, nec vendi poſſe, ſed omne pretium excedere. Ad quod illuſtrandum facit quod in profanis, quando actio nullius momenti eſt, nullius pretij cenſetur labor in ea poſitus: atque prout ea fuerit maioris vel minoris momenti, labor in ea poſitus pluris aut minoris æſtimatur, ac emi ſolet: quia talis ob illam tantùm appetibilis eſt & quæritur. Vt igitur actio ſpiritalis vendi non poteſt, ita nec labor ad illius exercitium neceſſarius. Ad quod facit illud cap. Si quis obiecerit 1. quæſt. 3. Quiſquis horum alterum vendit, ſine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Facit etiam ratio. Quia labor neceſſarius ad aliquam actionem coaleſcit cum ea in vnum opus morale: eáque de cauſa conditionem eius accipit, ſiue corporalitatis ſiue ſpiritalitatis. Non refert verò in hac re, an labor ſit ad actionem neceſſarius intrinſecè ex parte ipſiuſmet actionis, an extrinſecè ex parte agentis: nec enim ex eo quòd Sacerdos ſenex ſit aut æger (*idcóque debeat plus laborare in dicenda Miſſa quàm iunior, aut ſanus*) aut concionator eo quod multo plus laborat in dicendo, aut in præparando ſe ad debitè exequendum illud munus, poteſt aliquid exigere in pretium & compenſationem talis exceſſus laboris; vt nec poteſt Iudex lata ſententia: ad quam debitè ferendā plus laboris in ſtudando ponere debuit quàm alius poſuiſſet; aut alia ſententia requireret: quia obligatus ad actionē, pariter obligatur ad ſubeundum laborem neceſſariò requiſitum pro illius executione.

Ad fundamentum verò oppoſitæ ſententiæ reſpondendum eſt: ad authoritates quidem ſcripturæ, non eſſe intelligendas de mercede quæ ſit pretium laboris; ſed quæ ſit ſtipendium perſonæ laborantis, vt neceſſaria ad ſuam ſuſtentationem habeat, qui per exercitium ſpiritualium, reuocatur ab exercitio temporalium, quibus illa acquiruntur. Ad rationem verò reſpondendum eſt, laborem ſua natura vendibilem, fieri inuendibilem, ex ipſius neceſſaria connexione cum adminiſtratione ſpiritalium, prout ſatis apertè conſtat ex paulo ante dictis. 230

Cæterùm præter illum neceſſariò coniunctum in adminiſtratione ſpiritalium datur labor ei non neceſſariò, ſed ſolùm per accidens coniunctus: vt exempli gratia cùm quis petit à me vt ad aliquod oppidum me transferam ad celebrandum pro ipſo, talis labor itineris non eſt neceſſariò coniunctus cum celebratione Miſſæ, ſed tantùm ex accidenti, ſeu circunſtantiam interuenientem. Itaque miniſter poteſt pro tali labore paciſci, ac pretium accipere: quia eſt onus de ſe temporale, *retinens ſuam conditionem*, pecunia æſtimabilē: ſicut & obligatio ad celebrandum expectando per longum tempus eum pro quo celebratur: aut obligatio celebrandi certa hora, certoque loco, aut cum alia onerosa circunſtantia. Hoc confirmatur ex conſuetudine qua ſolent alij qui Sacerdotes locare ſuas operas ad ſacramenta & alia ſpiritalia miniſtranda in aliqua Eccleſia: (*etiamſi locatio ſit quædam venditio*) quia id non fit ad accipiendum pro adminiſtratione, ſed pro obligatione qua tenebuntur quocumque tempore & loco neceſſitas exiget, ſpiritalia miniſtrare. Id quod declaratur exemplo vſuræ. Nam licet pro mutuo nihil accipi poſſit: nihilominus pro obligatione mutuandi, aliquid exigi poteſt: quoniam ea eſt æſtimabilis pretio: & ad mutuum habet ſe per accidens, itaut conditionem illius non contrahat.

De his plenius Suarez in citato cap. 21. quibus addenda eſt reſponſio ad vnum quæſitum. An illud quod adminiſtranti ſpiritualia licitum eſt accipere in debitam & neceſſariā vitæ ſuſtētationem, deduci poſſit in pactum: dicendo exempli gratia, Da mihi victum ad vitam neceſſarium, & ego impendam tibi omnem meam operam in celebrando ſacrum pro te, & in audiendis confeſſionibus. Ad quod reſpondetur, id non eſſe ſecundùm ſe illicitum. Nam ex natura rei, illud quod eſt de ſe aliàs debitum, deducere in pactum non eſt malum, niſi iuſta aliqua de cauſa, lege Superioris ipſum prohibeatur; ſicut in beneficijs multa pacta fieri prohibentur iure Canonico, quæ ex natura rei illicita non ſunt. De quibus in ſequent. cap. At in iure Canonico non inuenitur prohibitum pactum illud de quo agimus. Quanquam tamē poteſt peccatum in eo contingere; vel ratione nimiæ cupiditatis habendi, vel ratione ſcandali; præſertim quando paciſcens aliunde habet ſufficientiſſimè, quo ſe ſuſtentat. 231

Dubia particularia, De ijs quæ dantur, & accipiuntur pro Miſſæ celebratione.

AD hoc caput pertinent dubia particularia de ijs quæ pro celebratione Miſſæ dantur, vel accipiuntur in ſuſtentationem celebrantis. Ad quorum explicationem, iuuaret quidem cognitio multiplicis valoris Miſſæ, ac diuerſorum modorum quibus is applicatur: ſed quia paucis tradi non poteſt, differenda eſt in ſequentem tomum, in quo dicendum erit de Miſſa, cùm de Euchariſtiæ ſacramento, lib. 29.

Primum

232 Primum ergo dubium eſt, An Sacerdos poſſit maiorem eleemoſynam accipere pro celebranda Miſſa, quam ſit taxata conſtitutione Superioris, aut conſuetudine. Ad quod reſpondetur non poſſe, niſi ab eo qui taxationem ſcit, aliquid amplius ſponte offeratur, aut donetur ex liberalitate, vel in compenſationem laboris, vel obligationis quæ ad celebrationem ipſam requiritur ſolùm ex accidenti. Cuius reſponſionis, ratio eſt: quòd tota ſit accipiendi cauſa iuſta, ſit ſtipendium miniſtro neceſſarium ad vitæ ſuſtentationem: cuius quantitatem definire, non eſt ipſius miniſtri, ſed Epiſcopi in ſynodo diœceſana; vel Generalis præpoſiti ordinis in generali capitulo ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. capitulo quarto. De reformatione, Vnde ſi quis neſciens taxationem eleemoſynæ, plus det Sacerdoti pro Miſſæ celebratione, quàm taxatum ſit, putans in tanta quãtitate factam eſſe taxationem: Sacerdos ipſe non poteſt illud accipere, quia non offertur ei voluntariè, cùm vt dici ſolet, nihil ſit volitum niſi cognitum.

Attamen quia lex poſitiua & conſuetudo, debet iuri naturali cedere, ſi accipienti apertè conſtaret nihil tunc ei dari amplius, quàm quod neceſſarium eſt ad alendum eo die pauperem Sacerdotem poſſet illud retinere ſine dantis iniuria, à quo poteſt iure naturali & diuino recipere temporale ſtipendium, quo indiget vt celebrando poſſit de altari viuere.

Hinc Melchior Canus *in lib. 12. De locis Theologicis cap. 13. ad 10. argumentum* (cui aſſentitur alijs citatis Petr. à Nauarr. in lib. 2 De reſtit. *cap. 2. nu. 333*) Omnis, inquit, opinio in hoc conueniat neceſſe eſt, Sacerdotem ſiue pro paucis ſiue pro multis offerat, vitæ neceſſaria ſuſcipere iure ſuo poſſe: quẽ cibum ſi vnus non dederit, nulli facit iniuriam ſi expectet à pluribus. Immò iniurioſus es, ſi cogis Sacerdotem, vt ſolùm pro te hoſtiam offerat, niſi tu illi præbeas cibum: qui quantus qualiſque ſit homini neceſſarius, prudentia magis quàm Theologia dijudicat: vno enim tempore & loco, non ſatis erit nummus argenteus &c. alio verò, abundè ſufficienter poteſt de quo iudicare prudentis eſt.

Id autem aduerte procedere, non modo cùm celebrans pauper fuerit, ſed etiam cùm fuerit diues: vt poſt Sotum & Nauarr. notant Petr. à Nauar. *in ſequenti num.* 335 & Suarez ad 3. partem D. Thomæ diſput. 86. ſect. 3. quia Sacerdos diues, ſicut & pauper, ius habet de altari viuendi, dummodo debita officia præſtet. Quod ſpectandum eſſe in ea re, non autem quòd Sacerdos diues ſit aut pauper, argumento eſt, quòd concedatur, diuitem Sacerdotem ſtipendij pro Miſſa determinati eſſe de ſe capacem, nec pauperẽ poſſe aliquid ſupra illud accipere, quando fuerit ad antedictam ſuſtentationem ſufficiens.

233 Secundum dubium eſt. An Sacerdos ſatisfaciat, celebrando vnam Miſſam pro illis omnibus, à quibus ſingulis, ſingulas accepit eleemoſynas, ſufficientes vt celebraret pro ſingulis ſingulas. Cuius explicationẽ Petr. à Nauar. lib. 2. De reſt. c. 2. à nu. 313. latè perſequitur. In partem autem affirmantẽ inclinant, *congruenter doctrinæ D. Thomæ 3. par. quæſt. 79. art. 5.* Caietanus in tomo 2. opuſculorum tract. 3. cap. 2. & Sylu. Miſſa 1. quæſt. 9. & Armil. eodem verbo quæſt. 35. quia cum ſacrificium Miſſæ ſit infinitæ virtutis, tantùm prodeſt pro multis oblatum, quantũ ſi pro ſingulis ſingulatim offerretur. Et ita cùm ipſum non ſolùm generaliter pro Eccleſia offeratur, ſed etiam ſpecialiter pro ijs qui in memento cogitantur, ac pro omnibus circunſtantibus, qui non ſunt certo numero definiti, nec tam multi ſunt, quin adhuc plures eſſe poſſint: fit in inquam, vt nullus eorum propter cæterorum cõſortium minus habeat de effectu Miſſæ, ſed ſingulis meritum Chriſti, tanquam influxus capitis applicetur diuerſis membris iuxta menſuram deuotionis vniuſcuiuſque prout Caiet. ait indicari per verba, Quorum tibi cognita eſt fides, & nota deuotio pro quibus tibi offerimus, vel tibi offerunt hoc ſacrificium laudis, &c.

Nauarrus verò in Enchir. cap. 25. num. 92. var. 25. citans Scotum, Maiorem, Gabrielem, & Melchior Canus loco ante citato, ac Sotus lib. 9. De iuſtitia & iure quæſt. 2. art. 2. circa medium: poſtque eos Henriquez in lib. nono De ſacramentis cap. 22. §. 5. & Iacobus à Graphijs lib. 2. Deciſionum aurearum cap. 44. ac Petrus ipſe à Nauarra & alij, partem negantem cenſent tenendam eſſe: quia Sacerdos cui ſub conditione & onere celebrandi ſpecialiter pro me ſufficientem dedi eleemoſynam, peccat contra iuſtitiam violatione pacti initi, ſi pro me ſpecialiter non celebret. Non ergo poteſt eleemoſynam alterius admittere, pro quo ſimul communiterve celebret. Deinde *vt Sotus aduerſus ſententiam oppoſitam optimè vrget*: ſi ea eſſet vera, liceret Sacerdoti pro vna Miſſa ſtatutum à iure vel conſuetudine ſtipendium accipere, non tantùm à duabus, vel tribus, ſed etiam à triginta, immo à trecentis: quod nemo dicere audeat, cùm apertè repugnet vſui Eccleſiæ ac menti dantium.

Cæterùm quidquid ſit de eiuſdem ſententiæ oppoſitæ fundamento, de quo grauiſſima difficultas eſt alibi tractanda: tenẽdum videtur cum his iiſdem authoribus (*quos etiam ſequitur Suarez in 3. partem tomo 3. diſp. 86. ſect. 4.*) illicitum eſſe quando vnus pro celebratione, ſufficientem dedit eleemoſynam, adhuc alias ab alijs pro eadem celebratione recipere. Namque, *vt rectè argumentatur Petrus à Nauarr. nu. 330. & tribus ſequentibus*: etiamſi concedatur nihil deperire de fructu ſacrificij ex eo, quòd alij ſimul admittantur ad illius participationem; vt nec quidquam deperiret alicui de fructu baptiſmi, ſi plures ſimul cum eo baptizarẽtur, dicendo Ego vos baptizo, &c. id tamen non obſtabit quin committatur iniuſtitia, in illa aliarum eleemoſynarũ receptione: quia ſtipendium celebranti Miſſam non datur ob applicandum ſacrificij fructum: quandoquidem alioqui ſimonia committeretur, non minus quàm ſi daretur. Prælato pecunia ob applicandum ſeu conferendum beneficium Eccleſiaſticum: ſed datur in ſtipendiũ temporale quo celebrans indiget vt adminiſtrando ſpirituale poſſit viuere. Accepto igitur eo quo ad ipſius ſtrictam ſuſtentationem ſufficit (ſtrictã dico quoniam ea ſatis eſt ad Miſſæ celebrationem, debetq; Sacerdos neceſſaria aliunde habere vt argumento eſt quòd ordinari non debeat ſine beneficio, vel alio titulo vnde poſſit ſuſtentari) contentus eſſe debet, neque plus, niſi voluntariè oblatum, poteſt accipere ſine iniuſtitia: cùm de iure ei nihil amplius debeatur.

Atque licet accipiendo, nulli in particulari inferat notabile damnum, quantumcumque centum, *aut etiam plures*, dent ſinguli ſufficiens ſtipendium: accipit tamen illis irrationabiliter inuitis, ob magnam inæqualitatem, vel laboris ſuſcepti, ad mercedem, vel ſtipendij, ad ſuſtentationem neceſſariam: ideoque peccat grauiter ſicut &, cùm quis furatur modica à diuerſis, ex quibus magnam quantitatem confici videt, peccat mortaliter: etiamſi nullus eorum quibus ſurripuit ſit in particulari læſus notabiliter, quia omnes ſimul, & ſunt irrationabiliter læſi, & ſunt rationabiliter inuiti, quòd talis fur contra ius naturæ diteſcat ex furto.

Intelligitur autem ex his beneficiarum aliùmve qui accepto ſufficienti ſtipendio iam eſt obligatus celebrare pro benefactore, non poſſe à tertio ſtipendium accipere, niſi ſub obligatione aliam Miſſam pro eo celebrandi per ſe, vel per alium, vel reſtituendi acceptum. Quod cõfirmatur: quia ſtipendium in hac re, ſub ea tacita conditione datur, vt præter proprium fructum ex oblatione ſacrificij referendum, dans intendat: tum vt ſua cauſa in Eccleſia multiplicentur Miſſæ, ob ſpeciales orationes efficaciorem habentes vim impetrandi ex aſſiduitate & deuotione Sacerdotis: tum etiam vt ſua cauſa iuuetur Eccleſia, per amplificationem cultus diuini, vtilitatemque viuorum & defunctorum: vt rectè notat Henriquez in citato §. 5. litera F. Si tamen quis ſciens priorem obligationem Sacerdotis, nihilominus ei det ſtipendium, meritò præſumitur quòd det gratis, nec pro eo imponat obligationem, quam videt apertum impedimentum habere.

Tertium dubium eſt. An ſub mortali ſit obligatio ad vnius vel plurium Miſſarum celebrationem, pro qua acceptum ſtipendium non eſt quantitatis ſufficientis ad furtum mortale conſtituendum, iuxta antedicta in cap. 1. huius libri qu. 4. Ad quod dubium Petrus à Nauarr. *lib. 2. De reſtit. cap. 2. nu.* 381. reſpondet non eſſe ſub mortali, ſi is qui iuſſit Miſſam celebrari, ſciat eam omiſſam eſſe nec, cùm poſſit, mandet omiſſam ſuppleri: quia non cenſetur talem iacturam tanti facere, vt per eam notabiliter læſus, aut iniuria graui affectus æſtimari velit. Eſſe verò ſub mortali ſi nihil tale ex conſequatur Sacerdos, qui iuſtum ſtipendium pro celebratione Miſſæ accepit, eum qui dedit priuat iniuſtè notabili fructu ſpirituali, quem intendit ſibi & alijs procurare. 235

Quartum dubium eſt, Quid dicendum ſit de Sacerdotibus qui magnam Miſſarum multitudinem anticipato ſtipendio promittunt, nec per longum tempus implent promiſſum; aut qui cùm non habent eleemoſynas, dicunt Miſſas anticipatas vt poſtea aliquo offerente eleemoſynam pro Miſſa eidem, illa accepta, applicent vnam vel plures ex Miſſis ipſis antea dictis. Ad cuius dubij priorem partem reſpondetur ex Sylu. Miſſa 1. in q. 10 in fine: tales peccare mortaliter: quia ſoluere tenentur, quàm citò poſſunt, non minus quàm illi qui habent pecuniaria debita. Idem notat Petr. à Nauarr. in cit. cap. 2. num. 360. & duobus ſequentibus: 236

ad-

Digitized by Google

admonens poſſe tamen pauperem Sacerdotem aliquas habere eleemoſynas anticipatas, non multas, nec longo tempore (quod ſuæ conſcientiæ & arbitrio boni viri relinquitur definiendum) quando alioqui ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria, ei ſuo tempore non ſuppeterent.

237 Ad poſterioris verò partis explicationem idem author *ibidem num. 369 & aliquot ſequentib.* iſta ſtatuit.

Primum eſt: Sacerdoti non habenti obligationem aliam, licere Miſſas anticipare, quas in poſterum certa intentione dicere tenetur: vt ſi tenetur pro fundatore dicere ter Miſſam ſingulis hebdomadibus, poteſt hac hebdomade dicere, ſex, anticipando ſolutionem faciendam ſequenti hebdomada. Rationem ille reddit, quia anticipatò ſoluere, boni debitoris eſt, & vtile creditori præcipuè animæ exiſtenti in purgatorio. Hoc tamen intelligendum eſt, *vt ille monet*, cum hac exceptione: niſi contrarium ſpecialiter haberetur in fundatione: vt cùm ad decorem, præciperetur ne hebdomada vlla præter mitteretur ſine ſacro Miſſæ.

Secundum eſt: Sacerdotem, qui non habet Miſſas ex obligatione dicendas, poſſe intentione alterius, qui plures habet dicendas, vel vt dicantur procurandas, celebrare: eoque monito quod pro ipſius intentione toties celebrarit, accipere ſtipendia ſolita dari pro tot celebrationibus. Huius rationem idem author affert: quòd talis celebrarit pro intentione certæ perſonæ: quæ quòd non fuerit præmonita, nec præſciuerit pro ſe faciendum, nullo modo impedit effectum ſacrificij Miſſæ.

Tertium eſt, dupliciter poſſe, Miſſam celebrari ſine applicatione ad aliquem: vno modo nihil cogitando de ea reſeruanda, vt poſtea applicetur pro intentione certæ perſonæ; ſicque pro celebratione ipſa Sacerdos non poteſt eleemoſynam accipere, nec de ea promiſſionem vel applicationem facere: quia opus meritorium, nec applicatum, nec reſeruatum alicui, pertinet ad Eccleſiæ theſaurum, cuius diſpenſator eſt ſolus Papa. Altero modo illud fieri poteſt cù expreſſa aut virtuali voluntate reſeruandi Miſſæ celebrationem, in poſterum applicandam pro intentione certæ perſonæ: vt fit cùm quis celebrat indiſtinctè pro eo quem Deus nouit petiturum ab ipſo, vt pro eo miſſam celebret: hócque modo poſſe poſtea eleemoſynam recipi à certa illa perſona, ad quam applicatio prædicta determinatur. Id quod Petrus ipſe à Nauarra probat à num. 373. quia licèt opus illud ſit præteritum reſpectu noſtri, in Dei tamen acceptatione & æternitate manet præſens. Vnde quod attinet ad Deum acceptantē ita recens eſt, ac ſi eodem momento offerretur. Ergo ſicut haberet valorem ſibi debitum, ſi nunc offerretur: ita etiam nunc applicatum tantundem valebit. Erit enim retentum, & quaſi depoſitum vſque ad tempus applicationis: perinde ac ſi artifex vas aliquod pretioſum formaret vt Regi offerat, illúdque apud ſe retineat, idoneum tempus præſentandi expectans. Nec refert quòd vas ſit quid permanens, & celebratio Miſſæ quid ſucceſſiuum, & iam præteritum: quia reſpectu Dei neque præterita prætereunt neque futura expectantur vt veniant, ſed ipſe in ſua æternitate omnia tempora prætergrediens, in eadem retinet illa recētia ac præſentia. Vnde ſicut bona opera Chriſti & Sanctorum, ex quibus conflatur Eccleſiæ theſaurus, applicantur Chriſti fidelibus à Summo Pontifice: quia quamuis iam præterierint, remanent nihilominus in æternitate, & acceptatione diuina, ita ſacrificium Miſſæ præteritum poteſt applicari danti eleemoſynam, cùm ipſum ſimiliter permaneat in Dei æternitate, & acceptatione. Qua de re, licèt adhuc poſſint adferri alia quæ eam reddant in ſpeculatione ſatis probabilem ipſa tamen in praxi non caret periculo ſcandali (à quo cauendum eſt) cùm facile ſit aliquos induci ad exiſtimandum accipi ſtipendium nec perſolui miniſterium pro quo datur.

238 Quintum dubium eſt. An obligatio quam Parochus habet celebrandi pro ſua parochia, impediat quominus ſtipendium taxatum poſſit pro celebrationis accipere. Ad quod reſpondetur in cæteris quidem parem eſſe Parochi & aliorum Sacerdotum obligationem: ſed in hoc diuerſam eſſe, quod eo die quo de iure, vel de conſuetudine pro ſua parochia celebrare tenetur, non poſſit quidem accipere eleemoſynam ad celebrandum pro fidelibus alterius Parochiæ: poſſit tamen pro fidelibus ſuæ Parochiæ; quia quantumuis teneatur celebrare pro tota ſua Parochia generaliter: conſuetudine tamen introductum eſt, ex tacito conſenſu offerentium eleemoſynas, vt à Parochianis oblatas pro ſui commendatione facienda in Miſſa, Parochus ipſe accipiat, etiā quando celebrat generaliter pro tota Parochia. Quem tacitum conſenſum in tali re excuſare, habet ex Scoto quod lib. 10. art. 2. Nauarr. in *Enchir. cap. 25. num. 92. in fine* & totum habere, etiamſi Parochus diues ſit, expreſſit Henriquez in lib. 9. De ſacramentis cap. 22. §. ſexto: vbi habet ad hoc aliam excuſationem: nempe ſi beneficium Parochi eſſet adeo tenue, vt illum non alat congrue: nec aliunde à Parochianis ei prouideatur de congrua ſuſtentatione.

Sextum dubium eſt. Quid faciendum ſit, quando monaſterium vel alia Eccleſia onus habet celebrandi tantum Miſſarum numerum, vt ei ſatisfacere non poſſit, ſiue ob miniſtrorum paucitatem, ſiue quia ſtipendium nimis tenue eſt: nempe: quia in fundatione Miſſarum data eſt quædam eleemoſyna quæ tunc temporis ſolita erat dari, ſed multo minor quàm ſit ea quæ nunc dari ſolet per legem vel conſuetudinem taxata. Cuius dubij reſponſio habetur ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 4. De reform. vbi datur Epiſcopis facultas in ſynodo diœceſana ſtatuendi in hoc, quidquid magis ad Dei honorem & cultum, ac Eccleſiæ vtilitatem viderint expedire: ita tamen vt ſemper defunctorum, qui Miſſas celebrari inſtituerunt, & eorum qui pro ſuarum animarum ſalute legata ad pios vſus reliquerunt, commemoratio fiat. Quam eandem facultatem idem Concilium ibidem, tribuit Abbatib. & Generalibus ordinum: vt ſcilicet in ſuis capitulis generalibus re diligenter perpenſa, poſſint pro ſua conſcientia idem ſtatuere in ſuis Eccleſijs, quas tali prouiſione indigere cognouerint. 239

At quod Henriquez in citato §. ſexto in fine addit: Epiſcopum vt temperet onera dicendi Miſſas in capellania collatiua habente prouentum nimis tenuem, non egere Synodi congregatæ conſenſu: ſique caſus neceſſitatis vrgeat, ſatis ei eſſe capituli conſenſum, in quam ſententiam plures alios citat in margine litera P, atque in 7. §. ſubiungit: quòd quando ad finem anni multarum Miſſarum ſtipendia ſuperſunt, quibus monaſterium ſatisfacere non potuit, ſoleant eædem Miſſæ pro dictis reputari: ipſaque ſtipendia vim habere eleemoſynæ: Papa rationabiliter commutante voluntatem contribuentium. In quo ideo non fit ipſis iniuria: quia quoad impetrationem diuinorum donorum ſatisfit ipſis per Miſſas quæ in tali monaſterio celebrantur generali intentione pro benefactoribus quoad ſatisfactionem verò, per bonorum operum monaſterij vel religionis applicationem, iiſdē benefactoribus factam. Cuius doctrinæ fundamentum eſt, quòd Papa in reſtitutione bonorum, quæ ſunt incerta, & in obligationibus vltimarum voluntatum, ac in pijs cauſis, facultatem habeat diſpenſandi propter commune Eccleſiaſticæ bonum. Immò ſicut poteſt taxare generaliter eleemoſynas, quæ pro miſſis celebrandis dantur, atque illas augere ſi expedire iudicauerit: ita poteſt in illis diſpenſare in bonum huius vel illius monaſterij aut Eccleſiæ, quando neceſſitas eius exegerit.

Septimum dubium eſt. An Sacerdos qui ab aliquo plures eleemoſynas accepit, vt curaret Miſſas pro ipſo celebrari, licitè poſſit aliquid ſibi ex iiſdē eleemoſynis ſumere pro cura & labore quem ſuſcipit in quærendis Sacerdotibus qui eaſdem Miſſas celebrent. De hoc, *vt Nauar. meminit in Enchir. ca. 25. num. 91. ver. 24.* vna ſententia eſt Maioris *in 4. diſt. 45. quæſt. 3.* negantis poſſe accipere: & altera Soti *lib. 9 De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 2.* affirmantis poſſe, ſi ſit Parochus, vel alius cui ex ſtatuto vel conſuetudine incumbat ratione ſui officij, *qualis eſſe poteſt ſacriſta,* tales eleemoſynas iis qui celebrarint diſtribuere. 240

Ipſemet autem Nauarrus diſtinguendum cenſet. Nam ſi datæ ſint eleemoſynæ maiores quàm requirantur de conſuetudine, vt celebretur is Miſſarum numerus, qui à dante petitur; exceſſus ille poteſt accipi à Sacerdote celebrationem procurante: quia dantes ſcienter eleemoſynas ſolito maiores, videntur reuera dediſſe exceſſum loco ſtipendij, pro cura & labore quem ſuſcipit procurans vt celebretur. Si verò datæ eleemoſynæ nihil excedant ſtipendium ſolitum dari pro numero Miſſarum quæ petuntur, nihil de ipſis detrahi poteſt: quia id fieret vel in iniuriam celebrantium, ſi his detraheretur aliquid de ſolito ſtipendio, niſi id de libero ipſorum fiat conſenſu: vel etiam in iniuriam petentium Miſſas, ſi pro ipſis non celebrentur tot quot petierunt dato ſufficienti ſtipendio.

Hic aduerte quod Henriquez habet in fine citati 22. capitis. Capellanum cui pingue ſtipendium reſpondet pro paucis Miſſis, ſi impeditus ſit, aut non ſit aptus celebrare, obligationi ſatisfacere eaſdem Miſſas celebrando per alium data ei conſueta eleemoſyna, quantumuis minor ſit eo, quod obuenit ipſi: quia reliquū ſibi retinet titulo beneficij, quod beneficiario ſuo fructificat: dummodo tamen vitet ne Sacerdos cui dat, videns eleemoſynas de ſe tenues per vnam Miſſam ſatisfaciat multis commendatis.

Po-

245 Poſtremum dubium eſt. An ab Ordinario fieri poſſit lex, vt laici tantum, nec minus dent pro Miſſis, aut alijs diuinis officijs celebrandis. Ad quod reſpondetur: quando nullum ſcandalum inde imminet, id licitè interdum fieri poſſe: quia ſicut laici poſſunt compelli ad obſeruandas laudabiles conſuetudines, & ad dandas conſuetas eleemoſynas poſt adminiſtrata ſpiritualia ex cap. Ad Apoſtolicam, De ſimonia. ita etiam conſtitui licitè poteſt, *præſertim vbi Clerici inopia premuntur*, vt non detur eleemoſyna ſolito minor, aut iā alias taxata: non poteſt tamen conſtitui ne Clerici eleemoſynas minores ſolitis, accipiant pro adminiſtratione ſpiritualium; quia id eſſet liberalitati, pietati, & charitati aditum occludere poſſunt enim Clerici in eleemoſynis ſibi debitis in toto aut in parte remittendis liberales eſſe.

CAPVT XVIII.

De peccato ſimoniæ prout committitur in re annexa ſpiritali conſequenter.

SVMMARIVM.

242 *Quid beneficij nomine ſignificetur, & quo modo ipſum ſit ſpiritale.*
243 *Beneficium multis modis acquiritur in quibus poteſt ſimonia contingere.*
244 *Documenta de ſimonia quæ committitur in electione ad beneficia.*
245 *Reſignatio quid & quotuplex ſit.*
246 *Reſignatio facta in fauorem tertij quomodo ſit ſimoniaca.*
247 *Ea licitè fieri poteſt in manibus Papæ, non item in manibus Ordinariorum.*
248 *Quando in reſignatione beneficij contingat, vel non contingat ſimonia mentalis.*
249 *Non eſt ſimoniacum poſt reſignationem beneficij factam purè & ſimpliciter in manibus ſuperioris, rogare ipſum vt illud certæ perſonæ conferat.*
250 *Renunciationes quæ non valent factæ colore permutationis in manibus Ordinarij.*
251 *Simoniaca eſt reſignatio beneficij facta cum reſeruatione penſiones ſine authoritate Papæ.*
252 *Quando committatur ſimonia tractando de penſione imponenda beneficio ſub Papæ beneplacito.*
253 *Quando renuncians committat ſimoniam accipiendo temporale ea de cauſa.*
254 *Reſignationes ſimoniacæ cum regreſſu, aut cum acceſſu, aut cum ingreſſu, quid ſint, & in quo differant.*
255 *Renunciatio quæ tantùm eſt litis, fieri poteſt propria authoritate: non autem cùm admixtam habet quandam permixtionem beneficiorum.*
256 *De ratione quæ cùm beneficium de quo litigatur vnicum eſt, poſſit pro illius renunciatione, vel non poſſit aliquid accipi.*
257 *De bono pacis, & alia iuſta cauſa, ob quam authoritate Prælati, pro renunciatione litis aliquod temporale accipi poteſt.*
258 *Ratio quæ non poteſt, & ratio quæ poteſt Prælatus penſionem imponere ei cui adiudicat beneficium litigioſum.*
259 *Quòd talis penſio imponi poſſit ad vitam illius cui aſſignatur.*
260 *Conuenientia inter beneficij reſignationem & permutationem; quódque hæc fieri nequeat ſine Epiſcopi authoritate.*
261 *Qui in hac re comprehendantur Epiſcopi nomine.*
262 *Permutatione beneficiorum, quatenus à permutantibus, tractatio de ea præmitti poſſit.*
263 *Permutatio beneficiorum facta ſine Superioris authoritate, illicita eſt ac ſimoniaca.*
264 *Beneficium tantùm cum beneficio poteſt permutari authoritate Epiſcopi.*
265 *Beneficium ſimoniacè obtentum aut aliter habitum ſine titulo non poteſt cum alio beneficio permutari.*
266 *De difficultate, An ſimonia committatur in beneficiorum permutatione, in qua inæqualitas per pecuniam reducitur ad æqualitatem.*
267 *De ſimonia quæ committitur in iure patronatus.*
268 *Quando ſit aut non ſit ſimonia beneficium conferre conſanguineo.*
269 *Simonia eſt iure diuino prohibita, vendere prouentus annexos iure ſpirituali, quatenus tales.*
270 *Quo modo fieri poſſit Papæ authoritate eorundem prouentuum venditio ſeu alienatio.*
271 *De annatis, quòd non ſit ſimonia eas exigere.*
272 *De quindemijs, quòd nec in earum ſolutione ſit ſimonia.*
273 *Nec item in taxationibus & compoſitionibus quæ fiunt pro expeditione literarum Apoſtolicarum, ad obtinenda beneficia.*
274 *Penſio quid & quotuplex ſit.*
275 *Penſiones communes, ſeu quæ indifferenter tam Laicis quàm Clericis conferuntur, ſine ſimonia vendi poſſe probabile eſt.*
276 *Non item Clericis propriæ, ſeu quæ illis vt Clericis ſunt conferuntur.*
277 *Earum aliæ dantur pro ſpirituali officio, ſeu miniſterio: quæ ſunt varia.*
278 *Aliæ dantur pro beneficio Eccleſiaſtico: idque tribus modis.*
279 *Nonnulla de ijſdem notanda.*
280 *Papa poteſt penſionem imponere ſuper aliud beneficium reſignatarij, quàm illud quod ei reſignatur.*
281 *Quomodo nec ſimoniaca nec iniuſta ſit clauſula appoſita in reſeruationibus penſionum vt ſoluantur, ſiue habita, ſiue non habita beneficij poſſeſſione.*
282 *Quomodo labe ſimoniæ careat quòd penſio authoritate Papæ redimatur anticipatis ſolutionibus.*

AD hunc locum ſpectat maximè, ſimonia quæ in beneficio Eccleſiaſtico committitur, tanquam ea quæ præcipuam difficultatem habet: ad minuendam faciunt quidem multa eorum, quæ antea in cap. 11. & 12. generaliter dicta ſunt de ſimonia; ſed tamen ſuperſunt adhuc multa: quæ complectemur explicatione aliquot quæſtionum.

Cui præmittendum eſt primò, beneficij nomine ſignificari ius percipiendi fructus ex bonis Deo dicatis. Clerico 242 competens ob diuinum officium. Vbi aduerte beneficium non eſſe fructus, ſeu prouentus qui percipiuntur ea rebus Deo dicatis: neque eſſe miniſterium Eccleſiaſticum, ob quod illi percipiuntur: ſed eſſe ius illos percipiendi tanquā profectos ex rebus quæ fidelium pietate in Deum oblatæ ſunt, & Eccleſiæ authoritate inſtitutæ ad ſuſtentationem miniſtrantium Deo Clericorum. Dicuntur verò dicatæ Deo ſeu conſecratæ in ipſius cultum & obſequium: quia id quod impenditur Clericis prout Dei miniſteria obeant, Deo ipſi tribui dicitur.

Prænotandum eſt ſecundò, beneficij ius eſſe ſpiritale, 243 prout vocatur in cap. Dilecta De præbendis §. Procurator. Et ratio eſt, quòd non niſi perſonæ Eccleſiaſticæ, nec niſi ob miniſterium Eccleſiaſticum, nec niſi authoritate Prælati Eccleſiaſtici detur: prout ſatis patet ex probato Eccleſiæ vſu; Vnde nulla controuerſia eſt, quin illud vendendo, ſimonia iure diuino prohibita committatur. De quo poſtea Iam verò beneficium ius eſt ſpiritale, non quidem ſecundùm ſuā ſubſtantiam, cùm conſiſtat in rebus temporalibus, puta in vino, tritico, & alijs eiuſmodi percipiendis: ſed quia annexum eſt ſpiritali eo nomine, quòd in illo à quo habetur ordinem Clericalem ac miniſterium clericale præſupponat.

Prænotandum eſt tertiò, multis modis beneficium acquiri: nempe collatione, præſentatione, nominatione cum inſtitutione itemque poſtulatione vel electione cum confirmatione: de agendum eſt pluribus ſeq. li. 30. tract. 3. qui erit de pertinentibus ad ſtatum Clericorum.

Prænotādum eſt quartò, pro generali regula teneri: quòd ſimonia committatur in beneficio quoties pro ipſo habendo aliquid pecunia æſtimabile promittitur aut datur, nempe ſi quis promittet, vel det aliquid tale vt nominetur aliquis, vel præſentetur, vel poſtuletur vel eligatur, vel inſtituatur, vel confirmetur in beneficio, vel vt conferetur alicui beneficium, vel in alicuius fauorem reſignetur, vel cum aliquo permutetur. Quæ regula manifeſta eſt ex cap. Super eo, De tranſactionibus: immò ex toto tit. De ſimonia: & ex 1. quæſt. 3. apud Gratianum ferè per totam, & apertè ex Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 14. De reformat. Quibus ita prænotatis ad propoſitam explicationem aggrediendum eſt.

QVAESTIO I.

Quomodo ſimonia cōmittatur in electione ad beneficia.

DE hac re notanda ſunt aliquot documenta. Primum 244 eſt, Meritò excuſari à ſimonia eum qui dat pecuniā ne eligatur indignus, relicto digno, non item eum qui dat vt

vt eligatur dignior relicto minùs digno: quando electio arbitrio eligentium tota relinquitur. Huius prior pars probatur: quia tunc intentio dantis cenſeri poteſt tantùm eſſe impedire iniuſtitiam quæ committeretur eligendo indignum prætermiſſo digno. Poſterior verò probatur: quia tunc intentio dantis non cenſetur eſſe impedire peccatum, quod nullum in eo eſt (cùm digniorem tunc eligere, ſit tantummodo cõſilij) ſed facere, vt dignior eligatur: quod nequit eo modo ſine labe ſimoniæ: niſi talis pecunia detur, ad redimendam vexationem: quæ conditio ſufficit ad talem labem abſtergẽdam, iuxta dicta in præced. nu. 133.

Secundum eſt, Non modo temporale, ſed nec beneficium licet promittere pro ſuffragio, ſeu voce electionis; ex cap. De hoc, extra De ſimonia: vbi id punitur pœna depoſitionis.

Tertium eſt, Simoniam eſſe, ſi quis alieni Eccleſię dat ſua bona vt eligatur in canonicum, etiamſi daret vt præbenda ex illis conſtitueretur: non autem ſi ea abſque vllo pacto offerret & ſimul rogaret in Canonicum admitti, ſibique permitti eadem bona pro præbenda retinere, atque eiuſdem Eccleſiæ Clerici purè conſentiant. Ita ſtatuitur expreſsè in cap. Tua nos, De ſimonia. Adde talem bona ſua donando Eccleſiæ, poſſe ſibi reſeruare aliquam partem fructuum, ſicut & poſtulare concedi ſibi ius patronatus.

Quartum eſt, Non eſſe ſimoniam ſi quis ab beneficium aligatur & admittatur cum pacto vt ſoluat onera, & præſtet debita obſequia eidem beneficio impoſita: hoc habetur ex cap. Significatum. De præbendis.

Quintum eſt, Simoniam committi, ſi electores ſibi inuicem dicant: placeat tibi pro meo ſuffragium ferre, & ego pro tuo ſuffragium feram, vel aliud æquiualens De qua re videndus eſt Sylu. in verbo, Simonia, quæſt. 13. dicto 4.

QVAESTIO II.

Quomodo committatur ſimonia in reſignatione beneficij.

245 PRænotandum eſt, reſignationem beneficij eſſe liberalẽ eiuſdem dimiſſionem, factam in manibus Superioris, illiúſve ad quem pertinet in eodem beneficio alium inſtituere. Quæ dimiſſio dicitur etiam, tum ceſſio, tum renunciatio: vnde Summolarij de illa agunt in verbo Renunciatio. Diſtinguitur autem in abſolutam ſeu puram, & in conditionalem: quarum illa eſt, quæ in manibus Superioris fit, vt ipſe cui voluerit beneficium reſignatum conferat. Pro qua ſumendo pecuniam, ſimoniam committi certum eſt, ex cap. Cum pridem De pactis. Videri poſſunt quæ Syluester habet in verbo Renunciatio quæſt. 6. dicto 1. Conditionalis verò eſt duplex; vna quæ fit ex cauſa permutationis, de qua in ſequenti quæſt. & altera quæ fit in fauorem alicuius tertij, vt illi beneficium reſignatum conferatur. De qua inſtituitur præſens quæſtio. Ad cuius explicationem aliquot documenta proponemus.

246 Primum eſt. Reſignationẽ beneficij factam in fauorem tertij. id eſt, adiecta conditione quòd nec aliàs, nec alio modo fiat: non eſſe quidem ſimoniacam iure naturali & diuino: eſſe tamen iure poſitiuo, tanquam per ipſum prohibitam, vt iniurioſam rei ſpiritali

Huius prior pars ex eo patet, quòd talis renunciatio non ſit venditio rei ſpiritualis pro temporali: quando quidẽ pro nulla re datur, gratiſque offertur: non tamen cuilibet, ſed ſoli ei perſonæ in cuius fauorẽ reſignatur, quod non eſt cõtra Chriſti præceptum, Gratis accepiſtis gratis date, quod nec iubet, nec prohibet dare vni potius quam alteri. Poſterior verò, quam habet Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 107. ad 10. cum pluribus alijs, quos refert & ſequitur Suarez in memorato lib. 4. c. 35. n. 3. confirmatur ex cap. fin. De pactis: vbi omne pactum & conuentio circa ſpiritualia dicitur debere omnino ceſſare: & ex cap. Quæſitum. De rerum permutatione: vbi dicitur. quòd pactio circa ſpiritualia vel annexa ſpiritualibus labẽ ſimoniæ ſemper contineat. Adde quod ex Concilio Triden. ſeſſ. 25. cap. 7. De reform. & ex Canonibus qui ibidem in margine citati habentur: interdicta ſit in beneficijs ſpecies omnis hæreditariæ ſucceſſionis: cuiuſmodi aliquam talis reſignatio continet. Et certè experientia docet plerumque fieri, vt ex reſignationibus multa mala oriantur, dum beneficia ad indignos relictis dignis perueniant: eo quod in illis reſignandis præcipua ratio habeatur carnis & ſanguinis.

Secundum documentum eſt. Prædictam renunciationem licitè fieri in manibus Papæ. Ratio eſt, quòd id ſit tantùm contra ius Canonicum, ſupra quod Papa poteſtatem habet. Adde quòd idem à multis ſæculis, ſecundùm Romanæ curiæ ſtylum, ſit ſeruatum teſte Nauar. loco cit. vbi & notat Gregorium XIII. cœpiſſe nihilominus ab eo recedere: etiamſi permitteret vt ſimul cum renunciatione vnius, præſentaretur petitio alterius, cui renuncians vellet beneficiũ cõferri. 247

Tertium documentum eſt Eamdem reſignationem in manibus Ordinariorum fieri, prohibitum eſſe non ſolum ſtylo curiæ Romanæ, ſed etiam iure communi. Hoc ex gloſa ad cap. Ex parte 1. De officio delegati habent Nauar. loco ſupra memorato, & Rebuffus in praxi beneficiorum par. 3. tit. De pura reſignatione: per ca. Quàm pio 1. quæſt. 2. & cap. Cum pridem, & cap. fin. De pactis: quibus prohibetur omnis conditio, conuentio, & pactio in beneficijs Eccleſiaſticis. Inde enim ſequitur, Prælatos Papa inferiores, qui violationem iuris communis (*cui ipſi quoque ſubijciuntur, ex cap. Cùm inferior. De maioris & obedien.*) purgare nequeunt: non poſſe admittere reſignationem beneficij factam ſub ea conditione, ſeu pacto, vt tali vel tali conferatur: adeout beneficium ſic acceptum, tanquam per ſimoniam collatum, poſſit à Papa impetrari, vt ibidem in fine Rebuffus habet, concludendo contra Staphilum, talem reſignationem fieri non poſſe. Idem contra Sotum tenens Suarez in ſequenti num. ſexto; in confirmationem adfert perpetuam Eccleſiæ conſuetudinem, quæ habet vt inferiores Prȩlati non admittant tales renunciationes. Id quod argumento eſt reſeruari Papæ, ſine cuius proinde licentia (*vt idem ibid. tract. à nu. 11.*) ſi ipſe inferior, cum tali conditione renunciationẽ acceptans, conferat beneficium, collatio erit nulla tanquam facta à non habente ſufficientem authoritatem: Erit item nulla, ſi contra acceptet quidem renunciationem, ſed reiecta conditione reſignantis, beneficium conferat alij quàm ei in cuius fauorem reſignauit; quia per talem renunciationem beneficium non vacat, donec adimpleta ſit conditio ſub qua, & non aliter, talis voluit ſe priuare eodem beneficio. Videri poteſt idem author.

Quartum documentum eſt. Ne mentalem quidem ſimoniam eſſe, ſi in manibus Ordinarij reſignatio purè ſimpliciterque fiat: adeoque ſine vlla conditione, vel pacto expreſſo aut tacito: quantumcumque fiat ea intentione, vt detur certæ perſonæ. Iſtud eſt Nauarri in Enchir. cap. 23. nu. 107. ex communiter recepta gloſa *ad cap. Ordinationes 1. quæſt. 1. verbo Pretia.* Eſtque Diui Anton. 2. par. tit. 1. cap. 5. §. 11. Item Sylu. in verbo Renunciatio qu 6. dicto 2. Tab. eodem verbo num. 4. & Armillæ nu. 3. Confirmatur verò, quia ibi non eſt voluntas percipiendi aliquid pecunia æſtimabile pro re ſpirituali. Si quis tamen haberet intentionẽ reſignandi beneficium in manibus Ordinarij, non ſimpliciter, ſed cum pacto vt conferatur certæ perſonæ, ſimonia eſt mentalis, ſaltem poſitiua: vt ſufficienter probatur ex iuribus antea memoratis, prohibentibus pacta pro ſpiritalibus obtinendis. Quam ſimoniam peccatum eſſe mortale Nauar. expreſſit in fine eiuſdem numeri 107. Et ratio eſſe poteſt, quòd iniurioſa ſit Eccleſiæ; in qua fouere poteſt pernicioſam in beneficijs ſucceſſionem, quaſi hæreditariam. 248

Quintum documentum eſt. Non eſſe ſimoniam, nec illicitum in foro conſcientiæ, *quidquid ſit de foro externo*, ſi poſt reſignationem purè ac ſimpliciter factam in manibus Ordinarij reſignans oret eumdem Ordinarium, vt beneficium reſignatum conferat alicui certo, qui dignus ſit. Iſtud etiam habet Nauar. in eodem num. 107. ad 10. & in lib. 5. conſiliorum tit. De ſimonia conſil. 36. 38. Et confirmatur; quia id non eſt contra ius naturale, vel diuinum: cùm tota res ſit relicta arbitrio eiuſdẽ Ordinarij: ita ut liberum ei ſit cuiuis idoneo illud conferre: idquod, ipſum reſignandi verbum importat. Nec etiam eſt contra ius canonicum cui tantùm repugnat reſignatio facta cum pacto & conuentione. De qua tota re latiùs Suarez in eodem cap. 35. num. 55. & deinceps; additis nonnullis, quæ comprehenduntur aliquot ſequentibus documentis. 249

Sextum eſt igitur, *de quo ille in num. 58.* Non valere renunciationes, titulo ac colore permutationis factas coram Ordinario: vt ſi ego renunciem in fauorem tui nepotis, & tu in fauorem mei: quia licèt videatur quædam permutatio, non eſt tamen pura, ſed mixta cum reſignatione in fauorem tertij: ad quam approbandam non eſt Ordinarijs data poteſtas iuxta antedicta. 250

Septimum eſt, *de quo idem num. 19. & 20.* Non eſſe licitum permutationem fingere, vt renunciatio quæ fit in gratiam tertij, ab Epiſcopo acceptetur tãquam permutatio. Nam id

apertè

Digitized by Google

apertè iniurioſum eſt, tum Eccleſiæ contra cuius canones per apparentem permutationem, vult quis reddere validā ſimonicè renunciationem in fauorem tertij factam: quam nullam eſſe idem Ius decernit. Tum etiam Epiſcopo qui turpiter decipitur, dum putat ſe acceptare renunciationem factam gratia permutationis, & reuera acceptat ſimplicem, in fauorem tertij. Vnde fit vt talis renunciatio ſit nulla, vtpote quæ fit ſine ſufficiēti authoritate, nec etiam valeat collatio conſequens: quia licet ad eam Epiſcopus ſufficientem habeat poteſtatem: in eam tamen non conſenſit ſufficienter, ignorantia impediente. Immo etiamſi hæc abeſſet illa non valeret: eo nimirum nomine, quòd beneficium conferri non poſſit, niſi vacet: & in tali caſu cum renunciatio ſit nulla, non inducit vacationem.

251 Octauum documentum eſt, quòd inſinuatur à Nauarr. in cit. num. 107. ad 7. Simoniacum eſſe, reſignationem beneficij, q̄ ſit reſeruata penſione ſine authoritate Papæ. Hoc ab oībus receptū eſſe notat Suarez. Et probatur tum ex c. Cùm Clerici, De pactis: tum ex eo quòd penſio ſit res purè temporalis: vtpote quæ ſolùm eſt onus quoddam pecuniarium: nimirum obligatio numerandi certam pecuniam, impoſita beneficio antequam ipſum conferretur. Quam obligationem aduerte non habere rationem pretij; quia non imponitur beneficiario ad compenſationem faciendam: ſed imponitur beneficio antequam conferatur, quod ita oneratum tranſit ad ipſum beneficiarium. Id quod non eſt natura ſua illicitum: ideoque fieri poteſt Papæ authoritate: qui non ſubeſt Eccleſiaſticis ſanctionibus.

Quod autem in hac re dicitur de penſione, pari ratione dicendum eſt de omni alio onere quod ſit æſtimabile pecunia. Vnde, vt Suares ipſe bene monet in fine num. 23. in beneficij renunciatione facta in manibus Papæ cum conditione penſionis, cauendum eſt ne priuatim, & ſine eiuſdem Papæ approbatione, adijciantur onera quæ non ſint incluſa in penſione ipſa: quale eſſe poteſt: quòd pacto antecedente, is qui beneficium accepturus eſt obligatur ad dandā lautam cautionem de penſione ſoluenda: aut ad dandam aliquam anticipatam ſolutionem. Item quòd is qui habuit beneficium litigioſum, & multas expenſas fecit litigando, atque illud tandem obtinuit, renunciat eidem in fauorem tertij, ſub conditione vt is tales expenſas ſibi refundat: quod quidem cōſtat eſſe onus pecunia æſtimabile: nec per ſe, nec per accidēs coniunctum beneficio, aut illius collationi. Vnde fit, vt pro his illud ſubire, non ſit ſatisfacere obligationi beneficio annexæ; ſed pretium pro eo ſoluere, quia tales expenſæ factæ ſunt tantùm in commodum illius qui litigabat, neque is cui poſtea beneficium collatum eſt, talium fuit cauſa: & ideo nullo iure tenetur ad earum ſolutionem, ita ut ab eo nulla alia ratione petantur quàm in compenſationē renunciationis beneficij factæ in ipſius gratiam, perinde ac ſi lis antea fuiſſet de domo, quam quis vendens exigeret vltra iuſtum pretium expenſas quas feciſſet in litigando. Nā quia nullo iure ei debētur, meritò cenſetur non alia ratione eas petere, quàm in compenſationem venditionis domus: quod ſicut iniuſtum eſt; ſic & illud, eſt ſimoniacum, naturali etiam ſimonia: quam non modo Epiſcopus, ſed nec Papa purgare poteſt. Licet poſſit penſionem imponere, aut partem aliquam fructuum in ſuſtentationem, renuncianti aſſignare; vel alio modo ei conſulere; quod & licitè poſſet, etiamſi expenſæ non præceſſiſſent.

Nonum documentum eſt, quod tangit Iacob. à Graphijs 252 in lib. 2. Deciſ. aur. in fine cap. 96. Simoniam etiam eſſe cùm tractatum eſt de penſione imponenda cum conſenſu Papæ: & ſuperaddità eſt conuentio de ea extinguenda: nec quando beneficium ab eodem Papa impetratur, de tali conuentione facta eſt ei mentio. Nā cū omnis conuētio in adeptione beneficij contraria ſit iuri Canonico ex c. finali De ſimonia, purgari debuit authoritate ipſius Papæ: quod fieri non potuit ipſo eā ignorante. Vbi nota obiter ex Nauarr. in lib. 5. conſil. tit. De ſimonia conſil. 49. conuentionem factā ſub beneplacito Papæ non purgari donec Papa eam actu probarit: ideoque perinde committi ſimoniam ad implēdo conuentionē ante habitam Papæ approbationem, ac implēdo non factam ſub ipſo Papæ beneplacito. Adde etiā ex Sylu. in verbo Renunciatio q. 6. dicto 3. eſſe quidem ſimoniam ſi quis pro pecunia, vel penſione ex pacto ſoluenda, renunciet literis Apoſtolicis De prouiſione beneficij ſibi faciēda, quia vendit ius ad beneficium in ijs literis ſibi acquiſitum; non eſſe tamē ſimoniā ſi ex officio Iudicis vel bonorū virorū interuentu purè renunciet, & aliquod cōmodū tēporale ſibi ab altera parte de honeſtate, miſericorditerve oblatū recipiat: prout deduci poteſt ex cap. Sanè, De renunciatione.

Decimum documentum eſt. Simoniam committere eum 253 qui pro temporali commodo recipiendo, renunciat liti ſuper beneficio Eccleſiaſtico aut alio ſpirituali. Hoc habent in verbo Renunciatio Angelus num 9. Tab. n. 5. Sylu. in cit. q. 6. dicto 4. & volunt id procedere quotumcumque dictum commodum exigat ratione expenſarum, & ſumptuū, quos fecit in procurando tali Beneficio litigioſo. Probatur autē ex cap. Cùm pridem, De pactis. Addunt ijdem ex Innocentio & Hoſtien. (de quo plenius in ſequenti docum. vltimo) nō eſſe ſimoniam ſi authoritate Superioris compoſitio fiat, & propter bonum pacis detur aliquid renuncianti. Item ſi compoſitio fiat authoritate Iudicis, aut etiam alicuius boni & honeſti viri conſtituti Iudicis arbitri, in quem à partibus litigantibus facta ſit compromiſſio ad bonum pacis. Hæc confirmantur ex cap. Niſi eſſent, Da præbendis. Subiungunt ijdem conſequenter pecuniam dare alicui ne ſupet re ſpirituali, vt ſuper beneficio, litem excitet, non eſſe ſimoniam, ſi dans habeat ius quæſitum in eadem re ſpirituali, & pecuniam det pro redimenda vexatione. Eſſe vero ſimoniam, ſi vel nullum habeas ius acquiſitum ad talem rem, vel dubium ſit an habeat iam acquiſitum, necne. Ad quod confirmandum faciunt dicta in præcedenti cap. 1. q. 3. dub. 3.

Vndecimum documentum eſt. Inter cæteras reſignationes in fauorem tertij factas, damnari maximè per ſacros 254 Canones (vt patet ex Concil. Triden. ſeſſ. 25 cap. 7. De reformatione, & ex Canonibus qui ibidem in margine notati habentur) eam quæ fit cum regreſſu aut cum acceſſu, aut cum ingreſſu: fit verò cum regreſſu, quando quis reſignat beneficium, & facultas ei datur, vt ipſe ſi reſignatarius præmoriatur, redeat ad beneficium reſignatum, habeatque in eo ius priſtinum. Fit autem cum acceſſu quando quis impeditus eſt obtinere beneficium: vel ob ætatis defectum, vel ob cenſuram Eccleſiaſticam aut irregularitatem, vel ob aliquod crimen; datur que ei facultas, vt poſt legitimam ætatem, vel abſolutionem à cenſura, vel diſpenſationem in irregularitate, vel purgationem à crimine, accedere poſſit propria authoritate ad ipſum beneficium, & illud habere. Fit demum cum ingreſſu, quando quis beneficium reſignat ante acceptam illius poſſeſſionem, datur que illi facultas, vt ſi reſignatarius præmoriatur, reſignans accipiat propria authoritate ſuum beneficium reſignatum, & intret in poſſeſſionem illius.

Vnde aduerte differentiam inter tria illa: nimirum, quòd regreſſus ſupponat plenum aditum ad beneficium reſignatum. Acceſſus vero, & ingreſſus non ſupponant, ſed ingreſſus ſupponat aditum tantùm ex parte, quandoquidem non ſupponit aditum ad poſſeſſionem beneficij: & acceſſus nullo modo ſupponat aditum, ſed potius excluſionem illius per impedimentum Canonicum, quo ponitur obex conſecutioni beneficij. Atque de his Rebuffus notat in praxi beneficiorum, 3. part. titul. De regreſſibus: ſi fiant ex cauſa publicæ vtilitatis, vt ſcilicet melius deſeruiatur Eccleſiæ, fauorabiles eſſe, & ampliandos: ſin minus damnabiles eſſe, & reprobandos.

Tanquam documentum vltimum addi poteſt de renunciatione beneficij ſuper quo litigatur primò ſi renunciatio 255 ſit litis tantùm eam fieri poſſe propria authoritate, vt cùm duo ſibi mutuo litem mouerunt ſuper beneficijs quæ poſſident, & inter ſe conueniunt, vt vno ſimpliciter renunciante liti alter ſimili modo renunciet, ita ut vterque ſine onere nouo perſeueret in ſua poſſeſſione, totaque res maneat in ſuo ſtatu. Ratio verò eſt quia id non eſt de ſe illicitum nec iure canonico ſic prohibitum vt opus ſit authoritate Superioris purgari.

Secundò, ſi cum renunciatione litis coniuncta ſit renunciatio beneficij, vt ſi in propoſito caſu litigantes tranſigāt, vt viciſſim alter alterius beneficium accipiat, tunc opus eſſe authoritate Superioris ratione permutationis beneficiorum quæ interuenit. Ea enim eſt pactio iure canonico prohibita per cap. finale De pactis, ideoque eget purgatione facta per authoritatem Superioris, qui eſſe poteſt non modo Papa; ſed etiam Ordinarius, vt ante notatum eſt ex cap. vnico De rerum permut. in 6. Idem iudicium eſt, ſi lis ſit ſuper plura beneficia, & litigantes tranſigant inter ſe vt vnus vnū beneficium pacificè poſſideat, & alter alterum. Nam & in eo cernitur quædam ratio permutationis. Deinde cùm ius vtriuſque ſit dubium, conſentaneum eſt authoritate Superioris ad quem pertinet collatio tranſactionem fieri, cùm contingere poſſit vt alterutrius, nullum ius ſit de facto, qđ alter ei authoritate propria dare non poteſt.

256 Tertiò, ſi de vno tantùm beneficio contendatur & pro litis renunciatione (quia illud diuidi nequit) detur aliquod aliud beneficium: vt cùm litigans pro beneficio pingui colligan̄ti offert beneficium minus, vt renunciet liti: quia in tali caſu cernitur quædam ratio permutationis, debet authoritas Superioris ſicut in præcedentibus interuenire: aut ſi rationem permutationis neges, debes concedere rationẽ reſignationis in fauorem tertij, quam ante diximus requirere authoritatem Papæ.

Quod ſi in eodem caſu detur aliquid temporale: vel datur ex ſola honeſtate, & miſericordia, poſt purè factam renunciationem; & tunc non eſſe neceſſariam Superioris authoritatem dubium non eſt; quia cùm non modo naturali, ſed nec canonico iure id prohibitum ſit, non eget ipſius ſuperioris purgatione. Vel datur vt pretium, quod ne Papæ quidem authoritate licitum eſſe poteſt tanquam iure naturali, & diuino damnabile ac ſimoniacum. Vel datur alia iuſta de cauſa tanquam onus rationabiliter ſubeundum, de quo iudicare non relinquitur voluntati litigantium: qui ſolent intendere propriæ vtilitati, maximè temporali: ſed committitur prouidentiæ Iudicis, qui ratione officij præſumitur intentionem habere rectam. Et cùm in tali cauſa conſtitutus ſit tanquam diſtributor, ei conceditur vt vtrique parti prouidere poſſit de fructibus beneficij, prout ſibi viſum fuerit magis expedire, propter bonum pacis, & vtilitatem, iuxta cap. Niſi, De præbendis.

Quo pacis & vtilitatis nomine vt Suarez notat in tract.
257 3. De religione lib. 3. cap. 51. num. 22. intelligitur commodum illud temporale, & ideo pretio æſtimabile, quod litigans conſequitur per pacem cum collitigante conſtitutam: tanquam liberatus à magnis incommoditatibus quas adferre ſolent lites. Qui & addit in tali impoſitione oneris temporalis eidem commodo correſpondentis, Iudicem poſſe rationem aliquam habere iuſtitiæ, & æquitatis, ob quam beneficiarius meritò debeat illud ſuſtinere: qualis in eo cernitur, quòd Clericus ſuo iuri renuncians patiatur neceſſitatẽ alimentorũ; ad quæ recipienda ex tali beneficio, poſſit iuſtã cauſam habere, ratione illius iuris etiamſi dubij. Item quòd multos labores ſuſceperit, magnas expenſas fecerit, aliaſq; incommoditates in proſecutione cauſæ perpeſſus ſit. Quæ rationes cùm temporales ſint, expendi poſſunt à Iudice, vt aliquid temporale adiudicet litiganti qui renuntiat liti.

Quod autem hæc habeant locum in Iudice arbitro, ſeu in quem litigantes compromiſerint, vt rem componeret: Doctores conſentire per cap. 2. De arbitris, notat idem Suarez in ſequenti num. 24. qui & rationem addit: quia manifeſta iniuſtitia committeretur, eum beneficio qui ius in illud habuerit priuando ſine compenſatione iure conceſſa ob bonũ pacis, aliamve iuſtam cauſam. Admonet quoque idem ibidẽ ſupponendum imprimis eſſe tale arbitrium compromitti non poſſe niſi in Clericos, quandoquidem materia, & perſonæ ſunt Eccleſiaſticæ, eoſque viros prouidos, & honeſtos quorum ordinario nec ſuſpecta eſſe, nec malum exemplum habere queat: iuxta cap. Niſi, De præbendis. Quod & ratio dictat: quia illud munus eſt graue: requirens authoritatem conferendi beneficium; in tali caſu iure conceſſam in eodem cap. cùm fieri poſſit, vt titulo exiſtente dubio, beneficium adiudicetur ei qui in rei veritate non habet illum; ideoque arbitrando conferendus ſit ei, vt cenſeatur bene ſufficienterque prouiſus.

Cæterum licet intelligere ex dictis, octauum documen-
258 tum, in quo dictum eſt ſimoniacam eſſe reſignationem factam cum reſeruatione penſionis ſine Papæ authoritate, reſtringendam eſſe ad caſum in quo partes de beneficij reſignatione inter ſe tractantes in ordine ad conſenſum, & ordinationem Prælati, conueniunt vt reſignatio beneficij fiat cum onere ſoluendi ex eo penſionem. Cuiuſmodi tranſactio reprobatur iure canonico in cap. Conſtitutus capit. Præterea & 1. 2. De tranſactionibus, & in cap. Cùm pridem De pactis: ideoq́; à Prælato qui tenetur eidem iuri ſe conformare, admitti non poteſt. Secus eſt verò, ſi partes nihil prius inter ſe de penſione tractarint: ſed rem totam Prælati arbitrio componendam reliquerint. Nam is arbitrio ſuo, modum eiuſmodi compoſitionis poteſt conſtituere, vt vnus retineat beneficium de quo litigatur, & penſionem de illo ſoluat collitiganti. Quod eidem Prælato tunc licitum eſſe ob bonum pacis Doctores, quos refert Gigas de penſionibus q. 6. num. 3. & 4. colligunt ea verbis illis citati cap. Niſi. Quod autem ordinatum eſt circa reliquum, vt ipſe viginti libras de redditibus Capituli, & quadraginta de prouentibus prioratus, percipias annuatim: hoc ſecundum prouidentiam intelligitur eſſe præceptum ex arbitraria poteſtate. Non eſt autem exiſtimandum, in eo compenſationem iuris ſpiritalis fieri, pro temporali onere, quod illicitum eſt ex cap. 2. De arbitris, & ex cap. finali De rerum permutatione: ſed Prælatum conceſſione iuris per ſuam prouidentiam iuſtis de cauſis ſeparare à fructibus beneficij certam portionem, & alteri eam applicare.

Verſatur autem in dubio, An talis penſio imponi poſſit
ad vitam eius cui aſſignatur: an ſolùm ad vitam perſonę cui 259
beneficium attribuitur. Hoc tractat Suarez in eodem c. 51. n. 18. ſequiturque ſententiam eorum qui exiſtimant imponi poſſe ad vitam eius cui aſſignatur: eo quod vſus communis declarauerit id eſſe magis conforme iuri; ad idemque faciat, quod in cap. De cætero De tranſactionibus dicitur pẽſionem impoſitam per tranſactionem iuridicam ſine authoritate Epiſcopi, non excedere vitam eius cui eſt impoſita. Vnde per argumentum à contrario inferri poteſt, authoritate Epiſcopi talem imponi poſſe quæ vitam eiuſdem excedat, ſitque ad vitam eius cui aſſignatur. Nec obſtat memoratum cap. Niſi: in quo contrarium ſatis apertè inſinuari videtur; quia in caſu illius, penſio non erat impoſita authoritate Epiſcopi, ſed aliorum arbitratorum iudicio: ſicut, & in illo cap. De cætero, & in cap. 3. De colluſione detegenda.

QVAESTIO III.

Quomodo ſimonia committatur in permutatione beneficiorum.

MAgnam habet conuenientiam cum reſignatione per- 260
mutatio beneficiorum, cùm nihil ſit aliud quàm mutua, & reciproca beneficiorum reſignatio, facta vt mutuo alter, beneficium obtineat alterius. Nec enim qui beneficium permutat, ius ſuum transfert in alterum, vt fit in alijs permutationibus; ſed ius ſuum cedit, & reſignat in manu collatoris, vt is illud alteri conferat, itaut non ſit tam permutatio, quàm duplex reſignatio, cum duplici collatione. Cæterùm ad propoſitæ quæſtionis, ſicut ad præcedentis explicationem, aliquot documenta trademus.

Primum eſſe poteſt; quòd in permutatione beneficiorum non committatur ſimonia iure diuino, ſed iure tantùm canonico prohibita: niſi fiat ob pecuniam, in pretium illius datam. Atque non committi iure diuino probatur; quia non aliter quàm dando temporale in pretium rei ſpiritualis, committitur ſimonia iure diuino prohibita. In permutatione autem beneficiorum datur ſolummodo ius ſpirituale vnius, pro alio ſimili iure ſpirituali alterius. Committi verò ſimoniam iure canonico in eodem caſu (prout expreſſerunt Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 100. verſ. 3. & à Victoria in relectione priore De ſimonia num. 17.) patet ex cap. Quæſitum, & ex cap Cùm olim, & ex cap. Cùm vniuerſorũ, De rerum permutatione. Quod intellige tunc tantùm contingere, cùm talis permutatio ſine Superioris authoritate facta fuerit; prout notat gloſa ad citatum cap. Quæſitum, verbo Non poſſunt, iuxta textum ibid §. Si autem, & cap. Inter cætera De præbendis. Ex quibus locis, & clarius ex cap. vnico De rerum permutatione in ſexto) patet adhuc Superiorem illum eſſe poſſe, non modo Papam, ſed etiam Epiſcopum.

Cuius nomine qui comprehendantur, copioſè diſſerit 261
Suarez in citato lib. 4. cap. 32. Contenti erimus pro praxi notare primò, quod ille alijs citatis habet nu. 11. nomine Epiſcopi intelligi eum qui habet iuriſdictionem Epiſcopalem, etiamſi non habeat Epiſcopalem dignitatem: vt Capitulũ ſede vacante: & Abbas exercens in ſuos, illa quæ ſunt officij, & curæ Epiſcopalis, non requirentis conſecrationẽ Epiſcopalem: cuius generis eſſe actionem permutationis beneficiorum, dubium non eſt.

Mouetur autem difficultas, quam idem author conſequẽter tractat, An eodem nomine comprehendantur alij Prælati, qui etſi talem iuriſdictionem non habeant, ad ipſos tamen ſpectat collatio beneficiorum permutandorum: adeo vt ipſi poſſint eorum permutationem ſufficienter approbare, neque ad id ſit opus interuenire Epiſcopi authoritatem. Cenſet vero, pro ſolutione diſtinguendum eſſe: vt vbi Prælatus, ad quem pertinet collatio, conſuetudinem habuerit approbandi permutationem beneficiorum ſuæ collationis, illam nihil amplius requirere tanquam factam Epiſcopali iuriſdictione, quam ad eum actum, tali

Prælato per perſcriptionem acquiſita ſit. Vbi autem non eſt conſuetudo, quæ tale ius præſcriptione acquiſitum inducet, requiri authoritatem Epiſcopi approbantis permutationum, & conuentionem partium, ſiue qua approbatione cenſebitur ſimoniaca: ex cap. Quæſitum De rerum permutatione. Non poterit tamen ipſe Epiſcopus procedere ad collationem eorundem beneficiorum, niſi de conſenſu illorum Prælatorum ad quos ea pertinet; ac etiam patronorum, ſi ſint beneficia iuris patronatus.

262 Secundum documentum eſt: Volentes permutare beneficia, poſſe abſque ſimoniæ labe tractare de tali permutatione facienda, & concludenda beneplacito, & authoritate Superioris, ad quem pertinet permutationem ipſam approbare. Hoc (etiamſi contradixerit Hoſtienſis) tenendum eſſe cum alijs, notat Syluester verbo Permutatio 2. q. 5. Addens ne quidem tunc labem eam, permutantes incurrere, cùm permutationem concluſerint obligando ſe ad ſtandum conuentioni inter ſe factæ; dummodo fecerint, non quidem ſimpliciter, & abſolutè, ſed ſub expreſſa conditione, ſi Superiori placuerit. Talis enim concluſio nondum habet eam contractus validi, cùm ſuſpendatur vſque ad Superioris conſenſum. Quod verò per cap. finale De pactis, & per alia in præcedenti documento citata, damnatur conuentio & pactio in beneficiorum permutationibus: debet intelligi de ea quæ ſic concluditur priuata permutantium authoritate, vt authoritatis Superioris nulla ratio habeatur, neque ad illius officium exigendum concluſio ordinetur. Et certè quòd inter ſe tractare de beneficiorum ſuorum permutatione, non ſit illicitum beneficiarijs, ſatis conſtat ex eo, quòd Superior beneficium permutationis cauſa in manibus ipſius reſignatum, alterum quàm ei cum quo de permutatione facienda conuentum eſt, conferri nequeat: ex Clem. vnica De rerum permutatione. Sicut igitur permutatio ipſa eſt licita, erit quoque tractatio, quæ eam tanquam medium neceſſarium præcedere debet.

Quam doctrinam Suarez approbans in memorato cap. 33. num. 7. mouet præterea dubium: An in tali tractatione liceat permutantibus obligare ſe, ad perſeuerandum in ſua conuentione, donec ea præſentetur Superiori, iſque recuſet eidem conſentire. Reſpondet autem affirmatiuè: quia talis conuentio non eſt de permutatione beneficiorum, niſi iuxta iuris conceſſionem, totaque conſiſtit in mutua promiſſione perſeuerandi in concordia inter eos facta: quæ de ſe bona eſt, nec vitiatur ex obiecto: cùm vt ſupponitur, ſit de eo, quod iura permittunt: puta de permutatione facienda ſecundùm beneplacitum eius Superioris, cuius eſt illam approbare aut reprobare.

Tertium documentum eſt: Beneficiorum permutationẽ factam ſine Superioris authoritate non tantum ſimoniacã eſſe iure poſitiuo, vt ante habitum eſt: ſed etiam eſſe de ſe illicitam. Iſtud ſatis indicant verba illa cap. penult. De rerum permut. *Licet ipſi per ſe de iure non poſſent Eccleſiaſtica beneficia permutare.* Et confirmatur: quia permutatio beneficiorum includit eorumdem et reſignationem, ſic & nouam collationem: quam facere priuata authoritate, eſt iniuſtè ſibi vſurpare ius Superioris, ad quem ea pertinet: vt ad diſpenſatorem authoritate Apoſtolica conſtitutum: non modo ſpiritualium, ſed etiam temporalium bonorum illius Eccleſiæ cui præficitur. Accedit quòd permutatio beneficiorum requirat illorum, tum renunciationem, quæ fieri debet in manu Superioris iuxta textum expreſſum in cap. Admonet, De renunciatione: tum nouam collationem, iuxta textum item expreſſum in regula 1. De regulis iuris extra. Adeout verum ſit, non poſſe permutationem beneficiorum fieri propria permutantium authoritate. De quo Suarez in fine eiuſdem cap. 33.

264 Quartum eſt: Non poſſe abſque ſimonia (ſaltem poſitiua ſeu prohibita iure canonico) permutari beneficium cũ penſione vel patrimonio ad cuius titulum Clericus eſt ordinatus, neque cum iure decimarum, vel cum iure patronatus, vel cum re mobili benedicta aut conſecrata, puta calice, aut alia, cuius eſt vſus in ſacro miniſterio, vel cum iure ad beneficium, quod non ſit ius in re, ſed tantùm ad rem, per acceſſum, vel regreſſum, vel electionem, vel præſentationem, vel aliam nominationem. Iſtud eſt Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 100. verſ. 3. Quod extendit ad permutationem iuris ad rem, cum ſimili iure, aut cum beneficio ſiue iam quæſito, ſiue adhuc vacante. Patet autem ex cap. Cùm pridem, & cap. finali De pactis, in quo omnis pactio, & conuentio pro ſpiritalibus obtinendis, prohibita eſt: adeout ipſa fieri nequeat abſque Papæ diſpenſatione. Immo nec cum ea quidem, ſi id quod datur in commutationẽ beneficij ſit quid temporale, niſi quod detur, excepto in permutatione beneficiorum, quæ in c. Quæſitum De rerum permut. & in c. vnico eodem tit. in 6. permittitur fieri authoritate Epiſcopi.

Quibus in locis beneficij nomen eſſe intelligendum propriè, non autem extendendum ad illa memorata, quæ non niſi impropriè, beneficia cenſeri poſſunt; bene oſtendit Suarez in tract. 3. de relig. lib. 4. cap. 33. præſertim num. 7. & 8. Qui legendus eſt pro plena totius huius rei notitia: additis ijs quæ idem habet in præced. cap. 31. à num. 16. Nam in ijs immorari nimis longum eſſet, nec pro praxi eſt omnino neceſſarium, cum conſtet eſſe in ea re tenendum certum, & relinquendum incertum, ſicut eſt id, quod nititur tantùm interpretatione verborum, quæ transferuntur à propria ſua ſignificatione: ſicut transfertur nomen beneficij accipiendo ipſum in ſenſu quo ante memorata ſignificet.

Quintum eſt: Eum qui beneficium ſimoniacè obtentum, aut aliter habitum ſine titulo, permutat in manibus legitimi Superioris, cum alio beneficio: nullum ius acquirere ad idem beneficium. Hoc habet Sylu. in verbo Permutatio 5. quæſt. 13. concl. 6. Et probatur: tum quia ex præcedenti documento, is qui permutat beneficium, debet ius quæſitum in eo habere, iuxta illud in cap. vnico De rerum permut. *Secundùm formam iuris ſua beneficia permutare volentes.* Nam vox (ſua) ſignificat ius quæſitum habere: tum quia Prælatus conferens beneficium cauſa permutationis, non confert ſimpliciter, & liberè, ſed ob aliud dimiſſum: tum deniq; quia res aliena permutari non poteſt ex lege 1. §. 3. ff. De rerum permutatione. Beneficium verò, cuius non habetur iuſtus titulus, alienum eſt. 265

Sextum documentum eſt: Certum eſſe quidem ſimoniam committi quando permutando beneficium dignius cum minus digno (vt decanatum cum canonicatu ſimplici) datur pecunia in compenſationem inæqualitatis illius ſpiritalis; quia nihil ad ſimoniæ labem contrahendam refert, an detur pretium pro re ſpirituali, ſiue in partem ſiue in totum. Nihilominus difficultatem eſſe, vtrum ſimonia committatur dum ſiunt duo contractus: prior quidem, quo beneficia ſimpliciter, & liberè permutantur, nulla habita ratione poſſeſſionum eis admixtarum; poſterior verò, quo permutantur eæ ipſæ poſſeſſiones; quæ cùm temporales ſint, poſſunt per temporale datum & acceptum, reduci ad æqualitatem. Atque talem reductionem factam per tractatum huius poſterioris permutationis licitam eſſe, apertè ſentiunt Sylu. in verbo Permutatio 2. quæſt. 6. Angelus in eodem verbo n. 6. Tabiena in verbo Beneficium 3. n. 18. & in eam ſententiam propendent Caiet. 2. 2. q. 100. art. 4. & Nauar. in Enchir. cap. 23. nu. 100. verſ. 3. in fine; quorum fundamentum eſt cap. Ad quæſtiones De rerum permut. 266

Illicitam verò eſſe indubitanter aſſerit à Victoria in priore parte relectionis De ſimonia numero 57. ſub finem. Cuius fundamentum eſt, quòd alioqui, ſi quis permutaret præbendam non habentem redditũ, cum habente redditum ducentorum aureorum, poſſet dare ei mille aureos ob talium beneficiorum inæqualitatem; quod dicere eſt beneficia ipſa venalia facere: cùm id perinde ſit ac dicere pecuniam dari poſſe pro beneficij renunciatione in compenſationem emolumentorum temporalium quæ habet admixta. Eamdem ſententiam pluribus alijs in eam citatis in ſequenti c. 34. num. 6. Suarez præfert præcedenti. Ratio verò eſt, quod talis permutatio ſine ſimonia iure diuino prohibita fieri nequeat niſi poſſeſſiones ipſæ à beneficio, iureve ſpiritali cui coniunctæ ſunt, ſeparentur. Nam manente admiſtione, is qui eum vendit, nihil inuenditum relinquit, iuxta cap. Si quis obiecerit prima quæſt. 3. nempe vendit quoque ſpiritale, cui eſt admixtum conſequenter ſeu tanquam ſuo principali; ad quod faciunt dicenda in ſequenti num. 269.

Iam verò ſolus Papa poteſt eiuſmodi ſeparationem facere; tanquam eam, quæ etſi non repugnet iuri naturali, repugnat tamen iuri canonico, prohibenti diuiſionem in beneficio fieri, vt patet ex toto titulo vt beneficia ſine diminutione conferantur. Extra. ſatis indicant, tum verba illa capituli Niſi eſſent De præbendis. *Ne fortè circa prouentus, aliqua videatur facta ſectio prioratus*; tum etiam communis praxis ac ſtylus Romanæ curiæ. Cum igitur Papa non adſtringatur canonicis legibus tanquam earum conditor, aut paris authoritatis, cum conditore; adſtringantur verò cæteri Prælati tanquã ſubditi, nimirũ non eſt quod illi in re propoſita cõceditur, iſtis negari. Qua de re ad ſcholaſticã eruditionem accommodatè pluribus Suarez in toto eod. ca. 34. Sed pro praxi iſta paucis dicta nobis ſufficere poſſunt.

Tantum addendum eſt cap. Ad quæſtiones, in quo prior ſententia fundatur, non aduerſari huic doctrinæ: quia ex eo tantum habetur, quòd vt beneficiorum permutationes non ſunt de ſe illicitæ: ita nec permutationes poſſeſſionum eis annexarum, etiam quando refunditur certa pecuniæ quantitas pro valore maiori vnius quàm alterius, quoad tẽporale ſumptum præcisè, & ſeorſim à ſpirituali iure cui admiſcetur: ſicut quando calix cum calice permutatur, temporale quod in illo maioris valoris eſt compenſatur pecunia nullo reſpectu habito ad conſecrationem: quodquidem non eſt prædictam beneficiorum permutationem Ordinariis ita permittere faciendã, vt tutò & clarè iudicari, teneri, que valeat ſuperfluum eſſe ad Papam pro ea recurrere.

QVAESTIO IV.

Quomodo ſimonia committatur in alijs ſpectantibus ad beneficia.

AD huius, vt ad præcedentium explicationem, aliquot documenta proponemus pro praxi.

267 Primum eſt: Simoniam committi quoties patronus pro præſentatione, vel nominatione ad beneficium Eccleſiaſticum, temporale commodum accipit. Ad quod facit cap. Præterea primi, De tranſactionibus. Et confirmatur: quia ſunt actiones ſpiritualibus annexæ, perinde ac ius patronatus, cuius ſunt proprius vſus: quodquidem ius eſſe ſpirituali annexum, nec vendi poſſe expreſſum eſt. Extra De iure patronatus c. De iure: latéque tractat Suarez in præced. c. 28.

Committi etiam ſimoniam cum pactum fit de beneficio reſignando, quando, & in cuius fauorem patronus voluerit: aut pactum de penſione ſoluenda ei cui ille voluerit. Illud patet per ea quæ dicta ſunt in præced. cap. 11. de ſimonia confidentiali n. 157. & ſeq. Committi præterea, cùm quis ordinatur ad præſentationem alicuius patroni cum pacto nihil petendi ab eo, ex cap. Si quis. De ſimonia. Committi denique, ſi quis habeat ius patronatus litigioſum, & cum cauſidico paciſcatur ſe nominaturum ipſum, ſi cauſam ſedulò, ac diligenter agat. Hoc habetur ex cap. Cùm eſſent De ſimonia: & patet quia in eo temporale commodum accipitur pro re ſpirituali: ſedulitas enim illa, & diligentia, res eſt pretio æſtimabilis.

268 Secundum documentum eſt: Non eſſe quidem de ſe ſimoniam conferre beneficium conſanguineo, vt in eodem, cap. 11. quæſt. 3 dub. 7. habitum eſt: eſſe tamen ſi conferatur alteri, non in ſolum bonum ipſius, ſed vt conferens inde prouideat de aliquo temporali commodo collatoris conſanguineis: aut ſi conſanguineo conferatur ad hoc, vt conferens magnificetur, vel fiat potentior, vel exaltetur ipſius parentela, vel aliud ſimile commodum accipiat: quoniam id eſt in collatione ſpiritualis ſpectare temporale. Ita Syluester habet in verbo Simonia q. 13. dicto ſexto. Cætera ex quibus iudicandum eſt de ſimonia commiſſa in collatione beneficij, ſatis nota eſſe poſſunt ex traditis in eadem quæſt. 3.

269 Tertium documentum ſit in beneficiorum prouentibus committi ſimoniam, iure etiam diuino prohibitam: ſi quatenus vnum quid ex illis, & ex iure exigendi illos ob miniſterium Clericale, conflatur aliquid temporale accipiatur. Ita expreſsè poſt Caietanum tenet Nauarrus in Enchir. ca. 23. num. 107. ad 11. verſ. 5. Et probatur: quia in illo vno, prouentus ſunt quid ſucceſſorium: & ius illos exigendi, eſt quid principale: quodquidem (vtpote ſpirituale) vendi non poteſt. Quare nec poterit quod mixtum eſt ex eo & ex ipſis prouentibus: vt patet ex 3. reg. tradita in memorato cap. 11. quæſt. 1. Et confirmatur per illud vſurpatum in eadem ſententiam à D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 4. ex cap. Si quis obiecerit prima quæſt. 3. Quiſquis horum alterum vendit ſine quo nec alterum prouenit, nullum inuenditum derelinquit. Nullus igitur emat Eccleſiam vel præbendam vel aliquid Eccleſiaſticum, nec paſt illum nec paſtum antea, vel poſtea pro huiuſmodi ſoluat. Hæc ibi.

Nec refert quod authoritate tantùm Eccleſię tales prouentus ſpirituali iuri annexi ſint, ac facti. Nam vt loco citato rectè argumentatur Nau. Omne ſpirituale eſt inuendibile iure diuino, ex cap. Qui ſtudet 1. quæſt. 1. & cap. Quàm pio in ſequenti quæſt. 2. At non ſolùm datum vel inſtitutum immediatè à Deo, ſed etiam ab Eccleſia per poteſtatem diuinitùs ei conceſſam, conſtitui poteſt ſpirituale, adeout ſimonia cenſeatur diuino iure prohibita, veſtem ab Eccleſia benedictam, aut calicem conſecratum vendere, quatenus benedictionem vel conſecrationem habet: & pari ratione vẽdere poſſeſſiones, authoritate eiuſdem Eccleſię admiſtas iuri ſpirituali in Eccleſiaſticis beneficijs. Nec canoniſtas cõtrarium ſentire monet loco cit. Nauarrus. Quodque (vt idem ibidem meminit) ſenſit Panormit. in beneficijs ſimplicibus non committi talem ſimoniam, intelligendum eſt comparatè: vt ſenſus ſit, non committi tam grauem, quàm in beneficijs curatis, & dignitatibus. Alioqui enim id falsũ eſt: quandoquidem beneficia ſimplicia, ſunt verè ſpiritualia, perinde ac curata.

Quod ſi prouentus beneficiorum ſumantur ſeorſum à iure illo ſpirituali, cui annexi ſunt: illos vendere non eſt alia 270
ſimonia quàm iure Eccleſiaſtico prohibita, cùm de ſe non ſint res ſpirituales, vt manifeſtum eſt. Quo fit (quod iam attigimus) vt authoritate Summi Pontificis, qui eſt ſupra omne ius Eccleſiaſticum, illi ſeparari poſſint à iure, & titulo Clericali, & ab omni miniſterio Eccleſiaſtico, adeoq; vendi, vel etiam alicui laico concedi: quemadmodum videmus ipſa Papæ authoritate nonnumquam fieri, vt Reges partem talium prouentuũ accipiant ad bellum gerendum aduerſus hæreticos, & cæteros infideles: aut etiam vt hoſpitalib. concedantur in ſubſidium pauperum vel ægrotantiũ, vel confraternitatibus in publicum bonum inſtitutis: aut ſeminarijs iuuenum literis vacantium: aut publicis Academijs ad ſtipendia, & alimenta profeſſorum, & magiſtrorũ, Itemque ad redimendos captiuos. Qua eadem ratione laudabilis conſuetudo obtinere poteſt, vt fructus præbendæ in bonum Capituli deputentur ad ſtipendium alicuius Aduocati vel Medici vel periti in pulſandis organis, vel habentis curam pulſandi campanas, aut docendi pueros prima literarum rudimenta, vel Eccleſiaſticum cantum, vel in ſtipendium œconomi, æditui, vel ſyndici Eccleſiæ.

Quartum documentum eſt: Annatas vitio ſimoniæ carere. Annatæ autem in beneficijs, conſiſtunt in eo quòd is cui 271
de beneficio prouiderit, dimidiam partem fructuum primi anni ſoluat fiſco Apoſtolico in ſubſidium Cardinalium, & aliorum miniſtrorum curiæ Romanæ. Quodquidem non eſſe ſimoniacum probatur: quia nulla ſimonia eſt, ſi Papa legem conſtituat, vt is qui in poſterum tale beneficium obtinuerit, partem fructuum primi anni ſoluat in ſubſidium huius vel illius conuentus, vel ſeminarij, vel Eccleſiæ, vel hoſpitalis, iuxta præcedens tertium documentum. Sicut igitur Papa poteſt partem fructuum primi anni reſeruare in bonum aliorum, ſic etiam poteſt reſeruare in bonum ſuæ curiæ, quæ non eſt peioris conditionis. Deinde nulla ſimonia eſt, ſi Pontifex beneficiarijs penſiones imponat in bonum ac ſubſidium aliquorum aliorum. At reſeruare partem fructuum in bonũ, & ſubſidium curiæ Rom. nihil eſt aliud, quàm onus & penſionem imponere ad tempus. Ergo non eſt ſimonia, nec res de ſe mala.

Quintum documentum eſt: Quindennia nullum ſimonię vitium habere. Iſtud probatur ex præcedenti: quia ſi annatæ omni vitio ſimoniæ careant, quindennia quoque care- 272
bunt; vt patet ea ratione qua introductæ ſunt: quæ talis eſt. Beneficia ſæpe vniuntur Collegio, Capitulo, Monaſterio, aut Conuentui: vel in eorum fauorem reſignantur, aut dimittuntur: ideoque non vacant amplius per mortem, quia communitas cui vniuntur, non moritur: ideoque Romanæ curiæ ſtylo introductum eſt, vt elapſis quindecim annis à tempore vnionis factæ, ſoluatur pars fructuum ipſius beneficij ſic vniti, taliſque pars ſoluenda, quindennium vocatur propter tempus quindecim annorum præfixum ei ſolutioni: quæ decimoquinto quoque anno fieri debet fiſco Apoſtolico.

Introductio verò facta fuit quadam iuris fictione: qua tale beneficium ſpectatur, ac ſi tranſactis quindecim annis vacaret: ideoque noua illius prouiſio fieret, ratione cuius annata ſolueretur officialibus cancellariæ Romanæ. Quia ergo beneficium vnitum Collegio ſeu perſonarum communitati, nunquam amplius vacat: ne fiſcus Apoſtolicus, & Rom. curiæ miniſtri detrimentum paterentur ob defectum annatarum, conſtitutum eſt vt beneficia ſic vnita decimoquinto quoque anno vacare fingantur, & conſequenter annata ſoluatur, perinde ac ſi noua beneficij prouiſio fieret in bonum illius collegij. Cui ea in re nullam fieri iniuriam, patet: quia poſſet Papa beneficiũ vnire Collegio ad tempus: item poſſet penſionem imponere in ſingulos

annos

annos ſoluendam. Neque verò eſt à recta ratione, vel ab æquitate alienum, vt beneficium vnitum loco pio in perpetuum, fingatur vacare decimo quinto quoque anno; quia ſi eſſet alicui ad vitam collatum, potuiſſet ante illud tempus vacare, perinde ac poſt illud.

273 Sextum documentum eſt: In taxationibus, & compoſitionibus quibus cùm beneficia per Sedem Apoſtolicam in Rom. curia conferuntur, pro literarum Pontificiarum expeditione certa quædam pecuniæ ſumma ſoluitur, nullum eſſe ſimoniæ vitium. Tum quia Summi Pontificis authoritate approbantur; tum quia nihil in eis contra ius diuinum: quandoquidem pecunia quæ ſic ſoluitur datur in ſtipendiū miniſtrorum Curiæ, qui plures concurrunt ad talem literarum expeditionem: dignique ſunt ſtipendio ob operam, & laborem ſuum. Ita docent Angelus in verbo Simonia 3. nu. 45. & Syluester eadem verbo quæſt. 13. dicto 2. in fine.

QVAESTIO V.

Quomodo ſimonia committatur in penſionibus quæ imponuntur ſuper beneficijs.

274 PRænotandum eſt, penſionem eſſe certam portionem, quæ ſoluitur alicui ex fructibus Eccleſiaſtici beneficij; aut potius, eſſe ius talem portionem exigendi: in hoc diſtinctum à beneficio, quod hoc ſit ius perpetuum, nec extinguatur morte beneficiarij, ſed tantùm vacet: penſio verò extinguatur morte penſionarij.

Prænotandum eſt ſecundò, vnam eſſe penſionum primā varietatem, indicatam in Bulla Pij quinti quæ incipit Ex proximo, edita anno Domini 1572. nimirum vt quædam ſint quæ omnibus, hoc eſt, tam laicis quàm Clericis: quædā verò quæ ſolis Clericis, vt Clerici ſunt, dantur. Prioris generis cenſentur eſſe, vt Suarez notat in tract. 3. *De relig.* lib. 4. cap. 26. num. 3. quæ vel conferuntur laicis, vel Clericis quidem, ſed in quibus nulla clericalis conditio eo nomine requiritur: vel quæ dantur ob cauſam aliquam de ſe temporalem, humanamve aut corporalem: quales ſunt, aſſignatæ pro ſeruandis rebus Eccleſiæ, pulſandis campanis, & huiuſmodi alijs. Poſterioris generis verò cenſentur, quæ aſſignantur Clericis vt Clerici ſunt: de quo genere iudicandum eſt ex eo, quod in tali aſſignatione, eamdem ſub tali conditione fieri, ſufficienter ſignificetur, ſaltem tacitè: vt fit cùm pēſiones ob aliquod ſpirituale munus obeundū conferūtur.

275 Quæ cum ita ſint, de penſionibus prioris generis Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 111. ad 13. ſentit emptione, & venditione earum, committi ſimoniam. Cuius fundamentum eſt, quòd verè ſint iura ſpiritalia: vtpote inſtituta authoritate Eccleſiaſtica, & annexa beneficijs Eccleſiaſticis. Sententiā autem contrariam, quam pluribus in eam commemoratis (inter quos apertiſſimè loquitur Caiet. in to. 1. opuſc. tract. vltimo, reſponſione 50.) Suarez in eod. cap. 26. ſequitur, eamque communem eſſe. Nititur autem fundamento contrario: quod nimirum tale ius ſit merè temporale; neque enim ex eo cenſendum eſt ſpirituale eſſe, quòd ab Eccleſia conceſſum ſit, vt nec ſpiritualis cenſeretur eleemoſyna authoritate Papæ facta ex bonis Eccleſiæ.

Nec item ex eo, quòd (etiam collatum laicis) attinet ad beneficium Eccleſiaſticum, perinde ac ius patronatus. Nam diuerſa eſt ratio vtriuſque illius iuris in ordine ad beneficia Eccleſiaſtica. Ius enim patronatus cùm ſit ad acquirendum Eccleſiaſticum beneficium per præſentationem ad illud, dici poteſt annexum ei eſſe, ad inſtar cauſæ, ex qua proueniat: & qua vendita, ipſum non relinquatur inuenditum, ex cap. Si obiecerit, 1. quæſt. 3. Ex iure penſionis verò, beneficium non prouenit, ſed potius alienatur: per detractionem ſcilicet partis prouentuum ipſius: quod eſt à ſpirituali ſtatu ad temporalem traducere eam, perinde ac traducta eſt pars decimarum, Principi attributa. Pro quo facit vſus, per quem penſiones iſtius generis redimuntur. Ad quā redemptionem, licentiam Papæ requiri Nauarr. putat loco citato, ſed eam non eſſe neceſſariam Suarez ibid. n. 2. ſentit cum Toleto in ſua ſumma lib. 5. cap. 92. & conſequens eſt ex dictis proximè.

276 De penſionibus autem poſterioris generis, quæ dantur Clericis vt Clerici ſunt (ſuppoſita Pij quinti conſtitutione in ante memorata bulla, per quam illis adiuncta eſt obligatio ad aliquod ſpirituale miniſterium, quod eſt recitandi officium B. Virg.) benè ſtatuit Suarez in eod. memorato ca. 26. num. 8. eas eſſe ſimoniæ materiam, nec licere eas vendere aut redimere ſine Papæ authoritate, quia conſtitutæ ſunt cū obligatione ſpiritualis muneris: itaut requirant non ſolum Clerici ſtatum, vt conditionem: ſed etiam ſpirituale miniſterium, ratione cuius habeatur ius ad aliquam portionē fructuum beneficij. Quod ius, cùm ſit ſpirituale, vtpote datum ob officium ſpirituale, impedit, ne penſio, quæ illud includit, vendi poſſit aut redimi, niſi ipſum tollatur: quòd tantùm fieri poteſt authoritate Papæ, à quo conſtitutum eſt.

Porro ex iſtius generis penſionibus quædam, ſolent dari pro aliquo munere ſpirituali, tanquam ſtipendium ſuſtentationis requiſitæ ad illud obeundum; quædam verò pro beneficio: illæque nonnunquam imponuntur ſuper beneficiū, ad certum tempus: vt cū alicui ad vitam ſuam datur pēſio ſuper Epiſcopatum, aut aliud beneficium Curatum, vt pro Epiſcopo vel Curato concionetur, vel Vicarij munere fungendo obeat alia ipſorum Eccleſiaſtica munera: ſiue etiam in perpetuum, vt cùm penſio alicui Parochiali beneficio impoſita eſt perpetuò ad concionatorem in Quadrageſima (nulla deſignata certa perſona) ſuſtentandum. Atque ſiue hoc ſiue ille modo impoſitæ, nequeunt ſine ſimonia vendi: cùm verè ſint res annexæ ſpiritualibus: vtpote ad ſpirituale miniſterium conſtitutæ ab Eccleſia. Nonnunquam verò imponuntur, non quidem beneficio, ſed beneficiario; vt quando Epiſcopus ſuo Vicario aut altari pro ſe miniſtranti in ſpiritualibus, aliquam aſſignat, in ipſius ſuſtentationē congruā. 277

De quibus Suarez in eodem cap. 26. n. 25. hæc monet. Primò, licitum eſſe de eis paciſci intra latitudinem ſtipendij iuſti ad ſuſtentationem congruam. Ad quod facit vſus receptus. Quod ſi tale ſtipendium eſſet à lege vel conſuetudine taxatum, paciſci ad aliquid de eo demendum, ſimonia eſſet, qua pro iure ſpirituali delegando, emolumentum temporale caperetur. Secundò, ſimoniacum pariter eſſe aliquid temporale capere pro tali poteſtate vel potius, quàm alteri delegandæ: aut dare aliquid ſiue deleganti ſiue alteri, ad eam obtinendam. Tertiò, facta iam eiuſmodi delegatione licitum eſſe delegato ſtipendium ſuum vendere, & fructus ob eam debitos, vt quid annexum ſpirituali antecedenter, non enim proueniunt ex aliquo ſpirituali iure, ſed ex obligatione perſonæ, quæ adſtrinxit ſe ad illud ſoluendum, admixtamque habet obligationem ad ſpirituale miniſterium, perinde ac aurum in calice aureo conſecrato, admixtam habet conſecrationem. Quæ autem ſpiritualia ſunt antecedenter vendi poſſunt abſque ſimonia, prout habitum eſt in ca. 16. Sed aduerte, tali venditioni locum non eſſe, ſi ipſum ſpirituale miniſterium relinquatur: quia eo ipſo ceſſaret penſio, nec ſupereſſet emolumentum vendibile.

Quod attinet ad penſiones in beneficio: tribus modis eę poſſunt imponi. Primò, pro beneficio cui aliquis renunciauit, cùm illud pacificè poſſideret, & commodè poſſet illi inſeruire. Secundò, pro beneficio litigioſo, cùm per tranſactionem & arbitrium Iudicis, vni datur beneficium, & alteri certa penſio ſuper illud. Tertiò, pro beneficio, cui aliquis per plures annos ſeruiuit & amplius ſeruire nō poteſt. Vt cùm paſtor ſenex dimittit beneficium ſuum, & aſſignatur ei penſio ad ſuam ſuſtentationem. 278

De ijs autem notandum eſt, quod Suarez in fine memorati capitis 26. tradit: fuiſſe quidem incertum ante Bullam Pij quinti, num eſſent materia ſimoniæ nec vendi poſſent; poſt eamdem bullam tamen, omnino conſtare quòd nequeant vendi ſine ſimonia. Nam cùm ibi Papa omnes penſiones reuocet ad duo genera: neque iſtæ ſint laicæ, vtpote quæ reuera dantur intuitu clericatus, atque adeo Clericis vt Clerici ſunt: itaut cenſeantur penſiones poſterioris generis: ideoque materia ſint ſimoniæ, cùm dentur ob miniſterium ſpirituale, ſaltem recitandi officium paruum Beatæ Virginis, cui ſic annexę ſunt, vt qui ipſum omittit, emolumenta illarum amittat ex eadem Pij V. Bulla, in qua beneficijs hac ex parte æquiparantur: vt & in eo quod per contractum matrimonium amittantur ſicut beneficia: vt ex ſtylo Romanæ curiæ habet Gigas De penſionibus, quæſt. 54. num. 4. 279

Cæterùm ſicut penſiones non vacant, vt beneficia, ſed extinguuntur more penſionariorum, ita relinqui poſſunt (qđ non vſuuenit beneficijs Eccleſiaſticis) ſine reſignatione earum in manu Superioris: niſi ex transferantur in alium: ad quod opus eſt authoritate Papæ, ſi pro tranſlatione aliquid, pecunia æſtimabile accipiatur: aut ſi gratis transferantur, opus eſt authoritate illius Prælati, à quo poſſint de nouo conferri: vt ferè vſuuenit ijs quæ pro ſpirituali officio, miniſteriove dantur.

Aduerte verò eadem diſtinctione qua reſponſum eſt ad propoſitam quæſtionem de penſionibus, reſponderi ad

ſimilem quam Suarez tractat in ſeq. cap. 27. De commendis, coadiutoris, & hoſpitalibus: nempe ſimoniam committi in illis emendis, & vendendis, ſi ab Eccleſia ordinentur ad adminiſtrationem ſpiritalium.

De impoſitione penſionum per Summum Pontificem dubia nonnulla.

ANtequam finem faciamus, breuiter reſpondendum eſt ad aliquot dubia, quæ moueri poſſunt circa penſiones, ſolitas à Papa imponi ſuper beneficia.

280 Primum eſt, Quomodo excuſetur à ſimonia, quod Papa in bonum reſignantis imponat aliquando penſionem, non ſuper fructibus reſignati beneficij, ſed ſuper fructibus alterius beneficij, quod reſignatarius præhabuit: prout fieri poteſt cùm beneficium reſignatum, eſt tenue, Ad quod reſpondendum eſt, excuſari; quia cùm Papa diſpoſitionem in beneficijs Eccleſiaſticis, liberam habeat; perinde beneficio iam ante collato poteſt penſionem, aut aliud onus imponere, ac beneficio proximè conferendo, Si inſtes, quod Papa poſſet pari ratione conferre alicui beneficium, imponendo penſionem ſoluendam ex fructibus ſui patrimonij. Reſpondetur negando, quia bona patrimonialia Clerici non ſubſunt liberæ diſpoſitioni Papæ, Quapropter Clerico beneficium conferre ea conditione, vt annuam penſionem ſoluat ea ſuo patrimonio, eſſet beneficium ipſum vendere, contra ius diuinum, in quo Papa non diſpenſat,

281 Secundum dubium eſt, Quomodo ſimoniaca, aut ſaltem iniuſta non ſit clauſula apponi ſolita in reſeruationibus penſionum: vt penſio ſoluatur ſiue habita poſſeſſione beneficij, ſiue non habita. Ad quod reſpondetur: propterea talem clauſulam nec ſimoniacam nec iniuſtam eſſe; quòd beneficiarius per illam non obligetur dare temporale pro clericatura, tituloue ſui beneficij: ſed partem fructuum beneficij dare: quod non eſt (vt patet) temporale pro ſpirituali dare: adeout non committatur in ea ſimonia iure diuino prohibita. Si quæ verò in ea re ſit iure Eccleſiaſtico prohibita, illa purgatur conſenſu & authoritate Papæ.

Nec etiam committitur iniuſtitia; quandoquidem tali obligationi, beneficiarius ſponte ſua liberum præſtat conſenſum; ſcienti autem & ſponte conſentienti non fit iniuria. Non eſt verò iniuſtum ab illo exigere talem conſenſum, quia id fit ad euitandas lites, fraudes, & mendacia: quia magna ſolet eſſe difficultas in probanda apprehenſione poſſeſſionis; ſeu in probando quis ſit legitimus beneficij poſſeſſor, & quis in illud intruſus. Quocirca ne penſionarius facilè fraudetur debita penſione, prædictum onus reſignatario imponitur: ad quod ſuſtiuendum ipſe poteſt ſe obligare. Nec refert quòd is aliquando debebit ſoluere penſionem ex fructibus nondum perceptis: quia ſatis eſt, quòd ſit ſpes percipiendos eſſe, & in rebus pecunia æſtimabilibus, quales ſunt prædicti fructus, non ſolùm poteſt aliquod temporale emolumentum dari, vel exigi pro iam perceptis, ſed etiam pro iis qui ſperantur percipiendi, vt patet ex eo quod vendi ſoleat iactus retis, quod eſt vendere piſces qui non habentur quidem, ſperantur tamen habendi.

Tertium dubium eſt. Quomodo omni vitio ſimoniæ careat, quòd authoritate Apoſtolica concedi ſolet, vt penſio alicui aſſignata poſſit in alium ab eo transferri, vel in totũ vel ex parte. Ad quod reſpondetur propterea carere: quia id non eſt contra ius diuinum: vt ex eo conſtat, quod ius patronatus, quod eſt ſpirituale, conceſſum authoritate Apoſtolica patronis, tranſmittatur ad hæredes, Accedit, quòd non ſit graue onus ſi beneficiarius adhuc habens ex beneficio neceſſaria ad commodam ſuſtentationem, obligetur vni, itemque alteri, ſoluere aliquam penſionem ob indigentiam eorum, vel aliam iuſtam cauſam.

Quartum dubium eſt. Quomodo ſimoniæ vitio careat quòd authoritate Summi Pontificis penſio redimatur anticipatis ſolutionibus. Ad quod reſpondetur propterea carere: quòd tunc penſio per Papam gratis extinguatur, volente penſionario: cui interea concedit accipere aliquot annorum anticipatas eiuſdem penſionis ſolutiones; quod non 281
eſt de ſe illicitum: ſicut nec quod eadem Papæ authoritate, totum aliquod beneficium extinguatur, data Eccleſiæ alia compenſatione.

LAVS DEO.

LIBER

LIBER NONVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSQVARTVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS ratio iudicandi de peccatis, habito reſpectu ad octauum præceptum Decalogi. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.

PRAEFATIO.

OCTAVVM præceptum, ſicut præcedentia, datur Exod. 20. & Deuteron. 5. quod quamuis primariò, & expreſsè prohibeat falſum teſtimonium: ſecundariò tamen ac tacitè prohibet omnem noxam, qua proximum iniuria per linguam afficimus, ſeu lędimus in bonis honorarijs: ſicut quintum ſub nomine homicidij, prohibet omnem proximi læſionem redundantem in ipſius perſonam: & ſextum, ſub nomine adulterij, omnem illicitam voluptatem veneream: ac demum ſeptimum ſub nomine furti, omne damnum rebus proximi illatum, prout Concil. Colonienſe initio explicationis huius præcępti, poſt D. Thomam 1.2. quæſt 100. art. 5. in corpore: & 2.2. quæſt. 122. art. 6. ad 2. annotat. Rectè deinde addens vim huius præcepti ex Chriſti doctrina, extendi non tantùm ad verba quibus prædicta noxa infertur: ſed etiam ad cogitationes, & facta illis ſimilia; vt ad temerarium iudicium: quod Chriſtus prohibet Matth. 7. dicens: Nolite iudicare, & non iudicabimini: & ad hypocriſim de qua Luc. 12. Attendite a fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Adde quoque ex Catechiſmo iuſſu Concilij Tridentini edito, ſub initium expoſitionis huiuſce præcepti: cùm, ſicut tria præcedentia, ſit negatiuum (vtpote prohibens ne falſitate adulteremus cogitationes, dicta, & facta noſtra) perinde atque illa continere affirmatiuum præceptum, iubens vt cogitationes, dicta & facta, ſimplici veritate metiamur. Adde adhuc quod in eodem Catechiſmo paulo poſt ſubiungitur (congruenter doctrinæ inſinuatæ à Chriſto Lucæ 10. per parabolam de eo, qui deſcendens ab Ieruſalem in Ierico incidit in latrones) hic proximi nomine intelligi quęcumquę egentem opera noſtra: ſiue ille propinquus ſit, ſiue alienus, ſiue ciuis, ſiue aduena; & ſiue amicus, ſiue inimicus. Ex quibus ſatis innoteſcit, quis ſenſus ſit propoſiti præcepti octaui.

Porro plurimi ſunt ſpeciales modi, quibus contra idemmet præceptum peccari poteſt; quorum alij taciturnitati (quæ virtus eſt moderatrix locutionis) opponuntur, vt multiloquium, & ſpecies eius: nempe ſtultiloquium, ſeu imprudens & inconſiderata locutio: turpiloquium, ſeu ſermo de rebus turpibus & impudicis: ac vaniloquium, id eſt, verbum quod caret ratione iuſtæ neceſſitatis, & intentione piæ voluntatis. Alij verò opponuntur veritati, vt mendacium, & ſpecies ipſius: quarum prima eſt mendacium mentale, quod proprio nomine appellatur judicium temerarium. Secunda verò mendacium verbale: quod in iudicio dictum,

ctum, vocatur falſum teſtimonium: dictum verò extra iudicium prout fama proximi per ipſum læditur, vocatur detractio: prout læditur honor, vocatur tùm contemptus, quatenus proximus perillud vilipenditur: tum contumelia, quatenus aliqua culpa exprobratur proximo: tum conuitium, quatenus eidem exprobratur naturæ vitium: tum etiam improperium, quatenus exprobratur miſeria & pœna quam ipſe patitur præterea deriſio, quatenus cachinnis, riſu & ſannis ipſe excipitur, tum demum quatenus laus ipſius læditur maledicendo ei in ſua perſona, aut in ſuis rebus, & dicitur maledictio. Reduci adhuc poteſt ad verbale mendacium tum adulatio, quæ eſt immoderata alicuius laus inſtituta ad lucrum vel gratiam captandam: tum etiam iactantia, qua quis ſe laudat immoderatè.

Tertia denique ſpecies eſt mendacium reale ſeu facti: quodquidem vel verſatur in moribus hominum, vt ſimulatio qua quis fingit ſe alium eſſe quàm ſit: vt Iehu ſe ſimulauit idololatram eſſe, vt omnes ſacerdotes Baal poſſet occidere 4. Regum 10. Item fictio qua quis fingit ſe præſtare quod non præſtat: vt ſe velle cõferre, vel ſuſcipere Sacramentum, nec vllam habet intentionem id faciendi. Itèm que hypocriſis, quæ eſt ſanctitatis, iuſtitiæ & bonitatis fictio: vel verſatur in rebus ciuilibus, vt falſatio: qua falſum exponitur pro vero: vt filius ſpurius pro legitimo vel moneta adulterina, pro genuina; iniuſtum pondus vel menſura pro pondere vel menſura iuſta. Quò etiam referuntur falſificationes publicorum inſtrumentorum aut literarũ: vel denique verſatur in contractibus, vt perfidia ſeu violatio promiſſionum & pactorum. Itemque dolus & fraus quibus circumuenitur proximus in contrahendo.

Porro nonnulli ex prædictis modis opponuntur amicitiæ, vt ſuſurratio, qua quis amicitiam diſſoluere nititur; diſcordiarum item ſeminatio, qua cordium & voluntatum conſenſus tollitur: itemque contentio, qua vincendi animo impugnatur veritas verbis importunis, & clamore inordinato, ac demum murmuratio iniuſta. Alij præterea ex iiſdem modis opponuntur fidelitati, vt detectio ſeu reuelatio ſecreti, & variæ illius ſpecies: quæ tot diſtingui poſſunt quot ſecreti. Hoc autem; vel eſt ſacramentale, quod Sacerdos tenetur ſeruare audita confeſſione; vel naturale, quod ſciens reuelare prohibetur iure naturæ, eo nomine, quòd per talem reuelationem proximo notabilis iniuria inferatur: vel eſt commiſſum: vt cùm quid dicitur alicui vt illud ſecretò ſeruet. Ad quod nonnumquam accedit expreſſa promiſſio audientis, diciturque ſecretum expreſsę promiſſum: nonnunquam etiam iuramentum, & dicitur ſecretum iuratum.

Cæterùm dicemus primò, de mendacio vniuerſè: ſecundariò in particulari de iudicio temerariò: tertiò, de falſo teſtimonio: quartò, de detractione: quintò, de contumelia: ſextò, de reuelatione ſecreti: quoniam peculiarem difficultatem habent. De cæteris poſſunt ſufficere dicta, cùm egimus ſuis locis de illis peccatis capitalibus quorum conſtituuntur filiæ. Quibus addemus tum pertinentia ſpecialiter ad rationem iudicandi de peccatis, quæ in iudicio committuntur: quia ipſa quoque difficultatem peculiarem habent. Ac tandem attingemus aliqua de adulatione & quibuſdam alijs peccatis linguæ.

CA-

CAPVT I.

De mendacio vniuerſè.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit mendacium.*
2 *Simulatio ſic eſt mendacium, vt tamen poſsit nonnunquam à peccato excuſari, & quando.*
3 *Intentio fallendi quo modo ſpectat ad mendacium, & qua intentio dicendi falſum excuſetur à peccato.*
4 *Varia diuiſio mendacij.*
5 *Octo ſpecies illius à D. Auguſt.*
6 *Mendacium ita malum eſſe, vt nunquam licitum eſſe poſsit.*
7 *Corollaria inde deducta.*
8 *Reſponſio ad obiectiones de Abrahamo, Iacob, & Raphaele, qui videntur mentiti.*
9 *Celatio veritatis per reſponſionem ambiguam.*
10 *De reſponſione ambigua, ob aliquid ſubintellectum in mente, nec exterius expreſſum.*
11 *Vt licita ſit debet abeſſe voluntas fallendi & faciendi iniuriã, ac iuſta cauſa vtendi ea.*
12 *Corollaria inde deducta.*
13 *Mendacium iocoſum & officioſum de ſe, eſt tantùm peccatum veniale.*
14 *Adiuncto iuramento eſt mortale, aut adiuncto ſcandalo, aut adiuncto mendacio pernicioſo.*
15 *Ob ſolam aſsiduitatem ipſum proferendi, non eſt cenſendum mortale.*
16 *Mendacium pernicioſum mortale eſt ex ſuo genere: ſed fit veniale ex leuitate materiæ, vel ex defectu plenæ deliberationis.*
17 *Mendacium pernicioſum in materia fidei, aut ſacræ Scripturæ, grauiſsimum eſt: & quæ ad illud reuocentur.*
18 *Quando ſit mendacium mortale violare promiſsionem factã.*
19 *Mendacium pernicioſum mortale committitur ab eo, qui tribuit ſibi falsò quod non habet, ad obtinendum beneficium Eccleſiaſticum.*

De mendacio agit Gratianus 22. quæſt. 2. & diſſerunt tum D. Thomas, & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 110. tum alij Theologi cum Magiſtro in 3. ſenten. diſtinct. 38. poſt D. Auguſt. in libris de mendacium, tomo 4. Summularij in verbo Mendacium. D. Anton 2. part. tit. 10. cap 1. Sebaſtianus Medices, *alios referens*, in ſumma de peccatis capitalibus tit. 6. quæſt. 24. & quinque ſequentibus, atque cæteri qui de peccatis in ordine ad hoc præceptum tractant, vt Nauarr. in Enchir. cap. 18. à numero 2. & alij.

Definitio mendacij.

SECTIO I.

1 Quæritur autem primò, quid ſit mendacium. Atque reſpondetur ex D. Auguſt. in lib. 1. De mendacio ſub finem quarti capitis, eſſe falſam vocis ſignificationem cum intentione fallendi. Vocis verò nomine intelligitur omne ſignum externum, quo falſum ſignificatur. Etenim quia inter ſigna externa vox obtinet primatum, ea vſurpari potuit ad illa vniuerſa iudicanda: prout D. Thomas monet 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 1. *ad* 2. Inde inferens eum qui nutibus falſum ſignificare intenderet, non eſſe à mendacio immunem. Pro quo facit, quòd nutus perinde ac verba aſſumantur in inſtrumentum fallendi: & ideo quoad peccatum, nihil refert, an quis verbo, an nutu mentiatur: vt nec an quis occidat gladio an veneno: quod bene notat Syluest. in verbo Furtum quæſt. 5.

Eadem etiam ratione D. Thomas in ſeq. quæſt. 111. art. 1. ſimulationem (quæ conſiſtit in factis externis, quibus ſignificamus id quod non eſt) dicit eſſe mẽdacium. Id quod eſt ita admittendum cum Nauar. in Enchir. cap. 18. & Caiet. in verbo Simulatio, vt non negetur, quin aliquando licitum ſit ſigno aliquo exteriori occultare veritatem: dummodo ſine intentione ſignificandi falſum. Namque eſſe quamdam ſimulationem vtilem, & in tempore aſſumendam habetur ex D. Hyeronimo 22. quæſt. 2. cap. Vtile admittitque D. Thom. loco proximè citato in reſpon. ad 2. & Nauar. confirmat ad cap. Humanæ aures, quæſt. 2. num. 10. Qui etiam in ſequen. quæſt. 3. num. 8. tradit differentiam inter ſimulationem licitam & illicitam: quòd hæc ſit, qua quidam ſine iuſta cauſa, vel non curantes an mentiantur: aliquid, ſeu verbis ſeu factis ſimulant ineſſe quod non ineſt, vel nõ ineſſe quod ineſt. Illa verò ſit qua quidam prudenter, iuſta aliqua de cauſa, & ſine dolo malo, aſtutiâ ve vulpina, dicunt vel faciunt aliquid, quod ſeparatum per ſe quidem ſignificat falſum, ſed ipſum aliquo ſubintellecto, efficitur verum: quo modo in citato numero 10. idem Nauarrus ait Dauidem 1. Regum 21. licitè ſimulaſſe amentiam coram Rege Achis: ſubintelligendo ſe non teneri ſuam ſanam mentem patefacere.

Quod in definitione ſequitur, *cum intentione fallendi*, id eſt, ingenerandi in alterius animo falſam opinionem: non ideo additur, quòd talis intẽtio ad mendacij eſſentiam pertineat: quia id communi ſententiæ aduerſatur ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 2. ſed quod vt plurimum ea cum mendacio concurrat: vel certè quòd per eam mendacium in ſua ſpecie maiorem peccati grauitatem acquirat, prout ſignificant D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 110 *art* 1. *ad* 3 & D. Anton. 2 *par. tit.* 1. § *primo, verſu* Tertium, cùm dicunt intentionem fallendi pertinere ad perfectionem ſeu implementum mendacij: ſed non ad eius ſpeciem. Quod ſi cum Caiet. ad cit. D. Thom. locum explicemus, *cum intentione fallendi*, id eſt, cum intentione dicendi falſum: aſſerendum erit particulam eam pertinere ad mẽdacij eſſentiam: poſitámque eſſe in definitione, ad explicandum formale mendacij: in eo conſiſtens, vt illud quod dicitur, falſum eſſe putetur. Etenim ſi quis falſum dicat, putans eſſe verum, non mentitur formaliter, ſed tantum materialiter. Sin verum dicat quidem, ſed quod putat falſum, nimirũ volendo dicere falſum, in formale mendacium incurrit, ex D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 1. *in corpore*: & eſt communis ſententia: pro qua facit textus apertus in cap. Is autem, 22. quæſt. 2. 3

Aduerte autem iſtud ipſum quod diximus de intentione dicendi falſum, intelligi debere, *ſicut Syluester intellexit in verbo Mendacium ſub initium*, de intentione dicendi aſſertiuè, non autem ſolummodo recitatiuè, aut repræſentatiuè. Ea enim de cauſa, à mendacio excuſantur qui fabulam aliquã tanquam fabulam narrant, vt Nauar. *in Enchir. cap* 18 *nu.* 2. expreſſit. Excuſatur etiam diſputans dum falſa ſcienter aſſumit: quia loquitur ex perſona negantis veritatem, vt loco cit. ex D. Thoma *in 3. diſtinct 39. art. 5.* Syluester habet: vel vt Alexãder Alen. ait in 3. part. quæſt. 37 membro 6. ad 2. obiectum: quia falſum dicit tantùm ſupponendo, vt ad inconueniens, in quo intellectus conquieſcere non poſſit, deducat reſpondentem, & cogat ipſum noſſe & amplecti veritatem: ſicut factum eſt ab Apoſtolo in priori ad Corinth. cap. 15. cùm dixit, Si Christus non reſurrexit à mortuis, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt fides veſtra. Inuenimur autem & falſi teſtes Dei.

Diuiſio mendacij.

SECTIO II.

Quæritur ſecundò quotuplex ſit mendacium. Reſpondendum eſt autem, poſſe iuxta antedicta diſtingui, quod aliud ſit vocis, & aliud ſit facti, ſeu operis: *adde & aliud cogitationis, quale eſt iudicium temerarium.* Item quòd aliud ſit materiale ſimul & formale: quo ſcilicet id dicitur, quod & eſt, & eſſe putatur falſum: ſiue dicatur tantùm cupiditate mentiendi: ſiue ad aliquem externum finem, ſeu bonum, ſeu malum. Qua ratione communiter poſt Magiſtrum in 3. ſenten. diſt. 38. & D. Th. 2. 2. q. 100. ar. 2. diſtinguitur in iocoſum, officioſum, & pernicioſum. Iocoſum verò eſt, quod nulli nocet, delectandiq; cauſa dicitur. Officioſum autem, quod ſine alicuius iniuria dicitur, vt alicui proſit ad bonũ aliquod acquirẽdum, aut malũ aliquod vitandum, ſiue ipſi dicenti ſiue alteri, imminens. Pernicioſum demũ, quod cum alterius nocumento dicitur, ſiue *vt habet Nauarr. in cit. cap.* 18. *numero* 3. quod alicui in rebus ſpiritualibus, corporalibus, aut temporalibus nocet: ſiue potius, *vt habet Caiet. in verbo Mendacium*, quod iniurioſum ſeu nociuum eſt diuinis vel humanis.

Sic igitur mendacij ſpecies conſtitui poſſunt mendacium nudum, iocoſum, officioſum, & pernicioſum: ad quas reducũtur octo illæ quæ ex D. Aug. commemorantur in cap. Primum, 5

mum, 22. quæſt. 2. cùm dicitur; vnum eſſe in doctrina religionis: id eſt, quo aliquid dicitur contra fidē, aut bonos mores: hócque conplectitur omnes hæreſes: ſecundum verò, quod nulli prodeſt & obeſt alicui, quale ſolet in detractione contingere: tertium, quod ita prodeſt vni, vt obſit alteri: quartū, quod fit fallendi libidine: quintum, quod placendi cupiditate, ſolētque in adulatione cōtingere: ſextū, quod nulli obeſt ſed prodeſt alicui ad conſeruandam pecuniam: ſeptimum; quod nulli obeſt ſed prodeſt alicui ad vitandam mortem, octauum, quod nulli obeſt ſed prodeſt alicui ad euitandam corporis immunditiem, vt ſi volenti deflorare virginem dicas ad id impediendum, eam eſſe coniugatam.

Hæ autem ad prædictas reducuntur: quia tres primæ ad mendacium perniciosum pertinent, vt loco cit. D. Thomas expreſſit. Addens primæ ſpeciei mendacium eſſe grauiſſimū, quia peccata contra Deum, ſemper ſunt grauiora. Secundæ ſpeciei autem, eſſe grauius tertiæ ſpeciei mendacio, quod minuitur ea intētione proficiendi alteri. Quartæ ſpeciei mēdacium iocoſum conſtituit: quia nō habet finem alium à ſeipſo. Quintæ ſpeciei, coincidit cū mēdacio iocoſo. Ceteræ ſpecies ad mendacium officioſum pertinent. Ac cùm quanto bonū intentum eſt melius, tanto magis minuatur malitia mendacij, & bonum vtile præferatur delectabili, & vita corporalis præferatur pecuniæ, ac demum vitæ corporali, præferatur honeſtas: *vt ibidem addit* D. Thomas: octauæ ſpeciei mendacium eſt minus malum, quàm ſeptima: & huius, quàm ſextæ, & huius porro quàm, quintæ.

Mendacij malitia.

SECTIO III.

QVæritur tertiò, vtrum omne mendacium ſit peccatum nec vllum dari poſſit licitum. Reſpondetur autem, ex D. Thomæ 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 3. ſententia communiter recepta: omne mendacium eſſe peccatum, iuxta illud Eccleſiaſtici 7. Noli velle mentiri omne mendacium; neque poſſe licitum eſſe, cum de ſe ac intrinſece malum ſit, prout D. ipſe Thomas ibidem probat, non modo authoritate Ariſtotelis, qui apertè in 4. Ethic. cap. 7. ait mendacium per ſe prauum eſſe & fugiendum ſed etiam ratione efficaci; *qua ex D. Auguſtino habetur* 22. *quæſt.* 2. *cap. Is etiam*: nempe quòd contra naturam & rationem ſit, *& ideo intrinſecè malum*, vt quis voce ſignificet aliud, quàm quod habet in mente: cùm voces naturæ inſtitutione, ſint ſigna notionum interiorum. Per mendacium autem, talequid fit. Ipſum igitur intrinſecè malum eſt: atque adeo ſemper illicitum: ita vt nulla de cauſa, qui mēdacium protulerit, eſſe poſſit à culpa immunis; *inquit Sotus in lib. 5. De iuſtitia & iure quæſt. 6 art. 1. concl. 3.*

7 Ex qua doctrina intelligitur primò, nunquam eſſe licitū dicere mendacium pro euitanda alterius iniuria: quod notauit Panormit. ad regulam. Qui ſcandalizauerit De regulis iuris; immo nec pro ſaluanda vita ſiue propria ſiue aliena, vt ex D. Auguſt. refertur in cap. Ne quis arbitretur, & in cap. Faciat, & in cap. Si quis, 22 quæſt. 2. Id quod alij quoque ſenſerunt, quos citat Alphon. à Caſtro aduerſus hæreſes in verbo Mendaciū, idémque S. Pontifex in cap. Super eo, De vſuris expreſsè dicit. Nec demum pro ſempiterna ſalute: ad quam nullus deducendus eſt opitulante mendacio, vt habetur ex D. Auguſt. in cap. Primum §. Non eſt igitur, 22. quæſt. 2. & tradunt expreſsè Syluest. in verbo Mendacium, *quæſt.* 2. & Nauarr *in Enchir. cap.* 18. *num.* 3.

Quare venerabilis Caſſianus, *vt notant D. Anton. 2. part. tit. 10 cap.* 1. §. 2. *& Sylu. loco citato*, audiendus non eſt in eo, quod dixit, ad aliquam vtilitatem magnam conſequendam, vel magnum aliquod malum vitandum, licere aliquando mentiri: id quod apertè repugnat priùs dictis. Quocirca mentiens non poteſt à peccato excuſari aliter, quàm per ignorantiam inuincibilem, quæ quamuis nequeat locum habere circa mendacium, loquendo tam de eo, quàm de perſonis generaliter: nihilominus tamen circa mendacium officioſum reſpectu vnius vel alterius perſonæ, pro aliquo tempore; nō videtur negandum quin poſſit locum habere: iuxta ea quæ de ipſa inuincibili ignorantia, ſunt à nobis tradita in præced. lib. 11. cap. 3.

Intelligitur ſecundò, nunquā ex Papæ diſpenſatione mēdacium licitè dici poſſe, cùm ipſum ſit illicitum iure naturali, in quo Papa diſpenſare nequit: vt patet ex dictis in libro 13. cap. 5. ſub finem. Immo neque ex Dei diſpenſatione mendacium licitè dici poſſe, conſtat ex doctrina D. Thomæ 1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 8. *& Soti in* 2. *De iuſtitia & iure quæſt.* 3. *art.* 8. ita vt Deus, neque per ſe neque per alium mentiri vnquam poſſit: vt abundè eruditeque oſtendit Melchior Canus *in lib.* 2. *De locis Theologicis cap.* 3. Et patet: quia alioqui non haberemus firmum fidei fundamentum. Nam dici aut putari poſſet, quòd Deus diſpenſauerit in mendacio cum aliquo ex ſacris ſcriptoribus, vt non proponeret verum, vel ſaltem proponeret aliquem falſum articulum: quod eſſet ſummum inconueniens. Intelligitur adhuc ex eadem doctrina, quod pluribus alijs citatis habet Couarr. *in lib.* 1. *var. reſolut cap.* 2. *num.* 5. Aduocatum qui iuſtam cauſā habet, non debere conari obtinere eam per mendacium. Intelligitur demum, quod idem Couar. in ſeq. nu. 3. notat, Baldum rectè dixiſſe, ei qui ex falſa mutui ſcriptura in iudi-
8 cium deducitur, non licere falſum ſolutionis inſtrumentum producere.

Obijcientibus autem, quòd Abraham Gen. 20. dixerit Saram eſſe ſororem ſuam, cùm eſſet vxor: & quod Iacob Gen. 27. patri dixerit ſe eſſe primogenitum ſuum Eſau. Item Angelus Raphael Tobiæ 5. dixerit ſe eſſe de filijs Iſrael Azariam, Ananiæ magni filium. Reſpondendum eſt, tales non fuiſſe mentitos, ſed ambiguè loquendo celaſſe veritatem ſine mendacio. Sara enim ſoror fuit Abrahami, ſumendo ſororis nomen pro conſanguinea, ſicut ſumpſit nomen fratris pro conſanguineo. Gen. 13. cùm dixit ad Lot, Fratres enim ſumus. Quæ interpretatio eſt D. Aug. relata in cap. Quæritur, 22. quæſt. 2. & approbata à D. Thoma 2. 2. *quæſt* 110. *art* 3. *ad* 3. communiterque recepta. Nec refert quòd dixerit illā filiam patris ſui: nam ſenſus eſt, quòd ad eam attineret ex parte patris, vt ibidem notat D. Thomas. Erat enim filia fratris, vt declarat Sotus *in 4. diſt* 40. *q. vnica, art* 4. *ad* 2. Similiter Iacob fuit primogenitus Iſaac, iure quod illi datum fuit à Deo dicente, Maior ſeruet minori: quodque Eſau illi ceſſit pro eſca lentis, licet non fuerit primogenitus natiuitate. Ita D. Thomas loco cit. & Alenſis 3. *part. qu* 37 *membro* 6. *col. vlt.* Quod quidē videri non debet durum, cùm Dominus dixerit Ioannem eſſe Eliam, quem conſtat imitatione tantùm, non autem perſona, Eliam fuiſſe. Denique Angelus Raphael verum dixiſſe inuenietur, ſi conſideretur interpretatio trium illorum nominum, Iſrael, Azarias & Ananias: namque Iſrael ſignificat videntem Deum: Azarias verò adiutorem, & Ananias gratiam Dei. Vnde fit vt Raphael verè attribuerit ſibi illa, vtpote qui videbat Deum, & adiutor erat Tobiæ, ac Dei gratia dignus. Quæ doctrina eſt D. Anton. 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 1. ſub finem.

Celatio veritatis ſine mendacio.

SECTIO IV.

QVæritur quartò, Vtrum liceat ambiguè loquendo celare veritatem. Reſpondetur verò congruenter iam dictis id licere. Nam quamuis fortè diceret quis Abraham & Iſaac tali locutione peccaſſe venialiter: tamen de Raphaele Angelo dici non poteſt. Ambiguitas autem qua celatur veritas ſine mendacio, contingit quando id quod quis dicit verum eſt ſecundùm ſuam intentionem, licet falſum ſit ſecundùm intentionem audientis, & communem intelligentiam prout docet Nauar. ad cap. Humanæ aures, quæſt. 2. nu. 10. 11. 12. In quorum 10. ex gloſa, *ad cap. Ne quis* 22. *quæſt.* 2 refert: eum in cuius domo aliquis latet, quem hoſtes perſequuntur, ijs ſciſcitantibus vbi eſt; poſſe reſpondere non eſt hic, accipiendo (*eſt*) non vt venit à Sum, ſed vt ab edo. Item in num. 11. ex Angelo de Peruſio & Ioanne de Anania excuſari à mendacio D. Franciſcum, qui interrogatus ab ijs qui homicidam perſequebantur, an illac is tranſijſſet, miſſis manibus intra manicas, reſpondit non tranſijt hac: intendē-
10 do contra communem conſuetudinem & mentem interrogantis, non tranſijſſe per ſuas illas manicas.

Aduerte autem amphibologiam de qua hic agitur, eſſe non tantùm eam quæ contingit ex diuerſa verborum ſignificatione, vt in ante propoſitis exemplis; ſed etiam quæ cōtingit cùm verba prolata, ſunt quidem falſa ſecundùm, per ſeque ſumpta, ſed vera ſunt aliquibus adiunctis, quæ à dicente ſubintelliguntur. Quo modo illud Pſalmi primi: Non reſurgent impij in iudicio; verum eſt tantùm, ſubintelligendo, *ad gloriam*. Et illud in cap. Nihil 1. De confect. diſtinct. 5. Nihil prodeſt homini, orare, ieiunare, & alia religionis bona

opera

opera facere, niſi mens ab iniquitate reuocetur; ſubintelligendo, *quoad meritum vitæ æternæ*. Alioqui enim tam hoc quàm illud falſum eſt & hæreticum.

Atque hoc etiam poſteriore genere licitum eſſe vti, ſi abſit animus tum mētiendi, tum etiam nocendi alteri, & adſit iuſta cauſa eo vtendi. Nauarr. ex inſtituto oſtendit ad memoratum cap. Humanæ aures, quæſt. 5, vbi num. 4. in confirmationem adfert, quòd Dominus interrogatus de die vniuerſalis iudicij quando eſſet futurus, reſponderit, *vt habetur in cap. 24. Matth. & cap. 13. Marci*, neque Angelos neque Filium, ſed ſolum Patrem id ſcire. Ad cuius reſponſi veritatem quoad Filium Patri omnino æqualem, aliquid ſubintelligēdum eſt, nempe quod neſciret: ita vt conueniret illis interrogātibus manifeſtare, ſicut communiter ſubintelligere Theologos & Canoniſtas idem author ait.

Addens num. 5 adhuc in confirmationem: quòd ex communi conſenſu Confeſſarius qui interrogatur; An talis pœnitens ei tale peccatum confeſſus ſit, reſpondere poſſit non eſſe confeſſum: ſubintelligendo, ita vt illud dicere teneatur. Qua ſubintellectione omiſſa, falſo reſponderet, ſi res aliter haberet, id eſt, de tali peccato confitentem audiuiſſet. Nec valere ſubterfugium dicentium quòd non audiuerit vt homo, ſed vt Vicarius & Miniſter Dei: idem author bene probat ibidem vſque ad finem illius quæſtionis. Et patet quia id non obſtat quominus ſit abſolute verum, & quod audiuerit, & quod ſciat illud de quo interrogatur. Qua in re immorari non eſt huius loci. Eumdem vſum explandæ veritatis per ambiguam reſponſionem cùm neceſſitas vrget approbant tanquam licitum D. Anton. 2. par. tit. 10. c. 1 §. 1. verſu Videtur, Syl. verbo Mendacium qu. 6. ver. & Couar. lib. 1. variarum reſol. c. 2. nu. 4.

11 Cæterùm in tali re voluntas mentiendi, ſeu fallendi & faciendi iniuriam, dicitur abeſſe debere, quoniam ea de ſe mala eſt ac peccatum. Dicitur quoque iuſta cauſa adeſſe debere; quoniam alioqui, *etiamſi mendacium abeſſet*, peccaretur contra virtutem veritatis, quæ inclinat hominem ad ſe per dicta, & facta oſtendendum proximo talem, qualis reipſa eſt: vt ab Ariſtot. notatum in 4 Ethic. D. Thom. approbat 2. 2. q. 109 *art. 3.* Rationem optimam addens, cur contrarium merito iudicetur vitioſum: nempe quia ſocietas humani generis conſeruari non poſſet, ſi nos alios quàm ſimus, alijs oſtenderemus dictis aut factis. Prædicta vero iuſta cauſa adeſſe cenſetur ex eodem Nauar *in cit. quæſt. 1 ſub finem & in ſequenti ſecunda, num. 8.* ſi veritas celetur cauſa ſalutis animi vel corporis, vel honoris, immo & rei familiaris, aut cuiuſcumque actus virtutis. Ex qua etiam doctrina in ſeq. q. 3. nu. 10. 11. & 12. deducit tum alia, tum tria hæc corolaria pro vſu quotidiano notanda.

12 Primum eſt: quòd non tantùm laudandi ſint qui tacent quando, & vbi non tenentur loqui: ſed etiam, qui aliqua iuſta de cauſa non reſpondent ad interrogationes ad quas non obligantur reſpondere: aut etiam qui ad eas ita reſpondent, vt falſæ ſint quidem reſponſiones ſeparatim ſumptæ, ſed ſi aliquid ſubintellectum cum eis coniungatur, efficiantur veræ, prout exemplis ante declaratum eſt.

Secundum eſt, quòd vt is qui reſpondere tenetur, debeat ſecundùm interrogantis intentionem & intelligentiam communem reſpondere, *iuxta cap. Quacumque arte, 22 quæſt. 5*. ita enim qui nullatenus tenetur reſpondere interroganti, nec teneri ſecundùm intentionem ipſius reſpondere: ſed poſſe ſecundùm propriam intētionem ſubintelligere aliquid, quod coniunctum ſuæ reſponſioni, faciat illam veram ſuo ſenſu, quidquid ſit de alio ſenſu in quo interrogans, illam accipit. Ratio Nauarri eſt quòd ſicut talis nullo modo tenetur ad reſpondendum: ita nec ad reſpondendum ſecundùm alterius intentionē ſi nulla cauſa ad hoc magis, quā ad illud vrgeat.

Tertium corollarium eſt: poſſe nos per hanc doctrinam euitare innumera peccata ſaltem venialia, quæ paſſim committuntur cùm interrogamur quò eamus, quid comedamus quantum pecuniæ habeamus, quid dederimus, quas literas, quę noua acceperimus, quid hic vel ille nobis dixerit, aut ſcripſerit, & id genus alia, quibus abſque peccato reſpondere poſſumus, aliqua ſubintelligendo, quibus vera fient ea quæ affirmando, aut quæ negando reſpondemus: vt ſi petēti librum quem non teneor, vel non conuenit dare, reſpondeam non habeo: ſupple tibi dandum. Verùm quidquid ſit in ſpeculatione: tale quid non videtur vſurpandum ſine iuſta, nec leui cauſa: cùm aliàs aduerſetur rectæ rationi dictāti, ſincerè nec deceptoriè eſſe agendum cum proximo: ne detur occaſio ſcandali & rixarum, aliorumque id genus malorum aduerſantium bono pacis.

Grauitas malitię mendacij.

SECTIO V.

Quæritur quintò, Vtrum omne mendacium ſit peccatum mortale. Cui quæſtioni ſatisfit ſequentibus propoſitionibus,

Prima eſt: Si mendacium non habeat aliam maculam quàm falſitatis, nunquam de ſe, ex ſuóve genere eſſe mortale. Hanc habet Sotus *lib. 5 De iuſt. & iure quæſt. 7 art. 4. ante ſolutionem argumentorum* eamque tangunt D. Thomas 2. 2. *quæſt. 70 art. 4. & Caiet. in verbo Mendacium.* Probatur verò quia mendacium non tollit charitatem ob falſitatem ſolam, quę nec contra religionem eſt, nec contra iuſtitiam. Quocirca in ſequēti quæſt. 110. art. 4. D. Thomas tam officioſum, quàm iocoſum mendacium ait eſſe ſolummodo veniale. Quod idem habetur ex cap. Ne quis, 22 quæſt. 2 §. Duo verò ſunt receptumque eſt ab omnibus. Probatur autem: quia in huiuſmodi mendacio cernitur tantùm macula falſitatis: quod enim cedat in alterius commodum vel alios delectet, non facit: ſed potius diminuit rationem culpæ, ex ipſo D. Tho. *in cit. qu. 110. art. 2. in corpore.* 13

Nec obſtat quod D. Gregorius lib 18. Moralium, cap. 2. mendacium ab obſtetricibus dictum Pharaoni Exod. 1. mortale fuiſſe ſignificet, cùm ait: Benignitatis earum mercedē, quæ potuit eis in æterna vita tribui, præmiſſa culpa mendacij, declinatam eſſe in terrenam remunerationem. Etenim ex eodem D. Thoma in eadem quæſt. art. 4. ad 4. id ita accipiendum eſt, vt Sanctus ille doctor velit ſignificare deformitatem mendacij non repugnare perinde merito remunerationis temporalis, ac repugnat merito remunerationis æternæ.

Porro licet mendacium iocoſum, ſicut & officioſum ſit peccatum tantùm veniale; grauius tamen eodem eſſe cenſetur: quia, quòd ioco afferatur falſum, culpam mendacij extenuat, ac quod proferatur ad impendendum alteri obſequium: præſertim cùm neceſſitatis ratio (*pietate, miſericordia, aut religionis Zelo ſuadente*) illud quodammodo extorquet; prout habet Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti verſu Sed inquies.

Secunda propoſitio eſt, Tam iocoſum, quàm officioſum mendacium, ſi cum iuramento fiant, mortalia eſſe ob periurium. Hanc tangit D Thomas 2. 2. *quæſt. 70 art. 4. ad* 2. & poſt eum Nauar. *in Enchir cap. 18 num. 3 in fine:* ſatiſque patet per ea quæ de periurio dicta ſunt in præcedenti lib. 18. Ratioq; in promptu eſt. quòd in materia etiam leui, ipſum fiat cum notabili iniuria Dei; vtpote adhibiti in teſtem falſitatis. Hincque eſt quod ex eodem Nauar. in præced. cap 12. num. 5. communiter reijcitur quod habet gloſa ad cap. Veniens De iureiurando: non eſſe peccatum plusquàm veniale, iurare falſum iocandi cauſa. 14

Tertia propoſitio eſt, Fe ate eos qui mendacium tam iocoſum quàm officioſum mortale eſſe putant, ſi dicant ab eo qui ſit in ſtatu perfectionis. Hæc eſt D Thomæ 2. 2. qu. 110. art 4. ad 5 & Syluester ſequitur in verbo Mendacium, qu. 3. ſub. fin. Probatur autem: quia circumſtantia ſtatus perfectionis de ſe minuit potius, quam aggrauat peccatum commiſſum (*vt fieri ſolet in viris perfectis*) ex infirmitate, prout confirmauimus in præced. lib. 14. in ſecunda parte capitis quarti. Cæterùm negandum non eſt, quin aliquando ratione ſcandali poſſit in viris perfectis, ſiue iocoſum, ſiue officioſum mendacium mortale eſſe Hoc enim concedunt D. Thomas & Sylueſter locis cit. & Nauar in Enchir. *cap. 18. num. 3.* & Armilla *verbo Mendacium § 3.* patetque per ea quę a nobis tradita ſunt in priore parte antecitati capitis quarti.

Quarta propoſitio eſt Iocoſum aut officioſum mendaciū ex eo, quòd in iudicio dicatur non eſſe mortale. Hanc contra Caiet & Nauar. & Soto tenet Couar. *in 1. var. reſol. cap. 1. n.* 2. Et quoad mendacium officioſum expreſsè oſtendit D Thomas 2 2 *quæſt. 70. art. 4. ad* 1. dum docet eum qui vt à morte liberet, per falſos teſtes, vel per Iudicis peruerſitatem, iniuſta ſententia damnatum, fert falſum teſtimonium, ſepoſita periurij ratione, non committere peccatum mortale. Quod idem poſt eum ſentit Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure, q. 7. art 4. ad* 2.

Quinta propoſitio eſt, Mendacium officioſum vel iocoſum, ſi nō eſſet ſimpliciter tale, ſed haberet aliquid de pernicioſo admixtū, mortale eſſe poſſe. Hæc patet: quia mēdaciū

perni-

Digitized by Google

perniciosum eſt genere ſuo mortale: quo fit vt alteri adiunctum reddat ipſum mortale. Talis mendacij hoc eſt officioſi pernicioſo admiſti, D. Thom. 2.2. *quæſt. 69. art. 1.* ad 2. exemplum ponit cùm ait: quòd mentiri ad liberandum aliquem à morte cum iniuria alterius, non eſſe mendacium ſimpliciter officioſum, ſed habere aliquid admiſtum de pernicioſo.

15 Sexta propoſitio eſt, Mendacium iocoſum non eſſe ex eo mortale ex ſe, quòd aſſiduè ab aliquo vſurpetur. Probatur, quia aſſiduitate ſola, peccatum tantummodo multiplicatur. Peccata autem venialia quantocunque ſint numero, nequeunt æquiualere vni mortali, vt oſtenſum eſt in præced. tomo, lib. 15. cap. vlt. ſect. 4. Quocirca iocoſum ex eo, quòd aſſiduè dicatur, non eſt cenſendum mortale. Vnde, quod Concil. Colonienſe *in expoſit. quinti præcepti, verſu Mendacium autem iocoſum:* ait, mendacium iocoſum futurum capitale ſi aſſiduitate aggrauetur, eodem modo intelligendum eſt, quo D. Thomas 1.2. *quæſt. 88. art. 4. ad* 1. intellexit illud D. Auguſtini tract. 12. in Ioannem non procul à fine, tomo nono: quòd peccata minima, *id eſt, venialia,* ſi negligantur, occidant. Vult enim ſenſum eſſe tale mendacium ſua aſſiduitate, diſpoſitiuè cauſare peccatum mortale.

16 Septima propoſitio eſt, Mendacium pernicioſum mortale eſſe ex ſuo genere. Ita docent Caietanus in verbo Mendacium, & in verbo Perfidia, ac Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 4. ante ſolutionem argumentorum. Probatur verò, quia tale mendacium charitati aduerſatur: vtpote proximo damnoſum, & eſt peculiariter contra hoc octauum præceptum: *quod expreſſè prohibet, proximum lædi verbo* cùm cætera mendacia, non niſi reductiuè, ad illud attineant. Accedit quod ex D. Thoma 2.2. *qu. 110. art. 4. ad* 1. de eodem mendacio pernicioſo intelligatur illud Pſal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Verumtamen negandum non eſt, quin vt in alijs materijs imperfectio actus excuſat à mortali, iuxta tradita in præcedenti lib. 15. ſub initium quarti capitis; ſic etiam in mendacio pernicioſo excuſare, itaut contingat veniale tantùm per illud committi: prout expreſſerunt Caiet. *in verbo Mendacium* & Armil. *in eodem verbo* §. 1.

Imperfectio autem ea, ex Caiet. ibidem poteſt in ipſo mendacio tripliciter contingere: primò, ex parte actus, qui ſurreptitius eſt, nec plenè deliberatus: ſecundò, ex parte materiæ: nempe quia nocumentum modicum eſt: poſtremò ex parte formæ; quia ſcilicet tale mendacium non dicitur animo inferendi nocumentum alicui: ſed ſolùm ex loquacitate: itaut materialiter tantum ſit pernicioſum, perinde ac ante diximus, falſum ſine intentione fallendi dictum, materialiter tantùm eſſe mendacium. Quanquam vt loco cit. Armilla attigit: non excuſaretur à mortali ſi nocumentum eſſet adeo graue, vt ad illud debuerit aduertere, & à tali mendacio linguam omnino cohibere: quod negligendo cenſetur damnum eiuſmodi intendiſſe tacitè.

Corollaria quædam mendacio pernicioſo.

SECTIO VI.

Porro, ex hoc quod conſtitutum eſt: mendacium pernicioſum mortale eſſe ex ſuo genere, poſſunt corollaria quædam deduci.

17 Primum eſt: Mendacium eſſe mortale, quando ipſum dicitur in materia fidei, vel ſacræ Scripturæ. Hoc habet D. Thomas 2.2. quæſt. 110. art. 4. aliique poſt ipſum. Et probatur: quia, *vt bene Nauar. notat in Enchir. cap. 18. num.* 4. eſt mendaciū natura ſua notabiliter pernicioſum, adeòque notabiliter, vt cenſeatur peccatum inter mendacia grauiſſimum: quod ex D. Auguſt. in libro de mendacio cap. 14. habet D. Thomas *in cit. quæſt.* 110 *art.* 2. Et ratio confirmat: quia peccata contra Deum ſemper ſunt grauiora: vt poſt ipſum D. Thomam 2.2. *quæſt* 73. *art.* 3 oſtenſum eſt à nobis, in præced. libro 14. nu. 5.

Aduerte autem ad hoc genus mendacij reuocari primò mendacium, quo quis timore mortis negaret ſe eſſe Catholicum, prout notant Armilla in verbo Mendacium nu. 2. & Nauar *in fine commentarij, ad cap. Humanæ aures,* 22. *quæſt.* 5. Reuocari ſecundò, mendacium illius, qui falſas reliquias pro veris Sanctorū adorandas proponit; vel qui pro falſis miraculis, ſeu beneficijs cōfictis, *tanquā per miraculū acceptis,* votiuas imagines offert imagini Crucifixi, aut B. Virginis, alteriúſve Sancti, vt lucri gratia alios inducat ad ſimilia in eodē loco offerenda. Cuius mendacij poſt Caietanum in verbo Superſtitio meminit Nauar. in Enchir. cap. 11. nu. 16. Reuocari tertiò, mendacium quo quis ſcienter falſum miraculū in concione, aut in Sancti vita profert, aliter quàm res ſit, referendo illud. Ratio eſt; quia qui ſic mentitur, quantum in ſe eſt, veritatem miraculorum Chriſti, & Sanctorum tollit hoc nomine, quòd ea de cauſa putabuntur falſa. Ita notat Caietanus 2.2. *qu.* 110. *art.* 4 *in fine: & in verbo Confeſſio cap.* 1. *in quarta conditione: & in verbo Prædicatorum peccata:* inſinuatque Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti, *verſu Mendacium autem iocoſum:* dum ait non leuiter peccaſſe eos, qui è ſuggeſtis loco Euangelij aniles fabulas ac exempla impudēter conficta vulgo prædicarunt: quia ex ipſo non vulgarem ſuſpicionem ac contumeliam doctrinæ fidei, quam profitebantur, attulerunt.

Quapropter credit Caiet. in verbo Prædicatorum peccata: in vniuerſum quando prædicator mentitur circa doctrinam fidei, bonorum morum, hiſtoriam Sanctorum, miraculorum, & Propheti arum ad docendum aut inſtruendum, aut perſuadendum aut monendum auditores, mortale peccatum committere. Quæ eadem eſt doctrina Armillæ *in verbo Prædicator num.* 3. & Nauar. in Enchir. *cap* 25. *num* 141. Quinimo ex eodem Caietano in verbo Mendacium. Omne mendacium prædicatoris contra veritatem, ſpectans ad ipſius officium (*quod eſt auditores ſuos erudiendi, arguendi, ſuadendi, ac bene monendi*) mortale eſt ex ſuo genere, vtpote quod conſtituit ipſum coram Deo, tanquam falſarium adulterantem prædicationis officium, annunciando in perſona Chriſti & Eccleſiæ (*iuxta illud poſterioris ad Corinth. cap.* 5. *Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos*) id quod nec Chriſtus nec Eccleſia commiſit ei. Quod ſi prædicator ipſe, non quidem circa veritatem ad officium ipſius ſpectantem: ſed circa extranea, impertinenter inſerta, mentiretur: non eſſet ideo de mortali condemnandus: niſi fortè ratione ſcandali, vt adhuc cum eodem Caiet. docent Armilla & Nauarrus locis citatis. Quò referri poteſt traditum ab eodem Caietano in cit. fine art. 4. mentientem in nominibus authorum, aut quotationibus, puta cap. 10. pro 12. aut Iſaiam, pro Ieremia; aut Ieronymum, pro Auguſtino dicendo, peccare quidem, ſed non mortaliter: quia non contra, ſed præter veritatem doctrinæ, mentitur. Falli namque in talibus, non eſt falli in doctrina, ſed in accidentibus eius. In quo cōſentiunt cum eo Sylu. in verbo Mendacium quæſt. 4. & Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 4.

Secundum corollarium eſt: Peccatum mortale committi 18
non adimplendo factam promiſſionem, ſi ea ſit de re notabili. Tunc enim mendacium ſuo modo pernicioſum committitur (*quod D. Thomas tangit* 2.2. *quæſt* 110 *art.* 3 *ad* 5) atque adeo mendacium mortale: cùm negari nequeat ſimplicem promiſſionem obligare ſub mortali ad ſui impletionem, ſi ſit de re graui, prout docet D. Antoninus 2 *part. tit.* 10 *cap.* 1. § 4 *ſub finem:* ſequiturque Caietanus *in verbo Perfidia* & 2.2. *quæſt.* 88. *art* 1. *circa principium.* Atque probatur: quia promiſſio inducit obligationem ſeruandi promiſſum: alioqui enim tolleretur fides hominum inter ipſos; ſique ſit in re graui, violatio illius graue nocumentum adfert proximo contra charitatem, animæ vitam. Debet verò iſtud intelligi dummodo talis promiſſio ſit de re licita, & poſsibili, factáque abſque vi, dolo, & fraude, iuxta tradita per Nauar. in ſequen. num. 7.

Porro dictum eſt, ſi fuerit de re notabili; quia ſi de re leui ſit promiſſio, veniale tantùm committetur, ſi ea non ſeruetur; ex Caiet. locis cit. & ex alijs communiter. Idque Nauarr. in eodem num. ſeptimo confirmat à maiori: quia ſi furtum rei leuis non eſt mortale, multominus erit violatio promiſſionis de re leui: vt de dicenda alicui ſalute tuo nomine. Adde ex eodem Nauar. ibidem nullum eſſe peccatum nō ſeruare promiſſionem, ſi ita rerum ſtatus immutetur, vt vis promiſſionis eneruetur; ſicut ſit cùm is, cui facta eſt promiſſio illam remittit: argumento textus in cap. 2. De ſponſalibus. Itémque quoties alia quæuis mutatio interuenit, quę ſi à principio fuiſſet: talis promiſſio, tunc minimè facta eſſet: aut ſaltē caſus talis tunc occurrens, eſſet exceptus, iuxta doctrinam D. Thomæ 2.2. *quæſt.* 110. *art.* 3. *ad* 5. quam adhuc loco cit. Nauarrus habet.

Tertium corollarium eſt: peccare mortaliter peccato mē- 19
dacij pernicioſi eum, qui fingit ſe in aliqua ſcientia eſſe doctorem, vt eccleſiaſticam dignitatem obtineat: ad quam ea qualitas requiſita eſt omnino. Hoc expreſsè tradit Nauarrus in eodem cap. 18. nu. 8. in fine: & eſt res de ſe clara.

Quartum corollarium eſt: ſimiliter peccare eū qui vt aliquam cathedram, vel canonicatum obtineat, pro ſe verba

facit,

facit; mendaciter inquiens v. g. ſe libros edidiſſe in lucem, aut quid aliud per quod falſam de ſe concitat opinionem. quæ cedens in notabile proximi detrimentum, mendaciũ eſt pernicioſum: iuxta tradita per D. Thomam 2.2.qu.110. art.2.& Nauar.in Enchir.cap.13.num. 16.

Quintum eſt; ſimili quoque modo peccare eum qui per hypocriſim ſimulat ſanctitatem, vt ea ratione beneficium conſequatur. In tali enim hypocriſi mendacium dari, conſtat ex definitione mendacij in principio huius capitis aſſignata, & ex communiter recepta doctrina de hypocriſi, quam in 2.2.quæſt.111.D.Thomas perſequitur. An autem ea ſit mendacium pernicioſum mortale, an veniale, D.ipſe Th. ibid.art.4.docet eſſe diſcernendum ex fine; qui ſi repugnet charitati in Deum vel in proximum, erit mendacium mortale, vt quando quis ſanctitatem ſimulat, vt falſam doctrinam diſſeminet: vel vt adipiſcatur eccleſiaſticam dignitatem indignus: & ſic de ſimilibus, quæ ſiunt cum notabili Dei aut proximi iniuria. Sin autem idem ſinis charitati minimè repugnet, mendacium non cenſebitur pluſquam veniale, cùm vitam animæ, quæ eſt charitas, non auferat.

CAPVT II.

De iudicio temerario.

SVMMARIVM.

20 *Quid ſit temerarium iudicium, & quale peccatum ſit.*
21 *Excuſatio à peccato mortali, dum de proximo malũ iudicatur eoq; res ſit aperta, aut habeãtur illius ſufficiẽtia indicia.*
22 *Iudicium temerarium non eſt mortale, niſi ſit de re graui.*
23 *Ad iudicium temerarium non ſufficit, vt ſiat de re abſolutè, ſed requiritur vt ſiat contra proximum.*
24 *Ad temerarium iudicium requiritur vt ipſum ſit certum, ſirmumve.*
25 *Vt cenſeatur peccatum mortale requiritur vt deliberatè ſiat.*
26 *De opinione, dubitatione & ſuſpicione temerariis, quid ſint & quando ſint peccata mortalia.*
27 *Quod a mortali excuſentur, quando ſiunt ex errore, non tamen ſemper.*
28 *Mortalia peccata ſunt, cùm proueniunt ex prauo affectu, & maleuolentia erga proximum.*
29 *Documenta de eo quòd dubia ſint in meliorem partem interpretanda.*
30 *Explicatio dubij, An liceat iudicium de proximi bonitate, malitiaque ſuſpendere.*

20 HIc de temerario iudicio agitur tanquam de interno mendacio ſeu mentali teſtimonio falſo contra proximum. Ipſum eſt enim, cùm quis ex leuibus, & inſufficientibus indicijs apud ſe contra proximum fert iudicium certũ, & deliberatum in re graui; vt cùm iudicat ipſum peccare mortaliter, aut eſſe in ſtatu peccati mortalis. In eo autem mendacium mentale committitur: quia ſpectat etiam ad mendacium, ſi certò id definiamus, quod neſcimus an tale ſit, ſicut ad periurium ſpectaret ſi de eodem iuraremus, ex Nauarro in Enchir.cap.12.num.8. Eſt verò mendacium pernicioſum ex eodem Nauarro in ſequen.cap.18.n.9. Et patet: quia is proximo nocet, tam qui in propria, quàm in aliena mente falſam de eo opinionem ingenerat. Eſſe autem mortale habetur ex D.Th.2.2.q.60.art.3.& D.Anton.2. part.tit. 3.c.8.§.1.verſu Quantum ad ſecundum. Quibus accedunt plures alij, quos refert Petrus à Nauar.lib.2. De reſtit.ca.4. n.446. Ratio eſt verò, quia per hoc ſit proximo grauis iniuria, notabiliter contemnendo ipſum, infamandoque iniuſtè: quod ad mortale ſufficere patet: quia ſi cauſam daret vt alius eamdem quam ipſe, ſiniſtram opinionem de illo haberet, mortaliter peccaret tanquam infamans in re notabili: facienſque ei notabilem iniuriam. Perinde autem nocetur proximo, ſiue in propria, ſiue in aliena mente ingeneretur de eo praua opinio. Quiſque enim ius habet ad bonam de ſe exiſtimationem in vnoquoque alio, niſi obſtet cauſa aliqua rationabilis. Ergo & perinde peccatur. Accedit quòd quis tali iudicio vendicet ſibi quodammodo id quod Dei proprium eſt: nempe ſcrutari aliorum corda: à quo ſcelere nos reuocat Apoſtolus in priori ad Corinth. c. 4. Nolite, inquiens, ante tempus iudicare quoad vſque veniat Dominus, qui, & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.

Obſeruationes pro praxi notandæ de iudicio temerario propriè dicto.

SECTIO I.

21 ADuerte autem primò, quòd ſi res patenter eſſet mala, ſicut eſt homicidium factum priuata authoritate, aut fornicatio, is qui illam videret ab aliquo perpetrari, nullum delictum committeret iudicando ipſum peccare: quia ſufficientem habet cauſam iudicandi. Quam eſſe D.Thomæ loco cit. communiter receptam ſententiam annotans Greg.à Valen.2.2.diſput.5.quæſt.4.punct.3.in confirmationem adfert illud Domini Ioannis 12. Nolite iudicare ſecundùm faciem, ſed rectum iudicium iudicate. Rectum eſt enim, quod in ſufficienti ratione fundatur, & non tantum in leuibus coniecturis; qualis eſt quæ ſit ex facie. Immo ſi de perpetratione quidem conſtaret ſolummodo ex indicijs, ſed talibus quæ ſint ſufficientia ad ferendum prudenter iudicium: ille qui fertet, non delinqueret ſaltem mortaliter: vtpote non iudicans temerè, ſed nixus fundamento ad moralem certitudinem ſufficienti. Non enim obſtat quòd nonnihil dubietatis interueniat: quia in moralibus, parum pro nihilo reputatur: vt bene ait Sotus lib.3.De iuſt.& iure quæſt 4 art. 3. poſt tertiam concl. Inde inferens, quòd vbi ita certus es in ſententia, vt nihil ferè dubites, cenſearis certum iudicare ſufficienter ad excuſandum à mortali. Similiter ſi iudicium ſit repentinum; vt cùm videns iuuenem cum puella abſque arbitris colloquentem, ſubitò raperis ad malè de eis iudicandum: in eo enim iudicio, ex defectu plenæ deliberationis, non perinde peccas, ac peccares ſi cum animi reflexione, plenaque deliberatione eamdem ſententiam confirmares.

Cæterùm in vſu habendum eſt commendatum ſalubre conſilium quod ex D Bernardo Concil. Colonien. habet in expoſitione huius præcepti, verſo Mendacium pernicioſũ; nimirum vt in talibus, qui poteſt excuſet actionem; qui non poteſt, excuſet intentionem; & qui neque hanc excuſare poteſt, excuſet tentationem: quia vt ita faciat, poſtulat charitas quæ operit multitudinem peccatorum.

Iam quæ indicia exiſtimari debeant ſufficientia, certò definiri in particulari non poteſt; ſed tantùm in genere dici, in iuſto iudicio non ineſſe temeritatem, quando talia ſunt indicia, aut teſtimonia, ex quibus vir prudens meritò moueatur ad tale quid iudicandum, prout notat Sotus in eod.art.3.non multo ante ſolutionem argumentorum. Addens exemplum de eo qui viſus eſt noctu ſcalis conſcendere feneſtras alicuius domus; & de iuuene qui viſus ea in loco ſecreto petulanter amplexari puellam non repugnantem. De quibus ſiniſtram ferre iudicium ex talibus indicijs nõ eſt temerarium: immo nec culpa, ex eod.authore. Quod idem potiori ratione exiſtimandum eſt, ſi quis de alio malum ſuſpicetur, vel ſuſpendat iudicium, vel dubitet cum ſufficientibus indicijs, ex Petro à Nauarr.in cit.cap.4. nu.447. Addente in num.448. cùm indicia fuerint tantùm probabilia, id eſt, media inter leuia, & violenta, ſeu graues præſumptiones, iudicium ex eis factum non videri plus quàm veniale; quod cenſebitur eò lenius, quò indicia fuerint probabiliora, & grauius, quo fuerint minus probabilia, ex Soto loco cit.

Aduerte ſecundò, quod ſi iudicium temerarium non ſit de re graui, mortale non committi, quantumcumque leuia, 22
immo nulla, aut etiam falſa ſint indicia, ex quibus ipſum fertur, prout expreſſit idem Petrus à Nauar. in præced.num. 444. Rem autem grauem intellige eam, qua per ipſum temerarium iudicium proximo infertur notabilis iniuria: ſiue ea ſit talis, quæ rationem peccati mortalis habeat, ſiue quæ tantùm peccati venialis, immo nullius peccati rationem cõtineat. Nam ex Soto in eodem loco, grauitas temerarij iudicij non ſumitur ex grauitate peccati, quod iudicatur alicui ineſſe: ſed ex grauitate iniuriæ quæ ſit illi, dum temerè aliquid de illo iudicatur: ſiue peccatum ſit ſiue non ſit id, vnde contra ſuam voluntatem, in animo iudicantis vilipenditur notabiliter. Sic enim peccatum eſt graue hominẽ honoratũ, & magni nominis, ex leui cauſa iudicare natũ eſſe ex infamibus parentib. etiãſi hoc non ſit in ſe peccatũ. Cõtra verò peccatũ eſt leue, ex leui cã iudicare militẽ furibundũ occidiſſe hominẽ in duello, etiamſi id ſit graue peccatũ mortale, quia talis miles non putat in an ſuam famam lædi, ſed id

ſibi gloriæ tribuit. Huic doctrinæ congruenter Lud. Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 16. num. 5. in fine: notat non eſſe peccatum mortale, ſi quis in re graui temerè iudicaret de aliquo determinato quem à longe videt, vel ei noctu occurrit, itaut non agnoſcat, nec in poſterum agniturus ſit quis ille ſit. Neque enim magna iniuria læſioue notabilis infertur tunc proximo. Vnde notabiliter ægreferre debeat de ſe taliter exiſtimari.

23 Aduerte tertiò, quando temerarium iudicium non eſt cõtra proximum, ſed fertur tantùm de ipſa re (vt cùm quis audiens verbum turpe dici puellæ, iudicat illud eſſe peccatum mortale) minimè pertinere ad iudicium de quo hic agitur, ſicut pertineret, ſi is, à quo verbum ipſum turpe dicitur, mortaliter peccare iudicaretur. Ratio eſt, quia tale iudicium factum de rebus ſecundùm ſe, non eſt pernicioſum, per illud enim non infertur iniuria proximo, ſicut per factum cõtra proximum ipſum: quem cum excuſare poſſis, quòd tale quid ex ſurreptione dixerit, turpitudinem mortalem ei inuris: quod eſt iniurioſum, & contra charitatem. Hæc doctrina eſt Caietani in verbo Iudicium temerarium, & Armillæ in eodem verbo §. 8. poſt D. Thomam 2. 2. qu. 60. art. 4. ad 2. vbi idem Caietanus videri poteſt.

24 Aduerte quartò, ad peccandum mortaliter per iudicium temerarium requiri, prout ibidem Sotus adhuc notat, vt ipſum ſit certum, ſeu tale, quòd dubietatem permiſtam non habeat, aut certè, quandoquidem in moralibus parum pro nihilo reputatur, non niſi valde paruam. Atque hinc eſt, quòd ille, qui ex inſufficientibus indicijs de alterius bonitate vel peccato iudicat, nihil definiens, ſed dubitatiuè ſe habens, aut definiens quidem, non tamen firmiter: ſed cùm hæſitatione circa partem oppoſitam, non peccat peccato temerarij iudicij: quia, cùm deſit ſententia definitiua, non eſt iudicium, ſed potius dubitatio: vel ad ſummum opinio. Id quod à Caiet. notatum 2. 2. quæſt. 60. art. 3. circa initium, obſeruatione dignum eſt pro multis qui ſe in temerarium iudicium incidiſſe putant ob malam opinionem quam conceperunt de proximo. Etenim falluntur in eo, quando ſic interea diſpoſiti ſunt, vt ſi interrogarent ſeipſos, num apud ſe talem æſtimationem habeant certã, ſe non habere inuenirent, ſed hæſitare, aut fortè etiam credere falſam eã eſſe.

25 Aduerte quintò, ad hoc vt temerarium iudicium ſit peccatum mortale, requiri vt deliberatè fiat. Nam vt in alijs peccatis, ita in hoc defectus plenæ deliberationis à mortali excuſat. Vnde fit vt quando timorati & ſcrupuloſi maximè, ſi paſſi ſunt ſiniſtras cogitationes de proximis, & dubitant an mortaliter peccauerint, interrogari debeant, an ſi tunc aduertiſſent illud eſſe iudicium temerarium, & peccatum mortale, deliberatè conſenſiſſent: ſique reſpondeant negatiuè, putandum eſt, quòd non peccarint mortaliter: quia vel nullus fuit conſenſus voluntatis, vel certè ſi aliquis fuit, non fuit plenè deliberatus, nec ſufficiens ad mortale.

De opinione, dubitatione, & ſuſpicione temerarijs.

26 HÆ cum iudicio temerario eam connexionem habent, vt ſimul tractari meritò poſſint: propterea quod in eas ipſum frequenter degenerat per ſolum defectum certitudinis, per quem vnum diſtinguitur ab eiſdem: quoniam eæ quoque ſunt iudicia ex leuibus cauſis, de bonitate aut malitia proximi: non quidem ad inſtar illius certa: ſed cum incertitudine ac formidine. Sic autem inter ſe differunt, quod opinio ſit iudicium in vnam partem determinatum quidẽ, ſed vacillans, coniunctam habendo formidinem de parte oppoſita. Dubitatio verò ſit, qua ſic animus hæret vt in neutram partem inclinet: ac demum ſuſpicio qua animus in vnam partem inclinat ſed ſine determinato iudicio: tantùm enim eſt concitatio quædam animi ad aſſentiendum vni parti, eoquod ſpecies veri ſubluceat in illa, q̃ non in altera.

De earum malitia autem quid ſit tenendum ſufficienter ad inſtitutum noſtrum tradi poteſt ſequentibus oppoſitionibus. Prima eſt: Indicia quæ non ſufficerent ad ferendum ex eis abſque temeritate iudicium firmum, poſſe ſufficere ad habendam ſine temeritate opinionem de alio. Atque ad dubitationem ſine temeritate habendam, ſufficere poſſe indicia minora ijs, quæ ſatis ſunt ad opinionem ipſam à temeritate eximendam. Ac demum ad ſubrogandum ſine temeritate poſſe quæque iudicia ſufficere. Huius ratio eſſe poteſt quod ad liberandum à temeritate iudicium, de ſe minus firmum, requiratur fundamentum rationis minus firmum, quàm ad liberandum iudicium, de ſe firmius.

Secunda propoſitio eſt: Eas de ſe ordinariè excuſari à mortali, ſi contingant ex errore quodam intellectus, quo apprehendit, indicia tanquam ſufficientia ad ſic iudicandũ. Hanc indicat D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 3. cùm docet iudicare de proximo ex leuibus cauſis aliquod malum graue pro certo, peccatum eſſe mortale: dubitare autem veniale tantùm eſſe. Vbi nomine dubitationis, comprehendit non ſolùm propriè dictam, ſed etiam aſſenſum quemcumque vacillantem ex formidine ei permiſta: prout Caiet. ibid. & Sotus lib. 3 De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 5. interpretantur: & poſt vtrumque Gregor. à Valen. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 4. puncto 3. propoſit. 3. Addens quod notatum eſt à Nauarro in commentario ad rubricam de iudicijs num. 50. in fine, eam formidinem eſſe non modo actualem, id eſt, qua quis iudicando vacillat actu: ſed etiam virtualem, cõtingentem in caſu in quo ſi iudicans interrogaretur, an pro penitus indubitato habeat illud quod iudicat, reſponderet quòd non habeat: immò quod fortè illud ſit falſum. 27

Probatur autem propoſitio ex eo, quòd aſſenſus vacillãs ſeu admiſtam habens formidinem notabilem de oppoſito, actus ſit imperfectus quo non infertur iniuria magna proximo. Cùm enim ſiue opinans, ſiue dubitens, ſiue ſuſpicans, putet expreſſe vel tacitè ſe falli poſſe, iudicium quod ſic fertur de proximo, non eſt tantum in ipſo generare grauem contemptum proximi: præſertim cùm, vt ſupponimus, non ex malitia, ſed ex humano errore ſic iudicet, paratus ſe corrigere, vbi ad rem meliùs aduerterit. Accedit quod vehemens procliuitas ad iudicandum de alijs, ex ſignis quæ non carent veriſimilitudine multùm minuat deformitatem talis iudicij. Vnde D. Auguſt. tract. 90. in Ioan. inter cætera inquit. Ignoſcatur nobis quòd de occultis hominum aliquãdo, immò aſſiduè non vera ſentimus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror: ſine qua duci iſta non poteſt vita, itaut Apoſtolus diceret 1. Corinth. 10. Tentatio vos non apprehendat niſi humana, &c.

Cæterùm cur in eadem propoſitione addita ſit particula, ordinariè, ratio eſt, quam ex Soto Gregor. à Valen. habet, quòd quandoque poſſint eſſe tales circumſtantiæ rei, & perſonæ, vt non obſtante notabili formidine, iudicium temerarium ſit peccatum mortale, vt ſi ex leuibus cauſis de honeſta & religioſa perſona voluntariè dubites an peccatum enorme v. g. inceſtum cum matre commiſerit: quia ex enormitate eiuſdem peccati & perſonæ honeſtate, plus augetur deformitas talis iudicij, quàm minuatur ex formidine ei coniuncta. Et ſic aliàs quoties apertum eſſet magnam iniuriam tali perſonæ fieri, ſi inducerentur alij ad tale quid de eo dubitandum, vnde vilipenderetur & faceret notabilem famæ iacturam. Quo ſpectant tradita à Soto in lib. 3. de iuſt. & iure quæſt. 4. art. 3.

Tertia propoſitio eſt: Eum qui non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu voluntatis, & maleuolentia erga proximum, etiamſi aduertat indicia non eſſe ſufficientia, opinatur vel dubitat vel ſuſpicatur de eo malum graue, quòdve ſit ei occaſio magnæ infamiæ, peccare mortaliter. Hæc probatur: quia in eo infert iniuriam proximo in re graui. Neque excuſatur, ſicut in caſu præcedentis propoſitionis, ex errore vel ex infirmitate humana cùm deliberatè & ex malitia ita iudicet: eoquod velit proximum contemnere, & pro vili habere præ ſe. Nec item ex formidine, quia etſi putet ſe falli poſſe, aduertatque ſe non habere cauſam iuſtam: tamen vult in ſua praua opinione pertinaciter perſiſtere. Vnde licet iudicium illius non ſit firmum ex parte obiecti cùm putet fieri poſſe vt res aliter habeat: eſt tamen ex parte ſubiecti: quod ſufficit ad impedimentum diminutionis iniuriæ. Accedit quod Dominus noſter Matth. 7. & Luc. 6. iudicio & condemnatione dignos doceat eos qui minora fratrum ſuorum vitia inſectantur, & condemnant tanquam ſanctiores: cum longè iniquiores ſint. Peccatum enim eſt graue ex maleuolentia imaginari proximos, non quales reuera ſunt, ſed quales ex prauo tuo affectu velis haberi in propriam tuam commendationem, & contemptum illorum. 28

†

Difficultas

Difficultas, An dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

29 HAnc D. Thom. tractat 2. 2. quæſt. 60. art. 4. Tenenda autem videntur hæc documenta, quæ benè Leſſius notauit, De iuſtitia & iure lib. 2. cap. 29 dubit. 4.

Primum eſt: Dubia de rebus, æſtimanda eſſe ſuis momentis: de perſonis autem interpretanda eſſe in meliorem partem. Ratio eſt quia in iudicio rerum id tantùm agitur vt veritas attingatur: in iudicio perſonarum verò, veritas ſic quæratur, vt maximè cauendum ſit ne proximo iniuria irrogetur.

Secundum eſt: Dubia de perſonis in meliorem partem interpretanda eſſe intelligi debere negatiuè, non autem affirmatiuè. Hoc eſt Caietani, ad memor. art. 5. eiuſque ſenſus eſt, in dubio, nos non teneri actu poſitiuo iudicare proximum innocentem eſſe reipſa, nec peccaſſe mortiferè, ac bonam intentionem habuiſſe: teneri autem non habere ipſum pro improbo, vel pro authore criminis, propter dubiū. Quorum illud probatur ex eo, quòd non teneamur ad iudicium expoſitum probabili periculo erroris, cùm omnis error pertineat ad aliquale malum intellectus, quod ſapienti vitandum eſt, quàm commodè fieri poteſt. Hoc verò probatur ex eo, quod iuſtitia poſtulet vt in dubio nemo, tanquam criminis reus infametur, non modo exteriùs, ſed etiam interiùs in animo: cùm quiſque ius habeat vt ſibi certa pœna non irrogetur pro incerta culpa. Id enim eſſet irrogari ſine iuſta cauſa de qua conſtet; quod eſt contra iuſtitiæ regulā.

Tertium documentum eſt. Quando agitur de damno vitando aut de remedio aduerſus illud adhibendo, dubia accipienda eſſe in deteriorem partem, non quidem iudicando proximum eſſe improbum, vel habendo eum pro tali: ſed cauendo ſibi ab illo exteriùs, tanquam ab eo, de cuius probitate incertus ſis. Hoc eſt D. Thomæ loco citato ad 3. vbi rationem reddit: quòd ad remedium adhibendum ſiue noſtris ſiue alienis malis, expediat vt id ſupponatur quod deterius eſt: quia remedium quod eſt efficax contra maius malum, multò magis eſt contra minus malum. Hinc excuſantur qui admittentes aliquem ignotum in ſuas ædes cauent rebus ſuis, perinde ac ſi dubia eſſet eius probitas, dummodo eum non habeant pro improbo. Excuſantur item Superiores qui ob indicia quædam dubia, ſubditos obiurgant, aliaque remedia illis corrigendis, tanquam malis, adhibent ob ſpeciem mali, à qua Apoſtolus in priori ad Theſſal. cap. 5. præcipit abſtinere: dummodo interiùs non habeant eos pro malis; ſed factum in animis ſuis excuſent, aut certè intentionem: caueantque ne vel modum excedant, vel eos reddant alijs ſuſpectos, vel de virtutibus eorum diffidere videantur.

Altera difficultas, An ſit peccatum ſuſpendere iudicium de aliquo, nolendo cogitare ipſum bonum eſſe vel malum.

30 DE hac re videtur tenendum cum Petro à Nauarr. lib. 2. de reſtit. cap. 4. num. 453. ſuſpenſionem eiuſmodi non eſſe peccatum. Quod contra Medinam illa probat, quia certum eſt, quod poſſit quis velle nunquam de alio cogitare. Id autem ſi faciat, omnino iudicium circa illum ſuſpendit, nec bonum nec malum de illo cogitans. Quare ſuſpenſio de qua agimus non eſt de ſe peccatum. Præterea ſi ab initio non teneatur quis habere bonam exiſtimationem, ſed tantùm gratiam facit illi, benè de illo nunc exiſtimando: nec vllam facit illi iniuriam eiuſmodi gratiam ſubtrahendo. Quamdiu enim ea interior eſt, nec ab illo acceptata, nullum ius ille ad eam acquirit, poteſtque pro libito reuocari ſine illius iniuria, dummodo oppoſita, nempe mala opinio, non admittatur de illo. Vnde intelligitur non peccare, ſaltem mortaliter, eum qui occaſione aliquorum ſignorum etiam leuium, circa aliquem habet ſe negatiuè, nihil ſiue boni ſiue mali cogitando iudicandóue de eo: veritati liberum ſuum locum relinquens: ac totam rem tanquam incertam, iudicio Dei committens. Quanquam tamen charitati valde conſentaneū eſt, vt dubia ſemper in bonam partem interpretemur: iudicando ſcilicet proximum habendum eſſe pro viro probo, quamdiu non conſtat de contrario: itaque ita affectu interno ac externo, agendique modo ipſum tractando, ac ſi reipſa ſit probus. Quod tunc maximè ſeruandum eſt quā do negotium aliquod cum eo tranſigendum, tale quid exigerit, aut prauus in eum motus animi vincendus fuerit.

CAPVT III.

De falſo teſtimonio.

SVMMARIVM.

31 *Mendacium à Iudice dictum in iudicio quando ſit vel non ſit mortale.*
32 *Non eſt mortale dictum à Iudice condemnante ſecundum allegata, & probata eum, quem ſcientia priuata ſcit eſſe innocentem.*
33 *De mendacio accuſatoris, & quod hic teneatur reſtituere per illud acquiſitum.*
34 *Explicatio dubitationis, An accuſator autoquam accuſat teneatur reum præmonere vt ſatisfaciat.*
35 *Mendacium rei in iudicio tanquam perniciosum, rationem habet peccati mortalis.*
36 *Obſeruanda à Confeſſario quoad tale mendacium.*
37 *Rationes ſuadentes probabile eſſe, quòd reus cuius crimen non eſt plenè probatum, à mortali excuſetur, ſi illud in iudicio neget ad mortem vitandam.*
38 *Nonnulla ad quæ aduertendum eſt in iudicio ferendo de eiuſmodi mendacio.*
39 *Requiſita vt quis cenſeatur legitimè interrogatus.*
40 *De infamia requiſita.*
41 *De indicijs ac ſemiprobatione.*
42 *Reus poteſt reſpondere ambiguè, quando non interrogatur iuridicè, & fugere nondum captus.*
43 *Falſum teſtimonium peccatum eſt mortale ſuo genere.*
44 *In eo excuſatio non habet locum ex materiæ leuitate, cùm fuerit iureiurando confirmatum.*
45 *Quid tenendum ſit de eo qui bona fide putat ſe dicere ac iurare verum.*
46 *Teſtis cum non interrogatur ſecundùm iuris ordinem, perinde celare poteſt veritatem ac reus, etſi nonnulla cernatur differentia.*
47 *Etiamſi crimina ſint notoria,* vergant in reipub. perniciē, aut notabile damnum tertij: *author criminis occultus celari poteſt.*
48 *Non tenetur quis teſtificari cum graui ſuo damno: & quid agere debeat, cum non interrogatur iuridicè.*
49 *Denunciatio mendax quando ſit peccatum mortale.*
50 *De denunciatione facienda iuſſu Superioris intendentis punitionem.*
51 *De facienda iuſſu eiuſdem intendentis correctionem. Rei, aut parentis ſatisfactionem.*
52 *Eam fieri non præmiſſa correptione fraterna ſi peccatum ſit omnino occultum* (excepto caſu hæreſis) *Superior præcipere non poteſt.*
93 *Quid agere debeat cum criminoſus notorius eſt.*
54 *Aliter procedendum eſt cum Superior præcipit reuelationem fieri per modum denunciationis, ac per modum iudicij.*
55 *De reuelatione criminis quod vergit in reipub. perniciem, aut notabile damnum tertiæ perſonæ.*
56 *De monitione Rei, quando præmitti debeat eidem reuelationi.*
57 *Alia aduertenda de eadem reuelatione.*
58 *Facienda eſt, cum quam minimè fieri poteſt noxij detrimento.*
59 *Qua ratione Prælato aut alteri denunciari poſſit peccatum occultum proximi, quod ei ſoli notum.*
60 *Obligatio corripiendi publicè peccantem, & quædam alia aduertenda circa prædictam denunciationem.*
61 *Obligatio obediendi Superiori præcipienti vt criminoſi ſecretò reuelentur ſibi, tanquam patri.*
62 *Seruāda eſt forma ſi edictis quo Superior ſeipſis aliquid reuelari.*
63 *Quædam circa eamdem reuelationem notanda pro praxi.*
74 *Excuſati ab obligatione, quæ imponitur ſub excommunicatione reuelandi eos qui aliena bona retinent.*

FAlſi teſtimonij nomine intelligitur hic generaliter omne perniciosum mendacium, quod in iudicio dicitur, ſiue à Iudice, ſiue ab actore, ſeu accuſatore, ſiue à defenſore, aut notario vel procuratore, ſiue à reo, ſiue à teſte, ſiue à denunciatoribus. Non habet autem difficultatem in defenſore, notario, & procuratore ſpecialem, quæ

non ſatis intelligatur, tum ex mox dicendis de alijs, tum ex ſpeciali ratione iudicandi de peccatis earumdem perſonarum, tradenda in ſeq. lib. tractatu vltimo. Dicemus ergo hic 1. de mendacio Iudicis, ſecundò, de mendacio accuſatoris, tertiò, de mendacio rei, quartò, de mendacio teſtis, & poſtremò, de mendacio denunciatoris.

SECTIO I.

De mendacio Iudicis.

31 Circa hoc notandum eſt, quòd ſi Iudex in ijs quæ ad iudicium attinent, mentiatur, tale mendacium cenſeatur pernicioſum, & per conſequens mortale iuxta tradita à D. Thoma 2. 2. quæſt. 110. art. 4. Idque expreſsè docent Caiet. in verbo Mendacium, & Armilla eodem verbo §. 2. æquiparantes mendacium Iudicis, dictum contra veritatem ſpectantem ad officium ipſius, mendacio prædicatoris dicto contra veritatem, ad officium ipſius ſpectantem. Quod ſi mendacium à Iudice prolatum in iudicio, non eſſet de ijs quæ ad iudicij veritatem pertinent, is de mortali non eſſet condemnandus, iuxta eumdem Caietanum ad citatum D. Thomæ art. 4. ſub finem: quem Nauar. ſequitur ad cap. Fratres De pœnit. diſt. 5. num. 21. & 22. Intellige autem niſi aliunde ſit mortale, vt ex iuramento adiuncto. Quinimo vt Nauar. in eod. num. 22. addit in eis etiam quæ ad iudicium pertinent, Iudex poſſet venialiter tantùm peccare mentiendo, ob materiæ leuitatem, quam in tali peccato, perinde ac in alijs, excuſare à mortali, non videtur negandum, licet Caiet. in ſummula verbo Mendacium contrarium iudicet.

32 Sed quæres, quid ſit dicendum, ſi Iudex contra propriã ſcientiam proferet ſententiam in re graui puta, condemnando aliquem ad mortem ſecundùm allegata, & probata, quem certò nouit innocentem: Vtrum mortaliter peccet tanquam mentiens pernicioſè in iudicio. Ad quod negatiuè reſpondendum eſſe patet per tradita in præcedenti lib. 21. cap. 3. dub. 4. poſt Caiet. 2. 2. quæſt. 67. art. 2. ac Soto lib. 5. De iuſt. & iure qu. 4. art. 2. Ratio verò eſt: quia et in Iudice duplex eſt perſona, nimirum priuata, & publica: ita duplex eſt ſcientia, vna priuata, altera publica, quam habet ex Iudex, ex allegatis & probatis, vnde fit vt mirum videri non debeat, ſi quando ſententiam profert tanquam Iudex, adeoque ſecundùm ſcientiam publicam, dicatur verum, non autem falſam proferre ſententiam: dum profert eam ſecundùm allegata, & probata: etiamſi id faciat contra priuatã ſcientiam. Verumtamen ſi conſcientia dictet ei, quòd talẽ ſententiam proferre nequeat, debet illam omnino deponere, antequam ſententiam ipſam ferat: quoniam peccaret alioqui, iuxta antedicta in præcedenti lib. 23. tract. 2. cap. 1. regula tertia.

SECTIO II.

De mendacio accuſatoris.

33 In iudicio ex parte accuſatoris ſeu actoris, datur pernicioſum mortaleque mendacium, quando calumnioſè falſoque accuſet, iuxta tradita per D. Thomam 2. 2. quæſt. 68. art. 3. & per Sotum lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 5. art. 3. & Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 35. ſecundùm quem talis tenetur omnia damna ſubſecuta reſarcire: quod idem habet Armilla in verbo Accuſatio num. 15. Poſſet autem quis iuxta D. Thomam in eod. art. 3. ad 2. aliquando per iuſtam ignorantiam in hoc excuſari à peccato (& pariter à reſtitut. ex Armilla ibidem) nempe quando accuſationem inſtitueret de falſo, quod probabiliter putaret verum eſſe. Quanquam talis mortaliter peccaret, ſi vbi primùm nouit falſitatem, nõ deſiſtet ab accuſatione, ſecundùm Nauar. loco cit.

Secundum quem etiam, is qui poſt definitiuam ſententiam quam contra alium obtinuit, cognoſcit ſuam cauſam fuiſſe iniuſtam, tenetur ad reſtitutionem eorum quæ per eamdem ſententiam acquiſiuit. quia, inquit ille, ex Innocẽtio ad cap. Quia plerique De immunitate Eccleſiarum cõmuniter recepto, ſententia iniuſta non tribuit ius in conſciẽtia. Intellige etiamſi ea in rem iudicatam ideo tranſierit quòd ab ea non ſit intra legitimum tempus appellatum. Itẽ etiamſi Iudex ſecundùm allegata, & probata ſententiam tulerit, neq; enim inde cauſa fit iuſta ex iniuſta. Attamẽ expenſas quas reus fecit interim dũ bona fide contra ipſum legitimè agebatur, non tenebitur accuſator ei ſoluere: quia damnum nulla noſtra culpa acceptum, non tenemur reſarcire. Immo nec rem ipſam tenebimur reſtituere, ſi poſt latam ſententiam durante bona fide, per legitimum tẽpus eã præſcripſerimus, vt conſtat ex ijs quæ de præſcriptione dici ſolent à Doctoribus. Locum autẽ hæc habẽt in fiſco, ſicut & in cæteris; adeout ſi quis fuit de hæreſi falsò accuſatus, & ex allegatis, & probatis cõdẽnatus: fiſcus qui bona ipſius acquiſiuit per priuationẽ ex cõdẽnatione ſubſecutam, vbi primò de iniuſtitia ei conſtiterit, teneatur acquiſita reſtituere.

Hic occurrit dubitatio: An accuſator antequam accuſet teneatur reum præmonere, et debito ſatisfaciat Quam benè tractat Petrus à Nauarra in lib. 2. De reſtit. cap. 4. à n. 250. Ac pro parte affirmante adſertur, tum quod alioqui iniuſtè & ſine cauſa, reus infametur apud Iudicem: tum quod Chriſtus Matth. 18. præſcripſerit vt antequã diceretur Eccleſiæ, ſeu Prælato, delinquens ſecretò primùm corriperetur, ac deinde teſtes adhiberentur quibus poſſet accuſatio poſtea comprobari. Pro parte negante verò adfert: tum qđ vnuſquiſque ius habeat recuperandi illud quod ſibi vel alteri iniuſtè debetur, procurandiq; reipub. commune bonum; tum quòd ea ratione cæteri à peccato deterreantur, & à delinquentis conſortio, & familiaritate qua inficiẽdi erant reuocentur. Pro ſolutione vero, tres tangit concluſiones. 34

Prima eſt: In foro cauſarum ad accuſationem rei non eſſe neceſſariam eius præmonitionem. Hanc deducit ex eo, quod per cap. Qualiter 2. verſ. Verum De accuſationibus, ad accuſationem quę intenditur ad Prælati degradationẽ non admonitio ſed inſcriptio requiretur, id eſt, obligatio accuſatoris ad eamdem pœnam, ſi non probauerit, prout interpretatur gloſa cap. Super his, eod. tit. ad verbũ Oportet inſcribi. Confirmatur etiam ex eo, quod præmonitio ſit ad emendationem: accuſationis verò finis in foro cauſarum ſit punitio rei, non autem emendatio.

Secunda eſt, quam ſicut præcedentem idem author omnium eſſe ait. Quando ita neceſſarium fuerit ad bonum cõmune, vel ad priuatam ſatisfactionem quæ aliter haberi non poteſt: licitum eſſe ſine admonitione reum etiam extra iudicium, accuſare, quantumuis delictum iam ſit emendatum. Huius ratio eſt: quòd vnuſquiſque tanquam reipub. membrum, ius habeat petendi, vt in ea puniantur delicta ad exemplum aliorum, & vt tranquillè in ea viuatur: Itemq; ſibi vel alteri fieri reſtitutionem famæ, aliorumvè damnorum, ius habeat procurandi apud Superiorem per modũ querelæ: præſertim quando aliter ea non obtineretur facilè: & peccatum illud, quo ipſe, aut alter læſus eſt, peccatũ eſſet iniuſtitiæ. Non eſt tamen negandum, quin ſi in tali caſu præmonitio ad rei emendationem iuuet, ea præmitti debeat: quia quomodocumque contra eum agatur, ſalus eius nunquam eſt negligenda.

Tertia concluſio eſt. Quando nec ſatisfactio facienda eſt, nec aliud damnum imminet quàm quod reus manebit impunitus, nos vti debere potius admonitione ad illius emendationem, quam accuſatione ad punitionem. Hæc probari poteſt per cap. Si peccauerit, 2. quæſt. 1. exemplo ſancti Ioſeph, qui cùm iuſtus eſſet. B. Virginem inuentam grauidam noluit manifeſtare Iudici, qui illam puniret, tanquam adulteram: ſed voluit occultè dimittere eam, ac rem occultã, neque vlli alij nociuam, tegere ſilentio. Accedit quòd agamus alioqui contra charitatem, mutuamque dilectionem, qua tenemur defectus proximorum ac damna eorum vitare, dum commodè & ſine alterius præiudicio id facere poſſumus. Pro eadem etiam concluſione faciunt rationes initio propoſitæ pro parte affirmante.

Iiſdem autem prout primæ & ſecundæ concluſioni ante poſitæ, aduerſari videntur, reſpondendum eſt. Ad priorẽ quidem reum dum accuſatur apud Iudicem, non infamari ſine cauſa, ſed propter reip. tranquillitatem, ad cuius procurationem quiſque ius habet, neque inde iniuria fit reo: quia ex quo peccauit coram ijs per quos delictum probari poteſt, quęſitum eſt illis ius accuſandi ipſum, & petendi ipſius punitionem, nec ei ſeruandi ſecretum. At poſteriorem verò reſpondendum eſt: ibi agi de denunciatione fraterna, quæ cùm ſit inſtituta ad emendationem fratris, ſi is admonitione reſipuerit, aut probabiliter iudicetur futurum vt reſipiſcat, fruſtra fieret infamatio ipſius apud Superiorem. Secus eſt verò de accuſatione facta ad punitionem, vel ſatisfactionem, ad quam reus etiam emendatus tenetur.

Digitized by Google

SECTIO V.

De mendacio rei.

35 REum qui legitimè interrogatus in iudicio, veritatem negat, pernicioſi mortaliſque mendacij culpam incurrere docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 69. art. 1. & poſt ipſum Sylu. in verbo Accuſatio qu. 13. Sotus lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 6. art. 2. Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 57. & ad ca. Inter verba concl. 6. num. 20. aliorumque communiter, quorum plures refert Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 4. nu. 136. Fundamentum autem præcipuum talis doctrinæ eſt, quòd ſubditus teneatur in conſcientia, parere iuſto præcepto Superioris, cùm faciat alioqui contra obedientiam initio cap. 13. epiſt. ad Rom. præſcriptam illis verbis. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: ipſique Superiori inferat iniuriam violando ius ipſius. At præceptum quo Iudex legitimè, ſeu iuxta legum præſcriptum procedens, præcipit reo vt veritatem ſibi reuelet, iuſtum eſt: vtpote inſtitutum ad euitandum damnum quod reſpublica alioqui caperet, dum malefactores ſubinde creſcerent per confidentiam impunitatis. Igitur reus tenetur tali præcepto parere: ſique contra illud mendaciter neget veritatem in re graui, ſeu valdè nociua reipub. aut perſonæ priuatæ, mortaliter peccat, poteſtque ab eo per torturam veritas ipſa extorqueri, iuxta c. 1. §. penult. De depoſito. Quod aduerte locum habere, etiamſi tale mendacium dicatur à reo ſine iuramento, prout notat Sotus in lib. 5. De iuſt. & iure q. 6. art. 2. Et ratio eſt: quia fundamentum cuius meminimus, non conſiſtit in iuramento: ſed in ipſa rei conditione. Locum item habere quantumcumque reus mentiatur ad euitandam mortem, ſibi ex ſua confeſſione irrogandam, ait D. Thomas in eod. art. 1. ad 2. quem ſequuntur Sotus loco cit. & Lud. Beia in priore parte ſuarum reſponſionum caſu 32. ac Nauarr. in Enchir. c. 25. n. 35. Ratio D. Th. eſt, quòd mentiendo faciat iniuriam ei cui obedire tenetur, denegando quod ipſi debetur. Adde quod Ioſue, ex illius hiſtoria ca. 7. tale debitum exegerit ab eo qui ſatis ſcire poterat ex confeſſione veritatis, mortem certo ſibi imminere: Fili mi (inquit) da gloriam Domino Deo Iſrael, & indica mihi quid feceris, ne abſcondas.

36 Cæterùm in hac re tria ſunt obſeruanda Confeſſario. Primum eſt, vt cùm de tali defectu reus nihil ſe accuſat, eum interroget tantùm vniuersè, an ipſum ita pœniteat vitæ præteritæ propter Deum, vt nullo modo velit, nequidem ad mortem vitandam ipſum mortaliter offendere, & ab ipſius gratia ac æterna gloria excidere. Nam interrogando in particulari, num habeat propoſitum dicendi veritatem, etiamſi ei moriendum ſit, reuocari poſſet à concipiendo propoſito vitandi omne peccatum mortale: quia facilius eſt contemnere incommoda concepta ſub communi ratione, quàm ſub aliqua particulari cuius periculum imminent. Secundum eſt, vt non ſit facilis in præcipiendo, vt veritas à eo dicatur, in iacturam corporis: nec facilis in permittendo, vt veritatem teneat vel celet, in iacturam animæ: ſed ſumma maturitate, & conſilio rem, & circumſtantias omnes expendat.

37 Tertium eſt, vt in dubio inclinet in fauorem rei. Circa quod monendum occurrit, non ſine rationum fundamento, Petrum à Nauar. in lib. 2. De reſtit. c. 4. à n. 142. & Leonardū Leſſium De iuſt. & iure lib. 2. c. 31. dubit. 3. n. 16. Emanuelem Rodericum, Regularium quæſtionum, tomo 2. quæſt. 19. art. 4. opinari poſſe piè probabiliterque teneri, quod reus, cuius crimen non eſt plenè probatum, poſſit in cauſa capitis, ad mortem euitandam, celare veritatem non obſtante Superioris præcepto de ea dicendā. Rationes ſunt: prima, quòd ex lege 4. ff. De teſtibus, nemo cogi poſſit ad teſtificandum contra ſanguine iunctum. Nemo autem cuiquam magis ſit coniunctus ſanguine quàm ſibi ipſi. Secundū eſt, quòd vehemēs inclinatio quam natura indidit cuique ad ſui conſeruationem, indicet naturam ipſam illi feciſſe facultatem liberrimam ſe tuendi per omne medium de ſe licitum; quale cenſeri poteſt veritatem celare ad mortis periculum vitandū: ſiquidem ſpes ſit illud euadendi. Quod addo, quia ſi non ſit ſpes, vt cum conſtat haberi poſſe probationes ſufficientes, ceſſaret ratio iuſta celandi. Poſtrema eſt, quod lex humana non obliget, cum periculo mortis, niſi magnitudo negotij aliud exigat, prout expoſitum eſt in præced. lib. 11. in fine. Ergo nec obligabit præceptum humanum: quandoquidem vtriuſque eadem eſt ratio, ſi cætera ſint paria. Quocirca criminoſus non tenetur præcipienti Iudici veritatem detegere, ſi alias liber ſit à periculo mortis (vtcum aduerſus ipſum ſufficiens publicū ſcientia haberi nequit) ne ſcilicet in illud ſe conijciat per eamdem detectionem: quodquidem vitandi inſtinctum, ius que à natura habet maximum.

Neque obſtat quod Superior illam præcipiat, tanquam legitimè officio ſuo fungens gratia boni publici. Nam in iſtiuſmodi caſu ob memoratum ius, præceptum ipſius cenſeri poteſt datum ad Reum terrendum, inducendumque ad detegendam veritatem, non autem ad obligandum ipſum in conſcientia. Vnde habetur reſponſio ad rationem D. Th. antea propoſitam num. 35. quæ ſaltem pateat, eam non eſſe omnino neceſſariā. Quæ omnia in medium afferre libuit, quæ ſatis oſtendere videntur Confeſſarium debere eſſe liberalem ergà Reum ſibi confitentem (niſi id fieret iniuriam diuinæ gloriæ aut in ingens detrimentum publicum, iuxta antecitatum ex libro Ioſue) vt Reum non faciè compellat ad veritatem fatendam, quando id propterea recuſat, quòd ſciat ſuum ſcelus ita occultum eſſe, vt ſcientia ad ſententiā mortis requiſita, aliter haberi non poſſit, quàm per ſuam confeſſionem.

Monendus autem hic eſt obiter idem Confeſſarius, quòd curare debeat vt audita ſacramentali confeſſione Rei, ita in exteriori facie ſe componat, ſeque ita gerat, vt Iudex nequeat de auditis quidquam ſuſpicari; ſique ille ipſum interrogauerit, reſpondere debeat ſe ſuum munus peregiſſe, nec quidquam amplius dicere, iuxta communem doctrinam de ſigillo Sacramentali.

Obſeruationes pro iudicio rei mendacio.

SECTIO IV.

CÆterùm præter iam dicta, in iudicio de propoſito mendacio aduertendum eſt 1. Reum qui citra iuramentum in re leui mendacium profert, non niſi venialiter peccare, etiamſi illud in iudicio proferat, prout contra Caiet. tenent Nauar. ad cap. Fratres De pœnit. diſt. 5. num. 22. Couarr. in lib. 1. var. reſolut. c. 2. n. 2. Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, q. 6. art. 2. ſub finem, & q. 7. art. 4. concl. 2. Quorum fundamentum eſt, quòd non detur ratio cur leuitas materiæ, non excuſet à mortali in ea re, ſicut excuſat in alijs. 38

Aduertendum eſt ſecundò, Reum quem Iudex interrogat de facto, quod abſque culpa, ſaltem lethali, perpetrauerit non teneri veritatem fateri. Exempli gratia: Tritium inuadentem occidiſti ſeruato moderamine inculpatæ tutelæ, aut certè abſque notabili exceſſu: non teneris fateri te occidiſſe. Ratio eſt: quia mens Iudicis eſt quærere de occiſione criminoſa, vt argumento eſt, quòd ſi rectus ſit, & interrogetur de qua occiſione intelligat, omnino reſpondebit de criminoſa, cum pro alia non poſſit ferre ſententiam mortis.

Aduertendum eſt tertiò, Reum niſi legitimè interrogetur in iudicio, non teneri reſpondere veritatem fatendo. Quæ eſt doctrina D. Thomæ 2. 2. q. 69. art. 1. recepta ab omnibus, teſte Petro à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 136. Fundamentum eſt, quòd Iudex non poſſit tunc Reo imponere obligationem aperiendi ſuum crimen, aut compellere ad iurandum, & multo minus ipſum corporaliter torquere, cùm ius non tribuat ei talem autoritatem, vt ſatis indicatur in cap. Qualiter, & quando primò, De accuſationibus: cùm improbatur iudicium in quo ſeruatus non eſt ordo præſcriptus à iure.

Vt vero cenſeatur quis legitimè interrogatus, opus eſt primò, vt interrogatio fiat ab eo quem reus nouit eſſe legitimū ſuum Iudicem, ex Soto lib. 5. De iuſtitia, & iure, qu. 6 art. 2. concl. 2. & Nauar. ad cap. Inter verba concl. 6. num. 20. & in Enchir. cap. 18. num. 57 Et ratio eſt: quia nemo tenetur ſuſcipere onus, impoſitum ab eo quē neſcit poſſe imponere, ſeu poteſtatem imponendi habere. Si autem ſciatur eſſe legitimus, nihil refert, an ſit Iudex ordinarius, an verò delegatus, dummodo ſit eiuſdem Rei Iudex quoad talem cauſam. Secundò opus eſt, vt ſecundùm iuris formam fiat interrogatio: nempe vt habet Nauar. locis citatis, præcedente aut infamia, aut delicti probatione, ſaltem ſemiplena, aut indicijs ſufficientibus. Sed de eodem forma pluribus poſtea in lib. 15. cap. 5. ſect. 3. 39

40 Porro prædictam infamiam non ſufficit eſſe ſimplicem, quæ rationem quidem habet accuſationis, non tamen probationis, ſed ex Nauar. ſæ citato num. 30 oportet eſſe plenè probatam: ſcilicet per duos minimùm teſtes iuratos ſe audiuiſſe à pluribus perſonis, non diſcolis, neque inimicis, ſed fide dignis; quemadmodum ex Bartholo, & alijs iuriſperitis habet Ludouicus Beia in parte priore ſuarum reſponſionum caſu 32. aut ſi mauis talem per quam apud probos viros perſona reddatur de eo crimine rationabiliter ſuſpecta: prout habet Caiet. 2. 2. q. 69. art. 1. & 2. Cui aſſentitur Nauar. ad rubricam De iudicijs num. 58. Neque ſatis eſt, vt ijdem addunt, quòd diſcolorum hominum ea vox ſit, id eſt, quòd de eo diſcoli homines tale quid iactent, iuxta illud in cap. Qualiter & quando 2. De accuſationibus. Non quidem à maleuolis, ſed à prouidis, & honeſtis; nec ſemel tãtum, ſed ſæpe quod clamor innuit, & infamatio manifeſtat.] Id quod Petrus à Nauarr. in cit. cap. 4. num. 152. annotat: & in præcedenti 151. commendat dictam à Soto ad infamiam non ſufficere certum numerum teſtium, ſed requiri maiorẽ partem vel populi, vel Parochiæ, vel ſaltem viciniæ. Ac in ſequenti num. 153. cum Sylu. contra Angelum addit, non eſſe neceſſe famam, ſeu clamorem populi deferri ad Iudicem pro tribunali ſedentem: quia id nec iure aliquo ſtatuitur, nec reip. gubernationi, & neceſſariæ delictorum punitioni conuenit.

41 Sufficientia autem indicia intellige eſſe, quæ infamiæ prædictæ, aut ſemiplenæ probationi (de qua paulo poſt) æquipolleant: aut etiam quæ manifeſta ſint ſufficienter ad moralem certitudinem iudicio prudentis. Idque eo modo quo bene explicat loco cit. Caiet. his verbis. Quod author dicit (de D. Thom. loquitur) ad tria referri: intellige primò, ad factum, cuius eſt indicium: ita quòd manifeſtè indicant tale factum. Secundò, ad perſonam: ita quòd manifeſtent ipſam perpetraſſe tale facinus. Tertiò, ad proceſſum: ita qđ eiuſmodi indicia manifeſtantur reo, vt ſciat ſe eſſe in tali articulo conſtitutum, quòd tenetur obedire Iudici præcipienti, & extorquenti veritatem.

Ex quorum trium duobus prioribus, conſequens eſt, quãdiu delictum fuerit ita occultum vel incertum, vt reus ſe probabiliter tueri, & obiecta depellere valeat, non poſſe in foro conſcientiæ imponi ipſi obligationem ad illud in ſuam perniciem aperiendum: cùm id non minus durum ſit, & à ratione alienum, quàm ſpoliare aliquem armis quibus iuſtè ſe, ſuaque tueri videtur. Ex tertio verò, conſequens eſt, Iudicem teneri aperire reo ſtatum cauſæ, probationem, indicia & teſtes (idque proprijs nominibus ex cap. Qualiter, & quando 2. § Debet, De accuſatoribus) vt videat procedi contra ſe iuridicè, ſeque interrogari poſſe: vtque ſi quid habeat contra, poſſit & obijcere, ac excipere. Quæ doctrina communiter recepta & ſpecialiter expreſſa à Nauar. ad rubricam De iudicijs, num. 58. hinc confirmatur quia ſicut nemo tenetur legi obtemperare, ante illius promulgationem; ita nullus tenetur parere vbi contra ſe agitur, niſi eum qui iubet, Iudicem ſuum eſſe, & iuſtè præcipere ipſi conſtet. Quamquam tamen iſtud cenſeri poteſt non neceſſarium, quando interrogatio in ijs caſibus fieret, in quibus ex legitima approbataque conſuetudine, non requiritur tanta ſolemnitas in interrogando reo: aut quã Iudex adeo probus fuerit, vt fas non ſit ſuſpicari eum procedere contra ius.

Per ſemiplenam denique probationem, intelligendus eſt teſtis omni exceptione maior, oculatus aut aliàs fide dignisſimus, qui iudicialiter, parte legitimè citata, depoſuerit iuratus. Is enim ad interrogandum reum per viam inquiſitionis erit ſatis: cùm ſaltem infamiæ æquipolleat, vt bene explicat Nauar. ad eamdem rubricam De indicijs num. 65.

42 Aduertendum eſt quartò, Reum quando non interrogatur iuridicè, mentiri quidem non poſſe (etiamſi in eo non peccaret pluſquam venialiter, ex Soto lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. concl. 3. quia mendacium eſſet tantum officioſum.) tamen ſi interrogetur An ſciat, aut an viderit, vel audierit, nec reſponſionem commodè ſubterfugere valeat; poſſe dicere, ſe neſcire, ſe non vidiſſe, non audiuiſſe, intelligendo iuxta ſe (itaut tunc dicere teneatur) prout in ſeq. ſectione, quoad teſtem exponetur. Immo ſi rogetur, An fecerit, poterit dicere non feci: ſimiliter intelligendo, itaut id tunc dicere teneatur, vel quid ſimile cum quo tota reſponſio coniuncta, ſit vera, prout antea explicatum eſt in cap. 1. num. 9. 10. & 11. Adde quòd ſi Reus ea ipſa ſub iuramento affirmare præciperetur, poſſet eodem modo diffiteri citra vllum peccatum, iuxta tradita à Nauarr. in comment. ad cap. Humanæ aures, quæſt. 3. num. 11. & ſequentibus, & à nobis in præced. lib. 18. num. 90. & 91. Nota verò obiter quod ex Couarr. & alijs Doctoribus tradit Leonardus Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 31. dubit. 3. num. 15. vt Reo iuramentum deferri poſſit in cauſa criminali, requiri ea indicia ſeu probationes quæ ſufficiant ad torturam (de quibus ad forum externum ſpectantibus idem in præced. cap. 26. dubit. 17.) quia iuramentum eſt quædam ſpiritalis tortura: cùm ipſum mentem non peſſimam, non minus vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura.

Aduertendum eſt poſtremo, Reum, quantumuis captus veritatem fateri teneatur, iuxta antedicta: non teneri tamẽ iubente Iudice comparere, ſi vitæ bonorumque temporalium iactura illi immineat: ſed fugere poſſe, vel abdere ſe ne capiatur, licet nominatim citetur & quæratur: quia id iure naturali ei conceditur: debet tamen ſi quem læſerit, ſatisfacere illi iuxta communem doctrinam De reſtit. & famam, intelligentiam textus in cap. Quidam maligni 5. qu. 1. de qua Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, q. 6. art. 2. pag. 4.

De mendacio teſtis.

SECTIO V.

43 De teſte ſicut de antedictis tenendum eſt primò, quòd ſi in iudicio falſum teſtimonium proferat mortaliter delinquat. Quæ eſt expreſſa doctrina D. Thom. 2. 2. q. 70. art. 4. relata à Sylu. in verbo Teſtis quæſt. 8. verſ. 6. & à Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 1. Probatur verò quia illud eſt, quod huic octauo Decalogi præcepto maximè, propriéque aduerſatur, vt Concil. Colonienſe notat in ſua expoſitione verſ. Peccant autem. Vnde intelligitur excludere à regno cælorum, cùm Dominus dixerit Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Probatur item per illud Prouerb. 21. Teſtis mendax peribit: ac per illud quod ex Danielis cap. 13. lapidati ſint ſenes, qui aduerſus Suſannam teſtimonium falſum tulerint. Adde & per illud quod Ioan. 19. Iudæi qui Chriſtum falſis teſtimonijs accuſarunt maius peccatum habuerint, quàm Pilatus.

Hoc autem procedit non ſolùm quando teſtis id affirmat quod ſcit eſſe falſum: ſed etiam quod dubitat an ſit verum, ex Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. aut quando tacet verum, in notabile proximi damnum, ex eodem ibidem, Ad quod vtrumque facit cap. 1. De crimine falſi, per illud, Vterque reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit.] Aut etiam quando teſtatur verum quod credit eſſe falſum; ex eodem adhuc in ſeq. num. 41. Ad quod facit, quòd id ſit formaliter falſum teſtimonium, iuxta communiter receptam D. Thomæ 2. 2. qu. 100. art. 1. doctrinam de mendacio materialiter & mendacio formaliter, de quo aliquid habet in præcedenti cap. 1. num. 3. Idem etiam procedit quantumcumque tale teſtimonium ſit abſque iuramento, prout expreſſerunt Nauar. in citato num. 40. & Sotus in lib. 5. De iuſt. quæſt. 7. art. 4. concl. 2. Et patet ex argumento D. Thomæ in citato art. 4. quòd falſum teſtimonium ex violatione iuſtitiæ, ſit peccatum ſuo genere mortale, ſicut omnis alia iniuſtitia: quodque ſimpliciter prohibeatur octauo Decalogi præcepto.

Tenendum eſt ſecundò, Teſtem, etiamſi teſtimonium qđ fert mendaciter, ſit de re leuiſſima, mortaliter delinquere ſi (vt fieri ſolet iuxta cap. Hortamur, 3 quæſt. 9. & cap. Si teſtes, § Item iuſiurandi, 4. quæſt. 2. & 3. atque cap. Quoties, & cap. Nuper De teſtibus, & atteſtationibus) iuramento illud confirmarit. Id quod expreſſit Sotus in eodem art. 4. concl. 3. Et conſtat ex eo quod non obſtante materiæ leuitate, grauis iniuria infertur Deo per periurium: vtpote quo ipſe adhibetur in teſtem falſitatis. Quod ſi eidem falſo teſtimonio iuramentum deſit, ipſum poteſt ex tenuitate materiæ à mortali excuſari eadem ratione, qua mendacium Rei, de quo in præced. ſect. 4 in initio. 44

Tenendum eſt tertiò, quòd teſtis perniciosam quidem falſitatem dicens in iudicio, ſed putans ſe verum dicere, ſi moralem diligentiam adhibuerit, quæ ad debitè recordandum, debitéque teſtificandum requiritur, excuſetur à mortali iuxta Diuum Thomam 2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad 1. Cui aſſentiuntur Caiet. ac cum eo cæteri eiuſdem D. Thomæ interpretes ibidem; atque Diuus Anton. 2. part. tit. 5. cap. 19. § 7. Sotus in cit. art. 4. ad 1. Syl. verbo Teſtis, quæſt. octaua ſub finem: Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 40. paſſimque recentiores, Habet autem locum, etiamſi talis iuramento 45

ſolo

confirmarit ſuum teſtimonium, vt Sotus & Caiet. attigerunt. Addentes ipſum eſſe quoque immunem ab obligatione reſtituendi damna, ſi quæ inde ſecuta fuerint. Quod probatur quia non tenetur ea re accepta, vt patet, cùm nihil retineat alieni: neque ex iniuſta acceptione cùm ignorantia ipſum excuſet à peccato, perinde ac à peccato & reſtitutione excuſat eum qui alienum conſumpſit, bona fide putans eſſe ſuum. Monet tamen probè ibidem Sotus, quod ſi leuitate aliqua vſus ſit in credendo, aut aliqua negligentia in præmiſſa, do, obligatio detur reſtitutionis alicuius faciendę, pro ratione quantitatis culpæ in eo commiſſæ.

Addit eundem poſtqeam ſe falſum teſtificatum eſſe intellexerit, teneri primò partem monere in cuius fauorem teſtimonium dixit, vt reſtituat: ſique appareat non reſtituturus, idipſum teſtimonium coram Iudice reuocare; ſi reuocatio parti prodeſſe poſſit: vt maximè poteſt, ſi ipſe poſt teſtificationem ſe confeſſum corrigat, iuxta cap. Præterea, De teſtibus cogendis, & notant Sotus ac Nauarr. locis citatis. Immo etiam ſi ex interuallo id faciat, ipſum poterit prodeſſe falſum quoad teſtimonium falſum quod tulerat. Veruntamen obligare ipſum, vt cum ſuo notabili detrimento, ſe ſic tetra ſtet, nimis durum videtur: nam cum in nullo peccauerit, nō tenetur id ex iuſtitia in pœnam peccati; que ia duo hæc cohærere nequeunt, vt damnificatio ſit inculpata, & reſtauratio damni facienda ſit ratione culpæ. Qua verò alia ſpeciali ratione quàm culpæ admiſſæ, talis cenſendus ſit ad reſtitutionem teneri, via aſſignabitur; præſertim cùm charitas qua iuuari debet innocens, non obligat cum magno incommodo proprio, neque cum onere reſtituendi.

Cæterùm retractando ſe coram Iudice, debet etiam ſub iuramento, ſi opus ſit, affirmare ſe ex lapſu memoriæ dixiſſe falſum: ſed re diligentiùs conſiderata deprehendiſſe veritatem, atque vrgente conſcientia ſe accedere ad illam aperiendam, retractandumque prius dictum. Atque ſi Iudex noluit ei credere, id non obſtabit quin excuſetur, cum fecerit quod debuit.

46 Tenendum eſt quartò, quòd teſtis cùm non interrogatur ſecundùm iuris ordinem, ſi celet veritatem perinde excuſetur à mortali ac excuſaretur celans extra iudicium. Pro quo facit doctrina, quam ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 70. art. 1.* habent tum interpretes ipſius ibidem, tum alij vt D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 19 §. 7. Sylu. in verbo Teſtis, *qu. 8.* Sotus lib. 5. De iuſt. & iure *qu. 7. art. 5. concl. 1. & 2.* Greg. à Valent. 2. 2. *diſput. 5. qu. 4. puncto 5.* Ea enim eſt illum teneri ferre teſtimonium, qui à Iudice interrogatur ſecundùm iuris ordinem: non teneri autem eum qui ſecundùm iuris ordinem non interrogatur. In priore enim caſu, debet Iudici obedire tanquam egenti ipſius opera ad crimina, *pro publico ſuo officio*, eliminanda à republ. In poſteriore verò, non tenetur obediſſe, tanquam abuteoti contra ius eodem ſuo officio, egredientive limites ſuæ poteſtatis. Vnde colliges eum qui in tali caſu mentitur in iudicio, non plus peccare quàm ſi extra iudicium mentiretur. Sed aduerte eam recuſationem dicendi teſtimonium eſſe poſſe mortale peccatum contra fraternam charitatem ſi verum aperiendo, liberaretur aliquis à morte iniuſta; vel ab alio graui malo, quod ei iniuſtè infligendum eſt. Immo tunc, etiamſi quis non interrogetur, ad euitandum eiuſmodi proximi malum, tenetur facere quod poteſt bono modo, veritatem denunciando ei qui prodeſſe poteſt.

Porro dicitur quis ſecundùm iuris ordinem interrogari, quando criminis, de quo interrogatur, præcedente infamia plenè probata, vel indicijs ei æquipollentibus, vel ſemiplena probatione: ab eo qui Superior eſt, & in tali cauſa Iudex, in berer veritatem dicere: prout in præcedenti ſectione quoad Reum explicatum eſt. Quamqeam tamen aliqua in hac re differentia conſtituitur inter reum & teſtem. Si .n. Iudex ex delicti notorietate, abſq; indicijs, vel infamia particularis perſonæ, aut abſq; ſemiplena aduerſus eā probatione, procedat tātūmodo ad inquiſitionē perſonę in generali: ſiue, quiſ nā idipſum delictum cōmiſerit, tantummodo inquirat (*pro officio nimirum ſuo conſulendi bono reip. & conſeruandi cuique ſuum ius*) atque inter cæteros fortè interroget illum qui reus eſt, is veritatem poterit reticere; non item alius, qui interrogatus (*nisi forte aliquo modo, eiuſdem criminis particeps, ſe proderet*; ad quod non tenetur, vt nec reus) tenebitur tanquam teſtis manifeſtare veritatem, quam Superior exigit ab eo vt ſibi neceſſariam ad prouidendum reipub. aut alicui particulari notabilem iniuriam patienti. Vnde, vt inquit Sotus *in cit. art. 1. ante ſolutionem argumentorum*, is qui fraude & dolo ſubduceret ſe, ne à Iudice vocaretur in teſtem, grauiſſimè peccaret, & damna inde ſecuta reſtituere teneretur.

Iam ſi teſtis non ſciat, ſed mente dubitet. An interrogetur ſeruato iuris ordine, debet eligere illud in quo eſt minus periculi, argumento cap. Iurauit, 22. quæſt. 4. Et ita ſi nullum ex confeſſione veritatis immineat detrimentum ſiue boni communis, ſiue particularis, debet Iudici deferre, obediendo illi præcipienti: quia id tutius eſt in conſcientia: cùm obediendum ſit mandato Superioris, quamdiu nulla ratio ſufficienter probabilis contrarium ſuadet. Sin ex tacita veritate, priuato tantùm immineat detrimentum, in fauorem Rei ea taceri poteſt, quando detrimentum ex confeſſione eidem Reo ſecuturum non eſt minus. Etenim tutius eſt erga eum miſericordia vti, quod commendabile eſt: quàm vti ſeueritate, qua fortè innocens cogatur pœnam indebitam lue re iniuſtè, quòd eſt vituperabile. Sin autem ex tacita veritate immineat damnum boni communis, vt in crimine hæreſis, aut læſæ maieſtatis, alijſve id genus, ea dicenda eſt, quoniā id tutius eſt: quia in dubio inclinandum eſt potius in periculum boni priuati, quàm boni communis, cui illud debere cedere certum eſt.

Nota verò crimina notoria quorum author eſt prorſus occultus, niſi vergant in reipub. perniciem, vel in notabile alicuius particularis damnum, relinqui poſſe diuino iudicio, iuxta cap. Si omnia, 6. q. 1. (*qua de re legi poteſt Sotus lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 2. concl. 5.*) nec quemquam in tali caſu vt teſtem, teneri Superiori inquirenti detegere perſonam, de qua nec infamia, nec ſemiprobatio, nec indicia probabilia præceſſerunt. Sicque admitti poteſt doctrina quam ex Sylu. & quibuſdam alijs habet Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 4. n. 167. & 168.* Quòd non modo reus, ſed nec teſtis teneatur veritatem aperire quando perſona eſt omnino occulta. Ratio autem qua id nititur, eſt quòd talis ſit exemptus ab inquirētis iuriſdictione, per defectum nimirum ſcientiæ publicæ ad iuridicam ſententiam ferendam neceſſariæ. 47

Addit idem Petrus à Nauarr. in ſequen. num. 252. & 253. quòd ſi quis authorem criminis non vergentis in reipub. perniciem, vel notabile damnum tertij acceperit ſub ſigillo ſecreti naturalis ad conſilium vel remedium adhibendū el in anima vel corpore (vt ſolent Medicus, Obſtetrix, Aduocatus, aut alius ſimilis) non poſſit quantumcumque præceſſerit infamatio vel ſemiprobatio, ſine mortali & obligatione ad reſtitutionem eum detegere: niſi fortè idipſum adhuc cognoſcat alia via. Tum quia ius naturale poſtulat vt fides præſtita non frangatur ſine iuſta cauſa. Tum quia is qui iuſta neceſſitate compulſus ſecretum ſub fide commiſit alteri, habendus eſt perinde, ac ſi illud ſibi ſeruaſſet, nec rem aperuiſſet; niſi obſtet reipub. aut tertij iniuria non emendata, ſed adhuc pendens in futurum, prout Sotus habet loco cit. Quæ iniuria omnium conſenſu (*teſte Petro à Nauar. in memor. num. 523*) facit vt promiſſio ſecreti & iuramentum non adeo obligent, quin poſſit & teneatur quis illud quod ſcit reuelare, niſi fuerit ſecretum ſacramentale: quod nulla de cauſa quantumcumque graui, licet frangere.

Amplius, vt teſtis ſecundùm iuris ordinem interrogatus eſſe dicatur: opus eſt ei, *ſicut de reo ante dictum eſt*, notum fieri præcedere id quod ſatis ſit ad conſtituendum ipſum in articulo, in quo teneatur in re graui aduerſus alium ferre teſtimonium iubente Superiore. Debet autem conditio iſta intelligi cum ea moderatione, quæ ante propoſita eſt cùm de Reo ageretur: nempe vt non procedat in ijs in quibus legitima conſuetudo oppoſitum habuerit; nec quando Iudex ita fuerit probus, vt credendum non ſit ipſum contra ius procedere, etiamſi delicta non ſint talia, quæ vergant in damnum reipub.

Tenendum eſt quintò, quòd teſtis iuridicè interrogatus non teneatur dicere veritatem, ſi inde timeat ſibi euenturum aliquod graue damnum ſiue ſpirituale ſiue temporale in perſona, in honore, aut in bonis externis, iuxta Baldi ſententiam receptam, *vt habet Nauarr. in Enchir. capitulo 25. nume. 50.* Itemque ſi ex eo ſit oriturum ſcandalum, *prout idem addit ibidem ex Syluestro.* Ratio eſſe poteſt, quòd præcepta humana non cenſeantur dari pro caſu in quo illorum obſeruatio valde grauis nimiſque oneroſa eſſet. Quod illis cauendum eſſe patet, tum Chriſti authoritate Matth. 11. dicentis, iugum ſuum eſſe ſuaue, onuſque leue; & in ſequenti cap. 23 reprehendentis Phariſæos imponētes onera grauia & importabilia in humero hominum. Tum etiam ratione, quia humana infirmitas adeo abhorret à nimiem moleſtis & arduis; vt præcepta cum tali rigore data, offendiculo eſſent potius, quàm ſubſidio in via ſalutis. Pro quo facit cap. Alligant, 26. quæſt. 6. Videri poſſunt tradita in præcedēti lib. 11. cap. 8. in poſteriore parte capitis, regula tertia. 48

Tenen-

Tenendum eſt poſtremò, teſtem cùm non interrogatur iuridicè, vel aliunde excuſetur à manifeſtanda veritate, mentiri non poſſe: debere autem Iudici dicere, ſe dato quod ſciret, non teneri reſpondere ad interrogata. Quod ſi ille velit ipſum cogere, debet appellare, niſi timeat illum ſæuiturum in ipſum. Quo caſu poteſt reſpondere ſe nihil ſcire, ſubintelligendo quod dicere teneatur, prout tradit Nauar. in Enchir. *cap. 25. nu. 43.* conſentitque Sotus in lib. 3. De iuſtitia & iure *quæſt. 6. art. 2 concl. 7.* conſentiunt & alij quorum meminit Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 4 num 228* Pariter poteſt dicere ſe non vidiſſe, aut non audiuiſſe, ſubintelligendo vt dicere teneatur, nec vllius delicti reus erit, etiamſi ſub iuramento, vt moris eſt, præcipiatur reſpondere: iuxta ea quæ diximus ſub finem præced. ſectionis.

De mendacio denunciatoris.

SECTIO VI.

49 DE hoc in vniuerſum illud ſtatuitur. Quòd ſi alicui legitimè præcipiatur denunciare crimen quod nouit, ipſéque veritatem neget pernicioſi mortaliſque mendacij reus conſtituitur. Quia enim tale mendacium eſt in re graui & contra iuſtum Prælati præceptum, factum ad commune, aut alienius priuati damnum vitandum, aut bonum procurandum, pernicioſum eſt notabiliter, atque adeo mortale: eadem ratione qua mendacium dictum à reo vel à teſte mortale eſſe ſupra docuimus. In particulari autem circa idem notanda ſunt aliqua documenta, Quibus præmittendum eſt, Superiorem duobus modis præcipere poſſe vt manifeſtetur ſibi aliquod crimen: vno modo in forma iudicij, nempe quando intendit iuridicè, debitóve modo tanquam Iudex tale crimen ſcire, vel ad delinquentis debitam punitionem, vel ad præcauenda aut impedienda aliqua mala impendentia in futurum, vel vt parti læſæ ſatisfiat, vel vt conſulatur vtilitati publicæ, aut etiam priuatæ. Altero modo extra formam iudicij: quando nimirum Superior ipſe intendit delinquentē reuelari ſibi non tanquam Iudici ad ipſum puniendum, ſed tanquam patri ad correctionem & emendationem ipſius, vel ad ſatisfactionem partis læſæ.

50 Primum igitur documentum eſt, ſumptum ex D. Anton. 3. par. *tit. 9.* cap. 6. Angelo in verbo Denunciatio ſub finem, & Armille in verbo Inquiſitio num 8. Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 134. & 135 Quòd quando Iudex intendens punitionem delinquentis, iubet denunciationem: vt quis teneatur denunciare, opus ſit vt illud per teſtes, *idoneos intellige*, probare poſſit: quia ſi ex perſonis leuibus, quæ non ſunt fide dignæ, rem ſciret, excuſaretur à denunciando, prout notat Petrus à Nauar. *in memorato cap 4. nu. 228.* Et confirmari poteſt: tum per textum ſatis expreſſum in cap. cap. Plerumque 2. quæſt. 7. & in ca. Si tantum, & in c. Placuit, 6. q. 2. tum etiā per rationem eā: quòd temerè inde inferret damnum, tum ſibi, qui leuitatis notaretur quàm denunciato, quem exponeret manifeſto periculo infamiæ & forte caſtigationis iniuſtæ. Vnde Superiore reuelationem præcipiente ſub excommunicatione, ille in eam cenſuram non incurrit qui veritatem ſciens, eam propterea non denunciat iudicialiter, quòd illā probare nequeat. Id quod Angelus expreſſit in verbo Excōmunicatio tertio, §. 20. Imò etiamſi iurauerit quis ſe denunciaturum, non tenebitur denunciare, ſi probare nequeat illud quod denunciandum eſt, ex D. Antonino 3. par. tit. 9 ca. 9 Et ratio eſt, quia in eo malè ageret iuxta proximè dicta, neque iuramentum eſt vinculum iniquitatis.

Cæterùm cenſebitur quis in iudicio poſſe probare illud quod præcipitur reuelari, cùm proferre potuerit vnum teſtem fide dignum, ſi & ipſe ſit homo fide dignus, cuius teſtimonium recipiatur. Sic enim probatio erit per duos teſtes fide dignos. Quòd ſi ipſe non ſit homo fide dignus, debebit ad probationem denunciationis habere duos teſtes fide dignos: quia vnus ſolus non plus probaret, quàm ipſe ſolus ſi eſſet fide dignus.

Secundum documentum eſt, *quod omnes Doctores tenere Petrus à Nauar. teſtatur in lib. 2. De reſt cap. 4 nu. 149.* Quando delictum occultum fuerit, & author eius occultus, Iudicem non poſſe licitè de illis inquirere, neque reum an fecerit, neque alium an ſciat, interrogare vt reuelet. Sic enim accipiendum eſt illud cap. Cùm oporteat, De accuſationib. Mandamus, quòd niſi ſuper prædictis famam ipſius læſam eſſe noueritis, vos ad inquiſitionem non ſubitò procedatis. & illud cap. Inquiſitionis, eod. tit. Nullum eſſe pro crimine aliquo puniendum, ſuper quo nulla laborat infamia.

Intelligendum eſt verò documentum iſtud cum illius reſtrictione, quam ſequens quartum continebit. Licet autem aliquis exiſtimare poſſit, ipſum habere locum quando crimen eſt notorium, & Iudex generaliter inquirit, quis illud commiſerit: contrarium tamen videtur tenendum; nempe Iudici taliter inquirenti, & reuelationem præcipienti obtēperandum eſſe ſub pœna peccati mortalis, ac etiam excommunicationis, quando is præcipit ſub excommunicatione. Nam cùm factum notorium oſtendat ſeipſum, non indiget clamore accuſatoris, vt expreſſis verbis dicitur in cap. Euidentia De accuſ. ſed vicem ſupplet accuſationis, facitque vt teſtes poſſint examinari num ſciant authorem ſceleris, perinde ac ſi accuſatio eius præceſſiſſet. Deinde in cap. Ad noſtrā tertio De iureiurando dicitur, quòd ſecundùm traditiones canonicas manifeſta non indigent accuſatione, nec in eis ordo iudiciarius obſeruandus ſit, qui debet in alijs obſeruari.

Tertium documentum eſt. Quando Superior præcipit criminoſos ſibi denunciari, intendens præcipuè eorum correctionem & ſatisfactionem, etiamſi nulla præceſſerit infamia Rei, nec vlla ſemiplene probatio, vel accuſatio criminis, obtemperandum eſſe ſub peccato mortali, & ſub excōmunicatione, ſi ſub tali pœna, *vt plerumque fit,* denuntiatio præcipiatur. Probatur autem, quia Superior tale præceptū facit ex officio: ac ſine iniuria criminoſi, famæ ipſius nō parcens, vt ſaluti eius ipſius conſulat, vel vt damnum proximo illatum reſarciri curet. Obtemperandum eſt ergo ei denunciationem præcipienti, ſique præcipiat ſub excommunicatione, in eam incurrit non obtemperans, ſimùlque contrahit obligationem ad reſtitutionem damni inde ſecuti, vt Nauarr. monet *in Enchir cap 17. num. 135.* niſi illum excuſet iuſtus ſeu probabilis metus alicuius grauis damni: iacturæ ſcilicet vitæ vel bonorum ſuorum. 51

Aduerte verò ex D. Thom. 2. 2. *quæſt. 33. art. 7.* quem ſequuntur Palud. in 4. diſtinct. 19 quæſt. 4. D. Anton. 3. part. tit. 9. cap. 6. § 4 Angelus in verbo Denunciatio non longè à fine, Nauarrus in Enchir. cap. 17. num. 134. cap. 18. num. 56. & cap. 25. num. 46 tali denunciationi præmittendam eſſe fraternam correctionem, per quam reus inducatur mandato Superioris ſatisfacere: niſi præſumatur probabiliter, quòd talis correctio non proderit. Atque ſi facta profit, nulla manet obligatio denunciandi: ſin contra non profit, manet obligatio denunciandi: dummodo tamen quis ſciat ac probare poſſit illud quod denunciandum eſt ex Nauar. *in cit. num. 134.* Vbi addit exceptionem, niſi Prælatus talis eſſet qui prodeſſe poſſet, non item obeſſe. Ad quod facit cap. Hoc videtur, 22. quæſt. 5.

Porro Superior præcipere non poteſt, vt prætermiſſa correctione prædicta reus occultus vel crimen ipſius occultum denuncietur: neque ei tale quid præcipienti eſt obtemperādum: quia oportet Deo magis obedire quam hominibus, ex Actis cap. 5. Dei autem præceptum eſt de correctione fraterna, datum Matth. 18. Non ideo tamen damnandum eſt præceptum quod ab inquiſitoribus fidei datur, ſtatim, nulla que præmiſſa monitione denunciandi eum quem conſtat hæreticum eſſe. Nam correctio fraterna locum non habet, cùm non eſt ſpes emendationis delinquentis. In crimine autem hæreſis ordinariè nulla eſt ſpes emendationis per correctionem fraternam. Cùm enim de illius ratione ſit pertinacia in diſſentiendo ab eo quod vniuerſalis Eccleſia tenet, quis meritò ſperet ſe priuata ſua admonitione lucraturum, & vt oportet conuerſurum hæreticum, cui iudicium totius Eccleſiæ non ſufficit ad conuerſionē: cùm præſertim experientia ſoleat eſſe in contrarium, & periculum ſit ſi moneatur ne fingat ſe conuerſum, & interea alios ſecretò inficiat: aut videns ſe detectum, aliò ſe conferat, vbi tutò poſſit in ſua hæreſi perſeuerare: aliòſque inficere. Cui malo prouideri in magnum totius Eccleſiæ bonum, Chriſtus ſuo præcepto impedire noluit. Non eſt verò negandum, quin ſi firmiter nec immeritò exiſtimaret quis, ſe per ſecretam admonitionem conuerſurum hæreticum ac impediturum omnia mala quæ ab eo timeri poſſunt, ipſe debeat vti præmonitione. Sed iam rarò, intercedunt circumſtantiæ ex quibus quis debeat tam firmum iudicium de hæretico prudenter formare: et aut rationes ſint vtrimque bene expendēdæ: quæ ſi relinquant rem aliquo modo dubiam, bonum commune antepohendum eſt priuato. 52

Iam quando crimen publicum, notoriúmque eſt, ſine iure, 53
quòd

quòd ſcilicet reus illud ſit confeſſus in iudicio, vel de eo condamnatus: ſiue facto, nempe quòd ita notum ſit commiſſum eſſe, vt nulla tergiuerſatione celari poſſit ſimulque reus eſt manifeſtus neceſſarium non eſt ſecretam correctionem fraternam præmittere antequã denunciatio fiat Prælato, ſed huic præcipienti ſtatim deferendum eſt, vt præter memoratos authores docet Richardus *in 4. diſtinct. 19. art. 3. quæſt. 1.* per illud cap. 1. De pœnitent. & remiſſ. [Manifeſta peccata nõ ſunt occulta correctione purganda.] Et per illud prioris ad Thimoth. 5. Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Videri poteſt Petrus à Nauarr. in lib. 2. De reſtit. cap. 4. à num. 178. vbi & monet in hac re habendam eſſe rationem emendationis delinquentis, quæ ſine denunciatione certò ſperatur, quantum ſufficit ad tollendam ſcandalum datum: niſi fortè punitio illius neceſſaria eſſet ad terrendos alios, qui videntes talia peccata publica relinqui impunita, arriperent alioqui anſam ſimiliter peccandi. Ideo enim dixit Apoſtolus, Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Monet quoque idem bene in ſeq. num. 184. quod ſi nec communi damno, & ſcandalo nec ſaluti & bono delinquentis conſuletur per denunciationem, aut correctionem fraternam, tacendum omnino eſſe & ingemiſcendum, Deumque exorandum, in cuius manu ſunt hominum corda.

54 Atque ex dictis colligere licet, aliter procedendum eſſe, quando Superior præcipit reuelationem fieri in iudicio per viam teſtimonij & aliter cùm per viam denunciationis. Illo enim modo reuelans non tenetur reum prius corrigere priuatim, nec Iudici per teſtes, illum eſſe criminis reum probare, vt ex Angelo habet Nauarr. *in cit. cap. 17. num. 135.* Sed ſufficit vt ſciat præceſſiſſe rei infamiam de tali delicto, vel ſemiprobationem vel accuſationem, iuxta D. Thom. 2. 2. *qu. 70. art. 1. & Caiet. ibidem.* Quamquam nec tunc tenebitur, ſi ſit de eorum numero, qui à teſtificando excuſantur, vel ob conſanguinitatem, vt aſcendentes, & deſcendentes, ex cap. Si teſtis §. Parentes, 4. quæſt. 2. & 3. (non autem collaterales, vt ibidẽ gloſa expreſſit: quam intellige iuxta antedicta libro 9. num. 210.) vel ob affinitatem vt maritus & vxor. De qua re Angelus in verbo Denunciatio ſub finem, & Nauar. in Enchir. c. 25. num. 48. Nota obiter, quòd ſi ex verbis, aut coniecturis præcepti, colligi non poſſit Iudicem præcipuè intendere correctionem criminoſi, vel proximi læſi ſatisfactionem, is præſumi poſſit intendere potius punitionem: quia in hac potius quàm in illis occaſio eſt celandi intentionem.

55 Quartum documentum eſt, quod poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt. 70. art. 1.* habent Caiet. ad eumdem art. & Sotus in lib. 5. De iuſtitia & iure *qu. 5. art. 1.* ac Nauar. in Enchir. *cap. 18. nu. 54.* ac alij quorum meminit Petrus à Nauar. *in lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 186.* Quòd etiamſi nullum ſit præceptum Superioris: eum qui nouit reum & crimen ipſius ex quo graue damnum imminet reipub. aut tertiæ perſonæ teneri talem criminoſum reuelare quantum neceſſarium eſt ad obuiandum eiuſmodi damno iuxta illud Pſal. 81. [Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate.] & illud prouer. 24. [Erue eos qui ducuntur ad mortem.] Accedit quod lex charitatis obliget occurrere damno, quod alicui ex alterius malitia imminet.

Aduerte autem primò, tali obligationi non obſtare, quòd ipſe criminoſus inde diffamabitur: quia iuſtè id contingeret ob ipſius culpam, quam emendare non vult, tali pœna dignam, quando damnum fuerit notabile. Quod addo quia damni leuis non eſt tanta ratio habenda, quin fama proximi debeat ei præponderare, vt ex Gabriele admonet Petrus à Nauar. *in ſeq. nu. 190.* Ideo ſtatuens, quòd ſi vir bonæ alioqui famæ furaretur aliquid non magni momenti, potiùs diſſimulandum ſit, quàm quòd is diffametur.

56 Aduerte ſecundò, ex D. Thoma in præced. quæſt. 33. art. 7. tali denunciationi non eſſe de neceſſitate præmittendam ſecretam monitionem criminoſi: quia is non peccat in te, ſed in alios quibus nocumentum parat. Quocirca in illo nõ habet locum ſententia Euangelica Matth. 18. [Si peccauerit in te frater tuus &c.] Excipit autem D. ipſe Thomas, niſi denunciator firmiter crederet per ſuam ſecretam admonitionem, emendatum iri fratrem, & ſic occurſum iri damno; tunc enim contra charitatem, ac etiam contra iuſtitiam infamaretur apud Iudicem: cùm id fieri nulla iuſta cauſa exigat. Quam exceptionem authores approbantes bono num. commemorat Petrus à Nauar. *in eod. cap. 4. nu. 186.*

Conſequenter mouens dubium, An eidem exceptioni locus ſit, cùm incerta eſt criminoſi emendatio ex monitione. Ac negantem partem ſequitur, fultus hac ratione. Quod ſi emendatio ſit dubia, damnum erit etiam dubium. Cui ſi publicum ſit, magis conſulendum eſt quàm priuato. Nec enim conſentaneum eſt rempub. periculo exponere, ac priuatum delinquentis bonum periculo exponatur. Immò, *addit idem author ex Nauar.* cum certo damno hominis priuati, maximè noxij, periculum probabile reipublicæ euitandum eſt. Sin autem damnum ſit priuatum *vt furtum adulterium homicidium*, magis conſulendum eſt bono innocentis quàm nocentis, prout dictat lex charitatis de impediendo damno, quod alicui immineat ex alterius malitia, ſatiſque oſtendit ius à natura conceſſum, defendendi innocentem contra nocentem tanquam illius iniuſtum aggreſſorem.

Aduerte tertiò, crimina publica hic dici, non vt in præcedenti documento notoria, ſed quæ contra bonum publicum committuntur illatiua que ſunt damni publici, quantumuis ſecreta; vt hæreſes & proditiones; quæ natura ſua tendunt ad peruerſionem populi, aut reip. perturbationem: itemque veneficia, lepra, peſtis, aut alius contagioſus morbus, falſatio literarum, & adulteratio monetæ, ambitiones, & ſubornationes in Eccleſiaſticis, aut ſæcularibus electionibus, crimen læſæ maieſtatis, & deprædationes. 57

Aduerte quartò, *ex Caiet. ad cit. D. Thom. art. 7. & ex Nauar. in Enchir. cap. 18. nu. 54. & ex alijs quorum meminit Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. nu. 159.* Quòd Clerici & Sacerdotes poſſint ac debeant, proditiones aliaque reipub. pernicioſa peccata perpetranda denunciare Iudici abſque periculo irregularitatis, dummodo proteſtentur ſe id facere tantùm ad mala quæ imminent, præcauenda ſine ſanguinis effuſione.

Aduerte quintò, in his enormibus peccatis ex quibus graue damnum reipub. vel tertiæ perſonæ imminet denunciandis publicè in iudicio ex præcepto Superioris: opus eſſe *iuxta dicta in 1. documento*, vt denuncians probet per idoneos teſtes talem ea perpetraſſe, aut velle perpetrare: ſique id non poſſit teneatur ſaltem ſecretò extra iudicium, denunciare Superiori tanquam ei qui poteſt iuſto modo debet talia mala impedire. Aduerte denique ex Petro à Nauarro *in præced. nu. 213.* documentum iſtud procedere, quantumcumque rem quis ſub ſigillo ſecreti (*excepto tamen Sacramentali quod pro nulla re violare licet*) acceperit, vt miſero delinquenti remedium in corpore, vel in anima adhiberet vt medicus, obſtetrix, aduocatus vel alius conſiliator, ſiue adiutor. Ratio eſt: quia data fides etiam iurata ſeruari non debet cum fieret vinculum iniquitatis: prout fieret cùm reſpublica vel tertius ex ea cauſa notabile detrimentum iniuſtè pateretur.

Quintum documentum eſt: In denunciatione facienda ſecundùm præcedens documentum, tanquam in defenſione cum moderamine inculpatæ tutelæ, delicta non eſſe plus manifeſtanda, quàm ſatis ſit vt damnum quod imminet euitetur: quia non eſſet alioqui ſimplex propulſatio iniuriæ, ſed mixta cum illius illatione. Itaque ſi ad obuiandum damno ſufficiat crimen meditatum detegere, non debet detegi perſona in particulari: vt ſi ſciam aliquem decreuiſſe rem alienam furari hac nocte, nec poſſim ab eo propoſito mea monitione illum reuocare, contentus eſſe debeo monere eiuſdem rei dominum, vt ſolicitè eam cuſtodiat: ſi id ſatis ſit ad cauendum furtum. Item ſi ſciatur aliquis priuatus cuius monitione criminoſus ſufficienter ſuadendus ſit deſiſtere à damno inferendo, ei potiùs quàm Iudici facienda eſt denuntiatio. Itaque tunc demum ipſi Iudici facienda eſt quando priuata perſona damnum quod imminet nõ poteſt impedire: aut cùm iam illatum eſt, is qui intulit non vult illud reſarcire præmonitus ſufficienter. 58

Intelligitur autem ex hoc documento, cùm à Prælato in edicto ſub pœna excommunicationis præcipitur, vt quicumque ſciuerit quiſnam certam rem furatus ſit, id manifeſtet intra certum tempus, manifeſtationem eſſe faciendam, admonito priùs delinquente, ſi ſpes ſit emendationis. Qua tunc omiſſa, denunciatio facta, *niſi ignorantia excuſet*, cenſenda eſt peccatum, ob non ſeruatum in ea ordinem correctionis fraternæ, exigentem vt frater prius corripiatur priuatim, quàm publicetur Eccleſiæ.

Aduerte verò cùm damnũ nondum illatum eſt ſed imminet (*vt quando mors paratur alicui, vel vult quis furtum committere*) vtendum quidem eſſe denunciatione, prout iudicatur cõuenire ad hoc, vt is cui illud imminet tutus reddatur; vbi tamen longè maius damnum ex ea timeretur, quàm ſit illud ipſum imminens, ab ea abſtinendum eſſe: niſi daretur Prælatus aut alius, qui ea ſibi facta, prodeſſe poſſet nec grauiter obeſſe. Quod relinquitur prudentis arbitrio ex conſideratione circumſtantiarum.

Sextum documentũ eſt: Cùm proximi delictum pendeat

in

in futurum, fuerit occultum, nec alij, quàm delinquenti nociuum anteqquam teſtes adhibeantur & Prælato fiat denunciatio, monendus eſt idem delinquens, ſi ſit in eo ſpes emendationis; nec notabile damnum ex præmonitione meritò timeatur. Ratio eſt: quia ſicut corporalis medicus tenetur curare corpus cum quàm minimo poteſt illius damno: ſic etiam vtens correptione fraterna tanquam animæ curatione, dare debet operam vt ea vtatur quàm commodè poteſt in bonum delinquentis: vitate ipſius confuſione maiore ac famæ iactura apud alios. Quæ præter alia incommoda externa, habent quoque illud animæ, quòd pudore & fama perditis, maiore facilitate prolabatur quis in peccatum à quo illis conſeruatis retraheretur. Dixi autem modò ſpes ſit emendationis nec damnum timeatur: quoniam ſi nulla ſit talis ſpes, aut ea admonitione timeatur notabile damnum, ſiue peccantis ſiue admonentis, aut etiam alterius, illa omittenda eſſet. & alia via tentanda ad legitimè occurrendum malo imminanti.

Ex quo documento intelligitur, abſtinendum eſſe ab iſtiuſmodi denunciatione, quando monitio noſtra ſufficere poteſt ad emendationem delinquentis: vt & quando ad hanc illa nihil conferat, aut fierat in deteriorationem delinquentis. Intelligitur etiam, quòd ſi delinquens amicum habeat pium, & diſcretum virum, cuius monitione melius emendabitur, quàm mea aut Superioris, conſultum eſſe denunciationem tali fieri. Intelligitur denique eam debere Superiori fieri potius vt patri, quàm vt Iudici.

60 Aduerte autem primò, non modo Prælatum iuxta cap. Si peccauerit, 2. quæſt. 1. & c. 1. De pœnitent. & remiſſ. ſed etiam perſonam priuatam debere publicè peccantem publicè arguere, quando id neceſſarium fuerit ad occurrendum ſcandalo aliorum, aut ad tuendum Dei honorem. Ad quod vtrumque tenetur quiſque ex charitate: niſi interueniat aliquid eorum quæ excuſant ab obſeruatione præcepti de correctione fraterne, à nobis tradita in præced. lib. 4 cap. 25. vbi videri poterunt. Vt autem publicè peccantes ſunt publicè arguendi, ita & qui coram aliquo, aut aliquib. paucis, peccaet, coram iiſdem argui aut moneri pariter debent: cùm inde nihil famæ ipſis pereat, vt nec perit publicè peccantibus ex eo, quòd publicè arguantur: & interea conſulitur ædificationi præſentium, tolliturque ſcandalum ſeu occaſio peccandi eis data.

Aduerte ſecundò, quod Petrus à Nauarr. habet in eodem cap. 4. num. 227. & duobus ſequentibus ſi veriſimile ſit, eum qui deliquit non rediturum ad vomitum: vt quia occaſiones ablatæ ſunt, & ipſe notabiliter mutatus eſt in mentem meliorem, abſtinendum omnino eſſe à denunciatione: cùm ex præcepto de correptione fraterna dato Matth. 18. habeatur, tunc demum fratrem peccantem denunciandum eſſe Eccleſiæ, cum monitus primum ſolus, deinde adhibito vno aut altero teſte, audire non vult. Quod locum habere, non modò cùm emendatio eſt certa, ſed etiam cùm probabiliter ſperatur: ſatis inſinuatum eſt per verba Domini in eod. cap. 18. Si te audierit lucratus es fratrem tuum. Illuſtrari poſſunt hæc ſimilitudine. Nam etſi quis corporali vulnere grauiter laborauerit, ſi iam ſanus factus eſt, aut veroſimiliter ſanandus eſt, non videtur opus eſſe medico, iuxta illud Matth. 9. Non eſt opus valentibus medicus.]

Aduerte tertiò, Prælatum, cui facienda eſt denunciatio, quando non eſt ſpes quòd proximus ſufficienter reſipiſcet per ſolam admonitionem (*stante relabendi periculum perſeueret*) debere talem eſſe qualem oportet: nempe talem qui tā quam pater nolit obeſſe, & poſſit prodeſſe. Alioqui enim denunciatio non fieret ex charitate, quæ poſtulat vt bono proximi conſulamus quantum fieri poteſt. Quod autem Superior ipſe talis ſit, ſemper eſt iudicandum, niſi certò conſtes de contrario: præſertim in huiuſmodi negotio, in quo criminoſum aliquid pati pro animæ ſuæ remedio, non eſt incommodum: nec alius poteſt illud æquè bene gerere ac Superior: qui ad conſilium, addere poteſt metum, aut alia remedia efficacia ad illum à relapſu præſeruandū & cautiorem in poſterum reddendum. Ad quod facit illud quod Petrus à Nauarr. habet *in lib. 2. de reſtit. c. 4. n. 236.* eſſe aliquarum religionum conſtitutiones à Sede Apoſtolica approbatas, vt quicumque errores & vitia inferiorum, Superioribus manifeſtentur per quemcumque qui extra confeſſionem cognouerit.

Aduerte poſtremò, aduerſus illud quod dictum eſt, cùm delictum fuerit occultum præmittendam eſſe denunciationi monitionem ſecretam delinquentis: obijci poſſe, quòd D. Petrus Act. cap. 5. publicè reprehenderit peccatum occultū Ananiæ, nulla præmiſſa admonitione. Cui obiectioni occurrendum eſt. Deum pro immenſa ſua ſapientia & poteſtate poſſe ſtatim procedere ad crimina, prout ei libuerit punienda, idemque ſeruos ipſius poſſe facere ex ipſius particulari inſpiratione, & quaſi nomine ipſius. Id quod contingere cenſendum non eſt, niſi adſit peculiaris cauſa: ſicut adfuiſſe in propoſito caſu exiſtimandum eſt, in quo D. Petrus ſicut ex Dei reuelatione peccatum illud occultū & pœnam mortis qua puniendum erat cognouit: ita etiam ex eiuſdem inſpiratione idem peccatum publicè arguit, & mortis ſententiam protulit: ex peculiari de cauſa, quòd peccatum illud extraordinariè manifeſtari ac puniri expediret bono communi: vt initio naſcentis Eccleſiæ cæteri timerent, & à perpetrandis criminibus auerterentur, ſimulque fides cōfirmaretur. Quam cauſam conijcere licet ex effectu ſecuto. Nam vt in eod. cap. 5. additur. Factus eſt timor magnus in Eccleſia & in omnes qui audierunt hęc.] Simile quod euenit in eo quod Ioſue 7. cùm Deus ſortibus, patefecit ac puniri fecit peccatum occultum Acham, qui contra diuinam prohibitionem aliquid de anathemate tulerat, & abſconderat.

Septimum documentum eſt: Si ſuperior præcipiat, vt qui nouerint talis criminis authores ſibi ſecretò tanquam patri reuelent ad eorumdem emendationem, vel ſatisfactionē læſi, cognoſcentes extra confeſſionem, etiamſi nullo modo probare poſſint, teneri (*atque ſub excōmunicatione ſi ſub ea factū ſit præceptum*) ſecretò tales criminoſos denunciare: duobus tamen præſuppoſitis: alterum eſt, quòd conſtet Superiorem omnino velle in eo procedere vt patrem, nempe ad correctionem, non autem ad punitionem, vt habetur ex cap. Hoc videtur 22. qu. 5. Alterum, quòd præmittatur ſecreta monitio inter te & ipſum ſolum, ac etiam inductio teſtium iuxta Chriſti præceptum, ſi illa non ſufficiat, & hæc exiſtimetur profutura. Atque ſi ex tali monitione ſit ſpes emendationis, non tenebimur nec debebimus denunciare Prælato: ſecus verò ſi nulla ſit ſpes. Ita habetur ex Richardo in 4. diſtinct. 19. art. 3. quæſt. 1. Sylueſtro in verbo Correctio qu. 8. Angelo in verbo Denunciatio §. 13. & apertè tradit in lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 221. Petrus à Nauarr. bonam rationem addens propoſiti documenti: nimirum, quòd in eo caſu, nulla immineret pœna qua delinquens moleſtetur, nec timenda ſit infamia ipſius: quandoquidem notitia apud vnum qui loco patris habetur, non debet dici infamia. 61

62 Octauum documentum, *quod ex iiſdem authoribus habetur, eſt*: Cùm Superior edicit vt ſubditi manifeſtent ſibi quæ ſciunt vel audierunt de certis aliquorum delictis, eos teneri obedire ipſi, ac reuelare prout præſcribitur in forma edicti, & Superior, ipſe vult reuelari: nempe ſiue ſecretò, ſiue in iudicio publico, ſiue per denunciationem, ſiue per teſtificationem, & ſiue ad punitionem, ſiue ad correctionem ſiue ad ſatisfactionem (*ſeruatis tamen iis quæ in præcedentibus documentis diximus eſſe ſeruanda*) itaut diligenter ſit notandus præcipiendi modus: ex illiúſque diuerſitate colligendus diuerſus modus, quo ſubditi ad aliquid obligentur. Ad id faciunt tradita in præced. lib. 9. cap. 12. quæ conſule.

63 Nonum documentum eſt, Quando præcipitur vt illi reuelent qui ſciuerint vel nouerint delictum & perſonam delinquentem. Illi ſcire cenſendi ſunt, qui viſu vel aliquo alio externo ſenſu perceperunt, vel ex ipſius Rei confeſſione, extra pœnitentiæ ſacramentum nouerunt, iuxta cap. Hoc videtur, 22. quæſt. 5. vel qui ex iuſta & rationabili cauſa pro certo habent, ipſum eſſe reum talis criminis; prout ex Innocent. ad cap. Cùm cauſa De iuramento calumniæ notat Nauar. in lib. quinto conſil. tit. De hæreticis, conſil. 9. num. 2. vel demum, qui audiuerunt à fide dignis (*quos debet nominare cùm denunciant Superiori*) illud ſcientibus, vt ibidem ex quadam gloſa habet Nauarrus.

Decimum eſt, *ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad primum.* Quòd cùm ex humanæ memoriæ labilitate contingat, vt homo quandoque reputet ſe certum eſſe, de eo quod falſum eſt: ſi ipſe cum debita ſollicitudine recogitans, de aliquo quod falſum eſt, exiſtimat ſe certum eſſe, non peccet mortaliter aſſerens illud, in iudicio: cùm non dicat falſum ex intentione, ſed tantùm per accidens, contra ſuam intentionem.

Vndecimum eſt, *fundatum in eo quod habet Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 46. de obligatione inferioris parendi Iudici præcipienti vt denunciet talia vel talia crimina, vel debita.* Quod is qui non reuelat Superiori prout debet intra tempus præſcriptum, teneatur poſtea id facere quamdiu id commode poteſt, atque reuelatio ipſius adhuc eſt aliquo modo profutura: itaut maneat in excommunicatione, ſi quam ea de cauſa

ſis incurrit; neque ab ea abſolui poſſit donec reuelauerit, prout tenetur.

64 Duodecimum documentum eſt. Dùm ſub excommunicatione Superior præcipit ſibi reuelari eos qui aliena bona retinent, illos, qui non reuelantes excuſantur à peccato mortali iuxta antedicta, excuſari quoque ab excommunicatione: quæ cùm ſit maior non niſi ob mortale peccatum incurritur, ex cap. Nullus & cap. Nemo 11. quæſt. 3. Et ita cùm certò ſcitur quis, talia bona retinere loco iuſtæ compenſationis: ſicut excuſatur à peccato eum non reuelans, ſic & ab excommunicatione. Dico (ſcitur) quia non eſſet locus tali excuſationi ſi de eo dubitaretur, prout docent Angelus in verb. Furtum §. 41. Syluſt. Excommun. 2. quæſt. 8. Armilla verbo Inquiſitio §. 9. Medin. in Cod. De rebus reſtituendis, qu. 11. Nauarr. in Enchir. cap. 17. num 114. & 115. & Ratio verò documenti eſt, quòd de iuſta voluntate Superioris ſit præſumendum, quòd ipſe nolit quem ſpoliare naturali iure, quod habet recuperandi ea ratione, bona ſua. Attamen concedere rim, cum Syluestro, ſicut concedit Petrus à Nauar. in cit. cap. num. 227. eſſe obediendum, ſi in præcepto addatur clauſula, vt ij etiam reuelentur, qui ſciuntur cauſa compenſationis accepiſſe (*id enim iuſte præcipi poteſt ob præſumptionem illicitæ vel nimiæ compenſationis, aut debiti dubij*) niſi timeatur coactio ad iniuſtam reſtitutionem, ex qua præceptum contineret errorem intolerabilem, & per conſequens non obligaret.

CAPVT IV.

De detractione.

SVMMARIVM.

66 *Tria bonorum genera, ac diſtinctio famæ à rumore illiuſque diuiſio in bonam, & malam.*
67 *Detractio & contumelia peccata ſunt ſpecie diſtincta.*
68 *Definitio detractionis cum explicatione ſingularum partium eiuſdem.*
69 *Varij detractionis modi.*
70 *Iuſta cauſa excuſat à peccato detractionis.*
71 *Detractio peccatum eſſe mortale ſuo genere.*
72 *Quando aggrauetur mutando ſpeciem, & quando cenſeatur peccatum tantummodo veniale.*
73 *Detractio materialis quando ſit, vel non ſit peccatum mortale.*
74 *Materia leuitas ex qua detractio excuſatur à mortali, varijs modis contingit, & quibus.*
75 *Eis numerandum eſſe eum, cui reuelatio ſit ei, cui dicere perinde eſt ac ſi nulli diceretur: & eum quo accepta iniuria narratur, ad conſilium & ſolatium.*
76 *Modus dicendi excuſans detractionem à mortali, cum ſua exceptione.*
77 *An narratione auditorum committatur detractio mortalis.*
78 *A mortali excuſatur qui ex ijs quæ patent, dicit alicuius famam eſſe maiorem, quam par ſit.*
79 *Quando reuelatio naturalis defectus proximi, peccatum ſit mortale.*
80 *Quando reuelatio peccati venialis.*
81 *De detractione ex reuelatione grauium criminum.*
82 *Infamatum de maiori crimine, non licet infamare de minori.*
83 *Explicatio dubij, An licitum ſit de peccatis proximi colloqui cum eo, qui illa nouit.*
84 *Peccatum notorium patefacere illud neſcienti, quando ſit peccatum: & qua notorietas facti ab eo excuſet.*
85 *De peccato quod committitur narrando neſcientibus peccatum alicuius, quod iuridicè productum eſt.*
86 *De peccato quod committitur reuelando crimen, quod olim fuit notorium, ſed iam ſopita eſt illius memoria.*
87 *De peccato quod committitur infamando ſeipſum, contraria ſententia.*
88 *Probabilior, non eſſe mortale ſuo genere.*
89 *Caſus in quibus eſt mortale ex circumſtantia.*
90 *De infamante ſe metu tormentorum.*
91 *Quando metu tormentorum liceat infamare proximum.*
92 *Quando liceat aut non liceat diffamare eum, qui per mendacium adeptus eſt bonam famam.*
93 *Quatenus liceat amico referre iniuriam acceptam ab aliquo, cuius fama inde læditur apud illum cui refertur.*
94 *Quando ſit peccatum tacere virtutes alienas.*
95 *De peccato quod committitur audiendo detractores.*
96 *Quando peccetur inquirendo de defectibus aliorum.*
97 *Pœna detractorum.*

PRænotandum eſt primò, tria diſtingui bonorum humanorum genera. Primum eſt bonorum animi, vt ſcientiæ virtutis, &c. Secundum, bonorum corporis, vt vitæ, integritatis membrorum, ſanitatis, &c. Tertium, bonorum externorum, quorum alia ſunt honorabilia, vt fama, honor, gloria: alia vtilia, vt res familiaris, aliaque ad vitæ conſeruationem neceſſaria. Quibus honorabilia præſtare patet per illud Prouerbiorum 22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. 65

Prænotandum eſt ſecundo, famam eſſe communem opinionem voce manifeſtatam. Atque per illud, quòd communis ſit, hoc eſt, quòd ſit maioris partis populi, eam diſtingui à rumore, quod eſt minoris partis populi. Per illud verò, quod voce manifeſtata ſit, ab æſtimatione, quæ tantùm eſt interior opinio. Cùm autem fama quædam ſit bona, quæ eſt de bono alicuius, æſtimando nempe, quòd bonus ſit, moraliter vel ſit ad aliquem finem vtilis. Quædam verò mala, quæ eſt de alicuius malo contrario: hic de bona tantùm agemus. A qua honor in hoc tantùm differt, quòd is ſit de bono alicuius, non quocumque, ſed excellenti, & conſiſtat non tantùm in bonis verbis, ſed etiam in factis, vt apertione capitis genu flexione, & alijs per quæ teſtimonium exhibetur excellentiæ, quæ in homine eſt, maximè ſecundùm virtutem, ex D. Thom. 2. 2. qu. 103. art. 1. 66

Prænotandum eſt tertiò, detractionem & contumeliam peccata eſſe inter ſe ſpecie diſtincta: & ideo proferentem contumelias animo detrahendi, lædendive alterius famam, non ſatisfacere accuſando ſe de contumelijs, niſi circumſtantiam detractionis exprimat. Cuius diſtinctionis fundamentum eſt, non tantùm, quòd detractio in læſione famæ: & contumelia, in læſione honoris conſiſtat: ſed etiam, vt habetur ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 73 art.* 1. quòd proximus per detractionem, ſicut per furtum, clam lædatur: & per contumeliam ſicut per rapinam, lædatur coram, & apertè: ideoque ſeorſum de vnaquaque dicendum eſt: prius autem de detractione: de qua agunt Gratianus 6 quæſt. 1. cap. Ex merito & aliquot ſequentibus D. Thomas & ipſius interpretes 2. 2. quæſt. 73. Summularij in verbo Detractio. D. Anton. *idque pro*, in 2. par. tit. 8. cap. 4. Adrianus eruditè in quodlibeto 11. Sotus in lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 10. Sebaſt Med. in ſumma peccatorum tit. 3. quæſt 6. vbi plures alios commemorat. Quibus acceſſerunt Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 17. & Leon. Leſſius De iuſt. & iure, lib. 2. cap. 11. dubit. 2. & aliquot ſequentibus Lud. Molina De iuſt & iure tom. 5. tract. 4. Ea quæ ad eam pertinent, ſequentium quæſtionum explicatione complectemur. 67

QVAESTIO I.

Quid ſit detractio.

AD huius explicationem variè quidem à varijs (vt patet ex citatis authoribus) afferuntur definitiones detractionis. Sed hac familiari contenti erimus, qua detractio dicitur ablatio famæ propriæ, vel alienæ, quocunque tandem ſigno, abſque iuſta cauſa. In qua definitione, primo loco dicitur, *Ablatio*, vt ſignificetur detractionem non eſſe, quando dicuntur alicuius vitia iam nota aut ita levia, vt inde nihil de fama detrahatur: neque illam minuendo; neque *quod peius eſt*, illam penitus extinguendo: neque, *quod peſſimum eſt*, aſpergendo infamia. Quos tres modos Adrianus in citato quolib. decimoprimò litera D, explicat exemplo boni odoris, quem qui attenuat, minus offendit, quàm qui omnino tollit: & grauiſſimè offendit qui illud per mali odoris aſperſionem aufert. Secundò dicitur, *famæ*, quia vt contumelia tollit debitum honorem, id eſt externam reuerentiam: ita detractio aufert famam, id eſt, æſtimationem animi bonam quam quis habet de proximo, exterius manifeſtatam. Tertiò dicitur, *propriæ aut alienæ*: quia peccatum iſtud committi poteſt quoque ab eo qui ſibi ipſi famam aufert, prout in ſequentibus exponetur. Quartò dicitur, *quocumque ſigno*: quia quantitatis iudicium temerarium poſſit eſſe ſine vllo ſigno, cùm tantùm auferat propriam æſtimationem: detractio tamen requirit aliquod ſignum externum, cùm an- 68

auferat æſtimationem aliorum. Idem quoque dicitur ad ſignificandum, tum quod non tantùm verbis, ſed etiã factis, immo & taciturnitate fiat famæ ablatio: tum quòd multi ſint detractionis modi.

69 Communiter ponuntur octo, quos omnes eiuſdem ſpeciei eſſe notat Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure, q. 10. art. 2. in fine.* Eorum autem quatuor circa malum verſantur hoc verſu expreſſi.

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens.

Alij verò quatuor verſantur circa bonum, hoc alio verſu expreſſi

Qui negat, aut minuit, tacuit: laudatque remiſſè.

Quorum ſenſus eſt: primum detractionis modum eſſe, cùm ſcienter crimen alicui falsò imponitur, quiquidam peſſimus eſt omnium, *vt ibidem ait Sotus:* ſecundum verò, cùm quis peccatum auget verbis, aut alijs ſignis externis, id quod, *etiam in obiurgationibus*, cauendum eſt: tertium, cùm quis crimen occultum manifeſtat: quartum, cùm id quod bonum eſt, nititur oſtendere ex mala intentione, profectum eſſe: quintum, cùm negat bona opera alterius, verè narrata, vt impediat bonam opinionem quæ de illo concipitur: ſextum, cùm diminuit aliena merita: ſeptimum, cùm aliena bona, ex liuore reticet, vbi & quando propalare debet, vt cùm de aliquo quem probum eſſe cognoſco, ſermo bonus initur, teneo ſilẽtium quaſi non probem dictum: octauum, cùm quis frigide laudat, vt credatur nihil reperire poſſe, quod in laudibus ILLE ponat. De his loco cit. Sotus & alij e a D. Thoma *2. 2. q. 73. art. 1. ad tertium.*

Quibus modis ex Adriano in eodem quodlib. 11. litera F. & G, addi poteſt. Tum nonus, cùm ad laudandum quis ſubmittitur, qui adeo ſuſpectus eſt de mendacio vt ſemper falsò dicere putetur, atque conſilio ſubmittitur vt præcedentes aliorum, aliàqui fide dignorum, commendationes, per ſuas ſubſequentes, faciat ſuſpectas. Tum decimus: cùm quis immodicè de virtute minima laudatur, vt nihil vel parum de maxima habere credatur: vt ſi quis Theologum laudares à peritia medicinæ: vnde iudicaretur Theologiæ parum incubuiſſe. Tum vndecimus, cùm aliquem magna laude efferimus, tanquam idoneum ad aliquod munus, vt confuſioni & periculo exponamus eum inueniendum non ſatis idoneum. Tũ duodecimus, cùm quis parum laudat, quò ſcilicet ei tanquã non inimico credatur, vt magis vituperet: aut multa bona proponit, vt vnum quod ad rem pertinet vituperet. Tum decimustertius, cùm quis à crimine ita excuſatur, vt coniecturæ & veriſimilitudines inducantur in contrarium: v.g. dicẽdo contra talem, talis rumor eſt, ſed non poſſum de eo tale quid iudicare, quanquam rarò ſine igne fumus videtur. Decimumquartum Nauarrus addit *in Enchir. cap. 18. nu. 44.* cùm quis ita vnum laudat, vt alterius famam extenuat: vt, *inquit*, ille, plerumque fit in aulis principum, in ſcholis, immo etiã in religionibus.

70 Quintò dicitur in definitione, *abſque iuſta cauſa*: quia is qui alium infamat ob iuſtam cauſam, non committit peccatum detractione. Eſt autem cauſa iuſta, quæ ſpectat ad Dei gloriam vel maiorem ſui humiliationem, ac proximorum ædificationem: vt quando S. Auguſt. multa mala de ſe ipſo narrauit in libris Confeſſ. & D. Anſelmus, cùm in ſuis ſcriptis lamentatur à ſe amiſſam virginitatẽ. Quos plures Sanctos viros noſtro tempore, imitatos eſſe ad maiorem ſpiritualem profectum ſuum, notat Petrus à Nauar. *libro 2. De reſtitut. cap. 4. num. 108.* Addens in religionibus quibuſdam vſum ſanctiſſimum ſeruari, vt Religioſi cum approbatione Superioris, defectus ſuos tam culpæ quàm naturæ publicè coram alijs voluntariè referant.

Eſt etiam iuſta cauſa, quæ ſpectat ad publicam vtilitatẽ: vt cùm multa narrantur ab hiſtoriographis perperam ab aliquibus geſta: aut quæ ſpectat ad zelum iuſtitiæ, prout cõtingit in accuſatione iuſta crimino ſorum: aut quæ ſpectat ad vtilitatem illius qui diffamatur, prout contingit in denunciatione, de qua in præced. cap. ſect. vlt. & in confeſſione Sacramentali; & extra eam, in petitione conſilij, per quam aperit quis ſuum defectum Theologo, vel Aduocato, vel Medico, vel cuicumque amico: aut demum quæ ſpectat ad priuatum commodum alterius proximi, ne ſcilicet is decipiatur, aut peruertatur à crimino ſo ipſo, aut etiam temporalia damna alicuius momenti: ab eo inferantur: quod impedire, charitatis eſt, qua proximum diligimus ſicut noſipſos. Itaque ſi noui petrum furem eſſe, poſſum monere eos quibuſcum habitat, vt ſibi caueant: ſi gerit ſe pro medico, & imperitũ eſſe noui, poſsũ monere eos quibus ex illius imperitia imminet periculum. Item ad liberandum à morte Petrum qui plectẽdus eſt ob crimen quod imponitur ei, à Paulo commiſſum, detegere poſſum veritatem ad eum liberandum. Immo & debeo cùm non fuerit certum, damnũ quod ex manifeſtatione ſecuturum eſt, tanti eſſe, vt illius præ alio ratio haberi debeat. Quæ doctrina eſt Nauarri in Enchir. cap. 18. num. 31. confirmaturque ex eo, quòd tunc criminoſis nulla iniuria fiat, cum debeant damnum ipſis ſecutum in fama, ſibi imputare, tanquam illius principali cauſæ.

QVAESTIO II.

Quale peccatum ſit detractio.

AD huius explicationem trademus tria documenta. Primum eſt: Detractionem natura ſua eſſe peccatũ mortale. Probatur per illud ad Rom. 1. Detractores Deo odibiles, &c.] Et confirmatur: quia per illam fama aufertur, quæ pretioſior eſt pecunia, iuxta illud in cap. 22. Prouerb. Melius eſt nomen bonum, quam diuitiæ multæ] & illud Eccleſiaſtici 41 Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam multi theſauri magni & pretioſi. Quare ſi auaritia per quam aufertur pecunia, eſt de ſe peccatum mortale: erit ſanè & detractio: idque etiamſi tantùm fuerit in intentione nocendi famæ, nocumento non ſequuto re ipſa. Namque vt intentio furandi, in re graui, peccatum eſt mortale, etiamſi reipſa non fureris, ita etiam animus detrahendi (vt ex Caiet. & Sylu. atque alijs habet Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. num. 106.) etiamſi de facto non detrahas. 71

Secundum documentum eſt: Peccatum detractionis ex tribus capitis ita augeri, vt ſpeciem mutet: ideoque debere in confeſſione tale incrementum exprimi. Primum eorum eſt ex parte illius cui detrahitur, vt cùm quis detrahit Sacerdoti ex cap. Sacerdotes, & ſequenti, 6. quæſt. 1. Item cum detrahit ſuo patri, ex eodem cap. Sacerdotes in fine. Secundum eſt, ex parte principij, vt quando ea procedit ex odio vel ex alia affectione mortali. Tertium eſt ex parte modi detrahendi. Nam longè grauius peccatum eſt detrahere per ſcripta ac libellos famoſos, quàm ſolo verbo. 72

Tertium documentum eſt: Detractionem non eſſe ſemper peccatum mortale: ſed fieri peccatum veniale quatuor modis. Primus eſt, ex parte indeliberationis ſeu defectus iudicij: quod etiam in omnibus reliquis peccatis vſuuenit. Secundus eſt, ex parte defectus intentionis. Ad quem intelligendum, notandum eſt ex D. Th. 2. 2. q. 73. art. 2. aliam eſſe detractionem formalem, qua peccatum, vel naturalis defectus alterius, clam ipſo manifeſtatur intentione lædendi ipſum infamia. & hæc, niſi materiæ leuitas excuſet, peccatum eſt mortale iuxta primum documentum.

Aliam verò eſſe materialem, qua aliquid natura ſua diffamatiuum dicitur ſine intentione detrahendi: quod non eſt peccatum, ſi obſeruatis debitis circunſtantijs, dicatur intendendo aliquod bonum fama melius, aut neceſſarium, vt in caſibus qui propoſiti ſunt num. 70. præced. Eſt verò peccatum, ſi ex animi leuitate ac loquacitate, omninoque propter cauſam non neceſſarium dicatur: ipſum tamen non eſt plus quàm veniale, niſi per illud proximo notabile damnũ inferatur: in quo caſu patet ipſum mortale eſſe ex iniuſta læſione proximi non leui, quam quis implicitè voluiſſe cenſetur, dum explicitè voluit illud ex quo per ſe ſequebatur. Immo quantumcumque de facto tale damnum non ſequatur, ſufficit ad mortale quod culpabiliter data ſit cauſa notabili læſioni proximi, ex Nauarr. in Enchir. cap. 18. nu. 21. & ad cap. Inter verba, concl. 6. corol. 2. vbi id probat, quia exponens ſe probabili periculo peccandi mortaliter, vt hic ſit, peccat mortaliter, iuxta illud Eccleſiaſtici 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Quando autem contingat talem cauſam dari, patebit per tertiam propoſitionem ſequentis quæſtionis. Cæterùm notabile damnum detractione inferri cenſetur, ex Nauar. in cit. num. 21. quando cauſam dat, vt bonum aliquod notabile animæ, corporis, honoris, aut pecuniarum alicui pereat, aut is putetur illo indignus. Pro notabili autem bono animæ vel corporis vel honoris vel pecuniarum, habendum eſſe, quod viro prudenti, & bono videtur conſideratis circunſtantijs perſonæ, loci, temporis, &c. 73

Tertius modus eſt, ex parte materiæ: nam quãdo leuis eſt materia, ſeu quando leue detrimentum infertur, famæ detractio peccatum eſt veniale. Poteſt autem ea leuitas contingere, vel ex parte eius quod dicitur, vt cum ipſum eſt tantùm veniale peccatum, vel defectus tantùm naturæ, & membrorum, vt gibboſum eſſe, claudum & ſimilia, quæ, inquit 74

Nauar,

Nauar. in ſeq. num. 33. de ſe non inferunt notabile damnum famæ, nec illi cauſam dant: vel ea parte illius qui dicit: vt quando is eſt homo leuis, cui non creditur, aut certè credi non debet (iuxta illud Eccleſiaſtici 19. Qui citò credit leuis eſt corde) & ideo diffamatoriè proferendo, non dat ſufficientem cauſam ablationis famæ in mente audientis: ideoque
74 non committit mortalem detractionem: ſi quidem recitatiuè tantùm ex loquacitate, & non ex intentione notabiliter nocendi eam proferat, prout Syluester attigit in verbo Detractio quæſt. 1. ſub finem. Vel etiam ea parte eius de quo quid dicitur: vt quando ipſe exiſtimat illud non eſſe contra ſuam famam, immo ſe de ipſo iactat vt iuuenis procax de tentata puellæ pudicitia, miles de inito duello: cuius rei meminit Nauar. in cit. cap. 18. num. 33. Vel quando persona eſt quæ non habet magnam famam, in qua notabiliter lædi poſſit: vt cùm crimina quæ de illo narrantur ſunt notoria, ſiue facto, quod tergiuerſatione celari non poteſt: ſiue Iudicii declaratione, ſecundùm iuris ordinem facta, etiamſi audientes prius ea ignorarint, ex Nauarr. in eod. cap. 26. num. 26. Vel denique ex parte illorum coram quibus dicitur: quando ij vel non credunt dicenti; vel ſi credant, id leuiter & ex inconſideratione faciunt, tanquam puſilli, non conſiderantes quòd lingua in lubrico poſita ſit, perfectuſque vir ſit, qui non offendit in verbo (quo in caſu nimis graue eſſet de mortali condemnare: vt ex Scoto in 4. diſt. 15. habet Adrianus quodlib. 11. lit. G.) vel non exiſtimant id quod dicitur eſſe contra famam alterius: vel ſi exiſtiment, breui poſtea idipſum alia via sciuiſſent: prout in eodem num. 26. habet Nauar. & ante eum Syluest. in cit. q. 1.

Similiter quando quis vni aut alteri qui non eſt reuelaturus
75 rus alijs, & cui dicere perinde eſt ac ſi nulli diceretur; prout cum Caiet. 2. 2. quæſt. 73. art. 2. in principio: contra Sotum in lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 10. art. 2. concl. 4. tenet Petr. à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 335. & duobus ſeq. volens id procedere, etiamſi non ad remedium peccati, vel ad aliũ bonum finem, ſed ex leuitate, & loquacitate fiat: quia quamuis ſit peccatum detractionis, non eſt tamen mortale: cùm leue damnum ſit, quod vnus (qui eſt ac ſi nullus ſciret) meum crimen ſciat. Notabile enim damnum, inquit ille citans Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 21. ſolum eſt, vel quando eſt periculum publicitatis, vel ex reuelatione vni facta, timetur aliquod damnum animæ, corporis, aut pecuniarum notabile, viri prudentis arbitrio.

Vnde idem author cum Caiet. colligit, quòd quando maritus confabulatur cum vxore de ſecreto peccato alterius, non eſſe peccatum mortale, ſi veroſimile ſit, quòd ea non euulgabit, ſed tacebit. Colligi item poteſt, multo minus eſſe, cùm vxor marito, immo & alius patrifamilias, reuelat bona intentione crimen graue occultum filiorum aut ſeruorum, tanquam ei cuius curæ, & correctioni, hi ſunt ſubiecti. Qua de re Lud. Molina, De iuſt. & iure, tract. 4. diſp. 39. nu. 4. Nobis ſufficiant dicta in præced. capite De denunciatione.

Ad illud autem quod obijcit Sotus, maius damnum eſtimari, ſi apud virum grauem, ſit quis in mala opinione, quã ſi ſit apud plures alios. Reſpondendum eſt, tale damnum non eſſe de ſe graue, vt argumento eſt, quòd nullum ſit tam graue peccatum quòd in confeſſione, ex eo ſolùm taceri poſſit, quòd Confeſſarius, qui tem omnino taciturus eſt, malam opinionem de pœnitente concepturus ſit.

76 Quartus modus eſt, ex parte modi loquendi: nempe cùm ille qui detrahit, dat quidem aliquam occaſionem, non tamen ſufficientem illius infamiæ, quæ deinde fortè ſequitur. Is enim, cùm non det cauſam ſufficientem damni, ipſum nõ eſt ei imputandum, nec propter illud debet peccati mortalis damnari. Exemplum eſt cùm quis ioco (ita vt ei ab alijs non credatur) dicit aliquid, & ille de quo dicitur, adeo conqueritur apud multos, vt ſeipſum reddat ſuſpectum illius criminis.

Idem iudicandum eſt, quando quis bona intentione narrat peccatum alicuius, & ſimul pœnitentiam, quam pro eodem peccato fecit: ac ſecus quam exiſtimaſſet futurum, auditores inde opinionem malam concipiunt. Cùm enim id faciant malitiosè, nullaque ſufficienti cauſa ipſis data: alter ille ex tali damno non eſt de mortali condemnandus; niſi forte peccata ſint adeò enormia, vt exiſtimare debuerit eum de quo narrat, ideo fore in animo audientium contemnendum.

Idem iudicium eſt ex Sylu. in verbo Detractio q. 1. quando quis loquitur generalibus verbis, quæ poſſunt ſignificare tum peccatum mortale, tum veniale, tum etiam inclinationem, ſeu conditionem naturalem eius de quo loquitur; vt ſi dicat talis eſt auarus, iracundus, ſuperbus, &c. & auditores intelligant de mortali, cùm ille qui ita loquitur iuſte potuerit exiſtimare eoſdem auditores dictum interpretaturos in meliorem partem. Communiter enim tale quid intelligitur de leuibus peccatis, aut de inclinatione naturali: ita vt paſſanda non ſit detractio mortalis, niſi expreſsè vel tacitè ſignificetur de mortalibus ſermonem eſſe, aut niſi fiat coram ijs perſonis de quibus credi poteſt, quòd ſint conceptura mortales culpas. Quanquam vt rectè monet Petrus Aragonius 2. 2. quæſt. 73. art. 2. ſub finem, & Petrus à Nauar. in eodem memorato capit. 4. num. 330. in talibus conſideranda eſt conditio perſonæ cui detrahitur: quia dicere de Epiſcopo aut Religioſo viro, quòd ſit auarus, iracundus, &c. mortale eſſe poteſt ob notabilem infamiam quam inde incurreret, tanquam deciſcens à ſtatu perfectionis quem habere vel proſequi tenetur.

Idem pariter iudicium eſt, cùm quis non affirmat, ſed tantùm narrat audita ſine amplificatione aut intentione 77
infamandi. Licet enim Sotus lib. 4. De iuſt. & iure, quæſt. 6. art. 3. ad 4. & libro 5. quæſt. 10. art. 2. exiſtimet ſecuta infamia illud eſſe peccatum mortale: communis tamẽ ſententia eſt, ſi abſit intentio nocendi, nec aliquid addatur prouocans ad credendum (vt ſi tales circumſtantiæ addantur, quæ rem credibilem ac perſuaſibilem audientibus efficiant) nec plus affirmetur, quàm ſit auditum, tantùm eſſe veniale. Ita habet ex Scoto, Gabriele, Caiet. Syluest. Cordubenſi, Armil. & Nauarro (quem vide in cit. cap. 18 num. 36.) Petrus à Nauarr. in ſequenti num. 330. Addens idem cenſendum eſſe (quod etiam tenet Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 30. num. 5.) cùm quis ſub dubitatione crimen alicuius detegit. Cuius ſententiæ fundamentum eſt, quòd nocumentum infamiæ tunc contingens, proueniat potius ex leuitate audientis, qui citò, & temere credit; quam ex ſermone crimen referentis, qui non niſi narrando, aut dubitando illud profert. Quanquam, vt idem author num. 331. addit, non excuſaretur à mortali qui referret perſonis leuibus, & procliuibus ad credendum malum, aduertens famam apud illos eſſe lædendam, aut ſi ipſe referens, perſona ſit ita grauis, vt non ſoleat niſi vera, & certa referre; ex quo audientes aliquid, perſuadent ſibi verum atque credibile referri. Nam tunc erit virtualis intentio lædendi, charitati repugnans.

Hic pro quotidiana praxi occurrit obiter monendum ex 78
Ludouico Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 36. num. 5. de eo qui majorem quàm par ſit, famam habet in ſcientia vel in alia re, etiamſi id ſit in moribus: iudicium verum proferre ex ijs quæ apparent, & conſpiciuntur in illo (crimen ipſius aut vitium occultum minimè detegendo) non cenſeri peccatum ſaltem mortale: quia nulla iniuria infertur ei, cũ non manifeſtetur vitium ipſius occultum, ſed ſolùm ex ijs quæ apparent, quæque habet ipſa rei natura; verum iudicium profertur de eo, circa quod alij errant, non penetrando illud, aut non ſatis attendendo ad illud. Si tamen tali iudicio admiſceretur ſiniſtra aliqua intentio, dubium non eſt ipſum ex ea peccatum etiam graue, cenſeri poſſe.

QVAESTIO III.

An omne et ſolum peccatum mortale, ſit illud quod reuelando, mortaliter peccatur, peccato detractionis.

HVic ſatisfaciemus aliquod propoſitionibus. Prima eſt, id quod dicitur cum praua intentione lædendi nota- 79
biliter famam proximi, etiamſi ipſum nõ ſit peccatum mortale, ſed veniale tantum: aut defectus tantùm naturalis, aut etiam virtus, rationem habet detractionis mortalis. Hæc manifeſta eſt ex eo, quod omnis voluntas praua inferendi notabile damnum proximo, ſit peccatum mortale tanquam repugnans charitati, & iuſtitiæ, in re magni momenti.

Secunda eſt, Reuelare alicuius naturales defectus: vt quòd ſit ſpurius, aut ortus ex Iudæis, vel Mahometanis, aut natus patre hæretico aut infami, aut quòd ſit imprudens, ignarus, indiſcretus, cocles, claudus, gibboſus, vel aliquo alio ſimili, ſiue natalium, ſiue animæ ſiue corporis defectu laboret, non eſſe quidem de ſe peccatum mortale detractionis, ſicut nec reuelare peccatum ipſius veniale: eſſe tamen ſi notabile damnum ex tali reuelatione inten-

ſtatur, aut illius ſufficiens cauſa iniuſtè detur. Hanc ex Nauarr. habet Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 307. Cuius prior pars probatur: quia ſicut peccatum veniale non eſt de ſe materia infamiæ, eo quod nihil magis notum ſit, quàm hominem facilè labi poſſe in tale genus mali: ita nec ſunt defectus naturales, cùm æquè notum ſit eos non eſſe in hominis poteſtate. Poſterior verò pars probatur: quia contra charitatem proximi eſt, defectum occultum illius, ſiue naturæ, ſiue morum reuelare in ipſius notabile damnum, niſi id fiat bono fine, ac ordinatè iuridicève, prout explicat Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 30. In quam ſententiam dicta præcedentib. quæſt. in memoriam reducere oportet.

Mortaliter autem peccare, reuelatione defectus naturalis, contingit potiſſimum, cùm per eam impeditur quis à conſequendo aliquo magno bono; aut cùm efficitur, vt perdat iam conſequutum. Excipe niſi bonus ac iuſtus aliquis finis excuſet: vt cenſetur contingere cùm interrogatur quis ad informationem habendam pro officijs committendis, vel matrimonijs contrahendis, vel perſonis in aliquam familiam admittendis. Tunc enim talis poteſt dare conſilium verum & bonum, neque innocentem interrogantem debet decipere, vt nocenti ſubueniat. Vnde qui vt aliquem ad religionem, vel ad Eccleſiam ſuam, vel ad ſacros ordines, vel ad matrimonium admittant de alicuius genealogia, vel alia infamia, aut nota publica inquirunt ſincerè, vt caueant id quod cauendum eſt; neque ipſi peccant, nec alij ſub ſecreto dicentes veritatem eis quibus proderit, nec ea publicabitur vt ſupponimus. Ratio eſt, quia ſic ipſi alij implent officium debitæ fidelitatis, & charitatis. Qui nihilominus videre cauereque debent ne falſa dicant, vel incerta aſſerant, nec rem ipſam aggrauent ſupra veritatem; nec ijs dicant qui nocere multum, & prodeſſe parum, aut nihil ſolent. De qua re Petrus à Nauarr. in eodem capit. quarto, num. 289. 301. 308.

In ſequenti 314. addens, peccatum mortale reuelatione
80 venialis mendacij, committi in duobus caſibus. Alter eſt, quando alicui contumelioſè ipſum exprobratur: quòd vt grauem iniuriam, videmus pleroſque omnes moleſtiſſimè ferre. Alter eſt, quando aliquis infamatur de conſuetudine mentiendi. Ea enim eſt grauis infamia, vt ex eo patet, quòd illos qui conſueuerunt mentiri videamus parui fieri non ſolùm à grauibus viris, ſed etiam à communi plebe. Quod idem eſt ſentiendum de conſuetudine aliorum peccatorum venialium reſpectu quarumdam perſonarum, vt idem à Nauar. ſubiungit num. 315. & 316. inquiens: quod ſi de Epiſcopo, & Religioſo homine aliquod veniale peccatum proferas quod habeas in conſuetudine: vt quòd ſoleat nimium ridere, aut verbis otioſis ac vanis delectari, & nugis, aut alijs ſimilibus leuitatibus, & ineptijs crebrò vti, inanis gloriæ cupidum eſſe, &c. tali reuelatione peccatur mortaliter ob circunſtantiam perſonæ, de cuius bona exiſtimatione multum inde minuitur apud cordatos viros, ac etiam ab illis deſpicitur, vt conſtat experientia.

Tertia propoſitio eſt, quam ibidem habet Petrus à Na-
81 uar. num. 324. Peccatum mortale detractionis committi reuelatione criminis, quod propalatum, malæ opinionis generantium eſt, ac bonæ famæ inimicum: vt ſunt ſtuprum in virgine vel alia ad illud idem viam parantia: adulterium in vxore, fornicatio in Clerico, latrocinium, periurium, vſura, ſodomia, hæreſis, falſatio literarum vel monetæ, blaſphemia, iudaiſmus, ebrietas, dæmonum inuocatio. Ratio propoſitionis eſt, quòd cùm talia ex ſe vim habeant infamandi notabiliter, ei cui imponuntur, aut de quo propalantur; detegi non poſſint de aliquo, ſine notabili periculo infamiæ illius.

Locum autem habet hæc propoſitio, etiamſi ex leuitate ſolummodo animi reuelatio facta ſit, ſi infamia ipſa ſit ſecuta de facto; cùm de ſe ſufficiens cauſa ei data ſit. Exceptionem verò patitur: tum in caſu in quo interuenerit iuſta cauſa reuelandi de qua in præced. num. 70. tum in caſu in quo attentis circunſtantijs perſonæ cui dicitur, aut à qua, vel de qua dicitur, nullum eſt tale periculum non modo infamiæ, ſed nec alterius notabilis iniuriæ (de quo Nauar. in Enchir. ca. 18. num. 33.) tum demum in caſu, quo tale crimen detegitur non detecta perſona, quæ eo laborat, nec veroſimile eſt veniendum eſſe in illius notitiam aut vehementem ſuſpicionem (per quam valdè læditur fama, etiamſi non tantùm ac per certam opinionem) quia tunc nullius fama in ſingulari læditur notabiliter, niſi fortè perſonæ tacitæ qualitas detegatur, vnde infamia redundet in alios: vt ſi crimi-noſus dicatur eſſe alicuius certæ religionis, aut cœnobij, aut familiæ alioqui bonæ famæ; quæ iniuſtè læderetur tali reuelatione peccati occulti. Quod ſi iam laboret infamia de eiuſmodi peccato, eaque ſit magna, tunc quoque eſſe poſſe excuſationem à mortali, tangit Lud. Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 27. num. 3.

82 Quarta propoſitio eſt, Reuelantem graue peccatum alterius, vt furtum, non excuſari à detractione mortali ex eo, quòd is iam ſit de grauiori, vt de homicidio, diffamatus. Hâc contra Sylueſt. in verbo Detractio q. 1. probat Petrus à Nauarr. in ſeq. num. 326. quia qui circa vnam ſpeciem peccati famam habet læſam, non ideo habet circa aliam, ſed bonū nomen habere poteſt; quod auferendo, fit illi iniuria. Deinde ſequeretur, quòd ſi quis infamatus eſſet de crimine omnium grauiſſimo, quale eſt odium Dei, poſſet infamari de quibuſuis alijs nefandis, vt de hæreſi, ſodomia, veneficio, & cæteris: quod abſurdum. Patitur autem hæc propoſitio exceptionem, vt notat idem author, num. 327. & 328. in peccatis eiuſdem ſpeciei, cùm quis de multis illorum aut de conſuetudine in illis, eſt iam diffamatus. Nec enim is qui detegit vnum vel alterum furtum eius qui de centum furtis, aut de conſuetudine furandi eſt infamatus, peccat mortaliter: quia in eo non læditur notabiliter fama, propterea quod iam eſt abunde læſa. Locum autem non eſt tali exceptioni, ſi de paucis tantum diffamatio ſit. Neque enim eſt conſequens, vt ſi quis infamatus ſit quòd vnum aut alterum hominem occiderit, tertium quoque occidiſſe, præſumi debeat, præſumptione ad hoc ſufficienti, vt peccatum tertium homicidij, quando fuerit occultum, poſſit abſque peccato mortali reuelari, ſi nulla neceſſitas nec alia iuſta cauſa excuſet.

QVAESTIO IV.

An cùm peccatum notorium eſt, perinde committatur detractio, ac cùm eſt occultum.

HAc quæſtione inuoluuntur aliquot dubia quorum ſolutione, ea explicatur.

83 Primum eſt, An de peccatis proximi, cum eo cui nota ſunt, colloqui peccatum ſit, & quale ſit. Ad quod reſpondetur ex de re iudicandum eſſe, vt rectè notat Petrus à Nauar. lib. 2. de reſtit. cap. 4. num. 285. ex intentione & fine colloquij, nempe ſi talis finis bonus ſit, id non eſſe peccatum: ſi verò ſit malus, eſſe peccatum vel mortale vel veniale, pro varietate malitiæ eiuſdem finis. Itaque peccatum non eſt ſi colloquamur de proximorum peccatis quæ pariter nouimus, ſi quidem id faciamus, vt ab eis nos ſeruemus, moti exemplo illorum qui ceciderunt; aut qui pœnas dederunt criminum ſuorum puniti per Iudicem, aut à Deo: talis enim narratio, eſt ad Dei gloriam, & noſtram vtilitatem. Peccatum verò eſt veniale ſi, vt plerumque fieri ſolet, ex curioſitate, aut leuitate, aut otioſitate, aliove inutili fine, de ijs colloquamur. Hoc enim eſt peccatum ex indebito fine: non tamen mortale: quia nulla fama læditur, quæ iam læſa non ſit apud eos cum quibus loquimur. Peccatum denique eſt mortale ſi intentione mala: vt afficiendi iniuria proximam, renouandi malam de eo conceptam opinionem. Nam ille qui ſic affectus eſt, perinde reuelaret occultum ac reuelat notum; quodquidem indicat voluntatem nocendi proximo notabiliter, & per conſequens peccatum mortale. Quia tamen non ſortitur effectum nocendi, nullam inducit obligationem ad reſtitutionem, vt Petrus Nauarr. ibid. notat.

84 Secundum dubium eſt, An cùm quis per notorietatem facti (de qua plurib. Molina De iuſt. & iure tract. quarto diſput. 31. num. 1.) læſam habet famam apud multos de ciuitate, ſi quis crimen ipſius notorium narrat ei qui adhuc illud neſcit, peccet mortaliter. Ad quod reſpondet Sylueſt. in verbo Detractio quæſt. 1. peccare mortaliter, niſi crimen ipſum eſſet ſtatim venturum in cognitionem illius cui narratur. Sed Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. ſecundo contrarium tenet cum Maiore Caiet. & Soto, & poſt ipſum Ludouicus Molina in ſeq. diſput. 32. & Petrus à Nauarra in præcedenti num. 284. Rationem reddens in ſequen. numero 291. quòd talis, ius ſecreti amiſerit per publicitatem, cui cauſam dedit committendo crimen in aliorum conſpectu, vel dando vicinis, & cæteris indicia, per quæ perpetratio criminis euulgatur, & inter multos narratur; vt cùm

quia

qui videntibus cunctis ingreditur, & egreditur domo mulieris impudicæ, à qua libenter admittitur. Verumtamen ſi ob meam narrationem, plus notabiliter infamaretur criminoſus (vt cùm crimen notum vni tantùm viciniæ, publicaretur in tota ciuitate) aliud ve incurreret notabile damnū, peccatum mortale committeretur ob notabilem iniuriam quæ proximo inferretur.

Hic aduerte quod à Nauarr. conſequenter docet aduerſus eundem Syluest. quòd quamuis ad notorium facti, quoad alios effectus iuris (puta vel ad probationem delicti, vel ad inquiſitionem ex infamia inter vicinos) ſufficere poſſit notitia decem perſonarum quæ plebem: vel etiam ſex, quæ maiorem partem plebis conſtituere poſſunt: non ſufficere tamen ad hunc effectum narrandi peccatum alicuius, iis qui illud ignorant, alioqui ſi ſex homines ſciant concubinatum v.g. alicuius viri honorati, ſiue laici, ſiue Eccleſiaſtici, liceret de eo liberè confabulari, & concionatori illud in particulari reprehendere publicè ac prodere, cum ex omnium ſententia, publica peccata publicè ſint reprehendenda, iuxta illud in prioris, ad Timoth. cap. 5. Peccantes corā omnibus argue vt cæteri timorem habeant. At id fieri non poteſt ſine ſcandalo & peccato. Exiſtimandum igitur eſt ad notorietatem facti quoad effectum, de quo agimus, nempe manifeſtandi licitè crimen alterius ei qui illud ignorat, requiri vt in frequenti populo, aut in maiori vel certè nobiliori parte populi, fama notitiaque peruagetur. Aduerte etiam ex Lud. Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 32. nu. 3. ſi cuius crimen factum eſt iniuſtè publicum, vt ſi aliquis vel aliqui pluribus reuelarint illud, cùm eſſet ſecretum, veroſimile eſſe, illius vlteriorem reuelationem cum vlteriori famæ læſione pariter iniuſtam eſſe: ſicque eum per quem infamia creſcit, extendendo ſe ad plures, illius incrementi reum cenſeri perinde ac is reus eſt furti, qui de bonis alienis ſibi capit aliquid, eo quod alij iam cœperunt capere.

85 Tertium dubium eſt, An cùm crimen alicuius iuridicè proditum eſt, ſiue quia ipſe illud confeſſus eſt in iudicio, ſiue quia eſt de eo per teſtes conuictus, vel per ſententiam Iudicis condemnatus, liceat ipſum manifeſtare iis qui illud neſciunt, ſiue in eodem populo, ſiue in diuerſo. Ad quod iuxta ea quæ pluribus tradunt Petrus à Nauarr. in eodem cap. 4. à numero 286. & Ludouicus Molina in citato tract. quarto diſput. 33. Reſpondetur paucis, id non eſſe peccatum contra iuſtitiam, quod ad aliquam reſtitutionem obliget: quia talis per ſuam publicam confeſſionem, vel probationem, vel ſententiam Iudicis perdidit ius ſecreti. Ideo enim poteſt à quocumque inquiri, liceteque ſciri tale crimen: & per conſequens licitè prodi à ſcientibus, propterea quòd Iudicum, ac legum publicè punientium intentio eſt, vt talis criminis reus innoteſcat omnibus. Qua de cauſa videmus pro criminibus flagella, truncationes, mortem, & alias id genus pœnas à Iudice infligi non noctu vel clam in carcere: ſed in media luce ac palam coram populo. Sicut ergo non peccaret contra iuſtitiam capiendo bona Rei, quæ eſſet direptioni à Iudice expoſita in pœnam criminis quod commiſit: ita nec peccatur contra iuſtitiam detrahendo de illius famā ad cuius amiſſionem eſt à Iudice condemnatus, tanquam ad pœnam illi propriam: flagella enim, truncationes & mortem ſentire commune illi eſt cum beſtiis, ſed erubeſcere ob honorem amiſſum, proprium eſt hominum: qui ratione præditi ſenſum habent honoris, & opinionis de ipſis conceptæ, prout experientia docet. Idipſum tamen peccatum patet eſſe contra miſericordiam: quia infamatum denuo infamare & eius vulnera innouare, eſt ſine iuſta cauſa facere id, à quo miſericorditer abſtinendum eſſet. Quanquam non eſt mortale, niſi talis reuelatio fiat cum intentione notabiliter nocendi, aut notabile nocumentum de facto ſequatur: vt cùm reus iam emendatus, bonam famam aſſecutus eſt in loco vbi crimen ipſius reuelatur, quam perdit ob talem reuelationem.

86 Quartum eſt, An crimen quod olim in aliquo loco notorium fuit, liceat poſtea, cùm illius memoria ſopita eſt, diuulgare in eodem loco. Exemplum eſt, ſi quis ante 60. annos affectus fuit ſupplicio, & ſenex videns aliquem de ipſius poſteris, dicat: Vidi ipſius auum pro hæreſi affici extremo ſupplicio. Ad quod dubium, iuxta ea quæ latius tradunt Lud. Molina in ſequenti diſput. 33. & Petrus à Nauarr. in memorato cap. 4. à num. 297. reſpondetur excuſationi locum eſſe poſſe, cùm reuelatio facta fuerit iuſta de cauſa, prout expoſitum eſt in præced. num. 70. Aliàs verò, ſi is de quo agitur non fuerit iudicialiter notatus, & infamatus, etiamſi probabile ſit tandem notandum eſſe ac infamandum, committi peccatum mortale, non tantum contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam: diuulgando id per quod infamia ei inuritur. Ratio eſt quia tunc ſine vlla iuſta cauſa proximus graui iniuria afficitur, ideoque & incurritur obligatio ad reſtitutionem damnorum ſequutorum. Sin autem idem de quo agitur, fuerit iudicialiter infamatus, reuelationem non eſſe quidem peccatum contra iuſtitiam: quoniam ea publica ſententia amiſit ius famæ, & ſecreti ei ſeruandi, cùm ſit per illam ea intentione punitus, vt crimen ipſius notum eſſet omnibus, prout iā ante notauimus. Quapropter nihil iniuſtè tollitur ei, immò nec poſteris ipſius, qui ad famam eius non habēt plus iuris, quam ipſe habeat.

Eſſe verò contra charitatem probatur: quia id natura ſua, eſt alteri contriſtatiuum, & boni nominis læſiuum apud alios, redundatque in damnum innocentum, puta poſterorum qui ſine ſua culpa, illud à priuata perſona accipiunt. Adde quod non minus peccetur contra charitatem, olim infamatum deleta iam infamia, denuo infamando, quàm infamatum in vno loco, infamando in alio, vbi non laborat, nec breui laboraturus eſt tali infamia: vt quia longè diſtat, nec frequens commercium ſolet eſſe ex vno taliū locorum in alium. De quibus Molina in citata diſput. plenius. Quocirca meminerint ij qui elapſis multis annis alienos defectus iam obliteratos referunt, etiam vita functorum, quorum crimina occulta narrando (niſi bona intentione id fieret ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem, narrata ſimul pœnitentia) poſſe quoque detractionem mortalem committi cum obligatione ad reſtitutionē famæ (ſicut & falſum teſtimonium dicendo) Petrus à Nauarr. oſtendit in eodem cap. 4. à numero 351. hac ratione maximè: quod homines ex naturali inclinatione, nomina ſui optent odore bonum poſteris relinquere, etiam poſt mortem. Hinc (vt ex Adriano, & Soto habet Ludouicus Molina in eodem tract. diſput. 38. num. 2.) peccant grauiter hiſtoriographi, qui defunctorum peccata omnino occulta ſcribunt. Minus autem occulta (vt quæ ſufficienter probari poſſent in foro externo) ſcribentes poſſe a peccato excuſari ſi id faciant pro bono publico, cui priuatum eſſe debet, nempe vt rerum geſtarum memoria habeatur, & vt homines cùm viderint turpia, & indecora, hiſtoriis mandari perpetuæ memoriæ, inducantur ad illa vitanda ac fugienda.

QVAESTIO IV.

Quale peccatum ſit diffamare ſeipſum.

In hac re certum eſt nullum eſſe peccatum diffamare ſe ipſum propter cauſam legitimam, præſertim piam, vt iam in præcedentibus aſſignimus. Certum item eſt peccatum eſſe diffamare ſeipſum ſine legitima cauſa. An autem 87
id ſit peccatum mortale, grauis difficultas eſt. Nam affirmantem partem tenet Caiet. 2. 2. quæſt. 73. art. 3. & in ſummula verbo Detractio: aliqui item alij quorum meminit Petrus à Nauar. lib. 2. de reſtit. cap. 4. num. 111. Negantem verò amplectuntur plures, quorum idem author meminit, in ſeq. num. 112. vt & Ludouicus Molina De iuſt. & iure tract. 4. diſput. 2. num. 3. Inter quos ſunt Nauarrus in Enchir. cap. 18. num. 28. & 46. Sotus lib. 4. De iuſt. & iure, quæſt. 5. artic. 3. & lib. 5. quæſt. 10. art. 2. & Couarr. lib. 1. var. reſol. cap. 2. num. 8. Ratio verò difficultatis inter vtroſque eſt: quod illi dicant famam hominis non eſſe in ipſius poteſtate, ſicut nec vitam: & ideo perinde eſſe de ſe peccatum mortale diffamare ſeipſum ſine iuſta cauſa, ac ſeipſum occidere. Hi verò contra, dicant famam hominis eſſe in poteſtate ipſius, perinde ac ſuorum ipſius diuitias: & proinde illam ſicut has prodigendo non peccare de ſe pluſquam venialiter. Pro qua ſententia facit quod illa, ſicut hæ, ſit de genere bonorum vtilium, tanquam pertinentium ad hanc vitam, quæ vt regitur libero hominis arbitrio, ſic in eiuſdem poteſtate ſunt poſita, quæ ad eam pertinent ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 64. art. 5. ad 3. Alteri ergo ſententiæ ſuppoſita (quæ plenius tractata videtur apud Lod. Molinam in eodem tract. quarto, diſput. 2.) quæſtioni propoſitæ ſatisfaciemus aliquot concluſionibus.

Prima eſt. Infamare ſeipſum etiam ſine cauſa, nō eſſe peccatū ex ſuo genere mortale. Probatur: quia id nec eſt cōtra 88

iuſtitiam ſcilicet iuſtitia ſit ad alterum, non autem ad ſeipſum. Nec contra charitatem erga proximum, quia talis infamatio de ſe ex ſuoque genere ſoli infamanti, non alteri nocet. Nec contra charitatem erga ſeipſum: quia per illam ſibi nec in anima nec in corpore, infamans nocet: ſed in bonis tantùm externis, ſicut cùm diuitias prodigit. Et certè, ſi, vt prioris ſententiæ authores volunt, eadem ſit ratio famæ in hac re, quæ vitæ, non autem quæ diuitiarum: ſicut illicitum eſt mortem cùm infertur non euitare, ſi id fieri poſſit facilè, & ſine alterius præiudicio, ſic etiam illicitum erit non vitare famæ iacturam, cùm quis facilè pro ſe reſpondere poteſt quod dici non debet.

Etſi enim fatendum eſt, tunc eſſe opus pro ſe reſpondere, & ſuam innocentiam manifeſtare cùm tempus neceſſitatis inſtat, vel ſcandalum ex taciturnitate imminet, vel damnū notabile ſibi vel tertio: tamen cùm ſolùm timetur iactura bonæ æſtimationis apud homines: licet ſuas virtutes, & innocentiam ſuam contegere: atque iuxta Apoſt. ad Rom. 12. Non ſe defendere, & dare locum iræ: exemplo Chriſti, qui cùm malediceretur non maledicebat, & cùm pateretur non comminabatur, primæ Petri 2. ac tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit Iſaiæ 53. Exemplo item D. Aug. & aliorum Sanctorum, qui ex ſtudio humilitatis ad Dei gloriam ſua peccata detexerunt, & publicè planxerunt.

Ita vt meritò probandum ſit conſilium, quod in quibuſdam religionibus, inquit Petrus à Nauarr. in cit. cap. 4. num. 117. vt quemadmodum mundani homines quæ mundi ſunt diligunt, ſequuntur, & quærunt magna cum diligentia, honores ſcilicet, famam, magni nominis exiſtimationem in terra: ſic qui procedunt in ſpiritu, & Chriſtum Dominum ſequuntur amant, & ardenter exoptant, quæ ſunt eis omnino contraria, &c. Cuius conſilij rationem bonam tangit Nauarr. in Enchir. cap. 18. numero 61. quòd magis quandoque proſit proximis, alacris Religioſorum patientia falſæ infamiæ, quàm eius contradictio. Nec ideo illi propriam famam negligunt, ſed eam Deo offerunt. Quod tamen bene monet non procedere, quando charitas in Deum vel proximum exigit contrarium. quia ſicut quiuis religioſus licitè curam de ſua fama habere poteſt, & eam tueri: ita ſi degit inter perſonas ad ſe imitandum paratas, ſecus faciendo (parata negligendo famam) peccaret grauiter: & à fortiori ſeipſum infamando. Rationes quæ contra eandem concluſionem adferri poſſunt Lud. Molina De iuſt. & iure in eodem tract. 4. diſput. 37. in initio proponens, ſoluit in fine, apud quem vide ſi lubet.

89 Secunda concluſio eſt: Infamare ſeipſum, peccatum eſſe mortale ex circunſtantiis, in aliquot caſibus: pro quorum pleniore notitia qui volet, Molinam in eadem diſput. 37. legere poterit. Primus eſt cùm aliquis perperam, & ſine cauſa, ſic de ſe dicit crimina, vt in eis glorietur, ſeſeque iactet. In ea enim re duplex grauis iniquitas notatur: & quòd eadem crimina illi placeant; & quòd ſit alijs ſcandalo, audientibus ipſum perſiſtere in eo affectu: & ſpiritualis ruinæ cauſam aliquam inde captantibus. Secundus caſus, quem habet Nauarr. in cit. num. 61. cùm Epiſcopus, aut alius Prælatus, vel publica perſona ad prouidendum aliorum ſaluti conſtituta, ſeipſum infamat, aut ſe notabiliter infamantibus, non reſiſtit. Id enim eſt mortale, non quidem de ſe, vt patet ex præced. concluſ. ſed ob damnum quod contra charitatem alijs infert: ſiue in bonis animæ, quia inde ſcandali, & murmurationis ac etiam cuiuſdam notabilis contriſtationis occaſionem accipiunt: ſiue in bonis temporalibus, quia per talem infamiam reddens ſe ineptum ad gerendum debitè publicum officium, priuat ſuos temporali ſubſidio, quod alioqui perciperent, quodque ipſis neceſſitate preſſis ex charitate debetur. Ita Petrus à Nauarr. in eodem cap. 4. numero 123. notat.

Tertius caſus eſt, cùm falſum crimen de ſeipſo profert cum iuramento: omne enim periurium peccatum eſt mortale. Quartus, cuius meminit Nauarr. in Enchir. cap. 18. nu. 28. eſt, cùm infamatio ſui ipſius vergit in damnum propriæ vel alienæ vitæ: vt cùm quis detegit vel ſibi imponit peccatum, ob quod ſue vel alterius damnatio ad mortem, vel mutilatio membri ſequenda eſt. Id enim prodigalitas eſt vitæ propriæ vel alienæ, eaque notabilis, & prodigere id cuius dominium non habeas, peccatum eſt contra iuſtitiam, genere ſuo mortale. Quanquam vt notat Petrus à Nauarr. ibid. num. 126. ſi ob virtutem iuſtitiæ id faceret, non peccaret; vt ſi iuridicè interrogatus veritatem fateretur, vnde ipſe vel alius de vita periclitetur; immo etiamſi offerat ſe Iudici non interrogatus, volens ſponte delicti ſui pœnas dare. Secus eſſet autem ſi ſe proderet priuato: vt fratri virginis quam violaſſet, a quo occidendus eſſet: peccaret enim mortaliter, inducendo alium ad talem necem priuata authoritate, & per conſequens cū peccato mortali, inferendā.

Quintus caſus eſt, quem ibid. Nauar. tangit, cùm ex infamatione ſui ipſius ſequitur alterius infamia, vt ſi religioſus vel monialis crimen ſuum detegat, ex quo religioni vel monaſterio ſequatur notabilis infamia. Tunc enim peccat mortaliter contra iuſtitiam, quia fama ipſius eſt potius religionis, quàm ſua: ita vt ei cedere non poſſit: ipſiuſque infamia in religionem redundet. Sicut enim honor qui religioſo exhibetur, ſæpe defertur ei non tam ob merita ipſius, quàm ob habitum, & ſtatus, religioniſque ſanctitatem: ita vice verſa crimen ipſius, in dedecus reſultat religionis, vt meritò dici poſſit, religionis honorem conſiſtere in manu cuiuſque priuati Religioſi: qui propterea debeat ita ſe gerere in vitæ exemplo, ac ſi totius religionis, & communitatis honos ex ipſo ſolo penderet. Quamuis enim religio non maculatur ob alicuius religioſi hæretici vel ſimoniaci, vel fornicarij crimen: attamen ſplendorem quendam, & decorem non poteſt non amittere apud homines, qui talis peccati reuelatione ſcandalizantur, aut magna triſtitia afficiuntur, aut adducuntur ad illicita, & temeraria iudicia; aut accipiant occaſionem peccandi, exiſtimantes ſibi licere illud quod faciunt exemplo Religioſorum hominum. Ita habet Petrus à Nauarr. in ſequ. num. 357. & 358. Inde inferens non poſſe à mortali excuſari eos, qui cùm Religioſum in ſacrilegio deprehenderint, illud propalant. Immò verò, teneri ad reſtitutionem ratione infamiæ illatæ religioni, quantumcumque talis Religioſus de ſua fama nihil curare cognoſcatur.

Sextum caſum addit his ex Ioſepho Angles Petrus à Nauarr. ibid. num. 128. quando infamia ſeipſum infamantis, redundat in detrimentum notabile ſuorum poſterorum, quod eſt contra charitatem eis debitam, & graue peccatū, iuxta illud prioris ad Timoth. cap. 5. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.] Videri poteſt Lud. Molina in eadem diſput. 37. num. 15. 16. & 17.

Tertia concluſio eſt. Seipſum infamare metu tormentorum non eſſe de ſe peccatum. Hæc eſt authorum quos diximus tenere contra Caiet. quòd homo ſit ſuæ famæ dominus. Ex qua doctrina hæc confirmatur: quia ſicut poteſt homo cum iactura ſuæ pecuniæ eximere ſe à tormentis: ita etiam poterit cum iactura ſuæ famæ, quæ ſimiliter eſt in ipſius poteſtate. Quanquam ſi mendacium adſit, quo de ſe confiteatur crimen à ſe non commiſſum, peccatum erit de ſe veniale. Si contra obijcias ex Caiet. 2. 2. quæſt. 73. art. 2. talem infamationem nocere communitati, cuius ille pars eſt, ſicut infamatio religioſi nocet religioni. Reſpondetur cum Petro à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 129. infamiam nō ita deriuari in alias communitates, ac in religionem: eo quod illæ, ſicut & tota Eccleſia facilè intelliguntur conſtare mixtim ex bonis, & malis, non item religionem, quæ perfectionem profitetur. 90

Si verò quæras, Num quiuis metus grauium tormentorū ſufficiat ad propoſitam excuſationem à mortali. Idem à Nauarr. alijs citatis, in ſequ. num. 133. Reſpondet eum tantùm ſufficere, qui tunc contingat cum habeatur proxima ſigna voluntatis, quam alter habet grauiter torquendi, ad reuelationem extorquendam: vt ſi iam ligauerit in equuleo oſtendens ſe paratum ad inferenda tormenta. Nec enim ſufficiunt nudæ minæ factæ ad incutiendum terrorem: cùm voluntatis torquendi ſigna perinde poſſint eſſe ficta ac vera.

Quarta concluſio eſt. Seipſum falsò infamantem de peccato pro quo afficiendus eſt morte, aut membro mutilandus, peccare mortaliter, etiamſi id faciat metu tormentorum. Hanc tangit Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 28. Et probatur: quia non eſt vitæ & membrorum ſuorum dominus, ideoque peccat mortaliter, tanquam dans cauſam deſtructioni rei alienæ. Vnde colligere licet cum Petro à Nauar. num. 134. eum qui contra ſe falſum teſtimonium dicit, teneri ſe retractare in extremo: ſi non ratione famæ, cuius eſt dominus, certè ratione vitæ propriæ cuius priuationi per ſui infamationem iniuſtè cauſam dat, cooperaturque, perinde ac alius falſus teſtis, qui tale teſtimonium contra ipſum tuliſſet. Nec inde permittit ſe occidi (quod patet licere) ſed ad occiſionem ſui moraliter concurrit tanquam concauſa, contra Decalogi præceptum Non occides. Veruntamen, vt idem author addit, ſi nihil ſe ex retracta-

tione

tione profuturam ſperat, nihil videtur cur tacere non poſſit, cùm tunc eius taciturnitas dici non poſſit cauſa mortis. Eadem docet Molina in ſequent. num. 18 Addens in 19. contra Sotum mortaliter peccare filium, qui crimen ob quod pater ipſius iuſtè plectendus erat morte, ſibi imponeret in ſe transferens mortem quam pater ſubiturus erat. Ratio eſt, quia id non eſt tantùm propriam mortem permittere, & pro patre vitam exponere, ſed eſt iniuſtè cooperari ad propriam mortem, vt pater à iuſta & cõmerita morte fraudulenter liberetur: quod cùm non liceat, nec excuſatio erit à peccato, de quo mentio eſt in allata propoſitione.

QVAESTIO VI.

An ſit aliquando licitum priuata authoritate infamare proximum.

CVm vt in defenſione vitæ, ſic etiam in defenſione famę & honoris, licitum ſit vim vi repellere, cum moderamine inculpatæ tutelæ: videtur planè admittendum quod docet Sotus in 4. De iuſt. & iure, quæſt. 6. art. 3. ad 4. in fine, quòd quamuis infamatus non poſſit per modum vindictæ lædere nomen infamatoris, poſſit tamen vim vi repellendo, prodere aliquod ipſius crimen, quod neceſſarium eſt ad labefactandum ipſius teſtimonium. Difficultas eſt autem in tribus potiſſimum caſibus. Primus eſt, cùm quis metu tormentorum compellitur alium infamare. Secundus, cum infamatur, qui per mendacium bonam famam adeptus eſt. Tertius, cùm quis infamatur referendo iniuriam, quam referenti intulit.

91 Quoad primum autem, in ordine ad explicationem propoſitæ quæſtionis, vtendum eſt diſtinctione. Certum enim videtur illicitum eſſe, adeòque peccatum mortale, metu tormentorum de crimine falſo infamare alium. Hoc enim eſt mendacium pernicioſum, quo innocens afficitur notabili damno, quod nec ille tenetur ſubire, nec ego poſſum ad meum commodum licitè vſurpare. Nec obſtat quod neceſſitate vrgente ad vitæ meæ conſeruationem poſſum, quantum ad eam opus eſt, ſumere de alienis diuitijs, quoniam diuitiæ generaliter ad humanæ vitæ conſeruationem ordinatæ ſunt à Deo, & collatæ hominibus: non autem fama, & gloria, quam conſtat non eſſe medium aptum ad talem finem.

Ob eundem autem metum tormentorum infamare aliũ de crimine vero, etiamſi ſub ſigillo ſecreti, non tamen ſacramentali ipſum ſit acceptum Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 10. art. 2. ſub finem, licitum eſſe putat, quantumcumque crimen ſit morte dignum. Ratio eſt: quia non tenetur quis cum tanto ſuo diſpendio famam alterius, & vitam ſeruare, niſi reuelatio eſſet contra Regem, aut rempub. aut etiam priuatam perſonam morte propterea afficiendam.

Adde quod reuelatio eiuſmodi non infamet efficaciter, iuxta illud in cap. Si quando que, 15. quæſt. 6. Omnis confeſſio quæ fit ex neceſſitate fides non eſt. Confeſſio ergo in talibus extorqueri non debet, ſed potius ſponte fieri: peſſimũ eſt enim de ſuſpicione, aut extorta confeſſione, quemquam iudicare, &c. Quo argumento Syluest. verbo Detractio qu. 3 (cui aſſentitur Petrus à Nauar. lib. 5. De reſtit. cap. 4. num. 331. affirmare audet, ne quidem infamantem alium falſo in tormentis peccare mortaliter, niſi poſtea extra tormenta, dictum ratificet. Sed id admiſerim tantùm, quãdo infamia non fuerit ſecuta de facto, vt quia audientes fuerint tales perſonæ, quæ ſatis intelligerent non eſſe habendam fidem iis, quæ vi tormentorum imponuntur alijs. Quod ſi notabilis infamia ſecuta ſit de facto, quia conſequenter erit data ſufficiens cauſa iniuriæ notabilis; culpa inde cenſebitur mortalis, cum obligatione ad reſtitutionem tam famæ ablatæ, quàm aliorum damnorum ſecutorum. Videri poteſt Lud. Molina in memorata diſput. 37. num. 21. & 22.

92 Quod attinet ad ſecundum caſum, diſtinctione quoque vtendum eſſe cum Soto cenſet Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. n. 141. (quæ etiam vtitur Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. c. 11. dubit. 10.) vt ſi is qui per mendacium bonam famam in repub. adeptus eſt, ſit ipſi reip. pernicioſus: vt ſi fingat ſe Theologum, medicum, aut quid ſimile, detegi debeat; quia offendit rempub. Si verò innoxiè viuat, nulliqne noceat (vt contingit quibuſdam mulierculis quæ prætextu ſanctitatis ex eleemoſynis viuunt) non ſit detegendus. Ratio eſt: quia non licet detegere peccatorem occultum, qui falsò, & immeritò quidem famam bonam habet: non tamen per fallaciam aut mendacium acquiſitam: neque etiam licebit detegere eum qui in repub. bonum nomen ſibi fraude comparauit, quia damnum maius huic, quàm illi inferretur: ſiquidem illius vnum tantùm peccatum reuelaretur: & huius duo: nempe illud, quo infectus eſt, abeſtque à ſanctitate, & hypocriſis ſeu ſimulatio ſanctitatis. Iam verò peccati occulti reuelationem, niſi neceſſaria ſit ad præcauendum, dãnũ reip. aut alicuius tertiæ pſonæ, aliave iuſta de cauſa fiat, etiam mortaliter illicitam eſſe ſatis patet ex antedictis qq.

Quoad tertium caſum, adhuc vtendum eſt diſtinctione, cum Petro à Nauarr. in ſequent. num. 346. ſi quis enim iniuriam ſibi ab aliquo illatam refert alteri intentione detrahẽdi in vindictam, peccat mortaliter, tanquam ſibi vſurpans quod Dei eſt, iuxta illud ad Rom. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam. Si verò eam referat vt conſolationem accipiat ab amico, ſiue vt conqueratur de illo qui iniurius fuit, vt ea ratione narrãdo cauſam doloris quo premitur, idem remittatur, non videtur peccatum mortale vtitur enim iure ſuo eſtque per accidens, quòd vtendo, detegat alterius crimen. Sicut ergo cùm quis accuſat vel querelam adfert ad Superiorem, non peccat, etiamſi exinde ſequatur proximi infamatio, quoniam ei iure ſuo vtenti non eſt imputanda, ſed ipſi illatori iniuriæ; ita etiam cùm apud amicum, vel alium, vt ſeſe ſoletur, vel vt querelam ſuam, & iuſtitiam explicet, ac de iniuria ſibi illata tractet, non videtur committere peccatum ſaltem mortale: immo nec veniale, ſi cum debita moderatione id faciat, ad Dei gloriam, vel ad ſuam aut aliorum vtilitatem. 93

QVAESTIO VII.

Quando peccatum ſit celare virtutes alterius.

AD hanc reſpondetur tribus propoſitionibus cum Petro à Nauar. De reſtit. lib. 2. cap. 4. num 343. & duobus ſequentibus.

Prima eſt, Nullum eſſe peccatum virtutes alterius celare, quando nulla vrget neceſſitas detegendi illas. Neque enim ſiue ex iuſtitia, ſiue ex charitate tenemur omnes homines iuſtos, & perfectos ſemper commendare. Immo poteſt eſſe in ea re vitium ob exceſſum, quo aliqui vel omnia laudant, vel laudando ita efferunt, vt vani laudatoris vitium incurrant; vel oppoſitum etiam vituperationis vitium admittere: cùm laudem alicui tribuere, quæ ei non competat, nõ ſit aliud quam irridere, & de bonis verbis reipſa vituperare. 94

Secunda eſt, Peccatum eſſe mortale cum obligatione ad reſtitutionem, immodicè aliquem laudare, vt famam alterius extenuet. Hanc ex Adriano habet Nauar. in Enchir. ca. 18. num. 44. in fine. Ratioque illius eſt, quia vt ante quæſt. 5. meminimus, is eſt vnus ex modis quibus committitur detractio: quæ ex ſuo genere peccatum eſt mortale, per tradita in quæſt. 2. Exemplum eſt: ſi dicatur prædeceſſor talis officiarij iuſtè exequebatur ſuum officium, nullum opprimebat: ex qua laudatione, excitatur de ſucceſſore opinio, quòd iniquè ſe gerat, aliquos opprimat.

Tertia propoſitio eſt, Tacere alicuius laudem in articulo neceſſitatis, ſeu cùm ex taciturnitate notabile capiet detrimentum, peccatum eſſe mortale. Hæc eſt Nauarri in præced. num. 37. Et probatur: quia lege charitatis cùm neceſſarium eſt ad vitandum notabile detrimentum proximi, perinde tenemur virtutem ipſius non celare, ſed detegere: ac tenemur crimen ipſius non detegere, ſed celare: contraque faciendo, tam in illo, quàm in hoc committitur peccatum detractionis, inducens, vt notat Petr. à Nauarr. in eod. cap. 4. num. 345. obligationem ad reſtitutionem: quoad eos qui tenebantur ex officio virtutem detegere, vt teſtis in iudicio vocatus, vel Prælatus ex officio ſuo, non item quoad cæteros, à quibus informatio vel conſilium de alicuius vita accipitur, & tacent ipſius virtutes. Quamuis enim ipſi quoque mortaliter contra charitatem peccent, non tamen contra iuſtitiam.

†

QVAESTIO VIII.

Quando peccatum ſit audire detrahentes de alio.

95 AD iſtam (de qua poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 73. art. 4. ipſius interpretes, & adhuc Caiet. in ſummula verbo Detractio, Sotus lib. 5. De iuſtitia, & iure, qu. 10. art. 4. Sylu. verbo Detractio q. 2. & alij quorum meminit Petr. à Nauar. ibid. num. 334.) reſpondetur tribus propoſitionibus, quas etiam habent De iuſtitia & iure Lud. Molina, tract. 4. diſp. 34. & Leon. Leſſius lib. 2. cap. 11. dubit. 4.

Prima eſt: Peccare mortaliter eum, qui ſua audientia cõcauſat alterius detractionem, iuuando, incitando, vel interrogando, laudando, vel approbando, vel ſi eius auditio cauſa ſit auditionis aliorum, vel denique ſi interiùs cõplaceat ſibi in tali auditione. Ratio eſt, quia cooperatur alterius detractioni, eidemque conſentit, & de malo proximi gaudet: ſicque non minus peccat quàm detrahens, iuxta illud quod loco cit. D. Thomas ex D. Bernardo habet. Detrahere aut detrahentem audire quid horum damnabilius ſit, non facilè dixerim.

Secunda propoſitio eſt: Non eſſe peccatum, detrahenti non reſiſtere ob bonum finem, nempe ex neceſſitate vel pietate; quia ſcilicet maior Dei gloria vel reip. bonum exigit vt talia peccata cognoſcantur: vel ex iuſto timore; aut quia non expectatur fructus ex reſiſtentia, & reprehenſione, ſed potius timetur quòd detrahens fieret ex ea deterior. Ratio huius eſt: quòd audire alterius actus, ſit res ex ſe indifferẽs; quæ bona eſt quando exercetur cum omnibus debitis circunſtantijs, vt cenſetur exerceri in propoſito caſu.

Tertia propoſitio eſt: Eum peccare ſolummodo venialiter, qui audit detrahentem quem poſſet impedire, ſed ex negligentia non impedit: ſine vllo affectu malo aut cooperatione ad malum: aut etiam qui malo ex detractione ſecuto non obuiat, veritatem aperiendo ſi falſum ſit id de quo infamatus eſt proximus. Ratio eſt: quia id quod in eo damnabile cenſetur, tantùm eſt leuitas animi in audiendo, vel negligẽtia in impediendo, vel alia ſimilis cauſa. Sunt ex ipſa tres caſus in quibus (vt Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 337. & 338. habet ex ſupra citatis authoribus) mortaliter peccatur, ideoque in eis allata propoſitio locum non habere cenſetur.

Primus eſt: quando quis ex officio tenetur detrahentem corrigere, & ex negligentia omittit obuiare tali detractioni; peccat enim contra iuſtitiam: & reſtituere tenetur tanquam concauſa. Qua de re pluribus Molina in citata diſp. 34 num. 4. & 5. Secundus caſus eſt: quando quis ex humano timore omittit obuiare detractioni, ſiquidem talis timor peccatum mortale ſit, vt notant locis cit. Sylu. & Caiet. qd quando contingat explicuimus ſupra lib. 17. num. 223. Tertius eſt: quando contingit articulus neceſſitatis, vt cenſetur, cùm ex tali detractione ſubſequeretur aliquod notabile malum; vel infamiæ, vel rei familiaris, vel vulneris. In quo tamen caſu, quia peccatum ſolùm eſt contra charitatem, obligatio ad reſtitutionem non incurritur: & per conſequens, nec excommunicatio ſi in detrahentem ea feratur, vt addit idem à Nauarr. num 339. Et ratio eſt: quia excommunicatio non fertur vt peccatum præteritum puniatur, ſed vt damnum ex eo ſequens tollatur.

De quo caſu Molina n. 6. conſequenter agens, ad illam conditionem de notabili damno, duas alias addit. Vna eſt, vt ſpes ſit veroſimilis vitandi noſtra oppoſitione, tale damnum; quia ſi nullus ex ea ſperetur fructus, laudabile eſt ab ea abſtinere: & maximè cùm crederetur detrahentem ex ipſa oppoſitione accendendum eſſe ira, vel odio: aut alia mala maiora ſecutura eſſe: vt poteſt facilè contingere cùm detrahens eſt perſona illuſtris: & opponens ſe ei, eſt ſeruus vel alia perſona abiecta. Altera conditio eſt, vt quis ſine ſuo damno, & moleſtiis grauis, poſſit pro qualitate damni ex detractione prouenturi, ſeipſum opponere: potius enim ſibi quã alteri conſulere in pari aut penè pari periculo, non eſt à ratione alienam. Iſtiuſmodi facilitatis exemplum eſt, ſi impediri poſſit detractio, oſtendendo, ſe moleſtè ferre talem narrationem: vel aliqua facetia opponendo ſe ei, vel aliter diuertendo ſermonem ad alia, vel inde diſcedendo: niſi detrahens appareat inde accepturus occaſionem grauius peccandi, vt blaſphemandi, exardeſcendi odio, &c.

QVAESTIO VLTIMA.

Quando ſit peccatum inquirere de alterius defectu.

AD hanc ex Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 26. reſpondetur: Non eſſe peccatum inquirere de alterius defectu, 96
ſiue naturæ ſiue morum, ſi id fiat bono fine. & debito modo: nempe ad rectè prouidendum bono ſiue communi, ſiue priuato in electionibus, aut matrimonijs alijſque id genus, ineundis, informatione accepta ab iis qui obeſſe non poſſunt: aut certè per lectionem aliquarum ſcripturarum ex quibus poteſt de veritate conſtare. Eſſe verò peccatum mortale, ſi fiat animo notabiliter nocendi, aut alio fine mortaliter malo, aut cum graui periculo notabilis damni, vel cum ſcandalo, aut cum affectu delectandi ſe de malo proximi. Si id fiat tantum ex leuitate, & curioſitate, niſi alia adſit mala circunſtantia, non videtur eſſe mortale, ſicut nec eſt reuelare alterius defectum vni perſonæ, quæ obeſſe non poteſt, prout tradidimus in quæſt. 2.

Supereſt notandum, detractionem præter reatum æterni 97
ſupplicij, incurrere pœnam reſtitutionis, prout explicatum eſt ſuo loco in libro decimo, cap. 23. Deinde vt teſtis eſſe nõ poſſit ſi ex conſuetudine detrahat, ex cap. Detractores, 3. q. 4. & ex cap. Nullus, eadem cauſa, quæſt. 5. Denique vt qui ſpargit libellos famoſos debeat excommunicari, & cum ipſo alij qui inueniunt eoſdem libellos, nec eos lacerant, vt habetur 5. quæſt. 1. cap. 1. 2. & 3. immo, & flagellari ex eod. cap. 98
3. Adeoque iure ciuili debeat plecti capite, et in citato c. 3. habet Gratianus ex lib. 9. Codicis tit. De libellis famoſis. Latè de pœnis eius generis, atque actione iniuriarum differentem qui volet videre poteſt Ludouicum Molinam De iuſt. & iure: in citato tract. 4. diſp. 38. & 39.

CAPVT V.

De contumelia.

SVMMARIVM.

98 *Contumeliæ & detractionis inter ſe conuenientia & differentia.*

99 *Quid ſit contumelia, & quomodo differat ab improperio, & conuitio.*

100 *Contumelia peccatum eſt ſuo genere mortale.*

101 *Tria quæ eam excuſant a mortali, ſi deſit intentio nocendi, tam tacita, quam expreſſa.*

102 *Contumeliæ omnes ſunt eiuſdem ſpeciei, & quo modo exprimendæ ſint in confeſſione.*

103 *Obligatio ferendi contumeliam qualis ſit, & quando contingat.*

104 *Quis licitus modus ſit reſiſtendi calumnianti.*

105 *Contumelia affectus non poteſt quidem vindictam ſumere: poteſt tamen in iudicio iniuriam ſuam proſequi zelo iuſtitiæ.*

DE hac agunt D. Thomas, & ipſius interpretes 2. 2. qu. 72. Summularij in verbo Contumelia, D. Anton. 2. par. tit. 7. cap. 6. Sotus lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 9. Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 10. & aliquot ſequent. Sebaſt. Medices in ſumma de peccatis capitalibus alios commemorans tit. 4. quæſt. 17. aliquotque ſequentibus, & Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. à num. 63. ac Lud. Molina De iuſt. & iure in eodem tractat. 4. diſp. 18. & aliquot ſequentibus.

Maxima autem ex parte quæ ad eam pertinent intelliguntur ex iis quæ de detractione dicta ſunt, cùm ad hanc, illa perinde affecta ſit in bonis honorarijs, atque in bonis pecuniarijs rapina ad furtum: nempe quòd vna clam fiat communiter, altera palam, iuxta illud quod ab omnibus ferè annotatum Petrus à Nauarr. ait in citato num. 63. nempe differentiam eſſe inter hæc tria ex vna parte, detractionẽ, murmurationem, & ſuſurrationem: & inter hæc tria ex altera parte, contumeliam, conuitium, & improperium: quod il-

la

la fiant occultè, & in abſentia, ſicut furtum: hæc verò fiant palam, & in facie, ſicut rapina, aut, *vt ex D. Thom. deducit Sotus in cit. qu. 9. art. 1. ante ſolutionem argumentorum*, clam quidē ſed ea intentione vt veniant in notitiam eius in quem coniiciuntur: quod per literas ſcriptas aut libros famoſos fieri notat Tabiene in verbo Contumelia, ſub initium. Quæ verò ſuperſunt addenda comprehenduntur ſequentibus documentis.

99 Primum eſt, Contumeliam eſſe, qua alicui honor & reuerentia debita aufertur, ſiue per verba, ſiue per facta, ſiue per quidquid aliud habens vim ſignificandi. Quod ex D. Tho. 2. 2. qu. 72. art. 1. annotent in verbo Contumelia in princip. Angelus, Syl. Roſella & Armilla. Addentes illius differentiā à conuitio & improperio (cum quibus illi commune eſt repræſentare defectum alicuius in detrimentum honoris ipſius) quòd per eam repræſentetur defectus culpæ, ſeu peccati: per conuitium verò, pœnæ defectus, quo quis laborat, ſiue à natura ſiue ex aliquo euentu: per improperium autem repræſentetur defectus (vt vocant) minorationis ſeu indigentiæ.

Sic ergo contumelia cenſetur eſſe ſi quem voces furem: conuitium verò ſi voces claudum: improperium autem ſi iniurioſè ad memoriam reuoces auxilium quod ei neceſſitatem patienti contuliſti. De illis plura Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 22. et de illuſione, deriſione, irriſione, & ſubſannatione. Sed quidquid ſit de eorum differentia, quam ille perſequitur: ad iudicium de peccatis nobis ſufficit ad detractionem ea pertinere prout lędunt famam: & ad contumeliam, prout lædunt honorem: ideoque ſufficienter confeſſiones fieri de illis, ſi dicatur: De proximo detraxi: aut Contumelia affeci proximum, cum graui famæ vel honoris læſione. Aduerte autem nihil intereſſe ad rationem contumeliæ; vtrum quis alteri coram, an in abſentia illam inferat; neque vtrum per ſe an per alios; neque vtrum ad breue an ad longum tempus: quoniam talia pertinēt tantùm ad maiorē vel minorem grauitatem contumeliæ: de culpa ratione tantùm eſt; vt quis ſignificet aliquid in detrimentum honoris proximi.

100 Secundum documentum eſt, Contumeliam genere ſuo peccatum eſſe mortale. Quod cum D. Thoma in ſeq. art. 2. cæteri communiter tenent. Et probant: quia ſi furtum, & rapina peccata ſūt ſuo genere mortalia, propter damnum quod per illa proximo infertur in ſuis diuitijs, multò magis erunt contumelia, conuitium, & improperium, per quæ damnum infertur in honore: qui eſt bonum melius diuitijs: iuxta illud Prouerb. 22. Melius eſt nomē bonum quàm diuitiæ multæ.] Accedit illud Matth. 5. Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ.

Sed aduertendum eſt cum Soto *in lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 9. art. 2. concl. 1.* diſcrimen eſſe inter peccata quæ in facto conſiſtunt, vt homicidium & furtum; & peccata quæ conſiſtunt in verbo, vt detractio, & contumelia: quòd in illis genus malitiæ ex ſolo obiecto perpendatur: in his verò, non niſi ex adiuncta ſimul intentione, quia verba non læſiunt ſeipſis, ſicut facta: ſed ſignificatione, quam accipiunt ex intentione aliquid exprimendi. Cùm igitur contumelia ſit in verbis: vt ſuo genere peccatum ſit mortale, procedere debet ex intentione contumeliandi, vel expreſſa vel certè tacita: qualis cenſetur procedens ex craſſa ignorantia, & negligentia aduertēdi illud quod dicitur, contumelioſum eſſe: vtpote quod ſufficiens cauſa datur notabilis læſionis honoris. Atque cum dicitur aliquid cum intentione expreſſa notabiliter nocendi alteri in honore, nulla eſt excuſatio à mortali, etiamſi nocumentum non ſequatur, quia voluntas quoad culpam, reputatur pro facto. Tria verò dantur, quæ extrà eum caſum poſſunt illam à mortali excuſare.

101 Primum eſt, expreſſa intentio proficiendi, nec nocendi ei cui vitium obijcitur: talis enim intentio excuſat à peccato, ſi debita moderatio ſeruetur. Exemplum eſt, quod habet Sotus in ſeq. concluſione 2. cùm pater, Prælatus, alius ue maior natu, inferiorem corripit, obijciendo illi ex affectu charitatis crimina ſua (*non autem alia, quæ aliquis mentiretur*) exēplo Chriſti qui impingenti ſibi alapam dixit, Si bene locutus ſum, quid me cædis? Item cùm quis honeſtè iocatur cū amico ex hilarationis gratia, ei aliquid obijcit cum ea circumſpectione, vt meritò cenſeri poſſit ignorare iniurie, ... ter diminutum viluendo ſecuturum. Qua de re Petrus Aragonius *ad cit. D. Thom. art. 1. propoſ. 5.* & Molina *in fine diſputationis 18. citati tractatus quarti.* Secus eſſet verò, ſi contumeliam graue, per iracundiam quis euomeret, quia mortaliter peccaret: vel loco cit. addit Sotus: ratio eſt, quia proderet iniuſtè cauſam alteri, etiam inferiori vel amico, vt (cùm plerumque contumelioſa verba pungant acrius quàm verbera) iam iracundo fiat aſper & vt in contemptu veniat apud alios. Quanquam cùm defectus contingunt contra honorem fidei, & religionis, pium eſt & ſanctum contraire obiurgatione acriori, exemplo Chriſti, qui cùm exclamatione Diſcipulos ſtultos & tardos corde ad credendum vocauit: ſicut D. Paulus, etiam cum exclamatione, Galatas vocauit Inſenſatos.

Secundum excuſans contumeliam à mortali, eſt paruitas rei quæ in aliis crimen alteri obijcit animo, & intentione parum nocendi, vt parum contriſtandi ipſum, & reuera parum nocet: ſiue quia perſona cui obijcitur parum habet honoris, ſiue quia honorem paruipendit nec curat: vt plerumque ruſtici vel pueri, ſolùm peccat venialiter: ſicut & qui furatur rem leuem animo, & intentione parum nocendi.

Tertium eſt, defectus cautelæ ſeu aduertentiæ, ad id quod dicitur: per quem ſæpe fit vt iacientes ſibi inuicem contu- 102
melias à mortali excuſentur: vt Sotus cenſet ſæpe contingere inter mulierculas & homines infimæ ſortis, qui ſe mutuo aſpergent conuitijs prout in buccam venerint: quibus tanquam ſine cautela loquentibus, per parum aut nihil fidei adhiberi ſolet.

Aduerte autem quod monent Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 16. puncto 2. aſſertione 3. & Lud. Molina in memorata diſput. 18. nu. 3. fieri poſſe vt contumelia, etiam ſine expreſſa intentione lædendi honorem, ſit peccatum mortale: nempe ſi quis ita incautè aſpectis circumſtantijs de alio quid dicat ad conuitium pertinens, vt quamuis non intendat lædere honorem illius, is tamen apud alios lædatur. Ratio eſt: quòd cenſeatur habuiſſe tunc tacitam intentionem nocendi, cùm teneretur & poſſet abſtinere à ſermone quo alterius honor lædendus fuit, nec abſtinuit. Quodquidem notandum eſt pro iis qui alios publicè obiurgant coram illis, qui malam opinionem facilè concipient.

Tertium documentum (quod poſt Caiet. 2. 2. quæſt. 72. art. 1. tradit Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 9. in fine art. 1. & poſt vtrumque Lud. Molina in ſequenti diſput. 19. num. 3.) eſt: Omnes contumelias eiuſdem ſpeciei eſſe, & quamuis in cæteris diuerſitas cernatur; conueniunt tamen in ratione formali, quæ eſt intentio auferendi alteri ſuum honorem ſine iuſta cauſa. Vnde ſequitur, ſatis eſſe in confeſſione dicere, Toties contumelia affeci meum proximum; nec requiri vt dicat et illum vocaſſe ebrium, ſcurram, adulterum, &c. niſi quòd, *vt addit Sotus*, aliquando contumeliæ grauitas tantum augeri poſſit, vt eius expreſſio ſit de neceſſitate confeſſionis vt ſi quem hæreticum aut patriæ proditorem, aut quid aliud ſimile appelles.

Quartum documentum (quod ex D. Thom. in citat. quæſt. 72. art. 3. cæteri communiter tradunt) eſt, vnumquemque te- 103
neri animum habere paratum contumelijs ferendis, quandocumque expedierit: non tamen ſemper teneri eas ferre. Id quod præclarè probatum à D. Auguſt. habes in cap. Paratus, 23. quæſt. 1. per præceptum Domini Matth. 5. Si quis percuſſerit te in vnam maxillam, præbe illi & alteram. Quod de præparatione ad ferendam contumeliam dictum, non ſemper obligare: patet per illud quod militi alapam impingenti Chriſto, Ioan. 18. ipſe reſponderit, Si malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Et D. Paulus Actorū 23. percuſſus, in facie iuſſu Principis Sacerdotum, dixerit ei, Percutiet te Deus paries dealbate. Quando autem oporteat illam contumeliam repellere, nec liceat contemnere, prudentis eſt definire, per ea quæ ratio fraternæ charitatis in caſu occurrente exigit.

Quodquidem poteſt cognoſci potiſſimùm ex duplici capite, iuxta Sotum in ſequenti art. 3. quorum prius eſt, bonū eius qui contumeliam infert, nempe vt ipſius tumentis animi inſolentia reprimatur, ne talibus iniurijs aſſueſcat: iuxta illud Prouerb. 26. Reſponde ſtulto, iuxta ſtultitiam ſuam; ne ſibi ſapiens videatur.] Poſterius eſt bonum aliorum, tum præſentium quàm abſentium; quorum profectus ex mea patientia impediretur. De quo D. Greg. homil. noua in Ezechielem Hi, inquit, quorum vita in exemplo imitationis poſita eſt, debent ſi poſſunt detrahentium ſibi verba compeſcere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant: & in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.

Porro prædicta præparatio animi, vt docet ibidem Sotus, non requirit actuale propoſitum ferendi ſuo tempore, & loco iniurias, quæ ſibi illatæ fuerint: ſed ſufficit ad eam generale propoſitum ſeruandi mandata Dei, in quo illud partice-

particulare includitur. Neceſſarium verò eſt, *vt idem author ſubiungit*, tale propoſitum eſſe non ſolùm ad non vindicandum propria authoritate iniuriam acceptam, *quod manifeſtum eſt non licere*, ſed etiam ad non reſiſtendum inferenti, quando ratio fidei, aut boni publici, aut vitatio ſcandali, vel grauis detrimenti, id exegerit prudentia iudicio, cui relinquitur definiendum, quando iniurianti reſpondere conueniat, quando non.

104 Quintum documentum, *ſumptum ex Soto ſub finem art. 3. au tecat.* Quando licitum eſt calumnianti reſiſtere, non permitti vt pro vna contumelia accepta, altera reddatur in compenſationem: vt ſi quis me appellet latronem, illum appellem adulterum; aut ſi notet meum genus, ego notem ipſius mores. Ratio eſt: quia præterquam quod non licet aliquid falsò obijcere, cùm id mendacium ſit, illudque perniciosum obijcere verum ſiue occultum ſiue publicum, habet modum vindictæ priuatæ: niſi fiat ad defenſionem, vim vi repellendo cum debita moderatione. Quod vt cenſeatur fieri, requiritur, vt id tantùm obijciatur, quod facit, & neceſſarium eſt, ad iniuriantis authoritatem, & fidem in eo quod mihi impingit labefactandam: vt ſi dicam ipſum eſſe mendacem & proferam aliquot ipſius mendacia; non autem ſi dicam ipſum eſſe concubinarium, ſi me vocauit latronem, quia per hoc non infringitur fides ei habenda in tali contumelia.

105 Sextum documentum, *quod ex Cordub. & nonnullis alijs habet Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num.* 204. eſt, Iniuriatum obligari ad deponendum odium; ita vt non deſideret vel procuret, vel delectetur de malo proximi, animo vindicatiuo. Quamuis tale malum zelo iuſtitiæ deſiderare, & procurare authoritate publica licitum ſit: vt videre eſt apud Nauar. in Enchir. cap. 14. num. 25. & Couar. libro 2. variar. reſol. cap. 10. nu. 7. & Sotum libro 4. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 3. ad 5. Item eundem non poſſe illi à quo affectus ſit iniuria allocutionem denegare, aut ſigna dare inimicitiæ, vt cùm occurrerit, toruis eum oculis aſpicere, vel declinare à via, & eiuſmodi alia facere, quibus ei, aut cæteris indicetur ipſum odio haberi. Tale quid enim eſt apertè contra charitatem. De reſtitutione honoris vel famæ, cuius obligationem contumelia & detractio inducunt, ſuo loco dictum eſt lib. 10. cap. 25.

CAPVT VI.

De reuelatione ſecreti.

SVMMARIVM.

106 *Reuelatio ſecreti peccatum eſt, & quale.*
107 *Vnus modus quo contingit obligatio ſeruandi ſecretum, eſt ex natura rei.*
108 *Alter quo propterea eadem contingit, quod per iniuſtitiam ventum ſit in notitiam ſecreti.*
109 *Tertius quo adhuc eadem contingit, eoquod poſt notitiam ſecreti interuenerit pactum aut promiſſio de eo non reuelãdo.*
110 *Quartus verò, quo illa ipſa contingit ex pacto, cum quo detectum eſt ea lege, vt non manifeſtetur, niſi idem aliũde cognoſcatur.*
111 *Ad eiuſdem pacti obſeruationem ille etiam tenetur, qui ex eiuſdem iniuſta violatione, agnouerit ſecretum ſub illo commiſſum.*
112 *Quatenus ad eiuſmodi obſeruationem obligatio ceſſet ob damnum ſecuturum reipub. aut etiam perſonæ priuatæ, niſi fiat ſecreti commiſſi reuelatio.*
113 *Quo qualiter ſit facienda.*
114 *Quintus modus ſpectans ad ſacramentum Pœnitentiæ.*
115 *Reſponſio ad obiectionem quòd Chriſtus dixerit peccatum ſecretum Iudæ proditoris.*

106 AD hoc præceptum reuelationem ſecreti pertinere ſatis indicauit Nauar. in Enchir. cap. 18. nu. 45. Et patet per illud, quod ab initio monuimus, eo prohiberi omnem noxam qua proximum in bonis honorarijs lædimus: eiuſque modi eſſe, *inter cæteras*, illam qua contra fidelitatem proximo debitam, reuelamus ſecretum quod is nobis commiſit. In quo peccatum committi, omnes Doctores fateri meminit Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 4. num.* 359. Ratioque eſt, quia cùm fidelitas iure naturali ſeruãda ſit, peccatur per contrariam perfidiam idque mortaliter in materia graui, ſecundùm qualitatem negotij, perſonarum, & aliarum circumſtantiarum; & cum obligatione ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum, tanquam prouenientium ex tranſgreſſione legis iuſtitiæ, talem læſionem prohibentis.

Nec verò in hac re diſtinguendum eſt inter eum cui ſecretum commiſſum eſt ſub ſigillo, & prohibitione ne reuelaretur, & inter eum qui ſine tali commiſſione rem nouit. Hoc enim ſolo, quòd res commiſſa eſt tanquam ſecretò ſeruanda, *prout conſueuit, cùm de aliqua, quam ſecretam teneri expedit, communicamus cum amico, aut cum viro docto ad petendum conſilium, vel conſolationem accipiendam*, obligatio eſt ad ſecretum tenendum: quia ſicut ſecretum ſacramentale tenendum eſt, etiamſi Confeſſario non ſit ſpecialiter ſub fide, & ſigillo ſecreti commiſſum, *eoquod alias fieret iniuria ſacramento*: ita qui peccatum vel aliud ſecretum proximi cognouit, tenetur illud ſeruare, nec detegere, quoniam alias ei contra ius fidelitatis apertam inferret iniuriam. Id quod potiſſimum habet locum, *vt notat Petrus à Nauar. in ſequent. num.* 462. cùm quis tale ſecretum cognouit via iniuſta: vt ſi literas iniquè reſerauit, vel de re inquiſiuit illicitè, vel illius reuelationem extorſit metu, &c. Ad confirmandum idipſum de ſecreto ſeruando facit cap. Si peccauerit, 2. quæſt. 1. ex D. Auguſt. ſerm. 16. De verbis Domini: vbi non eſſe prodendum proximi peccatum occultum rectè probat ex facto Beati Ioſeph: qui cùm iuſtus eſſet, noluit Beatam Virginem traducere, quam adulteram ſuſpicabatur, cùm grauidam videret nunquam à ſe factam.

Porro varij ſunt modi quibus contingit obligatio ſeruandi ſecretum, iuxta hoc præceptum. Vnus enim eſt, quo ea contingit ex natura rei, nullo pacto tacito, vel expreſſo, promiſſioneve interueniente eius, qui tenetur illud ſeruare; ſed ſolùm quatenus quiſque ex natura rei tenetur nihil facere quo proximus lædatur in bonis ſuis; ſiue ea ſint famæ ſiue honoris, ſiue corporis, ſiue pecuniaria. Itaque is qui manifeſtat aliquod ſecretum, ex cuius reuelatione honor, aut fama proximi irrationabiliter læditur contra iuſtitiam, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem damnorum, inde ſecutorum, iuxta communiter receptam doctrinam de reſtitutione: non ſecus ac mortaliter peccare, & ad reſtitutionem teneri cenſetur ille, qui caſu nouit pecuniam alicuius latere in aliquo loco, & reuelat, ſi inde ſequatur eiuſdem pecuniæ furtum; & ſic de ſimilibus, prout bene notat D. Anton. 2. *parte, tit. primo, cap.* 22. *§ quinto*, per illud in cap. finali De iniurijs. Qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videtur. 107

Alter modus eſt, quo nonnunquam obligatio ſeruandi ſecretum contingit non ſolùm ex natura rei, modo iam explicato; ſed ſimul etiam, eoquod iniuſtè venerit quis in ipſius ſecreti cognitionẽ: vt per vim aut fraudem. Inde enim obligatio peculiaris oritur ſeruandi illud: quia ſicut is qui caſu inuenit rem alienam reſtituere tenetur ſolum ratione rei acceptæ; qui verò per furtum illam abſtulit, obligatur & ratione rei acceptæ, & ratione acceptionis, illam reſtituere; ita qui per iniuſtitiam venit in notitiam alicuius ſecreti, cuius manifeſtatio nociua eſt proximo, tenetur ex iuſtitia illud ſeruare: & quia ita poſtulat natura rei, vt dictum eſt. & quia per iniuſtitiam in talem cognitionem venit. Sicque ille qui iniquè reſerauit alicuius literas, & ea via venit in notitiam alicuius ſecreti, arctiori vinculo tenetur illud ſeruare, quàm ſi eſſet ei ſimpliciter indicatum: & ſic in alijs. Qui modus, *vt & ſequentes*, cùm peccatum notabiliter aggrauet noua ſpecie iniuſtitiæ, eſt in confeſſione exprimendus. 108

Tertius modus eſt, quo obligatio ſeruandi ſecretum prouenit ex promiſſione & pacto, quo poſt ſecretum ipſum cognitum, promiſit quis ſe illud non reuelaturum: vt ſi poſtquam vidi aliquem commiſiſſe delictum, celebro cum eo pactum de illo non reuelando. Aduerte autem tale pactum cum intelligi debeat ſaluo iure Superioris, etiamſi iuramento firmatum ſit, non impedire quin is qui aliàs ob legitimũ Superioris imperium obligatur ſecretum reuelare, debeat tali obligationi ſatisfacere reuelando. Nam ad id perinde manet obligatus, ac ſi tale pactum taleque iuramentum nõ interueniſſet. Per illud enim tantum efficitur, vt qui aliàs, ſeu illo non interueniente, tenebatur ſeruare ſecretum, teneatur ea de cauſa idem arctius ſeruare. Vel vt qui poterat abſque peccato illud reuelare pro arbitrio, tanquam minime damnoſum, *vtpote quod eſſet actus virtuoſi, quem notum eſſe expediret ad gloriam Dei*: vel quòd potuit tanquam ſibi noxium deferre in iudicium productis ſufficientibus teſtibus ad obtinendam debitam ſatisfactionem: ratione pacti & iuramenti tacere teneatur. Indéque 109

eſt,

eſt, quòd vt habitum eſt *in præced. c. 3. ſect. 4.* ſi qui nouit crimẽ ſecretum alienius, ſi Iudex, pro ſuo Superioris iure, iuridicè procedendo interroget ipſum tanquam teſtem, teneatne tunc tale crimen detegere non obſtante quod promiſerit, ac etiam iurauit ſe illud non manifeſtaturum: quia promiſſio & iuramentum alioqui, *contra regulam 58. iuris in 6.* vinculum eſſet iniquitatis, qua Superior fraudaretur iure quod habet exigendi teſtimonium ab ijs qui ſciuerunt veritatem probatam quidem, ſed inſufficienter ad proferendam ſententiam. Qua de re videri poteſt Sot. lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 2.

110 Quartus modus eſt, quo obligatio ad ſecretum ſeruandũ exſurgit ex pacto tacito aut expreſſo: quando illud alteri ipſum neſcienti, ea lege aperitur, vt non manifeſtetur. Is enim cui committitur, tenetur ſub mortali illud reticere, prout poſt D. Anton. *in cit. §. 1. verſu 3. modo, attigit Syluest. in verbo Secretum dicto 2.* Et ratio eſt: quoniam ſeruare ſecretum commiſſum ſeu fidelitatem, de ſe eſt de iure naturali: non ſolùm quando ex neceſſitate aliqua ipſum commiſſum eſt, vt ad ſumendum conſilium vel ad leuandam triſtitiam: ſed etiam quando ex leuitate animi committitur. Atque hinc fit, vt quia præceptum humanum cedit diuino, non debeat iſtius modi, *ſicut præcedentis,* ſecretum reuelari præcipiente Iudice, quantumuis ipſe iuridicè procedat. Ita poſt D. Thomas 2. 2. *quæſt. 70. art. 1. ad ſecundum, & quodlibet 1. art. 15* habent Sylu. in verbo Teſtis *qu. 8. dicto 2.* & Nauar. in Enchir. *cap. 18. num. 60.* Quibus aſſentiens Lud. Molina De iuſt. & iure *tract. 4. diſput. 5. num 3.* colligit inde pro praxi: quòd quando is qui ſolùm ſub ſecreto ſibi commiſſo nouit aliquid, interrogatur à Iudice, num id ſciat: tunc etſi ſub iureiurando interrogetur reſpondere poſſit ac debeat ſe id non ſcire intelligendo, itaut poſſit illud detegere licitè: præſertim cùm in eo ſolo euentu & ſenſu Iudex ſuam interrogationem intelligere debeat ſi intendat iuridicè interrogare. Quod in alio euentu & ſenſu intelligens, non interrogaret iuridicè, ideoque opus non eſſet ad mentem ipſius reſpondere, ſed ſufficeret reſpondere in illo alio ſenſu, in quo ſolo intelligere deberet ſi probus eſſet, iuridicèque interrogare intenderet. Aduertendum eſt verò iſtud non habere locum, quando tale ſecretum poſtea eſſet alia via cognitum: quia tunc detegi deberet Iudici legitimè interroganti: quando quidem pactum de ſecreto ſeruando, obligauit ſolummodo ad celandam notitiam, quæ fuit cum eo commiſſa: ſique per illud intentum fuit aliud, ipſum, *tanquam turpe,* obligatorium non fuit, eadem ratione qua ante dictum de promiſſo non reuelandi ſecretum tertij modi, cuius naturam habet ex ea parte.

111 Aduertendum eſt præterea, illud quod dicitur reſpectu eius cui commiſſum eſt ſecretum, non poſſe nec debere illud detegere etiam Iudici, &c. intelligendum eſſe pariter dictum reſpectu tertij, cui prior ille contra fidem à ſe datã, idipſum reuelaſſet, ſiue præmiſſo pacto de non detegendo, ſiue non præmiſſo. Ratio eſt: quia talis cognitio quam tertius ille haberet, oriretur à praua manifeſtatione facta contra promiſſam fidelitatem: vt ex eo patet, quòd non faceret fidem, niſi dependenter à confirmatione eius qui infideliter ſecretum reuelauit, vtriuſque igitur par eſt obligatio. Atque adeo, quia in iniuriam illius qui primò manifeſtauit, cederet vlterior manifeſtatio facta tale ſecretum reuelando, ipſe tertius, perinde ac ſecundus cui ſecretum commiſſum fuit, ſi vlterius reuelet, tenebitur ad reſtitutionem damnorum, quæ ex ſua reuelatione ſecuta fuerint, niſi ignorantia inuincibilis ipſum excuſet à culpa (*vt aliquando poteſt eſſe qui à Iudice interrogatur*) quia conſequenter excuſabitur ab onere reſarciendi damnum natum ſequi ex iniuſtæ acceptionis radice.

112 Aduertendum eſt tertiò, Ex quæ de hoc quarto modo dicta ſunt hactenus, eſſe intelligenda dummodo ſecretum quod committitur, nõ ſit de delicto ex quo periculum reip. vel alicui priuato immineat, quod aliter impediri nequeat, quàm detectione ſecreti commiſſi: vt ſi prodenda ſit ciuitas aut aliquis occidendus, &c. quia ſciens tenetur tunc reuelare quantum opus eſt, vt illa impediantur: maximè interueniente Superioris præcepto iuxta tradita in præced. cap. 3. ſect. 5. docum. 4. Quod tamen intelligi debet locum habere, quando talia mala imminent ex nequitia committentis ſecretum, qui deſiſtere non volt ab incœpto: tunc enim talis reuelatio efficitur neceſſaria ad propulſandam iniuriam in quam ille actu incumbit, & à qua non vult deſiſtere, prout tenetur. Nam ratio naturalis dictat, innocentem tunc eſſe ab iniuria eripiendum, etiam cum nocentis iactura. contra quod dictamen facta promiſſio, tanquam bonis moribus contraria, non eſt obligatoria.

Nihilominus ſi ex alicuius peccato præterito damna aliqua per accidens ſic immineant, vt ipſe non teneatur illa impedire, detegendum non eſt ſecretum ab ipſo commiſſum. Exempli gratia: Petrus interfecit Ioannem, cuius mors imputatur Paulo innocenti, & ideo vita huius periclitatur, niſi detegatur Petrus qui ſecretò alicui reuelauit ſe talis homicidij authorem eſſe, tale ſecretum regulariter detegendum non eſt, quandoquidem Petrus regulariter non tenetur prodere ſeipſum vt vitam Pauli conſeruet, cum tanto ſuo damno, prout docet Sot. *lib. 4. De iuſt. & iure quæſt. 6. ar. 3. ad 4.* adeout permittens talem mortem ſequi, non ſit ideo in culpa. Verùm ſi talis in loco tuto collocatus eſſet, teneretur cõſulere vitæ innocentis, detegendo ſe occidiſſe: vel permittendo ei cui ſecretum ſuũ commiſit, veritatem detegere. Quod ſi ipſe nolit, cùm poſſit ſine graui ſuo periculo; hic detegere debebit tale ſecretum ad liberandum innocentem, qui ob eius à quo commiſſum eſt actualem culpam, exponitur imminenti mortis periculo, quod aliter impediri non poteſt, quàm per eiuſdem detectionem.

Atque hoc ipſum quod dicimus de reuelatione ſecreti licita, ad impediendum mala ingruentia quæ nequeunt aliter impediri, procedit ex Nauar. ad cap. Sacerdos, De pœnit. diſtinct. 6. num. 37. etiamſi ſecretum commiſſum fuerit accepto iuramento. Nam iuramentum non debet eſſe vinculum iniquitatis, vt confirmatum eſt paulo ſuperius per 58. reg. iuris in 6. In tali caſu verò iuramentum fieret vinculum peccati, quod committeretur non ſubueniendo proximo in ſua graui neceſſitate, cùm id fieri poteſt ſine graui noſtro vel alterius incommodo. Addendum ſimiliter eſt procedere, quantumcumque is, qui ſecretum committit, dicat ſe illud aperire in confeſſione etiam facto ſigno crucis, *abſque propoſito tamen confitendi peccata, & recipiendi Sacramentum pœnitentiæ.* Neque enim ex tali reuelatione reſultat ſigillum ſacramentale quantumcumque quis dicat ſe ſub eiuſmodi ſigillo ſecretum recipere prout à nobis traditum eſt in prima par lib. tertio. cap. 1. num. 5.

Meminiſſe verò oportet, quòd etiamſi reuelandum ſit ſecretum ad obuiandum damnis ingruentibus, *vt probabitum eſt*, reuelationem tamen ita faciendam eſſe, vt illud ſolùm præcisè manifeſtetur quod ſatis fuerit ad obuiandum iiſdẽ damnis. Quare ſi ad id ſufficiat reuelatio delicti committendi, ſine reuelatione perſonæ, hæc reticenda erit: ſique per priuatam admonitionem perpetratio delicti impediatur non eſt vſurpanda reuelatio ſecreti, iuxta tradita per Nauarr. *ad cit. cap Sacerdos num. 23. 24. & 25.* Quod ſi neceſſarium fuerit perſonam delinquentis manifeſtare ad obuiandum damno imminenti, vt ad euitandam necem quæ alicui inferenda eſt, nec poterit aliter ab eo vitari, ipſa quoque debet modo antedicto manifeſtari, ex Caiet. *in verbo Homicidium cap. 2. ſub finem.* Item ſi propter periculum neceſſe fuerit, poteſt abſque alia monitione fieri reuelatio, vt in proditionibus, & in hæreſis crimine ex Nauar. *in Enchir. cap. 24. num. 14.* 113

Poſtremus modus quo contingit obligatio ſeruandi ſecretum oritur ex lege diuina poſitiua, illius reuelationem prohibente. Nam eadem lege qua Chriſtus conſtituit Sacramẽtum pœnitentiæ, & ad confeſſionem ſecretum Sacerdotis ſacrorum obligauit, prohibuit etiam detectionem eorum quæ per ſacramentalem confeſſionem ſciuntur, ne ſacramentum ipſum pœnitentiæ, ex manifeſtatione acciperet detrimentum in eo quòd homines auocarentur ab illius vſu: qua ex parte talis detectio rationẽ habet ſacrilegij, & peccati contra virtutem religionis: ſicut ex ea parte, qua fit in detrimentum confitentis (*qui crimen ſuum ea lege & pacto tacito reuelat, vt Confeſſarius illud non detegat*) rationem habet perfidiæ & peccati contra iuſtitiam, inducens obligationẽ ad reſtitutionem: tam famæ, quàm cæterorum damnorum in alijs bonis ſequentium eiuſmodi reuelationem. Sed de ijs quæ ad Sacramentale ſecretum pertinent dictũ eſt abundè in prima parte lib. tertio. 114

Supereſt pro complemento huius capitis, vt ſatisfaciamus obiectioni, quæ aduerſus antedicta fieri poteſt: quòd Chriſtus in cœna Ioan. 13. manifeſtauerit peccatum Iudæ occultum, quòd eſſet ipſum traditurus: vnde ſequitur quod cùm Chriſtus peccare non potuerit, reuelatio ſecreti non ſit cenſenda peccatum. Reſpondetur ergo, vel Chriſtum nõ detexiſſe peccatum ſecretum quod erat in Iuda, ſed ſpiritu prophetico prædixiſſe peccatum quod erat futurum, vt intelligeretur ſua ſponte ſe obtuliſſe morti, cùm præuideret media quibus ex futura erat: poſſetque eam vitare; vel detexiſſe iuſta de cauſa nimirum vt confirmarentur corda diſcipulorum dum cernerent rem eueniſſe ſicut prædixerat.

Et

Et certè Chriſtus cui omnia tradita ſunt à Patre, cum fuerit dominus famæ Iudæ ſine iniuria potuit illam ei auferre.

Appendix de euulgatione libellorum famoſorum, & de apertione alienarum literarum, tanquam circumſtantijs aggrauantibus peccata, de quibus dictum eſt proximis capitibus.

SVMMARIVM.

316 *Quid ſignificetur nomine libelli famoſi.*
317 *Quid peccatum committatur compoſitione & euulgatione libelli famoſi, quique in illud incurrant.*
318 *De obligatione quam inducit ad reſtitutionem.*
319 *Quale peccatum ſit aperire literas alienas.*
320 *Cauſæ rationales excuſantes à tali peccato.*
321 *Peccatum quod committitur legendo chartam, in qua quis memoriæ gratia ſcripſit ſua peccata.*

INter modos quibus proximi fama læditur facto, vnus eſt per libellos famoſos, ex primendus in confeſſione, eo quod talem læſionem aggrauet ſufficienter ad immutandū Confeſſarij iudicium de pœnitente: vnde requirit ſpecialē conſiderationem: vt & apertio literarum alienarum, ſimiliter aggrauans ſecreti reuelationem, quæ per eam fit. Quocirca conſultum eſt ad antedicta addere aliquot documenta, ex quibus poſſit de illis iudicari.

Documenta de euulgatione libellorum famoſorum.

SECTIO PRIOR.

316 PRimum eſt, Nomine libelli famoſi intelligi ſcripturam continentem alicuius infamiam nondum publicam, vt publica fiat: ſiue res effectum ſortiatur, ſiue non. Hinc aduerte literas ad aliquem prius iam miſſas, non habere rationem libelli famoſi, etiamſi in eis detrahatur de alicuius fama: quia niſi ſcriptæ ſint vt publicarentur, perinde eſt ac ſi verbo detraheretur. Schedulas verò quæ continentes alicuius crimen occultum, euulgantur vt ea via ipſum in aliorum notitiam, ſiue ſtatim ſiue paulatim veniat: cenſeri libellos famoſos, etiamſi lacerentur ab aliquo aut exorantur, aliâve ratione impediantur publicari. Eiuſdem generis (prout plenius declarat Lud. Molina. *De iuſtitia & iure tract. 4. diſput. 35. n. 2.*) ſunt eæ ſchedulæ quæ de occulto crimine deferuntur ad Iudicem vel Prælatum, vt pro ſuo munere ſuper eo inquirat, vt publica ſcientia effectum notum, poſſit pro ſua poteſtate, illud in proprio ſubdito punire. Ad hoc facit quod in cap. Inquiſitionis § Ad hæc de accuſationibus, eius generis ſchedula appelletur libellus diffamationis, & ibidē prohibeatur ne ex eo procedatur ad inquiſitionem.

317 Secundum documentum eſt, Euulgationem libelli famoſi ſeu compoſiti in alicuius infamiam, peccatum eſſe mortale ſuo genere. Eſt enim de ſe contra charitatem & iuſtitiam, læſiua proximi in bonis ſuis honorarijs & nonnumquam etiam in pecuniarijs: malitiamque habet detractionis, aggrauatam duabus conditionib. nimirum quòd ea facilè ſerpat & capiat incrementum. Item quòd ea læſus ſoleat talē iniuriam egerrimè ferre, tanquam ignominiosè infamatus: cuius aggrauationis indicium ſunt variæ pœnæ conſtitutæ aduerſus talē nequitiam: de quibus ad externum forum ſpectantibus, videat qui volet Lud. Molinam in ſeq. diſput. 39.

Tertium documentum eſt, In prædictam culpam incurrere tum eum qui librum famoſum confecit vt euulgaretur, aut quouis modo cooperatus eſt ad illum conficiendum: tū eum qui manifeſtat illum; aut qui infamia nondum exiſtēte publica, in cauſa eſt vt vlterius manifeſtetur: tum etiam eos omnes qui aliquid talium efficere inferiùs ſtatuunt. Nā ij omnes conſentiunt in eiuſmodi peccatum. De quorum numero eſſe cenſendi ſunt, qui canunt & referunt quæ compoſita ſunt in alicuius ignominiam: ſi id quod canitur aut refertur non ſit iam publicum. Quod addo, quia ſi iam ſit publicum, amiſſa erit fama: ideòque non læditur per id quod canitur aut dicitur, aut etiam ſcribitur. Id quod Molina notans *in citata diſput. 35. num. 4.* Addit ratione congruenter, in idem crimen incurrere eum, qui ſignum aliquod apponit, quo ſignificetur quidpiam infamatorium: vt ſi ad fores alicuius appendat cornus, ad ſignificandum vxorem fallere ipſi fidem, adulteram ve eſſe: nam tale quid nō minus læſiuū eſt famæ, quàm ſcriptura qua illud idem ſignificaretur.

Quartum documentum eſt. Quando ex libello diffamatorio infamia ſecuta eſt reipſa, aut aliquod vlterius damnū, incurri obligationem ad illorum reſtitutionem, prout patet ex communi doctrina de reſtitutione tradita in præced. lib. decimo. Quæ obligatio iuxta eamdem doctrinam, cadit in omnem eum qui talis libelli quouis modo cauſa fuit, aut euulgauit: itemque in eum qui ad illius compoſitionem aut euulgationem cooperatus eſt. 318

Quintum documentum eſt, *quod Molina habet in fine citatæ diſput.* Eum quidem qui libellum famoſum compoſuit, aut primò euulgauit, teneri ad reſtitutionem læſionis famæ, aliorumque damnorum inde ſecutorum; non tamen omni ex parte ante alios: quia ſi quis vlterius libellum ipſum euulgauerit, talis tanquam executor, cenſebitur primaria cauſa dāni ex ea vlteriori diuulgatione ſecuti: is verò qui compoſuit aut primò euulgauit (niſi eandem vlteriorem diuulgationem mandauerit) tanquam cooperator qui præbuerit executori inſtrumentum, reſtituere tenebitur tantùm in illius defectum.

Documenta de apertione literarum alienarum.

SECTIO POSTERIOR.

PRimum eſt. Semper eſſe peccatum literas alienas ſine rationabili cauſa aperire: niſi id fiat de conſenſu mittentis, aut eius ad quem mittuntur. Idemque eſt, ſi quis legeret aliquod ſcriptum alienum etiam non clauſum: *ſi quidem præſumeret eum cuius illud eſt, legi nolle*; quia cùm is idem habeat ius ad nolendum, fit ipſi iniuria, illud violando contra ipſius voluntatem. Erit verò peccatum mortale literas alienas aperire, aut legere, quando timeri poteſt inde euenturū aliquod notabile damnum infamiæ, aut quodcumque aliud vel quando iuſtè timeri poteſt ea via deueniri poſſe in cognitionem alicuius rei, quam ſecretam eſſe multum expediret, vel quam meritò is cuius ſunt literæ, vel is ad quem mittuntur ita clauſæ, multum optaret eſſe occultam. Nam quāuis ex ea apertione nullum ſequatur damnum: iniuria tamē quæ fit illas aperiendo, tanta aliquando eſſe poteſt, attenta qualitate rei quam quis vult eſſe ſecretam, vt pertingat ad culpam mortalem. Quando verò ex apertione, vel lectione literarum nihil tale iuſtè timeretur, ſolùm eſſe veniale peccatum illas aperire aut legere. Quod ſi ex iniuſta apertione aut lectione damnum aliquod ſequatur: quia cauſa huius per illam dabitur, ſequetur quoque obligatio ad eiuſdem damni reſtitutionem. 319

Secundum documentum eſt. Si adfuerit cauſa rationabilis, talem apertionem aut lectionem poſſe fieri ſine peccato: vt quando Prælatus Religioſorum vel Religioſarum, ex ſuæ religionis ſtatuto poteſt cùm iudicauerit expedire, literas quæ ad ſubditos ſuos mittuntur aperire, & eas quas ijdē ſubditi ad alios mittuntur, legere. Item quando tempore belli in locis finitimis hoſtium, aperiuntur literæ à miniſtris ad id à repub. deputatis, aut aliàs, quoties ex aliqua graui cauſa iudicatur ita expedire reipub. aut bono communi. Tenentur tamen prædicti miniſtri quæ ſecreta legerint, non propalare, perinde ac alia ſecreta. Immò ſi certò ſcirent nihil contineri in talibus literis quod reipub. noceat, tenētur deſiſtere ab earum lectione: quoniam illud ſolùm licitum eſt quantum ſufficit ad proſpiciendum bono communi. 320

Priuatus etiam licitè aperire poteſt literas alienas, ex quibus iuſtè timet, aliquod damnum ſibi iniuſtè parari, vt illud fugiat aut impediat. Immo quando iuſtè timeret parari proximo, vt illud impediret. Non licere tamen plus in eis legere, quàm ſatis eſſet ad tale damnum iniuſtum cauendū. Item quando ex conſenſu expreſſo vel præſumpto eius qui mittit, aut eius ad quem mittuntur, literæ aperiuntur: vt cùm amicus ad amicum vel ſocium literas miſſas aperit, ne illius negotia iacturam grauem patiantur, vel vt ea melius fiant: bona fide interim credens nullum iſthic eſſe, à quo ille ad quem mittuntur, malit eas aperiri, quàm ab ipſo, itaut ipſi talis apertio videatur placitura. Hæc omnia habetur ex Sylu.

ex Sylueſt. in verbo Falſarius quæſt. 1. Caiet. & Armilla in verbo Literas, Nauar. ad cap. Sacerdos, De pœnit. diſt. 6. nu. 10. & aliquot ſeq.

121 Tertium documentum (*quod Molina proponens initio ſequentis diſput. 36. notiſſimum merito ait*) eſt. Illum qui inueniat chartam in qua memoriæ gratia deſcripta habentur alicuius peccata, mortaliter peccare legendo illam ſi antequam legat aut cùm legere cœperit, aduertat quidnam id ſit, nec abſtineat à legendo. Peccat enim grauiter contra iuſtitiam comparans ſibi notitiam, quæ talis eſt aut eſſe poteſt, vt proximus cuiquam committi nolit tanquam ſibi damnoſã. Adde in eo iniuriam fieri Sacramento pœnitentiæ, ad quod ordinatur talis ſcriptio facta ad habendam peccatorum memoriam. Qua de re aliàs in 1. p. lib. 3. plenius. Multò verò maius peccatum erit talem chartam alijs oſtendere, vel alia ratione peccata contenta in ea detegere: quia tunc magis datur occaſio infamię & aliorum damnorum, ſi quid reuelet ut alicuius momenti. Quæ damna ſecuta reſarciri debent reſtitutione, vt manifeſtum eſt.

CAPVT VII.

De pertinentibus ſpecialiter ad rationẽ iudicandi de peccatis in iudicio commiſſis.

SEptem ſunt perſonæ quæ in iudicio forenſi poſſunt peccare; Iudex, Aduocatus, Procurator, & Notarius vna ex parte; & accuſator, reus & teſtis ex altera. Quæ autem ad illos pertinent trademus in fine lib. ſeq. vbi de officijs ipſorum inſtituetur tractatus: quæ verò ad hos pertinent in præſentiarum perſequemur, ſequentes præeuntem Gregorium Sayrum ad Decalogum libro vltimo, vbi de iiſdem perſonis elaboratam habet tractationem: ita plenam, vt ei addenda, vix occurrerint.

SVMMARII PARS PRIMA.

122 *Vnde dicatur accuſator & illius definitio.*
123 *Solemnitas cum qua iuris ciuilis preſcripto, accuſatio fieri debet.*
124 *Licitè quidem priuatus poteſt alium de iniuria ſibi illata accuſare, ſed ad id non tenetur.*
125 *Obligatio accuſandi quando crimen vergit in detrimentum boni communis.*
126 *Si ad remedium ſufficiat denunciatio, non eſt vſurpanda accuſatio.*
127 *Quæ ſit obligatio priuatæ perſonæ, cùm crimen vergit tantùm in damnum priuatum; & quæ officialis publici.*
128 *Qui reijciantur ab accuſando.*
129 *Quilibet admittitur ad accuſandum de hæreſi.*
130 *Ad licitam accuſationem requiruntur debitus modus probandi, & recta intentio.*
131 *Requiritur quoque iuſtitia, quæ violatur calumnia, præuaricatione & tergiuerſatione; & quid ſit calumniari.*
132 *Quid præuaricari, quidque tergiuerſari.*
133 *Quatuor modi quibus accuſator poteſt ordinatè, & cum iuſta cauſa ab accuſatione deſiſtere.*

De accuſatore.

SECTIO I.

122 ACcuſator, vt habetur in cap. Forus, De verborum ſignific. vocatus eſt quaſi cauſator, quia ad cauſam vocat, eum quem appellat. Quid autem ſit, ſatis intelligitur ex definitione accuſationis, qua definitur maleficij alicuius apud Iudicem delatio ad vindictam publicam. Eius prior pars tenens locum generis, indicat illud in quo accuſatio conuenit cum actione propriè dicta, & cum denunciatione. Nam & hæ poſſunt eſſe delationes maleficij apud Iudicem. Poſterior pars verò indicat illud in quo differt ab iiſdem. Et enim accuſatione aduerſus Reum agimus ad vindictam publicam, non autem vt nobis aliquid detur aut fiat. Actione verò propriè dicta, rem noſtram commodùmve proprium perſequimur. Exempli gratia: ſi quis aduerſus furem agat, vt quadruplum rei ſibi ab eo ablatæ conſequatur, actionem ſeu iudicium ciuile inſtituit: ſin ad id potiſſimùm agat vt fur flagris cædatur, aut ad aliquam pecuniam fiſco applicandam condemnetur, inſtituit accuſationem ſeu iudicium criminale. Denunciatione demum, deferimus eumdẽ non ad vindictam, ſeu vt puniatur: ſed ſolùm ad emendationem, ſeu vt Superioris prouidentia nocere impediatur. Cæterùm pro ratione iudicandi de peccatis accuſatoris duo præcipuè nobis occurrunt conſideranda: obligatio accuſandi, & quæ neceſſaria ſunt vt accuſatio licitè fiat.

De ſolemnitate autem, cum qua debet accuſatio fieri ex 123
præſcripto iuris ciuilis, ſufficiet monuiſſe eam potiſſimùm conſiſtere in ſolemni proteſtatione libello inſcripta (vnde dicitur inſcriptio, eo ſeu ſu quo tam digeſtis quam codice ponitur titulus De accuſationibus & inſcriptionibus) qua accuſator profitetur ſe accuſare reum, huius vel illius criminis, hoc tempore & modo commiſſi. Per eam autem (*licet id fortè non adijciat*) tacitè obligat ſe ad ſubeundam, ſi non probauerit, eamdem pœnam quam ſi ipſe probauerit, ſubiturus eſt reus. Eaque de cauſa debet tanquam correus, pendente iudicio in carcere detineri, aut fideiuſſores dare. Ita habetur ex lege penul. & vltima Cod. De accuſationibus. Addendum etiam eſt, *quod Gregorius à Valent. ex Soto habet 2. 2. diſput. 5. quæſt. 15. in fine*, longo vſu accuſationem deſiiſſe ſeruari, ſecundùm ſolemnitatem iuris; & introductam eſſe querimoniam faciendam denunciatione verbali. Nam tum ad bonum commune, *vt facilius tollis accuſatoribus puniantur delinquentes*; tum ad bonum priuatum, *vt obuiaretur incommodis eorum qui noſcentes crimina, ad Iudicem ea deferrent*, introduci ac conſtitui cœpere Procuratores fiſcales, qui ex officio crimina, quæ populares priuatim accuſare deberent, ipſi ad iudicium deferrent, accepta ipſorum denunciatione criminali, ratione cuius poſſent in teſtes induci cõtra delinquentem. Quod inuentum accommodatiſſimum fuit aduerſus incommodum quo crimina in repub. manerent impunita: cùm via vllus priuatus inueniatur, qui cognoſcẽs crimina, velit ea ad Iudicem deferre ea conditione, vt ſi defecerit in probatione, eamdem pœnam ſubire debeat: quã ſi probauerit, ſubire debet is, quem defert: ac etiam multorũ inimicitias, odiàque incurrere.

De obligatione accuſandi.

SECTIO II.

RAtionem ſpecialem de peccatis ex hac obligatione iu- 124
dicandi, complectemur aliquot documentis. Primũ eſt, licitum eſſe quidem priuato alterum de iniuria ſibi illata accuſare; ad id tamen non obligari. Huius prior pars ex eo patet; quòd accuſatio vindicatioque iniuriarum authoritate publica, actus ſit iuſtitiæ, ſi fiat debitis circunſtantijs ſeruatis, *de quibus poſtea*. Poſterior verò patet ex eo, quòd Dominus in oratione Dominica Matth. 6. docuerit nos petere, Dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris] & D. Paulus ad Rom. 12. moneat nos, inquiens, non voſmetipſos defendite chariſſimi, ſed date locum iræ.] Ratioque aperta eſt: quia cùm quiſque ſit bonorum ſuorum dominus, liberum eſt ei ſi velit condonare iniuriam in eis ſibi illatam: niſi tanta premeretur paupertate, vt ſe & familiam alere non poſſet condonans ſibi iniuſtè ablata: quia tunc charitas exigeret, etiã interuentu accuſationis ſi opus eſſet, ea repeti. Aduerte verò obiter, memorata ſacræ Scripturæ loca conſilium continere non præceptum, ſatis intelligi ex eo quod temporibus etiam Apoſtolorum, accuſatio fuerit in vſu: vt patet ex verbis D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 5. Accuſationem aduerſus presbyterum noli recipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.]

Secundum documentum eſt: Quando crimen directè im- 125
mediatèque vergit in detrimentum boni publici, ſiue ſpiritualis, ſiue temporalis: eſtque in fieri, vel in procinctu, vt fiat: eum qui ſufficienti teſtimonio illud probare poteſt, teneri authorem eiuſdem accuſare apud Iudicem. Hoc aperta ratio docet, quia vnicuique iure naturę incumbit cura boni communis, eiúſque detrimentum, ſiue ſpirituale, ſiue temporale omni modo quo poteſt impedire. Aliquando autem accidit,

Digitized by Google

cidit, vt non poſſit aliter id facere, quàm accuſando apud publicam poteſtatem, authorem criminum in eiuſdem boni graue detrimentum directè immediatéque vergentium: qualia cenſentur diſſeminatio prauorum dogmatum, expilatio ærarij publici, proditio patriæ, coniuratio in regem, falſificatio monetarum, homicidia per Aſſaſinos, graſſationes latronum, & id genus alia quæ verſantur in quadam impugnatione boni communis. Quocirca tali caſu occurrente, quiſque valens probare ſufficienti teſtimonio, tenebitur accuſare, nulla habita ratione priuatæ amicitiæ, cùm in tali caſu, nec habenda ſit propriæ vitæ, quæ periculo exponenda eſt, quando pro tuendo bono communi neceſſarium fuerit: ſicut brachium in corpore humano, naturæ inſtinctu exponit ſe periculo, pro tuendo capite.

Aduerte verò quòd etiamſi crimen ſit contra bonum publicum: ſi tamen iam ſit omnino completum, itaut nullo modo actu maneat, non eſſe obligationem illud accuſandi aut denunciendi (vtpote boni communis per illud oppugnatione deſinente, ac deficiente) ſed tantùm ferendi ſuper eo teſtimonium ſi interrogatio fiat ſecundùm formam iuris, id eſt, ab habente poteſtatem & præuia infamia, vel indicijs manifeſtis, vel ſemiprobatione. Atque hinc, *vt ait Toletus in ſumma lib. 5. cap. 47.* ſi cognoſcas aliquem qui fuerit falſificator monetarum, aut lapſus fuerit in hæreſim, ſimulque ſcias reſipuiſſe omnino à tali peccato, non teneris illũ accuſare.

Tertium documentum eſt: Non eſſe locum obligationi accuſandi quando ad remedium detrimenti communis, ſufficere poteſt ſimplex denunciatio facta Superiori, cuius eſt illud adhibere. Ratio eſt: quia ſicut in medendis corporibus malè affectis, non eſt vtendum medicamentis aſperioribus, quando leuiora ſufficiunt: ita nec in propulſandis alijs malis, vtendum eſt remedijs moleſtioribus, cùm ſuauiora ſufficere poſſunt: prout ad propoſitum remedium adhibendum per Superiorem, ſufficere poteſt vt tota res ei denuncietur: niſi adſit caſus in quo denunciatio non conſeretur bonum exitum habitura, propter Rei aſtutiam vel potentiam, aliúdve eiuſmodi: eſſétque res valde grauis, ac negotij circunſtantiæ tales eſſent, vt ſi ipſum per viam tantùm denunciationis, ad Iudicem deferretur, maxima ex parte elaberetur occaſio ſuccurrendi bono communi, impediendique mala magna quæ à communitate arceri magni referat. Quod ſi non ſint mala magni momentis non eſſe vtendum accuſatione (quæ graue malum eſt) habet ex communi ſententia Gregorius à Valent. 2. 2. *diſput. 5. q. 12. puncto 2. verſu, Nihilominus.* Quando verò detur obligatio faciendi denunciationem, & quando nõ detur, intelligendum eſt ex documentis traditis in præcedenti cap. tertio ſect. 6.

127 Quartum documentum eſt: Quando crimen vergit in detrimentum priuatum, ſeu alicuius tantùm priuatæ perſonæ, *vt mendacium pernicioſum, adulterium, homicidium, ſimplex furtum,* eum qui illud nouit, dum eſt in fieri, aut in procinctu vt fiat, & probare poteſt ſufficienti teſtimonio, tenetur ad accuſationem: niſi aliam viam commodiorem habeat, per quã impediat damnum ſecuturum, vt ſi per ſolam monitionem criminoſi, poſſet ipſum adducere ad reſipiſcentiam; aut ſufficeret illum ſecreto denunciare Iudici: aut periculo mouere eum qui periclitatur, non nominata tamen perſona à qua illud imminet: quia neminem licet in fama lædere priuata authoritate, vt nec in vita, aut in alijs ſuis bonis. Iſtiuſmodi obligationis ratio eſt: quòd vnuſquiſque debeat quantum poteſt, via licita proximum ab omni damno & iniuria illæſum tueri, iuxta illud Eccleſiaſtici 17. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo ſuo. Procedit autem documentum iſtud, etiam in caſu quo quis iuraueris ſe ſeruaturum de tali re ſecretum, ex Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 33. Et ratio eſt: quia tale iuramentum nullum eſt, tanquam vinculum iniquitatis. Ad eiuſdem verò intelligẽtiam pleniorem, ei accommodanda ſunt antedicta pro explicatione duorum præcedentium documentorum.

Quintum documentum eſt: Priuatum quidem, omiſſione accuſationis in caſu quo ad eam obligatur, peccare ſolummodo contra charitatem, ideóque non teneri ad reſtitutionem damnorum ſiue reipub. ſiue priuatæ perſonæ inde ſecutorum. Officialem publicum tamen, qui ex officio obligatur accuſare, teneri ad reſtitutionem, cùm peccet etiam contra iuſtitiã, ex cuius violatione obligatio ipſa ad reſtitutionem conſurgit. Et ita eidem officiali perinde vſuuenit ac cuſtodi vineæ, qui pro debito ſui officij non denuncians domino damnum vineæ, peccat & tenetur ad reſtitutionem eiuſdẽ damni. Vide dicta in præceden. lib. decimo n. 96. & 97.

Sextum documentum eſt: Non omnes ad accuſationem admitti ſed aliquos ab eâ repelli. Alios quidem in pœnam ſuorum delictorum, vt infames, per cap. Prohibentur, 2. qu. prima, & per legem Qui accuſare, aliquotq́ue ſequentes, ff. De accuſationibus. Et ratio eſt: quia accuſatio requirit authoritatem in accuſante, qua tales carent; vt reipub. proditores, concubinarij, vſurarij publici, ac illi qui ſubornati falſum teſtimonium dixerunt. Alij verò ob indecentiam ſicque ſubditi prohibentur accuſare ſuos Prælatos, ſerui dominos ſuos, & filij parentes ſuos ex citato cap. Prohibentur, & multis alijs, in ſequenti quæſt. 7. Alij autem ob ſexum vel ætatẽ vt mulieres & pueri ex eod. cap. Prohibentur. Alij demum ob reuerentiam ſtatus ipſorum. Sic enim Clerici niſi clericatui renuncient (vt poſſunt, nondum initiati ſacro Ordine) nequeunt accuſare, ne quidem laicos, maximè in cauſa ſanguinis, iuxta cap. Sicut Sacerdotes in citata quæſt. 7. & cap. His à quibus 23. q. 8. & cap. Sententiam, Extra Ne Clerici vel Monachi. Ratio verò eſt ex D. Thom. 2. 2. *q. 64. art.* 4. quòd Clerici ad miniſterium altaris electi ſint, in quo repræſentatur paſſio Chriſti, qui vt habetur 1. Pet. 2. cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur. Vnde intelligi poteſt, accuſationem, maximè in cauſa ſanguinis, alienam eſſe à ſtatu Clericorum. Quamquam ex cap. Prælatis, De homicidio in 6 permiſſum eſt illis, apud Iudicem ſæcularem de laicis malefactoribus ſuis deponere, petendo emendam ſibi fieri & prouideri ne, contra ipſos talia de cætero præſumantur; interea proteſtando expreſsè, quòd vindictam ſeu pœnam ſanguinis non intendant. 128

Aduerte autem ad accuſationem de crimine hæreſis, *ob illius ſummam perniciem,* quemlibet admitti in fauorem fidei, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo ad Hebr. 11. De qua re textus eſt apertus in cap. Præſumunt, 2. qu. 7. & facilè deducitur ex cap. In fauorem De hæreticis in 6. Non admitti autem ſimiliter ad accuſationem de cæteris criminibus, etiamſi eſſent in perniciem reipub. Sotus expreſſit *lib. 5. De iuſt. & iure qu. 5, art. 1. ad* 1. Et ratio eſt: quia illi quos ius excludit ſine exceptione, in iudiciè procedendo, non poſſunt admitti. Iidem nihilominus tale crimen (*niſi eſſet ſolummodo notum eis ex ſacramentalis Confeſſione*) tenentur Iudici denunciare, vt ipſe faciet id quod ex officio debet ad obuiandum tali incommodo. Id quod Sotus ibidem addit ex D. Thoma & Caietano 2. 2. *qu. 68. art.* 1. Et probatur: quia ius poſitiuum non repellit illos e tali denunciatione: atque ius naturale ad eã ſtimulat eo ipſo, quòd ratio dictat, eſſe prout poſſumus obuiandum damnis non modo publicis; ſed etiam priuatis; quandoquidem naturali etiam lumine ingenij notum eſt illud quod habetur Matth. 7 Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. 129

De conditionibus requiſitis ad accuſationem licitam.

SECTIO III.

TRes ſunt iſtiuſmodi conditiones, debitus modus probandi veritatem, recta intentio, & iuſtitia. Circa primum notandum eſt: Accuſatorem teneri non tantùm dicere verum, ſed etiam illud veritate confirmare, non autem mendacijs aut teſtibus vel inſtrumentis falſis, in quo peccaret mortaliter mendacio pernicioſo, de quo dictum in præced. cap. 3. ſect. 2. & ad reſtitutionem teneretur: niſi quòd in iudicio ciuili per falſam probationem quòd ſuum eſt recuperans, etiamſi peccet peccato mendacij, non teneatur tamen recuperatum reſtituere; quia non eſt alienum. Hoc Nauar. *in Enchir. cap. 25. nu. 32.* expreſſit 130

Circa ſecundum notandum eſt: Bonam eam intentionem poſitam eſſe in eo, vt ad defenſionem boni publici, vel priuati, *ſiue proprij ſiue alieni* iuſtam recuperationem, accuſatio inſtituatur; idq́ue zelo iuſtitiæ, non autem priuatæ vindictæ (*quæ aliena eſt à Chriſtiana religione, iuxta cap. Ira, 11. quæſt. 3.*) aut alio affectu mortaliter malo. Qua tamẽ in re quantumuis mortaliter peccetur, non incurritur obligatio reſtituendi ex Nau. *in præced. nu.* 31. Et ratio eſt quia in eo non eſt læſio proximi iniuſta.

Circa tertiam notandum eſt, quod ſub initium cap. Si quem, 2. quæſt. 3. citatur ex lege 1. ff. ad Senatuſconſultum Turpillianum, iuſtitiam in accuſando violari: tum calumnia, tum præuaricatione, tum tergiuerſatione. Dicitur autem is calumniari, qui alteri falſum crimen imponit, idq́ue ſcienter & ex malitia. Quod addo, quia is qui obijcit alicui 131

crimen

riatus quod bona fide putat eſſe verum, non calumniatur, ſed accuſator temerarius dicitur, etiamſi leuiter crediderit quippe qui tantummodo audiuerit ab alio, nequa vſus ſit diligentia in examinando, an verum eſſet: adeoque peccauerit mortaliter, ſi res de qua accuſat ſit grauis; atque tenetur ad reſtitutionem detrimentorum inde ſecutorum.

132 Præuaricari verò dicitur ex Diuo Thome ſecunda ſecundæ quæſtione ſexageſimaoctaua articulo tertio ad ſecundo qui fraudulenter occultat crimina de quibus inſtituit accuſationem, colludens cum Reo, diſſimulando vel non inducendo, quas habet contra eum, veras legitimaſque probationes; vel acceptando falſas exceptiones, vt vincatur. Qua in re perniciosum mendacium committit genere ſuo mortale; ac inducens obligationem ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum, ſiue reipublic. ſiue priuatæ perſonæ. Dicitur denique tergiuerſari ex eodem Diuo Thoma ibidem ad tertio qui inordinatè, & abſque iuſta cauſa deſiſtit ab accuſatione ad quam obligetur ratione boni communis, aut ſaltem præcepto Iudicis, ex officio in tali cauſa procedentis; qua in re tanquam inferens iniuriam bono communi, perinde ac præuaricando peccat peccato mendacij pernicioſi.

133 Verumtamen aduerte quatuor modis accuſatorem poſſe ordinatè, & cum iuſta cauſa ab accuſatione deſiſtere. Primò quidem in cauſa propria, ſeu in qua de priuata iniuria ſibi illata accuſat. Niſi enim ſequatur ſcandalum aut detrimentum aliquod boni communis, aut priuati tertiæ perſonæ (quo caſu nec Iudex nec accuſator deſiſtere poteſt à cauſæ proſequutione, vt nec de tali bono diſponere) liberum eſt ei, etiam in criminalibus, ſi Iudex conſentiat, ceſſare ab accuſatione, ſiue condonando liberaliter iniuriam, ſiue accipiendo pecuniam in illius compenſationem ſecundum quantitatem damnis ac Medina, in Cod. de rebus reſtitut. quæſtione vigeſimanona in fine, & Conar. in lib. ſecundo var. reſolut. capit. decimo, numero ſeptimo, verſu ſecundum. Ad idqua facit lex Tranſigere, Cod. De tranſactionibus. Secundo vero modo, quando quis initio accuſationis bona fide accuſauit; ſed in progreſſu aduertit ſe deceptum eſſe, ſiue ab Aduocato, ſiue a teſtibus, aut certè patat Iudicem non rectè indicaturum. Tunc enim poteſt deſiſtere, vt ex cap. Si quem pœnituerit, ſecunda quæſtiona tertia, habetur. Tertiò, quando metus cadens in conſtantem virum veget accuſatorem deſiſtere e b accuſatione. Neque enim cum tanto diſpendio tenetur perſiſtere, niſi adſit tanta neceſſitas publica, vt illud ſubeundum ſit. Poſtremo propter authoritatem, & imperium Principis ſummi, quæ tenta eſt vt poſſit, & in principio accuſationem impedire, & cœptam abolere iuſta de cauſa: vt quando perſonæ criminoſæ dignitas aut vtilitas vel neceſſitas reipublic. expoſcit; magiſve expedit bono communi, talem perſonam abſolui quàm puniri.

S V M M A R I I

Pars Secunda.

134 Cùm reus ſcit ſe contra ius interrogari, aut de eo probabiliter dubitat, non tenetur reſpondere.

135 Quando reus cenſeatur interrogari contra ius; & quod ex illius reſponſione per vim aut fraudulenter extorta contra ius; Iudex nequeat procedere aduerſus ipſum.

136 Quod non procedit ſi vis aut fraus extra iudicium prouenerit à perſona priuata; & cur perinde ſit ſiue à Iudice ſiue ab ipſius miniſtris vis aut fraus proueniat.

137 Caſus in quo ex reſponſione per vim & fraudem extorta à reo in iudicio, Iudex poteſt contra eum procedere.

138 Iudici licet cum reo diſſimulatione bonoque dolo, vti; nec impeditur contra reum procedere ſi is ex leuitate, nec graui metu compulſus, nec magna fraude circumuentus, crimen ſuum confeſſus ſit.

139 De obiectione quam reus poteſt facere teſti ad infirmandum ipſius teſtimonium.

140 Quod eam poſſit facere quantumcumque teſtimonium verum ſit; interuenientibus tamen tribus conditionibus & quibus.

141 Reus conuictus in iudicio de vno crimine, non tenetur reſpondere de alijs à ſe commiſſis interrogatus; quando contra eum de talibus non præcedit infamia, aut ſemiprobatio, vel indicia æquiualentia.

142 Duo caſus in quibus id patitur exceptionem.

143 Reus de complicibus omnino occultis interrogatus, non tenetur reſpondere, tanquam non interrogatus iuridicè.

144 Niſi ſit crimen læſæ Maieſtatis, ſeu vergens in graue reipub. damnum.

145 Ad quid teneatur reus, qui mentiens in iudicio euaſit pœnam ad quam erat condemnandus.

146 Non tenetur reus iniuſtè condemnatus perinde parere Iudici, ac iuſtè condemnatus; ſed interdum poteſt ſe defendere: & quomodo, ac quando.

147 Quatenus licitum ſit reo à lata in ſe ſententia appellare.

148 Quando reus in carcerem coniectus, poſſit, vel non poſſit ex eo fugere.

150 An tali fugæ obſtent, incommoda cuſtodibus ſecutura, aut eorum deceptio, aut effractio compedum, vel ianuarum, vel parietum carceris.

151 Quatenus licitum ſit vel non ſit ipſum in ea re iuuare.

152 An inde ſequatur aliqua obligatio ad reſtitutionem.

De reo, quoad ea ad quæ ipſe tenetur antequam ſit conuictus de crimine.

S E C T I O IV.

PRo ratione iudicandi de peccatis quæ reus committere poteſt in iudicio, ad antedicta in cap. 3. ſect. 4. addenda ſunt aliquot documenta. Primum eſt. Reum non teneri ad confeſſionem delicti, ſi ſufficienter ſciet eam contra ius præcipi. Ratio eſt: quia tale præceptum cùm ſit iniquum, aduerſetur Dei præcepto, ac proinde non obligat. Neque item teneri ſi de eo prudenter dubitet. Ratio eſſe poteſt: quòd in dubijs melior ſit conditio poſſidentis: ideoque ſit fauendum Reo manenti adhuc in poſſeſſione honoris, famæ, & vitæ. Pro quo etiam facit, quòd quiſque ius habeat vt bonus exiſtimetur quamdiu non probatur malus. Attamen ſi crimen cuius confeſſionem Iudex exquirit à reo, eſſet in damnum publicum, vel priuatum alterius, quod vel immineat, vel ſit in fieri, tunc Reus ipſe tenebitur aut deſiſtere omnino à tali damno inferendo; aut debitè interrogatus, idipſum crimen confiteri: quia Superior quamdiu reipub. aut alteri damnum imminet, habet ius interrogandi, ad propulſandum illud; & per conſequens ſubditus ipſius adſtringitur debito reſpondendi ei. Quod quidem ius, cùm in Iudice ceſſet ceſſante omni periculo damni per ipſum propulſandi (vt ceſſat per pœnitentiam ſeu reſipiſcentiam planam criminoſi) ceſſabit quoque in ſubdito debitum reſpondendi. 134

Secundum documentum eſt, Confeſſionem delicti cenſeri contra ius, iniuſtève præcipi reo, quando præcipiens 135

Ee non

non habet ad id authoritatem, aut nulla infamia publica, vel ſemiprobatio vel inditia externa ſufficientia præcedunt. Pro quo faciunt tradenda in capite 54. lib. ſequentis de eadem authoritate, ac de forma iudicij. Sed occurrit difficultas, An Iudex poſſit ex tali confeſſione procedere ad punitionem rei. De qua authores, & rationes in vtramque partem habet Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 3. n. 342. & aliquot ſequentibus.

Cæterum putarim dicendum: Quando Iudex minis vel tormentis, aut promiſſionibus fictis, alijſve mendacibus deceptionibus, vt dicendo ſe iam habere ſufficientem probationem, indicia ac teſtes fide dignos, cùm non habeat, ſiue per ſe ſiue per ſuos adminiſtros ſine præmijs antedictis, à reo extorquet in iudicio confeſſionem delicti; non poſſe regulariter vlterius ad inquiſitionem, & punitionem inde procedere: ſique fortè bona fide ab initio proceſſerit, eoquod clam ſe à ſuis deceptio facta ſit, debere ab incepto deſiſtere. Ratio eſt; quia effectus ex cauſa iniqua proueniens, eſt iniquus: vis autem illata contra ius, & deceptio in magnum detrimentum alienum, iniqua eſt. Ergo & inquiſitio ac punitio inde procedens. Et confirmatur: quia ex illa non habetur ad hanc authoritas per quam cenſeri debeat iuſtè fieri. Etenim ſicut latro non acquirit dominium pecuniæ, quam minando mortem accipit à viatore: ita nec Iudex in reum authoritatem acquirit ea confeſſione per vim aut aliam rationem iniquam extorta; itaut teneatur illum in eadem immunitate relinquere, in qua fuit ante acceptam illam iniuriam; præſertim cùm maius ſcandalum ſit, & magis reipub. perniciosum, Iudicem abutendo poteſtate ſua, iniuriam facere in iudicio; quàm reum per iniquitatem confeſſum, dimitti impunitum. Nec enim, ex ca. Qualiter, & quando 2. De accuſationibus, fas eſt inde naſci iniurias, vnde iura naſcuntur.

136 Dixi autem per ſe vel ſuos miniſtros: quia ſi Iudex ſciret crimen Rei, detectum quidem per iniuriam eidem Reo illatam, ſed à priuata perſona extra iudicium, & cui Iudex ipſe nullo modo ſit cooperatus: poteſt iuridicè procedere in inquiſitione, & punitione delicti, quod non eſt amplius occultum. Nec obſtat quod detectum ſit alterius malitia, & iniquitate; quia id per accidens eſt; perinde ac ſi aliquo qui perpetrari vidiſſet, detectum eſſet per imprudentiam, qua de eo aliquid ex ore exciderit. Aduerte autem perinde eſſe in hac re, ſiue per Iudicem ipſum ſiue per ipſius miniſtros, etiam abſque illius culpa, vi aut fraude reus ad confeſſionem delicti inducatur: quia ſicut inſtrumenta ad cauſam efficientem reducuntur, ita actus miniſtrorum iuſtitiæ, reducuntur ad actus Iudicis (inde enim iudiciales cenſentur) ac proinde quando ij iniqui fuerint, Iudex vtendo illis ad inquirendum aut puniendum, iniquè agere cenſebitur.

137 Addidi verò particulam, regulariter; quia quando delictum eſt in magnum reipub. damnum, & imminens, aut adhuc poſitum in fieri, ad illudque auertendum ac populi ſcandalum, vitandum neceſſaria eſt punitio, Iudex poteſt ad eam procedere: quantumcumque per iniquitatem innotuerit ei delictum: vt ſi hoc ſit diſſeminatio hæreſis, proditio ciuitatis, aut aliud ſimile. Ratio eſt; quòd tanta vis ſit boni communis, vt ad illius conſeruationem Iudicibus liceat aliquando præter iuris ordinem procedere, quando nimirum eidem bono proſpicere ipſi aliter non poſſunt. Memineris autem, ne quidem in tali caſu, licitum eſſe Iudici procedere, cùm crimen innotuit ei per ſolam confeſſionem ſacramentalem, vt ſi Sacerdos homicidium, de quo quis apud ipſum confeſſus eſt ſacramentaliter, aut alius qui audiuit de eo confitentem, reuelarit illud, ſiue in iudicio ſiue extra iudicium. Qua de re iam ex inſtituto diximus in præced. lib. 3. c. 2.

138 Memineris etiam antedicta non obſtare quin licitum ſit Iudici diſſimulatione, bonoque dolo vti ad notitiam veritatis delicti, etiamſi non liceat eam à reo extorquere mendacibus promiſſis. Pro quo facit cap. Vtilem, 22. quæſt. 2. cùm dicitur homines iuſtos aliqua ſimulare pro tempore ob ſuam vel aliorum ſalutem, exemplo Domini noſtri, qui non habens peccatum nec carnem peccati, ſimulationem peccatricis carnis aſſumpſit, vt in carne condemnans peccatum, nos in ſe faceret iuſtitiam Dei. Ibidem quoque in argumentum adfertur ex primo Reg. 21. quod Dauid immutauerit os ſuum coram ſeruis regis Geth, ad euadendum manus illorum: & quod ex 4. Reg. 10. Iehu, ad tollendum de medio omnes prophetas Baal, ſimularit ſe velle eidem ſeruire. Facit etiam, quod dolo bono geſtum eſt à Salomone lib. 3. Reg. cap. 3. & citatur in cap. Afferte, De præſumpt. Is enim contendentibus coram ſe muliercul is duabus de infante, quem vtraque ſuum eſſe vrgebat; veritatem detexit dolo bono, quo iuſſit eundem infantem medium diuidi, & vnicuique partem dari: cui diuiſioni cùm vna conſentiret, & diſſentiret altera: huic tanquam veræ matri infantem ipſum adiudicauit.

Memineris demum quod ſi ex animi leuitate reus crimen ſuum detexerit, nullo graui metu compulſus, nec fraude magna circumuentus, nihil ipſum iuuare, quod non ſit cum eo ſeruatus ordo iuris: argumento cap. primi De accuſationibus in 6. vbi ſtatuitur eum, qui coram Iudice confeſſus eſt peccatum ſuum, non poſſe punitionem quam iuſtitia ſuadet euadere, allegando quod ſine infamia (atque adeo contra ius ordinem) interrogatus ſit. Adde obiter quòd ſi Iudex dubitaret de ſua poteſtate, aut de infamia vel indicijs ſufficientibus, debeat abſtinere ab interrogatione Rei, tanquam acturus alioquin contra conſcientiam dubiam: ideoque peccaturus.

Tertium documentum eſt, Cùm multi ſint (prout tradetur in ſequen. ſect. 8.) qui de iure non admittuntur ad ferendum teſtimonium in iudicio, quos Iudex tanquam iuris cuſtos, & legis executor ſibi oblatos tenetur repellere: 139
Reum ad infirmandum teſtimonium contra ſe latum, poſſe 140
obijcere teſti aliquid de quo conſtat manifeſtè, aut quod in iudicio ſufficienter probare poteſt, ſi illud ſit de numero eorum quæ reddunt inhabilem ad teſtificandum. Vbi aduertendum eſt: nunquam, ne quidem ad mortem euitandam, eſſe licitum obijcere teſti falſum crimen ad infirmandum ipſius teſtimonium. Ratio eſt: quod mendacium ſit intrinſecè malum, & idem nunquam licitum, ne quidem tunc cum falſum teſtimonium latum fuerit, nec iuris ordo ſeruatus. Licitum autem eſſe obijcere crimen verum, etiam occultum, quod poſſit in iudicio probare. Ratio eſt: quia tunc reus vim vi repellit, ſibive à læſione cauet vtendo remedio ſibi iure etiam naturali conceſſo, iuxta legem Vt vim, ff. De iuſt. & iure: de quo Couar. ad Clemen. Si furioſus 3. part. §. vnico numero primo. Procedit autem non modo cùm teſtis falſum dicit ex malitia, ſed etiam cum ex ignorantia inuincibili: quæ licet à peccato excuſet, non obſtat tamen quin teſtimonium ſit de ſe iniquum ac pernicioſum, & habeat rationem iniuſtæ inuaſionis quam propellere poſſum 141
inuaſori reſiſtendo cum moderamine inculpatæ tutelæ. Neque obſtabit innocentia inuaſoris: quia in pari caſu innocentiæ, mihi plus teneor quam ipſi. Sic enim ſi furioſus in me irruat occiſurus, etiamſi non peccet, vtpote carens iudicio, poſſum ipſum occidere, ſi nequeam aliter euadere mortem, quam mihi allaturus eſt.

Quinimo procedere etiam, quando teſtimonium fuerit 142
verum, ex eo docetur, quòd Reus non peccet, ad propriam defenſionem ei à iure conceſſam, obijciens teſti verum crimen (etiamſi occultum, dummodo illud ſufficienter poſſit in iudicio probare) quo teſtimonium ipſius eneruet. Ad quod confirmandum facit, quod ſi teſtis inde infametur, debeat imputare non quidem reo: qui in eo vtitur beneficio ſibi conceſſo, ſed potius ſibi, quod ſciens tale damnum ſibi ex ſua teſtificatione imminere, voluit teſtificari, quamuis ad id non teneretur (iuxta ante habita in cap. 3. nu. 48.) cum tam graui ſuo incommodo, niſi fortè bonum commune id exegerit.

Verumtamen aduertendum eſt quod attigit Sotus lib. 5. De iuſtitia, & iure quæſtione ſeptima, articulo tertio, & poſt eum vltra alios Gregorius à Valent. ſecunda ſecundæ diſputat. 5. quæſt. decimaquarta, puncto 3. tres conditiones requiri ad propoſitam criminis occulti obiectionem licitam. Prima eſt, vt reus illa tantùm crimina teſti obijciat quæ faciunt ad inualidandum ipſius teſtimonium. Cætera enim illi obijcere, quæ ad propoſitam propriam defenſionem neceſſaria non ſunt, peccatum eſt non tantùm contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam, tanquam læſio proximi ſine cauſa iuſta. Secunda conditio eſt, vt reus non poſſit alia ratione ſe defendere, quam eiuſmodi obiectione. Non enim licet vim vi aliter repellere, quam cum moderatione inculpatæ tutelæ; quæ tunc non ſeruatur, cum ad defenſionem infertur damnum, ad id minimè neceſſarium, itaut inferens non defenſor ſed inuaſor cenſeatur. Tertia eſt, ne talis obiectio, pro vitando leui damno Rei, fiat cum graui damno teſtis, vt v. g. exponendo ipſum periculo perdendi vitam, vel maiorem partem ſuorum bonorum, & ſic de ſimilibus.

De

De Reo, quoad ea ad quæ tenetur conuictus de crimine.

SECTIO V.

141 QVartum documentum eſt (pro quo authores refert Petrus à Nauarrus lib. ſecundo. De reſtitut. capitulo quarto numero 170. quibus acceſſerunt Gregorio à Valentia ſecunda ſecundæ diſputatione quinta quæſtione decima tertia puncto ſecundo & Toletus in libro quinto Inſtruct. Sacerdot. capitulo 58. alijque recentiores) Reum de vno crimine in iudicio conuictum, de alijs occultis à ſe commiſſis interrogatum, non teneri reſpondere, ſi de illis nec infamia, ſemiprobatio, nec indicia ſufficientia præceſſerint. Ratio eſt: quia tunc non interrogatur iuridicè: cùm interrogatio iuridica æquiualeat iuridicæ inquiſitioni ſpeciali, quæ requirit præuiam infamiam aut ſemiprobationem, vel æquipolentia indicia prout latius declarabitur in ſequenti libro numero 648. aliquotque ſequentibus. Et certè cum nihil obſtet quin diffamatus de furto bonum nomen habeat, famámque retineat reſpectu aliorum criminum, quæ commiſit iniuria ei fieret ſi per interrogationem compelleretur ea reuelare ac ſe infamare. Sicut ergo quantumcumque de vno crimine ſit quis diffamatus, nihilominus peccato detractionis peccat is, qui alia peccata ipſius occulta reuelat: vtpote valde lædens famam eius quã habebat circa ea illæſam; ita etiam peccat qui diffamatum de vno crimine, aliud occultum circa quod non habet famam læſam, interrogatione compellit reuelare, cùm in eo cauſam det læſioni famæ proximi. Accedit quod durum ſit, vt hoc ipſo quòd quia de aliquo crimine diffamatus eſt, ipſe teneatur quæcumque alia à ſe commiſſa fateri in foro externo, cum famæ, & cæterorum fortè bonorum ſuorum iactura graui vnde in capitulo. Cum oporteat De accuſationibus, prohibetur inquiſitio aduerſus quemdam fieri, ſi non eſſet infamatus de eo quod inquirendum fuit.

142 Patitur autem exceptionem documentum iſtud in duobus caſibus. Prior eſt, quando crimen confeſſum, fuerit ſufficiens indiciũ aliorum criminum de quibus interrogatur: vt ſi quis conuictus eſſet de adulterio, & poſtea adulteræ maritus inueniretur occiſus in ſuo cubiculo, talis reus poſſet non tantùm interrogari, ſed etiam cogi ad fatendum an occiderit. Poſterior caſus eſt, quando crimen de quo conuictus eſt Reus, ita eſt moraliter annexum cum alio, vt ſit illius indicium ſufficiens ad inquirendum; vt ſi quis conuictus ſit occidiſſe hominem qui inuentus eſt ſpoliatus, interrogari poteſt de eiuſdem ſpolio: & ſi quis conuictus ſit de furto commiſſo in Eccleſia, poteſt interrogari num ipſe ſit qui fores illius fregerit.

143 Quintum documentum eſt, Reum qui crimen confeſſus eſt in iudicio, interrogatum de ſocijs criminis ita occultis vt nulla ſit de eis infamia, nec ſemiprobatio, nec indicia ſufficientia, non teneri reſpondere. Ratio eſt: quia talis interrogatio non eſt iuridica. In quam ſententiam Petrus à Nauarr. *in citato capitulo quarto*, *numero* 173. aliquot authores commemorat. Quibus adde Angelum in verbo Confeſſio delicti numero quarto & Nauarr. in Enchiridio capitulo decimoſeptimo numero 58. & 59 ac Toletum in ſupra memorato capitulo 58. Eſt autem documentum hoc conſequens ex præcedenti. Namque eadem ratione qua Reus non tenetur detegere crimen ſuum omnino occultum nec etiam tenetur alienum. Et confirmatur: quia proximum in plena poſſeſſione ſuæ famæ exiſtentem infamaret læderetque ſine iuſta cauſa: immo & contra præſcriptum iuris, vt patet per illud in capitulo finali 15. quæſtione tertia Nemini (*præterquam de crimine læſæ maieſtatis*) de ſe confeſſo, ſuper alienum crimen credi oportet; quoniam eius atque omnis Rei profeſſio periculoſa eſt & admitti aduerſus quemlibet non debet. Item per illud capitulo primo. De confeſſis. De ſe confeſſi ſuper aliorum conſcientijs interrogari non debent: & (criminu læſæ maieſtatis excepto) de reatu proprio periculoſa confitentis confeſſio, non eſt aduerſus quemlibet admittenda. Aduerte autem primò: modum quo periculoſa ſit eiuſmodi confeſſio, haberi ex lege finali Cod. De accuſationibus: nempe quòd faciat aliquando ad ſe vindicandum de ſuis inimicis, aut de his quorum opem implorauit, nec fuerunt ei quãdo vero ad ſe liberandum, accuſando tanquam complices viros graues & potentes, ſpe concepta ſe eadem via liberandum qua illi.

Aduerte ſecũdò, exceptionem illam de crimine læſæ maieſtatis, complecti omnia crimina vergentia in commune reipublic. damnum: qualia cenſentur hæreſis, proditio ciuitatis, coniuratio in Principem, falſatio monetæ, latrocinium publicum, ſeu quo latrones vias publicas obſident, conſpirantque deprędari quoſcumque potuerint, & id genus alia; quibus obuiare Iudex tenetur ex officio, in eoque conſulere bono communi, quocumque priuati incommodo non obſtante. Adeout cognoſcens in eam rem opus eſſe reuelatione complicum, debeat illam exigere à Reo, qui eam tenetur facere, etiam non interrogatus; ex doctrina Diui Thomæ ſecunda ſecundæ *quæſtione ſeptuageſima articulo primo ad ſecundo*. Non obſtante item, quod forte is cum iuramento promiſerit ſe non reuelaturum complices ipſos: quia iuramentum non obligat quando ſeruari nequit abſque peccato: quale eſt quod contra rationis dictamen committitur, poſt habendo bonum commune priuato. 144

Aduerte tertiò, ex Petro à Nauarro *libro ſecundo De reſtitut. capitulo quarto parte ſecunda dubitat. ſexta* hunc regulam dari poſſe. Vt quoties ex non inquirendo maius malum commune conſequitur, liceat ſine præuia infamia procedere in inquirendo. Ex quo, in præcedent. dubit. quinta numero 173. & 174. adde: In criminibus priuatis quæ complicem ex ſua natura requirunt, Reum de complicibus à Iudice interrogatum teneri reſpondere eique parere, quando neceſſarium fuerit ad bonum commune peccatores occultos detegi. Ratio eſt: quia neceſſitate exigente, inferiores tenentur Superioribus cooperari in conſeruatione boni communis. Et certè quando crimen, quod nequit ſine ſocio perpetrari publicum eſt, & conſtat de vno authore illius, conſequenter publicum eſt, alium aliquem eſſe cum eo eiuſdem criminis reum: vnde niſi de illo Iudex inquirat officio ſuo ſatisfaciens; populus occaſionem capiet exiſtimandi quod ipſe velit relinquere peccata impunita; quæ æſtimatio impunitatis, in magnum reipub. damnum cederet. Iam ſi nulla neceſſitas vrgeat, ſecretum, prout ratio dictat, ſeruandum eſt: itaut nec Iudex debeat interrogare, nec reus teneatur interroganti reſpondere.

De Reo, quoad ea, ad quæ tenetur poſt prolatam in ipſum Iudicis ſententiam.

SECTIO VI.

SExtum documẽtum eſt: Reum qui legitimè interrogatus veritatem negauit, & ideo abſolutus eſt à Iudice non teneri in cõſcientia ſoluere pœnam, ad quam condemnatus fuiſſet veritatem confitens, ſi ea eſſet corporalis vt mors mutilatio, exilium, &c. tum quia non tenentur ad talem pœnam ante Iudicis condemnationem, vt receptum eſſe notat Nauar. *in Enchir. cap.* 18. *num.* 49. tum quia talem pœnam in ſeipſum exequi, *vt ſeipſum occidere, vel mutilare*, eſt quid inhumanum, & à quo abhorret natura, vel ſaltem eſt valde durum vt cùm eſt diffamatiuum ſui, vt v.g. abire in exilium. Intereſſe autem pecuniarum, ſi quod ex tali mendacio quis iniuſtè patiatur, tenebitur reſarcire: vt quando ex lege condemnandus erat ad mulctam pecuniariam in alicuius vtilitatem; aut compellendus erat reſcindere aliquem contractum alicui damnoſum, aut reſarcire damnum aliquod temporale, quod intulit delinquendo, & ſic de ſimilibus, in quibus innititur proximum læſiſſe contra iuſtitiam. De quo vide dicta in præced. lib. 13. num. 293. Et aduerte obiter pro praxi, quod Nauarrus habet *in Enchir. cap.* 25. *num.* 38. eum qui ritè interrogatus negauit delictum, quod confiteri tenebatur, & nihilominus damnatus ducitur ad ſupplicium; non teneri illud confiteri, niſi inde aliquod notabile damnum alioqui ſequeretur: quia nullo iure contrarium euinci poteſt, itaut ad ſalutem animæ ſufficiat ei debita confeſſio, cum abſolutione ſacramentali, iuxta cap. Quẽ pœnitet De pœnit. diſt. 1. 145

Digitized by Google

146 Septimum documentum eſt. Reum iuſtè condemnatum teneri in conſcientia parere Iudici, nec poſſe ei per violentiam reſiſtere, iuxta illud ad Rom. decimo tertio. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Iniuſtè damnatum verò, non teneri parere, poſſeque licitè Iudici reſiſtere tanquam inuaſori, & eo iniquiſſimo: vtpote qui iniuriam inferat quam propulſare deberet. Quamquam ſi talis reſiſtentia reipublic. perturbationem pareret, eſſet ab ea abſtinendum, præferendo bonum commune priuato. Habent hoc documentum Diuus Thomas ſecunda ſecundæ quæſtione 69. articulo quarto & cum eo Caietanus & cæteri interpretes ipſius ibidem, ac Sotus in quinto De iuſtitie & iure quæſtione decima puncto quartò. Habet item Gabriel in quartd diſtinct. decimoquinta quæſt. 6. art. 3. concl. 6.

Aduerte autem ex Soto ibidem, innocentem qui ſecundùm allegata & probata conuictus nocens ad mortem damnatus eſt, etiamſi ob Innocentiam ſuam licitè poſſit ſe defendere, vel fugiendo vel recipiendo ſe in locum aliquem munitum, aut connitendo dum capitur, liberare ſe à ſatellitum manibus: non poſſe tamen per vim reſiſtere, inferendo mortem aut vulnera infligendo Iudici, vel alijs iuſtitiæ miniſtris. Ratio Soti eſt, quòd cùm Iudex in iudicio probatum nocentem iuſtè condemnare poſſit (prout habitum eſt in præced. libro vigeſimoprimo numero trigeſimo) ſi condemnatus poſſet etiam vi & armis ſe à Iudice aut à miniſtris ipſius defendere, daretur in eo bellum ex vtraque parte iuſtum. At non ita eſt, vt patet ex eo, quòd talis innocens ſic defendendo ſe per vim, ſi Iudicem aut miniſtros eius vulneraret, iuſtè puniretur (etiam cognita poſtea ipſius innocentia) tanquam is qui Iudici vtenti iure ſuo in eo condemnando, fecerit iniuriam. Veruntamen ſi condemnatus Iudicem roget vt veritatem melius exploret, indicata ei aliqua via, qua probabiliter poſſit eam detegere, nec velit acquieſcere, ſed perſiſtere in executione condemnationis, poterit contra eum tanquam iniuſtum inuaſorem ſe per vim tueri: niſi obſtet inde ſecutura perturbatio reipublicæ.

147 Octauum documentum eſt: Reum ſcientem ſe iniuſtè à Iudice grauari, poſſe licitè ab ipſius ſententia ad Iudicem ſuperiorem appellare: prout patet exemplo Diui Pauli qui Cæſarem appellauit Actorum capitulo vigeſimoquinto. Et confirmatur ratione, quia iure naturali vnicuique conceſſum eſt defendere ſeipſum meliori quo poteſt modo: atque oppreſſo per iniuſtam ſententiam, tanquam vnus valde bonus, conceditur appellatio: per illud in capitul. Omnis oppreſſus ſecunda quæſtione ſexta. Omnis oppreſſus liberè Sacerdotum ſi voluerit appellet iudicium, & à nullo prohibeatur: ſed ab his fulciatur, & liberetur & audiatur. Neque obſtabit, quòd appellatio ſit prouocatio ab inferiore ad ſuperiorem Iudicem, vt ſententiam illius malè iniuſtèque latam reformet: quia Iudex inferior imputare ſibi debet incommodum, quod ex tali appellatione ſecutum ei fuerit. Cùm enim in moralibus iudicia inferiore pendeant à ſuperioribus, à quibus dirigantur ac corrigantur; is nullam iniuriam facit inferiori Iudici, qui per ſententiam ipſius iniuſtè grauatus, prouidet ſibi appellatione ad ſuperiorem; confidens quòd ſuam innocentiam cognoſcet.

Quòd ſi reus ſciens iuſtè latam eſſe contra ſententiam, appellet ad eam repellendam, vel differendam illius executionem, tanquam calumnioſè defendens ſe, peccat mortaliter; tum violando obedientiam Iudici debitam, tum etiam faciendo iniuriam eidem; quaſi ſententiam falſam tulerit; & teſtibus, quaſi falſum teſtimonium dixerint; tum denique aduerſario, perturbando ius ipſius, cui tenetur refundere expenſas quas ideo fecerit, prout expreſſum eſt in capitul. Omnino, ſecunda quæſtione ſexta. Quod ſi dubia ſit ſententiæ æquitas iudicio patronorum, non erit illicita appellatio in criminalibus: in quibus Iudex inclinare debet in Rei fauorem, iuxta illud in regula 11. iuris in 6. Cùm ſunt partium iura obſcura, reo potius fauendum eſt, quàm actori.

In ciuilibus verò, etſi idem poſſit habere locum, quando Iudex in iudicando ſequutus eſt opinionem minus probabilem æquè ac contrariam (cùm tunc Iudex ſuperior poſſit ipſi appellanti perinde fauere, ac Iudex inferior à quo appellat, fauit ſuo aduerſario habenti tantùm ius æquale) non tamen quando iudicauit ſecundùm communem, probabilioremque opinionem: quia tunc, *prout debuit*, ſententiam tulit pro eo qui fuit potior in iure. Hoc etiam documentum locis citatis habent Diuus Thomas & ipſius interpretes, habent item Sotus in præced. articulo tertio Gregor. a Valent. puncto tertio & Gabriel in eadem concluſione ſexta.

De fuga rei ex carcere.

SECTIO VII.

Nonum documentum eſt (quod habent adhuc memorati authores locis pro ſeptimo documento citatis, & alij quorum meminit Couar. lib. 1. varier. reſolut. cap. 2. num. 10) Reum criminis ſi cauet ne in carcerem conijciatur à iuſtitiæ miniſtris poteſt euadere ex eorum manibus dummodo ipſis, *cùm non fuerint ipſi aggreſſores*, non inferat vim percutiendo, vulnerando, occidendo: ita etiam captum & in carcerem coniectum, poſſe vitæ ſuæ, de qua periclitatur conſulere euadendo e carcere, dummodo id faciat ſine vi cuſtodibus illata. Ratio eſt: quia in eo vtitur iure quod habet conſeruendi vitam, nec in eo eſt inobediens; quia carceri à Iudice mancipatur, non quidem puniendo ipſum, ſed cuſtodiendo puniendum. Quod ſi puniret iuſtè condemnando ipſum ad carcerem ſiue temporalem, vt donec ſoluat debitum: ſiue perpetuum (ea ſcilicet ratione, qua Eccleſia materna benignitate à pœna mortis abſtinens, crimina grauiora ne impunita maneant, pœna perpetui carceris punit, congruenter capitul. Quamuis De pœnis in 6.) reus teneretur obedire, nec licitè poſſet exire: prout expreſſerunt in iiſdem locis Caiet. dubio 2. & Sotus circa medium illius articuli 4. præſertim cùm pœna carceris ſit eius conditionis, vt non egeat executione alterius quàm puniti: vnde fit vt ad eam damnatus, teneatur ſua cooperatione illam ſubire, perinde ac mulctatus exilio, tenetur in exilium ire, & prohibitus exire ciuitatem, tenetur in ea permanere. 148

149 Niſi fortè ſententia fuerit iniuſta, latàve non ſeruato legitimo iuris ordine: itaut cauſa iuſte detur excuſans ab illius obſeruatione: qualis eſt Nauarr. *in Enchir. cap. 17. num.* 101. in eo qui ob debita damnatus ad carcerem, nihil omnino habet vnde ſoluat. Quod præſertim verum eſt, ſi fugiat cum bona intentione dandi operam vt ſuo labore, aut aliter acquirat vnde ſatisfaciat creditoribus: quodquidem rationabiliter his diſplicere non poteſt: cùm ſic negotium illorum melius geratur, quàm ipſo manente in carcere. Qualis item eſt in eo, cui ad perpetuum carcerem damnato, cuſtos carceris iniquè detrahit neceſſarium cibum, aut aliquid cæterorum, ſine quibus nequit ſuſtentare vitam. Nam quamuis ſententia iuſta fuerit: modus tamen exequendi eam, eſt tunc iniuſtus, ideoque ſubijci ei neceſſe non eſt.

150 Decimum documentum eſt: Dubitationem quidem eſſe, ac diſſenſionem inter Doctores, vtrum liceat reo fugere è carcere non obſtantibus incommodis, quæ cuſtodibus inde ſubſequentur, aut in eum finem, eoſdem cuſtodes aliqua arte fallere, vt largum potum & cibum illis procurando vt contingat ipſis tunc dormire cùm aderit occaſio fugiendi: aut etiam compedes limare, fores effringere, aut murum perforare. Partem autem affirmantem ſufficienter probabilem eſſe ad hoc vt reus eam ſequi volens, non debeat moleſtari in confeſſione, recuſando ei abſolutionem. Ratio eſt: quia licet magnæ virtutis eſſet (*contrarium tenendo*) nolle obſequi naturali propenſioni, quam quiſque valde vehementem habet ad vitã propriam tuendam: ſed velle mori pro iuſtitia, id eſt, pœnam ſuo peccato iuſtè debitam exoluere in exemplum aliorum: ad id tamen non tenetur, neque tale quid ab eo exigendum eſt, tanquam durum valdè, nimiſque arduum habita ratione humanæ infirmitatis.

Neque

Neque verò fuga quæ ex præcedenti documento licita eſt, redditur illicita per ſubſequutura cuſtodibus incommoda, vt docent Caiet. 2. 2. quæſt. 64. art. 4. & Sotus lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art 4. ad 2. hac ratione: quod talia incommoda ex ea fuga non ſequantur intentione fugientis, ſed per accidens, dum reus ipſe vtitur iure ſuo conſeruandi propriā vitam. Nec reddi illicitum deceptione cuſtodum, ſignificāt Angelus in verbo Fugere, num. 1. & Tabiena in verbo Accuſatio, quæſt. 10. Id quod intelligendum eſt, dummodo abſit omne mendacium ſiue verbi, ſiue facti, ſiue cuiuſcumque ſigni quia cum illud intrinſecè malum ſit, nulla ratione licere poteſt: adeout talis deceptio debeat conſiſtere in aliquibus æquiuocationibus ſiue dictorum, ſiue factorum, ſiue quorumcumque ſignorum externorum, ad quas ſi cuſtodes non aduertant, ſtultitiæ ac negligentiæ ipſorum poſſit attribui. Nec demum reddi illicitam ob effractionem compedum, & carceris (dummodo nulla vis illata fuerit cuſtodibus ipſis, ligando eos, obturando os ne clament, percutiendo, aliàve corporali damno eos afficiendo) præter cæteros tenent Caiet. 2. 2. quæſt. 69. art. 4. dubio 3. ac cæteri D. Thomæ interpretes, ad eumdem articulum, Sotus loco citato, Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 103. Greg. à Valent. 2. 2. diſp. 5. qu. 13. puncto 4. ad 5. contra 3. concluſionem, Toletus in inſtruct. Sacerd. lib. 5. cap. 58. Quorum fundamentum eſt, quòd habens ius fugiendi ad vitæ ſuæ conſeruationem, poſſit tollere fugæ impedimentum, dummodo nulli in eo vim iniuſtè inferat.

Eorum autem, qui contrarium tenent (inter quos eſt Couar. lib. 1. variar. reſol. cap. 2. num. 14.) præcipuum fundamentum eſt ab eodem Couar. propoſitum, quòd leges ciuiles (eas ipſe refert) imponant talibus effractoribus pœnas grauiſſimas, quæ iniuſtæ eſſent, tanquam impoſitæ ob nullam culpam. Ad quod reſponderi poteſt; propterea tales leges non eſſe iniuſtas: quòd iuſta de cauſa imponantur, nempe ad conſulendum bono communi, pro quo priuatum grauare ſine ſua culpa, non eſt de ſe iniuſtum.

151 Atque tenentes licitam eſſe talem effractionem, conſequenter tenent licitum eſſe alijs illam effractori conſulere, niſi ex officio tenerentur tanquam miniſtri iuſtitiæ eamdem impedire: quia in eo grauiter peccarent peccato infidelitatis. Iidem verò diffident in eo, quòd Caiet. ad eumdem art. 4. in explicatione quintæ dubitationis, nonnullique alij D. Thomæ interpretes concedant: amicos ad talem effractionem ſuppeditare poſſe Reo inſtrumenta, quantumcumque non poſſint eis vti in eum finem: quia id eſſet poteſtati publicæ vim inferre, iuſtitiæ ordinem perturbare, nihilque tutum Iudicibus relinquere. Sotus verò loco citato (cui Greg. à Valent. aſſentitur loco item citato in reſponſione ad ſecūdam probationem) negat tam illud priusquam iſtud poſterius eſſe licitum. Cæterùm in vſu fori pœnitentialis exiſtimarim teneri poſſe Caietani ſententiam, quoad eum, qui neque ex obligatione ſui officij, neque ex mandato regis aut alterius Superioris, neque ex qualitate delicti, neque ex alia re particulari prohibetur tale auxilium præbere, atque probabiliter credit quod reus ſine corporali pœna reſipiſcet à peccato. Etenim cum his conditionibus poteſt ipſum iuuare ad euadendum manus miniſtrorum iuſtitiæ, prout habet Nauarr. in ſeq. num. 103. antequam capiatur; vt v. g. commodare illi equum ad fugiendum, dare illi ſeruum comitē per quem introducatur in aliquem locum tutum. Et certè ſi nō eſſet licitum præbere reo inſtrumenta quibus tollat fugiendi impedimenta, nihil eſſet cur cenſeretur licitum ſuadere ei fugam cum effractione vinculorum & carceris, cum inſtrumenta ad talem effractionem neceſſaria vix moraliter poſſit habere aliunde quam ab amicis.

152 In quæſtione autem quæ moueri poteſt, An reus teneatur ad reſtitutionem damni, quod in carcere fecit, frangendo; nihil eſt quod immoremur. quia, vt loco citato ad 3. dubit. in fine Caiet. ait, is non ſe præbebit in eo re difficilem ſi poſſit: aut ſi non poſſit, excuſabitur facilè in conſcientia: præſertim cùm illud intulerit vacādo rei licitæ, vtens iure quod habuit conſeruandi vitam, perinde ac ſi hoſtes ſe inſequentes fugiens, conculcaſſet alienas ſegetes. Quæ ratio oſtendit quod Greg. à Valent. loco cit. inſinuat paulo ante quartam concluſionem: non eſſe certum, dari in tali caſu obligationem ad reſtitutionem; quia cùm in eo non peccetur, nec committitur iniuſtitia, quæ ſit radix talis obligationis.

Pari quoque ratione idem ab eadem excuſari poſſe videtur, ſi ex portarum effractione, aliqui pro debitis in carcere ſimul detenti fugerint, & creditoribus illa perierint: quare is reſtituere teneatur (niſi fortè nolentibus fugere, perſuaſerit fugam) ratio non ſatis apparet. Tunc enim perinde contingit ac cùm hoſtes, cum ipſo plures alios perſequerentur, ipſeque fractu ſepè qua cingitur ager, per medias ſegetes fugiat, illique alij videntes, eum ſequantur, & ſegetes conculcentur. Ad quod damnum reſarciendum nemo facilè dixerit ipſum teneri, cùm illius cauſam non aliter dederit, quàm vtendo iure ſuo.

Cæterùm licèt non deſint, qui his contradicant; nobis tamen ſufficere poteſt, quod non careāt fundamento ſufficiēti ad probabilitatem moralem, cui quoad forum conſcientiæ poſſit reus ſe conformare, ſine obice ſacramentalis abſolutionis, maximè cùm in fauorem illius ſit inclinandum in dubio, iuxta illud in cap. Alligant, 26. quæſt. 7. Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem. Et illud ex cap. finali De ſent. & re iudicata, quòd in dubio præferatur ſententia inclinans in fauorem Rei. Adde & regulam 11. iuris in 6. Cùm ſunt partium iura obſcura, reo fauendum eſt potius quàm actori.]

SVMMARII PARS TERTIA.

153 *Non omnes idonei ſunt ad teſtimonium ferendum, & qui reijciantur ob malos mores.*
154 *Qui ob naturam & qui ob fortunam.*
155 *Qui ob affectum voluntatis inordinatum.*
156 *Qui ob ſuum ſtatum, & de caſu in quo ad teſtificandum admittitur is qui eſt iure inhabilis.*
157 *Quando quis vocatus in teſtem coram Iudice, teneatur vel non teneatur teſtificari non habens conteſtes.*
158 *Duo caſus in quibus is qui ſolus nouit aliquod crimen, tenetur illud Iudici reuelare.*
159 *Quando quis teneatur reuelare quod promiſit, & iurauit ſe ſeruaturum ſecretum.*
160 *Quando non poſſit.*
161 *Obligatio eſt ex charitate offerendi ſe in iudicio ad ferendum teſtimonium, cùm id fieri poteſt ſine proprio incommodo graui.*
162 *Quædam circa idipſum aduertenda.*
163 *Quando celans veritatem quam reuelare tenetur incurrat obligationem ad reſtitutionem.*
164 *Quando non incurrat.*
165 *Facto edicto ſub excommunicatione vt aliqua ſcriptura proferatur, quando is qui illam habet teneatur, & quando non teneatur proferre.*
166 *Differentia inter teſtimonium debitum ſolùm ex charitate, & debitum etiam ex iuſtitia.*
167 *Explicatio dubij, An qui teſtimonio ſuo falſo expoſuit aliquē condemnationi ad mortem, teneatur ſeipſum retractare, cum vitæ propriæ periculo.*
168 *Duo caſus in quibus tenetur, quando dixit cum alijs falſum teſtimonium.*
169 *Tres in quibus tunc non tenetur.*

De teſte.

SECTIO VIII.

De hoc agunt Canoniſtæ ad titulum De teſtibus, & atteſtationibus. D. Thomas, & interpretes ipſius, 2. 2. qu. 70. artic. 3 Sotus in 5. De iuſt. & iure q. 7. Gregorius à Valen. diſput. 5. quæſt. 14. Summiſtæ in verbo Teſtis, Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. & aliquot ſequentibus, Toletus in inſtruct. Sacerd. lib. 5. cap. 59. atque alij.

In principio autem aduertendum eſt, non debere quemuis ad ferendum in iudicio teſtimonium indifferenter admitti: prout patet, tum per illud quod Exodi 23. prohibemur in iudicio plurimorum acquieſcere ſententiæ, tum etiam quia ratio dictat, illum tantùm eſſe in teſtem adhibendum, 153 qui dignus ſit, cui fides adhibeatur in iudicio. Vnde fit, vt expendere oporteat, an aliquid ſit, quod ipſum ſuſpectum ac teſtimonium ipſius, tanquam indignum audiri in iudicio, inefficax reddat. Modus verò expendendi, vt in eo conſiderentur mores, natura, fortuna, animus, & ſtatus. Atque quoad mores conſideranda eſt hominis malitia: quæ cùm faciat illum malè affectum ad Deum, reddit pariter ſuſpectum de defectu bonæ affectionis erga proximum. Qua ratione à teſtificando contra Catholicum, reijciuntur infideles, & ita ij qui ad teſtificandum ad-

mittuntur fideles, eſſe debere ſtatuitur in cap. primo De teſtibus, & atteſt. & ab eo numero nominatim excluduntur Iudæi in ca. Non poteſt 2. quæſtione 7. & cum eis tam pagani quàm hæretici, in cap. Pagani, ibidem. Aduerſus ſe inuicem verò iidem teſtari non prohibentur, ex capitulo Si hæreticus, adhuc ibidem. Eadem quoque ratione reijciuntur infames, tanquam homines nequam, etiamſi orthodoxi. Pro quo textus habetur in Capitulo Alicui erroris, eadem quæſtione ſeptima & in capitulo. Præterea De teſtibus cogendis §. ſecundo.

154 Quoad naturam: conſideranda eſt ex ea dependens inopia conſilij. ob quam impuberes (*& pari, ac etiam maiori ratione furioſi*) excleduntur à munere teſtificandi, 4. quæſt. cap. 3. his verbis, Ad teſtimonium autem infra annum 14. ſuæ ætatis conſtituti, non admittantur. De quo videnda eſt gloſſa ibidem. Excluduntur etiam mulieres, ex cap. Mulierem 33. quæſt. 4. idque in cauſa criminali; vt gloſſa ibidem notat; addita exceptione caſuum, in quibus ob enormitatem criminis, ad teſtimonium admittuntur etiam infames: ſicut meretrix ad teſtimonium admittitur aduerſus ſimoniacum, ex capitulo Tanta, De ſimonia. Aduerte obiter commune eſſe mulieri cum impubere ac quibuſdam alijs, vt in teſtamento non debeat teſtis adhiberi, ex titulo De teſtamentis §. Teſtis, Inſtitutis.

Quoad fortunam: conſideranda eſt conditio tum ſeruitutis tum paupertatis. Ob hanc enim pauperes à teſtimonio repelluntur, ex cap. Prohibentur, 2. quæſt. prima. Quod ibidē gloſa *ad verbum Paupertatem* temperat limitatione hac, Dummodo ratione paupertatis ſint ſuſpecti: quæ inſinuatur in cap. Si teſtes §. Item teſtium 4. quæſt. 3. illis verbis, An etiam egenus ſit, vt lucri cauſa quid facilè admittat. Ob illam verò, *ſeruitutem inquam*, in eodem cap. §. Item idonei, excluduntur tanquam non idonei, teſtes illi quibus imperari poteſt vt teſtes fiant, prout ſeruis, poteſt à dominis. Verumtamen, *vt in ſequenti §. additur*, ſerui reſponſo tunc eſt credendum, cùm ad eruendam veritatem non eſt alia probatio. Adde & tunc, cùm caſus adſunt in quibus etiam contra dominos, teſtari poſſunt. Qui tres ſunt, adulterij, defraudati cēſus, & læſæ maieſtatis, ex cap. Quæſtionem, 15. quæſt. 2.

155 Quoad animum affectumve voluntatis: conſiderandum eſt, num is inordinatus ſit, & ideo perturbet iudicium; quandoquidem in teſte eſt cauendum. Et ſic iura non permittunt quemquam eſſe teſtem in re propria, ex cap. Si teſtes §. Item omnibus 4. quæſt. 3. nec gerens cum aliquo inimicitias admittitur teſtis contra illum tanquam ſuſpectus ne nocere cupiat: & læſus, ſe vleiſci velit. De quo eſt textus expreſſus 3. quæſt. 5. cap. Accuſatores 1. Idem eſſe dicendum de domeſticis, familiaribus & conſanguineis, habetur ex ſequen. cap. Accuſatores 2. vbi ratio redditur, quòd amor in familiaribus & propinquis ſuſpectus eſſe debeat, tanquam impediens veritatem videre, prout oportet ad ferendum debitè teſtimonium. Verumtamen ſi crimen ſit læſæ maieſtatis humanæ, vt proditio ciuitatis, vel coniuratio in Principem, ſeruus teſtari poteſt contra dominum, & filius contra patrem: argumento legis penult. Ad legem Iuliam maieſtatis. Et confirmatur ex eo, quòd non fiat ipſis iniuria, cùm conſtet ad talia publica damna propellenda priuatos teneri etiam vitam profundere. Vnde quod dicitur patrem exhæredare poſſe filium, à quo criminaliter accuſatus eſt, intelligi debet cum exceptione caſus læſæ maieſtatis, ex Angelo in verbo Exhæredatio num. 1. & Sylu. Hæreditas 2. quæſt. 3. Idem maiori ratione dici poteſt, ſi crimen ſit læſæ maieſtatis diuinæ, vt diſſeminatio hæreſis, cùm perículoſior ſit iactura ſalutis animarum quàm commodorum temporalium, & Dei honor cuique commodatior eſſe debeat, quàm vita non modo parentum, ſed etiam propria.

156 Quoad ſtatum denique, duo ſunt conſideranda. Alterum quòd quia Clericis ſolent laici eſſe infeſti, hos aduerſus illos non admitti teſtes in cauſis criminalibus, prout latè 2. q. 7. tract. ex profeſſo. Alterum verò, quòd nullus ſimul poſſit eſſe accuſator, Iudex, & teſtis. De quo eſt textus præclarus, 4. quæſt. 4. cap. 1.

Cæterùm quia iure naturæ & lege charitatis, quiſque tenetur iniuſtè læſo fauere potiùs, quàm lędenti quiſquis ille ſit: quando idem læſus indiget auxilio alicuius ex impeditis teſtificari, vt quando non inuenit alium qui poſſet teſtificari, debere per talem ei ſubueniri; quia eius inabilitas eſt tantùm de iure humano, quod non poteſt legi charitatis, vel iuri naturæ præiudicare. An autem adſit eiuſmodi indigentia colligendum eſt ex natura cauſæ, & ex loci, temporis, ac perſonarum circumſtantijs. Quæ ſi nequeat ex ratione colligi, ſtandum erit iuramento ipſius indigentis, quo confirmet ſe non poſſe alium teſtem habere: nec enim tunc oſſert ſe alia ratio cognoſcendæ veritatis. Porrò dubium non eſt, quin ob ſcandalum aliorum vel proprium detrimentum notabile, iure inhabilis perinde ac habilis excuſetur à teſtificando. Hæcque haſtenus de prohibitis teſtificari. De permiſſis ad idque habilibus, pro plena ratione iudicandi de peccatis nobis propoſita antedictis in cap. 3. ſect. 5. addenda eſt aliquot dubiorum explicatio.

De teſte habili ſeu idoneo, aliquot dubiorum explicatio.

SECTIO IX.

PRimum eſt, An cùm Iudex ſcitur procedere iuridicè, & vnus ſolus eſt qui adhiberi poſſit tanquam idoneus ad teſtificandum, is ab ipſo Iudice interrogatus teneatur veritatem aperire. De quo poſſumus probabiliter tenere cum Soto *in 5. de iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 2. ſub finem*, nō teneri ſi interrogetur via inquiſitionis, niſi infamia ſufficienter probata, vel indicia ſatis manifeſta præcedant. Hoc enim eſt quod D. Thomas *2. 2. quæſt. 70. art. 1. in corpore*, aſſerit, tunc teſtem iuridicè interrogari, cùm de manifeſtis, vel de iis, de quibus infamia præceſſit interrogatur. Ratioque eſt, quòd omnino occulta non ſubſint inquirentis iuriſdictioni, quæ ad vſum ſuum requirit vt poteſtatem, ſic & ſcientiam publicam. Qua de re vide dicta in præced. num. 47 Teneri autem fateri veritatem, ſi iuridicè interrogetur via accuſationis, vt cenſendus eſt interrogari, quando accuſator adeſt, offerens ſe ad crimen in iudicio probandum producendumque teſtes, & ipſe qui ſolus ſcit producitur. Quem iuridicè interrogatum teneri veritatem fateri, *prout expreſſit Sotus*, ratio hæc ſuadet: quia Iudex ex officio ſuo obligatur ipſum interrogare: tum vt conſulat famæ accuſatoris, qui alioqui haberetur calumniator, ſicque damnum referret ex procuratione boni communis: tum ad vitandum populi ſcandalum, qui iudicabit peccata impunita relinqui, quod erit reipub. perniciosum: tum ad reprimendam peccandi licentiam. Oderunt enim peccare mali formidine pœnæ. 157

Iam verò, eadem lege, qua Iudex ad vitanda eiuſmodi incommoda in repub. tenetur exposcente ac vrgente accuſatore, teſtem ſibi productum interrogare, tenetur teſtis ipſe reſpondere, ſiue ſolus ſit, ſiue ſint alij conteſtes; præſertim cùm ſufficiens infamia ex eo cenſeri poſſit præcedere in iudicio, quòd accuſator adſit omni exceptione maior, qui proteſtatur ſe accuſationem ſuam probaturum. Neque ex eo excuſabitur, quod vnius teſtimonium non faciat plenam probationem: quia licèt non ſufficiat ad condemnandum reum: ſufficit tamen ad extorquendam ab eo, *etiam per torturam ſi aliter non poſſit*, confeſſionem veritatis, ad quam tenetur antegreſſa ſemiprobatio eiuſmodi.

Secundum dubium eſt, Num aliquando is, qui ſolus nouit crimen aliquod, teneatur illud Iudici reuelare non interrogatus. Ad quod reſpondetur, duos caſus dari in quibus tenetur. Prior eſt cùm crimen eſt contra commune bonum reipub. aut notabiliter lædit iniuſtè perſonam aliquam priuatam, taleque eſt in fieri, ſeu adhuc pendet in futurum. Tunc enim qui nouit reum talis criminis, quantumcumque ſolus nouerit, nec à Iudice interrogetur, tenetur ex charitate (niſi noſſet tantummodo ex ſacramentali confeſſione) illum reuelare eidem Iudici, tanquam ei, cui ex officio incumbit cura boni communis & defenſio innocentis. Nec obſtabit periculum cui reus ipſe exponitur per tale teſtimonium: quia debet id ſibi imputare, non autem teſtificanti, qui & damnū commune præferre debet priuato; & damnum innocentis, damno nocentis. 158

Poſterior caſus eſt, quando crimen eſt notorium, & criminoſus occultus, ac Superior generaliter edicit ſub graui pœna (qua ſcilicet oſtendit ſe ſtrictè obedientiam imponere) vt quicumque ſciuerit in particulari talis criminis perpetratorem, eum ſibi reuelet: quiſquis enim ſcit, *etiamſi ſolus*, tenetur ipſum reuelare. Ratio eſt, quod obediendum ſit iuſto Superioris præcepto: quale meritò cenſetur propoſitum, quandoquidem iuſtum eſt præcipere, vt authores perpetratorum criminum, à quocumque illos ſciente, reuelentur. Alias enim in graue reipub. detrimentum, crimina impunita manerent: ex qua ratione mali paſſim fierent audaciores ad delinquendum.

Aduerte

159 Aduerte autem priorem caſum procedere quantumcumque promiſerit quis, ac etiam iurauerit ſe ſeruaturum ſecretum iuxta receptam D. Thomæ doctrinam 2.2. *quæſt. 70. art. 1. ad 2.* Ratio verò eſt quòd tale ſiue promiſſum ſiue iuramentum non ſit obligatorium tanquam factum de re mala, nempe de transgreſſione iuris naturalis, obligantis ad poſtponendum damnum priuati, damno communitatis, & damnum criminoſi, damno innocentis. Sicque cap. In malis 22. quæſt. 4. dicitur. In malis promiſſis reſcinde fidem: & Regula 69 iuris in 6. In malis promiſſis non expedit fidem obſeruari, & capitulo Inter cætera 22. quæſt. 4. & cap. Quanto, De Iureiurando, iuramentum non eſſe inſtitutum vt vinculum eſſet iniquitatis: ac etiam Regula 58. iuris in ſexto non eſſe obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum.

160 Quòd autem poſterior caſus non procedat illo eodem modo (quæ eſt etiam D. Thomæ loco citato recepta ſententia) ex eo intelligitur, quòd tam promiſſum quàm iuramentum de iure naturæ ſeruandum ſit, cùm ſeruari poteſt ſine diſpendio ſalutis. Poteſt autem in caſu in quo nulla imminet læſio boni, ſiue communis ſiue priuati: vt cùm reus ſic eſt emendatus, vt nihil ſit de eo timendum in poſterum: & quoad præteritum, paratus ſit omnino damna reſarcire quantùm poterit. Neque in contrarium vrget Superioris præceptum: quia ipſum eſt humanum, & præceptum ſeruandi promiſſum ac iuramentum, eſt naturale; ideoque illi præualet. Neque item, quòd peccatum manebit impunitum: quia cùm nulla præuia ſit infamia, nec indicia manifeſta, vel accuſatio, nullum poteſt oriri populi ſcandalum. Adde & quòd commendabile ſit occultorum punitionem relinquere diuino iudicio, quando ex eis nullum notabile damnum imminet.

Atque hinc inferre licet Doctores, Procuratores, Tabelliones, Aduocatos, Conſiliarios, Medicos, Chirurgos, Obſtetrices & ſimiles, quibus aliqui ſua ſecreta litium, dubiorum & morborum aperiunt, vt eorum conſilio, auxilio & opera iuuentur: nullo modo poſſe reuelare ſecreta ſibi commiſſa, teſtificando contra eos, niſi illa ſint in damnum imminens communitatis, aut tertiæ perſonæ innocentis; ne ſi quidem interrogentur à Iudice ſub iuramento, quia non habet ad id ſufficientem authoritatem: cùm, vt diximus, præceptum de ſeruando ſecreto admiſſo, ſit iuris naturalis, ideoque præualeat præcepto de eodem reuelando, quod tantùm eſt humanum.

161 Tertium dubium eſt, An is qui teſtis eſt idoneus, teneatur non vocatus aliquando offerre ſe ad teſtimonium ferendum in iudicio. Ad hoc iuxta receptam D. Thomæ ſententiam 2.2. *quæſt. 70. art. 1. in corpore:* reſpondetur affirmatiuè: quia lege charitatis quiſque tenetur proximo in neceſſitate exiſtenti ſuccurrere, iuxta illud: Mandauit illis vnicuique de proximo ſuo, Eccleſiaſtici 17. Et illud, Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate, Pſal. 81.] ac illud Erue eos qui ducuntur ad mortem Prouerb. 24.] Sic autem accipienda eſt reſponſio, vt non procedat cùm quis prudenter iudicat ſe nihil profuturum ſuo teſtimonio. Item cùm reus damnum paſſurus, iuſtè patietur, quia illud debebit ſibi imputare, qui illius periculo, volens ſe expoſuerit. Adde quòd aduerſa pars læſa, iuſtè Iudicem, vt ſibi ſatisfiat vrgens, merito poſſit conqueri non vocatum offerre ſe ad teſtificandum cùm ipſius damno non leui. Neque item procedat (niſi grauis reip. pernicies auertenda expoſceret) quando teſtimonium valde damnoſum eſſet ipſi teſtificanti: vt ſi haberet ſcripturam quæ exhibita in iudicio, multum quidem iuuaret aliquem in cauſa magnæ quantitatis pecuniarum; ſed ex illius exhibitione merito ſuis & ſibi ipſi timet notabile damnum in bonis ſuis & ſuorum temporalibus, in vita, vel in fama; poſſet non exhibere: quia in caſu nimis difficili, præcepti obligatio ſuſpenditur. Secus verò ſi modicum ſit damnum quod ſibi timet, & graue quod imminet proximo innocenti: à quo liberari poteſt ipſius teſtificatione. Nam per modicum incommodum nõ ſuſpenditur lex charitatis.

162 Aduerte autem primò, vt ſua ſic & ſuorum incommoda grauia, excuſare ab obligatione teſtificandi: quia teſtificationes damnoſæ communiter ſolent generare diſſenſiones, rixas, & inimicitias: quæ inter ſanguine iunctos ſunt in rep. valde pernicioſæ, tanquam in primis obſiſtentes conſeruationi pacis in ea. Et ita ſi non valeam teſtimonium ferre de innocentia alicuius, ad liberandum ipſum à morte, niſi patrem aut fratrem meum coniiciam in ſimile periculum non teneor ferre, vt nec innocentem defendere quem diſtricto gladio pater aut frater adoritur, ſi nequeam aliter defendere quàm patrem vel fratrem occidendo: quod natura abhorret.

Aduerte ſecundò ex eodem D. Thoma loco citato: quando quis aliqua de cauſa non poteſt innocenti ſuo teſtimonio ſubuenire, debere alicui alteri indicare veritatem, qui efficaciùs poſſit illum liberare à malo inferendo ei iniuſtè.

Aduerte tertiò ex Nauarr. *in Enchir. c. 18. nu. 32.* non eſſe iuſtam cauſam emittendi teſtificationem pro innocẽte, quod nocens ex ponendus ſit vitæ diſcrimini: quod alioqui euaderet. Exemplum eſt Si Titius tanquam homicidij reus ſit capite plectendus, niſi ei ſubueniam detegendo Caium perpetraſſe idipſum homicidium: vnde fiet vt idem Caius ſubiiciatur pœnæ capitis, quam alioqui euaſiſſet. Ratio eſſe poteſt, quod innocenti cõſtituto in graui neceſſitate ſubueniendum ſit ex charitate, cùm fieri poteſt nullo aut modico tantùm, noſtro incommodo, atque fieri modo profuturo, atque licito: qualis eſt in propoſito caſu, præuia infamia plenè probata, aut antegreſſis manifeſtis indicijs vel ſemiprobatione teſtificari contra verè criminoſum; aut certè accuſare ipſũ, offerendo ſe ad tale crimen de eo probandum in iudicio, quando poteſt id præſtare obſeruatis conditionibus propoſitis in præced. ſect. 9. in initio.

Quartum dubium eſt, Quando is qui celat veritatem quam tenetur reuelare, obligetur ad reſtitutionem. Pro cuius ſolutione ſupponendum eſt, ea ſola damna eſſe reſtitutioni obnoxia, quæ oriuntur ex peccato contra iuſtitiam. Vnde ſequitur primò, ad reſtitutionem damnorum ſecutorum teneri eum, qui iuridicè interrogatus veritatem negat aut occultat: vtpote qui cauſa eſt vt Iudex ſententiam tulerit in damnum eius, in cuius alioqui commodum erat laturus. Tale enim peccatum committitur contra iuſtitiam: vtpote quo litigans priuatur teſtimonio, quod per mandatum Iudicis fuit ei applicatum tanquam ſubſidium ex publico debitum, ad ſeruandum ius ſuum: quo ſubſidio ipſum fruſtrare, iniurioſum eſt.

Sequitur ſecundò ob eamdem rationem, ad reſtitutionem ſimiliter teneri eum, qui poſtquam intimatum eſt ei per miniſtrum iuſtitiæ mandatum Iudicis, quo vocatur ad teſtificandum, ſe per fraudem ſubducit. Contrarium autem, quod Leſſius non improbabile *de iuſt. & iure lib. 2. cap. 30. num. 59* locum habere poteſt in eo qui ideo ſe ſubtrahit, quod alioqui immineat ipſi periculum vitæ aut iacturæ notabilis ſiue famæ, ſiue rei familiaris. Cum quo damno non tenetur impedire (vt poſt docebitur) alterius priuatum. Aut certè quòd ſciat litigantem habere in promptu alios, qui ſufficienter pro ipſo teſtificentur.

Sequitur tertiò, eum qui bona fide abfuit, & ideo non fuit illi intimatum Iudicis mandatum, quo ad teſtificandum vocabatur, non eſſe obnoxium reſtitutioni. Non enim peccauit contra Iuſtitiam tanquam inobediẽs Iudici: quandoquidem mandatum ipſius neminem obligat, donec ipſum fuerit ei intimatum: ſicut nec leges Principum obligant, donec fuerint promulgatæ. 164

Sequitur quartò, nec obnoxium eſſe reſtitutioni eum, qui dedita opera occultat ſe, ne vocetur in teſtem, aut vocatus celat prudenter veritatem, ad vitandum aliquod magnum damnum ſuum aut parẽtum & conſanguineorum: cùm (niſi obſtet bonum commune pro quo tuendo tale damnum pati neceſſarium ſit) à peccato excuſetur. Quandoquidem præceptum Superioris, quod ſuaue eſſe oportet, non obligat in caſibus illis difficillimis, in quibus ad eius obſeruationem, oporteret ſubire periculũ mortis, aut grauis infamiæ, aut magnæ iactura bonorũ nulla boni cõmunis neceſſitate vrgente.

Sequitur quintò, in caſu quo is qui ſub excommunicatione iubetur proferre aliquas ſcripturas, excuſatur à peccato cauſam habens iuſtam non proferendi: eumdem pariter excuſari & ab excõmunicatione & obligatione reſtituendi ſi non proferat: vtpote qui non peccat contra iuſtitiam. Caſus iſtiuſmodi cõtingit: tum quando talis ſcriptura propria eſt illius à quo proferri iubetur: quandoquidem nemo tenetur aduerſario ſuppeditare arma quibus ipſum impugnet: tum quando fuerit vtrique communis, & cætera ſunt paria: tunc enim melior eſt conditio poſſidentis tum demum, cùm etiamſi propria ſit illam exigentis, eam tamẽ habitam bona fide, non exhibet ad vitandam iniuſtam condemnationem, quam probè nouit ſe alioqui ſubiturum. Excuſatur enim tunc à peccato: quia nemo cum graui ſuo damno iniuſto, tenetur ad reſtitutionẽ ex re iuſtè accepta. Peccabit verò contra iuſtitiam & conſequenter ad reſtitutionem tenebitur, ſi ſcriptura ſit publica, ſeu continens cauſæ acta iudicialia: puta interrogationes, reſponſiones cõfeſſiones aliave 165

id genus: quoniam talia tanquam maximè pertinentia ad executionem publici iudicij, exhibenda ſunt: itaut ea celans, peccet grauiſſimè, & teneatur reſarcire damnum quod inde alter iniuſte accipiet. Peccabit ſimiliter ſi ſcriptura propria ſit partis contrariæ, quam mala fide retineat, vt ſi eam per ſe, aut per alium, ſit illi ſuffuratus. Iniquum eſt.n. ſurripere alteri arma quibus ſe iuſtè defendere poſſet, itaut damnum inde ſequutum tanquam iniuſtè illatum reſarciendum ſit.

166 Sequitur ſexto, ad reſtitutionem non teneri eum qui non offert ſe vltro, ad teſtimonium ferendum pro liberatione innocentis, quando poteſt commodè: quia etſi grauiter peccet contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam ſicut et contingit quando vocatus ad teſtificandum. & Iudici oblatus; Iudex ipſe pro publica ſua poteſtate illum aſſignat reo, imponitque illi teſtis officium, ratione cuius ex iuſtitia eidem reo obligatur ad verum teſtimonium ferendum in ipſius cauſa: & ad ſeruiendum Iudici ipſi, in babenda cognitione neceſſaria: vt valeat iudicare ſecundùm æquitatem. Vnde ſequitur quod teneatur de damno quod euenerit ex teſtimonij ſui, ex iuſtitia debiti, defectu iniurioſo.

167 Quintum dubium eſt. An is qui dedita opera falſum teſtimonium in iudicio tulit contra innocentem, vnde ad mortem iniuſtè damnatus eſt teneatur ad eum liberandum retractare ſe, etiam cum vitæ propriæ periculo.

Ad cuius explicationem dico primò cum Petro à Nauar. de reſtit. libro 2. cap. 3. num. 251. certum eſſe, quòd ſi talis retractatio nihil profutura ſit, falſum teſtem (etiamſi tunc non liberetur ab obligatione reſtituendi damna quæ fuerint inde ſecuta) ad eam non teneri, quandoquidem fruſtra diſcrimini vitæ exponeret ſe, quod non eſt rationi conſentaneum.

Secundò, quòd ſi idem teſtis in loco tuto conſtitutus poſſit ſufficienter ad liberationem innocentis retractare ſe, non teneatur ſe Iudici ſiſtere: quia ei ſufficit vt obuiet malo, cui cauſam dedit. Tertiò, quòd idem in eodem caſu, teneatur cum vitæ propriæ diſpendio retractare ſuum dictũ, vt innocentem liberet à mortis periculo, cui ipſe falſo teſtimonio ſuo cauſam dedit. Ita enim tenent Sotus in 4. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 3 ad 4. dub. 3. Medina in Cod. De rebus reſtituendis q. 3. cauſa 4. ad 4 Nauar. in Enchir. c. 55. nu. 17. Couar. ad regulam peccatum 2. par. n. 6. verſu 3. adultera. Ratio vero eſt: quod ſi quid obſtaret quominus teneatur, maxime eſſet quod vnuſquiſque magis obligetur ſuæ vitæ prouidere, quàm alienæ. Ad id tantum habet locum in pari caſu innocentiæ. In diſpari enim, ſicut eſt in caſu propoſito, recta ratio dictat ius maius, eſſe potius penes innocentem patientem iniuriam, quàm penes nocentem illam inferentem. Et confirmatur ex eo, quòd ille inuadatur, & hic inuadat iniuſtè: ideoque ille ius habeat defendendi ſe, non autẽ hic niſi ab inuaſione deſiſtat: ſicut tenetur, etiam cum propriæ vita periculo: cùm mors temporalis poſtponenda ſit morti æternæ: cui obnoxius manet non deſiſtens à mortali peccato, prout cenſetur teſtis non reuocans teſtimonium, per quod cauſam dat morti innocentis, illius vitam iniuſtè inuadens.

Porro cùm quis non ſolus ſed alij cum ipſo falſum teſti-
168 monium tulerunt, nec volunt reuocare: iſtud habet locum in duobus caſibus: quorum prior eſt, quando ipſe iiſdem author fuit illud dicendi. Quia enim quidquid eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati, non tantùm illi ſuo falſo teſtimonio innocentem inuadere cenſebuntur: ſed etiam ipſa ſua inductione, quæ cauſa eſt eiuſdem teſtimonij. Poſterior caſus eſt: quando etſi alijs author non fuerit teſtificandi falsũ, communi tamen conſenſu cum illis conſpirauit in talem inuaſionem innocentis. Cui ſub mortali tenetur obuiare: quia ex eo, quòd alij in peccato perſeuerare velint, non licet ipſi in illo permanere: neque ex eo excuſatur, quod alij perinde ac ipſe teneantur ad retractationem ſui dicti, quia pari ratione tenetur in ſolidum, qua teneretur ſi cum iiſdẽ de communi conſenſu, ſpoliaſſet aliquem bonis: quo caſu tenetur integrè ſatisfacere, ſi illi non poſſent aut nollent id facere. Pro cuius pleniore notitia videnda ſunt tradita in præced. lib. 10. num. 513. & aliquot ſequentibus.

In tribus autem alijs caſibus illud ipſum non habet locũ:
169 primus eſt, quando teſtimonium non fuit efficax, id eſt, nihil conſult ad pœnam reo inferendam, aut ad illius incrementum: quia videlicet aliorum teſtimonia, quæ præceſſerunt, ſufficientia fuerunt ſine ſuo. Nam etſi contra charitatem peccauerit falſum dicendo, non tamen contra iuſtitiã, vtpote qui nec damnum nec illius cauſam efficacem dederit: ideoque tenetur tantùm ex charitate retrectare ſuum illud teſtimonium. Cuiuſmodi obligatio non eſt talis, quæ cum vitæ periculo impleri debeat. Ordine charitatis enim, vita propria præfertur alienæ.

Secundus caſus eſt, quando effectus falſi teſtimonij iam eſt ſecutus, vt quando falsò accuſatus, iam eſt affectus ſupplicio. Quia cùm quod factum eſt, infectum eſſe nequeat, nõ manet falſi teſtis obligatio obijciendi ſe mortis periculo ad liberandum eum, quem ſimili periculo iniuſtè expoſuit: ſed obligatio ſatisfaciendi Deo per pœnitentiam: & propinquis per reſtitutionem, faciendam eis ſecundùm doctrinam traditam in memorato lib. 10. c. 50.

Tertius caſus eſt, quem ex Caiet. habet Petrus à Nauar. *de reſtit. lib. 2. cap. 3. nu.* 255. quando quis per ignorantiã ſeu obliuionem non damnabilem, falſum teſtimonium dixit. Sicut enim excuſatur à malitia peccati iniuſtitiæ, ita & ab obligatione reſtituendi ſatisfaciendive: perinde ac ille, qui ſimiliter ex ignorantia ſeu obliuione inculpabili peierat, excuſatur a malitia periurij & ab obligatione pro eo ſatisfaciendi. Vnde obligatio obuiandi damno ex tali teſtimonio ſecuturo, ſolum eſt ex charitate proindeque non habet locum in caſibus nimis arduis, inter quos locum præcipuum tenet caſus periculi mortis.

CAPVT VIII.

De adulatione, ſuſurratione, murmuratione, & deriſione.

SVMMARIVM.

170 *Quid ſit & quale peccatum ſit adulatio.*
171 *Quid ſit ſuſurratio, & illius differentia à detractione, & contumelia.*
172 *Quando ſit peccatum mortale, & quando veniale.*
173 *Quid ſit murmuratio: quodque eſſe poſſit tum contra Deum, tum contra Prelatos: de qua quando ſit mortalis, regula generalis non datur.*
174 *Quid ſit deriſio & quando cenſeatur peccatum mortale, quando tantùm veniale.*

SVperſunt paucis attingenda aliquot peccata linguę, quę nonnihil affinitatis habent cum detractione, & contumelia.

Primum eſt, adulatio, quam Angelus in verbo Adulatio, 170
in principio, definit peccatum ex ſermone vanæ laudis exhibito alicui, intentione complacendi. Vanam autem laudem intellige, prout idem indicat, qua aliquis laudatur de eo de quo non eſt laudandus, aut pluſquam, eſt laudandus, aut quæ non fit eo fine, quo fieri deberet. Poteſt autem eiuſmodi peccatum eſſe mortale tribus modis ex D. Tho. 2. 2. q. 115. art. 2. Ac primò ratione materiæ, puta quando aliquis laudat alicuius peccatum: quia id dilectioni Dei contrariũ eſt: quandoquidem in eo iuſtitia diuina damnatur, per quã Deus ipſe peccato aduerſatur repugnatque. Contrarium itẽ eſt, dilectioni proximi, quem fouet in peccato. Hinc illud Iſaiæ 5. Væ qui dicitis malum bonum.] Secundò ratione intentionis: vt cum quis ad hoc adulatur alicui, vt noceat ei vel corporaliter, vel ſpiritualiter. Vnde Prouerb. 27. dicitur meliora eſſe vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oſcula. Tertiò, ratione occaſionis: puta cum, laudando aliquem, ei præter intentionem occaſio præbetur peccandi mortaliter. Qua tamen in re videndum eſt, ſitne occaſio data, an accepta: pro quo conſule tradita de ſcandalo in præced. lib. 14. c. 4. Addit autem D. Th. quòd ſi aliquis ex ſola auiditate delectandi alios, vel ad euitandum aliquod malũ, vel ad conſequendum aliquod bonum ſibi neceſſarium adulatur alicui, tanquam nihil dicens aut agens contra charitatem, non peccare mortaliter.

Secũdum peccatum eſt ſuſurratio, quæ, ex Caiet. in verb. 171
Suſurratio, n. 171. deſcribi poteſt; oblocutio inſtituta ad amicitiam inter aliquos tollendam. Qua deſcriptione indicatur illius differentia à contumelia, quæ lædit honorem, & à detractione quæ lædit famam. Talis differentiæ D. Th. mentionem inferens 2. 2. q. 74. art. 1. eidem congruenter in ſequ. ar. 2. docet quod Sotus in 5. de iuſt. & iure q. 11. art. 1. plenius tractat: ſuſurrationem ipſam eſſe peccatum grauius contumelia, & detractione, quoniam amicitia bonum eſt melius

honore

Digitized by Google

honore & fama, ex Ariſt. lib. 8. Ethic. c. 1. Ad quod facit illud Eccleſiaſtici c. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio.] Vnde ex Nauar. in Enchir. c. 18. nu. 13. Suſurro abſolui non debet, donec eos quos diſcordes fecit, reconciliet inter ſe, aut ſaltem proponat firmiter ſe id ſeriò curaturum: ſique id conſequi nequeat, ſe damnis ſecutis ſatisfacturum iuxta iudicium boni viri.

172 Attamen, vt notat Caiet. in verbo ſuſurratio, communiter contingit, tale peccatum eſſe veniale ob imperfectionem actus. Siue ex parte intentionis: cum ſcilicet quis non intendit quidem lædere amicitiam; materialiter tamen dicit aliquid prouocatiuum eiuſmodi læſionis. Excipe, niſi de facto eadem ſequatur grauis, ſuſurrone id aduertere debente: quoniam tanquam illata contra charitatem, non haberet tunc excuſationem à mortali. Siue etiam ex parte eius, quod dicitur, nempe quando ipſum modicum eſt, nec ſufficiens de ſe ad diſſoluendam inter aliquos amicitiam. Siue denique ex parte modi dicendi; puta quia iocosè, non item ſeriò dicitur. Adde quod Sotus habet in cit. art. 2. paulo ante ſolutionem argumentorum, veniale quoque eſſe ſuſurrare, non quidem vt ex amicis facias inimicos: ſed ſolùm vt aſſiduam familiaritatem ab eis amoueas. Immo nullum peccatum eſſe ſuſurrare ad dirimendam amicitiam perniciosam, dummodo id fiat citra infamationem.

173 Tertium peccatum eſt, murmuratio: quæ definitur querela cum impatientia, in iis, quæ homo debet patienter ferre. Committitur autem aliquando contra Deum: vt cùm diſplicet quòd proſperitatem, vel aduerſitatem non tribuat in hoc ſeculo, ſecundùm merita hominum; vel quod non regat mundum noſtro arbitrio: tuncque peccatum eſt mortale, quando coniunctam habet notabilem Dei irreuerentiam; vt ſi vſurpetur credendo Deum eſſe iniuſtum, non gerere debitam curam hominum; aut in ea cura temere procedere, vel quid ſimile. Eſt igitur captiuandus intellectus, & in talibus humiliter dicendum cum Dauide Pſal. 118. Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum; & Pſal. 50. Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.] Vt plurimum verò, contra Prælatos eſt murmuratio, cui pœna in cap. Alienus diſt. 90. ſtatuitur, vt qui murmurat, ſit ab vnitate fratrum alienus. Contingit autem tum ex parte rei, de qua murmuratur: cùm ſcilicet ea talis eſt, quam iuſtè quis patiatur, & nihilominus clanculum conqueritur: tum etiam ex parte modi, nempe cùm patiens iniuſtè id fert impatienter, conquerendo clanculum, cùm poſſit remedium adhibere, monendo Prælatum coram. Iam, quando ſiue hoc, ſiue illo modo facta murmuratio, ſit peccatum mortale, & quando veniale, arbitrio prudentis relinquitur diiudicandum ex circumſtantiis ſeu qualitatibus, & conditionibus rerum, & perſonarum, neque id poteſt regula generali definiri, prout in verbo murmuratio expreſſerunt Angelus, Syluester, & Tabiena.

Quartum peccatum eſt deriſio: quam congruenter doctrinæ D. Th. 2. 2. q. 75. art. 1. & 2. Nauarr. in Enchir. cap. 18. n. 15. definit, ſignificationem inordinatam mali culpæ, pœnæ, vel defectus naturæ ad iniiciendam erubeſcentiam: idemque admonet, inordinatam dixiſſe, eo quod ordinata, actus ſit virtutis Eutrapeliæ, inclinantis ad rectè vtendum ludicris. 174

Porro mortalis cenſetur deriſio, vt ex cit. art. 2. habent Syluester, & Tabiena in verbo Deriſio: cùm quis deridendo, aliquem omnino paruipendit, tamque vilem exiſtimat, vt de eius malo non ſit curandum, ſed pro ioco habendum. Adde cum Iacobo à Graphiis in lib. 2. deciſ. aurear. cap. 101. quando per deriſionem notabilis erubeſcentia animique perturbatio iniicitur alicui, aut iniicere intenditur, aut illius ſufficiens cauſa datur, deriſore id aduertente aut aduertere debente. Tanto autem grauius eſt tale peccatum, quanto deriſor magis tenetur reuereri eum, quem deridet. Ideoque deriſio Dei peccatum eſt grauiſſimum, rationem habens blaſphemiæ, vt ex eo intelligitur, quod D. Lucas in cap. 22. irriſioni Chriſto factæ à dicentibus Propheta nobis Chriſte, &c. addiderit, & alia multa blaſphemantes.] Deriſio item tum ſanctorum, tum propriorum parentum peccatum eſt valde graue. Veniale verò peccatum eſt ex materiæ leuitate: nempe cùm quis iocosè modicum deridetur: aut de malo admodum exiguo: quia erubeſcentia inde ſequens, pro nulla reputatur. Intellige cum Soto lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 11. art. 2. concl. 2. genere ſuo: quia ſi quis, vt ille bene ait, vitium non adeo per ſe malum illudendo obiiciat alteri, quem ſcit irriſionem ægerrimè laturum, peccat grauiter contra charitatem, vt ſi honeſtiſſimo ac Religioſo viro in facie obiiceret ipſum abſque arbitris fuiſſe cum puella locutum, vnde ingenti rubore ille ſuffunderetur, mortaliter profectò peccaret tanquam illicitè contra charitatem graui moleſtia afficiens proximum.

LAVS DEO.

LIBER

LIBER DECIMVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSQVINTVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI DE peccatis in ordine ad contractus, et ad quaſi contractus ciuiles.

PRAEFATIO.

QVI volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, & deſideria multa & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Quæ ſalutaris monitio D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 6. rationem eam habere poteſt, quòd cùm diuitiarum acquirendarum modi alij ſint de ſe illiciti, & alij de ſe liciti: radix omnium malorum (vt ibidem appellatur ab Apoſtolo) cupiditas faciat, vt non modo illi ſint pernicioſi, ſed & hi ſint periculoſi: tanquam ij, in quos malitia illorum deriuatur, dum ad eoſdem palliandos ſeu tegendos, vſurpantur. De qua vſurpatione vt iudicetur, ad antedicta in lib. 23. De modis ipſis illicitis: addenda ſunt pro ſufficienti inſtructione Confeſſarij, quæ ſpectant ad modos acquirendi licitos: præſertim cùm neceſſaria ſit eorum notitia ad iudicandum, qui cenſeri debeant illegitimi, & degeneraſſe in illicitos. Varij verò ſunt modi liciti acquirendarum diuitiarum, ſeu rerum temporalium: nam quandoque hæ nullius domini ſunt, vt quæ pro derelictis habentur: quandoque veró dominum habere probabile eſt; ſed quis ſit ignoratur: de quarum vtrarumque vſurpatione, ſitne illicita, iudicandum eſt ſecundùm ea quæ tradita ſunt de inuentis in præcedenti lib. 10. cap. 13. ſect. 3. Quandoque autem ſunt communitatis bona: quorum vſurpatio à priuatis, per venationem, aut piſcationem, aut lignationem, quando illicita ſit iudicandum eſt per tradita in ſequenti cap. 24. par. prima & ſecunda capitis Quandoque demum ſunt bona propria aliquorum: eorumque vſurpatio poteſt eſſe vel à magiſtratu per impoſitionem vectigalium, gabellarum & aliorum id genus onerum: de qua quando illicita ſit, iudicandum eſt per conſequenter tradita ibidem par. 3. capitis: vel à perſona priuata: idque dupliciter, vel de conſenſu domini vt fit in contractibus, de quibus iam nobis propoſitum eſt dicere, quantum ſufficit ad iudicandum quando ſint illiciti; vel ſine conſenſu domini vt fit per vſu capionem & præſcriptionem, de quibus dictum eſt in eodem libro 10. cap. 20. vt videtur ſufficienter ad iudicandum quando talis acquirendi modus ſit illicitus. Atque de contractibus varij tractant, quorum in ſequentibus habebitur mentio: inter cæteros autem latiſſimè Conradus ſeptem tractatibus, & nouiſſimè tum Ludouicus Molina De iuſtitia & iure tractatu ſecundo romo primo, tum Ferdinandus Rebellus in opere quod inſcripſit, De obligationibus iuſtitiæ. Nos Deo iuuante perſeqnemur ad noſtrum inſtitutum accommodatè: primo tractatu quidem, generaliter ſpectantia ad rationem iudicandi de peccatis in ordine ad contractus ciuiles: reliquis verò, ſpecialiter ſpectantia ad eorumdem ſingulos, & ad quaſi contractus.

TRA-

TRACTATVS PRIMVS.

De ijs quæ generaliter ſpectant ad rationem iudicandi de peccatis in ordine ad contractus ciuiles.

IStius modi ſunt præcipuè: vis quarundam vocum iuridicarum, quibus ſignificantur ea, quæ connexionem habent cum dominio, cuius maximè reſpectu, contractus ciuiles conſiderantur in iudicio de peccatis. Deinde generalis definitio contractus. Tertiò, huius varietas ſeu earūdem diuiſio. Quartò, conſenſus requiſitus ad validitatem contractus. Quintò, ſolita apponi contractibus ciuilibus. Sextò, nonnulla quæ paſſim inueniuntur cum illis coniuncta. Septimò, effectus ex iiſdem naſcentes. Octauò, accidentia quibus iidem effectus impediri poſſunt. Poſtremò, perſonæ quæ cenſentur ad validè contrahendum iure inhabiles.

CAPVT I.

De vi quarumdam vocum iuridicarum.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſint poteſtas & facultas, & in quo differant.*
2 *Quo modo ſumatur ius in doctrina de contractibus.*
3 *Quid ſint vti, abuti, & ius abutendi.*
4 *Definitio dominij cum declaratione.*
5 *Quid ſignificetur nomine tituli: quodque titulus alius ſit verus & alius præſumptus; & quatenus dicatur cauſa dominij.*
6 *Quid ſint ius in re, & ius ad rem: & in quibus acquiratur ius in re, abſque huius traditione.*
7 *Duo modi quibus vox proprietas ſumitur in hac doctrina.*
8 *Quid & quotuplex ſit rerum ſeruitus.*
9 *Quid ſint vſusfructus, ſeu fructus, & vſus: et quo modo inter ſe differant.*
10 *Quid ſit ſimplex vſus facti: quodque is poſſit tum iuſtè, tum iniuſtè fieri, tanquam pendens ab vtentis voluntate.*
11 *Poſſeſſio accipitur tum pro rebus quæ poſſidentur, tum pro actu poſſidendi: quodque ſit in hac acceptione: tum dominium pro effectu eiuſdem actus.*
12 *Diuiſio poſſeſſionis in naturalem tantùm, ciuilem tantùm, & naturalem ſimul & ciuilem.*
13 *Modi quibus poſſeſſio amittitur.*

1 PRima earumdem vocum eſt *poteſtas*, quam latiſſimè patere, habetur ex lege poteſtatis verbo ff. De rerum & verborum ſignificatione. Conuenit autem omni ei, qui vim aliquam, poteſt in rem aliquam, exercere, ſeu de ea diſponere.

Secunda vox eſt *facultas*, minus latè patens quàm poteſtas: vtpote quæ non ſignificat omnem poteſtatem, ſed tantummodo expeditam: ſeu nullo iure impeditam: itaut deriuari debeat, non quidem à fas, quaſi ſignificet iuſtam poteſtatē; *prout ſentit Conradus, Contractibus, q. 1. concl. 1.* ſed à facilitate, ſeu facili, ſicut difficultas deriuatur à difficili, vt ait Pomponius Feſtus, De verborum ſignificatione. Quamquam, *vt idem addit*, differentia inter facultatem & facilitatē ponitur, quod illa rerum, & hæc morum ſit.

2 Tertia vox eſt *Ius*, quæ in hac materia non ſignificat ſcientiam, ſed poteſtatem, non quancumque, ſed illam quæ coniuncta eſt cum iuſtitia: itaut Ius nihil aliud ſit, quam iuſta poteſtas: dictùmque ſit vel à iuſtitia, vt volunt Vlpianus, ff. De iuſtitia & iure lege 1. vel à iuſto ſiue æquo, vt ex Iſidoro refertur diſtin. 1. cap. Ius generale: & habetur ex cap. Ius, De verborum ſignific. Ea verò poteſtas interdum habet ſe in modum actiuæ, vt in iure ad aliquid agendum, vel retinendum, vel impediendum: interdum verò in modum paſſiuæ vt in iure quod habet quis, vt alatur, et cuſtodiatur, vt ei ſeruiatur. Quod autem eadem iuſta ſit, habet ex eo, quòd conceditur à lege, ſiue naturali, ſiue poſitiua. Nam, quæ nō competit ſecundùm legem, ius non eſt ſed iniuria.

Quarta vox eſt *vti*, ſignificans percipere proprium commodum ex re aliqua, ſalua eius ſubſtantia, id eſt, itaut res ipſa non intereat, quemadmodum exponit Ioannes 22. in Extrauag. Ad conditorem, De verborum ſignific. Sic, *exempli gratia*, ille vtitur grege, qui veſcitur lacte gregis, hoc ſalub permanente. 3

Quinta vox eſt, *abuti*, præcedenti oppoſita: ſignificans *vt in eodem loco Ioannes 22. explicat*, ita percipere commodum ex re aliqua, vt ipſius ſubſtantia conſumatur, prout fit quando quis ſumit commodum ex vino vel cibo: tunc enim conſumitur ſubſtantia vini vel cibi: vnde illud non tam eſt vti, quàm abuti. Aduerte autem hic per rei conſumptionem intelligi, non ſolùm eam conſumptionem, per quam res ipſa penitus interit: ſed etiam per quam ſubſtantia rei diſtracta fuerit, ſeu tranſierit in alterius dominium. Sic enim quem abuti ſuo mancipio, non eſt illud interficare, quod ei non licet: ſed eſt mancipium vendere alteri. Similiter abuti pecunia, eſt mutuo eam tradere, vel dono dare alteri: quia ſic ſubſtantia rei perit priori domino, qui deſinit eſſe illius dominus.

Sexta vox eſt, *ius vtendi*, ſignificans *interprete eodem Ioanne 22. ibidem*, iuſtam poteſtatem per quam licitum eſt alicui vti ex aliqua, ſubſtantia eius ſalua.

Septima vox eſt, *ius abutendi*, ſignificans iuſtam poteſtatē, qua quis licite poteſt conſumere rem alienam: vt adhuc habet Ioannes 22. in eadem Extrauag.

Octaua vox eſt *dominium*, cuius ſignificatum declaratur definitione, qua dicitur eſſe ius perfectè diſponendi de re, niſi quis lege prohibeatur. Cuius reſtrictionis addendæ, cauſa eſt quod etſi dominium ex ſua natura tale ſit, vt rei diſpoſitionem, vsúmque tribuat: tamen lege impediente, interdum fit, vt ea poteſtas nequeat exire in actum. Sic enim pupillus rem ſua alienare prohibetur vſque ad certum tempus: cum tamen ſit verus dominus, ex cap. 4. epiſt. ad Galat. Vnde lex inducens iſtud impedimentum, non tollit naturam dominij: ſed ſolùm impedit illius vſum: quo impedimento per lapſum temporis, aut aliter ceſſante, eundem vſum habet liberum, ſine acquiſitione noui iuris: perinde ac ſi præditus viſu impediatur videre, ſublato eo impedimento abſque acceſſione nouæ facultatis, poteſt in actum videndi exire. Porrò in ea definitione, dominium potiùs dicitur ius, quàm poteſtas; vt detur per proximum genus, quod eſt iuſta poteſtas quam ius ſignificat, non autem poteſtas abſolutè, quæ eſt genus remotum: quandoquidem complectitur tam iuſtam quàm iniuſtam poteſtatem. Qua etiam de cauſa potius ponitur ius quam facultas, quæ tam iuſtam quam iniuſtam complectitur. 4

Quod additur in eadem definitione, oſtendit id quod proprium eſt dominij pleni: vt nimirum illud habens poſſit re ſua, & vti & abuti, pro arbitrio eam vel reſeruando ſibi, vel vendendo vel donando vel vaſtando: niſi lege ſuperioris impediatur. Excludit quoque à ratione pleni dominij, tum dominium directū, quod eſt nudæ proprietatis ſine vſufructu: tum dominium vtile, quod eſt ſolius vſusfructus, vel vſus rei: tum quodcumque aliud ius in re ad eius vſum ſpectans, non autem ad omnem. Non enim ad vendendum, donandū aut deſtruendum pro arbitrio.

Nona vox eſt *titulus*, qua ſignificatur non quidem dominium, vt quoſdam cum Gerſone perperam ſenſiſſe meminit Sotus *lib. 4. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 1. circa medium*: ſed potiùs cauſa & ratio ex qua naſcitur dominium: vt emptio, venditio, donatio, præſcriptio, teſtamentum: & in beneficijs Eccleſiaſticis, electio, reſignatio, collatio. Neque titulus tantùm eſt dominij, ſed etiam vſusfructus, poſſeſſionis, atque adeò cuiuſuis iuris quandoquidem nihil eſt aliud, quàm cauſa & ratio iuris. Diſtinguitur autem titulus in verum, qui re ipſa alicui conuenit: & in præſumptum, qui conuenit ſola præſumptione; qualis eſt emptio, qua quis bona fide rem furtiuam emit à latrone. Ex quorum priore naſci poteſt dominium, non item ex poſteriore ſed tantùm poſſeſſio, & fructus. Cæterùm titulus dicitur cauſa dominij, eo quod iſtud in illo primitùs fundetur: non autem, quòd totum ex illo proueniat: quia debet adiunctam habere rei traditionem, iuxta illud in lege Traditionibus. Cod. De pactis. Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Quæ verba indicant ex vi donationis, vel emptionis, vel alterius eiuſmodi tituli, non reſultare dominium, quo habeatur ius in re, niſi accedat traditio: etiamſi acquiratur aliquod ius ad rem. 5

Decima vox eſt, *ius in re*, & vndecima, *ius ad rem, ſeu in rem*: quarum explicatio ex duarum præcedentium explicatione pen- 6

pendet: ius enim in re, vt latiùs declarat Molina *in tractatu 2. De iuſtitia & iure diſput. 2.* idem eſt, ac dominium, ſeu ius quod quiſque habet ad vtendum, ac fruendum re ſua, ſeu ad illã diſtrahendam, alienandam, & de manu cuiuſcunque ſibi vendicandam, tanquã legitimus dominus. Ius verò ad rem eſt aliquid minus (*ad quod facit cap. finale in fine. De conceſſ. præbendæ in 6.*) vtpote quod nihil eſt ſupra titulum, cùm vltra eum ad habendum dominiũ, traditio requiratur, vt ante habitum eſt: & communem Doctorum ſententiam eſſe Molina notat *in eadem diſput. 2.*

Attamen, *vt videre eſt apud eundem in ſequenti diſput. 3.* in nonnullis traditio non cenſetur neceſſaria ad dominium acquirendum. Ac primò in beneficijs Eccleſiaſticis, in quibus ex c. Si tibi abſenti, De præbendis in 6. ius in re acquiritur per collationem & acceptationem. Secundo, in hæreditate ad cuius dominium acquirendum ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, requiritur tantùm, *ex lege Cùm hæredes ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione*, vt adeatur hæreditas id eſt, acceptetur verbo vel facto. Tertiò, in legato. Is enim cui certa res legata eſt, poteſt tanquam dominus, illam ſibi vendicare, hoc ipſo quod hæres acceptat hæreditatem. Id quod ſatis ſignificatum videtur per illud quod in lege A Titio ff. De furtis, res legata dicitur tranſire rectà via, ab eo, qui legauit, ad eum cui legata eſt. Quartò, in eo quod donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, Eccleſiis, aut alijs pijs locis, aut in redemptionem captiuorum: quod deduci poteſt ex lege vltima Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis. Quintò, in contractu ſocietatis omnium bonorum per matrimonium. De qua re Couar *in lib 9. variarum reſolutionum cap. 19. in principio.* Sextò ex lege 1. Cod. De donationibus quæ ſub modo conficiuntur ſi donaſti & tradidiſti alteri domũ aut fundũ, aliud ve ſimile ſub ea cõditione, vt alimenta tibi præberet: illo nõ præbẽte, vt debet, ſtatim recipis dominium & poſſeſſionem illius rei, abſque vlla traditione. Septimò, ſi Princeps contrahat cum aliquo, vel aliquid ei donet intendendo transferre dominium, ipſum erit tranſlatum abſque alia traditione. De qua etiam re Couarr. *in præcedenti lib. 2. cap. 19. num. tertio*, quæ fundatur in eo, quod cùm ex Principis voluntate proueniat, vt traditio requiratur ad acquiſitionem dominij, in eiuſdem ſit arbitrio, vt ea omittatur.

7 Duodecima vox eſt *proprietas*, quæ dupliciter ſumitur: vno modo, vt idem ferè ſignificet ac dominium. Dico ferè, quia dominium propriè eſt, quando quis non tantùm eſt dominus rei, ſed etiam percipit omnes fructus: & dicitur dominiũ ſolidum. Quãdo verò fructus rei alteri conceduntur, illud quaſi nudum dominium quod remanet, dicitur proprietas: & aliquando ad maiorem explicationem vocatur nuda proprietas. Quando autem coniuncta eſt cum fructibus, plena proprietas appellatur. Secundo modo ſumitur proprietas in iure canonico, vt opponitur communitati, ſicut proprium opponitur communi: qua ratione dicitur, quòd Religioſi non habeant proprietatem: & quòd Religioſi proprietarij damnentur, Extra De ſtatu Monach. cap. Cùm ad monaſterium. Quæ proprietas multùm differt à dominio. Nam ex vna parte latiùs patet, cùm inueniatur etiam in vſufructu, & in poſſeſſione, ac etiam in vſu: vnde proprietas quædam, dicitur proprietas vſus, in cap. Exiit §. Profectò, De verborum ſignificatione in 6. Ex altera verò parte anguſtiùs cõtrahitur: quandoquidem inuenitur dominium, vbi non eſt proprietas. Nam Religioſi, qui habent bona immobilia in cõmuni, habent quidem dominium, non habent tamen proprietatem.

8 Decimatertia vox eſt ſeruitus, quæ conuenit hominibus, & rebus. Ac de ſeruitute hominum hic non loquimur, ſed de ſeruitute rerum, quæ eſt quoddam ius, quod quis alteri conſtituit in re, vel ex re ſua, & eſt duplex, perſonalis, & realis. Perſonalis eſt quando res ſeruit perſonæ, vt fit in vſu, & vſufructu, & in poſſeſſione: quæ ſunt illius ſpecies quædam. Realis verò eſt quando vna res ſeruit alteri, & dicitur vrbana, quando prædium ſeruienti ſubiectum, eſt habitaculum hominum, etiamſi villa ſit. Ruſtica verò dicitur, cùm fuerit aliquid aliud: vt ſtabulum, horreum, vel ager. Sic ergo vrbana ſeruitus eſt, quod domus attolli nequeat, ne vicinis luminibus officiat: Ruſtica verò, quòd liceat per tuum fundum tranſire ad alienum, & ſic de ſimilibus.

9 Decimaquarta vox eſt, vſusfructus ſeu fructus: qua propriè ſignificatur ius vtendi, & fruendi, re aliena, ſalua eius ſubſtantia, vt dicit Ioann. ex. in Extrauag. Ad conditorem, De verborum ſignificat. Atque ille qui habet tale ius dicitur vſufructuarius, aut fructuarius.

Decimaquinta eſt (vſus) ſignificans ius vtendi, re aliena (non tamen fruendi) ſalua eius ſubſtantia, vt ibid. habet Ioann. 22. atque is qui habet tale ius dicitur vſuarius. In duobus autem vſus & vſusfructus conueniunt: vnum eſt quòd non verſentur circa ſubſtantiam, ſed tantùm circa accidentia, in quo differunt à dominio: indeque ortum habent variæ obligationes fructuarij, & vſuarij, conſeruandi rẽ qua fruuntur vel vtuntur: de quibus legi poteſt Sylu. in verbo Vſus. Alterum eſt, quòd vterque conſtituatur ex re aliena: & per conſequens, ſit ſeruitus perſonalis: quandoquidẽ dominium rei, cuius emolumenta vſu aut vſufructu capiuntur, eſt penes alium.

Differunt autem, quòd vſusfructus ſit quando quis habet ius accipiendi omnes fructus rei: ita vt poſſit alteri eos donare, locare, aut vendere: quod eſt non tantùm vti re, ſed etiam frui. Vſus verò ad neceſſitatem referatur: & fit, quando quis habet ius accipiendi ex fructibus rei, illa tantùm quæ ſunt ei neceſſaria ad victum, & veſtitum: itaut reliqui fructus ſpectent ad alterum, nempe ad eum penes quem manet rei dominium. Cæterùm fructus dicuntur: in grege quidem, lana, ac fœtus: in fundo verò, fœnum ac ſegetes, virgulta, ſalices, & arbores cæduæ, glandes, poma, & id genus alia. De quibus obiter nota ex §. Is verò, Inſtit. De rerum diuiſione: ſi fructuarius moriatur antequam eos collegerit, non acquiri hæredibus ipſius, ſed cedere domino fundi: cui quandiu adhærent, cenſentur eſſe vnum cum ſolo, adeoque pertinere ad dominium eiuſdem ſoli, donec fructuarius ea colligendo fecerit ſuos. De hoc & alijs modis quibus amittitur vſusfructus, videri poteſt Syluester loco citato quæſt. 11.

Decimaſexta vox eſt, ſimplex vſus facti, cuius habetur mentio in cap. Exiit. §. Profectò, De verborum ſignificatione in ſexto. Eſt autem eiuſmodi vſus, prout habetur ex citata Extrauag. Ad conditorem §. Licet autem, ipſe actus vtendi ſeu abutendi. Vnde intelligitur quod non ſit ſeruitus perſonalis, ſicut vſusfructus: neque merè ius perſonale, ſicut ius vtendi, immo neque vllum omnino ius, ſed tantùm eſſe actionem tranſeuntem quæ poteſt tam iuſtè quàm iniuſtè fieri: qua de cauſa vſus facti, non autem iuris dicitur. Iuſtè autem fieri cenſetur, quando fit de conſenſu domini rei, in qua exercetur: iniuſtè autem, quando fit ſine tali conſenſu. Namque vſus facti pendet à voluntate Domini in eoq; differt ab vſu iuris, qui pendet ſolùm à voluntate vſuarij, cui ius facit vtendi poteſtatem. Exemplum vſus facti, eſſe poteſt is, quem ſeruus habet veſtis, quam dominus poteſt quoties voluerit, ei tollere. 14

Decimaſeptima vox eſt poſſeſſio, quæ tribus modis ſumitur. Primò, pro ipſis rebus quæ poſſidentur, vt cùm quis dicitur habere multas poſſeſſiones, vel vendere ſuas poſſeſſiones: ſicque Matth. 19. & Act. 2. ſumitur. Lex autem ciuilis, vt conſtet ex lege Quæſtio eſt, ff. De verb. ſignific. hanc acceptionem aliquando contrahit, vt cùm diſtinguit inter agrum, & poſſeſſionem: quòd ille ſit prædium cum dominio, hæc verò prædium ſine dominio ſeu proprietate. 15

Secundo modo ſumitur pro ipſo actu poſſidendi, & ſic definitur occupatio rei corporeæ facta proprio nomine. Cuius definitionis prima pars, occupatio, indicat rationem nominis. Nam poſſeſſio dicitur quaſi potens ſeſſio: & ſedere idem ſignificat ac occupare: quia qui ſedet, locum occupat: quo fit vt poſſidere cenſeatur idem ac potens occupare. Cuiuſmodi poteſtas quia non tantùm iuſta, ſed etiam iniuſta eſſe poteſt, fit quoque vt duplex poſſeſſio diſtinguatur: vna quæ dicitur iuris, quando quis iuſto titulo rem poſſidet: & altera quæ vocatur facti, quando quis poſſidet ſine iuſto titulo: quæ diſtinctio habetur ex cap. Cùm noſtris, §. Auditor De conceſſione præbendæ. Secunda verò rei corporeæ, ideo in eadem definitione ponitur, quòd ſola res corporea, id eſt, quæ videri tangique poteſt, propriè dicitur poſſideri. Res enim incorporeæ, vt ſunt ſeruitutes, iura, obligationes, & huiuſmodi aliæ quæ percipiuntur tantùm mente, & intellectu, non dicuntur propriè poſſideri, ſed quaſi poſſideri, ex cap. Conqueſtus, De foro compet. iuncta gloſa ad verbum, Quaſi poſſeſſione. Tertia demum pars, quæ ſit proprio nomine, additur: quia cum quis occupat rem nomine alterius, vt tutor vel procurator, pupilli vel clientis nomine, non dicitur poſſidere. Nam alter ille, cuius nomine occupat, eſt qui poſſidet, vt habetur ex lege Generaliter. ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione.

Tertio modo ſumitur poſſeſſio, pro effectu antedicti actus occupandi: & ita poſſeſſio eſt ius retinendi, & vtendi re occupata ab aliquo tanquam proprio ipſius domino. Ex ea enim actuali poſſeſſione, naſcitur iſtiuſmodi ius retinendi &

Digitized by Google

di & vtendi re, tanquam effectus ex ſua cauſa: in hacque ſignificatione ſumitur poſſeſſio, quando dicitur eſſe vſus: vt in antecitata lege Quæſtio eſt: ſenſus enim eſt, eſſe ius vtendi.

Plura de poſſeſſione tradit Couar. ad regulam Poſſeſſor par. 2. in initio, cum eòque recentiores præſertim Ludouicus Molina tract. 2. De iuſtitia & iure diſput. 12 & quinque ſequentibus.

12 Sed poteſt ſufficere huic loco, eam diſtingui in ciuilem & naturalem. Ciuilis eſt, quæ ſolo animo retinetur: vt accidit cùm quis abeſt à rebus quas poſſidet, interea habens animũ eas retinẽdi. Dicitur verò ciuilis, eo quod magis ciuili, quam naturali iure conſtet. Naturalis autem eſt, quæ tum animo tum etiam corpore retinetur: vt cùm quis rem aliquam occupat tanquam ſuam. Quæquidem occupatio, non nunquã fit apprehenſione vera: vt cùm res accipitur manibus, ſi ſit mobilis, vel cùm in eam, ſaltem ſecundùm partem aliquam, pedibus intratur, ſi ſit immobilis. Nonnunquam verò fit apprehenſione ficta, ſeu quæ ex iuris fictione, eandem vim habet cum vera: vt ſi in conſpectu cellæ vinariæ, aut horrei, alteriuſue loci in quo ſunt merces quas acquirere deſideras, accipias à priore poſſeſſore claues eiuſdem loci, cenſeris ex fictione iuris accipere ſeu acquirere talium rerum poſſeſſionem naturalem. Similiter per vſum oculorum, tanquam magnæ cuiuſdam manus, cenſeris ex fictione iuris acquirere poſſeſſionem naturalem prædij, ſi prior poſſeſſor, aut Iudex illud tibi oſtendat: ſignificando ſe ea ratione tradere tibi illius poſſeſſionem. Idem iudicandum eſt, ſi tibi ſucceſſuro, prior poſſeſſor tradat ſcripturam, quæ continet titulum quo eam poſſidebat.

13 Modi autem quibus poſſeſſio tum ciuilis tum naturalis amittitur, ſunt: Rerum quidem mobilium, primus per voluntatem poſſeſſoris, nolentis eas ampliùs poſſidere: ſecundus per furtum aliàm ve vſurpationem, qua quis ſibi vſurpat aliena tanquam ſua: tertius eſt per amiſſionem crumenæ, annuli, & ſimilium: aut per fugã cùm ſunt animalia quæ aberrarunt, nec conſuetudinem habent per ſe redeundi: nec dominus curat inuenire. Rerum verò immobilium poſſeſſio amittitur primò, ſi poſſeſſor ſit longo tempore abſens, nec per alium inſiſtat rei, nec proteſtetur ſe nolle amittere illius poſſeſſionem. Secundò, ſi quis ſciat rem ſuam eſſe ab alio occupatam, & negligat. Tertiò, ſi eam repetat quidem, ſed repulſam paſſus, non audeat inſiſtere. Quartò, ſi timens repulſam pati, non audeat ipſam rem ſuam repetere aut inuadere illius poſſeſſionem: quintò, ſi neſciat rem eſſe ſuam, ideóque non cenſeat illam in proprijs bonis: ſextò, ſi res ita ſit occupata, vt nulla ſit relicta probabilis ſpes eam recuperandi.

CAPVT II.

In quo generalis definitio contractus traditur.

SVMMARIVM.

14 *Quid ſit contractus generaliter quidque propriè ſumptus.*
15 *Quid ſit ſumptus minus propriè.*
16 *Impropriè ſumptus de quibus dicatur.*
17 *Depoſitum & pignus ſunt propriè contractus.*
18 *Sunt item aſſecuratio, cenſus, cambium, cuſtodia, matrimoniũ, prout vim habet ex iure naturæ: itémque conuentiones omnes vtrimque obligantes.*
19 *Non item legata, nec fidei commiſſa, nec precarium, nec compromiſſum, nec arbitrium, nec delatio iuramenti, nec tranſactio.*

14 Contractus latè ſumptus definiri poteſt, actio hominis erga alium, ex qua obligatio vtrimque, aut ex altera ſaltem parte naſcitur, aut nata diſſoluitur. Qua definitione comprehenditur omnis contractus ſiue propriè, ſiue minùs propriè, ſiue impropriè ſumptus. Vt ipſum ſumi poſſe habetur ex gloſa, ad legem Labeo 2. ff. De verbor. ſignific. In qua quidem lege propriè ſumptus definitur: vltro citróque obligatio: id eſt, actio inter duos, mutuo conſenſu initas cùm ſcilicet, exempli gratia, ego cauſa tui, & tu viciſſim cauſa mei, data vtrimque fide aliquid facimus, & ratum habemus: ex qua actione vtrimque naſcitur obligatio ex iuſtitia: vt in emptione, & venditione: in locatione, & conductione: in commutatione, & ſocietate. Itaque verè ac rectè Sotus admonet, *in 6. de iuſt. & iure quæſt. 2. art.* 1. ea definitio cauſalis eſt, non formalis: quandoquidem obligatio, non eſt forma ſeu eſſentia contractus, ſed illius tantum effectus qui indicat ipſum formaliter, eſſe præmemoratam actionem: quæ ex eo appellatur nomine contractus, quòd per eam quis, trahendo ad ſe ex ea alterius, quod eſt ſibi commodum vel neceſſarium, ipſe obligetur ad dandum vel ad faciendum ex re ſua quod commodum ſit vel neceſſarium illi alteri.

Minus propriè verò ſumptus contractus, dicitur de quocumque pacto, ex quo conſurgit obligatio, ſaltem ex vna parte: hacque acceptione intelligendum eſt, donationem inter contractus numerari à Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 180.* non autem propria præced. acceptione. Etenim donatio tantum habet obligationem ex parte donatoris: qui ex eo quod rem donauit, tenetur illam tradere donatario: qui ex vi donationis ad nihil tenetur niſi ad gratum animum: ex iuſtitia (ſicut ſolet ratione contractus) teneri contingat, id non eſt ex vi donationis, ſed alicuius admixtione in donatione ſerui, quam ex lege Ariſto. ff. De donationibus. Titius facit Caio ſub conditione, quòd illum poſt quinquennium manumitteret. Ex enim mixta eſt pacto, quo Caius tenetur acceptum dono ſeruum, quinquennio expleto manumittere. Intelligendum etiam eſt, illos quos vocant contractus claudicantes, iſta tantum acceptione cenſeri contractus: vt v. g. emptionẽ qua quis emit à pupillo ſine tutoris authoritate: qui ex vi illius, obligatur quidem pupillo: non tamen viciſſim pupillus, ex lege Iulianus §. Si quis à pupillo, ff. De actionibus empti & venditi. Hac quoque acceptione tantùm, ſolutio indebiti videtur cenſenda contractus: ex vna enim tantùm parte eam obligare conſtat: quandoquidem eſt, cùm quis credit ſe aliquam pecuniæ ſummam debere alicui, cui nihil debet, illam ex errore ſoluit. Inde enim obligatio conſurgit tantùm ex parte recipientis, qui ad reſtitutionem tenetur. 15

Impropriè demum ſumptus contractus, dicitur de omni pacto, etiã eo, ex quo nulla oritur obligatio. Qua acceptione, vt videre eſt apud Conrad. in tract. 1. De contractibus quæſt. 16. contractus dicitur etiam de donatione quæ à traditione rei donatæ ita incipit, vt donator illam tradendo, dominium eiuſdem rei transferat in donatarium, cõcurrente pariter vtriuſque conſenſu: vnde fit vt nulla obligatio ex ea naſcatur, neque donatoris, cùm à traditione donatione incipiat: neque donatarij, qui ad nihil tenetur ex iuſtitia, vt antè dictum eſt. Hac quoque acceptione ſumptus contractus dicitur de acceptilatione: quandoquidem ex ea non modo obligatio non conſurgit, ſed etiam illa quæ antè erat in debitore reſpectu creditoris diſſoluitur, ex §. 2. tit. Quibus modis tollitur obligatio lib. 3. Inſtitutorum. Acceptilatio enim eſt imaginaria debiti & obligationis ſolutio, quæ fit quando debitore interrogante creditorem an velit ei debitum remittere acceptùmque habere is reſpondet Volo & habeo. Dicitur denique eadem acceptione ſumptus contractus, de omni obligatione quæ ex delicto naſcitur iuxta legem, Omnem, ff. De iudicijs. Trium harum acceptionũ in citato art. 1. meminit Sotus, citans Sylu. in verbo: Contractus, & Conradum in memorata quæſt. 16. 16

Cæterùm quòd idem Sotus *in eodem art. concl. 2.* negat contractum dici propriè de depoſito & pignore, non videtur admittendum. Nam quòd illa fiant gratis, commune habent cum mutuo & cõmodato, quæ ipſe ponit inter ſpecies contractus propriè dicti. Item quamuis depoſitio gratis fiat, ipſa tamen facta, naſcitur vtrimque obligatio: quia depoſitarius debet depoſitum cuſtodire & reſtituere tempore præſtituto: nec poteſt eo vti pro libito. Et deponens eo ipſo quod depoſuit, debet ſoluere impenſas ſi quas depoſitarius fecit neceſſarias in cuſtodiendo depoſito, quod ſimiliter dicendum eſt de pignore. 17

Multo verò minus quòd contractus ſint, negari poteſt de aſſecuratione, quæ ſpecies quædam eſt emptionis, vel locationis; aut de cenſu, qui emptionis; aut de cambio, quod permutationis: aut de emphyteuſi, quæ locationis ſpecies quædam eſt: aut de cuſtodia quæ quando cuſtos gratis fide ſua rem ſumit cuſtodiendam, ſpecies eſt depoſiti: quando verò ſumit accepto pretio ſuæ diligentiæ 18

& ope-

& operæ: vt cùm paſtor ouium locat ſuam operam ad gregẽ cuſtodiendam, eſt ſpecies locationis. In quibus omnibus cùm vtrimque naſcatur obligatio, meritò de ijs dicitur quòd ſint propriè contractus, ſicut & de matrimonio quatenus ex iure naturæ vim habet. Ea enim ratione ſpecies eſt ſocietatis contractæ inter virum & vxorem: tam ad prolẽ, quàm ad mutua vitæ obſequia & rei familiaris curam. Ac demũ de omni conuentione ex qua naſcitur vtrimque obligatio, vel dandi vt des, vel faciendi vt facias; vel dandi vt facias, vel faciendi vt des: itaut ludus coniunctus conuentioni, qua ludentes ſic inter ſe contrahunt: *victus ſoluam, vt tu victus ſoluas*, cenſeri poſſit propriè contractus: ſicut & ſponſio, dicta Galliè *gageure*, quæ eſt talis quidam ludus.

Secus autem dicendum eſt vt de donationibus, ita & de legatis, quæ ſunt donationes à teſtatore factæ, & ab hæredibus præſtandæ, ex lib. 2. Inſtitutorũ, tit. De legatis §. 1. Itèmque fideicommiſſa quæ ſunt legata, teſtamento relicta cum conditione, quòd poſt aliquod tempus reſtitui debeant. Nã hæc quoque donationes eſſe, habetur ex lege, Et fideicommiſſum, ff. De legatis & fideicommiſſis tertiò. Secus item de precario, quo precibus petenti aliquid vtendum, conceditur tandiu, quandiu, is qui conceſſit patitur, ex lege prima, ff. De precario, & ex cap. finali. De precarijs. Ipſum enim eſt quædam donatio vſus rei, niſi malueris eſſe commodatum ad tempus incertum.

19 Secus quoque dicendum eſſe, vt de acceptilatione, ita & de compromiſſo, arbitrio, delatione iuramenti, & tranſactione: quæ habent rationem diſſolutionis contractus. Etenim compromiſſum, eſt pactio quædam & conſentio inter litigantes ad lites finiendas, ex lege prima, ff. De receptis arbitris. Arbitrium verò eſt, quo Iudices arbitri, à litigantibus aliguntur ad litem componendam. Delatio autem iuramenti eſt, qua creditor debitore negante debitum, defert illi iuramentum, vt ſi iuret debitum eſſe iam ſolutum, non ſit amplius ab illo exigendum. Ac demum tranſactio, eſt pactio de re dubia, & lite incerta nondum finita, aliquo dato vel retento vel promiſſo, vt lis eſſet, ex lege prima, ff. De tranſactionibus, & ex lege, Tranſactio. Cod. eodem titulo, & ex cap. Super eo, eodem quoq; titulo, Extra. Quod quidem eſt inter debitorem, & creditorem ita conuenire, vt ille ſoluat certam debiti partem, ne cadens cauſa, totum ſoluere compellatur: & hic partem remittat, ne fortè cadens cauſa totũ perdat. Ex quibus facile erit ſimiliter iudicare de cæteris, ſintne propriè, an minus propriè, aut tantùm impropriè dicti cõtractus. Aduerte autem obiter antedicta de donatione, pertinere ad ipſam ſimpliciter ſumptam: prout ſcilicet prouenit ex liberalitate vel munificentia vel charitate mera. Non enim videtur negandum, rationem propriè dicti cõtractus habere, cùm eſt coniuncta cum pacto vt detur, vel fiat aliquid in noſtram gratiam: vel quia aliquid datum vel factum eſt.

CAPVT III.

De varietate, ſeu varia diuiſione contractus.

SVMMARIVM.

20 *De contractuum varietate, ac primò de ea quæ ſumitur ex perſonis cum quibus illi fiunt.*
21 *De ea, quæ ex rebus de quibus fiunt.*
22 *De alijs quæ ex modis quibus fiunt.*
23 *Qui contractus dicantur bonæ fidei, & qui ſtricti iuris.*
24 *Qui dicantur gratuiti, & qui onoroſi.*
25 *De vltima diuiſione latè patente, quod quidam rem vniꝰ transferant in alium quoad dominium, & qui.*
26 *Quidam quoad vſumfructum tantùm, & qui.*
27 *Quidam quoad vſum tantùm.*
28 *Quidam quoad traditionem rei tantùm.*

20 QVoniam contractus pendent ex libera hominum voluntate, ij admodum varij ſunt ac multiplices: nouis in dies, ac diuerſis apud diuerſas nationes ſubortis, pro diuerſitate ingeniorum. Vnde fit vt in hac re, quæ ex tam inconſtanti ac mutabili principio pendet, non ſit facile ſeriẽ texere, qua in certum Ordinem tanta varietas digeratur. Nihilominus vt quantam fieri poteſt confuſionem vitemus tria in cõtractibus ſpectabimus, ex quibus illi poſſunt inter ſe diſtingui: quæ ſunt perſonæ cum quibus, res de quibus, & modi quibus fiunt.

Primùm ergo ex perſonis cum quibus contractus fiunt, ijdem diſtinguuntur in diuinos, diabolicos, Eccleſiaſticos, & ciuiles. Diuini ſunt, quibus contrahimus cum Deo, vel cum Sanctis in ordine ad Deum; vt vota omnia. Diabolici verò ſunt, quibus contrahitur cum diabolo: vt magia, maleficia, omniaque alia pacta cum dæmone. Eccleſiaſtici autẽ ſunt, quibus cum Eccleſia Dei ſponſa contrahimus: vt ſolemnis profeſſio Chriſtianiſmi in baptiſmo, beneficia Eccleſiaſtica, ſolemne votum continentiæ in Ordinibus ſacris, & profeſſio religioſa in religione aliqua per Sedem Apoſtolicam approbata. Ciuiles denique ſunt, quibus homo contrahit cum homine: quorum alij ſunt innominati, alij nominati. Dicuntur innominati, qui certa & peculiaria nomina iure gentiũ non acceperunt: & ſunt quatuor, ex lege Naturalis, ff. De præſcriptis verbis. Do vt des, facio vt facias: Do vt facias, & facio vt des: ad quos reuocandi ſunt omnes de quibus dubitatur quam ſpeciem & naturam nominatorũ habeant, non item cæteri: quantumuis in eis talis ratio generaliter inueniatur: vt in permutatione inuenitur prima ratio: nempe Do vt des. Dicuntur verò nominati, qui certa & particularia habent nomina iure gentium: vt emptio, locatio, &c. vel qui iure ciuili cum peculiari nomine ſunt introducti; vt emphyteuſis, ſtipulatio, & quidam alij.

Secundò, ex rebus de quibus contractus fiunt, ipſi diſtinguuntur: quòd quidam fiant de perſonis: vt matrimonium, & mancipiorum permutationes atque venditiones. Quidã verò fiunt de rebus ſpiritalibus, vt ſimonia, & beneficia: & demum quidam de rebus tẽporalibus ſeu externis; vt mutuationes, emptiones, & cæteri quorum eſt vſus in hominum commercijs. 21

Poſtremò, ex modis quibus fiunt contractus, variæ ipſorum diuiſiones ſumuntur. Prima eſt, quòd alius ſit mutuus, alius non mutuus. Dicitur mutuus, quando ex vtraque parte obligatio naſcitur; vt contingit in emptione & venditione, conductione, & locatione, commodatione, mutuatione, impignoratione. Non mutuus verò, quando ex vna parte, non ex altera naſcitur obligatio: vt fit in ſimplici promiſſione gratuita, in donatione, libero legato, fideiuſſione, fideicommiſſione, & liberatione à ſolutione per acceptilationem. 22

Secunda diuiſio eſt, quòd alius ſit ſimplex & abſolutus, & alius conditionatus. Dicitur abſolutus, cui nulla conditio additur: conditionatus verò, cui aliqua conditio additur, qua poſita ſequatur obligatio. Qua de re inferiùs in cap. 5. vbi agetur ex inſtituto de eadem conditione.

Tertia diuiſio eſt; quòd alius ſit licitus, qui ſecundùm legem, & æquitatem fit; alius verò illicitus, vt ſimoniacus, vſurarius, & omnis alius qui contra legem, æquitatémque fit.

Quarta eſt, quòd alius ſit temporalis, id eſt ad certum tẽpus tantùm, & alius perpetuus, id eſt, ſemper duraturus.

Quinta eſt, quòd alius fiat re, alius verbis, alius ſcriptura, alius conſenſu: eadem ratione, qua in ſequenti cap. ſexto dicetur de pacto, in quarta illius diuiſione poſita proximè ante primum documentum.

Sexta, quòd alij ſint bonæ fidei: vt venditio, locatio, ſocietas, & cæteri qui commemorantur in §. Actionum, Inſtitutis De actionibus: alij verò ſunt ſtricti iuris; vt mutuum ſtipulatio & arbitrium. Non dicuntur autem bonæ fidei, quòd in eis ſolis inueniri debeat bona fides: quia in omni contractu ea debet interuenire, ex lege, Bonam fidem, Cod. De obligationibus & actionibus: ſed quòd in illis Iudex debeat iudicare ex æquo & bono, quantum ad id quod reſtituendum eſt vel compenſandum: non autem ex rigore legis ſcriptiue iuris: ſicut in alijs, qui ex eo dicuntur ſtricti iuris, quòd in illis iudicandum ſit ex rigore legis, iuriſve ſcripti: atque ex rigore conuentionis factæ inter contrahentes. De hac contractuum diſtinctione plura qui volet videre poteſt apud Couar. ad regulam, Poſſeſſor, *par. 2. §. 6. aut Ludouicum Molinam in tract. 2. de iuſt. & iure diſput. 259.* 23

Septima diuiſio eſt; quòd alij ſint gratuiti, alij non gratuiti. Dicuntur gratuiti qui non fiunt ob ſolutum pretiũ vel mercedem acceptam (vnde etiam dicuntur facti titulo gratioſo) vt mutuum, commodatum, precarium, depoſitum, mãdatum, fideiuſſio. Non gratuiti verò dicuntur qui fiunt ob pretium vel mercedem, vel ob aliam quamcumque rem factam vel datam, vel faciendam, vel præſtandam, 24

vnde

vnde dicuntur etiam onerosi, quia obligatio ſoluendi pretium vel mercedē, vel rem aliā dandi vel faciendi aſt onus.

Octaua diuiſio eſt: quòd alij fiant in gratiam tantùm & bonum recipientis: vt mutuum & commodatum regulariter: alij verò fiant in gratiam tantùm dantis: vt depoſitum, & mandatum regulariter alij emptio, locatio, permutatio, pignus, ſocietas. Ideo dixi *regulariter*: quia depoſitum, mandatum, & commodatum aliquando fiunt in bonum vtriuſque, nam depoſitario interdum permittitur vti re depoſita; & mandatum quo quis cum abſente contrahit per literas, ei committendo vt merces, vel aliquid aliud pro ſe emat, de ſe quidem gratuitum eſt, ſed interdum mandatarius ex eo commodum accipit, quod ſi fiat loco mercedis, induet rationem locationis: interdum denique commodat quis rem ſuam in propriam vtilitatem: vt cùm quis alteri commodat ſuam ſupellectilem vt communis amicus nomine ipſorum honorificentiùs excipiatur.

Nona diuiſio eſt, quòd alij fiant per ſe ſeorſimque ab alijs contractibus ſeparati: alij verò ex ſua natura coniuncti ſint alijs, & propter alios fiant: huius generis ſunt aſſecuratio & fideiuſſio: & ex quorūdam ſententia pignus; atque ſocietas prioris autem generis ſunt cæteri.

24 Poſtrema eſt, quòd quidam ſint, qui rem vnius ad alterum transferunt quoad dominium: & quidam quoad vſumfructum tantùm: quidam autem quoad vſum tantùm, & quidam denique quoad traditionem rei tantùm. Ac rurſus qui transferant quoad dominium, vel transferunt gratis, vt donatio gratuita & liberum legatum; vel non gratis, tuncque vel res datur pro re; vt vinum pro oleo, quod eſt lucraſa permutatio pecuniæ pro pecunia: vel res pro pretio ſeu pro pecunia, & eſt emptio ac venditio: ſub qua comprehenduntur

25 negotiatio, ſocietas & aſſecuratio: vel res cuius vſus non diſtinguitur à dominio; pro ſimili poſtea accipienda vt mutuum, ſub quo comprehenduntur contractus, quos vocant

26 montes pietatis.

Ex ijs verò contractibus qui rem transferunt quoad vſumfructum tantùm, quidam transfert in perpetuum & gratis, vt feudum, quo quis reſeruato ſibi dominio, ſeu proprietate rei immobilis, *puta domus vel prædij*, in alterum transfert dominium vtile, hoc eſt, fructus & emolumenta, idque gratis ſeu nullo pretio, vel annua penſione petita, ſed tantùm ſeruitio perſonali: quale eſt quod vaſſalli debent ſuo Principi. Quidam verò, qui ſiue in perpetuum, ſiue etiam ad tempus dominium transfert, non quidem gratis, ſed pro annua penſione, vt emphyteuſis, quæ cætera habens cum feudo communia, in hoc ab illo differt, quòd non gratis, & tam ad tempus, quàm in perpetuum fiat. Quibus duobus, poſſunt tanquam eiuſdem generis, addi primò, contractus linellarius, quo emphyteuta omne ius ſuum, quod habet in emphyteuſi transfert in tertium, & id in perpetuum. Deinde cenſus, qui eſt ius accipiendi redditum annuum ex re aliena. Tertiò, eſt ſualis penſio, quæ eſt contractus, quo quis omne ius quod in rem aliquam habet transfert in alterum, pro pretio quidem, ſed ita vt ſibi nihilominus præſtetur penſio annua. Et demum contractus ſuperficiarius, quo quis retento ſibi dominio directo, & proprietate ſoli, dat alteri ſuperficiem fundi, id eſt, molendinum, vel domum, vel aliud ædificium in eo exiſtens, idque ſiue impoſita penſione annua, ſiue non impoſita (vtroque enim modo fieri poteſt) ſic tamen vt idem finiat, pereunte ipſa ſuperficie, hoc eſt, vt ſi domus vel molendinum vel aliud ædificium datum pereat, ſeu deſtruatur incendio, vel impetu aquarum, vel vi ventorum, vel alia ratione, talis contractus ceſſet, nec detur poteſtas reædificandi.

27 Ex ijs porrò contractibus qui rem transferunt quoad vſum tantùm quidam eſt, quo ſimpliciter vſus rei gratis transfertur, & dicitur commodatum, ſeu commodatio. Quidam verò quo vſus vnius transfertur pro vſu alterius, & dicitur permutata commodatio. Quidam demum quo vſus rei transfertur, pro pretio, & dicitur locatio, & conductio.

28 Ex ijs denique quibus tantùm traditur res, quidam eſt quo traditur tantùm ad cuſtodiam, vt depoſitum ſeu depoſitio ad cuſtodiam: quidam verò eſt quo res traditur ratione alicuius obligationis, vel fideiuſſionis: & dicitur impignoratio, cùm eſt rei mobilis: & hypothecatio, cùm eſt rei immobilis. Ex tantis autem veritate ſoli ciuiles in hoc libro occurrunt conſiderandi. Nam quæ ad alios pertinent partim tradita iam ſunt, partim tradentur in ſequenti tomo.

CAPVT IV.

De conſenſu requiſito ad validitatem contractus.

SVMMARIVM.

29 *Conſenſus liber ad contractum validum requiſitus eſt. & quomodo intelligendum ſit contractus aliquos conſtare ſolo conſenſu.*

30 *Quando metus ſit cenſendus leuis, & conditiones requiſitæ, vt grauis cenſeatur.*

31 *Metus, etiam grauis, non efficit regulariter contractum inualidum, licet faciat inualidabilem.*

32 *Contractus qui metu ſiunt, cùm requirant conſenſum liberum cum conditione libertatis, ſunt inualidi.*

33 *Propter ſolum metum grauem contractus irritantur in foro externo: in interno etiam propter leuem: & talis differentia cauſa.*

34 *Metus ob quem irritus eſt contractus, debet prouenire à principio externo.*

35 *Debet quoque eſſe iniuſtè incuſſus.*

36 *Reſtitutioni obnoxium eſt metu, etiam leui, extortum.*

37 *Qui metu aliquid extorſit & illud, & omne damnum inde ſecutum reſtituere tenetur in quo ſi deficiat, qui ei cooperati fuerint, tenebitur ſupplere.*

38 *Metus reuerentialis quando tanquam grauis ſufficiat ad reſcindendum contractum.*

39 *Tacere ex metu reuerentiali, ſufficit ad reſcindendum contractum qui contrahenti valde præiudicat.*

40 *Metus reuerentialis quoad conſcientiæ forum, ſufficit ad obligationem reſtituendi quod acceptum fuerit.*

41 *Corollaria inde deducta.*

42 *Metus reuerentialis in quos cadat.*

43 *Quando contingat preces importunas inducere metum ſufficientem ad reſcindendum contractum.*

44 *Quando ſufficiant quoad forum conſcientiæ ad inducendam obligationem ad reſtitutionem.*

45 *Error contingens in contractu, quidam eſt antecedens, & quidam concomitans hicque non impedit validitatē contractus.*

46 *Ille verò, ſaltem quoad forum conſcientiæ, impedit.*

47 *Error contractum iure inualidum, non validat.*

48 *Modi quibus contingit errorem antecedentem reddere inualidum contractum cui cauſam dedit.*

49 *Iuramentum non deſinit obligatorium eſſe, & indiget diſpenſatione, ex eo, quod appoſitum ſit contractui inualido, ſi ſeruari poſſit abſque ſalutis diſpendio.*

50 *Obligatio quam iuramentum inducit appoſitum contractui inualido.*

51 *Iuramentum appoſitum contractui inualido, ob turpitudinem quam is contrarius habet, non confirmare ipſum.*

52 *Nec item confirmare eum, qui primò & principaliter à iure annullatur ob fauorem publicum.*

53 *Confirmare autem eum, qui primò & principaliter annullatur ob fauorem priuatum, exceptis tribus caſibus.*

54 *Contractus metu graui quo dolo extortus non confirmatur iuramento.*

55 *Contractus factus contra ius iuramentum, valere poteſt.*

IN omni contractu liber conſenſus requiritur: quia contractus gignit in homine obligationem naſcentem ex ipſius conſenſu: quo tanquam particulari lege, ſe alteri adſtringit. Debet autem talis conſenſus, qui aſt actus interioris voluntatis, declarari ſigno externo: quia homo homini obligari non poteſt per ſolū actum internum: qui natura ſua latet, ac fugit hominis cognitionē. Quare cùm quidam cōtractus dicuntur ſolo conſenſu conſtare, *vt matrimonium contrahi ſolo conſenſu*, non eſt ita intelligendum, quaſi ad eos non requiratur cōſenſus internus, aliquo externo ſigno declaratus putà nutu, aut alio æquiualēte ſigno, vel verbis: ſed quod ad eos, conſenſus iſtiuſmodi ſufficiat (prout cenſetur ſufficere ad emptionem, locationem, ſocietatem & mandatum, ea lege, Cōſenſu, De obligationibus & actionibus) cū cæteri contractus ampliùs requirant vel traditionem rerum, vt mutuum, commodatum, pignus, depoſitum & indebitū: in quibus vltra conſenſum contrahentium requiritur, vt interueniat 29

res

mittuntur fideles, eſſe debere ſtatuitur in cap. primo De teſtibus, & atteſt. & ab eo numero nominatim excluduntur Iudæi in ca. Non poteſt 2. quæſtione 7. & cum eis tam pagani quàm hæretici, in cap. Pagani, ibidem. Aduerſus ſe inuicem verò ijdem teſtari non prohibentur, ex capitulo Si hæreticus, adhuc ibidem. Eadem quoque ratione reijciuntur infames, tanquam homines nequam, etiamſi orthodoxi. Pro quo textus habetur in Capitulo Alieni erroris, eadem quæſtione ſeptima & in capitulo. Præterea De teſtibus cogendis §. ſecundo.

154 Quoad naturam: conſideranda eſt ex ea dependens inopia conſilij. ob quam impuberes (*& pari, ac etiam maiori ratione furioſi*) excluduntur à munere teſtificandi, 4. quæſt. cap. 1. his verbis, Ad teſtimonium autem infra annum 14. ſuæ ætatis conſtituti, non admittantur. De quo videnda eſt gloſſa ibidem. Excluduntur etiam mulieres, ex cap. Mulierem 33. quæſt. 4. idque in cauſa criminali, vt gloſſa ibidem notat; addita exceptione caſuum, in quibus ob enormitatem criminis, ad teſtimonium admittuntur etiam infames: ſicut meretrix ad teſtimonium admittitur aduerſus ſimoniacum, ex capitulo Tanta, De ſimonia. Aduerte obiter commune eſſe mulieri cum impubere ac quibuſdam alijs, vt in teſtamento non debeat teſtis adhiberi, ex titulo De teſtamentis §. Teſtis, Inſtitutis.

Quoad fortunam: conſideranda eſt conditio tum ſeruitutis tum paupertatis. Ob hanc enim pauperes à teſtimonio repelluntur, ex cap. Prohibentur, 2. quæſt. prima. Quod ibidem gloſſa *ad verbum Paupertatem* temperat limitatione hac. Dummodo ratione paupertatis ſint ſuſpecti: quæ inſinuatur in cap. Si teſtes §. Item teſtium 4. quæſt. 3. illis verbis, An etiam egenus ſit, vt lucri cauſa quid facile admittat. Ob illam verò, *ſeruitutem inquam*, in eodem cap. §. Item idonei, excluduntur tanquam non idonei, teſtes illi quibus imperari poteſt vt teſtes fiant, prout ſeruis, poteſt à dominis. Verumtamen, *vt in ſequenti §. additur*, ſerui reſponſo tunc eſt credendum, cùm ad eruendum veritatem non eſt alia probatio. Adde & tunc, cùm caſus adſunt in quibus etiam contra dominos, teſtari poſſunt. Qui tres ſunt, adulterij, defraudati cenſus, & læſæ maieſtatis, ex cap. Quæſtionem, 12. quæſt. 2.

155 Quoad animum affectumque voluntatis: conſiderandum eſt, num is inordinatus ſit, & ideo perturbet iudicium: quandoquidem in teſte eſt cauendum. Et ſic iura non permittunt quemquam eſſe teſtem in re propria, ex cap. Si teſtes §. Item omnibus 4. quæſt. 3. nec gerens cum aliquo inimicitias admittitur teſtis contra illum tanquam ſuſpectus ne nocere cupiat: & læſus, ſe vlciſci velit. De quo eſt textus expreſſus 3. quæſt. 5. cap. Accuſatores 1. Idem eſſe dicendum de domeſticis, familiaribus & conſanguineis, habetur ex ſequen. cap. Accuſatores 3. vbi ratio redditur, quòd amor in familiaribus & propinquis ſuſpectus eſſe debeat, tanquam impediens veritatem videre, prout oportet ad ferendum debitè teſtimonium. Verumtamen ſi crimen ſit læſæ maieſtatis humanæ, vt proditio ciuitatis, vel coniuratio in Principem, ſeruus teſtari poteſt contra dominum, & filius contra patrem: argumento legis penult. Ad legem Iuliam maieſtatis, Et confirmatur ex eo, quòd non fiat ipſis iniuria, cùm conſtet ad talia publica damna propulſanda priuatos teneri etiam vitam profundere. Vnde quod dicitur patrem exhæredare poſſe filium, à quo criminaliter accuſatus eſt, intelligi debet cum exceptione caſus læſæ maieſtatis, ex Angelo in verbo Exhæredatio num. 2. & Sylu. Hæreditas 2. quæſt. 3. Idem maiori ratione dici poteſt, ſi crimen ſit læſæ maieſtatis diuinæ, vt diſſeminatio hæreſis, cùm periculoſior ſit iactura ſalutis animarum quàm commodorum temporalium; & Dei honor cuique commendatior eſſe debeat, quàm vita non modo parentum, ſed etiam propria.

156 Quoad ſtatum denique, duo ſunt conſideranda, Alterum quòd quia Clericis ſolent laici eſſe infeſti, hos aduerſus illos non admitti teſtes in cauſis criminalibus, prout latè 2. q. 7. tract. ex profeſſo. Alterum verò, quòd nullus ſimul poſſit eſſe accuſator, Iudex, & teſtis. De quo eſt textus præclarus, 4. quæſt. 4. cap. 1.

Cæterùm quia iure naturæ & lege charitatis, quiſque tenetur iniuſtè læſo fauere potiùs, quàm lædenti quiſquis ille ſit: quando idem læſus indiget auxilio alicuius ex impeditis teſtificari, vt quando non inuenit alium qui poſſet teſtificari, debere per talem ei ſubueniri: quia eius inhabilitas eſt tantùm de iure humano, quod non poteſt legi charitatis, vel iuri naturæ præiudicare. An autem adſit eiuſmodi indigentia colligendum eſt ex natura cauſæ, & ex loci, temporis, ac perſonarum circumſtantijs. Quæ ſi nequeat ea ratione colligi, ſtandum erit iuramento ipſius indigentis, quo confirmet ſe non poſſe alium teſtem habere: nec enim tunc offertſe alia ratio cognoſcendæ veritatis. Porrò dubium non eſt, quin ob ſcandalum aliorum vel proprium detrimentum notabile, iure inhabilis perinde ac habilis excuſetur à teſtificando. Hæcque hactenus de prohibitis teſtificari. De permiſſis ad idque habilibus, pro plena ratione iudicandi de peccatis nobis propoſita antedictis in cap. 3. ſect. 5. addenda eſt aliquot dubiorum explicatio.

De teſte habili ſeu idoneo, aliquot dubiorum explicatio.

SECTIO IX.

PRimum eſt, An cùm Iudex ſciuit procedere iuridicè, & 157
vnus ſolus eſt qui adhiberi poſſit tanquam idoneus ad teſtificandum, is ab ipſo Iudice interrogatus teneatur veritatem aperire. De quo poſſumus probabiliter, tenere cum Soto *in 5. de iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 1. ſub finem*, nó teneri ſi interrogetur via inquiſitionis, niſi infamia ſufficienter probata, vel indicia ſatis manifeſta præcedant. Hoc enim eſt quod D. Thomas *2. 2. quæſt. 70. art. 1. in corpore*, aſſerit, tunc teſtem iuridicè interrogari, cùm de manifeſtis, vel de ijs, de quibus infamia præceſſit interrogatur. Ratioque eſt, quòd omnino occulta non ſubſint inquirentis iuriſdictioni, quæ ad vſum ſuum requirit vt poteſtatem, ſic & ſcientiam publicam. Qua de re vide dicta in præced. num. 97 Teneri autem fateri veritatem, ſi iuridicè interrogetur via accuſationis, vt cenſendus eſt interrogari, quando accuſator adeſt, offerens ſe ad crimen in iudicio probandum producendumque teſtes, & ipſe qui ſolus ſcit producitur. Quem iuridicè interrogatum teneri veritatem fateri, *prout expreſsit Sotus*, ratio hæc ſuadet: quia Iudex ex officio ſuo obligatur ipſum interrogare: tum vt conſulat famæ accuſatoris, qui alioqui haberetur calumniator, ſicque damnum referret ex procuratione boni communis: tum ad vitandum populi ſcandalum, qui iudicabit peccata impunita relinqui, quod erit reipub. pernicioſum: tum ad reprimendam peccandi licentiam, Oderunt enim peccare mali formidine pœnæ.

Iam verò, eadem lege, qua Iudex ad vitanda eiuſmodi incommoda in repub. tenetur exposcente ac vrgente accuſatore, teſtem ſibi productum interrogare, tenetur teſtis ipſe reſpondere, ſiue ſolus ſit, ſiue ſint alij conteſtes; præſertim cùm ſufficiens infamia ex eo cenſeri poſſit præcedere in iudicio, quòd accuſator adſit omni exceptione maior, qui proteſtatur ſe accuſationem ſuam probaturum. Neque ex eo excuſabitur, quod vnius teſtimonium non faciat plenam probationem: quia licèt non ſufficiat ad condemnandum reum: ſufficit tamen ad extorquendam ab eo, *etiam per torturam ſi aliter non poſsit*, confeſſionem veritatis, ad quam tenetur ingreſſu ſemiprobatio eiuſmodi.

Secundum dubium eſt, Num aliquando is, qui ſolus nouit 158
crimen aliquod, teneatur illud Iudici reuelare non interrogatus. Ad quod reſpondetur, duos caſus dari in quibus tenetur. Prior eſt cùm crimen eſt contra commune bonum reipub, aut notabiliter lædit iniuſtè perſonam aliquam priuatam, taleque eſt in fieri, ſeu adhuc pendet in futurum. Tunc enim qui nouit reum talis criminis, quantumcumque ſolus nouerit, nec à Iudice interrogetur, tenetur ex charitate (niſi noſſet tantummodo ex ſacramentali confeſſione) illum reuelare eidem Iudici, tanquam ei, cui ex officio incumbit cura boni communis & defenſio innocentis. Nec obſtabit periculum cui reus ipſe exponitur per tale teſtimonium: quia debet id ſibi imputare, non autem teſtificanti, qui & damnum commune præferre debet priuato, & damnum innocentis, damno nocentis.

Poſterior caſus eſt, quando crimen eſt notorium, & criminoſus occultus, ac Superior generaliter edicit ſub graui pœna (qua ſcilicet oſtendit ſe ſtrictè obedientiam imponere) vt quicumque ſciuerit in particulari talis criminis perpetratorem, eum ſibi reuelet: quiſquis enim ſcit, *etiamſi ſolus*, tenetur ipſum reuelare. Ratio eſt, quod obediendum ſit iuſto Superioris præcepto: quale meritò cenſetur propoſitum, quandoquidem iuſtum eſt præcipere, vt authores perpetratorum criminum, à quocumque illos ſciente, reuelentur. Alias enim in graue reipub. detrimentum, crimina impunita manerent: eaque ratione mali paſſim fierent audaciores ad delinquendum.

Aduerte

159 Aduerte autem priorem caſum procedere quantumçumque promiſerit quis, ac etiam iurauerit ſe ſeruaturum ſecretum iuxta receptam D. Thomæ doctrinam 2.2. *quæſt. 70. art. 1. ad 2.* Ratio verò eſt quòd tale ſiue promiſſum ſiue iuramentum non ſit obligatorium tanquam factum de re mala, nempe de tranſgreſſione iuris naturalis, obligantis ad poſtponendum damnum priuati, damno communitatis, & damnum criminoſi, damno innocentis. Sicque cap. In malis 22. quæſt. 4. dicitur. In malis promiſſis reſcinde fidem: & Regula 69 iuris in 6. In malis promiſſis non expedit fidem obſeruari, & capitulo Inter cætera 22. quæſt. 4. & cap. Quanto, De iureiurando, iuramentum non eſſe inſtitutum vt vinculum eſſet iniquitatis: ac etiam Regula 58. iuris in ſexto non eſſe obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum.

160 Quòd autem poſterior caſus non procedat illo eodem modo (quæ eſt etiam D. Thomæ loco citato recepta ſententia) ex eo intelligitur, quòd tam promiſſum quàm iuramentum de iure naturæ ſeruandum ſit, cùm ſeruari poteſt ſine diſpendio ſalutis. Poteſt autem in caſu in quo nulla imminet læſio boni, ſiue communis ſiue priuati: vt cùm reus ſic eſt emendatus, vt nihil ſit de eo timendum in poſterum: & quoad præteritum, paratus ſit omnino damna reſarcire quantùm poterit. Neque in contrarium vrget Superioris præceptum: quia ipſum eſt humanum, & præceptum ſeruandi promiſſum ac iuramentum, eſt naturale; ideoque illi præualet. Neque item, quòd peccatum manebit impunitum: quia cùm nulla præuia ſit infamia, nec indicia manifeſta, vel accuſatio, nullum poteſt oriri populi ſcandalum. Adde & quòd commendabile ſit occultorum punitionem relinquere diuino iudicio, quando ex eis nullum notabile damnum imminet.

Atque hinc inferre licet Doctores, Procuratores, Tabelliones, Aduocatos, Conſiliarios, Medicos, Chirurgos, Obſtetrices & ſimiles, quibus aliqui ſua ſecreta litium, dubiorum & morborum aperiunt, vt eorum conſilio, auxilio & opera iuuentur, nullo modo poſſe reuelare ſecreta ſibi commiſſa, teſtificando contra eos, niſi illa ſint in damnum imminens communitatis, aut tertiæ perſonæ innocentis; ne ſi quidem interrogentur à Iudice ſub iuramento, quia non habet ad id ſufficientem authoritatem: cùm, vt diximus, præceptum de ſeruando ſecreto admiſſo, ſit iuris naturalis, ideoque præualeat præcepto de eodem reuelando, quod tantùm eſt humanum.

161 Tertium dubium eſt, An is qui teſtis eſt idoneus, teneatur non vocatus aliquando offerre ſe ad teſtimonium ferendum in iudicio. Ad hoc iuxta receptam D. Thomæ ſententiã 2.2. *quæſt. 70. art. 1. in corpore*: reſpondetur affirmatiuè: quia lege charitatis quiſque tenetur proximo in neceſſitate exiſtẽti ſuccurrere, iuxta illud: Mandauit illis vnicuique de proximo ſuo, Eccleſiaſtici 17. Et illud, Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate, Pſal. 81. [ac illud Erue eos qui ducuntur ad mortem Prouerb. 24.] Sic autem accipienda eſt reſponſio, vt non procedat cùm quis prudenter iudicat ſe nihil profuturum ſuo teſtimonio. Item cùm reus damnum paſſurus, iuſtè patietur, quia illud debebit ſibi imputare, qui illius periculo, volens ſe expoſuerit. Adde quòd aduerſa pars læſa, iuſtè Iudicem, vt ſibi ſatisfiat vrgens, merito poſſit conqueri non vocatum offerre ſe ad teſtificandũ cùm ipſius damno non leui. Neque item procedat (niſi gratis reip. pernicies auertenda expoſceret) quando teſtimonium valde damnoſum eſſet ipſi teſtificanti: vt ſi haberet ſcripturam qua exhibita in iudicio, multum quidem iuuaret aliquem in cauſa magnæ quantitatis pecuniarum; ſed ex illius exhibitione merito ſuis & ſibi ipſi timet notabile damnum in bonis ſuis & ſuorum temporalibus, in vita, vel in fama; poſſet non exhibere: quia in caſu nimis difficili, præcepti obligatio ſuſpenditur. Secus verò ſi modicum ſit damnum quod ſibi timet, & graue quod imminet proximo innocenti: à quo liberari poteſt ipſius teſtificatione. Nam per modicum incommodum nõ ſuſpenditur lex charitatis.

162 Aduerte autem primò, vt ſua ſic & ſuorum incommoda grauia, excuſare ab obligatione teſtificandi: quia teſtificationes damnoſæ communiter ſolent generare diſſenſiones, rixas, & inimicitias: quæ inter ſanguine iunctos ſunt in repub. valde pernicioſæ, tanquam in primis obſiſtentes conſeruationi pacis in ea. Et ita ſi non valeam teſtimonium ferre de innocentia alicuius, ad liberandum ipſum à morte, niſi patrem aut fratrem meum conijciam in ſimile periculum non teneor ferre, vt nec innocentem defendere quem diſtricto gladio pater aut frater adoritur, ſi nequeam aliter defendere quàm patrem vel fratrem occidendo: quod natura abhorret.

Aduerte ſecundò ex eodem D. Thoma loco citato: quando quis aliqua de cauſa non poteſt innocenti ſuo teſtimonio ſubuenire, debere alicui alteri indicare veritatem, qui efficaciùs poſſit illum liberare à malo inferendo ei iniuſtè.

Aduerte tertiò ex Nauarr. *in Enchir. c. 18. nu. 32.* non eſſe iuſtam cauſam omittendi teſtificationem pro innocẽte, quod nocens exponendus ſit vitæ diſcrimini: quod alioqui euaderet. Exemplum eſt Si Titius tanquam homicidij reus ſit capite plectendus, niſi ei ſubueniam detegendo Caium perpetraſſe idipſum homicidium: vnde fiet vt idem Caius ſubijciatur pœnæ capitis, quam alioqui euaſiſſet. Ratio eſſe poteſt, quod innocenti cõſtituto in graui neceſſitate ſubueniendum ſit ex charitate, cùm fieri poteſt nullo aut modico tantùm, noſtro incommodo, atque fieri modo profuturo, eoque licito: qualis eſt in propoſito caſu, præuia infamia plenè probata, aut antegreſſis manifeſtis iudicijs vel ſemiprobatione teſtificari contra verè criminoſum; aut certè accuſare ipſũ, offerendo ſe ad tale crimen de eo probandum in iudicio, quando poteſt id præſtare obſeruatis conditionibus propoſitis in præced. ſect. 3. in initio.

Quartum dubium eſt, Quando is qui celat veritatem quam tenetur reuelare, obligetur ad reſtitutionem. Pro cuius ſolutione ſupponendum eſt, ea ſola damna eſſe reſtitutioni obnoxia, quæ oriuntur ex peccato contra iuſtitiam. Vnde ſequitur primò, ad reſtitutionem damnorum ſecutorum teneri eum, qui iuridicè interrogatus veritatem negat aut occultat: vtpote qui cauſa eſt vt Iudex ſententiam tulerit in damnum eius, in cuius alioqui commodum erat laturus. Tale enim peccatum committitur contra iuſtitiam: vtpote quo litigans priuatur teſtimonio, quod per mandatum Iudicis fuit ei applicatum tanquam ſubſidium ex publico debitum, ad ſeruandum ius ſuum: quo ſubſidio ipſum fruſtrare, iniurioſum eſt.

Sequitur ſecundò ob eamdem rationem, ad reſtitutionem ſimiliter teneri eum, qui poſtquam intimatum eſt ei per miniſtrum iuſtitiæ mandatum Iudicis, quo vocatur ad teſtificandum, ſe per fraudem ſubducit. Contrarium autem, quod Leſſius non improbabile *de iuſt. & iure lib. 2. cap. 30. num. 59* locum habere poteſt in eo qui ideo ſe ſubtrahit, quod alioqui immineat ipſi periculum vitæ aut iacturæ notabilis ſiue famæ, ſiue rei familiaris. Cum quo damno non tenetur impedire (vt poſt docebitur) alterius priuatum. Aut certè quòd ſciat litigantem habere in promptu alios, qui ſufficienter pro ipſo teſtificentur.

Sequitur tertiò, eum qui bona fide abfuit, & ideo non fuit illi intimatum Iudicis mandatum, quo ad teſtificandum vocabatur, non eſſe obnoxium reſtitutioni. Non enim peccauit contra iuſtitiam tanquam inobediẽs Iudici: quandoquidem mandatum ipſius neminem obligat, donec ipſum fuerit ei intimatum: ſicut nec leges Principum obligant, donec fuerint promulgatæ. 164

Sequitur quartò, nec obnoxium eſſe reſtitutioni eum, qui dedita opera occultat ſe, ne vocetur in teſtem, aut vocatus celat prudenter veritatem, ad vitandum aliquod magnum damnum ſuum aut parẽtum & conſanguineorum: cùm (niſi obſtet bonum commune pro quo tuendo tale damnum pati neceſſarium ſit) à peccato excuſetur. Quandoquidem præceptum Superioris, quod ſuaue eſſe oportet, non obligat in caſibus illis difficillimis, in quibus ad eius obſeruationem, oporteret ſubire periculũ mortis, aut grauis infamiæ, aut magnæ iactura bonorũ nulla boni cõmunis neceſſitate vrgente.

Sequitur quintò, in caſu quo is qui ſub excommunicatione iubetur proferre aliquas ſcripturas, excuſatur à peccato cauſam habens iuſtam non proferendi: eumdem pariter excuſari & ab excõmunicatione & obligatione reſtituendi ſi non protulerit: vtpote qui non peccat contra iuſtitiam. Caſus iſtiuſmodi cõtingit: tum quando talis ſcriptura propria eſt illius à quo proferri iubetur: quandoquidem nemo tenetur aduerſario ſuppeditare arma quibus ipſum impugnet: tum quando fuerit vtrique communis, & cætera ſunt paria: tunc enim melior eſt conditio poſſidentis: tum demum, cùm etiamſi propria ſit illam exigentis, eam tamẽ habitam bona fide, non exhibet ad vitandam iniuſtam condemnationem, quam probè nouit ſe alioqui ſubiturum. Excuſatur enim tunc à peccato: quia nemo cum graui ſuo damno inuiſto, tenetur ad reſtitutionẽ ex re iuſtè accepta. Peccabit verò contra iuſtitiam & conſequenter ad reſtitutionem tenebitur, ſi ſcriptura ſit publica, ſeu continens cauſæ acta iudicialia, puta interrogationes, reſpõſiones cõfeſſiones aliave 165

id genus: quoniam talia tanquam maximè pertinentia ad executionem publici iudicij, exhibenda ſunt: itaut ea celans, peccet grauiſſimè,& teneatur reſarcire damnum quod inde alter iniuſtè accipiet. Peccabit ſimiliter ſi ſcriptura propria ſit partis contrariæ, quam mala fide retineat: vt ſi eam per ſe, aut per alium, ſit illi ſuffuratus. Iniquum eſt.n. ſurripere alteri arma quibus ſe iuſtè defendere poſſet, itaut damnum inde ſequutum tanquam iniuſtè illatum reſarciendum ſit.

166 Sequitur ſexto, ad reſtitutionem non teneri eum qui non offert ſe vltro, ad teſtimonium ferendum pro liberatione innocentis, quando poteſt commodè: quia etſi grauiter peccet contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam ſicut ei contingit quando vocatus ad teſtificandum, & Iudici oblatus: (nam ipſe pro publica ſua poteſtate illum aſſignat reo, imponitque illi teſtis officium; ratione cuius ex iuſtitia eidem reo obligatur ad verum teſtimonium ferendum in ipſius cauſa: & ad ſeruiendum Iudici ipſi, in habenda cognitione neceſſaria: vt valeat iudicare ſecundùm æquitatem. Vnde ſequitur quod teneatur de damno quod euenerit ex teſtimonij ſui, ex iuſtitia debiti, defectu iniurioſo.

167 Quintum dubium eſt. An is qui dedita opera falſum teſtimonium in iudicio tulit contra innocentem, vnde ad mortem iniuſtè damnatus eſt teneatur ad eum liberandum retractare ſe, etiam cum vitæ propriæ periculo.

Ad cuius explicationem dico primò cum Petro à Nauar. de reſtit. libro 2. cap. 3. num. 551. certum eſſe, quòd ſi talis retractatio nihil profutura ſit, falſum teſtem (etiamſi tunc non liberetur ab obligatione reſtituendi damna quæ fuerint inde ſecuta) ad eam non teneri, quandoquidem fruſtra diſcrimini vitæ exponeret ſe, quod non eſt rationi conſentaneum.

Secundò, quòd ſi idem teſtis in loco tuto conſtitutus poſſit ſufficienter ad liberationem innocentis retractare ſe, non teneatur ſe Iudici ſiſtere: quia ei ſufficit vt obuiet malo, cui cauſam dedit. Tertiò, quòd idem in eodem caſu, teneatur cum vitæ propriæ diſpendio retractare ſuum dictũ, vt innocentem liberet à mortis periculo, cui ipſe falſo teſtimonio ſuo cauſam dedit. Ita enim tenent Sotus in 4. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 3. ad 4. dub. 3. Medina in Cod. De rebus reſtituendis q. 3. cauſa 4. ad 4. Nauar. in Enchir. c. 15. nu. 17. Conar. ad regulam peccatum 2. par. n. 6. verſu 3. adultera. Ratio vero eſt: quod ſi quid obſtaret quominus teneatur, maxime eſſet quod vnuſquiſque magis obligetur ſuæ vitæ prouidere, quàm alienæ. Ad id tantum habet locum in pari caſu innocentiæ. In diſpari enim, ſicut eſt in caſu propoſito, recta ratio dictat ius maius, eſſe potius penes innocentem patientem iniuriam, quàm penes nocentem illam inferentem. Et confirmatur ex eo, quòd ille inuadatur, & hic inuadat iniuſtè: ideoque ille ius habeat defendendi ſe, non autẽ hic niſi ab inuaſione deſiſtat: ſicut tenetur, etiam cum propriæ vitæ periculo: cùm mors temporalis poſtponenda ſit morti æternæ: cui obnoxius manet non deſiſtens à mortali peccato, prout cenſetur teſtis non reuocans teſtimonium, per quod cauſam dat morti innocentis, illius vitam iniuſtè inuadens.

168 Porro cùm quis non ſolus ſed alij cum ipſo falſum teſtimonium tulerunt, nec volunt reuocare: iſtud habet locum in duobus caſibus: quorum prior eſt, quando ipſe ijſdem author fuit illud dicendi. Quia enim quidquid eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati, non tantùm illi ſuo falſo teſtimonio innocentem inuadere cenſebuntur: ſed etiam ipſe ſua inductione, quæ cauſa eſt einſdem teſtimonij. Poſterior caſus eſt: quando etſi alijs author non fuerit teſtificandi falsũ; communi tamen conſenſu cum illis conſpirauit in talem inuaſionem innocentis. Cui ſub mortali tenetur obuiare: quia ex eo, quòd alij in peccato perſeuerare velint, non licet ipſi in illo permanere: neque ex eo excuſatur, quod alij periude ac ipſe teneantur ad retractationem ſui dicti, quia pari ratione tenetur in ſolidum, qua teneretur ſi cum ijſdẽ de communi conſenſu, ſpoliaſſet aliquem bonis: quo caſu tenetur integrè ſatisfacere, ſi illi non poſſent aut nollent id facere. Pro cuius pleniore notitia videnda ſunt tradita in præced. lib. 10. num. 113. & aliquot ſequentibus.

169 In tribus autem alijs caſibus illud ipſum non habet locũ. Primus eſt, quando teſtimonium non fuit efficax, id eſt, nihil contulit ad pœnam reo inferendam, aut ad illius incrementum: quia videlicet aliorum teſtimonia, quæ præceſſerunt, ſufficientia fuerunt ſine ſuo. Nam etſi contra charitatem peccauerit falſum dicendo, non tamen contra iuſtitiã: vtpote qui nec damnum nec illius cauſam efficacem dederit: ideoque tenetur tantùm ex charitate retractare ſuum illud teſtimonium. Cuiuſmodi obligatio non eſt talis, quæ cum vitæ periculo impleri debeat. Ordine charitatis enim, vita propria præfertur alienæ.

Secundus caſus eſt, quando effectus falſi teſtimonij iam eſt ſecutus, vt quando falsò accuſatus, iam eſt affectus ſupplicio. Quia cùm quod factum eſt, infectum eſſe nequeat: nõ manet falſi teſtis obligatio obijciendi ſe mortis periculo ad liberandum eum, quem ſimili periculo iniuſtè expoſuit: ſed obligatio ſatisfaciendi Deo per pœnitentiam: & propinquis per reſtitutionem, faciendam eis ſecundùm doctrinam traditam in memorato lib. 10. c. 10.

Tertius caſus eſt, quem ex Caiet. habet Petrus à Nauar. *de reſtit. lib. 2. cap. 3. nu.* 551. quando quis per ignorantiã ſeu obliuionem non damnabilem, falſum teſtimonium dixit. Sicut enim excuſatur à malitia peccati iniuſtitiæ, ita & ab obligatione reſtituendi ſatisfaciendive: perinde ac ille, qui ſimiliter ex ignorantia ſeu obliuione inculpabili peierat, excuſatur a malitia periurij & ab obligatione pro eo ſatisfaciendi. Vnde obligatio obuiandi damno ex tali teſtimonio ſecuturo, ſolum eſt ex charitate proindeque non habet locum in caſibus nimis arduis, inter quos locum præcipuum tenet caſus periculi mortis.

CAPVT VIII.

De adulatione, ſuſurratione, murmuratione, & deriſione.

SVMMARIVM.

- 170 *Quid ſit & quale peccatum ſit adulatio.*
- 171 *Quid ſit ſuſurratio, & illius differentia à detractione, & contumelia.*
- 172 *Quando ſit peccatum mortale, & quando veniale.*
- 173 *Quid ſit murmuratio: quodque eſſe poſſit tum contra Deum, tum contra Prælatos: de qua quando ſit mortalis, regula generalis non datur.*
- 174 *Quid ſit deriſio & quando cenſeatur peccatum mortale, quando tantùm veniale.*

SVperſunt paucis attingenda aliquot peccata linguæ, quæ nonnihil affinitatis habent cum detractione, & contumelia.

Primum eſt, adulatio, quam Angelus in verbo Adulatio, 170
in principio, definit peccatum ex ſermone vanæ laudis exhibito alicui, intentione complacendi. Vanam autem laudem intellige, prout idem indicat, qua aliquis laudatur de eo de quo non eſt laudandus, aut pluſquam eſt laudandus, aut quæ non ſit eo fine, quo fieri deberet. Poteſt autem eiuſmodi peccatum eſſe mortale tribus modis ex D. Tho. 2. 2. q. 115. art. 2. Ac primò ratione materiæ, puta quando aliquis laudat alicuius peccatum: quia id dilectioni Dei contrariũ eſt: quandoquidem in eo iuſtitia diuina damnatur, per quã Deus ipſe peccato aduerſatur repugnatque. Contrarium itẽ eſt, dilectioni proximi, quem fouet in peccato. Hinc illud Iſaiæ 5. Væ qui dicitis malum bonum.] Secundò ratione intentionis: vt cum quis ad hoc adulatur alicui, vt noceat ei vel corporaliter, vel ſpiritualiter. Vnde Prouerb. 27. dicitur meliora eſſe vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oſcula. Tertiò, ratione occaſionis: puta cum, laudando aliquem, ei præter intentionem occaſio præbetur peccandi mortaliter. Qua tamen in re videndum eſt, ſitne occaſio data, an accepta: pro quo conſule tradita de ſcandalo in præced. lib. 14. c. 4. Addit autem D. Th. quòd ſi aliquis ex ſola auiditate delectandi alios, vel ad euitandum aliquod malũ, vel ad conſequendum aliquod bonum ſibi neceſſarium adulletur alicui, tanquam nihil dicens aut agens contra charitatem, non peccare mortaliter.

Secũdum peccatum eſt ſuſurratio, quæ, ex Caiet. in verb. Suſurratio, n. 171. deſcribi poteſt; oblocutio inſtituta ad amicitiam inter aliquos tollendam. Qua deſcriptione indicatur illius differentia à contumelia, quæ lædit honorem, & à detractione quæ lædit famam. Talis differentiæ D. Th. mentionem inferens 2. 2. q. 74. art. 2. eidem congruenter in ſequ. ar. 2. docet quod Sotus in 5. de iuſt. & iure q. 11. art. 1. plenius tractat: ſuſurrationem ipſam eſſe peccatum grauius contumelia, & detractione, quoniam amicitia bonum eſt melius 171

honore

honore & fama, ex Ariſt. lib. 8. Ethic. c. 1. Ad quod facit illud Eccleſiaſtici c. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio.] Vnde ex Nauar. in Enchir. c. 18. n. 13. Suſurro abſolui non debet, donec eos quos diſcordes fecit, reconciliet inter ſe, aut ſaltem proponat firmiter ſe id seriò curaturum: ſique id conſequi nequeat, ſe damnis ſecutis ſatisfacturum iuxta iudicium boni viri.

172 Attamen, vt notat Caiet. in verbo ſuſurratio, communiter contingit, tale peccatum eſſe veniale ob imperfectionem actus. Siue ex parte intentionis: cum ſcilicet quis non intendit quidem lædere amicitiam; materialiter tamen dicit aliquid prouocatiuum eiuſmodi læſionis. Excipe, niſi de facto eadem ſequatur grauis, ſuſurrone id aduertere debente: quoniam tanquam illata contra charitatem, non haberet tunc excuſationem à mortali. Siue etiam ex parte eius, quod dicitur, nempe quando ipſum modicum eſt, nec ſufficiens de ſe ad diſſoluendam inter aliquos amicitiam. Siue denique ex parte modi dicendi: puta quia iocoſè, non item ſeriò dicitur. Adde quod Sotus habet in cit. art. 1. paulo ante ſolutionem argumentorum, veniale quoque eſſe ſuſurrare, non quidem vt ex amicis facias inimicos: ſed ſolùm vt aſſiduam familiaritatem ab eis amoueas. Immo nullum peccatum eſſe ſuſurrare ad dirimendam amicitiam pernicioſam, dummodo id fiat citra infamationem.

173 Tertium peccatum eſt, murmuratio: quæ definitur querela cum impatientia, in ijs, quæ homo debet patienter ferre. Committitur autem aliquando contra Deum: vt cùm diſplicet quòd proſperitatem, vel aduerſitatem non tribuat in hoc ſeculo, ſecundùm merita hominum; vel quod non regat mundum noſtro arbitrio: tuncque peccatum eſt mortale, quando coniunctam habet notabilem Dei irreuerentiam, vt ſi vſurpetur credendo Deum eſſe iniuſtum, non gerere debitam curam hominum; aut in ea cura temere procedere, vel quid ſimile. Eſt igitur captiuandus intellectus, & in talibus humiliter dicendum cum Dauide Pſal. 118. Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum] & Pſal. 50. Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.] Vt plurimum verò, contra Prælatos eſt murmuratio, cui pœna in cap. Alienus diſt. 90. ſtatuitur, vt qui murmurat, ſit ab vnitate fratrum alienus. Contingit autem tum ex parte rei, de qua murmuratur: cùm ſcilicet ea talis eſt, quam iuſtè quis patiatur, & nihilominus clanculum conqueritur: tum etiam ex parte modi, nempe cùm patiens iniuſtè id fert impatienter, conquerendo clanculum, cùm poſſit remedium adhibere, monendo Prælatum coram. Iam, quando ſiue hoc, ſiue illo modo facta murmuratio, ſit peccatum mortale, & quando veniale, arbitrio prudentis relinquitur dijudicandum ex circumſtantijs ſeu qualitatibus & conditionibus rerum & perſonarum, neque id poteſt regula generali definiri, prout in verbo murmuratio expreſſerunt Angelus, Syluester, & Tabiena.

Quartum peccatum eſt deriſio: quam congruenter doctrinæ D. Th. 2. 2. q. 75. art. 1. & 2. Nauarr. in Enchir. cap. 18. n. 15. definit, ſignificationem inordinatam mali culpæ, pœnæ, vel defectus naturæ ad inijciendam erubeſcentiam: idemq; admonet, inordinatam dixiſſe, eo quod ordinata, actus ſit virtutis Eutrapeliæ, inclinantis ad rectè vtendum ludicris. 174

Porro mortalis cenſetur deriſio, vt ex cit. art. 2. habent Syluester, & Tabiena in verbo Deriſio: cùm quis deridendo, aliquem omnino paruipendit, tamque vilem exiſtimat, vt de eius malo non ſit curandum, ſed pro ioco habendum. Adde cum Iacobo à Graphijs in lib. 2. deciſ. aurear. cap. 141. quando per deriſionem notabilis erubeſcentia animique perturbatio inijcitur alicui, aut in ſe re intenditur, aut illius ſufficiens cauſa datur, deriſore id aduertente aut aduertere debente. Tanto autem grauius eſt tale peccatum, quanto deriſor magis tenetur reuereri eum, quem deridet. Ideoque deriſio Dei peccatum eſt grauiſſimum, rationem habens blaſphemiæ, vt ex eo intelligitur, quod D. Lucas in cap. 22. Irriſioni Christo factæ à dicentibus Propnetiza nobis Chriſte, &c. addiderit, & alia multa blaſphemantes.] Deriſio item tum ſanctorum, tum propriorum parentum peccatum eſt valde graue. Veniale verò peccatum eſt ex materiæ leuitate: nempe cùm quis iocoſè modicum deridetur: aut de malo admodum exiguo: quia erubeſcentia inde ſequens, pro nulla reputatur. Intellige cum Soto lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 11. art. 2. concl. 2. genere ſuo: quia ſi quis, vt ille bene ait, vitium non adeo per ſe malum illudendo obijciat alteri, quem ſcit irriſionem ægerrimè laturum, peccat grauiter contra charitatem, vt ſi honeſtiſſimo ac Religioſo viro in facie obijceret ipſum abſque arbitris fuiſſe cum puella locutum, vnde ingenti rubore ille ſuffunderetur, mortaliter profectò peccaret tanquam illicitè contra charitatem graui moleſtia afficiens proximum.

LAVS DEO.

LIBER

LIBER DECIMVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSQVINTVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI DE peccatis in ordine ad contractus, et ad quaſi contractus ciuiles.

PRAEFATIO.

QVI volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, & deſideria multa & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Quæ ſalutaris monitio D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 6. rationem eam habere poteſt, quòd cùm diuitiarum acquirendarum modi alij ſint de ſe illiciti, & alij de ſe liciti: radix omnium malorum (vt ibidem appellatur ab Apoſtolo) cupiditas faciat, vt non modo illi ſint pernicioſi, ſed & hi ſint periculoſi: tanquam ij, in quos malitia illorum deriuatur, dum ad eoſdem palliandos ſeu tegendos, vſurpantur. De qua vſurpatione vt iudicetur, ad antedicta in lib. 23. De modis ipſis illicitis: addenda ſunt pro ſufficienti inſtructione Confeſſarij, quæ ſpectant ad modos acquirendi licitos: præſertim cùm neceſſaria ſit eorum notitia ad iudicandum, qui cenſeri debeant illegitimi, & degeneraſſe in illicitos. Varij verò ſunt modi liciti acquirendarum diuitiarum, ſeu rerum temporalium: nam quandoque hæ nullius domini ſunt, vt quæ pro derelictis habentur: quandoque veró dominum habere probabile eſt; ſed quis ſit ignoratur: de quarum vtrarumque vſurpatione, ſitne illicita, iudicandum eſt ſecundùm ea quæ tradita ſunt de inuentis in præcedenti lib. 10. cap. 13. ſect. 3. Quandoque autem ſunt communitatis bona: quorum vſurpatio à priuatis, per venationem, aut piſcationem, aut lignationem, quando illicita ſit iudicandum eſt per tradita in ſequenti cap. 24. par. prima & ſecunda capitis Quandoque demum ſunt bona propria aliquorum: eorumque vſurpatio poteſt eſſe vel à magiſtratu per impoſitionem vectigalium, gabellarum & aliorum id genus onerum: de qua quando illicita ſit, iudicandum eſt per conſequenter tradita ibidem par. 3. capitis: vel à perſona priuata: idque dupliciter, vel de conſenſu domini vt fit in contractibus, de quibus iam nobis propoſitum eſt dicere, quantum ſufficit ad iudicandum quando ſint illiciti; vel ſine conſenſu domini vt fit per vſu capionem & præſcriptionem, de quibus dictum eſt in eodem libro 10. cap. 20. vt videtur ſufficienter ad iudicandum quando talis acquirendi modus ſit illicitus. Atque de contractibus varij tractant, quorum in ſequentibus habebitur mentio: inter cæteros autem latiſſimè Conradus ſeptem tractatibus, & nouiſſimè tum Ludouicus Molina De iuſtitia & iure tractatu ſecundo tomo primo, tum Ferdinandus Rebellus in opere quod inſcripſit, De obligationibus iuſtitiæ. Nos Deo iuuante perſequemur ad noſtrum inſtitutum accommodarè: primo tractatu quidem, generaliter ſpectantia ad rationem iudicandi de peccatis in ordine ad contractus ciuiles: reliquis verò, ſpecialiter ſpectantia ad eorumdem ſingulos, & ad quaſi contractus.

TRACTATVS PRIMVS.

De ijs quæ generaliter ſpectant ad rationem iudicandi de peccatis in ordine ad contractus ciuiles.

Iſtius modi ſunt præcipuè: vis quarumdam vocum iuridicarum, quibus ſignificantur ea, quæ connexionem habent cum dominio, cuius maximè reſpectu, contractus ciuiles conſiderantur in iudicio de peccatis. Deinde generalis definitio contractus. Tertiò, huius varietas ſeu varia diuiſio. Quartò, conditiones requiſitæ ad validitatem contractus. Quintò, ſolita apponi contractibus ciuilibus. Sextò, nonnulla quæ paſſim inueniuntur cum illis coniuncta. Septimò, effectus ex iiſdem naſcentes. Octauò, accidentia quibus iidem effectus impediri poſſunt. Poſtremò, perſonæ quæ cenſentur ad validè contrahendum iure inhabiles.

CAPVT I.

De vi quarumdam vocum iuridicarum.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſint poteſtas & facultas, & in quo differant.*
2 *Quo modo ſumatur ius in doctrina de contractibus.*
3 *Quid ſint vti, abuti, & ius abutendi.*
4 *Definitio dominij cum declaratione.*
5 *Quid ſignificetur nomine tituli: quódque titulus alius ſit verus & alius præſumptus; & quatenus dicatur cauſa dominij.*
6 *Quid ſint ius in re, & ius ad rem: & in quibus acquiratur ius in re, abſque huius traditione.*
7 *Duo modi quibus vox proprietas ſumitur in hac doctrina.*
8 *Quid & quotuplex ſit rerum ſeruitus.*
9 *Quid ſint vſusfructus, ſeu fructus, & vſus: ac quo modo inter ſe differant.*
10 *Quid ſit ſimplex vſus facti: quódque is poſſit tum iuſtè, tum iniuſtè fieri, tanquam pendens ab vtentis voluntate.*
11 *Poſſeſſio accipitur tum pro rebus quæ poſſidentur, tum pro actu poſſidendi: quidque ſit in hac acceptione: tum dominium pro effectu eiuſdem actus.*
12 *Diuiſio poſſeſſionis in naturalem tantùm, ciuilem tantùm, & naturalem ſimul & ciuilem.*
13 *Modi quibus poſſeſſio amittitur.*

1 Prima earumdem vocum eſt *poteſtas*, quam latiſſimè patere, habetur ex lege poteſtatis verbo ff. De rerum & verborum ſignificatione. Conuenit autem omni ei, qui vim aliquam, poteſt in rem aliquam, exercere, ſeu de ea diſponere.

Secunda vox eſt *facultas*, minus latè patens quàm poteſtas; vtpote quæ non ſignificat omnem poteſtatem, ſed tantummodo expeditam: ſeu nullo iure impeditam: itaut deriuari debeat, non quidem à fas, quaſi ſignificet iuſtam poteſtatē: *prout ſentit Cōradus, Contractibus, q. 1. concl. 1.* ſed à facilitate, ſeu facili, ſicut difficultas deriuatur à difficili, vt ait Pomponius Feſtus, De verborum ſignificatione. Quamquam, *vt idem addit*, differentia inter facultatem & facilitatē ponitur, quod illa rerum, & hæc morum ſit.

2 Tertia vox eſt *Ius*, quæ in hac materia non ſignificat ſcientiam, ſed poteſtatem, non quamcumque, ſed illam quæ coniuncta eſt cum iuſtitia: itaut Ius nihil aliud ſit, quàm iuſta poteſtas: dictúmque ſit vel à iuſtitia, vt volunt Vlpianus, ff. De iuſtitia & iure lege 1. vel à iuſto ſiue æquo, vt ex Iſidoro refertur diſtin. 1. cap. Ius generale: & habetur ex cap. Ius, De verborum ſignific. Ea verò poteſtas interdum habet ſe in modum actiuæ, vt in iure ad aliquid agendum, vel retinendum, vel impediendum: interdum verò in modum paſſiuæ vt in iure quod habet quis, vt alatur, vt cuſtodiatur, vt ei ſeruiatur. Quod autem eadem iuſta ſit, habet ex eo, quod concedatur à lege, ſiue naturali, ſiue poſitiua. Nam, quæ nō competit ſecundùm legem, ius non eſt ſed iniuria.

3 Quarta vox eſt *vti*, ſignificans percipere proprium commodum ex re aliqua, ſalua eius ſubſtantia, id eſt, itaut res ipſa non intereat, quemadmodum exponit Ioannes 22. in Extrauag. Ad conditorem, De verborum ſignific. Sic, *exempli gratia*, ille vtitur grege, qui veſcitur lacte gregis, hoc ſalub permanente.

Quinta vox eſt, *abuti*, præcedenti oppoſite ſignificans *vt in eodem loco Ioannes 22. explicat*, ita percipere commodum ex re aliqua, vt ipſius ſubſtantia conſumatur, prout fit quando quis ſumit commodum ex vino vel cibo: tunc enim conſumitur ſubſtantia vini vel cibi: vnde illud non tam eſt vti, quàm abuti. Aduerte autem hîc per rei conſumptionem intelligi, non ſolùm eam conſumptionem, per quam res ipſa phyſicè interit: ſed etiam per quam ſubſtantia rei diſtracta fuerit, ſeu tranſierit in alterius dominium. Sic enim quem abuti ſuo mancipio, non eſt illud interficere, quod ei non licet: ſed eſt mancipium vendere alteri. Similiter abuti pecunia, eſt mutuo eam tradere, vel dono dare alteri: quia ſic ſubſtantia rei perit priori domino, qui deſinit eſſe illius dominus.

Sexta vox eſt, *ius vtendi*, ſignificans *interprete eodem Ioanne 22. ibidem*, iuſtam poteſtatem per quam licitum eſt alicui vti re aliqua, ſubſtantia eius ſalua.

Septima vox eſt, *ius abutendi*, ſignificans iuſtam poteſtatē, qua quis licitè poteſt conſumere rem alienam: vt adhuc habet Ioannes 22. in eadem Extrauag.

4 Octaua vox eſt *dominium*, cuius ſignificatum declaratur definitione, quæ dicitur eſſe ius perfectè diſponendi de re, niſi quis lege prohibeatur. Cuius reſtrictionis addendæ, cauſa eſt quòd etſi dominium ex ſua natura tale ſit, vt rei diſpoſitionem, vſúmque tribuat: tamen lege impediente, interdum fit, vt ea poteſtas nequeat exire in actum. Sic enim pupillus rem ſuam alienare prohibetur vſque ad certum tempus: cùm tamen ſit verus dominus, ex cap. 4. epiſt. ad Galat. Vnde lex inducens tale impedimentum, non tollit naturam dominij: ſed ſolùm impedit illius vſum: quo impedimento per lapſum temporis, aut aliter ceſſante, eundem vſum habet liberum, ſine acquiſitione noui iuris: perinde ac ſi præditus viſu impediatur videre, ſublato eo impedimento abſque acceſſione noua facultatis, poteſt in actum videndi exire. Porrò in ea definitione, dominium potiùs dicitur ius, quàm poteſtas; vt detur par proximum genus, quod eſt iuſta poteſtas quam ius ſignificat, non autem poteſtas abſolutè, quæ eſt genus remotum: quandoquidem complectitur tam iuſtam quàm iniuſtam poteſtatem. Qua etiam de cauſa potius ponitur ius quam facultas, quæ tam iuſtam quàm iniuſtam complectitur.

Quod additur in eadem definitione, oſtendit id quòd proprium eſt dominij pleni: vt nimirum illud habens poſſit re ſua, & vti & abuti, pro arbitrio eam vel reſeruando ſibi, vel vendendo vel donando vel vaſtando: niſi lege Superioris impediatur. Excludit quoque à ratione pleni dominij, tum dominium directū, quod eſt nudæ proprietatis ſine vſufructu ſuo; dominium vtile, quòd eſt ſolius vſusfructus, vel vſus rei: tum quodcumque aliud ius in re ad eius vſum aliquem, non autem ad omnem. Non enim ad vendendum, donandū aut deſtruendum pro arbitrio.

5 Nona vox eſt *titulus*, qua ſignificatur non quidem dominium, vt quoſdam cum Gerſone perperam ſenſiſſe meminit Sotus *lib. 4. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 1. circa medium*: ſed potiùs cauſa & ratio ex qua naſcitur dominium: vt emptio, venditio, donatio, præſcriptio, teſtamentum: & in beneficijs Eccleſiaſticis, electio, reſignatio, collatio. Neque titulus tantùm eſt dominij, ſed etiam vſusfructus, poſſeſſionis, atque adeo cuiuſuis iuris quandoquidem nihil eſt aliud, quàm cauſa & ratio iuris. Diſtinguitur autem titulus in verum, qui re ipſa alicui conuenit: & in præſumptum, qui conuenit ſola præſumptione; qualis eſt emptio, qua quis bona fide rem furtiuam emit à latrone. Ex quorum priore naſci poteſt dominium; non item ex poſteriore ſed tantùm poſſeſſio, & fructus. Cæterùm titulus dicitur cauſa dominij, eo quod iſtud in illo primitùs fundetur: non autem, quòd totum ex illo proueniat; quia debet adiunctam habere rei traditionem, iuxta illud in lege Traditionibus. Cod. De pactis. Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Quæ verba indicant ex vi donationis, vel emptionis, vel alterius eiuſmodi tituli, non reſultare dominium, quo habeatur ius in re, niſi accedat traditio: etiamſi acquiratur aliquod ius ad rem.

6 Decima vox eſt, *ius in re*, & vndecima, *ius ad rem*: ſeu in rem: quarum explicatio ex duarum præcedentium explicatione pea-

pendet: ius enim in re, vt latiùs declarat Molina *in tractatu 2. De iuſtitia & iure diſput. 3.* idem eſt, ac dominium, ſeu ius quod quiſque habet ad vtendum, ac fruendum re ſua, ſeu ad illã diſtrahendam, alienandam, & de manu cuiuſcunque ſibi vendicandam, tanquã legitimus dominus. Ius verò ad rem eſt aliquid minus (*ad quod facit cap. finale in fine. De conceſſ. præbendæ in 6.*) vtpote quod nihil eſt ſupra titulum, cùm vltra eum ad habendum dominiũ, traditio requiratur, vt ante habitum eſt: & communem Doctorum ſententiam eſſe Molina notat *in eadem diſput. 3.*

Attamen, *vt videre eſt apud eundem in ſequenti diſput. 3.* in non nullis traditio non cenſetur neceſſaria ad dominium acquirendum. Ac primò in beneficijs Eccleſiaſticis, in quibus ex c. Si tibi abſenti, De præbendis in 6. ius in re acquiritur p collationem & acceptationem. Secundo, in hæreditate ad cuius dominium acquirendum ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, requiritur tantùm, *ex lege Cùm hæredes ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione*, vt adeatur hæreditas id eſt, acceptetur verbo vel facto. Tertiò, in legato. Is enim cui certa res legata eſt, poteſt tanquam dominus, illam ſibi vendicare, hoc ipſo quod hæres acceptat hæreditatem. Id quod ſatis ſignificatum videtur per illud quod in lege A Titio ff. De furtis, res legata dicitur tranſire recta via, ab eo, qui legauit, ad eum cui legata eſt. Quartò, in eo quod donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, Eccleſiis, aut alijs pijs locis, aut in redemptionem captiuorum: quod deduci poteſt ex lege vltima Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis. Quintò, in contractu ſocietatis omnium bonorum per matrimonium. De qua re Couar *in lib. 3. variarum reſolutionum cap. 19. in principio.* Sextò ex lege 1. Cod. De donationibus quæ ſub modo conficiũtur: ſi donaſti & tradidiſti alteri domũ aut fundũ, aliud ve ſimile ſub ea cõditione, vt alimenta tibi præberet: illo nõ præbẽte, vt debet, ſtatim recipis dominium & poſſeſſionem illius rei, abſque vlla traditione. Septimò, ſi Princeps contrahat cum aliquo, vel aliquid ei donet intendendo transferre dominium, ipſum erit translatum abſque alia traditione. De qua etiam re Couarr. *in præcedenti lib. 2. cap. 19. num. tertio*, quæ fundatur in eo, quod cùm ex Principis voluntate proueniat, vt traditio requiratur ad acquiſitionem dominij, in eiuſdem ſit arbitrio, vt ea omittatur.

7 Duodecima vox eſt *proprietas*, quæ dupliciter ſumitur: vno modo, vt idem ferè ſignificet ac dominium. Dico ferè, quia dominium propriè eſt, quando quis non tantùm eſt dominus rei, ſed etiam percipit omnes fructus: & dicitur dominiũ ſolidum. Quãdo verò fructus rei alteri conceduntur, illud quaſi nudum dominium quod remanet, dicitur proprietas: & aliquando ad maiorem explicationem vocatur nuda proprietas. Quando autem coniuncta eſt cum fructibus, plena proprietas appellatur. Secundo modo ſumitur proprietas in iure canonico, vt opponitur communitati, ſicut proprium opponitur communi: qua ratione dicitur, quòd Religioſi non habeant proprietatem: & quòd Religioſi proprietarij damnentur, Extra De ſtatu Monach. cap. Cùm ad monaſterium. Quæ proprietas multùm differt à dominio. Nam ex vna parte latiùs patet, cùm inueniatur etiam in vſufructu, & in poſſeſſione, ac etiam in vſu: vnde proprietas quædam, dicitur proprietas vſus, in cap. Exiit §. Profecto, De verborum ſignificatione in 6. Ex altera verò parte anguſtiùs cõtrahitur: quandoquidem inuenitur dominium, vbi non eſt proprietas. Nam Religioſi, qui habent bona immobilia in cõmuni, habent quidem dominium, non habent tamen proprietatem.

8 Decimatertia vox eſt ſeruitus, quæ conuenit hominibus, & rebus. Ac de ſeruitute hominum hic non loquimur, ſed de ſeruitute rerum, quæ eſt quoddam ius, quod quis alteri conſtituit in re, vel ex re ſua, & eſt duplex, perſonalis, & realis. Perſonalis eſt quando res ſeruit perſonæ, vt fit in vſu, & vſufructu, & in poſſeſſione: quæ ſunt illius ſpecies quædam. Realis verò eſt quando vna res ſeruit alteri, & dicitur vrbana, quando prædium ſeruituti ſubiectum, eſt habitaculum hominum, etiamſi villa ſit. Ruſtica verò dicitur, cùm fuerit aliquid aliud: vt ſtabulum, horreum, vel ager. Sic ergo vrbana ſeruitus eſt, quod domus attolli nequeat, ne vicinis luminibus officiat: Ruſtica verò, quòd liceat per tuum fundum tranſire ad alienum, & ſic de ſimilibus.

9 Decimaquarta vox eſt, vſusfructus ſeu fructus: qua propriè ſignificatur ius vtendi, & fruendi re aliena, ſalua eius ſubſtantia, vt dicit Ioann. 22. in Extrauag. Ad conditorem, De verborum ſignificat. Atque ille qui habet tale ius dicitur vſufructuarius, aut fructuarius.

Decimaquinta eſt (vſus) ſignificans ius vtendi re aliena (non tamen fruendi) ſalua eius ſubſtantia, vt ibid. habet Ioann. 22. atque is qui habet tale ius dicitur vſuarius. In duobus autem vſus & vſusfructus conueniunt: vnum eſt quòd non verſentur circa ſubſtantiam, ſed tantùm circa accidentia, in quo differunt à dominio: indeque ortum habent variæ obligationes fructuarij, & vſuarij, conſeruandi rẽ qua fruuntur vel vtuntur: de quibus legi poteſt Sylu. in verbo Vſus. Alterum eſt, quòd vterque conſtituatur ex re aliena: & per conſequens, ſit ſeruitus perſonalis: quandoquidẽ dominium rei, cuius emolumenta vſu aut vſufructu capiuntur, eſt penes alium.

Differunt autem, quòd vſusfructus ſit quando quis habet ius accipiendi omnes fructus rei: ita ut poſſit alteri eos donare, locare, aut vendere: quod eſt non tantùm vti re, ſed etiam frui. Vſus verò ad neceſſitatem referatur, & ſit, quando quis habet ius accipiendi ex fructibus rei, illa tantùm quæ ſunt ei neceſſaria ad victum, & veſtitum ita ut reliqui fructus ſpectent ad alterum, nempe ad eum penes quem manet rei dominium. Cæterùm fructus dicuntur: in grege quidem, lana, ac fœtus: in fundo verò, fœnum ac ſegetes, virgulta, ſalices, & arbores cæduæ, glandes, poma, & id genus alia. De quibus obiter nota ex §. Is verò, Inſtit. De rerum diuiſione: ſi fructuarius moriatur antequam eos collegerit, non acquiri hæredibus ipſius, ſed cedere domino fundi cui quandiu adhærent, cenſentur eſſe vnum cum ſolo, adeoque pertinere ad dominum eiuſdem ſoli, donec fructuarius ea colligendo fecerit ſuos. De hoc & alijs modis quibus amittitur vſusfructus, videri poteſt Syluester loco citato quæſt. 11.

Decimaſexta vox eſt, ſimplex vſus facti, cuius habetur mentio in cap. Exiit. §. Profecto, De verborum ſignificatione in ſexto. Eſt autem eiuſmodi vſus, prout habetur ex citata Extrauag. Ad conditorem §. Licet autem, ipſe actus vtendi ſeu abutendi. Vnde intelligitur quod non ſit ſeruitus perſonalis, ſicut vſusfructus: neque merè ius perſonale, ſicut ius vtendi, immo neque vllum omnino ius, ſed tantùm eſſe actionem tranſeuntem quæ poteſt tam iuſtè quàm iniuſtè fieri: qua de cauſa vſus facti, non autem iuris dicitur. Iuſtè autem fieri cenſetur, quando fit de conſenſu domini rei, in qua exercetur: iniuſtè autem, quando fit ſine tali conſenſu. Namque vſus facti pendet à voluntate Domini in eoq; differt ab vſu iuris, qui pendet ſolùm à voluntate vſuarij, cui ius facit vtendi poteſtatem. Exemplum vſus facti, eſſe poteſt is, quem ſeruus habet veſtis, quam dominus poteſt quoties voluerit, ei tollere. 10

Decimaſeptima vox eſt poſſeſſio, quæ tribus modis ſumitur. Primò, pro ipſis rebus quæ poſſidentur, vt cum quis dicitur habere multas poſſeſſiones, vel vendere ſuas poſſeſſiones: ſicque Matth. 19. & Act. 2. ſumitur. Lex autem ciuilis, vt conſtat ex lege Quæſtio eſt, ff. De verb. ſignific. hanc acceptionem aliquando contrahit, vt cùm diſtinguit inter agrum, & poſſeſſionem: quòd ille ſit prædium cum dominio, hæc verò prædium ſine dominio ſeu proprietate. 11

Secundo modo, ſumitur pro ipſo actu poſſidendi, & ſic definitur occupatio rei corporeæ facta proprio nomine. Cuius definitionis prima pars, occupatio, indicat rationem nominis. Nam poſſeſſio dicitur quaſi potens ſeſſio: & ſedere idem ſignificat ac occupare: quia qui ſedet, locum occupat: quo fit vt poſſidere cenſeatur idem ac potens occupare. Cuiuſmodi poteſtas quia non tantùm iuſta, ſed etiam iniuſta eſſe poteſt, fit quoque vt duplex poſſeſſio diſtinguatur: vna quæ dicitur iuris, quando quis iuſto titulo rem poſſidet: & altera quæ vocatur facti, quando quis poſſidet ſine iuſto titulo: quæ diſtinctio habetur ex cap. Cùm noſtris, §. Auditor De conceſſione præbendæ. Secunda verò rei corporeæ, ideo in eadem definitione ponitur, quòd ſola res corporea, id eſt, quæ videri tangique poteſt, propriè dicitur poſſideri. Res enim incorporeæ, vt ſunt ſeruitutes, iura, obligationes, & huiuſmodi aliæ quæ percipiuntur tantùm mente, & intellectu, non dicuntur propriè poſſideri, ſed quaſi poſſideri, ex cap. Conqueſtus, De foro compet. iuncta gloſa ad verbum, Quaſi poſſeſſione. Tertia, demum pars, quæ fit proprio nomine, additur: quia cum quis occupat rem nomine alterius, vt tutor vel procurator, pupilli vel clientis nomine, non dicitur poſſidere. Nam alter ille, cuius nomine occupat, eſt qui poſſidet, vt habetur ex lege Generaliter. ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione.

Tertio modo ſumitur poſſeſſio, pro effectu antedicti actus occupandi: & ita poſſeſſio eſt ius retinendi, & vtendi re occupata ab aliquo tanquam proprio ipſius domino. Ex ea enim actuali poſſeſſione, naſcitur huiuſmodi ius retinendi &

di & vtendi re, tanquam effectus ex ſua cauſa: in hacque ſignificatione ſumitur poſſeſſio, quando dicitur eſſe vſus: vt in antecitata lege Quæſtio eſt: ſenſus enim eſt, eſſe ius vtendi.

Plura de poſſeſſione tradit Coner. ad regulam Poſſeſſor par. 2. in initio, cum eòque recentiores præſertim Ludouicus Molina tract. 2. De iuſtitia & iure diſput. 20 & quamque ſequentibus.

12 Sed poteſt ſufficere huic loco, eam diſtingui in ciuilem & naturalem. Ciuilis eſt, quæ ſolo animo retinetur: vt accidit cùm quis abeſt à rebus quas poſſidet, interea habens animũ eas retinẽdi. Dicitur verò ciuilis, eo quod magis ciuili, quàm naturali iure conſtet. Naturalis autem eſt, quæ tum animo tum etiam corpore retinetur: vt cùm quis rem aliquam occupat tanquam ſuam. Quæ quidem occupatio, non nunquã fit apprehenſione vera: vt cùm res accipitur manibus, ſi ſit mobilis, vel cùm in eam, ſaltem ſecundùm partem aliquam, pedibus intratur, ſi ſit immobilis. Nonnunquam verò fit apprehenſione ficta, ſeu quæ ex iuris fictione, eamdem vim habet cum vera: vt ſi in conſpectu cellæ vinariæ, aut horrei, alteriuſve loci in quo ſunt merces quas acquirere deſideras, accipias à priore poſſeſſore claues eiuſdem loci, cenſeris ex fictione iuris accipere ſeu acquirere talium rerum poſſeſſionem naturalem. Similiter per vſum oculorum, tanquam magnæ cuiuſdam manus, cenſeris ex fictione iuris acquirere poſſeſſionem naturalem prædij, ſi prior poſſeſſor, aut iudex illud tibi oſtendat: ſignificando ſe ea ratione tradere tibi illius poſſeſſionem. Idem iudicandum eſt, ſi tibi ſucceſſuro, prior poſſeſſor tradat ſcripturam, quæ continet titulum quo eam poſſidebat.

13 Modi autem quibus poſſeſſio tum ciuilis tum naturalis amittitur, ſunt: Rerum quidem mobilium, primus per voluntatem poſſeſſoris, nolentis eas ampliùs poſſidere: ſecundus per furtum aliàm ve vſurpationem, qua quis ſibi vſurpat aliena tanquam ſua: tertius eſt per amiſſionem crumenæ, annuli, & ſimilium: aut per fugã cùm ſunt animalia quæ aberrarunt, nec conſuetudinem habent per ſe redeundi: nec dominus curat inuenire. Rerum verò immobilium poſſeſſio amittitur primò, ſi poſſeſſor ſit longo tempore abſens, nec per alium inſiſtat rei, nec proteſtetur ſe nolle amittere illius poſſeſſionem. Secundò, ſi quis ſciat rem ſuam eſſe ab alio occupatam, & negligat. Tertiò, ſi eam repetat quidem, ſed repulſam paſſus, non audeat inſiſtere. Quartò, ſi timens repulſam pati, non audeat ipſam rem ſuam repetere aut inuadere illius poſſeſſionem: quintò, ſi neſciat rem eſſe ſuam, ideòque non cenſeat illam in proprijs bonis: ſextò, ſi res ita ſit occupata, vt nulla ſit relicta probabilis ſpes eam recuperandi.

CAPVT II.

In quo generalis definitio contractus traditur.

SVMMARIVM.

14 *Quid ſit contractus generaliter quidque propriè ſumptus.*
15 *Quid ſit ſumptus minus propriè.*
16 *Impropriè ſumptus de quibus dicatur.*
17 *Depoſitum & pignus ſunt propriè contractus.*
18 *Sunt item aſſecuratio, cenſus, cambium, cuſtodia, matrimoniũ, prout vim habet ex iure naturæ: itémque conuentiones omnes vtrimque obligantes.*
19 *Non item legata, nec fides commiſſa, nec precarium, nec compromiſſum, nec arbitrium, nec delatio iuramenti, nec tranſactio.*

14 Contractus latè ſumptus definiri poteſt, actio hominis erga alium, ex qua obligatio vtrimque, aut ex altera ſaltem parte naſcitur, aut nata diſſoluitur. Quæ definitio comprehenditur omnis contractus ſiue propriè, ſiue minùs propriè, ſiue impropriè ſumptus. Vt ipſum ſumi poſſe habetur ex gloſa, ad legem Labeo 2. ff. De verborũ ſignific. In qua quidem lege propriè ſumptus definitur: vltro citróque obligatio: id eſt, actio inter duos, mutuo conſenſu initia: cùm ſcilicet, exempli gratia, ego cauſa tui, & tu viciſſim cauſa mei, data vtrimque fide aliquid facimus, & ratum habemus: ex qua actione vtrimque naſcitur obligatio ex iuſtitia: vt in emptione, & venditione: in locatione, & conductione: in commutatione, & ſocietate. Itaque vt rectè Sotus monet, *in 6. de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1.* ea definitio cauſalis eſt, non formalis: quandoquidem obligatio, non eſt forma ſeu eſſentia contractus, ſed illius tantùm effectus qui indicat ipſum formaliter, eſſe præmemoratam actionem: quæ ex eo appellatur nomine contractus, quòd per eam quis, trahendo ad ſe ex re alterius, quod eſt ſibi commodum vel neceſſarium, ipſe obligetur ad dandum vel ad faciendum ea re ſua quod commodum ſit vel neceſſarium illi alteri.

Minus propriè verò ſumptus contractus, dicitur de quocumque pacto, ex quo conſurgit obligatio, ſaltem ex vna parte: hacque acceptione intelligendum eſt, donationem inter contractus numerari a Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 180.* non autem propria præced. acceptione. Etenim donatio tantum habet obligationem ex parte donantis: qui ea eo quod rem donauit, tenetur illam tradere donatario: qui ex vi donationis ad nihil tenetur niſi ad gratum animum: ex iuſtitia (ſicut ſolet ratione contractus) teneri contingat id, non eſt ea vi donationis, ſed alicuius admiati: vt in donatione ſerui, quem ex lege Ariſto. ff. De donationibus, Titius facit Caio ſub conditione, quòd illum poſt quinquennium manumitteret. Ea enim, mixta eſt pacto, quo Caius tenetur acceptum dono ſeruum, quinquennio expleto manumittere. Intelligendum etiam eſt, illos quos vocant contractus claudicantes, iſta tantùm acceptione cenſeri contractus: vt v.g. emptione quæ quis emit à pupillo ſine tutoris authoritate: qui ex vi illius, obligatur quidem pupillo: non tamen & viciſſim pupillus, ex lege Iulianus §. Si quis à pupillo, ff. De actionibus empti & venditi. Hac quoque acceptione tantùm, ſolutio indebiti videtur cenſenda contractus: ex vna enim tantùm parte eam obligare conſtat: quandoquidem eſt, cùm quis credit ſe aliquam pecuniæ ſummam debere alicui, cui nihil debet, illam ex errore ſoluit. Inde enim obligatio conſurgit tantùm ex parte recipientis, qui ad reſtitutionem tenetur.

16 Impropriè demum ſumptus contractus, dicitur de omni pacto, etiã eo, ex quo nulla oritur obligatio. Quæ acceptione, vt videre eſt apud Conrad. in tract. 1. De contractibus quæſt. 16. contractus dicitur etiam de donatione quæ a traditione rei donatæ ita incipit, vt donator ſtatim initio, dominium eiuſdem rei transferat in donatarium, cõcurrente pariter vtriuſque conſenſu: vnde fit vt nulla obligatio ex ea naſcatur, neque donatoris, cùm a traditione donationẽ incipiat: neque donatarij, qui ad nihil tenetur ex iuſtitia, vt antè dictum eſt. Hac quoque acceptione ſumptus contractus dicitur de acceptilatione: quandoquidem ex ea non modo obligatio non conſurgit, ſed etiam illa quæ antè erat in debitore reſpectu creditoris diſſoluitur, ex §. 1. tit. Quibus modis tollitur obligatio lib. 3. Inſtitutionum. Acceptilatio enim eſt imaginaria debiti & obligationis ſolutio, quæ fit quando debitore interrogante creditorem an velit ei debitum remittere acceptùmque habere: is reſpondet Volo & habeo. Dicitur denique eadem acceptione ſumptus contractus, de omni obligatione quæ ex delicto naſcitur, iuxta legem, Omnem, ff. De iudicijs. Trium harum acceptionũ in citato art. 1. meminit Sotus, citans Sylu. in verbo: Contractus, & Conradum in memorata quæſt. 16.

17 Cæterùm quòd idem Sotus *in eodem art. concl. 2.* negat contractum dici propriè de depoſito & pignore, non videtur admittendum. Nam quòd illa fiant gratis, commune habent cum mutuo & cõmodato, quæ ipſe ponit inter ſpecies contractus propriè dicti. Item quamuis depoſitio gratis fiat, ipſa tamen facta, naſcitur vtrimque obligatio: quia depoſitarius debet depoſitum cuſtodire & reſtituere tempore præſtituto: nec poteſt eo vti pro libito. Et deponens eo ipſo quod depoſuit, debet ſoluere impenſas ſi quas depoſitarius fecit neceſſarias in cuſtodiendo depoſito, quod ſimiliter dicendum eſt de pignore.

18 Multo verò minus quòd contractus ſint, negari poteſt de aſſecuratione, quæ ſpecies quædam eſt emptionis, vel locationis; aut de cenſu, qui emptionis; aut de cambio, quod permutationis: aut de emphyteuſi, quæ locationis ſpecies quædam eſt: aut de cuſtodia quæ quando cuſtos gratis fide ſua rem ſumit cuſtodiendam, ſpecies eſt depoſiti: quando vero ſumit accepto pretio ſuæ diligentiæ & ope-

vnde dicuntur etiam oneroſi, quia obligatio ſoluendi pretium vel mercedē, vel rem aliā dandi vel faciendi eſt onus.

Octaua diuiſio eſt: quod alij fiant in gratiam tantùm & bonum recipientis: vt mutuum & commodatum regulariter: alij verò fiant in gratiam tantùm dantis: vt depoſitum, & mandatum regulariter alij emptio, locatio, permutatio, pignus, ſocietas. Ideo dixi *regulariter*: quia depoſitum, mandatum, & commodatum aliquando fiunt in bonum vtriuſque, nam depoſitario interdum permittitur vti re depoſita: & mandatum quoque quia cum abſente contrahit per literas, ei committendo vt merces, vel aliquid aliud pro ſe emat: de ſe quidem gratuitum eſt, ſed interdum mandatarius ex eo commodum accipit, quod ſi fiat loco mercedis, induet rationem locationis: interdum denique commodat quis rem ſuam in propriam vtilitatem: vt cùm quis alteri commodat ſuam ſupellectilem vt communis amicus nomine ipſorum honorificentiùs excipiatur.

Nona diuiſio eſt, quòd alij fiant per ſe ſeorſimque ab alijs contractibus ſeparati: alij verò ex ſua natura coniuncti ſint alijs, & propter alios fiant: huius generis ſunt aſſecuratio & fideiuſſio: & ex quorūdam ſententia pignus; atque ſocietas prioris autem generis ſunt cæteri.

24 Poſtrema eſt, quòd quidam ſint, qui rem valus ad alterum transferunt quoad dominium: & quidam quoad vſumfructum tantùm: quidam autem quoad vſum tantùm, & quidam denique quoad traditionem rei tantùm. Ex rurſus qui transferunt quoad dominium, vel transferunt gratis, vt donatio gratuita & liberum legatum; vel non gratis; tuncq; vel res datur pro re, vt vinum pro oleo, quod eſt lucroſa permutatio pecuniæ pro pecunia: vel res pro pretio ſeu pecunia, & eſt emptio ac venditio: ſub qua comprehenduntur

25 negotiatio, ſocietas & aſſecuratio: vel res cuius vſus non diſtinguitur à dominio, pro ſimili poſtea accipienda vt mutuum, ſub quo comprehenduntur contractus, quos vocant

26 montes pietatis.

Ex ijs verò contractibus qui rem tráſferunt quoad vſumfructum tantùm, quidam transfert in perpetuum & gratis, vt feudum, quo quis reſeruato ſibi dominio, ſeu proprietate rei immobilis, *puta domus vel prædij*, in alterum transfert dominium vtile, hoc eſt, fructus & emolumenta, idq; gratis ſeu nullo pretio, vel annua penſione petita, ſed tantùm ſeruitio perſonali: quale eſt quod vaſſalli debent ſuo Principi. Quidam verò, qui ſiue in perpetuum, ſiue etiam ad tempus dominium transfert, non quidem gratis, ſed pro annua penſione, vt emphyteuſis, quæ cætera habens cum feudo communia, in hoc ab illo differt, quòd non gratis, & tam ad tempus, quàm in perpetuum fiat. Quibus duobus, poſſunt tanquam eiuſdem generis, addi primò, contractus liuellarius, quo emphyteuta omne ius ſuum, quod habet in emphyteuſi transfert in tertium, & id in perpetuum. Deinde cenſus, qui eſt ius accipiendi redditum annuum ex re aliena. Tertiò, eſt ſualis penſio, quæ eſt contractus, quo quis omne ius quod in rem aliquam habet transfert in alterum, pro pretio quidem, ſed ita vt ſibi nihilominus præſtatur penſio annua. Et demum contractus ſuperficiarius, quo quis retento ſibi dominio directo, & proprietate ſoli, dat alteri ſuperficiem fundi, id eſt, molendinum, vel domum, vel aliud ædificium in eo exiſtens: idque ſiue impoſita penſione annua, ſiue non impoſita (vtroque enim modo fieri poteſt) ſic tamen vt idem finiat, pereunte ipſa ſuperficia; hoc eſt, vt ſi domus vel molendinum vel aliud ædificium datum pereat, ſeu deſtruatur incendio, vel impetu aquarum, vel vi vētorum, vel alia ratione, talis contractus ceſſet, nec detur poteſtas reædificandi.

27 Ex ijs porrò contractibus qui rem transferunt quoad vſū tantùm quidam eſt, quo ſimpliciter vſus rei gratis transfertur, & dicitur commodatum, ſeu commodatio. Quidam verò quo vſus vnius transfertur pro vſu alterius, & dicitur permutata commodatio. Quidam demum quo vſus rei tranſfertur, pro pretio, & dicitur locatio, & conductio.

28 Ex ijs denique quibus tantùm traditur res, quidam eſt quo traditur tantùm ad cuſtodiam: vt depoſitum ſeu depoſitio ad cuſtodiam: quidam verò eſt quo res traditur ratione alicuius obligationis, vel fideiuſſionis: & dicitur impignoratio, cùm eſt rei mobilis: & hypothecatio, cùm eſt rei immobilis. Ex tantis autem veritate ſoli ciuiles in hoc libro occurrunt conſiderandi. Nam quæ ad alios pertinent partim tradita iam ſunt, partim tradentur in ſequenti tomo.

CAPVT IV.

De conſenſu requiſito ad validitatem contractus.

SVMMARIVM.

29 *Conſenſus liber ad contractum validum requiſitus eſt. & quomodo intelligendum ſit contractus aliquos conſtare ſolo conſenſu.*

30 *Quando metus ſit cenſendus leuis, & conditiones requiſitæ, vt grauis cenſeatur.*

31 *Metus, etiam grauis, non efficit regulariter contractum inualidum, licèt faciat inualidabilem.*

32 *Contractus qui metu facti, cùm requirant conſenſum liberum cum conditione libertatis, ſunt inualidi.*

33 *Propter ſolum metum grauem contractus irritantur in foro externo: in interno etiam propter leuem: & talis differentiæ cauſa.*

34 *Metus ob quem irritus eſt contractus, debet prouenire à principio externo.*

35 *Debet quoque eſſe iniuſtè incuſſus.*

36 *Reſtitutioni obnoxium eſt metu, etiam leui, extortum.*

37 *Qui metu aliquid extorſit, & illud, & omne damnum inde ſecutum reſtituere tenetur: in quo ſi deficiat, qui ei cooperati fuerint, tenebitur ſupplere.*

38 *Metus reuerentialis quando tanquam grauis ſufficiat ad reſcindendum contractum.*

39 *Tacere ex metu reuerentiali, ſufficit ad reſcindendum contractum qui contrahenti valde præiudicat.*

40 *Metus reuerentialis quoad conſcientiæ forum, ſufficit ad obligationem reſtituendi quod acceptum fuerit.*

41 *Corollaria inde deducta.*

42 *Metus reuerentialis in quos cadet.*

43 *Quando contingat preces importunas inducere metum ſufficientem ad reſcindendum contractum.*

44 *Quando ſufficiant quoad forum conſcientiæ ad inducendam obligationem ad reſtitutionem.*

45 *Error contingens in contractu, quidam eſt antecedens, & quidam concomitans hincq; non impedit validitatē contractus.*

46 *Ille verò ſaltem quoad forum conſcientiæ, impedit.*

47 *Error contractum alias inualidum, non validat.*

48 *Modi quibus contingit errorem antecedentem reddere inualidum contractum cui cauſam dedit.*

49 *Iuramentum non deſinit obligatorium eſſe, & indiget diſpenſatione, ex eo, quod appoſitum ſit contractui inualido, ſi ſeruari poſſit abſque ſalutis diſpendio.*

50 *Obligatio quam iuramentum inducit appoſitum contractui inualido.*

51 *Iuramentum appoſitum contractui inualido, ob turpitudinem quam is contractus habet, non confirmat ipſum.*

52 *Nec item confirmare eum, qui primò & principaliter à iure annullatur ob fauorem publicum.*

53 *Confirmare autem eum, qui primò & principaliter annullatur ob fauorem priuatum, exceptis tribus caſibus.*

54 *Contractus metu graui aut dolo extortus non confirmatur iuramento.*

55 *Contractus factus contra prius iuramentum, valere poteſt.*

IN omni contractu liber conſenſus requiritur: quia contractus gignit in homine obligationem naſcentem ex ipſius conſenſu: quo tanquam particulari lege, ſe alteri adſtringit. Debet autem talis conſenſus, qui eſt actus interioris volūtatis, declarari ſigno externo: quia homo homini obligari non poteſt per ſolū actum internum: qui natura ſua latet, ac fugit hominis cognitionē. Quare cùm quidam cōtractus dicuntur ſolo conſenſu conſtare, *vt matrimonium contrahi ſolo conſenſu*, non eſt ita intelligendum, quaſi ad eos non requiratur cōſenſus internus, aliquo externo ſigno declaratus putà nutu, aut alio æquiualēte ſigno, vel verbis: ſed quod ad eos, conſenſus iſtiuſmodi ſufficiat (prout cenſetur ſufficere ad emptionem, locationem, ſocietatem & mandatum, ex l. e. ge, Cōſenſu, De obligationibus & actionibus) cū cæteri contractus ampliùs requirant: vel traditionem rerum, vt mutuum, commodatum, pignus, depoſitum & indebitū: in quibus vltra conſenſum contrahentium requiritur vt interueniat 29

res voi parti data, ex titul. Quibus modis acquiritur obligatio, Inſtitutis. Vel requirant certam verborum formam, vt ſtipulatio, Inſtitutis, De verborum obligationibus; itemque fideiuſſio, quandoquidem verbis & ſtipulatione obligantur fideiuſſores. Vel denique requirant ſcripturam: non quidem iure naturæ, ſed humanæ legis diſpoſitione, vel conuentione partium. Hac enim ratione dantur nonnunquam mutuationes & emptiones, quæ ex eo imperfectæ cenſentur, quòd interuentu ſcripturæ confectæ non ſint. Ad ſtatuendum autem quando tale quid contingat, inſpicere oportet, an ſit aliqua conſuetudo loci, vel conuentio inter partes, quæ id ferat. Porrò iudicanti de peccatis perpendenda ſunt circa propoſitū conſenſum, ea, quibus impediri poteſt ne ſufficiat ad contractus validitatem, qualia ſunt, metus, reuerentia, preces importunæ, & error. Perpendendum eſt etiam iuramentum, tanquam ad eamdem validitatem efficiendam aliquod robur addens. De quibus ſingulis documenta aliquot ſubijciemus.

Documenta de metu, quo impediri poteſt propoſitus conſenſus ne ſufficiat ad contractus validitatem.

SECTIO I.

80 PRæmittendum eſt, *quod plenius tractauimus in præcedenti lib. 1. cap. vltimo*, metum alium eſſe leuem, & alium grauem. Atque leuem cenſeri, quando malum quod timetur, leue eſt quidem ex ſe, aut certè non imminet probabiliter: ſed homini meticuloſo, ex animi leuitate & ſine probabili ratione, graue, aut imminere videtur. Grauem metum verò cenſeri, concurrentibus quinque conditionibus (eas cū etis pluribus authoribus refert Thomas Sanchez de matrimonio lib. 4. diſput. 1.) quarum prima tenet ſe ex parte metuentis, vt is non poſſit facilè occurrere malo quod ſibi metuit: nam ſi poſſit, leuiter ac ſine ratione metuere cenſebitur. Secunda ex parte incutientis metum, vt is valeat minas executioni mandare. Tertia ex parte eiuſdem, vt ſolitus ſit interdum minas executioni mandare. Non enim eſt viri conſtantis, ſed meticuloſi, timere minas illius, qui aut eas exequi non poteſt, aut qui facilè iram deponit, & nunquam aut rarò mandat executioni ea quæ minatur. Quarta ex parte mali, quod metuitur, vt ipſum immineat: aliqui enim leuiter vanèque, nec rationabiliter timeretur. Quinta ex parte eiuſdem, vt ipſum ſit malū verè graue; quod vir conſtans meritò timeat: cuiuſmodi ſunt mors, ſeruitus, carcer perpetuus, vincula, aut verbera, maximi cruciatus, infamia, dedecus, ſtuprum, & amiſſio patrimonij: non item alia, *vt Syluest. & monet in verbo Metus, ſub finem ver. ſecūdi*, niſi inquantum poſſunt ad hæc reduci; quod arbitrio iudicis aut viri prudentis relinquitur definiendum: ſicut & abſolutè quiſnam ſit metus grauis, prout communem ſententiam eſſe notat Nauar. *in Enchir. cap. 22. nu. 51.* Addens in huiuſmodi arbitrio prudentis, præter obiectum, *id eſt, mala imminentia*, conſiderandas eſſe circunſtantias fortitudinis vel fragilitatis; non tantùm ſexus, verùm etiam ætatis, ac innatæ magnitudinis vel paruitatis animi, aliorùmque accidentium eius, qui metum patitur.

De his plenius Sanchez *in ſeq. quæſt. 3 & 5* Ex quo in diſput. 4. adde ea locum habere, ſiue talia mala timeantur in propria perſona, ſiue in conſanguineorum & aliorum intimorum perſonis. Item ex diſput. 6. & 9. nonnunquam metū reuerentialem, id eſt, quo inferior reueretur ia ſuperioris, *vt vxor, mariti* filius, patris, &c. itemque importunas preces, inducere rationem metus grauis, reddentes contractum inualidabilem, & plerumque relinquere illum in ſua natura.

81 Primum documentum autem eſt. Metum non modò leuē, ſed nec grauem, regulariter efficere inualidum contractū, reddere tamen, *vt ſequentur*, inualidabilem. Hoc ex gloſa ad Cap. Abbas, De ijs quæ vi, &c. communiter acceptum eſſe notat Nauar. in Enchir. partim *præludio 6. nu. 6. partim cap. 22. nu. 59.* Eius verò prior pars inde probatur, quod cum factū metu, abſolutè ſit à voluntate libera (vt pote quæ abſolutè potuit illum non elicere) contractus metu factus, non debeat cenſeri penitus inualidus, tanquam patiens abſolutū defectum libertatis, ſed ipſum eſſe de ſe, vt abſolutè liberum, ſic & abſolutè validum, ſi adſint cætera requiſita. Pro quo Thomas Sanchez *in eiuſdem lib. quarto, diſput. 8.* multos authores refert, Qui & argumentis quæ in contrarium adferuntur ſoluitis, infert nu. 5. per contractus metu etiam graui celebratos, transferri dominium: cum per eos tanquam validos titulus conferatur: & concurrente cum titulo traditione (qua completur alienatio rei) eiuſdem dominium transferetur in alium: ex lege, Traditionibus, Cod. De pactis, & ex §. Per traditionem, Inſtitutis, De rerū diuiſione.

Poſterior verò pars documenti, ex eo probatur, quòd factum metu, præſertim graui, ſit ſecundùm quid inuoluntarium, vt pote cui voluntas conſentit repugnanter, & tantummodo ob periculum aliquod propoſitum, quod ſi abeſſet, planè diſſentiret. Vnde, quia ſic facti contractus plerumque ſolent habere exitus pernicioſos, conſentaneum eſt rationi, vt ij iudicentur tales eſſe, qui poſſint per Eccleſiaſticam, ac etiam per ciuilem poteſtatem irritari. Nec refert in hac re, illéne in cuius fauorem celebratus eſt contractus, metum intulerit, an alius, iuxta illud in lege Item ſi cum exceptione, ff. Quod metus cauſa, &c. In hac actione nō quæritur verùm is qui conuenitur, an alius metum fecerit: ſufficit enim hoc docere, metum eſſe ſibi illatum: & ex hac re, eum qui conuenitur, etſi crimine careat, lucrum tamen ſenſiſſe. Ratio autē additæ particulæ (regulariter) innoteſcet per duo ſequentia documenta, quibus præmittendum eſt, quod ex Panormit. ad Cap. Cùm locum, De ſponſalibus, habent Angelus 82
& Syluan *verbo Metus, ille num. 7. & hic num. 8.* quoſdam contractus (vt gratioſos, quorum obligatio tota pendet ex libera intentione gratificantis) requirere conſenſum liberum cum conditione libertatis: ita nimirum, vt conſentiens ſecuritate gaudeat, ne per timorem dicat ſibi placere, quod odit, ex cit. Cap. Cùm locum: alios verò non requirere talē 83
conditionem.

Itaque ſecundum documentum, *quod Nauar. in Enchir. præl. 9. nu. 6. expreſſit*, eſt. Contractus qui requirunt conſenſum liberum cum conditione libertatis, inualidos eſſe, ſeu nihil 84
valere, etiam ſine reſciſſione, ſi metu fiant. Huius ratio aperta eſt quam Angelus & Syl. habent locis citatis: quia metus inducens voluntatem ad id, quod alioqui ipſa auerſatur, tollit conditionem libertatis, quæ eſt de ſubſtantia talis contractus, & per conſequens tollit, inualidùmque reddit ipſū. Addunt ijdem poſt Panormit. ad Cap. Abbas, De ijs quæ vi, &c. contractus illius generis eſſe, primò, opera meritoria. Sed, *vt loco citato rectè ait Nauarrus*, opus metu factum, quia eſt actus humanus liber, vt, poteſt aliquando eſſe meritorium: quando ſcilicet adfuerint cætera quæ ad meritum requiruntur, nempe homini eſſe & in ſtatu gratiæ factū amore Dei ſupernaturale.

Ideòque primus ſit matrimonium metu contractum, ex Cap. Veniens 1. & Cap. Cùm locum, & Cap. Conſultationi, De ſponſalibus. Secundus, verò ſit promiſſio, vel ſolutio dotis per metum: ex lege, Si mulier, §. Si dos, ff. De eo quod metus cauſa. Tertius, metu facta alienatio rei Eccleſiaſticæ præſertim non ſeruata forma ſtatuta in Clement. 1. De rebus Eccleſiæ non alienendis: de qua aliàs, cùm de beneficijs Eccleſiaſticis. Quartus, votum factum metu humano, hoc eſt, ab homine ad hoc incuſſo alicui, vt voueret (ex abſolutum ſumi poteſt ex Cap. Perlatum De ijs quæ vi) non item factum metu incuſſo ex alio reſpectu, vt Angelus verbo Metus, verbo Metus, §. 8. ſub finem expreſſit & probat, quia Deus nō vult, niſi voluntarium, libera voluntate conuerſum, argumento Cap. Sicut nobis, De regularibus. Quintus eſt, iuriſdictionis collatio, aut prorogatio per metum extorta, ex lege 1. in principio, ff. De iudicijs. Sextus, authoritas tutoris per metū 85
ſum extorta, ex lege 1. §. fin. ff. De authoritate & conſenſu tutorum. Quos ſex tantùm huius generis contractus ponit gloſa ad prædictum Cap. Abbas, per hos verſus

Tutor, iudicium, dos, ſacrum, copula, votum:
Hæc ſex vi facta, dicuntur ſemper fore nulla:
Cætera iſta patitur, ſed poſtea reſtituuntur.

86 Adducuntur nihilominus adhuc ſequentes, vt ſeptimus ſit, abſolutio ab excommunicatione per metum data, ex Cap. 1. De ijs quæ vi, in 6. Octauus, teſtimonium, quod teſtes metu ſunt in teſtamento adhibiti: ex lege, Qui teſtamento, ff. Qui teſtamenta facere poſſunt, §. finali. Nonus, quilibet contractus, per iniuſtè incarceratum initus cū eo à quo detinetur, ex lege, Qui carcerem, ff. Quod metus cauſa. Decimus, eleemoſyna, & donatio, quæ ſua natura poſtulat, vt gratis & liberaliter fiat. Cui adde pari ratione ea quæ habent vim donationis: vt teſtamentum, legatum, remiſſio debiti; quæ non valent in foro conſcientiæ, niſi careant omni metu: per tradita à Caiet. 2. 2. *quæſt. 32. art. 7. ſub finem.* His accedit electio

cer-

certæ ac determinatæ perſonæ. ex Cap. Vbi periculum, §. Cæterùm, De electione, in 6. non tamen electio vnius perſonæ ex his quæ ſunt certæ multitudinis. Ratioq; diſcriminis eſt, quod hic maneat ſubſtantia electionis liberæ, non autẽ illic. Itaque quãdo ciuitas à Tyranno compulſa, magiſtratũ eligit: ſi quidem metu compellatur eligere certam perſonã, non valeat electio; ſin autem eligere ex certo tantùm genere perſonarum, valet.

33 Tertium documentum eſt. Metum propter quem contractus irritari reſcindiuè poſſunt, eſſe metum grauem ab externo principio per iniuriam incuſſum homini, ad illos faciendos. Metum grauem dico: quia vt in verbo Metus, expreſſerunt *Angelus num. 13. & Sylu. numer. 9.* contractus metu leui facti, ſi aliàs ſint legitimi, non reſcinduntur. Quod tamen verum eſt, tantummodo quoad forum exterius, vt iidem ſumunt: & patet per illud quod docet Nauarr. *in Enchir. vigeſimo ſecundo numero 51.* ad reddendum actum inefficacem coram Deo, ſufficere quemlibet timorem etiam minorem iuſto; dummodo is fuerit cauſa principalis, & quę niſi interueniſſet, contractus initus non fuiſſet. Quod additur ad excludendam cauſam, quæ tantùm eſt impulſiua, & ſine qua factus fuiſſet contractus licet non ita promptè & facilè.

Ex quo documento conſequens eſt, *facitque ad illius confirmationem*, quòd in foro conſcientiæ reſtituenda ſit extorta per metum leuem. Quod quidem ſentientes authores magno numero Thomas Sanchez refert *in eodem lib. 4. diſputat. 9. numer. 4.* & confirmat hac ratione: quia in contractibus, ſubſtantia obligationis conſiſtit in conſenſu: ex lege obligationum, ff. De actionib. & obligat. ideoque vt rectè & abſque iniuſtitia ineantur, debet concurrere libera abſque contrahentis voluntas, quæ iniuſtè qualicunque metu cogitur. Quare cogens tenetur ad reſarciendam eiuſmodi iniuriam, reſcindere contractum, reſtituto altero contrahente in ſuam libertatem priſtinam, omni metus occaſione ſublata.

Si quæras, vnde ſint obnoxia reſtitutioni extorta metu leui, ſi contractus per eum factus ſufficiat, *vt ante oſtenſum eſt*, ad transferendum dominium? Reſpondetur, inde eſſe, quòd à iure, in integrum taliter læſus reſtituatur per Capit. 2. De iis quæ vi, in cuius fine verba hęc habentur. Vnde quia quæ metu & vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari, mandamus quatenus prædicto cum integritate reſtituas vniuerſa.

Si rurſus quæras, cur in foro externo ad irritationem talium contractuum, metus grauis requiratur, ſi in conſcientia, & coram Deo ob metum leuem irriti eſſe poſſint? Reſpondetur, cauſam eſſe, quam Nauarr. *in Enchir. cap. 17 num. 29.* ſub finem tangit: quod ſi in foro exteriori daretur reſciſſio actuum ob leuem metum, omnium ferè peteretur reſciſſio; & ita Reſpub. litibus ſupra modum abundaret: quod eſt contra iuris inſtitutionem.

34 Dicitur deinde in documento (*ab externo principio*) quia non irritantur contractus, ex eo quòd facti ſint metu orto ab interno principio, vnde, *vt Couar. habet in Epit. 4. Decretalium part. 2. capitul. 3. §. 4. numer. 16. & 17.* matrimonio quod quis in mortis periculo exiſtens contrahit cum ancilla, vt maiore cura & diligentia ei ſubueniat in ægritudine, non erit pro nullo habendum, ex eo, quòd metu mortis contractum ſit, neque aliàs contrahendum fuerit. Nec item cenſeri poteſt matrimonium nullum, quod iuxta conſuetudinem ſiue Gallorum, ſiue Hiſpanorum, *vt habet etiam Couar.* aliquis damnatus ad mortem contrahit cum publica meretrice, vt liber dimittatur. Idem ex cap. Sicut 2. de regularibus, iudicandum eſt de voto nuncupato ab ægroto. Idẽ de pari ratione, & ab eo qui in belli, naufragii, aut alterius periculi diſcrimine verſatur. Similiter, *vt idem Couar. nu. 13. adhuc habet*, captus in bello iuſto, pro ſua redemptione pretium honeſtum ac moderatum promittens, non poteſt ſe ab obligatione ſoluendi eximere, ex eo, quòd metu captiuitatis id pretium promiſerit. Aduerte autem obiter per metum ortum ab inſito principio, hic ſignificari omnem eum, quem homo concipit ex malis quæ vel non inſliguntur illi, vt aliquid faciat; prout accidere poteſt ægro metuenti mortem, nautæ metuenti naufragium, latroni metuenti ſuſpendium. Vel inſliguntur quidem ea de cauſa, ſed id non conſtat ipſi; vt accidit metuenti morbos, vel alias pœnas, quas Deus ſæpe immittit ad incutiendum hominibus timorem, vt conuertantur, vel vt aliquid faciant, quod alioqui non erant facturi: ſed quia metuenti non conſtat immitti in talem finem ideo, metus ipſius cenſetur ab interno principio orⁱri.

Dicitur adhuc documento (*per iniuriam incuſſum homini*) quia ſi cui ſua culpa metus ſit incuſſus, ea quæ per talem metum geſſerit, tenent: neque ei competit aliquod remedium. Id quod ad Cap. Abbas, De iis quæ vi. num. 7. Panormit. putat habendum eſſe pro generali regula. Satis verò ipſum conſtat ex lege, Mulier, ff. Quod metus cauſa: cùm ſtatuit, quod ſi liberta contra patronum ſuum ingrata facta ſciens ſe de ſtatu periclitari, aliquid eidem patrono dederit, vel promiſerit, ne in ſeruitutem redigatur; non eſſe ſubueniendum illi contra talem promiſſionem: quia ſua culpa eum metum patitur. 35

In hac re igitur cum Angelo in verbo, Metus, numer. 10. & Sylu. in eodem verbo, num. 6 quoad forum conſcientiæ, vtendum eſt diſtinctione, vt ſi metus, quem quis ſua culpa patitur, iuſtè illi incutiatur (*prout ſit cùm quis alteri minatur ſe de crimine quod commiſit, accuſaturum ipſum, niſi centum donet*) contractus non reddatur irritus, neque ex eo naſcatur obligatio reſtituendi id, quod taliter acceptum fuerit ab illo, qui donare potuit. Si verò metus quem quis culpa item ſua patitur, iniuſte incutiatur; vt cùm pater, iuueni deprehenſo cum filia, minatur ſe necaturum ipſum (*quod iuſte quoad Deũ facere non poteſt*) niſi eam ducat in vxorem, tali metu contractum matrimonium non tenet; & ſic de ſimilibus.

Dicitur vltimo in documento (*ad tales contractus faciendos*) ad ſignificandum quod iam antè actum eſt, contractum alia de cauſa principaliter factum, validum eſſe, etiamſi metus interceſſerit, tanquam cauſa impulſiua.

Quartum documentum eſt. In conſcientia reſtituendum eſſe omne illud quod extortum eſt per metum; etiamſi is leuis fuerit. Ita ſentientes magno numero Thomas Sanchez refert *lib. 4. de matrim. diſputat. nona, numer. 4.* Ratio vero eſt, quia metu etiam leui contractum extorquens, reus eſt iniuſtitia, cum rem accipiat à renitente, ſponte eam ob metum principaliter dante: qui reatus requirit reſtitutionem fieri, per quam reducatur res ad priſtinum ſtatum, & cogens reſarciat illatam iniuriam, contrahente quem coegit, reſtituto in priſtinam ſuam libertatem. 36

Ex hoc autem documento conſequens eſt, quod memoratus author aliis citatis habet in ſequen. num. 17. creditorem condonantem partem debiti, vt reliquam recuperet, timẽs ne totum perdat, culpa aliqua vel fraude debitoris, non relinquere hunc tutum, quin teneatur partem ſibi condonatam reſtituere, itaut condonans vti poſſit occulta compenſatione, ſi nequeat aliter reſtitutionem obtinere. Secus eſſet verò, ſi nulla interueniret debitoris culpa, ſed tantum vera illius impotentia, ob quam ſi creditor partem debiti remittat, id cenſebitur facere voluntariè motus miſericordia, non autem timore fraudis & violentiæ debitoris.

Aduerte verò primo, differentiam inter contractus gratioſos & oneroſos; quòd in illis aliquid extorquens metu leui, teneatur illud reſtituere, nulla re ſibi reddita, cùm dederit: in his autem reſtituendum ſit ei, quod ipſe dedit in pretium, commutationémue rei, quam metu extorſit. Aduerte 2. non tantùm reſtituendum, quod extortum fuerit per metum; ſed etiam reſarciendum eſſe omne damnum inde ſecutum; quia qui damni cauſam dat, damnum dediſſe cenſetur: & ideo obligari lege iuſtitiæ ad illud reſarciendum, ſi iniuſtè, *prout ſupponimus*, dederit. 37

Aduerte 3. *ex Sylu. Reſtitutio. 2. dicto 7.* per legem, Metum 3. §. finali & legem, Item ſi cum exceptione, §. Pedius. ff. De eo quod metus cauſa: ad reſtituendum metu extortum, teneri non tantùm eum qui extorſit; ſed etiam omnem alium ad quem res peruenerit. Ratio verò eſt, quòd is per metum rem alienam extorſit, nullum ius acquiſiuerit eam retinẽdi: nec metum paſſus, ius ad illam ſibi vendicandam amiſerit per talem alienationem iniuſtam: vt argumento eſt, quòd eadem res ſit ei reſtituenda iuxta prædicta. Quare ad quemcunque eadem peruenerit, reſtituenda eſt tanquam iniuſtè accepta.

Documenta de metu reuerentiali, & precibus importunis.

SECTIO II.

PRimum eſt, *de quo latè Thomas Sanchez lib. 4. de matrimonio diſp. 6.* metum reuerentialem quo inferior reuerẽtia 38

ſui

ſui ſuperioris (*vt uxor, mariti; filius, Patris, &c.*) inducitur ad celebrandum contractum, ſufficere ad hunc inualidandum, ſeu reſcindendum, cùm fuerit metus grauis atque cadens in conſtantem virum. Hoc eadem ratione probatur quia poſterior pars primi documenti numer. 37. probata eſt. Difficultas verò eſt quando reuerentialis metus cenſendus ſit grauis. De qua Sanchez ipſe *ibid. qu.* 1. refert quatuor ſententias & bene ea pendit. Contenti autem erimus eum eodem ſtatuiſſe pro praxi propoſitiones ſequentes.

Prima eſt. Metum reuerentialem non eſſe de ſe grauem nec tantam vim habere ad impellendam voluntatem, vt vir conſtans eo terreri debeat. Hanc ille *nu.* 7. confirmat pluribus: ſed nobis ſufficere poteſt, quòd in Cap. ex litteris, De deſponſatione impuberum, ad irritanda ſponſalia, metu reuerentiali parentum inita, ponderentur non ſolùm paterna reuerentia, ſed etiam paternæ minæ: cùm dicitur nolens & inuita, minis parentum impulſa.

Secunda propoſitio eſt. Fieri poſſe attentis occurrentibus circumſtantijs particularibus, vt metus reuerentialis abſque minis cenſeatur grauis; vt ſi is cui debetur reuerentia, crudelis ſit, & ſæuitiam præ ſe ferat, ſolituſque ſit ſæuire cum non obtemperatur ipſius voluntati. Hanc ille *nu.* 12. probat: quia licèt minæ tunc deſint actu; adſunt tamen virtute, cum probabili timore proximæ coactionis, ſiue illationis mali notabilis.

Tertia eſt. Magnam læſionem cum metu reuerentiali, etiamſi abſint minæ, omnium contractuum, (præterquàm matrimonij, quod ex ſolo errore perſonæ, aut conditionis ſeruilis annullatur, prout docebitur cùm ex inſtitut. de eo agetur ſuo loco) reſciſſionem operari. Ratio huius eſt quam habet Couar. ad Cap. Quamuis pactum. *tertia part.* §. 4. *num.* 7. *congruenter leg. ſi ſuperſtito, Cod. de dolo malo:* quia in taliter facta conuentione, dolus præſumitur adhibitus, & oppreſſio quædam cùm non ſit veroſimile, quòd ſic contrahens, tantæ læſioni voluntariè conſenſerit.

Quarta propoſitio eſt. Metum reuerentialem adiectis minis, nõ eſſe dicendum grauem ſufficientem ad reſcindendos contractus, niſi minans ſolitus ſit minas exequi. Ratio eſt, quod ſolitus minas iactare, & parum eas exequi, virum prudentem parum moueat; vtpote iudicantem tales minas vanas nulliuſque momenti eſſe. Ita ſentientes magno numero Sanchez refert num. 21. In ſequenti 22. addens in dubio, vt quando vir potens, vel magiſtratus minatur, & de conditione eius dubitatur, ſitne atrox & ſolitus minas ſuas executioni mandare; metum reuerentialem pro graui eſſe tunc habendum: quoniam is qui talem patitur, iuſtam habet timendi cauſam Deum enim minatur vir potens, cui reuerentia debetur, & cuius mores ignorantur, æquum non eſt, quem exponare ſe periculo grauis mali perpetiendi.

Quinta propoſitio eſt. Metum reuerentialem, quo quis tacendo cenſetur in contractum conſentire, non eſſe ſufficientem ad inualidandum ac reſcindendum eundem contractum; niſi is grauiter præiudicet taliter contrahenti, Hæc ea eo probatur: quòd etſi patri maxima reuerentia debeatur, tamen ſi pro filia præſente & tacente ſponſalia contrahat, ea valent ex Cap vnico, §. Porro, De deſponſatione impuberum in 6.

39 Additæ autem exceptionis de graui præiudicio, ratio eadem eſt, quæ præcedentis propoſitionis tertiæ. Proque ea facit, quòd ex lege penult. ff. De furtis, habetur: videntem res ſuas capi, & tacentem ob reuerentiam, agere poſſe actione furti. Inde enim patet taciturnitatem prouenientem ex reuerentia, non ſufficere ad conſenſum in præiudicium proprium; niſi ipſum modicum ſit, ita nimirum, vt poſſit pro nihilo reputari. Pro qua doctrina Sanchez *ibidem num.* 35. refert plures authores. Ex eaque ſequitur quod ipſe habet *in ſequenti num.* 35 ſi matrimonium, aut ſponſalia eſſent filio indigna, valdeque ei præiudicarent, & ipſe taceret ob reuerentiam patris, pro ipſo contrahentis: non præſumi ob ſolam taciturnitatem, conſenſum præbuiſſe. Solam dico, quia ſi ad eam conſenſus interior reuera accedat valebit contractus tanquam ſufficienter voluntarius.

40 Secundum documentum eſt. Metum reuerentialem, cùm abſunt minæ ſiue actu, ſiue virtute iactatæ, non ſufficere quidem ad reſciſſionem contractuum iuxta antedicta; ſufficere tamen vt detur in foro conſcientiæ obligatio ad reſtitutionem, ſi efficiat inuoluntarium mixtum, ſeu volitionem mixtam cum nolitione, ſaltem conditionali; prout accidit cùm quis metu ipſo reuerentiali, ductus, conſentit quaſi coactus ſeu repugnanter. Vnde aduertit ad eiuſmodi metum non ſufficere verecundiam, quæ naturaliter ineſt filijs coram patre, aut coram alijs quibus reuerentia debetur: ſed adhuc requiri vt reuerentia inducat metum offendendi patrem, vel alium cui debetur reuerentia, atque pudorem ei contradicendi: vnde fiat, vt etiamſi nullum aliud malum timeatur, tamen voluntate omnino repugnante, & quaſi coactè, conſenſus præbeatur. Fundamentum autem quo tale documentum nititur, eſt, quòd eiuſmodi metus habendus ſit, ſaltem leuis: qui ex præced. documento ſufficit ad obligationem reſtituendi quoad forum conſcientiæ. Idem ſentientes plures authores citat Sanchez *in ſeq. diſput.* 9. *nu.* 13.

Conſequenter tradens corollaria dictis conſentanea, quæ paucis attingere, pro quotidiana praxi vtile erit. Primum eſt, in foro conſcientiæ ſi renunciatio hæreditatis paternæ, ſolo quidem metu reuerentiali fiat, ſed verè inuoluntariè, modo proximè ea poſito, patrem teneri reſtituere hæreditatem ſic renunciatam. Ratio eſt, quia talis metus, tanquam ſaltem leuis ſufficit ad reſciſſionem actus in foro conſcientiæ. Et ita filius, qui ſic renunciauerit, *vt idem addit*, ſi ei non fiat reſtitutio, poterit compenſatione vti; dummodo priùs obtinuerit ab Epiſcopo relaxationem iuramenti, ſi eo confirmauerit renunciationem. 41

Secundum eſt vxorem metu reuerentiali mariti compulſam (vt vitet offenſam illius & iurgia) fideiubentem pro illo, non teneri in conſcientia ſeruare talem fideiuſſionem, quantumuis ſeruatæ ſint in ea ſolemnitates omnes requiſitæ vt valeret: quæ ſunt, vt fiat inſtrumento publico, & accedat iuramentum, ac renunciatio priuilegij Velleiani: de quibus Molina *tractat.* 2. *de iuſtitia & iure diſputat.* 540 Huius autem corollarij ratio eadem eſt quæ præcedentis; & eadem limitatio: nampe vt ſi vxor ipſa velit compenſatione vti ex bonis mariti, ne compellatur pro eo ſoluere, *ad quod non tenetur in conſcientia*: prius obtineat ab Epiſcopo relaxationem iuramenti, quod fideiubendo præſtitit. Quæ tamen relaxatio, *vt idem addit*, non erit neceſſaria, ſi velit tantùm abſcondere bona ſibi neceſſaria ad vitam, ne omnibus ſpoliata prematur egeſtate, carendo neceſſarijs: quia tunc non contraueniet fideiuſſioni iuratæ: ſed tãtùm ex iuſta cauſa licitè volet differre ſolutionem, donec ad pinguiorem fortunam venerit.

Tertium corollarium eſt: vxorem quæ mariti, & filium, qui patris, ad ipſius morientis inſtantiam reuerentiali metu (timens illius indignationem, aut illum moleſtia afficere) promiſit ſoluere ipſius debita aut legata *aliàs nullo modo promiſſurus*, non obligari in conſcientia ad ſtandum tali promiſſo. Huius ratio eſt eadem quæ præcedentium. Quòd ſi promiſſum in tali caſu impleatur per errorem, quo promittens exiſtimat ſe obligatum; aut maritum vel patrem alioqui in pœnis detinendum, debebit ei reſtitui quod dederit; cùm eſſet indebitum, nec voluntatem habuerit illud liberaliter donandi. Secus eſſet verò ſi vltrò vxor dicat viro: ne ſis ſolicitus de tuis debitis: & lega quidquid velis: quia deficientibus tuis bonis, ſoluam ex meis. Nam ea ratione liberaliter concederet viro facultatem diſponendi de ſuis bonis: ideoque teneretur eam debita & legata ſoluere nec metu, nec errore excuſante eam quo tale quid dixerit.

Tertium documentum eſt. Metum reuerentialem cadere in eos, qui ſubſunt alteri, aliquo ſubiectionis iure: vt Clerici, Epiſcopo: laici, magiſtratui, filij, patri, ac etiam matri cùm fuerit auſterior, & ſolita minas exequi: vxor, viro: gener, ſocero; nepos, auo; minor annis, curatori: ſoror aut frater, fratri maiori natu; nepos aut neptis, ex fratre, patruo, de quibus idem Sanchez agit in eodem lib. 4. diſp 6. qu. 4. Ratio autem eſt, quod quando aliqui ſunt ſubiecti, & alij ſuperiores; his illi quodam naturæ præſcripto reuerentiam quandam & obſequium debeant: ex quo debitus timor ac pudor ille prouenit; ob quem horum voluntati illi minùs audent contradicere. 42

Quartum documentum eſt. Preces importunas non ſufficere ad inferendum metum grauem, propter quem reſcinduntur contractus, niſi adiunctas habeant minas aut metum reuerentialem, quibus vir conſtans (qualis cenſetur is qui nec contra rationem pertinax eſt, nec leuiter ac ſine ratione mouetur) terreatur meritò, ſecundũ ea quæ ſũt in præced. tradita de metu ſufficienti ad reſciſſionem ipſam cõtractus. Ratio verò eſſe poteſt: quòd precibus etiã importunis, non videatur de ſe tantam vim ineſſe, vt meritò debeant virum conſtantẽ permouere. Nam interdum habere poſſunt quidam vim permouendi virum prudẽtem, ad aliquid ſtultum & ineptum faciendum, vt earum importunitatẽ & tædium

tædium repellat:nunquam tamen habere ita excuſandi ipſum, vt eo nomine prudenter, ac conſtanter ad agendum motus dici debeat:cùm prudentem ac conſtantem minimè deceat tali modo cogi. Quæ in contrarium obijci poſſe videntur, Thomas Sanchez *de matrimonio lib. 4. diſput. 7. refert nu. 4. & ſoluit nu. 9.* Cuius ſolutionis ſumma eſt, quòd tantùm probent preces importunas eſſe quandam quaſi coactionē, & violentiam:iiſdemque dolum plerumque immiſceri.

Addit idem *nu. 7.* ſi ad preces importunas accedat reuerentia perſonæ petentis, ex ea coniunctione dari cauſam ſufficientem ad conſenſum extorquendum à viro prudente & conſtante:quia reuerentia perſonæ petentis vim habet efficiendi puſillanimem ac timidum eum à quo petitur,ne audeat contradicere, petitumque negare. Id quod non eſt ita certum,quin contrarium(*pro quo idem in præced. num. 6. aliquot authores citat*)ſuam habeat probabilitatem. Cùm enim de ſe talis metus ſolùm ſit leuis,vt ante habitum eſt,negari poteſt quòd tantam vim addat precibus,vt per eas vir prudens & conſtans induci debeat ad conſentiendum, voluntate alioqui rationabiliter repugnante.

44 Cæterum,quidquid de eo ſit,pro conſcientiæ foro nobis ſufficit, preces aſſiduas & importunas ſeu inſtantiſſimè & ſæpiùs repetitas ac inculcatas, *vt & reuerentiam*,metum ſaltem leuem incutere:ſicque,*iuxta antedicta in præced. documento* 2. obligationem reſtituendi per eas obtentum,inducere, ob admixtionem nolitionis conditionalis: quia is qui dedit, nullo modo dediſſet rogatus,niſi interceſſiſſet talis importunitas:cùm dederit, *vt ſupponitur*,repugnante voluntate, & quaſi coactus, ad depellendam à ſe moleſtiam, quam eadē importunitas ei afferebat:cuiuſmodi fuit ea quam à Dalila paſſus eſt Sampſon:de qua dicitur in cap. 16 Iudicum. Cùmque moleſta eſſet ei, & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatium ad quietem non tribuens,&c.

De hac re pleniùs agens Sanchez *in eodem lib. 4. diſput.* 10. admonet num. 6. eadem corollaria hinc inferri, quæ antè illata ſunt ex 2. documento: quia factum precibus importunis perinde admixtum habet inuoluntarium, ac factum metu reuerentiali. Addit etiam conſequenter alia duo. Prius eſt. In foro conſcientiæ non valere donationes, quas vir ab vxore, pater à filio, nimia importunitate extorſerit. Quòd idem iudicium eſt de alijs, ſimiliter aliquid extorquentibus. Nec obſtat quòd pauperes plerumque importunis precibus obtineant eleemoſynam: quia paruipendi ſolet talis importunitas:& eleemoſyna per eam obtenta, cōmuniter datur voluntariè:neque ſi reſtitueretur,is qui dedit vellet recipere,quòd ſi vellet, inuituſque omnino dediſſet, accepta reſtitui ei deberet:niſi ad eā, lege ſal. & charitatis, obligatus fuerit:quemad. idem habet in fine eiuſdem diſputationis. Poſterius corollarium eſt. Licentiam per Religioſum precibus valde importunis extortam, ad accipiendum vel retinendum aliquid, quando Superior reuera inuoluntariè conſentit,vt importunitatem repellat,*alioqui omnino non conſenſurus*, nō excuſare ipſum à proprietatis vitio,itaut tutus non ſit in conſcientia: quandoquidem ea non eſt voluntaria licentia, ſed quaſi coacta permiſſio ad vitandum aliquod maius incommodum.

Documenta de errore,quo adhuc impediri poteſt conſenſus,ne ſufficiat ad contractus validitatem.

SECTIO III.

45 PRænotandum eſt errorem ſpeciem eſſe ignorantiæ dicique prauæ diſpoſitionis ignorantiam, ad differentiam alterius,quæ dicitur puræ negationis; quæque ex ſe nullam requirit præuiam cognitionem; ſed contenta eſt ſola negatione notitiæ: cùm error exigat iudicium intellectus peruerſum; nec enim excludit omnem cognitionem, *ſicut ignorantia puræ negationis*, ſed ſolam veram; vt ſi te quem video,ex iſtimem pauperem,cùm ſis diues,erro: ſed ſi te nunquam viderim, nec de te audiuerim; id ignoro ignorantia puræ negationis. Iam reſpectu habito ad conſenſum in contractum, ignorantia ſemper eſt cum aliqua cognitione; quandoquidem conſenſus nullo modo eſſe poteſt ſine præuia cognitione: quia nihil volitum, niſi cognitum ideoque ea ſemper eſt prauæ affectionis & error. Qui ad contractum poteſt habere ſe aut antecedenter,aut comitanter:antecedenter quidem,cauſam dādo contractui faciendo:ita vt illo non interueniente,hic non fieret:vt cum quis errore ductus, ruſtici filiam, quàm putat nobilibus parentibus ortam accipit in vxorem. Comitanter verò,ſic comitando contractum, vt nullo modo ad eum inducat:itaut illo non exiſtente,hic nihilominus fieret:vt ſi is de quo dictum eſt,ruſtici filiam duceret quantumuis talem ſciret.

Primum autem documentum eſt. Contractum ex interueniente errore comitante,liberi cōſenſus defectu haud laborare cenſendum non eſſe ob diſpoſitionem contrahentis,qua illum iniuiſſet etiamſi contrariam notitiam habuiſſet:vt vxorem duxiſſet quantumuis ruſtici filiam ſciuiſſet. Ratio eſt quia error comitans licet non faciat inuoluntarium, cùm non ſit cauſa alicuius repugnantiæ voluntatis(cuius proinde propoſitioni ad contrahendum nihil officit)facit tamen non voluntarium,quia excludit cognitionem,quæ ad voluntarium eſt omnino neceſſaria:quādoquidem nihil volitum eſſe poteſt niſi cognitum. Quæ doctrina eſt D. Thomæ 1. 2. quæſt. 6. art. 8.

Secundum documentum eſt. Errorem antecedentem poſſe in foro ſaltem conſcientiæ reddere contractum inualidum:non modo cum fuerit inuincibilis,ſeu qui vinci nō potuerit ſed & cū vincibilis, ſeu qui potuerit diligētia adhibita ſuperari. Hoc docet Th. Sāchez de matrim. li. 5. diſ. 3. n. 10. & 13. Ratio verò eſt quia talis error tollit cōſenſum neceſſarium ad cōtractū: cū admixtā habeat voluntatis ab eo auerſionē quandoquidē ſi talis error abeſſet,ille qui eo laborat, contrahere nollet:alioqui enim non antecedēs,ſed tantùm concomitans error cenſeretur. Negligentia verò admiſſa in acquirenda cognitione, non obſtat quin error ſortiatur ſuum illum effectum impediendi conſenſum neceſſarium ad contractum. 46

Tertium documentum eſt. Errorem antecedentem non poſſe eadem ratione,qua reddit inualidum contractum lege permiſſum:reddere validum eum quem lex irritat faciendo inualidum: impediendo ſcilicet,ne quando is ſit,vim habeat obligatoriam. Hoc probatur quia talis irritatio ſit vel reddendo perſonas inhabiles ad contrahendum:vt conſanguineos,ad matrimonium ineundum intra quartum gradū: vel impediendo ne dominium rerum vnius, tranſeat ad alium per contractum:vt ne per emptionem, res pupilli acquirantur ab alio. Ad quorum neutrum requiritur ſcientia, aut voluntas noſtra: ſed tantùm Superioris, inhabilitatem ad contrahendum,vel ad dominium acquirendum imponētis conditionibus deſignatis, quæ illam efficiant, eo ipſo, quòd in aliquo homine fuerint inuentæ. 46

Quartum documentum eſt:ſequentibus modis contingere vt error antecedens,inualidum reddat contractum. Primus eſt,ſi erretur in ſpecie cōtractus:vt ſi tibi tradam pecuniam cauſa donationis; tu vero accipias tanquam mutuū: tunc enim contractum eſſe nullum habetur ex lege, ſi ego, ff. de reb. creditis: Secundus eſt, ſi erretur in pretio: vt ſi in cōtractu emptionis vel locationis, venditor vel locator maius pretium intelligat quàm emptor vel conductor. Nam ex lege in venditionibus, ff. De contrahenda emptione, contractus eſt nullus Tertius modus eſt ſi erratum ſit circa rem de qua contrahitur:vt ſi in eodem contractu emptionis,ego putem à te emere talem fundum:tu vero putas te alium vendere. Nam & tunc ex eadem lege, In venditionibus, cōtractus eſt nullus: Quartus eſt ſi erretur in materia & ſubſtantia rei vt ſi æs pro auro vel ſtannum pro argento ematur. Qui potiſſimum error impedit conſenſum:cùm voluntas non feratur in incognitum:nec contractus valeat niſi in rem de qua is ſit,voluntas conſentiat. 48

Cæterùm ſi quis putet ſe aurum optimum emere & illud quod ei venditur mixtum ſit ære vel argēto,valet venditio: quia nō erratur omnino in materia,quæ aurum quoddā eſt. Ita habetur ex lege, Aliter,& ex lege, Quid tamen, ff. De cōtrahenda emptione. Attamē quia illud pro auro optimo emptum,deterius eſt,iniuſtitia in eo commiſſa,reſarciri debet reſtitutione,iuxta legem, Iulianus §. Si venditor ff. De actionibus empti & venditi. Quod ſi putet quis ſe menſam ex argento ſolidam emere:& vendatur lignea veſtita laminis argenteis,emptio non valet ob errorem in materia. Qua de re textus eſt expreſſus in fine legis, Cùm ab eo, ff. De contrahenda emptione. Quod verò attinet ad cætera,quæ non ſunt de materia & eſſentia contractus;ſi error,etiam antecedēs & inuincibilis contingat in eis,non cenſetur vitiare contractū vtpote quem relinquit in ſubſtantialibus integrum;ſic ex citata lege, In venditionibus, § 2. error in nomine, non impedit,quin contractus ſit validus, vt quòd quis,eam quam ſibi deſponſat Mariam vocari putet,cum vocetur Barbara,non impedit quin ſponſalia ſint valida.

Documenta de iuramento, quo propoſitus conſenſus ſolet confirmari.

SECTIO I.

49 De hoc etiam, pro iudicio nobis propoſito notanda ſunt aliquot documenta. Primum eſt, *pro quo plures authores refert Thomas Sanchez de matrimonio lib. 4. diſput. 20. num. 4.* Iuramentum appoſitum contractibus etiam inualidis, quamuis metu graui extortum ſit, obligatorium eſſe ſi ſeruari poſſit abſque peccato, relaxationeque indigere. Hoc probatur ratione ea quæ tangitur in cap. Cùm contingat, De iureiurando, & in capitul. 2. De pactis in 6. Quòd tale iuramentum ſeruari poſſit ſine ſalutis æternæ diſpendio. Quam rationem locum habere etiamſi iuramentum fuerit metu extortum, patet quia tunc quoque ipſum ſeruari poteſt ſine culpa: Immo ſeruari debet, cùm metus non impediat ipſius vinculum ex cap. vero, & cap. verum, De iureiurando. Et confirmatur, quia per iuramentum metu extortum obligatio acquiritur Deo, ne ipſe in teſtem falſitatis adducatur, ex cap. Debitores, eodem tit.

Si quis apponat in cap. Cùm contingat, & in capitul. 2. citatis ſtatui: pacta quæ ſecluſo iuramento ſunt irrita, ſeruari debere eo accedente, ſi præſtetur abſque vi & dolo vnde ſequitur à contrario ſenſu, nihil eſſe cur ſeruentur, ſi iuramentum accedat, vi aut dolo extortum. Reſpondendum eſt inde haberi tantum, pacta non confirmari eiuſmodi iuramento, vt irreuocabilia ſint; quia nullo negotio reuocantur obtenta diſpenſatione: cuius dandæ cauſam, ſufficientem præbet metus grauis, immò, & leuis quoad forum conſcientiæ, *vt diſputat Sanchez in memorata diſput. 2 0. quæſt.* 2. Et ratio potiſſima eſt, quod turpe ſit & iniquum, non modo graui, ſed etiam leui metu, indebitum extorquere eemoque de ſua iniquitate reportare debeat commodum, iuxta capitul. Ad noſtram, De emptione & vendit. & capitul. Tuæ, De Clericis non reſidentibus. Eam diſpenſationem autem non modo Papam, ſed etiam Epiſcopum dare poſſe; idem Sanchez multis alijs cit. expreſſit in præced. lib. 1. diſp. 32. nu. 15. circa medium.

50 Secundum documentum, *quod ipſe Sanchez in eadem diſput. 32. numer 3. & aliquot ſequentibus erudité perſequitur*, eſt. Iuramentum contractui inualido appoſitum, nonnunquam confirmare illum, nonnunquam non confirmare; ac quando confirmat, ſi fortè relaxetur ratione alicuius læſionis, contractus ipſe nihilominus manet validus: prout indicant verba illa in capitul. 2. De pact. in ſexto (*omnino ſeruari debebit.*) Et ratio eſt, quia iuramentum, tunc parit ius, non tantùm in ordine ad Deum, ne fiat teſtis falſitatis, ſed etiam in ordine ad proximum, cum quo validè contractum eſt cauſa interuenientis iuramenti: cuius diſpenſatione, facta Dei nomine iuſta aliqua de cauſa, per Prælatum vicarium ipſius in terris, tollitur quidem prior obligatio, *itaut iuramento contrauenions poſtcam, à peccato periurij excuſetur*, ſed non tollitur poſterior obligatio (quam eſſe ſententiam communem notat Azor in prima par. mortal. in ſtit, lib. 1 1. cap. 7. quæſt. 5.) itaut contractui ipſi contrauenire nequaquam liceat; cùm validitas illius perſeueret, Nã ex regula 73. iuris in 6. factum legitime, retractari non debet: licet caſus poſtea eueniat, à quo non potuit inchoari. Talem contractũ autem, legitimè factum eſſe, conſtat argumento Cap. Cùm contingat, De iureiurãdo, & cap. 2. De pactis in 6 in quibus decernitur contractum factum à minore, & alienationem fundi dotalis, etiamſi aliàs non valerent, debere ſeruari ſi iuramento firmentur. Quare eidem regulæ congruenter dicendum eſt, contractum, ſuperueniente exclusione iuramẽti ſine quo ab initio non valuiſſet, retinere ſuam validitatẽ ideoque non licere ei contrauenire donec iudex, *cauſa plenè diſcuſſa*, minimè ſeruandum eſſe definierit: prout idem Sanchez alijs citatis tangit loc. cit. nu. 5. in fine.

Cùm autem iuramentum non confirmat contractum aliàs inualidum, relinquit ipſum in ſua natura, tantùmque obligat in ordine ad Deum, ne ipſe adducatur in teſtem falſitatis; non item in ordine ad hominem, quia talis obligatio requirit contractum, ex quo ipſa proueniat: vnde in præcedenti caſu iuramentum non aliter talem inducit, quàm firmando contractum: quod cùm non faciat in caſu præſenti; nec etiam obligationem inducit in ordine ad hominem. Quocirca, ipſo relaxato, nihil obſtat quin contractui contraueniatur: Non quidem iuramentum ipſum, quod relaxatione extinguitur: nec item contractus, quem ſupponimus inualidum, nullumue eſſe. Quando autem iuramentum confirmet contractum: quando verò non confirmet ſequentibus documentis declaratur.

51 Tertium igitur documentum (de quo ac de ſequentibus ex Bartolo Syluester in verbo, iuramentum 4. quæſt. 16. & Couar. latè ad Cap. Quamuis pactum, De pactis in 6. parte 2.) eſt, contractum inualidum ob turpitudinem quam habet contra ius naturale, diuinum, aut humanum (ita nimirum vt impleri nequeat abſque peccato) non confirmari iuramento. Pro quo facit, quod ex Cap. Inter cætera, 22. quæſt. 4. iuramentum non ſit vinculum iniquitatis: quodque ex regula 58. iuris in 6. non ſit obligatorium contra bonos mores præſtitum: vt cenſetur cùm inuitat ad delinquendum. Exemplum eſt, *ex gloſa ibidem*, ſi quis rem ſuam apud alium depoſitat, & iuret ſe illam, quantumcumque ab ipſo malè diſſipatam, ac fraudulenter diſtractam, non repetiturum in iudicio: item ſe occiſurum patrem: niſique faciat, ſe ſoluturum centum aureos. Multò verò minus obligatorium erit ſi ipſũ ſeruare ſit delictum: cum quo nec cum alterius iniuria iuramentum ſeruari debere, habetur ex Cap Cùm contingat, De iureiurando. Vnde fit, quia certum eſt impletionem contractum habentis turpitudinem contra ius, delictum eſſe ac diſpendium ſalutis. fit inquam, vt negandum ſit, eum iuramento firmari. Sic ergo iuxta Cap Debitores, De iureiurando, contractus iuratus de ſoluendis vſuris, non confirmatur iuramento, nec obligationem inducit tanquam omnino inualidus, cùm habeat turpitudinem contra ius naturale: prout in præcedenti libro 23. cap. 8. ſect. 3. oſtenſum eſt. Quanquam tamen vſuræ ipſæ propter iuramentum ſunt ſoluendæ, vt ſatisfiat Deo, ſed ita vt ſolutæ repeti poſſint tanquam indebitæ, quandoquidem contractus cum vſurario factus tanquam inualidus nullum ius ad illas pepererit.

52 Quartum documentum eſt, contractum non firmari iuramento, quando primò & principaliter à iure annullatur in fauorem publicum: quod tunc contingit, cùm talis diſpoſitio iuris eſt de rebus publicis: vt de equis aut armis vel pecunijs non extrahẽdis ex regno; tunc enim executio illius, principaliter dirigitur in bonum commune: & toti reipublicæ ex ea reſultat vtilitas. Probatur documentum hoc, ex Cap. Si diligenti, De foro competenti, & ex lege ius publicum, ff. De pactis: hæc enim habet ius publicum priuatorũ pactis mutari non poſſe. In illo vero deciditur irritum eſſe pactum iuratum, quo Clericus priuilegio fori renunciat: eo quod tale priuilegium cõceſſum ſit in fauorem totius clericalis ſtatus. Accedit ratio quia ex antedictis (& habetur ex Cap. Cùm contingat, De iureiurando) iuramentum non confirmat contractum, qui eſt contra bonos mores aut in præiudicium tertij At ille qui principaliter eſt contra vtilitatem publicam reipublicæ, eidem tanquam cuidam tertio præiudicat principaliter. De qua re exempla videri poſſunt apud Couar. ad Cap. Quamuis, De pactis in 6. part. 2. §. 1. num. 2. 3. & 4.

53 Quintum documentum eſt Iuramento confirmari contractum qui iure inualidatur principaliter ob priuatum bonum contrahentium; & minus principaliter tantùm, ob publicum bonum; prout contingit cùm tale ius diſponit de bonis priuatorum: ad eorumque vtilitatem executio illius immediatè dirigitur; ad publicam verò, tantùm mediatè; tanquam talis quæ cùm toti Reipub. nullo modo obſit parti ipſius prodeſt. Probatur documentum hoc, ex Cap. Cùm contingat, De iureiurando, & ex Cap Licet, eod. tit. in 6. Namque in eis decernitur, alienationes rerum dotalium iure ciuili prohibitas, teneri, ſi mulieres in quarum fauorem tale ius conſtitutum eſt, ſine metu & dolo eas fecerint, & iuramento confirmauerint. Item ex Cap. Quamuis pactũ, De pactis in 6 vbi pactum patri factum à filia dum nuptui tradebatur vt dote contenta, nullum ad bona paterna regreſſum haberet (quod ius ciuile improbat Cod. De collationibus. lege Pactum) iuramento confirmatum valere dicitur. Ratione itẽ probatur: quia vbi lex edita eſt in fauorem, vt ea cenſeatur non operata, ſufficit conſtare eum in cuius illa fauorem principaliter reſpexit, renunciaſſe ſuo iuri, argumento Cap. Ad apoſtolicam, De regularibus. At in caſu propoſiti documenti, ille qui iurat contractum, quem lex in fauorem ipſius inualidat, iurando renunciat eidẽ fauori; ne alioqui periurus ſit: ita contractus aliàs inualidus, accedente iuramento ſic confirmatur, vt perinde valeat ac ſi lex eum non reprobaret. Qua de re latè diſſerit Couar. in memorato §. 2. nu. 5. & nonnullis ſequentibus.

Cæterùm tres dantur caſus, in quibus documentum iſtud patitur exceptionem. Primus eſt, cùm ius reprobat contractum in odium eius, in cuius fauorem iuratur. Quo modo, ex Capitul. Debitores, De iureiurando promiſſio iurata ſoluen-

ſoluendi vſuras, inualida eſt; cũ ob iuramenti ſanctitatem ſolutæ, reſtitui debeant: non enim deberet, ſi eſſet valida. Secundus eſt, cùm eius reddit irritum non tantùm contractum, ſed etiam iuramentum ei appoſitum. Huius exemplum videri poteſt in Concil. Triden. ſeſſ. 25, cap 16. De regularibus. Tertius eſt (*pro quo Sanchez lib. 1. de matrimonio diſput. 7. num 24. multos authores refert*) quando iuramentum appoſitum eſt contractui facto in fauorem tertij, qui illum non acceptauit validè: tunc enim, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis: ſicut contractus includit, tacitam conditionem, Si is acceptetur: iuramentum eidem appoſitum, pariter includet: itaut poſſit ante acceptationem reuocari, ne acceptetur ab alio: vt vſuuenire poteſt in promiſſione facta abſenti, quæ nec ab ipſo, nec ab alio eius nomine eſt validè acceptata. Nec obſtat quòd Deus vocatus ſit in teſtem: quia id niſi factum ſit per modo voti, intelligẽdum eſt obligare iuxta exigentiam actus, cui tanquam acceſſorium apponitur.

54 SEXTVM documentum eſt Iuramentum metu graui aut dolo extortum non confirmare contractum. Hoc habetur ſatis apertè ex Cap. Cum contingat De iureiurando. & ex Cap. Licet, eod. tit. in 6. Et confirmatur, quia iuramẽtum non impedit, quin ratione iniuriæ, talis extortor iure naturæ teneatur ad reſtitutionem eius quod ſic acceperit. Nihilominus probabile eſt non licere contrauenire tali cõtractui ante relaxationem iuramenti, quando ipſum fuerit extortum metu: quandoquidem metus non tollit voluntarium. Licere autem cùm extortum fuerit dolo: per quem inducitur inuoluntarium. De qua re Couar. ad Cap. Quamuis pactum, par. 3. §. 4. nume. 2.

55 Septimum documentum eſt. Contractum per ſe, ac ſine iuramento validum, etiam factum contra prius iuramentũ, valere ex communi ſententia, teſte Couar. in ſequenti §. 2. n. 3. Et ratio eſt: quia prius iuramentum contra quod agitur, ſolùm facit vt peieretur contrauenendo: non autem vt inualidus ſit contractus: qui cùm per ſe validus ſit, non debet cenſeri robur ſuum à iuramento accipere. Et ita ſi quis fecit ſponſalia cum iuramento: & poſt, cum alia matrimonium contrahat, valet matrimonium: vt communem quoque ſententiam eſſe per Cap. Sicut ex litteria, De ſponſalibus, habet Couar. tum ibidem, tum in Epitome 4. decretalium par. 1. cap. 5. n. nono. Similiter ſi quis cum iuramento promiſerit Titio ſe venditurum ei domum: ſi poſt vendat Caio, valet venditio, ſi ea cõpleatur traditione domus venditæ.

Secus erit verò, ſi contractus factus contra prius iuramentum, per ſe abſque iuramento ſit inualidus, quia non poteſt confirmari iuramento contra prius iuramentum: nec enim illud, contra iſtud poteſt obligare: quandoquidem eſſet obligatio ad periurium. Et ita is, qui fecit ſponſalia iurata, ſi alia faciat etiã iurata, nõ valent: quia ſecluſo iuramento, ſponſalia ſecunda inualida ſunt per ſe ex eo, quòd aliâ iam ſunt contracta. Similiter is qui Titio promiſit cum iuramento ſe venditurum ei domum, ſi idem ſimiliter promittat Caio, non valebit promiſſio; vt potè per ſe inualida ex præcedenti promiſſione, quæ cùm valeat iure naturæ ſequentis impletione peccaretur id ipſum ius violando.

Supereſt obiter monendum, dupliciter iuramentum addi poſſe contractui; vno, ſi iuris te ex animo contrahere: vt donare, vendere, &c. ſicque non confirmare contractum, nec ei robur addere; cùm non ſit promiſſorium, ſeu tantùm aſſertorium eius quod ſit. Altero verò, ſi iures te contractũ ſemper habiturum ratum, nec reuocaturum; & ſic confirmare contractum: Qui plenius tractatam materiam hãc cupiuerit, ſatisfacere ei Suares poterit in tract. 4. de religione libro 1. cap. 20. & aliquot ſequentibus. Poterit quoque Thomas Sanchez in Opere morali lib. 3. cap. 15.

CAPVT V.

De ſolitis apponi contractibus: quæ ſunt conditio, modus, demonſtratio & cauſa.

SVMMARIVM.

56 *Quid ſignificetur conditionis nomine, & quibus particulis exprimatur.*

57 *Quid nomine modi: & quibus item particulis exprimatur.*

58 *Quidque nomine demonſtrationis, & quid nomine cauſæ, & quibus particulis exprimatur.*

59 *Quæ conditio faciat contractum conditionalem.*

60 *Conditio quæ eſt contra ſubſtantiam contractus vitiat illum, redditque inualidum.*

61 *Contractus cui conditio impoſſibilis, aut conditio turpis de futuro apponitur, non valet.*

62 *Contractus validè ſub conditione factus reuocari non poteſt.*

63 *Modus appoſitus contractui, quid circa illum operetur, declaratur duobus documentis.*

64 *Documentum de demonſtratione addita contractui.*

65 *Non valet contractus factus ob cauſam exiſtimatam veram, quæ eſt falſa.*

66 *Quo validus ſit contractus factus ob cauſam, non obſtat quod aliud interuenerit quo cognito non fuiſſet factus.*

67 *Cũ principalis cauſa cõtrahendi eſt falſa, contractus eſt nullus.*

CONditionis nomine in hac materia, ſignificatur clauſula cõtractui ad illius ſuſpenſionem adiecta, per particulam (*ſi*) aut aliam ei æquipolentem. exemplum eſt ſi dicatur lego Titio, ſi fuerit Conſul. Particulæ autem æquipollentes conditionali ſi (ex Silueſtro in verbo Cõditio, quæſt. 2.) ſunt, cùm, vbi, quandocumque. Nam lego Titio cùm, vel vbi, vel quandocumque fuerit Conſul, eundẽ habet ſenſum, cũ præcedenti exẽplo. Item, (*niſi*) nam vendo tibi librum meum tanti, niſi alius hodie pluris emere velit: ſenſus eſt, ſi alius hodie pluris emere velit, non vendo. Item (*alioquin, aliàs*) nam ſcribes mihi librum intra mẽſem, alioquin, vel aliàs quartam mercedis partem perdes, pœnæ nomine ſenſus eſt, ſi non ſcripſeris perdes. Item *aut, vel, ſiue*, cum alternatiuè ſumuntur. Nam relinquo prædia mea propinquis, aut Eccleſiæ: ſenſus eſt, ſi nõ ſint propinqui, habeat Eccleſia. Item *quandiu* nam lego centum Titio in annos decem, quãdiu geſſerit res hæredis mei: ſenſus eſt, lego ſi geſſerit, &c. Item *donec*, quouſque, vel dum fuerit cum filio meo, ſenſus eſt, ſi non fuerit cũ filio meo, non lego. 56

Nomine Autem modi, ſignificatur clauſula cõtractui per particulam *vt*, *vel aliam æquipolentem*, adiecta ad illius moderamen, per oneris impoſitionẽ, *ex Syl. in eod. verb. q. 3.* Exẽplũ eſt ſi dicatur; do vel lego tibi domũ meã, vt hoc vel illud facias. Particulæ verò æquipollẽtes ſunt, *ex eodem in ſeq. quæſt. 4.* dummodo; nam idem eſt; do dummodo facias, ac do vt facias. Item, (*ne*) nam Titium inſtituo hæredem, ne fidei cõmiſſum ex Sempronij teſtamento retineat: ſenſus eſt, vt non retineat. Itẽ *ad, pro*, nam, do ad ædificandum hoſpitale, vel pro ædificando hoſpitali; ſenſus eſt do vt ædificetur hoſpitale. Itẽ (*in, & nomine*) nã lego tibi in redimẽdos captiuos, vel nomine redimendi captiuos: ſenſus eſt, vt redimatur captiui. Differt autem modus a conditione, *vt notat gloſa ad Cap. Verum, De conditionibus appoſitis, verbo, conditione*: quod hæc ſuſpendat contractum, itaut non valeat niſi expleatur conditione. Modus verò adiectus contractui, non ſuſpendat ipſum: adeout res contractu donata ſub modo, ſtatim debeatur, ſtatimque peti poſſit. 57

Nomine Porro demonſtrationis per tradita à Sylu. in eodem verbo Conditio, quæſt 6. ſignificatur clauſula ex aliquo præterito vel præſenti accidente, reddens nos certos de re quæ geritur: vt ſi quis leget vxori ſericam veſtem, quã habet in arca clauſa: his accidentibus demonſtratur res, de qua diſponitur. Similiter, ſi quis vendat agrum inter hos & illos confines exiſtentem, aut domum palatin proximam. 58

Nomine denique cauſæ ſignificatur clauſula, quæ adijcitur contractui ad indicãdum illius cauſam: fitque talis adiectio per particulam, *quia, vel aliam ſimilem*; vt lego tibi mille, quia negotia mea geſſiſti vel eo quod filium meum rectè inſtituerit. Poteſt autem duplex eſſe iſtiuſmodi cauſa: quædam finalis: propter quam ſcilicet contractus fit; & qua non ſubſiſtente, ille non fieret; quædam verò impulſiua, ob quam nimirum faciliùs, vel citiùs, vel libentiùs fit contractus.

Documenta de conditione contractui opponi ſolita.

SECTIO PRIOR.

DE Conditione notanda ſunt pro praxi aliquot documenta. Primum eſt. Conditionẽ quæ facit cõtractum conditionalẽ, debere eſſe expreſſam: nõ enim ſufficit tacita ex Syl. *in verbo Cõditio, qu. 9.* per legem, Cõditiones, ff. De 59

conditionibus & demonſtrationibus. Item debere apponi à principio contractus: non enim ſufficit apponere poſt contractum; quando iam ille partium voluntate diſſolui non poteſt: quod Sylueſt. habet *in ſequenti quæſt.* 10. Item debere eſſe de furto euentu incerto, non autem de præterito, vel præſenti, vel de furto certo, *quale eſt, ſi moriar*; quia talia non ſuſpenduntur, cùm habeant eſſe, vel iam in actu poſitum, vt præterita & præſentia: vel dependens ex cauſis ita certis & determinatis, vt licèt futura ſint, in illis tamen, præſentia quodammodo cenſeantur, propter certitudinem proueniendi ex illis. Ita ſentientes authores magno numero Tho. Sanchez refert *lib. 5. De matrimonio diſput. 2. numer.* 1. beneque monet numer. 3. id non habere locum, ſi contrahentes exiſtimarint conditionem eſſe appoſitam de futuro contingenti, quia contractus effectum conditionis de euentu incerto, tunc ſortiretur, ex intentione contrahentium, conditionem apponentium, à qua conditionalis contractus pendet.

60 Secundum documentum eſt, *de quo adhuc idem Syluester in citata quæſtione decima pro eoque faciunt quæ diſputat Sanchez in ſequenti diſputat.* 9. 10. & 11. Conditionem adiectam, vitiare contractum ſi ea ſit contra illius ſubſtantiam: vt eſſe contractum ſi ea ſit contra illius ſubſtantiam: vt eſſe cenſetur, *argumento Cap. Tuo, De ſponſalibus*; quando contractus ipſe non poteſt cum ea ſtare. Quo modo contra mutui ſubſtantiam eſt conditio, vt ſoluatur aliquid ſupra principale, & contra ſocietatis ſubſtantiam, vt lucrum & damnum non ſit commune: non vitiare autem contractum, ſi ſolùm ſit cõtra illius accidentia: quia poteſt ſine eis ſtare; quandoquidem ſublatis accidentibus poteſt manere ſubſtantia.

61 Tertium documentum eſt. Conditionem appoſitam contractui, quantumuis non ſit contra eius ſubſtantiam, ſi tamen ſit impoſſibilis, vitiare, ipſum: vt ſi dicatur, lego Titio centum ſi manu cœlum tetigerit nec item ſi ſit turpis, vt ſi dicatur, hæredem inſtituo Titium ſi hæreticus fiat. Tam enim hæc, quam illa contractum reddit inualidum. iuxta illud quod in Capitul. finali, De pactis, dicitur; pactum turpe, vel rei turpis aut impoſſibilis, de iure vel de facto nullã obligationem inducere. Atque de impoſſibili eſt textus expreſſus Inſtitutis, De hæredibus inſtituendis. §. In poſſibilis, & in lege, Non ſolùm, ff. De obligationibus & actionibus, vbi ratio inſinuatur; quòd omnium ea cogitatio ſit, vt nihil agi exiſtiment appoſita ea conditione, quam ſciant eſſe impoſſibilem. Et certè talis conditio, *cuiuſcumque temporis ſit*, ſignum eſt manifeſtum, non adeſſe conſenſum ſerium in contractum; ſed potius diſſenſum, dum conſenſus ſuſpenditur per illud quod eſt impoſſibile. Nec obſtat quòd fortè conditio putetur poſſibilis; quia licèt tunc conſenſus ſeriua ſit: tamen ſuſpenditur à conditione, quę nec extitit nec extabit. Neq; inde oritur alia obligatio (ne peccetur contra cõſcientiam) quàm expectandi euentum, donec conditionem impoſſibilem eſſe ſciatur. Eo autem cognito ceſſabit talis obligatio, quæ à parte rei ab initio nulla fuit.

De conditione autem turpi cur irritet contractum; ratio hæc redditur quòd cùm turpis conditio, contractui communiter adiiciatur vt impleatur, ſi ille valeret, adſtringeret aut ſaltem alliceret directè ad peccatum: quod apertè alienum eſt à ratione. Vnde & intelligitur talem conditionem debere eſſe de futuro; cùm ad præteritum aut iam præſens, nemo allicitatur. Indeque porro ſit, vt contractus valeat factus ſub conditione de peccato præterito, aut præſenti: vt, do tibi agrum meum quia furſti, aut quia es hæreticus, Nam ea non adſtringit, nec allicit ad peccatum faciendum, quod ſupponit iam fieri, aut factum eſſe. Quam doctrinam aliquot authoribus citatis habet Thomas Sanchez *lib. 5 De matrimonio diſput. 15. num. quinto*, & aliquantò plenius. Leonardus Leſſius *de iuſtitia & iure lib. 2. cap. 18. dubit. 15. num.* 121.

62 Quartum documentum eſt, Contractum ſub conditione validè factum, reuocari non poſſe: non quidem conditione adhuc pendente quia expectari debet euentus illius, quandiu ceſſat ingratitudo, & alia quæuis ſufficiens cauſa reuocandi: nec item conditione adimpleta, quia tunc contractus ceſſante ſuſpenſione, ex conditionali ſit merus & abſolutus; & ideo effectum obligandi ſortitur, omni impedimento, quod obſtabat, ſublato. Cæterum difficultas eſt, an hoc ipſum contingat, cùm ab altero tantùm ex contrahentibus conditio appoſita fuerit contractui. De qua re quatuor ſententias (citatis varijs authoribus) refert Sanchez De matrimonio lib. 5. diſput. 13. Poſſumus in praxi tenere cum eodem, contractum vitiari per diuerſitatem in conſenſu; quæ contingit quando vnus purè & abſolutè conſentit, & alter ſolùm ſub conditione, ex lege 1. §. Si quis ſimiliter, ff. De verbor. obligationibus. Et ratio eſt quia conſenſus tunc non vniuntur inter ſe, ideoque non oritur ex illis contractus conſiſtens in actione minimum inter duos, mutuo conſenſu inita.

Documenta de cæteris contractui apponi ſolitis.

SECTIO PRIOR.

63 PRimum eſt (pro quo faciunt quæ habet Sanchez in ſequenti diſput. 19. à num. 5.) Modum contrarium ſubſtantiæ contractus cui apponitur, eum annulare, patet, quia contrahens ſub modo, obligatur ad eundem ſeruandum: qui ſit contra ſubſtantiam contractus, conſequenter eſt illius deſtructiuus, atque adeò illum anullat. Modum autem impoſſibilem aut turpem haberi pro non appoſito: ideoque non vitiare contractum cui apponitur; communem ſententiam eſſe tradit Lud. Molina de iuſt. & iure *tract.* 2. *diſput.* 2*08. verſu, Modus impoſſibilis*. Et ratio eſt, quia modus non ſuſpendit contractus diſpoſitionem, ſicut conditio: ſed eam præſupponit perfectam & validam.

Secundum documentum eſt; an valeat contractus factus ſub modo poſſibili & licito, intelligendum eſſe, *iuxta ea quæ conſequenter addit Molina*, ex apponentium intentione; quæ aliquando eſt tantùm alliciendi alterum ad talem modum implendum, præbendique illi ad id motiuum: vt ſi quis dicat, Do tibi librum meum, ea lege, vt illum legas. Aliquando verò eſt quidem obligandi ad modum ipſum ſeruandum; ſed abſque impoſitione oneris, vt ſi ille non impleatur, contractus eo ipſo reuocetur. Aliquando denique eſt & obligandi ad modum ſeruandum, & imponendi onus, vt ſi ille non ſeruetur, contractus ſit nullus; vt ſi quis dicat: Lego domum Titio: ſed ea lege, vt Caio ſoluat centum quæ debeo. Cùm igitur hæc ita ſint, & ſecundum intentionem contrahentium valeat contractus: pro documento tenendum eſt; Modo appoſito non ſubſecuto, valere contractum in 1. illo & 2. caſu: non autem in hoc 3.

64 Tertium documentum eſt *de quo iuxta legem, Quintus Mutius, ff. De auro & argento, Syluester in verb. Conditio, quæſt. 3.* Quandocumque per verba præcedentia apparet de re donata, etiamſi demonſtratio adiecta in donatione falſa ſit, donationem ipſam ea tali falſitate non reddi irritam. Exemplum eſt ſi quis dicat; Dono vxori veſtem meam purpuream, quæ ipſius cauſa eſt; valet enim donatio etiamſi veſtis non fuerit facta ipſius cauſa: quia ex verbis præcedentibus conſtat tam de re donata, quàm de voluntate donantis. Quando verò nihil de re donata conſtat (quia nimirum nulla eſt) donationem reddi irritam: vt ſi quis dicat; Do vxori veſtem, quæ ipſius cauſa parata eſt; & nulla eſt parata. Alia exempla vide apud eundem authorem.

65 Quartum documentum eſt, *de quo, ac de ſequenti Lud. Molina in eod. tract. 2. diſput.* 209. Si quis contrahat principaliter ob cauſam exiſtimatam ſubſiſtere, ſed non ſubſiſtentem ſeu falſam; animum habens contrahendi, ſeque obligandi, tantummodo tali cauſa exiſtente vera, contractum non obligare in conſcientia: ſi eadem cauſa ſit falſa; ita vt inde acceptum, ſit in conſcientia reſtituendum. Idque *ex Nauarro in Enchir. cap. 18. num. ſexto* ſiue cauſam apponens, eum animum ſuum exprimat, ſiue taceat. Ratio verò documenti eſt, quòd in contractibus obligatio pendeat omnino à voluntate contrahentium; quæ cùm eſt ſub conditione, nulla eſſe cenſetur quouſque hæc aduenerit: proprium eſt enim conditionis ſuſpendere actum, ſeu impedire ne effectum ſortiatur, donec ipſa compleatur. Iam verò in caſu propoſito voluntas contrahendi conditionalis eſt; nempe ſi cauſa ob quam contrahitur, ſit vera. Quare eadem exiſtente falſa, non adeſt voluntas contrahendi; ac proinde contractus taliter factus inualidus eſt, nec inducit obligationem. Aduerte tamen *cum eodem Molina verſ. Hoc loco*, id tantum procedere, quando quis ita eſſet animo affectus vt ſi ſciret cauſã non ſubſiſtere, non modò nollet contrahere, ſed etiam vellet taliter factum contractum eſſe nullum. Nã ſi eſſet eo animo vt nollet quidem contrahere tali cauſa nõ

ſubſi-

ſubſiſtente: ſed tamen poſt factum contractum vellet omnino ei ſtare, ſi fiat, tanquam ſufficienter voluntarius, cenſebitur validus.

66 Quintum documentum eſt, *quod Molina ibidem addit his verbis*. Quando cauſæ quæ ad gratuitò diſponendum impulerūt veræ ſunt quamuis aliquid aliud latuerit diſponentem, quod ſi ſciuiſſet, non ſolùm non diſpoſuiſſet, ſed etiam voluiſſet, vt talis diſpoſitio nulla eſſet, ea vtique valida eſt. Probatur, quia voluntas gratuitò diſponentis, fundatur in ijs quibus ducitur ad tali modo diſponendum: itaut illis ſubſiſtentibus diſpoſitio ipſa ſit voluntaria, & ſufficiens ad dominium transferendum. Neque obſtabit ignoratio aliorum quæ ſi cognouiſſet, nō diſpoſuiſſet. Si enim, vt diſpoſitio cenſeatur valida, neceſſe ſit diſponentem vniuerſim penetrare omnia quæ ipſum à tali diſpoſitione retrahere poterant: nullus ferè accipiens aliquid gratuita diſpoſitione, tutus eſſet in conſcientia: vt pote qui iuſtè timere poſſet, circunſtantiam aliquam circa mores ſuos, aut circa aliud, diſponentem latuiſſe, quam ſciens non haberet animum eo modo diſponendi. Si quis igitur motus ex ſola paupertate alicuius verè pauperis, donauit aliquam eleemoſynam, valida eſt donatio quāuis latuerit ipſum circunſtantia (*vt, talem donatarium eſſe præditis moribus, aut hæreticum*) ſi ſciuiſſet, non modò non donaſſet, ſed etiam factam donationem vellet eſſe nullam.

67 Sextum documentum eſt. Si principalis cauſa finalis diſponendi ſit falſa, diſpoſitionem eſſe nullam. Ratio eſt, quia talis cauſa tacitè continet conditionem hanc. Si res ita ſit. In qua conditione innititur totum ius repetendi indebitum ſolutum, de quo eſt titulus tum Digeſtis, tum Codice, De condictione indebiti. Vnde ſequitur illud quod habet Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 14. ad 5. fingentem ſe infirmum, aut ſanctum & pium, vt extorqueat eleemoſynam ab eo qui alio nomine non erat daturus, donationem ei factam eſſe nullam: atque ſic acceptum eſſe reſtituendum. Quod intellige niſi eſſet alias debitum ob veram cauſam, vt cùm fingens premitur ſumma egeſtate, aut cùm non poteſt aliter recuperare ſibi iuſtè debitum. Etſi enim peccet mentiendo, non infert tamen iniuriam danti, à quo nihil accipit, quin teneatur dare. Quòd ſi quis verè pauper eſſet, & petens eleemoſynam, vt faciliùs impetret, fingat ſe infirmū aut pium, aut conſanguineum, etiamſi peccet fingendo, poteſt tamen retinere quod ei daturum eſt ad reuelandam paupertatem, qua verè laborat: quia cæteræ cauſæ fictæ nō ſunt principales, ſed ſolum impulſiuæ, (*vt ſupponimus*) ob quas non eſt datum, ſed ſolummodò facilius aut citiùs datum.

CAPVT VI.

De ijs quæ paſſim inueniuntur coniuncta cum contractibus præſertim ciuilibus.

SVMMARIVM.

68 *Quid ſit promiſſio, pollicitatio, ſtipulatio, & pactum, ac in quo differant.*
69 *Differentia inter pacti, & promiſſionis obligationem.*
70 *Quæ ſit vis promiſſionis, & illius diuiſio in nudam & veſtitā.*
71 *Pacti diuiſiones variæ.*
72 *De ea quæ diuiditur in nudum & veſtitum.*
73 *De ea quæ in vtile & inutile; & ea, quæ in honeſtum & turpe.*
74 *Promiſſio tantum interna, facta homini, non eſt obligatoria, ſicut eſt facta Deo.*
75 *Simplex promiſſio etiam externo ſigno expreſſa, non obligat antequam acceptata ſit ab eo cui ſit.*
76 *Obſeruationes pro praxi de promiſſione acceptata.*
77 *Qui ſint qui promiſſionem acceptare poſſunt pro alio ad obligationem ſufficienter.*
78 *Promiſſio onéroſa validè acceptatur tantùm ab eo cui ſit.*
79 *Quæ exigantur, vt poſſit quis pro alio validè acceptare.*
80 *Differentia inter mandatum donandi, & promiſſionē donandi.*
81 *Promiſſio facta ob Dei honorem, obligat non acceptata ab eo cui ſit.*
82 *Quòd promiſſio ſigno externo expreſſa, & ſufficienter acceptata obliget ſub peccato, genere ſuo mortali.*
83 *Ad validitatem promiſſionis requiritur, vt cum plena deliberatione facta ſit.*
84 *Quantæ quantitatis debeat eſſe quod promiſſum eſt, vt violatio promiſſionis cenſeatur peccatum mortale.*
85 *De excuſatione ab impletione promiſſionis, ob mutationem circumſtantiarum.*
86 *Circa eandem excuſationem obſeruanda.*
87 *Obſeruatio notanda circa excuſationem ob mutatum rerum ſtatum.*
88 *De excuſatione per ignorantiam, aliámue iuſtam cauſam.*
89 *Promiſſio facta abſque animo promittendi, quando obliget.*
90 *Explicatio difficultatis de promiſſione facta animo quidem promittendi non tamen ſe obligandi.*
91 *Promiſſio habentis expreſſam voluntatem non obligandi ſe, non obligat.*
92 *Ad quid teneatur is qui aliquid promiſit pro alio, ipſo inſcio.*
93 *Ad quid teneatur ille qui eſt incertus an promiſerit, aut qui licèt ſciat ſe promiſiſſe, incertus eſt an id fecerit animo ſe obligandi.*
94 *Et ad quid, ſi incertus ſit, an promiſerit cum plena deliberatione.*
95 *De obligatione cùm facta fuerit duobus, nec vtrique ſimul ſatisfieri poteſt, quæ cui ſit præferenda.*
96 *Promiſſio ſimplex non inducit obligationem ad reſtitutionem.*
97 *Quid ſentiendum ſit de ea quæ facta eſt cum adiectione alicuius oneris.*
98 *Quid ſit ſentiendum de promiſſione facta cum adiectione oneris turpis.*
99 *Dicta de promiſſione quomodo quadrent in pactum & donationem.*

PAſſim eum contractu ciuili promiſſio, pollicitatio, pactum, & ſtipulatio inueniuntur cōiungi, quæ ſic inter ſe diſtinguuntur, vt promiſſio propriè ſit cū quis præcedente rogatione, ſeu petitione, vel interpellatione alterius, ſpōdet ſe aliquid daturum vel facturum: vt ſi rogem te, vt mihi mutuò des centum, & ſpondes te daturum. Pollicitatio verò ſit, cùm quis ſponte ſua, non rogatus vel interpellatus ab alio, promittit aliquid alteri: hócque eſt quód ſignificatur in lege, Pactum, ff. De pollicitationibus, cum pollicitatio dicitur eſſe offerentis ſolius promiſſum, nulla ſcilicet præcedente petitione, vel interpellatione alterius. Vnde patet, neque promiſſionem, neque pollicitationem eſſe inter duos, quorum vnus ſit debitor, & alter ſit creditor, ſed tantum eſſe ſponſionem vnius, qua ſe obligat alteri, cum ipſius cōſenſu. 68

Pactum autem ſit id, quod duo vel plures ex diuerſis motiuis, poſt varias diſceptationes de vno aliquo conueniunt, & concludunt vt fiat, vel vt non fiat, itaut verba præmittantur à promittente, & confeſtim ſequantur verba in admittente, vt v.g. dabo tibi centum, vt mihi vendas equum: & tu ſtatim reſpondes, mihi placet: hócque ſenſu accipiendum eſt quod in lege 1. ff. De pactis, habetur, pactum à pactione dici, & pactionem eſſe duorum vel trium conſenſum in idem placitum: ſi enim id ſimpliciter, *vt verba ſonant*, accipiatur, pactum cenſendum erit, cùm duo Philoſophi, Medici vel Iuriſperiti, in aliqua ſuæ artis vel ſcientiæ quæſtione vnum idemque ſentiunt, quod alienum eſt à communi loquendi vſu. Stipulatio denique ſit, *vt habetur ex lege. Stipulationum 5. §. Stipulatio ff. De verborum obligationibus*, verborum cōceptio, quibus is qui interrogatur, reſpondet ſe daturum, aut facturum illud, quod interrogatus eſt, v.g. interrogo: Promittis te mihi daturum centum? tu ſtatim reſpondes, promitto: ſtipulatio eſt.

Atque ex his intelligitur, quoad obligationem, parem eſſe promiſſionis, & pollicitationis rationem: cùm in hoc tantùm differant, quód illam faciamus rogati, & hanc noſtra ſponte, nullo rogante. Itemque parem eſſe pacti & ſtipulationis: quandoquidem in hoc tantùm diſtinguuntur, quòd pactum fiat quando præcedunt verba promittentis, & ſubſequuntur verba admittentis: ſtipulatio vero quando contra, verba admittentis præcedunt, & ſubſequuntur verba promittentis, eo modo quo antè propoſita exempla oſtendunt. Vnde quia conſideratio hæc eò tota refertur, vt intelligatur obligatio in conſcientia, quam talia pariunt: ſufficiet de promiſſione & pacto, *horum obligationem inquirendo*, differere. De quibus habentur tituli: in iure quidem ciuili. ff. De pactis, & ff. De pollicitationibus, & Cod. De pactis. In iure verò Canonico, tam Extrà, quàm in Sexto, titulus De pactis. De ijſdem varij Doctores agunt, & inter eos latiſſimè Couar. ad Cap. Quamuis pactum: & qui nobis in ea re cæterorum loco eſſe poteſt, Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput.* 252. & aliquot ſequentibus.

Porro inter promiſſionem & pactum quoad obligationem, hoc diſcrimen notatur, quod ex promiſſione tam 69

ac-

acceptata ab alio, obligatio naſcatur tantùm ea parte promittentis: quoniam ea fit gratis, nec ei cui fit quidquàm imponitur. Ea pacto verò naſcatur obligatio ex parte vtrinſque paciſcentis: quia fit, tam promittente, quàm admittente, ſe ad aliquid dandum, vel faciendum, vel præſtandum adſtringente. Id quod commune quidem eſt pacto cum contractu propriè ſumpto, ſed ab eo differt tanquam latiùs patens: quia pacta interueniunt tam in ijs quæ contrahendæ, quàm quæ tollendæ obligationis cauſa inter partes aguntur. Sic enim datur pactum de non petendo debito: itémque de non petendo debito: damno per iniuriam illato. Præterea in tranſactionibus, pacta fiunt finiendæ litis dubiæ cauſa; atque pacta pacis, & induciarum ad belli ceſſationem. Aduerta autem, vt contractui, ſic & promiſſioni conditionem, modum, demonſtrationem, & cauſam ſolere apponi. Adderem & tempus futurum: ſed de hoc ſi ſit incertum, iudicandum eſt tanquam de conditione: nempe, ſuſpẽdere obligationem. Sin ſit certum, tanquam de promiſſione abſoluta, ex qua ſtatim conſurgat obligatio; tametſi non ſtatim ſoluatur ſicut promiſſum: ſed tempore in promiſſione præfiao: itaut ſi ante diem præfiaum ſoluatur, non detur ſoluenti repetitio, ſicut daretur, ſi in diem incertum, aut aliter ſub conditione in futurum pendente, promiſſum eſſet, nec conditio eſſet impleta. Videndus eſt Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 284. & aliquot ſequentibus.

Documenta de obligatione promiſſionis & pacti.

70 CVm, vt iam attigimus, nobis incnmbat potiſſimùm explicatio obligationis, quæ ea promiſſione vel pacto naſcitur: immorabimur in tradendis de ea aliquot documẽtis. Quibus præmittendum eſt de promiſſione: vim illius *ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 88. art. 1.* eſſe in eo, vt quemad. homo imperando, ſtatuit quid velit ſibi ab inferiore fieri: & deprecãdo, quid à ſuperiore obtinere cupiat: ſic promittendo, ſtatuit quid facturus ſit in alterius gratiam: ſu libertate ſua priuando circa illud, iuſque alteri concedendo ad illud à ſe exigendum. Præterea ipſam poſſe eſſe, vel ſimplicem id eſt, ſine iuramento: vel iuramento: vel ſimplicem id eſt, ſine iuramento: vel iuratam, id eſt, iuramẽto confirmatam. Illamque rurſus eſſe poſſe, vel rei aliàs debitæ, vt cùm quis mutuò acceptam pecuniam ſe ſoluturum promittit; vel rei non debitæ. De qua demum promiſſione, *quia duarum reliquarum obligatio ſatis patet ex iuramento, aut ex debito præcedente*, ſermo eſt hoc loco. Quæ quidem fieri poteſt dupliciter, ex Caiet. ad memoratum art. 1. vno modo in actu ſignato ſimul, & exercito: vt quando quis profert verba quæ ſignificant promiſſionem ipſã: *qualia ſunt, promitto, ſpondeo, & æquipollentia.* Altero modo in actu tantùm exercito: vt quando quis profert verba, quæ ſignificant opus exhibendum: vt, hæc faciã, ſoluam, liberabo te ex carcere, & ſimilia.

Quæ quidem, *vt idem author addit*, poſſunt tria ſignificare. Primò, voluntatem ſeu propoſitum intentionemue faciendi: vt idem ſit, faciam; ac voluntatem habeo faciendi, ſeu propono vel intendo facere. Secundò, euentum; vt ſenſus ſit, continget hoc à me fieri. Tertio, obligationem ſequentẽ ex promiſſione implicita, quæ continetur in talibus verbis futuri temporis. Qui demum ſenſus, ſolus eſt ad hunc locum accommodatus: quia in alijs huiuſmodi verba non continent promiſſionem, ſed tantùm dictum ſeu enunciationem, qua quis indicat illud quod habet in voluntate, vel euentũ futurum. Quando autem illo tertio ſenſu accipientur, non poteſt aliundè intelligi quàm ex mẽtè illius, à quo proferuntur: adeòque de ea conſulendus, ſi poſſit, aut ex circunſtantijs prudenter conijciendum.

71 De pacto autem præmittendum eſt, poſſe fieri tam inter abſentes, quàm inter præſentes; ipsũmque multipliciter diuidi. Primò enim diuiditur in conuentum ſeu expreſſum, & in tacitum: quorum illud eſt, cùm partes inter ſe expreſſè paciſcuntur: hoc verò, quod ratione alicuius legis interuenit, quantumcunque partes non paciſcantur inter ſe: vt cùm tutor eligitur, pupilli quorum curam accipit, habent ex iuris conſtitutione tacitam hypothecam in illius bonis: ſic etiam vxor in bonis mariti, propter res.

Secundò diuiditur, quòd aliud ſit in rem, & aliud in perſonam. In rem autem eſſe dicitur (vt habetur ex lege Iuris ſentium. § 8. ff. De pactis) quoties generaliter paciſcor, ne petam rem. In perſonam verò, quoties paciſcor, ne à perſona petam.

Tertio, diuiditur in perſonale & reale: illud eſt, quod ad aliam perſonam, nempe ad hæredem non tranſit: hoc verò, quod tranſit ad hæredem, vt cùm paciſcor tecum, ne petas à me, & poſſis petere à meo hærede: vel paciſcor, ne petam à te, & hæres meus poſſit à te petere.

Quartò, diuiditur in nudum, & veſtitum: illud eſt, quod ſimplici tantùm placito firmatur: vt, dabo tibi Stichum, & tu mihi dabis Pamphilum: hoc verò eſt, *ex Sylu. in verbo Pactum, quæſt. 2.* quod firmatur re, vel verbis, vel ſcriptura, vel conſenſu firmiore, quam ſit ſimplex placitum, vel cohærentia contractus, vel rei interuentu. Ac quatuor primis modis firmatum, nomen & rationem habet diuerſorum contractuum, vt hinc patet quia ex tit. Quibus modis re contrahatur obligatio, Inſtitutis, re paciſci contingit in mutuo, commodato, depoſito, & pignore: propterea quòd requiritur, vt vltra conſenſum contrahentium, interueniat in eis res data alteri parti; neque alioqui contrahetur. 72

Verbis verò paciſci ex tit. De verborum obligationibus, Inſtitutis, contingit in his in quibus vltra conſenſum requiſitum in omni contractu, neceſſe eſt interuenire certa contrahentium ſolemnia verba, quæ, *vt in eodem titulo, §. 1. habetur*, talia olim tradita ſunt, ſpondes, ſpondeo, promittis, promitto, fide promittis, fide promitto: fideiubes, fideiubeo, dabis, dabo, facies, faciam.

Scriptura autem paciſci contigit in contractu chirographario: quo quis poteſt in iudicio agere contra aliquem ex ſolo ipſius chirographo. Itemque in alio contractu, in quo vltra conſenſum, neceſſariò, ſiue ex legis diſpoſitione, ſiue ex conuentione partium requiritur, vt ſcriptura interueniat. Sunt enim aliquando rerum emptiones, quæ non intelliguntur perfectæ, niſi interueniat ſcriptura confecta ex legis diſpoſitione.

Conſenſu demum paciſci contingit in emptionibus, locationibus, ſocietatibus, mãdatis; ex lege Cõſenſu, ff. De actionibus & obligationibus. Vbi aduerte, quòd quamuis in omni contractu requiratur conſenſus contrahentium: hos tamen ſpecialiter dici cõſenſu fieri, quòd cùm in tribus præcedentibus, vltra ſimplex placitum requiratur vt res, vel verba, vel ſcriptura interueniat, in his ſolus conſenſus ſufficiat ad firmitatem perfectionemque contractus. Etenim emptio v.g. perfici poteſt ſine traditione pretij, ſolũ fide habita, & ſine ſcriptura de eo ſoluendo. Item fieri poteſt ſine traditione mercium, ſola fide data de ijs tradendis. Item fieri poteſt ſine vllis verbis, per nutus, aut alia ſigna indicantia conſenſum internum: immò & inter abſentes, per nuncios aut literas.

Pactum veſtitum cohærentia contractus, à Syluestro loco citato illuſtratur hoc exemplo: Vendidi tibi domum cum pacto, quòd morer adhuc in ea per annum: quod pactum veſtitum eſt cohærentia contractus venditionis; quo ſemoto nudum maneret. Pactum verò interuentu rei veſtitum, alio exemplo idem author ſic declarat: Promiſi tibi dare aliquid, vt faceres mihi vel dares aliud: ſtatim atque tradidero tibi illud quod promiſi, pactum ex parte mea eſt veſtitum interuentu rei.

Quintò, diuiditur pactum in vtile & inutile: illud eſt in quo perſona obligatur, quæ poteſt iure ſe obligare; aut obligatur res quæ non eſt prohibita obligari: hoc verò eſt, cui aliquid ex dictis, ſeu, *quod idem eſt*, rei aut perſonæ circunſtantia debita deeſt. vt quia res non eſt propria, ſed aliena: aut perſona inhabilis eſt ad contrahendum. Qua de re poſtea in cap. 8.

Poſtremò, diuiditur pactum, in honeſtum & turpe: illud eſt quod ſit conſentaneè legi: hoc verò, quod ſit contra legem, ſiue diuinam, vt contractus ſimoniacus, vel vſurarius, ſiue humanam, vt ludus: non quidem is qui vel exercet corpus, vt ludus armorum, luctæ, curſus; vel exercet ingenium, vt ludus ſchaccorũ: ſed ludus in quo plus eſt fortunæ quàm ingenij, vel exercitij corporis; vt ludus alearum & foliorum luſoriorum: qui etſi natura ſua malus non eſt, ſed indifferens (itaut factus recreationis honeſtæ gratia, & ſeruans debitis circunſtantijs, peccatum non ſit) lege tamen humana, ob periuria, fraudes, iurgia, & huiuſmodi alia, quæ ex eo frequenter ſequuntur, prohibetur tam clerici, quàm laicis: lege canonica, quidem in Cap. Epiſc. diſt. 35. Immò in Cap. Clerici 2. De vita & honeſtate Clerico. prohibentur Clerici, nõ tantùm ludere, ſed etiam intereſſe tali ludo. Lege ciuili verò, ff. De aleatoribus, in lege 2. & 3. & Cod. eod. tit. in lege 73

Alea-

Digitized by Google

Alearum vſus. De ludo egimus anteà in lib. 10.cap.25.parte poſteriore.

De promiſſione tantùm interna.

SECTIO I.

74 ATque his ita præmiſſis,primum documentum eſt.Si quidem homini promiſſio fiat:hoc vt obligatio inde ſequatur,non ſufficere eam eſſe tantùm internam,ſolòque animo conceptam:ſed debere verbo,aut nutu,aut alio externo ſigno declarari:ſin autem fiat Deo, ſufficere ad obligationem,ſolo animo illam fieri.Iſtud eſt D.Thomæ 2.2.*quæſt.*88.*art.*1.& aliorum quos refert & ſequitur Thomas Sanchea de matrimonio *lib.*1.*diſput.*3.*nu.*5.Quoad priorem autem partẽ probatur:quia homines non obſtringunt ſe aliqua obligatione,niſi humano modo;qui eſt per conſenſum alteri declaratum verbo vel nutu, vel alio ſigno externo, vel interuentu alicuius rei.Non enim homines(qui tantùm vident ea quæ parent,ex 1.Regum 16.) agunt inter ſe ſolis conſenſibus internis,qui natura ſua latent,ſed conſenſibus exteriùs declaratis.Et ita matrimonium,aut ſponſalia non contrahuntur ſolis conſenſibus internis:neq; valida eſt donatio ſolo interno cõſenſu facta:& ſic de cæteris.Quòd ſi quis objiciat ſignũ externũ conſenſus interioris, declarare tãtùm obligationẽ, proindèq; eam potiùs ſupponere factã,quàm facere.Occurrẽdum eſt, etiamſi id ita ſit,ad obligationẽ tamen promiſſi quod fit homini, ſignum externum perinde requiri, atque ad obligationem legis humanæ requiritur promulgatio, per quam interior voluntas Principis pateat ſubditis,quandoquidem acceptatio, *quæ requirit notitiam rei acceptandæ*,cõditio eſt ſine qua promiſſio non obligaret, ſicut approximatio ligni ad ignem conditio eſt ſine qua non fieret illius combuſtio.

Poſterior verò documenti pars ex eo patet,quòd Deus ſit vbique præſens,videàtque ſemper,ac cognoſcat interiores conſenſus noſtros, acceptetque id,quod per illos ei debitè offerimus.Sicque fit vt votum obliget,etiamſi factum ſit ſolo interiore actu animi, ſine vlla externa illius declaratione,prout habitum eſt in præced.lib.18.n.205.

De promiſſione ſigno externo manifeſtata ſed ab eo cui facta eſt,nondum acceptata.

SECTIO II.

75 SEcundum documentum eſt.Promiſſionem etiam ſimplicem,ſigno externo expreſſam, non obligare antequã acceptata ſit ab eo,cui fit, vel ab alio qui habeat ad id poteſtatem: ita ut poſſit ante acceptationem tuta conſcientia reuocari. In hoc Doctores communiter conuenire Ludouicus Molina,*de eo latiùs differens*,annotat de iuſt.& iure *tract.*2.*diſput.*263.etſi diſcrepent,quòd aliqui velint in iuris tantùm ciuilis diſpoſitione,ipſum fundari:alij verò conſtare de iure etiã naturę;de quo contendere,nihil eſt neceſſariũ ꝓpter à nobis ꝓpoſita:cũ ſufficiat permiſsã iure ciuili reuocationẽ promiſſionis,locum habere in Eccleſiaſtico, conſcientięque foro,in quo iura ciuilia,authoritatem obtinent, quando nihil definiunt Iuri Canonico contrarium, prout conſtat ex Cap.1.*De* noui operis nunciatione.In ea autem re iura ciuilia conſentiunt cum Iure Canonico.Etenim quod de liberali pollicitatione habetur ex lege 1.ff. De pollicitationibus, & de liberali donatione, ex lege Abſenti,ff.De donationibus;& ex lege.Qui abſenti,ff.De acquirenda vel amittenda poſſeſſione de ſe & antequam acceptata ſit, non habere vim obligandi: conſentaneum eſt Cap. Si tibi abſenti, De præbendis in ſexto:vbi ſtatuitur per collationem beneficij non acceptatam,ius in ipſo beneficio minimè acquiri.Iam verò ſi donatio non habeat vim obligandi donec acceptata ſit à donatario,multò minùs habebit promiſſio dandi. Ad idem confirmandum facit ratio,quam tangit D.Thomas 2.2.*quæſt.*88.*art.*2.quòd promiſſio fiat homini,in ipſius gratiam & bonum: ideòque non antè obliget quàm ipſe declaret eã ſibi gratam bonamque eſſe:adeoque conſenſus illius, cum conſenſu promittentis conueniat in idem placitum,iuxta ea quæ habentur lege 1.ff. De pactis. Deinde cum tam donatio,quàm promiſſio fiat ex liberalitate: certè ſi acceptatæ nõ ſint,nullam obligationem pariunt,reuocarique poſſunt, tanquam adhuc poſitæ in fieri, atque pendentes ex libera voluntate promittentis vel donantis. Quam voluntatem mutando non facit alteri iniuriam, nec damnum infert: quandoquidem nihil habuit quæſitum,quod inde ei pereat, & ita videmus paſſim vſu receptum, vt liceat ſuam obligationem reuocare antequam ſit acceptata:nec exigi vt expectetur,donec acceptetur vel reijciatur. Nam ex citata lege Qui abſenti;is qui promittit vel donat,non habet mentem, vt velit poſſeſſionem ſuæ rei ſtatim è ſe dimittere,ſed expectare,donec alter certior factus,acceptet.

Obſeruationes pro praxi de eadem.

SECTIO III.

HIc aduerte primò,quòd cùm promiſſio dandi vel faciendi non acceptata,obligationem,non habeat,multò minùs habere illum, cui facta eſt,monendi eam factam eſſe. Secundò,quod cùm promiſſio duret,quandiu non reuocatur: ſi is cui facta eſt,illam nondum reuocatam acceptet poſt interuallũ temporis,perinde vim obligandi accipere, ac accepiſſet ab initio acceptata. 76

Tertiò,pro non acceptante habendum eſſe eum,qui dixerit,neque accepto, neque non accepto: quoniam verè non acceptat. Habendum vero eſſe pro acceptante, ſi præſens, & audiens promiſſionem taceat; prout multi docent, quos Sanchea refert *lib.*1.*de matrimonio,diſput.*6.*nu.*11.Et ratio eſt; quia tacens, quoties de ipſius commodo agitur, cenſetur conſentire in ſui fauorem: tunc enim, *ſi vnquam aliàs*, locum habet regula Iuris in 6 Qui tacet conſentire videtur:prout idẽ in præced.diſp.5.n.5 multis alijs citatis notat.

Quartò acceptationem promiſſionis(cuius interuentu hæc habet vim obligandi) poſſe fieri non tantùm per eum cui promittitur,ſed etiam per alium,cui id negotij commiſerit,aut cui de iure id conueniat:vt conuenit ei,qui ſic eſt ſub illius poteſtate,vt non ſit ſui iuris,iuxta illud, & contrario ſẽſu,in §.Si quis alij,Inſtitutis,De inutilibus ſtipulationibus. Si quis alij,quam ei,cuius iuri ſubiectus eſt,ſtipuletur,nihil agit.Sic ergo acceptare poteſt,filius pro patre:ſeruus legalis pro domino,religioſus pro Prælato ſuo.Et ratio eſt,quia tales cenſentur vna perſona cum eo cui ſubijciuntur. Conuenit item ei,qui alterius curam gerit: quia ſi poteſt ei facere poteſtatem ſtipulandi,eam quoque ipſe vſurpare poteſt: & ita tutor acceptare poteſt pro pupillo,curator pro furioſo, princeps pro ſubdito,& notarius conficiens inſtrumentum promiſſionis.De qua re pluribus Couar.*lib.*1.*variarum reſol. cap.*14.*nu* 11.*& ſequentibus.* Conuenit præterea illi, qui ex promiſſione vel donatione facta abſenti,reportat commodum,vel aliquo onere liberatur.Pro quo eſt textus citato titulo,De inutilibus ſtipulationibus,§.Sed & ſi quis.Et ſic creditor acceptare poteſt pro debitore:ſocius pro ſocio, vxor pro marito.Conuenit demum cuique etiam priuato, acceptare fauore cauſæ piæ, ex communiore ſententia, vt aliquot in eam citatis habet Sanchea in nu.10. ſequentis diſputationis 7.in qua de præcedentibus quoque agit. 77

Cæterum iſtud quod dicitur de acceptatione promiſſionis pro abſente,non eſt extendendum ad promiſſionem onerosam,& vltrò citròque obligatoriam:vt cùm promitto me venditurum domum patri tuo,ſi pro ea mille dare velit.Ratio eſt,quia in tali promiſſione,vt firma ſit & irreuocabilis, neceſſarius eſt conſenſus abſentis, quo ſe viciſſim obliget. Nam cùm ſit contractus reſpectiuus,includit tacitam conditionem,ſi alter in retributione,& grauamine appoſito cõſentiat.At non obſtante acceptatione facta ſuo nomine,poteſt non conſentire,recuſando ſubire tale grauamen. Ergo & is qui ſic promiſit,poteſt reſilire:alioqui reciprocus contractus claudicaret,vnum adſtringens,& alterum ſolutum relinquens;quod non eſt rationi conſentaneum.Hanc limitationem notat poſt Molinã *de iuſt. & iure tract.*2.*diſput.*264. Sanchea de matrimonio *lib.*1.*diſput.*7.*nu.*12. & poſt vtrumque Leſſius de iuſt.& iure *lib.*2.*cap.*18.*dubit.*7.*nu.*51. 78

Quintò, aduerte quod idem Leſſius in præcedenti nu.49. habet ex Couar.vt is qui præſens eſt, poſſit pro abſente in illius commodum promiſſionem validè acceptare,exigi vt 79

verba

Digitized by Google

verba promiſſionis ad ipſum dirigantur: ſi enim dirigantur tantummodo ad abſentem, *vt, ſi dicatur: Petro abſenti promitto centum*, is qui præſens eſt, non poteſt promiſſionem accepta re, quia non ſit ei, nec ad eum dirigitur intentio promittentis. Addit idem bene in nu. 52. Eum qui nomine alterius validè acceptauit promiſſionem, non poſſe eam condonare: quia ex legum diſpoſitione, iam eſt tertio quæſitum ius, quo non poteſt illum priuare. Quanquam obligatio qua promiſſor adſtringitur, pendet, donec ab eodem tertio fuerit acceptata, qui illam, *vtpote factam ſub ipſius beneplacito*, repudiare poteſt, adeóque irritam reddere. Donec ergo de tali beneplacito conſtiterit promiſſori; ipſe non tenebitur exequi promiſſum. Vnde, quia nec tenetur de eo monere promiſſarium, fieri poteſt, *ſi nec moneatur ab eo qui acceptauit, ad id minimè obligatus*, vt ſine peccato nulla ſequatur executio.

80 Sexto aduerta quod Sanchez tractat *in eod. lib. 1 diſput. ſexta, nu. 7. & 8.* mandatum donandi expirare quidem mandantis morte, ex lege Mandatum, Cod. Mandati (& ratio eſt, quia cum vita deſinit authoritas, quæ debet executioni mandati vim dare) non tamen promiſſionem donandi, quæ ex parte promittentis fuit valida & perfecta. Et licèt reuocabilis quoque fuerit, iuxta antedicta, non fuit tamen, *vt ſupponimus*, de facto reuocata: adeo vt maneat capax acceptationis, & obligationis eam ſequentis. Nec obſtabit præiudiciũ heredum promiſſoris: quia, cùm vt in commodis, ſic & in incommodis cenſeatur vna perſona. De quo idem author plenius in præced. num. 5. Conſequenter in nu. 6. addens, quod eodem fundamento nititur, mortuo illo cui facta eſt promiſſio, hæredes ipſius poſſe eam acceptare. Pro quo plures citat; & inter alios Molinam in memorata diſput. 264. §. Iuxta hactenus dicta.

81 Poſtremò aduerte, *quod alijs citatis Sanchez ipſe adhuc ibidē habet nu.* 17. promiſſionem, ſi facta ſit ob Dei honorem, ita vt animus promittentis non feratur in hominem, aut in locum cui promittit, valere promiſſionem antequam acceptetur ab eo in cuius vtilitatem facta eſt, vt ſi quis dicat: Promitto me Dei amore daturum pauperi puellæ centum in dotem. Ratio autem patet, quia talis promiſſio cenſetur eſſe votum, quod ſtatim obligat tanquam factum Deo, qui ſemper & vbique præſens eſt. Locum autem obligatio hæc (addit idē) etiam in dubio: ſeu cùm quis dubitat, intenderitne promittere homini, an Deo: quia in cauſis pijs, dum promiſſio ſit in abſentia illius, cuius commodum concernat, intentio communiter fertur in Deum & ideò vt non peccetur in contrauenienda, opus eſſet diſpenſatione Epiſcopi ad relaxationem illius, tanquam voti cuiuſdam nuncupati Deo. Idem dicendum eſt de promiſſione facta homini, cùm fuerit iurata, quia quantumuis acceptata non ſit, obligat ratione iuramēti, iuxta ſuperiùs tradita in cap. 4. ſect. 4.

De promiſſione declarata ſigno externo & acceptata.

SECTIO IV.

82 TErtium documentum eſt Promiſſionem ſimplicem factam homini & acceptatam ab illo cui facta eſt, obligare in conſcientia. In hoc Doctores cōſentiunt: cùm certum ſit tranſgreſſionem illius peccatum eſſe; vt pote repugnantem rectæ rationi: quæ dictat non eſſe fallendum, ſed datam fidem ſeruandam eſſe. Conſentiunt etiam peccatum eſſe tantummodo veniale, quando res promiſſa fuerit leuis; mortale verò, quando ea fuerit grauis, aut quando talis trāſgreſſio grauiter nocet alicui, aut graue ſcandalum, vel grauem perturbationem generat ob fidem violatā. Diſſentiunt verò, quòd nonnulli ipſum exiſtiment genere ſuo, peccatum eſſe ſolummodo veniale, & alij eſſe mortale; vtrorumque meminit Sanchez *in præced. diſput. 5. dubio 3.* iiſque aſſentitur, *& meritò*, qui ſuo genere mortale eſſe cenſent. Nam tale peccatum eſt ſufficiens ad imponendam excommunicationem, iuxta illud in cap. 1. De pactis Aut inita pacta ſuam obtineant firmitatem: aut conuentus, ſi ſe non cohibuerit, Eccleſiaſticam ſentiat diſciplinam. At excommunicatio imponi poteſt tantùm pro mortali, ex Cap. Nemo Epiſcoporum 11. quæſt. 3. Deinde, quandocumque in foro externo quis iure compellitur aliquid adimplere, cenſetur ad illud fuiſſe in conſcientia obligatus ex iuſtitia (niſi iudicium innitatur falſæ præſumptioni, aut tantùm ſit damnationis ad pœnam) cùm Iudicis ſententia eò tendat, vt vnicuique ius ſuum reddat, & conſtituat æqualitatem, in qua conſiſtit medium iuſtitiæ, cuius violatio eſt ſuo genere mortalis. At in foro externo, etiam Eccleſiaſtico, is cuius promiſſio acceptata eſt, illā implere compellitur, vt per cap. 1. De pactis. Doctores communiter ſtatuunt, teſte Couar. *ad Cap. Quamuis pactum, par. 2. §. 4. numer. 14.* Ergo talis promiſſionis obligatio eiuſmodi eſt, vt violare eam de ſe, ſuóque genere ſit mortale.

Nec obſtat, quòd *ex eodem Couar. ibidem*, tunc ſolùm actio iure Canonico detur contra promittentem, cùm in promiſſione cauſa eius exprimitur. Nam id pro foro externo dicitur, in quo adiectio cauſæ promiſſionis deſideratur, ne ioco & abſque animo promittendi, aut per errorem facta eſſe præſumatur; alioqui ſi aliundè conſtaret de promittentis voluntate, is in eodem foro compelleretur ſeruare fidem. Cùm autem in foro cōſcientiæ ceſſet præſumptio; promiſſio obligat, etiamſi cauſa illius non ſit expreſſa; quod aliquot alijs citatis habet Sanchez *in eadem diſput. quinta. n. 23. in fine.*

Accedit ad hæc quòd peccatum violatæ promiſſionis, nō ſolùm contra veritatem committatur, tanquam mendaciũ (prout ſentire videtur Caiet. in verbo Perfidia) ſed etiam contra fidem datam homini, tanquam peccatum infidelitatis, ex D. Thoma 2. 2 *quæſt.* 110 *art. 3. ad* 5. At infidelitas grauè peccatum eſt de ſe, vtpote oppoſitum fidei; quæ virtus eſt moralis, in qua fundatur iuſtitia omnis obligationis contractus, & conuentionis inter homines. Adde, idem peccatum adhuc eſſe contra charitatem, poſtulantem vt ſimus fideles in promiſſis ſeruandis: cùm ſecus facere ſit contra ſocietatis humanæ tranquillitatem, & odij ſeminarium. Accedit præterea quod iniquitas ſit de ſe peccatum mortale, iuxta illud prioris ad Corin. cap. 6. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Non ſeruare autem promiſſum, iniquitas ſit: ſicut ſeruare, æquitas eſt, vt habetur ex ſoitio primæ legis, ff De pactis. Quare peccatum eſt mortale. Ad quod confirmandum facit illud Prouer. 12. Abominatio eſt Domino, labia mendacia: qui autē fideliter agunt, placent ei.

Obſeruationes de eadem, pro praxi.

SEOTIC V.

PRo praxi autem aduerte primò. Quantumcumque acceptata ſit promiſſio, niſi facta ſit cum plena deliberatione, inualidam eam eſſe, vt communiter Doctores meritò affirmare, habet Molina *de iuſt. & iure tract. 2 diſput* 267. in initio; quia non eſt alioqui integrè actus humanus: cùm de ſe obliget ad mortale, *vt antè obſeruatum eſt*, exigit deliberationē ad mortale requiſitam: talem ſcilicet ad obligandum ſe homini, illius intimatione, qualem ad obligandum ſe diabolo, illius tranſgreſſione, iuxta gloſam 1. *ad Cap. Mulier 32 quæſt.* 2. communiter receptam, teſte Nauarro *in Enchir. cap. 12. numer. 24.* Et ita inualidas cenſeri promiſſiones, non modo eorum qui rationis vſum non habent, vt infantum & amentium ſed etiam eorum qui habent quidem, ſed illas non faciunt cum plena deliberatione: vt contingit ei qui ira aut alia perturbatione animi ſubita percitus, aliquid Deo aut homini promittit, ſi perturbatio tanta fuit, vt rationis iudicium obtenebrarit, ac deliberationem ad peccatum mortale requiſitam, ita impediarit, vt ſi eodem paſſionis motu hominem occidiſſet, homicidium mortale non commiſiſſet. Qua de re plenius Thomas Sanchez *lib. 1 de matrimonio, diſput. 6. difficultate 1.* Sed ſufficiet addere quod ille habet num. 7. ex Caiet. 2 2. *quæſt. 88 art. 1. circa primam conditionem ad votum requiſitam*: Ad plenam deliberationem requiri, vt quis cum de aliquo deliberat, conferat ipſum cum ſuo oppoſito, vt intellectus tali collatione viam muniat voluntati (oſtendendo ſcilicet ei in vtroque boni rationem quam eligat) ad alterutrũ liberè admittendum, vel repudiandum. Quam quidem collationem idem ait imperceptibiliter fieri poſſe: vt ſi occurras homini irato volenti vouere, & dicendo ei, quid facis, vel aliunde in mentem veniat ei cogitatio vt de vouendo, ſic & de non vouendo, nihilominùs voueat. Pro quo vidēda ſunt dicta in præcedenti lib. 25. cap. 4. ſect. priore. 83

Aduerte ſecundo, nimis rigidum eſſe, quod Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 7. indicat, in ſimplici promiſſione materiā grauem, ex qua illius violatio ſit mortalis, cenſendam eſſe rem eam, quæ ſufficiat ad furtum mortale. Nam obligatio 84

ſol-

ſoluendi promiſſa, multò minor eſt, quàm reſtituendi furto ablata: cùm hæc ſint aliena, non item illa, quandoquidem per promiſſionem etiam acceptatam non transfertur dominium antequam interueniat traditio rei promiſſæ & donatio ſit completa. Traditionibus enim & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur, prout habet lex Traditionibus, Cod. De pactis. Quod Doctores ſignificāt, dicentes promiſſione acquiri ius, non quidem in re, ſed ad rem: ſeu, vt is cui facta eſt promiſſio, poſſit agere ad intereſſe aduerſus eū qui illam ſibi promiſit, prout habet Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 273.* Accedit quòd homines cæteris paribus grauiùs conquerantur de furto ſibi facto, quàm de non adimpleta ſibi facta promiſſione.

Sicut igitur ex communi doctrina maior quantitas requiritur ad conſtituendum furtum mortale, cùm committitur ab vxore vel à filio, quàm cùm committitur ab extraneo: quia maritus vel pater, minùs grauiter ferunt, minùſque inuiti ſunt, ſua ſurripi ab vxore vel filio, quàm ab extraneo; ita etiam quia conſentaneum eſt, vt is cui ex mera liberalitate promiſſum eſt aliquid, minùs ægrè ferat ſibi non ſolui, quàm ſi eſſet ei furto ſublatum (*iuxta illud in Cap. Ex parte, De cenſibus: liberaliter oblata benigniter exigenda ſunt*) maior ſane quantitas requiritur ad conſtituendam violationem promiſſionis mortalem, quàm ad conſtituendum furtum mortale. Si quæras, quantò maior requiratur? Reſpondet Thomas Sanchez *in eod. lib. 1. diſput. 5. numer. 24.* requiri quadruplo maiorem: cui contradicere, quod compellat, nihil occurrit. Cæterùm quæ quantitas ſufficiat ad furtum mortale, expoſitum eſt in præcedenti lib. 23. cap. 1. quæſt. 3. in fine.

85 Aduerte tertiò: Quod ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 110. art. 3. ad 5.* habetur: vt quis teneatur adimplere promiſſionem obligātem, opus eſſe vt non mutetur ſtatus perſonarum, & negotiorum: communiter quidem receptum eſſe, teſte Molina *in cit. tract. 2. diſput. 273.* Sed tamen habere tantummodo locum *vt idem notat*, tum quando ex mutatione, adimpletio facta eſt impoſſibilis, vt ſi promiſi equum meum tibi dare certo die, & ante illum diem moritur: tum quando eadem reddita eſt illicita: vt ſi alicui promiſiſti te daturum ei enſem, & is interea in amentiam vel furiam incidit. tum demum quando talis mutatio contingeret, quæ ſi occurriſſet, non eſſet facta promiſſio, niſi cum illius exceptione. Sic ergo non teneris ad impletionem promiſſi de danda certa pecuniæ ſumma, ſi poſtea deueniſti ad eam egeſtatem, quam ſi præſciuiſſes, nunquam tale quid promiſiſſes. Similiter non teneris ſtare promiſſo de gerendo foris negotio alicuius, ſi filius tuus in grauem morbum domi inciderit, opera, præſentiàque tua indigens; quia non intenderas obligare te in eo euentu. Non teneris, inquam, quia liberalis, gratuitaque promiſſio non obligat plus, quàm promittens intenderit ſe obligare. Etenim ſicut in generali conceſſione non veniunt ea quæ quis non eſſet in ſpeciali veroſimiliter conceſſurus, ex regula 81. iuris in 6. ita nec in promiſſione veniunt euentus, qui ſi in ſpecie veniſſent promittenti in mentem dum promiſit, illos excepiſſet. Cuius rei melior interpres eſſe nequit quàm ipſemet promittens. itaut dum dubitatur de aliquo euentu: an ipſe teneatur in eo ſeruare promiſſum, interrogandus ſit: eòne animo fuerit dum promitteret, vt ſi talis euentus in mentē ei tunc veniſſet, illū omnino excepiſſet: ſi enim reſpondeat excepturum fuiſſe, nec habiturum intentionem ſe obligandi, iudicandus erit liber obligatione.

86 Aduerte quartò nonnulla (*quæ in eadē diſput. Molina notat*) circa iam dictam excuſationem eſſe obſeruanda. Primum eſt. Eum qui fuit in mora implendi promiſſum, à damnis inde ſecutis reſarciendis, ex ſuperueniente impedimento excuſari quidem pro tempore, quo idipſum durat; non tamen pro eo in quo ipſum iam ceſſauerit. Ratio eſt, quia tunc eſt debitor, non tantùm ex promiſſione, ſed etiam ex delicto, quo fuerit in mora. Exemplum eſt, ſi promiſiſti dare centum hoc menſe, & cùm poſſes, omiſiſti ſine iuſta cauſa ſoluere; interea autem redactus es caſu ad egeſtatem grauem, ea quandiu durat (*tanquam obligatione per eandem ſopita*) excuſat te, non autem poſtquam ceſſarit: quoniam ex iniuſta illa detentione præcedente egeſtatem, manes obligatus poſt eandem, perinde ac maneres ex alia iniuſta damni illatione.

Secundū eſt. Quod dicitur de excuſatione implendi promiſſionem ob mutatum ſtatum rerum, locum habere, quantumcumque illa ſit iuramento cōfirmata, ex Cap. Quemadmodum, De iureiurando. Et quia nihil aliud iuramento promittitur, quàm quod promiſſio continet in ſe, fit vt ſi eius adimpletio iuſtam excuſationem habeat, iuramentū etiam quo confirmata eſt, habeat.

Tertium eſt. Quòd diximus, promiſſionem non obligare ob mutationem ſtatus rerum, quæ ſi in mentem venisset, illa non fuiſſet facta, minimè comprehendere factam ab eo qui non penetrauit omnino, quæ in re promiſſa continebantur: ex quibus ſi aliqua perſpecta habuiſſet, ex pertuſue fuiſſet, omnino abſtinuiſſet à tali promiſſione. Nam hoc ipſo, quòd quis aliquid promittit, illud promittit ſecundùm omnia cōtenta in eo quòd ſi non cognoſcat omnia, imputare ſibi debet, quòd promiſerit rem, cuius annexa non ſatis expenderit. Et ita ex communi ſententia, non eſt liber ab ingreſſu religionis qui illam vouit non penetrans difficultates quas habet annexas. Quanquam leuitas illa in vouendo, mouere poteſt Superiorem ad faciliùs diſpenſandum cum illo, quando adfuerint aliæ diſpenſandi cauſæ: vt quòd nō habeat mores ſeu naturam ſtatui quem vouit ſatis aptam, nec vires cōpetentes ad ferendos religionis labores. 87

His Molina in fine einſd. diſput. contra Nauarrum addit, ſi duo ſibi mutuò aliqua aliàs indebita, nec in aliquam compenſationem, promittant, licitum eſſe vni promittentium ex eo non implere promiſſum, quòd alter à ſe factum implere noluit: quia eius ingratitudo id meretur: quæ ex §. 2. in fine, Inſtitutis. De donationibus, & ex lege vltima. Cod. De reuocandis donationibus, poteſt ſufficere ad reuocandam donationem completam, & multò magis promiſſionem etiam acceptatam, cui illa ſuperaddit traditionem rei promiſſæ. Videri poteſt idem Molina in ſequenti diſput. 281. in qua refert & explicat cauſas de quibus ob ingratitudinem donatarij, donatio reuocari poteſt: quarum mentio habetur in Cap. finali De donationibus, his verbis. Si fortè in ipſum impias manus iniecerit (de donatario ſermo eſt reſpectu donantis) aut ſibi atroces iniurias, ſeu graue rerum ſuarū damnum, vel vitæ periculum inferre præſumpſerit.

Aduerte poſtremò excuſationem per ignorantiam in hac re locum habere: namque fieri poteſt vt ex obliuione inuincibili, abſque peccato non ſeruetur promiſſum. Habere item ex fiducia quam quis habet de eo cui promiſit, quòd non diſpliceat illi promiſſum differri, aut etiam nuſquam præſtari: imò ex quacumque alia cauſa, quæ prudentis arbitrio cenſeatur rationabilis, & ob quam promiſſarius meritò conſentire debeat in talem dilationem, niſi ſcandalū aut aliud notabile nocumentum, aliùdue eiuſmodi accidēs obſtaret. Ita docet Caiet. in verbo Perfidia, ſub finem. 88

De promiſſione ficta.

SECTIO VI.

QVartum documentum eſt. Cùm promiſſio fieri poſſit aut ſine animo promittendi, aut cum animo promittendi quidem, ſed non obligandi ſe, aut demum cum animo promittendi, & obligandi ſe: ſed ſine animo implendi promiſſum: certum eſſe hoc tertio modo factam promiſſionem obligare; quoniam peruerſa intentio non implendi promiſſum, non eximit ab obligatione quæ naturaliter conſurgit ex promiſſione facta animo ſe obligādi. Primo verò modo factam promiſſionem, cùm non ſit vera, ſed tantùm ficta, non obligare ad promiſſum implendum: ſiquidem promiſſio fuerit nuda omnino, ac ſine intuitu cauſæ futuræ. Quod addo, quia ſi fuerit cum tali intuitu vt, promitto tibi centum, ſi hoc facias; etiamſi ficta ſit promiſſio, ea obligat poſita in actu tali cauſa: quæ licèt qua parte ficta eſt, non obliget eum qui bona fide cōtrahit: eum tamen qui mala fide contrahit, obligat ad reſarciendum omnē damnum quod alter paſſus fuerit ratione doli, quo erga illum vſus eſt contra iuſtitiam, in omni conuentione & contractu mutuæ obligationis retinendam. Et ita (*quod fusè tractat Thomas Sanchez in lib. 1. de matrimonio diſputat. 10. & 11.*) ille qui puellæ promittit ſe accepturū illam in vxorem, ſi ſuæ voluntati conſentiat, obligatur ſeruare promiſſum, ratione cōtractus: faciam, vt facias: non obſtante quòd doloſè promittat. 89

An autem obliget promiſſio 2. modo facta, verſatur in dubio, *quod idem author in præced. diſput. nona tractat.* Pro explicatione autem notandum eſt, dupliciter contingere poſſe, vt promittens non habeat animum obligandi ſe: vno modo poſitiuè, ſeu habendo actum poſitiuum quo nolit obligari: altero negatiuè, vt cùm nec voluntatem ſe obligandi, nec contrariam habet. Quod rurſus poteſt contingere dupliciter: vno modo habendo implicitè voluntatem ſe obligandi, 90

vt

vt contingit cùm quis ſciens promiſſionis naturam eſſe, vt obligatio ex ea conſurgat, non habuit voluntatem contrariam: altero modo, ne quidem implicitè habendo talem voluntatem; vt accidit cùm promittens ignorat talem eſſe promiſſionis naturam, vt inducat obligationem ſeruandi promiſſum. Quæ cùm ita ſint, ad propoſitum dubium ſatisfit his propoſitionibus.

Prima eſt. Cùm promittens habet ſe negatiuè iſto poſteriore modo, non obligatur ad impletionem promiſſi. Ratio eſt, quia obligatio promiſſionis conſurgit ex lege priuata, quam promittens ſibi imponit: nullaque lex obligat, niſi legiſlator obligare intendat: nec quiſquam ſe obligat, niſi voluntatem habeat ſe obligandi, ex lege 3. §. primo, ff. De actionib. & obligationib. At eo, de quo loquimur modo promittens, ne quidem tacitam habet voluntatem obligandi ſe, promittendo: cùm voluntas nullomodo feratur in omnino incognitum. Attamen ſi ignorant promiſſionis naturam, intentionem habeat faciendi illam, eadem ratione qua cæteri ſolent, cenſeretur tacitam habere ſufficienter ad obligationem: ſicut is qui baptizat ea intentione, qua cæteri ſolēt, in Eccleſia, ſufficientem habet ad validitatem ſacramenti, ſi cætera adſint.

Secunda propoſitio eſt. Cùm promittens habet ſe negatiuè priore modo, hoc eſt, nouit quidem promiſſionis naturā, & vim inducendi obligationem, ſed promittendo, nec exprimit voluntatem obligandi ſe, nec illam excludit per contrariam voluntatem; verè ſe obligat. Huius ratio in promptu eſt; quia obligatio eſt naturalis effectus promiſſionis. Ergo illa, *niſi excludatur per contrariam voluntatem*, ex hac ſequitur; ſicut calefactio ex igne.

91 Tertia propoſitio eſt. Si promittens, expreſsè habeat voluntatem non obligandi ſe, probabile eſt quod non obligetur. Ita ſentiunt in verbo Pactum, Angelus, & Syluester quæſt. 4. Tabiena & Armilla quæſt. 2. atque alij, quorum Sanchez loco cit. n. 5. in fine meminit. Probatur vero, quia nemo ſe obligat niſi ſua voluntate, vt ſatis patet ex prædictis. Quia igitur talis non habet animum obligandi ſe, profectò non obligabitur. Sed obijciet aliquis, voluntati promittendi ſuapte natura conſequentem eſſe, in eáque implicitam contineri voluntatem obligandi ſe ad ſeruandum promiſſum: ſicut in voluntate ambulandi in campo media æſtate, implicitè continetur voluntas æſtuandi. Cui occurrendum eſt, inde tātùm concludi, quód ex vi promiſſionis, promittens obligetur, etiamſi non habuerit expreſsè animum obligandi ſe: nō autem quód per voluntatem contrariam non potuerit impedire obligationem. Id enim potuit, ſicut. Princeps poteſt per voluntatem non obligandi ſubditos, impedire ſuæ legis obligationem. Quód ſi vrgeat, legem latam cum voluntate non obligandi, materialiter tantùm & impropriè eſſe legē. Occurrendum eſt ſimiliter, promiſſionem factam cum voluntate non obligandi ſe, tantùm eſſe materialiter, & impropriè promiſſionē. Superſunt de promiſſione aliquot dubia, quorum explicatio vtilis eſt pro praxi.

Explicatio aliquot dubiorum de promiſſione.

SECTIO VII.

92 PRimum eſt. Ad quid teneatur qui etiam ſub iuramento aliquid pro alio promiſit ipſo inſcio? De hoc alijs citatis Sanchez *lib. 1. de matrimonio, diſput.* 24 agens, ſtatuit talem teneri bona fide, ac ſine fictione omnem adhibere diligentiam, quam promiſſi qualitas expoſcit, vt ipſum impleatur. Ratio eſt, quia ipſius ſpondentis mens, ſenſuſque fuit ſe curaturum, & effecturum quātum poſſet, vt alter promiſſum impleret. Nam alia ratione tale iuramentum illicitum eſſet tā quam promiſſorium rei dubiæ, nec poſitæ in propria poteſtate. Illius igitur violatione tunc peccabit, qui illud præſtitit, ſi negligens ſit in procuranda promiſſi adimpletione: aut fraudulenter agat: vt ſi ipſo petendi modo oſtendat voluntatem parum propenſam ad aſſequendum. Sic enim is qui vouit religionem, non ſatisfacit, ingreſſum petendo verbis ſi ita frigidè id faciat, vt indicet optare ſe non admitti.

Addit idem author cum Molina de iuſt. & iure. *tract. 2. diſput.* 268 § *Quòd ſi*, promiſſorem facti alieni, qui negligens fuit in curanda promiſſi adimpletione, debere per ſeipſum præſtare, quod alius debuerat: tanquam ſponſor ſcilicet, per quem ſtetit ne quod ſpopondit ad effectum perduceretur. Immò & reſarcire damna inde orta, tanquam ex cauſa culpabiliter data, iuxta communem doctrinam de reſtitutione, quam tradidimus in libro decimo cap. 8. Quibus incommodis non cenſetur obnoxius, qui diligentiam, quam potuit, adhibuit in curando vt obtineret ab illo alio, quod bona fide promiſit ſe obtenturum, nec potuit obtinere. Ex quo fundamento idem Sanchez *in ſequenti diſput.* 25 *n.* 3 *cum pluribus quos refert*, ſtatuit talem, nec teneri tunc ad pœnam ſubeundam, quam ſuæ promiſſioni adiecerit. Addens *n.* 6. *cum pluribus item, quos & refert*, ſi tali conſtet quód voluerit ſe ad pœnam vel intereſſe adſtringi in omnem euentum, non dari excuſationem ab eiuſmodi obligatione, eo nomine, quód fecerit illud quod in ſe erat: vt ſi promiſit ſe ſeruaturum indemnem promiſſarium, vel de proprijs bonis omne intereſſe ei ſoluturum. Namq; tunc non promittitur factum alienū, ſed proprium, in euentu quo alter non faciat illud quod de eo promittitur. Itaq; promiſſariū indemnē reddere tenebitur, non in ſolutionem pœnæ, ſed in compenſationem defectus facti alieni promiſſi.

Secundum dubium eſt. Ad quid teneatur is, qui incertus eſt de ſua promiſſione.

AD hoc reſpondetur, incertitudinem eam poſſe eſſe de promiſſione 1. an eam fecerit. 2. ſi fuerit, an animo ſe obligandi fecerit. 3. ſi hoc modo fecerit quidem, ſed an cū plena deliberatione. Atq; quoad incertum primo modo, ſi adhibita ſufficienti diligentia in inquirendo, nihil certitudinis acquirere potuit, ad nihil tenetur; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis bona fide. In tali caſu autem, voluntas poſſidet ſuam libertatem bona fide, ob adhibitam ſufficientem diligentiam in inquirendo vinculo, quo adſtricta eſſe exiſtimari valeat. Quód ſi quis inquirendo, inuenerit adeò probabile eſſe, quod promiſerit, vt oppoſitum vix habeat aliquid probabilitatis; conſentaneum eſt, vt ea ſe exiſtimet ſe teneri. ſin inuenerit vtramque partem probabilem, liberum erit ei quam volet eligere. Pro quibus faciunt quæ Sanchez *lib. 2. de matrimonio, diſput.* 41. perſequitur fusè. 93

Quoad incertum autem ſecundo modo, an teneatur ſeruare promiſſum, idem Sanchez *lib. 2. diſput. nona à n.* 1 a. diſputat rationibus allatis in vtramque partem: cum quo tenenda videtur pars affirmans; præſertim cùm antea admiſerimus, quód obligatio naturaliter ſequatur promiſſionem, niſi ei expreſsè apponatur contraria voluntas non obligandi ſe. Quare dum conſtat de promiſſione, ſi de obligatione illius dubitetur, conſentaneum eſt hanc illi tribuere, tanquā naturalem effectum, cuius nullum aſſignatur impedimentum. Hoc enim eſt, quód ſtatim ac quis affirmat ſe promiſiſſe, non quæratur an ſe obligare voluerit: quoniam quæ naturæ conſecutione inſunt, præſumuntur ſemper ineſſe, niſi conſtet aliquod efficax impedimentum interueniſſe.

Quo ad incertum denique 3. modo, ille qui etſi ſciat promiſſionem ſuam factam eſſe animo obligandi ſe, dubitat tamen an fuerit facta cum plena deliberatione, eo quód promiſerit ira aut alia perturbatione grauiter commotus: tenēdum videtur (*quod alijs citatis habet idem Sanchez in preced. diſput. 8. nu.* 10.) in tali dubio promiſſionem obligare, cùm, *ex hypotheſi*, conſtet eam eſſe emiſſam: non conſtet autem de defectu deliberationis, ob quem cenſeri debeat validitas illius impedita; quinimò ſit de ſe probabilius, externos actus liberos fieri cum plena deliberatione, quàm cum illius defectu: vt ex eo patet, quód vix ſoleat à peccato excuſari ille, qui ex vehementi iracundia alterum percuſſerit. Nec enim tali motu facta, ſicut facilè præſumi poſſunt geſta eſſe abſque maturo conſilio poſſunt ſimiliter præſumi geſta eſſe abſque plena deliberatione: quia vt bene notat Caiet. 2. 2. quæſt. 88. art. 1. circa medium, licèt deliberatio requirat actualem mentis collationem, qua voluntati offerantur oppoſita: nempe agere, & abſtinere ab agendo; eam tamen perceptibiliter fieri, non eſt neceſſarium, ita ut cenſeri poſſit quis ex deliberatione egiſſe, etiamſi non ſatis ſciat, an vſus ſit actuali collatione. Sic, *vt idem addit*, qui impetu iræ commotus ad occidendum vel blaſphemandum, occidit vel blaſphemat, ex deliberatione egiſſe cenſeri poteſt, eo nomine; quód etſi paſſione impellente ad vindictam vt conſonam, inſtinctus aliquis in oppoſitum occurrat tanquam reuocatio à propoſito malo; nihilominus præualente paſſione agatur: actus ex deliberatione eſſe peccatùmque cēſetur. 94

Ter-

Tertium dubium eſt. Ad quid obliget promiſſio facta duobus, cùm promiſſor non poteſt vtrique præſtare promiſſum.

95 AD hoc reſpondendum eſt diſtinctione, *quam habet Sylu. in verbo ſponſalia, quæſt. 7.* nimirum, quod ſi promiſſio vtraque ſit nuda ac ſimplex, prior valet, non poſterior: quia iure naturæ in obligationibus ſecundum omnia paribus, ſi vna eſt prior, altera poſterior, non valet poſterior cũ detrimento prioris: quandoquidem ex reg. 54. iuris in 6. prior tempore, potior ſit iure. Sin autem promiſſio prior ſit nuda, & poſterior aliquid annexum habeat, quod eum cui ſit efficiat damno niſi impleatur, poſterior valet non autem prior. Exempli gratia: pauperi centum promiſi in eleemoſynam, & idem poſtea alteri promiſi in compenſationem damni quod illi intuli: neque poſſum vtrique ſatisfacere, debeo dare poſteriori centum, cùm tantundem ei debeam ex iuſtitia, & alteri ſolummodo ex ſimplici promiſſione, quæ non obligat, niſi omnia maneant immutata. Atque hinc eſt, *prout habetur ex Cap. Si inter, De ſponſalibus,* quòd ſi quis duabus promittat matrimonium, vni poſt aliam, is obligetur priori, nõ item poſteriori; quia vtrique fecit nudam promiſſionem. Sed ſi priori nudè promiſit, & poſteriori adiuncta copula; non obligatur illi, ſed huic, quæ contra iuſtitia afficeretur damno, ſi matrimonium cum ea non contraheretur. Quod ſi prior promiſſio ſit nuda, & poſterior ſit iurata, illa valet, non hæc: quia iuramentum eam firmans nullum eſt, vtpote contra bonos mores adhibitum in re illicita: cùm prior promiſſio obliget iure naturæ, & ideo poſterior, etiam iurata, impleri nequeat abſque peccato, quod committatur talis iuſtitia violatione.

Ad hæc, ſi vna promiſſio facta eſt Deo, & altera homini, quæ ſimul impleri nequeat: vt cùm quis fecit votum ſimplex caſtitatis, aut ingrediendæ religionis, aut ſuſcipiendorum ſacrorum ordinum; & præterea promiſit puellæ ſe ducturum eam in vxorem: dicendum videtur primò ſi promiſſio facta puellæ ſimplex ſit, votum valere, ſiue præceſſerit, ſiue ſecutum ſit eiuſmodi promiſſionem; quia licèt votum ſit quoque ſimplex promiſſio, præualere tamen debet tanquã facta Deo, eoque ipſo rationem habens melioris boni, cui alia promiſſio prædicta impedimentum adferre non debet, ne cenſeatur eſſe contra bonos mores. Sin promiſſioni quæ facta eſt puellæ, adiunctum ſit aliquid eidem puellæ ex iuſtitia debitum, tunc ſiue votum præcedat, ſiue ſequatur promiſſionem ipſam obligare, neque eam tolli per votum: quod tunc tale eſt, quod nequit impleri abſque illicita proximi læſione contra iuſtitia. Attamen eiuſdem voti diſpenſatio peti debet, eo quòd ex ſe vim obligandi habeat, licèt ſopitam per interuenientem obligationem debiti ex iuſtitia, cui cum illius obſeruatione ſatisfieri nequit. Sed de voto iam dictum eſt ex inſtituto in præcedent. lib. 13. tractatu tertio.

Quartum dubium. An promiſſio aliquando pariat obligationem ad reſtitutionem.

96 HInc ſatisfieri poteſt ſequentibus propoſitionibus. Prima eſt, non naſci obligationem ex nuda promiſſione. Probatur, quia obligatio ad reſtitutionem oritur tantùm ex læſione iuſtitiæ commutatiuæ, quæ non contingit violatione promiſſionis nudæ. Nam non ſoluens promiſſum, non aufert, nec detinet bonũ alterius, ſed negat bonum ſuum promiſſum alteri, qui ad illud non acquiſiuit aliud ius, quàm vt poſſet in conſcientia illud petere, & conqueri de violata fide data. Ratio eſt, quia nuda promiſſione non transfertur dominium, iuxta illud in lege Traditionibus, Cod. De pactis. Traditionibus & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Locum habet autem hæc propoſitio, etiamſi promiſſarius expenſas fecerit, aut æs alienum contraxerit, non quidem conuentione aliqua, vt tale quid faceret, dum promiſſum expectat, ſed ſola nuda promiſſione ex liberalitate. Ratio eſt quòd debeat imprudentiæ ſuæ imputare tale incommodum, cuius ipſe author ſibi fuit, dum expectatum ab alio ex debito honeſtatis vel miſericordiæ, exiſtimat tale, quale ſi debitum eſſet ex iuſtitia.

97 Secunda propoſitio eſt. Obligationem eſſe ad reſtitutionẽ, ſeu ad perſolutionẽ promiſſi tanquam debiti ex iuſtitia, cùm promiſſio acceptata adiunctum habet onus, quod impletum eſt ob conuentionem qua promiſſor & promiſſarius conſenſerunt in eiuſmodi adiectionem. Exemplum eſt, ſi promiſerim me daturum tibi centum aureos, dummodo Romam eas: & acceptata promiſſione Romam iuiſti animo ſatisfaciendi iuſtæ conuentio. Ratio verò, propoſitionis eſt, quòd is qui non ſtat tali conuentioni, æquitatem, cui iniuriæ lege iuſtitiæ ſatiſfaciendum eſt: quod ſit per reſtitutionem, tanquam iuſtitiæ actum, ad id de ſe inſtitutum.

Tertia propoſitio, *quæ præcedentem declarat,* eſt. Promiſſionem acceptatam cùm adiectione oneris, non inducere propterea obligationem prædictam, quandiu onus ipſum adiectum, nondum fuerit mandatum executioni: aut ſi mandatum ſit quidem, non tamen propter conuentionem factam: vt, non teneor dare tibi centum quæ promiſi dummodo Romam ires, ſi nondum eò iuiſti: aut iuiſti quidem, ſed ob aliã cauſam quàm ob conuentionem inter nos factam. Ratio verò eſt, quia vel conuenientium animus non fuit, ſic obligare ſe, vt quantumcumque nihil ab vno adhuc eſſet præſtitũ, alter nihilominus teneretur implere quod eſt ſuarum partium: vel certè, quia nulla iniuria infertur ei qui eſt in pari cauſa: vt accidit in dicto caſu, in quo, quia vnus nihil amplius quàm alter præſtat ad impletionem conuentionis, neuter poteſt contra alterum de iuſtitia violata conqueri, ſi non ſtet eidem conuentioni, ſed ſolùm de violata fide data.

98 Quarta propoſitio, *quæ adhuc antecedentis declaratur,* eſſe poteſt, vt quantumuis promiſſio fuerit cum adiectione oneris turpis, ea nihilominus, ſi hoc ſit executioni mandatum, impleri debeat, quando poteſt abſque peccato. Ratio eſt, quod in caſu contingere poſſit læſio æquitatis: cùm vna pars ſatiſfecerit conuentioni, non altera, quæ poſſet ſine peccato ſatisfacere: vt, ſoluere ſtipendium militibus promiſſum, quibus vſus eſt quis in bello iniuſto: non quidem ſoluẽdo ob peccatum iniuſtitiæ quod commiſerunt: ſed ob laborem quem ſuſceperunt gratia ipſius, & obſequium quod ei exhibuerunt in ſe ſpectatum, excluſis circunſtantijs vitioſis. Qua ratione, ſoluere promiſſum, quod cum adiectione oneris turpis factum fuit, non eſt peccatum: quia id non fit intuitu turpitudinis quæ iam deſijt, ſed ſolùm intuitu æquitatis. Niſi quòd interdum ipſa ſolutio de ſe, ſeu ex obiecto ſuo, eſt turpis, vt ſolutio pretij promiſſi pro reſignatione beneficij, quod pretium cùm ſit ſimoniacum, dari non poteſt ſine ſimoniæ peccato.

Quod autem pacta turpia non obligare, habetur ex Cap. Vnuſquiſque 22. qu. 4 & ex Cap. Pactiones, De pactis: quodque ex regula 58. iuris in 6. item habetur, in malis promiſſis fidem non expedire ſeruari & demum ex lege Generaliter, ff. De verborum obligationibus, turpes ſtipulationes nullius momenti eſſe: intelligendum eſt de pactis turpibus, prout inducunt ad perpetrandam turpitudinem: quia cùm ſint humana, nequeunt vim habere aduerſus diuinum ius prohibẽs ipſam turpitudinem: ſed ſi ita exuantur turpitudine ipſa, vt illorum impletioni nulla lex obſtet, vim habere negari non debet.

99 Atque hæc hactenus de promiſſione: de quibus obiter monendum eſt: quatenus requiruntur ad illius validitatem & obligationem, tum pacti, tum donationis à quibus includitur, parumque differt: cùm pactum idem ſit quod promiſſio acceptata. vt annotat Lud. Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 252. § Pactum ſeu pactio* id confirmans ex definitione pacti: qua dicitur duorum vel plurum in idem placitum & cõſenſus, lege 1. ff. De pactis: aut duorum conſenſus & conuentio, lege 3. ff. De pollicitationibus. Quam vtramque definitionem manifeſtum eſt quadrare in promiſſionem acceptatam, cùm hæc ſit promiſſoris & promiſſarij conſenſus in idem. Donatio verò incompleta & tantùm verbalis, eadem eſt adhuc cum ipſa promiſſione acceptata. Vnde perinde atque hæc obligatoria non eſt, niſi ex liberalitate: neque transfert dominium, donec cõpleatur traditione rei; ſicque tranſeat in contractum: prout idem Molina tradit in ſeq. diſp. 279.

CAPVT VII.

De effectibus ciuilis contractus validi, ac primò de obligatione.

SVMMARIVM.

100 *Generalis definitio obligationis; ac prima illius diuiſio in eam quæ eſt ex honeſtate, & eam quæ ex neceſſitate: & huius in eam quæ ex iuſtitia, & eam quæ ex charitate, vel alia virtute.*

101 *Diuiſio obligationis ex iuſtitia in naturalem, ciuilem, & mixtam.*

102 *Explicatio dubitationis, an in contractu ceſſet obligatio naturalis, cùm is irritatur iure ciuili.*

103 *Princeps ſua lege facere poteſt illicitam in conſcientia translationem dominij.*

104 *Lex humana efficit perſonas ad contrahendum inhabiles, obligat conſcientiam.*

105 *Quæ verò praeſcribit tantùm ſolemnitatem ſeruandam in contractu, non ita obligat, vt quod acceptum fuerit per eum, reſtitui debeat ante Iudicis ſententiam.*

106 *Quòd debeat poſt iudicis condemnationem.*

107 *Niſi precedatur mala fides quòd quando contingat.*

108 *Quid ſit actio.*

109 *Diuiſio illius in realem & perſonalem.*

110 *Alia in eam quæ eſt bonæ fidei, & eam quæ ſtricti iuris.*

111 *Cui à iure detur actio realis, & cui perſonalis.*

112 *Diſcrimen inter vtramque eam actionem, in ordine ad praxim.*

113 *Quid ſit euictio, & quando contingat.*

114 *Quæ regula de euictione, prout debetur ex contractu lucratiuo, ſed donatione.*

115 *De euictione, prout debetur ex contractu venditionis.*

116 *De euictione, quæ debetur ex alijs contractibus onerosis.*

100 EFfectus ex contractu ciuili prouenientes tanquam ex cauſa, ſunt maxime, obligatio, actio, & euictio. Obligatio autem ſumpta vniuersè, eſt vinculum quo adſtringimur ad aliquid dandum vel faciendum, vel non dandum aut non faciendum. Diuiditurque in eam quæ fundatur in honeſtate, & eam quæ in neceſſitate; quarum prior non eſt ad culpam, quia inducit tantummodo morale debitū cuiuſdam honeſtæ obſeruationis. laudabilis quidem, non tamen neceſſariæ ex vi alicuius præcepti; ſed ex vi honeſtatis, qua quiſque gratus eſſe debet ſuo benefactori, & omnibus, *prout expedierit*, benefacere. Poſterior verò obligatio eſt ad culpam; quia oritur ex aliqua lege ſeu præcepto, ſiue charitatis, ſiue alterius virtutis, & religionis, fidelitatis, &c. Cæterùm ea quæ eſt effectus contractus (& hic occurrit à nobis conſideranda) de illis eſt, quæ ex lege iuſtitiæ oriontur, & requirunt animum ſeu intentionem ſe obligandi, iuxta legem Obligationum, ff. De obligationibus & actionibus.

Quod autem contractus non ſit adæquata illius cauſa; patet ex eo, quòd iuxta legem primam, eodem titulo, ipſa adhuc naſci poſſit ex quaſi contractu; vt contingit in caſibus qui traduntur Inſtitutis, tit. De obligationibus quę quaſi ex contractu naſcuntur. Quorum primus eſt, cum quis negotia alterius geſſit ſine ipſius mandato; de quo titulus, ff. De negotijs geſtis. Secundus eſt, cùm quis ex tutela pupillorum, aut curatela minorum obligatur. Tertius, cùm aliqui habent rem communem, non ex ſocietate, ſed ex eo, quod pariter ſit illis legata, ſeu donata. Quartus, cùm hæredi impoſita eſt ſolutio aliquorum legatorum. Quintus, cùm per errorem, ſolutum eſt indebitum.

Naſci adhuc poteſt eadem obligatio, tum ex officio quod geritur. Eo ipſo enim quòd quis ſuſcipit aliquod officium adminiſtrandum, quaſi contrahit cum eo qui ipſum in tali officio conſtituit. Tum etiam ex delicto ſeu maleficio cōtra iuſtitiam admiſſo, vt ex adulterio, homicidio, aliâue iniuria contra iuſtitiam alteri illata. Tum demùm ex quaſi delicto; quando quis contra iuſtitiam læditur; non quidem ex malitia & dolo, ex imprudentia tamen vel imperitia. Sic Iudex per imperitiam malè iudicando, obligationem incurrit reſarciendi detrimentum inde ſecutum. Similiter obligatur is ex cuius domo aliquid effuſum fuerit, vel eiectū quod tranſeuntibus intulerit damnum; aut ſi ipſius animalia, aut ſerui nocuerunt alicui contra iuſtitiam.

Porro eadem obligatio ex iuſtitia triplex diſtinguitur, vt 101
quædam ſit naturalis tantùm, quædam ciuilis tantùm, & quædam mixta. Naturalis tantùm eſt, quæ ex iure naturali aut gentium naſcitur, ſine ciuili; ſeu quæ obligat in foro conſcientiæ, non obſtante quòd ius ciuile non concedat ex ea agere. Fit enim aliquando, vt legiſlator ob aliquam circunſtantiam non approbet conuentionem, ex qua obligatio ipſa naturalis naſcitur: vt ſi credam pupillo pecuniā, vel aliquid ei vendam ſine tutoris authoritate: aut ſi frater fratri pecuniam credat; quorum vterque adhuc ſit ſub patris poteſtate; aut ſi pater contrahat cum filio: aut ſi filius aliquid ſurripiat patri, vel vxor marito. Ex quibus ſiue cōtractibus, ſiue delictis ius ciuile non dat actionem in foro externo; quia pupillus & tutor, reliquæ item perſonæ memoratæ, habētur pro vna, in ordine ad patrimonium, quod habent indiuiſum.

Obligatio verò tantùm ciuilis, eſt quæ vim habet ex iure humano, nihilque de ea ius naturæ ſtatuit. Exemplum eſt, ſi Titio dem ſyngrapham, per quam ſpe remunerationis futuræ, profitear me debere ei centum; obligor enim authoritate iuris ciuilis per legem. In contractib. Cod. De non numerata pecunia: adeout Iudices quamtumcunque nihil acceperim, videntes meam ſyngrapham, ſint condemnaturi me in debitorem centum Titio: cui de iure naturali, *atque adeò in conſcientia*, nihil debeo; quandoquidem à parte rei præſumptio non reſpondet veritati. Additur aliud exemplum ex lege vlt. Cod. De iure deliberandi; per quam hæres, ſi adierit hæreditatem non confecto inuentario, obligetur in ſolidum creditoribus & legatarijs defuncti, etiam vltra vires hæreditatis; quod non habere locum in conſcientia communior ſententia eſt. Quæ tamen habet difficultatem, vt videre eſt apud Ludouicum Molinam *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 217. §. Quod attinet ad 1*. Et certe cum ea non debeat fouere peccatum; quando per fraudem aut negligentiam notabilem omiſſum fuerit inuentarium, videtur ab eadem diſcedendum eſſe.

Obligatio denique mixta ex naturali & ciuili, eſt quæ oritur ex iure ciuili fundato in vera aliqua ratione & æquitate naturali; vt obligatio conſurgens ex emptione, vel mutuo, vel alijs ſimilibus actibus rationi conſentaneis, & à iure poſitiuo approbatis. In qua obligatione aduerte contingere poſſe, vt ciuilis obligatio tollatur manente naturali, & contrà manente ciuili, tollatur naturalis. Nam ſi debitor per ſententiam Iudicis abſoluatur, quia creditor non probauit mutuum, tollitur obligatio ciuilis manente naturali. Si verò creditor paciſcatur cum debitore ſe nunquam repetiturum ab eo debitum; nec tale pactum poteſt in iudicio probari, debitor liberatus eſt quidem ab obligatione naturali, non tamen à ciuili.

Cæterùm ciuilis obligatio interdum aſſiſtit naturali: vt ſi cùm ei admixta, parit actionem in foro externo; interdum verò ei reſiſtit; vt contingit cùm contractus iure naturali validus, irritatur iure ciuili: ex qua irritatione ceſſetne in contractu, naturalis ipſa obligatio, explicandum eſt conſequenter.

Explicatio dubitationis. An in contractu ceſſet obligatio iuris naturalis, quando is irritatur iure ciuili.

SECTIO III.

EO ſpectat hæc explicatio, vt intelligatur verùm ſicut 102
in foro externo, ita in interno, & quoad Deum, nulla ſit tranſlatio dominij facta per contractum, validum quidem, ſi ſpectes ius naturæ; non tamen ſi ſpectes ius humanum, ob defectum conditionum quas ipſum requirit ad cōtractus validitatem. In exemplum datur tranſlatio ex dominij, quæ ſit per teſtamētum, cui interfuerunt tantùm duo vel tres teſtes, qui ſufficiunt iure naturæ, iuxta illud Matth. 18. In ore duorum vel trium ſtat omne verbum: non autem iure ciuili, quod ſeptem teſtes ita requirit, vt ſi vnus defuerit, teſtamentum ipſo iure deficiat: Cod. De teſtamentis, lege Si vnus. Item ex quæ per donationem, aut venditionē ſit à pupillo ſine conſenſu tutoris. Nam tales contractus iure naturali validi (*vitiato facti, libero vtriuſque partis conſenſu licito & poſſibili, prout ſupponimus*) nullam pariunt obligatio-

gationem iure ciuili, ea lege Iulianus, §. Si quis à pupillo, ff. De actionibus empti & venditi. Duæ autem ſunt ea de re ſententiæ oppoſitæ, quas fusè perſequitur, & expendit Ludouicus Molina *de iuſt. in tract. 2. diſput. 81. poſt Sotum, lib. 4. de iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 3. & Couaruuiam ad regulam Peccatum, part 2. § 3. num. 9. &* 10. & ad Cap. Cùm eſſes, de teſtamentis alios referentem. Quid autem poſſit in praxi teneri, complectar aliquot propoſitionibus.

103 Prima eſt. Rempublicam ſeu Principem ad tollendas fraudes, & impedienda damna, quæ ſuboriri facilè poſſent, habere poteſtatem condendi leges, quæ vniuerſe reddant irrita, & ad dominium in foro conſcientiæ transferendum inefficacia teſtamenta aut contractus quibus defuerint conditiones quas adeſſe iudicauerit expedire. Hæc probatur, quia vt ſubdit, ſic & eorum bona, publicæ poteſtati ſubiacent in ordine ad commune bonum, & ad tollenda incommoda, quæ poſſunt in Republica oriri. Quare licèt quiſque ſolo iure naturali ſpectato, diſtribuere poſſit bona ſua prout libuerit: tamen Princeps, ſi bono cōmuni ita expedire iudicet, poteſt certos modos & formas præſcribere, quibus fiat talis diſtributio: ſimulque ſtatuere irritam, nulliuſque momenti fore, quidquid alio modo factum fuerit, nihil obſtante manifeſta diſtribuentis voluntate. Hac ratione alienatio facta à pupillo ſine tutoris authoritate, nulla eſt in foro conſcientiæ: etiamſi contingat pupillum ipſum iudicio maiore pollere, quàm aliquos adultos, à quibus ſi fierent alienationes cenſerentur validæ.

Non ſolùm autem in foro externo, ſed etiam in conſcientia, iſtiuſmodi leges habere locum, quantumuis ferantur tantùm authoritate ciuili, patet per tradita in præcedenti lib. 13. tract. 4. cap. 3. quæſt. 2. Præcipuè autem per illud ad Roman. 13. Non eſt poteſtas niſi à Deo, & qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Nec poſſunt eædem leges dici procedere ex præſumptione cui veritas ſit in contrarium; ideoque non habere locum in conſcientia. Namque, *vt ſupponimus*, eæ feruntur ex certa ſcientia principis, & iuſtis de cauſis. Atque ſi lex humana irritans vel reſtringens naturæ legem, locum haberet tantùm in foro exteriori, non item in conſcientia; ſequeretur matrimonium contractum in gradibus, lege tantùm Eccleſiaſtica prohibitis vt in 2. vel 3. vel 4. eſſe inualidum in foro tantùm exteriori, non item in conſcientia, quod hæreticum eſt, ex Concil. Trident. ſeſſ. 24.

104 Can. 3. & 4. de ſacramento matrimonij.

Secunda propoſitio eſt. Legem humanam, quæ efficit perſonas omninò inhabiles ad aliquem contractum, obligare in conſcientia, impedireque obligationem naturalem alioqui ſecuturam; ita vt nihil efficiatur contrahendo. Sic irritum nullumue eſt, matrimonium clandeſtinum, ſeu non factum coram Parocho, & duobus aut tribus teſtibus (quod antea valebat, licèt prohiberetur ab Eccleſia) quia Concilium Tridentinum in eadem 24. ſeſſ. in decreto de reform. matrimonij cap. 1. eos qui ſic contrahere attentauerint, reddit ſic ad contrahendum omninò inhabiles, decernendo contractum eiuſmodi irritum, nullumque eſſe: imò illum irritum facit, annullatque, dato quòd tale ipſius decretum fuerit promulgatum in parœchiis contrahentium.

Ad confirmationem autem allatæ propoſitionis, facit illud quod antè propoſita D. Pauli verba ſatis indicant, Principibus poteſtatem ineſſe, qua poſſint ſi velint, ſubditos etiam in conſcientia adſtringere. Quia igitur Princeps per tales leges apertè oſtendit ſe velle vti ea poteſtate, quam reſpectu inferiorum habet, reddendi iuſta de cauſa cōtractus ipſorum irritos; id ita fieri cenſendum eſt: quandoquidem vbi cum poteſtate voluntas efficiendi concurrit, effectus ſequitur. Neque enim poteſt negari ſecutus, niſi quia agens, illum aut non potuit, aut non voluit efficere.

105 Tertia propoſitio eſt. Probabile eſſe legem humanam quæ non facit perſonas omninò inhabiles ad contrahendum; ſed tantùm præſcribit ſolemnitatem, ſeu conditiones neceſſariò ſeruandas in contractu, non habere eam vim in conſcientia; vt is qui contrahendo acquiſierit aliquid, teneatur acquiſitum reſtituere alteri, antequam repetatur in foro exteriori coram Iudice, & interueniat condemnationis ſententia, per quam reſcindatur contractus, aliaue diſpoſitio cui deeſt à iure præſcripta ſolemnitas. In exemplum induci poſſunt teſtamentum ſine ſolemnitate iure ciuili requiſita celebratum: & electiones beneficij Eccleſiaſtica, atque alienationes bonorum Eccleſiæ, factæ ſine ſolemnitate requiſita à iure Eccleſiaſtico.

Cùm autem duo contineat hæc propoſitio: vnum, propoſitas leges non irritare contractum ſine ſolemnitate celebratum quam eæ requirunt: alterum, reddere eundē irritabilem per ſententiam Iudicis: quoad prius (*quidquid locis citatis contradicat Couaruuias*) ipſum ſatis ex eo conſtat, quod probabile ſit Principum mentem eam eſſe in ferendis eiuſmodi legibus, vt nolint naturalem obligationem omnino impedire, annullando contractus, aut diſpoſitiones ex quibus ea conſurgit. Id enim licèt conijcere ex eo, quod Principes cùm aliàs volunt omnino impedire naturalem obligationem, id ipſum ita exprimant per verba irritatoria facti, vt nullum locum dubitationi relinquant. Licet quoque idem colligere ex nonnullis legibus, iuxta quas poſſumus eandem mentem probabiliter interpretari, quod in hac re non ſit impediendi omnino obligationem naturalem. Eas refert & expendit Molina *in citata diſputat.* 81. §. *Hanc autem, & aliquot ſequentibus*. Nobis ſufficit attigiſſe vnam in exemplum, quæ eſt lex Etſi inutiliter, Cod. De fideicommiſſis in qua Antoninus Imperator ait; Si teſtator inutiliter, *hoc eſt ſine debita ſolemnitate*, reliquit fidei commiſſum: & hæres ſciens illam fuiſſe defuncti voluntatem, illud repetere. Additque rationem, dicens: Cùm nō ex ſola ſcriptura, *minus ſolemni ſcilicet*, ſed ex conſcientia relicti fidei commiſſi defuncti voluntati ſatisfactum eſſe videatur. Quæ verba apertè indicant ex vltima voluntate teſtatoris minùs ſolemni, oriri obligationem naturalem. Quam eſſe communiorem Doctorum ſententiam ex Iulio Claro, & Couar. habet Molina ibidem §. Quartò idem nihil ſubdet: atque pro ea aliquot nobiles authores Leonard. Leſſius *lib. 2. de iuſt. & iure cap. 19. dubit. tertia, numer.* 14. refert, quam & approbat cum eodem Molina. Simul in num. et, & aliquot ſequentibus ex ea inferens.

Primò, hæredem ab inteſtato ſi ſciet defuncti voluntatem, que alterum conſtituerit hæredem, aut ei aliquid legarit teſtamento minùs ſolemni, teneri in conſcientia tali reſtituere hæreditatem, legatùmue ſoluere. Secundò, ſi ea de re fuerit dubius, teneri propter dubium cum illo altero componere. nam cum nec ipſe, nec alter ille adhuc cœperit poſſidere bona fide, par eſt in dubio vtriuſque conditio. Tertiò, ſi hæres ipſe ab inteſtato hæreditatem aut legata retineat: illo quibus per teſtamentum minùs ſolemne fuerit aliquid relictum, poſſe ſeruatis debitis conditionibus, vti compenſatione. Quod Syluester *in verbo hæreditas 3. qu. 7. in fine*, ait poſſe furari ſibi relicta. Quartò, ſi idem hæres fateatur mentem teſtatoris fuiſſe, vt hæreditatem alteri traderet nomine fideicommiſſi, vel vt legatum aliquod ſolueret: aut ſi oblato ei iuramento compellatur dicere an tale quid ſciat, recuſet iurare, cogendus eſt in foro etiam externo hæreditatem tradere (detracta tamen quarta parte) factùmue legatum ſoluere iuxta § vltimum, De fideicommiſſarijs hæreditatibus, Inſtitutionibus, & legem, Quæſtionem De fideicommiſſis Codice.

Quoad poſterius autem, in allata propoſitione contentum, vt ſtabilitum cenſeatur, tenendum eſt cum Soto *lib. 4. de iuſt. & iure, quæſt. quinta, art. 3.* (quod loco cit. Leſſius num. 31. probabile eſſe fatetur) mentem Principum in ferendis legibus, de quibus agimus, non eſſe, relinquere omnino integram iuris naturalis obligationē, ex contractu ſequentem. 106
Pro quo facit maximè, quòd tales leges alioqui eſſent cooperationes ad peccatum vſurpationis rei alienæ: quandoquidem earum authoritate per ſententiam Iudicis extraherentur res ab illis à quibus habentur ex teſtamento, vel ex contractu non ſolemni: quod quidem eſt apertè contra iuſtitiam: dato quòd inde in nullo imminutum habeant de iure naturali, earum dominium. Id autem eſt incommodum maximum, ratione cuius eædem leges eſſent omnino repudiandæ: cùm, *vt habetur in cap. vlt. de præſcriptionibus*, generaliter ſit omni conſtitutioni derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſeruari. Quare dicendum meritò videtur, Principem in illis ferendis, mentem eam habuiſſe, vt à minus ſolemni teſtamento vel contractu naturalem obligationem excludat quidem, ſed ſolùm pronuntiet a ſecundum eas à Iudice ſententia: per quam talis obligatio declararetur nulla manere. Cui doctrinæ vt aſſentiar in ordine ad praxim, facit exterioris fori vſus: quia peccati damnare, niſi certa ratio conuincat, durum eſt. Fert enim, vt teſtamenta eo ipſo, quod aliqua eis deeſt ſolemnitas, ſine ſcrupulo ab Aduocatis pronuncientur nulla; hæredeſque ab inteſtato occupent abſque ſcrupulo, & poſſideant defuncti bona, nec legata ſoluant in eis relicta; niſi fuerint pia, quæ in foro etiam externo ſuam vim & efficaciam ex teſtamento minùs ſolemni obtinent, iuxta Cap. Iudicante, & Cap. Relatum 2. De teſtamentis.

107 Non negarim tamen contrariæ doctrinæ locum eſſe, quando proceditur mala fide: vt fieri cenſetur, cùm quis probè nouit, certuſque eſt teſtatoris voluntatem plenam, fuiſſe conſtituendi alterum hæredem, aut certum quid legandi ei. Nam tali fraudulento patrocinandi, mentem legiſlatoris eſſe minimè exiſtimandum eſt. Quod & licet conijcere ex eo quòd tali fatenti ſe ſcire veritatem, aut recuſanti iurare (ſi ab eo petatur ſub iuramento) an eam ſciat, auferenda ſit hæreditas, & tradenda alteri, ex §. vltimo, & lege Quæſtionem antè memorata: vnde illud ſequitur, quod *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 81 § Quòd ſi hæc, in fine*, Molina habet: Aduocatos (niſi ſequantur opinionem Couarruuiæ, exiſtimantis teſtamentum, *etiam in conſcientia*, inualidum eſſe ex defectu ſolemnitatis) teneri in huiuſmodi negotio interrogare clientulos, qui patrocinium ipſorum petunt, an ſciant illam fuiſſe voluntatem teſtatoris, vt hæreditas alteri deferretur: ſique illi annuant, aut ſi ipſimet Aduocati illis negantibus, id ſibi perſuadeant: non poſſe illis præſtare patrocinium vtpote ad rem iniuſtam expetitam, tenerique illos admonere quòd non poſſint tuta conſcientia retinere talia bona; ſi indubitanter exiſtiment, eam fuiſſe teſtatoris voluntatem; ſin de eo dubitent, debere facere compoſitionem prout antè dictum eſt. In ſoluendis rationibus Couarruuiæ non immorabimur: quia nihil ferè aliud probant, *vt videre eſt apud Molinam in fine eiuſdem diſp.* quàm quod habet prima noſtra propoſitio.

De actione.

SECTIO II.

108 Vt ex contractu obligatio, ſic ex obligatione actio naſcitur: de qua pro foro interno, ſatis eſt docere quid, & quotuplex ſit. Ergo, vt habetur lege Nihil aliud, ff. De obligationibus & actionionibus: Actio eſt ius, quod ſibi debeatur, iudicio perſequendi. Aduerte verò actionem ſumi dupliciter, vno modo late pro omni iure, quod iudex ex officio ſuo tribuit, cùm auxilium ipſius imploratur, ſeu petitur, vt ex officio ſuo aliquid faciat. Qua ratione actio dicitur, quod iudicis authoritate in communi neceſſitate, diuites compellantur ſubuenire indigentibus: & in communi penuria, habentes frumentum cogantur illud iuſto pretio vendere reliquis ciuibus indigentibus. Altero autem modo actionem ſumi ſtrictè vt præter officium iudicis, requirat debitorem, & creditorem, vel quaſi debitorem, & quaſi creditorem: itemque vt creditor, vel quaſi creditor, *qui actor dicitur*, ſuum ius in iudicio petat ac perſequatur.

109 Qua tantùm acceptione, definitio antè allata conuenit actioni: quæque eadem diſtinguitur in realem, quæ vindicatio: & in perſonalem, quæ contractio dicitur, ex lege Actionum genera, ff. De obligat. & actionib. Realis autem eſt, per quam rem noſtram, ab alio poſſeſſam petimus; & naſcitur ſemper ex dominio rei, vel quaſi dominio, ſeu (quod idem eſt, iuxta legem In rem, ff. De rerum vendicatione) ex iure quod habemus in re. Vnde ſemper eſt aduerſus eum qui rē noſtram poſſidet; etiamſi nihil nobiſcum contraxerit, nihilque contra deliquerit, ex quo perſonam ſuam habeat nobis obligatam. Perſonalis verò actio eſt, qua cum eo agimus, qui nobis ad aliquid faciendum vel dandum obligatus eſt ex aliquo contractu, vel quaſi contractu; aut ex aliquo delicto, vel quaſi delicto: vnde ſemper eſt aduerſus eum cuius perſona nobis obligata tanquam debitrix.

110 Diuiditur præterea actio, quòd quædam ſit bonæ fidei, & quædam ſtricti iuris: illius ſexdecim ſpecies referuntur Inſtitutionibus, tit. De actionibus, §. Actionum: nempe, ex empto vendito, locato, conducto, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti pro ſocio, tutelæ, commodati, pigneratitia, familiæ erciſcundæ, ſeu hæreditatis diuidendæ, communis diuidendi, præſcriptorum verborum, quæ de æſtimato proponitur; *vt quòd tibi tradam rem meam, exiſtimatam, vt eam venderes decem, aut tantundem pro ea ſolueres*, item quæ ex permutatione competit, atque hæreditatis petitio.

Hæc referens gloſa *ad Cap. Cùm venerabilis, De exceptionibus, verbo Bonæ fidei*, addit cæteras (vt ex mutuo, ex arbitrio, & alias) eſſe ſtricti iuris. Dicitur autem actio bonæ fidei, nō ex eo quòd debeat in illa ſeruari bona fides: nam id illi commune eſt cum actione ſtricti iuris: ſed quòd in eam veniant, quæ debentur ex æquitate, & bonitate, etiamſi neque dicta, neque cogitata ſint à contrahentibus. Actio verò ſtricti iuris dicitur, quòd in eam veniant tantùm quæ natura eius, vel contrahentium conuentio ſtrictè exigit: ac quæ, ſi per eoſdem contrahentes expreſſa non ſint, potuerint, *ſaltē verosimiliter*, ab illis cogitari. Videri poteſt Couar. ad Regulam poſſeſſor, De regulis iuris in 6 par. 2 §. 6.

Porro, iura (*quod notat Molina in citat. tract. 2. diſput. 2, in fine*) actionē realem tribuunt ei, qui ius habet in re: itaut duo iſta reciprocentur. Ius habet in re, & cōceditur illi actio realis. Ei verò qui ſolùm habet ius ad rē, concedunt ſola actionem perſonalem. Ad diſcernēdū autē, quādo ius habeatur in re, & quando tantùm ad rē, hoc documentū ſeruire poteſt. Vbicunq; reperitur ius ſecluſa perſonæ obligatione, ipſū cēſetur eſſe in re. Vbi verò ius non reperitur niſi in obligatione perſonæ, eſſe perſonale. Exemplum eſt, ſi Titius bona fide poſſideat rem alienam, verus dominus habet in ea ius, ratione cuius poſſit agere contra Titium actione reali: non verò perſonali, ratione alicuius obligationis, qua adſtrictus ſit ei Titius: qui nec ex contractu, nec ex delicto ei obligatur. Sin autem idem Titius mutuo acceperit centum, creditor non habet ius in rebus ipſius, vt poſſit agere actione reali; ſed tantū in ipſius perſona, quæ ex ipſo mutuo illi eſt obligata. 111

In ordine autem ad praxim, inter vtramque eam actionem diſcrimen ſatis latum cernitur: nempe quòd cùm realis ſequatur rē in qua ius reale competit; ea detur contra quemque poſſeſſorem rei; quocumque titulo eam apud ſe habeat, etiamſi per mille manus tranſierit, iuxta legem Actionum genera, ff. De obligat. & actionibus. Ratioque eſt, quia cùm talis actio fundata ſit in iure, quod quis habet in re, ad quemcumque ea tranſeat, eam onere ſuo tranſit. Actio verò perſonalis non egreditur perſonam obligatā: quia cùm ſit in talem perſonam, eam ſemper ſequitur quidem; ſed eadem extincta, & ipſa extinguitur, niſi detur aliqua alia perſona quæ ipſam repræſentet: ſicut hæres debitoris, cenſetur ipſum repræſentare. 112

De euictione.

SECTIO III.

De hac habetur titulus, digeſtis De euictionibus & duplæ ſtipulatione: & agit Couar. in lib. 3. variarum reſol. cap. 17. Eſt autem euictio, rei emptæ vel donatæ, vel ex alia cauſa acceptæ, interpoſito iudicis decreto, ablatio. Hęc accidit cùm quis rem propriam in iudicio repetit ab eo, cui dedit, aut vendidit alter, ad quem ea non pertinebat. Atque de euictione, vt debetur ex contractu lucratiuo, ſeu ex donatione, duæ regulæ ſunt notandæ, quas tradit Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tom. 1. tract. 2. diſp. 283. v. 2. ſumitur contractus*. 113

Prior eſt, quæ habetur ex lege Ariſto. §. vltimo ff. De donationibus. Quando incipit donatio à traditione rei quæ donatur; eum qui donauit non de euictione, niſi donatarius expenſas fecit in re ſibi donata: ac ipſe qui donauit tunc cùm donaret, rem eſſe alienam ſciret. Quo caſu tenebitur ad refundendas eaſdem expenſas, & alia damna ſubſecuta non autem ad rei valorem; quia in illis, non item in hoc, donator cenſetur donatarium læſiſſe contra iuſtitiam.

Prior regula eſt. Cùm donatio à promiſſione incipit, ſi ea ſit in genere: dandi v.g. aliquot nummos aureos: ſi promiſſor adimplendo promiſſionem det alienum, tenebitur de euictione: quia cùm promittendo non magis reſpexerit ad hos, quàm ad alios tritici modios, vel boues, vel nummos aureos: non liberatur à promiſſo, tradendo alienum, *etiam per ignorantiam* rei cùm dominium illius transferre non potuerit. Sin autem promiſſio ſit certæ rei in ſingulari, vt huius domus, vel huius equi, promiſſor de euictione non tenebitur, ea tradita; quantumcumque fuerit aliena. Ratio eſt, quia promiſſio ortum habens ex liberalitate, promittentem nō obligat in conſcientia amplius, quàm intenderit ſe obligare. Is autem qui rem determinatam in ſingulari promittit, non intendit (niſi alius fuerit animus ipſius quàm nude promittendi) eſtringere ſe ad aliud donandum quàm eandem rem determinatam. Ergo illam tradens, ad nihil amplius tenebitur ex vi promiſſionis: etiamſi ipſa tanquam aliena euincatur: niſi, *vt dictum eſt*, ad expenſas, & alia damna donatarij, ſi dando præſumeret talem rem eſſe alienam.

De

114 De euictione autem, vt debetur ex contractu oneroſo, vt ex venditione, permutatione, &c. bene differit idem Molinam *in ſequenti diſput.* 380. Atque de eo quæ debetur ex venditione, illud pro praxi nobis propoſita notandum eſt, venditorem regulariter teneri emptori de euictione, hoc eſt, ſi res empta auferatur ab emptore, eò quòd non eſſet venditoris, hunc debere illi æſtimationem rei, & intereſſe ſeu teneri ſoluere quantùm res æſtimatur eo tempore quo euincitur, & quantùm emptori ipſi intereſt eamdem rem non eſſe euictam, ac etiam damna inde ſubſecuta. Hoc habetur ex lege Libera, Cod. De euictionibus, & lege Euicta, ff. eod. tit. & ex Cap. fin. De empt. & venditione.

Ratio autē additæ particulæ (*regulariter*) eſt, quòd dentur aliquot caſus in quibus ille qui rem vendidit, aut alio titulo alienauit, non tenetur de euictione. Eos ipſa Molina perſequitur in eadem diſputatione, apud quem videri poſſunt. Nam ad inſtitutum noſtrum ſufficiet attigiſſe paucia ſpectantes ad illud: quorum primus eſt, quando in contractu expreſſum fuit, vt venditor de euictione non teneretur. Qui caſus debet intelligi conditione: ſi bona fide agatur, vt cenſebitur agi, ſi venditor emptori aperiat rei ſtatum quem nouit. Si ergo ſciat alienam eſſe, idque ſufficienter aperiat, de euictione non tenebitur, hoc nomine, quòd liber ſit ab obligatione ſoluendi intereſſe, & damna emptori ſubſecuta: nō autem quòd deliberetur ab obligatione reddendi pretium acceptum, niſi contrahendo fuerit expreſſum in particulari quòd ne quidem ad pretium teneatur.

Sin autem dubitet an ſit aliena, & id item aperiat, liber erit etiam à pretij reſtitutione, ſi res ab emptore euincatur ſeu abſtrahatur: quia perinde cum eo contraxit, ac contrahit ille qui vendit iactum retis, ſiue piſces capiantur, ſiue non. Ita habetur ex lege Emptorem, §. vlt. ff. De actionibus empti. Quòd ſi mala fide agatur venditore nimirum ſciente rem eſſe alienam, aut de eo dubitante, nec aperiente illius ſtatum: tunc ob dolum interuenientem obligatio erit non tantùm ad reſtituendum pretium, ſed etiam ad intereſſe damnaque ſecuta reſarcienda, iuxta communem doctrinam de obligatione ad reſtitutionem ex iniuſta acceptione.

Secundus caſus eſt. Cum res vēdita, extracta eſt de poteſtate emptoris per ſententiam aperte iniuſtam: ſiue ea lata ſit per Iudicis imperitiam, ſiue per nequitiam, aut in odium poſſeſſoris, aut quia voluit actori iniuſte fauere, ex Cap vltimo, De emptione, & vend. & ex lege Si per imperitiam, ff. De euictionibus. Ratioque eſt, quòd tunc perinde ſit, ac ſi per furtum aut vim res eſſet iniuſtè ablata aut caſu fortuito periſſet: in quibus euentibus conſtat rem ei perire, apud quam eſt illius dominium, ſicut rei venditæ dominium eſt apud emptorem.

Tertius caſus. Quando emptor præſcribere potuit rem emptam: nec præſcripſit: adeout culpa inertiaque ſua ſit ab ipſo ablata, ex lege Si dictum, §. cùm poſſet, ff. De euictionibus.

115 De euictione quæ debetur ex alijs contractibus oneris, hæc habet idem author ſub initium memoratæ diſputationis. De euictione rei teneri eum qui illam permutauit, ex lege Si permutatione, Cod. De euictionibus, & ex lege 1. Cod. De rerum permutatione. Item quo quouis alio contractu oneroſo rem in alterum tranſtulit: vt cùm eam dedit in debiti ſolutionem, ex lege Libera, Cod. De ſententijs & interlocut. Præterea, quando hæredes diuidunt inter ſe hæreditatem, aut ſocij rem ipſis cōmunem: ſi enim aliquid eorū quæ vnus accepit euincatur, alij hæredes aut ſocij tenentur ei de euictione, ex lege Si familiæ, Cod. Familiæ erciſcundæ, & ex lege Si fratres, Cod. Communia vtriuſque iudicij, &c. Addit idem (quod facere poteſt ad noſtrum inſtitutum) in contractu tranſactionis, ſeu quando aliquid alicui datur, vt à lite diſcedat, cedàtue iuri quod habet in religioſa, ſi eadē res poſtea euincatur tanquam aliena non eſſe obligationem reſtituendi acceptum ea de cauſa: quia non fuit datum pro re quæ euincitur, ſed pro ceſſione iuris quod prætendit ſe in ea habere: etiamſi in rei veritate nullum fortè habeat. Immò verò, ſi illud ipſum quod ei datum eſt, euincatur per aliquem alium, is qui dedit tenetur illi de euictione: ex lege Si pro fundo, Cod. De tranſactionibus. Quanquam ſi litigantes ita litem componerent, vt vnus vnam, & alter alteram rei litigioſæ partem acciperet: ſi vnius pars ſeu euinceretur, alter non teneretur de euictione: quia partem ſuam non accipit in alterius partis compenſationem, vt ſit in diuiſione hæreditaris, ſed vt cedet obſcuro iuri ſuo, quod habuit in illud totum quod conſlatum erat talibus partibus. Qua de re adhuc idem author in eodem tract. 2. diſp. 356. ſub finem.

Quando autem aliquid marito datum in dotam euincitur quouſq; ille agere poſſit, cum ſpectet potiſſimum ad forum externum, relinquemus videndum apud eundem in præced. diſput. 427.

CAPVT VIII.

De accidentibus contractus.

SVMMARIVM.

116 *Quæ ſit ea culpa quæ cenſetur accidens contractus ipſum infirmans.*

117 *Quid ſit dolus generaliter: & diuiſio illius in bonum & malum.*

118 *Dolus malus (qui ſolus conſtituitur accidens contractus) quid ſit.*

119 *Varia diuiſio eiuſdem.*

120 *Dolus tollens conſenſum in contractum, reddit ipſum inualidum.*

121 *Dolus dans cauſam contractui non obſtat, quiniſ ſit validus, ſi vero animo contrahendi celebratur.*

122 *Corollarium inde conſequens: deceptum poſſe quo ad forum conſcientiæ compellere deceptorem ad implendum contractum.*

123 *Validus eſt contractus cui cauſam dedit alicuius tertij dolus, ac vterque contrahentium ei communis eſt: modo ſit ne tollat liberum conſenſum eorumdem contrahentium.*

124 *Dolus ſolùm incidens in contractum, quid in eo operetur.*

125 *Corollaria de vtroque dolo, hoc eſt, tum dante cauſam contractui, tum ſolùm incidente in eum.*

126 *Quid ſit caſus fortuitus.*

127 *Regula de eodem: & caſus in quibus ea patitur exceptionem.*

128 *De primo caſu, qui eſt quando culpa præceſſit contractum.*

129 *De ſecundo, qui eſt quando mora præceſſit; & quæ ad eam requiratur.*

130 *Quid in contractu operetur caſus fortuitus, cùm contingit ante moram.*

131 *Quid quando contingit poſt moram.*

132 *Aliquot dubiorum breuis ſolutio.*

133 *De tertio caſu, qui eſt cùm ſit conuentio contrahentium: & quæ hoc operetur in contractu.*

134 *Tres caſus in quibus non tenetur de caſu fortuito ille, qui ad eum ſe obligauit.*

135 *De quarto caſu, qui eſt cùm res fuerit æſtimata: & quòd locum habet tantùm quando per contractum transfertur dominium.*

136 *Diuerſis modis res dicitur aliena; & quod res aliena non conſumptibilis vſu, idonea non ſit ad contractum validè celebrandum.*

137 *Quid operetur talis contractus ſi nihilominùs celebretur.*

138 *Quando cenſeri poſſit validus contractus, quo diſtrahitur res aliena, & vſu conſumptibilis.*

139 *Quando autem is quo diſtrahitur res quæ aliena eſt poteſtate.*

140 *Inhabilitas contrahentium quæ inſirmatur conſenſus.*

QVædam accidunt contractibus ratione quorum vis obligandi in eis infirmatur, & ideo examinari, ponderarique debent in iudicio de peccatis. Sunt autem dolus, culpa caſus fortuitus, materiæ incapacitas, & contrahentium inhabilitas.

De dolo, & culpa.

SECTIO I.

NOmine culpæ non ſignificatur hic, ſicut aliàs peccati macula, quæ dicitur culpa Theologica: ſed imprudentia ſiue imperitia, qua quis ignorat, quod ſcire debet: vel negligentia, qua quis non prouidet, aut non cauet, aut non facit quod prouidere, aut cauere, aut facere deberet, quæ appellatur culpa iuridica. De qua & de illius diuiſione in latam, leuem, leuiſſimam: ac de illius vi infirmandi obligationem natam ex contractu, iam dictum eſt ſufficienter in præced. lib. 10. cap. 3. 116

Dolus autem generaliter dicitur de ſolertiæ executione, dicendo aliquid aut faciendo vel omittendo, per quod alter in aliquo decipiatur, ſiue bene ſiue malè: ſiue id ſit damnum ipſius, ſiue non ſit: Vnde fit vt ſumatur tum in bonam, 117

tum in malam partem: diſtinguatur, qua in dolum bonum, & in dolum malum quorum ille eſt ſolertiæ executio, dicando, faciendo, aut omittendo aliquid quo rectæ rationi congraenter, alius decipiatur: cuiuſmodi ille fuit quo vſus eſt Salamon 3. Regum, cap. 3. cùm coram ſe contendentibus mulieribus de infante, veritatem detexit iubendo puerum diuidi medium. Eſt & ille quo duces in iuſto bello ſæpe vtuntur, ſimulando, vt decipiant hoſtes.

Dolus verò, malus eſt ſolertiæ executio peruerſè facta ad aliquem decipiendum: in hoc diſtinctus à culpa iuridica, quòd ipſa ſit ex intentione ac voluntate nocandi, & hæc ſit cũ ſcientia quidem: ſed ſine voluntate nocendi: aut ſimul, & ſine ſcientia, & ſine voluntate nocendi. Quanquam culpa ſi ueri fuerit lata in ordine ad contractum æquiparatur dolo ex lege Quod Nerua, ff. Depoſiti, & ex lege Magna negligentia, ff. De verborum & rerum ſignificationem. In hoc autem loco ſermo eſt de dolo malo.

118 Circa cuius definitionem traditam ff. De dolo malo, lege 1. §. 2. quòd ſit calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita: notandum eſt, quòd gloſa ibid. tangit, calliditatem eſſe quando quis alterum circumuenit reticendo vitium rei: quod cùm detegere teneatur, illud ea ratione occultat. Fallaciam verò eſſe, cùm quis alterum verbis decipit. Etenim fallacia cõſiſtit in verbis, ſicut fraus in factis, ex D. Tho. 2. 2. *quæſt.* 118. *art.* 8. Machinationem denique eſſe, cùm quis aliquem verbis aut factis decipere aut circumuenire attentat. Vnde vt notat Molina *de iuſt. & iure tract.* 2. *quæſt.* 293 *ſub initium*, machinatio ſub ſe comprehendit fallaciam & fraudem, & dolus tam has quàm illam ſub ſe.

De dolo documenta pro praxi,

SECTIO II.

119 PRo praxi autem nobis propoſita, aliquot documentis declarandum eſt quid dolus malus efficiat in contractibus. Quibus præmittere oportet, duplicem diſtingui talem dolum: vnum, qui dicitur dare cauſam contractui, alterum, qui dicitur ſolùm incidere in contractum. Ille eſt, quo quis inductus eſt ad contrahendum; ſique abfuiſſet, non contraxiſſet: vt cùm quis dolo deceptus rem inutilem emit, eo quod vendens iactaret eam valere ad morbum aliquem depellendum, aut emit equum vitioſum, quem venditor commendabat, vt carentem omni vitio. Atque talis dolus in contractu interuenire poteſt, aut per aliquem ex contrahentibus, aut per alium: vt per proxenetam: hocque adhuc dupliciter, nempe aut aliquo ex contrahentibus communicante in eodem dolo: aut nullo eorum communicante.

Alter verò dolus (ſolùm, inquam, incidens in contractum) eſt qui etiamſi abfuiſſet, contractus nihilominùs factus eſſet: non tamen dato pro re, eodem pretio, ſed aut maiore, aut minore. Qui dolus rurſus duplex, eſt vnus dicitur dolus ex propoſito & incidit in contractum, cum vnus contrahentium ſciens & volens accipit alterum: vt cùm venditor inducit emptorem ad emendam rem pluris quam valeat, falſo aſſerendo multùm ſibi eam conſtitiſſe, aut de longinquo aduectam eſſe: quo caſu dolus non dat cauſam emptioni, ſed quantitati pretij. Alter autem dicitur dolus reipſa, ſeu materialiter, & incidit in contractum, quando abeſt quidem decipiendi animus: alteruter tamen contrahentiũ decipitur: vt cùm ambo contrahunt bonâ fide, neſcientes verum valorem rei & emptor maiori, vel minori pretio emit, quàm iuſtum ſit. His ita præmiſſis, quid dolus faciat in contractibus, declaratur ſequentibus documentis.

120 Primum eſt. Contractum eſſe nullum, ſi dolus ei cauſam dederit, tollendo conſenſum voluntatis, in quo ſubſtantia illius conſiſtit. Hoc manifeſtum eſt: quia nihil ſubſiſtit ſine eo quod eſt de illius ſubſtantia. Tale quid verò poteſt contractui contingere, quando per expreſſam voluntatem contrariam contrahens reſiſtit tali dolo: vt cùm quis doloſè inducitur ad matrimoniũ contrahendum cum perſona aliqua tã quam diuite & nobili: ipſe verò ſic contrahit, vt expreſſam voluntatem habeat non contrahendi, ſi tales conditiones deſint. Item, quando dolus ſecum adfert errorem, quo tollitur conſenſus ad contractus validitatem neceſſarius: prout fit cùm erratur in materia de qua celebratur contractus, vna ſubſtituta pro alia: vt cùm vitrum venditur pro gemma: & vna puella nuptui traditur pro alia. Neque enim is qui decipitur, conſentit in ſubſtitutam: ſed in aliam pro qua ſubſtituitur: vt qui emit vitrum pro gẽma nõ conſentit in emptionem vitri, ſed gemmæ: ſimiliter qui vendit gemmam putans eſſe vitrum, non conſentit in alienationem gemmæ: ſed vitri: ideoque emptor illam retinere non poteſt, vtpote nullo iuſto titulo poſſeſſam.

Secundum documentum eſt. Etiamſi dolus det cauſam contractui, & is ab altero contrahentium proueniat, aut ſaltem participetur communicando in eo: contractum ipſum non eſſe omnino irritum, extra caſus præcedentis documentis dummodo verus adſit animus contrahendi, & non ſola fictio. Probatur, quia talis dolus non verſatur circa ſubſtantiam contractus, ſed tantùm circa cauſam contrahendi, quæ eidem ſubſtantiæ acceſſoria eſt, & extrinſeca, ideóque non tollit conſenſum, qui aliquo modo ſufficiens ſit ad naturam contractus. Deinde ſignum, quod talis contractus non ſit omnino inualidus, illud cenſetur ſatis apertum, quòd ſi deceptus velit ei ſtare, deceptor non poſſit reſilire. Etenim cùm non debeat lucrum de ſuo dolo reportare, ex c. 1. De eo qui duxit in vxorem: ſicut obligaretur per conſenſum abſolutum in contractum, ſi dolus abeſſet: obligari pariter debet, quantumcumque dolus adſit cùm obligans ſe ea ratione, idem ex ſua parte faciat, quod faceret ſincerè agens, contrahendo cum intentione obligandi ſe alteri, dato quòd ille ſtare velit contractui. 121

122 Hinc conſequens eſt, deceptum compellere poſſe deceptorem ad implendum contractum abſque nouo illius conſenſu: cùm obligatio ex primo conſenſu perſeueret, quamdiu deceptus non receſſit à contractu, cognita deceptione. Ex huius enim arbitrio, nõn illius, pendet irritatio talis: contractus: cùm per eum hic patiatur, & ille intulerat iniuriam, reſtitutione in integrum reſarciendam. Nec obſtat, *quod ſupponerat Leonar. Leſſius de iuſt. & iure lib.* 2. *cap.* 17 *dub.* 5. *n.* 31. *verſùs finem*, quòd eiuſmodi contractus aliquando dicatur irritus, vel nullus, vel nullam vim habere: quia intelligi poteſt hoc ſenſu dictum, quòd deceptor nihil ſolidi iuris ex illo acquirat, niſi deceptus illum ratificet, ſed ipſe deceptor teneatur ad reſtitutionem in integrum ante ſententiam Iudicis. Vel certe, quod deceptus poſſit, cùm deceptionem reſciuerit, talem contractum reddere irritum & petere reſtitutionem rei alienatæ, & damnorum ex tali alienatione perceptorum, quibus cauſam iniuſtam idem deceptor dedit. Immò ſi aliter recuperare nequeat, vti valeat occulta compenſatione.

Tertium documentum eſt. Si alicuius tertij, *v. g. proxenetæ*, dolus in quo neuter contrahentium communicet, cauſam dat contractui: ipſum in foro conſcientiæ (niſi ſit cum errore tollente conſenſum, iuxta 1. documentum) validum eſſe contractum ipſum. Hoc habent contra Conradum & Medinam, *Molina de iuſt. & iure tract.* 2 *diſp.* 352. 6. *Vt quod ſentio, & Leſſius in memorata dub.* 5 *n.* 23 *citat. Bartolo ad legem Et elegantèr, ff. De dolo & Couar. ad regulam Poſſeſſor. part.* 2. § 6. *num.* 6. Fundamentum verò eiuſdem eſt, quod talis dolus ſit tantùm cum errore circa extrinſeca allicientia ad contractum adeout non impediat conſenſum circa intrinſeca, per quæ contractus habeat neceſſaria ad ſubſtantiam, validitatemque ſuam. Neque quòd non fieret, ſi dolus abeſſet, obſtat quin voluntarius ſit ſufficienter ad validitatem: quia id non importat aliquem voluntatis diſſenſum actualem aut virtualem: ſed ſolùm habitualem, qui non habet vim irritandi contrarium conſenſum, quem quis hic & nunc actu adhibet in contractum, ſibi probè notum ac exploratum. 123

Quartum documentum eſt. Contractum in quem dolus incidit quidem, ſed non dedit ei cauſam, validum eſſe: ſique inciderit ex propoſito, damnum omne compenſandum eſſe ab eo, qui illum adhibuit; ſin inciderit reipſa, ſeu neutro ex contrahentibus illum adhibente, aut conſentiente in adhibitionem, relinqui in arbitrio *non quidẽ decepti, qui damnum patitur in defectu pretij*, ſed alterius, vt vel ſtet contractui, ſupplendo eiuſmodi defectum, vel contractum ipſum reſcindat. Hoc habet gloſa finalis ad Cap. Cùm dilecti, De emptione & venditione: & communem ſententiam eſſe Doctorum aliquot relatis notat Molina *in citata diſput.* 351. *concl.* 2. Et quoad primam partem patet, quia etiamſi talis dolus abfuiſſet, contractus factus eſſet. Quare factus eſt ex conſenſu ſufficienter ad validitatem. Secunda pars autem habetur ex lege Iulianus, §. 4. ff. De actionibus empti. Et confirmatur, quia dolum dans ex propoſito, cauſa eſt iniuſta dãni inde ſecuti: ideoque ex iuſtitia 124

tenetur

teneretur illud reſarcire. Tertia demum pars habetur ea lege 2. Cod. De reſcind. venditione. Et confirmatur, quia cùm validus fuerit contractus, neque ille cuius conditio eſt melior, cauſa ſit deceptionis, alter nihil habebit vnde conqueratur de ipſo, eo quòd velit retinere ius à ſe quæſitum bona fide, ſi refundas illud in quo contigit inæqualitas. Quanquam ſi contractus non ſit completus traditione rei vel pretij, *ideoque non ſit adhuc translatum dominium*, decepto rescindere licet ob rei ſtatum notabiliter mutatum, ſi non ſecundum ſe, at certè reſpectu notitiæ de nouo habitæ: cuius habendam eſſe rationem, patet ex eo, quòd contrahentium tacita mens ſoleat eſſe non obligandi ſe ad implendum contractum, ſi deprehenderint ſe deceptos eſſe: Cuius indicium, conſuetudo paſſim vſu recepta, ſufficiens indicium eſt.

125 Quintum documentum eſt. Ex dictis haberi quæ notat Molina in fine citatæ diſput. Primò, ſi vnus contrahentium decipiatur ignorante altero, nullaque inæqualitas in contractu oriatur, quia nulla tranſgreſſio facta eſt limitum iuſti valoris: non eſſe neceſſe vllam in eo facere mutationem: ſin oriatur inæqualitas, eo quòd acceptum ſit vltra iuſtum pretium rigoroſum, vel datum infra pium ſeueriſſimum, faciendam eſſe in foro conſcientiæ reductionem ad æqualitatem, ſeu ad limites iuſti pretij. Secundò, idem ſeruandum eſſe, quantumuis vnus ſciuerit alterum decipi, dummodo agat bona fide, nihilque reticeat eorū quæ manifeſtare tenetur. Tertiò, cùm mendacia aut dolus interuenerint ad inducendum alterum ad contrahendum, vel ad augendum pretium, vel quandam compenſationem, idem quoque ſeruandum eſſe, ſi quidem talia non dederint cauſam contractui, aut incremento, vel decremento pretij aut recompenſationis: prout contingere poteſt, cùm fuerint quidem cogitata, ſed pro nihilo habita, neque fides habita fuerit eis, tanquam poſitis in conſuetudine apud illos qui eiuſmodi contractus celebrant. Sin autem cauſam dederint contractui, aut incremento, vel decremento pretij aut recompenſationis, procedendum eſt iuxta præcedentia documenta. Quartò, non eſſe culpam de ſe mortalem (licèt ſit venialis) re integra, non reſcindere contractum, niſi talis ſit inter datum & acceptum inæqualitas, vt quantitas exceſſus poſſit ſufficere ad peccatum mortale. Et ratio eſt, quia proximus inde non læditur. Vnde à mortali memoratus author excuſat eos qui mentiuntur vinum ſuum eſſe plurium annorum, aut certi loci, quamuis ſi ſciretur rem aliter ſe habere, omnino non emeretur tali pretio: dummodo ſpectatis circumſtantijs vinū ſit æquè bonum, æqualiſque valoris.

De caſu fortuito infirmante contractum.

SECTIO III.

126 CAſus fortuitus, eſt inopinatus rei euentus, quem humana diligentia præuidere non potuit, nec vitare: vt ruina, vel incendium domus, tempeſtas maris, vis fluminis exundantis, corruptio aeris, animalium mortes, terræ motus, latronum vis, incurſiones hoſtium, iniuſta ſententia, falſum teſtimonium, & alia id genus, in quorum numero ex Angelo, & Syluestro in verbo Caſus fortuitus, ponendum eſt furtū commiſſum à perſona coniuncta, à qua diligentiſſimus quiſque non præcauiſſet: vt ab vxore, filio, conſanguineo, amicóque fideli, aut ab infideli quidem, aut extraneo, ſed qui propinauit potionem ſoporiferam, quæ non potuit præcaueri.

127 Traditur autem de caſu fortuito hæc generalis regula: Quæ perimit caſu fortuito, domino ſuo perimit. Secundùm quam ſi aliquis reuerſurus in patriam, equum accipias commodatò, & pecuniam mutuò: hancque & illum poſtea remittens per ſeruum exiſtimatum fidelem, qui in via ſpoliatur à latronibus; cōmodāti perit equus, cuius manſit dominus; cū per commodationem non transferatur dominium: pecunia autem perit ei, qui ad ſolutionem mutui eam miſit, quia miſſæ dominium retinet, donec ſit reſtituta mutuanti. Sed tres caſus habentur ex Cap. vnico De commodato, in quibus ea patitur exceptionem. Primus eſt, quando culpa præceſſit ipſum caſum fortuitum. Secundus, quando præceſſit mora. Tertius, quando interceſſit conuentio partium de obligatione ad caſum fortuitum: quibus quartus addi ſolet à Canoniſtis ad idem Cap. vnicum, quando res alteri datur æſtimata.

128 Circa quartum primum duo occurrunt notanda. Prius eſt, eum de iuridica culpa, ſeu de defectu diligentiæ eſſe intelligendum iuxta naturam contractus, quo quis rem quæ perijt, tenebatur conſeruare. Si enim contractus talis ſit ex ſua natura, vt celebretur ad vtilitatem ſolius accipientis *vt contractus commodati*, ſufficit culpam ſeu negligentiam in ſeruando, fuiſſe leuiſſimam: ſin tam in dantis, quàm in accipientis vtilitatem, *vt contractus locati & conducti*, fuiſſe leuem culpam: ſin demum in vtilitatem ſolius dantis, *vt contractus depoſiti*, requiritur vt fuerit lata culpa. Poſterius eſt, iuridicā ipſam culpam non eſſe intelligendam quocunque modo, ſed ſolum prout ordinatur ad caſum propoſitum, tanquam diſpoſitiua quædam, prout ſequentibus exemplis declaratur. Si quis enim equum ſibi datum cōmodatò relinquat in agro absque cuſtodia, & ſuperuenientibus hoſtibus capiatur, in culpa eſt quidem, non tamen ordinata ad eum caſum fortuitū: ſi pateret ex eo, quòd etiamſi cuſtodem adhibuiſſet, perinde ablatus fuiſſet. Idē iudicium eſt de culpa nautæ, qui merces vehendas impoſuit naui parum tutæ, & periterunt naufragio: quia perinde perijſſent impoſitæ naui multùm tutæ; & ſic de ſimilibus.

De mora impediente ne res quæ perit caſu fortuito, pereat domino.

SECTIO IV.

CIrca 2. caſum notandum eſt. Primò, multa requiri, vt quis cenſeatur fuiſſe in mora. Primum eſt, vt facultatem habuerit præſtandi à ſe debitum: vel dolosè fecerit, ne haberet. Secundum, vt ſciuerit, vel ſcire intelligeréque debuerit, ſe tale quid debere. Tertium, vt debitum ipſius ſit purum, non autē conditionale, & in diem. Quartum, vt præceſſerit interpellatio ab homine, vel à die ſtatuto: prout cenſetur ab homine quidem, cūm creditor petijt ſibi ſolui debitum: à die verò, quando ſolutioni præfixa eſt certa dies, ea enim, *vt dicitur*, interpellat pro homine; præſertim cum debitor teneatur debitum offerre creditori. Quod addo, quia nonnunquam conſuetudo habet, vt elapſo termino non offeratur, ſed expectetur donec petatur à creditore. 129

Notandum eſt ſecundò. Duo tempora eſſe diſtinguenda circa caſus fortuitos: vnum ante moram debitoris, & alterum poſt eam. De priori autem duo documenta occurrunt tradenda pro praxi. Prius eſt. Debitorem rei determinatæ in indiuiduo: vt huius domus, vel huius equi, liberari à tali debito per caſum fortuitum quo eadem res perierit. Ratio eſt, quia non manet obligatus ratione rei, quæ nō extat amplius; nec ratione culpæ, ſeu negligentiæ, cùm ille non fuerit in mora: neque interitui rei cauſam dederit iniuſtam. 130

Poſterius documentum eſt. Debitorem rei determinatæ ſolummodo in ſpecie, vt pecuniæ, vel tritici, vel vini, &c. nō liberari à ſolutione talis debiti, ex eo, quòd ante moram caſu fortuito perierit certa quantitas rei, illius ſpeciei, quam conſtituiſſet creditori, ſuo tempore tradere in ſolutionem. Hoc patet, quia cùm debetur pecunia, aut triticum vniuerſè, non debetur magis hæc in ſingulari quantitas pecuniæ, aut tritici, quàm alia. Deinde, quia vniuerſum non extinguitur interitu vnius ſingularis, ideòque res propoſito modo debita, cenſenda non, extingui interitu particularis quantitatis deſignatæ ad ſolutionem. Et ita neque ob caſum illum fortuitum extinguetur obligatio ſoluendi debitum.

Veruntamen id locum non habet in tribus caſibus. Primus eſt, quando creditor quantitatem ſibi oblatam accipere recuſauit ſine cauſa. Nam ſi ea deinde caſu fortuito pereat, creditori ipſi perit, ex lege Qui decem, ff. De ſolutionibus. Et ratio eſt, quia talis oblatio rei debitæ creditorem conſtituit in mora, in eū que transfert periculum caſus fortuiti deinceps contingentis. Alter caſus eſt, quādo culpa creditoris perierit quantitas illa conſtituta in ſolutionem: quia talem iacturam alioqui reſarcire teneretur. Tertius eſt, quando debetur quantitas, non quidem abſolutè, ſed determinatè ad certam ſpeciem, vel locum, vt ſi deberetur vnus ex equis teſtatoris, vel 100. aurei ex ijs, qui habentur in arca, aut 10. modij tritici ex his, qui ſunt in horreo, vel in naui: tunc enim ſi pereant omnes equi, aut furata ſit omnis pecunia in arca, aut totum triticum, quod erat in horreo, perierit incendio, aut quod erat in naui perierit naufragio, liberatur debitor. Ratio eſt, quia quando debitum circumſcribitur aliquo limite, ſiue rerum, ſiue locorum,

rum, circumſcribitur pariter obligatio ſoluendi illud, nec illum egreditur.

131 De tempore autem poſteriore, *nimirùm poſt moram*, hæc regula traditur. Quòd ſi res debita pereat poſt moram, periculum interitus, aut deteriorationis pertineat ad debitoré moroſum, etiamſi nulla alia culpa ipſius præceſſerit. Patitur autem exceptionem. Primò, ſi talis res facto, aut culpa creditoris periret: quia illius iactura ei imputaretur. Secundò, ſi huiuſmodi res, quæ poſt moram perit apud debitorem, eodem modo peritura erat apud creditorem. Nam tunc debitorem moroſum in foro conſcientiæ à debito liberari, nec teneri ad illius æſtimationem, docent in verbo Mora, Angelus & Sylu. *illic nu. 1. & hic quæſt. 4.* & Nauarrus in Enchir. *cap. 17. num. 179.* & Ioan. Medina in Cod. De rebus reſtituendis, *quæſt. 6. propoſ. ſexta.* Secundùm quem habet locum, non ſolùm cùm res fuerit debita ex contractu, ſed etiam cùm ex delicto, vt cùm ex furto; verba enim illius ſunt: Si res in poteſtate furis perijt, qualiter omninò in poteſtate domini peritura fuiſſet, ſatisfacit fur, ſi fructus perceptos, & quos dominus percepiſſet, reſtituat: & pro intereſſe, ſi quod paſſus eſt (ab initio videlicet temporis moræ vſque ad tempus interitus rei) ſatisfaciet. Quæ doctrina in hoc fundatur, quòd ſiue fur, ſiue alius exiſtens in mora reſtituendi, ſolummodo teneatur reſarcire damnum ab ipſo illatum per acceptionem, aut retentionem iniquam. Quando igitur dominus rem detentam amiſiſſet eodem modo, aut deteriorem habuiſſet, nullum ſanè damnum patitur ex eo præcisè, quòd iniuſtè detenta fuerit: quandoquidem ea ex parte nihil minùs habet, quàm haberet, ſi ea apud ipſum manſiſſet.

132 Sed quæres primò. Si dubitetur, an eodem modo res eſſet peritura apud dominum, eius debitor moroſus teneatur ſoluere illius æſtimationem? Reſpondent Angelus & Sylu. *locis citatis in fine*, quòd teneatur; eo quòd iuxta legem Cùm res, §. finali, De legatis primò; contra ipſum facienda ſit interpretatio. Ratióque eſt, quia in dubijs tutior pars eſt ſequenda, præſertim quando in minùs tuta periculum eſt læſionis proximi. Adde potiorem rationem habendam eſſe innocentis, quàm criminoſi.

Quæres ſecundò. An ſi probetur res periſſe, *vt equum mortuum eſſe*, nec probari poſſit interijſſe ex culpa, præſumenda ſit interijſſe ex caſu fortuito? Reſpondetur, videri præſumendum in ijs caſibus fortuitis, in quibus vt plurimùm nulla ſolet culpa contingere: non item in ijs, in quibus interitus ſolet euenire ex aliqua culpa: vt in caſibus incendij, furti, & ſimilium, quæ diligentia vitari poſſunt.

Quæres tertiò. An ſi apud dominum res erat peritura caſu, & apud furem, aliùm ve moroſum, non caſu ſed culpa ipſius perierit, hic teneatur ſoluere quàm illa æſtimabitur? Reſpondetur, teneri, prout ſentit Petrus à Nauarra *lib. 4. de reſt. cap. 1. nu. 23. citatis à Medina & Couarruuia.* Et probat: quia fur, aut alius moroſus non eſt melioris conditionis, quàm depoſitarius, qui iuſto titulo rem habet, neque cenſetur eſſe in mora, cùm detineat rem de voluntate domini. At depoſitarius tenetur ad compenſationem rei depoſitæ, ſi ea pereat ſua culpa lata, aut etiam leui ſi pro cuſtodia accipiebat mercedem; quantumcumque apud dominum etiam ea perijſſet. Ergo fur, aut alius moroſus, potiore ratione tenebitur ad compenſationem rei iniuſtè apud ſe retentæ, ſi interea perierit ſua culpa, non obſtante quòd peritura quoque fuiſſet apud verum dominum: quia illius conſeruationem tenebatur cum diligentia curare.

De duobus alijs caſibus, in quibus res quæ caſu fortuito perit, non perit domino.

SECTIO V.

133 CIrca tertium caſum notandum eſt, poſſe fieri pacto contrahentium, vt teneatur quis de caſu fortuito, *de quo aliàs non teneretur*, ex inito contractu: ſicutè contrà fieri poteſt, vt non teneatur quis de culpa, ad quam contractus initus aliàs obligat. Quale pactum in foro etiam conſcientiæ poteſt habere locum, iuxta Cap. vltimum De commodato. Et ratio eſt, quia quiſque ſciens & volens poteſt iuri ſuo cedere, ac ſe obligare ad id, ad quod aliàs non tenebatur. Pro quo tamen onere, cùm ſit pecunia æſtimabile, æquitas poſtulat aliquid in pretium dari, æſtimatione viri prudentis, circumſtantijs inſpectis & ponderatis.

Notandum eſt ſecundò, ex Angelo & Syluestro *in verbo Caſus fortuitus quæſt. 3.* ex pacto generali inito, quo quis paciſcitur ſe teneri de omni caſu, nullo expreſſo (*idem iudicandum eſt, ſi dicas ſuſcipias omne alicuius rei periculum*) non teneri in conſcientia de caſu fortuito. Ratio eſſe poteſt, quòd caſus fortuitus, cùm ſit valdè ſpecialis & inſolitus, non debeat in materie odioſa contineri ſub verbis generalibus, niſi contrarium conuincatur, vt poteſt primò, quando quis ſe in genere obligauit expreſſè ad omnes caſus fortuitos. Secundò, quando quis facit conuentionem, qua ſuſcipit in ſe periculum alicuius caſus fortuiti: vt naufragij, vel excurſionis latronum, addendo clauſulam generalem: Et ad omnes alios caſus & pericula me obligo. Nam per eam additionem cenſetur obligatus ad caſus alios fortuitos ſimiles expreſſis, non verò ad maiores, *vt numerati auctores adduunt*: quia ex Clementina Nõ poteſt, de Procuratoribus, in clauſula generali non veniunt maiora expreſſis: quod verũ eſt maximè in materie odioſa, qualis eſt ea de qua agimus. 134

Notandum eſt 3. tres numerari caſus, in quibus etſi quis ſe obliget ad caſus fortuitos, non tenetur tamen de illis. Primus eſt, quando culpa creditoris talis caſus euenerit: vt ſi ob inimicitias, quas exercet, iniectus ſit ignis in domum, quam locauit: conductor qui ſe obligarit ad caſum fortuitum, non tenebitur de eo. Secundus eſt, cùm euenerit ex facto eiuſdem creditoris, etiam iuſto: vt ſi iuſtum bellum gerens, agri, vineæ, & ædificia quæ locauit, ab hoſtibus vaſtata ſint. Tertius eſt, quando creditor, *cùm poſſit & debeat*, non vult impedire caſum fortuitum: vt cùm Princeps negligit impedire incurſiones latronum, quibus impediuntur receptiones vectigalium. Qui enim hæc conduxerunt, non tenentur de tali caſu, quantumuis obligauerint ſe ad omnem caſum fortuitum. Ratio horum eadem eſt, quòd nimirum damnum, aut illius cauſam dans, debeat illud ſibi imputare: neque ab alio, qui ad illud nihil contulit, poſſit iuſtè exigere ſibi compenſari.

135 Circa quartum caſum ea antè propoſitis nu. 127. notandum eſt, difficultatem eſſe, quam loco citato quæſt. vltima tractant Angelus & Sylueſter: An æſtimatio faciat, vt quis de caſu fortuito teneatur? v. g. commodat quis vel locat alteri equum, facta illius æſtimatione: dubitetur, an ſi caſu fortuito idem equus pereat, commodatarius aut conductor teneatur ad ſolutionem pretij quo æſtimatus eſt? Cui difficultati ſatisfieri poteſt duabus propoſitionibus. Prior eſt: quoties res detur æſtimata in contractu, quo transfertur dominium, æſtimatio facit vt in dubio, idem contractus eo ipſo tranſeat in emptionem, & ideò periculum rei pertineat ad eum, cui datur res æſtimata. Exemplum eſt de contractu, per quem dotis dominium, conſtante matrimonio, tranſit in maritum, ſi ea illi detur æſtimata, vt obliget ſe ad reddendam eius æſtimationem. Nam huiuſmodi contractus cenſetur eſſe venditio, quo res data in dotem, venditur pro illius æſtimatione reſtituenda. Vnde fit, vt periculum interitus vel deteriorationis eiuſdem rei pertineat ad maritum. De qua re legi poteſt Couarr. in lib. practicarum quæſt. cap. 28.

Poſterior propoſitio eſt, in contractu, quo non transfertur dominium, vt in commodato, depoſito, pignore, & locato, æſtimatio rei datæ ad hoc ſolùm fit, vt illius pretiũ ſciatur in caſu, quo res periret culpa commodatarij vel conductoris. Ratio eſt, quia fieri ad transferendum dominium, dari non poteſt, cùm id ſit contra naturam talium contractuum. Vnde ſequitur, neque ex tali æſtimatione accipientem teneri de illius periculo, ſi caſu fortuito pereat, quia peribit domino. Hæc ex Bartolo & Panormit. habet Sylueſter in verbo commodatum, quæſt. 7. Aduerte tamen, quòd ſi in commodato aut locato fiat æſtimatio cum adiectione pacti, quo accipiens teneatur, vel eam reddere, vel pretium, pro æſtimata eſt, ſoluere, locum eſſe priori propoſitioni, quia ſic contractus tranſit in emptionem, transfertque dominium.

De incapacitate materiæ, infirmante contractum.

SECTIO VI.

INcapacitas hæc conſiſtit in eo, quod contractus materia ſit res aliena. De qua, vt quid tenendum ſit, doceamus 136

tis, præmittendum eſt, rem poſſe eſſe alienam, tum actu, tũ potentia: actu quidem, cùm non habetur illius dominium; potentia verò, cùm eſt alteri debita; vt cùm ea eſt facienda eſt creditoribus ſolutio. Rurſus eſſe alienam quandam eſſe vſu conſumptibilem: vt ea cenſetur eſſe, quæ ſecundùm vſũ proprium ipſius, vno actu conſumitur, vt argentum, ad cuius conſumptionem ſufficit prima ſolutio debiti facta ex eo: vinum item, quod prima potatione conſumitur, & ſic de ſimilibus: quandam verò non eſſe vſu conſumptibilem, nẽpe, quæ etſi vno actu conſumi poſſit, non tamen ſecundùm vſum proprium ipſius, vt veſtis, quæ per vnam quidem vſu ditionem conſumitur, ſeu noſtra aſſe defluit, ſed is non eſt proprius illius vſus. Quibus ita præmiſſis, quatenus contractus infirmetur ex eo, quòd in re aliena celebretur, ſequentibus documentis pro conſcientiæ foro declaratur.

Primum eſt. Contractum, quo diſtrahitur res actu aliena, non conſumptibilis vſu, minimè ſortiri effectum transferẽdi dominium in recipientem. Ratio eſt, quia aliquis daret quia illud quod non habet. Itaque per talem contractum res non deſinit eſſe aliena: adeout poſſit verus dominus illã ſibi vendicare, ad quemcumque deuenerit. Pro quo textus eſt in lege Rem alienam, & in lege Si in emptione, §. Item ſi, ff. De contrahenda emptione: immò iuxta communem doctrinam de obligatione ad reſtitutionem ratione iniuſtæ acceptionis, contra quemcumque illam iniuſtè detinentem & contrectantem, agere poteſt ad totum intereſſe inde ſubſecutum.

137 Aduerte nihilominùs, contractum prædictum, hac ex parte effectum ſortiri, quod ſi res ipſa aliena fuerit euicta per verum dominum, ille qui pro ea pretium accepit, teneatur illud reſtituere illi à quo accepit: etiamſi is perinde ac ipſe, ſciuerit rem eſſe alienam. Nulla enim ratio datur, cur ipſe debeat illud lucrari. Atque ſi ſciuerit rem fuiſſe alienã, altero id ignorante, ignorantia non craſſa, tenebitur adhuc eidem ad omne intereſſe inde ſecutum, ſiue lucri ceſſantis, ſiue dãni emergentis; tanquam is qui iniuſtè cauſam illi dederit. Non verò, ſi aut alienam eſſe ignorauerit, aut ſciuerit quidem, ſed altero pariter ſciente, aut ignorante ſolùm craſſa ignorantia, cui tunc non fiet iniuria: ſiquidem ex regula 27. iuris in 6. Scienti & conſentienti non fit iniuria, neque dolus. Et ex ſeq. 86. Quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non alijs, imputare. Intelligenda ſunt autem hæc, niſi inter contrahentes interuenerit conuentio aliqua in contrarium: quãdoquidam contractus in cõuentione legem accipere dignoſcuntur, vt habet proximè præcedens regula. 85.

138 Secundum documentum eſt. Contractum, quo diſtrahitur res actu aliena, conſumptibilis vſu; ſiue lucroſum, ſiue onerosum, validum eſſe in foro conſcientiæ, quantumuis à contrahentibus ſciatur alienã eſſe, atque adeò furtiua: ſi dans ſtatuat omninò per aliam eiuſdem ſpeciei, & æquiualentem ſoluere, abſque damno & moleſtia reſultante in verum dominum ex mora ſolutionis: atque accipiens firmum habeat propoſitum ſupplendi ſufficienter defectum omnẽ ipſius dantis, ſi propoſitum non exequatur. Fundamentum huius eſt, quòd nullum tunc ſit validitatis impedimentum. Nam ea eſt natura rerum vſu conſumptibilium, vt ſufficienter ſoluantur per alias ſimiles: ideò enim dici ſolẽt functionem recipere: quod eſt, vnam per aliam ſimilem à debitore ſolui poſſe, vt habetur ex lege 2. §. 1 ff. De rebus creditis, & ſi certum petatur. Quod cùm ita ſit, nec verus dominus poſſit eſſe rationabiliter inuitus, talẽ rẽ ſuam alienari, ſeruatis autẽ tactis conditionibus; conſentaneũ ſanè eſt ſentire, validum eſſe contractum, quo fit talis alienatio.

139 Tertium documentum eſt. Validum eſſe contractum, quo diſtrahitur res, quæ aliena eſt potentia, ſi debitor illam diſtrahens non reddatur inde impotens ad ſoluendum creditoribus. Hoc de ſe patet: quia ex eo quòd quis habeat debita, non impeditur ſua diſtrahere, dummodo id non faciat in fraudem creditorum, reddendo impotentem ad ſoluendum. Quod ſi faciat, alter qui aliquid ab eo accipit per contractum gratioſum, hoc eſt, per donationem: etiamſi bona fide procedat, neſciens tale incommodum, tenetur ad reſtitutionem accepti ex lege Quod autem, §. Simili modo, & ex lege Pupillus, ff. Quæ in fraudem creditorum. Et ratio eſt quia locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura, vt habet regula 48. iuris in 6. Is verò qui accipit per titulum oneroſum & bona fide, ſoluto iuſto pretio, non tenetur in cõſcientia ad reſtitutionem accepti: ſuppoſito quòd contractus per quem accepit, ſit aliàs ſufficiens ad transferendum dominium. Nam non tenetur ratione rei acceptæ, quia illam diſtraxit is, vt ſupponimus, qui fuit illius verus dominus, nec obligatam habuit creditoribus ſpeciali hypotheca. Nec item ratione iniuſtæ acceptionis, quia in ea re minimè peccauit, ſed bona fide celebrauit contractũ oneroſũ, per quem reddidit æquiualens accepto.

Quod ſi titulo quidem oneroſo, ſed mala fide, ſeu ſcienter, in fraudem creditorum accepiſſet, *vt cùm non reddidit tantumdem, aut etſi reddiderit, alter aliqua de cauſa inde effectus eſt impotentior ad ſoluendum*, tenebitur ad damni ſubſecuti reſtitutionem faciendam creditoribus, ſaltem ratione cooperationis iniuſtitiæ, quæ erga eos exercebitur. Etenim conſcius fraudis, quam alter committit ineundo contractum cum ipſo, fit ſocius illius, tanquam æqualiter influens in memoratum damnum creditorum: vtpote qui celebrando contractum per quem illud datur, eſt illius partialis efficiens cauſa moralis. Ad quorum pleniorem intelligentiam videnda ſunt dicta in præcedenti lib. 10. nu. 245. & tribus ſequentibus, in quibus traditur explicatio dubij, an vſurarius poſſit validè ſua diſtrahere. Nam quæ illic dicta ſunt de vſurario, dici pariter poſſunt de cæteris debitoribus.

De inhabilitate contrahentium infirmante contractum.

SECTIO VII.

Hæc inhabilitas locum habet generaliter in omnibus qui carent adminiſtratione ſuorum bonorum. Non enim poſſunt contrahere, niſi de conſenſu eorum quibus ſubſunt in eadem adminiſtratione; quæ maxima ex parte conſiſtit in ipſis contractibus ineundis. Sine controuerſia autẽ 140
locum habet in ijs quæ carent vſu rationis, quos conſtat non poſſe per ſeipſos contractum celebrare (*cùm is ſit actus humanus ſeu deliberatus*) quales ſunt infans, dormiens, ebrius, furioſus, phreneticus, aliique ſimiles: adeout valida non ſit donatio ipſis facta; niſi per alium accipiatur ipſorum nomine. Sunt autem alij plures de quibus difficultas eſt: an etiãſi rationis vſu polleant, poſſint contrahere, ſeque obligare; tã quam iure prohibiti, aut ſemper, aut quoad certos aliquos euentus: in quorum numero ponuntur vxor, filijfamilias, Religioſi, minores 25. annis, prodigi & ſerui legales ſeu mãcipia, de quibus iam dictum eſt in prima parte lib. 4. cum de eleemoſyna corporali: explicando à quibus ea fieri poſſet, cætera quæ videntur addenda perſequemur in ſequ. cap.

CAPVT IX.

De perſonis quæ cenſentur ad contrahendum iure inhabiles, ac primò de minore.

SVMMARIVM.

141 *Qui dicantur minores: eorũ atque tres ſtatus, primus infantiæ, in quo per ſe nullo modo contrahere poſſunt, ſecundus, pupillaris ætatis.*

142 *In hoc poſſunt contrahere in ſuum commodum, non item in incommodum.*

143 *Tertius, pubertatis, in quo quatenus contrahere quis poſſit.*

144 *Minoribus cùm in ſuum incommodum celebrarint contractũ, ſuccurri poteſt, tum per reſciſſionem contractus, tum per reſtitutionem in integrum.*

145 *Reſpectu cuiuſcumque contractus conceſſum eſt minoribus priuilegium reſtitutionis in integrum: & quamdiu ipſum duret.*

146 *Et conceſſũ eſt priuilegium exceptionis: & quibus alijs quàm minoribus ſit conceſſum: & quid operetur aduersùs eum qui cum minore contraxit.*

147 *Modi quibus eidem ſuccurratur.*

148 *Etſi minor rationis compos, poſſit obligare ſe homini per contractum: ſi tamen lex ei reſiſtat, non poteſt validè: & in quibus caſibus detur talis reſiſtentia.*

149 *Extra eoſdem caſus, valides eſſe in conſcientia contractus initos à minoribus, donec deſtruantur per reſtitutionem in integrum.*

150 *Minor non poteſt ideò vti compenſatione occulta, quòd non valeat vti beneficio reſtitutionis in integrum.*

151 La-

151 *Ludens credita pecunia, non tenetur eam ſoluere victori, ſi velit vti beneficio reſtitutionis in integrum.*
152 *Quatenus minori non liceat vti reſtitutione in integrum, & reſtitutus ad quid teneatur alteri.*
153 *De quibus poſſit, & de quibus non poſſit filius familias liberè contrahere ac diſponere.*
154 *Contractus filij familias celebrati ſine authoritate patris, ſi nō ſint in huius, aut alterius præiudicium, validi ſunt, etiam ciuiliter, niſi ille adhuc eſſet impubes.*
155 *Quatenus nequeat filius familias contractum mutui celebrare aut inire validè.*
156 *Quas ſuas operas poſſit filius familias locare, & aliàs à paterna domo diſcedere inuito patre.*
157 *Quando ſint, vel non ſint validæ donationes factæ patri à filio, vel contrà.*
158 *Quatenus valeant contractus ab vxore celebrati ſine mariti conſenſu.*
159 *Quatenus Religioſus inhabilis ſit ad validè contrahendum.*
160 *Quatenus prodigus.*
161 *Quatenus mancipium.*
162 *Quatenus Inſtitor.*
163 *Quatenus Procurator.*

141 IN iure is dicitur minor, qui 25. nondum compleuit annum: intra quod ſpatium temporis, tres conſtituūtur ſtatus illius. Primus eſt infantiæ, in quo caret vſu rationis, & ideò nequit contrahere, ne quidem conſentiente tutore: itaut tutor ipſe omnia illius adminiſtret per ſe. Secundus eſt pupillaris ætatis: quando proximus eſt pubertati: in quo ſtatu maſculi cenſentur eſſe vſque ad 14. annum, & fœminæ vſque ad 12. ad quod vſque tempus dicuntur impuberes, poſtea vero puberes. Porro maſculus dicitur proximus pubertati ex communi ſententia (pro qua plures citat Thomas Sanchez *libro primo de matrimonio diſputatione 51. numero 24.*) peracto anno 10. cum dimidio: fœmina verò completo 9. cū dimidio etſi, *vt ille addit ex Couarruuia, nonnullisque alijs,* latius eſt id relinquere prudentis arbitrio.

142 Sed quidquid ſit, poſſunt pupilli in eo ſtatu ſine tutoris authoritate contrahere in ſuum commodum, non autem in incommodum ſuum. De quo textus eſt expreſſus ſub initiū tituli, De authoritate tutorum, Inſtitu. & in lege Pupillus, De acquirendo rerum dominio. Id quod iura ſtatuerunt in fauorem illius ætatis: vt ſcilicet minoribus ætas in damnis ſubueniret, & in proſperè geſtis non obeſſet. Non habet autem locum tale priuilegium, ſi minor contrahat cum alio minore, qui eodem priuilegio gaudet. Quod ſi accedat tutoris conſenſus, efficaciter ſiue pupillus, ſiue pupilla, ex cōtractu obligatur, iuxta legem Mora, ff. De acquirenda hæreditate, & alias, quas Sanchez *in ſequenti libro 6. diſput. 38. nu. 5.* citat cum ſuis gloſſis.

143 Tertius ſtatus eſt ab anno 14. vſque ad 25. quo tempore in locum tutoris ſolet curator ſuccedere, qui in hoc differt à tutore, quòd tutor præcipuè detur perſonæ pupilli, & ſecundariò bonis: curator vero detur præcipuè bonis, & ſecundariò perſonæ. Atque in hoc tertio ſtatu, ſi minor habeat curatorem, non poteſt contrahere, aut ſe obligare abſque illius conſenſu, ex lege Si curat. habens, Cod. de in integrum reſtitutione minorum 25. annis. Immo in alienatione rerum immobilium, vel mobilium pretioſarum, nec curatoris conſenſus ſufficit ei, ad validè contrahendum, ſed requiritur adhuc decretum Iudicis cum cauſæ cognitione, ad iudicāndum de vrgente neceſſitate, ex qua tantùm facienda eſt talium bonorum alienatio. Qua de re titulus habetur ff. De rebus eorum qui ſub tutela, vel cura ſunt non alienandis, vel ſupponendis. Pro eaque faciunt leges 7. 11. & 13. De prædijs, & alijs rebus minorum.

Documenta pro praxi de contractibus minorum.

SECTIO I.

144 IN iudicio de peccatis ex contractibus minorum, oportet ſequentia documenta notare. Primum eſt; minoribus cum in ſuum incommodum celebrauerint contractum, ſuccurri duobus modis: altero per contractus reſciſſionem, & altero per reſtitutionem in integrum. Poſſunt enim cōtractum iure irritum reſcindere, tanquam non obligantem ipſos in conſcientia, licèt obligent alios, qui ſe voluerunt & potuerunt obligare, Inſtitutis, De inutilibus ſtipulat. §. Pupillus: itaut non ſit eis, *ſicut illis,* liberum reſilire, Inſtitutis, De authoritate tutorum, initio. Neque obſtat quòd ſic fiat, vt claudicet contractus: quoniam id aliàs quoque vſuuenit: vt cùm dolus cauſam dat contractui; tunc enim obligat deceptorem, deceptum non item.

Contractum verò non irritum iure, poſſunt ijdem minores beneficio reſtitutionis in integrum, *non autem priuata ſua authoritate,* elidere ac deſtruere, iuxta legem Ait Prætor, ff. De minoribus 25. annis, & legem 3. ac 5. Cod. De in integrum reſtitut. In fauorem enim ætatis, conceſſum eſt illis, vt cùm ſe actu aliquo læſos deprehenderint, implorent Iudicis officium citata parte: vt ſi rem minoris iuſto vendiderint: aut quam vendere non oportebat agant ad iuſtum pretium accipiendum, aut ad rem recuperandam. Similiter, ſi donarint rem notabilem, tanquam læſis ex reſtituatur: niſi ex rationabili cauſa donauerint: vt propter obſequia ipſis à donatario præſtita, quæ decuit ſic remunerari: aut etiam propter nuptias, iuxta legem 1. Cod. Si aduerſus donationem. Quo adhuc vtroque caſu, ne lædi cenſeantur, exigitur vt talis donatio, ſpectata qualitate perſonarum, & conſuetudine regionis, fuerit prudenter, & ſecūdùm rectam rationem facta. Idem iudicium eſt de eorundem læſione ex mutuo: nempe, vt ſi illud acceptum amiſerunt, aut malè conſumpſerunt, implorare valeant Iudicis officium ad negādam ſolutionem. Pro quo facit lex 2. Cod. De filio familias.

Immò gaudere minores tali priuilegio reſpectu cuiuſcūque contractus, quo ſe læſos inuenerint, patet ex totis titulis De minoribus, & De in integrum reſtitut. digeſtis. Ipſumque durare vſque ad 29 annum completum, ſeu quatuor annis ſupra 25. expletum, in quo deſinunt eſſe minores, habetur ex lege vltima, Cod. De temporibus in integrum reſtitutionis. Quod intellige, dummodo nihil accidat, quo id impediatur: ſicut impedit, quòd is qui minor contraxit ratificauerit contractum poſt expletum 25. ætatis annum, ex lege 1. & 2. Cod. Si maior factus ratum habuerit. Item, quod quis à ſe factum contractum iuramento confirmarit, *etiamſi adhuc exiſtens in minore ætate,* ex Authentic. Sacramenta impuberum. Cod. Si aduerſus venditionem: vbi generaliter ſic dicitur: Iuramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis, inuiolabiliter cuſtodiantur. 145

Aduerte autem, cum priuilegio reſtitutionis in integrū, coniunctum eſſe priuilegiū exceptionis, qua minores cùm læſi fuerint, poſſunt ſe tueri aduerſus petentem rem tradēdam, aut ſolutionem debitam ex inito cum eis contractu. Nam ex regula iuris habetur: tum in ſexto regula 71. tum digeſtis regula 156. eum qui ad agendum admittitur, multò magis admitti ad excipiendum. 146

Aduerte 2. eodem priuilegio gaudere, tum Eccleſiam & hoſpitalia, aliaque ſimilia loca: tum Rempublicam & principē quoad bona coronæ & fiſci, quæ reputātur bona Reip.

Aduerte 3. cum quis beneficio reſtitutionis compellitur rem acceptam reddere, ſi acceperit donatione teneri ſimul reſtituere fructus ex ea perceptos, deductis expenſis factis in illis colligendis: ſi acceperit ſoluto pretio iuſto, non teneri: quia quando perſolutum eſt pretium iuſtum, contractus non cenſetur damnoſus, poteſtque is cui perſolutū eſt, ſibi ex eo procurare cōmodum, quod adæquetur prædictis fructibus. Quod ſi non fecerit, incommodū aſſignandum eſt negligentiæ ipſius. Sin autem ſolutum ſit quidem pretium, ſed minus iuſto, per remedium reſtitutionis in integrum repeti poteſt ea pars fructuum, quæ reſpondet rei, qua parte excedit pretium datum; vt ſi excedat media aut quarta parte, repeti poteſt media aut quarta pars fructuūm & ſic de cæteris. Et ratio eſt, quia venditor tunc cenſetur læſus, non tantùm in rei venditione, ſed etiam in illa fructuū portione. Hæc latiùs tractata videri poſſūt apud Lud. Molinam, de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 73. 574. & 575.

Secundum documentū eſt. Eis qui cum minore contraxit, certis quoque modis ſuccurri. Ac primò, quòd non teneatur reſcindere contractum bona fide cum minore celebratum, de eo cuius idem minor, & dominiū, & liberam adminiſtrationē habuit: vt cenſetur habuiſſe bonorū caſtrenſium, eorumue quæ ex officio militis acquiſiuit: aut quaſi caſtrēſium, ſeu eorū quæ acquiſiuit ex officio publico; putà Medici, Aduocati, Doctoris, & ſimiliū. Nam cùm liberam habuerit de illis diſpoſitionē, potuit ſine curatoris cōſenſu de ijſdem diſponere, niſi enormem læſionem paſſus ſit: quia tanquam prodigo cui datus eſt curator, concedetur, *iuxta legem. Is cui bonis, ff. De verborum obligationibus,* vti beneficio reſti- 147

reſtitutionis in integrum, ratione ætatis, perinde ac in alijs actibus: in quibus eſt grauiter læſus, vt ſi hæreditatem ſibi damnoſam acceptauerit: aut lucroſam repudiauerit.

Secundò, quod is ipſe, qui cum minore contraxit, non teneatur acceptũ reſtituere ei ante ſententiam Iudicis: niſi pretium quod dedit, idem minor ipſi reddat, prout tenetur de æquitate naturali, habeturque ex lege vnica De repetitionibus quæ fiunt in iudicio. Poſt ſententiam autem, qua minor fuerit in integrum reſtitutus, ſic talis æquitas manebit eliſa, vt obligationem inducat ad illud tantùm reſtituendum, in quo minor inuenitur factus ditior, iuxta legem 1 ff. De authoritate tutorum: ita ut pro eo, quod ipſe conſumpſerit, nihil teneatur reſtituere, niſi dolo malo id fecerit; quo caſu priuilegium ei non patrocinabitur, iuxta citatam legem vnicam in fine, illis verbis. Verùm & ſi quid dolo eius factum eſt; hoc enim præſtare conuenit.

Tertiò, quòd idem qui cum minore contraxit, quantumuis non poſſit reſilire, poſſit tamen non implere contractũ, donec minor ipſe procuret conſenſum curatoris, vel decretum Iudicis, ad validitatem neceſſarium: vel niſi contractum iureiurando confirmauerit. Nam contrahens ſe alioqui exponeret damno; & minor prædicta recuſans cenſeretur mala fide agere.

148 Tertium documentum eſt. Puberem, aut proximum pubertati, præditum rationis vſu, ſicut poteſt Deo per votum ſe obligare, & diabolo per peccatum: ita etiam poſſe homini per contractum ciuilem, niſi leges obſtent: prout cenſetur, cùm ſic reſiſtunt tali contractui, vt illum irritum eſſe velint, ac perſonam reddant inhabilem ad contrahendum: ſicut fit in contractibus quibus res minoris immobiles, aut pretioſæ alienantur, ſine curatoris authoritate, & Iudicis decreto. Nam per legem Si ad reſoluendam: & legem Si quidem, ac legem Si minor, Cod. De prædijs, & alijs rebus minorum, tales ſunt irriti. Vnde is qui eiuſmodi aliquem cum minore inierit, *quando quidem nullum ius acquiſiuit*, tenetur ante omnem Iudicis ſententiam reſtituere illud quod accepit: neque ad ipſum recipiendum minor opus habet reſtitutione in integrum: neque tenetur præſtare illud ad quod obligauit ſe tali contractu: quoniam obligatio nulla eſt.

Quod idem eſt ſentiendum de contractu, quo pupillus in ſuum incommodum contraxit cum ſuo tutore. Talis enim inareſiſtit in lege Pupillus, in principio, ff. De authoritate tutorum. Immò & ponit tutorem tali contractu acquirentem, lege Non licet, ff. De contrahenda emptione: niſi cõtutorem pupillus ipſe habeat, de cuius conſenſu contraxerit, ex eadem lege Pupillus, § 2. Videri poteſt Thomas Sanchez de matrimon. *lib. 6. diſput. 38. num 25.* plures alios citans. Idem adhuc ſentiendum eſt de contractu inito cum eo cui Iudex iuſta de cauſa interdixerit ſuorum bonorum adminiſtrationem: quod idem in ſeq nu 27. habet, & conſtare poteſt ea lege Is cui bonis, ff De verborum obligationibus; vbi dicitur: Is cui bonis interdictum eſt, tradere non poteſt, vel promittendo obligare.

149 Quartum documentum eſt. Minores cæteris contractibus quos ineunt priuata authoritate, ſine curatorum conſenſu, obligari in conſcientia ex probabiliore ſententia, in quam multos citat idem Sanchez *in eadem diſput. 38. nu 31.* & poſt eum Leonar. Leſſius de iuſt. & iure *lib. 2. cap. 17. dubit. 8 num. 61.* fundatur vero in eo, quòd etſi ius ciuile talibus contractibus non aſſiſtat, id eſt, non concedat ex eis agere in foro externo aduerſus minorem, vt compellatur eis ſtare, eoſue adimplere: illis tamen non reſiſtit. hoc eſt, non ita aduerſatur, vt elidat, extinguatue naturalem obligationem conſequentem ex minoris ratione, vtentis conſenſu in contractum celebratum de re, cuius eſt verus dominus. Ad quod confirmandũ duo faciunt. Alterum eſt: quòd lex ipſa ciuilis interdum expreſsè indicet minorem ex tali cõtractu obligari: vt ex mutuo accepto, indicat lex Si pupillus, ff Ad legem Falcidiam; & ex promiſſione, lex prima, ff. De donationibus. Alterum eſt: quòd lex ciuilis obliget fideiuſſorem minoris contrahentis ſine authoritate tutoris aut curatoris. Textus eſt apertus in principio legis finalis, ff De iureiurando. Verba enim illius ſunt: Pupillus autem hoc ſolo defendebatur, quòd tutor eius non interueniſſet, &c. hoc caſu fideiuſſorem Prætor non tuebitur. At ſi minor nullo modo obligaretur ex contractu: nec etiam obligaretur qui in eo fideiuſſor factus eſt pro ipſo: iuxta legem Cùm lex, ff. De fideiuſſoribus. Et ratio eſt, quia deficiente principali obligatione, non valet acceſſoria, ex regula 178. iuris digeſtis. Cùm igitur fideiuſſor pupilli cõtrahentis ſine authoritate tutoria obligetur, pupillus ipſe pariter obligabitur: minimum naturali obligatione.

Eamdem ſententiam ſecutus Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 114. ſub finem.* ex ea infert; & poſt eum locis citatis Sanchez & Leſſius; eum qui nullo dolo aut metu, aliaue ſimili circunſtantia interueniente, à pupillo aut minore per contractum oneroſum, *vt venditionem, permutationem, ludum, &c.* aut per donationem abſque curatoris authoritate aliquid habet, ad cuius alienationem non requirit Iudicis decretum, non teneri illud reſtituere, interim dum minor ipſe aut tutor loco ipſius, id non repetit coram Iudice, vtens beneficio reſtitutionis in integrum; quia ille naturaliter, & in foro conſcientiæ tenetur ſtare contractui, dum non eliditur beneficio reſtitutionis in integrum. Nec obſtat quod per talem contractum aut donationem non transferatur dominium, iure ciuili id impediente, ex §. Nunc admonendi, Inſtitutis, Quibus alienare licet: quia ſufficit vt habeatur ius accipiendi & retinendi, quod obligatio naturalis (*quam ius ciuile non impedire ſupponimus*) in propoſito caſu tribuit. Ita Sanchez habet in ead. *diſput. 38. num. 30. & 36. poſt Molinam loco citato.*

Sed quæri poteſt 1. An ſi minor nequeat abſque magnis 150
expenſis petere coram Iudice reſtitutionem in integrum, vti poſſit occulta compenſatione? Ad quod aliquos affirmatiuè reſpondiſſe meminit Sanchez *ibid. num. 32.* Sed idẽ ſentit contrarium eſſe tenendum: niſi fortè læſio talis eſſet, quam ſpectatis circunſtantijs ratio apertè dictaret, Iudicis ſententia non expectata reſarciendam eſſe. Fundamentum ipſius eſt, quòd beneficium reſtitutionis in integrum minoribus læſis conceſſum non ſit, vt alter teneatur ipſis ante Iudicis ſententiam reſarcire læſionem; ſed vt minores ipſi gaudeant priuilegio, vt Iudex audita parte, poſſit ipſis concedere reſtitutionem. Et ita minor, qui ludendo perdidit, non poteſt ante Iudicis ſententiam vti compenſatione occulta: nec ſi priuata authoritate ſibi reſtitui petat lucrum iam ſolutum, alter tenetur reſtituere, donec condemnetur.

Quæri poteſt 2. An minor poſſit non ſoluere debitum ex 151
tali contractu: vt ſi luſit credita pecunia, an teneatur in conſcientia eam ſoluere victori petenti? De qua quæſtione authores in vtramque partem *ibid. num. 33 & 34. Sanchez refert*: cum quo aſſentiri poſſumus ijs qui negant in conſcientia teneri ſoluere. Nam, vt ille bene argumentatur; Quoties lex humana iuſta negat actionem ad aliquam rem petendam in iudicio, & concedit eiuſdem rei poſſeſſori & debitori repetitionem, ſi ſoluerit, licèt eidem poſſeſſori rem eiuſmodi retinere: quandoquidem, cui actio datur ad recipiendum, eidem datur exceptio ad retinendum, iuxta regulam 71. iuris in 6. Et confirmatur, quia fruſtra aliquid petitur, quando ipſum ſtatim reſtituendum eſt, ex præced. regula 59 quæ habet; Dolo facit qui petit, quod reſtituere oportet eumdem. Quia igitur in talem ſolutionem datum, ſtatim reſtitui deberet authoritate Iudicis, ſuperuacaneum eſſet illud dare. Quocirca obligatio illa naturalis, de qua diximus, limitanda eſt exceptione: niſi minor velit vti conceſſo ſibi à iure beneficio reſtitutionis in integrum: ex quo poteſt excipere, atque rem, alioqui tradendam, retinere.

Quæri poteſt 3. An minor ſemper poſſit pro arbitrio in 152
eiuſmodi contractibus vti beneficio reſtitutionis in integrum? Reſpondendum eſt, non poſſe, cùm iuramento confirmauerit contractum; quia debet omnino ſeruare tale iuramentum, cùm ſit de re licita, quæ poteſt ſine peccato praeſtari: aut certè relaxationem illius petere ratione imperfectæ ætatis; qua obtenta, liberum ei erit vti beneficio ipſo reſtitutionis in integrum. Qua de re alijs citatis idem Sanchez *ibid. num. 12. & 30. in fine.*

Quæri poteſt 4. An minor cùm reſtituitur in integrum, ad aliquid teneatur ei qui talem reſtitutionem facit? Reſpondetur, teneri ad refundendum illud in quo factus eſt locupletior, ex lege Eatenus, ff. De inſtitoria actione; non autem illud quod amiſerit, ſiue ludendo, ſiue alia ratione. Pro quo Sanchez adhuc authores ibidem refert num. 2. Et ratio eſſe poteſt, quòd priuilegium talis reſtitutionis ſit inſtitutum, vt minores in ſuis rebus non paterentur detrimentum, ſed ipſis ſaluæ conſeruarentur. Atque ita ex Sylu. *reſtitutio. 2. dicto 5.* ſoluens debitum pupillo ſine tutoria authoritate, debebit iterum ſoluere, excepto eo in quo idẽ minor factus fuerit locupletior.

De

De filiofamilias.

SECTIO II.

153 IN filiofamilias notari poteſt, & quòd ſit minor annis, & quòd ſit ſub poteſtate patris: ex quo duplici capite cenſeri poteſt inhabilis ad contrahendum. Quo fit, vt antè dictis addere oporteat aliquot documenta, quibus oſtendatur quatenus filius ipſe familias, prout patri ſubiectus: poſſit ſine eius conſenſu validè contrahere. Præter ea autem quæ deſumi poſſunt ex traditis de ludo in præced. libro 10. num. 389. iſta hic occurrunt tradenda.

Primum eſt. Filiumfamilias, ſi pubes ſit, aut pubertati proximus (ſecus de infante) poſſe quidem liberè diſponere ac contrahere de bonis ſuis caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus: non tamen de cæteris, quæ aduentitia, aut profectitia dicuntur. Atq; in hoc Doctores conſentiunt. Ratio verò prioris partis eſt, quod ille talium bonorum adminiſtrationem liberam perinde habeat, ac ſi omninò ſui iuris eſſet. De qua re latè Lud Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſp.* 230 & 231. Itaque Clerici, literarum Profeſſores, Medici, Aduocati, Iudices, cæteriq; publici officiales diſponere poſſunt liberè de bonis acquiſitis ex ſuis officijs. Poſterioris autem partis ratio eſt, quòd talia bona ſint patris: profectitia quidem (id eſt, quæ profecta ſunt ab ipſo patre, vel habita eius cauſa, vel de eius bonis) quoad dominium directum: vnde fit, vt de eis tanquam alienis, contractus celebratus non valeat: aduentitia verò (id eſt, habita aliunde quàm à patre, aut quàm ex eius bonis) quoad vſumfructum, ob quem filium impediri de illis contrahere, inuito patre, habetur ex lege finali, Cod. De bonis quę liberis, &c. in cuius §. 5. habentur hæc verba (filios autem familias in his dunraxat caſibus, in quibus vſusfructus apud parentes conſtitutus eſt: donec parentes viuunt, nec de iiſdem rebus teſtari permittimus, neque citra voluntatem eorum, in quorum poteſtate ſunt, vlla licẽtia eis concedenda, dominium rei ad eos pertinentis alienare vel hypothecæ titulo dare, vel pignori adſignare.) Quod nota conſtitutum eſſe ob paternam reuerentiam: cùm alioqui ex lege 2. Cod. De vſufructu, proprietatem habens, poſſit illam alienare inuito vſufructuario. De eo verò, quod eadem lex indicat, filiumfamilias de patris conſenſu poſſe talia bona alienare, videri poteſt Molina *in ſequenti diſ.* 261. De memorata autem diuiſione bonorum in caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, profectitia, & aduentitia, iam diximus in lib. 4. cap. 11. ſect. priore, documẽto 4. Vide quoque Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 141. & aliquot ſequentibus.*

154 Secundum documentum eſt. Quòd poſſit filiusfamilias pubes ſub patris poteſtate exiſtens, non tantùm naturaliter (*tanquam praditus libertate voluntatis*) ſed etiam ciuiliter, ſe obligare per promiſſiones, & quoſuis contractus non redundantes in patris, vel alterius præiudicium. Hoc apertè habetur ex § Item inutilis. Inſtitutis, De inutilibus, ſtipulationibus: cùm dicitur, Seruus non ſolùm domino ſuo, ſed nec vlli obligari poteſt: filij verò familias alijs omnibus obligari poſſunt: & ex lege 57. ff. De iudicijs, cùm dicitur, Tam ex cõtractibus, quàm ex delictis in filiũ familias competit actio: & ex lege 39. ff De actionibus & oblig. cùm dicitur, Filiusfamilias ex omnibus cauſis, tanquam paterfamilias obligatur: & ob id agi cum eo, tanquam cum patrefamilias poteſt. Quòd ſi filiusfamilias impubes ſit, ne de patris quidem conſenſu poteſt contrahere, vt ſatis indicat quod Inſtitutis, eodem titulo. § Sed quod, his verbis habetur. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne authore quidem patre obligatur. Id quod verum eſſe, licèt bona quæ contrahendo alienaret, eſſent caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia, notat Molina *in eodem tract. 2. diſput. 230 § Iam de filio ſfamilias.* Idipſum verò intelligendum eſſe de obligatione ciuili, non item de naturali, ſi filiusfamilias ſit proximus pubertati, rationis vſũ habens ſufficientem ad contrahendum, admonet Thomas Sanchez *in ſequenti diſput. 39. nu. 2. in fine.*

155 Tertium documentum, *quo præcedens reſtringitur*, eſt. Quòd filiusfamilias, etiam pubes, non obligetur ex mutuo, nec ex voto. Ac de mutuo conſtat ex toto titulo, ff. ad Senatuſconſultum Macedonianum: illique æquiparatur in eo quilibet contractus alius factus credita pecunia, prout idem Sanchez adnotat in ſequenti num. 4. Veruntamen caſus aliquot dantur, in quibus id non habet locum, relati à nobis *in præced. lib. 20. num. 36.* & pleniùs tractati à Lud. Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput* 301. Eos hic repetere non videtur neceſſe: præſertim cùm illud Senatuſconſultum Macedonianum non liberet filiumfamilias ab obligatione naturali, qua tenetur in conſcientia mutuo acceptum ſoluere, *prout bene docet Couar. ad regulam Peccatum, par. 2. § 3. num. 4.* ſed ſolùm mutuanti neget actionem in foro externo: quod eſt tantùm non aſſiſtere contractui; non autem reſiſtere, deſtruendo illius obligationem naturalem.

De voto verò, quod filiusfamilias nec obligetur, conſtat ex lege 2. §. 1. De pollicitationibus: cuius verba ſunt. Filiusfamilias, & ſeruus voto ſine domini, patriſue authoritate non obligantur. Quod tamen ſic intelligendum eſt, vt ſenſus ſit, non obligari irreuocabiliter: ſed ita vt pater poſſit reuocare filij votum perſonale, ante pubertatem emiſſum: reale verò poſt pubertatem emiſſũ, de ijs quæ fuerint ſub eiuſdem patris poteſtate, nec alienare potuerit, niſi in eiuſdem præiudicium, iuxta communem doctrinam de voto traditam in præced. lib. 18. cap. 11. ſect. quarta.

Quartum documentum eſt Contractum, quo filiusfamilias ſuas operas artificiales locat alteri inuito patre, validũ cenſeri. Ratio eſt, quia ille non debet huic operas ſuas artificiales, niſi cum eo viuat, aut ab eo alimenta accipiat. Aliàs enim ei debet tantùm ex pietate operas obſequiales, quæ conſiſtunt in exhibitione honoris & reuerentiæ, ac in ſubuentionis patientium neceſſitatem. Confirmatur autẽ hoc documentum ex lege penult. ff. De obſequijs, per illud, Pietatem liberi parentibus, non operas debent. Pro eoque plures authores Sanchez refert *in memorata diſput. 39. num. 5.* Vnde ſequitur, quod idem pluribus quoque citatis habet in præced. num. 4 patrem non poſſe amouere filiumfamilias puberem, qui ſe obligauit ad miniſtrandum alicui certo tempore. 156

Sequitur item, quod alijs citatis habet Ferdinandus Rebellus *De obligation. iuſtitiæ & religionis par. 2 quæſt. 8. n. 32.* filiumfamilias, ſi pater non egeat ipſius opera, poſſe à paterna domo diſcedere, ad quærendum aliquod vitæ honeſtæ genus, præſertim petita facultate, quam pater ei denegare non poteſt: quia id nihil eſſet aliud, quam hominem liberum cogere ſeruitutem ſeruire, contra legem 2. ff. Si quis à parente fuerit manumiſſus. Accèdit quòd in lege finali, ff. De liberis exhibendis, apertè filius dicatur liberam facultatem abeundi, vel remanendi habere. Vnde inferri poteſt illud quod idem, *alijs adhuc citatis*, ſubiungit, fas eſſe filiofamilias inuitis parentibus operam literis nauare: neque in eo, ab illius ſine rationabili cauſa (*qualis eſſet, quòd inceptus aut negligens commoretur*) impediri poſſe: nec neceſſaria negari, ſi poſſint cõmodè ſuppeditare. Atque quod in hac re de filiofamilias dicitur reſpectu patris; eadem ac etiam maiore ratione intelligendum eſt reſpectu matris. Quod verò attinet ad ea quæ filiusfamilias lucratur ipſa locatione ſuarũ operarum, cùm (*ſi nec caſtrenſia, nec quaſi caſtrenſia fuerint*) rationem habeant bonorum aduentitiorum, vſufructus eorum ſpectabit ad patrem, in cuius proinde poteſtate debebit tradere ea quæ ſibi ſuperfuerint vltra neceſſaria ad proprios vſus.

Quintum documentum eſt, Donationes, filijs vtriuſque ſexus factas à patribus, aut contra, patribus factas à filijs, quamdiu hi fuerint ſub illorum poteſtate, eſſe regulariter inualidas. Hoc habent *Syl. in verbo Donatio 2. quæſt. 7. & Nauar in Enchir. cap. 17. n. 145.* Et probant, quia pater & filius tunc ciuiliter pro vna & eadẽ perſona reputantur, ex lege vltima Cod. De impuberum, & alijs ſubſtitutionibus. 157

Aduerte autem primò, iſtud non habere locum, *prout ex Gomeſio habet Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 18. num. 90.* in donationibus patris in filium emancipatum, nec in filium ſpurium: nec item in donationibus matris in filium: nec in donationibus filij in patrem vel matrem, factis de bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus: quia in talibus non interuenit impedimentum patriæ poteſtatis, quæ tantùm eſt patris reſpectu filiorum ſuorum legitimorum circa bona, quorum ipſi non habent liberam diſpoſitionem.

Secundò aduerte, illas ipſas donationes, quas dicimus inualidas, confirmari morte donantis, non item morte donatarij. Eadem enim eſt ratio earum, atque earum quæ fiunt inter virum & vxorem, de quibus expreſsè tale quid ſtatuitur in Cap. finali, De donationibus inter virum & vxorem, & in lege Cùm hic ſtatus, § 10. ff. eodem tit. Intelligendum eſt autem, dummodo ex non impediant, ne alij filij accipiant ſuas legitimas partes, prout Nauar. *in ſeq. num. 147.* addit per legem 1. De inofficioſis donationibus: & legem vnicam De inofficioſis dotibus. Item dummodo non ſint in quantitate

citate iore prohibita: vt cùm quis donat omnia ſua bona, tam futura, quàm præſentia: quod reprobatur lege Stipulatio, hoc modo, ff. De verborum oblig. cùm tollat poteſtatem teſtandi contra mores, quos decet eſſe in Repub. bene inſtituta. Quamquam tamen illud non eſt cenſendum de ſe illicitum; cùm non ſit dubium, quin officium pietatis ſit, & Chriſti conſilium, vt ſuam perſonam, ſic & omnia ſua bona etiam futura monaſterio tradere. Pro quo Couar. ad rubricam de teſtamentis par. 5. nu. 13. multos cit. Item quantitas eſt iure prohibita, cùm quis ſine inſinuatione, ſeu declaratione ſuæ mentis facta Iudici, donauerit vltra 500. ſolidos, ex lege penult. ſub finem, Cod. De donationibus. Id quod, vt breuiter conſuluimus, tractatum relinquemus videndum apud Leſſium de iuſt. & iure *lib. 2. cap. 18. dubit. 15.* contenti obiter monere, tum quod ille ex Iulio Claro habet, 500. ſolidos æquiualere 700. ſcutis Hiſpanicis, aut vt alij volunt, 750. tum quòd is cui vltra ſummam illam donatum eſt, poſſit exceſſum etiam ipſum retinere: quia lex non reddit ipſũ inhabilem ad retinendum: ſed donatori facit poteſtatẽ pro arbitrio repetendi: quod quamdiu non facit, non eſt obligatio reſtituendi, quia ſcienti & conſentienti non fit iniuria.

Aduerte tertiò, additam eſſe documento particulam (regulariter) ob caſus *quos loco cit. num. 145. & 146. Nauarrus refert addita probatione*, in quibus valida eſt donatio patris facta filio. Primus eſt, cùm donat in dotem, aut propter nuptias. Secundus, cum mobilia dat filio eunti ad bellum. Tertius, cùm donat vſumfructum quem habet in bonis aduentitijs filij. Quartus, cùm pro meritis & ſeruitijs filij, tantùm ei pater dat, quantum daret extraneo. In dubio autem, *addit Nauar.* præſumendum eſt donaſſe ob merita, ſi ea præceſſerint donationem: ſi què non præceſſerint, donaſſe ob merã liberalitatem. Addit præterea, validam adhuc eſſe talem donationẽ in omnibus caſibus, in quibus (*prout poſt dicetur*) valet donatio facta à marito vxori, vel ab vxore facta marito quos refert idem Nau. in ſeq. nu. 149. & 150.

De vxore.

SECTIO III.

158 QVatenus cenſeatur vxor inhabilis ad contrahendum ſine conſenſu mariti, vt indicetur; præter conſtituta particularibus legibus locorum, *de quibus reſpondere proprium eſt Aduocatorum*, ſtatui poſſunt aliquot communia documenta.

Primum eſt Contractum inualidum eſſe quem ſine mariti conſenſu, ſaltem tacito, vxor celebrauerit circa bona quorum non habet adminiſtrationem. Hoc in Hiſpania lege ſãcitum, & in Gallia vſu receptum eſſe habet Couar. *in Epitome 4. decret. par. 2. cap. 7. §. 1. nu.* 3. Et ratio eſt, quia id alioqui cederet in mariti præiudicium. Qua de cauſa, *vt addit Couar.* ne ſi quidem talis contractus iuramento confirmetur, validus erit: quia iuramentum non firmat contractum in præiudicium alterius, quàm contrahentis, ex Cap. Cùm contingat de iureiurando.

Quoad ea verò bona, quorum habet adminiſtrationem (eorum ſcilicet quæ cùm iniret matrimonium, ſibi excipit, reſeruauitve ſibi eorum diſpoſitionem) vxor de iure communi, vt notat Molina de de iuſt. & iure *tract. 2. diſputat. 343. §. De vxore*, poteſt celebrare contractus atque agere, ac defendere ſe in iudicio, ſaltem per procuratorem (eadem ratione nimirùm qua poteſt filius familias quoad bona ſua caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia) eo quòd habeat illorum adminiſtrationem.

Secundum documentum eſt. Si maritus & vxor cum aliquo tertio contractum celebrent, eo ipſo illum cenſeri facultatem huic dare ad eum celebrandum. Hoc ex ſe notiſſimũ eſſe Molina conſequenter notans, *citatis aliquot legibus ciuilibus*, addit, maritum cenſeri quoque vxori dare facultatem contrahendi, ſi eam exponat alicui negotiationi, aut adminiſtrationi, aut ea in ipſius præſentia cõtrahat, ipſeq; taceat.

Tertium documentum eſt. Validum eſſe contractum vxoris in ipſius vtilitatem celebratum ſine expreſſa viri facultate; eo quòd ſi abſens fuit, ſique præſens adeſſet, veroſimile eſt quòd illum approbaret. Hoc quoque addit conſequenter Molina, & probat à pari; quia periudè vxor poteſt in ſuã vtilitatem cum alio contrahere ſine mariti authoritate, ac minor poteſt ſine authoritate Tutoris aut Curatoris, contrahendo ſibi alteram obligare in propriam ſuam vtilitatem, iuxta antedicta in ſect. 5.

Quartum documentum eſt. Donationes factas inter coniuges, regulariter nõ eſſe firmas: ſed à donantibus ante mortem poſſe reuocari pro arbitrio. Hoc habetur ex Cap. finali, De donationibus inter virum & vxorem, & lege 1. & 2. & 3. ff. eod. tit. Quibus in locis ratio talis prohibitionis hæc redditor, ne coniuges mutuo amore ſe bonis ſuis ſpolient. Sic ergo maritus quod donauerit vxori, poteſt vendere, & pretiũ in commune conferre, non minùs quàm ſi non donaſſet. Admittit autem documentum hoc varias tum extenſiones, tum reſtrictiones, & exceptiones, quas copioſè & eruditè perſequitur Thomas Sanchez *in toto ferè lib. 6. De matrimonio:* ad cuius ſacramenti tractationem ſpectant potiùs, quàm ad hunc locum.

De Religioſo.

SECTIO IV.

INhabilitas Religioſi ad validè contrahendum ex eo 159
pendet, quòd is non ſit ſui iuris: ſed Prælato ſuo ſubſit, arbitrio ipſius regendus. Quod tamen non obſtare, quin per promiſſiones, honeſtaſque conuentiones ipſe poſſit obligare ſe homini, patet à ſimili. Nam poteſt per votum obligare ſe Deo, ex recepta D. Thomæ ſententia 2. 2. q. 88 *art. 8. ad* 4. Vnde poterit pari ratione obligare ſe homini quandoquidem ſimiliter ad vtrumque requiritur & ſufficit in efficiente liber vſus rationis. Quamquam eadem ſubiectio facit, ne talis obligatio ſit iam firma, quin valeat irritari à Prælato, cui ſubijcitur ille qui ſe obligauerit. Facit etiam, *quod amplius eſt*, vt ſi ex propria perſona Religioſus contrahat, cõuentionémve honeſtam cum alia perſona ineat ſine conſenſu, ſaltem præſumpto, ſui Prælati (& multo magis ſi Prælato ipſo rationabiliter contradicente) nulla ſit obligatio, prout licet deducere ex Cap. Monacho, 50. quæſt. 4. Et ratio eſt, quam tangit loco citato D. Thomas: quod contractibus, & alijs conuentionibus eorum qui ſubſunt alienæ poteſtati, intelligatur debita conditio: Si ſuperioribus ſuis placuerit, vel illi non renitantur.

Quæ ratio etiam oſtendit, valere contractum, aut conuentionem Religioſi factã ſub Prælati ſui beneplacito. De quo antequam conſtiterit, non tenetur obligationem implere: tenetur autem vbi de illo cõſtiterit, aut ſaltem præſumi poterit probabiliter. Citra quam probabilitatem, implendo eandem obligationem, peccaret multoq; magis ſi Prælati voluntatem in contrarium eſſe cognoſceretur, aut probabiliter præſumeretur: prout, *niſi obeſſet manifeſta ratio*, præſumi debet, cùm ſtatuta Religionis expreſſè prohibeant iniri conuentiones, per quas Religioſi ſe obligent abſque expreſſo conſenſu Prælati ſui. Aduerte verò quod habet Molina in eodem *tract. 2. diſput. 140. §. Potiùs diſtinguerem*: quod ſi taliter contrahendo conuentionémve ineundo, aliqua iniuſtitia interueniat ex parte Religioſi, per quam contrahens cum ipſo damnum aliquod patiatur, ipſe ad eiuſd. damni reſtitutionẽ obligetur ex delicto, periude ac ſi furatus eſſet. Quã obligationem ſtatus Religionis, *etiamſi plerumque impotentia excuſet à culpa non implentem*, minimè tollit. Quocirca debeat curare, vt ſi aliquid poſſit habere quod Prælatus ſuæ liberæ diſpoſitioni relinquat, inde ſatisfaciat.

Cæterùm ſi Religioſus non ex propria perſona, ſed nomine Prælati, aut Conuentus aliquid promitteret, aut celebraret contractum aliquem ratione alicuius adminiſtrationis aut negotij ſibi à Prælato, vel Conuentu expreſſè, aut tacitè commiſſi ac exigentis talem promiſſionem aut contractum fieri (vt quando conſtitutus eſſet temporalium rerum procurator) naſceretur inde obligatio, cui Prælatus ipſe, aut conuentus ſatisfacere teneatur. Nam eo ipſo quod illi negotium commiſit, cenſetur tacitè conſenſiſſe in contractus, quos ipſum negotium rationabiliter poſtulauerit, ac ſi eoſdem celebrandi facultatem dediſſet. Ita ex Innocent. & Panormit. habet Molina *loco citato, § Item ex contractu*.

De prodigo.

SECTIO V.

DIcitur prodigus, is qui inconſultè diſſipat patrimo- 160
nium ſuum; & i autem cauſa cognita ſolet à Iudico

curator dari, & adminiſtrationem bonorum ſuorum interdici. Quod vbi factum fuerit, ipſum non poſſe contrahere: immò nec poſſe facere teſtamentum aut codicillos, habetur ex lege Is cui bonis, ff. De verborum oblig. & ex lege prima, Cod. De curatore furioſi & prodigi: in qua prodigus æquiparatur furioſo, quem conſtat ex natura rei contrahere non poſſe, vtpote carentem vſu rationis, & conſequenter conſenſu libero, ad contrahendum neceſſario: niſi fortè habeat lucida interualla: tunc enim per ipſum geſta quo tẽpore ſanæ mentis eſt, habentur rata, iuxta legem Cùm furioſus, ff. De Iudicijs. Iam cùm eiuſmodi lege contractibus prodigi reſiſtant, ille qui ab eo aliquid habuerit ex donatione, tenetur in conſcientia idipſum reddere, quia donatio fuit nulla: lege ſcilicet reddente prodigum ipſum inhabilem ad alienanda ſua.

Quoad eum verò prodigum, cui non eſt à Iudice bonis interdictum, is peccat quidem malè diſſipando ſubſtantiam ſuam: non tamen contra iuſtitiam, ex qua fit obligatio reſtituendi acceptum ipſo donante: ſed ſolùm contra liberalitatem, quæ non inducit obligationem reſtituendi, niſi exerceatur cum alterius damno.

Quòd autem validè contrahere poſſit, ſententia eſt communis; quia iure ciuili non impeditur in eo, donec ſit ei à Iudice bonis interdictum. Nec item iure naturali, quia prodigalitas non tollit rationis vſum, nec conſenſum liberum in contractum. Hincque eſt, quod ſolet diſcrimen inter prodigum, & furioſum conſtitui: quod prodigus non ipſo iure, ſed ſententia Iudicis priuetur adminiſtratione bonorum ſuorum, furioſus verò priuetur ipſo iure. Non negarim tamen tales interdum interuenire circunſtantias, ex quibus vir prudens iudicet, turpe ac peccatum eſſe, ſic accepta retinere.

De ſeruo.

SECTIO II.

161 SEruus eſt, aut mancipium, aut famulus. Ac de illo quatenus ſit inhabilis ad contrahendum, intelligi poteſt ex regula 32. ff. De regulis iuris: qua dicitur, Quod attinet ad ius ciuile, ſerui pro nullis habentur: non tamen & iure naturali, quia quòd ad ius naturale attinet, omnes homines æquales ſunt. Ex quibus verbis deducitur, quòd cùm ſtatus mancipij pro nullo habeatur in iure ciuili, pariter pro nullis in eodem iure haberi promiſſiones, alioſue contractus ab homine talis ſtatus cum quouis alio initos. Quod quidem intelligendum eſt, niſi initi fuerint de ijs quorum liberam diſpoſitionem dominus illi concesserit: eo modo, quo diximus *in 1 parte lib. 4. cap. 21 ſect. priore documento 3.* & tradit Molina de iuſt. & iure *tract. 2 diſp. 377. §. mancipium.* Eadem verò verba apertè indicant, hominem eiuſmodi ſtatus poſſe iure naturali contrahere obligationem, per quam ratione virtutis (fidelitatis nimirùm quæ communis eſt tam ſeruo, quàm liberis) teneatur ſub peccato datam fidem ſeruare quoad poterit, ſine præiudicio obſequij & obedientiæ debitæ domino ſuo: præſertim cùm, *vt habetur lege 1. De pactis*, nihil magis rationi ac fidei humanæ congruat, quàm fidem datam præſtare.

162 De famulo autem, is in hac re conſiderari poteſt, vel vt Inſtitor, vel vt Procurator. Dicitur verò Inſtitor in iure, is qui alicui negotio præpoſitus eſt ab alio. Eiuſmodi ſunt, tabernarij quibus domini vtuntur in vendendis, aut emendis vino, aut frumento, aut panno, alijſue mercibus; ſunt etiam illi quibus dantur veſtes circumferendæ. Itemque mulionum ſeu rhedariorum, aut nautarum præfecti, per quos ditiores mercatores, ſuas negotiationes exequuntur. Tenendum eſt verò in hac re de inſtitore, eum à quo præficitur in ſuis negotijs, tantùm obligari ex contractibus quos celebrauerit in negotijs illis quibus fuerit præpoſitus, & ſecundùm conditiones illis adiunctas ab eo qui ipſum præfecit. Cui obligationi locum eſſe, etiamſi initus fuerit contractus poſt reuocationem eiuſdem Inſtitoris, niſi ea ſit publicè propoſita ſit, vt nemo queat ſe excuſare de illius ignorantia. Ita habetur ex lege Sed etſi pupillus, ff. De inſtitoria actione, §. Proſcribere; vbi ſtatuitur eiuſmodi reuocationem proponendã eſſe palam, claris literis, vnde poſſit de plano rectè legi: ante tabernam ſcilicet, vel ante locum, in quo negotiatio exercetur: non quidem loco remoto, ſed euidenti, atque, literis ibidem vſitatis, ne quis cauſari poſſit earum ignorantiam, aut ſe non obſeruaſſe, quod publicè poſitum erat, & paſſim legebatur.

De procuratore notãdum eſt. Primo, dici eum qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat, atque ex contractibus per ipſum celebratis, obligari illum à quo eſt conſtitutus: niſi quòd vltrà ei datum generale mandatum, interdum ſpeciale requiratur: vt in matrimonio, ex Cap. vlt. de Procuratoribus, in 6. neque talem obligationem impediri Procuratoris reuocatione (*etiamſi de ſe vim habente reddendi irritum, quod geſtum fuerit, iuxta Cap. Ex parte Decani, De reſcriptis*) niſi ea intimata ſit illi: ac etiam alijs quorum intereſt fuerit: deducitur ex Cap. Mandato, De Procuratoribus. Ad quod faciunt etiam, lex Si mandaſſem, & lex Inter cauſas, ff. Mandati. 163

Notandum eſt ſecundo, Si Dominus qui Procuratorem ſibi conſtituit, moriatur, geſta per hunc poſt illius mortem, quantumuis eam ignorauerit, non valere. Eſt enim regula generalis: Quod mandatum re integra, ſoluatur morte mandãtis; ex lege Mandatum, Cod. Mandati. Quam alijs citatis Thomas Sanchez *de matrimonio lib. 2. diſp. 6. nu. 9.* benè monet pati exceptionem, cùm mandatum fuerit ad pias cauſas: vt ſi quis alicui mandaret certam eleemoſynam largiri atque re adhuc integra mãdãs decederet. Fauore enim cauſæ piæ mandatum non cenſeretur expirare obitu mandantis, ideóque eleemoſyna eſſet largienda. In confirmationem argumento à pari adfertur lex Si pater, in principio. ff. De manumiſſis vindicta: ex qua habetur, fauore libertatis, mandatum non expirare mandantis morte.

Videretur dictis addendum aliquid de ijs qui crimen admiſerunt propter quod lex ipſorum bona addicit fiſco: ac de ijs, qui non ſunt ſoluendo. Sed de illis ſufficere nobis poſſunt habita in præcedente lib. 13. nu. 189. De his verò, habita in lib. 20. cap. 17. nu. 238. & aliquot ſequentibus, & in ſequenti cap. 18. nu. 251.

TRACTATVS II.

De mutuo.

QVia vſuræ primaria ſedes eſt mutuum, fit vt ijdem authores qui de illa agunt, pariter agunt de eo. Aliquid retulimus in præced. lib. 23. ſub initium quarti capitis; In iure ciuili habetur de eo titulus, Cod. De rebus creditis. Ipſũ autem conſiderabimus primò, ſecundùm ſe, deinde, in ordine ad vſuram, ac poſtremò, in ordine ad cauſas, lucrum in eo factum excuſantes ab vſuræ macula.

CAPVT X.

De mutuo ſecundùm ſe.

SVMMARIVM.

164 *Varia mutui acceptio.*
165 *Definitio mutui cum explicatione ſingularum partium.*
166 *Differentia mutui à cæteris cõtractibus ex diuerſitate materiæ.*
167 *Alia differentia ex diuerſitate effectus.*
168 *Diuiſio mutui in expreſſum & tacitum, ſeu palliatum.*
169 *Aliæ diuiſiones eiuſdem.*
170 *Vt mutuum ſit licitum, qui illud dare, de quo dari, & cui dari debeat.*
171 *Cuiſnã, & quomodo, quando, ac quo ordine, & vbi dare debeat.*
172 *Quæſtio, an mutuum dare, ſit in præcepto.*
173 *Verba Chriſti Lucæ 6. Mutuum date, continere præceptum: & quando idipſum obliget.*
174 *Obligationes quæ ex parte mutuantis oriuntur ex mutuo, & aliæ quæ ex parte mutuatarij.*
175 *De actione quæ oritur ex mutuo: cui & quando competat.*
176 *Priuilegia infirmantia obligationem & actionem ex mutuo.*
177 *Quomodo accipiendum ſit priuilegium non ſoluendi mutuum.*
178 *Quatenus Eccleſia vel ciuitas teneatur ſoluere mutuum ſuo nomine acceptum.*
179 *Si pecuniæ valor creuerit edicto Principis, mutuatam eſſe reſtituendam ſecundùm illum, quem habet tempore ſolutionis.*

170 Qui-

580 *Quomodo licitum ſit mutuò dare pecuniam ruſtico, quam ſoluat in frumento.*

581 *Non eſt mutuum, dare unum equum, aut aliam eiuſmodi rem, vt poſteà ſimilem & æqualem recipias. nec dare pecuniam, vt eandem numero recipias.*

582 *Cùm creſcit menſura vini, tritici, & aliarum ſimilium, mutuum de eis factum, reſtituendum eſt in menſura, in qua fuit datum.*

583 *Si mutuum datum in vino, tritico, aut alia eiuſmodi re, reſtimatur in pecunia; ſecundùm cuius temporis, aut loci æſtimationem facienda ſit reſtitutio.*

584 *Oppoſita ſententia de dubio, in quo menſura, pondere, & numero debeat mutuũ reſtitui, quando pretiũ mutatum eſt.*

585 *Quid eo retinendum ſit.*

586 *Licitum eſt vinũ, aliámque eiuſmodi rem quo tempore carior eſt, mutuò dare, reſtituendam in æquiualenti valore.*

587 *Quatenus liceat, aut non liceat, dare mutuò vetus frumentum, aliene conſumendo, paciſci vt reſtituatur nouum.*

588 *Quid ſit tenendum de mutatione pecuniæ, cuius valor probabiliter creditur mutandus Principis, aut Reſpub. ſtatuto.*

164 MVtuum dupliciter ſumitur, vno modo generaliter, vt cùm de commodatione dicitur in lib. 4. Regum cap. 4. illis verbis, Vade, pete mutuò, *id eſt, commodatò*, ab omnibus vicinis tuis vaſa non pauca; vt & illis, in ſequen. cap. 6. & hoc ipſum mutuò, *id eſt, commodatò*, acceptam. Altero modo ſumitur propriè, prout diſtinguitur à commodatione, & ab omnibus alijs contractibus; ſicque adhuc dupliciter; vno modo, pro actione mutuandi, altero modo, pro obiecto eiuſdẽ actionis, ſeu pro re, quæ apta eſt mutuo dari, vel quæ mutuò detur: vt pecunia, vinum, frumentum, & aliæ eiuſmodi res quæ dicuntur vſu conſumptibiles, in hoc à cæteris differentes, quòd vſus earum non diſtinguitur ab ipſarum conſumptione, cæterarum vero diſtinguitur.

Ex qua differentia res aliæ ſequuntur. Prima eſt; vt his poſterioribus vti poſſimus, ipſis non conſumptis: vt patet ex vſu agri, equi, domus, & aliarum ſimilium rerum. non poſſimus verò illis prioribus, vt patet ex vſu vini, olei, tritici, & aliarum huiuſmodi, ac etiam pecuniæ, cuius conſumptio conſiſtit in alienatione: itaut ipſam conſumi vſu, ſit illius dominium transferri in alium. Secunda differentia eſt, vt poſteriorum vſus poſſit transferri in alium ſine dominij translatione: qui enim alteri dat equum vtendum, non facit illum eo ipſo equi dominum: priorum vero vſus nequeat transferri in alium, quin ſimul transferatur earum dominium: itaut quicunque alicui vinum dat vtendum, eundem faciat vini dominum. Tertia differentia eſt, quod vſus rerum prioris modi, nullam habeat æſtimationem, neque veniat in contractum ſine ſubſtantia earundem: vſus vero cæterarum rerum, aliquid per ſe valeat abſque ipſarum ſubſtantia, itaut ille ſine hac in contractum venire poſſit: vt patet in locatione equi, domus, & ſimilium. Cæterùm, hic de mutuo diſſerimus, prout eſt actio quædam, & contractus à cæteris diſtinctus, qui ex parte dantis quidem, liber gratuitúſque eſt: ſed ex parte recipientis eſt obligatorius: inducit enim obligationem tantùm reddendi, quantùm eſt acceptum. De eo autem, ſecundùm ſe dicendum eſt, 1. quid ſit, 2. quotuplex ſit, 3. num ſit in præcepto, 4. quænã obligatio & actio ex eo oriatur, poſtremo, quid reſpondendum ſit ad quædam dubia quæ de eo mouentur.

QVÆSTIO I.

Quid ſit Mutuum.

165 DIffiniri poteſt Mutuum (*congruenter ijs quæ de illo habentur ſub initium tituli, quibus modis re contrahatur obligatio. Inſt. & in lege 1. ff. De actionib. & obligationib. §. 2. & in principio legis Mutuum. ff. De reb. creditis*) contractus, quo rem noſtrã in numero, vel pondere, vel menſura conſiſtentem, damus alteri, vt reddat nobis poſt lapſum temporis aliam eiuſdem generis. Cuius definitionis prima pars, *contractus*, indicat, ad quod rerum genus Mutuum pertineat. Secunda, *quo rem noſtram*, indicat, quod dans mutuò, debeat eſſe dominus eius quod dat: aut certè vice domini illud dare, tanquam ſeruus, aut filius, aut Procurator, aut adminiſtrator, aut tutor, aut curator, iuxta citatam legem Mutuum, §. penult. Tertia pars, *in numero, vel pondere, vel menſura conſiſtentem*, diſtinguit mutuum à cæteris contractibus, qui verſantur in alijs rebus.

Pro illius autem intelligentia aduerte, *quaſdam eſſe res quarum* duplicem rerum generationem: earum quarum vſus eſt conſumptio ipſarum, taleſque dicuntur conſiſtere, vel in numero, vt numiſmata, poma, pyra, & ſimiles: vel in pondere, vt panis, caro, aromata, & aliæ quæ ponderari ſolent: vel denique in menſura, vt vinum, oleum, grana, & alia id genus, ſiue liquida, ſiue arida. In quibus omnibus mutui natura verſatur. Alias verò res eſſe, quarum vſus non eſt conſumptio earum, etiamſi ad hanc tandem diſponat, prout contingit in ædibus, veſtibus, equis, & alijs eiuſmodi rebus, quæ vſu quoad ſubſtantiam attenuantur, vel redduntur debiliores, aut deteriores, in quibus mutuum non verſatur regulariter, ſed commodatum, vel alius contractus. Dico regulariter, quia iuxta legem Rogaſti, ff. De rebus creditis, tales res poſſunt tenere locum pecuniæ: vt cùm quis non habens pecuniam, mutuò petenti 10. aureos, dat veſtem tantumdem valentem, ex qua illos ſibi comparet: quod eſt veſtem non commodare, ſed mutuò dare, cùm non detur ad vſum veſtis hoc eſt, ad induendum, ſed ad vſũ pecuniæ, id eſt, ad diſtrahendum illam. Sicut ex aduerſo, ſi pecuniæ & aurei nummi, vel frumentum, aut vinum dentur alteri; non vt ea conſumat, ſed alia de cauſa: puta ad oſtentationem, vel in pignorationem, aut ad ſanitatem, vt cùm dentur alicui aurei nummi, vt eos manu tractet, vel ponat in iuſculo: & vina, aut grana tradantur recondenda in domo, vt ea ſit ſalubrior: talis traditio non habet rationem mutui, ſed commodati, ſi gratis fiat, vel locationis, ſi fiat pretio & mercede.

Quarta pars, *damus alteri*, ſignificat quòd res per mutuum tranſeat reuera in dominium mutuatarij: ſeperetque mutuum à pignore, depoſito, hypotheca, commodato, & locato, in quibus dominium non transit in alium. Fundatur vero hæc pars in eo, quod res, quæ mutuò datur, ſit vſu conſumptibilis, in qua dominium ab vſu ſeparari non poteſt: & ideò non poteſt vſus illius per mutuum concedi, niſi concedatur ei dominium. Id quod indicatur per illud quod habetur in memorata lege Mutuum, §. 2. appellatam eſſe mutui dationem ab eo, quòd de meo tuum fiat. Cuius ſenſus eſt, per mutuum rem ita fieri mutuarij, vt ſua ſit, ac poſſit ea vti tanquam propria. 167

Quinta pars, *vt nobis reddat*, ponitur ad diſtinctionem donationis, qua dominium rei transfertur in alterum liberaliter, & ſine obligatione illam reſtituendi.

Sexta pars, *poſt temporis lapſum*, additur, ad diſtinctionem cambij, in quo pro re data, ſtatim reſtituitur alia, vt pro aureo nummo, nummi argentei: ad diſtinctionem item permutationis, in qua ſi equus detur pro boue, ille qui equum accipit, tenetur ſtatim, non autem poſt temporis lapſum, bouem reddere.

Vltima, pars, *aliam eiuſdem generis*, indicat diſtinctionem mutui à commodato, & locato, in quibus redditur idem ſpecie, non autem genere tantùm, quod fieri nequit in mutuo: vtpote conſiſtente in rebus, quarum vſus eſt conſumptio ipſarum: ac quæ non poſſunt conſumptæ reſtitui eadem ſpecie, ſed tantùm eadem genere: nimirum pecunia pro pecunia, vinum pro vino, frumentum pro frumento, & ſic de cæteris. Hinc initio eiuſdem memoratæ legis Mutuum, dicitur: Mutuum damus recepturi, non eamdem ſpeciem quam dedimus, *alioqui commodatum erit aut depoſitum*, ſed idem genus. Vbi aduerte Iuriſconſultos vocare idem ſpecie, quod Philoſophi, & cum eis Theologi vocant idem numero, ſeu in indiuiduo, & vocare idem genere, quod Theologi & Philoſophi vocant idem ſpecie. Vtrique autem voluit ſignificare, in mutuo non eſſe reſtituendam eam ipſam rem quæ accepta eſt, *vt ſit in cõmodato, & depoſito, aut locato*, ſed aliam illi parem in ſubſtantia, intrinſecaque qualitate ſeu bonitate: ac tantumdem in numero, pondere vel menſura: hoc eſt, pecuniam æquè bonam, frumentum æquè bonum, &c. in ea quantitate in qua acceptum fuit. Atque hinc eſt, quòd res quæ ſub mutuum cadunt, ſuntque vſu conſumptibiles, dicuntur functionem recipere, vt ſenſus ſit, quòd aliæ omnino ſimiles poſſint eis ſubſtitui, tanquam functuræ ſubinde vices ipſarum.

QVAESTIO II.

Quotuplex ſit Mutuum.

168 MVltiferam diuiditur mutuum. Primò quidem, ex parte modi quo datur, in expreſſum, & tacitum. Illud eſt, in quo aperte ſeruantur quæ ad illius naturam & rationem ſpectant, iuxta definitionem antè appoſitam: hoc verò, in quo eadem quaſi velantur, Vnde dicitur mutuum palliatum: quia ſi formam externam & verba contrahentium ſpectes mutuum non eſt, ſed alius cõtractus; ſi verò ſpectes formam latentem; & mentem contrahentium, aſt verum, aut ſaltem præſumptum mutuum: at cùm quis rem aliquã pluris, quàm ſoleam cariſſimè vendi; ideò vendit, quòd non ante aliquot menſes habiturus ſit ſolutionem. Talia enim rẽ ipſam quam dedit loco pecuniæ mutuandæ, præſumitur eo fine dediſſe, vt pretium acciperet loco ſortis; id verò quod in eo excessiuum aſt, exigeret loco auctuarij: prout eſt caſus in cap. In ciuitate. De vſuris.

169 Diuiditur 2. mutuum ex parte rei, quæ mutuò datur: quod iuxta traditam prædictam aliud ſit rei conſiſtentis in numero; aliud rei conſiſtentis in pondere, & aliud conſiſtentis in menſura.

Diuiditur 3. ex parte temporis, quòd vel detur ad tempus definitum, vt v.g. vſque ad Calendas Auguſti, vel detur ad tempus indefinitum, vt ad diem mei obitus, vel donec veneris ad pinguiorem fortunam. Eodemque pertinet, quod aliud ab initio robur ſuum obtinaat, aliud verò pendeat ex futuro euentu: at ſi ibidem aliquot nummos ſub certa conditiona, quæ ſi auenerit, tui ſint; ſin minùs, ſis mihi pro illis obligatus ex mutuo: vt eſt caſus in lege Proinde, ff. De rebus cred.

Diuiditur 4. ex parte perſonarum, quòd vel detur in gratiam, & bonum tantùm mutuatoris, at cum quis non indigenti mutuò dat ſuas pecunias, ad vitandas occaſiones male perdendi eas: vel in bonum tantùm mutuatarij, vt cùm diues mutuat pauperi, ad ſublandam ipſius neceſſitatem: vel demùm in bonum vtriuſque, vt cùm veſtem habeo venalem, ac tibi à me petenti mutuum, trado eam vendendam, pro pecunia quam poſtulas: vt in lege Rogaſti, ff. De reb. cred. Diuiditur denique ex parte circumſtantiarum in licitum, & illicitum: quorum illud eſt, in quo ſeruantur omnes debitæ circumſtantiæ; hoc verò in quo non ſeruantur.

170 Debitæ autem circumſtantiæ ſunt quæ indicantur his vocibus, *quis, quid, cui, cur, quomodo, quando, quo ordine, quibus loco,* Primam igitur, *hoc eſt Quis,* mutuum requirit: quia non dabet is, qui pro ſe, & ſuis eget, dare mutuum, quandoquidem ordinata charitas incipit à ſe ipſa: ſed mutuans debet ſuperfluum, vel naturæ, vel ſtatus: quod eſt habere vltra id, quod ei neceſſarium eſt ad ſuam, & ſuorum vitam ſuſtentandam vel ad decentis ſtatus ſui conſeruationem. Excipitur tamen caſus extremæ, aut grauis neceſſitatis, in quo ſubueniendum eſt proximo, ſi non cum pari ſua neceſſitate, certè cum aliqua ſua incommoditate, iuxta communem doctrinam de eleemoſyna.

Secundam circunſtantiam, *hoc eſt, Quid,* mutuum requirit: quia nemo poteſt licitè alienum, aut iniquè acquiſitum, vel furtiuum mutuò dare, ſaltem inuito domino: cuius rem cõtrectare contra voluntatem ipſius, peccatum eſt, & maximè in mutuo, in quo res aliena contrectatur à duobus. Præterea non debet quis mutuò dare quod fuerit omnino neceſſarium vitæ ſuæ, vel ſuorum.

Tertiam, *hoc eſt, Cui,* mutuum requirit, quia non eſt cuiuis dandum mutuò, ſed indigenti, quia mutuare non indigenti, otioſum eſſet, maximè ſi tu ipſe, vel tui egeant, Deinde non eſt mutuò dandum illi, quem ſcis abuſurum re mutuata: quia id eſſet concurrere ad peccatum alienum, Et quidem indigenti dandum & mutuò, ſiue is ſit fidelis, ſiue infidelis, Catholicus, ſiue hæreticus, aut excommunicatus, ſiue amicus, ſiue bonus, ſiue malus, ſiue iuſtus, ſiue iniuſtus, ſiue peccator, ſiue ſanctus, Nam hæ perſonarum conditiones non reddunt de ſe illicita mutuationem, quia tales per eas non deſinunt eſſe proximi, quibus neceſſitate, *præſertim extrema,* laborantibus ſubueniendum eſt: itaut infideli preſſo extrema neceſſitate potiùs quàm fideli communi tantùm neceſſitate laboranti, ſit mutuandum, & ita de alijs conditionibus Si verò tam fidelis, quàm infidelis in pari neceſſitate conſtituerentur, illi potiùs quàm huic cæteris paribus eſſet mutuandum: quandoquidem magis coniuncti minùs coniunctis regulariter præferendi ſunt. Dico autem regulariter, quia poſſunt occurrere circunſtantiæ, ob quas prudentia dictabit ſecus faciendum eſſe, vt ſi magis coniunctus certo ſciatur abſurus mutuo, aut ſi in pari neceſſitate, concurrente infideli cum fide in petitione mutui, ſpes ſit quòd illa conuertetur ad fidem ſi mutuum ei detur; aut cum valit fidem ſuſcipere, verendum ſit ne ſi petenti mutuum deneget, mutet animum, tunc enim quantumcumque non minor ſit fidelis neceſſitas, quàm infidelis, hic tamen præferendus, aſt propter ipſius ſaltem ſpiritalem, quæ alterius neceſſitati corporali antepouenda eſt.

Quartam conditionem, *cur; ſeu, ob quem finem,* mutuum quoque requirit, quia ipſum dãdum eſt ob honeſtum finem ſi enim mutuo addatur malus finis, vitioſum erit: atque ſi detur ad faciendum ex eo lucrum, vſura committetur. 171

Quintam conditionem, *id eſt, quomodo ſeu certum modum,* adhuc mutuum requirit: quia modus præſtat formam actioni. Modus autem requiſitus in mutui largitione, idem prorſus eſt, qui requiritur in eleemoſyna eroganda, conſiſtans in his. Primò, debet fieri miſericorditer, id aſt, ex affectu compaſſionis, Secundò benignè & affabiliter, hoc eſt, ſuauibus verbis. Tertio, ſufficienter, ſeu quantùm ſufficit ad ſublandam proximi neceſſitatem. Quartò, humiliter. Quinto, hilariter. Sextò, diſcretè. Non enim ita mutuandum aſt alijs, vt ipſe mutuans, vel ſui conijciantur in eandem neceſſitatem, vel maiorem Septimò, celeriter. Octauò piè. Nonò, facilè, & non morosè. Decimò, ordinatè: ita nimirùm, vt priùs det magis indigentibus, quàm minus, priùs prouideat ſibi, atque ſuis, & coniunctis, quàm externis.

Sextam conditionem *hoc eſt, quando, ſeu quo tempore,* mutuum requirit: quia non eſt omni tempore mutuandum, vt cùm mutuatarius abuſurus eſſet mutuo, vel mutuator haberet ſuos æquali aut maiori neceſſitate oppreſſos, quibus aliunde ſubuenire non poſſet. Quanquam laudabile eſſe poteſt, ſuorum neceſſitati præferre neceſſitatem perſonæ publicæ, valde neceſſariæ, aut vtilis Reip. vel Eccleſiæ. Adhæc habenda eſt aliqua ratio temporis opportuni.

Septimam conditionẽ, *quo ordine,* mutuum requirit, quia iuxta prædicta, ordo pertinet ad modum in ipſo mutuo requiſitum. Octo autem conſideranda ſunt in ſeruando tali ordine. Primum eſt, qualitas, ſeu conditio perſonæ: nam cæteris paribus mutuum dandum eſt potiùs magis egentibus quàm minùs egentibus & potiùs iuſtis, quàm peccatoribus. Secundum eſt, locus, potiùs enim mutuandum eſt ijs qui detinentur captiui ab hoſtibus, quam alijs qui ſunt liberi etiam in æquali neceſſitate: quia illi poſſunt ſibi conſulere & ſuas neceſſitates indicare. Tertium eſt, cauſa melior: ſiue enim iuſto, qui grauiter vexatur in carcere, ob iuſtum debitum, potiùs eſt ſubueniendum, quàm peccatori. Quartum, debilitas, ſeu infirmitas: nam cæteris partibus magis eſt ſubueniendum infirmis, vt claudis, cæcis, valetudinarijs, & huiuſmodi alijs, quam ſanis & robuſtioribus. Quintum, nobilitas: nam magis ſubueniendum eſt per mutuum nobilibus modeſtis & verecundis pauperibus, qui non audent indicare ſuas neceſſitates, aut petere mutuum, quàm communibus pauperibus. Sextum, ætas: nam cæteris partibus ſubueniendum eſt potius ſenibus, & fractis viribus, quam iunioribus & robuſtioribus, qui proprio labore poſſunt vitam tolerare. Septimum, coniunctio, ſeu vinculum quo ſumus colligati. Magis coniunctis enim, ſeu ſanguine, ſeu aliquo alio vinculo, ſubueniendum eſt per mutuum quàm alijs, iuxta antè dicta, vt parentibus, quàm alienis. conciuibus, quàm exteris, fidelibus, quàm infidelibus, &c. Octauum, modus, de quo pauló antè dictum eſt.

Poſtremam conditionem, *hoc eſt, vbi,* mutuum requirit, hoc ſaltem nomine, quòd in altari, vel in alio loco ſacro pecuniam mutuatario numerare non deceat. Hæcque ſunt conditiones ad mutuationem licitam requiſitæ: quibus, vt meritoria ſit æternæ ſalutis, addenda eſt vna: nimirùm, vt fiat ex charitate Chriſtiana.

QVAESTIO III.

An mutuum dare ſit in præcepto.

172 OCcaſionem de hac re diſputandi præbuerunt illa verba Chriſti Lucæ 6. Mutuum dare quæ vtrùm contineant præceptum, an habeant tantùm vim conſilij, difficultas eſt. Atque Molinæus in tractatu contractuum, & vſurarum, quæſt. 1 num. vndecimo, putat continere tantùm conſilium ideoque vſuras non eſſe prohibitas. Quidam etiam, *licèt Catholici*, quantumcumque maximè damnent vſuras vt illicitas non putant tamen eas prohibitas eſſe illis Chriſti verbis tanquam continentibus ſolummodo conſilium, non autem præceptum. De his eſt Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. primo in 3. ratione pro prima concluſione.* Sed tenendum eſt cum Diuo Antonino 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 1. in fine, & Conrado De contractibus, quæſt. 19. concluſ. 2 Nauarr. in Enchir. cap. 17. nu. 207. Couar. in lib. 3. variarum reſolutionum cap. 2. num. 5. & vſuras eſſe illicitas (*quod à nobis præced. libro 23. capite quinto oſtenſum eſt*) & dicta verba rationem præcepti habere.

173 Id quod confirmatur, quia ibidem illud generale præceptum præmittitur, Prout vultis vt vobis faciant homines, & vos facite illis: atque particularia aliquot præcepta, tanquã ea eodem generali deducta, ſubiunguntur: atque inter cætera, dandum eſſe mutuũ nihil inde ſperando, & diligendos eſſe inimicos: non eſſe temerè iudicandum. Accedit quòd eadem præcepta quæ habentur Luc. 6. habeantur etiam Matth. 5. & 6. vbi Chriſtus ſe præcepta dare, ſatis indicauit, cùm ea ſic orſus eſt: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, plus quàm Scribarum & Phariſæorum, nõ intrabitis in regnum cœlorum. Adhæc, in cap. Quia in omnibus, & in Cap. Super eo, De vſuris habetur, quòd vſurarum crimen, vtriuſque Teſtamenti pagina deteſtetur. At locus in eam ſententiam ex nouo Teſtamento accommodatior via afferri poteſt, quàm is, de quo agimus. Nec dici poteſt cum Soto, haberi præceptum. Non furtum facies: quia cùm id præceptum ſit legis naturæ, ac tam veteris, quàm noui Teſtamenti, Pontifex dixiſſet vſuram prohiberi lege naturali, & diuina, quàm vtriuſque Teſtamenti pagina Sed quidquid de eo ſit, ex cap. Conſuluit, De vſuris, & ex Cõcilio Lateranenſi ſub Leone X. ſeſſ. 10. in primo decreto, *quod eſt de montibus pietatis*, habetur expreſsè, dictis verbis prohibitam eſſe vſuram. Accedit quòd ſi verba illa Chriſti Luc. vndecimo, Quod ſupereſt, date eleemoſynam]cenſeantur continere præceptum de eleemoſyna, per quam ſine retributione ſubueniatur neceſſitati proximi: pari ac etiam maiori ratione cenſeri debeant illa [Mutuum date] continere præceptum mutuandi ſeu proximi neceſſitatem ſubleuandi, expectata retributione, ſeu reſtitutione ad æqualitatem eius quod datum fuerit mutuò.

Veruntamen quia iſtiuſmodi præcepta ſunt affirmatiua, ideoq; obligatio eorum non eſt pro omni, ſed tantùm pro aliquo tempore, fit vt pro circunſtantiarum varietate, mutuũ dare ſit aliquando conſilij tantùm, & aliquando præcepti: ſicut & dare eleemoſynam. Ad quod diiudicandum conſiderandi ſunt tres gradus. Primus eſt, quando proximus petens mutuò, non eget magnopere, & ille à quo petit, nequit mutuò dare ſine ſuo incõmodo. In quo caſu conſilium tantũ eſt, non autem præceptum, ſic dare mutuo, vt debeat quis eſſe contentus receptione primariæ ſortis. Namq; tunc licet mutuanti aliquid vltra ſortem exigere ratione intereſſe, ſeu incommoditatis quam patitur ex mutuo. Secundus gradus eſt, quando proximus petens mutuum, eſt in neceſſitate non tamẽ graui, & ille à quo petit, poteſt dare illud ſine ſuo incommodo: in eoq; caſu mutuum dare, præceptum eſt charitatis, exigentis vniuersè, vt bonum proximi eligetur, quãdo ipſum non obeſt noſtro proprio. Ad quod facit illud 1. Io. 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuũ neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei in eo manet? Quanquã tale peccatum non videtur cenſendũ mortale, niſi proximus graue detrimentum ex eo patiatur, aut is conſtitutus ſit in graui, in extrema neceſſitate. Qua de re latiùs Conradus in citata qu. 19. Tertius gradus eſt, quando is à quo mutuum petitur, non ſolum proximo neceſſitatem patienti non ſubuenit ex charitate, cùm poſſit ſine ſuo incommodo: ſed etiam lucrum ab eodem inuito extorquet, quod peccatum eſt non tantùm contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam, capiendo alienum nullo iure ſibi debitum, atque adeò vſuram committendo.

QVAESTIO IV.

Quantum obligatio & actio oriatur ex mutuo.

EX parte mutuantis tres obligationes oriuntur ex mutuo. Prima eſt, qua mutuans tenetur ad reſarciendum damnum ſecutum, ſi ſciens mutuauerit rem vitioſam. Secunda eſt, qua mutuans non poteſt iure mutuum repetere ante illius conſumptionem. Ea enim eſt natura mutui, vt detur & accipiatur ad ſubueniendum alterius indigentiæ. Quanquam ſi ſolutioni mutui non eſſet præfixus terminus poſſet ſtatim repeti ſuperueniẽte cauſa iuſta quę ad id cogat prout attigit Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſp. 559 §. Quando ſolutioni*: vt ſi accideret caſus in quo mutuator pari neceſſitate premeretur ac mutuatarius. Sibi enim priùs, quàm alteri poteſt conſulere, iuxta illud: Charitas incipit à ſeipſo. Tertia obligatio eſt, qua ex communi Doctorum ſententia, *teſte Petro à Nau. lib. 3. de reſt. cap. 2. n. 152.* mutuans tenetur relinquere mutuatarium liberum, vt mutuum reddat quam primùm voluerit: obligare enim ipſum, vt rem, quæ modò paruo pretio venit, nõ reddat niſi tempore, quo pluris æſtimatur, manifeſtam continet iniuſtitiam, tam quia ſic fecit illum tantũ modo rei ſuæ cuſtodem, quàm quia cogit ipſum, vt non niſi cum ſumptu poſſit eam reſtituere. 174

Ex parte mutuatarij verò oriuntur ex mutuo quatuor obligationes. Prima eſt, qua tenetur tempore conſtituto, ſeu intra terminum præfixum reſtituere mutuum; ſiq; nõ faciat tenetur ad omnia damna quæ moram ſequuta fuerint, mutuãtis; & ad id, quod ipſe fortè inſump erit in repetitione talis debiti. Ratio eſt, quia per talem iniuſtam dilationẽ, cauſa eſt mutuanti talium damnorum, quæ proinde in conſciẽtia tenetur reſarcire, nulla expectata Iudicis ſententia, vt Molina habet *in præcedenti paragrapho citatis aliquot legibus ciuilibus.* Secunda obligatio eſt qua tenetur reſtituere rem eiuſdẽ generis, nempe triticum pro tritico, panem pro pane, pecuniã pro pecunia, ex lege Mutuũ, ff. De reb. cred. Vnde ex gloſa ibid. ſi mutuò accepi pecuniam, non poſſum reddere frumẽtum, nec contrà reddere pecuniam, ſi mutuo accepi frumentum: niſi in id mutuator cõſentiet. Quanquam mutuatarius in caſu quo frumentum non haberet, nec emere poſſet, cenſendus eſt quoad forum conſcientię, ſatis fecere reddendo pecuniã æquiualẽtem. Tertia eſt, qua tenetur mutuum reddere in re quæ in ſubſtantia, quãtitate, & qualitate ſit æquè bona, ac fuit res mutuata, ex lege Cùm quid, ff. De reb. cred. vbi aduerte eum qui mutuo accepit pecuniam auream, vel argẽteam, poſſe quidem ſatisfacere ſuæ obligationi ſoluendo in pecunia aerea, vel alia minuta ſecũdùm eamdem æſtimationem (*cuius in pecunijs ratio per ſe habetur, materię verò tantùm ex accidenti*) tamen mutuantem pecuniam auream, vel argenteam, poſſe pactum ponere, vt mutuum ſibi reddatur in eadem pecunia, habente aliqua comoda, quæ mutuans non tenetur remittere, ſicut ænea, & minuta pecunia habet incommoda, à quibus idem poteſt ſibi cauere: non tamen paciſci cùm æneam, & minutam mutuo dat, vt ſibi pro ea reddatur aurea, vel argẽtea: quia eſſet pactum de reddẽdo mutuo in re meliori, & commodiori, quod eſt onus pretio ęſtimabile; ex quo pactum redderetur vſurarium. Quarta mutuatarij obligatio eſt qua tenetur mutuum reddere, quantumcumq; res mutuata perierit caſu fortuito. Nam cùm dominium rei per mutuum tranſierit in ipſum, omne eiuſdem rei periculum pertinet ad ipſum.

Actio oriens ex mutuo eſt, qua repetimus quod mutuo 175
damus: diciturq; in iure condictio certi quando in iudicio certum quid petimus: ita ut appareat quid, quãtum, & quale ſit id, nobis debeatur, ex lege Certum eſt ff De reb. cred. vt ſi quis petat 10. amphoras vini Rhodij optimi Ad intelligẽdum autem cui, & quando talis actio competat, Iuriſperiti duplex mutuum diſtinguunt, vnum naturale, cùm tibi numero re ipſa pecuniam meam, vel aliam rem tibi do mutuo in pondere, vel menſura cõſiſtentem: alterum vero ciuile quod iuris ciuilis fictione actionem dat ei qui reuerà non dedit mutuo, vt fit in ſeq. caſibus.

Primus eſt, cùm filius familias pecuniam quam acquiſiuit patri, mutuo dedit alicui: talis enim mutuatarius obligatur patri ratione mutui, etſi pater nihil mutuo dederit.

Digitized by Google

Secundus eſt, cùm quis apud alium ſuos nummos aureos depoſuit, & poſtea permiſit vt depoſitarius iis vteretur: tunc enim ius ciuile fingit numerationem mutui præceſſiſſe, licèt non præceſſerit, datque creditori actionem mutui in debitorem; lege Certi condictio, §. fin. De rebus creditis. Tertius eſt, cùm res aliqua non conſiſtens in numero, pondere, vel menſura, vt veſtis, datur alicui vt vtatur pretio, quo æſtimatur: tunc enim licèt mutuum non ſit re vera, iuris tamen ciuilis fictione pro tali habetur, iuxta legem Si pro mutua pecunia, Cod. Si certum petatur. Quartus eſt, cùm mutuum datur alicui, qui eſt in poteſtate alterius, vt filiofamilias, aut ſeruo. Iuris enim ciuilis fictione cenſetur datum eſſe ei in cuius eſt poteſtate; ſi ea eius iuſſu, aut voluntate datum ſit, vel in rem, aut vtilitatem ipſius verſum fuerit. Et per conſequens in ipſum, vt in debitorem, acquiritur actio. Quintus ex lege Singularis, ff. De reb. creditis, cùm petenti mutuum à me, iubeo debitori dare illi pecuniam mihi debitam, aut ipſi debitori pecuniam quam mihi ex alia cauſa, vt ex vendito, vel locato mihi debet, permitto vt habeat titulo mutui; tunc enim actio mutui datur, etiamſi nõ præceſſerit pecuniæ numeratio. Sextus eſt, ex lege Si furioſo, vel ab alio qui alienare non potuit, vt à fure pecuniam, quis acceperit; etſi enim eo dum conſumpta non eſt, non fiat accipientis, *ſicut fit in mutuo*, poſtquam tamen is illam conſumpſit, iudicatur quaſi mutuo accepiſſe: ideoque actio mutui in eum datur.

176 Cæterum tum obligutioni, quàm actioni ex mutuo obſiſtunt eam infirmando, tum priuilegium Eccleſiæ, aliorumque locorum piorum, *vt hoſpitalium*, quo per Authenticam, Hoc ius porrectum, De ſacroſanctis Eccleſiis (relatam decima quæſt. 2. ſub initium cap. 2.) non tenentur ſoluere mutuum acceptum, niſi mutuans probet, illud fuiſſe conuerſum in ipſorum vtilitatem. Tum aliud ſimile priuilegium, quo idem conceditur Ciuitati aut oppido per legem Ciuitas, ff. Si certum petatur. Tum etiam aliud non abſimile minorum, tutorem aut eurat orem habentium: quo ſi idem tutor, aut curator aliquid nomine ipſorum mutuo acceperit, non tenentur ſoluere illud, niſi creditor probet conuerſum fuiſſe in eorum vtilitatem. Id quod colligitur ex lege 3. Cod. Quando ex facto tutoris; & à Doctoribus communiter tenetur: vt notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſpu. 300. ſub finem*.

177 Circa quæ priuilegia tanquam habentia locum in conſcientia, notare oportet primò, in vtilitatem ſiue Eccleſiæ, ſiue Ciuitatis, ſiue minoris in re propoſita dici inſumptum; cum tantumdem de rebus illius inſumi debuiſſet, niſi tale mutuum inſumptum eſſet. Ita habetur ex lege In pupillo, ff. De ſolutionibus. Et ratio eſt, quia in eo inuenitur locupletior, quandoquidem de ſuo habet adhuc, quod alioqui non haberet. Secundò eiuſmodi priuilegium non liberare ab obligatione ſoluendi, ſi mutuum rationabiliter inſumptum ſit in eo, quod prudenter iudicabatur cedere mutuatarii vtilitatem ſed ex aliqua inopinata circunſtantia, aut fortuito euentu, non ceſſit. Hoc probatur à pari, quia iuxta legem. Sed an vltro §. Is autem, ff. De negotiis geſtis, adminiſtratori bonorum Eccleſiæ in euentu inopinato, quo res ab eo geſta malè ceſſit, competit actio negotiorum geſtorum aduerſus Eccleſiam ipſam, vt perſoluatur ſibi, quod prudenter inſumpſit in eadem re. Quare & mutuanti competet pariter actio aduerſus eumdem, vt ſoluat ſibi mutuum, quod miniſter ipſius prudenter & accepit, & inſumpſit.

178 Tertiò, notare oportet doctrinam quam habet Molina *in citata diſput.* 300. de memorato priuilegio Eccleſiæ, fieri poteſt vt mutuò datum Eccleſiæ, acceperit, vel Prælatus ſimul cum Capitulo, vel ſolus Prælatus, vel aliquis alius adminiſtrationi bonorum eiuſdem Eccleſiæ deputatus. Atqui ſi acceperit Prælatus ſimul cùm Cap. & ad ſolutionem neceſſaria ſit alienatio bonorum immobilium pretioſorum, quæ ſeruando ſeruari poſſunt locum habet priuilegium memoratum, ex quo eiuſmodi bona non debent ad tale ſolutionem alienari, niſi conſtet mutuum ſuſceptum, & conſumptũ fuiſſe in Eccleſiæ vtilitatem. Et ratio eſt, quòd talia bona alienari nequeat abſque neceſſitate, manifeſtaue Eccleſiæ vtilitate, ex Cap. Sine exceptione 12. qu. 2. Quæ ratio, quia non habet locum in ſimilibus bonis Ciuitatis, fit vt ſi huius cõcilium, aliquid mutuò accipiat, mutuans non teneatur probare, ipſum conuerſum eſſe in vtilitatem Ciuitatis. Ita vt bene teneatur illud ſoluere, etiam cum bonorum ſuorum immobilium, aut pretioſorum alienatione. Sic ex Bartolo & Panormit. habet ibid Molina *in §. Hæc autem.*

In ſequenti addens, quod ſi à Prælato ſimul & Capitulo acceptum mutuò, poſſit ſolui ex reditibus & aliis bonis mobilibus Eccleſiæ, non eſſe neceſſarium, vt mutuator probet, illud conuerſum eſſe in Eccleſiæ vtilitatem. Ratio eſt, quia libera talium bonorum adminiſtratio competit Prælato & Capitulo. Nec ad eorum alienationem neceſſarium eſt, vt fiat ad euidentem Eccleſiæ vtilitatem. Idem iudicium eſt, ſi ſolus Prælatus acceperit mutuum, cùm & ipſe habeat liberam adminiſtrationem eiuſdem bonorum, non minùs quã haberet ab alius ipſo de conſenſu Capituli adminiſtrator conſtitutus. De cuius mutuo accepto in ſua adminiſtratione, obligari Eccleſiam, cuius adminiſtrator eſt, habetur ex Cap. Quod quibuſdam. De fideiuſſoribus. Quia verò Ciuitatis rector non habet tam liberam bonorum eiuſdem mobilium adminiſtrationem; fit vt eiuſdem Ciuitatis conuentus poſſit reſiſtere ſolutioni mutui quod acceperit, niſi probetur illud conuerſum fuiſſe in communem vtilitatem. Pro quo facit lex Ciuitas, ff. Si certum petatur.

Denique cùm particularis deputatus Eccleſiæ adminiſtrationi aliquid, mutuò accipit nomine eiuſdem, illud ſoluere debet dummodo ipſum non excedat ſummam, ipſi deputato ab Eccleſia, id eſt, à Prælato & Capitulo taxatam, quã debeat mutuò accipere: id cuius ſummæ exceſſum, nec ad alium quem committeret, ſi neque eſſet eidem taxatum, Eccleſia non tenetur, niſi quantùm conuerſum eſſet in ipſius vtilitatem, ex citato Cap. Quod quibuſdam. Vnde creditori incumbet probare illud quod repetit, eſſe cum ſuo exceſſu conuerſum in illius vtilitatem.

QVÆSTIO VLTIMA.

Quid reſpondendum ſit ad quædam dubia, quæ de Mutuo mouentur.

PRimum dubium eſt. An quando poſt datum mutuum, æſtimatio pecuniæ creuit [illegible] authoritate Principis, aut Reipub. illud reddendum ſit [illegible] dùm æſtimationem quam pecunia habebat [illegible] ſolutionis, an ſecundùm eam quam habebat tempore [illegible]? Ad quod Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure* [illegible], reſpondet: [illegible] eſſe reddendum ſecundùm æſtimationem quam habuit tempore mutuationis [illegible] eadem eſt ſententia Medinæ *in Cod. de rebus reſtit. quæſt.* [illegible] Angelus verò *in verbo Solutio*, §. 2. & [illegible] eodem verbo *quæſt. 2. & in verbo vſura* [illegible] quos ipſi referunt, exiſtimant ſoluendũ eſſe huiuſmodi mutuum ſecundùm æſtimationem pecuniæ in tempore ſolutionis. 179

Quod probabilius eſt, vt patet, quando pecunia aurea vel argentea mutuata fuit cum pacto, vt aurea vel argentea reſtituatur, faciendaque eſt reſtitutio in ærea minutaq; pecunia: eo quòd mutuatarius aliter ſoluere nequeat: tunc enim dubitari non poteſt qui ſolutio fieri debeat ſecundùm æſtimationem quam aurea vel argẽtea habet tempore quo ſoluitur: & multo magis quando mutuata eſt pecunia aurea vel argentea cum pacto, vt reddatur minuta ſecundùm æſtimationem, quam pecunia ipſa aurea vel argentea habebit quo tempore ſoluetur. Idem verò, cùm eiuſmodi mutuum pecuniarum fuerit factum ſimpliciter ſine vllo pacto *vt plerumque ſolet*, probatur procedere: quia naturalis æquitas poſtulat, vt ex meo beneficio non patiar detrimentum: ſed tam bonum in ſubſtantia & in ceteris accidentibus accipiam, quàm mutuò dedi: ac proinde cùm ſoluitur pecunia aurea vel argentea mutuata, ſolutio ita fieri debet vt nihil minùs habeam, quàm ſi mutuò non dediſſem. Ad quod opus eſt, vt vel ſimilis pecunia mihi reſtituatur; vel tãtundem alterius, quantùm ſufficiat ad ſimilem mihi comparandam: quod eſt tantùm reſtitui debere, quantùm mutuata pecunia tempore ſolutionis valet. De qua re videri poſſunt plura apud Couarruuiam in collatione veterum numiſmatum cap. 7. in fine.

Cenſuerim autem ſententiam Soti procedere in contractibus aliis à mutuo, & in pœnis pecuniariis lege ſtatutis, quando non fuerit expreſſum, vt ſolueretur pecunia talis materiæ, vel formæ: quia in venditione, cenſu, tributo, & cæteris contractibus, vel in lege pœnali, pecunia attenditur ſecundùm valorem. Quare obligatio eſt reddendi valorem quem ea tempore contractus habebat, cùm valor ipſe tunc attenderetur.

Secundum dubium eſt. An licitum ſit mutuo dare pecuniam ruſtico, quam ſoluat in frumento, vel vino, 180

vel

vel alio quocumque fructu terræ, ſecundùm communem æſtimationem, quam habebit tempore ſolutionis? Ad quod reſpondetur affirmatiuè. Nam etſi talis contractus nomine mutui vulgo appelletur, non eſt tamen reuerà mutuum, ſed futuri fructus emptio anticipata ſolutione. Namque ruſticus tunc vendit futuros terræ fructus, pretio per anticipationem accepto, licèt ſub nomine mutui: & cùm pretium ſit iuſtum, quia relinquitur taxandum ſecundùm æſtimationem communem futuri temporis, in eo nulla eſt iniuſtitia. Neque ruſticus ad vendendum ſuos fructus huic, & non alteri, manet obligatus ex mutuo, ſed ex emptione, ſoluto pretio per anticipatione. Vnde ſequitur vſitatam in ea re praxim non eſſe de ſe damnandam, vt illicitam.

181 Tertium dubium. An ſit mutuū, ſi dem tibi quinque oues, vel quinque vlnas panni, vt mihi totidem reddas? Ad quod reſpondendum eſt, non eſſe mutuum ex natura rei, quia nō do rem, quæ ipſo vſu conſumatur: eſſe verò mutuum ex voluntate contrahentium, quia inter eos conuenit, vt perinde ac in mutuo, tot reddantur eiuſdem generis, quot accepta fuerint: id quod ſufficere poteſt ad fundandam aliquam vſuræ rationem, ex Sylu. *vſura prima, quæſt.* 13. Quæri quoque poteſt, an ſit mutuum, ſi tibi dederim mutuo pecuniam, & tu antequam ea vtereris, mihi eamdem reſtituiſti? Item, ſi dederim tibi pecuniam, vt tuo creditori eam dares pignori, vel certè vtereris ea ad oſtentationem & pompam? Ad quorum prius reſpondetur, tunc eſſe verum mutuum, quia ſolùm ex accidenti factum eſt, vt pecunia eadem numero mihi reſtitueretur: cùm ex vi contractus per me tecum initi, non eamdem, ſed aliam ſimilem reddere obligatus eſſes. Ad poſterius verò, non eſſe tunc mutuum, ſed commodatum, nam licèt data ſit pecunia: tamē ex vi contractus quo data eſt & accepta, obligatio fuit reſtituendi eamdem numero, prout fit in commodato.

182 Quartum dubium eſt. An ſi mutuò tibi dederim 10 cados vini, vel 12. modios tritici, & poſtea Principis vel Reipub. authoritate, eiuſmodi menſuræ ſint factæ minores, tenearis reſtituere ſecundùm menſuram priorem, an ſecundùm nouam? Reſpondendum eſt, reſtituendum eſſe ſecundùm menſuram priorem: quia ex vi mutui tantumdem reſtitui debet quantum acceptum eſt, quod non ſeruaretur reſtituendo ſecundum menſuras factas minores.

183 Quintum dubium eſt. An ſi pro tritico quod mutuati tibi, nō triticum, ſed pecuniam reſtituas, debeas reſtituere ſecundùm æſtimationem, quam triticum ipſum habuit tempore mutuationis, an ſecundū eā, quam habet tempore ſolutionis? Reſpondendum eſt, ex lege Vinum, ff. De reb. creditis, reſtituere debere ſecundùm eam quam habet tempore ſolutionis. Ratio eſt, quia ex vi contractus reddi debebat triticum. Ergo cùm ſoluatur pecunia loco tritici, neceſſe eſt, vt tanta ſoluatur pecuniæ ſumma, quanti æſtimatur triticum: cùm ad hoc ſoluatur, vt mutuans poſſit, ſi velit, tantam tritici quantitatem emere quantam mutuauit. Pretij verò quod valuit tempore mutuationis, non habetur ratio: quia ex vi mutui obligatio tantùm eſt reddendi æquè bonum in ſubſtātia, & cæteris intrinſecis: pretium autem extrinſecum eſt rebus, adueniens ipſis ex hominum æſtimatione. Et confirmatur, quia mille aurei quos quis habet in arca dum minor eſt æſtimatio, ſi poſtea æſtimatio fiat maior, manentes ijdem omnino in ſe, mutantur in valore, qui proinde non promanat in eis ex ipſorum interna perfectione, ſed eis extrinſecus aduenit, ex hominum ſcilicet noua æſtimatione.

Ex quibus ſequitur, quòd ſi anno ſuperiore tibi mutuò dederim triticum, tunc valens 10. aureos: nunc autem tantumdem habere poſſim pro quinque, ſequitur, inquam, te ſatisfacere mihi, ſi quinque ſoluas, quando conſentio ſolutionē mihi fieri in pecunia. Et è contrario, ſi dedi tibi valens tantùm quinque & tempore ſolutionis valet decem, ſi velis mihi ſoluere in pecunia, debes ſoluere decē, ex quibus poſſim, ſi velim, tantumdem tritici emere.

Si quæras, an æſtimatio rei mutuatę, vt tritici, ſit tempore ſolutionis cenſenda tanta, quanta eſt in loco vbi mutuum ſoluitur, an quanti æſtimatur triticum in loco vbi mutuum acceptum eſt? Reſpondetur, ſi initio inter contrahentes cōuenit, vt mutuum certo loco redderetur, ſoluendum eſſe ſecundùm eam æſtimationem, quam in eodem loco tale triticum habet tempore ſolutionis. Si vero de loco nihil cōuenerint, ſoluendam eſſe pecuniam, quanti æſtimatur triticū in loco vbi repetitum eſt, ex ſupra citata lege Vinum.

Si rurſus quæras, an ſolui debeat quanti æſtimatur triticum tempore quo redditur, an quanti æſtimatur cùm repetitum eſt à mutuante? Reſpondetur, in foro conſcientiæ ſolui debere quanti æſtimatur, cùm mutuans petit triticum ſibi debitum. Nam mutuatarius non ſoluens, incipit eo tempore eſſe in mora.

Sextum dubium eſt. In qua menſura, pondere, aut numero, mutui reſtitutio fieri debeat, quando pretium mutatum eſt. Exemplum ſit, ſi mutuò dederim decem modios tritici, valentes ſingulos triginta aſſes, poſſùmne nunc quindecim modios recipere in ſolutionem, quando ſinguli valent tantùm viginti aſſes? Ad quod Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2.* reſpondet: ſiue pretium maneat idem, ſiue diuerſum, mutuum reddendum eſſe in eadē quantitate naturali, eiuſdem qualitatis, atque bonitatis, cuius fuit datum: ita vt is qui decem accepit mutuò, teneatur tantùm reddere decem eiuſdem bonitatis. Quam reſponſionem Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 242.* approbat. Petrus verò à Nauar. *lib. 3. de reſti. cap. 2. numer. 251 & aliquot ſequentibus*, eam reijcit, quia vt in cæteris contractibus, ſic & in mutuo valor (cui, non autem ſubſtantiæ rei, conuenit menſuram eſſe eiuſdem) attendi debet, ad hoc, vt nulla iniuſtitia committatur, ſed proportio ſeruetur reddendo æquali. Sic enim licèt vinum ſit inæquale oleo in ſubſtantia, aut quantitate, ſi tamen æquale ſit in valore, dum in ſolutionem non inuito mutuatore datur, nulla iniuſtitia committitur. Poteſt verò committi, ſi accepta quantitate tritici quindecim aureorum, parem in menſura & bonitate reſtituas, quando valet tantùm decem aureos. Nam id perinde eſſe poteſt, ac ſi accepiſſes mutuò à me 15. aureos, quos potuiſſes meo tritico mihi conficere, tantùm reſtituas decem. Quādoquidem non poſſum plures ex tritico reſtituto habere. Accedit quòd ex communi Doctorum conſenſu iniuſtum ſit obligare mutuatarium, vt rem quæ modo paruo pretio venit, non reddat niſi tempore quo pluris æſtimabitur, quæ iniuſtitia non contingeret, ſi in mutuo, ex ſubſtantia rei mutuatæ, non autem ex illius valore attendenda eſſet æqualitas quia ex eo, quod valor rei augeatur, non deſinit eſſe æqualitas in ſubſtantia.

Pro reſolutione dicendum eſt. Primò, ſi tempus non ſtatuatur ſolutioni faciendæ in eadem ſpecie, mutuatorem poſſe exigere mutuum, quando frumentum, oleum, vinum, numiſma, &c. videt plus valere, niſi mutuatarium prius ſoluere volentem impedierit. Ratio eſt, quia tale damnum mutuatarius ipſe ſibi imputare debet, quòd ante non ſoluerit, cùm id liberum ei eſſet. Qua tamen in re ſi non contra iuſtitiam peccatur peccato concuſſionis, at certè contra liberalitatē, peccato auaritię; aut contra charitatē, peccato inhumanitatis peccari poteſt. Id quod ex circumſtantijs, *maximè perſonarum, & temporis, ac loci*, erit dijudicandum. 185

Dicendum eſt ſecundò, ſi ſolutioni certum tempus ſtatuatur, & æque dubium ſit, num triticum, vinum, oleum, aut aliud eiuſmodi quod mutuò datur, plus, an vero minùs valiturum ſit tempore ſolutionis, quàm æſtimetur tempore mutuationis; pactum fieri poſſe, vt tantumdem reddatur in eadem ſpecie, pondere, vel menſura, quantùm datur. Ratio eſt, quia nulla in eo committitur iniuſtitia: cùm ſicut mutuatarius exponit ſe periculo ſoluendi aliquid ſupra ſortem, ſic etiam mutuator exponat ſe pari periculo perdendi aliquid de ſorte. Atque hac ratione procedere poteſt ſententia Soti, in ſolutione mutui non eſſe habendam rationem pretij, ſed ſubſtantiæ rei mutuatæ: vt ſcilicet tam bona, in pari pondere, numero, vel menſura reddatur, quàm accepta eſt, ſiue plus, ſiue minùs valeat.

Dicendum eſt tertiò, ſi frumentum, vinum, oleum, aut aliud eiuſmodi cùm mutuò datur, ſciatur tempore ſolutionis futuræ plus valiturum, vti oportere diſtinctione. Si enim ſi mutuator tale ſuum frumentum, vinum, &c. erat ſeruaturus viſque ad tempus, ex illud quod ſolutioni præfigitur, non peccat petendo, vt tantumdem frumenti, vini, &c. ſibi in eadem ſpecie, paris bonitatis & menſuræ reddatur dummodo tamen mutuatario non tollat libertatem antea ſoluendi, ſi voluerit. Ratio eſt, quia nihil plus habet ex mutuo, quàm ſine eo habuiſſet. Si verò non erat ſeruaturus, vſuram committeret lucrum faciens ex mutuo, accipiendo incrementū pretij tritici, vini, &c. quod alias non erat percepturus. Eſt enim communis Doctorum ſententia, *vt etiam tradit Petrus à Nauar. loco citato nu. 264.* quòd vſura committatur, ſiue pecuniam, ſiue valorem quemcumque pecunia æſtimabilem accipiendo cauſa mutui: nec ab eo peccato excuſetur, qui in mutuo, rem pretij maioris, quàm dedit, exigit ex obligatione. Secus verò, ſi ex amicitia tantùm, vt in ſequen. cap. exponetur. Hæc ita docent Med. *in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 37. § Eſt itaque.* Angelus *vſura 1. §* 36. Sylu. eodem verbo, *quæſt.* 14 Couar. lib. 2. variarum reſol. *cap. 3. num. 6. ſub finem* ad quos Pe-

trus

Digitized by Google

trus à Nauar. *in præced. n. 265.* præter Palud. & Scotum, adiungit Nauarrum, tanquam ſibimet contrarium *in eod. cap. 17. n. 219.* ſubſcribentem ſententiæ Angeli.

186 Septimum dubium eſt. An frumentum, vinum, &c. quando carius eſt, licitè poſſim æſtimatum pretio currente, mutuare Caio, reddendum iuxta idem pretium? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè ex Syluestro *in ſequenti quæſt. 29.* immò ex omnium mente ad Cap. In ciuitate, De vſuris, *prout habet Nauar. in ſequenti n. 225.* Et ratio eſt, quia tunc eſt venditio frumenti, vini, &c. pro pretio currente, facta gratia mutuatario, vt poſſit ſolutionem differre. Aduertè verò, quòd etſi liceat contractu venditionis, frumentum, vinum, &c. cùm timetur minùs valiturum, dare alteri ſoluendum iuxta pretium præſens; non licere tamen contractu mutui, qui vſurarius eſt, quando res aliqua traditur cum obligatione reſtituendi aliam maioris pretij, ſiue ſit ſimilis in ſubſtantia, & quantitate, ſiue non: quod bene notat Petrus à Nauar. in præcedenti n. 258.

187 Octauum dubium eſt. An liceat frumentum, oleum, aut aliud eiuſmodi vetus, mutuare, vt nouum reddatur? Ad quod reſpondendum eſt diſtinctione. Nam qui frumentum, vel oleum, &c. certò, aut probabiliter nouit futurum melius, & maioris pretij, committit vſuram taliter mutuando, maximè, ſi mutuatario tollens libertatem ſoluendi quando voluerit, ipſum obliget reſtituere nouum. Si autem mutuet, ne ſuum frumentum, vel oleum corrumpatur, & tale tanti nunc æſtimetur, quanti æſtimabitur nouum tempore ſolutionis, nullam committit vſuram. Ita docent Angelus vſura 1. §. 74. & Sylu. eodem verbo quæſt. 27. Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 224. Sotus in 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. Ratio autē eſt, quod in priori caſu lucrum accipiatur, non item in poſteriori. Quod enim mutuator in eo vitet damnum corruptionis ſui frumenti, id fit ſine iniuria mutuatarij, qui non compellitur plus reddere quàm accipiat, perinde ac ſi idipſum factum eſſet ſine iniuria emptoris, cui illud iuſto pretio venditum fuerit. Quinimò, vt ibidem addit Nauarrus, non eſſet vſura, ſi frumentū quod ſtatim venditurus eras, mutues exigendo lucrum, quod es percepturus ea venditione; ſi quidē frumentum nouum veroſimiliter minùs valiturū eſt, quàm valuerit ipſum vetus. Id enim non eſt plus exigere ratione mutui, ſed ratione lucri ceſſantis, quod licitum eſt per tradita in præced. lib. 23. cap. 8.

188 Vltimum dubium eſt. An ſi Titius habeat pecuniam, quā timet in futurum minùs valituram, eo quòd certò, aut probabiliter credat eius æſtimationem minuendam lege Principis, aut Communitatis ſtatuto, an inquam poſſit licitè eam mutuare Caio, reddendam in eo pretio quo tunc æſtimatur? Ad quod reſpondendum eſt, non poſſe; ſi pecuniam ipſam erat ſeruaturus vſque ad tempus talis diminutionis, quia vſuram cōmitteret faciendo lucrum ex mutuo, ſeu plus habendo ratione mutui, quàm ſine eo habuiſſet. Si verò erat ſtatim eamdem conſumpturus antequam pretium minueretur, poteſt pretium currens tempore mutuationis exigere, ratione damni, quod alioqui ex mutuatione ipſa ſibi emergeret. Nec refert quòd ſeruata non eſſet tanti valitura. Nam poſſum mutuare pecuniam æquali pretio reddendam, quantumcumque eſſet alioqui apud me peritura: ſicut poſſum iuſto pretio rem meam vendere, quam certò ſcio, apud me manentem à latronibus ſurripiendam. Nam quamuis ſperare non liceat lucrum ex mutuo, licet tamen vitare damnum, dummodo ſine damno alterius fiat. Ita docent in verbo vſura 1. *Angelus §. 76. & Sylu. quæſt. 15. ac Tabiena quæſt. 9.*

CAPVT XI.

De Mutuo in ordine ad vſuram.

SVMMARIVM.

189 *Mutuans ad conciliandam ſibi mutuatarij amicitiam, etiamſi eam deducat in pactum, non committit vſuram.*
190 *Dando mutuum ad conſequendum Eccleſiaſticum beneficium, committit tum ſimoniam, tum etiam vſuram.*
191 *Quatenus vſurarium ſit mutuum dare exigendo ſupra ſortem aliquid aliàs debitum.*
196 *Quando tale quid cenſeatur illicitum, etiamſi non ſit vſurarium.*
193 *Non eſt vſurarium mutuò dare, ad redimendam vexationem iniuſtam.*
194 *Eſt autem, dare ad redimendam vexationem iuſtam.*
195 *Quod verum eſt, etiam quoad pœnam quæ non debetur ante Iudicis condemnationem.*
196 *De dubio, an vſura committatur, cùm quis alicui mutuat cum pacto, vt ſibi remutuet: cuius pars affirmans eſt tenenda.*
197 *Qua ratione poſſit nihilominùs teneri pars negans.*
198 *Non eſſe illicitum dare mutuò pecuniam, adiecto pacto, vt mutuatarius alium contractum ſtatim celebret.*
199 *In quo tamen cauendum eſt, ne mutuatarius damnificetur, ac ne ſcandalum generetur.*
200 *Vſurarium eſt mutuum, quod datur adiecto pacto, vt mutuatarius teneatur venire ad molendum in mutuatoris molendino, &c.*
201 *Taliter mutuans, quatenus teneatur ad reſtitutionem.*
202 *Vſura committitur dando mutuò Principi, adiecto pacto, quòd concedat ei officium aliquod temporale.*
203 *Quatenus teneatur mutuans dimittere officium tali modo acceptum.*
204 *Vſurarium eſt mutuare ſub pignore cum pacto, quòd fructus ex illis percepti, interim dum ſolutio non fit, cedant in commodum mutuantis.*
205 *Obligatio ad reſtitutionem inde ſequens.*
206 *Explicatio dubij, an qui dicuntur montes pietatis, ſint liberi ab omni vſura.*
207 *Sententia dicentium eſſe liberos, eſt tenenda, & cur.*
208 *Solutio rationum in contrarium, aliquot additionibus.*
209 *Duo dubia de cumulo qui in ſubſidium pauperum ex contributionibus ciuium conſtituitur.*
210 *Quatenus vſurarius ſit, vel non ſit contractus ille quo Principi, aut Reip. mutuò datur ea lege, vt aliquid ex illius reditibus accipiatur quotannis.*
211 *Quando vſurarius ſit, aut non ſit contractus aſſecurationis à mutuatario celebratus cum mutuatore.*
212 *Quomodo intelligendum ſit Cap. Nauiganti, De vſuris.*

VSuræ peccatum in mutuo tantùm perſe contingere, & 19
in cæteris contractibus non niſi ratione mutui, ſatis conſtat ex præcedenti lib. 23. cap. 4. & aliquot ſequentibus. Vnde etiam ſufficienter intelligitur generalis ratio iudicandi, quando in eodem illa contingat: ſed quia deſcendendo ad particularia, talis quid peculiarem habet difficultatem in nonnullis caſibus, non eſt abs re hic ei occurrere aliquot dubiorum explicatione.

Dubium igitur primum eſt. An ſi quis alteri ad hoc mutuet, vt ſibi ſit amicus, mutuum ſit vſurarium? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè: quoniam amicitia non eſt pecunia æſtimabilis, quemadmodum eſſe requireretur ad rationem vſuræ, iuxta ea quæ circa illius definitionem dicta ſunt in memorato cap. 4. Atque Doctores cōmuniter ita tenent, & ſatis expreſsè indicauit D. Thom. 2. 2. *quæſt. 78. art. 2.* Neque refert quod (*vt in comment. De vſuris, nu. 6. & in Enchir. cap. 17. nu. 207 Nauar. habet*) omnis vir probus bonorum amicitiam pluris, quàm aliquam pecuniæ quantitatem æſtimaret, immò illam pretio emeret. Sciendum enim eſt, non ideò negari amicitiam pecunia æſtimabilem eſſe, quòd non ſit pretioſior quam pecunia, ſed quòd ſuapte natura, nec vendatur, nec ematur, conſiſtàtque in voluntate, quæ non cogitur, ſed libero ſuo arbitrio, prout libuerit, affectum eiuſmodi elicit, aut cohibet. 189

Procedit verò allata reſponſio; quantumcumque amicitia ipſa deducatur in pactum. Cùm enim ea non ſit pecunia æſtimabilis, prout ad vſuram requiritur, quòd ipſa in pactū deducatur, nihil facit ad rationem vſuræ. Hinc Couar. *in lib. 3. var. reſol. cap.* 1. *nu. 2. uerſùs finem*, expreſsè aſſerit, quòd ſi quis in mutuo amicitiam alterius paciſcatur, non committat vſuram: quod etiam docet Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt.* 1. *art. 2. ſub finem* 1. *pag.* addens ne quidem tunc committi vſuram, dum deducitur in pactum, vt à mutuatario externa amicitiæ ſigna inter amicos conſueta, mutuanti exhibeantur: niſi fortè ex tali pacto mutuatario incumberet alia obligatio, quàm quæ eſt honeſtatis, & gratitudinis: vt, *ex eod. auctore in ſequen. pag.* 2. cùm impudicus iuuenis cum puelle propter mutuum ei factum paciſcitur de amicitia in obſequium turpe, quia petens id quod eſt onus pecunia æſtimabile, mutuum reddit vſurarium.

Dubium ſecundum eſt. Vtrùm ſit vſura mutuò dare cum 190
pacto, vt mihi, vel alteri beneficium Eccleſiaſticum conferatur?

patur? De qua re diuerſas ſententias refert Petrus à Nauar. *lib. 3. de reſtit. cap. 2. à num. 169.* Omiſſa autem ſubtili conſideratione quam ille inſtituit, paucis reſpondendum eſt cum Nauar. *in comment. de vſuris nu. 17.* tunc & ſimoniam, & vſuram committi, ſiue, *vt ille ait*, ſimoniacam vſuram, aut vſurariam ſimoniã: adeóque eſſe duplex peccatum, aut vnũ cũ circumſtantia neceſſariò confitenda. Etenim ſimonia committitur in eo, quòd temporale obſequium, principali intentione impendatur ad obtinendum ſpirituale. Nam, vt argumentatur Petr. à Nauar *in ſequen. num. 175.* licèt mutuum nõ ſit æſtimabile pecunia, eſt tamen contractus temporalis, temporalia afferens emolumenta. Non ſolùm autem ſimonia eſt dare, vel accipere ſpiritualia pro temporalibus, ſed etiam pro quacumque re, aut emolumento temporali, cũ n fiat iniuria rebus ſpiritualibus, eas cuicumque temporali æquando vel ſubijciendo. Obijcies, amicitiam, *propter quam licet ſperare beneficium*, eſſe quid temporale. reſpondetur, amicitiam quidem eſſe quid temporale, ſed non poſſe deduci in pactum, ex iuſtitia obligans ad exhibitionem, quoniam amicitia talis eſt, quæ gratis exhiberi debeat. Gratis vero exhibendo obſequium, etiam temporale, quantumuis inde ſpirituale ſecundario intendatur, non committitur ſimonia, vt patet de eo qui Epiſcopo miniſtrat, principali intentione obtinendi illius amicitiam, & huius occaſione aliquod beneficium. Eum enim à ſimonia excuſari patet per tradita libro 23. num. 139.

Committi pariter vſuram in propoſito caſu, Nauar. loco cit. probat: quia ad committendam vſuram ſufficit, vt accipiatur, vel ſperetur principaliter lucrum rei ſuapte natura æſtimabilis pecunia: quales ſunt non modò mere temporales, ſed etiam mixtæ ex temporalibus & ſpiritualibus, vt patet de vaſibus benedictis, calicibus conſecratis, adeoque de Eccleſiaſtico beneficio, ſeu ſpirituali iure percipiendi aliquos prouentus, ſeu fructus temporales. Itaut dubium non ſit, quin tales fructus accipere ratione mutui, ſit ex mutuo lucrum facere, atque committere vſuram. Id etiam Medina fatetur *in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. 4. verſ. Inde etiam ſequitur.*

191 Tertium dubium eſt. Vtrùm ſit vſura, exigere ex mutuo vltra ſortem illud quod ſibi aliàs debetur? Reſpondendum eſt, non eſſe vſuram ex communi, *vt habet Couarr. lib. 3. var. reſol. cap. 1. num. 5.* ſententia. Et apertè probatur ex eo, quod tunc non intendatur propriè lucrum ex mutuo, quod ad vſuram requiritur. *per tradita in praeced. lib. 23. num. 44.* Non enim cenſetur is lucrari propriè, qui nihil accipit, niſi quod iam ſuum erat.

Difficultas eſt autem, quo pacto oporteat mutuanti debitum eſſe illud, quod ſibi ex mutuo vltra ſortem dari ipſe paciſcitur. Ad cuius explicationem dicendum eſt primò, nõ eſſe ſatis, vt lege tantummodo charitatis ſit debitum: ſicut eſt, cùm ægrotus Medico mutuat, vt ex pacto medeatur ipſi, quando non eſt alius qui id velit, aut poſſit facere; aut cùm tibi do mutuò, vt defendas me ab iniuria, quando non eſt alius qui poſſit, vel velit me defendere. In eo caſu enim vſuram committi, ex eo probatur, quòd mutuans tunc in mutuatario requirat obligationem iuſtitiæ, quam non habebat, eámque pretio æſtimabilem, vt patet: quandoquidem in Rep. ſtipendium aſſignatur ijs, qui ex officio talem obligationem ſuſcipiunt. Locum autem illud habet, non ſolùm ſi mutuans curationem, aut defenſionem velit ſibi gratis impendi (prout Medina habet *in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. 1. verſ. Reſpondetur*) ſed etiam ſi iuſtum laboris ſtipendiũ dare velit, quia obligatio ipſa iuſtitiæ plus valet, quàm obligatio charitatis: cùm efficiat, vt is qui ita obligatur, teneatur ad damna quæ ſua culpa mutuanti, *non ſubueniendo illi*, obuenerint: ad quæ nõ teneretur, ſi tantùm ex charitate ſubuenire obligaretur.

Dicendum eſt ſecundò, quòd ſi quid mutuanti ſit lege iuſtitiæ debitum, ſiue ratione delicti, vt furti: ſiue ratione contractus, vt emptionis, poſſit illud ex pacto per mutuum intẽdere: quia inde nihil lucretur, cùm tantùm accipiat illud, quod eſt alioqui determinatè & perſonaliter ipſi debitum ex iuſtitia. Neque tale debitum ſoluere creditori æſtimabile eſſe pretio, ſatis patet ex eo, quòd licitum non ſit pro ea ipſa ſolutione mercedem recipere, prout loco cit. rectè notat Medina. Atque iuxta hæc ſtatuendum eſt, quòd ſi ius ad aliquid ſit alieni poſt Iudicis tantùm ſententiam, per quam ei adiudicetur, non licere ratione mutui paciſci de eo dem dando ante ipſam Iudicis ſententiam: quoniam non eſſet obtinere illud quod iam tuum ſit. Obtinere verò, quod nondum tuum eſt, cenſetur pecunia æſtimabile.

Si quæras, an non ſolùm citra vſuram, ſed etiam citra peccatum poſſit quis ex mutuo recuperare quod ſibi debetur ex iuſtitia? Reſpondetur diſtinctione: ſi enim mutuans nulla alia via poteſt ſuum debitum recuperare, nullum in eo committit peccatum, dummodo per id non det ſcandalum, præcaueátque ne aliâ ratione idipſum debitum iterum ſoluatur, ſiue ab ipſis hæredibus, vt rectè admonet Nauar *in comment. de vſuris, num. 25.* quia iniuſtitia aperta in eo committeretur. Si vero mutuans poſſit alia via ſuum recuperare, dicendum eſt cum Medina *in cit. quæſt. 1. verſ. Reſponſio*, quod ſi mutuatario explicet ſe illud incrementum exigere loco debiti priùs contracti, dicendo: Mutuabo tibi ea lege, vt 10. quæ alias mihi debes, ſimul cũ capitali ſoluas, & tunc, etiãſi debitum poſſet alia via recuperari, nec vſura eſt, quia non quærit lucrũ ex mutuo, *vt iam ante dictum eſt*, nec aliud peccatum, quia res palàm agitur ſine fraude, & de vtriuſque partis libero conſenſu: ſi verò id non explicat mutuatario, cenſebitur fraudulenta exactio, adeoque peccaminoſa ſi alia via iuſta, patentérque poſſet rem debitam recuperare, etiamſi eam taliter recuperatam poſſet retinere tanquã ſuam, dummodo vitet in eo ſcandalum, & tertij læſionem. 192

Quartum dubium eſt. An poſſit quis ſine vſura ex mutuo intendere, ſe à vexatione redimere, vt, exempli gratia, dum alter ei, aut heredibus ipſius minatus, mutuando eximit ſe à multis ſumptibus, quos debebit ad ſuam tutelam facere? Reſponſio eſt autem ex Soto *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. pag. 5.* & Medina *Cod. De reb. acquiſitis per vſuram quæſt. 1. verſ. Lucrum autem*, Caiet. *in verbo vſura cap. 5. caſ. 3.* & ex alijs quos commemorat & ſequit Petrus a Nauarr. *lib. 3. de reſt. cap. 2. nu. 381.* ſi vexatio fuerit iniuſta, ſiue inſtigatur authoritate priuata, ſiue publica (vt quando quis calumnioſè accuſatus eſt) licere ex mutuo redemptionem vexationis intendere: quoniam mutuans non dicitur tunc aliquid lucrari, ſed potiùs euitare damnum, quod timet ſibi euenturũ, neque enim lucri rationem habet, ſi ea quæ alioqui expendiſſem, mihi maneant: cum id non ſit acquirere, ſed tantummodo retinere mea, ad quorum iacturam faciendam iniuſtè compellendus eram. Accedit quòd ſi ad recuperandum ſuum quis poſſet mutuare, prout paulò antè habitum eſt, non videatur eſſe ratio cur non item poſſit mutuare ad conſeruandum ſuũ, quod per iniuſtam vexationem alioqui amiſſurus eſt. Et certè ſi pro redimenda vexatione iniuſta, conferre Eccleſiaſticum beneficium ſimonia non eſt, iuxta tradita in memorato lib. 23. cap. 11. quæſt. 3. dub. 3. nec vſura erit ea de cauſa mutuũ dare. 193

Sin autem vexatio fuerit iuſta, is committet vſuram, qui redemptionem illius intendit ex mutuo, vt ſi mutuet alteri, vt eximatur à ſolutione gabellæ, quæ illi iuſtè impoſita eſt. Namque talis redemptio eſt æſtimabilis pecunia, neque ipſi mutuanti alias debita. Quo fit, vt ipſe exigens ratione mutui, vſuram committat, exigendo non ſuum lucrum ex mutuo. Quocirca certum non eſt illud Syluestri in verbo vſura 2. quæſt. 11. quòd ſi quis alium iniuria affecerit, poſſit ex mutuo intendere, vt ei iniuria affectus parcat. In contrarium enim eſt, quòd vexatio quam timet, in tali caſu non ſit iniuſta. Illud vero quod Sotus vult *in cit. art. 2.* licitum eſſe per mutuum, remiſſionem illatæ iniuriæ intendere, ſaltem antequam fiat condemnatio ad mulctam pecuniariã: quia licèt illata iniuria æſtimari poſſit pretio; tamen iure amicitiæ ſolet ex natura ſua condonari: itaut pactum factum de tali condonatione, non videatur aliud eſſe, quàm amicitiæ fœdus. Illud, inquam, neque certum eſt, quandoquidem fundamentum quo nititur, debile videtur. Cùm non ſequatur, vt ſi aliquid ſoleat per beneuolentiam condonari, vſure non committatur illud (*ſi quidem ſit pecunia æſtimabile*) acquirendo principaliter, non ex beneuolentia, ſed ex mutuo. Itaque, vt repudiata ea ipſa Soti doctrina Petr. à Nauarr. *in cit. cap. 2. nu. 385.* ait, Licitum quidem eſt mutuare, vt illata iniuria remittatur, ſi id petatur atque concedatur ex quadam vrbanitate, & ſignificatione generoſi animi, liberè omninò condonantis, prout in vſu eſt inter nobiles, qui iudicant degeneris animi eſſe pro accepta iniuria pretium accipere, non autem licitum, ſed vſurarium eſſe tale quid petere, atque concedere tanquam ciuile debitum, ſeu ex ciuili obligatione, non autem ex vrbanitate ſponte profectum. 194

Porrò quod Nauarr. in Enchir. *cap. 17. num. 137.* exiſtimet non committi vſuram, ſi pactum fiat de remiſſione iniuriæ quoad pœnam, quam mutuarius poteſt iuſtè exigere in iudicio: propterea admittendum non videtur, quod talis pœnæ remiſſio æſtimabilis ſit pecunia, prout pa- 195

tet

patet ex eo, quòd liceret alioqui mutuare cum pacto, vt vlra forſam mutuatarius transferat ius, quod habet ad petendum pœnam ſibi ex iniuria accepta debitam. Quod nemo concedat, cùm id apertè ſit pecunia æſtimabile, & lucrum virtuale: vt bene declarat Med. *in citato verſ. Lucrum autem*. Quia, *inquit*, ſi quis iuſtè perſequitur me, ſiue in iudicio, ſiue aliàs: in qua perſequutione ego etiam aliquod damnum paſſurus, ſiue in corpore, ſiue in fama, ſiue in pecuniarijs bonis, illeque ab eadem perſequutione volens, ad meã inſtantiam ceſſat, tunc dicor lucrari virtualiter, quantùm eram, ipſo me perſequente, de meis bonis amiſſurus. Ac proinde, *addit ille*, ſi mutuans ego intendo me à damno illo liberare, quod alioqui iuſtè paſſurus eram: quia intendo lucrum virtuale (liberationem ſcilicèt, quæ non eſt mihi aliàs debita) eiuſmodi mutuatio eſt vſuraria. Cui doctrinæ alijs adhuc citatis ſubſcribit Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 307. ſub finem. Non eſt tamen negandum, quin ex mutuo poſſit intendi, vt mutuatarij odium ac rancor ceſſet, ſicut & poteſt (iuxta antedicta in explicatione primi dubij) intendi amicitia, & cum ea, *ſecundaria nimirùm intentione, ex Soto loco cit.* vt plena quoad omnia remiſſio poſtea habeatur: non quidem ex vi mutui per obligationem ciuilem: ſed ex ipſa amicitia, per liberalem condonationem.

196 Quintum dubium eſt. An committatur vſura quando quis mutuat alicui cum pacto, vt ſibi in ſimili neceſſitate remutues, vel aliquem alium iuſtum contractum cum ipſo ineas: vt v. g. vendat domum, vel locet ſuas operas iuſto pretio accepto? Cuius dubij tractatio ſpectat eò, vt intelligatur, quòd cum mutuator poſſit abſque peccato petere à mutuatario, vt ſibi remutuet ex ea obligatione, qua iure gratitudinis, ex honeſtate tenetur benefacere benefactori. An vſura committatur, ſi ratione mutui obligatio ea in pactum deducatur; itaut ex vrbana fiat ciuilis, tollens libertatem contrauenienti, quam obligatio vrbanitatis relinquit; cùm nemo cogatur ad id quod ex vrbanitate tantùm & honeſtate debet; ſicut quis cogitur ad id quod debet ex pacto? De ea autem re in vtramque partem diuerſos authores refert Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſt. cap. 2. num. 234. &* 235. & Lud. Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 3*07. *ſub initium*.

Pars autem affirmans tenenda videtur cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad 4. vt communiter Doctores tenere ijdẽ annotant: nimirùm, ſi celebretur contractus mutui, & ex cauſa, viéque illius extorqueatur obligatio remutuandi, aut colendi agrum; itaut remutuatio, aut locatio operarum ruſtici ſit effectus dependens ex mutuo, vſuram committi. Probatur, quia tunc ratione mutui exigitur a mutuatario obligatio, qua priuatur libertate quam habet alioqui ſuum ſibi retinendi, vel in alios vſus conuertendi, vel ſuas operas locandi alteri; quod quidem eſt onus æſtimabile pecunia; vt argumento ſunt ſtipendia in Repub. cõſtituta ijs qui omnibus petentibus mutuant ex officio. Namque ſtipendia aſſignantur maiora ijs qui adſtringunt ſe ad tale obſequiũ ea obligatione præſtandum, quàm ſi relinquantur in libertate illud præſtandi vel omittendi quandocunque libuerit; ratioque eſt, quòd talis obligatio ſit onus habens incommoditatem pretio æſtimabilem; perinde ac haberet onus, quod velles me ſubire vendendo tibi domum meam cum mea incommoditate: ratione cuius plus accipi poſſe in pretium eiuſdem domus, quàm alioqui ea æſtimetur, nemo negat. Hanc doctrinam de ſtipendio mutuantis ex officio, traditam à Soto in *lib. 6. de iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 2. in ſolutione primi argumenti*, commendat Molina loco citato, verſ. Ex deciſione.

197 Pars autem negans propoſiti dubij teneri poteſt ſecundùm ea quæ poſt Gabrielem *in 4. in diſt. 15. quæſt. 11. art. 3. dub. 1.* habet Petrus à Nauarr. *in cit. cap. 2. num. 235 & aliquot ſequent.* nempe, ſi non ineatur propriè contractus mutui, ſed potiùs venditionis, aut locationis; itaut id quod in initium cum prædicta obligatione transfertur, rationem habeat, non mutui, ſed potiùs pretij rei venditæ, aut mercedis operæ locatæ anticipata ſolutione: prout cõtingere poteſt cùm quis opera coloni indigens dicit ei: Nolo tibi mutuare; ſed cõducere operas tuas, quibus egeo ad preſẽs, vel ad tale tempus, quarũ pretiũ tibi ſtatim perſoluam, ſi mihi eas locare velis. Quo caſu ſi iuſtum pretium ei perſoluam, non committam vſuram, cùm non dem mutuò: ſed iuſto pretio paciſcar contractu conductionis, fauorabili quidem mihi, occaſione meæ indigentiæ: ſed ſine alterius læſione.

Rationem autem diiudicandi, interueniatne mutuum, an venditionis, aut locationis contractus; idem à Nauarr. *in num. 238.* aperit optimam, nimirùm ſi data ſit pecunia reuocabiliter, ſeu itaut dans poſſet eam repetere, cenſendum eſt verè mutuum eſſe; quandoquidem conſtat ex omnium ſententia, mutuum eſſe dationem reuocabilem. Si verò data ſit irreuocabiliter, ſeu itaut dans non poſſit ſic datam repetere, manifeſtum indicium eſt, eam non eſſe receptam virtute mutui, ſed venditionis aut locationis initæ anticipata ſolutione. Et ideò vi eiuſmodi contractus non poteſt repeti datum, *vt nec poteſt vi cuiuſcunque alterius venditionis facta anticipata ſolutione*; ſed exigi illud de quo tranſactum eſt, vel illius compenſationem.

Addit autem, *contra Sotum loco cit. & Medinam in Cod. De* 198 *acquiſitis per vſuram, quæſt. 4. verſ. Suppoſita ergo*, idem Petrus à Nauarr. *in num. 241. & aliquot ſequentibus*; non eſſe illicitum dare mutuò pecuniam adiecto pacto, vt mutuatarius aliũ contractum ſtatim celebret; vt ſi pecuniam mutuem, vt ſtatim vendas equum tuum iuſto pretio, vel mihi mutues triticum, vel aliud quo nunc indigeo. Ratio eſt, quia nullam cauſa mutui extorquet obligationem pretio æſtimabilem, cùm mutuatarius inde non maneat ad aliquid in poſterum obligatus. Neque eſt quòd dicas mutuatarium per talem obligationem perdere libertatem vendendi, vel mutuandi in poſterum: quia ex quo per illam in præſens tantummodo, non in futurum eſt quis ſubiectus, nullum cenſetur inde ſubire onus pretio æſtimabile. Alioqui enim ſi abſque mutuo accederem ad emendum ab eo, quãtumcumque voluntariè venderet rogatus à me, poſſet vltra iuſtum rei pretium accipere aliquid pro obligatione per quam ſe ſimiliter priuat prædicta libertate. Quod quidem dici non poſſe patet, cùm alioqui ſimiliter dici deberet, me quando mutuò do, poſſe aliquid exigere pro actu quo me priuo libertate mutuandi alteri rem meam, quod abſurdum eſt; illudque approbare, eſt viam munire ad approbationem vſuræ.

Accedit quòd durum ſit de vſura damnare hæc, aut ſimiles contractus ſatis vſitatos. Do tibi mutuò 100. aureos, vel 100. amphoras vini, vt mihi viciſſim mutues 100. modios tritici, vel vendas iuſto pretio 100. cados olei, præſertim cùm, vt dictum eſt, talis obligatio impoſita mutuatario (*vtpote quæ eſt ad breuiſſimum tempus*) nihil, aut parùm oneroſa cenſeatur, neque pretio æſtimabilis. Adde quòd antedicta intelligi debeant de ea, quæ ad tempus futurum pertinet, vt ſatis apertè indicat D. Thom. 2. 2. *quæſt. 78. art. 2. ad 4.* inquiens: Licet ſimul mutuanti vnum, aliquod aliud mutuũ recipere, non autem licet, eum obligare ad mutuum in poſterum faciendum. Quæ verba, quod Sotus dicit intelligenda eſſe de mutuo gratis, non autem ex obligatione ſtatim facto; Petrus à Nauarr. *in nu. 242.* benè reijcit, quia mutuũ quod gratis fiet in poſterum, non eſt illicitum. Neque ratio fuit cur D. Thomas damnaret ſolummodo mutuum factum ſub obligatione remutuandi in futurum, ſi perinde illicitum æſtimauit factum ſimul *ſtatimue* ſub obligatione remutuãdi, aut ineundi alium contractum.

Rectè verò idem author *nu. 246.* admonet eſſe obſeruandum, ne mutuatarius in contractu ſtatim faciendo damnificatur, vt ſi ratione mutui cogatur emere illud quo non indiget: vt mercem inutilem, vel aliud eiuſmodi onus ſubire; quale eſt, emendi à ſe agrum ſterilem, vel iura aut cenſus parùm vtiles, aut quorum fructus recuperare difficile ſit, parùmque ſecurum, &c. Tunc enim eſt vſura aperta, inducẽs obligationem reſarciendi damnum quod mutuatarius ſubire cogitur ex mutuo, *vt idem author docet in ſequent. num.* 404. Et ratio eſt, quia damnificatio cenſetur virtualis quædam alieni acceptio: quæ cùm eſt iniuſta, *vt in eo caſu*, inducit obligationem ad reſtitutionem. Quæ obligatio, *vt idem addit*, habet etiam locum quando onus mutuatario impoſitum fuerit, etiamſi non lucroſum mutuanti; quale eſt, remutuandi, aut vendendi, aut locandi iuſto pretio: Etenim ſicut damnificatio, ita & impoſitio oneris, eſt quædam alieni acceptio: vnde ſi iniuſta ſit, inducit obligationem, tum relaxandi idipſum onus, tum ſoluendi pretium quo erat æſtimabile: prout in explicatione ſequentis dubij dicetur. 199

Admonet etiam rectè idem *in eodem cap. 2. num. 272.* illud quod dictum eſt, in mutuo non committi vſuram, imponendo obligationem ineundi ſtatim alium contractum, poſſe quidem in ſpeculatione locum habere, quantumcumque res non tradatur ſtatim, vt ſi quis mutuet mihi cum pacto, quòd ſimul ei vendam iuſto pretio triticum, quod non ſum ei ſtatim traditurus. Obligatio enim quà obſtringor me ei triticum traditurum in poſterum, non oritur ex mutuo, ſed ex venditione, ex qua, in mei gratiam ille

vult

vult ea pactare traditionem rei à ſe emptæ, adeant non ab ipſo, vel à mutuo ipſius maneam obligatus, ſed à meipſo, qui uolui traditionem rei differri. Nihilominùs tamen in praxi, propter turpis lucri, & fœnoris ſpeciem, quam tale quid præ ſe fert, primóque aſpectu videtur habere, ſequendum eſſet contrarium.

200 Sextum dubium eſt. An vſura ſit, mutuare alicui, adiecto pacto, quo teneatur venire ad molendum in tuo molendino, vel ad emendum in tua officina, vel ad frequentandum tuam ſcholam? Ad quod cum Caiet. *in verbo vſura exterior, caſu 8. Syluestro eodem verbo 1. quæſt. 7 Tabiena eodem item verbo nu. 3. Soto in 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. pag. 2. ſub finem. Nauarr. in Enchir. cap. 17. nu. 220.* reſpondendum eſt affirmatiuè, hoc eſt, vſuram in eo committi. Ratio eſt, quia eiuſmodi pactum eſt oneroſum, cùm per illud mutuatarius ſubeat obligationem priuantem ipſum libertate ea, qua poterat adire quod vellet molendinum, aut quam vellet officinam. Quæ ſanè obligatio æſtimabilis eſt pecunia, & vendibilis: perinde atque eſt ea, quæ colono imponitur, quando mutuò ei datur ſub pacto, quòd iuſto pretio accepto colat agrũ mutuatoris: in quo vſuram cõmitti patet ex explicatione præcedentis dubij.

201 Aduerte verò in caſibus in quibus vſura committitur imponendo mutuatario obligationem aliquam ciuilem, mutuantem teneri, & eam ipſam relaxare in poſterum, omninóque remittere, & mutuatario ad arbitrium viri boni reſtituere quantùm eadem valuit per totum tempus, quo ipſa præceſſit: prout Caietanus & Nauarrus habent locis citatis. Couer. item *lib. 3 var. reſol. cap. 2. nu. 5. verſ. Quantum verò.* Id autem procedit, prout Nauarr. addit, etiamſi mutuatarius nihil inde perdat, neque mutuator aliud commodum acquirat, quàm quod mutuatarius debeat ad molendinum ipſius ire, aut in officina ipſius emere. Porrò in computando valore dictæ obligationis, animaduertendum eſt, quòd ſi mutuatarius ex ea priuatus fuerit libertate accedendi ad alios à quibus viliùs emere, aut quibus maiori pretio operas ſuas locare potuiſſet, inde & ex alijs ſimilibus circunſtantijs quãtitatem reſtitutionis augeri: ſicut & ex eis augetur grauamẽ oneris impoſiti ob mutuum.

Lucrum autem illud quod mutuator reportet ex eo, quod mutuatarius veniat ad molendinum ſuum, vel ad ſuam officinam, non tenetur reſtituere, quando iuſtum fuerit, nec excedens mercedem pro molitione conſtitutam, neque pretiũ pro mercibus emendis determinatum: itaut mutuatarius nõ grauetur in alio plus cæteris, quàm in obligatione qua adimitur ei libertas eundi aliò ad molendum, vel emendum, ita locis cit. Caiet. & Medina docent. Ratióque eſt, quia in nullo ex ea parte læditur, aut grauatur proximus: ideóque non committitur iniuſtitia, quæ fundet obligationem ad reſtitutionem. Neque refert quòd mercatores ad ſe emptores venire, tanti faciant, vt ſtipendium dent proxenetis, qui eos quærant, & ad ſe adducant. Id enim fit, quia plus ipſi lucrantur, quando pluribus iuſto etiam pretio vendunt: neque emptoribus ipſis in eo nocent, damnũmque inferunt, ſi, *vt ſupponimus*, iuſto pretio illis vendant. Id quod annotans Petrus à Nauar. in cit. cap. 2. nu. 269. attingit bonam rationem, que docetur prædictum lucrum non eſſe vſurarium: quia nimirùm quoties nec in alia re pretiõ æſtimabili, proximus grauatur occaſione mutui, etiamſi mutuator lucrum reportet, non debet cenſeri commiſſa vſura. quæ eſſentialiter eſt læſio proximi, & iniuſtitia contra ſeptimum præceptum Decalogi, ex dictis in præced. lib. 23. cap. 5.

202 Septimum dubium eſt. An ſit vſura mutuare alicui Principi cum pacto, vt concedat tibi officium Prætoris, vel aliud temporale? Ad quod communiter poſt D. Thom in opuſc. 23. quæſt. 5. reſpondetur affirmatiuè; quia talis conceſſio de ſe eſt pretio æſtimabilis, cùm illud quod conceditur, poſſit pecunia vendi, nec gratis dari, vt ipſe D. Thom in ead. quæſt. definit, *addens tamen tale quid non expedire.* Procedit autem iſtud documentum, quantumcumque ſtipendium tali officio annexum non excedat pretium laboris ſubeundi in eo gerendo, *vt contra Adrianum cum Med. in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. 4 verſ. Inde ſequitur, annotat Petrus à Nauarr lib. 3. de reſt. cap. 2. n. 273.* quoniam ea quoque ratione tale officium eſt pretio æſtimabile: vtpote temporale, quo tanquam iuſta mercede poſſunt ſuſcepti labores compenſari. Quod cùm ita ſit, manifeſtum eſt vſuram maiori ratione committi in his caſibus. Primus, ſi quis mutuet Principi vel Communitati cum pacto, vt tributum, vel gabellas non ſoluat; ſiue in perpetuum, ſiue durante mutuo. Secundo, ſi mutuet vt cõcedatur ſibi aliqua prærogatiua, aut ius ad aliquid. Tertiò, ſi mutuem tibi, vt pro me deprecaris Papam, vel Epiſcopũ, vel Regem, vel alium, ad fauorem aliquem temporalem obtinendum. In quibus præter vſuram poteſt etiam ſimonia, aut aliud peccatum committi, quod erit ex circunſtantijs iudicandum.

Si quæras, an mutuans teneatur officium dicto modo acceptum dimittere: itaut liberum ſit mutuatario, illud alteri conferre? Ad quod Petrus à Nauar *in ſeq. num 409.* reſpondet diſtinctione: nempe ſi tale officium poſſit ſoleátque lege vel conſuetudine vendi, reſtituendum eſſe pretium quod valet: quia mutuans lucratur illud iniuſtè ex mutuo, cum damno mutuatarij, qui pro eodem officio poſſet idipſum pretium accipere. Si verò gratis erat conferendum, non videri obligationem eſſe reſtituendi, ſiue officium ipſum, ſiue fructus ex eo perceptos, etiamſi excederent operas & labores, quãdo mutuum & collatio officij ſimul fiunt. Ratio reddi poteſt, quia ſicut nulla vſura eſt, nec iniuſtitia mutuare cum pacto, vt res alia mutuò detur, vel commodetur, vel iuſto pretio vendatur, dummodo id fiat ſtatim, nullàq. relicta obligatione in poſterum, ita nec officij vel alterius rei temporalis collatio facienda gratis, cenſeri debet vſuraria, vel iniuſte, ſi quis mutuet ea lege, vt ſtatim ea fiat: nulla enim mutuanti iniuria per id irrogatur, nec imponitur obligatio æſtimabilis pretio tanquam oneroſa: adeout nullam iacturam, nec damnum inde ſentiat. Obligatio autem ad reſtitutionẽ non eſt, niſi interueniat proximi læſio, contra iuſtitiam commutatiuam, ex communi doctrina de reſtitutione. 203

Octauum dubium eſt An ſit vſura, mutuare ſub pignore, 204 cum pacto quòd fructus ex illo percepti, interim dum ſolutio non fit, cedant in commodum mutuantis? Ad quod reſpondetur affirmatiuè iuxta textum in Cap. 1 & 2. De vſuris. Et patet, quia ibi eſt lucrum ex mutuo vi mutui, non autẽ alicuius alterius contractus annexi. Neque enim ibi emptio eſt: quia is qui pignus accipit, non acquirit illius dominium: neque eſt ſocietas, quia nihil in commune confertur à contrahentibus quod lucro, & damno exponatur: ſed vterque contrahentium ſeorſim ſibi lucrum acquirit, vnus ex pecunia mutuata, alter ex pignore. Nec denique eſt locatio, quia dans pignus nullam ex eo mercedem accipit, cùm debeat totam pecuniam mutuò acceptam reddere.

Quocirca tenetur mutuator præfatos fructos, vel domi- 205 no pignoris reddere, vel in ſortem principalem computare, etiamſi dominus ipſe non erat aliàs tales percepturus, vt contra Sotum *in 6. de iuſt. & iure quæſt. 1 art. 1. ſub finem* Nauar. probat in Enchir. *cap. 17. n. 216.* quia id non impedit quominùs tales fructus ſint producti ex re debitoris. Nec verò fructus tantùm pignoris in ſortem computandi ſunt, ſed etiam vſus pignoris, ſi talis ſit qui pretio ſoleat æſtimari, niſi is vſurpetur de voluntate domini expreſſa, vel ſaltem tacita qualis cenſetur, cùm res data in pignus, talis eſt, cuius vſus inter amicos gratis dari ſolet, vt vſus libri. Non eſt verò negandum, mutuatorem poſſe bona fide paciſci de ſuo damno vitando in oneroſo pignore: poſſeque non computare in ſortem expenſas quantitati talis oneris congruentes, quæ domino pignoris ſunt imputandæ. Ita docet Caiet. *in verbo vſura cap. 2. Caſu 11. conſentitque Sotus lib. 6 de iuſt & iure quæſt. 1. art. 6.*

Nonum dubium eſt. An montes qui dicuntur pietatis ſint 206 liberi ab omni vſura? Ad cuius explicationem prænotandũ eſt, per montem pietatis ſignificari ſummam aliquam, ſeu cumulum pecuniarum, aut tritici, inſtitutum vt ex eo mutuum detur pauperibus, & quibuſcumque indigentibus cum hac triplici lege. Prima eſt, vt ex pecunia montis (qui eſt ſẽper quidam certus pecuniarum cumulus) detur mutuò ſingulis indigentibus vſque ad 10. aureos ſoluendos infra annum, vel duos annos. Secunda eſt, vt mutuatarius monti det idonea pignora, quæ tranſacto tempore ad ſolutionem ſtatim vendantur ſi ipſe non ſoluat, vt ex pretio pecunia monti debita ſoluatur, & reliquum mutuatario reſtituatur. Tertia eſt, vt ſinguli mutuatarij ſoluant vltra ſortem certum lucrum ſingulis menſibus pro quantitate mutui, ad ſatisfaciẽdum ſtipendijs miniſtrorum montis, & cæteris expenſis pro cuſtodia pignorum, & conſeruatione eiuſdem montis: nam ad id conducitur domus, emitur arca, conficitur liber in quo ſingula deſcribantur, nonnullàque alia neceſſaria ſunt. Conſtituuntur verò huiuſmodi montes aliquando ex bonis donatis ſeu relictis ab aliquo Principe, aliquando domino diuite, aliquando ab aliqua Communitate ex eleemoſynis & contributione ciuium, vel ex eiuſdẽ Communitatis bonis, ſeu ex ærario publico.

Quæ cùm ita ſint, de propoſito dubio ſunt duæ ſententiæ.

viæ. Prior Caiet. in tract. De monte pietatis, *qui ſextus ha-*
betur in tomo 2. opuſc. ipſius, & Soti *lib. 6. de iuſt. & iure, quæſt. 1.*
art. 6. vſuram contingere in monte pietatis, per tertiam le-
gem antè propoſitam. Primò, quia vſura eſt ſi mutuator
aliquid à mutuatario accipiat vltra ſortem. Secundò, quia
idem facere liceret cuique priuato. Tertiò, quia ad eum
qui montem ipſum inſtituit, pertinet ſatisfacere expenſis
quæ circa illum fiunt, cùm mutuator teneatur ſuum illud of-
ficium mutuandi præſtare gratis.

Poſterior ſententia eſt Medinæ *in Cod. de acquiſitis per vſu-*
207 *ram, quæſt. 10.* Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 213. & in com-*
ment. De vſuris notabili 20. (quibus aſſentiuntur Lud. Molina
in citato tractatu 2. diſput. 325. & Ferdinandus Rebellus in 2.
parte De obligationibus iuſtitiæ *lib. 8. cap. 13.*) montem præ-
dicto modo conſtitutum, eſſe licitum, & ab omni vſura li-
berum. Ratio eſt, quia lucrũ quod mutuatarij in eo ſoluunt,
non ſoluitur ratione mutui, ſed propter expẽſas ipſius mon-
tis; atque adeo ratione damni emergentis; alioqui enim
mons ipſe vel omnino, vel ſaltẽ ex parte periret; cui dam-
no vt proſpiceret ille qui montem ipſum inſtituit in gratiam
pauperum, potuit eis imponere onus contribuendi ad id,
quod neceſſarium eſſet ad illius conſeruationem: præſertim
cùm ex reg. 55. iuris in 6. Qui ſentit commodum, ſentire de-
beat onus, ſicut & è contrà: atque ad eum ſpectet rei cuſto-
dis, in cuius commodum cuſtoditur. Adeo vt rationi con-
ſentaneum ſit, quòd pauperes, in quorum vtilitatem inſtitu-
tus eſt mons, faciant eiuſmodi expẽſas neceſſarias ad illius
conſeruationem. Adde quòd eius generis montes per Pau-
lum II. Sixtum IV. Innocen. VIII. Iulium II. Alexand. VI.
probatos, Concilium Lateran. ſub Leone X. confirmet ſeſſ.
10. per Bullã quam refert Medina in citata quæſt. 10. Quod
ſi quis reſpondeat, non omnia illius Concilij decreta eſſe
vſu recepta; occurrendum eſt, quòd etiamſi talis reſponſio
poſſit locũ habere in cenſuris, & alijs pœnis ac decretis iuris
tantum humani, ibi editis, non habere tamen in definitione
illius quæſtionis, quà quærebatur, an iſtiuſmodi montes ſint
liciti, ac ne? quia quæſtio eſt fidei, & morum: à cuius defini
tione per Eccleſiam facta, non licet recedere: ac proinde
nec dicere, eoſdem montes eſſe illicitos. Quapropter cau-
tè legendus eſt Sotus loco cit. aut fortè non legendus.

Ad illius autem & Caiet. primam rationem reſpondetur,
208 lucrum illud non ſolui vi mutui, ſed pro ſtipendijs miniſtro-
rum & alijs expenſis faciendis ad conſeruationem ipſius
montis. Ad ſecundam; cùm priuatus deſtinat pecuniam ad
mutuandum indigentibus, retinet apud ſe illius dominium,
etiã dum eſt ad id parata: ideoque non poteſt aliquid exi-
gere à mutuatarijs pro illius conſeruatione: quia cùm ſit ip-
ſius, debet tanquam dominus, illam ſuis expenſis conſerua-
re. Secus autem eſt in fundatore montis pietatis, qui ſim-
pliciter donauit totam pecuniam quam in eo reliquit, à ſe-
que abdicauit illius dominium, & ideò non pertinet ad ip-
ſum conſeruare eundem montem: ſed ad eos quorum eſt
mons ipſe, nempe ad mutuatarios, qui ius habent ſumendi
ex eo mutuum. Quæ reſponſio eadem eſt ad tertiam ratio-
nem.

Aduerte autem primò, quòd quemadmodum mutuata-
rius qui longiore tempore mutuò acceptam pecuniam reti-
net, plus ſoluit pro lucro ceſſante, eo quòd plus lucri ceſſet;
ita etiam æquitatem poſtulare, vt is qui pluribus menſibus
detinet pecunias montis pietatis, plus contribuat ad expẽ-
ſas, inquantum eſt impedimento ne menſibus illis eas acci-
piant alij, qui contribuerent ad ſatisfaciendum expenſis.
Aduerte 2. cùm in ſatisfactione pro talibus expẽſis nequeat
omnino æqualitas attingi, ſatis eſſe ſtatuere leges rationabi-
les, ſecundùm quas, quantùm rei natura patitur, æqualitas
ſeruetur. De quibus legibus non eſt quòd mutuatarij con-
querantur, cùm nemo ad eas ſubeundas (ſicut nec ad talem
contractum ineundum) cogatur; ac quæ per illas ordinan-
tur, eò ſpectent, vt indigentes à longè maioribus grauami-
nibus liberentur. Aduerte 3. cum Medina loco cit. vſuram
committi, ſi in dictis montibus lex apponatur, vt vltra ſor-
tem & taxã pro expenſis, mutuatarij dent aliquid aliud pro
montis augmento: quia id lucrum acciperetur ex vi mutui.

Decimum dubium eſt. An ſit vſura, ſi ciues contribuant,
209 vt ex contributionibus fiat magnus quidam numerus pecu-
niarum, ex quo ſingulis indigentibus detur mutuò, & mu-
tuatarij teneantur contribuentibus ſoluere quinque pro 100.
ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis? Ad quod re-
ſpondetur, talem mutuandi modum generaliter illicitum
eſſe, & vſurariũ; quia non omnibus ciuibus qui contribuũt,
lucrum ceſſat; cùm non omnes eas pecunias, quas contri-
buerunt, habuerint negotiationi expoſitas. Quanquam ta-
men ratione illorum quibus reuera lucrum ceſſat, aut dam-
num emergit, excuſatio poteſt eſſe ab vſura.

Vndecimum dubium eſt. An ſit vſura, ſi in ſubſidium in-
digentium ciuitas conſtituat cenſum quinque pro centum
ſuper bonis ſuis, & cogat ciues ſingulos certam portionem
eiuſdem cenſus emere, vt inde fiat pecuniarum cumulus, ex
quo accipientes mutuò, ſupra ſortem & taxam, pro expen-
ſis ad illius conſeruationem neceſſarijs, ſoluant quinque
pro 100. in cenſum quem ciues emerunt? Ad quod reſpon-
detur, non eſſe vſuram. Nam ex parte ciuium contribuen-
tium non eſt mutuum, ſed emptio cenſus facta iuſto pretio.
Nec ex parte mutuatariorũ iniuſtitia committitur qua gra-
uentur: cùm in commodum ipſorum inſtitutus ſit talis con-
tractus: eiſque relinquatur liberum vti beneficio illius, vel
non vti, perinde ac in monte pietatis, de quo præcedenti
dub. 9.

Duodecimum dubium eſt. An vſura committatur, cùm 210
Princeps, vel Reſpub. egens pecunia, cogit ciues ad
mutuandum ſibi ea lege, vt donec acceptam pecuniam re-
ſtituerit, ſoluat eis quotannis 5. vel 6. per 100. vel concedat
ius accipiendi certos reditus annuos, quos habent ex vecti-
galibus, aut gabellis, aut alijs impoſitionibus, ſiue antiquis,
ſiue nouis, aut etiam ex iuribus principalibus: hócque cum
conditione, quòd ipſi ciues datam pecuniam repetere non
poterunt, etſi liberum ipſis erit reditus ob datam accipien-
dos, transferre in hæredes, aut alteri reſignare, vel vendere
eadem lege: nimirum vt non poſſint pecuniam ipſam datã
repetere: Princeps autẽ, vel Reſpub. poſſit cũ voluerit pecu-
nias acceptas reſtituere, & ſe ab illo onere redimere? Reſpõ
detur, id poſſe ſine vſura fieri: quoniã habet rationem quan-
dam cenſus annui. Sicut enim in cenſu emitur ius percipien
di annuam penſionem ex re alterius: ſic etiã illi qui ita Prin
cipi, aut Reipub. ſuam pecuniam dant, emunt ius percipien
di fructus, ſeu prouentus ex illius bonis: vixque in alio diffe
runt, quàm quod ciues cogantur emere tales cenſus.

Vt autem eiuſmodi contractus fiat ſine vſura, aut alia in
iuſtitia, requiritur primò, vt is fundetur in veris Principis,
vel ciuitatis iuribus, vel reditibus, ſiue antiquis, ſiue nouis;
alioqui non eſſet vera, ſed tantùm ficta emptio: & per con-
ſequens vſuraria, habens rationem mutui, ex quo lucrum
capiatur. Secundò, requiritur vt ciues pecunias ſuas non de
derint mutuas, nempe ita vt poſſent eas ſi vellent, repetere,
ſed dederint in pretium iuſtum quo emerent quinque vel
ſex pro centum: alioqui enim, *vt patet*, committerẽt vſurã.
Idem iudicandum eſt de cæteris quæ ad cenſum requirun-
tur, vt non ſit vſurarius; de quibus inferiùs ſuo loco. Tertiò,
requiritur vt talis contractus non fiat ſine graui, & vrgente
neceſſitate: cùm ſine hac nemo cogi debeat ad emendum. 211

Decimum tertium Dubium eſt. Vtrùm ſit vſura ſi quis na
uiganti mutuet mille aureos cùm pacto, & obligatione,
vt mutuatarius ſecum faciat contractum aſſecurationis, per
quem teneatur ſibi certum quid ſoluere pro quolibet cen-
tenario numero illorum aureorum? Ad quod reſponden-
dum eſt affirmatiuè: quia obligatio qua mutuatarius ſic
adſtringitur, eſt quid pecunia æſtimabile, iuxta ea quæ ſu-
prà de obligatione veniendi ad molendinum, & alijs id ge-
nus, diximus. Vnde fit, vt ſine vſura imponi nequeat ratio-
ne mutui. Id quod expreſſe docet Caiet. *in verbo vſura cap.*
2. Caſu 51. & in dubium eſſe ait Nauar. *in Enchir. cap 17. nu.*
283. litera A tenètque aliquot alijs citatis Couar. *in lib. 3. varia*
rum reſol. cap. 2. num 5. Id quod habet locum, etiamſi, mutu-
ans ita diceret, Do tibi mutuò ea lege, vt ſi cum aliquo ſis
initurus contractum aſſecurationis huius pecuniæ, illũ me-
cum ineas. Nam hæc quoq; obligatio æſtimabilis eſt pecu-
nia. Nec refert quòd mutuans non niſi iuſtum pretium pro
aſſecuratione accipiat, quia non ideò ipſum in tali caſu vſu
rarium dicimus, quòd ſupra iuſtum pretium aliquid accipi-
at, ſed quòd ex mutuo obligationem acquirat pretio æſti-
mabilem.

Cæterùm ſi mutuo ſine aliqua obligatione accepto, mu-
tuatarius contractum aſſecurationis celebret cum mutuan
te, non eſt dubium quin pro periculo quod in ſe ſuſcipit, poſ
ſit accipere pretium iuſtum, ſeu tanti valoris iudicio prudẽ-
tis, quanti eſt obligatio quam in ſe ſuſcipit, ſicut poſſet qui-
uis alius. Neque enim ex eo quòd ſit is qui mutuauit, cenſen
dus eſt conditionis peioris eſſe quàm alius. Quo circa nullã
committit vſuram, vt memorati authores, aliique paſſim
notant: immò nec aliud peccatum in eo committit, ſi pretiũ
ſeuera iuſtum ſit, & abſit ſcandalum. Cùm enim rem in tu-
to conſtituere, ſit pretio æſtimabile, is qui periculum illius

in

Digitized by Google

in ſe ſuſceperit, poteſt ob eam cauſam pretium citra vllam iniuſtitiam recipere à contrahente ſecum, dummodò fraus aliunde non interueniat. Id quod locum habere, etiamſi aſſecurator nullam operam impenſurus ſit pro periculo effugiendo, propterea videtur exiſtimandum, quòd tunc pretiū non accipiatur pro eiuſmodi opera, ſed potiùs pro aſſecurando rei euentu dubio. Vbi aduerta obiter, aſſecurationem ſupponere rem eſſe in periculo, vel eſſe poſſe: vnde ſi iam ſit ſecura, vt ſi nauis ſcitur perueniſſe ad portum, aut contrà iam periſſe; contractus aſſecurationis eſt nullus, tanquam fraudulentus, & in quo pretiū accipitur pro eo quod nullius pretij eſt, putà pro periculo dubio, quod non datur in illis caſibus: Videndus eſt Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 507.

212 Porrò dictis obſtare videri poteſt textus in Cap. Nauiganti, De vſuris; ſic enim habet: Nauiganti vel eunti ad nundinas certam mutuās pecuniæ quantitatem; eo quòd in ſe ſuſcepit periculum recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus. Sed non obſtat; quandoquidem poſſumus cū Nauar. loco cit. illum intelligere, vt pertinentem ad forum exteriorem, in quo vſura præſumitur in mutuante, quando aliquid accipit ob mutuum numeratæ pecuniæ, niſi probet ſe alia ratione quàm mutui accipere. In foro interno autē, ſi rei veritas ſit, quòd ob ſolam ſecuritatem præſtitam accipiat, excuſatur ab vſura, niſi accipiat plus quàm pro eadem ſecuritate tertius acciperet. Poſſumus quoque ſequi ſenſū illum communiter à Theologis approbatum, prout Couar. in cit. nom. 5. verſ. 2. annotat; vt non ſit ibi ſermo de omni aſſecuratione: ſed tantùm de ea quæ ſic ſit, vt mutuatarius ſimul cum ſorte capitali teneatur tantum mutuanti ſoluere, quantum pro aſſecuratione ſolueret tertio: vt ſi quis mutuādo dicas, mutuo tibi nauigaturo centum, atque loco aſſecurationis quā eras alioqui adhibiturus, quinque mihi quæ eras illi daturus, ſoluas eo nomine, quòd te liberem ab aſſecuratore ponendo, ita nihilominùs vt ad capitale ſoluendū maneas obligatus. Etenim contractus eiuſmodi vſurarius eſt ex natura rei: quia mutuans nullam obligationem ſuſcipit, ſed fingit ſe ſuſcipere eo nomine, quòd à dando fideiuſſore liberat mutuatarium, nihilominùs manentem illi obligatum ad totum capitale ſoluendum.

CAPVT XII.

De mutuo in ordine ad cauſas excuſantes ab vſura.

SVMMARIVM.

213 *Cauſa ob quas licet capere lucrum in mutuo.*
214 *Quid ſignificetur feudi nomine.*
215 *Quid ſit emphyteuſis.*
216 *Quatenus feudum & emphyteuſis ab vſura excuſent lucrum in mutuo.*
217 *Definitio fideiuſſionis cum ſua explicatione.*
218 *Quatenus fideiuſſio excuſet lucrum in mutuo.*
219 *Duo obſeruanda de fideiuſſore.*
220 *Qui ſint, qui nequeunt fideiubere*
221 *Alia de fideiuſſore obſeruanda.*
222 *Solutio dotis dilata, eſt iuſta cauſa accipiendi lucrum in mutuo, & cur ſit.*
223 *Corollaria inde deducta.*
224 *Quòd tale lucrum poſſit eſſe vt in fructibus pignoris, ſic in pecunia illis æquiuallente,*
225 *Alia corollaria de vſu pignoris dotalis fructiferi.*
226 *De acceptione lucri in mutuo, licita eo quòd habeat rationem quandam recuperationis ſibi debiti.*
227 *De eadem licita ob lucrum ex mutuo ceſſans, vel damnum emergens.*
228 *Licitum eſſe aliquid ſupra ſortem in mutuo accipere in pœnā omiſſæ ſolutionis.*
229 *Qualiter imponi, & qualis eſſe debeat talis pœna.*
230 *Excuſatio à tali pœna.*
231 *Quando eadem cenſeri poſſit impoſita in fraudem, vel exigi non poſſit.*
232 *De lucro ex pacto retrouendi rem emptam, vel vendendi pignus, niſi mutuum datum ſoluatur in termino præfixo.*
233 *Per donationem ſit licitè lucrum in mutuo, & quæ conditiones ad id requirantur.*
234 *Explicatio dubij, an licitè accipi poſſit quod creditur dari intentione obtinendi mutuum.*
235 *Explicatio alterius dubij de accipiente à mutuatario, cui incuſſit timorem mutuum datum.*
236 *Quid tenendum ſit de eo, quòd Principes mutuò accipientes, aliquid ſupra ſortem addunt, quod ſe liberaliter donare dicunt.*
237 *Lucrum licitum in mutuo ad contractum ſocietatis, vel ob ſecundarium pecuniæ vſum.*
238 *De conditione viduali, ob quam lucrum accipi poteſt in mutuo.*
239 *Quædam circa eandem notanda.*
240 *Conditio pupillaris excuſans lucrum in mutuo.*
241 *Pignus onero ſum qualiter excuſet.*
242 *Qualiter aſſecuratio.*
243 *Qualiter antiqua conſuetudo.*
244 *Qualiter euentus, aut quòd mutuum repeti non poſſit.*
245 *De labore cura, opera & alijs ad genus itemque de vſu depoſiti, de adminiſtratione, ac de cambio.*
246 *De periculo amittendi ſortem.*

ETſi non liceat propter mutuum, aliquid vltra ſortem accipere, licet tamen propter alias cauſas quæ ſæpe ſunt ipſi mutuo adiunctæ; quòd quidem eſt lucrum capere non quidem ex mutuo, aut pro mutuo, ſed in mutuo. Quindecim verò tales (quibus nonnullas alias addemus) communiter aſſignari ſolent indicatæ his verſibus. 213

Feuda, fideiuſſor, pro dote, ſtipendia Cleri.
Venditio fructus, cui velles iure ac cere.
Vendens ſub dubio, pretium poſt tempora ſoluens.
Pœna nec in fraudem, lex commiſſoria, gratis.
Dans ſocijs, pompa, plus ſorte, modus datur iſtis.

Prima cauſa, feudum, ac eius affinis, Emphyteuſis.

CIrca primam cauſam præmittendum eſt, feodi nomine ſignificari contractum, quo quis retento ſibi dominio directo, ſeu proprietate rei immobilis, puta fundi, domus, vel prædij, dominium vtile in alterum transfert gratia id eſt, pro nullo pretio, vel annua penſione, ſolùm pro ſeruitio perſonali. Atque is qui dominium vtile acquirit, hoc eſt qui quaſi dominus totam rei vtilitatem percipit, feudatarius, & vaſſallus dicitur. Ille verò qui illud concedit retento dominio directo, ſeu proprietate rei dicitur Princeps: illeque huic præſtare debet iuramentum fidelitatis: quòd nimirùm non inferet ipſi damnum, ſed ipſum defendet, iuuabit conſilio, re, & perſona ſua: niſi id faciendum eſſet contra ſuperiorem dominum, qui debet ſemper excipi in iuramento; aut contra ius proprium, quod poteſt defendere, etiam contra dominum ſuum. Ab vſufructu verò feudum in hoc diſtinguitur, quòd vaſſallus re accepta vtatur iure domini quo poteſt illam vendicare ſibi vtiliter: neque morte ipſius illud finitur, ſicut vſusfructus: ſed transfertur ad hæredes, qui per ſe, aut per alium poſſint præſtare obſequium debitum. Cætera de feudo latè perſequitur Sylueſter in verbo feudum: & de eo titulus habetur in Decretalibus Gregorij, qui eſt 20. lib. 3. & in iure ciuili habentur libri qui inſcribuntur Conſuetudines feudorum. 214

Emphyteuſis autem (de qua habetur Cod. titulus De iure emphyteutico: & ff. titulus, Si ager vectigalis, *id eſt*, Emphyteuticarius petatur) eſt contractus, quo quis retento ſibi dominio directo, ſeu proprietate rei alicuius immobilis, in alterum transfert dominium vtile, ſeu quo tanquam dominus totam rei vtilitatem ad longum tempus, vel in perpetuum percipiat pro annua pēſione: ſicque dicta eſt ab *ἐμφυτεύειν* quod eſt, inſerere, ſeu plantare: vt indicaretur ratio cur in perpetuum, aut certè longum tempus hic contractus fiat; nempe, quia nemo vult arbores plantare niſi in agro ſuo, aut ſaltem, quia vt plurimùm in Emphyteuſi dantur ſteriles fundi, vt emphyteuta eos colat, & fructiferos reddat; ad quod requiritur longum tempus. Cætera quæ ſpectant ad Emphyteuſim ipſam, qui volet videre, adhuc poterit apud Syluestrum in verbo Emphyteuſis, & latiſſimè apud Ludouicum Molinam *de iuſt. & iure tract. 2. à diſp. 444. vſque ad 481.* Satis enim fuerit huic loco, annotaſſe Emphyteuſim à feudo diſtingui eo maximè, quòd in iſto res detur pro perſonali obſequio: in illa verò pro annua penſione; ideoque illud perſonæ potiùs, quàm patrimonio adhæreat; hæc verò contrà. 215

Atque vt ad rem accedamus, prima cauſa propter quam licet accipere lucrum in mutuo, eſt feudum, ex Cap. Con- 216

queſtus, De vſuris, & cap. c. De feudis, vbi directo domino feudi facultas datur percipiendi fructus eiuſdem feudi, non computatis illis in ſortem, quando feudatarius mutuum accipiens ab ipſo, dat ei in pignus idipſum feudum. Quod ideo fit ſine vſura (vt declarant Medina in Cod. De acquiſit. per vſuram *quaeſt. 2. verſ. Ad Cap. Conqueſtus*, & Sotus in 6. de iuſt. & iure *quaeſt. 1. art. 2. ad 2.*) quia de natura feudi eſt, ex tuato cap. 2. De feudis, vt quando vaſſallus domino directo illud impignorauit, dominium vtile, ſeu fructus feudi ad ipſum dominum directum pertineant cum hac conditione, vt vaſſallus ipſe ſit liber a ſeruitio, quod erat ob feudum ſoluturus. Qua ſane ratione percaptio fructuum vſuraria non eſt: quia non percipiuntur vi, ſeu cauſa mutui, ſed quia ex natura contractus feudalis, domino directo tunc debentur, ſtante illius tempora pignorationis. Nec item eſt iniuſtitia: quia frequentiſſime fructus rei feudalis ſunt eiuſdem æſtimationis, & valoris, cuius ſunt ipſa ſeruitia, quæ ratione feudi à vaſſallo debentur domino directo, prout notat Couar. lib. 3 var. reſol. cap. nu. 4.

Locum autem hæc habent, ſiue feudum ſit eccleſiaſticum ſiue ſeculare, iuxta tradita à Medina loco cit. Habent etiam locum ex Couar. in fine citati num. 4. in Emphyteuſi. Nam ſi emphyteuta domino directo det in pignus rem quam ab eo accepit pro penſione annua, poteſt idem dominus talis rei fructus interea accipere, non quidem ratione mutui: ſed quod interea, non accipiat penſionem ſibi ex eiuſmodi re debitam. Verumtamen, vt hæc procedant, neceſſariæ ſunt certæ conditiones, quas Alfonſus à Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 11. conclu. vltima refert. Prima eſt, vt res feudalis aut emphyteutica impignorata, fuerit gratis conceſſa pro ſeruitio, vel penſione. Secunda, vt eadem res non fuerit meliorata per feudatarium aut emphyteutam. Tertia, vt dominus directus debitum ſeruitium, vel penſionem non recipiat, quandiu percipit dictos fructus. Niſi enim conditiones hæ concurrant, mutuatarius grauabitur, & mutuator faciet ex mutuo lucrum; quod vſurarium eſt. Qua de re Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſtit. cap.* e *nu. 369. & aliquot ſeq.* latius diſſerit addens quartam conditionem, nempe vt ſeruitium illud quod remittitur, æquipolleat fructibus percipiendis, ne lucrum accipiatur ex mutuo.

Secunda cauſa, fideiuſſio.

HÆc frequens eſt in mutuo, & commendatur tanquam Reipub. vtilis: quia multis indigentibus via nunquam ſine ea mutuò daretur pecunia; vt aqua emptiones ſicrant credita pecunia. Adde quòd per eam aſſecurentur debita. Atque de fideiuſſione agitur in iure ciuili tit. 21. lib. 3. Inſtitutorum. & tit. 7. lib. 17. ac tit. 1. lib. 46. Digeſtorum, tit. item 41. lib. 8. Codice, & in iure canonico tit. 22. lib. 3. Decretalium Gregorij.

217 Eſt autem fideiuſſio contractus, quo quis pro alio principali debitore, ſe per ſtipulationem acceſſoriè obliget, illo principali nihilominus manente obligato. In qua definitione particula *pro alio debitore*, ſeparat fideiuſſorem ab eo qui ſe pro ſeipſo ſoluturum promittit. Particula verò, *per ſtipulationem*, eumdem ſeparat à mandatore, qui non per ſtipulationem, ſed nudo ſuo conſenſu alienam obligationem in ſe ſuſcipit. De quo eſt tit. 27 lib. 3. Inſtitut. & tit. 1. lib. 17. Digeſtorum, & tit. 35. lib. 4. Codicis. Particula, *acceſſoriè obligat*, eundem ſeparat à correo, qui non acceſſoriè, ſeu ſecundario obligatur, ſed principaliter, ſeu tanquam principalis debitor de quo titulus eſt De duobus reis, & c. 17. lib. 3. Inſtit. tit. 2. lib. 45. Digeſtorum, & 40. lib. 8. Codice. Quod reſtat in definitione, indicat fideiuſſorem non tranſire in ſe obligationem ex toto, ſed principali non ſatisfaciente.

218 Ex communi ergo ſententia (vt in eam multos authores referens notat Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. nu 6.*) fideiuſſio cauſa eſt iuſte accipiendi lucrum in mutuo; dummodò ipſa ſit vera, vt quando Titius reuerà de ſuo mutuat Sempronio, & Caius fideiubet. Nam ſi ficta ſit dubium non eſt committi vſuram palliatam, vt cum Titius pecuniam ſuam tradit Caio mutuandam Sempronio, vt ipſemet Titius pro eodem Sempronio fideiubens accipiat aliquid ſupra ſortem in pretium fideiuſſionis. Porrò cùm fideiuſſio fuerit vera, pretium ratione illius dupliciter accipi poteſt licitè: vno modo propter officium fideiubendi, quemadmodum tradunt Syluest. Angel. & Tabien. verbo fideiuſſor in fine, aliique multi quos poſt Couar. loco cit. commemorat Alphonſus à Neapoli in tractatu de vſuris *quaeſt. 23. concluſ. 4.* Et probatur, quia eius obligatio ciuilis, æſtimabilis eſt pecunia; & per conſequens, tuta conſcientia vendi poteſt, iuxta *D. Thom. 2. 2. quaeſt. 78. artic. 2. ad 4. & Caiet. ibid.* Ergo fideiuſſor qui ciuiliter ſe obligat ad ſoluendum pro mutuatario, poteſt hanc obligationem illam vendere tanquam de ſe æſtimabilem pecunia: non minùs quàm illam, qua ſe obligaret ad mutuandum.

Difficultas eſt autem, an iſtud locum habeat, ſiue fideiuſſor exponat ſe periculo perdendi, quod pro debitore ſoluerit, ſiue non exponat. De qua Petrus à Nauar. in vtramque partem authores referens *in lib. 3. De reſt. cap. 2. nu. 147. & 148.* affirmantem meritò ſequitur: quia fideiuſſio ſola, ſeorsimque ab eodem periculo ſumpta, eſt ciuilis habens adiunctum onus ſupplendi in poſterum debitoris defectum, in ſoluendo: ideòque æſtimabilis eſt pretio. Id quod patet etiam ex eo, quòd nemo dixerit licitum mihi eſſe mutuò dare alteri, adiecto pacto & obligatione, vt apud tertium pro me fideiubeat. Verùm in hac materia cauendum eſt ab iniuſtitia, quæ accideret ſi fideiuſſor pretium iniuſtum acciperet; vel iuſtum quidem, ſed quando nullū eſſet periculum, eo quòd conſtaret mutuatarium ſoluturum: ita vt fideiuſſio tantùm eſſet pro forma, atque adeò moraliter loquendo, minimè eſſet pretio æſtimabilis. Itemque accideret, ſi ſumeret magnum pretium, quando periculum eſſet modicum: ex iuſtitiæ æquitate enim pretium periculo reſpondere debet.

Altero modo pretium accipi poteſt ratione fideiuſſionis, quando quis nō tantùm fideiubet, ſed etiam ſoluit pro alio: ſæpe enim accidit vt debitor nō ſoluat ſuo tempore, & ideò fideiuſſor cogitur loco illius ſoluere. In quo caſu certum eſt ex cap. 2. De fideiuſſoribus; quòd fideiuſſor vltra id quod ſoluit, accipere poſſit omne intereſſe, id eſt, omne damnū emergens, vel lucrum ceſſans ratione talis ſolutionis. Non poteſt verò eo ſolo titulo, quod pro alio ſoluat, aliquid accipere vltra ſortem, quia eſſet vſura, cùm talis ſolutio rationem habeat mutui. Itaque ex ſola quidem fideiuſſione nunquam naſcitur vſura, quia fideiubere non eſt mutuare, vt rectè docet Syluest. in verbo fideiuſſor in fine: naſci tamē poteſt ex fideiuſſione coniuncta cum ſolutione.

Hic propter frequentem vſum fideiuſſionis in mutuo, non erit abs re ex multis quæ latè perſequitur Lud. Molina *de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 539. ad* 548. nonnulla in eodem vſu imprimis notanda paucis perſtringere.

Primum eſt, *de quo Angelus §. 13. & Syluest. quaeſt. 10 in verbo fideiuſſor*, fideiuſſorem ex Authentica, Præſente, De fideiuſſoribus, non poſſe præſente, & indiſcuſſo principali debitore, conueniri vt pro eo ſoluat, exceptis tribus caſibus: primus eſt, quando principalis ipſe debitor non eſt ſoluendo: ſecundus, quando idem procul abeſt, vel non habet bona in eodē territorio, ita vt commodè conueniri nequeat: tertius, quando fideiuſſor ipſe renunciauit expreſsè beneficio memoratæ Authenticæ, quod fauore ipſius conſtitutum eſt. Adde ex eo eoſdem etiam caſus: cùm fideiuſſor ſoluerit ignorans eiuſmodi beneficium, *quod poterit opponere ad ſe tuendum*, ſolutionem valere, nec creditorem teneri eam reſtituere, prout ex Gomeſio habet Leonar. Leſſius *De iuſt. & iure lib. 2. c. 28. n.* 10. per hanc rationem; quòd tale beneficium non ſit iure inductum contra ſubſtantiam actionis, & obligationem, ſed ſolummodo ratione ordinis procedendi. Id quod plenius explicatum videre eſt apud Molinam *in cit. tract. 2. diſput. 546. à medio ad finem vſque.* 219

Secundum eſt, *quod cum Panormit. communiter teneri, notant in verbo fideiuſſio Angelus §. 17. & Syluest. quaeſt.* 14. cùm terminus ſolutionis à creditore prorogatur in fauorē debitoris, fideiuſſorem manere obligatum, ſi ſimpliciter ſe obligauit pro debitore; non autem ſi ſe tantùm ad certum terminum obligauit. Ratio eſt, quia priore modo contracta obligatio non tollitur aduentu termini, ſicut poſteriore.

Tertium eſt, quod fideiubere poſſit tantùm is qui liberam ſuorum bonorum habet adminiſtrationem: adeout fideiuſſor debeat habere propria bona, & ſufficientia ad ſatisfaciēdum creditori, & damnis ſecuriter principali debitore non ſatisfaciente. Itaque, *iuxta habita in praeced. cap. tract. 9.* filius familias niſi habeat peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, non poteſt fideiubere ſine facultate patris, nec pupillus ſine facultate tutoris, nec minor 25. annis, ſine facultate curatoris, nec item amentes, nec furioſi, nec etiam Religioſi, niſi ab Abbate & Conuentu mandatum ad id habeant, ex cap. 4. eod. tit. De fideiuſſoribus. 220

Adde quòd nec clericus poſſit fideiubere pro laico, ex cap.

Digitized by Google

tis, eodem titulo. Excipiendus eſt tamen caſus neceſſitatis, in quo ſicut tenetur clericus indiganti ſubuenire, ita & pro eo fideiubere. Immò aliqui ſatis probabiliter putant, clerico prohibitam eſſe tantùm frequentem fideiuſſionem, ita ut conſtitutio illis facta ſit ad reprimendam in clericis fideiubendi, ac litigandi libidinem. Pro Eccleſia autem, aut pro alio clerico poteſt clericus fideiubere, ex ſequenti cap. 5. etiamſi tantùm ex fructibus beneficij Eccleſiaſtici habeat ad ſatisfaciendum. Adde etiam quòd nec fideiubere poſſit Abbas niſi de Capituli conſenſu expreſſo aut ſaltem tacito, qualis cenſetur dari cùm res fuerit parua. Adde adhuc, nec fœminam poſſe fideiubere pro viro ſuo, ex Authen. Si qua mulier, Cod. ad S. C. Velleianum: aut pro alio, ex lege Antiquæ, §. finali, Cod. eodem tit. exceptis tamen nonnullis caſibus, quos in verbo fideiuſſor commemorant *Angelus* §. 4. *& Sylu. qu.* 1. De iiſdem, & alijs quæ huc ſpectare poſſunt, plenius Molina *in citato tractatu* 2. *diſput.* 540. Nobis pro praxi ordinaria ſufficere poteſt, notaſſe inter eos caſus eſſe tres præcipuos.

Primum, ſi fœmina iuramento confirmarit ſuam fideiuſſionem.

Secundum, ſi mercedem acceperit ad fideiubendum vel deceptoriè fideiuſſerit.

Tertium, ſi expreſsè renunciarit priuilegio Senatuſconſulti Velleiani, quod alioqui opponere poteſt ad elidendam obligationem fideiuſſionis. Quæ tamen renunciatio, vt valeat, fieri debet coram Magiſtratu, quia cùm ætas, aut fragilitas perſonæ, eſt cauſa priuilegij, non ſufficit ad illud eliendum ſimplex renunciatio, quia ipſum alioqui eſſet vanum, quandoquidem poſſunt tales perſonæ tam facilè induci ad renunciandum ſuo priuilegio, quàm ad ineundum contractum.

221 Quartum eſt, etiamſi fideiubendo fides tantùm detur verbis, ſeu abſque animo promittendi, obligationem tamen eſſe ſtandi promiſſo: quia fidelitas, ſine qua labaſcit humana ſocietas, exigit vt in re graui teneamur animum verbis conformare, maximè autem cùm damnum aliquod proximo alioqui ſequeretur. Videnda ſunt pro pleniore intelligentia quæ diximus in præced. cap. 6. ſect. 6.

Quintum eſt, fideiuſſorem ex vi fideiuſſionis non eſſe obligatum, ſi contractus quo principalis debitor ſe creditori obligauit, nullus ſit vt cùm filiusfamilias ſine facultate patris, mutuò accepit pecunias, vel creditò aliquid emit; & aliter pro eo fideiuſſit, nulla ſ. autem, aut dolo vſus: ex quòd, nimirum, creditor probè ſciret conditionem debitoris, aut certè vterque, *id eſt, tam creditor, quàm fideiuſſor*, eandem conditionem ignoraret. Si verò fideiuſſor (ſiue ſciens, ſiue neſciens talem conditionem) fallat creditorem aſſerendo, quod debitor poſſit & contrahere, & debitum ſoluere, tanquam dans cauſam efficacem damni, quod debitor patietur, tenebitur illud reſtituere. Fundamentum illius doctrinæ. Inſtitutis, §. Fideiuſſores. De fideiuſſoribus, iſtud habetur, quod cùm obligatio fideiuſſoria ſit acceſſoria obligationi principalis debitoris, atque inuitatus, ipſa non extenditur pluſquam hæc. Videndus eſt Molina in ſequenti diſput. 541. pro ſubtilitatibus iuris, quæ ad eam rem pertinent. Paucis enim perſtringi nequeunt, nec conuenit nos prolixiores eſſe in iis in quibus Confeſſarium à pœnitente inductas per eas ad libros, aut doctiores conſulendos, quod nostrum non eſt.

Sextum eſt. Etſi quando plures ſunt fideiuſſores pro eodem debito, ſinguli ad ſolutionem teneantur in ſolidum; tamen ſi quis eorum in ſolidum conueniatur, ipſum excipere poſſe vt quilibet cæterorum conueniatur pro ſua parte, adeòque ſoluta ſua parte, remittere creditorem ad aliquos, à quibus reliquam partem debiti exigat. Id quod habetur ex lege Inter fideiuſſores, ff. De fideiuſſoribus, & ex lege Non recte, Cod. eod. tit. Huc etiam pertinent multæ iuris ſubtilitates quas conſequenter Molina perſequitur.

Septimum eſt, ex cap. finali De fideiuſſoribus, in tribus caſibus fideiuſſorem poſſe ad hoc agere contra debitorem, vt à fideiuſſionis periculo liberetur antequam debitum ſoluatur. Primus eſt, ſi debitor cœperit ad inopiam vergere. Secundus, ſi à tempore fideiuſſionis, longum ſpatium temporis ſit elapſum. Tertius, ſi fideiuſſor ipſe condemnatus ſit ſoluere. De quibus, & alijs ſpectantibus ad liberationem à fideiuſſione, plenius Molina in priore parte, citatæ diſputationis 540.

Tertia cauſa, Dos.

Dotem eſſe iuſtam cauſam accipiendi lucrum in mutuo habetur ex cap. Salubriter, De vſuris. De qua re Nau. 22 in Enchir. *cap. 17 nu. 273. & in comment. De vſuris notab.* 61. Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram, *quæſt. 2. & ad cap. Salubriter.* Sotus lib. 6. de iuſt. & iure. *quæſt. 1 ſub finem, art. 2.* Conar. *lib. 3. var. reſol. cap. 1. nu 3.* multique alij, quorum meminerunt Alphonſus à Neapoli *in tract. De vſuris quæſt.* 22. & Petrus à Nauarr. *in lib. 3. De reſt. cap. 2. num.* 951 *& duobus ſequentibus.* Notandum verò eſt, in cap. Salubriter, De vſuris ſtatui quod quando ſocer non ſoluit dotem genero, & intereà dat pignus ei fructificans idem poſſit vltra ſortem accipere omnes eiuſdem pignoris fructus. De cuius definitionis ratione, deque titulo iuſto, quo ex ſe quid accipi ſine vſuris poſſit variæ ſunt ſententiæ, quas iidem Alphonſus, & Petrus ac etiam Lud. Molina de iuſt. & iure, *tract. 2. diſput.* 321. referunt ac expendunt.

Cæterùm non eſt tantummodò damnum emergens, vel lucrum ceſſans genero, nec ſola tacita donatio ſoceri, quia damnum emergens, & lucrum ceſſans, tam locum habent in alijs, quàm in genero. In prædicta conſtitutione autem aliquid de genero ſpecialiter ſtatuitur, cui poteſtatem dat accipiendi memoratos fructus non quidem, vt conceſſionæ ſola liberalitate, ſed vt debitos ex iuſtitia. De quo debito interrogatum eſſe Summum Pontificem, non autem de alia ſatis indicat ratio, quam in eod. cap. Salubriter, reddit.

Cæterùm cenſeri poteſt vera ratio, quæ in cit. cap. Salubriter, indicatur his verbis: Cùm frequenter dotis fructus non ſufficiant ad onera matrimonij ſupportanda quam quę locis cit. aſſignant Medina, Sotus, Conar. & Molina, quòd eiuſmodi fructus dentur ad ſuſtinenda matrimonij onera. Pater enim qui filiam in matrimonio collocat, debet eam alere, vel dare vnde alatur: propterea enim ſolet dos conſtitui, vt ex fructibus eius ipſa iuncta matrimonio alatur, ac ſuſtineantur alia matrimonij onera. Vnde quando pater dotē non dat, gener poteſt aliquid ab ipſo accipere quotannis ad ſuſtentationem vxoris, & familiæ. Quòd contingeret, generum nullum onus matrimonij ſuſtinere (vxore ſcilicet ipſius manente apud patrem à quo alitur) vel certè fructus dotis notabiliter excedere onera matrimonij, ipſe nequiret fructus ſuperantes accipere, niſi ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis, aut certè tacitæ donationis. Propterea eſt tum textus expreſſus in lege Pater, ff. De dolo malo, & manifeſtus exceptionem etiam aperta ratio, quia ceſſante cauſa ceſſat effectus. Onera autē matrimonij, ſunt cauſa iuſta percipiendi fructus pignoris dotalis. Ergo illis ceſſantibus, talis perceptio ceſſare debet.

Vnde ſequitur quod Alphonſus à Neapoli bene tractat loco citato, concluſ. 9. (& ſatis deduci poteſt ex eod. cap. Salubriter) generum poſſe fructus pignoris dotalis accipere, etiamſi ſocero dederit dilationem ſolutionis dotis; niſi ſimul iuri ſuo expreſsè renunciarit: quia nihilominus eadem cauſa accipiendi prorſus manet, quia, *vt manifeſtum eſt*, per talē dilationem ſocero alimenta quæ præſtare debet filiæ, non remittet, tanquam volens tam eam, quàm familiam gratis alere. Secus eſſet verò ſi remitteret in totum, ſicut cenſetur facere is qui omninò indotatam ducit. Item que ſi remitteret ad tempus; vt cenſetur is qui conſtituit tempus ſoluendæ dotis, nullo adiecto de pacto de aliquo ſibi ſoluendo in eo medio tempore quo expectabit dotis ſolutionem, neque aliquo pignore fructifero recepto à principio matrimonij. Iudicatur enim velle ſocero donare quodcumque intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis eo medio tempore incurrendum ex dote non ſoluta. 223

Sequitur ſecundò, quod gener poſſit non tantùm à ſocero ſuo fructus pignoris dotalis accipere, ſed etiam ab alio quocumque, quandiu non ſoluitur ei dos: vt v. g. ab hæredibus ſoceri poſt eius mortem: vel ab eo cui ſocer vendiderit dominium huiuſmodi pignoris. Ratio eſt, quia iuſta cauſa accipiendi manet, & res oppignorata ad illos alios tranſijt cum ſuo onere. Quod autem de genero comparatione ſoceri hic dicitur, pari ratione dici poteſt comparatione alterius qui vxorem ipſius dotauerit: nam à tali quoque dos aſſignatur ad ſuſtentationem onerum matrimonij. Id quod notat Molina *in cit. diſp. 321. verſ. Hinc* t.

Sequitur tertiò, quod gener ſicut poteſt fructus dotalis pi- 224
gnoris accipere, poſſit etiam cùm nullum ei datur pignus

Queſtus, De vſuris, & cap. 1. De feudis, vbi directo domino feudi facultas datur percipiendi fructus eiuſdem feudi, non computatis illis in ſortem, quando feudatarius mutuum accipiens ab ipſo, das ei in pignus idipſum feudum. Quod ideo fit ſine vſura (vt declarauit Medina in Cod. De acquiſitia per vſuram *quaeſt. 2. verſ. Ad Cap. Conqueſtus;* & Sotus in 6. de iuſt. & iure *quaeſt. 1. art. 3. ad 2.*) quia de natura feudi eſt, ex citato cap. 2. De feudis, vt quando vaſſallus domino directo illud impignorauit, dominium vtile, ſeu fructus feudi ad ipſum dominum directum pertineant cum hac conditione, vt vaſſallus ipſe ſit liber a ſeruitio, quod erat ob feudum ſoluturus. Qua ſane ratione perceptio fructuum vſuraria non eſt: quia non percipiuntur vi, ſeu cauſa mutui, ſed quia ex natura contractus feudalis, domino directo tunc debentur, ſuntque illius tempore pignorationis. Nec item eſt iniuſtitia: quia frequentiſſimè fructus rei feudalis ſunt eiuſdem æſtimationis, & valoris, cuius ſunt ipſa ſeruitia, quæ ratione feudi à vaſſallo debentur domino directo, prout notat Couar. lib. 3 var. reſol. cap. nu. 4.

Locum autem hæc habent, ſiue feudum ſit eccleſiaſticum ſiue ſeculare, iuxta tradita à Medina loco cit. Habeat etiam locum ea Couar. in fine citati num. 4. in Emphyteuſi. Nam ſi emphyteuta domino directo det in pignus rem quam ab eo accepit pro penſione annua, poteſt idem dominus talis rei fructus interea accipere, non quidem ratione mutui: ſed quod interea, non accipiat penſionem ſibi ex eiuſmodi re debitam. Veruntamen, vt hæc procedant, neceſſariæ ſunt certæ conditiones, quas Alfonſus à Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 21. conclu. vltima refert. Prima eſt, vt res feudalis aut emphyteutica impignorata, fuerit gratis conceſſa pro ſeruitio, vel penſione. Secunda, vt eadem res non fuerit meliorata per feudatarium aut emphyteutam. Tertia, vt dominus directus debitum ſeruitium, vel penſionem non recipiat, quandiu percipit dictos fructus. Niſi enim conditiones hæ concurrant, mutuatarius grauabitur, & mutuator faciet ex mutuo lucrum: quod vſurarium eſt. Qua de re Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſtit. cap. 2 nu. 369. & aliquot ſeq.* latius diſſeruit: addens quartam conditionem, nempe vt ſeruitium illud quod remittitur, æquipolleat fructibus percipiendis, ne lucrum accipiatur ex mutuo.

Secunda cauſa, fideiuſſio.

HÆc frequens eſt in mutuo, & commendatur tanquam Reipub. vtilis: quia multis indigentibus vix vnquam ſine ea mutuò daretur pecunia; vixque emptiones fierent credita pecunia. Adde quòd per eam aſſecurantur debita. Atque de fideiuſſione agitur in iure ciuili tit. 21. lib. 3. Inſtitutorum, & tit. 7. lib. 57. ac tit. 1. lib. 46. Digeſtorum, tit. item 41. lib. 8. Codicis, & in iure canonico tit. 22. lib. 3. Decretalium Gregorij.

217 Eſt autem fideiuſſio contractus, quo quis pro alio principali debitore, ſe per ſtipulationem acceſſoriè obligat, illo principali nihilominùs manente obligato. In qua definitione particula *pro alio debitore*, ſeparat fideiuſſorem ab eo qui ſe pro ſeipſo ſoluturum promittit. Particula verò, *per ſtipulationem*, eumdem ſeparat à mandatore, qui non per ſtipulationem, ſed nudo ſuo conſenſu alienam obligationem in ſe ſuſcipit. De quo eſt tit. 27 lib. 3. Inſtitut. & tit. 1. lib. 57. Digeſtorum, & tit. 35. lib. 4. Codicis. Particula, *acceſſoriè obligat*, eundem ſeparat à correo, qui non acceſſoriè, ſeu ſecundario obligatur, ſed principaliter, ſeu tanquam principalis debitor de quo titulus eſt De duobus reis, & c. 17. lib. 3. Inſtit. tit. 2. lib. 45. Digeſtorum, & 40. lib. 8. Codicis. Quod reſtat in definitione, indicat fideiuſſorem non transferre in ſe obligationem ex toto, ſed principali non ſatisfaciente.

218 Ex communi ergo ſententia (vt in eam multos authores referens notat Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. nu. 6.*) fideiuſſio cauſa eſt iuſta accipiendi lucrum in mutuo, dummodò ipſa ſit vera, vt quando Titium reuerà de ſuo mutuat Sempronio, & Caius fideiubet. Nam ſi ficta ſit dubium non eſt committi vſuram palliatam, vt cum Titius pecuniam ſuam tradit Caio mutuandam Sempronio, vt ipſemet Titius pro eodem Sempronio fideiubens accipiat aliquid ſupra ſortem in pretium fideiuſſionis. Porrò cùm fideiuſſio fuerit vera, pretium ratione illius dupliciter accipi poteſt licitè: vno modo propter officium fideiubendi, quemadmodum tradunt Sylu. Angel. & Tabien. verbo fideiuſſor in fine, aliiq; quà multi quos poſt Couar. loco cit. commemorat Alphonſus à Neapoli *in tractatu de vſuris quaeſt. 13. concluſ. 4.* Et probatur, quia talis obligatio ciuilis, æſtimabilis eſt pecunia, & per conſequens, tuta conſcientia vendi poteſt, iuxta *D. Thom. 2. 2. quaeſt. 78. artic. 2. ad 4. & Caiet. ibid.* Ergo fideiuſſor qui ciuiliter ſe obligat ad ſoluendum pro mutuatario, poteſt hanc obligationem illam vendere tanquam de ſe æſtimabilem pecunia: non minùs quàm illam, qua ſe obligaret ad mutuandum.

Difficultas eſt autem, an iſtud locum habeat, ſiue fideiuſſor ſe ponat ſe periculo perdendi, quod pro debitore ſoluerit, ſiue non exponat. De qua Petrus à Nauar. in vtramque partem authores referens *in lib. 3. De reſt. cap. 2. nu. 247. & 248.* affirmantem meritò ſequitur: quia fideiuſſio ſola, ſeorſimque ab eodem periculo ſumpta, eſt ciuilis habens adiunctum onus ſupplendi in poſterum debitoris defectum, in ſoluendo: ideòque æſtimabilis eſt pretio. Id quod patet etiam ex eo, quòd nemo dixerit licitum mihi eſſe mutuò dare alteri, adiecto pacto & obligatione, vt apud tertium pro me fideiubeat. Verùm in hac materia cauendum eſt ab iniuſtitia, quæ accideret ſi fideiuſſor pretium iniuſtum acciperet; vel iuſtum quidem, ſed quando nullū eſſet periculum, eo quòd conſtaret mutuatarium ſoluturum: ita vt fideiuſſio tantùm eſſet pro forma, atque adeò moraliter loquendo, minimè eſſet pretio æſtimabilis. Idemque accideret, ſi ſumeret magnum pretium, quando periculum eſſet modicum: ex iuſtitiæ æquitate enim pretium periculo reſpondere debet.

Altero modo pretium accipi poteſt ratione fideiuſſionis, quando quis nō tantùm fideiubet, ſed etiam ſoluit pro alio: ſæpe enim accidit vt debitor nō ſoluat ſuo tempore, & ideò fideiuſſor cogitur loco illius ſoluere. In quo caſu certum eſt ex cap. 2. De fideiuſſoribus, quòd fideiuſſor vltra id quod ſoluit, accipere poſſit omne intereſſe, id eſt, omne damnū emergens, vel lucrum ceſſans ratione talis ſolutionis. Non poteſt verò eo ſolo titulo, quod pro alio ſoluat, aliquid accipere vltra ſortem, quia eſſet vſura, cùm talis ſolutio rationem habeat mutui. Itaque ex ſola quidem fideiuſſione nunquam naſcitur vſura, quia fideiubere non eſt mutuare, vt rectè docet Sylu. in verbo fideiuſſor in fine: naſci tamē poteſt ex fideiuſſione coniuncta cum ſolutione.

Hic propter frequentem vſum fideiuſſionis in mutuo, non erit abs re ex multis quæ latè perſequitur Lud. Molina *de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 539. ad 548* nonnulla in eodem vſu imprimis notanda paucis perſtringere.

Primum eſt, *de quo Angelus §. 13. & Sylu. quaeſt. 10 in verbo fideiuſſor*, fideiuſſorem ex Authentica, Præſente, De fideiuſſoribus, non poſſe præſente, & indiſcuſſo principali debitore, conueniri vt pro eo ſoluat, exceptis tribus caſibus: primus eſt, quando principalis ipſe debitor non eſt ſoluendo: ſecundus, quando idem procul abeſt, vel non habet bona in eodē territorio, ita vt commodè conueniri nequeat: tertius, quando fideiuſſor ipſe renunciauit expreſsè beneficio memoratæ Authenticæ, quod fauore ipſius conſtitutum eſt. Adde extra eoſdem etiam caſus, cùm fideiuſſor ſoluerit ignorans eiuſmodi beneficium, *quod poterat opponere ad ſe tuendum*, ſolutionem valere, nec creditorem teneri eam reſtituere, prout ex Gomeſio habet Leonar. Leſſius *De iuſt. & iure lib. 2. c. 28. n. 10.* per hanc rationem, quòd tale beneficium non ſit iure inductum contra ſubſtantiam actionis, & obligationem, ſed ſolummodo ratione ordinis procedendi. Id quod plenius explicatum videre eſt apud Molinam *in cit. tract. 2. diſput. 546. à medio ad finem vſque.* 219

Secundum eſt, *quod cum Panormit. communiter teneri, notant in verbo fideiuſſio Angelus §. 17. & Sylu. quaeſt.* 14. cùm terminus ſolutionis à creditore prorogatur in fauorē debitoris, fideiuſſorem manere obligatum, ſi ſimpliciter ſe obligauit pro debitore; non autem ſi ſe tantùm ad certum terminum obligauit. Ratio eſt, quia priore modo contracta obligatio non tollitur aduentu termini, ſicut poſteriore.

Tertium eſt, quod fideiubere poſſit tantùm is qui liberam ſuorum bonorum habet adminiſtrationem: adeò vt fideiuſſor debeat habere propria bona, & ſufficientia ad ſatisfaciēdum creditori, & damnis ſecutis, principali debitore non ſatisfaciente. Itaque, *iuxta habita in praeced. cap. tract. 9.* filius familias niſi habeat peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, non poteſt fideiubere ſine facultate patris, nec pupillus ſine facultate tutoris, nec minor 25. annis, ſine facultate curatoris, nec item amentes, nec furioſi, nec etiam Religioſi, niſi ab Abbate & Conuentu mandatum ad id habeant, ex cap. 3. eiuſd. De fideiuſſoribus. 220

Adde quòd nec clericus poſſit fideiubere pro laico, ex

cap.

cap. 4. eodem titulo. Excipiendus eſt tamen caſus neceſſitatis, in quo ſicut tenetur clericus indigenti ſubuenire, ita & pro eo fideiubere. Immò aliqui ſatis probabiliter putant, clerico prohibitas eſſe tantùm frequentes fideiuſſiones: itaut conſtitutio illi facta ſit ad reprimendam in cleris fideiubendi, ac litigandi libidinem. Pro Eccleſia autem, aut pro alio clerico poteſt clericus fideiubere, ex ſequenti cap. 5. etiamſi tantùm ex fructibus beneficij Eccleſiaſtici habeat ad ſatisfaciendum. Adde etiam quòd nec fideiubere poſſit Abbas niſi de Capituli conſenſu expreſſo aut ſaltem tacito, qualis cenſetur dari cùm res fuerit parua. Adde ad huc, nec fœminam poſſe fideiubere pro viro ſuo, ex Authen. Si qua mulier, Cod. ad S. C. Velleianum: aut pro alio, ex lege Antiquæ, §. finali, Cod. eodem tit. exceptis tamen nonnullis caſibus, quos in verbo fideiuſſor commemorant *Angelus §. 4. & Sylu. qu. 1.* De iiſ jem, & alijs quæ huc ſpectare poſſunt, plenius Molina *in citato tractatu 2. diſput. 540.* Nobis pro praxi ordinaria ſufficere poteſt, notaſſe inter eos caſus eſſe tres præcipuos.

Primum, ſi fœmina iuramento confirmarit ſuam fideiuſſionem.

Secundum, ſi mercedem acceperit ad fideiubendum vel deceptoriè fideiuſſerit.

Tertium, ſi expreſsè renunciarit priuilegio Senatuſconſulti Velleiani: quod alioqui opponere poteſt ad elidendam obligationem fideiuſſionis. Quæ tamen renunciatio, vt valeat, fieri debet coram Magiſtratu, quia cùm ætas, aut fragilitas perſonæ, eſt cauſa priuilegij, non ſufficit ad illud elidendum ſimplex renunciatio, quia ipſum alioqui eſſet vanum, quandoquidem poſſunt tales perſonæ tam facilè induci ad renunciandum ſuo priuilegio, quàm ad ineundum contractum.

221 Quartum eſt, etiamſi fideiubendo fides tantùm detur verbis, ſeu abſque animo promittendi, obligationem tamen eſſe ſtandi promiſſo: quia fidelitas, ſine qua labaret humana ſocietas, exigit vt in re graui teneamur animum verbis conformare: maximè autem cùm damnum aliquod proximo alioqui ſequeretur. Videnda ſunt pro pleniore intelligentia quæ diximus in præced. cap. 6. ſect. 6.

Quintum eſt, fideiuſſorem ex vi fideiuſſionis non eſſe obligatum, ſi contractus quo principalis debitor ſe creditori obligauit, nullus ſit vt cum filiusfamilias ſine facultate patris, mutuò accepit pecunias, vel credito aliquid emit; & alter pro eo fideiuſſit, nulla fraude, aut dolo vſus: eo quòd, nimirùm, creditor probè ſciret conditionem debitoris, aut certè vterque, *id eſt, tam creditor, quàm fideiuſſor*, eandem conditionem ignoraret. Si verò fideiuſſor (ſiue ſciens, ſiue neſciens talem conditionem) fallat creditorem aſſerendo, quod debitor poſſit & contrahere, & debitum ſoluere, tanquam dans cauſam efficacem damni, quod debitor patietur, tenebitur illud reſtituere. Fundamentum iſtius doctrinæ. Inſtitutis, §. Fideiuſſores. De fideiuſſoribus, iſtud habetur, quod cum obligatio fideiuſſoris ſit acceſſoria obligationi principalis debitoris, eique innitatur, ipſa non extenditur pluſquam hæc. Videndus eſt Molina in ſequenti diſput. 541. pro ſubtilitatibus iuris, quæ ad eam rem pertinent. Pauca enim perſtringi ut queunt, nec conuenit nos prolixiores eſſe in ijs in quibus Confeſſarium à pœnitente inductas petere ad libros, aut doctiores conſulend os, ſed eorum non eſt.

Sextum eſt. Etſi quando plures ſunt fideiuſſores per eodē debito, ſinguli ad ſolutionem teneantur in ſolidum; tamen ſi quis eorum in ſolidum conuenia tur, ipſum excipere poſſe, vt quilibet cæterorum conueniatur pro ſua parte, adeoque ſoluta ſua parte, remittere creditorem ad aliquos, à quibus reliquam partem debiti exigat. Id quod habetur ex lege Inter fideiuſſores, ff. De fideiuſſoribus, & ex lege Non recte, Cod. eod. tit. Huc etiam pertinent multæ iuris ſubtilitates quas conſequenter Molina perſequitur.

Septimum eſt, ex cap. finali De fideiuſſoribus, in tribus caſibus fideiuſſorem poſſe ad hoc agere contra debitorem, vt à fideiuſſionis periculo liberetur antequam debitum ſoluatur. Primus eſt, ſi debitor cœperit ad inopiam vergere. Secundus, ſi à tempore fideiuſſionis, longum ſpatium temporis ſit elapſum. Tertius, ſi fideiuſſor ipſe condemnatus ſit ſoluere. De quibus, & alijs ſpectantibus ad liberationem à fideiuſſione, plenius Molina in priore parte, citatæ diſputationis 546.

Tertia cauſa, Dos.

Dotem eſſe iuſtam cauſam accipiendi lucrum in mutuo habetur ex cap. Salubriter, De vſuris. De qua re Nau. 222
in Enchir. *cap. 17 nu. 273. & in comment. De vſuris notab. 21.* Medina in Cod. De reſtitutis per vſuram, *quæſt. 2. & ad cap. Salubriter.* Sotus lib. 6 de iuſt. & iure. *quæſt. 1 ſub finem, art. 2.* Conar. *lib. 3. var reſol. cap. 1. nu. 3* multique alij, quorum meminerunt Alphonſus à Neapoli *in tract. De vſuris quæſt. 22.* & Petrus à Nauarr. *in lib. 3. De reſt. cap. 2. num. 352 & duobus ſequentibus.* Notandum verò eſt, in cap. Salubriter, De vſuris ſtatui quòd quando ſocer non ſoluit dotem genero, & interea dat pignus ei fructificans idem poſſit vltra ſortem accipere omnes euidem pignoris fructus. De cuius definitione canone, deque titulo iuſto, quo aliquid accipi ſine vſura poſſit, variæ ſunt ſententiæ, quas ijdem Alphonſus, & Petrus ac etiam Lud. Molina de iuſt. & iure, *tract. 2. diſput. 321.* referunt ac expendunt.

Cæterum non eſt tantummodò damnum emergens, vel lucrum ceſſans genero, nec ſola tacita donatio ſoceri; quia damnum emergens, & lucrum ceſſans, tam locum habent in alijs, quam in genero. In prædicta conſtitutione autem aliquid de genero ſpecialiter ſtatuitur; cui poteſtatem dat accipiendi memoratos fructus: non quidem, vt conceſſos ex ſola liberalitate: ſeu ve debitos ex iuſtitia. De quo debito interrogatum eſſe Summum Pontificem, non autem de alie ſatis indicat ratio, quam in eod. cap. Salubriter, reddit.

Cæterùm cenſeri poteſt vera ratio, quæ in cit. cap. Salubriter, indicatur his verbis: Cùm frequenter dotis fructus non ſufficiant ad onera matrimonij ſupportanda: quamque locis cit. aſſignant Medina, Sotus, Couar. & Molina, quòd eiuſmodi fructus dentur ad ſuſtinenda matrimonij onera. Pater enim qui filiam in matrimonio collocat, debet eam alere, vel dare vnde alatur: propterea enim ſolet dos conſtitui, vt ex fructibus eius ipſa tandem matrimonio alatur, ac ſuſtineantur alia matrimonij onera. Vnde quando pater dotē non dat, gener poteſt aliquid ab ipſo accipere quotannis ad ſuſtentationem vxoris, & familiæ. Quòd contingeret, generum nullum onus matrimonij ſuſtinere (vxore ſcilicet ipſius manente apud patrem à quo alitur) vel certè fructus dotis notabiliter excedere onera matrimonij, ipſe nequiret fructus ſuperantes accipere, niſi ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis: aut certe tacitæ donationis. Pro qua re eſt tum textus expreſſus in lege Pater, ff. De doli mali, & metus exceptione; tum etiam aperta ratio, quia ceſſante cauſa ceſſat effectus. Onera autē matrimonij, ſunt cauſa iuſta percipiendi fructus pignoris dotalis: Ergo illis ceſſantibus, talis perceptio ceſſare debet.

Vnde ſequitur quod Alphonſus à Neapoli bene tractat loco citato, concluſ. 5. (& ſatis deduci poteſt ex eod. cap. Salubriter) generum poſſe fructus pignoris dotalis accipere, etiamſi ſocero dederit dilationem ſolutionis dotis; niſi ſimul iuri ſuo expreſsè renunciarit: quia nihilominùs eadem cauſa accipiendi prorſus manet, quia, *vt manifeſtum eſt* per talē dilationem ſocero alimenta quæ præſtare debet filiæ, non remittit, tanquam volens tam eam, quàm familiam gratis alere. Secus eſſet verò ſi remitteret in totum, ſicut cenſetur facere is qui omninò indotatam ducit. Itemque ſi remitteret ad tempus: vt cenſetur is qui conſtituit tempus ſoluendæ dotis, nullo adiecto de pacto de aliquo ſibi ſoluendo in eo medio tempore quo expectabit dotis ſolutionem: neque aliquo pignore fructifero recepto à principio matrimonij. Iudicatur enim velle ſocero donare quodcunque intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis eo medio tempore incurrendum ex dote non ſoluta.

Sequitur ſecundò, quod gener poſſit non tantùm à ſocero ſuo fructus pignoris dotalis accipere, ſed etiam ab alio quocumque, quandiu non ſoluitur ei dos: vt v. g. ab hæredibus ſoceri poſt eius mortem: vel ab eo cui ſocer vendiderit dominium huiuſmodi pignoris. Ratio eſt, quia iuſta cauſa accipiendi manet, & res oppignorata ad illos alios tranſit cum ſuo onere. Quod autem de genero comparatione ſoceri hic dicitur, pari ratione dici poteſt comparatione alterius qui vxorem ipſius dotauerit nam à tali quoque dos aſſignatur ad ſuſtentationem onerum matrimonij. Id quod notat Molina *in cit. diſp. 321. verſ. Haec 1.*

Sequitur tertio, quod gener ſicut poteſt fructus dotalis pignoris accipere, poſſit etiam cùm nullum ei datur pignus 224

fructificans, doſque in pecunia tantùm ei promitteretur poſ-ſit, inquam, ſingulis annis ex tali pecunia tantùm accipere vltra ſortem, quantùm poſſet mediocriter induſtrius lucrari ex negotiatione eiuſdem pecuniæ. Id quod docent *Sylu. in verbo vſura 3. quæſt. 3. & Couar. Nauar. ac Soto loc. cit.* atque alij quorum meminit Alphonſus à Neap. concl. nona, communemque ſententiam eſſe habet Molina ibid. *verſ. Dubium eſt*. Confirmatur verò, quia in contractu mutui licet vnicuique ſeruare ſe indemnem, ex cap. Peruenit, De fideiuſſoribus. Ergo gener, qui ratione moroſæ ſolutionis dotis, ſuſtinet onera matrimonij, ſine alia talis damni ſatisfactione, poteſt tuta conſcientia paciſci de tali veroſimili intereſſe, quod cogitur pati ob dilatam dotis ſolutionem. Adde quòd non liceat ſocero locupletari cum generi iactura; vt nec aliquem cum alterius iniuria & iactura, ex regula 48. iuris in ſexto. Præterea, quòd cùm gener in recompenſationem iuſtam pro matrimonij oneribus, quæ ſuſtinet, licitè accipiat fructus alicuius poſſeſſionis, nulla ſit ratio cur non poſſit ſimiliter paciſci, vt quotannis tanta pecuniæ ſumma ſibi ſoluatur, quanti æſtimabuntur onera quæ ſuſtinere debebit.

Aduerte obiter, *quod habet Molina in praeced. verſ. Tertiò colli-go*, nihil referre in hac re, quòd genero lucrum aliquo ceſſet, aut non ceſſet, eo quòd ei dos non ſoluatur ſtatim: quia fructus pignoris, aut pecunia loco illorum, non datur pro expectatione ſolutionis dotis, ſed in iuſtam compenſationem pro matrimonij oneribus ſuſtinendis debitam, iuxta priuilegium in cap. Salubriter, De vſuris, generaliter conceſſum, tam iis qui ſolent ex ſua pecunia negotiando lucrari quàm iis qui non ſolent.

225 Sequitur quartò, generum pro dote non ſoluta recipientem fructus pignoris priuſquam alimenta vxori præſtet, teneri computare illos in dotem. Id quod habetur ex lege Videamus 2. §. Ante matrimonium, ff. De vſuris: & ex lege Si ante nuptias, ff. Soluto matrimonio. Et probatur, quia cùm tunc ceſſent onera quorum cauſa tales fructus dantur, ſine iuſta cauſa ij percipiuntur.

Sequitur quintò, generum qui noluit contrahere, niſi numerata dote, vel pignore fructifero pro ipſa aſſignato, poſſe tuta conſcientia accipere pro ſupportandis oneribus matrimonij, omnes aſſignati pignoris fructus, etiamſi excedant eadem onera, dummodò pignus ipſum in ſuo valore conſeruet, reſtaurando ex iiſdem fructibus, quod in eo deperierit. Ratio eſt, quia in tali aſſignatione cenſetur contineri à ſocero tacitè facta donatio partis fructuum, qua excedunt onera matrimonij. Secus verò cenſendum eſſet, ſi pater filiam alere ſtatuiſſet, & impeditus, illam curam aliquoties transferret in generum, commendato ei pignore fructifero, ex cuius fructibus onera matrimonij ſuſtineret. Tunc enim ſuperabundantes fructus gener tenetur reſtituere, vel in ſortem computare: cùm ſocer intenderet tantùm releuare ipſum ab expenſis onerum matrimonij. Iſtud ac illud prius habetur ex lege Creditor, §. Si inter maritum, ff. mandati. De qua re prędictus quoque Alphonſus concl. 3. Qui & in ſequenti 10. ac 11, ponit differentiam inter hæredes generi legitimos (quales ſunt filij, quos ille ſuſcepit ex vxore, pro cuius dote acceptum eſt pignus fructiferum) & hæredes aduentitios (quales ſunt cæteri non ſuſcepti ex ead. vxore) quòd illi, ad quos materna hæreditas de iure pertinet, tuta conſcientia loco patris mortui fructus dicti pignoris dotalis accipere poſſint, ſi & ipſi onera matrimonij ferant, matrem ſuam alendo: alij verò non poſſint, ſed teneantur viduæ relictæ reſtituere idipſum pignus, pro dote non ſoluta acceptum ab ipſius marito, cui illud datum eſt à ſocero in gratiam tantùm filiæ, & filiorum ex ea ſuſcipiendorum.

Quarta cauſa, Stipendium Clerici, & quatuor ſequentes.

226 QVarta cauſa habetur ex cap. primo, De vſuris, vbi ſtatuitur, quòd cùm laicus iniuſtè vſurpat bona Eccleſiaſtica, & eadem in pignus, mutui dat illi Clerico ad quem de iure pertinent, idem Clericus poſſit vltra ſortem fructus talium bonorum accipere, cùm ad eum iure pertineat. Quod dicendum eſt pari ratione de laico cui bona ſua in pignus data fuerint ab eo, a quo iniuſtè poſſidentur. Quòd ſi bona Eccleſiaſtica data Clerico in pignus non eſſent ipſius, ſed alterius, ipſe nequiret accipere illorum fructus: neque, *ex cap. De decimis*, deberet tale pignus, *cùm iniuſtè detur*, acceptare; niſi fortè eo animo id faceret, vt fructus perceptos reſtitueret proprio domino.

De quinta cauſa, *quæ eſt venditio vſus fructus*, dicetur in ſequenti de contractu cenſus: eadem eſt enim cum venditione & emptione cenſuum.

Sextæ cauſæ, *cui velles nocere*, ſenſus eſt, quòd poſſit in mutuo aliquid vltra ſortem accipi ab hoſte Reip. contra quem iuſtum bellum geritur, ex cap. fin. 14. quæſt. 4. Cuius Canonis, *ex Couar. lib. 3. var. reſol. cap. 1. num. 7.* verus intellectus non eſt, quòd ſicut hoſtis cum quo iuſtum bellum geritur, poteſt ſuis rebus vi & armis ſpoliari; ſic etiam poſſit mutuatione, qua aliquid accipiatur vltra ſortem. Nam, *inquit ille*, talis conuentio fit iure pacis, & commercij, non autem belli, & hoſtilitatis. Sed verus intellectus eſt, quòd cùm hoſti mutuo datur, mutuator vltra ſortem aliquid accipere poſſit in compenſationem damnorum ſibi ab ipſo iniuſtè illatorum, aut recuperationem aliquorum ſuorum bonorum, quæ idem hoſtis iniuſtè poſſidet.

Septima cauſa, *venditio ſub dubio*, ſumitur ex cap. In ciuitate & ex cap. finali. De vſuris. Circa quam obſeruandum eſt, vſuram eſſe, vendere rem cariùs, aut emere viliùs iuſto pretio, propter dilatam, vel anticipatam ſolutionem, vt in ſequentibus ſuo loco exponetur, habeturque ex cap. Quoniam, De vſuris. Nihilominus pretium augeri, vel minui poſſe propter dilatam, vel anticipatam ſolutionem, quando quis dubitat de pretio futuro. Id quod illuſtratur exemplo ſumpto ex memoratis capitulis, de eo qui rem ſuam cariùs nunc vendit, quàm ſoleat communiter, eo quod ſoluenda ſit alio tempore, vt poſt tres, vel quatuor menſes; quando probabile eſt, quod eadem res plus valebit. Ipſe enim poteſt hoc tempore pretium accipere, quod probabiliter ſperat futurum tempore ſolutionis: dummodo eam ipſam rem, *vt ex cit. cap. finali habetur*, ſeruaturus eſſet vſque ad tempus illud in quo augendum pretium probabiliter ſperat. Si enim ſeruaturus non erat, ſed venditurus de præſenti, non poſſet maius pretium accipere prout ibidem habetur. Verùm de emptione, & venditione dicendum eſt ex inſtituto in ſequenti tractatu. Hic ſolùm obſeruandum eſt, quod cùm quis merces ſuas vendit credita pecunia, poſſit vltra iuſtum pretium accipere lucrum ceſſans ſeruatis conditionibus ad id requiſitis, de quibus egimus in præced. lib 23. cap. 8. Itemque re tota ſufficienter emptori declarata: nempe quod tantùm accipiat pro iuſto pretio, & tantùm pro lucro ceſſante. Ita Nau. in Enchir. *cap. 23. nu. 82.* annotat. Ratioque eſt quia emptor non niſi ſciens & volens debet ſe tali oneri ſubijcere. 227

Octauæ cauſæ, *pretium poſt tempora ſoluens*, ſenſus eſt, quod quando is qui debet aliquam pecuniarum ſummam, non ſoluit tempore præſcripto, ratione talis moræ accipi poſſit ab eo aliquid vltra ſortem ob detrimentum quod ideo patitur ille cui debet: ſiue illud ſit damni emergentis, ſiue lucri ceſſantis. Ita habetur ex cap. 2. & 3. De fideiuſſoribus.

Nona cauſa, Pœna, nec in fraudem.

HVius ſenſus eſt poſſe aliquid accipi in mutuo vltra ſortem nomine pœnæ, quæ à lege, vel à Iudice, vel de communi conſenſu vtriuſque partis, à creditore debitori imponitur ob culpam negligentiæ, ſi principale non ſoluat tempore præſcripto. Quod quidem licitum eſſe, nec vſurarum Doctores conſentiunt, teſte Ludouico Molina *in citato tract. 2. diſput. 317. verſ. Quæ de pœnis*, vbi aliquot commemorat: habeturque ex cap. Suam, de pœnis, & ex lege Si pacto quo pœnam, Cod. De pactis. Et patet hac ratione, quia cùm rem alienam iniuſtè retinens inuito domino, ſit in culpa, pro qua poteſt plecti pœna: atque mutuatarius talis ſit, per vecordiam iniuſtè, inuitoque mutuatore retinens rem mutuatam, ſanè ea de cauſa poteſt ab ipſo pœna iuſtè exigi: atque adeò ſine vſura, cùm non exigatur mutuationis, ſed pœnæ nomine. Non enim obligat mutuator abſolutè mutuatarium ad ſibi dandum aliquid ſupra ſortem, ſed conditionatè, ad ſibi dandum in pœnam, eo caſu, quo mutuatam pecuniam non ſoluerit in termino qui de conſenſu ipſius præfixus eſt ſolutioni. Quod cùm ita ſit, mutuatarius elapſo termino tenetur in conſcientia, etiam ante Iudicis condemnationem, cùm ſorte principali ſoluere pœnam, de qua cum mutuante conuenit, ſi ab illo non exigatur. Quod addo, quia pœna conuentionalis non debetur antequam à parte fuerit expreſsè, vel tacitè petita, prout habet Couar. *in Epiſt. 4. decretal. c. 6. §. 8. nu.* 11. Rationem addens, quia ſicut Iudicis executio in legali pœna eſt neceſſaria, ita in conuentionali petitio creditoris expectanda eſt, cùm is qui pœnam promiſit, iuſta coniectura præſumat alterum nolle eam recipere, ſi eam non petierit. 228

Cauendum eſt vero in hac re, ne pœna apponatur in fraudem vſurarum, ac curandum omnino, vt totum negotium

bona

bona fide peragetur: putà apponendo pœnam ipſam: ſiue quia intereſt mutuantis, vt debitum ei ſoluatur in tali termino, ſiue etiam, quia vult in illo termino habere quod ſibi debetur, ſiue ipſius interſit illud habere, ſiue non. Etenim eo ipſo quod mutuatarius contra mutuatoris voluntatem mutuum detinet vltra terminum præfixum, facit ei iniuriã incurritque in culpam, pro qua poteſt exigi pœna, quæ vtriuſque partis conſenſu, aut Iudicis, vel legis, *ſiue generalis, ſiue particularis, municipaliſue*, authoritate ſit moderata, quæ & culpæ commiſſæ in nõ ſoluendo proportione reſpondeat & ad finem ad quem imponitur, deſeruiet, *vt monet Med in Cod. De reb. acquiſitis per vſuram, quæſt. 3 cauſa 4*, non poſſit eſſe adeò parua, vt debitor nihil aut parùm metu illius ad ſoluendum moueatur: nec eſſe adeò exceſſiua, vt quãtitati culpæ proportionata non ſit. Et quamuis, *addit ille*, moroſus debitor ea contractu quodammodo furi æquiparetur: non debet tamen contra eum tanta pœna imponi, quanta contra furem, aut alium debitorem ex delicto.

230 Aduertendum autem eſt primò, quòd ſi abſque culpa ſolutio omittatur fieri in termino præfixo, etiãſi intereſſe inde emergens exigi poſſit, *vt rectè monet Med. in fine citata qu. 3.* pœna tamen non poſſit exigi, prout Angelus *vſura 1. nu. 91.* & Nauar. *in Enchir. cap. 17. nu. 215.* meritò docent: quia vbi nõ eſt culpa, nec eſt pœna qua puniatur, *ex cap. 2. De conſt.* Vnde ſequitur, pœnam non poſſe exigi ab eo qui idcircò non ſoluit, quòd verè non potuerit. Nec etiam (*ex Caiet. verbo vſura, cap. 2. in fine*) quando ſoluendi mora contigit de conſenſu creditoris: nimirùm quia tempus ſolutionis faciendæ prorogauit. Neuter enim talium moratorum culpabilis eſt: immò nec poteſt verè appellari mora, cùm per debitorem non ſteterit quia ſolueret.

Aduertendum eſt ſecundò, *ex Nauar. loco cit.* mutuatariũ, ſi partem debiti ſoluerit præfixo tempore, non eſſe compellendum ad totam pœnam: ſed ab illa detrahendum eſſe aliquid pro ea portione, ſecundùm quam excluditur mora culpabilis. Id tamen intelligendum eſt, niſi obligatio ſoluendi individua eſſet: vt tunc cenſebitur, cùm ſolutio partis non adferet commodum, quod adferret ſi alias ſimul, ſeu totum ſolueretur, prout accidit cùm ſolutio mutui exigitur in termino ad emendum aliquid quod emi non poteſt, niſi totius debiti ſolutio accipiatur.

231 Aduertendum eſt tertiò, *ex communi ſententia, teſte Nauar. loco cit.* pœnam cenſeri impoſitam in fraudem vſurarum, ſi mutuator dum apponeret, ſciuit, aut veroſimiliter credidit mutuatarium non poſſe ſoluere in termino præfixo: vel ea intentione impoſuit, vt lucrum haberet vltra ſortem: non autem, vt metu talis pœnæ debitor compelleretur ſoluere ſuo tempore. Addit Medina *loco cit. verſ. Obſerue tamen*, cauendũ eſſe, ne is qui huiuſmodi pœnam imponit, inde infametur, aut alios ſcandalizet, aut ne aliquid ſiniſtre contra illũ ideò præſumatur, quæ conditio eſt in omni contractu ſeruanda.

Addit etiam aliam conditionem ad vitandum in hac re peccatum, quæ eſt, vt dilatio ſolutionis ſortis non ſit in præcepto. Eſt verò in præcepto, cùm debitor adueniente termino adeò impotens eſt ad ſoluendum, vt contra charitatem ſit, ipſum compellere ad ſortis ſolutionem. Exemplum eſt, ſi tam parum habeat, vt veſtem vnicam qua induitur, aliamque ſupellectilem ſibi neceſſariam vendere cogatur. Quod idem iudicandum eſt, ſi tempore ſolutionis faciendæ detineretur in carcere, vel captiuus eſſet inter hoſtes, vel infirmus, vel in loco diſtanti, vel alia eiuſmodi ratione impeditus, quominus poſſet tunc ſoluere. Nam ſicut talis immunis eſt à culpa omiſſæ ſolutionis, ita etiam eſt à pœna eidem culpæ debita. Quanquam, vt Molina annotat ſub fine citatæ diſp. 317. ſi debitor in talẽ impotentiam inciderit ſua culpa, *quandoquidem culpabiliter eſſet impotens*, non liberaretur à pœna tanquam inexcuſabilis.

Decima cauſa, Lex commiſſoria.

232 NOmine *legis commiſſoriæ* hic ſignificatur venditio cum pacto retrovendendi, de qua in tract. ſequenti, De emptione, & venditione. Cenſetur autem excuſare lucrum in mutuo, quoniam is qui taliter emit, poteſt tanquam dominus quo ad vſque redimatur res, fructus eius ſuos facere, & ſic lucrari ſupra ſortem, cùm hanc recepturus ſit integram, dum res ipſa redimetur. Pactum verò aliud legis commiſſoriæ, quo mutuator accipit pignus ſub conditione, vt niſi ad præfixum diem redimatur, ſit venditum, illicitum eſt (ex Nauar. in Enchir. cap. 17. nu. 216.) dum additur in eo, quòd omnes fructus, vel pars illorum vſque ad eum diem capiendi ſunt. Sunt enim alieni, cum per impignorationem non amittatur rei impignoratæ dominium, itaque accepti computandi ſunt in ſortem, vel in intereſſe, ſi quod interuenerit, vel in ſatisfactionem pro pœna, cùm appoſita eſt ſine fraude vſurarum, & incuria. Immò illicitum eſt tale pactum, etiã illud quod mutuo acceptum eſt, adæquet iuſtum pretium pignoris, aut certè id, quo ab ipſo pignore ſuperatur, in pœnam iuſtam antè deſcriptam, impoſitum ſit non ſoluenti in præfixo termino.

Vndecima cauſa, Gratis.

PEr dictionem, *Gratis*, ſignificatur donatio ipſius mutuatarij. Si enim ille qui nullum mutuationis beneficium alteri contulit, poteſt id quod ſponte ſibi donatum fuerit, accipere: poterit à fortiori ille qui mutuò dedit: cum peioris conditionis ad datum recipiendum non ſit effectus ex eo, quòd mutuauerit: immò cæteris paribus effectus ſit melioris, quàm ſi non mutuaſſet. Aduerte tamen quędam requiri, quibus deficientibus vitiatur huiuſmodi receptio, prout explicat Medina *in Cod. De reb. per vſuram acquiſitis, qu. 3. cauſa 3.* Etenim præter conditionem, *in omni actione eandem*, requiritur ex parte mutuatarij, vt ſponte ac liberaliter offerat id quod donat: quia non eſſet alioqui donatio, cùm ad rationem illius ſpectet, vt ſpontanea, liberaliſque ſit. Quocirca ſi donet, tanquam vi mutui debitum: aut quia timet, quòd niſi donet, non dabitur amplius illi mutuum, non poteſt titulo donationis accipi oblatum ab ipſo. 233

Ex parte mutuatoris verò, oblatum accipientis vult quidem memoratus author requiri, vt idipſum oblatum recipiat tanquam donatum, non autem tanquam debitum ſibi ex vi mutui. Sed etſi id valeat ad vſuram mentalem euitandam, non eſt tamen neceſſarium ad hoc, vt donatio, præſumi poſſit liberalis: ac tanquam iuſtè acceptum retinere id quod donatum fuerit, ſi mutuator ipſe, illud nec directè, nec indirectè petiit: aliudue ſignum dedit prauæ ſuæ voluntatis faciendi lucrum ex mutuo, prout contra ipſum Medinam habet Petrus à Nauar. *lib. 3. de reſtit. cap. 2. num. 315.* Et ratio eſt, quia vt iuſtè taliter acceptum retineat, tanquam adeptus illius dominium, requiritur tantùm vt ei conſtet mutuatarium ſponte, liberaliterq; donare: aut vt idipſum veroſimiliter præſumat. Quod non poteſt habens cauſam probabiliter præſumendi oppoſitum, conſequenterque nec poteſt bona conſcientia retinere id quod ei oblatum eſt, quaſi ſibi verè donatum.

Cuiuſmodi cauſam (*præſumendi, inquam, probabiliter oppoſitum*) idem Medina hanc aſſignat: Si mutuatarius qui munus offert, premitur paupertate, aut ſit illiberalis, & qui talia non ſoleat offerre liberaliter, ſed ob beneficium inde ſperatũ, aut qui non tam ob negotiationem & lucrum faciẽdum, quam ob neceſſitatem mutuò accipit: ac demum qui ante mutuum, vel ſimul cum mutuo, vel ante ſolutionem mutui aliquid offerat, vel promittat. In talibus enim caſibus iuxta perſonę qualitatem, iuſtè præſumitur quod non gratis, & liberaliter munus offerat: ſed vt in poſterum cùm indiguerit ſibi mutuetur, vel vt terminus ſolutionis ſortis prorogetur: quod quidem eſt ſecundò mutuare. Adhæc ſi mutuator tempore mutuationis, verbis aut ſignis inſinuauit ſe munus aliquod ex mutuo ſperare, etiamſi iocosè id dixerit: mutuatarius autem vt ſerio dictum accepit, ideoque munus eſt quod poſtea offert, is iuſtè præſumitur non date illud liberaliter, ſed tanquam aliquo modo exactum.

234 Mouet autem dubium memoratus Medina, An quãdoquidem mutuans intelligit ſibi vltra ſortem, ſiue ante, ſiue poſt illius ſolutionem, aliquid donari à mutuatario ea intentione, vt quando is indiguerit, aut petierit, denuò ipſi mutuet: An, inquam, illud licitè & accipere, & retinere poſſit? Ad quod reiecta eiuſdem Medinæ reſponſione Petrus à Nauar. reſpõdet diſtinctione, *in citato cap. 2. nu. 329. & ſequent.* Aut enim donator de mutuo futuro aliquid in particulari explicat ſiue expreſsè, ſiue per aliqua probabilia indicia oſtẽdens ſe ex tali donatione expectare mutuum à donatario (quod eſt ſuo modo emere mutuationem, ſicut dare iudici, vt ſententiam dicat, eſt emere ipſius ſententiam) aut tantùm explicat in communi, dicens ſe ei donare, quia amicus eſt, aut ipſum vult habere amicũ, aut reddere gratum & officioſũ.

Atque quacumque ratione prius illud fiat ſiue explicitè, ſiue ſignis ſufficientibus declarando intentionem, illicita eſt receptio, cùm talis donatio ſit nulla tanquam non libera: vtpote ex metu, ne mutuum poſtea negetur, cauſata

venerit dederit. Sin autem poſterius fiat, neque de ſpe futuri mutui quidquam ſignificat, ſed tantùm de amicitia, ea ſit donatio, quia fertur in amicitiam: neque eam eſſe coactam donatarius poteſt intelligere, vel debet iudicare. Atque factum amicitiæ, & gratificationis cauſa, credendum eſt liberaliter potiùs, quàm aliter factum eſſe. Nam ſi donator ſpem futuræ mutuationis mente conceptam nullo modo ſignificet exteriùs, coniecturis opus eſt, ex quib. ſi meritò ipſe præſumatur in eum finem principaliter donare, vt poſtea mutuò ei detur, non erit licita receptio: ſi verò probabiliter præſumatur ipſius intentionem eſſe tantùm donatarij animum diſponere ad beneuolentiam, per quam paratior ſit ad mutuandum, licita erit receptio.

235 Aliud dubium monet Petrus à Nauarr. num is qui mutuò dedit, poſſit ei reducendo in memoriam mutuò data petere licitè donari ſibi ab eo bonum aliquod temporale? Et reſpondet *in eodem capit. 2. numer. 334* quod ſi de mutuo nullam in particulari mentionem faciat, ſed tantùm in communi beneficia commemoret, poſſit licitè ſic donatum recipere: quia poteſt & debet præſumere, amicitiæ, & gratitudinis cauſa eſſe ſibi oblatum. Si verò ante facta mutua commemoret in particulari, poſſit quoque accipere oblatum ab eo qui ſcitur, *ſaltem veroſimiliter*, mutuum non eſſe proximè petiturus: quia talis omninò liber eſt ad donandum, vel non donandum, nec vlla neceſſitate, nec metu vllo mutui ſibi in poſterum negandi compellitur ad donationem. Non poſſit verò accipere ab eo, qui probabiliter æſtimatur proximè petiturus mutuum, cùm ſit conſequenter præſumendus ad donandum adduci metu, ne ſibi quando eguerit mutuum negetur.

236 Hic meritò aliquis inquirat, quid ſentiendum ſit de contractu quem Principes celebrare ſolent cum diuitibus, accipientes ab his mutuum ad certum terminum, facta ſcedula in qua promittunt aliquid ſupra ſortem, addendo ſe ex tunc & pro tunc gratis, & liberaliter id eis dare. Ad quod reſpondere poteſt, quòd ſi tale mutuum accipiatur ad res omninò neceſſarias, vt ad debita ſoluenda, ad ſubueniendum familiæ, vel defendendum regnum ab hoſtibus, tunc contractum cenſeri vſurarium, cùm non poſſit præſumi libera donatio, ſed potiùs coacta per vrgentem neceſſitatem. Si verò accipiatur non ad neceſſitatem, ſed ad lucrum & augmentum rei familiaris, non eſſe contractum vſurarium: acceptumque iuſtè retineri poſſe: quia tunc donatio rationabiliter præſumi poteſt facta ſponte, & liberaliter: cùm donans non tantùm non timeat facere aliquam iacturam, ſed etiam lucrum ſperet, ratione donationis.

Duodecima cauſa. Dans ſocijs: &
13. Pompa.

237 Per particulam, *Dans ſocijs*, ſignificatur contractus ſocietatis, in quo ex pecunia quæ ad ſocietatem datur, lucrum accipi poteſt, vt poſt D. Thom. 2. 2. *qu. 78. art. 2. ad 5.* Summulariſ communiter docent. Qua de re poſtea ex inſtituto, cùm de eodem contractu.

Per particulam verò, *Pompa*, ſignificatur illud quod habetur ex D. Thom. *in praced. art. 1. ad 6.* licere in mutuo lucrari, quando ipſum fit ad ſecundarium vſum pecuniæ: nempe quando pecunia mutuò datur ad oſtentationem, tanquam aliquid pretioſum, vel et alicui tradatur in pignus. Hæque ſunt cauſæ quæ traduntur communiter, quibus adhuc aliæ addi poſſunt, quæ licèt ad eas reducantur aliqua ex parte: quotidiana tamen praxis exigit, vt de eiſdem particulariter dicatur.

Aliæ cauſæ quæ antè traditis verſibus non comprehenduntur.

Decima quarta cauſa, Conditio vidualis.

238 Vidua vel ſeparata à marito per diuortium, poteſt ratione pecuniæ dotalis marito ſolutæ, neque ab eo, aut eius hæredibus reſtitutæ, tantùm accipere, quantum homo mediocriter induſtrius lucrari poteſt, ſi habeat talem pecuniam, dummodo tamen eadem pecunia retineatur vidua ipſa inuita, vel conſentiente quidem, ſed ex pietate: vt quando iidem hæredes nequeunt commodè ſtatim ſoluere acceptam. Ex autem (*iuxta antedicta in explicatione tertia cauſa*) poteſt tale quid accipere, non tantùm ratione intereſſe, ſed etiam ex ratione alimentorum, etiamſi nullum intereſſe patiatur.

Quam doctrinam poſt Sotum *cap. 7. De iuſt. quaſt. 1. art. 2 ſub finem*, & Sylu. *in verbo vſura tertio, quaſt. 7* Nauarr. in Enchir. *cap. 17. numer. 214.* tradit, & fuſiùs tractat Alphonſ. à Neap. in tract. De vſuris, *quaſt. 10. concl.* 12. 13. 14. 15. Probatur verò, quia vna ex parte vidua permanens in ſua viduitate, fictione iuris cenſetur perſeuerare in matrimonio, & ideò ob acceptam dotem, niſi ea reddatur, alimenta illi eadem ratione ſuppeditanda ſunt, qua priùs. Ex altera parte verò, cùm viduæ maritus, ſicut priuſquam moreretur, ius habuit in dotali pecunia, vel in poſſeſſione frugifera, quæ pignorata ſibi fuit pro dote non ſoluta: ita etiam habuerit onus alimentandi vxorem & familiam. Vnde fit, vt pari iure hæredes mariti iam defuncti, ſi velint eidem in hæreditate ſuccedere, debeant vel dotem reſtituere, vel viduam ipſam alimentare, cùm à defuncto, cui ſuccedunt, non potuerit in ipſos plus iuris transferri, quàm ei antequam moreretur, competeret, iuxta textum expreſſum in regula 79. iuris in 6. Porrò onus illud ex Sylu. loco citato, communiter æſtimatur ſecundùm quantitatem dotis, quia ſecundùm eam mulier eſt alimentanda: eaque in re, pro menſura illud ſumitur quod mediocriter induſtrius poſſet ex tali pecunia lucrari.

239 Annotat autem ex Bart. memoratus Alphonſus in concl. 13. quòd ſi vidua in domo hæredum, ſine rationabili, ſiue irrationabili de cauſa manere nolit, poſſit petere alimenta debita ſibi ratione dotis: quoniam illa ſunt indiſtinctè ei conceſſa. Id quod habere locum, etiamſi nubat, dummodò pauper ſit, nec à ſecundo marito, aut ab alio ei aliméta ſuppeditentur, notat ex Couar. Molina De iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 322. verſ. interim dum* addit que duo. Prius eſt, ſi eidem ab alio præbeantur alimenta, hæredes mariti non teneri ea ſoluere, niſi id cùm præbeantur quòd ab illis petita, recuſarint miniſtrare, ideòque vidua fuerit coacta ab alijs petere. Ratio verò eſſe poteſt, quòd ceſſante cauſa ceſſet & effectus: ſic enim maritus, cùm vxorem ſocer, aut alius liberaliter alit, nequit eiuſdem alimenta petere ob dilationem ſolutionis dotis. Exceptionis autem addita ratio eſt, quòd nemo debeat de ſua iniquitate lucrum reportare: ideòque talia alimenta tanquam mutuò ipſis data teneantur refundere ei qui miniſtrauit, niſi condonet. Poſterius eſt quia ius ipſum alimentorum, priuilegium eſt perſonale vxoris, quo illi ea debentur quamdiu dos non reſtituitur: poſt mortem ipſius, illa non debentur hæredibus ſuis, dote non reſtituta: deberi tamen fructus, ſi quos res dotalis proferat, & compenſationem intereſſe, ſicuti ex ſolutionis iniuſta dilatione.

Addit præterea memoratus Alphonſus loco cit. quòd ſi hæredes in alimentis, ſtatui eiuſdem viduæ conuenientibus minùs expendant quàm ſint fructus dotis, illud quod abundantius eſt, ſibi retinere poſſint, ſicut poterat maritus, cui ſucceſſerunt: atq; ex aduerſo, ſi tales fructus non ſufficiant, debeant de ſuo ſupplere. Et ratio eſt, quia in priore caſu, illud plus cenſetur genero conceſſum à ſocero: & in poſteriore gener cenſetur minus illud de ſuo ſupplere voluiſſe. Iam verò hæredes ſuccedunt, tum in commodis, tum etiam in incommodis defuncti. Annotat adhuc in ſeq. concl. 14. ex eodem Bart. idem Alphonſus, viduam quæ ſuſcipit alimenta ab hæredib. mariti, donec dos ei ſoluatur, debere quod lucrata fuerit ex propria opera, & artificio, tribuere hæredibus à quibus alimentatur (*ſicut debuit marito*) ſiue in eorum domo permaneat, ſiue ab ea diſcedat: vt aut de alimentis tantùm deduci debeat, quantùm intereſt hæredis eam in ipſius commodum operari manibus, ſicut operabatur in commodum mariti. Quod procedere exiſtimarim quando hæredes alioqui grauarentur, non percipientes ex dote fructus qui ad alimenta illi ſuppeditanda ſufficiant: quia ſi ſufficientia capiant, nulla ratio videtur cur debeat compelli ad operandum pro alijs, qui dotem, aut per ſolutionis dilationem iniuſtam, aut eis ex pietate conceſſam, retinent.

Decima quinta cauſa, Conditio pupillaris.

240 Conditio pupillaris ideò ponitur inter cauſas faciendi lucrum in mutuo, quòd pupillus poſſit accipere honeſtum lucrum à tutore ſuo, qui negligens fuerit, illud ex ipſius pecunijs acquirere, ſiue emendo prædia, ſiue dando ea alicui mercatori ad partem honeſti, & liciti lucri recipiendam ſecundùm regionis ſeu prouinciæ conſuetudinem: argumento Cap. Per veſtras, De donationibus inter virū & vxorem. Qua de re *Coua. lib. 3. var. reſol. cap. 2. nu. 1. & Sylu. verbo vſura 1. quaſt. 24 & 29 & verbo Tutela, quaſt 4.* Aduerte autem id fieri in pœnam negligentiæ, & ideò tutor ſi fecerit

quod

quod in ſe erat, nec per ipſū ſteterit quominùs ex talibus pecunijs lucrarum ſit, ad nihil teneri, vt Sylu. in ead. quæſt. 4. expreſſit, & patet per antedicta de noua cauſa, quæ eſt pœna. Aduerte etiam, *quod idem quoque habet in citata quæſt. 29.* quòd ſi tutor pecunias expoſuerit vſuris, cùm non poſſet aliter ex eis lucrari, pupillum ipſam taliter acquiſita tenert reſtituere, ſique nolit, aut nō poſſit, reſtitutionem incumbere autori tanquam cooperatori.

Decima ſexta cauſa, Pignus oneroſum.

241 RAtione pignoris oneroſi tantùm ſupra ſortem accipi poteſt in mutuo, quantùm proportione reſpondeat oneri. Sic ergo ille qui accipit à Principe ciuitatem, vel caſtrum in pignus, poteſt interea fructus, ſeu reditus illius percipere, propter onus exercendi illic iuſtitiam, & prouidendi neceſſitatibus publicis; propter quod tales reditus à ſubditis ſoluuntur. Sic etiam licitè ſupra ſortem accipi poſſunt expenſæ factæ gratia fructuum rei impignoratæ quærendorum, colligendorum, & conſeruandorum: necnon factæ circa rem ipſam impignoratam, ſi fuerint neceſſariæ vel vtiles, nec tantùm voluptariæ. Hoc (de quo Alfon. à Neap. in tract. De vſuris *quæſt. 21. concl. 5.* poſt Conradum De contract. *quæſt. 32. concl. 5.* & Sylu. verbo Pignus, *quæſt. 19.*) aperta ratio docet, quia vnuſquiſque in mutuatione poteſt ſeruare, ne oporteat, *quod abſurdum eſt*, mutuatorem ſine ſua culpa ex mutuatione, quę opus eſt charitatis, pati damnum, faciendo iacturam earum quæ circa pignus vtiliter conſumpſit: cùm debeat potiùs pro labore ſuſcepto aliquid accipere ſupra expēſarum compenſationem.

Cæterùm ex lege Impenſæ, ff. De rerum & verborum ſignific. expenſæ neceſſariæ dicuntur, quæ ſi non eſſent factæ circa rem oppignoratam, ea aut deteriorata aut planè perempta eſſet, vt factæ in reparanda domo, alioqui ruitura. Vtiles autem dicantur quæ meliorem reddunt rem ipſam, vt factæ in vinearum paſtinationibus, arborum plantationib. agrorum cultura, armentorum paſcendorum cura. Voluptariæ demum expenſæ dicuntur factæ tantùm ad ſpeciem & decorem rei: non autem ad eam conſeruandam, aut ad augendos illius fructus: vt ſunt quæ fiunt circa viridaria, fontes ſalientes, inſcrutationes, picturas, & id genus alia.

Decimaſeptima cauſa eſt, mons pietatis, de quo dictum eſt in præcedenti cap. dubio nono.

Decimaoctaua cauſa, Aſſecuratio.

242 AD huius cauſæ intelligentiam aduertendum eſt primò nomine aſſecurationis ſignificari contractum, quo, quis alienæ rei periculum in ſe ſuſcipit, obligando ſe vel certo pretio, ad eam compenſandam ſi perierit. Atque ſi gratis talem obligationem ſuſcipiat, dicitur gratuita promiſſio: ſin pretio, contractus eſt ſimilis emptioni & venditioni. Etenim qui pretio aſſecurat, videtur vendere obligationem qua ſe adſtringit ad ſolutionem æſtimationis rei, quo caſu perierit: eamdemq; obligationem alter emere videtur. Quod eſſe licitum (ſi ſeruetur æqualitas, id eſt, tanti valeat iudicio viri intelligentis obligatio illa, quanti valet pretium pro ea datum, aut è contrà) hinc patet, quia ſuſceptio in ſe periculi alicuius rei, onus eſt temporale pretio æſtimabile, pro cuius quantitate maiore, vel minore, conſentaneum eſt pretium creſcere, aut decreſcere aſſecuratori qui illud in ſe ſuſcipit.

Aduertendum eſt ſecundò, in contractu ſocietatis, cùm vnus pecunias, alter verò laborem, & induſtriam ad negotiandum confert; ſi illi coniungantur duo contractus aſſecurationis, vnus ſummæ principalis, & alter lucri ſperati, poſſe ſupra capitale aliquid lucri haberi hoc modo. Petrus dat Ioan. 100 ex quibus nomine vtriuſque (atque adeò ſocietatis titulo) lucretur negotiando. Sperat autem Petrus probabiliter pro parte lucri ſibi reſpondente, ſe conſecuturum 12. ex quibus quatuor remiſſurum ſe Ioanni pollicetur, ſi volet ipſum ſecurum facere de non amittendo capitali: & rurſus ſi velit eum facere ſecurum de lucro reliquo, remittet ex illo tria: ſicq; remanebunt quinque, de quibus, & de capitali erit ſecurus. Qua ratione licitam eſſe locrari in mutuo, nec vſuram committi, tenent Coua. *lib. 3. var reſol. cap. 1. nu. 4.* *& Nauar. in comment. De vſuris num. 32. & in Enchir. cap. 17 numer. 154. & 255.* aliique quos referemus cùm de hac ipſa re agemus ex inſtituto in tractatu de ſocietate ipſa: in quem etiam locum differemus illius probationem, licet etiam eū qui induſtriam confert in ſocietatem, de lucro quod ſperat aſſecurare ſe apud alterum ſocium conferentem pecuniam. Sylu. in verbo Societas 1. quæſt. 5. ex eo probat, quòd tunc, cenſebitur tantùm locare alteri ſuam operā pro iuſto pretio ſicut ſolent ij quos vocant factores mercatorum: quæ etiā eſt ſententia Nauar. *in ſeq. num. 257.*

Decimanona cauſa, Conſuetudo antiqua cum tacita aſſecuratione.

DE hac Nauar. in eod. cap. 17. n. 256. & ſequenti. Ad eā autem duæ conditiones requiruntur: altera, vt antiqua illa conſuetudo ſit publica; altera, vt paruum lucrum accipiatur, velut quatuor pro centum. Ex quarum conditionum priore talis cauſa iuſtificatur, quia de conſuetudine introducta authoritate publica, ſemper debet præſumi, quod iuſto modo fuerit introducta, ſi potuerit iuſto modo introduci, neque manifeſte conſtet de contrario. Modus autem iſte iuſtus eſſe potuit, ſi ab initio conſtitutum fuerit, vt pecunia daretur ad ſocietatem cum contractu aſſecurationis, cuius interuentu, ſalua capitali ſumma, acquiri poſſet aliquod lucrum, iuxta Cap. Per veſtras, De donationibus inter virum & vxorem. Præſumendum eſt igitur in eiuſmodi conſuetudine ita factum eſſe ab initio: eu...re[illegible] Nauar. ait eſſe, quòd cùm in ſocietate inita cum mercatore, lucrū veroſimile, eſſet minimùm duodecim, vel quindecim pro centum, tanquam remiſſa parte alia pro aſſecuratione capitalis, & exceptiona incertitudinis talis lucri, accipiantur tantùm quatuor pro centum, quod ad ſecundam conditionem pertinet. Et ita idem author excuſat conſuetudinem quæ habetur in Gallia, & in nonnullis alijs locis, vt Eccleſiæ, viduæ, & pupilli antiqua mora ſuas pecunias cōferant mercatoribus, vt quatuor ſecura pro centum in ſuam ſuſtentationem lucrentur. 243

Vigeſima cauſa, Euentus, cum quinque alijs.

RAtione euentus in mutuo aliquid ſupra ſortem accipi poteſt, quando quis mutuo dat alicui frumentū, aut vinum, aut aliud vſu conſumptibile: & poſtea quando ipſū reſtituendum eſt, augetur pretium, ſicque mutuator lucratur. Qua de re Conrad. *De contractib. quæſt. 48* & Sotus lib. 6. De iuſt. & iure, *quæſt. 1. art. 2. ante ſolutionem argumentorum.* Sed aduertendum eſt, hoc non habere locum, quando quis aliquid eiuſmodi principali intentione mutuat, vt lucretur, quia eſſet verè vſurarius captans lucrum ex mutuo: ſed tantum quando ſincera intentione mutuat, nimirùm vt ſuccurrat proximo, eique gratificetur: & ſi, exiſtimet pretium eſſe mutandum. Id quod Sylu. habet *in verb. vſura 1. q. 17.* vide antedicta numer. 187. 244

Vigeſimaprima cauſa, eſt cōditio mutui. Circa quam aduerte, lucri capiendi in mutuo, cauſam inter cæteras ſtatui, quòd ipſum detur irreuocabiliter, ſeu, ita vt mutuator illud repetere non poſſit, & mutuatarius ſoluat illud cùm libuerit; tunc enim dato pignore, nō eſt tam mutuatio, quàm venditio quædam ipſius pignoris cum poteſtate illud redimendi. Non dato verò pignore, eſt quædam donatio, ac proinde in priore caſu fructū pignoris, & in poſteriore aliquid remunerationis loco accipere, non eſt lucrari ex mutuo, & per conſequens nec eſt vſura. De qua re late Conrad. in quæſt. 33. & 34. De contractibus. 245

Vigeſimaſecunda cauſa, ſunt labor, opera, induſtria, expenſæ, cura, diligentia, & id genus alia extraordinariè in mutuo ſuſcepta in vtilitatem mutuatarij, propter quæ licere aliquid vltra ſortem in mutuo accipere, Nauar. in Enchir. cap. 17. numer. 283. litera D, & Conrad. De contract. quæſt. 46. concl. 3. caſu 13. annotant. Et ratio patet, quia talia ſunt digna compenſatione, quam ab eo in cuius vtilitatem fuerint impenſa, moderatam accipere in mutuo, nō eſt à ratione alienum, vt nec eſt in alijs negotijs.

Vigeſimatertia cauſa, eſt Depoſitum: quæ cauſa conſiſtit in eo, quòd iuxta legem 3. & 4. Cod. Depoſiti, vel contrà; quando is qui pecuniam in depoſitum accepit, ex ea negotiatur contra voluntatem deponentis: huic, *cuius eſt ex ipſa pecunia*, debeat lucrum reddi, ſaltem quantùm redderetur, ſi eſſet initus contractus ſocietatis cum aſſecuratione, ſecundùm antedicta in declaratione cauſæ 18. Cuiuſmodi reſtitutio lucri videtur depoſitario in pœnam impoſita iure ciuili non tam ad grauandum ipſum, quàm ad ipſum à maio-

de pœna liberandum in foro æterno: ac quo tanquam fur puniri poſſet, iuxta citatam legem tertiam.

Vigeſimaquarta cauſa, eſt Adminiſtratio, quæ in eo conſiſtit, quod ex Angelo *in verbo vſura* 1.§.27. is qui ratione administrationis debet negotiari cum pecunia ſibi commiſſa, ſi id omiſerit facere, illa cuius erat adminiſtrator, poteſt ea de cauſa honeſtam compenſationem accipere cum ſuo capitali.

Vigeſimaquinta cauſa, eſt cambium: quæ patebit per ea quæ ſuo loco de cambio ipſo in ſequentibus dicentur.

Vigeſima ſexta cauſa eſt, periculum amittendi ſortem.

346 HAnc cauſam faciendi lucri in mutuo, cùm periculum ſuccumbit ex parte pecuniæ mutuatæ (*vt cùm traijcienda eſt per mare, vel per loca latronibus infeſta*) Canoniſtæ ad Cap. Nauigaoti, De vſuris paſſim admittunt, vt & plures alij, quorũ meminit Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. num. 5.* Sed cùm tale periculum fuerit ex parte mutuatarij, vt quia facilè fieri poteſt, vt is effectus pauper, nõ ſit ſoluendo: vel quia ſolet eſſe fraudulentus, ac malæ fidei debitor, talem cauſam negant aliqui quorum meminit Ferdinandus Rebellus. De obligationibus iuſtitiæ *par. 2. lib. 9. quæſt. 13.* inter quos ſunt Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 4. art. 1.* & Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 81.* Medina vero in Cod. De reb. reſtit. *quæſt. 38. in tertia cauſa*, eam cẽſet admittendam, dummodò omnis fraus abſit, & ſeruentur conditiones damni emergentis propoſitæ in præaed. lib. 13. cap. 7. Illius fundamentum eſt, quod omne creditum, eo ipſo quòd periculo exponitur, dignum ſit pretio, vt patet ex eo, quòd ratione talis periculi poſſit, & ſoleat exigi fideiuſſor, qui pro eodem ſuſcipiendo in ſe, poteſt pretium accipere: quod non liceret, ſi non eſſet pretio æſtimabile. Deinde ſubire tale periculum, grauamen eſt compenſatione dignum. Sicut enim potentia proxima ad aliquid acquirendum, per ſe eſt commoditas quædam pretio digna: ita & potentia proxima aliquid amittendi, grauamen eſt & damnũ quoddam, quod nemo gratis ſubire tenetur.

Cæterum quidquid probabilitatis in ſpeculatione habere poſſit hæc ſententia, ea non videtur ſequenda in praxi. Primo, quia contraria eſt communis, tam Canoniſtarum, quàm Theologorum, teſte Nauar. loco citato, innixa definitioni Papæ, De vſuris, Cap. In ciuitate, vbi abſolutè (nec habita ratione vlla periculi, tanquam cauſæ augendi pretiũ) determinat illicitũ eſſe vendere ſex libris credita pecunia, quod præſenti pecunia daretur pro quinque. Accedit quòd cum vix ſoleat mutuò dari, aut creditò vendi ſine aliquali capitalis periculo, aperiatur per eam ſententiam oſtiũ vſuris, prætextu talis periculi paſſim palliandis. Deinde cum in venditione pretium perinde ac capitale in mutuo, ſit obnoxium periculo, vſura ſua præcaueri ſolet per fidaiuſſorẽ, aut per impoſitam pœnam, non autem per venditionem: præſertim cùm venditio cadat gratiã mutui. Sicut enim ſi commodans mihi equum tuum, exigis pretium pro periculo cui illum exponis, gratiam commodati excludis: ita & exigens pretiũ pro periculo mutui, excludis huius gratiam. Præterea debitor, ſiue, ex mutuo, ſiue ex emptione, ſatisfacit planè creditori, & quoad debitũ, & quoad periculum quod metuebat, ſi ei integrè ſoluat. Nam & reddit quantũ debet, & liberat metu periculi. Quare talis metus nõ fuit dele pretio æſtimabilis: cùm ſine hoc, illi ſatisfiat ſufficienter.

Neque obſtat quòd fideiuſſor pro eodem periculo in ſe ſuſcipiendo, iuſtè accipiat pretium, quia hoc non datur pro illo, ſed pro obligatione illud in ſe ſuſcipiendi; quæ cùm ſit ex iuſtitia, pretio æſtimabilis eſt. Si obijcias, tali obligationi æquiualere mutuationem cum eodem periculo factam. Reſpondetur, mutuationem ſua natura gratis fieri, etiam habẽtem periculum adiunctum: quod quia illi acceſſorium eſt, ſequitur illius naturam, iuxta textum expreſſum in regula 42. iuris in 6. Adde quod mutuatio nullam ex parte mutuatoris inducat obligationem ex iuſtitia, ſicut fideiuſſio inducit ex parte fideiuſſoris.

Atque tollitur per hęc prius Medinæ fundamentum. Ad poſterius autem reſponderi poteſt, volentem dare mutuò, conſequenter iuxta mutuationis naturam, debere dare gratis, quam naturam coniunctum periculum non mutat: ſed, vt prædiximus, ſequitur, effi[illegible] tantùm, vt gratitudo qua mutuator in mutuatarium vtitur, ſit maior, à qua non contingat ipſum reuocari per periculum perdendi ſuum capitale: Quod quidem periculum ſubire nolens, licitè poteſt ab eo ſibi præcauere per pœnam impoſitam, aut per fideiuſſorum, aut per pignus.

Aduerte autem mutuatorem non poſſe propria authoritate pretium à mutuatario capere loco pœnę imponandæ, cùm id ſit ſibimet quaſi ius dicere, & periculo iniuſtitiæ temerariè ſe exponere, accipiendo certam compenſationem damnorum quæ nondum ſunt, & fortè nec erunt. Nec item poſſe capere pretium ſubeundo vicem fidaiuſſoris: tum quia naturæ fideiuſſionis repugnat, vt per eam quis ſe ſibi ex iuſtitia obliget: tum quia fideiuſſio eſt contractus, qui minimùm inter duos neceſſario eſſe debet. In propoſito caſu autem, idem obligaret ſe ſibi: nam fideiuſſor pro debitore, quaſi vna perſona cum eo, obligat ſe creditori; tum quia per fideiuſſionem fideiuſſor ſuſcipit in ſe periculum, quo liberat creditorem. Quare ſi idem eſſet fideiuſſor & creditor, idem liberaretur à periculo, & maneret ei obnoxius, quod repugnat naturæ fidaiuſſionis: imo ſimpliciter abſurdum eſt.

Porro eadem quæ dicta ſunt de periculo amittendi ſortẽ ex parte mutuatarij (vt memoratus Ferdinandus alijs citatis cõſequenter docet) dici pariter poſſunt de periculo quod timetur patiendi difficultates, ſubeundi labores, ac faciendi expenſas in recuperando debito. Pro quibus tamen incõmodis, ſi veroſimilia ſint, in aſſecurationem expoſcere licet aut pignora, aut fideiuſſionem, aut etiam rationabili pœna, *ſecluſa tamen fraude*, contractum communire.

Cęteræ quæ eſſe poſſunt cauſæ iuſtæ accipiendi in mutuo aliquid ſupra ſortem, vel reducuntur ad memoratas, vel cognoſci poterunt hoc indicio: Quòd quoties ultra mutuum datur aliquid quod præmium mereatur, dignũmue ſit compenſatione; ipſum cenſeri queat cauſa iuſta aliquid ſupra ſortem accipiendi ſecundùm quantitatem, quam prudens definierit: neque enim certa conſtituitur, ultra quam non liceat ob vllam cauſam in mutuo lucrari. Nam talis quantitas non eſt æſtimanda ex mutuo, ratione cuius nihil planè poteſt accipi vltra ſortem; ſed ex cauſa ob quam licet aliquid ſupra ſortem accipere, nempe conſiderata grauitate & circunſtantijs talis cauſæ, definienda eſt lucri accipiendi quantitas, quæ illius quantitati proportione reſpondeat.

TRACTATVS III.

De emptione & venditione.

DVobus maximè peccatis contractus ciuiles contaminantur, vſura nimirùm, qua pretium accipitur, vbi accipi non debet, putà in mutuo, quod iubemur dare gratis: & iniuſtitia, qua aliquid ſupra iuſtum pretium accipitur; quod contingit potiſſimùm in emptione & venditione, de quibus propterea priùs quàm de cæteris contractibus dicemus. Agitur verò de iiſdem in iure Canonico lib. 3. Decretal. tit. 17. & in iure ciuili lib. 3. Inſtit. tit. 24. & toto Digeſtorum libro 18 & lib. 19. tit. 1. itẽmq; lib. 4. Codicis à tit. 38. Agunt etiam præter eorumdem iurium interpretes, ac Summulariſtas in verbo Emptio, Theologi, tum alij in 4. diſtin. 15. tum D. Thomas cum ſuis interpretibus 2. 2. quæſt. 77. Sot. lib 6. De iuſt. & iure, quæſt. 2. 3. & 4. & cum eis Gregorius à Valent. diſput. 5. quæſt. 20. Conradus De contractibus, à quæſt. 50. ad 73. Medina in Cod. de rebus reſtituendis, quæſt. 30. & omnibus ſequentibus, Nauar. in Enchir. cap. 23. à nu. 77. ad 99. & poſt eos aliquot recentiores, inter quos accuratiſſimè Ludouicus Molina De iuſt. & iure, tract. 2. à diſputatione 336. ad 380. Dicemus autem primò de illarum natura, & diuiſione. Secundò, de iis quæ emi, & vendi poſſunt. Tertiò, de ijs, quæ emi, & vendi poſſunt. Tertiò, de iis, qui vendere, vel emere prohibentur. Quartò, de iuſto pretio rerum venaliũ. Quintò, de pactis quæ ſolent inter emptores, & venditores intercedere. Sextò, de venditione quæ fit credita pecunia. Septimò, de emptione quæ fit anticipata ſolutione, & de vẽditione quæ fit ſub haſta. Nonò, de negotiatione. Decimò, de monopolijs. Vndecimò, de obligationibus venditoris, & emptoris. Duodecimò, de periculo rei venditæ. Decimotertiò, de obligationibus quæ naſcuntur ex emptione, & venditione. Decimoquartò, de perfectione emptionis, & de eiuſdem reſciſione. Cæterùm promiſcuè (vt olim veteres, *ex lege Veteres ff. De actionib. empti, & venditi*) vtemur appellationibus emptionis, & venditionis, nomine ſcilicet emptionis comprehendentes venditionem, & nomine venditionis emptionem,

nem, eo quòd vna alteram neceſſariò ſic ſequitur, vt nec eſſe, nec intelligi ſine ea poſſit.

CAPVT XIII.

De natura & diuiſione emptionis.

SVMMARIVM.

247 *Definitio emptionis cum declaratione.*
248 *De eo quòd emptio dicitur perfici conſenſu.*
249 *De eo quòd dicitur fieri de re, pro pretio.*
250 *Diuiſiones emptionis ex parte rerum quæ emuntur, & ex parte modificationum, cum quibus perficitur.*
251 *Alia ex parte modi quo fit, & ex parte finis in quem fit, & ex parte pretij.*

247 HAc definitione explicatur natura emptionis. Contractus bonæ fidei, vltrò citròque obligatorius, qui perficitur conſenſu de re, pro pretio. Prima pars, *contractus*, indicat genus ſub quo emptio tanquam ſpecies continetur. Secunda *bonæ fidei*, illam ſeparat à contractibus ſtricti iuris, & indicat eam talem eſſe, in qua Iudex debeat iudicare ex æquo, & bono, quantùm ad id quod reſtituendum eſt, aut compenſandum, non autem ex rigore legis, iuriſue ſcripti. Tertia pars, *vltrò citròque obligatorius*, illam ſeparat à contractibus non mutuis, vt à donatione & cæteris, quorum meminimus in tract. 1. cap 3. nu. 25 indicatque emptorem obligari ad pretium ſoluendum, & venditorem ad rem tradendā: tàmque in huius, quàm in illius bonum, iſtiuſmodi contractum inſtitui.

248 Quarta pars, *qui conſenſu perficitur*, ſeparat emptionem à contractib. veſtitis, qui vt firmi ſint, requirunt cum conſenſu exhibitionem rei, aut verba, aut ſcripturam, prout expoſitum eſt in tract. 1. ca. 6. nu. 72. Ea enim, *vt ibidem quoque annotauimus*, eſt contractus nudus, cuius obligatio contrahitur ſolo partium conſenſu, etiamſi verba, & ſcriptura non interueniant, nec res aliqua data ſit, id eſt, nec pretium ſolutum, nec merx tradita ſed exhibita eſt ſola fides de illo ſoluendo, aut hac tradenda. Quod aduerte non eſſe ita accipiendum, quin ad emptionem verba, vel loco eorum nutus, aut alia ſigna requirantur, quibus manifeſtetur conſenſus. Cùm enim ſimus homines, conſenſus mutuo non poſſumus declarare, niſi exteriùs exhibito aliquo ſigno: proindéque in contractu, qui mutuo partium conſenſu perficitur, verba, aut alia ſigna eis æquipollentia, ſunt omninò neceſſaria. Senſus eſt igitur, emptionem cùm ſit iuris gentium, ex lege 1. §. fin. ff. de contrahenda emptione, & venditione, ex ſe non requirere verborum ſolemnitatem, vel ſcripturæ certam ac præſcriptam formā, quæ iure tantum ciuili introducta eſt.

Emptionem verò, iuris gentium eſſe patet ſatis ex eo, quod initio antè citatæ legis habetur de illius origine: nimirùm eam in locum permutationis rerum ad vitæ ſuſtentationem neceſſariarum, ſucceſſiſſe hac ratione. Cùm magna ſit rerum inæqualitas, ac ſæpe vnus non egeat rebus, quas alter vellet cum ſuis permutare, vt commutationes ad humanam ſocietatem, & vitæ ſuſtentationem neceſſariæ faciliùs ſierent, inſtituta eſt pecunia, quæ rerum omnium eſſet quaſi menſura, & cum ea introductus emptionis, & venditionis contractus, quo res darentur pro pecunijs, vicem gerentibus rerum aliarum, quæ in commutationem dandæ eſſent.

Porro ex eo, quod nudo conſenſu perficiatur emptio, ſequitur illud quod habetur ex cit. §. fin. vt inter abſentes, per literas, aut internuncium ea celebrari poſſit. Aduerte verò, id ipſum non obſtare quominùs cuique contrahentium integrū ſit à contractu recedere, quantumcumq; mutuus circa rem, & pretiū interuenerit ipſorū conſenſus, ſi eorūdē intentio fuerit, vt non niſi ſcriptura ſimul interueniēte, perfectus eſſet contractus. Quam intentionē tūc ad fuiſſe exiſtimare debemus, cùm inter contrahendum, vterq; cōtrahentiū, aut alter, verbis aut alijs ſufficientibus ſignis expreſſit, vt ſcriptura fiat: maximè ſi addat, vt contractus aliter vim nō habeat. Dico, inter contrahendum: quia ſi poſt celebratam cōmuni conſenſu emptionem, vnus petat ab alio ſcripturam ea de re fieri, contractus non deſinet eſſe perfectus, cùm ſic non petatur, vt contractus perficiatur, ſed vt ei maior firmitas, & plenior probatio adhibeatur. Pro quibus facit textus in principio tituli De emptione, & venditione Inſtitutis, & in lege Contractus, ff. De fide inſtrumētorum. Videri poteſt differens de his Molina in citato tract. 2. diſput. 337.

Quinta pars, *de re*, additur: quia ex lege Nec emptio, & ex lege Et ſi conſenſu, ff. De contrahenda emptione; ſine re venditio non ſubſiſtit. Nam omnis emptio eſt alicuius rei, quæ ab vno emitur, & ab altero venditur. Vltima pars, pro pretio, ſeparat emptionem à locatione, in qua interuenit ſtipēdium, ſiue merces, ſiue penſio, non autem pretium: licèt aliquando merces ſoleat dici pretium, ſed impropriè. Item à permutatione, in qua vna res cum alia permutatur abſque interuentu pretij. Fit autem venditio, non modò cùm pretium, & quantitas eius determinatè exprimitur, ſed etiā cùm dicitur confusè, v. g. vendo pro pretio quod Petrus iuſtum eſſe arbitrabitur, aut pro pretio quo tu rem talem emiſti: vel pro pecunia quam habes in tuo marſupio, vel pro pretio quo communiter talis res venditur in foro. Immò ſi dicatur, emo pro iuſto pretio, ſeu prout iudicatum fuerit rem valere. Ad quod facit lex Si fundus, §. fin. ff. De pignoribus. 249

Variæ diuiſiones emptionis.

MVltifariam autem diuidi poteſt emptio. Primò quidē ex parte rerum quæ emuntur: quod quædam ſit rei immobilis, vt agri, vel domus: quædam ſit rei mobilis, vt armorum, librorum, veſtium, quædam rei ſe mouentis, vt mancipij, vel animalis, quædam rerum incorporalium, vt iuriū, actionum, debitarum, ſeruitutum ruſticarum, vel vrbanarū, penſionum. 250

Secundò verò diuidi poteſt ex parte modificationum cum quibus ea perficitur, quòd quædam perficiatur contrahendo purè, vt quando neque dies, neque conditio, aut pactum ei adijcitur, ſed ipſa ſimpliciter ſit. Quædam autem cō trahendo ſub conditione, vt quando aliquis dubius, & incertus euentus ei adijcitur. Exemplum eſt ſi dicam, vendo tibi fundum meum ſi contigerit me Senatorem creari. Quædam demum perficitur cum pacto addictionis in diem, aut legis commiſſoriæ, aut retrouendendi, aut ſoluendi certam penſionem quotannis, ſi non ſoluatur pretiū. De quibus pactis dicetur in ſequenti cap. 17.

Diuidi tertio poteſt ex parte modi quo fit: quòd quædam palàm fiat, vt cùm aliquid venditur ſub haſta in foro, vel in alio loco publico, vel voce præconis, quædam verò non fiat palàm. Item quædam fiat mercibus minutim venditis, & quædam in cumulo, ſeu copia venditis, vt cùm venditur acervus tritici. 251

Quartò diuidi poteſt ex fine, quòd quædam fiat ob quæſtum, & lucrum, & quædam ob alium finem. Item quædam fiat, vt res quæ emitur, immutata prorſus, eadem iterum vēdatur, qua ratione venditio dici ſolet negotiatio, eſtque mercatorum propria: quædam verò fiat, vt res quæ emitur, mutata per artificium, & laborem, ac induſtriam, iterùm vendatur: quæ emptio vſitata eſt artificibus, opificibus, ac etiam agricolis.

Poſtremò diuidi poteſt ex parte pretij, quòd quædam fiat credita pecunia, hoc eſt, fide data, & accepta de ſoluendo in poſterum pretio: quædam verò fiat præſenti, ſeu numerata pecunia: & demùm quædam anticipata ſolutione, id eſt, ſoluta quidem pecunia, ſed fide tantummodò data, atque acceptā, de mercibus poſteà tradendis.

CAPVT XIV.

De rebus quæ emi & vendi poſſunt.

SVMMARIVM.

252 *Vendi non poſſunt res ſpirituales, nec corporales Deo dicata.*
253 *Nec publicis vſibus dicata, nec litigioſa: & quando venena.*
254 *Quatenus valida cenſeri poſſit venditio rei alienæ.*
255 *Quatenus emptio rei propriæ.*
256 *Explicatio dubij, an homo vendi poſſit.*
257 *Quatenus officia publica vendi poſſint in Republica.*
258 *Quando talis venditio ſit peccatum mortale. & de translatione prædictorum officiorum ab vno in alium.*

Multa

MVlta de his ex iure ciuili habet Lud. Molina de iuſt. & Iure, tract. 2. diſput. 340. Quæ ad noſtrum inſtitutũ ſufficient, perſtringemus, ac priùs certa, poſteriùs dubia proponemus.

252 Certum igitur eſt primò, res ſpirituales vendi non poſſe. Nam eas natura à noſtro commercio exemit: atque vt dicitur in lege Si in emptione, §. Omnium rerum, ff. De contrahenda emptione, rerum quas vel natura, vel gentium ius, vel mores ciuitatis à commercio exemerunt, nulla venditio eſt.

Certum eſt ſecundò, vendi non poſſe res ſacras, & religioſas. Qua de re latè in tractatu de ſimonia quem inſtituimus in præced. lib. 23. à cap. 21. Hic tantùm monendum eſt primò, id ipſum per ciuiles etiam leges prohibitum eſſe, lege Sancimus 2. Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, & lege Sed Celſus ff. De contrahenda emptione.

Secundò, idem pati exceptionem in hoc, quòd tales res (vt veſtes ſacerdotales, corporalia, mappæ, cortinæ, & vela altarium) ſi ita diſciſſæ fuerint, vel conſumptæ vetuſtate, vt non retineant formam, ſeu figuram ad ſacrum vſum in eis requiſitam, vendi poſſint; vt & templi diruti ligna, trabes, lapides, &c. Vendendæ, inquam, non ad vſus profanos, ſed ad pios, alioqui comburendæ, & cineres in Eccleſia reponendi, iuxta cap. Ligna, & ſeq. De conſecr. diſt. 1. Quòd bene in particulari declaratum, videndum eſt apud Sylu. in verbo Benedictio, quæſt. 7. in cuius fine monet, Eccleſiaſtica vaſa (maximè autem calices) integra vendi non poſſe, niſi alteri Eccleſiæ, vel loco Religioſo.

253 Certum eſt tertiò, res publicis vſibus deſtinatas vendi non poſſe, vt forum publicum: quia tales non habentur in pecunia populi, ſed in publico vſu, vt dicitur in cit. lege Sed Celſus.

Certum eſt quartò, venena, & alia quæ nullo modo per adiectionem, vel mixtionem alterius rei, vſui humano feruiunt, vendi non poſſe. Cuius rei ratio hæc redditur in lege Quod ſæpe, §. Veneni, ff. De contrahenda emptione: quòd nec ſocietas, nec mandatum flagitioſæ rei vllas habeat. Secus eſt verò de iis quæ mixta aliis materiæ, adeò naturã nocendi deponunt, vt ex illis antidota, ſeu medicamenta quædam ſalubria conficiantur; talia enim, vt in eadem lege ſtatuitur, vendi poſſunt.

Certum eſt quintò, res litigioſas, hoc eſt, de quarum dominio cauſa mouetur inter poſſeſſorem & petitorem, vendi non poſſe. Id enim ſatis conſtat ex Codicis titulo toto de litigioſis. Adde, nec rem pupilli, ſine tutoris, rem minoris, ſine curatoris; item in feudum, aut in emphyteuſim acceptam, ſine domini directi authoritate, & conſenſu vendi poſſe. Nec item Eccleſiæ bona vendi poſſe à Prælatis abſque authoritate Papæ, exceptis quibuſdam caſibus, de quibus agetur cùm de Eccleſiaſticis beneficiis in ſeq. li. 30.

Dubiorum explicatio.

254 DVbitatur autem primò: An res aliena vendi poſſit validè? Ad quod reſpondetur tribus propoſitionibus. Prima eſt, talem venditionem non eſſe validam in præiudicium domini rei venditæ; adeout is ſemper habeat ius hanc repetendi, ſibique vendicandi, ſiue inter ſcientes, ſiue inter ignorantes contigerit, celebratum eſſe ipſum venditionis contractum: niſi fortè interuenerit legitima præſcriptio. Et ratio eſt, quia cùm nemo det quod non habet, venditor rei alienæ, dominium quod non habet, transferre non poteſt in emptorem.

Secunda propoſitio *ſumpta ex lege Si in emptione, §. Item ſi & emptor, ff. De contrahenda emptione*, eſt, emptionem rei alienæ ad hoc validam eſſe, vt ſi ea fiat emptore talem rei conditionem ignorante, ipſe *quia eſt in bona fide*, poſſit rem eandem capere, ac præſcriptam legitimo temporis lapſu, ſibi retinere: poſſit quoque, *quia deceptus eſt*, iure repetere pretium datum, & quidquid ſua intereſt. Id quod locum habet, ſiue pariter venditor eandem alieni conditionem ignoret, ſiue ſciat illam. Illudque eſt, quòd venditor de euictione teneri dicitur, ſeu, *quod idem eſt*, emptorem à quo res authoritate Iudicis ablata eſt, & vero domino reſtituta, ſeruare indemnem, reſtituendo ei pretium, & præterea quidquid aliud in eo accepit damni, exceptis tribus caſibus qui habentur in cap. finali De emptione & venditione. Primus eſt, ſi emptor ipſe in iudicio conuentus, venditorem ad litem defendendam non vocauerit. Secundus, ſi vocauit quidem, ſed in iudicio contumax fuit, ita ut magis ob contumaciam ſuam victus videatur, quàm eo quòd malam cauſam habuerit. Tertius, ſi per iniuriam Iudicis ipſe cauſa ceciderit. De his Sylu. in verbo Emptio, quæſt. 25. alios addens ei, ſed pertinentes ad forum externum.

Tertia propoſitio, *ſumpta quoque ex memorato paragrapho*, eſt, ſi emptor ſciat rem eſſe alienam, tunc emptionem non valere, hoc eſt, emptori ipſi non dari actionem qua repetat quod ſua intereſt: quia ſibi debet imputare quòd pretium ſoluerit, cùm ſciens, & volens id fecerit. Quanquam in foro cõſcientiæ, ſi contractum reſcindat tanquam illegitimum, habet ius repetẽdi pretium à venditore: quòd ſi nequeat recuperare, tenebitur nihilominùs rem emptam vero domino reſtituere: ac debebit ſibi damnum imputare.

Dubitatur ſecundò, an emptio rei propriæ valeat? Ad quod reſpondetur ex lege Suæ rei, & lege Si in emptione, §. Rei ſuæ, ff. De contrahenda emptione, non valere, ſiue emptor ſciat, ſiue ignoret rem ſuam eſſe. Vnde cùm ex tali contractu nulla obligatio naſcatur, emptorem ipſum habere ius repetendi pretium, quod ſoluit, ſique emit data fide de pretio ſoluendo, non obligari ad illud ſoluendum, ius que habere retinendi rem ſuam. Aduerte tamen emptionem valere, ſi quis emat rem ſuam, quàm fortè ſimet deſituram eſſe ſuã, ex lege Exiſtimo, ff. eod. tit. vt ſi quis donatione rem adquirat ea cõditione, vt ſi Titius redeat ex Vngaria, eam illi reddat: poteſt enim eam emere, emptioque ad hoc erit valida, vt etiamſi Titius ex Vngaria redeat, non teneatur eam illi reſtituere. Aduerte etiã ex duabus legibus prædictis, quòd ſi quis in re mea ius aliquod habeat, vt vſum, vel vſumfructum, vel poſſeſſionem, vel pignus, vel hypothecam, poſſe me illud emere: quia non eſt rem meam emere; ſed prædictum ius, ſeu ſeruitutem, vel onus ſub quo res mea eſt alteri obligata. 255

Dubitatur tertiò, an homo vendi poſſit? De qua re, vt minimè apud nos vſitata, pauca tantùm breuiter notabimus. 256
Primum eſt, iure gentium introductam fuiſſe quandam quorundam hominum, *vt bello captorum, & ex iis procreatorum* ſeruitutem, ratione cuius vendi poſſent. De quo videri poſſunt Summulariſſi, vt Angelus, Sylu. Tabiena, in verbo Seruitus, & Sotus *lib. 4. De iuſt. & iure, quæſt. 2. art. 2.* & nouiſſimè Ferdinandus Rebellus, De obligationibus iuſtitiæ, *par. 1. lib. 1. quæſtione vna & quatuor ſequent.*

Secundum eſt, hominem liberum vendi quidem non poſſe, ex lege Sed Celſus ff. De contrahenda emptione: patrem tamen extrema fame oppreſſum, poſſe vendere filium ex lege 2. Cod. De patribus qui filios ſuos diſtraxerunt. De quo videri poteſt Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 14 nu. 4.* Quæ venditio conſentanea eſt iuri naturali, quod dictat patris, & matris vitam eſſe præferendam libertati filii, qui illis debitor eſt ortus & vitæ. Vnde inquit loco cit. Couar. non exiſtimantur peccaſſe contra paternam charitatem illi, qui lib. 2. Eſdræ cap. quinto dixerunt: Filii noſtri, & Filiæ noſtræ multæ ſunt nimis, accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus. Verumtamen vſu reprobata eſt apud Chriſtianos (inquit Sotus loco cit. concluſ. 2.) huiuſmodi venditio, neque immeritò, quia patri, & matri, fame, aut alia neceſſitate oppreſſis facilè ſubueniri poteſt aliis remediis, inter quæ illud deeſſe non poteſt, vt filiorum operæ locentur anticipata mercede, quantùm ea neceſſitas exegerit.

Tertium eſt, Chriſtianum captum à Barbaris, à quibus in aliquo loco occidendus eſt, poſſe vendere ſe ipſum ei, qui velit pecuniis ſuis eum redimere.

Quartum eſt, hominem liberum poſſe vendere ſeipſum pro alio redimendo. Hoc patet per exemplum diui Paulini Epiſcopi Nolani, qui ſeipſum vendidit pro filio viduæ.

Quintum eſt, licitum eſſe homini vendere ſe ad ſoluendam pecuniam quam debet. Namque id in veteri Teſtamento vſitatum fuiſſe patet per illud Deut. 15. Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, &c. Ratioque confirmat, quia quiſque iure naturali habet ſuæ libertatis dominium. Inter Chriſtianos tamen hoc non eſt in vſu, ideoque non eſt nobis in eo immorandum diutiùs.

Dubitatur quartò, an officia publica ſecularia vendi poſſint in Republica? De qua re agunt D. Thomas opuſc. 21. Caiet. in verbo officiorum ſecularium venalitas, Tabien. verbo dominus, quæſt. 21. Armilla verbo officium. Sot. lib. 3. De iuſt. & iure, q. 6. art. 4. in ſolutione ſecundi argumenti, Nauar. in Enchir. cap. 25 num. 7. Pro explicatione autem, docet primò, talia officia ex natura rei vendi poſſe. Quod probatur ex eo, quòd ipſa ſint vendentium, puta, Regis aut Reipublicæ, aut Principis non agnoſcentis ſuperiorem in temporali. 257

talibus: atque ſint res humanæ fructuoſæ, ac magnæ dignitates pretio æſtimabiles, quas ii ipſi quorum ſunt, non tenentur gratis dare. Accedit quòd huiuſmodi officia vendi videamus tam in Romana curia, quàm in aliis Regum & Principum curiis: quod non eſt damnandum facilè: cùm conſequenter damnentur, tum Papa, tum Principes, quod ſine aperta ratione non decet.

Docent ſecundò, magis præſtare, vt talia officia gratis in Repub. dentur, quam vt vendantur. Ratio eſt, quia quantùuis tales venditiones poſſint eſſe licitæ, ſi fiant iuſto, honeſto, & moderato pretio, & hominibus idoneis ad fungendũ talibus officiis, eiſque taxetur certum, ac determinatum ſtipendium, quod accepturi ſint propter exercitium eorundem officiorum: tamen plerumque contingit illas ita fieri, vt multa incommoda facilè ſequantur. Nam qui pecuniis abundant, emunt potiùs quàm cæteri: & tales vt plurimùm ſunt minus idonei. Item qui maius pretium offert, obtinet: ita ut in illis ipſis officijs conferendis non habeatur ratio dignitatis, & meritorum, ſed pretij: Item, qui emunt, vt pretium quod dederint, recuperent, & adhuc aliquid amplius lucrentur, inducuntur facilè ad multa perperam agenda; & ad conſtituendos inferiores miniſtros, non habita ratione, an ſint idonei, dummodò habeant, quorum opera vtantur ad plus pecuniæ congerendum. Et quamuis non ſequantur neceſſariò ex tali venditione eiuſmodi abuſus, tamen, vt Caiet. & Armilla locis citatis bene notant, cùm actiones humanæ iudicandæ ſint ſecundùm illud quod in pluribus inuenitur, optandum eſt, vt huiuſmodi venalitates a Republic. eliminentur, tanquam fouentes in ea perniciosiſſi-
258 mos abuſus.

Docent tertiò, peculiariter Nauarrus, mortaliter Regẽ peccare, qui officia ſui regni tam carè, & talibus perſonis vendit, vt probabiliter credat, aut credere debeat, eas illis malè vſuras, vt oppreſſuras eſſe ſubditos. Ratio aperta eſt, quia ſubditorum damnis dat occaſionem, quam ex officio propulſare tenetur; vnde obligatur illa reſarcire, eo qui infert non reſtituenti. Addit idem Nauarrus, talia officia vendendo peccare mortaliter Principes qui ſuperiores agnoſcunt in temporalibus: quia ſcilicet vſurpant ſibi ius alienum, Principis inquam ſui. Reſpub. verò non liberæ, Duces, Marchiones, & cæteri domini qui Imperatorem, aut alium ſuperiorem agnoſcunt ſupra ſe in temporalibus, habent tantummodò ius nominandi, præſentandi, vel eligendi idoneos ad officiũ. Principis autem ſui eſt, eadem conferre, niſi quòd nonnunquam ab illo facultatem habent expreſſam, vel tacitam, generalem, vel ſpecialem, ea conferẽdi, ac etiam vendendi.

CAPVT XV.

De iis qui emere, aut vendere poſſunt.

SVMMARIVM.

259 *Laici per Principis prohibitionem, ne vendant non ſoluentibus ſibi gabellas, non impediuntur vendere Clericis.*

260 *Regulariter qui prohibetur vendere per ſe, nequit vendere per alium.*

261 *Is cuius authoritate perficitur venditio, prohibetur emere.*

262 *Explicatio dubij, an licitum ſit emere ab eo qui ſcitur ſtatim conſumpturus pretium.*

263 *Quatenus peccet qui alieni vendit aliquid, quo eſt abuſurus, ſed id neſcit.*

264 *Quid ſi tale quid ſciat, aut probabiliter præſumat, an aliquam excuſationem habeat à peccato.*

265 *Si quis probabiliter credatur re empta abuſurus in Reipub. aut proximi perniciem, vendens ei non excuſatur à peccato.*

266 *Quatenus Rex poſſit vendere bona ſua regia dignitatis.*

267 *Quatenus poſſit, aut non poſſit vſufructuarius vendere ſuum vſumfructum.*

268 *Quando maritus dotalem fundum vxoris poſſit, aut non poſſit vendere.*

259 HVc pertinent aliquot dubia, quibus ſatisfacere oportet.

Primum eſt. An cùm a Principe facta eſt prohibitio de non vendendo aliis, quàm ſuis ſubditis ſoluentibus ſibi gabellas, aut ſubeuntibus alia Reipub. onera, laicus poſſit vẽdere ſua Clericis & Religioſis perſonis, quæ à talibus oneribus ſunt exemptæ? Reſpondendum eſt autem, poſſe: cùm eædem perſonæ poſſint à tali emere; non enim obſtat ea prohibitio, quæ cùm lex ſit ciuilis, non obligat tales perſonas: dato quòd paſſim Doctores tradunt, leges ciuiles non eſſe extendendas ad perſonas Eccleſiaſticas, eo quòd includerent alioqui illicitum, putà violationem libertatis Eccleſiaſticæ.

Secundum dubium eſt. An prohibitus vendere, & emere
per ſe, poſſit id facere per interpoſitam perſonam propin- 260
quorum, vel amicorum? Ad quod reſpondendum eſt, non poſſe, quia eo ipſo cenſeretur fraudem committere contra legem prohibentem: niſi fortè talis prohibitio eſſet facta ob aliquam perſonæ indecentiam, quæ non interueniat vẽdendo, & emendo per interpoſitam perſonam, vt cùm Clericus cui prohibita eſt negotiatio, de qua in ſeq. cap. 9. per alium emit materiam, vt lanam, ex qua faciat pannum vẽdendum per illum, vel emat animalia minora alenda in ſuo prædio, quæ cùm creuerint, maiore pretio vendat, quã empta ſint. Quæ doctrina eſt Medinæ in Cod. de reb. reſt. quæſt. 30. § Secundo modo, verſ. Hæc tamẽ. Cui fauet quod in Clement. 1. De vitu, & honeſt. Clericor. prohibetur, ne Clerici officia tabernarij, aut macellarii perſonaliter exerceant. Non enim abſque cauſa dicitur perſonaliter. Quanquam res eſt ex ſe ſatis periculoſa, & quæ mali ſpeciem quandam habet in homine, cuius ſors, & pars hæreditatis eſt Deus.

Tertium dubium eſt. An executor teſtamenti licitè poſſit 261
emere rem defuncti vendendam in executione, & tutor rẽ pupilli, & curator rem minoris? Ad quod reſpondendum videtur; quoad forum quidem externum emere non poſſe, iuxta textum expreſſum in lege. Non licet, & in lege. Si in, emptione, §. Tutor. ff. de contrahenda emptione. Ratioque eſt, quòd fraus in ea re præſumatur, eo quòd talis venditio debeat per ipſos fieri, vt patet de executore teſtamenti. Et probatur de aliis, quia pupilli, & minores nequeunt per ſe, ſed tantùm authoritate, atque conſenſu, illi quidem tutoris; hi verò curatoris vendere ſua. Pro quo faciunt antedicta in cap. 9 ſectione prima. Quoad forum autem conſcientiæ, nihil prohibere, quominùs illi poſſint licitè emere, ſi iuſtum pretium ſoluant, & ab omni fraude, & mala fide abſtineant; immò quoad forum etiam externum poterunt, ſi bona fide, palamque emant, ex lege Cùm ipſe, Cod. de cõtrahenda emptione. In quo foro bona fide emere cenſebuntur, cùm emerint iuſto pretio, & vtilitas, vel neceſſitas vendentis poſtulauerit, vt ipſi emant. Palàm verò emere iudicabuntur, cùm venditio facta fuerit ſub haſta, voce publica præconis.

Quartum dubium eſt. An poſſim licitè emere ab eo quẽ
ſcio pretium ſtatim conſumpturum? Ad quod congruenter 262
legi Si quis cùm ſciret, ff. Pro emptore, reſpondetur, id quidem per ſe licitum eſſe, quia non impedit quominùs alter cenſeatur rem ſuam verè vendere; ex circunſtantia tamẽ id eſſe illicitum, nempe ſi venditor per legem, aut Iudicem prohibitus ſit vendere; vt furioſus, aut prodigus: quibus legitima ætate impleta, ſolent curatores tribui, ex lege 1. Cod. De curatore furioſi, & prodigi. Item, ſi ſciam ipſum eſſe conſumpturum pretium in perniciem alterius, vel in detrimentum propriæ animæ: quo caſu in conſcientia non poſſum emere; quia pro viribus vitare debeo damnum proximi, & illius ſalutem curare. Quòd ſi certum non ſit taliter conſumpturum eſſe: vt cùm luſurus eſt, & æquè probabile eſt lucraturum eſſe, ac perditurum ludendo, nihil videtur impedire, etiam in conſcientia, quominùs poſſit emi ab eo, qui aliàs non eſt prohibitus vendere, aut taliter ludere.

Quintum dubium eſt. An liceat vendere merces illis qui 263
abuſuri ſunt illis? Ad quod reſpondetur, certum eſſe, vt iã attigimus in præced. cap. quando merces ſunt tales, quibus nemo, aut ferè nemo bene vtitur, ſed ferè omnes illis male vtuntur, non licere eas vendere. Vnde qui vendunt, puniũtur tam iure Canonico: vt ii qui diſtrahunt libros famoſos. 5. quæſt. 1. per totam: quàm iure ciuili. vt ff. ad legem Corneliam, De Sicariis, lege 3. Illi qui vendunt venena ad nullam medicinam vtilia. Quando vero merces ſunt tales, quibus poteſt quis tam bene, quàm malè vti, vt nonnulla venena vtilia ad medicinam: aut quas poteſt tam in bonum,

quàm

quàm in malum finem referre; præſertim cùm de ſe reſpiciunt bonum finem (ſicut domus de ſe reſpicit habitationē) attamen poſſit ab homine in malum finem referri: vt ad vſuras exercendas. Non peccat enim qui eas vendit, aut locat, aut commodat, quando nec ſcit, nec probabiliter præſumit emptorem, vel conductorem, vel commodatarium illis abuſurum.

Quòd ſi tale quid ſciat, vel præſumat probabiliter, diffi- 264 cultas eſt, an peccet vendendo, aut locando, aut commodando? Tollitur autem diſtinctione: nam talis vel ex iuſtitia, vel ex charitate, vel ſimul ex vtraque tenetur impedire illud peccatum, quod ſcit, vel præſumit inde ſecuturum: vel nullo modo tenetur impedire: ſique teneatur impedire, cùm multò magis teneatur non ſuppeditare materiam peccandi, diſtrahens rem ſuam abuſuro, peccat grauiter; idq; vel contra charitatem, ſi quidem ex charitate tenetur idipſum peccatum impedire, prout quilibet cenſetur teneri ex præcepto de correctione fraterna, niſi alter ex malitia peccet, ipſeq; impediendo, damnum aliquod notabile ſibi creet. Vel peccat contra iuſtitiam, ſi ex iuſtitia obligetur impedire; vt cùm id illi incumbit ex officio. Atque ſic grauiter peccaret is, qui cùm teneatur impedire ne ſceleratus interficiat innocentem, illum non modo non impedit, ſed etiam vendit ipſi, aut locat, aut commodat arma quibus interficiat: taleque peccatum eſt in eo eiuſdem ſpeciei, cuius eſt in illo à quo perpetratur: quandoquidem idemmet peccatum ei placet, aut certè non diſplicet, cùm debeat diſplicere.

Quòd ſi non teneatur quis tale peccatum impedire, diſtinguendum eſt rurſus: vel enim rem quã ſcit alterum abuſurum, diſtrahit ea intentione, vt ille qui eam accipit, peccet: ſiue intentio actualis ſit, vt quando actu intendit illius peccatum: ſiue ſit virtualis, vt quando licèt non intendat formaliter peccatum, parùm tamen curat ſiue alter peccet, ſiue non: aut diſtrahit ad aliquem finem bonum, honeſtum, & licitum, vt propter moderatum lucrum pro ſuſtentatione familiæ ſuæ, aut propter amicitiam. Igitur priore modo diſtrahens rem ſuam, peccat tanquam conſentiēs, & cooperans alieno peccato: diſtrahens autem poſteriore modo, id eſt, non ea intentione vt alter male vtatur accepto: ſed ob alium bonum finem, minimè peccat, dummodò ipſi peccatum alterius diſpliceat, neque teneatur illud impedire. Quæ ſententia eſt D. Th. & Caiet. 2. 2. q. 169. art. 2. ad vlt. & Nauar. in Enchir. c. 21. n. 25.

Et probatur primò, quia talis in ſua intentione neque directè, neque indirectè includit peccatum alterius: non quidem directè, quia non habet illud ſibi propoſitum, ſed aliquem alium bonum finem, vt ſupponimus, exempli gratia lucrum iuſtum, & honeſtum; neque indirectè, quia is tantùm indirectè concurrit ad peccatum alterius, qui tenetur illud impedire, nec impedit. Nemo autem ſic tenetur impedire peccatum alterius, qui peccat ex mera malitia, vt pariter teneatur ceſſare à negotiatione, quà licitè alioqui prouidet ſibi de neceſſarijs ad familiam ſuſtentandam. Si dicas, talem præbere materiam peccati: Reſpondetur, id non referre: quia quamuis Deus proponat materiam circa quam homines peccant, non ideò tamen dicitur ad peccatum ipſorum concurrere.

Præterea, vt Nauarrus argumentatur loco cit. Quando actio aliqua eſt ex ſe indifferens: ſeu quæ poteſt bene, & malè fieri: qui bono fine ad illam alium inducit, non peccat: vt qui exigit iuramentum ab infideli, quem ſcit iuraturum per falſum Deum: & qui mutuò petit pecuniam ab vſurario, quem nouit non daturum ſine vſura. Quare multò minus peccabit qui offert alteri materiam indifferentem, ſeu quâ poteſt bene vel malè vti: cùm offerre materiam minus ſit, quàm inducere ad actionem: idque, vt ſupponimus, nõ fiat proponendo ſibi peccatum illius. Si verò obijcias, vnumquemque ex lege charitatis debere quantùm in ſe eſt, impedire ne proximus labatur in peccatum: ideoque non excuſari à peccato contra charitatem, qui offert ei materiã aliquam peccati. Occurrendum eſt, præceptum charitatis eſſe affirmatiuum, & ideò tantùm obligare in alterius graui neceſſitate. Quando autem quis peccat ſua ſponte, non cenſetur eſſe in eiuſmodi neceſſitate: quoniam ſe à peccando cohibere, eſt in ipſius poteſtate.

265 Veruntamen ſi ſciatur, aut veriſimiliter credatur perpetrandum peccatum in damnum Reip. vel in iniuriam & ſcandalum proximi, peccatum eſt vendere: quia ſuppeditare alteri materiam iniurioſè nocendi, eſt contra charitatem, aut contra iuſtitiam, vel contra vtramque potiùs. Itaque fatemur quòd is peccet qui meretrici ornamentum aliquod vendit, quod probabiliter creditur ab illa emi ad ſcandalizandum innocentem aliquem ac puſillum: peccet inquam, non quaſi cooperans meretrici ipſi, quæ ſua tantùm malitia peccat: ſed tanquam concurrens ad proximi ruinam, quod eſt peccatum contra charitatem. Fatemur ſimiliter peccare illum qui vendit gladium ei, quem probabiliter credit emere ad gerendum iniuſtum bellum, aut ad occidendum alium: quia ſuppeditare arma in Reipub. vel proximi perniciem, eſt contra charitatem & iuſtitiam, cū inde iniuria inferatur Reipub. aut proximo. Idem dic, ſi quis gladium vendat ei quem probabiliter credit velle ſibi adimere vitam: cuius non ipſe, ſed Deus eſt ſpecialis dominus; Reſpub. verò ſpecialis cuſtos: cui proinde iniuriam in eo facit.

Sextum dubium eſt. An poſſit Rex vendere bona (vt vrbes & caſtella) ſuæ regiæ dignitatis? Ad cuius explicatio- 266 nem ex Couarr. & alijs, quos ipſe commemorat ad ſequitur ap cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. par. 2. §. 2. nu. 4. dicendum eſt non poſſe, quando in notabile Reipub. præiudicium alienatio vergeret: quoniam talia bona potiùs ſunt regni, quàm Regis, qui Reipub. non dominus, ſed adminiſtrator eſt. Secus eſſet verò, quando non niſi modicum præiudicium poſſet timeri. Tunc enim Regem habere poteſtatem alienandi res regni, argumento eſt, quod idem author alijs citatis addit, ipſum poſſe rem aliquam pertinentem ad dignitatem regiam titulo donationis transferre in alium, qui de ipſa Repub. ſit bene meritus.

Notat idem author conſequenter, quòd ſi Rex aliquam ciuitatem vel caſtrum regiæ dignitatis iuſta de cauſa alienauerit: excepta intelligantur iura exigendi gabellas, vectigalia publica, ac puniendi reos pœna ſanguinis, niſi hæc etiam fuerint expreſſa in alienatione. Immò & tali expreſſione facta, adhuc apud Regem ipſum manet ſuprema iuriſdictio, & facultas ad eum appellandi. Notat item, ciuitatem aut caſtrum non poſſe alienari inuitis hominibus qui ſunt de tali ciuitate aut caſtro: ſique dominus velit ex cauſa neceſſitatis alienare, ipſi debeant admitti ad emptionem libertatis, ſi eidem domino tantùm dare velint, quantùm ab alio emptore fuerit oblatum.

Septimum dubium. An vſufructuarius poſſit vſumfructum vendere ſine authoritate & conſenſu domini rei, cu- 267 ius fructum capit? Ad quod reſpondendum eſt diſtinctione. Nam ſi vſusfructus ſumatur pro iure quo vſufructuarius, fructus quos ex re alterius, perceptos facit ſuos; is vendi non poteſt ſine dicto conſenſu: quia tale ius eſt perſonale, quodq; vni perſonæ conceditur, non cenſetur ſtatim alteri conceſſum: quia ſæpe vna perſona placet, non alterā: vnde fit, vt idipſum ius extinguatur morte vſufructuarij. Si verò vſusfructus ſumatur pro fructibus qui percipiuntur; ille vt locari, aut gratis donari, ſic & vendi poteſt, ſicut quęuis alia res propria.

Idem pari ratione dicendum eſt de alimentis quæ alicui dantur ex alicuius voluntate vltima: nimirum ſi eorum nomine intelligatur ius quod quis habet vt alatur ab alio; vendi, locari, aut donari non poſſe alteri, quia eſt ius perſonale. Si verò accipiantur pro fructibus ipſis quibus alitur quis; vendi, locari, aut donari poſſe. Idem pariter dicendum eſt de penſione quam quis ex alterius beneficio Eccleſiaſtico percipit, nempe ſi eo nomine intelligatur ius percipiendi certam portionem ex beneficij fructibus, non modò vendi non poſſe; ſed nec locari, vel donari ſine Papę facultate. Sin autem intelligantur ipſi fructus, vendi, locari, ac donari poſſe. Sicut ius percipiendi decimas, ne quidem locari, aut donari poteſt abſque Papæ conſenſu: fructus tamen qui percipiuntur, poſſunt non tantùm locari, vel donari, ſed etiam vendi.

Item beneficiarius, ius quod habet percipiendi fructus ſui beneficij, ne quidem gratis alteri donare poteſt ſine cõſenſu Papæ: fructus autem quos percipit, poteſt non tantū gratis dare, ſed etiam vendere, vel locare. Quibus accedit pari ratione quòd Emphyteuta poſſit vendere fructus quos percipit: non poſſit autem ius quod habet, in alterum transferre, ex lege finali. Cod. de iure emphyteutico. Item feudatarius poſſit vendere fructus quos ex feudo percipit: nō autem ius ipſum percipiendi, ex tit. De prohibita feudi alienatione, in conſuetudinibus feudorum.

Octauum dubium eſt. An maritus vendere poſſit fundū 268 dotale, hoc eſt, rem immobilem quæcumque ſit, ſiue ædificium, ſiue prædium, & c. datam ei in dotem uxoris? Ad quod reſpondendum eſt diſtinctione, *vt eſt apud Syluestrum*

in

in verb. Dos num. 13. nempe, ſi res dotalis data ſit pretio æſtimata, & tanquam emptitia, maritus accipiens (maximè ſi alia bona habeat ad ſuſtinenda matrimonij onera) poſſit eam tanquam domi ſuæ alienare de conſenſu vxoris. Si æſtimata non ſit, eam alienare non poſſit exceptis, aliquot caſibus relatis ab eodem Syluestro. Quorum præcipui ſunt, cùm neceſſitas ipſum cogit, & cùm vxoris vtilitas id exigit. Addere his poſſemus quòd Iudæus, Paganus, aut hæreticus non poſſiet mancipium Catholicum emere, cum illi prohibeantur huoc habere ſeruũ ex lege Deo nobis, §. bis, Cod. De Epiſcopis & Clericis. Cum qua Eccleſiæ ſtatutum conſentit in cap. 1. a. & vlt. Extra, de Iudæis.

CAPVT XVI.

De iuſto pretio rerum venalium.

SVMMARIVM.

269 *In quo conſiſtat iuſtitia, vel iniuſtitia pretij rerum venalium.*
270 *Ratio qua iuſtum pretium conſtituitur.*
271 *Pretium iuſtum aliud legitimum, aliud naturale; & inter vtrumque differentia.*
272 *Notandum de eo, quod iuſtum pretium conſtitui debeat ſecundũ legem, vel communem æſtimationem, quæ fuerit in loco, tempore quo perficitur venditio.*
273 *Prima cauſa augendi, vel minuẽdi pretium rerum venalium, eſt earundem penuria, vel copia.*
274 *Quid ſint lucrum ceſſans, & damnum emergens: & quatenus ſint cauſa iuſta augendi pretium res venales.*
275 *Vtilitas aut neceſſitas emptoris non eſt cauſa iuſta augendi.*
276 *Quatenus labor, induſtria, & periculum in comparandis, & conſeruandis mercibus eſſe poſſit cauſa augendi pretium rerum venalium.*
277 *Regula à Scoto de eo tradita reijcitur; traditur quando illa cauſa locum habeat.*
278 *Donatio cauſa eſt augendi, vel minuendi pretium iuſtum, ad quam dijudicandam ſeruiunt quatuor documenta.*
279 *Inter amicos & conſanguineos facilè præſumitur donatio non autem inter extraneos.*
280 *Quatenus modus vendendi ſit cauſa augendi, vel minuendi iuſti pretij.*
281 *Mercatores ratione officij aliquantò maiore pretio vendere poſſunt, quàm alij.*
282 *Ementes ſimul in magna quãtitate, poſſunt ea de cauſa minùs ſoluere quàm alij.*
283 *Legitimum pretium quid ſit, & quid requiratur ad illius iuſtam taxationem.*
284 *De eadem taxatione quædam notanda.*
285 *Quid iuris ſit, ſi facta taxatione, venditores inueniantur iuſtiorem facere, vendendo ſecundum pretium taxatum.*
286 *Legibus ciuilibus pretia rerum taxantibus ſubijciuntur etiam exteri, & Clerici.*
287 *Quod dicatur pretium naturale, & qui diuerint ipſum excedentes excuſari a peccato, aut ſaltem a reſtitutione: ac quo fundamento.*
288 *Vendentes ſupra pretium rigoroſum, aut ementes infra pium, regulariter peccant, ac tenentur ad reſtitutionem.*
289 *De eo quod in contrarium ex iure ciuili adfertur, rem tantùm valere, quantùm vendi poteſt: & quòd vnuſquiſq; in ſuis rebus ſit moderator, & arbiter.*
290 *De altero, quòd permittatur deceptio infra mediũ iuſti pretij.*

DE hoc cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 77. art. 1. ad 1. agunt ipſius interpretes, Caiet. quidem, & alij ad eundem art. D. Antonin. verò 2. par. tit. 1. in poſteriore par. cap. 16. Sotus in 6. De iuſt. & iure, quæſ. 2. ar. 3. Sylu. in verbo Emptio quæſt. 6. Greg. à Valen. diſp. 5. q. 20 puncto 2. Agunt etiam Gabriel 4. d. 15. q. 10. art. 1. Conradus De contractib. q. 56 Medina in Cod. De rebus reſt. q. 31. & 36. Coua. lib. 2. variarũ reſol. c. 3. Nauar. in Enchir. c. 23. n. 78. ac nonnulli alij, quorum meminit Petr. à Nauar. lib. 3. De reſt. c. 2. n. 1. Ad illod etiam pertinent quæ habet Molina in eod. tract. 2. diſp. 347. & quatuor ſequentibus. Trademus autem 1. quædam communiter recepta documenta, vtilia ad intelligendum quodnam ſit iuſtũ ſeruis venalium pretium, 2. proponemus cauſas propter quas tale pretium augeri, vel minui poteſt, 3. dicemus de pretio legitimo, 4. de pretio naturali.

Documenta de iuſto rerum venalium pretio, communiter recepta.

SECTIO I.

PRimum eſt pretij iuſtitiam, & iniuſtitiam, ex quibus emptionis, & venditionis iuſtitia, & iniuſtitia pendent, in hoc conſiſtere, iuſtitiam quidem, quòd valor ipſius ſit æqualis valori rei venditæ: iniuſtitiam verò, quòd ſit inæqualis hoc eſt, quòd vẽditor plus pretij accipiat, quàm res valeat: vel emptor minùs pretij det, quàm res valeat. Ad quod diiudicandum, *ex communi Doctorum conſenſu*, non debemus cõſiderare ſolam rei perfectionem phyſicè ſumptam: ſed ipſius vſum, per quem ſubuenitur humanę indigentiæ, quæ eſt regula æſtimationis rerum, prout traditum eſt ab Ariſtotele 5. Ethicor. cap. 6 & communis experientia ſatis oſtendit; cum videamus communiter tantò pluris, vel minoris æſtimari res ab hominibus, quantò hi, illis magis indigẽt ad aliquem finem, vel neceſſarium humanæ vitæ, vel iucundum, vel vtilem. Vnde licèt quælibet res anima præditæ, ſint natura, atque naturalibus accidentibus perfectiores rebus inanimis: harum tamen quædam, eo quod homines plus eis indigeant, pluris æſtimantur quàm quædam res animatæ. Nam vt rectè ait Diuus Auguſt. in lib. 11. De ciui. Dei ca. 16. Quis non malit domi habere panem quàm mures? & nummos quàm pulices? Hinc videmus pro varietate locorum, & temporum, ac gentium, pretia rerum variari; quia pro eadem, æſtimatio hominum eſt varia.

Secundum documentum eſt, iuſtum rerum pretium conſtitui, prudenter inſpectis occurrentibus cauſis, ob quas poſ- 276
ſunt res venales plus aut minus valere, *de quibus dicetur in ſequen. ſectione*, idque fieri dupliciter; vno modo, lege, aut ſtatuto Principis vel Reipub. aut edicto Gubernatorum, vel Senatorum, quod dicitur pretium legitimum, id eſt, lege poſitum: altero modo, communi hominum prudentium æſtimatione; quod dicitur pretium naturale: non quod a natura, ſed quod naturæ ſeu naturali humanæ rationi congruenter conſtitutum ſit; non vero ex affectu, nec ex vtilitate ſingulorum, *vendentis nequam, vel ementis*, ex lege Pretia, ff. Ad legem Falcidiam.

Vbi aduerte, quod ſicut communis æſtimatio iuſti pretij anteferatur æſtimationi particulari vendentis, vel ementis, ita vt ille pluris rem ſuam vendere, & iſte minoris emere non poſſit, quam ea æſtimatur communiter; quidquid vterque illorum particulariter contra exiſtimet. Conſentaneũ eſt enim ſemper credere, priuatum hominem in æſtimatione iuſti pretij malè iudicare, & falli potius, quàm omnes communiter. Sicut, inquam, communis æſtimatio in hac re anteferatur particulari; ita etiam legis taxationem anteferendam eſſe communi æſtimationi: quia vt Principum, & Gubernatorum eſt cætera in Republ. moderari, ſic etiam eſt pretium rerum taxare, ad tollẽdam occaſionem oppreſſionis indigentium, aliorumque damnorum. Neque ob communem æſtimationem facilè iudicanda eſt legis taxatio iniuſta: cùm credendum ſit, *niſi de contrario apertè conſtaret ex circumſtantijs*, Principes in ea rectè expendiſſe omnia quæ requirebantur, vt iuſtitiam, & æquitatem ſeruarent. Vnde quantomuis decurſu temporis merces pluris æſtimentur communiter, quàm ſit a lege taxatum: non ideò tamen licitum eſt ſecundum illam æſtimationem, contra hanc taxationem vendere. Quamquam, *vt à Doctoribus notat habet Petrus à Nauar. lib. 3. de reſtit. cap. 2. numer.* 2. mutari debent leges quando circunſtantiæ notabiliter variantur: ſique Princeps in eo eſſet notabiliter negligens, lex inciperet eſſe iniuſta, nec in conſcientia obligaret. Sed non eſt facilè tale quid iudicandum, præſertim cum tribuatur imprudentiæ, ſi Princeps leges paſſim mutet, & de nouo condat.

Tertium documentum eſt, pretiũ legitimũ in indiuiſibili 271
conſiſtere; adeout cùm pluris merces vẽduntur, vel minoris emuntur quam ſit taxatum, iniuſtitia contra proximum cõmittatur, inducens obligationẽ ad reſtitutionẽ, vt bene oſtẽdit Medina *in Cod. De reb. reſt. q. 36.* vbi aduerte obiter cũ Petro à Nauar. *in cit. cap. 2 num.* 4. legem aliquando ſtatuere, ne vltra certam quantitatem res vendatur, nihil curando an talis taxatio æqua ſit necne: eo quod communi æſtimatione definiendam relinquat, poſita limitatione certi termini non excedendi, vt euitentur Reipublicæ damna: atque tunc poterit res minoris emi, ſi minor fuerit

illius æſtimatio communis hominum. Pretium verò naturale non conſiſtere in indiuiſibili, ſed intra iuſtitiæ latitudinem habere tres gradus: ſummum inquam, ex quo rigidum; infimum, ex quo pium: & medium, ex quo mediocre ſeu moderatum pretium dicitur: quæ quidem iuſti pretij latitudo cùm non exceditur, iuſtitia commutatiua non violatur: adeout abſque illius violatione, *quemadmodum habet Sotus in 6. De iuſt. & iure qu. 2. art. 3.* poſſit eadem res in eodem loco eodemq; tempore cariùs vendi vni, quàm alteri: non amico quam amico: diuiti, quàm pauperi: ementi credita pecunia, quam ementi numerata: nimirùm vendendo vni pretio rigoroſo, & alteri, pretio mediocri aut pio.

Ratio autem huius documenti eſt, quòd pretium legitimum ex iudicio vnius, *putà Principis, aut Gubernatoris,* pendeat: cum cæteri ſint tantù illius conſultores. Inde enim fit vt ipſum punctum poſſit aſſignari vnius idemque quod debeat ab omnibus ſeruari indiuiſibiliter. Pretium naturale verò conſurgat ex multorum iudicio & æſtimatione: vnde vix fit vt idem ab omnibus ſtatuatur, ſed quod vnus iudicat iuſtum, alius maius, aut minus iuſto eſſe cenſet.

272 Quartum documentū eſt, iuſtum pretium debere cōſtitui ſecundum legem, vel communem æſtimationem, quæ eſt eo tempore, quo venditio perficitur: quæque eſt in eo loco in quo celebratur contractus. Illud autem eſt quidem de ſe notum: ſed circa illud duo ſunt notanda. Prius eſt, venditionē quantùm requiritur vt ipſum procedat, perfici cùm emptori traditur res quæ venditur, aut habetur pro tradita: nempe fide habitur de pretio ſoluendo, vel pignore aut arrhis datis venditori ab emptore: itaut periculum rei pertineat ad emptorem. Poſterius eſt, idipſum documentum locum habere, quantumcumq; res venalis ſit alibi: aut alibi tradatur emptori, quàm vbi celebratur contractus. Nā ſi pretiū quod in tali loco, lege, vel cōmuni æſtimatione taxatur, iuſtū eſt, excedere ab illo in venditione eſt iniuſtum: niſi id fiat ratione expenſarum & periculi in re venali transportanda ad alium locum atque tradenda emptori cum ſecuritate: quæ onera ſunt pretio æſtimabilia. Item, niſi contractus ita de facto celebretur in vno loco, vt virtute in alio celebrari cenſeatur vt cùm illud quod eram Mediolanum transportaturus, vendo tibi Lugduni, perinde ac ſi celebrarem Mediolani contractum: quo caſu poſſum accipere pretium lege, aut communi æſtimatione Mediolani conſtitutum, deductis expenſis ac periculo transportationibus emptor me liberat per hic factam emptionem. De qua re Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſt. cap. 2. nu. 6.*

Poſtremum documentum eſt, in æſtimando rerum venalium valore ac iuſto earundem pretio conſtituendo, conſiderandas eſſe cauſas ob quas idem valor, & ex conſequenti pretium ipſarum rerum creſcere, & decreſcere poteſt: quæ proinde ſunt deinceps conſiderandæ cum eodem Petro à Nauarr. & alijs quos ipſe recenſet in eodem capitulo ſecundo numer. 20.

Cauſa augendi, vel minuendi iuſtum pretium.

SECTIO II.

273 PRima eſt, penuria aut copia rerum venalium, quarum illa augendi pretium: hæc verò minuendi cauſa eſt: quia illa maiorem indigentiam, hæc minorem arguit, cùm facile ſit eum habere, cuius eſt copia: & periculum ſit carendi re, quam non omnes habent, aut non niſi difficulter habere poſſunt. Ad hanc cauſam reducitur maior copia vel inopia pecuniarum, quàm mercium: itemque multitudo, aut paucitas emptorum, quam venditorum. Cæteris enim paribus cùm eſt maior pecuniæ copia, quàm mercium, aut multi ſunt qui emant, & pauci qui vendant: res venales pluris æſtimantur propter maius periculum carendi ijs quibus egeas. Reducitur etiam cauſa illa quæ ſumitur ex loco vel tempora; namque radia meior eis, vel minoris pretij in vno loco, quàm in alio: aut vno tempore, quàm alio: vt v.g. tempore belli, vel peſtis, quàm pacis, vel incolumitatis: eſt, quòd in vno maior, vel minor ſit pecuniarum, quàm mercium, aut emptorum, quàm venditorū copia. Quod autem emptor re quæ venditur indigeat, ſi eiuſdem rei non ſit communis indigentia, non debet cenſeri cauſa ſufficiens augendi pretium: ſicut nec cenſetur cauſa minuendi quòd venditor non indigeat re quam vendit. At certè alioqui fas eſſet cariùs vendere pauperi, quàm diuiti; quod abſurdum eſt.

Secunda cauſa eſt, lucrum ceſſans, vel damnum emergēs. 274
De qua hæc pro praxi occurrunt notanda. Primum eſt, per lucrum ceſſans eſſe cum Petro à Nauar. in citato cap. 2. num. 284. hic intelligendam amiſſionem, & iacturam boni habendi, incerti tamen, & impedibilis. Per damnum emergens verò, *prout idem habet num. 276.* amiſſionem certi boni, ſiue præſentis, & iam habiti: ſiue futuri, & habendi, vt eſt hæreditas, vel pecunia, vel res alia pretio æſtimabilis, cuius iacturam certam quis faciat, aut facere debeat ratione venditionis.

Secundum eſt, quod idem Petr. à Nauar. *in eodem cap. 2. nu. 23.* habet ex Syluestro *in verb. Emptio, quæſt. 6.* & Nauarr. *in Enchir. cap. 23. nu. 83.* ſecutis D. Thomam *in 2. 2. qu. 77. art. 1.* Cùm res in gratiam, & ad inſtantiam emptoris venditur, eam ob lucrum ceſſans, vel emergens poſſe pluris vendi, atq; adeò venditoris damnum in pactum deduci: non autem quando venditori vtile eſt rem ſuam diſtrahere, eamque gratia ſui diſtrahit: Tunc enim damnum, ſiue illatum, ſiue inferendū, imputandum eſt ipſi, non autem emptori: vt nec ſi contractus venditionis, tali damno nullo modo cauſam dederit. Extendendum eſt verò iſtud ad effectum, non quidem eum quo venditor rem ſuam pluris æſtimat quàm ſit lege, aut communi æſtimatione taxatum: quia contra eas priuata æſtimatio nihil poteſt, vt patet ex dictis in præced. cap. ſed (*prout attigit Petrus à Nauar. in præced. num. 22.*) ad effectum, ratione cuius venditor patitur priuando ſe re quæ adeò placet ei, vt magnam ex illa capiet delectationem. Namque talis priuatio delectationis eſt pecunia æſtimabilis, tanquam incommoditas quædam, perinde ac priuatio vtilitatis.

Non obſtabit autem quòd rei quæ venditur pretium iuſtum determinatum ſit lege, aut communi æſtimatione; quia tale auctuarium non accipitur ex vi venditionis, nec ratione rei venditæ, ſed ratione damnorum prouenientium ex venditione. Lex verò, aut æſtimatio communis determinat tantummodò pretium rerum venalium non item dānorum prædictorum. Aduerte autem, quod rectè monet Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure qu. 3. art. 1. concl. 3.* vt pro talibus damnis pretium accipi poſſit, requiri vt emptor de ea re moueatur, quia fortè nollet illa ſubire, ſed ſolùm rem emere qua indiget, ideoque ſibi aliunde prouideret. Adde probabile eſſe, item requiri vt affectus ille non ſit à ratione alienus, quia talis corrigendus eſt, non autem enormi pretio ſolandus.

Tertium eſt, *quod in eodem nu. 83. ex D. Thoma in cit. art. habet Nauar. & omnes fateri ait Petrus à Nauar. in ſequenti nu. 24.* non licere pluris vendere rem, eo quòd pluris valeat emptori tā quam ei neceſſaria, vel commoda. Ratio eſt, quia id eſſet illi ſuam neceſſitatem, vel commoditatem vendere: Sic ergo, *inquit idem Petrus,* ſi eſſet domus iuxta meam, quæ mihi eſſet valdè vtilis aut neceſſaria, non liceret eam pluris mihi vendere quàm in ſe valeat, niſi ratione intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergenti venditori. 275

Quartum eſt, his non obſtare Bullam Pij V. quam habet Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 283. litera N. prohibentem pactum ab initio iniri de certo & determinato lucro ceſſante. Nam loquitur tantum de tali pacto cùm ſit in materia cambiorum: neque prohibet de lucro veraciter ceſſante, contrahentes paciſci, euitata omni iniuſtitia, vt Nauarr. ibidem annotat.

Tertia cauſa augendi pretium, eſt, induſtria, labor, & periculum in comparandis, curandis, conſeruandis, & transferendis mercibus. Nam hæc arguunt difficultatem rei obtinendæ: & conſequenter æſtimationis augmentum inducūt niſi mercator (*quod rectè monet 2. 2. diſp. 5. qu. 20. puncto 2. Gregor. à Valen.*) per imprudentiam deceptus, poſuerit, *moraliter loquendo,* operam non neceſſariam, nec mercibus per ſe vtilem: tunc enim apertum eſt, non ſubeſſe cauſam aliquid plus accipiendi ab emptoribus. Itemque niſi res quæ proponuntur venales, pretium habeant determinatum ex communi æſtimatione, vel publica taxatione. Nam omnes fatentur vt notat Petr. à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 2. nu. 25. rem nō poſſe vendi cariùs quàm valeat in communi æſtimatione, aut quam taxatum ſit lege: cùm tam lex, quàm cōmunis æſtimatio perpendat omnia requiſita in valore aſſignando: eique cedere debeat particularis æſtimatio hominis priuati. 276

Neque ſi quis pluris aliquando ſumptus fecerit, ac iactusā paſſus ſit (vt cùm nauis qua merces vehebantur, perijt, aut domus in qua ſeruabantur, conflagrauit) ideò debet iuſtum pretium a lege, aut communi æſtimatione taxatum excedere, vt ſe ſeruet indemnem. Tum quia res pereuntes, ijs pereunt, quorum ſunt: non autem alijs. Tum quia hæc mercatorum conditio eſt, vt lucro, & damno ſint expoſiti. Et certè

ſi illæ

ſi illæ circumſtantiis, non autem lex, vel communis æſtimatio eſſet regula iuſti pretij, is qui exiguo labore, & modicis ſumptib. merces ſibi comparaſſet, non poſſet eas vendere pretio currente ſecundùm legis, vel communis æſtimationis taxationem; quod nemo dixerit. Vnde Couar. *lib. 2. var. reſol. cap. 3. nu. 4.* infert in æſtimatione iuſti pretij non eſſe conſiderandum quanti res ipſa empta fuerit, nec quot labores pro ipſius acquiſitione venditor ſuſtinuerit: ſed habendam eſſe rationem communis æſtimationis hominum. Adde, nec vltra pretium rei taxatum communi æſtimatione, poſſe venditorem quidquam accipere eo nomine, quod illam pluris emerit: quandoquidem rerum pretia non ſunt ex lucro, vel damno mercatoris æſtimanda, ſed ex communi illarum æſtimatione in loco vbi venduntur, facta, attentis omnibus debitis circumſtantijs.

277 Atque inde eſt, quòd Doctores communiter, & nominatim Medina *in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 31. §. Ex dictis*, & Sotus, *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 2. art. 3.* reijciunt vt falſam, regulam quam tradit Scotus in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. art. 2. ſub finem. Ea enim habet iuſtum rerum pretium ita eſſe in manu mercatorum, vt computare valeant expenſas omnes quas fecerunt emendo, tranſportando, atque ſeruando tales merces, inſuper & iuſtam mercedem, quam merentur pro induſtria & labore, quem ſuſceperunt: ac etiam pro periculis, quibus ſe expoſuerunt: perinde ac ſi ea in parte ſeruirent Reipub. conducti mercede: atque adeò ſi pretio his omnibus, plus minùs correſpondente vendiderint, cenſeantur iuſto pretio vendidiſſe. Quod quidem eſt, iuſtum rerum pretium conſtituere, non ex indigentia publica, & æſtimatione communi, ſed ex vtilitate, & æſtimatione particulari, ac priuata venditorum.

Communi etiam omnium conſenſu (addit Petrus à Nauarra) ſtatuitur traditæ doctrinæ congruenter, propoſitam tertiam cauſam locum habere tantùm quando res venales rarius exquiſitæ, & quæ de nouo ad Rempub. aduehuntur. Tunc enim cùm valorem non habeat aſſignatum à lege, vel communi æſtimatione, iuſtum pretium illarum ſtatuendum eſt conſideratis expenſis, induſtria, laboribus & periculis ſuſceptis à venditore, in eis curandis, conſeruandis, & tranſferendis. Id quod Nauar. quidem *in Enchir. cap. 23. num. 78 poſt Gabrielem*, cenſet venditori relinquendum eſſe. ſed rectè monet Petrus à Nauarra in eodem cap. 2. numer. 26. eſſe potiùs committendum iudicio prudentium: quia difficile eſt, vt quis in cauſa propria ſit æquus iudex, nec amore ſui, & cupiditatem habendi decipiatur. Quanquam ſi quis ita eſſet rectæ intentionis, vt abſque remorſu certum pretium ſua conſcientia tanquam iuſtum ei dictaret, teneri poſſet illa Nauarri ſententia.

278 Quarta cauſa augendi, vel minuendi pretium, eſt donatio venditioni admixta, ſi liberaliſſima ſit, nec coacta; nam talis donatio licita eſt in venditione: quia volenti, & conſentienti nō fit iniuria. Quæ cauſa eſt ità clara, vt omnes de ea conſentiant, prout notat Petrus à Nauar. *in ſeq. nu. 27.* Verumtamen quando ea contingat, difficile eſt iudicare; ad quod ſequentia documenta iuuabunt.

Primum eſt, *pro quo conſequenter nu. 28. plures authores commemorat Petrus à Nauar.* Eos qui neceſſitate compulſi, ſua vendunt minoris quàm alias valeant, non cenſeri liberaliter donare defectum iuſti pretij. Ratio eſt, quia ſi generaliter non intendunt contrahentes in vendendo, & emendo exercere liberalitatem, multò minùs præſumendus eſt intēdere is, qui res ſuas diſtrahit ex neceſſitate, non diſtracturus, niſi præſens neceſſitas vrgeret, nec viliùs venditurus, ſi cariùs vendere poſſet. Quod tamen non impedit quominùs emptio fiat abſque peccato, & obligatione reſtituendi, iuxta dicenda in explicatione ſequentis cauſæ: niſi, *vt memoratus author in ſequen. nu. 32 notat*, ita repentè in aliquod graue malū quis incideret, vt rem pretioſam, v. g. gēmam, viliſſimo pretio daret ad illud euadendum. Eſſet enim venditio extorta, ac etiam iniuſta: cùm eiuſmodi res nō adeò vileſcat ex repentino caſu, quin ſi per tempus & locum liceret, multi inuenirentur, qui plus darent.

Secundum documentum eſt. Eum qui ignorat iuſtum pretium rei, non cenſeri donare illius exceſſum in vendendo, defectum in emendo: ac proinde contrahentem mala fide cum eo, peccare mortaliter, ac teneri ad reſtitutionem eius, in quo alterum defraudauit. Quod pariter dici debet, *prout habet ex D. Thoma, & alijs Nauarrus in Enchir. cap. 23. nu. 87.* de eo, qui bona fide egit quidem: ſed poſtea cognoſcens errorē non vult reſtituere. Aperta eſt huius documenti ratio: quia ignorantia quā laborauit defraudatus, abſtulit ab ipſo voluntarium, ſine quo donatio eſſe non poteſt. An autem procedat in eo, qui ex imprudentia, & leuitate pluris emit, aut minoris vendit, difficultas eſt. Ac Petrus ipſe à Nauar. conſequenter nu. 33 pro parte negante citans Medinam ſententiam non procedere (eo quòd deceptus debeat imprudentiæ & leuitati ſuæ tribuere iacturam quam patitur) partem affirmantem meritò tenet cum Angelo, Conrado, & D. Antonino, dicentibus in eo etiam deeſſe voluntarium, ad liberalem donationem requiſitum, quod quidem eſſe debet cum conditione libertatis, quæ excludat omnem aliam conditionem ipſum diminuentem.

Tertium documentum eſt. Amicos, conſanguineos, coniuges, ſodales & eiuſmodi alios, cùm vendunt, aut emunt nulla neceſſitate compulſi, & rei valorem ſcientes, præſumi donare pretij exceſſum, vel defectum. Nam ex quo quiſpiam ſciens & volens abſque neceſſitate rem cariori pretio emit, aut viliori vendit coniugi, conſanguineo, aut alteri, cui gratis donare mos eſt, rationabiliter præſumitur habere donandi voluntatem. 279

Quartum documentum eſt. In emptionibus, & venditionibus inter extraneos non præſumi donationem. Hoc, Conrado, Caietano, & aliquot alij citatis habet Couar. *lib. 2. variar. reſolut. cap. 4. num. 15. verſ. Supereſt caſus.* Et confirmatur, quia inter contrahentes, maximè extraneos, vbi alia donationis indicia non apparent, vſitatiſſimum, ac rationi conuenientiſſimum eſt, totam eorum intentionem eſſe emendi, vendendi ſecundùm naturam eiuſmodi contractus, quæ poſtulat, vt in eo ſeruetur æqualitas pretium & rem venalē. 280

Quinta cauſa augendi, vel minuendi pretij (de qua Caiet. 2. 2. quæſt. 77. art. 1. & in ſummula, verb. Emere; Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 31 verſ. Similiter, Couar. lib. 2. var. reſolut. cap. 3. nu. 5 Nauar in Enchir. cap. 23. n. 78. & 87.) eſt modus vendendi. Sæpe enim ex modo vendendi variatur pretium rei, præſertim cùm ea eſt cauſa, vt ſit paucitas, vel copia emptorum: illis enim copia pretium auget; & paucitas contraria illud minuit. Vnde fit, vt cùm merces exponuntur ſub haſta, & publica voce præconis venduntur (quia venditores proclamando quærunt emptores, vel rogant, vt emant) aliud pretium habeant, quàm ſi à mercatoribus venderentur: item vt parta belli victoria, res viliùs vendantur in exercitu: item vt finitis ſtudijs, ſcholaſtici in patriam reuerſuri, libros ſuos minoris vendant: item ciuibus ob peſtem è ciuitate excedentibus, vileſcant merces: item in fine nundinarum merces minoris vendantur, quàm initio: item vt aliquando merces in poteſtate vnius pluris æſtimentur: quia is habetur pro perito mercatore, & qui ſoleat habere optimas merces. 281

Sexta cauſa, *ex Medin. in cit. quæſt. 35. verſ. Ex prædictis*, eſt officium mercatoris. Ait enim mercatores cauſam iuſtam habere, ſicut & campſores, ratione officij aliquid amplius accipiendi pro mercibus, quàm alios non habentes tale officiū, ac proinde non eſſe damnandum eum qui merces à non mercatore viliùs emerit, quàm vendantur in domo mercatorum: nempe arbitrio prudentium, deficiente eo, quod reſpondeat eiuſmodi circumſtantiæ tanquam augenti pretiū: prout rectè aduertit Petrus à Nauar. *in eod. cap. 2. num. 40.* Rectè etiam notans, quòd cùm lex, & communis æſtimatio determinans pretium rerum habeat inter alia reſpectum ad officium mercatorum, qui eas ordinariè vendunt: ita nimirùm, vt ratione illius officij, pro talibus rebus plus aliquid determinet ſupra valorem earum, quàm exigerent aliæ circumſtantiæ, *puta induſtria, expenſæ, copia ementium*, &c. Adeoq; cæteros non habentes tale officium, non poſſe aſſumere eandem determinationem, videlicet vendendo eodem pretio quo ipſi mercatores vendunt.

His cauſis, *quas alij exegerunt*, Petrus à Nauar. *in ſeq. nu. 41.* addendam cenſet ſeptimam, nempe emere res in magna quantitate, & ſimul. Sic enim eas minùs valere, probatur ex communi vſu quo mercatores, vt expeditiores ſint ad alias ſtatim comparādas, æqui bonique conſulunt, ſe vendere viliùs ei qui plura ſimul emit; itaut in eo genus quoddam rogandi interueniat ex parte illorum, ſemper volentium magis ac magis vendere, quò plus lucrentur: quod contingit ipſis, etiamſi ex ratione minore pretio vēdant quam alij qui minutatim maiore pretio vendunt quidem, ſed longiore tempore. 282

De iuſto pretio legitimo.

SECTIO III.

283 IStud eſt quod taxatur, aut per legem, ſeu conſtitutionem Principis ſupremi, aut per ſtatutum ciuitatis liberæ, nec agnoſcentis Superiorem in temporalibus, aut demum per edictum Gubernatorum, Senatorum, & Magiſtratuum, qui cum ſint perſonæ publicæ poteſtatem habent determinandi, *cum viderint bono communi expedire*, certum rerum venaliũ pretium, quod ciues tenean̄tur ſeruare, intra latitudinem tamen iuſti pretij naturalis. Quod addo, quia in tali determinatione, ab illis ſunt animaduertendæ, & ponderandæ circunſtantiæ, ſeu cauſæ quæ de facto concurrunt, quæque ex rei natura pretium de facto quoque augent, vel minuunt. Nemque ex talibus bene perpenſis licitum eſt, *non aliter*, intra limites æquitatis, hoc vel illud pretium lege definire. Itaque ſi ſuperueniẽte ingenti ſterilitate Princeps vellet triticũ eod. pretio vendi, quo rationabiliter vendebatur tempore abundentiæ, inique ageret.

Nec refert quod tale quid ſtatuere, expediat bono communi: vt ſcilicet pauperes ſubleuentur, & poſſint viuere. Non refert, inquam, quia ſi æquitas naturaque rei poſtulet, vt domini tritici, *ne defraudentur iuſto pretio*, tunc plus accipiant, illud ipſum expediens, *quod per accidens inde reſultat*, curãdum non eſt: ſed potiùs pauperum neceſſitati occurrendum eſt, ſubueniendo eis per eleemoſynam debitam, re charitate, quam contra iuſtitiam ſtatuendo pretium quod apertè valorem rei venalis non adæquet: præſertim cum empturi tali pretio, ſint non tantùm pauperes, ſed etiam diuites. Immò hi præcipuè, qui & pluribus ad ſuſtentationem egere ſolent, & per potentiam, *cum venditores nequeant ipſis reſiſtere*, ſemper obtinent, vt pretio taxato fiat eis venditio: quod pauperibus difficile eſt conſequi. Accedit quod æquitas non patiatur, vt in Reipub. ad ſubueniendum indigentibus, triticum habentes grauentur præ cæteris, qui abundant pecunia, aut alijs rebus, quæ in pretium dari poſſunt.

Nota autem primò, quòd quando dubium eſt, an taxatio ſit iuſta, nec conſtat quòd iniuſta ſit, ſtandum omninò illi eſſe in foro conſcientiæ: quoniam in dubio ſententia Superioris præponderat particulari ſubditorum æſtimationi, cùm illius ſit præſcribere, & horum ſit parere.

284 Nota ſecundò, non eſſe putandum, taxationem aliquam rei, *v. g. frumenti*, iniuſtam ex eo cenſendam eſſe, quòd aliæ res, quibus agricolæ indigent, v. g. calcei, vinum, oleum, ſtipendia operarum, non taxentur, quia ſatis eſt quòd pretium quo frumentum taxatur, de ſe eis proportionatum ſit, attentis debitis circunſtantijs. frumentum enim non niſi per accidens, pendet ex alijs rebus, quibus agricolæ indigent. Veruntamen ſi taxentur calcei, non taxato corio ex quo conficiuntur, itaut ſutores non valeant iuſtum laboris ſui percipere ſtipendium, non apparet ratio, quia tunc teneatur ea lege obligandi in conſcientia. Quod idem eſt dicendum, ſi piſtoribus taxetur panis, non taxato tritico, itaut illi perdãt iuſtum ſui laboris ſtipendium. Idem etiam pari ratione dicendum eſt de ſimilibus, quæ per ſe pendent ex alijs, quæ non taxentur.

Nota tertiò, quòd etſi triticum quod aliquis vendit, aliquantulùm melius ſit eo quod venditur communiter, non ideo licere vendendo illud, taxam lege abſolutè definitam tranſgredi: quoniam is exceſſus, vtpote modicus, pro nihilo reputandus eſt: cùm præſertim taxa altoqui deſeruire nequiret. quandoquidem nullum ferè eſt triticum quin comparatione alterius inueniatur aliquantulùm melius aut aliquãtulùm deterius. Idem iudicium eſt de cæteris mercedibus, quarum pretium fuerit lege taxatum. Crediderim autem propter notabilem rei venalis exceſſum in bonitate, poſſe vendendo aſcendi vltra pretium lege taxatum, ſicut propter defectum in bonitate, debet infra idem pretium deſcendi. vt ſi triticum ſit putridum, aut ſcatens vermibus, itaut notabiliter peius ſit tritico quod communiter venditur. Tunc enim ratio dictat, venditorem proportionaliter, debere in pretio tantùm deſcendere, quantùm tale triticum inuenitur deterius eſſe tritico communi. Cui rationi legiſlatorem ferendo legem illam, ſe accomodaſſe conſentaneũ eſt ſentire.

Nota poſtremò, tolli, aut ſaltem ſuſpendi taxæ obligationem, ſi Princeps ſciat eam ab vniuerſo populo, aut à maiore parte illius non ſeruari, & diſſimulando toleret, cùm poſſit ſine magno incommodo ſuo, trãſgreſſores punire. Nam qui non reclamat cùm debet, & poteſt, cenſetur conſentire, ex regula 43. iuris in 6. Iam Principis conſenſus vim habet tollendi obligationem legis à ſe latæ. Sicut enim lex pro voluntate Principis habet vim obligandi, ita etiam ipſo id volente, eandem vim amittit, cùm per quas cauſas res naſcitur, poſſit per eaſdem tolli, ex cap. 1. De regulis iuris. Extra quæ ratio eſt Medinæ, *in Cod. De rebus reſt. qu. 36 verſ. Ad quartum*, addentis bene, talem obligationem non cenſeri pari ratione tolli, ſi cum aliquibus tranſgreſſoribus Princeps diſſimulet, ſiue ex rationabili cauſa ſiue per acceptionem perſonarum. Namque talis tolerantia nihil ampliùs operatur quã diſpenſatio facta in lege: quam ipſa non tollit, vt nemo negat.

Occurrit hoc loco quæſtio an cùm in aliqua prouincia lege taxatum eſt pretium frumenti, farinæ, vel panis: & ſumptus quos agricolæ faciunt in eis, excedunt idipſum pretium, ijdem agricolæ vendere poſſint ſupra talem taxam, vt ſeruent ſe indemnes? Ad quod reſpondendum videtur diſtinctione, nempe tales agricolas, ſi ſint pauci, non poſſe ſua vendere ſupra taxam, quia caſuale eſt, quòd ipſi præ cæteris damnum ex lege ſentiant: neque lex propter illud quod caſuale eſt, ceſſat: ſed robur ſuum retinet ſecundùm illud quod ſit vt plurimùm. Vide dicta in præcedenti ſectione, ad explicationem tertiæ cauſæ. Sin autem agricolæ omnes eiuſdem prouinciæ tale damnum reuerà patiantur: quia nimirùm caſus, propter quos faciendi fuerunt plures eis maiores ſumptus, quàm ſit pretium lege taxatum, in tota prouincia contingerunt, non videri peccatum eſſe taxam legis excedere, quantùm poteſt ſufficere ad ſumptus, & impenſas factas reſarciendas, atque vt agricolæ ſeruent ſe indemnes (*nõ vero vt lucrentur*) quia id naturalis æquitas poſtulat, contra quam legiſlator non intendit ſancire legem maximè in iniuriam omnium, aut plurium ſuorum ſubditorum. 285

Eadem diſtinctione reſpondendum eſt quærenti de cauponibus, quibus lege, vel ſtatuto definitum eſt certum pretium pro hoſpitibus excipiendis, ſi cogantur in eos facere ſumptus maiores, quàm taxa ferat. Itemque de Notarijs, & alijs iuſtitiæ adminiſtris, quibus taxata ſtipendia non ſufficiunt ad ſuam ſuſtentationem. Nam ſimili diſtinctione reſponderi poteſt, vt ſi pauci ſint quibus taxata ſtipendia nõ ſufficiant, lex taxans ſeruanda ſit in conſcientia. Sin communiter eiuſmodi miniſtri tale damnum patiantur, excuſari poſſe aliquid ſupra taxam exigentes: dummodò prudentis iudicio non excedant quod ſufficiat, vt ſeruent ſe indemnes in ſumptibus, quos neceſſario, & conuenienter ſuo ſtatui faciunt, non autem ad immodicas victus expenſas. Tutius eſt tamen in tali caſu ad vitandum periculum excedendi in æſtimatione (*quod ſinnata cupiditas habendi creare facilè poteſt*) à Repub. vel Principe petere, vt augeant antiquitùs taxata ſtipendia.

286 Cæterum iſtiuſmodi legibus taxantibus rerum pretia, obligãtur etiam externi vendentes, vel ementes in eo loco & tempore, pro quo definita eſt taxa. Nam lege naturali quiſque tenetur merces vendere iuſto pretio: quale eſt quod lege, vel communi hominum æſtimatione conſtitutum eſt in eo loco, vbi eædem merces venduntur. Aliquando tamen, ad prouidendum Reipub. neceſſitati, vt exteri mercatores alliciantur, authoritate Principis ab obligatione taxæ eximuntur, concedendo ipſis, vt expenſas exigant, ac pro labore & periculis in aduehendis mercibus, aliquid accipiant. Obligantur pariter Clerici, quantumcumque ſint alioqui à legibus ciuilibus exempti. De qua videri poteſt Medina in Cod. de rebus reſtit. quæſt. 36. vbi de ea latè tractat.

De iuſto pretio naturali.

SECTIO IV.

287 EX antedictis conſtat, iſtud pretium eſſe, quod communi prudentium æſtimatione conſtituitur attentis cauſis, *de quibus ſect. 2. agimus*, augendi, vel minuendi pretium rerũ venalium. Vna autem de eo difficultas eſt huius inſtituti maximè propria: vtrũ peccetur, & obligatio reſtituendi incurratur tranſgrediendo illud in vẽditione, aut emptione; prout cõtingit cùm vltra rigoroſum, venditor accipit aliquid, aut emptor minùs dat quàm pium ſeu infimum. Namque Darãdus quidam Ordinis Minorũ: vt meminit Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, qu. 3. art. 1. circa primum argumentum*, exiſtimauit licitũ

eſſe

Digitized by Google

eſſe in conſcientia rem pluris vendere quàm caleat, dummodò non vendatur vltra dimidium iuſti pretij. Gerſon verò, prout meminerunt Sotus ibidem, & Medina in *Cod. De rebus reſt. qu. 32. verſ. Secundò opponunt* exiſtimauit id eſſe quidem peccatum, ſed ſine obligatione ad reſtitutionem: quod idem Sylu. *in verbo Emptio, quæſt. 8.* tribuit Roſellæ. Vtrique autem ei ſententiæ fauere videtur, primò illud quod idem Syluester *in ſequenti quæſt. 9.* habet ex lege 1. Si heres, ff. ad Senatuſconſultum Trebellianum, & ex lege Querebatur, ff. ad legé Falcidiam, quòd res tantùm valeat, quantùm vendi poteſt. Secundò, quod ea lege In re mandata, Cod. Mandati, vnuſquiſq; in ſua ſit moderator & arbiter. Vnde ſequitur, quòd quiſque poſſit quantùm voluerit pretium pro ea petere, & recipere. Tertio, quod ea lege Rem maioris, Cod. de reſcindenda venditione, & ex lege in cauſe, §. Idem Pomponius, ff. De Minoribus, & ea lege Iſtè ſi pretio, §. vlt. ff. locari (*quibus ex iure canonico adſtipulantur Cap. Cùm dilecti, & Cap. Cum cauſa, De emptione venditione*) non detur actio ob deceptionem factam in emptione, & venditione, niſi ille ſit vltre dimidium iuſti pretij. Vnde ſequitur, aliquid accipi poſſe ſupra iuſtum pretium, dummodo ipſum non excedat huius dimidium.

Quod quomodo deprehendi poſſit tractat Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap. 3. nu. 8.* duas referens opiniones, vnam aſſerentium venditorem tunc decipi vltra dimidium iuſti pretij, cùm res duplo ſuper valet pretio conuento, vt ſi æſtimetur viginti, & venditori data ſint ſolummodò decem: aut cùm duplo minùs valet: vt ſi æſtimetur viginti, & ematur 40. Alteram verò, intelligentium deceptionem vltra dimidium iuſti pretij, ſi verbi gratia, res valeat 10. & vendatur 16. quæ ſuperant 10. ampliùs media eorum parte. Deceptionem verò infra dimidium iuſti pretij, ſi illud quod valet decem, ematur quatuor, quæ minùs ſunt quàm media illorum pars. Itaque eſt communis, & vſu recepta Theologorum intelligentia.

288 De propoſita difficultate verò tenenda eſt ſententia præcedentibus omninò oppoſita: nempe, vendentes ſupra pretium rigoroſum, aut ementes infra pium, & peccare *mortaliter regulariter loquendo* & teneri ad reſcindendum contractum, vel reducendum ad æqualitatem per reſtitutioné eius quod fuerit extra latitudinem iuſti pretij. Quæ doctrina eſt D. Thom. *2. 2. qu. 77. art. 1.* & poſt ipſum in locis citatis, Syluestri Soti, & Medinæ, itemque Nauar. ad Cap. Nouit, De iudicijs, *notabili 6. nu. 47.* & aliorum plurium, quorum meminit e Nauar. *lib. 3. De reſt. cap. 2. nu. 13.* communemque ſententiam eſſe Theologorum & Iuriſperitorum habet Lud. Molina De Iuſt. & iure *tract. 2. diſp. 350.* Fundamentum autem eſt, quòd ea venditio, & emptio ſit iniuſta, in qua non ſeruatur illa pretij æqualitas ad remquam iuſtitia commutatiua requirit. At talis æqualitas extra latitudinem iuſti pretij non ſeruatur. Ergo venditio, aut emptio facta extra latitudinem iuſti pretij, eſt iniuſta: atque adeò illicita cum obligatione ad reſtitutionem. Itaque is qui illud quod pretio rigoroſo ad ſummum valebat decem, vendidit pro ſexdecim, aduerſariorum confeſſione tenetur ad reſtitutionem totius latitudinis, quæ eſt ſupra decem, nempe ſex; quibus ſexdecim ſuperant ipſa decem. Quod non eſſe ad id referendum, quod exceſſus ille ſit vltre dimidium iuſti pretij, patet: quia nulla datur ratio, cur ſi ille qui pro re valente ſolummodo decé, recipit ſexdecim, teneatur reſtituere ſex quibus exceſſit dimidium iuſti pretij: non teneatur etiam quinque reſtituere, ſi pro eadem acceperit quindecim, quantumcumque exceſſus ille non ſit vltre dimidium iuſti pretij. Et certè pariter in vtroque caſu peccari ex eo patet, quòd in vtroque pariter locum habeat illud D. Pauli in priori ad Theſſal. cap. 4. dicentis; Ne quis ſupergredietur, neque circumueniet in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus.

289 Illa autem quæ allata ſunt in contrarium, nimirùm quod rem tantùm valeat, quantùm vendi poteſt, & quòd vnuſquiſque in ſuis rebus ſit moderator & arbiter, Petrus à Nauarr. *in præced. nu. 25.* notat vera eſſe ſolummodò in rebus ijs ſecularibus, quæ nec lege, nec communi hominum æſtimatione appretiari ſolét: vt ſunt gemmæ, lapilli, accipitres, canes venatici, equi pretioſi, & alia quæ venduntur ad ſplendorem decorem, delicias, & voluptates. Pro talibus enim, ſeclusis fraude, & metu, poteſt tantùm accipi in pretium, quantùm venditor arbitratus fuerit, & emptor ſciens & prudens dare conſenſerit. Etenim ſi nulla ſit eiuſmodi rerum indigentia in Repub. nec vlla neceſſitas ad notabilitatis in ea ſplendorem, ſed tantùm ad curioſitatem pertineant: iuſtum pretium earum non aliter determinatur, quàm æſtimatione

[illegible] & ac [illegible]

Cæterarum verò rerum [illegible] veſtitum, aliaſque [illegible] quia in talibus [illegible] men, vt habeant [illegible] venientia eſt, quantum [illegible] ſit vt talium iuſte pretia [illegible] tium, ſed ad cuſtodiam [illegible] gentes paterentur, ea [illegible] ditorum æſtimatione. Aduerte [illegible] lariter in emptionib. & venditionibus [illegible] *vniuerſo*, non ſit præſumenda donatio [illegible] quo à latitudine iuſti pretij recedi [illegible] tes ſciant rerum valorem, & [illegible] contrahat cum alio, neque interueniat [illegible] fraus, aliud ue ſimile, donationem [illegible] fectus præſumi poſſe, quemadmodum Nauarrus [illegible] *notabili 6. nu. 58.* licét aliqui ab ipſo [illegible]

Ad illud verò de deceptione vltra medium [illegible] trus à Nauar. *in ſeq. num. 16.* adfert duas reſponſiones [illegible] Couar. *in cit. cap. 3.* id eſſe verum intra latitudinem iuſti pretij: vt ſenſus ſit, licitam eſſe vendenti, ita cum emptore [illegible] re, vt eo offerente pium, vel mediocre pretium, ipſe rigoroſum iuſtum accipiet: vel ementi ita cum venditore tranſigere, vt à petente rigoroſum pretium, accipiat pro mediocri vel pio; quæ non eſt vera deceptio, ſed tantùm ſimilitudo quædam: qua non violatur iuſtitia, neque circumuenitur in negotio proximus, quandoquidem nihil ab eo contra naturalem æquitatem extorquetur, cùm pretium quod pro re datur, ſit iuſtum. Alteram reſponſionem adfert ex Medina De rebus reſtitut. quæſt. 32. nó longè à principio, in hoc conſiſtentem, quòd iura negent actionem, ob deceptioné infra dimidium iuſti pretij, non quidem approbando deceptionem ipſam tanquam licitam, ſed relinquendo impunitam, ad vitandas infinitas lites quæ emergerent propter naturæ corruptæ propenſionem ad talem deceptionem. Quòd autem approbent deceptionem, patet ex lege 1. Cod. De reſcindenda venditione, vbi dicitur irritam eſſe malæ fidei venditionem: qualis ſine dubio eſt illa, in qua contingit vera deceptio. Et ita in foro etiam externo, *ex Couar. lib. 4. var. reſolut. cap 14. num. 3.* Iudicis cùm aliquem puniunt ob violatam legem taxantem pretium, debent ei imponere onus reſtituendi illud quod vltre taxam acceperit, licét non ſit vltre medium iuſti pretij. Qui id pluribus tractatum videre volet, legat Lud. Molinam in præced. diſp. 349. & Ferdinandum Rebellum De obligationibus iuſtitiæ par. 2. qu. 3. & 4. lib 9.

CAPVT XVII.

De pactis quæ ſolent inter venditores, & emptores intercedere.

SVMMARIVM.

291 *Explicatio dubij, an pactum de retrouendendo ſit licitum.*
292 *Quatuor modi quibus idem pactum fieri poteſt licitè.*
293 *Tres conditiones neceſſariæ vt fiat licitè.*
294 *Licitum eſt pactum de redimendo, ſi animus vſurarius abſit, & ſeruetur iuſtum pretium.*
295 *Propoſitio caſuum in quibus difficultas eſt, an redemptio ſit licita.*
296 *Explicatio eiuſdem difficultatis.*
297 *Quòd licita ſit venditio cum pacto legis commiſſoriæ.*
298 *Aliquot notanda de eadem venditione.*
299 *Quòd licita ſit venditio cum pacto addictionis in diem, nonnullaque circa eam notanda.*
300 *Modi quibus contingit melior conditio, reſcindente talem venditionem; quibus additur diſtinctio de obligatione ſoluendi gabellas.*
301 *Quando licitum ſit interea dum pretium rei frugiferæ non ſoluitur ab emptore, accipere penſionem ex fructibus quos profert.*
302 *De duobus ſimilibus caſibus quid ſit tenendum.*
303 *Quòd licitum ſit emere domum cum pacto retrouendendi, & eam locare venditori, dum ab eo non redimitur: quatenus verum ſit.*
304 *De quibuſdam alijs pactis quid ſit ſentiendum.*

MVlta ſunt pacta quæ interuenire ſolent inter emptorem, & venditorem, de illiſque extat tit. 54. in lib. 4. Codicis. Nos explicatione aliquot quæſtionum complectemur quæ ad ea pertinent.

291 Primum ergo quæritur, an pactum retrouendendi ſit licitum? De quo communiter tractant Canoniſtæ ad Cap. Ad noſtram, De emptione, & venditione; & ex Summulariis, Angelus vſura 1. §. 66. aliquot ſequentibus, Syluester vſura 2. qu. 15. Roſella vſura 1. quæſt. 45. & 46. Ex aliis verò Conrad. De contract. lib. quæſt. 83. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 247. & 248. Sotus lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 3. Couar. lib. 3. var. reſolut. cap. 8. & 9. alios commemorans, eodemque pertinent quæ Lud. Molina in eod. tract. 2. diſput. 374. & aliquot ſequentibus perſequitur.

Pro explicatione autem notandum eſt primò, pactum retrouendendi eſſe cùm ego v. g. vendo tibi fundum meum ea conditione, vt quando pretium reddidero, mihi illud reuendere debeas; interea autem cùm non reddo, tuos facias fructus illius, ita vt non ſint in ſortem computandi. Vbi aduerte ex lege 2. Cod. De pactis, inter emptorem, & venditorẽ ſtatim ac redemptor pretium obtulerit, alteram deſinere fructus facere ſuos. Aduerte item quòd cùm fructus fuerint adhuc pendentes, nec dum collecti, debent inter eos diuidi pro rata temporis, quo res fructificans priùs fuit vnius; poſteriùs, alterius: vt ſi res quæ redimitur eſſet locata, penſio annua locationis diuidenda erit inter emptorem, & venditorem ſeruata proportione temporis illius anni, in quo res fuit illius, ad tempus in quo fuit huius. Ita habet ex Couar. Lud. Molina *in citata diſp. 374. verſ. fructuum ei.* Et ratio eſt, quòd æquitati cõſentaneũ ſit, rem domino ſuo fructificare.

Notandum eſt ſecundò, huiuſmodi pactum reddi ſuſpectum de vſura, adeoque communiter damnari ex tribus circunſtantiis. Prima eſt, ſi res ſit vendita valdè vili pretio; quia tunc videtur potius pignori data, quàm vendita; & ideo ex ea tanquam ex pignoris fructum percipiendo, committi vſuram. Secunda, *quæ habetur ex Cap. Illo vos in fine, De pignoribus,* ſi emptor de quo agitur ſoleat exercere vſuras. Tertia, *quæ habetur ex antememorato Cap. Ad noſtram,* ſi cùm ab eo petitæ ſunt mutuò pecuniæ, reſponderit petenti ſe nolle dare mutuò, ſed velle bona ipſius emere, modicoque pretio emerit, facta ei poteſtate redimendi illa; ſic paciſcens ea intentione, vt illud lucrum quod optaret ex mutuo, niſi obſtaret aperta vſura, ſibi compararet per tale pactum quo vſura velatur.

292 Notandum eſt tertiò, pluribus modis poſſe addi vẽditioni pactum retrouendendi. Primus eſt, vt quandocumque venditor voluerit, poſſit rem venditam redimere, & emptor teneatur illam ei reuendere. Secundus, vt intra certum tempus emptor reuendere teneatur, ſed non poſſit illo elapſo cogi ad reuendendum. Tertius, vt non poſſit res vendita redimi ante certum tempus. Quartus, vt res vendita poſſit redimi in fine cuiuſque anni, non autem poſt inchoatum aliquod anni tempus.

Quibus ita prænotatis, pro explicatione dicimus primò, omnibus illis modis propoſitum pactum cenſeri poſſe licitum: vt de primo & ſecundo Canoniſtarum & Theologorum ſententiam communem eſſe notat Nauar. *in citat. numer.* 544. Et confirmatur authoritate tum ſacræ Scripturæ Leuit. 25. tum ſacrorum canonum, Cap. Cùm Ioannes, De fide inſtrumentorum, & Cap. Illo vos antememorato, tum etiam legum ciuilium, quas ipſe Nauarrus commemorat; tùm demum ratione, quia ſicut alia onera, ſic & iſtud venditioni apponere licet, dummodò ipſum compenſatione ita reſarciatur vt nulla fiat parti iniuria. De tertio modo verò, *etiamſi aliqui contradixerint* idem meritò docent locis cit. Angelus §. 65. & Roſella §. 46. quia conſentaneum eſt rationi, emptorem pacto retrouendendi apponere poſſe conditionem, vt intra quinquennium non teneatur reuendere; cùm fieri poſſit, vt interſit ipſius intra illud tempus, aliqua, *vt vocant,* melioramenta facere in re empta, ad percipiendos ex ea fructus vberiores. De quarto denique modo idem probatur: quia in bonum emptoris eſſe poteſt, vt non cogatur rem emptam reuendere incepto iam anno, quia fortaſſis incommodum aliquod accipiet, à quo vt ſe ſeruet indemnem poteſt conditionem apponere, vt antequam annus elabatur res vendita redimatur, nec poſt elapſum poſſit redimi.

293 Dicimus ſecundò, *ad moderationem dicti præcedentis,* tres conditiones neceſſarias eſſe vt pactum ipſum de retrouendendo ſit licitum. Prima eſt, vt idipſum pactum fiat ſincerà intentione, id eſt, non animo fingendi emptionem & venditionem: ſed verè emendi & vendendi, ne ſit mutuum palliatum, ex quo commodum ſine onere ſentiatur, contra illud vulgatum.

Commodum ſi ſentis, ſeruus onus emolumentis.

Secunda eſt, vt pretium ſit iuſtum, id eſt, neque nimis paruum, neque nimis magnum. Vbi aduerte cum Gabriele *in 4. diſt. 15. qu. 12. art. 2. concl. 4. lit. L. & M.* pactum rem emptã retrouendendi venditori, eiuſdem rei pretium iuſtum minuere; quia licèt talis obligatio non faciat rem minùs valere in ſe quàm ſi illa abeſſet, facit tamen eam minùs valere emptori qui non habet cum illa tam plenum dominium, quàm haberet ſine illa. Non enim poteſt alteri rem emptã vendere, aut aliter alienare, venditore adhuc retinente in eam ius; quod quidem onus eſt pecunia æſtimabile.

Si quæratur quantò minùs valeat res vendita cum pacto retrouendendi, quàm ſi venderetur abſolutè? Reſpondet Nauar. in Enchir. *cap. 23. nu. 86.* minùs valere quarta parte; ita ſcilicet, vt valens 20. abſolutè vendita, valeat tantùm 15. vendita cum pacto retrouendendi. Couar. verò *lib. 3. var. reſol. cap. 10. num.* 1. reſpondet valere minùs tertia parte; ita vt valens 30. abſolutè vendita, valeat tantùm 20. vendita cum pacto retrouendendi. Cæterùm in ea re videtur ſtandum conſuetudini patriæ, & arbitrio virorum prudentium; hoc vniuerſaliter ſeruato, vt quantò cæteris paribus maior ac amplior fuerit redimendi libertas, tanto debeat pretium eſſe minus in compenſationem talis oneris: ſic tamen vt res non vendatur infra dimidium iuſti pretii. Id quod illicitum eſſe habetur apertè ex Cap. Ad noſtrum, De emptione & venditione.

Tertia conditio eſt, vt quando venenditur res, ſoluatur idem pretium quo priùs vendita fuit. Nam vis pacti retrouendendi in eo eſt, vt qui emit, reſtituat rem reſtituto pretio pro ea per ipſum ſoluto; perinde eſt enim cum eo pacto vendere, ac cum pacto, vt liceat poſt aliquod tempus contractum diſſoluere. Neque refert quòd res illa tempore redemptionis pluris fortè æſtimetur; quia id perinde eſt ac ſi venditio iuſta de cauſa reſcinderetur reſtituto integro pretio, emptore nihil perdente de ſuo. Ad idem facit quod ex communi ſententia Molina *ſub finem diſp.* 374. habet; gabellam iam ſolutam in prima venditione, non deberi ex tali reuenditione, quæ non eſt ſecunda venditio, ſed potiùs diſſolutio primæ, vi pacti in ea poſiti de ipſa diſſoluenda.

Quanquam tamen ratio poſtulat, vt ſi res effecta ſit melior induſtria emptoris, ea maiore pretio redimatur, cum id quod melius eſt, valeat plus quàm quod eſt deterius: dummodò tamen emptor ipſe non faciat fraudulenter magnas expenſas ad excludendum à redemptione inopem venditorem. Adde emptorem poſſe à venditore exigere, vt quando volet redimere, ſoluat quanti tunc æſtimabitur, quia non tenetur conſentire in pactum quo venditio eſt diſſoluenda: ſed poteſt exigere, vt quando venditor volet rem eãdem recuperare, emat eam nouo contractu; atque adeò pretio quo tunc æſtimabitur, quantumcumque probabile ſit pluris tunc eſſe valituram. Ad quod faciunt à Molina *in ſeq. diſp. 376. dubio 2.*

De dubitatione quæſtioni huic annexa; vtrùm ſi is qui rem emit cum pacto retrouendendi, illam vendat tertio, prior venditor poſſit eam huic eripere, idem Molina videri poteſt *in priùs memorata diſput. 374. dubio primo:* vbi contra Couarruuiam tuetur partem negantem, dicens ex tali contractu naſci tantùm actionem perſonalem, ſeu qua compellatur perſona damnum ſic datum reſarcire.

Secundo quæritur, an ſicut licitum eſt pactum retrouendendi ſic etiam ſit pactum redimendi, id eſt, quo venditor obligatur reddito pretio rem venditam redimere, quando emptor voluerit? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè, prout Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 9. nu.* 3. probat, tum ex Cap. Illo vos, De pignoribus; tũ ex eo quòd paria ſint contrahentium iura, ideoque emptor poſſit obligare venditorem ad redimendum, ſicut venditor poteſt obligare emptorem ad retrouendendum. Cauẽdum eſt autem ab intentione vſuraria & curandum vt pretium ſit iuſtum. Circa quod aduerte cùm venditioni pactum apponitur in fauorem emptoris, *quale eſt ſi placuerit ipſi, teneatur venditor redimere quod vendit,* maius debere eſſe pretium, quàm ſi tale pactum non adiiceretur. Ratio eſt, quia in tali caſu ſoluere debet, & quantùm res ipſa valet, & quantũ valet onus quod imponit venditori pretio æſtimabile: alioqui non ſeruaretur æqualitas; eo quòd emptor rem conſequeretur in perpetuum, non minùs quàm ſi emeret nullo adiecto pacto: venditor verò, ſine compenſatione, grauaretur onere eam redimendi. 294

Occaſionem hæc quæſtio præbet exponendi quid ſentiendum ſit de his, & ſimilibus, quæ notantur eſſe aliquando in vſu. Titius egens pecuniis, mutuas petit à Caio mercatore, 295

qui

Digitized by Google

qui nolens mutuare, vendit ei merces ſummo pretio, iuſto tamen, quas emptas Titius vult reuendere, vt ea eis faciat pecunias, quas optat: cui Caius ipſe dicit, ego illas emam eo pretio quo alius emere voluerit: ſicque minoris emit, quàm vendiderit. Item Titius egens pecunijs, adit Caium, & emit ab eo credita pecunia vas aliquod argenteum: pro quo Ca-
295 ius exigit pretium, computando laborem, induſtriam & expenſas quibus idipſum vas elaboratum perfectúmque eſt: deinde Titius vult illud vendere accepto ſtatim pretio: quia ad hoc emit vt præſentem haberet pecuniam, etiamſi amittat valorem laboris, induſtriæ, & expenſarum quæ fuerunt illi in pretium computata. Si autem dicit Caius, ego illud emam ſicut emeret alius: & ita conueniunt, vt Titius accipiens 95. ſe obliget ſoluturum 100. Caio, qui ſic lucrabitur quinque, quamtumcumque non tradiderit vas Titio. In quib. exemplis, & alijs ſimilibus dubitatur an peccetur contra iuſtitiam in eo, quòd mercator minoris ab eodem emat, quàm ei vendiderit: ſic tamen vt in vtroque contractu recipiatur pretium iuſtum, ſeu quod ſit intra latitudinem ſummi & infimi: nempe vendendo credita pecunia, ſummo pretio iuſto, & redimendo numerata pecunia, infimo pre-
296 tio iuſto.

De qua re agunt Angelus vſura 1. §. 60. Roſella vſura 2. nu. 30 Gabr. in 4. diſtin. 15. q. 11. art. 3. dub. 3. Syl. vſurâ 2. quæſt. 4. & verbo Emptio, quæſt. 11. Nauar. in Enchir. cap. 23. n. 91. Petr. à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 2. à num. 166. ex quorum doctrina tria tenenda ſunt. Primum eſt, quòd ſi Caius mercator vendat ſupra iuſtum pretium credita pecunia, aut redimat infra iuſtum pretium numerata pecunia, peccet contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem teneatur tanquam vſurarius, quod de ſe ſatis patet. Secundum eſt, quòd Caius vendens, & redimens intra latitudinem iuſti pretij, nempe vendens pretio ſummo, & redimens pretio infimo, excuſetur ab vſura, ſi bona fide vendat & redimat. Non enim peccat contra iuſtitiam: quia (*vt ſupponimus*) iuſtum pretium ſoluitur tam in prima emptione, quàm in redemptione, immò nec contra charitatem: ſicut nec peccaret tertius qui eod. infimo precio rem talem emeret ab ipſo Titio, cui vendita fuit rigoroſo pretio. Deinde videmus vſu receptum eſſe, vt mercator vendendo vas aureum, vel argenteum, ſumat pretiũ pro valore laboris, induſtriæ, & expenſarum; redimendo verò nullam rationem talis valoris habeat, ſed tantùm det pretium argenti vel auri; quod quidem non ſolet damnari tanquam iniuſtum.

Adde, manifeſtum eſſe quòd Caius mercator poſſit infimo pretio redimere rem à ſe venditam rigoroſo, quando Titius emptor tradit illam præconi, in publico foro vendendam voce ipſius, nec quis eſt qui plus offerat, quàm idẽ Caius. Similiter, & quando Titius emptor nullum alium emptorem inueniẽs redit ad Caium qui emit tantidem, ac alius emeret. Si dicas in eo eſſe pignus, vel commodatum palliatum; id negatur: quia verè eſt emptio, cùm interueniat reuerà pretium, & merx, vt argumento eſt, quòd ſi res pereat antequam redimatur, pereat emptori; quod non fieret, ſi in pignus, aut commodatò ſolùm data eſſet. Quamuis autẽ hæc ita ſint, non eſt tamen talis contractus facilè conſulendus propter periculum peccati quod in eo genere venditionis magis imminet, quàm in alijs, & propter apparentiã quam habet peccati, ex qua puſilli facilè ſcandalizantur.

Tertium ex memoratorum doctrina tenendum, eſt, quòd mercator committat vſuram qui ex compoſito, & animo eliciendi lucrum, merces credita pecunia vendit rigoroſo pretio, quas ſtatim numerata pecunia redimat pretio pio. Ratio eſt, quia talis contractus reſoluitur in mutuum: perinde enim ac ſi Caius mutuaſſet Titio ſummam illam minorem qua redemit, vt tempore ſolutionis reciperet ſummam maiorem pro qua rem eamdem Titio vendidit: quod quidem eſt mutuum vſurarium contractu venditionis palliatum, vt locis cit. ſentiunt Angelus, Gabriel. Roſel. & Syl.

Occaſionem adhuc præbet propoſita quæſtio dicendi de retractu, ſeu redemptione rei venditæ, ad quam ius habetur ratione communitatis in re, ſed quia illius tractatio videtur à noſtro inſtituto pauló remotior, eam, vt breuitati conſulamus, relinquemus, ei qui volet, videndam apud Lud. Molinem de iuſt. & iure tract. 2 *diſput. 370 & 371.*

297 Tertio quæritur, an licitum ſit pactum legis commiſſoriæ additum venditionis dicendo, v. g. vendo tibi fundum meũ tanti, cum pacto, quòd ſi pretium intra tres menſes non ſolueris, fundus ſit inemptus? Cui quæſtioni communiter reſpondetur affirmatiuè: quia id abundè patet per totum titulum de lege commiſſoria digeſtis: & per vſum receptum, in quo nulla iniuria proximo fieri noſcitur. Apponitur autem tale pactum dupliciter, vt ex communi ſententia Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 8 numer.* 1. eũ notat: vno quidem modò, verbis directis: vt cùm dicitur, ſi pretium non ſolueris, res ſit inempta, vel ab emptione recedatur. Altero modò, verbis obliquis, vt cùm dicitur, Si pretium non ſolueris, rès vendita redeat, vel pertineat ad me, vel reſtituatur mihi?

Nota verò primò, ex lege 1. ff. De lege commiſſoria, venditionem factam ſub iſtiuſmodi pacto, eſſe puram & abſolutam: licèt reſcindatur adueniente conditione appoſita: ideóque emptorem ſtatim atque res ei fuerit tradita, ipſum effici dominum illius, ac omnes fructus & acceſſiones eiuſdẽ ſtatim lucrari, ſique ipſa pereat, perire ipſi tanquam domino; quod non fieret ſi eſſet tantùm conditionalis: ſicut cenſeretur eſſe inita his verbis: Ita tibi vendo, vt venditio perficiatur, ſi intra tres menſes mihi ſolueris pretiũ: tunc enim venditio ipſa ſuſpenderetur in futurum euentum. Nota ſecundò, ex lege Si fundus, & ſeq eod. tit. reſciſſa venditione propter pactum legis commiſſoriæ, emptorem teneri fructus rei extantes reſtituere cum ipſa re, quia non ſtans pacto, amittit omne ius vt in re, ſic in illius fructibus. Conſumptos verò non tenetur reſtituere tanquam bonæ fidei poſſeſſor, poſito quòd bona fide, & non doloſè pactum inierit. Nota tertiò, ex lege commiſſoria, eod. tit. emptorem non ſtantem pacto legis commiſſoriæ perdere arrhas quas dedit, venditori. Nota quartò, ex lege Cùm venditor, & ſeque. eod. tit. venditorem non teneri vti lege commiſſoria, ſi emptor non ſoluerit tempore ſtatuto: ſed id relinqui ipſius voluntati, niſi partem petierit, & habuerit: quia eo ipſo cenſetur tali ſuo iuri renunciaſſe, ex lege Poſt diem. eod. tit. Nota poſtremò, pactum legis commiſſoriæ non efficere, vt venditor debeat interpellare emptorem vt pretium ſoluat: ſed vt emptor etiam non interpellatus, vel monitus, vltrò debeat pretium offerre conſtituto tempore. Quòd ſi non habeat cui offerat, poteſt eſſe ſecurus. Ita ſtatuitur in lege Si fundus, §. finali. eod. tit. 298

Quæritur quartò; an licitum ſit apponere venditionib. pactum addictionis in diem, quod ſic ſit, ex lege 3. ff. De in diẽ addictione: Vendo ſic tibi fundum meum centũ, vt ſi alius intra Calendes Ianuarias proximas, meliorem conditionẽ obtulerit vel fecerit, ſit inemptus? Ad quod reſpondendum eſt, licitum eſſe quia in eo nulla ſit emptori iniuria. Nonnulla autem de hac venditione, *vt & de præcedenti*, occurrunt notanda. Primum eſt ex lege Quatenus, ff. de in diem addictione, eam eſſe puram, ſed quæ adueniente conditione appoſita reſcinderetur. 299

Secundum eſt, per eam, re tradita ſtatim acquiri dominium, & conſequenter fieri, *quod in citata lege habetur*, vt emptor tanquam rei dominus lucretur omnes illius fructus & acceſſiones: itemque vt ad ipſum pertineat illius periculũ, ſi pereat: quod quidem non fieret ſi venditio eſſet conditionalis: ſicut eſt, cùm dicitur, Si infra Calendas Ianuarias proximas alius non obtulerit meliorem conditionem, tunc perficiatur venditio, & tua ſit hæc res pro tali pretio. Sic enim ſuſpenditur venditio in futurum euentum, nec ante eum poſitum acquiritur rei dominium: item illa tunc periens venditori, non emptori pereat, eiúſque fructus, non huius, ſed illius ſint.

Tertium eſt, *quod habetur ex lege Item quod ff. eodem tit.* Quòd intra diem in quem res eſt addicta, alius offert meliorem conditionem, primum emptorem teneri fructus rei, commoda, & acceſſiones refundere illi ſecundo offerenti meliorẽ conditionem: quoniam hac ab illo oblata, prior venditio reſcinditur, & rei dominium ad ipſum ſecundum tranſit cũ fructibus, commodis; & acceſſionibus ejus, ſubintelligẽ extantibus: quia non tenetur reſtituere fructus perceptos & conſumptos ante allatam meliorem conditionem: quando bona fide conſumpſerit illos, tanquam dominus vtens iure ſuo.

Porrò ex lege Si ex duobus. §. finali eodem titulo, melior conditio adferri cenſetur, ſi pretio aliquid addatur à ſecundo emptore: item licèt nihil pretio addatur, offertur tamen ſolutio pretij facilior vel maturior. Præterea ſi locus aſſignetur opportunior ſoluendo pretio, vel ſi perſona magis idonea ad emendum accedat: item ſi veniat emptor eiuſdem pretij quidem, ſed qui leuioribus conditionibus emet. Item licèt paratus ſit viliori pretio emere, remittat tamẽ ea, quæ venditori grauia erant in priore conditione. Hæc in ea lege; atque in ſequenti additur, quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliori conditione haberi debere. 300

Quæ-

Digitized by Google

301 Quæritur quintò, an in venditione rei immobilis fructiferæ habita fide de pretio, & ad tempus dilata eius ſolutione, licitum ſit pactum, vt ſi emptor ad condictum diem non ſoluerit integrum pretium, aut illius partem; teneatur venditori quotannis, vel ſingulis menſibus certam penſionem ſoluere? De qua re Angelus *in verbo Emptio.§.5.& in verbo vſura 1.nu.18.* Gabr. *in 4.diſtin.15.q.12.art.2.concl.4.caſu 3.* & latè Conar. *in lib.3.var.reſol.ar.cap.4.* ac poſt eum Lud. Molina *in ſæpe citato tractatu 2.diſput.368.* Videtur autem pro praxi vtendum eſſe diſtinctione, dicendo quòd ſi dominium rei venditæ tunc transeat ad emptorem, vt accidit cùm venditio ſit purè & ſimpliciter, pactum prædictum eſſe vſurarium; quia cùm omne commodum omniſque fructus rei venditæ pertineat ad emptorem, illud quod venditor exigit, non ob lucrum ceſſans, aut damnum emergens, ſed ob ſolam dilationem ſolutionis pretij, cenſendum eſt exigi ob mutuum, *ideóque vſurariè,* quoniam dilatio ſolutionis habet rationem mutui. Si verò dominium ad emptorem non transeat, vt cùm vendo tibi fundum meum hac conditione, vt dum pretium non ſoluis, conductuarium illum habeas, & loco mercedis penſionem mihi ſoluas: aut vt dum pretium nõ ſoluis, dominium non habeas: ſed ego retineam illud, & ipſi fructus, aut eorum partem percipiam, tunc nulla committitur vſura, nec alia iniuſtitia. Nam tale pactum eſſe poteſt omnino liberũ: ac venditor tanquam dominus commoda, & fructus rei ſuæ percipit, aut pro eis certam penſionem exigit ab emptore, donec ſoluerit: quia rem tunc potiùs habet conductam, quàm venditam. Quæ reſponſio nõ tantùm eſt Theologorum communis: ſed etiam nobilium interpretum vtriuſque Iuris, quos Conarr. refert *loco cit.num.4.* Neque mouere nos debet lex Curabit, Cod. De actionibus empti & venditi in qua abſolutè pactum eiuſmodi approbatur: namque eo nomine, illa nõ habet magis locum in foro conſcientiæ, quàm leges aliæ ciuiles quæ permittunt vſuras. Quòd ſi quam interpretationem admittat quæ eam à tali nota liberet (*qualem ex Conar. approbat Molina loco citato*) verbis quidem aduerſabitur allatæ diſtinctioni, ſed non ſenſu.

302 Pari quoque ratione videtur explicandi duo caſus quos ab vſura excuſat Conar. in ſequen. num.5.& 6. Prior eſt in quo vendens fundum, & eo tradito, habitaque fide de pretio, ac ſimul liberè conceſſa emptori dilatione eiuſdem pretij, fundum ipſum accipit in pignus, cum pacto, quòd non tenebitur fructus illius computare in ſortem, ſolutionémve prædicti pretij. Poſterior in quo vendens fundum duobus millibus aureorum, ſoluendis poſt octo annos, adiungit pactum, quòd emptor toto illo octennio tanquam locator eiuſdem fundi ſoluet certam ſummam quotannis pro penſione. Diſtinguendum eſt igitur in vtroque caſu: nam ſi dominium fundi tranſierit in emptorem, pactum eſt vſurarium: vt rectè loco citato docet Gabriel. Si verò dominium maneat penes venditorem, pactum eſt licitum: in priore quidem caſu, quia tunc venditor ex re ſua percipit fructus: neque dicitur formaliter, ſed materialiter, & nomine tantùm, habere dictum fundum loco pignoris: cùm nemo propriè rem ſuam pignori habeat. In poſteriore caſu verò ex re ſua ſimiliter fructum percipit, quam vendidit tantùm cũ pacto, vt poſt octo annos, cùm pretium emptor ſoluerit, dominiũ ad ipſum pertineat, non ante.

Eadem quoque diſtinctione vtendum eſt, quando pretiũ fundi ſolutum eſt tantùm ex parte: ſi enim per venditionẽ tranſlatum ſit in emptorem totius fundi dominium, vſura eſt pro parte non ſoluta penſionẽ accipere, donec ea ſoluatur: ſecus verò ſi nõ fuit tranſlatũ dominiũ, quia nõ cẽſetur tunc interuenire ipſius partis nõ ſolutę vẽditio, ſed potiùs locatio, donec emptor ſoluerit integrũ fundi pretiũ. Quo circa ratione talis partis penſionem accipiens non peccat, quia accipit tanquam fructum ſuæ rei. ſecus eſſet verò ſi acciperet pro fundi parte perfectè vendita, quia acciperet ex re non ſua.

303 Adverte autem ex Nauar. in Enchir. *cap.17.numer.247.in fin.* licitum eſſe emere domum cum pacto retrouendendi, eamque locare venditori pro certo pretio, interea dum nõ redimitur. Quod verum eſt, ſi contrahentes intendant ſimul celebrare veros contractus venditionis & locationis, ſeruato in eis pretio iuſto, neque enim ex vnoquoque eorum ſeorſim, neque ex coniunctione vtriuſque iniuſtitia tunc orietur. Quanquam poteſt in eo eſſe periculum ſcandali, magna cura vitandum. Tales autem contractus cenſebuntur non veri, ſed pecuniæ mutuatæ palliata: & per conſequens vſurarij, ſi res tempore locationis periens, venditori pereat, nõ emptori: quando quidem contrarium debet accidere, ſi illi ſint veri contractus, quoniam dominium ad emptorem, nõ ad venditorem tunc pertineret. Cenſebuntur verò iniuſti, ſi pretium emptionis ſit diminutum, vel pretium locationis exceſſiuum: inducentque conſequenter obligationem ad reſtitutionem.

Quæritur poſtremò quid ſentiendũ ſit de cæteris pactis? 304
Et reſpondetur primò de pacto, vt ſoluatur res non pretio currente tempore venditionis, ſed aliquo futuro in quod ſolutio differtur, id dicendum eſſe ac dictum eſt de mutuo in præced.n.183. nempe vſurarium eſſe, quando venditor certò, aut probabiliter nouit, tunc futurum maius pretium: niſi ad illud tempus eſſet rem ſuam ſeruaturus vendendam: quo caſu pactum nõ eſſet illicitum. Nec item eo quod eſſet incertum an tempore ſolutionis res plurisaut minoris ſit valitura. Secundò, de pacto, vt emptor pretio currente ſoluat in alio loco, quàm vbi emit: dicendum eſt ſimiliter ipſum vſurarium eſſe, ſi certum ſit maius illic, quàm hic eſſe pretium currens; non autem ſi probabiliter de eo dubitetur: aut venditor non hic, ſed illic erat rem ſuam venditurus; quia lucrũ ideo ceſſant illi, quod hic in emptoris gratiam vendat, poteſt capere ab ipſo præmonito.

Tertio, de pacto, vt emptor donec pretium ſoluerit, rem habeat tantùm pro voluntate venditoris: vt ſi is voluerit, poſſit contractum reuocare, ac rem ſuam repetere, dicendũ eſt, videri licitum, ſi fiat de vtriuſque libero conſenſu: & id onus aliqua iuſti pretij diminutione compenſetur, quia res oneri vel ſeruituti ſubiecta, minoris æſtimatur, quàm ab onere & ſeruitute libera. Quod idem eſt dicendum de cæteris pactis emptori oneroſis. quale eſt, vt teneatur rem venditã locare venditori, itaut illa apud hunc maneat iure, ac titulo locationis. Item vt emptor non poſſit alteri vendere rem emptam, quàm venditori, aut certè teneatur eum cæteris præferre, & ſic de multis alijs.

CAPVT XVIII.

De emptione quæ fit credita pecunia.

SVMMARIVM.

305 *Non licet cariùs vendere ex eo tantùm, quòd ſolutio differatur ad aliquod tempus.*

306 *Licitum eſt quidem intra limites iuſti pretij augere pretium in venditione, quæ fit credita pecunia: non tamen excedere eoſdem limites.*

307 *Quatenus liceat in venditione illius generis, ſupra iuſtum pretium aſcendere ob periculum perdendi pretium, vel laborem ac difficultatem illud recuperandi.*

308 *Seruanda in eo moderamento, ad vitandum periculum palliandæ vſuræ.*

309 *An liceat merces in magna copia ſupra iuſtum pretium vendere, eo quòd minutatim ſupra illud venderentur, diſtinctione explicatur.*

310 *Quando is qui vendidit iuſto pretio, poſſit accipere ſummum iuſtum, eo quòd contra ſuam expectationem differatur ſolutio.*

311 *Illicitus eſt contractus quo debitor ſuum debitum emit minoris, quàm ipſum ſit: niſi detur excuſatio lucri ceſſantis, aut damni emergentis.*

312 *Quòd idem habeat locum ſi tertius emat quando debitum eſt certum.*

313 *Secus verò cùm debitum periculo expoſitum fuerit, vel recuperandum eſt cum laboribus & expenſis.*

PRimum ac principale de hac re dubium eſt, an liceat rem vendere cariùs credita pecunia, ſeu dilata ad tempus ſolutione, quàm præſenti numerataque pecunia? De qua re D. Thomas in opuſculo 67. & qui eum interpretantur 2.2. quæſt.78.art.2.& D.Anton.2.par.tit.1.cap.8.§.4. Gabr. in 4. diſtin.15.quæſt.11.dub.9. Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt.vlt. Sotus in 6. De iuſt. & iure quæſt.4.art.1. Angelus vſura 1.§.58. Sylu. vſura 2.quæſt.1. Nauar. in Enchir. cap.17. numer.206.& cap.23.numer.81. Conarr. libro ſecundo variar. reſolut.cap.3.numer.6.alios citans. Bela in prima parte reſponſionum, caſu ſexto. Petrus à Nauar.lib.6. De reſt. cap.2. a numer.98.ad 132. Ludou. Molina in citato tract.2. diſp.351.

Digitized by Google

diſput. 355. cæteríque recentiores hanc materiã tractantes. Quid autem videatur tenendum explicabimus aliquot propoſitionibus.

305 Prima eſt, ex eo ſolo, quòd merces venduntur dilata ad aliquod tempus ſolutione, non eſſe licitum, eas ſupra pretium lege, aut communi æſtimatione taxatum vendere. In hac Doctores conſentiunt, ad eius confirmationem adſerẽtes Cap. In ciuitate, De vſuris, & Cap. Ad noſtram, De emptione & venditione, & cap. Illo vos. De pignoribus. Ad quã accedit aperta ratio: quia pretium rei quæ venditur (etſi ea reſeruanda eſſet in aliud tempus, in quo probabiliter ſciretur pluris valitura, prout habetur ex Cap. Nauigant. De vſuris) eſt illud quòd aut lege, aut communi æſtimatione taxatum currit, quando venditio perficitur. Quare ille qui plus tunc exigit, iniuſtitiam cõmittit, rem vendens pluris, quàm tunc valeat.

Ad confirmationem facit, quòd rei dominium transferatur per venditionem: & ideò, *quidquid in futurum ea valitura ſit*, nõ valet plus domino ſuo qui illam venditurus eſt ſtatim, quàm valeat de præſenti. Accedit quod ea in re vſura committatur. Nam ſi rem cuius ſummum pretium eſt decem aureorum v.g. vendo tibi. 16. ob dilatam ſolutionem, perinde eſt ac ſi tibi mutuò dediſſem decem, vt poſt certum tempus mihi redderes ſexdecim, quod eſt vſura ex Cap. Conſuluit, De vſuris.

Quamuis autem Sotus loco cit. ab hac propoſitione excipiat merces nauticas, tenendum eſt tamen cum Nauar. in Enchir. *cap. 23. numer.* 82. neque illas ſupra iuſtum pretium licitè vendi credita pecunia: quia ex natura rei eſt, vt iuſtum pretium in venditione non excedatur; natura autem rei, vbique & ſemper in omnibus eadem eſt. Non refert verò quòd merces nauticæ non ſoleant, nec commodè poſſint vendi, ſoluto ſtatim pretio: cùm enim tempus de ſe, non ſit circunſtantia, ex qua iuſtum pretium varietur, de illis qui credita emunt, perinde iudicandum eſt, ac ſi præſenti, ſeu ſtatim numerata pecunia emerent. Quod quidem locum habet, etiamſi ipſæ nauticæ merces probabiliter tempore ſolutionis ſint pluris valituræ: quia res ſtatim vendendæ, nec ſeruandæ in tempus, in quo plus valebunt, non poſſunt credita pecunia vendi pluris, quàm venderentur pecunia ſtatim numerata, vt cõtra Caiet. docent Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, q. 4. art.* 1. & Couar. *lib. 2. variarum reſolutionum, cap. 3. num. 6* Quod patet ex Cap. Nauiganti, De vſuris, vbi res vendens pluris credita pecunia, quàm valeant, non excuſatur ab vſura, niſi ille has eſſet ſeruaturus ad tempus, in quo pluris veroſimiliter valebunt.

306 Secunda propoſitio eſt. Licitum eſſe pluris vendere credita ad tempus pecunia, quàm ſtatim numerata, dummodò id fiat intra latitudinem iuſti pretij, hoc eſt, non aſcendatur ſupra rigoroſum. In hac quoque conſentiunt Doctores, quorum nonnullos refert Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap* 3. *nu.* 5. *in fine.* Probatur verò apertè ſuppoſito eo quod in præced. cap. 16. tractauimus, iuſtum pretium mercium, non quidem lege: ſed mercatorum communi æſtimatione taxatum bona fide (*ſpectatis circunſtantijs omnibus ad rem facientibus*) in indiuiſibili minimè conſiſtere, ſed latitudinem habere ſummi, medij, & infimi, vt exempli gratia, pretium iuſtum vlnæ panni ex communi æſtimatione poteſt eſſe, infimum quidem ſex librarum, medium verò ſex cum dimidio: & ſummum ſeptem, quo mercator vendit credita pecunia: libentar venditurus medio, aut etiam infimo, pecunia numerata. Qua in re nec iniuſtitiam committere, nec obligationem ad reſtitutionem incurrere patet: quia reuerà vendit rem iuſto pretio, *eſſi rigoroſo* nec aliquid vltra ſortem accipit. Quòd verò fuiſſet contentus pretio mediocri, aut infimo, ſi alter numerata pecunia emiſſet, nihil refert, quia ipſa poteſt de ſuo facere, quod ſibi libet intra iuſtitiæ terminos.

Tertia propoſitio. Licèt merces ſupra taxatum pretium, non poſſint pluris vendi credita pecunia, quàm ſtatim numerata, poſſe tamen alijs de cauſis. Ratio eſt, quòd ea dilatio habeat rationem mutui. Quo fit, vt iiſdem cauſis, quibus in mutuo aliquid poteſt accipi ſupra ſummam capitalem, poſſit quoque recipi in venditione, quæ fit dilata ſolutione. Quæ cauſæ ſunt, tum intereſſe, de quo cùm de vſura in præced. lib. 23. cap 6. 7. & 8. diſſeruimus tum aliæ cauſæ quas perſecuti ſumus in fine cap. 15. huius libri. De periculo tamen coniuncto, ſiue perdendi pretium ipſum, ſiue ſubeundi moleſtias, & labores, vel faciendi expenſas in illius recuperatione, an eſſe poſſit cauſa iuſta vendendi pluris crediti, quàm ſtatim numerata pecunia, authores non conſentiunt.

307 Secundum dubium ſit igitur, an periculum perdendi pretium, ſubeundi laborem, & moleſtias, ac faciendi expenſas in illo recuperando, ſit cauſa legitima rem ſupra ſuum valorem vendendi dilata ſolutione? Ad quod habetur ex memorato fine cap. duodecimi iuxta Medinam, reſpondendum eſſe affirmatiuè, ſed in praxi id non videri conſulendum tanquam periculoſum, vt ibidem addimus. Volenti tamen ſequi eam Medinæ doctrinam non reſtiterim omninò, præſertim cùm illa habeat ſtrenuum propugnatorem Petrum à Nauar. De reſtitut. *lib. 3. cap. 2. à num.* 98. Non reſtiterim inquã, dummodò ſeruare velit ſequentia documenta.

Primum eſt. Non eſſe licitum mercatori credita pecunia vendenti aſcendere ſupra iuſtum pretium in omnibus, ſed in ijs, in quibus veroſimiliter, ac diſcreto prudentis iudicio, timetur antedictum periculum, neque id in omnibus æqualiter, ſed tantùm pro quantitate periculi, & veroſimilitudinis, atque ceſſante omni ſcandalo: quæ omnia prudenti diiudicanda relinquuntur.

Secundum eſt. Supra iuſtum pretium aſcendere, prætarquam quòd eſt res plena periculi & apta ad generandum ſcandalum, *ideoque non conſulenda*, eſſe pariter peccatum inducens obligationem reſtituendi, niſi tempore contractus manifeſtetur emptori, quibus de cauſis aſcendatur, & ipſe conſentiat emere cum eiuſmodi onere compenſandi damna, quibus venditor ſubijcit ſe in ea venditione. Huius ratio eſt, quòd ſi emptor intenderet rem iuſto tantùm pretio emere, non item compenſare pericula illa, quibus venditor putat ſe ſubijci, fieret ei iniuria; quandoquidem ipſo ignorante pretium pro iiſdem periculis acciperetur. Non fieret autem ſi præmoneretur, quia ſcienti, & conſentienti non fit iniuria.

Tertium eſt. Quòd ad vitandum periculum palliandi vſuras, incrementum illud quod ſupra pretium currens accipitur, debeat tempore contractus in pactum deduci: monito, *vt diximus*, emptore; ipſum item debeat eſſe moderatũ pro quantitate & qualitate damnorum, in quorum compenſationem accipitur: præterea ſit habenda ratio perſonæ emptoris; videndo an tale grauamen ei imponere ſit conſentaneum: Item oporteat in eo periculo, de quo agimus, aduertere quòd debeat prouenire ex natura rei, non autem ex auaritia, aut puſillanimitate venditoris. Sunt enim, *inquit Petrus à Nauar. num.* 117. nonnulli mercatores ita auari, vel melancholici, vt timeant vbi non eſt timendum; quique, licèt ſecurum debitorem habeant, ſine anxietate eſſe non ſoleant. Cuius anxietatis & ſolicitudinis cùm ipſi cauſa ſibi exiſtant, non eſt fas emptorem compellere ad pretij incrementum, per quod ea compenſetur. Porrò in hac re incrementum cenſeri poterit moderatum, ſi arbitrio prudentis ipſa proportione reſpondeat quantitati qua debitum minus valet cum tali periculo, quàm ſine eo: nempe ſi periculum ſit tale, vt pro debito 100. aureorum vix darentur 90. aut 80. prudens arbitrabitur incrementum eſſe moderatum, ſi non ſit maius, quàm vt debitum tali periculo expoſitum æſtimetur 100 aureis: nec excedat.

308

309 Tertium dubium eſt, an venditori liceat merces credita pecunia ideò pluris vendere, quòd ſi illas vendidiſſet minutatim, maius pretium accepiſſet? Ad quod reſpondetur diſtinctione. Si enim talis venditor erat de facto eaſdem merces minutatim venditurus, licet ei in magna copia vendenti credita pecunia, capere illud lucrum quod accepiſſet minutatim vendendo: quia id non eſt aliud quam ratione lucri ceſſantis, maius pretium accipere. Si verò non erat minutatim venditurus, non licet ei vendere tanti, quanti vendidiſſet minutatim: etiamſi, *iuxta antedictam explicationem primi dubij, concl.* 2. poſſit vendere ſummo pretio, quo in eadẽ magna copia vẽdidiſſet, ſi pecuniæ eſſent ſtatim numeratæ.

310 Quartum dubium, an venditori qui ſuas merces vendidit infimo pretio iuſto, quod credebat ſtatim ſoluendum ab emptore: dum videt quòd is nolit ſtatim ſoluere, liceat illi pro infimo exigere ſummum pretium iuſtum? Ad quod reſpondetur diſtinctione, nam ſi perfecta eſt venditio cum cõuentione de pretio infimo iuſto, non licet exigere ſummũ: quia id eſſet ſecundum contractum venditionis inire, ad quod emptor non videtur iuſtè compelli: ſi verò perfectus non fuit venditionis contractus, tunc licet venditori ab eo diſcedere, ac ſic variare in exigendo pretio, vt pro infimo exigat ſummum iuſtum pretium, quo potuit ab initio ſuas merces vendere, præſenti pecunia vendendo. Quando verò cenſeri debeat perfectus venditionis contractus, intelligetur per poſt dicenda in ſequenti cap. 16.

311 Quintum dubium eſt, an pretium cuius ſolutio dilata eſt,

& in

numero 25. Gabr. in quarto diſtinct. 15. quæſtione decima, artic. 3. Nauar. in Enchir. cap. 35. numer. 97. diſtinctione explicatur. Nam ſi duo illa quæ proxeneta accipit, ſint ſupra iuſtum rei pretium rigoroſum, aut lege taxatum, reſtituenda ſunt emptori, tanquam iniuſtè ab eo accepta, cùm res in rigore non valuerit plus quàm decem. Si verò illa non ſint ſupra iuſtum pretium, & pactum, tacitum, vel expreſſum fuerit, vt proxeneta domino rei tantùm decem redderet; ſique aliquid in pretium vltrà inueniret, ſibi retineret, tunc certum eſt, quòd poſſit duo illa retinere. Quòd ſi tale pactum non interuenerit, *quidquid dicat Angelus*, tenēdum eſt cum cæteris, illa eſſe reſtituenda domino rei, quia reuerà ſunt pars iuſti pretij ſuæ rei; ipſiùſque voluntas eùm determinauit pretium rei vendendæ, tantùm fuit, ne infra illud venderetur, non autē ne ſupra illud, ſi occaſio ita ferret. Ipſe verò proxeneta tenebitur, ſaltem ex fidelitate, vendere quàm optimè poterit intra latitudinem iuſti pretij. Idque locum habet ſiue is ſtipendium à domino accipiat pro facienda venditione, ſiue non, ſed gratis, & ex amicitia rogatu domini rei illā faciat; quia ſiue hoc, ſiue illud ſit, ſicut rem integram debuiſſet reddere domino, ſi vendere non potuiſſet; ita & debuit totum eius pretium reddere.

317 Aduerte idem pari ratione dicendum eſſe, cùm quis rogauit alium, vt ſibi rem aliquam emeret, poſſetque rogatus emere illam à proximo mercatore, pro duodecim, quæ ſuit aliam à quo habuit pro decem; dicendū, inquam, eſſe, quòd nec tunc poſſit accipere duo illa, quibus minoris emit, quia totum id intelligitur pertinere ad induſtriam quam roganti detulit liberaliter. Nec enim cenſetur in ea re extraordinariam operam poſuiſſe, incrementum ex ea prouenien ſibi ſumere poſſet. Exemplum eſt, ſi quis cùm non poſſet pro re ſua inuenire vltra decem, detulit rem ad alium locum diſtantem, vbi plus valebat; plus enim ibi vendendo, incrementū quo ſuperatur ſummum illud pretium, quod potuit hic inueniri, retinere poteſt, tanquam fructum extraordinariæ ſuæ operæ. Idemque pari ratione cenſendum eſt de eo qui iuſſus aliquid emere, aſportaret illud ex aliquo loco diſtante, vbi minùs valebat. Nā illud quo emit minoris quàm potuiſſet hic emere, capere poteſt tanquam fructū extraordinariæ operæ ſuæ.

CAPVT XX.

De venditione, quæ ſolet fieri ſub haſta.

SVMMARIVM.

318 *Quando venditio fiat ſub haſta, & leges in ea ſeruandæ.*
319 *Explicatio dubij, an emptio ſit eo ipſo exiſtimanda iuſta, quòd facta ſit in ſubhaſtatione.*
320 *Fraudes per quas talis venditio redditur iniuſta.*
321 *Quatenus liceat ei cuius bona venduntur ſub haſta, ſupponere aliquem ad augendum pretium.*

318 VEnditio fit ſub haſta, quando publica proclamatione præconis, res exponitur venalis authoritate legis, vel Iudicis, & plus offerenti conceditur. Sunt autem certæ leges in ea ſeruandæ. Prima eſt, quòd debeant publica voce præconis proclamationes fieri intra certum tempus, quod in reb. Fiſci & Eccleſiæ definitum eſt iure ciuili, 20. dierū, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, lege Hoc ius porrectum. In alijs bonis verò eſt arbitrarium, id eſt, relictum arbitrio eorum, quorum authoritate bona ipſa venduntur; nempe tutorum, curatorum, executorum teſtamenti, vel Iudicum, ac Magiſtratuum. Secunda eſt, quòd res quæ venditur, tradi debeat plus offerenti intra tempus ſubhaſtationis; intra quod ſemper admittitur alius qui plus offerat, primuſque offerens liberatur ab obligatione emendi per ſecundum plus offerentem: ita tamen vt ſemper liberè poſſit denuò plus offerre quantùm voluerit. Tertia eſt, quòd ſtatim ac aliquis offert pretium, obligetur etiam in conſcientia dare quod obtulit, niſi alius plus offerat infra tempus ſubhaſtationis. Quarta eſt, quòd res quæ venditur, poſſit dari minùs offerenti, propter faciliorem, vel vtiliorem pretij ſolutionem, ſeu quia magis idoneus eſt quis ad ſoluendum. Si verò plures ſimul concurrant æquè idonei, ac tantumdem offerentes, locus eſſe poteſt gratiæ, ſicut in alijs venditionibus, *dummodò abſit fraus*, vel res diuidenda ſit cuilibet pro rata.

Hic occurrit dubitatio, an eo ipſo, quòd res venditur ſub haſta, cenſenda ſit vendi iuſto pretio, ita vt ſtatim ac rem ſub haſta venditam eſſe acceptum eſt, debeamus iudicare in cōſcientia, venditam iuſto pretio? Cui ſatisfieri poteſt, dicendo eam quidem vim eſſe huiuſmodi venditionis (*quemadmodum poſt Medinam in Cod. De rebus reſt. quæſt. 31. verſ. Similiter ſi merces, annotat Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtitutione cap. 2. num. 36.*) vt liceat viliùs emere in ſubhaſtationibus quàm currat communis æſtimatio fori ciuitatis; nihilominùs tamen non ſequi continuò, vt ſi res vendita ſit ſub haſta, eo ipſo debeat cenſeri vendita iuſto pretio: quia in tali venditione, interuenire poſſunt multæ fraudes, per quas peccatur contra iuſtitiam emendo viliori pretio, quam res vendi poterat; vnde incurritur obligatio reſcindendi contractum, aut reſarciendi damnum, quod exinde oriri cognoſcitur. Ita enim æquitatē naturalem poſtulare manifeſtum eſt. 319

Committi verò poſſunt tales fraudes, ex parte quidem eorum quorum authoritate bona venduntur. Primò, ſi tempore quo pauci ſunt emptores qui pretium augeant, res exponatur venditioni. Secundò, ſi faciant vt merces expoſitæ venditioni, tradantur offerenti pretium, antequam finiatur tempus ſubhaſtationis. Tertiò, ſi ſcienter vitia earum demerciam occultauerint, vel tacuerint. Quartò, ſi alios arceant ab offerendo, vel augendo pretio, vt res minoris emantur, & tradantur, quibus ipſi volunt, amicis videlicet aut conſanguineis. Quintò, ſi aliquos inducant ad pretium augendum, vt pluris, quàm communi hominum æſtimatione valeant, res ipſæ vendantur. 320

Aduerte tamen quòd ſi auctio fieret ex certa ſcientia emptorum, qui ad alios rem ferat, dedita opera pretium ita augent, vt duplo ſuperet illud quo apud mercatorem talis res emeretur, excuſatio fit, & à peccato, & à reſtitutione, vt benè monet Petrus à Nauar. *in ſequen. num. 37.* quia in eo caſu meritò præſumitur donatio incrementi: cum nec ignorantia, nec neceſſitas, nec vlla vis, aut fraus interueniat, ex qua idipſum pretium ſoluens, iniuriam pati cenſeatur. Et certè, *vt illo quoque tangis*, non videtur à ratione alienum, vt in hoc genere venditionis publicæ, in quo ex tepiditate emptorum res ferè ſemper minoris vēditur quàm valeat, tunc pluris vendatur ſcienti, & volenti ſic emere. Nam vt illud ad malam, ita iſtud ad bonam fortunam venditoris pertinere cenſebitur. Ex parte verò emptorum poſſunt committi fraudes. Primò, ſi quis eorum curet ne alius augeat pretium, vt ipſe minoris emat. Secundò, ſi ipſi inter ſe conueniant, vt quiſque parum, aut nihil augeat pretium. Tertiò, ſi quis eorum per inuidiam, vel odium, perſiſtat in contendendo, & augendo pretio, non vt emat, ſed vt alias cariùs.

Si quæras, an illi quorum bona vendantur ſub haſta, malè faciant inducendo aliquem, pretium augeat, ne merces vendantur minoris, quam æquum ſit? Reſpondetur, quòd ſi probabiliter credunt res eſſe minoris emendas, quam alioqui emerentur, etiamſi venderentur ſub haſta, non malè facere in eo: quia non inducunt vt merces pluris quam deceat, ſed vt iuſto pretio vendantur. Si verò inducant ne merces minoris vendantur, quam aliæ ſimiles venditæ ſunt aliquando, etiam ſub haſta, vel alibi vendi ſolitæ, malè faciunt, quia pretium huiuſmodi venditionis variari ſolet, *vt rectè ait Medina loco citato*, paucitate, vel multitudine emptorum, quam ſecum adferre ſolent tempus, & locus. 321

CAPVT XXI.

De negotiatione.

SVMMARIVM.

322 *Quid & quotuplex ſit negotiatio.*
323 *Ea aliquando eſt, aliquando non eſt licita.*
324 *Quando illicita ſit ex parte materiæ, & quando ex parte eorum cum quibus exercetur.*
325 *Clericis, & Monachis prohibita eſt negotiatio, niſi cohoneſtetur certis circumſtantijs, & quibus.*
326 *Quomodo illicita ſit negotiatio ex circumſtantijs loci, temporis finis, & modi.*

Ne-

322 NEgotiationis nomine ſignificatur emptio, non quæuis, ſed ea duntaxat, quæ ad reuendendum cauſa lucri ordinatur. Vnde qui emit ve vtatur emptis, non dicitur negotiari, nec qui emit ſibi & familiæ neceſſaria & deinde vendit quæ ſuperſunt: nec qui ſibi merces, vt familiæ ſuæ prodeſſet, & mutato conſilio eaſdem vendit: nec qui locat proprla prædia, & conducit aliena. Perinde eſt autem, ſiue quis per ſe, ſiue per alium emat ad reuendendum, vt negotiari cenſeatur. Duplex eſt verò negotiatio: vna qua res emitur, vt reuendatur non mutata, vt ea qua emitur frumentum, vt idem met poſtea reuendatur. Altera eſt, qua res emitur, vt reuendatur immutata per aliquam artem, vt ea qua emitur ferrum, vt vendantur clauæ: emitur lignum, vt vendantur ſcabella: emitur lana, vt vendatur pannus. Earum prior (quæ propriè eſt negotiatio) confunditur cum mercatura, vt patet ex cap. Eijciens, diſtin. 88. & poſterior confunditur
323 cum artificio.

Porrò quod de negotiatione occurrit hoc loco tractandum, eſt, an ſit, vel non ſit licita. Atque aliquando eſſe licitã & aliquando illicitam; *ut praiudicent ſe indifferentē*; patet per illud D. Auguſt. relatum in Cap. Fornicari, ead. diſt. fornicari hominibus ſemper non licet, negotiari aliquando licet. Antequam enim quis fiat Eccleſiaſticus, licet ei negotiari, facto iam non licet. Atque ſpeciem turpitudinis potius quàm honeſtatis præ ſe ferre, D. Thomas 2. 2. quæſt. 77. art. 4. deducit ex illius fine, qui eſt lucrum non habens ex ſe rationem honeſti, ſed ſolùm, vt refertur ad aliud finem honeſtum; qualis eſt ſuſtentatio familiæ, quam aut, *vt idem addit*, ipſa de ſe ſit Reipub. neceſſaria. Non enim regiones omnes abundant omnibus, ſed in quibuſdam aliqua, in alijs alia reperiuntur, & quorum vt fieret communicatio, neceſſaria fuerit negotia-
324 tio: De quibus Molina in eodem tract. 2. diſput. 339. plenius.

Septem verò modi ſunt quibus negotiatio, redditur illicita, de quibus Medina *in Cod. De rebus reſtit. q. 3 o.* & Gab. *in 4. diſt. 15. quæſt.* 10 *aliquanto poſt principium.*

Primus eſt ex parte materiæ, id eſt, rerum in quibus exercetur; nempe cùm quis negotiatur reuendendo res vendi prohibitas; vt cùm quis negotiatur circa res ſpirituales: puta beneficia, ſacramenta, officia diuina, actus iuriſdictionis ſpiritualis, & alia eius generis; quæ quidem negotiatio peſſima eſt omnium, & vocatur ſimonia, de qua in præcedenti lib. 13. cap. 51. & ſequentibus diſſeruimus. Præterea cùm quis negotiatur circa res non ſuas, ſed alienas abs ſe vſurpatas abſque conſenſu dominorum. Tertiò, cùm quis negotiatur circa res vitioſas in ſubſtantia, quantitate, vel qualitate non patefacto vitio, aut non diminuto pretio rei, ad modũ poſtea exponendum. Quartò cum negotiatur circa illa quæ ſunt prohibita lege humana: vt aſportando extra regnum, vel prouinciam, vinum, frumentum, vel alias merces aſportari prohibitas legibus, aut ſtatutis municipalibus. Quintò, cum negotiatur circa res, quibus emptor abuſurus eſt, vendendo cõtra charitatẽ, aut iuſtitiã. Qua de re vide antedicta in c. 15 dub. 5. Poſtremò cùm negotiatur vendẽdo ea quibus nemo bene vti poteſt, aut quibus omnes malè vtuntur: qualia ſunt venena quæ nulli bono vſui ſeruiunt, aut ſeruire poſſunt.

Secundus modus eſt ex parte eorum cum quib. quis negotiatur: vt ſi vendat arma aut alia ad bellum pertinentia, Turcis, & alijs infidelibus quibus oppugnant Chriſtianos. Quod graue peccatum eſt habens annexam excommunicationem reſeruatam in bulla cœnæ Domini; quam expoſuimus in præcedenti lib. 9. de eodemque argumento Nauarrus in tomo 2. ſuorum operam latè diſſerit, ad Cap. Ita quorundam, De Iudæis.

325 Tertius eſt ex parte illorum qui negotiantur, ſi ſint Clerici vel Monachi; quibus vtriſque ſub intermimatione anathematis interdicta eſt negotiatio in Cap. Cùm ſecundum inſtituta. Extra ne Clerici vel Monachi: adeout mortaliter peccent negociando: ſiquidem anathema, ſeu excommunicatio maior, non imponitur, niſi pro peccato mortali, ex Cap. Nemo Epiſcoporum 14. q. 3. Ratio verò talis prohibitionis eſt indecentia maxima, de qua in Cap. Conſequens, diſt. 88. per illud, quòd Dominus noſter è templo eiecit vendentes & ementes, Ioan. cap. 2. & quòd Apoſtolus dicat in 2. ad Timoth. cap. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus.

Attamen dantur ſex circumſtantiæ quæ efficiunt vt non ſit mortale.

Prima, ſi Clericus negotians nondum ſit ſacro ordine initiatus: quod annotat Syluester *in verbo Clericus, 3. quæſt.* & rationem affert, quod tali ſit liberum ad laicalem ſtatum redire: non item Clericis initiatis maioribus ordinibus, neque Monachis, etiam laicis, quos vocant conuerſos.

Secunda, ſi adſit neceſſitas quæ Clericum vel Monachum negotiari cogat. Illa enim excuſet, dummodò negotiatio non ſit infamis & turpis, cuiuſmodi ſunt ex quæ referuntur in cap. 1. Extra ne Clerici vel Monachi. Hinc ex Cap. Dilecti. De decimis: ſi Clerici, *vt 8. d. expreſſit gloſſa prima*, aut ex alia gloſa prima ad Cap. Peruenit, diſtinct. 88. ſi Monachi tã pauperes ſint, vt nequeant aliter commodè ſuſtentari, quàm conducendo alienos agros, de quorum fructibus partim veſcendo, partim vendendo, vitæ neceſſaria ſibi comparent, non cenſentur exercere negotiationem prohibitam ſacris canonibus, quam neceſſitas facit licitam.

Tertia circunſtantia, ſi Clericus vel Monachus pupilli aut minoris curam habere cogatur ex conſuetudine, vel lege, ipſum adſtringente, aut negotiatur ad ſuccurrendum pupillo, vel viduæ, vel alijs perſonis miſerabilibus neceſſitate preſſis, aut certè in rebus Eccleſiaſticis ex præcepto ſui Epiſcopi. Nam in talibus caſibus non peccat: quia id illi permittitur per decretum Concilij Calcedonenſis relatũ in eiuſdem Cap. Peruenit. [illegible]

Quarta, quam habent Sylu. & Medina locis citatis, quando negotiatio non eſt pura, ſed mixta, *quæ dicitur artificialis*, id eſt, quando res empta immutatur arte, antequã reuendatur, vt quãdo emit papyrum, & libri ſcripti venduntur. Cũ. n. inter rei emptionẽ & reuenditionẽ interueniat ars, *niſi ea ſit prohibita*, per quam eadem res immutatur, negotiatio eſt Clericis ipſis licita; pro quo plures canones à Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 342. concl. 4.* referuntur. Confirmatur verò apertè ex eo, quòd Actorum cap. 18. D. Paulus Chriſti Apoſtolus & Epiſcopus, artem ſcenofactoriam exercuiſſe dicitur. Quatenus autem in tali negotiatione gabella ſit ſoluenda, Molina *in eadem diſputat. verſ. Secundum eſt*, declarat plenius. Summa verò eſt, ſoluendam eſſe, tũ quando aliquid emitur vt mutatum vendatur; tum quando non emitur quidem, ſed eſt fructus perceptus ex rebus proprijs, qui per famulos ad id conductos immutatur ac venditur. Non eſſe autem ſoluendam, ſi Clerici ipſi aut Monachi per ſeipſos materiam ex ſuis rebus perceptam immutent, vt ſi ex lanis ſuarum ouium faciant pannum, & vendant: quia id non eſt negotiari, ſed vendere ſuos fructus.

Quinta eſt, *quam habent Sylu. & Nauar. locis memoratis*, quando non per ſe, ſed per accidens: neque ex intentione, ſed præter intentionem Clerici vel Monachi negotiantur. vt cõtingit cùm Clericus pro annua ſua prouiſione, alicubi emit multùm frumenti & vini, & poſtea cogitur inde diſcedere. Nã poteſt id ipſum frumẽtum & vinum reuendere ſine peccato, etiamſi multùm lucretur.

Sexta eſt, *quam habet Caiet. verbo Clericus*, quando Clericus qui negotiatur, non eſt à Prælato ſuo monitus vt deſiſtat: nõ enim peccat, ſaltem mortaliter, niſi interueniat aliquod ſcãdalum, aut aliud quod laicis etiam illicitũ eſſet. Licet enim peccatum cui annexa eſt maior excommunicatio, ſit de ſe mortale, tamen ſi excommunicatio ſit ſolummodò comminatoria (vt eſt ea, de qua in antememorato Cap. Cùm ſecundùm inſtituta, quam is tantùm incurrat, qui licèt admonitus ſit, vt ab aliquo actu deſiſtat, perſeuerat nihilominùs in eo) non eſt peccati mortalis ſufficiens argumentum, donec admonitio præceſſerit, vt nec ante eam eſt ſufficiens cauſa incurrendæ.

Quartus modus quo negotiationem illicitam eſſe contin- 326
git, eſt ex parte loci. Nam non licèt negotiari in loco ſacro, hoc eſt, in templo, cœmeterio, vel alijs locis diuino cultui dicatis, ex cap. 2. De immunit. Eccleſiarum in 6 Et confirmatur, ex facto Domini, qui, vt refertur Matthæi cap. 21. eiecit è templo vẽdentes & ementes. Locum habet autem hic modus, etiamſi res quæ emuntur, & venduntur, non teneantur in ipſo loco ſacro, ac contrahatur tantùm verbis aut ſcriptis: ita quæ tradenda eſt exiſtente alibi, ex Medina *in eadem quæſt. 30. §. Quartò redditur.* Et ratio eſt, quia ius ſimpliciter prohibet, negotiationes fieri in loco ſacro, tanquam eas per quas (*non autem per merces*) in eodem loco, homines ab oratione, cultùque diuino ibi perficiendo diſtrahuntur ruptione ſilentij: atque adeò ſunt de numero eorum, quæ Concilium. Triden. ab Eccleſia arceri præcipit Prælatis ſeſſ. 22. in decreto de obſeruandis, & euitandis in Miſſæ celebratione.

Quintus modus eſt ex parte temporis: nam non licet negotiari,

gotiari. dieb. feſtis ex Cap. primo de ferijs. Quanquam, vt admonet Medina *in ſequenti §. Quintò redditur*. conſuetudo in contrarium multùm valet, quando iam eſt præſcripta, etiamſi fortè malum habuerit initium: multum etiam valet publica, vel priuata neceſſitas, quæ aliud exigat, prout attigit D. Thomæ 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 4. Notat autem Sotus *lib.* 6. *de iuſt. & iure, quæſt.* 2. *art.* 2. *concluſ.* 4. de hac circunſtantia ac etiam de præcedẽti, eas de ſe (vtpote modici momenti) nõ reddere negotiationem mortalem, niſi interueniat ſcandalum, aut impeditio officij diuini.

Sextus modus eſt ex parte finis: quia negotiari propter ſolum lucrum, peccatum eſt auaritiæ: quod ſua quidem natura tantũ eſt veniale, ſed valdè periculoſum: quia, vt inquit Apoſtolus in priori ad Timoth. c. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in varias tentationes, & laqueum diaboli.

Septimus modus eſt ex parte modi, quo exercetur negotiatio: nam ſi ſæpè in ea interueniunt periuria, & mendacia, negotiatio peccatum eſt, cùm nemo peieret aut mentiatur ſine peccato. Item quando res venditur aut emitur pretio non iuſto, vt expoſitum eſt in præcedentibus, aut quando mercatores vtuntur monopolio priuata authoritate, de qua re conſequenter ex inſtituto dicendum eſt.

CAPVT XXII.

De monopolijs.

SVMMARIVM.

327 *Quid ſpecialiter, quidque generaliter dicatur monopolium: & quomodo ſpecialiter dictum ſi authoritate publica fiat, cenſeatur licitum.*

328 *Quando ſit, vel non ſit licitum monopolium, per quod negotiatores inter ſe conueniunt de non vendendis mercibus, niſi pretio taxato ſue arbitratu.*

329 *Par iudicium de nonnullis alijs poſitis in vſu.*

330 *Quatenus licitum ſit, vel non ſit monopolium, in quo negotiatores ſupprimunt ſuas merces: vt dum apparent pauciores, creſcat pretium illarum.*

331 *Quatenus illud, in quo vnus, vel pauci congerunt omnes merces certi generis, vt illas pro arbitratu poſſint vendere.*

332 *Impediens ne maior mercium copia aduehatur, quo modo peccet.*

333 *De monopolio emptorum: & quòd ex monopolio non naſcatur obligatio ad reſtitutionem, ſi iuſtum pretium in eo ſeruetur.*

327 DE his agentes authores Petrus à Nauarra commemorat in lib. 3. de reſtit. cap. 2. dubit. 9. num. 77. quibus accefferunt Petrus Aragonius ad 2. 2. quæſt. 77. art. 4. & de iuſt. & iure: tum Lud. Molina tract. 2. diſput. 345. tum Leon. Leſſius lib. 2. cap. 21. dubit. 20. Monopolium autem ſpecialiter quidam dicitur, quando vnus, vel pauci efficiunt vt ipſi ſoli aliquod mercium genus vendant eo pretio quo libuerit ipſis: generaliter verò dicitur de omni machinatione aliquorum mercatorum, qua efficiunt vt ipſi ſoli vel vendant certum quid, vel carè eo pretio quo voluerint, vendant. Duplex autem diſtinguitur dictum ſpecialiter monopolium: vnum quod fit publica authoritate, vt quando Princeps, aut Magiſtratus concedit alicui typographo, vt ſolus imprimat, & vendat certum librum: vel vt talis mercator ſolus vendat certas merces. Alterum quod fit authoritate priuata, vt cùm mercatores inter ſe conſpirant, ne quiſquam ipſorum vendat infra, vel emat ſupra certum pretium. Atque vt prius licitum ſit, præter publicam authoritatem requirit duas conditiones, vt bene declarat Medina *in Cod. De rebus reſt. quæſt. 30. non procul à fine.* Alteram, vt concedatur id exigente bono communi (alioqui enim contra iuſtitiam inferretur damnum tum emptoribus, tum alijs mercatoribus) vt fit quando Reſpub. indiget aliquibus mercibus, quarum negotiatio damnoſa erit mercatori, niſi priuilegium ei concedatur, vt ſolùs tales vendere poſſit. Alteram verò, vt authoritate quoque publica attentis omnibus circunſtantijs taxetur ac conſtituatur iuſtum pretium, nec relinquatur arbitrio eorum quibus tale priuilegium conceditur: præſertim in mercibus communiter neceſſarijs ad cõmodè ciuiliterque viuendum: vt ſunt frumentum, vinum, &c. Nam in eo daretur priuatis occaſio, pro ipſorum arbitrio grauandi, damnoque magno afficiendi Rempub. & per conſequens peccandi mortaliter: de quo peccato Nauar. in Enchir. *cap.* 23. *num.* 95. Secus eſt verò in illis rebus quæ ſolum ad recreationẽ, vel ſuauem pertinent, iuxta antè tradita in num. 279. huius libri. Et ratio eſt, quia in talibus nemo grauatur niſi liberè volens, cui proinde non fit iniuria. De poſteriori autem monopolio, quando ſit, aut non ſit licitum, exponitur diſtinctis illius varijs modis.

Primus eſt, quando negotiatores inter ſe conueniunt de non vendendis mercibus, niſi certo pretio taxato pro ſuo arbitratu. De quo ſtatuuntur duæ concluſiones. Prior eſt: taliter factum monopolium eſſe illicitum, quando ex illo augetur pretium rerum, & caritas inducitur: ſeu quando fraudulenter negotiatores inter ſe conueniunt vt res vendant vltra iuſtum pretium, etiam rigidum: & emant infra iuſtum pretium, etiam infimum. Hæc probatur, quia in eo eſt aperta iniquitas, & violentia facta Reipubl. atque pernicioſiſſimum genus expilandi ciues: eò iniquius ac ſceleratius, quò merces in Repub. fuerint magis neceſſariæ: vt panis, vinum, carnes, oleum, &c. ideoque iure communi in lege vnica, Cod. De monopolijs, ipſum eſt prohibitum ſub pœna amiſſionis omnium bonorum, atque perpetui exilij. Præter peccatum autem in eo caſu eſt obligatio ad reſtitutionem eius, quod cõtra iuſtitiam acceptum fuerit ſupra iuſtum pretium, aut datum infra: quandoquidem cenſeri non poteſt liberaliter donatum, ſicut nec quod vſurario ſoluitur ſupra ſortem ratione mutui. 328

Poſterior concluſio eſt, iſtiuſmodi monopolium tunc poſſe licitum eſſe, cùm ideo tantum fit, vt merces iuſto pretio vendantur, vel operæ iuſta mercede locentur. Huius ratio eſt, quòd quando negotiatores non alia de cauſa inter ſe ita conueniant, quàm vt pretio iuſto res ſuas vendant, nihil de ipſarum valore amittendo: nec artifices alia de cauſa, quã vt locent iuſta mercede operas ſuas, & vendant opera ſuæ artis pretio iuſto inter ipſos conſtituto, per quod non inducunt caritatem, nec Rempub. aut priuatum aliquem lædũt: ſed ſolùm induſtria, & diligẽtia vtuntur, vt ipſi iuſto pretio emant vel vendant, neque in vendendo cogantur pretij vilitatem ſubire, vel in emendo grauari pretij incremẽto. Qua in re cenſendi non ſunt peccare, cũ nulli inferant iniuriam.

Idem quoque eadem ratione dicendum eſt de illis qui in publica licitatione rogant amicos, ne plus certa quantitate dẽt, vt ipſi rem quæ venalis proponitur, habere poſſint pro iuſto pretio: quia hoc, *etiamſi det tantummodo infimum pretiũ*, non eſt rem emere minoris quàm valeat, nec alios vi aut metu impedire ne augeant. Dicendum item eſt idem eadem ratione de ijs qui volentes emere officium, aut vectigalia, vel prouentus alios conducere, rogant cæteros emptores vel conductores, ne plus dent quàm iuſtum illud pretium quod offerunt. Sed quamuis non peccetur in his contra iuſtitiam, peccari poteſt tamen contra charitatem, perinde ac cùm alias non miſeremur proximi afflicti. 329

Secundus monopolij modus eſt, quando negotiatores ſupprimunt ſuas merces, nec eas venum exponunt, vt dum pauciores apparent, creſcat earum pretium. De quo hæ concluſiones ſtatuuntur. Prima, ſi quis merces ſuas expoſuerit, ac deinde eas ſupprimat, ea eaque ſuppreſſione ſequatur caritas notabiliter maior, peccat cõtra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. Hæc, *quam habet Petrus à Nauar. in citato dubit. 9. num.* 82. probatur: quia hoc ipſo, quod merces illas expoſuit venditioni, Reſpub. ius habet emẽdi eas pretio, quod ſpectata mercium copia iuſtum cenſetur. Ergo iniuriam infert ciuibus, dum ſupprimendo illas, facit vt pluris æſtimentur, pretiùmque augeatur. Nec eſt quòd opponatur, ipſum iure ſuo vti ſupprimendo rẽ ſuam: perinde ac vteretur mutando ſimpliciter animum vendendi, aut donando gratis rem ſuam, vel eam transferendo aliò, aut etiam eam deſtruẽdo. Nam propoſitæ concluſionis vis non eſt in eo poſita, vt negetur illum qui rem animo vendendi aduexit, eamque venalem expoſuit, poſſe poſtea eamdem non vendere: ſed vt affirmetur quòd ſi ſubtrahendo merces venales, caritatem iniuſtè inducat, efficiens vt res quæ tunc proſtant venales, pluris valeant, ob earum quæ apparet inopiam: non poſſit maius pretium exigere quàm accepiſſet, ſi nõ abſcondiſſet: quia cenſeretur per vim fraudulenter illatam Reip. (*quæ alioqui ius habuit illum cohibendi, ac etiam puniendi tanquã ſibi malitioſè nocuũ*) illud plus accipere: & ideo ad reſtitutionẽ illum teneri, adeoque damni quod ipſius cauſa ciues paterẽtur. 330

venditoris eſt, vt teneatur reſcindere venditionem factam vi, metu, aut dolo: Tertia, vt teneatur reſtituere quidquid accepit vltra iuſtum pretium, ac damna emptoris, ſi quæ paſſus ex venditione vi, dolo, aut metu facta. Quarta, vt teneatur de euictione, id eſt, ſi aliquis ab emptore petat rem emptam tanquam ſuam, dicens eam eſſe ſibi obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor ipſe recurſum habeat ad venditorem, qui debet ei aſſiſtere, eumque ſeruare indemnem, prout antè in præced. cap. 14. dub. 1. propoſitione 2. expoſitum eſt. Quinta, vt teneatur detegere occultos defectus rei venditæ. De qua D. Thom. & interpretes ipſius 2.2. q. 77. *art. 3.* pluréſque alij quos Petrus a Nauar. refert *in libro tertio de reſt. cap. 2. dubio. 7. in initio:* quibus accenſuerunt Gregorius Valent. 2.2. *diſput. 5. quæſt. 20. puncto 4.* Ludou. Molina *in citato tract. 2. diſput. 353.* nonnullique alij: ſpecialem enim habet difficultatem, cuius explicationem oportet conſequenter tradere.

De venditoris obligatione manifeſtandi defectus mercis quam proponit venalem.

335 AD huius explicationem præmittendum eſt primò, quòd triplex in genere poſſit eſſe defectus rei venditæ: vnus in ſubſtantia illius, vt ſi aurum falſum pro vero vendatur, vel vitrum pro gemma. Alter in quantitate, vt ſi menſura diminuta vendatur pro integra: tertius in qualitate, vt ſi res vendatur tanquam habens aliquam vim ad curandum, vel ad aliquem effectum, nec talem habeat. Præmittendum eſt ſecundò, quòd quilibet horum defectuum poſſit eſſe vel manifeſtus, ac per ſe notus omnibus, vt cùm venditur equus alterum oculum habens effoſſum: vel occultus, & qui non facilè pateat. Qui poteſt adhuc eſſe triplex: vnus per quem vſus rei ſit emptori nociuus: alter per quem idem vſus ſit ei aliquando periculoſus, & tertius per quem res quæ venditur, vſui nulli ſit ipſi emptori. Prænotandum eſt tertiò, quòd defectus interdum talis ſit, vt ſi emptor illum ſciret, rem pro nullo pretio emeret, interdum verò, vt etiamſi ſciret, nihilominùs emeret, licèt fortè non tanto pretio. Prænotandum eſt quartò, quòd aliud ſit occultando defectum, deſcendere in pretio iuxta exigentiam eiuſdem defectus; & aliud non deſcendere. Item quòd aliud ſit venditorem defectum rei venditæ tacere, & aliud aſſerere quòd eum nullum habeat. Itemque aliud, ſiue hoc, ſiue illud tacere, cùm interrogatum eſt an res vitium habeat; & aliud ſine tali interrogatione tacere.

Quibus ita præmiſſis, de propoſita obligatione ſic dicemus, vt certa ab incertis diſtinguantur: ſicut poſt Medinam *in Cod. de reb. reſt. q. 34* faciunt, Petrus a Nauarra *in cit. dub. 9.* & Petrus Aragonius *ad memoratum D. Tho. art. 3.*

Certa inter Doctores de propoſita obligatione.

336 CErtum igitur eſt primò, quòd ſi venditor rei defectuoſæ dicat eam non eſſe defectuoſam, contractus ſit nullus: ſi defectus talis ſit, vt veritate cognita, res non emeretur: taliterque vendens teneatur reſarcire quodcumque damnum ex eiuſmodi venditione ſubſecutum: ſiue defectus ſit occultus, ſiue manifeſtus. Cuius nullitatis ratio eſt; quia dolus tali contractui cauſam dedit; quod ſufficit ad hoc, vt inuoluntarius eſſet, & per conſequens nullus: cùm ad rationem cuiuſcumque contractus humani ſpectet vt ſit voluntarius. Obligationis verò ad reſtitutionem ratio eſt, quòd cuiuſuis damni culpabiliter ab aliquo dati facienda ſit a dante compenſatio, ex Cap. finali De iniurijs, & damno dato. Nec refert quòd defectus fuerit manifeſtus, & idem ignorantia illius facilè vitari potuerit: quia emptor a venditore audiens rem quam emit, defectu carere, excuſatur non apponens aliam diligentiam ad inquirendã veritatem. De quibus videri poteſt Molina *in citato tract. 2. diſput. 353. concl. 1. & 2.*

Certum eſt ſecundò, quòd vitia manifeſta quæ facilè cognoſci poſſunt, non teneatur venditor explicare, niſi videat emptorem laborare imperitia, & inaduertentia inuincibili. In tali caſu enim iniuſtitiam perinde committeret, ac celans defectum occultum: non verò extra eundem caſum, ſeu cum emptor ex ſua negligentia non aduertit ad defectum ipſum; quia cum potuerit ignorantiam ſuam vincere, debet ſibi imputare illud, quod fuerit in eo factum, non item venditori: qui tacendo conſuluit rei propriæ, quod cuique licet, quando non eſt ideò cauſa damni alieni. Id quod expreſsè D. Thomas docet *in citato art. 3.* Tenebitur tamen venditor reſtituere quidquid accepit exceſſiuum, iuxta rei qualitatẽ: quia acceptio eſt iniuſta: ideoq; reſtitutione ad æqualitatem iuſtitiæ reducenda.

Certum eſt tertiò, quòd vitia occulta non dicens, contra iuſtitiam peccet, quando ab emptore rogatur an res careat vitio, vel quando petitur ad vſum, ad quem vitium, quo laborat, reddat eam inutilem, aut parum habilem. Ratio eſt, quia venditor tenetur ex officio in tali caſu aperire emptori conditionem rei, quam exponit venalem. Alioqui enim ianua aperta eſſet multis fraudibus, quas emptores perinde non poſſent vitare, ac quãdo permitteretur emptori in pretium dare res, aut pecunias vitiatas, venditore non monito de vitio. Deinde, vt *Medina in fine antè memoratæ quæſt. 34. habet*, ſi venditor ſciat, aut conijciat emptorem rem eſſe empturum ad aliquem vſum, credendo ad eundem valere, ſibique profuturam, *cùm in eo decipiatur*, ille tenebitur hoc veritatẽ intimare; alioqui obligabitur ad reſarciendum ei totum intereſſe, neque ſufficiat quod in pretio deſcendat, ne plus accipiat, quàm res valet: quia licet inde excuſetur a peccato ſuper venditionis, non tamen a dolo, & culpa iniuſtæ deceptionis.

Certum eſt quartò, quòd item non dicens vitia occulta, ſi vendat iuſto pretio (tantùm ſcilicet deſcendendo in eo quod lege, aut communi æſtimatione taxatum eſt, quantò ratione eorundem vitiorum minuitur ipſarum rerum valor) non peccet contra iuſtitiam, & ideo nec teneatur reſtituere. Probatur, quia nulla iniuria fit in eo, cùm tantummodo accipiatur iuſtum pretium. Attamen ſi tunc emptor cognita veritate non emeret, contractus eſt nullus, cùm ſit inuoluntarius: non autem ſi emptor cognita veritate emeret nihilominùs, quia erit voluntarius. Neque obſtabit quod eo pretio minimè emeret, quia id non ſufficit ad reddendum talem contractum inuoluntarium, cùm rationabile foret, vt vellet emere iuſto pretio.

Certum eſt quintò, peccare contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem teneri mercis venditorem, qui occultat eiuſdem 337
talem defectum, ex quo damnum temporale, vel alius periculum ſecuturum ſit emptori, vt ſi quis alteri venderet domum peſtiferam, vel militi equum infirmum, vel homini infirmo vnam medicinam ei inutilem, pro alia vtili, & ſic de alia re, quæ non eſſet vſui emptori, vt ſi is crederetur quærere vinum, vel frumentum diu ſeruandum (*ſecus ſi ſtatim conſumendum*) & venderetur eiuſmodi quod non poſſet ſeruari. Ratio eſt ex Diui Thom. loco citato quod occaſionem periculi, aut damni, alteri dare, nulli ſit licitum: etiamſi nemo lege iuſtitiæ, vel charitatis cogatur conſilium aut auxilium alteri præbere, per quod à periculis, & damnis eripiatur, niſi id incumbat illi ex officio proprio, vel alter ille graui indigentia premeretur.

Procedit autem illud etiam reſpectu tertiæ perſonæ, hoc eſt, quando ex huiuſmodi venditione ſequeretur detrimentum tertiæ perſonæ, vt ſi quidem emptor emeret aliquid, quod ſtatim reuenditurus eſſet alteri, tanquam non vitioſum. Quanquam tunc ſufficit declarare vitium rei, poſtquam emptor iam illam emit, & antequam reuendat, prout Caietan. ad cita. D. Thom. locum notat, & poſt eum Nauar. *in Enchir. capit. 23. num. 83.* ſimul monent, *quod etiam habet Sotus lib. 6. De iuſtit. & iure, quæſtione 3. artic. 2. concluſ. 2.* non ſufficere declarationem fieri confuſè, vt cùm vendens equum dicit ſe nolle teneri de vllo eius defectu, ſed requiri, vt ſpeciatim declarat defectum, quem ipſe nouit. Multò autem minùs, ſi dicat ſe vendere, ſiue ſit claudus, ſiue cæcus, &c. nominando cum defectu quo laborat, plures alios manifeſtè falſos: vt ſic eis mentiendo apertè, patetur & in occultis mentiri.

Admonet quoque Molina *in eadem diſputat. 353. ad latera ſtat poſt ſeptimam concluſionem*, quando vitia non reddunt rem notabiliter minùs vtilem ad id, ad quod emitur, venditorem non teneri illa manifeſtare, etiamſi præſumat, quòd ſi emptor ea cognoſceret, non emeret. Rationem adfert, quia hæc res moraliter accipienda eſt tanquam iuſtificabilis ex circunſtantijs, nimirùm quia ſi artifices tenerentur manifeſtare quoſcunq; defectus, etiam minimos rerum

quas exponunt venales, vix ipſis vtile, immò damnoſum eſſet ipſorum artificium. Inde enim multùm de pretio iuſto detraheretur, deterritis emptoribus vitiorum manifeſtatione, quorum pleriqua etiam ab emendo reuocarentur. Vnde magnam occaſionem timorati acciperent tentationis agendi contra conſcientiam: præſertim videntes cæteros vitia celantes, & lucrari, & abundare emptoribus. Accedit quòd etiamſi ratio dictet detegenda eſſe in venditione vitia rerum venalium, id tamen ſit accipiendum cum benigna interpretatione, quam exigit commerciorum conſeruatio in Repub. & hominum fragilitas, quæ non patitur humeris ipſorum imponi onus nimis graue, quale ſanè eſt, venditorem teneri quæcumque, *etiam leuiſſima*, rei venalis vitia manifeſtare, vt experientia poteſt abundè docere. Admonuerim etiam obiter venditorem, ſi ſciat, quòd emptor velit rem quam emit ſtatim conſumere, poſſe totam pretium recipere, nulla facta declaratione, quòd ſeruari non poſſit. Cùm enim res habeant valorem per ordinem ad vſus humanos, & res illa ad vſum præſentem tantùm valeat, quantùm ſi haberet diſpoſitiones diu cõſeruantes, fit vt toto pretio currente, iuſtè vendi poſſit.

Certũ eſt ſextò, quòd venditor à culpa excuſetur, ſi ignorans rei defectum, vendat eam bona fide pro pretio quod ipſa valitura eſſet, ſi non haberet talem defectum. Ratio eſt, quia ignorantia, nec fraudulenta, nec doloſa excuſat à culpa. Quando tamen venditor defectum rei cognouerit, tenebitur ad inſtantiam emptoris reſcindere contractum reddito pretio, & recepta re cum fructibus, *ſi quos pertulerit*, deductis expenſis, vel eum ad æqualitatem reducere, prout æquitas poſtulat. Vnde licet talis contractus valeat, tamen aduerſus venditorem in foro externo datur actio, *vt vocant*, quantò minoris, iuxta legem Iulianus, in principio, ff. De actionibus empti. De qua re Molina in præcedenti concl. 3. vbi D. Thomam, aliósque plures in eandem ſententiã refert. Quòd ſi defectus talis eſſet, quem ſi emptor habens perſpectum, nullo modo rem eiuſmodi emeret: dabitur in foro externo actio, quæ dicitur redhibitoria, ſeu ad rehabendum pretium datum, eſtque in conſcientia contractus inualidus, quia emptor in eo, non modò non conſentit in pretium exceſſiuem, ſed nec in ipſum contractum, qui ea de cauſa inuoluntarius eſt, & per conſequens iudicandus in conſcientia inualidus.

Dubia de propoſita obligatione.

338 PRimum eſt, an defectum occultam tacens ei, qui illo nõ obſtante rem emeret quidem, non tamen pro tanto pretio, peccet, ſaltem contra charitatem, etiamſi in pretio deſcendat quantùm idem defectus exigit, atque ſolummodò iuſtum accipiat?

De hoc ſunt oppoſitæ ſententiæ. Nam Medina Cod. De reb. reſt. *quæſt. 34. dicto 3.* partẽ affirmantẽ ſequitur, inquiens, peccatum in eo committi contra charitatem; hac potiſſimũ ratione adductus, quòd ſicut ille contra charitatem peccat, qui à ſuo debitore clàm accipit debitum, quod ille paratus eſt ſoluere: ſic pariter peccatis, qui occultè ab emptore paratos ſoluere, accipit pretium ſibi ratione mercis debitum. Cæteri autem partem negantem, *hoc eſt, non modo contra iuſtitiam, ſed nec contra charitatem peccatum in eo committi*, tenent congruenter doctrinæ D. Thomæ in eodem art. 3. cuius fundamentum eſt, quòd ea ratione vendens ad vitandam proprium detrimentum, iure ſuo vtatur dum occultat defectũ ſuarum mercium, vt poſſit eas diſtrahere. Nam ſecundùm legem charitatis quiſque poteſt ſibi ipſi conſulere potiùs quã alteri: præſertim quando non datur ei cauſa damni, ſed ipſum ſolummodò permittitur euenire, prout in caſu propoſito contingere ſupponimus. Accedit quòd vt emens rem defectu carentem pro defectuoſa, *dummodò illius iuſtum pretium ſoluat*, non tenetur integritatem illius manifeſtare venditori: ita nec venditor tenetur emptori detegere vitium rei defectuoſæ, dummodò pretium pro rei qualitate iuſtum non excedat. Ad argumentum autem Medinæ reſpondetur, peccatũ eſſe à debitore ſuo clàm ipſo debitũ accipere, eo quòd iudicis officium in eo vſurpetur; nõ autem, quòd proximus in eo decipiatur. At in noſtro caſu non vſurpatur officium iudicis, ſed accipitur pretium de manu emptoris, illudque iuſtum, & in quo ſoluendo ipſe dici non poteſt rationabiliter inuitus. Cùm enim, *vt ſupponimus*, re ipſe aliàs empturus eſſet, non poteſt iuſtè conqueri, ſi ei detur tali pretio, quod iuſtum moderatùmque ſit.

Secundum dubium; an peccet vendens rem vnam pro alia, aut mixtam pro pura.

HVic dubio occaſionem det, quòd res in ſubſtantia ſimiles poſſint eſſe diuerſæ in qualitate; ratione cuius vna cenſeatur pretioſior altera, vt in hac regione vinum Arboſianum vino Dolano: itémq; vna res admittat alterius admixtionem, vt vinum admixtionem aquæ, vnde minoris valoris eſſe iudicetur.

Reſpondendum eſt autem, quoad priorem dubij partem, fieri poſſe, vt ſine peccato vna res vendatur pro alia, quia in 339 venditione cuiuſque rei, æſtimatio deſumenda eſt, non ex illius ſubſtantia, ſed ex vtilitate, quam in ordine ad actus humanos importat, & ideò cùm non eſt tanta rerum differentia in ſubſtantia, vel qualitate, quin illæ ſe æqualiter, aut penè æqualiter habeant in ordine ad humanum vtilitatem, emptori non fit iniuria, ſi diuerſitas ex qua nullum diſpendium patitur, non detegatur. Secus eſſet verò ſi notabilis aliqua differentia daretur in ordine ad humanam vtilitatem, vt ſi vinum Arboſianum vim aliquam medicinalem haberet, ratione cuius venale quæreretur. Quomodo ex D. Th. 2. 2. quæſt. 77. art. 2 ad 1. nonnulliſq; alijs, *quos commemorat, & ſequitur Petrus à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 2. num. 46.* regulariter illicitum eſt vẽdere aurum alchimicum pro vero auro, quia illud non valet ad omnes vſus veri auri, vt ad exhilarandũ, aut ad medicandum. Quãquam, vt habent in verbo Alchimia, Caiet. & Syl. quæſtio. xiv. ipſum vendi poteſt pro eo quod ipſummet eſt, nempe pro auro non vero, ſed alchimico, quia nulla eſt iniuſtitia vendere rem pro eo quod ipſa eſt, & valet.

Quoad poſteriorem autem partem dubij, de his qui vinum lympharum, aut alias res mixtas vendunt emptoribus 340 ignorantibus, Reſpondendum eſt diſtinctione cum Medina *Cod. De rebus reſt. quæſt. 34. ſub finem*, nempe quòd tales aliquando peccent, & ad reſtitutionem teneantur, vt quando talis mixtio nociua eſt proximo, *ad quod verum eſt, ſiue venditor deſcendat in pretio ſiue non*. Item quando res non valet tantùm mixta, quanti pura, *etiamſi mixtio nullum damnum, aut periculum ſit allatura*, & venditur tanquam pura, maximè ſi diminutio proueniens ex mixtione ſit notabilis. Non peccent autem, nec ad reſtitutionem teneantur, quando mixtio non facit rem ad vſum eum, ad quem emitur, minoris valoris, aut vtilitatis eſſe, quàm ſi ipſa non interueniſſet, réſq; ipſa pura eſſet, aut quãdo ex mixtione tam parua diminutio facta eſt, vt homines nihil de ea curent, aut ſaltem ſecundùm rectam rationem nihil curare debeant. Ex quibus intelligitur quid ſit iudicandum de Pharmacopolis dantibus, *vt vocant*, qui pro quo: nempe cùm ab eis petitur certũ oleum, vel vnguentum quod non habent, dant aliud. Non enim excuſantur aſſerendo, quod ſit eiuſdem effectus, atque virtutis, iuſtóq; pretio vendant, vt ſatis intelligitur ex dictis. Intelligitur etiam aurifices licitè eodem pretio, quo aurum, vel argentum, vendere illud metalli genus quod ſolet auro, vel argento miſceri, ad ipſum bene conuertendum, & ſolidandum: dummodò admiſceant ſolummodò illud quod neceſſarium eſt, & in vſu: quia per eam admixtionem aurum, vel argentum nõ fit minoris valoris, aut vtilitatis.

Tertium dubium: an ſicut ob rei defectũ occultum venditor tenetur deſcendere in pretio, per legem, aut communem æſtimationem taxato: ſic emptor ſciens rei occultam virtutem teneatur aſcendere ſupra pretium ſimiliter taxatum.

AD huius pleniorẽ explicationẽ faciunt quæ habet Molina *in cit. diſp. 353 concl. 4.* Paucis aũt reſponderi poteſt eadẽ ratione qua venditor peccat contra iuſtitiã, vendẽdo rẽ defectuoſam pro integra: peccare quoque emptorẽ emẽdo rẽ integrã pro defectuoſa. Nam hic ſicut ille violat leges cõmutatiuæ iuſtitiæ. Attamẽ quãdo in re venali, vt in gẽma, virtus aliqua ſpecialis latet, cõmuniter etiã peritis ignota, non tenetur peritiſſimus aliquis eam emens talem virtutem

rem detegere, dummodò ſoluat pretium lege, vel communi peritorum æſtimatione conſtitutum. Probatur, quia tale pretium eſt iuſtum, cùm ſit illud, quo communiter ſecundùm circumſtantiam loci, & temporis, res eiuſmodi æſtimatur. In quam æſtimationem ſingularis illa virtus non cadit, quia non cognoſcitur, ſicut nec theſaurus occultus in agro ſub eius æſtimationem cadit: adeout is qui theſaurum nouit emens agrum pretio, quo communiter æſtimatur, nihil refundere teneatur, vt in Enchir. *capit. 17. num. 175.* habet Nauar. ex D. Thom 2. 2. *quæſt. 66. art. 5. ad ſecundum*, & ſequitur Sotus *lib. 6. De iuſtit. & iure, quæſt. 3 artic. 3. ſub finem*. Atque ex his intelligitur ratio cur cenſeantur excuſandi Hiſpani qui ad Indos primi venerunt, vili pretio ab eis ementes gemmas, quæ hic magni fiunt, nempe quia emerunt pro pretio quod ſecundùm communem illius Reipub. æſtimationem putabatur iuſtum, neque tenebantur indicare eis quanti fierent tales res in Europa.

Quartum dubium; an poſſit quis merces ſuas vendere pretio currente, quas ſcit intra paucos dies ob futurum aduentum aliarum minùs valituras.

De hoc poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 77. art. 3. ad quartum, agunt interpretes ipſius ibidem, & Sotus in 6. De iuſt. & iure, quæſt. 3. art. 2. ſub finem præterea Gabr. 4. diſt. 15. q. 10. art. 3. dub. 5. Conrad. De contractibus, quæſt. 62. Medina in Cod. De rebus reſt. q. 35. & Summalarij in verbo Emptio, vt Syluaſter, quæſt. 15. Angel. §. 26. itemq; Couar. ad reg. Peccatum, par. 2 §. 4. num. 6.

341 Certum eſt autem primò, quòd cùm res emitur ſtatim cõſumenda, ea vendi poſſit integro pretio currente. Ratio eſt, quia in ordine tantummodò ad eum vſum, *minimè poſtea futuro*, æſtimationem habet: atque adeò iuſtum pretium illius eſt, quod hic, & nunc valet ſecundùm æſtimationem eõem.

Certum eſt ſecundò, quòd ſi vtrique contrahentium incognita ſit futura pretij variatio, licitũ ſit vendere pro pretio currente, neque venditorem teneri ad aliquam reſtitutionem ob ſecutum poſtea illius decrementum, ſicut ad nullam teneretur emptor venditori, ob illius incrementum. Ratio eſt; quia cùm neuter tunc decipiat alterum, æqua debet eſſe vtriuſque conditio.

Certum eſt tertiò, quòd ſi vtrique fuerit nota futura mercium copia, licitè poſſit pretium currens accipi ab emptore conſentiente in illud ſua ſponte, quia volenti, & ſcienti non fit iniuria.

342 Tota ergo difficultas eſt, quando emptore ignorante, venditor ſcit futuram pretij variationem. De qua ſententias oppoſitas refert noſter Petrus à Nauar. *lib 3. De reſt. ca 2 à num. 67.* Ludouicus Molina *in ſæpe memorato tractatu 2. diſput. 354.* Vnã negantium id eſſe licitum, quæ eſt Conradi, ac Medinæ, & tutior probabiliórque contraria exiſtimatur à Gabriele. Alteram verò affirmantium id eſſe licitum, quæ eſt D. Thomæ, Caiet. Syl. Soti, Couarruuiæ, & recentiorum communis, & ſine ſcrupulo teneri poteſt, tanquam habens multos, & bonos authores, & fundata in bona ratione, qua oſtenditur in huiuſmodi venditione non peccari contra iuſtitiam: nempe quòd per eam res vendatur iuſto tantùm pretio, lege, aut communi hominum æſtimatione conſtituto: cuius iuſtitiam priuata notitia venditoris non variat, vt nec ignorantia variaret: cùm (vt in præcedenti num. 270. habitum eſt) vbi publica taxatio merciũ, a lege, vel Principe facta eſt, communis hominum æſtimatio non habeat locum, nec vbi aſt communis æſtimatio, locum habeat priuatum vnius hominis iudicium. At in caſu propoſito ſolus venditor eſt, qui ob notitiam adfuturarum, vilius æſtimat merces. Non ideò igitur variatur pretium currens: nec venditor ipſe tenetur ex iuſtitia deſcendere in eo, aut aliquid reſtituere ſi vendat: ſicut nec tenetur alius qui ignorauerit adfuturas merces. Nam reipſa merces illæ non valent plus in manu ignorantium alias ſimiles superuenturas, quàm in manu id ſcientium. Deinde ſcientia futuræ penuriæ, quam aliquis particularis habet, non obſtat quo poſſit emere pretio currente, ergo nec ſcientia futuræ abundantiæ obſtabit quo in vendere poſſit pretio item currente, cùm par ſit ratio, parque conditio contrahentium in contractibus venditionis, & emptionis, qui ſunt reciproci. Antecedens verò patet ex eo quòd Ioſeph peccatum in iuſtitiæ alioqui commiſiſſet, quando, *ex Geneſis cap. 41.* triticum emit pretio currente, ſciens priuata ſcientia, non multò poſt futuram penuriam, quam ſi Ægyptij ſimiliter ſciuiſſent, nunquam tam vili pretio illud vendidiſſent.

Sed dices, eſto, non peccetur contra iuſtitiam in ea venditione peccari tamen contra charitatem. Reſpondetur, D. Thomam contrarium iudicaſſe loco cit. cùm ait abundantionis virtutis eſſe manifeſtare abundantiam futuram mercium, aut minuere de pretio: quod idem eſt ac ſi diceret eſſe opus ſupererogationis, ſeu conſilij, cuius contrarium non eſt peccatum. Quanquam negandum non eſt quin aliquando poſſit in eo committi peccatum contra charitatem. Quandoquidem iudicandum eſt ex communi lege charitatis, qua tenemur bono proximi conſulere, quando ſine magno detrimento proprio id poſſumus. Et ita, ſi Petrus ſciens cras adfuturam magnam frumenti copiam, Paulúſque vellet ab ipſo magnam quantitatem hodie pro currenti pretio emere, vnde fieret vt ad paupertatem redigeretur, Petrus ex charitate tenebitur monere ipſum, vt in diem craſtinum expectet: non verò, ſi ob talem monitionem Petrus ipſe eſſet in ſimilem paupertatem redigendus, quia bene ordinata charitas incipit a ſeipſo. 343

Supereſt vt reſpondeamus duabus obiectionibus, quæ cõtra propoſitam ſententiam fieri poſſunt. Prior eſt, iuſtum rerum valorem non deſumi ex quacunque communi æſtimatione, ſed ex prudenti & diſcreta, qualis non eſt illa quæ procedit ex ignorãtia, & errore ciuium, cùm ſi ſcirent proximam rerum abundantiam, non æſtimarent eas tanti, quãti æſtimant. Reſpondendum eſt, quòd etſi in communi æſtimatione, qua iuſtum pretium conſtituitur, contingat decipi ob ignorantiam, non cõtingere tamen agi imprudenter, quando ignorantia fuerit earum conditionum quas ſciri nõ requirebatur, vt eas quæ fortuitò, & præter omnium expectationem accidunt, velut in noſtro caſu, copia mercium nullatenus expectata communiter. Ex qua ferre iudicium de communi valore rerum, ac iuſtum earum pretium conſtituere: non prudentiæ, ſed imprudentiæ potiùs tribueret, rationem habere illius in talium mercium æſtimatione. 344

Poſterior obiectio eſt, perinde iniquum eſſe, rem vendere pretio integro, cùm ipſum breui minuendum eſt, ac vendere pro re integra, eam quæ eſt defectuoſa. Sicut igitur in pretio rei defectuoſæ deſcendendum eſt ſecundùm quantitatem defectus, ita etiam deſcendendum eſt in pretio rei ſtatim ob futuram copiam minùs valituræ. Reſpondendum eſt, diſparem rationem eſſe, quia defectus rei, ſunt conditiones intrinſecæ in illius ſubſtantia, aut quantitate, aut qualitate conſiſtentes, quæ conſiderandæ ſunt ad conſtituendũ iuſtum pretium ipſius. ſiquidem conſtat aliud eſſe pretium rei in ſubſtantia, vel quantitate, vel qualitate defectuoſæ, & aliud rei integræ.

Copia verò, & cætera quæ pendent ex caſu fortuito, aut libera hominum voluntate, ſunt extrinſecæ conditiones rei venalis: ideòque iuſtum pretium ipſius non eſt æſtimãdum ex illis, per quas nec in ſua bonitate, aut valore naturali, nec in ſua ſubſtantia, quantitate, vel qualitate ipſa res mutatur. Per accidens tamen fit, vt ex talibus iuſtum rei pretium eo nomine pendeat, quod quando in communem hominum notitiam venerint, mutetur æſtimatio communis, ex qua determinari debet, quis ſit valor, ac iuſtum pretium rei. Conſtitutum ſit igitur, venditorem debere detegere vitia præſentia quæ ſunt in re, non autem commoditates illius extrinſecas. Ideòq; Thales, *de quo Ariſtoteles primo Politicor. capite ſeptimo*, minime reprehenditur, quod cùm ex aſtris, alijſque naturalibus cauſis præuidiſſet futuram magnam annonæ inopiam, emit pretio præſenti quantam potuit illius copiam, ac deinde vendidit multò carius: cuiuſmodi aliquid Patriarchã Ioſeph feciſſe in Ægypto antè attigimus ex cap. 41. Geneſeos.

Ex hac propoſiti dubij explicatione, pro praxi infertur 345
primò, eum qui ſcit legem eſſe cõdendam, qua pretiũ frumẽti, aut pecuniarũ valor minuetur, poſſe tuta cõſcientia vendere frumentũ pretio currente. & mutuò dare pecuniã reddendã in valore quẽ ea tũc habet, non minùs quã cæteri poſſint nõ habentes talẽ notitiã, ac qua poſſet ipſe, ſi eam non haberet. Neq; enim conſentaneum eſt, ipſum inde fieri deterioris cõditionis. Quòd ſi plus frumẽti, aut pecuniæ diſtraheret ob notitiã futuræ diminutionis, quã eſſet alioqui diſtracturus, fraudulenter alliciendo ad emendũ, aut mutuò accipiendũ, peccabit cõtra iuſtitiã, & tenebitur reſarcire detrimentum inde acceptum ab ijs, qui niſi ex fraude eſſent inducti, emptionem, aut mutationẽ diſtuliſſent in aliud tẽpus,

in quo non eſſent paſſi tale detrimentum. De qua replenius Molina *in citata diſputatione 354. à verſ. in hoc tamen.*

346 Infertur ſecundò, *quòd tum idem ſub finem eiuſdem diſput. habet ante ſolutionem argumentorum, tum Petrus à* Nauar. *lib. 3. De reſt. cap. 3. num. 81.* non peccare eum qui ſciens obſidionem futuram, vendit res ſuas pretio currente, aut qui locat domum ſuam in vrbe in qua eſt curia regia, ſciens breui inde diſceſſuram: vtitur enim iure ſuo præferendi proprium cõmodũ alieno, nec impeditur ex parte rei, cui intrinſeci ſunt tales defectus, nec ex parte contractus, quia, *vt ſupponimus*, fraus, dolus, aut metus non dedit ei cauſam, nec ex parte pretij, quia, *vt item ſupponimus*, eſt iuſtum ſecundùm legem, aut communem æſtimationem.

Infertur tertiò, quòd vendens pretio currenti librum quẽ ſcit prohibitum iri, peccet, niſi præmoneat emptorem de defectu, propter quem prohiberi debet; nam talis defectus eſt intrinſecus. Infertur quartò, quod habet Nauar. in Enchir. *cap. 23 num. 89.* Si quis vendat rem ob hæreſim, vel aliud crimen confiſcatam, peccare contra iuſtitiam, ſi probabiliter credat condemnationem criminis futuram. Nam is quoque defectus eſt intrinſecus, ob eũmque exponit emptorem periculo perdendi ſuum pretium. Quamquam ſi adeò occultum eſſet crimen, vt omninò crederetur non eſſe in iudicio condemnandum, quia ceſſarat omne eiuſmodi periculum, excuſationi locus eſſet, quia ceſſante cauſa ceſſat effectus, Cap. Cùm ceſſante, De appellationibus. Inferuntur quoque alia, de quibus erit ſimiliter iudicandum.

De obligationibus emptoris.

347 PRæter obligationes quæ ex dictis colligi poſſunt, ob reciprocam naturam venditionis, & emptionis: dantur quædam propriæ emptoris. Prima, qua tenetur iuſtum pretium ſoluere integrum tempore conſtituto. Secunda, qua tenetur reſtituere, ſi rem minoris emerit quàm ſit iuſtum illius pretium. Tertia, qua tenetur præmonere venditorem de pretio iuſto rei venditæ. Quod aduerte fieri poſſe dupliciter, vno modo generaliter, videlicet præmonendo rem pluris valere, quàm petat, non expreſſo ſpeciatim illius iuſto pretio. Altero modo ſpecialiter, nempe expreſſè præmonendo quòdnam ſit iuſtum pretium.

348 Atque priore modo præmonuiſſe ſufficit iudicio Caietani in verbo Emptio, ſub initium. Et ratio eſt, quia audiens rem ſuam valere pluris, quàm pro ea petat, nolens cùm poſſit, de iuſto pretio inquirere, cenſetur illud quod plus eſt, liberaliter donare, ſi omnis fraus, dolus, & metus abſit. Sed minimè videtur eidem authori aſſentiendum in eo, quod ibidem excuſat à peccato dicentem ignoranti; ego à te tanti emam gemmam, ſi tu mihi liberè remittas, vel dones ſi quid pluris valuerit. Nam neutro modo venditorem præmonet de iuſto pretio rei: cùm id ne quidem in genere ſit dicere, tua res pluris valet. Quocirca ex parte venditoris, qui per inuincibilem ignorantiam errat in eo quod agit emptio efficitur inuoluntaria; iuxta tritum illud; Nihil volitum, niſi cognitum.

Poſtremò, emptor ſi fuerit in culpabili mora pretium ſoluendi tempore ſtatuto, tenetur perinde ac venditor, tam de leui culpa, quàm de lata, & dolo: iuxta legem Cuſtodiam, & legem. Si vendita, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Et ratio eſt, quia talis contractus initur in bonum vtriuſque: vnde fit, vt vterque teneatur diligentiam adhibere, quam adhiberet in re ſua, immò exactiorem hoc ſenſu, quòd etſi aliquando ſoleant homines eſſe negligentes in ſuis rebus, non ideò tamen poſſunt eſſe circa rem venditã.

349 Aduerte obiter, venditorem ſi rem ex aliena pecunia ſuo nomine emat, illam acquirere ſibi, non ei cuius erant pecuniæ, ex lege. Si ex ea, Cod. De rei vindicatione. Id quod patitur aliquot exceptiones. Nam emptum ex pecunia Eccleſiæ, eſt Eccleſiæ, & emptum ex pecunia pupilli, aut minoris à tutore, vel curatore, ſit pupilli, aut minoris; ac emptum ab vno coniugum ex pecunia alteri eorum donata, ſit eius cuius eſt eadem pecunia. De quibus videri poſſunt in verbo Emptio Angelus, §. 11. & Syluester quæſtione vigeſima ſecunda.

CAPVT XXIV.

De periculo, & commodo rei venditæ.

SVMMARIVM.

350 *Statim ac perfecta eſt venditio, periculum, & commodum rei venditæ pertinet ad emptorem, niſi venditio ſit conditionalis, aut requirat ſcripturam.*

351 *Cuius ſit periculum rei, cùm venditio facta eſt ſub diſiunctione, aut indeterminatè.*

352 *De qua culpa venditor teneatur, & ad quid, cùm fuerit in mora tradendi rem venditam.*

353 *De re vendita quæ publicatur, & de vendita, quæ conſiſtit in pondere & menſura.*

354 *De rebus quæ guſtari ſolent.*

355 *De fructibus rei venditæ.*

DE hac re extat titul. 6. in lib. 18. Digeſtorum, & 48. in lib. 4. Codicis, de eaque nonnulla habent in verbo emptio Angelus, §. 11. & Syluester quæſt. 2. & 9. Tradenus autem aliquot documenta.

Primum eſt: Regulariter ſtatim atque emptio perfecta eſt modo propoſito in præced. num. 348 periculum, & cõmodum rei venditæ, etiamſi nondum ſit tradita, ad emptorem pertinere, Venditorem enim liberum eſſe ab obligatione: quidquid acciderit abſque dolo, vel culpa ipſius, poſt perfectam emptionem, ex lege Id quod, ff. tit. citato, & lege prima, ac ex lege Cum inter, Codic. titulo, item citato: atque ex § Cùm autem, Inſtitutis de empt. & vendit. Et ratio eſt, quòd de iure gentium, dèque mente contrahentium fit, vt celebrato venditionis contractu, res vendita ſit emptoris, cum ſuis euentibus. Dixi *regulariter*; quia multi dantur caſus in quibus id patitur exceptionem, prout ſequentia documenta indicabunt. 350

Secundum eſt igitur. Cùm venditio non fuit purè contracta, ſed ſub conditione, ſi res pereat pendente in futurum conditione, periculum illius eſſe venditoris, non emptoris, ex lege Neceſſariò, ff. eod. tit. vbi ratio tangitur: quòd emptio, ſicut & ſtipulatio facta ſub conditione, extinguatur ſi res pereat pendente conditione. Vbi additur etiam, quòd ſi res non pereat quidem pendente conditione, deterior tamen fiat, damnum erit emptoris, & per conſequens ſua & commodum, ſi melioretur.

Tertium eſt. Si venditio fiat in ſcriptis, periculum ad venditorem ante ſcripturam perfectam ſpectare: cùm neuter agere poſſit aduerſus alterum, donec ea perficiatur: ex lege Contractus, ff. De fide inſtrumentorum. Quod quidem, *vt Angelus, & Sylu. admonent*, intelligendum eſt, cùm inter ipſos conuenit, vt contractus non antè valeat quàm ſcriptura ſit perfecta: ex lege Cum res, Cod. De probationibus. Secus eſt enim, contractus ab initio ſimpliciter fiat, & poſtea ad probationem ſcriptura conficiatur: ex lege Contrahitur, ff. De pignoribus. Porrò ſcriptura intelligitur eſſe perfecta, ſi contrahentibus recitata, lectàve fuerit, ac vtriuſque conſenſu probata: ex citata lege Contractus.

Quartum eſt. Si venditio ſit ſub alternatione ſeu diſiunctione, verbi gratia vendo tibi hunc, vel illum equum meũ: ſi vnus eorumdem equorum perierit, tenebitur venditor alterum dare, quia primus periit ipſi: ſin vterque perierit, emptor tenebitur poſterioris pretium ſoluere: aut ſi vterque ſimul perierit, pretium ſoluere illius ex duobus quem voluerit; ſicut venditor potuit ex duobus ſuperſtitibus dare eum quem voluiſſet ex lege Si in emptione, § penult. ff. De contrahenda emptione. 351

Quintum docum. eſt. Si aliquid venditum eſt indeterminatè, vt tot menſuræ tritici, aut olei, aut tot oues, non deſignando in indiuiduo quas oues: tunc ſi illa pereant ex quibus venditor ſoluere decreuerat, aut ſic deteriorentur, vt non habeant qualitates eas cum quibus emi intelligebantur, venditori ipſi, non autem emptori perire, vel deteriorari. Ratio eſt, quoniam emptor per talem contractum nullã rem in ſingulari comparauit ſibi: ſed ſolùm obtinuit vt traderetur ſibi res talis ſpeciei, & qualitatis; neque venditor vllam præciſè in particulari tenebatur ei dare: ſed aliquam indefinitè. Vnde fit, vt quæcumque res illius ſpeciei pereat apud venditorem, pereat ipſi, non autem emptori. Idque

eſt,

Digitized by Google

eſt, quod Iuriſperiti aiunt, genus perire non poſſe: argumẽto textus in lege Incanditum, Cod. Si certum petatur. Aduerte tamen, ſi illud quod ita debetur in genere quoad valorem varietur, commodum & incommodum inde reſultans pertinere ad emptorem, vt colligitur ex Cap. Nauiganti, De vſuria.

Aduerte etiam ex Sylu. *in cit. quæſt.* 3. documentum iſtud non procedere, quando genus non eſt determinatum, ſeu quando venditur certum, de incertis: vt vendo tibi decem ſextaria ex hoc dolio, & vnum aſinum ex ijs quos poſſideo. Si enim totum quod eſt in dolio effundatur, aut omnes aſini mei pereant, ſine dolo aut culpa mea, teneberis ad pretium decem ſextariorum & vnius aſini, nec dum ſolutum potero repetere. Ratio eſt, quia tunc venditio eſt rei certæ: & vt Iuriſperiti vocant, in ſpecie, vel vt Phyloſophi, in indiuiduo: cuius perfectæ ea vis eſt, vt vnus contrahantium tanquam emptor pro pretio acquirat ius, quo venditor teneatur in illum transferre dominium eius de quo perfecta eſt. Sed tamen, quia ſaltem virtualiter (idem enim valet, vendo tibi vnum ex aſinis, quos poſſideo, ac vendo tibi hunc vel illum, aut 3. vel 4. &c. aſinum quem poſſideo) ſi incerta illa pereant tantummodo in parte: itaut ſuperſint quæ emptori tradantur, debebunt ei tradi, iuxta præcedens documentum: vt ſi venditor domi habeat duos aſinos, vnuſque moriatur, tradat alterum. Similiter ſi vini dolium effuſum ſit bona ex parte, tradet ex reſiduo decem ſextaria, & ſic de ſimilibus.

552 Sextum documentum eſt. Ex natura huius contractus venditorem teneri tantùm de culpa lata, & leui, non autem de leuiſſima, aut caſu fortuito: ex lege Quod ſæpe, §. Si res, ff. De contrahenda emptione, & ex lege Si vendita, ff. De periculo, & commodo rei venditæ: poteſt tamẽ ex pacto ſpeciali omne periculum, etiam caſus fortuiti, de quo ſpecialiter conuentum fuerit, ad ipſum pertinere: ex lege Si in venditione, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

Septimum documentum eſt. Si venditor fuerit in mora tradendi rem venditam, etiamſi ea caſu fortuito pereat, aut deterioretur, illi perire, aut deteriorari: ex lege Cùm res, ff. De legatis 1. §. finali. Quanquam ex Sylu. *in præced. quæſt.* 1. *dicto* 9. ſi eodem modo erat peritura apud emptorem, tunc in foro conſcientiæ eidem perirat: itaut illud tantùm procedat, quoad forum exterium: ſin autem emptor fuerit in mora, atque cauſa ne res vendita ei traderetur, periculum pertinere ad ipſum, ex lege Lectis, & lege Illud ſciendum eſt, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Si autem tam emptor, quàm venditor in mora fuerint, poſteriorem moram nocere ei, id eſt, periculum eſſe illius qui poſterior fuerit in mora, ex cit. lege Illud ſciendum eſt. Nempe ſi poſt moram venditoris, emptor ſit in mora recipiendi rem emptam, vtpote recuſans, aut negligens recipere oblatum ſibi à venditore: tunc illi, non huic eam perire. Excipe ex Angelo, & Sylu. citatis, niſi poſterioris moræ prior moroſus cauſa fuerit. Quia ſic illa non nocebit poſteriori moroſo.

553 Octauum documentum eſt. Si res vendita publicatur propter delictum venditoris, eam non perire emptori abſolutè: quia reſtituendum eſt illi pretium, ſi iam ſoluit; ex lege Si fundatus, ff. Locati.

Nonum eſt. Si id quod abſolutè, non autem conditionaliter venditum eſt, conſiſtat in pondere, aut menſura, diſtinguendum eſſe. Nam ſiue guſtari ſoleant, *vt vinum, cinnamomum, & quædam alia*: ſiue non ſoleant, *vt triticum, maſſa auri, aliàque multa*, duobus modis vendi poſſunt: altero, ad pondus vel menſuram, vt ſi dicatur: vendo tibi hoc dolium vini tanto pretio pro vnaquaque amphora: aut vendo tibi aceruum tritici tanto pretio pro vnoquoque modio, aut hoc cinnamomum tanto pretio pro qualibet libra. Altero modo, non ad pondus vel menſuram, ſed vendendo certo pretio totum aliquid deſignatum in particulari, vt totum vinum quod eſt in aliquo dolio pro certo aliquo pretio. Si ergo quæ conſiſtunt in pondere, aut menſura, ſint poſteriori modo vendita: eo ipſo quòd celebratus eſt contractus, periculum pertinet ad emptorem, *niſi venditor illud in ſe ſuſcepiſſet*, quia tunc cenſetur res vendita in indiuiduo omnino determinata. Quinimò ſi nullus eſſet conſtitutus terminus in quo traditio fieri deberet, & venditor in ſe ſuſcepiſſet periculum: tali ea ratione venditæ hoc ipſo, quod emptor guſtaret talem rem, ſi ipſa ſit de numero earum quæ guſtari ſolent periculum illius pertinet ad eumdem emptorẽ: de quo in ſeq. docum. 11. Quanquam cuſtodia ſemper ad venditorem pertinebit, niſi aliud conuentum ſit, ideòque ſi ipſius lata, aut leui culpa res pereat, illi peribit. Habetur hæc ex lege Quod ſæpe, §. In his, ff. De contrahenda venditione, & ex lege 1. Cod. De periculo, & commodo rei venditæ, iuncta lege 1. in principio, ff. eodem titulo.

Sin autem ea quæ conſiſtunt in pondere, & menſura, vendantur priori modo, conſtituto ſcilicet in pondus aut menſuram eorum pretio (quod idem iudicium eſt de ijs quæ in numero conſiſtunt, ſi vendantur conſtituto in numerum eorum pretio: vt ſi grex arietum, aut armentum boum vendantur certo aliquo pretio pro quolibet ariete, aut boue) tunc poſt menſurationem, ponderationem, aut numerationem, periculum pertinet ad emptorem: ante verò ad venditorẽ, niſi interuenerit rei venditæ traditio (qua illius dominium transferri docebitur in ſequen. cap. 56) quemadmodum ex communi Doctorum ſententia Couarr. notat *in lib. practicarum quæſt. num.* 6. qui toto eodem, cap. rectè perſequitur quæ pertinent ad huiuſmodi venditionem, quæ fit in menſura, quem, ſi lubet, conſule.

Aduerte verò, quòd ſi de communi conſenſu à venditore & emptore aliquis terminus conſtitutus fuerit in quo res vendita menſuranda eſſet, vel ponderanda, vel numeranda, vel etiam deguſtanda *ſi de numero ſit earum quæ guſtantur*, atque per emptorem ſteterit quominùs re ipſa id præſtitum ſit, periculum deinceps ad ipſum pertinere: nec venditorem teneri niſi de dolo, aut lata culpa: ex lege Si quis, & lege Si per emptorem, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. 554

Decimum documentum eſt. Si venditor aliquid de bonitate vini affirmauit, per quod emptor ſibi perſuaſerit illud in eadem duraturum, & ante traditionem vitietur, periculum eſſe eiuſdem venditoris, etiamſi facta ſit venditio certæ rei, ſeu in indiuiduo. Quod pariter dicendum eſt, ſi venditor ſciebat vinum non duraturum, nec admonuit emptorem, ad quem periculum illius iam pertinebat: tunc enim iuxta antedicta cap. 43. venditor tenebitur emptori quanti eius intereſt admonitum fuiſſe.

Vndecimum documentum eſt. In rebus quæ deguſtari ſolent, diſtinguendum eſſe: vel enim quoad periculum ſpecialiter conuenit inter contrahentes, vt ipſum pertineat ad venditorem, vel contrà ad emptorem: & tunc eatenus ſiue hic, ſiue ille ipſum ſuſtinebit, quatenus conuentum fuerit: vel certè non conuenit: & tunc vſque ad deguſtationem, periculum erit venditoris: poſt verò emptoris, quia per deguſtationem cenſetur perfecta vini emptio, & venditio. Vnde ſi vina non ſint deguſtata, quantumcumque ſignata ſint ſiue dolia ab emptore, adhuc periculum erit venditoris, niſi aliud inter eos conuenerit, ex lege 1. & lege Si quis vina, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

Duodecimum documentum eſt, *de quo Couar. lib. 1. var. reſolutio, cap.* 19. eſſe notatu de fructibus rei venditæ eos qui naſcuntur poſt perfectam venditionem, eſſe emptoris, adeout ſi venditor moram fecerit in tradenda re vendita, non tantùm perceptos, ſed etiam eos qui percipi poterant, præſtare teneatur, iuxta legem Si res, & legem Si ſterilis, §. Cùm per venditorem, ff. De actionibus empti, & venditi. Et probatur, quia res debet illi fructificare, cum illi pereat, aut deterioretur, iuxta 1. documentum. Neque eſſet æquitati conſentaneum illos accipi à venditore, ſiquidem inæqualis eſſet contrahentium conditio: quia venditor eſſet extra omne periculum, & emptor exponeretur periculo: vnde ſi ille cum hoc paciſcatur vt fructus ſibi tradantur, quandiu pretium non fuerit ſolutum: debet ſimul ſuſcipere in ſe rei periculum, ſi contigerit eum perire, aut deteriorari. Nam ei non debentur ob non ſolutum pretium: quoniam ea mora, perinde ac alia iniuſta detentio, inducit tantùm obligationem vltra capitale, ſoluendi intereſſe; quod ſi nullum interueniat, non poſſunt alia de cauſa accipi, quàm dilatæ ſolutionis, in quo committitur vſura. Videri poſſunt. Sylu. *vſura* 2. *quæſt.* 11. & Petrus à Nauar. *De reſtitutione lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 152. *& aliquot ſequentibus.*

Porrò fructus pendentes tempore venditionis, emptori debentur, niſi aliter conuentum fuerit, ex lege Iulianus, §. Si fructibus tunc rei cohærentes cenſentur pars illius: ex lege Fructus pendentes, ff. De rei vindicatione: vnde cenſentur emi cum re: ideoque emptori deberi, perinde ac ipſam rẽ. Fructus autem ſeparati tempore venditionis, ſunt venditoris: ex lege 1. Cod. De actionibus empti, & venditi: vt ligna cæſa, & cæteri fructus à ſolo ſeparati, & nondum à venditore ipſo collecti. Item acceſſiones & partus rei venditæ, & penſiones ex locatione animalium, vel domorũ, vel ex operis mancipiorum poſt factam venditionem, ſunt emptoris: cui etiam cedendæ ſunt actiones. De his enim, & ſimilibus idem dicendum eſt ac de fructibus agri iam maturis, prout

habeat

habetur Digeſtis de actioaibus empti,& vanditi,lega Iulianus,§.r.his verbis : Si fructibus iam maturis ager diſtractus ſit,etiam fructus emptori cedere,niſi aliud aonuanit,axploratom eſt. Adhæc,ſi equos venditur,intalliguntur vendita ornamenta quibus ornatur tampore venditionis,iuxta legē Ædiles 2.ff.De ædilitijs edictis,§.vendandi.

CAPVT XXV.

De actionibus quæ naſcuntur ex emptione & vendit one.

SVMMARIVM.

356 *Actio quadam eſt ex empte, & quadam ex vendite ; ac quid vtroque ſit.*

357 *Quatenus venditor emptori teneatur de euictione*

358 *Actio redhibitoria & actio quanto minoris locum babent tantum quoad forum externum.*

359 *Varij caſus in quibus quis cogi poteſt ad vendendam rem propriam.*

356 DVæ ſunt iſtuſmodi actiones, vna quæ dicitur actio ax ampto, & altaraquæ dicitur actio ex vendito: hæc competit venditori ad conſequenda ea quæ emptor debet præſtare ; in eàmque veniunt oamna, & incommoda quæ venditor paſſus fuerit ex emptoris mora, & culpa non ſoluti preiij. Illa verò competit emptori aduerſus venditoram, vt tradat ram vanditam corpoream cum fructibus,vel acceſſionibus eiuſdem: vel vt quaſi tradarrem incorpoream emptam,hac eſt,cenſum, vſumfructum,ius,val actionem, aliúdve cæterorum quæ in iura dicūtur quaſi tradi, & quaſi poſſideri.

Complectitur autem talis actio alias quatuor. Primam, de euictione. Si anim venditor non fuit dominus rei vanditæ,& res euincatur,id aſt,à domino per lagitimam probationem in iudicio vindicetur,amptor habet actionem contra venditorem, vt pretium ſibi reſtituat. Secundam, quæ redhibitoria ideò dicitur,quòd inſtituatur ad rehabendum pratium datum. Et eſt,qua amptor intra ſex menſas a dia celebrati contractus agit ad reſcindandum contractum: ſi vendita ſit res habēs vitium occultum, quo cognito empta non eſſet.Tertiam,quæ ea eo dicitur quanto minoris, quod inſtituatur ad obtinandum à venditore, quāto minoris emptor emiſſet, ſi cognoaiſſet vitium rei quam illa vendidit. Et eſt quæ amptori cōceditur per ſpatium vnius anni a dia celebrati contractus ad repetendum a vanditore in foro externo quanto minoris rem vanditam vitioſam arat empturus,ſi vitiom ſciuiſſet.Quartam demom,quam præſcriptis verbis actionem vocant. Et aſt qua ſi vanditor pacta adiecta venditioni non ſeruauarit, emptor cōtra eum agit vt is illa impleat.

Circa actionem autam de euictione aduerte cum Syl. 357 *in verbo Emptio, quæſt.25.in gloſa,& Panor.ad Cap.finale, De emptione, & venditione* ; venditorem ita teneri emptori de euictione,vt ſi monitus non dafendat ipſum, teneatur ad omnes expenſas quas idem emptor facerit in iudicio ſiua aauſam obtinuerit,ſiua non;exceptis tamē tribus caſibus quos vide in præceden.cap.24.dub.1.propoſit.2. Aduerte etiam ex eodem Sylu. *in ſequen. quæſt 26.* etiamſi venditor facarit pactum.quòd de auictione non teneatur ; ipſum nihilominus,*iuxta legem Ex empto, ff. De actionibus empti,& venditi*,ad pretium tenari ra auicta: ſi quidem generaliter ſit facta pactio ; putà dicendo,a quocumqua auinaatur res:non item ſi ſit ſpacialitar facta,ſau eū conditione,ſi res auincatur à certa perſona,val in certa cauſa:qoia tunc vanditor ipſa re euicta, non tenabitur ad reſtituendum pretium ; ax lage, Qui libertatis,in principio,ff.Da euictionibus,iuncta gloſa ibi.

Circa actionam redhibitoriam verò, & actionem quan- 358 to minoris,aduerte,leges qoib.conceduntur,ralatas à Lud. Molina *in ſæpe citato tract.2.diſp.353.concl.2.* non babera locum in conſcientia, ea ex parte; qua tantummodò ſpatium ſax manſum,aut vnius anni concedunt amptori decapto,ad ſeruandum ſe indamnē: quia ea ipſa rei natura venditor obligatur tali indamnitati conſalera, aut per reſciſſionem contractus,aut per augumentum pratij,quantum requiritur,vt hoc cenſaatur iuſtum; contra quam obligationem ſtatuere tam aaignum tampus præſcribandi,durum aſt, & quod approbara ratio refugit.

Hue Reuocari poteſt dubium, an aliquando poſſit quis aogi rem ſuam vandare;quod tractator a Syl. *in verbo Emptio,quæſt.5.* a Couarr. *lib.3. var. reſolut. cap.14.* & a Molina *in eodem tract.2.diſp.341.* Reſpondendum vero eſt,de iura communi naminem cogendū eſſe rem ſuam vendara,aa lage Inuitam,Cod.Da contrahenda empt.& vendit.

Eacipiuntur tamen aliquot caſus. Primus eſt; quando quis habat ſeruum communem cum alijs; tuna anim poteſt 359 aum manumittere inuitis ſocijs,ſi dat partem pretij ipſis debitam,lege 1.Cod. De communi ſaruo manumiſſo. Secundus eſt,quando quis habet prædium commūne cum fratre, ſi frater vendiderit partem ſuam, altar poteſt aontra amptorem agera aomodo quo traditur in lege 1. & in lega Ad officium,Cod.De communi diuidundo:quod eapliaandum relinquimus Iuriſconſultis,quorum eſt proprium. Tertius eſt,quandò quis habet plus iuris in re;tunc enim ſi is qoi minùs iuris habet,vendat;cogetur vendare eidem,aa lege Sancimus,§ Nc autem,Cod.Da donationibus.Quartus aſt,cùm quis rem ad victum pertinentem,venum publicè expoſuerit cogitur eam vendera. Similiter qui publicè offiaium aduocationis ſuſcapit,officio Iudicis cogi poteſt præſtare patrocinium litigantibus. dummodò ei congrua ſtipendia mittrentur,atiamſi non habeat publica. Item caopo,& ſtabularius,qui officium tale publicè ſuſcapit,poraſt officio Iudicis cogi ad hoſpites eacipiandos,pro iuſto pretio.Ita habet locu cit.nu.1.Couarruias.Quintus eſt, quòd ratione publicæ neceſſitatis,& indigantiæ poſſit quis cogi ad rem ſuam vandendam,etiamſi non expoſuerit vanalem;da qua re Couar.in ſaq.n.tartio.Sextus eſt,quòd cùm aſt annonæ caritas, ciuas cogi poſſunt frumentum ex agris aiuitatis collectum, ciuibus,& oppidanis vendera,non autam axteris: itaut detur facultas ciuibus frumentom axteris vanditum retrahere aod. pratio oblato. De qua re idem author pluribus in ſeq. n.6. Quin atiam ratione talis neceſſitatis,edicto Prætorum ſolet frumantum cuiuſque inſcribi, vt habeat quod ſibi, & ſuæ familiæ neceſſarium eſt,quòdque ſupereſt,tenaatur vendare,vt alij habeant quod ſeminent,val qood manducent; da quo etiam idam author ibidem.Septimos eſt,quòd ratione pietatis publicæ ſtatuator, vt mercas, & ras ad victum neceſſariæ,eodem pratio vendantur peragrinis, & hoſpitibus cęteris,quo publicè incolis venduntur, iuata cap.1. De empt.& vendit. Octauus aſt,quòd rationa religionis,dominus omnino compellatur vandere agrum aut domum propriam,ſi ijs ſit opus ad conſtructionem vel amplificationē alicuius Eccleſiæ,aut Monaſterij. De hoc Couar.latē in eodem cap 14.n.7.& 8.vbi & addit inter cętera notato digna, *& poſt eum Molina in cita a diſp.* quòd iure prohibitum ſit priuato ædificium ſic attolli,vt aa eo videri poſſint Religioſi,aut Religioſæ intra proprias domos religioſa habitātes. Nonus,*quem idem Couar.attingit in eodem num.2.* quòd ad vendandum agrum vel domum poſſit etiam quis compelli ratione publicæ vtilitatis:puta viæ ſternendæ,reficiendæ,muniandæ,fori extruendi, val ampliandi. Qua etiam ratione incolæ,& ciues triticum quod Reſpub. amit,ne illi egeſtate premerentur,cogi poſſunt amare eodē pretio,*licitè care*,quo ipſa amit.Nam in illorum bonum emit,ipſaque poteſt ſa indamnam ſeruare.Similitar ijdam cogi poſſunt ad amēda arma quæ Reſpub. emit, & illis diſtribuit ad ipſius defenſionam imminente ballo periculoſo.

CAPVT XXVI.

De perfectione emptionis, ac einſdam reſciſſione.

360 *Duo modi quibus venditio perficitur.*

361 *Tria requiſita vt venditio ſit perfecta ſufficienter ad transferendum dominium.*

362 *Quando conſenda ſit venditio perfecta ſine tranſlatione dominij.*

363 *Quid arrhæ conferant ad perficiendam venditionem.*

364 *Quid ſit agendum cùm res vendita eſt dubius.*

365 Quid

365 *Quid ſpecialiter cùm venditio fuerit iurata.*
366 *Quid cùm vtraque venditio fuerit eiuſdem modi.*
367 *Sextuplex error contrahentium, ratione cuius contractus venditionis, & emptionis reſcindi poteſt.*
368 *Aliæ cauſæ ob quas adhuc poteſt idem reſcindi.*

360 EMptionis, & venditionis perfectio dupliciter ſpectatur: vno enim modo perfecta dicitur, quando dominium rei venditæ ad emptorem transfertur. Altero verò modo, quando periculum, & cõmodum rei venditæ tranſit, & pertinet ad emptorem, licèt venditor ſit adhuc rei dominus.

361 Atque de perfectione prioris modi notandum eſt, eam requirere tria. Primum eſt, vt venditio facta ſit e communi cõſenſu. Secundum, vt pretium ſit ſolutum venditori, aut ſit ipſi ſatiſfactum: ſiue quòd emptor fideiuſſorem, aut pignus dederit: ſiue quòd ei fides habita ſit de pretio ſoluendo, ex lege Quod vendidi, ff. De contrahenda emptione. Tertium eſt, vt res vendita ſit emptori tradita, Inſtit. tit. De rerum diuiſione. §. per traditionem, & §. venditæ 1 & Cod. de pactis, lege Traditionibus. Aliquando tamen iure quodam ſingulari ex ſolo contractu ſine traditione, transfertur dominium rei. Sic enim ex priuilegio, in Eccleſiam vel ciuitatem dominium transfertur abſque rei traditione, prout iuxta legem vlt. Cod. de SS. Eccleſijs, notat Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap. 19. num. 2.* Aliquando etiam ſolent eſſe ſtatuta, vt dominium rei venditæ non intelligatur tranſlatum, donec pretium perſolutum ſit venditori, etiamſi res ſit emptori tradita, & de pretio ipſo fides habita.

362 De perfectione autem poſterioris modi notãdum eſt primò; quando apparet de pretio, & de eo quod venditũ eſt, quid, quale, & quantum ſit: atque purè facta eſt venditio, tunc (*quemadmodum habitum eſt initio præcedentis capitis 34.*) periculum, & commodum rei venditæ tranſire, & pertinere ad emptorem, quantumuis res non ſit tradita, nec venditor adhuc ſit illius dominus: & ita venditio perfecta accipitur in lege Neceſſariò, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Notandum eſt 2. venditionem eo ipſo quòd contrahẽtes in rem, & in pretium conſentiunt, ſic perfici, vt neutri eorum liceat in conſcientia altero inuito ab illa recedere: liceat autem de mutuo vtriuſque conſenſu.

Notãda ſunt tertiò tria documenta, quæ Molina tractat. *de eodem tract. 2. diſput. 337.* quorum primum eſt, non cenſeri venditionem perfectam, in qua pretium reijcitur in arbitrium perſonæ deſignatæ: quia tale pretiũ nullum eſt, quouſque à tertia illa perſona definiatur. Secundum eſt, perfectam cenſeri venditionem factam hoc modo: Si vſque ad talem diem debitum non ſolueris, pignus tuum maneat venditum pretio, prout prudens arbitratus fuerit, iuſto. Ita habetur ex lege Si fundus, §. vltimo, ff. De pignoribus. Tertium eſt, ad hoc vt tum venditio, tum emptio cenſeatur perfecta, quando certum pretium ſtatuitur, tantùm in relatione ad aliud (verbi gratia dicendo: Emo à te hanc rem, quanti eã emiſti, aut quanti illam emit, qui tibi eam donauit, aut pro pecunia quam habes in marſupio) requiri vt illud aliud ſit quid verum, nec tantùm imaginarium: nempe verbi gratia vt venditor rem, de qua agitur, aut ille qui eam donauit, emerit certo pretio, aut emptor certam pecuniæ ſummam habeat in marſopio. Nam ſi nihil tale ſit reuera, contractus eſt nullus, tanquam factus nullo ſtatuto pretio. Ad quod faciunt lex Hæc venditio, §. Huiuſmodi, & lex Si quis fundũ, ff. De contrahenda emptione.

363 Notandum eſt quartò, in perficienda eiuſdem modi emptione & venditione, ſolere dari arrhas, idque dupliciter, vno modo in venditionis tantummodò ſignum, & probationem: vt ſit maximè, cùm non datur pecunia, ſed annulus, aut aliud eiuſmodi. Altero modo non tantum in ſignũ, ſed etiam in partem pretij. Atque de iure communi, quando arrhæ dantur ſolummodò in ſignum: is per quem ſtat ne contractus perficiatur, ſi eas dedit, illas perdit: alter verò tenetur in duplum. Quando autem dantur in partem pretij, vnus non poteſt à contractu emptionis recedere ſine alterius conſenſu: quia cùm pars pretij ſoluta ſit in arrhis datis, res non eſt ampliùs integra. Hæc Sylu. habet in verbo Arrha num. 1. & 2. citatis legibus ciuilibus. Cui addendum eſt, eſſe videndum quid ſit communi vſu receptum in ea re, aut quid intentum à contrahentibus. Nonnulla alia quæ habet Molina in ſeq. diſp. 338. Iuriſperitis relinquere poſſumus tanquam ipſorum propria.

De venditione facta duobus.

REſtat monendum, quòd ex propoſita doctrina poſſit iudicari quid agendum ſit, cùm res duobus, ſeu bis vendita fuerit. Quando enim prior venditio fuit perfecta priore modo, ſeu ita, vt in priorem emptorem tranſlatum ſit dominium, ipſi priori danda eſt res vendita, & à poſteriore auferenda. Quando autem venditio perfecta fuit tantùm poſteriore modo, res eſt relinquenda poſteriori emptori, ſi illam acquiſierit venditione priore modo perfecta, acquirẽdo rei venditæ dominium. Ita habetur ex lege Quoties, Cod. De rei vindicatione, & ex lege Traditionibus, Cod. De pactis: latèque tractat Couar. in citato cap. 19. vbi num. 2. excipit caſum in quo venditio fuerit poſteriore modo facta Eccleſiæ, aut ciuitati. Cùm enim per eam fiat tranſlatio dominij, vt num. 361. diximus: per ſubſequentem priorie modi illud acquiri non poterit. Excipit item in ſeq. num. 7. caſum in quo per venditionem poſterioris modi, res vendita, hypothecata fuit emptori in ſecuritatem contractus: tunc enim ſecundus emptor non poteſt per traditionem dominium acquirere eiuſdem rei: ex lege Si creditor, §. finali, ff. De diſtrac. pignorum. Et ratio eſt, quia is qui pignus habet, debet ſimpliciter creditori præferri in ipſo pignore. 364

Adparte autem ex eodem Couar. in Epitome 4. decretalium par. 1. cap. 3. num. 9. & 10. quod venditio facta poſteriore modo, ſeu abſque tranſlatione dominij, fuerit iurata: non obſtare quin ſubſequens facta priore modo, ſeu cum tranſlatione dominij, valeat: ita ut ab emptore poſteriore res ei tradita, nequeat auferri: quia inde efficitur quidem poteſt, vt periurus ſit venditor; non tamen vt à poſteriore emptore poſſit rem vẽditam auferre, & priori tradere: niſi forte ipſe poſterior eundem venditorem induxerit ad vendendam ſibi eam quam probè ſciuit iam venditam eſſe: in quo caſu, tanquam dans cauſam damni quod alter inde patitur iniuſtè, tenebitur illud reſarcire tanquam ad id obligatus ex iniuſta acceptione. De eo autem qui iurauit ſe rem ſuam Titio venditurũ, & poſtea vendit Caio, addit idem Couar. obligari eiuſdem rei traditionem facere Titio propter iuramentum præſtitum. Atque iſtud quod dicitur de venditione facta duobus, pari ratione intelligendum eſt de donatione facta duobus, ex citata lege Quoties. 365

Porrò cùm vtraque venditio fuerit poſterioris modi, res tradẽda eſt priori emptori: quia ex regula 54 iuris in 6. qui prior eſt tempore, *ſaltem in pari cauſa*, prior eſt iure. Similiter ſi vterque emptor aſſerat ſe emiſſe priore modo, nec de veritate poſſit conſtare: ob eamdem rationem tradenda eſt priori, niſi fortè poſterior numerauerit pretium, prior verò minimè; quod alijs citatis habet Couarr. loco cit. num. 6. Et ratio eſt, quia meritò creditur rei traditionem ei factam fuiſſe potiùs, quàm illi qui non ſoluit pretium. 366

De reſciſſione contractus venditionis & emptionis.

TItulus habetur tam Digeſtis lib. 18. quàm Codice lib. 4. De reſcindenda venditione. Debet verò venditio reſcindi: primò, ratione erroris, ac diſſenſus contrahentium: qui quidem error ſextuplex eſſe poteſt. Primus, quo erratum eſt in pretio: tunc enim in conſcientia vel reſcindi debet venditio, vel ab emptore ſuppleri quod deeſt ad iuſtum pretium, vel à venditore quod abundantius eſt, reſtitui. Ita enim poſtulat æquitas ſeruanda ex iuſtitia. Secundus eſt, quo erratum eſt in contractu, vt cùm exiſtimaui me vendere, tu verò putaſti me tibi donare rem meam; non enim valet tunc venditio, ex lege Si ego, ff. De rebus creditis. Tertius eſt, quo erratur in corpore, vt ſi putaui me vendere tibi fundum meum Sempronianum, & tu credis te emere Cornelianum, vt habetur ex initio legis In venditionibus, ff. De contrahenda emptione. Quòd ſi error tantùm eſſet in nomine, & de corpore conſtaret, nihil eſſet cur venditio non valeret, ex ead. lege, §. 1. Quartus, quo erratur in qualitate, aut materia, vt ſi quod tempore venditionis eſt acetum, pro vino; vel æs pro auro: vel ſtannum pro argẽto diſtrahatur. Nam tunc, ſicut, & alias, quoties erratur in materia, nulla eſt vẽditio, ex eadem lege, §. 2. Quintus eſt, quo erratur in ſexu, 367

vt ſi

vt ſi quis putet ſe vendere equũ, & tu putas te emere equã, ex lege Alioquin, eodem titulo. Sextus, quo erratur in eſſentia, vt ſi vendo domum iam combuſtam, tam me, quàm emptore ignorãte, ex lege Domum, § finali, ff. eodem adhuc titulo. In quibus omnibus caſibus, non tantũ in externo, ſed etiam in interno foro venditio nulla eſt, ex defectu ſcilicet conſenſus tam veri, quàm debiti.

368 Reſcindi ſecundò debet venditio ratione violentiæ: quia venditio per violentiam facta, tanquam inuoluntaria, eſt in vtroque foro nulla. Debet tertiò reſcindi ratione metus illati: non tamen quòd ſit ipſo iure irrita, ſed quòd officio Iudicis irritari debeat in foro externo, in quo actio, Quod metus cauſa, datur contra eum qui incuſſit metum. Debet quartò ratione ætatis reſcindi authoritate Iudicis, nam pupillis, ac minoribus, *vt, & Eccleſiis, ac vniuerſitatibus*, ſolet in iudicio concedi reſtitutio bonorum alienatorum. Debet quintò reſcindi ratione ſolemnitatis in alienando omiſſæ. Vide dicta in præced. cap. 7. ſect. 1. ad intelligendum qua ratione id accipi debeat. Debet ſextò reſcindi ratione pacti non ſeruati, ſi venditio non eſſet aliàs perficienda. Nam ſic cenſenda eſt inuoluntaria. Debet denique ratione cõditionis non adimpletæ, quia venditio contracta ſub conditione, imperfecta eſt, donec conditio ipſa impleatur.

TRACTATVS IV.

De Societate.

QVoniam mutuum vſurarium velari ſolet maximè contractu ſocietatis, idémque contractus magnum habet vſum in negotiatione, quæ perficitur emptionibus, & venditionibus: tractationem eius præcedentibus proximè ſubijciemus. Atque de ſocietate in iure ciuili libro 17. Digeſtorum, & lib. 4. Codicis titulus extat, qui dicitur, Pro ſocio, ac in lib. 3. Inſtit. qui dicitur, De ſocietate. De eadem verò præter eiuſdem iuris interpretes, & Canoniſtas ad Cap. Per veſtras, De donationibus inter virum, & vxorem, ac Summiſtas in verbo Societas, & in verbo Vſura, agunt tam Soto in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 6. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 251. & in comment. De vſuris, num. 42. & aliquot ſequentibus, Conradus De contractibus, quæſt. 97. Couar. in lib. 3. var. reſolut. cap. 2. tam poſt ipſos, pleríque recentiores, vt Gregorius Valentia 2. 3. diſp. 5. quæſt. 24. Petrus à Nauar. in lib. 3. De reſt. cap. 2. à num. 436. vſque ad finem, Ludouicus Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 412. ac nonnulliſ ſequentibus, alijque. Dicemus verò primò de illa in genere. Secundò, de illius multiplici varietate. Tertiò, de ea in ſpecie, vt eſt circa negotiationem. Quartò, de ea, vt eſt circa animalia.

CAPVT XXVII.

De Societate in genere.

SVMMARIVM.

369 *Quid ſit ſocietas, & quòd debeat eſſe ſaltem duorum.*
370 *Ad eam pertinet conuentio contribuendi, perficiq; poteſt ſine rei traditione, aut ſcriptura.*
371 *Pertinet item, vt quiſque ſociorum aliquid, aut aliqua contribuat.*
372 *Pertinet adhuc, vt eadem contributio fiat ad commune lucrũ ſociorum, & quòd interdum ſic fiat, vt conſtituat, non ſocietatis, ſed locationis contractum.*
373 *Vſurarium non eſt, quòd pecuniam contribuens ex ea lucretur, nulla appoſita ſua induſtria.*
374 *Socius dans cauſam damno in ſocietate quatenus teneatur ad illud reſarciendum.*
375 *Quinque modis quibus contractus ſocietatis finitur.*

369 QVid ſit ſocietas, non omnes eodem modo explicant, vt patet ex Nauar. in citato num. 251. Sylu. in verbo Peculium 2. quæſt. 1. Soto in citata quæſt. 6. art. 1. ſed varietas tantùm eſt in verbis, quibus indicare volunt, naturam ſocietatis conſiſtere in duorum, vel plurium conuentione contribuendi aliquid, vel aliqua ad commune lucrum.

Vbi aduerte, ad ſocietatem pertinere, vt ſit duorum, vel plurium, quia vnus ſolus non contrahit ſocietatẽ, ſed duo, aut plures inter ſe, qui vt ad id ſint idonei, ex Sylu. *in ſequenti quæſt.* 2. requiritur, vt poſſint ſe obligare, & contrahere. Quod quidem non poſſunt ij, qui donare prohibentur, nempe ex eodem Syl. *in verbo* 1. *Donatio* 1. *quæſt.* 1. Primò quidem mentis impos. Secundò, prodigus cui datus eſt curator, vel alienatio interdicta eſt. Tertiò, minor 25. annis, niſi poſt eoſdem expletos ratam habuerit a ſe factam donationẽ. Quartò, ſeruus, & Religioſus, atque alij qui nihil proprij habent. Quintò, vxor. Sextò, ij quibus alienatio eſt interdicta legibus, vt hæretici, & rei criminis læſæ Maieſtatis. Septimò, illi quorum bona ſunt confiſcata. Octauò, non domini rei dandæ. Nonò, is qui non eſt ſoluendo creditoribus. Videndum eſt cap. nonum huius libri.

Aduerte ſecundò, ad ſocietatem pertinere, vt ſit conuentio contribuendi, aliter enim contracta conuentio, etiamſi nomine ſocietatis ſignificetur (vt videre eſt apud Syl. ipſum *in verbo Peculium* 2. *quæſt.* 3. *& ſequentibus*) non pertinet ad hũc tractatum, vt ex eo confirmatur, quòd ſi vna res legata fuerit duobus, vel ſi hæreditas pluribus communiter contigerit, vel eadẽ res à duobus empta fuerit, non competat actio quæ in iure dicitur, Pro ſocio, ex lege Vt ſit, ff. Pro ſocio. Quod ſatis oſtendit, tales communicationes non habere veram ſocietatis rationem. Poteſt verò conuentio contribuendi ſolo contrahentium mutuo conſenſu fieri adeo ſufficienter, vt ſocietas perfecta ſit abſque rei traditione, aut ſcriptura, aliàve ſolemnitate publica; adeo ut celebrari poſſit, non ſolùm inter præſentes, ſed etiam inter abſentes per epiſtolam, aut internuntium. Pro quo eſt textus ſatis expreſſus in lib. 3. Inſt. tit. De obligationibus ex conſenſu, & deducitur ex lege Societatem, ff. Pro ſocio. 370

Aduerte tertiò, ad ſocietatem quoque pertinere, vt quiſque contrahentium, *qui ſocij dicuntur*, aliquid, vel aliqua contribuat. Quod ſic intelligendum eſt. In ſocietatem conferri poſſunt: Primò, pecunia, vel alia res æſtimabilis pecunia, vt vinum, frumentum, animalia, &c. Secundò, opera, vt labor nauigandi in exteras regiones, emendi, vendendi, ac deportandi merces. Tertiò, induſtria, qualis eſt negotiandi, conſiſtens potiſſimùm in hoc, vt ſcilicet videatur in quibus mercibus emendis pecuniæ ſint expendendæ, vnde eæ ſint petendæ, & quando, & à quibus emendæ ſint, quonam pacto conſeruandæ, quibus, & quo loco diſtrahendæ. Adde, diligentiam adhibendam eſſe in ſeruanda ratione dati, & accepti; & in faciendis expenſis, ſeu ſumptibus moderatis. Cùm autem hæc ita ſint, propoſitorum verborum ſenſus eſt: Societatem perfici, ſiue quis tantùm vnum ex memoratis contribuat, vt tantùm pecuniam, vel animalia tantùm, vel operam tantùm: ſiue contribuat ſimul plura ex eis, vt quando multi mercatores conferunt in commune ſuas pecunias, vt ex eis communi opera emptas merces ex æquo diuidant inter ſe, aut multi eiuſdem officij, & artis, & pecuniam, & operas, ac induſtrias conferunt ad aliquod opus, vt multi piſcatores ad aliquam piſcationem, multi agricolæ ad alicuius agri culturam, multi paſtores ad cuſtodiam alicuius gregis. 371

Aduerte quartò, ad ſocietatem adhuc pertinere, vt dicta contributio fiat ad commune lucrum ſociorum. Nam ſi quis animalia tradat alteri ad cuſtodiam, aut pecuniam ad negotiationem cum hac conditione, vt totum lucrum ſit tradentis, & alius certum ſtipendium pro operis poſitis accipiat; non erit tunc ſocietas, ſed locatio operarum, ex parte eius qui illas apponit; & conductio ex parte eius qui dat ſtipendium; ſiquidem hoc detur in pecunia. Quod addo, quia erit alioqui contractus innominatus, non abſimilis locationi, prout declaratur cùm de locatione ipſa agitur. Quòd ſi alicui induſtriam, & operas expoſituro, decerneretur ſpeciatim pars lucri aliquota (*quæ etſi quoad latitudinẽ incerta ſit, eius tamen ſpes æquipollet certo, & determinato ſtipendio iuſto, quod illi dandum eſſet, locando ipſius operam*) tunc ſi exprimatur in contractu, quòd eadem pars detur illi in ſtipendium, non ſocietatis, ſed potiùs conductionis contractus celebratus cenſeri debet. Vbi verò non exprimeretur eam partem in ſtipendium dari, ſed ſimpliciter celebraretur contractus ſub ea conditione, vt tot partes lucri ſint ponentis capitale, & vna talis aliquota ſit illius qui præficitur negotiationi, aut cuſtodiæ pecorum, &c. contractus erit ſocietatis, quandoquidem reuerà conuentio interuenit contribuẽdi 372

di ad commune lucrum poſſes diuidendum.

Refert autem plurimum, ſitne contractus ſocietatis, an locationis operarum; quia ſi ſit ſocietatis, ad diiudicandam proportionis æqualitatem, *quam in hoc contractu debet maximè obſeruari*, oportet expendere, quantùm in ordine ad lucrum tales operæ valeant comparatæ, cum ipſo capitali, attentis ſingulorum apponentium periculis perdendi illud quod apponunt. Si verò contractus ſit locationis, ad obſeruandam quam oportet æqualitatem, ſatis eſt vt lucrum quod ſpecialiter promittitur, æquiualeat certo ſtipendio iuſto operarum appoſitarum. Vnde ſæpe fiet, vt pars lucri, quæ ſecundùm hanc conſiderationem ex contractu locationis cenſebitur iuſta merces pro operis ipſi debita, non cenſeatur iuſta portio ſecundùm priorem conſiderationem, ſiue vt eſt ex contractu ſocietatis debita, eo quòd non ſeruetur æqualitas iuxta eam portionem, quam capitale habet ad eaſdem operas in ordine ad lucrum. De qua re pleniùs in ſequentibus.

373 Aduerte quintò, non debere mirum videri, neque vſurarium exiſtimari, quòd is qui apponit capitale in pecunia, quantumcumque nihil induſtriæ apponat, particeps fiat illius communis lucri. Id enim non eſt, induſtriam non apponenti talem pecuniam mutuò dare cum pacto aliquid vltra ſortem accipiendi, vt fit in vſura, quia is qui pecuniam tradit in ſocietatem, non abdicat à ſe illius dominium (*ideò enim ſocius non poteſt ea vti pro libito, & extra ſocietatem extrahere*) ac in negotiatione ſubſtat dantis periculo, id eſt, ſi pereat, ei perit. Inde igitur fit, vt illa tanquam res ipſius cenſeatur cooperari ad lucrum, eaque de cauſa poſſit titulo ſocietatis accipere aliquid tanquam fructum ſuæ pecuniæ negotiationi expoſitæ. Quòd ſi aliquando in ſocietate pecunia appoſita non ſtet periculo apponentis, fit ex eo quòd interuenerit contractus aſſecurationis, prout in ſequenti cap. exponetur. In mutuo autem cùm dominium pecuniæ tranſeat in mutuatarium: & ideò ſtet ipſius periculo, id eſt ſi pereat, ipſi perit, fit vt mutuans nihil poſſit accipere vltra ſortem. Ita ex D. Thom. 2. 2. *quæſt. 78. art. 2. ad 5.* notat Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 251.* & conſentiunt Sotus *in 6. De iuſt. & iur. q. 6. art. 1.* & Sylu. *in verbo Societas 1. quæſt. 1.*

374 Aduerte ſextò, *quòd habetur ex §. vlt. Inſtitut. De ſocietate, & ex lege Cum duobus, §. Venit, & duobus ſequentibus*, ex lege Non ob eam, & ſequent. ex lege Socius, & ex lege Si fratres, §. Si qui ſocietatem, ff. Pro ſocio, vnumquemque ſociorum ex vi contractus ſocietatis, de toto damno, quod dolo, vel lata, aut leui culpa ipſius euenerit, teneri alijs tanquam eum qui iniuriam illis fecerit, eidem damno malitia, aut negligentia ſua cauſam dando: neque ex eo excuſari, quòd aliàs per induſtriam ipſius multùm lucri iiſdem alijs acceſſerit, prout habetur in citata lege Non ob eam. Et ratio eſt, quia iure ſocietatis, cæteri ſocij participes ſunt lucri, quod per vnius induſtriam acceſſit. Quòd ſi damnum caſu fortuito, aut culpa leuiſſima contigerit, ipſum eſt omnibus ſocijs commune, & inter eos diuidendum, quia ſocietatis contractus in omnium vtilitatem celebratur, & communiter in contractibus ea ratione celebratis, de culpa leuiſſima, aut de caſu fortuito nemo tenetur. Porrò ex §. vltimo, & ex lege Socius, antè citatis, nomine leuis culpæ, hic intelligenda eſt negligentia, qua ſocius omiſit adhibere diligentiam, quam communiter adhiberet, aut par eſſet ipſum adhibere proprijs rebus attenta qualitate & ingenio ipſius. Quòd ſi quis ſibi parùm diligentem, aut parùm induſtrium ſocium aſſumpſerit, de ſe tantùm conqueri debet, vt ibidem additur.

Aduerte ſeptimò, ſocium qui ab alio, aut ab alijs ſocijs conuenitur quoad ea quæ ad ſocietatem ſpectant priuilegium habere iure communi (*Inſtitutis ſcilicet, §. Sed etſi quis, De actionibus, & Digeſtis, lege Verùm in principio*, addita ratione, quod ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habeat) quod eſt, vt ipſe non teneatur vltra illud quod poteſt facere, commodè ſcilicet, vt interpretari licet congruenter legi In condemnatione, ff. De regulis iuris, præſcribenti in condemnatione perſonarum habendam eſſe rationem ne egeant. De quo pluribus Ludouicus Molina *De iuſtitia, & contract. 2. diſput. 413.* qui legendus eſt pro ratione iudicandi de tali egeſtate, ſpectante potiſſimùm ad eos qui cauſas agunt in foro externo. Quoad forum verò internum circa idem priuilegium obſeruandum eſt, ipſum non habere locum in eo qui dolo malo fuit in cauſa, vt non poſſit ſoluere, ex citata lege Verùm, in principio. Deinde illum qui per tale priuilegium non ſoluit integrum debitum, præſtare debere cautionem, ſeu promittere, ſe integrè ſoluturum, ſi ad pinguiorem fortunam venerit. Quòd ſi habeat vnde commodè ſoluat, cogi poteſt ad integram ſolutionem. Neque in ea re habendam eſſe rationem, quòd alia debita habeat, quàm ex ſocietate, intelligitur ex eadem lege Verùm, §. Id quod.

Atque in hac doctrina fundari poteſt illud, *quod poſt Petrum à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 1. num. 114. contra Nauarrum in Enchir. cap. 17. num. 155. habet Leonar. Leſſius De iuſt. & iure lib. in fine cap.* 22. in contractu ſocietatis inter virum, & vxorem, quo lucra ſunt eis communia, ſi maritus cui commiſſa eſt adminiſtratio, prodigè agat, ſoluto matrimonio hæredes ipſius teneri vxori, quia prodiga adminiſtratio, profuſio eſt potiùs quàm adminiſtratio: & hoc ipſo, quòd aliqua lucra extant, ſunt vxoris pro media parte iuxta conditionem ſocietatis initæ ad commune lucrum. Neque maritum excuſat, quòd talium lucrorum adminiſtrationem habeat, cùm vxor perinde ac ipſe, eiuſmodi lucrorum dominium, & poſſeſſionem habeat ab initio quo acquiſita ſunt. Quocirca ille non minùs obligatur ad reſtitutionem, quàm alius ſocius, cui ſocij cæteri commiſiſſent totam adminiſtrationem in commune bonum. Quam ſi vxor ipſa, addunt illi, non poſſit alia ratione obtinere: vti poterit occulta compenſatione, quantùm ex prodigè conſumptis à marito, ad eam pertinebat.

Aduerte octauò, contractum ſocietatis finiri quinque modis: ac primò, renunciatione, & id vel expreſsè, vel tacitè. 375
Expreſsè quidem, cùm ſocij ſpecialiter ſocietatem diſſoluunt ex communi conſenſu. De qua re in §. Manet, inſtitutis De ſocietate, debentque omnes ſocij renunciare, alioqui ex lege Actiones, §. Item qui ſocietatem, ff. Pro ſocio, qui ſolus renunciat, ſocios à ſe liberat, non autem ſe à ſocijs, & ideò particeps eſt damni, ſi quod contigerit, non item lucri. Tacitè autem finitur ſocietas renunciatione, cùm quiſque ſociorum cœperit ſeparatim negotiari, ex lege Itaque, ff. eodem titulo. Cum autem quis ſolus renunciat (*quod liberum eſt, quando nullum tempus præfinitum eſt, intra quod ſocietas diſſolui non poſſit ex lege vltima, Cod. Communi diuidundo*) debet ſocios monere, lucrumque quod fecerit, antequam certiores facti ſunt, commune erit, non item damnum, quod quidem erit proprium ipſius, ex lege Sed & ſocius, § 1. ff. Pro ſocio. Ex qua etiam habetur illud quod iidem ſocij acquiſierint, eſſe tantummodo ipſorum, detrimentum verò ab eis factum eſſe commune. Adhæc ſi renunciatio fiat procuratori abſentis, ea huic non nocebit, donec ratam eam habuerit, ex ſupcit. lege Actione, § Item ſcriptum.

De qua renunciatione occurrit notandum, eam tanquam irrationabilem non licere. Primò, ſi intempeſtiuè fiat, ita vt damnoſa ſit ſocietati. Secundò, ſi fiat dolosè, vt ſcilicet renuntians ſolus potiatur aliquo lucro, quod eſſet alioqui commune cæteris ſocijs. Tertiò, ſi inita ſit præfinito certo tempore, intra quod perſeuerare deberet, necdum illud effluxerit, niſi aliquis euentus excuſet, vt ſi renuncianti non ſeruentur pacta, & conditiones, ſub quibus inita fuit ſocietas. Item ſi ſocij ita ſint iniurioſi, ac damnoſi, vt prudentis iudicio non ſint ferendi. Itemque ſi ceſſet ſpes obtinendi id, cuius gratia ſocietas eſt inita. Ac demum ſi talis ideò renunciet, quòd Reipub. cauſa diu, & inuitus abſens eſſe debeat, niſi per alium poſſet ſocietatem commodè adminiſtrare, aut ſine ſuo detrimento totam alijs ſocijs committere. *De quibus Lud. Molina in ſequenti diſp. 414. verſus finem.*

Secundò, *ex §. Soluitur, Inſtitutis de ſocietate, & ex lege Actione, §. Morte, ff. Pro ſocio*, niſi aliter conuentum ſit, ſocietas finitur morte vnius ex ſocijs, non modò naturali, qua ſeparatur anima à corpore: ſed etiam, *ex lege Verùm, §. finali, ff. Pro ſocio*, ciuili, qua ſocius diminutionem patitur capitis maximam, aut mediam, nimirùm libertatem, aut ius ciuitatis amittendo. Hæres autem defuncti ſocij non ſuccedit in ipſius locum, ex lege Plané ſi his, ff. eodem titulo. Et ratio eſt, quia certam perſonam eligit, qui ſocietatem contrahit. Et non rarò accidit, vt hæres non ſit tam idoneus ad ſocietatem, quam defunctus ſocius. De qua re pluribus Molina in principio diſput. 414. citatæ.

Tertiò finitur ſocietas, finita negotiatione propter quam contracta fuit, ex citata lege Actione, §. Item ſi alicuius. Quartò, diſſoluitur publicatione bonorum omnium, hoc eſt, ſi ſocij bona vniuerſa ob delictum aliquod publicentur. Inſtit. loco citato, §. Publicatione, & lege Actione, ff. Pro ſocio, §. Publicatione. Vbi ratio additur, quòd talis pro mortuo habeatur, cum alius in locum ipſius ſuccedat. Quintò, finitur ſi aliquis ſocijs ære alieno preſſus ceſſerit bonis, ex §. Item ſi quis, Inſtitutis De ſocietate. Addi etiam poteſt ex lege Verùm, §. finali, ff. Pro ſocio, ſocietatem diſſolui (*ſicut diſſoluitur mortuis perſonis*) ſi capitale perierit in totum, aut ſi

co-

venditoris eſt, vt teneatur reſcindere venditionem factam vi, metu, aut dolo: Tertia, vt teneatur reſtituere quidquid accepit vltra iuſtum pretium, ac damna emptoris, ſi quæ paſſus ex venditione vi, dolo, aut metu factæ. Quarta, vt teneatur de euictione, id eſt, ſi aliquis ab emptore petat rem emptam tanquam ſuam, dicens eam eſſe ſibi obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor ipſe rurſum habeat ad venditorem, qui debet ei aſſiſtere, eumque ſeruare indemnem, prout antè in præced. cap. 14. dubit. propoſitione 2. expoſitum eſt. Quinta, vt teneatur detegere occultos defectus rei venditæ. De qua D. Thom. & interpretes ipſius 2. 2. q. 77. *art. 3.* pluréſque alij quos Petrus a Nauar. refert *in libro tertio de reſt. cap. 2. dubit. 7. in initio:* quibus acceſſerunt Gregorius Valent. *2. 2. diſput. 5. quæſt. 20. puncto* 4. Ludou. Molina *in citato tract. 2. diſput.* 353. nonnulliqua alij, ſpecialem enim habet difficultatem, cuius explicationem oportet conſequenter tradere.

De venditoris obligatione manifeſtandi defectus mercis quam proponit venalem.

335 AD huius explicationẽ præmittendum eſt primò, quòd triplex in genere poſſit eſſe defectus rei venditæ: vnus in ſubſtantia illius, vt ſi aurum falſum pro vero vendatur, vel vitrum pro gemma. Alter in quantitate, vt ſi menſura diminuta vendatur pro integra: tertius in qualitate, vt ſi res vendatur tanquam habens aliquam vim ad curandum, vel ad aliud effectum, nec talem habeat. Præmittendum eſt ſecundò, quòd quilibet horum defectuum poſſit eſſe vel manifeſtus, ac per ſe notus omnibus, vt cùm venditur equus alterum oculum habens effoſſum; vel occultus, & qui non facilè pareat. Qui poteſt adhuc eſſe triplex, vnus per quem vſus rei ſit emptori noxius: alter per quem idem vſus ſit eidem periculoſus, & tertius per quem res quæ venditur, vſui nulli ſit ipſi emptori. Prænotandum eſt tertiò, quòd defectus interdum talis ſit, vt ſi emptor illum ſciret, rem pro nullo pretio emeret, interdum verò, vt etiamſi ſciret, nihilominùs emeret, licèt fortè non tanto pretio. Prænotandum eſt quartò, quòd aliud ſit occultando defectum, deſcendere in pretio iuxta exigentiam eiuſdem defectus: & aliud non deſcendere. Item quòd aliud ſit venditorem defectum rei venditæ tacere, & aliud aſſerere quòd ea nullum habeat. Itémque aliud, ſiue hoc, ſiue illud tacere, cùm interrogatum eſt an res vitiũ habeat: & aliud ſine tali interrogatione tacere.

Quibus ita præmiſſis, de propoſita obligatione ſic dicendum, vt certa ab incertis diſtinguamus: ſicut poſt Medinam *in Cod. de reb. reſt. q.* 34 faciunt, Petrus a Nauarra *in cit. dub. 7.* & Petrus Aragonius *ad memoratum D. Tho. art. 3.*

Certa inter Doctores de propoſita obligatione.

336 CErtum igitur eſt primò, quòd ſi venditor rei defectuoſæ dicat eam non eſſe defectuoſam, contractus ſit nullus: ſi defectus talis eſt, vt veritate cognita, res non emeretur: taliterque vendens tenetur reſarcire quodcumque damnum ex eiuſmodi venditione ſubſecutum, ſiue defectus ſit occultus, ſiue manifeſtus. Cuius nullitatis ratio eſt; quia dolus tali contractui cauſam dedit; quod ſufficit ad hoc, vt inuoluntarius eſſet, & per conſequens nullus: cùm ad rationem cuiuſcumque contractus humani ſpectet vt ſit voluntarius. Obligationis verò ad reſtitutionem ratio eſt, quòd cuiuſuis damni culpabiliter ab aliquo dati facienda ſit a dante compenſatio, ex Capitulo ſi De iniurijs, & damno dato. Nec refert quòd defectus fuerit manifeſtus, & ideò ignorantia illius facilè vitari potuerit: quia emptor a venditore audiens rem quam emit, defectu carere, excuſatur non apponens aliam diligentiam ad inquirendã veritatem. De quibus videri poteſt Molina *in citato tract. 2. diſput. 353. concl.* 1. & 2.

Certum eſt ſecundò, quòd vitia manifeſta quæ facilè cognoſci poſſunt, non tenetur venditor aperire, niſi videat emptorem laborare imperitia, & inaduertentia inuincibili. In tali caſu enim iniuſtitiam perinde committeret, ac celans defectum occultum: non verò extra eumdem caſum, ſeu cum emptor ex ſua negligentia non aduertit ad defectum ipſum: quia cum potuerit ignorantiam ſuam vitare, debet ſibi imputare illud, quod fuerit ex eo factum, non item venditori: qui tacendo conſuluit rei propriæ, quod cuique licet, quando non eſt ideò cauſa damni alieni. Id quod expreſſè D. Thomas docet *in citato art. 3.* Tenebitur tamen venditor reſtituere quidquid accepit exceſſiuum, iuxta rei qualitatẽ: quia acceptio eſt iniuſta, ideoq; reſtitutione ad æqualitatem iuſtitiæ reducenda.

Certum eſt tertiò, quòd vitia occulta non dicens, contra iuſtitiam peccet, quando ab emptore rogatur an res careat vitio, vel quando petitur ad vſum, ad quem vitium, quo laboret, reddat eam inutilem, aut parum habilem. Ratio eſt, quia venditor tenetur ex officio in tali caſu aperire emptori conditionem rei, quam exponit venalem. Alioqui enim lanius ſparta eſſet multis fraudibus, quas emptores perinde non poſſent vitare: ac quãdo permitteretur emptori in pretium dare res, aut pecunias vitiatas, venditore non monito de vitio. Deinde, *vt Medina in fine antè memorata quæſt.* 34. *habet*, ſi venditor ſciat, aut conijciat emptorem rem a ſe emere ad aliquem vſum, credendo ad eundem valere, ſibique profuturam, *cùm in eo decipiatur*, illi tenebitur huic veritatẽ intimare; alioqui obligabitur ad reſarciendum ei totum intereſſe, neque ſufficiet quod in pretio deſcenderit, nec plus accipiat, quàm res valet: quia licet inde excuſatur a peccato ſuperuenditionis, non tamen a dolo, & culpa iniuſtæ deceptionis.

Certum eſt quartò, quòd item non dicens vitia occulta, ſi vendat iuſto pretio (tantùm ſcilicet deſcendendo in eo quod lege, aut communi æſtimatione taxatum eſt, quantã ratione eorũdam vitiorum minuitur ipſarum rerum valor) non peccet contra iuſtitiam, & ideo nec teneatur reſtituere. Probatur, quia nulla iniuria ſit in eo, cùm tantummodo accipiatur iuſtum pretium. Attamen ſi tunc emptor cognita veritate non emeret, contractus eſt nullus, cùm ſit inuoluntarius: non autem ſi emptor cognita veritate emeret nihilominùs, quia erit voluntarius. Neque obſtabit quod eo pretio minimè emeret, quia id non ſufficit ad reddẽdum talem contractum inuoluntarium, cùm rationabile fuerit, vt vellet emere iuſto pretio.

Certum eſt quintò, peccare contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem teneri mercis venditorem, qui occultat eiuſdem talem defectum, ex quo damnum temporale, vel illius periculum ſecuturum ſit emptori, vt ſi quis alteri venderet domum peſtiferam, vel militi equum infirmum, vel homini infirmo vnam medicinam inutilem, pro alia vtili, & ſic de aliare, quæ non eſſet vſui emptori, vt ſi is crederetur quærere vinum, vel frumentum diu ſeruandum (*ſecus ſi ſtatim conſumendum*) & venderetur eiuſmodi quod non poſſet ſeruari. Ratio eſt ex Diui Thom. loco citato quod occaſionem periculi, aut damni, alteri dare, nulli ſit licitum: etiamſi nemo lege iuſtitiæ, vel charitatis cogatur cõſilium aut auxilium alteri præbere, per quod à periculis, & damnis eripiatur, niſi id incumbat illi ex officio proprio, vel alter illa graui indigentia premiatur. 337

Procedit autem iſtud etiam reſpectu tertiæ perſonæ, hoc eſt, quando ex huiuſmodi venditione ſequeretur detrimentum tertiæ perſonæ, vt quando emptor emit aliquid, quod ſtatim reuenditurus eſſet alteri, tanquam non vitioſum. Quanquam tunc ſufficit declarare vitium rei, poſtquam emptor iam illud emit, & antequam reuendat, prout Caietan. ad cita. D. Thom. locum notat, & poſt eum Nauar. *in Enchir. capit. 23. num. 89.* ſimul monens, *quod etiam habet Sotus lib. 6. De iuſtit. & iure, quæſtione 3. artic. 2. concluſ. 2.* non ſufficere declarationem fieri confuſè, vt cùm vendens equum dicit ſe nolle teneri de vllo eius defectu, ſed requiri, vt ſpeciatim declaret defectum, quem ipſe nouit. Multò autem minùs, ſi dicat ſe vendere, ſiue ſit claudus, ſiue calcitro, &c. nominãdo cum defectu quo laborat, plures alios manifeſtè falſos: vt in eis mentiendo apertè, putetur & in occultis mentiri.

Admonet quoque Molina *in eadem diſputat. 353. ad 1. ad tractat poſt ſeptimam concluſionem*, quando vitia non reddunt rem notabiliter minùs vtilem ad id, ad quod emitur, venditorem non teneri illa manifeſtare, etiamſi præſumat, quòd ſi emptor ea cognoſceret, non emeret. Rationem adfert, quia hæc res moraliter accipienda eſt tanquam iuſtificabilis ex circumſtantijs, nimirùm quia ſi artifices tenerentur manifeſtare quoſcumque defectus, etiam minimos rerum

quas exponant venales, vix ipſis vtile, immò damnoſum eſſet ipſorum artificium. Inde enim multùm de pretio iuſto detraheretur, deterritis emptoribus vitiorum manifeſtatione; quorum plerique etiam ab emendo reuocarentur. Vnde magnam occaſionem timorati acciperent tentationis egendi contra conſcientiam: præſertim videntes cæteros vitia celantes, & lucrari, & abundare emptoribus. Accedit quòd etiamſi ratio dictet detegenda eſſe in venditione vitia rerum venalium, id tamen ſit accipiendam cum benigna interpretatione, quam exigit commerciorum conſeruatio in Repub. & hominum fragilitas, quæ non patitur humeris ipſorum imponi onus nimis graue, quale ſanè eſt, venditorem teneri quæcumque, *etiam leuiſſima*, rei venalis vitia manifeſtare, vt experientia poteſt abundè docere. Admonuerim etiam obiter venditorem, ſi ſciat, quod emptor velit rem quam emit ſtatim conſumere, poſſe totum pretium recipere, nulla facta declaratione, quòd ſeruari non poſſit. Cùm enim res habeant valorem per ordinem ad vſus humanos, & res illa ad vſum præſentem tantùm valeat, quantùm ſi haberet diſpoſitiones diu conſeruantes, fit vt toto pretio currente, iuſtè vendi poſſit.

Certum eſt ſanè, quòd venditor à culpa excuſetur, ſi ignorans rei defectum, vendat eam bona fide pro pretio quod ipſa valitura eſſet, ſi non haberet talem defectum. Ratio eſt, quia ignorantia, nec fraudulenta, nec doloſa excuſat a culpa. Quando tamen venditor defectum rei cognouerit, tenebitur ad inſtantiam emptoris reſcindere contractum reddito pretio, & recepta re cum fructibus, *ſi quos preſtulerit*, deductis expenſis, vel eum ad æqualitatem reducere, prout æquitas poſtulat. Vnde licet talis contractus valeat, tamen aduerſus venditorem in foro externo datur actio, *vt vocant*; quantò minoris, iuxta legem Iulianus, in principio, ff. De actionibus empti. De qua ta Molina in præcedenti concl. 3. vbi D. Thomam, aliòſque plures in eandem ſententiá refert. Quòd ſi defectus talis eſſet, quem ſi emptor habens perſpectum, nullo modo rem eiuſmodi emeret: dabitur in foro externo actio, quæ dicitur redhibitoria, ſeu ad rehabendum pretium datum; eſtque in conſcientia contractus inualidus, quia emptor in eo, non modò non conſentit in pretium exceſſiuum, ſed nec in ipſum contractum, qui ea de cauſa inuoluntarius eſt, & per conſequens iudicandus in conſcientia inualidus.

Dubia de propoſita obligatione.

338 PRimum eſt, an defectum occultum tacens ei, qui illo nó obſtante rem emeret quidem, non tamen pro tanto pretio, peccet, ſaltem contra charitatem, etiamſi in pretio deſcendat quantùm idem defectus exigit, atque ſolummodò iuſtum accipiat?

De hoc ſunt oppoſitæ ſententiæ. Nam Medina Cod. De reb. reſt. *quæſt. 34. dicto 3.* partē affirmantē ſequitur, inquiens, peccatum in eo committi contra charitatem; hac potiſſimū ratione adductus, quòd ſicut ille contra charitatem peccat, qui à ſuo debitore clàm accipit debitum, quod ille paratus eſt ſoluere: ſic pariter peccatis, qui occultè ab emptore parato ſoluere, accipit pretium ſibi ratione mercis debitum. Cæteri autem partem negantem, *hoc eſt, non modo contra iuſtitiam, ſed nec contra charitatem peccatum in eo committi*, tenent congruenter doctrinæ D. Thomæ in eodem art. 3. cuius fundamentum eſt, quòd ea ratione vendens ad vitandum proprium detrimentum, iure ſuo vtatur dum occultat defectū ſuarum mercium, vt poſſit a ea diſtrahere. Nam ſecundùm legem charitatis quiſque poteſt ſibi ipſi conſulere potiùs quā alteri: præſertim quando non datur ei cauſa damni, ſed ipſum ſolummodò permittitur euenire, prout in caſu propoſito contingere ſupponimus. Accedit quòd vt emens rem defectu carentem pro defectuoſa, *dummodò illius iuſtum pretium ſoluat*, non teneatur integritatem illius manifeſtare venditori; ita nec venditor teneatur emptori detegere vitium rei defectuoſæ, dummodò pretium pro rei qualitate iuſtum non excedat. Ad argumentum autem Medinæ reſpondetur, peccatū eſſe à debitore ſuo clam ipſo debitū accipere, eo quòd Iudicis officium in eo vſurpetur: nó autem, quòd proximus in eo decipiatur. At in noſtro caſu non vſurpatur officium iudicis, ſed accipitur pretium de manu emptoris, illudque iuſtum, & in quo ſoluendo ipſe dici non poteſt rationabiliter inuitus. Cùm enim, *vt ſupponimus*, re ipſe eliás empturus eſſet, non poteſt iuſtè conqueri, ſi ei detur tali pretio, quod iuſtum moderatúmque ſit.

Secundum dubium; an peccet vendens rem vnam pro alia, aut mixtam pro pura.

HVic dubio occaſionem dat, quòd res in ſubſtantia ſimiles poſſint eſſe diuerſæ in qualitate; ratione cuius vna cenſeatur pretioſior altera, vt in hac regione vinum Arboſianum vino Dolano: itémq; vna res admittet alterius admixtionem, vt vinum admixtionem aquæ, vnde minoris valoris eſſe iudicetur.

Reſpondendum eſt autem, quoad priorem dubij partem, fieri poſſe, vt ſine peccato vna res vendatur pro alia, quia in 339 venditione cuiuſque rei, æſtimatio deſumenda eſt, non ea illius ſubſtantia, ſed ea vtilitate, quam in ordine ad actus humanos importat, & ideò cùm non eſt tanta rerum differentia in ſubſtantia, vel qualitate, quin illæ ſe æqualiter, aut penè æqualiter habeant in ordine ad humanam vtilitatem, emptori non fit iniuria, ſi diuerſitas ex qua nullum diſpendium patitur, non detegatur. Secus eſſet verò ſi notabilis aliquæ differentia daretur in ordine ad humanam vtilitatem, vt ſi vinum Arboſianum vim aliquam medicinalem haberet, ratione cuius venale quæreretur. Quomodo ex D. Th. 2. 2. quæſt. 77. art. 2 ad 1. nonnulliſq; alijs, *quos commemorat, & ſequitur Petrus à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 2. num. 65.* regulariter illicitum eſt vēdere aurum alchimicum pro vero auro, quia illud non valet ad omnes vſus veri auri, vt ad exhilarandū, aut ad medicandum. Quāquam, vt habent in verbo Alchimia, Caiet. & Sylu. quæſtio. xlt. ipſum vendi poteſt pro eo quod ipſum met eſt: nempe pro auro non vero, ſed alchimico, quia nulla eſt iniuſtitia vendere rem pro eo quod ipſa eſt, & valet.

Quoad poſteriorem autem partem dubij, de his qui vinum lymphatum, aut alias res mixtas vendunt emptoribus 340 ignorantibus, Reſpondendum eſt diſtinctione cum Medina *Cod. De rebus reſt. quæſt. 34. ſub finem*, nempe quòd tales aliquādo peccent, & ad reſtitutionem teneantur: vt quando talis mixtio nociua eſt proximo, *ad quod verum eſt, ſiue venditor deſcendat in pretio ſiue non.* Item quando res non valet tanti mixta, quanti pura, *etiamſi mixtio nullum damnum, aut periculum ſit allatura*, & venditur tanquam pura, maximè ſi diminutio proueniens ea mixtione ſit notabilis. Non peccent autem, nec ad reſtitutionem teneantur, quando mixtio non facit rem ad vſum eum, ad quem emitur, minoris valoris, aut vtilitatis eſſe, quàm ſi ipſa non interueniſſet, réſq; ipſa pura eſſet, aut quādo ex mixtione tam parua diminutio facta eſt, vt homines nihil de ea curent, aut ſaltem ſecundùm rectam rationem nihil curare debeant. Ex quibus intelligitur quid ſit iudicandum de Pharmacopolis dantibus, *vt vocant*, quid pro quo: nempe cùm ab eis petitur certū oleum, vel vnguentum quod non habent, dant aliud. Non enim excuſantur niſi dent, quod ſit eiuſdem effectus, atque virtutis, iuſtóq; pretio vendant, vt ſatis intelligitur ex dictis. Intelligitur etiam aurifices licitè eodem pretio, quo aurum, vel argentum, vendere illud metalli genus quod ſolet auro, vel argento miſceri, ad ipſum bene conuertendum, & ſolidandum: dūmodò admiſceant ſolummodò illud quod neceſſarium eſt, & in vſu; quia per eam admixtionem aurum, vel argentum nó fit minoris valoris, aut vtilitatis.

Tertium dubium: an ſicut ob rei defectū occultum venditor tenetur deſcendere in pretio, per legem, aut communem æſtimationem taxato: ſic emptor ſciens rei occultam virtutem teneatur aſcendere ſupra pretium ſimiliter taxatum.

AD huius pleniorē explicationē faciunt quæ habet Molina *in cit. diſp. 353. concl. 4.* Paucis autē reſpondere poteſt, eadē ratione qua venditor peccat contra iuſtitiā, vendēdo rē defectuoſam pro integra, peccare quoque emptorē, emēdo rē integrā pro defectuoſa. Nam hic ſicut ille violat legem cōmutatiuæ iuſtitiæ. Attamē quādo in re venali, vt in gēmis, virtus aliqua ſpecialis latet, cōmuniter etiā peritis ignota, non tenetur peritiſſimus aliquis eam emens talem virtutem

Digitized by Google

tem detegere, dummodò ſoluet pretium lege, vel communi peritorum æſtimatione conſtitutum. Probatur, quia tale pretium eſt iuſtum, cùm ſit illud, quo communiter ſecundùm circumſtantiam loci, & temporis, res eiuſmodi æſtimatur. In quam æſtimationem ſingularis illa virtus non cadit, quia non cognoſcitur, ſicut nec theſaurus occultus in agro ſub eius æſtimationem cadit: adeout is qui theſaurum nouit emens agrum pretio, quo communiter æſtimatur, nihil refundere teneatur, vt in Enchir. *capit. 17. num. 175.* habet Nauar. ex D. Thom 2. 2. *quæſt. 66. art. 5. ad ſecundum*, & ſequitur Sotus *lib. 6. De iuſtit. & iure, quæſt. 3 artic. 2. ſub finem*. Atque ex his intelligitur ratio cur cenſeantur excuſandi Hiſpani qui ad Indos primi venerunt, vili pretio ab eis ementes gemmas, quæ hic magni fiunt, nempe quia emerunt pro pretio quod ſecundùm communem illius Reipub. æſtimationem putabatur iuſtum, neque tenebantur iudicare eis quanti fierent tales res in Europa.

Quartum dubium; an poſſit quis merces ſuas vendere pretio currente, quas ſcit intra paucos dies ob futurum aduentum aliarum minùs valituras.

De hoc poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 77. art. 3. ad quartum, agunt interpretes ipſius ibidem, & Sotus in 6. De iuſt. & iure, quæſt. 3. art. 2. ſub finem: præterea Gabr. 4. diſt. 15. q. 10. art. 3. dub. 3. Conrad. De contractibus, quæſt. 62. Medina in Cod. De rebus reſt. q. 35. & Summularij in verbo Emptio, vt Syluester, quæſt. 15. Angel. §. 26. itemq; Couar. ad reg. Peccatum, par. 2 §. 4. num. 6.

341 Certum eſt autem primò, quòd cùm res emitur ſtatim cõſumenda, ea vendi poſſit integro pretio currente. Ratio eſt, quia in ordine tantummodò ad eum vſum, *minimè poſtea futuro*, æſtimationem habet: atque adeò iuſtum pretium illius eſt, quod hic, & nunc valet ſecundùm æſtimationem eõem.

Certum eſt ſecundò, quòd ſi vtrique contrahentium, incognita ſit futura pretij variatio, licitũ ſit vendere pro pretio currente, neque venditorem teneri ad aliquam reſtitutionem ob ſecutum poſtea illius decrementum, ſicut ad nullam teneretur emptor venditori, ob illius incrementum. Ratio eſt: quia cùm neuter tunc decipiat alterum, æqua debet eſſe vtriuſque conditio.

Certum eſt tertiò, quòd ſi vtrique fuerit nota futura mercium copia, licitè poſſit pretium currens accipi ab emptore conſentiente in illud ſua ſponte, quia volenti, & ſcienti non fit iniuria.

342 Tota ergo difficultas eſt, quando emptore ignorante, vẽditor ſcit futurã pretij variationem. De qua ſententias oppoſitas referunt Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſt. ca. 2 à num. 67.* Ludouicus Molina *in ſæpe memorato tractatu 2. diſput. 354.* Vnã negantium id eſſe licitum, quæ eſt Conradi, ac Medinæ, & tutior probabiliórque contraria exiſtimatur à Gabriele. Alteram verò affirmantium id eſſe licitum, quæ eſt D. Thomæ, Caiet. Syl. Soti, Couarruuiæ, & recentiorum communis, & ſine ſcrupulo ſequi poteſt, tanquam habens multos, & bonos authores, & fundata in bona ratione, qua oſtenditur in eiuſmodi venditione non peccari contra iuſtitiam: nempe quòd per eam res vendatur iuſto tantùm pretio, lege, aut communi hominum æſtimatione conſtituto: cuius iuſtitiam priuata notitia venditoris non variat, vt nec ignorantia variaret: cùm (vt in præcedenti num. 270. habitum eſt) vbi publica taxatio mercis, a lege, vel Principe facta eſt, communis hominum æſtimatio non habeat locum, nec vbi eſt communis æſtimatio, locum habeat priuatum vnius hominis iudicium. At in caſu propoſito ſolus venditor eſt, qui ob notitiam adfuturarum, vilius æſtimat merces. Non ideò igitur variatur pretium currens: nec venditor ipſe tenetur ex iuſtitia deſcendere in eo, aut aliquid reſtituere ſi vendat: ſicut nec teneatur alius qui ignorauerit adfuturas merces. Nam reipſa merces illæ non valent plus in manu ignorantium alias ſimiles ſuperuenturas, quàm in manu id ſcientium. Deinde ſcientia futuræ penuriæ, quam aliquis particularis habet, non obſtat quin poſſit emere pretio currente, ergo nec ſcientia futuræ abundantiæ obſtabit quin vendere poſſit pretio item currente, cùm par ſit ratio, parque conditio contrahentium in contractibus venditionis, & emptionis, qui ſunt reciproci. Antecedens verò patet ex eo quòd Ioſeph peccatum in iuſtitiæ alioqui commiſiſſet, quando, *ex Geneſi cap. 41.* triticum emit pretio currente, ſciens priuata ſcientia, non multò poſt futuram penuriam, quam ſi Ægyptij ſimiliter ſciuiſſent, nunquam tam vili pretio illud vendidiſſent.

Sed dices, eſto, non peccetur contra iuſtitiam in ea venditione, peccari tamen contra charitatem. Reſpondetur, D. 343
Thomam contrarium iudicaſſe loco cit. cùm ait abundantionis virtutis eſſe manifeſtare abundantiam futuram mercium, aut minuere de pretio: quod idem eſt ac ſi diceret eſſe opus ſupererogationis, ſeu conſilij, cuius contrarium non eſt peccatum. Quanquam negandum non eſt quin aliquando poſſit in eo committi peccatum contra charitatem. Quandoquidem iudicandum eſt ex communi lege charitatis, qua tenemur bono proximi conſulere, quando ſine magno detrimento proprio id poſſumus. Et ita, ſi Petrus ſciens cras adfuturam magnam frumenti copiam, Paulúſque vellet ab ipſo magnam quantitatem hodie pro currenti pretio emere, vnde fieret vt ad paupertatem redigeretur, Petrus ex charitate tenebitur monere ipſum, vt in diem craſtinum expectet: non verò, ſi ob talem monitionem Petrus ipſe eſſet in ſimilem paupertatem redigendus, quia bene ordinata charitas incipit a ſe ipſo.

Supereſt vt reſpondeamus duabus obiectionibus, quæ cõ- 344
tra propoſitam ſententiam fieri poſſunt. Prior eſt, iuſtum rerum valorem non deſumi ex quacunque communi æſtimatione, ſed ex prudenti & diſcreta, qualis non eſt illa quæ procedit ex ignorãtia, & errore ciuium, cùm ſi ſcirent proximam rerum abundantiam, non æſtimarent eas tanti, quãti æſtimant. Reſpondendum eſt, quòd etſi in communi æſtimatione, qua iuſtum pretium conſtituitur, contingat decipi ob ignorantiam, non contingere tamen agi imprudenter, quando ignorantia fuerit earum conditionum quas ſcire nõ requirebatur, vt eas quæ fortuitò, & præter omnium expectationem accidunt, velut in noſtro caſu, copia mercium nullatenus expectata communiter. Ex qua ferre iudicium de communi valore rerum, ac iuſtum earum pretium conſtituere: non prudentiæ, ſed imprudentiæ potiùs tribueret, rationem habere illius in talium mercium æſtimatione.

Poſterior obiectio eſt, perinde iniquum eſſe, rem vendere pretio integro, cùm ipſum breui minuendum eſt, ac vendere pro re integra, eam quæ eſt defectuoſa. Sicut igitur in pretio rei defectuoſæ deſcendendum eſt ſecundùm quantitatem defectus, ita etiam deſcendendum eſt in pretio rei ſtatim ob futuram copiam minùs valituræ. Reſpondendum eſt, diſparem rationem eſſe, quia defectus rei, ſunt conditiones intrinſecæ in illius ſubſtantia, aut quantitate, aut qualitate conſiſtentes, quæ conſiderandæ ſunt ad conſtituendũ iuſtum pretium ipſius. ſiquidem conſtat aliud eſſe pretium rei in ſubſtantia, vel quantitate, vel qualitate defectuoſæ, & aliud rei integræ.

Copia verò, & cætera quæ pendent ex caſu fortuito, aut libera hominum voluntate, ſunt extrinſecæ conditiones rei venalis: ideòque iuſtum pretium ipſius non eſt æſtimãdum ex illis, per quas nec in ſua bonitate, aut valore naturali, nec in ſua ſubſtantia, quantitate, vel qualitate ipſa res mutatur. Per accidens tamen fit, vt ex talibus iuſtum rei pretium eo nomine pendeat, quod quando in communem hominum notitiam venerint, mutetur æſtimatio communis, ex qua determinari debet, quis ſit valor, ac iuſtum pretium rei. Conſtitutum ſit igitur, venditorem debere detegere vitia præſentia quæ ſunt in re, non autem commoditates illius extrinſecas. Ideòq; Thales, *de quo Ariſtoteles primo Politicor. capite ſeptimo*, minimè reprehenditur, quòd cùm ex aſtris, alijſque naturalibus cauſis præuidiſſet futuram magnam annonæ inopiam, emit pretio præſenti quantam potuit illius copiam, ac deinde vendidit multò carius: cuiuſmodi aliquid Patriarcha Ioſeph feciſſe in Ægypto antè attigimus ex cap. 41. Geneſeos.

Ex hac propoſiti dubii explicatione, pro praxi infertur 345
primò, eum qui ſcit legem eſſe cõdendam, qua pretiũ frumẽti, aut pecuniarũ valor minuetur, poſſe tuta cõſcientia vendere frumentũ pretio currente. & mutuò dare pecuniã reddendã in valore quẽ ea tũc habet, non minùs quã cæteri poſſint nõ habentes talẽ notitiã, ac quã poſſet ipſe, ſi eam non haberet. Neq; enim conſentaneum eſt, ipſum inde fieri deterioris cõditionis. Quòd ſi plus frumẽti, aut pecuniæ diſtraheret ob notitiã futuræ diminutionis, quã eſſet alioqui diſtracturus, fraudulenter alliciendo ad emendũ, aut mutuò accipiendũ, peccabit cõtra iuſtitiã, & tenebitur reſarcire detrimentum inde acceptum ab ijs, qui niſi ea fraude eſſent inducti, emptionem, aut mutuationẽ diſtuliſſent in aliud tẽpus,

in quo non eſſent paſſi tale detrimentum. De qua repletiùs Molina *in citata diſputatione 354. à verſ. in hoc tamen.*

346 Infertur ſecundò, *quòd tum idem ſub finem eiuſdem diſput. habet ante ſolutionem argumentorum, tum Petrus à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 2. num 81.* non peccare eum qui ſciens obſidionem futuram, vendit res ſuas pretio currente, aut qui locat domum ſuam in vrbe in qua eſt curia regia, ſciens breui inde diſceſſuram: vtitur enim iure ſuo præferendi proprium cõmodũ alieno, nec impeditur ea parte rei, cui intrinſeci ſunt tales defectus, nec ea parte contractus, quia, *vt ſupponimus,* fraus, dolus, aut metus non dedit ei cauſam, nec ex parte pretij, quia, *vt item ſupponimus,* eſt iuſtum ſecundùm legem, aut communem æſtimationem.

Infertur tertiò, quòd vendens pretio currenti librum quẽ ſcit prohibitum iri, peccet, niſi præmoneat emptorem de defectu, propter quẽ prohiberi debet: nam talis defectus eſt intrinſecus. Infertur quartò, quod habet Nauar. in Enchir. *cap. 23 num. 89.* Siquis vendat rem ob hæreſim, vel aliud crimen confiſcatam, peccare contra iuſtitiam, ſi probabiliter credat condemnationem criminis futuram. Nam is quoque defectus eſt intrinſecus, ob quemque exponit emptorem periculo perdendi ſuum pretium. Quamquam ſi adeò occultum eſſet crimen, vt omninò crederetur non eſſe in iudicio condemnandum, quia ceſſaret omne eiuſmodi periculum, excuſationi locus eſſet, quia ceſſante cauſa ceſſat effectus, Cap. Cùm ceſſante, De appellationibus. Inferuntur quoque alia, de quibus erit ſimiliter iudicandum.

De obligationibus emptoris.

347 PRæter obligationes quæ ex dictis colligi poſſunt, ob reciprocam naturam venditionis, & emptionis: dantur quædam propriæ emptoris. Prima, qua tenetur iuſtum pretium ſoluere integrum tempore conſtituto. Secunda, qua tenetur reſtituere, ſi rem minoris emerit quàm ſit iuſtum illius pretium. Tertia, qua tenetur præmonere venditorem de pretio iuſto rei venditæ. Quod aduerte fieri poſſe dupliciter, vno modo generaliter, videlicet præmonendò rem pluris valere, quàm petat, non expreſſo ſpeciatim illius iuſto pretio. Altero modo ſpecialiter, nempe expreſſè præmonendo quòdnam ſit iuſtum pretium.

Atque priore modo præmonuiſſe ſufficit iudicio Caieta-

348 ni in verbo Emptio, ſub initium. Et ratio eſt, quia audiens rem ſuam valere pluris, quàm pro ea petat, nolens cùm poſſit, de iuſto pretio inquirere, cenſetur illud quod plus eſt, liberaliter donare, ſi omnis fraus, dolus, & metus abſit. Sed minimè videtur eidem authori aſſentiendum in eo, quod ibidem excuſat à peccato dicentem ignoranti: ego à te tanti emam gemmam, ſi tu mihi liberè remittas, vel dones ſi quid pluris valuerit. Nam neutro modo venditorem præmonet de iuſto pretio rei: cùm id ne quidem in genere ſit dicere, tua res pluris valet. Quocirca ex parte venditoris, qui per inuincibilem ignorantiam errat in eo quod agit, emptio efficitur inuoluntaria; iuxta tritum illud; Nihil volitum, niſi cognitum.

Poſtremò, emptor ſi fuerit in culpabili mora pretium ſoluendi tempore ſtatuto, tenetur perinde ac venditor, tam de leui culpa, quàm de lata, & dolo: iuxta legem Cuſtodiam, & legem. Si vendita, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Et ratio eſt, quia talis contractus initur in bonum vtriuſque: vnde fit, vt vterque teneatur diligentiam adhibere, quam adhiberet in re ſua, immò exactiorem hoc ſenſu, quòd etſi aliquando ſoleant homines eſſe negligentes in ſuis rebus, non ideò tamen poſſunt eſſe circa rem venditã.

Aduerte obiter, venditorem ſi rem ex aliena pecunia ſuo

349 nomine emat, illam acquirere ſibi, non ei cuius erant pecuniæ, ex lege. Si ex ea, Cod. De rei vindicatione. Id quod patitur aliquot exceptiones. Nam emptum ex pecunia Eccleſiæ, eſt Eccleſiæ, & emptum ex pecunia pupilli, aut minoris à tutore, vel curatore, ſit pupilli, aut minoris; ac emptum ab vno coniugum ex pecunia alteri eorum donata, fit eius cuius eſt eadem pecunia. De quibus videri poſſunt in verbo Emptio Angelus, §. 12. & Syluester quæſtione vigeſima ſecunda.

CAPVT XXIV.

De periculo, & commodo rei venditæ.

SVMMARIVM.

350 *Statim ac perfecta eſt venditio, periculum, & commodum rei venditæ pertinet ad emptorem, niſi venditio ſit conditionalis, aut requirat ſcripturam.*

351 *Cuius ſit periculum rei, cùm venditio facta eſt ſub diſiunctione, aut indeterminatè.*

352 *De qua culpa venditor tenentur, & ad quid, cùm fuerit in mora tradendi rem venditam.*

353 *De re vendita quæ publicatur, & de vendita, quæ conſiſtit in pondere & menſura.*

354 *De rebus quæ guſtari ſolent.*

355 *De fructibus rei venditæ.*

DE hac re extat titul. 6. in lib. 18. Digeſtorum, & 48. in lib. 4. Codicis, de eaque nonnulla habent in verbo emptio Angelus, §. 11. & Syluester quæſt. 2. & 3. Trademus autem aliquot documenta.

Primum eſt: Regulariter ſtatim atque emptio perfecta 350
eſt modo propoſito in præced. num. 348 periculum, & cõmodum rei venditæ, etiamſi nondum ſit tradita, ad emptorem pertinere, Venditorem enim liberum eſſe ab obligatione: quidquid acciderit abſque dolo, vel culpa ipſius, poſt perfectam emptionem, ex lege Id quod, ff. tit. citato, & lege prima, ac ex lege Cum inter, Codic. titulo, item citato: atque ex § Cùm autem, Inſtitutis de empt. & vendit. Et ratio eſt, quòd de iure gentium, deque mente contrahentium ſit, vt celebrato venditionis contractu, res vendita ſit emptoris, cum ſuis euentibus. Dixi *regulariter*; quia multi dantur caſus in quibus id patitur exceptionem, prout ſequentia documenta indicabunt.

Secundum eſt igitur. Cùm venditio non fuit purè contracta, ſed ſub conditione, ſi res pereat pendente in futurum conditione, periculum illius eſſe venditoris, non emptoris ex lege Neceſſariò, ff. eod. tit. vbi ratio tangitur: quòd emptio, ſicut & ſtipulatio facta ſub conditione, extinguatur ſi res pereat pendente conditione. Vbi additur etiam, quòd ſi res non pereat quidem pendente conditione, deterior tamen fiat, damnum erit emptoris, & per conſequens etiã commodum, ſi melioretur.

Tertium eſt. Si venditio fiat in ſcriptis, periculum ad venditorem ante ſcripturam perfectam ſpectare: cùm neuter agere poſſit aduerſus alterum, donec ea perficiatur: ex lege Contractus, ff. De fide inſtrumentorum. Quod quidem, *vt Angelus, & Sylu. admonent,* intelligendum eſt, cùm inter ipſos conuenit, vt contractus non antè valeat quàm ſcriptura ſit perfecta: ex lege Cùm res, Cod. De probationibus. Secus eſt enim, contractus ab initio ſimpliciter fiat, & poſtea ad probationem ſcriptura conficiatur: ex lege Contrahitur, ff. De pignoribus. Porrò ſcriptura intelligitur eſſe perfecta, ſi contrahentibus recitata, lectàve fuerit, ac vtriuſque conſenſu probata: ex citata lege Contractus.

Quartum eſt. Si venditio fit ſub alternatione ſeu diſiun- 351
ctione, verbi gratia vendo tibi hunc, vel illum equum meũ: ſi vnus eorumdem equorum perierit, tenebitur venditor alterum dare; quia primus perijt ipſi: ſin vterque perierit, emptor tenebitur poſterioris pretium ſoluere; aut ſi vterque ſimul perierit, pretium ſoluere illius ex duobus quem voluerit; ſicut venditor potuit ex duobus ſuperſtitibus dare eum quem voluit: ex lege Si in emptione, § penult. ff. De contrahenda emptione.

Quintum docum. eſt. Si aliquid venditum eſt indeterminatè, vt tot menſuræ tritici, aut olei, aut tot oues, non deſignando in indiuiduo quas oues; tunc ſi illa pereant ex quibus venditor ſoluere decreuerat; aut ſic deteriorentur, vt non habeant qualitates eas cum quibus emi intelligebantur, venditori ipſi, non autem emptori perire, vel deteriorari. Ratio eſt, quoniam emptor per talem contractum nullã rem in ſingulari comparauit ſibi: ſed ſolùm obtinuit vt traderetur ſibi res talis ſpeciei, & qualitatis; neque venditor vllam præciſè in particulari tenebatur ei dare, ſed aliquam indefinitè. Vnde fit, vt quæcumque res illius ſpeciei pereat apud venditorem, pereat ipſi, non autem emptori. Idque

eſt,

eſt, quod Iuriſperiti aiunt, genus perire non poſſe: argumẽto textus in lege Incendium, Cod. Si certum petatur. Aduerte tamen, ſi illud quod ita debetur in genere quoad valorem varietur, commodum & incommodum inde reſultans pertinere ad emptorem, vt colligitur ex Cap. Nauiganti, De vſuris.

Aduerte etiam ex Sylu. *in vit. quæſt.* 3. documentum iſtud non procedere, quando genus non eſt determinatum, ſeu quando venditur certum, de incertis: vt vendo tibi decem ſextaria ex hoc dolio, & vnum aſinum ex iis quos poſſideo. Si enim totum quod eſt in dolio effundatur, aut omnes aſini mei pereant, ſine dolo aut culpa mea, teneberis ad pretium decem ſextariorum & vnius aſini; nec dum ſolutum poteris repetere. Ratio eſt, quia tunc venditio eſt rei certæ: & vt Iuriſperiti vocant, in ſpecie, vel vt Phyloſophi, in indiuiduo: cuius perfectæ ex vi eſt, vt vnus contrahentium tanquam emptor pro pretio acquirat ius, quo venditor teneatur in illum transferre dominium eius de quo perfecta eſt. Sed tamen, quia ſaltem virtualiter (idem enim valet, vendo tibi vnum ex aſinis, quos poſſideo, ac vendo tibi hunc vel illum, aut 3. vel 4. &c. aſinum quem poſſideo) ſi incerta illa pereant tantummodo in parte: itaut ſuperſint quæ emptori tradantur, debebunt ei tradi, iuxta præcedens documentum: vt ſi venditor domi habeat duos aſinos, vnuſque moriatur, tradat alterum. Similiter ſi vini dolium effuſum ſit bona ex parte, tradet ex reſiduo decem ſextaria, & ſic de ſimilibus.

352 Sextum documentum eſt. Ex natura huius contractus venditorem teneri tantùm de culpa lata, & leui, non autem de leuiſſima, aut caſu fortuito: ex lege Quod ſæpe, §. Si res, ff. De contrahenda emptione, & ex lege Si vendita, ff. De periculo, & commodo rei venditæ: poteſt tamẽ ex pacto ſpeciali omne periculum, etiam caſus fortuiti, de quo ſpecialiter conuentum fuerit, ad ipſum pertinere, ex lege Si in venditione, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

Septimum documentum eſt. Si venditor fuerit in mora tradendi rem venditam, etiamſi ea caſu fortuito pereat, aut deterioretur, illi perire, aut deteriorari: ex lege Cùm res, ff. De legatis 1. §. final. Quanquam ex Sylu. *in præced. quæſt.* 2. *dicto* 9. ſi eodem modo erat peritura apud emptorem, tunc in foro conſcientiæ eidem periret: itaut illud tantùm procedat, quoad forum externum: ſin autem emptor fuerit in mora, atque cauſa ne res vendita ei traderetur, periculum pertinere ad ipſum, ex lege Lecta, & lege Illud ſciendum eſt, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Sin demum tam emptor, quàm venditor in mora fuerint, poſteriorem morã nocere ei, id eſt, periculum eſſe illius qui poſterior fuerit in mora, ex cit. lege Illud ſciendum eſt. Nempe ſi poſt moram venditoris, emptor ſit in mora recipiendi rem emptam, vtpote recuſans, aut negligens accipere oblatum ſibi a venditore, tunc illi, non huic eam perire. Excipe ex Angelo, & Sylu. citatis, niſi poſterioris moræ prior moroſus cauſa fuerit. Quia ſic illa non nocebit poſteriori moroſo.

353 Octauum documentum eſt. Si res vendita publicetur propter delictum venditoris, eam non perire emptori abſolutè: quia reſtituendum eſt illi pretium, ſi iam ſoluit; ex lege Si fundus, ff. Locati.

Nonum eſt, Si id quod abſolutè, non autem conditionaliter venditum eſt, conſiſtat in pondere, aut menſura, diſtinguendum eſſe. Nam ſiue guſtari ſoleant, *vt vinum, cinamomum, & quædam alia*: ſiue non ſoleant, *vt triticum, maſſa auri, aliàque multa*, duobus modis vendi poſſunt: altero, ad pondus vel menſuram, vt ſi dicatur: vendo tibi hoc dolium vini tanto pretio pro vnaquaque amphora: aut vendo tibi aceruum tritici tanto pretio pro vnoquoque modio; aut hoc cinamomum tanto pretio pro qualibet libra. Altero modo, non ad pondus vel menſuram, ſed vendendo certo pretio totum aliquid deſignatum in particulari, vt totum vinum quod eſt in aliquo dolio pro certo aliquo pretio. Si ergo quæ conſiſtunt in pondere, aut menſura, ſint poſteriori modo vendita: eo ipſo quòd celebratus eſt contractus, periculum pertinet ad emptorem, *niſi venditor illud in ſe ſuſcepiſſet*, quia tunc cenſetur res vendita in indiuiduo omnino determinata. Quinimò ſi nullus eſſet conſtitutus terminus in quo traditio fieri deberet, & venditor in ſe ſuſcepiſſet periculum rei ex ratione venditæ: hoc ipſo, quòd emptor guſtaret talem rem, ſi ipſa ſit de numero earum quæ guſtari ſolent, periculum illius pertinet ad eumdem emptorẽ, de quo in ſeq. docum. 11. Quanquam cuſtodia ſemper ad venditorem pertinebit, niſi aliud conuentum ſit, ideòque ſi ipſius lata, aut leui culpa res pereat, illi peribit. Habentur hæc ex lege Quod ſæpe, §. In his, ff. De contrahenda venditione, & ex lege 1. Cod. De periculo, & commodo rei venditæ, iuncta lege 1. in principio, ff. eodem titulo.

Sin autem ea quæ conſiſtunt in pondere, & menſura, vendantur priori modo, conſtituto ſcilicet in pondus aut menſuram eorum pretio (quod idem iudicium eſt de iis quæ in numero conſiſtunt, ſi vendantur conſtituto in numerum eorum pretio: vt ſi grex arietum, aut armentum boum vendantur certo aliquo pretio pro quolibet ariete, aut boue) tunc poſt menſurationem, ponderationem, aut numerationem, periculum pertinet ad emptorem: ante verò ad venditorẽ, niſi interuenerit vel venditæ traditio (qua illius dominium transferri docebitur in ſequen. cap. 20) quemadmodum ex communi Doctorum ſententia Couarr. notat *in lib. practicarum quæſt. num.* 6. qui toto eodem, cap. rectè perſequitur quæ pertinent ad huiuſmodi venditionem, quæ fit ad menſuram, quem, ſi lubet, conſule.

Aduerte verò, quòd ſi de communi conſenſu à venditore & emptore aliquis terminus conſtitutus fuerit in quo res vendita menſuranda eſſet, vel ponderanda, vel numeranda, vel etiam deguſtanda *ſi de numero ſit earum quæ guſtantur*, et que per emptorem ſteterit quominùs reipſa id præſtitum ſit, periculum deinceps ad ipſum pertinere: nec venditorem teneri niſi de dolo, aut lata culpa: ex lege Si quis, & lege Si per emptorem, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. 354

Decimum documentum eſt. Si venditor aliquid de bonitate vini affirmauit, per quod emptor ſibi perſuaſerit illud in eadem duraturum, & ante traditionem vitiatur, periculum eſſe eiuſdem venditoris, etiamſi facta ſit venditio certæ rei, ſeu in indiuiduo. Quod pariter dicendum eſt, ſi venditor ſciebat vinum non duraturum, nec admonuit emptorem, ad quem periculum illius iam pertinebat: tunc enim iuxta antedicta cap. 23. venditor tenebitur emptori quanti eius intereſt admonitum fuiſſe.

Vndecimum documentum eſt. In rebus quæ deguſtari ſolent, diſtinguendum eſſe: vel enim quoad periculum ſpecialiter conuenit inter contrahentes, vt ipſum pertineat ad venditorem, vel contrà ad emptorem: & tunc eatenus ſiue hic, ſiue ille ipſum ſuſtinebit, quatenus conuentum fuerit: vel certè non conuenit: & tunc vſque ad deguſtationem, periculum erit venditoris: poſt verò emptoris, quia per deguſtationem cenſetur perfecta vini emptio, & venditio. Vnde ſi vina non ſint deguſtata, quantumcumque ſignata ſint ſiue dolia ab emptore, adhuc periculum erit venditoris, niſi aliud inter eos conuenerit, ex lege 1. & lege Si quis vina, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

Duodecimum documentum eſt, *de quo Couar. lib.* 1. *var. reſolutio. cap.* 19. eſſe potiùs de fructibus rei venditæ eos qui naſcuntur poſt perfectam venditionem, eſſe emptoris, adeout ſi venditor moram fecerit in tradenda re vendita, non tantùm perceptos: ſed etiam eos qui percipi poterant, præſtare teneatur, iuxta legem Si res & legem Si ſterilis, §. Cùm per venditorem, ff. De actionibus empti, & venditi. Et probatur, quia res debet illi fructificare, cum illi pereat, aut deterioretur, iuxta 1. documentum. Neque eſſet æquitati conſentaneum illa accipi a venditore, ſiquidem inæqualis eſſet contrahentium conditio: quia venditor eſſet extra omne periculum, & emptor exponeretur periculo: vnde ſi ille cum hoc paciſcatur vt fructus ſibi tradantur, quandiu pretium non fuerit ſolutum: debet ſimul ſuſcipere in ſe rei periculum, ſi contigerit eam perire, aut deteriorari. Nam ei non debentur ob non ſolutum pretium: quoniam ea mora, perinde ac alia iniuſta detentio, inducit tantùm obligationem vltra capitale ſoluendi intereſſe: quod ſi nullum interueniat, non poſſunt alia de cauſa accipi, quàm dilatæ ſolutionis, in quo committitur vſura. Videri poſſunt Sylu. *vſura* 2. *quæſt.* 11. & Petrus à Nauar. *De reſtitutione lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 152. *& aliquot ſequentibus.*

Porrò fructus pendentes tempore venditionis, emptori debentur, niſi aliter conuentum fuerit, ex lege Iulianus, §. Si fructibus: tunc rei cohærentes cenſentur pars illius: ex lege Fructus pendentes, ff. De rei vindicatione: vnde cenſentur emi cum re, ideoque emptori deberi, perinde ac ipſam rẽ. Fructus autem ſeparati tempore venditionis, ſunt venditoris: ex lege 2. Cod. De actionibus empti, & venditi: vt ligna cæſa, & cæteri fructus à ſolo ſeparati, & nondum à venditore ipſo collecti. Item acceſſiones, & partus rei venditæ, & penſiones ex locatione animalium, vel domorũ, vel ex operis mancipiorum poſt factam venditionem, ſunt emptoris: cui etiam cedendæ ſunt actiones. De his enim, & ſimilibus idem dicendum eſt ac de fructibus agri iam maturis, prout

habeat

habetur Digeſtis de actionibus empti, & venditi, lege Iulianus, §. 8. his verbis: Si fructibus iam maturis ager diſtractus ſit, etiam fructus emptori cedere, niſi aliud conuenit, exploratum eſt. Adhæc, ſi equus venditur, intelliguntur vendita ornamenta quibus ornatur tempore venditionis, iuxta legẽ Ædiles 2. ff. De ædilitijs edictis, §. vendendi.

CAPVT XXV.

De actionibus quæ naſcuntur ex emptione & venditione.

SVMMARIVM.

356 *Actio quædam eſt ex empto, & quædam ex vendito; ac quid vtraque ſit.*

357 *Quatenus venditor emptori teneatur de euictione.*

358 *Actio redhibitoria & actio quanto minoris locum habent tantum quoad forum externum.*

359 *Varij caſus in quibus quis cogi poteſt ad vendendam rem propriam.*

356 DVæ ſunt iſtiuſmodi actiones, vna quæ dicitur actio ex empto, & altera quæ dicitur actio ex vendito: hæc competit venditori ad conſequenda ea quæ emptor debet præſtare, in eámque veniunt damna, & incommoda quæ venditor paſſus fuerit ex emptoris mora, & culpa non ſoluti pretij. Illa verò competit emptori aduerſus venditorem, vt tradat rem venditam corpoream cum fructibus, vel acceſſionibus eiuſdem: vel vt quaſi tradat rem incorpoream emptam, hoc eſt, cenſum, vſumfructum, iura, vel actionem, aliúdve cæterorum quæ in iure dicuntur quaſi tradi, & quaſi poſſideri.

Complectitur autem talis actio alias quatuor. Primam, de euictione. Si enim venditor non fuit dominus rei venditæ, & res euincatur, id eſt, à domino per legitimam probationem in iudicio vindicetur, emptor habet actionem contra venditorem, vt pretium ſibi reſtituat. Secundam, quæ redhibitoria ideò dicitur, quòd inſtituatur ad rehabendum pretium datum. Et eſt, qua emptor intra ſex menſes a die celebrati contractus agit ad reſcindendum contractum: ſi vendita ſit res habẽs vitium occultum, quo cognito empta non eſſet. Tertiam, quæ ex eo dicitur quanto minoris, quod inſtituatur ad obtinendum à venditore, quãto minoris emptor emiſſet, ſi cognouiſſet vitium rei quam ille vendidit. Et eſt quæ emptori cõceditur per ſpatium vnius anni a die celebrati contractus ad repetendum a venditore in foro externo quanto minoris rem venditam vitioſam erat empturus, ſi vitium ſciuiſſet. Quartam demum, quam præſcriptis verbis actionem vocant. Et eſt qua ſi venditor pacta adiecta venditioni non ſeruauerit, emptor cõtra eum agit vt illa impleat.

Circa actionem autem de euictione aduerte cum Sylu.
357 *in verbo Emptio, quæſt. 25. ex gloſſa, & Panor. ad Cap. finale, De emptione, & venditione*; venditorem ita teneri emptori de euictione, vt ſi moneat, non defendat ipſum, teneatur ad omnes expenſas quas idem emptor fecerit in iudicio, ſiue cauſam obtinuerit, ſiue non; exceptis tamẽ tribus caſibus quos vide in præceden. cap. 14. dub. 1. propoſit. 2. Aduerte etiam ex eodem Sylu. *in ſequen. quæſt. 26.* etiamſi venditor fecerit pactum, quod de euictione non teneatur: ipſum nihilominus, *iuxta legem Ex empto, ff. De actionibus empti, & venditi*, ad pretium teneri re euicta: ſi quidem generaliter ſit facta pactio; putà dicendo, a quocumque euincatur res: non item ſi ſit ſpecialiter facta, ſeu cũ conditione, ſi res euincatur à certa perſona, vel in certa cauſa: quia tunc venditor ipſa re euicta, non tenebitur ad reſtituendum pretium; ex lege, Qui libertatem, in principio, ff. De euictionibus, iuncta gloſſa ibi.

Circa actionem redhibitoriam verò, & actionem quan-
358 to minoris, aduerte, leges quib. conceduntur, relatas à Lud. Molina *in ſæpe citato tract. 2. diſp. 353. concl. 2.* non habere locum in conſcientia, ex ea parte; qua tantummodò ſpatium ſex menſium, aut vnius anni concedunt emptori decepto, ad ſeruandum ſe indemnẽ: quia ex ipſa rei natura venditor obligatur tali indemnitati conſulere, aut per reſciſſionem contractus, aut per augmentum pretij, quantum requiritur, vt hoc cenſeatur iuſtum; contra quam obligationem ſtatuere tam exiguum tempus præſcribendi, durum eſt, & quod approbare ratio refugit.

Hic Reuocari poteſt dubium, an aliquando poſſit quis cogi rem ſuam vendere? quod tractatur a Sylu. *in verbo Emptio, quæſt. 5.* a Couarr. *lib. 3. var. reſolut. cap.* 14. & a Molina *in eodem tract. 2. diſp.* 341. Reſpondendum verò eſt, de iure communi neminem cogendũ eſſe rem ſuam vendere, ex lege Inuitum, Cod. De contrahenda empt. & vendit.

Excipiantur tamen aliquot caſus. Primus eſt; quando quis habet ſeruum communem cum alijs; tunc enim poteſt 359
eum manumittere inuitis ſocijs, ſi det partem pretij ipſis debitam, lege 1. Cod. De communi ſeruo manumiſſo. Secundus eſt, quando quis habet prædium commune cum fratre, ſi frater vendiderit partem ſuam, alter poteſt contra emptorem agere eo modo quo traditur in lege 1. & in lege Ad officium, Cod. De communi diuidundo: quod explicandum relinquimus Iuriſconſultis, quorum eſt proprium. Tertius eſt, quando quis habet plus iuris in re; tunc enim ſi is qui minus iuris habet, vendat, cogetur vendere eidem, ex lege Sancimus, § Ne autem, Cod. De donationibus. Quartus eſt, cùm quis rem ad victum pertinentem, venum publicè expoſuerit, cogitur eam vendere. Similiter qui publicè officium aduocationis ſuſcepit, officio Iudicis cogi poteſt præſtare patrocinium litigantibus: dummodò ei congrua ſtipendia miniſtrentur, etiamſi non habeat publica. Item caupo, & ſtabularius, qui officium tale publicè ſuſcepit, poteſt officio Iudicis cogi ad hoſpites excipiendos, pro iuſto pretio. Ita habet loco cit. n. 1. Couarruuias. Quintus eſt, quòd ratione publicæ neceſſitatis, & indigentiæ poſſit quis cogi ad rem ſuam vendendam, etiamſi non expoſuerit venalem; de qua re Couar. in ſeq. n. tertio. Sextus eſt, quòd cùm eſt annonæ caritas, ciues cogi poſſunt frumentum ex agris ciuitatis collectum, ciuibus, & oppidanis vendere, non autem exteris: ita ut detur facultas ciuibus frumentum exteris venditum retrahere eod. pretio oblato. De qua re idem author pluribus in ſeq. n. 6. Quin etiam ratione talis neceſſitatis, edicto Prætorum ſolet frumentum cuiuſque inſcribi, vt habeat quod ſibi, & ſuæ familiæ neceſſarium eſt, quódque ſupereſt, teneatur vendere, vt alij habeant quod ſeminent, vel quod manducent: & de quo etiam idem author ibidem. Septimus eſt, quòd ratione pietatis publicæ ſtatuatur, vt merces, & res ad victum neceſſariæ, eodem pretio vendantur peregrinis, & hoſpitibus cæteris, quo publicè incolis vendantur, iuxta cap. 1. De empt. & vendit. Octauus eſt, quòd ratione religionis, dominus omnino compellatur vendere agrum aut domum propriam, ſi ijs ſit opus ad conſtructionem vel amplificationẽ alicuius Eccleſiæ, aut Monaſterij. De hoc Couar. latè in eodem cap. 14. n. 7. & 8. ubi & addit inter cætera notatu digna, *& poſt eum Molina in cita. a diſp.* quòd iure prohibitum ſit priuatum ædificium ſic attolli, vt ex eo videri poſſint Religioſi, aut Religioſæ intra proprias domos religioſe habitãtes. Nonus, *quem idem Couar. attingit in eodem num.* 8. quòd ad vendendam agrum vel domum poſſit etiam quis compelli ratione publicæ vtilitatis: puta viæ ſternendæ, reficiendæ, muniendæ, fori extruendi, vel ampliandi. Qua etiam ratione incolæ, & ciues triticum quod Reſpub. emit, ne illi egeſtate premerentur, cogi poſſunt emere eodẽ pretio, *licèt caro*, quo ipſa emit. Nam in illorum bonum emit, ipſaque poteſt ſe indemnem ſeruare. Similiter ijdem cogi poſſunt ad emẽda arma quæ Reſpub. emit, & illis diſtribuit ad ipſius defenſionem imminente bello periculoſo.

CAPVT XXVI.

De perfectione emptionis, ac eiuſdem reſciſſione.

360 *Duo modi quibus venditio perficitur.*

361 *Tria requiſita vt venditio ſit perfecta ſufficienter ad transferendum dominium.*

362 *Quando cenſenda ſit venditio perfecta ſine translatione dominij.*

363 *Quid arrhæ conferant ad perficiendam venditionem.*

364 *Quid ſit agendum cùm res vendita eſt duobus.*

365 Quid

365 *Quid ſi aliter cùm venditio fuerit iurata.*
366 *Quid cùm vtraque venditio fuerit eiuſdem modi.*
367 *Exemplum error contrahentium, ratione cuius contractus venditionis, & emptionis reſcindi poteſt.*
368 *Alia cauſa ob quas adhuc poteſt idem reſcindi.*

360 EMptionis, & venditionis perfectio dupliciter ſpectatur: vno enim modo perfecta dicitur, quando dominium rei venditæ ad emptorem transfertur. Altero verò modo, quando periculum, & cōmodum rei venditæ tranſit, & pertinet ad emptorem, licèt venditor ſit adhuc rei dominus.

361 Atque de perfectione prioris modi notandum eſt, eam requirere tria. Primum eſt, vt venditio facta ſit communi cōſenſu. Secundum, vt pretium ſit ſolutum venditori, aut ſit ipſi ſatiſfactum: ſiue quòd emptor fideiuſſorem, aut pignus dederit: ſiue quòd ei fides habita ſit de pretio ſoluendo, ex lege Quod vendidi, ff. De contrahenda emptione. Tertium eſt, vt res vendita ſit emptori tradita, Inſtit. us. De rerum diuiſione §. per traditionem, & §. venditæ r & Cod. de pactis, lege Traditionibus. Aliquando tamen iure quodam ſingulari ex ſolo contractu ſine traditione, transfertur dominium rei. Sic enim ex priuilegio, in Eccleſiam vel ciuitatem dominium transfertur abſque rei traditione, prout iuxta legem vlt. Cod. de SS. Eccleſijs, notat Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap. 19. num. 2.* Aliquando etiam ſolent eſſe ſtatuta, vt dominium rei venditæ non intelligatur tranſlatum, donec pretium perſolutum ſit venditori, etiamſi res ſit emptori tradita, & de pretio ipſo fides habita.

362 De perfectione autem poſterioris modi notãdum eſt primò; quando apparet de pretio, & de eo quod venditũ eſt, quid, quale, & quantum ſit: atque purè facta eſt venditio, tunc (*quemadmodum habitum eſt initio præcedentis capitis 34.*) periculum, & commodum rei venditæ tranſire, & pertinere ad emptorem, quantumuis res non ſit tradita, nec venditor adhuc ſit illius dominus. Et ita venditio perfecta accipitur in lege Neceſſariò, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Notandum eſt 2. venditionem eo ipſo quòd contrahẽtes in rem, & in pretium conſentiunt, ſic perfici, vt neutri eorum liceat in conſcientia altero inuito ab illa recedere: liceat autem de mutuo vtriuſque conſenſu.

Notãda ſunt tertiò tria documenta, quæ Molina tractat. *de eodem tract. 2. diſput. 357.* quorum primum eſt non cenſeri venditionem perfectam, in qua pretium reijcitur in arbitrium perſonæ deſignatæ: quia tale pretiũ nullum eſt, quouſque à tertia illa perſona deſtinatur. Secundum eſt, perfectam cenſeri venditionem factam hoc modo: Si vſque ad eã iam diem debitum non ſolueris, pignus tuum maneat venditum pretio, prout prudens arbitratus fuerit iuſto. Ita habetur ex lege Si fundus, §. vltimo, ff. De pignoribus. Tertium eſt, ad hoc vt cùm venditio, tum emptio cenſeatur perfecta, quando certum pretium ſtatuitur, tantùm in relatione ad aliud (verbi gratia dicendo: Emo à te hanc rem, quanti eã emiſti, aut quanti illam emit, qui tibi eam donauit, aut pro pecunia quam habes in marſupio) requiri vt illud aliud ſit quid verum, nec tantùm imaginarium: nempe verbi gratia vt venditor rem, de qua agitur, aut ille qui eam donauit, emerit certo pretio, aut emptor certam pecuniæ ſummam habeat in marſupio. Nam ſi nihil tale ſit reuera, contractus eſt nullus, tanquam factus nullo ſtatuto pretio. Ad quod faciunt lex Hæc venditio, §. Huiuſmodi, & lex Si quis fundũ, ff. De contrahenda emptione.

363 Notandum eſt quartò, in perficienda eiuſdem modi emptione & venditione, ſolere dari arrhas, idque dupliciter, vno modo in venditionis tantummodò ſignum, & probationem: vt fit maximè, cùm non datur pecunia, ſed annulus, aut aliud eiuſmodi. Altero modo non tantum in ſignũ, ſed etiam in partem pretij. Atque de iure communi, quando arrhæ dantur ſolummodò in ſignum: is per quem ſtat ne contractus perficiatur, ſi eas dedit, illas perdit: alter verò tenetur in duplum. Quando autem dantur in partem pretij, vnus non poteſt à contractu emptionis recedere ſine alterius conſenſu: quia cùm pars pretij ſoluta ſit in arrhis datis: res non eſt ampliùs integra. Hæc Sylu. habet in verbo Arrha num. 1. & 2. citatis legibus ciuilibus. Cui addendum eſt, eſſe videndum quid ſit communiter receptum in ea re, aut quid intentum à contrahentibus. Nonnulla alia quæ habet Molina in ſeq. diſp. 358. Iuriſperitis relinquenda poſſumus tanquam ipſorum propria.

De venditione facta duobus.

REſtat monendum, quòd ex propoſita doctrina poſſit iudicari quid agendum ſit, cùm res duobus, ſeu bis vendita fuerit. Quando enim prior venditio fuit perfecta priore modo ſic ita, vt in priorem emptorem tranſlatum ſit dominium, ipſi priori danda eſt res vendita, & à poſteriore auferenda. Quando autem venditio perfecta fuit tantùm poſteriore modo, res eſt relinquenda poſteriori emptori, ſi illam acquiſierit venditione priore modo perfecta, acquirẽdo rei venditæ dominium. Ita habetur ex lege Quoties, Cod. De rei vindicatione, & ex lege Traditionibus, Cod. De pactis: latèque tractat Couar. in citato cap. 19. vbi num. 2. excipit caſum in quo venditio fuerit poſteriore modo facta Eccleſiæ, aut ciuitati. Cùm enim pro eam ſiat tranſlatio dominij, vt num. 361. diximus: per ſubſequentem prioris modi illud acquiri non poterit. Excipit item in ſeq. num. 7. caſum in quo per venditionem poſterioris modi, res vendita, hypothecata fuit emptori in ſecuritatem contractus: tunc enim ſecundus emptor non poteſt per traditionem dominium acquirere eiuſdem rei: ex lege Si creditor. §. finali, ff. De diſtrac. pignorum. Et ratio eſt, quia is qui pignus habet, debet ſimplici creditori præferri in ipſo pignore. 364

Aduerte autem ex eodem Couar. in Epitome 4. decretaliũ par. 2. cap. 5. num. 9. & 10. quod venditio facta poſteriore modo, ſeu abſque tranſlatione dominij, fuerit iurata: non obſtare quin ſubſequens facta priore modo, ſeu cum tranſlatione dominij, valeat: ita vt ab emptore poſteriore res ei tradita, nequeat auferri: quia inde effici quidem poteſt, vt periurus ſit venditor; non tamen vt à poſteriore emptore poſſit rem venditam auferre, & priori tradere: niſi fortè ipſe poſterior eundem venditorem induxerit ad vendendam ſibi eam quam probè ſciuit iam venditam eſſe: in quo caſu, tanquam dans cauſam damni quod alter inde patitur iniuſtè, tenebitur illud reſarcire tanquam ad id obligatus ex iniuſta acceptione. De eo autem qui iurauit ſe rem ſuam Titio venditurũ, & poſtea vendit Caio, addit idem Couar. obligari eiuſdem rei traditionem facere Titio propter iuramentum ei præſtitum. Atque illud quod dicitur de venditione facta duobus, pari ratione intelligendum eſt de donatione facta duobus, ex citata lege Quoties. 365

Porrò cùm vtraque venditio fuerit poſterioris modi, res tradẽda eſt priori emptori; quia ex regula 54 iuris in 6. qui prior eſt tempore *ſaltem in pari cauſa*, prior eſt iure. Similiter ſi vterque emptor aſſerat ſe emiſſe priore modo, nec de veritate poſſit conſtare: ob eamdem rationem tradenda eſt priori: niſi fortè poſterior numerauerit pretium, prior verò minimè; quod alijs citatis habet Couarr. loco cit. num. 6. & ratio eſt: quia meritò creditur rei traditionem ei factam fuiſſe potiùs, quàm illi qui non ſoluit pretium. 366

De reſciſſione contractus venditionis & emptionis.

TItulus habetur tam Digeſtis lib. 18. quàm Codice lib. 4. De reſcindenda venditione. Debet verò venditio reſcindi: primò, ratione erroris, ac diſſenſus contrahentium: qui quidem error ſextuplex eſſe poteſt. Primus, quo erratum eſt in pretio: tunc enim in conſcientia vel reſcindi debet venditio, vel ab emptore ſuppleri quod deeſt ad iuſtum pretium, vel à venditore quod abundantius eſt, reſtitui. Ita enim poſtulat æquitas ſeruanda ex iuſtitia. Secundus eſt, quo erratum eſt in contractu, vt cùm exiſtimaui me vendere, tu verò putaſti me tibi donare rem meam; non enim valet tunc venditio, ex lege Si ego ff. De rebus creditis. Tertius eſt, quo erratur in corpore, vt ſi putaui me vendere tibi fundum meum Sempronianum; & tu credis te emere Cornelianum, vt habetur ex initio legis In venditionibus, ff. De contrahenda emptione. Quòd ſi error tantùm eſſet in nomine, & de corpore conſtaret, nihil efficeretur venditio non valeret, ex ead. lege, §. 1. Quartus, quo erratur in qualitate, aut materia, vt ſi quod tempore venditionis eſt acetum, pro vino; vel æs pro auro: vel ſtannum pro argẽto diſtrahatur. Nam tunc, ſicut, & aliàs, quoties erratur in materia, nulla eſt venditio, ex eadem lege, §. 2. Quintus eſt, quo erratur in ſexu 367

rtũ

di ad commune lucrum poſtea diuidendum.

Refert autem plurimùm, ſitne contractus ſocietatis, an locationis operarum; quia ſi ſit ſocietatis, ad diiudicandam proportionis æqualitatem, *quæ in hoc contractu debet maximè obſeruari*, oportet expendere, quantùm in ordine ad lucrum tales operæ valeant comparatæ, cum ipſo capitali, attentis ſingulorum apponentium periculis perdendi illud quod apponunt. Si vero contractus ſit locationis, ad obſeruandam quam oportet æqualitatem, ſatis eſt vt lucrum quod ſpecialiter promittitur, æquiualeat certo, ſtipendio iuſto operarum appoſitarum. Vnde ſæpe fiet, vt pars lucri, quæ ſecundùm hanc conſiderationem e contractu locationis cenſebitur iuſta merces pro operis ipſis debita, non cenſeatur iuſta portio ſecundùm priorem conſiderationem, ſiua vt eſt ex contractu ſocietatis debita, eo quòd non ſeruatur æqualitas iuxta eam portionem, quam capitale habet ad eaſdem operae in ordine ad lucrum. De qua re pleniùs in ſequentibus.

373 Aduerte quintò, non debere mirum videri, neque vſurarium exiſtimari, quod is qui apponit capitale in pecunia, quantumcumque nihil induſtriæ apponat, particeps fiat illius communis lucri. Id enim non eſt, induſtriam apponenti talem pecuniam mutuò dare cum pacto aliquid vltra ſortem accipiendi, vt fit in vſura, quia is qui pecuniam tradit in ſocietatem, non abdicat a ſe illius dominium (*ideò enim ſocius non poteſt ea vti pro libito, & extra ſocietatem extrahere*) ac in negotiatione ſubſtat damni periculo, id eſt, ſi pereat, ei perit. Inde igitur fit, vt illa tanquam res ipſius cenſeatur cooperari ad lucrum, eaque de cauſe poſſit titulo ſocietatis accipere aliquid tanquam fructum ſuæ pecuniæ negotiationi expoſitæ. Quod ſi aliquando in ſocietate pecunia appoſita non ſtet periculo apponentis, fit ex eo quòd interuenerit contractus aſſecurationis, prout in ſequenti cap. exponetur. In mutuo autem cùm dominium pecuniæ tranſeat in mutuatarium: & ideò ſtet ipſius periculo, id eſt ſi pereat, ipſi pareat, fit vt mutuans nihil poſſit accipere vltra ſortem ita ex D. Thom. 2. *2. quæſt. 78. art. 2. ad 5.* notat Nauar. in Enchir. *cap. 17 num.* 251. & conſentiunt Sotus in *6. De iuſt. & iure, q. 6. art. 1.* & Sylu. *in verbo* Societas 1. *quæſt.* 1.

374 Aduerte ſexto, *quòd habetur ex §. vl. Inſtitutis. De ſocietate, & ex lege Cum duobus, § Venit, & duobus ſequentibus*, ex lege Non ob eam, & ſequenti, ex lege Socius, & ex lege Si fratres, §. Si qui ſocietatem, ff. Pro ſocio, vnumquemque ſociorum ex vi contractus ſocietatis, de toto damno, quod dolo, vel lata, aut leui culpe ipſius euenerit, teneri alijs tàquam eum qui iniuriam illis fecerit, eidem damno malitia, aut negligentia ſua cauſam dando, neque ea eo excuſari, quod aliàs per induſtriam ipſius multùm lucri iiſdem alijs acceſſerit, prout habetur ex citata lege Non ob eam. Et ratio eſt, quia iure ſocietatis, cæteri ſocij participes ſunt lucri, quod per vnius induſtriam acceſſit. Quod ſi damnum caſu fortuito, aut culpa leuiſſima contigerit, ipſum eſt omnibus ſocijs cõmune, & inter eos diuidendum, quia ſocietatis contractus in omnium vtilitatem celebratur, & communiter in contractibus ea ratione celebratis, de culpa leuiſſima, aut de caſu fortuito nemo tenetur. Porrò ex §. vltimo, & ex lege Socius, antè citatis, nomine leuis culpæ, hic intelligenda eſt negligentia, qua ſocius omiſit adhibere diligentiam, quam communiter adhiberet, aut par eſſet ipſum adhibere proprijs rebus attenta qualitate & ingenio ipſius. Quod ſi quis ſibi parùm diligentem, aut parùm induſtrium ſocium aſſumpſerit, de ſe tantùm conqueri debet, vt ibidem additur.

Aduerte ſeptimò, ſocium qui ab alio, aut ab alijs ſocijs conuenitur quoad ea quæ ad ſocietatem ſpectant priuilegium habere iure communi (*Inſtitutis ſcilicet, §. Sed etſi quis, De actionibus, & Digeſtis, lege Verùm in principio*, addita ratione, quod ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habeat) quod eſt, vt ipſe non teneatur vltra illud quod poteſt facere, commodè ſcilicet, vt interpretari licet congruenter legi in condemnatione, ff. De regulis iuris, præſcribenti in condemnatione perſonarum habendam eſſe rationem ne egeant. De quo pleniùs Ludouicus Molina *De iuſtitia, & iure tract. 2. diſput. 413.* qui legendus eſt pro ratione iudicandi de tali egeſtate, ſpectante potiſſimùm ad eos qui cauſas agunt in foro externo. Quoad forum verò internum circa idem priuilegium obſeruandum eſt, ipſum non habere locum in eo qui dolo malo fuit in cauſa, vt non poſſit ſoluere, ex citata lege Verùm, in principio. Deinde illum qui per tale priuilegium non ſoluit integrum debitum, præſtare debere cautionem, ſeu promittere, ſe integrè ſoluturum, ſi ad pinguiorem fortunam venerit. Quòd ſi habeat vnde commodè ſoluat, cogi poteſt ad integram ſolutionem. Neque in ea re habẽdam eſſe rationem, quòd alia debita habeat, quàm ex ſocietate, intelligitur ex eadem lege Verum, §. Id quod

Atque in hac doctrina fundari poteſt illud, *quod poſt Petrum à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 1. num. 114. contr. Nauarrum in Enchir. cap. 17. num. 155. habet Leonar. Leſsius De iuſt. & iure lib. in fine cap.* 21. in contractu ſocietatis inter virum, & vxorem, quo lucra ſunt eis communia, ſi maritus cui commiſſa eſt adminiſtratio, prodigè agat, ſoluto matrimonio heredes ipſius teneri vxori, quia prodiga adminiſtratio, profuſio eſt potiùs quàm adminiſtratio: & hoc ipſo, quòd aliqua lucra erant, ſunt vxoris pro media parte iuxta conditionem ſocietatis initæ ad commune lucrum. Neque maritum excuſat, quòd talium lucrorum adminiſtrationem habeat, cùm vxor perinde ac ipſe, eiuſmodi lucrorum dominium, & poſſeſſionem habeat ab initio quo acquiſita ſunt. Quocirca ille non minùs obligatur ad reſtitutionẽ, quam alius ſocius, cui ſocij cæteri commiſiſſent totam adminiſtrationem in cõmune bonum. Quam ſi vxor ipſa, addunt illi, non poſſit alia ratione obtinere, vti poterit occulta compenſatione, quantùm ex prodigè conſumptis a marito, ad eam pertinebat.

Aduerte octauò, contractum ſocietatis finiri quinque modis: ac primò, renunciatione, & id vel expreſsè, vel tacitè. 375
Expreſsè quidem, cùm ſocij ſpecialiter ſocietatem diſſoluunt ex communi conſenſu. De qua re in §. Manet, inſtitutis De ſocietate, debentque omnes ſocij renunciare, alioqui ex lege Actiones, §. Item qui ſocietatem, ff. Pro ſocio: qui ſolus renunciat, ſocios a ſe liberat, non autem ſe a ſocijs, & ideò particeps eſt damni, ſi quod contigerit, non item lucri. Tacitè autem ſoluitur ſocietas renunciatione, cùm quiſque ſociorum cœperit ſeparatim negotiari, ex lege Itaque, ff. eodem titulo. Cùm autem quis ſolus renunciat (*quod liberum eſt, quando nullum tempus præfinitum eſt, intra quod ſocietas diſſolui non poſſit ex lege vltima, Cod. Communi diuidundo*) debet ipſos monere, lucrúmque quod fecerit, antequam certiores facti ſunt, commune erit, non item damnum, quod quidem erit proprium ipſius, ex lege Sed & ſocius, § 1. ff. Pro ſocio. Ex qua etiam habetur illud quod iidem ſocij acquiſierint, eſſe tantummodo ipſorum, detrimẽtum verò ab eis factum eſſe commune. Adhæc ſi renunciatio fiat procuratori abſentis, ea huic non nocebit, donec ratam eam habuerit, ex ſupcit. lege Actione, § Item ſcriptum.

De qua renunciatione occurrit notandum, eam tanquam irrationabilem non licere. Primò, ſi intempeſtiuè fiat, ita vt damnoſa ſit ſocietati. Secundò, ſi fiat doloſè, vt ſcilicet renuntians ſolus particeps alicuius lucri, quod eſſet alioqui commune cæteris ſocijs. Tertiò, ſi inita ſit præfinito certo tempore, intra quod perſeuerare deberet, necdum illud effluxerit, niſi aliquis euentus excuſet, vt ſi renunciant non ſeruentur pacta, & conditiones, ſub quibus inita fuit ſocietas. Item ſi ſocij ita ſint iniurioſi, ac damnoſi, vt prudentis iudicio non ſint ferendi. Itemque ſi ceſſet ſpes obtinendi id, cuius gratia ſocietas eſt inita. Ac demum ſi talis ideò renunciet, quòd Reipub. cauſa diu, & inuitus abſens eſſe debeat, niſi per eum poſſet ſocietatem commodè adminiſtrare, aut ſine ſuo detrimento totam alijs ſocijs cõmittere. *De quibus Lud. Molina in ſequenti diſp. 414. verſus finem.*

Secundò, *ex §. Soluitur, Inſtitutis de ſocietate, & ex lege Actione, §. Morte, ff. Pro ſocio*, niſi aliter conuentum ſit, ſocietas finitur morte vnius ex ſocijs non modò naturali, quæ ſeparatione animæ a corpore: ſed etiam, *ex lege Verùm, §. finali, ff Pro ſocio*, ciuili, qua ſocius diminutionem patitur capitis maximam, aut mediam, nimirùm libertatem, aut ius ciuitatis amittendo. Hæres autem defuncti ſocij non ſuccedit in ipſius locum, ex lege Planè ſi hi, ff. eodem titulo. Et ratio eſt, quia certam perſonam eligis, qui ſocietatem contrahit. Et non rarò accidit, vt hæres non ſit tam idoneus ad ſocietatem, quam defunctus ſocius. De qua re pluribus Molina in principio diſput. 414. citatæ.

Tertiò finitur ſocietas, finita negotiatione propter quam contracta fuit. ex citata lege Actione, §. Item ſi alicuius. Quarto, diſſoluitur publicatione bonorũ omnium, hoc eſt, ſi ſocij bona vniuerſa ob delictum aliquod publicentur. Inſtit. loco citato, §. Publicatione, & lege Actione, ff Pro ſocio, §. Publicatione. Vbi ratio additur, quòd talis pro mortuo habeatur, cum alius in locum ipſius ſuccedat. Quintò, finitur ſi vnus ex ſocijs ære alieno preſſus ceſſerit bonis, ex §. Item ſi quis, Inſtitutis De ſocietate. Addi etiam poteſt ex lege Verùm, §. finali, ff. Pro ſocio, ſocietatem diſſolui (*ſicut diſſoluitur mortuis perſonis*) ſi capitale perierit in totum, aut ſi

co-

Digitized by Google

conditionem ita mutarit res circa quam contracta fuit ſocietas, vt ad hanc illa jam non ſit idonea, vt ſi in parte agri quem ruſticus inita ſocietate cum domino ſuſcepit colendum pro media parte fructuum, Eccleſia ædificetur publica authoritate.

CAPVT XXVIII.

De multiplici varietate ſocietatis.

SVMMARIVM.

376 Societas quædam initur expreſsè, quædam tacitè.
377 Quædam in omnibus bonis; quædam abſque mentione omnium bonorum, & quædam in vna tantùm negotiatione, vel in vna tantùm re.
378 Quædam ad definitum, & quædam ad indefinitum tempus & quædam vno vnum tantùm apponente, cæteris apponentibus plura, & quædam ſingulis plura apponentibus.
379 Quædam in mercatura, quædam in alijs initur, & quædam licita eſt, quædam illicita.
380 Conditiones requiſitæ, vt cenſeatur licita.
381 Quædam eſt ſimplex, ac nuda, & quædam mixta alijs contractibus, præſertim aſſecurationis.
382 Quid operatur aſſecuratio.
383 Fraudes quæ in aſſecuratione contingere poſſunt.
384 Quodnam cenſendum ſit iuſtum pretium aſſecurationis, & an non tantùm de mercibus, & lucro ex iis quærendo, ſed etiam de vita hominis aſſecuratio fieri valeat.

Prima ſocietatis varietas eſt, quòd quædam ineatur ex-
376 preſsè, & quædam tacitè. Expreſsè quidem, quando duo, vel plures conſultò, ac deliberatè de rerum ſuarum communione, expreſſis verbis conueniunt. Tacitè verò, quando duo fratres exempli gratia, a rate maiores contulerint quidpiam in commune, & ex eo negotiati fuerint: tacitè enim inter eos in illa negotiatione ſocietas eſt contracta: ſecus eſſet verò ſi ad communem hæreditatem vocarentur.

Secunda varietas eſt, quòd alia expreſsè ineatur in om-
377 nibus bonis, ſeu expreſsè conſentientibus inter ſe ſocijs, vt ea ſit omnium bonorum, & tunc in eam veniunt bona omnia tam præſentia, quàm futura, quæ perſeuerante ſocietate aquirêtur; ſiue ex negotiatione, ſiue hæreditario iure, ſiue ex legato, aut donatione. Id quod ſufficienter exprimitur per notam vniuerſitatis Omnium, & apertiùs ſi addatur et; Quæcumque titulo res acquirantur. Tali autem ſocietate diſſoluta, niſi ab initio illius ipſius, aliud inter ſocios expreſsè, vel tacitè fuerit conſtitutum, facienda erit diuiſio in partes æquales. Nec obſtabit quod non ſint à ſingulis appoſita bona æqualia, quia qui minùs appoſuit compenſare potuit per ſuam induſtriam, aut nobilitatem, aliamve qualitatem, aut cæteri illud in quo deficit, ei condonare. In his omnibus Doctores conſentire notat Molina in cit. tract. 2. diſp. 411. ſub initium. De quibus habentur textus, Inſtitutis De ſocietate. §. 1 & ff. Pro ſocio, lege 3. §. Cùm ſpecialiter, & lege quinta, ac lege Si ſocietatem. Alia verò contrahatur ſimpliciter abſque mentione bonorum omnium, tuncque in eam veniunt ſolùm ea quæ ex quæſtu operâve perſonali ſocij acquiſierint, nimirùm locando operas ſuas, aut quid aliud, aut emendo, vel vendendo, vel permutando, aut quocunque alio titulo oneroſo. Hæreditates autem, aliaque acquiſita titulo gratioſo, non veniunt in talem ſocietatem, eo quòd non obueniant ex quæſtu, operave perſonali, ſed ex beneuolentia, & liberalitate alicuius. Habetur hæc doctrina ex lege Coiri ſocietatem, & ſeq. ſequentibus, ff. Pro ſocio. Alia porrò contrahatur in vna tantùm negotiatione, puta vini, olei, frumenti, lanarum, & aliarum huiuſmodi rerum: tuncque in eam veniunt tantummodò lucra profecta ex eadem negotiatione. Alia denique contrahatur in vna tantùm re, vt in vno equo emendo, vel in vno officio adminiſtrando, & tunc ſocietas non extenditur vltra eam rem.

Tertia varietas eſt, quod quædam contrahatur ad cer-
tum definitumque tempus, & quædam ad indefinitum, 378
vt vſque ad ſocij, vel alterius nominati mortem, ex lege 1. ff. Pro ſocio. Ex qua habetur contrahi etiam poſſe ſub conditione; nempe, vt vim habere incipiat dependenter ab aliqua conditione, vel vt finiatur adueniente aliqua conditione.

Quarta varietas eſt, quòd cùm in ſocietatem plura conferri poſſint, vt in præceden. cap. annotauimus, quædam ſit in qua ſinguli ſocij ſingula ex illis conferunt: vt vnus pecuniam, alter operam, & laborem, tertius induſtriam, & quartus expenſas, aut inſtrumenta neceſſaria, velut retia ad piſcandum, nauigia, aut iumenta ad portandum merces. Quædam verò ſit, in qua ſinguli conferunt illa omnia; & quædam in qua nonnulli; vnum, aut duo ex illis ponunt, & reliqui, vel omnia, vel duo, vel tria. Atq; quod quiſque ponit, dicitur ipſius ſors, ſeu capitale, aut principale: de cuius valore in ſocietate cùm oritur difficultas, recurrendum eſt ad peritos in tali negotio, ad illorumque arbitrium valor ipſe taxandus eſt.

Quinta varietas eſt, quod quædam in mercatura verſe- 379
tur, vt quæ initur cum mercatore, & mercatoria dicitur: quædam vero verſetur in artificijs, ſeu opificijs, vt quæ cum artifice aliquo initur; quædam autem verſetur in animalibus, vt quæ initur cum paſtoribus, ſeu ruſticis, & ſocida dicitur, quædam porrò in piſcatione, vtpote quæ initur cum piſcatoribus, & dicitur nautica, ſeu piſcatoria, quædam porrò in frugibus, & cultura agrorum, quæ dicitur ſocietas agricolarum, & quædam in officijs, quæ dicitur ſocietas officiorum.

Sexta varietas eſt, quòd alia ſit iuſta, licita, & æqua: altera illicita, iniuſta; & iniqua: ſed hæc non cenſetur propriè ſocietas, iuxta illud quod habetur ex lege Quod autem, & tribus ſequentibus, ff. Pro ſocio. Inita quacumque ſocietate, ſi vnus ſociorum aliquid furto, aut alio maleficio acquirat, id non pertinere ad ſocietatem, nec alijs ſocijs commune effici. Quo fit, vt ſi idipſum quod ſocius male acquiſiuit, ſua ſponte in ſocietatem conferat, cæteris exiſtentibus in bona fide: fit inquam, vt ſi illud repetatur, iidem ſocij teneantur contribuere quantùm acceperunt, vt tradatur ei cui facienda eſt reſtitutio. Sin iidem fuerint ſocij maleficij, tanquam participantes in iniuſta acceptione, teneantur ad integram reſtitutionem, & ad pœnam qua tale maleficium punitum fuerit authoritate Iudicis. Pro quibus facit communis doctrina de reſtituendi obligatione ex participatione in iniuſta acceptione.

Cæterum vt licita ſit ſocietas, quinque conditiones re- 380
quiruntur, quarum vna aliqua deficiente, illicita erit. Prima eſt, vt ſortes exponantur alicui negotiationi, idque periculo exponentium: ita & pereuntes pereant ipſis: nempe pecunia quidem pereat exponenti ipſam: opera ſimiliter pereat ipſam exponenti, & ſic de cæteris, niſi interuenerit contractus aſſecurationis, de quo paulò poſt. Itaque iniqua, & vſuraria eſt ſocietas, qua aliquis Clerico, aut alteri qui non eſt negotiaturus, dat centum aureos, vt pro illis accipiat quinque quotannis. Non enim eſt tunc ſocietas, ſed vſura palliata ſocietatis ſpecie: cùm talis pecunia mutuetur reipſa, non autem detur in ſocietatem.

Secunda conditio eſt, vt negotiatio cui ſortes exponatur, ſit licita, nec prohibita: vnde iniqua eſt ſocietas quæ initur cum vſurario ad committendas vſuras, aut cum campſore qui cambia iniqua exercet, aut cum mercatore ad iniuſtas ac fraudulentas emptiones, & venditiones.

Tertia conditio eſt, vt ſortes cuiuſque ſocij æqualiter exponantur tàm periculo, & damno, quàm lucro: vel certè ſi inæqualiter exponantur, aliunde inæqualitas ipſa compenſetur: vt ſit quando ſocietati adiungitur vel contractus quo aſſecuratur capitale, vel contractus quo lucrum incertum, certo pretio emitur, vel certè vterque ſimul ſit. Interuenire autem poteſt aliquis talis contractus vel formaliter, & expreſsè, vel tacitè, & virtute tantùm, vt cùm dantur pecuniæ iis qui in ſocietatem communiter ſolent admittere ſocios, diminuto lucro pro ratione alicuius contractus ex prædictis, quem ſocietati ipſi adiungunt. Qua ratione intelligendum eſt fieri licitè quod legata relicta ad pias cauſas dantur mercatori, vt inde aliquid certi quotannis haberi poſſit in ſuſtentationem facientis ſacra pro legantibus.

Quarta conditio eſt, vt totum damnum, & lucrum

in diſ

Digitized by Google

ſu diuiſione ſocietatis, quandocumque fiat, diſtribuantur æqualiter pro rata ſortis cuiuſque, & periculi eam perdendi: ita ut ſi ſortes ſingulorum fuerint æquales, & pericula paria, æqualia ſit lucrum & damnum: alias verò, inæqualia ſint damna, & lucra, pro inæqualitate ſortis, & periculi, iuxta receptam regulam, quæ habet illicitam, iniquamq; eſſe ſocietatem initam cum pacto, quo notabile damnum, *iudicio viri boni*, infertur alicui ex ſocijs: aut in qua commoditates quæ diſtribuuntur, non reſpondet ſortibus ſociorum: aut in qua quis plus vel minùs de lucro participat, quàm de damno, vt cùm vnus habet duas partes lucri, & vnam tantùm damni: aut, contrà duas damni, & vnam tantùm lucri.

Quinta conditio eſt, vt in ſocietate fraus, dolus, aut deceptio non immiſceatur: alioqui enim eſſet iniuſta, inducens obligationem reſtituendi damnum inde ſecutum.

Vltima varietas eſt, quòd quædam ſit ſimplex, & nuda, abſque vllo alio contractu: quædam verò ſit mixta cũ alijs contractibus, & potiſſimùm cum contractu aſſecurationis, de quo Sylu. *in verb. negotiatio quæſt.* 4. & 5. Sotus *in lib.* 6. *De iuſt. & iure quæſt* 7. Córad. *De contract. quæſt.* 72. Et eſt quo quis certo pretio ſuſcipit in ſe periculum alicuius rei, ſi ea pereat, tenuatur illius pretium ſeu valorem ſoluere domino: vt ſi mercator habeat nauem mercibus onuſtam ad Indos tranſmittẽdam; & alius accepto certo pretio eum ſecurũ reddat, quòd eadem nauis ſalua & integra trajiciet mare cũ merci-
382 bus, aut iacturam illius ipſe reſarciet.

Sicut igitur in contractu fideiuſſionis, fideiuſſor obligat ſe ad ſoluendum creditori, ſi debitor non ſoluerit: ita in hun aſſecurator obligat ſe ad ſoluendas merces, aut alias res aſſecuratas, ſi contingat eas perire. Et vt fideiuſſor iuſtè pretium exigit eo nomine, quòd in ſe receperit periculum ſoluẽdi debitum; ita & aſſecurator, quòd exponat ſe periculo reſtituendi rem aſſecuratam, ſi pereat; quod licitè fieri notant Sylu. Conradus, & Sotus, ac alij quorum meminit Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 6. num. 9. Et confirmatur, quia pro qualibet re pretio æſtimabili, poteſt quis pretium recipere; conſtituere autem in tuta rem periculis expoſitam, eſt pretio æſtimabile. Ergo pro aſſecuratione, in qua tale quid fit, poteſt pretium accipi, ſicut & pro fideiuſſione, præſertim cùm illa, ſicut hoc, ſit Reipublicæ neceſſaria, nec de ſe vllo modo vſuraria: quandoquidem pro ea pretium accipere, non eſt ex vi mutui accipere, vt patet. Abeſſe tamen debet omnis fraus, dolus, & impoſtura ex parte vtriuſque contrahentis: quod eſt commune cuilibet contractui licito.

383 In aſſecuratione autem duæ fraudes contingere ſolet ex parte aſſecuratoris; prior quidem, ſi non habeat ſufficientia bona vt poſſit rem aſſecuratam, ſi perierit, reſtituere. Poſterior verò, ſi aſſecuraret de qua certus eſt omninò, quod ſalua ſit, & in tuto; vt ſi nauis eſt in portu ſalua, & eam aſſecurat ac ſi nondum appuliſſet. Ex parte autem alterius, cui res aſſecuratur, duæ quoque fraudes poſſunt contingere: vna quidem, cùm certus eſt omninò rem periſſe, & procurat vt aliquis eam aſſecuret. Quòd ſi certus non ſit, poteſt aſſecuratio fieri: quia, vt rectè ait Sylu. *in cit. q.* 4. mercibus, & alijs rebus quæ expoſitæ ſunt caſibus fortuitis, nullus poteſt ita ſecurus eſſe, quin aliquod periculum, vel aliqua difficultas interuenire poſſit. Altera verò contingit quando loco rei aſſecuratæ ponitur aliam rem minoris valoris, vt cùm quis petit, vt aliquis ſuam nauim aſſecuret onuſtam frumento, quã debet trajicere mare, cùm tamen vacua, aut arena plena ſit mare tranſitura. De quibus poſt Sotum Lælius Zecchi loco citato.

384 Porrò iuſtum pretium aſſecurationis eſt quod communi hominum æſtimatione approbatum in vſu verſatur: atque pro ratione periculi cui res aſſecurata expoſita eſt, ſolet pretium maius eſſe, aut minus: accipiẽdo quatuor, vel quinque, vel ſex pro centum, prout bonus & peritus vir iudicauerit. Poteſt verò contractus aſſecurationis fieri non ſolùm pro ſorte, ſed etiam pro lucro ex ſocietate expectato, quod in ſeq. cap. exponetur. Immò quidquid aliqui contradixerint, *vt Sylu. meminit in cit. quæſt.* 4. fieri poteſt pro alterius vita, vt *loco cit. notat Sotus.* Et probat, quia talis contractus, non prohibitus lege aliqua humana, licitus eſt ex natura rei: vtpote nullam continens iniquitatem; cùm æqualiter per eum vterque contrahens exponatur lucro, aut damno, iſque Reip. vtilis cenſeatur. Exemplum ſit: ſi filiusfamilias mutuum à me petat, quo moriente ante patrem ſuum, perdam meam pecuniam, & ideo recuſo illi mutuare, niſi quis aſſecuret mihi vitam ipſius poſt mortem patris. Item Epiſcopus petit à me mutuo pecunias, vt ſoluat pro expeditione ſuarum bullarũ, quo ante quatuor, vel quinque annos moriẽte ego perdam illas, & ideo nolo ei dare niſi quis aſſecuret mihi ipſius vitam per quatuor, vel quinque annos. Nec eſt quod in contrarium obijciatur inde fieri poſſe, vt aliena mors deſideretur: nã contractus nõ eſt propterea illicitus. Alioqui enim donatio cauſa mortis, teſtamẽta, legata, & id genus alia eſſent deberent pari ratione illicita. Vt autem in ea re ceſſet omnis turpis lucri ratio, ſpectandum eſt principaliter proximi obſequiũ, perinde ac cũ aliquis trãſiturus per loca periculoſa, ab alio ſecurus redditur, quòd liber à periculis perueniet quò vult.

CAPVT XXIX.

De Societate, vt eſt circa negociationem.

SVMMARIVM.

385 *Inter conditiones requiſitas ad ſocietatem licitam, duæ imprimis obſeruandæ ſunt inducentes obligationem ad reſtitutionem.*

386 *Aequalitas proportionis ſeruanda inter ſocios, vt ſocietas cenſeatur licita.*

387 *Ea latitudinem habet, ſed intra certos limites, de quibus iudicare prudentis eſt.*

388 *Qua ratione pecunia expoſita negociationi debeat proportione reſpondere operæ, vel induſtriæ, quam alter in ſocietatem apponit.*

389 *Ratio determinandi de tali proportione.*

390 *Difficultas, an capitale ſaluum, diuidendum ſit cum lucro in fine ſocietatis, explicatur diſtinctione.*

391 *Reijcienda eſt ſententia dicentium, cùm ſocietas ſoluitur, ſicut capitale ſaluum recipit qui illud appoſuit, ſic valorem operæ, vel induſtriæ eum qui illam appoſuit, debere recipere.*

392 *Duæ ſententiæ de difficultate, an ſi capitale perdatur, damnum ſit commune ſocijs, an proprium eius qui illud appoſuit.*

393 *Quando tale damnum ad eum qui appoſuit operam, aut induſtriam, ſpectet ſiue ex toto, ſiue ex parte.*

394 *Quæ damna apponentis operam vel induſtriam ſint, & quæ ſint communia alijs ſocijs.*

395 *De expenſis gratia ſocie tatis factis ab apponente operam, vel induſtriam, quid ſit tenendum.*

396 *Tres opiniones de difficultate, an licita eſſe poſſit ſocietas in qua capitale ſaluum ſit ei à quo apponitur, alijsque periculis ſubeat ei qui operam, vel induſtriam apponat.*

397 *Probatio ſententiæ dicentium licitam eſſe, ſi virtute ſaltem contineat contractum aſſecurationis tum eiuſdem capitalis tum etiam lucri expectati.*

398 *Rationes oſtendentes nihil obſtare quin tales contractus aſſecurationis poſſint ab apponente pecuniam fieri cum ſocio apponente operam, vel induſtriam.*

499 *Quando ex eo re contingat ibi eſſe palliatum mutuũ vſurarium.*

400 *Documenta vtilia ad iudicandum an talis palliatio contingat in ſocietate circa negociationem habentem coniunctos contractus aſſecurationis.*

QVid & quotuplex ſit negotiatio, ac quibus modis exerceatur, traditum eſt in præcedenti cap. et additis ſeptem modis quibus eſt illicita. Conditiones verò quas ſocietas circa eam requirit, vt cenſeatur licita, eæ ſunt quas antea num. 380. recenſuimus in explicatione ſextæ varietatis 385
ſocietatis. Inter eas verò duæ imprimis ſunt obſeruandæ ad vitandam reſtituendi obligationem. Prior eſt, vt capitale quod quiſq; apponit, ſiet ipſius periculo, ſicut, & lucro: hoc eſt, periens pereat damno apponentis, ſicut fructificans eiuſdem commodo fructificat. Poſterior eſt, vt in omnibus arbitrio boni, & experti viri ſeruetur inter ſocios æqualitas proportionis: ac pro quantitate partium collatarum, id eſt, pecuniæ, operarum, induſtriæ, &c. lucrum diuidatur, prout habent Caiet. 2. 2. quæſtione 78 art. 2. ad 5. & in Sum. Societ. c. quæſt. 1. Sotus lib. 6. de iuſt & iure quæſt. 6. art. 1. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 251. Couar. in 3. variarum reſol. cap. 2. nu. 2. & Molina de iuſt & iure tract. 2. diſput. 415. vbi varior perſequitur modos ineundi iſtiuſmodi ſocietatem.

Sit autem accipe æqualitatem proportionis, vt qualis fuerit proportio eius quod vnuſquiſque apponit ad ea, quæ alij apponunt, talis ſit proportio eius quod quiſque eſt reportaturus, ad lucrum quod alij reportaturi ſunt: talis item proportio periculi & damni cui ſe exponit, ad pericula 386

& damna quibus alij ſe exponunt: aut ſi in aliquo illorũ inæqualitas inueniatur, ea aliunde compenſetur, itaut computatis omnibus arbitrio prudentis, æqualitas inter ſocios, in ipſo contractu cernatur.

Vbi aduertendum eſt æſtimationem plurium ex iis quæ ad huiuſmodi contractum contribuuntur, non conſiſtere in indiuiſibili, ſed habere ſuam latitudinẽ. Nã æſtimatio operæ ſũ ſuã habet, attẽto propriæ pſonæ periculo maiori, vel minori, cui ſe exponit is, qui operas ipſas apponit, vt ſi per mare exportatur merces. Itẽ attẽta maiore, vel minore moleſtia & labore ſubeundis ab eo. Æſtimatio item induſtriæ, quam quis eſt appoſiturus, latitudinem habet: quia induſtria illius, qui dexteritatem habet ad diſtrahendas merces, aut ad aliam executionem accommodatam ad lucrum (*quod plurimum pendet ex huiuſmodi dexteritate peritiaue negotiandi*) plus valet, quàm induſtria alterius, qui talis non eſt. Ideoque, vt Inſtit. de ſocietate, §. 2. dicitur, ſæpe quorundã ita pretioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit cõditione meliore in ſocietatem admitti. Præterea æſtimatio vſus nauigij, aut curſuſus alterius inſtrumenti neceſſarij ad negotiationem & lucrum, ſuam etiam habere poteſt latitudinẽ.

378 Quę cùm ita ſint fit vt æqualitas quæ in contractu iſto ſocietatis requiritur, non conſiſtat in indiuiſibili, ſed habeat latitudinem, aliquando maiorem, aliquando minorẽ, quod relinquitur prudenti iudicandum ex concurrentibus circunſtantiis. Et ità quando arbitrio prudentis contingeret egredi totam latitudinem æqualitatis, quam iuſtitia exigit: contractus cenſendus eſt iniuſtus, ac inducens obligationem reſtituendi, quantùm eſt opus, vt is ad æqualitatem reducatur, atque intra dictæ latitudinis limites contineatur. Id quod Caiet. loco cit. ſic illuſtrat exemplo. Ponat vnus mille ducatos: alter operas æſtimatas mille item ducatis, & tertius induſtriam æſtimatam quingentis: atque communis ſumma ſit duorum millium, & quingentorum ducatorum: dum fiet diuiſio ſiue lucri, ſiue dãni ex ſocietate, primus & ſecundus pari portionem accipient, & tertius partem medio minorem, aliòqui erit inæqualitas. Idem verò locum habet, cùm ſocius qui grauatur inæqualitate, eam non condonat liberaliter, nec inuoluntariè patitur, ſiue quia eam ignorat: ſiue quia ſcit quidem, ſed tolerat: quia id ſibi melius eſt quàm abſtinere à tali contractu. Quòd ſi ex liberalitate pati velit talem inæqualitatem; ſiue quia ſocius ſanguine, aut amicitia ei coniunctus eſt: ſiue quia remunerare vult obſequia ſibi exhibita, ſiue quia vult eleemoſynam facere: nulla iniuſtitia committitur: quia volenti, & conſentienti plena libertate, nulla fit iniuria. Nonnullæ dubitationes mouentur circa huius generis ſocietates, quibus deinceps ſatisfaciendum eſt.

Prima dubitatio; qualiter pecuniæ quæ in contractu ſocietatis contribuuntur, conſideranda ſint, vt fiat proportio earum cum opera, aut induſtria, quæ ab alio ponitur.

388 Difficultas hæc verſatur in eo: an pecuniæ ipſæ ſint conſiderandæ iuxta quantitatem in qua contribuuntur: an verò iuxta valorem periculi, cui in tali ſocietate exponuntur. Sententia autem Soti eſt *in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 6 art. 1.* iuxta periculi valorem debere pecuniam conſiderari. Ratio eius eſt, quod pecuniam contribuens in ſocietatẽ, non dat illam, neque illam omninò amittat, cùm ſi ſalua maneat, eam ſit integram recepturus. Vnde reuerà nihil aliud videtur conferre quàm pecuniæ periculum: cuius proinde valor (*qui tantus eſſe cenſendus eſt quantum ipſe pro eiuſdem aſſecuratione dare vellet*) conferendus eſt cum eo quod valet induſtria, ab alio appoſita, vt æqualitas ſeruetur. Nauar. verò in Enchir. cap. 17. nu. 251. & nonnulli alij quorũ meminit Petr. à Nauar. *lib. 3. De reſt. cap. 2 num. 448.* tenent oppoſitum: nempe habendam eſſe rationem valoris pecuniæ ſecundùm ſe. Quæ ſententia conformior eſt vſui communi: nam vt rectè Nauar. ait, illud inuentum Soti nouum eſt, quo nulli negotiatores adhuc vſi ſint. Et certè ex eo ſequeretur, quòd ſi quis decem millia ducatorum contribueret ad aliquam negotiationem tutiſſimam, ex qua ingens lucrum ſperaretur, etiamſi modica ad ipſum comparandum opus eſſet induſtria, & labore, ille nihil ferè lucri poſſet accipere: ſed totum ferè perueniret ad ſocium, cuius opera fuerit modica, & ad quas modico ſtipendio potuiſſet conduci. Id autem eſt à ratione alienum, intellectus admittere omninò reſpuit. Præterea cùm ad lucrum faciendum tota pecunia illa principaliter concurrat cum induſtria hominis, nec deſinat eſſe, ſed maneat in dominio illius qui eam ad id appoſuit, tamen periculo ſuo ipſius, ſi ea perierit: ſanè à ratione alienum videtur, aſſerere quòd ipſe apponens poſſit ſolum in lucro participare, quãtum æſtimatur pecuniæ appoſitæ periculum: nec ſimul quatenus effectus (*id eſt, lucrum ipſum*) ex ea pendet.

Quanquam tamen iuxta ea quæ Petrus à Nauar. conſequenter tradit, non eſt accipienda hæc ſententia in eo rigore, quo valor pecuniæ ſic attendi debeat, vt æquipollentes omninò debeant ab altero poni operæ. Nam ſic contingeret inæqualitas. Cùm enim conſtet pecuniam recuperari poſſe, ſi bene res ſuccedat, non autem operas ipſas, *quæ ſunt actiones fluxæ*, non eſſet æqua ſors; & conditio contrahentium: quandoquidem apponens operas, & induſtriam, tantùm apponeret valoris, quantùm alter: & nihilominus, etiamſi res bene ſuccedat, perderet eundem valorem ſeu illas ſuas operas, quas ſi locaſſet, tantùm valuiſſent ſibi, quantum alteri valet pecunia ſua, quam recipit integrã. Quæ ſanè in re eſt aperta inæqualitas.

Concludendum eſt igitur cum memorato authore, virũ bonum in conſtituenda æqualitate inter ſocios, quorũ vnus pecuniam, & alter induſtriam, vel operas contribuit, neque ſolum valorem pecuniæ ſecundùm ſe, neque ſolum periculum illius amittendæ conſiderare debere, *prout propoſitæ rationes ſatis oſtendunt*. Sed cùm tria notari poſſint; in pecunia negotiationi expoſita: primum, valor illius ſecundùm ſe ſpectatæ: ſecundum, valor eiuſdem ſpectatæ in ordine ad lucrũ, & vt expoſita negotiationi fructifera eſt: ratione cuius valoris fit, vt in mutuatione poſſit ſupra ſortẽ accipi auctarium illud quòd dicitur lucri ceſſantis: tertium denique, periculum amittendi vtrumque valorem, atque lucrandi: item quæ poſſint in induſtria duo conſiderari, primum valor ipſius, & periculum perdendi lucrum ex ea ſperatum. 389 Cùm inquam hæc notari poſſint, vir ipſe bonus, cuius arbitrio æſtimatio committitur, taxare debet, vna ex parte, tum (*ſententia Soti congruenter*) periculum amittendi pecuniam, tum (*congruenter ſententiæ Nauarri*) eiuſdem pecuniæ valorem quem habet in ordine ad lucrum: ſtatuendo quantum ea plus valeat expoſita in negotiatione, quàm non expoſita. Altera ex parte verò, taxare valorem operæ, vel induſtriæ, ſtatuendo quantùm exiſtimanda ſit valere in ordine ad lucrum futurum: cui valori ſi duo antedicta æquipolleant, ſocij æquales in ſortibus cenſebuntur: ſin minus, inæquales.

De periculo autem amittendi lucrum ſperatum: nulla difficultas eſt, quia pariter omnes ſocij exponuntur ei pro rata ſortis ab vnoquoque appoſitæ: ſicut & pro rata participes ſunt lucri, quod ſecutum fuerit ex negotiatione, circa quã inita eſt ſocietas.

Secunda dubitatio; an quando vnus ſociorum ponit pecuniam; & alter operam, & induſtriam: abſoluta huiuſmodi ſocietate, ſit inter eos diuidendum ſolum lucrum, deducta pecunia capitali, quæ integra permaneat apud illum qui illam appoſuit an verò ſicut lucrum ſic & capitalis pecunia diuidenda ſit inter ſocios pro rata.

DE hac re plerique ſentiunt ſolum lucrum diuidendum eſſe: capitale autem eſſe deducendum, ac dandum ei qui illud appoſuit. Inter eos ſunt Caiet. *in verbo Societas*, Sotus lib. 6 De iuſt. & iure *q. 6 art. 1 in fin.* Nauarrus in Enchir. *cap. 17 num. 253.* Sed videtur diſtinctione vtendum cum Lud. Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſput.* 416. & Petro à Nauar. *loco ſuprà citato cap. 2. n. 458.* ac dicendum, quãdo opera, & induſtria appoſita ſecundùm ſe in valore æquipollet pecuniæ, quam alter apponit, vt ſi vnus ſociorum apponat ducentos aureos; & alter operam, & induſtriam tantundem valentẽ: licitè initi contractum quo tàm lucrum, quàm capitale diuidatur æqualiter inter ſocios. Quinimò pactum quod fieret tunc in contrarium, vt ſolum lucrum diuidendum ſit, & capitale integrè ad eum pertineat qui illud appoſuit, iniquum eſſet: obligationẽ inducens reſtituẽdi quãtum ſufficit vt ad

æquita-

æqualitatem contractus reducatur. Quinetiam tales ſocij conuenientes ſe in fine ſocietatis diuiſuros per partes æquales, non exprimendo, ſolumne lucrum, an verò totam ſummam, ne videantur celebraſſe contractum iniuſtum, cenſendi ſunt intendiſſe quod totam ſummam diuiderent. Pro quo doctrinæ facit aperta ratio, quia æqualitas, *quæ maximè in hoc contractu ſequenda eſt, vt prædiximus*, ea poſcit ſic, & non aliter fieri, vt de ſe patet: ſicque docent Conradus de contractibus qu. 95. & alij quos refert & ſequitur Couar. *in lib. 3. var. reſol. cap. 2. num. 2.*

Quando verò opera, aut induſtria æquipollet tantùm vſui pecuniæ: ſeu quando pecunia præciſè, vt ea poſita negotiationi, tanti valoris eſt, quanti ipſa opera, vel induſtria; tunc ſi negotiatione finita maneat ſalua pecunia ſine lucro non eſt ei ea compenſatio facienda ſocio qui operam, vel induſtriam contulit, quia alter qui pecuniam ipſam appoſuit, æquale damnum ſuſtinuit (*valoris nimirùm eiuſdem pecuniæ in ordine ad lucrum*) & illius dominium ſemper retinuit, nec à ſe abducauit per contractum ſocietatis. Qua de cauſa, ſicut in tali caſu, ſi aliquid de eadem pecunia poſt negotiationem deeſſet, alter ſocius non teneretur illud ſupplere ita ipſe eadem de cauſa, quando integra manet, non habet ius ad aliquid illius.

391 Eadem adhuc de cauſa, *cum Angelo Societas 1. §. 19. Syluestre eod. verbo quæſt. 20 Roſella quæſt. 30.* reijciendum eſt, quod aliqui dixerunt, cùm ſocietas ſoluitur, poſtquam is qui pecuniam contulit eam integram recepit, ille qui operas poſuit, debeat illarum valorem accipere, ac deinde lucrum reſiduum, pro rata ſortis cuiuſque diuidi. Nam, vt rectè ait Angelus, operæ non ſunt vt pecunia aliquid permanens in ſorte, ſed aliquid tranſiens. Eſt enim vſus quidam perſonæ in ordine ad lucrum, ſicut diſtractio ipſius pecuniæ expoſitæ negotiationi, eſt illius (vt vocant) intereſſerium, id eſt, vſus in ordine ad lucrum. Vnde patet, quòd cum vterque vſus (perſonæ inquam & pecuniæ) æqualis valoris fuerit in ordine ad lucrum, non eſſe rationem cur potiùs ſpecialis compenſatio operarum (*id eſt, vſus perſonæ*) fiat, quàm vſus pecuniæ æquiualentis illi: præſertim cùm, *vt ait Sylu.* plerumque fieret vt nihil, vel parùm admodum lucri reportaret is qui pecuniam apponit. Cæterum ſi operarum maior ſit valor, quàm vſus pecuniæ in negotiatione, is qui ſaluum recipit capitale tenetur alteri exceſſum valoris recompenſare ex ipſo capitali: ſicut è contrà ſi operæ eſſent minoris valoris, is qui illas appoſuit, tenetur pro rata de talis damno accepto, *quemad. ex Conar notat Petrus à Nauar in cit. cap. 2. num. 461.* patet, quia æqualitas in contractu ſocietatis ſeruanda poſtulat vt quiſque ſociorum eadem proportione ſit particeps damni, qua eſſet lucri ex ſocietate emergentis.

Tertia dubitatio: an quando perditur pecunia capitalis, damnum debeat eſſe commune ſocijs, vel eſſe tantùm eius qui illam appoſuit.

392 DE hac re duæ ſunt ſententiæ præcipuæ, *vt videre eſt apud Angelum §. decimo, Sylu. qu. 6. in verbo Societas 1. & apud Conar. paulò pòſt citandum*, quarum prior habet: quando opera, vel induſtria ſocij non æquiualet pecuniæ in commune collatæ, tunc ſiue ante, ſiue poſt operam collatam pecunia pereat, eam reſarciri debere ab illo qui ea contractu ſocietatis tenebatur operam conferre: quando verò opera, vel induſtria æquiualet pecuniæ, ſi hæc perdatur antequam ille ponetur, iacturam eiuſdem pecuniæ debere pro rata reſarciri ab eo qui operam apponere debuit; non item ſi iactura eiuſmodi contingat poſt operam appoſitam.

Poſterior ſententia verò habet: in vniuerſum, ſiue ante, ſiue poſt operam appoſitam, pecunia capitali pereat, perire tantùm illi qui eam appoſuit; hancque memorati authores priore probabiliorem putant: quam etiam ſequuntur Caiet. in verbo Societas, Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 252. Couar. lib. 3. variar. reſolut. cap. 2. num. 2. Armilla in verbo Societas num. 3. Sotus in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 5. ad primum, & Petrus à Nauar. in eod. cap. 2 nu. 461. rationem bonam afferens, quia ſocietate abſolutè contracta, dominium pecuniæ non tranſit in ſocium, nec fit commune ſocijs; ſed retinetur ab eo qui pecuniam ipſam confert in ſocietatem. Quare ei ſoli perit, ſicut et ſoli ſalua manet. Atque hoc, ſiue ante, ſiue poſt operam poſitam pereat: cùm ſubſtantia & natura ſocietatis exigat, vt ſicut opera amitti poteſt illā ponenti, ſic etiam pecunia perire poſſit illam conferenti in ſocietatem.

Quam tamen ſententiam aduertendum eſt non procedere, cùm talis perditio pecuniæ acciderit culpa leui, vel lata apponentis operam: quia tunc is tale damnum reſarcire tanquam illius cauſa tenetur, non minùs quàm in depoſitis: vt ex Sylu. habes Petr. à Nauar. *in ſequen. num 462.* Addens conſequenter ex eod. & ex Couar. loco cit. & Nauar. *in ſequen. n. 453.* non procedere, quando ſocietas facta fuerit tali conditione, vt ex pecunia vnius, & opera alterius fieret vnus cumulus, vtrique communis quoad dominium, ſicut futurum eſt lucrum commune. Tunc enim ſi æqualis ſit ſors quam quiſque contulit in illum cumulum, æquale damnum etiam erit in capitali, ſicut lucrum deberet eſſe æquale. Sin autem alter minus poſuit, tunc pro rata ſentiet damnum; & econtra ſi opera perdita maneat capitale, debet ſimiliter pro rata compenſatio fieri ei qui illam appoſuit. Ratio eſt, quia ille cumulus erit communis; quare non eſt maior ratio cur potiùs vni perdatur, quàm alteri, vel vni ſaluus ſit, & non alteri. Vnde idem quod de lucro diceremus (participandum eſſe ſcilicet à ſingulis, pro rata ſortis quam quiſque in eumdem cumulum contulit) pariter dicendum eſt de damno. Quæ tamen intelligenda ſunt de ſocietate, prout eſt abſolutè contracta, nihil paciſcendo de capitali. Aliquando enim pacto ſociorum tacito, vel expreſſo, aut etiam ex patriæ ſeu prouinciæ conſuetudine, alia ratio agendi tenenda eſt.

Aduerte ergo finita negotiatione circa quam finita eſt ſocietas, faciendam eſſe lucri vel damni diuiſionem, prout ab initio inter ſocios conuenerit expreſſè, vel tacitè: ſique nulla inter eos facta fuerit conuentio, eſſe in diuiſione ſeruandam patriæ vel prouinciæ conſuetudinem, ſolitam inter ſimiles negotiatores ſeu ſocios ſeruari. Quod ſi non ſit talis aliqua conſuetudo, in diuiſione ſiue lucri, ſiue dãni, procedendum eſt iuxta doctrinam antè traditam.

Quarta dubitatio: vtrùm dam a ſociorum vltra capitale contingentia, ſint inter ipſos communica da.

AD hanc in verbo Societas 1 reſpondent Angelus, §. 15. 394
Syluest. quæſt. 9. Armilla num. 12. damna quæ ſocius incurrit ex ipſa ſocietate, ſeu intuitu ſocietatis, eſſe communicanda: niſi late, aut etiam leui culpa ſua incurriſſet in ea: quia tunc ex vi contractus initi, imputarentur illi. Hinc ſi deferens pecuniam negotiationis gratia, vulneratus eſt a latronibus, ideoque fecit expenſas: aut ſi aliqua perdidit, quæ non habuiſſet ſecum, niſi communi aliorum nomine profectus eſſet, compenſanda eſt ei ex communi talis iactura. Secus verò eſt, *vt addunt Sylu. eſt. & Armilla*, ſi damna incurrat quidem occaſione ſocietatis, ſed alio intuitu, quam ſocietatis: vt ſi ab hoſte ſocius vulneretur non ſpoliationis, ſed inimicitiæ gratia; quantumuis in manus illius non incidiſſet, niſi profectionem eam ſuſcepiſſet: longè enim diuerſa ſunt commodum, aut incommodũ ſocij, occaſionem habuiſſe ex ſocietate, & aduenieſſe ea ipſa ſocietate: in poſteriore euentu enim, vt commodum, ſic & incommodum commune eſt ſocijs: non item in priore. Quod cõmuniter Doctores aſſeuerata annotat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 418. verſ. Obſerua.*

Adde idem iudicium eſſe, ſi occaſione ſocietatis abfuit ſocius a ciuitate, ideoq; conſanguineus moriens non conſtituit ipſum hæredem. Etenim talem iacturam cæteri ſocij reſarcire non tenentur, tanquam nihil ad eos ſpectantem: vt ex eo patet quod non fierent participes talis hæreditatis, vt nec alterius cõmodi, quod per occaſionem ſuæ profectionis, ei obueniſſet: vt ſi a Rege donatus eſſet caſtro, aut alio munere: Ea enim ſola lucra, vel damna apponentis operam, debent ſocijs communia eſſe, quæ contingunt ei ratione ſocietatis: non autem quæ ratione propriæ perſonæ, licèt, occaſione ſocietatis.

Iſtud verò quod de damno dicitur, extendendum eſt ad expenſas gratia ſocietatis factas ab apponente operam, 395
vel induſtriã, vt ibid. Angelus, & Sylu. *vterq; q. 12.* & Armilla *num. 13.* docent: cùm dicunt eas eſſe deducendas ex communi pecunia: quia lucrum intelligitur deductis expenſis, cauſa illius factis: demendo tamen ſumptus qui domi alioqui faciendi eſſent. Quam demptionem non eſſe iniuſtam Nauarrus concedit *in Enchir. capite 17. numero 252.* etiam

ſi velit eam non habere locum quando non fuerit deducta in pactum: cui Molina aſſentitur in ſequen. diſputat. 418. verſ. Aliæ.

Aduerte autem pro praxi, *iuxta legem Siſratres, §. Si quas ex ſocijs ff. Pro ſocio*, in numero expenſarum, cauſa ſocietatis factarum, cenſeri eas quæ ipſarum mercium ſunt: exempli gratia, ſi conducantur iumenta vel nauigia ad eas portandas; vel ſi aliquid expendatur ad eas ſeruandas, aut meliorandas, niſi expreſſè aliud in pactum iuſtum ſit deductum: aut niſi in aliquo euentu particulari contrarium habeat conſuetudo rationabilis. In quibus omnes conuenire notat Molina *in eadem diſput. ſub initium*. Cenſeri pariter eas, quæ ſunt ſocij, vt laborantis pro ſocietate: nempe id quod iter faciendo, pro mercibus ipſe vel famuli expendunt, *ſi expenſæ ſint rationabiles*, ad ſe alendum, vel reſiſtendum volentibus ipſos ſpoliare in via: vel ad curandum ipſos à latronibus vulneratos: tales enim expenſæ communes ſunt toti ſocietati, ſicut alia damna quæ ratione eiuſdem cõtingunt: vt quòd ſocius ponendo operam ſpoliatus ſit à latronibus pecunia ſua, pallio, enſe, &c. quod morbo correptus ſit, vel captus ab hoſtibus, & ad ſui curationem, vel redemptionem ſumptus extraordinarios facere coactus ſit, & ſic de cæteris, quorum per ſe ſocietas cauſa fuerit; iuxta legem Cùm duobus §. Quidam ſagariam, & legem Secundùm Iulianum, ff. Pro ſocio.

Notat verò Petr. à Nauarr. *in citat. cap. 2. num. 464* iſta procedere, quando aliquid remanet de capitali, ſeu de bonis in quibus conſtituta eſt ſocietas. Nam de alijs bonis, alius ſocius non tenetur damna incurſa reſarcire, niſi inter vtroſque ſocietas eſſet omnium bonorum, aut omnium lucrorum: aut certè niſi ab initio inter ſocios conuentũ eſſet expreſſè, vel tacitè, aut conſuetudo patriæ recepta aliter haberet, iuxta antedicta in fine præcedentis dubij.

Quæri poteſt verò; an ſi ſocius non habeat ex communibus bonis, vnde neceſſarias expenſas faciat teneatur ex iuſtitia illas facere ex ſuis proprijs, tanquam ſocietati mutuò datis? Ad quod cum Molina in eodem tract. 2. diſput. 418. verſ. Quando aliquis: reſpondendum eſt, teneri, ſi nequeat alia ratione damnum commune auertere; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quiſque proprijs adhibere ſolet. Cùm igitur quiſque ad res ſuas cõſeruandas de ſuo impendat, idem præſtare debet ad conſeruationem rerum communium; non quidem gratis, ſed cum iure reſumendi ex communi id quod impenderit, non minùs quam ſi aliunde illud mutuò accepiſſet in eum vſum.

Quinta dubitatio; an licitè iniri poſſit ſocietas, vt pecunia ei qui illam appoſuit ſalua ſit, & totum eius periculum ſubeat ille qui ponit operam, vel induſtriam.

396 De hac re ſunt tres opiniones. Prima, non poſſe iniri licitè. Ita Panormit. ad Cap. Per veſtras, De donat. inter virum, & vxorem. Armilla *in verbo Societas, num. 8.* Sotus *in de iuſt. & iure, quæſt. 6. art. 2.* Altera eſt Caiet. *in tomo primo Opuſcul. Opuſculo vltimo reſponſione* 21. licitè iniri per varios cõtractus, varijs temporibus factos, non autem per vnum, aut per diuerſos eodem tempore factos. Tertia eſt, poſſe licitè eodem etiam tempore iniri per vnum contractum virtute continentem duos, vel tres; nempe contractum ſocietatis, contractum aſſecurationis ſortis, aut etiam contractum venditionis lucri expectati pro certo pretio: *quorum trium meminimus in praeced. num. 342.* Ita poſt Maiorem expreſſè ſentiunt Nauar. in Enchir. cap. 17. numer. 255. & Couar. in lib. 3. var. reſolut. cap. 2 numer. 4. Et aſſentiunt Petrus à Nauar. eoſdem ac alios citans in lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 442. & Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 24. & 25. vtrobique, puncto 2. vbi ait, agitata Romæ præſenti dubitatione in nobili Theologorum conſeſſu, itum eſſe in hanc ſententiam. In qua etiam ire cenſendi ſunt, qui abſolutè docent licitum eſſe inire ſocietatem appoſito contractu aſſecurationis, ſeu pacto de ſecuritate capitalis, aut etiam lucri ſperati, inito cum vno ex ſocijs, aut cum aliquo alio pro iuſto pretio. Id quod docent in verbo Societas 2. Angelus §. 7. & Sylu qu. 2. Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 11. art. 3. dub. 10. Conrad. De contractibus quæſt. 97. & Ioſep. Angles in 2. parte florum Theolog. initio tractatus De ſociet. aſſentiunturque recentiores, vt Molina tract. 2. De iuſt. & iure, diſput. 417. & Leon. Leſſius lib. 2. cap. 25. dubit. 3.

Probatur autem ea ſententia, quia ſi quis alicui ponenti induſtriam, & operam, det pecuniam ad ſocietatem, poteſt cum alio tertio paciſci de ſecuritate ſuæ ſortis principalis, pro qua parte dicti lucri ſperati, necdum certi; atque illud quod ſupereſt ex eodem lucro ſperato, adhucque incerto, poteſt vendere alteri pro alia eius certa parte, ſeruando tamen in huiuſmodi pretijs æqualitatem commutatiuæ iuſtitiæ, ſecundùm boni, ac periti viri arbitrium. At qua ratione tertius poteſt illam aſſecurare, eadem poteſt & ſocius, vt à Sylu. loco cit. dictum commendat Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 254.* Quare ab initio quando contraxit potuit prædictos tres contractus inire cum ſocio: primum ſcilicet ſocietatis, ex qua veriſimile lucrum ſperatur: ſecundum aſſecurationis capitalis, pro quarta parte eiuſdem lucri ſperati & tertium venditionis partis reliquæ lucri ſperati, & incerti, pro quinque, vel quatuor certis. 397

Idem confirmatur ex definitione Cap. per veſtras, De donatione inter virum, & vxorem. Per eam enim ſtatuitur, vt ſi apud maritum vergentem ad inopiam, neque habentem pro conſeruanda vxoris dote ſufficientem cautionem, eadẽ dos dari debeat alicui mercatori (*ad negotiationem nimirùm*) & vt ſecura ſit apud illum, & ex ea ſalua ſuſtineri poſſint onera matrimonij. Id quod nequiret tanquam licitè factum excuſari aliter, quàm per tres iam dictos contractus cum mercatore initos, vt rectè in Enchir. *cap. 17. num. 256.* declarat Nauar. Addens idem eſſe iudicium de conſuetudine quæ viget in quibuſdam Galliæ, & Italiæ locis, vt Eccleſiæ pupilli viduæ, ſcholaſtici pauperes, ſuas pecunias in commune conferant cum mercatore, hac lege, vt quatuor, vel quinque accipiant pro centum, ſalua ſemper ipſorum capitali pecunia. Nam talis conſuetudo non poteſt aliter excuſari ab vſura, quàm quod initium habuerit ex celebratione trium prædictorum contractuum, quos virtute contineat ille, quem ſic celebrant. Idem etiam cõfirmatur ratione, quia cùm plures contractus diuiſi, ſunt iuſti, coniunctio eorum non facit iniuſtitiam, vtpote quæ nihil aliud eſt, quàm contractuum iuſtorum collectio, & quaſi cumulus.

Confirmatur adhuc à ſimili per Cap. vnicum De commodato, vbi approbatur pactum commodationi adiunctum, ex cuius vi periculum rei commodatæ maneat penes commodatarium licèt commodans retineat dominium, & iuxta Cap. Bona fides, de depoſito, approbatur pactum depoſitioni adiunctum, quo periculum rei depoſitæ ſit penes depoſitarium, manente nihilominùs dominio eius penes deponentem. Quare non videtur ratio dari, cur in ſocietate non approbetur pactum, quo ſocius cui pecunia traditur ad negotiandum opera, vel induſtria ſua, totum eiuſdem pecuniæ periculum aſſumat, facta ei iuſta compenſatione pro quantitate periculi quod in ſe ſuſcipit; etiamſi is qui tradidit, retineat dominium. 398

Neque pactum eiuſmodi cenſendum eſt contra ſocietatis naturam eſſe; quandoquidem cum eo perinde, ac ſine eo ille ipſe qui pecuniam appoſuit, verè manet eiuſdem dominus (vt contra Sotum Molina in cit. diſput. 417. concl. 2. oſtẽdit) atque ex ea tanquam ex re propria lucrum accipit titulo ſocietatis. Neque mercator cui tradita eſt, quantumcũque illam aſſecurauerit, poteſt pro libito eam in quemcunque vſum transferre, ſed debet iuxta voluntatem ſocij, à quo in ſocietatem collata eſt, eam exponere negotiationi, non minùs quàm ſi non eſſet à ſe, aut ab alio aſſecurata. Neque ſic inſtituta ſocietas, eſt illa Leonina, reprobata in iure, lege Si non fuerint, §. Ariſto, ff. Pro ſocio; talis enim eſt qua totum periculum reijcitur in ſocium, nec id onus aliunde compenſatur.

Neque etiam dici poteſt ſocietatem per præfatum pactũ tranſire in mutuum: falſum eſt enim, quod Sotus putat, cùm periculum capitalis tranſmittitur in ſocium, ad hunc pertinere dominium illius; eo quòd ſolius domini ſit periculum rei ſubire, iuxta illud ab omnibus receptum. Quòd ſi res pereat, debere domino perire. Falſum inquam illud eſt, quia idipſum receptum ab omnibus, verum eſt tantùm ex natura, & communi conditione rei, ſtante nihil impediat rem, vt domino, ſic & alteri perire, qui illius periculum in ſe ſuſceperit ex pacto, & ſtipendio ea de cauſa conuento; ſicque ſaluus maneat ſocietatis contractus, non obſtante quòd pecuniæ periculum non ſubeat is qui illam contulit. Adde nec ipſum ſocietatis contractum inde vitiari aliqua iniuſtitia, ſi periculum ſubeunti fiat debita compenſatio; ita nimirùm vt ſeruetur id, quod eſt de natura ſocietatis, vt damnum & lucrum inter ſocios communia ſint ex æquo, nec minùs dãni ſentiat ille, qui plus lucri erat percepturus, vel contra.

Conſi-

Conſtitutum ſit ergo, à peccato excuſari eum, qui ſine celebratione explicita trium antedictorum contractuum, pecunias ſuas mercatori, vt negotietur, committit cum pacto recipiendi, *ſaluo etiam capitali*, tantùm lucri quantùm attenta ratione negotiationis, & temporis, perſonarum, &c. iuſtè poſſet exigi, ſi expreſsè celebrarentur omnes iidem antedicti contractus.

399 Qua tamen in re cauenda maximè eſt palliatio mutui vſurarij, quæ continget, niſi à tradente pecuniam, *vt à Petro*, intendatur vera contractus ſocietatis celebratio cũ eo cui traditur, *vt cum Paulo*, qui reuerà negotietur, atque adſit vtrique verus animus dandi, & accipiendi pecuniam ad eiuſmodi ſocietatem; ita vt Paulus debeat velle ea tali pecunia negotiari, & Petrus velle, vt ille reuerà negotietur. Nam tali voluntate deficiente, quia non agetur ea qua par eſt fide in adijciendo contractui ſocietatis duos alios memoratos; non poterit tuta conſcientia lucrum ſupra ſortem accipi; cùm, vt Nauar. *in enchir. cap. 17. num. 218.* rectè ait, mortaliter peccet is qui in ſocietate pecuniam in certum lucrum dat illi, quem ſcit non eſſe ea ea negotiaturum; velut militi, vel Clerico indigentibus. Et ratio eſt; quia quantumuis addat contractum aſſecurationis; ſocietas tamen tantùm eſt ſimulata, velans mutuum vſurarium, in quo ſalua manente pecunia lucrum capitur nulla iuſta cauſa id excuſante.

Porrò quòd is qui tradit pecuniam in ſocietatem adiectis contractibus aſſecurationis pecuniæ, & lucri expectati, non habuerit verum animum ineundi ſocietatem, ſignũ eſſe poteſt, ſi ipſe illam non iniret, ſi contractus eiuſmodi non adiungerentur. Id enim indicat animum lucrandi ex pecunia ſalua, ſicut fit in mutuo vſuratio: niſi id faceret ſocio vltrò conſentiente, ad euitandam moleſtiam conficiendarum rationum dati, & accepti, vel certè eo quod ſit de eiuſdem ſocij fidelitate incertus, nec facilè debeat ei fidere. Quòd ſi diffidendi iuſtam cauſam non haberet, & nihilominùs ſine talibus contractibus adiectis ſocietatem inire omninò recuſaret, ne capitale ſuum exponeret periculo, quod ſubeundum eſt in ſocietate, vehemens ſanè tunc ſuſpicio eſſet, quòd pecuniam non tradat ad ſocietatem, eo modo quo licitum eſſe diximus, ſed mutuum palliatum celebret. Neq; aliud auderem in praxi ſtatuere, niſi in aliquo particulari caſu tales circumſtantias adeſſe viderem quæ aliud mihi perſuaderent. Vnde conſequens eſt, quòd etſi non videatur tenenda ſententia Caietani exiſtimantis tres prædictos contractus non poſſe à principio ſimul cum ſocio iniri, eam tamen eſſe hoc nomine commendandam: quòd quando ex interuallo poſt celebratam abſolutè ſocietatem, celebrantur duo alij contractus aſſecurationis pecuniæ, & venditionis lucri ex illa ſperati, ſatis conſtare videtur, quòd ſocius cõferens pecuniam, noluerit mutuum palliare, ſed veram ſocietatem celebrare.

Notanda pro praxi conſentanea explicationi propoſitæ difficultatis.

400 CÆterum pro praxi quædam notanda ſunt circa iam propoſitam ſententiam noſtram. Primum eſt, eam non habere locum ſi voluntas fuerit mutuandi: quia eo ipſo contractus ſocietatis cum aſſecuratione, tam capitalis, quàm lucri ſperati, vſurarius eſt ac iniquus coram Deo.

Secundum eſt, eam poſſe locum habere quantumcumque antedicti contractus aſſecurationis non apponatur formaliter ſocietati; dummodò enim adſit voluntas, non niſi licito modo contrahendi, neque maius lucrum petatur quàm æquum ſit pro ratione negotiationis, & aliarum circumſtantiarum; ſufficiet ſi illi intercedant virtualiter; vt ſi is qui appoſiturus eſt operas, nõ curans formaliter adhibere tres contractus, dicat: Da mihi centum aureos ad talem negotiationem, & ſi velis, in me ſuſcipiam totum illorum periculum, inſuperque tibi tale lucrum certum dabo, retento mihi toto, eo quòd ex eadem negotiatione prouenturum eſt: Aut ſi is qui in ſocietatem tradit pecuniam, ſimile pactum offerat, in quo virtute contineantur tres dicti contractus, vnus ſocietatis, & duo aſſecurationis.

Tertium eſt, de rigore quidem veram eſſe talem ſententiam, quando pretia aſſecurationum ſunt iuſta, & abeſt voluntas mutuandi; in praxi tamen non eſſe facilè ſuadendã, aut etiam ſequendam, propter periculum defectus veri animi celebrandi ſincerè ſocietatem. Cui defectui occaſionem præbere maximè poteſt, quòd prædicti aſſecurationis contractus, ſocietati ipſi virtualiter tantùm apponantur. Accedere etiam poteſt ſcandalum, quod quoties, *ſpectatis omnibus circumſtantijs*, ex tali modo contrahendi dari iudicabitur, cõtractus licitè celebrari non poterit, quia, eſto, non ſit cõtra iuſtitiam, erit tamen contra charitatem.

Quartum eſt, per eandem ſententiam difficiliùs cæteris excuſari, immò vix excuſari poſſe eos qui ſemper, & ex omni genere negotiationis, aut artificij, à quacunque perſona eandem ſummam lucri (verbi gratia quinque pro centum) ſaluo capitali petunt. Vix enim fieri poteſt, quin ibi adſit mutuandi affectus, immò, & plerumque aperta iniuſtitia: cùm oporteat pro diuerſitate negotiationis, & tẽporis, aut loci, in quo ea exercetur, aut perſonarum a quibus, aut cum quibus exercetur, æſtimationem periculi, & ſpem lucri variari: & per conſequens iuſtum pretium aſſecurationis, ſiue capitalis, ſiue lucri ſperati mutari. Quo fit vt nequeat ſine iniuſtitia ſemper idem ſeruari; prout rectè notatum eſt a Caietano in tomo 1. Opuſculorum, tract. 31. reſponſione 1. ſub finem.

Quintum eſt, ex eadem ſententia rectè inferri contra Syluest. *Societas* 3, *quæſt.* 5. ab vſura excuſari poſſe contractum ſocietatis cũ pacto, quòd tertia pars periculi pecuniæ pertineat ad eum qui illam apponit, & duæ aliæ ad eum qui apponit operas; dummodò huic ab illo iuſta compenſatio fiat; tantùm, verbi gratia, ei cedendo de lucro ex negotiatione expectato, quantùm æſtimari poteſt tale periculum; vtruſque adſit vtrinque animus negotiandi. Nam ſi quis poteſt reijcere totum periculum in ſocium, id recompenſando ſufficienter, data maiore, *quam eſſet alias ei debita*, lucri parte, prout anteà oſtenſum eſt, cur non poterit ſimili modo in eum reijcere periculum duarum partium capitalis relinquendo ei tot partes lucri, quot ſufficiant ad compenſandã talem periculi ſuſceptionem? Vſura autem eſſet manifeſta, ſi quis abſque iuſta compenſatione, vellet capitale ſibi pro parte ſecurum eſſe; quia pro parte etiam interueniret mutuum, ex quo lucrum caperetur.

Sextum eſt, eidem ſententiæ non aduerſari bullam Sixti V. quæ incipit, Deteſtabilis, cùm damnat ſocietatem initam cum pacto de ſaluo capitali. Nam intelligenda eſt, cùm tale pactum fit ex vi ipſius ſocietatis, non autem cùm fit ex vi alterius cõtractus ei adiuncti, vt Toletus qui ei a cõſilijs erat, reſpondiſſe fertur. Et ratio eſſe poteſt, quia per hoc non tollitur ratio, & iuſtitia licitæ ſocietatis, per illud autem tollitur. Eſt enim manifeſta iniuſtitia, ſi quis eo ſolo nomine, quòd in ſocietatem tradat alteri pecuniam, velit vt ſe faciat de ea ſecurum. Namque vi ſolius ſocietatis, ad nihil aliud ſocij tenentur ex iuſtitia, quàm ad iuſtam diſtributionem damni, & lucri: periculo ſortis vniuſcuiuſque remanente apud vnumquemq;. Quinimò, vt bene loco cit. notat Caiet. ex vi ſolius ſocietatis, ſocius non poteſt alium ſocium cogere ad ineundum ſecum aſſecurationis contractum: quia id onus eſt, quo ipſe grauari non poteſt, niſi vltrò, ſuaque ſponte velit illud ſubire.

Septimum eſt, eidem ſententiæ conſentaneum eſſe, quod Nauar. *in Enchir. cap. 17. num.* 157. habet, licitum eſſe legare parocho, aut beneficiarijs alicuius Eccleſiæ certam pecuniam, vt illam perpetuæ negotiationi exponant accipiendo quatuor, vel quinque pro centum ſingulis annis, ex quibus ſoluatur ſtipendium dicentibus aliquot miſſas, quia id eſt legare fructum quem talis pecunia etiam manens ſalua, poteſt expoſita negotiationi proferre, ob adiectos ad contractum ſocietatis duos alios aſſecurationis iuſtos. Poſtremum eſt, eadem ratione qua admittitur propoſita ſententia, admitti pariter poſſe, licitam eſſe ſocietatem, qua is qui operam ſuam collocat in commune, vult tantùm certum quid, & eſſe prorſus liber a damno. Nam id eſt ſocietati addere contractum aſſecurationis, aut potiùs inire contractum locationis operarum, quo in ſtipendium accipitur pars lucri ex negotiatione prouenientis, *quemadmodum habent in verbo Societas v. Angelus, §. 6. & Sylu. quæſt. 4.* Multa quidem alia ob negotiantium miras inuentiones occurrere poſſunt dubia de iſtiuſmodi ſocietate, ſed de illis eadem ratione ac de præcedentibus iudicandum eſt: quandoquidem in illis pari ratione expendendum eſt: an quid illicitum, aut iniquum contineant, necne.

CAPVT XXX.

De ſocietate circa animalia.

SVMMARIVM.

401 *Varij modi quibus ſocietas circa animalia celebratur.*
402 *Conditiones requiſitæ, vt ſocietas circa animalia cenſeatur licita.*
403 *Quòd illis concurrentibus ſit licita.*
404 *De ſocietate in qua conſeruatur capitale reſtaurando illud tam animalium quæ moriuntur, ſubſtitutione aliorum quæ naſcuntur.*
405 *De ſocietate in qua dantur animalia, æſtimata pretio, ad quod ſoluendum obligatur recipiens, etiamſi illa pereant ſine vlla ipſius culpa.*
406 *De quadam ſocietate quæ iniri poteſt cum Monaſterio vel Eccleſia.*
407 *De ſocietate in qua dantur animalia ad certum tempus, plus tunc valitura, quàm cum dantur.*
408 *De ſocietate in qua primum inuentum conſtituitur capitale cum pactum apponenti illud.*
409 *De ſocietate in qua periculum capitalis pro mediatate ſtat apponenti operas, vel mancipium.*

DE hac ſocietate quam ſocidam appellant, latiùs diſſerunt D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 19. & quatuor ſequentibus, Conrad. de contract. quæſt. 78. Angel. & Syluest. Societas 2. Tab. videa 3. nu. 6. & 7. Lælius Zecchi in tract. de vſur. cap. 7. nu. 7. & 8. Gabr. in 4. diſt. 15. quæſt. 1. artic. dubio 1.

401 Hæc autem contrahitur nonnunquam, animalia, & circa illa induſtriam, ac operas in ordine ad lucrum conferendo in commune quaſi cumulo facto ex omnibus, vt lucra, & damna ab vnoquoque pro rata partis per ipſum appoſitæ participentur, eo modo quo expoſitum eſt in ſuperiori capite, dubio 1. Nonnunquam verò, quod frequentius eſt, contrahitur vno dante animalia alteri, qui ſuas operas, & induſtriam ponat in ijs paſcendis, & fructibus colligendis ex ijſdem. Qui modus adhuc varius eſt, vt patet per tradita loco cit. ab Angelo, & Sylu. Nam in eam ſocietatem interdum conferuntur animalia cum aliquo prædio ad illius culturam, vt quando villico pauperi traduntur boues, aut equi, quibus agros colere poſſit. Item aliquando traduntur firma, & certa in omni euentu, id eſt, cum conditione, vt ſi pereant, quocunque caſu id fiat, illorum iactura reſarcitur per accipientem. Aliquando verò traduntur non certa, ita vt pereuntia abſque lata, vel leui culpa recipientis, pereant danti.

Quorum tamen modorum priore non celebratur verè contractus ſocietatis, ſed potiùs, *vt rectè notat Syluester*, contractus venditionis. Qui vt cenſeatur licitus, requiritur vt dans nihil accipere poſſit præter iuſtum pretium, ita vt de fructibus adhuc participans, vſuram committat palliatam niſi ille cui dedit, moram trahat in ſoluendo idipſum pretium, & nihilominùs percipiat fructum ex animalibus emptis: quo caſu accipi poteſt aliqua pars fructuum tanquam intereſſe quemadmodum loco cit. habent *Angelus §. 9. & Sylueſter qu. 4.* Quod intellige cum diſtinctione ante tradita nu. 301. Item aliquando ille qui animalia confert certum ſtipendium ſoluit ea recipienti: aliquando verò recipiens dat certum quid animalia ponenti, quod vtrumque locationis contractus potiùs eſt quàm ſocietatis, cùm illud ſit conducere operas, & iſtud ſit conducere animalia.

402 Iam vt ſocida cenſeatur licita, tres conditiones requiruntur. Prima eſt, vt animalia in ſocietatem collata ſtent periculo ea ponentis: quoniam ex vi ſocietatis ipſe retinet illorum dominium, quo fit vt pereuntia debeant ei, tanquam domino, perire, niſi interueniat contractus aſſecurationis eorundem animalium, ea ratione factus, qua in ſuperiori capite habitum eſt fieri contractum aſſecurationis pecuniæ capitalis. Aut niſi interueniat pactum, vt periculum quocunque modo contingat, ſit commune, facta ob id compenſatione iuſta recipienti: qui quidem non tenetur alioqui illud ſubire, ſi nulla ſua lata, vel leui culpa (de qua vtraque vnumquemque ſocium teneri habitum eſt in præced. nu. 374) contingat animalia ipſa perire.

Secunda conditio eſt, vt ex vi talis contractus lucra, & damna communia ſint ex æquo, pro rata ſortis vniuſcuiuſque ſocij; perinde ac in ſocietate circa negotiationem dictum eſt in proximè præcedenti capite.

Tertia eſt, vt nullus ſociorum onaretur plus alio, ex vi talis contractus, ſicut cenſetur onerari cùm minimum eſt pretium, quo æſtimantur animalia data in ſocietatem, aut is qui operas ponit, iuſtam earum mercedem non accipit iudicio boni, peritique viri, aut cogitur ſoluere penſionem integram eo tempore quo animalia in ſocietatem accepta, fructum ſuum proferre deſierunt, ſine vlla ſua culpa, aut ob culpam apponentis, aut ob aliquem caſum fortuitum, prout docet Nauar. *in Enchir. cap. 17. nu. 160.* aut demum periculum animalium quocumque modo eueniat, cogitur ſubire, ſine iuſti pretij compenſatione, aut ſubire eiuſdem periculi partem non facta idcò diminutione penſionis in iuſtam compenſationem, ex eod. ibid. Et ratio eſt, quia apertè ſocios contingeret inæqualitas, qua vnus præ alio grauaretur contra iuſtitiæ commutatiuæ æqualitatem; & ideò cum peccato & obligatione ad reſtitutionem.

Atque conditionibus hiſce concurrentibus dubium non eſt quin licitè iniri poſſit ſocietas circa animalia in ordine ad lucrum, & ad fructus ex illis percipiendos. Si enim pecuniæ in ſocietate circa negotiationem, deſeruire poteſt ad percipiendum ex ea lucrum, à potiori quoſanè potiori iure in hac quoque ſocietate deſeruire animalia, quæ ex ſe reddunt fructus pecunia æſtimabiles. Quod quidem apertiſſimum eſt in ſocietate ea, in qua plures ſocij emerunt animalia communia, & expenſas omnes ſoluerunt, ac inter ſe fructus, & lucra diuiſerunt ſecundùm proportionem capitalis & capitale, quod quiſque appoſuit, atque ſecundùm eandem proportionem ad expenſas contribuerunt, ac periculum capitalis in ſe ſuſceperunt. Nam dubitari non poteſt quin talis ſocietas ſit licita, ad quam, vt ad regulam examinari debent cæteræ. Sed in cæteris aduerte variationem in aliquo, aut in aliquibus eorum, quæ ad illam concurrunt, non impedire quominùs ipſa ſit iuſta, quando illa in qua variatio contingit, ſufficienter aliunde compenſatur; quia vt ſine compenſatione efficitur, inuiſtaque ea interueniente, conſtituetur æqualitas quam iuſtitia commutatiua exigit. 403

Cæterùm animalia quæ in ſocietatem traduntur, alia ſunt minora, quæ in valore matres æquant intra annum; vt oues, capræ, ſues: alia verò maiora, quorum fructus annuus ordinariè nõ aſcendit ad valorem matris. Atque ſocietas circa hæc inita, communiter durat quinque annos: inita verò circa illa tres tantùm annos.

Cætera quæ de hoc ſocietatis genere in communi addenda viderentur, ſatis nota eſſe poſſunt ex dictis in duobus præcedentibus capitibus. Quæ autem in particulari ſunt addenda, ſpectant ad pactiones quibus ipſum veſtiri ſolet. Atque conſtat quidem ſeruandum eſſe in eo illud quod inter ſocios iuſta pactione conuentum fuerit: ſi quando nihil conuentum ſit, ſtandum eſſe conſuetudini loci, niſi prudentium arbitrio, ea cenſeatur peruerſa. Multa ſunt tamen dubia, quæ in particulari mouentur de plerisque pactis, ſintne vſuraria, aut iniuſta: quæ omnia perſequi non eſt neceſſe, ſed ſufficiet quæ frequentiora ſunt attingere: quandoquidem ea antedictis in communi, & ea eorundem frequentiorum ſequenti explicatione, erit facile, *diſpectis ac ponderatis circumſtantijs*, ſatisfacere cæteris quæ occurrerint.

Dubia de propoſita ſocietate.

PRimum ergo dubium eſt, an licitus ſit contractus quo tradit quis paſtori, aut alteri ruſtico centum oues his conditionibus. Prima, vt illas paſcat, & cuſtodiat: ſecunda, vt conſeruentur ſemper in eo numero, mortuas reſtaurãdo ex earum fœtibus: tertia, vt in fine cuiuſque anni ex earundem fœtibus reſiduis accipiat mediam partem.

Reſpondendum eſt ex Sylueſtro *Societas 2. qu. 9.* talem contractum non eſſe vſurarium: quia nulla eſt in eo conditio de ſaluo capitali, ita vt ſi eædé oues ſi abſque fœtu pereant morte naturali, aut caſu fortuito, danti pereant tanquam domino, non autem recipienti. Eſſe verò iniquum, quia perinde initur, ac ſi oues de ſe eſſent immortales. Quod tamẽ aduerte tantũ procedere, quando dominus, & paſtor, ſeu ruſticus non fuerint æqualiter expoſiti damno, & lucro: ſed ruſticus grauari inueniatur, vt quando media illa pars reſiduorum fœtuum, ſæpe minùs valet quàm ipſius opera, & induſtria mereatur, non item quando ſæpe eadẽ pars operas ipſas, & induſtriã paſtoris excedit. Cæterũ, vt in hac re procedatur 404

tutiore

turiore conſcientiæ, conſultum eſſet, vt dominus conduce-ret paſtoris operas certo pretio illis æquivalenti, boni peritique viri arbitrio.

Secundum dubium: an licitus ſit contractus quo aliquis centum oues certo pretio æſtimatas dat alteri cum pacto, vt de earum fœtu aliquid ei tribuat, & adhuc reddat pretiũ quo fuerint æſtimatæ, etiamſi nulla ſua lata, vel leui culpa, ſed caſu fortuito, aut morte naturali perierint.

405 Ad quod reſpondendum aſſerit Sylu. *in præcedent. q. 5. & Tabien. vſura 3 num. 6.* contractum eſſe vſurarium; quia in eo caſu dominus vendit illas oues ruſtico, et dans mutuò illarum pretium, & ex tali mutuo accipiens lucrum, quod vſurariũ eſt. Immò etiamſi id fiat ſolùm, vt accipiens reddatur diligentior, ſiue intentione illum rauerà obligandi, aut aliquid ab eo accipiendi, illicitum eſt, tanquam ſcandalizatiuũ; vt habet Sylu. quæſt. 5. concl. 4.

Tertium dubium: an bonus ſit contractus, quo quis Monaſterio, vel Eccleſiæ tradit centum ouium cum pacto, quòd pro ſingulis accipiet quotannis duos ſolidos tota ſua vita, ſiue omnes, ſiue plures intereà moriantur? quotquot autem ipſo defuncto manſerint, eiuſdem Monaſterij ſint, vel Eccleſiæ.

406 Ad quod idem Sylu. *in præced. quæſt. 3.* reſpondet, bonum eſſe contractum, dummodo abſit dolus, & fraus omnis, qualis eſſet ſi oues morbo aliquo inficerentur, vel eſſent morti vicinæ, neque recipientes ad id aduerterent. Ad cuius reſponſionis confirmationẽ facit; quòd in eodem ferè contingat, ac cum quis Monaſterio, Eccleſiæ, Capitulo, aut Hoſpitali donat ſua bona, aut eorum partem, vel pecuniæ ſummã cum onere, quòd ſe met, vel alium ſuſtentabit tota ipſius vita, ipſoque mortuo habeat omnia quæ ſuperſunt.

Quartum dubium: an licitus ſit contractus quo Titius animalia Sempronio dat, vt ea ſuis expenſis, induſtria, & cura nutriat, curetq; vt fructus, & fœtus edant; dat inquã cum pacto, quòd in fine quatuor, aut quinque annorum ea vendantur, & Titius ſuum capitale accipiat, ſi ſaluum fuerit, reliqua verò ex æquo diuidantur.

407 Ad quod reſpondetur, licitũ eſſe, prout expreſſit Tabien. *vſura 3. num. 5.* dummodò animalia ipſa exponſtra ſint periculo Titij, ad nihilque teneatur Sempronius, ſi illa in ipſo fine minùs valeant, *quòd eſt perijſſe ex parte*, vt nec ſi in totum perijſſent; atque media illa pars lucri probabiliter expectati, ſit iuſta merces operarum quas Sempronius poneret, & compenſatio expenſarum quas faciet.

Quintum dubium: an licitum ſit animalia in ſocietatem tradere alteri ea lege, vt lucrum ſit commune: ſed qui illa accipit, de hoc nihil capiat, donec iuſtum eorumdem animalium pretium ex ipſo lucro ſit domino refuſum.

408 Ad quod reſpondet ex D. Anton. Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 261.* talem contractum eſſe licitum, dummodò ea animalia quæ pariturint ante recuperatam ſortem, pereant domino, non autem ea recipienti: niſi id contigiſſet ſua lata, vel leui culpa; iuxta antedicta. Syluester tamen *vſura 2. quæſt. 9. concl. 5.* putat in eo committi iniuſtitiam, etiamſi non committant vſuram: quia ſi poſt dictam recuperationem ſortis ſtatim perirent omnia animalia, ſocius qui operas appoſuit, perderet omninò illarum fructum. Sed quia alter quoque perdit æqualem fructum ex ſuis animalibus, iuſtè, *vt ſupponimus*, per ſocietatem expectatum; par eſt vtriuſque conditio, eo modo quo expoſitum eſt in præcedenti numer. 361. Qua tamen in re vt iuſtitia ſeruetur, requiritur, vt tantò maior portio lucri ſperari debeatur ruſtico, quantò plus ei imponderet periculi perdendi ſuã operam, & impenſas ab ipſo faciendas. Id enim requiritur ad æqualitatem proportionaliter ſeruandam in ſocietate.

Vltimum dubium eſt; ad liceat dare ruſtico oues hoc pacto, vt ſi illæ perierint, ipſe ex æquo cum eas apponente particeps ſit damni: ſi verò non perierint, fuerintque multiplicatæ, extrahatur capitale, & detur apponenti; ac deinde lucrum inter eos æqualiter diuidatur.

409 Ad hoc reſpondendũ eſſe quòd non liceat, patet, quia in tali contractu ruſticus nimis grauatur: quandoquidem ipſe perdit tam mediam partem ſortis, quàm operas appoſitas; cùm alter ſocius amittat ſolummodò dimidiam ſortis: vnde fit vt ſocij contra naturam contractus ſocietatis non ſint in damno ſuſtinendo æquales. Neque ſatisfaciet quis dicens in tali contractu contineri virtute alium venditionis talium animalium pro media parte, perinde ac ſi illa apponens, ruſtico operam, & induſtriam appoſituro daret mutuò dimidiatam partem pretij eorumdem animalium, & ipſe alteram adderet ad illa eadem coniunctim emenda. Nã ſi ita ſit, vſurarius erit contractus, in quo videlicet, ob mutuò datam illam medietatẽ accipitur pretium ratione mutui: ſtipendium, inquam, ruſtico debitum propter illa operæ, & induſtriæ, ac expenſarum, quas fecit nomine alterius ſocij: qui ſicut particeps eſt commodorum pro medietate, debet eſſe & onerum. Quòd ſi quis dicere malit in contractu virtute contineri alium aſſecurationis, concedemus locum eſſe poſſe propoſitæ ſocietatis, dummodò in ea res ſic ad æqualitatem prudentis arbitrio redigatur, vt ruſticus accipiat iuſtam mercedem operæ, & induſtriæ ſuæ, ac expenſarum: iuſtũmque pretium oneris quod ſubit, ſuſcipiendi in ſe mediam partem periculi. Id quod in propoſito contingere [illegible] non poteſt: niſi conſtet tantùm fructus percipi ex ipſis animalibus, vt æquiualeat tam penſioni quæ domino ſoluitur, quàm mercedi ruſtico debitæ pro ipſius opera, induſtria, & expenſis: ac etiam pro iuſto aſſecurationis pretio. Si enim ſecus accidat, violatur illa generalis regula iuris. Secundùm naturam eſt, commoda cuiuſque rei eum ſequi, quẽ ſequentur incommoda. Quæ regula eſt 10. ff. De regulis iuris. Violatur etiam illa ſpecialis paſſim recepta ab authoribus in hac materia: Quod quantumcumque alia, atque alia pacta adijciantur in ſocietate, tam lucrum, quàm damnum debeat eſſe commune, atque portiones lucri, ac damni debeant ſpectato periculo, cæteriſque circumſtantijs ita diſtribui, iuxta quantitatem rerum contributarum, vt is qui cæteris paribus plus contribuit, maiorem portionem recipiat, æqualiter contribuit, cùm ſit conſentaneum partes lucri proportionaliter reſpondere partibus in ſocietatem collatis: grauaminibus omnibus intereà compenſatis. Quod quidem curandum eſt, quia ſocietas alioqui erit, aut vſuraria, aut ſaltem iniuſta: atque adeò laqueus de quo Apoſtolus in priori ad Timoth. cap. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli.

TRACTATVS.

De Cenſibus, & Cambijs

Hic tractatus præcedentibus proximè ſubiungitur; quia cenſus & cambium rationem aliquam habent venditionis & emptionis. De cenſibus autem agunt Theologi ſcholaſtici in 4. diſtinct. 15. potiſſimùm Gabriel quæſt. 12. Summularij in verbo cenſus, & in verbo vſura. Conradus de contractib. à quæſt. 72. ad 87. Medina in Cod. De acquiſitia per vſuram quæſt. 11. & deinceps. Sotus lib. 6. De iuſtitia & iure quæſt. 5. Nauar. in commentar. De vſuris, à notabili 28 vſque ad finem, & in Enchir. cap. 17. num. 232. & quatuor ſequentibus. Couar. in lib. 3. variar. reſolut. à cap. 7 ad 11. Angles in 2. parte florum Theol. quæſt. De cenſibus. Gregor. à Valentia 2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 381. ad 395. Leon. Leſſius lib. 2. De iuſt. & iure cap. 22. Ferdinandus Rebellus de obligat. Iuſtitiæ par. 2. lib. 10. De cambijs verò agunt Theologi loco citato. Summularij in verbo Cambium aut Campſor: adhucq. Angelus in verbo vſura 1. à n. 51. Tab. vſura 15. Sylu. vſura 4. Roſel. vſura 6. Caiet. in tomo 2. opuſc. tract. 7. Med. in Cod. De acquiſitis per vſuram, à quæſt. 5. ad 12. Conrad. De contractibus quæſt. 99. Sotus lib. 6. De iuſt. & iure quæſt 8. & ſequentib. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 283. vſque ad finem, Couar. in collatione veterum numiſmatum cap. 7. Angles loco cit. quæſt. De cambijs. Gregor. à Valent. in ſequen. quæſt. 23. Molina à ſequenti quæſt. 396. ad 410. Leſſius in ſequenti cap. 23. & Rebellus in ſequen. lib. 11. Ad aliquot autem quæſtiones reuocabimus ea quæ videntur hic tradenda.

CAPVT XXXI.

De natura & conditionibus cenſus.

SVMMARIVM.

410 *In quo conſiſtat natura cenſus.*

411 *Quatuor conditiones iure naturæ ſeruandæ in emptione cenſuũ.*

412 Col-

412 *Collecta ex Extrauagantibus Martini V. & Calixti III.*
413 *A Pio V. in bulla relata à Nauarro plures aſsignata.*
414 *Quarum obſeruatio non ſit neceſſaria, vbi eadem bulla nec recepta vſu, nec publicata.*
415 *Cenſus vſu frequens licitus, in quo aliquot eiuſmodi cōditiones non ſeruantur.*
416 *Cenſus vtrinque redimibilis licitus quidem eſt in ſpeculatione, ſed in praxi vitandus tanquam periculoſus.*
417 *Quatenus liceat venditorem cenſus cogere, vt præter rem ipſi cenſui ſubiectam, alia ſua bona in pignus obliget, vel fideiuſſorem det.*
418 *Quatenus licitum ſit pactum, vt poſt quadriennium mutetur res ſubiecta cenſui.*
419 *De contractu quo dominus ſamulo non valens ſoluere notabilē ſummam ei debitam conſtituit ſibi idem certam penſionem annuam, & de contractu ſimili quo debitor non valens ſoluere creditori, conſtituit ei cenſum annuum.*
420 *De contractu, vt pereunte re cenſui ſuppoſita, maneat perſona venditoris obligata ad ſolutionem penſionis annuæ.*
421 *De cenſu conſtituto ſuper domum, aut molendinum quod corruit.*
422 *De cenſu conſtituto ſuper rem iam ſatis oneratam.*
423 *De cenſu conſtituto authoritate Iudicis condemnantis.*
424 *Explicatio dubij, an cenſus redimi poſsit ex parte.*

QVAESTIO I.

Quid ſit cenſus.

410 VArijs modis cenſum dici, videre eſt apud Couer. initio citati cap. 7. libri 3. variar. reſolut. & apud Lud. Molinam in citata diſput. 381. hic autem ſumitur prout eſt cōtractus, cuius natura conſiſtit in eo quòd ſit ius exigendi penſionem de alterius re vtili emptione acquiſitum. Intellige autem iuris nomine facultatem ſeu poteſtatem faciendi aliquid ſecundum iuſtitiam, ſeu titulo iuſto: qualis in cenſu eſt ex emptione; non quidem penſionis, *vt quis exiſtimauerit*, ſed iuris eam exigendi.

Nomine penſionis verò, intellige vtilitatem pecuniariam aut fructuariam, quæ emptione, & venditione prædicti iuris acquiritur in re frugiſera, cuius dominus immediatum ius habet in fructibus eius, & mediatum in pecunia quæ ex ijſdem fructibus diſtractis confici poteſt, ideóque in ſe ſuſcipere poteſt onus ſoluendi penſionem, ſicut fructuariam, ita & pecuniariam illius vice.

Nomine demum rei vtilis alterius, intellige rem omnem ex qua venditor cenſus poteſt reuerà, legitiméque vtilitatē percipere, ſiue ipſa ſit res immobilis: vt fundus, domus, flumen, ſylua, portus, fodina metallica, annui reditus, & alia ſimilis ex qua emolumentum percipitur: ſiue etiam mobilis, vt grex ouium, armentum boum, &c. dummodo eo ipſo res ſi etiam lucroſum habeat, quemad. Medina notat *in Cod. De acquiſitis per vſuram q. 1.* Et confirmatur: quia ius percipiendi vtilitatem e re quæ nullam poteſt reipſa gignere, ficititium eſt. Cenſus verò cenſetur eius generis eſſe, quando non conſtituitur in re fructifera. Quare ficititius, meráque vſura palliata eſſe exiſtimari debet. Quod idem pariter dicendū eſt de cenſu fundato in re non præſtante domino ſuo tantā vtilitatem, quanta eſt penſio ſoluenda: quandoquidem vt ſe habet totum ad totum, ſic ſe habet pars ad partem: nec poteſt quiſquam vendere, aut pendere vtilitatem, quam nō poteſt percipere.

Atque facilè poteſt ex his diſtingui contractus cenſualis à mutuo, locatione & emphyteuſi, cum quibus habet ſimilitudinem. Cùm enim per mutuum transferatur dominium cum obligatione tantumdem reſtituendi: per cenſualem cōtractum transfertur tantùm ius exigendi, & percipiendi penſionem, ſine neceſſaria obligatione reſtituendi capitale, ſi penſio ipſa ſoluatur. Item cùm in locatione, & emphyteuſi penſio accipiatur ex re propria, in cenſu accipitur ex re alterius. Aduerte autem obiter, à Doctoribus in hac materia frequenter accipi nomen cenſus, vt pro iure exigendi penſionem, ſic & pro ipſa penſione. Item eum qui penſionem ſoluit, cenſuarium, & eum cui ſoluitur, cenſualiſtam dici à nonnullis: quos imitari non pudebit.

QVAESTIO II.

Quas conditiones cenſus requirat vt ſit licitus.

DE iure naturali quatuor conditiones in emptionib. cenſuum ſeruari debent. Prima, vt cenſus fundetur in re frugifera: hoc enim in præced. qu. ſatis aperta ratione probatum eſt. Secunda, vt ematur iuſto pretio: hoc enim ex D. Thoma 2. 2. q. 77. *art.* 1. neceſſarium eſt ad omnem emptionis & venditionis contractum. Tertia, vt ſi res cenſualis aut in totum, aut in partem pereat, aut ſterilis fiat abſque culpa & malitia cenſuarij, ceſſet cenſus pro rata: ceſſante ſcilicet vtilitate ad quam percipiendā dicebatur eſſe ius: atque adeò ſublato fundamento, quo idipſum ius nitebatur. Confirmatur, quia ſic natura comperetum eſt (niſi peculiari contractu aliud iuſtè caueatur) vt res ita domino ſuo pereat, quòd ipſa penitùs extincta, is qui dominiū habuit directum, perdat illud: itémque ceſſante ipſius vtilitate, ſimiliter dominium ipſum vtile perdatis, qui habuit illud, prout in re cenſui ſubiecta cenſetur habuiſſe is, qui cenſum emit. 411

Accedit authoritas (quam aduersùs Conar. vrget Molina *diſpu. 383 verſ. Hinc conſtat*) Extrauagantium poſt memorandarum, tum Martini V. & Calixti III. in quibus dicitur pereuntibus poſſeſſionibus, in quibus cenſus erat conſtitutus, nullam competere actionem emptoribus cenſus, ad recuperationem pecuniæ: tum etiam Pij V. vbi ia apertè ſtatuit pereunte re ſuper quam cenſus collocatur, aut infructuoſe reddita, cenſum quoque ipſum perire. Accedit quoque ratio à priori, quia ſicut ſeruitus, ita & cenſus in re in qua conſtituitur, hæret tanquam in fundamento: quo ſublato neceſſe eſt corruere illud quod in eo fundatur, inquit Cap. Cùm Paulus quæſt. 1. Idem aduersùs Sotū bene tuetur Nauarrus in Comment. de vſuris n. 74.

Neque obſtat, quòd in vſu ſit, vt exigatur cenſus, quantūcumque res ei ſubiecta fructum non reddat in aliquo anno: quia tunc res non deſinit omninò vtilis eſſe: ſed ſi ceſſat ferre fructus vno anno, feret alio. Adde quòd in emptione cenſus non emantur fructus quos res ei ſubiecta feret ſingulis annis; ſed ius percipiendi penſionem ex illius fructibus: prout bene notat Sotus in lib. ſexto De iuſt. & iure, *quæſt. 5. art. 3. concl. 5.* Itaque aduerte propoſitam conditionem intelligendam eſſe de re quæ in perpetuum perijt, vel infrugifera eſt reddita. Omnium conſeſſione, teſte Leon. Leſſio de iuſt. & iure. *lib. 2. cap. 22. n.* 88. ſi res cenſui ſubiecta ſecundùm nullam ſui partem eſt abſolutè effecta infrugifera, in perpetuum ea manet ſecundùm ſe totam, & ſecundùm omnes ſui partes obligata pro tota penſione. Et ratio eſt, *quam habet Molina in citata diſput. 383. verſ. Conſtat deinde*: quia emptor cenſus nollet alioqui contractum ſic celebrare: exponendo nimirùm ſe diſcrimini, vt ſi res ſubiecta cenſui transiret ad diuerſos poſſeſſores, cogeretur à ſingulis exigere partem cenſus, cū magno ſuo labore, & non ſine detrimento.

Poſtrema conditio eſt, vt inſcio emptore cenſus, dominium rei quæ cenſui ſubijcitur non transferat in alium, à quo penſio ſoluenda, ægrè minùſque ſecurè ſoluetur; alioqui enim fieret eidem emptori aperta iniuria, propter impedimentū & grauamen, quod ſubiret ad obtinendam ſolutionem ſibi debitam. Quod ex Soto in ſequen. art. 3. annotans Gregor. à Valen. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 22 puncto 7. addit quòd ſi venditor rem cenſui ſubiectam velit transferre in aliquem, à quo æquè tutò poſſint recipi penſiones, is non videatur iure naturæ teneri ad conſenſum ab emptore petendum, cùm nullum inde immineat ei periculum: nec ſi quidem pluribus diuiſim vendatur; cùm ex Nauarro in comment. De vſuris numer. 114. poſſit à quocumque illorum voluerit, exigere totam pēſionē, quandoquidem conſentaneum non eſt ex tali diuiſione conditionem ipſius deteriorem fieri.

De iure autem poſitiuo, plures ijs conditiones requirit vē-ditio cenſuum. Namque ex Extrauagentib. Martini V. & Calixti III. inter communes, tit. De emptione & venditione, habentur octo, vt notatum eſt à Nauar. in citato commentario n. 72. reuocatæ ad ſex per Barth. Carranzam in ſumma Conciliorum poſt Concilium Floren. quarum prima eſt, vt res ſuper quam cenſus fundatur, ſit fructifera, certa, ac determinata. Secunda, vt eadem res tot habeat fructus quot reſpondeant penſioni annuæ ſoluendæ. Tertia, vt pereunte eadem re in toto, vel ex parte, pereat 412

etiam

etiam cenſus in toto, vel ex parte pro rate. Querta, vt pretium ſit iuſtum. Quinta, vt ſemper ſit liberam venditori cenſus,eum redimere. Vltima, vt venditor ipſa cogi non poſſit ad redimendum cenſum venditum. In quibus diſcutiendis non eſt neceſſe nos immorari, quia exceptis ijs quas diximus eſſe de iure naturæ, non ſunt de neceſſitate ſeruandæ: cùm, *vt loco citato attigit Nauarrus, & clarè poſt eum expreſſit Lud. Molina in cit. tract. 2. diſput. 389. non longè ab initio*, prædictorum Pontificum mens tantùm fuerit approbare quoſdam cenſus, cum certis quibuſdam conditionibus, *de iure naturæ aliqui non neceſſarijs*, inſtitutos, ac relatos in ijſdem ipſorum Extrauagantibus, non autem, *prout aduertit Sotus in antememorato art. 1. ſub finem*, exigere eiuſmodi conditiones in omnibus cenſibus: ac condẽnare de peccato, quotquot caruerint aliqua earum.

413 Ea bulla verò Pij V. *relata à Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 57. num. 234. & in memorato commen. num. 84.* habentur adhuc plures. Prima, vt cenſus conſtituatur ſuper re immobili, ac certis finibus, *& vt vocant*, confrontationibus deſignate. Secunda, vt ſola illa res maneat illi cenſui ſubiecta. Tertia, vt pretium iuſtum detur: quæ eſt de iure naturali. Quarta, vt totum pretium ſimul ſoluatur. Quinta, vt venditor poſſit redimere cenſum, ſiue quoad totum, ſiue quoad partem, quandocumque voluerit, non obſtante quacumque præſcriptione, aut pacto in contrarium. Sexta, vt venditor nõ obligetur ad redimendum. Septima, vt re cenſuali pereunte cenſus pereat. Octaua, vt res cenſualis tantum reddat, quantus eſt cenſus. *Quæ vtraque eſt de iure naturali*. Nona, vt pretium cenſus ſoluatur in pecunia numerata coram Notario, & teſtibus qui videant illam tradi. Decima, ne fiant anticipatæ ſolutiones penſionum, neque in pactum deducantur: ſeu ne venditor cogatur ſoluere penſionem niſi pro rata temporis elapſi. Quæ conditio de iure naturali eſt: ex eaque patet, emptorem non poſſe dum pretium numeret detrahere penſionem primi anni per modum anticipatæ ſolutionis: neque elapſa parte temporis, poſſe amplius exigere, quàm penſionem illi parti reſpondentem. Vndecima, ne venditor cenſus obligetur ad caſus fortuitos, quia eſt contra naturam talis contractus, vt percipiantur fructus quando nulli omninò ſunt; ſecus verò ſi percipientur aliqui, etiamſi pauci, ex illis enim emptori ſatisfaciendum eſt. Duodecima, ne fiat pactum reſtringens venditori facultatem alienandi rem cẽſui ſubiectam, nec quidquam ſoluendi pro conſenſu, & facultate alienandi, facta ab emptore. Decimatertia, vt ſi res ſubiecta cenſui vendende ſit, dominus cenſus præferatus alijs; eique omnes re venalis conditiones explicantur: & totus menſis inſuper expectetur. Decimaquarta, vt cenſus non augeatur penſionibus non ſolutis, aut non ſoluendis: nec nouus ſtatuatur, aut augeatur ſuper eadem re, vel diuerſa. Poſtrema, ne fiant pacta determinantia venditori ſolutionem onerum, ad quæ ipſa de iure, & ex natura cõtractus non tenetur. Harum diſcuſſionem qui volet videre, poterit apud Lud. Molinã in eodem tractatu 2. diſput. 389. 390. 391. & 392. & apud Ferdinãdum Rebellum, De obligationibus iuſtitiæ lib. 10. quæſt. 6.

Eam enim breuitatis ſtudio omittere poſſumus, quoniam
414 bulla eiuſmodi, obliget quidẽ quoad illa quæ continet iuris naturalis: *quandoquidem talia neque non vſu, neque contrario vſu tolli poſſunt, c. n. Cap. finali, De conſuetudine*: quoad illa tamen quæ tantum ſunt iuris poſitiui, non obligat eos apud quos eadem vſu recepta non eſt: immò potiùs eſt contrario vſu repudiata. Non vſum enim, aut contrarium vſum ſufficere ad tollendam legis humanæ vim, habetur ex cit. cap. fin. & ex cap. In iſtis, diſt. 4. Qua de re Nauar in citato commen. num. 106. & 107. Accedit quòd ex ipſa bulla nihil continet, vnde ſufficienter colligatur mentem Pontificis in illa ferẽde, fuiſſe vt obligaret ante illius promulgationem, & receptionem in prouincia. Neque probabile eſt prudentiſſimum Patrem inſtituiſſe perturbari alios Principes in ſua iuriſdictione temporali, aliam formam rationi minimè repugnantem ſequentes in cenſibus conſtituendis. Accedit etiã, quòd circa eaſdem conditiones vix occurrãt difficultates. Eiuſdem bullæ explicationẽ ſi quis optet, illã inueniet apud. Nauarr. in antea memorato commen. à num. 84.

415 Cæterum circa formam vſitatã in his regionibus, occurrit monendum eidem bullæ repugnare: quod cenſus non in re certa, ſed indifferenter in omnibus bonis venditoris inſtituatur, & cautio fideiuſſoria exigatur, nec redimi poſſit per partes (niſi aliter conuentum ſit) ſed totus ſimul redimi debeat: eam nihilominus non eſſe de peccato propterea condamnandam; nam vt ſecuti Nauarrum *in ſequen. nu. 106.* notat Gregor. à Valen. 2. 2. *diſput. 5. quæſt. 22. puncto 2. ſub finem*, & Lud. Molina *in citata diſput. 392. ſub initium*, mens Pontificis non fuit declarare, iniquitatis vſurariæ illos reos verè eſſe eos, qui in emptione cenſus nõ ſeruarent omnes prædictas conditiones; ſed ipſos eſſe præſumendos vſurarios: quòd pertinet ad forum externum: quandoquidem in foro conſcientiæ non eſt locus præſumptioni, quando veritas eſt ei contraria, vt ibidẽ probat Nauar. per Cap. Tua nos, De ſponſalibus, & Cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5.

Itaque is qui ſeruat is omnibus conditionibus de iure naturali neceſſarijs ad iuſtitiam cenſus, eum emerit, poteſt in conſcientia tutus eſſe ab vſuræ labe: etiamſi alias ab eodem Pontifice poſitas omittat, & addet eis contrarias, dummodò non repugnantes iuri naturali; ſicut non repugnant illæ, quas propoſuimus. Nam poſſe ab aliquo licitè vendi cenſum in omnibus ſuis rebus, nullam certam determinando, ratio manifeſta oſtendit, quia verè habet ius percipiendi vtilitatem ex omnibus rebus ſuis indeterminatè. Ergo poteſt illud idem vendere prout docent Maior, Medina, Sotus & Couar. quos cit. & ſequitur Gregor. à Valen. *in memorato puncto, verſ. Tertio ſequitur.*

Præterea iudicio omnium, contractus fideiuſſionis eſt licitus, ſicut & alterius aſſecurationis, Ergo ſicut alijs contractibus aſſecuratio per fideiuſſionem licitè coniungi poteſt, poterit quoque eadem adiungi emptioni cenſus. Sicque iudicatum eſſe in diſceptatione doctiſſimorum Theologorũ habita Romæ ſe præſente anno Domini 1581. tradit idem Gregor. in ſequen. puncto 6. ſub finem. Addens tamen rem eſſe periculoſam, & ideò minimè ſuadendam: Immò verò diſſuadendam ne ſurrepat intentio vſuraria, qua intendas obligatum habere venditorem ad reddendum pretium à te acceptum: lucratis interea penſionibus non deducendis in ſortem.

Poſtremò, pactum vt cenſus redimi non poſſit niſi totus, non eſſe à ratione alienum poſtea docebimus: eſtque expreſſa doctrina Soti in lib. 6. De iuſtitia, & iure quæſtiona 5. art. 3. concluſione 4.

Dubia propoſita quæſtioni annexa.

SVnt quædam conditiones, cum quibus an licitè cenſus celebretur, dubitatur: vnde vt propoſitæ quæſtioni plenè ſatisfiat, explicanda ſunt ſequentia dubia.

Primum ſit. An licitus ſit cenſus vtrinque redimibilis, ſeu 416
factus cum conditione, vt emptor ad illum redimendum poſſit cogere venditorem, ſicut venditor poteſt cogere emptorem ad illum reuendendum? De qua re ſententia eſt Soti *in cit. art. 3. concluſ. 1.* cenſum cum ea conditione eſſe vſurarium. Contrarium autem tenent Ioannes Maior, & Gabriel In 4. diſt. 15. *illa quæſt. 43. & 44. in fine, & hic quæſt.* 12. ac Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. vltima poſt medium, & Conrad. De contractibus, *quæſt. 84. concluſ. 5. in fine, & corol.* 1. quos cõmemorat, & ſequitur Gregorius à Valen. 2. 2. *diſp. 15. quæſt. 22. puncto 4. col. 3.* Addens in cõſultatione multorum Theologorum peritiſſimorum, habita Romæ anno Domini 1585. id ipſum fuiſſe iudicatum probabile, pro quo, & bonas rationes adfert. Sufficit autem nobis ſatis parere, quando cenſus fuerit conſtitutus ſuper rem certam pereunte enim illa re antequam redimatur cenſus, perit pariter ac perditur tota ſumma capitalis; quod quidem fieri nequit in vſura, in qua capitalis ſumma ſemper eſt certa. Deinde quãtumcumque eiuſmodi cenſus eſſet ſuper omnia bona, id tamen non obſtaret quin ſicut emptio cum pacto retrouendendi eſt licita ſit, & emptio cum pacto redimendi, quando vtrumque pactum de mutuo conſenſu fuerit factum cũ iuſta compenſatione oneris quod venditori in eo imponitur. Itaque obſeruandum eſt, quia in tali contractu venditor oneratur, pretium in eodem debere augeri quantum requiritur ad tale onus compenſandum: vt ſi in cenſu redimibili ex parte ſolius venditoris, iuſtum pretium ſit ad rationem 8. vel 10. pro 100. in cenſu vtrinque redimibili, pretium iuſtum cenſeatur ad rationem 5. vel 6. pro 100.

Cæterùm meritò Medina loco citato monet tale pactum minimè ſuadendum eſſe in praxi, propter ſcandali periculum: cùm ipſum quandam vſuræ ſpeciem habeat, facileque ſit incautos, & lucri auidos per illud velare mutuum vſurarium. Adde, & eſſe planè diſſuadendũ, vbi lege prohibetur,

vt in

Google

vt in hac regione, in qua venditoribus tantùm conceditur ius redimendi cenſum venditum: non autem emptoribus, ius compellendi eos ad redimendum; quia talis lex obligat in conſcientia, ſicut cæteræ ciuiles legitima authoritate, ob publicum bonum rationabiliter latæ: ex communi doctrina tradita in præced. lib. 23. tract. 4 tit. 1.

417 Secundum dubium eſt. An licitè fiat, quòd paſſim emptor cenſus cogit venditorem vt præter rem cenſui ſuppoſitam, alia ſua bona loco pignoris ſeu hypotheca obliget, aut fideiuſſores ſibi det? Ad quod reſpondendum eſt, id poſſe variè fieri. Primò enim aliquando fit in hunc finem, vt ſi res cenſui ſuppoſita pereat, ea bona loco illius obligata maneant; iſtudque eſt contra emptionis, & venditionis, atque adeò cenſus naturam. Nam ſi res empta perit, debet in damnum emptoris perire. Adde quòd id perinde eſſet, ac ſi quis ſub ea conditione domum emeret, vt quandocumque rueret, venditor teneretur illam reædificare. Secundo fieri poteſt ad aſſecurationem rei emptæ, hoc ſenſu, vt ſi fortè res cenſui ſuppoſita priùs ſit ſubiecta alteri cenſui ſuppoſita priùs ſit ſubiecta alteri cenſui: aut ſit res aliena, res poſteriùs ſuppoſita teneat illius locum. In quem finem licet venditorem cenſus obligare ad hypothecanda, ſeu danda in pignus alia ſua bona; aut etiam ſubijcienda cenſui, ne emptor aliqua fraude ab eodẽ vẽditore circumueniatur, ſiue rem ipſam cenſui ſubiectam vitiando: ſiue alij cenſui illam ſubijciendo, ſiue per negligentiam ſinendo eã perire. Tertio fieri poteſt ad euitanda damna, & pericula quæ emptor cenſus poteſt incurrere, ob non ſolutam a venditore penſionem annuam; tuncq; talis obligatio licitè exigitur: quia nec eſt contra naturam cenſus, nec contra prædictas bullas Martini V. & Iulij III. atque cuique contrahẽti cum altero conceditur, ſe ab eo indemnem ſeruare. Aduerte obiter differre inter rem ſubiectam cenſui, & rem hypothecatam in cenſu, quòd illa pereunte, cenſus extinguatur; non item hac pereunte, ſed tãtùm deſinat eſſe ſecurus. Item quod re cenſui ſubiecta tranſeunte ad tertium, is debeat ſoluere penſionem annuam, *quandoquidem res tranſit cũ ſuo onere ſeruitute, & obligationibus*, non autem tranſeunte re hypothecata, cùm non ſit ea ea qua penſionem exigendi ius habetur, ſicut eſt illa alia.

418 Tertium dubium eſt. An licitè apponatur conditio qua vẽditor cenſus teneatur intra quadriennium aliam rem nouam ſupponere obligatam cenſui; ſique intra illud tempus id non faciat, emptor cenſus habeat liberam facultatem repetendi id quod dedit in pretium cenſus? Ad quod reſpondendum eſt, primò eam conditionem vbi eſt in vſu, fuiſſe introductam bono fine: nempe ad euitandas fraudes, quibus aliqui imponebant emptoribus cenſuum, ſubijciendo eiſdem cenſibus res ſimilibus oneribus iam ſubiectas, aut alienas, aut dubias: quæ quidem fraudes intra quadrienniũ detegi poterant ac ſolebant. Secundò, nunc quoque vbi ſimilia pericula probabiliter timerentur; *ſicut ſolet maximè inito contractu*, licitè poſſe talem conditionem exigi; quia venditor iure naturali tenetur vendere rem totam, certam, & ſine vllo vitio. Non poſſe autem vbi pericula non timerẽtur; cùm ſit contra naturam contractus, vt duæ res obligentur cenſui, ſi vna eſt reuera ſufficiens.

419 Quartum dubium eſt. An licitus ſit hic contractus, Sempronius debet ſuo famulo mille aureos nummos pro ſtipendijs ſeruitij ei præſtiti, quos non poteſt facilè, & commodè ſoluere; atque ne famulus ipſum infeſtet, compellendo ſtatim ſoluere, eidem promittit annuam penſionem ſoluendã quouſque prædictam ſummam mille aureorum tradiderit? Ad quod reſpondetur, talem contractum reduci poſſe ad cenſum conſtitutum ſuper perſonam: qui niſi a lege ciuili, aut recepta conſuetudine ſit reprobatus, poteſt eſſe licitus, ſi debitè fiat. Debet enim Sempronius eſſe liber ab obligatione ſoluendi mille, *quandoquidem accepit ea in pretium cenſus*, alioqui erit mutuum: & per conſequens contractus vſurarius. Debet etiam Sempronio ipſo mortuo, talis cenſus extingui, & perire, nimirùm pereunte re in qua erat conſtitutus; alioqui eſſet mutuum, inter cuius conditiones ponitur, vt ad hæredes debitoris obligatio illius tranſeat; quæ conditio non habet in cenſu perſonali locum.

Quintum dubium eſt, an ſit licitus contractus vſitatus, quo in pretium cenſus datur pecunia, quam emptori venditor alius debet? Ad quod reſpondetur, in foro conſcientiæ ſi fraus abſit, & dolus, cenſum ea ratione licitè conſtitui, vt, cùm ex mutuo, vel alio iuſto titulo debitam pecuniam ſoluere mihi non potes, inter nos conuenimus, vt in cenſum perpetuum illam habeas. Iſtud Nauarr. in Commen. De vſuris. num. 88. ex eo confirmat, quòd ſi antequam tibi traderem pecuniã meam, potui ex ea emere a te cenſum; ratio non ſit cur id mihi non concedatur poſtquam illius vſum tibi liberum per aliquod tempus reliqui. Similiter cùm vendo tibi domum, aut prædium, vel merces iuſto pretio, ſine fraude, vel dolo, & ex eodem pretio, quod non potes ſoluere, conſtituis mihi cenſum qualem venderes numerata tibi pecunia; talem quoque licitè conſtitui, habetur ex eodem in ſequenti num. 151. Et probatur, quia perinde eſt me tradere tibi domum valentem reuerà centum, ac me numerare de facto centum. Adde quòd tunc virtute interueniẽt duo contractus, vnus quo ego vendo tibi domum centum, alter quo emo a te cenſum quotannis ſoluendum, ſeu annuã penſionem pro centũ, quæ mihi ſoluere debebas in pretium domus a me tibi venditæ.

Sextum dubium eſt: an licitus ſit contractus, vt pereunte re cenſui ſuppoſita maneat perſona venditoris obligata ad ſolutionem penſionis annuæ? Ad quod reſpondetur, non videri de ſe licitum, cùm cenſus ſuper re conſtitutus, alius ſit ab eo qui ſuper perſona conſtituitur: neque obligatio vnius inducat obligationem alterius, niſi ſpeciali contrahentium conſenſu (*idq. in locis in quibus cenſus perſonalis eſt in vſu*) & remota omni fraude, numerato que iuſto pretio, quod vtrique eidem cẽſui in vnum coniuncto, æquiualeat, habita ſcilicet ratione, quòd tam vnus, quàm alter, ſit onus verè æſtimabile pretio. Vbi aduerte obiter ex Nauar. in memorato Commen. num. 95. quod nõ ſolum cenſus totus pereat perempta re, cui eſt impoſitus, ſed etiam pars pro rata partis perẽptæ, quodq; in hac re paria ſint rẽ perire, & infructiferam fieri. 420

Septimum dubium eſt: an cenſus conſtitutus ſuper domũ, aut molendinum quod planè corruit, ceſſet? Ad quod Nauar. in eodem Comment. num. 118. reſpondet, ceſſare. Et ratio eſt, quia corruente fundamento, perit res in eo fundata, & pereunte ſubiecto, perit accidens, quod in illo eſt. Quare & pereunte re, perit illius fructus. Quod procedit etiamſi domus, aut molendinum denuò reſtauretur, quia reſtauratum, *etiam ex eadẽ materia*, erit diuerſum a priore. Quanquã tamen ſi culpa venditoris res cenſui ſubiecta perierit, is tenebitur, vel pretium cenſus emptori reſtituere, vel nouum cẽſum ſuper reſtauratam, aut aliam rem conſtituere. 421

Octauum dubium eſt: an cenſus ſuper re non idonea, *nempe alijs oneribus iam plus ſubiecta, vel ficticia*, conſtitutus valeat? Ad quod in eodem num. 118. Nauarr. reſpondet, non valere, quia illud reipſa a mutuo nihil differret, quo volentes ad vſuram dare, facile vterentur; conſtituentes cẽſum ſuper prædia mutuatarij imaginaria, vel aliena. Vnde etiam fit, vt non poſſit cenſus conſtitui ſuper re (*ſiue ſit magni pretij, vt magnificum palatium, ſiue non*) cuius fructus non poſſint æquare annuam penſionem, quia ex ea parte naturam haberet mutui, eſſetque vſurarius. Nam, vt rectè argumentatur Nauar. in præced. num. 79. qui emit cenſum ſuper prædium quod non eſt, aut non tantos prouentus adfert, quantus eſt ipſe cenſus, perinde committit vſuram, atque is qui emit prædia, aut pecora, quæ alter non habet, aut plura quàm habet, & eidem alteri illa locat pro annua penſione. Quod etiam docet Syluester vſura 2. quæſt. 6. 422

Nota autem ex eodem Nauar. in cit. num. 118. quòd ſi quis cenſum antedicto modo conſtitutum emiſſet, & nulla fraus eſſet ex parte venditoris, acceptam bona fide annuam penſionem is non teneatur reſtituere, poſſitque venditorem ipſum compellere ad reſtitutionem pretij, quod ei pro tali cẽſu ſoluit. Ad quod facit quod ex lege Iulianus, ff. De actionibus empti, venditor celans vitia rei venditæ, teneatur emptori ad intereſſe. Non poſſit autem compellere ad ſolutionem futuram penſionis annuæ, ad quam non eſt ei quæſitũ ius, quod in tali re conſtitui non potuit. Sin autem fraus eſſet quoque ex parte emptoris: vtpote qui ſciuerit, vel ſuſpicatus ſit defectum, imputabitur ei totum intereſſe, cui ſciens, & volens ſe ſubiecerit, ex lege Si fundum, Codice De euictione.

Nonum dubium eſt; an licita ſit conſtitutio cenſus, facta authoritate Iudicis condemnantis vnam partem ad ſoluendum mille, vel annuum cenſum, donec mille ſoluat? De hoc Nauar. in eodem Commen. De vſuris, num. 99. rationes in vtramque partem adfert, & tandem concludit, coram Deo, & quoad forum conſcientiæ illicitam eſſe conſtitutionem, ſi mens Iudicis, & partis victricis fuit, vt altera pars obligaretur ad ſolutionem cenſus annui pro vſu pecuniæ ad quam ſoluendam condemnatur, quia id vſurarium eſt. Non autem ſi mens fuit obligare ad ſoluendem eandem penſionẽ tanquam intereſſe, aut in pœnam contumaciæ; & reuerà ij 423

non

Digitized by Google

non ſoluendo, in quo oritur intereſſe, aut contumacia.

424 Decimum dubium eſt; num cenſus poſſit redimi ex parte, ita ut nimirùm, vt emptor obligetur in conſcientia accipere quod ei offertur in redemptionem partis cenſus: an verò poſſit recuſare redemptionem, niſi pretium totum ſimul ei reddatur; vt ſi hoc ſit centum aureorum, & offerantur decem in redemptionem decimæ partis. Ad quod Nauar. in eod. Commen. num 95. & 105. ſimpliciter reſpondet, poſſe liberè in totum, & ex parte cenſum redimi: ſed melius eſt cum diſtinctione dicere. Primò, poſſe in cenſu apponi pactum, vt non redimatur per partes, ſed totum ſimul. Secundò, etiam licitè apponi poſſe pactum, vt non redimatur niſi per partes certæ magnæ quantitatis, non autem per minimas, quia emptor inde ſentire poteſt graue damnum. Nam ſi centum quæ dedit, cogatur recipere per decem, & decem, aut alias minutas partes, non erit ei integrum emere ſimilem cenſum, ſicut poſſet ſi cẽtum ei ſimul reſtituerentur, quod eſt onus graue, ac damnoſum. Tertio, ſi pactum apponatur, vt cenſus tantum redimatur reſtituto ſimul toto pretio, ipſum eſſe ſeruãdum in conſcientia, quia & eſt de communi conſenſu initum, & de ſe licitum, vt patet ex eo, quòd pactum retrouẽdendi ita fieri ſoleat, vt res tota ſimul reuendatur, ſicut tota ſimul empta fuit. Quartò, quando nullum adiectum eſt pactum, tunc emptorem non cogi in conſcientia acceptare pretium redemptionis per partes, præſertim minimas, quia in eo damnum, & onus ſentiret. Quintò, ſi ex partium conſenſu appoſitum ſit pactũ, vt cenſus per partes redimi poſſit, tunc poſſe emptorem cogi, vt acceptet redemptionem per partes. Nec enim illicitum eſt tale pactum, ipſumque ſupponitur eſſe de communi partium conſenſu initum.

CAPVT XXXII.

De modis quibus diuiditur cenſus, ac de illius iuſto pretio.

SVMMARIVM.

425 Quinque varij modi quibus cenſus diuiditur.
426. Sententia negans cenſum realem eſſe licitum.
427 Contrariam ſententiam eſſe probabiliorem.
428. Solui poteſt cenſus in ipſis fructibus quantum vel in quo conſtituitur.
429 Solutio cenſus aſſecurari poteſt in ordine ad caſus fortuitos.
430 Duplex cenſus perſonalis.
431 Difficultas, an cenſus perſonalis ſit licitus, explicatur diſtinctione.
432 Ad iuſtum pretium cenſus non requiritur ſor quantitatem ſummæ penſionum, ſit illi æqualis.
433 Quodnam ſit iuſtum cenſus pretium.
434 De pretio redemptionis cenſus.
435 De pretio cenſus conſtituti ad certum annorum numerum.
436 De iuſto pretio cenſus perſonalis perpetui.
437 De iuſto pretio cenſus vitalitij.

QVAESTIO III.

Quotuplex ſit Cenſus.

425 QVinque modis diuidi poteſt cenſus. Primò, ratione modi quo conſtituitur, in reſeruatiuum, & conſignatiuum. Ille eſt cùm quis rem ſuam, v.g. prædium, vel domum dat alteri, transferendo illius dominium, tam directum, quã vtile, reſeruando ſibi certam penſionem quotannis ſoluendam. Qui circa res temporales non annexas ſpiritualibus rarò eſt in vſu: itaut non ſit neceſſe in illo ea ratione conſiderando nos diutius immorari. Qui volet, legat Ludou. Molinam De iuſt. & iure tract. 2. diſput 381. & 382. Circa res ſpiritales annexas verò eſt ſatis frequens, vt cum beneficijs Eccleſiaſticis conceditur retenta penſione; quæ pro ſui conſideratione ſpectat ad tractatum tertium ſequentis libri 30.

Conſignatiuus verò cenſus eſt, cum quis retinet ſibi rem ſuam, verbi gratia prædium, vel domum, & ſoluit alteri penſionem conſignatam, ac conſtitutam in eodem prædio, vel domo, ſicque circa res merè temporales eſt vſu frequentiſſimus, de eoque inſtituitur præſens tractatio: & intelligenda eſt definitio ante propoſita in quæſt. 1. & traduntur ſequentes diuiſiones.

Diuidi ergo poteſt ſecundò cenſus ratione penſionis quæ ſoluitur: alius enim eſt pecuniarius, qui ſoluitur in pecunia loco fructuum rei, quæ ei ſubijcitur: alius fructuarius, qui ſoluitur in fructibus ipſis. Itemque alius eſt, quo penſio ſolui debet in parte determinata, vt cùm conſtituitur vt ſoluantur tot aurei, tot gallinæ, tot dolia vini, tot modij frumenti, & alius qui ſolui debet in quantitate incerta quidem, ſed aliquota fructuum: vt cum conſtituitur, vt tertia, quarta, vel quinta pars fructuum percipiendorum ſoluatur.

Diuidi poteſt tertiò ratione rei in qua imponitur, vt alius ſit realis, qui conſtituitur in rebus, ſeu bonis immobilibus alicuius, aut quæ pro immobilibus habentur, vt iura, vel officia, quæ fructus annuos reddunt. Alius verò ſit perſonalis, qui conſtituitur ſuper aliquam perſonam priuatam, vel ſuper communem, vt ſuper Collegium, Conuentum, vel Monaſterium, Ciuitatem, vel Remp. Alius demùm mixtus, qui conſtituitur ſuper rem, & perſonam immediatè, itaut perſona maneat obligata, quantumuis res pereat.

Diuidi quartò poteſt ratione temporis quo ſoluitur penſio, quòd alius ſit perpetuus, cuius ſcilicet penſio perpetuò durat, & alius temporalis, qui vel eſt ad tempus certum, vel ad tempus incertum, puta ad vitam alicuius, vnde vitalitius dicitur.

Diuidi poteſt quintò ratione pacti, cum quo celebratur, quòd alius ſit redimibilis, qui conſtitutus eſt cum pacto, vt redimi queat. Alius irredimibilis, conſtitutus cum pacto, vt redimi nequeat. Redimibilis autem eſſe poteſt, vel in fauorem venditoris tantum, vel in fauorem tantum emptoris, vel in fauorem vtriuſque. Quod eſt redemptionem cenſus aliquando in arbitrio tantum venditoris relictam eſſe: aliquando in arbitrio tantum emptoris, & aliquando in arbitrio, tum emptoris, tum venditoris.

Notanda peculiariter de cenſu reali, & de perſonali, diuiſionis præcipue membra.

NOtandum eſt autem primò circa cenſum realem, quòd Henricus Gandauenſis in quolibeto octauo, quæſt. 24. nonnullique alij, *quos referunt Couar. in lib. 3 variarum reſolut. cap. 7. nu. 2. & Sotus in libro 6. De iuſt. & iure quæſt. 5 art. 1. & poſt vtrumque Molina in ſæpe memorato tractatu 2. diſput. 385.* putant abſolutè vſurarium eſſe cenſum de nouo conſtitutum, quantumcumque conſtituatur in prædio, aut alia re immobili quæ ad id ſit ſpecialiter obligata: ſiquidem annui redditus per partes recipiendi, excedant valorem pecuniæ pro cenſu ipſo datæ. Ratio eorum fuit, quòd ſic pecunia virtualiter detur mutuo, per partes reſtituenda cum incremento, nec conſtitutio cenſus in prædio, ad aliud ſeruire, quàm vt prædium ipſum ſit tanquam pignus, aut hypotheca. Quòd ſi cenſus iam eſſet antea licitè conſtitutus, vt cùm dominus prædij ex eo donaſſet alicui annuum reditum, licitè, *inquiebant illi*, poſſet emi per aliquem tertium, quia reperiretur verum ius emptioni præexiſtens, quod tanquam merx ematur.

426

Verùm communis ſententia eſt in contrarium, nempe cenſum realem licitè vendi poſſe, ſi pretium ſit competens, & iuſtum, ſecundùm rationabilem loci conſuetudinem. Hanc contra prædictos propugnant Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. 10. & longè ante eos Sotus, Couarruuias, & Molina plures alios ſecum referens; quibus addere Gregorium de Valen. 2. 2. diſputatione 5. quæſtione 22. puncto 1. Leonardum Leſſium De iuſt. & iure lib. 2. cap. 22. dubit. 5. & Ferdinandum Rebellum De oblig. iuſtitiæ parte ſecunda lib. 10. quæſt. 2.

Patet autem, quia aduerſariorum confeſſione poſtquam talis cẽſus iam eſt cõſtitutus, licitè emi poteſt, quare potuit, & antea emi eodem pretio. Nec enim opus eſt vt merx præexiſtat emptioni: ſed ſatis eſt, vt in ſpe ſit: quandoquidem partus ouium, & piſces qui ſperãtur ex iactu retium, & denique fructus qui ſperentur ex vinea, venduntur licitè, vt manifeſtum eſt. Præterea ſi titulo donationis, vt illi fatentur, quiſque poteſt in ſuis bonis conſtituere ius percipiendæ penſionis, cur non poterit etiam titulo emptionis? ſique antiqui cenſus vendi poſſunt, cur non & noui? nec enim lapſus temporis illos fecit iuſtos ex iniuſtis, ſi tales ex initio fuerunt. 427

Adhæc quòd fructus ex prædio quotannis percipiendi, ſtudem ea ceſſari ſint valorem pecuniæ, quæ in illius pretium datur, non impedit quominus licita poſſit eſſe emptio qua prædium ipſum tranſeat in emptoris dominium tam directum, quam vtile. *Nec enim iuſta pretia rerum debent infinito eſſe, itaut excedi nequeant.* Quare nec poteſt impedire quominus licitè idipſum prædium tranſeat in dominium tam vtile emptoris, prout fit in cenſu reali. Et confirmatur, quia ſicut valor fructuum, prout ſunt in potentia prædij, non efficit prædiũ ipſum valoris infiniti (*eſſe, poſſunt percipi in infinitum*) ita nec efficit, vt pretio aliquo finito iuſtè emi nequeat ius illorum percipiendorum in perpetuum. Quod idem eſt ac conſtitui cenſum realem irredimibilem, ſiue perpetuum. Denique id apertè conſtat ex definitione Martini V. & Calixti III. in Extrauagantibus communibus, De emptione, & venditione, qua declararant authoritate Apoſtolica cenſus eos, qui conditiones ibidem poſitas haberent (*vt in præcedentium 41 a retulimus*) eſſe iuſtos, & licitos, & debitores ad ſolutionem obligari.

428 Notandum eſt ſecundò, nihil referre quòd cenſus realis conſtituatur in prædio, aut alia re immobili, & penſio annua ſoluenda ſit in pecunia, cuius prædium ipſum, aut alia res cenſui ſubiecta ferax non eſt, quia ſufficit, vt reddat fructus qui ſint pecunia æſtimabiles. Nec etiam refert quòd cenſus ſtatuatur reddendus in fructibus, qui percipi non poſſunt ex re quæ illi ſubiecta eſt, vt cùm obligatio cenſus eſt, vt reddantur tot menſuræ olei, aut tritici quotannis; & ille conſtitutus eſt in vinea. Ad cuius rei confirmationem induci poteſt, quòd in memoratis Extrauagantibus agatur de cenſu conſtituto in domo, qui aliter ſolui nõ poterat, quàm in pecunia, vel in aliquibus fructibus, quorum ferax domus non eſt.

429 Notandum eſt tertiò, nihil quoque referre ſi cenſus realis ita ematur, vt ſoluendus ſit quotannis, ſiue prædium in quo conſtitutus eſt, ferat, quotannis fructus ſufficientes, ſiue non; dummodò tamen ita ſit fructiferum, vt caſus ſit fortuitus ſi non ferat ſufficientes. Ratio eſt, quia ſicut cum mutuo, ſocietate, & alijs contractibus, ita & cum cenſu reali coniungere licet lucri ex eo ſperati, contractum aſſecurationis in quibuſcunque euentibus, & caſibus fortuitis. Itaque ſi pretium detur iuſtum attento periculo quod venditor in ſe ſuſcipit, licitum eſt emere cenſum realem cum onere vt ſoluatur, ſiue prædium ſuper quo conſtituitur, fructus ſufficienter quotannis reddat, ſiue non.

430 Notandum eſt quartò, cenſum perſonalem eſſe duplicem: vnum merè perſonalem, cui nulla reſpondet obligatio realis, vt cùm nulla res, ſed ſola perſona eſt illius ſolutioni obligata: alterum non merè perſonalem, in quo vltra perſonam eſt aliquid obligatum, non quidem tanquam res in qua conſtituatur, & ex qua debeatur: ſed tanquam hypotheca ad aſſecurationem ſolutionis illius. Inter eum autem, & cenſum realem eſt hoc diſcrimen, quòd cenſus realis pereunte re in qua conſtitutus eſt, pereat, quia tãtummodò in illa & ex illa debetur. Cenſus verò perſonalis cum hypotheca non pereat, pereunte hypotheca ipſa, quia ille non eſt in hac conſtitutus, ſed in perſona quæ vendidit eiuſmodi cenſum. Perit verò aſſecuratio, ex qua debitore deficiente in ſolutione, eadem ſuppleretur ad quemcumque res hypothecata perueniret ſalua.

431 Notandum eſt quintò, verſari in controuerſia, an perſonalis cenſus ſit licitus, quam pluribus authoribus in vtramque citatis tractant locis ſuprà memoratis Lud. Molina diſput. 387. Rebellus quæſt. 3. Leon. Leſſius dub. quarta. Pro præſenti autem nobis propoſito ſufficiet paucis monere: partem illius negantem habere locum, ſi talis cenſus ſic accipiatur, quaſi emptor illius acquirat ius in re ſuper perſonam quæ illum vendit, eo modo quo emptor cenſus realis acquiſitus in re ſuper prædium in quo conſtituitur, quaſi talis perſona vendi, ſeu redigi in ſeruitutem poſſit, non valens aliunde penſionem ſoluere, ſicut in ſimili caſu vendi poteſt, ſibive vſurpari res cenſui reali ſuppoſita, cùm deeſt commoditas aliter accipiendi penſionem in ea conſtitutam. Pro quo Nauarr. in Comment. De vſuris num. 45. rationes adfert, & inter ceteras, quòd tale quid ſit inſolens in Repub. Chriſtiana, & ideò tanquam nouum, & mali exempli repudiandum iuxta Cap. finale diſtinct. 12. & Cap. Ex parte, De conſuetudine.

Affirmanti verò parti locum eſſe, quando perſona in qua cenſus conſtituitur, talis eſt, vt velit, & poſſit propria induſtria, & opera parare ſibi vtilitatem aliquam, aliterque emit ius ad illius perceptionem. Id quod præter memoratos authores attingens paucis Gregorio à Valent. 2. 2. diſputatio. 5. quæſtione 22. puncto 3. idem probat, quia quando perſona talis eſt, qualem diximus, ea habet verè ius percipiendi ex propria opera vtilitatem. Ergo verè habet aliquid quod poſſit alteri vendere. Confirmatur, quia ſi nihil haberet tale, nihil eſſet vnde ſuperiores exigerent tributa perſonalia, quæ tamen exactio ſæpe fit, & olim factã eſſe habetur ex Deut. cap. 12 vbi præceptum eſt filijs Iſrael, vt offerrent primitias, & decimas manuum ſuarum. Item ex libro 2. Eſdræ cap. 10. fideles conſtituerunt ſuper ſe annuum ſeditum tertiæ partis ſicli ad opus domus Dei. Accedit in Cap. Non eſt. De decimis, fideles iuberi decimas ſoluere ex operibus perſonalibus, nimirum ex negotiatione, ex militia, & ex venatione. Vnde ſatis intelligitur eſſe poſſe ius pretio æſtimabile, vtilitatem accipiendi ex perſona fructifera, ſeu proferante illam, opera, & induſtria ſua: atque adeò poſſe dari cenſum perſonalem in tali ius conſiſtentem.

QVAESTIO IV.

Quònam ſit iuſtum pretium cenſus.

Ad æſtimandam iuſtitiam pretij cenſus duo documenta notanda ſunt. Prius eſt, ad eam non requiri, vt quantitas ſummæ penſionum ſoluendarum ſit ipſi pretio æqualis: quod ex communi Doctorum ſententia traditum à Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 1 2. Greg. à Valent. 2. 2. diſp. 5. quæſt. 22. puncto 5. referens; rationem addit, quia id quod propriè, & per ſe venditur in emptione cenſus, non eſt ipſa ſumma penſionum, ſtatis temporibus ſoluendarum: ſed ius penſiones eaſdem recipiendi, quod per emptionem ipſam emptor acquirit, in eumque transfertur; itaut eadem ſumma ſit quidem illud propter quod fit emptio, non ſit tamen illud quod emitur. Quocirca non eſt neceſſe, vt pretium ſit æquale quantitati ipſarum penſionum, ſed æſtimationi, & valori memorati iuris. Quo fit vt miram videri nõ debeat, certo pretio cenſum emi, quamuis nequeat penſionum accipiendarum in poſterum certus valor (vt nec numerus) aſſignari. ſicut prædium certo pretio emitur, cùm tamen fructuum ex eo percipiendorum in poſterũ (ratione quorum emitur, perinde ac cenſuum ratione penſionum) certus valor nequeat determinari. 432

Pro confirmatione autem allati antecedentis facit, quòd emptor cenſus, ſicut dat certum pretium, ita velit aliquid certum pro eodem ad ſe transferri, quale eſt prædictum ius: non verò penſiones ipſæ, quæ ſunt incertæ. Adde quòd cùm ſine iniuſtitia, *prout receptus vſus docet*, pretium minus pro agro detur ſine ſcrupulo, quam ſit valor fructuum qui probabiliter ex eo ſperantur longo tempore. Itemq; minus pro equo detur, quam ſit quantitas lucri quod ex continua locatione ſperari poteſt, idemque communiter fiat in venditionibus ceterarum rerũ, quæ non conſumantur vſu. Adde, inquam, negari non debere quin idem contingat in emptione cenſus, quo emitur ius aliquod in re, de numero exiſtens eorum quæ immobilia cenſentur, nec vſu conſumuntur. Si opponas, tale ius non ob aliam cauſam pretio æſtimari, quàm quòd penſiones per ipſum percipiendæ aliquid valeant. Reſpondetur, neque prædium quod venditur, aliter pretio æſtimari, quam quia fructus ex eo percipientur; inde tamen nõ fieri, vt fructus agri vendi, & emi dicantur in venditione agri: ſed dicitur ſolus ager.

Poſterius documentum eſt, iuſtum pretium cenſus eſſe illud quod vel lege ſtatutum fuerit, vel iudicio proborum, ac prudentum virorum tanti æſtimatum fuerit, quanti ius ipſum percipiendi annuam penſionem, attenta conditione rei in qua cenſus ipſe cõſtituitur, & temporis ad quod emitur, & quantitatis penſionis quæ ſoluenda eſt, atque alijs communibus rationibus cognoſcendi in quacunque emptione, & venditione, iuſtum pretium, de quibus egimus in præced. cap. 16. ſectio. 2. 433

Si quæras, an idem pretium debeat eſſe redemptionis cenſus quod fuit emptionis? Reſpondetur affirmatiuè, quia, vt habitum eſt num. 393. vna ex conditionibus requiſitis ad licitam venditionem cum pacto retrouendendi, eſt, vt emptori à venditore idem pretium ac dedit, reddatur. Idẽ etiam dicendum eſt, ſi alius quam venditor eundem cenſum redimat, niſi interueniant aliquæ iuſtæ cauſæ minuendi pretium, eadem ratione qua expoſitum eſt in ſequenti num. 3 13. 434

num. 313. de redemptione debitorum. Nam redemptio cenſus rationem quandam habet emptionis debiti; quam non impedit, quòd iuſtum ipſius cenſus pretium ſit à lege taxatum: quoniã talis taxatio tantùm eſt reſpectu eius qui cenſum de nouo conſtitutum emit, & reſpectu venditoris eundem redimentis, non autem reſpectu tertij, iam venditum ementis, tanquam alienum debitum.

435 Porrò circa prius documentum aduertendum eſt, ipſum non procedere quoad cenſum conſtitutum ad certum annorum numerum. Is enim illicitus videtur, ſi ematur minori pretio quàm ſit tota penſionum collectio, niſi adſit lucrũ ceſſans, aut damnum emergens, vel periculum, ſiue difficultas recuperandi, ſiue facilè amittendi ſolutionem, vel aliquid cæterorum, propter quæ minus pretium iuſtè dari poſſe habitum eſt in præcedenti cap. 16. ſect. 2. ita ut non debeat plus deſcendi in pretio, quàm poteſt ex aliquo tali capite iuſtè deſcendi: atque deſcenſus ipſe deducendus eſt in pactum (exprimendo nimirùm, quòd in pretio aliàs iuſto ea de cauſa deſcendatur) vt & partium conſenſus appareat, & abſit vſuræ ſuſpicio. Quòd verò aliter quàm dicimus nequeat cenſus iſte celebrari, hinc ſatis patet, quia ſi ius decem aureos percipiendi quotannis vſque ad decem annos, licitè emeretur nonaginta aureis licitum etiam eſſet mutuum, quo nunc nonaginta aurei acciperentur, vt in fine decennij centum ſimul reſtituantur. At conſequens eſt falſum, quia in tali contractu cernitur vſura manifeſta: ergo & antecedens. Confirmatur, quia parùm, aut nihil differt accipere centum per partes, & accipere ſimul, vt ex eo patet, quòd ſi accepta eſſent iniuſtè, ad parem reſtitutionem obligaris, ſiue quis hoc, ſiue illo modo accepiſſet.

436 Atque hoc ipſum quod diximus de iuſto pretio cenſus ad certum tempus, locum habet etiam in cenſu perſonali perpetuo, qui ad hæredes venditoris tranſit cum defuncti hæreditate. Quia in re talis cenſus differt à cenſu reali perpetuo, cuius pretium dare poteſt minus eſſe quantitate penſionum omnium percipiendarum, iuxta prius documentum antè traditum. Talis verò differentiæ ratio eſt, quia in eiuſmodi cenſu perſonali, immediatè emitur debitum perſonale, ad penſiones in futurum ſoluendas; quod ſanè debitum in valore æquatur quantitati penſionum. Manifeſtum eſt enim debitum quo oneror ratione talis contractus; neque maius eſſe, neque minus ea ſumma quam debeo ſoluere, vt me liberem eiuſmodi onere, taliſque ſumma non eſt alia quàm omnium penſionum ſoluendarum. In cenſu reali autem emitur pars iuris in re, ideoque penſiones non emuntur, niſi dependenter ab eadem re, in cuius ſunt potentia, & cum qua ſic exponuntur periculo, vt ipſa deſinente eſſe vel fructifera eſſe, illæ quoque deſinant, nec amplius exigi poſſint. Qua de cauſa cenſetur de ſe minùs valere, ita et neceſſe non ſit earum pretium æquari quantitati ipſarum poſitarum in actu.

Si obijcias, antedictas etiam penſiones perſonales, expoſitas eſſe pari periculo ratione perſonarum in quibus conſtitutus eſt cenſus, quæ ſi omninò pereant, aut non ſint ſoluendo, peribit & ipſe cenſus. Reſpondetur, quia in cenſu reali periculum amittendi penſiones, imminet à ipſarum ſtatu, quo tantùm ſunt in rerum potentia, meritò iudicari de ſe minùs valere quàm poſitas in actu. In illo autem cenſu perſonali, de quo loquimur totum pendet ex perſonis, ex quibus non pendet valor penſionum ſoluendarum, quæ debentur tanquam fructus poſiti in actu. Cuius generis periculum non facere penſiones ipſas minùs valere, quàm ſit tota earum quantitas percipienda, ex eo patet, quòd alioqui poſſet in mutuo accipi aliquid vltra ſortem, quandoquidē mutui debitum pendet à mutuatarij, & bonorum ipſius incolumitate expoſita paſſim periculo. Adeoque vſura ſubinde eſſet licita; quod dici nullo modo poteſt. Negandum tamen non eſt, quin vt alijs cenſibus, ita & in hoc ratione veriſimilis periculi non recipiendi penſiones, aut non niſi cum difficultate, vel expenſis recipiendi, alijſque de cauſis, minui poſſit pretium quo talis cenſus emendus eſt. Immò verò, non niſi cum talium conſideratione, tale pretium videtur ſeruata iuſtitiæ æquitate, determinari poſſe.

437 De cenſu conſtituto ad tempus incertum (qui vitalitius ideò dicitur, quòd ad vitam ſiue ementis, ſiue vendentis, ſiue etiam alterius ſoleat eſſe) ſupereſt monendum iuxta plenius tradita per Medinam in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 14. pretium ipſius cenſeri iuſtum, quando penſionibus percipiendis eſt proportionatum, iuxta ſpē quæ datur, quòd cenſus ipſe plus, vel minùs durabit attentis circumſtantijs. Nihil refert verò, quòd fortè percipiantur penſiones plures quàm fuerit quantitas pretij, quia cùm pauciores quoque percipi potuerint, par eſt periculum pro vtroque contrahentium. Ita præter Medinam apertè ſentiunt Sotus *in 6. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 2. in fine*, pleriſque alij quos refert & ſequitur Molina *in memorato tract. 2. diſput. 388.* & paſſim recentiores. Probatur verò, quia iniuſtitia non committitur vbi æqualitas ſeruatur, prout ſit in propoſito, vbi ille qui plus accepit, fuit in pari periculo minùs accipiendi: ſiqua minùs accepiſſet, alterum iniuſtitiæ minimè argueret. Accedit quod cenſus vitalitius, ſit quædam res communi hominum iudicio æſtimabilis certo pretio, quod ferè ſemper minus, quàm penſiones ſperatæ ſtatuitur, eo nomine, quòd nemo alioqui vellet illum emere, ob maiorem commoditatem pecuniæ præſentis, quàm in futurum expectatæ cum multis periculis. Atque de cenſu ad praxim ſufficienter hactenus. Si quæ alia addenda viderentur, vel ex illis ſatis intelligi poſſunt, vel in praxi ſunt adeò periculoſa, vt diſſuaderi debeant, vel adeò inſolita, quòd ſecurior & facilior ſit vſus aliorū, & maximè eorum, *bona ex parte*, de quibus dictum eſt hactenus.

CAPVT XXXIII.

De cambio tum in genere; tum in particulari de ſicco, & de minuto.

SVMMARIVM.

438 Triplex permutatio, & quæ cambij nomine ſignificetur.
439 Quid ſit cambium ſictum, ſeu ſiccum: quidque verū ſeu reale, & eiuſdem varia diuiſio.
440 Cambium non eſſe ex natura ſua illicitum.
441 De lucro quod in eo poteſt licitè accipi.
442 Cambium ſiccum illicitum eſt ex natura rei,
443 Modi quibus tale cambium contingit.
444 Vnde iuſtificetur acceptio lucri ex cambio minuto.
445 Quatenus liceat hominibus priuatis ex eo ipſo cambio lucrum facere.
446 Licitum eſt lucrum quod campſor facit dando pretium iuſtum pro moneta quæ non currit.
447 Quando liceat campſori pecuniam in maiori valore computare, quàm taxata ſit: & quando non liceat.
448 Id negat Medina licere eo nomine quòd moneta ſit melioris materiæ ſed contrarium videtur cum alijs tenendum.
449 Solutio rationis Medinæ.
450 Quando liceat œconomo per cambium pecuniæ ſibi à domino ſuo miſſæ, facere lucrum.

QVAESTIO V.
Quid, & quotuplex ſit cambium.

CAmbium eſt lucroſa permutatio pecuniæ, pro pecunia. Vbi aduerte triplicem eſſe permutationem, vnam rei 437
pro re, vt olei pro frumento, vel vino: quæ proprio nomine carens retinet generale nomen permutationis: alteram rei pro pecunia, quæ emptio, & venditio dicitur: & tertiam numiſmatis pro numiſmate, hæcque dicitur cambium: quod duplex eſt, vnum gratuitum ſeu liberale, quo quis gratis mutat numiſma pro numiſmate, de quo non eſt in præſentia ſermo: alterum lucroſum, quale exercent in Repub. illi qui vocantur campſores, ex officio permutantes pecunias pro pecunijs, vt lucrū accipiant: eſt de quo agitur hoc loco. Et diuiditur à Nauar. in ſeptem ſpecies, *vt videre eſt in Enchir. cap. 17. num. 283. litera B*, ſed commodiùs diuidi poteſt primò in ſictum, & verum ſeu reale.

Ac ſictum, *quod etiam dicitur ſiccum, tanquam carens ſucco ad ſructificandum*, eſt cambium nomine tenus, reipſa verò mutuum velatū nomine, & ſpecie cambij: cùm non ſit aliud, quàm pecuniæ permutatio ſecundùm tempus ſimpliciter: ſeu pecuniæ præſentis pro futura, ita ut temporis mora ſit tota cauſa propter quam lucrum in eo accipiatur. Cambium autem verum ſeu reale, eſt in quo ſit vera permutatio pecuniæ pro pecunia, & diſtinguitur. Primò, in ſimplex & mixtum. Simplex eſt, *vt Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 5.* permutatio pecuniæ pro alia pecunia diſſimili ſtatim tradenda, cui non eſt admixtus alius contractus, nec diuerſitas alia, quàm numiſmatum quæ permutantur. Mixtum verò, eſt in quo alia, quam numiſmatum diuerſitas concurrit: ratione cuius admiſcetur ei alius contractus, maximè autem venditio, locatio, & aſſecuratio.

Secundò, idem reale diſtinguitur in minutum & locale;

minutum, *quod & manuale dicitur*, eſt permutatio pecuniæ præſentis cum præſenti, aut quo maiores pecuniæ pro minoribus, vel contrà, permutantur: vt aureæ pro argenteis vel æreis: fractæ, ac raſæ, dubij valoris, in paucis prouincijs recipiendæ, minoris ponderis, imperioris, ac imperfectioris materiæ, & omninò deterioris permutantur pro melioribus. Locale autem cambium eſt permutatio pecuniæ præſentis pro abſenti, ſecundùm locum, ſeu quod fit ex vno loco in alium. Ipſumq; eſt triplicis generis: primum, quando hic do, alibi recepturus: ſecundum, quando hic recipio, alibi redditurus: tertium, quando ego permuto pecuniam quam hic habeo cum ea quam alibi habes. Quanquam autem illud quod eſt primi generis, ad ſiccum reducere videantur. *Angelus v. uſura 1. §. 54. Tabiena uſura 11. §. 3. & Sylu. uſura 4. quæſt. 9.* potiùs tamen cum Soto *in ſexto de iuſt. & iure quæſt. 10. art. 1.* reducendum eſſe ad locale patet: quia ſicut in ſecũdo genere campſor ſubit onus transferendi pecunias ex loco vbi eas accipit, ad locum vbi eaſdem eſt ſoluturus: ſic in illo ſubit onus eas aduehendi ad locum vbi ipſas dat, vt petentibus cãbia, habeat ibi paratas.

QVAESTIO VI.

An cambium ſit licitum.

440 NOn eſſe ex natura ſua illicitum, patet: quia quod eſt in Repub. neceſſarium, conſentaneum eſt aliqua honeſta ratione exerceri poſſe, alioqui enim hominum generi & conuictui non eſſet ſufficienter prouiſum. At cambiũ eſt in Repub. neceſſarium, vt conſtat tum ex diuerſo valore numiſmatum, ſiue eiuſdem, ſiue diuerſæ ſpeciei, & materiæ, in diuerſo loco, & tempore; tum ex varia hominum indigentia, tam in eodem, quàm in diuerſo loco: tum ex commoditate & ſecuritate pecuniam transferendi ex vno loco in alium. Accedit quòd ars cambiendi eadem ratione, qua mercatura, ſit approbanda; vtraque enim pari ratione occupatur in mercibus: nam etſi primarius vſus ad quem inuentæ ſunt pecuniæ, ſit vt rerum venalium eſſent menſura: quia tamen eæ conſtant ex certa materia, figura & ſigno publico; aliquando ſunt meliores, aliquando deteriores, aliquando abſunt, aliquando præſentes ſunt, aliquando abundant, aliquando deficiunt, aliquando oportet eas transferre, aliquando aliunde aduehere ſicùt merces: ea de cauſa introductus eſt ſecundarius vſus, quo perinde ac merces inter ſe permutantur, quatenus res quædam ſunt, venduntur, aut locantur ratione materiæ, vel figuræ ac ſigni, vel ratione præſentiæ, aut abſentiæ, vel alia de cauſa.

441 Et certè commune eſt omnibus oneribus, etiam non æſtimabilibus pretio; vt lucrum peti poſſit ob laborem annexũ in eis obeundis, prout vſuuenire videmus Iudicibus, teſtibus, & Clericis in vſu ſuorum miniſteriorum. Sed officium cambiendi habet annexum laborem, v.g. conquirendi magnam pecuniæ copiam, conquiſitãm conſeruandi, faciendi ratiocinia, accipiendi ſyngraphas, attendendi ac conſumendi tempus in eo negotio: quibus adde & periculum errandi in numerandis pecunijs. Quare pro eo peti poteſt lucrum. Quod quantum eſſe debeat ne cambium ſit illicitum, intelligendum eſt ex legis taxatione, vel communi æſtimatione peritorum: putà campſorum, aut mercatorum, qui conſiderare debent cauſas ob quas vna pecunia poteſt pluris valere, quàm alia.

Quæ cauſæ ex Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 283. litera, L.* ſunt primò, diuerſitas metalli: ſecundò, diuerſitas bonitatis eiuſdem metalli: tertiò, diuerſitas formæ & ponderis: quartò, diuerſitas locorum: quintò, diuerſitas temporis: ſextò, reprobatio monetæ ex toto, vel ex parte: ſeptimò, illius copia vel inopia: octauò, eiuſdem præſentia. Quibus adde actus varios, labores, induſtriam, & expenſas in exercendo cãbio; itèmque officium, onera, & obligationem campſoris, certitudinem ac magnitudinem lucri ceſſantis, aut damni emergẽtis, & aliorum periculorum, ſi quæ inde immineant: & denique campſorum, aut campſariorum copiam aut penuriam. Atque hæc in genere de cambio. Conſequenter docendum eſt in particulari quid de varijs cambij ſpeciebus tenere oporteat.

QVAESTIO VII.

Quid in particulari dicendum ſit de cambio ſicco.

DE cambio ſicco inter Doctores conuenit, ipſum ex natura rei illicitũ vſurariùmque eſſe: quod Sotus ex profeſſo ſit *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 10. art. 2.* Et ratio eſt, quia ipſũ exercetur exigendo lucrum ob ſolam temporis dilationem. Tale autem exercitium conſiſtit in eo quòd campſor nunc det pecunias, alio tempore eas cum auctuario ibi recepturus, vbi illas dat; quod eſt ob ſolam dilationem ſolutionis, & ratione tantùm temporis (*quod de ſe non variat pecuniæ valorem*) vltra ſortem aliquid accipere; in quo committitur iniuſtitia vſuraria. De qua re videndus eſt Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 283. lit. M N.* Vbi & habet Bullam Pij V. per quam iſtiuſmodi cambium damnatur. Non eſt tamen negandum quin ipſum ob diuerſitatem temporum ſæpe iuſtificetur non quidem ratione temporis, ſed ratione intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergentis, quod concurrit cum tali tempore. Id enim patet ex communi doctrina de eodem intereſſe tradita in præced. lib. 23. cap. 6. & duobus ſequentibus. Quidquid igitur Sotus dicat, licitum eſt campſorem cambire maiori pretio pecuniam, ſoluendam in proximis nundinis, ſi tunc minùs valitura eſt, quàm nunc valeat: ſicut mutuò dans menſuram tritici, quæ nunc valet octo, ſoluendam eo tempore, quo valebit tantùm quatuor, paciſci poteſt vt ſibi duæ menſuræ tunc ſoluantur, iuxta Cap. Nauiganti. *De vſuris.* 442

443 Cæterùm contingit cambium eſſe ſiccum, quoties in eo lucrum accipitur ob ſolam dilationem ſolutionis. Deinde quando interuenit mera fictio, quòd pecuniæ alibi quàm vbi receptæ ſunt, reddantur: quia nulla tunc eſt pecuniæ tranſportatio, nec datur aliud quàm tempus, propter quod accipiatur lucrum. Contingit vero talis fictio. Primò, quando nullæ literæ mittuntur, & finguntur mitti. Item quando mittuntur quidem, ſed inanes, & quæ abſque effectu referuntur eò, vnde proceſſerunt: vt cùm campſor accepit Romæ pecuniam Lugduni ſoluendam, vbi nec pecuniam habet, nec aliquem qui loco ipſius ſoluat. Tertiò, quando campſor ſolutioni faciendæ locum ſtatuit, in quo campſarium, nec amicum, nec ſocium, nec aliam commoditatem ſoluendi habiturum nouit, adeo vt is cogatur pecuniam ibi ſoluere, vbi illam accepit. Quartò, quando campſor cogit campſarium vt literæ mittantur ad ſuum correſpondentem, cùm campſarius ipſe alium habeat qui pro ſe ſoluat illic, vbi eſt idem correſpondens. In quibus caſibus vſura committitur accipiendo incrementum, quod datur in pretium tranſportationis pecuniæ de loco in locum, cùm tunc nulla fiat talis tranſportatio, neque actualis, neque virtualis; neque obſequium aliud quàm mutui, campſario præſtetur in data inquam præſenti pecunia, pro abſente tantummodo ſecundùm tempus: proque obſequio incrementum accipere, vſurarium eſt. De ijs quæ definita habentur in antè memorata Bulla Pij V. videri poſſunt *Nauar. in cit. nu. 283. Sotus in 6. De iuſt. & iure quæſt. 10. art. 1. Caiet. in tomo 2. opuſc. tract. 7. cap. 1.*

QVAESTIO VIII.

Quid in particulari tenendum ſit de cambio minuto.

HÆc quæſtio quærit explicationem aliquot dubiorum, quæ de huiuſmodi cambio proponuntur.

Primum eſt. Vnde iuſtificetur lucrum quod campſor accipit ex tali cambio? Ad quod reſpondendum eſt, iuſtificari, non quidem ex eo, quòd in illo datur pecunia pro pecunia, ſicut nec in mutuo: ſed ex alijs cauſis quæ in ſequentium dubiorum explicatione proponentur: præcipuè autem ex obſequijs quæ campſor ipſe impendit in vtilitatem illorum qui cambiũ ab ipſo expoſcunt: talia enim merentur ſtipendiũ, pro eiſque citra iniuſtitiam poſſe aliquid moderatum ſupra ſortem accipi ab eo, qui in officio cambiendi conſtituitur à Repub. communis Doctorum ſententia eſt, vt poſt Sylu. vſura 4. quæſt. 7. habet Couar. in collatione veterum numiſmatum c. 7. n. 4. & expreſſit Nauar. in Enchir. c. 17. n. 283. lit. D. 444

Immò poſſe etiam à priuato, niſi aliunde ſit legitimum impedimentum, tenent tum iiſdem locis, tum etiam *Angelus vſura 1. §. 52. Roſel. vſura 6. numer. 6. Sot. lib. 6. de iuſtitia. & iure quæſt. 9. art. vnico, concl. 2.* vbi Caietanum contrà ſentientem *in citato capite primo & ſequenti 6.* ex eo reprehendit, 445

quod

quòd ſi talis cambitio ſit de ſe licita, vt cum cæteris Caieta. ipſe fatetur, nulla ſit ratio cur etiam priuatim non liceat eá exercere. Eamque communem ſententiam eſſe alijs ad hæc citatis notat Lud. Molin. *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 399 §. Dubium eſt.* Verumtamé ſi tale quid à Magiſtratu interdiceretur priuatis, peccatum eſſet contrauenire, cum obligatione ad reſtitutionem: vt in ſeq. conclu. 3. idem Sotus habet. Cui non videtur quoad obligationem ad reſtitutionem aſſentiédum eſſe (*niſi fortè in pœnam lex redderet incapacem ad lucrum in eo factum ſibi retinendum*) quandoquidé contrauenient, nec Reip. nec campſario damnum infert, cùm, vt ſupponimus, non accipiat plusquam ei ſit debitum, in ſtipendium, ex communi peritorum æſtimatione iuſtam.

In qua æſtimatione notandum eſt minùs deberi illi, quàm campſori à Repub. inſtituto, cui ex officio plura incumbunt onera, & præſertim, quòd tanquam depoſitarius teneatur in gratiam campſariorum apud ſe habere, & cuſtodire multas ac varias pecunias. Notandum eſt quoque (*ex Syluest. in citata q. 7. ver. 3. Roſella loco antè notato, & Gab. in 4. d. 15. q. 11. dub. 12.*) priuatum, ſi ex huiuſmodi cambio nullũ intereſſe patiatur, vel periculum notabile, nec magnam iacturam temporis faciat in numerando, nec meliorem monetam det quam accipiat, nec cambiendi onus ferat obligatus ex iuſtitia illud obire, nihil lucrari poſſe, cùm ratio deſit propter quam ei liceat lucrari. Vnde quòd lanius, caupo, aut alius abundans minuta pecunia, cùm ei offertur aureus nummus pro ea permutandas (quãtumuis malit aurũ habere, quã talé pecuniã) aliquid accipit: nec à peccato, nec ab obligatione reſtituendi excuſatur, vt ibidem expreſſit Gabriel. Excipe niſi merè liberaliter datum ſit, vt fieri poteſt ex honeſtate.

446 Secundum dubium eſt. An licitum ſit lucrum, quod campſor facit dando pro moneta, quæ nó currit hic vbi cambit, aut certè minùs valet, quàm in alia regione, vbi poterit illã diſtrahere? Ad quod, per tradita à Med. Co. de acquiſitis per vſuram, q. 7. ſub fin. & à Caiet. in ſuprà cit. opuſc. 7. cap. 6. reſpondendum eſt affirmatiuè, poſito quod ſeruetur pretium pro quo talis pecunia currit vbi ſit cambium, nec minùs detur quam ipſa valet, quoad materiam ex qua conſtat. Probatur, quia in eo nulla datur iniuſtitia, quandoquidem da facto eſt venditio quædam, in qua ex vna parte pecunia data accipitur vt res, & quaſi merx quædam, & ex alia, pecunia redditur, quæ ſit pretium iuſtum, ſaltem pium ſeu infimũ. Quòd ſi ea eſſet infra infimum pretium iuſtum, quo deberet prior pecunia æſtimari, iniuſtitia cómitteretur, & conſequenter daretur obligatio ad reſtitutionem.

Tertium dubium eſt. Vtrùm liceat campſori hac cambij ſpecie vtenti, aliquando in maiori valore computare pecuniam, quàm taxatus fuerit quando cuſſa eſt, nec tamen ea talis taxatio mutata fuerit authoritate publica.

447 Dicendum eſt primò, quòd ſi ex conſuetudine, aut alia legitima de cauſa, pecuniæ valor qui præſcriptus eſt à Principe, non ſit ita ſtabilis ac fixus, quin pro ipſarum, aut ipſas quærentium multitudine, vel paucitate creſcat, & decreſcat ad inſtar mercium non taxatarum lege (ſicut videmus vſuuenire in Gallicis ſcutis aureis, quorum taxatio quidem eſt 60. ſolidorum: fit tamen vt valeant, aliquando 64. ſolidos: aliquando etiam plures iuxta raritatem ipſorum, & alias circunſtantias occurrentes) tunc nulli dubium eſſe quin campſor licitè poſſit talé pecuniam iuxta incrementum curreas computare: quandoquidem pecunia eiuſmodi non habet lege ſtatutum valorem ſtabilem ac fixum: ſed variabilem pro varia ratione circunſtantiarum.

Dicendum eſt ſecundò, quòd ſi valor pecuniæ taxatus authoritate ſeu ordinatione publica firmus ſit, *vt plerumq; ſolet*, tunc etiam ratione lucri ceſſantis, campſorem vltra, illum aliquid accipere poſſe: nempe ſi paratam habeat aliquam monetam tranſportandam ad eum locum vbi ea plus valet, aut moneta quam pro aureis recipit, non currat in regno in quo empturus eſt merces, itaut impediatur ab emendo (vnde lucrum ei ceſſabit) aut certè emere non poſſit niſi amiſſa parte valoris ſuarum monetarum. In quibus caſibus præmonito campſario, poteſt campſor pro commutatione talis monetæ, tantùm accipere quanti æſtimari debet intereſſe quod inde patitur, ſiue damni emergentis, ſiue lucri ceſſantis: nam cur licitum ſit in mutuo quod omnes concedunt, non autem in cambio ſeruare ſe indemnem, nulla ratio reddi poteſt.

448 Dicendum eſt tertiò, quòd ſi pecuniam quam petis à campſore, ratione materiæ, nunc temporis plus valeat, quam ſit taxa definita Principis lege, aut communi patriæ conſuetudine: non ſatis conſtare an liceat campſori aliquid amplius capere, nimirùm quantum eadem pecunia ratione materiæ plus valet. De qua in Medina quidem in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 7. contendit, quòd quandiu publica taxatio monetæ vim habet, nefas ſit plus accipere quam taxatum fuerit ipſam valere, quantumcumque ex materia, *vt ex auro*, pretioſior ſit, quàm aliæ in eodem valore ordinariè currentes, atque adeo aptior ſit ad ſanitatem, & ad alias commoditates. Rationem reddit, quia tunc cùm monetæ valor per legem, vel communem patriæ conſuetudinem taxatur, habetur quoque ratio eiuſmodi commoditatum.

Sotus verò *in lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 9. art. vnico concluſ. 1. Sylu. vſura 4. quæſt. 3* Couar. in collatione veterum numiſmatum, *cap. 7 num. 3* contrà ſentiunt: & meritò, quia cæteris paribus metallum præſtantius, & ad plures vſus accommodatius ea ſe pluris æſtimatur, neque ſuam illam qualitatem amittit ex eo, quòd ſit ſignatũ, & rationem monetæ habeat. Quare quoties in aliquo loco, pro auri fruſto quod ſignatũ non eſſet, nec monetæ rationem haberet: acciperetur incrementum pretij vltra illud quod pro moneta eiuſdem ponderis, lege taxatum eſt, licitè quoque idem incrementum acciperetur pro moneta illius ponderis, & bonitatis. Neque enim æquitas patitur, vt materia monetæ, ex eo quod ſit ſignata ſigno publico, inferioris valoris ſit, quàm antequam ipſa ſit in ſe, & quàm alia ei in pondere, & qualitate ſimilis, cenſeatur eſſe, neque eam fuiſſe mentem legiſlatoris credendum eſt.

Ad rationem autem pro Medina factam, reſpondetur, Principem cùm determinat valorem nummorum, non intendere taxationem illorum facere ſecundum omnem rationẽ illorum, & quoad omnem vſum quem habere poſſunt, ſed ſolum ſecundum rationem formalem, quæ eſt, menſuram eſſe rerum venalium, & ſolutionis debitorum. Pro quo facit quod videamus aureis nummis eiuſdem ſpeciei, *non obſtante quod aliorum materia melior ſit, & aliorum deterior*, authoritate Principis conſtitutum eſſe parem valorem ſeruandum in facienda ſolutione mercium, & debitorum. Secundum rationem verò ipſorum materialem, ſeu rationem conditionum quas habent ex materia, puta ratione puritatis, vel raritatis, vel commoditatis, vel antiquitatis, vel figuræ, non ſunt taxati, ſed relicti ſunt vulgari æſtimationi, qua ſicut materia excellentior non redacta in monetam, continuò creſcit in valore, ita, & materia monetæ, quæ eſt illi omninò ſimilis. Vnde ſit tunc ceſſet vis legis impedientis aſcendere in pretio talis monetæ, quia nimirùm valor illius taxatus non fuit tanquam rei cuiuſdam, ſed tanquam pecuniæ menſuranæ rerum venalium, & ſolutionis debitorum.

Quanquam tamen non grauè conceſſerim Medinæ, quòd ſi in pecunijs eiuſdem metalli, & ſigni, modica tantum diuerſitas ſit in natura, quoad puritatem metalli, aut ſi materia melioris monetæ non excedat pretium eidem monetæ à lege taxatum, tunc legem æquale pretium vtrique monetæ conſtituantem, ſeruandam eſſe tanquam iuſtam, quia nó eſt conſentaneum, vt ob quamcumque rerum modicam varietatem lex varietur, alioqui de rebus humanis, *quarum tanta eſt inconſtantia*, nulla certa lex dari poſſet. Aduerte verò obiter, non reprehédi tanquam illicitum, quod æſtimatio nummorum creſcat ſupra taxam Principis, ex appretiatione, & vſu vulgi (Principe ipſo non contradicente) propter materiæ puritatem, vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æſtimantur.

Poſtremum dubium eſt. An ſi œconomus aut procurator, 450
vel alius qui à domino accepit pecunias ad aliquid emendum, vel ad debitum ſoluendum, vel pro aliqua fabrica, eas cum alijs hoc genere cambij permutet lucrum accipiendo, an inquam poſſit licitè id ipſum lucrũ ſibi reſeruare? De quo plenius Molina *in cit. tract. 2. diſput* 402. Tenendum autem eſt, quod poſſit, quia tale lucrum eſt ex ipſius induſtria, labore, & opera. Neque obeſt eſſe ex aliena pecunia, iuxta legem Si ex ea, Cod. De rei vendicatione, nec quòd deſtinata ad ſolutionem creditori faciendam, quia talis ſpecies pecuniæ nó erat ei debita, & in alia ſoluitur ei ſufficienter. Si tamen ea fuerit mens domini, vt ſuo creditori illa ſpecies pecuniæ traderetur ad gratificandum ei, dandamque occaſionem lucrandi, & peccaret tunc œconomus, & teneretur reſarcire damnum lucri ceſſantis, ſi quod creditor inde acceperit.

CAPVT XXXIV.

De Cambio locali, & à nundinis ad nundinas.

SVMMARIVM.

451 *Varij modi cambij localis.*
452 *Licitum eſt lucrum ex cambio, quo ſuſcipitur onus pecuniam acceptam tranſportandi in alium locum.*
453 *Quod verum eſt, etiamſi tranſportatio ſit tantùm virtualis.*
454 *Quod ſit iuſtum pretium in eiuſmodi cambio.*
455 *Cùm campſor illud capere poſſit, nō obſtat quòd ipſi pecunia egeat.*
456 *Licitū eſt cābiū in quo campſor dat pecuniā, vt alibi recipiat.*
457 *Quod procedit quantumcumque pecuniam acceptam nō transferat aliò.*
458 *Refutatio eorum quæ obijci poſſunt in contrarium.*
459 *Mala fides ſiue campſarij, ſiue campſoris in tali caſu, inducit obligationem ad reſtitutionem.*
460 *Explicatio dubij, an ſit licitum lucrum in cambio locali, cùm campſor eget pecunia in loco ad quem debet pecuniam à campſario acceptam tranſmittere.*
461 *Quid tenendum ſit de cambio locali, quando ſiue lege, ſiue cõſue udine, in vno loco plus valoris taxatum eſt pecuniæ, quàm in alio.*
462 *Cauſæ ob quas pecunia, etiamſi taxatione legis, aut communis æſtim ationis ſit æqualis in diuerſis locis, accidentaliter tamen plus valet in vno, quàm in alio.*
463 *Quid ſit tenendum de cambio locali, cùm ex aliqua tali cauſa pecunia plus valet in vno loco, quàm in alio.*
464 *Vnde diiudicari debeat, an pretiū, quod in eo accipitur, ſit iuſtū.*
465 *De cambio à nundinis ad nundinas.*
466 *Modi varij quibus ſit, cum regula ſeruanda vt licitè fiat.*
467 *Conditiones ad illud requiſitæ per Bullam Pij V. de cambijs.*

QVAESTIO IX.

Quid tenendum ſit de cambio locali.

451 CAmbium reale ratione diuerſi loci, fieri poteſt dupliciter: vno modo, vt moneta quæ permutatur transferēda de loco in locum, ſit eiuſdem valoris in vtroque loco. Altero modo, vt ſit diuerſi valoris. Cùmque ratione vtriuſque modi non ſit idem de eo ſtatuendum; priùs conſiderabimus illud prout exercetur in moneta eiuſdem valoris, & poſterius prout exercetur in moneta diuerſi valoris. Et rurſus cùm ipſum triplicis generis eſſe notauerimus in quæſt. 5. ſub finem; primùm docebimus quid tenendum ſit de eo, in quo campſor accipit pecuniam in vno loco, vt poſtea det aliam per ſe, aut ſuum correſpondentem in alio loco. Deinde, quid de eo, in quo campſor priùs tradit pecuniam, vt alibi per ſe, aut per ſuum correſpondentem, illā recipiat. Poſtremò, quid de eo, in quo campſor priùs tradit pecuniam, vt alibi per ſe, aut per ſuum correſpondentem, illam recipiat. Poſtremò, quid de eo, in quo ad vtriuſque vtilitatem campſor dat pecuniam quam Lugduni v.g. habet, vbi campſarius ea indiget: pro ſimili pecunia quam iſte habet Lutetiæ, vbi cāpſor ipſe ea indiget. Aduerte autem obiter in hoc cambio locali ſicut in minuto, lucrum licitum eſſe non tantùm campſoribus publicis, ſed etiam priuatis, niſi illud aliqua humana lege prohibeantur exercere, quod à Soto traditum *in 6. De iuſt. & iur. quæſt 10. art. 1.* probatur: quia priuatus ſubit idē onus, quod campſor publicus eadémque præſtat, nec tenetur gratis ea præſtare, cùm de ſe ſint pretio digna, à quocumque præſtentur.

Reſponſio, cùm cāpſor accipit pecuniā, vt alibi reddat.

452 DE cambio igitur locali primi generis, tenendum eſt, lucrum quod campſor ex eo percipit, eſſe licitum, dummodò arbitrio prudentum non excedat valorem eius quā ſuſcipit actualis, aut virtualis tranſportationis pecuniæ de loco in locum, habita ratione diſtantiæ, onerum, periculorum, laborum & expenſarum. In hoc enim conueniunt Doctores (*quod notat Molina diſput. 403 aliquot præcipuis citatis*) & conſentit Pius V. in Bulla quam de cambijs edidit, relata à Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 283. lit. N.* Et probatur, quoniā agaſones, & nautæ pro tranſportatione pecuniæ de loco in locum, iuſtè accipiunt mercedem, & eò maiorem quò loca magis diſtant, & quò itinera pluribus obnoxia ſunt periculis, & quò pecunia eſt in maiori quantitate, & ſic de cæteris circunſtantijs quæ tranſportationis valorē augere poſſunt. Ergo pari modo campſor iuſtè pro ſimili tranſportatione ſtipendium accipiet.

Nec refert quòd is vt plurimùm non transferat actualiter pecuniam quā accipit, ſed habeat correſpondentes, vel famulos in locis diſtantibus, qui ibi eam ſoluant, quia eandē commoditatem, & operam pretio æſtimabilem præſtat petentibus iſtiuſmodi cambium, ac ſi actualiter pecuniam ipſā transferret. Quòd verò ipſe faciliùs id facere poſſit quàm alius, & pauciſſimis, aut ferè nullis ſumptibus, periculis, aut laboribus, id ſpectat ad ipſius ſolertiam & induſtriam, vel ad fœlicem ipſius conditionem ex in parte, ſicut ſi tabellario centum aureos transferendos Lugdunum tradam certo pretio, & ille hominem inueniat qui hic accipiat, & paratus ſit id oneris ſubire, non minùs idem tabellarius iuſtè à me accipiet pretium promiſſum, quàm ſi ipſemet de facto eandem pecuniam tranſtuliſſet, facit id quod æquipollet ipſi tranſlationi. Neq; ēt refert, quòd cāpſor acquirat pecuniæ acceptæ dominiū, non aūt tabellarius; quia eo nō obſtante, campſor, ſicut & tabellarius, operā præſtat alteri æſtimabilē pretio, dū facit, vt is pecuniā quā habet in vno loco, accipiat in alio; ita ut titulo locationis operæ, meritò cenſeatur ex iſtiuſmodi cābio lucrū capere, prout ſtatuit Sotus in 6. De iuſt. & iure, q. 10. a. 1. & patet ex ratione antè propoſita. Cēſeri quoq; pōt capere titulo aſſecurationis: quia cāpſor accipiēs hic pecuniā aliò trāsferendā, nō ſolū ſuſcipit onus tranſferēdi, ſed ēt periculū pecuniæ præſtat, vt ſi ea pereat, nō pereat dāti, ſed ipſimet cāpſori, quod eſt ſecundū onus pretio æſtimabile, vt patet, cū de tranſlatione pecuniæ trāſigitur cū tabellario. Nec refert qđ cāpſori in pecunia trāſferenda nullū ſit periculū, cū ipſe alibi eam paratā habeat, quia id bonæ cōditioni ipſius, vel induſtriæ tribuendū eſt, ſufficitq; illud quod alteri præſtat, eſſe pretio æſtimabile, dū obligat ſe rē alterius tutā in loco cōſtituto repræſentare.

Porrò pretiū ac lucrū iuſtum in hoc cābio, *niſi ſit lege defi nitū*, illud eſt, quod in cōmuni foro taliter cābientium cōſtitutū eſt. Quod quidē nō cōſiſtit in indiuiſibili, ſed creſcere, & minui ſolet pro multitudine, & paucitate campſorum, & cāpſariorū, etiā quādo cāpſores ex certiſſima pecunia, & ſine magnis laboribus, & expenſis lucrātur. Etenim multitudo petētium cābium, & paucitas cāpſorum, ipſum auget, & cōtrà multitudo cāpſorū, & paucitas petentiū cābium minuit, perinde ac ſit in alijs mercibus. De qua re Medina in Cod. De acquiſitis per vſurā, q. 8. Quòd ſi per tyrannidem monopolij, aut inſatiabilis ſitis augēdi aurū, maius pretiū introducatur, quā rei natura, & circunſtātiæ poſtulēt, ſane res illud erit peccatū cōtra iuſtitiā, cū obligatione ad reſtitutionē, ſicut, & quoties aliàs ſumit quis maius ſtipendium quā debeatur pro obſequio quod impendit. Verumtamen nō cōmittit vſuram, quia iſtiuſmodi cambium nullam mutui, *quod eſt proprium vſuræ* habet *ſubiectum*, rationem. 453

Atque ex his intelligitur, quid reſpondendū ſit ad hoc, & alios ſimiles caſus. Opus mihi eſt pecuniam meam è Burgūdia Romam tranſmittere, & cāpſor ea indigens in Burgundia ſuſcipit in ſe onus eā tranſmittendi Romā; poſſitne is licitè exigere à me tranſmiſſionis pretiū, perinde ac ſi nō indigeret eadē pecunia? Reſpondendū, n. eſt, poſſe, quia reuerà liberat me onere, labore, periculis, & expēſis tranſmittēdi, quod non minùs eſt æſtimabile pretio, quā ſi pecunia mea nō indigeret. Ad quod faciunt tradita per Sotū *in cita. art. 1. circa mediū*, & per Medinam *in Cod. De acquiſitis per vſuram, q. 9. ve rſ. Secus fortè*. Quinimò ſi videns campſorem egere pecunia, ille dē meā cū onere tantumdē reſtituēdi in alio loco diſtāti, cōmittā vſurā, tāquā vltra ſortē exigēs eiuſdē pecuniæ tranſportationem, quæ eſt pecunia æſtimabile. 455

Cæterùm de hoc cambio dicta procedunt etiam cùm loca in quibus ſit, eiuſdem regni fuerint; prout contra Sotū expreſſit Nau. *in Enchir. c. 17. n. 283. lit. E.* Nulla. n. id negandi, afferri poteſt ſufficiens ratio ex natura rei, cùm tunc quoque campſor ſubeat onus pecunias transferendi, quod non tenetur gratis ſuſtinere.

Reſponſio, cùm campſor dat pecuniam, vt alibi recipiat.

HOc cambij localis genus vſurarium eſſe alicui apparere poteſt, quia campſor illud exercens non videtur

trans-

Digitized by Google

transferre campſarij pecuniam, ſed potiùs contrà, facere vt ſuam campſarius ipſe transferat.

456 Sed tenendum eſt contrarium cum Caiet. in tom. 2. Opuſc. tract. 7. cap. 6. Soto lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 10. art. 2. ſicut illis, aliquotque alijs citatis tenent Lud. Molina in ſæpe memorato tract. 2. diſput. 404. & Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 23. dubit. 3. Tum quia in Bulla Pij V. De cambijs, *relata à Nauar. vt antè meminimus*, hoc cambium non reprobatur ſecundùm ſe, ſed vt habet adiunctas malas circunſtantias, quales ſunt antè relatæ in quæſt. 7. Tum quia pecunia quatenus diſtans, per ſe annexam habet tranſportationem cum induſtria, & ſumptibus faciendam, & ideò pretio æſtimabilem. Tum demùm quia illud quod allatum eſt in contrarium, facilè reijcitur, quia in caſu propoſito campſor pecuniam quam campſarius alibi habet, cenſetur ea eius intentione, & petitione transferre. Ideò enim campſarius tunc adit campſorem, quòd pecuniam quam alibi habet, velit habere præſentem in valore, non autem quòd velit curā ſuſcipere transferendi alio pecuniam campſoris.

457 Neque refert quòd campſor dando pecuniam ſuam, non trāſferat illam campſarij alibi habitam, quia ſatis eſt quòd faciat in eo illud, quod prudentium æſtimatione æquè valet, ac ſi transferret hanc pecuniam alibi acceptam: non minùs quàm ſi petens à tabellario, vt debitos mihi Lugduni centum nummos aureos, inde huc adferat, & ille antequā hinc diſcedat, totidem de ſuo mihi numeret. Quare ſicut tunc tabellarius capiens pretium ſoluendum pro aſportatione, non cenſetur conſeſtor committere iniuſtitiam, ita nec cenſendus eſt campſor committere in noſtro caſu, ſed lucrari iuſto titulo locationis operæ in trāſportādā pecunia.

458 Nec eſt quòd obijciatur campſorem poſſe pecuniam facere præſentem ſine periculis, & ſumptibus. Nam id abſolutè falſum eſt, cùm ſæpe maiores, & magnos ſumptus faciat, & pericula ea de cauſa ſubeat. factoreſque alibi habeat magna mercede conductos. Deinde, vt id plerumque verum ſit, tamen induſtriæ, aut bonæ conditioni ipſius aſſignandū eſt. Sufficientem pecuniam abſentem ex ipſa rei conditione, communiter non ſine magnis periculis, & ſumptibus haberi poſſe. Similiter nec obſtat quod interdum campſori commodum ſit pecuniam habere abſentem, quia id non prouenit ex ipſa conditione rei per ſe conſideratæ; ſed ex induſtria campſoris qui pecuniam abſentem nouit vtiliter impendere; vnde non tenetur ea de cauſa deſcendere in pretio cambij, ſicut nec is cui commodum eſt equum Lugduno Pariſios reducere, cùm aliquis in eodem reducendo, vult operam illius conducere. Et ratio eſt, quia iſtiuſmodi cambium non fit ad inſtantiam campſoris, vt alibi pecuniam ipſe recipiat, ſed cāpſarij qui pro pecunia abſente quærit præſentem. Quo fit, vt in illo contractu campſor non teneatur æſtimare, quòd abſentia futura ſit ei commoda, ſed ſufficit rerum conditiones per ſe conſiderare.

459 Cæterùm, ſi campſarius cui ad hoc cambium bona fide datum eſt, non ſoluat in loco conſtituto, quia ibi nec pecuniam habet, nec correſpondentem, tenebitur campſori reſpondere quantùm illius intereſt, traditam eſſe pecuniam in deſignato loco; itaut cogi poſſit illam ſuis expenſis eodem tranſmittere, ſi poſſibile ſit aut campſori ipſi illam reſtituere cum incremento, cum quo erat illam accepturus in eodē loco deſtinato. Ratio eſt, quia contractus per quem talis cāpſarius contraxit obligationem, licitus fuit, & bona fide cū eo celebratus; vnde fallens campſorem, perinde tenetur ipſum indemnem reddere, atque ille qui rem alienam vendidit ementi bona fide. Quòd ſi mala fide campſor contraxiſſet, quia nimirùm ſciuit probabiliter cāpſarium non habere in eo loco pecuniam, tanquam vſurarius in vtroque foro condemnaretur, nec campſarius ad aliud ei teneretur, quàm ad reſtitutionem ſummæ acceptæ.

Reſponſio, cùm vterque ſimul dat, & accipit.

Qvod propoſita quæſtione hoc tertio ſenſu quæritur, eſt; an ſi ego Pariſienſis, v. g. opus habeam centum aureis Lugduni, vbi pecunia careo, & tu Lugdunenſis opus

460 habeas totidem aureis Pariſijs, vbi ſimiliter pecunia cares, an, inquam, inter nos inito cambio, alteruter poſſit aliquid lucrifacere? De qua re tenendum eſt primo, quòd ſi vterque det, & petat, parque ſit valor pecuniæ vtrobique, neutrum poſſe lucrifacere, ſed centum aureos eſſe commutandos cū totidem eiuſdem æſtimationis. Hoc de ſe manifeſtum eſt; quia vtrobique omnia ſunt paria, ſiue valorem pecuniæ, ſiue officium tranſportationis ſpectes.

Tenendum eſt ſecundò, quòd ſi ob aliquam cauſam, ſit in æqualitas æſtimationis dati, & accepti, ea ſit compenſanda. Illud etiam de ſe manifeſtum eſt. Nam quia in eiuſmodi cambio nihil aliud incumbit curandum, quam vt iuſtitia ſeruetur in vtroque eo contractu, qui implicitè in tali cambio continetur, alter quidem quo Lugdunenſis cenſetur pecuniam Pariſijs, transferre Lugdunum in gratiam pariſienſis; alter verò quo hic viciſſim in gratiam illius cenſetur transferre pecuniam Lugduno Pariſios. Ergo eadem ratione vterque poteſt accipere id ab alio, quod ei competet ex iuſtitiæ æquitate.

Tenendum videtur tertiò, quòd etſi tam mihi, quàm tibi commodiſſimum ſit cambium, ſi tamen petas à me tanquā à campſore, nec viciſſim ego petam operam tuam, poſſim lucrifacere pretium tranſlationis. Ita Sotus in 6. De iuſt. & iure, quæſt. 10. art. 1. Et ratio eſt, quia meum commodum non potes mihi vendere, aut ad illud proſequendum tuam operam mihi locare, niſi eam conduxerim. Quare nec poteris lucrum à me capere, qui minimè à me requiſitus, ſed tibi ſoli ſeruiens, celebraſti mecum cambium.

QVAESTIO X.

Quid tenendum ſit de cambio locali, quando pecuniæ valor maior eſt in vno loco quam in alio.

Advertendū eſt duobus modis poſſe contingere, vt aliqua pecunia maiorē habeat valorē in vno loco, quā in alio. 461

Prior modus eſt, quo plus valet, quia lege, vel recepta cōſuetudine plus valoris illi taxatum eſt in vno loco, quàm in alio per comparationem ad alias monetas eorundem locorum; ſiue id contingat, quia melior eſt illius materia in vno loco, quam in alio; puta argētium, vel aurum purius, aut maioris ponderis, ſiue quia ſic ſtatuit poteſtas publica; ad hoc ſcilicet, vt moneta maiorem valorem habens in ſua ditione quàm alibi, pecunia confluat eò aliunde, vel certè ob aliā cauſam. Atque tunc tenendum eſt, quando campſor dat pecuniam vbi minùs valet, cambium eſſe illicitum, niſi illa inæqualitas compenſetur ex incremento, quod licet ei in mercedem tranſlationis accipere, iuxta antedicta in explicatione præcedentis quæſtionis; aut ex valore accidentario, qui ſecundo modo, quem paulò poſt ſubijciemus, pecuniæ contingit vltra quē habet authoritate publica taxatū. Ratio eſt, quia ſicut in cæteris omnibus commutationibus, ita & in cambio requiritur, vt æqualitas quoad valorem, ſeruetur inter ea quæ commutantur; alioqui erit iniuſtitia, niſi aliunde facta compenſatione iuſtificetur contractus. Et ita docet Sotus *libro 6. De iuſt. & iur. quæſt. 12. art. 1. concluſ. 3.*

Quando autem campſor dat pecuniam vbi plùs valet, recepturus eam vbi valet minùs, tenendum eſt per eandem rationem, quòd poſſit accipere incrementum, quia non ſeruaretur alioqui æqualitas. Imò poteſt inſuper capere mercedem tranſportationis, quia ſi tales pecuniæ haberent vtrubique valorem æqualem lege taxatum, campſor iuxta antè dicta in præced. quæſt. poſſet incrementum capere ratione tranſlationis; cur ergo ſimiliter non poterit, ſi ſint valore inæquales, pecuniam campſori dari transferendam ad aliū locū, non pro ſe ſed pro campſario; ideoque illud quo plus valet ibi quàm hic, campſarij eſſe, non autem campſoris, qui proinde non poteſt pro illo compenſationem capere. Reſpondetur, de ratione iſtiuſmodi cambij non eſſe, vt cāpſor inſtar baiuli per ſe, aut per alium realiter transferat acceptam pecuniam, ſed vt transferat eius valorem, dando alibi tantundem de ſuo, ad campſarium leuandum ab onere, & moleſtijs transferendi pecuniam ſuam; ideòque accipere poteſt, tum exceſſum valoris, quem in illo alio loco habet pecunia, tum etiam pretium dicti leuaminis.

Poſterior modus, quo pecunia plus valet in vno loco, quàm in alio, contingit quando ea, licet per omnia ſit æqualis valoris taxatione publica in vtroque loco, poteſt tamen in vno loco plus valere, quàm in alio accidentaliter ex triplici cauſa. Prima eſt, maior illius raritas in vno loco, quam in alio; nam ſicut raritas mercium inducit maiorem æſtimationem earum; ita & raritas pecuniarum, maiorem æſtimationem earum, non quidem legalem, quæ conuenit pecuniæ, vt pecunia eſt, ſeu rerum venalium menſura, ſed aliam pecuniæ, vt res eſt permutabilis, conuenientem ei propter indigentiam natam ex ipſius raritate, quæ quo maior, vel minor in mercibus fuerit, ſiue in diuerſis locis, ſiue in eodē loco, diuerſo tempore; cauſa eſt maioris, vel minoris valoris, prout expoſitum eſt in præced. cap. 16. 462

Secunda cauſa eſt maior multitudo petentium pecuniā ad cambium, & maior paucitas volentium illam dare. Tam

Digitized by Google

enim hæc, quàm illa facit, vt in loco vbi contingit, pecunia ipſa pluris valeat quàm in alio, vbi non contingit. Immò, & in eodem loco, & in eiſdem nundinis, in quarum principio plus, aut minùs valent, quàm in medio, aut in fine, vel contrà, ſecundùm quod creſcunt, aut decreſcunt illi, qui offerunt, & qui petunt cambium. Nam pecunia quæ per cambium in vno loco accipitur reddenda in alio, habet ſe veluti merx: & ideò pretium illius variatur pro varia multitudine, aut paucitate dantium, vel accipientium ad cambium: non tamen quacunque, ſed communi, & quæ paſſim fit. Non enim ex eo quod multi à te petunt, potes augere pretium, niſi communiter, & paſſim id fiat, etiam apud alios, itaut creſcat communis æſtimatio, iuxta tradita in cit. cap. 16.

Tertia cauſa eſt, maior ſecuritas pecuniæ in vno loco, quàm in alio. Nam res expoſita periculo, minoris æſtimatur quàm ſecura, vt patet ex mercibus quæ habentur in naui expoſita tempeſtati maris. In illis ergo locis vbi ſecura eſt pecunia, plus ipſa valet, cæteris paribus, quàm vbi eſt expoſita periculo; ſiue periculum ſit omnium ibi commorantium, ſiue ſit particulare compenſariorum, qui illic ſoluere tenentur. Aliquando autem omnes hæ cauſæ inueniuntur ſimul concurrere, aliquando tantùm duæ, & aliquando vna ſeorſim ab alijs. Quibus aliqui addendam cenſent opportunitatem loci ad merces comparandas commodiſſimi, in quo campſor ſoluit, recepturus in loco ad id incommodo. Sed talis cauſa tantum poteſt locum habere, dum campſor efficaciter vult negotiari, nec aliam pecuniam habet; itaut inde ſequatur ei intereſſe lucri ceſſantis; alioqui enim faceret lucrum ex alterius commoditate, eam illi vendendo, quod eſt à ratione alienum.

463 Atque ob ſecundi huiuſmodi varietatem valoris pecuniæ, tenendum eſt, in cambio illius ab vno loco in alium, deſcendendum eſſe, vel aſcendendum iuxta quantitatem valoris, quam in ijs locis habuerit. Quod Sotus attigit *libro 6. De iuſt. & iure, quæſt. 12. art* 1. Et probatur, quia commutatio æqualis pro æquali in valore licita eſt ea rei natura. Ergo ſi aliquo tempore in Flandria, v. g. decem ſcuta aurea tantùm valent, quantum in Hiſpania vndecim, propter penuriam pecuniarum quæ eſt in Flandria, & abundantiam quæ eſt in Hiſpania, aut propter alias cauſas, licitum erit, cæteris paribus, cambium illud quod decem ſcuta dantur in Flandria, pro vndecim quæ recipiantur in Hiſpania, & è contrà, perinde ac licita eſt commutatio centum menſurarum vini in Hiſpania pro octoginta quæ reddantur in Flandria, & è contrà, poſito quòd hic tantùm valeant 80. menſuræ vini, quantùm ibi 100. Atque ad hunc maiorem, vel minorem pecuniæ valorem dicit Sotus in eodem art. 2. potiſſimùm reſpicere cambientes à loco in locum, per eumque potiſſimùm iuſtificari ipſorum cambia.

464 Sed meritò quæret aliquis vnde diiudicari debeat, quòdnam ſit iuſtum pretium, quod in cambio de loco in locum accipitur propter maiorem valorem accidentalem pecuniæ in vno loco, quam in alio? Ad quod reſpondendum eſt, ea de re propter circunſtantiarum varietatem, & inconſtantiam non poſſe dari generalem regulam; itaut nunc hoc, nunc illud iudicandum ſit iuſtum pretium. In quo iudicio haberi debet pro menſura, id quod tali tempore in loco cambij communiter obſeruatur. Nam deuiare ab eo, eſt tranſgredi limites iuſti pretij communi æſtimatione determinati. Quod tamen intellige, dummodò tale commune pretium non ſit introductum per monopolium, vel aliam fraudem campſorum nimis auidorum lucri. Neque enim ex eo, quòd pretium cambiorum commune ſit, ſtatim ſequitur iuſtum eſſe, quia fieri poteſt, vt iniuſto, vel certè nullo iuſto titulo exigatur, vt ſi propter maiorē ſolutionis expectationem, maius pretium pro cambio acciperetur.

Tunc demum ergo reputandum eſt tale pretium iuſtum, cùm fuerit in communi vſu, non vſque adeò excreſcens, vt manifeſta iniuſtitia appareat. Atque interim dum non conſtat de ea, etiamſi grandia ſint pretia, quæ communiter in foro cambiorum determinantur: non ſunt tamen campſores ad reſtitutionem facilè condemnandi. Confeſſarij poſſunt in foro conſcientiæ, eorumdem campſorum conſcientium iudicio rem committere, cùm ipſi tanquam in eadem reperti melius quàm cæteri iudicare poſſint, an illud commune pretium ſit iuſtum. Quanquam monendi ſunt ſeriò, vt in tali iudicio rationem habeant ſalutis animarum ſuarum, caueantque ne amor diuitiarum obnubilet in ea re intellectum ipſum.

QVAESTIO XI.

Quid tenendum ſit de cambio à nundinis ad nundinas.

AD huius explicationem notandum eſt primò, cambium 465
locale, ſeu per literas, nonnunquam ita celebrari, vt ſtatim viſis literis ſolutio fieri debeat; vnde dici ſoles cambium ad ſtatim ſoluendum viſis literis, quanuis in eo apponantur aliquando octo, vel decem, vel duodecim dies, vt is qui ſoluturus eſt, viſis literis id facere poſſit commodè. Qui quidem dierum numerus, tanquam modicus, non impedit quominùs tale cambium retineat ſuum illud nomē, quia parum pro nihilo reputatur. Nonnunquam verò ipſum ita fiat, vt ſolutioni præfigatur terminus trium, vel quatuor menſium, ſiue vt ſolutionem daturus ſatis temporis habeat ad illam parandam, ſiue quia illam recepturus non indiget ea intra illos tres, vel quatuor menſes. Nonnunquam demum ita fiat, vt ſolutioni præfigantur primæ, vel ſecundæ, vel tertiæ nundinæ.

Notandum eſt ſecundò, nundinas ad quas datur cambium, ſolere quotannis inter mercatores quater celebrari, itaut ſingulæ celebrentur tribus menſibus elapſis poſt præcedentes. Quod ſpatium temporis mercatores ipſi aiunt requiri, vt commodè ex vno loco in alium literæ mittantur, & pecunia paretur. Itaque cambium fieri ad primas, ſeu proximas nundinas, eſt fieri ex pacto, vt eius ſolutio debeat fieri poſt tres menſes. Et fieri ad ſecundas nundinas, eſt fieri ad ſex menſes, & fieri ad tertias, eſt fieri ad nouem menſes dilata ſolutione.

Notandum eſt tertiò, cambium quod eſt ad nundinas, 466
aliquando fieri ab vnis nundinis ad alias nundinas in eodem loco celebrandas; aliquando verò fieri ab vnis nundinis ad alias celebrandas in alio loco. Aliquando præterea fieri ab vno loco, in quo non fiunt nundinæ, ad alium locum, in quo fiunt nundinæ. Et demum aliquando fieri à nundinis vnius loci ad alium locum, in quo non fiunt nundinæ. Quæ cùm ita ſint, de cambio à nundinis ad nundinas, ſicut & de cæteris cambijs, tenenda eſt illa generalis regula Sylu. *vſura 4. quæſt. 9. dicto* 2. Quoties arbitrio bonorum, & in arte campitoria peritorum, pars capiens cambium non grauatur magis quàm dans, neque hæc magis quàm illa, nihilque diſtantia temporis affert lucri, neque cambium fingitur, tunc non committi peccatum, niſi adſit ſiniſtra intentio. Non enim committitur vſura, quia, *vt ſupponimus*, ſi quid accipitur, non accipitur ob dilationē ſolutionis, ſed alia iuſta de cauſa. Nec item alia iniuſtitia, cùm, *vt etiam ſupponimus*, neuter contrahentium grauetur.

Quoniam autem ſit iuſta cauſa aliquod incrementum capiendi, ſeu lucrandi in cambio; quantumque illud eſſe debeat, vt iuſti pretij ratio ſeruetur, nec iuſtitia violetur, iudicandum eſt per antedicta. Id quod non modicam habet difficultatem ob varias ſubtilitates quas ex affectu lucrandi campſores excogitarunt; itaut plerumque via aliqua ſuperſit ratio cum eis agendi, quàm vt totum committatur ipſorum conſcientiæ, vt coram Deo conſiderent num pro ea notitia quam habent de ſuo cambio, aliquid eis occurrat, vnde ſuſpicentur quod aliquam vſuræ, aut alterius iniuſtitiæ labem contineat. Interea autem monendi ſunt ſeriò, valdè lubricam, & plenam periculis eſſe cambiorum materiam, proindeque caueant diligenter, ne pecuniarum cupiditas eos tranſuerſos agat, & diaboli laqueis innectat. Quare nihil temerè moliantur, nec ſuis, aut alienis inuentis nimis facilè inſiſtant in aucupando aurum, & argentum per cambium: ſed à doctiſſimis, & peritiſſimis præſcriptas, & approbatas, tanquam licitas cambiendi rationes, ad vnguem in omnibus ſequantur.

Quod autem attinet ad conditiones cambij quas præſeri 467
pſit Pius V. in bulla relata à Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 283. lit. N. Prima quidem, vt campſor non paciſcatur de aliquo lucro, ratione ſolutionis dilatæ vltra terminum, rigidè ſeruanda eſt, cùm alioqui de iure naturæ committatur vſura. Secunda verò, *ne ſcilicet de certo intereſſe paciſcatur, ſiue à principio celebrationis cambij, ſiue poſtea*, quoniam fundatur in præſumptione, *ex Nauar. ibidem*, procedit tantùm in foro externo. Vnde idem author cenſet, in foro conſcientiæ valere pactum tam de certo, quàm de incerto intereſſe; ſi moraliter

conſtet

conſtet illud eſſe iuſtum,& quo campſarius in nullo,ſine legitima cauſa grauetur. Tertia demum conditio, ne realia cambia aliter fiant, quam ad proximas nondinas, vel vbi nundinæ non agantur, ad proximum terminum conſuetum deſignari in cambio ad talem locum, intelligenda eſt ex Nauarr. non quòd prohibeat cambium ad ſecundas, vel tertias nundinas, ſed quòd prohibeat lucrum maius campſoria cambiantia eo nomine, quòd ſolutionem differat ad ſecundas, vel tertias nundinas. Neque enim intentio Pontificis fuit impedire ſolutionis dilationem: cùm fiat in bonum campſarij; ſed tantùm impedire vſuram quæ cõmittitur capiendo lucrum ob ipſam dilationem ſolam.

De praxi cambiorum vſitata hodie malo tacere, quàm perperam dicere inexpertus, cùm tot ſubtilitatibus ſcateat, tenebras offundentibus, vt ſicut paulò antè attigimus. Confeſſario nihil ſit reliquum, quàm campſores hortari, vt pro ea notitia quam habent, indicent tanquam conſtituti in articulo mortis, numquid interueniat de quo cõſcientia, illos remordeat. Qui volet aliqua de tali praxi (quæ paucorum locorum eſt, ac paucarum perſonarum) in particulari ſcire, legere poterit Ludouicum Molinam, Leonardũ Leſſium, & & Ferdinandum Rebellum locis antea citatis.

TRACTATVS VI.

De Commodo, & Locato.

Ex contractibus ciuilibus alij ſunt per quos transfertur rei dominium, alij per quos non transfertur. De illis, Deo propitio, dictum eſt hactenus: de his eſt conſequenter dicendum. Quorum alij ſunt per quos vſus rei transfertur, vt commodatum, & locatum: alij per quos rei cuſtodia, vt depoſitum, & pignus, ſeu hypotheca. De illis priùs quam de his agemus propter maiorem eorum conuenientiam cum mutuo, & emptione. Atque in iure Canonico extat in lib. 3. Decretalium, titulus 15. de commodato, & titulus 18. de locato, & conducto. In iure Ciuili autem, ff. lib. 13. titulus 6. commodati, vel contra, & lib. 19. titulus 2. locati, & conducti. Item Cod. lib. 4. titulus 23. de commodato, & tit. 65. de locato, & conducto, & Inſtit. lib. 3. tit. 25. de locatione, & conductione. Latè de commodato agit Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 294. & quatuor ſequentibus, & de locato ibidem, à diſput. 486. ad 505. Contenti autem erimus de illis docere primò, quid, & quotuplicia ſint: ſecundo, quænam ex eis obligationes, & actiones oriantur; tertio, cui damno pereat, aut deterioretur res in eis; quarto, quomodo finiantur.

CAPVT XXXV.

De definitione, & diuiſione commodati, ac de actionibus, & obligationibus quæ ex eo oriuntur.

SVMMARIVM.

468 Vnde dictum commodatum, & quid ipſum ſit.
469 Commodati diuiſio triplex.
470 Commodatum propriè, & differentia illius à precario, & huius à donatione.
471 Quinque obligationes quas commodatarius habet ex commodato.
472 Actiones quæ naſcuntur ex commodato.

Definitio commodati.

468 Dictum eſt commodatum quaſi vtentis commodo datũ, vt notat gloſa ad Cap. vnicum De commodato, verbo Commodatum. Definiri verò poteſt (iuxta textum in §. Item is, Inſtitutis, Quibus modis re contrahatur obligatio) gratuita alicuius rei conceſſio quoad vſum tantùm. Dicitur gratuita, quia ſi interueniat merces, erit locatum, aut contractus innominatus, do vt des, vel do vt facias, ex cit. gloſa. Dicitur alicuius rei, ad indicandam materiam commodati, per quam ipſum diſtinguitur à mutuo. Ea enim eſt, non quæuis res, ſed quæ non conſumitur vſu, ſiue ſit immobilis, vt domus, ſiue mobilis, vt liber, ſecuris, &c. ſiue ſe mouens, vt ſeruus, equus, mulus, &c. ſiue ſit corporalis, quales ſunt iam nominatæ, ſiue incorporalis, vt iura vtendi, vel fruendi ipſis corporalibus, quæ dicuntur, vſus, & vſusfructus, itemque ſeruitutes prædiorum, vt eadem gloſa annotat. Mutui autem materia, eſt res vſu conſumptibilis. Aduerte tamen ex lege Sed mihi, in fine, & ex lege Sæpe videtur, ff. Commodati, rem vſu conſumptibilem poſſe commodari ad pompam. Vbi pompæ nomine, ex Sylu. in verbo commodatum quæſt. 1. intellige omnem vſum per quem res non conſumitur ex toto. Etſi, quantumuis pecunia ſit de ijs rebus quæ vſu conſumuntur, nonnunquam tamen contingit celebrari in ea commodati contractum: vt quando traditur alicui ad ipſum exhilarandum, vel ad oſtendendas magnas diuitias. Dicitur denique, quoad vſum tantùm, quia reuerà per commodatum, aliquid commodatario datur: non quoad dominium, & proprietatem, ex lege Rei commodatæ, ff. Commodati, ſed ſolum quoad vſum rei commodatæ: in hocque diſtinguitur à depoſito, & pignore, in quibus nec dominium, nec vſus rei traditur.

Diuiſio commodati.

Iam tripliciter diuidi poteſt commodatum. Primò, ex parte rei commodatæ. Eſt enim, vt iam attigimus, vel rerum mobilium, vel ſe mouentium, vel immobilium, vel incorporalium. Et mobilium rurſus, vel prophanarum, vel ſacrarum. Item ſe mouentium, vel liberarum, vt famulorum: vel non liberarum, vt cæterarum. Denique incorporearum, aut iurium ſiue vtendi, ſiue fruendi, aut ſeruitutum prædij, ſiue ruſtici, ſiue vrbani. 469

Secundò diuidi poteſt commodatum ex parte contrahentium. Nam fieri poteſt in bonũ tantum commodatarij, quod frequens eſt, vel in bonum tantùm commodatoris, vel in bonum vtriuſq; De quo Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 184.

Poſtremò diuidi poteſt ex modis quibus fit: aliquando enim fit propriè, nempe dum res ad certum tempus commodatur, ſiue expreſſe, vt ſi commodem tibi equum ad tres dies; ſiue etiam tacitè: vt ſi commodem tibi librum ad deſcribendum: tunc enim, vt & quoties alias commodatur res ad aliquem vſum, cenſetur tacitè commodata in id tẽpus quod requiſitum eſt ad eum vſum habendum: verbi gratia ad eccum tempus quo liber commodatus debet, & poteſt tranſcribi: niſi aliud inter partes conuentum ſit; aliquando verò commodatum ipſum fit impropriè, & tunc dicitur precarium, de quo eſt titulus 26. lib. 43. Digeſtorum, & titulus 14. lib. 3. Decretalium. Ex cuius cap. 1. habetur, ipſum eſſe id quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu quamdiu is qui conceſſit, patitur. Ex qua definitione intelligitur ipſum diſtingui à donatione, quod donans concedat rem nunquã non recepturus; dans verò precariò, tanquam recepturus quando volet. A commodato verò propriè dicto diſtingui, quòd non detur ad certum tempus, vel ad certum vſum, ſicut commodatum; ſed detur ad tempus indefinitum: ideoque ipſum reuocari poſſit quandocumque voluerit is per quem eſt conceſſum, non item commodatum: ſed tantummodò finito tempore, & vſu ad quem res expreſſe, vel tacitè eſt commodata. 470

Obligationes & actiones quæ ex commodato oriuntur.

Porrò ex commodato commodatarius habet quinq; obligationes. Prima eſt, vt re commodata vti non poſſit, niſi ad eum vſum, ad quem commodata eſt: ex lege Si vt certò, §. Sed interdum, ff. Commodati: vt ſi commodaui tibi equum vt ires ad villam, & illum duxiſti ad bellum. Id quod eſt contra naturam commodati. Similiter, vt non poſſit vti diutiùs, nec alibi quàm ſit conuentio facta, prout habetur ex principio citatæ legis. Secunda eſt, vt commodatarius teneatur commodatam reſtituere tempore præfinito: ex eadem lege, §. Rem tibi, & ex lege De reſtituendis, Cod. De commodato. Tertia eſt, vt eamdem rem numero reſtituere teneatur; ea enim eſt aliena: cùm in ipſum non ſit tranſlatum illius dominium, ſed tantum vſus, vt iuxta antedicta num. 468. in fine. Quo fit, vt inuito domino retinere non poſſit. Quarta, vt teneatur rem commodatam reſtituere, nõ factam deteriorem dolo, aut culpa ſua, ex lege Eum qui, & lege 471

Digitized by Google

lege In rebus, §. Sine autem, ff. Commodati. Quinta eſt, vt teneatur rem commodatam ſeruare eadem cura & diligentia, qua res ſuas; ex cita. lege Si vt certo, §. Quod verò ſenectute.

472 Quod attinet ad actiones quæ ex commodato oriuntur, commodanti, & hæredibus ipſius competit, vt cogere poſſit commodatarium, & hæredes ipſius, reſtituere rem eandem numero: ſique ea ſit facta deterior, præſtare eidem commodanti, quod intereſt ipſius. Item ſi conuentum ſit inter contrahentes, vt res certo loco, & tempore redderetur: compellere poſſit commodatarium tale pactum ſeruare: aut alioqui damnum ſoluere, ea lege Si vt certò, in principio. ff. Commodati. Commendatario verò competit, vt ipſe, vel hæres ipſius poſſit iure petere reſtitui ſibi totum damnum quod paſſus eſt res eo quòd res cómodata, ſit ei ablata ante illius vſum expletum. Item petere ſibi ſolui expenſas quas in re commodata curanda, vel reficienda maiores fecerit, neceſſariò factas, ea lege In rebus, §. Poſſunt, ff Commodati. Ac demum petere, vt commodãs reſarciat damnum, ſi ſcienter rem vitioſam commodauerit, ex ead. lege. §. Item.

CAPVT XXXVI.

De quæſtione, cuius damno pereat, aut deterioretur res in commodato.

SVMMARIVM.

473 *Prænotanda ad quæſtionis propoſitæ explicationem.*
474 *De qua culpa commodatarius teneatur.*
475 *Quatenus commodatarius teneatur de caſu fortuito.*
476 *Ad quid teneatur qui res proprias præfert commodatæ; hocque ideo apud ipſum perit.*
477 *Cui pereat commodatum, dum perit in manu tertij, per quem remittitur.*
478 *Qui rem precariò accepit, ſi ea pereat, tenetur de dolo tantùm, & lata culpa.*

473 PRænotandum eſt, commodatum, etſi plerumque fiat tantum in bonum commodatarij: aliquando tamen fieri in bonum tantùm commodantis, & aliquando in bonum vtriuſque. Deinde tria eſſe propter quæ cenſeri poſſit commodatarius teneri rei commodatæ iacturam reſarcire, ſi ea pereat, vel deterioretur: nempe dolū, culpam, & caſum fortuitum, de quibus ſatis multis egimus in præced cap. 8. atque culpam eſſe triplicem, latam, leuem, & leuiſſimam, quarum definitiones tradidimus lib. 10. cap. 2. num. 18. Denique, vt *Sylu. ex Bartholo habetur verbo commodatum, ſub finem*, quoſdā eſſe caſus, qui de facili non accidunt ſine culpa, vt incendiū, vel furtum in propria domo: quoſdam verò, qui vt plurimū accidunt ſine culpa, vt incurſus hoſtium. In hiſque præſumi culpam abeſſe, non item in illis: itaque commodatario incumbat probare in eis caſum fortuitum, in alijs non incumbat.

474 Quibus poſitis, ſequentes concluſiones ad propoſitæ quæſtionis explicationem ſtatuuntur. Prima, ſi commodatum fiat in gratiam tantùm commodantis, vt cùm ſponſus commodat ſponſæ ornamenta, vt ad eum accedat ornatior, commodatarium non niſi de dolo, aut culpa lata, quæ dolo æquiparatur, teneri, iuxta legē Si vt certo, §. Sed interdum, ff. Cōmodati. Sin tantùm in gratiam ipſiuſmet commodatarij, teneri de dolo, & omni culpa, etiam leuiſſima, per Cap. vnicū De commodato. Si denique in gratiam tam commodantis, quàm commodatarij, vt ſi commodata ſint vaſa ad excipiendum hoſpitio communem amicum, vtriuſque nomine, teneri eundem commodatarium de culpa lata, & leui, non de leuiſſima, iuxta legem In rebus, ff. Commodati. Vide regulas in memorato cap. 8. conſequenter traditas. Et aduerte iſta accipienda eſſe, ſpectata contractus natura: quia ſi aliter conuentum ſit, ſtandum erit pacto, ex lege Contractus, ff. De regulis iuris. Ideoque ſi commodatarius paciſcatur, vt de dolo ſolummodo teneatur, quantumuis commodatum in ipſius tantùm gratiam celebratum ſit: non erit ad aliud cōpellendus, iuxta citatum, §. Sed interdum. Quod ſi pactū fiat ne commodatarius damnum ex ipſius dolo proueniens ſoluere teneatur, tale pactum non erit ratum, iuxta legem In commodato, ff. Commodati, & citatam legem Contractus, quia id contra bonos mores eſt, & contra naturā commodati.

475 Secunda concluſio eſt. Commodatarium non teneri de caſu fortuito, niſi contrarium deductum ſit in pactum: iuxta legem primam, Cod. De commodato: aut niſi is vſus ſit re commodata aliter quàm conceſſa ſibi fuerit; aut denique niſi ex illius mora reſtituendi talis caſus euenerit. Quæ omnia habentur in Cap. vnico De commodato. & procedunt, quantumcumque res commodata tradita ſit æſtimata, quia talis æſtimatio non fit ad transferendum omne periculum in commodatarium, ſed ſolum vt ſciatur rei pretium, in casu quo res commodata ex toto, aut ex parte perierit. Quod ſi res cómodata, eodem modo peritura erat, quantumcumque commodatarius non fuiſſet in mora; aut non fuiſſet vſus vlterius, quam ſibi conceſſa erat, ipſe idem commodatarius non tenebitur ad illius reſtitutionem, ſed ſolùm ad ſatisfactionem æſtimationis vſus rei, vltra eum ad quem commodata fuit, aut etiam lucri quod fortè domino eiuſdem rei ceſſauerit, aut damni quod emerſerit ob talem moram. Ratio eſt, quia commodatarius non tenetur plus eidem domino, quam fuerit illi cauſa damni ratione illius moræ, aut vſus non conceſſi. Quando autem res eodem modo erat peritura ſuo domino, commodatarius non fuit cauſa cur in damnum eiuſdem domini perierit.

Tertia concluſio eſt. Quod ſi commodatarius non poſſit ſimul ſeruare res proprias, & rem cómodatam, illaſque huic prælatat, & ſic fiat vt caſu fortuito, ea ipſa pereat, illis ſaluis, quod, inquam, ad reſtitutionem minimé teneatur, ſi res ſit commodata tantùm in gratiam commodantis, vel in gratiā vtriuſque, quandoquidem, cæteris paribus, quiſque poteſt res proprias alienis præferre, teneatur autem, ſi commodata ſit in gratiam tantùm commodatarij, quia conſentaneum eſt vt is caueat, ne alter ex collato ſibi beneficio detrimentum capiat. Quanquam ſi tas propriæ eſſent longè pretioſiores, & digniore ate commodata, non videbitur teneri hanc illis præferre: quia nemo tenetur ſubire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus. Sed aduerte quod ſi in tuum ſolius commodum rem habeas commodato, iacturam illius debeas tunc quoque compenſare, quia illam petens in tuum duntaxat commodum, tacitè obligas te ad illius conſeruationem diligentiſſimam, quod non obſtat quidem, quin res tuas eidē præferas, ſed ita vt animum habeas compenſandi deperditam, prout teneris ſaltem ex quadā gratitudine, quæ poſtulat vt tuum benefactorem velis ſeruare indemnem. Nō vero ex iuſtitia, quæ patitur vt res ſuo domino pereat, non alteri, qui nullo modo ſit in culpa, vt ſupponimus de commodatario in propoſito caſu. Plura hac de re agentem Molinam qui volet, videat in memorato tract. 2. diſput. 297. 476

Quarta concluſio, *quam ipſe Molina tractat in poſteriore parte eiuſdem diſputationis*, eſt. Commodatarium, ſi commodatum remiſit per ſeruum, vel nuntium quem ad illud repetendum dominus miſerat, non teneri reſtituere, ſi vel culpa, vel dolo eiuſdem ſerui, aut nuncij, vel caſu fortuito perierit, ex lege Eum qui, §. Sed etſi, & lege Si mei cauſa, & lege Argentum, ff. Commodati. Immo in vniuerſum ſi commodatarius non commiſit culpam, quam ex pacto, vel alia de cauſa vitare tenebatur, res quæ perit, non ei, ſed domino perit. Id enim commune eſt omnibus contractibus, in quibus dominium non transfertur, vt notatum eſt a Panorm. *ad Cap. Significante, num. 8. De pignoribus*, & à Nauar. in Enchir *cap. 17. nu.* 185. Qui addunt ſecus ſentiendum eſſe, quoad contractus in quibus dominium transfertur, *quales ſunt ij de quibus egimus antea*. Nimirùm, etiamſi abſque culpa vlla, adeoque caſu fortuito pereat res, pereat ipſi mittenti, non autem ei cui facienda eſt reſtitutio, prout conſtat ex memorato Cap. Significante. Et ita ſi quis ab aliquo qui pecuniam mutuò dedit ei, equū accipiat commodato ad redeundum in patriam, a latronibus caſu fortuito ſpoliatus fuerit, non tenebitur (niſi aliter conuentum ſit) damnum equi reſarcire, pecuniam autem mutuó acceptam reſtituet. Ratio eſt, quia cum celebratus fuerit contractus commodati quoad equum, & mutui, quoad pecuniam, dominium equi non fuit translatum, ideoque dāno commodantis perijt, pecuniæ vero mutuatæ dominium translatum fuit in mutuarium, & ideo illi perijt, non mutuanti. 477

Cæterùm ſi creditor (*ex quocunque contractu ei debeatur*) deſignaſſet aliquem, per quem debitum ei mitteretur, tunc ſi ipſum periret poſtquam eidem deſignato traditum eſſet, periret creditori: quod expreſsè quoad commodatum, habetur ex paulò ante citatis legibus. Secus eſſet vero, ſi creditor mitteret nuntium ad debitorem, qui dicat ei vt commoda-

tum

tum remittat; non dicat autem vt per ipſummet remittat. Nam tunc non magis excuſabitur debitor et tradens commodatum, ſi pereat antequam venerit ad manus creditoris quàm ſi id tradidiſſet cuicumq; extraneo. Et ratio eſt, quia nuntius ille ſolùm fuit deſtinatus vt debitorem ipſum moneret, mittendum eſſe commodatum: non verò vt per eundẽ monentem mitteretur.

Sed quid ſi creditor conueniſſet cum debitore, vt pecuniã quam ei debet, mittat per aliquem qui geſtet certum ſignũ, & alius id audiens, ſignum aſſumat, pecuniamque petat, & cum ea fugiat, cui nam illa peribit? Reſpondendum eſt diſtinctione. Si enim debitor manifeſtauit illud, quod conuenerat inter ipſum, & creditorem, idque fuit occaſio, vt alius dicta ratione fingeret, peribit debitori. Si verò creditor idem manifeſtauit, vel dum ambo inter ſe conuenirent, tertius præteriens, aut aſſiſtens illis, id audiuit, probabile eſt quòd debeat perire creditori: quia taliter paciſcendo, ipſe occaſionem dedit, vt pecunia periret, fuitque contentus, vt debitum ſic ei ſolueretur.

478 Quinta concluſio eſt, eum qui rem precariò accepit, ſi ea pereat, aut deterioretur, teneri non tantùm de dolo (quod Syluest. ſenſit in verbo Commodatum quæſt. 4.) ſed etiam de lata culpa, vt idem melius indicat in verbo Precarium, quæſt. 5. ſecutus Panorm. ad cap. Precarium, nu. 14. De precario. Et ita expreſſè habetur ex lege Quæſitũ, §. Eum quoque, ff. De precario: vbi dicitur, dolo de quo tenetur is qui precariò accepit, contineri culpam dolo proximam: quæ quidam eſt lata culpa.

Quod ſi obijcias, antea generaliter dictum eſſe in contractu qui ſolùm fit in gratiam recipientis, ipſum recipientem teneri ex leui, & leuiſſima culpa. Reſpondetur, optimo iure exceptum eſſe precarium ab illa generali regula; quia licet ipſum ſit in ſolum bonum recipientis, eſt tamen reuocabile pro nutu, & arbitrio concedentis; quæ cauſa ſufficiens eſſe poteſt, cur habenti precarium imputatur ſolùm dolus, & lata culpa. Nam leuem culpam imputare ſibi debet concedẽs precarium (cùm illud potuerit liberè reuocare quoties vellet) & multò magis leuiſſimam, ac caſum fortuitum. Aduerte autem accipientem aliquid precariò non teneri de caſu fortuito, iiſdem exceptionibus eſſe reſtringendum, quibus antea in ſecunda concluſione habitum eſt reſtringendum eſſe ſimile dictum de accipiente commodatò. Nam precarium ſpecies quædam eſt commodati: neque datur ratio ob quam oporteat aliud de eo ſentire ex parte, quam de cæteris commodatis.

CAPVT XXXVII.

De modo quo commodatum finitur.

SVMMARIVM.

479 *Non tenetur qui rem commodatò accepit, eam reddere ante terminum ſibi præfixum.*

480 *Qui precarium conceſſit abſolutè, poteſt illud reuocare quoties ei placuerit.*

481 *Quatenus aliter quàm voluntate concedentis, cenſendum ſit precarium finiri.*

482 *Ad quas impenſas rei commodatæ teneatur commodatarius.*

483 *Quatenus commodatarius poſſit rem ſibi commodatam retinere loco compenſationis alicuius debiti.*

484 *Quæ accidunt rei commodatæ, ſimul cum ea commodata cenſentur.*

485 *Vbi res commodata reſtituenda ſit, diſtinctione explicatur.*

CVm propriè dictum commodatum ſit, quo res ad certum tempus commodatur, & impropriè dictum ſeu precarium, quo res conceditur quandiu voluerit is qui conceſſit (*prout notauimus in num. 470.*) certum eſt illud finiri lapſu termini conſtituti, hoc verò voluntate eius qui rem conceſſit. Sed ſunt quædam dubia quorum explicationem ſubijcere oportet.

479 Primum eſt; an qui ad certum tempus expreſſè, vel tacitè rem commodatò accepit, teneatur ante idem tempus finitũ exposcente commodante, ſtatim illam ei tradere? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè: quia commodatarius ex vi contractus, ius habet commodatum retinendi interim dum durat tempus ad quod conceſſum eſt, ex Cap. Vnico, De commodato. Vnde ſi contra ipſius liberum conſenſum, commodans rem eripiat, iniuſtitiam committet: tenebiturque ad intereſſe, & ad damna inde ſubſecuta, iuxta legem In commodato, §. Sicut, ff. Commodati. Quod notans Angelus *in verbo Commodatum num. 2.* addit, quòd ſi commodans ſimile detrimentum paſſurus eſſet, niſi ante lapſum terminum rem commodatam haberet, tunc poſſit eam ſine peccato ſibi reſumere. Sed Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 185.* exiſtimat, quòd etſi ante commodatum factum poſſit quis re ſua ſibi prouidere, poſtquam tamen ipſum factum eſt, *etiamſi ex mera liberalitate proceſſerit*, iam tale quid non eſſe ei licitum propter ius commodatario quæſitum per commodationem.

Quæ opinio planè videtur anteferenda, ſi commodans præuiderit, aut timuerit ſecuturum detrimentum, & nihilominus rem commodauit, tunc enim viſus eſt ſe liberaliter exponere ei periculo. Quinimò etiamſi commodanti poſt traditam rem commodatam, grauis & inopinata neceſſitas superueniat, adhuc ſtare poteſt Nauarri ſententia: quoniam commodans, per traditionẽ rei commodatæ tranſtulit vſum illius in commodatarium: vnde reuocari non poteſt, ſicut nec poſſet illius dominium, ſi per donationem facta traditione rei ipſum eſſet tranſlatum. Non eſt tamen negandum, quin ſi commodãti inopinata, & vrgens occurrat neceſſitas rei commodatæ antequam illam tradiderit, minimè compellendus ſit eam tradere, quantumcomque ſequatur inde aliquod damnum ei cui promiſſa eſt, ſique promiſſa non eſſet, aliunde ſibi prouidiſſet, damnumque vitaſſet. Nam promiſſio non extenditur vltra mentem promittentis, ſed in ea ineſt tacita conditio, dummodò tempore adimpletionis nõ superuenerit talis mutatio rerum, quæ ſi prænoſceretur, nullo modo promitteretur. Quod a Seneca notatum approbat Diuus Thomas 2.2. *quæſt. 110. articul. 3. ad 5.* Vide Ludouicum Molinam in memorato tractatu ſecundo, in poſteriora parte diſputationis 294.

Secundum dubium eſt, an res quæ commodato minùs proprio, hoc eſt, precariò datur, poſſit reuocari a commodãte quotieſcumque ei placuerit? Ad quod reſpondendum eſt, poſſe quidem abſolutè, vt antè attigimus, & patet ex lege 2. ff. De precario, cui conſonat textus in cap. finali, De precarijs. Idque procedit, *vt Panor. ad idem cap. 3. & 4. & Couar. lib. 1. var. reſolut. ca. 15. in principio*, etiamſi appoſitum fuerit pactum de ea non reuocanda, quandoquidem tale pactum nullum eſt, vtpote contrarium naturæ precarij, & bonis moribus, cũ non liceat rem alienam poſſidere inuito domino, vt argumentatur Celſus Iuriſconſultus in lege Cùm precario, ff. De precario. Exiſtimandum tamen non eſſe (*vt recti ibid. docet Panor. num. 13. Couar. num. 6. itemque Angelus, & Sylu. in verbo Precarium*) quòd ita ad libitum concedentis reuocari poſſit precarium, vt incontinenti id faciat abſque rationabili cauſa, & cum damno eius cui illud conceſſit. Nam conceſſio precarij eſt beneficium, quo iuuari oportet accipientem, non decipi. Quare ſi nulla in contrarium superuenerit cauſa rationabilis, aliquale tempus iudicio prudentis, ad vſum concedendum eſt ei qui rem precariò accepit. Quamquam ſi reverà dolus abſit, nec vllam alteri inferatur incommodum, cui ea charitate obuiandum ſit: non videtur condemnandus ille, qui abſque cauſa precarium ipſum ſtatim reuocauerit, cũ in eo vtatur iure ſuo. 480

Tertium dubium eſt, an aliter quàm voluntate concedentis cenſendum ſit precarium finiri? Reſpondendum eſt, 481 cùm deſignatum fuerit tempus ad quod vſque fiat, finiri, vt voluntate concedentis, ſic, & temporis deſignati lapſu, *prout Syluest. & Angelus in verbo Precarium annotarunt*, ac præterea morte eius qui illud accepit, iuxta textum expreſſum in cit. cap finali, & in cit. lege Cùm precario. Idque etiamſi contingat eum mori ante finitum tempus deſignatum, quia talis conceſſio eſt perſonalis, quæ extinguitur cum perſona, nec tranſit ad hæredes, ex eadem lege Cùm precariò. Iam ſi cõceſſum ſit abſolutè, quouſque reuocetur, licèt finiatur morte accipientis, non finitur tamen morte concedentis. Vnde interim dum non fuerit ab ipſius hæredibus reuocatum, durabit, ex eadem adhuc lege Cùm precariò, & ex lege Quæſitum, §. Quod a Titio, ff. De precariò, & ea lege Quæſitum, §. Quod a Titio, ff. De precario, traditque Couar. *in cita. cap. 15. num. 1.* Et probat, quia præſumendus eſt quis in ea voluntate perſiſtere, in qua deceſſit. Hæredes autem id ipſum precariũ reuocare poſſunt, perinde ac poſſet ille cui alienata eſſet res precariò conceſſa, ex Cap. fin. De precarijs. Iam verò ſi precarium

earium conceſſum fuit ſub hac forma: vſque ad meum bene placitum: vel vſque dum hæc mea voluntas erit: tunc ipſum morte concedentis planè expirat, ex lege Locatio, ff. Locati: & deducitur ex Cap. Si gratioſè, De reſcriptis in 6. traditq; Panorm. ad citatum Cap. fin. num. 6.

582 Quartum dubium eſt; an commodatarius repoſcere poſſit à commodante expenſas quas fecit circa rem commodatam? Reſpondendum eſt, quòd ſi eæ fuerint ordinariæ, vt circa cibum, & hoſpitium ſerui, vel equi commodati, non poſſe. quia ipſe ad tales tenetur. Si verò fuerint expenſæ extraordinariæ: vt circa valetudinem ſerui, vel fugam illius, poſſe expoſcare; niſi eæ ſint exiguæ, & leues ad quas etiam ipſe teneretur. Hæc expreſsè habentur ex lege In rebus, § Poſſunt, ff. Commodati.

583 Quintum dubium eſt; an commodatarius licitè poſſit rem ſibi commodatam loco compẽſationis, vel deductionis pro aliquo debito retinere in totum, vel ex parte? Ad quod Armilla in verbo Commodatum, num. 5. ac etiam Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 297. art. 3.* reſpondent, non poſſe. Sed communis ſententia eſt in contrarium, prout notant Syluest. verbo Commodatum, quæſt. 3. & Nauarr. in Enchir. cap. 17. num 186. quia ex lege finali, Cod. De compenſationibus, cõpenſatio prohibetur ſolũ in depoſito: & cõſequenter in alijs contractibus admittitur. cùm exceptio generalem regulam firmet in alijs, argumento Cap. Dominus, 32. quæſt 7. Nec obſtat lex finalis, Cod. De commodato, quam citat Armilla quoniam ea loquitur de compenſatione debiti tantùm probabilis, hæcque ſententia intelligenda eſt, vt Sylu. expreſſit, de compenſatione debiti omnino certi, & explorati. Cenſuerim tamen parcè, & neceſſitate tantùm valde vrgente, vtendum eſſe tali compenſatione, cùm naturalis ratio dictet, vt in depoſito, ſic in commodato ex vi contractus, ſeruandam eſſe fidem, & cõuentionem de reſtituenda re domino a quo accepta eſt.

584 Sextum dubium; an quæ accedunt rei commodatæ, id eſt, quæ eam comitatur, vel ſunt ei coniuncta, intelligantur, eſſe commodata? Ad reſpondendum eſt affirmatiuè, ex lege Si vt certo. § Vſque adeò, ff. Commodati: vbi exemplum ponitur; ſi tibi commodaui equam, quam pullus comitabatur, intelligitur etiam commodatus pullus.

585 Octauum dubium eſt: in quo loco reſtituenda ſit res commodata? Ad quod reſpondetur diſtinctione. Si enim conuentio facta eſt inter contrahentes de re commodata reſtituenda in certo loco; ibi reſtitui debet, ex lege Si vt certò, in principio, ff. Commodati. Si verò de loco nulla facta eſt expreſsè conuentio, tunc vel res accepta eſt in bonum tantùm commodatarij, *vt plerumque fit*, is illam reſtituere debet vbi accepit; quantumuis ipſe alio migrauerit; cùm commodans non debeat pati damnum ex officio charitatis, & liberalitatis quod in commodando præſtitit. Vel res accepta eſt in bonum tantùm commodantis, & tunc commodatario ſufficit illam reſtituere vbi ipſa exiſtit. Nec enim tenetur expenſas facere pro ea transferanda: ſed potiùs commodans, in cuius bonum gratis officium ſuum præſtitit. Vel denique accepta eſt in bonum vtriuſque, & tunc reſtituenda eſt vbi accepta fuit, quia id videtur ſequi ex natura huius cõtractus. Debet tamen ea reſtitutio fieri expenſis vtriuſque: ſicut in bonum vtriuſque celebratum fuit commodatum. Qui enim ſentit lucrum, ſentire debet & onus.

CAPVT XXXVIII.

De definitione ac diuiſione locatis, & conductionis.

SVMMARIVM.

486 *Definitio locationis.*
487 *Illius differentia ab emphyteuſi.*
488 *Conductio locationi reſpondens, & conductor ab ea nominatus.*
489 *Locari poſſunt omnia, quæ vendi.*
500 *Quando res locata pereat conductori.*
501 *Quo modo neceſſarium ſit ad rationem locationis, vt merces pecuniaria interueniat.*
502 *Decem ſimilitudines inter emptionem, & locationem.*
503 *Varij modi quibus diuiditur locatum, & conductum.*
504 *Beneficiarius locare poteſt reditus ſui beneficij ſine licentia ſui Prælati, & quatenus*
505 *Quatenus poſſit quis domum quam conduxit, locare tertio.*
506 *Non licet rem locare ei, quo ſcitur malè vſurus.*
507 *An liceat rem locabilem locare cuilibet, qui creditur eam non malè vſurus.*

Definitio Locationis.

Locatio ex Hoſtienſi in ſua ſumma tit. de locato, & con- 586
ducto, in principio, definitur; perſonæ, vel rei conceſſio ad vſum pro pecuniaria mercede. Quæ definitio indicat, quòd vt in emptione ſoluitur pecunia tanquàm pretium rei emptæ; ſic in locatione ſolui pecuniam tanquam mercedem pro vſu rei, ac vſufructu ſeu perceptione emolumentorum quæ ipſa proferre poteſt. Item ſeparat locationem ab emptione, mutuo, & permutatione, quibus rei dominium transfertur in alterum; cùm per illam transferatur tantùm vſus rei: ſicut, & per commodatum; à quo tamẽ differt: quandoquidem commodatum gratis fit, & locatio fit pro mercede, eaque pecuniaria, id eſt, ſoluenda in pecunia, prout indicat poſterior particula definitionis traditæ; per quam locatio adhuc diſtinguitur a contractu innominato, Do vt des, vel vt facias; Facio vt des, vel vt facias, quo licet aliquando ſolus vſus transferatur; tamen id non fit pro mercede, ſed pro alia re; vt cùm boues meos ad colendos agros tuos ad triduũ tibi concedo ea conditione, vt tu viciſſim cõcedas mihi ad triduum boues tuos ad colendum meos agros.

587 Ab emphyteuſi autem quo modo locatio differat, aliqua difficultas eſt. Videtur autem dicendum quod diſtinguatur tãtùm, vt genus a ſua ſpecie; ſed quæ tam multa ſuperaddat, vt opus ſit commoditatis gratia, tanquam diuerſum contractũ, eam ſeorſim cõſiderari. Emphyteuſis enim conſiſtit ſolùm in immobilibus, cũ locatio cõſiſtat ẽt in mobilibus. Deinde requirit ſcripturam, ex lege prima, Cod. De iure emphyteutico, cùm locatio perfici poſſit ſolo conſenſu, ſicut emptio, & venditio, ex lege 1. ff. Locati. Item in emphyteuſi datur ab initio certa pecuniæ ſumma, & deinde conſtituitur modica penſio, *quæ Canon dicitur*, non pro rei fructibus, ſed in recognitionem directi dominij: quodquidem non fit in locatione. Præterea emphyteuſis ſolet eſſe ad longum tempus, hoc eſt, *Panorm. interprete ad Cap. Propter ſterilitatẽ, de locato, & conducto, num. 17.* ad decenniũ, aut vlteriùs; locatio verò ad breue tempus, hoc eſt, infra decennium. Denique per emphyteuſim cum vtili dominio tranſit naturalis poſſeſſio rei, & ius in re, quod non fit in locatione; & ita in libro 4. Cod. ad tit. 65. De locato, & conducto, additur 66 De iure emphyteutico: vbi lege prima ius emphyteuticũ apertè conſtituitur diuerſum à iure locationis.

Conductio autem eſt contractus quo perſona, vel res ad 588
vſum, vel fructum comparatur pretio; reſpondetque locationi, ſicut emptio venditioni, ab eaque conductor dicitur is, qui ſoluit mercedem pro conceſſo ſibi vſu perſonæ, vel alterius rei; ſicut à locatione locator dicitur is, qui pro mercede ſibi ſoluenda concedit alteri vſum ſuæ rei, vel perſonæ. Ac conductor in iure appellatur inquilinus, cùm conduxit prædium vrbanum; colonus verò, cùm prædium ruſticum; ideòque inquilinus in ciuitate, & colonus in villa habitare dicitur.

Notanda ad pleniùs intelligendam locationis definitionem.

Primum eſt, quod poſt Hoſtienſem loco cit. habent Ange- 589
lus, Syluest. & Tabiena verbo locatio, & ſub initium., & pleniùs explicat Molina De iuſt. & iure tract. 2. diſp 489. locari poſſe omnes res quæ vendi poſſunt, ſiue ſint immobiles, vt agri, domus; ſiue mobiles, vt libri, veſtes; ſiue ſe mouẽtes, vt animalia, mancipia, immo, & perſonæ liberæ, quæ ſeipſas locare dicuntur, locantes ſuam induſtriam, artem, laborem, vel operam in aliqua re cuſtodienda, vel efficienda, vel trãſferenda. Iure tamen ciuili (*addunt ijdem per legem Locare ff. Locati*) excipiuntur prædia les ſeruitutes, quales ſunt via, iter, & quæ dicuntur prædiorum ſubiectiones. Quod idem dicendũ eſt de perſonalibus ſeruitutibus, quales ſunt vſuſfructus, ſeu

iura

Digitized by Google

iura recipiendi fructus, quæ ſicut vendi non poſſunt, ex §. Finitur, Inſtitutis De vſufructu, ita nec poſſunt locari. Et ratio eſt, quia iura perſonalia, vtpote ſpecialiter conceſſa perſonæ, transferri non poſſunt in aliam perſonam, niſi voluntate concedentis. Secus eſt verò de fructibus quos eadem iura adferunt; ij enim vt vendi, ſic & locari poſſunt. Adde his, quod per ſe notum ait Molina initio præcedentis diſputationis, eos qui emere poſſunt, & vendere, poſſe quoque locare, & conducere; quia non requiritur plus ad hæc, quàm ad illa.

500 Secundum eſt, in locatione interdum rem dari, vt reſtituatur eadem, vt cùm locatur opera fullonis ad veſtem colore aliquo tingendam; interdum verò dari rem, vt ex ea immutata per artem, fiat noua res quæ reſtituatur; vt cùm in locatione operæ artificis datur argentum, vt reſtituatur vas argenteum. Hocque poſteriori modo transfertur non modò vſus rei datæ, ſed etiam illius dominium; itaut periens pereat accipienti, non autem danti. Priori verò modo dominium manet apud dantem, cui proinde res perit, ſi contingat eam perire; ita habetur ex lege In nauem Saufeij, ff. Locati.

501 Tertium eſt, quod antè attigimus, (& patet ex lege 1. §. Si quis ſeruum, ff. Depoſiti, & ex lege Naturalis, §. At cùm do, vt facias, ff. De præſcriptis verbis) ad rationem locationis neceſſarium eſſe, vt interueniat merces ſoluenda in pecunia, impugnari poſſe per illud quod eſt in vſu communi, vt prædium locetur pro certis frumenti modijs ſoluendis, vel hortus pro aliquot corbibus fructuum reddendis. Ad quod reſpondendum eſt, ex Panormit. ad Cap. Si propter ſterilitatem, de locato, & conduct. num. 14. Angelo, Sylu. & Tabiena, verbo Locatio, in principio, tale quid pertinere ad contractum innominatum, locationi perſimilem, de quo proinde ſit ſecundùm regulas locationis iudicandum. Vnicuiq; enim contractui innominato hoc conuenit, vt reguletur ſecundùm naturam contractus nominati cui aſſimilatur; niſi aliud fuerit conuentũ, vt memorati authores ibidem habent ex Bartholo per citatum §. Si quis ſeruum.

Dici quoque poteſt pertinere ad locationem, & ideò mercedem pecuniariam in propoſita definitione latè ſumi, non tantùm pro ea quæ ſoluitur in pecunia numerata, ſed etiam pro ea quæ ſoluitur in certa quantitate alterius rei loco pecuniæ, vt in propoſitis exemplis ſoluuntur certi modij tritici, aut aliquot corbes fructuum; & ſic de cæteris conſiſtentibus, vel in pondere, vel in numero, vel in menſura, quæ in ſolutione mercedis, ſuccedunt in locum pecuniæ. Cùm autem in incerta quantitate, vt in aliquota parte fructuum, aut lucri quod habebitur, res aliæ in locum pecuniæ ſuccedunt, contractus potiùs ſocietatis celebratur, quàm locationis, vt annotatum eſt à Panormitano *in eod. num. 13. ex lege Si merces, §. Vis maior, ff. Locati*, vt cùm prædium traditur colendum pro tertia, aut quarta parte fructuum quos proferet, aut nauigium, vel retia dantur ad vſum pro tertia ſimiliter, vel quarta parte lucri per ea faciẽdi: quam partem qui, vt conductor ſoluere debet, dicitur partiarius in cit. §.

502 Quartum eſt, emptionem quidem, & locationem eſſe contractus diuerſę ſpeciei, vt initio huius capitis inſinuauimus, inter vtramque tamen magnam eſſe ſimilitudinem. Ac primò, quòd ſicut ob mutuum reſpectum emptionis nomine comprehenditur venditio; ita etiam nomine locationis cõprehenditur conductio. Secundò, quòd vt in venditione ſunt tria, res, pretium, & conſenſus, in quibus ſubſtantia ipſius conſiſtit; ſic etiam in locatione interuenire debeant res, merces, ſeu penſio, & conſenſus. Tertiò, quòd vt venditio ſolo conſenſu, & ſine verbis, vel ſcriptura perfici poteſt, ſic etiam poſſit locatio, ex lege 1. ff. Locati. Vbi aduerte ex lege Item quæritur. §. Qui impleto. & ex lege Qui ad certũ, eod. titulo, locationem ſola taciturnitate locatoris redintegrari ad annos ſingulos eiuſdem taciturnitatis; verbi gratia, locaui tibi domum meam ad triennium, finito triennio cùm tu in eadem domo maneas, ego taceo, & patior te habitare, intelligor tali taciturnitate, tibi iure ipſo eandem domum relocare, & tu intelligeris reconduxiſſe ad eum annum. Quartò, vt venditio, & emptio contrahitur, ſi de pretio conuenerit; ita etiam locatio, & conductio, ſi cõuenerit de mercede, ex lege 2. ff. Locati. Quintò, vt emptio, ſic & locatio contrahi poteſt ſub conditione, qua impleta, implenda ſit quoque conductio, vt cum tu locaſti alicui domum tuam, ſi fieret Senator. Sextò, ſicut in venditione, ſic in locatione deceptus vltra dimidium iuſtæ æſtimationis, actionem habet, & ius reſcindendi contractum, iuxta legem 2. Cod. De reſcindenda vendit. Septimò, ſicut emptio ex minimo pretio, ſimulata reputatur, & potiùs donatio cẽſetur, ex lege Si ſponſus, §. Circa, ff. De donationibus inter virum, & vxorem; ita etiã locatio, ex lege Si quis conduxerit, ff. Locati. Octauò, ſicut venditio requirit conſenſum in corpore, ſeu materia, & in pretio, ſic etiam locatio, itaut nihil egerimus, ſi locaui tibi ædes meas ſuburbanas, & tu exiſtimaſti te conducere vrbanas, quia non fuit conſenſus in corpore. Nec item ſi locaui tibi fundum decem nũmis, & exiſtimaſti te conducere quinque; quia non fuit conſenſus in pretio. Iſtud habetur in lege Si decem, ff. Locati. Vbi additur, quòd ſi ego putaui me minoris locare, tu verò te pluris conducere, conductionem tanti eſſe, quanti ego putaui. Et ratio eſſe poteſt, quia vtrinſque noſtrum conſenſus conuenit in ea minore ſumma, tu enim conſentiens in maiorem ſummam, ſimul conſentis in minorem quam includit. Nonò, ſicut in emptione peti poteſt, vt res tradatur, vel vt præſtetur id quod intereſt; ita etiam in locatione poteſt peti, vt liceat vti re conducta, aut alioqui ſoluatur quod intereſt, ex lege Si tibi alienam, ff. Locati. Poſtremò, ſicut in emptione poſſum rem emere ea lege, vt mihi liceat illam probare ad certum tempus, ſic etiam in conductione, quando rem ad noſtrum vſum conducimus. Quæ probatio fieri debet arbitrio boni viri, iuxta principium legis Si in lege, ff. Locati. Quibus adde, locationem in hoc quoque venditionis ſimilitudinem habere, quòd is qui ſuas operas priùs vni, & poſtea alteri locauit, ſi ambo ſimul illas exigant, locatorem ipſum teneri priori conductori priùs ſatisfacere. Ex regula enim 54. iuris in 6. qui prior eſt tempore, potior eſt iure.

Varia diuiſio locati, & conducti.

Diuidi poteſt locatum, primò ex parte rei locatæ, quæ vel eſt immobilis, vel mobilis, vel ſe mouens. Secundo, ex parte vſus, qui poteſt eſſe, vel certus, vt cùm locatur equus ad iter faciendum, bos ad arandum, vel incertus, vt cùm locatur equus ad ſeruiendum, ſiue vno, ſiue alio genere ſeruitij. Tertiò, ex parte temporis, quod poteſt eſſe certum, vt cùm res locatur ad tres, vel quatuor dies, vel menſes, vel annos, aut incertum, vt cùm locatur domus ad vitam conductoris, vel quouſque locator voluerit. Quartò, ex parte mercedis, quæ aliquando ſoluitur in pecunia, aliquando in alia re, ſuccedente in pecuniæ locum, prout habitum eſt in præced. num. 501. Poſtremò, ex parte circumſtantiarum, in licitũ, in quo omnes debitæ circũſtantiæ ſeruantur, & in illicitum, in quo non ſeruantur, vt contingit primo, cum locatur res quæ vendi non poteſt, aut is locat, vel conducit, qui prohibetur vendere, vel emere (de quo dictum eſt in præced. ca. 15.) quia, vt habetur ex lege 2. ff. Locati, tanta eſt locationis, & conductionis cum emptione, & venditione affinitas, vt iiſdẽ regulis iuris conſiſtant. Secundó, contingit cùm non datur iuſta merces, de qua iudicandum eſt eadem ratione, qua de iuſto pretio propter prædictam affinitatem. Sicut igitur in venditione iuſtum pretium communi æſtimationi, aut ſtatuto Principis committitur, prout expoſitum eſt in cap. 16 its, & in locatione, iuſta merces. Poſtremo, contingit quando interuenit aliquid rectæ rationi, aut Superiorum præcepto repugnans. Circa quod deſcendendo ad particularia, moneri poſſunt aliquot dubia. 503

Primum eſt, an beneficiarius ſine ſui Prælati licentia locare poſſit redditus ſui beneficij? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè cum Panorm. ad Cap. Veſtra, De locato, num. 4. ex quo Cap. id ipſe probat, ponderando verbum, *liberè*, quo Pontifex ibi vtitur agens de eiuſmodi locatione. Immò non valeret ſtatutum, aut prohibitio Epiſcopi, facta in contrarium, vt ibidem habet Panorm. & poſt ipſum Angelus in verbo Locatio, §. 4. propter idem verbum, *liberè*, de cuius ſignificatione eſt, vt non exigatur conſenſus alterius, ſed agens relinquatur in plena ſua poteſtate. Quod tamen ita temperandum eſt, *prout illi ipſi authores notant ex Clementina prima de rebus Eccleſiæ non alienandis*, vt non permittatur ad longum tempus, hoc eſt, pro pluribus quàm nouem annis facere talem locationem. Etenim, *vt in eodem Cap. veſtra*, dicitur beneficiario facultas locandi ita conceditur, vt locatio nihilominùs extendi ad alienationem non videatur. Locatio autem quæ eſt ad decennium, reputatur alienatio, vt Couar. poſt multos alios, quos refert, habet in lib. 2. variarum reſolutionum, cap. 16. num. 1. 504

Addide-

Addiderim etiam, quòd ſi per ſynodalem conſtitutionem beneficiarius prohibeatur beneficij ſui fructus locare vltra biennium, aut triennium, aut vltra annum, talis prohibitio non repugnet conſtitutioni extrauag. Cap. Veſtra, qua tantùm ſtatuitur beneficiarium poſſe liberè fructus ſui beneficij locare abſque Diœceſani conſenſu: quod quidem non obſtat quin Diœceſanus poſſit iuſta de cauſa, illi prohibere locationem vltra annum, vel duos annos. Nam id non eſt abſolutè tollere illi libertatem locandi. Aduerte verò hodie iure communi per extrauag. vnicam inter communes, titul. De rebus Eccleſiæ non alienandis, prohibitum eſſe bona Eccleſiaſtica immobilia, vel mobilia pretioſa locare vltra triennium, talique conſtitutioni ſtandum eſſe, vbi nódum eſt abrogata per contrariam conſuetudinem. De qua re pluribus Couarr. in cit. cap. 16. num. 4. 5. & 6. quæ differenda ſunt in tractatem tertium libri 30.

505 Secundum dubium eſt, an poſſit quis alteri locare domum quam conduxit? Ad quod reſpondetur, poſſe locare pro illo tempore, pro quo illam conductam habet, niſi aliter fuerit conuentum: vt habetur in lege Nemo, Cod. Locati; modò tamen locet ad eundem vſum, idoneo conductori, prout rationi conſentaneum eſt. Atque tunc ſecundus conductor non tenetur ſoluere penſionem domino domus, ſed ei qui ſibi illam locauit, cum quo ſolo contraxit; quamuis bona, quæ ipſe intulerit, & reperta fuerint in tali domo (quod latè tractat Molina in cit. tract. 2. diſput. 497.) maneant tacitè obligata eidem domino, pro penſione ſuæ domus, ex lege Solutum, §. Solutam, ff. De pignoratitia actione. Ex quibus intelligitur verum eſſe quod dixit Angelus *in verbo locatio*, §. 7. quòd ſcholaris poſſit ponere alium loco ſui in domo, vel cubiculo conducta, quod approbat Sylu. *in eodem verbo, quæſt. 2. dicto 5.* addens id non poſſe fieri inuitis ſocijs: quia ratio ſocietatis id prohibet.

506 Tertium dubium eſſe poteſt: vtrùm locare liceat id quo intelligitur conductor vſurus ad peccatum mortale? Ad quod paucis reſponderi poteſt, in iiſdem caſibus in quibus illicitum eſt aliquid vendere quando timetur, aut prævidetur abuſus inde ſecuturus, in iiſdem illicitum eſſe illud locare. Nam per locationem, ſicut per venditionem transfertur in alterum poteſtas vtendi re. Qui autem ſint illi caſus intelliges ex traditis in præced. cap. 35. dub. 5.

507 Quartum dubium eſt, an liceat rem locabilem locare cui libet, qui creditur ea non abuſurus. Occaſionem dubitandi dant aliquot leges ciuiles, vt lex Milites; & lex vltima, Cod. De locato, quæ prohibent, milites fieri alienarum rerum conductores, ne armorum vſum omittant, & vicinis iniuriam inferant. Prohibentur ſimiliter curiales lege Curialis, Cod. eodem titulo. Item domus propinqua vni magiſtro, prohibetur locari alteri magiſtro, quando vtriuſque docentis voces inter ſe confunderentur, lege vnica, Cod. De ſtudijs liberalibus vrbis Romæ. Reſpondendum autem eſt, tales leges iam non eſſe in vſu (quod notat author additionum ad Angelum in verbo Locatio, §. 10.) ideoque ſtandum eſſe iuri naturali: vt ſi ob aliquam circunſtantiam recta ratio præſcribat locationem in detrimentum Reipub. maiori bono repugnare, ea non fiat. Quod totum relinquitur arbitrio iudicis in foro contentioſo, & extra illud arbitrio prudentis. Ipſum exemplis illuſtratum vide apud Syluest. in verbo Locatio, quæſt. 3. dicto 4.

CAPVT XXXIX.

De obligationibus locatoris.

SVMMARIVM.

508 *Tres obligationes locatoris.*

509 *De caſu in quo conductor poteſt eijci ob non ſolutam penſionem.*

510 *De alio caſu in quo eijci poteſt ob neceſſitatem ſuperuenientem locatori.*

511 *De tertio caſu in quo domus indiget refectione.*

512 *De quarto caſu in quo conductor expelli poteſt, eo quòd peruersè in re locata verſetur.*

513 *Obligatio locatoris reſarciendi damna quæ conductor patitur in re locata.*

514 *Obligatio rem vitioſam locantis per ignorantiam.*

PRima obligatio eſt, vt locator teneatur vitium occultum rei locatæ patefacere, eodem modo quo venditor tenetur venditæ vitium occultum manifeſtare, habitum eſt in præced. num. 337. & 338. 508

Secunda eſt, *de qua latè Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 496.* vt teneantur ſoluere expenſas neceſſarias quas conductor fecerit in reſtauranda re locata, vt ſi equus conductus malè valuerit abſque culpa conductoris: ſicque in illius curationem ſumptum aliquem fecerit. Nam ſi talis obligatio (vt habitum eſt in fine præcedentis capitis 35.) exurgit ex commodato, quod gratis fit, multò magis exurget ex locato, quod fit pro mercede.

Tertia eſt, vt locator non poſſit rem locatam repetere ante tempus locationis finitum: vt verbi gratia is qui domum ſuam ad certum tempus locauit, nequeat ab ea inquilinum expellere, exceptis quatuor caſibus notatis in Cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm, De locato, quos accuratè Ludouicus Molina perſequitur *in ſequenti diſp. 499.*

Primus eſt, quando per biennium penſio à conductore non ſoluitur. Huius mentio eſt in lege Quæro, §. Inter locatorem, & in lege Cùm domini, ff. Locati. Intelligendus eſt autem ex Panormit. ad cit. Cap. Propter ſterilitatem, num. 10. *quem ſequuntur Syluester verbo Locatio, quæſt. 9. dicto 4. & Roſella eodem verbo num. 3. Nauar. in Enchir. cap. 17. nu. 193.* quando res ad quinquennium, aut ad plures annos locata eſt, neque conductor penſionem ſoluit per biennium: quando enim locata eſt ad pauciores annos, ſi conductor non ſoluat eo tempore quo ſoluere tenetur poteſt ſtatim expelli etiam authoritate propria, vt tradit Syluester *in eodem dicto 4. poſt Panormit. loco citato.* 509

Si quæras quodnam ſit tempus in quo facienda ſit ſolutio penſionis in locatione? Reſpondetur, ſi de eo conuentum ſit inter partes, ſtandum eſſe conuentioni: ſin minùs ſtandum eſſe regionis conſuetudini, quæ ſi nulla ſit, penſionem ſoluendam eſſe in fine anni. Ita Angelus *in verbo Locatio, §. 12.* per legem Semper in ſtipulationibus, ff. De reg. iuris. Monet autem Nauarr. in ſequent. num. 198. id verum eſſe regulariter: quia nonnunquam aliter ſentiendum eſt, nimirùm quando tempus pro quo, & cauſa propter quam, & perſona aut res locatur, & denique aliæ circunſtantiæ, aliud exigunt prudentis arbitrio.

Secundus caſus eſt, cùm locator propter ſuperuenientem neceſſitatem cui aliter occurrere non poteſt (*ſecus ſi poſſet aliter ſibi prouidere*) re ſua eget: vt ſi domus quam habitabat corruerit, vel ipſe duxerit vxorem non habens aliam domum. Hunc ex lege Æde quam, Cod. De locato habent cum D. Anton. *2. par. tit. 1. cap. 15. §. 6. Angelus in ſequent. §. 13. Sylu. in præced. dicto 1. Tabiena verbo Locatio, nu. 11. atque Nauar. in memorato n. 193.* Et procedit etiamſi conductor rem locatam habeat ſpecialiter, vel generaliter hypothecatam pro obſeruatione, & executione alterius contractus cum locatore initi, prout contra nonnullos tenet Couar. *in lib. 2. var. reſolut. cap. 15. nu. 4.* ubi etiam cenſet procedere quantumcunque promiſſio facta ſit conductori de eo non expellendo. Non procedit autem cùm dicta neceſſitas præceſſit locationem, vt cùm locator domus, ea iam tunc egebat cùm locabat. Ita docent Angelus, Sylu. & Tabiena locis citatis, ac ante eos Hoſtienſis *in ſumma, titulo De locato, §. Quæ actiones*, quia, inquiunt, locator debet ſibi imputare incommodum quod patitur carendo vſu ſuæ rei, cùm per dictam locationem ſe priuauerit ſuo iure illam repetendi ante terminum a ſe præfixum, vel certè egerit mala fide. Veruntamen, *vt notat Nauar.* poteſt talis caſus aliquando accidere, vt quantumcunque neceſſitas præceſſerit, conductor poſſit expelli, vt ſi Titius quãdo locauit domum, habitabat cum alio, & poſtea deinde vxorem à quo ſeparatim habitare compelleretur, niſi domum locatam conductor reſtituat. Atque quod dicimus de neceſſitate ſuperueniente locatoris, videtur pariter dicendum de neceſſitate ſuperueniente filij, vel filiæ, patris, vel matris, fratris, vel ſororis, aui, vel auiæ ipſius, quia quiſque talium in neceſſitate, debet iure naturæ præferri alijs. Adde ex Couar. in prædicto nu. 4. idem etiam dicendum eſſe de hærede vniuerſali locatoris, tanquam ſuccedente in ius illius, & perſonam illius repræſentante: nõ autem de ſucceſſore ſingulari, in quem locator ipſe talem rem tranſtuliſſet titulo emptionis, aut donationis, aut alio huiuſmodi. De qua re videndus eſt idem author. 510

Tertius caſus eſt, cùm domus indiget refectione, quæ non indigebat tempore locationis. Iſtum quoque habent *Nauar. in dicto num. 193. & in verbo Locatio, Angelus, §. 13. Syluest. quæſt. 9.* 511

quaſt. 9. dicto 1. Tabien. num. 11. ex lege Aede quam, Cod. De locato, & ex Cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm, de locato. Ex quo habetur etiam, quod illi addunt, in hoc, & in præcedenti caſu penſionem remittendam eſſe pro rata temporis, quo domus ipſa aufertur à conductore, vel certè ei prouidendum de domo æquè commoda, ex principio legis. Cùm plures, ff. Locati. Item conductorem ipſum poſſe iam refecta domo petere ſe in ea reponi: ea gloſa cum textu, in lege Si duo, §. Cùm in quilinus, ff. Vti poſſidetis.

511 Quartus caſus eſt quem adhuc memorati authores referunt ea § Verùm, & ea lege Aede quam, citatis, quando conductor peruersè verſatur in domo locata, ſiue abſque detrimento illius, vt cùm in ea recipit meretrices, lenones, aleatores, fures, vſurarios, vnde illa fiat quidem infamis, non tamen deterioretur, ſiue cum illius detrimento: vt cùm porcos in cubicula inducit, arbores cædit, agrum, vel hortum non colit tempore debito.

Si quæras an locator debeat eo caſu penſionem remittere? Reſpondent poſt Panorm. ad cit. Cap. Propter ſterilitatem numer. 16. Angelus in eodem §. 13. Sylu. in ſequenti dicto 3. & Nauar. in ſequenti num. 194. debere remittere pro rata illius temporis, quod reſtat ex termino præfixo, ſi inquilinus expellatur ob poſteriorie modi malam verſationem in domo locata. Damni verò in domo ipſa dati ſatisfactionem eſſe in iudicio petendam, agendo aduerſus eundem inquilinum. Sin autem expellatur inquilinus ob malam verſationem prioris modi, nullam obligationem eſſe remittendi ei aliquid de penſione, quia locator non debet damnum ſentire ex illius culpa. Veruntamen naturalis æquitas tunc quoque poſtulare videtur, vt pro rata temporis, penſio ei remittatur, & aduerſus ipſum in iudicio agatur ad ſatisfactionem iniuriæ, aut damni, ſi quod ſibi inde ſequi locator cognoſcat. Nam cùm tale compenſatum fuerit, eſſe debit exiguum aliquid vltra penſionem debitam pro rata temporis quo domus retenta eſt. Ita ſe ſentire indicat Diuus Anton. 2. par. tit. 1. cap. 15. §. 6. cùm abſolutè dicit in hoc caſu remittendam eſſe penſionem pro rata temporis, & de damno dato eſſe agendum aduerſus inquilinum.

513 Quarta obligatio locatoris eſt, vt teneatur reſtituere omnia damna quæ cõductor patitur in re locata, ſi ea pereat, aut deterior fiat eiuſdem locatoris dolo, aut lata culpa, vel etiam leui, iuxta conditionum ſcilicet contractus in vtriuſque contrahentis vtilitatem initi. Sic ergo ad damna ſecuta reſarcienda illi tenentur qui equos, aut mulos ſolitos ſe in aquam mergere, locent ad res vehendas, conductoribus non monitis de tali defectu. Item ſi res fuerit locata, locatore ſciente eam eſſe alienam, poſteàque euincatur, locator ipſe tenetur conductori non ſolùm ad damnum inde emergens, ſed etiam ad lucrum ceſſans refundendam, ea lege Si fundus, ff. Locati. Si verò bona fide quis rem locauit, & ea ſit euicta, tenetur petere ab eo qui eam euicit, vt illam relinquat conductori, vel tradere huic aliam æquè bonam vtendam: ſi que neutrum præſtiterit, tenetur ei remittere de penſione pro rata tempori, quod defuerit ad complementum contractus, iuxta legem. Si quis domum, ff. Locati. Itẽ ſi quis locauerit fundum qui ob aliquem ipſius defectum poſtea confiſcatus eſt, ſolùm tenetur remittere de penſione pro rata tẽporis quod rẽſtabat conductori: non autẽ ſoluere ei intereſſe, & damna inde ſecuta, ea cit. lege Si fundus, traditque Nauarrus in Enchir. cap. 17. num. 197.

Præterea ſi locauit quis operas ſuas in diem, vel in aliud certum tempus, nec fideliter laborat præſtando induſtriã, curam, & diligentiam debitam arbitrio boni viri: itaut iuſtum laborem iuſtum pro ſtipendio conſtituto minimè attingat, tenetur ad reſtitutionem pro rata debiti laboris in quo defuit: immò, & ad intereſſe, ſi fortè aliquod detrimentum inde ſubſecutum eſt conductori, vt facilè ſolet, cùm quis ad piſcaturam, vel aliud ſimile conducitur. Quòd ſi quis caſu fortuito non potuit locatas operas præſtare, tenebitur quidem de penſione pro rata temporis remittere, non tamen ſoluere intereſſe, & damnum ſecutam. De qua re Nauar. in eodem num. 197. & in verbo Locatio Angelus, § 15. Syluester quæſt. 11. & Tabiena numero 13.

514 Cæterùm quod habetur ex lege Si addes, §. 1. ff. Locati. Si quis locauit dolia vitioſa, etiam ignoranter, eaq; de cauſa vinum fluxerit, vel deterius factum ſit: eum teneri ad damnum vini, & eius quod intereſt: non item eum qui ignoranter locauit paſcua in quibus ſunt herbæ nociuæ, per quas depaſtas, pecora mortua ſunt, vel facta deteriora: ſed tantùm teneri ad mercedem locationis remittendam. Illud, inquam, in foro quidem exteriori vim obtinet: quia ob curam, quæ maxima adhiberi ſolet, ob liquoris præſtantiam, in priore caſu ignorantia culpabilis præſumitur potius quàm in poſteriore: in foro tamen conſcientiæ ſi conſtet inculpabilem fuiſſe ignorantiam, quòd ſcilicet diligentiam quam tenebatur locator, adhibuit, excuſandus perinde eſt in priore caſu, ac in poſteriore, & cæteris ſimilibus, vt habet Nauar. in Enchir. cap. 17 num. 196. cum Angelo in verbo Locatio, §. 14. Syluest. quæſtione 18. & Tabiena num. 21. qui addunt eum qui ſimpliciter locauit dicens conductori, ſe neſcire an dolia ſua ſint vitioſa, eaque illi exhibens videnda, non obligari in conſcientia ad damnum, ſeu ad id quod intereſt.

CAPVT XLIII.

De obligatione conductoris.

SVMMARIVM.

515 Sex obligationes conductoris.
516 Tres caſus in quibus conductor deſerere poteſt rem locatam ante expletum tempus locationis.
517 Exempla caſus grauis neceſſitatis ſuperuenientis ex parte rei locatæ.
518 Neceſſitas proueniens ex parte inquilini, non ſufficit, vt ipſe poſſit rem locatam deſerere ante expletum tempus locationis.
519 De eo qui alterius operam conduxit, & ea non vtitur culpa ſua.

PRima eſt, vt conductor re locata vti non debeat, niſi ad eum vſum ad quẽ conduxit illam, exceptis duobus caſibus. Prior eſt, ſi alius vſus ſit facilior, leuior, & minùs damnoſus; quia in eo ſeruit commodo locatoris. Alter eſt, ſi probabiliter præſumat locatorem gratum habiturum eiuſmodi vſum. Secunda obligatio eſt, vt teneatur tempore conſtituto penſionem ſoluere. Tertia eſt, vt teneatur rem locatam reſtituere finito locationis tempore. Quarta, vt teneatur reſtituere eandem numero, ſeu in indiuiduo. Quinta, vt teneatur reſtituere integram, nec factam deteriorem. Sexta, vt non poſſit ante tempus locationis expletum rem locatam deſerere, exceptis tribus caſibus. 515

Primus eſt, ſi ſoluat integram penſionem locatori. Secundus, ſi res locata indigeat reparatione, vt conductor ipſe poſſit ea vti, verbi gratia, ſi domus locatæ corruerit ex parte, aut ſi equus locatus malè habeat, ſine culpa eiuſdẽ conductoris lata, vel leui. Tertius, ſi superuenerit grauis neceſſitas quæ cogat eum, rem locatam deſerere. Ita ex gloſa ad legem Si in lege, §. Si domus, ff. Locati, notant Panorm. ad Cap. Propter ſterilitatem, de locato, num. 7. & poſt ipſum in verbo Locatio Angelus, §. 14. Sylu. quæſt. 10 & Tabiena num. 12. 516

Itaque propter peſtem licitè dimitti poteſt domus, vt iidem authores notant, & cum multis alijs Couarr. in practicis quæſtionibus, cap. 30. numero 3. Quod intelligendum eſt eo ſenſu: vt locator ipſi conductori debeat omninò remittere partem penſionis pro rata temporis non completi: vt ibidem expreſſit Couarr. cæterique memorati iudicant. Et ita ſeruandum eſſe in conſcientia (addidit Tabiena loco cit.) quantumcumque in foro contentioſo aliud fortè ſeruaretur, vt iudicat Panorm. in ſequenti num. 8. & poſt ipſum Couarr. in citat. num. 3. Pari ratione exiſtimandum eſt, poſſe ad modum prædictum, iuſtè dimitti domum propter bellum graue, & periculoſum, vel ob aliam ſimilem cauſam, vt ob grauem vel periculoſam inimicitiam, vel ob metum ſpirituum malignorum, & phantaſmatum, quibus domus locata infeſtatur: vel ob alium quemcumque metum ratione rei locatæ incuſſum: cùm is fuerit grauis, & cadens in conſtantem virum, de quo egimus in præced. lib. 5. cap. 8. Videri poteſt Lud. Molina diſput. 493. 517 518

Qui congruenter huic doctrinæ initio ſequentis diſput. 505. ſtatuit, quòd ſi famulus in morbum incidat, aut alio ſimili impedimento obſequia præſtare non poſſit, non teneatur dominus mercedem illius temporis ei ſoluere. Im-

Addiderim etiam, quòd ſi per ſynodalem conſtitutionem beneficiarius prohibeatur beneficij ſui fructus locare vltra biennium, aut triennium, aut vltra annum, talis prohibitio non repugnat conſtitutioni citatæ Cap. Veſtra, qua tantùm ſtatuitur beneficiarium poſſe liberè fructus ſui beneficij locare abſque Diœceſani conſenſu: quod quidem non obſtat quin Diœceſanus poſſit iuſta de cauſa, illi prohibere locationem vltra annum, vel duos annos. Nam id non eſt abſolutè tollere illi libertatem locandi. Adde verò hodie iure communi per extrauag. vnicam inter communes, titul. De rebus Eccleſiæ non alienandis, prohibitum eſſe bona Eccleſiaſtica immobilia, vel mobilia pretioſa locare vltra triennium, talique conſtitutioni ſtandum eſſe, vbi nòdum eſt abrogata per contrariam conſuetudinem. De qua re pluribus Couarr. in cit. cap. 16. num. 4. 5. & 6. quæ differenda ſunt in tractatum tertium libri 30.

505 Secundum dubium eſt, an poſſit quis alteri locare domum quam conduxit? Ad quod reſpondetur, poſſe locare pro illo tempore, pro quo illam conductam habet, niſi aliter fuerit conuentum: vt habetur in lege Nemo, Cod. Locati; modò tamen locet ad eundem vſum, idoneo conductori, prout rationi conſentaneum eſt. Atque tunc ſecundus conductor non tenetur ſoluere penſionem domino domus, ſed ei qui ſibi illam locauit, cum quo ſolo contraxit; quamuis bona, quæ ipſe intulerit, & reperta fuerint in tali domo (quod latè tractat Molina in cit. tract. 2. diſput. 497.) maneant tacitè obligata eidem domino, pro penſione ſuæ domus, ex lege Solutum, §. Solutam, ff. De pignoratitia actione. Ex quibus intelligitur verum eſſe quod dicit Angelus *in verbo locatio*, §. 7. quòd ſcholaris poſſit ponere alium loco ſui in domo, vel cubiculo conducto, quod approbat Sylu. *in eodem verbo, quæſt.* 2. *dicto* 5. addens id non poſſe fieri inuitis socijs; quia ratio ſocietatis id prohibet.

506 Tertium dubium eſſe poteſt: vtrùm locare liceat id quo intelligitur conductor vſurus ad peccatum mortale? Ad quod paucis reſponderi poteſt, in iiſdem caſibus in quibus illicitum eſt aliquid vendere quando timetur, aut prævidetur abuſus inde ſecuturus; in iiſdem illicitum eſſe illud locare. Nam per locationem, ſicut per venditionem transfertur in alterum poteſtas vtendi re. Qui autem ſint illi caſus in tali re, ex traditis in præced. cap. 15. dub. 5.

507 Quartum dubium eſt, an liceat rem locabilem locare cui libet, qui creditur ea non abuſurus. Occaſionem dubitandi dant aliquot leges ciuiles, vt lex Milites, & lex vltima, Cod. De locato, quæ prohibent, milites fieri alienarum rerum conductores, ne armorum vſum omittant, & vicinis iniuriam inferant. Prohibentur ſimiliter curiales lege Curiales, Cod. eodem titulo, Item domus propinqua vni magiſtro, prohibetur locari alteri magiſtro, quando vtriuſque docentis voces inter ſe confunderentur, lege vnica, Cod. De ſtudijs liberalibus vrbis Romæ. Reſpondendum autem eſt, tales leges iam non eſſe in vſu (quod notat author additionum ad Angelum in verbo Locatio, §. 10.) ideoque ſtandum eſſe iuri naturali: vt ſi ob aliquam circumſtantiam recta ratio præſcribat locationem in detrimentum Reipub. maiori bono repugnare, ea non fiat. Quod totum relinquitur arbitrio iudicis in foro contentioſo, & extra illud arbitrio prudentis. Ipſum exemplis illuſtratum vide apud Syluestr. in verbo Locatio, quæſt. 3. dicto 4.

CAPVT XXXIX.

De obligationibus locatoris.

SVMMARIVM.

508 *Tres obligationes locatoris.*
509 *De caſu in quo conductor poteſt eijci ob non ſolutam penſionem.*
510 *De alio caſu in quo eijci poteſt ob neceſſitatem ſuperuenientem locatori.*
511 *De tertio caſu in quo domus indiget refectione.*
512 *De quarto caſu in quo conductor expelli poteſt, eo quòd peruersè in re locata verſetur.*
513 *Obligatio locatoris reſarciendi damna quæ conductor patitur in re locata.*
514 *Obligatio rem vitioſam locantis per ignorantiam.*

Prima obligatio eſt, vt locator teneatur vitium occultum rei locatæ patefacere, eodem modo quo venditores tenentur rei venditæ vitium occultum manifeſtare, habitum eſt in præced. num. 337. & 338. 508

Secunda eſt, *de qua latè Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput.* 496. vt teneantur ſoluere expenſas neceſſarias quas conductor fecerit in reſtauranda re locata, vt ſi equus conductus malè valuerit abſque culpa conductoris: hicque in illius curationem ſumptum aliquem fecerit. Nam ſi talis obligatio (vt habitum eſt in fine præcedentis capitis 35.) exurgit ex commodato, quod gratis fit; multò magis exurget ex locato, quo fit pro mercede.

Tertia eſt, vt locator non poſſit rem locatam repetere ante tempus locationis finitum: vt verbi gratia is qui domum ſuam ad certum tempus locauit, nequeat ab ea inquilinum expellere, exceptis quatuor caſibus notatis in Cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm, De locato, quos accuratè Ludouicus Molina perſequitur *in ſequenti diſp.* 499.

Primus eſt, quando per biennium penſio à conductore non ſoluitur. Huius mentio eſt in lege Quæro, §. Inter locatorem, & in lege Cùm domini, ff. Locati. Intelligendus eſt autem ex Panormit. ad cit. Cap. Propter ſterilitatem, num. 10. *quem ſequuntur Syluester verbo Locatio, quæſt.* 9. *dicto* 4. *& Roſella eodem verbo num.* 9. *Nauar. in Enchir. cap.* 17. *nu.* 193. quando res ad quinquennium, aut ad plures annos locata eſt, neque conductor penſionem ſoluit per biennium; quando enim locata eſt ad pauciores annos, ſi conductor non ſoluat eo tempore quo ſoluere tenetur poteſt ſtatim expelli etiam authoritate propria, vt tradit Syluester *in eodem dicto* 4. *poſt Panormit. loco citato.* 509

Si quæras quodnam ſit tempus in quo facienda ſit ſolutio penſionis in locatione? Reſpondetur, ſi de eo conuentum ſit inter partes, ſtandum eſſe conuentioni, ſin minùs ſtandum eſſe regionis conſuetudini, quæ ſi nulla ſit, penſionem ſoluendam eſſe in fine anni. Ita Angelus *in verbo Locatio*, §. 12. per legem Semper in ſtipulationibus, ff. De reg. iuris. Monet autem Nauarr. in ſequent. num. 198. id verum eſſe regulariter: quia nonnunquam aliter ſentiendum eſt, nimirùm quando tempus pro quo, & cauſa propter quem, & perſona cui res locatur, & denique aliæ circumſtantiæ, aliud exigant prudentis arbitrio.

Secundus caſus eſt, cùm locator propter ſuperuenientem neceſſitatem cui aliter occurrere non poteſt (*ſecus ſi poſſet aliter ſibi prouidere*) re ſua eget vt ſi domus quam habitabat corruerit, vel ipſe duxerit vxorem non habens aliam domum. Hoc ex lege Æde quam, Cod. De locato habent cum D. Anton. 2. *par. tit.* 1. *cap.* 15. §. 8. *Angelus in ſequent.* §. 13. *Sylu. in præced. dicto* 1. *Tabiena verbo Locatio, nu.* 13. *atque Nauar. in memorato n.* 193. Et procedit etiam ſi conductor rem locatam habeat ſpecialiter, vel generaliter hypothecatam pro obſeruatione, & executione alterius contractus cum locatore initi, prout contra nonnullos tenet Couar. *in lib.* 1. *var. reſolut. cap.* 15. *nu.* 4. vbi etiam cenſet procedere quantumcunque promiſſio facta ſit conductori de eo non expellendo. Non procedit autem cùm dicta neceſſitas præceſſit locationem, vt cùm locator domus, ea iam tunc egebat cùm locabat. Ita docent Angelus, Sylu. & Tabiena locis citatis, ac ante eos Hoſtienſis *in ſumma, titulo De locato, §. Quæ actiones*, quia, inquiunt, locator debet ſibi imputare incommodum quod patitur carendo vſu ſuæ rei, cùm per dictam locationem ſe priuauerit ſuo iure illam repetendi ante terminum à ſe præfixum, vel certè egerit mala fide. Verumtamen, *vt notat Nauar.* poteſt talis caſus aliquando accidere, vt quantumcunque neceſſitas præceſſerit, conductor poſſit expelli, vt ſi Titius quãdo locauit domum, habitabat cum alio, & poſt ea duxit vxorem à qua ſeparatim habitare compelleretur, niſi domum locatam conductus reſtituat. Atque quod dicimus de neceſſitate ſuperueniente locatoris, videtur pariter dicendum de neceſſitate ſuperueniente filij, vel filiæ, patris, vel matris, fratris, vel ſororis, aui, vel auiæ ipſius, quia quiſque talium in neceſſitate, debet iure naturæ præferri alijs. Adde ex Couar. in prædicto nu. 4. idem etiam dicendum eſſe de hærede vniuerſali locatoris, tanquam ſuccedente in ius illius, & perſonam illius repræſentante: nõ autem de ſucceſſore ſingulari, in quem locator ipſe talem rem tranſtuliſſet titulo emptionis, aut donationis, aut alio huiuſmodi. De qua re videndus eſt idem author. 510

Tertius caſus eſt, cùm domus indiget refectione, quam non indigebat tempore locationis. Iſtam quoque habent *Nauar. in dicto num.* 193. *& in verbo Locatio, Angelus*, §. 13. *Syluestr. quæſt.* 9. 511

quæſt. 9. dicto 5. Tabien. num. 11. ex lege Æde quam, Cod. De locato, & ex Cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm, de locato. Ex quo habetur etiam, *quod illi addunt*, in hoc, & in præcedenti caſu penſionem remittendam eſſe pro rata temporis, quo domus ipſa aufertur à conductore, vel certè ei prouidendum de domo æquè commoda, ex principio legis. Cùm in plures, ff. Locati. Item conductorem ipſam poſſe iam refecta domo petere ſe in ea reponi ex ea gloſa cum textu, in lege Si duo, §. Cùm in quilinus, ff. Vti poſſidetis.

512 Quartus caſus eſt quem adhuc memorati authores referunt ex § Verùm, & ex lege Æde quam, citatis, quando conductor peruerſè verſatur in domo locata, ſiue abſque detrimento illius, vt cùm in ea recipit meretrices, lenones, aleatores, fures, vſurarios, *vnde illa fiat quidem infamis, non tamen deterioretur*, ſiue cum illius detrimento: vt cùm porcos in cubicula inducit, arbores excidit, agrum, vel hortum non colit tempore debito.

Si quæras an locator debeat eo caſu penſionem remittere? Reſpondent poſt Panorm. *ad cit. Cap. Propter ſterilitatem num. 16. Angelus in eodem §. 13. Sylu. in ſequenti dicto 3. & Nauar. in ſequenti num. 194.* debere remittere pro rata illius temporis, quod reſtat ex termino præfixo, ſi inquilinus expellatur ob poſterioris modi malam verſationem in domo locata. Damni verò in domo ipſa dati ſatisfactionem eſſe in iudicio petendam, agendo aduerſus eundem inquilinum. Sin autem expellatur inquilinus ob malam verſationem prioris modi, nullam obligationem eſſe remittendi ei aliquid de penſione, quia locator non debet damnum ſentire ex illius culpa. Verumtamen naturalis æquitas tunc quoque poſtulare videtur, vt pro rata temporis, penſio ei remittatur, & aduerſus ipſum in iudicio agatur ad ſatisfactionem iniuriæ, aut damni, ſi quod ſibi inde ſequi locator cognoſcat. Nam cùm tale compenſatum fuerit, ceſſabit cauſa exigendi aliquid vltra penſionem debitam pro rata temporis quo domus retenta eſt. Ita ſe ſentire indicat Diuus Anton. *2. par. tit. 1. cap. 15. §. 6.* cùm abſolutè dicit in hoc caſu remittendam eſſe penſionem pro rata temporis, & de damno dato eſſe agendum aduerſus inquilinum.

513 Quarta obligatio locatoris eſt, vt teneatur reſtituere omnia damna quæ conductor patitur in re locata, ſi ea pereat, aut deterior fiat eiuſdem locatoris dolo, aut lata culpa, vel etiam leui, iuxta conditionem ſcilicet contractus in vtriuſque contrahentis vtilitatem initi. Sic ergo ad damna ſecuta reſarcienda illi tenentur qui equos, aut mulos ſolitos ſe in aquam mergere, locant ad res vehendas, conductoribus non monitis de tali defectu. Item ſi res fuerit locata, locatore ſciente eam eſſe alienam, poſteàque euincatur, locator ipſe tenetur conductori non ſolùm ad damnum inde emergens, ſed etiam ad lucrum ceſſans refundendum, ex lege Si fundus, ff. Locati. Si verò bona fide quis rem locauit, & ea ſit euicta, tenetur petere ab eo qui eam euicit, vt illam relinquat conductori, vel tradere huic aliam æquè bonam vtendam: ſique neutrum præſtiterit, tenetur ei remittere de penſione pro rata temporis, quod defuerit ad complementum contractus, iuxta legem. Si quis domum, ff. Locati. Itè ſi quis locauerit fundum qui ob aliquem ipſius defectum poſtea confiſcatus eſt, ſolùm tenetur remittere de penſione pro rata tẽporis quod reſtabat conductori: non autè ſoluere ei intereſſe, & damna inde ſecuta, ex cit. lege Si fundus, traditque Nauarrus *in Enchir. cap. 17. num. 197.*

Præterea ſi locauit quis operas ſuas in diem, vel in aliud certum tempus, nec fideliter laborat præſtando induſtriã, curam, & diligentiam debitam arbitrio boni viri: ita vt iuſtum laborem iuſtum pro ſtipendio conſtituto minimè attingat, tenetur ad reſtitutionem pro rata debiti laboris in quo defuit: immò, & ad intereſſe, ſi fortè aliquod detrimentum inde ſubſecutum ſit conductori, vt facilè ſolet, cùm quis ad piſcaturam, vel aliud ſimile conducitur. Quòd ſi quis caſu fortuito non potuit locatas operas præſtare, tenebitur quidem de penſione pro rata temporis remittere, non tamen ſoluere intereſſe, & damnum ſecutum. De qua re Nauar. in eodem num. 197. & in verbo Locatio Angelus, § 15. Sylueſter quæſt. 12. & Tabiena numero 13.

514 Cæterum quod habetur ex lege Si addes, §. 1 ff. Locati. Si quis locauit dolia vitioſa, etiam ignoranter, eaq; de cauſa vinum fluxerit, vel deterius factum ſit: eum teneri ad damnum vini, & eius quod intereſt: non item eum qui ignoranter locauit paſcua in quibus ſunt herbæ nociuæ, per quas depaſtas, pecora mortua ſunt, vel facta deteriora: ſed tantùm teneri ad mercedem locationis remittendam. Iſtud, inquam, in foro quidem exteriori vim obtinet; quia ob curam, quæ maximè adhiberi ſolet, ob liquoris præſtantiam, in priore caſu ignorantia culpabilis præſumitur potiùs quàm in poſteriore: in foro tamen conſcientiæ ſi conſtet inculpabilem fuiſſe ignorantiam, quòd ſcilicet diligentiam quam tenebatur locator, adhibuit, excuſandus periode eſt in priore caſu, ac in poſteriore, & cæteris ſimilibus, vt habet Nauar. *in Enchir. cap. 17 num. 196. cum Angelo in verbo Locatio, §. 14. Syluest. quæſtione 18. & Tabiena num. 21.* qui addunt eum qui ſimpliciter locauit dicens conductori, ſe neſcire an dolia ſua ſint vitioſa, eaque illi exhibens videnda, non obligari in conſcientia ad damnum, ſeu ad id quod intereſt.

CAPVT XLIII.

De obligatione conductoris.

SVMMARIVM.

515 *Sex obligationes conductoris.*

516 *Tres caſus in quibus conductor deſerere poteſt rem locatam ante expletum tempus locationis.*

517 *Exempla caſus grauis neceſſitatis ſuperuenientis ex parte rei locatæ.*

518 *Neceſſitas proueniens ex parte inquilini, non ſufficit, vt ipſe poſsit rem locatam deſerere ante expletum tempus locationis.*

519 *De eo qui alterius operam conduxit, & ea non vtitur culpa ſua.*

Prima eſt, vt conductor re locata vti non debeat, niſi ad eum vſum ad quẽ conduxit illam, exceptis duobus caſibus. Prior eſt, ſi alius vſus ſit facilior, leuior, & minùs damnoſus; quia in eo ſeruit commodo locatoris. Alter eſt, ſi probabiliter præſumat locatorem gratum habiturum eiuſmodi vſum. Secunda obligatio eſt, vt teneatur tempore conſtituto penſionem ſoluere. Tertia eſt, vt teneatur rem locatam reſtituere finito locationis tempore. Quarta, vt teneatur reſtituere eandem numero, ſeu in indiuiduo. Quinta, vt teneatur reſtituere integram, nec factam deteriorem. Sexta, vt non poſſit ante tempus locationis expletum rem locatam deſerere, exceptis tribus caſibus. 515

Primus eſt, ſi ſoluat integram penſionem locatori. Secundus, ſi res locata indigeat reparatione, vt conductor ipſe poſſit ea vti, verbi gratia, ſi domus locata corruerit ex parte, aut ſi equus locatus malè habeat, ſine culpa eiuſdem conductoris lata, vel leui. Tertius, ſi ſuperuenerit grauis neceſſitas quæ cogat eum, rem locatam deſerere. Ita ex gloſa ad legem Si in lege, §. Si domus, ff. Locati, notant Panorm. *ad Cap. Propter ſterilitatem, de locato, num. 7. & poſt ipſum in verbo Locatio Angelus, §. 14. Sylu. quæſt. 12 & Tabiena num. 12.* 516

Itaque propter peſtem licitè dimitti poteſt domus, vt iidem authores notant, & cum multis alijs Couarr. in practicis quæſtionibus, cap. 32. numero 3. Quod intelligendum eſt eo ſenſu: vt locator ipſi conductori debeat omninò remittere partem penſionis pro rata temporis non completi: vt ibidem expreſſit Couarr. cæterique memorati indicant. Et ita ſeruandum eſſe in conſcientia (addidit Tabiena loco cit.) quantumcumque in foro contentioſo aliud fortè ſeruaretur, vt indicauit Panorm. *in ſequenti num. 8.* & poſt ipſum Couarr. *in citat. num. 3.* Pari ratione exiſtimandum eſt, poſſe ad modum prædictum iuſtè dimitti domum propter bellum graue, & periculoſum, vel ob aliam ſimilem cauſam, vt ob grauem vel periculoſam inimicitiam, vel ob metum ſpirituum malignorum, & phantaſmatum, quibus domus locata infeſtatur: vel ob alium quemcumque metum ratione rei locatæ incuſſum: cùm is fuerit grauis, & cadens in conſtantem virum; de quo egimus in præced. lib. 1. cap. 8. Videri poteſt Lud. Molina *diſput. 493.* 517

Qui congruenter huic doctrinæ initio ſequentis diſput. 505. ſtatuit, quòd ſi famulus in morbum incidat, aut alio ſimili impedimento obſequia præſtare non poſſit, non teneatur dominus mercedem illius temporis ei ſoluere. Im-

mò ſi quos ſumptus dominus in eo curando fecerit, poſſe illos ab eo exigere: quia iidem ſumptus non ad dominum, ſed ad famulum ipſum locantē ſe, pertinent. Quòd ſi quæras an talis famulus, ſi in annum, aut aliud certum tempus ſe locauerit, teneatur valetudine recuperata, perſeuerare in famulatu quouſque reſarciat tempus illud quo ægrotauit? Idem ibidem reſpondet non teneri, vt nec dominum finere, vt prorogatione temporis famulatus, reſarciat illud quod omiſit ægritudine impeditus. Nam famulandi onus, præcisè fuit temporis in contractu præſcripti; quo proinde tranſacto non manet onus in tempus ſequens; perinde ac cùm quis non ieiunat, aut non recitat diuinum officium quo tempore tenetur ex Eccleſiæ præſcripto, nō obligatur ſequenti tempore compenſare; quia onus fuit illius temporis. Quod etiam habet locum in cæteris locationibus, cùm ex parte rei locatæ impedimentum occurit ea vtendi: nempe vt finito tempore conſtituto ab initio contractus, non debeat prorogari in tantum tempus, quantum fuit illud in quo occurrit impedimentum.

518 Porrò ſi neceſſitas quæ ſuperuenerit inquilino, non ſit, *ſicut eſt in caſibus iam dictis*, ex parte rei locatæ, ſed potius ex parte ipſiuſmet inquilini; putà quia vxorem duxit, vel euectus eſt ad aliquam dignitatem, & ideò eget maiori domo, vel quia ad opus aliquod ſuum peragandum, neceſſarium eſt illi commigrare aliò: tunc non niſi ſoluta integra penſione poteſt domum locatam relinquere, prout docet Couar. *in memorata num. 3. circa finem.* Quod ſimiliter dicendum eſt, etiamſi caſu fortuito fieret ex parte inquilini, vt ipſe conducta domo nunquam, aut in toto tempore conductionis vti poſſet: nempe hoc non obſtante ipſum teneri ad ſolutionem integræ penſionis, pro qua domum conduxerat. Id quod expreſsè docet Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 198.* addens nullo iure niti illius limitationem, quam in verbo Locatio *Angelus, §. 15. & Sylu. quaſt. 12.* habent; vt procedat ſolùm quādo locator locando alteri, veroſimiliter mercedem habuiſſet, aliàs non. Nam talis limitatio (*inquit ille*) iure non probatur; atque ſi rationem conſulas: ea docet, quòd vt locatio non deſinit ex eo vera eſſe, quòd non offerat ſe alter, qui ſimili mercede conducat: ita nec deſinit inducere obligationem ſoluendi mercedem iuſtam, quæ communi contrahentium conſenſu fuerit conſtituta.

519 Quibus adde etiam de eo qui operas alterius conduxit, & culpa ſua eis non vtitur, ipſum ad ſolutionem mercedis teneri per legem Sed addes, §. Cùm quidam, & legem, Qui operas, ff. Locati: quod tamen per textum in eodem, §. Cùm quidam, intelligendum eſt cum exceptione: niſi eodem tempore locator operarum ſuarum mercedem ab alio acceperit. Immò verò etiamſi caſu fortuito contigerit ex parte conductoris, vt ipſe vſus non ſit operis locatoris, dicendum eſt etiam, ſicut priùs cum Nauarro, obligationem manere ad mercedis ſolutionem: neque admittendam eſſe reſtrictionem Syluestri *in memorata quæſt. 12.* volentis id tantùm procedere, quando locator inueniſſet alioqui mercedem, ſi tali conductori ſuas operas non locaſſet.

CAPVT XLI.

De actiones quæ oriuntur ex locatione.

SVMMARIVM.

520 *Duæ actiones oriuntur ex locatione.*
521 *Tres cōditiones requiſitæ vt in locatione penſio ob ſterilitatem remitti debeat.*
522 *Quanta eſſe debeat ipſa ſterilitas.*
523 *Sex caſus in quibus ſterilitas non impedit quin tota penſio ſoluatur.*
524 *Quando augeri debeat penſio ob maiorem fructuum vbertatem ſuperuenientem.*

520 DVæ actiones oriuntur ex locatione: vna dicitur ex locato, quę conuenit locatori cōtra conductorem pro re locata, ſiue mobili, ſiue immobili, & hæc ſiue ruſtica, ſiue vrbana; vel pro opera aliqua, aut pro penſione ſoluenda; aut pro reſtituenda re integra, finito locationis tēpore. Talis aūt actio non datur, niſi vſus rei conductæ ſit expletus. Altera dicitur actio ex cōducto, quę cōpetit cōductori cōtra locatorem, ſi nō liceat vti re coducta, vel nō præſtetur quod in locatione conuenit, nempe vt locator ſoluat illud quod conductoris intereſt: atque damnū dolo, aut culpa lata, vel leui eiuſdem locatoris incurſum reſarciatur: itemque reſtituantur, quæ conductor in re locata neceſſariò, aut vtiliter auxerit, reſtaurarit, inſtruerit: etiamſi de eo inter ipſos nō cōueniſſet: ac demū remittatur penſio ſeu merces, cū adeſt iuſta remittēdi cauſa; qualis ex cōmuni ſententia eſt ſterilitas (*de qua abundè Molina diſp. 495.*) cū acciderit ſine culpa conductoris: vt v. g. ob inundationē maris, vel fluminis, vel ob grandinē, niues, aut imbres inſolitos, aut vermes, vel hoſtilem exercitū deuaſtantem ſegetes, & alios fructus: iuxta legem Ex conducto, §. Si vis, & legem Si vno. §. Quicumque ff. Locati: ac legem Licet, & legē Excepto. Cod. De locato, atque ex Cap. Propter ſterilitatem, De locato: ex quo habentur tres conditiones in hac re notandæ.

Prima eſt, vt incommodum ſterilitatis ſit graue. Secūda, vt præcedētis, vel ſubſequētis anni fertilitas nō cōpenſet talē ſterilitatē. Tertia vt remittatur pēſio pro rata: hoc eſt, quod ſterilitas in totū, ſeu tanta fuerit, vt nullus fructus colligatur, penſio remittatur in totū, quādo verò nō in totū quidē, grauis tamen fuerit ſterilitas, remittatur penſio ex parte. 521

Quanta autem debeat eſſe ſterilitas, vt propter illam tanquam grauem, penſio remitti debeat ex parte, diuerſæ ſunt ſententiæ, vt videre eſt apud Sylu. *in verbo Locatio q. 15.* & apud Couar. *in lib. practic. quæſt. cap. 30. num. 1.* & Molinam *diſp. 495.* Satis autem erit notare, probabile videri quod tenet Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 188.* ea in re ſtandum eſſe conuentioni partium: quæ ſi nulla ſit (*prout habet etiam Sylu. loco cit.*) ſequendam eſſe vulgarem ſeu communem opinionem confirmatam conſuetudine patriæ. Quæ ſi neque ſit, tenendam eſſe definitionem, quæ non tantum eſt Bartholi, & Ioan. Andreæ, quorum meminit Nauarrus, ſed etiā Panorm. ad citat. Cap. Propter ſterilitatē, n. 13. nempe quòd tanta eſſe debeat ſterilitas, vt ex tribus partibus fructuum, quos ager reddere cōmuniter ſolet, vix collectæ ſint duæ. Nam cùm in hac re ſtandum ſit arbitrio boni viri (*vt habet loco cit. Sylu. per legem Si in lege, ff. Locati, in principio.*) talium ac tantorum Doctorum iudicio acquieſcere poſſumus tuta cōſcientia. Itaque ſi ſterilitas fuerit eiuſmodi, aut etiā maior, facienda eſt diminutio penſionis pro rata: v. g. ſi ager reddere ſolebat 15. & penſio pro illo ſoluenda erat trium, hocque anno reddiderit tantùm decem, remitti debet tertiā pars penſionis: ita vt ea ſit tantùm duorum. Id quod procedit, *vt in ſeq. num. 189. Nauar. addit*, ſiue penſio ſoluenda ſit in pecunia, ſiue in alia re. 522

Aduerte tamen eſſe caſus in quibus ſterilitas nō impedit quin penſio tota ſoluatur. Primus eſt, quando ſterilitas contigit ex culpa conductoris, vt cùm agrum intempeſtiuè ac malè coluit, aut in eo natæ ſunt multæ herbæ quæ ſementē ſuffocarunt, vel aliud ſimile accidit; quod negligētiæ ipſius tribuendum ſit, iuxta legē ex Conducto, §. Si vis, ff. Locati. Secundus caſus parùm differens à præcedenti, eſt quando fructus in domum illati corrumpuntur, vt ſi vinum in cella vinaria aceſcat, aut frumentū in horreo corrumpatur, id negligentiæ cōductoris tribuitur: ſterilitáſque, vt in præcedenti, ita & in hoc caſu culpa illius accidiſſe cenſetur, iuxta illud in citato §. Si quæ tamen vitia ex ipſa re oriantur, hæc damno coloni eſſe, veluti ſi vinum coacuerit. Tertius caſus eſt quem iam antè attigimus, quando ſterilitas compenſari poteſt fertilitate anni immediatè præcedētis, aut ſubſequētis durante eadē locatione, prout ex Hoſt. & Panorm. habet Sylu. *in eadē q. 13. verſ. Quādo igitur.* De quo caſu *diſput. 495. verſu Quartus*, latē Lud. Molina. Quartus, *de quo etiā latè idē Molina in eadē diſp. aliquantò poſt*, eſt: quādo initū eſt pactū, vt propter ſterilitatē pēſio nō remittatur, ex lege Si quis fundū, ff. Locati, & ex lege Licet, Cod. De locato. Quintus eſt, quādo res eſt locata ad longū tēpus, putà ad 10. annos vel plures, quia tunc vix fieri poteſt quin vbertas vnius anni cōpenſet ſterilitatē alterius. Hunc Nauar. proponit in ſeq. n. 190. & ait procedere etiāſi maior pars rei, *non tamē tota res*, pereat caſu fortuito; ſi quidē pēſio exigua ſit quæ ſoluatur potiùs in recognitionē directi dominij, quam pro fructibus percipiendis: nō aūt ſi tātùm, aut parū minùs ſoluatur, quā ſolueretur ſi res eſſet ad modicum tempus locata. 523

Conſequenter inquirit Sylu. *in ſeq. q. 14. quod etiam Molina tractat in fine memorata diſputationis*; num penſio augeri debeat propter maiorem fructuum vbertatem ſuperuenientem, & poſt Panorm. reſpondet tria. Primū eſt, non eſſe augendam, ſi vbertas in eo ſit, quòd fructus hoc anno plus valeant ſolito: quia nō eſt minuenda ex eo, quòd fructus vno 524

anno

anno minus valeant ſolito. Secundum eſt, non eſſe augendam, ſi vbertas contingeret ea induſtria conductoris: quia nulli ſua induſtria debet eſſe damnoſa, ſed proficua potius. Quod etiam dicendum eſt, ſi vbertas contingat ea bonitate agri: quia dominus illum, quã potuit, ſufficienti mercede locauit. Tertium eſt, augendam eſſe penſionem, quando vbertas contingit caſu fortuito, & qui prævideri non potuit: ea lege Sed addes, §. Si mulierem, ff. Locati: ſicut eſt minuenda propter ſterilitatem ſimili caſu contingentẽ. Exemplum iidem authores dant: ſi locauerim tibi molendinum ex quo ſolebas percipere tantùm quinquaginta, ſed alijs molendinis deſtructis, hoc anno percepiſti centum, æquum eſt vt penſio pro rata augeatur: ſicut fieret remiſſio pro rata, ſi caſu fortuito, & quem prævidere non potuiſti, percepiſſes tantùm triginta: quia contrariorum contraria eſt conſequentia; vt ſi bonum eſt mulierem non tangere, ergo malum eſt tangere, vt habetur diſtinct. 32. Cap. Hoſpitalium.

CAPVT XLII.

De quæſtione; cuius damno pereat deterioretur res locata.

SVMMARIVM.

525 *Detrimentum quod in re locata acciderit culpa leui conductoris, eſt ipſi tribuendum; non item quæ culpa leuiſſima, niſi pactum ſit in contrarium.*

526 *Corollaria inde deducta.*

527 *Conductor tenetur ad damnum quod contigerit, ob conuentionem factam, à ſe nõ ſeruatam: aut ob ipſius imperitiam.*

528 *Quatenus conductor, aut locator teneantur de culpa eorum quorum opera vtuntur.*

529 *Conductor ſi pro cuſtodia mercedem accipiat, de culpa leuiſſima tenetur.*

530 *Quando item teneatur ad cuſtodiam ex vi locationis.*

531 *Cui in dubio incumbat probare interueniſſe culpam in cuſtodia rei locatæ.*

532 *Quando damnum rei locatæ datum ab eo qui gerit inimicitias cum conductore, ſit huic imputandum.*

525

DE hac re ſententia communis eſt, teſte Sylu. in *verbo Locatio, qu. 17.* detrimentum quod in re locata tempore locationis acciderit dolo, aut culpa lata, vel leui conductoris, ipſis eſſe attribuendum cum obligatione reſtitutionem, iuxta conditionem contractus vt vtriuſque partis vtilitatẽ celebrati: qualis eſt locationis contractus. Si autem contigerit culpa tantùm illi leuiſſima, aut caſu fortuito, tribuendum eſſe locatori, tanquam rei domino, ad quem periculum rei locatæ de ſe pertinet. Nec obſtat quod in lege Si merces, §. Qui columnam, ff. Locati, detur ratio hæc cognoſcendi, quod culpa fuerit abſens ab eo, qui ſuam operam locauit in transferenda columna: ſi omnia facta ſint, quæ diligentiſſimus fuiſſet obſeruaturus. Nam gloſſa ibidem notat ſuperlatiuum, *diligentiſſimus*, ibi poni pro poſitiuo, diligens: aut quia in columna, & cæteris quæ facilè franguntur, ſpecialiter exigitur vt ſumma diligentia in eis ſeruandis adhibeatur; quod eadem gloſſa quoque tangit, & habent in verbo Locatio Angelus, §. 23. & Roſella num. 19. Verumtamen pactum erit ſeruandum, ſi ipſum interceſſerit de caſu fortuito, vel culpa leuiſſima: ſeu ſi periculum detrimenti, caſu vel culpa quantumcumque leuiſſima contingentis, conductor in ſe ſuſceperit: dummodò penſio minuatur, aut locator pretium det quantum ſufficit ad iuſtam compenſationem talis oneris. Pactum autem ne dolus præſtetur in neutro foro, valet: quia eſt contra bonos mores. Ad horum autem cõfirmationem (*de quibus pleniùs Molina diſput. 493.*) induci poſſunt lex Si fundus, & lex Sed de dãno, ff. Locati: ad eorumq;
526 illuſtrationem per ſimilia, faciunt in præced. cap. 36. tradita de periculo rei commodatæ.

Ex his autem colliguntur, tum id quod habetur ex lege Si merces, §. Conductor, & ex lege Et hæc diſtinctio, §. Cùm fundum, ff. Locati: nempe ad reſtitutionem damnorum illatorum teneri eum qui conduxerit vineam, & vt plures fructus ex ea colligeret, ita eam putarit, vt notabiliter læſerit, inutilemque reddiderit ad fructus annis ſequentibus ferendos. Tum etiam quod habetur ex lege Item quæritur, §. 1. ff. eod. titulo, ad reſtitutionem mercium teneri nautam, qui ab alijs accepit eas vehendas in vna naui, ipſoq; inuito tranſtulit in aliam quæ periit. Quod intelligendum eſt, *ex Sylu. in fine citata qu. 17. Angel. §. 25. & Tab. nu. 22. in verbo Locatio*, niſi illa quoque nauis, in qua ex locatione vehendæ erant merces, eadem nauigatione perierit: quia tunc detrimentum mercium non eſt ſubſecutum ex illo culpabili facto nautæ: quandoquidem illæ eodem modo perituræ erãt in ea ipſa naui. Poſſunt ſimiliter multa alia eiuſmodi colligi.

Cæterùm quædam aduertenda ſunt in hac re. Primum eſt, non eſſe excuſationi locum, ſed conductorem teneri ad 527
damnum contingens, quando contra legem conuentionis peccauerit, etiamſi non dederit neceſſariam & proximam eiuſdem damni cauſam. Hoc patet per illud quod habetur in lege Videamus, §. Si hoc, ff. Locati: nimirùm, conductorẽ ſi conuenerit inter ipſum, & locatorem, ne ignem haberet, & habuit, teneri de incendio quod admiſit caſu fortuito: & in §. Inter conductorem, teneri ſimiliter, ſi conueniſſet ne fœnum poneret in villa ſuburbana, & poſuit, atq; ſeruus fœnum ipſum ſuccendit. Quod idem dicendum eſt, ſi externus ſuccenderit, ex lege proximè ſequenti.

Secundum eſt, imperitiam & ignorantiam non excuſare conductorem ab obligatione reſarciendi damnum contingens in re locata. Hoc patet per illud quod ſtatuitur in lege Item quæritur, §. 5. ff. Locati: ſi gemma quæ data eſt includenda, aut inſculpenda frangatur vitio materiæ, non eſſe actionem ex locato, eſſe verò, ſi fracta ſit imperitia opus facientis. Item per illud quod in ſeq. § ſtatim habetur, teneri ex locato fullonem qui veſtimẽta polienda ſuſcepit, ſi ea mures corroſerint, aut ipſe illa cum alijs permutauerit, etiamſi ignarus fecerit. Adde ex lege Si quis fundum, §. Celſus, eodem titulo, imperitiam eſſe adnumerandam culpæ; & quod conductor qui vitulos paſcendos, vel ſarciendum quid poliendùmve conduxit, per imperitiam peccauit, culpam eſſe quam ipſe præſtare debeat.

Tertium eſt, conductorem ex vi locationis teneri non tantum de culpa propria: ſed etiam eorum quorum opera 528
vtitur, ſi ipſe non præſtitit, quod diligens debuit; prout ex lege Si merces, §. Qui columnam, ff. Locati, habetur, & notat Angelus *in verbo Locatio, §. 23. in fine, & Roſella num. 19.* vt ſi ad opus conduxit non idoneos, ex lege Videamus, in principio, ff. Locati: vel ſi eos habeat parùm peritos, nec moribus aut vitæ probos, nec diligentes: atque adeò quod conſideratus paterfamilias improbaſſet. De damno autem ab alijs dato non teneri, ſi ipſe impedire non potuit; ſi verò potuit, teneri tanquam cuſtodem, ex lege Sed de damno, ff. Locati. Aduerte verò obiter ex vi item locationis teneri locatorem de culpa ſerui, ſi malum, nec idoneum ſcienter locauit, quia fraudem fecit: non autem ſi eum quem bonum expertus fuerat. Quod procedit cùm locauit certum, vt Petrum: aut incertum quidem, ſeu, *quod idem eſt*, indiſtinctè vnũ ex ſuis ſeruis, & conductor voluit eligere Paulum, pro quo nihil eſt eidem conductori præſtandum, cùm talem ſibi eligere voluerit. Secus verò eſt cùm quis in certum ſeruum cõduxerit, ſed locator quem voluit, exhibuit: quia ſic ipſe videtur ſpondere de talis ſerui fide, & diligentia. Hæc attigit Hoſtien. in ſumma de locato, §. Propter ſterilitatẽ, verſ. Agitur: & probatur per legem Cùm in plures, §. Seruũ, ff. Locati.

Quartum eſt, conductorem, ſi mercedem acceperit pro 529
cuſtodia rei locatæ, teneri de culpa leuiſſima. Ita putant Angelus & Roſella locis citatis: quos Syluester reprehendit *in verbo Locatio qu. 17.* ſed, vt videtur, immeritò: quia ratione talis mercedis culpa conductoris creſcit, ex Cap. Bona fides, De depoſito. Cùm igitur ex vi ſolius locationis cõductor teneatur de leui culpa, vt habitum eſt initio huius capitis; ſeu ex vi illius, ſimul & mercedis pro cuſtodia, tenebitur de aliqua maiori, adeoque de leuiſſima: quod argumentum eſt eiuſdem Sylu. in verbo Cuſtos quæſt. 2.

Quintum eſt, conductorem aliquando ex vi locatio- 530
nis teneri ad cuſtodiam rei locatæ; quando ſcilicet locatio talis eſt, vt in ea intelligatur cuſtodia: vt quando quis locat paſtori ſua pecora paſcenda: eo enim ipſo cenſetur ad cuſtodiam pecorum ſimul conduci; atque pro officio cuſtodia tenetur tunc curare ne pereant. Aliquando verò non teneri, quando ſcilicet cuſtodia eſt contractus omninò diuerſus à locatione: vt cùm quis locat horreum pro frumento recondendo: non enim intelligitur eo ipſo locaſſe operam ſuam ad cuſtodiendum frumentum: vnde non teneatur ex vi locationis curare ne frumentum pereat: ſed ſatis eſt, vt præſtet commodum & idoneum horreum. Licèt ergo ſi frumentum perierit ex vitio horrei teneatur de dolo, & de culpa tam lata quàm leui non tamen ſi

pereat ex cauſa extrinſeca, vt illuuione aquarum, incendio, deprædatione hoſtium vel latronum: quia non locauit ſuã diligentiam, in cuſtodiendo frumento, ſed tantùm horreum, in quo commodè conderetur. Ita habetur ex lege Dominus horreorum, & ea lege Cùm in plures, §. Rerum cuſtodiam, ff. Locati, & ea lege 4. Cod. De locato.

531 Sextum eſt, quando conductor ex vi locationis ſuſcepit rem cuſtodiendam, illius eſſe in dubio, probare quòd abſque ſua culpa res locata perierit, vt colligitur ex leg. Si quis fundum, §. Imperator, ff. Locati. & bene docet Sylu. *in verbo Locatio qu. vltima*, Sufficit autem eam probationem eſſe per veroſimiles coniecturas: vt ſi paſtor probet, aliquot oues non periiſſe ſua culpa; quia totidem, aut plures ſimiliter perierunt ex aliis gregibus. Nam ſi non ſint aliunde maiores coniecturæ, quòd illius culpa perierint, ſufficit illa veroſimilis. Quando verò conductor non eſt cuſtos ex vi conductionis, vt nauiculus, aut rhedarius, locatoris eſſe probare quòd eiuſdem conductoris culpa res perierit. De quo ſi nõ poſſit veroſimili coniectura conſtare, præſumetur res caſu fortuito, aut naturali rerum curſu periiſſe.

532 Poſtremum eſt, ſi propter inimicitias conductoris, arbores prædii conducti vicini exciderint, id eiuſdem conductoris culpæ eſſe annumerandum, ex lege Si merces, §. Culpæ, ff. Locati. Quod gloſa ibid. in verbo inimicitię, indicat procedere etiam in caſu, quo conductor abſque ſua culpa tales inimicitias patitur. Verùm licèt ratione inimicitiarum conductor ipſe debeat ſe tunc cautius, & cum maiori diligentia gerere in conſeruandà re ſibi credita, prout eadem gloſa tangit: tamen ſi non ſit in culpa ſeu negligentia maiori quàm leui, non videtur obligandus in conſcientia, quia dãnum imputandum eſt tantùm ei qui ſua malitia illud intulit, nulla data ipſi per conductorem ſufficienti occaſione.

CAPVT XLIII.

De modo quo finitur locatio.

SVMMARIVM.

- 533 *Locatio finitur contrahentium diſſenſu, & quando tranſeat, vel non tranſeat ad heredes vniuerſales.*
- 534 *Quòd particularis ſucceſſor* (qualis eſt emptor rei locatæ, aut is cui donata eſt) *non tenetur ſtare contractui locationis.*
- 535 *Quatuor caſus in quibus id fallit.*
- 536 *Tenetur minor, aut pupillus ſtare locationi factæ à ſuo curatore, vel tutore.*
- 537 *Quando vxor teneatur ſtare locationi à marito factæ ſtante matrimonio.*
- 538 *Cùm beneficiarius redditus ſui beneficii locat proprio ſuo nomine, ſucceſſor non tenetur locationi ſtare.*
- 539 *Quod procedit, etiamſi conductor iam ſoluerit penſionem per totum tempore locationis, aut aliquid ſoluerit heredi beneficiarii poſt huius mortem.*
- 540 *Quod remedium tunc ſit eidem conductori.*
- 541 *Locatio bonorum Eccleſiæ eiuſdem nomine facta per ipſius Prælatum ſeu Rectorem, tranſit ad huius ſucceſſorem.*
- 542 *Idem dicendum eſt de locatione bonorum Hoſpitalis, aut ciuitatis facta per ipſius Rectorem.*
- 543 *Quando fiſcus teneatur locationi factæ ab eo cuius bona ſunt confiſcata.*

533 DE hac certum eſt locationem expleto illius termino finiri: quod tamen non impedit quin conductor eam retinere poſſit quouſque ſoluantur ſibi expenſæ vtiles in ea factę prout docet Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 498 verſ. Hactenus* Certum etiam eſt, poſſe ſolo contrahentium diſſenſu, ſicut nimirum ſolo eorumdem conſenſu contrahitur. Atque ſi facta ſit duratura quoad vellet is qui illam fecit, finiri eiuſdem voluntate, atque morte, ea leg. 4 ff. Locati; quia voluntas cuiuſque finitur morte ipſius. Vbi aduerte, quòd ſi conductor ſciente & patiente locatore perſeueret in re conducta retinenda finito iam tempore pro quo locata fuit, cenſeri ex vtriuſque partis conſenſu prorogatam locationem. Qua de re plurib. Molina in præced. diſp. 498 à verſ. Quod verò ad finem vſque.

Dubia de re propoſita.

PRimum eſt, an locatio tranſeat ad hæredes? Ad quod reſpondendum eſt ex Couar. *lib. 2. variarum reſol. cap. 15. in initio*, ſucceſſorem vniuerſalem, qualis eſt hæredes, nõ poſſe reſilire à contractu locationis ſtabilito à prædeceſſore, ſed ei ſtare debere: quod de hærede cõductoris habetur expreſsè ex §. vltimo, Inſtitutis De locatione: & ex lege Viam veritatis, Cod. De Locato. In cuius legis ſummario Bartholus idem docet de hærede locatoris: communemque ſententiam eſſe indicat Molina *diſput. 489. ſub finem.* Ratio verò eſt, quia contractuum reciprocorum (quales ſunt locatio, & conductio) ſimilis eſt ratio. Quanquam ſi quis locaſſet operas ſuas ad aliquid, quod per alium præſtari non poſſet: locatio ad hæredes ipſius minimè trãſiret, iuxta gloſam ad legem Veteris, verbo Sine non, Cod. De contrahenda & committenda ſtipulatione.

534 Secundum dubium eſt, an in ſingularem ſucceſſorem, puta emptorem, donatarium, legatarium, tranſeat etiam locationis contractus, ita vt teneatur ei ſtare? Ad quod reſpõdendum eſt negatiuè: nam ex lege Emptorem, C. De Locato, conſtat emptorem rei locatæ poſſe inquilinum, aut colonum expellere ſi velit. Quod probatur quia conductor non acquirit ius in re, etiamſi acquirat ius in perſonam, ex lege Si merces, §. Qui fundum, ff. Locati: & ex lege Nihil, §. vlt. ff. De legatis 1. Iuxta quas etiam leges concedẽdum eſt, quòd pari iure conductor non teneatur contractui locationis ſtare donatario, ſi nolit. Idem eſt, ſi res alienata ſolùm ſit quantum ad dominium vtile; vt ſi illius vſusfructus ſit alicui legatus, vel donatus, aut in emphyteuſim ipſa res ſit alicui tradita. Nam neque tunc donatarius, aut legatarius, vel emphyteuta tenetur ſtare contractui locationis: ſed poteſt cõductorem expellere, prout definitur in lege Arbores, §. 1. ff. De vſufructu. Et ratio eſt, quia illi omnes ius habent in re & conductor tantùm habet actionem in locatorem, ipſiuſue hæredem, ad petendum id quod ſua intereſt.

535 Sunt tamen aliqui caſus in quibus particularis ſucceſſor locatoris tenetur ſtare contractui locationis. Primus eſt, quando in alienatione deductum fuit in pactum vt is cui illa fiebat, teneretur ſtare locationi antea factæ. Secundus, quando ſucceſſor in re locata, poſt locationem ſibi factam, conuenit cum conductore, vt perſeueret in eodem contractu. Qui vterque caſus habetur ea cit. lege Emptorem. Tertius caſus eſt, quando conductor deduxit in pactum, quòd res locata eſſet ſibi ita obligata, vt ante locationem finitam non poſſet alienari. Quod pactum valere, habetur ex lege Si creditor, §. finali, ff. De diſtract. pignorum. Quartus caſus eſt, quando conductor rem ipſam locatam ſingulariter, aut omnia locatoris bona generaliter habet hypothecata pro obſeruatione contractus. De qua re Iuriſperitorum propria. in lib. 2. var. reſo. Couar. latiùs cap. 15. nu. 5.

536 Tertium dubium, an minor, vel pupillus teneatur ſtare locationi factæ per ſuum curatorem, vel tutorem? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè, iuxta legem Si tutelæ, ff. De adminiſt. tutorum; prout tangit Couar. *in ſeq. nu. 5.* & communem ſententiam eſſe notat Lud. Molina *diſput. 492.* Ratio verò eſt, quia tutor, vel curator non ſuo, ſed pupilli, vel minoris nomine rem locauit: ſique hos ex locatione grauiter lædi contigerit, conceditur ipſis reſtitutio in integrum. Idẽ pari ratione tenendum eſt de locationibus quas faciunt procuratores, & adminiſtratores, nomine eorum, quorum bona ex officium adminiſtrant, vt Rectores ciuitatum, adminiſtratores Hoſpitalium, & id genus alii. Nam ſi quid locent domini rei locatæ tenentur ſtare locationi ſuo nomine factæ: alioqui multæ in Repub. perturbationes, & diſſidia orirentur.

537 Quartum dubium eſt, an vxor matrimonio ſoluto teneatur ſtare locationi rerum factæ per maritum durante matrimonio? De qua re Cou. in memorato nu. 5. duas refert ſententias. Dicendum autem videtur, non teneri ſtare locationi rerum dotalium: quia maritus durante matrimonio adminiſtrator eſt earum tanquam vſufructuarius, & quaſi dominium habens: vnde eas locat proprio nomine non vxoris. Teneri autem ſtare locationi rerum paraphernaliũ quia maritus non eſt talium vſufructuarius, ſed tantùm adminiſtrator pro vxore, tanquam tutor, curator, vel procurator. Vnde talis locatio fit tantum nomine vxoris. Itẽ tenetur ſtare locationi rerũ quæ iuxta loci conſuetudinem cõmunes ſunt viro, & vxori, vt in hac prouincia, quæ à viris acquiruntur

duran-

durante matrimonio. Nam talis locatio fit nomine vtriuſque. Cæterùm, ſi maritus in dotem accepit aliquam rem locatam, non tenetur ſtare locationi, niſi priùs in eam conſenſerit: quia ſe habet, ac ſi eſſet donatarius, aut legatarius. Videri poteſt Molina in citata diſp. 491.

538 Quintum dubiũ eſt, an Prælatus, vel beneficiarius ſuccedẽs in officio, vel beneficio, teneatur ſtare locationi per ſuum prædeceſſorem factæ? Ad cuius explicationem duæ propoſitiones ſtatuuntur. Prior eſt: Si Prælatus vel beneficiarius nomine proprio locet reditus ſuæ dignitatis, vel beneficij in ſuam vtilitatem, ad tempus iure, vel ſynodali conſtitutione permiſſum, ipſeque ante tempus locationis expletum decedat, ſucceſſor non tenetur iure ſtare huiuſmodi locationi. Hanc ex gloſa communi recepta *ad Cap. fin. Ne prælati vices ſuas*, ex alijs habet Couar. *in cit. cap. 15. num. 6.* Eaque probatur, quia ſiue quis beneficium habeat in titulum, ſiue in commendam, ſiue adminiſtrationem perpetuam: illius reditus, ſiue fructus locare poteſt tantùm ad tempus ſuę vitæ: quia in eo ſe habet vt vſufructuarius; cuius ius; *cùm ſit perſonale, id eſt, conſtitutũ in commodũ proprium perſonæ*, obitu perſonæ extinguitur, nec tranſit in ſucceſſorem, iuxta Cap. De caetero, & Cap. Veniens, vtrobique in fine, De tranſactionibus. Ex qua eadem ratione efficitur, in tali (*quia contractus extinctus eſt omninò*) ſucceſſorem ſi locationi ſtare velit, nihil poſſe inuito conductore. Id quod poſt plures alios notat, & approbat Couar. *in dicto num. 6 ſub finem ſecundæ propoſitionis*, addens cum alijs, eſſe etiam idem dicendum, quando non per mortem locatoris, ſed per ipſius renunciationem beneficium vacauerit.

539 Sed quæres, an beneficiarius integram penſionem parto tempore locationis acceperit, ſucceſſor obligetur ea ex contractu? Ad quod reſpondetur negatiuè: quia ſolutio præuenta, ſeu anticipata non mutat rei naturam. Vnde in Concil. Triden. ſeſſ. 25. cap. 11. De reform. meritò definitum eſt, vt omnes locationes eiuſmodi quæ anticipatis ſolutionibus fiunt, nullatenus in præiudicium ſucceſſorum validæ eſſe intelligantur, quocumque indulto, aut priuilegio non obſtante: neque in Romana curia, vel extra ea confirmentur. Cæterùm, ſi poſt mortem Prælati (*eadem eſt ratio de alia beneficij vacatione*) conductor ex reditibus beneficij iam collectis, aliquid hæredi defuncti ſoluit, nondum apprehenſa poſſeſſione per ſucceſſorem, ſucceſſor ipſe poteſt ſuum repetere a quo maluerit, nempe ab hærede, vel a conductore; ſiquidem vterque fuit in culpa: alter ſoluendo poſt contractum iam diſſolutum, alter verò indebitum accipiendo tanquam debitum. Ad quod faciunt tradita per Panorm. ad memoratum Cap. fin. num. 6. & 7. intelligendum eſt autem procedere quando ea quę hæredi defuncti data ſunt, ad eũ in tali caſu non pertinebant. Aliquãdo enim ex patriæ ſaltem conſuetudine, poſſent ad ipſum pertinere, vt cùm vſque ad certum tempus poſt beneficiarij mortem aliquid ex beneficij fructibus percipi ſolet ab hæredibus. Videndum eſt tamen, an conſuetudo ſit irrationabilis: quia per conſequens eſſet nullius momenti.

540 Remedium autem erit conductori, qui beneficiario penſionem annorum ſequentium ſoluit, vt eam repetere poſſit ab eiuſdem hærede pro rata temporis quod deeſt locationi niſi ob præuentam ſolutionem tantùm eſſet detractum de quantitate penſionis, vt hæc non cenſeatur eſſe legitima, ſed nimis modica. Tunc enim conductori in cõſcientia deberetur tantùm id quod ſupereſſet, detracta iuſta penſione pro ratione temporis tranſacti. Procedit autem tradita propoſitio, etiamſi Prælatus locando prædictos fructus ad ſe pertinentes, adijciat ſe Eccleſię nomine locare. Id enim nõ efficere quin morte ipſius expiret locatio, tenet & probat Couar. lib. 2. Var. reſol. cap. 15. in fine.

541 Poſterior propoſitio eſt, quod ſi Prælatus, Rectórve Eccleſiæ bona ad eam pertinentia, nomine eiuſdem locet legitimè, locationem tranſire ad ſucceſſorem, nec finiri per ipſius locãtis mortem. Hanc, pro ea citatis alijs, habet *Couar. in eod. c. 15. num. 6 propoſ. 3.* volens abſolutè concedendum eſſe, eam procedere. Sed tamen Eccleſia ipſa, ſi verè inueniretur læſa, poſſet petere integrum reſtitutionem: cùm adminiſtrator eiuſdem non habeat poteſtatem deteriorandi illius conditionem, *vt reddè ait Panorm. in fine cit. ati num. 7. argumento Cap. 2. De donat.* Probatur verò eadem propoſitio ex eo, quòd perinde ſe habeat Prælatus, ſeu Rector Eccleſiæ in tali locatione, atque curator, aut alius procurator legitimus in locatione bonorum, ad quæ locanda conſtitutus eſt legitimè. Quare ſicut ij, quorum nomine curator, vel procurator bona locauit, tenetur ſtare tali locationi, iuxta legem Si tutelæ, ff. De adminiſtr. & periculo tutorum: ita ſucceſſor in adminiſtrat. Eccleſiæ, tenetur ſtare locationibus eiuſdem Eccleſiæ nomine factis per prædeceſſorem ſuum.

Atque quod diximus de locatione facta per Prælatum vel Rectorem Eccleſiæ, pariter dicendum eſt de adminiſtratione bonorum ciuitatis, Hoſpitalis, aut alterius loci; cùm is qui bona quæ nomine eorundem adminiſtrat, locauerit: ſucceſſor enim ipſius tenetur tali locationi ſtare. Ratio eſt, quia eius generis adminiſtratores plenam adminiſtrationem habent, tam reſpectu rei, quàm reſpectu ſucceſſoris; ſicut & maritus reſpectu bonorum paraphernalium vxoris, vel tutor reſpectu bonorum pupilli: quorum prorſus de locationi vxor, vel pupillus ſtare tenentur, prout loco cit. nu. 8. tradit Panorm. Vnde Couar. ſub fin. cit. cap. 15. ait, quòd ſi Rector alicuius Hoſpitalis ad annum tantum electus, res illius locauerit ad triennium, vel ad aliud tempus iure permiſſum, ſucceſſorem teneri omninò ſtare locationi factæ nomine eiuſdem Hoſpitalis; quia fallax alioqui eſſet talis adminiſtrandi poteſtas. Idemque addit eſſe dicendum Rectorib. ciuitatum, vbi ad eorum officium ſpectat locare res ciuitatis: quia locatio per talem aliquem nomine ciuitatis facta tranſibit ad ſucceſſorem, ſicut alij contractus. 542

Vltimum dubium, an fiſcus ſuccedens in bonis confiſcatis teneatur ſtare contractui locationis facto per condemnatum? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè; ſi locatio facta ſit poſt commiſſum delictum. Ratio eſt, quia non potuit præiudicare fiſco. Sin ante commiſſum delictum facta ſit? Reſpondendum eſt cum diſtinctione, nam ſi cõfiſcatio fiat in certis bonis, quia tunc fiſcus erit ſucceſſor particularis, ſicut emptor, vel donatarius, non tenetur ſtare locationi; Sin autem confiſcatio fiat in omnibus bonis, aut in aliqua eorum parte, putà dimidia, vel tertia, &c. quia fiſcus erit tanquam ſucceſſor vniuerſalis, iuxta legem 2. Cod. ad legẽ Iuliam, De vi publica, tenebitur ſtare conductioni factæ. Videri poteſt Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 491. 543

Appendix, & libri cap. XLIV.

De emphyteuſi, & feudo, ac de iuſta mercede locationis famulorum.

SVMMARIVM.

544 *Feudum ſicut emphyteuſis ſpecies eſt locationis, & qua ratione illud ab hac maximè differat.*

545 *Conditiones requiſitæ ad emphyteuſim, variæ ſunt variarum regionum.*

546 *Ex communi iure ciuili conſtituenda eſt in rebus immobilibus manente earum dominio apud conſtituentem.*

547 *Obligatio emphyteutæ ad ſoluendam penſionem, & quo modo eam non ſoluens emphyteuſim amittat.*

548 *Quando emphyteuta liberetur à ſolutione penſionis, & emphyteuſim perdat ob rem emphyteuticam redditam deteriorem.*

549 *Quatenus alienari poſſit res emphyteutica, & ad quid teneatur is cui alienatur.*

550 *Conditiones requiſitæ ad contractum feudalem.*

551 *Duo genera famulorum, & obſequiorum.*

552 *Merces famuli quando cenſeatur iuſta, & quatenus circa eam contingat obligatio ad reſtitutionem.*

553 *Duo caſus in quibus talis obligatio non contingit etiamſi merces famuli iniuſta ſit exigua.*

554 *Qui tenendum ſit de famulis, qui ſeruiunt nulla conſtituta eis certa mercede.*

555 *Quando tales ſi quid accipiant de bonis dominorum, peccent, teneanturque ad reſtitutionem quando minime.*

EMphyteuſim ſecundùm ſuam naturam eſſe locationis ſpeciem diximus in præced. nu. 487. quod idem poteſt de feudo dici, cùm illud, ſicut & illa nihil ſit aliud quàm in perpetuum, aut in longum tempus facta locatio rei immobilis, hoc eſt, fundi, domus, vel prædij: non quidem quę vtcumque, ſed qua quis retento ſibi directo dominio, proprietateve talis rei, dominium eiuſdem vtile transfert in alium, nõ pretio, nec penſione etiam modica, *vt fit in emphyteuſi*, ſed pro perſonali obſequio. Qua maximè differentia inter ſe diſtinguuntur duo illi contractus, vt conſtat ex eorum definitionibus quas tradidimus initio præced. capitis. Atque de emphyteuſi latè quid Lud. Molina de iuſt. & iure, 544

tract. 2. ad diſput. 444. ad 564. & ab ipſo omiſſum tractatum de feudo, ſufficienter perſequitur Syluester in verbo Feudum. Sed quia vſum habent maximè in foro externo, illis tanquam ſpectantibus ad cauſidicos omiſſis, contenti erimus attingere conditiones eorundem tanquam præcipuè facientes ad iudicium de peccatis nobis propoſitum.

Conditiones requiſitę ad contractum emphyteuticum, & ad feudalem.

SECTIO PRIOR.

545 PRænotandum eſt, in emphyteutico contractu, ſi in quo alio, obligationem determinari ſolere additis conditionibus, & iis varijs pro varietate prouinciarum. Quo fit, vt nihil aliud de illis generaliter poſſit præſcribi pro iudicio nobis propoſito, quàm in illarum conſideratione habendam eſſe magnam rationem conſuetudinis patriæ, & pactorum, quæ contrahentes adiecerint eidem contractui emphyteutico. aliquotque haberi ex communi iure ciuili, Cod. De iure emphyteutico, quas iubet referre eodem modo, quo Leonard. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 24. dubit. 8. refert.

546 Prima igitur eſt, vt conſtituatur in rebus immobilibus, iiſque ſolo cohærentibus (*quod additur ad excludenda iura, & tributa quæ in numero bonorum immobilium ponuntur*) vt in agris, domibus, pratis, ſyluis, ſtagnis, quæ cultura, & induſtria poſſunt meliora fieri. Ab initio n. inſtitutus eſt hic contractus, vt res ſteriles, & incultæ colerentur, fertileſque redderentur (*licèt hodie fortaſſe quoque, & culta in emphyteuſim dentur*) prout ipſa etiam ratio nominis indicat; dicta enim eſt emphyteuſis à Græco verbo *εμφυτεύω*, quod ſignificat implantare, ſeu inſerere, aut germina ponere: quod faciendum eſt, vt prædium ex ſterili fiat fertile.

Secunda conditio eſt, vt dominium directum, ſeu ciuilis poſſeſſio rei, quæ in emphyteuſim datur, maneat apud dominum dantem, & ſolum dominium vtile transferatur in accipientem. Per hoc enim diſtinguitur emphyteuſis ab emptione, permutatione, cenſu, cambio, & alijs contractibus, quibus directum dominium transfertur. itemque ab alijs locationibus, & à commodato; quibus etſi rei vſus concedatur, non tamen fructus ſi quos pariat; vt equa locata poteſt pullum parere. Ex eadem conditione infert Leſſius primò, quòd emphyteuta non poſſit agros quos in emphyteuſim accepit, præſcribere contra dominum à quo accepit, cùm hic illorum dominium directum ſemper retineat. Secundò, laicum habentem in emphyteuſim agros Eccleſiæ, teneri ſoluere tributa, quandoquidem a laicis imponuntur ratione dominij vtilis, ſeu perceptionis fructuum. Tertiò, emphyteutam poſſe talem rem alteri donare, locare, vendere, ac dare in emphyteuſim quandam ſecundariam; quia eadem res ipſius eſt quoad dominium vtile, & ideò poteſt quoad illud eam in alium transferre, dummodò id fiat ſine domini directi incommodo.

547 Tertia conditio eſt, vt emphyteuta obligetur ad ſolutionem alicuius penſionis. In hoc enim emphyteuſis à feudo differt, vt iam antè attigimus. Quam penſionem aduerte ordinariè minorem eſſe quam rei fructus valeant. Et ratio eſt quòd non ad lucrum, ſed ad honorificam domini recognitionem ſuaptè natura ordinetur. Poteſt autem ſolui, ſiue in pecunia, ſiue in fructibus, prout conuentum fuerit.

Quarta conditio eſt, vt ſi talem penſionem emphyteuta ſuo tempore non ſoluerit, amittat rem emphyteuticam cum omnibus meliorationibus, & operibus, quæ in ea fecit, atque ea redeat ad priorem dominum, itaut dominium vtile conſolidetur domino directo. Hæc habetur ex lege 2. Cod. De iure emphyteutico. Cæterùm ſi res data in emphyteuſim ſit Eccleſiæ, vel pij loci, tempus illud eſt duorum annorum, per quod ſi emphyteuta non ſoluerit penſionē conſtitutam amittet rem emphyteuticam, niſi celeri ſatisfactione ſibi conſulere ſtuduerit, moramque purgauerit. Ita habetur ex Cap. Potuit. De locato, & conducto. Sin emphyteuſis ſit cōmunis, ſeu laicalis, requiri vt triennio non ſit ſoluta penſio. Sicque, vt non concedatur, *ſicut in emphyteuſi Eccleſiaſtica*, moræ purgatio per celerem ſatisfactionem: quemadmodum habet in verbo Emphyteuſis Sylu. q. 2. Ex quo in ſeq. q. 4. addit ea in re locum eſſe excuſationi, ſi quis ex ignorantia qua neſciuit rem eſſe emphyteuticam, aut ex alio legitimo impedimento non ſoluerit penſionem. Pluribus de eadem conditione Molina diſput. 453. eiuſd. tract. 2.

548 Quinta conditio, vt ſi abſque culpa emphyteutæ res omninò pereat, aut abſque recuperationis ſpe, à mari, vel ab hoſtibus occupetur, is liberetur à ſolutione penſionis, niſi pactum habetur ea lege 1. C. De iure emphiteutico. Et probatur, quia tunc res ipſa perit etiam domino directo. Si tamē res ſupereſſet aliqua ex parte, nihil eſſet de penſione minuendum, vt nec ſterilitatem: quoniam ea ſoluitur potiùs in recognitionem dominij directi, quam ad compenſationem fructuum. Quanquam ſi penſio eſſet magna, itaut reſponderet fructibus, æquitas poſtularet remiſſionem pro rata fieri arbitrio boni viri. Videndus eſt Molina in ſequenti diſput. 454.

549 Sexta conditio, ſi emphyteuta reddet rē notabiliter deteriorem, perdat eam. Hæc quoad emphyteuſim Eccleſiaſticā habetur expreſsè ex Authent. Qui rem. Cod. de ſacroſanctis Eccleſijs. De emphyteuſi verò nō Eccleſiaſtica, quia non eſt idem in iure expreſſum, aliqui contrarium ſenſerunt, vt meminit Molina diſp. 457. ſub initium: non multò poſt cōmune ſententiam (*aliquos in eam citatis*) ad dens eſſe, idipſum quod de Eccleſiaſtica emphyteuſi diſpoſitū eſt ad aliā extendendum eſſe. ob paritatē ſcilicet rationis Quæ eſt, quòd cùm emphyteuſis natura ſua ſit inſtituta ad rem meliorandam, meritò emphyteuta poſſit ea priuari, ſi reddidarit deterioram. vt ſi arbores inciderit, ſi vineam non putauerit, & ſic de ſimilibus.

Septima conditio, vt emphyteuta ius emphyteuticum, & melioramenta a ſe facta non vendat, niſi domino directo antè monito, vt ipſe ſi velit, ante alios emere poſſit: alioqui totum, *nempe res cum melioramentis*, ad eundem dominum redeat. De hac, *quæ colligitur ex lege vltima, Cod. de iure emphyteut. & ex Cap. Potuit, De locato*: Molina quidē tractat pluribus diſp. 459 ſed contenti eſſe poſſumus paucis illis quę notat Leſſius Primum eſt, *ex Syluest. in verbo Emphyteuſis q. 5. dicto 2.* non eſſe locum tali conditioni cùm res vendita, tradita non eſt: quia ante rei traditionem venditio non eſt omninò perfecta, neque dominium eſt translatum: adeout res non ſit adhuc alienata. Idem dicendum eſt ſi facta ſit venditio cum hac exceptione, niſi dominus directus ſemipſam velit emere. Nam nec tunc perfecta eſt venditio.

Secundum eſt, *de quo idem Syluest. ibid. q. 16. in fine in ſequ. q. 27 ac pleniùs Molina diſp. 462.* Emphyteutam poſſe rem emphyteuticam donare, legare, permutare, tradere in pignus, vel in ſolutionem non admonito domino directo: quia lex iſta non prohibet, ſicut illud, de quo antè dictum eſt. Non poteſt tamē quin iure ſuo excidat, donatarium alium vel inueſtire, ſeu mittere in poſſeſſionem (quia id eſſet omninò alienare) niſi roget dominum directum, vt id faciat, hoc eſt inueſtiat. Quodquidem non tenetur facere: niſi ille alius ſit perſona idonea, a qua ſolutio penſionis facilè obtineri poſſit, & quæ ſolemni ſtipulatione promittat quòd ſoluet debito tempore. Attamen ſi res emphyteutica ſit Eccleſiæ, oppignerari non poteſt, ex textu expreſſo in Authentica Hoc ius, Cod. De ſacroſanctis Eccleſijs.

Tertium eſt. Emphyteutam poſtquam domino directo ſignificauerit pretium quod ab alijs offertur, ſi duobus mēſibus eidem conceſſis ad deliberandum, ille rem nolit pro eodem pretio, procedere poſſe in venditione, ex lege 3. Cod. De venditione, ex Cap Potuit. De locato.

Quartum eſt Emphyteutam non poſſe rem emphyteuticam locare alteri ad decennium, aut vltrà, domino directo minimè requiſito, niſi conſuetudo patrię ſit in contrarium: poſſe autem locare ad breue tempus. Ratio eſt, quòd locatio cùm per eam dominium vtile transferatur, ad longum tempus facta (quale eſt decennium & vlteriùs) cēſetur alienatio, prout habet Couar. *in lib. 1. variarum reſol. c. 16. n. 8. multis Iuriſperitis in eam ſententia citatis*. Octaua conditio eſt, vt cùm res emphyteutica alienatur, is qui illam accipit, ſoluat domino directo laudemium, ſeu certam partē æſtimationis rei alienatæ. Ita habetur ex lege 3. C. De iure emphyteutico. Quę de hac conditione ſancita ſunt iure cōmuni, habet Sylu. *in verbo Emphyteuſis qu. 21.* quibus non eſt neceſſe in praxi ſtare, quando conſuetudines locorum fuerint in contrarium, quas proinde in iudicio de peccatis inſpicere oportet.

Quod attinet ad conditiones requiſitas ad contractum feudalem, eæ non multùm differunt à præmiſſis contractus emphyteutici. Eas ſic recenſet Leſſius. Primò, conſtitui debet feudum in re immobili, vt in regno, prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, dominium directum 550

rei

pti feudalis remanet apud Principem, eam dantê in feudũ in vaſallumq; transfertne dominium vtile. Tertiò, vaſallus (*ſi feudum ſit purum*) ad nullam penſionem tenetur: ſed tantùm ad obſequium quando ad illud interpellabitur. Quartò, ſi is non præſtiterit obſequium conſtitutum, amittit feudum, ſicut emphyteuta emphyteuſim cùm non ſoluit penſionem. Quintò, debet à directo domino inueſtiri, mittive in poſſeſſionem, ac tunc eidê iurare fidelitatê, Sextò non poteſt ſine ipſius domini directi voluntate, feudum donare, aut impignorare. Septimò, ſi abſque eadem voluntate illud alienaris, ipſum amittit.

De iuſta mercede locationis famulorum.

SECTIO POSTERIOR.

551. QVia in confeſſionibus frequenter occurrunt difficultates de iſtiuſmodi mercede, inſtitutam noſtrum exigit, ut documenta aliqua pro Confeſſarijs de ea addamus cum Molina in eodem tract. 2 diſp. 506. duobus præmiſſis. Prius eſt, duo famulorum genera diſtingui: vnum eorum qui inſeruiunt certa mercede conſtituta: alterum eorum qui ſeruiunt nulla certa mercede conſtituta. Poſterius eſt, horum obſequia interdum talia eſſe, pro quibus merces ordinariè ſoluitur: interdum verò non eſſe talia, vt quę præſtari ſolent relinquendo heris liberum, vt retribuant quod voluerint, ſicut plerumque ſit ab ijs qui ſeruiunt nobilibus.

552 Primum autem documentum eſt. Mercedem certã famulo conſtitutam, cenſeri iuſtã, quæ attento miniſterio in quo is inſeruit, attentâque multitudine aut raritate eorum, qui ad illud exhibendum offeruntur, conſtitui ſolet eo tẽpore, eôque loco in quo exhibendum eſt. Hoc patet, quia merces rationem habet pretij, ac iuſtum pretium ſi non ſit legetaxatum, ex communi æſtimatione (*prout habitum eſt in praecd. c. cit. docum. 2.*) iudicandum eſt; ſecundùm quam ex ſequenti documento tertio, latitudinem habet infimi, medij, & ſummi. Vnde intelligitur, quia pretium ex eo quòd ſit infimum non deſinit eſſe iuſtum: famulum cui conſtituta eſt, ſoluiturque merces non egrediens limites iuſti pretij, nihil ampliùs poſſe vel exigere tanquam ſibi debitum: vel ſi ei non conceditur, occultè accipere de bonis domini in compenſationem ſuorum obſequiorum.

Secundum documentum eſt. Si merces minor infima conſueta ſtatuatur famulo, reſtituendum eſt ei incrementum vſque ad limites iuſti pretij. Hoc patet, quia nulla eſt ratio cur minori mercede ſeruire debeat, quàm communiter ſoluitur. Immò, *vt addit in cit. diſp. Molina, §. Quod ſi itaque*, ſi compulſus fuit ſeruire inuitus, reſtituendum eſt illi vſque ad iuſtũ pretium medium: quia velle poteſt non locare ſe pro iuſto pretio infimo, ad idque habet ius. Patitur tamen exceptionem hoc documentum, *vt adhuc idem ibid. addit*, quando quis non indiget miniſterio talis famuli, & tantùm ad preces ipſius, vel alterius ipſum miſericorditer ſuſcipit, & ſuſtentat, donec inueniat cui pro mercede ſeruiat. Si tamen interea cõperiret, opera ipſius vtilia ſibi eſſe, lucrũmq; ex eis caperet, teneretur ei iuxta perceptam vtilitatem iuſtum ſtipendium tribuere, cùm æquitas id poſtulet, nec obſtet miſericordia quam in eum exercet.

Tertium documentum. Quando ex contractu locationis (*vt communiter ſolet*) famulo debetur ſuſtentatio, eam debere talem eſſe, qualis conſueuit ſimilibus famulis ſuppeditari. Eadem enim ratio eſt de ea ac de mercede. Vnde Molina à peccato excuſat famulum, cui non datur ſuſtentatio quæ perueniat ad nam mediocrem aut infimam, quæ ordinariè dari ſolet, excuſat inquam ſi aliquid occultè à domino accipiat quo id compenſetur: ratio eſt, quia accipit id quod ſibi debetur nec ſoluitur: quòdque aliter, *vt ſupponimus*, obtinere non poteſt, quia nimirum non concederetur petitum; aut non ſine rubore, aliò ve periculo peti poteſt; aut ſi in iudicio peteretur, plus in obtinẽdo inſumetur, plùſque moleſtiæ acciperetur quàm res valeat.

553 Quartum documentum eſt. Eum non teneri ad reſtitutionem, cui aliquis ſeruit ſtipendio minore iuſto; condonando incrementum; ſiue propter beneficia accepta, ſiue vt amicitiam illius ſibi conciliet; concepta ſpe maioris boni ab ipſo, aut ipſius interceſſione obtinendi. Ratio eſt, quia tunc non eſt nuda locatio, ſed permiſta cum donatione decrementi pretij iuſti. Neque obſtabit quòd locator fortè fruſtrabitur ea ſpe, qua ductus, donauit: quia donauit quidem in eũ finem, non tamen ſub ea conditione, vt ſi illum non conſequeretur, donatio redderetur nulla.

Quintum documentum, iuſtam cenſeri mercedem conſtitutam miniſterijs officiorum ad quæ obeunda pro ea, multi reperiuntur, ſéque offerunt; etiamſi non ſit ſufficiens ad competentem ſuſtentationẽ. Hoc probatur, quia illud pretiũm communi æſtimatione iuſtum meritò cenſetur, quod non ſolet tanquam inſufficiens recuſari, aut vno recuſante ſtatim adeſt alius qui admittat. Sicque, *vt ibidem. §. Vt hac, Molina notat*, excluduntur excuſationes eorum qui gerunt officia regalia, aut alia publica, aut nobilibus inſeruiẽtes comitando ipſos, aut ipſorum vxores; aut alia munia obeuntes in domibus ipſorum; occultè de bonis regijs, aut aliorum quibus ſeruiunt, accipiunt aliquid; cauſantes ſtipendium ſibi dari ſic tenue, vt nequeant ſe illo ſuſtentare; tanquã ea ſit cauſa ſufficiens ad ipſos excuſandos ab onere reſtituẽdi.

Sextum documentum eſt. Eos qui alicui ſeruiunt nulla certa mercede conſtituta; ſi obſequia præſtent, quæ communiter ſolent certa mercede conſtituta præſtari, *qualia ſunt bubulcorum, paſtorum, aurigarum, & ſimilium*, quantumuis mercedem arbitrio domini reliquerint; illis tamen eam ſoluendam eſſe, pro iiſdem miniſterijs iuſtam, in ea regione conſuetã. Ita enim ratio apertè poſtulat. Si verò ſint alia obſequia, qualia ſunt multa quæ nobilibus exhibentur, videndum eſſe quid conſuetudo regionis ferat; & inſeruientium, ac eorũ quibus ſeruitur, obſequiorũmque qualitas exigat. Nam interdum obſequia eiuſmodi ſunt, vt ſufficienter compenſari cenſeantur, ſi famulo competens in victu, & veſtitu ſuſteʋtatio præbeatur. Sic enim Principes de rigore iuſtitię exhibent ipſis pueri honeſto loco nati, quos parentibus efflagitantibus in ſuam familiam admiſerant, non cenſentur plus debere, quam vt illos honeſtè ſuſtentent ac veſtiant, aulicíſque, & vrbanis moribus inſtituant, atque habiliores ad maiora obſequia, & munia reddant. Interdum verò obſequia eiuſmodi ſunt, vt vltra competentem victum & veſtitum, debeatur pro illis retributio, quæ facienda eſt ad æqualitatem pro ratione temporis, & eorumdem obſequiorum qualitate. Cui debito nobiles plerumque ſatisfacere ſolent exhibendo famulis fauorem, quo promoueantur ad officium aliquod lucroſum. 554

Vltimum documentum eſt. De poſteriori genere famulorum idem dici poſſet, ac dictum eſt de priori; nimirùm ſi aliqua de bonis dominorum, ipſis iuſtè inuitis, ſibi vſurpent, aut malè conſumant; & peccare, & ad reſtitutionem teneri. Qua de re ſerio monendi ſunt à Confeſſario, & inſtruendi de ratione reſtituendi, ſi opus ſit. Excuſari autem, & à peccato, & à reſtitutione, ſi capiant in compenſationem iuſtã; nempe, quã, *cùm non adminiſtrentur ipſis ad victum & veſtitum neceſſaria, qualia in alijs domibus communiter ſolent ac debent ſimilibus famulis ſubminiſtrari*; tantùm de bonis dominorum accipiant, quantùm ad compenſationem talis iniuriæ requiritur, neque plus. Quod tamen aduerte locum non habere quando ſine maximo ſuo rubore, aut alio notabili detrimento, neceſſaria ſibi ad victum, & veſtitum, famuli ipſi petere poſſunt à domino, qui non recuſaret. Nam inter conditiones licitæ compenſationis, illa vna eſt, quòd res debita nequeat aliter quàm per eam obtineri. 555

TRACTATVS VII.

De depoſito & de pignore ſeu hypotheca:

DE depoſito in iure Canonic. lib. 3. Decretalium, titulus eſt 16. & in iure Ciuili Digeſtis libri 16. titulus 3. ac Cod. libri quarti tit. 34. De pignore autem ſeu hypotheca in iure Canonico eſt tit. 21. libri tertij Decretalium, & in iure Ciuili Digeſtis liber 20. in ſex titulos diſtinctus: & Cod. tit. 24. & aliquot ſequentes in libro 8. De vnoquoque autem eorum, vt de præcedentibus docebimus. Primò, quid & quotuplex ſit. Secundò, quæ obligationes ac actiones ex eis oriuntur. Tertiò, cuius damno res pereat aut deterioretur in illis. Quartò, quomodo finiantur: addendo tamen aliqua de pactis, & diſtractione pignorum ſcitu neceſſaria pro praxi. Doctores autem iidem de his contractibus agunt, qui de præcedentibus, & inter cæteros Ludouicus Molina copioſè, à diſput. 522. ad 539. ſæpe memorati tractatus ſecundi.

CAPVT XLV.

De definitione & diuiſione depoſiti; deque obligationibus, ac actionibus, quæ ex eo oriuntur.

SVMMARIVM.

556 *Definitio depoſiti, & quo modo per eam diſtinguatur à reliquis contractibus.*
557 *Depoſitum eſt tantùm in bonum deponentis: & quo modo interdum induat naturam aliorum contractuum.*
558 *Quatenus poſſit, aut non poſſit depoſitarius vti re apud ſe depoſita.*
559 *Depoſito conuenit, tum non fieri in re propria, tum eſſe omninò gratuitum.*
560 *Depoſitum aliud iudiciale, aliud priuatum; quod varium eſt, tum ex parte rei depoſitæ, tum ex parte depoſitoris, tum etiam ex parte depoſitarij.*
561 *Obligationes quæ oriuntur ex depoſito.*
562 *Actiones quæ dantur ratione depoſiti.*

Definitio depoſiti.

SECTIO I.

556 Depoſitũ ea lege 1. in principio, ff. Depoſiti, eſt id quod cuſtodiendum alteri datum eſt, eo videlicet ſignificante cuſtodiam ſe ſuſcipere. Quod addo, quia non eſſet ſatis rem ſimpliciter poſuiſſe in ipſius domo. Quæ definitio eſt quidẽ depoſiti prout res; ſed ſatis indicat quid ſit prout contractus, nimirùm eſſe quo aliquid alteri tribuitur cuſtodiendum, iſque ſignificat ſe cuſtodiam ſuſcipere. Ea eadem autem intelligitur primò, quod cum per depoſitum res depoſitum res depoſitario committatur tantùm, vt eã cuſtodiat, ea natura depoſiti, neque rei depoſitæ dominium, neque illius vſumfructum tranſire ad depoſitarium: in eòque ipſum diſtinguitur à contractibus, de quibus dictum eſt hactenus. Per eos enim trãſfertur, vel dominium tam directum quàm vtile, vt per mutuum, & emptionem, vel ſaltem vtile, hoc eſt, vſus vel vſusfructus, vt per commodatum, & per locatum. Diſtinguitur etiã à pignore, ſeu hypotheca, quia etiamſi pignoris vſus non concedatur, *vt nec depoſiti*, ipſum tamẽ datur gratia cautionis, & ſecuritatis pro debito, non autem depoſitum, ſed ſolùm ad cuſtodiam rei quæ deponitur.

557 Intelligitur ſecundò, depoſitum natura ſua fieri tantùm in bonum deponentis, non autem depoſitarij, niſi cùm ipſũ degenerat in alium contractum, vt cùm depoſui apud te pecuniam, aut aliam rem vſu conſumptibilem: vt frumentum, oleum, vinum, data tibi facultate vtendi illis ſi velis, tãtumdem poſtea redditurus cùm potueris, depoſitum induit rationem mutui, ſtatim ac eo vti cœperis, vt notat Nauar. *in Ench. c. 17. n. 180. in fine.* Similiter ſi quis apud me depoſuerit veſtem, vel aliud non conſumptibile vſu, cum facultate vtẽdi, aut etiam diſtrahendi ſi voluero, ſtatim ac vſus fuero, rationem induit commodati: & cùm primùm diſtraxero, rationem accipit venditi: itaut tunc res depoſita periens depoſitario pereat, tanquam ei in quem tranſlatum eſt dominiũ, iuxta legem Si quis nec cauſam, & legem Rogaſti, ff. De rebus creditis, ſi certum petatur.

Ante vſum autem vel diſtractionem, in illis caſibus non mutari naturam depoſiti, colligitur ex lege Si ſacculum, & ex lege Die ſponſaliorum, ff. Depoſiti. Et hac ratione confirmatur, quia huiuſmodi conceſſione facta, depoſitarius nõ ſuſcepit depoſitum vt eo vteretur, tanquam adeptus illius dominium, ſed vt ſi vellet, vti liberè poſſet, tanquam certus de domini conſenſu. Itaque eadẽ conceſſio non obſtat quin penes depoſitorem perſeueret libera poteſtas repetendi depoſitum quando voluerit, antequam depoſitarius eo vtatur, in quo diſtinguitur à commodante, *& multò magis à mutuante*, cui non eſt liberum, rem conceſſam repetere ante tempus expreſsè, vel tacitè conſtitutum, vt habitum eſt in præced. tract. cap. 37. dub. 2.

Intelligitur tertiò, non licere depoſitario vti re depoſita contra domini voluntatem, ſed vtendo peccare contra ſeptimum præceptum, tanquam vſurpatorem rei alienæ inuito domino; quandoquidem in ipſum, neque directũ, neque vtile dominium tranſlatum eſt: & ideò ſi talis vſus ſit pretio æſtimabilis, *vt eſt equi, veſtis, &c.* tenetur ſoluere tale pretiũ. 558

Excuſabitur tamen primò, ſi bona fide credat depoſitorẽ ratum habiturum talem vſum, etiamſi poſtea conſtet diſplicuiſſe, atque, *eo ita volente*, oporteat eundem vſum compenſare. Secundò, ſi talis vſus ſit in bonum eiuſdem depoſitoris; vt v. g. depoſuit quis veſtem apud me, ſi qua ea non vtar interdũ, à tineis corroditur, aut niſi libris depoſitis vtar, capient ex puluere detrimentum; aut ſi equus ſemper maneret in ſtabulo, aliquid damni patietur. Adhæc ex lege In nauem Sauſeij, ff. Locati (*quæ pertinẽt latè tradita à Molina diſput. 523. & 524.*) quandocumque res depoſitæ conſiſtunt in numero, pondere, & menſura, *vt pecunia, vel frumentum, vel vinum*, traduntùrque non obſignatæ, ſeu non clauſæ, & abſque prohibitione ne vtamur illis; tenemur tantũ modò reddere alias eiuſdem ſpeciei, & bonitatis. Ideòque non eſt de ſe peccatũ talibus vti, & illas conſumere, dummodò quandocumque deponens petierit depoſitas, reſtituamus pares in eadẽ copia, & æqualis bonitatis; præſertim cùm id cedat in commodum ipſius deponentis; quandoquidem illas inde habet aſſecuratas etiam de caſu fortuito. Quidquid enim depoſitarius ita acceperit, tenetur reſtituere, quantumcũque aliàs eſſet depoſitori periturum, ſi depoſitarius illud non accepiſſet.

Cæterùm vt commodato, ſic depoſito conuenit, non conſiſtere in re propria depoſitarij. Et ita ſi furto, vel vi ſublata eſt res mea, & is cui data eſt, illã apud me deponat neſciens eſſe meam, non teneor legibus depoſitarij: quia tantùm recuperaui rem meam. Ita habetur ea lege Qui rem ſuam, ff. Depoſiti. Conuenit etiam depoſito eſſe omninò gratuitum ex natura ſua; adeò vt mercede interueniente, accipiet rationem locationis, & conductionis: qui enim pro mercede rem ſibi commiſſam cuſtodit, locat operam ſuam, & induſtriam ad eandem rem cuſtodiendam, iuxta legem prim. §. Si veſtimenta, & §. Si quis ſeruum, ff. Depoſiti. Vnde ſequitur officium depoſitarij eſſe merè gratuitum. Neque aduerſatur quod in Ca. Bona fides, De depoſito dicitur, depoſitarium obligari etiam ea culpa leui, quando mercedem accipit ad cuſtodiam depoſiti, quia latè ibi ſumitur depoſitarij nomen, pro eo etiam qui degenerauit in locatarium. 559

Diuiſio depoſiti.

SECTIO II.

Iam depoſitum quoddam eſt iudiciale, & quoddam priuatum. Illud eſt, cùm res aliqua litigioſa ſub hac conditione traditur depoſitario (quem vocant ſequeſtrum) vt eam cuſtodiat & retineat, donec ea litis deciſione conſtet, cui cũ ſuis fructibus debeatur. De quo in cap Examinata, De iudicijs; & in lege Licet, ff. Depoſiti, *videri poteſt Molina diſput. 522.* Sed non eſt in præſentia de illo ſermo: ſicut nec de eo quod cauſa vitandarum vſurarum ſit, quando creditor recuſat accipere debiti ſolutionem, & ideò debitor ad euitandum curſum vſurarum conſignat eam, deponitque in publica, vel in ſacra æde, ea lege Acceptũ, Cod. De vſuris: Etenim talium conſideratio propria eſt eorũ qui cauſas agunt in foro externo. Priuatum verò depoſitum eſt, quod ſimpliciter ſit cuſtodiæ gratia apud quemcunique priuatum, de cuius fidelitate confidimus. Et varietate, ſiue depoſitoris, ſiue depoſitarij. Res autem depoſita hoc genere depoſiti (*ex gloſſa ad Cap Bona fides De depoſito, verbo De culpa, ſub. finẽ*) eſt tantùm vel aliqua mobilis, vt veſtis, liber, &c. vel aliqua ſe mouens, vt bos, equus, &c. 560

Iam res mobilis, vel eſt vſu conſumptibilis, vel non eſt; vt libri, arma, veſtes; ac vſu conſumptibilis porrò, vel eſt pecunia, vel alia res in menſura, aut pondere conſiſtens, vt vinũ, frumentum, æs, plumbum, &c. demum pecunia, vel non numerata; ſed obſignata clauſàve aliquo ſacculo. Atque deponitur, vel vt eadem numero reddatur, vel vt alia eiuſdem ſpeciei, & in æſtimatione, functione vſuque æqualis, prout antè num. 558. traditum eſt, ex lege In nauem Sãfeij, ff. Depoſiti.

Depoſitor autem, vel eſt rei dominus, vel non eſt. Et hic exclus.

rutſus, vel eſt legitimus rei deponendę poſſeſſor, vt tutor, curator, œconomus, Prælatus, filiusfamilias, & ſeruus, bonorũ quorum ſunt adminiſtratores, & vſuarij, ac vſuſructuarij bonorum quorum habent vſum, vel vſumfructum; vel nõ eſt legitimus poſſeſſor, vt fur & prædo, qui, vt colligitur ex lege 1. §. Si prædo, & ex lege Bona fides. in fina, ff. Depoſiti, deponere poteſt apud alium inſcium furti vel prædæ.

Depoſitarius denique, vel eſt tantùm vnus, vel ſunt plures. de quibus illud eſt notandum, quòd vterque in ſolidum obligetur ad depoſitum, vt habetur ex lege prima, §. Si apud duos, ff. Depoſiti. Quod idem eſt iudicandum, ſi res apud aliquam depoſita, ipſo mortuo peruenerit ad hæredes ipſius communiter, vt eum diuidi non potuit: non item ſi ita tranſierit ex parte ad vnumquemque: vt quando depoſita eſt ſumma pecuniæ, & vnus heredum accipit vnam partem, & alius aliam, vnuſquiſq; ſolum tenetur ex parte quam accepit. Ita habetur ex lege Si duo, ff. Depoſiti.

Obligationes, & actiones quæ oriuntur ex depoſito.

SECTIO. III.

561 AD hæc, quatuor ſunt obligationes quas habet depoſitarius ex contractu depoſiti. Prima eſt; rem apud ſe depoſitam cuſtodiendi ex fide, & cura qua ſolet res ſuas, ex Cap. Bona fides, De depoſito, & ex lege Quod Nerua, ff. Depoſiti. Huius plenior cognitio habebitur ex ſequenti capite in priore ſectione. Secunda eſt, rem depoſitam reſtituendi abſque mora quandocumque dominus illã repetet, ex eod. Cap. Bona fides, & ex leg. 1. §. Eſt autem, ff. Depoſiti. Sunt tamen aliquot caſus in ſequenti cap. ſect. poſteriore proponendi, in quibus talis obligatio ceſſat. Tertia eſt, ex eadem lege prima, §. Si res depoſita; rem depoſitam reddendi in eo ſtatu in quo illam accepit, hoc eſt, non corruptam, nec fractã, nec diminutam, nec detritam, nec denique aliquo modo factam deteriorem: atque adeò reſarciendi quidquid detrimenti eadem res paſſa eſt ipſius dolo, aut culpa ſaltẽ lata. Quarta, non vti re depoſita abſque conſenſu expreſſo, vel tacito depoſitoris; ſique vtatur, ex eas furti in iure dicitur, lege Si ſacculum, ff. Depoſiti, & lege Qui furtum, ff. De conditione furtiua, & §. Furtum autem fit, Inſtitutis De obligationib. quæ ex delicto naſcuntur. Nõ procedit tamen hæc obligatio, iuxta antè habita in nu 558. quando quis bona fide crederet domino futurum gratum talem vſum; aut quando idem vſus in eiuſdem domini commodum cederet.

562 Actiones autem quæ ratione depoſiti dantur, ſunt duæ; vna quæ competit deponenti, & ipſius hæredibus aduersùs depoſitarium, & ipſius hæredes, cùm depoſito, aut hæredes ipſius facti ſunt locupletiores ex eo; tunc enim datur actio aduersùs hos ad reſtitutionem rei integræ; immò & aduersùs hæredem, qui neſciens rem penes teſtatorem depoſitam fuiſſe, alienauit eam, nec poteſt redimere; quia ad æſtimationem rei depoſitæ condemnabitur per legem primam, §. finali, ff. Depoſiti. Altera actio, iuxta legem Ei quem, ff. Depoſiti, ex aduerſo competit depoſitario, & ipſius hæredibus aduersùs depoſitorem, & ipſius hæredes, qua repetat impẽſas neceſſarias, & viles, ſi quas fecit in re depoſita; itemque damna, ſi quæ paſſus eſt ex depoſito, vt ſi quis ſciens deponeret ſeruum qui fur eſſet, vel equum calcitroſum.

CAPVT XLVI.

De quæſtione; cuius damno res in depoſitum data pereat, & de modo quo depoſitum finitur.

SVMMARIVM.

563 *Depoſitum perit ponenti, niſi depoſitarius ſit in dolo, aut lata culpa.*
564 *Qui nonnumquam tenetur de leui, ac etiam de leuiſſima culpa.*
565 *Caſus in quibus id contingit,*
566 *De difficultate; An depoſitarius mercede conductus teneatur tantummodo de culpa leui,*
567 *Qui ſpecialiter pro depoſiti cuſtodia mercedem accipit, de leui quidem culpa tenetur, non tamen de leuiſſima.*
568 *Idem iudicium eſt de eo qui non pro cuſtodia ſpecialiter, ſed pro ſua opera mercedem accipit.*
569 *Modus quo depoſitum finitur.*
570 *Caſus aliquot in quibus depoſitarius non tenetur depoſitum reddere depoſitori petenti.*
571 *Vbi & cuius expenſis reſtituendum ſit depoſitum.*
572 *Explicatio dubij: An lucrum partum ex depoſito, reſtituendum ſit depoſitori.*
573 *Quædam breuiter notata de depoſito.*

Explicatio quæſtionis; cuius damno res data in depoſitum pereat aut deterioretur.

SECTIO PRIOR.

SI abſque dolo, aut lata culpa depoſitarij, res depoſita pereat, aut deterioretur; eam deponenti perire, aut deteriorari, habetur ex lege 1. Cod. Depoſiti; vbi expreſſè dicitur depoſitarium teneri ſolùm de dolo, aut lata culpa. Quod etiã bona ratione confirmatur in lege 1. §. Is quoque, ff. De actionib. & obligationib. quia depoſitum ex ſe, & ordinariè fit in gratiam, & commodum ſolius deponentis; qui ſi negligentem rei ſuæ cuſtodem elegerit, debet, *vt etiam habetur Inſtitutis tit. Quibus modis re contrahatur obligatio, §. Præterea*, ſuæ facilitati imputare. Quanquam ſi magna ſit negligentia, meritò ea dolo æquiparatur. Nec obſtat quòd in lege Si vt certò, §. 2. ff. Commodati, dicitur in depoſito tantùm præſtari dolum & in lege Contractus, ff. De regulis iuris, depoſitum dicitur: recipere tantùm dolum. Sic enim intelligendum eſt, vt doli nomine comprehendatur lata culpa, iuxta textum in lege Quod Nerua, ff. Depoſiti; ac illud, quòd in iure lata culpa dolo comparatur, lege Aduerſus, §. Hæc actio, ff. Si menſor falſum modum dixerit. Atque hæc quidem vera ſunt ſpectata vi, & natura huius contractus qui in depoſitario exigit tantùm fidem, & curam gratuitam in cuſtodiendo rem depoſitam. 563

Sed ex alio capite cenſeri poteſt teneri, tum de culpa leui, tum etiam de culpa leuiſſima: immò, & de caſu fortuito, vt bene explicat Gabr. in *4. diſtinct. 15. quæſt. 10. art. 3. dub. vltimus* nempe ſi nominatim conuentum eſt, vt de aliquo talium, vel de omnibus teneatur: ex Cap. Bona fides, *De depoſito*; & ex lege 1. §. Sæpe euenit, ff. *Depoſiti*: quoniam contractus legem accipiunt ex conuentione, vt dicitur in ead. lege, §. Si conuenit. Item ſi mora reſtituendi, aut dolus, vel lata culpa in reſtituendo, vel cuſtodiendo depoſitum, præceſſerit culpam, ſiue leuem, ſiue leuiſſimam, aut caſum fortuitum, depoſitarius tenebitur de tali culpa, ſiue leui, ſiue leuiſſima, aut caſu fortuito, etiamſi apud deponentem res periſſet, prout habet gloſa *ad eũ Cap. Bona fides, verbo De culpa*. Et ratio eſſe poteſt, quòd radix obligationis tunc reſtituendi ſit iniuſta acceptio. 564

Ex his autem intelligitur damnum ſemper ad depoſitariũ pertinere, quando per vſum rei depoſitæ contra voluntatem deponentis, aut aliqua alia ratione ei non permiſſa, perijt res ipſa depoſita, aut deterior facta eſt. Nam talis vſus eſt cum dolo; qui tanquam cauſa damni, obligationem inducit illud reſarciendi; quæ ſic excludit excuſationem, vt pactum iniri nequeat, quòd depoſitarius de eo non teneatur, ex leg. 1. §. Illud non probabis, ff. Depoſiti (*vbi ratio redditur, quòd id ſit contra bonos mores*) & ex lege Cõtractus, ff. De regulis iuris, & ex lege Si vnus, §. Illud, ff. De pactis. 565

Adhæc, ſi depoſitarius vltrò ſe offerat ad cuſtodiendum depoſitum, tenetur de culpa leuiſſima, *non tamen de caſu fortuito*, quando deponens quærebat diligentiſſimum, quem depoſitarius excluſit offerendo ſe, illũmq; delnſit. Illud docent *in verbo Depoſitum* Angelus §. 3. & Sylu. quæſt. 1. Tenetur etiam de eadem culpa depoſitarius, ſi depoſitũ factum ſit tantùm gratia ipſius, vt notat Panor. ad memoratũ Cap. Bona fides, n. 3. Sin factum ſit in vtriuſq; cõmodum, tenetur depoſitarius de culpa leui, non de leuiſſima. Similiter ſi factum ſit in commodum quidem ſolius deponentis, ſed depoſitarius ex amicitia ſe obtulit, & propterea deponens omiſit alteri diligentiori rem ſuam committere, prout ex communi ſententia habet Nauar. *in Ench. c. 17. n. 181.*

Specialis autem difficultas eſt. An ſimiliter de culpa leui 566

tan-

tantùm conſenſus ſit teneri depoſitarius, qui mercede præſtat rei depoſitæ cuſtodiam, an etiam de leuiſſima? Vbi aduertere conſtare quidem, cùm quis recipit depoſitum gratis cuſtodiendum, ita ut contractus fiat in bonum ſolius deponentis, teneri ſolùm, vt antè habitum eſt, de lata culpa, & dolo, quia tunc contractus nō fit in bonū depoſitarij. Cùm vero recipit mercede cuſtodiendum, quia tunc contractus fit tam in ipſius, quàm deponentis bonum, teneri de culpa etiam leui. Sed tamen poſſe dubitari, an teneatur quoque de leuiſſima. Quod vt explicetur, notandum eſt, talem depoſitarium duplicem eſſe poſſe, vnum qui ſpecialiter pro cuſtodia mercedem accipiat, qualis cenſetur qui nullam aliā operam præſtat, niſi fidem ſuam, & curam in cuſtodiendo rē depoſitam; alterum qui mercedem non accipiat ſpecialiter pro cuſtodia, ſed pro opera ſua, induſtria, vel arte ad aliquid præſtandum; quod dum præſtat, interea cuſtodiam habet, ex lege Nauta, ff. Nautæ, caupones, & ſtabularij, vt v.g. lotor, aut ſartor accipiens veſtes purgandas, aut ſarciendas debet interea illas cuſtodire: & balneator gerens curam balnei debet interea cuſtodire veſtes eorum qui in illo lauātur. Item gerens curam molendini, debet curam gerere frumenti quod ei traditur molendum. Item nautæ, caupones, ſtabularij, & alij ſimiles, quorum officium annexam habet cuſtodiam eorum, quæ ipſis traduntur; niſi quando in hoſpitio, aut in naui ſuſcipiebat, prædixerint eis, vt ſuarum rerum curam gererent, conſenſerintque prædictioni, ea lege vltima, in principio, ff. Nautæ, caupones, & ſtabularij.

567 Quoad priorem depoſitorem igitur, licèt Angelus & Syluester in verbo Cuſtos, in principio aliter ſentiant, ſtatuendum videtur ipſum ea leui ſolum modo culpa teneri, niſi ſpecialis, & expreſſa conuentione obligauerit ſe ad exactiſſimam diligentiam præſtandam. Ratio eſt, quia cuſtodia de ſe eſt contractus in vtriuſque vtilitatem celebratus. In iure autem cùm agitur de obligatione præſtandi culpam leuiſſimam, ea ſignificatur naſci ex contractu celebrato tantummodo in bonum recipientis, vt in Cap. vnico De commodato, & in lege prima, ff. De actionibus, & obligationibus, §. Et ille. Itémque ea lege Contractus, ff. De regulis iuris. Vnde leges quibus memorati authores nituntur, cenſendæ ſunt pœnales; quæ proinde quatenus condemnant ad culpam leuiſſimam præſtandam, non obligant in conſcientia ante ſententiam iudicis. Aut certè intelligendæ ſunt de eo cuſtode, qui mercede ſpecialiter conductus, expreſſa conuentione obligauit ſe ad exactiſſimam diligentiam præſtandū, & per conſequens vt de leuiſſima culpa teneretur.

568 Quoad poſteriorem autem depoſitorem, hoc eſt, eum qui mercedem non accipit ſpecialiter pro cuſtodia, ſed pro alia opera, vt *antè habitum eſt*, dicendum eſt pari ratione, ipſum teneri quidem de leui culpa; non tamen de leuiſſima. Nam & talis cuſtodia, ex qua merces recipitur, fit in bonū vtriuſque, non autem ſolius cuſtodientis. Ita notant Angelus, & Sylu. verbo Nauta, in principio. Quòd ſi opponas, ex lege Et ita, §. Ex hoc edicto, iuncta gloſa, ff. Nautæ, caupones, ſtabularij, haberi, eo ipſo quòd ſcientibus nautis, cauponibus, ſtabularijs mercedem accipientibus, aut ijs quibus ipſi in tali miniſterio vtuntur, aliquid in ſuam nauem, aut hoſpitium fuerit importatum: ipſos teneri de leuiſſima culpa, ſi illud pereat. Iidem authores reſpondent illud habere locum tantummodò in foro externo: quoniam ea lex eſt pœnalis, & fundata in præſumptione contra nautas, caupones, & ſtabularios, vt colligi poteſt ex verbis in ead. lege præcedentibus: Niſi fortè ideò, vt innoteſceret Prætor, curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum. In conſcientia ergo lex ea non inducit obligationem, niſi facta condemnatione in iudicio. Cæterùm ſi quis priuatus, aut amicitiæ, vel humanitatis tantùm cauſa, nullâque mercede excipiat hoſpites, res multas ſecum inferentes in domum, tenebitur ſolùm de dolo, & lata culpa: non autem de leui; quia officium quod præſtat, tantùm eſt in bonum ipſorum hoſpitū.

Modus quo depoſitum finitur.

SECTIO POSTERIOR.

569 DEpoſitum de ſe finitur voluntate deponentis, ita vt reddendum ei ſit ſimul, ac illud petierit. Nam ex Cap. Bona fides, de depoſito, & ex lege 1. §. penult. ff. Depoſiti, licet depoſitori pro ſua voluntate reuocare depoſitum. Quod procedit etiamſi depoſito adiectum ſit pactū, vt poſt mortem depoſitarij, aut poſt aliquod aliud certum tempus conſtitutum, reddatur depoſitum. Nam tunc quoq; depoſitor, ſi velit, mutare poteſt voluntatem, & repetere depoſitum, ante tempus conſtitutum, ex eadem lege prima, §. Si depoſuero apud te. Veruntamen, *ex gloſa ad legem Si quis vel pecunias, verbo Exceptionem. Cod. Depoſiti,* pro expenſis factis in re depoſita, poteſt depoſitarius eam retinere quouſque illæ ſoluantur; non tamen quouſque ſoluantur alia debita. Nam depoſitum in hoc habet ſpeciale priuilegium, vt loco compenſationis, ſeu pro debito integro, aut loco deductionis, ſeu pro debito ex parte, licitè retineri non poſſit à depoſitario, ex cit. Cap. Bona fides, & ex citata lege Si quis vel pecunias. Immo vt notat Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 526. verſ. In depoſito,* ob idem priuilegiū, neq; ſi duo ſint viciſſim depoſitarij, poteſt vnus detinere alterius depoſitū quouſque ſibi ſuum reſtituatur; ſed ei qui prior repetit, ſtatim reſtituendum eſt.

Sunt adhuc & alij caſus in quibus depoſitarius non tenetur depoſitum reddere, ei qui depoſuit, ipſum repetenti. 570
Primus eſt, quando ſi depoſitum redderetur, id fieret in alicuius iniuriam. Tunc enim illud reddere non tenetur depoſitarius, vt nec quando ſequeretur commune Reipub. damnū. Immò lege iuſtitiæ tenetur negare, vt cùm quis, dum furit arma depoſita repetit, cui non eſſe reddenda expreſſum eſt in Cap. Ne quis 22. q. 2. An autem cùm quis pecuniam, quam apud aliquem depoſuit, repoſcit ad abuſum, depoſitarius teneatur reddere, dubitatio eſt, cuius explicationem habes in præced. lib. 10. c. 13. ſect. 2 dubio poſteriore.

Secundus caſus, *qui cum duobus ſequentibus habetur ex lege Bona fides ff. Depoſiti,* eſt quando bona deponentis confiſcata ſunt poſtquam depoſuit. Etenim per confiſcationem authoritate legis ob delictum; priuatur quis ſuis bonis. Tertius, quando quis rem depoſuit apud proprium dominum ignorantem eſſe rem ſuam. Nam poſtea cognoſcens eſſe ſuam, non tenetur eam reddere deponenti. Quartus, quando fur depoſuit apud me rem furtiuam, & deinde ipſe ſimul, & dominus verus eam repetunt. Debet enim tunc idem dominus præponi furi. Quòd ſi fur priùs repetat, in eadem lege dicitur ei reddendum eſſe depoſitum. Quod verū eſt in caſu, in quo fur repetit domino non comparente. Nam ſi dominus compareat, & ſiue ipſe ante, ſiue poſt furē repetat, ei in conſcientia ſemper reddendum eſt depoſitum, cuius eſt verus dominus, non autem fur.

Si quæras, vbi ſit reddendum depoſitum, & cuius expenſis: reſpondetur ea lege Si in Aſia, §. Depoſitum, ff. Depoſiti, ibi reddendum eſſe, vbi ſine dolo exiſtit depoſitarius: nempe ſi Titius qui veſtem à Seio depoſitam accepit in Aſia, commigrauit Romam, ſecum eandem veſtem deferens, tenetur ſolùm eā reſtituere Romæ vbi ea eſt, ſiq; tranſmitti debeat in Aſiam, id fiet expenſis depoſitoris: dummodò non ſit dolo, aut lata culpa depoſitarij translata. Ratio eſt, quia depoſitum fit in gratiam ſolius deponentis, & traditum eſt fidei & curæ depoſitarij; ad cuius fidelem cuſtodiam pertinet, et ipſe mutans domicilium, deferat ſecum rem depoſitam: vnde non debet damnum pati cùm gratis fidem ſuam, & cuſtodiam adhibeat. Atque ita relinquitur, vt expenſis deponentis debeat reſtitutio fieri. Ad quid teneatur depoſitarius recuſans reſtituere rem depoſitam, damnatus in foro externo, vide apud Molinam in cit. tract. 2. diſput. 520. ſub initium. 571

Si ſecundò quæras; an lucrum quod depoſitarius facit ex depoſito, ſit reddendum deponenti? Reſpondetur, quòd etſi tale lucrum ſit malè partum, cùm non liceat depoſitario vti depoſito, *vt habitum eſt in præced. num. 571.* ſi tamen fructus non ſit rei depoſitæ, ſed induſtriæ, laboris, & operæ propriæ eiuſdem depoſitarij, *vt cùm hic ex illa negotiatur emendo, vel cambiendo,* ipſe non tenetur reddere, ſed poteſt tanquam de ſuo partum ſibi retinere. Sin autem lucrum eiuſmodi ſit fructus rei depoſitæ, depoſitarius tenetur illud reſtituere deponenti, cui illa tanquam domino fructificauit. Exemplum eſt, ſi quis equum apud ſe depoſitum locando aliquid acquirat. 572

Nota quòd ſi æſtimatio pecuniæ depoſitæ authoritate Principis, vel Reipub. creſcat, vel decreſcat dū manet apud depoſitarium, eam eſſe reddendam ſecundùm æſtimationē quam habet tempore ſolutionis; nam vt apud deponentem, manet rei depoſitæ dominium, ita etiam ad eum pertinet illius, ſiue damnum, ſiue commodum. Secus autem erit, ſi depoſitum ita fiat, vt degeneret in contractum, quo dominiū transferatur ad modum antea num. 557 propoſitum. Tunc 573

enim

Digitized by Google

tum in pecunia reſtituenda eſt ſecundùm æſtimationem quam habebat tempore depoſiti acceptæ: nam eo ipſo quòd ſui dominium tranſiuit in depoſitarium ad ipſum pertinuit tam damnum quàm commodum.

Nota etiam ex lege Si hominem, §. Quotiens, Digeſtis Depoſiti, quando nummolarij cedunt foro, eos qui apud ipſos depoſuerunt, præſertim interuentu publici inſtrumenti, priuilegium habere, et præferantur cæteris creditoribus qui tantùm ſunt chirographarij. Immò quotieſcumque depoſitum tale fuerit, quo res depoſita non tranſijt in dominium depoſitarij, depoſitor præfertur vniuersè huius creditoribus omnibus. Vide Molinam de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 526. verſ. Quod attinet ad vltimam.

CAPVT XLVII.

De definitione & diuiſione pignoris ſeu hypothecæ.

SVMMARIVM.

574 *Inter pignus & hypothecam quæ præter nominis, ſit differentia.*
575 *Quæ res poſſit dari in pignus.*
576 *Quæ non poſſit, vt nec vendi.*
577 *Res accepta in pignus, poteſt tertio eadem ratione dari in pignus, qua accepta eſt.*
578 *Quo modo poſſit eadem res pluribus hypothecari.*
579 *Quatenus poſſint res pupilli in pignus dari.*
580 *Obſeruanda de modo quo debet hypotheca intelligi & accipi.*
581 *Variæ diuiſiones pignoris ſeu hypothecæ.*
582 *Hypotheca tacita pro dote, & pro adminiſtratione bonorum pupilli, vel minoris, aut bonorum Eccleſiæ.*
583 *Aliæ plures eiuſdem generis.*
584 *De hypotheca tacita naſcente ex habitationem, aut prædiorum locatione.*
585 *Res empta ex pecunia mutuò data non hypothecatur taciè illi qui eam dedit.*

Definitio Pignoris.

SECTIO PRIOR.

574 INter pignus, & hypothecam nominis tantùm ſonum differe dicitur in lege Res hypothecæ dari, §. Inter pignus, ff. De pignoribus & hypothecis. Attamen, ex §. *Item Seruiana, Inſtitutis de actionibus, & ex lege Si rem alienam, §. Propriè, ff. De pigneratitia actione*, interdum in iure ſic diſtinguuntur, vt pignus dicatur propriè cùm tranſit ad creditorem, id eſt, cùm creditori res traditur, retinenda apud ſe ad ſecuritatē debiti; vnde à pugno vocatum eſſe, habetur in lege Plebs, ff. De verbum, & verborum ſignificatione, § Pignus; quia res quæ pignori dantur, manu traduntur; vnde & pignus rei mobilis propriè conſtituitur, vt ibidem additur. Hypotheca verò dicatur propriè, cùm res non tranſit ad creditorem, nec poſſeſſio illius eſt ipſi tradita, ſed tantùm ſuppoſita, ſubiectáue obligationi. Id autem quod indifferenter ſignificatur, vtroque illo nomine definiri poteſt, *iuxta textum in citato §. Item Seruiana*, quòd ſit res de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt obligetur pro debito. Quæ definitio eſt quidem tantùm pignoris ſumpti quatenus res eſt, ſed inde ſatis intelligitur, quomodo quatenus contractus eſt, debeat ex obiecto ſuo definiri nimirùm, quòd ſit conuentio inter debitorem, & creditorem de re, vt ad ſecuritatem pro debito obligata ſit, ex eaque ſatisfiat, ſi non fuerit aliunde ſatisfactum. Vnde intelligitur creditorem in pignus ſeu hypothecam acquirere ius reale, itaut ad quemcumque talis res deuenerit, ea tranſeat cum reali onere, vt ſatisfiat ex illa; niſi ſit aliunde ſatisfactum. Quod Molina notans *in memorato tract. 2. diſp. 528. verſ. Iuxta hæc*, aliquot legibus citatis, addit talem contractum perfici ſolo conſenſu exteriùs expreſſo, etiam per internuntium, aut literas, ſiue res quæ ſubijciuntur pignori vel hypothecæ, præſentes adſint, ſiue non, perinde ac viuuenit in contractu emptionis & venditionis.

Porro eiuſmodi res poteſt eſſe vel mobilis, vt vas aureum 575 vel argenteum, gemma, veſtis, &c. vel immobilis, et prædiū, vel ſe mouens, vt pecora: item res incorporalis, vt vſusfructus, ex lege Si is, §. Vſusfructus, ff. De pignoribus. Item ſeruitutes viæ itineris, aquæductus in prædijs ruſticis, ex lege Sed an eius, eod. tit. non autem in prædijs vrbanis, ex citata lege Si is, § finali, ne ſcilicet ex varietate vtentium, ædificia vrbium deformentur. Item actiones, & cautiones, ex quibus vtilitas percipi poteſt, ex lege Cùm conuenit, eodem titulo. Vbi aduerte obiter, quod Molina in eodem tract. diſput. 534. in initio tractat, ſi quis pignori obliget, aut tradat ſcripturam, ſeu inſtrumentum tituli, quo res aliqua ad ſe pertinet, ipſum cenſeri eamdem pignori ſubijcere, iuxta legem 2. Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt. Item dari poſſunt res futuræ, & quæ tantùm habentur in ſpe, et fructus arborum, & fœtus pecorum, ex lege Et quæ nondum, eod. tit. Dari denique poſſunt alia, *de quibus Molina diſput. 529. à medio*, habentia adiunctam vtilitatem, quæ vendi poſſit ad ſatisfaciendum debito, pro quo datur pignus. Vniuerſim enim quæ vendi poſſunt, pignori quoque poſſunt ſubijci, iuxta textum expreſſum in lege Sed & quod, ff. De pignoribus.

Debent autem eſſe bona propria quæ dantur in pignus, 576 non autem aliena, ex lege Si probaueris, & lege Quæ prædium. Cod. Si aliena res pignori data ſit, & lege Qui filios. Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt. Quod tamen intelligitur, niſi id fiat de voluntate domini, aut ipſo quidem ignorante, ſed poſtea approbante factum, ex lege Aliena, ff. De pigneratitia actione (*de quo videri poteſt Molina diſput. 529. ſub initium, & diſput. 532. verſ. In priori*) aut niſi pecunia pro qua datum eſt pignus, verſa ſit in ipſius vtilitatem, ex lege 2. Cod. Si aliena res pignori data ſit; aut niſi is qui ipſo ignorante eam dedit, fuerit procurator generalis omnium bonorum ipſius, ex gloſa ad eamdem legem, in verbo procurator (*quo de re videri poteſt Molina in citata diſputat. 535. ſub initium*) aut niſi ſit publicus adminiſtrator ciuitatis, qui poteſt illius bona obligare, ex lege Si is, ff. De pignoribus, in principio.

Porro ea quorum non eſt commercium, ſicut emi non poſſunt, ita nec in pignus recipi, ex lege 1. §. Eam rē, ff. Quæ res pignori, vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt. inter quæ ponuntur homo liber, ex Cap. 2. De pignoribus; vbi vide gloſam ad verbum Lex, excipientem tres caſus: quorum primus eſt, cùm quis captiuum redemit; eum enim poteſt ſeruare in pignus, donec pretium ſolutum reſtituat. Secundus, cùm pater eſt in extrema famis neceſſitate; nam tunc vt vendere, ſic in pignus dare poteſt filium. Tertius, cùm pro pace, vel fide data ſeruanda datur in obſidem. Ponuntur etiam inſtrumenta, & animalia aratoria, ex lege Executores, & duabus ſequentibus, Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt. Ponuntur item res ſacræ, et calices, veſtes ſacerdotales, &c. itémq; loca religioſa *De quibus vide, in verbo Pignus: Angelum, §. 2. & Sylu. quæſt 3. & Molinam diſp. 530. in principio*. Vrgente tamen neceſſitate ad alendos pauperes, vel captiuos redimendos, *vt ijdem admonent*, non modò in pignus dari poſſunt: ſed etiam vendi; vt pro debito Eccleſiæ ſoluendo, quando ea ſunt ſuperflua, nec illud poteſt aliter ſolui.

Nonnulla occurrunt hoc loco notanda. Primum eſt, 578 creditorem poſſe pignus à debitore acceptum obligare alteri, ex lege Grege, §. Cùm pignori, ff. De pignoribus: & lege 1. Cod. Si pignus pignori datum ſit. Quod ita intelligendum eſt, vt poſſit dare pro tanta quantitate pecuniæ, pro quanta pignoris dominus dedit ei, eodemque modo: nempe ſi ille dedit ei pignus cum iure diſtrahendi, poſſit, & ipſe ſimiliter dare: ex lege Nomen, Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt: aliter non, quia nemo poteſt transferre ius in alium, quod non habet, ex Cap. Nuper, §. Nos autem, De donationibus inter virum, & vxorem. Quare creditor non poteſt in plus obligare pignus quod accepit, quam ſit eſt à debitore obligatum.

Secundum eſt, quod habetur ex lege Et quæ nondum, §. 577 Qui res ſuas, ff. De pignoribus. Eum qui rem habet obligatam vni creditori, poſſe adhuc eam obligare alteri, dummodò ipſum moneat eam eſſe iam alteri obligatam, v.g. pro decem; deinde obligare illam in eo, quo excedit: aut in ſolidum cùm liberabitur à primo creditore, hoc eſt, poſtquam primo creditori ſatisfactum fuerit, maneat in totum ipſi ſecundo obligata. Quinimò in conſcientia nihil videtur obſtare quominùs ſi res ſufficiens ſit, debitor poſſit inſcio, vel etiam inuito primo creditore, eam obligare; quia perinde eſt, ac ſi duæ res ſufficientes duobus creditoribus deatur in pignus. Pluribus de hoc Molina in eod. tract. diſp. 532.

Tertium

Tertium eſt. Rem pupilli non poſſe ab ipſo in pignus dari ſine authoritate tutoris, ea lege 1. ff. Quæ res pignori obligari non poſſunt; immò nec eum ea, ſine decreto Iudicis, ex lege Lex. Cod. De adminiſtratione tutorum; nó modo cùm res fuerit immobilis, ſed etiam cùm fuerit mobilis, ea lege Curator, Cod. Si aliena res pignori data ſit. Poſſet autem ſolus tutor rem pupilli dare in pignus, quando pro defenſione cauſæ pupilli obligatus eſſet idoneam cautionem dare, ex lege fin. §. Defenſionem, Cod. de adminiſtratione tutorum. Nullo autem modo poteſt agendo negotium proprium, aut alterius quàm ipſius pupilli. De quo Molina diſput. 531. in fine.

580 Quartum eſt, ſic eſſe accipiendam hypothecam, vt ſi generalis ſit omniū bonorum, ſub ea contineantur non modò præſentia, ſed etiam futura bona, ea lege 1. ff. De pignoribus; immò & pecuniam quocumque modo poſtea acquiſitam, ea lege Cùm tabernam, §. Creditor, ff. De pignoribus. Non contineantur autem quæ quis veroſimiliter obligaturus non eſſet ſpecialiter, vt veſtis, & quidquid aliud habet neceſſarium in vſu quotidiano, ex lege Obligatione, ff. eodē titulo. Item, vt ſi grex obligetur ſit, quę poſtea ex eo naſcuntur obligentur, ea lege Grege, ff. eodem adhuc titulo; itàut quando prioribus decedentibus, is renouatur natis alijs, totus manet obligatus, ea eadem lege. Item, vt ſi fundus ſit datus pignori, & deinde alluuione factus ſit maior, totus ſit obligatus, ea lege Si fundus, in principio. ff. De pignoribus, & ex lege Si conuenerit, §. Si nuda proprietas, ff. De pignoratitia actione. Ex qua, *in ſignum* §. *Si ſyrus*, adde ſi ſylua pignori data ſit, nauem ex materia illius factam non eſſe obligatam. Item, ſi mancipia, aut animalia pignori data ſint, obligatur quoque eſſe partus eorum, ex lege Paulus, §. Si mancipia, ff. De pignoribus. Videri poteſt Molina *diſput. 529. verſ. Illud eſt obſeruandum*.

Item cùm vniuerſitas hypothecatur, vt taberna cum omnibus quæ in ea habeantur, hypothecantur etiam aliunde ſubſtituta, & ſubrogata, vt merces quæ in eam inferuntur, & alijs ſubſtituuntur, ex lege Cùm tabernam, ff. De pignorib. At quando non vniuerſitas, ſed ſpecialiter aliqua hypothecantur, non intelliguntur obligata, quæ aliunde ſubſtituuntur; niſi ex illis prioribus nata ſint, ea lege Fideiuſſor, ff. De pignoribus. Exemplum eſt, ſi Caius obliget ſpecialiter prædia quæ erant in bonis Titij, non erunt obligata prædia quæ idem Caius poſteà aliunde ſubſtituet quia ſpecialiter obligauit tantùm prædia quæ erant in bonis Titij.

Quibus adde, qualitatis additionem, vel detractionem circa rem locatam, non extinguere pignus, vel hypothecã, & ideò perſeuerare, quantumcumque res hypothecę data poſtea mutata ſit; vt ſi de domo factum ſit horreum, vel in loco dato pignori plantatæ ſint vineæ, vel de nouo ſit extructa domus, ea lege Si fundus, §. Si res hypothecæ, ff. De pignoribus. Item in domo pignori data, ſi ea pereat incendio, & à debitore deinde reſtauretur, creditorem ius pignoris retinere, ea antecitata lege Paulus, §. Domus, quod habetur etiam ea ſequenti lege finali; & ea lege Domo, ff. De pignoratitia actione. Videndus eſt Molina de hac re latiùs diſſerens in diſput. 533. Item in pignus data rei proprietate, vſusfructum etiã qui ex ea accreuit poſtea, cedere in pignus, ea lege Si conuenerit, §. Si fundus, De pigneratitia actione. Quid agi debeat circa pignus poſtquam aduenit tempus ſolutionis, aut ipſum translatum eſt in tertiam perſonam, relinquemus videndum apud Molinã diſput. 534. a verſ. Quod verò. Res enim eſt ſpectans potiſſimùm ad praxim fori externi, & ideò propria Cauſidicorum.

Diuiſio pignoris, ſeu hypothecæ.

SECTIO POSTERIOR.

Varia ſunt genera hypothecæ, ſeu pignoris quæ triplici diuiſione comprehenduntur à Iuriſconſultis. Eas perſequitur Molina in eod. tract. 2. diſput. 528. parte poſteriore.

Prima eſt, qua diuiditur hypotheca in generalem & ſpecialem, ea lege Quamuis conſtet, & lege Quamuis ea. Cod. De pignoribus. Generalis dicitur quæ in omnibus bonis alicuius conſtituitur; ſpecialis verò quæ in re certa certiſve bonis alicuius conſtituitur.

Secunda eſt, qua diuiditur in neceſſariam, & voluntariã. Neceſſaria dicitur quæ Magiſtratus, vel Iudicis iuſſu, decretóve conſtituitur; vnde vocatur tum prætoria, tum iudicialis; de eaque habetur in libr. 8. Cod. tit. 22. De pignore prætorio. Voluntaria verò dicitur ea quam hominum conuentio, vel teſtamentum inducit; vnde diſtinguitur in conuentionalem, & teſtamentariam. Hæc eſt, quæ teſtamento conſtituitur, ea lege Non eſt mirum, ff. De pignoratitia actione. Illa verò, quæ naſcitur ex pactis, & conuentionibus inter creditorem, & debitorem; contrahi poteſt quibuſcumque verbis, & ſine ſcripto, etiam in foro exteriori, dummodò probari poſſit, ea lege Contrahitur, ff. De pignoribus. Item contrahi in certum diem ac ſub conditione (*de qua re Molina diſput. 532. in initio*) ex lege Res hypothecæ, eod. tit. vt ſi Titius ex bello redierit, vel ad Calendas vſque Auguſti fundus meus ſit tibi pignori datus. Ac demum contrahi inter abſentes, ea lege Creditor, eodem titulo.

Tertia diuiſio hypothecæ eſt, in tacitam, & expreſſam. Tacita (*de qua in lege 1. Cod. Communia de legatis*) dicitur, quæ ipſa legis conſtitutione, abſque vllo verbo præcedente, contrahitur. Expreſſa verò quæ in voluntate, & conuentione creditoris, & debitoris conſtituitur.

Quæſtio de hypotheca tacita. Quando contingat eam à lege induci.

Ante propoſita hypothecæ tacitæ definitio petit huius quæſtionis explicationem traditam ab Hoſtien. in ſumma, titulo De pignoribus, §. Conuentionalium, & à Sylu. verbo Pignus, quæſt. 1. & latè à Molina diſput. 536.

Primò igitur, ex lege vnica, §. Et vt plenius, Cod. De rei vxoriæ actione: pro dotis obligatione, bona debitoris ſubijciuntur hypothecæ ex vtraque parte, hoc eſt, tam mariti qui dotem accepit, quàm mulieris, pro dote præſtanda: itémque cæterorum, qui aut pro marito dotem ſuſceperunt: aut pro muliere dotem promiſerunt. Quod etiam dicendum 581
eſt quoad bona paraphernalia, ſeu quæ vxor habet præter dotem. Nam ſi maritus habeat eorum adminiſtrationem, bona ipſius pro illis tacitè hypothecantur; non tamen cum priuilegio quo vxor præferatur alijs creditoribus habentibus tacitam hypothecam in bonis mariti (*prius pluribus citatis habet Couar. in lib. 1. variar. reſolut. cap. 7. num. 1.*) ſicut in hypotheca pro dote. De qua re videndus eſt Molina diſp. 536. in principio.

Secundò, ex lege Pro officio. Cod. De adminiſtratione tutorum, bona tutoris ſunt tacitæ hypothecæ ſubiecta pro adminiſtratione bonorũ pupilli, & bona curatoris pro adminiſtratione bonorum minoris. Quod pari ratione dicendum eſt de bonis Prælati pro adminiſtratione omnium bonorum Eccleſiæ, *ex Panor. ad Cap. Ex literis, de pignorib. num. 11.* quia Eccleſia æquiparatur minori, ex Cap. 1. De integrum reſtitutione.

Tertiò, ea lege Si mater, Cod. In quibus cauſis pignus tacitè contrahitur; ſi mater ſuſcepta liberorum tutela, ſecundò nupſerit, antequam aut eiſdem liberis fecerit tutorem ordinari, aut perſoluerit, quod eis debetur ratione tutelæ geſtæ; tam bona ipſius, quàm ſecundi illius mariti, ſunt tacitè hypotheca iiſdem liberis. 583

Quartò ea lege 1. Cod. Communia de legatis, tacita hypotheca contrahitur in bona teſtatoris, pro pijs legatis ab ipſo factis.

Quintò, ea lege Si tutor, Cod. De ſeruo pignori dato manumiſſo, res emptæ pecunia pupilli, aut minoris ſunt illis tacitè obligatæ.

Sextò ex lege Cùm oportet, Cod. De bonis, quæ liberis, &c. bona patris tacitè obligantur filijs pro eorum rebus aduentitijs, quarum ille habet adminiſtrationem: quia licèt vſumfructum habeat, dominium tamen eſt penes filios.

Septimò, ex lege Hac edictali, Cod. De ſecundis nuptijs, ſi pater: vel mater ſecundum matrimonium contrahat, omnia bona ipſius ſunt tacitè obligata filijs prioris matrimonij, pro bonis quæ defunctus parens illis reliquit.

Octauò, eſt ea lege ſecunda, Cod. In quibus cauſis pignus &c. bona illius qui contrahit cum fiſco, ſunt eidem tacitè hypothecata, vt & pro tributo eidem ſoluendo, ea præcedenti lege prima; bona item illius, qui conducta habet ab ipſo fiſco vectigalia, aut tributa ea lege Si cùm pecuniam. Cod. De priuilegio fiſci. Non contrahi autem hypothecam taci-

tacitam, ſi quis propter delictum debeat fiſco pecuniariam pœnam, habetur ea lege Eorum, Cod. De iure fiſci.

Nonò, ex lege Interdum, ff. Qui potiores, in pignoribus is qui pecuniam mutuauit ad reficiendam, vel armādam nauem, habet tacitam hypothecam in eadem naui, non autē ſi mutuauerit ad emendam, vt locis citatis habent Hoſtienſis, & Syluester.

Idem iudicium eſſe, de eo qui mutuam dedit pecuniam in reſtitutionem, ſeu reædificationem ædificij, habetur ea lege 1. ff. In quibus cauſis pignus, &c.

584 Decimò, ex lege Item quia, ff. De pactis, & lege Eo iure, ff. In quibus cauſis pignus, &c. in habitationibus & prædijs vrbanis locandis, quæ inuecta, & illata fuerint, hypothecantur tacitè locatori pro penſione ſeu mercede locationis. Idē eſt dicendum de inuectis, & illatis in horreum, aream, vel diuerſorium conductū, ex lege Si horreum, ff. In quibus cauſis pignus, &c. Idem etiam de inuectis, & illatis in ſtabulū domui coniunctum, ex lege Eo iure, antè citata.

Circa quod aduerte primò, inuecta dici, quæ iumentorū vectura, inducta verò, quæ manu, & illata quæ dorſo impoſita, intromittuntur, vt ad memoratas leges notat gloſa. Aduerte ſecundò, ex lege 1. §. penult. ff. De migrando, aliena non poſſe pignoris nomine retineri, niſi loco pignoris inducta ſint; quo caſu locator ius ea retinendi habet aduerſus inquilinum nolentem ſoluere mercedem locationis; non itam ſi illata ſint tanquam aliena, quia verus dominus ius habet repetendi ea tanquam ſua. Aduerte tertiò, quod ſi inquilinus rem inuectam alienet, ea ſemper maneat obligata, quia ius pignoris ita ad rem tranſit, vt ſemper eam ſequatur; exceptis mercibus per venditionem (*ex lege penult. ff. de pignoribus*) ab onere pignoris liberantur, eo tranſeunte ad eas merces, quæ loco illarum reponuntur; quoniam ea eſt natura mercium vt diſtrahantur, & aliæ earum loco cōparentur. Attamen ſi locator manum aliquibus iniecerit, & in pignus ſumpſerit, hæ tanquam ſpecialiter obligatæ tranſeunt in emptorem cum illo onere.

Aduerte quartò, differentiam eſſe inter prædium ruſticū, & prædium vrbanum, quòd (*ex lege Eo iure ff. In quibus cauſis, &c.*) illata in prædium ruſticum non obligentur tacitè locatori, niſi de eo expreſsè conuentum ſit; quia prædium ruſticum communiter habet fundum proferentem fructum qui locatori, *etiamſi nominatim non conuenerit*, tacitè obligatur, ex lege In prædijs, eod. titulo. Illata verò in prædiū vrbanum tacitè obligentur locatori, etiamſi nihil de eo expreſsè conuentum ſit, ex citata lege Eo iure, & ex ſequenti lege Licet. Aduerte poſtremò, ex lege Quamuis fructus, Cod. eod. tit. quamuis fructus prædij ruſtici ſint tacitè obligati, prædia tamen quæ emuntur ex eorumdem fructuum pretio, nō manere obligata tacitè. Atque hæc ferè certa ſunt.

585 Dubitatur autem, an qui mutuam dedit pecuniam ad alicuius rei emptionem, habeat tacitam hypothecam, poſito quòd pecunia expreſsè mutuata fuerit cauſa atque reſpectu dictæ emptionis, ac de facto expenſa fuerit ea de cauſa, & expendi neceſſarium fuerit. De qua re diſſentiunt Iuriſperiti, vt videre eſt apud Couar. *lib. 1. variar. reſolut. c. 7. n. 3.* vbi pro vtraq; parte varios citat. Quamuis autem partem affirmantem defendi poſſe putet; negantem tamen ſequendam cenſet; quia ex iure nihil habetur de tali hypotheca tacita; ſed ſolùm de priuilegio perſonali, quo præferatur alijs creditoribus; aut de hypotheca expreſſa, hoc eſt, de qua creditor expreſsè conuenerit cum debitore.

Quæ reſponſio adhiberi poteſt ad alia multa ſimilia, qualia ſunt; An qui vendit rem ſuam credita pecunia habeat illam tacitè hypothecatam pro ſolutione pretij. An qui adminiſtrat bona ciuitatis, habeat huic tacitè hypothecata bona ſua. An bona furis ſint tacitè hypothecata pro reſtitutione rei furtiuæ. Nāq; ex iure nihil habetur de tali hypotheca, Quāquam ex l. Iulianus, §. Offerri, ff. De actionib. empti, & venditi, is qui vendit rem ſuam credita pecunia, poteſt eam quaſi pignus retinere, id eſt, non tradere donec totum pretiū ei ſolutum ſit; ſiq; ciuitas habeat fiſcum, vt ſolet libera non habens ſuperiorem, locus erit hypothecæ, ex præced. n. 583. verſ. Octauo caſo.

His addendum videretur, qui potiores in pignoribus & hypothecis habeantur, qua de re eſt Digeſt. tit. 4. lib. 20. & Cod. tit. 18. lib. 8. ſed ſufficiunt dicta à nobis in præced. par. 1. lib. 10. cap. 17.

CAPVT XLVIII.

De obligationibus, & actionibus quæ oriuntur ex pignore; ac cuius ſit damnum, deque modo quo finitur.

SVMMARIVM.

586 *Tres obligationes quæ ex pignore oriuntur ex parte debitoris illud dantis.*
587 *Sex quæ ex parte creditoris pignus ipſum recipientis; quaque prima.*
589 *Tres caſus in quibus creditor licitè vti poteſt pignore.*
590 *Reliquæ obligationes.*
591 *Actio quæ oritur ex pignore quædam eſt pigneratitia, & quædā hypothecaria.*
592 *Pigneratitia quædam eſt directa, & quædam contraria.*
593 *Quatenus creditor fructus ex pignore perceptos, etiamſi debitor eos non percepiſſet, teneatur computare in ſortem.*
594 *Quatenus teneatur computare fructus quos non percepit quidē, ſed ſua negligentia.*
595 *Ad quam penſionem teneatur ſi re oppignorata vtatur.*
596 *Duodecim modi quibus finitur pignus.*

Obligationes quæ oriuntur ex pignore.

SECTIO I.

EX parte debitoris dantis pignus, ſeu hypothecam oriuntur tres obligationes. Prima, ne rem vni creditori datam pignori, det adhuc alteri, ſeu ſecundo creditori; quia alterutri faceret iniuriā, niſi ipſa ſit maioris æſtimationis, aut ſaltem tantæ, quantæ eſt vtrumque debitum, iuxta antè dicta n. 578. Secunda eſt qua debitor tenetur ſoluere omnes expenſas neceſſario factas à creditore circa pignus ne periret, aut deterioraretur, ex lege Si neceſſarias, & lege Si ſeruos, ff. De pigneratitia actione. Expenſas autem non neceſſarias, etiamſi vtiles, non tenetur ſoluere, niſi vtilitas cedat in bonum ipſius debitoris, nec ſint nimis magnæ, prout notant in verbo Pignus *Angelus* § 15. & *Sylu. q.* 13. ad idq; facit memorata lex Si ſeruos. Tertia debitoris obligatio eſt, quod non poſſit repetere pignus donec integrum debitum ſoluerit, itaut creditor ipſum iure retineat, quantumuis ille maiorem partem debiti ſoluerit, ex lege Quandiu. Cod. De diſtractione pignorum.

Ex parte autem creditoris pignus habentis oriuntur ſex obligationes. Prima eſt, curare ne pignus pereat, aut fiat deterius; itaut teneatur ad reſtitutionem talium damnorum ſi quidem contigerint ipſius dolo, aut lata, vel leui culpa ex lege Si cùm venderet, §. Venit, & ex lege Si igitur, ff. De pigneratitia actione. Non autem ſi culpa leuiſſima, aut caſu fortuito, ex lege Quæ fortuitis, Cod. De pigneratitia actione, & Inſtitut. §. finali, Quibus modis re contrahatur obligatio; niſi creditor ipſe fuerit in mora reſtituendi ipſum pignus: aut conuentum fuerit, vt de culpa etiam leuiſſima, & caſu fortuito teneretur, prout monent Syl. *in verbo Pignus quæſt.* 14. & Nauar. *in Enchir. c. 17. n.* 203. Secunda obligatio eſt, vt creditor non poſſit vti pignore, ex lege Si pignore, ff. De furtis, & per conſequens teneatur ad reſtitutionem quātùm valet talis vſus.

Sed excipiendi ſunt tres caſus. Primus eſt, quando eiuſmodi vſus cedit in bonum debitoris. Sicque in lege Creditores ff. De pignoribus, dicitur; quòd creditor prædia ſibi obligata ea cauſa pignoris, locare rectè poſſit; quia nimirū prædia ſolent meliora fieri per culturam. Secundus eſt, quando pignus, ex vſu nullum patitur detrimentū, vt cùm quis vaſa accepto in pignus, ſemel aut bis vtitur in conuiuijs. Tertius, cùm vſus pignoris talis eſt qui gratis, & communiter concedi ſolet inter amicos, vt lectio libri. Quem caſū ex D. Thoma habent D. Anton. 2. *part. tit.* 1. *c.* 11. §. 3. & Nauar. *in Enchir. c. 17. n.* 203. addentes cùm vſus nō fuerit talis, etiamſi fiat cū voluntate domini, ſiue explicita, ſiue implicita, vſuram cōmitti; quando videlicet is eſt pretio æſtimabilis, ac conceditur ratione mutui, iuxta communem doctrinam de vſura. Aduerte verò caſus hos intelligendos eſſe dummodò expreſſè debitor non prohibuerit talem vſum aut talis vſus non cedat in detrimentum debitoris, vt cùm in pignus datus eſt equus, aut veſtis pretioſa, vas argenteum, torques aureus, & eo ipſo, quòd debitor agnoſcitur illa pignori dediſſe, incipit minoris fidei aut æſtimationis eſſe apud alios.

590 Tertia obligatio eſt qua creditor tenetur reſarcire damna prouenientia ex vſu pignoris ei non permiſſo, vt ex exciſione arborum, vel dirutione domus, iuxta legem Creditor 2. Cod. De pigneratitia actione. Et confirmatur: quia ſi tenetur de lata aut leui culpa, tenebitur quoque de damno per eam dato. Quarta eſt qua tenetur ad reſtitutionem omnium fructuum pignoris quos percepit, aut percipiſſe debuit: ex lege Creditor 1. eodem titulo. Qua de re plenius Molina *diſp. 535. in principio.* Quinta eſt, *quam idem ibidem perſequitur*, vt creditor ſi id in cuius ſecuritatem pignus ei datum fuit, nõ tradiderit, reſtituat acceptum; quia tũc ipſum definit rationem habere pignoris. Idem iudicium eſt. ſi aliquid datum ſit in pignus ſub conditione quæ non eſt impleta, tam hoc, quàm illud, habetur ex lege Solutum, §. Si quaſi, De pigneratitia actione. Poſtrema obligatio eſt, qua creditor ſoluto ſibi integro debito, tenetur debitori pignus reſtituere. Ea enim eſt natura pignoris, vt ipſum finiatur facta integra debiti ſolutione, iuxta poſt dicenda in ſect. 4.

Actiones quæ oriuntur ex pignore,

SECTIO II.

591 QVod attinet ad actiones quæ oriuntur ex pignora, vna eſt quæ dicitur pigneratitia, & altera quæ hypothecaria, illaque naſcitur ex contractu pignoris per quem mutua obligatio inducitur inter debitorem dantem, & creditorem accipientem pignus. Hæc verò ex iure ad rem, hoc eſt ex iure quod creditor acquiſiuit ad pignus, vt illud retinere poſſit, vel recuperare, ſi fuerit ab eo ablatum, vel alienare ſi ei non ſit ſolutum debito tempore, Inſtitutis, §. Item Seruiana, De actionib. Quæ eadem actio competit non tantùm creditori ſed etiam hæredib. ipſius, ex lege 1. Cod. Si vnus ex plurib. hæredib. creditoris, &c. competit etiam non tantùm contra creditorem, ſed etiam contra hæredes ipſius, ex ſequen. lege 2. immò & contra tertium poſſeſſorem: adeoq; eum, qui rem pignoratam emit à debitore vendente, vt ſatisfaceret creditori, nec ſatisfecit, ex lege Diſtractis, C. De pignorib. Et ratio eſt; quia talis actio eſt realis, ſeu nata ex iure acquiſito ad rem, vt intelligitur ex leg. Pignoris, C. De pignorib. & proinde ſequitur rem ipsã apud quemcunq; ſit.

592 Pigneratitiæ autem actiõ quædam eſt directa, quædam cõtraria. Directe eſt (*ex leg. Pignoris. Cod. De pigneratitia actione, & ex lege Si rem alienam 1. ff. eodem tit.* quę debitori ſi debitum ſoluerit, omninoq; ſatisfecerit, competit aduersùs creditorem, ad repetendũm pignus ſuum, & totum quod ſua intereſt: fructus nimirùm pignoris, & damna accepta dolo, aut lata, vel leui culpa creditoris. Ea enim eſt conditio contractus celebrati in vtriuſque contrahentis vtilitatem. Cõtraria verò actio eſt, quæ è contrario competit creditori ad repetendas expenſas quas neceſſariò aut vtiliter fecit in pignore conſeruando: itaut poſſit pro eis retinere idipſum pignus, ex lege Si neceſſarias, ff. De pigneratitia actione. Competit quoq; ſi debitor rem alienam impignorauerit domino ignorante, aut propriam quidem, ſed iam alteri obligatam, cùm tamen ea non ſufficiat vtrique; quod habetur ex cit. lege Si rem alienam. Aut ſi æs pro auro in pignus dederit, ex lege Si quis in pignore, ff. De pigneratitia actione. Quod pari ratione dicendum eſt, ſi aliæ ſimiles fraudes interuenient.

Explicatio quæſtionis; cuius ſit rei damnum aut commodum in pignore.

SECTIO III.

PIgnus, *quia in eo nec rei dominium, nec vſus transfertur*, detrimentum accipit in damnum, & fructificet in commodum dãtis, apud quem dominium illius manet, exceptis caſibus quos in præced. n. 589. attigimus. Dubia verò quædam hoc loco occurrunt explicanda de fructibus pignoris.

593 Primum eſt. An creditor teneatur in ſortem computare fructus ex pignore percepto, quos debitor non erat aliàs collecturus, immò nec colligere cogitabat; vt cùm in pignus datur ager qui negligentia debitoris eſt ſterilis, & diligentia creditoris fit fertilis: aut eſt domus, quam debitor locare nõ ſolebat, & creditor eã locat certa mercede: aut eſt equus indomitus, ideoque inutilis, & induſtria creditoris factus eſt vtilis, & locatur. De qua re contra Sotum *in lib. 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 2. ſub. finem*, tenendum videtur cum Nauar. *in Enchir. cap. 17. n. 216.* creditorem etiam tunc teneri fructus computare in ſortem: quia ad id ſufficit tales fructus eſſe rei pertinẽtis ad debitorem, neque creditorem habere iuſtum titulum, quo ſibi eos retinere poſſit, niſi quatenùs ipſius diligentia & induſtria meretur. Nec obſtat quod debitor nõ eſſet fructus eos percepturus: quia ſatis eſt, quòd ſint fructus rei ſuæ. Nec item quod debitori nullum detrimentum inde afferatur: quia obligatio talis reſtitutionis non oritur ex damno illato, ſed ex re aliena, quæ fructificens, domino ſuo fructificat. Nec denique quod lucrans ſua induſtria ex depoſita pecunia, acquirat ſibi tale lucrum, quia illud eſt ex ſola induſtria ipſius, non autem ex re: quandoquidem pecunia ſterilis eſt de ſe, & non tãtùm ex domini negligentia aut inertiæ. Pari ratione *ex Nauar. ibid.* ieniẽcum eſt debere creditorem reſtituere fructus quos ſuæ induſtria multò plures aut maiores ex pignore accepit, quàm pignus ipſum apud debitorem reddere ſolebat: ita tamen vt poſſit deducere, quod per ſuam induſtriam ipſe meretur.

Secundum dubium eſt. An creditor teneatur computare 594
in ſortem non tantùm fructus perceptos, ſed etiam eos quos percipere debuit, ſed ſua negligentia non percepit? Vbi aduerte certum eſſe inter Doctores, teneri tanquam fraudulentum, ſi dolo, aut lata ſua culpa non perceperit; vt cùm domus accepta in pignus ſolita erat, locari, & neglexit locare, cùm offerrentur conductores. non teneri autem, ſi leuiſſime tantùm culpa ſua, aut caſu fortuito non perceperit. Ideoq; difficultatem in eo tantùm eſſe, an teneatur quando nõ percepit leui ſua culpa? De qua re contra Hoſtienſem in ſumma *tit. De pignoribus, §. Quando efficaciter*, ſentiunt in verbo Pignus *Angelus §. 12. Sylu. qu. 11. Roſellanum 8. Armilla num. 6.* quòd teneatur; quia cùm pignoratia ſit in bonum vtriuſque partis, creditor tenetur eam diligentiam adhibere in conſeruando pignore, vt non imputetur ei leuis culpa & negligentia, ex qua ſi debitori damnum contingat, ipſum reſarcire teneatur, ſiue contingat in pignore, ſiue in fructibus pignoris, tam ijs quos protulit, quam quos proferre debuit iuxta illud quod in lege Creditor qui prædium, Cod. De pigneratitia actione, ſtatuitur creditorem debere computare in ſortem fructus quos percepit ex pignore, vel percipere debuit. Quod etiam habetur ex lege 2. Cod. De partu pignoris, & omni cauſa.

Tertium dubium eſt. Quam penſionem teneatur in ſortem 595
computare is qui domo aut alia re ſibi in pignus dare vtitur? Ad quod dicendum videtur primò, teneri illam tantùm penſionem computare in ſortem, quam accepiſſet ab alio cui talem rem pignoratam locaſſet; ſeu ſecundùm æſtimationem, qua conduci & locari domus communiter ſolent. Sic contra Speculatorem, cum Panorm. ad Cap. Cum contra, De pignoribus num. 10 habent in verbo Pignus *Angel §. 13. & Sylu. nu 12.* Ratioq; docet; quia creditor non eſt alterius conditionis quàm alius conductor. Id quod procedit quantumcumque aliam domum habuerit in qua habitare poſſet. Nam eo ipſo, quòd domum pignoratam non locauit cum poſſet, tenetur reſarcire damnum per id dolo, aut lata ſua culpa, vel leui datum, adeoq; computare in ſortem penſionem eam quem poterat accipere, ſi ijs qui offerebãtur, locaſſet. Non procedit autem quando ſufficienti adhibita diligentia conductorem non inuenit, tunc enim ad nihil tenetur, licèt propriam domum locauerit, in pignoratam migraturus, ad eam conſeruandam, habitando in ea.

Modus quo finitur pignus.

SECTIO IV.

DE hac re, *quam Molina perſequitur ſæpe memorato tract. 2. diſput. 537* extat Digeſtis titulus Quibus modis pi- 596
gnus, vel hypotheca ſoluitur, vnde habetur pignus finiri primò ſolutione integra debiti, lege Item liberatur. Secũdò remiſſione creditoris, qua debitũ remittitur, vel ab hypotheca recedit, lege Soluitur. Tertio alienatione pignoris facta de cõſẽſu debitoris, lege Si cõſenſu. Quarto, finito tẽpore conſtituto illius durationi, lege Itẽ liberatur. Quintò, ſi creditore deferẽte iuramentũ debitori, is iuret ſe nõ eſſe debitorẽ, aut ſi lata ſit ſententiam abſolutoria in fauorẽ debitoris, lege Si deferente. Sextò, emptione, nempe ſi creditor emit pignus à debitore, lege Titius. In qua additur ſeptimus modus ſubſcriptione creditoris, nempe ſi ſubſcribat inſtrumẽto in

quo

que debitor profitetur alteri ſecum contrahenti, eam rem nulli eſſe obligatam. Adde octauum, ſi ſolutum ſit creditori ex ipſius voluntate, vel alio quocumque modo ſatisfactum ſit debito de conſenſu creditoris, iuxta legem Si rem alienã §. Omnis pecunia, ff. De pigneratitia actione. Itẽ nonò, redditione inſtrumenti publici, ſeu traditione ſcripturæ de pecunia mutuata vel credita, iuxta legem Labeo, ff. De pactis, & legem Creditricem, Cod. De remiſſione pignoris. Præterea decimò, ſi debitor offerat debitum creditori, qui nõ vult accipere, & ideò debitor coram teſtibus fide dignis, pecuniam in marſupio obſignato deponit in loco religioſo, vel apud hominem fidelem, iuxta legẽ Nec creditores, Cod. De pigneratitia actione. Adhuc vndecimò, nouatione, ex lege Solutum, §. 1. ff. De pigneratitia actione, & ex lege Nouatione, ff. De nouationib. Eſt autẽ nouatio prioris debiti in aliã obligationem translatio, hoc eſt, cùm ex præcedenti cauſa, ita noua conſtituitur, vt prior perimatur, prout habet textus in eod. tit De nouationibus, lege prima. Denique duodecimò, ex conſenſu creditoris, *ſicut & ex eodem conſenſu contrahitur*, iuxta legem Si probaueris, Cod. De remiſſione pignoris.

CAPVT XLIX.

De pactis & diſtractione pignorum, ac de tranſactione.

SVMMARIVM.

- 597 *Quando ſit, vel non ſit licitum pactum, vt ſi debitum non ſoluatur tempore conſtituto pignus tranſeat ad dominium creditoris.*
- 598 *Tale pactum vitiatur, ſi ſit vt fructus antea percepti creditoris ſint; requiritq; vt iuſtum pretium interueniat.*
- 599 *Illicitum eſt pactum, vt pignus habeatur in feudum, itémque vt redimi non poſſit.*
- 600 *Licitum eſt cum fideiuſſore pactum in pignore, perinde ac cum creditore.*
- 601 *Pacta legis commiſſoria.*
- 602 *Debitor liberatur à debito, pignore amiſſo, creditor verò, acceptum retinere poteſt quamdiu ei non ſoluitur integrè.*
- 603 *Quòd poſſit illud alteri pignorare, & quatenus*
- 604 *Aliquot documenta de poteſtate quam creditor habet vendendi pignus ſui debitoris:*
- 605 *De tribus caſibus in quibus venditio pignoris poteſt contingere; & qualiter in vnoquoque eorum ſit procedendum.*
- 606 *Documenta de tranſactione.*

Notanda de pactis pignorum.

SECTIO I.

597 QVædam ſuperſunt antedictis addenda de pactis pignorum. Primum eſt, quòd ſi inter debitorem & creditorem conueniat, vt ſi debitum non ſoluatur tempore cõſtituto, pignus cedat in ius & dominiũ creditoris, ac pro vendito habeatur (*nempe debito ipſo rationem pretij ſubeunte*) pactũ non valeat, vt notat Hoſtienſis in ſumma. *tit. De pignoribus*, §. *Quibus pactis*; ſequunturque *Angelus in verbo pactum*, *q.* 18. *Sylu. eod verbo qu.* 14. *& in verbo pignus, qu* 6. *& Nauar. in Enchir. cap.* 17 *nu.* 203. Et commune ſententiam eſſe habetur ex Couar. *in lib. 3. var. reſol. cap. 2. nu. 7.* per Cap. Significante, De pignoribus, & legem vltimam, C. De pactis pignorum. Pro qua Panorm. ad idem Cap. nu. 7. rationem affert: quòd pignus ſoleat eſſe maioris pretij quàm debitum, ideoque tale pactum mutuantibus abſolutè concedere, ſit vſurã paſſim inducere.

Verùm ſi eiuſmodi pactum fieret non quidem in lucrum creditoris; ſed potiùs in pœnam impoſitam, ad coercendam debitoris contumaciam in non ſoluendo, tunc non eſſet eò ſecundum illicitum; dummodò non accipiatur plus, quàm ſit iuſtè debitum ſeruetúrque iuſtum ipſius pignoris pretium (*prout ex Panorm. D. Anton. & Sylu. Nauar. habet in cit nu* 203) & interuenerit mutuus contrahentium conſenſus, aut iudicis ſententia, abſitque fraus iuxta antè tradita in cap. 12. cauſa nona. Quæ vides & ſpecialiter memineris haberi ex cit. Cap. ſignificante (*quod ad illud nu 3. notat Panor.*) talem pœnã non incurrere debitorem, quando verè non potuit ſoluere. Id enim propterea inculcandum eſt; quòd periculum ſit ne in eo plerumque peccetur.

Secundum eſt, præfatum pactum, nempe vt pignus in pœ- 598
nam pro vendito habeatur, niſi ad præfixum tempus redimatur, corrupi ſi ei adiũgatur, quòd omnes fructus, aut pars eorum, capti vſque ad eum diem, ſint creditoris, quia factũ eſſet in fraudem vſurarum, & ideò non eſſet permiſſum. Ita ex Panor. D. Anton. & Sylu. habet Nau. in Enchir. *cap.* 17. *nu.* 217. & videtur ſatis de ſe apertum.

Tertium eſt, pactum factum, vt ſi pecunia debita intra certum diem ſoluta non ſit, ex tunc creditor rem iure emptionis poſſideat pretio communi æſtimatione iuſto, licitum eſſe; quia tunc ſit quodammodo venditio conditionalis. Hoc habetur ex lege Si fundus, §. fin. ff. De pignoribus, traditurq; ab Hoſtienſ. in ſumma *De pignoribus*, § *Quibus pactis*.

Quartum eſt, ſi pignori pactum apponatur, quod debito- 599
re non ſoluẽte die præfixo, ex tunc creditor habeat pignus in feudum, non valere tale pactũ, prout in verbo Pignus *Syl. qu.* 6. *Angel* §. 5 *& Tabien. qu.* 3. probant; quia fraus fieret legi. Nam in lib 2. feudorum, tit. 27. ſic ſtatuitur: Si quis obligauerit rem aliquam pignori eo pacto, vt ſi ſtatuto tempore pecunia ſoluta non fuiſſet, res eſſet creditoris, & eam pro feudo habeat; poteſt debitor quandocumque pecuniam ſoluendo, pacto non obſtante, pignus recuperare.

Quintum eſt, ſi pactum ſit ne pignus poſſit redimi in perpetuum, vel antè diem præfixam aptum non tenere, vt Sylu. *in eod quæſt.* 6. notat argumẽto Cap Precarium, De precarijs. Idem etiam dicendum eſſe de pacto appoſito, ne poſt certum diem poſſit pignus redimi, habes apud Nauarrum *in Enchir. c.* 17. *n.* 203.

Sextum eſt, licitum eſſe cum fideiuſſore hoc pactum. Sume 600
fundum hunc in pignus, vt ſi me non ſoluente debitum, pro quo fideiuſſiſti, tu ſolueris pro me, tuus ſit fundus. Hoc notat Sylu. *in verbo Pactum, qu.* 14. *verſ* 4. & habetur expreſſè in lege fin. ff. De contrahenda emptione. Abeſſe autẽ debet fraus & ſeruari æquitas iuſtitiæ, perinde ac ſi pactum fieret cum creditore. De qua re Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. nu. 7. &* 8.

Septimum eſt, pacta in pignore reprobata legibus, dici le- 601
gis commiſſoriæ; quia ſunt ad inſtar eius pacti quod ſit in venditione (*& dicitur lex commiſſoria*) vt ſi pretium non ſoluatur tempore conſtituto, res, ſit inempta; de quo antea in cap. 17. quæſt. 3.

Aduerte autem pacta eiuſmodi non eſſe ſic inualida quin iuramento confirmata (*quia prohibita ſunt tantùm lege humana*) ſeruari debeant ob reuerentiam iuramenti, niſi id ipſum authoritate Epiſcopi relaxetur, vt ex communi Doctorum ſententia per Cap. Significante, De pignoribus notat Couar. *ad Cap. Quamuis pactum, par. 2.* § 3. *nu.* 3. Aduerte etiã quia leges prohibent huiuſmodi pacta, nõ ſolùm in fauorem debitoris, ſed etiam in pœnam creditoris, & odium vſurarum, *vt Couar. ibid. attigit*, ea neque tunc valere cum debitor renunciauerit tali beneficio.

Octauum eſt, valere pactũ, vt amiſſio pignoris, quocumq; 602
caſu cõtingat, liberet debitore. Illud habet Syl *in verbo Pignus q* 6. per textũ expreſsũ in lege Quæ fortuitis, C. De pigneratitia actione. His addo quod antea attigimus obiter, quamdiu debitor nõ ſoluit integrè debitũ, etiã ſi modicum quid deſit, creditorem poſſe retinere, pignus, quouſq; plena fiat ſolutio, vt ex lege Quamdiu, Cod. De diſtract. pignorum, habent in verbo Pignus, Angelus §. 18. & Sylu. quæſt. 5.

Idem cum illis docens Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 203 603
pariter docet, quòd ſi debitor ſtatuto tempore non ſoluat debitũ, creditor poſſit illud alteri pignorare, ex l. 1. & 2. C. Si pignus pignori datũ ſit. Immò et ille alius cui pignus datum eſt, poteſt etiam illud alteri dare pignori, & adhuc ille alius alteri, & ſic deinceps, prout in verbo Pignus tenẽt *Angel.* §. 9. *& Sylu. qu.* 8. contra Speculatorem qui ad tres vices reſtringendũ putauit. Ratio illorũ eſt, quòd cum ius in pignore creditori quæſitum reale ſit, ipſum eſt tranſitoriũ de perſona in perſonã, in mille etiã manus. Cæterùm in nullo caſu licitũ erit pignus alteri pignorare pro maiori quãtitate quã ſit ea quæ debetur, prout ſatis indicant idẽ Angelus *in ſeq.* §. 11. & Sylu. *in eadem qu.* 8 *ſub finem*, quod & æquitas poſtulat.

De diſtractione pignorum.

SECTIO II.

DE hac re extat Digeſt. tit. 5. lib. 20 & C. tit. 28. lib 8. De qua hæc occurrunt notanda ex iure ciuili.

604 Primum eſt, creditorem licèt dominus non ſit pignoris, habere tamen ius alienandi illud elapſo tempore ſolutioni conſtituto, ſi debitum non fuerit integrè ſolutum, ex lege Si conuenerit 1. ff. De pigneratitia actione. Idem iudicium eſt, ſi omnibus hæredibus non ſit ſatisfactum, ex lege Solutum, §. Si creditori, eod. tit. Secundum eſt, ex multis pignoribus obligatis creditorem poſſe quod voluerit diſtrahere in ſolutionem, ex lege Creditoris, ff. De diſtractione pignorũ. Tertium eſt, eum qui res plures accepit pignori, non teneri vnã liberare, niſi perſolutum ſit totum debitum, ex lege Qui pignori, ff. De pignoribus. Quartum eſt quamdiu debitum non eſt integrè ſolutum, creditorem habere ius vendendi pignus, ex lege Quamdiu, Cod. De diſtractione pignorum, quantumcumque modicum reſtet ſoluendum, ex lege Debitoris, Cod. Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe.

Quintum eſt, cùm pignus per venditionem iuſto pretio alienatum fuerit, id quod reſiduum eſt vltra debitum, reſtitui debere debitori, ex lege Quamuis, §. ſi. ff. De pigneratitia actione: & expreſſiùs ex lege fin. §. Sed ſi quidem, Cod. De iure dominij impetrando. Vbi additur (*quod etiam habetur ex lege Quæ ſpecialiter, Cod. De diſtractione pignorum, & ex lege Quæſitum, §. Pomponius, ff. eod. tit.*) ſi pretium pignoris non ſuffecerit ad totum debitum ſoluendum, id quod deeſt, creditorem poſſe iure à debitore exigere.

Sextum eſt, eum qui creditori loco debitoris ſoluerit, habere poteſtatem vendendi pignus, ſicut haberet creditor, in cuius locum ſucceſſit. Hoc habetur ex lege Cùm ſecundus, ff. De diſtractione pignorum. Non acquirit autem dominium pignoris; ſed debitor illud tanquam ſuum recuperare poteſt offerendo ei pecuniam pro ſoluta ex lege Si creditor, eodem titu. Ex qua etiam habetur, creditorem poſſe cogi à debitore, vt ſibi cedat actiones, ſi quas habeat aduerſus emptorem ex venditione pignoris: vt ſi venditum ſit cum pacto, vt illud redimere poſſit reſtituto pretio, actionem ſibi cedat, qua poſſit pignus ipſum recuperare ab emptore pretio ei reſtituto.

Septimum eſt, pignus vendi non poſſe antequam debitor ſit in mora ſoluendi, ex lege Cùm ſoluendæ, ff. De diſtractione pignorum.

605 Octauum eſt, venditionem pignoris poſſe contingere in triplici caſu. Primus eſt, quando conuentum fuit, vt illud vẽdere liceat. Secundus, quando conuentum eſt, ne liceat vendere. Tertius, quando nihil omninò circa id conuentum eſt. Atque in primo caſu, ſecundùm formam conuentam procedendum eſt in venditione; ita tamen vt ea priùs debitori ſemel denuncietur idoneo loco, & tempore; neque aliter fieri debere monet D. Anton. 2. *par. tit. 1. cap. 15.* § 3. quem ſequuntur Tabien. *in verbo Pignus, num. 5.* Excipe autem cum Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 204.* niſi in pacto adiectum ſit, vt denunciatio non ſit ad venditionem neceſſaria: quia tali conditioni ſtandum eſt, ſaltem cùm debitor in eam cõſenſit vltrò, aut compulſus quidem, ſed iuſta de cauſa, vt ad reprimendam contumaciam in non ſoluendo, quæ in ipſo fuerit priùs notata.

In ſecundo caſu verò, cùm ſcilicet deductum eſt in pactũ ne venditio fieret, tunc quoque creditor non obſtante pacto vendere poteſt; alioqui enim ipſum aduerſaretur communi bono, tanquam auertens homines à mutuando: dummodò tamen priùs ter admoneat debitorem, prout locis cit. tradunt D. Anton & Tabien. expreſſeq; definitur in lege Si conuenerit prima, ff. De pigneratitia actione. Nec ſufficiet quòd ea trina monitio fiat vnica vice, ſed triduum debet eſſe inter vnamquamque, ex gloſa ibidem, ad verbum *niſi ei:* ſequunturque Sylu. *in verbo Pignus qu. 10.* & Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 204.* Addit ead. gloſa quod vltra trinam monitionem debet in hoc caſu expectari biennium: cui fauet textus in lege fin. de qua proximè dicetur. Quæ cùm ita ſint, cõuentio, vt creditor non poſſit pignus vendere, intelligenda eſt, vt non vendatur abſque trina denunciatione facta debitori, quam iuris diſpoſitio requirit. Qua omiſſa is qui pignus diſtraxerit, furti reus conſtituitur, ex citat. lege Si conuenerit.

In tertio demum caſu, cùm videlicet nullum appoſitum eſt pactum de vendendo, aut non vendendo, poteſt quidem fieri venditio, ſed præmiſſa denunciatione, ſeu monitione, elapſiſque duobus annis, prout habetur ex lege fin. §. Sin autem, Cod. De iure dominij impetrando: vbi gloſa verbo *ex denunciatione*, interpretatur de vna denunciatione: ſequunturque Anton. 2. *par. tit. 1. cap. 15.* §. 3. *verſ. 3.* Angel *verbo Pignus* §. 7. Sylu. *eod. verb. qu.* 10. & poſt ipſos Nauar. *in cit. nu. 204.* Vbi & notat, ea. venditionem elapſis duobus annis poſſe fieri propria authoritate: antè autem fieri non poſſe niſi authoritate Iudicis. Illud verò biennium, cùm debitum fuerit liquidum, computari debet à tempore vnicæ denunciationis, quando vnica requiritur; quando verò trina requiritur, ab vltima trium, vt Bartolo ad ſuprà citatam legem Si conuenit. Cùm autem debitum fuerit non liquidum, idem biennium computabitur à tempore ſententiæ, ex gloſa ad eamdem legem Si conuenerit.

Cæterùm procedunt hæc quoad pignus conuentionale, quod vltrò traditur creditori à debitore. Quoad iudiciale verò, quod capitur pro executione ſententiæ definitiuæ itẽque quoad prætorium, quod capitur in contumaciam rei non comparentis, ſeruatur alius ordo cùm ad eorum venditionem proceditur; vt videre eſt apud Molinam *De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 338. verſ. Sicut autem.* Quæ in re tanquam propriè ſpectante ad praxim fori externi, non immorabimur, vt nec (*eadem de cauſa*) in alijs quæ ibidem ſequentib. vſque ſib. idem ſubiungit de venditione rei in pignus datæ pluribus creditoribus: aut plurium rerum datarum in pignus vni creditori, & de obligatione qua creditor qui rem datam in pignus vendidit, tenetur de euictione.

Subijciendus eſſet his tractatus de aſſecuratione, fideiuſſione, & tranſactione; ſed de prima vix reſtant addenda ad ea quæ diximus in præced. cap. 15. cauſ. 18. & in cap. 28 nu. 381. & aliquot ſequentibus. De ſecũda nihil obſtare videtur quin ad vitandum nimiæ prolixitatis faſtidium contenti eſſe poſſimus antedictis in cit. cap. 15. cauſa 2. Si quis plura requirat, poterit recurrere ad Ludouicũ Molinam in ſæpe memorato tract. 2. a diſp. 539. ad 548.

De tranſactione.

SECTIO III.

606 De tertia cùm ad praxim fori externi ſpectet maximè, contenti erimus pauca monere quæ facere poſſunt ad noſtrum inſtitutum. Reliqua verò qui volet, petere poterit ſiue ex Iuriſperitis ad tit. De tranſactionibus, qui eſt decimus quintus in lib. 2. Digeſtorum, & quartus in libro item ſecundo Codicis, & trigeſimusſextus in lib. 1. Decretalium: ſiue ex Summulariis in verbo Tranſactio; ſiue etiam ex alijs qui de contractibus ſcripſerunt, præſertim ex Molina in eod. tract. 2. diſp. 556. 557. & 558.

Atque primum ſit, tranſactionem eſſe quandam ſpeciem pacti generatim ſumpti: ab eodem verò propriè ſumpto differre, ex leg. 1. ff. De tranſactionibus, quod hoc de ſe gratuitũ ſit, & de re certa indubitatsque factu, & tranſactio facta ſit de re dubia, necdum per ſententiam definita, hinc inde dato & accepto aliquo. Vbi per rem dubiam intelligitur quæcũque in iudicio tractatur, ac ſuper quã lis pẽdat, aut certè de qua nobis litem eſſe mouẽdam, ſuſpicari poſſumus. Quodq; additur, *necdum per ſententiam definita*, indicat, non eſſe locũ tranſactioni poſtquam lis per ſententiam Iudicis finem accepit: niſi adhuc aliquo appellationis remedio, aut alio, poſſet talis ſententia impugnari: tunc enim valet tranſactio, ex lege Elegãter, §. Poſt rem, ff De cõdictione indebiti. Et quod poſtremò ponitur (*hinc inde dato & accepto aliquo*) indicat trãſactionem non poſſe eſſe gratuitam, ſed ſemper vtrumque tranſigentium debere in aliquo onerari; nempe, vt vnus litem remittat; & alter eo nomine, aliquid ei det.

Secundum eſt tranſactionem non habere minorem, vim quàm rem iudicatam, ex lege Non minorem, C. De tranſact. Quod quidem conſtitutum eſſe cauſa minuendarum litium intelligitur ex lege Fratris, eod. tit. Sicut igitur res iudicata, nec reſcripto Principis, neque prætextu inſtrumentorum poſtea repertorũ poteſt retractari: ita nec tranſactio bona fide ſemel inita, ex lege Cauſas, & ex lege Sub prætextu 1. & 2. C. ibid. & ex Cap. de tranſact. Dico bona fide, quia ſi dolo, aut metu graui tranſactio facta ſit, ea reſcinditur, ex ead. lege Sub prætextu 2.

Tertium eſt trãſactionem adeò fauorabilem cenſeri, *cùm ſit modus finiendarum litium*, vt Iudex ex officio ſuo antequam ferat ſententiam, litigantes ad illam pro virili inducere teneatur, in ata Cap. finale, De tranſactione: niſi cauſa eiuſmodi ſit in qua tranſigere non liceat, vt de beneficio Eccleſiaſtico, ex cap. 4. & de ſubiectione ſpirituali, ex cap. 10. tit. eod. Ratio verò eſt, quòd cùm tranſactio gratuita nõ ſit, ſed fiat aliquo dato & accepto, ſi de re ſpirituali fieret, labe ſimoniæ inficeretur, ex cap. 7. eod. item tit.

Quar-

Quartum eſt, tranſactionem ad alias res, vel perſonas non extendi, quàm illas de quibus nominatim in ea actum eſt, ex lege Si de curta, Cod. De tranſact. Et ita qui cum vno curatore vel tutore tranſegit, non cenſetur cum alijs tranſegiſſe, ex lege 1. eod. titu. Item ſi iureiurando firmata ſit, is qui eam infringit infamia notatur, & actione cadit, pœnæq; ſubiacet, prout habetur ex lege Si quis maior, ibidem.

Quintum eſt tranſigere poſſe eum qui poteſt paciſcendo alienare. Hinc enim eſt, quòd regulariter procurator tranſigere non poteſt, etiamſi liberam habeat agendi poteſtatem, quoniam aliud eſt agere, aliud litem decidere, ex lege Tranſactionis, Cod. eod. tit. & ex Cap. Qui ad agendum, §. finali, De procuratoribus in 6. Excipe cum gloſa ad eandem legẽ niſi vel ſpeciale mandatum ad id habeat, vel in rem ſuam, vel omnium bonorum ſit procurator. Inde quoque eſt, quòd tutores, procuratores fiſci, vaſſalli, adminiſtratores ciuitatis & Eccleſiarum Prælati, & alij ſimiles ſi tranſigant de iure dubio, id facere non poſſunt cum rerum immobilium alienatione, aut condonatione, ſeu remiſſione iuris liquidi, prout habetur ex lege Præſes, eod. tit.

Atque de contractibus hæc hactenus, ex quibus licet intelligere, quòd poſſit in illis committi, tum peccatum vſuræ, vt cùm ob ſolam dilationem ſolutionis lucrum accipitur: tum peccatum concuſſionis, cùm aliquid exigitur in mercedem, vltra illud quod ex æquitate debetur; tum etiam alterius iniuſtitiæ, quoties contingerit vnum contrahentium præ alio grauari: tum demum peccatum immiſericordiæ cùm contigerit ad ſolutionem vrgeri debitorem, qui nequit eam facere ſine ſuo graui incommodo, cùm tamen creditor dilationẽ ei dare poſſit ſine aliquo ſuo, ſaltẽ notabili.

TRACTATVS VIII.

De quaſi contractus ciuilibus.

ANtedictis adiungenda eſt conſideratio nonnullorum quæ propter obligationem quam inducunt, non abſimilem ei quæ oritur ex contractibus, dicũtur quaſi contractus; qualia ſunt officia ciuilia priuata, ex quibus aliqui alijs quibus obligantur priuatim, ad obſequium eis exhibẽdum, idque gratis, quod additur, quia contractus erit locationis operæ, ſi pro pretio, ſeu mercede exhibeatur: etſi nihil obſtat quin aliquid in remunerationem oblatum, accipiatur, prout explicat Molina *De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 548. verſ. Locatio.* In hoc genere ponuntur, officium mandatarij, & officium procuratoris, de quibus ipſe Molina in eadem diſp. 548. & quatuor ſequentibus; illudq; eſt quod mandante, hoc verò, quòd rogante alio quis ſuſcipit volens. Item officium geſtoris negotiorum, de quo idem conſequenter diſp. 553. & 554. eſtque illud quod quis vltrò ſuſcipit gerendi negotium alterius, inſcio ipſo, nec mandante. Itemque officium tutorũ aut curatorum: quod ſuſcipere compelluntur authoritate publica. De hoc idem ibid. diſput. 555. & latiùs in præcedenti diſput. 220. & quinque ſequentibus, differens de ijſdem tutoribus, & curatoribus. Ad quem recurrere debebitis cui non ſufficient aliàs dicta à nobis maximè in hoc libro cap. 9. à num. 541. ad num. 553. & in præced. lib. 20. num 56. Cenſeri pariter poſſunt ciuilia officia publica, eſſe quaſi contractus cum Republica initi. Itemque (*niſi malis vocare ſemicontractus*) donatio, teſtamentum, & legatum. Itaque pro plena rationem iudicandi de peccatis in hoc libro nobis propoſita, nonnulla adhuc dicenda ſunt tum de officijs mandatarij, & procuratoris: tum de officio geſtoris negotiorum: tum de donatione, teſtamento, & legatis; & ad modum appendicis in complementum addendum aliquid de diſſolutione obligationis, ſiue ex contractu, ſiue ex quaſi contractu ortæ. De ciuilibus verò officijs publicis particularis tractatus huic addetur.

CAPVT I.

De officio mandatarij, & procuratoris, ac geſtoris negotiorum.

SVMMARIVM.

607 *Quid ſit mandatum, & duo documenta de forma mandati.*
608 *Documenta de ſuſceptione mandati, & de eiuſdem reuocatione, & obligatione mandatoris ſuppeditandi neceſſaria ad mandati executionem.*
609 *De ceſſatione mandati per mortem mandatoris, aut mandatarij, & de qua culpa teneatur mandatarius, ac de mandato contra bonos mores.*
610 *Definitio Procuratoris.*
611 *Procurator alius eſt ad lites, & ad negotia, & quæ ætas in illis requiratur.*
612 *Procuratoris legitimè conſtituti authoritas.*
613 *Duæ obligationes geſtoris negotiorum.*
614 *Duæ actiones eiſdem reſpondentes.*
615 *De quibus teneatur negotiorum geſtor.*

DIgeſtis lib. 17. & Cod. lib. 4. titulus habetur Mandati, vel contrà: habetur item De procuratoribus Digeſtis lib. 3. & Cod. lib. 2. ac in Decretalibus, tam nouis, quàm antiquis libro primo; habetur demum De negotijs geſtis lib. 3. & Cod. lib. 2. Ad vitandum autem prolixitatis nimiæ faſtidium, de ſingulis attingemus pauca aliquot documenta accomodata ad noſtrum inſtitutum.

Documenta de officio mandatarij.

SECTIO I.

PRimum eſt, mandatum nihil aliud eſſe quàm officium, 607
ſiue miniſterium quod ab aliquo gratis exhibendum ſuſcipitur in gratiam ſolius mandantis, vel illius ſimul & mandatarij, vel in gratiam alicuius tertij, ex lege 2. ff. Mandati. Pro huius pleniore intelligentia videndus eſt Molina in citato tract. 2. diſp. 548. vbi *verſ. Locatio autem,* monet illud quod in ea definitione indicatur, ad officium mandatarij ſpectare, vt ipſum gratis exhibeatur, non obſtare quin exhiberi poſſit ſpe remunerationis accipiendæ. Nam & cum ſic exhibetur, cenſetur gratis exhiberi; quandoquidem mandator tunc etiam ad compenſationem obſequij ſibi exhibiti, non eſt alter obligatus, quàm ex gratitudine: ſique voluit ſe obligatum ex iuſtitia, non mandauit propriè, ſed conduxit pretio operam alterius.

Secundum eſt, vt geſta per mandatarium ſint valida requiri, vt is ſeruet formam mandati: quia paria ſunt, præter, vel citra mandati formam, & contra eam agere: vnde ſi nõ ſeruet, nihil præiudicabit mandanti: ſed ſi quod damnum 608
inde ſequatur, tenebitur illud reſarcire, ex lege 3. 4. & 5. ff. Mandati; tenebiturq; emptori de euictione, ſi mandator rem ſuam taliter alienatam ſibi vendicet, prout poſſe, habetur in lege Cùm mandati, Cod. eod. tit. De qua re Molina diſp. 555. Aduerte verò ad mandatorem nihilominus pertinere commodum profectum ſeruata forma mandati, ex §. Is qui exequitur, Inſtitut. De mandato, & ex lege Diligenter §. finali, ff. eodem titulo. Exemplum eſt, ſi mandaui tibi vendere equũ centũ, & tu vendiſti centum & decem: aut ſi mandaui tibi equum emere mihi pro centum, & emiſti pro nonaginta, illud emolumentum meum eſt.

Tertium eſt, quod colligitur ex lege 5. & 46. ff. Mandati. Quãdo certa mãdati forma præſcripta nõ eſt, ſi mãdatari⁹ rem bona fide rationabiliterq; gerat, mãdator ei perinde obligatur, ac ſi certam formam præſcripſiſſet, quam ſeruaſſet, Itaque in tali caſu, ſi mandatarius rem mandatoris vendat credita pecunia: & attentis circunſtantijs id rationabiliter, prudenterque factum appareat, idipſum debebit idem mandator ratum habere.

Quartũ eſt, quod habetur Inſtitutis De mandato, §. 11. his verbis. Mandatum cuilibet ſuſcipere liberũ & ſuſceptũ autẽ cõſũmadũ eſt, aut quamprimũ renũciãdũ: vt per ſemetipſũ, aut per aliũ, eamdem rem mandator exequatur. Nam niſi ita renũcietur, vt integra cauſa mandatori ſeruetur eãdẽ rẽ explicãdi: nihilominùs mãdati actio (ad dãna ſcilicet oĩa ideò ſubſequuta, quòd ſua culpa mãdatũ nõ impleuerit) locũ habet: niſi iuſta cauſa interceſſerit, aut non renũtiandi, aut

intempeſtiuè renunciandi. Hæc ibi. Circa quæ videndus eſt Molina *in cit. diſp. 552. art. 4.*

Quintum eſt, mandatorem poſſe re integra reuocare mãdatum, hocque reuocatum euaneſcere. Ita habetur ex præced. §. 9. Inſtit. Indeque Molina *ibidem, verſ. Mandator*, colligit argumento à contrario ſenſu, re non integra, ſeu negotio inchoato, reuocare non poſſe, ſi reuocatione ei cum quo negotium inchoatum geritur, vel mandatario damnum proueniat; niſi forte iuſta aliqua cauſa excuſet iudicio prudentis. Cæterùm ſi damnum non proueniat, nihil eſt cur negetur poſſe mandatorem, re etiam non integra, reuocare mãdatum ſuum, quandoquidem actio mandati datur ad intereſſe, ſique hoc non ſit, nec illa datur, ex lege Si procuratorem, §. Mandati, ff. Mandati.

Sextum eſt, mandatarium ſi expenſas aliquas faciat poſt mandati reuocationem ſiue expreſſam, ſiue tacitam, quam ipſe probabiliter ignorauerit, poſſe eas rectè à mandatore exigere, §. Item ſi Inſtitutis De mandato, quia iuſta alioqui & probabilis ignorantia damnum illi afferret. Vbi aduerte (*quod habet Molina diſp. 549. verſ. Similiter modo*) celebrato mandati contractu, ex parte mandantis reſultare obligationem ſoluendi mandatario ſi quid expenderit in mandato exequendo; contribuendique ei neceſſaria ad mandati executionem, quando non fuerit aliud expreſſum, itemque ſoluendi eidem, ſi quid in gratificationem promiſit dum contractus mandati celebrabatur. Hæc ille; quibus addit quædam pro foro externo.

609 Septimum eſt, mandatum expirare morte mandantis, ſi res ſit integra, ex §. proximè citato, & ea lege Mandatũ, C. Mandati: adde & morte mandatarij, cũ par ſit conditio cõtrahentium. Vnde per argumentum à contrario ſenſu, ſi res integra nõ ſit, ſed negotium peragi cœperit: neq; mãdantis, neq; mandatarij morte mandatũ expirare: ſed mandatariũ poſſe, & teneri illud proſequi dum manet ſuperſtes: aut eo mortuo, ipſius hæredes, prout annotat Molina in fine memoratæ diſputationis.

Octauum eſt Quando mandatum in ſolius mandantis vtilitatem ſuſcipitur nulla expectata mercede mandatariũ teneri tantùm de lata culpa. Quando vero ſuſcipitur in vtilitatem quoque mandatarij, is tenetur etiam de leui culpa, ſecundùm communes iuris regulas, non autem de leuiſſima, niſi forte res mandata requirat exactiſſimam diligentiam: ad quem caſum reſtringenda ſunt iura quorum meminit Molina *in eadem diſp. 549. verſ. Ex 4.*

Nonum eſt, mandatum quod eſt contra bonos mores, non eſſe obligatorium. De hoc plurib. Molina *diſp. 550.* pro foro externo. Pro interno facit quod ibid. initio habet, mandatum generale ad omnia, non extendi ad illicita. Et ſi quid mandatarius accepit pro re illicita patranda, teneri non implere mãdatum & ſi quid acceperit eo nomine, teneri illud reſtituere danti niſi mandatum iam impleuerit: tunc enim tanquam is qui ſatisfecit conuentioni, poteſt illud retinere, dummodo ſit pretium moderatum, & non excedat limites pretij iuſti pro tali re exequenda.

Documenta de officio procuratoris.

SECTIO II.

PRimum eſt, procuratorem, *ex lege prima, ff. De procuratoribus,*
610 eſſe qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat. Circa quod aduerte adminiſtrantem ſua negotia, non cenſeri procuratorem, ſed dominum. Et quod aliquando in iure, *vt in lege Si quis in rem, ff. De pignoribus*, dicatur procurator in rem ſuam, non eſſe ſic accipiendum, quaſi ad officiũ procuratoris ſpectet etiam proprium negotium tractare; ſed quod interdum ſpectet alienum tractare in ſuã vtilitatem: vt cùm dominus ei ius ſuum & actionem ceſſit. Aduerte etiam ex ea definitione intelligi procuratoris differentiã à multis alijs, qui negotia aliena adminiſtrant, vt à negotiorum geſtore, tutore, & curatore, ac ſyndico, alijſque ſimilibus. Eo enim ipſo quòd procuratoris eſt aliena adminiſtrare mandato domini, diſtinguitur à negotiorum geſtore, qui abſque mandato adminiſtrat: & tutore & curatore, qui non domini mãdato, ſed publica authoritate legis, aut Magiſtratus aliena adminiſtrant, ac demum à ſyndico, qui mandatũ habet quidem, non tamen à priuata perſona, ſed ab vniuerſitate, cuius negotium gerit. In quo ſufficiens differentia cõſiſtit ad conſtituendum titulum diuerſum; vt ex eo patet, quòd Digeſtis præter titulum de procuratoribus, alius proximè ſubiungatur, Quod cuiuſq; vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur.

Secundum eſt, aliena negotia tractari poſſe, vel in iudicio, vel extra iudicium: ideoque fieri, quod diſtinguatur procurator, vt alius ſit ad lites, qui cauſam alterius de ipſius mandato ſollicitet in iudicio, perſequaturque: alius verò ſit ad aliena negotia gerenda extra iudicium. Siue hunc autẽ, ſiue illum, conſtituere poteſt tantùm rei vel litis dominus, nec conſtitutus poteſt pro ſe alium cõſtituere, ea lege. Quod quia, Cod. De procuratoribus: niſi quòd lite iam conteſtata, tutor & curator poſſint ſuo loco procuratorem ad lites conſtituere: ex lege Neque, eodem tit. Neuter verò eorumdem procuratorum cogitur inuitus tale officium ſuſcipere, ea lege Inuitus, eodem etiam titulo. Vbi autem ſuſceperit, nõ poteſt, *niſi res adhuc ſit integra*, renunciare, nec dominus ipſum ab officio remouere, iuxta legem Procuratoribus, & legem Nulla, eodem quoque titulo. 611

Tertium eſt procuratorem ad negotia debere eſſe minimum 17. annorum; ad iudicia verò, viginti quinque annorum, ex Cap. Qui generaliter, De procuratorib. in ſexto.

Quartum eſt, procuratoris legitimè conſtituti authoritatem hanc eſſe, vt quidquid ab eo fit, à domino cenſeatur factum, niſi mãdati fines excedat, ex lege Si procurator, Cod. eodem tit. Et ratio eſt, quòd procurator aliquid agens in negotijs, ſiue in iudicio, ſiue extra iudiciũ, agit nomine & loco eius cuius eſt procurator. Pro quo faciunt quæ habet Molina *diſputatione* 551. Aduerte vero, ex Cap. Qui ad agendum, §. finali De procuratoribus in 6. etiamſi quis generale mandatum ad lites acceperit, cum tamen non poſſe abſque ſpeciali domini mandato iuramentum deferre, nec tranſigere, vel paciſci, niſi bonorum, vel cauſæ adminiſtratio libera ſit ei conceſſa, vt cenſetur, *ex gloſſa finali ibid.* tum quando conceſſa eſt ſpecialis facultas ad tale quid: aut generalis & libera adminiſtratio data eſt procuratori; aut conceſſa eſt in rem vtilitatemve ſuam. 612

Quintum eſt. Procuratorem ad negotia poſſe liberè alios ad ea deputare, ex cap. 1. §. finali, titulo cit. Sed tamen ſi aliquod damnum ex ſubſtituto obuenerit domino, prior procurator tenebitur ei, & poſterior procurator priori prout habet Molina *in fine citatæ diſput.* 551. per legem Si procuratorem, §. Si quis mandauerit, ff. Mandati. Ex quo loco habetur procuratorem ad lites poſſe quidem actorem, non tamen procuratorem inſtituere ſine ſpeciali domini facultate, niſi lite iam conteſtata, id eſt, negotio iam cœpto tractari in iudicio de conſenſu partis. Atque de procuratore ad lites in ſeq. cap. 56. plenius. De procuratore autem ad negotia iam dictis adde, ad ipſum pertinere quæ antè præſcripta ſunt de mandatario; quandoquidem procurator mandatarius quidam eſt; procuratio mandato continetur, tanquam ſpecies ſuo genere.

Documenta de officio geſtoris negotiorum.

SECTIO III.

PRimum eſt, inter procuratorem & negotiorum geſtorẽ 613 differre tantùm quòd ille mandato domini negotia adminiſtret, & hic adminiſtret ſine tali mandato, tanquã volũtarius quidã procurator: ex eo habens authoritatẽ, quòd ipſa rei natura bonumq; cõmune poſtulet, ne res & negotia abſentium detrimentum patiantur. Quia verò æquum eſt, tã ei qui talia negotia geſſit, expẽſas ea de cauſa factas refundi; quã, ei pro quo geſſit, rationẽ expẽſi & recepti reddi, obligatio vtrinq; oritur. Ex parte quidẽ geſtoris negotiorũ, ad reddẽdã rationẽ eorũ quæ geſſit: & ad ſoluẽdũ ſi quid ad ipſum ex negotio geſto peruenit, ſiue ſint fructus rei adminiſtratæ, ſiue quid aliud, vel ſi quid perijt culpa ipſius: vel lata, ſi negotia eſſet deſerta, quæ nullus alius erat geſturus, *ex lege 3. §. Interdũ, ff. De negotijs geſtis*, vel etiam leui, *ex lege Tutori, Cod. eod. tit.* Ratioq; eſt, quia is qui alterius negotia ſuſcipit, diligentiam ſuam & induſtriam promittere cenſetur, quam proinde ordinariam adhibere tenetur, vtique faciat culpam, de qua loquimur, leuem admittet.

Ex parte verò illius cuius geſtum eſt negotium obligatio oritur, ſoluendi expenſas in bonum ipſius factas, non tamẽ ſuperfluas; ex lege Si quis negotia 2. ff. eodem tit. In quarum expenſarum numero comprehendi valorem induſtriæ & operarum poſitarum, expreſſit Molina *in diſp. 553. non longè ab initio.* In ſeq. diſp. 554. parte priore differens pluribus ne ijſdem expenſis in particulari.

Secun-

Digitized by Google

Secundum documentum eſt. Duplici memoratæ obligationi reſpondere duplicem actionem negotiorum geſtorũ: vnam directam, quæ competit domino aduerſus negotiorũ geſtorem, vt rationem reddat adminiſtrationis ſuæ: alterã contrariam, quæ competit ei qui aliena negotia abſque mãdato domini ſponte geſſit animo repetendi ea, quæ vtiliter in talia negotia impenderit. Aduerte verò, ſi donandi animo, impenderit, non poſſe illa repetere, qui quidem animus plerumque præſumitur in perſonis coniunctis, vt cùm mater in petendis filio tutoribus ſumptũ facit ex lege 1. Cod. De negotijs geſtis: & cùm pater filio, vitricus priuigno, vir vxori, alimenta ſuppeditat, ex lege Alimenta, lege Si paterno, & lege Si vxorem, eodem titulo. Cuiuſmodi præſumptioni locus non eſt pari ratione, quoad ea quæ impenduntur in ipſarum perſonarum coniunctarum rebus, bonisque conſeruandis; ex cit. lege Alimenta, in fine, & ſequenti lege Si filius: nec eſt item quando negotiorum geſtor proteſtatus eſt ſe repetere velle quod ſuppeditauit, ex lege Neſennius, ff. De negotijs geſtis. Et ratio eſt, quia præſumptioni locus non eſt, vbi apertè conſtat de cõtraria veritate. Pluribus de his Molina *in memorata diſput. 554. à verſ. Vt intelligatur, vſque ad finem.*

615 Tertium documentum eſt. Quando multa negotia occurrunt quę gerantur, & aliquis vnum eorũ gerit reliquis omiſſis, quæ à nullo geruntur, non teneri de iis quæ non geſſit: niſi in cauſa fuerit cur omitterentur, ſatis aduertens præſtò eſſe qui omnia gereret, ſi ei omnia relinquerentur. Ratio eſt, quòd negotiorum geſtori liberum ſit incumbere iis quæ voluerit, & alia nõ curare. In quo diſtinguitur à tutore, & ab alijs qui ex officio, aut ſuſcepto mandato tenentur bona omnia alicuius adminiſtrare. De qua re Molina *diſput. 553. verſ. Verùm autem.* In ſequenti admonens, quando quiſpiam gerere negotium volens, gerit negotium alterius, actionẽ negotiorũ geſtorum interuenire inter ipſum & hunc, non autẽ illum, ex lege Liberto, §. 1. ff. De negotijs.

Quartum eſt, *quod habet Molina in ſeq. diſput. 554. paulo ante medium.* Quando aliquis geſſit negotia nomine alterius, qui nec talia gerere conſueuit, nec geſſiſſet ſi præſens fuiſſet (*vt ſi emit equos ad negotiationem, nomine eius qui non conſueuit tale quid facere, nec feciſſet ſi præſens fuiſſet*) totum geſtum tribui geſtori; non autem ei cuius nomine geſtum eſt: niſi hic idipſum ratum habeat. In quo caſu lucrum ad eum ſpectabit, ac debebit expenſas omnes ſoluere. Non poſſet verò, ſi multa negotia geſta eſſent ipſius nomine, quædam in quibus lucrum cerneretur, rata habere: & quædã in quibus damnum cõperiretur, non habere rata: ſed tenetur rata habere omnia, aut nullum. Pro quibus facit lex Si negotia, ff. De negotijs geſtis.

CAPVT LXI.

De Donatione.

SVMMARIVM.

616 *Spectantia ad rationem donationem.*
617 *Requiſita ad validitatem donationis.*
618 *Retractari non poteſt ex mera pœnitentia donatoris. & diuiſio illius in puram, & mixtam.*
619 *Alia diuiſio in eam quæ eſt inter viuos, & in eam quæ eſt cauſa mortis.*
620 *De donatione à patre facta filio exiſtenti ſub ipſius poteſtate.*

De hac in Decretalibus habetur titulus 24. lib. tertij, & titulus 20. lib. 4. In Inſtitutis titulus 7. lib. 2. In Digeſtis titulus 5. & 6. lib. 39. In Codice titulus 3. & 16. lib. 5. & titulus 54. 55. 56. & 57. lib. 10. Multis inter recentiores de eadẽ agit Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 273. ad 293. Quæ ad iudiciũ nobis propoſitum neceſſaria videntur, comprehendemus aliquot documentis.

616 Primum eſt, ex lege Senatus §. 1. ff De mortis cauſa donationibus, donationẽ dici quaſi doni dationẽ, eòque nomine ſignificari tunc ſolũ, eã locũ habere cũ datio ex liberalitate procedit: quandoquidem aliunde procedens non habet doni rationem. Atque ita donatio definitur, actus liberalitatis quo quis rem aliquam in alterum acceptãtem alienat gratis. Vbi aduerte primò, ad donationem requiri tam dantis, quàm accipientis cõſenſum liberũ, ſiue expreſſum, ſiue et tacitum, qui ex cõiecturis colligitur. Neq. n. inuitus, aut ignorans donari, ex lege 10. Cod. De donationibus, inuitòque beneficium non datur, vt habet regula 69. iuris, ff. Adde nec ignorãti. Ideò enim ſi quis infanti donare velit, id per ſeruũ ipſius fidelem tranſigi debet; qui pro eo acceptet, ex lege 26. Cod. De donationibus. Ideòitem, ſi abſens abſenti aliquid donauerit, non antè perfecta erit donatio, quàm de ea certior factus donatarius voluntatem ſuam ac conſenſum declarauerit: argumento legis ſextæ, ibidem. Et ratio eſt, quia donatio requirit coniunctionem conſenſuum dantis & accipientis; nec in id quod ignoratur, conſenſus præbetur.

Aduerte ſecundò, rem quæ donatione in alium alienatur, eſſe poſſe tum corporalem, vt domum, fundum, equũ, &c. tum incorporalem, vt iura, actiones, nomina debitorum, nonnullàque alia. Sic donatio eſt, ſi actionem furti, aut aliam quam in te habeo, remiſero, ex lege 18. Cod. eodẽ tit. Item ſi nomina debitorum meorũ gratis in te tranſtulero, ibid. lege 2. Itẽ ſi ius aliquod meũ in te transferam: ſiue ſit in re, ſiue in ſpe, & ex conditione pendens, ex lege 3. ad hoc ibidem.

Aduerte tertiò, ad donationem ſpectare, vt gratis fiat. Nam ſi fieret ea mente vt donatarius obligetur ad aliquid eo nomine refundendum, non eſſet donatio ſeu beneficium, ſed creditum aut permutatio. Non refert tamen, quòd ea ex ſperetur remuneratio: quoniam hæc nõ eſt compenſatio debiti ex iuſtitia: ſed verè eſt donatio ex liberalitate procedens, & ſimul ex gratitudine, quæ non tollit rationem donationis. Vnde eſt, quòd in iudicio non detur actio in donatarium, eo ſolo nomine ingratum, quòd non remuneret: ſed ſolùm quòd non modò non remuneret, ſed etiam donatorẽ afficiat aliqua atroci iniuria. In quo caſu Iuſtinianus Cod. De reuocandis donationib. lege vltima, dari voluit actionẽ ad reuocandã donationẽ. Quod quidẽ approbatur in Cap. finali De donationibus. De vario genere donationis remuneratoriæ vide Molinam diſput. 293.

Secundum documentum eſt, quòd ad validitatem donationis requiratur primò, vt res quę datur, ſit propria: nam alienã donari poteſt quidem, non tamen, *vt nec vendi* validè; ſeu transferendo dominium, ex lege 14. 21. & 24. Cod. De donationibus. Secundò, requiratur, vt is qui donat, liberam habeat poteſtatem alienandi rem quã donat: qui enim ſubſunt alterius poteſtati, quoad alicuius rei alienationem, nequeunt eam validè facere, ſine eorundem conſenſu: ſiue niſi quantùm intellexerint eſſe ipſorum voluntatem. Tales ſunt illi qui eadem de cauſa contrahere nequeunt propria authoritate, de quib. egimus *in præced.* cap. 9. & in lib. 4. cap. 21. explicando à quibus eleemoſyna corporalis poſſit fieri. Tertiò, requirantur omnia, quæ ſunt neceſſaria ad validam promiſſionem: de quib. videndum eſt caput ſextum huiuſce libri. Quartò, requiratur vt traditio rei interueniat. 617

Nam, *vt habetur lege 20. Cod. De pactis*, traditionibus & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Sufficere autem eam quę iuris fictione, *iuxta antedicta lib. 2. c. 12.* vim habet veræ traditionis, ex eo conſtat, quod in beneficijs ſeu donationibus, *tanquam profectis ſcilicet, ex animo planè liberali*, interpretatio pleniſſima facienda ſit, ex Cap. Cùm dilecti, in fine, De donationibus.

Iam ad donationis validitatem nulla ſolemnitas requiritur (*ex lege vltima, Cod. De donationibus*) præter inſinuationẽ; ſi donatio ipſa quingentos aureos excedat, ex præcedenti lege penult. Ne quis enim facilè vltra modũ liberalis eſſet, aut via pateret confictis donationibus, conſtitutum eſt lege, tam immenſas Iudici competenti inſinuari, & in acta publica redigi: etiamſi fierent inter perſonas coniunctas, ex lege 25. 27. & 32. Cod. De donationibus. Pluribus differentem de donis quæ inſinuatione indigent, aut quæ non indigent: & quid tenendum ſit de donatione facta omnium bonorũ tam præſentium, quàm futurorum, vide Molinam diſput. 278. 279. & 280.

Tertium documentum eſt, donationem ritè validèque 618 perfectam non poſſe ex mera donatoris pœnitentia retractari, ex lege 2. 3. & 4. Cod. De reuocandis donationibus: exceptis tamen duobus caſibus, quorum prior eſt, quem antè attigimus, cùm donatarius atrocem iniuriam fecit donatori, poſterior verò, *qui habetur ex lege Si vnquam, eodem titulo*, cùm quis non habens liberos, omnia ſua bona, aut magnam eorum partem alicui largitus eſt. Si enim poſtea liberos ſuſcipiat, totum quod largitus eſt repetere poterit. Vide Molinam diſp. 281. 282. & 283.

Quartum

Digitized by Google

Quartum documentum eſt, donationem aliam dici purã, ſeu nudam, tanquam eam cui nihil extrinſecum appoſitum eſt, & aliam mixtam, ſeu veſtitam, tanquam eam cui ad inſtar veſtis apponatur, vel tempus futurum, vel conditio, vel modus, vel demonſtratio, vel cauſa: itaut quædam dicatur facta cum addictione in diem, ſeu tempus futurum: quædã ſub conditione, quædam ſub modo, vel demonſtratione, & quædam propter cauſam. De pura autem nihil peculiare occurrit prioribus dictis addendum. De facta cum addictione in diem, iudicandum eſt ſecundùm ea quæ in preced. n. 498. dicta ſunt de venditione cũ pacto addictionis in diẽ. De reliquis autem, per ea quæ de conditione, modo, demonſtratione, & cauſa contractui apponi ſolitis dicta ſunt in huiuſce libri cap. 1. addere poterit qui volet, tradita per Molinã in diſput. 284. 285 & 286.

619 Quintum documentum eſt, *Inſtitutis De donationibus*, §. 1. Donationem in genere diuidi adhuc in eam quæ dicitur donatio cauſa mortis, eò quòd ſcilicet donator hanc (*non item illam*) faciat adductus cogitatione mortis, aut periculi eiuſdem. Vnde ſequitur differentia poſita in lege 1. & in lege 35. §. 2. ff. De mortis cauſa donationibus, quòd in donatione mortis cauſa, donator malit ſe habere rem, quam donatarium: & hunc malit, quàm ſuum hæredem eam habere. In donatione verò inter viuos, malit donatarium eam habere, etiam quàm ſemet. Eſt & alia differentia, quòd donatio inter viuos egeat inſinuatione, ſi excedat præfinitam à iure quantitatem, cuius meminimus ſub finem præcedentis documenti ſecundi. Donatio verò cauſa mortis, ad inſtar legati & vltimæ voluntatis, non egere inſinuatione vt valida ſit, quantumuis excedat ſummam à iure definitam: dummodo fiat coram quinque teſtibus, ex lege finali, Cod. De donationibus cauſa mortis. De qua re Molina diſput. 288. circa initium.

Aduerte autem donationem cauſa mortis factam cum pactione non reuocando; ſeu cum promiſſione de non contra veniendo illi, tranſire in donationem inter viuos, ex lege Vbi ita donatur. ff. De mortis cauſa donationibus; vbi ratio hæc redditur; quod tunc mora cenſeatur potiùs cauſa impulſiua, quã finalis. Quòd ſi aliunde certo cõſtaret donatorem voluiſſe nihilominùs donare tantũmodò cauſa mortis: pactum de non reuocando adiectum habendũ eſſet pro non appoſito, tanquam repugnans naturæ talis donationis. Etenim de ratione donationis cauſa mortis, eſt, vt rata ſit quidem, morte donatoris ſecuta, tanquam conditione impleta; ſed ante mortem eius reuocari poſſit, eiuſdem pœnitentia, mutationéve voluntatis, qua rem talem donatam repetat, aut alteri donet: ex lege 30. ff. eodem titulo. De qua donationis ſpecie qui plura volet, videre poterit Molinã diſput. 287. & 288. vt & de donatione inter cõiuges, & donatione propter nuptias diſput. 289. & latiſſimè Thom. Sanchez in lib. 6. de matrimonio.

620 De donatione à patre facta filio exiſtenti ſub eius poteſtate, idem Molina diſput. 291. De qua nobis ſufficiet illud attingere: eam inualidam eſſe, niſi facta ſit cum rei traditione, adhùcque traditione facta, patri interim dum viuit integrum eſſe eam reuocare: quod ſi non faciat, confirmari morte ipſius, ac fieri omninò validam, & retrotrahi ad tempus in quo facta fuit traditio: itaut cum re donata fructus ex ea percepti ad filium donatarium pertineant: niſi donatio facta ſit ſine inſinuatione, & donum tantæ quantitatis ſit vt excedat eam, in qua ſola permiſſum eſt ſine inſinuatione donare. Tunc enim donatio, morte patris quoad exceſſum non confirmatur: niſi ipſe in extremis poſitus eam confirmet: quo caſu valebit quidem, etiam quoad exceſſum: nõ tamen vt donatio, ſed vt legatum, *quod inſinuatione non indiget*, ideoque non retrotrahetur quoad eumdem exceſſum: hoc eſt, ſi qui fructus inde prouenerint à tempore traditionis vſque ad mortem patris, ij non ſpectabunt ad filium donatarium. In his communiter Doctores conuenire aliquot citatis, & additis legibus quibus nituntur, habet Molina *in eadẽ diſput*. 291. Qui de cæteris quæ ſpectant ad donationem filio factam à patre, videri poteſt, tum ibidem, tum in alijs diſputationibus quas ipſemet illic commemorat. Ea enim hic perſequi nimis longum eſſet, nec neceſſarium: cùm tractari ſoleant maximè in foro externo, ideòque de eis reſpondere debeant ex profeſſo Cauſidici, vt & de ijs quæ pertinent ad teſtamentum & legata, quæ donationes quædam ſunt: de quibus proinde conſequenter dicturi, pauca tantùm attingemus, relinquentes tractationem eorum amplam videndam apud eundem Molinam de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 124. ad finem vſque: aut apud Summularios, præſertim Syluestrum in verbo Teſtamentũ, & in verbo Legatũ,

CAPVT LII.

De Teſtamento & Legato.

SVMMARIVM.

621 *Definitio teſtamenti.*
622 *Illius diuiſio in teſtamentum in ſcriptis, & in teſtamentum nuncupatiuum: & ſolemnitas, quæ diuerſa in illis requiritur.*
623 *Quomodo intelligendum ſit quòd in iure canonico reprobatur illud quod ciuile præſcribit de ſeptenario numero teſtium.*
624 *Qui teſtari non poſſint.*
625 *Qui hæredes, aut legatarij inſtitui poſſint, quiqúe non poſſint. De quo ſpurio documenta quædam.*
626 *Quid poſſit is qui inſtitutus eſt hæres.*
627 *Quibus incommodis ſit obnoxius.*
628 *Quid & quotuplex ſit ſubſtitutio, ac de vulgari, pupillari, & exemplari.*
629 *De fideicommiſſoria.*
630 *De reciproca & de compendioſa.*
631 *De legatis, quid non obſtans quis ab hæreditate detrahi poſſit Falcidia.*
632 *Aliquot euentus in quibus detrahi non poteſt.*

INter donationes cauſa mortis conſtituitur vltima voluntas; quæ eſt gratuita diſpoſitio de bonis in tempus ſequens mortem diſponentis: atque vltimæ voluntatis præcipua ſpecies eſt teſtamentum: de quo, ac de alijs vltimis voluntatibus in iure ciuili multis agitur. In iure canonico verò habetur de eo in lib. 3. Decretalium titulus 26. Nos documenta aliquot trademus accommodata ad noſtrum inſtitutum.

Quid ſit teſtamentum.

PRimum eſt (*de quo Molina in cit. diſput. 124.*) Ex lege 1. ff. De teſtamentis, iuncta gloſa, hanc teſtamenti definitionem haberi, quod ſit voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod poſt mortem noſtram fieri volumus, cum hæredis inſtitutione. Cuius definitionis prima pars, tanquam genus, oſtendit quod commune eſt teſtamento cum contractibus, & donatione inter viuos: nimirùm eſſe voluntatis decretũ, exteriùs prolatum, requirens ad validitatem, vt ſit iuſtum. Nam iniquum non valet illud quo ſine iuſta cauſa exhæredatur filius, ex Cap. Si quis 13. quæſt. 2. aut quod eſt contra bonos mores, aut pietatem, vel verecundiam, iuxta legem Conditiones, & legem Filius, ff. De conditionibus inſtitutionum. Secunda pars (*de eo quod*, &c.) ſeparat teſtamentũ à donatione inter viuos. Reliqua verò pars, *cum hæredis inſtitutione*, ſeparat ipſum à reliquis vltimis voluntatibus, in quibus hæredes non inſtituuntur, ſed legata ſeu donationes ab hærede præſtandæ, relinquuntur tantùm: aut aliud quidpiã teſtamento acceſſorium, diſponitur; vt ſit per codicillum (*de quo Molina differit in diſput.* 135. & 132.) in vſu poſitum, ad aliquid in teſtamento explicandum, vel mutandum, ad deadũ, vel detrahendum; vel ad legata inſtituenda, vel ad faciendam ſubſtitutionem fideicõmiſſoriam, ſeu qua quis ab hærede quẽ teſtamento priùs inſtituit, vel qui debet ſuccedere ab inteſtato, exigit vt tertio quam ſubſtituit, relinquat hæreditatem. 621

Aduerta obiter inter teſtamentum, & codicillum, præter iam dictam ex tradita definitione collectã, plures alias differentias aſſignari; de quibus videri poteſt Syluester in verbo Teſtamentum 1. n. 2.

Quotuplex ſit teſtamentum, & quam ſolemnitatem requirat.

SEcundum documentum eſt, duplex teſtamentum diſtingui: vnum ſolitum dici teſtamentum in ſcriptis; quia nequit aliter fieri quàm in ſcriptis, eò quod conditor velit tabellionem, & teſtes latere quid in eo contineatur. vnde 622

[illegible]

vocatur etiam teſtamentum clauſum. Alterum verò ſolitum dici nuncupatiuum, eò, quod voce coram teſtibus nuncupetur, ſeu declaretur quid in eo contineatur, ſiquid ve teſtator poſt mortem ſuam fieri velit; quod etiam inde conſueuit dici teſtamentum apertum.

Hæc ita annotans Molina *initio diſput.* 135. iſta addit de ſolemnitate ad prius neceſſaria iure communi poſt confectam & clauſam ſcripturam, in qua voluntas teſtatoris continetur, adhiberi debent 7. teſtes maſculi, liberi, aut qui liberi reputentur, puberes, ac proinde qui 14. annum compleuerint, ac rogati, hoc eſt, ad id vocati ſeu inuitati: coram quibus teſtator vno eodémque tempore dicat, ac manifeſtet illud eſſe ſuum teſtamentum, illúdque propria manu ſubſcribat, ſi ſciat, & poſſit: ſin minùs, adhibendus eſt octauus teſtis, qui loco eius illud ſubſcribat. Deinde illud ſubſcribere debet vno & eodem tempore ſeptem illi teſtes, ac ſinguli ſubſignare, ſiue annulo, aut ſigillo proprio, ſiue alieno: ſufficitque vt omnes illud eodem annulo ſignent, ex lege Hac conſultiſſima, Cod. De teſtamentis, & Inſtitutis eod. titulo, §. Sed cùm paulatim, & ſequentibus. Atque non valere tale teſtamentum, ſi is qui illud ſcripſit, in eo conſtituatur hæres: nec item legatum ipſi factam, idem Molina addit citatis legibus, ſimúlque admonens, non ita id contingere in teſtamento nuncupatiuo: quia cōtenta in eo coram teſtibus mani feſtantur, & ideò ceſſat omnis præſumptio falſitatis.

Addit portò, *initio diſput.* 136. quoad ſolemnitatem de iure communi requiſitam ad nuncupatiuum teſtamentum; eam neceſſariò requirere, vt ſeptem ſint teſtes, maſculi, aut liberi reputati, puberes, rogati, qui ſimul cōueniant, & audiant, ac intelligant teſtatoris voluntatem, vel ſcriptam, vel viua voce prolatam: ſi voce tenus abſque vlla ſcriptura teſtamētum conddatur. Id quòd habetur ex antè citata lege, §. Per nuncupationē, & ex §. vlt. Inſtit. eod. tit. Cætera quæ aliquot ſequētibus diſputationibus memoratus author perſequitur, tanquam propria fori externi relinquere poſſumus apud ipſum videnda; non enim eſt inſtituti noſtri omnia perſequi, ſed quæ videntur ſatis eſſe ad iudicium de peccatis. Quale eſt de talibus ſolemnitatibus noſſe quatenus obligatio in cōſcientia detur ſeruandi illas. De qua re quid tenendum videatur iam tradidimus in præced. nu. 105. Quomodo autem accipiendum ſit, quòd memorata ſolemnitas reprobari videatur in Cap. Cùm eſſes, De teſtamentis, apud eundem in diſput. 133 habetur explicatum, & conſequenter diſput. 134. tractatum illud quod ibidem in Cap. Relatum 1. ſtatuitur, eandem ſolemnitatem non eſſe neceſſariam in teſtamento, aut legatis ad pias cauſas.

623 Tantùm monebimus duo, vnum eſt illud quod in cit. Cap. Cùm eſſes, Pontifex ſtatuit: præſcriptum memoratum de ſeptenario teſtium numero, ad validitatem teſtamenti neceſſario iure ciuili, alienum eſſe à lege diuina, & generali Eccleſiæ conſuetudine; non eſſe ita accipiendum, quaſi peccatum ſit plures quàm duos, vel tres teſtes adhibere in teſtamēto: eo quòd dictum ſit Deuteron. 19. In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Nam in eodem capitulo præter duos, vel tres teſtes, requiritur præſentia Parochi tanquam illis ſuperadditi. Senſū verò eſſe poſſe, quòd quanuis id non ſit contra, eſſe tamen præter legem diuinam, & generalem Eccleſiæ conſuetudinem, quarum neutra ſtatuit tantum numerum teſtium requiri ad teſtamenti validitatem; ſed contenta eſt duobus, vel tribus. Alterum eſt, ideò Pontificem per memoratum Cap. Relatum, derogare potuiſſe legibus ciuilibus, quòd poteſtatis Eccleſiæ ſit, actiones hominum ordinare ad finem ſupernaturalem, qui eſt ſalus animæ: & cōſequenter tollere omnia quæ bonorum operum ad ſalutem pertinentium, ſtudium curſúmque impediunt, vt tales leges impedire cenſeri poſſunt.

Qui non poſsint teſtari.

624 **T**Ertium documentum, *quod Molina De iuſt. & iure, tract. 2. perſequitur diſput. 138 & aliquot ſequentibus*, eſt, cùm actus teſtandi ſit humanus, & ex ſe licitus; qui vel carent rationis vſu, vt infantes amentes, & alij qui nondum polleant vſu liberi arbitrij plenè deliberato, vel quanuis polleant eo ſufficienter, iuris tamen diſpoſitione prohibentur teſtari. Inter quos ſunt, Primò impubes, id eſt, maſculus ante 14. & fœmina ante 12. annum expletum, ex lege A qua ætate, ff. Qui teſtamenta facere poſſunt; vbi additur tempus illud debere eſſe expletum, ita tamen, vt ſufficiat vltimum diem eſſe inchoatum. Secundò, ſurdus ſimul & mutus à natiuitate, aut qui talis eſt ex morbo, neque ſcit ſcribere, Inſtit. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentū, §. Item ſurdus & Cod. Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non, lege Diſcretis. Tertiò, filius familias, qui cùm de bonis ſuis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus (*ſeu quæ aduenerunt illi eò quòd militiam, aut officium publicum gerat*,) liberè diſponere poſſit, non verò de cæteris, quæ aliunde ei aduenerint; poteſt quidem de illis teſtari, non tamen de his, Inſtit. In principio: & Codice lege penult. titulis antè memoratis; quibus accedit Cap. Licet, De ſepulturis in 6. Vbi aduerte obiter, per Authenticam Presbyteros 1. Cod. De Epiſcopis, & Clericis: quæcumque bona filiofamilias aduenerint poſt adeptum Clericatum, ſortiri rationem bonorum quaſi caſtrenſium: ideòque ipſum tanquā habentem illorum liberam adminiſtrationem, poſſe de eis teſtari. Quartò, prodigus cui interdicta eſt à Iudice bonorū ſuorum adminiſtratio. Quanquam ſi ante confeciſſet teſtamentum, ipſum eſſet validum; Inſtitutis, §. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum, §. Prodigus. Quintò, ſeruus, ſeu mancipium, de quo vide Molinam diſputatione 137. ſub initium. Sextò, criminoſus, cuius criminis annexa eſt pœna, qua ipſo facto inteſtabilis eſt, vt is qui Cardinalem, hoſtiliter inſecutus eſt, vel eum cepit, aut percuſſit: aut ad aliquid talium eſt cooperatus, ex Cap. Fœlicis, De pœnis in 6. Item hæreticus, ex lege Manichæos, §. Ergo. Cod. De hæreticis. Itémque hæreticorum credentes, receptatores, defenſores, & fautores, ſi quis eorum intra annum, ex quo eſt excommunicatus, non ſatisfecerit; ex Authentica Credentes, Cod. eod. tit. & ex Cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæreticis. Item is qui damnatus eſt ob libellum famoſum confectum in alterum, ex lege Is cui, §. vltimo, ff. Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non. Itémque vſurarius manifeſtus, ex Cap. Quamquam, §. vlt. De vſuris in 6. Poſtremo, Religioſus quem poſt profeſſionem teſtari non poſſe, etiam ad pias cauſas, habetur ex Authentica Ingreſſi, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, & ex Cap. Quia monaſterium 19. quæſt. 3. Videndus eſt Molina in cit. tract. 2. diſput. 139. 140. & 141. Difficultas autem quæ mouetur de Clericis beneficiariis, vtrùm de prouentibus ſuorum beneficiorum teſtari poſſint, explicanda eſt ex dicendis ſuo loco in ſequenti tomo, lib. 10. tract. 3. de eorumdem prouentuum permiſſo, vel prohibito vſu.

Qui poſſint, quique non poſſint hæredes, aut legatarij inſtitui.

QVartum documentum eſt: Hæredes inſtitui poſſe tum priuatos, tam etiam communitates: vt Eccleſiā, Ciuitatem, Vicum, Collegium, &c. ex lege 1. Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, & ex lege Omnibus, ff. ad Senatuſcon. Trebellianū. Neque obſtare quòd iidem priuati, vel amentes ſint, vel ſurdi & muti, vel prodigi, vel ſerui, vel religioſi: habet ex communi ſententia Doctorum Molina diſput. 154. ſub initium; addens exceptionem de profeſſis fratrum Minorū (*quos non poſſe inſtitui hæredes conſtat ex Clement. Exiui de Paradiſo, §. Cùm enim, De verborum ſignif.*) itémque de profeſſis noſtræ Societatis. Quibus de iuris communis poſitiui diſpoſitione, addēdi ſunt. Primò, hæretici, & apoſtatæ à fide. Nullus enim talium hæres, aut legatarius eſſe poteſt. ex lege Manichæos, & ex lege vltima, Cod. De hæreticis, & ex lege Hi qui, Cod. De apoſtatis. Secundò, credentes, receptatores, defenſores, & fautores hæreticorum, ſi intra annum ex quo ſunt ipſo iure excommunicati, non ſatisfecerint; hæredes, aut legatarij eſſe non poſſunt, ex Authentica Credentes, Cod. De hæreticis, & ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, eod. tit. Tertiò, qui Cardinales perſequuntur, vel percutiunt, vel capiunt. Tales enim ex Cap. Fœlicis De pœnis in 6. hæredes eſſe nō poſſunt. Quartò, ſpurius, ex Authentica Licet, Cod. De naturalibus liberis. Vbi in fine dicitur; Qui ex damnato ſunt coitu, omni prorſus beneficio ſecludantur. De qua re multis diſſerit Molina diſputatione 165. & aliquot ſequentibus. 625

Pauca tantùm attingemus, quia illorum plenior tractatio Iuriſperitorum propria eſt. Primum ſit, ſpurium dici eū, qui natus eſt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis, & natiuitatis ipſius erat impedimentum dirimens matrimonium. In quo diſtinguitur à filio naturali, qui natus 626

eſt ex

Digitized by Google

eſt ea parentibus liberis ab omni tali impedimẽto, quique licèt tempore conceptionis, & natiuitatis illius non erãt matrimonio coniuncti, poterant tamen cõiungi. Secundum ſit, ſi ſpurio pater aliquid in teſtamento relinquat, præter alimenta, nihil iuris per id illi acquiri, cùm per legem factus ſit incapax: vnde nec hæres ad tale quid tenetur ei aliter, quàm ex liberalitate. Quod autem in hac re dicitur de patre, dicendum eſt pari ratione de matre. Tertium ſit, ſpurijs deberi à parentibus alimenta, ſi aliunde non poſſint ſe ſuſtẽtare, ex Cap. Cùm haberet, in fine, De eo qui duxit in matrimonium, &c. Quo alimentorum nomine intelliguntur omnia quæ pro conditione perſonæ ſunt neceſſaria: vt victus, veſtitus, habitatio, medicinæ, & id genus alia, quæ ſuppeditanda ſunt, prout parentis, & prolis conditionem exigere prudens iudicauerit. Cæterùm, quia dos in locum alimentorum ſuccedit, hinc ſequitur eam dari debere filiæ ſpuriæ. Poſtremum ſit, filium naturalem inſtitui poſſe hæredem vniuerſalem à ſuis parentibus, ſi ipſi legitimas proles non habeant, ex lege Humanitatis, Cod. De naturalibus liberis, & ex Authentica Licet, ibidem, Videndus eſt Molina diſput. 166.

De hærede inſtituto.

QVæ ad hunc pertinent latiſſimè perſequitur idem author à diſpu. 154. ad 181. ſed quia propriè ſpectant ad forum externum, relinquentes ea Iuriſperitis, contenti erimus ſequenti documento. Igitur quintum principale documentum eſt, *quod habetur ex lege vltima, Cod. De iure deliberandi.* Quando aliquis hæres eſt, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento, & ſiue totiꝰ ſiue in partem hæreditatis, cerꝰuſque eſt hæreditatẽ pleniſſimè ſufficere, iꝰ debitis defuncti, & legatis ſoluendis, poſſe non confecto bonorum à defuncto relictorum inuentario, adire hæreditatem, eique ſe immiſcere: ita tamen vt eo nomine teneatur creditoribus, adeout ſi præter ipſius ſpem eueniat quòd de bonis defuncti aliqua debita eius ſolui nequeant, ipſe de ſuis bonis debeat ſoluere. Quòd ſi intra tres menſes à die qua nouit ſe inſtitutum hæredem (*qui illi conceduntur ad deliberandum*) hæreditatem repudiet, etiamſi inuentarium nõ confecerit, nullum onus ob illam ſubibit, ſed tamen carebit quoque omni lucro illinc. Ita habetur ex citata lege, §. Cùm igitur. Et qua. *in § Et ſi præfatam, & duobus ſequentibus*, addes etiamſi hæres prorogationem prædicti temporis ad deliberandum, neque à Iudice, neque à Principe petiuerit, ſed inuentarium iuxta formam requiſitam conficiendo hæreditatem adierit, ſeque ei immiſcuerit, nihilominùs hæc commoda conſequi.

627 Primum eſt, vt neque creditoribus defuncti, neque legatarijs teneatur vltra vires hæreditatis. Secundum, vt à legatis detrahere poſſit Falcidiam (*de qua poſtea*) ſi illis ſolutis non ſuperſit ſibi quarta pars bonorum defuncti. Tertium, vt ſi ſatisfaciat creditoribus, aut legatarijs primò venientibus, nec ſuperſint bona defuncti, ex quibus poſteriùs venientibus ſatisfaciat, ad nihil ipſe teneatur his, adeout nec ipſum, nec eos qui bona hæreditatis ab ipſo emerint, inquietare poſſint ad ſibi ſoluendum, ſed agere debeant aduerſùs eos quibus priùs venientibus ſatis ſatisfactũ eſt, repetendo ab illis quod acceperunt, ſi eſſet ipſis de iure potiùs, quàm illis ſoluendũ. De his Molina diſput. 216. quæ apud ipſum relinquemus videnda, vt & quæ de inuentario addit in tribus ſequentibus diſputationibus.

De hærede ſubſtituto.

QVæ ad hunc ſpectant Molina perſequitur à diſput. 182. ad 193. eadem ratione qua præcedentia Iuriſperitis relinquenda. Etſi quid & quotuplex ſit paucis ſaltem tradere nobis incumbat omnino: quandoquidem turpe eſſet de peccatis iudicantem id neſcire.

Sextum ergo documentum ſit, Subſtitutionem, *ex qua hæ-*
628 *res ſubſtitutus nomen habet*, eſſe vnius, aut plurium in alterius, aut aliorum locum vocationem ad hæreditatem. Vnius autem, aut plurium aduerte dici: quia ſicut pluribus qui cohæredes inſtituti fuerint vnus ſubſtitui poteſt, ita plures in vnius locum poſſunt ſubſtitui, ſiue ſimul & immediatè, ſiue ordine quodam, vt ſi quis in ſuo teſtamento dicat, Inſtituo bonorum meorum hæredem Petrum, & ſi is hæres non fuerit, ſit Franciſcus, ſi que Franciſcus non fuerit, ſit Antonius.

Septimum autem documentum ſit, communiter ſex diſtingui ſpecies ſubſtitutionis, quarum prima dicitur vulgaris, qua quiuis non prohibitus iure poteſt à quouis teſtatore ſubſtitui: quandoquidem fit ſub conditione, vt ſi is qui ſibi ex teſtamento, vel ab inteſtato ſuccedere debet, nolit eſſe hæres, aut non poſſit (*vt ſi propter crimen aliquod ſit incapax hæreditatis*) ſubſtitutus ſuccedat. Quæ conditio, ſi non exprimatur ſpecialibus verbis, tacitè ſubintelligitur. vt cùm teſtator generalibus verbis dicit, Titium inſtituo hæredem, & Sempronium ei ſubſtituo.

Secunda eſt pupillaris, qua quis proli impuberi, in ſua poteſtate conſtitutæ, ſubſtituit aliquem. Etenim cùm nequeat quis ante pubertatem condere teſtamentum, conceſſum eſt iure, vt pater eius poſſit loco ipſius quodãmodo teſtari, in tali teſtamento directè ſubſtituendo ei hæredem, ſi ante pubertatem deceſſerit è vita, Inſtit. De ſubſtitutione pupillari, in principio. Per quam ſubſtitutionem fieri, vt non tantùm bona quæ tali pupillo erant ex paterna hæreditate obuentura, ſed etiam alia, perueniant ad ſubſtitutum, perinde ac ſi ipſe pupillus teſtamentũ feciſſet, patet ex eo quod dicitur ibid. in § Igitur; In pupillari ſubſtitutione duo quodammodo teſtamenta eſſe, alterum patris, alterum filij, tanquam ſibi ipſe filius hæredem inſtituiſſet.

Tertia eſt exemplaris, qua ad exemplũ pupillaris pater, aut mater liberis, auus, vel auia, proauus, vel proauia nepotibus mente captis, aut alio ſimili impedimento teſtari prohibitis, hæredem conſtituunt: Inſtit. eod. titulo, § Qua ratione, & lege Humanitatis, Cod. De impuberum, & alijs ſubſtitutionibus.

Quarta eſt fideicommiſſoria, qua hæres ab inteſtato, vel 629
teſtamento inſtitutus grauatur, vt hæreditatem totam, vel partem eius aliquotam, *v. g. dimidiam, tertiam, aut quartam*, reſtituat alteri qui fideicommiſſarius eſt. Hæc à tribus præcedentibus differt, quòd per illas directè, & immediatè hæreditas à teſtatore defertur ſubſtituto abſque alterius miniſterio, & per hanc deferatur miniſterio alterius, nempe eius cui fideicommiſſum imponitur. Qui ſi ſit hæres de numero deſcendentium, aut aſcendentium, ante omnia poteſt detrahere ſuam legitimam: quæ eſt certa portio bonorum teſtatoris, qua nequit ſuos deſcendentes priuare. Ea quanta iure communi debeat eſſe iudicandum eſt ſecundùm illud quod in nouella 18. cap. 1. & in Authentica Nouiſſima, ac ſequenti, Cod. De inofficioſo teſtamento, ſancitum eſt: vt ſi teſtator quatuor, aut pauciores filios haberet, tertia pars bonorum ipſius inter illos æqualiter diuideretur, ſin plures eſſent quàm quatuor, diuideretur inter eoſdem dimidium bonorum ipſius.

Iam ſi ſit alius hæres, legitimam quidem detrahere non poteſt, quæ non eſt illi à iure conſtituta, poteſt tamen Trebellianicam. Qui enim eſt ea ratione inſtitutus hæredes, vt grauetur onere reſtituendi hæreditatem, poteſt detrahere quartã partẽ eius in quo inſtitutus eſt, ne vana ſit talis inſtitutio. Itaque ſi quis inſtitutus eſt hæres in tota hæreditate cum onere reſtituendi eam alteri, detrahet quartam totius. Si in dimidia cum ſimili onere, detrahet quartam illius dimidij. Si in decima, detrahet quartam illius decimæ. Quòd ſi teſtator aliquid certi ei aſſignet, & reliquum iubeat alteri reſtitui, ſi id ipſum certum non adæquet quartam partem totius in quo conſtitutus eſt hæres, poterit de reliquo detrahere quantùm ſufficiet ad eandem quartam complendam. Habentur hæc ex §. Sed quia ſtipulationes, Inſtit. De fideicommiſſarijs hæreditatibus, & ex lege 1. & 5. Cod. Ad Senatuſcon. Trebellianum; vnde eadem quarta pars nomen Trebellianicæ accepit.

Quinta ſubſtitutio eſt reciproca, & breuiloqua dicta, qua 630
hæredes inſtituti ſibi viciſſim ſubſtituuntur, vt ſi dicatur, Inſtituo Petrum, & Paulum meos hæredes, & eos inuicem ſubſtituo.

Poſtrema eſt compendioſa, quæ plures complectitur ſubſtitutiones quoad tempora diuerſas: vt cùm teſtator dicit, Inſtituo filium meum hæredem, & quandocunque ex vita deceſſerit, ſubſtituo ei Paulum. Nam ſi filius ante patrem moriatur, vel alia de cauſa impediatur hæres eſſe, ſubſtitutio cenſebitur vulgaris. Sin filius fiat hæres, & moriatur in pupillari ætate ſubſtitutio erit pupillaris. Sin moriatur poſt pupillarem ætatem, ſubſtitutio erit fideicommiſſoria. De his omnibus ſpeciebus eodem ordine agit Molina à diſput. 182. ad 193. vſque. Alia his de teſtamento, niſi illius tractatio eſſet propria Iuriſperitorum, addere oporteret, tum de illius executione, de qua memoratus author diſput. 247,

& qua

Digitized by Google

& quatuor ſequentibus: tum de illius reuocatione, ad quam ſpectant quæ idem author docet diſput. 151. & duabus ſequentibus: tum etiam de ſucceſſione ab inteſtato, de qua idem in diſp. 163. & 164. tum demum de amiſſione hæreditatis, ad quam pertinent ab eodem tradita in diſputat. 175. & quinque ſequentibus.

Quod attinet ad legata, copioſè idē author diſſerit de illis a diſput. 193. ad 206. tanquam de quibuſdam partibus teſtamenti, non quidem ſpectantibus ad inſtitutionem hæredis; ſed ipſi inſtitutioni ſuperadditis, tanquam donationibus, quas teſtator vult ab hærede ſuo mandari executioni. Quod fieri poteſt dupliciter: vno modo dirigendo verba ad legatarium; vt ſi dicat, Lego, aut relinquo hoc, vel illud Petro; altero modo dirigendo verba ad hæredem, rogando, aut præcipiendo, vt hoc, vel illud det Petro, ſicque vocatur fideicommiſſum particulare: non tamen ob differentiam aliquam in effectu, vtpote quia idem eſt in vtriuſque illius modi donationibus. Vnde & quidquid de legato dicitur, cenſendum eſt dictum de fideicommiſſo particulari, prout in cit. diſp. 193. admonet ipſe Molina.

De legatis.

631 VLtimum igitur documentum ſit, *propoſitum ab eodem Molina diſput.* 213. Quando hæres, aut hæredes ſunt de numero deſcendentium, aut aſcendentium: tunc non obſtantibus legatis a defuncto relictis, ipſi accipere poſſunt de bonis illius, ſuas integras portiones legitimas, quibus defraudari non potuerunt. Eas de iure communi eſſe tertiam partem bonorum defuncti cui ſuccedunt, paulò antè attigimus. Quando verò hæres, aut hæredes ſunt alij, quibus legitima portio debita non eſt, præcipiunturque legata ſoluere: iiſdem legatis non obſtantibus poſſunt retinere quartam partem bonorum defuncti: etiamſi illa ipſa legata totam hæreditatem adæquarent, ac exhaurirent. Atque ſi perſolutis iiſdem legatis aliquid minus quarta ipſa parte remaneret, ipſum ab illis detrahi poteſt pro rata, ad ſupplendum quod deeſſet, vt ipſis hæredibus remaneat quarta pars bonorum defuncti. Hæc habentur ex titulo De lege Falcidia, Inſtitutis, & ex titulo ad legem Falcidiam, tam Cod. quàm Digeſtis. Porro illud quod hæredes detrahere poſſunt à legatis, vt quarta pars bonorum defuncti ipſis remaneat appellatur Falcidia à quodam Falco talis remedij inuentore, prout ibidem addit Molina. Aliquot deinde euentus referens in quibus Falcidia nequit à legatis detrahi, quorum præcipui ſunt.

632 Primus, cùm teſtator non ignarus modi, ſeu virium ſui patrimonij, expreſsè prohibuit illam detrahi. Secundus, quando legata ſunt ad cauſas pias; niſi & ipſa hæredis inſtitutio ſit etiam ad cauſas pias, nec enim tunc vna cauſa priuilegium habeat aduerſus aliam: ſed vtraque ſimili priuilegio gaudet: itaut ſtare tunc oporteat iuri communi. Tertius, quando res aliqua legata eſt, vt in perpetuum alienari non poſſit. Quartus, quando hæres inuentarium non cõfecit intra tempus, & iuxta formam à iure præſcriptam. Quintus, ſi poſtquam fuerit à Iudice admonitus, teſtatoris voluntatem intra annum non mandauerit executioni. Sextus, quando hæres ſciens quantitatem hæreditatis, a principio quibuſdam ex legatarijs ſoluit integra legata. Septimus, quando alicui legatur inſtrumentum, ſeu ſcriptura de re cuius erat dominus. Quibus verò fundamentis hæc nitantur apud ipſum qui volet, inuenire poterit.

CAPVT LIII.

De diſſolutione obligationis prouenientis ex contractu, aut ex quaſi contractu ciuili.

SVMMARIVM.

633 *Talis diſſolutio fit tum remiſſione debiti, tum ſolutione: cuius varij ſunt modi, ac primò nouatio, & delegatio.*
634 *Deinde compenſatio.*
635 *Præterea ſolutio, quæ quando ea locum habeat, & quando non habeat.*
636 *Quis rectè ſoluat, quidque & cui ſolui debeat.*
637 *De acceptilatione, & generali effectu ſolutionis.*
638 *De diſſolutione propoſitæ obligationis per rei interitum, aut ſententiam Iudicis, aut præſcriptionem legitimam.*
639 *De ea quæ fit tradendo inſtrumentum.*

OBligatio proueniens ex contractu, aut quaſi contractu ciuili, diſſoluitur vel remiſſione eiuſdem obligationis facta per creditorem, vel ſolutione eius quod ex contractu, vel quaſi contractu quis debet. Quæ fit varijs modis, ac primò commutatione vnius obligationis in aliã, qua prior extinguitur, & poſterior loco illius ſuccedit ac ſubrogatur, vt fit in nouatione, & delegatione.

De nouatione, & delegatione.

SECTIO I.

NOuatio enim, *vt habetur lege prima. ff. De nouationibus*, eſt prioris debiti ſeu obligationis in aliam obligationem 633
ciuilem, vel naturalem transfuſio atque translatio: ita vt prior perimatur. Neque intereſt, *vt ibidem additur*, qualis obligatio præceſſerit, ſiue naturalis tantum, ſiue ciuilis, & ſiue verbis, ſiue re, ſiue conſenſu contracta. Eam verò quæ ſequitur, & in quam ea quæ præceſſit transfertur ac commutatur, validam eſſe debere ſaltem naturaliter, ratio poſtulat, idque habetur ex ſequenti lege 2. Cum autem ex lege Delegare 1. De nouationibus, delegare ſit vice ſua alium reum dare creditori, aut alteri cui creditor iuſſerit: ratio delegationis conſiſtet in eo, quòd is qui delegatur, ſe de mandato delegantis conſtituat reum ſeu debitorem creditoris pro ipſo debitore, debitum illius ſuſcipiendo in ſe, & ſic trium perſonarum conſenſus requiritur. primus eius qui delegat, ſecundus eius qui delegatur, *quia nemo alieque inuitus delegatur, ex cit. lege 1.* tertius creditoris, qui a delegato ſui debitoris ſtipuletur ſuum debitum, ex eadem lege 1. Videndus eſt Molina diſp. 559.

De compenſatione.

SECTIO II.

SEcundò diſſolutio propoſita fit compenſatione; quæ ex lege 1. ff. De compenſationibus, eſt debiti, & crediti 634
inter ſe contributio: hoc eſt, *vt habet Molina de hac re in ſequenti diſput.* 560. *latè diſſerens*, collatio quantitatum in quibus duo ſibi inuicem ſunt debitores, & creditores, vt de eo quod reus actori debet, detrahatur illud quod hic viciſſim illi debet: nec ampliùs debitum cenſeatur dicaturque. Vbi aduerte ad compenſationem minimè neceſſarium eſſe, vt debitum ſit vtrimque æquale; ſed ſi mihi tantùm quinque debeas, & ego tibi decem, vſque ad quinque fieri poteſt compenſatio, itaut quod ampliùs reſtat, nimirum alia quinque, poſſis à me repetere, ex lege 4. & 5. eodem titulo. De dubio autem quod idem Molina tractat, an qui iurauit ſe ſoluturum, poſſit vti compenſatione, iam dictum eſt in præced. parte lib. 11. num. 290.

Porrò quando locum habeat compenſatio, declaratur his documentis. Primum eſt, locum habere quando vtrimque debetur res in pondere, numero, & menſura conſiſtens, ſi vtrimque debita ſint eiuſdem ſpeciei, & æqualis bonitatis, ac valoris, vt certa pecuniæ quantitas, certa menſura tritici, vel vini eiuſdem bonitatis, & valoris. Eæ enim res quæ tales ſunt, functionem ſuſcipiunt, hoc eſt, vna loco alterius ſubſtitui, adeoque ſolui poteſt. Secundum eſt, non habere locum, ſi vna eiuſmodi rerum ex aliquo capite ſit maioris valoris, quàm altera, vt quando triticum vtrimque debitum, ſoluendum eſt in diuerſis locis in quorum vno triticum eiuſdem etiam bonitatis, & pluris venditur, quàm in alio. In tali enim compenſatione non ſeruaretur æquitas iuſtitiæ commutatiuæ. Tertium eſt, compenſationem poſſe quoque fieri quando res non conſiſtunt in pondere, numero, & menſura, ſi vtrimque debitæ ſint eiuſdem ſpeciei,

&

& indeterminatæ in indiuiduo, vt ſi duo ſibi viciſſim deberent vnum equum indeterminatũ in indiuiduo; tunc enim inter res vtrimque debitas datur æqualitas valoris cùm,& ſint eiuſdem ſpeciei,& ſimiliter indeterminatæ, vnde fit vt functionem recipiant, ac vna in alterius compenſationem dari valeat etiam creditore inuito.

Quartum eſt, non eſſe compenſationem inter res quæ in numero, pondere, & menſura non conſiſtunt, quarum vna debetur determinata in indiuiduo, ſiue alia debeatur ſimiliter determinata, ſiue non, quia tales prout tales, non ſunt, *ſicut vtrimq; indeterminatæ*, eiuſdem valoris, ideóque vna loco alterius, niſi conſentiente creditore dari non poteſt. Excipit Molina, ſi ex vna parte debeatur, pecunia, & illud quod ex altera parte debetur, tandem per æſtimationem ſit in pecuniam reſoluendum; tunc enim locus compenſationi eſſe poteſt per primum documentum ante traditum. Portò locus non eſt compenſationi, ſi cauſa ex qua fieri dicitur, non ſit liquida, ex lege vltima, Cod. *De cõpenſationibus*: nec item eſt in depoſito, ex eadem lege; nempe is a quo petitur depoſitum, non poteſt eo prætextu illud retinere, quòd à depoſitore aliquid ei debeatur; nec etiam locus eſt, *ex eadem lege in fine iuncta gloſa*, quando aliquid reddat alicui, ob vim illatam, vel furtum, aut aliud maleficium. Siue enim res ipſa ablata, ſiue æſtimatio illius, ſiue quid aliud fuerit in pœnam impoſitum, non poteſt fieri cõpenſatio retinendo quid talium pro debito eius cui debet reſtitutio eorum fieri. Id quod videtur ita ſtatutum in odium delicti commiſſi; vnde ſi debitum quoque alterius eſſet ex ſimili maleficio, poſſet eſſe locus compenſationi inter ipſa ſimilia debita.

De ſolutione ſpecialiter ſumpta, ac de acceptilatione.

SECTIO III.

635 TErtiò diſſolutio propoſita fieri poteſt, ſolutione ſumpta propriè, nimirùm pro exhibitione eius quod debetur, aut alterius rei loco eius, quando vel ipſummet ſolui non poteſt, vel creditor contentus eſt quid aliud loco eius accipere. Quæ definitio occaſionem dat nobis dicendi; Quis rectè ſoluat, quid & cui ſolui debeat: quod fiet paucis. Plura qui volet, videre poterit Molinam diſp. 562. & aliquot ſequentibus.

Rectè igitur ſoluit, vel ipſe debitor, vel quiuis alius pro
636 ipſo, etiamſi ignorante vel inuito, ex lege 5. & 17. Cod. De ſolutionibus, & Inſtit. Quibus modis tollatur obligatio, in principio. Solui debet verò res quæ debetur; aliud autem pro ea, inuito creditore non poteſt: volente verò ac conſentiente poteſt, ex lege 10. 16. 17. & 24. eodem tit. excepto tamen inopiæ caſu. Si enim certæ ſummæ debitor nõ habeat vnde ſoluat, poteſt creditori ſuo rem quam habet optimam à Iudice æſtimatam, in ſolutum dare, ex Authentica Hoc niſi, Cod. ibidem. Solui prætereà debet ipſi creditori, aut cuius alteri cui ipſe permiſerit, aut mandauerit ſolui, ex lege 4. 11. 12. & 19. eodem adhuc titulo.

Aduerte dari quamdam imaginariam ſolutionem, qua
637 ſcilicet nihil ſoluitur, & tamen debitorem ab obligatione liberat; acceptilatio dicta eſt, ab acceptum ferendo. Eſt autẽ acceptum ferre, idem ac fateri ſe ab aliquo accepiſſe; vnde acceptilatio dicitur quædam verborũ conceptio qua creditor à debitore ſtipulante interrogatus, reſpondet ſe (*quaſi ſolutio facta eſſet*) debitum acceptum ferre: & ſic debitorem ipſum ab obligatione liberat.

Aduerte prætereà ſolutione non modò ſpecialiter, ſed etiam generaliter ſumpta conuenire, vt ea facta, liberi ab obligatione maneant non modò debitor, & hæredes ipſius, ſed etiam pignora ac fideiuſſores, atque adeò quicunque alij qui acceſſoriè obligantur cum eodem principali. Ratio eſt, quia extincta principali obligatione, extinctæ quoque manent acceſſoriæ, prout intelligitur ex lege 179. ff. De regulis iuris.

De alijs modis quibus propoſita obligatio diſſoluitur.

SECTIO IV.

QVartò poteſt eadem diſſolutio fieri interitu rei debitæ. Quando enim debetur aliquid determinatum 638 in indiuiduo, vel aliquid determinatorum in indiuiduo, ipſumque perit ſine debitoris culpa, aut mora tradendi illud, tunc creditori perit, tãquam domino ad quem pertinet, ſiue titulo gratioſo, vt donationis, commodati, depoſiti: ſiue oneroſo, vt emptionis vel venditionis; vnde fit vt debitor liberetur ab onere ipſum reſtituendi. Qua de re ex inſtituto cùm de reſtitutione in præceden. lib. 10. tractat. 2. in quo traditæ ſunt aliquot regulæ de ea iudicandi, & tractatu tertio cap. 16. cùm dictum eſt de memorata mora.

Quintò fieri poteſt per ſententiam Iudicis, qua debitor liberatur à debito. Sed aduerte, talem in conſcientia habere tantummodò locum, quando re exiſtente dubia, ſine fraude, & dolo ſuum ius quis proſecutus eſt, pro ipſoque lata eſt ſententia. Nam ſi ei conſtiterit ſe debitorem eſſe, immo ſi idem conſtet ei poſt latam ſententiam, antequam debitum ſibi adiudicatum præſcribat legitimè, per eamdẽ ſententiam non liberatur quoad forum conſcientiæ; quoniam ea non tribuit ius, ſed ſolùm declarat ad quem ipſum ſpectet; ſolumque in ipſo conſcientiæ foro vim habet, cum res ita ſe habuerit ac per illam pronunciatum eſt.

Sextò fieri poteſt titulo legitimæ præſcriptionis, iuxta tradita de eadem præſcriptione in memorato lib. 10. cap. 20. Immo iuxta legem Is qui, De ſolutionibus, ſi quis in ſolutionem det alienum, liberatur à debito, ſi creditor illud præſcribat legitimè.

Vltimò fieri poteſt tradendo inſtrumentum debiti, aut illud rumpendo, vel cancellando: niſi creditor probet, vi 639 aut metu illud tradidiſſe: vel furto fuiſſe ablatum de ipſius poteſtate; vel alia ratione, quàm animo remittendi debitum, ſe illud tradidiſſe, aut rupiſſe, aut cancellaſſe; putà, quia tradidit ad cuſtodiam, vel illud rupit non aduertens eſſe inſtrumentum debiti, aut alia de cauſa; tunc enim remiſſio debiti non cenſetur facta. Hæc eadem habet Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 561. Quibus coniungenda ſunt quæ in eodem lib. 10. cap. 18. & 19. tradimus de cauſis excuſantibus à reſtitutione.

TRACTATVS VLTIMVS.

De publicis officijs ciuilibus.

TRactationi de contractibus ciuilibus adiungitur illa de publicis officijs ciuilibus, tanquam de quaſi contractibus initis cum Repub. ad eiuſdam bonum ſtatum procurandum, ac conſeruandum armorum vſu; vel exercitio iudiciorum ſecundùm leges: vnde quædam ex talibus officijs dicuntur militiæ armatæ, & quædam militiæ togatæ. Atque de prioribus tradenda, pro ratione iudicandi de peccatis, quæ in illis obeundis committantur: ſufficienter poſſunt intelligi ex ijs quæ tradidimus, tractantes de bello in præced. lib. 21. cap. 8. ad 5. præceptum Decalogi. De poſterioribus verò nunc agemus; nõ de omnibus, ſed de præcipuis quæ ſunt Iudicis, Aduocati, Procuratoris, & Notarij officia. De quibus copioſè & elaboratè ad Decalogum ſub finem Greg. Sairus.

CAPVT LIV.

De officio Iudicis.

SVMMARIVM.

641 *Vt Iudex licitè iudicet, poteſtas in eo requiritur.*
642 *Itemque veritas.*

643 Tum

643 *Tum vt ſeruet formam iuris in ſententiam ferenda.*
644 *Itemque in modo procedendi, ſiue via denunciationis.*
645 *Siue via accuſationis.*
646 *Siue via inquiſitionis: quæ triplex eſt, generalis, ſpecialis, & mixta.*
647 *Ad generalem non requiritur accuſatio, nec infamia præuia.*
648 *Modus procedendi via ſpecialis inquiſitionis requirit præuiam infamiam.*
649 *Requirit & accuſationem, vt procedatur vſque ad punitionem.*
650 *An ad eam ſine infamia ſufficiant indicia manifeſta.*
651 *Iudicium aliud ordinarium, aliud extraordinarium, in quo ſufficit accuſatio ficta, quæ quintuplex eſt.*
652 *Modus procedendi in iudicio via inquiſitionis mixtæ.*
653 *Tutela iudicij ad eiuſmodi formam ſpectans.*
654 *Quantitas & qualitas pœnæ ad eamdem formam requiſita.*
655 *Quatenus lege impoſitam ſummus Princeps relaxare poſſit.*
656 *Quid incumbat Iudici cum lex non determinat pœnam delinquenti infligendam.*
657 *Scientia & intentio debita ad licitè iudicandum requiſita in Iudice.*
658 *Puritas linguæ & manus ad idem requiſita in eodem.*
659 *Licitum eſt Iudici accipere ſtipendium, & de iure communi quædam eſculenta ac poculenta.*
660 *Quid iuris de alijs muneribus.*

De poteſtate & veritate requiſita in Iudice.

SECTIO I.

641 VT Iudex ſuo officio ritè ac ſine peccato fungatur in iudicio, multa requiruntur: quorum primum eſt debita poteſtas, ſic neceſſaria ad ſententiam debitè ferendam, vt ea illius defectu ſit inualida (*prout docet D. Thom.* 2. 2. *qu.* 67. *art.* 1. *communiter receptus*) tanquam lata in aliquem à nō ſuo Iudice: quæ non tenet, ex Cap. At ſi Clerici, De iudicijs: ac tanquam lata à dicente ius extra ſuum territorium, cui impunè non paretur, ex Cap. Vt animarum, De conſt. in 6. Sit etiam peccatum mortale, tanquam mendacium pernicioſū, tum Superiori, cuius iuriſdictio vſurpatur; tum inferiori, qui per eam iniquè cogitur.

Notandum eſt autem, quadruplicem diſtingui talem poteſtatem; ordinariam, delegatam, arbitrariam, & acceſſoriam. Ordinaria eſt, quæ alicui competit ex dignitate, vel officio proprio, tanquam annexa ei de iure, vel conſuetudine præſcripta. Delegata verò eſt, quæ alicui competit ex cōmiſſione habentis ordinariam. Quæ commiſſio nonnunquam generaliter datur ad omnes cauſas & lites: nonnunquam ſpecialiter ad aliquam cauſam vel litem: aut ad certa loca, vel perſonas. Arbitraria autem eſt, quæ alicui (*qui inde vocatur arbiter aut Iudex arbitrarius*) ab vtraque parte litigante conceditur communi ipſarum conſenſu. Acceſſoria demum eſt, quam quis habet ſuper aliquem, alterius iuriſdictionis quidem, ſed qui delictum commiſerit in loco ſuæ iuriſdictionis. Ea enim de cauſa poteſt ibidem & accuſari, & damnari, ex lege finali, ff De accuſationibus.

Ac cùm ſaltem harum vna ad validè iudicandum ſit neceſſaria ſequitur mortaliter peccare (*iniqua ſcilicet vſurpatione poteſtatis publicæ*) eum qui omni carens ſententiam ferre audet, aut ſi habeat quidem aliquam non tamen in loco in quo, vel perſonam in quam fert per quod incurrit etiam obligationem ad reſtitutionem damnorum exinde ſecutorum.

642 Secundum quod requiritur in Iudice ad licitè fungendū ſuo officio, eſt veritas; quam non eſt neceſſe talem eſſe ex parte Iudicis, vt iudicium ipſius verè conformetur rei, prout ipſa in ſe eſt: ſed ſufficit vt conformetur eidem, prout allegata probataque eſt: adeò vt Iudex ſententiam ferens ſecundùm allegata & probata, quamuis de contrario eidem etiam habeat per priuatam ſcientiam, ſeruet ſufficientem veritatem, neque in eo peccet, iuxta tradita in præcedenti lib. 11. cap. 3. dubio 4. Contra veritatem verò iudicans dubium non eſt, quin mortaliter peccet tanquam pernicioſè mentiens.

De forma iudicij quam Iudex obſeruare tenetur.

SECTIO II.

TErtium, quod ad idem in eodem requiritur, eſt vt ſeruet formam iudicij, tum in ſententia ferenda, tum in modo procedendi, tum in tutela iudicij, tum in quantitate, & qualitate pœnæ imponēdæ, tum demùm in via executionis. 643

Quod ad ſententiam autem ferendam attinet, notādum eſt in Iudice requiri, vt non ferat ſententiam prout libuerit, ſed prout ex allegatis & probatis cognoſcit ferendam eſſe ſecundùm leges, ſeu conformiter iuri, argumento Cap. primi de ſenten. & re iudicatā in 6. Quòd ſi leges neſciat. vel circa eas dubitet, debet adſciſcere ſibi aſſeſſorem, cuius cōſilio regatur, alioqui peccabit grauiſſimè. Si que occurrat caſus, de quo nihil ſit lege humana conſtitutum, de eo iudicare debet ſecundùm probabiliorem Doctorum ſententiam: quæ ſi in vtramque partem inueniatur æquè probabilis, liberum erit ei ſequi quam voluerit, prout traditum eſt in præcedenti lib. 13. cap. 3. ſect. 4. poſt Greg. à Valent. 2. 2. diſp. 5. qu. 7. puncto 4.

Notandum eſt præterea *ex D. Thom.* 2. 2. *quaſt.* 60. *art.* 5. debere quidem Iudicem in iudicando ſequi verba legis humanæ, quando ex eius obſeruatione nihil contingit iuri naturali, vel diuino poſitiuo repugnans; non tamen quando ratione loci temporis aut perſonæ contingeret iniquitas. quæ quidem vitanda eſſet iudicando ſecundum æquitatem ac rectæ prior pars patet: quia ſi Iudex ſit inferior, tenetur ſeruare legem tanquam regulam ſibi à ſuperiore ſuo præſcriptam. Sin ſuperior ſit recta ratio dictat, vt quam pro bono & pace communi tulit, ipſe quoque patiatur ad retinendam conformitatem eam, quam conuenit in Republica eſſe capitis cum ſuis membris. Poſterior pars etiam patet, quia lex humana quæ non conſentit cū diuina perinde inepta eſt ad actiones humanas rectè dirigendas, ac horologium quod cum Solis motu non conſentit, ineptum eſt ad deſignandas diei horas.

Quod attinet verò ad modum procedendi, is diſtinguitur in tres quaſi vias, denunciationis, inquam, accuſationis, & inquiſitionis. Atque de denunciatione notandum eſt, quamdam eſſe extraiudicialem quæ ad hoc fit Superiori, vt emittetur delictum ab aliquo committendo, vel vt commiſſum non reiteretur, vlteriùſve procedat. Quamdam verò eſſe iudicialem, eamque vel priuatam, qua quis Iudici crimē alienum manifeſtat, prætendens reſarciri ſibi damnum quod ab eo accepit: vel publicam, qua Iudicis officiales crimen ei denunciant, vt ex officio procedat ad mulctandum reum pœna fiſcali, aut alia arbitraria. Notandum eſt præterea denunciationem iudicialem diſtingui ab accuſatione: primò, quòd denunciator iudicialis non teneatur crimen probare teſtibus, & accuſator teneatur: ſecūdò. quòd denunciatio iudicialis ſit abſque actione, tanquam manifeſtatio vera criminis, qua ipſum denunciatur Prælato, vt ex officio id faciat, quod viderit faciendum ſecundùm ius. Accuſatio verò ſit delatio criminis cum actione: qua Iudex vrgetur punire reum, vnde licet intelligere modum procedendi via denunciationis relictum eſſe arbitrio Iudicis: ſic tamen vt debeat iuris æquitatē in ferenda ſentētia ſeruare. 644

546 Porrò, vt Iudex via accuſationis iuridicè procedat, ac reum interroget, requiruntur indicia manifeſta, ſeu quæ ſatis patenter oſtendant crimen & crimino ſum authorem illius: quæ quidem interdum oportet plura eſſe: interdum verò pauciora ſufficiunt pro diuerſa ratione criminum. Immò interdum poteſt vnum ſufficere, vt quando ipſum fuerit adeò efficax, vt multis æquiualeat Iudicis prudentis arbitrio cui id relinquitur ſtatuendum. Sufficere quoq; poteſt ſemiprobatio ſeu teſtimonium vnius teſtis omni exceptione maioris. Si enim ad reum condemnandum ſufficere poteſt plena probatio conſiſtens in duorum vel trium teſtium teſtimonio, iuxta illud Matth. 18. vt ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum: ad eundem interrogandum (*ad quod cùm minus ſit, minus requiritur*) ſufficere poterit vnius teſtimoniū. Sed de accuſatione pleniùs cùm de accuſatore dictum eſt in præcedenti lib. 14. in 1. part. cap. vlt.

De eadem forma iudicij quoad modum procedendi via inquiſitionis.

SECTIO III.

646 De inquiſitione notandum eſt, differre à denunciatione & accuſatione, quòd has facere, ſubditis conueniat; & illam facere, ſiue ſit delicti, ſiue delinquentis, pertineat ad ſolos Prælatos & Iudices: ex officio ſcilicet quo iuſtitiam ſubditis adminiſtrare tenentur. Diuidi autem in generalē, ſpecialem, & mixtam. Cuius diuiſionis ratio eſt: quòd interdum ſic fiat inquiſitio, vt nec perſona, nec crimen de quo inquiritur, nominetur: prout fit cùm Prælati viſitantes ſuam diœceſim; aut alij Superiores, prouincias ſibi commiſſas, inquirunt in genere de vita & moribus ſubditorum ſuorum: ſeruēntne leges & ſtatuta loci; ſintne ibi aliqui delinquētes quos pœnis coercere oporteat? Interdum verò ſic fiat, vt nominatim de certa particulari perſona inquiratur, certū particulare crimen: vt, An Petrus ſit qui perpetrarū aliqud homicidium commiſerit? Interdum denique ſic fiat, vt delictū in particulari exprimatur, non item perſona: ſed in genere tantùm inquiratur; vt cùm de certo furto facto inquiritur quis illud fecerit: vel contrà in particulari exprimatur perſona, & delictum tantum modò in genere.

647 Atque de modo procedendi via inquiſitionis generalis; notandum eſt, nec præuiam aliquam infamiam, nec accuſationem, aut denunciationem requirere: prout Summularij docant in verbo Inquiſitio, *vt Angelus n. 1. Syluester q. 4. dicto 3. Tabiena nu. 1.* ſequuntùrque recentiores paſſim: *Sotus De iuſt. & iure lib. 5. q. 6. art. 1. concl. 5. Nauar. in Enchir. cap. 18. n. 38. Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 5. q. 14. puncto 1. & alij.* Probatur verò: quia talis inquiſitio fieri debet, non ad requiſitionem partis, ſed ex officio Superioris, ea quo tenetur bonū commune proſpicere: & per conſequens operam dare, vt occaſiones delinquendi eliminentur à communitate; & delinquentes caſtigentur in aliorum exemplum, quamtumcumque nullus ſit qui id ab ipſo poſtulet, cùm ratio apertè dictet expedire bono communi, vt criminoſi corrigantur, neque ſuis peruerſis moribus viuere ſinantur. Qua de cauſa viſitationes fieri vtroque iure inculcatur: ciuili quidem in lege Congruit, ff. De officio Præſidis: Canonico verò in Ca. 1. De officio Ordinarij, & in Cap. itē primò De cenſibus in 6. & apertiùs in Concil. Triden. ſeſſ. 7. De reformat. cap. 7. & 8. vbi iubentur viſitari beneficia curata, & Eccleſiæ omnes, etiam exemptæ; idque per Epiſcopum & alios maiores Prælatos, ex præced. ſeſſ. 6. cap. 4. De reformatione. Quo autem modo ea fieri debeat, habetur ex ſequenti ſeſſ. 24. De reform. cap. 3. Quàmque magna ſit in ea re poteſtas Epiſcopi intelligitur ex ſequen. cap. 10. & ex ſeſſ. 25. De reform. cap. 6. Quatenus verò ſubditi viſitantis teneantur ad ipſius præceptū crimina, aut criminoſos reuelare, intelligendum eſt ex documentis traditis in præced. lib. 9. cap. 3. ſect. 6.

648 De modo legitimè procedendi via ſpecialis inquiſitionis notandum eſt primo, requirere præuiam infamiam. Quod expreſſè tradunt memorati authores in iiſdem locis; habetùrque De accuſationibus, cap. Cùm oporteat, Cap. Inquiſitionis, & Cap. Qualiter & quando 2. vbi in confirmationē adfertur quod ex cap. 16 D. Lucæ, Poſtquam villicus diffamatus eſt apud dominum de iniqua villicatione; tunc ab eodem domino vocatus, fit interrogatus; Quid hoc audio de te, &c. Et quod ex cap. 18. Geneſ. Sodomitæ non antē deſtructi ſunt, quam clamor eorum ſeu infamia criminis ipſorum aſcenderit ad cœlum, iuxta illud ibidem: Deſcendam, & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere cōpleuerint. Hæc enim indicant cōſentaneum eſſe vt præcedat infamia, cùm in iudicio proceditur via inquiſitionis ſpecialis. De qua autem infamia id intelligi debeat, habes in præcedenti lib. 24. num. 40. Tantùm adde, quod de mente D. Thomæ habes Gregor. à Valent. 2. 2. *diſput. 1. quæſt. 14. puncto primo, verſ. Quartò eſt notandum;* eam debere eſſe cum indicijs manifeſtis, ac talibus ac probabiliter intelligatur veram eſſe, & dignam quæ momentum habeat apud graues & prudentes viros; nec facilè poſſit iudicari eam eſſe leuium & diſcolorum hominum.

649 Notandum eſt ſecundò, vt ab inquiſitione ſpeciali procedatur ad puniſionē, requiri vt accuſatio præcedat. Pro quo facit illud, 23. quæſt. 4. Cap. Si quis poteſtatem. Iudicis non eſt ſine accuſatore dānare; ſicut nec Chriſtus Iudā abiecit: hoc eſt, Chriſtus, quantūuis Iudā furem eſſe ſciret: tamen cū à nemine accuſaretur, eum non abiecit. Facit & illud in c. 1. De accuſationibus. Si legitimus non fuerit accuſator, non fatigetur accuſatus. Vnde licet inferre Iudici, quantumuis ſubditi deteaarit, atque ſciat eſſe teſtea per quos illud ſufficienter probari poſſit, non liceat via inquiſitionis procedere ad eum puniendum, niſi ſit qui eum accuſet. Id quod tanquam naturali rationi conſentaneum in conſuetudine fuit apud Gentiles, vt patet ex verbis illis Feſti Actorum 25. Nō eſt Romanis conſuetudo damnare aliquem hominē, priuſquam is qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores: locùmque defendendi accipiat abluenda crimina.] Adde cēſeri poſſe, idē indicatum eſſe à Domino noſtro Ioan. 8. cum interrogat adulterā: Vbi ſunt qui te accuſabant? & tanquā relictam ſine accuſatore condemnare recuſat.

Notandum eſt tertiò, dubitationem eſſe; an ad inquiſitionem ſpecialem faciendam ſola indicia manifeſta ſufficiant ſine infamia? Quam Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 4. nu. 168.* attingens citatis authoribus in vtramque partem, ſequitur affirmantem Contrariam verò Gregorius à Valent. loco citato, & ante eum alij, *vt Sotus lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 2. concl. 6. & Nauar. in Enchir. cap. 18. n. 28.* Cæterùm ſaluo meliori iudicio putarim reſpondendum, id ex determinatione iuris humani totum pendere: quia in eo habenda eſt ratio boni communis, cui quamdiu neceſſitas exegerit, priuatum ſeruire debet, aliàs minimè. De qua neceſſitate iudicare *ſicut & eidem prouidere,* Principis eſt: adeout decretum ipſius in hac re (*niſi abrogatum ſit conſuetudine contraria legitimè præſcripta*) ſit habendum pro regula. Ipſum enim dum viget, oſtendit publicam neceſſitatem: pro qua priuatim facere aliquam iacturam famæ, non eſt alienum à ratione: vt nec facere aliorum bonorum. Abrogatum verò, oſtendit talem neceſſitatem abeſſe: & idem priuatos, vt in cæteris bonis ſuis, ſic & in fama non eſſe lædendos authoritatem publica: ſed potiùs protegendos, ac in ea conſeruandos, cùm id conferat ad bonum commune, ſicut bona valetudo membrorum ad valetudinem corporis. 650

Porrò Summi Pontificis authoritate in cap. Inquiſitionis §. Tertiæ dubitationis, De accuſationibus, conſtitutum habetur, Iudicem non poſſe inquirere contra aliquem non infamatum, etiamſi duo vel tres teſtes iurati affirment hominem illum de quo ſpecialiter inquiſitio facienda proponitur, ſe videntibus perpetraſſe delictum, *vt occidiſſe,* aſſeuerent. Vnde manifeſtum eſt, quod cùm indicia minus momentum habeant ad probationem, quàm tale teſtimonium ſicut hoc non eſt ſufficiens ſine infamia, ita nec illa eſſe de iure canonico. Cui tamen iuri, quia humanum eſt, derogari poteſt contraria conſuetudine rationabili, ſicut in hac ipſa re derogatum eſſe oſtendit iudiciorum vſus in multis locis receptus: quo, *vt meminit Ludouicus Molina De iuſt. & iure tomo 3. tract. diſput. 47. num. 5.* proceditur ad inquiſitionem contra particularem perſonam, ex ſola euidentia criminis: vt cùm inuentum eſt cadauer in platea, & de aliquo certo dātur in particulari indicia (*manifeſta quidem, non tamen ſufficientia ad plenum probationem*) aduersùs eum inquiritur ſine infamia, clamoribùſve inſinuationis: & ſic de ſimilibus: in quibus non agitur contra rectam rationem; quia etſi hæc dictet non eſſe lædendam alterius famam; id tamen locum non habet, cum bonus Reipublicæ ſtatus exigit ſecus fieri, quò ea expurgetur, & immunis ſeruetur à criminibus, ex quibus perturbationes & ſcandala, ac dāna naſcentur: quibus obuiare Iudex tenetur ex officio: præſertim cùm in c. 1. §. Nos igitur, De poſtulatione Prælat. dicatur, iuxta canonicas ſanctiones quaſdam culpas eſſe, in quibus culpa eſt relaxare vindictam.

Notandum eſt quartò, ex Nauar. *ad Rubricam de iudicijs nu. 17. & 18.* indicia quædam extraordinaria: ſeu quæ contra communes iuris regulas permittuntur: in illiſque requiri accuſatorem verum, ſeu qui actu alium accuſet: in his verò ſufficere accuſatorem fictum; hoc eſt, aliquid quod vice veri accuſatoris fungatur quidem, non ſit tamen verus accuſator: quale cenſentur quoduis ſequentium quæ Gregor. à Valent. refert 2. 2. diſp. 5. qu. 11. puncto 3. in fine, & inſinuantur à D. Thoma 2. 2. qu. 67. art. 3. ad. 2. 651

Primum eſt, infamia publica cū indicijs adeò manifeſtis vt reus nihil contra obijcere poſſit. Secundū eſt, notorietas qua factum & perſona ita noſcuntur, vt nullo modo celari poſſint. Tertium eſt, euidentiam qua Iudex vidit coram ſe delictum perpetrari, ſi & alij ſimul præſentes viderint: tunc enim præſentia ipſius Iudicis fungeretur vice accuſatoris,

Digitized by Google

ris, & præſcitia aliorum vice teſtium, ſine quibus accuſatio non habet locum in iudicio, & ideò non ſufficeret ſolum Iudicem vidiſſe: quandoquidem accuſator & teſtis nequit idem ſimul eſſe. Quartum eſt, contumacia, ſeu rebellio poſt denunciationem fraternam, id eſt, factam Superiori emendandi fratris cauſa. Nam ſi denunciatus recuſet obedire admonitioni & præcepto Eccleſiæ, Prælatus poteſt contra eum procedere via iuridica, eiuſmodi rebellione & inobedientia habente vim accuſatoris. Quod intellige, dummodò crimen probari poſſit teſtibus: ſi enim frater admonitus crimen neget, Prælatus non poteſt ad punitionem eius iuridicè procedere, quouſque occurrat aliquid quod faciat crimẽ manifeſtum: aut teſtes adſint ad conuincendum eum de delicto à ſe commiſſo. Proceſſus enim iuridicus locum nõ habet niſi manifeſta indicia, aut infamia, aut ſemiprobatio exiſtat. Quintum eſt, denunciatio iuridica facta ob commune bonum, & tendens ad punitionem delinquentis perniciosi: quæ etiam fungitur vice accuſatoris: nec aliter differt ab accuſatione, quàm quod non requirat, *ſicut hæc*, probationem criminis obiecti, ſed contenta ſit propoſitione criminis facta Iudici, vt meliori qua fieri poterit modo occurratur damno communis boni. Id quod permittitur, vt ad denunciandum audaciores reddantur, qui ultrò facilè auerterentur metu aliquo ſuorum incommodorum. Delinquentis autem pernicioſi nomine, intelligitur maximè, is, qui moliter aliquid in perniciem animarum, vt qui diſſeminat hæreſim, aut docet, vel facit ea quibus aperitur via ad flagitioſam vitam: aut machinatur mortem Principis: aut molitur proditionem ciuitatis: aut falſificat monetam, & ſic de ſimilibus. Videri poteſt Nauarrus ad Rubricam de iudicijs nu. 72. & aliquot ſequentibus.

652 De modo procedendi via inquiſitionis notandum eſt, ſi in ea crimen in particulari exprimatur, & perſona in genere (*vt quando conſtat de certo crimine perpetrato, & inquiritur quis perpetrauit*) ipſam à principio poſſe fieri ſine prævia perſonæ infamia, vel accuſatione, iuxta modum procedendi via inquiſitionis generalis: in progreſſu verò, cùm ventũ erit ad certam perſonam, vt procedatur aduersùs eam, requiritur prævia infamia, aut manifeſta indicia, aut ſemiprobatio, & accuſatio: eadem ratione qua cùm proceditur via ſpecialis inquiſitionis. Sin autem in eadem inquiſitione iniata exprimatur perſona in particulari, & crimen in generali, opus eſt ab initio prævia infamia, aut indicijs manifeſtis, aut ſemiprobatione. Neque enim ſi cadauer hominis occiſi inueniatur in agro, licitum eſt Iudici inquirere aduerſùs Petrum in particulari, tanquam talis homicidij reum, ſi nulla ſit infamia, aut indicia, aut ſemiprobatio, quod illud ipſe patrarit.

De tutela, & pœna quantitate atque qualitate requiſitis ad formam iudicij.

SECTIO IV.

653 SVpereſt vt dicamus de cæteris in quibus forma iudicij conſiſtit. Quartum igitur eſt tutela iudicij, ex poſcens vt Iudex ordinem iudicij iuraque ipſa obſeruet. Cuius obſeruationis defectu multis modis peccat mortaliter, quos refert Nauarrus in Enchir. cap. 25. nu. 13. & 14. nimirùm iudicãdo, *etiamſi rectè*, ſine probatione ſufficienti; eoquod vel teſtes ſuſpecti fuerint, aut iniuſtè torti, vel ipſe non admiſerit legitimam probationem, vel non viderit proceſſum, ſaltem mediocriter, vel probationem maiorem exegerit quàm eſſet neceſſaria. Deinde procedendo ſine libello aut conteſtatione litis, cùm fuerit neceſſarium. Item dilatione neceſſarias negando, vel concedendo ſuperfluas, nec admittendo iuſtas exceptiones, & condendo iniuſtas. Præterea interrogando ea ad quæ pars reſpondere non tenetur. *De quibus gloſſa ad cap. 2. De confeſſis, verbo Rationabili cauſa.* Præterea in ſententia ponendo clauſula aliqua obſcura, qua condemnatus poſſit ſe aliquando tueri contra iuſtitiam. Item admittendo appellationem aut recuſationem quam nõ debet: vel contra, quum debet non admittendo, & demum differendo ſine iuſta cauſa expeditiones iudiciorum.

Adde & criminis confeſſionem extorquendo per iniuriam, ſicut facere poteſt quinque modis, quos refert Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 29 nu. 173. Ac primò, ſi à ſeipſo inquiſitionem inchoet nulla præcedente infamia, aut denunciatione, quæ ei dedit inquiſitioni viam aperiat. Secundò, ſi tormentis, vel propinquo metu tormentorum elicuit confeſſionem, quantumuis non eſſent ſufficientia indicia ad torquendum. De quibus indicijs idem Leſſius in eodem c. dubit. 17. videri poteſt; & addi ex Nauarr. ad Rubricam De iudicij, nu. 53. quod dicitur in hac re de tortura corporis, intelligendum eſſe quoque de iuramento, vt de quadam animæ tortura. Tertiò, ſi fuerint quidem indicia ſufficiẽtia torturam; perſonæ tamen non poterant torqueri ob dignitatem, vel ob ætatem. Quartò, ſi dolo reum induxit ad confitẽdum: vt dolosè promittendo ei impunitatem. Etenim tam iniurioſum eſt dolo, quàm metu dare damni cauſam. Quintò, ſi confugientem ad locum ſacrum abſtrahit ab eo. Qua de re videri poteſt Sylueſter in verbo Immunitas 5.

Quintum, quod in eadẽ forma iudicij requiritur, eſt quantitas, & qualitas pœnæ; ſeu (prout habetur Deut. 25.) vt pro menſura peccati ſit plagarum modus. De quo pro præattendæ ſunt ſequentes propoſitiones. 654

Prima eſt, nullum Iudicem poſſe abſque cauſa iuſta pœnam à lege impoſitam relaxare. Ratio eſt: tũ quia Reipub. fieret iniuria in non ſeruando iuſtas ipſius leges, & in non puniendo delicta: cùm oderint peccare mali formidine pœnæ; tum quia graue ſcandalum inde orietur, atque priuati iniuriam paſſi inducerentur ad vindicandum ſe propria authoritate; vnde poſſent multa damna ſequi in Repub.

Secunda eſt, ſi debeat pœna lege ſtatuta ob commune bonum conſeruationemve pacis ciuium, Iudicem inferiorem non poſſe, ne quidem conſentiente accuſatore, eam mitigare. Ratio eſt, quòd ad ipſum ſpectet tantùm leges ſuperiorum exequi, non item in eis diſpenſare.

Tertia eſt, ſupremum Principem pro poteſtate ſua plenaria, poſſe pœnam reo condonare, etiam accuſatore nolente ſi bonum commune ita exigat. Ratio eſt: quia accuſatio, & condemnatio referri debent ad bonum commune: ideoque illa huic obſiſtere nõ debeat, ſed poſtponi: quantumcumque priuatus aliquis inde ſentiat detrimentum: cùm vtilitas priuata poſtponenda ſit communi. Et ita ſi reus dicitur valdè neceſſarius Reipub. Princeps poteſt pœnam mortis ei condonare, quidquid aliqui, quorum intereſſe poteſt, reclament. Videri poteſt Molina *De iuſt & iure, tract. 3 tom. 4. diſp. 48.* 655

Quarta propoſitio eſt, quando pœna debita fuerit ſolùm ob priuatum bonum accuſatoris, habentis ius, vt reus puniatur ratione iniuriæ, ſibi illatæ: ne quidem Principem ſupremum poſſe eam relaxare, accuſatore ipſo renuente, niſi bonum commune tale quid fieri exigeret. Ratio eſt, quia cùm Iudex cuſtos ſit, & miniſter iuſtitiæ tenetur ſic inter partes dicere ius, vt ſuum cuique reddat.

Quinta eſt, conſentiente accuſatore cuius intereſt, ſupremum Principem poſſe relaxare reo pœnam lege impoſitam: Inferiorem autem Iudicem non poſſe. Ratio eſt, quòd ille diſpenſare poſſit in lege, hic non item. Vnde poſt Sotum lib. 5. *De iuſt. & iure, q. 4 art. 4. ad 1* meritò monet Gregor. à Valent. *2. 2. diſp. 5. qu. 15. in fine*, periculoſum quandoque eſſe pro reis intercedere: quia nonnunquam fieri poteſt, vt illicita pœnæ relaxatio petatur.

Sexta propoſitio eſt, quando leges pœnas infligendas delinquentibus non determinant, ſed relinquunt prudentiæ, arbitrioque Iudicum, hos debere ad manſuetudinem potiùs, & miſericordiam, quam ad ſeueritatem, & rigorem inclinare. Probatur per illud in Cap. Alligant. 26 quæſt. 7. Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere quàm propter crudelitatem. Vnde gloſa ibidem infert idipſum quod dicimus. Pro quo facit etiam quòd in dubio præferatur ſententia inclinans in rei fauorem, exceptis caſibus matrimonij, libertatis, dotis, & teſtamenti, ex Cap. fin. De ſententia, & re iudicata. Facit & regula 11. iuris in 6. Cùm ſunt partium iura obſcura, reo fauendum eſt potiùs, quàm actori. Immò, *vt patet ex communi vſu*, Iudex poteſt ex rationabili cauſa, præſertim parte læſa conſentiente pœnã meritam, ac condignam mitigare in leuioribus criminibus, vt in homicidio commiſſo caſu, ex nonnulla culpabili inaduertentia, in furto non adeò magni valoris, & ſimilibus. In criminibus autem maioribus, præſertim atrocioribus (*qualia ſunt homicidium ex inſidijs, aut per ſicarium, aut aſſaſſinum, depredatio itinerantium, ſiue terra, ſiue mari aliaque notabiliter nociua in Repub.*) nullus Iudex poteſt pœnam condignam mitigare, etiam parte conſentiente; quoniam id fieret contra commune bonum, quod per talia grauiter læditur; ideoque Reſpublica tali mitigationi reclamare cenſe- 656

tur, ne in ea foneatur animus, & audacia talia committendi. Ad quod facit illud Deut. 13. de idololatria punienda. Non parcat ei oculus tuus, vt miſerearis, & occultes eam: ſed ſtatim interficies, &c. vt omnis Iſrael audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quidpiam huius ſimile].

De cæteris quæ in Iudice requiruntur.

SECTIO V.

657 QVartum quod in Iudice requiritur ad debitè licitéq; iudicandum, eſt ſcientia, prout confirmatur: tum per illud in Cap. Non eſt, prima, quæſt. 1, in fine. Quiſquis Sacerdotium, non ad elationis pompã, ſed ad vtilitatem adipiſci deſiderat, priùs vires ſuas cum eo quod eſt ſubiturus onere metiatur: vt ſi eſt impar, abſtineat; & ad id cum metu etiam, cui ſe ſufficere exiſtimat, accedat: tum per illud D. Thomæ 1.2. *qu.76. art.2.* Vnuſquiſque ea ſcire tenetur, ſine quorum ſcientia non poteſt debitum actum rectè exercere. Vnde omnes tenentur communiter ſcire ea quæ ad ipſorum ſtatum, & officium ſpectant: tum denique per illud D. Antonini 2. *part. tit. 3. cap. 6. versùs medium.* Videtur pro regula ſumi illud, quod quicunque ponit ſe ad aliquod exercitium publicum, ex quo poteſt alijs notabile damnum ſequi veriſimiliter, in perſona & in rebus, propter magnam ignorantiam illius circa idem exercitium; quod inquam peccet mortaliter, Adde, & quòd teneatur ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum, argumento Cap. ſi. De iniurijs, & damno dato.

Quintum, quod ad idem in eodem requiritur, eſt debita intentio: vt aut Iudex ad ſententiam ferendum non procedat ex odio, aut alia mala paſſione, ſed potiùs ex amore, affectu e iuſtitiæ. Cuius conditionis defectu, peccatum committi in iudicando, dubium non eſt. Tale erit verò, qualis fuerit affectus ille prauus quo Iudex mouebitur ad iudicandum. Sic Iudex per inuidiam occidens aliquem verè probatum latronem, peccato inuidiæ contra charitatem peccaſſe dicitur: non autem peccato homicidij contra iuſtitiam, quia ius habuit occidendi. Cæterùm amor ille iuſtitiæ requirit vt nihil cõtra eandem faciat, ſed cuiq; tribuat quod ſuum eſt, & ſecundùm merita ſententiam ferat, ſecuſque faciens grauiter peccat peccato peruerſi, & iniqui iudicij, ex D. Thoma 2.2. *qu.60. art.2.*

658 Sextum eſt, puritas linguæ & manus, qua abſtineat, & à verbis iniurioſis, ac contumelioſis, & à verberibus itidem iniurioſis, atque à conceſſione: quæ tunc ab ipſo committitur cùm alicui commínatur, niſi hoc, vel illud des, aut faciat illud faciam aut non faciam: adeò vt ſententiam faciat venalem, dando eam, quam aliàs non daturus erat, aut non dando, quam aliàs daturus erat: aut etiam differendo, quã non erat dilaturus. Aduersùs quam nequitiam authoritates ſunt expreſſæ ſacrarum literarum, & ſacrarum Canonum. Sic enim Iudicibus dicitur Deuteronom. decimoſexto. Non accipies perſonam, nec munera: quia munera excæcãt & mutant verba iuſtorum. Iuſtè quod iuſtum eſt perſequēs. Et Eccleſiaſtici 20. Xenia, & dona excæcant oculos Iudicum, & quaſi mutus in ore, auertit correptiones eorum. Præterea in Cap. Non licet 11. quæſt. 3. habetur ex D. Auguſt. ad Macedoniam. Non licet Iudici vendere iuſtum patrocinium, & Iuriſconſulto rectum conſilium. Et in præcedenti Cap. Qui rectè iudicat, & præmium remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iuſtitiam quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendidit, &c. Præterea expreſſis verbis habetur in Cap. Cùm ab omni, De vita, & honeſtate Cleric. quòd nec iuſtum iudicium Iudici vendere liceat, & venales ſententiæ, ab ipſis etiam ſæcularibus legibus reprobeatur.

659 Quæ tamen non obſtant quin licitum ſit Iudicibus, ſiue laicis, aliquid loco ſtipendij accipere, ratione officij, pro obligatione, qua ſe adſtringunt ad illud exercendum; talis enim obligatio eſt quid pecunia æſtimabile, etiamſi exercitium quo ea impletur, *purà ſententia prolatio*, non ſit vendibilis. Cùm autem à lege, vel conuentione ſtipendium certum fuerit determinatum, nihil ampliùs poteſt à litigantibus accipi; quia indebitum acciperetur, peccaturque contra iuſtitiam commutatiuam, cum obligatione ad reſtitutionem. Videanda ſunt dicta in præced. lib. 10 cap. 11.

Nec item prædicta obſtant quia cuiuis Iudici, tam Eccleſiaſtico, quàm laico, & ordinario, quàm delegato ſit licitum accipere eſculenta, & poculenta, quæ intra paucos dies conſumi ſolent, niſi lege particulari id fuerit alicubi prohibitum. Nam id permittitur iure Canonico in Cap. Statutũ, § Inſuper, De reſcriptis in 6 & ciuili iure communi, in lege Solent, De officio Proconſulis, & in lege Plebiſcita, De officio Præſidis. Notantq; Angelus in verbo Iudex, §. 8. Sylu. eod. verbo 1. qu. 8 dicto 2. Tabienſis eod. quoque verbo, nu. 7. & Caiet. verbo Iudicis peccata, in fine.

Oportet autem ea eſſe moderata, & quæ ſoleant conſumi paucis diebus, quorum numerus cùm non ſit deſignatus, arbitrio prudentis relictus eſt deſignandus, ex gloſa ad cit. Cap. Statum, verbo Paucis. Ac de duobus rectè intelligi certum eſt, nec de pluribus eſt facienda interpretatio, niſi bene ponderatis circunſtantijs, *perſonarum præſertim*, ex gloſa eadem. Adde, debere dari ex mera liberalitate, nec vllo modo, ſiue directè, ſiue indirectè extorta eſſe.

Alia autem munera accipi non poſſe, quoad Iudices Eccleſiaſticos, habetur ex Cap. Cùm ab omni, De vita, & honeſt. Cleric. In quo licet expreſſa mentio ſit tantum de Iudice delegato, ad ordinariũ tamen extendi, ratio quæ ibidẽ redditur, ſatis oſtendit: nimirùm quòd is ſit beneficiatus, atque is cui datur beneficium cum iuriſdictione teneatur ſuis ſubditis reddere gratis, quandoquidem ab illis accipiens ſtipendium (*cùm aliunde ſufficiens habeat*) iniquè agere. Hæc enim ratio perinde, ac etiam magis locum habet in ordinario, *cuius beneficio de iure communi annexa eſt iuriſdictio*, quàm in delegato illo de quo expreſſa mentio ſit in memorato Cap. Cùm ab omni. 660

Quoad Iudices autem laicos, conſiderandum videtur, quid leges loci ſtatuant, aut ferat conſuetudo rationabilis, & tolerata à Principe, qui poſſit eam tollere, ſi velit. Tolerata verò cenſeri poteſt, cùm Princeps eam ſciens non reprobat puniendo, aut contrarium præcipiendo. Vt autem cenſeatur rationabilis, munera debent eſſe moderata ſecundùm arbitrium prudentum, timoratorumque virorum. Quæ eadem ratio eſt iudicandi, vtrùm licitè à Iudice accipiantur expenſæ, quas fecit in victualibus, vectura, alijſque ſimilibus, cùm ad exercendum ſuum munus proficiſcitur extra domum ſuam. De ijs quæ recipiuntur à Iudicibus ratione ſui officij, qui volet, poterit videre Summulaſtos in verbo Iudex, & præcipuè Angelum, à num. 8. ad 20. Syluestrũ in primo, quæſt. 8. 9. & 10. Tabienſem, à num. 7. ad 20. ac Caiet. in verbo Iudicis peccata; itemque D. Anton. 3. par. tit. 9. cap. 2. §. 8. & 9. ac Gabrielem in 4. diſtinct. 15. quæſt. 6. art. 2. litera F. & G.

CAPVT LV.

De officio Aduocati.

SVMMARIVM.

661 *Laudabile eſt officium Aduocati, & conditiones requiſitæ ad ipſum licitè exercendum.*

662 *Illi non permittuntur Aduocati officio fungi, qui funguntur munere Iudicis, nec ij qui ad id ſunt impotentes, ſiue interiori ſiue exteriori impotentia.*

663 *Qui non permittuntur ob indecentiam: vt 1. de Religioſis.*

664 *De Clericis qui initiati ſunt maioribus ordinibus, aut habent beneficium Eccleſiaſticum.*

665 *De alijs Clericis.*

666 *Ratio iudicandi peccantes mortaliter qui præſumunt vſurpare officium Aduocati, à quo excluduntur.*

667 *Scientia requiſita in Aduocato.*

668 *Obligatio reſtituendi quæ Aduocato incumbit, ſi per ſuam imperitiam perdat cauſam.*

669 *A quibus cauere debeat Aduocatus, ſufficienti ſcientia inſtructus; & ad quam diligentiam teneatur.*

670 *Ea in quibus Aduocati fidelitas conſiſtit.*

671 *Aduocati ſuſcipientis cauſam iniuſtam, peccatum & obligatio ad reſtitutionem.*

672 *Ignorantia inculpabilis excuſat à tali peccato & obligatione reſtituendi.*

673 *De eo ad quod Aduocatus tenetur qui cauſã quã initio putauit iuſtam, deprehendit eſſe iniuſtam, aut probabiliter dubitat an ſit iuſta.*

674 *De eo quod incumbit Aduocato, cùm ſe cauſam iniuſtam defendere agnoſcit.*

675 De

675 *De peccato quod Aduocatus committit exigendo mercedem ampliorem quàm iuſtam.*
676 *Quæ cenſeri debeat iuſta.*
677 *Prohibetur Aduocatus paciſci de aliqua à parte cauſæ pro victoria.*
678 *Quando Aduocatus cui certa merces promiſſa eſt pro tota cauſa, poſſit totam accipere, non perſequens totam ipſam cauſam ex iuſto impedimento.*

661 OFficium Aduocati commendatur in lege Laudabile, Cod. De Aduocatis diuerſorum Iudicum, his verbis. Laudabile, vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium, maximè principalibus præmijs oportet remunerari. De eo agunt D. Thomas 2. 2. qu. 71. ac ibidem ipſius interpretes, & Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 8. Gregor. à Valent. diſput. 5. quæſt. 15. Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 28. & duobus ſequentibus. Toletus in Inſtruct. Sacerdot. lib. 5. cap. 60. & aliquot alij recentiores; & ex antiquioribus, præter Summularios in verbo Aduocatus, D. Anton. 3. par. tit. 6. c. 21 & 2. & Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 6. art. 2. versùs finem. Pro iudicio autem de peccatis nobis propoſito conſiderandæ ſunt conditiones requiſitæ ad idipſum officium licitè exercendum, quæ ſunt potiſſimùm quatuor, permiſſio, ſcientia, fidelitas, & iuſtitia.

De permiſſione requiſita ad officium Aduocati licitè exercendum.

SECTIO I.

NOn omnes admitti ad exercendum Aduocati officium, ſed aliquos ab eo exercitio repelli, notatum eſt à D. Thoma in citata quæſt. 71. art. 2. De qua re pro illius declaratione in ordine ad praxim, ſubijciemus aliquot documenta.

662 Primum eſt. Eum qui in cauſa aliqua Iudex eſt, aut aſſeſſor, prohiberi officio Aduocati fungi. Hoc habet Sylu. in verbo Aduocatus quæſt. 2. dicto 4. Et probat: quia non licet in eadem cauſa duo officia exercere, 4. qu. 4. cap. 1. & 2. vbi textus eſt expreſſus.

Secundum eſt, *quod D. Thom. loco cit. attigit.* Ex numero eorum qui non ſunt Iudices, quoſdam duabus de cauſis non permitti munere Aduocati fungi; vna eſt, impotentiæ, ſiue interior, ſiue exterior, & altera, indecentia. Illi autem qui ob impotentiam interiorem non permittuntur, ſunt tum furioſus, tanquam non habens mentem ſanam: tum impubes, qui ob ætatis defectum non habet vſum rationis perfectum ſufficienter ad debitè iudicandum de cauſæ meritis (*qua etiam de cauſa videntur mulieres à tali officio excluſæ*) tum hæreticus, & quicunque aliàs de aliquo graui crimine in iudicio condemnatus: quia is non eſt præſumendus in aliorū negotijs iuſtitiam exercere velle, qui neglexerit eam erga Deum, ac ſeipſum exercere. Habetur iſtiuſmodi prohibitio, 3. quæſt. 7. cap. Infames, & in cap. 1. & 2. antecitatis. Qui autem non permittuntur ob impotentiam exteriorem; ſunt ſurdi, & muti, vt D. Thomas ibidem expreſſit, rationem tangens, quòd tales careant ſufficienti ſenſu interiori, ad tale officium obeundum. Qui verò non permittuntur ob indecentiam, ſunt tum Religioſus, 16. quæſt. 1. Cap. Monachi 2. *Cuius prohibitionem extendi ad omnes Religioſos conſtat ex cap. Ex parte, De poſtulando;* tum etiam clericus maioribus ordinibus initiatus; & qui minoribus quidem tantùm, ſed habens beneficium Eccleſiaſticum, ex cap. 1. & vltimo de poſtulando.

663 Tertium documentum eſt: quia neceſſitas tollit indecentiam, *vt bene loco citato ait D. Thomas,* tum Clericum, tum etiam Monachum neceſſitate exigente poſſe, eo Superiore præcipiente, patrocinari in cauſis pijs ſpectantibus ad Monaſterium, ex citato cap. Monachi. Infames item in neceſſitate idē poſſe, pro ſe, ac pro ſibi coniunctis, habetur ex c. Infames, item citato. Pro pleniore intelligentia autem aduertenda ſunt nonnulla. Primum eſt, quod Nauarrus habet in Comment. 2. De regularib. num. 66. licere Monacho pro alio vel alijs, etiam coram Iudice ſeculari, poſtulare de Prælati ſui iuſta licentia: Qualis eſſe tunc cenſebitur, cùm vel miſeria perſonæ, vel gratitudo ei debita, vel magna neceſſitas Monaſterij, vel grandis commoditas eiuſdem, vel paruitas occupationis eam iuſtificauerit: non autem auaritia, aut ambitio ſuaſerit. Quæ quando interueniunt, *relinquitur* arbitrio prudentis relinquitur definiendum, argumento legis primæ, ff. De iure deliberandi; & Capite De cauſis, *Extra*, De officio delegati.

Secundum eſt; Sacerdotes (*& multò minùs Epiſcopos*) iuxta Cap. Te quidem, 11. quæſtione prima, non poſſe quidem coram ſeculari Iudice patrocinari; poſſe tamen (*& à fortiori qui ſunt ſacerdotio inferiores*) iuxta cap. finale De poſtulando, coram Eccleſiaſticos tum pro perſonis ſibi coniunctis coniunctione carnali vſque ad quartum gradum, quæ non poſſunt habere alium Aduocatum, aut ſaltem tam bonum: tum demum pro miſerabilibus perſonis: quales ſunt deſtitutæ auxilio, et frequenter ſolent viduæ, pupilli, & pauperes, quos Eccleſia defendere debet argumento capitis 1. & 2. diſtinctione 87. Ita Syluester *in verbo Aduocatus quæſtione 2.* 664

Tertium eſt, *de quo alij citatus idem Sylu. in ſequenti quæſtione* 4. Clericos nondum Sacerdotes, conſtitutos tamen in ſacris aut Eccleſiaſticarum beneficium habentes, poſſe quidem in quatuor caſibus proximè memoratis, patrocinari coram laico Iudice; ſed tantummodò in negotijs Eccleſiaſticis, iiſve quæ attineant ad perſonas, aut res Eccleſiaſticas: do talibus enim ſequendo forum Rei, licet eis aduerſus aliquem litigare coram ſeculari Iudice, ex Capite Cùm ſit generale De foro competenti. Quòd verò in negotijs, quæ nec ratione perſonæ, nec ratione rerum ſunt Eccleſiaſtica, tali officio fungi iiſdem Clericis non permittatur, habetur ex cap. 1. De poſtulando; vbi Panormitanus numero 9. id notat. Atque quòd nullo modo poſſint eodem officio fungi in criminalibus negotijs, ſeu quando pœna ſanguinis eſt imponenda, ſatis conſtat ex Cap. Sententiam, *Extra*, Ne Clerici, vel Monachi.

De cæteris Clericis idem eſſe dicendum in hac re, ac de laicis Nauarrus expreſſit in Commentario ſecundo De regularibus, numero 66. Neque obſtat quoad criminalia periculum irregularitatis: cùm illud ſubire non ſit magis peccatum in eis, quàm in laicis, ad quorum ſtatum redire, eſt ipſis omninò liberum. Pro qua doctrina facit praxis illa communis, et Confeſſarij nullum ſcrupulum iniiciant his, qui etiamſi aliquando fuerint inſigniti clericali tonſura, nihilominus exercent non tantùm in ciuilibus ſed etiam in criminalibus negotijs officia Iudicis, aut Aduocatorum, aut Procuratorum, aut Notariorum. Quanquam tamen ob notabilem indecentiam non eſſet quis permittendus ſeſe talibus immiſcere cùm habitu, & tonſura clericali. Nam ille non videtur minor, quàm ea propter quam in Clement. 2. De vita, & honeſtate Clericorum, §. Item, ſuſpenſio imponitur Clerico veſtem virgatam publicè portanti cum clericali tonſura. 665

Cæterùm, quando fuerit dubium, an antedictis modis à patrocinando excluſi, audentes ſe ingerere ad eiuſmodi muneris functionem, mortaliter peccent, circumſtantias inſpicere oportet, prudenter ex eis iudicando; & tum ſaltem, quid factum ſit cum aliorum notabili ſcandalo, aut cum detrimento temporali clientis ipſo inuito, aut cum violatione obedientiæ in notabilem communitatis perniciem ac bonæ in ea diſciplinæ deſtructionem. 666

De ſcientia, & fidelitate requiſita in Aduocato ad ritè licitéq; fungendum officio ſuo.

SECTIO II.

QVoad ſcientiam debet Aduocatus in primis ſcire ius, in quo verſaturus eſt. Conſtat enim alienum eſſe à ratione, quemquam officium Aduocati ſuſcipere, qui non ſit ea ſcientia præditus, qua valeat ſufficienter iuſtitiam, & merita cauſarum ſecundùm iura cognoſcere: niſi (*vt Nauar. habet in Enchir. capit. 25. numer. 26.*) ob defectum Iuriſperitorum, iſtiuſmodi officio fungatur in tribunali, in quo patrocinetur mediocriter inſtructus lectione librorum ſermone vulgari ſcriptorum. Et certè nemo eſt, qui ſatis videat talem audaciam, & temeritatem abominabilem eſſe, non tantùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus: quia cùm clientuli conſilio Aduocatorum vtantur, ſiue in lite ſuſcipienda, ſiue in ſuſcepta dimittenda: ſtentq; eorum iudicijs, & rationibus (*immo Iudices iuxta allegata ab illis, & probata iudicare ſolent*) turpiſſimum eſt quemquam tale 667

onus ſuſcipere ſine ſufficienti iuris notitia, præſertim cùm illius fini talis defectus planè obſtet, idque in proximi perniciem. Adeò et taliter ſuſcipiens nequeat à culpa mortali eſſe immunis tanquam is nimirùm per quem cauſæ bona fide ei creditæ periclitantur, nec exitum ſperatum valeant habere.

668 Immò verò perdens eam per ſuam imperitiam, non ſolùm peccat mortaliter, ſed etiam obligatur ad reſtitutionẽ damnorum omnium litigantibus ſecutorum, niſi ijdem haberent probè cognitam ipſius inſcitiam, tùc enim damnum ſibi debent imputare, tanquam ij qui tacitè in illud conſenſerunt. Quanquam tamen ſumma ſcientiæ non requiritur in Aduocato: ſed ſufficit mediocris, pro cauſarum, & negotiorum qualitate. Adde & pro hominum opinione: quia is qui doctior reputatur, ſeque pro tali gerit, debet ſcientiam maiorem habere; alioqui non erit immunis à peccato, & obligatione reſtituendi damnum, quod committentes ei cauſas ſuas, *opinione ea decepti*, paſſi fuerint iniquè, propter ipſius imperitiam iuris. Id quod conſtanter traditur à Diuo Antonino *in 3. part. titulo 6. capite 1. §. Quartum modo*, & à Sylueſtro *in verbo Aduocatus, qu. 20.* Et ratio eſt, quia ex Cap. ſin. De iniurijs, qui damni cauſam dat, damnum dediſſe videtur.

Atque hinc intelligitur (*quidquid in contrarium dicat Caietanus in verbo Doctoratus*) mortaliter peccare eum qui non habens ſcientiam iuris ſufficientem, gradum Doctoratus ſuſcipere accipit, prout Nauarrus expreſſit *in Enchir. cap. 25. num. 55.* per gloſam ad Clement. 2. verbo Honorem, De magiſtris & rationem D. Antonini *2. par. tit. 5. cap. 5. §. 6.* quòd ſimplices audito Doctoris nomine, ad talem accedant in dubijs: qui ne videatur ignarus, id reſpondet quod occurrit: factus magiſter erroris qui non fuit diſcipulus veritatis. ſicque multoties, fit vt cauſam ſuam ei committentes, etiam ſi bonam, iuſtamque habeant, perdant tamen: cui periculo eos exponere dubium non eſt peccatum eſſe de ſe mortale.

669 Porrò, Aduocatus ſufficienti ſcientia inſtructus tria cauere tenetur. Ac primò, ne ſit præceps, ſed conſideratus in iudicando de cauſa, & conſultando, atque defendendo. Secundò, ne ſophiſticas opiniones, ſed communes ſequatur. Tertiò, ne ſit negligens circa cauſæ cognitionem, & defenſionem. Satis erit autem in ſingulis cauſis diligentiam eam & induſtriam adhibere, quæ prudentum peritorumque arbitrio cenſebitur ſufficiens pro ratione, & qualitate cauſæ. Qua in re notabiliter deficiens peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem damnorum, quæ ex ſua negligentia parti ſubſequuntur, iuxta Panormitanum ad Cap. Ad aures De ætate, & qualitate, numero 4. & 6. Ratioque eſt: quia omnibus ſuſcipientibus aliquod officium incumbit ea obligatione illud cum debita diligentia gerere. In particulari verò, quo modo Aduocatus debeat ſe habere, tum ad clientulum ſuum, tum ad Aduocatum partis aduerſæ, tum ad cauſæ Iudicem, qui volet, poterit videre apud Diuum Antoninum 3. parte, titulo 6. capite 2. §. 5. & duobus ſequentibus.

670 Quod attinet ad fidelitatem quam Aduocatus debet ſeruare, ea conſiſtit in his. Primò, vt non adducat in medium leges falſas, vel reprobatas doctrinas aſſerat, vel leges bonas diſtorqueat in ſenſus falſos; quanquam in earum interpretatione ſequi poteſt probabiles opiniones Doctorum. Secundò, vt in patrocinando, *iuxta legem Quiſquis, Cod. De procuratoribus*, non vtatur conuitijs, & maledictis, ſed potius, vt *par eſt*, nitatur bonis iudicijs, certis legibus, & probata doctrina. Tertiò, vt non inſtruat clientem ad iurandum falſum, vel falſas ſcripturas, aut teſtes falſos inducendos; neque in grauamen aduerſæ partis dilationes quærat non neceſſarias. Ita expreſſerunt *Syluester verbo Aduocatus, quæſtione 9. & Nauarrus in Enchiridio capite 25. numero 29.* Pro eoque faciunt quæ habet Couarruuias *libro 1. variarum reſolutionum capite 2. numero 2.* & quod ait D. Thomas *2. 2. quæſtione 71. articulo 3. ad tertium*. Aduocato defendenti cauſam iuſtam, licere prudenter occultare ea quibus impediri poſſet proceſſus eius, non autem licere ei aliqua falſitate vti. Id quod procedit ex Diuo Antonino 3. par. titulo 6. capite 2. §. vltimo, etiamſi aliter victoria obtinere non poſſet. Ratioque eſt: quia non ſunt facienda mala, vt veniant bona, ad Rom. 3. neque indebitis medijs vti licet, vt ad bonum ſinem deueniatur. Attamen per tale peccatum non incurrit obligationem ad reſtitutionem: cùm, *vt ſupponimus*, cauſa quam ſic perperam defendit, ſit iuſta, neque alteri in eo ſuum tollat. Quartò, vt non manifeſtet aduerſario merita cauſæ ſui clientis: alioqui enim tanquam præuaricator puniendus eſſet. Id quod locum habet etiam in caſu, quo principaliter putans cauſam eſſe iuſtam, poſtea deprehendit iniuſtam eſſe, ex D. Thoma in cit. art. 3. ad 2. Vbi & docet, quid tunc agere debeat: de quo dicimus in ſequenti ſectione, documento 4. Ex tali autem manifeſtatione, *prout habet Nauar. loc. cit.* oritur obligationem ad reſtitutionem, patet ex eo, quòd per illam lædatur proximus contra iuſtitiam.

De iuſtitia requiſita in Aduocato.

SECTIO III.

AD iuſtitiam in Aduocato requiſitam duo pertinent: 671 alterum, vt cauſa quam ſuſcipit iuſta ſit: alterum, vt iuſta mercede ſit contentus. De priore notanda ſunt ſequentia documenta.

Primum eſt, Aduocatum qui cauſam iniuſtam ſcienter ſuſcipit, præbendo auxilium litiganti, ſiue vt litem vincat, ſiue vt cauſa ipſa differatur, ſiue vt faciat collitigantem concordare, & inire pacta, ex quibus graue damnum is patiatur; non tantùm peccare mortaliter, ſed etiam teneri ad reſtitutionem, niſi ille pro quo patrocinatus eſt, quique commodum ex victoria iniuſtè obtenta accepit, eam faciat. Hoc probatur quoad peccatum: quia ex cap. 1. epiſt. ad Rom. Digni ſunt morte non ſolùm qui quod mortaliter malum eſt, faciunt: ſed etiam qui facientibus conſentiunt. Quoad reſtitutionem verò: quia ad eam tenentur, non tantùm qui inferunt damnum; ſed etiam qui cooperantur inferentibus, iuxta communem doctrinam de obligatione reſtituendi prouueniente ex participatione in iniuſta acceptione. De qua egimus lib. 10. cap. 9. Idem documentum tradunt Caiet. in verbo Aduocatus, addit verum eſſe, non tantùm quando cauſa principalis eſt iniuſta: ſed etiam quando ea habet aliquod iniuſtum caput, quod Aduocatus ipſe aſſumit ad vexandum aduerſarium: impediendo nimirùm ne conſequatur illud, quod ei iuſtè debetur, aut efficiendo, vt iudicium differatur vel peruertatur. Fundamentum eius eſt, quòd tali quoque ratione iniuſtitia committatur.

Secundum documentum eſt, Aduocatum ſi quando ex 672 ignorantia inculpabili tueatur cauſam iniuſtam, excuſari vt à peccato, ſic & à reſtitutione. Ratio eſt, quia quod fit ex tali ignorantia, cùm non ſit voluntarium, nec eſt peccatum ac proinde nec iniuſtitia, in qua fundetur obligatio ad reſtitutionem ratione acceptionis iniuſtæ. Quod idem pari ratione dicendum eſt de cliente, qui bona fide putat ſe cauſam iuſtam habere: vt quia Aduocatus ſuus id illi aſſeuerauit, aut eum de iniuſtitia cauſæ non admonuit, prout debebat. Immò in talibus caſibus clienti ipſi Aduocatus tenebitur reſtituere expenſas, tanquam is, qui ſuo mendacio, aut ſua diſſimulatione pernicioſa cauſam illis dederit.

Tertium documentum eſt, Aduocatum qui eſt taliter diſpoſitus, vt quamcumque cauſam, ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam defendere non vereatur, peccare, quidem per eam malam animi affectionem: excuſari tamen à peccato iniuſtitiæ, ſi adhibita diligenti examinatione cauſam iniuſtam defenderet bona fide exiſtimans eſſe iuſtam. Ratio eſt, quia ignorantia illius non eſſet tunc culpabilis, ſicut contingeret eam eſſe ſi debitam diligentiam in examinando non adhibuiſſet. Hoc habetur ex Caietano *in verbo Aduocatus, verſ. Secunda, & verſ. Quarto, atque in 2. 2. qu. 71. art. 3.* pro quo facit communa doctrina de ignorantia inuincibili tradita in præced. tom. lib. 1. cap. 3. Limitandum eſt verò, vt procedat tantùm, cùm quis eſt vir doctus, eruditúſve ſufficienter in ijs quæ ſecundùm ſtatum ſuum ſcire tenetur. Nam nihil eſt cur excuſetur ineruditus, quandoquidem in tali negotio mala fide procedere inuenitur.

673 Quartum documentum eſt, Aduocatum ſtatim ac cognoſcit ſe cauſam iniuſtam ſuſcepiſſe, teneri eam deſerere, admonito cliente de illius iniuſtitia, ac ſuaſo vt liti cedat, vel cum aduerſario componat, ſine damno eiuſdem, ac ſine dolo, & vi illata, aut metu incuſſo ad extorquendum illius conſenſum in compoſitionem: quandoquidem talibus rationibus agendi committitur iniuſtitia. De qua ſi Aduocatus clientem ſuum non admonuit, prout potuit & debuit, peccauit & incurrit obligationem ad reſtitutionem. Hæc eſt doctrina D. Thomæ 2. 2. quæſt. 71. art. 3. ad 2. & interpretum ipſius ibid. ac Soti lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 8. art. 3. ad 1. Gregor. à Valent. tom. 3. diſputat. 5. quæſt. 8. puncto 4. ſub finem.

Na-

Digitized by Google

Nauar. in Enchir.cap.25.nu.38.& Summulariorũ in verbo Aduocatus. Angel.§.14.Sylu. quæſt.11.Tabienæ quæſt.13.

Aduerte varò ex Nauarro eamdem obligationem eſſe illius Aduocati, qui etiamſi neſciat certò cauſam à ſe ſuſceptam iniuſtam eſſe,magis tamen iniuſtam putat, quàm iuſtam. Ratio eſſe poteſt;quòd eale quid putans,ea conſequenti debeat putare ius aduerſarij eſſe potius & melius,ideóque debere in fauorem eius ferri ſententiam: quod quidem conari impedire, iniquum eſt. Quòd ſi æquè in vtramque partem dubitet ob varietatem opinionum virorum magnorum,vel ob diuerſos intellectus legis,ex qua decidenda eſt cauſa;hanc licet ei ad finem vſque proſequi,ſi cliens ſufficienter admonitus ita voluerit. prout Nauar. addit, Et ratio poteſt eſſe, quòd tunc neutri parti iniuria fiat tali proſecutione.

674 Aduerte præterea ex D.Thoma ibidem (*quod cæteri communiter approbant*) Aduocatum deſerentem cauſam à ſe ſuſceptam tanquam iuſtam, ſed poſteà cognitam iniuſtam, non debere contrariæ parti manifeſtare eiuſdem cauſæ conditionem,nec ſuſcipere illius patrocinium:quia cenſeretur præuaricator, & clientis ſui quaſi proditor, iuxta illud quod in Cap.Si quem pœnitent 2.quæſt.3.præuaricator dicitur,qui aduerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua. Id quod poſt Sotum Gregorius à Valentia bene limitat,vt locum habeat tantùm quando non eſt cauſa ſanguinis,aut magni momenti,ſeu qua agitur de alicuius vita,aut de membro abſcindendo, aut de alia re quæ non multò minoris æſtimatur quàm mors,vt amiſſio omnium bonorum,perpetuum exilium cum dedecore maximo,deiectio de nobili ſtatu & ſic de ſimilibus: itaut illud D.Thomæ dictum referendum ſit ad caſus in quibus aduerſæ parti innocenti tantummodò imminet periculum cuiuſdam neceſſitatis communis & leuis: in qua ſubueniendi non eſſe obligationem,dici poteſt iuxta tradita de eleemoſyna in lib.4.cap.10.ſect.4.verſ. Secundò controuerſum eſt.Confirmatur verò propoſita limitatio ex eo, quòd tunc adſit caſus grauis neceſſitatis: in qua etiamſi extrema non ſit,obligatio datur ſubueniendi proximo,iuxta habita ibidem in præced.ſect.3.verſ. Tertiò receptum eſt.

Aduerte demum, in vſu eiuſdem propoſitæ limitationis, notã præuaricationis repurgari debere interuenta aliquot conditionum.Prima eſt tam tacta,vt grauis neceſſitas innocentis vrgeat.Secunda, vt aduocatus certò cognoſcat cauſã eſſe iniuſtam.Tertia,vt nullum graue ſcandalum ſecuturum obſtet.Quarta,vt fraterna admonitio præmittatur, qua accuſator inducatur deſiſtere ab incœpto . Qui ſi nolit reſipiſcere,debebit ſibi imputare periculum cui exponitur: quia in tali neceſſitate melior eſt conditio innocentis, iniuriam patientis,quàm nocentis,illam inferentis.Quinta eſt,vt Aduocatus iudicet innocentem alioqui condemnatum iri, & ſperet ſe ſua authoritate & teſtimonio ad liberationem illius profecturum.

De poſteriori,quod pertinens ad iuſtitiam, in Aduocato requiritur,vt ſcilicet iuſta mercede contentus ſit,ſequentia documenta notanda ſunt.

675 Quintum igitur eſt,in militia togata,perinde ac in armata,locum habere illud quod militibus petentibus quid facere deberent, D. Ioan. Baptiſta reſpondit Lucæ 3 Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis; & eſtote contenti ſtipendijs veſtris.Vnde intelligitur contra iuſtitiam peccare Aduocatum,ſi mercedem ampliorem, quàm ei conſtituta ſit,accipiat tanquam ſibi debitam ex iuſtitia;pro quo videnda ſunt dicta in lib.10.cap.13.

Intelligit etiam,quòd vt Aduocatus cenſeatur obligatus ex iuſtitia cauſam aliquam ſuſcipere, mercedem iuſtam illi conſtitutam eſſe debere. Quòd ſi iura præcipiant,vt pauperi à Iudice Aduocatus detur,id ſic accipiendum eſt,vt ſi gratis ille patrocinari nolit, nec merces ei dari poſſit ab ipſo paupere, ea dari debeat ex ærario publico; prout annotat Caiet. 2.2.*quæſt.71.ad art.1.in fin.* Item quantumuis Aduocatus recuſans patrocinari conſtituto in extrema neceſſitate (*vt ei qui plectendus eſt capite, niſi eum defendas*) aut in quaſi extrema (*vt ei qui ſpoliandus eſt bonis omnibus*) aut etiam minore quidem illa, graui tamen (*vt ei qui condemnandus eſt ad triremes, aut ad publicam fuſtigationem ignominioſam*) Quantumuis inquam peccet mortaliter, iuxta receptam doctrinam de eleemoſyna à nobis traditam in prima par. lib.4.cap.10. (*& ſatis confirmatam ex ſententia, de qua Matth.25.*) excuſatur tamen à reſtitutione damnorum ex tali peccato ſecutorum, eo quod non ſit commiſſum contra iuſtitiam,ſed ſolùm contra charitatem proximo debitam.

Quod aduerte verum eſſe, ſi talis officiũ exerceat ſolùm pro arbitratu ſuo,vt paſſim fit,ad victum ſibi quærendum, rémque familiarem augendam. Nam ſi à Principe,aut Repub.conductus eſſet,mercede aſſignata ad patrocinandum pro non valentibus ei mercedem ſoluere, peccaret contra iuſtitiam perinde ac medicus qui ſimiliter conductus,omitteret pauperum curationem. Quòd verò Caiet.ad cit.art. ſub initium,à mortali excuſat Aduocatum recuſantem patrocinari pauperi in graui neceſſitate,non extrema, admiſerim tantùm in Aduocato,cui vltra operam, quæ ei neceſſaria eſt vt lucretur ad ſtatum ſuum conſeruandum,nihil temporis & induſtriæ ſupereſt. Pro quo facit quod Sylu. habet in verbo Aduocatus, numero 11. Aduocatum teneri de ſua ſcientia eleemoſynam facere miſerabilibus perſonis,quæ defectu Aduocati cauſas ſuas perdunt, ita eſſe limitandum,vt excipiatur caſus in quo oporteat ipſum ratione ſuæ paupertatis pro ſe lucrari,neque id poſſit patrocinando pro paupere ſine mercede. Ratio verò eſt,quia ex doctrina communi de eleemoſyna, ille tantùm obligatur ſubuenire proximo in graui neceſſitate infra extremam conſtituto,qui habet ſuperflua ſtatus; ſeu non neceſſaria ſibi ſecundùm ſuum ſtatum.

Sextum documentum eſt. Si authoritate Principis certa merces taxata ſit Aduocato pro certa cauſa, aut certa ſcriptura,& ſic de alijs,ipſum non poſſe ampliorem nec exigere, aut accipere ſine peccato, & obligatione reſtituendi quod amplius acceperit. Ratio eſt quia talem taxam iuſtã eſſe putandum eſt,niſi de contrario apertè conſtet; cùm in dubio melior conditio ſit Superioris,& maximè in re propoſita tanquam Reipub.neceſſaria ad reprimendam Aduocatorum habendi cupiditatem:& ad conſulendum clientibus, quos pudet parùm dare, & auiditas vincendi extimulat ad multùm dandum:vnde facilè fieri poteſt vt mercedes immoderatæ introducantur. Quæ quando non fuerint publica authoritate determinatæ, earum determinatio relinquitur prudentum ac timoratorum arbitrio.Qui illas conſtituant quatuor potiſſimùm ponderatis quorum primum eſt grauitas cauſæ: minor enim merces ſufficit pro cauſa leui & faſi, quàm pro graui & difficili.Secundum,labor ſuſcipiendus in talis cauſæ patrocinio; minori enim minor,& maiori maior merces vt reſpondeat,conſentaneum eſt. Tertium,dignitas Aduocati,magni enim nominis Aduocato,vt habet Toletus lib.5.Inſtruct.Sacerd.cap.60.maior debetur merces: ſi quidem illud nomen obtinuerit apud prudentes ex ſcientia & ingenio præſtanti: non autem ſolùm apud vulgus ex faſtu externo quo idem vulgus ſæpe fallitur, prout ſatis indicarunt antiqui per illos verſus quos D.Anton.refert in.3.par. tit.4.cap.2.

Vir bene veſtitus,pro veſtibus eſſe peritus
Creditur à mille,quamuis idiota ſit ille,
Si careas veſte,nec ſit veſtitus honeſtè,
Nullius eſt laudis,quamuis ſciat omne quod audis,

Quartum ponderandum,eſt conſuetudo patriæ ſeu regionis in qua degitur,non irrationabilis. Conſtitutum ſit igitur,non licere Aduocato quantam libuerit mercedẽ pro patrocinio ſuo exigere,ſed ipſum debere contentũ eſſe eã quæ præſcripta fuerit à lege,aut prudentum arbitrio determinata,tanquam iuſta.

Septimum documentum eſt. Aduocatum non poſſe paciſci cum cliente de aliquota parte cauſæ ſi vincat; nempe vt mediam,aut tertiam,aut quartam partem,&c.conſequatur pro victoria. Ita enim ſtatuitur in lege Sumptus,ff.De pactis;ob eam rationem,ne Aduocati conentur per fas & nefas victoriam obtinere,atque adeò fraudibus faciendis occaſio detur. Non eſſet tamen illicitum tale pactum, abſque illa conditione,*ſi vincat*,ſed abſolutè factum pro iuſta mercede,nõ habito reſpectu ad victoriã,hoc eſt,ſiue vincat,ſiue non : quia tunc ceſſat illa occaſio prout ait Angelus in *verbo Aduocatus*,§.15,Et cõfirmatur,quia in eo nihil amplius fit,quã cùm promittitur certa pecuniæ ſumma pro lite defendẽda. 677

Octauum documentum eſt. Aduocatum,cui certa merces promiſſa fuit,poſſe totam accipere,tum quando lite iam cœpta clientulus ab ea deſiſtit ſua ſola voluntate,tũ quando in fraudem illius idem clientulus cum aduerſario componit, aut bona fide quidem id facit, ſed ipſius Aduocati interueniente ſtudio & induſtria:in quo caſu æquiualenter præſtat illud pro quo locata eſt ipſius opera. In illis verò prioribus cùm paratus fuerit operam locatam exhibere,conductor ſimiliter paratus eſſe debet conſtitutam mercedem ſoluere. Quòd ſi cliens interuentu alterius,quàm ſui Aduocati iuſta de cauſa cõpoſuerit, tunc cõſentaneũ eſt eundem Aduocatũ eſſe cõtentũ parte,quæ ſit iuſta merces operæ ab ipſo poſitæ. 678

Vlti-

Vltimum documentum eſt. Si Aduocatus cauſam cœptã deſerat tanquam deſperatam: idque contingat, quia illius iniuſtitiam non bene præuidit ab initio, mercedem perdit, & ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum tenetur. Si deſerat, quia clientulus tali deſertioni cauſam dedit: vt quia aliquid malè contra ſe confeſſus eſt, mercedem integram capere poteſt, quia nihil eſt quod ipſum cogat reſilire à contractu ex quo ea debetur. Quòd ſi nec ſua, nec clientis culpa cauſam deſerat, vt morbo oppreſſus, aut alio eiuſmodi caſu ad id compulſus, non perdet quidem ſalarium, quod fuerit de publico conſtitutum, argumento legis primæ. §. Diuus, ff. De extraordinarijs cognitionibus: non accipiet tamen mercedem à priuato clientulo promiſſam, niſi pro rata temporis quo laborauit, ſicut exigit cõmutatiuæ iuſtitiæ æquitas, ſeruanda in contractibus. Iſtam diſtinctionem Syluester ex Bartholo habet *in verbo Aduocatus q. 11.* in duabus præced. ac duabus ſequentib. cætera antedicta docens, & ex eo Tabienſis in eodem verbo n. 19. & ſequentibus: ac ante vtrumque D. Anton. 3. par. tit. 6. cap. 2. §. 4.

CAPVT LVI.

De Procuratoris officio.

SVMMARIVM.

679 *In Procuratore ad exercitium debitum officij ſui requiruntur permiſſio, ſcientia, diligentia, veritas, & quæ.*

680 *Iuſtitia in eodem requiſita; tum reſpectu ſui, tum reſpectu aliorum.*

681 *Reſponſio ad dubium; An Procurator qui gratis aut modico pretio acta iudicialia obtinuit, poſſit à cliente exigere integram ſolutionem, & ſibi vſurpare.*

682 *Ad quid Procuratori teneatur is, cuius ille cauſam egit non conductus ab ipſo.*

683 *Quando Procurator conductus ad cauſam aliquam procurandam, alium ſibi ſubſtituens poſſit accipere aliquid de mercede conſtituta.*

679 CONditiones quarum defectu Procurator poteſt peccare in exercitio ſui officij, ſunt permiſſio, diligentia, ſcientia, veritas, & iuſtitia. Ac de permiſſione illud ſufficit monere, eaſdem perſonas quæ repelluntur ab officio Aduocati, repelli etiam ab officio Procuratoris ob eaſdem rationes. Quod attinet ad ſcientiam, talis in Procuratore eſſe debet, quæ ſciat ſpectantia ad officium ſuum, perinde ac dictũ eſt de Aduocato. Diligentia verò eiuſdem talis debet eſſe, qua non ſolum præſtet omnia quæ tenetur, ſed etiã præſtet ſuo tempore. Cæterùm quæ tenetur præſtare, ſunt iſta maximè. In iudicio neceſſarios terminos petere, appellare cùm appellandum eſt, probare quod probandum eſt, reſpondere cùm reſpondendum eſt, nec in alijs neceſſarijs deeſſe. Atque ſi per ipſius inſcitiã aut negligentiam clientulus damnum aliquod capiat, tenebitur ipſum reſarcire, tanquam is qui cauſam illius dederit.

Adhæc, veritatem Procurator habere debet: tum in ſe, tũ etiam in ſuis clientulis. In ſe quidem, eadem ratione qua Aduocatus. In ſuis autem clientulis, vt nunquam inducat ipſos ad negandum veritatem eorum de quibus iuridicè interrogantur, & multò minùs inducat ad falſos teſtes producendos. Atque ſecus faciens, damnum quodcumque aduerſæ parti inde ſecutum fuerit, reſtituere tenebitur tanquam illius cauſa.

680 Iuſtitiam denique idem habere debet: primò in ipſa met cauſa, ad eundem modum quo Aduocatus: nempe, vt non procuret in cauſa iniuſta: itaut ſi aliquam ſuſceperit, reſciens talem eſſe, teneatur ſtatim ac cognouerit, deſiſtere ab ea. Deinde, vt non exigat, aut accipiet pretia ſuorum laborũ iuſto maiora; niſi fortè exceſſus valdè modicus ſit: cùm alioqui non liberaliter, ſed inultè dari, ſatis intelligatur ex eo (*vt Tolet. lib. 5. de Inſtruct. Sacerd. cap. 62. in fine habet*) quod dantes talibus, ſolent eos appellare latrones. In quo etſi reprehenſibiles ſint, tamen ſatis produnt animum ſuum, non dandi, ſi neceſſitas eos non compelleret. Tertiò, vt non inducat partes ad iniquam concordiam, nec peruertat Iudicem, nec litem protrahat de induſtria, vt ſalarium maius accipiat. Quartò, vt non vſurpet ſibi Aduocati munus in præiudicium eiuſdem, capiendo lucrum pertinens ad ipſum, cum clientulorum quos damnificare poteſt, non ſciendo ſatis quod oportet. Vnde tanquam proximo faciens iniuriam, peccat cum obligatione ad reſtitutionem, vt loco citato non longè à fine expreſſit Toletus; declarans id contingere Procuratoribus, qui cùm ſint exercitati, volunt ſuſcipere defenſiones quæ ſunt Aduocatorum: ac poſtea rogant illos vt ſubſcribant ijs quæ geſſerunt, tanquam geſtis per eos, modicum ſoluendo pro ſubſcriptione, id quod illi accipiunt, quia melius eſt illis lucrari modicum quàm nihil.

Quintò, vt cauſam primò acceptatam, primò procuret deinde verò alias poſteriùs acceptatas, nec tot procurandas acceptet, quin poſſit ſingulas intra tempus debitum ad finẽ perducere: alioqui enim peccat, & tenetur ad reſtitutionem damnorum quorum eſt cauſa iniuſta. Quamquam ſi rogetur acceptare, & manifeſtet quòd nequeat eas tractare nisi certum aliquod tempus veroſimiliter determinatum: ac nihilominùs clientuli inſtent ut accipiat, poteſt acceptare: cum volenti non fiat iniuria. Sextò, vt debito modo vtatur in procurando, id eſt, non petat terminos impertinentes, aliumve quidpiam ſimile faciat. Vltimò, in refellendis teſtibus non manifeſtet occulta crimina ipſorum, niſi talis manifeſtatio eſſet neceſſaria ad debilitandum eorumdem teſtimonium, & cauſa ſui clientis eſſet iuſta. Immò & quando iuſta eſt, ei non licet manifeſtare crimina occulta, ex quorum manifeſtatione oriturũ eſt teſtibus ipſis graue nocumentũ, clienti verò nõ niſi leue euenturum eſt ex ipſorum teſtimonio, lex enim charitatis expoſcit, vt graue proximi damnum pluris faciamus quàm noſtrum modicum.

Porrò poſſunt hic aliquot dubia moueri quibus ſatisfacere oportet. 681

Primum eſt. An ſi Procurator acta gratis obtinuerit à Notario, vel Curiæ pro illis modicum ſoluerit, aut Aduocatum habuerit gratis, poſſit ſibi vltra ſuum, retinere ſalarium iuſtum Notario, vel Aduocato debitum? Ad quod reſpondendũ eſt diſtinctione. Si enim Aduocatus, aut Notarius, quod ſui muneris eſt gratis faciat in gratiam ipſius Procuratoris, pretium debitum cenſetur eidem donatum in remunerationem receptorum beneficiorum, vel recipiendorum: itaut naturaliter illis de honeſtate obligetur ad tantumdẽ. Quod ſi ijdem (*Aduocatus inquam & Notarius*) nihil, aut modicum accipiant, non quidem habito reſpectu ad Procuratorem: ſed, quia ſic ipſis placet ad Dei honorem, aliumve finem: Procurator ſtipendium ipſis debitum retinere non poterit; ſed talis beneficentia ipſorum cedet in commodum clientis, cuius cauſa in iudicio tractatur. Quæ doctrina eſt Panormitani ad Cap. Finem litibus, num. 19. De dolo & contumacia. Et confirmatur à ſimili: quia emens nomine alterius, ſi pro pretio minùs iuſto res illi detur à venditore, in illius (*emptoris inquam*) gratiam: idem poterit ſibi retinere quod deeſt ad iuſtum pretium complendum, tanquam ſibi donatum. non autẽ ſi id ipſum factum ſit alio reſpectu: vt quia venditor ipſe ſciuit emi pro ægroto, vel pro amico, vel pro Religioſo. ex Nauar. in Ench. cap. 17. num. 79.

Secundum dubium eſt. An ſi litigans non conduxit Procuratorem, ſed hic ſe ingeſſit in cauſa illius, poſſit poſt litis victoriam ſibi exigere expenſas quas feciſſet Procurator conductus? Ad quod Panormit. in ſeq. n. 20. reſpondet, non poſſe: cum hac limitatione tamen, vt id locum habeat tantum, quando ille nihil damni inde accepit. Etenim quia iuſtitia non patitur, vt quis ex benefacto damnum reportet ſine rationabili cauſa, ſi tali ex illo ſuo facto eccidat damnum aliquod, ſiue lucri ceſſantis, ſiue damni emergentis, ipſe poterit in eius iuſtam compenſationem tantum exigere de pretio quod Procuratori conſtituto ſoluendũ fuiſſet, quantum ad eandem compenſationem ſufficiat. Cur autem non poſſit abſolutè mercedem exigere, ſicut procurator conſtitutus; ratio eſſe poteſt, quòd negotium alienum ſuſceperit tantum ex charitate. 682

Tertium dubium eſt, an ſi aliquis fuiſſet procurator conſtitutus, aſſignato ei certo ſalario, vt centum aureorum in annum, vel pro tota cauſa, iſque poſtea ſubſtituat ſibi alium procuratorem cui det tertiam illius ſalarij partem, poſſit tuta conſcientia reliquum retinere? Ad quod reſpondendũ videtur: ſi procurator ipſe principalis ſic ſubſtituat minùs principalem, vt nihilominus ſuſcipiat in ſe periculum negligentiæ, vel ignorantiæ ſubſtituti, ſuſtineatque onus admonendi eundem ſubſtitutum, & ſcribendi ad locum vbi Aduocatus moratur, poſſe reliquam partem ſalarij accipere pro dicta quantitate, & qualitate illius laboris, & periculi. Quod ſi nihil illorum faciat, tunc totum ſalarium debet ſubſtituto 683

tot

tori vtpote cui incumbit totũ onus exequendi illud pro quo conſtitutũ eſt æqua merces, ſeu correſpondens labori, curæ, & induſtriæ, pro quibus datur.

CAPVT LVII.

De officio Notarij.

SVMMARIVM.

684 De permiſſione, ſcientia, & diligentia requiſitis in Notario.
685 De veritate, & fidelitate, dèque ad hanc ſpectantibus: qualia ſunt, nihil actis addere, vel detrahere, ac ſincerè dicta partium ſcribere.
686 Deinde originale inſtrumentorum quæ conficit, conſeruare apud ſe, & quo modo.
687 Item cauere ſibi ab ijs quæ in hoc negotio ipſum contaminarent peccato mortali, iuxta doctrinam Nauarri.
688 Denique, vt bona fide agat quoad inſtrumenta exhibenda.
689 Duo in quibus iuſtitia in Notario, requiſita, præcipuè conſiſtit.
690 De faciente inſtrumentum vſurarium.
691 De faciente inſtrumentum contra libertatem Eccleſiaſticam.
692 Peccatum Notarij accipientis ſalarium cùm non debetur.
693 Peccatum accipientis ſupra taxam à Principe factam.
694 De eo, quod Notarius accipere poſsit gratis datum.

DE officio Notarij communiter agunt Summularij in verbo Tabellio: Caiet. in verb. Notarij peccata. D. Anton. 3. par. tit. 6. cap. 3. Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 25. & 52. ac ſequenti. Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 3. num. 11. & aliquot ſequentibus: atque de Inſtructione Sacerdotum, Toletus lib. 5. cap. 61.

Conditiones in Notario requiſita.

SECTIO I.

684 COnditiones autem in eo requiſitæ, ex quibus ferendũ eſt iudicium de peccatis, quæ in officij ſui executione cómittit, ſunt permiſſio, ſcientia, diligentia, veritas, fidelitas, & iuſtitia. Atque de permiſſione monendũ eſt tantùm, eoſdem, & eadẽ de cauſa ab officio Notarij repelli, qui repellentur ab officio Aduocati.

Quod attinet ad ſcientiam, ea debet eſſe mediocris, ſaltem earum rerum quæ ad idipſum officium pertinent. Diligentiam verò perinde ac Procurator debet adhibere moralem. Quòd ſi per ipſius negligentiam (*vt quando lata ſua culpa amiſit protocollum, vel non notauit diem, aut aliud aliquid omiſit in proceſſu*) pars patitur damnum, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem, vt expreſſit Angelus *in verbo, Tabellio, §. 6.* Etſi autem non debeat eſſe Doctor, vt idem addit, debet tamen habere ſcientiam, ſaltem mediocrem earum rerum quæ ad artem ipſius ſpectant, nec ignorare clauſulas ſolitas poni in contractibus, cùm vt plurimùm imperitia eorum ſoleat damna multa, litéſque cauſare: vnde multorum conſcientiæ in diſcrimine conſtituuntur, prout Concil. Trid. habet ſeſſ. 22. capitulo decimo De reform. Et ideò decreuit, vt Epiſcopus tanquam Sedis Apoſtolicæ delegatus, poſſit priuare, & ad tempus ſuſpendere quoſcunque Notarios imperitos, vel in officio delinquentes. Quibus dubium non eſt annumerandos eſſe eos, qui facientes contractus, apponunt clauſulas quæ difficultates inducunt, & contentionibus dant occaſionem. Qui & ea de cauſa tenentur ad reſtitutionem damnorum ſecutorum, tanquam obligati, non tantùm Deo, ſed etiam hominibus, ex D. Anton. in ſupra citato cap. 3.

De veritate, & fidelitate.

SECTIO II.

685 QVod attinet ad veritatem, & fidelitatem in Notario requiſitam: is ad obſeruationem illius tenetur ſub iuramento, quod ab ipſo (*vt ex Hoſtienſ. ac nonnullis alijs ait ait Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 52*) in ſua creatione exigitur, ipſeque præſtat. Eadem verò conſiſtit in his. Primum eſt, vt ipſe caueat ſibi ab omni falſitate, ſeu veritatis mutatione doloſa, aut malitioſa: aliqua nimirùm fingendo, quæ acta non ſunt inter partes, vel ea malitia aliquid eiſdem actis addendo, vel detrahendo, vel aliter immutando, vnde inſtrumentum falſificetur. Qua ratione vltra peccatum graue quod committit, obligationem incurrit ad reſtitutionem damni inde ſecuti, vtpote, qui ei cauſam dat: quod idem eſt ac illud dediſſe, iuxta c. finale De iniurijs, & damno dato.

Secundum eſt, vt non ſolùm conficiat verum inſtrumentum, ſed etiam dicta partium ita ſcribat, vt mens earum ſincerè intelligatur: cùm conſtet ſæpe rem eandẽ, alio, alióque modo dictam, alióque modo accipi, atque detrimentum inde ſequi.

Hinc à certe falſi reus eſſet Notarium, qui in inſtrumento ſcribit numeratam eſſe pecuniam, quam non vidit numerari, & dubitare poteſt, an numerata ſit. Quanquam ſi coram ſe fiat numeratio, ſi non adſit quidem integra, ſed tamen partes aſſerant factam eſſe integram, bona fide ita eſſe credens, ſcribendo in inſtrumento integram numeratam eſſe, non arguetur falſi: quia talis ſcriptura non tam inſtituitur ad aſſerendum quod verum eſt, quàm ad referendum ea de quibus partes inter ſe cóſenſerunt, iuxta ipſorum verba.

Tertiò, vt ſeruet apud ſe copiam, ſeu originale omnium inſtrumentorum, neque ipſum det alicui, ſed petentibus cócedat ſolummodò tranſumptum. Tenetur enim originale apud ſe diligenter cuſtodire, adeout ex Toleto lib. 5. de Inſtruct. Sacerdotum c. 61. ad reſtitutionem teneatur Notarius, ſi quando alicui detrimentũ ex eo obueniat, quòd apud ipſum non maneat originale. Addo etiam, vt non ſolũ ſeruet originale in breuibus, ſeu in ea forma qua contractus initus continetur breuiter, & protocollum vocatur: ſed etiã cùm potuerit, extendat illud in formam inſtrumenti perfecti, redigátque in regiſtrum, vbi veri inſtrumenti vim, authoritatemque habere poſſit ad ſubſidium innocentis. 686

Quartò, vt ſibi caueat ab illis peccatis mortalibus, quibus in hac re, *ex Nauarro in Enchir. cap. 25. nu. 54.* ſe contaminat, tum is qui rogatus (non rogatus non tenetur ingerere ſe, ex Sylu. *in verbo Tabellio quæſt. 8.*) dare aliquod inſtrumentum quod tenetur dare, nó dat, ne parti aduerſæ, aut amicis eius diſpliceat, aut donis corruptus: tum is qui nó informat partem, quæ per ignorantiam renunciatura eſt alicui iuri. In quo vtroque caſu obligatio eſt ad reſtitutionem damni, vtpote ex ei cauſa datur: tum etiam qui die feſto abſque neceſſitate, ſolâq; cupiditate lucri inſtrumenta facit, cùm in aliũ diem differre commodè poſſit. Pro quo facit quæ dicta ſunt præcedenti lib. 19. cap. 3. de actibus forenſibus in die feſto prohibitis. 687

Tum præterea is qui rogatus à pauperibus non valentibus ſoluere ei iura ſua, recuſat ſcribere ipſorum inſtrumenta, aut iam ſcripta in publica forma, eis tradere. Attamen quia ille peccat contra religionem, & hic contra charitatem, non autem contra iuſtitiam, neuter ex ſolo tali ſuo peccato obligatur ad reſtitutionem. Quod patet de priori, & de poſteriori, ex eo habetur, quod Notarius ſua inſtrumenta cuique ea ſibi probere teneatur quidẽ ex iuſtitia, non tamen exhibere gratis, niſi aliunde accipiat iuſtum ſalariũ. Tum demum is qui conficit teſtamentum carentis iudicio, aut nó vtentis ratione. Qui quidam ad reſtitutionem tenetur ei qui ab inteſtato ſucceſſurus erat. Idem dic ſi dolo aut importunis precibus inducat teſtatorem inſtituere alium hæredem, quàm eum quem ſtatuerat inſtituere. Quamquam ex eodẽ Nauar. *in ſeq. cap. 26. nu. 36.* non eſt illicitum verbis ſimplicibus, ſine magna importunitate, per ſe, aut alium precari teſtatorem, vt ſibi potius, quàm alij relinquat hæreditatẽ ſuã. Tam hoc autem quàm illud Couar. docet ad Regulã Peccatum *de regulis iuris in 6. par. 2. §. 7. in fine.*

Quintò, ne in gratiam vnius partis occultet inſtrumentũ ſine quo altera pars nequit recuperare illud quod eſt ſibi ab ea debitum. In quo cùm iniurioſus ſit, tenebitur ad reſtitutionem. Quod idem eadem, ac etiam maiore ratione dicendum eſt, ſi occultet inſtrumenta quæ continent legata aliquibus facta. Immo, ſi facta eſſe ignorent, neq; ipſis poſt longũ tempus ſoluantur, tenetur de factis fidem eis facere, exhibitione inſtrumentorũ, quæ apud ſe habet. Id enim pertinet ad fidelitatem, quam ſe in Repub. ſeruaturum ſub iuramento promiſit. 688

Sextò, vt partes de ijs quæ violenta, fraudulenta, & obſcura

ra ſunt, & de alijs quæ poſſunt ipſis præiudicare, faciat certiores, hoc D. Anton. 3. *par. tit. 6. cap. 9. §. vltimo*, annotat, & patet, quia cenſebitur alioqui eſſe in dolo, atque adeo peccare, cũ obligatione ad reſtitutionem.

Septimò, vt non modò non recuſet dare inſtrumenta, aut tranſumptum proceſſus, quando legitimè ab eo exigentur; ſed etiam, vt nihil falſi in ea inſerat, nihil diminutè ſcribat, nec ſigillum, aut aliquid aliud pertinens ad ſubſtantiam veritatis immutet: ex quo & crimen, & pœnam falſarij incurreret. Quæ verò ſolemnitates ſint, per quas cognoſcatur, an inſtrumentum ſit validum, & fideliter factum, Iuriſperitorum eſt tradere. De illis qui volet, videre poteſt D. Anton. 3. parte tit. 6. cap. 3. §. 5. & Couar. in lib. practicarum quæſt. cap. 20.

De iuſtitia requiſita in Notario.

SECTIO III.

689 SVpereſt dicendum de iuſtitia, quæ eſt conditio vltima earum quæ in Notario requiruntur. Principio igitur notandum eſt eam conſiſtere præcipuè in duobus, nimirum in inſtrumento conficiendo, & in ſalario ſuo exigendo. Atque vt Notarius in conficiendo inſtrumento iuſtitiã ſeruet, cauere debet ne faciat illicitum, aut iniuſtum, nomine iuſti contractus palliatum: quo caſu non tantùm peccaret, ſed etiam ad reſtitutionem obligaretur. Illicitum autem inſtrumentum cenſetur cùm fuerit prohibitum fieri; vt eſt vſurarium, tum quod repugnat libertati Eccleſiaſticæ.

690 Circa prius verò notandum eſt, quòd ſi Notarius inſtrumentum continens contractum manifeſtè vſurarium, faciat in loco, vbi debitores in iudicio coguntur vſuras ſoluere, nec ſolutas poſſunt in iudicio ipſo repetere; ſic mortaliter peccet, vt interdum ad reſtitutionem teneatur, & plerumque in excommunicationem incurrat per Clementinam vnicã: De vſuris. De qua præter gloſam ibid. tractant Summularij in verbo Excommunicatio, Angelus in 7. caſu, §. 43. Sylu. in 9. num. 82. Tabien. in 5. num. 50. Caiet. cap. 51. D. Anton. 3. tit. 25. cap. 39. Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 193. §. 41. & alij inter quos eſt Suarez tomo 5. in 3. par. Diui Thomæ diſput. 33. excommunicatione nona.

Quando verò, aut obligationem ad reſtitutionẽ, aut hanc cenſuram à Notario faciente inſtrumentum vſurarium, incurri aut nõ incurri cõtingat, declaratur per illud, quod poſt Syl. *vſura 9. q. 7. Toletus in lib. 5. Inſtruct. Sacer. c. 61. habet*. Quod ſi Notarius inſtrumentũ faciat de contractu manifeſtè vſurario, etiamſi mortaliter peccet, & in excommunicationem incurrat: non teneatur tamen ad reſtitutionem; quia ex tali inſtrumento vſurarius non accipit authoritatem repetendi vſuras, cùm ſit iure ipſo nullum; itaut de eo iudicandum ſit ac ſi non eſſet: niſi fortè contingeret ipſum fieri in loco, vbi ſiue ſtatutum iniquum, ſiue cõſuetudo iniqua vigeret, vt per huiuſmodi inſtrumentum debitor cogi poſſit ad vſurariam ſolutionem. Nam tunc non eſſet excuſatio ab obligatione ad reſtitutionem.

Sin autem faciat inſtrumentum de contractu quod ẽ vſurario, ſed palliato nomine eius veri contractus, in cuius forma celebratur, & inſtrumentum ipſum ſcribitur; excuſatur quidem ab excommunicatione, quia pœnę ſunt interpretatione reſtringendæ: peccat tamen mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, niſi id faciat rogatu partis læſe, quæ indigens pecuniæ, quam aliter non vult dare mutuò niſi vſurariam, conſentit in contractum iniquum: tunc quidem à reſtituendo Notarius ipſe excuſatur, quia volenti non fit iniuria: non tamen à peccato quod committit cooperãdo iniquæ voluntati vſurarij. Talem contractum hoc exemplo illuſtrat Toletus ibidem. Petrus dat mutuò Ioanni centum aureos nũmos, vt poſt duos menſes recipiat centum & decem, vſura eſt; ad quam palliandam nomine contractus veri mutui, inſtrumentum fit de mutuo centum & decem aureorum, cùm Petrus dederit & Ioannes acceperit tantùmodò centũ, qui nihilominùs in foro externo, vi talis inſtrumenti compellatur ſoluere centum, & decem.

De alterius generis inſtrumento, hoc eſt, de facto contra Eccleſiaſticam libertatem, tantùm eſt addendum, quòd Notarius illud faciens peccet mortaliter, cùm ideò incurrat in excommunicationem per Cap. Nouerit, & Cap. Graue, De ſententia excommunic. De qua excommunicatione Summularij in verbo Excommunicatio, Angelus in 7. caſu 5. Sylu. in 9. num. 51. Tabiena in 5. caſu 10. Ad illius autem explicationem poſſunt ſufficere quæ in 2. parte lib. 9. cap. 23. ſect. poſteriore diximus cùm explicuimus clauſulam 25. Bullæ cœnæ Domini. 691

Quod attinet ad Notarij ſalarium; vt is in illo exigendo ſeruet iuſtitiam, cauere debet primò, ne pretium accipiat pro re, pro qua nullum exigi debet; vt pro literis ordinatorum, quemadmodum habet Nauar. *in Enchir. cap. 25. num. 54. in fine*, & poſt eum Toletus *in memorato cap. 61. ſub finem*. apertèque conſtat ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. Vbi ratio tãgitur, quòd tale quid ſimoniacum ſit, quando, vel loci cõſuetudo laudabilis fert, vt à Notarijs nihil accipiatur, vel ipſis conſtitutum eſt ſalarium pro officio ſuo exercendo. Quod ſi, *vt Nauar. addit*, eidem Notario non detur aliquid ex publico ob tale exercitium, ipſe poteſt licitè accipere mercedem pro ſuo labore, conſiderata ipſius qualitate, non verò qualitate ordinis, nimirùm, vt plus ideò accipiat, quòd de maiori ordine per teſtimonium ſuum fidem faciat. Atque Concilium Tridentinum ibidem, in negotio Ordinis, Notario non habenti aliunde ſalarium, determinat mercedẽ decimæ partis aurei. 692

Secundò, cauere debet Notarius, ne exigat pretium iniuſtum, ſeu maius eo quod Principis, aut Reipub. ſtatuto taxatum fuerit. Nam vltra illud, recipiens aliquid in notabili quantitate, peccat mortaliter cũ peccato iniuſtitiæ, & ideò cum obligatione ad reſtitutionem, ad quam perinde tenetur, ac ille qui in venditione tritici excedit notabiliter iuſtũ pretium: tum etiam peccato periurij, quandoquidẽ in creatione ſua iurare ſolet ſe fideliter obiturum ſuum officiũ, & leges circa illud latas obſeruaturum. 693

Vbi aduerte ex eo, quòd pretium taxatum modicum ſit, itaut conſtet apertè, non correſpondere operæ exhibitæ; Notarium ſi accipiat aliquid vltra taxam, excuſari quidem à peccato iniuſtitiæ (*ſi quidem iuxta boni viri arbitrium, non capiat plus quàm obſequium ab ipſo exhibitum meretur*) non excuſari tamen à periurio, cùm violet iuramentum, quod initio ſuſceptionis ſui officij præſtitit, & ſingulis annis renouat, de ſeruandis ſtatutis (*non abrogatis intellige*) quibus præſcribitur ratio procedendi in eodem officio. Illud notanter Toletus in fine citati cap. 61. bene monet, ſanctiſſimè facturos Principes, ſi pretiũ conueniens habita ratione temporum, & regionum decernerent, vt tale iuramentũ, quo multi illaqueantur, auferrant penitus.

Aduerte præterea, iſtud de ſe nõ obſtare, quin ſi Notario aliquid gratis detur, poſſit illud recipere, niſi ſit ſpeciale ſtatutũ, quo prohibeatur recipere etiã ſponte oblatum [illegible] niſi dolosè inducat litigantes ad aliquid vltra taxam donãdum. Quod quidem fieri poteſt duobus modis, vno aliqualiter inferendo vim, vt v.g. recuſando ſcripturas actorũ, niſi illa ſuperabundans quantitas ei detur: quia tunc eſt extorſio, non donatio, perinde ac cùm vſurarius compellit ſibi ſolui vſuras, quæ non debentur ei. Secundo verò modo litiganti taxam ignoranti dicendo plus ſibi deberi quàm ea ferat, quandoquidem ſi veritatem ille ſciret, ſupra taxã dare nollet. Iam ſi Notarius dubitet, an quod ſibi datur ſupra taxã, gratis ei detur, peccat recipiendo, vtpote agens contra conſcientiam, ſeque exponens periculo peccandi contra iuſtitiam accipiendo indebitum. Ad horum pleniorem notitiam faciunt quæ dicta ſunt in libro [illegible] cap. 81. quæ eadem ratione, qua ad Notarium, poſſunt ad Iudicem, Aduocatum, & Procuratorem accommodari. 694

Laus Deo Beatæque Virgini.